TAM METİN KİTABI

Sosyal ve Beşeri Bilimler

2. ULUSLARARASI 19 MAYIS YENİLİKÇİ BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR KONGRESİ

27-29 Aralık 2019

SAMSUN, TÜRKİYE

Editörler

Iasha BEKADZE

Samira KHADHRAOUI ONTUNÇ

ISBN - 978-625-7029-73-5

FARABİ YAYINEVİ

FARABİ YAYINEVİ®

TURKEY
TR: +90 342 606 06 75
E posta: kongreiksad@gmail.com
www.iksad.com www.iksadkongre.org
Bu kitabın tüm hakları FARABİ Yayınevine aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.

FARABİ Publications - 2019©
Yayın Tarihi: 30.12.2019

ISBN – 978-625-7029-73-5

2. ULUSLARARASI 19 MAYIS YENİLİKÇİ BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR KONGRESİ

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI
2. ULUSLARARASI 19 MAYIS YENİLİKÇİ BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ
27-29 Aralık 2019 Samsun –Türkiye

DÜZENLEYEN KURUM
İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

KONGRE BAŞKANI
Prof. Dr. Necati DEMİR

GENEL KOORDİNATÖR
Samira KHADHRAOUI ONTUNÇ

KONGRE RESMİ DİLLERİ
Türkçe, İngilizce

KATILIMCI ÜLKELER
Türkiye, Irak, Azerbaycan, Birleşik Krallik, Kanada, Pakistan, Etiyopya

ULUSLARARASI / YABANCI KONUŞMACILAR

HƏŞİMOVA ALBİNA ÇİNGİZ QIZI – Azerbaycan
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)

Mohammed A.W. ALSAMARAI – Irak
Tikrit University

Mahjabeen SALEEM – Kanada
Al-Azhar Academy, Etobicoke, Canada

Semira HASSEN ALI – Etiyopya

Dire Dawa University

Imtiaz AHMAD - Birleşik Krallık
Croomwell College of IT & Management University

SUNUM ŞEKLİ

Sözlü Sunum, Poster Sunum

KABUL EDİLEN BİLDİRİ SAYISI

380 bildiri

RED EDİLEN BİLDİRİ SAYISI

17 bildiri

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Tüm Başvurular Çift Kör Hakem Değerlendirmesi Sürecinden Geçmiştir.

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Dilorom SALAHİY
Semerkant State University

Dr. Akmaral SARGIKBAEVA
Al Farabi Kazakh National University

Dr. Cholpon TOKTUSUNOVA
Kyrgiz National State University

Dr. İbrahim HAQQULOV
Uzbekistan Science Academy

Dr. İbrahim AL
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Elvan YALCINKAYA
Omer Halisdemir University

Dr. Zharkyn SULEIMANOVA
Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sirojiddinov SHUHRAT
Uzbekistan University of Language and Literature

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Liliya BUSKUNBAEVA
Ufa Science Academy

Dr. Aftondil ERKİNOV
Uzbekistan Ali Shir Nawai University of Language and Literature

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Russia Natural Sciences Academy

Dr. Gulnaz KARİMOVA
Ufa Science Academy

Dr. N.N. KEMANOVA
Kazakh State Teacher Training University

Dr. Hasan YAKAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Necati DEMİR
Gazi University

Dr. Metin KOPAR
Adıyaman University

Dr. Misliviy VLADEMIR
Ukraine Technic University

Dr. Rimma MURATOVA
Ufa Science Academy

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sarsakenova A. BAGITOVNA
Orleo National Development Institute

Dr. Ekbar VALADBIGI
Urumia University

Dr. Shara MAZHITAEVA
Karaganda State University

Dr. Rezida SULEIMANOVA
Ufa Science Academy

Dr. Ulbosun KIYAKBAEVA
Abai Kazakh Pedagogy University

Dr. Veysi ÜNVERDİ
Mardin Artuklu University

Dr. Zinnur SİRAZİTDİNOV
Ufa Science Academy

[illegible]va N. [illegible]SANOVA
[illegible]

KONGRE FOTOĞRAF GALERİSİ

Uluslararası
19 MAYIS KONGRESİ
İKSAD
SAMSUN
Uluslararası
19 MAYIS KONGRESİ
İKSAD
SAMSUN

2. ULUSLARARASI

19 MAYIS

YENİLİKÇİ BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR KONGRESİ

27-29 Aralık 2019

Samsun/TÜRKİYE

KONGRE PROGRAMI

KONGRE YERİ:

TÜRKİŞ OTEL VE KONFERANS MERKEZİ, SAMSUN

ADRES: Mimar Sinan Mah. Alpaslan Bulvarı no:29 Atakum, Samsun Türkiye

KONGRE GENEL KURALLARI

Kongrenin ilk günü gelerek kayıt yaptırmanız GEREKMEMEKTEDİR.

Kayıt masası kongre süresince 08:20-18:00 saatleri arasında hizmet verecektir. Kayıt masasında yoğunluk ve sıkışıklık yaşanmaması için sunum gününüzde oturumunuzdan yarım saat öncesinden gelerek kayıt yaptırabilirsiniz.

Sunum sıralamasının belirlenmesi, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda düzenleme kurulunu temsilen OTURUM BAŞKANLARI tam yetkilidir

Katılım belgeleri oturum sonunda, oturum Başkanı tarafından verilecektir Her bir sunum için 15 dk. ayrılmıştır.

Oturumlar programda belirtilen saatte başlayacaktır. Katılımcıların gecikmeksizin oturuma katılmaları gerekmektedir

Sunumlarınızda kitabi teorik bilgi ve tanımlardan kaçınarak, çalışmanızın özüne odaklanmanızı öneririz.

Sunumlarınızı (versiyon değişikliklerinden kaynaklanacak olumsuzluklardan etkilenmemeniz için) hem Power Point hem PDF olarak kaydederek yanınızda bulundurunuz.

Sunum bilgisayarlarına çok sayıda katılımcıya ait flaş bellekler takılacağı için Flaş Belleğinize virüs bulaşması ihtimali yüksektir. Bu sebeple içerisinde özel dosyalarınızın, tüm akademik çalışmalarınız, fotoğraflarınız vs. gibi bilgilerin olduğu Flaş Belleğiniz yerine başka bir flaş bellek kullanmanızı öneririz

Kongrelerde bazı flaş bellekler zaman zaman sunum bilgisayarları tarafından okunmayabilmektedir. Bu sebeple PPT ve PDF seklinde hazırladığınız sunumlarınızı aynı zamanda MAİL adresinizde de bulundurmanızı öneririz

Bu programda sunumunuzun bulunduğu sayfanın çıktısını yanınızda bulundurunuz

KATILIMCI ÜLKELER: TÜRKİYE, IRAK, AZERBAYCAN, BİRLEŞİK KRALLIK, KANADA, PAKİSTAN, ETİYOPYA

Saat: 09.00-12.00 / CUMA

Salon: 1, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin DAĞLI, Semira HASSEN ALI
Həşimova Albina ÇİNGİZ QIZI	AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA RABİTƏ SEKTORUNUN DÖVLƏT TƏRƏFİNDƏN TƏNZİMLƏNMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
Doç. Dr. Haluk YERGİN **Arş. Gör. Mustafa TORUSDAĞ**	GELİR DAĞILIMI, İŞSİZLİK VE SUÇ İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Haluk YERGİN **Arş. Gör. Mustafa TORUSDAĞ** **Şenay ÖZAR**	İHRACAT, BEŞERİ SERMAYE VE AR-GE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ **Dr. Öğr. Üyesi Engin KARAKIŞ**	COPRAS VE BULANIK C-ORTALAMALAR YÖNTEMİ İLE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKS HESAPLAMASI
Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ	TÜRKİYE GİRİŞİMCİ VE YENİLİKÇİ ÜNİVERSİTELER ENDEKSİNİN GUSTAFSON-KESSEL YÖNTEMİ İLE HESAPLANMASI
Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÇETİNDERE FİLİZ **Doç. Dr. Cengiz DURAN** **Yasemin TÜRENGÜL**	İŞ TATMİNİNE VE ERGONOMİK UNSURLARA YÖNELİK ALGILARIN BİR ÜRETİM İŞLETMESİNDE İNCELENMESİ
Doç. Dr. Devrim Vural YILMAZ	ÜNİVERSİTE KENTİ OLMAK: KENT SAKİNLERİNİN ÜNİVERSİTE VE ÖĞRENCİ ALGISINA DAİR BİR ARAŞTIRMA
Assoc. Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ	YÜKSEKÖĞRETİMDE DİJİTALLEŞME: ERİŞİM VE İÇERME İÇİN BİR FIRSAT OLABİLİR Mİ?
Prof. Dr. Hüseyin DAĞLI **Lect. Semira HASSEN ALI**	THE DETERMINANTS OF COMMERCIAL BANKS AND DEVELOPMENT AND INVESTMENT BANKS CAPITAL STRUCTURE
Lect. Semira HASSEN ALI **Res. Assist. Zekiye AKTAŞ**	THE IMPACT OF BOARD COMPOSITION ON CAPITAL STRUCTURE: EVIDENCE FROM BORSA ISTANBUL (BIST)
Dr. doç. Elman IBİSHOV **Dr. doç. Farhad MİKAYİLOV**	SAMPLE TARGETS OF THE GEO-ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF AZERBAİJAN
Dr. doç. Farhad MİKAYİLOV **Elnur SALAHOV**	"ENDÜSTRİ 4.0" İN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE GELİŞMEKTE OLAN PİYASALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖZELLİKLERİNDEN BAZILARI
i.e.d. Arzu HUSEYNOVA	THE NEW ECONOMY OF THE 21ST CENTURY

Saat: 09.00-12.00 / CUMA

Salon: 2, Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ayten TURAN
Öğr. Gör. Derya ONOCAK	TMS 38 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR STANDARDI'NA GÖRE PATENTLERİN DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ
Dr. Gürkan CUNDA	DIŞA AÇIKLIĞIN TÜRKİYE'NİN İHRACAT ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: VARYANS AYRIŞTIRMA ANALİZİ
Doç. Dr. Metin SAĞLAM **Arş. Gör. Sümeyye UZUN**	İHRACAT, İTHALAT VE HAM PETROL FİYATLARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2007M1-2019M9)
Arş. Gör. Mustafa Malkoç YAŞAR	TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI REKABETÇİ YERLİ ÜRÜN TEŞEBBÜSÜ: ASELSAN 1919 CEP TELEFONU
Arş. Gör. Mustafa Malkoç YAŞAR	YENİ KIRILGAN BEŞLİ VE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK KIRILGANLIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ozan CİNEL **Öğr. Gör. Ela OĞAN**	İŞ HAYATINDA DUYGUSAL ZEKÂ VE KARİYER UYUM YETENEĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
Cemile BAHTİYAR KARADENİZ **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ozan CİNEL**	ÜNIVERSITE ÖĞRENCILERININ GIRESUN ŞEHRİ VE HALKINA YÖNELIK SOSYO KÜLTÜREL ALGILARI
Dr. Öğr. Üyesi Emek Aslı CİNEL	TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN ADALETSİZ DAĞILIMI
Arş. Gör. Mustafa Fatih SARI	**SİYASİ PARTİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI**

Saat: 09.00-13.00/ CUMA
BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 3, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Halil KIZILASLAN
Dr. Öğr. Üyesi. Ayşe ÇALIK	ÇAYIR VE MERALARDA YETİŞEN BAZI BAKLAGİL YEM BİTKİLERİNİN BESLEME DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ
Melek ÖZDEMİR **Şahane Funda ARSLANOĞLU** **Önder Soner SERT**	SAMSUN EKOLOJİK KOŞULLARINDA YETİŞTİRİLEN YERLİ PATATES ÇEŞİTLERİNİN VERİM VE BAZI KALİTE ÖZELLİKLERİ
Önder Soner SERT **Şahane Funda ARSLANOĞLU** **Melek ÖZDEMİR**	TEHDİT ALTINDAKİ BİTKİ; SALEP
Dr. Öğr. Üyesi Çağrı BEKİRCAN	KIZILAĞAÇ YAPRAK BÖCEĞİ AGELASTİCA ALNİ (COLEOPTERA:

Dr. Öğr. Üyesi Onur TOSUN **Dr. Öğr. Üyesi Hilal YILDIRIM**	CHRYSOMELİDAE) DE TÜRKİYE İÇİN İLK MERMİTİD (MERMİTHİDA: MERMİTHİDAE) ENFEKSİYONU KAYDI
Dr. Öğr. Üyesi Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU	ŞEKER PANCARI ÜRETİMİ VE PAZARLAMA SORUNLARI (TOKAT İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ)
Dr. Öğr. Üyesi Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU **Prof. Dr. Halil KIZILASLAN**	TÜKETİCİLERİN ŞARAP TÜKETİMİ (DENİZLİ İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ)
Rıza PASLI **Doç. Dr. Selim AYTAÇ** **Derya AKSOY**	ÇEVRE SAĞLIĞININ İYİLEŞTİRİLMESİNDE KENEVİRİN (Cannabis sativa L.) KULLANIMI
Rıza PASLI **Doç. Dr. Selim AYTAÇ** **Derya AKSOY**	AĞIR METAL KİRLİLİĞİ VE KENEVİR BİTKİSİNİN (CANNABİS SATİVA L.) FİTOREMEDİASYON YÖNTEMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİ
Derya AKSOY **Doç. Dr. Selim AYTAÇ** **Rıza PASLI**	KENEVİRİN (CANNABİS SATİVA L.) SAĞLIK ALANINDA KULLANIMI
Derya AKSOY **Doç. Dr. Selim AYTAÇ** **Rıza PASLI**	ENDÜSTRİYEL KENEVİR GERÇEĞİ
Doç. Dr. Selim AYTAÇ **Şahin GİZLENCİ** **Funda ARSLANOĞLU** **Ali Kemal AYAN** **Ayşegül Efendioğlu ÇELİK** **Derya AKSOY** **Rıza PASLI**	TÜRKİYE KENEVİR GENOTİPLERİNİN THC VE CBD İÇERİKLERİ
Arş. Gör. Dr. Esra KAPLAN **Doç. Dr. H. Sibel GÜLSE BAL**	ŞEKER VE ŞEKERLİ ÜRÜNLERDE KULLANILAN ŞEKERE İLİŞKİN TÜKETİCİ FARKINDALIĞI "TOKAT İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ"
Doç. Dr. H. Sibel GÜLSE BAL	TÜRKİYE'NİN ALTERNATİF YÖRELERİNDE ÖRTÜ ALTI DOMATES YETİŞTİRİCİLİĞİ: AMASYA İLİ BÜYÜK KIZILCA KÖYÜ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKAY **Doç. Dr. İsmail SEZER** **Araş. Gör. Elif ÖZTÜRK**	KIZILIRMAK DELTASINDA ORGANİK ÇELTİK TARIM OLANAKLARI
Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKAY **Doç. Dr. İsmail SEZER** **Araş. Gör. Elif ÖZTÜRK**	ORGANİK TARIM SİSTEMİNİNDE SAMSUN İLİNİN ÖNEMİ
Tuba ÖZTÜRKOĞLU **Prof. Dr. Erkut PEKŞEN**	ÖNEMLİ BİR BAKLAGİL: GÜVERCİN BEZELYESİ (Cajanus cajan (L.) Millsp.)

Saat: 13.00-15.00 / CUMA

Salon: 1, Oturum-2	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ahmet OKUMUŞ
Mohammed A.W. ALSAMARAİ	MOLECULAR GENETIC FINGERPRINTS OF SOME STREPTOMYCES ISOLATED FROM SAMARRA DRUGS COMPANY
Prof. Dr. Ahmet OKUMUŞ **Turgay ALÇINKAYA**	SOIL AND PLANT PROMOTORS : BIOPEST AND BIOFERTILIZERS
Prof. Dr. Ahmet OKUMUŞ **Saadettin ÇIKRIKCI**	WORM FERTILIZER TECHNOLOGY: QUALITY &PLANT NUTRITION EFFECT
Dr. Fulya AY ŞAL	MALAŞİT YEŞİLİNİN BAKTERİ İLE BİYOLOJİK DEKOLORİZASYONUNUN OPTİMİZASYONU
Cem AÇAR **Rasimcan MERAL** **Sacide PEHLİVAN**	OTOİMMUN HASTALIKLARDA UZUN PROTEİN-KODLAMAYAN RNA'LARIN TANI VE TEDAVİDEKİ ÖNEMİ
Dr. Araş. Gör. Yeşim DAĞLIOĞLU **Dr. Öğr. Üyesi. Dilek KABAKCI**	BAL ÖZLERİ KULLANILARAK SENTEZLENEN GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLERİNİN DPPH RADİKALİ GİDERME AKTİVİTELERİ VE İN VİTRO ANTİMİKROBİYAL ETKİLERİNİN BELİRLENMESİ
Dr. Araş. Gör. Yeşim DAĞLIOĞLU **Dr. Öğr. Üyesi. Dilek KABAKCI**	POLEN EKSTRESİ VE POLEN KULLANILARAK BİYOSENTEZLENEN GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLERİNİN ANTİOKSİDAN VE ANTİMİKROBİYAL AKTİVİTELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Saat: 13.00-15.00 / CUMA

Salon: 2, Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Erdal YILMAZ
Iasha BEKADZE **Ömer Faruk AK**	HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA TERK EDİLMİŞ YERLEŞMELER
Ramazanlı HASANAĞA	AZERBAYCAN'DA POSTMODERNİZM: HAYATI VE SANATSAL GERÇEKLER
Iasha BEKADZE **Ömer Faruk AK**	HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA AĞNÂM VERGİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Bilal ALTAN	KİTAP VE RİSALELER BAĞLAMINDA II. MEŞRUTİYET DEVRİ YAYIN HASSASİYETİ (1908-1918)
Dr. Sezai Kürşat ÖKTE	MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN ANADOLU'YA GEÇİŞİ "SAMSUN'DA EN HASSAS ALTI GÜN"
Doç. Dr. Erdal YILMAZ	KİLİT DENETİM KONULARI ve BIST TURİZM ENDEKSİNE KAYITLI ŞİRKETLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Doç. Dr. Erdal YILMAZ	ŞİRKETLERİN KENDİ HİSSE SENETLERİNİ GERİ SATIN ALIMININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE VERGİLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT	27 MAYIS 1960 DARBESİ SONRASI 147'LERİN TASFİYESİ VE TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Alper Bilgehan YARDIMCI **berna**	TERAPÖTİK DOKUNUŞ TEORİSİNİN UYGULANMASI VE BİLİM FELSEFESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Hatice SOYDAN **Ceylan ERGİN** **Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU**	ÇALIŞAN KADIN EŞ OLARAK DAHA MI DEĞERLİ?

Saat: 13.00-16.00/ CUMA
BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 3, Oturum-2	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Handan BELLİ, Mohammed A.W. ALSAMARAİ
Lect. Dr. Şakire ERBAY ÇETİNKAYA **Aykan KAHRAMAN**	WHO SHOULD TEACH US HOW TO TEACH? ESSENTIAL QUALITIES OF EFFECTIVE LANGUAGE TEACHER EDUCATOR PERCEIVED BY TEACHER CANDIDATES IN TURKEY
Lect. Dr. Şakire ERBAY ÇETİNKAYA	AN ENGLISH AS AN INTERNATIONAL LANGUAGE (EIL)-ORIENTED GENERAL ENGLISH COURSE: AN EMPIRICALLY-RESEARCHED INNOVATION AT TERTIARY LEVEL
Mahjabeen SALEEM	IMPROVING ENGLISH WRITING SKILLS AS PRODUCT AND PROCESS BASED LEARNING: AN ACTION RESEARCH OF CANADIAN HIGH SCHOOLS
Şahaliyeva Matanat KURBAN	ERBAP YARATICILIĞINDA İRFANİ DUYGULARIN CİSİMLEŞTİRİLMESİ
Aykan KAHRAMAN	TWO DIFFERENT LIVES STANDING ON THE SAME LINE: FAHIM BEY AND DON QUIXOTE
Prof. Dr. Hamiye DURAN **Cennet UZUNOĞLU**	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLERİNİN HALK ŞİİRİ TÜR VE ŞEKİL KONUSUNDAKİ YETERLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Handan BELLİ	FUZÛLÎ DİVANI'NDAN HAREKETLE KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE SU KÜLTÜ
Dr. Öğr. Üyesi Derya KARACA	VECHÎ'NİN GELİBOLU ŞEHRENGİZİ VE ŞEHRENGİZLERDE GELİBOLU
Assoc. Prof. Dr. Hülya TAFLI DÜZGÜN	THE PORTRAYAL OF ECOLOGY (NATURE, PLANTS AND HERBS) IN THE MIDDLE AGES AND IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND
Assoc. Prof. Dr. Hülya TAFLI DÜZGÜN	ROME REVISITED AND THE ANALOGUES OF 'THE CHASTE WOMAN MOTIF' IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND

Saat: 15.00-17.00 /CUMA

Salon: 1, Oturum-4	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN
Prof. Dr. Ali Rıza GÜL	TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEK DİN EĞİTİMİ KURUMLARI VE ADLANDIRMA SORUNU
Doç. Dr. İbrahim SEZER	DOĞU KARADENİZ'DE MÜZE TURİZMİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR	GELENEKSELDEN DİJİTALE TURİZM SEKTÖRÜ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR	TURİZM İŞLETMELERİNDE OUTSOURCİNG (DIŞ KAYNAK KULLANIMI) VE OFFSHORİNG KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ
Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN	MONTAİGNE'NİN DENEMELERİNDE ÇOCUKLARLA FELSEFE
Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN	KUTADGU BİLİG'DE DÜŞÜNCE VE DEĞER
Dr. Öğr. Üyesi İlkgül KAYA ZENBİLCİ	NİZAMOĞLU KONAĞI TAVAN ETEĞİ RESİMLERİNDE RUS ÇARI II. ALEKSANDR VE KIRIM SAVAŞI TASVİRLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Alper Bilgehan YARDIMCI	CHARLES SANDERS PEIRCE VE RETRODÜKSİYON
Doç. Dr. Necla DÖNMEZ USTA	DİJİTAL ÖYKÜ PANOSU GELİŞTİRME

Saat: 15.00-17.00 /CUMA

Salon: 2, Oturum-4	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Melahet ABDULLAYEVA
Dr. Öğr. Üyesi TALEH HALİLOV	NAHÇIVANDA YÜKSEK EĞİTİMİN GELİŞİMİNDE NAHÇIVAN DEVLET ÜNİVERSİTESİNİN ROLÜ
Prof. Dr. Nalan KIZILTAN	HİZMET ÖNCESİ ÖĞRETMENLİK Mİ? ÖĞRETMENCİLİK Mİ?
Arş. Gör. Güven SONER **Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCİ**	HEMŞİRELİK ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERDE LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANSSEKSÜEL VE İNTERSEKS BİREYLERLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMA KONULARININ İNCELENMESİ
Arş. Gör. Güven SONER **Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCİ**	LISE ÖĞRENCILERININ MOBIL TELEFON YOKSUNLUĞU KORKUSU (NOMOFOBI) ILE DIJITAL OYUN BAĞIMLILIĞI İLIŞKISININ İNCELENMESI
Öğr. Gör. Soykan UYSAL	MALİYE ÖN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN DİL ÖĞRENME MOTİVASYONLARI VE İŞ BULMA KONUSUNDA YABANCI DİL ALGILARI: BİR DURUM ÇALIŞMASI
Doç. Dr. Melahet ABDULLAYEVA	MATEMATİKDE BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ARIK	ASİT - BAZ ROKETİ: ARGÜMANTASYON TEMELLİ SORGULAYICI STEAM ETKİNLİĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ARIK **Prof. Dr. Mehmet YILMAZ**	FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİYOLOJİ KONULARINDAKİ ÖZ-YETERLİK ALGILARI
Doç. Dr. Semra KIRANLI GÜNGÖR **Kubra BAYER** **Öğr. Gör. Mehmet GÜNGÖR** **Öğret. Süleyman UMAR**	ÖĞRETMENLERİN FRANSA VE TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Doç. Dr. Semra KIRANLI GÜNGÖR **Öğr. Gör. Mehmet GÜNGÖR** **Öğret. Süleyman UMAR** **Kubra BAYER**	OKUL YÖNETİMİNDE ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNE DAİR YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİ

Saat: 16.00-19.00 /CUMA

Salon: 3, Oturum-4	Oturum Başkanı: Assoc. Prof. Dr. Süleyman DİRİK
Dr. Halil TAŞ	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN OKUL DENEYİMİ VE ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ
Bahar KARABOLAT **Tahir ATICI**	BİYOLOJİ DERSİ KAZANIMLARI VE KAZANIMLARDAKİ STEM (FETEMM) UYGULAMALARININ BELİRLENMESİ
Dr. Halil TAŞ **Özlem TAŞ**	EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇİMİ SÜRECİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Temel TOPAL **Doç. Dr. Murat GÖKALP**	2018-2019 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANMAYA BAŞLANAN REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK LİSANS EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Cahit AYTEKİN	MATEMATİK ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE SÜREKLİ İYİLEŞTİRME DÖNGÜSÜ BAĞLAMINDA DERS ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARININ POTANSİYELİ
Cahit AYTEKİN	MATEMATİK ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BİR UYGULAMA: SENARYO YAZMA ETKİNLİKLERİ
Doç. Dr. Murat GÖKALP **Dr. Öğr. Üyesi Temel TOPAL**	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE KATILIM VE BOLOGNA EĞİTİM SÜRECİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ (SAMSUN İL ÖRNEĞİ)
Assoc. Prof. Dr. Süleyman DİRİK	THE INTEGRABILITY CONDITIONS OF CONTACT PSEUDO-SLANT SUBMANIFOLDS IN A (k,μ) - CONTACT METRIC MANIFOLD
Assoc. Prof. Dr. Süleyman DİRİK	GEODESIC SITUATIONS OF CONTACT PSEUDO-SLANT SUBMANIFOLDS IN A (k,μ) - CONTACT METRIC MANIFOLD

Saat: 17.00-19.00 /CUMA

Salon: 1, Oturum-5	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Belir TECİMER
Dr. Aslı YERLİKAYA **Dr. M. Handan GÜNEŞ**	VÜCUDUMUZDAKİ SİSTEMLER ÜNİTESİNİN ARAŞTIRMA SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENİMİNDEKİ UYGULAMALARA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ
Dr. Aslı YERLİKAYA **Dr. E. Omca ÇOBANOĞLU**	FEN BİLİMLERİ DERSİ ASTRONOMİ KONULARININ SINIF DIŞI EĞİME UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ
Dr. Volkan DURAN **Prof. Dr. Gülay EKİCİ** **Dr. Yaşar BARUT**	ATATÜRK'ÜN EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA BİR EĞİTİM PROGRAMI NASIL OLMALIDIR?
Öğr. Gör. Dr. Melda KILIÇ **Öğr. Gör. Aslı TEMİZ**	OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN ÖZERKLİĞE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Uzman SARE EVCİMİK	4-6 YAŞ GRUBU KURAN KURSU ÖĞRETMENLERİNİN 21. YY. YETERLİLİKLERİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
Doç. Dr. İlhan TURAN	ÇEVRE EĞİTİMİNDE DERS ÇALIŞMA YAKLAŞIMININ AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ
Doç. Dr. İlhan TURAN	KÜRESEL ÇEVRE SORUNLARINA SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ BAKIŞI
Dr. Öğretim Üyesi Ceren DOĞAN **Prof. Dr. Belir TECİMER**	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE PİYANO EĞİTİMİ: GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ VE GÜNCEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ
Dr. Aziz BÜYÜKKARAGÖZ **Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÜNLÜYOL**	SIGNATURE APPLICATIONS OF FRICKE GROUP
Dr. Volkan DURAN **Dr. Yaşar BARUT**	LUKAS KRİTİĞİ BAĞLAMINDA EĞİTİM PROGRAMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TATOĞLU	İLETİŞİM ARAÇLARINDAN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE KÜRESEL MARKALARIN UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Saat: 09.00-12.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 1, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Canan ATALAY AKTUĞ
Doç. Dr. H. Zeynep ÇİLİNGİR	ÇALGI EĞİTİMİNDE ETKİN BİREYSEL ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ
Doç. Dr. H. Zeynep ÇİLİNGİR	MÜZİK PERFORMANSI EĞİTİMİNDE MOTİVASYON
Doç. Dr. H. Zeynep ÇİLİNGİR	MÜZİK EĞİTİMİNDE E-ÖĞRENME MODELLERİ
Öğr. Gör. Ümit PARSIL	TÜRK RESMİNİN TARİHSEL SERÜVENİNDE BİR RESSAM: AHMET İHSAN ASLANTÜRK
Dr. Aslı YERLİKAYA **Dr. Mahir YERLİKAYA**	ARAŞTIRMA-SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENİMDE ÖĞRENME AMAÇLI YAZMALARDAKİ GÖRSEL METİNLER
Prof. Canan ATALAY AKTUĞ	ADNAN TURANİ'NİN "RESİMDE GEOMETRİ: İŞLEMLERİ, SORUNLARI" KİTABI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
E. Omca ÇOBANOĞLU **Mahir YERLİKAYA** **Aslı YERLİKAYA** **İ. Hakan ÇOBANOĞLU** **Ayşegül Keleşler GÜMÜŞ** **Gamze KOCA** **Tahsin YAZICI** **Ercüment GÜMÜŞ**	SINIFDIŞI EĞİTİM ETKİNLİKLERİ TOPLULUĞU AKADEMİK KAMPINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ
Dr. Leyla ÖNEN	GELENEKSEL HALILARIN ÇAĞDAŞ SANATA DÖNÜŞÜMÜ: FAİG AHMED
Doç. Dr. Tarık YAZAR **Nagehan Kübra ÖZKAYA**	YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİ AÇISINDAN ÇOCUK RESİMLERİNDE TEKNOLOJİK İMGELER VE ANLAMBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME
Doç. Dr. Tarık YAZAR	SANAT VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİNDE GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK TİPOGRAFİ VE EĞİTİM SÜRECİNDEKİ UYGULAMA YAKLAŞIMLARI
Dr. Öğr. Üyesi Caner YEDİKARDEŞ	SOSYAL MEDYANIN GÖRSEL SANATLARA BASKISI: TAKİPÇİ İNŞA ETMEK
Doç. Dr. Mehmet OKUTAN	ÖRNEK OLAYLARLA OKUL YÖNETİCİLİĞİMİZİN DURUMU
Doç. Dr. Mehmet OKUTAN	2023 VİZYON BELGESİ'NDE OKUL YÖNETİCİLİĞİ VE TEFTİŞİ

Saat: 09.00-12.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 2, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ
Öğr. Gör. Safa KÜLAHLI	SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET ARACI OLARAK STRATEJİK ÇEVİKLİK VE FİRMA PERFORMANSINA ETKİSİ
Öğr. Gör. Aysel ARSLAN **Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ**	AKADEMİK AKREDİTASYONUN YÜKSELEN DEĞERİ: TÜRKİYE'DE AKREDİTE EDİLEN PROGRAMLARIN BİR ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi H. Arif TUNÇEZ **Öğr. Gör. Dr. Bilal ERDEM** **Prof. Dr. Selçuk BALI**	MADDİ DURAN VARLIKLARIN TMS 16 İLE VUK'NA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi H. Arif TUNÇEZ **Öğr. Gör. Dr. Bilal ERDEM** **Prof. Dr. Selçuk BALI**	BÜYÜK ve ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS) ALANINDAKİ TEZLERİN BİBLİYOGRAFYASI
Dr. Öğr. Üyesi Selma KARABAŞ	TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİM SÜRECİNDE DIŞ KAYNAK KULLANIMI
Dr. Öğr. Üyesi Selma KARABAŞ	ÇABUK BOZULABİLİR GIDALARDA SOĞUK ZİNCİR LOJİSTİĞİ KONUSUNDA TÜKETİCİLERİN BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: ALAN ARAŞTIRMASI
Doç. Dr. Şevki IŞIKLI	KLASİK VE KUANTUM BİLİŞİM KURAMININ FELSEFİ ANALİZİ
Doç. Dr. Melike KURTARAN ÇELİK **Do. Dr. Ahmet KURTARAN** **Öğr. Gör. Fegan MUTLU**	OTEL İŞLETMELERİNDE İŞGÖREN DEVİR HIZI: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Melike KURTARAN ÇELİK **Do. Dr. Ahmet KURTARAN** **Öğr. Gör. Fegan MUTLU**	TURİZM İŞLETMELERİ AÇISINDAN GASTRONOMİ TURİZMİ: ALAN ARAŞTIRMASI
Erdinç SİPAHİ **Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ**	YENİLİK YÖNETİMİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARINA ETKİSİ: BİR ELEKTRİK DAĞITIM ŞİRKETİNDE ARAŞTIRMA

Saat: 09.00-12.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 3, Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Elvan ÜSTÜN
Ghassan H. MATAR **Muberra ANDAC**	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATIONS OF HYDROGELS CONTAINING LOCUST BEAN GUM AND POLYVINYL ALCOHOL
Ghassan H. MATAR **Cigdem DİKBAS**	ANTIBACTERIAL EFFICACY OF SILVER NANOPARTICLES LOADED LBG/PVA HYDROGELS
Mohammed ALSAMET **Doç. Dr. Engin BURGAZ**	SYNTHESIS OF LITHIUM IRON PHOSPHATE (LiFePO 4) NANOPARTICLES BY A NEW HYDROTHERMAL METHOD AND ITS CHARACTERIZATION AS A CATHODE MATERIAL FOR LITHIUM ION BATTERIES
Doç. Dr. Elvan ÜSTÜN	KARBON MONOKSİT SALINIMI YAPAN MOLEKÜL OLARAK MANGAN KARBONİL KOMPLEKSLERİ
Doç. Dr. Elvan ÜSTÜN	GLOBAL REAKTİVİTE TANIMLAYICILARI İLE AKTİVİTE ANALİZİ: [Re(CO) 3 (bpy)(N-benzimidazol)] + ÖRNEĞİ
Çevre Müh. Zülal HOŞAFCIOĞLU **Prof. Dr. Mehmet Muhtar KOCAKERİM** **Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Bora AKIN**	İYON DEĞİŞİMİ YÖNTEMİ İLE İÇME SUYUNDAN SÜLFAT GİDERİMİ
Dr. Res. Asist. Sema BİLGİN **Asist. Prof. Dr. Seçil ERDEN TAYHAN** **Dr. Res. Asist. Hüseyin AKBAŞ**	2-FENİLETİLAMİN TEMELLİ İYONİK SIVILARIN KOLOREKTAL HÜCRE HATTI ÜZERİNDE ANTİ-PROLİFERATİF ÖZELLİKLERİ
Doç. Dr. Osman Nuri KELEŞ **Özlem ÖZGÜL ABUÇ** **Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Pınar ARSLAN**	ANASTAZ TİO 2 NANOPARTİKÜLLERİN KARACİĞER DOKUSU ÜZERİNE TOKSİK ETKİLERİ (STEREOLOJİK VE İMMÜNOHİSTOKİMYASAL BİR ÇALIŞMA)
Fatma AKSOY **Özlem ÖZGÜL ABUÇ** **Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Pınar ARSLAN**	KAHVERENGİ YAĞ DOKUSUNUN TERAPOTİK POTANSİYELİ ÜZERİNE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR
Naser Rezaei ANSAROUDI **Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İNANÇ** **Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN**	INVESTIGATION OF FLEXURAL PROPERTIES OF PA66/GLASS FIBER/MODIFIED-MWCNTs COMPOSITES
Naser Rezaei ANSAROUDI **Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İNANÇ** **Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN**	PA 66/CAM ELYAF/COOH-MWCNT'Lİ KOMPOZİTLERİN ÇEKME ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Saat: 09.00-12.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 4, Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN
Tevfik ÖZEN **Sarmad Hussein MARAH** **İbrahim DEMİRTAŞ** **Lütfi BEHÇET**	PHYTOCHEMICAL PROFILES AND BIOCHEMICAL ACTIVITIES OF ENDEMIC CAMPANULA BASKILENSIS BEHÇET SP. NOV. (CAMPANULACEAE)
Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN **Fatma Burcu UZUNOĞLU**	A STUDY ON TENSILE BEHAVIOUR OF PA 66/GLASS FIBER COMPOSITES
Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN **Fatma Burcu UZUNOĞLU**	INVESTIGATION OF TENSILE BEHAVIOUR OF PA 66/GLASS FIBER/MWCNT COMPOSITES
Bilgehan Cem TURAN **Doç. Dr. Mevlüt GÜRBÜZ**	MAGNEZYUM TAKVİYESİNİN ALÜMİNYUM KÖPÜKLERE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Sevda ELİŞ YILDIZ **Dr. Öğr. Üyesi Şükran YEDİEL ARAS** **Nilgün ATAM** **Gizem FİDAN ARSLAN** **Prof. Dr. Ebru KARADAĞ SARI**	KEFİR, KIMIZ VE SÜT UYGULAMASININ FARE AKCİĞERİNDE SÜPEROKSİT DİSMUTAZ-2 (MN-SOD-2) DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİNİN İMMUNOHİSTOKİMYASAL OLARAK İNCELENMESİ
Dr. Ercan AYDEMİR **Öğr. Ceren ÇİÇEK** **Prof. Dr. Erbil AĞAR**	KİNOLİNKARBOKSALDEHİD'İN NİTRO-SUBSTİTUE İMİN BİLEŞİKLERİNİN SENTEZİ VE KARAKTERİZASYONU
Öğr. Ceren ÇİÇEK **Dr. Ercan AYDEMİR** **Prof. Dr. Erbil AĞAR**	2-BENZOİL-5-METOKSİFENOL İÇEREN FTALOSİYANİN SENTEZI VE KARAKTERİZASYONU

Adnan KALAYCI **Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İNANÇ**	ATIK AKTİF KARBON KATKILI CAM ELYAF KUMAŞ TAKVİYELİ KOMPOZİT PANEL ÜRETİMİ VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Nureehun WAESAMAAE **Prof. Dr. Erbil AĞAR**	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF PHTHALOCYANINES CONTAINING CYCLODODECYLOXY
Dr. E. ÇOPUROĞLU **Dr. Öğr. Üyesi M. EMEK**	DERIVATION OF THE ENTROPY DENSITY OF AN IDEAL BOSE GAS USING BINOMIAL EXPANSION FORMULA

Saat: 09.00-12.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 5, Oturum-1	Oturum Başkanı: Doç. Dr. M. Burak GÖNÜLTAŞ
Şeyma SOYANIT **Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI**	GÖÇMEN BİREYLERE BAKIM VERENLERİN ÖZYETERLİLİKLERİNİ ARTTIRMADA HEMŞİRENİN ROLÜ
Doç. Dr. M. Burak GÖNÜLTAŞ	KAYIP ÇOCUK VAKALARINDA ETKİN MÜDAHALEYE YÖNELİK MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM MEKANİZMALARI ADINA MISSING EUROPE VE AMBERALERT EUROPE ÖRNEKLERİ
Doç. Dr. M. Burak GÖNÜLTAŞ	SUÇLU BİR EYLEM OLARAK ÇOCUK KAÇIRMA DAVRANIŞININ ANLAŞILMASINA YÖNELİK KRİMİNOLOJİK VE ADLİ PSİKOLOJİK BAKIŞ
Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ **Öğr. Gör. Canan SARI** **Araş. Gör. Leyla ADIGÜZEL**	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN AİLE PLANLAMASI VE CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLAR İLE İLGİLİ BİLGİ DÜZEYİ
Öğr. Gör. Canan SARI **Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ** **Öğr. Gör. Hasan EVCİMEN**	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ OLAN İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Benan YÜCEBALKAN **Öğr. Gör. Dr. Barış AKSU**	DİJİTAL GÖÇMENLERLE DİJİTAL YERLİLERİN BİR SANAL TOPLULUKTAKİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMA
Öğr. Gör. Dr. Barış AKSU **Dr. Öğr. Üyesi Benan YÜCEBALKAN**	POTANSİYEL YEŞİL YAKALILARIN İSTİHDAMDA DEĞERLENDİRİLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Arş. Gör. Şaban ÜNVER **Öğr. Gör. Dr. Emre ŞİMŞEK** **Arş. Gör. İzzet İSLAMOĞLU** **Arş. Gör. Hayati ARSLAN**	ÜNİVERSİTE TAKIMLARINDA YER ALAN SPORCULARIN YARALANMA KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Şaban ÜNVER **Doç. Dr. Taner TUNÇ** **Prof. Dr. Seydi Ahmet AĞAOĞLU**	ÇOCUKLARINI YÜZME SPORUNA GÖNDEREN AİLELERİN BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Sait Can YÜCEBAŞ **Prof. Dr. Hürmüz KOÇ**	SPORCU AKTİVİTELERİNİN MAÇ SONUCU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN KARAR AĞCI YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ: FIFA 2010 DÜNYA KUPASI ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Sait Can YÜCEBAŞ	TÜRKÇE METİNLER ÜZERİNDE GÖVDELEME YÖNTEMİYLE DUYGU ANALİZİ ÇALIŞMASI VE DUYGU ÇARKI'NIN ADAPTASYONU ÜZERİNE BİR ÖNERİ

Saat: 12.00-14.00 / CUMARTESİ

Salon: 1, Oturum 2	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Hakan KOLÇAK, Dr. N.N. KEMANOVA
Dr. Öğr. Üyesi Hakan KOLÇAK	MULTINATIONAL FEDERALISM, ACCOMMODATION POLICIES AND STATE MODELS: THE MANAGEMENT OF NATIONAL MINORITIES
Dr. Sezai ÇAĞLAYAN	ULUSAL GÜVENLİK BAĞLAMINDA "HASMANE HAREKET"
Dr. Sezai ÇAĞLAYAN	TRUMP YÖNETİMİ'NİN ULUSLARARASI ANDLAŞMALARA YAKLAŞIMI
Arş. Gör. Dr. İlknur KAYA	LİMİTED ŞİRKET MÜDÜRLERİNİN HAKLI SEBEPLE GÖREVDEN ALINMASI
Arş. Gör. Dr. İlknur KAYA	ADİ ŞİRKETİN YÖNETİCİ ORTAKLARININ ÖZEN YÜKÜMLÜLÜĞÜ
Öğr. Gör. Süleyman KANDEMİR	AİLE İÇİ ŞİDDET VE İSTANBUL SÖZLEŞMESİNİN AİLE HUKUKUNA ETKİSİ
Öğr. Gör. Süleyman KANDEMİR	BANKALAR İLE İMZALANAN TÜKETİCİ SÖZLEŞMELERİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Samed AKDAĞ	NAKDİ SERMAYE ARTIRIMI İLE KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNE SAĞLANAN VERGİ AVANTAJI
Dr. Onur YILDIRIM	İSLAM DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRASİ SORUNU: FİTNE-MUHALEFET ÖZDEŞLİĞİ

Arş. Gör. Ayman KARA	İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ
Doç. Dr. Ayten TURAN KURTARAN **Arş. Gör. Ahmet Yasin YEŞİLDAĞ** **Abdulkadir KOCA**	ÖĞRETİM ELEMANLARININ SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ
Doç. Dr. Ayten TURAN KURTARAN **Arş. Gör. Ahmet Yasin YEŞİLDAĞ**	HASTANE YÖNETİCİLERİNİN PROBLEM ÇÖZME ve KARAR VERME BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Mehmet ÖKSÜZKAYA **Dr. Zaim Reha YAŞAR**	SEÇİLMİŞ YILLAR İÇİN TURİZM SEKTÖRÜNÜN PERFORMANSININ GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Saat: 12.00-14.00 / CUMARTESİ

Salon: 2, Oturum 2	Oturum Başkanı: Iskender M. ASKEROGLU, Machabbat OSPANBAEVA
Doç. Dr. Bülent Nafi ÖRNEK **Batuhan ÇATAL**	ANALİTİKK FONKSİYONLAR İÇİN SCHWARZ LEMMANIN UYGULAMALARI
Doç. Dr. Bülent Nafi ÖRNEK **Batuhan ÇATAL**	BİRİM DİSKİN SINIRINDA İKİNCİ NON-TANGENTİAL TÜREVLER İÇİN EŞİTSİZLİKLER
Oğuzhan BAŞER **Doç. Dr. Kadir TÜRK**	VLC SİSTEMLERDE M-PAM İÇİN DENEYSEL PERFORMANS ANALİZİ
Dr. Gümrah UYSAL	NORMWISE CONVERGENCE OF m-SINGULAR MODIFIED PICARD OPERATORS
Dr. Gümrah UYSAL	POINTWISE CONVERGENCE OF m-SINGULAR NONLINEAR INTEGRAL OPERATORS WITH NON-ISOTROPIC KERNELS
Halil Mutuk	DIFFERENTIAL TRANSFORMATION METHOD APPLICATIONS WITH MATHEMATICA
Iskender M. ASKEROGLU	CALCULATION OF HEAT CAPACITY TEMPERATURE DEPENDENCE OF GAAS SEMICONDUCTOR BY USING DEBYE MODEL
Iskender M. ASKEROGLU	EVALUATION OF HEAT CAPACITY OF REAL GASES USING SECOND VIRIAL COEFFICIENT WITH KIHARA POTENTIAL
Iskender M. ASKEROGLU	CALCULATION OF ZERO PRESSURE JOULE-THOMSON COEFFICIENT OF N 2 MOLECUL USING SECOND VIRIAL COEFFICIENT
Prof. Dr. Ömer SÖĞÜT **Enver Alper DOĞAN** **Prof. Dr. Uğur Cem HASAR**	BAZI TEKSTİL ÜRÜNLERİNİN ELEKTROMANYETİK KALKANLAMA ÖZELLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

Saat: 12.00-14.00 / CUMARTESİ

Salon: 3, Oturum-2	Oturum Başkanı: Dr. Eda ÇORBACIOĞLU
Arş. Gör. Duygu AKYOL **Doç. Dr. Serap YILMAZ**	KENTSEL PLANLAMA VE TASARIM DA VİZYON BELİRLEME
Doç. Dr. Serap YILMAZ **Arş. Gör. Duygu AKYOL**	PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE TEMEL TASARIM DERSİ
Kadriye ÖZYURT GÜRSES **Prof. Dr. Abdullah KELKİT**	DARICA (KOCAELİ) SAHİL ŞERİDİNİN PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Suna Büyükkılıç KOŞUN	TARİHİ AHŞAP CAMİLERİN BAĞLAMLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN KÜLTÜR VARLIĞI DEĞERLERİNE ETKİLERİ: SAMSUN ASARCIK ÖRNEĞİ
Dr. Öğr.Gör. Eda ÇORBACIOĞLU	AN EMPIRICAL STUDY ON DESIGNING PRODUCT BY CONNOTATION ANALYSIS
Doç. Dr. Banu Çiçek KURDOĞLU **Arş. Gör. Seyhan SEYHAN** **Doç. Dr. Elif BAYRAMOĞLU**	PEYZAJ MİMARLIĞI PLANLAMA VE TASARIM ALANLARINDA KULLANILAN YENİLİKÇİ ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ
Arş. Gör. İhsan TÜRKEL **Doç. Dr. Varol KOÇ**	DEPREM YÜKÜ ALTINDAKİ BETONARME SİSTEMLERDE DONATI ORANLARININ OPTİMİZASYONUN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Derya SARI **Doç. Dr. Banu KARAŞAH**	BİTKİLENDİRME TASARIMI AÇISINDAN ÜNİVERSİTE YERLEŞKELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Banu KARAŞAH **Dr. Öğr. Üyesi Derya SARI**	ÇOCUKLAR İÇİN DIŞ MEKÂN EĞİTİM ORTAMI OLARAK BOTANİK BAHÇELERİ 'NEZAHAT GÖKYİĞİT BOTANİK BAHÇESİ ÖRNEĞİ'

Saat: 12.00-14.00 / CUMARTESİ

Salon: 4, Oturum-2	Oturum Başkanı: Öğr. Gör. Taner EROL
Funda DARÇIN	SAĞLIK HİZMETLERİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ ÖNEMİ
Dr. Furkan ÇELEBİ	NEPOTİZMİN İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BURSA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Furkan ÇELEBİ	GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ: MYO ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA
Öğr. Gör. Taner EROL	MOBBİNGİN HUKUKSAL BOYUTU KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Nuri DİCLE	EVLİ BİREYLERİN EVLİLİK DOYUMU İLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Nuri DİCLE	OTİSTİK ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARI İLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI
Funda DARÇIN	KUŞAK ÇATIŞMASI DEĞİL YENİ BİR SOSYAL OLUŞUM
Öğr. Gör. Taner EROL	SİNİZM VE ÖRGÜTSEL SİNİZM KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR İNCELEME
Dr. Öğr. Üyesi Suzan URGAN **Prof. Dr. Gülsün KURUBACAK**	TRANSHUMUNİSTİK ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMLERDE POZİTİF PSİKOLOJİK SERMAYENİN KALDIRAÇ ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Suzan URGAN **Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERDOĞAN**	İŞLETMELERDE GİRİŞİMCİ HAYIRSEVERLİK: AKİF ARSLAN ve İNAL AYDINOĞLU ÖRNEĞİ

Saat: 12.00-15.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 5, Oturum-2	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE
Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE **Elif ARPA** **Rümeysa DİKİCİ** **Seher AKBULUT** **Dr. Öğr. Üyesi Vezir AKTAŞ**	PSİKOLOJİK KONTROL VE ÖZERKLİK DESTEĞİ EBEVEYNLİK UYGULAMALARININ ANNEYE AİT DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE **Aysun ÇELİK** **Elif BULAT** **Dr. Öğr. Üyesi Vezir AKTAŞ**	ÇİFT UYUMU, DEPRESİF BELİRTİLER, EŞTEN ALGILANAN PSİKOLOJİK KONTROL VE ÖZERKLİK DESTEĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER
Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE **Büşra TOPAL** **Şerife TUNÇ** **Müberra UĞUR** **Nesibe DEMİR** **Zeynep DEMİR**	AKADEMİSYENLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Psk. Eren Can OSLU **Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE**	ÜNİVERSİTELİ GENÇLERDE SİBER ZORBALIK İLE ÖZBİLİNÇ DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE SOSYAL PROBLEM ÇÖZMENİN ARACI ROLÜ
Öğr. Gör. Halil İ. ERTUĞ **Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT**	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR VE ÖZ GÜVEN İLİŞKİSİ
Uzm. Psikolog Mehmet AKKURT **Uzm. Psikolog Tansu AKKURT** **Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT**	EBEVEYN TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ GENÇLERİN SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİNE ETKİSİ
Uzm. Psikolog Tansu AKKURT **Uzm. Psikolog Mehmet AKKURT** **Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT**	ERGENLERİN EVLİLİĞE BAKIŞ AÇILARININ ANNE-BABA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ
Öğr. Gör. Hasan ÖRÜCÜ	ALGILANAN STRES ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Hasan ÖRÜCÜ	POZİTİF PSİKOLOJİK SERMAYE ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Halil İ. ERTUĞ **Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT**	ÇALIŞMA YAŞAMINDA İKİ ÖNEMLİ SORUN: İŞE DEVAMSIZLIK ve İŞE GEÇ KALMA

Saat: 14.00-17.00 / CUMARTESİ
BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 1, Oturum-3	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi İdris SANCAKTAR, Misliviy VLADEMIR
Barış İSPİR **Prof. Dr. Ertan YANIKOĞLU** **Doç. Dr. Cenk YAVUZ**	ELEKTRONİK CİHAZLARDA KABLOSUZ GÜÇ AKTARIM TASARIMI
Arş. Gör. Oğuz BAŞ **Doç. Dr. Mustafa Atakan AKAR**	A LITERATURE REVIEW OF IGNITION SYSTEM AND SPARK PLUG STUDIES
Tahsin BAYKAL **Prof. Dr. Özlem TERZİ**	MERSİN İLİ'NDE METEOROLOJİK KURAKLIK ANALİZİ
Doç. Dr. Emine Dilek TAYLAN **Prof. Dr. Özlem TERZİ** **Tahsin BAYKAL** **Arş. Gör. Tuba AYDIN**	POTANSİYEL EVAPOTRANSPİRASYON METODUNUN KEŞİF KURAKLIK İNDİSİNE ETKİSİ
Mustafa Evren POLAT **Aybike Nur CİNGÖZ**	KALİTE PARAMETRELERİNİN FİBER OPTİK KABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi İdris SANCAKTAR **Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TURAN**	ALL IN ONE BİLGİSAYARLA ARAÇ KAYIT VE KONTROL SİSTEMİ
Azimollah ALESHZADEH **Doç. Dr. Enver Vural YAVUZ**	HEYELAN DUYARLILIK BAŞLIKLI ULUSLARARASI BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDA TÜRKİYE'NİN KONUMU
Hanifi AVCI **Doç. Dr. Erdem Emin MARAŞ**	DAĞLIK, KAYALIK VE ENGEBELİ ARAZİLERDE FOTOGRAMETRİK MODELLEMENİN DOĞRULUK ARAŞTIRMASI VE YUSUFELİ BARAJI ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Erkan AYDINTAN **İrem KARADENİZ** **Cansu NİYET HAYAL** **Ayça ÇINAR** **Zeynep BAHAR**	AYDINLATMA ARMATÜRÜ TASARIMI ÜZERİNE BİR FARKINDALIK ÇALIŞMASI
Nazan GÖKŞEN **Prof. Dr. Cemil ALKAN** **Prof. Dr. İsa GÖKÇE**	OPTIMIZING BIOCONJUGATION METHOD USING FLUORESCENCE PROPERTY BELONGING TO SUPER FOLDER GREEN FLUORESCENCE PROTEIN

Saat: 14.00-17.00 / CUMARTESİ
BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 2, Oturum-3	Oturum Başkanı: Assist. Prof. Mustafa CÜCE
Sedef DEMİRBAY **Doç. Dr. Ufuk KIRBAŞ**	BİTÜMLÜ SICAK KARIŞIMLARDA AGREGA BOYUTU VE TABAKA KALINLIĞI İLİŞKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Arş. Gör. Ahmet Yahya BOĞA **Prof. Dr. İsmail Hakkı ÇAVDAR**	FPGA TABANLI DAR BANT PLC FSK MODÜLATÖR TASARIMI ve BENZETİMİ
Hakan POLATCI **Burcu AKSÜT** **Muhammed TAŞOVA**	KURUTMA YÖNTEMLERİNİN MAYDANOZUN (PETROSELİNUM CRİSPUM L.) KURUMA KİNETİĞİ VE KALİTE ÖZELLİKLERİNE ETKİSİ
Hakan POLATCI **Burcu AKSÜT** **Muhammed TAŞOVA**	TURPA (RAPHANUS SATİVUS L.) UYGULANAN ÖN İŞLEMLERİN KURUMA SÜRESİ VE ENERJİ TÜKETİM DEĞERLERİNE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ
Ayşegül ÇAYCI **Prof. Dr. Erkan YALÇIN** **Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKÇİN**	JİPSOFİL BİR TÜR OLAN Gypsophila eriocalyx Boiss. (Caryophyllaceae)'in ANATOMİK ADAPTASYONLARI
Doç. Dr. Sevim ALIŞIR **Dileknur EVRENSEL**	TİTANYUM ESASLI SERAMİK MALZEMLERLE KAPLANMIŞ SEGMANLARIN TRİBOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI
Doç. Dr. Sevim ALIŞIR **Dileknur EVRENSEL**	TEK VE ÇOK KATLI AlTiN KAPLAMASI YAPILAN SEGMANLARIN AŞINMA DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ
Araş. Gör. Semra TOPUZ **Doç. Dr. Mustafa BAYRAM** **Doç. Dr. Cemal KAYA** **A. Furkan ERDEM**	FARKLI TUZ KONSANTRASYONUNDA SALAMURA KULLANIMININ HIYAR TURŞUSUNUN ÖZELLİKLERİNE ETKİSİ

Halid KIREVİ **Merve ZENGİN**	
Assist. Prof. Mustafa CÜCE **Mehmet KILINC** **Nur KILINC**	INVESTIGATION OF COLOR AND ANTIMICROBIAL PROPERTIES OF WOOL FABRICS DYED WITH POLYGONUM COGNATUM NATURAL DYE EXTRACTS
Doç. Dr. Halil AKINCI **Arş.Gör. Sebahat TEMUÇİN KILIÇER** **Öğr. Gör. Esin ACAR**	SUNDURA DERESİNİN (HOPA, ARTVİN) TAŞKIN YAYILIM ALANLARININ BELİRLENMESİ

Saat: 14.00-17.00 / CUMARTESİ

BU OTURUMDA MODERATÖR ARA VEREBİLİR

Salon: 3, Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Afşin Ahmet KAYA
İbrahim IRMAK **Doç. Dr. Afşin Ahmet KAYA** **Doç. Dr. Elif ÇELENK KAYA**	KİMYASALLARDAN KAYNAKLI İŞ KAZALARI: BHOPAL ÖRNEĞİ
İbrahim IRMAK **Doç. Dr. Afşin Ahmet KAYA** **Doç. Dr. Elif ÇELENK KAYA**	FOTOVOLTAİK PANEL ENDÜSTRİSİNDE RİSK ETMENLERİ
Arş. Gör. Dr. Hülya AYKAÇ ÖZEN **Prof. Dr. Bahtiyar ÖZTÜRK**	KARIŞIK MATRİKSLI MEMBRAN KULLANARAK BİYOGAZ AYRIMININ ARAŞTIRILMASI
Nagihan MAKUL **Prof. Dr. İsmail Hakkı ÇAVDAR** **Dr. Öğr. Üyesi Zeynep HASIRCI**	FPGA TABANLI DAR BANT ASK-PLC MODEM TASARIMI
Mehmet İrfan GEDİK **Dr.Öğr. Üyesi Rukiye KARAKIŞ** **Dr. Öğr. Üyesi Emre ÜNSAL**	FPGA TABANLI ÜÇ BOYUTLU LAZER TARAYICI TASARIMI
Ahmed Mohammed BASEM **Assoc. Prof. Dr. Ozgur DEMIRCAN**	PET/CAM FİBER TERMOPLASTİK KOMPOZİTLERİN EĞME ÖZELLİKLERİNE MWCNT'NİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Ahmed Mohammed BASEM **Assoc. Prof. Dr. Ozgur DEMIRCAN**	TERMOPLASTİK KOMPOZİTLERE KATILMASININ ARAŞTIRILMASIMODİFİYE ÇOK DUVARLI KARBON NANOTÜPLERİN (MWCNTs-COOH)
Sara SUFYAN **Assoc. Prof. Dr. Ozgur DEMIRCAN**	CAM ELYAF/PET/MWCNT TERMOPLASTİK KOMPOZİTLERİN ÇEKME VE CHARPY ÇARPMA ÖZELLİKLERİ
Sara SUFYAN **Assoc. Prof. Dr. Ozgur DEMIRCAN**	CAM ELYAF/PET/MODİFİYE MWCNT TERMOPLASTİK KOMPOZİTLERİN ÇEKME VE CHARPY ÇARPMA ÖZELLİKLERİ
Tural MEHMETOGLU **Mehriban EMEK**	TEMPERATURE DEPENDENCE OF HEAT CAPACITY OF THE NITRO COMPOUNDS CRYSTALS USING EINSTEIN–DEBYE METHOD
Tural MEHMETOGLU **Mehriban EMEK**	ACCURATE CALCULATION OF TEMPERATURE DEPENDENCE OF ELECTRICAL CONDUCTIVITY OF PURE METALS BY USING POKER AND KLABUNDE METHOD

Saat: 14.00-16.00 / CUMARTESİ

Salon: 4, Oturum-3	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih KARACA
Dr. Öğr. Üyesi Şafak BAYIR Öğrt. Süleyman ÇELİK Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih KARACA	YARDIMCI ROBOTİK SİSTEMLER
Dr. Öğr. Üyesi Şafak BAYIR Öğrt. Süleyman ÇELİK Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih KARACA	BESLENME DESTEK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Mohammed Raheem M. Shareef ALZUHAIRI Dr. Malcolm CLARKE	ÇALIŞMA VE ANALİZ LI-FI SİSTEMİNDEKİ VERİ İLETİMİNİN ÇOKLU ETKİSİ
Mohammed Raheem M. Shareef ALZUHAIRI Dr. Malcolm CLARKE	STUDY AND ANALYSIS THE MULTIPATH EFFECT OF THE DATA TRANSMISSION OVER LI-FI SYSTEM
Fatma YAZICI Öğr. Gör. Serap ÖZEN Dr. Öğr. Üyesi Emre ÜNSAL	ORTAMDA BULUNAN NESNELERİN GOOGLE BULUT GÖRÜNTÜ İŞLEME SERVİSLERİ İLE TESPİT EDİLMESİ
Serkan BOY Doç. Dr. Erhan Burak PANCAR	OTOBÜS HATLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ: SAMSUN E1(EKSPRES1) HATTI ÖRNEĞİ
Öğr. Gör. Serap ÖZEN Fatma YAZICI Dr. Öğr. Üyesi Emre ÜNSAL	GÖRÜNTÜ İŞLEME TEKNİKLERİ KULLANILARAK TÜM YÖNLÜ ARAÇ ALTI GÖRÜNTÜLERİNDEN YABANCI CİSİM TESPİTİ
Eisa AGHCHEHLI Serap KARAGÖL	FUZZY LOGIC BASED LOCALIZATION IN WIRELESS SENSOR NETWORKS
Barış ÇAVUŞ Serap KARAGÖL	FUZZY LOGIC DIRECT TORQUE CONTROL OF PERMANENT MAGNET SYNCHRONOUS MOTOR WITH SLIDING MODE OBSERVER
Reza KAZEMBEİGİ Öğr. Gör. Utku ZEYBEKOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Aslı ÜLKE KESKİN	STANDART YAĞIŞ İNDEKSI (SPI) VE TREND ANALIZI (MANN-KENDALL)YÖNTEMLERI ILE KARS İLİNİN KURAKLIK ANALIZI

Saat: 15.00-17.00 / CUMARTESİ

Salon: 5, Oturum-3	Oturum Başkanı: Dr. Pınar MERT CUCE
Abdurrahman YILDIZ Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN	MWCNT TAKVİYELİ ÇİFT EKSENLİ ATKILI ÖRME KUMAŞLARIN DARBE ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Abdurrahman YILDIZ Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN	AL_2O_3KATKILI LPET/CAM FİBER TERMOPLASTİK KOMPOZİT MALZEMELERİN DARBE VE ÇEKME ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Sema Kayapinar KAYA	BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN TEDARİK ZİNCİRİNE ETKİSİ: BİBLİOMETRİK BİR ANALİZ
Öğr. Gör. Utku ZEYBEKOĞLU Reza KAZEMBEİGİ Dr. Öğr. Üyesi Aslı ÜLKE KESKİN	ALTINKAYA VE DERBENT BARAJ GÖLLERİNİN BAFRA YÖRESİ İKLİMİNE ETKİLERİ
Hayrettin YÜKSELECEK Suna AVCIOĞLU Sinem ÇEVİK	YSZ KATKILI ATIK DÖKÜM KUMUNDAN SERAMİK MALZEME ÜRETİMİ
Gökce MORAL Suna AVCIOĞLU Sinem ÇEVİK	Cu-ZnO KATKILI PVC KOMPOZİTLERİN ANTİBAKTERİYEL ÖZELLİKLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ
Arş. Gör. Reyhan SAĞ Prof. Dr. İsmail Hakkı ÇAVDAR Dr. Öğr. Üyesi Zeynep HASIRCI	FPGA TABANLI DAR BANT BPSK- PLC MODEM TASARIMI VE BENZETİMİ
Abdulmohsin AL AIROA Assist. Prof. İbrahim İNANÇ Assist. Prof. Hilal AY	PREPARATION AND CHARACTERIZATION OF COLLOID SILVER NANOPARTICLES AND THEIR ANTIMICROBIAL ACTIVITY
Abdulmohsin AL AIROA Assist. Prof. İbrahim İNANÇ Assoc. Prof. Mevlüt GÜRBÜZ	PRODUCTION OF NOVEL TIO2 –AGNP - YSZ THIN FILM FOR ANTIMICROBIAL AND MULTIFUNCTIONAL USAGE BY ELECTROSPRAY DEPOSITION SYSTEM
Dr. Pınar MERT CUCE	A REVIEW ON LIQUID DESICCANT BASED DEHUMIDIFICATION SYSTEMS

Kadir OZTURK **Dr. Erdem CUCE**	

Saat: 17.00-19.00 / CUMARTESİ

Salon: 2, Oturum-4	Oturum Başkanı: Dr. Rukiye DEMİR
Gözde SAĞLAM **Dr. Öğr. Üyesi Haydar KAYA**	900 MHz FREKANSLI EM IŞINIMA MARUZ BIRAKILAN BEBEK MODELİNİN SAR BENZETİMİ
Gülcan AYDEMİR **Doç. Dr. Afşin Ahmet KAYA** **Doç. Dr. Elif ÇELENK KAYA**	KRİYOJENİK MADDELERİN KULLANIMINDA KİŞİSEL KORUYUCU DONANIMLARIN ÖNEMİ
Gülcan AYDEMİR **Doç. Dr. Elif ÇELENK KAYA**	SUNİ GÜBRE SANAYİİNDE KULLANILAN KİMYASALLARIN ÇALIŞAN SAĞLIĞINA ETKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Hüccet KAHRAMANZADE **Arş. Gör. Salim ÇAM** **Arş. Gör. Osman ORHAN** **Prof. Dr. Adnan ÖZEL**	NANOPARTİKÜL KATKISININ TEK TESİRLİ BİNDİRME BAĞLANTISININ DAYANIMINA OLAN ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Sinan AYDIN	YAPIŞTIRICI BAĞLANTILARINDA YAPIŞTIRMA PARAMETRELERİNİN İNCELENMESİ
Tugba MUTUK **Basak Mesci OKTAY** **Mehmet Serhat ODABAS**	THE USE OF ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS TO ASSESS THE EFFECTS OF NANO-Fe 2 O 3 ADMIXTURE ON COMPRESSIVE STRENGTH OF CEMENT MORTARS
Dr. Öğr. Üyesi Rukiye DEMİR	OKSİDATİF STRES VE ANTİOKSİDAN SAVUNMA
Dr. Atıl KURT **Arş. Gör. Olcay GENÇ** **Prof. Dr. Ercan ERDİŞ**	İNŞAAT ENDÜSTRİSİ ÖZELİNDE DOĞADAN İLHAM ALAN EKO-ENDÜSTRİYEL PARK TASARIMI: RASTGELE KAPASİTELİ EKO-PARK TASARIMI
Proj. Asist. Buse ÜN **Arş. Gör. Olcay GENÇ** **Doç. Dr. H. COŞKUN** **Prof. Dr. Ercan ERDİŞ**	İNŞAAT SEKTÖRÜNDE MESAİ ARKADAŞLIKLARINDA ARANAN ÖZELLİKLER
Prof. Dr. Burhan ARSLAN **Arş. Gör. Emrullah CULPAN** **Hüseyin ÇAKIR**	BUĞDAY (Triticum aestivum L.) TOHUMLARININ ÇİMLENME VE FİDE GELİŞİMİ ÜZERİNE ASPİR (Carthamus tinctorius L.)'İN ALLELOPATİK ETKİSİ
Prof. Dr. Burhan ARSLAN **Hüseyin ÇAKIR** **Arş. Gör. Emrullah CULPAN**	YENİ GELİŞTİRİLEN ASPİR (Carthamus tinctorius L.) ÇEŞİTLERİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Saat: 17.00-19.00 / CUMARTESİ

Salon: 3, Oturum-4	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut YARAN **Dr. Öğr. Üyesi Ali Erman KENT**	ÜNİVERSİTE BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ROL AKTİVİTE DENGESİ, YAŞAM KALİTESİ VE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Canan SARI **Araş. Gör. Leyla ADIGÜZEL** **Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ**	ÖĞRENCİLERİN ORGAN BAĞIŞI BİLGİ VE TUTUM DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ
Filiz OZEN **Zeynep YEGİN** **Zuhal Aydan SAGLAM** **Figen YAVLAL** **Haydar KOC**	EVALUATION OF LENGTH POLYMORPHISMS IN CIRCADIAN CLOCK AND SEROTONIN TRANSPORTER GENES IN TERMS OF THE RISK ANALYSIS FOR EXCESSIVE DAYTIME SLEEPINESS
Dila Şeyda TAŞDEMİR **Doç.Dr. Erkan DEMİRKAN**	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE ALGILANAN STRESİN YORDAYICISI OLARAK PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK
Araş. Gör. Leyla ADIGÜZEL **Öğr. Gör. Canan SARI** **Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ**	18 YAŞ VE ÜZERİNDEKİ KADINLARIN KANSER TARAMA YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ
Araş. Gör. Leyla ADIGÜZEL **Öğr. Gör. Canan SARI** **Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ**	18- 45 YAŞ ARASI KADINLARIN HUMAN PAPİLLOMA VİRÜS (HPV) AŞISINA AİT BİLGİ DÜZEYİ VE AŞILANMA SIKLIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Zehra SU TOPBAŞ **Doç. Dr. Birgül ÖZKAN**	ALKOL/MADDE BAĞIMLILIĞI TANISI ALMIŞ BİREYLERİN İZLEMLERİNDE KULLANILMAK ÜZERE "TELEPSİKİYATRİK HASTA TAKİP FORMU" GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Rukiye AYDIN	DUMANSIZ TÜTÜN ÜRÜNLERİNDE NİKOTİN VE TÜREVLERİNİN TAYİNİ
Dr. Öğr. Üyesi Ali ALGÜL	CENAP ŞAHABETTİN'İN "TERÂNE-İ MEHTÂP" ADLI ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Dr. Öğr. Üyesi Ali ALGÜL	TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRK EDEBİYATINDA UYARLAMA

Saat: 09.00-12.00 / PAZAR

Salon: 1, Oturum-1	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Salih Cem İNAN
Dr. Öğr. Üyesi Koray KARABULUT **Arş. Gör. Yeliz ALNAK**	SIVI SODYUMUN GERİYE DÖNÜK ADIM AKIŞINDA ISI TRANSFERİ ARTIŞI VE AKIŞ ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI
Arş. Gör. Yeliz ALNAK **Dr. Öğr. Üyesi Koray KARABULUT**	FARKLI KANATÇIK DÜZENLEMELERİNE SAHİP PLAKALI KANATÇIKLI ISI DEĞİŞTİRİCİLERİ İÇİN ISI TRANSFERİ VE BASINÇ DÜŞÜŞÜNÜN İNCELENMESİ
Bilal SUNGUR **Bahattin TOPALOGLU**	PELET YAKITLI KAZANDA TAŞ KÖMÜRÜYLE HARMANLANAN PELETLERİN YANMASININ DENEYSEL İNCELENMESİ
Bilal SUNGUR **Bahattin TOPALOGLU**	PELET YAKITLI KAZANDA MANGAL KÖMÜRÜ KATKILI PELETLERİN YANMASININ DENEYSEL İNCELENMESİ
Lect. Hakan DEMİR **Asst. Prof. Dr. Ramazan SARI**	RIEMANNIAN SUBMERSIONS WITH NEW TYPE CONNECTION
Asst. Prof. Dr. Ramazan SARI	GENERIC SUBMANIFOLDS OF LORENTZIAN KENMOTSU MANIFOLD
Asst. Prof. Dr. Ramazan SARI	ON SEMI- INVARIANT SUBMANIFOLDS OF GENERALIZED KENMOTSUMANIFOLD WITH A SEMI SYMMETRIC METRIC CONNECTION
Prof. Dr. Salih Cem İNAN	LARGE EXTRA DIMENSIONS SEARCH THROUGH THE PROCESS AT THE CLIC AND FCC-μμ
Prof. Dr. Salih Cem İNAN	KOMÜTATİF OLMAYAN UZAY-ZAMANIN FOTON-İNDÜKLÜ SÜREÇ İLE HE-LHC'DE İNCELENMESİ-

Saat: 09.00-12.00 / PAZAR

Salon: 2, Oturum-1	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali Erman KENT
Arş. Gör. Amine TERZİ **Prof. Dr. Yasemin YILDIRIM**	KARDİYOVASKÜLER HASTALIKLARDA PRANAYAMANIN KAN BASINCI VE KALP HIZI ÜZERİNE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME
Arş. Gör. Amine TERZİ **Prof. Dr. Yasemin YILDIRIM**	HEMŞİRELİK BAKIMINDA İNOVATİF CİHAZLARIN KULLANIMI
Prof. Dr. Havva ÖZTÜRK **Arş. Gör. Çiğdem Torun KILIÇ** **Arş. Gör. Aysun BAYRAM**	HEMŞİRELİK BÖLÜMÜNÜN KALİTE ÖLÇÜMÜNDE BİR BOYUT: ÖĞRENCİ MEMNUNİYET DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Prof. Dr. Havva ÖZTÜRK **Arş. Gör. Çiğdem Torun KILIÇ** **Arş. Gör. Aysun BAYRAM**	HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK KAYGI DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ali Erman KENT **Dr. Öğr. Üyesi Mahmut YARAN**	BEL VE BOYUN HASTALARININ ÖZÜRLÜLÜK DURUMLARININ İNCELENMESİ

Saat: 09.00-12.00 / PAZAR

Salon: 3, Oturum -1	Oturum Başkanı: Dr. Alper KOÇYİĞİT
Dr. Öğr. Üyesi Alper KOÇYİĞİT	KOÇ SPERMASININ MUAYENESİNDE ELEKTRON MİKROSKOPİSİNİN ETKİNLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI
Serhat ARSLAN	DOĞRUSAL OLMAYAN BOYLAMSAL ÖLÇÜMLERDE ŞANSA BAĞLI VARYANS KOVARYANS ETKİLERİNİN BAYESCİ REGRESYON ANALİZİ
Serhat ARSLAN	BAYESIAN ANALYSIS OF CALVING TRAITS WITH DIFFERENT INBREEDING LEVELS IN JERSEY CATTLE
Dr. Gülseren YILDIZ ÖZ **Dr. Neslihan ORMANCI**	MARMARA BÖLGESİNDEKİ KOYUN VE KEÇİLERDE KIŞ MEVSİMİNDE SERUM CU VE ZN DEĞERLERİ
Dr. Gülseren YILDIZ ÖZ	DEMİR, POTASYUM, MAGNEZYUM VE SODYUM TUZLARINI İÇEREN MANNİTOL ÇÖZELTİLERİNİN LİYOFİLİZASYON ESNASINDA KRİTİK FORMÜLASYON SICAKLIKLARININ DİFFERENSİYEL TERMAL ANALİZ (DTA) CİHAZI VE FREEZE DRY MİKROSKOP (FDM) İLE BELİRLENMESİ
Doç. Dr. Mustafa SALMAN **Arş. Gör. Bora BÖLÜKBAŞ** **Prof. Dr. Zehra SELÇUK**	ORGANİK YONCA KURU OTU İLE MISIR SİLAJININ FARKLI KOMBİNASYONLARININ IN VITRO GERÇEK SİNDİRİLEBİLİRLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Habip MURUZ **Prof. Dr. Nurcan ÇETİNKAYA** **Prof. Dr. İsmail KAYA** **Prof. Dr. Halil YOLCU**	
Arş. Gör. Bora BÖLÜKBAŞ **Ayşe Gizem BÖLÜKBAŞ** **Doç. Dr. Mustafa SALMAN** **Ahmet Arda ÇINAR**	FİĞ KURU OTUNA (VICIA SATIVA L.) FARKLI DÜZEYLERDE İLAVE EDİLEN MALİK ASİT ve FUMARİK ASİTİN IN VITRO GERÇEK SİNDİRİLEBİLİRLİK ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Vet. Hekim Neslihan ORMANCI	SAMSUN VETERİNER KONTROL ENSTİTÜSÜ HİZMET ALANINA GİREN İLLERDEKİ SIĞIR, KOYUN VE KEÇİ SERUMLARININ ÇİNKO YÖNÜNDEN RETROSPEKTİF OLARAK İNCELENMESİ
Nilüfer KURUCA **Prof. Dr. Tolga GÜVENÇ**	DNA HASARI VE ONARIM MEKANİZMALARI
Araş. Gör. Burcu ESİN **Prof. Dr. Mesut ÇEVİK**	KISRAKLARDA REPRODÜKTİF PERFORMANSI ETKİLEYEN BAKTERİYEL İNFEKSİYONLAR BACTERIAL INFECTIONS AFFECTING REPRODUCTIVE PERFORMANCE IN MARES
Assist. Dr. Hasan DAĞMURA **Doç. Dr. Serbülent YİĞİT** **Doç. Dr. Özge GÜMÜŞAY** **Doç. Dr. Ayşe Feyda NURSAL** **Dr. Öğr. Üyesi Emin DALDAL** **Doç. Dr. Nevin KARAKUŞ** **Nilüfer KURUCA**	ENOS VE VEGF VARYANTLARI PANKREAS KANSERI RISKINI ARTIRABILIR
Araş. Gör. Merve Gizem SEZENER **Doç. Dr. Arzu FINDIK**	KEDİ VE KÖPEKLERDEKİ İSHAL VAKALARINDAN GENİŞLEMİŞ SPEKTRUMLU BETA-LAKTAMAZ ÜRETEN ESCHERİCHİA COLİ VE KLEBSİELLA PNEUMONİAE İZOLASYONU

Saat: 13.00-15.00 / PAZAR

Salon: 1, Oturum-2	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Tahir Öztürk
Uzm. Dr. Levent ÖZDEMİR **Uzm. Dr. Hatice Duygu ÇİFTÇİ SİVRİ**	ECG THAT MIMICS LEFT MAIN CORONARY ARTERY DISEASE IN A YOUNG PATIENT WITH MYOCARDIAL BRIDGE
Dr. Öğr. Üyesi Tahir ÖZTÜRK	LATERAL EPİKONDİLİT TEDAVİSİNDE KİNEZYO BANTLAMA YÖNTEMİNİN ERKEN DÖNEM SONUÇLARI
Dr. Öğr. Üyesi Orhan BALTA **Arş. Gör. Dr. Mete GEDİKBAŞ**	RADİUS DİSTAL UÇ AO TİP C KIRIKLARINDA VOLAR PLAK İLE ERKEN FİKSASYON SONUÇLARIMIZ
Assist. Prof. Tugba YARDIMCI GUREL	ALZHEIMER HASTALARINDA PALYATİF BAKIM
Assist. Prof. Tugba YARDIMCI GUREL	KALP HASTALIKLARINDA TAMAMLAYICI ve ALTERNATİF TIP KULLANIMI
Dr. Öğr. Gör. Mesut ÖNAL	GRANÜLOZA HÜCRELİ OVER TÜMÖRÜ VE ENDOMETRİUM ENDOMETRİOİD TİP ADENO KANSER BİRLİKTELİĞİ
Vet. Hek. Serkan KARAÇETİN **Doç. Dr. Meryem AKPOLAT** **Doç. Dr. Zehra Safi ÖZ**	L-KARNİTİN'İN, X IŞINLAMAYA BAĞLI GELİŞEN UTERUS HASARINDA ANTİOKSİDAN VE ANTİİNFLAMATUVAR YOLLAR İLE KORUYUCU ETKİLERİ
Çiğdem ÖZARSLAN **Doç. Dr. Meryem AKPOLAT** **Doç. Dr. Zehra Safi ÖZ**	4-NONİLFENOL MARUZİYETİNİN WİSTAR ALBİNO SIÇANLARDA SPERMATOGENEZ ÜZERİNE YAPISAL VE FONKSİYONEL ETKİLERİ: CURCUMİN'İN KORUYUCU ROLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burtaç EREN	FEMUR DİAFİZ KIRIKLARINDA TRAKSİYON MASASI VE RADYOLÜSEN MASA KULLANILMADAN LATERAL DEKÜBİT POZİSYONDA CERRAHİ SONUÇLARIMIZ

Saat: 13.00-15.00 / PAZAR

Salon: 2, Oturum-2	Oturum Başkanı: Dr. Zeynep Deniz ŞAHİN İNAN
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz ŞAHİN İNAN	DENEYSEL DİYABET OLUŞTURULMUŞ RATLARIN KARACİĞER DOKUSUNUN 15. GÜNDE VEGF YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
Hilal ŞİMŞEK **Prof. Dr. Temel KAYIKÇIOĞLU** **Arş. Gör. Zübeyir ÖZCAN**	BİYOLOJİK NÖRONLARIN FARKLI AKIM UYARIMLARINDA DİNAMİĞİNİN İNCELENMESİ
Uzm. Dr. Gülşah BAYÇELEBİ	SODYUM GLİKOZ KOTRANSPORTER 2 İNHİBİTÖRLERİ:

	KARDİYOVASKÜLER KORUYUCU ETKİLERİN MEKANİZMALARININ ARAŞTIRILMASI
Uzm. Dr. Deniz BAYÇELEBİ **Prof. Dr. Levent YILDIZ**	İNTRAVASKÜLER MYOPERİSİTOM OLGUSU VE LİTERATÜR DERLEMESİ A CASE OF INTRAVASCULAR MYOPERICYTOMA AND REVIEW OF LTERATURE
Souandaou ATHOUMANI ALI **Doç. Dr. Emine DIRAMAN** **Dr. Arş. Gör. Gönül SOLMAZ**	AKCİĞER DOKUSUNDA OKSİDATİF STRES VE ANTİOKSİDAN SAVUNMA SİSTEMLERİ
Arş. Gör. Dr. Mehran AKSEL **Dr. Öğr. Üyesi Özlem BOZKURT GİRİT** **Doç. Dr. Ali ÖZMEN** **Prof. Dr. Mehmet Dinçer BİLGİN**	METİLEN MAVİSİ ARACILI FOTODİNAMİK, SONODİNAMİK VE SONOFOTODİNAMİK TEDAVİLERİN PROSTAT KANSERİ HÜCRELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Arş. Gör. Dr. Mehran AKSEL **Öğr. Gör. Adem YAVAŞ** **Öğr. Gör. Dr. Ömer KESMEZ** **Prof. Dr. Mehmet Dinçer BİLGİN**	TİTANYUM DİOKSİT ARACILI SONOFOTODİNAMİK TEDAVİNİN PROSTAT KANSERİ HÜCRELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Saat: 13.00-15.00 / PAZAR

Salon: 3, Oturum-2	Oturum Başkanı: Araş. Gör. Osman ÖZENÇ, Imtiaz AHMAD
Ayhan BERGAL	NANOSPONGES (NSs): USING AS A NANOCARRIER FOR ANTI CANCER DRUG DELIVERY APPLICATIONS
Imtiaz AHMAD	THE IMPLEMENTATION OF CLOUD COMPUTING IN PRIVATE SCHOOLS OF PAKISTAN
Araş. Gör. Osman ÖZENÇ **Doç. Dr. İlhami YİĞİT**	BİR MAKARA SARIM SİSTEMİNİN MODELLENMESİ, BENZETİMİ VE MODEL BAĞIMSIZ GERGİ KONTROLÜ
Arş. Gör. Onur GÜLER **Doç. Dr. Temel VAROL** **Prof. Dr. Ümit ALVER** **Serhatcan Berk AKÇAY**	PRODUCTION OF CU-AG-CR COMPOSITES FROM THE LAYERED METALLIC POWDERS
Arş. Gör. Onur GÜLER **Doç. Dr. Temel VAROL** **Prof. Dr. Ümit ALVER** **Serhatcan Berk AKÇAY**	WEAR PROPERTIES OF CU-AG-NI COMPOSITES PRODUCED BY ELECTROLESS COATING AND HOT-PRESSING
Arş. Gör. Onur GÜLER **Doç. Dr. Temel VAROL** **Prof. Dr. Ümit ALVER** **Hüseyin Can AKSA**	THE EFFECT OF ALUMINA CONTENT AND ELECTROLESS SILVER COATING ON THE PROPERTIES OF THE SILVER COATED COPPER MATRIX COMPOSITES
Arş. Gör. Onur GÜLER **Doç. Dr. Temel VAROL** **Prof. Dr. Ümit ALVER** **Hüseyin Can AKSA**	THE EFFECT OF MECHANICAL MILLING TIME AND SILVER COATING ON THE PROPERTIES OF THE SILVER COATED COPPER MATRIX COMPOSITES
Thaier Kamil Cassim FAILI **Assist. Prof. İbrahim İNANÇ**	THE CHARACTERIZATION OF PEROVSKITE SOLAR CELLS WITH ARDUINO BASED DATA LOGGER AND SOLAR TRACKER DEVICE

Saat: 15.00-18.00 / PAZAR

Salon: 1, Oturum-3	Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Emre DÜNDER
Arş. Gör. Bora BÖLÜKBAŞ **Veteriner Hekim Ayşe Gizem BÖLÜKBAŞ** **Doç. Dr. Mustafa SALMAN** **Prof. Dr. İsmail KAYA**	YEM BEZELYESİ KURU OTUNA (PİSUM ARVANSE L.) FARKLI DÜZEYLERDE İLAVE EDİLEN MALİK ASİT ve FUMARİK ASİTİN IN VITRO GERÇEK SİNDİRİLEBİLİRLİK ÜZERİNE ETKİSİ
Candan ERSANLI KAYA **Özlem AYDIN BERKTAŞ**	GEBELİKTE KULLANILAN KOZMETİK ve KİMYASAL ÜRÜNLER
Ozlem AYDIN BERKTAS **Fadime ATALAY DUMLU** **Fehmi ODABASOGLU** **Zerrin KUTLU** **Elif CADIRCI** **Mesut HALICI**	THE GASTROPROTECTIVE EFFECT OF WATER EXTRACT OF CINNAMON IN EXPERIMENTAL RAT MODEL: THIS EFFECT IS RELATED TO ITS IN VIVO AND IN VITRO ANTIOXIDANT PARAMETERS

Fazli OZTURK **Ahmet CAKIR**	
Araş. Gör. Leyla ADIGÜZEL **Öğr. Gör. Canan SARI** **Prof. Dr. Birsel Canan DEMİRBAĞ**	SON SINIF HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM KAYGISI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Emre DÜNDER **Dr. Öğr. Üyesi Gülpembe OĞUZHAN** **Uzm. Mustafa KURNAZ** **Dr. Güvenç KOÇKAYA**	DİYABET PREVALANSI VE EKONOMİK VERİLERİN ÜLKELERE GÖRE ANALİZİ
Uzm. Mustafa KURNAZ **Dr. Öğr. Üyesi Gülpembe OĞUZHAN**	HEMŞİRELERİN MOBBİNG ALGILARININ META ANALİZ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Saat: 15.00-18.00 / PAZAR

Salon: 2, Oturum-3	Oturum Başkanı: Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI
Zahide İYİ **Doç. Dr. İlknur KAHRİMAN**	ATEŞLİ ÇOCUĞA HASTANE ÖNCESİ YAKLAŞIM
Zahide İYİ **Doç. Dr. İlknur KAHRİMAN**	ÇOCUKTA YABANCI CİSİM ASPİRASYONU ve KURTARICI UYGULAMALAR
Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI **Arş. Gör. Mehmet KORKMAZ**	GÖÇMENLERİN SAĞLIK HİZMETLERİNİ KULLANIMINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ANALİZİ
Duygu GÜNEŞ **Arş. Gör. Alaattin ALTIN** **Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI**	KARDİO VASKÜLER CERRAHİ YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE YATAN HASTALARA BAKIM VEREN BİREYLERİN YAŞAM KALİTESİ VE BAKIM YÜKÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ
Öğr. Gör. Dr. Figen ÇAVUŞOĞLU **Arş. Gör. Alaattin ALTIN** **Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI**	MADDE BAĞIMLILIĞI İLE İLGİLİ FARKINDALIK ÖLÇEĞİ VE MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMADAKİ ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİNİN YETİŞKİN FORMUNUN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ANALİZİ
Öğr. Gör. Demet ÇAKIR **Öğr. Gör. Arslan SAY**	DOĞUM AĞRISI KONTROLÜNDE KULLANILAN NONFARMAKOLOJİK YÖNTEMLER
Öğr. Gör. Arslan SAY **Öğr. Gör. Demet ÇAKIR**	GARCINA CAMBOGİA VE HİDROKSİSİTRİK ASİTİN YAN ETKİLERİ VE TOKSİSİTESİ
Öğr. Gör. Arslan SAY **Öğr. Gör. Demet ÇAKIR**	CİNNAMOMUM'UN TIBBİ ÖZELLİKLERİ VE İLAÇ ETKİLEŞİMLERİ
Öğr. Gör. Demet ÇAKIR **Öğr. Gör. Arslan SAY**	NON-İNVAZİV TANI TESTLERİ VE EBENİN ROLÜ
Doç. Dr. Sevim ALIŞIR **Arş. Gör. Dr. Nilgün ÖZDEMİR** **Yunus Emre CANAVAR**	PLA ESASLI BİYOKOMPOZİT YARA ÖRTÜSÜ ÜRETİMİ VE ANTİBAKTERİYEL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Saat: 15.00-18.00 / PAZAR

Salon: 3, Oturum-3	Oturum Başkanı: Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN
Araş. Gör. Merve YİĞİTER **Prof. Dr. Müberra ANDAÇ**	INVESTIGATION OF THE USAGE OF QUINCE SEED GEL IN HYDROGEL PRODUCTION
Araş. Gör. Merve YİĞİTER **Prof. Dr. Müberra ANDAÇ**	COMPARISON OF CHITOSAN BASED HYDROGELS OBTAINED WITH DIFFERENT PREPARATION METHODS
Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN **Doğanay YILDIZ** **Abdurrahman YILDIZ**	ÇEKİRDEK MALZEMELİ POLİMER MATRİSLİ CAM ELYAF TAKVİYELİ SANDVİÇ KOMPOZİTLERDE HEGZAGONAL BOR NİTRÜR NANO MALZEMELERİN DARBE ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN **Uğur ÇELİK**	TERMOSET MATRİSLİ KOMPOZİT MALZEMELERİN ÖZEL METOTLAR KULLANILARAK BİRLEŞTİRİLMESİ
Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN **Uğur ÇELİK**	TERMOPLASTİK MATRİSLİ KOMPOZİT MALZEMELERİN ÖZEL METOTLAR KULLANILARAK BİRLEŞTİRİLMESİ
Doç. Dr. Halil AKINCI **Öğr. Gör. Dr. Cem KILIÇOĞLU** **Doç. Dr. Sedat DOĞAN**	SAMSUN MERKEZ İLÇELERİNİN (ATAKUM, İLKADIM, CANİK) HEYELAN DUYARLILIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Sinan TEKİN **Meltem TEMİZKAN** **Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan**	PARÇACIK SÜRÜSÜ OPTİMİZASYONU İLE ORANSAL İNTEGRAL TÜREVSEL DENETLEYİCİ PARAMETRELERİNİN HATA ALANI TABANLI UYGUNLUK FONSİYONLARI KULLANILARAK

ÇAKIR	AYARLANMASI
Doç. Dr. Özgür DEMİRCAN **Doğanay YILDIZ** **Abdurrahman YILDIZ**	ÇEKİRDEK MALZEMELİ POLİMER MATRİSLİ CAM ELYAF TAKVİYELİ KOMPOZİTLERDE HEGZAGONAL BOR NİTRÜR NANO MALZEMELERİN ARAYÜZ ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Poster Sunumlar

Emre PETEK **Prof. Dr. Mustafa ÇİĞDEM**	BİR İMALAT PROSESİNDE ALTI SİGMA PROJE METODOLOJİSİNİN UYGULANMASI
Dr. Öğr. Üyesi Berna KAVAKCIOĞLU YARDIMCI **Zehra MOLLAOĞLU** **Ayşenur GÜLER**	SACCHAROMYCES CEREVİSİAE MAYASINDA MİTOKONDRİYAL APOPTOTİK HÜCRE ÖLÜM YOLAĞI
Öğr. Gör. Halil İ. ERTUĞ **Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT** **Ertuğrul ŞAHİN**	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR VE ÖZ GÜVEN İLİŞKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Müge ARIKAN	YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE İZLENEN KARBON MONOKSİT ZEHİRLENMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Mehmet Ali ŞEVİK	KENEVİR BİTKİLERİNDE GÖRÜLEBİLEN VİRAL ETMEN KAYNAKLI SORUNLAR
Meral BELDÜZ KOLCU **Fulya AY ŞAL** **Murat KAÇAĞAN** **Sabriye ÇANAKÇI**	TRABZON İLİNE AİT BİR YAYLADA BULUNAN GÖLÜN ETRAFINDAKİ MİKROBİYAL FLORANIN PROTEAZ, LİPAZ VE KSİLANAZ ÜRETİMİ YÖNÜNDEN TARANMASI
Ahmet DÜRÜST **Prof. Dr. Ali Kemal AYAN**	KARADENİZ BÖLGESİNDE YETİŞTİRİLEN BAZI TÜTÜN ÇEŞİTLERİNDE FARKLI AZOT VE SULAMA SEVİYELERİNİN VERİM VE RANDIMAN ÜZERİNE ETKİSİ
Arş. Gör. Bora BÖLÜKBAŞ **Veteriner Hekim Ayşe Gizem BÖLÜKBAŞ**	SUSAM İŞLEME ENDÜSTRİSİ YAN ÜRÜNLERİNDEN SUSAM ELEKALTI VE SUSAM KEPEĞİNİN BESİN MADDE İÇERİKLERİNİN BELİRLENMESİ

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	I
PROGRAM	II
FOTO GALERİ	III
İÇİNDEKİLER	IV

Author	Title	No
Ramazanlı HASANAĞA	AZERBAYCAN'DA POSTMODERNIZM: HAYATI VE SANATSAL GERÇEKLER POSTMODERNISM IN AZERBAIJAN: LIFE AND ARTISTIC REALITIES	1
Sezai Kürşat ÖKTE	MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN ANADOLU'YA GEÇİŞİ *"SAMSUN'DA EN HASSAS ALTI GÜN"*	6
Canan SARI Leyla ADIGÜZEL Birsel Canan DEMİRBAĞ	ÖĞRENCİLERİN ORGAN BAĞIŞI BİLGİ VE TUTUM DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ	22
Birsel Canan DEMİRBAĞ Canan SARI Leyla ADIGÜZEL	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN AİLE PLANLAMASI VE CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLAR İLE İLGİLİ BİLGİ DÜZEYİ	26
Suzan URGAN Pınar ERDOĞAN	İŞLETMELERDE GİRİŞİMCİ HAYIRSEVERLİK: AKİF ARSLAN ve İNAL AYDINOĞLU ÖRNEĞİ	29
Iasha BEKADZE Ömer Faruk AK	HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA AĞNÂM VERGİSİ	46
Aslı YERLİKAYA M. Handan GÜNEŞ	VÜCUDUMUZDAKİ SİSTEMLER ÜNİTESİNİN ARAŞTIRMA SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENİMİNDEKİ UYGULAMALARA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ	84
Ali Rıza GÜL	TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEK DİN EĞİTİMİ KURUMLARI VE ADLANDIRMA SORUNU	100
Aysel ARSLAN Çetin BEKTAŞ	AKADEMİK AKREDİTASYONUN YÜKSELEN DEĞERİ: TÜRKİYE'DE AKREDİTE EDİLEN PROGRAMLARIN BİR ANALİZİ	126
M. Burak GÖNÜLTAŞ	KAYIP ÇOCUK VAKALARINDA ETKİN MÜDAHALEYE YÖNELİK MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM MEKANİZMALARI ADINA MISSING EUROPE VE AMBERALERT EUROPE ÖRNEKLERİ	161
Canan SARI Birsel Canan DEMİRBAĞ Hasan EVCİMEN	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ OLAN	169

	İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Necati Alp ERİLLİ Engin KARAKIŞ	COPRAS VE BULANIK C-ORTALAMALAR YÖNTEMİ İLE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKS HESAPLAMASI	173
Necati Alp ERİLLİ	TÜRKİYE GİRİŞİMCİ VE YENİLİKÇİ ÜNİVERSİTELER ENDEKSİNİN GUSTAFSON-KESSEL YÖNTEMİ İLE HESAPLANMASI	182
Şaban ÜNVER Emre ŞİMŞEK İzzet İSLAMOĞLU Hayati ARSLAN	ÜNİVERSİTE TAKIMLARINDA YER ALAN SPORCULARIN YARALANMA KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	192
Şaban ÜNVER Taner TUNÇ Seydi Ahmet AĞAOĞLU	ÇOCUKLARINI YÜZME SPORUNA GÖNDEREN AİLELERİN BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ	197
Leyla ADIGÜZEL Canan SARI Birsel Canan DEMİRBAĞ	SON SINIF HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM KAYGISI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ	203
Leyla ADIGÜZEL Canan SARI Birsel Canan DEMİRBAĞ	18 YAŞ VE ÜZERİNDEKİ KADINLARIN KANSER TARAMA YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ	205
Halil TAŞ Özlem TAŞ	EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME SÜRECİNİN İNCELENMESİ	207
Halil TAŞ	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ	215
Ayşe ATAR	TURİZM İŞLETMELERİNDE OUTSOURCİNG (DIŞ KAYNAK KULLANIMI) VE OFFSHORİNG KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ	224
Ayşe ATAR	GELENEKSELDEN DİJİTALE TURİZM SEKTÖRÜ	235
Erdinç SİPAHİ Çetin BEKTAŞ	YENİLİK YÖNETİMİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARINA ETKİSİ: BİR ELEKTRİK DAĞITIM ŞİRKETİNDE ARAŞTIRMA	249
Şakire ERBAY ÇETİNKAYA Aykan KAHRAMAN	WHO SHOULD TEACH US HOW TO TEACH? ESSENTIAL QUALITIES OF EFFECTIVE LANGUAGE TEACHER EDUCATOR PERCEIVED BY TEACHER CANDIDATES IN TURKEY	260
Şakire ERBAY ÇETİNKAYA	AN ENGLISH AS AN INTERNATIONAL LANGUAGE (EIL)-ORIENTED GENERAL ENGLISH COURSE: AN EMPIRICALLY-RESEARCHED INNOVATION AT TERTIARY LEVEL	275
Mehmet OKUTAN	2023 VİZYON BELGESİ'NDE OKUL YÖNETİCİLİĞİ VE TEFTİŞİ	298
Iasha BEKADZE Ömer Faruk AK	HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA TERK EDİLMİŞ YERLEŞMELER	306

H. Arif TUNÇEZ Bilal ERDEM Selçuk BALI	MADDİ DURAN VARLIKLARIN TMS 16 İLE VUK'NA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI	332
H. Arif TUNÇEZ Bilal ERDEM Selçuk BALI	BÜYÜK ve ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS) ALANINDAKİ TEZLERİN BİBLİYOGRAFYASI	338
Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU	ŞEKER PANCARI ÜRETİMİ VE PAZARLAMA SORUNLARI (TOKAT İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ)	345
Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU Halil KIZILASLAN	TÜKETİCİLERİN ŞARAP TÜKETİMİ (DENİZLİ İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ)	355
Mehmet OKUTAN	ÖRNEK OLAYLARLA OKUL YÖNETİCİLİĞİMİZİN DURUMU	363
Mehmet AKKURT Tansu AKKURT Yaşar BARUT	EBEVEYN TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ GENÇLERİN SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİNE ETKİSİ	371
Mehmet AKKURT Tansu AKKURT Yaşar BARUT	ERGENLERİN EVLİLİĞE BAKIŞ AÇILARININ ANNE-BABA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ	400
Emek Aslı CİNEL	TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN ADALETSİZ DAĞILIMI	424
Hülya TAFLI DÜZGÜN	THE PORTRAYAL OF ECOLOGY (NATURE, PLANTS AND HERBS) IN THE MIDDLE AGES AND IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND	439
Hülya TAFLI DÜZGÜN	ROME REVISITED AND THE ANALOGUES OF 'THE CHASTE WOMAN MOTIF' IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND	448
Derya ONOCAK	TMS 38 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR STANDARDI'NA GÖRE PATENTLERİN DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	456
Hatice SOYDAN Ceylan ERGİN Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU	ÇALIŞAN KADIN "EŞ OLARAK" DAHA MI DEĞERLİ?	468
Bilal ALTAN	KİTAP VE RİSALELER BAĞLAMINDA II. MEŞRUTİYET DEVRİ YAYIN HASSASİYETİ (1908-1918)	478
Sezai ÇAĞLAYAN	ULUSAL GÜVENLİK BAĞLAMINDA "HASMANE HAREKET"	489
Sezai ÇAĞLAYAN	TRUMP YÖNETİMİ'NİN ULUSLARARASI ANDLAŞMALARA YAKLAŞIMI	497
Murat GÖKALP Temel TOPAL	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE KATILIM VE BOLOGNA EĞİTİM SÜRECİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ (SAMSUN İL ÖRNEĞİ)	506
Murat GÖKALP Temel TOPAL	2018-2019 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANMAYA BAŞLANAN REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK LİSANS EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ	516

İlkgül KAYA ZENBİLCİ	NİZAMOĞLU KONAĞI TAVAN ETEĞİ RESİMLERİNDE RUS ÇARI II. ALEKSANDRVE KIRIM SAVAŞI TASVİRLERİ	525
Kadriye ÖZYURT GÜRSES Abdullah KELKİT	DARICA (KOCAELİ) SAHİL ŞERİDİNİN PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ	553
Selma KARABAŞ	TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİM SÜRECİNDE DIŞ KAYNAK KULLANIMI	582
Selma KARABAŞ	ÇABUK BOZULABİLİR GIDALARDA SOĞUK ZİNCİR LOJİSTİĞİ: TÜKETİCİ BİLİNÇ DÜZEYİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	598
Tarık YAZAR Nagehan Kübra ÖZKAYA	YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİ AÇISINDAN ÇOCUK RESİMLERİNDE TEKNOLOJİK İMGELER VE ANLAMBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME	616
Sait Can YÜCEBAŞ Hürmüz KOÇ	SPORCU AKTİVİTELERİNİN MAÇ SONUCU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN KARAR AĞCI YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ: FIFA 2010 DÜNYA KUPASI ÖRNEĞİ	633
Sait Can YÜCEBAŞ	TÜRKÇE METİNLER ÜZERİNDE GÖVDELEME YÖNTEMİYLE DUYGU ANALİZİ ÇALIŞMASI VE DUYGU ÇARKI'NIN ADAPTASYONU ÜZERİNE BİR ÖNERİ	642
Funda DARÇIN	KUŞAK ÇATIŞMASI DEĞİL YENİ BİR SOSYAL OLUŞUM	652
Gürkan CUNDA	DIŞA AÇIKLIĞIN TÜRKİYE'NİN İHRACAT ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: VARYANS AYRIŞTIRMA ANALİZİ	659
Ceren DOĞAN Belir TECİMER	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE PİYANO EĞİTİMİ: GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ VE GÜNCEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ	669
Erdal YILMAZ	ŞİRKETLERİN KENDİ HİSSE SENETLERİNİ GERİ SATIN ALIMININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE VERGİLENDİRİLMESİ	675
Erdal YILMAZ	KİLİT DENETİM KONULARI ve BIST TURİZM ENDEKSİNE KAYITLI ŞİRKETLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	684
Suna BÜYÜKKILIÇ KOŞUN	TARİHİ AHŞAP CAMİLERİN BAĞLAMLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN KÜLTÜR VARLIĞI DEĞERLERİNE ETKİLERİ: SAMSUN ASARCIK ÖRNEĞİ	691
Devrim Vural YILMAZ	YÜKSEKÖĞRETİMDE DİJİTALLEŞME: ERİŞİM VE İÇERME İÇİN BİR FIRSAT OLABİLİR Mİ?	710
Devrim Vural YILMAZ	ÜNİVERSİTE KENTİ OLMAK: KENT SAKİNLERİNİN ÜNİVERSİTE VE ÖĞRENCİ ALGISINA DAİR BİR ARAŞTIRMA	715
Mehmet TATOĞLU	İLETİŞİM ARAÇLARINDAN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE KÜRESEL MARKALARIN UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	721

Mehmet Ozan CİNEL Ela OĞAN	İŞ HAYATINDA DUYGUSAL ZEKÂ VE KARİYER UYUM YETENEĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	733
Cemile BAHTİYAR KARADENİZ Mehmet Ozan CİNEL	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GİRESUN ŞEHRİ VE HALKINA YÖNELİK SOSYO KÜLTÜREL ALGILARI	747
Benan YÜCEBALKAN Barış AKSU	DİJİTAL GÖÇMENLERLE DİJİTAL YERLİLERİN BİR SANAL TOPLULUKTAKİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMA	766
Barış AKSU Benan YÜCEBALKAN	YEŞİL YAKALILARIN İSTİHDAMDA DEĞERLENDİRİLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	778
Ayman KARA	İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ	788
Turgay MURAT	27 MAYIS 1960 DARBESİ SONRASI 147'LERİN TASFİYESİ VE TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI	800
Onur YILDIRIM	İSLAM DÜNYASINDA DEMOKRASİ SORUNU: FİTNE-MUHALEFET ÖZDEŞLİĞİ	816
Furkan ÇELEBİ	GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ: MYO ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	827
Furkan ÇELEBİ	NEPOTİZMİN İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BURSA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA	834
İbrahim SEZER	DOĞU KARADENİZ'DE MÜZE TURİZMİ	842
Ayten TURAN KURTARAN Ahmet Yasin YEŞİLDAĞ Abdulkadir KOCA	ÖĞRETİM ELEMANLARININ SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ	862
Havva ÖZTÜRK Çiğdem Torun KILIÇ Aysun BAYRAM	HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK KAYGI DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ	873
Havva ÖZTÜRK Çiğdem Torun KILIÇ Aysun BAYRAM	HEMŞİRELİK BÖLÜMÜNÜN KALİTE ÖLÇÜMÜNDE BİR BOYUT: ÖĞRENCİ MEMNUNİYET DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	883
Mustafa Malkoç YAŞAR	TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI REKABETÇİ YERLİ ÜRÜN TEŞEBBÜSÜ: ASELSAN 1919 CEP TELEFONU	897
Halil İbrahim ERTUĞ Yaşar BARUT Ertuğrul ŞAHİN	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR VE ÖZGÜVEN	914
İlknur Kaya	LİMİTED ŞİRKET MÜDÜRLERİNİN HAKLI SEBEPLE GÖREVDEN ALINMASI	923
İlknur Kaya	DUE DILIGENCE OF MANAGING PARTNERS OF UNINCORPORATED COMPANIES	930
Leyla ÖNEN	GELENEKSEL HALILARIN ÇAĞDAŞ SANATA DÖNÜŞÜMÜ: FAİG AHMED	935
Abdullah Nuri DİCLE	OTİSTİK ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARI İLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI	951

Abdullah Nuri DİCLE	EVLİ BİREYLERİN EVLİLİK DOYUMU İLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	968
Alper Bilgehan YARDIMCI Tuğba YARDIMCI GÜREL	TERAPÖTİK DOKUNUŞ TEORİSİNİN UYGULANMASI VE BİLİM FELSEFESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	987
Yeliz KINTAP TEPE Büşra TOPAL Şerife TUNÇ Müberra UĞUR Nesibe DEMİR Zeynep DEMİR	AKADEMİSYENLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	993
Yeliz KINTAP TEPE Aysun ÇELİK Elif BULAT Vezir AKTAŞ	ÇİFT UYUMU, DEPRESİF BELİRTİLER, EŞTEN ALGILANAN PSİKOLOJİK KONTROL VE ÖZERKLİK DESTEĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	1001
Eren Can Oslu Yeliz Kındap Tepe	ÜNİVERSİTELİ GENÇLERDE SİBER ZORBALIK İLE ÖZBİLİNÇ DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE SOSYAL PROBLEM ÇÖZMENİN ARACI ROLÜ	1010
Yeliz KINDAP TEPE Elif ARPA Rümeysa DİKİCİ Seher AKBULUT Vezir AKTAŞ	PSİKOLOJİK KONTROL VE ÖZERKLİK DESTEĞİ EBEVEYNLİK UYGULAMALARININ ANNEYE AİT FARKLI DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ	1022
Funda DARÇIN	SAĞLIK HİZMETLERİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ ÖNEMİ	1044
Aslı YERLİKAYA Omca ÇOBANOĞLU	FEN BİLİMLERİ DERSİ ASTRONOMİ KONULARININ SINIF DIŞI EĞİTİME UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ	1047
Necla DÖNMEZ USTA	DİJİTAL ÖYKÜ PANOSU GELİŞTİRME	1068
Semra KIRANLI GÜNGÖR Mehmet GÜNGÖR Süleyman UMAR Kubra BAYER	OKUL YÖNETİMİNDE ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNE DAİR YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİ	1076
Semra KIRANLI GÜNGÖR Kubra BAYER Mehmet GÜNGÖR Süleyman UMAR	ÖĞRETMENLERİN FRANSA VE TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	1085
Ayten TURAN KURTARAN Ahmet Yasin YEŞİLDAĞ	SAĞLIK YÖNETİCİLERİNİN PROBLEM ÇÖZME VE KARAR VERME BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	1100

Cahit AYTEKİN	MATEMATİK ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE SÜREKLİ İYİLEŞTİRME DÖNGÜSÜ BAĞLAMINDA DERS ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARININ POTANSİYELİ	1109
Cahit AYTEKİN	MATEMATİK ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BİR UYGULAMA: SENARYO YAZMA ETKİNLİKLERİ	1117
Zeynep ÇİLİNGİR	ÇALGI EĞİTİMİNDE ETKİN BİREYSEL ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ	1124
Zeynep ÇİLİNGİR	MÜZİK EĞİTİMİNDE E-ÖĞRENME MODELLERİ	1130
Zeynep ÇİLİNGİR	MÜZİK PERFORMANSI EĞİTİMİNDE MOTİVASYON	1137
HƏŞİMOVA ALBİNA ÇİNGİZ QIZI	AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA RABİTƏ SEKTORUNUN DÖVLƏT TƏRƏFİNDƏN TƏNZİMLƏNMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ	1142
Melike KURTARAN ÇELİK Ahmet KURTARAN Fegan MUTLU	OTEL İŞLETMELERİNDE İŞGÖREN DEVİR HIZI: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ	1148
Melike KURTARAN ÇELİK Ahmet KURTARAN Fegan MUTLU	TURİZM İŞLETMELERİ AÇISINDAN GASTRONOMİ TURİZMİ: ALAN ARAŞTIRMASI	1164
Duygu AKYOL Serap YILMAZ	PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE TEMEL TASARIM DERSİ	1175
Duygu AKYOL Serap YILMAZ	PLANLAMA VE TASARIM DA KATILIMCILIĞI SAĞLAMAK İÇİN BİR YÖNTEM OLARAK VİZYON BELİRLEME	1184
İlhan TURAN	KÜRESEL ÇEVRE SORUNLARINA SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ BAKIŞI	1193
İlhan TURAN	ÇEVRE EĞİTİMİNDE DERS ÇALIŞMA YAKLAŞIMININ AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ	1199
Vefa Taşdelen	*KUTADGU BİLİG*'DE İNSAN VE DEĞER	1206
Vefa Taşdelen	MONTAIGNE'NIN *DENEMELER*'İNDE ÇOCUKLARLA FELSEFE PHILOSOPHY WITH CHILDREN IN MONTAIGNE'S ESSAYS	1212
Taner EROL	MOBBİNGİN HUKUKSAL BOYUTU KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	1217
Taner EROL	SİNİZM VE ÖRGÜTSEL SİNİZM KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR İNCELEME	1225
Farhad Mikayilov	SOME OF THE CHARACTERISTICS OF THE IMPACT OF "INDUSTRY 4.0" ON EMERGING MARKETS IN DEVELOPING COUNTRIES	1238
Dr. Volkan DURAN Prof. Dr. Gülay EKİCİ Dr. Yaşar BARUT	ATATÜRK'ÜN EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA BİR EĞİTİM PROGRAMI NASIL OLMALIDIR?	1250
Dr. Volkan Duran Dr. Yaşar Barut	LUKAS KRİTİĞİ BAĞLAMINDA EĞİTİM PROGRAMLARI	1267

Hasan ÖRÜCÜ	**POZİTİF PSİKOLOJİK SERMAYE ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ**	1274
Hasan ÖRÜCÜ	**ALGILANAN STRES ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ**	1280
Ali Algül	**TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRK EDEBİYATINDA UYARLAMA**	1286
Ali Algül	**CENAP ŞAHABETTİN'İN "TERÂNE-İ MEHTÂB" ADLI ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**	1295
Hakan KOLÇAK	**MULTINATIONAL FEDERALISM, ACCOMMODATION POLICIES AND STATE MODELS: THE MANAGEMENT OF NATIONAL MINORITIES**	1304
Nalan KIZILTAN	**HİZMET ÖNCESİ ÖĞRETMENLİK Mİ? ÖĞRETMENCİLİK Mİ?**	1334

AZERBAYCAN'DA POSTMODERNIZM: HAYATI VE SANATSAL GERÇEKLER
POSTMODERNISM IN AZERBAIJAN: LIFE AND ARTISTIC REALITIES

Ramazanlı HASANAĞA
Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi
Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü'nün tarihi üzere felsefe doktoru

Özet

Önder ülkelerin fılozoflardan biri olan J.F.Liotarinin «Postmodemiçiliyin vəziyyəti: bilik haqqında meruze»(1979) *(«Postmodernizm durumu: bilgi konusunda rapor»)* veya metasubjektif felsefi kategori hakkma sahip modem aşamanın tamamen manevi ve zihinsel düzey olarak ileri sürmektedir. Modern Amerikan fılozofu A. Toynbee, bu kavramı ve ortak vizyonu modemliğin simgesi olarak adlandırdı. 1960-1970 yillarında Azerbaycan mimarlığında, sanatında, edebiyatında ve diğer alanlarda yukarıda yorumlanan fıkirler serbest şekilde hiçbir direnişle karşılaşmadan kabul edilir. Daha sonra Sovyetler ortamı koşullarında ekonomide teknolojik ve sosyal tarihi kürelerde zorlu hamleler, müdahaleler başlanır. Postmodernizm mahiyetine göre tuaftır, şaşırtıcı, hiçbir sınır tanımıyor ve aynı zamanda elit *(seçkin)* ve büyük bir türü kendinde birleştirir.

Postmodernizm sanatı mevcut olan süjetleri yeniden analiz edilmesini gerektirir. Burada herkes yazarını bulabilir. Sinemacılıkta mevcut koşullarda postmodernizm artık kendini apogey yaşma varmıştır. Bir sıra bilim adamlarına göre, postmodernizmden korkmak gerekmez, onu ancak hissetmek gerekir.

Sınır tanımayan postmodernizm tüm dünyada olduğu gibi Azerbaycan biliminde, felsefesinde, sanatında, mimarisinde ve diğer mevcut olan onlarca alanlarda, ayrı ayrı kısa ömürlü akımlar biçiminde, düzleminde değil, karışık, ilkel toplumda mevcut olduğu gibi yeni sinkretik yoluyla ilerler. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde nüfus postmodernizmin derinleşmesinin kendisinin objektif ve sübjektif nedenlerini hala eski Sovyetler birliği her an tehlikelerle ve yapay olarak ortaya konan dayamklılık sorunları ile yüzleşmek zomnda kalmışlar.

20-21. yüzyıllarda insan tarihi imkanlarına göre birkaç yönelik olmaları ile seçilir. Aşamada «Yeni Ortaçağ» mefkurevi fanatizm yolları ile yuxarıdan uygulanmakla korkutulmuş ve yüksek düzeyde «sebat ortaya koymuş totaliter toplumun insanları kendilerinden razı, iyimser, mekanik biçimde, bilimsel ve teknik devrimlere ol, Ein sonda dış görünüşün Tsin, hiçbir işi başaran ve iç özelliklerine göre, hem de kendinden geçmiş, sıkıcı zümrələlərinin temsilcilerine ve tebliğatçılarından rastlamak mümkündür. Dünya ile her zaman herhangi bir karşılıklı ilişkilerde postmodernizm mövsuddur».

20-21. y.yıllarda insan tarihsel olanaklar göre birkaç yönelik olmaları ile seçilir. Aşamalarda "Yeni Ortaçağlar" mefkurevi fanatizm-fanatiklik (*bağnazlık*) yolları ile yukarıdan baskı yapılmakla korkutulmuş ve yüksek düzeyde "kalıcılık ortaya koymuş totaliter toplumun insanları kendilerinden memnun, otimistik, mekanik biçimde, bilimsel ve teknik devrimlere geçmek, en sonda dış görünümü tsinik, her işi başaran v e iç özelliklerine göre hem de kendinden geçmiş, sıkıcı, sosyal katmanların temsilcilerine-tebligatçılarına rastlamak mümkündür. Dünyayla her zaman herhangi bir karşılıklı ilişkilerde postmodernizm mevcuttur".

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, modernism, postmodernizm

Leader countries, one of the philosopher İ.F. Liotari's "Postmodernism Status: Knowledge" (1979) or the meta-class as the moral and mental level of the modem stage of the philosophical category. Modem American philosopher A.Toynbee called this concept and common vision a symbol of modernity. The ideas described above in the architecture, art,

literature, and other fields of the 1960-1970s are accepted without any resistance in their free form. Later, in the conditions of the Soviet environment, there was a beginning of intense intervention in the economy, technological and social history. Postmodernism is strange, surprising, no boundary, and at the same time a combination of elite and mass.

Postmodernism requires the re-analysis of existing subjects. Here everyone is able to find their author. In the cinematography, postmodernism has already reached its peak age. Many people are advised that there is no need to fear postmodernism, but only to feel it. Borderless postmodernism, as in the whole world, moves through the new cynical way as it exists in the mixed and primitive community, not in the form of separate currents, in the fields of science, philosophy, art, architecture and other existing existences. In the Republic of Azerbaijan, the people of the former Soviet Union had to deal with the dangers and endurance exposed issues that were always objective and subjective reasons of the change and deepening of postmodernism.

In the XX-XXI centuries, humanity is selected by its several aspects, depending on its historical capabilities. At the stage, the people of the totalitarian society, who have been intimidated by superstitious ideology of the “New Middle Ages”, have been intimidated and at the highest level, “they are convinced of their optimistic, mechanical form, transition to scientific-technical revolutions, it is also possible to find representatives of the dull, emotional, and propagandist who have lost their lives. Postmodernism is always seasonal in any relationship with the world”.

Key words: Azerbaijan, modernism, postmodernism

20. yüzyılın 60'lı yıllardan 21. yüzyılın on yılının sonuna kadar önder ülkelerdeki filozoflardan biri olan J.F.Liotarinin «Postmoderniçiliyin veziyyeti: bilik haqqmda məruzə»(1979) *(«Postmodernizm durumu:bilgi konusunda rapor»)* veya metasubjektif felsefı kategori hakkma sahip modern aşamanm tamamen manevi ve zihinsel düzey olarak ileri sürmektedir. Kendisinin İ Derridar ise «Dünya mantıkdır» *(“Dünya mantıktır”)*, «Mentiq reallığın yeganə modeldir» *(“Mantık gerçekliğin tek modelidir”)* eserinde ileri sürdüğü felsefı kategori bazında modemdernden [12] sonra gelen postmodernizmi son nokta överek çeşitlerini sentetik, karışık şekilde inceleyerek tüm gelişme alanlara doğrudan “yönetmeye”,
hüküm vermek yetkisine sahip, dünyanın önde gelen akımı olarak düşünen, eski kültürlerden toplananlar için deneysel sistem [18] olarak kabul eder [13] Postmodernizm [11] mahiyet kavrammın R.Ranvisin «Avropa medeniyyetinin böhranı» (1917) (“*Avrupa kültürünün krizi”).* 20. yüzyılm 20'li yılların başlarında ise F.de Oniz (1934) tarafmdan önde gelen şiir bilimi (şiiriyat) deneyimleri temelinde önceki radikallı ebedi gelenekleri inkar etmişlerdir. [19] 1939-1947’de J.Toynbee, bu kavram ve bakışları modernite olarak adlandırdı. 1960-1970 yıllarındaki Azerbaycan mimarlığında, sanatında, edebiyatında yorumlanan fıkirler serbest şekilde kabul edilir [1]. Daha sonra bu fıkirler ekonomik, teknolojik [16] ve sosyal tarihi kürelerea zurlu hamleler, müdahaleler başlanır. Her şeyin basit, anlaşılır sinkretçiliğe cevap verilmesi [4] kavramlarla topluluk birleşerek oyun kurmak gibi kategoriler maketinde ünitesinde ortaya çıkıyor. Bilim [22] felsefe, bilgi alanları ve sanatlar sadece profesyonellerin değil herkese ait edilmesi üzerin gibi ortaya çıkar, sınırlar silinmekte sürdürülüyor, sinkretçiliğe giden yol açık, çoğulculuk *(plüralizm*), dayanıklılık, geleneklerin tam inkarı gündemde kendini yerini belirler, bazen ise onlarla taraf dönüşün olasılığı kanıtlar, ciddiyetten uzak durmak. İnsanlığa ironi, yazının objektif gerçekliğin yansıtmaması, yeni yeni gerçeklerin varoluş ilkeleri, marjinalizm,

internet ve diğer bilgi-iletişim olanaklarınm kurulması ve diüerleri bu özellikler sisteminde kendine kendine yer bilir. Eğer modemizm [20] Azerbaycan ədəbiyyatına, sanatına, bilimine, politikasına, felsefesine [21] modem çelişkiler girdap olarak düşünülen toplumun tüm alanlarına karşı geleneksel bir şekilde isyan etmiş, yeni ilkelerşeması tipinde sımflandırma olduğu gibi tasvirine tercih edilen monoteizmden *(tektanrıcdık)* vazgeçip yaratıcı yazamı asgari sübjektifliğini hedef stil çizgisi olarak gören kültü getirdiyse postmodemizm [17] daha esnek adımlarla hareket ederek [5] kendilerini sadece geleneksel Dünya felsefesi [3] bilimi ve kültürünün değerlerini inkar edilmesi, hatta yeniden değerlendirmesini, onlarla oyun prensiplerini hoşgörü (*tolerans*) şekilde tarihsel geleneklerini yeniden başka şekilde anlamasınıntaraftan olarak hareket ediyorlar. Postmodemizmin [9] diger sıfatı - yüzünün özellikleri olarak düşünülen interteskstualhk *(metinlerarası*), häşiye çıkma, taklit, eklektisizm, dekonstrüksiyon, magikal gerçekçilik ve çeşitli matematiksel dijital çeşitli kantitatife sahip olan karakteristiklerden birkaçıdır. Herhangi bir tarihi aşamayı tamamiyetin tayini gibi nitelendirmek mümkündür. Aşamalar mahiyet açısmdan uzun, orta ve birçok asırları kapsayabilecek gelişim formlarına sahiptir. Ömeğin, tarihte iz bırakmış aydınlanma verimlidir, hayalperestliktir, bilerek eleştirel yaklaşımdır ve en sonunda sadece hedonistlikdir. Ortaçağ insanı duygusallık açıdan yanlış *(keşin olmayan),* çalışkan ve çok güvenilir olmasıyla farklılar. Fakat 20-21. y.yıllarda insan tarihsel olanaklar göre birkaç yönelik olmaları ile seçilir. Aşamalarda "Yeni Ortaçağlar" mefkurevi fanatizm-fanatiklik (*bağnazlık*) yolları ile yukandan baskı yapılmakla korkutulmuş ve yüksek düzeyde "kalıcılık" ortaya koymuş totaliter toplumun insanları kendilerinden memnun, otimistik, mekanik biçimde, bilimsel ve teknik devrimlere geçmek, en sonda dış görünümü tsinik, her işi başaran ve iç özelliklerine göre hem de kendinden geçmiş, sıkıcı, sosyal katmanların temsilcilerine- tebligatçılarma rastlamak mümkündür. Fakat bunları birleştiren, birbirini anlayan, aynı zamanda inkar eden sanatsal suretlerin stili; modemizm, gerçekçilik, aşamalarmm yönlendirici gibi kendilerini göstermekte ve aynı zamanda burada arkaik, klasik. Helenizm *(Helenistik dönemı)* (V- IV yüzyıllar), Klasizm ve Barokko (XVII-XVIII yüzyıllar) gibi türlerikendilerinde oluşturabilirler. Bunların yanı sıra Azerbaycan'da bilgilendirilmiş toplum-yani, tarihi gelişimde görülmemiş gerçeklik gibi dikkati daha fazla çeker. Elektronik müzik, kütüphane, dergiler, bilgisayarlar ve pratik olarak modern toplumda var olan kültürün neredeyse iç gelişme yoluna hizmet göstermektedir. Onlarda kendilerinin gelişimini, sevincini, gizemliliğini ve katılımlarını yansitirlar [40].

20. yüzyılın 60-80'li ve 21. yüzyılın son 20 yılında kültürde gençlik ve sevindik görünmemekte devam etmiştir. Uzmanlardaki bu tür çaresizlik içinde doğmuş çocukla karşılaştırırlar. Mevcut aşamada ortada çok zor bir soru dolaşıyor, acaba aşamalarda kültürün bir parçası olan sanat alanı yeterli olarak iki postmodernizmi kendisinde yansıtabilmiş mi?

Son zamanlarda böyle bir soru ortaya çıkmış, acaba modern sanatın hangi bir çeşidi postmodernizmin ruhunu daha fazla temsil eder? Televizyon [7] video ve bilgisayar gibi şimdiki postmodernizm kitleri aracılığıyla iştigallerde sanatın ve kültürel-ev sorunlu konuları silinmesine yol açsa da audio (işitsel) ağırlıklarının insana ağırlık baskısı sürekli devam etmektedir. Sözlü dil, cevap kültürü sayılan şiiriyat (şiir bilimi), edebiyat, tiyatro, sinema ve diğerleri özel görüşmeler düzeyine- logosentrizme rağmen, daha çok postmodemizme yavarlanır [23]. Canlı insan bu aşamada idealsiz olarak yaşayabilirmi? Eğer buna bakılırsa, o zaman uzmanlar arasında böyle bir olumlu görüş (fikir) oluşur: bu tarihin sonunu düşünenler, y ani insanlardan üstün, Nitsşeye göre "kusursuz asker" çevrilmelidir. Aşamada SSCB'de olduğu gibi keşin fırsat önlemleri alınmazsa Azerbaycan'da a paradigmalar sahip oldukları değerlerini kaybederek şok durumuna düşerek demafkureçliğe göre yuvarlanabilir. Ebeveynlerinin çırpıntılarını sahibi olan

bizler, çok nadiren buna karşı durarak iljtel ruhsuz ego-merkezciliğe taraf yönelik oluyoruz. En kötüsü o ki, postmodernizmi [14] benimseyen insan ruhsal olarak hayır şerden ayırmayı, unutmaktadır. Bize için tüm bu eksikliklerinin tamamını sevmeyin ve idealin tüm sımflandırma sisteminde aranması daha isabetli *{uyğun)* sayılmalıdır. İnsan tam şekilde kişiliğini post

İnsan [13] tam şekilde kişiliğini postmodernizm amellerinden silebilir mi? Mümkün - ancak bu insanlık gücünden şimdilik çok fazla yüksekliklerde yerleşmiştir. Şimdiki aşamada kansere benzer postmodernizmin dahilinde kalmakla yerine getirmek mümkün değildir. Çünkü ekonomi ve siyaset heran postmodernizmin işlerini başlatmak olanaklarına sahiptir, onları kabul ettikleri kuralları, ürettikleri eşyaları kabul etmekle biz postmodernizmin öğelerini kendimizin anlamsal çevremizde korumuş oluruz. Lakin modern aşama şimdilik bağımsız duruma göreceli de olsa loyaldır. İnsan şahıs kanunları ile yaşamaya şalıçsa da dünya onu neredeyse bulacaktır. Dünya ile herhangi bir karşılıklı ilişkilerde postmodernizm mevcuttur. Fakat üst düzey uzmanların görüşlerine göre, insan kendi kendini özletmeli, onun vücudunda da dokunacak bakteriler yerleşmiştir. Ancak bu hasta olduğu anlamına gelmez. Tamamen nötralize etmek için aktif bağışıklık gerektirir.

Kaynakça

Azerbaycan Türkçesinde

1. Əhmədov T. Multikulturalizm-postmodemizm əlaqəsi. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi. 2018 (Ahmedov T. Çokkültürlülük - Postmodernizm ilişkisi. Bakü Uluslararası Çokkültürlülük Merkezi. 2018).
2. Əlizadə A. Modemizm. Postmodernizm və müasir Azərbaycan. «Dövlət və din» jurnalı. Bakı. 2011.№5 (25). *(Alizade A Modemizm. Postmodernizm ve çağdaş Azerbaycan. "Devlet ve din" dergisi. Bakü. 2011. № 5 (25))*
3. Kamal N.Uniberto Eko və postmodernizm fəlsəfəsi. B.Qanun, 208 s. *(Kamal N. Uniberto Eko ve postmodernizm felsefesi. B.Ganun, 208 s.)*
4. Quliyev Q. Postmodernizm və bədii ədəbiyyat. B.2016 (Guliyev G. Postmodernizm ve sanatsal edebiyat. B.2016).
5. Məmmədli H. Postmodernizm reallığı və milli maraqları qoruma zərurəti. B.2013. (Mammadli H. Postmodernizm gerçekliği ve ulusal çıkarları koruma ihtiyacı. B. 2013.d)
6. Tağısoy N. Postmodernizm bəzi xüsusiyyətlərinə fraqmentar baxış. B.2019, s 44-49 *(Tağısoy N. Postmodernizm bazı özelliklerine fragmentar bakış B.2013.)*

Türkiye türkçesinde

7. Aydın Şükrü «Postmodern yaşatmalar, medya ve bizler». Birikim. S38, 1992 8. Çetişli İsmayıl. Batı edebiyyatında edebi akımlar, Akçağ yayımları, Ankara, 2008.
9. Kahraman Hasan Bülent «Gerçeküstücülük anlayışına modernizm-postmodemizm ilişkili acısından bir bakış». Varlık, s.1048, 1995.
10. Karaburğu, Oğuzhan. «Postmodern atlantılarda zaman»; Jecle özel sayısı: Modernizmden Postmodemizme 138/139/140. 2008.
11. Kızıler, Funda Modemiteden postmodemiteye kavramsal bir yolçuluk. Salkımsoğut. Erzurum. 2006
12. Mustafa Karabulut - İbrahim Biricik «Postmodern edebiyyatın Ne'liĞi» Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi, 2017, s 35-41.

Rus dilində

13. Олейник Р.М.Образ человека во французской постмодернистской литературе//Спектр антропологических учений. М.: ИФРАН, 2006 - 2004
14. Андреева Е.Ю. Постмодернизм. Искусство второй половины XX начала XXI вв. 2017, 18 ноября 2018 г.
15. Бахтин М.М. «Эстетика словесного творчества». М.Искусство. 1986, 258 с.
16. Волков В.Н. «Стоит ли хранить постмодерн». Гуманитарные и социально-экономические науки. 2017. №4(95). С 67=73.
17. Хазин М.Л. «Постмодерн - реальность или фантазия». Постмодерн в экономике.
18. Хазин М.Л. Почему нынешний кризис системный? Философия хозяйства. 2010 №2. С. 139-142.

Yabançı diller

19. Best, Stiven Kellner Douglas/ The postmodern/ Turn - New-York, 1997 20. Hassan Ihab. The question of postmodernism: Romanticism. Modernism, postmodernism/ Lewisburg, 1980.
21. Lorand, Ruth. Philosophical reflection on beuaty - Haifa. 2007.
22. Morawski, Steve. On aesthetic in science - Boston, Basel, 1988
23. Taylor, Brandon. Art today. New-York.2004

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN ANADOLU'YA GEÇİŞİ

"SAMSUN'DA EN HASSAS ALTI GÜN"

(19-24 Mayıs 1919)

Dr. Sezai Kürşat ÖKTE

Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Özet

I. Dünya Savaşı esnasında, Osmanlı Devleti'nin Suriye-Filistin cephelerinde muharebeye girmiş olan Yıldırım Orduları Grubu ve buna bağlı 7. Ordu Komutanlığı kaldırılmıştır. Bunun üzerine Yıldırım Orduları Komutanlığı'nı Alman General Liman von Sanders'ten teslim almış olan Mustafa Kemal Paşa'nın da görevi sona ermiş ve 13 Kasım 1918'de İstanbul'a dönmüştür. Bu tarihten 16 Mayıs 1919'a kadar yaklaşık altı ay İstanbul'da kalan Mustafa Kemal Paşa, başta Padişah olmak üzere devlet ileri gelenleri ve komutanlar; yabancı temsilciler; basın mensupları gibi çok geniş bir çevre ile temas kurmuş ve görüşmeler yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu çabalarının genel çerçevesini; ağırlıklı olarak Mondros Mütarekesi'nin uygulanması, yeni hükümetin görevlendirilmesi ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar hakkında askeri ve siyasi görüşlerinin beyanı kapsamıştır. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde oluşmaya başlayan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin lider kadrosu da milli iradenin sağlanması, Anadolu halkının bir bütün halinde mücadeleye katılması hususunda genelde aynı görüşleri paylaşmışlardır. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya biran evvel geçiş arzusu, 9. Ordu Müfettişliğine atanmasıyla gerçekleşmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde oluşan asayişsizliğin önlenmesi amacıyla, 30 Nisan 1919'da görevlendirilmiş, 16 Mayıs'ta beraberindeki karargâh heyetiyle birlikte İstanbul'dan ayrılmış ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelerek Anadolu'ya kavuşmuştur.

19-24 Mayıs 1919 tarihleri arasında Samsun'da kalan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet, İngilizlerin Samsun'daki kuvvetlerini artırmış olduklarını, bir kısmının Anadolu içlerine doğru hareket ettiklerini tespit etmişlerdir. 20 Mayıs itibarıyla bu durumu ve muhtemel gelişmeleri İstanbul Hükümeti'ne bildirmişlerdir. 22 Mayıs tarihinden itibaren ise özellikle Osmanlı Devlet otoritesinin bölgede tamamen bozulmuş olması, Rum çetelerinin faaliyetleri, mevcut asayişsizliğin gerçek sebepleri gibi çok detaylı raporlar İstanbul Hükümeti'ne gönderilmiştir. Bu raporların yanında Mustafa Kemal Paşa'nın, bölgedeki mevcut hassasiyetler hakkında bilgisine başvurduğu 15. Kolordu Komutanlığı ile önemli yazışmaları olmuştur. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin en hassas altı gününü kapsayan söz konusu girişimler sonrası, karargâhın bölgedeki güvenliğinin tehlikeye girmesi üzerine; Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet, Havza'ya geçmiştir.

Bu çalışmada; Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyetin 19-24 Mayıs 1919 tarihleri arasında Samsun'da, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin ilk temellerinin atılması süreci incelenecek, bu kısa sürede hazırlanan çok kapsamlı raporların içerik analizi yapılacaktır. Böylece, Ulusal Kurtuluş Mücadelesine başlangıç safhasında, mevcut tehditler ortaya konulabilecek ve bunlara karşı geliştirilmesi muhtemel çabalar tespit edilebilecektir. Ayrıca, bölgedeki mahalli yetkililer ve halk temsilcileri öncelikli olmak üzere, halkın mücadeleye etkin bir şekilde dâhil edilmesi çabaları araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da, 19-24 Mayıs 1919 Samsun, 20-22 Mayıs 1919 tarihli Samsun'dan İstanbul'a gönderilen raporlar.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu ile müttefiklerinin, İtilaf devletleri karşısında yenilgiye uğradıkları Birinci Dünya Savaşı sonunda, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti açısından çok ağır koşulları içermektedir. Dönemin büyük devletlerinin *"Şark Meselesi"* kavramı çerçevesinde *"Osmanlı Devleti topraklarının tamamının paylaşılması"*na yönelik tasarıları, bu (sözde) silah bırakışması anlaşmasıyla -aslında Osmanlı ülkesinin pay edilmesi- uygulama aşamasına girmektedir. Zira söz konusu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi tüm varlıklarına el konulmuş, ülke toprakları işgale başlanmış nihayet devlet otoritesi yitirilmiştir. Mütarekenin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa da Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına tayin edilmiştir. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından yayınlanan *"mütareke hükümlerinin tüm ordular tarafından uygulanması"*na ilişkin talimat ile hükümlerin ağırlığını öğrenen Mustafa Kemal Paşa, görüşlerini şöyle beyan etmektedir:

> *"…Bu mütareke olduğu gibi uygulandığı takdirde, memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya maruz olduğu kanaatimi ortaya koydum. Düşmanın her dediğine 'duyduk ve uyduk' demekten doğacak akıbetin bütün Türkiye'de istilacıların hâkim olması sonucunu vereceğinden şüphe edilmemek gerektiğini ve bir gün Osmanlı kabinesinin düşman tarafından tayin edileceğini anlattım… Kendini zayıf ve aciz gören insanlar nispeten güçlü ve azimkâr insanlardan merhamet diledikleri zaman, mutlaka kendilerine acındıracaklarına kani olmak için bilmem ne his ve haslette olmalıdırlar… Fakat her şeyden evvel elimin altında bulunan iki ordunun arzu ettiğim tarzda takviyesi halinde bütün felaketlere rağmen Türk sesinin işittirileceği kanaatinde idim, bu yolda işe başladım…"*[1]

İtilaf devletlerinin mütareke hükümlerini -özellikle beşinci, yedinci ve yirmi dördüncü maddeler kapsamında- kendi görüşleri çerçevesinde uygulamaya başlamaları; Anadolu ve Trakya topraklarında devlet otoritesinin tamamen kaybolmasına, ülkenin tüm varlığına el konulmasına ve işgallerin hudut tanımaksızın gerçekleşmesine neden olmuştur.[2]

Dönemin aydınlarından Zübeyirzade Mehmet Fuat, Karadeniz bölgesinde edindiği izlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

> *"Mütareke hükümlerine uymayan ve kendilerini hak ve adalet dağıtmaya memurmuş gibi gösteren İtilaf devletleri sebepsiz yere birçok Türk'ü hapis, sürgün, birçok şehrimizi, limanımızı işgal ve tahrip ediyor, İngilizlerin memleket içindeki işgalleri gittikçe genişliyordu. Hükümet içinde, hükümet yapan temsilciler otomobillerin içinde gezdirdikleri eski uşaklarımızın, nankör tebaalarımızın ufak bir işaretiyle hapishanedeki Rum ve Ermeni canilerini tahliye ediyor, yerlerine masum ve günahsız Türkleri dolduruyorlardı. Genel aftan yararlanarak dağlardan inen eşkıya, omzunda silah istediği yerde serbestçe gezmeye muvaffak olmuştu…"*[3]

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin önderliğini üstlenen Mustafa Kemal Paşa'nın ve O'na bağlı çekirdek bir kadronun bu mücadeleyi başlatmalarına ilişkin ilk adımların atıldığı, Samsun-Havza-Amasya faaliyetleri ile nihayet Erzurum ve Sivas kongreleri süreci çeşitli araştırmalarda ayrıntılarıyla dile getirilmiştir. Bu incelemede ise; 19 Mayıs 1919'da Samsun'dan Anadolu'ya geçiş, Samsun ve Havza'da Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin ilk işaretlerinin verildiği raporlar, karşılıklı yazışmalar ve yayınlanan genelgeler üzerinde durulacaktır. Böylece günümüze kadar

---

[1] **Hâkimiyet-i Milliye,** 5 Nisan 1926; **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı 28 (Tüm Vesikalar), E. U. Basımevi, Ankara, 1959.

[2] Ali Fuat Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi,** 1948, (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 28-35, İstanbul, 1999); Mondros Mütarekesi, **Beşinci Madde:** "Hudutların korunması ve iç asayişin devamı için gerekli görülecek askeri kuvvetlerden başkasının derhal terhisi, Osmanlı Hükümeti'nin oyu alındıktan sonra Müttefikler tarafından kararlaştırılacaktır." **Yedinci Madde:** "Müttefikler güvenliklerini tehdit eden durum çıkması halinde herhangi stratejik noktasını işgal hakkına sahip olacaklardır." **Yirmi Dördüncü Madde:** "Ermenilerin de yaşadığı altı vilayette karışıklık çıkması durumunda adı geçen vilayetlerin İtilaf kuvvetleri tarafından işgali hakkının saklı tutulması."

[3] Zübeyirzade Mehmet Fuat, **Yurdumuz Havza,** Yay. Haz. Ali Tuzcu, Vatan Matbaası, İstanbul, 1925, s. 36.

sadece belgesel olarak gelmiş olan raporların içerik analizleri de yapılarak, döneme ilişkin araştırmalara katkı sağlanacağı değerlendirilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Kıtaları Müfettişi Olarak Görevlendirilmesi

Bilindiği üzere; 7 Kasım 1918'de Yıldırım Ordular Grubu ile Yedinci Ordu karargâhının lağvedilmesi sonrası, Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı) emrine alınan Ordu Komutanı Mirliva (Tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşa,13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a dönmüştür.[4] İstanbul'da başta Padişah Vahdettin olmak üzere, devlet yetkilileri, çeşitli seviyedeki askeri ve siyasi şahsiyetler, İtilaf devletleri temsilcileri, basın mensupları ve diğer ileri gelen kişilerle görüşmeleri olmuştur. Bu temaslarının ana çerçevesini, mütareke koşullarına bağlı olarak devletin geleceği ve varlığının devamlılığı hakkında alınması gereken askeri ve siyasi tedbirlere yönelik hususları teşkil etmektedir.[5]

Mondros Mütarekesi sonrası; Birinci Dünya Savaşı galiplerinin savaş sonrası yapılması gereken düzenlemeler ve mağlup olan devletlerle yapılacak antlaşmaların esaslarının belirlenmesi amacıyla, 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı esnasında oluşan kararlar ve ABD Başkanı Wilson tarafından ortaya atılan prensipler çerçevesindeki gelişmeler birbirini izlemiştir. Her yönüyle Osmanlı Devleti aleyhine süregelen bu oluşumlar, İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'nin desteğiyle Osmanlı topraklarındaki Ermeniler ve Rumların gittikçe artan talep ve faaliyetlerine, aşırılıklarına neden olmuştur.[6] Özellikle Karadeniz bölgesinde Samsun ve Trabzon'da Rum çetelerinin, Pontus iddiaları bağlamında başlattıkları Türk köylerine ve Müslüman halka saldırılar, bunun karşısında Müslümanların kendilerini savunma amacıyla oluşturdukları örgütlerin faaliyetleri bölgede önemli asayişsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Söz konusu gelişmeler hakkında bölgede görevli İngiliz istihbarat subaylarının İngiliz Merkezi İstihbaratına gönderdikleri birçok rapor bulunmaktadır ki, önemli bir bölümü Müslüman Türk halkını suçlar niteliktedir.[7] Bu kapsamda detaylı bir mektup, İngiliz Amiral Calthorpe imzasıyla 21 Nisan 1919 tarihinde Osmanlı Dışişleri Nezaretine gönderilmiştir. Söz konusu mektupta; 9. Türk Ordusunun silahlardan arındırılması konusundaki yetersizlik; Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas bölgelerinde askeri durumdan memnuniyetsizlik; anılan bölgelerde oluşturulan Türk Şuraları'nın (Müdafaa-i Milliye örgütleri) özellikle yeniden asker toplama ve silahlanma hareketleri ile mütareke hükümlerine aykırı davranışlarına ilişkin olumsuz görüşler bulunmaktadır. Her ne kadar bu mektuba detaylı bir cevap verilmişse de İngiliz yetkilileri bundan memnun olmamışlardır.[8] Amiral Calthorpe mektubu ile Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan yola çıkışı arasında geçen süreyi üç safhada incelemek mümkündür.

<u>Birinci Safha:</u> Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine Tayinine İlişkin 30 Nisan 1919 Tarihli İradenin Yayınlanması

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi, İstanbul'da kaldığı altı ay sürede geliştirmiş olduğu ilişkilerden kaynaklanan güvenin olumlu sonuçlarının bir eseri ve fırsata dönüşmesidir. Aşağıda belirtilen tebligat ile yapılan atamaya ilişkin günümüzde dahi ortaya atılan çeşitli görüşler

[4] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi,** Sayı 29, Vesika No: 756, E.U. Basımevi, Ankara, 1959.
[5] Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları,** Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 82-115.; Gotthard Jaschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 96-107.; Gotthard Jaschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 1-28.; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü,** Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 15-219; Alev Coşkun, **Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay,** Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, Tamamı.
[6] Yusuf Kemal Bayur, **Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s. 31-38; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1992, s. 145-148; Baskın Oran, **Türk Dış Politikası,** Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 98-103.
[7] Gotthard Jaschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 102-105.
[8] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 66, İçindekiler bölümü, E.U. Basımevi, Ankara, 1959.

bulunmaktadır. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirilmesine ilişkin belgelerin tamamı ve dönem hakkında yazılmış güvenilir hatıralar, konu hakkında üretilen çeşitli teorilerin tutarsızlıklarını ortaya koymaktadır.[9]

> *"Sadaret Yüksek Makamına; Kaldırılmış bulunan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mir-Liva (Tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine atanması hakkında düzenlenen Padişah Buyruğu gereğinin yerine getirilmesi için Sadaret Makamına arz edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı ve emrinde bulunacak olan Üçüncü ve Onbeşinci Kolordular bölgelerini ihtiva eden Sivas, Van, Trabzon, Erzurum Vilayetleriyle Samsun sancağı mülki memurlarının da, Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebligatı icra etmelerinin tamimen emir buyrulması takdirlerinedir. 30 Nisan 1919, Kazım"* [10]

Nitekim bu kapsamda görevlendirme ile ilgili olarak İngiliz Kıtaları Başkumandanı General Milne'nin, Harbiye Nezaretine yönelttiği soruya verilen yanıtta, konu tüm açıklığı ile dile getirilmektedir. Aynı zamanda da görevin icrasıyla ilgili bilgi verilmektedir.[11]

Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine tayinine ilişkin işlemler gayet süratli bir şekilde gelişmiştir. 30 Nisan 1919'da Harbiye Nezaretinin yazısı ve buna bağlı padişah iradesini takiben; 6 Mayıs'ta Müfettişlik Talimatı kendisine tebliğ edilmiş, 7 Mayıs'ta talimat sureti emri altında bulunacak kolordulara yollanmış, 8 Mayıs'ta nezarete bağlı bütün daireler konu hakkında bilgilendirilmiştir.[12] Aynı bağlamda Mustafa Kemal Paşa da seri bir şekilde hareket etmiş, 13 Mayıs'ta Harbiye Nezaretine *"Aceledir"* kaydıyla bir telgraf çekerek; emrindeki karargâh subaylarının ihtiyaçlarını gidermeleri ve harcırahların alınmasını müteakip üç gün sonra hareket edileceğinin kesin olduğunu bildirmiştir.[13] Gerçekten de üç gün içinde hazırlıklarını tamamlayan heyet 16 Mayıs 1919'da, Bandırma vapuru ile Samsun'a hareket etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya verilen talimat ise Harbiye Nezaretinin, 7 Mayıs tarih ve 2714 numaralı tezkeresiyle Damat Ferit kabinesinin Vükela Meclisinde 17 Mayıs'ta gündeme gelmiş ve uygun görülmüştür.[14]

<u>İkinci Safha:</u> Mustafa Kemal Paşa'ya, 9. Ordu Müfettişliğine İlişkin Verilen 6 Mayıs 1919 Tarihli Talimat

Mustafa Kemal Paşa'nın, 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilmesi sonrası en önemli gelişmelerden biri; söz konusu görevin gerçekleştirmesine yönelik hazırlanan talimattır. Şunu belirtmek mümkündür ki, ***"9. Or. Kıtaatı Müfettişliğine verilecek talimat suretidir."*** başlığını

---

[9] Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali,** Cilt I, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 218-221; Cebesoy, **a.g.e.,** s.120; Falih Rıfkı Atay, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları,** Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005, s. 115-119; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, s. 41-43.

[10] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952.

[11] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 18 a, b, c, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952.; *"**<u>Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine tayinine en etkili sebeplerden biri İngiltere Devleti Fahimesi temsilcisinin Babıaliye verdiği bir nota olmuştur.</u>** Bu nota üzerine Sadrazam Paşa siyasi temsilcisi ile görüşmüş ve bir müfettiş gönderileceğini söylemiş ve bir çeşit itiraza da maruz kalmamıştır. Özellikle o sıralarda karargâh-ı devletlerinin dahi silahlarının toplanmadığı veya nakledilmediği hakkında birçok şikâyetleri de vardı.*
<u>Bundan dolayı hem bütün şikâyetin önünü almak ve hem de hükümetin mütarekename gereğince sorumlu olduğunu güvenliği ve memleketin düzenini temin etmiş olmak için vekiller heyetince memleket üç güvenlik bölgesine ayrılmış ve her bölgeye bir müfettiş tayin edilmiştir- Mersinli Cemal Paşa Konya, Kavaklı Fevzi Paşa İstanbul- ki Mustafa Kemal Paşa da işbu müfettişlerden biridir. Yani…tarih ve… Numaralı yazınızda talep ve tasvip buyurduğunuz şekilde Yakup Şevki Paşa'nın yerine tayin edilmiştir. Ancak barış teşkilatı olduğu için Ordu Kumandanı değil Ordu Müfettişi ünvanına sahiptir.</u>
Böyle bir müfettişin vilayetleri dolaşmasının kamuoyunu rahatsız mı veyahut teskin mi edip etmeyeceğinin takdirini memleketin tecrübeli bir askeri ve evladı sıfatıyla bu işte sorumlu bir nazır olduğum için bana bırakılmasını saygılarımla rica ederim. Sekiz aydan beri devam eden bir mütarekeden sonra artık biraz da Türkler ve Müslümanları lütfen güveninize layık görmenizi pek rica ederim." 8 Haziran 1919, Kazım, Cevat.

[12] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 3, 4, 5, 6, 7, 9, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952.

[13] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 11, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952.

[14] Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken,** İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 81 (87).

taşıyan bu esas talimat olaya ilişkin vesikaların en önemlisidir.[15] Bu vesika tarihsiz olup, altında kurşun kalemle yazılmış bulunan ***"şifreye tahvil edildi, Refet"*** kaydındaki tarihten 7 Mayıs 1919'dan önce yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir vesikada da (Vesika No: 4) 6 Mayıs 1919 tarihini taşımakta olup, söz konusu talimatın ekli olduğu belirtilmektedir.

Aslında 1 No. lı ve 30 Nisan 1919 tarihli vesikanın içeriğinden de o tarihte müfettişlik talimatının hiç olmazsa ana hatlarıyla tasarlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Siyah mürekkeple yazılmış olan bu talimat Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın imzasıyla değil, uygulama mührü ile onaylanmıştır. Başka bir imzayı taşımamakla beraber esas metnin Mustafa Kemal Paşa'ya yazılmış olduğu, fakat aynı metin üzerinde yeşil mürekkepli bir kalemle -muhtemelen Erkan-ı Harbiye İkinci Başkanı Kazım Paşa tarafından- bazı değişiklikler ve düzeltmeler yapılarak başka ilgili makamlara da gönderilebilecek genel bir talimat haline getirildiği görülmektedir. Bu müfettişlik talimatı ile Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da hazırlayacağı mücadele ve karşı koyma hareketleri, mülki makamların da emrine verilmesi suretiyle kolaylaştırılmıştır. Evrakın çıkış yeri, *"Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi Şube 1 Numara"* olarak belirtilmektedir.[16] Evrak, önemine bağlı olarak Türkçeye çevrilerek aşağıda sunulmuştur.

"Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine Verilecek Talimat Suretidir

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine ait görevler yalnız askeri olmayıp, müfettişliğin kapsadığı bölge dâhilinde aynı zamanda da mülkidir.

1. Bu müşterek görevler şunlardır:

a. Bölgede iç güvenliğin sağlanarak yerleştirilmesi ve bu asayişsizliğin ortaya çıkış sebeplerinin tespiti.

b. Bölgede; ötede, beride dağınık bir halde varlığından söz edilen silah ve cephanenin biran evvel toplattırılarak, uygun yerlerde toplanması ve muhafaza altına alınması.

c. Çeşitli yerlerde bir takım komitelerin bulunduğu, bunların asker toplamakta oldukları ve ordunun resmi olmayan bir şekilde bunları koruduğu ileri sürülüyor. Böyle komiteler mevcut olup, asker topluyor, silah dağıtıyor ve ordu ile münasebette bulunuyorsa, kesinlikle men edilerek, bu çeşit bağımsız komitelerin de kaldırılması.

2. Bunun için;

a. İki tümenli olan Üçüncü ve dört tümenli olan Onbeşinci Kolordular, Müfettişlik emrine verilmiştir. Bu kolordular, harekât ve asayişi temin hususlarını doğrudan doğruya müfettişlikle, günlük işleri, yani özlük işleri, asker ve mühimmat gibi hususlarda ise geçmişte olduğu gibi Harbiye Nezareti ile haberleşeceklerdir. Tümen veyahut bölge kumandanlığına yahut özel bir göreve atanacak subayların atanma ve yer değiştirmeleri, müfettişliğin onayı veya isteği ile olacaktır. Bununla beraber müfettişliğin lüzum ve yarar görerek diğer hususlarda da verdiği talimatı Kolordu Kumandanlıkları olduğu gibi uygulayacaklardır. Özellikle sağlık konuları çok önemlidir. Bu yoldaki inceleme ve uygulamaların halka da yaygınlaştırılması gerekir.

b. Müfettişlik bölgesi Trabzon, Erzurum, Sivas ve Van Vilayetleriyle Erzincan ve Canik bağımsız livalarını içine aldığından müfettişliğin yukarıda sayılan görevleri yerine getirebilmesi için vereceği bütün talimatı bu vilayetlerle mutasarrıflıklar doğrudan doğruya yerine getireceklerdir.

3. Müfettişlik sınırına komşu vilayetler ve bağımsız livalar -Diyarbekir, Bitlis, Elazığ, Ankara, Kastamonu- vilayetleriyle Kolordu Kumandanlıkları da müfettişliğin görevini yerine getirmesi sırasında doğrudan yapılacak başvuruları dikkate alacaklardır.

4. Müfettişliğin askeri konularda başvuracağı makam Harbiye Nezareti olmakla beraber, diğer konular için ilgili makamlarla haberleşecek ve bu haberleşmelerden Harbiye Nezareti'ne bilgi verecektir. 7 Mayıs 1919 Harbiye Nazırı Mehmet Şakir bin Numan Tahir (Mühür)"[17]

Söz konusu belge ile diğer yeni müfettişliklere (1. ve 3. Ordu ile müstakil 13. Kolordu) verilen talimatlar mukayese edildiğinde, Mustafa Kemal Paşa için hazırlanan talimatın çok daha kapsamlı olduğu ve ayrıntıları içerdiği görülmektedir.[18]

---

[15] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952. (Talimatın aslı EK-1'de, Müfettişlik Sorumluluk Bölgesi EK-2'de dir.)

[16] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 3 ve 4, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952.

[17] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 1, Vesika No: 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952.

[18] Zekeriya Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Yeniden Yapılanması,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 107.

Nitekim bu talimat gereğince önce Anadolu'nun belirli bir bölgesi ve daha sonra da ülkenin tamamı Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolü altına girmiştir. Samsun'a geldikten sonra müfettişlik bölgesiyle komşu vilayet ve kolorduları da atlayarak Doğu Trakya, Batı Anadolu, İstanbul ve bütün memleket işleriyle yakından uğraşmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya bu kadar geniş yetkiler veren tarihi talimatın, ordu ve memleket üzerindeki sıkı işgal kontrolüne rağmen nasıl hazırlanıp kabul olunduğu da gerçekten aydınlatılması gereken bir muammadır.[19] Talimat hakkında çeşitli araştırmacıların, değişik yorumları bulunmakla beraber; Gazi Mustafa Kemal konuya şu şekilde açıklık getirmektedir:

> *"... Bu geniş yetkiyi, beni İstanbul'dan sürmek ve uzaklaştırmak amacıyla Anadolu'ya gönderenlerin bana nasıl verdiklerine şaşabilirsiniz. Hemen söylemeliyim ki, bana bu yetkiyi onlar bilerek ve anlayarak vermediler. Her ne olursa olsun benim İstanbul'dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe, 'Samsun ve yöresindeki güvensizliğin yerinde görüp önleme için Samsun'a değin gitmek' idi. Ben bu işin başarılmasının, makam ve yetki verilmesine bağlı olduğunu ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O günlerde Genelkurmayda bulunan ve benim amacımı bir dereceye kadar sezinleyen kişilerle görüştüm. Müfettişlik görevini buldular ve yetkiyle ilgili talimatı da ben kendim yazdırdım. Dahası, Harbiye Nazırı olan Şakir Paşa bu talimatı okuduktan sonra imzalamaktan çekinmiş, anlaşılır, anlaşılmaz bir biçimde mührünü basmıştır..."*[20]

<u>Üçüncü Safha:</u> Mustafa Kemal Paşa ve Beraberindeki Heyetin 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Ayrılmaları

Mustafa Kemal Paşa, yeni görevine ilişkin talimatın imzalanmasından sonraki duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

> *"...Talih bana öyle müsait şartlar hazırlamıştı ki, kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duydum tarif edemem. Nezaretten çıkarken, heyecanımdan dudaklarımı ısırdığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önünde geniş bir âlem, kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş idim."*[21]

Kendisine verilen göreve bağlı olarak sorumluluk bölgesindeki gerçek durumu tespit edebilmek amacıyla da ilk mesajını, Sivas Valiliğine, Sivas'ta bulunan 3. Kolordu Komutanlığına ve Canik Müstakil Mutasarrıflığına çekmiştir. Söz konusu mesajın içeriğinde; vilayet ve müstakil livalarda faaliyet göstermekte olan İslam, Gürcü, Rum, Ermeni çetelerinin mevcut durumları; siyasi amaçlarla teşkil edilenler veya adi, kişisel suçlar için oluşanların amaçlarına yönelik bilgi talebi bulunmaktadır. Tespit edilen hususların mülki ve askeri makamlar tarafından koordine edilerek, Kolordu Komutanı Miralay Selahattin Beye verilmesini, o'nun da Samsun'a ulaştığında kendisine teslim etmesini istemektedir.[22] Böylece henüz Samsun'a ulaşmadan bölge hakkında gerçek bilgilere sahip olmayı tasarlamaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, 12 Mayıs'tan itibaren; Padişah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit ve diğer siyasi, askeri yetkililer ile görüşmüş, 16 Mayıs 1919 tarihinde ise beraberinde karargâh heyeti (17 Subay ve iki kâtip) ve 3. Kolordu Komutanlığına atanan Refet Bey olmak üzere, heyete tahsis edilen Bandırma vapuruyla Samsun'a hareket etmişlerdir.[23]

---

[19] Bıyıklıoğlu, **a.g.e.,** s. 42-43.
[20] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk,** Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 15.
[21] Atay, **a.g.e.,** s. 119.
[22] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 4, Vesika No: 61, E.U. Basımevi, Ankara, 1953.
[23] Gothard Jaschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 32-33; Zeki Saruhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü,** Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 233-246; Fethi Tevetoğlu, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar,** Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971. {Bandırma Vapuru ile Samsun'a giden heyet; Kurmay Albay Refet Bey (Bele)/3. Kor. Kumandanı, Kurmay Albay Manastırlı Kazım Bey (Dirik) / Müfettişlik Kurmay Başkanı, Dr. Albay İbrahim Tali Bey (Öngören) / Müfettişlik Sağlık Başkanı, Kurmay Albay Mehmet Arif Bey (Ayıcı) / Kurmay Başkan Yardımcısı, Kurmay Binbaşı Hüsrev Bey (Gerede) / Kh. Erkan-ı Harbiyesi İstihbarat ve Siyasiyat Şb. Müdürü, Topçu Binbaşı Kemal Bey (Doğan) /Topçu Komutanı, Dr. Binbaşı Refik Bey (Saydam) / Sağlık Bşk. Yrdc., Yüzbaşı Cevat Abbas (Gürer) / Başyaver, Yüzbaşı Mümtaz (Tünay) / Kurmay Mülhakı, Yzb. İsmail Hakkı (Ede) / Kurmay Mülhakı, Yzb. Ali Şevket (Öndersev) / Emir Subayı, Yzb.

Mustafa Kemal Paşa ve Karargâhının Samsun'daki Faaliyetleri

Birinci Gün: 19 Mayıs 1919

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet, 19 Mayıs 1919 tarihinde saat 07.00'da Samsun'a ulaşmışlar ve Anadolu topraklarına ayak basmışlardır.[24] Samsun'a geldikleri gün genel durum ve görünüşü, Nutuk'ta detaylarıyla açıklayan Gazi Mustafa Kemal, 20 Eylül 1924'te aynı bölgeyi ziyareti esnasında yaptığı konuşmada şunları ifade etmektedir:

> *"... Düşmanların İzmir'e çıktıkları ve bütün vatanı parçalamaya karar verdikleri günlerde idi ki, İstanbul'dan yola çıkarak Samsun'a gelmiştim. Bu güzel ve değerli şehirde yabancı askerler ve subaylar dolaşıyordu. Bu güzel şehrin halkının içeriyle bağı Merzifon'da bulunan yabancı askerler tarafından kesilmişti. Karadeniz'e açık olan bu şehir ve onun vatansever halkı düşman donanmasının tehdidi altında bulunuyordu. Fakat bütün bunlara rağmen ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman memleket ve millete ait bütün düşüncelerimin, kararlarımın her durumda elde edilebilir olduğuna bir kez daha inandım. Samsunluların davranış ve durumlarını gördüğüm, gözlerinde okuduğum vatanseverlik, özveri ve ümit, düşüncelerimi doğru olan inanca yönlendirmeye yetti. Bu inancımı o zamanın İstanbul ileri gelenlerine ve büyüklerine iletmekte gecikmedim. Fakat onlar memlekete ve millete değer vermekte çoktan düşmanların gerisinde kalmışlardı.*
> *Saygıdeğer Samsunlular hakkında ilk gözlemimin verdiği fikir ve inançtaki doğruluğu beş yılı geçen bir devrin bütün olayları ve sonuçları açık bir şekilde kanıtlamıştır. Bu değerli memleket ve bu temiz şuurlu, özverili halk, zaman zaman ve layık olduğu derecede temsil edilmemiş bulunmakla beraber, Samsun'u ve Samsunluları daima ilk gördüğüm gibi ve bugün tekrar gördüğüm gibi düşünmekte asla kararsızlığa düşmedim..."*[25]

Gerçekten de Mustafa Kemal ve beraberindeki heyetin İstanbul'dan hareketleri, hükümetin ve memleketi işgal eden devletlerin önemle üzerinde durdukları, dikkatlerini üzerine yoğunlaştırdıkları *"İzmir Faciası"* gölgesi altında geçmiştir. Heyet Samsun'a vardıktan sonra da bu olayın örtüsünden faydalanmıştır.

9. Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da ilk olarak; Sivas, Van, Erzurum, Trabzon, Ankara, Kastamonu, Mamuretilaziz (Elazığ), Diyarbekir Vilayetleriyle Erzincan Müstakil Mutasarrıflığına; Erzurum'da Onbeşinci ve Ankara'da Yirminci Kolordu Komutanlıklarına; *"Samsun'da birkaç gün kalacağım. Memleket asayişi hakkındaki bilgi ve değerlendirmelerinizi, mevcut ise sebeplerini ve etki derecelerini, alınması gerekli tedbirleri bildirmenizi rica ederim..."* içeriğinde bir telgraf çekmiştir. [26] Burada açıkça; Samsun'da çok az bir süre kalacakları, asayiş durumu ve alınacak tedbirlere ilişkin görüşleri öğrenmek istediği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da bulunduğu sürede Sadarete ve Genelkurmaya gönderdiği raporlar, ağırlıklı olarak bölge asayişiyle ilgili gibi görünüyorsa da, bunların ilk anda göreve bağlılığının bir göstergesi mahiyetinde olduğu değerlendirilmektedir. Söz konusu çalışmalar ve gönderilen raporlarda geleceğe ilişkin tasavvurlar ustalıkla gizlenmiş, özellikle Samsun ve çevresindeki İngiliz istihbarat unsurlarının kuşku duymaları önlenmiştir.

İkinci Gün: 20 Mayıs 1919

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya büyük ümitlerle olduğu kadar önemli endişelerle dolu gelmiştir. Samsun'da halk ile temaslarında edindiği ilk bilgiler hiç de iç açıcı değildir. Ancak, halkı birlik ve beraberlik halinde işgallere karşı direnmeye, böyle bir ortamdan kurtuluş yolunun

---

Mustafa Vasfi (Süsoy) / Karargâh Komutanı, Ütğm. Hayati / Kur. Bşk. Emir Sb.-Müfetttişlik Kalem Amiri, Ütğm. Arif Hikmet (Gerçekçi) / Kur. Mülhakı-3. Kor. K.Yaveri, Ütğm. Abdullah / İaşe Subayı, Tğm. Muzaffer (Kılıç) /Müfettişlik İkinci Yaveri, Birinci Sınıf Kâtip Faik (Aybars) / Şifre Katibi, Dördüncü Sınıf Katip Memduh (Atasev) / Şifre Katibi Yardımcısı}

[24] Sami Önal, **Hüsrev Gerede'nin Anıları,** Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 27. (Saat 06.00 olarak belirtilir)

[25] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk,** Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 3-5; Ertuğrul Zekai Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri,** Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 284-285.

[26] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 4, Vesika No: 62, E.U. Basımevi, Ankara, 1953.

tamamen halkın iradesine bağlı olduğu yolunda hareket etmeye yönlendirmektedir. 9. Ordu Kıtaları Müfettişi olarak Samsun'dan Sadaret Makamına yolladığı ilk mesaj *"İzmir'in İşgali"* hakkındadır:

> ***"İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali olayı, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu düşünülemeyecek ve tarif edilemeyecek derecede içten yaralamıştır.*** *Yüce Makamlarının 19 Mayıs 1919 tarihli telgraflarında, bütün milletin ve ordunun acılı duygu ve düşüncelerini kısaca anlatan yüce hisleri millete güven ve teselli vermiştir.* ***Ne millet ne ordu, varlığına karşı yapılan bu haksız tecavüzü sindirmeyecek ve kabul etmeyecektir.*** *Gaye ve düşüncelerini, sadece millet ve devletin kurtuluş selametine hasreden Padişah Hazretlerinin kutsal kişiliğine olan tam bağlılık ve yeniden başkanlığını üzerinize aldığınız* ***hükümetin en kesin teşebbüs ve hareketlerde bulunarak, milletin hukukunu koruyacağına olan tam güven ve gönül rahatlığı ile sükûnetin muhafaza edilmekte*** *olduğunu arz ederim." 20 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Fahri Padişah Yaveri, Mirliva Mustafa Kemal.*[27]

Söz konusu mesajda da görüldüğü üzere; kesinlikle Saltanat ve Halifelik makamını karşısına alır bir tutum takınmamakta aksine bu makamları övücü ifadelerde bulunmaktadır. Ancak halkın Padişahtan ve hükümetten *"halkın, hakkının ve hukukunun korunması yolundaki"* beklentilerini de açıkça dile getirmektedir. Bu beklentiler içerisinde bulunan halkın, kaderine razı bir sükûnetle, devletine duyduğu güveni koruduğunu açıklamaktadır. Aynı gün aşağıdaki telgrafı da Harbiye Nezaretine göndermiştir:

> *"1. 9 Mart 1919 tarihinde mahalli hükümetin haberi olmaksızın Samsun'a çıkan 200 İngiliz askerine ilave olarak 17 Mayıs 1919 gününde 100 kadar İngiliz askeri ile bir kısım hayvan ve savaş malzemesi çıkarılmış olduğu buraya vardığımda anlaşılmıştır. Bu hususta Canik Mutasarrıflığının İngiliz siyasi temsilcisinden bilgi istemine cevap vermediği ve bu son askerden bir kısmının Sivas'a gönderileceğinin İngiliz siyasi temsilcisinin sözlü ifadesinden anlaşıldığı mutasarrıflıktan makamıma cevap olarak bildirildi. Son askerle beraber gelen ve şimdi Samsun'da bulunan Yüzbaşı Rişar ve Yüzbaşı Mile adında iki İngiliz subayının da Sivas kontrol subayı oldukları kartvizitlerinden anlaşılıyor.*
>
> *2.* ***İngilizler mütareke hükümlerine aykırı bir şekilde istedikleri yere asker çıkarır ve bilhassa birliklerini iç vilayetlere sevk ederlerse Osmanlı Hükümeti'nin nüfuz ve varlığını göstermeye ve memleket asayişini sağlamaya yönelmiş olan memuriyetimin yerine getirilmesinin güç olacağı ve halk üzerinde izini göstermeye başlayan sükûn ve manevi güvenin de kırılacağı tabiidir.*** *Bundan sonra, bana göre, içinde bulunduğumuz şartlar ve görüşleriniz dikkate alınarak bu gibi hallere karşı gerektiği gibi hareket olunacaksa* ***da mütareke hükümlerine ve milli haklarımıza aykırı olan bu tür tecavüzlerin önlenmesinin Babıalice sağlanması ve siyasi durumdan icap ettikçe benim de haberdar buyrulmaklığımı*** *istirham ederim." 20 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Fahri Padişah Yaveri, Mirliva Mustafa Kemal.*[28]

Söz konusu telgraf, İngilizlerin mahalli hükümetin haberi olmaksızın Samsun'daki kuvvetlerini takviye ve bunlardan bir kısmını memleket içlerine doğru ilerletmeleriyle ilgilidir. Böylece İngilizlerin mütareke hükümlerine aykırı hareket ettikleri, bu durumun devletin varlık ve devamlılığına zarar verdiğini belirtmektedir. Memleket asayişinin sağlanmasına ilişkin görevinin bu tür faaliyetlerle aksayacağını, zorlaşacağını, halkın güveninin sarsılacağını açıklamaktadır. Ulusal çıkarlara ve hukuka aykırı olan bu tür tecavüzlerin önlenmesi gerektiği ve siyasi gelişmelerden kendisinin de haberdar edilmesini talep etmektedir.

Üçüncü Gün: 21 Mayıs 1919

9. Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'daki Onbeşinci Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ile ilk temasını şu telgraf ile sağlamıştır;

> ***"Ahvali umumiyemizin almakta olduğu vahim şekilden müteessir ve elemliyim. Millet ve***

[27] Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri,** A.VRK. DH. 1.2.2, 1337.9.2, Ankara, 1982, Sf. 26.
[28] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 4, Vesika No: 68, E.U. Basımevi, Ankara, 1953.

> ***memlekete borçlu olduğumuz en son vicdani vazifemizi yakından ve bir arada çalışarak, en iyi ifa etmek mümkün olacağı kanaati ile bu son memuriyeti kabul ettim.*** *Bir an evvel zatıâlinizle buluşmak arzusundayım. Ancak Samsun ve havalisinin vaziyeti, asayişsizlik yüzünden fena bir akıbete duçar olmak mahiyetindedir.* ***Bu sebeple burada birkaç gün kalmak zarureti vardır.*** *Bendenizi şimdiden tenvire yarayacak hususlar varsa bildirilmesini rica eder ve gözlerinizden öperim kardeşim. 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi Fahri Yaver Hazreti Şehriyari Mirliva Mustafa Kemal" (21 Mayıs 1919, Samsun)*

Kazım Karabekir Paşa, bu telgraf karşısındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir; *"Mustafa Kemal Paşa'nın gelmesinden çok sevindim. Bunu bir aydır bekliyordum. Her gün büyük bir felaketin meydana gelmesi, daima beklenebilirdi. Hâlbuki bu felakete karşı milli, askeri göğüs gerebilecek kumandanlarımız hep İstanbul'daydı."* [29]

Görüldüğü üzere; Karabekir Paşa durumdan memnun olmakla beraber, ülkedeki olumsuz gelişmeleri engelleyecek yeterli üst düzey subayın görev alamadığını ifade etmektedir. Mustafa Kemal Paşa da, özellikle bölgedeki asayişsizlik üzerinde durmakta, bunun giderilmemesi karşısında işgallere karşı yeterli tepkinin verilemeyeceğini savunmaktadır. Nitekim aynı gün Genelkurmay Başkanlığına yazmış olduğu telgrafta, asayişle ilgili problemler devam ederken İtilaf devletleri askerlerinin ülke içerisindeki pervasız davranışlarından yakınmaktadır:

> *"1. İngilizlerin son defa çıkardıklarını arz ettiğim 100 kadar piyade askeriyle beraber gelen on bir süvarinin on neferinin Rum unsuruna mensup oldukları, güvenilir bir kaynak tarafından bildirildi.*
>
> *2. Dün bir Amerikan vapuruyla Samsun'a çıkan ve İngiliz kıtalarını teftişe memur edilmiş bir İngiliz albayı yarın (22 Mayıs'ta) buradaki… Askeri denetim memuruyla beraber Merzifon'a gidecek, birkaç gün sonra Samsun'a geri gelip aynı vapurla Dersadete dönecektir.*
>
> *3. Sivas'a askeri kontrol subayı olarak gidecek olan Yüzbaşı Rih ve Mil ismindeki iki İngiliz subayı, bugünlerde hareket edecekler ve mahiyetlerinde bir de İngiliz askeri müfrezesi götüreceklerdir. Daha sonra Amasya ve Tokat'a da bir İngiliz subayı gönderilecekmiş.*
>
> *4. Samsun'da İngilizler tarafından büyük bir telsiz-telgraf merkezi yakında tesis edilecektir. Buna ilişkin levazım ve diğer malzemeler birkaç gün evvel gelmiştir.*
>
> *5. Yukarıda belirttiğim hususlar tamamen İngiliz subaylarından toplanmış özel bir takım bilgilere dayanmaktadır. İngiliz memurları çıkarma harekâtı ve subaylarıyla kıtalarının öteye beriye sevki hakkında ne hükümete ne de bana resmen bir şey bildirmediler. Ve bildirmelerinin yasak olduğu kurduğumuz ilişki vasıtasıyla kendilerince ifade edilmiştir.*
>
> *6.* ***Yukarıda belirtilen konular, dikkat edilmesi gereken çok önemli gelişmeleri ihtiva etmektedir. İngilizlerin bu harekâttan resmen bilgi vermedikleri gibi, zamanında ve resmi olarak herhangi bir muameleye de lüzum görmedikleri anlaşılmaktadır.*** *Uygulamaları yaygınlaştıktan ve açığa çıktıktan sonra bunları mevcut gelişmeler sonrası geri çevirmek çok zor bir meseledir. Özel girişimlerle alınan bilgilere dayanarak teşebbüste bulunmayı uygun görmüyorum. Bu münasebetle arz etmek istediğim nokta şudur:* ***Varlığımıza önem vermiyorlar. Adeta memleketimizi açık bir alan gibi değerlendirerek kuvvetlerini özel tasarılarına ve gizli emellerinin gereklerine göre dağıttıyor ve yerleştiriyorlar. Derecelendirilerek başlatılmış olan bu harekât, yine derecelendirilerek aynı usullerle artırılmakta ve yaygınlaştırılmaktadır. Bir gün her tarafta beklenmedik gelişmeler karşısında kalınmasının çok muhtemel olduğunu saygılarımla arz ederim."*** *21 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Fahri Padişah Yaveri, Mirliva Mustafa Kemal.* [30]

Dördüncü Gün: 22 Mayıs 1919

9. Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ve karargâhının 19 Mayıs 1919'dan itibaren Samsun ve havalisinde yapmış oldukları incelemeler, İtilaf devletleri subayları ve bölge ileri gelenleriyle temasları çerçevesinde hazırlamış oldukları iki kapsamlı rapor vardır ve Sadaret

[29] Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz,** Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1959, s. 32.
[30] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 4, Vesika No: 69, E.U. Basımevi, Ankara, 1953.

makamına yollanmıştır. Söz konusu raporların içeriğinde ve satır aralarında; Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin amaç, hedef ve prensiplerinin izlerini bulmak mümkündür. Önemlerine bağlı olarak söz konusu raporlar, günümüz Türkçesi ile aşağıda sunulmaktadır.

1. Rapor: *"Sadaret Makamına;*

Canik (Samsun Bölgesi) Sancağındaki eşkıyalıkla, asayişliğin sebeplerini ve bunun hâsıl ettiği sonuçları, burada yaptığım incelemelere dayanarak ve özet olarak aşağıda arz ediyorum.

Seferberliğin başlangıcında Sancak içerisinde hemen sadece asker kaçaklarından ve Müslüman, Rum ve Ermeni gibi unsurlardan ayrı ayrı teşekkül eden bir takım çeteler, adi hırsızlıkla ve arada sırada tek tek adam öldürme olaylarıyla meşgul olmuştur. Rum ve Ermeni göçü sırasında bu unsurlardan oluşan bazı çeteler siyasi nitelik almış ve Rusların istilası başlayınca, memleket içinde olay çıkarmak için, bunlar Ruslar tarafından da kışkırtılmıştır. Rusların deniz yoluyla da takviye ettikleri bu kısım çetelerin eşkıyalıkları, siyasi olmakla beraber, mahalli kovuşturma karşısında memleketi tehlikeye atacak bir dereceye ulaşamamıştır. Rusların yenilmesinden mütarekeye varıncaya kadar olaylar ve eşkıyalık devam etmiştir. İslam çetelerinin oluşmasında ise hiçbir vakit siyasi bir nitelik olmamıştır.

Mütarekeden sonra devlet tarafından iki defa ilan edilmiş olan aftan birçok Müslüman asker kaçağı ve bir kısım İslam eşkıyası sığınma talebinde bulunmuş, Rus eşkıyasından da yirmi kadar isimleri belli kimseler bu işten vazgeçmişlerdir. Bugün sancak içerisinde Ünye bölgesindeki bir-iki Ermeni çetesinden başka Ermeni çeteleri yok denecek kadar azdır ve faaliyetleri hissedilmemektedir.

Mütarekeden sonra bütün Rumlar her tarafta şımardığı gibi bu havalide Pontus Hükümetinin kurulması gibi bir safsata etrafında toplanmış ve bütün Rum çeteleri muntazam bir program altında hemen tamamen siyasi bir şekle dönmüştür. Sancağın bütün Rumlarının çeteleriyle beraber siyasi maksatla Samsun'daki Rum Metropoliti Yermanos tarafından idare edilmekte olduğu kesindir. Bu husus bizzat görüştüğüm Fransız jandarma subayı Mösyö Favro tarafından da ifade edilmiştir. *Mösyö Favro, Metropolit tarafından İstanbul'da Fransız temsilcilerine gönderilen ve Müslümanlar tarafından Hıristiyanlara tecavüzü anlatan ve yüz kadar abartılmış olayı sayan bir raporu gizlice bana gönderdi. Bu rapor, Osmanlı jandarma müfettişi Albay Felon tarafından içindekilerin doğru olup olmadığını inanılır şekilde araştırılması için Favro'ya gönderilmiştir.*

Şu son zamanlarda Samsun ve havalisindeki Rus nüfuzunu artırmak için Rusya'da ne kadar Rum varsa göçmeye zorlanıyorken, bazı çeteler de gizlice deniz vasıtalarıyla bazı kıyı bölgelerine çıkarılmış ve içeridekiler takviye edilmiştir. ***İç asayişin sağlanması için zorunlu olan kuvvetin miktarının esasen yok denecek kadar az olmasından dolayı Rum eşkıyasının etkinliği artmıştır.*** *Bugün Samsun ilçesinde 33, Çarşamba ilçesinde iki, Bafra ilçesinde üç ki, toplam olarak, elebaşlarının da isimleri ve faaliyet bölgeleri tespit edilmiş olmak üzere 40 kadar Rum çetesi vardır.* ***Bunların siyasi tecavüzlerle tahrip edici bir şekilde yaptıkları saldırılarına ve aşağılık hareketlerine maruz kalan İslam ahalisi, mahalli hükümet tarafından korunamadığından dolayı, son derece telaş ve heyecana düşerek Sancak içinde kalan bazı İslam çetelerinden adeta canlarını ve mallarını korumak için yardım istemeye ve hatta fidye karşılığında bazı çeteleri mal ve namuslarını korumak amaçlı tutmaya mecbur kalmıştır. Neticede bugünkü durum hâsıl olmuştur ki, Rum çeteleri İslam ahaliyi tehdit ve tenkil altına almış ve buna karşılık bazı İslam köy ve bölgeleri İslam çeteleriyle adeta savunma durumu almıştır.***

Bundan başka hükümetçe takip edilmekte olan göç işlerindeki ilgililerden korkan bazı şahıslar ile bir jandarma subayı da kaçarak kendilerine yardımcılar teşkil etmiştir. Bundan başka Müslüman halka Rum eşkıyasının azgın bir şekildeki saldırılarından etkilenip harekete geçen bir subay da kendisine göre asker kaçaklarından ve halktan yardımcılar tedarik ederek çete teşkil etmiş bulunuyor ki, toplam olarak altısı Samsun ilçesinde olmak üzere 13 İslam çetesi de faaliyet halindedir. Fakat bunlar düzenli bir programa bağlı olmayarak, gerek Müslümanlar gerek Hıristiyanlar aleyhinde bazen hırsızlık, bazen de eşkıyalık ve tecavüzde bulunup, büyük kısmı da Müslüman köyleri Rum çetelerinin saldırısından koruma ve savunma gibi bir maksada hizmet etmektedir.

İşte incelemelerime ve kanaatlerime göre durumun hakiki şekli budur. Şehirde nüfusun çoğunluğuna sahip olan Rumlar, tamamıyla hükümete karşı soğuk ve kayıtsız, sancak içinde ezici çoğunluğu teşkil eden Müslümanlar da, korku içinde ve milli haklarından ve geleceklerinden, fena olaylarla karşılaşmaktan endişeli bulunuyorlar.

Buraya varışımı haber alan köylüler, bizzat gözyaşları içinde başvurup, hallerini arz etmekte ve

bunlardan bazıları, kendilerine tecavüz eden Rum eşkıya elebaşlarının isimlerini söylemekten korkmaktadırlar. *Bu durumun gerektirdiği mümkün olan tedbirlere başvurulmuştur. Sonuçlarını arka arkaya arz edeceğim. Arz olunur." (Sadaret makamına ve Genelkurmay Başkanlığına arz edilmiştir.) 22 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Fahri Padişah Yaveri, Mirliva Mustafa Kemal.*[31]

2. Rapor: *"Sadaret Makamına*

Bugün kurmaylarımdan birkaç zatı, özel surette Samsun İngiliz siyasi mümessili Yüzbaşı Horst, askeri murakabe memuru Yüzbaşı Zoltisher ve Sivas murakabe subayı Yüzbaşı Reho, Yüzbaşı Mil ile temas ve mülakat ettirdim. Bu mülakat sonucunda aşağıdaki hususlar arza şayan görülmüştür:

1. Samsun sancağında eşkıyalığın sebepleri tamamen 21 Mayıs 1919 tarih ve 53 sayılı şifreli raporumla arz ettiğim kanaat dâhilinde olmak üzere, bizzat İngilizler tarafından doğrudan doğruya itiraf edilmiştir. ***Sözü İzmir'in işgaliyle meydana gelen esef verici olaylara getirmek suretiyle, bu kimseler Osmanlı Hükümeti'nin, Türkiye'yi kendi kendisine idare edemeyeceği, birkaç yıl olsun yabancı müdahale ve vasiliğine muhtaç bulunduğu yolunda bir fikir ileri sürmüşlerdir.***

2. Kendilerine verilen cevaplarda, Samsun Sancağı dâhillindeki eşkıyalığın, savaş zamanında Rumlar tarafından başlatıldığı ve Rumların bu eşkıyalığı takviye ve idare ettikleri, bu yüzden, önemli birliklerin o zaman bu bölgede tatbikatta bulundurulmasına lüzum hâsıl olduğu, hatta ordunun müracaatı üzerine, hükümetin o zaman Bafra göçünü de yapmaya mecbur kaldığı, bugün için Rumlar Müslümanları heyecanlanmaya sevk etmekten ve öbür siyasi emellerinden vazgeçerlerse, eşkıyalığın önlenmesinin derhal mümkün olacağı, bu takdirde İslam çetelerinin ortadan kaldırılması mümkün ve lüzumlu görülürse, askeri tedbirlerle de yok edilmelerinin mümkün olduğu bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin idare tarzı hakkındaki fikirlerine, sadece özel mahiyette ve şahsi kanaat olarak; Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığı, İngilizler gibi en medeni ırklardan danışman ve organizatör olarak uzman ve tanınmış kimselerin iyi kabul göreceği, Yunanlıların Osmanlı memleketlerinin parçalarından hiçbir yerde hükümet hakları olamayacağı anlatılmıştır. İzmir hakkındaki suallerine de olayın devlet için tamamıyla milli ve hayati bir mesele olduğu ve en basit bir vatandaş için de böyle telakki olunduğu, İzmir'in Türk gözünde, İstanbul kadar önemli bulunduğu, hiçbir yabancı ve bilhassa Yunanistan gibi bir hayalperest bir hükümetin işgaline razı olunamayacağı, kuvvetle yapılan işgalin geçici bulunacağı, milletin bugün bir tek vücut halinde olup, milli hâkimiyet esasını Türk duygusunun hedefi seçerek hükümete bütün ruh ve vücuduyla itaatli bulunduğu, sırasıyla açıklanmıştır. Fikir ve duygu mahiyetinde olan bu mülakat hususiyeti muhafaza etmiştir. *" 22 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Fahri Padişah Yaveri, Mirliva Mustafa Kemal.*[32]

Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Mayıs 1919'da göndermiş olduğu ilk raporda bölgedeki asayiş olaylarının mahiyetinden, sebeplerinden, kaynaklarından detaylarıyla bahsedilmektedir. Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki, mütareke hükümlerinden en hassas olan özellikle 24. Madde'nin oluşması için her türlü yola başvurulmaktadır. Rum ve Ermeni çetelerini yönlendirenlerin belirlediği hedef; bölgede karışıklığın çıkması ve İtilaf devletlerinin duruma müdahale etmesi, neticede Pontus ve Büyük Ermenistan hayalinin gerçekleşmesidir. Paris Barış Konferansı'nda da sahte belgelerle özellikle bölgenin etnik yapısı üzerinde oynanmış, Rum ve Ermeni nüfus çoğunluğunun varlığı dile getirilmiş, ne yazık ki sözde büyük devletler de bunu kabullenmiştir. Dolayısıyla amaç bellidir ve gerçekleşmesinin önünde yegâne engel *"Ulusun Milli Birlik ve Beraberliğidir."*

İkinci raporun özünde ise; ***"Milletin birlik ve beraberliği, milli hâkimiyet esasları, Türk Milletinin hür ve bağımsız yaşama arzusu, milletin devletine olan bağlılığı"*** gibi hususlar yer almaktadır. Neticede bunların hepsinin gelecekte hazırlanıp, yayınlanacak genelgelerde birer temel prensip olarak yer alacağı görülecektir.

---

[31] Mithat Sertoğlu, *"Milli Mücadelemizde Mustafa Kemal'le İlgili Bilinmeyen Belgeler"*, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** Sayı 14, Menteş Yayınevi, İstanbul, Kasım 1968, s. 5-7.

[32] Mithat Sertoğlu, *"Milli Mücadelemizde Mustafa Kemal'le İlgili Bilinmeyen Belgeler"*, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** Sayı 14, Menteş Yayınevi, İstanbul, Kasım 1968, s. 7-9.

Beşinci Gün: 23 Mayıs 1919

Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dan gizli ve kişiye özel bir şifreli mesaj aldığını, *"İzmir'in işgalini protesto mitinglerinin düzenlenmesi"* hususunu ihtiva ettiğini belirtmektedir. Aynı telgrafın Doğu Anadolu bölgesindeki ve civarındaki vali, müstakil mutasarrıflıklara da çekilmiş olduğunu belirtmektedir.[33]

Aynı gün Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ile de temas kurulmuştur. Ali Fuat Paşa Manisa'nın Yunanlılar tarafından işgalini, Kayseri ve Kastamonu'da ise sessizlik olduğunu bildirmiştir. Samsun'da İngiliz askerlerinin varlığı ve Rum çetelerinin çalışmaları 9. Ordu Kıtaları Müfettişliği karargâhının daha güvenli bir bölgeye alınmasını gerektirmiş, aynı gün eşyalar Havza'ya gönderilmiştir.[34]

Altıncı Gün: 24 Mayıs 1919

9. Ordu Kıtaları Müfettişliğinin Samsun'daki son günü üzerinde uğraştığı konu Mondros Mütarekesinin beşinci maddesi ile ilgili esaslar çerçevesinde olmuştur. Bu bağlamda Genelkurmay Başkanlığına çekilen telgraf şu şekildedir:

> ***"Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığına,***
> *Sadaret makamına bildirdiğim hususları aynen takdim ediyorum;*
> ***Mütarekenamenin beşinci maddesi, Osmanlı Devleti'nin jandarma ve nizami kuvvetlerini belirlerken dâhili asayişin ve hudutların korunmasına yeterli gelmesi kaydını göstermiştir ki,*** *buna dayanarak ben acizlerinin düşüncesine göre devletçe* ***70.000*** *askere lüzum gösterilmiş ise de* ***İtilaf tarafları bunu kabul etmeyerek 43.000'e indirmişlerdir. Şimdiye kadar geçen dâhili olaylar ve uygulamalarımdan elde edilen tecrübeler, hükümetin mütareke maddesine dayanak oluşturan teklif ve bu çerçevede takdiri doğru olup, İtilafın bu kuvveti kasten sınırlaması dâhili asayişin sağlanmasında hükümeti imkânsızlık karşısında bırakmıştır.*** *Son söz olarak Canik Livasıyla Sivas Vilayetinin Amasya ve havalisindeki jandarma ile düzenli kuvvetlerinin asayişi sağlama ve devam ettirme için hiçbir koşulda yeterli olamaması halkın huzur ve emniyetinin sağlanmasında pek çok olumsuzluklar göstermiştir.*
> *Binaenaleyh bu husus İtilaf temsilcilerinin dikkatlerine sunularak kuvvetin asayişin temin edilmesi amacına yetecek dereceye yükseltilmesine yönelik onaylarının alınması ve bilhassa Canik Livası ile güney havalisindeki jandarma ve düzenli birliği takviye etmek üzere birkaç bin neferin silâhaltına alınması, bunlar çerçevesinde jandarma yetkilerine sahip bir kısım kuvvetin de temin edilmesi pek ziyade önemlidir.* ***İtilaf devletleri gerçekten Osmanlı Hükümetinin asayişi devam ve temin ettirmesini arzu ediyorlarsa bu konudaki teklifi olumlu ve iyi kabul eylemeleri tabii görülür.***
> ***Osmanlı memleketinin bu bölgeye özgü ve emniyetli bir asayişe muhtaç diğer bölgeleri de olduğuna göre bu fevkalade zorunluluğun yerine getirilmesine yüksek müsaadelerinizi istirham eylerim.****" 24 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Mirliva Mustafa Kemal.*[35]

Söz konusu mesajdan da anlaşılacağı üzere; her ne kadar hudutların korunması ve asayişin sağlanması için gerekli kuvvet miktarı hakkında mütareke hükümlerinde belirlenmiş bir sayı yoksa da Genelkurmay tarafından bu durum yaklaşık olarak tespit edilmiştir. Ancak İtilaf devletleri, özellikle ülke içerisinde asayişin sağlanmasını dolaylı olarak istemediklerinden veya bu durum kendileri lehine olduğundan sürekli asker miktarının kısıtlanmasından yana tavır almışlardır ki, bu durum Osmanlı ülkesinin tamamen aleyhine gelişmektedir.

Aynı gün karargâhın Havza'ya intikaline ilişkin olarak Genelkurmay Başkanlığına şu şekilde bir telgraf çekilmiştir; *"Merzifon, Vezirköprü, Amasya, Lâdik, Havza gibi bazı şikâyetlerin mahallinde incelenebilmesi amacıyla, bu bölgeyi kapsayan inceleme ve tedbirlerin geliştirilebilmesi için karargâhımı geçici olarak yarın Havza'ya nakledeceğim. Fakat iletişimin*

[33] Karabekir, **a.g.e.,** s. 34.
[34] Sami Önal, **Hüsrev Gerede'nin Anıları,** Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 28.
[35] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 4, Vesika No: 71, E.U. Basımevi, Ankara, 1953.

emniyetle sürdürülebilmesi gerekçesiyle adresin şimdilik yine Samsun olacağını arz ederim." 24 Mayıs 1919, 9. Ordu Birlikleri Müfettişi, Fahri Padişah Yaveri, Mirliva Mustafa Kemal.[36]

9. Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki karargâhı, 25 Mayıs 1919'da Havza'ya gelmiştir. 28 Mayıs 1919'da *"Havza Genelgesi"* ve özellikle 22 Haziran 1919'da yayınlanan *"Amasya Genelgesi"* ile Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin amacı, yöntemi ve esasları ortaya konulmuştur.

SONUÇ

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin veya *"Anadolu İhtilali"*nin ilk adımlarının atıldığı Samsun'dan 19-24 Mayıs 1919 tarihlerinde, İstanbul'da Sadaret Makamına veya Genelkurmay Başkanlığına gönderilen telgrafların önemine ilişkin en kapsamlı değerlendirmeyi, Gazi Mustafa Kemal; *"Nutuk"* adlı eserinin ilk sayfalarında yapmıştır. Söz konusu telgrafların içeriği ve satır araları; 9. Ordu Kıtaları Müfettişliğine görevlendirilen Mirliva Mustafa Kemal'in altı gün içerisinde gördüğü, halk ile temaslarda bulunduğu, İtilaf devletleri temsilcilerinden ve bunların faaliyetlerinden elde ettiği bilgiler, gözlemlerle doludur.

Anadolu İhtilali'nin başlatıcısı ve Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin yadsınamaz lideri olan Mustafa Kemal Paşa, bu mücadelenin önemli birer adımları olan Samsun'dan sonra, Havza, Amasya, Erzurum, Sivas ve nihayet Ankara'da; yayınlanan genelgeler, düzenlenen kongreler ve alınan kararlar ile topyekûn Milli Mücadele prensiplerini, tamamen gördüğü bu sahneye dayandırmıştır.

Söz konusu temel prensiplerin izlerinden bazı örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

-*"Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Merkezi hükümetimiz, İtilaf devletlerinin etki ve denetimi altında sarılmış bulunduğundan üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir."* Amasya Genelgesi'nin (22 Haziran 1919) birinci maddesinin esasını teşkil eden bu tespitler, Samsun'dan yollanan hemen bütün raporlarda bulunabilir.

-*"Her türlü işgal ve müdahale Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf telakki edileceğinden müttehiden müdafaa ve mukavemet esası kabul edilmiştir. Hâkimiyet-i siyasiye ve muvazene-i içtimaiyeyi muhil olacak surette anasır-ı Hıristiyaniye'ye yeni bir takım imtiyazlar ita kabul edilmeyecektir."* Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin (7 Ağustos 1919) üçüncü maddesidir. Samsun ve havalisindeki asayiş durumu ile ilgili gönderilen raporların tamamında vardır.

-*"Camia-i Osmaniye'nin tamamiyeti ve istiklal-i millimizin temini ve makam-ı muallâ-yı hilafet ve saltanatın masuniyeti için kuva-yı milliyeyi amil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak, esas-ı katidir."* Sivas Kongresi Beyannamesi'nin (11 Eylül 1919) ikinci maddesi ile Erzurum Kongresi'nde belirlenip, Sivas'ta ulusallaştırılan üçüncü maddesi manda ve himayenin kesinlikle kabul olunamayacağına ilişkin maddeleri, Samsun'dan gönderilen raporlar, İtilaf devletleri temsilcileri ile yapılan görüşmeler ve bunların bildirildiği raporlarda yer almaktadır.

Sonuç olarak şunu ifade etmek mümkündür ki; Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin ilk adımlarının atıldığı Samsun'da tespit edilenler ve bu çerçevede gönderilen raporlardan, mücadelenin her safhasında istifade edilmiştir.

Bu inceleme; çeşitli dokümanlarda dağınık olarak yer alan raporların bir araya getirilerek, gelecekte konuya ilişkin yapılacak çalışmalara faydalı olunabileceği ümidiyle yapılnıştır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar:

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 1, Erkan-ı Umumiye Basımevi, Ankara, 1952.

[36] **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi,** Sayı 4, Vesika No: 72, E.U. Basımevi, Ankara, 1953.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 4, Erkan-ı Umumiye Basımevi, Ankara, 1953.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 28, Erkan-ı Umumiye Basımevi, Ankara, 1958.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 66, Erkan-ı Umumiye Basımevi, Ankara, 1959.

Kitaplar:

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1992.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal; **Nutuk,** Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Atay, Falih Rıfkı; **Atatürk'ün Bana Anlattıkları,** Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri,** Ankara, 1982.

Bayur, Yusuf Kemal; **Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.

Bıyıklıoğlu, Tevfik; **Atatürk Anadolu'da,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.

Cebesoy, Ali Fuat; **Milli Mücadele Hatıraları,** Temel Yayınları, İstanbul, 2000.

Coşkun, Alev; **Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay,** Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

Gökblgin, Tayyib; **Milli Mücadele Başlarken,** İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Jaschke, Gotthard; **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Jaschke, Gotthard; **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Karabekir, Kazım; **İstiklal Harbimiz,** Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1959.

Oran, Baskın; **Türk Dış Politikası,** Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Ökte, Ertuğrul Zekai; **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri,** Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

Önal, Sami; **Hüsrev Gerede'nin Anıları,** Literatür Yayınları, İstanbul, 2002.

Sarıhan, Zeki; **Kurtuluş Savaşı Günlüğü,** Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

Selek, Sabahattin; **Anadolu İhtilali,** Cilt I, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010.

Tevetoğlu, Fethi; **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar,** Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.

Türkgeldi, Ali Fuat; **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi,** İstanbul, 1948.

Türkmen, Zekeriya; **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu Yeniden Yapılanması,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

Zübeyirzade, Mehmet Fuat; **Yurdumuz Havza,** Yay. Haz. Ali Tuzcu, Vatan Matbaası, İstanbul, 1925.

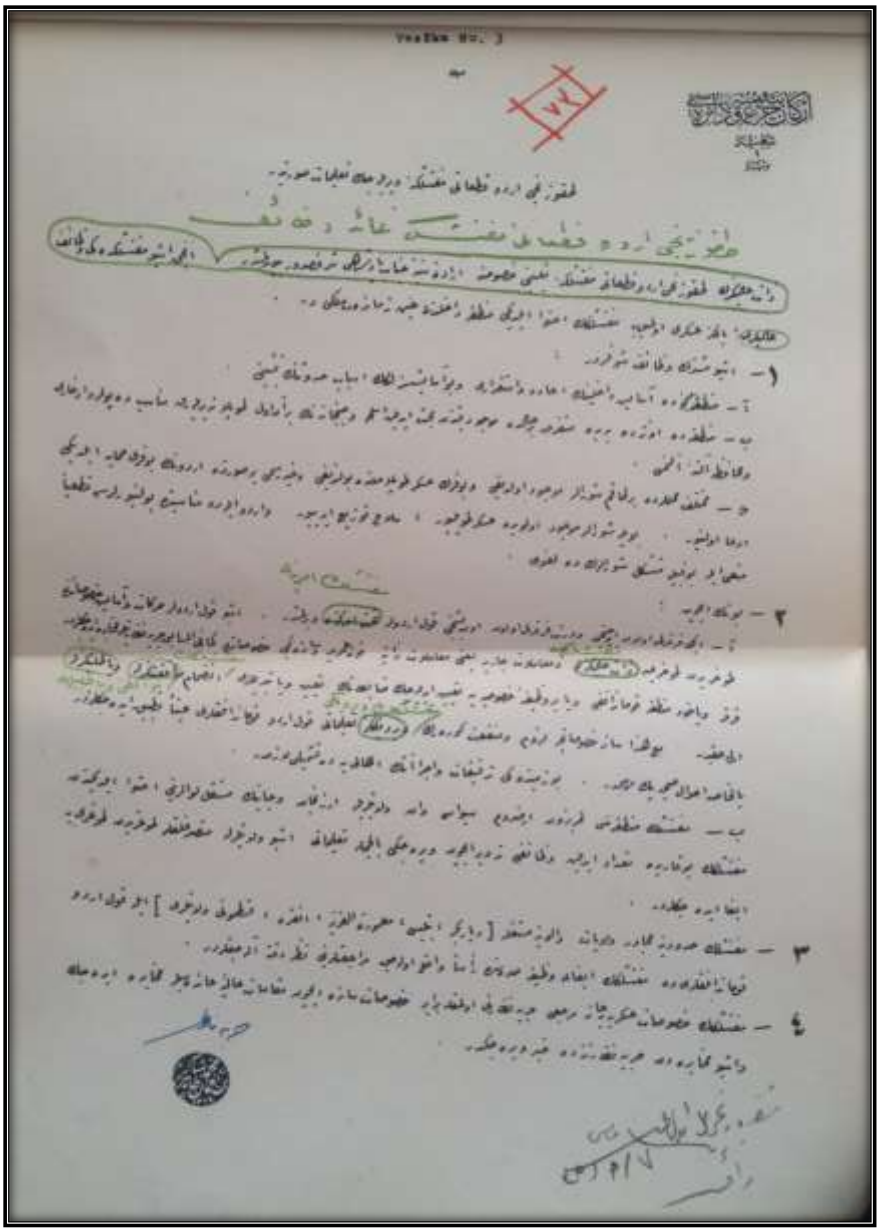
Makale:

Sertoğlu, Mithat; *"Milli Mücadelemizde Mustafa Kemal'le İlgili Bilinmeyen Belgeler"*, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** Sayı 14, Menteş Yayınevi, İstanbul, Kasım 1968.

Gazete ve Dergi: Hâkimiyet-i Milliye, 5 Nisan 1926. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 14.

EK-1

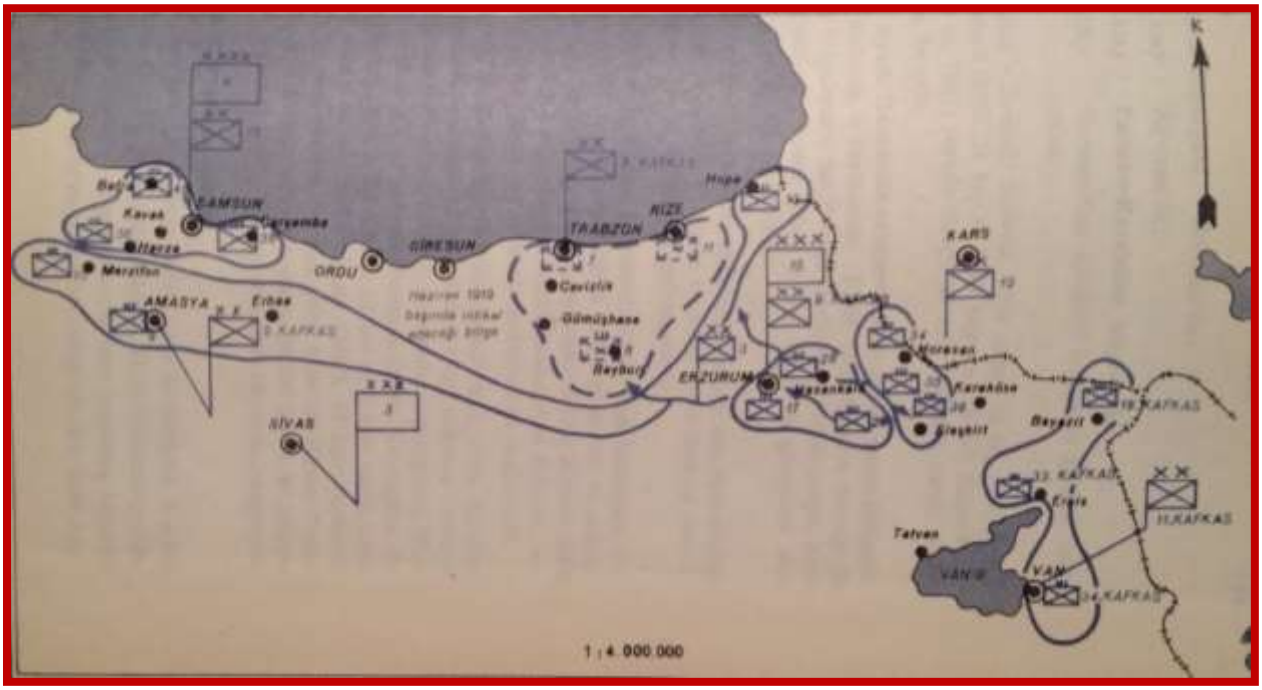
Mustafa Kemal Paşa'ya 9. Ordu Kıtaları Müfettişliğine İlişkin Verilen Talimat

(Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı 1, Vesika 3)

EK-2

9. Ordu Birlikleri Müfettişliğine Bağlı Birliklerin 19 Mayıs 1919 Konuş Durumu

(Türk İstiklal Harbi II. Cilt, Batı Cephesi, 1nci Kısım, Kroki No: 19)

ÖĞRENCİLERİN ORGAN BAĞIŞI BİLGİ VE TUTUM DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

EVALUATION OF THE KNOWLEDGE AND ATTITUDE LEVEL OF STUDENTS 'ORGAN DONATION: A CASE OF VOCATIONAL SCHOOL

Canan SARI

Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi

Leyla ADIGÜZEL

Araş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr., Birsel Canan DEMİRBAĞ

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Giriş: Vücut fonksiyonlarını tam olarak yerine getiremeyen bir organın yerine canlı bir vericiden veya beyin ölümü gerçekleşen bir kadavradan alınan sağlam ve aynı görevi yapan organın aktarılma işlemine organ nakli denilmektedir (Baykan ve diğerleri, 2009). Kişilere nakil yapılacak olan bir organın temini organ bağışı ile gerçekleşmektedir. Organ bağışı; kişinin yaşarken kendi özgür iradesini kullanarak, tıbbı olarak yaşamı sona erdikten sonra doku ve organlarının başkası tarafından kullanılmasına onay vermesi ve verdiği onayı belgelendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Karasu, Yılmaz, Karaduman, Çınar ve Büyükkoyuncu Pekel, 2015). Ülkemizde son yıllarda organ nakli gerektiren hastalıkların artması ile organ bekleyen kişi sayısı da artmıştır. Fakat organ nakli bekleyen kişilere, nakil yapılacak yeterli organ temin edilememekte, nakil amacıyla kullanılan organlar büyük oranda hastaların yakınları tarafından yapılan canlı bağışlarla temin edilmektedir. Avrupa ülkelerinde ise nakillerin %80'inden fazlası kadavralardan alınan organlarla yapılmaktadır (Koçak, Aktaş, Şenol, Kaya ve Bilgin, 2010).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Temmuz 2019 verilerine göre ülkemizde organ bekleyen kişi sayısı 26 bin 524'dür. Organ nakli bekleyen bireylerin 22 bin 868'i böbrek, 2250 kişi karaciğer, 1116 kişi kalp, 289 kişi pankreas, 82 kişi akciğer, 919 kişi ise diğer organ naklini bekleyen bireylerden oluşmaktadır. Ülkemizde 2019 yılı başından itibaren yapılan organ nakil sayısı 2881, en fazla nakil yapılan organ ise böbrek olarak belirlenmiştir (www.organ.saglik.com.tr, 2019).

Organ bağışları, bir milyon nüfusa düşen kadavra donör sayısı ile değerlendirilmektedir (Bölükbaş, Eyüpoğlu ve Kurt, 2004). Dünyada en yüksek donör oranına sahip ülke İspanya'dır. 2012 yılında bir milyon nüfusa düşen kadavra bağış sayısı 35.1'dir. Ülkemizde organ bağışı ile ilgili uygulama ve çalışmalar 29.05.1979 tarih ve "2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılanması ve Nakli Yasası"na göre planlanmakta olup, 32 şehirde 103 organ nakil merkezi bulunmaktadır (www.tbt.org.tr., 2019). Fakat ülkemizde bağışlanan organ sayısı henüz istendik düzeyde değildir. Gerekçe olarak ise organ bağışının dini açıdan çok uygun olmadığı fikri, bağış olarak verilen organların ticari amaçla istismar edileceği düşüncesi, hekimlerin verdiği beyin ölümü kararına halkın güveninin tam olmaması, hastanelerde verilen bakımın zaten organını bağışlayacak olgusuyla yeterince yapılmacağı düşüncesi, eğer organ bağışı kabul edilirse kişinin tam ölmeden organların alınacağı endişesi ve organ mafyasının olduğu düşüncesi yaygın olan yanlış inançlar arasında yer almaktadır (Okka ve Demireli, 2008 & Yıldız, Sabuncuoğlu ve Köse, 2017 & Yıldız, Sabuncuoğlu, Koca, Alkaya Solmaz ve Şenol, 2017). Bu sebeple ülkemizde organ bağışını artırmak için yapılması gereken temel nokta halkın bilinçlendirilmesi ile yanlış inanç ve bilginin düzeltilmesidir. Organ bağışı konusunda halkın bilinçlenmesine önemli katkı sağlayan meslek grubu sağlık çalışanlarıdır. Yapılan çalışmalar sağlık çalışanlarının ılımlı, destekleyici ve profesyonel tavırlarının kişilerin organ bağışına bulunma oranını artırdığını belirtmiştir (Efil, Sise, Üzel ve Eser, 2013 & Aytaş, Kartalcı ve Ünal, 2011 & Kavurmacı, Karabulut ve Koç, 2014). Bu amaçla organ bağışı konusunda öncelikle geleceğin sağlık profesyonelleri olarak sağlıkla ilgili bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin tutum ve davranışlarının belirlenmesi, eğitim süreçleri boyunca eksik bilgilerin giderilmesi gerekmektedir. Böylece hem kendi çevresinde yer alan bireylere hem de çalıştıkları alanlarda kişilere verecekleri doğru bilgiler ile organ bağışı yapan kişi sayısının artışına katkı sağlayacakları düşünülmektedir.

Yöntem: Araştırma Trabzon Üniversitesi Tonya Meslek Yüksekokulu'nda yapılmış olup, gerekli Etik kurul izinleri KTÜ Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan alınmıştır. Araştırma ile ilgili veriler 21.10.2019 – 22.11.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında tarafımızca literatür bilgilerinin taranması sonucu oluşturulan bireylerin sosyo demografik özellikleri ve organ bağışı ile ilgili bilgi düzeyini ölçen anket ile, Organ Bağışı Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise KTÜ yüksek lisans / Doktora öğrencileri tarafından kullanılan SPSS 22 paket programı kullanılacak olup verilerin değerlendirilmesinde ortalama, yüzde ve standart sapma verilerin analizinde Mann-Whitney U ve Kruskall Wallis testi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni MYO'da aktif eğitim gören 238

kişi olup, örneklem sayısı çalışmanın yapıldığı dönemde okulda bulunup, çalışmayı kabul eden ve verilen anketi eksiksiz olarak dolduran 205 kişiden oluşmaktadır.

Bulgular: Katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı incelendiğinde; yaş ortalamasının 19.67 ± 1.42 (Min:17/Max:28) olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %75.1'i kadın, %41.5'i Yaşlı Bakımı bölümü öğrencisi, %53.2'si organ bağışı ile ilgili daha önceden eğitim almış, %74.1'i organ bağışı yapmayı düşünmekte olup, sadece %5.4'ü organ bağışı yapıp, kendinde organ bağışı kartı bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %25.9'u ise organlarını bağışlamak istememektedir. Organ bağışı yapmak istemeyen kişilerin öğrencilerin %38.2'si hekimlerin verdiği beyin ölümü kararları ile ilgili şüpheleri olduğu, %22.1'i ise günah olduğunu düşündüğü için istemediğini belirtmiştir. Öğrencilerin Organ bağışı Tutum Ölçeğine verdikleri cevaplar ile cinsiyet ve organ bağışı ile ilgili eğitim alma arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Organ bağışı tutum ölçeğinin alt boyutlarından olan bedensel yaralanma korkusunun cinsiyet olarak erkek olanlarda ve organ bağışı ile ilgili eğitim almayan kişilerde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Cinsiyeti kadın olanların organ bağışı ile ilgili diğer alt boyut olan yardımseverlik ve ahlaki değer/ inançlara sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Sonuç: Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğu organlarını bağışlamaya düşünürken, bağış yapan kişi sayısı oldukça düşüktür. Öğrencilerin organ bağışı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları, çeşitli kaygılar yaşadıkları ve bilgilendirmeye ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Öğrencilerin organ bağışı yapmak istememe nedenleri arasında dini olarak düşünce farklılıkları, medyanın organ bağışı ile ilgili yanlış yönlendirmesi, internet ortamındaki bilgi kirlilikleri neden olmaktadır. Bu sebeple organ bağışı ile ilgili kişilerin doğru ve güvenilir kaynaklardan bilgi alması gerekliliği, organ nakil ve bağışı adına gerekli organizasyonların yapılması, organ nakli için koordinasyon merkezlerinin sayısının artırılması, öğrencilere organ bağışı ile ilgili bilgilendirme dersleri, sempozyum ve çalıştayların düzenlenmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Aytaş, Ö., Kartalcı, Ş., Ünal, S. (2011). Bir grup hemşirenin sosyodemografik verileri ve tükenmişlik düzeyleri bağlamında organ bağışına bakış açıları. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 18, 26-32.

Baykan, Z., Naçar, M., Yamanel, R., Uzun, A. Ö., Dağlıtuncezdi, Ş., Davran, H., M, Gülen Mur. (2009). Organ-doku nakli konusundaki bilgi, tutum ve davranışları. Ulusal Cerrahi Dergisi, 25(4),137-141.

Bölükbaş, N., Eyüpoğlu, A., Kurt, P. (2004). Organ bağışı hakkında üniversite öğrencilerinin düşünceleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 2004, 21:73-77.

Efil, S., Sise, S., Üzel, H., Eser, O. (2013). Afyon ilinde halkın ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi sağlık çalışanlarının organ bağışı konusuna ilgilerinin değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2, 361-84.

Karasu, D., Yılmaz, C., Karaduman, İ., Çınar, Y. S., Büyükkoyuncu Pekel, N. (2015). Beyin ölümü olgularının retrospektif analizi. Yoğun Bakım Dergisi, 6, 23-26.

Kavurmacı, M., Karabulut, N ve Koç, A. (2014). Üniversite ögrencilerinin organ bağışı hakkındaki bilgi ve görüşleri. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 11:15-21.

Koçak, A., Aktaş, E. Ö., Şenol, E., Kaya, A., Bilgin, U, E.(2010). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin organ nakli ve bağışı hakkındaki bilgi düzeyi. Ege Tıp Dergisi, 49(3), 153-160.

Okka, B., Demireli, O. (2008). Konya İlinde halkın organ bağışı konusuna bakış açılarının değerlendirilmesi. Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics Law and History, 16(3), 148-158.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Organ, Doku Nakli ve Diyaliz Hizmetleri Daire Başkanlığı. 02/12/2019. URL: http:\www.organ.saglik.com.tr

2238 Sayılı Organ ve Doku Alınması, Aşılanması, Saklanması ve Nakli Hakkındaki Kanun R.G. Tarihi:03.06.1979 R.G. Sayısı:16655. 23.11.2019. URL: http: www.tbt.org.tr.

Yıldız, İ., Sabuncuoğlu, M. Z., Koca, Y. S. (2017). Organ nakli merkezi kurulması bölgede organ bağışını etkiler mi? SDÜ Tıp Fak Dergisi, 24(1), 8-11.

Yıldız, İ., Sabuncuoğlu, M. Z., Koca, Y. S., Alkaya Solmaz, F., Şenol, A. (2017). Yeni kurulan organ nakli merkezimizde yapılan karaciğer nakli sonuçlarımız. SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(2), 18-20.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN AİLE PLANLAMASI VE CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLAR İLE İLGİLİ BİLGİ DÜZEYİ

KNOWLEDGE LEVEL OF VOCATIONAL SCHOOL ABOUT FAMILY PLANNING AND SEXUALLY TRANSMITTED DISEASES

Birsel Canan DEMİRBAĞ

Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi

Canan SARI

Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi

Leyla ADIGÜZEL

Araş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi

Giriş: Cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH); cinsel temas durumunda kişiden kişiye bulaşan enfeksiyonlardır. Bulaş yolu genellikle semen, kan, vücut sıvıları veya enfeksiyonlu vücut alanı ile direkt temas sonucunda gerçekleşmektedir. En sık bilinen CYBH'lar Human Papilloma Virüs (HPV), Sifiliz, Gonore, Hepatit B, Hepatit C ve AIDS'dir (Demir ve Şahin, 2014 & Workowski ve Berman, 2010). CYBH'lar infertilite, Pelvik İnflamatuar Hastalık (PID), ektopik gebelik, yenidoğanda körlüğe kadar giden göz infeksiyonları, kanser ve ölüm gibi sosyal ve yaşamsal problemlere yol açan sonuçları nedeniyle oldukça önemlidir Cinsel yolla bulaşan hastalıkların en sık rastlanan klinik bulgusu mukopürülan üretrit /servisit, genital ülser ve siğillerdir (Zarakolu, 2006 & Kao ve Manczak, 2012). CYBH yüksek oranda 15-49 yaş grubu insanlarda görülmektedir ve son yıllarda CYBH görülme sıklığı gittikçe artmaktadır. Başta cinsel olgunluk yaşının küçülmesi, evlilik öncesi cinsel ilişki sıklığının yaygınlaşması, evlilik dışı cinsel ilişkiler ve partner sayısının artması CYBH'ların görülme sıklığını artıran faktörler arasında yer almaktadır (Ravi ve Kulasekaran, 2014 & İlgün ve ark., 2005). CYBH başta genç yetişkinler olmak üzere sık görülmeleri, zor tanı konabilmesi ve tedavi edilmedikleri zaman ciddi komplikasyonlara yol açmaları nedeni ile insan sağlığı açısından oldukça önemli bir yere sahiptir (Siyez ve Siyez, 2009).

Aile Planlaması (AP) kişilerin istedikleri zaman ve sayıda çocuk sahibi olması amacıyla gerekli bilgi ve beceriye sahip olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Buna ilaveten istenmeyen veya riskli gebeliklerin önlenmesi, doğum sıklığının belirlenerek anne ve çocuk sağlığının korunması da Aile Planlaması hizmetleri kapsamında yer almaktadır (Yazganoğlu ve ark., 2012 & Aslan ve ark., 2014). Aile Planlaması istenmeyen gebeliklerin engellenmesinin yanı sıra aşırı doğurganlıkların da önüne geçerek anne ve çocuk sağlığına olumlu anlamda katkı sağlayarak toplumun sağlık düzeyini de artırmaktadır (Koluaçık, Güneş ve Pehlivan, 2010). Ülkemizde AP konusunda sağlık birimleri tarafından gerekli hizmetler verilmesine rağmen hizmet gebeliği önlemeye yönelik etkin yöntem kullanımı oldukça düşüktür. Çiftlerin kendi tercihleri doğrultusunda belirleyerek kullanabileceği birçok AP yöntemi varken, bilgi eksiklikleri, toplumsal baskılar, dini inanışlar, kısırlık yapması,

kanamalara sebebiyet vermesi, vb. nedenlerle istenmeyen gebelikler hala ülkemiz için hala önemli bir halk sağlığı problemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Dağ ve ark., 2012). Buna ilaveten özellikle genç yaş grubunda yer alan bireyler cinsel ilişki sonrasında gebelikle karşılaştığı durumda sağlık açısından oldukça yüksek risk taşıyan istemli düşük yapmayı bir AP yöntemi olarak kullanmaktadır (Gılıç, Ceyhan ve Özer 2009). Yaptığımız çalışmamızda üniversitemizin sağlık ile ilgili alanda öğrenim gören öğrencilerin CYBH ve Aile Planlaması hakkındaki bilgi düzeylerinin saptanması, bu bilgi düzeyine üniversite eğitiminin ne ölçüde katkı sağladığı ve elde ettikleri bilgileri nasıl artırılabileceğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma Trabzon Üniversitesi Tonya Meslek Yüksekokulu'nda yapılmış olup, gerekli Etik kurul izinleri KTÜ Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan alınmıştır. Araştırma ile ilgili veriler 19.10.2019 – 22.11.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında tarafımızca literatür bilgilerinin taranması sonucu oluşturulan bireylerin sosyo demografik özellikler ve aile planlaması ile ilgili bilgi durumunu ölçen anket formu ve Cinsel Temasla Bulaşan Hastalıklar ile İlgili Bilgi Testi kullanılmıştır. 2009 yılında Siyez tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılan Cinsel Temasla Bulaşan Hastalıklar ile İlgili Bilgi Testinin orjinali 40 madde olup, Türkçe geçerlilik güvenilirlik sonrasında 36 maddeye indirilmiştir. Soruların, "Doğru", "Yanlış" ve "Bilmiyorum" şeklinde yanıtlanması istenmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde ise KTÜ Yüksek Lisans / Doktora öğrencileri tarafından kullanılan SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ortalama, yüzde ve standart sapma verilerin analizinde Mann-Whitney U ve Kruskall Wallis testi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni MYO'da aktif eğitim gören 238 kişi olup, örneklem sayısı çalışmanın yapıldığı dönemde okulda bulunup, çalışmayı kabul eden ve verilen anketi eksiksiz olarak dolduran 215 kişiden oluşmaktadır.

Bulgular: Katılımcıların demografik özelliklerinin dağılımı incelendiğinde; yaş ortalamasının Min:17/ Max:27, 19.43 ± 1.30 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %73.0'ı kadın, %27.0'ı ise erkek, %40.5'i Yaşlı Bakımı, %22.3'ü Fizyoterapi, %37.2'si ise İlk ve Acil Yardım bölümü öğrencisidir. Öğrencilerin %62.3'ü Sağlık Meslek Lisesi mezunu olup, %64.2'si aile planlaması ile ilgili daha önce bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin doğum kontrol yöntemleri ile ilgili bilgi düzeyi değerlendirildiğinde %62.3'ü Spermisid / Köpük / Jel Diyafram hakkında hiç fikir sahibi olmadıklarını, %39.5'inin Oral Kontraseptif hapları duydukları, %52.1'i ise prezervatif (Kondom) kullanımını bildiklerini, %32.6'sı ise düşük (kürtaj) yapmayı bir doğum kontrol yöntemi olarak tanımlamıştır. Katılımcıların %90.2'si cinsel temasla bulaşan hastalıklar hakkında bilgi sahibi olduklarını, %88.4'ü ise cinsel yolla bulaşan hastalıklardan Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu'nu (AIDS) bildiklerini ifade etmiştir.

Sonuç: Yaptığımız çalışma sonucunda üniversite öğrencilerin aile planlaması ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar ile ilgili belli bilgi düzeyine sahip oldukları, bunun yanı sıra doğru bilinen yanlış bilgilerinin de varlığı dikkatimizi çekmiştir. Ayrıca katılımcıların çoğu cinsel yolla bulaşan hastalıklar ile ilgili bilgi sahibi olduğunu belirtirken, yarısında fazlasının aile planlaması ile ilgili bilgi sahibi olmadığını belirtmesi geleceğin ebeveynleri olarak kabul edildiklerinde oldukça düşündürücüdür. Bu sebeple hem geleceğin ebeveyni hem de bir sağlık

çalışanı olacak öğrencilerimizin eksik ve yanlış olan bilgilerinin giderilmesi amacıyla programlarımızın ders içerikleri müfredatına eklenmesi, öğrencilerin de aktif rol aldığı seminer, sempozyum ve çalıştayların düzenlenmesinin bilgi düzeyini artıracağı fikrindeyiz.

Kaynaklar

Aslan, E., Bektaş, H., Başgöl, Ş., Demir, S., Vural, P. I. (2014). Üniversite öğrencilerinin cinsel sağlık konusundaki bilgi düzeyleri ve davranışları. STED, 23(5):174–182.

Dağ, H., Dönmez, S., Şirin, A., Kavlak, O. (2012). Akran eğitiminin üniversite öğrencilerinin cinsel sağlık konusundaki bilgi düzeylerine etkisi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 15(1):10-7.

Demir, G., Şahin, T. K. (2014). Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusundaki bilgileri. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(3):19-24.

Gılıç, E., Ceyhan, O., Özer, A. (2009). Niğde Doğumevi'nde doğum yapan kadınların aile planlaması konusundaki bilgi tutum ve davranışları. Fırat Tıp Dergisi, 14:237-241.

İlgün, M. Ş., Dündar, P.E., Doğramacı, Y. G., Dalcı, A., Gürgen, G.(2005). Celal Bayar Üniversitesinde bir grup öğrencinin aile planlaması ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusundaki bilgi düzeyleri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 4(2):66-78.

Kao, T. S. A., Manczak, M. (2012). Family influences on adolescents' birth control and condom use, likelihood of sexually transmitted ınfections. The Journal of School Nursing, 29(1):61-70.

Koluaçık, S., Güneş, G., Pehlivan, E.(2010). İnönü Üniversitesi öğrencilerinin üreme sağlığı konularında bilgi düzeyleri ve hizmetten beklentileri. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 17(1):7-14.

Ravi, R. P., Kulasekaran, R. A. (2014). Comprehensive knowledge and practices about sexually transmitted ınfections among young married rural women ın South India. American Journal of Epidemiology and Infectious Disease, 2(1):41-46.

Siyez,, D. M, Siyez, E. (2009). Üniversite öğrencilerinin cinsel yolla bulaşan hastalıklara ilişkin bilgi düzeylerinin incelenmesi. Türk Üroloji Dergisi, 35(1):49-55.

Workowski, K. A., Berman, S. (2010) Sexually transmitted diseases treatment guidelines; centers for disease control and prevention (CDC), 59(RR-12):1-110.

Yazganoğlu, K. D., Özarmağan, G., Tozeren, A., Özgülnar, N. (2012). Knowledge, behavior and attitudes of university students toward sexually transmitted infections. Türkderm, 46:20–5.

Zarakolu, I. P. (2006). Cinsel yolla bulaşan infeksiyonlar. Hacettepe Tıp Dergisi, 37(1): 21-34.

İŞLETMELERDE GİRİŞİMCİ HAYIRSEVERLİK: AKİF ARSLAN ve İNAL AYDINOĞLU ÖRNEĞİ

ENTREPRENEURAL NOISE IN BUSINESS: A CASE OF AKİF ARSLAN and İNAL AYDINOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Suzan URGAN

19 Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERDOĞAN

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman, Türkiye

ÖZET

Bireyler işletmelerden ve kurumlardan mal ya da hizmet alırken sadece almış olduğu hizmetin ve ürünün kalitesine göre hareket etmemektedir. Almış oldukları mal ve hizmetin yanında, bireysel ve toplumsal açıdan, ilgili işletmelerin daha duyarlı olmasını talep etmektedir. İşletmeler için, sosyal sorumluluklarda bulunmak, çevreye ve paydaşlarına çeşitli faydalar sağlamak ana faaliyetleriyle beraber yürütülen çalışmalar olmaktadır. Faaliyetlerinde toplumsal olayları ve gerçekleri göz önüne alan işletmeler paydaşları arasında farklılık yaratmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk, topluma iş ve hizmetler sağlamak, çeşitli yardımlarda bulunmak ve bunları gönüllü bir şekilde yapmak olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk türlerinden biri de sağduyulu sorumluluklar ya da gönüllü sorumluluklardır. Ülkemizde işletmeler özellikle hayırseverlik projeleriyle bu sorumlulukları yerine getirmektedir. Hayırseverlik projelerinden biri girişimci hayırseverliktir. Girişimci hayırseverlik çevresel problemleri çözme ve diğer işletmelerden farklı olma isteğiyle hareket ederek, etki sağlamaya odaklı strateji ve iş odaklılık olarak ifade edilmektedir. Girişimci hayırseverlik örneklerini ülkemizde görmekteyiz. Özellikle Sabancı ve Koç gibi dünya çapında tanınmış işletmeler bu projeleri sıklıkla hayata geçirmektedir. Çalışmada, girişimci hayırseverlik motivasyonlarını ortaya çıkarmak amacıyla, İstanbul ve Samsun Bafra'da girişimcilik faaliyetleriyle tanınan iş adamları, İnal Aydınoğlu ve Akif Arslan ele alınmıştır. Çalışma kapsamında örneklem olarak, girişimci hayırseverlik projelerini hayata geçirerek, özellikle eğitim alanında okullar, yurtlar ve sosyal tesisler açarak hayırseverlik faaliyetlerini yaygın bir şekilde icra etmiş olan İnal Aydınoğlu ve Akif Arslan, çalışmanın İstanbul ve Anadolu ayaklarını temsil etmektedir. Kendilerine yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Fenemonolojik yöntemle içerik analizi yapılmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda iş adamlarının girişimci hayırseverlik motivasyonları ortaya çıkartılmıştır. Beklenti ve vizyonları kapsamında stratejileri belirlenmiştir. Araştırma ana sonuçlarından biri

girişimci hayırseverlik faaliyetleri yaparak, vicdani sorumlulukla hareket ederek toplumsal gelir dağılımına katkı sağlamaktır. Diğer ana sonuç ise işletmeleri için parasal değerlerden daha önemli gördükleri kurumsal itibarlarıdır. İşletme faaliyetleri ile elde etmiş oldukları kârların topluma tekrar dağıtılması onların en büyük motivasyonu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Hayırseverlik, Girişimci Hayırseverlik, Gönüllülük.

Jel Kodları: M13, M14, M19.

ABSTRACT

When individuals receive goods or services from enterprises and institutions, they do not act solely on the quality of the service and product they receive. In addition to the goods and services they have received, they demand them to be more sensitive in terms of social individual issues. For businesses, social responsibility, providing various benefits to the environment and stakeholders should be the activities carried out together with their main activities. Businesses that take social events and realities into account in their activities make a difference among their stakeholders. Corporate social responsibility is defined as providing jobs and services to the community, providing various kinds of assistance and doing them voluntarily. One of the types of corporate social responsibility is common sense or voluntary responsibility. Enterprises in our country fulfill these responsibilities especially with philanthropic projects. One of the philanthropic projects is entrepreneurial philanthropy. Entrepreneurial philanthropy is expressed as a strategy and business attention focused on providing impact, acting with the desire to solve environmental problems and be different from other enterprises. We see examples of entrepreneurial philanthropy in our country such as Entrepreneurial philanthropy, Solving environmental problems, and being different from other businesses. Especially world-renowned enterprises such as Sabanci and Koc frequently implement these projects. In this study, businessmen, Inal Aydinoglu and Akif Arslan, who are known for their entrepreneurship activities in Istanbul and Samsun Bafra, were discussed in order to reveal the motivations of entrepreneurial philanthropy. As sample of the study, Inal Aydinoglu and Akif Arslan, representing entrepreneurship philanthropy projects, opening schools, dormitories and social facilities in the field of education and carrying out charitable activities extensively, represent the Istanbul and Anatolian legs of the study. Semi-structured interview technique was applied to them. Content analysis was carried out by phenemological method. As a result of the content analysis, entrepreneurial philanthropy motivations of business people were revealed. Strategies were determined within the scope of

expectations and visions. One of the main results of entrepreneurial philanthropy activities is to contribute to social income distribution with conscientious responsibilities. The other main result is their corporate reputation, which they consider more important than their monetary values. Their main motivation is to redistribute their profits from their operating activities to the society.

Keywords: Social Responsibility, Corporate Social Responsibility, Philanthropy, Entrepreneurial Philanthropy, Volunteerism.

Gel Codes: M13, M14,M19

GİRİŞ

Küreselleşme, rekabetin çeşitlenmesi ve tüketicilerin bilinçlenmesi organizasyonlardan toplumun beklentilerini değiştirmiştir. İnsanın odak noktası olduğu toplumda işletmelerin, sadece kâr odaklı bir tutumdan vazgeçerek toplumun beklentileri paralelinde, bireyin ve toplumun refahına destek olacak projelere destek olması giderek önem kazanmaktadır. İşletmeler bu bağlamda ana faaliyet alanlarına giren girişimlerin yanı sıra kurumsal sosyal sorumluluk projeleriyle toplumsal alanda birçok gereksinimi yerine getirmektedir. Gönüllülük tabanında yapılan sosyal sorumluluk girişimleri karşılıklı olarak işletme ve paydaşlarına faydalar getirmektedir. Tüketici olan bireyler, işletmelerin sosyal sorumluluk projelerinde yer almalarını, onların mal ve hizmetlerini talep etmede tercih etmektedirler.

Kurumsal sosyal sorumluluk işletmenin faaliyetlerinin herkes üzerindeki etkisinin dikkate alınarak yerine getirilmesi sürecini içermektedir. Aynı zamanda işletmeyi iç ve dış çevre paydaşlarına karşı etik ve sorumlu davranmaya zorlamaktadır (Aktan, 2007: 7).

Kurumsal sosyal sorumluluk çerçevesinde ele alınan sorunların çözümleri girişimci hayırseverler tarafından yerine getirilmektedir. Sağduyulu olarak yaptıkları yatırımlarla kamu ve özel sektördeki eksiklikleri tespit ederek desteklemektedirler (Balboa vd.,2016). Girişimci hayırseverler, gerçekleştirdikleri bağışlarla sosyal ve ekonomik değişiklikler oluşturarak bir vizyon yaratmaktadır. Girişimci hayırseverler işletmeler için planladıkları sermaye planlarını sosyal yardımlara aktarabilmektedir (John, 2006).

Bu çalışmada, girişimci hayırseverlik kavramı sosyal sorumluluk bağlamında ele alınarak, eğitim alanında yapılan faaliyet örnekleri verilecektir. Çalışmada, girişimci hayırseverlerin başlangıç motivasyonları ve beklentileri değerlendirilmektedir.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

Günümüzde bireyler işletmelerden mal ve hizmet alımı yaparken işletmeyle ilgili farklı unsurları sorgulamaktadır. Ürün ya da hizmetin tüketici kârını maksimize edici faktörlerine, ilgili işletmenin toplumsal duyarlılığı da eklenmektedir. Tüketici birey, işletmelerden kar odaklılık dışında sosyal gereklilikleri de yerine getirmesini beklemektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı oldukça geniş bir faaliyet alanından oluşmaktadır. Yoksulluk, açlık, sağlık, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su, erişilebilir enerji, barış, adalet, iklim gibi insanı daha sağlıklı ve elverişli ortamlarda yaşatacak faktörlerle ilgili iyileştirme ve temel çalışmalarla ilgilidir (Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği, 2017: 4).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı işletme paydaşları ile ilgilidir. Bu anlamda paydaş teori ile özdeşleşmektedir. Paydaş teorisine göre işletme paydaşları iç ve dış çevre paydaşları olarak iki grupta ele alınmaktadır. İşletme iç çevresi, kurucu sahipler, hissedarlar, yöneticiler ve işletme çalışanlarından oluşmaktadır. Dış çevre paydaşları ise toplum, devlet yöneticileri, işletme yöneticileri, müşteriler, tedarikçiler, rakipler ve işletme ile ilgili olarak diğer unsurlardan oluşmaktadır (Aktan, 2007: 14).

Sorumluluk kavramı bireyin üstlendiği iş ve faaliyetleri ile ilgili olarak hesap verebilme durumu olarak ifade edilmektedir. Sosyal sorumluluk işletmenin çevresindeki paydaşlarıyla olan davranışlarıyla ilgilidir (Çelik, 2007: 62). Sosyal sorumluluk, paydaşlarını mutlu etmek isteğiyle beraber, işletme faaliyetlerinde kanuni ve iktisadi kurallara, iş etiğine uyarak, işletme için beklentileri yerine getirmeye çalışan bir politika sürdürmeyi gerektirmektedir (Halıcı, 2001: 12). Kurumsal sosyal sorumluluk ise işletme yönetiminin toplumun değer ve ihtiyaçları paralelinde işleyişini sürdürmesidir. İşletme faaliyetlerini yerine getirirken toplumun değerlerini gözetmek ve paydaşlarına da aynı özeni göstermek durumundadır. Kendi faaliyetlerinde işletme faydalarını maksimize etmeye çalışırken aynı özeni paydaşları için de göstermesi anlamına gelmektedir (Yemişçi, 2009: 18). Bir işletmenin kaynaklarını toplumun refahını arttıracak şekilde düzenlemesidir. Bunu yaparken paydaşlarına uygun bir çalışma zemini oluşturması önemli bir unsur olmaktadır. Kurumsal sosyal sermayeye geniş bir anlamda bakıldığında toplumun refahını, çevresel faktörleri ve sosyal konuları ortak bir paydada birleştirdiği görülmektedir (Vural ve Coşkun, 2011: 63).

12. ve 18. yüzyıllar arasında kalan sanayi devrimi öncesi dönemde, küçük ölçekli ve sipariş üzerine üretim yapan dükkânlar ve ticarethaneler, ekonomik düzeni ve toplumsal düzeni din aracılığıyla düzenlemekteydi. Dolayısıyla sosyal sorumluluklar dini görüşler çerçevesinde oluşmaktaydı. 1500-1800 yıllarını içeren merkantilist dönemde, uluslar ve kişilerin zenginliği

sahip oldukları değerli madenler ölçüsündeydi ve bu dönemde sosyal sorumluluk anlamında geçerli görüş devletin fakirlere ve işsizlere yardım etmesi gerektiği idi. 1765 yılından sonraki kapitalist dönemde de görünmez el tüm sosyo-ekonomik durumları düzenleyici faktör oldu. Burada baskın görüş kişilerin kendi çıkarlarının genel çıkarlardan önce olmasını gerektirmekteydi (Aktan, 2007: 22-23). Sosyal sorumluluk kavramı 1800'lü yıllarda John D.Rockefeller gibi büyük sanayicilerin ortaya çıkmasıyla başlamış olsa da, 1929 bunalımı ihtiyacı pekiştirmiştir. 1936'da Sears Şirketi, kendi sosyal sorumlulukları üzerine yapmış oldukları toplantılarda kavramdan bahsetmiştir (Halıcı, 2001: 19). Sosyal sorumluluk kavramı kavramsal olarak H. Bowen'in "İşadamlarının Sosyal Sosyal Sorumlulukları" kitabında ilk kez 1983 yılında yer almıştır. Burada Bowen iş adamlarının toplumsal faaliyetler yapmalarını desteklemiştir (Bowen,1953:6'dan akt. Aktan ve Börü, 2007: 6).

Archie B. Carroll yapmış olduğu çalışmalarda kurumsal sosyal sermayeyi 1950'lerden başlayarak bugünkü anlamda literatürde kullanılmaya başlama sürecini ele almaktadır. Buna göre 1950'li yıllar sosyal sermayede modern çağ, 1960'lar literatürün genişlemesi, 1970 ve 1980'leri alternatif temalarla kullanılması olarak kategorize etmektedir (Carroll, 1999).

Kurumsal sosyal sorumluluğun altı ana yapısal karakteristiği vardır. Bunlar gönüllülük, dış faktörlerin yönetilebilmesi, paydaşların oryantasyonu, sosyal ve ekonomik sorumlulukların uyumu, uygulama ve değerler ve hayırseverlik ötesinde olma durumu olmaktadır (Crane vd., 2013).

İşletmeler kurumsal sosyal sorumluluk projeleriyle sosyal hayat içerisinde pek çok probleme çözüm getirmektedir. Kamu ve özel sektörde alanında yapılmış olan sosyal sorumluluk örnekleriyle meydana gelen faydalar toplumsal hayatı düzenleyici rol üstlenmektedir.

Sosyal sorumluluk modelleri içerisinde en kapsamlı olarak Caroll'un yapmış olduğu piramit literatürde yer almaktadır. Bu piramitte ekonomik sorumluluklar, yasal sorumluluklar, etik sorumluluklar ve hayırsever sorumluluklar olarak tabandan tavana bir sıralama söz konusudur. Ekonomik ve yasal sorumluluklar işletmelerin paydaşları için yerine getirmeleri gereken yükümlülükleridir. Etik sorumluluklar yasal bir zorunluluk söz konusu olmasa da işletmenin toplumsal değerleri göz önüne alarak yerine getirdiği sorumluluklarıdır. Hayırsever sorumluluklar ise gönüllü ve isteğe bağlı olarak gerçekleştirdikleri topluma faydalı faaliyetleri içermektedir (Carroll, 2016).

GİRİŞİMCİ HAYIRSEVERLİK (PHILANTROPIZM)

Devletin bireylere hizmet sunum maliyetleri sosyal sorumluluk çerçevesinde yapılan girişimler sayesinde düşmektedir. Gönüllü ve isteğe bağlı olarak gerçekleştirilen hayırsever

sorumluluklar bu maliyetlerin yüklenilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla kitlelerin bazı hizmetleri alması duyarlı girişimcilerle mümkün olabilmektedir.

Matthew Bishop ve Micheal Green yazmış oldukları "Philantrocapitalism" isimli kitaplarında girişimci hayırseverlikten bahsetmiştir. Bu kitapta dünyada servet oluşumunun 15, 16, 18. ve 19. yüzyıllarda kapitalizm ve inovasyon sonucunda daha önceki dönemlerden daha fazla olduğuna dikkati çekmişlerdir. Günümüzde ise 1000'in üstünde olan milyarder sayısı 10 yıl önce 500'ün altındaydı. Bu servet birikimi ve sosyal problemlerin giderek artması girişimci hayırseverlik olgusunu ortaya çıkmıştır. Burada hayırseverlik, kaldıraç etkisi oluşturabilmek için risk üstlenebilme amacı taşımaktadır (Bishop ve Green, 2009; Sabancı Vakfı Semineri, 2010).

Girişimci hayırseverlik, uzun dönemli yatırımlar ve destek uygulamaları gibi girişim sermaye ilkelerini sosyal ekonomiye uygulayan bağışa yönelik hayırseverlik yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (John, 2006: 10). Genel olarak, girişimci hayırseverlik uygulaması daha fazla kişiye daha etkili bir şekilde hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Böylece girişimci hayırseverler, organizasyonların daha güçlü olabilmesi inancıyla hibeler sağlamaktadır (Grossman vd., 2013: 2). Girişimci hayırseverlik, üç temel uygulama ile toplumsal etki yaratmaya yönelik yüksek katılımlı ve uzun vadeli bir yaklaşım olmaktadır. Bu yaklaşımlar şunları içermektedir (Balbo vd., 2016: 18):

- **Uyarlanmış finansman:** Desteklenen organizasyonun ihtiyaçlarına uyarlanmış bir dizi finansman mekanizmalarını (bağışlar, kredi, öz sermaye hibrit finansmanı dahil) kullanmaktır.

- **Örgütsel Destek:** Girişimci hayırseverler tarafından yatırım yapılanlara kendi örgütsel elastikiyetini ve finansal sürdürülebilirliğini gerçekleştirebilecek yetenekleri geliştirmek. Bunun yanı sıra yapıları ve süreçleri iyileştirme yoluyla güçlendirmek için sunulan katma-değerli destek hizmetleridir.

- **Etki ölçümü ve yönetimi:** Sosyal etkiyi maksimize ve optimize etmek amacıyla onun etkisini ölçmek ve oluşturma sürecini yönetmektir.

Girişimci hayırseverlik fonlama koşulları, seçim süreci ve yatırım periyodu olarak gruplanabilen sekiz çekirdek maddeden oluşan bir uygulamadır. Fonlama koşulları, ilgili kuruluşun büyüme ve çekirdek operasyonlarını destekleyen bağışlar, uzun dönemli bağış ve ölçülebilir sonuçlara bağlı olarak devamlı fonlama şeklinde kategorize edilmektedir. Yardım yapılacak kuruluşu seçim süreci, potansiyel bağış alanlar hakkında ayrıntılı inceleme ve

yatırım kriteri olarak etkinin ölçülmesini içermektedir. Yatırım periyodu ise fonlama yaklaşımı, yönetim desteği ve sürdürülebilir bir yatırım stratejisinden oluşmaktadır (Grossman vd., 2013: 2-3).

Girişimci hayırseverler finansal ve finansal olmayan dolaylı yollarla yatırımlar yaparak belirli sektörleri desteklemektedir. Bu sektörler sağlık, eğitim, çevre, kültür ve tıbbi araştırma alanlarından oluşabilmektedir. Bu sektörlere uygun çoklu projeler geliştirilmektedir. Bunların nihai faydalanıcıları genellikle toplumda dezavantajlı olan engelliler, kadınlar, çocuklar gibi gruplardır. Yapmış oldukları yatırımlarla finansal getiriden ziyade sosyal getiriye odaklanmaktadırlar (Balbo vd., 2016: 19).

Özellikle kendi bağışları sonucunda oluşan sosyal değişimi görmek için donör olan genç girişimciler kamu okulları reformu ile yakından ilgilidirler ve kendi hayırseverliklerini bir fark yaratmak için kullanmak istemektedirler. Girişimci hayırseverlik tarafından kullanılan dil ve metaforlar, hayırseverliğin ortaya çıktığı yeni bir terminoloji oluşturmuştur. Aşağıdaki tablo bu terminolojiyi sunmaktadır (Frumkin, 2002: 15).

Tablo

Girişim Hayırseverliği Terminolojisi

Girişim Hayırseverliği Terminolojisi	*Çeviri*
Yatırım	Bağış
Yatırımcı	Donör
Sosyal getiri	Etki
Performans ölçümü	Değerlendirme
Kıyaslama	Standart belirleme
Gerekli özen	Bağış inceleme süreci
Danışma katılımı yardımcı	Teknik
Yatırım portföyü	Bağış listesi

Girişimci hayırseverlik faaliyetleri giderek artan bir seyir göstermektedir. Özellikle Amerika'da federal sosyal programlardaki kesintiler, son dönemde yaşanan durgunluk, devlet gelirlerinin kaybı, varlıklı vatandaşlar için vergi indirimleri, evsizlerin sayısındaki artış, düşük maliyetli konutlarda azalma ve kar amacı gütmeyen gruplar arasında kıt fonlar için artmakta olan fonlar bu artışın nedenleridir (De Borns, 2005: 104).

Dünya ölçeğinde yapılan girişimci hayırseverlik örnekleri olarak Warren Buffet, Bill-Melinda Gates, Marc Zuckerberg, Micheal Bloomberg'in kurmuş oldukları vakıflar ve bunların dışında yapmış oldukları yardımlar gösterilmektedir (Bishop, Sabancı Vakfı Semineri, 2010). İngiltere'de Welcome Trust insan genom projesi insan genetiği ile ilgili medikal araştırmaları yürütmektedir. İtalya'da San Paolo örneği 7 kişi tarafından oluşturulmuş, hastane, evsizlere ev ve mikrofinans alanında gerekli yardımları yapmaktadır (De Borns, Sabancı Vakfı Semineri, 2010).

Türkiye'de hayırseverlik faaliyetleri, vakıflarar acılığıyla ve bireysel olarak yapılmaktadır. Hayırseverlikte kurumsallaşarak vakıf haline gelmiş başlıca kuruluşlar Anadolu Vakfı, Aydın Doğan Vakfı, Enka Vakfı, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı, Sabancı Vakfı ve Vehbi Koç Vakfı'dır. Merkezi İngiltere'de bulunan Charities Aid Foundation adlı kuruluş dünyada çapında yapılan hayırseverlik girişimleri ile ilgili istatistiki veriler sunmaktadır. Buna göre Türkiye 2014 yılında bu topluluğa üye olmuştur. Yapılan bir araştırmada Türk toplumunun %12 'si bir hayır kurumu, vakıf ya da derneğe bağış yapmıştır. Amerika'da ise bu oran %68'dir (Çarkoğlu ve Aytaç, 2016).

YÖNTEM

Araştırma hayırseverlik faaliyetlerinin temel motivasyonlarını ortaya koymaya yarayan nitel bir çalışmadır. Olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilimi, içinde yaşadığımız ancak kapsamlı bir şekilde farkında olamadığımız durumları ortaya koymayı amaçlayan fenemonolojik yöntem olarak da adlandırılmaktadır (Urgan, 2019).

Araştırmada Katılımcı Grup: Araştırmanın katılımcı grubunu, İstanbul ve Gaziantep'te yaptığı hayırseverlik ve sosyal sorumluluk projeleriyle İnal Aydınoğlu, Samsun ve Bafra'da yapmış olduğu hayırseverlik ve sosyal sorumluluk projeleriyle tanınmakta olan Akif Arslan oluşturmaktadır. Her iki işadamı da doğdukları ve yaşadıkları illere okullar, yurtlar, sosyal tesisler yaptırmıştır. Ayrıca burslar ve diğer yardımları kapsayan, nakdi olan ve olmayan, dolaylı ve direk yardım faaliyetlerini halen sürdürmektedirler.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması: Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme soruları veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Görüşme formu ana araştırma sorusu ve diğer soruları içeren iki ana kategoriden oluşmaktadır. Görüşme soruları katılımcıların demografik bilgileri ve girişimci hayırseverlik ana stratejilerini içeren sorulardan oluşmaktadır. Araştırma soruları ilgili alanyazın taranarak oluşturulmuş ve üniversiteden uzman görüşleriyle desteklenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularına ek

olarak İnal Aydınoğlu'nun yazmış olduğu kitaplardan veriler elde edilmiş ve her iki işadamı için basında çıkan yazılar d a değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi: Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizinde görüşmecilerden elde edilen veriler deşifre edilerek bir genellemeye gidilmektedir. Bu genelleme sonucunda ortak bir kavram elde edilmeye çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek: 2006). Buradan hareketle iş adamlarının vermiş oldukları cevaplar çözümlenmiştir. Çözümlenen cevaplar kümelenerek bir tema ortaya çıkarılmış ve yorumlanmıştır. Çalışmada pratikliği sağlamak amacıyla iş adamlarına birer kod verilmiştir. İnal Aydınoğlu K1, Akif Arslan K2 olarak kodlanmıştır. Bulguların geçerlilik ve güvenirlilik durumları için tutarlılığı öncelikle ele alınmıştır. Bu amaçla, kodlanarak ortaya çıkarılmış kavramların, kendi aralarında ve çalışmanın bütünü ile anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı kontrol edilmiştir. Ayrıca araştırmanın dış geçerliliği, kavramsal alt yapı araştırmaları sırasında ortaya çıkarılan benzer çalışmaların sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular sırasıyla aşağıda verilmektedir.

Katılımcının demografik bulguları

Araştırmada ilk örneklem İnal Aydınoğlu ekonomist ve işadamıdır.1941 yılında Gaziantep'te doğmuştur. İstanbul Üniversitesi İktisadi İdari İlimler Akademisi mezunudur. İş hayatına 7 yaşından itibaren başlamıştır. Yaklaşık 71 yıldır iş hayatının içindedir. Evli, iki çocuk ve 1 torun sahibidir. Araştırma konusu olan hayırseverlik projelerini 1978 yılından itibaren gerçekleştirmektedir.

Araştırmanın ikinci örneklemi Akif Arslan 1971 yılında Bafra'da doğmuştur. Lise mezunudur. Çocukluğundan itibaren kendi aile işletmelerinde ticari hayatın içinde büyümüştür. Dedesi 1917 yılında Trabzon Sürmene'den Samsun Bafra'ya göç etmiştir. Evli ve 3 çocuk sahibidir. Araştırma konusu hayırseverlik projelerini, anne ve babasının vasiyetini kendi faaliyetleriyle birleştirerek yerine getirmektedir.

1. Görüşme formundaki sorulara verilen cevaplara göre aile kültürünün hayırseverlik çerçevesinde ele alınmasına dair bulgular değerlendirildiğinde:

- İçinde büyüdükleri aile yapısındaki ilişkilerde dayanışmanın varlığı: K1, K2.
- Bu günkü sahip oldukları faaliyetlerde ailenin rolünün oluşu: K1, K2.
- Aile kültürlerinin günlük ve uzun vadeli işletme faaliyetlerinde ekonomik, sosyal ve kültürel stratejileri için kılavuzluk etmesi: K1, K2.

- İşletmelerinin devamlı kârlılık durumu: K1 işletme faaliyetlerinde bazen iflaslar görmüş. Çok zor durumlarla karşı karşıya kaldığı zamanlar olmuş. Buna mukabil K2 için işletme faaliyetlerinde iflas gibi durumlar yaşanmamış. Hatta hayatı boyunca maddi olarak hiçbir zorlukla karşı karşıya kalmamış.
- Aile kültürü içinde yapılagelen hayırseverlik projelerinin oluşu: K1, K2.

Kodlanan kavramlar genel olarak değerlendirildiğinde her iki işadamının da aile kültürleri hayırseverlik faaliyetlerini beslemektedir. Hatta yaptıkları işlerin ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Hayırseverlik faaliyetlerinin temel oluşumu ailelerinden gelmektedir. Bu durumu İnal Aydınoğlu (K1) kendi cümleleriyle şöyle ifade etmektedir:

"6 kardeşiz, en küçük benim. Babam Gaziantep'in en zengin işadamı idi. 15 ve 18 yaş benden küçük olan iki ağabeyim babamın yanında yetişti. İlkokula başladığımda babam iflas etti. Okulumu sürdürebilmek için 7 yaşından itibaren çırak olarak çalıştım. Babamın iflas etmesi tüm yaşamımız boyunca bizim hiç esirgemeden birbirimizi desteklememize, aile içi yardımlaşma ve destek olma duygusunun gelişmesine yardımcı oldu. Yaşanan iflas ve yoksulluk bizlerin daha iyi yetişmesi için bir fırsattı". Babamın iflası gelişmem için bana en büyük şansı sunmuştur".

İnal Aydınoğlu (K1), çeşitli alanlarda ticari işlere imza atmış. İnişli-çıkışlı bir iş hayatı olmuş. Yapılan tüm faaliyetlerinde sosyal sermayesi kendisine rehberlik etmiş. Buradan hareketle gönüllülük projelerinde çalışma imkânı bulmuş. Bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"1978 yılından itibaren işkolikliğimin yarıya yakını gönüllülüğe yönelttim. Huzuru, sevinci, mutluluğu doludizgin sürdürdüğüm gönüllülükte buldum".

Akif Arslan (K2) aile kültürü ve hayırseverlik ilişkisi ile olarak kendi ifadesi ile şunları belirtmektedir:

"Dedemden itibaren kuşaktan kuşağa geçen ticari hayat içerisinde büyüdüm. Aile kültürümüzde hayır işleri yapmak kendiliğinden gelişen bir durumdur. Dedem ve babam bulundukları yerlerde kendi ticari faaliyetleriyle paralel olarak içinde bulundukları toplumun gereksinimlerini karşılayacak çeşme yapımı ve cami yapımı gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Her zaman ihtiyacı olanlara yardım etmişlerdir. Bir diğer rahmetli büyükbabam fakirlikten gelmiştir. Kendi aile kültürümüzde kardeşler arasında dayanışma ve işbirliği vardır. Ben hayatım boyunca yokluk nedir görmedim. Herhangi bir ihtiyacım olup da yerine getiremediğim durum söz konusu olmadı. Hatta en lüx arabaları kullandım. Ancak bu hayat tarzım beni ihtiyacı olanlara empati yapmaya engel olmadı. Çünkü annem ve babam, daha geriye gittiğimizde dedem toplumsal duyarlılığa değer veren insanlardı".

Her iki işadamının söylemlerinden anlaşılacağı üzere karşılıksız yardımı bir değer olarak benimsemektedirler. Aile içinde yaşanan kültürün kendilerinin bu günkü duruma gelmesinde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir.

2. Sosyal Sorumluluk ve Hayırseverlik Projeleri Çerçevesinde Gerçekleştirilen Projeler Hakkındaki Görüşleri:

- Hayırseverlik projelerini gerçekleştirilmesinde içsel ve dışsal motivasyonlarının olması: K1,K2.
- Hayırseverliği, kültürel, sosyal ve dini faktörlerle bağdaştırma: K1,K2.
- Kendilerinden sonra aile devamlılığı bakımından saygı, prestij, ölümsüzlük hissi ve imajı için rahatlama hissine neden oluşu: K2.
- Daha sorumlu hissetme, erdemli ve disiplinli olma gerekliliği ile aile fertlerinin bundan sonraki yaşamlarına kılavuzluk yapacağını öngörmeleri: K1, K2.

İnal Aydınoğlu (K1) hayırseverlik faaliyetlerinin içsel motivasyonları için, yapmış olduğu çalışmalarından elde ettiği manevi hazların maddi hazlardan daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Dışsal motivasyonları için de özellikle eşini işaret etmektedir. Eşinin desteği ve kendisinin arkadaşlık kurduğu kimseler çalışmalarını dışsal olarak tetiklemektedir. Kendi cümleleriyle motivasyonunu ifade ettiğinde şunları demektedir:

“Hayırseverlik sevgiyi ifade etmenin bir yoludur. Çevremde güzel insanlar var. Güzel bir hayatım var”.

Kültürel, sosyal ve dinî faktörlerle hayırseverliği aynı paydada birleştirmektedir. Bu yüzden topluma karşı kendini sorumlu hissetmektedir. Saygı, prestij, ölümsüzlük hissi ve imaj etkisi istememektedir. Özellikle içsel motivasyonları yaptığı çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Gönüllülük faaliyetlerini aynı zamanda kurdukları aile vakfı ile birlikte kurumsallaştırmıştır.

Akif Arslan (K2), hayırseverlik faaliyetlerinin en büyük nedenini dinsel nedenlerle Allah’ın emri olarak yerine getirdiğini ifade etmektedir. Bununla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Allah rızası ile yapılan her işin çok güzel bir dönüşü vardır. Zaten Allah paylaşmayı emrediyor. Çok değer verdiğim konulardan biri de anne-baba duasıdır. Bence her şeyin başı anne-babanın manevi desteğiyle başlıyor. Bizler yaptığımız ve yapacağımız işlerde bunu ilke edindik. Ayrıca dinimiz biriktirmeyi yasaklıyor. Toplumsal denge, kazandığını uygun bir şekilde ihtiyacı olanlara vermekle oluşturulur. Televizyonda haberleri seyrederken, bir çocuğun hastalığının tedavisi için gerekenleri duyduğumda, bizim varlık içinde yaşamamız çok değersizleşiyor. O çocuğun acısını içimde hissediyorum” “Başka bir motivasyonum da daha önce bir şekilde yardımcı olabildiğimiz kişilerin yıllar sonra beni bulup bu durumu ifade

etmeleridir. Çok mutlu oluyorum. Yapmış olduğumuz faaliyetlerin yerini bulduğunu, amacına ulaştığını görüyorum. Onların bu günkü işlerinden ve çalışmalarından çok memnun oluyorum. Ayrıca bundan sonra yapacaklarımız için şevk veriyor"

3. Gerçekleştirilen Projelerin İşletmelerine Olan Etkilerine Yönelik Görüşleri

- Stratejik olarak işletmeye katkı sağlaması: K1, K2.
- İşletme için bir kaldıraç rolü üstlenmesi: K1, K2.
- Finansal olarak hayırseverlik faaliyetlerinin maliyet olarak görülmemesi: K1, K2.

Gerçekleştirilen projeleri işletmelerinin gelişimi için bir unsur olarak görmemektedirler. Ancak dolaylı yoldan işletmelerinin imajına olumlu katkılar yaptığını bilmektedirler. Onlara göre iş yaşamının en önemli getirisini itibardır. Yapmış oldukları hayırseverliklerin giderlerini bir maliyet unsuru olarak görmemektedirler. Ayrıca itibarın elde edilmesi ile ilgili görüşlerini İnal Aydınoğlu şöyle ifade etmektedir:

"İş yaşamının insana kazandırdığı en büyük değer itibardır. İtibar da gönüllülük ve cömertlikle elde edilir. Hayırseverlik her zaman işletmeye bereket olarak geri döner".

Akif Arslan'ın konuyla ilgili görüşleri şöyledir: "Bir kayıktasınız ve kürek çekiyorsunuz. Kollarınız yoruluyor ve bacaklarınıza yükleniyorsunuz. Elbette projeleri gerçekleştirirken kendi mali yapınızı iyi değerlendirmeniz gerekir ki bir şeyi yaparken başka bir şeyi yıkmamak lâzım. Regülatörler nasıl ki bazen ısınır, fişini çeker soğutursun. Ama yine de çalıştırmaya devam edersin. Sonuca odaklanmışsındır. Yapılan işler her türlü yorgunluğa değmektedir" "Hayır için proje yapıyorum. Ama Allah benim dağıttığımı bana misliyle geri veriyor. Bu projelerle tanıştığım insanlarla işletme faaliyetlerimiz çeşitleniyor. Hatta bir gübre fabrikası açmaktayım. Ayrıca işletme faaliyetlerini sürdürdüğüm yerlerden biri olan Bafra'da insanlar beni yolda çeviriyor, dükkânıma geliyor ve bu yapılan hayırseverlik faaliyetlerini ifade ediyor. Bu durumdan çok gururlanıyorum. Katlanmış olduğum sıkıntıları unutturuyor".

Yapılan ve Planlanan Hayırseverlik Projelerinin Toplumsal ve Sosyal Etkilerine Dair Görüşleri

Gerçekleştirmiş oldukları hayırseverlik projeleri toplumsal problemlere çözüm olmaktadır. Kamu ya da özel sektörce yapılması gereken ancak bir şekilde eksik kalan alanlara yatırım yapılmaktadır.

Sosyal Sorumluluk ve Hayırseverlik Faaliyetlerinin Genel Öngörülerine Yönelik Görüşleri

- Toplumu değiştirme gücü**:** K1, K2.
- Toplumsal sorunları çözme gücünü tetikleyerek, politikaları değiştirmek: K1, K2.

Her iki işadamı da yapılan hayırseverlik faaliyetlerinin toplumu değiştirmek için bir fırsat olduğunu ifade etmektedirler. Konuyla ilgili olarak Akif Arslan şunları söylemektedir: "Yapmış olduğumuz faaliyetler Bafra için büyük kazanımlara dönüşmüş durumda. Bafralılar da bunun bilincinde. Özellikle Eczacılık Fakültesi'nin bir sonraki adım olarak Bafra'ya kurulacak olmasının yolunu, yaptırmış olduğumuz okul açmıştır. Bu okullar Bafra'nın gelirine oldukça katkı sağlayacak. Burada eğitim gören ve ilerde eczacılık alanında eğitim görecek öğrencilere de çok faydalı olacaktır. Dolayısıyla hiç insanın aklına gelmeyecek fırsatları doğurmaktadır".

Hayırseverlikle ilgili genel görüşleri

- Hayırseverlik faaliyetlerinin genel olarak yeterli olmaması: K1, K2.
- Hayırseverlik faaliyetlerinin olumsuz anlamlarda kullanıldığının değerlendirilmesi: K1, K2.
- Sektör bazında hangi sektörlerin desteklenmesi gereği: Özellikle eğitim alanı.

İnal Aydınoğlu toplumdaki hayırseverlik faaliyetlerinin daha fazla olması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle eğitim alanına yatırım yapılmasını istemektedir. Bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Toplumda maddeye verilen önem, şan, şöhret, mal ve mülke duyulan bağımlılık artmaktadır. Sahip olma ve sahip olduklarını koruma arzusu ile insanlar her verdiklerinden, yani, sevgi, saygı, şefkat ve merhametlerinden karşılık beklemektedir. İş adamları hayırseverlik faaliyetlerini arttırmalıdır" "Cömertlik, insanın büyüklüğünün ve yüceliğinin simgesidir. Cömertliğin mutluluğunu hissederek yaşamak için, cömertliği yaşam biçimi haline getirmek, yüce Mevlana'nın buyurduğu gibi *cömertlikte akarsu gibi olmak*, hayır ve bereket yolunda gürül gürül akmak gerekir" "Cömert; özgürce verir, sever, paylaşır; içindeki her değer ve yetenek birer bereket kaynağı olur".

Akif Arslan da kendi ifadesi ile genel görüşlerini şöyle ifade etmektedir: "Hangi iş olursa olsun işler disiplin içinde yürümelidir ki hızla tamamlanabilsin. Bazen, gerek özel sektörde ve çoğunlukla kamu sektöründe insanların birbirlerine dalkavukluk yaptıklarını görmekteyim. Bu durum oldukça incitici bir durumdur. İnsanın kendisi biriciktir. Değerlidir. Bir insanın diğerinden üstünlüğü yoktur". "İnsanlara yapılan her türlü iyilik çok değerlidir. Size geri yansır. Kazandığımız geliri, doğduğumuz topraklara ve bu parayı kazanma imkânı veren toplumla paylaşmak önem arz eden bir durumdur. Bu bizi hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak onurlandırır. Yurt dışına çok sık seyahat etmekteyim. Buralarda dahi hayırseverlikle ilgili yapılan işlerimle ilgili olarak onurlandırılmaktayım. Bunlar beni çok

mutlu etmekte ve Türk toplum kültürünün paylaşımcı özellik yapısını tanıtma olanağı bulduğum için de ayrıca gurur duyduğumu ifade etmeliyim".

Kodlanarak ortaya çıkarılmış kavramlar değerlendirildiğinde hayırseverlik misyonunun bireylerin aile kültüründe olan bir durum olarak kendini göstermektedir f(2). Ayrıca insanların yaşamında karşılaştığı güçlükler diğer insanlara empati yapmasına neden olmaktadır. Bu empati de hayırseverlik projelerini tetiklemektedir f(1). Hayırseverlik projeleri yerine getirilirken içsel ve dışsal motivasyonlarla hareket edilmektedir f(2). Ayrıca hayırseverlik faaliyetlerinin ve sosyal sorumluluk projelerinin işletme paydaşları için bir sinerji yaratma durumu söz konusudur. Bu faaliyetleri gerçekleştiren iş adamları işletmeleri için her hangi bir yarar güdüsü ile hareket etmeseler de işletmeleri için olumlu sonuçlar doğurmaktadır f(2). Ayrıca işletme faaliyet alanlarının geliştirilmesi gibi fonksiyonlara dönüşmektedir f(1).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan araştırma ile kamu ve özel sektörde yapılmış olan hayırseverlik faaliyetlerinin temel motivasyonları ele alınarak girişimci açısından ne ifade ettiği deşifre edildi. Aynı zamanda girişimcilik vizyonu ile hayırseverlik faaliyetlerinin sonuçları değerlendirildi.

Araştırmada ortaya çıkan birinci sonuç hayırseverlik faaliyetlerinin aile kültürünün bir sonucu olduğudur. Aile içinde kazanılan bu durum girişimcinin hayat tecrübesi ile geliştirdiği bir faaliyete dönüşmektedir. Özellikle önceki yaşam kesitlerinde zorlukları yaşayan girişimci, hayırseverlik faaliyetlerini büyük bir şevkle yapmaktadır. Aile geçmişinde ve aile kültüründe dayanışma, birlik ve beraberlik misyonları ile yetişmiş olan girişimciler için hayırseverlik faaliyetleri kendiliğinden gelişen bir durum olmaktadır. Araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuç hayırseverlik faaliyetini gerçekleştiren girişimcilerin pozitif psikolojik sermayeye sahip olmasıdır. Girişimciler, geleceğe umutla bakmaktadır ve yaptıkları her faaliyeti bu sinerji ile kurgulamaktadır. Hayırseverlik faaliyetlerini gerçekleştirirken, karşılarına çıkan standarttan sapan durumları ve zorlukları aşmak için ayrıca çaba sarf etmektedirler. Onlara göre girişimci için itibar çok önemlidir. İyi bir itibarı, işletmelerinin bütün amaçlarından önce görmektedirler. Bunun da topluma hizmet etmekle kazanılacağına inanmaları araştırmada ortaya çıkan sonuçlarından biridir. Sevgi ve saygıya çok değer vermektedirler. Dayanışmayı önemsemektedirler. Toplumsal değerleri, kişilik özellikleri ile aynı paydada birleştirerek yapmış oldukları hayırseverlik faaliyetlerinden büyük mutluluk duymaktadırlar. Tasarruf, onlara göre, nakdi değere sahip metaları biriktirerek değil, ihtiyacı olanlara dağıtarak ve paylaşılarak yapılmalıdır. Böylece de çoğalır. Ayrıca yapılan tüm hayırseverlik faaliyetleri ve sosyal sorumluluk projeleri, kendilerinin birinci amacı olmasa da işletmelerine ivme

kazandıran bir duruma dönüşmektedir. Genel sonuç olarak işletmecilik faaliyetleri ve hayırseverlik faaliyetleri birbirini tamamlayan unsurlar olarak ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla yapılan hayırseverlik faaliyetleri bir reaktör gibi fonksiyon görmektedir. Hem toplumsal düzeni ve gelir eşitsizliğini dengelemekte hem de işletmeye önemli bir itibar kazandırarak ikincil faydalar sağlamaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde hayırseverlik faaliyetlerinin sosyal girişimcilik unsuru olarak ele alındığı görülmektedir. Taş ve Şemşek (2017)'in yapmış olduğu araştırma, Türkiye ve dünyadan sosyal girişimci örnekleriyle istihdam arasında kurulan ilişkiyi içermektedir. Çetindamar ve arkadaşlarının (2010) yapmış olduğu araştırma, hayırseverlik faaliyetlerini sosyal girişimciliğin bir alt unsuru olarak görmektedir. Rob John (2006) yapmış olduğu çalışmada girişimci hayırseverlere dünyadan örnekler vererek güç dinamiklerini incelemiştir. Girişimci hayırseverlik faaliyetlerinin, işletmeye ve örgütsel performansa olan olumlu katkılarını ortaya koymuştur. Sonuç olarak literatürdeki yapılan çalışmalar ile tarafımızca yapılan araştırmanın sonuçları örtüşmektedir.

Hayırseverlik olgusu, toplumsal bir kazanım olması yanı sıra işletme ve girişimciler için önemli bir unsura dönüşmektedir. Toplumsal katkısı, ihtiyacı olan kimselere yardım edilmesiyle gerçekleşmektedir. İşletmeye katkısı ise işletmeye iyi bir itibar kazandırarak kaldıraç rolü üstlenmesidir. Hayırseverlik faaliyetleri, bu faaliyetleri gerçekleştirenlere, manevi bir haz ve derin bir huzur hissi yaşatmaktadır.

Girişimci hayırseverlik çalışmalarına, daha çok çeşitli vakıfların yapmış olduğu çalışmalarda rastlanılmaktadır. Bu faaliyetlerin verimlilik ve sosyal fayda yönünden bir reaktör gibi değerlendirilmesi gerekmektedir. Daha önce yapılan çalışmalar konuyu geniş bir yelpazeyle ele almakta ve özü kaçırılmaktadır. İşletmeler için önemli bir kavram olarak başka çalışmalarla da desteklenmesi literatüre zenginlik katacaktır. Bu amaçla farklı evren ve örneklemlerle farklı istatistiki yöntemlerle desteklenmesi konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Yapılan bu araştırmanın alandaki eksikliğin giderilmesi açısından önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. C. Can Aktan (Ed.), Kurumsal Sosyal Sorumluluk İçinde (s. 6-24). İstanbul: İGİAD.

Balbo,L. Boiardi, P., Hehenberger, L., Mortell, D., Otlandır & Pieterand V.E. (2016). A Practical Guide to Venture Philanthropy and Social Impact Investment, European Venture Philanthropy Association

Bishop, M. and Green, M. (2009). *Philontro-Capitalism, How Giving Can Save the World*. New York: Bloomsburry.

Bishop, M. (2010). *Hayırseverlik Dünyayı Değiştirebilir Mi*?. Sabancı Vakfı Semineri Sabancı Center, İstanbul.

Bowen, H. R. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*. New York: Harper

Carroll, A. B. (1999). Corporate Social Responsibility Evolution of a Definitional Construct, *Busıness&Socıety*, 38 (3), 268-295..

Carroll, A. B. (2016). Carroll'spyramid of CSR: taking another look. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1 (3), s. 1-8.

Crane, A., Matten, D. and Spence, L. J. (2013). Corporate Social Responsibility in a Global Context, Chapter in: Crane, A.,Matten, D., and Spence, L.J., 'Corporate Social Responsibility: Readings and Cases in a Global Context', 2/e. Abingdon: Routledge, pp. 3-26.

Çarkoğlu, A., Aytaç, S. E. (2016). Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik. *Tüsev Yayınları.*

Çelik, A. (2007). Şirketlerin Sosyal Sorumlulukları. C. Can Aktan (Ed.). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İçinde* (s. 61-84). İstanbul: İGİAD.

De Borms, L.T. (2005). *Creating Impact in a Globalised World*. John Willey and Sons, Ltd.

De Borms, L.T. (2010). *Hayırseverlik Dünyayı Değiştirebilir Mi*?. Sabancı Vakfı Semineri Sabancı Center, İstanbul.

Çetindamar, D., Tutal, E., Titiz, S. ve Taluk, Ş. (2010). *Sosyal Dönüşümün Ajanları: Sosyal Girişimciler*. Social Entrepeneurship Conference, Sakıp Sabancı Museum (4.06.2010).

Frumkin, P. (2003). Inside venture philanthropy**.** *Society*, 40 (4), pp. 7-15

Grossman, A., Appleby, S. ve Reımers, C. (2013). Venture Philanthropy: Its Evolution and Its Future. *Harvard Business School*, N9-313-111.

Halıcı, A. (2001). İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Çanakkale İlinde Bir Araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(1), 11,27.

John, R. (2006). Venture Phılanthropy: Evolutıon of High Engagement Phılanthropy In Europe. *Skoll Centre For Social Entrepreneurship Working Paper*. Oxford Said Business School, United Kingdom.

Taş, H. Y., Şemşek, İ. (2017). Türkiye ve Dünya'dan Sosyal Girişimcilik Örnekleri ve İstihdama Katkıları. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6 (16) 480-497.

Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği (2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. *9. Uluslararası Sosyal Sorumluluk Pazaryeri*, İstanbul.

Urgan, S. (2019). Engelli Yönetimi ile Tükenmişlik Arasındaki İlişkiye Yönelik Sağlık Yöneticilerinde Yapılan Bir Araştırma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, vol. 12, pp. 684–702.

Vural, A. Z. B., Coşkun, G. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 61-87.

Yemişçi, D. A. (2009). Sosyal Sorumluluğun Araçlarından Biri Olarak Sosyal Etiket. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,11(2).

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA AĞNÂM VERGİSİ

Iasha BEKADZE

Şarkşünas, Türkolog-Tercüman

Ömer Faruk AK

Bafra Açı Okulları, Samsun

ÖZET

Dünya tarihinde her bir devlet kendi vatandaşlarından çeşitli vergiler tahsil etmiştir. Hâsıl edilen vergiler her türlü hizmet ve borçların ödenmesinde kullanılmaktaydı. Osmanlı döneminde gerek Müslim gerekse de gayrimüslim reayadan tarım ve hayvancılıktan elde ettikleri ürünlerden çeşitli vergiler alınıyordu. Bunlar arasında ağnam vergisi devletin gelirler bütçesinde önemli yere sahipti

Bu çalışmanın amacı, H. 1003 / Milâdî 1595 tarihli tahrir defteri kayıtlarından yararlanarak Çıldır, Nâm-ı Diğer Ahıska Eyâleti Ahıska Sancağı'ndan tahsil edilen "âdet-i ağnâm", "resm-i âdet-i ağnâm" vergilerini incelemektir.

1266-1578 yılları arasında 312 yıl varlığını sürdüren Samtskhe-Saatabago, 1578 yılında fethedildi ve toprakları Osmanlı'ya katıldı. 1579 tarihinde bu bölgede Çıldır, nam-ı diğer Ahıska Beylerbeyliği veya Paşalığı kuruldu ve 1595 yılında bölgenin tahriri yapıldı. Tahrir kayıtlarına göre bölge halkından tahsil edilen ağnâm vergisi hayvancılıktan elde edilen en önemli vergilerdendi. Arapça "ğanem" kelimesinin çoğulu olan "ağnam" , "koyun", "koyunlar" anlamını taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinden tahsil edilen ağnâm vergisi Ahıska Sancağı'ndan da alınmaktaydı. Bu vergi H.1003 / Milâdî 1595 tarihli tahrir defterinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Ahıska Sancağı'nın Güney, Kuzay, Ude, Koblian, Azğur, Altunkal'a, Otskhe, Aspinza, Çeçerek'ten oluşan 9 nahiyesinden tahsil edilen ağnâm vergisi tahrir defteri ışığında titizlikle incelenmiştir. Defter-i Mufassal-Livâ-yı Ahısha adlı ve 58 / 130 no'lu bu tahrir defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (Kuyud-ı Kadime) muhafaza edilmektedir.

Ayrıca çalışmamızda, tahrir defteri kayıtlarından yararlanarak Ahıska Sancağı'ndan tahsil edilen "ağnâm" vergisiyle yanısıra onunla ilgili "resm-i yonca ve giyah", *"resm-i yaylak"* ve *"resm-i yatak"* vergileri hakkında da bilgi verilerek tablolar halinde de özetlenmiştir.

H. 1003 tarihli tahrir defteri kayıtlarına göre Ahıska Sancağı'ndan 45.329 akçe *"âdet-i ağnâm", "resm-i âdet-i ağnâm",* 42.510 akçe "resm-i yonca ve giyah", 23.962 "*resm-i yaylak"* ve 4.221 akçe *"resm-i yatak"* olarak toplam 116.022 akçe vergi tahsil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: H. 1003 / Milâdî 1595 Tarihli Tahrir Defteri, Ahıska Sancağı, Âdet-i Ağnâm, Resm-i Âdet-i Ağnâm.

GİRİŞ

XVI. Yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin her yerinde ziraî ürünlerden sonra en büyük gelir kaynağı hayvancılık olmuştu. Çıldır nâm-ı diğer Ahıska Eyâleti'nde de hayvancılığa büyük önem verilmiş, nüfusu genellikle gayrimüslim olan bölgede koyunculuk çok gelişmiş durumda idi. Zira o devirde et, yün, kıl, süt ve derilerinden istifade edilen ağnam, sığır ve canavar gibi çatal tırnaklı hayvanlardan en fazla tercih edileni de ağnam idi. Bu yüzden üretimine önemli dikkat edilmiş ve vergilendirmeye tabi tutulmuştu (Taşkın, 2013: 62).

Sırası gelmişken şu hususu belitmek istiyorum ki, Prof. Dr. Ziya Kazıcı *âdet-i ağnâm* vergisinin Müslümanlar'ın vermekle yükümlü olduklarını yazarak *âdet-i ağnâmı* şöyle ifade etmiştir: "Osmanlı Devleti'nde, bilhassa büyük ölçüde koyun besiciliği yapan, başka bir ifade ile ağnama (koyun ve keçi) sahip olan Müslümanlar'ın vermekle yükümlü oldukları bir vergidir" (Kazıcı, 2005: 147-148). Aynı fikri Becermen de desteklemektedir (Becermen, t.y.: 50). Becermen fikrini daha da kanıtlamak için gayrimüslimler'in "cizye verdikleri için bu vergiden muaf" olduklarını yazmıştır (Becermen, t.y.: 51). Fakat 1595 yılında Çıldır, nâm-ı diğer Ahıska Eyâleti Ahıska Sancağı nüfusunun % 99'u gayrimüslim idi ve onlardan *âdet-i ağnâm* ve *resm-i âdet-i ağnâm* adı altında tahrir defterinden de açık görüldüğü gibi ağnâm vergisi alınmaktaydı.

H. 1003 Tarihli tahrir defterinde *"âdet-i ağnâm"* ve *"resm-i âdet-i ağnâm"* adları ile kaydolunan koyunculuk hayvancılıkta ön sırada idi. Âdet gelenek anlamında olsa Osmanlı malî sisteminde özellikle ağnâm vergisi (*âdet-i ağnâm ve resm-i âdet-i ağnâm*) söz konusu olduğu zaman vergi anlamına gelmektedir (Cin ve Akgündüz, 1990: 354).
Ağnâm vergisi devletin gelir bütçesinde önemli yere sahip olup stratejik önem taşımaktaydı. Ahıska Sancağı'ndan toplam 40. 329 akçe ağnam vergisi alınmaktaydı. Kanun gereğince 2 koyuna ve 2 koyunlu kuzuya bir akçe alındığından Ahıska sancağında toplam 22.665 küçükbaş hayvan vardı. Sancakta 3.376 hane olduğundan koyun sayısını hane sayısına böldüğümüzde her hanenin sahip olduğu koyun adedini bulmuş oluruz: 22.665 : 3.376 = 6.7, Ahıska Sancağı'nda her hane ortalama 7 koyun yetiştirilmekte idi. Sancakta küçükbaş hayvancılıkla hem orda mukim halk, hem de göçebeler uğraşırdı. Ahıska Sancağı'nda Ude Nahiyesi 12.655 akçe *âdet-i ağnâm* vergisi ile 1. Sırada iken Otshe Nahiyesi 1.130 akçe *âdet-i ağnâm* vergisi ile sonuncu yeri tutmakta idi.

ÇILDIR NÂM-I DİĞER AHISKA EYÂLETİ AHISKA SANCAĞI'NDAN TAHSİL EDİLEN ÂDET-İ AĞNÂM VERGİSİ GELİRİ

1. Güney Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm Vergisi Gelir Tablosu

H. 1003 /M. 1595 tarihli tahrir defterine göre Çıldır, nâm-ı diğer Ahıska Sancağı'nın Güney Nahiyesi'nde Eyâlet ve sancak merkezi olan Rabat Kale-i Ahıska, 26 Karye (Köy) ve 3 Mezra olmakla toplam 30 vergilendirilmiş ünite bulunmaktadır. Bunlardan Ahıska Rabat Kale'sinin ve 17 karyenin vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiş, 9 köy ve 3 mezraanın ise yalnız toplam vergi hasılatı gösterilmiş olup hangi vergi kalemlerinden oluştuğu

bilinmemektedir. Güney Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Ahıska Rabat Kale ve Tadanis (Tatanis) karyeleri hariç diğer 16 karyenin tümünden "âdet-i ağnâm" ve "resm-i âdet- ağnâm" adı altında koyun /keçi/ vergisi alınmaktadır. Zuğurt (Tskrut), Şorabad, Boga, An, Ziir, Şurdo köylerinden tahsil edilen 634 akçe *"âdet-i ağnâm*", Agara (Eliasminda köyü yakınlığındaki), Yukarı ve Aşağı Homa, Tsira, Turus, Çünte, Mikelsminda, Lalut, Klde, Sviri, Tsamalauban köylerinden tahsil edilen 2.286 akçe ise *"resm-i âdet-i ağnâm*"olarak tahrir defterinde kayıtlara geçmiştir. Güney Nahiyesi'nden toplam yıllık 2.920 akçe koyun vergisi hâsıl edilmektedir. Koyun vergisine göre Klde köyü 960 akçe vergisiyle ilk sırada iken Şorabad Köyü 4 akçelik vergisiyle son sırada yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Güney Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri[1]

No	[Karyeler / Köyler]	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No. TTD
1	Karye-i Rabat Kale-i Ahısha	-	-	500	135	-	16
2	Karye-i Zuğurd (Tskrut)	150		150	50	30	16
3	Kary e-i Şorabad Ma'a Mahalle	4		5	5	15	17
4	Karye-i Dadanis	-	-	300	100	-	17
5	Karye-i Boga Tabi-i m (ezbur)	30		20	20	10	17
6	Karye-i Agara Nezde-e Karye-i Eliasminda		69	49	28	21	18
7	Karye-i Homa-i Ulya ve Sufla		30	30	10	5	18
8	Karye-i Tsira Tabi-i m (ezbur)		200	150	100	-	18
9	Karye-i Turus [?]		200	200	200	-	18-19
10	Karye-i Çünte Ma'a Mahalle-i		200	300	50	50	19
11	Karye-i An Tabi-i Güney	100	-	200	100	-	19
12	Karye-i Ziir Tabi-i m (ezbur)	100	-	120	20	-	19-20
13	Karye-i Mikelsminda	-	100	9	-	-	20
14	Karye-i Lalut	-	350	250	100	-	20
15	Karye-i Klde Tabi-i m (ezbur)	-	960	680	50	42	20-21
16	Karye-i Svir Tabi-i m [ezbur]		130	150	50		21
17	Karye-i Şurdo	250	-	200	50	-	21
18	Karye-i Tsamalauban		-50	100	90	-	21
19	Karye-i Ho…der nezde Uban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					21
20	Karye-i Eliasminda	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
21	Kaye-i Tsinis Hali a'an	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
22	Karye-i Koncğa	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
23	Karye Pareha-i Süfla	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
24	Karye-i …. Tabi-i m [ezbur]	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
25	Karye-i İvlita Nam-i Diğer Orsula	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
26	Karye-i Meriyemsminda	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
27	Mezra-i Burur	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
28	Mezra-i Kusulia	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
29	Mezra-i Shvara Ma'a Çayır	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
30	Karye-i Gogetuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					22
		634	2.289	3.413	1.208	173	

Kaynak: Nahiye-i Güney-i Der Liva-i Ahıska (Cikia, 1947: 6, 19-23; TTD. 12; 15-21)

2. Kuzay Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm Vergisi Gelir Tablosu

H. 1003 /M. 1595 tarihli tahrirdefterine göre Çıldır, nâm-ı diğer Ahıska Sancağı'nın Kuzay Nahiyesi'nde toplam 28 vergi ünitesi bulunmaktadır. Bunlardan 27'si karye /köy/ ve 1 adet Kılavuz Kasım'ın Çiftliği. Karyelerden 22'sinin tam tahrir dökümü verilmiş, diğer 5 karye ve Kılavuz Kasım'ın Çiftliğinin ise yalnız vergi hâsılatı kaydedilmiş olup hangi vergi kalemlerinden oluştuğu belli değildir. Kuzay Nahiyesi'nden tahsil edilen ağnâm vergisi

[1] Not:: Araştırmacılar için yararlı olduğunu düşündüğümüzden tapu tahrir defterinde kayd olunan Ahıska Sancağı nahiyeleri köy ve mezraalarının isimlerinin tahrir dökümü olsun ya da olmazsın hepsini aynen tablo halinde vermeyi uygun görmüş bulunmaktayız.

"*resm-i âdet-i ağnâm"* olarak tahrir defterine kayd edilmiştir. Kuzay Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Vale, Shvlis-i Ülya, Baral-i Küçük-i Ülya, Pamaç-i Ülya, Pamaç-i Süfla, Baral-i Büzürg-i Veset, Merek-i Küçük, Heg köylerinden ağnâm vergisi alınmamaktadır. Nahiyenin Sazel, Arğissihe, Oral, Merek-i Büzürg, Merda-i Süfla, Ab, Merda-i Ülya, Ercene, Naohreb-i Ülya, Ocorcal, Corahet, Arculi, Çakidula Tavanğel köylerinden hâsıl olunan "*resm-i âdet-i ağnâm"* vergisinin toplamı ise 2.166 akçedir. Koyun vergisine göre Ocorcal köyü 558 akçe vergisiyle ilk sırada iken Corahet Köyü 50 akçelik vergisiyle son sırada yer almaktadır. Kuzay Nahiyesi'nden "*âdet-i ağnâm*" adı altında vergi alınmamaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Kuzay Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	Karyeler / Köyler	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Vale Tabi-i M(ezbur)	-	-	200	100	-	22
2	Karye-i Sazel Tabi-i M (ezbur)	-	150	200	50	-	23
3	Karye-i Arğissihe Ma'a Mahallei	-	100	120	100	-	23
4	Karye-i Shvlis-i Ülya	-	-	100	50	30	24
5	Karye-i Oral Tabi-i M(ezbur)	-	150	100	100	-	24
6	Karye-i Baral-i Küçük-i Ülya	-	-	200	50	-	25
7	Karye-i Pamac-i Ülya	-	-	100	100	50	25
8	Karye-i Pamac-i Süfla	-	-	350	340	-	25
9	Karye-i Baral-i Büzürg-i Veset	-	-	120	72	100	26
10	Karye-i Merek-i Büzürg Tabi-i M(ezbur)	-	100	60	50	20	26
11	Karye-i Merek-i Küçük	-	-	60	14	10	26-27
12	Karye-i Merda-i Süfla	-	130	200	100	20	27
13	Karye-i Ab Tabi-i M(ezbur)	-	150	200	150	-	27
14	Karye-i Merda-i Ülya	-	150	-	46	-	27-28
15	Karye-i Ercene Tabi-i M(ezbur)	-	100	200	100	-	28
16	Karye-i Naohreb-i Ülya Ma'a Mahalle-i	-	100	80	80	-	28
17	Karye-i Ocorcal	-	558	100	50	-	28-29
18	Karye-i Corahet	-	50	30	10	-	29
19	Karye-i Arculi Tabi-i M (ezbur)	-	253	200	100	-	29
20	Karye-i Çakidula Tabi-i M(ezbur)	-	120	150	30	-	29
21	Karye-i Tavanğel	-	100	200	130	-	29-30
22	Karye-i Heg Tabi-i M(ezbur)	-	-	100	100	-	30
23	Karye-i Kilse-i Monastr	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					30
24	Karye-i Kilse-i Moğni	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					30
25	Karye-i Baral-i Süfla	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					30
26	Karye-i Sabzara Nezd-e Karye-i Ercene	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					
27	Karye-i Muharli	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					30
28	Çiftlik-i Kılağuz Kasım	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					30
Toplam		-	2.166	3.070	1.922	230	

Kaynak: Nahiye-i Kuzay Der Liva-İ Ahıska (Cikia, 1947: 6-7, 23-50; Ttd. 12; 22-31)

3. Ude Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

Ude Nahiyesi'nde 51 karyenin vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiştir. Beş karyenin ve tahrir defterinde Ude Nahiyesi vergi üniteleri sıralamaında 57. Sırada yer alan "Karye-i Debr Kezaval…" bağlı Ude Nahiyesi Zarzma köyü yakınlığında bulunan dökümsüz 500 akçelik vergisi olan Kord mezrasının ise toplam vergi hâsılatı kaydolunmuştur. Bu 5 karyeden hangi vergiler alındığı yazılmamıştır. Ayrıca nahiyede bir yaylak, bir çayır ve bir mezraa vergi ünitesi olarak belirtilmiş ve onların yıllık hâsılatı kayıt altına aınmıştır. Ude Nahiyesi'nde toplam 58 vergi ünitesi bulunmaktadır. Ude Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Orçoşan-i Ülya ve Süfla, Lelovan,

Somehtuban, Gorgul karyelerinden alınan 920 akçe ağnâm vergisi *âdet-ağnâm*, Meydan, İrka, Bolacur, Sise, Marel-i Süfla, Marel-i Ülya, Zanav-i Ülya, Zanav-i Süfla, Zanav-i Veset, Komarod, Pareha-i Ülya, Aral, Ğorze, Koraşen, Kaharet, Çorçan, Karatuban, Samkure, Valison, Hona, Dunes, Dersel, Sairmiya, Çorçiş, Hura, Çobaşen, Avher, Mohe-i Ülya, Kehvan, Amha, Hamhamur, Mlaşe-i Büzürg, Zazalo, Zinze, Tsarabastuban, Kortohet, Zarta, Osize, Zakulet, Avazana, Kvab-i Cuvar, Gorgamlaşe, Mlaşe-i Küçük, Arzne, Kilise-i Zarzma, Tazar karyelerinden ise *"resm-i âdet-i ağnâm"* adı altında 11.735 akçe ağnâm vergisi hâsıl edilmektedir. Ude Nahiyesi'nden toplam 12.655 akçe ağnâm vergisinin alındığı tahrir kayıtlarında gözükmektedir. Nahiyenin Rabat Kale-i Ude, Ğveli, karyelerinden ise ağnâm vergisi alınmamaktadır.

Koyun vergisine göre Valison köyü 600 akçe vergisiyle ilk sırada olup onu 500 akçelik vergisiyle Kaharet, Hura, Hamhamur köyleri takip etmektedir. Mlaşe-i Küçük köyü 30 akçelik vergisiyle nahiyenin en az ağnâm vergisi olan karyesidir (Tablo 3).

Tablo 3. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Ude Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	Karyeler / Köyler	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Rabat Kale-i Ude	-	-	150	50	25	31-32
2	Karye-i Meydan Tabi-i M (ezbur]	-	60	60	60	30	32
3	Karye-i Orçoşan-i Ulya ve Süfla	180	-	200	50	-	32-33
4	Karye-i İrka Ma'a Mahalle-i	-	245	140	30	-	33
5	Karye-i Bolacur	-	100	50	60	-	33
6	Karye-i Sise Tabi-i M [ezbur]	-	100	100	60	-	33-34
7	Karye-i Marel-i Süfla Tabi-i Mezbur	-	300	200	50	-	34
8	Karye-i Marel-i Ülya	-	300	315	70	-	34
9	Karye-i Zanav-i Ülya	-	110	160	52	-	34-35
10	Karye-i Zanav-i Veset	-	200	150	58	-	35
11	Karye-i Komarod	-	200	250	100	-	35
12	Karye-i Lelovan	120	-	150	20	-	35
13	Karye-i Pareha-i Ülya	-	450	200	100	-	35-36
14	Karye-i Aral	-	150	100	100	-	36
15	Karye-i Ğorze Ma'a Mahalle-i	-	220	200	100	-	36
16	Karye-i Koraşen	-	300	400	100	-	36-37
17	Karye-i Kaharet	-	500	500	300	-	37
18	Karye-i Çorçan	-	150	100	50	-	37
19	Karye-i Karatuban	-	350	300	50	-	37
20	Karye-i Samkure	-	120	190	50	-	38
21	Karye-i Valison	-	600	500	150	-	38
22	Karye-i Hona	-	250	150	100	-	38
23	Karye-i Dunes	-	100	50	50	-	39
24	Karye-i Dersel	-	200	100	100	-	39
25	Karye-i Sairmiya	-	250	200	30	-	39
26	Karye-i Çorçis	-	140	300	250	-	39-40
27	Karye-i Somehtuban	460	-	350	50	-	40
28	Karye-i Hura	-	500	450	150	-	40
29	Karye-i Çobaşen	-	150	60	100	-	40-41
30	Karye-i Avher	-	250	100	50	-	41
31	Karye-i Mohe-i Ülya	-	250	350	100	-	41
32	Karye-i Kehvan	-	300	200	300	-	41
33	Karye-i Amha Ma'a Mahalle-i	-	350	120	250	-	41-42
34	Karye-i [Hamhamur][2]	-	500	240	500	-	42
35	Karye-i Mlaşe-i Büzürg	-	100	200	100	-	42
36	Karye-i Zazalo Tabi-i M[ezbur]	-	450	350	150	-	42
37	Karye-i Zinze Ma'a Mahalle-i	-	300	250	150	-	42-43
38	Karye-i Tsarbasuban	-	350	250	250	-	43
39	Karye-i Kortohet	-	200	200	30	-	43
40	Karye-i Zarta Tabi-i M[ezbur]	-	250	200	150	-	43
41	Karye-i Osize	-	150	250	100	-	44
42	Karye-i Zakulet	-	450	350	150	-	44
43	Karye-i Avazana	-	300	200	92	-	44
44	Karye-i Kvab-i Cuvar	-	150	100	100	-	44
45	Karye-i Hertvis	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					44
46	Karye-i Satlel	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					44
47	Karye-i İrema	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					44
48	Karye-i Gorgamlaşe		450	350	200		45
49	Yaylak-i Tlil	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					45
50	Çayır-i Hasiye	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					45
51	Karye-i Mlaşe-i Küçük		30	30	20	-	45
52	Karye-i Arzne	-	450	350	94	-	45
53	Karye-i Ğveli Nezd-e Karye-i…	-	-	100	150	-	45
54	Karye-i Gorgul	160	-	150	100	-	46
55	Karye-i Kilse-i Zarzma	-	350	150	100	-	46
56	Karye-i Tazar	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					46
57	Karye-i Debr Kezaval		60	50	32		46
	Mezra-i Kord nezd-e Zarzma tâbi'-i Ude	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					46
58	Karye-i Smarza	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					46
		920	11.735				
		12.655		10.615	5.658	55	

Kaynak: Nahiye-i Ude (Cikia, 1947: 7-8, 50-71; TTD. 12-13; 31-46)

[2] Harfler üzerinde nokta olmadığından okunması çok zordur.

4. Koblian Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

Koblian Nahiyeai'ndeki 17 vergi ünitesinden 7'sinin tam tahrir dökümü verilmiştir. 9 karye ve bir mezraanın ise yıllık toplam vergi hâsılatı kaydolunmuş ve bu hâsılatın hangi vergi kalemlerinden oluştuğu hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Koblian Nahiyesi'nin İcaret köyünden 150 akçe *"âdet-i ağnâm"*, Goderzi, Hortuban, Apiyet-i Büzürg, Sihruç ve Çeçla köylerinden ise toplam 1.000 akçe *"resm-i âdet-i ağnâm"* adı altında ağnâm vergisi tahsil edilmektedir. Koblian Nahiyesi'nden toplam 1.150 akçe ağnâm vergisinin alındığı tahrir kayıtlarında gözükmektedir. Nahiyenin Çala köyünden ise ağnâm vergisi alınmamaktadır.

Çeçla köyü 450 akçelik vergisiyle nahiyenin en çok ağnâm vergisi ödeyen karyesidir. En az ağnâm vergisi ödeyen köy ise 50 akçelik vergisi olan Sihruc karyesidir (Tablo 4).

Tablo 4. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Koblian Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	Karyeler / Köyler	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Ğağvi Nezd-e Karye-i Valison	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
2	Karye-i Goderzi	-	200	150	100	-	47
3	Karye-i Amkas	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
4	Karye-i Hidaleri	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
5	Karye-i Koret	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
6	Karye-i Zinze	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
7	Karye-i Zetuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
8	Karye-i Ğveli	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
9	Karye-i Ketmatuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					47
10	Karye-i Hortuban	-	150	150	100	-	47
11	Karye-i Kikibo	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					48
12	Karye-i Apiyet-i Büzürg	-	150	150	100	-	48
13	Karye-i Sihruc	-	50	160	10	-	48
14	Karye-i ÇeçlaMa'a Mahalle-i		450	-	300	150	48
15	Karye-i Çala	-	-	250	50	-	48
16	Mezra-i Cuculaze	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					48
17	Karye-i İicaret	150	-	15	-	-	49
	Toplam	150		875	660	150	

Kaynak: Nahiye-i Koblian Der Liva-i Ahıska (Cikia, 1947: 8, 72-75; Ttd. 13; 47-49).

5. Azğur Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

Toplam 61 vergi ünitesi olan Azğur Nahiyesi'nin 37 karye ve bir mahallenin vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiştir. 22 karye ve bir mezraanın toplam vergi hâsılatı kaydolunmuştur. Bu 22 karye ve bir mezraadan hangi vergiler alındığı yazılmamıştır. Azğur Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Moksev, Badela, Curel, Zğuder, Okire, Sinuban, Persa köylerinden tahsil edilen 1200 akçe ağnâm vergisi *"âdet-i ağnâm"*, Orpola, Blorza, Hideti, Kopet, Kvirike, Tkemlovana, Sakunet, Agara, Tazar mahallesi, Tisel, Sinis, Zigilia, Giorgisminda, Çohta, Mugaret, Zurzana, Sirioh, Gurkel, Korta, Beyt, Sohteb, Godes, Slesa, Kolsan, Zoret, Zatha, Kvabi, Demotia karyelerinden ve Tazar mahallesinden ise *"resm-i âdet-i ağnâm"* adı altında 6.320 akçe ağnâm vergisi hâsıl edilmektedir. Azğur Nahiyesi'nden toplam 7.520 akçe ağnâm

vergisinin alındığı tahrir kayıtlarında gözükmektedir. Azğur Nahiyesi'nin Rabat Kale-i Azğur, Dviri ve Monastr karyelerinden ise ağnâm vergisi alınmamaktadır.

Azğur Nahiyesi'nin en fazla ağnâm vergisi ödeyen karyesi 550 akçelik vergisi ile ilk sırada yer alan Zurzana köyüdür. Onu 500 akçelik vergisiyle Sinis köyü takip etmektedir. 450 akçelik vergisiyle 3. sırada olan Giorgisminda köyünü 400 akçelik vergisiyle Zatha köyü takip etmektedir. Azğur Nahiyesi'nin en az ağnâm vergisi ödeyen köyü ise Badela ve Demotia'dır. Onların yıllık vergi hâsılatı 50'şer akçedir (Tablo 5).

Tablo 5. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Azğur Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	Karye	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Rabat Kale-i Azğur	-	-	150	100	50	49-50
2	Karye-i Orpola	-	100	100	100	-	50
3	Karye-i Blorza	-	150	300	100	100	50
4	Karye-i Hideti	-	150	200	100	50	50-51
5	Karye-i Gelesuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					51
6	Karye-i Kopet	-	200	150	100	-	51
7	Karye-i Kvirike	-	200	150	200	-	51
8	Karye-i Tkemlovana	-	100	100	50	-	51
9	Karye-i Sakunet	-	300	350	250	120	52
10	Karye-i Agara	-	250	250	200	-	52
11	Karye-i Dviri	-	-	100	100	50	52
12	Karye-i Dğvari	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					52
13	Mahalle-i Tazar i	-	120	90	-	-	53
14	Karye-i Tisel	-	300	350	250	-	53
15	Karye-i Ugaret	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					53
16	Karye-i Zeduban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					53
17	Karye-i Moksev	250	-	100	150	-	53
18	Karye-i Sakvirike	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					53
19	Karye-i Sinis	-	500	100	150	-	54
20	Karye-i Cebuzi	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					54
21	Karye-i Badela	50	-	50	70	-	54
22	Karye-i Orskavi	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					54
23	Karye-i Curel	200	-	200	100	-	54
24	Karye-i Zğuder	200	-	100	50	-	54-55
25	Karye-i Okire	150		300	100		55
26	Karye-i Zigilia	-	350	450	200	-	55
27	Karye-i Sinuban	150	-	100	150	100	55
28	Karye-i Persa	200	-	250	100	-	56
29	Karye-i Giorgisminda		450	250	100	-	56
30	Karye-i Çohta	-	120	150	70	50	56
31	Karye-i Mugaret	-	250	200	200	-	56-57
32	Karye-i Zurzana	-	550	150	150	-	57
33	Karye-i Sirioh	-	350	160	120	-	57
34	Karye-i Gurkel	-	60	50	30	20	57-58
35	Karye-i Korta	-	120	80	50	-	58
36	Karye-i Beyt	-	200	50	29	-	58
37	Karye-i Rabat Kale-i Seahase	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					58
38	Karye-i Suhan	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					58
39	Karye-i Agara	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					58
40	Karye-i Sohteb	-	250	300	35	-	58
41	Karye-i Buselta	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					58
42	Karye-i Peslet	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					58
43	Karye-i Godes	-	100	90	30	-	59
44	Karye-i Slesa	-	100	50	50	30	59
45	Karye-i Kolsan	-	150	100	150	50	59
46	Karye-i Zoret	-	250	300	50	40	59
47	Kare-i Zatha	-	400	300	100	50	60
48	Kare-i Agara	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					60
49	Karye-i Kvabi		200	200	90	50	60
50	Karye-i Abkalta	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					60
51	Karye-i Nekepaz	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					60
52	Karye-i Rabat-i Leknar	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					60
53	Karye-i Monastr	-	-	100	100	50	60
54	Karye-i Demotia	-	50	100	40		60-61
55	Karye-i Karakuzay	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
56	Karye-i Sazare	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
57	Karye-i Verana Çeçerek	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
58	Mezra-i Adabuk	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
59	Karye-i Tevdoretuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
60	Karye-i Bereketuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
61	Karye-i Tkis	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					61
		1.200	6.320				
	Toplam	7.520		6.570	4.014	810	

Kaynak: Nahiye-i Azğur Der Liva-i Ahıska (Cikia, 1947: 8-9, 76-109; TTD. 13-14; 49-61)

6. Altunkal'a Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

Altunkal'a Nahiyesi'nde 17 vergi ünitesi bulunmaktadır. Bu vergi ünitelerinden 14 karyenin vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiş olup 3 karyenin ise yalnız vergi hâsılatı tahrir defterinde kayıtlara geçmiştir. Altunkal'a Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Smada-i Küçük, Smada-i Büzürg, Koblian ve Varhan köylerinden hâsıl olunan 1654 akçe ağnâm vergisi *"âdet-i ağnâm",* Entel-i Süfla, Hevaşen, Phero, Entel-i Ülya, Plate, Şolaver, Belnara, Adigün ve Sire köylerindenalınan 3.620 akçe ağnâm vergisi ise kayıtlarda *"resm-i âdet-i ağnâm"* adı altında kaydolunmuştur. Altunkal'a Nahiyesi'nden toplam 5.274 akçe ağnâm vergisinin alındığı tahrir kayıtlarında gözükmektedir. Altunkal'a Nahiyesi'nin Rabat Kale-i Altunkal'a karyesinden ağnâm vergisi alınmamaktadır.

Altunkal'a Nahiyesi'nin en fazla ağnâm vergisi ödeyen karyesi 1000 akçelik vergisi olan Belnara köyüdür. 500 akçelik vergileri ile Hevaşen ve Şolaver köyleri ikinci sırayı paylaşmaktadır. 450 akçe ağnâm vergisi olan Entel-i Ülya 3. sırada yer almaktadır. Altunkal'a Nahiyesi'nin en az ağnâm vergisi ödeyen köyü ise Sire köyüdür. Onun yıllık ağnâm vergi hâsılatı 120 akçedir (Tablo 6).

Tablo 6. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Altunkal'a Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	Karyeler / Köyler	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Rabat-i Altunkal'a	-	-	350	200	-	62
2	Karye-i Entel-i Süfla	-	300	250	200	-	62
3	Karye-i Smada-i Küçük	210	-	100	150	-	62
4	Karye-i Smada-i Büzürg	550	-	250	300	-	62-63
5	Karye-i Koblian	300	-	120	150	-	63
6	Karye-i Varhan	594	-	500	350	-	63
7	Karye-i Hevaşen	-	500	250	100	-	63
8	Karye-i Kilse-i Çule	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					63
9	Karye-i Oğavmermo	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					63
10	Karye-i Nakurdev	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					63
11	Karye-i Phero	-	250	250	150	-	64
12	Karye-i Entel-i Ülya	-	450	450	350	-	64
13	Karye-i Plate	-	300	100	100	50	64
14	Karye-i Şolaver	-	500	250	222	100	64
15	Karye-i Belnara	-	1000	300	381	100	65
16	Karye-i Adigün Tabi-i Altunkal'a	-	200	150	100	-	65
17	Karye-i Sire	-	120	100	600	-	65-66
	Toplam	1.654	3.620				
	Toplam	5.274		3.400	3.353	250	

Kaynak: Nahiye-i Altunkal'a Der Liva-i (Cikia, 1947: 9, 109-117; TTD. 14; 62-66)

7. Otskhe Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

H. 1003 /M. 1595 tarihli tahrir defterine göre Çıldır, Nâm-ı diğer Ahıska Sancağı'nın Otskhe Nahiyesi'nde toplam 25 vergi ünitesi bulunmaktadır. Bunlardan 23'ü karye /köy/, bir adeti Çayır ve bir adeti de Çiftliktir. Karyelerden 18'inin tam tahrir dökümü verilmiş diğer 5 karye, bir çiftlik ve bir çayırın ise yalnız vergi hâsılatı kaydedilmiş olup hangi vergi kalemlerinden oluştuğu belli değildir. Otskhe Nahiyesi'nden tahsil edilen ağnâm vergisi "resm-i âdet-i ağnâm" olarak tahrir defterine kayd edilmiştir. Otskhe Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Herhem, Karcuvar, Kikinet, Untsa,

Sahnitskaro, Zaden, Çihel, Hevatuban ve Monastr köylerinden "resm-i âdet-i ağnâm" adı altında toplam 1.130 akçe ağnâm vergisi alınmaktadır. Nahiyenin tam tahrir dökümü verilmiş olan Rabat Kale-i Otskhe, Gorcuvar, Çurçuto, Gora, Sahan köylerinden ağnâm vergisi alınmamaktadır. Koyun vergisine göre Sahnitskaro ve Monastr köyleri 200 akçelik vergisiyle Otskhe Nahiyesi'nde 1. sırayı paylaşmaktadırlar. Nahiyenin en az ağnâm vergisi ödeyen karyesi ise Karcuvar köyüdür. Onun senelik ödediği ağnâm vergisi 30 akçedir. Otskhe Nahiyesi'nden "âdet-i ağnâm" adı altında vergi alınmamaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Otskhe Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	Karyeler / Köyler	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Rabat Kale-i Otskhe	-	-	350	40	50	67
2	Karye-i Gorcuvar	-	-	200	50	26	68
3	Karye-i Çurçuto	-	-	150	100	74	68
4	Karye-i Gora	-	-	500	100	78	68
5	Karye-i Sahan	-	-	150	50	24	68-69
6	Karye-i Herhem	-	120	120	32	30	69
7	Karye-i Abastuban	-	-	400	164	-	69
8	Karye-i Rabat Kale-i Nomaskerd	-	-	550	80	-	70
9	Karye-i Maholu	-	-	150	50	-	70
10	Karye-i Karcvar	-	30	175	50	22	70
11	Karye-i Harcam	-	-	175	50	40	70
12	Karye-i Kikinet	-	150	150	30	18	70
13	Karye-i Tskutacvar	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					70
14	Karye-i Unsa	-	60	50	10	-	71
15	Karye-i Sahnissharo	-	200	77	32	-	71
16	Karye-i Zaden	-	150	130	50	-	71
17	Karye-i Çihel	-	150	100	30	20	71-72
18	Karye-i Sabudara	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					72
19	Karye-i Hevatuban	-	70	80	30	12	72
20	Karye-i Budaklde	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					72
21	Karye-i Tatvet	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					72
22	Karye-i Monastr	-	200	150	100	38	72
23	Çayır-i Meydan	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					72
24	Çiftlik Hızır Miralayi	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					72
25	Karye-i Gorgetuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					72
	Toplam	-	1.130	3.657	1.048	432	

Kaynak: Nahiye-i Otskhe Der Liva-i Akhıskha (Cikia, 1947: 9-10, 118-128; TTD. 15; 67-73)

8. Aspinza Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

Aspinza Nahiyesi'nde 35 karyenin vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiştir. Altı karyenin ise toplam vergi hâsılatı kaydolunmuştur. Bu 6 karyeden hangi vergiler alındığı yazılmamıştır. Ayrıca nahiyede bir mezraa ve "Öşr-i şikar-i mahi nehr-i Kür" vergi ünitesi olarak belirtilmiş ve onların yıllık hâsılatı kayıt altına aınmıştır. Mezraada da hangi vergi kalemlerinin olduğu bilinmemektedir. "Öşr-i şikar-i mahi nehr-i Kür" den zaten belli olduğu gibi Kür Nehri'nden tutulan balık anlamındadır. Aspinza Nahiyesi'nde toplam 43 vergi ünitesi bulunmaktadır. Aspinza Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş ünitelerden Zurzel-i Ülya, Tamala karyelerinden alınan 620 akçe ağnâm vergisi "âdet-ağnâm", Gora, Sahudabel, Onğora, İntora-i Ülya, Bovisskaro, Askilvana, Karta, Caboet, Betlem, Erkota, Peritshe, Hvlişa, Ğemze, İdumala, İndusa, Rabat Kale-i Kohta, Varnet, Rustavi, Skaltbila, İncğora, Oşora-i Süfla, Agara, Ota, Zir, Mlaşhev, Bokta-i Ülya, Peritshev karyelerinden ise "resm-i âdet-i ağnâm" adı altında 5.670 akçe ağnâm vergisi hâsıl edilmektedir. Aspinza Nahiyesi'nden toplam 6.290 akçe ağnâm vergisinin alındığı tahrir

kayıtlarında gözükmektedir. Nahiyenin Rabat Kale-i Aspinza, Mushi, Ahalşen, Kanubar, Oşora-i Ülya, Bokta-i Süfla karyelerinden ise ağnâm vergisi alınmamaktadır.

Koyun vergisine göre Onğora, Karta, İdumala, İndusa, Zir, Bokta-i Ülya karyeleri 350 akçe vergileriyle Aspinza Nahiyesi'nde 1. sırayı paylaşmaktadırlar. Nahiyenin en az ağnâm vergisi ödeyen köy ise İncğora'dır. Bu köyden yıllık tahsil edilen ağnam vergisinin miktarı 20 akçedir (Tablo 8).

Tablo 8. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Aspinza Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	[Karyeler / Köyler]	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Rabat Kale-i Aspinza	-	-	450	50	50	73
2	Karye-i Zurzel-i Ulya	320	-	320	10	10	73-74
3	Karye-i Mushi	-	-	125	50	86	74
4	Karye-i Gora Ma'a mezrai Koret	-	100	50	50	20	74-75
5	Karye-i Sahudabel	-	200	300	50	-	75
6	Karye-i Ahalşen	-	-	155	100	40	75
7	Karye-i Onğora	-	350	130	16	-	75
8	Karye-i İntora-i Ulya	-	100	50	20	-	75
9	Karye-i Bovisskaro	-	200	75	38	-	76
10	Karye-i Askilvana	-	200	175	100	-	76
11	Karye-i Karta	-	350	300	58	-	76
12	Karye-i Tamala	300	-	175	50	-	76
13	Karye-i Caboet	-	100	50	20	-	76
14	Karye-i Betlem	-	150	50	50	-	77
15	Karye-i Erkota	-	150	75	50	-	77
16	Karye-i Peritshe	-	250	70	46	-	77
17	Karye-i Hvilişa	-	60	80 /resm-i yonca/	24	-	77
18	Karye-i Ğemze	-	150	100	60	-	77-78
19	Karye-i İdumala	-	350	100	50	-	78
20	Karye-i İndusa	-	350	175	50	22	78
21	Karye-i Rabat Kale-i Kohta	-	225	100	30	14	78
22	Karye-i Varnet	-	200	125	50	24	78-79
23	Karye-i Rustavi	-	250	200	50	-	79
24	Karye-i Skaltbila	-	300	150	100	-	79
25	Karye-i Kanubar	-	-	275	150	50	79
26	Karye-i İncgora	-	20	20	65	25	79-80
27	Karye-i Oşora-i Ulya	-	-	125	50	20	80
28	Karye-i Oşora-i Sufla	-	240	125	36	50	80
29	Karye-i Bokta-i Sufla	-	-	100	44	25	80
30	Karye-i Agara ma'a çayır	-	125	-	28	20	80-81
31	Karye-i Ota	-	250	100	188	100	81
32	Karye-i Zir	-	350	200	100	-	81
33	Karye-i İntora-i Sufla	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					81
34	Karye-i Mlaşhev	-	250	100	100	-	81-82
35	Karye-i Bokta-i Ulya	-	350	250	100	-	82
36	Karye-i Peritshev	-	50	50	20	-	82
37	Karye-i Karkulani	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
38	Karye-i Mamasminda	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
39	Karye-i Hiduret	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
40	Karye-i Ukan Kulis	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
41	Mezra-i Şoreta	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
42	Öşr-i şikar-i mahi nehr-i Kür	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
43	Karye-i Haraba nezd-e Peritshev	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					82
		620	5.670				
	Toplam	6.290		4.925	2.033	556	

Kaynak: 8. Nahiye-i Aspinza Der Liva-i M [Ezbur] (Cikia, 1947: 10, 129-147; TTD. 15; 73-83)

9. Çeçerek Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm vergisi

61 vergi ünitesi olan Çeçerek Nahiyesi'nin 43 karyesinin vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiştir. 15 karye ve 3 mezranın ise toplam vergi hâsılatı kaydolunmuştur. Bu 15 karye ve 3 mezradan hangi vergiler alındığı yazılmamıştır. Çeçerek Nahiyesi'nden hâsıl olunan koyun vergisine gelince tam tahrir dökümü verilmiş 43 vergi ünitesinin Samtskup, Anda, Tribon, Komako, Kisetip, Çorço, Puğa, Tibet-i Süfla, Andriasminda, Brcom, Ahtila, Molaretuban, Berdeketuban, Mamleshev, Ğrel, Agara, Kaklior, Mamaçihet-i Ülya, Odanda, Hevot, Kantiet, Çoçeb-i Ülya ve Süfla, Monastr, Ohera, Mlaşhev, Maiket, Oloda, Gorgeban, Nâm-ı diğer Haçatuban'dan oluşan 28 köyünden elde edilen 6.221 akçe ağnâm vergisi "resm-i âdet-i ağnâm" adı altında tahrir defterinde kayıtlara geçmiştir. Nahiyenin Rabat Kale-i Çeçerek, Çeçerek-i Ülya, Zurzel-i Küçük, Giorgisminda, Toba, Uravel, Sğorza, Monastr, Çobaret, Entel, Ğrma, Orsep, Vaşlob, Pursel, Şoraşet karyelerinden ise ağnâm vergisi hâsıl edilmemektedir.

Çeçerek Nahiyesi'nin en fazla ağnâm vergisi ödeyen karyesi 500 akçelik vergisi ile ilk sırada olan Borcom köyüdür. Onu 450 akçelik vergisiyle Çorço köyü takip etmektedir. 400 akçelik vergisiyle 3. sırada Agara köyü yer almaktadır. Çeçerek Nahiyesi'nin en az ağnâm vergisi ödeyen köyü ise Berdeketuban köyüdür. Onun yıllık vergi hâsılatı 80 akçedir (Tablo 9).

Tablo 9. 1595 Tarihinde Ahıska Sancğı Çeçerek Nahiyesi'nden Tahsil Edilen Ağnâm ve Onunla İlgili Vergi Kalemleri

No	[Karyeler / Köyler]	Âdet-i Ağnâm	Resm-i âdet-i Ağnâm	Resm-i Yonca ve Giyah	Resm-i Yaylak	Resm-i Yatak	Sayfa No TTD
1	Karye-i Rabat Kale-i Çeçerek	-	-	50	50	30	83
2	Karye-i Çeçerek-i Ülya	-	-	50	80		83
3	Karye-i Çeçerek-i Süfla						83
4	Karye-i Samtskup	-	100	100	22	-	83
5	Karye-i Zurzel-i Küçük	-	-	550	350	144	83-84
6	Karye-i Anda	-	250	100	100	-	84
7	Karye-i Giorgisminda	-	-	60	88	40	84
8	Karye-i Tribon	-	240	50	50	-	84
9	Karye-i Komako	-	250	150	40	50	84-85
10	Karye-i Toba	-	-	250	100	64	85
11	Karye-i Uravel	-	-	-	150	-	85
12	Karye-i Kisetip	-	100	45	40	-	85-86
13	Karye-i Çorço	-	450	75	50	24	86
14	Karye-i Sğorza	-	-	350	150	50	86
15	Karye-i Monastr	-	-	135	50	41	87
16	Karye-i Puğa Tabi-i M [ezbur]	-	150	50	50	26	87
17	Karye-i Tibet-i Süfla	-	350	250	176	-	87
18	Karye-i Andriasminda	-	150	150	50	20	87-88
19	Karye-i Borcom	-	500	175	100	-	88
20	Karye-i Ahtila	-	150	150	60	-	88
21	Karye-i Tibet-i Ülya						88
22	Karye-i Çobaret	-	-	125	100	32	88-89
23	Karye-i Molaretuban	-	200	45	50	-	89
24	Karye-i Berdeketuban	-	80	30	16	-	89
25	Karye-i Mamleshev	-	166	100	50	-	89
26	Karye-i Ğrel-i Ma'a Mezra'a	-	120	45	50	20	89-90
27	Karye-i Entel	-	-	350	384	180	90
28	Karye-i Agara	-	400	350	150	55	90
29	Karye-i Ğrma	-	-	300	200	242	90
30	Karye-i Kaklior	-	350	150	100	76	90
31	Karye-i Mamaçihet-i Ülya	-	125	50	50	20	91
32	Karye-i Odanda	-	150	100	50	-	91
33	Karye-i Hevot Ma'a Mahallat	-	300	100	42	70	91
34	Karye-i Orsep	-	-	100	100	34	91-92
35	Karye-i Kantiet	-	200	175	100	54	92
36	Karye-i Vaşlob	-	-	175	100	44	92
37	Karye-i Çoçeb-i Ülya ve Süfla	-	300	150	50	-	92
38	Karye-i Pursel	-	-	150	200	94	92
39	Karye-i Şoraşet	-	-	200	144	-	92
40	Hohon						92
41	Karye-i Monastr	-	200	50	100	34	92
42	Karye-i Ohera	-	350	100	100	50	93
43	Karye-i Mlaşhev Ma'a Bağat	-	190	100	50	26	93
44	Karye-i Maiket	-	150	75	50	50	93
45	Karye-i Bostan						93
46	Karye-i Oloda Tabi-i M [ezbur]	-	150	175	46		93-94
47	Karye-i İnpolo						94
48	Karye-i Mğrian						94
49	Karye-i Gorgeban Nam-ı Diğer	-	100	50	22	-	94
50	Karye-i Kurdosan Der Belâ-i	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
51	Karye-i Abatuban	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
52	Karye-i Kardelani	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
53	Karye-i Satliye	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
54	Karye-i Maluleshev	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
55	Karye-i Okel [Oket]	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
56	Karye-i Hakiza Ma'a Mezra-i	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
57	Mezra-i Ahalket	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
58	Mezra-i Sagugla	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
59	Karye-i Hura	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
60	Mezra-i Sakorishev ve Saso	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
61	Mezra-i Ahaltaba Nezd-e Karye	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
62	Karye-i Ohuma-i Ülya ve Süfla	Tam Tahrir Dökümü Olmayan Vergi Ünitesi					94
		-	6.221	5.985	4.066	1.570	

Kaynak: Nahiye-i Çeçerek Der Liva-i M [Ezbur] (Cikia, 1947: 10-11, 148-171; TTD. 16; 83-95)

Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre En Çok ve En Az Ağnâm Vergisi Ödeyen Karyeleri

Ahıska Sancağı'nın en çok ağnâm vergisi olan nahiyesi Ude Nahiyesi'dir. Onun ağnâm vergisinin miktarı 12.655 akçedir. En az vergisi olan nahiye ise Koblian Nahiyesi'dir. Onun vergisi 1.150 akçedir. Ahıska Sancağı genelinde en fazla ağnâm vergisi ödeyen Altunkal'a Nahiyesi'nin Belnara köyüdür. Onun yıllık vergisi 1.000 akçedir. Sancağın en az vergisi olan köyü ise Güney Nahiyesi'nin Şorabad Köyü'dür. Ondan hâsıl edilen yıllık ağnâm vergi miktarı 4 akçedir (Tablo 10).

Tablo 10: Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre En Çok ve En Az Ağnâm Vergisi Ödeyen Karyeleri

Sıra No	Nahiyeler	Âdet-i Ağnâm, Akçe	Resm-i Âdet-i Ağnâm, Akçe	Toplam Ağnâm Vergisi, Akçe	En Çok Ağnâm Vergisi Olan Köy	Miktarı, Akçe	En Az Ağnâm Vergisi Olan Köy	Miktarı, Akçe
1	Güney	634	2.289	2.923	Klde	900	Şorabad	4
2	Kuzay	-	2.166	2.166	Ocorcal	558	Corahet	50
3	Ude	920	11.735	12.655	Valison	600	Mlaşe-i Küçük	30
4	Koblian	150	1000	1.150	Çeçla	450	Sihruc	50
5	Azğur	1.200	6.320	7.520	Zurzana	550	Badela, Demotia	50
6	Altunkal'a	1.654	3.620	5.274	Belnara	1.000	Sire	120
7	Otskhe	-	1.130	1.130	Sahnitskaro ve Monastr	200	Karcuvar	30
8	Aspinza	620	5.670	6.290	Onğora, Karta, İdumala, İndusa, Zir, Bota-i Ülya	350	İncğra	20
9	Çeçerek	-	6.221	6.221	Borcom	500	Berdeketuban	80
	Toplam	5.178	40.151	45.329				

Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre Vergi Üniteleri

Çıldır, nâm-ı diğer Ahıska Sancağı'nda toplam 340 vergi ünitesi bulunmaktadır. Bunlardan 324'ü karye (Karyelerden 245'in vergi kalemlerine göre tam tahrir dökümü verilmiş, 79 karyenin ise yalnız vergi hâsılatı kaydolunmuştur), tam tahrir dökümü olan bir mahalle, 11 mezraa, bir yaylak, iki çayır, iki çiftlik ve bir balık öşrünü teşkil etmektedir (Tablo 11).

Tablo 11: Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre Vergi Üniteleri

Sıra No	Nahiyeler	Toplam Vergi Üniteleri	Tam Tahrir Dökümü Verilmiş Olan Karyeler	Yalnız Vergi Hâsılatı Yazılmış Olan Karyeler	Mahalle	Mezralar	Yaylak	Çayırlar	Çiftlikler	Balık Öşrü
1	Güney	30	18	9	-	3	-	-	-	-
2	Kuzay	28	22	5	-	-		-	1 (Kılavuz Kasım'ın Çiftliği)	-
3	Ude	58	51	5	-		1	1	-	-
4	Koblian	17	7	9	-	1	-	-	-	-
5	Azğur	61	37	22	1 (tam Tahrirli)	1	-	-	-	-
6	Altunkal'a	17	14	3	-	-	-	-	-	-
7	Otskhe	25	18	5	-	-	-	1	1	-
8	Aspinza	43	35	6	-	1	-	-	-	1
9	Çeçerek	62	43	15	-	3	-	-	-	-
	Toplam	340	245	79	1	9	1	2	2	1

Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre Tahrir Dökümü Verilmiş Karyelerin Ağnâm Vergisi Olan ve Olmayan Ünitelerinin Sayı ve Yıllık Hâsılatı

Çıldır Eyâleti Ahıska Sancağı 9 nahiyeden oluşmaktadır. Bu 9 nahiyede toplam 245 karye ve bir mahhalenin tam tahrir dökümü verilmiştir. Tahrie dökümü verilmiş olan karyelerin 24'de koyun vergisi "Âdet-i Ağnâm", 175 karye ve bir mahalleden alınan bu vergi "Resm-i âdet-i ağnâm" adı altında hasıl edilmiştir. 47 vergi ünitesinden ise ağnâm vergisi hasıl edilmemektedir. Sancaktan toplam 5.178 akçe Âdet-i Ağnâm", 40.151 akçe "Resm-i âdet-i ağnâm" adı altında ağnâm vergisi tahsil edilmektedir. Ahıska Sancağı'ında genel toplam 45.329 akçe vergi hasıl edilmektedir (Tablo 12).

Tablo 12: Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre Tahrir Dökümü Verilmiş Karyelerin "âdet-i ağnâm", "resm-i âdet-i ağnâm" Vergisi Olan ve Ağnâm Vergisi Olmayan Ünitelerinin Sayı ve Vergi Hâsılatı

Sıra no	Nahiyeler	Tam Tahrir Dökümü Verilmiş Olan Karyeler		"Âdet-i Ağnâm" vergisi Olanlar		"Resm-i âdet-i ağnâm" vergisi olan karyeler		Ağnâm Vergisi Olmayan Karyeler
		karyeler	mahalle	Karye sayısı	Vergisi, Akçe	Karye sayısı	Vergisi, Akçe	
1	Güney	18	-	6	634	10	2.289	2
2	Kuzay	22	-	-	-	14	2.166	8
3	Ude	51	-	4	920	45	11.735	2
4	Koblian	7	-	1	150	5	1.000	1
5	Azğur	37	1	7	1.200	28+1 Mahalle	6.320	3
6	Altunkal'a	14	-	4	1.654	9	3.620	1
7	Otskhe	18	-	-	-	9	1.130	9
8	Aspinza	35	-	2	620	27	5.670	6
9	Çeçerek	43	-	-	-	28	6.221	15
	Toplam	245	1	24	5.178	175	40.151	47

KOYUNCULUKTAN ALINAN DİĞER VERGİLER

XVI. Yüzyıl sonlarında Ahıska Sancağı'nda hem yerli hem de konar-göçer hayat tarzına sahip reâya olmakla iki yönlü ekonomik faaliyet yürütülüyordu. Besledikleri hayvanlarla, hem kendi geçimlerini hem de kent deri sanayinin ve süt ürünlerinin ihtiyaç duyduğu ham maddeyi üretmekteydiler. Koyunları sancağın Güney, Kuzay, Ude, Koblian, Azğur, Altunkâl'a, Otskhe, Aspinza ve Çeçerek yaylaklaında otlatırlardı. Ahıska Sancağı'na başka yerden gelenlerin sahip oldukları koyunlardan yaylak, kışlak, otlak ve yatak adı altında bir miktar vergi alınmaktaydı. Bu vergiler, koyunları ile birlikte gelip, kışı Ahıska Sancağı'nda geçiren veya yazı bu sancakta otlatan ve yaylatanlardan sürü sayısına göre tahsil edilmekteydi. Başka yerden gelen bu koyunlardan 23. 962 akçe yaylak, 4. 221 akçe yatak resmi alınmaktaydı.

Resm-i Yonca ve Giyah

Ahıska Sancağı'nda hayvanların yiyecek ihtiyacını karşılamak için yonca ve çayırlıklar bulunmaktaydı. Devletin bu yonca ve çayırlıklardan vergi alındığı kanunnâmelerde ve tahrir defterlerinde görülmektedir. Osmanlı döneminde yonca ve çayırdan alınan bu vergi (Güçlü, 2014: 77), H. 1003 / M. 1595 tarihli tahrir defterinde de aynı ismle "Resm-i Yonca ve Giyah" şeklinde geçmektedir. Bu vergi kalemi Resm-i Yonca ve Resm-i Giyah vergi kalemlerinin

ortak adıdır. Yalnız Aspinza Nahiyesi'nin Hvlişa köyünden tahsil edilen 80 akçelik bu vergi "resm-i yonca" olarak kayıtlarda gözükmektedir. Bunları ayrı ayrılıkta açıklayalım:

1. Resm-i Yonca

Bu vergi kalemi hayvanlarını otlatmak için çayırlardan istifade eden reâya, hayvan yemi olarak kullanmak için biçtiği yonca için mülk sahibine her yıl ödediği bir vergidir. Biçilen yoncadan alınan bu vergi bazı sancaklarda aynen (bir araba yonca), bazı sancaklarda ise araba başına öşür olarak 5, 8, 10 akçe nakit alınırdı. Resm-i yonca ve giyah vergisi her yıl biçilen yonca ve çayırdan alınmaktaydı, biçilmeyen ve dinlendirme için boş bırakılan tarladan bu vergi alınmazdı (Bilge, 2015: 153).

2. Resm-i Giyah

Kanunnamelerde resm-i giyah, çayır öşrü ve çayır resmi gibi anılan bu vergi her yıl biçilen çayırdan alınmaktadır. Öşür olarak defterde yazıldığı miktarda alınırdı. Fazlası alınmazdı. Bu vergi ancak biçilen ottan alınırdı. Biçilmeyen ve dinlendirme için boş bırakılan tarladan bu vergi alınmazdı. Üç yıl sonra dinlendirilmiş tarladan çıkan otu kim biçerse sahib-i arza her arabaya 2 akçe ot resmi vermek zorunluğu vardı (Kazıcı, 2005: 134).

Ahıska Sancağı'nın 9 nahiyesinden alınan vergileri tahrir defteri kayıtlarına göre şu şekilde tablo halinde belirleyebildik (Tablo 13).

Tablo 13: Ahıska Sancağı'nın Nahiyelerine Göre En Çok ve En Az Resm-i Yonca ve Giyah Vergisi Ödeyen Karyeleri ve Yıllık Gelirleri

Sıra No	Nahiyeler	Resm-i Yonca ve Giyah	Nahiyenin En Çok Vergi Ödeyen Karyesi		Nahiyenin En Az Vergi Ödeyen Karyesi	
			Köy	Akçe	Köy	Akçe
1	Güney	3.413	Klde	680	Şorabet	5
2	Kuzay	3.070	Pamac-i Süfla	350	Corahet	30
3	Ude	10.615	Kaharet, Valison	500	Mlaşe-i Küçük	30
4	Koblian	875	Çala	250	İcaret	15
5	Azğur	6.570	Zigilia	450	Badela, Gurkel, Beyt, Slesa	50
6	Altunkal'a	3.400	Varhan	500	Smada-i Küçük, Plate, Sire	100
7	Otshe	3.657	Rabat Kale-i Nomaskert	550	Untsa	50
8	Aspinza[3]	4.925	Rabat Kale-i Aspinza	450	İncğora	20
9	Çeçerek	5.985	Zurzel-i Küçük	550	Berdeketuban	30
Toplam		42.510				

Resm-i Yaylak

Yaylak, köy halkının yaz mevsimini geçirmek ve ekonomi hayatlarını devam ettirmek için faydalandıkları yüksek yerlerdir (Cin, 1980: 4). Resm-i Yaylak dışardan gelen halkın hayvanlarından alınan, özellikle koyunların kışlaması karşılığında alınan vergidir. Osmanlı kanunnâmelerinde bu vergi resm-i yaylak, resm-i merâ-i, otlak resmi olarak geçmektedir (Çağatay, 1947: 509). Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli tahrir defteri kayıtlarında Ahıska Sancağı'nda bu vergi *resm-i yaylak* olarak tanımlanmıştır. Yaylak vergisi, sürülerini başka bir tımarda ve miri yaylaklarda otlatan sürü sahipleri ve konar-göçer reayadan yılda bir defa

[3] Tahrir defterinde "Resm-i Yonca ve Giyah" olarak kaydedilen bu vergi Hvlişa köyünde "resm-i yonca" olarak kayıtlara geçmiştir. Onun devlete ödediği vergi miktarı 80 akçedir.

alınmaktaydı. Ahıska içinde kayıtlı raiyetten ise alınmazdı. Yaylak resmi, ilkbaharda, nevruz zamanında alınmaktadır" (Çağatay, 1947: 510). Ahıska Sancağı'ndan tahsil edilen resm-i yaylak vergisinin miktarı 23.962 akçedir (Tablo 14).

Tablo 14. Ahıska Sancağı'nın Nahiyelerine Göre En Çok ve En Az Resm-i Yaylak vergisi Ödeyen Karyeleri ve Yıllık Gelirleri

Sıra No	Nahiyeler	Resm-i Yonca ve Giyah	Nahiyenin En Çok Vergi Ödeyen Karyesi		Nahiyenin En Az Vergi Ödeyen Karyesi	
			Köy	Akçe	Köy	Akçe
1	Güney	1.208	Köy	200	Şorabet	5
2	Kuzay	1.922	Turus	340	Çakidula	30
3	Ude	5.658	Pamac-i Süfla	500	Mlaşe-i Küçük	20
4	Koblian	660	Hamhamur	300	Sihuc	10
5	Azğur	4.014	Çeçla	250	Beyt	29
6	Altunkal'a	3.353	Sakunet, Tisel	600	Hevaşen, Plate, Adigün	100
7	Otshe	1.048	Sire	164	Çihel, Hevatuban	30
8	Aspinza[4]	2.033	Abastuban	188	Zurzel-i Ülya	10
9	Çeçerek	4.066	Ota	384	Berdeketuban	102
Toplam		23.962				

Resm-i Yatak

Resm-i Yatak, koyunculukla ilgili bir vergidir. Bu ağıl resm-i olarak da bilinmektedir (Emecen, 1988: 467-468). Ortaya çıkış tarihi bilinmeyen bu vergiyi ağnâma sahibi olanlar ödemekte yükümlü idiler. Prof. Dr. Ziya Kazıcı yatak / ağıl resminin BOA Maliyeden Müdevver Defter, s. 15174, s. 1'e dayanarak yatak / ağıl resminin 1004 / 1595 tarihinde *"âdet-i ağnâm"* ile birlikte yürürlüğe girdiğini tahmin edildiğini ifade etmektedir (Kazıcı, 2005: 157). Yaylak ve yatak resmi ile ilgili olan ağıl resmi Gürcistân Kanunnâmesi'nde şöyle ifade edilmektedir: "Ve ağıl resmi koyun kışladuğı takdirde olı-geldüğü kanun üzere her sürüden mütevassıt'ül-hâl bir koyun alına; sürüden ekall ise on koyuna bir akçe alınub ziyâde alınmaya. Ve sürünün 'alâsı üç yüz koyun ve evsatı iki yüz ve ednâsı yüz ve yüz ellidir (Barkan, 2001: 1989; Akgündüz, 1994: 577-586).

Ahıska Sancağı'nın nahiyelerine göre en çok ve en az *Resm-i Yatak* vergisi ödeyen karyeleri ve yıllık gelirleri tarafımızca düzenlenen tabloda belirtimişizdir (Tablo 15).

Tablo 15. Ahıska Sancağı'nın Nahiyelerine Göre En Çok ve En Az Resm-i Yatak vergisi Ödeyen Karyeleri ve Yıllık Gelirleri

No	Nahiyeler	Resm-i Yatak	Nahiyenin En Çok Vergi Ödeyen Karyesi		Nahiyenin En Az Vergi Ödeyen Karyesi	
			Köy	Akçe	Köy	Akçe
1	Güney	173	Çünte	50	Homa Ülya ve Süfla	5
2	Kuzay	230	Baral-i Büzürg-i Veset	100	Merek-i Küçük	10
3	Ude	55	Meydan	30	Rabat Kale-i Ude	25
4	Koblian	150	Çeçla	150	-	-
5	Azğur	810	Sakunet	120	Gurkel	20
6	Altunkal'a	250	Şolaver, Belnara	100	Plate	50
7	Otshe	432	Rabat Kale-i Otskhe	50	Hevatuban	12
8	Aspinza[5]	556	Ota	100	Zurzel-i Ülya	10
9	Çeçerek	1.570	Ğrma	242	Andriasmina, Ğrel, Mamlashev, Mamaçihet-i Ülya	20
Toplam		4.221				

[4] Tahrir defterinde "Resm-i Yonca ve Giyah" olarak kaydedilen bu vergi Aspinza Nahiyesi'nin Hvlişa köyünde "resm-i yonca" olarak kayıtlara geçmiştir. Onun devlete ödediği vergi miktarı 80 akçedir.
[5] Tahrir defterinde "Resm-i Yonca ve Giyah" olarak kaydedilen bu vergi Hvlişa köyünde "resm-i yonca" olarak kayıtlara geçmiştir. Bu köyden 80 akçe vergi tahsil edilmekteydi.

4. AHISKA SANCAĞI'NDAN TAHSİL EDİLEN ADET-İ AĞNÂM RESMİ'NİN YÖNTEMİ VE ZAMANI

525 No'lu (The 1574 Great Defter of Gurcistan Vilayet, 2016) ve 1574 tarihli "Kanunnâme-i Vilâyet-i Gürcistân"ın Farsça Mukaddemesinin bilgilerine dayanarak yapılan kayıtların Sultân Selim Hân'ın fermanıyla Defter Emini ve aynı Vilâyetin za'îmlerinden Hayreddin ile Kâtib Defter-i Dergâh-ı Âli kâtiblerinden Nebî tarafından yapıldğı görülmektedir (Akgündüz, 1994: 578). 21 yıl sonra yapılan 1595 tarihli tahrir defterinin de aynı kişilerce düzenlendiği kanısındayız. Ahıska'da tahsil edilen *âdet- i ağnâmın* 1595 yılında kimler tarafından tahsil edildiği kayıtlarına raslamasak da Çıldır beylerbeyi ve Çıldır defterdarı tarafından birlikte tayin eyledikleri görevliler / eminler / eliyle tahsil edildiğini ve tahsil edilen verginin merkezi hazineye gönderildiğini düşünmekteyiz. Ayrıca sancakta toplanan vergilerin Çıldır beylerbeyi ve defterdarı tarafından da görevlendirilen şahıslarca tahsil edildiği ihtimalını da gözönünde bulundurmamız gerekmektedir. Toplanan vergileri bir kısmının Çıldır Beylerbeği'ne maaş olarak veriliyor ve diğer masraflara tahsil olunuyordu. Geri kalan kısmı ise hazineye teslim edilirdi.

Gerek 1574 gerekse de 1595 tarihlerinde bütçede yer alan *âdet-i ağnâm* vergisi Ahıska'nın yerli gayrimüslim yerli reayasından tahsil edilmiştir.

Neşet Çağatay ağnâm vergisinin bazı yerlerde nevruzda yani Mart sonlarında, bazı bölgelerde ise abril iptidaında yani Nisan başlarında (Çağatay, 1947: 487), Feridun Emecen ise koyunun yavrulamasından sonra Nisan veya Mayıs aylarında (Emecen, 1988: 478) tahsil edildiğini belirtmektedir. Gürcistân Kanunnâmesi'ne göre ağnâm vergisi Ahıska bu genellemenin ikincisine uymaktadır. Ağnâm vergisi Osmanlı Devleti'nde genellikle her vilâyette Müslim ve gayrimüslim ayırt edilmeksizin 2 koyuna bir akçe alınıyordu. Gürcistân Kanunnâmesi'nde bu durum "Resm-i ağnâm iki koyuna bir akçe ve koyun ile kuzu bile sayılmak kanun olmışdır. Ve resm-i ağnâm dahi Abril ayında alınmak cemi' memâlikde kanundır" şeklinde ifade edilmiştir (Barkan, 2001: 198; Akgündüz, 1994a: 580).

H. 1003 / M. 1595 tarihli tahrir defterinden anlaşıldığına göre devlet bütçesinde yer alan âdet-i ağnâm ve resm-i âdet-i ağnâm vergisinin tamamı Ahıska Sancağı'nın yerli gayrimüslim halktan tahsil edilmiştir. Yerli halkın gayrimüslüm olması onlardan tahsil edilen *ispenç, hınzır* ve *şıra* vergilerinden anlaşılmaktadır.

H. 1003 / M. 1595 yılında tahsil edilen *âdet-i ağnâm* (5. 178 akçe), *resm-i âdet-i ağnâm* (40.151 akçe), *resm-i yonca ve giyah* (42.510 akçe), *resm-i yaylak* (23.962 akçe) ve *resm-i yatak* (4.221 akçe) vergilerinden tahsil edilip devlet hazinesine giren miktarının toplamı 116. 022 akçedir.

Ahıska Sancağı köylerinden tahsil edilen koyun ve koyunculukla ilgili 116. 022 akçelik bu vergi kimler tarafından tahsil edildiği tahrir defteri kayıtlarından belli olmamaktadır.

5. KOYUNCULUĞUN ÖNEMİ

Klâsik dönem (1300-1600) Anadolu köyü piyasaya kısmen açık olsa da kendi kendine yeterli idi. Ahıska Sancağı da bu dönemi yaşağından kendi ürettikleri ile kendini idare ettiği görülmektedir. Bu yüzden Ahıska Sancağı'nda XVI. Yüzyıl sonarında nüfusunun %99 gayrimüslim olmasına rağmen koyunculuk büyük önem arz etmektedir. Halk koyunlarun etinden, sütünden, derisinden, yününden faydalanmaktaydı. Bu daha fazla kazanç sağlamaya yönelik yetiştirilmekteydi. Ayrıca koyunların sütünden peynir, yağ, yoğurt gibi mamüller yapılmaktaydı. Koyunculuktan alınan gıda maddelerinin kendilerinden artık kalan kısmını Ahıska merkezde, Haşuri, Gori ve Tiflis gibi önemli şehirlerde pazarlıyor, hem ek kazanç sağlamış oluyor hem de kendi ihtiyaçlarını kentli tüccar ve zanaatkârlardan satın alıyordu. Onların yünü ve derisi sanaî için ham madde hem de ticarî kaynak olarak değerlendirilmekteydi. Köylü kadınlar koyunun yününü eğirip çorap, hırka, mont gibi giysiler de dokuyup hem kendileri için kullanıyor hem de pazarda satarak aile için ek gelir sağlıyorlardı. Koyunun derisinden odaya oturmak için de seriliyordu. Bu yüzden koyunculuğa her zaman büyük önem verilmiştir. Bu önemin en güzel örneği 1920 yılı 23 Nisan'da kurulan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi-1. Dönemde kabul olunan ilk ve 1 No'lu Ağnâm Resm-i Kanunudur. Bu kanun Hicrî 24.04.1336 M. 24.04.1920 tarihinde kabul edilmiş olup Resmi Gazetede 07.02.1337 tarih ve No: 1. olarak yayınlanmıştır. Bu kanunun metni Kanunlar Dergisi Cilt 1. Birleşik 2. Sayfa 38-40'da yer almaktadır (URL 1: https://www.tbmm.gov.tr. KANUNLAR; URL-2: Kanunların Numaraları ve Tarihçesi, 30 Aralık 2012).

SONUÇ

Hicri. 1003 / Miladi 1595 Tarihli Tapu Tahrir Defteri esas alınarak yapılan, "Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına Göre Ahıska Sancağı'nda Ağnâm Vergisi" adlı bu araştırmada Ahıska Sancağı örneğinde ağnam vergisinin aydınlatılmasına katkıda bulunmak amaçlanmış ve elde edilen sonuçlar ayrıntılı olarak izah edilmeye çaba gösterilmiştir. İncelemede, H. 1003 / M. 1595 tarihli tahrir defteri esas alınarak, XVI. Yüzyıl sonlarında Çıldır Eyâleti Ahıska Sancağı'ndan hâsıl edilen ağnâm ve onunla ilgili resm-i yonca ve giyah, yaylak ve yatak vergilerini değerlendirdiğimiz çalışmamızın sonuçlarını aşağıdaki gibi özetlememiz mümkündür:

1. İncelenen dönemde Ahıska Sancağı, Çıldır, Nâm-ı diğer Ahıska Eyâleti'nin bir sancağı olup, Güney, Kuzay, Ude, Koblian, Azğur, Altunkal'a, Otskhe, Aspinza ve Çeçerek nahiyelerinden teşkil olunmuştur. Sancak merkezi, Karye-i Rabat Kale-i Ahısha'dır. Ahıska aynı zamanda Çıldır Eyâleti ve Güney Nahiyesi'nin de merkezidir. Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına dayanarak Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre Tahrir Dökümü Verilmiş Karyelerin "âdet-i ağnâm", "resm-i âdet-i ağnâm" Vergisi Olan ve Olmayan Ünitelerinin Sayı tarafımızca belirledik ve tablo haline getirdik (Tablo 16).

Tablo 16: Ahıska Sancağı'nın Nahiyelere Göre Tahrir Dökümü Verilmiş Karyelerin "âdet-i ağnâm", "resm-i âdet-i ağnâm" Vergisi Olan ve Olmayan Ünitelerinin Sayı

Sıra no	Nahiyeler	Tam Tahrir Dökümü Verilmiş Olan Karyeler		"Âdet-i Ağnâm" vergisi Olanlar		"Resm-i âdet-i ağnâm" vergisi olan karyeler		Ağnâm Vergisi Olmayan Karyeler
		karyeler	mahalle	Karye sayısı	Vergisi, Akçe	Karye sayısı	Vergisi, Akçe	
1	Güney	18	-	6	634	10	2.289	2
2	Kuzay	22	-	-	-	14	2.166	8
3	Ude	51	-	4	920	45	11.735	2
4	Koblian	7	-	1	150	5	1.000	1
5	Azğur	37	1	7	1.200	28	6.320	3
6	Altunkal'a	14	-	4	1.654	9	3.620	1
7	Otskhe	18	-	-	-	9	1.130	9
8	Aspinza	35	-	2	620	27	5.670	6
9	Çeçerek	43	-	-	-	28	6.221	15
	Toplam	245	1	24	5.178	175	40.151	47

2- Çıldır Eyâleti Ahıska Sancağı'nın tam tahrir dökümü verilmiş Güney Nahiyesi'nin 16, Kuzay Nahiyesi'nin 14, Ude Nahiyesi'nin 49, Koblian Nahiyesi'nin 6, Azğur Nahiyesi'nin 35 karyesi ve bir mahallesi, Altunkal'a Nahiyesi 13, Otskhe Nahiyesi'nin 9, Aspinza Nahiyesi'nin 29 ve Çeçerek Nahiyesi'nin 28 köyünden ağnâm vergisi alınmaktaydı.

3- Hicrî 1003 tarihli tahrir defterinde "adet-i ağnâm" ve "resm-i adet-i ağman" olarak ismi geçen koyunculuk vergisine göre Güney Nahiyesi'nin Klde (960 akçe), Kuzay Nahiyesi,'nin Ocorcal (558 akçe), Ude Nahiyesi'nin Valison (600 akçe), Koblian Nahiyesi'nin Çeçla (450 akçe), Azğur Nahiyesi'nin Zurzana (550 akçe), Altunkal'a Nahiyesi'nin Belnara (1000 akçe), Otskhe Nahiyesi'nin Sahnitskaro, Monastr (200 akçe), Aspinza Nahiyesi'nin Onğora, Karta, İdumala, İndusa, Ziir, Bokta-i Ülya (350 akçe), Çeçerek Nahiyesi'nin Borcom (550 akçe) ilk sırada yer almaktadırlar.

4- H. 1003 / Milâdi 1595 tarihli tahrir kayıtlarına göre Ahıska Sancağı'nın Güney Nahiyesi'nden 2.923 akçe, Kuzay Nahiyesi'nden 2.166 alçe, Ude Nahiyesi'nden 12.655 akçe, Koblian Nahiyesi'nden 1.150 akçe, Azğur Nahiyesi'nden 7.520 akçe, Altunkal'a Nahiyesi'nden 5.274 akçe, Otskhe Nahiyesi'nden 1.130 akçe, Aspinza Nahiyesi'nden 6.290 akçe, Çeçerek Nahiyesi'nden 6.221 akçe olmakla toplam Ahıska Sancağı'ndan hâsıl edilen ağnâm vergiai 45.329 akçedir. "Âdet-i ağnâm" ve "Resm-i adet-i ağnâm" adı altında koyunculuktan gelir sağlanmakta olup Ahıska Sancağı genelinde yıllık elde edilen gelir toplamı 45.329 akçe teşkil etmektedir. İki koyuna bir akçe alındığına göre, toplam vergi miktarını ikiye bölersek sancaktaki koyun sayısını bulabiliriz. Buna göre Ahıska Sancağı genelindeki koyun sayısı 45.329: 2= 22.655 adettir.

Ahıska Sancağı'nın en çok ağnâm vergisi olan nahiyesi Ude Nahiyesi'dir. Onun ağnâm vergi miktarı 12.655 akçedir. Koblian, 1.150 akçe vergisiyle sancağın 9 nahiyesi içerisinde en az vergisi olan nahiyedir. Ahıska Sancağı genelinde en fazla ağnâm vergisi ödeyen Altunkal'a Nahiyesi'nin Belnara köyüdür. Onun yıllık vergisi 1.000 akçedir. Sancağın en az vergisi olan köyü ise Güney Nahiyesi'nin Şorabad Köyü'dür. Ondan hâsıl edilen yıllık ağnâm vergi miktarı 4 akçedir.

Çıldır, nâm-ı diğer Ahıska Eyâleti'nin Ahıska Sancağı'nda "âdet-i ağnâm" ve "Resm-i Âdet-i Ağnâm" isimleri ile hâsıl edilen koyun vergisi Osmanlı yönetiminin tahsil ettiği önemli vergilerden olup devlet bütsinde önemli yere sahiptir. Bu vergiyle birlikte Ahıska Sancağı'ndan Resm-i Yonca ve Giyah 42.500 akçe, Resm-i Yaylak 23.962 akçe, Resm-i Yatak 4.221 akçe alınmaktadır.

5. Stratejik önem taşıyan koyunculuğa Osmanlı Devleti'nde her zaman büyük önem verilmiştir. Bu Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiştir. TBMM tarafından 24.04.1920 tarihinde kabul edilen ve 07.02.1921 tarihli ve 1 Sayılı Resm-i Gazete'de yayımlanan ilk vergi kanununun "Ağnâm Resmi Kanunu" olması bunun açık göstergesidir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Vesikaları

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşivi'nde: Yeni Sıra No: 10, Fon Kodu: TKG. KK.TTd. 10 ve **Defter Eski No: 58/130.**

The 1574 Great Defter of Gurcistan Vilayet

The Georgian translation of the text in the Ottoman Turkish with an introduction, notes and facsimiles was prepared for publication by Prof. Nodar Shengelia. Orient. Tbilisi. 2016.

II. Basılı Eserler

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1994). **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri.** 7/1. Kitap. Kanunî Devri Kanunnâmeleri (IV). 7/II. Kitap. II. Selim Devri Kanunnâmeleri. Altıncı Bölüm. Gürcistân Eyâleti Kanunnâmeleri (Kanunnâme-İ Vilâyet-i Gürcistân). ss. 577-586. Osmanlı Araştırmaları Vakfı. Cihan Matbaası. İstanbul.

BARKAN, Ömer Lûtfi (2001). **XV ve XVI ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları.** Birinci Cilt. Kanunlar (Tıpkıbasım). Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Hüseyin Özdeğer. LIV. Gürcistan Kanunnâmesi. İstanbul, Başvekâlet arşivi. Defter numarası: 195. Tarihi: 1570 (981). S. 197-200. İstanbul Üniversitesi Basımev i Müdürlüğü. İstanbul.

BECERMEN, Cengiz (t.y.). **Klasik Dönem Osmanlı Vergi Sistemi ve Vergi Türleri**.Eramat Basım ve Yayın Reklam Promosyon Ltd. Şti. Ankara.

BİLGE, Sadık Müfit (2015). **Osmanlı Klasik Çağı'nda (1300-1600) Tarımın Vergilendirilmesi ve Vergileme İlkeleri Bakımından İncelenmesi,** Yüksek Lisans Tezi, T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.

CİKİA, Sergi, (1947). **Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân.** Türkçe Metni Tercüme, Tetkik ve Tahşiye Eden S. Cikia. Birinci Kitap. Metin. Gürcistân S. S. Cumhuriyeti Ulum Akademisi Neşriyat Evi, Tbilisi.

CİN, Halil (1980). **Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, Ankara, Turhan Kitapevi.

CİN, Halil - Akgündüz, Ahmet (1990). **Türk İslam Hukuk Tarihi,** C. 1, Timaş Yayınları, İstanbul.

ÇAĞATAY, Neş'et (1947). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reâyadan Alınan Vergi ve Resimler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD),** Cilt V, Sa. 5. ss. 483-511. Ankara.

EMECEN, Feridun (1988). "Ağnâm Resmi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, ss. 478-479. İstanbul

EMECEN. Feridun (1988). Ağıl Resmi **TDV Ansiklopedisi.** 1. Cild. Ss. 467-468.

GÜÇLÜ, Faruk (2014). **Osmanlıdan Günüüze Uygulanan Vergi Türleri Sözlüğü**. Detay Yayıncılık. Ankara.

KAZICI, Ziya (2005). **Osmanlı'da Vergi Sistemi.** Bilge Yayıncılık, Eğitim, Sağlık Hizmetleri ve Ticaret A.Ş. İstanbul.

TAŞKIN, Ünal (2013). "Rüsûm-i Örfiye"**. Tarih Okulu**. İlkbahar-Yaz 2013. Sayı XIV, ss. 55-73.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL-1: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=**KANUNLA**R&v_altbaslik=&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih=. Erişim tarihi: 15 Ekim 2019.

URL-2: **Kanunların Numaraları ve Tarihçesi** (30 Aralık 2012). https://vergialgi.net/kanunlarin-numaralari-ve-tarihcesi. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019.

VÜCUDUMUZDAKİ SİSTEMLER ÜNİTESİNİN ARAŞTIRMA SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENİMİNDEKİ UYGULAMALARA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Aslı YERLİKAYA[1]

Sorumlu Yazar: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü Fen Bilgisi Eğitimi

Dr. M. Handan GÜNEŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü Biyoloji Öğretmenliği

ÖZET

Eklektik, disiplinler arası ve değişime açık olan bilimsel bilginin, sınıf ortamına gelişinde bazı durumlar söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte okulda öğrenilenler ile günlük yaşantımız bağlantı içinde olmalıdır. Ancak öğrenciler okula gelirken bilimsel olarak doğru ya da yanlış olan ama kendileri için çalışan fikirler, teoriler ve açıklamalarla gelirler. Yeterli ön bilginin olmayışı, yeterince deneyim yaşamamak gibi sebeplerden dolayı hatalı ön öğrenmeler ile sıklıkla karşılaşılır. Öğrencinin aktif olması, sürecin içinde olarak öğrenmesi ve bilgiye kendisinin ulaşması bilginin somutlaşmasına fayda sağlamaktadır. Bu durum göz önüne alındığında öğreniminde güçlük çekilen konu ya da kavramlarda araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamaları tercih edilmektedir. Bu çalışma, araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında vücudumuzda sistemler konusu ile ilgili yapılmış olan model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine ve uygulamanın tamamına yönelik öğrenci görüşlerinin belirlemesinin yanı sıra en çok beğenilen etkinlikleri ve sebeplerini de ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla gönüllü olan 11 öğrenciden yarı yapılandırılmış mülakat ile veriler elde edilmiştir. Veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Öğrencilerden araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapmış oldukları model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine ilişkin görüşleri incelendiğinde "Öğretici", "Pekiştirici", "Eğlenceli" ve "Kalıcı" oldukları yönünde ifadeler kullandıkları ortaya çıkmıştır. Öğrencilere en çok sevdikleri etkinlik sorulduğunda model ve gizemli kutular etkinliği cevabını vermişlerdir. Beğenilerinin sebepleri sorulduğunda ise gizemli kutular etkinliğini beğenen öğrencilerin cevapları analiz edildiğinde "Merak Etme" teması, model etkinliklerini beğenen öğrencilerin cevapları incelendiğinde "Eğlenceli Bulma", "İşbirliği Yapma" ve "Paylaşım Yapma" temaları ortaya çıkmıştır. Araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasına ilişkin öğrenci görüşlerine yönelik verilerin içerik analizleri sonucunda oluşan temalar şu şekildedir: "Eğlenceli", "Öğrenmeye Dayalı ve Etkinlik Temelli", "Kalıcı", "İşbirlikçi", "Kişisel Gelişimi Destekleyici". Genel olarak uygulamalara ilişkin olumlu temaların ortaya çıktığı

[1] Bu çalışma birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

belirlenmiştir. Bu sonuç göz önüne alındığında araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında öğrencilerin olumlu deneyimler yaşadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Araştırma-sorgulama temelli öğrenme, vücudumuzdaki sistemler, öğrenci görüşleri, fen bilgisi eğitimi

GİRİŞ

Eklektik, disiplinler arası ve değişime açık olan bilimsel bilginin, sınıf ortamına gelişinde bazı durumlar söz konusu olmaktadır. Örneğin insan vücudunun sağlıklı çalışması için tüm organlar ve sistemler yaşantımızın önemli bir parçasıdır. Erken yaşlarda organ isimlerini ve işlevlerini günlük yaşantıda öğrenme süreci başlamaktadır. Okulda öğrenilenler ile günlük yaşantımız bağlantı içinde olmalıdır. Ancak öğrenciler okula gelirken bilimsel olarak doğru ya da yanlış olan ama kendileri için çalışan fikirler, teoriler ve açıklamalarla gelirler (Worth, Duque ve Saltiel, 2009). Öğrencilerin sınıf ortamına gelmeden önce, öğrenilecek kavramlara ilişkin daha önceki deneyimlerinden elde ettikleri ancak bilimsel olarak çoğu zaman doğru olmayan bu bilgiler alan yazında hatalı ön öğrenmeler olarak ifade edilmiştir (Baxter, 1989). Yeterli ön bilginin olmayışı, yeterince deneyim yaşamamak gibi sebeplerden dolayı hatalı ön öğrenmeler ile sıklıkla karşılaşılır (Worth ve diğerleri, 2009). Öğretim programı içeriğinde yer alan vücudumuzdaki sistemler konusu fen bilimlerinin önemli konularından biridir. Çünkü bu konu iç organlar gibi öğrencinin göremediği dolayısı ile soyut kalabildiği konuları içerdiğinden, öğrenimi, öğrenciler tarafından çok da kolay olmamaktadır. Nitekim konuların öğrenim güçlüğü ile ilgili birçok çalışmaya da rastlanmaktadır (Nagy, 1953; Özatlı ve Bahar, 2010; Pelitoğlu 2006; Prokop ve Fančovičová, 2006; Ramadas ve Nair, 1996; Reiss ve Tunnicliffe, 2001; Teixeira, 2000). Bu bağlamda öğreniminde güçlük yaşanan konunun görselleştirilip somut hale getirilmesi önem taşımaktadır. Öğrencinin aktif olması, sürecin içinde olarak öğrenmesi ve bilgiye kendisinin ulaşması bilginin somutlaşmasına fayda sağlamaktadır (Harlen, 2013; Johnson, 2004; Vosniadou, 2003). Bu durum göz önüne alındığında öğreniminde güçlük çekilen konu ya da kavramlarda araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamaları tercih edilmektedir (Inter Academy Partnership [IAP], 2010). Bu çalışmada gerçekleştirilen araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamaları model, kavram haritası gibi birçok etkinliği içermektedir. Bu etkinlikler gerek bireysel gerekse grup olarak yürütülmüştür. Buradaki amaç öğrenilmesi güç olan konuların ve kavramların görsel, yazılı ve sesli hale getirilerek öğrencilerin yaşadığı güçlüklerin ortadan kaldırılmasının, becerilerinin geliştirilmesinin, duyusal olarak olumlu yönde ilerlemelerinin ve aynı zamanda bu olumlu duygu ve fikirlerinin tüm toplum yararına kullanılmasının sağlanmasıdır. Bunun için okulda öğretim yapılırken, öğrencilerin önceden sahip oldukları ön bilgileri görmezden gelinmemeli, ders planlamaları buna göre şekillendirilmeli (Harlen, 2013), öğrencilerin bilimsel olarak daha doğru kavramsal yapı oluşturmalarına, geliştirmelerine destek

verecek ve olanak sağlayacak deneyimler yaşamalarına fırsat verilmelidir (Worth ve diğerleri, 2009). Çünkü kelimeler tek başlarına fikir, teori ya da açıklamaları değiştirmek için yeterli olamazlar ve öğrenciler tıpkı okula gelmeden önce nasıl kendi başlarına o fikir, teori ya da açıklamalara ulaşmak için deneyimler yaşamışlarsa, öğrencilerin sınıf içerisinde de bizzat kendilerinin o fikir, teori ya da açıklamaları deneyimlemesi gerekmektedir (Worth ve diğerleri, 2009). Bu nedenle öğrenciler bu deneyimlerini bilimsel bilgi minvalinde sürdürmelidir. Araştırma sorgulama temelli öğrenimin bu bakış açısıyla önemli olmasının sebebi, öğrencilerin bilimsel bilgiyi anlamaları, birikimlerini geliştirmeleri ve bilim adamlarının dünyayı incelerken nasıl çalıştıklarını anlamalarını önemli bulmasından kaynaklanmaktadır (NRC, 1996).

Bu çalışmada araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında vücudumuzda sistemler konusu ile ilgili yapılmış olan model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine ve uygulamanın tamamına yönelik öğrenci görüşlerini belirlemenin yanı sıra en çok beğenilen etkinlikleri ve sebeplerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Problemleri

- Araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine yönelik öğrenci görüşleri nasıldır?
- Araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan etkinliklerden hangileri öğrenciler tarafından en çok beğenilmiştir ve sebepleri nelerdir?
- Araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasına yönelik öğrenci görüşleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine ve uygulamaya yönelik öğrenci görüşlerinin yanı sıra en çok beğenilen etkinlikleri ve sebeplerini belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Var olan durumu sergileyen nitel bir çalışmadır. Var olan durumu sergilemenin amaçlandığı çalışmalar örnek olay olarak alan yazında ifade edilmiştir (Creswell, 2016).

Araştırma Grubu

Orta Karadeniz bölgesindeki bir devlet ortaokulunda öğrenim görmekte olan 23 kişilik yedinci sınıf öğrenci grubuna araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamadan sonra öğrencilerin bazı etkinliklere ve uygulamaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi ile birlikte en çok beğenilen etkinliklerin ve sebeplerinin belirlenmesi için bu çalışma yapılmıştır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin belirlenmesinde gönüllülük esas

alınmıştır. Araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulanan gruptan gönüllü olan 11 öğrenci (5 bayan, 6 erkek) çalışma grubunu oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verilerine yarı yapılandırılmış mülakattaki açık uçlu sorular ile ulaşılmıştır. Veri toplama aracındaki soruları belirlemek için alan yazın taranmış, uzman görüşü doğrultusunda son şekline ulaşılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış mülakat yoluyla elde edilmiştir. Açık uçlu sorular, 9 hafta süresince araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında öğrenim görmüş 11 gönüllü öğrenciye sorulmuştur. Görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Sorular öğrencilerin özgürce cevap verebilecekleri bir ortamda sorulmuştur. Öğrencilere yöneltilen sorular şu şekildedir:

- Derste model yaparken neler öğrendin?
- Derste kavram haritası yaparken neler öğrendin?
- Derste mektup yazarken neler öğrendin?
- Yapılan tüm etkinliklerden en çok hangisini beğendin? Neden?
- Uygulamaya yönelik ne düşünüyorsun?

Veri Analizi

Verilere içerik analizi yapılmıştır. Gönüllü öğrencilerden elde edilen ses kayıtları öncelikle transkript edilmiştir. Transkript edildikten sonra veriler öncelikle kavramsallaştırılmış, ardından kodlanmış ve en sonunda temalar oluşturulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Temaların ortaya çıkış sürecindeki öğrenci ifadelerine dikkat edilmiş ve ifadelerden ortak oluşan temalar belirlenmiştir. Tablolardaki toplam öğrenci sayısının birbirinden ve çalışma grubunda bulunan öğrenci sayılarından farklı olmasının sebebi bir öğrencinin birkaç temaya ait ifadelerinin bulunmasından ya da öğrencinin ifadelerinin sorgulanan tema içeriğine dâhil edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın güvenirliğini sağlamak için öğrencilerin görüşlerine göre ortaya çıkan temalar oluşturulurken kodlamalar araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda yapılmıştır. Farklı zamanlarda yapılan kodlamalar birbiri ile karşılaştırılmış ve kodlamanın aynı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte temalar araştırmacılara ek olarak iki uzman görüşünün alınmasının ardından belirlenmiştir. Çalışmanın geçerliği için öğrencilerin tüm ifadeler bir bütün olarak kabul edilerek incelenmiştir. Öğrencilerin ifadeleri bulgulara doğrudan dahil edilmiştir. Öğrencilerin kimliğini korumak için araştırmada öğrenciler için Ö1, Ö2, Ö3 kodları kullanılmıştır. Araştırmacının çalışmadaki rolü; veri toplama, bulguların analiz edilmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır

BULGULAR

Aşağıdaki bulgular araştırma problemleri ışığında verilmiştir. Bahsedilen bulgular, öğrencilerin ifadelerinin aynen alıntıları ve bu ifadelerden oluşan tema, frekans ve yüzde tabloları ile ifade edilmiştir.

Araştırma Sorgulama Temelli Öğrenim Ortamında Yapılmış Olan Etkinliklere (Model, Kavram Haritası ve Mektup) Yönelik Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerden araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine ilişkin görüşleri alınmıştır. Tablo 1'de elde edilen temalar, bu temalara yönelik ifadeleri bulunan öğrenciler ile frekans ve yüzdeler verilmiştir.

Tablo 1: Yapılmış Olan Etkinliklere İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Analiz Sonuçları

	Model			**Kavram Haritası**			**Mektup**		
	Ö	**f**	**%**	**Ö**	**f**	**%**	**Ö**	**f**	**%**
Öğretici	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10	10	%55,556	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11	10	%76,923	Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö8	5	%41,667
Pekiştirici	Ö4, Ö6, Ö9, Ö11	4	%22,222	Ö6, Ö9	2	%15,385	Ö4, Ö5, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11	6	%50,000
Eğlenceli	Ö1, Ö3, Ö11	3	%16,667	-	-	-	-	-	-
Kalıcı	Ö4	1	%5,556	Ö7	1	%7,692	Ö4	1	%8,333
TOPLAM		18	%100		13	%100		12	%100

Elde edilen veriler analiz edildiğinde öğrencilerin araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan etkinlikleri genel anlamda "Öğretici", "Pekiştirici", "Eğlenceli" ve "Kalıcı" bulduğu ortaya çıkmıştır. Ancak öğrencilerin bazı temalara ait ifadeleri bulunmamaktadır. Tablo 1'de 10 öğrenci modelin daha çok öğretici (model ile ilgili verilen cevapların %56'sı) olduğunu, yine 10 öğrenci kavram haritasının daha çok öğretici (kavram haritası ile ilgili verilen cevapların %77'si) olduğunu ifade etmişlerdir. 6 öğrenci ise mektubun daha çok pekiştirici (mektup ile ilgili verilen cevapların %50'si) olduğunu ifade etmiştir. Elde edilen en az verinin hem model, hem kavram haritası, hem de mektubun kalıcı olması ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte kavram haritası ve mektubun eğlenceli olduğuna ilişkin bir veri elde edilmemiştir. Öğrencilerin temalara ilişkin ayrıntılı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Öğretici

Modeli "Öğretici" bulduklarını belirten öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "Yerleri yapıları ile genelde onlarla alakalı şeyler. Mesela yemek borusunu yaparken tırtıklı tırtıklı yaptık. Sanırım öyle bir şeydi. Onunla yani yapılarına göre yaptık yani şekillerini ve yerlerini daha çok belirledik."

Ö2: "Model yapmayı öğrendim."

Ö3: "Organların hangi özellikleri olduğunu, nerde ne işlevde olduklarını öğrendim."

Ö4: "Yani daha önceden bildiğim vardı ama üstüne ekleyerek öğrenmiş oldum."

Ö5: "Organları, ne işlem yaptıklarını öğrendim."

Ö6: "Modelleri yaparken (...) aynı zamanda birazcık el becerisi, mimari de gelişti."

Ö7: "Organları öğrendim. Organların görevlerini öğrendim. Onlarla ilgili neler yapılmalı? Nasıl nakil olunur o tarz bilgileri öğrendim ve yazdık birlikte kısaltarak."

Ö8: "İlk başta yerlerini öğrendim. Daha sonra model yapmanın zor olduğunu öğrendim. Kolay bir şey değilmiş."

Ö9: "Model yaparken en çok zorlandığım şey yerleri oldu. Görevleri deseniz hemen sayarım ama yerleri karıştırılıyor. İşte modelleme yaparken onları da öğrendik."

Ö10: "Mesela böbreğin akciğer bölgesinde olmadığını, organların vücudumuzdaki yerini öğrendim. Görevlerini yazmıştık, görevlerini daha ayrıntılı bir şekilde öğrendim."

Kavram Haritasını "Öğretici" bulduklarını belirten öğrenci görüşleri:

Ö1: "Kavram haritası yaparken ilk önce kavram haritası yapmayı öğrendim. Ortaya ilk önce ana konuyu yazıyormuşuz. Ondan sonra oklarla uçlarına kavramları yazıyoruz ama neyi olduğunu da. Mesela duyu organları yazıyoruz ortaya sonra ok çıkartıp dil yazıyoruz okun üzerinde de organıdır yazıyoruz"

Ö2: "Kavram haritasının nasıl yapıldığını öğrendim. Sonra kavramları, organları filan öğrendim. Yerlerini öğrendim, bağlantılarını. Böyle bi tane şekil var. Ortasında ilk başta konu oluyor sonra çeşitleri oluyor. Sonra o çeşitlerin organları. Sonra bir organla bir organın bağlantıları falan gibi."

Ö3: "Kavram haritası yaparken dediğim gibi atıyorum boşaltım sistemini öğrendiğimizde boşaltım sistemi nasıl olur hastalıkları nelerdir, hastalıklardan nasıl korunuruz bunları öğrendim."

Ö4: "Daha önce hiç hocalarımız kavram haritası yapmamızı istememişti. Pek bir bilgim yoktu. Kavram haritası yapmayı öğrendim. Kavram haritasını okuyup gözlemlemeyi öğrendim. Ben ortaya başlık koydum (...) "içinde bulunur", "çeşididir" diye ayırdım."

Ö6: "Neyin neyle nasıl bir ilişkisi olduğunu öğrendim."

Ö8: "İlk önce kavram haritasının nasıl yapıldığını öğrendim. İlk önce en baştaki şey en önemli kavramı yazıyoruz daha sonra onunla ilgili diğer yan kavramları okla gösteriyoruz. Okun ortasına da ne olduğunu yazıyoruz. Ben öyle öğrendim."

Ö10: "Kavram haritasını ben çok yanlış yapmışım. Doğrusunu yapmayı öğrendim. Ortada bir tane başlık var, etrafına çizgi çekiyorsunuz [sonra] neyle ilgili olduğunu [yazıyorsunuz]. Mesela diyelim sindirim sistemi, bir tane çizgi [çiziyorsunuz], [üzerine] organıdır [yazıyorsunuz], kalın bağırsa[ğa bağlıyorsunuz]. Kavram haritasıyla kısaca yazıyoruz."

Mektubu "Öğretici" bulduklarını belirten öğrenci görüşleri şöyledir:

Ö1: "Aslında mektuptan önce tam kafamda oturmuş değildi. Mesela etkinliklerden önce hiçbir şey bilmezken bir ders sonra tüm ayrıntılarına kadar biliyordum çünkü arkadaşlarım paylaşırken ben de anlıyordum. Sonra mektuba hepsini dökerken aklımda tam oturdu."

Ö2: "Mektup yazarken organları filan yazdım. Bir şeyi anlatabilmeyi öğrendim."

Ö3: "Mektup yazarken kendimi onların yerine koyarak yazdım aslında çünkü onların öğretmenleri varsa da bir tane var, bizim burada büyük bir kadro var. [Mektubu] kendi cümlelerimle [yazdım], tabi ki başka yerlerden de yararlandım ama okuduktan sonra hiçbir yerden bakarak yazmadım. Kendi düşüncelerime çevirerek yazdım. Kendi düşüncelerimi aktardım modelleyerek."

Ö8: "Sadece anlatıyordum ama bizden bir sınıf düşük bir sınıfa, altıncı sınıfa yapmıştık. Onlarda da şey hani bir konuyu nasıl anlatabileceğimi daha iyi anladım. Çünkü kendi yaş grubuma anlattığımda onlar en azından bazı kavramları, mesela ilginç kavramları, bilebilir. İllaki okulda ya da birinden duymuştur. Ama altıncı sınıfta [duymamış olabilir]. Yedi, altının daha detaylısı ya, belki onları bilmeyeceğinden anlamayabilirler. Bu sefer mektuptan hiçbir şey anlamazlar. O yüzden kavramın daha basit bir dille nasıl bir şey olduğunu söyleyerek [anlattım]."

Pekiştirici

Modeli "Pekiştirici" bulduklarını belirten öğrenci görüşleri:

Ö4: "Organların görevlerini pekiştirmiş oldum."

Ö6: "Modelleri yaparken öğrendiklerimin yanında pekiştirmeler oldu çünkü modeli yaparken eskiden öğrendiğim bilgileri kullanmak zorunda kaldım. Aynı zamanda birazcık el becerisi, mimari de gelişti."

Ö9: "Model yaparken en çok zorlandığım şey [organların] yerleri oldu. Görevleri deseniz hemen sayarım ama yerleri karıştırılıyor. İşte modelleme yaparken onları da (...) ve pekiştirdik."

Ö11: "Bilgilerimizi tazeledik."

Kavram Haritasını "Pekiştirici" bulduklarını belirten öğrenci görüşleri ise şu şekildedir:

Ö6: "Kavram haritası yaparken eskiden öğrendiğim şeyleri [tekrar ettim]".

Ö9: "Konuları pekiştirdik."

Mektubu "Pekiştirici" bulduklarını ilişkin belirten öğrenci görüşleri ise şöyledir:

Ö4: "Mektup yazarken konuyu yazarak tekrar etmiş oldum."

Ö5: "Mektup yazarken bilgileri tekrar aklıma getirtti mektup."

Ö7: "Mektup yazarken kendi bilgilerime baktım, kendi bilgilerimle yazıyorum bir de kitaba baktım. Bazı eksik şeyler vardı, onu tamamlayınca ben de eksiklerimi gördüm, daha iyi oldu."

Ö9: "Konuları pekiştirip, ardından o konuları anlatabilme [becerimiz gelişti]."

Ö10: "Mektubun nasıl yazıldığını biliyordum da cidden o köy çocuklarına verilmiş gibi yazdım. Tabi bilgiler[im]de kendime güveniyordum."

Ö11: "Mektup yazarken okula gidemeyenler için düzgün bir şeyler yazmaya çalıştım, güzel yazmaya çalıştım. Öğrendiklerimle bilgilerimi tazelemiş oldum arkadaşlarım da öğrensin diye. Bildiklerimi yazdım."

Eğlenceli

Modeli "Eğlenceli" bulduklarını belirten öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö1: "Öğretmen çok farklı etkinlikler yaptırıyor dedim. Bu da benim çok hoşuma gidiyor dedim. Yani sevdiğimi söyledim."

Ö3: "[İnsan modeli çizerken] bir arkadaşımızı yatırmıştık. Orda çok eğlenmiştik. (....) Hamurlarla filan o organları çizip yaparken, keserken filan çok eğlendik."

Ö11: "Gruplar oluşturmuştuk hep beraber. Herkes kendi fikirlerini yazmıştı. Arada sırada öğretmenden yardım almıştık. Güzel bir şeyler oluşturmuştuk."

Kalıcı

Modeli "Kalıcı" bulduğunu belirten Ö4 görüşünü şu cümleler ile ifade etmiştir:

Ö4: "Görsel olduğu için daha çok aklımda kaldı. Hala unutmadım çoğu şeyi."

Kavram Haritasını "Kalıcı" bulduğuna dair Ö7 şu ifadeleri kullanmıştır:

Ö7: "Konunun özetini kısaca aklımızda tuttuğunu öğrendim. Konularla ilgili kavram haritası bir özet çıkarıyor. Yani okuduğumuz zaman o konuyu anlayabiliyoruz."

Mektubu "Kalıcı" bulduğuna dair görüşlerini Ö4 şu şekilde ifade etmiştir:

Ö4: "Hem hoşuma gitti hem de bilgilerimi daha kalıcı oldu. Yazarak çalışmak ve görsel olarak çalışmak benim için daha kalıcı bilgiler edinmeme yardımcı oluyor."

Araştırma Sorgulama Temelli Öğrenim Ortamında Yapılmış Olan Etkinliklerden Öğrenciler Tarafından En Çok Beğenilen Etkinlikler ve Beğenmelerinin Sebeplerine İlişkin Bulgular

Bu alt problemde en beğenilen etkinliğin ne olduğu ve sebebi araştırılmıştır. Bu amaçla öğrencilere en çok sevdikleri etkinliğin ne olduğu ve sebepleri sorulmuştur.

Tablo 2: Öğrencilerin En Çok Beğendiği Etkinlikler ve Beğenme Sebeplerine İlişkin Analiz Sonuçları

Etkinlik	**f**	**%**	**Temalar (Sebebi)**	**Öğrenciler**	**f**	**%**
Model	6	%54,545	Eğlenceli Bulma	Ö3, Ö4, Ö9	3	%27,273
			İşbirliği Yapma	Ö8, Ö11	2	%18,182
			Paylaşım Yapma	Ö6	1	%9,091
Gizemli Kutular	5	%45,455	Merak Etme	Ö1, Ö2, Ö5, Ö7, Ö10	5	%45,455
TOPLAM					11	%100

Öğrencilere en çok sevdikleri etkinlik sorulduğunda model ve gizemli kutular etkinliği cevabına rastlanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında mektup ve kavram haritası cevabına rastlanmamıştır. Öğrencilerin beğenilerinin sebeplerini tespit etmek amacıyla gizemli kutular etkinliğini beğenen öğrencilerin cevapları analiz edildiğinde "Merak Etme" teması, model etkinliklerini beğenen öğrencilerin cevapları incelendiğinde "Eğlenceli Bulma", "İşbirliği

Yapma" ve "Paylaşım Yapma" temaları ortaya çıkmıştır. Tablo 2'de araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan etkinliklerden öğrenciler tarafından en çok beğenilenler ve sebeplerine ilişkin mülakat analizi sonucu oluşan temalar, öğrenciler, öğrenci sayıları ve yüzdelik dilimleri verilmiştir. Öğrencilere en çok sevdikleri etkinlik sorulduğunda 6 öğrenci model, 5 öğrenci ise gizemli kutular etkinliği cevabını vermiştir. Öğrencilerin daha çok model etkinliğini beğenmiş oldukları (%54,545) ve bunun sebebi olarak öğrencilerin "Eğlenceli Bulma" (%27,273) temasına ait ifadelerinin olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte "işbirliği yapma" ve "paylaşım yapma" temalarına ilişkin de öğrenci ifadeleri bulunmaktadır. Aynı zamanda öğrenciler "Merak Etme" güdüsünden dolayı (%45,455) gizemli kutular etkinliğini beğendiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin ayrıntılı ifadeleri ise aşağıdaki gibidir.

Öğrenciler model etkinliklerini beğenme sebebini modelleri "Eğlenceli Bulma" olduğunu şu cümleler ile ifade etmişlerdir:

> *Ö3: "Tüm insan vücudunu modellemeyi beğendim. Çünkü hem biraz daha öğretici hem daha çok eğlenceli sınıf içi herkesin yapabileceği ve gayet güzel bir etkinlikti."*
>
> *Ö4: "En çok beyin beyincik, onları içine yazarak [yaptığımız etkinlik] hoşuma gitti çünkü hem bak[ıld]ığında renkli ve güzel olmuştu hem de içinde bilgiler yazıyordu. Neyin ne[re]ye ait olduğunu görmüş olduk. Sinir sistemindeki modelleme."*
>
> *Öğrenciler model etkinlikleri esnasında "İşbirliği Yapma" sebebiyle model etkinliklerini sevdiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:*
>
> *Ö8: "En çok büyük kartona en son bütün organları yerleştirmemizi beğendim. Çünkü diğerlerinde hep birini yapıyorduk. Örnek veriyorum sinir sistemi ile ilgili olduğunda sadece sinir sistemini yapıyorduk. Bunda hepsi olunca daha eğlenceli oldu. Mesela biri beyni koyuyor, biri böbreği. Her ünite karışık olunca daha eğlenceli geldi bana."*
>
> *Ö11: "Her konudan her etkinliği yaptık. Gruplar oluşturmuştuk. Beni en çok etkileyen sindirim sistemiydi."*
>
> *Ö6 "Model" etkinliklerini beğenmesinin sebebinin "Paylaşım Yapma" olduğunu şu cümleler ile belirtmiştir:*
>
> *Ö6: "Modelleri beğendim çünkü tahtaya çıkıp anlattığımızda (...) bir proje bulmuşuz bunu insanlarla paylaşıyoruz ve onların görmesini bekliyoruz gibi. O yüzden hoşuma gitti."*

Öğrenciler, gizemli kutular etkinliğini beğenmelerinin sebebinin "Merak Etme" olmasını şu cümleler ile belirtmişlerdir:

> *Ö1: "En çok kutuları sevdim sanırım. Çünkü gizemliydi."*

Ö2: "Gizemli kutuları beğendim. Çünkü gizemli olması hoşuma gitti."

Ö5: "Şu gizemli kutular. Salladığımızda bilmeye çalışıyorduk, eğlenceliydi. Merak ediyorsun içinde ne var diye."

Ö7: "En çok kutuyu beğendim. Hala da merak ediyorum içindekileri. Bütün sınıf merak ediyor daha doğrusu."

Araştırma Sorgulama Temelli Öğrenim Uygulamasına İlişkin Bulgular

Bu alt problemi araştırmak için ise araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasına ilişkin öğrenci görüşleri alınmıştır. Araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasına ilişkin öğrenci görüşlerine yönelik verilerin içerik analizleri sonucunda oluşan temalar şu şekildedir: "Eğlenceli", "Öğrenmeye Dayalı ve Etkinlik Temelli", "Kalıcı", "İşbirlikçi", "Kişisel Gelişimi Destekleyici".

Tablo 3: Uygulamaya İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Analiz Sonuçları

Temalar	**Öğrenciler**	**f**	**Yüzde**
Eğlenceli	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11	9	%36
Öğrenmeye Dayalı ve Etkinlik Temelli	Ö1, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9	6	%24
Kalıcı	Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö9	6	%24
İşbirlikçi	Ö6, Ö11	2	%8
Kişisel Gelişimi Destekleyici	Ö1, Ö10	2	%8
TOPLAM		**25**	**% 100**

Tablo 3'te de görüleceği gibi öğrencilere göre uygulama daha çok "Eğlenceli" (%36) bir uygulama olmuştur. Ayrıca öğrenciler uygulamanın "Öğrenmeye Dayalı ve Etkinlik Temelli" (%24), "Kalıcı" (%24), "İşbirlikçi" (%8) ve "Kişisel Gelişimi Destekleyici" (%8) olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerle yapılmış olan mülakatların analizleri sonucunda araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasına ilişkin olumsuz bir yanıta rastlanmamıştır.

Öğrenciler araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasını "Eğlenceli" bulduğunu şu cümleler ile belirtmiştir:

Ö1: "Çok güzel bir şeydi. İlk kez fenden bu kadar keyif aldım. (....) Ben bu etkinlikleri çok sevdim. Hatta şuanda da olsa yaparım yani. Gerçekten çok eğlendim. (....) Tüm bir dönemi böyle geçirebilirdim."

Ö2: "Bence çok güzel bir uygulama tüm ders boyunca yapabiliriz. Sorun yok yani benim için. (....) Bence çok güzel bir ders işleniş şekli."

Ö3: "Çok eğlenceli"

Ö4: "Keşke hep böyle derslerimiz işlense."

Ö6: "Dokuz senedir bu okulda okuyorum ama hiç böyle bir şeye rastlamadım. (....) beğendim bayâ."

Ö8: "Bence çok güzel bir şey. (....) Bence mesela her derste bir ünite yapılmalıydı. Bence çok güzel.(....) Bir daha yapacak mıyız? Keşke bir daha yapsak."

Ö9: "Bence çok iyiydi."

Ö11: "Uygulama güzel bir uygulama. Her okulda yapılması gereken bir uygulama bence."

Öğrenciler yapılan uygulamanın "Öğrenmeye Dayalı ve Etkinlik Temelli" olduğunu düşündüklerini şu cümleler ile belirtmiştir:

Ö1: "Aslında benim sınıf değiştirmemin nedeni de fen dersiydi çünkü öğretmeni sevmiyordum, ezbere dayalı bir şey yaptırıyordu. Şimdi ise yani öğrenmeye dayalı. (....) ve başkalarının fikirlerinden de öğrendim. Mesela sadece kitaptan bakınca olmuyor, anlamıyorum. Ama ben bir fikir ortaya koyuyorum sonra başkası o fikrimi çürütüyor, başka bir fikir ortaya koyuyor. Ben böyle daha iyi öğreniyorum. (....) Çünkü bir ezbere dayalı değil. Öğretmen bizim öğrenmemizi istiyor, şey değil yani her şeyi anlatmıyor. Biraz da siz araştırın. Bununla alakalı ve daha iyi öğreniyorum böyle."

Ö5: "Bilgiler böyle uygulama yaparak sindirim sistemini, iç salgı bezlerimizi f[a]lan öğrendik."

Ö6: "Bilinçli olarak öğrenciden telefon getirmesini istemek, böyle çok onun da canını sıkmayacak şekilde etkinlik yapmak cidden her öğretmenin harcı değildir."

Ö7: "Yani etkinlik yaparak fen [bilimlerini] öğrenmek gerçekten çok iyi.(....) Kitabı okumaktansa eğlenerek yapmak daha güzel."

Ö8: "Normal derste hani sadece dinleyip yazmaktansa yaparak daha iyi öğrenebiliyoruz. Ben o yüzden çok beğendim.(....) Bence hep biz araştırıyoruz. Hem araştırmayı daha iyi kavrıyoruz, öğreniyoruz. Hem de doğru şeyi buldukça mutlu oluyorum."

Öğrenciler yapılan uygulamanın "Kalıcı" olduğunu düşündüklerini şu cümleler ile ifade etmişlerdir:

Ö2: "Böyle daha akılda kalıcı oluyor eğlenceli olduğu için."

Ö3: "Çok eğitici oldu bizim için. Hem sınavlara da yararlı oldu. (....) Öğrendiklerimiz ilk sınava girince hepsi gözümün önüne geldi (....) bir hata yaptığımda bu[nun doğrusu] böyleydi, hemen düzelteyim dedim."

Ö4: "Bence böyle bilgiler daha kalıcı olmuş oldu. Mesela hocalarımız gösteriyor, söylüyor, bazıları yazdırmıyor-yazdırıyor geçiyoruz konuyu. Hem görsel olarak hem yazarak daha kalıcı olduğunu düşünüyorum."

Ö5: "Uygulama yaparak aklımda kalıyor bilgi."

Ö7: "Çünkü kitaptan okuyunca kitapta bir müddet sonra ezber kalıyor ama uygulayarak yapıldığı zaman daha çok akılda kalıyor insanın."

Öğrenciler araştırma sorgulama uygulamasının "İşbirlikçi" olduğunu ve bunun keyifli olduğunu şu cümleler ile ifade etmişlerdir:

Ö6: "Gruplar içerisinde yaptığımız çalışmalar çok büyük bir zevk verdi bana. Çünkü ben birlikte bir şeyler yapmaktan çok hoşlanırım. Grup çalışması. Team work. En sevdiğim şey odur. O yüzden bu ders uygulaması tamamen bana yönelikti bence."

Ö11: "Ders şu an değişti, normal. O zaman iyiydi arkadaşlarımızın düşüncelerini alıyorduk, kendi düşüncelerimizi. Hem de arkadaşlık bağlarımızı geliştiriyorduk. Hem de ders yapıyorduk."

Yapılan uygulamanın "Kişisel Gelişimlerini Destekleyici" olduğunu düşündüklerini Ö1 ve Ö10 şu cümleler ile ifade etmişlerdir:

Ö1: "Başkalarının fikirlerinden de öğrendim."

Ö10: "Mantıklı bir uygulama. Bizim mantıksal zekâmızı geliştiren bir uygulama bence."

SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğrencilere araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapmış oldukları model, kavram haritası ve mektup etkinliklerine ilişkin sorular yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Öğrenciler bu etkinlikleri "Öğretici", "Pekiştirici", "Eğlenceli" ve "Kalıcı" bulmuşlardır. Bu bulgular alan yazındaki çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Alkan Dilbaz, 2013; Harlen, 2013; IAP, 2010; Saltiel, 2005; Şaşmaz Ören ve diğerleri, 2010). Alkan Dilbaz (2013) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin araştırma sorgulama temelli öğrenme ortamından keyif aldıkları ifade edilmiştir. Şaşmaz Ören ve diğerleri (2010) ise öğrencilerin etkinlikleri yaparken eğlenceli bulduklarını belirtmişlerdir. Nitekim öğrencilerin öğrenmelerini sağlamak için onların dikkatlerini çekmenin ve eğlenceli hale getirmenin gerekliliği alan yazında da ifade edilmektedir. (Worth ve diğerleri, 2009).

Bunun yanı sıra araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında yapılmış olan etkinliklerden hangilerinin beğenildiği ve sebeplerine ilişkin öğrencilerin görüş ve değerlendirmeleri alınmıştır. Mülakat sonucunda öğrenciler yapılan etkinlikler içinden en çok model ve gizemli kutular etkinliğini beğendiklerini ifade etmişlerdir. Modelleri beğenme sebepleri sorulduğunda "Eğlenceli Bulma", "İşbirliği Yapma" ve "Paylaşım Yapma" temalarına ulaşılmıştır. Alkan Dilbaz (2013)'ın yapmış olduğu çalışmaya göre de öğrenciler model etkinliklerini beğendiklerini ifade etmişlerdir. Gizemli kutular etkinliğinin beğenilme sebebi olarak "Merak Etme" teması ortaya çıkmıştır. Araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamı; merak güdüsünü beslemenin, işbirliği içinde olmanın ve paylaşım yapmanın gerekli olduğu bir öğrenme ortamıdır. Nitekim alan yazında yapılan bir çok çalışmada da bunun önemine değinilmektedir (Harlen, 2013; IAP, 2010; NRC 2000; van Uum ve diğerleri, 2016; Worth ve diğerleri, 2009).

Çalışmanın son araştırma problemi olarak öğrencilerin araştırma sorgulama temelli öğrenim uygulamasına yönelik görüş ve değerlendirmeleri belirlenmiştir. Öğrenciler araştırma sorgulama temelli bir sınıf ortamındaki uygulamaları "Eğlenceli", "Öğrenmeye Dayalı ve Etkinlik Temelli" bulmuşlar, uygulamaların "Kalıcı", "İşbirlikçi" ve "Kişisel Gelişimi Destekleyici" olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgular da alan yazındaki çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Akben, 2011; Alkan Dilbaz, 2013; Harlen, 2013; IAP, 2010; Saltiel, 2005). Ayrıca araştırma sorgulama temelli yaklaşımda öğrencinin motivasyonunun bir şeyi öğrenme ve anlama hazzından geldiği ifade edilmiştir (Worth ve diğerleri, 2009).

Elde edilen bulgular incelendiğinde uygulamalara ilişkin olumlu temaların ortaya çıktığı belirlenmiştir. Öğrencilerin eğlenmesi, kişisel gelişimlerinin desteklenmesi, öğrenmeye dayalı etkinlikler yapması, işbirlikçi çalışmalar içinde olması araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamının etkileri olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuç göz önüne alındığında araştırma sorgulama temelli öğrenim ortamında öğrencilerin olumlu deneyimler yaşadığı söylenebilir. Bu deneyimler öğrenim ortamlarında görülmek istenen olumlu etkilerdir. Öğrencilere bu olumlu deneyimleri yaşatan ise araştırma sorgulama temelli öğrenme ortamının sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

Akben, N. (2011). Öğretmen adayları için bilimsel sorgulama destekli laboratuvar dersi geliştirilmesi. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Alkan Dilbaz, G. (2013). Araştırma temelli öğrenmenin tutum, akademik başarı, problem çözme ve araştırma becerilerine etkisi. (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Baxter, J. (1989). Children's understanding of familiar astronomical events. *International Journal of Science Education, 11*(5), s. 502–513. doi:10.1080/0950069890110503

Creswell, J. W. (1998). Qualitative inquiry and research design choosing among five traditions. California: SAGE Publications.

George, R. (2000). Measuring change in students' attitudes toward science over time: an application of latent variable growth modeling. *Journal of Science Education and Technology*, *9*(3), s. 213–225. doi: 10.1023/A:1009491500456

Harlen, W. (2013). Inquiry-based learning in science and mathematics. *Rewiev of Science, Mathematics and ICT Education*, *7*(2), 9–33.

Inter Academy Partnership [IAP]. (2010). *Taking IBSE into secondary education report*. Trieste, Italy. Erişim Adresi: http://www.interacademies.org/File.aspx?id=15174

Johnson, K. E. (2004). Middle school science inquiry: connecting experiences and beliefs to practice. (Doktora Tezi). University of Colorado, Denver.

Nagy, M. H. (1953) children's conceptions of some bodily functions. *The Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology, 83*(2), s. 199-216, doi: 10.1080/08856559.1953.10534087

National Research Council [NRC]. (2000). *Inquiry and the national science education standards*. Washington, D.C.: National Academies Press. doi: 10.17226/9596

Özatlı, N. S. ve Bahar, M. (2010). Öğrencilerin boşaltım sistemi konusundaki bilişsel yapıların yeni teknikler ile ortaya konması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10(2), s. 9-26. Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/16701

Pelitoğlu, F. (2006). İlköğretim 6. sınıf "sindirim sistemi" konusunun transpozisyon didaktik teorisine göre incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Prokop, P. ve Fančovičová, J. (2006). Students' ideas about the human body: do they really draw what they know?. *Journal of Baltic Science Education, 2*(10), s. 86–95. Erişim adresi: https://pdfs.semanticscholar.org/cba1/0bb87ec8fd186327bb42fc95d046651ebe60.pdf

Ramadas, J ve Nair, U. (1996). The system idea as a tool in understanding conceptions about the digestive system. *International Journal of Science Education, 18*(3), s. 355-368. doi: 10.1080/0950069960180308

Reiss, M. J. ve Tunnicliffe, S. D. (2001). Students' understandings of human organs and organ systems. *Research in Science Education, 31*(3), s. 383–399. Erişim adresi: https://link.springer.com/article/10.1023/A:1013116228261

Saltiel, E. (2005). *Inquiry-based science education: Applying it in the classroom methodological guide*. *Pollen Project*. Erişim adresi: www.cienciaviva.pt/projectos/pollen/guia.pdf%0A%0A

Şaşmaz Ören, F., Ormancı, Ü., Babacan, T., Çiçek, T. ve Koparan, S. (2010). Analoji ve araştırma temelli öğrenme yaklaşımına dayalı rehber materyal uygulaması ile buna yönelik öğrenci görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 33–53. Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/baebd/issue/3342/46248

Teixeira, F. M. (2000). What happens to the food we eat? Children's conceptions of the structure and function of the digestive system. *International Journal of Science Education, 22*(5), s. 507-520, doi: 10.1080/095006900289750

van Uum, M. S. J., Verhoeff, R. P. ve Peeters, M. (2016). Inquiry-based science education: Towards a pedagogical framework for primary school teachers. *International Journal of Science Education*, *38*(3), s. 450–469. doi: 10.1080/09500693.2016.1147660

Vosniadou, S. (2003). *How children learn*. *Educational Practices Series-7*. Bellegarde: SADAG. Erişim adresi: http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001254/125456e.pdf%0A%0A

Worth, K., Duque, M. ve Saltiel, E. (2009). *Desinging and implementing inquiry-based science units for primary education*. *Pollen Project*. Montrouge: La main à la pâte. Erişim adresi: www.pollen-europa.net

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7th ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEK DİN EĞİTİMİ KURUMLARI VE ADLANDIRMA SORUNU

Prof. Dr. Ali Rıza GÜL
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ORCİD: 0000-0002-5194-3223

Özet

Türkiye'de resmi olarak yüksek din eğitimi çeşitli adlarla adlandırılan fakülte, bölüm ve programlar tarafından verilmektedir. İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat Meslek Yüksekokulu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, Açıköğretim İlahiyat Önlisans Programı ve İlahiyat Lisans Tamamlama Programı bunların en fazla bilinenleridir. Adlandırmadaki bu farklılıklar tek tipliliği önlemesi bakımından faydalı görülebilir. Fakat özde aynı eğitimi vermeleri itibariyle bu birimlerin adlarındaki bu farklılıklar zaruretten kaynaklanan bazı istisnalar dışında gereksiz ve anlamsız görünmektedir. Basit gibi algılanabilen bu farklılıklar yüksek din eğitiminin dağınık bir görüntü sergilemesine sebep olmakta, ilgili birimler arasında olması gereken koordinasyonları zorlaştırmakta, birbiriyle uyum içinde hizmet vermelerini sekteye uğratmaktadır.

Basit bir ayrıntı gibi görünen adlandırma farklılığının sebep olduğu problemler yalnızca yüksek din eğitimi ile de sınırlı değildir. Yüksek Öğretim Kurulunun belirttiğine göre pek çok alanda aynı içeriğe sahip olmakla birlikte isimleri farklı olan programlar savrukluk başta olmak üzere çeşitli sorunlara yol açmakta, bu yüzden de gerek akademi camiası gerek kamu kurumları gerekse dış paydaşlar tarafından çeşitli vesilelerle şikâyet konusu yapılmaktadır. UNESCO Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırmasına da uymayan böylesi önlisans ve lisans programlarından mezun olan öğrenciler iş hayatında bazı mağduriyetler yaşamakta, ulusal ve uluslararası akademik hareketlilikte isim farklılığından dolayı bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Aynı durum diğer ülkelerden Türkiye'ye gelen öğrenciler için de sorun oluşturmaktadır.

Biz bu yazımızda konunun din eğitimi ile ilgili tarafını ele aldık. Bazı basılı eserlerdeki ve ilgili kurumların internet sitelerindeki bilgileri esas alarak yüksek din eğitimi kurumlarını ele alıp, adlandırmadan kaynaklanan parçalanmışlık sorununu muhtelif yönleriyle ortaya koyduk. Çalışmamızda İlahiyat Fakültesi adı etrafında birleşmenin daha gerçekçi ve isabetli olacağı sonucuna ulaştık. Amacımız, bu isim farklılığının ve parçalanmışlık görüntüsünün sona erdirilmesi gerektiği hususunda bir bilinç oluşmasına katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: yüksek din eğitimi, İlahiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Eğitim Fakültesi, açıköğretim ilahiyat programları, adlandırma sorunu.

The institutions of high religious education in Turkey and naming problem

The Higher religious education in Turkey has officially been offered by different faculties, departments and programs under several names. The most well-known ones among them are Faculty of Divinity, School of Islamic Sciences, Vocational School of Divinity, Department of Religious Culture and Moral Knowledge Teaching, Open Education Divinity Associate Degree Program and Theology Undergraduate Completion Program. Such different nomenclature may be helpful in preventing uniformity. But, excluding those with inevitable excuses, their using different names seems to be unnecessary and meaningless as they provide the same education by methodology and content. These differences, which can be perceived as simple and superficial, cause higher religious education exhibiting disintegrated structure, complicate the coordination between the relevant departments and hinder their service in harmony with each other. Based on the information obtained from the relevant reference works and the websites, in this article, we assessed the problem of disintegration caused by naming higher religious education institutions in different ways. In this study, we have reached the conclusion that unifying these different institutions under the name of the Faculty of Theology would be more realistic and accurate. Our aim is to raise an awareness among the academic circles and scientists that the image of fragmentation in higher religious education should be removed.

Key words: high religious education, Faculty of Divinity / Theology, Faculty of Islamic Sciences, Faculty of Education, the programs of open education, naming problem

Giriş

Türkiye'de din eğitimi ve onunla ilgili uygulamalar çok uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Mevcut yapının temelini oluşturan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yüksek din eğitimi neredeyse tamamen Medreselerde verilirken, toplumumuzun dini ihtiyaçlarına koşut olarak Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren bu durum yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Cumhuriyetten sonra ise Medreselerin ilgasını izleyen fırtınalı süreçte bu işi yapan kurum ve programlar ortaöğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitim düzeyinde peyderpey çeşitlenmiştir. Zaman içerisinde İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü, İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü gibi oldukça farklı adlar altında yüksek din eğitimi veren çeşitli birimler ortaya çıkmıştır.

Ülke şartlarının getirdiği birtakım sebeplere bağlı olarak açılmış olan bu birimler arasında adlandırma bakımından bir hayli çeşitlilik göze çarpmaktadır. Adlandırmadaki bu farklılığın tek tipliliği önlediği, dolayısıyla faydalı olduğu ileri sürülebilir. Ne var ki neredeyse tamamen aynı eğitimi ve aynı diplomayı veren, dolayısıyla aynı istihdam alanlarına eleman yetiştiren bu akademik birimler arasında görülen bu kadar çok isim farklılığı, zihinlerde yüksek din eğitiminin hayli parçalanmış olduğu izlenimi uyandırmakta, kurumlar arasında olması gereken koordinasyonu sekteye uğratmakta,

eğitim-öğretimde, akademik faaliyetlerde ve problem çözmede bilgi ve tecrübe paylaşımını zorlaştırmaktadır. Sadece Dekanlar Toplantısı, Tefsir Koordinasyon Toplantısı gibi ortak faaliyetlerin isimlendirilmesi ve bunlarla ilgili olarak yapılması gereken yazışmalar zaviyesinden bakıldığında bile, bu durum önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu faaliyetlerin başına bütün birimlerin adlarını yazma imkanı bulunmamaktadır; sadece İlahiyat adı eklense bu sefer de diğer birimler dışarıda kalacaktır.

Adlandırmadaki farklılık basit bir ayrıntı gibi görünebilir. Fakat işin aslı öyle değildir. Neredeyse aynı eğitimi veren birimlerin birbirinden farklı adlarla adlandırılması üniversitelerde her zaman problemdir. Bu problem yalnızca yüksek din eğitimi ile de sınırlı değildir. Yüksek Öğretim Kurulunun (YÖK) belirttiğine göre pek çok alanda aynı içeriğe sahip olmakla birlikte isimleri farklı olan programlar savrukluk başta olmak üzere çeşitli sorunlara yol açmakta, bu yüzden de gerek akademi camiası gerek kamu kurumları gerekse dış paydaşlar tarafından çeşitli vesilelerle şikâyet konusu yapılmaktadır. UNESCO Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırmasına da uymayan böylesi önlisans ve lisans programlarından mezun olan öğrenciler iş hayatında bazı mağduriyetler yaşamakta, ulusal ve uluslararası akademik hareketlilikte isim farklılığından dolayı bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Aynı durum diğer ülkelerden Türkiye'ye gelen öğrenciler için de sorun oluşturmaktadır.[1]

Biz bu çalışmamızda konunun din eğitimiyle ilgili tarafını ele alacağız. Bazı basılı eserlerde ve yukarıda adı geçen birimlerin internet sitelerinde verilen bilgileri esas alarak yüksek din eğitimi kurumlarında adlandırmadan kaynaklanan parçalanmışlık sorununu muhtelif yönleriyle ortaya koymaya çalışacağız. Bu kurumların yapıları, akademik bölümleri, faaliyet alanları ve öğretim programları bakımından incelenmesi, farklı adlandırılmaların münasip veya gerekli olup olmadığı meselesini büyük ölçüde vuzuha kavuşturacaktır.

Bizim çalışmamız, bunlardan yalnızca yükseköğretim statüsünde hâlen faaliyet gösterenlerde müşahede edilen isim farklılıklarıyla sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla İlahiyat Fakültelerinden başlamak üzere günümüze kadar ortaya çıkan ve hâlen faal olan –öğrenci alınmayanlar da dahil- bütün birimleri inceleyeceğiz. Dolayısıyla yüksek din eğitiminde bir zamanlar önemli bir boşluğu doldurduğu halde günümüzde artık faal olmayan, yeniden açılma ihtimali de bulunmayan Yüksek İslam Enstitülerine[2] bu çalışmamızda yer veremeyeceğiz.

Çalışmamızın başında belirtmeliyiz ki isimlendirmede görülen bu parçalanmışlığı bahane ederek din eğitimi veren kurumlarımızı kötülemek gibi bir amacımız asla yoktur. Tam aksine, bu isim farklılığının dile getirilmesinin ve ondan kaynaklanan sorunların sona erdirilmesinin, Türkiye'deki yüksek din eğitimini geliştireceği ve akademik birimlerimizi daha etkili hale getireceği kanaatini taşıyoruz. İlaveten, çalışmamızın isim farklılığı nedeniyle yüksek din eğitimine hakim olan parçalanmışlık görüntünün sona erdirilmesi gerektiği hususunda bir bilinç oluşmasına katkı sağlayacağını da düşünüyoruz.

---

1 YÖK, "Önlisans ve Lisans Diploma Programlarının Yeniden İsimlendirilmesi ve Sınıflandırılması", Erişim: 20.11.2019, https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/DuyuruDetay.aspx?did=920.

2 Suat Cebeci, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/2 (1999): 229-231.

1. İlahiyat Fakülteleri

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kurulan ilk yüksek din eğitimi kurumunun ismi İlahiyat Fakültesidir. Dârulfünûna (İstanbul Üniversitesi) bağlı olarak 1924 yılında faaliyete geçen, 1925 yılından itibaren *İlahiyat Fakültesi Mecmuası* adında bir de dergi yayımlayan bu Fakülte, 1933 yılında gerçek olan veya olmayan birtakım gerekçelerle kapatılmıştır. Biz bunun burada tartışmasını yapacak değiliz. Ne var ki, bu Fakültenin kapatılmasıyla başlayan süreçte 26 sene boyunca Türkiye'de yüksek din eğitimi veren hiçbir yükseköğretim kurumu olmamıştır. Ancak ihtiyaçların zorlaması üzerine, 1949 yılında Ankara Üniversitesine bağlı bir İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Bunu, 1959 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün kurulması izlemiştir. Daha sonra gerek duyuldukça bu enstitülerin sayısı artırılmıştır. Bu arada 1971 yılında Atatürk Üniversitesine bağlı olarak Erzurum'da İslami İlimler Fakültesi adı altında bir Fakülte daha açılmıştır. 20 Temmuz 1982 tarihinde Kanun Hükmünde Kararname olarak çıkarılan, 1983 yılında Danışma Meclisi'nde bir kanun olarak onaylanıp, 18003 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2809 sayılı kanunla, Yüksek İslâm Enstitüleri ile İslami İlimler Fakültesi İlahiyat Fakültelerine çevrilerek, bulundukları şehirlerdeki üniversitelere bağlanmışlardır. Ancak özetlemeye çalıştığımız bu tarihi süreç sakin geçmemiş, gerek bu kurumların kuruluş ve işleyişlerinde gerekse Türkiye'deki din eğitiminin geliştirilmesinde büyük zorluk ve sıkıntılarla karşılaşılmıştır.[3]

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesine göre, ilk İlahiyat Fakültesinin kuruluş gerekçesi yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmektir.[4] Ankara Üniversitesi Senatosu da 1949 yılında İlahiyat Fakültesinin kuruluş gerekçesini açıklarken, dini meseleleri ilmi esaslara göre inceleyecek uzmanlar yetiştirilmesi gerektiğini belirtmekle aynı amaca atıfta bulunmuştur. Ancak Senato, gerekçelendirmesinde mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamları yetiştirme ihtiyacına da vurgu yaparak, kurulacak Fakültenin üstleneceği fonksiyonu daha da belirginleştirmiştir.[5] Akademik bir kurum için din uzmanı ve akademisyen yetiştirme ile eğitim verme fonksiyonları önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Bu tür kurumların toplumsal fonksiyonları da bulunmaktadır. İlahiyat Fakültesi, sonradan açılan diğer İlahiyat Fakülteleriyle birlikte, halkı dini konularda aydınlatmak şeklinde tanımlanabilecek bu fonksiyonunu gerçekleştirme amacında olmuştur.[6] Böylece bu Fakülteler din alanında uzman (mütehassıs) ve bilim adamı yetiştirme, eğitim-öğretim verme ve toplumu aydınlatma şeklinde adlandırabileceğimiz üç temel alana cevap vermekle sorumlu birer kurum haline gelmiştir.

İlahiyat Fakültelerinin kuruluş gerekçesini oluşturan yüksek diniyat mütehassısları yetiştirme fonksiyonunun zaman içerisinde ilahiyatçı yetiştirme fonksiyonuna dönüştüğünü, daha doğrusu ilahiyatçı tabirinin diğerinin yerine geçtiğini müşahede etmekteyiz. Tarihi eskiye dayansın veya son birkaç yıl içerisinde açılmış olsun, Fakülteler içerisinde buna misyonları arasında yer vermeyen herhangi birine rastlamak

---

3 Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öcal, "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986): 113 vd.

4 Mevzuat Bilgi Sistemi, "Tevhidi Tedrisat Kanunu", Erişim: 13 Mayıs 2019, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf.

5 *T.B.M.M. Tutanak Dergisi,* Dönem: 8, Cilt: 20, Toplantı: 3 (1949): 227-281; Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1989): 8.

6 Nevzat Y. Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2005): 2-6.

mümkün değildir. Mesela bir Fakültemiz "dini ilimlerde yeterliliğini tamamlamış ve bu yeterlilik sayesinde ilgili alanlarda topluma faydalı" ilahiyatçılar yetiştirmeyi hedeflerken,[7] diğeri "Dini temel kaynaklarından hareketle objektif şekilde öğrenen, ahlaki erdemler konusunda topluma rehberlik edebilecek donanıma sahip olan" ilahiyatçılar yetiştirmeyi misyonları arasında göstermektedir.[8] Başka bir Fakültemiz ise "dinleri ana kaynaklarına inerek değerlendirme ve yorumlama gücüne sahip, milli ve ahlaki değerlere bağlı" ilahiyatçılar yetiştirmeyi hem misyon hem de vizyon olarak önüne koymaktadır.[9]

Yukarıda bahsettiğimiz üç temel sorumluluk alanına cevap verebilmek elbette kolay bir iş değildir. İlahiyat Fakültelerinin eğitim programlarının ve ders müfredatlarının bu sorumluluklarını yerine getirebilecek şekilde tasarlanmaması ihtiyaçların kendini iyice hissettirmesi ile paralel bir seyir izlemiştir. Çünkü bu kurumlar kendilerinden beklenen ideal fonksiyonlarını gerçekleştirebilme yolunda dönemsel şartlardan ve imkansızlıklardan kaynaklanan çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Mesela, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (AÜİF) ilk kurulduğunda, temel ilahiyat alanlarında öğretim verecek nitelikte ve yeterli sayıda öğretim elemanına sahip olamamış, bu ihtiyacını uzun yıllar gidememiştir. Öğretim programı da alan bilgisi kazandırma açısından son derece yetersiz kalmıştır. Oysa 1951 yılında İmam-Hatip Okullarının açılması ve sayılarının hızla yayılmasıyla Meslek Dersleri Öğretmeni, 1956'da ortaokullara, 1967'de lise ve dengi okullara Din Bilgisi Dersleri konulmasıyla da Din Dersi Öğretmeni ihtiyacı had safhaya çıkmıştır.[10] Fakülte, hem fiziksel donanım hem de öğretim elemanı sayısı açısından bu ihtiyaçları karşılayacak yeterliliğe sahip olmada çeşitli zorluklarla ve engellerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Benzer zorlukları sonraları açılan diğer Fakülteler de yaşamışlar, bunların üstesinden gelinebilmesi için maalesef uzun yılların geçmesi gerekmiştir.

İlahiyat Fakültelerinin temel fonksiyonlarını liyakatle yapabilecek donanıma sahip olup olmadıkları her zaman tartışılmıştır. İlk örneğinin açıldığı günden beri bu kurumların en fazla tartışılan yönü de eğitim-öğretim programları olmuştur. Ankara Üniversitesinde bir İlahiyat Fakültesi kurulması tartışılırken bile bu konu tartışmaların önemli bir maddesini teşkil etmiştir. Dönemin Kırşehir Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu (ö. 1978) TBMM'de yaptığı konuşmada, "Bu İlahiyat Fakültesi, Atatürk İnkılâbından sonra ikinci defa Türkiye'de açılıyor. İlk defa Atatürk İnkılâbından sonra İstanbul Üniversitesi içinde kurulmuştu. O İlahiyat Fakültesi içinde benim de mesuliyetim vardı. Bir nevi Sosyoloji Fakültesi yaptık. Fakat burada yani Fakültede

---

7 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Dekanın mesajı*, Erişim: 11 Temmuz 2017, https://ilahiyat.ogu.edu.tr/Sayfa/Index/9/dekanin-mesaji.

8 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "Tanıtım kitabı", Erişim: 11 Temmuz 2017, http://ilahiyat.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/09/ilahiyat-tan%C4%B1t%C4%B1m-kitab%C4%B1-23.09.2013.pdf. Diğer örnekler için bkz. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "Misyon – Vizyon", Erişim: 11 Temmuz 2017, http://ilahiyat.cumhuriyet.edu.tr/index.php?f=17; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "Misyon ve Vizyon", Erişim: 11 Temmuz 2017, http://ilahiyat.comu.edu.tr/fakultemiz/misyon-ve-vizyon.html.

9 Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "Misyon ve Vizyon", Erişim: 11 Temmuz 2017, http://uludag.edu.tr/ilahiyat/default/konu/1283.

10 Muhammet Şevki Aydın, *Din Öğretimi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi,* Erişim: 15 Aralık 2008, http://www.flwi.ugent.be/cie/msaydin1.htm.

İslâmî bilgiler esas, sosyolojik bilgiler yardımcı olacaktır." demek suretiyle, derslerde dengenin temel dersler lehine gözetilmesi gerektiğini savunmuştur.[11]

Zaman geçtikçe ders müfredatı ile ilgili tartışma öğretmenlik için gereken pedagojik formasyon derslerinin İlahiyat Fakültesinde okutulup okutulamayacağı meselesine gelip dayanmıştır. 1980 yılı başlarında AÜİF'de hazırlanan bir raporda, "Mezunların hem Diyanet İşleri Başkanlığı'nda (DİB) hem de Milli Eğitim Bakanlığı'nda (MEB) görev aldıkları, her iki görev için de pedagojik formasyona ihtiyaç duyulduğu" belirtilmiştir. Bu rapora dayanılarak alınan karar doğrultusunda, Ankara Üniversitesi Senatosu'nun da onayıyla İlahiyat Fakültesinde öğrencilere pedagoji eğitimi vermek üzere Din Eğitimi Kürsüsü (Anabilim Dalı) kurulmuş, 1953 yılında okutulmaya başlanan ve zamanla sayıları artan pedagoji dersleri bu kürsünün sorumluluğuna verilmiştir.[12] Bu Anabilim Dalı ve dersler daha sonra açılan diğer İlahiyat Fakültelerinin bünyelerinde ve programlarında da yer almıştır.

Hazırlanan bu öngörülü rapor sayesinde, MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren Öğretmen Okullarının kapatılarak Eğitim Fakültelerine dönüştürülmeye çalışıldığı ve öğretmen yetiştirme misyonunun bu Fakültelere devredilme sinyallerinin verildiği bir süreçte,[13] AÜİF, kurulduğu günden itibaren sürdürdüğü din dersi öğretmeni yetiştirme görevini muhafaza etmiş, 1982 Anayasasıyla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin zorunlu hale gelmesiyle bu pozisyonunu daha da pekiştirmiştir. Ancak bu sefer de ilahiyat alanıyla ilgili Kur'an, Tefsir, Hadis ve Kelam gibi temel derslerin ihmali tehlikesi baş göstermiştir. Çünkü İlahiyat Lisans Programının (İLP) yenilenen şeklinde öğretmenlik mesleği ile ilgili dersler öncelik kazanmış, ihdas edilen derslere toplam krediyi aşmadan yer açabilmek için alanla ilgili temel derslerin saat ve kredileri azaltılmış, seçmeli olanlarına sınırlamalar getirilmiş, neticede İlahiyat Fakülteleri adeta Eğitim Fakültelerinin Din Dersi Öğretmeni yetiştiren birer şubesi görünümüne büründürülmüştür.[14] İlerleyen bölümlerde değineceğimiz İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı (İDKAP) ise tamamen Eğitim Fakültelerinin programlarından biri gibi yürütülmüştür.

Oysa bahsi geçen raporda formasyonun gerekçesi esas itibariyle din hizmetleri alanı ile öğretmenlik mesleğinin ortaklaşa ihtiyaç duyduğu dersler üzerine kurulmuştur. Eğer ders sayıları ve saatleri de her iki alanın gerektirdiği ortak derslerle sınırlı tutulsaydı, bu, öğrencilerin mezuniyetten sonra görev yapacakları istihdam alanlarında verecekleri hizmetlerin kalitesi ve başarısı açısından son derece faydalı olur, temel derslerde aksama olmazdı. Ne var ki, bu sorun yalnızca İlahiyat Fakültelerinin programlarına müdahale ile çözülebilecek bir sorun değildir. Türkiye'nin öğretmen yetiştirmede uzun soluklu bir yöntem belirleyememesi, arzulanan kaliteyi bir türlü yakalayamaması ve bunu aşmak için zaman zaman çok radikal sistemsel değişikliklere gitmesi, Fizik, Kimya, Tarih, Din Dersi

---

[11] Hüseyin Atay, "Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi ve İslam'da Eğitim", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 12/35 (Temmuz 1996): 498.

[12] Nevzat Y. Aşıkoğlu, "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Doğuşu ve Gelişimi", *Diyanet İlmi Dergi* 30/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1994): 87-88; Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları", 3.

[13] Öğretmen yetiştiren okulların Fakülteye dönüştürülerek Üniversiteye bağlanma süreçleri hakkında bkz. Gülsün Atanur Baskan, "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 20/20 (2001): 16-19.

[14] Programın 2009, 2010 ve 2017 şablonlarında temel derslere ayrılan kredilerin gitgide azalması bu olguyu açık bir biçimde gözler önüne sermektedir (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "Ders Şablonları", Erişim: 31 Ekim 2019, https://ilahiyat.ogu.edu.tr/Sayfa/Index/86/ders-sablonlari).

gibi bilim alanlarını kapsayan dersleri veren bütün yükseköğretim kurumlarının yapılarını, işleyişlerini ve eğitim müfredatlarını çoğu kez olumsuz bir biçimde etkilemiş, birtakım belirsizlik ve çelişkilerin doğmasına neden olmuştur.[15] Öğretmen yetiştirmedeki bu sorunların doğurduğu sonuçlardan İlahiyat Fakülteleri de nasibini almıştır.

Ülkemizin öğretmen yetiştirmedeki tercihi 1982 yılından itibaren dört yıllık lisans eğitimi esasına dayanmıştır. Bu dönemde Fen-Edebiyat Fakültelerinde olduğu gibi, İlahiyat Fakültelerinde de lisans programı içerisinde pedagoji dersleri yer almıştır. Ancak YÖK, 1997 tarihinde alıp 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya koyduğu bir kararla bu uygulamaya son vererek, ortaöğretim kurumlarında (Lise ve dengi okullar) öğretmen olmak isteyen öğrencilere tezsiz yüksek lisans yapma zorunluluğu getirmiştir.[16] Aynı kararla, ilköğretimi kesintisiz ve zorunlu olarak sekiz yıla çıkaran, dolayısıyla İmam-Hatip Liselerinin (İHL) ortaokul kısımlarının kapanması sonucunu doğuran siyasi karara[17] paralel olarak, İLP kapsamında öğretmen yetiştirilmesine son verilmiş, bunun yerine ilköğretimdeki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere on tane Fakültede dört yıllık İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (İDKAB) Öğretmenliği Programı açılmıştır. Keza, ortaöğretimdeki DKAB Öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere sadece birkaç Fakültede Tezsiz Yüksek Lisans Programı ihdas edilmiştir. Ayrıca bu Fakültelerin öğrenci kaynağına da kısıtlama getirilmiş, yalnızca İHL mezunlarının bu kurumlarda öğrenim görebileceği kayıt altına alınmıştır.[18]

YÖK'ün bu kararı İlahiyat Fakültelerini bekleyen sıkıntılı bir sürecin başlangıç noktasını teşkil etmiştir. 28 Şubat sürecine[19] tekabül eden bu kararla birlikte İlahiyat Lisans Programından pedagojik formasyon dersleri kaldırılmış, bütün Fakülteler sürekli olarak irtifa kaybetmiş, kısa zaman içerisinde öğrenci kontenjanları iyice azalmış, bazı Fakülteler kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, buralarda görev yapan birçok bilim insanı özlük hakları konusunda Üniversiteden uzaklaştırılmaya kadar varan ciddi sorunlar yaşamıştır.

Uzunca bir mağduriyet döneminden sonra YÖK'ün 2006 yılında aldığı kararla birlikte gözle görülür bir iyileştirme sürecinin başladığına tanık oluyoruz. YÖK, bu kararla tezsiz yüksek lisans uygulamasına son vermiş, öğretmen yetiştirmenin Eğitim Fakültelerinin sorumluluğunda olması gerektiğini benimsemiş, bunun bir gereği olarak öğretmen yetiştiren eğitim programlarını bu Fakültelerin bünyelerinde toplamaya başlamış, aynı doğrultuda İDKAP'ı da bu Fakültelere nakletmiştir.[20]

İlk bakışta din eğitiminin aleyhine gibi görünen bu kararlar, uygulamada avantajlı sonuçlar doğurmuştur. Zira bir yandan bu Fakültelere bu programı yürütecek öğretim elemanları alınırken, diğer yandan İlahiyat Fakültelerinin mağduriyetlerinin giderilmesi yönünde büyük çabalar sarf edilmiş, gerek sayılarının gerekse öğretim elemanı ve öğrenci kontenjanlarının hızla artırıldığı bir sürece girilmiştir. Mağduriyet dönemindeki uygulamaların Türkiye'de Devlet-toplum ilişkilerine zarar verdiğini fark ederek din

---

15 Ali Rıza Erdem, "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si", *Journal of Teacher Education and Educators* 4/1 (Haziran 2015): 27-29.

16 Erdem, "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si", 25.

17 Erdem, "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si", 24.

18 Emine Zehra Turan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Yetiştirme Programlarına İlişkin Kalite Standartlarının Belirlenmesi* (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013), 16.

19 28 Şubat 1997 yılında yapılan postmodern darbenin bir analizi için bkz. Abdulvahap Akıncı, "Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-muhtıra", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2013): 46-51.

20 Erdem, "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si", 26-27.

eğitiminin güçlenmesini destekleyen siyasi ve idari bir konjonktürün ortaya çıkmış olması da bu süreci olumlu yönde etkilemiştir. Neticede önceden en fazla iki yerel eğitim programı (İLP ve İDKAP) yürüten bu Fakülteler, İngilizce İlahiyat ve Uluslararası İlahiyat programlarının da yürütülebileceği uluslararası bir hüviyet kazanmıştır. Ankara İlahiyat Fakültesi bünyesinde kurulan Dünya Dinleri Bölümü ihtiyaç duyulduğunda hemen her dinin uzmanlarını yetiştirebilecek perspektifiyle din eğitiminin uluslararası niteliğini bir adım daha ileriye taşıma niyetini ortaya koymuştur.[21]

Yeni dönemin, İlahiyat Fakültelerinin durumunu oldukça iyileştirdiğini görmezden gelemeyiz. Ancak öncekilerle kıyası kabil olmasa bile bu dönemde de birtakım sorunlar yaşanmıştır. Çoğu, din eğitimini desteklemeyi amaçlayan iyi niyetli çabalardan kaynaklanan bu sorunların başında sık sık yapılan müfredat değişiklikleri gelmektedir. Mesela, bu dönemde YÖK'ün bazen resmi talebi, bazen de yönlendirmesiyle yeni ders müfredatı hazırlama faaliyetleri hız kazanmıştır. Sık sık yenilenen programlar, buna bağlı olarak da ders isimlerinde, saatlerinde veya kredilerinde hemen her yıl yapılan değişiklikler sebebiyle, Fakültelerin kurulları yıllarca mesailerinin büyük kısmını bu yeni programların uygulanmasını ve onlara yönelik kararları müzakere etmeye harcamıştır. Keza öğretim elemanları da her seferinde mesailerinin önemli bir kısmını yeni derslerin içeriklerini hazırlamaya, kredisi ve saati değişen eski dersleri yeni derslerle değiştirmeye ve bunların içeriklerini oluşturmaya ayırmak zorunda kalmıştır.

Öğretim elemanları bu süreçlerin tamamlandığını düşünürken, 2016-2017 öğretim yılı içerisinde İLP'de köklü değişikliklere gidilmiş, Temel İslam Bilimleri alanında her dönem dörder saat ve kredi olarak okutulan dersler ikişer saat ve krediye düşürülerek, dört yıla yayılmıştır. Fakülteler bu değişikliklere yönelik düzenlemeleri tamamlamak üzereyken, YÖK Genel Kurulu 07.07.2017 tarihinde yaptığı toplantıda pedagojik formasyon derslerinin bu kurumlarda verilmesini karara bağlamıştır.[22] Programın yeni karara uygun hale getirilmesi için öğretim elemanlarının yaşayacakları zaman kayıpları ve temel derslere getirilecek kısıtlamalar bir tarafa, bu kararla İlahiyat Fakültelerinde 1980 yılındaki başlangıç noktasına maalesef geri dönülmüştür. Üstelik böyle bir karar alan YÖK'ün, bu kararıyla birebir uyumlu olan İDKAP'a öğrenci alımının niçin durdurulduğu hafızalarda bir soru işareti olarak kalmıştır.

Çizmeye çalıştığımız bu tablo gösteriyor ki, İlahiyat Fakültelerinde yürütülen programların yeterli olup olmadığı, içerik, nitelik ve nicelik yönünden ihtiyaca cevap verip veremeyeceği, okutulması gereken derslerin neler olması gerektiği vb. konulara ilişkin tartışmalar ve kurumsal değişiklikler sona ermeyecektir. Hassaten, Türkiye'nin öğretmen yetiştirmeyle ilgili sistem ve tercihlerinin dönemsel şartlara vb. faktörlere bağlı olarak sürekli değişmesi, Fakültelerdeki bu akademik tartışmaları ve yapısal değişiklikleri de körükleyecektir. Bunların sonunun gelmemesine, bu kurumların işlevlerini yapmada başarısız kaldığı, dolayısıyla bertaraf edilmesi gerektiği gibi bir anlam yüklenmemelidir.

İlahiyat Fakülteleriyle ilgili tartışmalar ve yeni uygulamalar, yapıcı bir seyir izlediği sürece hem bu kurumlar hem onların çalışanları hem de öğrencileri için faydalıdır. Kabul etmeliyiz ki, Türkiye'deki her Fakülte gibi bu Fakültelerin de birtakım sorunları olabilir. Bu sorunlar kurumsal, akademik veya eğitimsel olabileceği gibi, idari,

---

[21] Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "Dünya dinleri", Erişim: 10 Nisan 2019, http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=294.

[22] Memurlar.net, "İlahiyat öğrencilerine formasyon kararında yeni düzenleme", Erişim: 27 Temmuz 2017, http://www.memurlar.net/haber/682495/ilahiyat-ogrencilerine-formasyon-kararinda-yeni-duzenleme.html.

ideolojik veya siyasi de olabilir. Hatta bazen iyi niyetli hamleler bile eğitim kurumlarına problem olarak yansıyabilir. Nitekim yakın geçmişte temelde din eğitimine karşı olan siyasi tavırlar ve buna bağlı dışlayıcı yaklaşımlar bu Fakülteleri fiilen işlevsiz hale getirirken, son zamanlarda din eğitimini desteklemek amacıyla yapılan pozitif ayrımcılıklar, özellikle kurum, öğretim elemanı ve öğrenci sayısındaki kontrolsüz artışlar bu Fakültelerin tabiatını ve kalitesini hayli bozmuştur.

Çözümsüz hale gelmedikçe sorunların varlığı ve onlara yönelik çözüm arayışları, bu kurumların dinamizmini sağlayan faktörlere tahvil edilebilir. Türkiye'de din eğitiminin sağlıklı bir temele oturtulabilmesi için bu sorunları ve çözümlerini tartışmak zorundayız. Ancak bunları bahane ederek bu kurumları kötülemeye, itibarsızlaştırmaya veya etkisizleştirmeye yönelik her söz din eğitiminin gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. Unutulmamalıdır ki bu kurumlar, yürüttükleri öğretim programlarıyla, Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları adlarını taşıyan akademik bölümleriyle, bu bölümlere bağlı çeşitli anabilim dallarıyla din eğitimi alanında çok önemli faaliyetler yürütmekte, birtakım eksikliklerine rağmen Türkiye'deki yüksek din öğretiminin bel kemiğini oluşturmakta, imkan ve potansiyelleriyle uluslararası ilmi mahfillerde Türkiye'yi temsil etmektedir.

İlahiyat Fakülteleriyle ilgili son bir duruma daha değinerek bu bahsi kapatmak istiyoruz. Türkiye'de din eğitiminin hâlâ yüzlerce yıl öncesindeki usullerle verilmesini savunup çağdaş yöntemlerle verilmesine karşı olan birtakım çevreler, küçük bahanelerle bu resmi din eğitimi kurumlarını itibarsızlaştırmaya ve "ilahiyat" ismi üzerinden onlar aleyhine kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar. Gün geçmiyor ki, bu çevrelerin kitle iletişim araçlarında, özellikle basın-yayın kuruluşlarında "Bu ilahiyatçılar" ifadesiyle başlayan cümlelerle bu kurumları hedef alan karalama faaliyetlerine şahit olmayalım. Devletimizin din eğitimini emanet ettiği bu kurumlara karşı yürütülen böylesi yıpratıcı faaliyetlerin iyi niyetli ve masum olduğu asla söylenemez. Görebildiğimiz kadarıyla, bu faaliyetlerde asıl hedef resmen yürütülen din eğitimidir. Diğer bir ifadeyle bunlar, din eğitimini merdiven altına çekerek keyfileştirme gayretinin birer parçasıdırlar.

Oysa ilahiyat kavramı, İlahiyat Fakültelerinin ve diğer din eğitimi kurumlarını karalamanın bir bahanesi olamaz. İslam kültüründe önceden daha çok metafizik ve teoloji, bazen de Allah'ın zatı ve sıfatlarıyla ilgili konular anlamında kullanılan bu kelime, günümüzde din alanında yer alan bütün ilim dallarını kapsayacak şekilde anlam genişlemesine uğramıştır. Bu yönüyle de yüksek din eğitimi veren bütün Fakülte ve programları çatısı altına alabilecek en uygun kelime olarak öne çıkmaktadır.[23]

2. İslami İlimler ve Din Bilimleri Fakülteleri

İlahiyat camiası, 2011 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesine bağlı olarak İslami İlimler Fakültesi adı altında yeni bir Fakülte kurulduğuna şahit oldu. Temel İslam, İslam Tarihi ve Sanatları ve Felsefe ve Din Bilimleri adı altında üç akademik bölümle kurulan bu Fakülte,[24] Türkiye'de öğretim dili Arapça olan ilk yüksek din eğitimi

[23] Ali Rıza Gül, "Yüksek din eğitimi kurumlarını bütünleştirme imkânları", *Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2019 (UBEK2019) Tam Metin Bildiri Kitabı 21-24 March 2019 Afyonkarahisar*, Ed. M. Peker vd., Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti. (2019): 903-906.

[24] Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, "Hakkımızda", Erişim: 11 Ocak 2012, http://www.fatihsultan.edu.tr/Hakkımızda--1,176,187.html.

kurumu olma özelliğini taşımaktadır.[25] Onu İlahiyat Fakültelerinden farklı hale getiren temel unsur da budur. Vereceği diplomaların İlahiyat Fakültelerinin verdiği diplomalara eşdeğerde olacağının ilan edilmesi, lisans düzeyinde yürüttüğü İslami İlimler Programı'nın İLP ile içerik bakımından aynı olması, Fakültenin bu durumunu daha da pekiştirmektedir.[26] Daha çok din görevlisi veya din eğitimcisi olarak görev yapabilen eleman yetiştirmenin hedeflendiği bu Fakültenin[27] aynısı 2012 yılının hemen başında Adıyaman Üniversitesi ile Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde de kurulmuştur. Takip eden zamanlarda açılan yeni Fakültelerin adlarında ağırlığı gitgide artan "İslami İlimler" adı, son zamanlarda hakimiyetini iyice pekiştirmiştir. Oysa adları farklı bile olsa bu Fakültelerin de temel gayesi nitelikli ve donanımlı ilahiyatçılar yetiştirmektir. Nitekim bu amaç bazı kurumlarımızın internet sitelerinde de açıkça ilan edilmiştir.[28]

İlahiyat Fakültesi dışında bir başka isimle kurulan fakültelerden birisi de 2011 yılında Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde 29 Mayıs Üniversitesine bağlı olarak açılan Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesidir. Bu Fakülte de İlahiyat Fakültelerine denk olup, mezunları İlahiyat Fakültesi mezunları ile aynı haklara sahip olacaktır. Fakat İlahiyat Fakültelerinden farklı olarak bu Fakültede uygulanan öğretim programı, "İslam ve Din Bilimleri Programı" ismini almaktadır. Zorunlu Arapça Hazırlık Sınıfından sonra başlayacak olan bu programın müfredatı Temel İslam Bilimleri alanına yoğunlaşacak, öğretim dili kısmen Arapça kısmen Türkçe olacaktır. Ancak gelecek yıllarda öğretim dili Arapça olan "İslam Bilimleri Programı" ile öğretim dili İngilizce olan "Din Bilimleri Programı" açılması ve bu programlara seçimlik Türkçe dersler konması planlanmaktadır. Hedef kitlesi ve programları itibariyle uluslararası bir nitelik taşıyacak olan bu Fakültede Arap dünyasının ve ülkemizin seçkin öğretim üyelerinin ders vermesi düşünülmektedir.[29]

Öğretim programları bakımından hedefleri bunlardan ibaret olan bu Fakülte, "İslam ve Din Bilimleri Programı" ile "Uluslararası İlahiyat Lisans Programı" adı altında iki program açmış, 2012-2013 akademik yılından itibaren bu programlara öğrenci almaya başlamıştır.[30] Böylece adında ilahiyat kelimesine yer vermeyen Fakülte, ana öğretim programında bu kelimeyi kullanmak zorunda kalmıştır. Açıkça belirtmek gerekirse, Fakülte'nin yürüttüğü bu programlardan ilki İLP'nin, ikincisi de bazı İlahiyat Fakülteleri tarafından aynı adla yürütülen programın tamamen aynısıdır.

Görüldüğü gibi, gerek İslami İlimler Fakülteleri gerekse Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Fakülteleri ile aynı yapıya, işleve ve amaca sahiptir. Durum

---

25 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, "İslâmî İlimler Fakültesi Hakkında", Erişim: 24 Nisan 2017, http://iif.fatihsultan.edu.tr/Islami-Ilimler-Fakultesi-Fakulte--Fakulte-Hakkinda.

26 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, "Müfredat", Erişim: 11 Ocak 2012, http://www.fatihsultan.edu.tr/Müfredat--1,302,159.html.

27 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, "İslâmî İlimler Fakültesi Hakkında", Erişim: 24 Nisan 2017, http://iif.fatihsultan.edu.tr/Islami-Ilimler-Fakultesi-Fakulte--Fakulte-Hakkinda.

28 Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, "Vizyon ve Misyon", Erişim: 24Nisan 2017, http://islamiilimler.aku.edu.tr/vizyon-ve-misyon/; Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, "Genel Bilgiler", Erişim: 24 Nisan 2017, http://iif.batman.edu.tr/Sayfalar/Akademik-Birimler/Fakulteler/Islami-Ilimler-Fakultesi/Genel-Bilgiler/1806.

29 İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, "Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi", Erişim: 12 Ocak 2012, http://www.29mayis.edu.tr/index.php/akademik-birimler/uluslararasi-islam-ve-din-bilimleri-fakultesi. Bu Fakülte'nin adı daha sonra "İlahiyat Fakültesi" olarak değiştirilmiştir (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, "İlahiyat Fakültesi", Erişim: 03 Aralık 2019, https://filehost.29mayis.edu.tr/upload/2019/07/05/ilahiyat.pdf).

30 İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, "Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi", Erişim: 24 Nisan 2017, https://www.29mayis.edu.tr/bolum/uluslararasi-islam-ve-din-bilimleri-fakultesi-13.html.

böyle iken, farklı isimlerde Fakülteler açılmasını anlamak oldukça zordur. Şayet bu Fakülteler dinin kısmen veya tamamen farklı alanlarında faaliyet yapmayı hedefleyip, bunu da akademik bölümlerinin ve programlarının isimlerine yansıtmış olsalardı, aralarındaki kurumsal isim farklılığının yadırganacak bir tarafı olmazdı. Sadece sınırlı alanlarda uzmanlaşmayı hedefleyen yüksek din eğitimi kurumlarının bu alanlarla mütenasip isimlerle isimlendirilmesi gayet tabiidir. Fakat mevcut şekliyle isim farklılığı yapay ve gereksiz görünmektedir. Bunun din eğitimine olumlu yönde bir katkısı da yoktur. Aksine, bir zamanlar Türkiye'de yaşanan İlahiyat Fakültesi-Yüksek İslam Enstitüsü çekişmesinin bir benzerini körükleme potansiyeline sahip olması endişe vericidir.

3. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümleri

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ilköğretim okullarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ihtiyacını karşılamak amacıyla, 1997 yılında on tane İlahiyat Fakültesinde İDKAB Öğretmenliği Programı açılmıştır.[31] Öğretmen yetiştirmesi itibariyle bu programda verilen derslerin % 50–60'ını alan bilgisi ve becerileri, %25–30'unu öğretmenlik meslek bilgisi ve becerileri, % 15–20'sini de genel kültür dersleri oluşturmuştur.[32] Dolayısıyla bu program, içerdiği derslerin adları, içerikleri ve kredileri bakımından İLP'ye nispetle önemli farklılıklar arz etmiştir. Arapça Hazırlık Sınıfını içermemesi, bu farklılığı daha da artırmıştır. Program bazındaki bu farklılıklar, pek tabii ki, öğrenim çıktılarına yansımış, mezunların temel alanlara ilişkin bilgi birikimlerini ve akademik düzeylerini doğrudan etkilemiştir.

İlahiyat Fakültelerinde bu programı yürütmek üzere İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü adı altında bir bölüm kurulmuştur. Bu bölümlerin nüvesini yukarıda değindiğimiz Din Eğitimi Anabilim Dalı oluşturmuştur. Fakültelerimizde Din Eğitimi alanının dersleri ile formasyon derslerinin çok büyük bir kısmı bu Anabilim Dalının öğretim elemanları tarafından verilmiştir. Alanlarında uzman olan bu öğretim elemanları, din eğitiminin gerekliliğini izah etmek ve bunun bilimsel temellere oturtulmasını sağlamak amacıyla yoğun akademik çabalar harcamışlar, bu hususta önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Ne var ki, bu bölüm ve programlar yeni öğretmen yetiştirme projesi çerçevesinde 2006 yılında YÖK Genel Kurulu tarafından Eğitim Fakültelerine devredilmiştir.[33] Yıllarca böyle devam ettikten sonra Kurul, gördüğü lüzum üzerine 10.05.2012 tarihinde aldığı yeni bir kararla bu bölümleri ve programları İlahiyat Fakültelerine iade etmiştir.[34]

Fakat Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), YÖK'ün 17 Nisan 2014 tarihli kararına dayanarak, 14 Temmuz 2014 tarihli Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu'nda İDKAB'a yer vermemiştir.[35] Bu tarihten itibaren bu

---

[31] Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları", 4; Turan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Yetiştirme*, 16.

[32] Erdem, "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si", 26.

[33] Erdem, "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si", 26.

[34] Şahin Kızılabdullah, "Dün, Bugün ve Gelecek Üçgeninde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Programları", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 5/13 (Bahar 2016): 33.

[35] Memurlar.net, "Din Kültürü öğretmenliği kılavuzdan çıkarıldı", erişim: 30 Temmuz 2017, http://www.memurlar.net/haber/475603/.
Tercih Kılavuzu için bkz. ÖSYM, "2014-ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu", erişim: 30 Temmuz 2017, http://www.osym.gov.tr/TR,860/2014-osys-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu-14-temmuz-2014.html.

bölümlere öğrenci alımı tamamen durdurulmuş, böylece bu bölümler herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin pasif hale getirilmiş, ıslah yoluna gidilmemiştir. Oysa bu bölümlerin programlarının ıslah edilmesi Türkiye'deki din eğitimi açısından daha uygun olabilirdi. Bu bağlamda neler yapılabileceğiyle ilgili ihtimalleri değerlendirmeye başlamadan önce 2014 yılına kadar devam eden uygulamaların ortaya çıkardığı problemlere kısaca göz atmamız yerinde olacaktır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, öğretmen yetiştirme statüsünde yer aldığı için İDKAB Programında ilahiyat alanına ilişkin dersler müfredatın en fazla % 60'ını oluşturmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı Felsefe ve Din Bilimleri ile İslâm Tarihi ve Sanatları bölümlerinin derslerine ayrılınca Temel İslam Bilimleri alanlarının dersleri çok yetersiz kalmaktadır. Oysa bu programlardan mezun olan öğrenciler ilköğretim okullarında öğretmen olduklarında kahir ekseriyetle Temel İslam Bilimleri alanıyla yakından alakalı dersleri okutmak durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. İmam-Hatip Ortaokullarında (İHO) ise bu dersler Kur'ân, Tefsir, Hadis, Arapça gibi, Temel İslam Bilimleri alanının dersleriyle ismen bile birebir aynı olan derslere dönüşmektedir. Programın temel alanlar itibariyle zayıf kalmasının, ilk ve ortaöğretimde bu alanlara ilişkin eğitim-öğretim süreçlerini olumsuz yönde etkileyeceği izahtan varestedir.

Yakın geçmişteki deneyim göstermiştir ki, İDKAB'ın ve programlarının Eğitim Fakültelerine bağlanması temel ilahiyat alanlarıyla ilgili sorunları katlandırarak artırmıştır. Çünkü bu Fakültelerde kurulan bu bölümlerin neredeyse tamamında karşılaştığımız en önemli sorun öğretim elemanı eksikliği olmuştur. Normalde bu bölümlerin İlahiyat Fakültelerinin küçük bir benzeri olarak yapılandırılması gerekirken, maalesef bu olmamış, alanlara yeterli sayıda öğretim elemanı alınması ve temel ilahiyat alanlarından her biri için ayrı öğretim elemanlarının istihdam edilmesi veya eksikliklerin İlahiyat Fakültelerinden tamamlanması her zaman mümkün olmamıştır. Dahası, bu Fakültelerin, bu bölümlere hep aynı ilahiyat alanında uzmanlaşmış olan akademisyenleri öğretim elemanı olarak atamalarının önüne de hiçbir kanuni engel konmamıştır. Oysa öğretmenlik formasyonuyla ilgili derslerin yanı sıra, Kur'an, Tefsir, Hadis, Kelam gibi temel dini derslerin de okutulduğu bu bölümlerde, her biri bu alanların birinde uzman olan öğretim elemanlarının bulunması zaruridir. Alana yönelik eleman eksikliği durumunda bir öğretim elemanı branşı olmayan dersleri de vermek zorunda kalabilmiş, -haliyle bundan eğitim-öğretim olumsuz yönde etkilenmiştir.

Eğitim Fakülteleri bünyesinde açılan İDKAB'lara ilişkin olarak göz ardı etmememiz gereken diğer bir husus da bu bölümlerin özellikle İlahiyat Fakültelerinin bulunduğu yerlerde kaynak israfına yol açmasıdır. Bir üniversitede bu iki birim bulunuyorsa, o üniversite, iki ayrı yeri din eğitimi yapılabilecek biçimde düzenleyecek, her iki birimde de aynı alanlarda uzman olan öğretim elemanları istihdam edecektir. Şayet bu iki birim, özellikle mekân olarak birbirinden uzaktaysa, böylesi uygulamalar adeta zorunluluk halini alacaktır. Bütün bunlar, tekrarları, zaman kayıplarını, kaynakların rantabl kullanılamamasını, hantallığı vb. olumsuzlukları beraberinde getirecektir. Ayrıca bunlar, eğitimde ikileme yol açan, eğitimin ve araştırmaların kalitesini olumsuz yönde etkileyen faktörlerdendir. Çağdaş üniversite yapılanmasında bunlar istenmeyen durumlardır.[36]

[36] Jarmo Visakorpi v.dğr., *Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar Yükseköğretim Sistemi Üzerine 17 Türk Üniversitesinin EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Raporlarına Dayanan Gözlemler ve Öneriler* (İstanbul: TÜSİAD, 2008), 100.

İlahiyat Fakültesi bulunan üniversitelerde İDKAB'ların bu Fakültelere devredilmesi, yukarıdaki sorunlardan bir kısmının çözümünü elbette kolaylaştırmıştır. Fakat Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminin, buna bağlı olarak da Eğitim Fakültelerinin sahip olduğu problemler[37] sadece İDKAB'larda değil, aynı zamanda bu Fakültelere bağlı bulunan bütün bölümlerde verilen eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir. Durumu daha yakından görmek amacıyla bu Fakültelere yüklenen aşırı fonksiyona ve bunun doğurduğu sorunlara kısaca değinmemiz yeterli olacaktır. Uygulamaya göre, okul öncesi ile ilk ve orta öğretim kurumlarındaki bütün branşlar için bu Fakülteler öğretmen yetiştirmektedir. Oysa bu kadar çok branşa yönelik öğretim programları, birbirinden oldukça farklı ve geniş alanlara tekabül etmektedir. Böylesine geniş alanların, üniversite yapılanmasında bile branşlaşmaya gidildiği günümüzde, bir Fakülte çatısı altında toplanamayacağı son derece açıktır. Ne kadar gelişmiş olursa olsun, hiçbir Fakülte bu kadar ağır bir yükün altından kalkamaz. Ayrıca, bir üniversitede aynı türden eğitimi veren bölümlerin farklı Fakültelerde yer alması, hem teknik açıdan uygun değildir hem de israfa ve hantallığa yol açmaktadır. Şu halde sadece İDKAB'ların değil, aynı zamanda bütün bilim alanlarının ilgili Fakültelerde olması daha uygun görünmektedir.

Din eğitiminin yanı sıra diğer alanlarla da ilgili olan bu problemin köklü çözümü, Eğitim Fakültelerinin asli işlevlerinin yeniden tanımlanmasıyla mümkün olabilir. Bu işlevler ve tanımları hakkında elbette farklı yorumlar yapılabilir. Kanaatimizce en uygunu, Eğitim Fakültelerinin okulöncesine yönelik olarak anaokulu öğretmeni, ilköğretime yönelik olarak sınıf öğretmeni yetiştirme, bilim alanlarına yönelik olarak da "öğretmenlik sertifikası" verme misyonuyla sınırlı tutulmasıdır. Nitekim Malezya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde de benzer yollar izlenmektedir. Güney Kore ise öğretmen yetiştirme meselesini, kurduğu eğitim üniversiteleri yoluyla çözmektedir.[38] Bu ülkelerde bütün eğitim kademelerinde elbette aynı model kullanılmamaktadır. Fakat artan akademik düzeylere koşut olarak branş eğitiminin öncelik kazandığı da bir hakikattir. Mesela, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne (OECD) üye ülkelerde eğitim kademelerinde okul öncesi öğretmenliğinden ortaokul öğretmenliğine doğru geçildikçe branş derslerinin eğitim dersleriyle birlikte verilmesini tercih eden ülkelerin sayılarının gitgide azaldığı, lise öğretmeni yetiştirmede ise bu eşzamanlı sistemin neredeyse tamamen terk edildiği görülmektedir.[39]

Eğitim Fakülteleri ile alan eğitimi veren fakültelerin fonksiyonları arasında makul bir denge kurulduktan sonra YÖK nezdinde çeşitli çalıştaylar düzenlenerek, öğrencilerin öğretmenlik programlarına başvurabilmelerine imkan verecek şartların ve standartların neler olması gerektiği belirlenebilir, gerekli şartları sağlayan öğrencilerin Çift Anadal veya Yandal yöntemiyle Eğitim Fakültelerinden pedagojik formasyon dersleri almaları sağlanabilir. Keza, gerekli şartları sağlayan mezunların da Eğitim Fakültelerinde açılacak olan alan öğretmenliği sertifika programlarından kendilerine uygun olanını bitirerek öğretmen olmalarının önü açılabilir. İlahiyat Fakültelerindeki Din Eğitimi vb. dersler

---

[37] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Kartal, "Türkiye'de Öğretmen Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması: Etkin öğretmen Yetiştirme Modeli", *Dokuz Eylül Üniversitesi*, Erişim: 04 Kasım 2019, http://kisi.deu.edu.tr//mehmet.kartal/turkiyede-ogretmen-egitiminin-yeniden-yapilandirilmasi-etkin-ogretmen-yetistirme-modeli.pdf.

[38] Duygu Gür Erdoğan – Mehmet Barış Horzum, *Öğretmen Gelişim Modeli Öğretmen Performansı Üzerine Değerlendirme* (İstanbul: SETA Yayınları, 2019), 22-24.

[39] Zafer Çelik – Hasan Bozgeyikli, *Dünyada ve Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme, İstihdam ve Mesleki Gelişim Politikaları* (Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2019), 11-12.

gibi, ilgili Fakülte veya bölümlerde alana yönelik eğitim dersleri okutuluyorsa ve öğretmen adayı olan öğrenci de bu dersi almışsa, bu takdirde yalnızca eksik kalan formasyon derslerini tamamlayan öğrenciye öğretmenlik hakkı verilebilir. Bütün bunlara ilaveten, öğretmen olacak öğrencinin alanında tezsiz yüksek lisans yapması uygulamasına da dönülebilir.

Alanlara yönelik lisans programlarının kendi akademik birimlerinde yürütülmesi esasına dayanan bu öneride en dikkat çekici taraf, öğrencinin alan tahsilini ilgili birimlerde bihakkın tamamlaması, ciddi bir alan eğitimi almasıdır. Böyle bir uygulamada Fen-Edebiyat Fakültelerinde halihazırda öğrencisizlik nedeniyle kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Fizik ve Kimya gibi Türkiye için hayatiyet arzeden bölümler yeniden canlanacak, öğrenciler formasyon dersi alma hakkı kazanabilmek için birbiriyle rekabet içerisine girecek, Üniversite eğitim-öğretiminin kalitesi artacaktır. Böylece yükselecek olan akademik başarı, ortaokul ve liselerdeki eğitimin kalitesinde de olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yine bu uygulama benzer programlar yürüten birimlerin birleşmesini gerektirdiğinden, Üniversitelerimizi aynı eğitim-öğretimi farklı Fakülte ve bölümlerde verme zorunluluğundan, dolayısıyla israftan ve hantallıktan kurtaracaktır. İlaveten, bu sistemde alan öğretmenliği sertifikası programlarına tahsis edilecek öğrenci kontenjanı YÖK ile MEB'in koordineli çalışmasıyla belirleneceğinden, sertifikalı sayısı ihtiyaçların çok üstüne taşmayacak, böylece günümüzde görülen atanamayan öğretmen yığılmalarının önüne geçilecektir.

Ancak kurumların değişim ve dönüşümü oldukça zor bir hadisedir. Dolayısıyla Eğitim Fakültelerinin mevcut pozisyonları devam ettiği sürece, İDKAB'ların İlahiyat Fakültelerine transferi zorunlu bir uygulamaya dönüştürülmemelidir. Bazen şartlar İlahiyat Fakültesi bulunmayan bazı Üniversitelerde İDKAB açmayı gerekli kılabilir. Bu yüzden, gerekli imkânlar sağlandıktan ve temel ilahiyat alanlarına yönelik olarak yeterli sayıda öğretim elemanı ataması yapıldıktan sonra, Eğitim Fakültelerinde İDKAB Programının yürütülmesinin önüne herhangi bir engel konulmamalıdır. Bu bölümlerin hangi Fakülteye bağlı olması gerektiğine değil, yürüttükleri programın kalitesinin nasıl artırılması gerektiğine odaklanmak en doğru yoldur. Aksi halde bu bölümlerden mezun olanlar, iyi yetişemeyecekler, ilköğretim öğrencilerine İslam'ı anlatacak yeterli bilgiye sahip olamayacaklardır.

Yapılan bir araştırma İlköğretim kurumlarında görev alacak DKAB öğretmenlerinin taşımaları gereken yeterlilik vasıflarının –ki, bunların en başında bilimsel yeterlilik gelmektedir- olması gerekenin maalesef çok altında kaldığını ortaya koymaktadır.[40] Dahası, ilk ve orta öğretim ayırımına gidilmeksizin DKAB öğretmenleri üzerinde genel olarak yapılan bir araştırma, öğretmenlerin kendilerini mesleki bilgi açısından yeterli görmelerine rağmen, detay analizlerinde bunun doğrulanamaması,[41] sadece bu bölüm mezunlarının değil, aynı zamanda İlahiyat Fakültesi mezunlarının durumlarının da endişe verici olduğunu göstermektedir. Eksik bilgiye dayalı öğretmenliğin, öğretmenin yanı sıra, hatta ondan daha fazla öğrenci ve verilen ders için zararlı olacağında şüphe yoktur. Bizim bu noktadaki çözüm önerimiz İlahiyat Fakültesi

[40] Bu yeterlilik vasıfları hakkında bkz. Recai Doğan - Nurullah Altaş, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002): 110 vd.; ESOGÜ Eğitim Fakültesi, "Program yeterlilikleri", Erişim: 02 Ocak 2012, http://www.egitim.ogu.edu.tr/dokumanlar/programyeterlikleri.pdf.

[41] Ahmet Koç, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Yeterlikleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (Haziran 2010): 142-43.

merkezlidir. Kanaatimiz odur ki, İlahiyat Fakültelerinin ciddi bir biçimde yeniden yapılandırıldıktan sonra yüksek din eğitiminin merkezine alınması hem sorunları azaltacak hem de problemlerin çözümünü kolaylaştıracaktır.

Son olarak İDKAB adıyla ilgili değerlendirmelerimizi de dile getirmek istiyoruz. Mevcut haliyle bu isim yalnızca ilköğretim kurumlarıyla ilgilidir. Buna koşut olarak bu bölümü bitiren öğrenciler sadece ilköğretim kurumlarında öğretmenlik yapabilmektedirler. Oysa İlahiyat Fakültelerinde hem ilk hem de orta öğretim kurumları için öğretmenler yetiştirilmektedir. Her iki öğretmenlik türü için alınması gereken Din Eğitimi dersleri büyük oranda aynıdır. O halde bu İDKAB programının adının her iki öğretmenlik alanını da kapsayacak biçimde değiştirilmesi daha uygun görünmektedir.

Öte yandan bu programda verilen dersler yalnızca Din Eğitimi alanıyla sınırlı olmayıp, mevcut haliyle bile yarıdan daha fazlası itibariyle bütün ilahiyat alanlarını kapsamaktadır. Aynı şekilde MEB'in son birkaç yıldır uyguladığı öğretim müfredatında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin yanı sıra Kur'an Bilgisi ve Siyer gibi diğer dini dersler de yer almaktadır. Bu durum, bir DKAB öğretmenin bu derslerinin tamamını verebilecek yeterlilikte olmasını gerekli kılmaktadır. Ancak dine karşı olan fikirsel akımların insanları iyice etkisi altına almaya başladığı günümüzde,[42] ilk ve orta öğretim kurumlarında dini derslerin İHL'lerde Tefsir ve Hadis okutur gibi değil de düşünsel temelleriyle birlikte aklen ikna edici bir formatta verilmesi zaruretini doğurmuştur. Bütün bu gerçeklik ve gelişmeler bir arada değerlendirildiğinde, DKAB Programının İslâm düşüncesini önceleyen bir programa dönüştürüldükten sonra İslam Düşüncesi Programı adı altında yeniden eğitim-öğretime devam eder hale getirilmesi daha isabetli görünmektedir.

İsim değişikliğini sadece İDKAB ve orada uygulanan programla da sınırlı tutmamak gerekir. Olağanüstü bir dönemde bin bir zahmetle kabul ettirilen "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi" ismi de artık terkedilmelidir. Bu şekliyle –bilebildiğimiz kadarıyla- dünyada tek olan bu isim, gerçekten çok uzun olup, bir isimden ziyade tanımlama niteliğindedir. Bahsi geçen dersin ismi, Fen Bilgisi, Hayat Bilgisi vb. derslerinki gibi "Din ve Ahlak Bilgisi" şeklinde değiştirilebilir. Yetkili kurullarda tartışılarak Din ve Ahlak dersleri birbirinden ayrılarak, "Din Bilgisi" ve "Ahlak" şekline iki ayrı ders de ihdas edilebilir. Hatta bir dini benimseyen veya benimsemeyen, dindar olan veya olmayan herkesle ilgili olması itibariyle, ahlakın ayrı bir ders olarak okutulması daha uygun olabilir, pratikte daha etkili sonuçlar doğurabilir.

4. İlahiyat Meslek Yüksek Okulları (İMYO)

İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan lise mezunu din görevlilerinin yüksek din eğitimi almalarını sağlamak üzere 1988 yılında kurulmuş olan iki yıllık yüksekokullardır.[43] Aslında bu okullarda uygulanan program, 1400 küsur senelik bilgi birikimine sahip olan İslam ilahiyatı alanının eğitimi için yeterli değildir. Bununla birlikte Türkiye'de ilkokul öğretmenleri ile cami imamlarının aynı düzeyde diplomaya sahip olmalarını hep özlemişizdir. Bu okullar bizim bu özlemimizi ancak kısmen karşılayabilecek nitelikte bir fonksiyon icra etmiştir.

---

[42] İbrahim Coşkun, "Günümüzde Deizm, Ateizm ve Nihilizmi Doğuran Sebepler", *Diyanet Aylık Dergi* 320 (Ağustos 2017): 11-13.

[43] Mustafa Öcal, "25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2000): 92; M. Sait Yazıcıoğlu, "İlahiyat Önlisans Programı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2001): 1-2.

İyi niyetlerle kurulan ve kuruluşunun ilk birkaç yılında önemli bir boşluğu dolduran bu okullar, kayıt yaptıran din görevlilerinin tayini konusunda yaşanan zorluklar vb. problemler nedeniyle, DİB'de görev yapsın veya yapmasın bütün İHL mezunlarını öğrenci olarak kabul etmek suretiyle, faaliyetlerini kuruluş amaçlarının dışına taşırmak zorunda kalmışlardır. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde (AÜAF) iki yıllık İlahiyat Önlisans Programı'nın (İÖP) açılmasıyla da fonksiyonlarını ve varlık nedenlerini tamamen yitirmişlerdir. 1999-2000 öğretim yılından itibaren öğrenci tahsisi yapılmayan bu okullar,[44] günümüzde resmen olmasa bile fiilen tasfiye edilmiş, atıl vaziyette bekletilmektedir.

Kanaatimiz odur ki, adları itibariyle İMYO'lar, ilahiyatçılığı el becerisi ile icra edilen bir meslek gibi gösteren kurumlardır. Oysa ilahiyat alanı, ressamlık, halıcılık, balıkçılık, tamircilik gibi el becerisi gerektiren bir meslek olmayıp, tarih, matematik vb. branşlar gibi, mezunlarının –öğretmenlik de dahil- mezuniyetlerine uygun işlerde çalıştığı zihinsel yetenek gerektiren bir alandır. Bu anlamda, matematik veya tarih dersi öğretmenliği, arşiv uzmanlığı vb. ne türden birer meslekse, din dersi öğretmenliği, müftülük, vaizlik vb. de o türden birer meslektir. Dolayısıyla, nasıl ki, Tarih Meslek Yüksek Okulu adında bir okul olmazsa, aynı şekilde İMYO isminde bir okul da olmamalıdır.

Öte yandan yükseköğretim yapılanmasında aynı veya benzer eğitimi veren iki farklı birimin bulunması, idari ve teknik açıdan doğru karşılanmaz. Şayet aynı üniversitede hem İlahiyat Fakültesi hem de İMYO varsa, bu kaynak israfından başka bir anlama gelmez. Şu halde ilahiyat alanının el sanatları gibi bir meslek olduğu izlenimi veren bu okullar, personeli İlahiyat Fakültelerine nakledilerek tamamen tasfiye edilmelidir. İki yıllık süre din eğitimi için yeterli olmamakla birlikte, şartlar gerektirdiğinde İlahiyat Fakültelerinde "İlahiyat Önlisans Programı" adı altında İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım yetiştiren bir program açılabilir. Böyle bir program hem İMYO'ların yerini alabilir hem de Açıköğretim İÖP'ye olan ihtiyacı azaltabilir.

5. Uzaktan Öğretim Programları

Eğitim-öğretim, kendisiyle ilgili klasik teorilerden, gelenek ve göreneklerden ve toplumsal ihtiyaçlardan olduğu kadar endüstriyel ve teknolojik gelişmelerden de etkilenir. İletişim imkanlarının değişmesi ve gelişmesi ise onu temelden etkiler. Daha pek çok faktörün etkilediği bu değişim ve gelişim öyle bir sürece dönüşür ki, en örgütlü toplumlar bile onun karşısında duramaz, gerekli adımları atmak zorunda kalır. Neticede geleneksel tarzlar değişir, geleneksel bilgilerin öğretimi bile yeni araç-gereç ve metotlarla yapılır hale gelir.

Modern çağdaki sınai ve teknolojik gelişmelerin eğitim-öğretim alanına girmesiyle ortaya çıkan yeni öğretim şekillerinden biri de uzaktan öğretimdir. Uzmanların açıklamalarından[45] hareketle en kestirme tanımıyla uzaktan öğretimin, eğitim-öğretimin klasik okul ve sınıf ortamında değil de uzaktan iletişim teknolojileri kullanılarak yapıldığı öğretme ve öğrenme sürecinin adı olduğunu söyleyebiliriz.

---

[44] Bu okulların fiilen kapatılma süreci hakkında bkz. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, "Yükseköğrenim kanun tasarısı", Erişim: 30 Aralık 2011, http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/yogm/yuksekogrenimkanuntasarisi.pdf.

[45] Serpil Koçdar – Nurhayat Kapar, "Türkiye'de Açık ve Uzaktan Öğrenme Programlarının Akreditasyonu: Uygulamalar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 7/3 (2017): 495-496.

Uygulamanın şekline göre mektupla eğitim, radyo veya televizyon vasıtasıyla öğretim, bilgisayar tabanlı öğretim, online öğretim, e-öğrenim, uzaktan mobil eğitim gibi türlere ayrılır. Açıköğretim adıyla da anılan bu uygulama, günümüzde her türlü teknolojik donanım, yazılım, araç-gereç, alt yapı ve insan kaynaklarının bir araya getirilmesi ile oluşturulan entegre bir e-öğrenme sistemine, hatta orada da kalmayıp bir mobil eğitim düzeneğine dönüşme yolunda hızlı adımlarla ilerlemektedir.[46]

Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimine bakıldığı vakit bu teknolojinin 1700'lü yıllara kadar uzandığı görülür. İlk olarak 1728 tarihinde İngiltere'de Boston Gazetesi'nde Steno Derslerinin uzaktan eğitim aracılığıyla gerçekleştirileceği açıklanmış, 1833 yılında verilen başka bir ilanda ise mektuplar kullanılarak öğrenim gerçekleştirileceği açıkça belirtilmiştir. Orada mektup aracılığıyla başlayan uzaktan eğitim uygulamaları Amerika Bileşik Devletleri tarafından rol model alınmış, 1883 yılında ülkede Mektupla Eğitim Üniversitesi kurulmuştur. Uzaktan eğitimde öncü ülkeler arasında yer alan Almanya'da da bu eğitim türünün temelleri 1856 yılında atılmış, Tele Colleg, Schulfernsehen, Fern Universitat ve Deutsch Institut Fur Fernstudien gibi uzaktan eğitim kurumları kurulmuş, bunlar günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.[47]

Türkiye'de uzaktan eğitimin gündeme alınması Batı ülkelerinden yaklaşık iki asır sonraya tekabül etmiştir. Eğitimli nüfusun oranını artırmak için 1927 yılında ülkedeki eğitim sorunlarının ele alındığı bir toplantıda dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Uğural (ö. 1929) tarafından Muhabere Yoluyla Tedrisat, yani haberleşme vasıtaları kullanılarak eğitim verilebileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Ancak toplantıda öğretmensiz eğitim olamayacağı yaklaşımı benimsendiğinden bu düşünce hayata geçirilememiştir.[48] Normalde uzaktan eğitimin Batı ülkelerinde rekabet içerisinde hızla geliştiğini, Türkiye'nin bu yarışta geri kalmaması gerektiğini eğitimcilerin anlayıp siyasilerden gerekli adımların derhal atılmasını talep etmeleri gerekirken, siyasilerin bunun farkına varması, fakat eğitimcilere bir türlü söz geçirememesi eğitim tarihimize düşülmesi zaruri olan önemli bir nottur. Eğitimcilerin bu yönelimleri ülke genelinde uzaktan eğitim hakkında aleyhte bir tavır gelişmesine neden olmuş, ülkenin açıköğretimle tanışmasını tam 26 yıl daha geciktirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının, iki İngiliz Filolojisi öğrencisi tarafından 1953 yılının sonlarına doğru Aksaray'da bir apartman dairesinde yabancı dil eğitimi amacıyla kurulan FONO Açıköğretim Kurumunun faaliyetlerine izin vermesiyle ülkede ilk defa uzaktan eğitim uygulamaları başlamıştır. FONO gelişerek büyümüş, bir yandan 1968'de Avrupa Açıköğretim Birliğine üye olmuş ve bu birliğin Türkiye'de gerçekleştirdiği üç konferansına ev sahipliği yapmış, diğer yandan Dünya Açıköğretim Birliklerinin aktif bir üyesi haline gelmiştir.[49]

Ne yazık ki Türkiye'de yükseköğretimin açıköğretim gerçeğiyle resmen tanışabilmesi için FONO'nun açılmasından itibaren bir 30 yıl daha beklenmesi gerekmiştir. Bunun gerekçelerini tartışmanın yeri burası değildir; ama 1927 toplantısına hakim olan tavrın Üniversitelerimizde de hüküm sürdüğünü ve güncel dünya gerçekleriyle asla bağdaşmayan bu tavrın ülkeye zaman kaybettirmekten ve eğitim-öğretim yarışında ülkeyi geride bırakmaktan başka bir işe yaramadığını belirtmeden de

---

[46] İsmail Albayrak, "Uzaktan Eğitim Sistemi, Uzaktan Eğitim Sisteminde Sanal Sınıf Ortamı ve Sanal Sınıf Ortamında Sınıf Yönetimi" (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Trakya Üniversitesi, 2017), 18-24.

[47] Ayrıntılar için bkz. Ali Murat Kırık, "Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu", *Marmara İletişim Dergisi* 21 (2014): 80.

[48] Aras Bozkurt, "Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını", *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2017): 92-93.

[49] Bozkurt, "Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını", 94.

geçemeyeceğiz. Aleyhte tavırlar nedeniyle Türkiye açıköğretim gerçeğiyle yükseköğretim düzeyinde ancak 1981 yılında yürürlüğe giren Yükseköğretim Kanunu'yla resmen tanışmış, ilk defa 1982 yılında Anadolu Üniversitesine bağlı olarak bir Açıköğretim Fakültesi kurulmuştur.[50] Bu kadar geç kalarak Dünyayı yaklaşık iki asır geriden takip etmek utanç verici olsa da yine siyasilerin müdahalesiyle yaşanan bu gelişme "Zararın neresinden dönülürse kârdır." fehvasınca iyi bir başlangıç olarak değerlendirilebilir. Ancak bunun sıradan bir geri kalma olmayıp, eğitimin her alanında geri kalışımızın zihniyet boyutunu gözler önüne seren bir gösterge özelliği taşıdığını da altını kalın çizgilerle çizerek belirtmeliyiz.

Açıköğretimin dini ilimler alanında uygulanmaya başlanması için ise Yükseköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren 16 sene daha beklenmesi gerekmiştir. 1997 yılında Ülkemizin cami hizmetleri ihtiyacını karşılamak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'nın talebi ve bilgisi dahilinde ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile işbirliği içerisinde Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi bünyesinde İlahiyat Önlisans Programı (İÖP) açılmıştır.[51] Fakülte, bu programı, "İlahiyat Önlisans Programı, örgün öğretimde mevcut İlahiyat Lisans Programının ilk iki yılıyla içerik itibariyle örtüşen, ancak daha büyük toplum kesimlerine benzer fırsatları sunma amacına yönelik olarak açılmış bir programdır. İlahiyat Önlisans Programı, lise mezuniyeti, yaşı ve mesleği ne olursa olsun herkese açık, büyük toplum kesimlerini doğru dinî bilgiyle buluşturmayı amaçlayan bir programdır." cümleleri ile tanıtmıştır.[52]

Gerçekten çok iyi niyetlerle açılan İÖP, kurulduğundan beri gerek Türkiye'deki açıköğretimin gerekse din eğitiminin karşı karşıya bulunduğu çeşitli sorunlardan kaynaklanan nedenlerle arzulanan kaliteyi bir türlü yakalayamamıştır. Onun problemleri henüz çözülmemişken, 2005-2006 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM) bünyesinde ve İlahiyat Fakültesinin sorumluluğunda İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı açılmış, daha sonra bu program İstanbul, Samsun Ondokuz Mayıs, Erzurum Atatürk, Sivas Cumhuriyet, Elazığ Fırat, Malatya İnönü, Diyarbakır Dicle, İzmir Dokuz Eylül ve Sakarya Üniversitelerinde de açılarak yaygınlaştırılmıştır.[53] Ancak bu program hem İÖP'ün sorunlarını olduğu gibi bünyesine taşımış hem de yeni problemlerin doğmasına neden olmuştur.

Açıköğretim yoluyla din öğretimi böyle devam ederken 2013 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi (EAÜAF) bünyesinde de bir İlahiyat Önlisans Programı açılmış,[54] bunu 2017 yılında AÜAF'ye bağlı olarak yabancı dil sınavlarından yeterli puan alanların kayıt yaptırabileceği iki yıllık İlahiyat (Arapça) Önlisans Programının açılması izlemiştir.[55] Ancak kanaatimizce bunlar sistem olarak

---

50 AÜAF, "Genel bilgi", Erişim: 14 Ağustos 2017, https://www.anadolu.edu.tr/akademik/fakulteler/2/acikogretim-fakultesi/genel-bilgi.

51 Yazıcıoğlu, "İlahiyat Önlisans Programı", 1 vd.

52 Anadolu Üniversitesi, "Açıköğretim Programları Kılavuzu", Erişim: 19 Mart 2012, http://eogrenme.anadolu.edu.tr/Documents/2011_12_AcikogretimProgramlariKilavuzu.pdf; Anadolu Üniversitesi, "İlahiyat Programı", erişim: 29 Ekim 2016, http://w2.anadolu.edu.tr/akademik/fak_aof/ilahiyatprogrami/.

53 M. Fatih Genç, "Avrupa ve Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (2013): 30-31.

54 Atatürk Üniversitesi, "Program/İlahiyat", Erişim: 14 Ağustos 2017, https://ataaof.edu.tr/Program/Program/26.

55 AÜAF, "Önlisans/İlahiyat (Arapça)", Erişim: 14 Ağustos 2017, https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/turkiye-programlari/acikogretim-fakultesi-onlisans-programlari-2-yillik/ilahiyat-arapca.

problemli, din eğitimi bakımından yetersiz, bir lisans eğitimini ikiye ayırması itibariyle de parçalı bir görünüm arz etmektedir. Üstelik bunlarla ilgili daha başka ciddi sorunlar da gözlemlenmektedir.[56]

Maalesef Türkiye'de bazı çevreler barındırdığı problemleri bahane ederek Açıköğretim İlahiyat programlarını hedef tahtası haline getirmektedirler. Bunlardan bir kesim Türkiye'deki din eğitimine tamamen karşı iken, diğer kesim dine ve din eğitimine değil de din eğitiminin resmi yollardan yapılmasına, hassaten İlahiyat Fakültelerine ve dengi Fakültelere karşıdır. En şedidinden en hafifine kadar muhtelif tonları bulunan bu iki grubun Açıköğretim İlahiyat programlarına karşı olmaları kendi dünya görüşleri açısından normal bir şeydir. Fakat bir de üçüncü bir kesim vardır ki onların bu programlara karşı olmalarını anlamak oldukça zordur; zira onlar bizzat din eğitimi veren bazı ilahiyatçılardan müteşekkildir. Bu arkadaşlarımız aleyhte oluş gerekçelerini çeşitli yazılarında dile getirmektedirler. Karşıtlığın genel manzarasını ortaya koymak bakımından bunlardan iki tanesine değinmek yerinde olacaktır.

Temas edeceğimiz ilk yazı Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hocalarından Prof. Dr. İbrahim Maraş'ın Türk Ocaklarının internet sayfasında 02.02.2019 tarihinde neşrettiği *İlahiyat Açık Öğretim Eğitimi İstekleri ve Arkasındaki Gerçekler -Medrese - Mektep Kavgasında Son Aşama ve Tarihî Uyarı*- başlıklı yazıdır. Maraş bu yazısında, iyi niyetle ve sınırlı bir şekilde başladığını kabul ettiği İlahiyat Önlisans ve İLİTAM programları üzerinden yeni bir proje sahneye konulmaya çalışıldığına dikkat çekmekte, hukuki birtakım açıklardan yararlanılarak bu programların herkesi kapsayacak şekilde genişletilmesini eleştirmekte, son zamanlarda çok sayıda öğrencinin bu programlara sınavsız bir biçimde alınmasının kabul edilemez olduğunu dile getirmekte, bunun İlahiyatları açıkça din karşıtı gibi göstermeye çalışan bazı dini kesimler tarafından istismar edildiğine dikkat çekmekte, bu kesimlerin kendi tarikat ve cemaatlerinin kurduğu medreselerde okuttukları öğrencileri hiç örgün eğitim almadan diploma sahibi yapmalarından ve devlet kurumlarına yerleştirmelerinden şikayet etmektedir. Maraş, işaret ettiği dini kesimlerin hiç alakası bulunmadığı halde 28 Şubat dönemini gündeme getirip mazlumiyet perdesi altında Ombudsmanlık Kurumunu devreye sokarak şikayet mevzuu olan bu hususları gerçekleştirmeye uğraştıklarını, üstelik bir de İlahiyat Açık Öğretim Lisans Programı açtırmaya çalıştıklarını eleştiri konusu yapmaktadır. Maraş'a göre bunlara fırsat verilmemeli, tarikatlarla işbirliğinden vazgeçilmeli, yüksek din eğitimi kesinlikle ve kesinlikle örgün olmalı, İLİTAM gibi uzaktan eğitim programları sınavla öğrenci almalı, sadece mevcut Diyanet çalışanları ile sınırlı kalmalı ve en kısa sürede de bitirilmelidir, yani kapatılmalıdır. Maraş yazısını "Türkiye'nin Pakistanlaştırılmasına asla izin verilmemelidir." şeklindeki flaş bir cümleyle sonlandırmaktadır.[57]

Dikkati mucip diğer yazı ise İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri Dekanlarının 25.02.2019 tarihinde yaptıkları toplantı neticesinde kamuoyuna duyurdukları bildiri metnidir. *İLİTAM Programlarının Yaygınlaştırılması ve Açıköğretim İlahiyat Lisans Programının Açılması Tartışmalarına Dair İlahiyat ve İslami İlimler Dekanlar Konseyi Açıklaması* başlıklı bildirilerinde Dekanlar, Maraş'ın dile getirdiği hususları benzer

---

[56] Ali Rıza Gül, "Açıköğretim İlahiyat Programları: Problemler ve Çözüm Önerileri", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Aralık 2017): 1912 vd.

[57] Yazının tamamı için bkz. İbrahim Maraş "İlahiyat Açık Öğretim Eğitimi İstekleri ve Arkasındaki Gerçekler -Medrese - Mektep Kavgasında Son Aşama ve Tarihî Uyarı-", Türk Ocakları Genel Merkezi, Erişim: 09 Mayıs 2019, https://www.turkocaklari.org.tr/yazar/ibrahim-maras/ilahiyat-acik-ogretim-egitimi-istekleri-ve-arkasindaki-gercekler-medrese-mektep-kavgasinda-son-asama-ve-tarihi-uyari-9287.

cümlelerle tekrar etmektedirler. Şu kadar var ki, onun ifadelerinin bürokratik dile uyarlanması, ona nispetle daha teknik ve ayrıntılı bilgilere yer verilmesi, açıköğretim programlarında Arapça Hazırlık Sınıfının bulunmamasına dikkat çekilmesi, çoktan seçmeli sınav tekniğinin İlahiyat eğitiminin gerektirdiği kazanımları sağlayamayacağının zikredilmesi, İÖP mezunlarının sınavsız olarak İLİTAM Programlarına ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci yapılmalarının yanlışlığının dile getirilmesi, İLİTAM diplomalarının örgün eğitim diplomalarına denk sayılmasının adil olmadığının izah edilmesi ve İLİTAM Programlarının ya tamamen sonlandırılması ya da kontenjanlarının sınırlandırılıp niteliği artırıldıktan sonra devam ettirilmesi gerektiğinin açıkça belirtilmesi, bu bildirinin alametifarikaları olarak temayüz etmektedir.[58]

Gerek Maraş'ın gerekse Dekanların dile getirdikleri hususlarda haklı oldukları hususlar kesinlikle az değildir. Yaşanan tecrübeler göstermiştir ki din eğitimi veren açıköğretim programları ciddi problemler barındırmaktadır. Bu problemlerin doğurduğu boşluklar, onları resmi din eğitimine karşı olan birtakım çevrelerin istismarına açık hale getirmektedir. Onların kuruluş felsefeleriyle, eğitim-öğretimle, ölçme ve değerlendirme teknikleriyle, standartlarla ve diploma denkliğiyle ilgili olan bu problemler acil çözümler beklemektedir. Problemler çoğu kere din eğitimi alanını aşarak doğrudan Türkiye'deki açıköğretim sistemi ile ilgili olduğundan[59] çözümlerin de sistemin bütününe ilişkin olması zorunludur. Sistemsel problemlere sadece din eğitimi perspektifinden hareketle üretilmeye çalışılan çözümlerin hayal kırıklığı ile sonuçlanması mukadderdir.

Bütün bunlara rağmen, yapısında ve işleyişinde birtakım problemler var diye uzaktan din eğitimine karşı tavır alınması kabul edilebilir değildir. Yine aynı gerekçeyle bu programların kapatılmasını istemek ise tam bir akıl tutulmasını yansıtmaktadır. Zira göz ardı edilmemeli ki birtakım sorunlardan dolayı bu programların kapatılmasını teklif etmek, nice problemlerle yüz yüze olan İlahiyat Fakülteleri ve muadili Fakültelerin de kapatılmasını istemekle eşanlamlıdır; bu, merdiven altı din eğitimi heveslilerinin yıllardır bu kurumlar aleyhine söylediklerine mutabık düşmekte ve onların ekmeğine yağ sürmektedir.

İlahiyat alanında uzaktan eğitime mesafeli yaklaşılması büyük ölçüde bu eğitim biçimine ilişkin olumsuz algının bir sonucudur. Yapılan bir araştırma göstermektedir ki akreditasyon kurumlarında bile Türkiye'de yürütülen açık ve uzaktan öğretim programları hakkında olumsuz bir algı mevcuttur. Daha çok kalite sorunlarından kaynaklanan bu algıyı programlardaki eğitimle ilgili bilgi eksikliği ve meslek eğitimi veren alanların açık ve uzaktan öğretime uygun olmadığı düşüncesi daha da güçlendirmektedir. Oysa Dünyada mühendislik, hemşirelik, tıp, mimarlık, psikoloji, veterinerlik ve eczacılık gibi meslek eğitimi veren alanlarda uzaktan eğitim veren birçok lisans, yüksek lisans ve doktora programına rastlamak mümkündür. Bunlar içerisinde Dünyadaki saygın akreditasyon kuruluşlarının akredite ettiği programlar bile bulunmaktadır.[60]

Şu halde mevcut açıköğretim din eğitimi programları birçok yönden problemler barındırsa da yukarıdaki iki yazıda bunların çözümlerine yönelik olarak dile getirilen görüşlerin çoğu güncel gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Artık görmek gerekir ki

---

58 Bildirinin tamamı için bkz. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, "İlahiyat Dekanları Konseyinin İLİTAM Açıklaması", Erişim: 09 Mayıs 2019, https://ilahiyat.amasya.edu.tr/media/1580/ilahiyat-dek-kon-ilitam-aciklamasi.pdf.

59 Gül, "Açıköğretim İlahiyat Programları: Problemler ve Çözüm Önerileri", 1937.

60 Koçdar – Kapar, "Türkiye'de Açık ve Uzaktan Öğrenme Programlarının Akreditasyonu", 501.

açıköğretim İlahiyat programları hem eğitim alanındaki küresel ve teknolojik gelişmelerin hem de din eğitimi alanındaki ihtiyaçların zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitimle teknolojik gelişmeler arasında iki yönlü bir ilişki mevcuttur. Eğitimin bu türü bazen mevcut teknolojilerden, özellikle de iletişim teknolojilerinden yararlanan bir uygulama iken, bazen de eğitim-öğretim alanlarındaki ihtiyaçlar doğrultusunda teknoloji geliştirilmesini teşvik eden bir işlev görür. Biz ister kabul edelim ister reddedelim, uzaktan öğretim artık çağdaş bir zorunluluktur. Öyle ki pek çok ülke iletişim teknolojilerinin sınır tanımazlığından istifade ile başka ülkelerin insanlarına bile uzaktan eğitim imkanları sunmakta, onu fikir transfer etmenin ve gelir sağlamanın bir aracı olarak kullanmaktadır.

Geleneksel eğitim-öğretim metotlarını temelden değiştirmesi, öğrenimdeki engelleri ve sınırları ortadan kaldırması, ucuz olması, yürütücü kurumlara ciddi ekonomik getiriler sağlaması, öğrenciyi ekonominin içinde tutması, insanlara bulundukları yerde kendiliğinden öğrenme becerisi kazandırması, insanları teknolojiyle buluşturması, sürekli öğrenen bir toplum oluşturması, öğrenmeyi hayat boyu devam eden eğlenceli bir süreç haline getirmesi itibariyle bütün Dünyayı etkisi altına alan ve hızla yayılan açıköğretime karşı olmak makul bir tavır gibi görünmemektedir. Biz uzaktan eğitim yoluyla din eğitimi olur mu olmaz mı diye tartışırken, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler bile Açıköğretim Üniversiteleri açmakta, Dünyanın gerisinde kalmamanın hesaplarını yapmaktadır. Türkiye'deki açıköğretim elbette sorunludur. Fakat ülkemizdeki eğitim-öğretime de büyük katkılar sağlamaktadır. İÖP ve İLİTAM da bünyelerinde bazı problemler barındırmalarına rağmen, din eğitimine önemli katkılarda bulunmakta ve büyük bir ihtiyacı gidermektedir. Mevcut sorunlar bahane edilerek bu programlar yıpratılmamalı, sorunlar sühuletle çözülmelidir. Özellikle bazı art niyetli grupların çabalarını boşa çıkaracak tedbirler vakit geçirilmeden alınmalıdır.

İÖP ve İLİTAM programlarının adları işlevlerini tam olarak yansıtmaktadır. Onların adları yüksek din eğitimi alanında en yaygın biçimde kullanılan İlahiyat adıyla da uyumludur. Ancak hem din eğitimi alanında önlisansın ihtiyaç olmaktan büyük ölçüde çıkması hem de birbirini tamamlarken parçalı, koordinesiz ve problemli bir görüntü çizmesi bu iki programın Açıköğretim İlahiyat Lisans Programı adı altında birleştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Aynı programın Arapça ve İngilizce versiyonlarını da açarak Anadolu'nun yanı sıra Arap ülkelerine ve bütün Dünyaya hizmet vermesi Türkiye'nin tarihi bir sorumluluğu, konjonktürel ve stratejik bir zorunluluğudur. Hatta Türkiye hiç vakit kaybetmeden uzaktan eğitime ciddi standartlar getirdikten sonra Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesini müstakil bir Üniversiteye dönüştürmeli, Ankara ve İstanbul gibi en az iki merkezde daha aynı türden Üniversiteler kurmalı, bunları uzaktan eğitimde uzman ve öncü kurumlar haline getirmeli, bunlar içerisinde Açıköğretim İlahiyat Fakülteleri de kurmalı, böylece gelişmiş ülkelerle arasındaki farkı kapatmalıdır.

Sonuç

Anlaşılmaktadır ki, ülkemizde resmen yüksek din eğitimi veren kurumların adlandırılmasında gözle görülür bir kavram ve kapsam karmaşası yaşanmaktadır. Birbiriyle çok da koordinasyon içinde olmayan yüksek din eğitimi kurumları, İlahiyat Fakülteleri, İslami İlimler Fakülteleri, İlahiyat Meslek Yüksekokulları, DKAB, Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı ve İLİTAM ile yüksek din eğitimi dağınık bir görüntü sergilemekte, isimlendirme temelinde bile olsa bu dağınıklık birimler

arasında olması gereken koordinasyonu zorlaştırmaktadır. Bu dağınıklığın dile getirilmesinin, bundan kaynaklanan olumsuz görüntünün düzeltilmesinin ve parçalanmışlık manzarasına son verilmesinin, eğitim kurumlarımızı daha etkili hale getireceği, aralarındaki koordinasyonu daha güçlendireceği, eğitim-öğretimde, akademik faaliyetlerde ve problem çözmede bilgi ve tecrübe paylaşımını daha rahat hale getireceği ve ülkemizdeki yüksek din eğitimini geliştirerek daha da güçlendireceği kuşkusuzdur.

Türkiye'de yüksek din eğitimi alanında İlahiyat adının genel bir kabulü, yaygın bir kullanımı ve önemli bir ağırlığı söz konusudur. İslami İlimler Fakülteleri bile kendilerini İlahiyat Fakülteleri üzerinden tanımlamaktadır. Bu yüzden adlandırmanın bu isim etrafında toparlanması ve bütünleştirmenin bu adı taşıyan birimler üzerinden sağlanması kanaatimizce daha isabetli olacaktır. Zaten Türkiye'de yüksek din eğitimi uzun bir zamandan beri İlahiyat adını taşıyan Fakülteler tarafından verilmektedir. Ayrıca bu adla kurulan Fakültelerin büyük çoğunluğu uzun bir tarihi geçmişe, derin bir bilgi ve tecrübe birikimine, güçlü bir uluslararası deneyime sahip olmuş ve gelişimini tamamlamıştır. Alanında öncü olan bu Fakültelerin adlandırma hususunda da örnek alınması en pratik ve akılcı yol olarak görünmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan lise mezunu din görevlilerinin yüksek din eğitimi almalarını sağlamak üzere kurulan İlahiyat Meslek Yüksek Okulları ilahiyatçılığın aşçılık ve demircilik gibi bir meslek olarak algılanmasına neden olduğundan ilahiyat alanı için avantaj sağlamaktan uzaktır. Zaman içerisinde öğrenci alımı durdurulan bu kurumların bir daha gündeme getirilmemek üzere tamamen tasfiye edilmesi isabetli olur. Şartlar gerektirdiğinde İlahiyat Fakültelerinde İlahiyat Önlisans Programı adı altında İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım yetiştiren bir program açılıp bu kurumların fonksiyonunu üstlenebilir. Böyle bir program İMYO'ların yerini almakla kalmayacak, aynı zamanda Açıköğretim İÖP'ye olan ihtiyacı da azaltacaktır.

Açıköğretim tabanlı İlahiyat Önlisans Programı ile onu lisansa tamamlayan İlahiyat Lisans Tamamlama Programına gelince, adları işlevlerini tam olarak yansıtmış olsa da hem din eğitimi alanında önlisansın ihtiyaç olmaktan büyük ölçüde çıkması hem de birbirini tamamlarken parçalı, koordinesiz ve problemli bir görüntü çizmesi bu iki programın Açıköğretim İlahiyat Lisans Programı adı altında birleştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Aynı programın Arapça ve İngilizce versiyonlarını da açarak Anadolu'nun yanı sıra Arap ülkelerine ve bütün Dünyaya hizmet vermesi Türkiye'nin tarihi bir sorumluluğu, konjonktürel ve stratejik bir zorunluluğudur. Hatta Türkiye hiç vakit kaybetmeden uzaktan eğitime ciddi standartlar getirdikten sonra Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesini müstakil bir Üniversiteye dönüştürmeli, Ankara ve İstanbul gibi en az iki merkezde daha aynı türden Üniversiteler kurmalı, bunları uzaktan eğitimde uzman ve öncü kurumlar haline getirmeli, bunlar içerisinde Açıköğretim İlahiyat Fakülteleri de kurmalı, böylece gelişmiş ülkelerle arasındaki farkı kapatmalıdır.

Kaynakça

Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi. "Vizyon ve Misyon". Erişim: 24Nisan 2017. http://islamiilimler.aku.edu.tr/vizyon-ve-misyon/.

Akıncı, Abdulvahap. "Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve e-muhtıra". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2013): 39-58.

Albayrak, İsmail. "Uzaktan Eğitim Sistemi, Uzaktan Eğitim Sisteminde Sanal Sınıf Ortamı ve Sanal Sınıf Ortamında Sınıf Yönetimi". Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Trakya Üniversitesi, 2017.

Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "İlahiyat Dekanları Konseyinin İLİTAM açıklaması". Erişim: 09 Mayıs 2019. https://ilahiyat.amasya.edu.tr/media/1580/ilahiyat-dek-kon-ilitam-aciklamasi.pdf.

Anadolu Üniversitesi. "2011-12 Açıköğretim Programları Kılavuzu". Erişim: 19 Mart 2012. http://eogrenme.anadolu.edu.tr/Documents/2011_12_AcikogretimProgramlariKilavuzu.pdf.

Anadolu Üniversitesi. "İlahiyat Programı". Erişim: 29 Ekim 2016. http://w2.anadolu.edu.tr/akademik/fak_aof/ilahiyatprogrami/.

Anadolu Üniversitesi. "Açıköğretim Fakültesi – önlisans/İlahiyat (Arapça)". Erişim: 14. Ağustos 2017. https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/turkiye-programlari/acikogretim-fakultesi-onlisans-programlari-2-yillik/ilahiyat-arapca.

Anadolu Üniversitesi. "Açıköğretim Fakültesi/genel bilgi". Erişim: 14 Ağustos 2017. https://www.anadolu.edu.tr/akademik/fakulteler/2/acikogretim-fakultesi/genel-bilgi.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Dünya dinleri". Erişim: 10 Nisan 2019. http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=294.

Aşıkoğlu, Nevzat Y. "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Doğuşu ve Gelişimi". *Diyanet İlmi Dergi* 30/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1994): 85-92.

Aşıkoğlu, Nevzat Y. "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2005): 1-10.

Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. "Program". Erişim: 14 Ağustos 2017. https://ataaof.edu.tr/Program/Program/26.

Atay, Hüseyin. "Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi ve İslam'da Eğitim". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 12/35 (Temmuz 1996): 493-502.

Aydın, Muhammet Şevki. *Din Öğretimi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi*. Erişim: 15 Aralık 2008. http://www.flwi.ugent.be/cie/msaydin1.htm.

Baskan, Gülsün Atanur. "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 20/20 (2001): 16-25.

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi. "Genel Bilgiler". Erişim: 24 Nisan 2017. http://iif.batman.edu.tr/Sayfalar/Akademik-Birimler/Fakulteler/Islami-Ilimler-Fakultesi/Genel-Bilgiler/1806.

Bozkurt, Aras. "Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını". *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2017): 85-124.

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Misyon ve Vizyon". Erişim: 11 Temmuz 2017. http://uludag.edu.tr/ilahiyat/default/konu/1283.

Cebeci, Suat. "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/2 (1999): 227-235.

Coşkun, İbrahim. "Günümüzde Deizm, Ateizm ve Nihilizmi Doğuran Sebepler". *Diyanet Aylık Dergi* 320 (Ağustos 2017): 10-13.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Misyon ve Vizyon". Erişim: 11 Temmuz 2017. http://ilahiyat.comu.edu.tr/fakultemiz/misyon-ve-vizyon.html.

Çelik, Zafer – Bozgeyikli, Hasan. *Dünyada ve Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme, İstihdam ve Mesleki Gelişim Politikaları*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2019.

Doğan, Recai – Altaş, Nurullah. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002): 109-122.

Erdem, Ali Rıza. "Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirmenin [A], [B], [Ç] si". *Journal of Teacher Education and Educators* 4/1 (Haziran 2015): 16-38.

Erdoğan, Duygu Gür – Horzum, Mehmet Barış. *Öğretmen Gelişim Modeli Öğretmen Performansı Üzerine Değerlendirme*. İstanbul: SETA Yayınları, 2019.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi. "Program yeterlilikleri". Erişim: 02 Ocak 2012. http://www.egitim.ogu.edu.tr/dokumanlar/programyeterlikleri.pdf.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. *Dekanın mesajı*. Erişim: 11 Temmuz 2017. https://ilahiyat.ogu.edu.tr/Sayfa/Index/9/dekanin-mesaji.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Ders Şablonları". Erişim: 31 Ekim 2019. https://ilahiyat.ogu.edu.tr/Sayfa/Index/86/ders-sablonlari.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. "Müfredat". Erişim: 11 Ocak 2012. http://www.fatihsultan.edu.tr/Müfredat--1,302,159.html.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. "Hakkımızda". Erişim: 11 Ocak 2012. http://www.fatihsultan.edu.tr/Hakkımızda--1,176,187.html.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi. "İslâmî İlimler Fakültesi Hakkında". Erişim: 24 Nisan 2017. http://iif.fatihsultan.edu.tr/Islami-Ilimler-Fakultesi-Fakulte--Fakulte-Hakkinda.

Genç, M. Fatih. "Avrupa ve Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (2013): 27-45.

Gül, Ali Rıza. "Açıköğretim İlahiyat Programları: Problemler ve Çözüm Önerileri". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Aralık 2017): 1905-1940.

Gül, Ali Rıza. "Yüksek din eğitimi kurumlarını bütünleştirme imkânları". *Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2019 (UBEK2019) Tam Metin Bildiri Kitabı 21-24 March 2019 Afyonkarahisar*. Ed. M. Peker vd. Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti. (2019): 902-911.

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi. "İlahiyat Fakültesi". Erişim: 03 Aralık 2019. https://filehost.29mayis.edu.tr/upload/2019/07/05/ilahiyat.pdf.

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi. "Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi". Erişim: 12 Ocak 2012. http://www.29mayis.edu.tr/index.php/akademik-birimler/uluslararasi-islam-ve-din-bilimleri-fakultesi.

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi. "Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi". Erişim: 24 Nisan 2017. https://www.29mayis.edu.tr/bolum/uluslararasi-islam-ve-din-bilimleri-fakultesi-13.html.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Tanıtım kitabı". Erişim: 11 Temmuz 2017. http://ilahiyat.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/09/ilahiyat-tan%C4%B1t%C4%B1m-kitab%C4%B1-23.09.2013.pdf.

Kartal, Mehmet. "Türkiye'de Öğretmen Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması: Etkin öğretmen Yetiştirme Modeli". *Dokuz Eylül Üniversitesi*. Erişim: 04 Kasım 2019. http://kisi.deu.edu.tr//mehmet.kartal/turkiyede-ogretmen-egitiminin-yeniden-yapilandirilmasi-etkin-ogretmen-yetistirme-modeli.pdf.

Kırık, Ali Murat. "Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu". *Marmara İletişim Dergisi* 21 (2014): 73-94.

Kızılabdullah, Şahin. "Dün, Bugün ve Gelecek Üçgeninde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Programları". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 5/13 (Bahar 2016): 31-44.

Koç, Ahmet. "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Yeterlikleri". *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (Haziran 2010): 107-149.

Koçdar, Serpil – Kapar, Nurhayat. "Türkiye'de Açık ve Uzaktan Öğrenme Programlarının Akreditasyonu: Uygulamalar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 7/3 (2017): 494-503.

Koştaş, Münir. "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1989): 1-27.

Maraş, İbrahim. "İlahiyat Açık Öğretim Eğitimi İstekleri ve Arkasındaki Gerçekler - Medrese - Mektep Kavgasında Son Aşama ve Tarihî Uyarı-". *Türk Ocakları Genel Merkezi*. Erişim: 09 Mayıs 2019. https://www.turkocaklari.org.tr/yazar/ibrahim-maras/ilahiyat-acik-ogretim-egitimi-istekleri-ve-arkasindaki-gercekler-medrese-mektep-kavgasinda-son-asama-ve-tarihi-uyari-9287.

Memurlar.net. "Din Kültürü öğretmenliği kılavuzdan çıkarıldı". eErişim: 30 Temmuz 2017. http://www.memurlar.net/haber/475603/.

Memurlar.net. "İlahiyat öğrencilerine formasyon kararında yeni düzenleme". Erişim: 27 Temmuz 2017. http://www.memurlar.net/haber/682495/ilahiyat-ogrencilerine-formasyon-kararinda-yeni-duzenleme.html.

Mevzuat Bilgi Sistemi. "Tevhidi Tedrisat Kanunu". Erişim: 13 Mayıs 2019. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf.

Öcal, Mustafa. "25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi". *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2000): 3-106.

Öcal, Mustafa. "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986): 111-123.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Misyon – Vizyon". Erişim: 11 Temmuz 2017. http://ilahiyat.cumhuriyet.edu.tr/index.php?f=17.

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı. "Yükseköğrenim kanun tasarısı". Erişim: 30 Aralık 2011. http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular/yogm/yuksekogrenimkanuntasarisi.pdf.

T. C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. "Yükseköğretim programları ve kontenjanları kılavuzu". Erişim: 30 Temmuz 2017. http://www.osym.gov.tr/TR,860/2014-osys-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu-14-temmuz-2014.html.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi Dönem: 8, Cilt: 20, Toplantı: 3 (1949): 227-281.

Turan, Emine Zehra. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Yetiştirme Programlarına İlişkin Kalite Standartlarının Belirlenmesi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013.

Visakorpi, Jarmo – Stankovic, Fuada – Pedrosa, Julio – Rozsnyai, Christina. *Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar Yükseköğretim Sistemi Üzerine 17 Türk Üniversitesinin EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Raporlarına Dayanan Gözlemler ve Öneriler*. İstanbul: TÜSİAD, 2008.

Yazıcıoğlu, M. Sait. "İlahiyat Önlisans Programı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2001): 1-10.

YÖK, "Önlisans ve Lisans Diploma Programlarının Yeniden İsimlendirilmesi ve Sınıflandırılması", Erişim: 20.11.2019, https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/DuyuruDetay.aspx?did=920.

AKADEMİK AKREDİTASYONUN YÜKSELEN DEĞERİ: TÜRKİYE'DE AKREDİTE EDİLEN PROGRAMLARIN BİR ANALİZİ

Aysel ARSLAN
Öğr.Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Çetin BEKTAŞ
Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Özet

Dünyamızda son yüz yılda meydana gelen hızlı değişim kalitenin sağlanmasında gerekli olan tüm faktörlerin bir arada oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Kalitenin sağlanması ve sürdürülmesinde destek olan akreditasyon kavramı, organizasyonların belirli standartlara uygunluğunun sağlanmasının belgelendirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Kalite artık sadece kar amaçlı organizasyonlar için değil, kar amacı gütmeyen organizasyonlar için de gereklidir. Kalite güvence sistemi kapsamında ele alınan akreditasyon sayesinde elde edilecek faydalar ise tüm paydaşlar için kıymetlidir. Akreditasyon kuruluşları alanlara göre standartlar hazırlayıp, bu standartları sağlayan ölçme sistemleri geliştirirler. Bu doğrultuda gerekli ölçümlerin geçerliliği ve güvenirliği kurumların akredite edilmesi ile desteklenir. Eğitim organizasyonlarında kalite tüm paydaşların ortaklaşa çabası ile gerçekleşir. Ülkemizde yükseköğretim kurumu olan üniversitelerde değerlendirme yapan kuruluşları ve süreci inceleyen bu çalışma, üniversitelerdeki kalite çalışmalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akreditasyon, Organizasyon, Üniversite.

RISING VALUE OF ACADEMIC ACCREDITATION: AN ANALYSIS OF THE PROGRAMS WHICH ARE ACCREDITED IN TURKEY

Abstract

The rapid change that has occurred in the last hundred years in our world has necessitated the formation of all the factors necessary to ensure quality. The concept of accreditation, which supports the provision and maintenance of quality, can be expressed as documenting the compliance of organizations with certain standards. Quality is no longer required not only for profit-making organizations, but also for non-profit organizations. The benefits of accreditation under the quality assurance system is valuable for all stakeholders. Accreditation bodies prepare standards according to the fields and develop measurement systems that meet these standards. In this respect, the validity and reliability of the necessary measurements are supported by accreditation of institutions. Quality in training organizations is achieved through the joint efforts of all stakeholders. This study examines the institutions and processes that make evaluations in universities which are higher education institutions in our country and aims to shed light on quality studies in universities.

Keywords: Accreditation, Organization, University.

GİRİŞ

Küreselleşmeyle beraber kalite konusuna olan ilginin artışı, kalitenin iş dünyasında var olabilmenin anahtar kavramı haline dönüşmesinden ileri gelmektedir. Kalite kavramının özünde iç ve dış müşteri memnuniyeti yatmaktadır. Organizasyonlarda kalitenin sağlanması ve sürdürülmesi bir takım alt etmenlerin varlığına bağlıdır. Organizasyonun misyonu, vizyonu, kültürü ve değerleriyle bağdaşan bir kalite yaklaşımının aynı zamanda ulusal ve uluslararası bir takım beklentileri de karşılıyor olması gerekir. Üretilen bir mal veya hizmette kalite, rastlantılarla değil bilimsel birtakım metotlar ve çabalarla sağlanabilir.

Organizasyonlarda kalite yönetimi, süreçler üzerine odaklaşan, tüm çalışanların niteliklerinin arttırılması ile beraber ortaya konulan mal veya hizmetin niteliğinin arttırılmasını hedefleyen bir yönetim sistemidir. Kalite yönetimi kapsamında, kalite güvencesi ile sunulan mal veya hizmetin, kalite için belirlenmiş gereklilikleri karşılayıp karşılamadığı değerlendirilir. Belirlenmiş gereklilikler kullanıcıların gereksinimlerini bütünü ile yansıtmalıdır. Bu anlamda başarılı organizasyonlar için kalite güvence sistemi, bir yönetim aracıdır. Kalite güvence sisteminin bir parçası olarak akreditasyon organizasyonlarda yürütülen faaliyetlerin belirli şartları yerine getirip getirmediğinin bir başka kurum tarafından değerlendirilmesidir. Eğitim hizmetlerinde kalitenin sağlanması bir takım standartların sağlanması ile gerçekleşebilir. Bu bağlamda üniversitelerin bu standartları sağlaması tüm paydaşlara katkı sağlayacaktır.

1. KALİTE VE KALİTE GÜVENCE SİSTEMLERİ

Eski çağlarda dahi var olan ve günümüz dünyasında artık organizasyon felsefesine haline dönüşmüş olan kalite kavramı; mükemmelliği arama yolunda üretilen mal ya da hizmette kullanıma uygunluğun sağlanması, müşteri gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Kalite sayesinde müşteriler mal veya hizmete karşı istekli ya da tutkun yapılabilir. Philip Crosby'e göre kalite mal ya da hizmetin ihtiyaçları tam olarak karşılaması ve gerekliliklere uygunluğudur. Ürünün kalitesinin sağlanması için şunlara dikkat edilmelidir.

- Kalite gereklerine uygun performans tanımlanmalı,
- Kusurları önleyecek sistem kurulmalı,
- Sıfır hata için performans standardı yükseltilmeli,
- Mükemmel kalite için katlanılan bedel ölçülmeli (Halis, 2010: 17).

Kalite güvence, bir mal veya hizmetin talep edilen kalite gereksinimlerini nasıl karşılayacağına odaklanır. Yani beklenen kalite gereksinimlerinin karşılanmasını güvence altına almayı amaçlar (Sarp, 2014: 68). Kalite güvencesi faaliyetlerinin merkezinde iki temel amaç hesap verebilirlik ve güçlendirme yer alır. Bu iki kavram, yükseköğrenim kurumunun performansında güven oluşturur. Başarılı bir şekilde uygulanan kalite güvence sistemi, yükseköğrenim kurumuna ve kamuoyuna, yükseköğrenim kurumunun faaliyetlerinin (hesap verebilirlik) kalitesi konusunda güvence verir; aynı zamanda yükseköğrenim kurumuna da yapmakta olduğu şeyi (güçlendirme) nasıl geliştirebileceği hakkında tavsiye ve öneriler sunar. Bu iki olgu, öğrencilerden ve akademik personelden kurumsal liderlik ve yönetime kadar herkes tarafından kabul gören kalitenin geliştirilmesini destekler (Toprak, Us ve Şengül, 2016: 124). Başka bir ifadeyle, kalite güvence sistemleri; kalite iyileştirme, geliştirme ve

sürdürme maksadıyla oluşturulmuş planlı ve sistematik çabaların tümüdür. Kalite güvencesi, kalite kontrolün özünü oluşturan bir kavramdır. Kalite güvencesi üretici ile müşterileri arasında yapılan bir sözleşme olarak, ürün ya da hizmetin müşteri tarafından güvenle satın alınabileceği ve kullanılabileceği şekilde sağlanmasını ifade etmektedir.

1.1.AKREDİTASYON

Akreditasyonun kelime anlamı ‘‘bir organizasyonun, programın veya grubun standartlar veya kriterler ile uyumunun yetkili bir kuruluş tarafından incelenmesi ve onaylanmasını içeren resmi işlemler sürecidir’’ (Bekaroğlu, 2005: 20). Akreditasyon bir kalite alt yapısıdır. Uygunluk değerlendirme kuruluşları tarafından yapılan çalışmalar sonucunda, onaylama belgeleri düzenlenmektedir. Bu belge ile birçok ülkede ve birçok sektörde topluma sunulan hizmetlerin niteliği sistematik bir yaklaşımla güvence altına alınır. Uygunluk değerlendirme kuruluşlarının akreditasyonunda, yeterlilik kriterlerini belirleyen uluslararası standartlar mevcuttur ve bu kuruluşlar işlemlerini dünya genelinde kabul gören gereklilikler çerçevesinde yürürütür. Akredite olan ürün veya hizmet güvenlidir anlamına gelir ve bu sayede akreditasyon her alanda teknik engellerin kaldırılmasına katkıda bulunur (Sarp, 2014:88).

1.2. YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYONUN ÖNEMİ

Yükseköğretim kurumlarının amacı ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek, eğitim, öğretimin yanı sıra bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yaparak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmektir. Eğitimin her aşamasında, eğitim organizasyonlarının uluslararası standartları yakalamaları istenir. Eğitim ve öğretimin kalitesinin yükseltilmesi eğitimin tüm ögelerinin kalitesinin yükseltilmesi ile mümkün olacaktır. Okul eğitiminin temelde altı ögesinden bahsedilmektedir. Bunlar; okul, yönetim, fiziki koşullar, öğretim elemanı, müfredat ve çevre koşullarıdır. Eğitimin kalitesinin yükseltilmesi tüm bu tarafların eğitime katkılarının etkin bir biçimde iyileştirilmesi gerekmektedir. Yani başarının, ne sadece öğretim elemanından ne de sadece öğrenciden beklenmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Eğitim organizasyonlarında kalite herkes tarafından benimsenmeli ve yönetim tarafından desteklenmelidir. Fiziki çevre alt koşullarından, temizliğin sağlanması, üretilen bilimsel çalışmalardan, öğrenci değerlendirmelerine kadar yükseköğretim kurumundaki tüm süreçler kalite kapsamında ele alındığından çalışan temizlik görevlisinden, lider vasfıyla rol model olarak kabul edilen dekan ve müdürlere kadar herkes kalitenin sağlanmasından sorumludur. Çalışan ve öğrenci memnuniyetine etki eden tüm etmenler kalite kapsamında ele alınabilir. Yükseköğretimde kalitenin sağlanması öğrencilerin ve eğitimcilerin üniversite tercihlerine yansıyacağı gibi aynı zamanda alanında yeterli, uzman personelin yetiştirilmesini sağlayarak ülkenin kalkınmasına da katkıda bulunacaktır. Bu durum ülkemiz için önemli olan kalifiye işgücünün sağlanması açısından oldukça önemlidir. Eğitimde kalite çalışmaları ile ülke çapında aynı seviye eğitim düzeylerinde ortak standartların sağlaması ve teknik olarak uyumlu bir eğitim modelinin benimsenmesi gerçekleşmiş olur. Standardizasyon sayesinde kaliteli bir eğitim düzeyi yakalanabilir. Bu durum aynı zamanda öğrencilerin daha verimli olmalarını ve planlı çalışmalarını sağlar. Her açıdan standardize edilmiş bu planlı ve verimli çalışma modeli disiplini, kişilerin okul sonrası hayatına da akseder ve bütün olarak ülkenin

geleceğine önemli katkılar sağlar (Küçük, 2010: 54-55). Bunların dışında akreditasyonun faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Akreditasyon eğitim organizasyonunda özdeğerlendirme aracı olarak kurumun asgari kalite standartlarını karşılayıp karşılamadığını belirler.
- Öğrencilerin tercihlerini belirlemelerine yardımcı olur.
- Öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olur.
- Öğrenci değişiminde derslerin kredisinin kabul edilebilirliğinin belirlenmesinde yardımcı olur.
- Eğitimcilerin, öğrencilerin ve çalışanların motivasyonunu arttırır.
- Eğitim organizasyonunun tüm paydaşlarınca, organizasyonuna olan güveni arttırır.
- İşveren seçiminde adayın istenilen nitelikleri taşıyıp taşımadığının belirlenmesine yardımcı olur.(İşverenler başvuru sahiplerinin akredite bir okul veya programdan derece aldıklarına dair kanıt isteyebilirler).
- Kurumsal değerlendirme ve planlamanın personel, fakülte, öğrenciler, mezunlar ve danışma kurullarını çerçevesinde ele alınmasını sağlar.
- Kurumsal gelişim için hedefler yaratır, sürekli iyileştirmeyi destekler.
- Devlet denetimi için kendi kendini düzenleyen bir alternatif sunar. Happe. (2015, 12 Kasım). The Importance of Accreditation (Blog yazısı). Erişim adresi: https://www.paralegal.edu/blog/the-importance-of-accreditation

2. YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYONUN KURULUŞLARI

2.1. ULUSAL AKREDİTASYON KURULUŞLARI

Türkiye'de yükseköğretim kurumlarındaki kalite güvence sistemi ilk olarak 2005 yılında "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği" ile kurulmuştur. Bu yönetmelikle birlikte Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu olan YÖDEK kurulmuştur. Daha sonra , 23/07/2015 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Yükseköğretimde Kalite Güvencesi Yönetmeliği" olarak adlandırılan yönetmelik ile YÖDEK yürürlükten kaldırılmış ve Yükseköğretim Kalite Kurulu YÖK bünyesinde kurulmuştur. Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği kapsamında kurulan Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK), Temmuz 2017'de yürürlüğe giren mevzuatla idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu kurumu haline gelmiştir. Yükseköğretim Kalite Kurulu, yükseköğretim kurumlarında eğitim ve araştırma faaliyetlerinin ve idari hizmetlerin kalite düzeylerini ulusal ve uluslararası kalite standartlarına uygun olarak değerlendirmek ve akreditasyon kuruluşlarının tanınması ve yetkilendirilmesi süreçlerini yürütmekle sorumludur. Yükseköğretim Kalite Kurulu her biri yedi üyeden oluşan ve görev süresi 2 yıl olan, 3 komisyondan oluşur, bunlar (kalite.omu.edu.tr, 2019) :

a) Kurumsal Dış Değerlendirme Komisyonu

b) Kalite Güvence Ajansları Tescil Komisyonu

c) Kalite Kültürünü Yaygınlaştırma Komisyonu

2019 yılı Ekim ayı itibarıyla Kalite Değerlendirme Tescil Belgesi'ne sahip 12 ulusal akreditasyon kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar: Mühendislik Eğitim Programları

Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (MÜDEK), Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakülteleri Akreditasyon Derneği (FEDEK), Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (VEDEK), Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (TEPDAD), Eczacılık Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (ECZAKDER), Hemşirelik Eğitim Programları ve Akreditasyon Derneği (HEPDAK), İletişim Eğitimi Değerlendirme Akreditasyon Kurulu (İLEDAK), Sağlık Bilimleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (SABAK), Turizm Eğitimi Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu (TURAK), Eğitim Fakülteleri Eğitim Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (EPDAD), Türk Psikologlar Derneği (TPD), İlahiyat Akreditasyon Ajansı (İAA) (yokak.gov.tr).

- ✓ MÜDEK (Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği): Çeşitli disiplinlerdeki mühendislik eğitim programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yapar. Mühendislik eğitiminin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla faaliyet gösteren bağımsız bir kuruluştur. 2003 yılında kurulmuş, 2007 yılında dernekleşmiştir. Avrupa Mühendislik Eğitimi Akreditasyon Ağı (ENAEE - European Network for Accreditation of Engineering Education) asil üyesidir, aynı zamanda Washington Accord'un (lisans düzeyindeki mühendislik eğitim programlarını akredite eden kurumların, birbirlerinin akredite ettiği programları büyük ölçüde eşdeğer olarak tanımalarını sağlayan küresel bir anlaşmadır) üyesidir. (mudek.org.tr, 2019).
- ✓ FEDEK (Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakülteleri Akreditasyon Derneği): Farklı disiplinlerdeki Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri (Bundan sonra FEF olarak anılacaktır) öğretim programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yapar. Türkiye'de FEF bölümlerinin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunma amacıyla faaliyet gösterir. 2009 yılında kurulmuştur. Avrupa'nın yükseköğretimde kalite güvence kuruluşu olan Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education'nın (CEENQA) üyesidir (fedek.org.tr, 2019).
- ✓ VEDEK (Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği): Veteriner hekimlik eğitim kurumları ve programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yapar. Türkiye'de veteriner hekimliği eğitiminin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla 2010 yılında kurulmuştur (vedek.org.tr, 2019).
- ✓ TEPDAD (Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği): Tıp eğitimi programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yapar. Amacı, Türkiye'de tıp eğitiminin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmak; bilim ve toplumdaki gelişmeler ışığında toplumun sağlık sorunlarına yüksek nitelikli sağlık hizmeti ile cevap verebilecek bilgi, beceri ve tutuma sahip, öğrenme isteği ve becerisine sahip, bilimsel gelişmelere katkıda bulunabilecek yeterlik ve yetkinlikte hekimler yetiştirilerek toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesini sağlamaktır. 2010

yılında kurulmuştur. 2013- 2023 yılları için WFME (Dünya Tıp Eğitimi Federasyonu) tarafından akredite edilmiştir. Avrupa'nın yükseköğretimde kalite güvence kuruluşu olan CEENQA'nın üyesidir (tepdad.org.tr, 2019).

- ✓ ECZAKDER (Eczacılık Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği): Eczacılık eğitimi programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yaparak Türkiye'de eczacılık eğitiminin uluslararası alanda rekabet edebilir düzeyde kalitesinin yükseltilmesini hedeflemekte ve gelişimine katkı sağlamayı öngörmektedir. 2014 yılında kurulmuştur (eczakder.org.tr, 2019).
- ✓ HEPDAK (Hemşirelik Eğitim Programları ve Akreditasyon Derneği): Lisans ve lisansüstü hemşirelik eğitim programlarını bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmalarını yürüterek, hemşirelik biliminin, eğitiminin, bakımının ve toplum sağlığının gelişiminde kalitenin sağlanması amacıyla 2013 yılında kurulmuştur. CEENQA 'ın gözlemci üyesidir (hepdak.org.tr, 2019).
- ✓ İLEDAK (İletişim Eğitimi Değerlendirme Akreditasyon Kurulu): Farklı disiplinlerdeki iletişim eğitim programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yapmak, iletişim, medya, reklamcılık, halkla ilişkiler gibi sektörlerin geliştirilmesine, ifade ve basın özgürlüğünün yerleşmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. 2016 yılında kurulmuştur (iledak.ilad.org.tr, 2019).
- ✓ SABAK (Sağlık Bilimleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği): Farklı disiplinlerdeki sağlık bilimleri eğitim programları için bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yaparak, Türkiye'de sağlık bilimleri eğitiminin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmak amacı ile kurulmuştur. Daha iyi eğitilmiş ve daha nitelikli sağlık profesyonelleri yetiştirilerek toplumun refahının ileri götürülmesi hedeflenmektedir.2015 yılında kurulmuştur (sabak.org.tr, 2019).
- ✓ TURAK (Turizm Eğitimi Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu): Ülkemizde Turizm alanında nitelikli eğitim programları oluşturmak, bu konuda bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yaparak, eğitim kalitesinin arttırılmasına katkı sağlamak amacıyla kurulmuştur. 2015 yılında kurulmuştur (turak.org, 2019).
- ✓ EPDAD (Eğitim Fakülteleri Eğitim Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği): Örgün eğitimde öğrenci öğrenmesini güçlendirmek bu konuda bilgilendirme, değerlendirme ve akreditasyon çalışmaları yaparak sürekli gelişimi desteklemek ve öğretmen yetiştirmede mükemmeliyeti geliştirmek amacıyla 2014 yılında kurulmuştur (epdad.org, 2019).
- ✓ TPD (Türk Psikologlar Derneği): Türkiye genelinde Ruh Sağlığı ve Hastalıkları konusunda bir çok hizmeti sunmakla birlikte, tıp öğrencilerine, psikiyatri asistanlarına ve başka tıp dallarından gönderilen asistanlara verilen psikiyatri eğitim standartlarını belirlemek, uygulanmasını izlemek ve gerektiğinde değerlendirmelerini ilgili kurumlara iletmek amacıyla 1996 yılında Psikologlar Derneği ile Türk Psikoloji Derneğinin birleşmesi ile kurulmuştur (psikiyatri.org.tr, 2019).
- ✓ İAA (İlahiyat Akreditasyon Ajansı): Lisans ve lisansüstü ilahiyat ve dengi programları için bilgilendirme, dış değerlendirme ve akreditasyon sağlayarak eğitim, araştırma

hizmeti sunan, ayrıca din hizmeti kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla 2018 yılında kurulmuştur (iaa.org.tr).

2.2. ULUSLARARASI AKREDİTASYON KURULUŞLARI

YÖKAK tarafından tanınan uluslararası kalite kuruluşları 3 tanedir, bunlar; Agency for Quality Assurance (Kalite Güvence Ajansı) (AQAS) , Association to Advance Collegiate Schools of Business (İşletme Fakülteleri Geliştirme Birliği) (AACSB), Foundation for International Business Administration Accreditation (Uluslararası İşletme Akreditasyonu Vakfı) (FIBAA) (yokak.gov.tr).

- ✓ Agency for Quality Assurance (AQAS): Almanya'nın Köln şehrinde bulunan yükseköğrenim alanında dış kalite güvencesi konusunda bağımsız ve profesyonel bir kurumdur. Tüm disiplinlerde ulusal ve uluslararası ortak/çift diploma programlarının akreditasyonunda uygulanan esnek bir metodolojiye sahiptir. AQAS programda (Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora) ve kurumsal düzeyde uluslararası akreditasyon sunar. 2002 yılında kurulmuştur (aqas.eu, 2019).
- ✓ Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB): Dünya çapında işletme eğitiminin kalitesini artırmak için kurulmuş bir organizasyondur. AACSB lisans ve lisansüstü işletme ve muhasebe programlarında akreditasyon sunar. AACSB ortak bir hedefe ulaşmak için eğitimcileri, öğrencileri ve işletmeleri birbirine bağlayarak yeni nesil liderler yetiştirmeyi hedefler. 1916 yılında kurulmuştur (aacsb.,2019).
- ✓ Foundation for International Business Administration Accreditation (FIBAA): Yükseköğretimde kalite güvencesi ve kalite gelişimi için Avrupa merkezli, uluslararası bir ajanstır. Yönetim çalışmaları, hukuk, sosyal bilimler ve ekonomi programlarında akreditasyon sunar. 2002 yılında kurulmuştur (fibaa.org,2019).

3. YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYON STANDARTLARI

Sözlük anlamına göre standart, belirli ölçülere, kullanıma, yasaya uygun olan, örnek veya temel olarak alınabilen bir model, belirli bir nitelik ya da niceliğin kabul edilmiş şekli olarak ifade edilir. Standartların oluşabilmesi için mutlaka kriterlerin belirlenmesi, aşamaların ne şekilde gerçekleştileceğinin saptanması gerekir. Ayrıca değerlendirmeye olanak tanıyacak standart yöntemler de tanımlanmalıdır. Akreditasyon kuruluşlarının ölçütleri birbirinden farklıdır. Yükseköğretim kurumlarının akreditasyonunda ortak sayılabilecek ölçütler AQAS'a göre şu şekilde sıralanabilir (aqas.eu, 2019):

- ➢ **Müfredat Kalitesi**
- Programın amaçlanan öğrenme çıktıları tanımlanmış ve yayınlaşmış olmalıdır.
- Programın öğrenme çıktıları hem akademik hem de işgücü piyasası gerekliliklerini yansıtır ve konuyla ilgili olarak güncel olmalıdır.
- Program, amaçlanan öğrenme sonuçlarının elde edilmesini destekler şekilde tasarlanmalıdır.
- Müfredatın tasarımı şeffaf bir şekilde formüle edilmelidir.
- Program akademik açıdan yeterli olmalıdır.

- ➢ **Kalite Güvence Prosedürleri**

- Program, programların tasarım, onay, izleme ve revizyon prosedürleri dahil olmak üzere, yükseköğretim kurumunun politikasına ve kalite güvencesi için ilgili prosedürlere tabi olmalıdır.
- Sürekli kaliteyi geliştirmeye odaklanan, kalite odaklı bir kültür oluşturulmalıdır. Kalite kültürü kapsamında hem iç hem de dış paydaşları içeren düzenli geribildirim mekanizmaları sağlanmalıdır.
- Strateji, politikalar ve prosedürler resmi bir statüde, öğrenciler ve diğer paydaşlar için roller içerecek şekilde, yayınlanmış bir biçimde kullanıma sunulmalıdır.
- Veriler ilgili kaynaklardan ve paydaşlardan toplanmalı, analiz edilmeli ve programın etkin yönetimi ve sürekli iyileştirilmesi için kullanılmalıdır.

➢ **Öğrenme, Öğretme ve Öğrencilerin Değerlendirilmesi**

- Öğrenciler öğrenme sürecinde aktif rol almaya teşvik edilmelidir.
- Öğrenciler tüm katılımcılara açık ve tutarlı bir şekilde uygulanan, kolayca erişilebilir kriterler, düzenlemeler ve prosedürler kullanılarak değerlendirilmelidir.
- Değerlendirme prosedürleri, amaçlanan öğrenme sonuçlarının başarısını ölçmek için tasarlanmalıdır.

➢ **Öğrenci Kabul, İlerleme, Tanıma ve Sertifikalandırma**

- Tutarlı bir şekilde uygulanmış, önceden tanımlanmış ve yayınlanmış düzenlemeler, öğrenci kabulünü, ilerlemesini, tanınmasını ve sertifikasını kapsayan bir düzenlemeye sahip olmalıdır.

➢ **Öğretim Elemanı ve Öğretim Üyesi**

- Personelin bileşimi (niceliği, nitelikleri, mesleki ve uluslararası deneyimleri, vb.) amaçlanan öğrenme sonuçlarına ulaşmak için uygun olmalıdır.
- Öğretim ile ilgili personel, bunu yapmaya uygun nitelikte ve yetkin olmalıdır.
- Personel alımı ve gelişimi için şeffaf prosedürler uygulanmalıdır.

➢ **Öğrenme Kaynakları ve Öğrenci Desteği**

- Öğrenme ve öğretme etkinlikleri için uygun olanaklar ve kaynaklar mevcut olmalıdır.
- Öğrenciler için çalışmalarını başarılı bir şekilde tamamlama konusunda tavsiyeler içeren rehberlik ve destek sağlanmalıdır.

➢ **Kamuya açık bilgi**

- Program ve niteliği ile ilgili tarafsız ve objektif, güncel bilgiler düzenli olarak yayınlanmalıdır.
- Bu yayınlanan bilgiler ilgili paydaşlar için uygun ve kullanılabilir durumda olmalıdır.

3.1. YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYONUN SÜRECİ

Yükseköğretimde akreditasyon sürecini toplamda 7 aşamada ele alabiliriz (Aktan, 2019: 5-6):

(1). Standartların Tespit Edilmesi Aşaması: Akredite kuruluşları tarafından, akredite edilecek yükseköğretim kurumu ya da programından beklenen standartların belirlenmesi.

(2). İlgili Yükseköğretim Programlarının Akreditasyon Başvurusu Yapması: Yükseköğretim programlarının akreditasyon almak amacıyla, akreditasyon kuruluşunun belirlediği tarih aralığında değerlendirme başvurusu yapması gerekir.

(3). Özdeğerlendirme Aşaması: Akredite olmak isteyen yükseköğretim kurumu ya da programının yeterliliklerini; güçlü ve zayıf yönleri ile ortaya koyan bir durum tespit raporunun hazırlanmasıdır. Akreditasyon kurumunun istediği formatta hazırlanır.

(4). Dış Değerlendirme ve Ziyaret Aşaması: Akreditasyon kurumu tarafından yetkilendirilen uzman kişilerin akredite omak isteyen yükseköğretim kurumu ya da programına heyet halinde giderek, performans değerlendirmelerini yerinde yapmalarına imkan sunan bir uygulamadır. Bu aşamada öz değerlendirme raporu ve diğer belgeler birlikte incelenir, hizmetler gözlemlenir ve ilgili kişilerle görüşmeler yapılır. Bu ziyaret sonrasında, ziyareti gerçekleştiren ekip akreditasyonu iseyen yükseköğretim kurumu ya da programının akreditasyon standartlarını ne ölçüde karşıladığı hakkında bir değerlendirme raporu hazırlarlar.

(5). İzleme Aşaması: İlgili akreditasyon kurumu tarafından, yükseköğretim kurumu ya da programının bir süre gözlem altında tutularak istenilen standartlara uygunluğunun değerlendirilmesi aşamasıdır.

(6). Akreditasyon Kurumu Tarafından Karar Verilmesi Aşaması: Önceki aşamalarda elde edilen bilgi, gözlem, inceleme neticesinde ilgili akreditasyon kurumu tarafından başvuruda bulunan yükseköğretim kurumu ya da programı hakkında verilen karar aşamasıdır. Yükseköğretim kurumu ya da programının akreditasyon talebi onaylanır ya da reddedilir.

(7). Periyodik Gözden Geçirme Aşaması: Akredite edilmiş yükseköğretim kurumu ya da programının belirli aralıklarla dış değerlendirmeye tabii tutulması aşamasıdır. Akreditasyon kurumunun istediği standartların sürdürülmesi amacıyla gerekli tedbirleri alması ve kontrollerini yapmasını anlatır.

Bu aşamalar sayesinde iyi hizmet veren yükseköğretim kurumu ya da programı resmi olarak herkes tarafından tanınır. Akreditasyon sürecinin sağlıklı yürütülebilmesi için iki önemli birimin varlığı gereklidir. Bu birimler değerlendiriciler topluluğu ve karar verici birimdir. Değerlendiriciler topluluğunun standartları iyi bilen, ziyaret için belirlenmiş bir protokolü izleyen ve standartlara dayalı olarak adil yargılara varabilen uzman kişilerden oluşması gerekmektedir. Karar verici birim ise, standartlara dayalı kararlar verilmesini sağlayan bir karar oluşturma sürecinin işletilmesinden sorumludur (Sarp, 2010: 23).

3.2. YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖZDEĞERLENDİRME

Organizasyonel özdeğerlendirme, kurumun eylemlerinin kendisi tarafından analiz edilmesi ve değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Akreditasyon stratejik planlama için potansiyel bir girdidir; kurumsal öz değerlendirme genellikle stratejik planlama için bir katalizör olarak kullanılır. Stratejik planlama için toplanan kurumsal performans verileri genellikle öz değerlendirme için kullanılır ve bunun tersi de geçerlidir. (Dodd, 2004: 15).

Özdeğerlendirme raporu ile yükseköğretim kurumu yürütmekte oldukları programların amaçlarını, hedeflerini, kuvvetli ve zayıf yönlerini ortaya koyarlar, bu sayede mevcut

durumun kendileri tarafından analiz edilmesi sağlanır. Ayrıca bu rapor, kurumların kaynaklarını hangi alanda yoğunlaştırması gerektiğini gösteren bir yol haritasını ortaya koyar. Özdeğerlendirmenin en önemli amacı ise, ilgili üniversiteye, bölüme ve programa, kalite güvence sistemini sağlayıp sürdürebilmeleri için gereken somut önerilerde bulunmaktır (Finn ve Porter, 1994). Bir yükseköğretim programı tarafından hazırlanacak olan kurum iç değerlendirme raporu, ilgili program tarafından özdeğerlendirme raporu hazırlarken yol gösterici olacaktır. Bu rapor genel olarak şu başlıklardan oluşmaktadır (yokak.gov.tr, 2019):

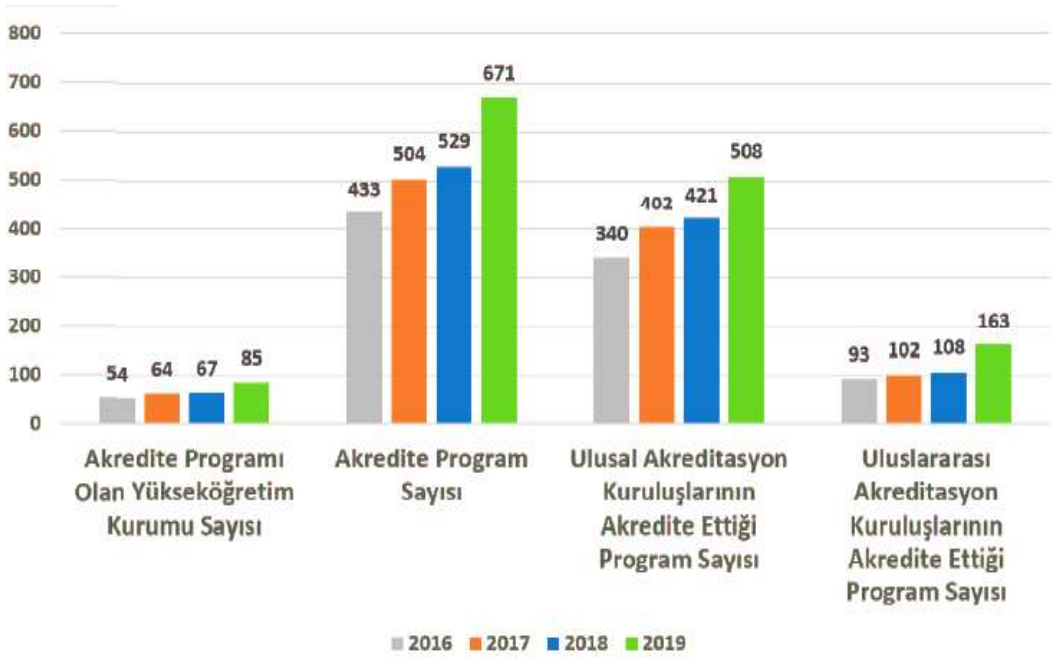
Tablo 1. Yükseköğretim Özdeğerlendirme Raporu Basamakları

KURUM HAKKINDA BİLGİLER
Bu bölümde, değerlendirme takımının rapor değerlendirme ve/veya ziyaret sürecinde iletişim kuracağı yükseköğretim kurumu ya da programındaki ilgili kişilerin iletişim bilgileri (isim, adres, telefon, e-posta, vb.) ile kurumun tarihsel gelişimi ve mevcut durumu (toplam öğrenci sayısı, akademik ve idari çalışan sayıları, altyapı durumu vb. özet bilgiler), misyonu, vizyonu, değerleri, hedefleri, organizasyon yapısı ve iyileştirme alanları hakkında bilgi verilmelidir.
KALİTE GÜVENCESİ SİSTEMİ
Programların kalite güvence politikalarına ilişkin bilgi verilen bu bölüm, politikaları hayata geçirmek üzere stratejilerin nasıl belirlediğine, uyguladığına, izlendiğine ve bütün bunların süreci nasıl iyileştirdiğine ilişkin verilelerin bir arada sunulduğu bölümdür.
EĞİTİM – ÖĞRETİM
Bu bölümde yükseköğretim programının eğitim-öğretim sürecinin değerlendirmesinin yapılması beklenmektedir. Bu bölümde, programların tanıtımı yapılır, programların sürekli izlendiği ve güncelleştirme işlemlerine dair bilgiler ile öğrenci merkezli öğrenme, öğretme ve değerlendirme çalışmaları yapıldığına dair bilgilere yer verilir. Öğrencinin kabulü ve gelişimi, eğitim-öğretim kadrosu, öğrenme kaynakları, erişilebilirlik ve öğrenciye sunulan destekler ile ilgili bilgiler bu bölümde yer alır.
ARAŞTIRMA, GELİŞTİRME ve TOPLUMSAL KATKI
Programın, araştırma sürecinin değerlendirildiği bölümdür. Sürekli gelişim çerçevesinde, programın araştırma süreci ve hedeflerinin yazıldığı, araştırma kadrosu ve araştırma kaynaklarının tanıtıldığı, araştırma performansının izlenmesi ve iyileştirme çalışmalarının yer aldığı bölümdür. Programda yürütülen araştırma-geliştirme süreçleri ile toplumsal katkı süreçlerinin bütünleştirildiği alanlar ve buralarda izlenen politikalar ile araştırmaların yerel/bölgesel/ulusal düzeyde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya katkısı değerlendirilir.
YÖNETİM SİSTEMİ

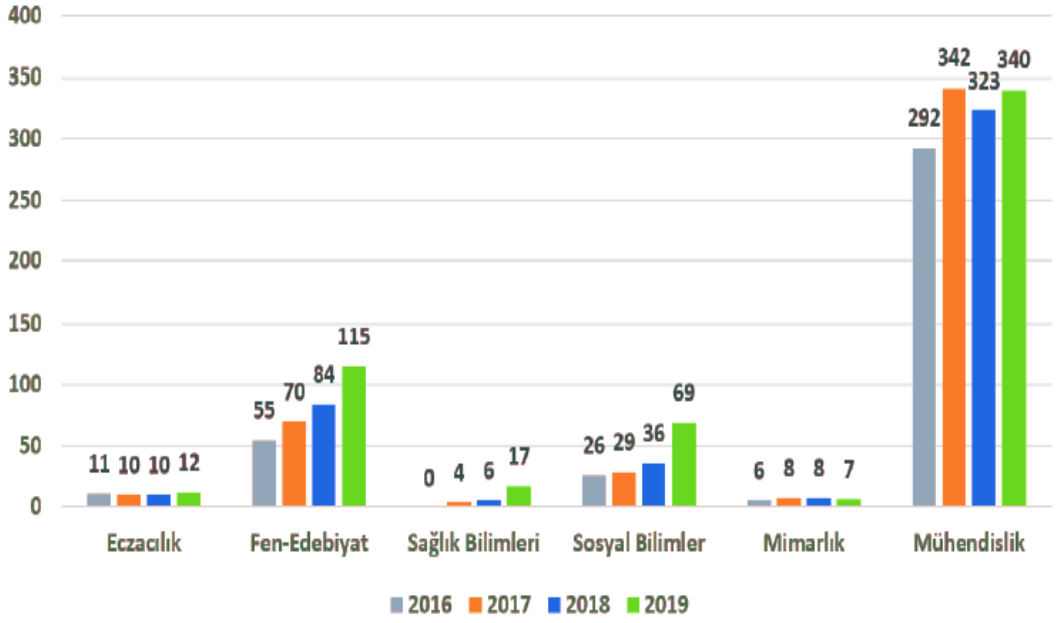
Programın yönetişim/organizasyonel süreçleri ve faaliyetlerinin neler olduğunun anlatılması ve buna ilişkin değerlendirmenin yapılması beklenmektedir. Programın idari yapısı, kaynakların yönetimi, bilgi yönetim sisteminin etkinliği, dışarıdan temin edilen hizmetlerin kalitesi ile ilgili bilgilerin yer aldığı, bunların yanında yönetimin etkinliği, hesap verebilirliğinin ortaya konduğu, kamuoyunu bilgilendirme konusundaki çalışmalarının anlatıldığı bölümdür.

4. TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTE EDİLEN PROGRAMLARIN BİR ANALİZİ

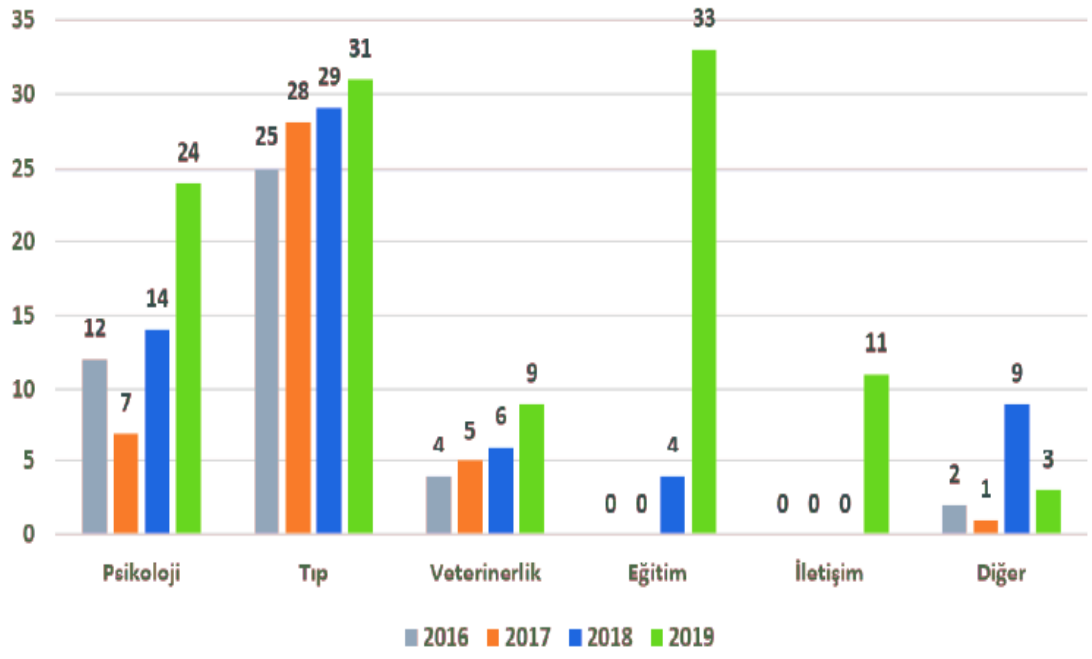
2018-2019 dönemi itibariyle Türk yükseköğretim sisteminde; 129 devlet üniversitesi, 73 vakıf yükseköğretim kurumu ve 5 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 207 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlar bünyesinde 26.119 lisans programı yer almaktadır. Türkiye'de 2016- 2019 verilerine göre akredite edilen yükseköğretim kurumu sayısı ile akredite edilen lisans programları tablo 1.1 'de gösterilmektedir. 2019 verilerine göre akredite programı olan yükseköğretim kurumu sayısı 85, akredite edilen program sayısı 671' dir. Akredite edilen programlardan 508 tanesi ulusal akreditasyon kuruluşları tarafından akredite edilirken, 163 tanesi uluslararası akreditasyon kuruluşları tarafından akredite edilmiştir. Yani, akredite edilen üniversite programlarının yaklaşık %76'sı ulusal akreditasyon kuruluşları tarafından akredite edilirken, %24'ü ise uluslararası akreditasyon kuruluşları tarafından akredite edilmiştir. Akredite lisans programlarının mezun veren tüm lisans programlarına oranı %10,53'tür. 2018 yılına kıyasla 2019 yılında akredite programı bulunan yükseköğretim kurumu sayısı %27 artmıştır (2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi, 2019).

Şekil 1. 2016- 2019 Yılları Yükseköğretim Akredite Program Verileri (2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi, 2019).

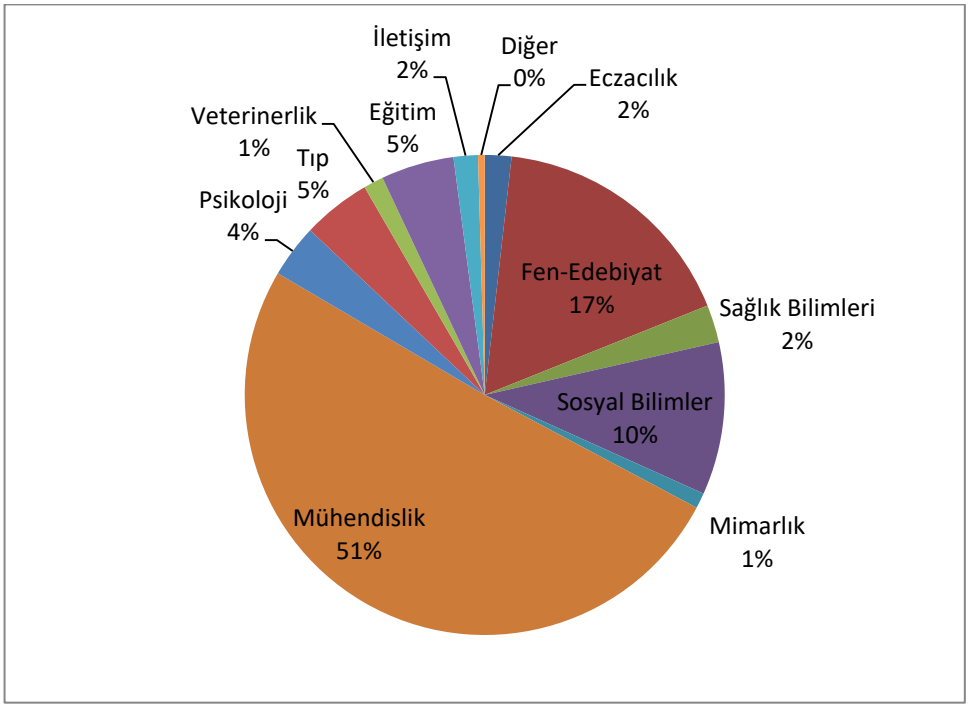

Şekil 2a. 2016- 2019 Yılları Yükseköğretim Akredite Programların Alanlara Göre Dağılımı (2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi, 2019).

Şekil 2b. 2016- 2019 Yılları Yükseköğretim Akredite Programların alanlara Göre Dağılımı (2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi, 2019).

2019 yılı yükseköğretim akredite programların alanlara göre dağılımını aşağıdaki pasta grafiğinde daha net gözlemleyebiliriz.

Şekil 3. 2019 Yılı Yükseköğretim Akredite Programların Alanlara Göre Dağılımı (pasta grafiği gösterimi).

Akredite program verilerini alan bazlı ele aldığımızda, 2016 yılından itibaren en çok akredite alan program sayısının mühendislik alanında olduğunu görmekteyiz. 2019 yılı itibari ile bu sayı 340'dır. 2019 yılı, akredite edilen programlar içerisinde ise mühendislik programlarının oranı yaklaşık %51 'dir. Toplam mezun veren mühendislik programları arasında akredite olan programların oranı yaklaşık olarak %34,7'dir. Bununla birlikte fakülte düzeyinde akredite olan Tıp Fakültelerinde ise bu oran %39,7'dir. Akredite program sayıları bakımından en zayıf alan ise sosyal bilimlerdir. Yükseköğretimde farklı alanlarda akreditasyon hizmeti veren akreditasyon kuruluşlarının çeşitlendirilmesi yıllar itibariyle akredite program sayılarında artışı sağlamıştır (2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi, 2019).

SONUÇ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin en önemli göstergelerinden biri eğitim ve öğretime verilen önemdir. Eğitim ile ilgili standartların belirlenmesi ve ölçülebilir olması, eğitimin her

aşamasında etkinlik ve başarı sağlamanın yanında ülke eğitim- öğretim alanında gerekli plan ve politikaların oluşturulmasını sağlar. Yükseköğretim kurumları, ileri düzeyde eğitim-öğretim hizmeti sunumu yanında, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşur. Ülkemizde YÖKAK tarafından sürdürülen yükseköğretim kurumlarında kalite geliştirme süreci, yükseköğretim kurumlarının alanlarında bir takım uygunlukları sağlamasıyla birlikte akredite olmalarıyla taçlanmaktadır diyebiliriz.

Üniversitelerin kaliteli eğitim- öğretim hizmeti sunmaları çalışanlar ve öğrenciler için olduğu kadar ışık tuttuğu toplumun gelişimi için de olduça önemlidir. Akreditasyon kuruluşları tarafından üniversitelerde ortak, belirli standartların oluşturulması, ülke genelinde ortak branşlarda, eşit, istenilen seviye eğitim düzeyinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Üniversite programlarının akredite edilmesi, tercih edilmeleri açısından da önem taşımaktadır. 2016 yılından itibaren tercih kılavuzlarında üniversitelerin karşısına hangi akreditasyona sahip oldukları belirtilmeye başlanmıştır. Gelişimin ve değişimin etkisiyle birlikte günümüzde öğrenciler, eğitim kurumundan alacağı eğitimin kalitesini önemsemeye başlamışlardır. Bu önem akredite edilen program mezuniyetlerinin onların işe girmelerinde ve yükseköğretime devam etmelerinde kolaylıklar sağlayacağını bildiklerinden kaynaklanmaktadır. Akredite edilen bir programda okumak aynı zamanda uluslararası öğrenci değişiminleri için de birçok engelin ortadan kalkmasını sağlar. Bununla birlikte yükseköğrenimin uluslararası standartlarda yürütülmesini teşvik eder.

Toplam kalite yönetimi ile hedeflenen organizasyonlarda iç ve dış müşteri gereksinimlerini karşılamak, memnuniyetlerini sağlamak ve sürdürmektir. Toplam kalite yönetimi, her alanda olduğu gibi günümüzde eğitim alanında da başarılı olmak ve rekabet edebilmek için gerekli olan, kaçınılmaz bir yönetim yaklaşımıdır. Organizasyonlarda kalite güvencesi kapsamında yapılan birçok çalışma, toplam kalite yönetimi uygulamalarıdır. Bu uygulamalar, organizasyonların akredite edilmeleriyle desteklenir, ödüllenir. Yükseköğretim program akreditasyonu gönüllük esasına dayalı bir faaliyet olsa da, yükseköğretim kurumlarında akreditasyon faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve farklı alanlarda faaliyet gösterecek akreditasyon kuruluşlarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Üniversiteler akreditasyon çalışmaları sayesinde uluslararası düzeyde gelişimlerini sağlayacak ve sürdüreceklerdir.

KAYNAKÇA

Aktan C. C. ve Gencel, U. (2007). Yükseköğretimde akreditasyon. C. Can Aktan (Ed.). Değişim çağında yükseköğretim içinde. İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayınları.

Bekaroğlu, B. (2005). Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının ve ISO 9000 Kalite Güvencesine Sahip Olmanın Hastane Performansına Etkileri: İstanbul'daki Özel Hastaneler Üzerine Bir

Araştırma .Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, 5(9): 18-32.

Dodd, H. A. (2004). Accreditation As A Catalyst For İnstitutional Effectiveness. New Directions For İnstitutional Research. No.123. Fall 2004. Wiley Periodicals, İnc. S.13-25.

Finn, M. ve Porter, J.I. (1994). TQM self assessment in the U.K., The TQM Magazine, 6(4): 56-61.

Halis, M. (2010). Toplam Kalite Yönetimi & ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Küçük,O. (2010). Kalite Yönetimi ve Kalite Güvence Sistemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sarp, N. (2014). Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları.Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sarp, N. Yayınlanmamış Sağlık Hizmetlerinde TKY Ders Notları, 2010.

Happe. (2015, 12 Kasım). The Importance of Accreditation (Blog yazısı). Erişim adresi: https://www.paralegal.edu/blog/the-importance-of-accreditation

Toprak, M., Us, D., Şengül, M. (2016). Avrupa yükseköğrenim alanında kalite güvencesi standartları ve yönergeleri. Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,6(1), 123-134.

2018 Yükseköğretim Değerlendirme ve Kalite Güvencesi Durum Raporu (2019). Ankara: Yükseköğretim Kalite Kurulu Başkanlığı.

MÜDEK. (2019). Erişim adresi: mudek.org.tr.

FEDEK. (2019). Erişim adresi: fedek.org.tr.

OMÜ. (2019). Erişim adresi: kalite.omu.edu.tr.

VEDEK. (2019). Erişim adresi: vedek.org.tr.

TEPDAD. (2019). Erişim adresi: tepdad.org.tr.

ECZAKDER (2019). Erişim adresi: eczakder.org.tr.

HEPDAK (2019). Erişim adresi: hepdak.org.tr.

İLEDAK (2019). Erişim adresi: iledak.ilad.org.tr.

SABAK (2019). Erişim adresi: sabak.org.tr.

TPD (2019). Erişim adresi: psikiyatri.org.tr.

TURAK (2019). Erişim adresi: turak.org.

EPDAD (2019). Erişim adresi: epdad.org.

AQAS (2019). Erişim adresi: aqas.eu.

AACSB (2019). Erişim adresi: www.aacsb.

FİBAA (2019). Erişim adresi: www.fibaa.org.

YÖKAK (2019). Erişim adresi: yokak.gov.tr.

SUÇLU BİR EYLEM OLARAK ÇOCUK KAÇIRMA DAVRANIŞININ ANLAŞILMASINA YÖNELİK KRİMİNOLOJİK VE ADLİ PSİKOLOJİK BAKIŞ*

M. Burak GÖNÜLTAŞ

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bl.

Özet

Suçluluk üzerine bir takım teoriler söz konusu olmasına rağmen kaçırma vakalarını spesifik olarak ele alan yaklaşımlar ya bulunmamaktadır ya da dağınık şekildedir. İnsanlar neden bir çocuğu kaçırır? Bu sorunun cevabı için çocuğu kaçıran kişiler, mağdurlarının özellikleri ve kaçırma eyleminin nasıl geliştiği başta kriminolojik ve psikolojik dinamikleri içerisinde irdelenmesi gerekmektedir. Diğer önemli soru ise kaçırma eylemi bir takım failler tarafından belli bir amaca ulaşmak için kullanılan bir araç mıdır; eğer öyleyse kaçırma eylemi suç işleme sürecinin neresindedir? Bu sorunun cevabı ise özellikle alanda çalışan profesyonellerin soruşturma stratejilerini belirlemelerinde oldukça önemlidir. Bu çalışma cinsel istismar faillerinin anlaşılmasına yönelik psikolojik teoriler ile bu kişilerin çocuklara yaklaşım yöntemlerini (modus operandi) çocuk kaçırma vakaları özelinde bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Böylece alanda çalışan suç soruşturmacılarının daha etkin soruşturma yapabilmelerine yönelik "adli psikolojik" bir bakış açısının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, konu ile ilgili teoriler derlenerek, çocuk kaçırma davranışı bağlamında irdelenmesi sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Kaçırma, Fail, Cinsel İstismar, Psikoloji, Kriminoloji.

GİRİŞ

Son yıllardaki artışın yanı sıra toplumda ciddi infiallere sebep olan çocuk kaçırma vakalarına yönelik araştırma ve literatür oldukça kısıtlıdır. Ülkemizde ise çocuk kaçırma vakalarını spesifik olarak ele alan çalışmalar çok azdır ve ampirik değillerdir. Ayrıca suçluluk üzerine bir takım teoriler söz konusu olmasına rağmen kaçırma vakalarını spesifik olarak ele alan yaklaşımlar ya bulunmamaktadır ya da dağınık şekildedir. Bu durum çocuk kaçırma fenomenin sosyal ve psikolojik yönünden daha çok hukuki ve teknik boyutunu görünür hale getirmiştir. Şöyle ki, çocuğun kaçırılması ya da hukuki tanımı ile çocuğun hürriyetinin kısıtlanması başlı başına suçlu bir davranıştır. Ancak bu suçun, genel suç oranları içerisinde çok küçük bir oranı temsil etmesine rağmen toplumda ciddi tepki ve korkulara sebep olması, bu fenomeni çok boyutlu olarak ele almayı gerekli kılmaktadır. Çünkü kaçırma vakalarındaki mağduriyet karşımıza mikro, mezzo ve makro yansımaları ile çıkmaktadır. Mikro boyutta çocuk bu süreçte herhangi bir zarar görmese bile ciddi şekilde korkuyu tecrübe etmektedir.

* Bu çalışma yazarın, "Türkiye'de Kayıp ve Kaçırılan Çocuklar Sorununa Bütüncül Yaklaşım, Nobel Yayınevi, Ankara, 2018" isimli eserinin sf. 87-111 arasındaki bölümünden aktarılarak sunulmuştur.

Mezzo boyutta ise çocuğun ekolojik olarak içinde bulunduğu en yakın sosyal organizasyon olan aileler korku, stres ve çaresizlik gibi duyguların en uç boyutlarını yaşamaktadırlar. Makro boyutta ise kaçırma vakaları korku toplumlarına sebep olmakta ve hele ki neticesi çocuğun ölümü ile sonuçlanan vakalarda bir takım toplumsal tepkiler meydana gelebilmektedir. Örneğin Kayserili Kayıp Çocuklar olayı, bayramlarda çocuklar için önemli bir adet olan şeker toplama geleneğini yok etmiştir. Yani kaçırma vakaları sadece çocuğa ve çevresine bir takım mağduriyetler yaşatan bir fenomen değildir, aynı zamanda toplumda ciddi sosyal ve psikolojik tepkilere de neden olmaktadır. Bu anlamda özellikle suç soruşturması ve önleme açısından kaçırma eylemini yerine getiren failler ve eylemin meydana geliş şeklinin daha ayrıntılı irdelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Başlangıç olarak öncelikle şöyle bir soru ile başlanabilir: İnsanlar neden bir çocuğu kaçırır? Bu sorunun cevabı için çocuğu kaçıran kişiler, mağdurlarının özellikleri ve kaçırma eyleminin nasıl geliştiği başta kriminolojik ve psikolojik dinamikleri içerisinde irdelenmesi gerekmektedir. Diğer önemli soru ise kaçırma eylemi bir takım failler tarafından belli bir amaca ulaşmak için kullanılan bir araç mıdır; eğer öyleyse kaçırma eylemi suç işleme sürecinin neresindedir? Bu sorunun cevabı ise özellikle alanda çalışan profesyonellerin soruşturma stratejilerini belirlemelerinde oldukça önemlidir.

Sapma ve suç, tarihi süreçte her zaman toplumların ilgisini çeken konular olmuşlardır. Toplumlar, işleyişleri için belirledikleri normların ya da beklentilerinin dışına taşan davranışları sapma olarak tanımlarken, suç daha çok teknik bir yaklaşımı içermiş ve hukuki bakış açısına göre belirlenmiştir (Özbay, 2018, s.2-15): Toplumu ele alan yaklaşımlar açısından suç ve sapma kimi zaman gayri ahlaki koşullara, kimi zaman düzensizlik ve kuralsızlığa, kimi zaman kalıtımsal ya da psikolojik sorunlara göre belirlenmiştir. Kimi zaman da suç olan davranışların toplumdaki güç odakları/baskı unsurlarının (elitler gibi), ataerkil toplum yapısının veyahut da başlı başına kapitalist düzenin belirlediği öne sürülmüştür. Bu anlamda suça bakış, tarihi süreçte çeşitli disiplinel bakış açılarına göre farklılaşmaktadır. Çocuk kaçırma vakalarında ise hem suçlu davranışın kendisi (oluşum mekanizması ve gerçekleşme şekli açısından) hem de bu suçu gerçekleştiren kişileri ele alan yaklaşımlar içerisinde özellikle psikolojik bakışın daha ağır bastığı söylenebilir. Bunun böyle olmasında ise çocuk kaçırma fenomeninin toplumdaki görünürlüğünün yeni olması, literatüründeki kısıtlılık, bu suçu gerçekleştiren kişilerin çoğunlukla cinsel istismar motivasyonlu olması ve psikolojik bir takım paternleri daha çok göstermeleridir. Ayrıca kısıtlı örneklem ve alanda ampirik çalışma yapmanın zorluğu (kurumsal izin bariyerleri, örneklem küçüklüğü vs.) gibi nedenlerin kriminolojik yaklaşımı daha çok davranışsal bir platforma ittiği ve bu platformda da psikolojik kuramların diğer bakış açılarına göre daha ağır bastığı söylenebilir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında çocuk kaçıran kişilerin bu suçlu davranışlarının daha iyi anlaşılabilmesi için kaçırmanın en sık rastlanan formu olan cinsel istismar amaçlı çocuk kaçırma vakalarına ve böylece cinsel istismarcılara odaklanılacaktır. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi cinsel motivasyonla bir çocuğa yaklaşan bir fail için çocuğun kaçırılması istismar için bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu grup üzerine daha fazla ampirik çalışma yapılmıştır ve bu suçluların bir takım belirgin psikolojik paternler gösterdikleri bulgulanmıştır. Bu amaçla öncelikle suçlu davranışın

sosyolojik ve psikolojik boyutları ile kriminoloji bilimi çerçevesinde gelişimine bakılacak, sonrasında ise cinsel istismar amaçlı çocuk kaçırma vakalarının gerçekleşmesinde etkili olabileceği düşünülen etkenler ışığında bu suçların faillerinin doğası ve suç işleme yöntemleri çağdaş kriminoloji bağlamında tartışılacaktır. Böylece alanla ilgili olabilecek ve dağınık şekilde bulunan çeşitli teorik bakışlar cinsel istismar motivasyonlu çocuk kaçırma fenomeni çerçevesinde bir araya getirilmeye çalışılacaktır.

Suçlu Davranışın Gelişimi

Tarih içerisinde suça ve suçluya bakışın üç önemli aşamadan geçtiği söylenebilir. Birinci aşama pozitivist bakışın öncesine giden süreçte suçun ve suçluların doğaüstü güçlerle ilişkilendirildiği dönemdir. Bu dönemde hangi davranışların suç olduğu belirlenmemişti ve suçlular ya hak ettiklerinden fazla cezalar alıyor ya da toplumu yönlendiren baskı unsurlarının etkisi ile bazı suçlular hiç ceza almıyorlardı. Çocuklar ve akıl hastaları, idam gibi ağır cezalara çarptırılıyorlardı (Jones, 2008, s.3-4). Bu dönem doğal olarak karmaşayı ve düzensizliği içinde barındırmaktaydı. Batı Avrupa'da gelişen aydınlanma, rönesans ve sanayi devrimleri sosyal ve iktisadi alanda pek çok gelişmeye öncü olmuş ve bu süreçle birlikte suça ve suçluya bakışta da önemli bir paradigma değişimi yaşanmıştır: Başlıcaları; suçun rasyonelleşmesi, kanunlar önünde eşitlik, suçların ne olduğunu belirleme-cezalarını koyma ve bunları görünür şekilde uygulamadır. Ancak bu gerçekleştirilirken bireyin üstünlüğünün ve özgür iradesinin kabul edilmesi, insancıllık ve suç-ceza orantılılığı öne çıkmalıdır (Özbay, 2018, s.26). Bu dönemin önemli kriminologlarından biri olarak gösterilen C. Beccaria'ya göre, insanlar rasyoneldir, potansiyel fayda ve zararlarını hesap ederler, bu nedenle suç işlerlerse bu özgür iradelerinin bir ürünüdür ve bu nedenle de işledikleri suç kendi seçimleridir. Bu paradigma çerçevesinde suç teşkil eden davranışların tam olarak belirlenmesi ve cezaların da kati ve hızlı şekilde uygulanması amaçlanmıştır. Klasik okul olarak adlandırılan bu dönem açısından suçlular ve kişilikleri yerine öncelikle ceza adaleti bakışının öne çıktığı söylenebilir (Jones, 2008, s.2). Bu anlamda kriminolojinin bu dönemi cinsel suçların spesifik olarak ele alındığı bir dönem değildir.

Kriminolojinin ikinci ve önemli diğer aşaması ise pozitivist bakışın alanda hakim olması ve suçlu bireyi öne çıkarmasıdır. Bu dönemin en önemli karakteristiği bireyi, bireysel farklılıkları ve bireyin suçlu davranışındaki kişisel ve çevresel faktörlerin etkisini görmek ve anlamak olmuştur. Özellikle sosyolojik metodolojideki gelişim aynı zamanda sosyal bir problem olan suç konusu üzerinde sosyologların yoğunlaşmasını tetiklemiş ve neticede suçun çevresel-toplumsal yönü, bu dönemin dominant perspektifi haline gelmiştir (Jones, 2008, s. 6). Kriminolojinin bu dönemini önceki dönemden farklılaştıran en önemli özellik, suçluların çeşitli dış koşulların etkisi ile suça itildiği savı yerine, bu kişileri belli şekillerde hareket etmeye iten sebeblerin anlaşılması gerektiği fikridir. Bu yaklaşım da suçluluğun kökenlerinin sosyal, bireysel, psikolojik ve ahlaki iticilerde aranmasını sağlamıştır. Bu dönemin kriminologları pozitivist metodoloji ile suçluluğun nedenlerine yönelik çoğunlukla sosyal koşullara ağırlık vererek suça sebep olan şeylerin altında yer alan mekanizmaları/kuralları ortaya çıkartmaya çalışmışlardır (Jones, 2008, s.7). Ayrıca bu gelişmeler,

cinsel suçların, toplumda görünür olması ile birlikte dikkat çeker bir çalışma alanı olmasını da sağlamıştır.

Erken dönem pozitivist çalışmalardan sosyolojik temelli bakışa göre, sosyal şartların suça etki ettiği vurgulanmıştır. Suça etki eden sosyal şartlar içerisinde yoksulluğa ayrı bir vurgu vardır ve bu bakış neredeyse o dönem suçla ilgili çalışan çoğu araştırmaya yön veren bir paradigma halini almıştır. Bu dönemin çalışmaları çoğunlukla hızlı toplumsal değişimler ve buna bağlı olarak meydana gelen anomi ve toplumsal düzensizliğe vurgu yapmıştır. Sonraki dönemde Chicago Okulu ile başlayan çalışmalar 20. yy. kriminolojisini etkilemiş ve suç istatistikleri ile yaşanılan yerlerin sosyal özelliklerinin ilişkilendirildiği çalışmalar "sosyal düzensizlik ve suç" ilişkisini ortaya koymuştur. Bu dönemde, şehrin farklı yerlerinde yaşanan bir takım sosyal düzensizliklerin suçluluğu ürettiği vurgulanmıştır. Bu bakışa göre sosyoekonomik problemler, değerler çatışması, toplumu bir arada tutan değerler sistemindeki boşluklar, kültürel heterojenlik, göç sonrası meydana gelen kültürel çatışmalar ve aile birlikteliğinin bozulması suçla ilişkili sosyolojik kavramlardır. Sutherland (1947)'in ayrıştırıcı birliktelikler teorisine göre bu düzensizliklerin hakim olduğu sosyal organizasyonlar suçu teşvik etmektedir ve kişi burada suçlu davranışı öğrenerek sosyalleşmektedir. Yani bu organizasyonlar özellikle çocuklarda suçlu davranışları öğrendikleri ve böylece toplumdan ayrışmalarına neden olan bir takım mekanizmalara sahiptir. Suçlu davranış bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu dönem içerisinde suçluluğu açıklamak için öne çıkan iki kavram ise gerilim ve suçlu alt kültürlerdir. Merton (1957), sınıfsal ve ekonomik bir takım bariyerler nedeni ile toplumda hakim olan baskın kültüre göre başarı yolları (örn. zenginlik ve statü) kapalı olan bir takım insanların gerilimi yaşadıkları ve bu gerilimin de kişilerde bir takım sapıcı davranışları tetiklediğini önermiştir. Bu nedenle toplumda insanları sınırlayabilecek bir takım kültürel ve sosyal düzen unsurları bulunmalıdır. Cloward ve Ohlin (1960) ise toplum içerisinde kendine has bir takım davranış kuralları geliştiren suçlu alt kültürleri, suçluluğun açıklanmasında tanımlamışlardır. Suçlu alt kültürler çeşitli fırsatlara sahip olamayan genç yetişkinlerin bir araya gelerek suçlu davranışı kolaylaştıran ve meşrulaştıran bir takım değer ve kurallar oluşturdukları ve böylece genel toplumun değerlerinden ayrıştıkları organizasyonlardır. Anomiden beslenir ve üyelerini suçluluğa teşvik eder. Sosyolojik bakışın bir diğer önemli yaklaşımı ise sosyal kontrol teorileridir. Hirschi ve Gottfredson gibi teorisyenlerin çalışmaları ile şekillenen kontrol teorilerine göre, insanları suç işlemekten alıkoyan bir takım iç ve dış kontrol mekanizmalarına vurgu yapılmaktadır. Bireyle toplum arasında bağların oluşmasına bağlılık, adanmışlık, sosyal faaliyetlerle meşguliyet ve inanç gibi unsurlar hizmet ederler. İnsanlar bir takım sorunlarla karşı karşıya kalsalar bile etraflarındaki sosyal sorumluluk bağları nedeni ile sapıcı davranışlarda bulunmak istemezler. Özellikle çocuklar ve genç yetişkinler sahip oldukları aile ve okul bağları ile suçtan uzak kalmaktadırlar. Örneğin Braithwaite (1989), utanma duygusunun buna hizmet ettiğini savunmuştur. Daha sonrasında ise kontrol teorileri güncellenerek bireyin kendini kontrol etmesine hizmet eden bireysel ögelere vurgu yapılmış ve bunda ailenin yetiştirme şeklinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Hirschi ve Gottfredson, 1990).

Görüldüğü üzere suçluluğun anlaşılmasında, birey ve çevre ilişkisi üzerinden yol alan sosyolojik yaklaşımların önemli açıklamalar yaptığı görülmektedir. Özellikle batı toplumunda hızla artan genç suçluluğuna yönelik bir takım devlet politikalarının oluşmasında (Katz, 1988, s.314) sosyolojik teoriler ciddi katkılar sunmuştur. Ancak sosyolojik bakışa göre suçlulukla ciddi şekilde ilişkili olduğu düşünülen göç ve göç sonrası çarpık kentleşme, yoksulluk, sosyal refah problemleri ve sağlık imkânlarından faydalanamama gibi sorunların 1950ler sonrası bu toplumlarda iyileşen bir grafik sergilemesine rağmen, suç oranlarında düşüş yerine yükselme olduğu gözlenmiştir. Bu durum suçluluğun açıklanmasında sadece çevresel etmenlerin yeterli olmadığını, daha farklı bakış açılarına da ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır (Zhan, 1999). Aslında bu kanıya varılmasında sosyolojik bakışlı bir teori olan kontrol teorilerinin önemli bir katkısı olmuştur. Bu yaklaşım anomi, gerilim ve suçlu alt kültürler gibi sosyolojik bazlı çevresel etkenlerin yanı sıra suçlu davranışta etkisi olduğu düşünülen bağlanma ve düşük özkontrolü öne çıkartarak suçlulukta psikolojik meseleleri de tartışmaya açmıştır. Yani suçluluğun açıklanmasında bireyin göz ardı edilemeyeceği görülmektedir. Çünkü bu teori ile vurgulanan gözetim, denetim, aile terbiyesi, özkontrol, tahammül edebilme, empati, etkin bir ebeveyn çocuk ilişkisi, ödüllendirme-cezalandırma gibi kavramların anlaşılabilmesi için psikoloji alanın yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda bireyin, ailesi ve ekolojik olarak toplumla kurduğu bağların doğasını açıklamada psikolojik bakış açısına ihtiyaç olduğu oldukça belirginleşmektedir. Zaten kriminolojinin son otuz yıllık seyrinde de sosyolojik ve psikolojik bakışın suçluluğun ve artan suç oranlarının anlaşılmasında birlikteliği oldukça öne çıkmıştır. Cinsel istismar faillerinin anlaşılmasında da bu birliktelik oldukça önemlidir.

Kriminolojinin son dönemi ve geleceği açısından bakıldığında, suçla ilgili yapılacak çalışmalarda çok boyutlu bakışın ve karşılaştırmalı alan çalışmalarının yaygınlaşması gerektiği anlaşılmaktadır (Farrington, 2012, s. ix-xxii). Bu anlamda son dönemde belirginleşen ve arttığı yönünde bir algının oluştuğu çocuk kaçırma vakaları açısından bakıldığında, en çok rastlanan cinsel istismar amaçlı çocuk kaçırmaların failleri olan cinsel istismarcıların nasıl tipler oldukları ve suç işleme şekillerinin ne olduğu yönünde çok boyutlu bir bakışa ve ayrıntılı datalara ulaşma gerekliliğine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Çünkü çok boyutlu bakış ve ayrıntılı datalara ulaşım, hem bu suçların soruşturulmasında ve önlenmesinde hem de bu tip faillerin tedavi ve rehabilitasyonlarında oldukça önemli olacaktır.

Burada akla gelen önemli sorulardan bir şudur: Cinsel istismar ve çocuk kaçırma vakalarındaki artışı ve günümüz toplumunda görünür hale gelmesi nasıl açıklanabilir? Bu anlamda yukarıda belirtilmiş olan teorik çerçeve doğrultusunda öncelikle şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Metropollerde nüfus oranları artarken sosyal bağlar zayıflamaktadır. Birey ile toplum arasında bağların oluşmasına yardımcı olan dış unsurlar bu anlamda etkisizleşmiştir. Ayrıca sosyoekonomik koşullardaki iyileşmeler insanların bir takım imkânlara daha rahat kavuşmalarına yardımcı olmuş ve bu süreçte insanlar daha fazla maddi olanaklara (elektronik eşyalar, taşınır mallar vs.) sahip olmaya

başlamışlardır. Bu da suçlular açısından cazip ve çeşitli hedeflerin artmasını sağlamıştır (Hollis, Felson ve Welsh, 2013). Ayrıca, çocuğa bakışta önemli gelişmeler olmuş (Erbay, 2011) ve çocuğun yüksek yararı, çocuğun psikolojik gelişimi ve katılım gibi hakları çerçevesinde arttırılan imkânlar (çocuk oyun alanlarının artması, çocuklara özel kamplar ve kulüpler vs.) çocuk odaklı bir sektörün oluşmasını sağlamıştır. Bu anlamda çocukların mobilizasyonunu arttıran etkinlikler, çocuklara yönelik tüketim araçlarındaki (örn. oyun ve eğlence parkları) artışlar ve çalışan ebeveyn oranlarındaki yükseliş, çocukların ebeveyn gözetiminden uzak zamanlar geçirmelerini daha da arttırmıştır. Böylece, zayıflayan sosyal kontrol unsurları, insanların birbirine daha yakın hale gelmesi ve suçluları cezbedecek hedeflere ulaşım alternatiflerindeki artışlar, bir takım koşullar altında olan insanlar için çocukların daha cazip bir hedef haline geldiği yönünde bir bakış açısı geliştirmemize yardımcı olmaktadır.

Çocuğun Kaçırılmasındaki Dinamikler

Yukarıdaki değerlendirme genel olarak bu suçların sosyal ve psikolojik yönlerini ortaya koyarak araştırmacıların nereye bakacakları konusunda bir takım fikirler verebilir. Ancak hem çocukları korumak hem de bu suçları önlemek/faillerini yakalamak adına alanda çalışan profesyonellerin daha ayrıntılı bilgilere ihtiyaç duyduğu da göz ardı edilemez. Yani karşımızda nasıl/ne tip suçluların olduğu ve mağdurlarının ne tür özelliklerde bulunduğu merak edilen noktalardır. Bu amaçla çocuk kaçırma vakalarının bu kısmını anlamak adına öncelikle ülkemizde gerçekleşmiş cinsel istismar amaçlı bir çocuk kaçırma vakası (neticesi ölümle sonuçlanmış) genel hatları ile tahlil edilebilir: 2014 yılı içerisinde A. ilinde yaşanan bir kaçırma vakasında, 6 yaşındaki bir kız çocuğu evlerinin yakınındaki parkta oynarken, komşusu olan fail tarafından sokak içerisine doğru çağrılır. Sonrasında fail, yanına gelen çocuğu hızla arabaya bindirir ve şehrin dışında yerleşimin olmadığı bir yere götürür. Burada çocuğa istismarda bulunan fail daha sonrasında çocuğu öldürür. Olayın bir kaçırma vakası olduğunun anlaşılması ile polis ve arama-kurtarma ekipleri arama ve soruşturmaya başlar ancak yapılan incelemelerde çocuğun cesedi şehrin dışında bir arazide bulunur. Failin ise çocuğun komşusu olduğu tespit edilerek yakalanması sağlanır. Çocuğun kaybolması ve cesedinin bulunması arasında ortalama bir gün geçmiştir.

Neticesi ölümle sonuçlanan bir çocuk kaçırma vakası olan bu örnek çerçevesinde vakayı oluşturan komponentlere bakıldığında;

- Failin herhangi bir çocuğu değil de, komşuları olan bir çocuğu kaçırması
- Kaçırmanın araba vasıtası ile gerçekleştirilmesi ve mağdurun ölümünün şehrin dışında meydana gelmesi
- Mağdurun evlerinin yakınında aile gözetiminde olmadan oynayabilecek bir yaşta olması
- Kaçırma anında aile ya da diğer unsurların gözetiminin olmaması

Meydana gelen vakanın ayrıntılarına göre komponentler çeşitlendirilebilir. Bu dört komponente bağlı olarak bu vakada şu unsurların anlaşılması gerektiği düşünülmektedir:

- Failin istismar öncesi ve sonrasındaki sürecini belirleyen iç ve dış etmenler: Nasıl bir faille karşı karşıyayız? (Fail)
- Failin istismarı gerçekleştirmek için başvurduğu yöntemler, yaklaşım şekli ve hareket tarzı: Kaçırma eylemi bu sürecin neresinde ve istismar için bir araç mıdır? Mağdur zarar görmeden bir an önce nasıl bulunmalıdır? Fail nasıl yakalanacaktır? (Suç Soruşturması)
- Çocukların bu tarz vakalar açısından hedef olma şekli: Hangi özelliklerdeki çocuklar bu tip faillerin hedefi olmaktadırlar? Mağdurlar açısından durumsal değişkenler nelerdir? Çocuğun içinde bulunduğu şartlar failler için bir fırsat oluşturuyor mu? (Mağdur)
- Ekolojik olarak çocuğa en yakın kişiler olan ebeveyn, bakıcı ve öğretmenlerin etkin koruma yetersizliği: Ebeveyn, bakıcı ve öğretmenlerin çocukları koruma konusundaki etkisizliği failler açısından bir fırsata sebep oluyor mu? Çocukların bu tarz mağduriyetlerden korunmalarında etkin bakım ve gözetimi nasıl sağlanacaktır? (Çocukların korunması)

Yukarıda ortaya konan çerçeve doğrultusunda hareket edilirse, görüldüğü üzere belli bir zaman ve mekân içerisinde bu komponentler bir araya geldiğinde kaçırma vakasının gerçekleştiği görülmektedir. Yani istismar motivasyonlu bir fail, uygun konumda olan potansiyel bir mağdur ve o anda mağduru koruyabilecek ebeveyn ya da diğer koruyucuların yokluğu/zayıflığı unsurları belli bir zaman ve mekânda bir araya gelince çocuğun kaçırılmış olduğu tahmin edilmektedir. Örnekteki çocuk kaçırma vakasında görüldüğü üzere, bu dört unsurun kendi dinamikleri içerisinde anlaşılması bütüncül olarak olayın anlaşılmasında, vakanın soruşturulmasında ve bu vakaların önlenmesinde profesyoneller açısından bir takım anahtar bilgiler sunabilecektir. Çünkü örnekte de görüldüğü üzere çocuğun kaçırılmasında etken olduğu düşünülen sosyal ve fiziksel çevrenin fail için nasıl bir fırsat oluşturduğunun (Hollis, Felson ve Welsh, 2013) anlaşılması gereklidir. Bu anlamda karşımıza Rutin Aktiviteler Teorisi çıkmaktadır. Rutin Aktiviteler Teorisi son zamanlarda artan suçların açıklanmasında başvurulabilecek çağdaş bir teoridir. Bu teoriye göre, suç yeri ile failin yer değiştirme modelleri önemli belirleyicilerdir. Suçlu aktivitelerin yer aldığı "çevreyi" belirleyen yer, zaman ve psikolojik parametreler kapsamı içindeki mağdur ve fail arasındaki etkileşim bütüncül olarak ele alınmaktadır (Bottom ve Wiles, 2002). Çoğu aktivite bilinen bir alan içerisinde meydana geldiği varsayılır ve bu varsayım suç davranışları için de geçerlidir. Çünkü Rutin Aktiviteler Teorisine göre rutin faaliyetler bir insanın gündelik hayatında temel yaşam ve bireysel ihtiyaçlarını karşılayan ve sıklıkla tekrarlanan faaliyetlerdir (Cohen ve Felson, 1979, s.590-594). Dolayısı ile suçun da bir faaliyet olarak faillerin rutin faaliyetlerini gerçekleştirdikleri alanlar içerisinde meydana gelmesi beklenir (P.L. Bratingham ve Bratingham, 1999). Bu yerler, fail açısından sınırlı-bilinen bir alandır. Yani suçların, faillerin evlerinde, iş yerlerinde, vakit geçirdikleri yerlerde (sosyal rutinler) ya da bunlara yakın yerlerde ve bu yerler arasındaki gidiş yollarında meydana gelmesi yüksek ihtimaldir (Block, Galary ve Brice, 2007). Bu yaklaşımı ele alan çalışmalar, genel olarak, daha geniş sosyal rutinler zemininde fail ve hedef hareketliliği içindeki alanlar üzerine odaklanmaktadır. Yaklaşım

önceleri malvarlığına yönelik suçlar temelinde gelişmişken, 90lar ile birlikte özellikle cinsel suçlar gibi diğer suçları da ele almaya başlamıştır (Dern, Frönd, Straub, Vick ve Witt, 2005).

Rutin aktiviteler prensibinde, suçların önemli bir çoğunluğu, kişilerin günlük rutinlerini gerçekleştirdikleri yerleri içeren alanlar içerisinde işlenir. Bu teoriye göre suç mekanizması şu üç unsurdan oluşmaktadır: 1- Motive olmuş ya da potansiyel bir suçlu; 2- Uygun ya da cazip bir hedef ve 3- Hedefi suçtan koruyabilecek koruyucuların yokluğu ya da etkisizliği (Cohen ve Felson, 1979). Suçun oluşumunda, bu üç unsurun bir arada olması gereklidir (Chan, Heide ve Beauregard, 2011). Cohen ve Felson (1979)'a göre, rutin faaliyetler, işte, evde ve bu ikisi dışındaki mekânlarda gerçekleşir ki, kendilerini suçtan koruyabilecek unsurların olmadığı durumlarda bireyin suçlular ile karşılaşma oranı artmaktadır. Hele ki çocukların korunma eksikliğinin yanı sıra gelişimsel olarak kırılgan durumu, bir çocuğu fail için uygun bir hedef haline getirecektir (Franklin, 2011). Rutin aktiviteler teorisine göre potansiyel bir fail için hedef (eşya ya da kişi) seçimi, rasyonel bir tercihi içerir (Hough, 1987). Bu anlamda suça hedef olan eşya ya da bir kimsenin; değerli, erişilebilir, görülebilir ve durağan olması suçlunun bu hedefle direk temas kurabilmesi konusunda uygun bir ortamın hazırlanmasına yardımcı olur. Bu nedenle rutin aktiviteler teorisine göre suç rastgele meydana gelen bir olgu değildir (Chan, Heide ve Beauregard, 2011). Çocuk kaçırma vakaları açısından baktığımızda, motive olmuş bir fail için, koruyucu gözetiminde olmayan bir çocuk, mağduriyete sebep olabilecek şekilde fail için rasyonel olarak görülen faktörlerin (görünürlük, değerli-arzu edilir olmak, korumasız olmak, hareket kabiliyetinin kolaylığı, müsait ve erişilebilir olmak) varlığı ile uygun bir hedef haline gelebileceği söylenebilir (Gönültaş ve Şahin, 2016; Wittebrood ve Nieuwbeerta, 2000).

Cohen ve Felson (1979)'a göre çocuğun koruyucuları ise cazip bir hedefin ulaşılabilirliğini sınırlayabilen ve çocuğa yakın olabilecek özellikte olan gözeticiler olarak tanımlanmıştır. Yetkin bir koruyucu suçun oluşumunu önleyen mekanizmalardan biri olarak değerlendirilebilir (Chan, Heide ve Beauregard, 2011).

Rutin Aktiviteler Teorisi ışığında her bir komponent ayrıca ele alınacaktır:

Motive Olmuş Suçlu: Cinsel İstismarcıların Doğası ve Suç İşleme Yöntemleri

Motive olmuş suçlu kavramı failin anlaşılması açısından önemlidir. Rutin aktiviteler teorisi her ne kadar sosyolojik bir formülasyonda olsa da "motive olmuş" kavramı aslında psikolojik süreçlere atıfta bulunmaktadır. Motivasyon, davranışı başlatmak ve yönlendirmek için kişi üzerinde ya da içinde hareket eden kuvvetleri tanımlamada kullanılmaktadır. İnsanın hareket etmesi motivasyona bağlıdır. Tüm davranışların altında yatan nedenler ve bunların bilinçli ya da bilinçaltı kökenleri söz konusudur. Motivasyonel kararlar planlı ya da tepkisel olmasına bakılmaksızın, duyguları, akıl hastalıklarını ve uyuşturucu-alkol kullanımını güçlü bir şekilde etkilemektedir (Turvey, 2012, s.130). Motive olma ile suçlu davranış arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından ise Marshall, Smallbone ve Marshall (2015), cinsel motivasyonlu yetişkin bir kişinin çocuğa yakın olmasının cinsel istismar ihtimalini arttıracağını ve çocuğa saldırı için muhtemelen bir takım stratejiler izlemesini harekete geçireceğini belirtmiştir. Bu

anlamda alandaki çalışmalara göre cinsel olarak motive olmanın, iki duruma göre şekillenebileceği söylenebilir: Birincisi, failin bir takım iç ve dış faktörlerin etkisinde olması ile ve sonrasında (ikincisi) ise failin hedef olarak gördüğü çocuğa olan yakınlık-uzaklık durumu ile. Cinsel istismar amaçlı çocuk kaçırma vakalarında bu iki durumun anlaşılması, kaçırma eyleminin tüm sürecin neresinde olduğu konusunda bir takım fikirler verebilir.

1.1. Failin bir takım iç ve dış faktörlerin etkisinde olması

Birinci durum bir takım içsel ve dışsal belirleyicilerin kontrolünde olan yatkınlık, direnememe, bilişsel çarpıtmalar, rasyonelleştirmeler gibi etkenlerle davranışların denetlememesidir ve böylece bir fırsat oluştuğunda ya da oluşturularak bunu değerlendirme isteğidir. Burası aynı zamanda failin, çocuğa yönelik cinsel davranışlarının kökeninin de araştırılabileceği yerdir.

Cinsel istismar davranışının kökenleri

Cinsel istismar davranışlarının anlaşılmasına yönelik çalışmalar genel olarak psikoloji ve psikiyatri eksenlidir. Bu çalışmaların temel çıkış sorusu ise bir yetişkinin bir çocuğa cinsel amaçla neden yaklaştığıdır (Gönültaş, Oral ve Beyaztaş, 2015). Doğası açısından bakıldığında cinsel istismar davranışı sapkın bir cinsel davranıştır ve faili açısından bu davranışın geniş bir düzlemde duygusal ve gelişimsel boyutları ile ortaya konulması gereklidir (Finkelhor, 1984, s. 34). Bu anlamda cinsel istismar davranışını gerçekleştiren bir kişiyi çalışabilmek için öncelikle bu kişideki sapkın cinsel yönelimin bir cinsel istismar davranışına doğru nasıl geliştiğini anlamak gerekmektedir. Çünkü aynı zamanda bir davranış olması nedeni ile suç, onu gerçekleştiren kişinin kişiliğine bağlı özellikler gösterir (Sungur, 2016, s. 190). Ancak çocuğa yönelik cinsel bir yönelimi çalışmadan önce şu öncüller göz önünde bulundurulmalıdır:

i. Cinsel istismara yatkınlığı olan bir kişinin bu yatkınlığının suç davranışına (istismara) ancak belli koşullarda dönüşeceği varsayılmaktadır (Ward ve Siegert, 2002). Yani, çocuğa yönelik cinsel bir yönelimi olan bir kişi, belli psikolojik ve kriminolojik koşullar oluşmazsa istismar edici davranış için motive olmayabilir. Örneğin çocuklara ulaşım zorluğu.

ii. Ayrıca her sapkın davranış teknik anlamda suç olmayabilir; eğer bu sapkın davranış, kuralları ve yasaları çiğneyen bir durumda ise suç olarak değerlendirilebilir (Sungur, 2016, s.188). Bu nedenle bu bölümde ortaya konacak olan cinsel istismar davranışının kökenleri öncelikle psikolojik boyutta anlaşılmalıdır. Çünkü bir sapkınlığın doğası görülmek istenmektedir. Eğer bu sapkınlık bir başkasının cinsel dokunulmazlığına zarar veriyorsa, bu durumda sapkın davranış sosyal bir boyut kazanarak cinsel bir suçun maddi unsurunu oluşturacak ve bu durumda bir başka alanının bakışı yani hukuki bakış ve suç soruşturması devreye girecektir.

iii. Bazı durumlarda çocuğa yönelik cinsel davranış sadece cinsel haz sebepli olmayabilir (Gönültaş, 2014). Groth (1979)'un varsayımına göre çoğu cinsel saldırı vakasında cinsel bir

arzu ifadesinden öte cinsel davranış, güç ve kızgınlığın bir ifadesi olarak da karşımıza çıkabilmektedir (Canter ve Heritage, 1990).

Bu anlamda çalışmanın bu bölümü, bir cinsel istismar vakasının oluşması sürecinde bu davranışın bireyde nasıl geliştiğini, nasıl davranışa dönüştüğünü ve bu davranışın daha sonrasında bir adli vaka haline gelmesi süreçlerini teorik bir çerçeveden ele alacaktır (Tablo 1). Tablo 1'de ortaya konan yapı üzerinden cinsel istismarcının anlaşılmaya çalışılması, cinsel bir hazla motive olan ve bir çocuğa yaklaşmak için kaçırma eylemine başvuran cinsel istismarcının anlaşılması konusunda da bir takım açıklamalar sunabilecektir.

Cinsel istismarcılar üzerine ortaya konan teorik ve daha sonrasında da ulaşılan ampirik bulgular, cinsel istismarcıların anlaşılması, tedavi edilmeleri, cinsel istismarın önlenmesi ve cinsel istismarcıların nasıl suçlular oldukları konularında önemli katkılar sunmuştur. Ancak unutulmaması gereken önemli bir nokta; cinsel istismar davranışının karmaşık doğası ve faillerinin birbirlerine benzer özellikler göstermemesi nedeni ile hiçbir teorinin bir yetişkinin bir çocuğa cinsel amaçlı yaklaşmasını ve bunu sürdürmesini sağlayan etkenleri yeterince açıklamasının beklenemeyeceğidir (Ward ve Siegert, 2002; Bickley ve Beech, 2001).

Tablo 1: Cinsel istismar vakasına doğru davranışsal gelişim süreci

Sapkın cinsel yönelim	→	sapkın cinsel davranış	→
Bir çocuğun cinsel dokunulmazlığının ihlali	→	cinsel istismar suçu	

Cinsel istismarı açıklamaya yönelik ortaya konan teorilerde cinsel istismarın sebeplerine yönelik bir takım nedensel faktörler öne çıkmaktadır. Bu faktörleri yakınsal ve uzaksal faktörler kategorileri altında toplayan Ward ve Siegert (2002)'e göre uzaksal faktörler yatkınlık ve direnememe gibi etkenleri içine alan kalıtımsal durumlar ve gelişimsel tecrübeler iken, yakınsal faktörler ise sapkın cinsel fanteziler, güçlü duygulanım ve bilişsel çarpıtmalar gibi sebeplerle davranışların denetlenememesi durumudur. Bu anlamda uzaksal faktörler cinsel istismara yatkınlığa sebep olurken, yakınsal faktörler ise bir tür tetikleyici/hızlandırıcı özelliktedir. Bu nedenle her iki faktör grubu bir arada olduğunda ya da olmasa da, eğer birey bunlarla başa çıkamazsa, çocuğa yönelik cinsel bir davranışta bulunma ihtimali artar (Ward ve Siegert, 2002). Bu çerçeveyi konu alarak cinsel istismarı açıklayan Ward ve Siegert (2002)'in "patikalar modeli", teori örgüsü özelliğindedir. Bu modelde alanda öne çıkan teorilerin en iyi yönleri alınarak yazarların fikirleri ile birleştirilmiştir ve böylece bir nevi üst bir teori özelliğine kavuşmuştur. Patikalar modelinde faydalanılan teoriler şunlardır:

Finkelhor'un Önkoşul Teorisi; bu teoriye göre bir kişiyi, çocuğa cinsel amaçla yönelime hazırlayan dört ön koşul söz konusudur. Bunlar çocuğa yönelik cinsel amaçlı motive olma ile ilişkili faktörler (örneğin çocukluğunda cinsel istismara maruz kalma, güç ve kontrol hissi ihtiyacı), iç önleyici

unsurların üstesinden gelmeye zemin hazırlayan faktörler (örneğin alkol ve madde kullanımı, impuls bozukluklar), dış önleyici unsurların üstesinden gelmeye zemin hazırlayan faktörler (örneğin çocuğun koruyucularının yetersizliği ya da olmaması) ve çocuğun direncinin üstesinden gelmeye zemin hazırlayan faktörlerdir (örneğin çocuğun duygusal olarak dezavantajlı bir konumda olması, zorlama, tehdit). Finkelhor bu model ile kişilerin, çocuğa cinsel olarak yönelimde nasıl motive olduklarını, nasıl devam ettirdiklerini ve bunu nasıl meşrulaştırdıklarını açıklamaya çalışmaktadır. Birinci önkoşulda, kişiyi bir çocuğa yönelik cinsel amaçlı motive eden unsurlar ise; duygusal uygunluk, cinsel tahrik, tıkanma ve engelleyememedir. Finkelhor (1984) ayrıca bu dört faktörü çalışırken sosyal ve psikolojik teorilerden de faydalanmıştır. Finkelhor (1984, s.56-57) duygusal uygunluk ile çocuğa cinsel amaçla yönelimin kişiyi duygusal olarak tatmin etmesini kastetmektedir. Bireyin eğer sosyal ilişkilerinde etkinliği az ve özsaygı problemleri varsa, bir yetişkine göre daha kontrol edilebilir olduğu için çocukla ilişki içinde olması daha rahat olacaktır. Seksüel tahrik ise, kişinin daha önceden yaşadığı bir takım olumsuzluklar (çocukken cinsel istismara uğrama gibi) nedeni ile yaşadığı şartlanma ve bastırmaya bağlı olarak çocukları daha sonradan tahrik edici bulmasıdır. Burada sosyal öğrenme teorilerinden faydalanılmıştır. Yani kişi, gelişimsel süreçte yaşadığı bir takım tecrübeler sebebi ile bir çocuğu cinsel olarak tahrik edici görebilir. Tıkanma, kişinin sahip olduğu cinsel ve duygusal ihtiyaçlarının yetişkinlerle sağlayamaması durumudur. Psikoanalitik bakışa göre kişinin geçmişinde yaşadığı odipus kompleksi ve hadım edilme korkusu, yetişkin bir kadın ile ilişki kurmasını zorlaştırabilecektir. Bağlanma teorisi açısından ise geçmişindeki olumsuz bağlanma tecrübeleri nedeni ile yetişkinlerle etkin ve doyurucu ilişkiler kurabilmek için gerekli olan kendine güven ve sosyal becerilerde problemler yaşamasıdır. Engelleyememe faktöründe ise bir çocuğa bulaşmasında kişinin kendini engelleyememesidir ve davranışa dönüşen cinsel yönelimini bilişsel çarpıtmalar ile meşrulaştırmasıdır. Bu süreçte madde kullanımı ve stres yönetiminde yaşanan problemler kişinin kendini engellemesini sekteye uğratabilir. İlk üç faktör bazı kişilerin çocuklara yönelik neden bir cinsel alaka geliştirdiklerini açıklarken, son faktör ise bu alakanın neden bir davranışa dönüştüğünü açıklamaya çalışmaktadır (Finkelhor, 1984, s.54-61).

Hall ve Hirschman'ın Dört Parçalı Modeli; bu modele göre bir kişinin çocuklara yönelik cinsel yönelimini dört faktörde açıklamışlardır. Bunlar fizyolojik olarak cinsel uyarılma, cinsel yönelimi haklı çıkaran algılama, duygulanımda yaşanan kontrolsüzlükler ve kişilik problemleridir. Bu dört faktör bir kişinin bir çocuğa cinsel amaçlı yönelimi ihtimalini yükselten motive edici faktörlerdir. Ayrıca Hall ve Hirschman (1991) her bir faktörün birbirini tetiklediğini ve birinin etkinleşmesinin diğer faktörleri de harekete geçireceğini savunmuşlardır. Her bir faktör bir cinsel istismarcı tipini tasvir etmektedir. İlk iki faktör özelliğindeki istismarcılar bilişsel motivasyonla tasvir edilmişlerdir. Üçüncü faktör özelliğindekiler durumsal istismarcılarken, dördüncü faktör özelliğindekiler ise odaklanmış istismarcılardır. Her bir faktöre bağlı olarak çocuğa bulaşan kişi çocukların davranışlarını yanlış yorumlama eğilimindedir yani bilişsel çarpıtmalara sahiptirler, duygulanım problemi nedeni ile kontrolsüz davranışlar (örneğin dürtüsel hareketlerde bulunma gibi) gösterirler ve kişilik problemi

yaşadıkları için de bir yetişkinle bilinen normal bir ilişki kurma yetileri sorunludur. Bu durumlar kişinin bir çocuğa bulaşması için kendisini engelleyememesine sebep olmaktadır (Hall ve Hirschman, 1991).

Marshall ve Barbaree'nin Tümleşik Teorisi; bu teoride diğer teorilerden farklı olarak bir kişinin cinsel amaçlı bir çocuğa yönelmesinde belirli faktörleri ayrıca tanımlamak yerine daha geniş bir düzlemde sosyal öğrenmenin, sosyokültürel farklılıkların ve biyolojik etkenlerin önemine vurgu yapılmıştır. Bu teoride olumsuz gelişimsel problemlerin ve bununla başa çıkamamanın cinsel suçla sonuçlanması açıklanmaktadır. Teoride öne çıkan açıklamalar şunlardır: Olumsuz çocukluk deneyimlerinin ileride bireyde meydana getirdiği sosyal yeti eksiklikleri, ergenlik sorunları ve bu dönemde yaşanan cinsel yapı, ilgi ve cinsel yaklaşımların kazanılmasında yaşanan sorunlar, kendini denetleme mekanizmalarının ve sosyal yetilerin eksikliğinin hormonal-biyolojik problemlerle bir araya gelmesi ile olağan cinsel yönelimlerin sapkınlaşması, alkol-madde kullanımı ve stresle başa çıkamama gibi durumların kişideki sapkın yönelimlerin davranışa dönüşmesinde cesaretlendirici olmaları gibi birbirini tetikleyen problemlerdir (Marshall ve Barbaree, 1990).

Ward ve Siegert'in Patikalar Modeli; bu üç teoriden de faydalanarak teori örgüsü metodu ile patikalar modelini oluşturan Ward ve Siegert (2002)'e göre yetişkin ve çocuğa cinsel amaçlı yönelen kişilerde şu dört mekanizma öne çıkmaktadır. Bunlar, duygusal denetim sorunları, sosyal yeti eksiklikleri, sapkın cinsel uyarılma ve bilişsel çarpıtmalardır. Ward ve Siegert (2002)'in bunları mekanizma olarak tanımlamalarının sebebi ise her birinin belli sebep ve sonuçlara neden olan psikolojik süreçler kümesini oluşturmasıdır. Çünkü bir mekanizma bir şeyin çalışmasını ve işlemesini sağlamaktadır ve bu kişilerde yanlış giden bir şeylerin olduğu oldukça açıktır. İşte bu mekanizmalar anlaşılabilirse kişinin istismar davranışına giden bu yönelimi de anlaşılabilecektir. Patikalar modeline göre çocuğa cinsel amaçlı yönelen her kişi, bu dört faktörün her birinde sorun yaşayabilir. Ward ve Siegert'e göre bu dört mekanizmada yer alan işlevsiz mekanizmalar bir araya geldiğinde (örneğin sosyal yeti problemleri, cinsel tahrik, duygulanım bozuklukları, bilişsel çarpıtmalar vs.) cinsel istismar davranışı meydana gelebilecektir. Patikalar modeline göre, sosyal yeti eksikliğinde, normalde yetişkin birine yönelik cinsel yönelimi olan birinin tercih edilen partnerine ulaşamama durumunda çocuğa yönelmesi durumu açıklanmaktadır. Çocuk sahte yetişkindir, partnerin vekilidir. Burada sosyal yeti eksikliği içinde olan kişi, bu durumda bir yetişkinle gerçekleştiremeyeceği şeyi, kabul etmiş gibi olduğunu algılayarak çocuğa yöneltmesidir. Cinsel suç yetişkinlik ile başlar. Bu süreçte reddedilme ve reddedilme ile birlikte duygusal yalnızlık tetikleyici bir unsurdur.

Sapkın cinsel senaryolar ise kişi ve kişinin çevresi ile etkileşim içerisinde olan cinsel fantezilerindeki bozukluklardır. Özellikle çocuklukta yaşanan cinsel istismar mağduru olma gibi problemler, erken yaşta cinselliği tanımalarına ve cinsellikle bir başkasına yakın olmayı eş görmelerine neden olur. Bir başkası ile yakınlaşma sürecindeki reddedilme korkusu ve bu anlamda kendini savunma güdüsü cinsel ihtiyaca gerek varmış gibi algılanır. Burada çocuk daha az reddediyor görünür ise ya da bir yetişkin

tarafından reddedilmenin hemen sonrasında çocuklara yönelik sapkın cinsel fanteziler gelişebilir. Bu kişilerin sevgi-kabul ihtiyacına bağlı olarak öz-değer durumları daha düşüktür. Duygusal denetimsizlikte ise, negatif duyguların kontrolünde ve olumsuz duygulanımda sosyal destekten faydalanma yetersizliği ve yeteneksizliği söz konusudur. Olumsuz duygu durumları, bu bireylerin fırsatçı bir şekilde kendi cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için çocuğa yönelmesine neden olabilir. Bu kontrolsüz bir durumdur. Cinselliği bir sakinleşme yöntemi olarak kullanabilirler. Ayrıca cinsel fanteziler bir takım cinsel davranışlara eşlik eder ve bunlar kişinin ruh halinin yükseltilmesine yardımcı olur (güçlü hissetme). Bu denetim problemleri çocukla cinselliği rasyonalize etme (kontrolümü kaybettim gibi) ile de sonuçlanır.

Antisosyal biliş ve buna bağlı olarak bilişsel çarpıtmalar, olumsuz sosyal öğrenme süreçleri ile ilişkilidir. Burada çocuğa yönelim, ataerkil tavırlar ve kendi üstünlüklerini yansıtan hisler tarafından desteklenir. Kişide, geçmiş suç öyküsü ve özellikle de madde kullanımı beklenir. Bu anlamda çocukken ve yetişkinlikte suçlu davranışlar gösterebilirler ve davranış bozukluğu teşhisi alabilirler (Ward ve Siegert, 2002).

Patikalar modelinin diğer teorilerden farklı olarak önemli bir katkısı, normal cinsel yönelimleri olan ya da sapkın cinsel fantezilere sahip olmayan ancak hayatının belli bir döneminde çeşitli problemler neticesi bir çocuğa cinsel amaçlı yönelen kişiler hakkında da bir açıklama getirebilmesidir.

1.2. Failin hedef olarak gördüğü çocuğa yakınlık-uzaklık durumu

Birinci duruma bağlı olarak yukarıda bahsedilmiş olan iç ve dış etkenlerin etkisinde olan bir fail için çocuğa ulaşmak önemli bir problem olacaktır. Yani hedefe olan mesafe ya da hedefi koruyan koruyucuların varlığı/etkinliği failin bu aşamada motivasyonunun devamlılığını etkileyebilir. Eğer bu bariyerler motivasyonunu etkilemezse, bu durumda failin hedefe ulaşmak için bir takım çabalar içerisine girmesi beklenmektedir. Özellikle fail hane dışından biri ise hem çocuğa olan mesafeyi azaltmak hem de çocukla yakınlık kurabilmek için belli bir takım stratejileri izlemesi gerekecektir (Gönültaş, 2016a). Çocuğa ulaşımdan ona fiziksel olarak en yakın hale gelinmeye çalışılan bu süreçte faillerin izledikleri yöntemlerin açıklanmasında Rasyonel Seçimler Teorisine başvurulabilir. Rasyonel seçimler teorisi, cinsel istismarcıların çocuklara yaklaşım şekillerini ve izledikleri stratejilerinin ne ve niçin olduğunun anlaşılması açısından önemli bir teoridir (Beauregard, Rossmo ve Proulx, 2007). Çünkü bu teori, suçluların karar-alma (decision making) süreçlerini araştırmak için dizayn edilmiş özel bir teorik çerçeve sunmaktadır (Beauregard ve Leclerc, 2007). Bu yaklaşıma göre suç, arzulanan çıkarların (para, statü, cinsel haz vs.) elde edilebilmesi için etkin bir araçtır ve suçlular bu nedenle suç işlerler (Gönültaş ve Şahin, 2016). Suç işleme yöntemlerinin yanı sıra bu yöntemlerle birlikte karar-alma süreçlerinin belirlenmesi bu hedeflere ulaşmak için en iyi araçlardan biri olarak belirlenir (Beauregard ve Leclerc, 2016). Suçun oluşumunda karar alma (decision making) süreci için şu söylenebilir: Suçlular, suçtan dolayı meydana gelecek fayda ve zararları tartarak suç işlemeye karar vermektedir. Yani birinci duruma bağlı olarak motive olan bir fail, çocuğa ulaşmak ile bir fayda elde

edeceğini düşünürse bu durumda suç işlemeye karar verir. Bu anlamda çocuğa fiziksel olarak yakın ya da uzak olmaktan daha çok failin davranışını belirleyen unsur failin elde edeceği fayda olmaktadır. Bu anlamda motive olmuş bir suçlu için çocuğu uzakta tutmak da yeterli olmayabilir. Bu süreçte karar verme ve bir seçimde bulunma çok çeşitli durumsal etkenlerden (yetenekler, zaman sınırlılıkları, hedefle bir araya gelme koşulları vs.) etkilense de bir rasyonellik içerir. Bu anlamda suçlular karar alma süreçleri ile deneyimlerini arttırırlar ve her defasında stratejilerini güncellerler ya da değiştirirler. Bu nedenle durumsal değişkenler suçlunun eylemlerinin niteliğini ve sırasını belirler ve böylece suçun oluşumu ile ilgili bütün karar alma süreçleri için kavramsal bir çerçeve gerekli olur (Cornish, 1994). Bu anlamda suçun meydana gelme sürecinde, bu gelişimin nasıl olduğunun gözlemlenebilmesi, failin karar-alma süreci hakkında bir takım kestirimler yapılabilmesine olanak sağlayabilir.

Cinsel İstismar Eyleminin Gelişimi

Son otuz yıl içerisinde özellikle cinsel istismar vakalarının ve neticesi ölümle sonuçlanan cinsel istismar amaçlı çocuk kaçırma vakalarının toplumda yaygınlaşması ve daha görünür hale gelmesi, bu kişilerin çocuklara nasıl yaklaştıkları, nasıl kontrol altına aldıkları ve bunları yaparken nasıl metotlar kullandıkları yönünde özellikle deneysel araştırmaların artmasını sağlamıştır (Gönültaş, 2016a). Önceki dönemlerde genel olarak irrasyonel, düşük kontrollü ve impulsif tipler olarak görülen cinsel suçluların, yapılan çalışmalarda oldukça stratejik, planlı, risk değerlendirmesi yapan suçlular oldukları ortaya konmuştur (Beauregard ve Leclerc, 2007). Kaufman, Hilliker ve Daleiden (1996) ve Smallbone ve Wortley (2001, s. 35-62) çalışmalarında istismarcıların davranışlarını, istismarın öncesi, anı ve sonrasında tanımlamaya çalışarak, zamansal bir çerçeveyi önermişlerdir. Mağdura ulaşma ile başlayan bu süreç, mağdurun ayartılması, güveninin kazanılması, istismara yönelik mağdurun itaat etmesinin sağlanması ve istismar sonrasında da sessiz kalmasını/yeniden istismara gelmesini sağlayan stratejileri (modus operandi) içermektedir. Burada istismar öncesi süreç oldukça önemlidir çünkü fail mağdura yaklaşırken sevgi, ilgi ve değer verme gibi prososyal davranışları kullanmaktadır ve oldukça sofistike bir şekle bürünebilmektedir (Kaufman vd. 1998). Prososyal davranışlar ile çocukla ilgilenme, yardımcı olma gibi masumane görünen davranışlar kastedilmektedir. Ancak bu davranışların altında çocuğa cinsel amaçla yaklaşmak gibi bir art niyet söz konusudur (Gönültaş, 2016a).

Cinsel istismar eyleminin gelişim süreçlerini araştıran çalışmalarda, cinsel istismarın spesifik olarak seçimlerin yapıldığı bir yapılanma süreci tarafından yürütüldüğü (Proulx, Perreault ve Ouimet, 1999) ve cinsel istismarcıların istismar öncesinde ve sonrasındaki karar alma süreçlerinin durumsal ve çevresel faktörlere göre belirlendiği bulgulanmıştır. Yani, cinsel istismarcılar tarafından benimsenen stratejiler istismarcının yabancı/tanıdık biri, istismar yerinin gözden uzak/toplum içinde olup olmaması, mağdurun savunmasızlık durumu gibi durumsal değişkenlere göre değişmektedir ve bu faktörler aynı zamanda istismarcının belirlediği yaklaşım tarzlarını (manipülatif, zorlayıcı, kandırma içermeyen vs. gibi) da şekillendirmektedir (Gönültaş ve Şahin, 2016; Proulx, Ouimet ve Lachaîne, 1995; Beauregard, Rossmo ve Proulx, 2007). Örneğin Beauregard ve Leclerc (2007)'in çalışmasına

göre cinsel suçlular eylemin öncesini tasarlamaktadır (51%) ve faillerin önemli bir oranı mağdura yaklaşmak için risk hesaplaması yapmıştır (71%). Etrafta tanık olmaması düşük riskli olarak görülürken (49%), mağdurların potansiyel gözeticilerinin var olması yüksek riskli olarak değerlendirilmiştir (24%). Çoğu cinsel suçlu eğer riski düşükse, bu suçu işlemeye karar vermiştir. Ayrıca failler mağdurlar direnç gösterdiklerinde direnci kırmak ve kaçmalarını önlemek için fiziksel zorlama uygulamışlardır. Leclerc, Wortley ve Smallbone (2011, pp.35), istismar sürecinin gelişimini ortaya koyarken, istismar amaçlı karar alma süreçleri için iki aşamayı önermişlerdir:

İstismar Eylemine Hazırlanma

a-Bu süreçte öncelikle failin çocuğu belirlemesi ve ona yaklaşmayı başarabilmesi önemlidir. Bu süreci belirleyen ana durumsal faktörler failin hane içinden ya da dışından olup olmamasıdır (Plummer, 2018). İstismarcının hane içinden olduğu durumlarda en önemli belirleyici çocuğun ulaşılabilirliğinin daha kolay olmasıdır. Fail çocuğa mesafe olarak yakındır ve çocukla yalnız kalabileceği ortamları daha rahat oluşturmaktadır. Çocuğun yatakta uyuma gibi durumlar nedeni ile savunmasız hali çok daha çabuk fırsata dönüştürülür (McAlinden, 2013; Smallbone ve Wortley, 2001). Hane dışından olan vakalarda ise belirleyici durum, çocuğun bireysel olarak savunmasızlığı ya da koruyucu gözetiminde olmaması nedeni ile savunmasız olup olmamasıdır (Plummer, 2018). Hane dışından faillerde mağdura yaklaşım daha fazla hesaplama yapmayı gerektirmektedir (McAlinden, 2013; Holt ve Massey, 2012), bu nedenle karar alma süreci daha kompleks olması beklenir. Bu failler çocuklara ulaşabilecekleri okul, park yerleri gibi lokasyonları araştırırlar (Colton, Roberts ve Vanstone, 2010). Her iki durumda da savunmasız çocuğa ulaşım daha rasyonel bir seçimdir.

b- Bir diğer önemli süreç ise çocuğun kontrol altına alınmasının başarılmasıdır. Bu süreçte çocuğun güvenini kazanma ve böylece kontrol altına alma önemlidir. Bu amaçla rüşvet kullanımı, çocuğun savunmasız kalabilmesi için izole edilmesi, seksualize ederek duyarsızlaştırma ve zor kullanımı gibi stratejiler izlenmektedir (Plummer, 2018). Bu süreçte çocukla ve/veya ailesi ile arkadaş olma gibi prososyal görünümlü davranışlara rastlanır (Gönültaş, 2016a). Rüşvet kullanımında çocuğun kırılgan durumu üzerinden giderek manipüle etme yolu ile çocuğun güvenini ya da yakınlığını kazanma söz konusudur. En sık rastlanan rüşvet yöntemleri hediyeler verme, bir menfaat ile menfaatlendirme, iltifat ederek ya da bir takım ayrıcalıklar sağlayarak çocuğun kendini özel hissetmesini sağlamadır (Colton, Roberts ve Vanstone, 2010; Berliner ve Conte, 1990). Beauregard, Rossmo ve Leclerc (2007)'in çalışmasında failler (12%) rüşvet, kandırma gibi yöntemleri çocuğun istismar eyleminin gerçekleşeceği yere getirebilmek amacı ile kullanmışlardır. Çocuğun savunmasız kalabilmesi için izole edilmesi ise failin kullandığı rüşvet gibi yöntemlerle çocuğu duygusal ve fiziksel destek unsurlarından uzaklaştırmayı başarmaktır (Gönültaş, 2013; Craven, Brown ve Gilchrist, 2006). Bu aynı zamanda potansiyel görgü tanıklarından failin korunmasını sağlayarak rasyonel

bir hareket tarzını içermektedir (Plummer, 2018; Kaufman ve ark., 1998). Fail bu gelişim aşamasında, oluşturduğu yakınlık/arkadaşlık/bağ ile çocuğu güvenli olduğu yerden, güvende olmadığı yere götürmeyi ve böylece kendi kontrolü altına almayı başarmak ister (Plummer, 2018; Gönültaş, 2013). Gönültaş (2013)'ın İstanbul örnekleminde yaptığı çalışmada (n=202) mağdurların %69'unda fail uyguladığı rüşvet ve manipülasyon yöntemleri ile çocukları izole etmeyi başarmış ve daha sonrasında da istismar eylemi başlamıştır. Çocuğun seksüalize ederek duyarsızlaştırılması ise şu şekilde gelişmektedir: burada, arkadaşça bir yaklaşım gibi görünen ve derece derece artarak cinsel istismar eylemine tırmanan "masum görünümlü (güreşme, üstün kirlenmiş gel temizleyeyim gibi)" dokunuşlar görülür (McAlinden, 2013; Colton, Roberts ve Vanstone, 2010; Smallbone ve Wortley, 2001). Ayrıca faillerin çocukları tepkisizleştirmek (desensitizasyon) için pornografiye başvurdukları ve böylece cinsel davranışın normal bir davranışmış gibi çocuk tarafından anlaşılmasını amaçladıkları bulgulanmıştır (Kaufman ve ark., 1998). Zorlama ise tehdit ve kuvvet kullanımını içerir. Özellikle istismar eyleminin hemen öncesinde çocuğun itaat etmesi için çoğunlukla duygusal boyutlu zorlama unsurları görülebilmektedir (Berliner ve Conte, 1990). Bu noktada fail, fiziksel zorlamaya da başvurabilmektedir. Bir çalışmada failler (25%) hem sözel hem de fiziksel zorlamayı özellikle küçük mağdurların kaçması ve direnmemesi için kullanmışlardır (Beauregard, Rossmo ve Leclerc, 2007). Gönültaş (2013)'ın çalışmasında istismar eyleminin hemen öncesinde failler önemli bir oranda tehdit ve fiziksel zorlamaya başvurmuşlardır ve bu noktada mağdurların sadece %20'si istismar eyleminden kurtulabilmiştir.

İstismar Eylemi ve Sonrası Süreç

Istismar sonrasında faillerin başvurduğu önemli bir yaklaşım şekli de mağdurun maruz kaldığı eylemi ifşa etmemesi için yapılanlardır. Faillerin sıklıkla rüşvet ve tehdide başvurduğu görülmüştür (Plummer, 2018; Smallbone ve Wortley, 2001). Sıklıkla başvurulan tehdit söylemleri, ifşa edilirse ailesine zarar vermekle tehdit, vermiş olduğu rüşveti bir daha vermeme tehdidi, ikisinin birlikte karar verdiği ifşa ederse sorumlunun çocuğun kendisinin olacağı vb. şeklindeki tehditlerdir (Campbell, 2009). Aileden birine zarar verme ile tehdit konusu en fazla hane içinden istismarlardadır (Goodman-Brown, Edelstein, Goodman, Jones ve Gordon, 2003).

Cinsel istismarcıların iş görme şekillerini teorik açıdan ele alan başka bir çalışmada ise Cornish (1998), suç komutları yaklaşımı ile kapalı yerde (üçüncü kişilerin olmadığı ya da görmediği) gerçekleşen bir istismarı şöyle tasvir etmektedir: birinci aşama hazırlanma aşamasıdır. Bu aşamada cinsel fanteziler, çocuk pornosuna ulaşım ve kullanımı vardır. İkinci aşama, işe girişmedir. Üçüncü aşama şartları oluşturma aşamasıdır (meşrulaştırıcı bir rol kullanım, bu iş için kendinde hak görme, yetkin koruyucu unsurların bulunmaması). Dördüncü aşama iş için gerekli olan hedef adına şartların oluşturulmasıdır (potansiyel mağdurun seçimi). Beşinci aşama, hedefin hazırlanmasıdır (grooming). Altıncı aşama harekete geçme aşamasıdır. Bu aşamada, hedefi gözetilmezken yakalama ya da

gözetilmeyecek bir yere götürme, hedefin kaçamayacağı yerler oluşturma planlanır. Yedinci aşama istismarın gerçekleştiği aşamadır. Sekizinci aşama ise suç sonrası şartların oluşturulması ve işten çıkış aşamasıdır (akt. Leclerc, Proulx ve Beauregard, 2009). Kaufman ve ark. (1998) tarafından 114 yetişkin ve 114 adolesan cinsel istismarcının cinsel istismarı gerçekleştirme yöntemlerinin incelendiği bir çalışmada, adolesan faillerin diğerlerine göre çocuğu cinsel aktiviteye çekmek ve istismar sonrası sessiz kalmasını sağlamak için çocuğun itaat etmesinde daha sık stratejilere başvurdukları bulunmuştur. Bu stratejiler ise çoğunlukla zorlayıcı ve manipülatif içeriklidir. Ayrıca faillerin hane içinden ve hane dışından olup olmamasına göre seçilen bu stratejiler anlamlı farklılıklar göstermektedir. Gönültaş ve Şahin (2016)'in hane dışından ve yabancı faillerce gerçekleştirilmiş 127 cinsel istismar soruşturma dosyası üzerinden yaptıkları çalışmada, failler genellikle mağdurların çevrelerinde ve istismarın gerçekleştiği yerlerin yakınlarında yaşamaktadırlar. Çalışmadaki faillerin istismar ettikleri mağdurlar genellikle kendi rutin aktiviteleri içerisindeki lokasyonlar içerisindedir ve böylece bu tiplerin bilmedikleri ya da yaşadıkları yerlerin uzaklarında istismarı gerçekleştirmediklerini bulgulamışlardır. Çünkü uzakta veya bilmedikleri bir yerde bir hedef aramak rasyonel bir tercih olmayacaktır. Özetle, tüm bu çalışmalar ışığında genel olarak cinsel istismarcılar hakkında ulaşılan önemli bulgulardan biri şudur: Cinsel istismarcılar suçlu aktiviteler açısından özelleşmektedir ve diğer bilinen suçlulara göre suç işleme yöntemleri ve kariyerlerinde daha becerikli ve kıvraktırlar (Smallbone ve Wortley, 2001). Bu anlamda, cinsel istismarcıları diğer suçlulara göre farklılaştıran tarafı, istismarı içeren davranışları gerçekleştirme yöntemleri ve bunu yaparken uyguladıkları yaklaşım stratejileridir.

Bir Eylem Olarak Kaçırma Davranışı

Görüldüğü üzere cinsel istismar vakalarının gelişim sürecinde kaçırma eylemi faillerin hedef olarak gördüğü çocuklara yaklaşım süreçleri içerisinde yer almaktadır. Yani burada kaçırma eylemi, motive olmuş bir failin istismar içerikli eylemini gerçekleştirebilmesi için önemli bir araçtır. Bir araç olarak kaçırma eylemi, failin çocuğu dış koruyucularından ve üçüncü gözlerden izole edilmesinde ve böylece koruyucularının gözetimindeki çocuğun güvenli olduğu alandan failin kontrolünde olan güvensiz bir alana getirilmesine hizmet eden bir niteliktedir. Bu nedenle kaçırma, sadece salt manada çocuğun kolundan tutularak zorla bir yere götürülmesi değildir. Ayrıca kandırılma, rüşvet, manipülasyon, tehdit yöntemleri ile çocuğun kendi kendine gibi görünen ancak iradesi dışında olacak şekilde güvenli olduğu alandan failin kontrolü altındaki alana gelmesi de başlı başına bir kaçırma eylemi olarak değerlendirilmelidir. Çünkü her iki durumda da çocuk güvenli olduğu bir yerden güvende olmadığı, ebeveynlerinin kontrolü dışında olduğu ve her türlü mağduriyete açık bulunduğu bir yere getirilmektedir ve böylece her iki yaklaşım şekli de aynı amaca hizmet etmiş olmaktadır. Netice olarak hangi formda olursa olsun kaçırma eylemi ile çocuk failin kontrolü altına girmektedir. Kaçırma eyleminin faile hizmet ettiği ikinci nokta ise failin bu şekilde çocuğa fiziksel olarak en yakın hale gelebilmesidir. Bu süreç sonunda çocuk hem güvenli olmadığı bir alan içerisine girmekte hem de

failin kendisine fiziksel olarak en yakın hale gelmesine maruz kalmaktadır. Bu nedenle süreç sonunda çocuk herhangi bir cinsel eyleme maruz kalmasa bile mağduriyetin diğer formlarını tecrübe etmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Benzer şekilde diğer kaçırma formlarında da kaçırma eyleminin failin ulaşmak istediği faydaya (çocuk sahibi olma, fidye, mesaj verme vs.) göre bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir. Failler, kaçırma eylemi ile mağduru izole etmeyi amaçlamakta ve böylece mağdurun kendi kontrolü altında olmasını istemektedirler. Burada failin kaçırma eyleminin başarısını belirleyen iki unsur mağdurun savunmasızlığı ve koruyucularının gözetiminde olmamasıdır.

Kaynakça

Beauregard, E. ve Leclerc, B. (2007). An application of the rational choice approach to the offending process of sex offenders: a closer look at the decision-making. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 19, 115-133.

Bickley, J. ve Beech, A.R. (2001). Classifying child abusers: Its relevance to theory and clinical practice. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 45(1), 51-69.

Block, R., Galary, A., ve Brice, D. (2007). The Journey to crime: Victims and offenders converge in violent index offences in Chicago. Security Journal, 20, 123-137.

Bottoms, A. E. ve Wiles, P. (2002). Environmental criminology. İçinde M. Maguire, R. Morgan, ve R. Reiner (Eds.), The Oxford handbook of criminology (s. 620-656). Oxford University Press: London, England.

Brantingham, P. L., ve Brantingham, P. J. (1999). A theoretical model of crime hot spot generation. Studies on Crime and Crime Prevention, 8(1), 7-26.

Campbell, A. (2009). False faces and broken lives: an exploratory study of the interaction behaviours used by male sex offenders in relating to victims. Journal of Language & Social Psychology, 28, 428-440

Canter, D., ve Heritage, R. (1990). A multivariate model of sexual offence behaviour: Developments in ‘offender profiling'. The Journal of Forensic Psychiatry, 1(2), 185-212.

Chan, H. C., Heide, K. M., ve Beauregard, E. (2011). What propels sexual murderers: A proposed integrated theory of social learning and routine activities theories. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 55(2), 228-250.

Cohen, L. E., ve Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. American sociological review, 44, 588-608.

Colton, M., Roberts, S., ve Vanstone, M. (2010). Sexual abuse by men who work with children. Journal of Child Sexual Abuse, 19, 345-364

Cornish, D. B. (1993). Theories of action in criminology: Learning theory and rational choice approaches. Routine Activity and Rational Choice, (5), 351-382.

Dern, H., Frönd, R., Straub, U., Vick, J., ve Witt, R. (2005). Geographical behavior of stranger offenders in violent sexual crimes. Wiesbaden, Bundeskriminalamt: Germany.

Finkelhor, D. (1984). Child Sexual Abuse New Theory and Research. The Free Press: New York.

Goodman-Brown, T. B., Edelstein, R. S., Goodman, G. S., Jones, D. P. H., ve Gordon, D. S. (2003). Why children tell: A model of children's disclosure of sexual abuse. Child Abuse & Neglect, 27, 525-540

Gönültaş, M.B., Oral, G., ve Beyaztaş, F. (2015). Cinsel istismarları açıklayan teorilerin suç soruşturmaları bağlamında irdelenmesi. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 21(6), 79-105.

Gönültaş, M.B. (2016a). Cinsel istismarcıların çocuklara yaklaşım metot ve teknikleri. Journal of World of Turks, 8 (1), 289-305.

Gönültaş, M.B. (2016b). Çocuk Suçluluğunun Gelişim Aşamaları. İçinde D. Yücel ve MB Gönültaş (Ed.), Adli Sosyal Hizmet:Yaklaşım ve Müdahale (s.143-156). Nobel Yayınevi: İstanbul.

Gönültaş, B. M., ve Şahin, B. (2016). Event locations in extra-familial child sexual molestation cases the istanbul example. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 0306624X16673373.

Holt, K., & Massey, C. (2012). Sexual preference or opportunity: An examination of situational factors by gender of victims of clergy abuse. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 25, 606-621

Kaufman, K.L., Hilliker, D. R., ve Daleiden, E. L. (1996). Subgroup differences in the modus operandi of adolescent sexual offenders. Child Maltreatment, 1(1): 17-24.

Kaufman, K. L., Holmberg, J. K., Orts, K. A., McCrady, F. E., Rotzien, A. L., Daleiden, E. L., ve Hilliker, D. R. (1998). Factors influencing sexual offenders' modus operandi: An examination of victim-offender relatedness and age. Child Maltreatment, 3(4), 349-361.

Marshall, V.L., Smallbone, S. ve Marshall, L.E. (2014). A critique of current child molester subcategories: a proposal for an alternative approach. Psychology, Crime & Law, 21:3, 205-218.

McAlinden, A. M. (2006). 'Setting'Em Up': Personal, Familial and Institutional Grooming in the Sexual Abuse of Children. Social & Legal Studies, 15 (3), 339-362.

Özbay, Ö. (2018). Suç Teorilerine Giriş. Dilek Ofset Matbaacılık

Plummer, M. (2018). Lived expreinces of grooming among Australian male survivors of child sexual abuse. Journal of Interpersonal Violence, 33(1), 37-63.

Proulx, J., Ouimet, M., ve Lachaîne, N. (1995). Criminologie de l'acte et pédophilie (Criminology in action and pedophilia). Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, 48, 294–310.

Smallbone, S.W., & Wortley, R.K. (2001). Child sexual abuse: Offender characteristics and modus operandi (vol.193), Australian Institute of Criminology.

Sungur, Z. (2016). Suç ve Sapkın Davranışlar. İçinde Ç. Kırel, Z. Sungur (Ed.), Davranış Bilimleri-I (s.187-210). Anadolu Üniv. Açıköğretim Yayınları: Eskişehir.

Turvey, B. (2012). An Introduction Behavioral Evidence Analyses. İçinde B. Turvey, (Ed.), Criminal Profiling (4. baskı), s.121-141. Elsevier: USA.

Ward, T. ve Siegert, R.J. (2002). Toward a comprehensive theory of child sexual abuse: A theory knitting perspective. Psychology, Crime and Law, 8(4), 319-351

Wittebrood, K., ve Nieuwbeerta, P. (2000). Criminal victimization during one's life course: The effects of previous victimization and patterns of routine activities. Journal of Research in Crime and Delinquency, 37, 91-122.

KAYIP ÇOCUK VAKALARINDA ETKİN MÜDAHALEYE YÖNELİK MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM MEKANİZMALARI ADINA MISSING EUROPE VE AMBERALERT EUROPE ÖRNEKLERİ[1]

M. Burak GÖNÜLTAŞ

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bl.

ÖZET

Ülkemizde son yıllarda meydana gelen kayıp çocuk vakalarında çocuklar ve aileleri ciddi zarar görmekte ve kayıp sürecinde çocuklar ihmal, istismar ve ölüm gibi ciddi mağduriyetleri yaşamaktadır. Kayıp vakaları, diğer suç vakalarının soruşturulmasından farklı olarak olayın çözülmesinin yanı sıra çocuğun sağ salim bulunmasını ve ailesine teslimini gerektirmektedir. Ayrıca çocuğun kaybı sürecinde aileler çaresizlik, korku ve ciddi stres unsurlarını tecrübe ederek pek çok istismara da açık hale gelmektedir. Bu nedenle kayıp çocuk soruşturmaları polisiye yaklaşımın yanı sıra kamuoyu ve teknoloji desteği, psikolojik, hukuki ve sosyal yardımları içeren bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Bu amaçla ülkemizden farklı olarak AB sınırları içerisinde, polisle birlikte kayıp çocuk vakalarına müdahale eden ve böylece bütüncül bir yaklaşımı sağlayan iki kuruluş bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. AB'nin sıklıkla karşılaştığı ebeveyn kaçırmaları ve refakatsiz göçmen çocukların maruz kalabileceği kaçırılma vakalarına yönelik, üye ülke polislerini hızlı bir şekilde harekete geçirebilmesi amacı ile oluşturulmuş Amberalert EU organizasyonu (17 AB ülkesinden 50'nin üzerinde polis uzmanı çalışmaktadır) ve çocukların kaybolmasını önlemek, kayıp çocuklara ve ailelerine destekte bulunmak ve çocukları herhangi bir şiddetin mağduru olmaktan korumak konusunda hukuki, psikolojik ve sosyal destek veren Missing Children EU organizasyonlarının (27 Avrupa ülkesinde 31 sivil toplum kuruluşuna network sağlanmakta) yaklaşımlarının nasıl olduğu anlatılacaktır. Çalışma için bu organizasyonlarda çalışan n=4 profesyonelle Brüksel'de görüşme yöntemi ile veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. MissingChildrenEU ve AmberAlert EU özelinde ülkemizde kayıp ve kaçırılan çocuk vakalarına daha etkin müdahale edilebilmesi için bir takım öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kayıp Çocuk, Kaçırılan Çocuk, AB, Müdahale, Yaklaşım, Soruşturma.

GİRİŞ

Çocukların gelişimlerini sağlıklı yaşam şartları içerisinde tamamlamaları ve haklarının gözetilerek yüksek yararlarına yönelik muamele görmeleri sosyal devlet ve sosyal adalet anlayışının vazgeçilmez bir gereğidir. Bu nedenle çocukların gelişim süreçleri için, sağlıklı ve güvenli ortamlar hazırlama gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak çocuğun gelişim ve sosyalizasyon süreci içerisinde yaşayabileceği bir takım olumsuzluklar, bu sürecin zarar görmesine neden olabilmektedir. Bu süreci olumsuz etkileyen durumların başında ise kayıp

[1] Bu çalışma yazarın, "Türkiye'de Kayıp ve Kaçırılan Çocuklar Sorununa Bütüncül Yaklaşım, Nobel Yayınevi, Ankara, 2018" isimli eserinin muhtelif bölümlerinden (örn.sf. 125-130) alıntılar aktarılarak sunulmuştur.

vakaları gelmektedir. Çünkü kendinden haber alınamayan bir çocuk, bu süreçte her türlü kötü muameleye maruz kalabilmektedir. Hele ki, yetişkinlerin cinsel bir motivasyonla, çocuğun savunmasız ve kırılgan durumunu kötüye kullanarak onları güvenli oldukları bir yerden (ev, evin önü, okul vs.), güvende olmadıkları bir yere götürdükleri ve bu şekli ile istismarda bulundukları (Gönültaş ve Şahin, 2016) çocuk kaçırma vakaları vardır ki kayıp vakaları içerisinde oldukça özelleşmektedir. Bu vakalarda, kaçıran kişinin kontrolü altında olan çocuk, istismara açık hale gelmektedir ve bazı durumlarda bu süreç çocuğun ölümü ile bile sonuçlanabilmektedir. Bu tür suçlar, toplumlarda infial uyandıran ve insan esenliğinin/gelişiminin olumsuz etkilenmesine yol açan bir problemdir. Özellikle de çocuklarından haber alamayan aileleri çaresizlik, yetersizlik ve suçluluk duyma gibi bir takım olumsuz duyguları yaşamaya itmektedir (Kruger, 2011, s.1; Spilman, 2006). Ailelerin yaşamış oldukları bu stres; çocuğunun bulunabilmesi için bazı vakalarda ailelerin, resmi kurumlar dışındaki farklı yolları (medyum, cinci hoca vs. gibi) izlemelerine sebep olabilmektedir. Bu anlamda bütüncül bir bakış açısı ile çocuğun bulunmasının yanı sıra, ailelerin hassas durumlarının sömürülmesinin de önüne geçmek gerekmektedir.

ABD ve İngiltere, kayıp vakalarına yönelik literatür ve pratik uygulamalar açısından öne çıkan ülkelerdir. Ayrıca Avrupa Birliği içerisinde kayıp çocuklara yönelik üye ülkelere hem arama-soruşturma hem de önleme amaçlı yönlendirici tavsiyelerde bulunan birimler bulunmaktadır. Amberalert EU ve Missing Children EU isimli organizasyonlar kayıp ve kaçırma vakalarına yönelik taraf devletlerdeki ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarına networkler oluşturmaktadırlar. Böylece hızlı ve bilinçli müdahale ve yaklaşımı amaçladıkları görülmektedir. Avrupa Birliği içinde, merkezi Brüksel'de yer alan bu birimler, kayıp müracaatlarının alımı, sınır aşan çocuk kayıplarını ve kaçırma vakalarını izleme, refakatsiz çocukların takibi, çocuk istismarı ve cinsel istismar konularında eğitim, uzmanlık, istatistik ve çocukların kaybolma sebepleri ve önleme üzerine bilgilendirici yayınlar hazırlayarak üye ülkelere sunmaktadırlar.

Bu ülkelerde çocuk kaybı, kaçırma ve çocuk istismarı gibi vakalardaki artış ve buna bağlı olarak kendi toplumlarında meydana gelen infiallerin kamuoyunda önemli bir duyarlılığın oluşmasına sebep olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, toplumsal duyarlılık ve kamuoyu baskılarının, bu yerlerde kayıp ve kaçırma vakalarına yönelik yasal, kurumsal ve toplumsal birtakım mekanizmaların oluşmasını sağladığı düşünülmektedir. Ancak bu tarz kuruluşlar ülkemizde yaygın değildir. Örneğin çocuk kaçırma ve kayıp çocuk vakalarına yönelik toplumsal bilinci artırmak ve farkındalık sağlamak amacı ile ülkemizde hali hazırda bir takım çalışmalardan önemli bir gelişme olarak, 2018 Ekim ayı içerisinde İçişleri Bakanlığı tarafından telefonlara çocuk kayıplarına yönelik ailelerin farkındalığını arttırma amaçlı SMS'ler gönderilmiştir. YAKAD (Yakınlarını Kaybetmiş Aileler Derneği) tarafından spesifik olarak çocuk kaybını önlemeye yönelik yürütülen "Çocuklarımız Kaybolmasın: 10 Altın Kuralı Öğrenelim, Çocuk Kaybolmalarını Önleyelim Projesi" ile, çocuk kayıplarını önlemek için basit önlemleri hatırlatmak, toplumsal duyarlılığı arttırmak, ailelerin bilinçlenmesini

sağlamak ve çocuklarda farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Ayrıca özel bir TV kanalı olan TGRT tarafından parklara kamera konulması kampanyası başlatılarak, çocukların güvenli bir ortamda eğlenmesi amaçlanmıştır. 2013 yılında da Ataşehir Belediyesi tarafından toplumda çocuk kayıplarına yönelik farkındalık oluşturmak amacı ile bir resim sergisi düzenlenmiştir. Ancak bu uygulamaların süreklilik arz etmemektedir. İşte bu çalışma Avrupa Birliği örnekleminde kayıp ve kaçırılan çocukların bulunması ve bu vakaların önlenmesine yönelik alandaki soruşturmacılara destekte bulunan ve kayıp vakalarının önlenmesi ile çocuklara ve ailelerin psikososyal-hukuki destek sağlayan iki kuruluşun çalışmalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Amberalert EU ve MissingChildren EU birimlerinde çalışan 4 profesyonelle görüşmeler yapılmış ayrıca konu ile ilgili dokümanlar üzerinden veriler toplanmıştır.

Avrupa'da Kayıp ve Kaçırılan Çocuklara Bakış

Avrupa'da çocuk kaçırma vakalarının (Madeleine McCann-2007 ve Alessia ve Livia Schep-2004 vakaları) toplumda görünür ve dikkat çeker hale gelmesi son yirmi yıl içerisindedir. Neticesi çocuğun öldürülmesi ile sonuçlanan vakalar (Marc Dutroux davası-1995) nedeniyle Avrupa'da (özellikle Belçika) ciddi protestolar olmuştur. Bu olaylar üzerine Belçika'da "Child Focus" adı altında bir organizasyon kurulmuştur. İngiltere'de ise 1960'larda meydana gelen pek çok kaçırma vakası nedeni ile konuya olan hassasiyet artmıştır. İngiltere ile birlikte Portekiz'de de kaybolan ve bulunamayan çocuklar nedeniyle meydana gelen toplumsal tepkiler; Avrupa'da çocuk kayıpları ve kaçırmalarına yönelik ulusal boyutta bir takım girişimlere sebep olmuştur. Avrupa'da ilk çocuk alarm sistemini 1996 yılında Fransa kullanmıştır. Ayrıca farkındalık oluşturmak amacı ile her yıl 25 Mayıs tarihi, Uluslararası Çocuk Kayıpları Günü olarak kabul edilmiştir. AB, Adalet ve İçişleri Konseyi 2008 yılında çocuk kaybı ve kaçırma vakalarına yönelik bir karar alarak üye ülkeleri;

1- Kriminal boyutlu çocuk kaçırma vakalarına yönelik toplumu harekete geçirebilecek ulusal mekanizmalar kurmaya ve geliştirmeye,
2- Sınır ötesine taşabilecek vakalarda, uyarılar oluşturabilecek ulusal uygulamaları oluşturmaya davet etmiştir.
3- Bu düzenlemeler, Komisyon tarafından geliştirilen en iyi uygulamalara dayanarak tanıtılmalıdır.
4- Komisyon, ulusal çocuk alarm mekanizmaları ile ilgili herhangi bir eylemde bulunmamaktadır.

Çocuk kaybı ve kaçırma kavramlarının tanımlanmasında tüm Avrupa'yı kapsayan bir hukuki tanımlama bulunmamaktadır. Estonya, Macaristan ve İrlanda kayıp vakalarını hukuki olarak tanımlayan ülkelerdir. Çocuk kaybını çoğu ülke kendi hukuk sistemi ve polisiye düzenlemeleri bağlamında tanımlamaktadır ve bazı ülkelerde kayıp çocuğa yönelik yaklaşım daha çok çocuğa yönelik bir zararın önlenmesi için oluşturulmuş prosedürleri içerirken, bazı ülkelerde ise adli bir süreç içerisinde tanımlanmaktadır. Çocuk kaçırmanın tanımı ise

ülkelerin hukuk sistemlerine göre değişmektedir. Bazı ülkelerde, ebeveyn kaçırmaları ile kriminal kaçırma tanımlarında bir ayrıma gidilmezken, bazılarında ise ayrı ayrı tanımlamalar yapılmaktadır. Bazı ülkeler ebeveyn kaçırmalarını suç olarak kabul etmemektedir. Ancak Hague Çocuk Kaçırma Kararı dünya genelinde ülkeler tarafından kabul edilmiş bir düzenlemedir ve ebeveyn tarafından gerçekleştirilen ve sınır aşan boyutlu çocuk kaçırmalara yönelik taraf devletlere bilgiler vermektedir. Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye de bu karara taraftır.

AmberAlert EU: Kayıp Çocuk Alarm Sistemi

Genel olarak bakıldığında Avrupa Birliği (AB) içerisinde sınırların birbirine yakın olması ve ülkeler arası geçişlerin kolaylığı, bir takım suçların işlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bunlardan bir kaçı da çocuk trafiği, çocuk kaçakçılığı ve çocuk kaçırma vakalarıdır. Bu amaçla AB'nin sıklıkla karşılaştığı ebeveyn kaçırmaları ve refakatsiz göçmen çocukların maruz kalabileceği kaçırılma vakalarına yönelik, üye ülke polislerini hızlı bir şekilde harekete geçirebilecek sistemlere ve polisin bu konularda hassasiyet kazanabileceği bir anlayışa kavuşması istenmektedir. "*Çünkü çocuk kaybında saniyeler dahi çok önemlidir ve özellikle çocuk kaçırma vakalarında ilk üç saate dikkat etmek gerekmektedir. Nasıl ki, bir yaralanma durumunda, bu yaralanmaya bağlı olarak ilk işiniz hastaneye gitmek ve tedavi olmaksa, çocuk kaybı vakalarında da çocuğun zarar görme ihtimali çok yüksek ve hemen müdahale edilmesi gerekmektedir*" (F.H., Amberalert EU Kurucusu). Bu anlamda çocuk kaybı konusunda öncelikle vurgulanan noktalar, risk değerlendirmesi, hızlı ve sistematik müdahaledir. Ancak çoğu üye ülkede kayıp çocuk vakalarına yönelik bir risk değerlendirmesi yapılması ve hızlı müdahale konusunda problemler mevcuttur. F.H. (Amber Alert EU Kurucusu)'ye göre, "*Polis, çocukları korumak için gerçekten çok çaba sarfediyor, ancak çocuğun korunmasında bilimsel yaklaşım polis organizasyonlarına hala yerleşemedi. Bu nedenle yapısal bir risk yaklaşımı benimsenmeli. İlk anda, hızlı bir şekilde, polisin riski tanımlamaya ihtiyacı var*". Ayrıca, yapılacak risk değerlendirmesi yabancı kişilerce gerçekleştirilen kaçırma vakaları açısından da önemlidir. Çünkü çocuğun içinde bulunduğu yaşam dönemi, çocuğun savunmasızlık durumunu etkilemektedir. Özellikle 12 yaşından küçük çocuklar için bir kontrol listesi olmalıdır. Bu kontrol listesinde, çocuğun savunmasız durumunu basitçe ortaya koyabilecek basamakları içermelidir. Risk, en düşük seviyede olsa bile tüm çocuk kaybı vakaları "öncelikli" olarak ele alınmalıdır. Ayrıca kontrol listesi her çocuk için uygulanmalıdır. "*Polis kayıp çocuk bildirimini aldığında, basit bir kontrol listesinde yer alan durumları (akıl sağlığı problemleri, hastalık durumları vs.) işaretlemeli; bu durumda hemen ilgili arama birimlerini harekete geçirmeliyim demelidir...* (F.H. Amber Alert EU Kurucusu). Başarılı bir risk değerlendirmesi, soruşturmanın da başarısını etkileyecektir.

Bu bağlamda, AB ülkelerine çocuk kaybı ve kaçırma vakalarına yönelik tavsiyelerde bulunacak ve üye ülkelerde meydana gelen kayıp ve kaçırma vakalarında çocuğun farklı ülkelere de geçme ihtimaline bağlı olarak diğer ülke polislerini de harekete geçirebilecek

şekilde "Amberalert EU" organizasyonu kurulmuştur. Organizasyonda çalışan profesyoneller sosyal bilimciler, davranış bilimciler ve polis uzmanlarıdır (Burada polis uzmanı; hali hazırda çalışan polisler, daha önce polislik yapmış profesyoneller, polislik üzerine akademik çalışmaları olan ve resmi birimlere danışmanlık yapan kişilerdir). Ayrıca bu birim üye ülkelerde yer alan polis uzmanlarına da bir network oluşturmaktadır (17 AB ülkesinden 50'nin üzerinde polis uzman). Amberalert EU'nun kurulmasında önemli etkenlerden biri, Avrupa halkının %37,5'inin sınırlar civarlarında yaşamasıdır. Bu durum çocuk kayıplarında sadece çocuğun kaybolduğu ülkeyi değil, aynı zamanda sınırdaş olduğu ülkeleri de ilgilendirmektedir. Bu nedenle sistem, ülkeler arasında çocuk trafiğini, çocuk kaçakçılığını ve çocuk kaçırma vakalarını önlemeyi amaçlamaktadır. Çünkü kayıp çocuklar veya çocuk kaçıranlar hemen başka bir ülkeye geçmeyi düşünebilmektedir. Bu nedenle bu organizasyon, kayıp çocuk vakalarını nasıl ele alacakları konusunda network içinde yer alan uzmanlara destek, tavsiye ve eğitimler vermektedir. Uyulma zorunluluğu yoktur, uzman polislerin tavsiyelerini içermektedir. Amberalert EU, 20 ülkede kuruludur ve kaybolan çocuğun bilgilerini hızlı bir şekilde tüm topluma iletmekte olan bir alarm sistemidir. Yani kayıp çocukla ilgili bilgilerin hızlı bir şekilde iletimini sağlayan ve teknolojiye dayalı bir yapıdadır. Billboardlarda, otobüs ve tren istasyonlarında yer alan ekranlarda kaybolan çocukların fotoğraf ve bilgileri aynı anda yayınlanmaktadır. Bu anlamda Amberalert EU'nun en önemli misyonu çocuk kayıpları konusunda polisle toplum arasında bir bağ oluşturmaktır. Ayrıca Amberalert EU, çocukların kaybolmasını önlemek ve kaybolma durumunda ne yapacaklarını göstermek amacı ile ebeveynlere yönelik faydalı videolar da hazırlamaktadır. 2017 yılında Avrupa'da 31 kayıp çocuk vakası için 27 alarm verilmiştir ve bu vakaların %93'ünde çocuklar güvenli bir şekilde bulunmuştur. En fazla alarm 13 ile Çekya tarafından verilmiştir. Amberalert EU'nun kriterleri ise şunlardır:

- Mağdur 18 yaşından küçükse,
- Kaçırma ise ya da çocuğun kaçırıldığına ya da hayatının ciddi risk altında olduğuna yönelik bulgular söz konusu ise,
- Mağdurun bir başka ülkeye yerleşme konusunda bilgiler mevcutsa,
- Failin çocuğu bir başka ülkeye götürme konusunda bilgiler varsa ya da kayıp vakası sınıra çok yakın bir bölgede gerçekleşmişse.

Amberalert EU, çocuk kayıp ve kaçırma vakalarında toplumu harekete geçirmek adına, sınırlar arası durumları düzenlemeyi sağlayan bir üst organizasyon olarak kurulmuştur. Ayrıca Avrupa Komisyonu'nun resmi politikalarından biri, üye ülkelerin hepsinde aynı ve kolay akılda kalan bir ihbar hattı üzerinden kayıp çocuk bildiriminin alınmasını sağlamaktır. Bu hat genel olarak LOST (kayıp) kelimesinin karşılığı olan numaralardan oluşmaktadır.

MissingChildren EU: Kayıp Çocuklara ve Ailelerine Psikososyal Destek

Merkezi Brüksel'de bulunan Missing Children Europe (MCE) birimi ise, AB ülkelerini kapsayan ve çocuk kayıpları ve cinsel istismarı önlemeye yönelik bir organizasyondur. MCE, 27 Avrupa ülkesinde 31 sivil toplum kuruluşuna network sağlamaktadır. MCE temel olarak, çocukları, kayıp olmaları sonucunda ya da kayıp olmalarına neden olabilecek herhangi bir şiddetten, istismardan ve ihmalden koruyabilecek bir zemin üstünde organizasyonlar, araştırmalar ve politikalar arasında bir bağ oluşturmayı kendine misyon edinmiştir. Ayrıca, çocukların kaybolmasını önlemek, kayıp çocuklara ve ailelerine destekte bulunmak ve çocukları herhangi bir şiddetin mağduru olmaktan korumak konusunda bir takım faaliyetler planlamaktadırlar. Bunlar,

1- Kayıp çocuklar için yardım hattı oluşturulmuştur. 116.000 adı altında kurulan bu hatla, kayıp çocuklar için ücretsiz ve hızlı duygusal, psikolojik, sosyal, hukuki ve idari destek vermek amaçlanmaktadır. 24 ülke bu hizmeti vermektedir ve 7/24 olarak çalışılmaktadır. 2016 yılında 163.786 adet çağrı alınmıştır.
2- Sınır aşan vakalarda aile arabuluculuğu hizmeti verilmektedir. Bir proje olarak aile arabuluculuğu networke dahil olan ülkelerdeki aile arabulucularına sınır aşan vakalarla ilgili eğitimler vermektedir. Çünkü aile çatışmaları, ebeveynlerden birinin çocuğunu sınır aşan bir şekilde kaçırması ile sonuçlanabilmektedir.
3- Refakatsiz çocukların kayıplığı ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Avrupa'da son üç yılda göçmen kaynaklı çocuk kayıplarında 9 kat artış olmuştur. Bu çocuklar genel olarak kamplardan ayrılan refakatsiz çocuklardır ve dış dünyanın pek çok problemi ile daha kolay karşı karşıya kalmaktadırlar. En önemlisi de bu çocukların kayıplığı genel olarak resmi birimlere bildirilmemektedir. Europol'e göre Avrupa'ya geldikten sonra en az onbin refakatsiz çocuk kaybolmuştur. Bu amaçla üye ülkelere bu konuda farkındalık oluşturmak için çalışmalar yapılmaktadır. AB, Avrupa'ya gelen her çocuğun güvende olmasını ve sevgi ile muamele görmesini istemektedir.
4- Çocuk cinsel istismarı ve sömürüsüne yönelik eğitim ve çalışmalar gerçekleştirilmektedir.
5- Avrupa'da yer alan kuruluşlara hukuki danışmanlık yapılmaktadır.

AB içerisinde kayıp ve kaçırma vakalarına yönelik olan bu iki organizasyonun, çocuk kaybı olgusuna müdahalenin iki boyutunu temsil ettikleri görülmektedir: Bunlar, polisiye taraf ve sosyal destek tarafıdır. Yani, *"...Missing Children Europe kayıp çocukların daha çok koçluk tarafını üstlenirken, Amberalert EU ise konunun daha çok polisiye tarafını üstlenmiştir..."* (F.H., Amberalert EU), ayrıca *"...Missing Children EU, kayıp çocuk ve ailelerine destek veren, adli bir yönü olmayan bir yapıdadır..."* (H.D., Aile Arabulucusu ve Danışmanı, Missing Children EU).

DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Çocuk kaybı ve kaçırma vakalarında diğer vakalardan farklı olarak resmi görevli olan kolluk dışında farklı kurumlar, gönüllü organizasyonlar (STKlar) ve insanlar da bu soruşturmalara

dahil olabilmektedir. Bu soruşturmalarda, kolluk dışında diğer resmi ve gönüllü unsurların sürece dahil olmasında en önemli sebep, çocuğun iyilik hali açısından zamanla yarışılma durumudur. Çünkü çocuğun gözden uzak olduğu her an zarar görme riski ve ihtimali artmaktadır. Bu amaçla sınırlı imkanlara sahip olan resmi kurumlar, gönüllü oluşumların sürece katılımı ile daha da güçlenmekte, çocuğu arayan göz sayısı artmakta ve böylece süreç hızlanmaktadır. Ayrıca çocuğun bulunma ve kurtarılma sorumluluğunu, devlet ve toplum nezdinde herkesin üstlenmesi sağlanmaktadır.

AB içerisinde ise kurumlar üstü organizasyonların yer aldığı görülmektedir. Bu organizasyonlar, kayıp/kaçırma ve çocuğa yönelik kötü muamele vakalarına hızlı müdahaleyi, danışmanlığı, eğitimi ve koordinasyonu sağlamak amaçlı kurulmuştur ve AB ülkelerindeki ilgili kolluk ve sivil toplum kuruluşlarına ağ oluşturmaktadırlar. Ağ oluşturma, alanda çalışan profesyonellerin daha hızlı hareket etmelerini ve birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca sınır geçişkenliklerine bağlı olarak daha rahat meydana gelebilecek çocuk kaybı, kaçırma ve çocuk trafiğine yönelik ülke polis güçlerini ve toplumu harekete geçirebilecek sistemler (Amber Alarm Sistemi) işletilmektedir. Yine çocuk kaybının önlenmesi ve akut durumlarda destek verilebilmesine yönelik sosyal, psikolojik ve hukuki danışmanlıklar verilmektedir. Yani AB, çocuk kayıplarına yaklaşımın iki boyutu olan arama/soruşturma ile önleme/destek ayaklarını, üst organizasyonlar ile yaygınlaştırmayı başarmaktadır. Ayrıca bu üst organizasyonlar, benzer amaçlara yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasında da koordinasyonu sağlamaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında ise bölgeler arasında (iller arası ya da jandarma-polis bölgesi arası) meydana gelebilecek ya da son yıllarda Suriye ve Orta Asya'dan yoğun göç almasına bağlı olarak Türkiye'nin bir geçiş güzergahı haline gelmesine sebep olabilecek insan trafiği açısından hızlı müdahaleye olanak sağlayabilecek ve kolluk birimlerinin anında birbirini harekete geçirebilecek sistemler kurmalarının gerekli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ülkemizde kayıp çocuk ve ailelerine yönelik danışmanlık, sosyal, psikolojik ve hukuki destek veren resmi kurum ve organizasyonlar yaygın değildir. Bu konuda toplumda sivil toplum örgütlenmesi zayıftır.

Vakanın haber alınması ile birlikte aileyi koruyacak ve destekleyecek özellikte sosyal hizmet birimleri oluşturulmalıdır ve bu birimler vasıtası ile aileye sosyal (maddi yardımlar vs.), psikolojik ve hukuki destek verilmelidir. Kayıp ve kaçırma vakalarında ailelerin bilgilendirilmesi, sosyal, psikolojik ve hukuki olarak desteklenmesi için, vaka ile birlikte harekete geçen destek birimleri oluşturulmalıdır. Bu birimlerde sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve avukatlar yer almalıdır. Bunun dışında ailelere destek veren sivil toplum organizasyonları varsa, ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda buralardan faydalandırılabilmeli ve bu konuda aileler bilgilendirilmelidir. Ayrıca bu süreçte ailelerin kırılgan durumlarının kötüye kullanılmasını önlemeye yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Gönültaş, M.B. (2018). Türkiye'de kayıp ve kaçırılan çocuklar sorununa bütüncül yaklaşım. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Gönültaş, B. M., ve Şahin, B. (2016). Event locations in extra-familial child sexual molestation cases the istanbul example. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 0306624X16673373.
- Kruger, T. (2011). International child abduction: the inadequacies of the law. Bloomsbury Publishing: USA
- Spilman, S. K. (2006). Child abduction, parents' distress, and social support. Violence and Victims, 21(2), 149.

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ OLAN İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL INNOVATIVE CHARACTERISTICS OF CRITICAL THINKING SKILLS OF A VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS

Canan SARI

Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi

Birsel Canan DEMİRBAĞ

Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi

Hasan EVCİMEN

Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi Üniversitesi

Giriş: Analiz, değerlendirme, yorumlama, sonuç olarak elde edilen veriler ile amaçlı karar vermeye dayanan düşünme şekline eleştirel düşünme denilmektedir (Facione ve Facione, 1996). Eleştirel düşünmenin modern anlamda babası Dewey olarak kabul edilmiştir. Dewey ise eleştirel düşünmeyi; bir bilgiyi destekleyen daha fazla sonuç ile gerçeklerin ışığında bir inancın etkin, ısrarlı ve dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır (Fisher, 2001). Yenilikçilik veya yenileşim ise yeni ve değerli olan bir düşünce ve bilgiyi somutlaştırarak toplum için yaralı hale gelmesini sağlayan bir sistem, ürün, hizmet yada süreç oluşturma işlemine dönüştürmektir (Yamaç, 2001). Yenileşim Türk Dil Kurumu sözlüğünde inovasyon ile eş anlamlı olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2019). İhtiyaçların daha hızlı ve iyi şekilde sunulmasını amaçlayan inovasyon kavramı kişilerin gereksinimleri doğrultusunda oluşan hizmet ve ürünleri içermektedir (Güngör ve Göksu, 2013). Teknoloji ve bilimde yaşanan hızlı gelişmelere paralel olarak nitelikli insan gücüne olaşan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. İnovasyonun en yaygın kullanıldığı alan sağlık hizmetleridir (Arslan ve Konuk Şener 2012).

Sağlık hizmetlerinde inovasyon yaşanan aksaklıkların önlenmesi, hizmet sürecinin artırılması ve bakım hizmetinin daha kalitesi olmasını sağlamaktadır. Buna ilaveten çok hızlı ve sürekli değişim içerisinde yer alan sağlık hizmetlerine, çalışanların uyum sağlayabilmesi için kişisel veya toplumsal olarak gelişime uyum sağlamaya çalışan, sorgulayan, eleştirel düşünebilen, akılcı kararlar alabilen, kendini sürekli yenileyen ve yenilikçiliğe önem veren bireyler olmalıdır (İskender ve Karadağ 2015; Ertuğ ve Kaya 2017). Sağlık hizmetlerinde yapılan uygulamalarda çalışan bireylerin eğer yenilikçi yaklaşımlarda bulunulması isteniyorsa önce

eğitim sürecinde öğrencilere yenilikçi fikirlere sahip olunulması hakkında bilgilendirilmelidir (Kaya, Turan ve Aydın 2015; Hurt, Joseph ve Cook 1997).

Özellikle bir kişi eleştirel düşünce yapısına sahip ise yeniliklere de açık olduğu düşünülmektedir. Fakat her ne kadar eğitim sisteminde değişiklikler yapılsa da başta kişilerdeki eleştirel düşünme yetersizliği, bilgi teknolojisini kullanamama, eğitim kaynaklarına ulaşmada çekilen problemler, ulaşım yetersizliği ve iletişim kurmadaki becerinin geliştirilmemiş olması yenilikçiliği olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Dolu, Temuçin ve Özkan 2016; Gümral ve Coşar 2006).

Ülkemizde sağlık çalışanları ile yenilikçilik üzerine yapılan çalışmalar genellikle hemşireleri kapsamaktadır. Aynı şekilde sağlık çalışanlarının eleştirel düşünme yeteneği ile ilgili yapılan çalışmalar da hemşireler ile yapılmıştır. Fakat sağlık çalışanlarının yenilikçilik ve eleştirel düşünme ile ilgili yapılan çalışmalar da oldukça sınırlıdır. Genel olarak bakıldığında uygulama alanlarında hızlı ve doğru kararların alınması ile karşı karşıya olan tüm mesleklerde eleştirel düşünme gücüne sahip olarak akılcı kararların alınması yeni gelişim ve değişimlere uyum sağlamada büyük önem taşmaktadır. Bu sebeple bizlerde sağlık bakım hizmetlerinde yer alan diğer sağlık elemanlarının yenilikçilik düzeyleri ile eleştirel bakım eğilimlerini değerlendirmeyi amaçladık. Böylece temel çalışma prensibi ekip anlayışı olan sağlık hizmetlerinin diğer ekip üyelerinin de eleştirel düşünme ve yenilikçilik hakkındaki bakış açılarının değerlendirilmesi gerekliliği çalışmamızın önemini ortaya koymuştur.

Yöntem: Araştırma Trabzon Üniversitesi Tonya Meslek Yüksekokulu'nda yapılmış olup, gerekli Etik kurul izinleri KTÜ Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan alınmıştır. Araştırmaya 238 kişi katılmış olup veriler 17.10.2019–25.11.2019 tarihleri arasında sosyodemografik veri formu, Bireysel Yenilikçilik Ölçeği ve Kalifornia Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, yüzde ve standart sapma, gruplar arasındaki farklılıkları incelemek için Independent sample t ve One-Way ANOVA testi, öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri ve bireysel girişimcilik algıları arasındaki ilişkiyi incelenmek amacı ile korelasyon analizi uygulanmış ve Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 19,60±1,23'dür. Öğrencilerin %67,6'sı kadın, %53,8'i 2.sınıf öğrencisi, %69,3'ü asgari ücret ve altı gelire sahip olduğunu belirmektedir. Öğrencilerin %53,4'ü ilçede oturmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin

%82,8'i inovasyon, %81,5'inin ise daha önce girişimcilik konulu eğitim faaliyetlerinde yer almadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin %57,6'ü sağlıkla ilgili inovatif gelişmeleri takip etmediklerini ifade etmiştir. Öğrencilerin Kaliforniya Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeğinden (KEDEÖ) aldıkları toplam puan ortalaması 198,37±23,97'dir. Öğrencilerin KEDEÖ'den almış oldukları toplam puana bakıldığında eleştirel düşünme becerilerinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin Bireysel Yenilikçilik Ölçeğinden aldıkları (BYÖ) toplam puan ortalaması 58,34±8,35'dir.

Sonuç: Sağlık alanında çalışan tüm meslek profesyonellerinin yeni bilgiye ulaşabilen, yeniliklere açık, sorgulayabilen ve yeniliklerin uygulanmasında öncü olması gerekmektedir. Bu sebeple öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri ve bireysel yenilikçiliklerinin arttırılması için öncelikle öğretim programı ve ders içeriklerinin düzenlenmesi, öğrencilerin yenilikçi yaklaşımlar ile ilgili bilimsel- sosyal etkinliklere katılımları desteklenmelidir.

Kaynaklar

Arslan, H., Konuk Şener, D. (2012). Hemşirelikte yeni ve önemli bir kavram: Girişimcilik. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 20(2):140-145

Dolu, İ. Ç., Temuçin, E. D., Özkan, H. A.(2016). Hemşirelik öğrencilerinin girişimcilik düzeyleri ile bazı ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. JED/GKD, 11(2):293-315.

Ertuğ, N., Kaya, H. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin bireysel yenilikçilik profilleri ve yenilikçiliğin önündeki engellerin incelenmesi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 14 (3):192-197.

Facione, N.C., Facione, P. A.(1996). Externalizing the critical thinking in clinical judgment. Nursing Outlook, (44):129-136.

Fisher, A. (2001). Critical thinking. An introduction. New York: Cambridge University Press.

Gümral, N., Coşar, F. (2006). Ebelik ve hemşirelik son sınıf öğrencilerinin okul hastane işbirliği ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. S.D.Ü. Tıp Fak. Derg., 13(3):21-24.

Güngör, G., Göksu, A.(2013). Kamu inovasyon uygulaması: Türkiye örneği. 1st International Symposium on Innovative Technologies iEngineering and Science. Sakarya, 1245-1254.

Hurt, H. T., Joseph, K., Cook, C. D. (1997). Scales for the measurement of innovativeness. Hum Commun Res.,4:58-65.

İskender, M., Karadağ, A.(2015). Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeylerinin belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(1):3-11.

Kaya, N., Turan, N., Aydın G. Ö. (2015). A Concept analysis of innovation in nursing. Procedia Soc Behav Sci., 195:1674-1678.

Türk Dil Kurumu.http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com. Erişim tarihi: 20 Haziran 2019.

Yamaç, K.(2001). Nedir bu inovasyon? Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, 1(3):6-8.

COPRAS VE BULANIK C-ORTALAMALAR YÖNTEMİ İLE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKS HESAPLAMASI

Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Ekonometri Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Engin KARAKIŞ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Ekonometri Bölümü

Özet

Ekonomik Özgürlük Endeksi, Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından 1995 yılında dünya uluslarındaki ekonomik özgürlük derecesini ölçmek için oluşturulan yıllık bir endeks ve sıralamadır. Birçok enstitü veya şirketin araştırmaları için belirlediği değişkenlere bağlı olarak Ekonomik Özgürlük Endekslerinin birçok türü vardır. Amaç, ülkeleri veya bölgeleri ekonomik parametrelerine göre sıralamak ve değerlendirmektir.

Kümeleme Analizi, bir araştırmada incelenen birimleri aralarındaki benzerliklerine göre belirli gruplar içinde toplayarak sınıflandırma yapmayı, birimlerin ortak özelliklerini ortaya koymayı ve bu sınıflar ile ilgili genel tanımlamalar yapmayı sağlayan bir yöntemdir. Bulanık Kümeleme Analizi, kümeler birbirinden belirgin bir şekilde ayrılmıyorsa ya da üyeliklerinde bazı birimler küme üyeliğinde kararsızsa uygun bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Çok kriterli verme yöntemleri, çok sayıda ve genellikle birbirleri ile çelişen karar kriterlerinin bulunduğu karar problemlerinin çözümlerinde kullanılmaktadır. Çok kriterli problemlerde etkili olan kriterlerin önem ağırlıklarının bulunmasından sonra alternatiflerin sıralama, seçim ve değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu yöntemlerden biri olan COPRAS (Karmaşık Oransal Değerlendirme) yöntemi; kalitatif ve kantitatif faktörleri değerlendirebilen çok kriterli bir karar verme tekniğidir.

Bu çalışmada COPRAS ve Bulanık C-Ortalamalar yöntemleri birlikte kullanılarak Avrupa ülkelerinin ekonomik özgürlükleri için endeks sıralaması yapılmıştır. 2018 ve 2019 yılları verileri ile yapılan çalışmadan elde edilen sonuçların Heritage vakfı hesaplamalarına yeni bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kümeleme Analizi, Bulanık C-Ortalama Yöntemi, Ekonomik Özgürlük, Copras

Calculation of Economic Freedom Index With Copras and Fuzzy C-Means Method

Abstract

The Economic Freedom Index is an annual index and ranking created by the Heritage Foundation and the Wall Street Journal in 1995 to measure the degree of economic freedom in world nations. There are many types of Economic Freedom Indices based on the variables that many institutes or companies have set for their research. The aim is to rank and evaluate countries or regions according to their economic parameters.

Clustering Analysis is a method that provides the classification of the units examined in a research by grouping them according to their similarities, revealing the common features of the units and making general definitions about these classes. Fuzzy Cluster Analysis appears to be an appropriate method if clusters are not distinctly separated from each other or if some units in their membership are unstable in cluster membership. Multi-criteria decision methods are used to solve decision problems where there are many and often conflicting decision criteria. After determining the importance weights of the criteria which are effective in multi-criteria problems, the alternatives are sorted, selected and

evaluated. One of these methods is COPRAS (Complex Proportional Evaluation) method; is a multi-criteria decision making technique that can evaluate qualitative and quantitative factors.

In this study, COPRAS and Fuzzy C-Means are used together to index the economic freedom of European countries. It can be said that the results obtained from the study conducted with the data of 2018 and 2019 provide a new perspective to the Heritage foundation calculations.

Key Words: Clustering Analysis, Fuzzy C-Means, Economic Freedom, Copras

GİRİŞ

Ekonomik özgürlük kavramı, ekonomi ve politika tartışmalarında sıklıkla bir araya gelen bir terimdir. Birçok alanda tanımlamaları olsa da ekonomik özgürlüğün evrensel kabul gören ortak bir tanımı yoktur. Bunun en önemli sebeplerinden biri ekonomik büyüme ve kalkınmayı etkileyen çok sayıda faktör bulunması ve özgürlük kavramının siyasal rejimlerde farklılık göstermesidir. Kavramın yaratıcılarından Heritage Vakfı sitesindeki tanıma göre Ekonomik özgürlük, her insanın kendi emeğini ve mülkünü kontrol etme temel hakkıdır. Ekonomik olarak özgür bir toplumda, bireyler istedikleri şekilde çalışmak, üretmek, tüketmek ve yatırım yapmakta özgürdürler. Ekonomik olarak özgür toplumlarda, hükümetler emek, sermaye ve malların serbestçe hareket etmesine izin verir ve özgürlüğün kendisini korumak ve korumak için gereken ölçüde ötesinde zorlama veya özgürlük kısıtlamasından kaçınır (https://www.heritage.org/index/about). Gwartney ve Lawson (2003), ekonomik özgürlüklerin temel bileşenlerini bireysel seçim, rekabet etme özgürlüğü ile kişilik ve mülkiyet haklarının korunması, olarak ifade etmişlerdir. Bir başka tanıma göre ise ekonomik özgürlük, insanların serbestçe ekonomik faaliyetlerde bulunabilmesi, kendi kaynaklarına serbestçe yön verebilmesi imkanıdır (Acar, 2010: 2). Kısaca ekonomik özgürlük, toplumda yaşayan tüm bireylerin ekonomik aktivitelerini devletin ve diğer bireylerin müdahale ve baskılarına maruz kalmadan gerçekleştirmesi ve bunun yanında bireylere mülkiyet haklarının tanındığı hak ve özgürlükler olarak özetlenebilir (Tunçsiper ve Biçen, 2014).

Ekonomik özgürlük Endeksi, ekonomik özgürlük ile çeşitli olumlu sosyal ve ekonomik hedefler arasındaki olumlu ilişkiyi belgelediği söylenebilir. Ekonomik özgürlüğün idealleri, daha sağlıklı toplumlar, daha temiz mekânlar, kişi başına daha fazla zenginlik, yüksek insani gelişme, demokrasi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile güçlü bir şekilde ilişkilidir.

Ekonomik özgürlükler gibi soyut bir kavramın ölçülebilir hale gelmesi, son dönemlerde bazı kurumların ekonomik özgürlüğün bazı içeriklerine ilişkin endeksleri yayınlamasıyla mümkün hale gelmiştir. Bu endekslerin yayınlanması ülkeler arasında ekonomik özgürlüklerin karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu sayede ekonomik özgürlüklerin ülkelerin veya bölgelerin ekonomik büyüme, refah, kalkınma gibi ekonomik büyüklükleri nasıl etkilediğine ilişkin çalışmaların da detaylandırılmasına yol açmıştır.

Ekonomik özgürlüklerin ölçümünde iki önemli endeks bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren Heritage Vakfı (Heritage Foundation) ve

Wall Street Journal tarafından ortaklaşa hazırlanan Ekonomik Özgürlükler Endeksi (IEF), diğeri ise Kanada'da faaliyet gösteren Fraser Enstitüsü tarafından hazırlanan Dünya Ekonomik Özgürlüğü Endeksi (EFW)'dir. Heritage Vakfı ve Wall Street Journal tarafından hazırlanan Ekonomik Özgürlükler Endeksi, 1995 yılından beri ekonomik özgürlük konusunda öncü olmaktadır. Her yıl itibariyle açıklanan veriler ve analiz sonuçları ile ülkelerin Dünya ve bulundukları kıta içindeki ekonomik özgürlükler sıralamaları verilmektedir.

Son yıllarda ekonomik özgürlükler konusundan birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise Avrupa ülkelerinin ekonomik özgürlükler sıralaması; sınıflandırma yöntemlerinden Bulanık C-Ortalama kümeleme yöntemi ve çok kriterli karar verme yöntemlerinden COPRAS yöntemi birlikte kullanılarak yapılmıştır. Önerilen yöntem, Heritage Vakfı'nın internet adresinden alınan 2018 ve 2019 yılları verileri kullanılarak analiz edilmiş ve sonuçlar vakfın sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

Literatürde, endeks hesaplamaları ile çalışmalara çok fazla rastlanmamaktadır. Carlsson ve Lundström (2002), büyüme için hangi ekonomik özgürlük önlemlerinin önemli olduğunu araştırmışlardır. Gwartney vd. (1999) dört temel alanda ekonomik özgürlüğü ölçen bir endeks kullanarak ekonomik özgürlüğün önemini incelemişlerdir: para ve enflasyon, ekonomik yapı, alım ile ayrımcı vergilendirme ve uluslararası ticaret. Lerman ve Yitzhaki (1984), kovaryans kullanarak Gini katsayısını hesaplamak için yeni bir töntem önermişlerdir. Harzing ve Van der Wal (2009) ekonomi ve işletme alanında dergi etkisini değerlendirmek için yeni bir veri kaynağı (Google Scholar) ve metrik (Hirsch'in H-Endeksi) hesaplaması önerilmişlerdir. Erilli (2018) çalışmasında ise Bulanık C-Ortalamalar yardımıyla ekonomik özgürlük endeks hesaplaması önermiştir.

MATERYAL ve METOD

Bu çalışmada ekonomik özgürlük sıralamasında kullanılmak üzere iki yöntem kullanılmıştır: Sınıflandırma çalışmalarında sıklıkla kullanılan kümeleme analizi yöntemlerinden Bulanık C-Ortalamalar yöntemi ve çok kriterli karar verme yöntemlerinden COPRAS yöntemi.

Kümeleme Analizi

Kümeleme Analizi, bir araştırmada incelenen birimleri aralarındaki benzerliklerine göre belirli gruplar içinde toplayarak sınıflandırma yapmayı, birimlerin ortak özelliklerini ortaya koymayı ve bu sınıflar ile ilgili genel tanımlamalar yapmayı sağlayan bir yöntemdir. Burada amaç; gruplanmamış verileri benzerliklerine göre sınıflandırmak ve araştırmacıya uygun, işe yarar özetleyici bilgiler elde etmede yardımcı olmaktır (Tatlıdil, 2002). Buna göre veriler arasındaki benzerlikler dikkate alınarak benzer verileri aynı grupta veya kümede toplanmasını sağlamak, kümeleme analizinin temel işlevidir diyebiliriz. Kümeleme Analizi, önceden belirlenen seçme kriterine göre birbirine çok benzeyen birey ya da nesneleri aynı küme içinde sınıflandırır. Analizin sonucunda oluşan kümelerin kendi içindeki homojenliği yüksek ve kümeler arası heterojenliği düşük olacaktır (Oliveira ve Pedrycz, 2007). Sonuç olarak; Kümeleme Analizi, veri matrisinde yer alan ve doğal gruplamaları kesin olarak bilinmeyen

bireyleri veya değişkenleri birbirleri ile benzer olan alt kümelere ayırmaya yardımcı olan yöntemler topluluğudur.

Bulanık kümelerin kümelemede kullanımı ilk kez Bellman vd. (1966) çalışmasında önerilmiştir. Bulanık Kümeleme; verileri kümelemek için bulanık teknikler kullanırlar ve bu tekniklerde bir nesne birden fazla kümeye sınıflandırılabilir. Bu tip algoritmalar gerçek sayıların belirsizliğini ele aldığından, günlük yaşamın tecrübelerine uygun kümeleme şekillerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Bu yaklaşımda, kümeler birbirinden belirgin bir şekilde ayrılmıyorsa ya da üyeliklerinde bazı birimler küme üyeliğinde karasızsa uygun bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Bulanık Kümeler kümedeki birimin üyeliği olarak tanımlanan 0 ile 1 arasındaki her birimi belirleyen fonksiyonlardır. Birbirine çok benzeyen birimler aynı kümede yüksek üyelik derecesine göre yer alırlar. Literatürde en çok kullanılan bulanık kümeleme yöntemleri ise Bulanık C-Ortalamalar, Gustafson-Kessel ve Gath-Geva yöntemleridir. Bu çalışmada Bulanık C-Ortalamalar kullanıldığından burada kısaca bu yöntem tanıtılacaktır.

Bulanık C-Ortalamalar Yöntemi (BCO)

Bulanık C-Ortalamalar algoritması, amaç fonksiyonuna dayanan bütün kümeleme tekniklerinin temelini oluşturmaktadır. Bezdek (1974) tarafından geliştirilmiştir. BCO algoritması sonuçlandığında, p boyutlu uzaydaki noktalar küresel bir şekil halini alır. Bu kümelerin yaklaşık olarak aynı boyutta olduğu varsayılır. Her bir kümeyi, küme merkezleri temsil eder ve bunlara prototip denir. Uzaklık ölçüsü olarak veriler ile küme merkezi arasındaki Öklid uzaklığını kullanır. BCO yöntemi için amaç fonksiyonu Eşitlik.1'de verildiği gibi hesaplanır:

$$J(u,v)=\sum_{j=1}^{n}\sum_{t=1}^{c}u_{jk}^{m}\left\|x_{ji}-v_{jk}\right\|^{2} \qquad (1)$$

Bu fonksiyon en küçük kareler fonksiyonudur. n parametresi gözlem sayısını, c ise küme sayısını gösterir. u_{jk}^{m} ise t. kümedeki x_{ji}'nin üyeliği, $J(u,v)$ değeri ise tüm ağırlıklandırılmış hata karelerinin toplamının bir ölçüsüdür. Eğer $J(u,v)$ fonksiyonu c'nin her değeri için minimize edilecek olursa, diğer bir deyişle v_{jk}'lere göre 1. dereceden türevi alınıp 0'a eşitlenirse BCO Algoritmasının prototipi şu şekilde olmaktadır:

$$v_{jk}=\sum_{j=1}^{n}u_{jk}^{m}x_{ik} \Big/ \sum_{j=1}^{n}u_{jk}^{m} \qquad (2)$$

Eşitlik.2'de verilen m değeri bulanıklık indeksi, U üyelik derecesi matrisini göstermektedir. Bu değerlerden yararlanarak üyelik derecesi matrisi Eşitlik.4'te verilen şekilde hesaplanır (Sintas vd., 1999):

$$u_{ik} = \left[\sum_{j=1}^{c} \left(\frac{d_{ji}}{d_{jk}} \right)^{\frac{2}{m-1}} \right]^{-1} \quad (3)$$

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi

Sosyal bilimlerde ve diğer bilim dallarında karşılaşılan pek çok karar problemi çok kriterli bir yapıya sahiptir. Problemlerdeki karar kriterlerinin fayda ya da maliyet nitelikli olması nedeniyle kriterlerin, problemin çözüm sürecinde çeliştikleri görülmektedir. Çok kriterli karar problemlerinin çözümünde yararlanılan çok kriterli karar verme yöntemlerinden birisi de COPRAS (Complex Proportional Assessment) yöntemidir.

COPRAS Yöntemi

COPRAS yöntemi 1996 yılında Zavadskas ve Kaklauskas tarafından geliştirilmiştir (Özbek, 2017:243). Karmaşık oransal değerlendirme olarak adlandırılan yöntem nicel ve nitel kriteleri dikkate alarak değerlendirebilmektedir. COPRAS yöntemi karar probleminde bulunan kriterlerin fayda ve maliyet niteliklerini dikkate alarak karar sürecine katmaktadır (Yazdani vd., 2017: 3732). COPRAS yöntemi matematiksel yapısının anlaşılması ve uygulanması kolay bir yöntemdir. COPRAS yöntemi çok kriterli karar problemlerinin çözümünde kriter ağırlıklandırılmasında kullanılmayan ancak alternatiflerin değerlendirilmesi ve sıralandırılmasında yararlanılan bir yöntemdir. Yöntemin işlem adımları aşağıdaki gibi verilir:

i. Karar matrisinin oluşturulması: Karar matrisi satırlarında karar alternatiflerinin ve sütunlarında karar kriterleri ya da olay ve durumları gösteren bir matristir.

$$A = \begin{array}{c} \\ A_1 \\ A_2 \\ \vdots \\ A_n \end{array} \begin{array}{c} \begin{array}{cccc} C_1 & C_2 & \cdots & C_n \end{array} \\ \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1j} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2j} \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ x_{i1} & x_{i2} & \cdots & x_{ij} \end{bmatrix} \end{array} \quad (4)$$

ii. Karar matrisinin normalize edilmesi: Karar matrisi aşağıdaki formül ile normalize edilmektedir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}}, \quad i = 1,...,m; \; j = 1,...,n \quad (5)$$

iii. Ağırlıklandırılmış karar matrisinin hesaplanması:

$$v_{ij} = w_i \times r_{ij} \quad (6)$$

$\sum_{i=1}^{n} w_i = 1$ kriter ağırlıklarının toplamı 1' eşit olmak durumundadır.

iv. Ağırlıklı indekslerin hesaplanması: Maliyet nitelikli kriterlerin değerleri ne kadar düşük olursa amaca katkısı artmakta, fayda nitelikli kriterlerin ise değerleri ne kadar yüksek olursa

amaca katkısı artmaktadır. Bunun için hesaplanan maliyet nitelikli kriterlerin S_{-j} toplamlarının küçük fayda nitelikli kriterlerin S_{+j} toplamlarının yüksek olması gereklidir (Özbek, 2017:246).

$$S_{+j}=\sum_{j=1}^{m} v_{+ij} \quad , \quad S_{-j}=\sum_{j=1}^{n} v_{-ij} \quad ; \quad i=1,...,m;\ j=1,...,n \tag{7}$$

v. Alternatiflerin göreceli önem derecelerinin bulunması: Alternatiflerin göreceli önemlerinin Q_j bulunmasında aşağıdaki formülden yararlanılır.

$$Q_j = S_{+j} \frac{S_{-\min} \sum_{j=1}^{n} S_{-j}}{S_{-j} \sum_{j=1}^{n} \frac{S_{-\min}}{S_{-j}}} \quad , \quad j=1,...,n \tag{8}$$

vi. Alternatiflerin fayda derecelerinin belirlenmesi: Alternatiflerin göreceli önem değerlerinden yararlanarak fayda dereceleri elde edilir.

$$U_j = \frac{Q_j}{Q_{Maksimum}} \times 100 \tag{9}$$

UYGULAMA

Uygulamada Heritage Vakfı'nın internet adresinde yayınlanan ekonomik özgürlük verileri kullanılarak 44 Avrupa ülkesinin endeks sıralaması BCO ve COPRAS yöntemleri ile birlikte yapılmıştır. Analizlerde MATLAB.2009.b ve Microsoft Excel paket programları kullanılmıştır.

Endeks sıralaması için ilk önce Bulanık C-Ortalamalar yöntemi ile ülkelerin küme üyelik dereceleri belirlenmiştir. Uygun küme sayısına göre belirlenen küme sayısı için her ülkenin küme üyelik dereceleri hesaplanmış ve bunların çarpımları bulunmuştur. Bulunan değerlerin toplam değerine oranları hesaplanarak, her değişken için 0 ile 1 aralığında katsayıları elde edilmiştir. Bu katsayılar COPRAS yöntemi hesaplamasında ülkelerin üyelik derecelerini bulmada kullanılmıştır. Çalışmada Heritage vakfı tarafından tanımlanan 26 değişkenden 20'si kullanılmış ve değişkenlerin tanımları Tablo.1'de verilmiştir (heritage.org/index/download).

Tablo.1 Çalışmada kullanılan değişkenler

Mülkiyet hakları	Yatırım Özgürlüğü
Yargı Etkinliği	Finansal özgürlük
Hükümet Bütünlüğü	Gelir vergisi oranı (%)
Vergi yükü	GSYİH Harcama (%)
Harcama	Nüfus (Milyon)
Mali Sağlık	Kişi Başı Milli Gelir
İş Özgürlüğü	GSYİH Büyüme Hızı (%)
Emek Özgürlüğü	İşsizlik (%)
Parasal Özgürlük	Enflasyon (%)

Ticaret Özgürlüğü	Kamu Borcu (GSYİH %'si)

İlk olarak 2018 yılına ait veriler için BCO ve COPRAS yöntemleri uygulanmıştır. Tablo.2'de Heritage vakfı sonucuna göre ilk 15 ülke ve bunlara karşılık gelen COPRAS sonuçları verilmiştir. Heritage sonuçlarına göre İsviçre ilk sırada yer alırken, COPRAS sonuçlarına göre Almanya ilk sırada yer almıştır. Türkiye; Heritage'e göre 28. sırada, COPRAS'a göre 23. sırada yer almıştır.

Tablo.2 2018 yılına ait ilk 15 ülke için Heritage ve COPRAS sonuçları

Ülkeler	Heritage	COPRAS
İsviçre	1	6
İrlanda	2	9
Estonya	3	13
İngiltere	4	2
İzlanda	5	15
Danimarka	6	7
Lüksemburg	7	14
İsveç	8	4
Gürcistan	9	18
Hollanda	10	3
Litvanya	11	24
Norveç	12	5
Çekya	13	17
Almanya	14	1
Finlandiya	15	8

İkinci olarak 2019 yılına ait veriler için BCO ve COPRAS yöntemleri uygulanmıştır. Tablo.3'de Heritage vakfı sonucuna göre ilk 15 ülke ve bunlara karşılık gelen COPRAS sonuçları verilmiştir. Heritage sonuçlarına göre İsviçre ilk sırada yer alırken, COPRAS sonuçlarına göre Finlandiya ilk sırada yer almıştır. Türkiye; Heritage'e göre 33. sırada, COPRAS'a göre 24. sırada yer almıştır.

Tablo.3 2019 yılına ait ilk 15 ülke için Heritage ve COPRAS sonuçları

Ülkeler	Heritage	COPRAS
İsviçre	1	8
İrlanda	2	4
İngiltere	3	2
İzlanda	4	12
Hollanda	5	6
Danimarka	6	5
Estonya	7	10
Gürcistan	8	16
Lüksemburg	9	9
İsveç	10	3
Finlandiya	11	1
Litvanya	12	18

Çekya	13	20
Almanya	14	11
Norveç	15	7

Son olarak 2 yöntem arasındaki korelasyon değerlerine bakılmıştır. Buna göre 2018 yılı için iki sıralama arasındaki Spearman sıra korelasyon değeri 0,71 iken, 2019 yılı için bu değer 0,84 bulunmuştur. 2019 yılı için bulunan korelasyon değeri yüksek çıkmıştır. Her iki değer de 0,05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bugün, insanlık tarihinin en varlıklı zamanında yaşıyoruz. Yoksulluk, hastalık ve cehalet, büyük ölçüde ekonomik özgürlüğün ilerlemesi nedeniyle dünya çapında geri çekiliyor. Bir ülkede milli gelir artışının yüksek oluşu o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılabilmesi için yeterli değildir. Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözülemediğinin görülmesi; ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkinin daha iyi kurulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Ekonomik özgürlük daha fazla refah getirir. Ekonomik özgürlük Endeksi, ekonomik özgürlük ile çeşitli olumlu sosyal ve ekonomik hedefler arasındaki olumlu ilişkiyi belgelemektedir. Ekonomik özgürlüğün idealleri, daha sağlıklı toplumlar, daha temiz ortamlar, kişi başına daha fazla zenginlik, İnsani Gelişme, demokrasi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Ekonomik özgürlüklerin hesaplanabilmesi için önerilen yöntemlerden biri de Ekonomik Özgürlük endeksidir.

Ekonomik özgürlük Endeksi, her bireyin ekonomik özgürlüğün olumlu faydalarına ulaşmada eşit derecede önemli olduğunu düşünmektedir. Her özgürlük, ülke puanlarının belirlenmesinde eşit olarak ağırlıklandırılır. Ekonomik reformları düşünen ülkeler, en düşük puanı aldıkları faktörlerde ekonomik performansı artırmak için önemli fırsatlar bulabilirler. Bu faktörler, ekonomik büyüme ve refah üzerinde önemli bağlayıcı kısıtlamalara işaret edebilir.

Ekonomik özgürlük konusunda Heritage vakfı, Fraser enstitüsü gibi bağımsız kuruluşlar yıllardır endeks hesaplamalarında bulunmaktadırlar. Bu çalışmada Ekonomik özgürlük hesaplaması için yeni bir karma yöntem önerilmiştir. Bulanık C-Ortalamalar ve COPRAS yönteminin birlikte kullanıldığı endeks ile Ekonomik özgürlük hesaplaması yapılmıştır. Bağımsız kuruluşların hesaplama yöntemlerine alternatif olarak, kullanılan değişkenlerin hesaplama içindeki ağırlıklarını dikkate alan bu yöntem ile bazı değişkenlerin endeks hesaplama içindeki etkisi öne çıkarılmıştır. Böylece değişkenler arası önem farkı da vurgulanmıştır.

Farklı hesaplama yolları ile elde edilen endeks hesaplamaları, araştırıcılara farklı bakış açıları getirmekte ve yorum açısından daha zengin sonuçlar sunabilmektedir. Bu tarz çalışmaların artması ile araştırılan konuların detaylandırılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada da hedeflenen sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir.

Kaynakça

Acar, M. (2010), "Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah", Bilig, 53, 1-28.

Bellman, R., Kalaba, R. and Zadeh, L. (1966). Abstraction and pattern classification. J. Math. Anal. Appl., 13, p:1-7.

Bezdek, J.C. (1974), Cluster validity with fuzzy sets, J. Cybernetics 3, 58-73

Carlsson, F. ve Lundström, S. (2002) Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects, Public Choice, 112, pp. 335-344.

Erilli, N.A. (2018). Economic Freedom Index Calculation Using FCM. Alphanumeric journal, v.6-1, 93-115.

Gwartney, J.G., Lawson, R.A. ve Holcombe R.G. (1999) Economic Freedom and the Environment for Economic Growth, Journal of Institutional and Theoretical Economics, vol. 155, No. 4, pp. 643-663.

Gwartney, J. ve Lawson, R. (2003). The concept and measurement of economic freedom. European Journal of Political Economy, vol. 19, issue 3, 405-430.

Harzing, A.W. ve Van der Wal, R. (2009) A Google Scholar h-index for journals: An alternative metric to measure journal impact in economics and business. Journal of Asso. for Information Science and Technology, vol. 60, issue 1, p.41-46.

Lerman, R.I. ve Yitzhaki, S. (1984). A note on the calculation and interpretation of the Gini index. Economics Letters, Volume 15, Issues 3–4, Pages 363-368.

Oliveira, J.V., and Pedrycz, W. (2007), Advances In Fuzzy Clustering and Its Applications, John Wiley &Sons Inc. Pub.,West Sussex, England.

Özbek, A. (2017). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Excel ile Problem Çözümü. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Sintas, A.F., Cadenas, J.M. and Martin, F. (1999), Membership functions in the Fuzzy c-Means Algorithm, Fuzzy Sets and Systems, 101.

Tatlıdil, H. (2002). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Akademi Matbaası, Ankara.

Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö.F. (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ağustos, 9(2), 25- 45.

Yazdani, M., Chatterjee, P., Zavadskas, E. K., & Zolfani, S. H. (2017). Integrated QFD-MCDM framework for green supplier selection. Journal of Cleaner Production, 142, 3728-3740.

İnternet Kaynakları

https://www.heritage.org/index/about (Erişim tarihi: 10.12.2019)

https://www.heritage.org/index/download (Erişim tarihi: 08.12.2019)

TÜRKİYE GİRİŞİMCİ VE YENİLİKÇİ ÜNİVERSİTELER ENDEKSİNİN GUSTAFSON-KESSEL YÖNTEMİ İLE HESAPLANMASI

Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Ekonometri Bölümü

Özet

TÜBİTAK tarafından hazırlanan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi, 2012 yılından beri her yıl yayınlanmaktadır. Amaç; üniversitelerde yenilikçiliğin ve girişimciliğin tetiklenmesi ve politika araçlarının geliştirilmesidir. Endeks, üniversiteleri girişimcilik ve yenilikçilik performanslarına göre sıralayarak, üniversiteler arası girişimcilik ve yenilikçilik odaklı rekabetin artmasına ve girişimcilik ekosisteminin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Sınıflama çalışmalarında amaç grupları belirli özelliklerine göre bir araya getirmektir. Kümeleme Analizi bir araştırmada incelenen birimleri aralarındaki benzerliklerine göre belirli gruplar içinde toplayarak sınıflandırma yapmayı, birimlerin ortak özelliklerini ortaya koymayı ve bu sınıflar ile ilgili genel tanımlamalar yapmayı sağlayan bir yöntemdir. Bulanık Kümeleme Analizi yöntemlerinden Gustafson-Kessel algoritması, diğer bulanık yöntemlerinde olduğu gibi küresel kümeler yerine elips benzeri kümeleri teşhis etmek için geliştirilen bulanık bir kümeleme algoritmasıdır. Bu yöntemde Öklid uzaklığı yerine Mahalanobis uzaklığı kullanılmaktadır.

Bu çalışmada TÜBİTAK tarafından hazırlanan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi verileri kullanılarak, Türkiye'deki üniversitelerin girişimci ve yenilikçi sıralaması bulanık kümeleme analizi ile yapılmıştır. 2012-2018 yılları arasındaki veriler ile hazırlanan endeks hesaplaması sonucuna göre 2019 üniversiteler sıralaması oluşturulmuştur. Böylece farklı analiz teknikleri ile elde edilen sonuçlar yardımıyla, üniversitelerin mevcut durumlarına farklı değerlendirmeler getirmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulanık Kümeleme, Endeks, Girişimci Üniversite, Yenilikçi Üniversite

The Index Calculation with Gustafson Kessel for Entrepreneur and Innovative Universities for Turkey

Abstract

The Entrepreneurial and Innovative University Index prepared by TÜBİTAK has been published every year since 2012. Goal; to stimulate innovation and entrepreneurship in universities and to develop policy tools. By ranking universities according to their entrepreneurship and innovation performances, the index contributes to the increase in competition between universities and entrepreneurship and innovation, and the development of entrepreneurship ecosystem.

The aim of the classification studies is to bring the groups together according to their specific characteristics. Clustering Analysis is a method that provides the classification of the units examined in a research by grouping them according to their similarities, revealing the common properties of the units and making general definitions about these classes. Gustafson-Kessel algorithm, which is one of the fuzzy clustering analysis methods, is a fuzzy clustering algorithm developed to identify ellipse-like clusters instead of spherical clusters as in other fuzzy methods. In this method Mahalanobis distance is used instead of Euclidean distance.

In this study, using data Entrepreneurial and Innovative University Index prepared by TUBITAK, entrepreneurial and innovative ranking of universities in Turkey are made with fuzzy clustering analysis. According to the results of the index calculation prepared with the data between 2012-2018, 2019 universities rankings were formed. Thus, with the help of the results obtained with different analysis techniques, it is aimed to bring different evaluations to the current situation of the universities.

Key Words: Fuzzy Clustering, Index, Entrepreneur University, Innovative University

GİRİŞ

TÜBİTAK tarafından hazırlanan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi, 2012 yılından itibaren yayınlanmaya başlamış ve üniversitelerde yenilikçiliğin ve girişimciliğin tetiklenmesi ve politika araçlarının geliştirilmesine öncülük etmeyi hedefleyen bir endeks hesaplamasıdır. Amaç üniversiteler arası girişimcilik ve yenilikçilik odaklı rekabeti artırıp, girişimcilik ekosistemini geliştirmektir. Girişimcilik ruhunun ve yenilikçilik kültürünün gelişmesinde üniversitelerin en önemli basamak olduğu söylenebilir. Endeks kapsamında her yıl ülkemizin en girişimci ve yenilikçi 50 üniversitesi sıralanmaktadır. Böylece üniversiteler arasındaki girişimci ve yenilikçi odaklı rekabet artırılabilir, üniversitelerin yıllar itibariyle yenilikçi performansları ölçülebilir ve girişimciliğin gelişmesine destek olunması planlanmaktadır. 2019 yılı itibariyle 129 devlet, 73 vakıf ve 5 vakıf MYO olmak üzere 207 üniversitenin bulunduğu ülkemizde, ilk 50 üniversite arasında girmenin prestijli olduğu muhakkaktır.

Girişimcilik en dar tanımıyla, yaratıcı insan faaliyeti olup, bir örgütü kurma ve bu örgütü faaliyete geçirme süreci olarak tanımlanabilir (Timmons, 2004:5). Bir başka tanıma göre girişimcilik; işle ilgili fırsatları tanıma, bu fırsatları değerlendirmek için uygun bir risk yönetimini gerçekleştirme ve iletişim ve yönetim becerilerini kullanarak sonuçta değer yaratma sürecidir (Kao, 1989:91). Özellikle hızlı büyüyen işletmelerin büyüme aşamalarında, bu işletmelerin girişimcilerinin yenilikçi olmaları ve fikir düzeyindeki yenilikleri aktif hale getirmeleri büyük rol oynamaktadır (İrmiş ve Özdemir, 2011). Girişimcinin, beklenmeyen durumlarda ortaya çıkan problemleri çözme yeteneğinin yenilikçiliğiyle ilgili olması, girişimci ve girişimcilik tanımlarında yenilikçiliği kritik bir özellik yapmaktadır. Çünkü yenilikçilik, sadece girişimciliğin değil, tüm işletme risklerinin başarı ile sonuçlandırılmasında önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir (Özkan vd., 2003:17). Üniversitelerde girişimcilik ise üniversitelerin yeni gelişmelere, yeni teknolojilere ne kadar hızlı uyum sağladığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Üniversitelerin sanayii ile işbirliği içinde olmaları ve bunun sonucunda yerel veya ulusal ekonomilere katkıları da endeks hesaplamasında en önemli çıktı olarak değerlendirilmektedir. Böylece fikri mülkiyetin, araştırma yetkinliği üzerindeki etkileri ve üniversitelerin modern anlamda ticarileşme yapıları da anlaşılabilmektedir. Her yıl yapılan endeks sıralamaları, üniversitelerin mevcut durumlarını değerlendirerek daha iyiye gitmelerine yardımcı bir kaynak olmaktadır.

Endeks içerisinde üniversitelerin sıralanması için kullanılan 23 adet gösterge bulunmaktadır ve 5 boyut altında toplanmıştır: Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği, Fikri Mülkiyet Havuzu, İşbirliği ve Etkileşim, Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü, Ekonomik Katkı ve Ticarileşme. Sıralamanın yapıldığı bu endeks yardımıyla üniversitelerde yapılacak olan girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Endeks oluşturulurken, üniversitelerin yalnızca girişimcilik ve yenilikçilik performansları dikkate alınmaktadır. Öğretim üye sayısı 50'nin üzerinde olan 164 üniversitelerden toplanan 1 milyon hücrelik veri seti 9 aylık bir çalışmayla değerlendirilir. TÜBİTAK öncülüğünde yürütülen bu

çalışmaya 247 kurum katkılarını sunmaktadır. Endeks kapsamında kullanılan 5 ana değişken ile 23 gösterge Tablo.1'de verilmiştir.

Tablo.1 Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi bileşenleri

Bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği (btay) (%20)	Bilimsel yayın sayısı
	Atıf sayısı
	Proje sayısı
	Projelerden elde edilen fon tutarı
	Ulusal ve uluslararası bilim ödülü sayısı
	Doktora mezun sayısı
Fikri mülkiyet havuzu (fmh) (%15)	Patent başvuru sayısı
	Patent belge sayısı
	Faydalı model / endüstriyel tasarım belge sayısı
	Uluslararası patent başvuru sayısı
İşbirliği ve etkileşim (ie) (%25)	Sanayi işbirliğiyle yapılan proje sayısı
	Sanayi işbirliğiyle yapılan projelerden elde edilen fon tutarı
	Uluslararası işbirliğiyle yapılan proje sayısı
	Uluslararası işbirliğiyle yapılan projelerden elde edilen fon tutarı
	Dolaşımdaki öğretim elemanı / öğrenci sayısı
Ekonomik katkı ve ticarileşme (ekt) (%25)	Akademisyen firma sayısı
	Öğrenci / mezun firma sayısı
	Akademisyen firmalarında istihdam edilen kişi sayısı
	Lisanslanan patent / faydalı model / endüstriyel tasarım sayısı

Kaynak: https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/289/gyue_ilk50.pdf

Burada şunu belirtmekte de fayda vardır. Herhangi bir üniversitenin göreceli sıralaması -ya da listede hiç görünüp görünmediği- araştırmacılarının önemli işler yapıp yapmadıkları konusundaki son söz değildir. Sıralama, girişimciliği kurumsal düzeyde ölçer, ancak listede yer almama bir kurumun girişimci ve yenilik yapmakta başarısız olduğunu göstermez; Bir üniversite genel girişimcilik için düşük sıralamada olabilir, ancak hala dünyanın en iyi yüksek enerjili fizik laboratuvarlarından birini işletiyor da olabilir. Türkiye'deki üniversitelerin tümü özgün araştırmalar yapmakta, faydalı teknolojiler yaratmakta ve ulusal ekonomiyi teşvik etmektedirler.

Literatürde girişimci ve yenilikçi üniversiteler üzerine birçok araştırma bulunmaktadır. Er ve Yıldız (2018) Türkiye girişimci ve yenilikçi üniversitelerin faktör analizi ve ORESTE yöntemi ile incelemişlerdir. Gür vd. (2017) yenilikçi ve girişimci üniversiteler için yeni bir performans ölçüm konsepti ve ilgili bir yöntembilim sunmuşlardır. Klofsten ve Jnes-Evans (2000), üniversitelerin girişimci etkinlikler için genç araştırmacıları başlangıçtaki eğitim aşamalarında desteklemeleri gerektiğini iddia etmişlerdir. Franklin vd. (2001), akademisyenlerin, girişimcilik çabalarına sahip olmalarına rağmen, ticarileştirme faaliyetlerindeki deneyimsizlik nedeniyle girişimcilik potansiyellerini gerçekleştiremediklerini göstermiştir. Bradley vd. (2013), belirli bir zaman aralığında teknoloji transferinde mevcut olan patentlerin sayısının, tipik bir teknoloji transfer ofisinin geleneksel performans göstergesi olduğunu ancak ileriki çalışmalarda bir sınırlama olarak

kabul edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Siegel vd. (2004) çalışmalarında üniversite bilim adamlarının öncelikle, bilimsel bilgiyi toplumu tanıyarak motive olmalarını, teknoloji transfer ofisleri entelektüel bilginin korunmasından sorumlu olmalarını ve firmaların fikri mülkiyet hakları için özel haklarla ilgilenmeleri, sonucuna ulaşmışlardır.

MATERYAL ve METOD

Sınıflama çalışmalarında amaç grupları belirli özelliklerine göre bir araya getirme çalışmalarıdır. Kümeleme Analizi ise bir araştırmada incelenen birimleri aralarındaki benzerliklerine göre belirli gruplar içinde toplayarak sınıflandırma yapmayı, birimlerin ortak özelliklerini ortaya koymayı ve bu sınıflar ile ilgili genel tanımlamalar yapmayı sağlayan bir yöntemdir. Başka bir ifade ile veriler arasındaki benzerlikler dikkate alınarak benzer verileri aynı grupta veya kümede toplanmasını sağlamaktır (Tatlıdil, 2002; Kalaycı, 2005). Bulanık Kümeleme ise verileri kümelemek için bulanık teknikler kullanırlar ve bu tekniklerde bir nesne birden fazlaya kümeye sınıflandırılabilir. Bu tip algoritmalar gerçek sayıların belirsizliğini ele aldığından, günlük yaşamın tecrübelerine uygun kümeleme şekillerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Bu yaklaşımda, kümeler birbirinden belirgin bir şekilde ayrılmıyorsa ya da üyeliklerinde bazı birimler küme üyeliğinde kararsızsa uygun bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır (Naes vd, 1999). Bulanık Kümelemenin klasik kümeleme yöntemlerine göre avantajı, veri hakkında daha detaylı bilgi vermesidir. Diğer taraftan dezavantajları da vardır. Çok sayıdaki birey ve küme durumunda çok fazla çıktı olacağından, özetlemek ve bilgiyi tasnif etmek zordur. Ayrıca bulanık kümeleme algoritmaları genellikle karmaşık yapıdadırlar ve daha çok belirsizlik söz konusu olduğunda kullanılır (Şahinli, 1999). Literatürde en çok kullanılan bulanık kümeleme yöntemleri Bulanık C-Ortalamalar, Gath-Geva ve Gustafson-Kessel yöntemleridir. Bu çalışmada Gustafson-Kessel yöntemi kullanılarak Türkiye'de girişimci ve yenilikçi üniversiteler sıralaması belirlenmeye çalışılmıştır.

Gustafson-Kessel Yöntemi

Bulanık Kümeleme Analizi yöntemlerinden Gustafson-Kessel algoritması, diğer bulanık yöntemlerinde olduğu gibi küresel kümeler yerine elips benzeri kümeleri teşhis etmek için geliştirilen bulanık bir kümeleme algoritmasıdır. Bulanık C-Ortalamalar yöntemi, bu tür kümelerde iyi sonuçlar vermez. Bu yöntemde Öklid uzaklığı yerine Mahalanobis uzaklığı kullanılmaktadır. Gustafson ve Kessel (1979) tarafından tanıtılan bu yöntem Bulanık C-Ortalamalar algoritmasıyla karşılaştırıldığında, küme merkezlerine ek olarak her bir küme simetrik ve pozitif tanımlı bir A matrisine sahiptir. Bu matris her küme için $\|x\|_A = \sqrt{x^T A x}$ normuna sahiptir. Burada bu matrislerin rasgele olarak alınması, gözlem değerleri arasındaki uzaklıkların küçük olmasına sebep olabilir. Bu sebeple amaç fonksiyonunun, girişleri yaklaşık olarak sıfır olan matris tarafından minimize edilmesini önlemek için, det(A)=1 olacak şekilde sabit hacimli kümeler gerekmektedir.

Gustafson Kessel algoritması prototipi şu şekilde özetlenebilir (Balasko vd., 2005; Höppner vd., 1999):

Verilen bir X very seti için, küme sayısı $1<c<N$ olacak şekilde belirlenir. Ağırlık katsayısı $m>1$, bitirme krtirei $\varepsilon>0$ ve pozitif tanımlı norm matrisi A tanımlanır. Rasgele bir ayırma matrisi tanımlanır; $U^{(0)} \in M_{fc}$.

Aşağıdaki işlemleri $l=1,2,...$ için tekrarlanır:

Step.1: Küme merkezlerini hesapla.

$$v_i^{(l)} = \frac{\sum_{k=1}^{N} \left(\mu_{ik}^{(l-1)}\right)^m x_k}{\sum_{k=1}^{N} \left(\mu_{ik}^{(l-1)}\right)^m}, 1 \le i \le c$$

Step.2: Küme kovaryans matrislerini hesapla.

$$F_{wi}^{(l)} = \frac{\sum_{k=1}^{N} \left(\mu_{ik}^{(l-1)}\right)^m \left(x_k - v_i^{(l)}\right)\left(x_k - v_i^{(l)}\right)^T}{\sum_{k=1}^{N} \left(\mu_{ik}^{(l-1)}\right)^m}, 1 \le i \le c$$

Ölçeklendirilmiş tanımlayıcı matris ekle:

$$F_i = (1-\gamma) F_i + \gamma \left(F_0\right)^{1/n} I$$

Özdeğerler λ_{ij} ve özvektörler ϕ_{ij} bulunur ve en büyük özdeğer $\lambda_{ij,\max} = \max_j \lambda_{ij}$ ve $\lambda_{ij,\max} = \lambda_{ij} / \beta$ formülleri ile güncellenir.

Bulanık kovaryans matrisi F_i güncelle:

$$F_i = \left[\phi_{i,1} ... \phi_{i,n}\right] diag\left(\lambda_{i,1} ... \lambda_{i,n}\right) \left[\phi_{i,1} ... \phi_{i,n}\right]^{-1}$$

Step.3: Gözlem değerleri arası uzaklıkları hesapla

$$D_{ik}^2\left(x_k, v_i\right) = \left(x_k - v_i^{(l)}\right)^T \left[\left(p_i \det\left(F_i\right)\right)^{1/n} F_i^{-1}\right] \left(x_k - v_i^{(l)}\right)$$

Step.4: Üyelik derecesi matrisini güncelle

$$\mu_{ik}^{(l)} = \frac{1}{\sum_{j=1}^{c} \left(D_{ikA_i}\left(x_k, v_i\right) / D_{jk}\left(x_k, v_i\right)\right)^{2/(m-1)}}, 1 \le i \le c, 1 \le k \le N$$

$\left\|U^{(l)} - U^{(l-1)}\right\| < \varepsilon$ değeri elde edilenceye kadar yukarıda belirtilen işlemler devam ettirilir.

Küme Geçerlilik İndeksleri

Kümeleme analizindeki temel sorunlardan biri, en uygun küme sayısının belirlenmesi problemidir. Klasik kümeleme, bulanık kümeleme veya soft kümeleme yöntemlerinde bu her zaman bir problemdir. Bu sorunu çözmek için küme geçerlilik endekslerinden yararlanmak gerekmektedir. Sınıf sayısı hakkında önceden bir bilgimiz yoksa, sınıf sayısı hakkında doğru kararı vermek zordur. Küme geçerlilik endeksleri bize, en ugyun bölünmenin nasıl olacağının belirlenmesine olanak sağlayan hesaplamalardır. Literatürde, en uygun küme sayısını tespit etmek için pek çok geçerlilik endeksi vardır (Klasik kümelemede yaklaşık 10 endeks kullanılmakta, ancak bulanık kümelenmede 70'ten fazla tanıtılan endeks vardır). Bu çalışmada

Erilli vd. (2011) çalışmalarında kullandıkları Yapay Sinir Ağı (YSA) bazlı geçerlilik indeksi kullanılmıştır.

UYGULAMA

Uygulamada kullanılan 23 adet gösterge TÜBİTAK internet adresinden alınmıştır. Çalışmada ilk önce her yıl için uygun küme sayısı YSA küme geçerlilik endeksi ile ayrı ayrı hesaplanmıştır. İkinci olarak her yıl için uygun küme sayısı kadar kümeleme işlemi Gustafson-Kessel yöntemi ile yapılmıştır. Her üniversitenin küme üyelik derecelerine göre sıralamaları yıllara göre belirlenip, endeks sıralaması yapıldıktan sonra tüm sonuçların değerlendirildiği son bir sıralama daha yapılmıştır. Analizlerde Matlab.2009.b paket programı kullanılmıştır.

Tüm yıllar için ayrı ayrı yapılan YSA küme geçerlilik sonuçlarına göre 2018, 2014 ve 2012 yılları için 6 küme, 2017, 2016 ve 2015 yılları için 5 küme ve 2013 yılı için de 4 küme en uygun küme sayıları olarak bulunmuştur.

Tablo.2'de 2018 yılı için TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel analizi sonucu elde edilen Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler sıralaması ilk 10 üniversite listesi verilmiştir.

Tablo 2.2018 yılı TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel ilk 10 Üniversite

TÜBİTAK	Gustafson-Kessel
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EGE ÜNİVERSİTESİ	SABANCI ÜNİVERSİTESİ

Tablo 2'de verilen her 2 yönteme göre elde edilmiş ilk 10 üniversitenin 7'sinin ortak olduğu görülmektedir. TÜBİTAK listesine ilk 3; ODTÜ, İTÜ ve Sabancı iken Gustafson-Kessel'e göre ise Boğaziçi, ODTÜ ve İTÜ ilk 3 sırada yer al almışlardır.

Tablo.3'de 2017 yılı için TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel analizi sonucu elde edilen Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler sıralaması ilk 10 üniversite listesi verilmiştir.

Tablo 3.2017 yılı TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel ilk 10 Üniversite

TÜBİTAK	Gustafson-Kessel
SABANCI ÜNİVERSİTESİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ

İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	KOÇ ÜNİVERSİTESİ
KOÇ ÜNİVERSİTESİ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ	SABANCI ÜNİVERSİTESİ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ

Tablo 3'de verilen her 2 yönteme göre elde edilmiş ilk 10 üniversitenin 9'unun ortak olduğu görülmektedir. TÜBİTAK listesine ilk 3; Sabancı, ODTÜ ve Gebze Teknik iken Gustafson-Kessel'e göre ise Gebze Teknik, Boğaziçi ve ODTÜ ilk 3 sırada yer almışlardır.

Tablo.4'de 2016 yılı için TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel analizi sonucu elde edilen Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler sıralaması ilk 10 üniversite listesi verilmiştir.

Tablo 4. 2016 yılı TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel ilk 10 Üniversite

TÜBİTAK	**Gustafson-Kessel**
SABANCI ÜNİVERSİTESİ	İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	KOÇ ÜNİVERSİTESİ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KOÇ ÜNİVERSİTESİ	İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SABANCI ÜNİVERSİTESİ
ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

Tablo 4'de verilen her 2 yönteme göre elde edilmiş ilk 10 üniversitenin 9'unun ortak olduğu görülmektedir. TÜBİTAK listesine ilk 3; Sabancı, ODTÜ ve Bilkent iken Gustafson-Kessel'e göre ise Bilkent, Koç ve Boğaziçi ilk 3 sırada yer almışlardır.

Tablo.5'de 2016 yılı için TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel analizi sonucu elde edilen Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler sıralaması ilk 10 üniversite listesi verilmiştir.

Tablo 5. 2015 yılı TÜBİTAK ve Gustafson-Kessel ilk 10 Üniversite

TÜBİTAK	**Gustafson-Kessel**
SABANCI ÜNİVERSİTESİ	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SABANCI ÜNİVERSİTESİ
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	KOÇ ÜNİVERSİTESİ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
KOÇ ÜNİVERSİTESİ	ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ	İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Tablo 5'de verilen her 2 yönteme göre elde edilmiş ilk 10 üniversitenin 9'unun ortak olduğu görülmektedir. TÜBİTAK listesine ilk 3; Sabancı, ODTÜ ve Boğaziçi iken Gustafson-Kessel'e göre ise ODTÜ, Sabancı ve Koç ilk 3 sırada yer almışlardır.

Yukarıdaki sonuçlara benzer olarak 2012-2018 yılları arası yapılan Gustafson-Kessel yöntemi ile yapılan analizler ile TÜBİTAK sonuçları arasındaki korelasyon değerleri ölçülerek, aralarındaki benzerlik oranları araştırılmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. 2012-2018 dönemi için TÜBİTAK-Gustafson-Kessel sonuçları korelasyon değerleri

Yıl	Korelasyon Değeri
2012	0,81
2013	0,76
2014	0,80
2015	0,87
2016	0,77
2017	0,74
2018	0,89

Tablodaki değerlere bakıldığında en yüksek korelasyon katsayısının 0,89 ile 2018 yılına ait olduğu görülmektedir. Ortalama korelasyon değerinin 0,81 olduğu sonuçlar için oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Ayrıca Tablo.6'da hesaplanan tüm değerler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,01$).

Çalışmada son olarak 2012-2018 yılları arası Gustafson-Kessel kümeleme analizi sonuçlarından yola çıkarak 2019 yılı ilk 10 üniversite tahmin sonuçları Tablo.7'de verilmiştir.

Tablo.7 Gustafson-Kessel yöntemine göre 2019 ilk 10 üniversite tahmin sonuçları

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KOÇ ÜNİVERSİTESİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ
ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ
İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

Tablo.7'deki sonuçlara göre ODTÜ, Boğaziçi ve Bilkent üniversitelerinin 2019 yılında ilk 3'de yer alacakları tahmin edilmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Endeksler; birden fazla değişkenin dahil edildiği ve bu değişkenlerin hareketlerinin oransal değişkenini ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Endeksler yararlıdır çünkü verileri basitleştirerek özetlemeye ve karşılaştırmaya izin verirler. Bu çalışmada da TÜBİTAK tarafından her yıl hazırlanan ve yayınlanan Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler Sıralamasına

alternatif olarak bulanık kümeleme yöntemlerinden Gustafson-Kessel yöntemi kullanılarak oluşturulan endeks hesaplaması tanıtılmıştır. 2012-2018 dönemi verileri kullanarak yapılan analizlerde, sonuçlar TÜBİTAK sonuçları ile karşılaştırılmış ve korelasyon katsayıları bakımından aralarında anlamlı ve yüksek ilişki bulunmuştur. Tüm sonuçlardan elde edilen katsayılar yardımıyla da 2019 yılı ilk 10 üniversite sıralaması tahmin edilmiştir.

Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler sıralaması, TÜBİTAK tarafından ülkemizdeki üniversitelerin girişimcilik ve yenilikçilik odaklı rekabetlerinin artmasına ve girişimcilik ruhunun gelişmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmaktadır. TÜBİTAK harici yapılacak çalışmalar ile de gerek üniversitelerin farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmelerine gerekse mevcut hesaplamalardaki eksiklik/farklılık konularına eleştirisel bir bakış açısı katarak yardımcı olmaktır. İleriki çalışmalarda çok kriterli karar verme yöntemlerinden, farklı sınıflama tekniklerinden veya makine öğrenmesi algoritmalarından yararlanılarak yeni endeks hesaplamaları yapılabilir.

Kaynakça

Balasko, B., Abonyi, J. ve Feil, B. (2005). Fuzzy Clustering and Data Analysis Toolbox, Univ. of Veszprem, Hungary.

Bradley, S.R., Hayter, C.S. ve Link, A. (2013). Models and methods of university technologytransfer. Found. Trends Entrep. 9 (6).

Er, F. ve Yıldız, E. (2018). Türkiye Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2016 ve 2017 Sonuçlarının ORESTE ve Faktör Analizi ile İncelenmesi. Alphanumeric Journal, vol. 6-2, 293-310.

Erilli, N.A., Yolcu, U., Eğrioğlu, E., Aladağ, Ç.H. ve Öner, Y. (2011). Determining the Most Proper Number of Cluster in Fuzzy Clustering by Artificial Neural Networks, Expert Systems with Applications, 38, pp. 2248-2252.

Franklin, S.J., Wright, M. ve Lockett, A., (2001). Academic and surrogate entrepreneurs in uni-versity spin-out companies. J. Technol. Transf. 26 (1–2), 127–141.

Gustafson, D.E. ve Kessel, W.C. (1979), Fuzzy Clustering with a Fuzzy Covariance Matrix, IEEE CDC San Diego, 761-766.

Gür, U., Oylumlu, İ.S. ve Kunday, Ö. (2017). Critical assessment of entrepreneurial and innovative universities indexof Turkey: Future directions. Technological Forecasting & Social Change, 123:161-168.

Höppner, F., Klawonn, F., Rudolf, K. ve Runkler, T. (1999). Fuzzy Cluster Analysis, Wiley&Sons Pub., USA.

İrmiş, A. ve Özdemir, L. (2011). Girişimcilik ve Yenilik İlişkisi. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9:1, 137-161.

Kalaycı Ş. (2005). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayıncılık, Ankara.

Kao, J. (1989), Entrepreneurship, Creativity & Organization, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

Klofsten, M. ve Jones-Evans, D. (2000).Comparing academic entrepreneurship in Europe–thecase of Sweden and Ireland. Small Bus. Econ. 14 (4), 299–309

Naes T. ve Mevik T.H. (1999). The Flexibility of Fuzzy Clustering Illustred By Examples, Journal Of Chemo Metrics.

Özkan, Ş., Gündoğdu, F. Emsen Ö.S., Aksu H., Başar, S. (2003). KOBİ'lerde Girişimcilik-Yenilikçilik, Türkiye'de Gelişmiş ve Azgelişmiş Bölge Düzeyinde Bir Analiz, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:929, İİBF Yayınları No:106, Araştırma Serisi No:90, Erzurum.

Siegel, D.S., Waldman, D.A., Atwater, L.E. ve Link, A.N. (2004). Toward a model of the effectivetransfer of scientific knowledge from academicians to practitioners: qualitative evidence from the commercialization of university technologies. J. Eng. Technol. Manag.21 (1–2), 115–142.

Şahinli F. (1999). Kümeleme Analizine Fuzzy Set Teorisi Yaklaşımı, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitiüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tatlıdil H. (2002). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Akademi Matbaası, Ankara.

Timmons, J.A. (2004), New Venture Creation, Entrepreneurship in the 1990s, McGraw Hill, Boston.

İnternet Kaynakları:

https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/289/gyue_ilk50.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/1095/2017_gyue_siralama.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2016_gyue_ilk50.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/yonetim_82611.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/yonetim_d0f26.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/yonetim_6c71d.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/yonetim_729ca.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2019)

ÜNİVERSİTE TAKIMLARINDA YER ALAN SPORCULARIN YARALANMA KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF INJURY ANXIETY LEVELS OF ATHLETES IN UNIVERSITY TEAMS

Şaban ÜNVER
Arş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi
(Sorumlu Yazar)

Emre ŞİMŞEK
Öğr. Gör. Dr. Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

İzzet İSLAMOĞLU
Arş. Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi

Hayati ARSLAN
Arş. Gör. Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Üniversite takımlarında mücadele eden farklı branşlardan sporcuların yaralanma kaygı düzeylerini incelemektir. Çalışmaya farklı üniversitelerde öğrenim gören ve üniversite takımlarında yer alan yaş ortalamaları 21,78±2,82 yıl olan toplamda 791 (321 kadın, 470 erkek) sporcu gönüllü olarak katılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Caz ve ark. (2019) tarafından uyarlanan "Spor Yaralanması Kaygı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekler müsabakaların yapıldığı yerlerde katılımcılara uygulanmıştır. Verilerin istatistiksel analizi SPSS 21 paket programı ile t-testi ve ANOVA testi kullanılarak yapılmıştır. Sporcuların spor yaralanma kaygı puanları branşlara göre karşılaştırıldığında zayıf algılanma kaygısı (ZAK), hayal kırıklığına uğratma kaygısı (HKUK), Sosyal desteği kaybetme kaygısı (SDKK), yeteneğini kaybetme kaygısı (YKK) alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilirken ($p<0,05$), acı çekme kaygısı (AÇK) ve yeniden yaralanma kaygısı (YYK) alt boyutlarında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Yaralanma kaygı puanları cinsiyete göre karşılaştırıldığında ise AÇK ve YYK alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). AÇK ve YYK alt boyutlarında kadın sporcuların puanlarının erkek sporculara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak erkek ve kadın sporcuların yaralanma kaygı düzeyleri alt boyutlarında farklılık görülse de ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu, ayrıca farklı branşlardaki sporcuların yaralanma kaygı düzeyleri arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle branşların ve cinsiyetin sporcuların kaygı düzeylerini etkilediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, Kaygı, Yaralanma, Üniversite

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the injury anxiety levels of athletes from different branches who competing in university teams. A total of 791 athletes (321 females, 470 males) participated in this study with a mean age of 21.78 ± 2.82 years who educating in different university and participated in the university teams. In this study, "Sports Injury Anxiety Scale" adapted by Caz et al. (2019) was used. The scale was applied to the participants where the competitions were held. Statistical analysis was performed using SPSS 21 package

program with t-test and ANOVA test. When the sports injury anxiety scores of the athletes were compared according to the branches, a significant difference was found in the sub-scales of perceived weakness anxiety, disappointment anxiety, anxiety of losing social support, anxiety of losing ability ($p<0.05$), while no significant difference was found in the pain anxiety and re-injury anxiety sub-scales ($p>0.05$). When injury anxiety scores were compared according to gender, it was found that there were significant differences in experiencing pain, anxiety of losing ability sub-scales ($p<0.05$). It was found that anxiety scores of female athletes were higher than male athletes in sub-scales of experiencing pain, anxiety of losing ability. As a result, although there was a difference in the sub-dimensions of injury anxiety levels of male and female athletes, it was found that the average scores were close to each other and there were differences between the injury anxiety levels of athletes in different branches. Therefore, it can be said that the branches and gender affect the anxiety levels of the athletes.

Key Words: Athlete, Anxiety, Injury, University

GİRİŞ

Sportif etkinliklere katılımın sağlıklı yaşam üzerine olumlu etkileri kabul edilen bir gerçekliktir. Bu doğrultuda toplumu oluşturan bütün bireylerin sportif etkinliklere katılması sağlıklı nesiller yetiştirilmesi açısından önemlidir. Ancak kişilerin bu sportif etkinliklere hem sağlığı korumak için katılırken hem de performans sporu yaparken sakatlanma veya yaralanma riskiyle karşı karşıya olduğu kaçınılmazdır. Spor yaralanmaları, vücudun tamamının veya bir bölgesinin, normalden fazla bir dirençle karşılaşması sonucunda, dayanıklılık sınırlarının aşılmasıyla ortaya çıkan durumları kapsar (Erol ve Karahan, 2006). Sporcularda yaralanmaya maruz kalma stresi, daha sonraki zamanlarda tekrar yaralanma kaygısı taşımalarına yol açmaktadır. Bu nedenle yaralanma veya sakatlık geçiren bir sporcu her seferinde benzer kaygıları taşımaktadır. Ancak kimi sporcular yüksek kimi sporcular ise düşük düzeyde kaygı durumu yaşamaktadırlar (Tanyeri, 2019). Spor branşı ne olursa olsun, her sporcunun aktif spor yaşamı boyunca küçük çapta ya da önemli derecelerde yaralanması söz konusudur. Dolayısıyla bu çalışma farklı üniversitelerin farklı branştaki okul takımlarında yer alan sporcuların yaralanma kaygı düzeylerini incelemek amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Grubu

Çalışmaya farklı üniversitelerde öğrenim gören ve üniversite takımlarında yer alan yaş ortalamaları 21,78±2,82 yıl olan toplamda 791 (321 kadın, 470 erkek) sporcu gönüllü olarak katılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan "demografik bilgi formu" ve Caz ve ark. (2019) tarafından uyarlanan "Spor Yaralanması Kaygı Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçek, altı alt boyut (Zayıf Algılanma Kaygısı, Acı Çekme Kaygısı, Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı, Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı, Yeteneğini Kaybetme Kaygısı, Yeniden Yaralanma Kaygısı) ve 19 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipinde olan ölçek, kesinlikle katılmıyorum 1, katılmıyorum 2, kararsızım 3, katılıyorum 4 ve kesinlikle katılıyorum 5 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekte olumsuz (ters) madde bulunmamaktadır.

İstatistik

Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Çalışmada t-testi ve One Way Anova testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Branşlara göre yaralanma kaygı düzeylerinin karşılaştırılması

Spor Yaralanma Kaygı Ölçeği Alt Boyutlar	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	f	p
Zayıf Algılanma Kaygısı	Gruplar Arası	335,363	7	47,909	4,949	**0,000*** a>g b>g c>g e>g h>g
	Gruplar İçi	7580,574	783	9,681		
	Toplam	7915,937	790			
Acı Çekme Kaygısı	Gruplar Arası	96,807	7	13,830	1,454	0,180
	Gruplar İçi	7445,183	783	9,509		
	Toplam	7541,990	790			
Hayal Kırıklığına Uğratma Kaygısı	Gruplar Arası	319,484	7	45,641	3,838	**0,000*** a>b,g e>g
	Gruplar İçi	9310,228	783	11,890		
	Toplam	9629,712	790			
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	Gruplar Arası	299,979	7	42,854	3,742	**0,001*** c>g e>g h>g
	Gruplar İçi	8966,124	783	11,451		
	Toplam	9266,104	790			
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	Gruplar Arası	192,058	7	27,437	3,111	**0,003*** e>g
	Gruplar İçi	6905,004	783	8,819		
	Toplam	7097,062	790			
Yeniden Yaralanma Kaygısı	Gruplar Arası	147,415	7	21,059	1,413	0,196
	Gruplar İçi	11666,155	783	14,899		
	Toplam	11813,570	790			

***p<0,05 (a=hentbol, b=kickboks, c=Muaythai, d=Futsal, e=Futbol, f=Kayak, g=Voleybol, h=atletizm)**

Tablo 1 de sporcuların spor yaralanma kaygı alt boyut puanları branşlara göre karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırma neticesinde *zayıf algılanma kaygısı alt boyut* puanlarında Voleybol ($\bar{x}$=4,90) ile hentbol ($\bar{x}$=6,74), Kickboks ($\bar{x}$=6,63), Muaythai ($\bar{x}$=7,12),

Futbol ($\bar{x}$=5,85) ve Atletizm ($\bar{x}$=6,35) branşları arasında, Muaythai ile kayak ($\bar{x}$=5,27) branşları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Hayal kırıklığına uğratma kaygısı alt boyut puanlarında hentbol ($\bar{x}$=8,66) ile kickboks ($\bar{x}$=6,88) ve voleybol ($\bar{x}$=6,32) branşları arasında, ayrıca futbol ($\bar{x}$=9,79) ile voleybol ($\bar{x}$=6,32) branşı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Sosyal desteği kaybetme kaygısı alt boyut puanlarında voleybol ($\bar{x}$=4,43) branşı ile muaythai ($\bar{x}$=6,23), futbol ($\bar{x}$=6,26) ve atletizm ($\bar{x}$=6,48) branşları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Yeteneğini kaybetme kaygısı alt boyut puanında ise voleybol ($\bar{x}$=6,05) ile futbol ($\bar{x}$=7,42) branşları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 2. Sporcuların spor yaralanma kaygı düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılması

Spor Yaralanma Kaygı Ölçeği Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	P
Zayıf Algılanma Kaygısı	Erkek	470	6,38	3,19	0,163
	Kadın	321	6,06	3,13	
Acı Çekme Kaygısı	Erkek	470	9,25	3,03	**0,000***
	Kadın	321	10,36	3,06	
Hayal Kırıklığına Uğrama Kaygısı	Erkek	470	7,61	3,55	0,252
	Kadın	321	7,32	3,40	
Sosyal Desteği Kaybetme Kaygısı	Erkek	470	6,06	3,43	0,060
	Kadın	321	5,59	3,40	
Yeteneğini Kaybetme Kaygısı	Erkek	470	6,95	3,07	0,349
	Kadın	321	12,62	3,77	
Yeniden Yaralanma Kaygısı	Erkek	470	11,82	3,90	**0,004***
	Kadın	321	12,62	3,77	

***p<0,05**

Tablo 2'de sporcuların spor yaralanma kaygı düzeyleri cinsiyete göre karşılaştırıldığında spor yaralanması kaygısı alt boyutlarından acı çekme kaygısı ve yeniden yaralanma kaygısı alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05). Diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma farklı üniversitelerin farklı branştaki okul takımlarında yer alan sporcuların yaralanma kaygı düzeylerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda sporcuların spor yaralanma kaygı alt boyut puanları branşlara göre karşılaştırıldığında, *zayıf algılanma kaygısı alt boyut* puanlarında Voleybol branşı ile hentbol, kickboks, muaythai, futbol ve atletizm branşları arasında, ayrıca bu alt boyutta muaythai ile kayak branşları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. *Hayal kırıklığına uğratma kaygısı alt boyut puanlarında* hentbol branşı ile kickboks ve voleybol branşları arasında, ayrıca futbol branşı ile voleybol branşı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. *Sosyal desteği kaybetme kaygısı alt boyut puanlarında* voleybol branşı ile muaythai, futbol ve atletizm branşları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. *Yeteneğini kaybetme*

kaygısı alt boyut puanında ise voleybol branşı ile futbol branşı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Diğer alt boyut *(acı çekme ve yeniden yaralanma kaygısı)* puanlarında ise branşlara göre anlamlı farklılık tespit edilmediği ortalama puanların benzer olduğu görülmüştür.

Çalışmada sporcuların spor yaralanma kaygı düzeyi alt boyut puanları cinsiyete göre karşılaştırıldığında *acı çekme kaygısı ve yeniden yaralanma kaygısı* alt boyut puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Kadın sporcuların kaygı puanlarının iki alt boyutta da erkeklerden sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ortalama puanların birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak farklı branş üniversite takımlarında yer alan sporcuların yaralanma kaygı düzeyleri branşlar arasında farklılaşmaktadır. Ayrıca erkek ve kadın sporcuların acı çekme ve yeniden yaralanma kaygı alt boyut düzeyleri birbirinden farklıdır. Kadın sporcuların yaralanma kaygı ortalama puanları erkek sporculara göre daha yüksektir. Diğer alt boyut puanlarında ortalama puanlarının birbirine yakındır. Farklı branş sporcusu olmanın ve cinsiyetin sporcuların kaygı düzeylerini etkilediği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Erol, B. ve Karahan, M. (2006). Çocuklarda spor yaralanmaları. Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci, 2(4), 89-97.

Tanyeri, L. (2019). Farklı branş sporcularında yaralanma kaygısının incelenmesi. OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13(19), 577-591. DOI: 10.26466/opus.588668

Caz, Ç., Kayhan, R.F. ve Bardakçı, S. (2019). Spor yaralanması kaygı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Spor Hekimliği Dergisi, 54(1), 52-63.

ÇOCUKLARINI YÜZME SPORUNA GÖNDEREN AİLELERİN BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE EXPECTATIONS OF FAMILIES SENDING THEIR CHILDREN TO SWIMMING SPORT

Şaban ÜNVER
Arş.Gör. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi
(Sorumlu Yazar)

Taner TUNÇ
Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, İstatistik Bölümü

Seydi Ahmet AĞAOĞLU
Prof. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Samsun'da bulunan spor kulüplerinde performans sporu olarak yüzme branşını yapan çocukların ailelerinin beklentilerinin incelemektir.

Çalışmaya, Samsunda bulunan yüzme kulüplerine lisanslı yüzme sporcusu olarak giden çocuğu bulunan 125 aile katılmıştır. Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen "kişisel bilgi formu", Pehlivan'ın (2009) çalışmasında kullanmış olduğu anket kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 21 paket programı kullanılarak yüzde frekans ve ki kare analizleri yapılmıştır. Aileler genel itibariyle 72 (%57,6) kişi kendi isteğiyle çocuğunu yüzme sporuna göndermektedir. Yine 58 (%46,4) kişi çocuğunu ikinci bir sosyal faaliyete de gönderdiği tespit edilmiştir. Ailelerden 101 (%80,8) kişinin çocuklarını yüzmeye göndermede ki fiziksel beklentisi onların sağlığını korumak ve geliştirmek olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin 74 (%59,2) kişisi yüzmeye göndermede ki sosyal beklentisi çocuklarının spor yaparak kişiliğini geliştirme ve takım ruhu kazanma beklentisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ailelerden 51 (%40,8) kişi çocuklarına yüzme sporu yaptırarak onların kendilerine olan güveni arttırma, sosyal statü kazanma ve yeni arkadaşlar edinme beklentisiyle çocuklarını yüzmeye yönlendirmektedir. Ailelerin gelecekle ilgili beklentileri incelendiğinde ise 86 (%68,8) kişi sağlıklı bir yaşam sürme, düzenli spor yapma alışkanlığı kazanma ve zararlı alışkanlıklardan kurtulma beklentisiyle çocuğunu spora gönderdiği tespit edilmiştir. Aileler, sınavlara hazırlanmanın çocuklarının ileride yüzme branşına devam edebilmesi yönünde gördükleri en büyük engel olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin beklentileri ile cinsiyet ve eğitim durumu arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Ailenin aylık geliri ile ailenin gelecek ile ilgili beklentileri arasında anlamlı ilişki vardır. Düşük gelir ile yüksek gelir arasında ilişki vardır. Düşük gelirli olan ailelerin çocuklarının sporla ilgili meslek sahibi olma beklentisi tespit edilirken; geliri yüksek olan ailelerin sağlıklı olma, düzenli spor yapma alışkanlığı ve zararlı alışkanlıklardan uzak durma beklentisi tespit edilmiştir.

Sonuç olarak aileler çocuklarının özellikle akıl ve beden sağlığını korumak için yüzme branşına yönlendirdiği söylenebilir. Ayrıca ailelerin gelir durumunun gelecek ile ilgili beklentileri etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yüzme, Beklenti, Sporcu

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the expectations of the families of children who perform swimming in sports clubs in Samsun as performance sport. 125 families whose children attended swimming clubs in Samsun as licensed swimmers participated in the study. "Personal information form" developed by the researcher and a questionnaire used in Pehlivan (2009)'s study were used in the study. SPSS 21 program was used in data analysis

and percentage frequency and chi square analyses were conducted. In general, 72 (57,6%) people were found to send their children to swimming on their own will. 58 (46,4%) people were found to send their children to a second social activity. 101 (80,8%) people stated that their physical expectation in sending their children to swimming was to protect and develop their health. 74 (59,2%) people stated that their social expectation in sending their children to swimming was to develop their children's character through sports and to make them learn team spirit. In addition, it was found that 51 (40,8%) people guided their children to swimming with the expectation that their self-confidence would increase, they would gain social status and have new friends. When families' future expectations were analyzed, it was found that 86 (68,8%) people guided their children to sports with the expectations that they would lead a healthy life, gain a habit of doing sport regularly and get rid of harmful habits. It was found that the greatest obstacle that families considered for children's continuing this sport in the future was preparing for exams. No association was found between families' expectations and their genders and educational status. A significant association was found between the family's monthly income and future expectations, with the association between low income and high income. While families with low income were found to have an expectation of their children getting a sport related profession; families with high income were found to have expectations of their children such as being healthy, doing sport regularly and staying away from harmful habits.
As a conclusion, it can be said that families guide their children to swimming especially to protect their mental and physical health. In addition, it was concluded that families' income level influenced their expectations about the future.
Key Words: Swimming, expectation, athlete

GİRİŞ

Spor, sağlıklı bir kuşağın yetiştirilmesinde ve geliştirilmesinde ana eğitim aracıdır. Bireylerin, refahı ve mutluluğu bir bakıma beden ve ruh sağlığının tam ve devamlı olmasına bağlıdır. İnsanların hayatlarını sağlıklı olarak sürdürmeleri, fizik ve ruhi gelişmelerini sağlamalarında sporun yeri büyüktür. Ayrıca, insanların gerek kendi toplumunda gerekse diğer toplumlarda ilişkilerini dostluk biçiminde devam ettirmelerinde spor uygun bir araçtır (Meral, 2010). Aileler, çocukların becerilerini geliştirme, sağlığına destek olma, kendi kendini yönetme, sorumluluk sahibi olma ve yaşamda özerk davranışlar sergileyebilme beklentisiyle çocuklarını değişik etkinliklere yönlendirmektedirler (Hutchinson ve ark. 2003). Son zamanlarda ailelerin, özellikle spor etkinliklerine çocuklarının katılmasına taraf olduğu görülmektedir. Spor bireyin sosyalleşmesinde önemli roller üstlendiği için, aileler çocuklarının daha sosyal olabilmelerine fırsat tanıyan spor olgusuna uzak kalmamaktadırlar (Çakmaklı, 2002). Dolayısıyla bu çalışmada çocuğunu yüzme sporuna gönderen ailelerin beklentileri ve çocuğun spora devam etmesinde gördükleri engellerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışmaya, Samsunda bulunan yüzme kulüplerine lisanslı yüzme sporcusu olarak giden çocuğu bulunan 125 aile katılmıştır. Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen "kişisel bilgi formu" ve Pehlivan'ın (2009) basketbol yaz spor okuluna giden çocuğu bulunan ailelere yapmış olduğu çalışmasında ki anket formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 21 paket programı kullanılarak yüzde frekans ve ki kare analizleri yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Çocuğunu yüzme sporuna göndermenizdeki etken nedir? ve çocuğunuzu başka faaliyete gönderiyor musunuz? sorularına göre tanımlayıcı istatistikler

		n	%
Çocuğunu Yüzmeye Gönderen Etken	Kendisinin İsteği	40	32,0
	Bizim İsteğimiz	72	57,6
	Beden Eğitimi Öğretmeni	13	10,4
	Toplam	125	100,0
Ailenin Çocuğunu Gönderdiği Başka Faaliyet var mı?	Evet	58	46,4
	Hayır	67	53,6
	Toplam	125	100,0

Tablo 1 incelendiğinde 72 (%57,6) kişi ailenin kendi isteğiyle çocuğunu yüzme sporuna göndermektedir. Bunun yanında 40 (%32) kişi çocuğun isteğiyle, 13 (%10,4) kişinin ise beden eğitimi ve spor öğretmeninin tavsiyesiyle yüzmeye gönderdiği tespit edilmiştir. Ayrıca çocuğunu yüzme sporundan başka faaliyete gönderiyor musunuz? sorusuna verilen cevaba göre ailelerden 58 (%46,4) kişi çocuğunu ikinci bir sosyal faaliyete gönderdiği, 67 (%53,6) kişinin ise göndermediği tespit edilmiştir.

Tablo 2. Ailelerin çocuklarını yüzme sporuna göndermesindeki beklentileri ve gördükleri engellere yönelik tanımlayıcı istatistikler

	Beklentiler	**n**	**%**
Ailenin Fiziksel Beklentisi	Sağlığı koruma ve geliştirme	101	80,8
	Fiziksel gelişim sağlama; Fiziksel güzellik elde etme; Fiziksel uygunluk	18	14,4
	Okul stresinden kurtulma; Ders yorgunluğunu atma	6	4,8
	Toplam	125	100,0
Ailenin Sosyal Beklentisi	Spor yaparak kişiliği geliştirme; Duygusal haz alma (Eğlenme); Takım ruhu kazanma (paylaşma, işbirliği ve dayanışma)	74	59,2
	Kendine olan güveni arttırma; Sosyal statü sağlama; Yeni arkadaşlar edinme	51	40,8
	Toplam	125	100,0
Ailenin Gelecekle ilgili Beklentisi	Sporla ilgili bir meslek sahibi olma isteği; Spor dalıyla ilgili yeteneğimi ortaya çıkarma	12	9,6
	İleride iyi bir sporcu olma; Katılmış olduğum spor branşını öğrenebilme	27	21,6
	Sağlıklı bir yaşam sürme; Düzenli spor yapma alışkanlığı kazanma; Zararlı alışkanlıklardan kurtulma (sigara, alkol)	86	68,8
	Toplam	125	100,0
Ailenin çocuğunu spora göndermesinde Gelecekte Gördüğü Engeller	Sınavlara hazırlık	86	68,8
	Zaman azlığı	5	4,0
	Gerekli imkânların ve havuzların eksikliği	11	8,8
	TV izleme, video ve bilgisayar oyunları	4	3,2
	Spor ortamlarının sağlıklı ve emniyetli olmayışı	2	1,6
	Spor ortamlarına ulaşım	2	1,6
	Spor malzemelerinin pahalılığı	4	3,2
	Maddi imkânsızlıklar	1	,8
	İl spor yöneticilerinin yetkin olmayışı	10	8,0
	Toplam	125	100,0

Tablo 2'de ailelerin çocuklarını yüzmeye göndermede ki fiziksel beklenti olarak ilk tercihlerine bakıldığında ailelerden 101 (%80,8) kişinin çocuklarının sağlığını korumak ve geliştirmek olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin çocuklarını yüzmeye göndermede ki sosyal beklenti olarak ilk tercihlerine bakıldığında ailelerden 74 (%59,2) kişi yüzmeye göndermede ki sosyal beklentisinin çocuklarının spor yaparak kişiliğini geliştirme ve takım ruhu kazanma beklentisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ailelerden 51 (%40,8) kişi çocuklarına yüzme sporu yaptırarak onların kendilerine olan güveni arttırma, sosyal statü kazanma ve yeni arkadaşlar edinme beklentisiyle çocuklarını yüzmeye gönderdikleri tespit edilmiştir. Ailelerin çocuklarını yüzmeye göndermede ki gelecekle ilgili beklentisi olarak ilk tercihlerine bakıldığında ailelerden 86 (%68,8) kişi sağlıklı bir yaşam sürme, düzenli spor yapma

alışkanlığı kazanma ve zararlı alışkanlıklardan kurtulma beklentisiyle çocuğunu yüzme sporuna gönderdiği tespit edilmiştir. Ailelerin çocuklarını yüzme sporuna göndermesindeki gelecekte gördüğü engellere bakıldığında ailelerin ilk tercihlerinin sınavlara hazırlık 86 (%68,8) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet ile ailenin fiziksel, sosyal, gelecekle ilgili beklentileri arasındaki ilişki

Beklentiler		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Fiziksel Beklentisi	Sağlığı koruma ve geliştirme	59_a	42_a	101
	Fiziksel gelişim sağlama; Fiziksel güzellik elde etme; Fiziksel uygunluk (uygun fiziğe sahip olma)	8_a	10_a	18
	Okul stresinden kurtulma; Ders yorgunluğunu atma	4_a	2_a	6
Toplam		71	54	125
Sosyal Beklentisi	Spor yaparak kişiliği geliştirme; Duygusal haz alma (Eğlenme); Takım ruhu kazanma (paylaşma, işbirliği ve dayanışma)	42_a	32_a	74
	Kendine olan güveni arttırma; Sosyal statü sağlama; Yeni arkadaşlar edinme	29_a	22_a	51
Toplam		71	54	125
Gelecekle ilgili Beklentisi	Sporla ilgili bir meslek sahibi olma isteği; Spor dalıyla ilgili yeteneğimi ortaya çıkarma	7_a	5_a	12
	İleride iyi bir sporcu olma; Katılmış olduğum spor branşını öğrenebilme	13_a	14_a	27
	Sağlıklı bir yaşam sürme; Düzenli spor yapma alışkanlığı kazanma; Zararlı alışkanlıklardan kurtulma (sigara, alkol)	51_a	35_a	86
Toplam		71	54	125

Tablo 3'te cinsiyet ile ailenin fiziksel, sosyal ve gelecekle ilgili beklentileri arasında ilişki tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 4. Eğitim düzeyi ile ailenin fiziksel, sosyal, gelecekle ilgili beklentileri arasındaki ilişki

Beklentiler		Eğitim Durumu		Toplam
		Lise mezunu	Lisans ve lisansüstü mezunu	
Fiziksel Beklentisi	Sağlığı koruma ve geliştirme	38_a	63_a	101
	Fiziksel gelişim sağlama; Fiziksel güzellik elde etme; Fiziksel uygunluk (uygun fiziğe sahip olma)	6_a	12_a	18
	Okul stresinden kurtulma; Ders yorgunluğunu atma	2_a	4_a	6
Toplam		46	79	125
Sosyal Beklentisi	Spor yaparak kişiliği geliştirme; Duygusal haz alma (Eğlenme); Takım ruhu kazanma (paylaşma, işbirliği ve dayanışma)	29_a	45_a	74
	Kendine olan güveni arttırma; Sosyal statü sağlama; Yeni arkadaşlar edinme	17_a	34_a	51
Toplam		46	79	125
Gelecekle ilgili Beklentisi	Sporla ilgili bir meslek sahibi olma isteği; Spor dalıyla ilgili yeteneğimi ortaya çıkarma	7_a	5_a	12
	İleride iyi bir sporcu olma; Katılmış olduğum spor branşını öğrenebilme	13_a	14_a	27
	Sağlıklı bir yaşam sürme; Düzenli spor yapma alışkanlığı kazanma; Zararlı alışkanlıklardan kurtulma (sigara, alkol)	51_a	35_a	86
Toplam		71	54	125

Tablo 4'te eğitim düzeyi ile ailenin fiziksel, sosyal ve gelecekle ilgili beklentileri arasında ilişki tespit edilmemiştir (p>0,05).

Tablo 5. Ailenin gelir düzeyi ile fiziksel, sosyal, gelecekle ilgili beklentileri arasındaki ilişki

		Aile Aylık Gelir (TL)			Toplam
		1500-3000	**300-4500**	**4501 tl ve üstü**	
Fiziksel Beklentisi	Sağlığı koruma ve geliştirme	21_a	25_a	55_a	101
	Fiziksel gelişim sağlama; Fiziksel güzellik elde etme; Fiziksel uygunluk (uygun fiziğe sahip olma)	1_a	9_a	8_a	18
	Okul stresinden kurtulma; Ders yorgunluğunu atma	1_a	1_a	4_a	6
Toplam		23	35	67	125
Sosyal Beklentisi	Spor yaparak kişiliği geliştirme; Duygusal haz alma (Eğlenme); Takım ruhu kazanma (paylaşma, işbirliği ve dayanışma)	13_a	24_a	37_a	74
	Kendine olan güveni arttırma; Sosyal statü sağlama; Yeni arkadaşlar edinme	10_a	11_a	30_a	51
Toplam		23	35	67	125
Gelecekle ilgili Beklentisi	Sporla ilgili bir meslek sahibi olma isteği; Spor dalıyla ilgili yeteneğimi ortaya çıkarma	6_a	6_a	0_b	12
	İleride iyi bir sporcu olma; Katılmış olduğum spor branşını öğrenebilme	4_a	11_a	12_a	27
	Sağlıklı bir yaşam sürme; Düzenli spor yapma alışkanlığı kazanma; Zararlı alışkanlıklardan kurtulma (sigara, alkol)	13_a	18_a	55_b	86
Toplam		23	35	67	125

Tablo 5'te ailenin gelir düzeyi ile fiziksel ve sosyal ve gelecekle ilgili beklentileri arasında ilişki tespit edilmemiştir (p>0,05). Ancak ailenin aylık geliri ile gelecekle ilgili beklentisi arasında ilişki tespit edilmiştir (p<0,05). Aylık geliri 4500 TL ve altında olan ailelerin çocuklarının sporla ilgili bir meslek sahibi olma isteği; spor dalıyla ilgili yeteneğini ortaya çıkarma beklentisi, aylık geliri 4501 TL ve daha fazla olan ailelerden daha fazladır. Ayrıca geliri 4500 TL ve altında olan ailelerin çocuklarının sağlıklı bir yaşam sürmesi; düzenli spor yapma alışkanlığı kazanması ve zararlı alışkanlıklardan kurtulma (sigara, alkol) beklentisi, aylık geliri 4501 TL ve daha fazla olan ailelerden daha azdır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yüzme sporuna çocuğunu gönderen ailelerin beklentileri ve çocuğun spora devam etmesinde gördükleri engellerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, ailelerin çoğunluğu kendi isteğiyle çocuğunu yüzme sporuna göndermektedir. Yine çalışmaya katılan ailelerin neredeyse yarısı çocuğunu ikinci bir sosyal faaliyete de gönderdiği tespit edilmiştir. Ailelerin çocuklarını yüzmeye göndermede ki fiziksel beklentisi çocukların sağlığını korumak ve geliştirmek olduğu, sosyal beklentisinin ise çocuklarının spor yaparak kişiliğini geliştirme ve takım ruhu kazanma beklentisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ailelerin çocuklarına yüzme sporu yaptırarak onların kendilerine olan güveni arttırma, sosyal statü kazanma ve yeni arkadaşlar edinme beklentisiyle çocuklarını yüzmeye gönderdikleri saptanmıştır. Ailelerin gelecekle ilgili beklentileri incelendiğinde ise ailelerin büyük çoğunluğu sağlıklı bir yaşam sürme, düzenli spor yapma alışkanlığı kazanma ve zararlı alışkanlıklardan kurtulma beklentisiyle çocuğunu spora gönderdiği tespit edilmiştir. Aileler çocuklarının ileride yüzme branşına veya spora devam edebilmesi yönünde gördükleri en büyük engelin sınavlara hazırlanma engeli olduğu tespit edilmiştir. Aileler, sınavlara hazırlanmanın çocuklarının

ileride spora devam edebilmesi yönünde gördükleri en büyük engel olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin beklentileri ile cinsiyet ve eğitim durumu arasında ilişki olmadığı ancak ailenin aylık geliri ile ailenin gelecek ile ilgili beklentileri arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Düşük gelirli olan ailelerin çocuklarının sporla ilgili meslek sahibi olma beklentisi tespit edilirken; geliri yüksek olan ailelerin sağlıklı olma, düzenli spor yapma alışkanlığı ve zararlı alışkanlıklardan uzak durma beklentisi tespit edilmiştir.

Sonuç olarak aileler çocuklarının özellikle akıl ve beden sağlığını korumak için yüzme branşına veya spora yönlendirdiği söylenebilir. Ayrıca ailelerin gelir durumunun gelecek ile ilgili beklentileri etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Sporun insanı zihnen ve bedenen sağlıklı tutması, aynı zamanda en yararlı sosyal faaliyetlerden biri olması nedeniyle ailelerin çocuklarını spora yönlendirmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Çakmaklı, K. (2002). Aileler İçin Sosyal Hizmet. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı yayınları. No: 12 (s.35). İstanbul: Eramet Matbaacılık

Hutchinson, S.L., Baldwin, C.K., Caldwell, L.L. (2003). Differentiating parent practices related adolescent behavior in the free time context. Journal of Leisure Studies, 35(4), 396-422.

Meral, S. (2010). Ailelerin çocuklarını futbol okullarına gönderme sebeplerinin araştırması. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Pehlivan, Z. (2009). Spora katılan çocuklara yönelik ailelerin beklentileri, çocuklarda gözlenen davranış değişimleri ve spora katılımın önündeki engeller. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, VII(2), 69-76.

SON SINIF HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KÜLTÜRLER ARASI İLETİŞİM KAYGISI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ

Leyla ADIGÜZEL

Arş Gör, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Canan SARI

Öğr Gör Trabzon Üniversitesi Tonya Meslek Yüksekokulu

Birsel Canan DEMİRBAĞ

Prof Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Giriş: Toplumların tarih boyunca yaşantıları sonucu biriktirdiği değer, duygu ve düşünceler bir araya gelerek o toplumun kültürünü meydana getirir (Bulduk, Tosun, & Ardiç, 2011). Çok boyutu olduğundan kültürün tek ortak tanımının yapılması çok güçtür (Ay, Kavuran, & Turkoglu, 2018). Kültür yaş cinsiyet eğitim ait olunan sınıf ya da ekonomik durum gibi birçok faktörden etkilendiği için aynı toplum içindeki toplulukların hatta bireylerin kültürel farklılıkları mevcut olabilir. Farklı değerlere ve kültürlere sahip insanlara sağlık hizmeti verirken olumlu sağlık çıktıları alabilmek için bu farklılıklara duyarlı olunması gerekmektedir. Hemşirelerin bu farklılıkları dikkate alarak kültürel yeterli bakım hizmeti sunması bakımın etkinliğini artıracaktır (Tanrıverdi, 2016). Kültürel yeterli hemşirelik bakımı farklı kültürlerden bireylere etkin hemşirelik bakımı verebilmek için yeterli beceri ile bilgiye sahip olmayı, bu bilgi ve beceriyi uygun yol ve yöntemler ile hastaya sunmayı gerektiren devamlı ve dinamik bir süreçtir (Tanrıverdi, 2017). Kültürel yeterli hemşirelik bakımı verebilmek için hasta ve hemşire arasında yeterli bir iletişim olmazsa olmazdır. Bu kültürlerarası iletişim yeterliliği olarak adlandırılmaktadır. Kültürel iletişim yeterliliği farklı kültürden bireylerin ya da gruplar arasında yüz yüze gerçekleştirilen ve uzlaşı sağlayarak kültürleri birleştiren tüm iletişim etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır(Seviğ, Özcan, & Tanrıverdi, 2012; Tanrıverdi, 2017). Bu alanda yeterli donanıma sahip olmayan hemşirelerin korku ve endişe duyduğu belirlenmiştir.(Taşkiran, Turan, Yüksel, Öngüç, & Sadik, 2018; Yakar, 2016) Bu durum kültürler arası iletimi kaygısı olarak ifade edilmektedir(Ay et al., 2018). Bu denli hızlı bir iletişim çağı ve globalleşen bir dünyada farklı kültürden olan bireylerle karşılaşma ihtimali günden güne artmaktadır. Aynı zamanda kültürel duyarlılığa gösterilen ilgi de artmaktadır. Dolayısıyla kaygıyı en aza indirgeyip iletişim yeterliliğini artıracak yaklaşımlar takip edilmelidir.(Tanrıverdi, 2016) Hemşirelerin de farklı dil ve kültüre sahip bireyleri anlayabilmesi ve uygun bakımı sunabilir yetkinlikte olması gerekmektedir. Araştırmamızın amacı hemşirelik mesleğine profesyonel olarak adım atmakta olan son sınıf hemşirelik öğrencilerinin kültürler arası iletişim kaygısı düzeyini belirlemektir.

Yöntem: Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü 4. Sınıf öğrencilerinden çalışmaya katılmayı kabul eden 165 öğrenci ile yürütülmüştür. Gerekli kurum ve etik kurul izinleri alınmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda

oluşturulan soru formu kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS18 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde sayı yüzde, ortalama, ki kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin %82.9 u kadın ve %51.8 i 2 yabancı dil bilmektedir. Öğrencilerin %51.8 i farklı düzeylerde olmak üzere iki dil bilmektedir. Öğrencilerin % 88.4 ünün yurt dışı deneyimi bulunmamaktadır. Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçek puan ortalamaları 35.15±3.34 bulunmuştur.

Sonuç: Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin kültürler arası iletişim kaygısının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu kaygının giderilebilmesi için öğrencilerin lisans eğitimi boyunca kültürel yeterli hemşirelik bakımı alanında donanımının artırılması gerekmektedir.

Kaynaklar:

Ay, E., Kavuran, E., & Turkoglu, N. (2018). Intercultural Communication Apprehension Scale (PRICA): Validity and Reliability Study in Turkish. *International Journal of Caring Sciences, 11*(3).

Bulduk, S., Tosun, H., & Ardiç, E. (2011). Türkçe kültürler arası duyarlılık ölçeğinin hemşirelik öğrencilerinde ölçümsel özellikleri. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History, 19*(1), 25-31.

Seviğ, Ü., Özcan, A., & Tanrıverdi, G. (2012). *Kültürler Arası Hemşirelik* (ü. seviğ & g. tanrıverdi Eds.). İSTANBUL: Istanbul Tıp Kitapevi.

Tanrıverdi, G. (2016). *Hemşirelerde Kültürel Yeterliliği Geliştirme Yaklaşım ve Önerileri* (I. H. Ülker & M. C. Birkök Eds.). Ankara: Pozitif Matbaa.

Tanrıverdi, G. (2017). Hemşirelerde kültürel yeterliliği geliştirmeye yönelik yaklaşım ve öneriler. *Florence Nightingale Hemsirelik Dergisi, 25*(3), 227-236.

Taşkiran, N., Turan, G. S., Yüksel, R., Öngüç, N., & Sadik, E. (2018). The Professional Benefits to Nurses and Midwives of Providing Care to Foreign Patients and the Difficulties Encountered. *Health Sciences Research in the Globalizing World*, 43.

Yakar, H. K. (2016). *Farklı Kültürlerden Gelen Hastalara Bakım Veren Hemşirelerin Kültürlerarası Iletişim Yeterliliği.* (Doktora), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

18 YAŞ VE ÜZERİNDEKİ KADINLARIN KANSER TARAMA YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN BİLGİ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ

Leyla ADIGÜZEL
Arş Gör, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Canan SARI
Öğr. Gör Trabzon Üniversitesi Tonya Meslek Yüksekokulu
Birsel Canan DEMİRBAĞ
Prof Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Giriş: Kanserler sık görülmesi ve mortalite hızının yüksek olması nedeniyle önemli bir halk sağlığı sorunudur(TÜİK, 2014). Ölüm sebebi olarak kanser, dünyada kardiyovasküler hastalıklardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. 2012 yılında GLOBOCAN verilerine göre, dünyada 14,1 milyon yeni kanser vakası tespit edilmiş olup, 8,2 milyon kişi kanser sebebiyle hayatını kaybetmektedir. 2035 yılında yaklaşık 24 milyon kişinin kanser olacağı tahmin edilmektedir (Globocan, 2012). Dünyada en çok ölüme sebep olan kanser türü akciğer, karaciğer ve mide iken, en sık tanı koyulan kanser ise akciğer, meme ve kolondur. Kadınlarda ise en sık görülen kanser meme, kolorektal, akciğer ve serviks kanseridir (World Cancer Research Fund International, 2019). Önlenebilir bir hastalık olan kanserin, tarama testleri ile belirlenebilmesi tanılanmasında çok önemli bir faktördür. Böylece erken evrede belirlenen tümörün tedavisi etkin ve daha kolay olmaktadır (Forman, Ferlay, Stewart, & Wild, 2014). Kanser taramaları hedef olarak toplum içinde risk faktörü olan grupların belirlenerek, kanser ile ilgili herhangi bir şikayet oluşmadan önce test ve muayeneler ile birlikte yürütülen sağlık hizmetidir (Fidaner, 2009). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kadınlarda özellikle meme, serviks ve kolorektal kanserlerin toplum temelli taranmasını önermektedir (Saatçi, 2014). DSÖ paralel olarak ülkemizde de bu kanser gruplarının erken tarama testlerinin yapılmasına yönelik standartlar oluşturulmuştur. Ayrıca tarama testlerinin mortalite ve morbiditeyi düşürmede etkin ve maliyet etkili olduğu bilinmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2015; TC Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı, 2009). Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı, ülkemizde ortaya çıkan kanser olgularının erken saptanması ve kanser ölümlerini azaltmak için, Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezleri'ni (KETEM) kurmuştur. Bu amaçla KETEM'lerde meme, serviks, prostat ve kolorektal kanserlerinin taramaları yapılmaktadır (TC Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı, 2008). Bilinmesi gereken en temel nokta ise erken tanının toplum tarafından bilinmediği sürece başarının yeterli düzeyde olamayacağıdır. Bu amaçla sağlık personelinin görevi tarama testleri ve etkin eğitim ile toplum farkındalığını artırmak olmalıdır (Altınay, Başar, Bal, & Özden, 2013). Ülkemizde yapılan farklı çalışmalarda kişilerin ailelerinde yaşayan bireylerden en az birinin kanser tanısı aldığı, kişilerin kanser tarama testleri ile ilgili bilgi sahibi olmadığı ve testleri kullanmadıkları belirlenmiştir (Açıkgöz, Çehreli, & Ellidokuz, 2011; Çaman, Bilir, & Özcebe, 2014; Gultekin, Ozgul, & Olcayto, 2011). Araştırmamızda katılımcıların bilgi düzeylerinin değerlendirilmesini amaçlayarak elde edilen sonuçlar ile kanser taramalarına ilişkin sağlık eğitimlerinin düzenlenmesi ve etkili farkındalık oluşturulmasını planlamaktayız.
Yöntem: Araştırmanın evrenini Trabzon ilinin iki farklı ilçesindeki birer aile sağlığı merkezine kayıtlı olan 18 yaş üzerinde ve iletişim açısından sorunu olmayan bireyler oluşturmaktadır. Örneklem seçimine gidilmeyerek Haziran-Temmuz 2019 tarihlerinde bu aile sağlığı merkezlerine başvuru yapmış ve araştırmaya katılmayı kabul eden 349 kadın ile araştırma tamamlanmıştır. Gerekli kurum ve etik kurul izinleri alındıktan sonra çalışmaya başlanmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından literatür tarafından oluşturulan 56 soruluk anket formu kullanılmıştır. Araştırmanın istatistiksel verilerin

değerlendirilmesinde SPSS 18 paket programı kullanılmış olup verilerin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde, ortalama ve standart sapma ve Ki-kare analizlerinden yararlanılmıştır.
Bulgular: Çalışmaya katılan kadınların yaş ortalaması 38.29, %30.4 ü ön lisans ya da üzeri eğitim düzeyine sahip, %67.3 ü evli ve %69.1 i çalışmıyor, %21.2 si sigara, %4.3 ü alkol kullanıyor ve %22.9 u menopoza girmiştir. Kadınların %75.6 sı kanserden korkuyor, %56.4 ü herhangi bir tarama yöntemine başvurmamış, %32.7 si KETEM'in ne olduğunu bilmemektedir.
Sonuç: Birinci basamak sağlık kuruluşuna başvuran 18 yaş ve üzerindeki kadınların önemli bir kısmının kansere yönelik tarama programlarına katılmadığı ve bu konuda bilgi eksikliği olduğu belirlenmiştir. Buna yönelik olarak birinci basamak sağlık hizmetlerinde kanser tarama yöntemleri konusunda toplumun farkındalığını artıracak eğitimlere daha fazla yer verilmelidir.

Kaynaklar:

Açıkgöz, A., Çehreli, R., & Ellidokuz, H. (2011). Kadınların kanser konusunda bilgi ve tutumları ile erken tanı yöntemlerine yönelik davranışları. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25(3), 145-154.

Altınay, S., Başar, R. P., Bal, N., & Özden, F. (2013). Awareness of breast cancer and methods of early diagnosis in women aged 50-69 years in regions where community based breast cancer screening has been conducted or not conducted in giresun city. Meme Sagligi Dergisi/Journal of Breast Health, 9(3), 144-150.

Çaman, Ö. K., Bilir, N., & Özcebe, H. (2014). Ailede kanser öyküsü ve algılanan kanser riski, kanserden korunma davranışları ile ilişkili mi? Firat Medical Journal, 19(2), 95-100.

Fidaner, C. J. T. d. K. K. A. T. S. B. K. S. D. B. (2009). Kanserde Erken Yakalama. 211-218.

Forman, D., Ferlay, J., Stewart, B., & Wild, C. (2014). The global and regional burden of cancer. World cancer report, 2014, 16-53.

Globocan. (2012). Estimated cancer incidence, mortality and prevalence worldwide in 2012.

Gultekin, M., Ozgul, N., & Olcayto, E. (2011). Level of knowledge among Turkish people for cancer and cancer risk factors. Turkish Society of Obstetrics and Gynecology, 8, 57-61.

Saatçi, E. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Kanser Epidemiyolojisi. Turkiye Klinikleri Family Medicine-Special Topics, 5(2), 1-8.

Sağlık Bakanlığı. (2015). Ulusal Kanser Kontrol Planı 2013-2018. Retrieved from

TC Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı. (2008). Ketem El Kitabi. Retrieved from Ankara:

TC Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı. (2009). Programı 2009-2015. Retrieved from

TÜİK. (2014). Ölüm Nedeni İstatistikleri 2013. Retrieved from http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16162

World Cancer Research Fund International. (2019). Worldwide cancer data-Global cancer statistics for the most common cancers. Retrieved from https://www.wcrf.org/dietandcancer/cancer-trends/worldwide-cancer-data

EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME SÜRECİNİN İNCELENMESİ

Dr. Halil TAŞ
Milli Eğitim Bakanlığı, Teftiş Kurulu, ANKARA

Özlem TAŞ
Turnasuyu Ortaokulu, Türkçe Öğretmeni, ORDU

Özet
Bir okulun etkililiğinin sağlanmasında okul yöneticilerinin etkisi oldukça yüksektir. İyi bir okul yöneticisinin kurumu amaçları doğrultusunda başarılı bir şekilde yönetmesi, kurum paydaşlarını ortak hedef doğrultusunda harekete geçirmesi beklenir. Bu nedenle okul yöneticilerinin seçilmesi büyük öneme sahiptir. Bu araştırmada eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme kriterlerine ilişkin olarak okul müdürlerinin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma nitel desenlenmiştir. Araştırmada içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu resmi ilkokullarda görev yapan 22 okul müdürü oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmış olup, ilkokulda müdür olmak ve en az 5 yıllık müdürlük kıdemine sahip olmak örneklem seçme ölçütü olarak belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada, eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ölçütlerinin okul müdürleri tarafından yeterli bulunmadığı, eğitim kurumu yöneticisinde olması gereken en önemli ölçütün kariyer ve liyakat olduğu, eğitim kurumu yöneticilerinin seçme yetkisinin MEB merkez teşkilatında olmasının daha objektif sonuçlar doğuracağı, eğitim kurumu yöneticilerinin eğitim yönetimi mezunu öğretmenler arasından yapılacak objektif sınavla seçilmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eğitim yöneticilerinin seçimi, eğitim kurumu, eğitim yöneticisi, okul müdürü

GİRİŞ

Yönetim ve yönetici terimleri, bir başkasına iş gördürme, başkaları aracılığı ile iş başarma ve amaçlara ulaşmanın söz konusu olduğu süreçler için kullanılır (Koçel, 2015). Eğitim bilimcilerine göre yönetici, "amaçlanan işlerin yerine getirilmesi için gurubunu örgütleyen, çalışanları aynı amaca yöneltip uyum içinde çalıştıran, denetleyen, kısaca sorumluluğu üstlenen kimsedir" diye tanımlanmaktadır (Türkmen, 2011). Yönetici, genelde örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi için işgören davranışlarını eşgüdümleyen kişidir (Çelik, 2015). Bu nedenle örgütün amaçlarına ulaşıp ulaşamadığı, ya da ne derece ulaştığı, yöneticinin başarısının göstergesidir.

Eğitim yönetimi nasıl yönetimin okula uyarlanmasından meydana geliyorsa, okul yönetimi de eğitim yönetiminin okula uyarlanmasından meydana gelir. Okul yöneticisinin görevi okulu amaçlarına uygun olarak yaşatmaktır. Okulu amaçlarına göre yaşatmak, okuldaki insan ve madde kaynaklarını en verimli biçimde kullanmayla gerçekleşir. Okul

yöneticisinin bunu yapabilmesi, okul yönetimiyle ilgili kavram ve süreçleri çok iyi bilmesi ve uygulamasıyla mümkündür (Bursalıoğlu, 2019). Bu nedenle okulu yönetenlerin ya da yönetecek olanların, yönetim alanında akademik bir eğitim görmesi zorunludur. Okul yöneticisi, ilk olarak eğitimin temelini oluşturan kuram ve kavramları bilmeli ve özellikle eğitim-öğretim alanındaki gelişmeleri takip edip özümsemelidir. Okul yöneticisi bilgili olmanın dışında sorun çözme, karar verme, yazma, konuşma, raporlama gibi konularda becerili ve deneyimli olmalıdır. Öncelikle görev ve sorumluluk alanına giren yükümlülükleri ve işleyişleri en etkili bir biçimde, en iyi zamanlama ile yerine getirmelidir. Bu anlamda sahip olduğu yetkileri en etkili şekilde kullanmalıdır. Ancak her alanda değişimin çok hızlı yaşandığı günümüzde başarılı bir okul yöneticisi için önceden belirlenmiş olan yetkiyi kullanıp sorumlulukları yerine getirmek yeterli olmaz. Yönetici, asıl gücünü kişisel olarak sahip olduğu potansiyelden almalıdır (Erdoğan, 2010). Bilgi güç demektir. Konusunda yeterli olan bir yönetici risk alma kapasitesine bağlı olarak etkili bir yönetici olabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarla yönetici atanması ile ilgili kriterlerin tekrar gözden geçirilmesi ve asgari düzeyde de olsa, yönetici adaylarının bir yönetici eğitimi programından geçilmiş olması gibi bir ön şartın getirilmesi; mevcut okul yöneticilerinin de çok iyi planlanmış hizmet içi eğitim programlarıyla yetiştirilmesi gerekmektedir. Okul yöneticisinin öğretimin gerçekleşmesi ve öğrencinin gelişmesinde kritik rol ve sorumlulukları vardır. Okullara yön veren eğitim yöneticilerinin okulların performans düzeyini etkilemekte önemli rolleri vardır. "İyi bir okulun koşulu, iyi bir yöneticidir" gerçeğinden hareketle okul yöneticisi yetki, sorumluluk ve görevleri yerine getirebilmek için bu alanda gerekli bilgi ve becerilere sahip olmalıdır (Ilgar, 2005). Okul yöneticisi okulu amaçları doğrultusunda yönetebilmek için diğer paydaşlarla işbirliği içinde olmalı, demokratik bir okul havası oluşturmalıdır. Dolayısıyla okul yöneticisi, yönetim bilgi ve becerisine sahip olmalıdır.

Okul yöneticilerinin seçilmesi konusundaki son gelişmeler iki boyutludur: Birincisi, okul yöneticilerini seçme ve atama yetkilerinin giderek hiyerarşinin daha alt kademelerine göçerilmesi; ikincisi, okul yöneticisi ile birlikte çalışacak olanların da yöneticilerin seçilme sürecine katılmalarına fırsat tanıyan modellerin geliştirilmesidir (Açıkalın, 2016). Her meslekte olduğu gibi yöneticilikte de başarılı olmanın şartlarından birisi "isteklilik" olduğundan, yöneticilik için istekli olanların başvurularının alınması gerekir (Taymaz, 1997). Görüldüğü gibi bu alanda yazan uzmanlar eğitim yöneticisinin belli bir yeterlilikte olmasını vurgulamış, çeşitli kriterler belirlemişlerdir. Tüm bu çabalar okulun amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunmak içindir.

Hemen her örgütte olduğu gibi okullarda da kişisel, mesleki ve kurumsal birçok sorunla karşılaşılmaktadır. Bu sorunların çözümünde en büyük beklenti okul yöneticilerine yöneliktir. Çünkü okulu amaçları doğrultusunda yaşatma, temelde okul yöneticisine ait bir sorumluluk olarak kabul edilmektedir. Eğitim yönetiminin temel amacı, ilgili olduğu eğitim örgütünü eğitim politikaları ve örgütün amaçları doğrultusunda yaşatmak, etkili bir biçimde işler durumda tutmaktır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin planlı ve programlı olarak

gerçekleştirildiği kurumlar olan okullarda yönetimin, okulun niteliğini etkileyen en temel ögelerden biri olması yöneticilerin seçimini önemli hale getirmektedir. Bu önem araştırmaya da önem katmaktadır. Ayrıca, eğitim-öğretim faaliyetlerinin en önemli ögesi olan okul yöneticilerinin seçim sürecine ilişkin görüş ve önerilerin ortaya konmasının, eğitimcilere ve eğitim konusundaki karar mekanizmalarına önemli bilgiler ve bakış açıları sunacağı düşüncesi de bu çalışmanın yapılma gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'de eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme sürecini okul yöneticilerinin görüşlerine göre değerlendirmektir. Bu amaçla, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Milli Eğitim Bakanlığının, eğitim kurumu yöneticilerini seçme kriterleri yeterli midir?
2. Eğitim kurumu yöneticilerinin seçilmesinde aranması gereken en önemli kriter ne olmalıdır?
3. Eğitim kurumu yöneticileri kim/hangi makam tarafından seçilmelidir?
4. Eğitim kurumu yöneticileri, hangi kaynaktan seçilmelidir?

METOD

Araştırma Modeli

Türkiye'de eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ve atanma sürecini okul yöneticilerinin görüşlerine göre incelemeyi amaçlayan bu araştırmada nitel bir çalışmadır. Araştırmada durum incelemesi yaklaşımı kullanılmıştır. Durum çalışması; incelenen olayın sınırlarının açık ve net olarak tanımlandığı, yaratıcı çalışmaların ve yeni bulguların ortaya konmasının sağlandığı, belirli bir olayın daha iyi anlaşılması için yapılan araştırma yöntemidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ordu ilindeki resmi ilkokullarda görev yapan 22 okul müdürü oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmış olup, ilkokulda müdür olmak ve en az 5 yıllık müdürlük kıdemine sahip olmak örneklem seçme ölçütü olarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Katılımcıların 14'ü erkek, 8'i kadındır.

Verilerin Toplanması

Nitel araştırma deseninde hazırlanmış olan bu çalışmada veriler, açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formuyla toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır (Büyüköztürk vd., 2019). Katılımcıların yanıtlarından elde edilen veriler kodlanmış, yanıtlardaki ifadeler benzerlik ve farklılıklarına göre analiz edilerek temalar belirlenmiştir. Kodlar ve temalar düzenlenerek tablolara aktarılmış, tablolarda ayrıca frekans değerleri de gösterilmiştir. Bulguların tutarlılığını sağlamak için temaları oluşturan kavramların kendi aralarında ve diğerler temalarla tutarlılığı değerlendirilmiş ve anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı test edilmiştir. Bulguların tanımlanması ve yorumlanmasının ardından son olarak okul yöneticilerinin seçilmeleri ve atanmalarıyla ilgili birtakım öneriler geliştirilmiştir.

BULGULAR

1. Milli Eğitim Bakanlığının, eğitim kurumu yöneticilerini seçme kriterlerinin yeterliliğine ilişkin bulgular.

Tablo 1. Okul müdürlerinin, eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ölçütlerini yeterli bulma oranları

Görüşler	Yöneticiler	f	%
Yeterli	6,11,21	14	13,64
Kısmen yeterli	4,8,10,16,22	5	22,73
Yeterli değil	1,2,3,5,7,9,12,13,14,15,17,18,19,20	3	63,64

Tablo 1 üzerinde yapılan incelemede, okul müdürlerinin %63,64'ünün eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ölçütlerini yetersiz, %22,73'ünün kısmen yeterli; %13,64'ünün ise yeterli buldukları tespit edilmiştir.

Tablo 2. Eğitim kurumu yöneticilerini seçme ölçütlerinin yeterli ya da kısmen yeterli bulunma nedenleri

Görüşler	Yöneticiler	f	%
Yönetici seçme sınavları objektif yapılmaktadır.	4,6,8,10	4	50,00
Atamalarda liyakat ve kariyer esas alınmaktadır.	11,21,22	3	37,50
Atamalarda puan üstünlüğü esas alınmaktadır.	10,11,16,22	1	12,50

Tablo 2 üzerinde yapılan incelemede, okul müdürlerinin %50'si yönetici seçme sınavlarının objektif yapılmadığı, %37,50'si atamalarda kariyer ve liyakatin esas alınmadığı, %12,50'si ise seçimlerde puan üstünlüğünün dikkate alınmadığı gerekçesiyle eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ölçütlerini yetersiz bulduklarını ifade etmektedir.

Tablo 3. Eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ölçütlerinin yeterli bulunmamasının nedenleri

Görüşler	Yöneticiler	f	%
Seçilmelerde siyasal kayırmacılık yapılmaktadır.	1,2,3,5,7,9,12,13 14,15,17,18,19,20	14	100,00
Seçilmelerde kariyer ve liyakat dikkate alınmamaktadır.	2,3,5,7,9,13,14,1517,19,20	11	78,57
Seçilme ölçütlerinde objektif olmayan unsurlar (ödüller vb.) bulunmaktadır	1,5,7,9,12,14,15 17,18,	9	64,29
Sınavlar liderlik, liyakat, yetenek, iletişim gibi yöneticilik özelliklerini ortaya çıkaramaz.	5,7,9,12,13,15,18	7	50,00
Seçilmelerde tecrübeler önemsenmemektedir.	1,9,12,14,15,19	6	42,86
Yönetici seçiminde öğretmen ve velilerin görüşleri alınmamaktadır.	9,12,13	3	21,43

Tablo 3 üzerinde yapılan incelemede, okul müdürlerinin, %100'ü eğitim kurumu yöneticilerinin seçilmesinde siyasal kayırmacılık yapıldığını, %78,57'si seçimlerde kariyer ve liyakatin dikkate alınmadığını, %64,29'u seçilme ölçütlerinde objektif olmayan unsurların (ödüller vb.) bulunduğunu, %50'si yapılan sınavların liderlik, liyakat, yetenek, iletişim gibi yöneticilik özelliklerini ölçemediğini, %42,86'sı seçimlerde tecrübenin önemsenmediğini, %21,43'ü seçimlerde öğretmen ve velilerin görüşlerinin alınmadığını ifade etmektedir.

2. Eğitim kurumu yöneticilerinin seçilmesinde aranması gereken en önemli kritere ilişkin bulgular

Tablo 4. Eğitim kurumu yöneticilerinin seçilmesinde aranması gereken en önemli kriterler

Görüşler	Yöneticiler	f	%
Liyakat ve kariyer	1,2,3,4,5,6,7,89,10,11,12,13,14,15,17,18,19,20,21,22	22	100,00
Tarafsızlık/objektiflik	1,2,3,4,5,6,7,89,11,12,13,14,15,17,18,20,21,22	20	90,91
Mesleki kıdem/tecrübe	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,13,1415,18,19,20,21	17	77,27
Sınav puanı	1,3,4,5,6,7,10,11,13,14,17,18,20,21	14	63,64
Liderlik/yöneticilik vasfı taşımak	1,4,5,10,11,12,13,14,15,2021,22	12	54,55
Eğitim (Eğitim yönetimi alanında)	2,4,6,7,8,11,12,18,19	9	40,91
İnsan ilişkileri/iletişim becerisi	1,4,6,7,10,11,12,19	8	36,36
Olumlu kişilik özellikleri	6,11,15,19,20	5	22,73

Tablo 4 üzerinde yapılan incelemede, okul müdürlerinin %100'ü eğitim kurumu yöneticilerinin seçilmesinde liyakat ve kariyerin esas alınması gerektiğini, %90,91'i tarafsızlık ve objektiflik ilkesinin, %77,27'si mesleki kıdemin, %63,64'ü sınav puanının, %54,55'i liderlik/yöneticilik vasfının, %40,91'i eğitimin, %36,36'sı insan ilişkileri ve iletişim

becerisinin, %22,73'ü ise olumlu kişilik özelliklerinin esas alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

3. Eğitim kurumu yöneticilerinin kim/hangi makam tarafından seçilmesi gerektiğine ilişkin bulgular

Tablo 5. Eğitim kurumu yöneticileri kim/hangi makam tarafından seçilmelidir

Görüşler	Yöneticiler	f	%
Milli Eğitim Bakanlığı	2,4,5,7,8,9,1112,13,19	10	45,45
Uzmanlardan oluşan tarafsız bir kurul	1,3,6,10,14,16	6	27,27
Mülki amirler	17,18	2	9,09
Okul çalışanları	20,21	2	9,09
Veliler/okul-aile birliği	22	1	4,55
Belediyeler	15	1	4,55

Tablo 5 üzerinde yapılan incelemede, okul müdürlerinin %45,45'i eğitim kurumu yöneticilerinin MEB tarafından, %27,27'si uzmanlardan oluşan bağımsız bir kurul tarafından, %9,09'u mülki amirler ve okul çalışanları tarafından, %4,55'i ise Veliler/okul aile birliği ve belediyeler tarafından seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

4. Eğitim kurumu yöneticilerinin hangi kaynaktan seçilmesi gerektiğine ilişkin bulgular

Tablo 6. Eğitim kurumu yöneticilerinin seçileceği kaynaklar

Görüşler	Yöneticiler	f	%
Eğitim yönetimi alanında eğitim görmüş öğretmenlerden seçilmelidir	1,2,4,5,7,9,10 11,12,14,16,17,19	13	54,55
Öğretmenler arasından seçilmelidir	3,6,13,18,20,22	6	36,36
Eğitimcilerin dışından seçilmelidir.	15,21	2	13,64
Fark etmez	18	1	9,09

Tablo 6 üzerinde yapılan incelemede, okul müdürlerinin %54,55'i eğitim kurumu yöneticilerinin eğitim yönetimi alanında eğitim görmüş öğretmenlerden, %36,36'sı öğretmenler arasından, %13,64'ü eğitim alanı dışından seçilmeleri gerektiğini belirtmektedirler. Okul müdürlerinin %9,09'u ise eğitim kurumu yöneticilerinin seçileceği kaynağın önemi olmadığını ifade etmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada, okul müdürlerinin büyük bir bölümü, eğitim kurumu yöneticilerinin atanma kriterlerinin yeterli olmadığını düşünmektedirler. Okul müdürlerinin büyük çoğunluğu yönetici seçme sınavlarının objektif yapılmaması, seçimlerde kariyer ve liyakat ile sınav puan üstünlüğünün dikkate alınmaması nedeniyle eğitim kurumu yöneticilerinin seçilme ölçütlerini yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Okul müdürlerinin tamamı eğitim kurumu

yöneticilerinin seçilmesinde siyasal kayırmacılık yapıldığını, çok büyük çoğunluğu seçimlerde kariyer ve liyakatin dikkate alınmadığını, seçilme ölçütlerinde objektif olmayan unsurların (ödüller vb.) bulunduğunu, yapılan sınavların liderlik, liyakat, yetenek, iletişim gibi yöneticilik özelliklerini ölçemediğini, seçimlerde tecrübenin önemsenmediğini vurgulamışlardır. Bayrak (2019) ve Özan, Gavcar, Saçaklı, ve Şahin (2014) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmada, okul müdürlerinin bir eğitim kurumu yöneticisinin seçilmesinde uyulmasını istedikleri en önemli kriterin, liyakat ve kariyer olduğu tespit edilmiştir. Bu kriteri sırayla tarafsızlık ve objektiflik ilkesine uyulmasının, mesleki kıdemin önemsenmesinin, sınav puanının dikkate alınmasının, liderlik/yöneticilik vasfının varlığının, alana yönelik eğitim alınmış olmasının, insan ilişkileri ve iletişim becerisinin yüksek olmasının, olumlu kişilik özelliklerine sahip olunmasının izlediği belirlenmiştir.

Araştırmada, okul müdürlerinin yarısına yakının eğitim kurumu yöneticilerinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu görüşün MEB'nın daha objektif olacağı düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu düşüncenin temelinde, yönetici seçme ve atama yetkisinin yerel makamlara devredilmesi durumunda kayırmacılığın yayılacağı endişesinin bulunduğu da ifade edilebilir.

Araştırmada, okul müdürlerinin yarısından fazlası eğitim kurumu yöneticilerinin eğitim yönetimi alanında eğitim görmüş öğretmenlerden seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu düşüncenin temelinde yöneticiliğin öğretmenlikten ayrı bir alan olduğu algısının ve yöneticiliğin daha profesyonel bir alan olması gerektiği görüşünün yer aldığı söylenebilir. Günay (2004) tarafından yapılan çalışmada da okul yöneticiliğine aday olanların seçilmesinde önceliğin, belli bir süre öğretmenlik deneyiminden sonra eğitim yönetimi alanında yapılmış tezli yüksek lisans ve doktora derecesine sahip olanlara verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yöneticiden eğitim düzeyinin yüksek olması, mevzuatı iyi bilmesi, mesleki yönden kendini yetiştirme ve yenilemesi, eğitim yönetimi alanında eğitim almış olmasını gerektirmektedir.

Ehliyetli, liyakatli, kıdemli ve tecrübeli olması; etkili bir iletişim gücüne sahip olması, insan ilişkilerine önem vermesi, liderlik/yöneticilik vasıflarına sahip olması; dürüst, çalışkan, adil, sabırlı, anlayışlı, yapıcı, mütevazı olmak gibi olumlu kişilik özelliklerine sahip olması yöneticiden beklenen önemli vasıflardandır. Eğitim yöneticilerin belirlenmesi sürecinde sınavların yanında bireylerin öğrenim durumlarının, kıdemlerinin, bireysel özelliklerinin, bilimsel çalışmalarının, mesleki yeterliklerinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Yöneticilerin seçilmesinde ve atanmasında MEB merkez teşkilatının rol oynaması daha güvenilirdir. Bu nedenle okul yöneticilerini seçme ve atama yetkisinin dış etkilere daha açık olan yerel yönetimlere bırakılmaması gerekir.

Eğitim Yönetimi bölümü mezunu okul yöneticileri ile öğretmenlikten gelme okul yöneticilerinden hangilerinin öğretmen, öğrenci ve veliler tarafından daha çok takdir edildiği ise, bir başka araştırma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Açıkalın, A. (2016). *Toplumsal, Kuramsal ve Teknik Yönleriyle Okul Yöneticiliği*. Ankara: Pegem Yayınları.

Bursalıoğlu, Z. (2019). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Çelik, V. (2015). *Eğitimsel Liderlik.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Erdoğan, İ. (2010). *Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.

Günay, E. (2004). *Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme, Yetiştirme ve Atamaya İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ilgar, L. (2005). *Eğitim Yönetimi, Okul Yönetimi, Sınıf Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği.* İstanbul: Beta Yayınları.

Özan, M. B., Gavcar, M., Saçaklı, F. ve Şahin, N. (2014). Okul Yöneticilerinin Seçilme ve Atanma Kriterlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Educational Studies, 1*(1), 103-134

Taymaz, H. (1997). *Uygulamalı Okul Yönetimi*. AÜEF Yayınları, 180.

Türkmen, Ş. (2011). *Okullarda Yönetim Etkinlikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Yıldırım, Ş. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bayrak, E. (2019). Eğitim Yöneticilerinin Seçimi ve Yetiştirilmesi Sürecinin İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8*(1), 568-586.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ

Dr. Halil TAŞ
Milli Eğitim Bakanlığı, Teftiş Kurulu, ANKARA

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin, Öğretmenlik Uygulaması dersine ilişkin görüş ve düşüncelerini belirlemektir. Tarama modelinde tasarlanmış olan bu çalışmanın çalışma grubunu 32 aday sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmış olup, aday sınıf öğretmeni olmak örneklem seçme ölçütü olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma deseninde hazırlanmış olan bu çalışmada veriler, Öğretmenlik Uygulaması dersi, uygulama öğretmeni ve uygulama okulu ile ilgili açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formuyla toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun Öğretmenlik Uygulama dersi ile uygulama öğretmeni ve uygulama okulu yöneticileri hakkında olumlu görüş belirttikleri; uygulama için seçilen okulu çeşitli açılardan uygulama için uygun buldukları ve Öğretmenlik Uygulama dersini mesleki yaşantıları için önemli ve faydalı gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğretmenlik uygulaması dersi, okul deneyimi, sınıf öğretmeni, aday öğretmen

GİRİŞ

Öğretmenlik Uygulaması, öğretmen adaylarına, öğretmen olacağı alanda ve öğretim düzeyinde, bizzat sınıf içinde öğretmenlik becerisi kazandıran ve belirli bir dersi ya da dersleri planlı bir şekilde öğretmesini sağlayan, uygulama etkinliklerinin tartışılıp değerlendirildiği dersi ifade etmektedir. Öğretmenlik Uygulaması, uygulama öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine daha iyi hazırlanmalarını, öğrenimleri süresince kazandıkları genel kültür, özel alan eğitimi ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını gerçek bir eğitim-öğretim ortamı içinde kullanabilme yeterliği kazanmalarını sağlayan derstir (MEB, 1998). Öğretmenlik Uygulaması, alana özgü öğretim yöntem ve teknikleriyle ilgili gözlemler yapma, alana özgü özel öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı bireysel ve grupla mikro-öğretim uygulamaları yapma, alana özgü etkinlik ve materyal geliştirme, öğretim ortamlarını hazırlama, sınıfı yönetme, ölçme, değerlendirme ve yansıtma yapma içerikli bir derstir.

Dört yıllık teorik eğitimden sonra öğretmen adayları öğretmenlik mesleğine hazırlanmak, bu alanda tecrübe ve deneyim sahibi olabilmek için çeşitli ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğretmenlik mesleğini bir öğretmenin taşıdığı bütün sorumluluğu taşıyarak tecrübe etmeye başlarlar (Avcı ve İbret, 2016). Öğretmen adaylarının okul ve sınıf ortamında yaparak yaşayarak öğrenme temelinde uygulama fırsatı bulduğu bu etkinliklerin

tümü lisans eğitiminin son sınıfının son döneminde verilmekte olan Öğretmenlik Uygulaması dersi kapsamında yer almaktadır. Bu bağlamda Öğretmenlik Uygulaması dersinin öğretmen adaylarına yeterli bir şekilde verilmesi nitelikli öğretmenlerin yetiştirilebilmesi açısından oldukça önemlidir (Baran, Yaşar ve Maskan, 2015).

Öğretmenlik Uygulaması adaylardan öğretmenlik mesleğinin yeterliliklerini geliştirebildiği, kendi alanının ders programını anlamasına, kullandıkları ders kitapları ve diğer araç ve gereçleri kullanabilmesine, değerlendirebilme ve gerektiğinde ek öğretim malzemesi geliştirebilmesi, ölçme ve değerlendirme yapabilmesi ve çalışmalarını rehber öğretmeni, üniversite uygulama dersi hocası ve gerekirse diğer stajyer arkadaşlarıyla paylaşarak kendilerini geliştirmelerini sağladığı bir derstir (Sarıçoban, 2008). Öğretmenlik Uygulaması, öğretmenlik mesleğine yönelik uygulama ve etkinliklerin yer aldığı, öğrencilerin hizmet öncesinde mesleğe ilişkin beceri ve deneyim kazandığı, görüş ve kanaatler oluşturdukları derstir (Karadüz, Eser, Şahin ve İlbay, 2009).

Bu derslerin başarılı yürütülebilmesi, konuyla ilgili tüm kişi (Öğretmen adayı, uygulama öğretim elemanı, uygulama öğretmeni, uygulama okulu yönetimi) ve kurumların (öğretmen yetiştiren fakülteler ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları) görev, yetki ve sorumluluklarının bilincinde olmaları ve bunları istekli ve eksiksiz bir biçimde yerine getirmeleriyle olanaklı olabilir. Bu derslerde öğretilmeye çalışılan kuramsal bilgilerin kazanılması önemli olmakla birlikte, mesleki gelişimin büyük oranda sınıf ortamındaki uygulamalarla sağlanabileceği de unutulmamalıdır.

Fakülte-Okul İşbirliği Projesi çerçevesinde Öğretmenlik Uygulaması derslerinin amacına ulaşması nitelikli öğretmen yetiştirilmesi açısından önemlidir. Sürecin doğru işleyip işlemediği, hedeflenen kazanımların edinilip edinilmediği konusunda uygulamanın en önemli unsuru olan genç öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi eksiklerin giderilmesi açısından önemlidir. Yapılan alan yazın taramasında öğretmen adaylarının Öğretmenlik Uygulaması Dersi hakkındaki görüş, algı ve memnuniyet durumlarını ve karşılaşılan sorunları farklı açılardan ele alan çeşitli çalışmalar olduğu (Avcı ve İbret, 2016; Aydın, Selçuk ve Yeşilyurt, 2007; Çiçek ve İnce, 2005; Demircan, 2007; Gömleksiz, Mercin, Bulut ve Atan, 2006; Kudu, Özbek ve Bindak, 2006; Özbek ve Aytekin, 2003; Özçelik, 2012) gibi uygulama öğretmenlerinin bu dersler kapsamında karşılaştıkları sorunların belirlenmesine yönelik çalışmaların olduğu da (Küçükyılmaz, 2010; Yeşilyurt ve Semerci, 2011) görülmüştür.

Alanda fiili olarak görev yapan aday öğretmenlerin meslek yaşamlarında çok önemli bir yere sahip olan Öğretmenlik Uygulaması dersi hakkındaki düşüncelerinin ortaya konması, bu konudaki eksikliklerin giderilmesi ve hizmet öncesi eğitimin kalitesinin arttırılması bakımından önemli ve gereklidir. Bu gereklilikten hareketle hazırlanan bu çalışmada, sınıf öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması dersine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine ve bu konuda öneriler geliştirilmesine çalışılmıştır.

Bu çalışmada, alanda fiili olarak görev yapmakta olan aday sınıf öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması dersine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amaçlanmış ve bu temel amaçtan hareketle aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması dersi hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. Sınıf Öğretmenlerinin uygulama öğretmeni hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Sınıf Öğretmenlerinin uygulama okulu hakkındaki görüşleri nelerdir?
4. Sınıf Öğretmenlerinin uygulama okulu yöneticileri hakkındaki görüşleri nelerdir?
5. Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması dersinin önemine/faydasına ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan ve araştırmacıya bu durumu kendi koşulları içerisinde var olduğu şekliyle betimleme olanağı tanıyan bir araştırma modelidir (Karasar, 2019).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ordu ilinde görev yapan 32 aday sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmış olup, aday sınıf öğretmeni olmak örneklem seçme ölçütü olarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Katılımcıların 18'i erkek, 14'ü kadındır.

Verilerin Toplanması

Nitel araştırma deseninde hazırlanmış olan bu çalışmada veriler, açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formuyla toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır (Büyüköztürk vd., 2012). Katılımcıların yanıtlarından elde edilen veriler, yanıtlardaki benzerlik ve farklılıklarına göre tasnif edilerek analiz edilmiştir. Yapılan analizler tablolara aktarılarak verilerin frekans değerleri hesaplanmıştır.

BULGULAR

1. Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması Dersi hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular.

Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması dersine ilişkin görüşleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması Dersi Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Bu ders sayesinde etkinlik planlama, düzenleme ve sunma konusunda deneyim edindim.	24	75,00
Bu ders sayesinde öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama deneyimi edindim.	21	65,63
Bu ders sayesinde sınıf yönetimi konusunda deneyim edindim.	19	59,38
Bu ders sayesinde teorik bilgilerimi uygulamaya dökme fırsatı buldum.	17	53,13
Bu ders bana öğretmenlik mesleğini sevdirdi.	15	46,88
Bu ders bana öğretmenlik mesleğinin önemini kavrattı.	15	46,88
Bu ders sayesinde, mesleki eksiklerim olduğunu fark ettim.	12	37,50
Bu ders sayesinde öğrenci, öğretmen, idareci ve velilerle nasıl iletişim kurmam gerektiğini gözlemledim.	10	31,25

Tablo 1 üzerinde yapılan incelemede, öğretmenlerin %75,00'inin Öğretmenlik Uygulaması dersi sayesinde etkinlik planlama, düzenleme ve sunma konusunda deneyim edindikleri; %65,63'ünün öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama deneyimi edindikleri; %59,38'inin teorik bilgilerini uygulamaya dökme fırsatı buldukları; %46,88'inin öğretmenlik mesleğini sevdiği ve mesleğin önemini kavradığı; %37,50'sinin mesleki eksikliklerini fark ettikleri; %31,25'inin ise iletişim becerilerini geliştirdiği anlaşılmaktadır.

2. Sınıf Öğretmenlerinin uygulama öğretmeni hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular.

Sınıf Öğretmenlerinin uygulama öğretmenine ilişkin görüşleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Sınıf Öğretmenlerinin Uygulama Öğretmeni Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Beni bir meslektaşı olarak karşıladı.	27	84,38
Sınıfı yönetme ve sorun çözme konusunda becerilerimi artırdı.	25	78,13
Ders araç-gereçlerine kolay ulaşmamı sağladı.	22	68,75
Farklı derslerde ve farklı konularda uygulama yapmama fırsat verdi.	19	59,38
Uygulama okuluna uyum sağlamama yardımcı oldu.	16	50,00
Bana sürekli zaman ayırdı.	15	46,88
Her fırsatta deneyimlerini aktarmaya çalıştı.	13	40,63
Öğretmenlik mesleğini sevmemi ve kendime güvenmemi sağladı	11	34,38
Öğretmen benimle hiç ilgilenmedi	1	3,13

Tablo 2 üzerinde yapılan incelemede, öğretmenlerin çok büyük bir oranın uygulama öğretmenini kolaylaştırıcı, ilgili, deneyim aktarıcı, yardımcı, beceri artırıcı ve mesleği sevdirici bir kişi olarak tanımladıkları; %3,13 gibi küçük bir oranın ise öğretmenin kendisiyle ilgilenmediğini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

3. Sınıf Öğretmenlerinin uygulama okulu hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular.

Sınıf Öğretmenlerinin uygulama okuluna ilişkin görüşleri Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Sınıf Öğretmenlerinin Uygulama Okulu Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Uygulama okulu öğretmenlik uygulaması için uygundu.	30	93,75
Uygulama okulu teknolojik olanakları çok iyiydi.	24	75,00
Uygulama okulu merkezi bir yerdeydi	22	68,75
Uygulama okulunda öğretmen eksiği yoktu	21	65,63
Uygulama okulunda genelde deneyimli öğretmenler vardı	20	62,50
Uygulama okuluna ulaşım kolaydı	18	56,25
Uygulama okulunda bizim için özel çalışma odası ayrılması güzeldi.	15	46,88
Uygulama okulu yanlış seçilmişti	2	6,25

Tablo 3 üzerinde yapılan incelemede, öğretmenlerin çok büyük bir oranın uygulama okulunu Öğretmenlik Uygulaması dersi için uygun bulduğu, bu okulu teknoloji açısından çokiyi, konum itibariyle merkezi ve ulaşımı kolay, öğretmen kadrosunu tam ve deneyimli bulduğu, %6,25 gibi küçük bir oranının ise uygulama okulunun yanlış seçildiğini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

4. Sınıf Öğretmenlerinin uygulama okulu yöneticileri hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular.

Sınıf Öğretmenlerinin uygulama okulu yöneticilerine ilişkin görüşleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Sınıf Öğretmenlerinin Uygulama Okulu Yöneticileri Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Yöneticiler çok nazikti	29	90,63
Yöneticiler bizimle çok ilgilendiler	26	81,25
Yöneticiler yetişmemiz için gayret gösterdiler	24	75,00
Yöneticiler tarafından önemsendiğimizi fark ettik	20	62,50
Yöneticiler okulun bütün olanaklarını bize sundular	19	59,38
Yöneticiler her fırsatta deneyimlerini bizlere aktardılar	18	56,25
Yöneticilerle görüşmek kolaydı	16	50,00
Yöneticiler okulu bize tanıttılar	15	46,88
Yöneticiler okulun kuralları hakkında bizi bilgilendirdiler	14	43,75
Okul yöneticilerini hiç beğenmedim	4	9,38

Tablo 4 üzerinde yapılan incelemede, öğretmenlerin çok büyük bir oranın uygulama okulu yöneticilerini nazik, ilgili, gayretli, yardımsever, bilgi ve deneyim aktaran olarak buldukları; %3,13 gibi küçük bir oranının ise okul yöneticilerini beğenmediğini ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

5. Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulama dersinin önemi/faydası hakkındaki görüşlerine ilişkin bulgular.

Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulama dersinin önemine/faydasına ilişkin görüşleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulama Dersinin Önemine/Faydasına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f	%
Önemli/Faydalı	29	90,63
Önemsiz/Faydasız	4	9,38

Tablo 5 üzerinde yapılan incelemede, öğretmenlerin %90,63'ünün Öğretmenlik Uygulaması dersini önemli ve faydalı gördükleri, %9,38'inin ise bu dersi önemsiz ve faydasız gördükleri anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Sınıf öğretmenlerinin Öğretmenlik Uygulaması dersinin kendilerine sağladığı kazanımlarla ilgili maddelere büyük oranda olumlu yönde katılmaları, dersin amacına ulaştığının ve öğretmenlerin hizmet öncesinde yapılan bu uygulamadan memnun olduklarının göstermektedir. Özçelik (2012) tarafından yapılan çalışma da öğretmen adaylarının Okul Deneyimi ve Uygulama dersinden memnun kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çiçek ve İnce (20059 tarafından yapılan çalışmada ise öğretmen adaylarının bu dersten beklentilerinin yerine geldiği, dersin sonunda eğitim ve öğretime ilişkin sınıf disiplini, sınıf yönetimi, alan bilgisi konularında öğrendiklerinden hoşnut oldukları, bazı kişisel özelliklerinin geliştiği ve iletişim becerilerinin arttığı tespit edilmiştir. Avcı ve İbret (2016) tarafından yapılan çalışmada ise Öğretmenlik Uygulaması dersinin öğretmen adaylarına uygulama/pratik yapma fırsatı vermesi bakımından olumlu karşılandığı belirlenmiştir.

Araştırmada, öğretmenlerin uygulama öğretmeni hakkında büyük çoğunlukla olumlu görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Öğretmenler, uygulama öğretmeninin, mesleği sevmelerine ve özgüven kazanmalarına yardımcı olduğunu, ilgili, deneyim aktarıcı, yardımsever, beceri artırıcı olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın, 1 öğretmen uygulama öğretmenin kendisiyle ilgilenmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, bu konu üzerinde de hassasiyetle durulmasının dersin amacına ulaşmasına katkı sağlayacağı söylenebilir. Özçelik (2012), Çiçek ve İnce (2005), Avcı ve İbret (2016) tarafından yapılan çalışmalarda da uygulama öğretmeninin, öğretmenlerin mesleği sevmelerine ve özgüven kazanmalarına yardımcı olduğu, ilgili ve yardımsever olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin çok büyük bir oranın uygulama okulunu Öğretmenlik Uygulaması dersi için uygun, bu okulu teknoloji açısından çokiyi, konum itibariyle merkezi ve ulaşımı kolay, öğretmen kadrosunu tam ve deneyimli bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, uygulama okulu seçiminde okulun konumunun, ulaşım olanaklarının, ders araç-gereci ile teknolojik donanımının önemli olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin 2'sinin ise uygulama okulunun yanlış seçildiğini ifade etmesi belirtilen sorunların yaşanmış olmasıyla açıklanabilir. Özçelik (2012) tarafından yapılan çalışmada da okulun öğretmen adayları tarafından uygulama için uygun bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin çok büyük bir oranın uygulama okulu yöneticilerini nazik, ilgili, gayretli, yardımsever, bilgi ve deneyim aktaran olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılırken; öğretmenlerin %9,38'inin ise okul yöneticilerini beğenmediklerini ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Özçelik (2012) tarafından yapılan çalışmada, katılımcıların yaklaşık yarısı, okul müdürünün kendilerini, okul yönetimi ve kurallar hakkında bilgilendirmediğini belirtirken; Sılay ve Gök (2004) tarafından yapılan araştırmada, öğretmen adayları uygulama okulu yöneticileri tarafından ciddiye alınmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu izlenimler edinebilmeleri için uygulama okulu yöneticileri tarafından desteklenmeleri gerektiği tartışmasızdır. Okul

yöneticilerinin nezaketlerinin, ilgi ve yardımlarının bu konuda önemli olacağı ve sorunları çözeceği söylenebilir.

Araştırmada, aday öğretmenlerin çok büyük bir oranının (%90,63) Öğretmenlik Uygulaması dersini mesleki yaşantıları için önemli ve faydalı gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Özçelik (2012) tarafından yapılan çalışmada da öğretmen adayları, dersin kendilerine sağladığı kazanımlarla ilgili maddelere olumlu yönde katıldıkları ve dersin amacına ulaştığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Çiçek ve İnce (2005) tarafından yapılan çalışmada, adı geçen dersin gerçek okul ortamında öğrenciyi tanıma, alan bilgisini artırma konularında faydalı olduğu ve deneyim kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada aday öğretmenlerin küçük bir kısmının (%9,38) bu dersi önemsiz ve faydasız gördüğü belirlenmiştir. Okul yöneticilerinin ve uygulama öğretmenin tutum ve davranışlarıyla okul olanaklarının olumsuzluğunun bu algıya neden olduğu söylenebilir. Avcı ve İbret (2016) tarafından yapılan çalışmada da, öğretmen adaylarının, uygulama öğretmenlerinin öğretmen adaylarını öğretmen gibi görmemesi ve çocukların öğretmen adaylarını bir otorite olarak kabul etmemesi gibi sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak şu öneriler geliştirilebilir:

1. Öğretmenlik Uygulaması dersinin daha etkili ve verimli yapılabilmesi için uygulama okulu yöneticisi ve uygulama öğretmeni ile öğretmen adayları arasında daha etkili bir iletişim sağlanmalıdır.

2. Seçilecek uygulama okullarının teknolojik açıdan çokiyi, konum itibariyle merkezi ve ulaşımı kolay, öğretmen kadrosunun tam ve deneyimli olmasına özen gösterilmelidir.

3. Öğretmen adaylarında öğretmenlik mesleğine yönelik olumsuz tutum oluşmaması için karşılaşılan sorunlar zaman kaybetmeden yerinde çözüme kavuşturulmalıdır.

4. Öğretmen adayının, uygulama yapılan okulun öğrencileri tarafından kabul görmesi için öğrencilerde öğretmen adayı algısının oluşturulmamasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Avcı, E. K. ve İbret, B. Ü. (2016). Öğretmenlik uygulaması-II dersine ilişkin okul öncesi öğretmen adaylarının görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(5), 2519-2536

Aydın, S. Selçuk, A. ve Yeşilyurt, M. (2007). Öğretmen adaylarının "okul deneyimi II" dersine ilişkin görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *IV*(II), 75-90.

Baran, M., Yaşar, Ş. ve Maskan, A. (2015). Fizik öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 26, 230-248.

Çiçek, Ş. ve İnce, L. (2005). Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması sürecine ilişkin görüşleri. *Hacettepe J. of Sport Sciences, 16*(3), 146-155.

Demircan, C. (2007). Okul deneyimi II dersine yönelik öğrenci görüşlerinin incelenmesi (Mersin Üniversitesi Örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 119-132.

Gömleksiz, M. N., Mercin, L., Bulut, İ. ve Atan, U. (2006). Okul deneyimi II dersine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri (sorunlar ve çözüm önerileri). *Eğitim Araştırmaları,* 23, 148-158.

Karadüz, A., Eser, Y., Şahin, C. ve İlbay, B. (2009). Eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin görüşlerine göre öğretmenlik uygulaması dersinin etkililik düzeyi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(11), 442-455.

Karasar, N. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Kudu, M. Özbek, R. ve Bindak, R. (2006). Okul deneyimi I dersine ilişkin öğrenci algıları (Dicle Üniversitesi örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(15), 99-109.

Küçükyılmaz, E. A. (2010). Sınıf öğretmenlerinin öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında öğretmen adaylarından beklentileri. IX. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu*. Elazığ.

MEB. (2018). *Uygulama Öğrencilerinin MEB'na Bağlı Eğitim Öğretim Kurumlarında Yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Yönerge*. https://oygm.meb.gov.tr/www/uygulama-ogrencilerinin-mill-egitim-bakanligina-bagli-egitim-ogretim-kurumlarinda-yapacaklari-ogretmenlik-uygulamasina-iliskin-yonerge /icerik/668 adresinden 14.12.2019 tarihinde indirilmiştir.

Özbek, Z. T. ve Aytekin, F. (2003). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine bakış açıları ve öğretmenlik uygulaması dersinden memnuniyet durumları üzerine bir araştırma. *Çağdaş Eğitim*, 295, 31-39.

Özçelik, N. (2012). Yabancı dil öğretmen adaylarının okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersine ilişkin görüşleri. *GEFAD / GUJGEF, 32*(2), 515-536

Sarıçoban, A. (2008). Okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerine ilişkin uygulama öğretmenleri ve öğretmen adaylarının görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(3), 31-55.

Sılay, İ. ve Gök, T. (2004). Öğretmen adaylarının uygulama okullarında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunları gidermek amacıyla hazırlanan öneriler üzerine bir çalışma. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı.* İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya,

Yeşilyurt, E. ve Semerci, Ç. (2011). Uygulama öğretmenlerinin öğretmenlik uygulaması sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-23

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

TURİZM İŞLETMELERİNDE OUTSOURCİNG (DIŞ KAYNAK KULLANIMI) VE OFFSHORİNG KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ATAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Özet

Ürün ya da hizmetlerin işletmelerin kendisi tarafından üretilmesi yerine, başka işletmelerden daha ucuz ve kaliteli olarak sağlanması (outsourcing) ya da mal ve hizmetlerin yabancı ülkede kendi bünyesinde üretilmesi (Offshoring) günümüzde hızla yaygınlaşan yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmeler hem outsourcing hem de offshoring yaklaşımlarını temel alarak öncelikli olarak işletme maiyetlerini düşürme, devamında ise işletmelerini uzun vade de daha fazla kar elde ettirmek ve giderek rekabetin arttığı pazarda hem ayakta kalmak hem de bulundukları pazarda lider olma çabasındadır. Turizm sektöründe kullanılan outsourcing (dış kaynak kullanımı) ve offshoring olarak bilinen yaklaşımlar, turizm işletmelerinin ana faaliyet alanlarına odaklanmasına (dış kaynak kullanımı-Outsourcing) maliyet avantajı gözeterek üretimi hem ucuz hem de kaliteli yapılmasına (offshoring) yardımcı olarak, yürütülen diğer faaliyetler veya sunulan hizmetlerde başka firmalardan hizmet alınmasına ya da kendi bünyelerinde barındıkları başka bir işletmeden ihtiyacın olduğu hizmetin alınmasına olanak vermektedir. Bu bakış açısından yola çıkılarak, çalışmanın amacı, turizm sektöründe nasıl ve ne derecede kullanıldığı konusunda netliğe varılmayan outsourcing (dış kaynak kullanımı) ve offshoring kavramlarını tanıtarak, bu kavramların uygulama alanlarını ve uygulanabilirliğini irdelemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi esas alınmış olup, konuya ilişkin kaynak ve doküman incelemesi gerçekleştirilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Turizm işletmeleri tarafından sunulan hizmet veya yürütülen faaliyetlerde kullanılan outsourcing ve offshoring kavramları açıklanmış ve bu kavramların faaliyet alanları, avantaj ve dezavantajları, aralarındaki farkın daha net ortaya çıkartılması açısından karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Literatür taraması yapılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın, bu iki kavramı yanyana getirerek net bir şekilde karşılaştırma yapılmasına olanak sağladığı için ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca turizm sektöründe bu iki uygulamanın nerede ve hangi şartlarda kullanılması yönünde sektör yöneticilerine yol gösterici nitelikte olduğundan önem arz etmektedir.

GİRİŞ

Günümüzün değişen ve artan ihtiyaçlarını karşılamak için hedefi ayakta kalma mücadelesini sürdürebilmek ve kar elde edebilmek olan her işletme kendilerine yeni ekonomik kaynaklar aramaktadırlar. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte rekabet artmış; artan rekabet işletmelerin kendi tedarikçilerini birer ortak olarak görmelerini, yakın bir işbirliği içerisinde müşterilerine kaliteli ürün veya hizmet sunmaya çalışmalarını sağlamıştır (Ritzer, 2007). Son 20 yılda popüler hâle gelen ve günümüzde her alanda uygulanmaya başlanan outsourcing ve offshoring rutin faaliyetleri kapsarken; şimdilerde işletmeler sahip oldukları temel yetenek hariç tüm faaliyetlerde etki göstermeye başlamışlardır. Outsourcing ve offshoring aynı zamanda dünya çapında tedarikçilere daha kolay ulaşmayı sağlayarak var olan ticareti de kolaylaştırmanın yanı sıra bu uygulamalar ile işletmeler ölçek ekonomisi kullanabilme yeteneği sayesinde devrettikleri işi daha kaliteli ve ucuza elde edebilme olanağına da sahip olurlar (Usher, 2003:355; Durmuş, 2011; Oğultürk, 2011; Varan ve Çevik, 2015). Günümüzde birbirinden farklı sektörlerde karşımıza çıkan bu iki kavram, kendine has özellikleri çerçevesinde turizm sektöründe de karşılaşılan önemli kavramlar haline gelmiştir.

Bu amaçla, araştırmanın konusu, turizm işletmelerinde outsourcing (dış kaynak kullanımı) ve offshoring stratejilerinin uygulanması durumudur. Bu kavramlar son yıllarda özellikle, pek çok farklı sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de uygulanmakta olan yönetim yaklaşımlarıdır. Turizm sektörünün uzun yıllar önce tanıştığı ve sıklıkla kullanmaya devam ettiği her şey dahil sistemi ile giderek artan müşteri potansiyelinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan otel işletmeleri, maliyetlerini azaltmak, hizmet kalitesini artırmak ve müşteri memnuniyetini sağlamak amacıyla çoğunlukla dış kaynak kullanımını nadiren de olsa işletmelerin çağrı ve satış merkezleri, medikal turizm gibi alanlarda offshoring uygulamalarını tercih etmektedirler. Asıl işi konaklama olan otel işletmeleri, turizmin kendi bünyesinde barındırdığı özellikleri itibari ile yeme- içme, eğlence, temizlik, güvenlik gibi pek çok hizmeti de yerine getirmek durumundadır. Bu sebeple oteller, konaklama dışında kalan pek çok destek faaliyetini (çamaşırhane, güvenlik ve animasyon, çağrı merkezi, vs) outsourcing ve offshoring yoluyla sağlamaya çalışmaktadır (Türksoy ve Türksoy, 2007; İnce, İlhan, Karacaoğlu, 2016).

outsourcing ve offshoring uygulamalarını kullanmanın, var olan kar oranlarını en üst seviyeye çıkarmak, istihdam potansiyellerini arttırmak ve müşteri ilişkilerini iyileştirmek isteyen işletmeler açısından önemli bir çözüm yolu olduğu düşünüldüğünden, turizm sektörü sahipleri ve yöneticileri tarafından bu uygulamaların ilerde kullanılabilirliğinin artmasının sağlanmasının yanı sıra turizm sektöründeki mevcut durumun tespiti açısından hem outsourcing hem de offshoring işleyişi hakkında sektörü akademik olarak bilgilendirmek önem arz etmektedir. Ayrıca konu ile ilgili ayrı ayrı kavramsal olarak ele alınan çalışmalar olmasına rağmen turizm alanında bu iki kavramın bir arada ele alınarak uygulanabilirliğinin tespit edildiği bir çalışmaya rastlanılamadığından bu çalışma ile literatürde ki bu konu ile ilgili boşluğun doldurulmasının amaçlanması çalışmayı ayrıca önemli kılmaktadır. Bu çalışmada açıklanmaya çalışılan kavramlar yalnızca taranan literatürden ibarettir. Konu ile ilgili ampirik bir çalışma yapılmadığından genellemeler ve ortaya konulan durumlar daha önceki yapılan çalışmaların sonuçlarından yararlanılarak yapılmış ve turizmde bu kavramların ulaşılabilen literatür ile sınırlı olduğu varsayılmıştır.

1. DIŞ KAYNAK KULLANIMI (OUTSOURCİNG)

Turizm sektöründe konaklama alanında 1980'li yılların ortalarında Fransa'da kullanılmaya başlayan bu kavram "Outside resource using" sözcüklerinin kısaltması olan ve Türkçeye dış kaynak kullanımı veya dış kaynaklardan yararlanma olarak giren "outsourcing" terimi, yabancı kaynaklarda "co-sourcing" olarak da adlandırılan stratejik bir yönetim yaklaşımı olarak bilinmektedir (Koçel 2001: 280; İnce, İlhan Karacaoğlu, 2016). Bu çalışmada outsourcing sözcüğü yerine dış kaynak kullanımı kavramı kullanılacaktır.

En basit anlamı ile işletmelerin uzman olmadıkları kimi faaliyetlerini uzman işletmelere bir sözleşme dahilinde yaptırması olarak tanımlanan dış kaynak kullanımı, özellikle son 20 yılda artış göstermiştir (Atan, 2013). Elmuti ve Kathhawala (2000) dış kaynak kullanımını ''işletmenin temel yeteneklerinden olmayan faaliyetleri konusunda uzman ve etkili bir hizmet sağlayıcıya devretmesi" ya da "işletmelerin belli ticari fonksiyonlarını işletme dışından bir gruba devretmesi" şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle outsourcing kavramı, işletmelerin daha önceden bünyelerinde bulunan temel yetkinlikleriyle doğrudan ilişkili olmayan bir takım işleri, ana faaliyet alanlarına odaklanabilmek amacıyla başka işlemelere devretmeleri ve böylece rekabet koşullarını sağlama ve piyasa performanslarını arttırma amacıyla yapılan küçülmeye gitme şekli olarak yorumlanmıştır (Aksu ve Ehtiyar, 2007: 54; İnce, İlhan ve Karacaoğlu, 2016).

Dış kaynak kullanımına başvurulan alanlar günümüzde oldukça çeşitlenmiştir. Özellikle bilişim teknolojilerindeki hızlı değişimin işletme tarafından izlenmesinin yüksek maliyeti bu hizmetlerde dış kaynaklardan yararlanılmasını gerektirmektedir. Bilişimden sonra dış kaynak kullanımının kendisini aktif olarak gösterdiği alanlar ise yönetsel faaliyetler, dağıtım, lojistik, üretim, müşteri hizmetleri, insan kaynakları ve finanstır (Türksoy ve Türksoy, 2007; Çalık, Batman ve Kıngır, 2013: 5).

Görüldüğü üzere günümüzde hemen hemen her sektörde başvurulan dış kaynak kullanımı hizmet odaklı turizm sektöründe hizmet veren işletmelerin tamamlayıcı faaliyetlerinde başvurulmaktadır.

Turizm sektörünün bir kolu olan konaklama işletmeleri genel itibari ile müşterilerine temel ihtiyaç olarak geceleme imkanı sunan işletmeler olarak düşünülürken, yaşanılan şehir merkezlerinde bulunan otellerin yeri geldiğinde yiyecek içecek hizmeti sunmasından dolayı bir restoran olarak düşünülmesi de kaçınılmazdır. Fakat konaklama işletmeleri sadece geceleme ve yiyecek içecek hizmeti gibi hizmetleri sunmanın dışında eğlence, güvenlik, otopark, çamaşırhane, kafeterya gibi ikincil hizmetleri de bünyesinde barındıran bir özelliğe sahiptir.

Turizm sektöründe dünyada ilk kez 1980'li yıllarda Fransa'daki bir otel bünyesinde tamamlayıcı hizmetlerde uygulanan outsourcing kavramı, Türkiye'de 1997 yılında Seferihisar'da bulunan Atlantis Tatil Köyünde konaklama hizmetlerinde uygulamaya geçirilmiştir. Günümüzde ise gelişen her şey dahil sistemle birlikte outsourcing uygulamaları daha sık kullanılır hale gelmiştir (Türksoy ve Türksoy 2007, 85; İnce, İlhan ve Karacaoğlu, 2016).

Outsourcing kavramının genel itibari ile tamamlayıcı ve ikincil faaliyet alanlarında kullanılması akla ''tamamlayıcı faaliyet, temel faaliyet ve ikincil faaliyet alanları nerelerdir?'' sorusunu getirmiştir. Bu yüzden outsourcing yaklaşımının işletmelerde uygulanması için öncelikle bu tesislerdeki faaliyetlerin hangilerinin temel ikincil ve tamamlayıcı faaliyet oluğunun bilinmesi ve buna göre ayrılması gerekmektedir. Stratejik açıdan düşünüldüğünde yönetim, resepsiyon, rezervasyon, satın alma ve yiyecek-içecek hizmetlerinin hazırlandığı ve sunulduğu bölümler temel faaliyet alanı kabul edilirken ortak kullanım alanlarının ve odaların temizlenmesi, çamaşırhane ve kuru temizleme, havuz ve dış cephe temizliği, güvenlik faaliyetleri temel olmayan (ikincil) faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. Bunların dışında kalan ve outsourcing kavramı için özelikle uygun görülen ve sıklıkla kullanılan, bakım onarım, eğlence, insan kaynakları yönetimi, bilişim, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri tamamlayıcı faaliyetler olarak adlandırılmaktadır (Rodriquez ve Robania, 2005, Türksoy ve Türksoy, 2007; Özdoğan, 2006). Her ne kadar temel alanlar olarak yukarıda sayılan alanlar belirtilip bu alanlarda outsourcing yapılması tercih edilmese de İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ülkelerde asıl temel faaliyet alanı konaklama hizmetlerinin kendisi olarak kabul edilmekte ve sunulan yiyecek ve içecek hizmetleri anlaşma ile dışardan firmalar tarafından hazırlanıp sunulmaktadır (Hemmington ve Christopher, 2000).

Literatürde hâkim olan görüşe göre, bir işletmenin dış kaynak kullanmasının en önemli nedeni maliyetlerini düşürme isteğidir. Ancak bu genel kanaatin aksine maliyet unsuru dış kaynak kullanımının tek ve en önemli nedeni değildir. Dış kaynak kullanımı bu yüzden sadece maliyetleri düşürme yüksek kar elde etme alanında değil diğer alanlarda da kullanıcılarına fayda sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle işletmeleri dış kaynak kullanmaya iten önemli sebepler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Saunders, Gebelt, Hu, 1997; Allen ve Chandrashekar, 2000: 28; Gül, 2005; Tetik ve Ören, 2007; Yan; Kim; Nam ve Min, 2006)

Tablo 1: Outsourcing Kavramı Kullanım Nedenleri

• Maliyeti düşürme	• Daha fazla kar elde etme
• Performansı artırma	• Küçülme,
• Hizmet sektörünün gelişmesi,	• Kaliteyi arttırma,
• Performansı artırma sağlayarak temel yetenekleri geliştirme,	•Ana faaliyetlere odaklanma
• Riski azaltma ve yayma,	• Rakiplerle aynı düzeye çıkma
• Kaynakların yeniden dağıtımını sağlama	• Değişen teknoloji
• Değer zincirindeki değişimler	• Yeni pazarların oluşması.

Kaynak: Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuş.

Görüldüğü üzere outsourcing kavramı için genel itibari ile maliyet düşürmek için kullanılan yöntem yorumu yapılsa da maliyet düşürme dışında işletmeye daha fazla yarar sağlayacağı düşünülen farklı nedenler için de tercih edilmektedir.

Yukarda da bahsedildiği üzere özellikle maliyet avantajı göz önünde bulundurularak, işletmelerin öncelikli tercihi haline gelen bu uygulama alanyazında var olan çalışmalar incelendiğinde genel itibari ile;

Tablo 2: Outsourcing Kavramı Kullanım Nedenleri

• Çamaşırhane,	Meydan Temizliği
• Taşımacılık,	Teknik Servis (Bilgi Sistemleri)
• Güvenlik,	Reklam Hizmetleri
• Bahçe ve peyzaj (ilaçlama)	Finansal Denetim
• Animasyon hizmetleri	

Kaynak: Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuş.

alanlarında karşımıza çıkmaktadır (Kesgin, 2005; Türksoy ve Türksoy, 2007; Özdoğan, 2006; Kılıç, 2008; Espino-Rodriquez and Padron-Robaina, 2005; Akay ve Halis (2012; Atan 2013; Yirik, Erdinç, Göçen 2014; İnce, İlhan ve Kacaoğlu 2016; Zöngür, Yılmaz ve Güngördü, 2016; Özdoğan ve Esen, 2011; Su, He and Wan, 2007; Tetik ve Ören 2007; Espino-Rodriquez, Lai and Baum, 2008; Allen ve Chandrashekar, 2000: 28; Çalık, 2009; Karahan, 2009:187; Çalık, Batman ve Kıngır, 2013: 5).

2. OFFSHORİNG KAVRAMI TANIMI

Offshoring, en temel anlamı ile bir ülke firmasının üretiminin bazı aşamalarını ülke dışında gerçekleştirilmesi olayına denir. Başka bir deyişle hizmet kalitesinin daha da yükselmesinin yanında maliyetlerin düşürülmesi, ve/veya daha kaliteli hizmet verebilmek adına üretimin bazı aşamalarının ülke dışında yapılması olarak da adlandırılmaktadır (Trefler,Rodrik, Antras, 2005; Wood,2015). Küresel pazarda rekabet aracı olarak görülen bu kavram, az gelişmiş ülkelerde yer alan düşük ücrete rağmen kaliteli hizmet algısıyla birlikte işletmelerin avantaj konumuna gelmesine olanak sağlayan bir uygulama olarak da görülmektedir (Cadarso, Lopez, Gomez, Tobarro, 2010). Aynı zamanda hizmet offshoringi olarak adlandırılan bu uygulama en dinamik bilgi ve iletişim teknolojilerinden de yararlanmaya olanak sağlamaktadır. Bu uygulama, pazarda lider konumuna gelmek isteyen işletmelerin rekabet politikalarından olan ve yeniliği çağrıştıran inovasyon stratejileri üzerinde de etkili olmakta, işletmeler bu uygulamayı yenilikçi teknolojik gelişmelerin etkisi ile de bünyelerinde barındırmak istemektedir (Trefler,Rodrik, Antras, 2005).

Aslında offshoring, yüzyıllardır süregelen ticaretten çok farklı değildir. Bildiğimiz ürün ticaretinin, üretim aşamalarına genelleştirilmiş halidir. Örnek verilecek olursa, Çin'de insan gücü "ucuz" olduğundan, Çin, üretimin insan gücüne dayanan aşamalarını Amerikan şirketlerine satabilmektedir. Başka bir deyiş ile şirketler üretim planlarının bir kısmını Çin'de yapacak şekilde değiştirmektedir. Benzer şekilde Hindistan zaman ve emek gerektiren kalifiye insan gücü konusunda uzmanlaşmış durumda olup, pek çok şirket programlama ve çağrı merkezi gibi işleri Hindistan'da yaptırmaktadır.

Turizm sektörü denilince ilk akla gelen genel itibari ile konaklama işletmeleridir. Fakat turizm sektörü geniş bir sektör olarak başka sektörleri de bünyesinde barındırmakta ve turizmin diğer kolları olarak görülen seyahat, ulaşım ve sağlık alanlarında da offshoring yoluna gidilmektedir. Offshoringin uygulamasında temel amaç maliyet avantajı elde etmek olsa da turizm sektörünün hizmet sektörü olmasından kaynaklı olarak müşteri memnuniyeti ve işletme yapısından ödün vermeden daha kaliteli hizmet verebilmek, müşterilerinin tatmin derecesini arttıracak uygulamalara yer vermek de turizm sektörünün diğer amaçları arasındadır.

Turizm alanında dış kaynak kullanımı kadar yer edinemeyen fakat medikal turizm, çağrı merkezi (call center), işletmelerin satış merkezi gibi alanlarda kullanılan offshoring İrlanda, Hindistan, Filipinler gibi ülkelerde çağı merkezi olarak görünürken, başka bir turizm faaliyeti olarak adlandırılan medikal turizmde de aciliyet gerektirmeyen operasyonlarda (estetik) müşterilerine hem daha iyi hizmet verilmesi hem de maliyet azaltımı yoluna gidilmesinden dolayı tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Barry ve Welsum, 2005; Turner, 2010).Örneğin turizm alanında düşündüğümüzde İrlanda cazip iş gücü hacmi ile büyük bir çağrı merkezi alanı olarak düşünülür ve yapılan araştırmalara göre yüzdelik dilimde çağrı merkezi temelli (call center) faaliyetlerinin % 16'sını seyahat ve turizm (Travel and Tourim) alanında yapar (Barry ve Welsum, 2005). Ayrıca, personel ücretlerinin giderek artış gösterdiği yerlerin aksine Hindistan ve Filipinler İrlanda gibi düşük ücret ile çağrı hizmeti veren bu yerler ekonomik gelişme fırsatı olarak da görülmektedir (Garner,2012).

Turizmin en önemli ve popüler sektörü olan konaklama işletmeleri açısından değerlendirildiğinde offshoring uygulamasına gidilmesinde öncelikli amaç maliyetlerin düşürülmesini sağlayarak devamında işletmenin kar oranını arttırmaktır. Offshoring uygulamasına giderek, dış kaynak kullanımında olduğu gibi temel ve tecrübeli olduğu faaliyetlere odaklanarak daha aktif hale gelen işletmeler, sürdürülebilirliklerini devam ettirme aşamasında da daha istikrarlı hale gelirler. Ayrıca offshoring her ne kadar maliyet düşürme ve kar oranı arttırma odaklı olsa da konu hizmet sektörü ise kaliteden ödün verilmemesi bu kavramın temel kuralları arasındadır. Örneğin, Fransa'da seyahat eden Amerikalı bir turist Fransa'da bulunan turizm işletmesinin, İngiltere de bulunan ve offshoring uygulamasına tabi tutulan şubesine gittiği zaman maliyet düşürme ve kar oranı arttırma odaklı olunsa dahi bu iki şehir arasındaki hizmet kalitesinden ödün verilemez. Aksi takdirde offshoring kavramı anlamını yitirir (Demiroğlu, 2008). Kısaca, konaklama sektörü açısından bu kavramın önemli amaçlarından bir tanesi, uygulamanın yapıldığı ana alan dışındaki diğer üretim alanında da hizmet kalitesinin örtüşecek derecede olmasıdır.

Turizm sektörünün bir diğer önemli kolu olan ve turist memnuniyeti açısından aktif olarak faaliyet gösteren seyahat acentelerinde ise offshoring, faturalaşmadan kaynaklanan yüksek fiyat oranlarını düşürme, maliyet azaltma gibi konularda başvurulan bir uygulama olarak görülür. Özellikle acenteler vergi yükü olan ülkelerde faaliyet gösteriyor olsa da dış ülkelerde şirketler kurup tahsilatların orada yapılmasını sağlayarak, daha az vergi ödenmesi yoluna gidilmesi açısından offshoring uygulamasına başvurabilirler.

Turistik destinasyonlara ulaşım aşamasında yaşanan sıkıntı, turisti her ne kadar görmek isteyip merak etse de turistik destinasyona karşı negatif etkiler ve zaman içerisinde turisti gitmek görmek istediği o bölgeden caydırır. Bu yüzden turizmin aktif bir şekilde devam edebilmesi açısından ulaşım son derece önemlidir. Nasıl ki insan faktöründen sonra turizmin en önemli parçası olan turistik destinasyon söz konusu olduğu zaman ulaşım en önemli araç haline gelebiliyor ise, ulaşım işletmelerinin kendi bünyesinde belirlediği amaçlara etkili ve verimli ulaşması aşamasında da offshoring kavramı önemli bir araç haline gelebilir.

Örneğin, Türkiye'nin en önemli havayolu şirketlerinden olan Türk Hava Yolları ve dış kaynak kullanımı uygulaması ile birleşen Do&Co İkram Hizmetleri Anonim Şirketi offshoring uygulamasını bünyesinde barındıran önemli hizmet işletmelerinden biri olarak görülür. Ana kuruluş yeri Avusturya/Viyana olan Do&Co firması Fransa, İtalya, Türkiye, Almanya, Amerika gibi ülkelerde de 7 saati geçen uçuşlarda offshoring yoluna giderek hizmetlerine bu ülkelerden de devam etmektedirler. Örneğin, Türkiye- Amerika arası 7 saati geçen bir uçuş için, Do&Co firması kalkış noktasında Türkiye de var olan işletmesinden yiyecek-içecek teminini yaparken dönüşünde bunu Amerika'da faaliyet gösteren firmasından temin eder (Alcacer ve Çekin, 2015). Burada uygulanan offshoring kavramında amaç aslında maliyet odağını düşürmekten ziyade, müşteriye taze ürünler sunarak kaliteli hizmet vermek ve uzun vadede sürdürülebilirliklerini devam ettirmektir. Buradan çıkarılabilecek bir sonuç ile offshoring kavramında öncelik her zaman maliyet avantajı olmayabilir. Kalite ve müşteri memnuniyeti de özellikle turizm işletmelerinin lider konuma gelmelerinde en önemli iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. OUTSOURCİNG VE OFFSHORİNG UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Turizm sektörünün hizmet ağırlıklı bir sektör olmasından dolayı, işinde profesyonel ve temel yetenekleri turizm faaliyetlerine odaklı çalışanların sektör içerisinde bulunması oldukça önemlidir. Çünkü müşteri ile iletişimin iyi, hizmetin ve üretimin kaliteli olması işletmenin tekrar tercih edilmesi açısından işletme yöneticilerinin gereklilik olarak gördüğü önemli işletme özellikleridir. Bunun farkına varan turizm işletmeleri gerek profesyonel çalışanlara ulaşmak, gerekse maliyet avantajı sağlayarak karlarını üst seviyeye çıkartmak ve uzun dönem ayakta kalmak isteği ile outsourcing ve offshoring uygulamalarından yararlanırlar. Dış kaynak kullanımı işletmenin temel noktası olan konaklama, yeme içme sektörüne odaklanmasına olanak sağlarken, offshoring kavramı bulunan yerin dışında bir ülkede gerçekleşmesi niteliği altında yine kaliteli ve uygun hizmet sağlamaya çalışır. Genel itibari ile her iki uygulamada da maliyet avantajı ön planda tutulurken, işinde uzman personel, kaliteli hizmet, memnun müşteri özellikleri de uygulamanın tercih sebepleri arasında gösterilebilir. Genel itibari ile amaçları aynı olsa dahi birbiri ile tam olarak aynı olmayan bu iki kavramın kendi içerisinde belli başlı özellikleri söz konusu olmakla birlikte birbirlerinden ayırt edici noktaları da bulunmaktadır. Bu kavramların, ayırt edici yönleri tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Outsourcing ve Offshoring Kavramlarının Karşılaştırılması

	Offshoring	*Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing)*
Tanımı	Offshoring, yine kendi bünyesinde yapılan üretimin farklı ülke/ülkelerde gerçekleşmesi	Temel olarak görülmeyen turizm faaliyetlerinde dış kaynaklardan yararlanma.
Üretim Yeri	Ülke/ülkeler arası platformda kendi bünyesinde	Dışarıdan (Yurt içi-Yurt dış) Tedarik
Riskleri	Başka ülkelerde faaliyet yapılmasından dolayı ortaya çıkacak jeopolitik risk, dil farklılıklarından doğan sorunlar, zayıf iletişim yasal sorunlar normlar, ayrıcalıklar vs.	İşletmede var olan bilgi kısırlığı, dış işletmeye bağımlılık, birbirine pek bağımlı olmayan iki alanın yan yana gelmesinden kaynaklı iletişim sorunu, farklı işletmeyle anlaşmaya gidilmesinden doğan güven sorunu.
Ortak Riskler	İşletme olarak belirlenen amaçlara ulaşılmadığı takdirde ortaya çıkan maliyet riski, müşteri memnuniyetsizliği.	
Faydaları	Küresel bazda nitelikli personele ulaşım, uluslararası alanda kaliteli ve uygun hizmet sağlayabilme avantajı. Müşterilerine uluslararası deneyimler sunabilme.	Temel faaliyet alanlarına odaklanılmanın sağlanması.
Ortak Faydaları	Düşük maliyet, nitelikli personele ulaşım, çalışan esnekliği, değişik bakış açılarından faydalanma, kar oranı arttırma, uzun vadede süreklilik.	

Kaynak: Tablo yazar tarafından literatür taraması ile oluşturulmuştur.

SONUÇ

İşletmeler öncelikli olarak kuruluş amaçları arasında olan kar elde etme algılarından dolayı bu iki uygulamaya özellikle ihtiyaç duymaktadırlar. İşletmeler bulundukları pazarda lider konuma gelebilmek adına temel yeteneklerini işletmelerinin ana faaliyetlerine odaklamaya çalışırken kendi uzmanlık alanının dışında kalan faaliyetler için ise bu konuda uzmanlaşmış olan profesyonellerden yardım alarak outsourcing uygulamasına başvururlar. Yine maliyet avantajını ön planda tutarak üretimin bazı aşamalarını kendi bünyesinde barındırdığı bir işletme altında gerekli olan kalite standartlarına uygun olacak şekilde başka ülkede temin etmek amacıyla da offshoringi tercih ederler.

Çalışma kapmasında iki kavram birbiri ile karşılaştırılmış benzer ve ortak yönleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Outsourcing ve offshoring kavramlarının en önemli ortak özelliği maliyet avantajını ön planda tutmaktır. Outsourcing işletmenin temel faaliyetlerine yönelip pazarda rekabet edebilme gücüne ulaşılabilmesi aşamasında kullanılmaktadır. Offshoring ise işletmenin ihtiyacı olan mal ve hizmet üretimini kendi ülkesinde var olan hizmet standartları ile örtüşecek düzeyde diğer ülkelerde de müşterilerine tattırmak amacıyla ve/veya ihtiyaç duyulan ürün ve hizmet tedariğini optimum fayda-maliyet dengesinde olacak şekilde ana işletmeye bağlı olarak diğer ülkelerden tedarik etmeye çalışır. Bu tanımlamalar

ise, iki kavramı uygulama aşamasında birbirinden ayıran en net farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşletmelerde, dış kaynak kullanımı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde işletmelerin kaynak kullanımını farklı alanlarda yapmış olmaları, her işletmenin farklı yeteneklere sahip olduğu düşüncesini doğrulamaktadır. Bu durumu maliyet avantajı elde etmek amacıyla, işletmenin sahip olduğu yetenekler doğrultusunda farklı alanlarda kullanmaya olanak sağlayan offshoring kavramı için de söylemek yanlış olmaz. İşletmeler belirlenen amaçlara ulaşmak için var olan kaynak ve yeteneklerinin farkına vararak, kendi işletme stratejileri çerçevesinde belirlemiş oldukları öncelikler doğrultusunda asgari ya da azami oranda outsourcing ve offshoring uygulamalarına başvurabilir.

Özellikle son yıllarda turizm sektöründe kullanımı yaygınlaşan dış kaynak kullanımını turizm işletmeleri, maliyet avantajı sağlamak ve var olan rekabet ortamı içerisinde pazarda lider konumunda olabilmek için etkili bir yöntem olarak görmektedir. Dış kaynak kullanımı uygulamasına başvurmada asıl sebep maliyetlerin azalması gibi görünsede, turizm işletmeleri temel yeteneklere odaklanma, esneklik ile kalite ve verimliliğin artması gibi nedenlerden dolayı da dış kaynak kullanımını tercih etmektedir. Offshoring kavramında ise amaç yine maliyet avantajı elde etmek amacı altında var olan hizmeti kendi bünyesinde barındırarak müşterilerine daha ucuz ve kaliteli hizmet sunabilmek ve var olan maliyet avantajından da yararlanmaktır. Her iki uygulamanın da maliyet avantajı sağlaması uzun vadeli bir süreci kapsamaktadır. Uygulama olarak incelendiğinde ise dış kaynak kullanımı ile yapılan çalışmalara turizm sektöründe sıkça rastlanılmasına rağmen offshoring kavramı ile ilgili ampirik bir çalışmaya henüz rastlanılamamıştır. Yapılan bu çalışma bu gibi eksikliklerin farkına varılmasını sağlamaya çalışmıştır. Eksikliklerin giderilerek, alanla ilgili ampirik çalışmaların yapılmasının kavramların tanınmasına ve gelişmesine olanak verecek olmasının yanı sıra büyük ölçüde turizm alanına katkı sağlayacağı da açıkça görülmektedir.

Turizm sektörü göz önüne alınarak çalışmada daha önce birlikte incelenmemiş olan outsourcing ve offshoring kavramlarının bu çalışmada birlikte incelenmesi, gelecekteki nitel ve/veya nicel çalışmalara yol göstererek, çıkış noktası olabilecek nitelikte fayda sağlayabilir. Yapılan bu çalışmada olduğu gibi turizm sektörü göz önüne alınarak bu iki kavramın farklılıklarını, uygulama alanında nasıl ayrıldığını ortaya koyacak çalışmaların yapılması, hem sektörde bu uygulamalardan yararlanmak isteyen yöneticilere hem de akademik olarak alan yazında oluşan boşluğu doldurmak için araştırmacılara yol gösterebilir. Uzun vadede düşünüldüğünde ise alanla ilgili bu çeşit çalışmaların yapılması turizm alan yazınına katkı sağlayacak ve bu alanı geliştirecektir.

KAYNAKÇA

Akay, B ve Halis, M. (12-15 Nisan 2012). Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı: 4 ve 5 Yıldızlı Kıyı Otellerinde Bir Araştırma. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi: Kemer, Antalya, 728-729.

Aksu, A ve Ehtiyar R. (2007). Turizm İşletmelerinde Çağdaş Yönetim Teknikleri, Ankara: Detay- Yayıncılık, 54-58.

Alcacer J and Çekin E. (2015). Turkish Airlines Widen Your World. Harvard Business School.

Allen, S and Chandrashekar A; (2000). Outsourcing Services:The Contract Is Just The Beginning, Business Horizons, 17,25-34

Atan, H. (2013). Konaklama işletmelerinde dış kaynak kullanımı olarak özel güvenlik; Kuşadası bölgesindeki oteller üzerine bir araştırma. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Barry, F and Van Welsum, D. (9-10 June 2005,). Services FDI and offshoring into Ireland. In *Panel session on ICT-enabled offshoring: Country experience and business perspectives, held as part of the June 2005 meeting of the OECD Working Party on the Information Economy, OECD, Paris*.

Cadarso, M. A., Lopez, L. A., Gomez, N., & Tobarra, M. A. (2010). CO2 Emissions Of İnternational Freight Transport And Offshoring: Measurement And Allocation. *Ecological Economics*, *69*(8), 1682-1694.

Çalık İ., Batman O. ve Kıngır S. "Thoughts Of Cıty Hotels As Regards Outsourcıng Strategıes" Turizm & Araştırma Dergisi, 2013, (2) 2, 1-24.

Çalık, İsmail; (2009). Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı, Yüksel Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Sakarya.

Demiroğlu, U. (2008). Offshoring of Service Jobs. Central Bank Review 1, 17-63

Durmuş A, Ateş, B. (2011). "Tedarik Zinciri Faaliyetlerinin Maliyetleri ve Dış Kaynak Kullanımı İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (16) 3, 9-27.

Elmutı, D And Kathhawala, Y. (2000): "The Effects Of Global Outsourcing Strategies On Participants' Attitudes And Organizational Effectiveness", International Journal Of Manpower, 21(2).

Espıno-Rodrıguez, T.F. and Padron-Robaına, V. (2005). "The Management Perception Of The Strategic Outsourcing Of Services: An Empirical Examination İn The Hotel Sector", The Service Industries Journal, 25 (5), 689– 708.

Espıno-Rodrıguez, T.F., Laı, P.C. Ve Baum, T. (2008). "Asset Specificity İn Make Or Buy Decisions For Service Operations An Empirical Application İn The Scottish Hotel Sector", International Journal Of Service Industry Management,19 (1): 111-133.

Garner, C. A. (2004). Offshoring in the service sector: Economic impact and policy issues. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, *89*(3), 5.

George Ritzer, The Blackwell Companion to Globalization, Blackwell Publishing, Michigan University, 2007, 187.

Gül, H. (2005). Dış Kaynak Kullanma Nedenleri Ve Taşıdığı Riskler: İmalat Sanayiinde Bir Uygulama. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4, 157-184.

Hemmıngton, N and Christopher K. (2000). "Key Dimensions Of Outsurcing Hotel Food And Beverage Services", International Journal Of Contemporary Hospitality Management,12(4), 256-261.

İnce, G., İlhan, İ ve Karacaoğlu, K. (2016). Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma Uygulamaları: Nevşehir İli Örneği. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifkleri Dergisi, Sayı 2, 28-46.

Karahan, A. (2009). Dış Kaynak Kullanımının Verimlilik Üzerine Etkisi (Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma) Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12)21, 185-199.

Kesgin, M. (2005). Otel İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı: Antalya'da Faaliyette Bulunan 4 ve 5 Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kılıç, H. (2008). The Outsourcing Levels Of Hotel Managements (A Research On İn 4 And 5 Star Hotels, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Koçel, T. (2001). İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar. İstanbul: Beta Yayınları,276-292.

Oğultürk, C. (2015). Lojistik Hizmetlerin Özelleştirilmesi Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Dış Kaynak Kullanımı ve Özel Askerî Şirketler. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 22,167-193.

Özdoğan, O ve Esen, F. (30 Kasım- 4 Aralık 2011). Seyahat Acentalarında Dış Kaynak Kulanımı: Fethiye Örneği. 12. Ulusal Turizm Kongresi, Akkoca, Düzce, 560-599.

Özdoğan, O.N. (2006). Otel İşletmelerinde Faaliyet Alanları Açısından Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing) Ve Finansal Performans Üzerine Etkileri, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Rodriguez, Tomas F.Espino, Padron V. Robaina. (2005). Outsourcing and Its Impact on Operational Objectives and Performance: A study of Hotel in Canary Island, Hospitality Management,Issue,23, ,pp.287-306.

Saunders, C., Gebelt, M. And Hu, Q. (1997). "Achieving Success İn Information Systems Outsourcing", California Management Review , 39 (2), 64-68,

Su, A.Y.L., He, L.J. and Wan, C.S. (July 5-6, 2007). "Exploring The Factors Affecting Hotel Outsourcing: Taiwan Case", Proceedings Of The First Hospitality And Leisure: Business Advances And Applied Research Conference: Lausanne, Switzerland, 170-179,

Tetik N ve Ören, E. (2007). Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing): Antalya Yöresindeki 5 Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 34, 74-86.

Trefler, D., Rodrik, D., & Antràs, P. (2005, January). Service Offshoring: Threats and Opportunities [with Comments and Discussion, In *Brookings trade forum*. Brookings Institution Press, 35-73.

Turner, L. (2010). "Medical tourism" and the global marketplace in health services: US patients, international hospitals, and the search for affordable health care. *International Journal of Health Services*, *40*(3), 443-467.

Türksoy, A ve Türksoy, S. (2007). Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma: Çeşme İlçesinde Turizm Belgeli Otel İşletmelerinde Dış Kaynaklardan Yararlanma Alanlarına İlişkin Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi, (22)1, 83-104

Usher, N. "Outsource or In-House Facilities Management: The Pros and Cons", Journal of Facility Management, Cilt:2, Sayı:4, 2003, ss.351-359.

Varan, S ve Çevik, V. (2015). İşlem Maliyeti Yaklaşımı Açısından Lojistik Faaliyetlerde Dış Kaynak Kullanımı: Türkiye'deki Mobilya Sektörünün Analizi, *Accounting & Auditing Perspective Magazine / Muhasebe ve Denetime Bakis"*(14) 44, 109-134.

Wood, R. (2008). Globalization and Tourism: Mapping the Terrain. Tourısm Recreation Research, 33(1), 106-108 .

Yang, Dong-Hoon, Kim, S., Nam,C and Min Ja-Won. (2006). Developing a Desicion Model For Business Process Outsourcing. Computers and Operations Research, 34,3769-3778.

Yirik, Ş., Erdinç, S ve Göçen, S. (2014). Yöneticilerin Gözünden Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı Boyutları Ve İşletmeye Olan Finansal Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (19)2, 197-209

GELENEKSELDEN DİJİTALE TURİZM SEKTÖRÜ

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ATAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi

ÖZET

Ortaya çıktığı günden itibaren önü alınamaz bir şekilde hızla ilerleyen teknoloji kavramı zaman içerisinde tüm sektörleri etkilediği gibi turizm sektörünü de etkilemiş, geleneksel yöntemler ile devam eden turizm faaliyetleri teknolojinin devreye girmesi ile birlikte dijitalleşmeye doğru ilerleme kaydetmeye başlamıştır. Toplumsal hayatın da hızla adapte olduğu teknoloji karşısında artan talebe karşı bulundukları pazarda sürdürülebilirliklerini devam ettirmek isteyen turizm işletmeleri, özellikle internet tabanlı teknolojileri potansiyel müşterilerine daha hızlı ulaşmak, mevcut müşterilerini ise elinde tutmak adına yoğun olarak kullanmaktadır. Turizm işletmelerinin internet tabanlı uygulamalar dışında da teknolojiyi temel alarak yapmış oldukları uygulamaların da onları bulundukları pazarda lider konuma taşıması konusunda önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bakış açısından yola çıkılarak çalışmanın amacı; Turizm sektöründeki işletmelerinde bulunan uygulamalarının hangi teknoloji kullanımlarına dayandığının ve turizm sektöründe ne gibi değişikliklere yol açtığının hangi yeni strateji, uygulama ve yöntemlerin geliştirilmesine olanak sağladığının ortaya çıkarılmasıdır. Turizm sektörü geçmişten günümüze teknolojik açıdan ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi esas alınmış olup, konuya ilişkin kaynak ve doküman incelemesi gerçekleştirilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulacaktır. Bu çerçevede öncelikle sanayi devriminden sonra teknolojinin hızla ilerlemesine olanak sağlamış ve bugün geldiğimiz nokta olan endüstrileşme konusuyla alakalı literatür taraması yapılacak ardından da gelişmiş teknoloji olarak kabul edilen Endüstri 4.0 kavramı, turizm kavramı ile özdeşleştirilerek ele alınacaktır. Literatür taraması yapılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın, teknoloji konusunda turizm sektörünün bugün gelmiş olduğu noktayı, geçmişten günümüze ele alarak incelesinin ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca turizm sektöründe bu iki uygulamanın nerede ve hangi şartlarda kullanılması yönünde sektör yöneticilerine yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırma, turizm sektöründe yer alan turizm işletmelerine bilgi verme ve gelecekte başka çalışmalara araştırma konusu sunma olanakları sağlaması açısından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm 4.0, Dijitalleşme, Turizm Sektörü, Teknoloji

GİRİŞ

Geçmişten günümüze hızla ilerleyen teknolojinin gelişimi zaman içerisinde yeni ürün ve hizmetlerin de kendi oluşumu gibi hızlı bir şekilde üretilip pazara sunulmasına olanak sağlamıştır. Endüstiri 4.0'a ayak uyduran, bu üretim şeklini örnek alarak kendisine uyarlamaya çalışan sektörlerden birtanesi de turizm sektörüdür. Önceden geleneksel olarak uygulanan rezervasyon, müşteri hizmetleri, halkla ilişkiler, otel tasarımı, yiyecek-içecek menüleri vb. şekilde devam eden turizm sektörü bugün daha hızlı ve teknolojik hareket etme eğilimi içerisine girmiştir. Toplumun hızlı bir şekilde ayak uydurduğu her türlü teknolojik gelişme, turizmin insan temelli olmasından kaynaklı olarak onları teknojiyi takip etmeye ve uygulamaya zorunlu kılmıştır. Turizm işletmeleri de sürdürülebilirliklerini devam ettirebilmek, tercih edilebilirliklerini artırmak adına turizm ile bağlantılı her alanda teknolojik davranmaya özen göstermiştir. Aksi takdirde toplumun değişen taleplerine cevap veremeyen işletmelerin, sektörlerin ayakta kalması pek mümkün görünmemektedir.

Bugün geleneksel olarak kullandığı her alanda değişiklik yapan turizm sektörü zaman içerisinde dijital destinasyon tanıtımları, sanal gerçeklik çalışmaları, nitelikli inovatif işletme uygulamaları, dijital menüler, büyük veri kulanımı, gelişen çağa ayak uyduran tasarım oteller, son teknoloji ile turisti memnun etmeye çalışan rezervasyon ve müşteri hizmetleri uygulamaları, akıllı turizm kapsamında yer alan dijital hizmetler, sağlık turizminde dijital iletişim kanallarının kullanımı, turiste gezeceği destinasyon ile ilgili fikir vermeye çalışan seyahat blogları, yapay zeka uygulamaları gibi dijital dönüşüm temelli teknolojileri devreye sokmaya başlamıştır (Kaya, 2009: 28; Öksüz ve Altıntaş, 2017; Doğaner ve Armağan, 2018; Topsakal, Yüzbaşıoğlu, Çelik ve Bahar, 2018; Ulama, 2015; Şanlıöz, Dilek ve Koçak, 2013; Topsakal, 2018; Çorumluoğlu, Asri, Esen, Kalaycı ve Karauğuz,2008; Kayıkçı ve Bozkurt, 2018; Esen ve Türkay, 2017). Bahsedilen çalışmalar turizmde dijital dönüşümü farklı açılardan ele alan spesifik çalışmardan oluşmaktadır. Belli bir konu üzerine yoğunlaşarak ele alınan önceki çalışmalar, turizmde dijital dönüşümün etkilerini net bir şekilde görmek, bir bütün olarak anlayabilmek açısından bu çalışmanın yapılmasına duyulan gerekliliği ön plana çıkartmıştır.

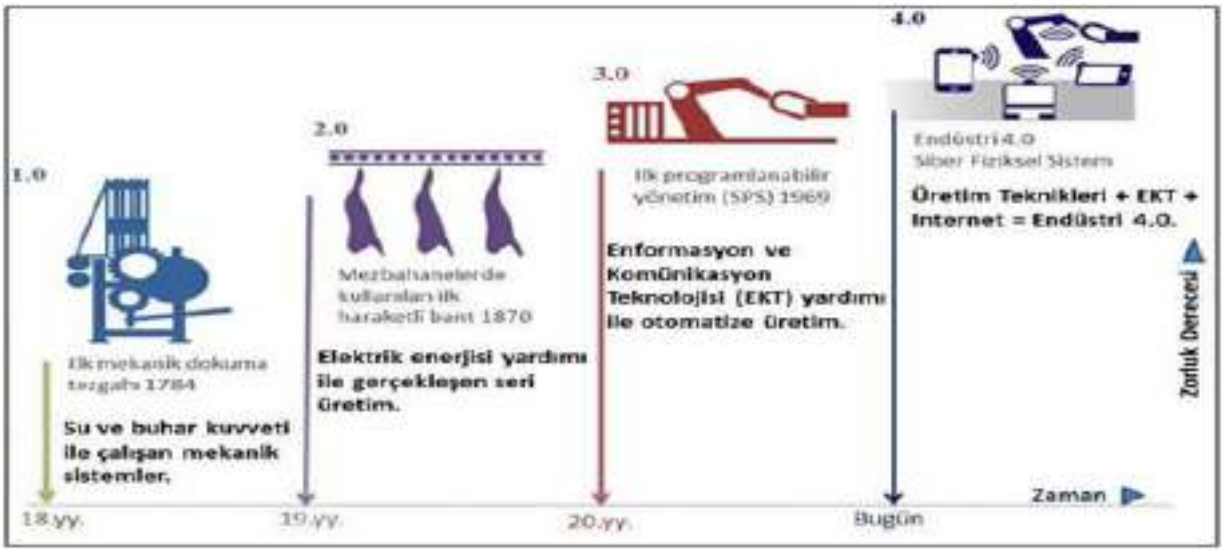
Bu bakış açısı ile çalışmanın temel amacı, turizm sektöründe yer alan işletmelerin içerisinde bulunan uygulamaların hangi teknoloji kullanımlarına dayandığının ve turizm sektöründe ne gibi değişikliklere yol açtığının, hangi yeni strateji, uygulama ve yöntemlerin geliştirilmesine olanak sağladığının ortaya çıkarılmasıdır. Bahsedilen değişimlerin yönetim, pazarlama, insan kaynakları gibi turizmle doğrudan ve dolaylı şekilde bağlantılı olduğu düşünülen alanlarda yarattığı etkilerin incelenmesi de çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde şekillenen bu çalışma; turizm sektöründe yer alan dijital dönüşüm uygulamalarını literatür taraması aracılığı ile betimleyen bir derleme çalışmasıdır. Bu çalışmada dijital dönüşüm (endüstri 4.0), turizmde dijital dönüşüm konularında literatür taraması yapılmış, Endüstri 1.0'dan Endüstri 4.0'a kadar geçen süre turizm ile bütünleştirilerek karşılaştırılmalı olarak anlatılmış, son olarak ise bugün dijital dönüşümün turizmde getirmiş olduğu yeni teknolojilere örnekleri ile değinilmiştir. Bu anlamda tespit edilen sorunlara yönelik bir takım çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

1. DİJİTAL DÖNÜŞÜM NEDİR? (ENDÜSTRİ 4.0).

Bugün dijital dönüşüm olarak da adlandırılan endüstri 4.0 devri sektör ayrımı yapmaksızın her alanda nesnelerin interneti, sanal gerçeklik uygulamaları, yapay zeka kullanımı, akıllı sensörler, nanoteknoloji, artırılmış gerçeklik, 3D, Akıllı oteller/robotlar, giyilebilir teknoloji, kuantum bilişim gibi inovatif devrimleri ile bugün içerisinde bulunduğumuz hayata yön vermektedir. Dijital dönüşüm evresi yarattığı bu inovatif devrimler ile iletişim, iş olanakları, eğitim, kariyer planları gibi her türlü alanda ki bakış açılarını değiştirmeye başlamıştır. Kısacası toplumun yaşam tarzına her anlamda etki etmiştir diyebiliriz (Topsakal, Yüzbaşıoğlu, Çelik ve Bahar, 2018: 3).

Çalışmanın odak noktası 4.0 olmasına rağmen o evreye nasıl gelindiğine dair kısaca bilgi sahibi olunması açısından, kavramın temelde geçirdiği üç büyük evredende (endüstri 1.0, 2.0, 3.0) kısaca bahsedilmesinin dijital dönüşümün daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Şekil 1. Endüstri devrimleri (Industry revolutions)
Kaynak: Kagermann, Wahlster ve Helbig, 2013: 13.

İlk sanayi devriminin yapıldığı zaman dilimi olarak gösterilen 18.yüzyılda buhar makinasının keşfi ve buharın güç kaynağı olarak kullanılması ile endüstrilerde büyük değişimler yaşanmaya başlamış bu değişiklikler de zaman içerisinde birinci sanayi devrimi olarak adlandırılmıştır. Bu aşamada yaşanan diğer değişiklikler ise insan emeğinin yerini makinaların almış, madenlerin ve metallerin kullanımı artmış ve ulaştırma alanının gelişme kaydetmeye başlamış olmasıdır Davutoğlu, Akgül ve Yıldız, 2017: 547). Gelişmeye başlayan teknoloji ile birlikte birinci sanayi devrimi bir sonraki süreç olan ikinci sanayi devriminin temelini oluşturmuş, elektrik enerjisi kullanımı ve seri üretim için montaj hattı kurulumu ikinci sanayi devrimi kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu devirde ilk kez Henry Ford'un geliştirdiği ve otomotiv sektöründe uyguladığı bant tipi üretim tarzına geçilmiş, üretim artışına olanak tanıyan bu uygulama maliyetler ve fiyatların düşmesine de olanak tanımıştır (Özkan, Al ve Yavuz, 2018: 7).

Bilgi ekonomisi olarak da ifade edilen üçüncü sanayi devrimi üretim aşamasında programlanabilir makinelerin kullanılmasıyla gündeme gelmiştir. Elektronik ve bilgi teknolojilerinde yaşanan her türlü yenilik ile birlikte 1970 yılların başından itibaren gelişme kaydetmeye devam etmiştir. Bilgisayar kullanımı, internetin tabanlı teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim alanında yaşanan gelişmeler, ulaşımda katedilen yol üçüncü sanayi devrimiyle birlikte daha güçlü hale gelmiştir yorumu yapılabilir (Özkan vd., 2018: 7; Serinikli, 2018:1610; Kılıç ve Alkan, 2018:31; Davutoğlu vd., 2017: 547; Silik, 2019: 187). Üçüncü sanayi devriminin yaşanması ve teknolojinin bu aşamadan sonra da hızla ilerleyişi haliyle bugün dijital dönüşüm, dijital çağ, dijital evre olarak da adlandırılan dördöncü sanayi devrimini ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze ortaya çıkan sanayi devrimi kısaca aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Muhuri, Shukla ve Abraham, 2019:219).

1. Sanayi Devrimi (1760-1840): Mekanik üretim, su ve buhar teknoloji ile çalışan makinalar.
2. Sanayi Devrimi (19. yy sonu-20. yy başları): Elektirik enerjisi kullanımı, seri üretim.
3. Sanayi Devrimi (1970 başları): İnternet tabanlı teknoloji gelişimi,otomatik üretim.
4. Sanayi Devrimi: Nanoteknoloji, nesnelerin interneti, akıllı üretim uygulamları, siber-fiziksel sistemler

Bugün yaşadığımız düzende karşılaştığımız her türlü gelişmenin odak noktasında dijital dönüşüm (Endüstri 4.0) süreci yer almaktadır. Bahsedilen daha önceki üç sanayi devriminden farklı nesnelerin interneti kavramına odaklanması ve akıllı üretim uygulamalarının aktif kullanımını sağlamaktır. Bu bakış açısıyla günümüzde dijital dönüşüm olarak da adlandırılan endüstri 4.0'ın amacı; birbirinden farklı fonksiyonlara sahip makina, ürün ve insan arasındaki gerçek zamanlı iletişimin gerçekleşmesi ve müşteri talebine göre şekillenebilen dijitalleşmiş, yüksek teknolojiyle donatılmış, hızlı, hataların minimize edilebileceği veya tamamen ortadan kaldırılabileceği, yüksek derecede esneklik sağlayan akıllı üretim/hizmet modelleri geliştirmektir (Soyak, 2017: 72; Tutar, Terzi, Tınmaz, 2018: 197; Fırat ve Fırat 2017: 13).

Sürekli gelişim ve yeniliği işaret eden dijital dönüşüm (endüstri 4.0) evresinin amacına uygun olarak şekillenen özellikleri;

- ✓ Ürün/hizmetlerin çok hızlı bir şekilde pazara sunmak
- ✓ Yerinde yönetim
- ✓ Birlikte çalışabilirlik
- ✓ Modülerlik
- ✓ Gerçek zamanlı yetenek
- ✓ Müşteri odaklı hizmet
- ✓ Sanallaştırma
- ✓ Verimlilik artışı sağlamak şeklinde sıralanabilir (Soylu, 2018: 45; Sezgin, Akgül ve Atar, 2019: 102; Kılıç ve Alkan 2018: 32).

Mevcut durum itibariyle aktif olarak teknoloji kullanımına izin veren dijital dönüşüm (endüstri 4.0) kavramı sadece şu an içinde bulunduğumuz zaman diliminin değil gelecek yüzyılda yapılması öngörülen, planlanan her türlü bilgi ve teknoloji temelli yenilik ve uygulamaların da bugünden habercisi olmaktadır. Nasıl ki dijital dönüşüm evresine gelene kadar ki endüstri evreleri bugün geldiğimiz konumda ki teknloji kullanımımızda temel taş olarak kabul edildiler ise gelecekteki teknoloji ve yenilikler evresinde de bugün kullandığımız dijital dönüşüm evresi temel olarak kabul edilecektir. Sürekli yenilik ve gelişmeyi tetikleyen, toplulukları da dijitalleşmeye kendisiyle birlikte götüren dijital dönüşüm (endüstri 4.0) kavramının 2050'li yıllarda daha farklı bir üretim, hizmet, ürün, süreç yapısı olacağı şimdiden düşünülmektedir (Bağcı, 2018:124; Atar, 2019:102).

2. TURİZMDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Teknolojinin hayatımıza girmesi ile birlikte her sektör zaman içerisinde gelişmekte ve yenilenmektedir. Bu gelişme ve yenilenme tüm sektörlerin çevreye, topluma ayak uydurmak için zorunda oldukları bir değişim olarak da görülebilir. İşte bu gelişme ve yenilenmeyi bünyesinde barındıran değişim kavramına diğer sektörler sürdürülebilirliklerini devam ettirebilmek, toplum ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına ayak uydururken turizm işletmelerinin bu değişime kayıtsız kalmaları neredeyse imkânsız görünmektedir. Bu durumda turizm sektörü içerisinde yer alan işletmelerin hızlı değişimlere uyum sağlayabilecek şekilde, dinamik bir yapıda oluşturulmasını gerektirmektedir ki bulundukları pazarda lider konumuna geçerek, hayatta kalma ihtimalleri artabilsin (Kaya, 2009: 26; Atar, 2019: 104).

Tablo 1: Endüstri Dönemlerine Karşılık Turizmde Meydana Gelen Teknoloji Evreleri

	Endüstri 1.0	***Turizm 1.0***
Tanım:	1712 buhar makinesinin icadı ile başlayan, su buharı enerjili mekanik üretim tesislerinin oluşması ile şekillenen dönem.	Kentsel yaşama geçisin hızlanması ile birlikte ailelerin, bireysel olarak doğduğu yerin dışına seyahat etmesi ile başlayan dönem
Özellikler:	Mekanik Üretim	Herkes için turizm kavramının ortaya çıkması ve gelişimi.
	Endüstri 2.0	***Turizm 2.0***
Tanım:	Elektriğin kullanımı ile seri üretim imkânına kavuşulması ve elektriğin üretimde yaygın olarak kullanılmaya başlandığı dönem.	Petrol tabanlı içten yanmalı motorların gelişimi ile birlikte, turizm faaliyetlerinin bireysel araçlar dışında kalan teknolojik araçlar ile bireysel veya gruplar halinde tur şeklinde gerçekleştirildiği dönem.
Özellikler:	İşbölümü ve seri üretim	Turizmde ulaşımın kolaylaşması, yaygınlaşması, iletişim ağının gelişmesi.
	Endüstri 3.0	***Turizm 3.0***
Tanım:	1970 ve sonrası itibariyle, bilgisayarların yaygınlaştığı, Otomasyon sistemlerinin üretimde yaygın, olarak kullanıldığı, bilgi teknolojilerindeki gelişim dönemi.	Telekomikasyonun hızla ilerlemesinin ardından, turizmde iletişim ağının daha hızlı ve ulaşılabilir olduğu, turist ve turizm personelinin hayatını kolaylaştırıcak şekilde gelişen otomasyon ve inovasyon dönemi
Özellikler:	Üretim süreçlerinin otomasyonu	Sürdürülebilir turizm olgusu, internet ve iletişim ağının gelişmesi, turizmde inovasyon ve otomasyon kavramının oluşumu, yeşil oteller.
	Endüstri 4.0	***Turizm 4.0***
Tanım:	Fiziksel ve dijital sistemler arasında bağlantının kurulması ile birlikte dinamik veri işlemeye dayalı dönem	Fiziksel altyapı, sosyal bağlantılar, devlet kurumları ve işletmelere ilişkin "insan zihinlerinden elde edilen verilerin" toplanması için destinasyonda sağlanan girişimler ile desteklenen turizm
Özellikler:	Yapay zekâ, Nesnelerin İnterneti, Bulut Teknolojisi, Büyük Veri, Simulasyon, Siber Güvenlik, 3 Boyutlu Üretim, Zenginleştirilmiş Gerçeklik	Sanal Gerçeklik, akıllı otel yönetim sistemi, akıllı bilet (kart) sistemi, akıllı uzaktan video izleme sistemi, akıllı tur rehber sistemi, akıllı seyahat acentesi sistemi

Kaynak: (Atar, 2019:104).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte tüm sektörlerde meydana gelen değişimlere nazaran özellikle turizm sektöründe meydana gelen dijital dönüşüm evresinin daha net anlaşılması için gelişen endüstri dönemlerine karşılık gelen turizm sektörünün teknolojiyle olan ilişkisi tablo 1'de açıklanmaya çalışılmıştır.

Sanayinin gelişmesi ile birlikte gerçekleşen buluş ve teknolojiler, buharlı makinaların icadı, zaman içerisinde kentsel yaşama geçişi de hareketlendirmeye başlamıştır. İnsanlar, yaratılan boş zaman kavramı ile birlikte doğdukları yerlerden çıkarak başka destinasyonlara hareket ederek seyahat kavramını ön plana çıkartmaya başlamıştır. Bu da bugün geldiğimiz noktadaki diital dönüşüm kavramının ilki olan endüstri 1.0 ile paralel olarak devam eden turizm 1.0 kavramını ortaya çıkartmıştır. Bu dönemim turizmde yaptığı katkılardan birtanesi de çıktığı andan itibaren ızlı bir şekilde yayılarak kitleleri seyahate yönelten "herkes için turizm" kavramıdır. Bir dönem sadece brujuva olarak adlandırılan zengin sınıfın gerçekleştirdiği seyahatler bu dönemde ulaşılabilir hale gelerek her kesim için yapılabilecek bir kavram halini almıştır (Atar, 2019:104).

Teknolojik devrim endüstri 1.0'dan sonra da hızla ilerlemeye devam etmiş, elektriğin üretimde yaygın olarak kullanılmaya başlandığı ve seri üretim imkânına kavuşulduğu endüstri 2.0 dönemi turizmde de ulaşımın yaygınlaşmaya başladığı turizm 2.0'ı devreye sokmuştur. İçten yanmalı motorların gelişimi ile birlikte, bireysel veya gruplar halinde tur yapmaya imkan tanıyan teknolojik araçların varlığı bu dönemde seyahati daha yaygın hale getirerek turizm 2.0 kavramının daha net yaşanmasını sağlamıştır. Bu dönemde teknolojinin gelişimiyle beraber ulaşım araçlarının niteliklerinin artması, ekonomik refah seviyesinin eskiye nazaran gelişmeye başlaması, boş zaman, kentleşmeyle birlikte gelen sürekli nüfus artışı gibi unsurlar insanları seyahate iten nedenler arasına girmiştir (Zengin, 2009: 49;Çallı, 2015:7).

Bilgisayarların yaygınlaştığı andan itibaren otomasyon sistemlerinin üretimde yaygın olarak kullanıldığı, bilgi teknolojilerindeki gelişimi ifade eden dönem ise endüstri 3.0 dönemidir. Bilgisayar yaygınlaşmasına ve otomasyon sistemlerinin yaygın olarak kullanılmasına paralel olarak turizm sektöründe de iletişim ağının daha hızlı ve ulaşılabilir olduğu telekomünikasyon ilerleyişi atak yapmış, bu sayede işletmeler pazarda kendilerini lider konumuna getirebilecek otomasyon ve inovasyon uygulamalarının farkına vararak, turizm 3.0 dönemine giriş yapmışlardır. Endüstri 3.0 dönemiyle entegre bir şekilde ilerleyen turizm 3.0 kavramını diğer turizm dönemlerinden ayıran şüphesiz ki sürdürülebilir turizm olgusunun da farkına varılmasıdır. Bu olguya verilen önemin artması ile birlikte turizm sektöründe doğayı, çevresi koruma temelli uygulamalar izlenmiş, turizm işletmelerinin sürdürülebilirlik kavramı altında oluşturulmasına özen gösterilmeye başlanmıştır. Otellerde kullanılmasına özen gösterilen enerji tasarruflu aydınlatma ve pencereler, geri dönüşüm olanakları, oda içi tasarruf cihazları, yeşil peyzaj çalışmaları bunlara örnek verilebilir (Millar ve Baloğlu, 2011:305; Gül ve Kurnaz: 2019: 61).

Yukarıda bahsedilen 3 endüstri devrimiyle birlikte ilerleme kaydeden turizm sektörü, bugün geldiği dijital dönüşüm (turizm 4.0) dönemini de geçmişte kayıtsız kalmayarak uyumlu bir şekilde ilerlettiği turizm 1.0, 2.0, 3.0 kavramlarına borçludur yorumunu yapabiliriz (Tablo 1).

Bugün mevcut halimizdeki son teknolojik dönem olarak adlandırılan turizmde dijital dönüşüm (turizm 4.0), yapay zeka, nesnelerin interneti, destinasyon yönetim sistemleri, merkezi rezervasyon sistemleri müşteri ilişkileri yönetimi, dijital telefon şebekeleri, akıllı otel yönetim sistemleri, hem turist hem de turizm personelinin hayatını kolaylaştıran akıllı bilet (kart) sistemi, akıllı tur rehber sistemi, akıllı seyahat acentesi sistemi, turistlerin gidecekleri destinasyon merkezini önceden görmelerini sağlayan sanal gerçeklik, son dakika oda rezervasyonu ve giriş işlemi yaptırılabilmesine olanak tanıyan mobil uygulamalar dönemi olarak tanımlanabilir (Şanlıöz vd., 2013: 251; Kaya, 2009:28; Poon, 1993: 94).

Turizmde dijital dönüşüm evresini diğer dönemlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, turistlerin gerçekleştirmiş oldukları turizm faaliyetlerinin-turist ihtiyaçlarının en üst düzeyde karşılanacak şekilde tamamlanabilmesi için üstün bir çaba sarfedilmesi ve turiste özel kişisel hizmetlere ağırlık verilmesidir.

3. TURİZMDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARI

Günümüzde her sektörün teknolojiden etkilendiği gibi turizm sektörü de hem hizmet uygulamalarında hem de yönetim, pazarlama, üretim aşamalarında teknolojinin getirdiği hızlı değişimlerden etkilenmiş, dijitalleşmeyle entegre bir şekilde de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Turizm sektörü temeli insana dayalı, hizmet ağırlıklı bir sektör olmasından dolayı dijitalleşmeye hızla ayak uyduran bireyleri kendisine çekebilmek için dijitalleşmeyi hemen

hemen sektörün her aşamasına, bölümüne yaymaya çalışmıştır. Örneğin bir otel işletmesini düşündüğünüz de aklınıza gelebilecek her departman (yiyecek-içecek, kat hizmetleri, ön büro, müşteri hizmetleri, pazarlama, insan kaynakları yönetimi vb.) hem personeli daha etkin ve verimli çalıştırmak hem de dijitalleşen turiste ayak uydurmak adına teknolojik uygulamaları kullanmaya özen göstermektedir. Aksi takdirde teknolojinin bu kadar hüküm sürdüğü bir dünyada geleneksel alışkanlıklar ayakta kalmak mümkün görünmemektedir.

Turizmin turistin istek ve ihtiyaçlarına cevap verdiği önemli hizmet kollarından bir tanesi otel işlemelerine bağlı ya da bağımsız olarak kurulan yiyecek-içecek işletmeleridir. Yiyecek-içecek işletmelerinin zaman içerisinde menülerini klasik menülerden dijital menülere dönüştürmesi sahip oldukları işletme imajlarını etkileyen çok önemli bir işletme bileşeni haline gelmiştir.
Teknoloji ile birlikte turizm sektörüne entegre edilen dijital menü temelde, bir donanım ve bu donanıma bağlı çalışan bir yazılımdan oluşan, işletme içerisinde yer alan yiyecek içeceklerle ilgili bilgi veren menülerinin elektronik bir ekran aracılığı ile müşteriye sunulmasıdır. Restoran çeşidine göre değişkenlik gösterme kapasitesine sahip olan bu menüler televizyon ekranı kadar büyük olabileceği gibi avuç içine sığacak kadar küçük de olabilirler (Şahin, 2019: 82).

Turizm sektörü ve dijitalleşmeye verilecek bir diğer örnek ise gerek ulusal gerekse uluslararası platformlarda yapılan tanıtım aşamalarıdır. Turizm pazarında turistik çekiciliği en üst seviyede tutarak lider konumda olmak isteyen, turizm sektöründen aldığı gelir payını artırmak ya da sürdürülebilir olarak devam ettirmek isteyen ülkeler tanıtım çalışmalarına ağırlık vermekte bunu da teknolojinin nimetlerinden faydalanarak dijital bir şekilde tahmin edilenden çok yoğun bir turist kitlesine ulaşarak gerçekleştirmektedir. Dijital dönüşümün devreye girmesiyle birlikte bilgiye her an ve her yerden ulaşmanın mümkün olduğu günümüzde yapılan ülke tanıtım çalışmaları potansiyel turistlere ulaşma konusunda oldukça etkili bir hal almıştır. Bugün yapılan ülke tanıtım faaliyetlerinin daha etkili ve verimli olacağı düşünüldüğünden yoğun olarak digital mecralardan yürütülmesi de dijital dönüşüün tanıtım aşamasında turizme getirdiği farklı bir yenilik olarak adlandırılabilir. Kültür ve Turizm Bakanlığının "Home: Turkey" isimli dijital kampanyası da bahsedilen teknoloji ve turizmin birleşerek etkili bir öge haline gelmesine örnek gösterilebilir. Türkiye başta olmak üzere ülkeler dijital mecraya yayarak geniş kitlelere ulaşabilmek amacıyla ülkenin sahip olduğu kültürel-turistik değerlere vurgu yapan tanıtım filmleri çekmektedir (Altaş, 2017:81; Sezgin, Akgül ve Atar, 2019: 111; Ünüvar ve Şimşek, 2012: 307).

Tanıtım çalışmalarının dijital mecralardan yürütülmesi, bu mecraları kullanarak tanıtımları görüntüleyen kullanıcıların o destinasyon hakkındaki olumlu veya olumsuz yorumlarını alarak geri bildirim toplamasına da olanak sağlayabilir. Kullanıcılar beğendiği tanıtım görselleriyle ilgili ya o destinasyona giderek ya da tanıtım görsellerini direkt yayınlayarak hedeflenen tanıtıma yardımcı olabilir. Çünkü tanıtımların beğenilmesiyle çekicilik yaratılan bir destinasyona özgü kullanıcı paylaşımları kısa sürede başka kullanıcılara da geçerek hedeflenen destinasyon tercih edilebilirliğini artırabilir.
Turizm sektörünün önemli kollarından biri olan sağlık turizmidir. Sağlık Bakanlığının eylem planlamalarında yer alan stratejilerden birinin "Sağlık turizmi kapsamında tanıtım yapmak ve cazibe oluşturmak" maddesinin olması, tanıtım çalışmalarının etkili bir şekilde yürütülmesi gerektiğini ön plana çıkartmaktadır. İşte bu evrede ülke tanıtımlarında kullanılan teknoloji temelli dijital mecralar aynı şekilde sağlık turizmi kapsamında da kullanılmaktadır. Sağlık turizminin boyutlarından olan medikal turizm, termal turizm, geriatri ve engelli turizmi konularında yurtdışında geniş kitlelere ulaşarak bu konuda cazibe merkezi haline gelmek teknolojik ortamda kullanılan iletişim ve tanıtım kanallarının ne derecede etkili kullanıldığına

bağlıdır. Başka bir deyiş ile, sağlık turizmi konusunda ilerleme kaydetmiş destinasyonların farklılık yaratarak ön plana çıkmaları, dijital mecralar aracılığıyla uyguladıkları iletişim ve tanıtım faaliyetlerine verdikleri önemle doğru orantılıdır. Bu yüzden sağlık turizmi işletmelerinin bu aşamada da odak noktası dijitalleşmenin bize getirmiş olduğu teknolojik olanaklardır (Pabel ve Prideaux, 2015:338; Öksüz ve Altıntaş, 2017:62; Kiráľová ve Pavlíčeka, 2015:359).

Teknolojinin devreye girmesiyle birlikte düşük maliyetli, geniş kitlelere kolayca ulaşmaya imkan tanıyan tanıtım çalışmaları, konaklama işletmeleri için düşünüldüğünde de büyük fayda sağlamaktadır yorumu yapılabilir. Otel web sitelerinin, otellerin tanıtımını en uygun şekilde yapmasının yanı sıra belli dönemlerde turistte çekicilik yaratarak gelişme kaydetmek adına yaptıkları güncellemelerin, karşı tarafa anında, kolay bir şekilde iletilmesi de dijital tanıtım kolaylığı ve etkililiğinin örneklerinden biridir (Parvez vd., 2018).

Bilgi ve iletişim teknolojileri temelli akıllı turizm destinasyonu kavramı da gerçek zamanlı verilerden elde edilerek ziyaretçiye kişiselleştirilmiş, heterojen deneyimler yaşatabilme kapasitesine sahip olduğu için çekiciliklerinin çok farklı olduğu düşünülen destinasyonlar için geniş kitleleri çekebilmek adına önemli bir rol oynayabilir (Koo vd., 2016). Akıllı turizm destinasyonu kavramı içerisinde bahsedilen akıllı uygulamalar turistin ihtiyaçlarını tahmin ederek onlara cazibe merkezi haline gelmiş destinasyonlar ve yiyecek-içecek işletmeleriyle ilgili tavsiyelerde bulunup, konuma dayalı onlar için özelleştirilmiş hizmetler sunarak deneyimlerini olumlu yönde artırmak, tavsiye yolu ile de geniş kitlelere ulaşmak amacı taşırlar.
Genel olarak akıllı turizm destinasyonu çalışmaları teknoloji temelli çalışmalar olduğundan destinasyonların geliştirilmesi ve başarıya ulaşması için akıllı teknolojilerin temel gereklilik olduğu söylenebilir (Yoo vd., 2015: 240; Çelik ve Topsakal, 2017:150; Topsakal, 2018:4; Koo vd., 2016:565).

Turizmde akıllılık kavramı ilk olarak destinasyon boyutu ve akıllı şehirler kapsamında değerlendirilmeye başlamış ve teknoloji ile birlikte hızla ilerleme kaydetmiştir. Turizm, oldukça geniş bir alana yayılmasından dolayı zaman içerisinde destinasyon ve şehir kapsamında değerlendirilmekten çıkarak daha geniş bir kapsam olan akıllı turizm kavramıyla tanışmıştır (Cabi ve Erbaşı,2019: 30)

Akıllı teknolojiler ile bilgilendirilen ve desteklenen turistik etkinlikleri kapsama olarak nitelendirilen akıllı turizm kavramının amacı; ürün/hizmet yeniliğini kolaylaştırmak, bilgi ve iletişim olanaklarını geliştirerek hem etkili turist deneyimini sağlamak hem de her kesime hitap edilebilirliği artırmaktır (Gretzel, Sigala, Xiang, & Koo, 2015: 179). Bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla turiste uygun destinasyon bilgilerinin sağlanması, yeme-içme, ulaşım, rehberlik ve rezervasyon gibi hizmetleri etkili bir şekilde verilmesi akıllı turizmin turiste kazandırdığı kolaylıklar olarak görülebilir (Koo, Shin, Kim, Kim, & Chung, 2013: 1).

Turistlerin bir destinasyona gitme veya gitmeme konusunda kararsız kalmaları aşamasında destinasyon merkezini önceden görmelerini sağlayan sanal gerçeklik de turizme dijital dönüşümün girmesi ile birlikte kullanılan teknololoji temelli bir turizm uygulaması olarak görülmektedir (Atar, 2019:106). Örneğin; Hotel Zetta (San Francisco) bu uygulamanın gerçekleştirilebileceği bir odayı kendi işletmelerinde bulundurarak, onları tercih eden turistlere zaman içerisinde yolculuk yaptırmaktadır (Skycanner, 2017).

Turizm sektöründe müşteri ilişkilerini olumlu olacak şekilde en üst seviyede tutabilmek, bir turizm işletmesinin en önemli sürdürülebilirlik ve başarı unsurlarındandır. Bu yüzden müşteri talep ve ihtiyaçlarına 7/24 cevap verebilmek önem arz etmektedir. İnsan faktörünün bu ihtiyaçlara anında yetişebilmesinin sıkıntı yarattığını fark eden işletmeler hem personelini hem de kendi imajını korumak adına dijitalleşmenin ilerlemesi ile birlikte ortaya çıkan yapay zekâ çalışmalarının bir ürünü olan chatbot'dan faydalanmaktadırlar. Chatbot hizmet sektörü kullanıcılarına destek olmak amacıyla yazılı ve sözlü insan konuşmasını taklit ederek konuklara yardımcı olmaya çalışan bir yazılımdır. Bu yazılım sayesinde turizm işletmeleri hem 7 gün 24 saat hizmet verebilme kapasitesine sahip olmakta hem de hızlı geri dönüşler sayesinde müşteri memnuniyetini en üst seviyede tutmaktadır. Taksi çağırma, acil durumlarda haber verme, rezervasyon alma özelliklerinin eklenebilmesini mümkün kılan bu uygulama otel içerisinde oda sıcaklığının ayarlanmasından ışıklandırmaya kadar her türlü müşteri ihtiyacına hızlı bir şekilde cevap vererek hizmet kalitesini artırmaktadır (Webiusdigital, 2018; Güneş ve Kurnaz:2019; 71).

- ✓ Turizmde güvenlik kavramını üst seviyelere taşımaya çalışan akıllı uzaktan video izleme sistemleri,
- ✓ İşletmelerin sürdürülebilirliklerine etki eden akıllı otel yönetim sistemleri, hem turist hem de turizm personelinin hayatını kolaylaştıran akıllı bilet (kart) sistemi,
- ✓ Akıllı tur rehber sistemi, akıllı seyahat acentesi sistemi
- ✓ Belli bir destinasyona ziyaret eden turist profillerinin çıkartılması, destinasyona olan ziyaret yoğunluk haritalarının belirlenerek beklenmeyen yoğunlukların engellenmesi ve turistlerin gezi akış diyagramlarının tespit edilerek doğru hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi için turizmde kullanılan teknolojik bir uygulama olan büyük veri kullanımı

Dijital dönüşümün kavramının ortaya çıkması ile birlikte turizm sektöründe kullanılmaya başlayan diğer bilgi ve teknoloji ağırlıklı uygulamalar olarak görülmektedir (Atar, 2019: 106; Gretzel, 2011; Yüzbaşıoğlu vd., 2018:4; Esen ve Türkay, 2017: 94; Ok vd., 2010:291).

SONUÇ

Tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de teknolojiyle olan uyum alanında önemli kazanımları da beraberinde getirmiştir. Mevcut durum değerlendirmesi yaparak, bugün geldiğimiz konumda dijitalleşme ile gelen teknolojiler turizm sektöründe ziyaretçi deneyimlerini farklılaştırma ve zenginleştirme olanaklarının çoğalmasına önemli katkılar sağlamıştır yorumu yapılabilir.

Çalışmada dijitalleşmenin artmasıyla birlikte turizm sektöründe meydana gelen daha çok hayatı kolaylaştırıcı değişiklikler ve uygulamaların üzerinde durulmuştur. Fakat dijitalleşme her zaman olumlu etkiler yaratma özelliğine de sahip değildir. Bu aşamada bundan sonra yapılacak olan çalışmalar sektörde meydana gelen olumsuz etkilerinde üzerinde durarak veya olumlu-olumsuz etkiler olmak üzere bir karşılaştırmaya giderek literatüre katkı sağlayabilir. Çünkü, dijitelleşmenin ilerleme kaydetmesiyle birlikte merak edilen konular değişeceğinden, yapılan akademik çalışmalarda yön değiştirecek, yakın bir gelecekte, turizm işletmelerinin yeni teknolojileri örgüt içi uygulamalarına ve hizmetlerine nasıl dâhil edebilecekleri, çalışanların ve müşterilerin de bu yeni teknolojilere nasıl tepki vereceklerine yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulacaktır.

Yukarda da bahsedildiği üzere turizmde dijitaleşmenin olumlu etkileri üzerinde durulsa da üzerinde dikkatle düşünülmediği takdirde olumsuzluk yararacak etkileri de beraberinde

getirebilir. Turizm sektöründe dijital dönüşüm kavramı baz alınarak oluşturulan ürün ve hizmetler bir yandan daha akıllı, müşteri ihtiyaçlarına göre özelleştirilebilen ve daha çabuk cevap veren şekilde olurken diğer yandan bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi, ürün ve hizmetlerde yaşam döngüsünün kısalmasına yol açacaktır. Konuya bu açıdan da bakılarak uygun stratejilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Dijitalleşmenin hızla ilerleme kaydettiği günümüzde sadece işletmelerin değil insanlığında yeni bir döneme geçiş yapıyor olması göz önünde bulundurularak yapay zeka uygulamaları ile üretilen robotların beraberinde getireceği sorunların önceden tespit edilerek ortadan kaldırılması veya önlemler alınmaya çalışılması da sürdürülebilirlik açısından önemli konulardan bir tanesi olarak düşünülebilir.

Dijitalleşmeyle meydana gelen turizmdeki değişikliklerin "herkes için turizm" kavramına uygunluk sağlaması gerekliliğininde dikkatlerden kaçırılmaması önemli bir husu olarak görülmektedir. Bu bakış açısıyla geliştirilen teknolojiler normal bireylerin hayatını olumlu yönde etkilediği gibi engelli bireylerin turizm faaliyetlerinde de kolaylaştırıcı bir rol oynayarak dijitalleşme kavramının sürdürülebilirliğine olumlu etki edebilir. Geliştirilen turizme özgü teknolojik uygulamalar ile engelli bireyler daha bağımsız hareket edebileceğinden zaman içerisinde deneyimleri zenginleşerek, sosyal hayata katılım aşamalarının kolaylaşacağı düşünülmektedir.

Mevcut durum göz önünde bulundurularak seyahat, turizm ve konaklama alanlarında hızla gelişmeye devam eden bilgi ve iletişim teknolojileri, yapay zekâ uygulamaları ve otomasyonların sektörde büyük değişikliklere sebep olacağı öngörülmektedir. Müşterilere verilecek olan hizmetin şekli, turizm personelinin bu yeni düzenden hangi konumda yer alacağı, işletmelerin bu değişikliklerden nasıl etkileneceği gibi hususlar ilerleyen yıllarda da herkes için merak konusu olacak gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Altaş, A. (2017). Ülke Tanıtım Çalışmaları Kapsamında Kullanılan Gastronomik Ögeler:"Home of Turkey" Kampanyası Afişleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2), 81-102.

Altaş, A. (2017). Ülke Tanıtım Çalışmaları Kapsamında Kullanılan Gastronomik Ögeler:"Home of Turkey" Kampanyası Afişleri Üzerine Bir Araştırma. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5(2), 81-102.

Atar, A. (2019). ''Dijital Dönüşüm ve Turizme Etkileri", Editörler: Sezgin, M., Akgül, S ve Atar A, ''Turizm 4.0- Dijital Dönüşüm'', Detay Yayıncılık, Ankara,100-109.

Bağcı, E. (2018). Endüstri 4.0: Yeni Üretim Tarzını Anlamak. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(24), 122-146.

Cabi, A., ve Erbaşı, A. (2019). Akıllı Turizm Bağlamında Akıllı Otel İşletmesi Endeksi ve Uygulaması. Ada Yayıncılık, 30-39.

Can Doğaner, M. ve Armağan, E. (2018). Seyahat Bloglarının Destinasyon Seçimine Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30).

Çallı, D.S. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu. Turizm ve Araştırma Dergisi, 4(1), 4-28.

Çelik, P., ve Topsakal, Y. (2017). Akıllı Turizm Destinasyonları: Antalya Destinasyonunun Akıllı Turizm Uygulamalarının İncelenmesi. Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14(3), 149-166.

Çorumluoğlu, Ö., Asri, İ., Esen, Ö., Kalaycı, İ. ve Karauğuz G. (2008). CBS, GPS ve Dijital Fotogrametri Teknolojileri Desteğindeki TBS'leri ile Çağdaş Turizm. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya, 1-10.

Davutoğlu, N. A., Akgül, B., ve Yıldız, E. (2017). İşletme yönetiminde Sanayi 4.0 kavramı ile farkındalık oluşturarak etkin bir şekilde değişimi sağlamak. *ASOS JOURNAL-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(52), 545-567.

Esen, M. F., ve Türkay, B. (2017). Turizm Endüstrilerinde Büyük Veri Kullanımı (Big Data Applications İn Tourism. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, *92*, 115.

Fırat, S. Ü., & Fırat, O. Z. (2017). Sanayi 4.0 devrimi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme: Kavramlar, küresel gelişmeler ve Türkiye. *Toprak İşveren Dergisi*, *114*(2017), 10-23.

Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. Electronic Markets , 3 (25), 179-188.

Gül, G ve Kurnaz H. (2019). Gelecekte Eko Oteller Geleceğin Dijital Otelleri, Editörler: Sezgin, M., Akgül, S ve Atar A,''Turizm 4.0- Dijital Dönüşüm'', Detay Yayıncılık, Ankara,68-71.

Kagermann, H., Wahlster, W. and Helbig, J. (2013-April). "Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0," Final report of the Industrie 4.0 Working Group, National Academy of Science and Engineering,13-78.

Kaya, İ. (2009). Otel İşletmelerinde Kullanılan Bilgi-İletişim Teknolojilerinin İşletmenin Farklı Boyutlarında Yarattığı Değişimler. *Cag University Journal Of Social Sciences*, 6(2), 25-46.

Kayıkçı, M. Y., ve Bozkurt, A. K. Dijital Çağda Z Ve Alpha Kuşağı, Robotlar Ve Turizmde Yapay Zeka Uygulamaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(1), 54-64.
Kaynakça

Kılıç, S., ve Alkan, R. M. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0: Dünya Ve Türkiye Değerlendirmeleri. *Girişimcilik İnovasyon Ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, *2*(3), 29-49.

Kiráľová, A., and Pavlíčeka, A. (2015). Development of social media strategies in tourism destination. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 175, 358-366.

Koo, C., Shin, S., Gretzel, U., Hunter, W. C. & Chung, N. (2016). Conceptualization of smart tourism destination competitiveness. Asia Pacific Journal of Information Systems, 26(4), 561-576.

Koo, C., Shin, S., Kim, K., Kim, C., & Chung, N. (2013). Smart Tourism of the Korea: A Case Study. PACIS 2013 Proceedings.

Millar, M., and Baloglu, S. (2011). Hotel guests' preferences for green guest room attributes. Cornell Hospitality Quarterly, 52(3), 302-311.

Muhuri, P. K., Shukla, A. K., & Abraham, A. (2019). Industry 4.0: A bibliometric analysis and detailed overview. *Engineering applications of artificial intelligence*, *78*, 218-235.

Ok, K., Aydin, M. N., Coskun, V., and Ozdenizci, B. (2011). Exploring underlying values of NFC applications. In Proceedings of the Third International Conference on Information and Financial Engineering, Singapore, 290-294.

Öksüz, B., ve Altıntaş, V. (2017). Sağlık Turizminde Dijital İletişim Kanallarının Kullanımı. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(1), 59-75.

Özkan, M., Al, A., ve Yavuz, S. (2018). Uluslararası politik ekonomi açısından dördüncü sanayi-endüstri devrimi'nin etkileri ve Türkiye. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, *6*(2).

Pabel, A., and Prideaux, B. (2016). Social media use in pre-trip planning by tourists visiting a small regional leisure destination. Journal of Vacation Marketing, 22(4), 335-348.

Parvez, S. J., Moyeenudin, H. M., Arun, S., Anandan, R., & Janahan, S. K. (2018). Digital marketing in hotel industry. International Journal of Engineering & Technology, 7(2.21), 288-290.

Poon, A. (1993). Tourism, Technology and Competitive Strategies; UK: CABI Publishing, 87-96.

Scycanner. (2017). The world's most hi-tech hotels. https:/www.skycanner.net/news/inspiration/the-worlds-most-hi-tech-hotels. Erişim Tarihi: 15.12.2019.

Serinikli, N. (2018). Endüstri 4.0'ın Özel, Kamu ve Kooperatif Sektörlerine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 23, 1607-1621.

Silik, E. (2019). ''Turizm 4.0 ve CRM (Customer Relationship Management), Editörler: Sezgin, M., Akgül, S ve Atar A, ''Turizm 4.0- Dijital Dönüşüm'', Detay Yayıncılık, Ankara, 187-192.

Soyak, A. (2017). Teknolojiye Dayalı Sanayileşme: Sanayi 4.0 Ve Türkiye Üzerine Düşünceler. *The Journal of Marmara Social Research, 11*, 69-77.

Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve girişimcilikte yeni yaklaşımlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 43-57.

Şahin, E. (2019). ''Dijital Menü Planlaması", Editörler: Sezgin, M., Akgül, S ve Atar A, ''Turizm 4.0- Dijital Dönüşüm'', Detay Yayıncılık, Ankara,82-83.

Şanlıöz, K., Dilek, E. ve Koçak, N. (2013). Değişen Dünya, Dönüşen Pazarlama: Türkiye Turizm Sektöründen Öncü Bir Mobil Uygulama Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 24(2), 250-260.

Şanlıöz, K., Dilek, E. ve Koçak, N. (2013). Değişen Dünya, Dönüşen Pazarlama: Türkiye Turizm Sektöründen Öncü Bir Mobil Uygulama Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 24(2), 250-260.

Topsakal, Y. (2018). Akıllı Turizm Kapsamında Engelli Dostu Mobil Hizmetler: Türkiye 4.0 İçin Öneriler. *Journal Of Tourism Intelligence And Smartness, 1*(1), 1-13.

Topsakal, Y., Yüzbaşıoğlu, N., Çelik, P. ve Bahar, M. (2018). Turizm 4.0-Turist 5.0: İnsan Devriminin Neden Endüstri Devrimlerinden Bir Numara Önde Olduğuna İlişkin Bakış. *Journal Of Tourism Intelligence And Smartness,* 1(2), 1-11.

Tutar, H., Terzi, D. ve Tınmaz, G. (2018). Türkiye'nin "Vizyon 2023" Stratejisi İle Almanya'nın "2025" Stratejik Hedeflerinin Endüstri 4.0 Göstergeleri İtibariyle Karşılaştırılması1. International Journal Of Entrepreneurship & Management Inquiries (Emı), 2(3), 195-212.

Ulama, Ş. (2015). Turizm Tanıtım Broşürlerinde Destinasyon İmajı Analizi: Türkiye Örneği. Bartın Üniversitesi İİ BF Dergisi, 6(11), 231-246.

Ünüvar, Ş. ve Şimşek, S. (2012), Kültür ve Turizm Bakanlığının Yurtdışı Tanıtım Filmlerinde Kültürel İmge Kullanımı, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 305-330.

Webiusdigital. (2018). Otelcilik sektöründe Yapay Zeka Uygulamaları. https:/www.webiusdgital.com/otelcilik-sektorunde-yapau-zeka-uygulamaları/.Erişim Tarihi: 15.12.2019

Yoo, K.H., Sigala, M. ve Gretzel, U. (2015), Exploring TripAdvisor, In R. Egger, I. Gula, & D. Walcher (Eds.), Open Tourism – Open Innovation, Crowdsourcing and Collaborative Consumption challenging the tourism industry. (ss. 239-255). Heidelberg: Springer Verlag.

Zengin, B. (2009), "Seyahat İşletmeleri", Editörler: Demirkol, Ş., Burhanettin Zengin, "Turizm İşletmeleri", Değişim Yayınları, İstanbul, 47-89.

YENİLİK YÖNETİMİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARINA ETKİSİ: BİR ELEKTRİK DAĞITIM ŞİRKETİNDE ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF INNOVATION MANAGEMENT ON OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY PRACTICES: RESEARCH IN ELECTRICITY DISTRIBUTION COMPANY

Erdinç SİPAHİ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Özet

Rekabetin yoğun olarak yaşandığı iş kollarında pazar yapısı, müşteri tercihleri ve beklentileri çok hızlı değişmektedir. Bir diğer ifadeyle pazarın yapısı dinamik bir yapıya sahip olup, sürekli bir değişim içerisindedir. İşletmelerin rekabette başarılı olması için pazardaki yenilikleri takip etmeleri ve bu yeniliklerin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliği kaçınılmazdır. Aynı zamanda, satış hacminin arttırılması, maliyetlerin azaltılması gibi hedeflerle birlikte, sürdürülebilir karlılığın ve başarının elde edilmesi şirketlerin en önemli hedefi olmaya başlamıştır. Bu hedeflere ulaşabilmek için de pazardaki yeniliğin takip edilmesi ve işletmede yenilik yönetiminin uygulanması gerekmektedir.

Çalışmamızın amacı; yenilik yönetiminin iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarına olan etkisini araştırmaktır. Bunun için elektrik dağıtım alanında faaliyet gösteren bir şirket ele alınarak derinlemesine bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, elektrik dağıtım şirketlerinde, yenilik yönetimi anlayışı olarak SCADA (Merkezi Denetleme Kontrol ve Veri Toplama) sistemi kullanım oranlarının arttırılmasının, iş sağlığı ve güvenliğine olumlu katkısının açıklanması amaçlanmıştır. Enerji sektöründe iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının hayati önem arz etmesi sebebiyle, elektrik dağıtım şirketlerinde teknolojik bir yenilik olan SCADA (Merkezi Denetleme Kontrol ve Veri Toplama) sisteminin, enerjili hatlarda uzaktan anahtarlamaya imkân vermesinden dolayı iş kazalarını azaltmada önemli bir rolü bulunmaktadır. Çalışmamızın sektörde bulunan diğer elektrik dağıtım şirketlerine iş sağlığı ve güvenliği konularında yeni açılımlar sunabileceği ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İş Sağlığı ve Güvenliği, SCADA, Yenilik, Yenilik Yönetimi*

Abstract

The market structure, customer preferences and expectations change rapidly in strong competition areas in business. In other words, the market has a dynamic structure and is in constant change. In order for companies to succeed in competition, it is inevitable that they should follow the innovations in the market and ensure the sustainability of these innovations. At the same time, together with the aim of increasing sales volume and reducing costs,

achieving sustainable profitability and success has become the most important target of companies. In order to reach these targets, it is necessary to follow the innovation in the market and implement innovation management in the companies.

The aim of our study; to investigate the effect of innovation management on occupational health and safety practices. For this purpose, it is aimed to conduct an in-depth investigation by considering a company operating in the field of electricity distribution. In this context, it is aimed to explain the increase in the use of SCADA (Supervisory Control and Data Acquisition) system as an innovation management approach in electricity distribution companies and its positive contribution to occupational health and safety. Due to occupational health and safety practices are vital in the energy sector, SCADA system, a technological innovation in electricity distribution companies, has an important role in reducing occupational accidents as it enables remote switching on powered lines. It is hoped that our study will offer new insights into occupational health and safety issues to other electricity distribution companies in the sector.

Keywords: *Innovation, Innovation Management, Occupational Health and Safety, SCADA*

GİRİŞ

Ulusal ve uluslararası rekabetin oldukça yoğun yaşandığı sektörlerde, işletmelerin satış hedeflerine ulaşma gibi geleneksel hedefleri gelişen teknoloji karşısında yetersiz kalmaktadır. Satış hacminin arttırılması, maliyetlerin azaltılması gibi temel ve bilinen hedeflerle birlikte, sürdürülebilir karlılığın ve başarının elde edilmesi şirketlerin en önemli hedefi olmaya başlamıştır. Sürdürülebilirlik ise şirket paydaşlarının gelecekteki ihtiyaç ve beklentilerinin tahmin edilmesi ve karşılanması anlamında etkin bir yenilik yönetimi ile sağlanabilmektedir. Ayrıca, bütün bu hedeflerin yanında çalışanların işlerini sorunsuz ve güvenli bir şekilde yapabilmeleri de sağlanmalıdır. Bu noktada, gelişen teknoloji ile birlikte yenilik yönetiminin şirketler açısından önemi günden güne artmaktadır. Bu sebeple, çalışmanın ilk bölümünde yenilik kavramı ve işletmeler açısından önemi çeşitli özellikleriyle birlikte oldukça geniş bir biçimde ele alınmıştır. İkinci bölümde, iş sağlığı ve güvenliği kavramı anlatılarak, yenilik yönetiminin iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarına etkisi üzerinde durulmuştur. Son bölüm olan üçüncü bölümde, iş sağlığı ve güvenliğinin çok önemli olduğu sektörlerden biri olan enerji sektöründe, bir elektrik dağıtım şirketinde yapılan araştırmaya değinilmiştir.

1.YENİLİK ve İŞLETMELER AÇISINDAN ÖNEMİ

1.1.Yenilik ve Teknolojik Yenilik Kavramları

Yenilikle yakından ilgilenen yazarlardan biri olan Drucker yeniliği; ‘bir örgütte birlikte çalışan farklı bilgi ve yetenekteki insanları verimli hale getirmek için onlara ilk defa olanak sağlayan yararlı bilgi’ şeklinde tanımlamıştır. Yeniliğin ölçüsü çevre üzerindeki etkinliğindedir ve bu yüzden bir işletmede yenilik daima pazar odaklıdır. Yani örgüt içerisindeki yeni bir uygulama eğer ticari hale getirilebilirse, yenilik bir anlam ifade edecektir

(Durna, 2002: 5). Aynı düşünceye sahip bir başka tanım; teknoloji ile yenilik aslında birbirleriyle fonksiyonel bakımdan bağlı iki kavramdır. Yenilik kavramının içinde bir teknolojinin ekonomik olarak uygulanabilme olanakları vardır. Bu nedenle yenilik, yeni teknolojilerin ekonomik uygulamaları ile ilgilidir. Teknoloji ekonomiklik niteliğini kazandığı ve uygulamaya aktarıldığı zaman yeniliğe dönüşmektedir (Eren, 1982: 13). Genel bir tanımlama yapılacak olursa; yenilik, işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir (OECD kılavuzu, 2006: 50). Daha basit bir ifade ile yenilik, müşteri tatminine yönelik yeni kaynaklar yaratmaktır. Bir düşüncenin, sürecin, yöntemin, sistemin, politikanın, ürünün işletme bazında ilk kez sunulması olarak da kullanılabilmektedir (Top, 2008: 215).

Teknolojik yenilik kavramıyla ilgili tanımlamaya bakacak olursak; teknolojik yenilik hem yeni bir teknolojinin bulunması, hem de onun pazara yeni yüksek teknoloji bir ürün, işlem veya hizmet olarak tanıtımıdır. Teknolojik yenilik düşüncesinin içinde iki karmaşık fikir olan buluş ve yenilik vardır. Buluş, bir şeyi yapmak için işlevsel bir yol yaratmak ya da yeni bir teknoloji düşüncesidir. Yenilik ise, yeni yüksek teknoloji ürünlerin, işlem veya hizmetlerin ticarileştirilmesidir (Betz, 2010: 23). Diğer bir tanımla teknolojik yenilik, teknolojik ürün ve süreç yeniliğini kapsar. Yeni ürün ve süreçlerin geliştirilmesi ya da mevcut ürünlerde ve süreçlerde önemli teknolojik değişiklikleri içerir (Kılıç, 2013: 89). Ayrıca teknolojik yenilik bir iş sürecidir ve teknoloji konusunda sağduyulu yöneticiler yeniliğin ilkelerini kullanırlar. Yeniliğin genel ilkelerini uygulamak için teknolojik ilerlemenin sahip olduğu bağlamları bilmek gerekir. Teknoloji stratejisi, teknoloji altyapıları, yeni ürün gelişimi, yüksek teknolojili işler gibi spesifik bağlamları anlamak gerekir. Yenilik yönetimi teorisi, bilim ve ekonomi bağlamında teknolojik değişim ilkelerine göre sağlam bir temele dayanmalıdır. Yenilik teorisi, teknolojik yeniliğin neden, ne ve nasılına bakmaktadır (Betz, 2010: 24). O halde, bir işletme yeniliklere ne kadar kapalıysa, zamanın ve çevrenin gerektirdiği koşullara uymakta güçlük çekecek, değişim ve adaptasyon yeteneği az olacak ve dolayısıyla, gelişme ve yaşama gücünü önemli ölçüde yitirecektir. Böylece, yenilik yapma bir firmanın yeni gereksinimlere ve çevresel koşullara uyabilmesinin en önemli kıstası olmaktadır (Eren, 1982: 18).

Teknolojik yenilik, yeni teknolojiyi kullanabilen iş gücü ihtiyacını da beraberinde getirecektir. Bu nedenle teknolojik yeniliklerin işletmeye, finansal ve yönetimsel etkileri de olabilmektedir.

1.2. İşletmelerde Uygulanan Yenilik Türleri

1.2.1.Ürün Yeniliği

En basit tanımıyla ürün yeniliği, bir işletmenin yaptığı ürünlerde ya da sunduğu hizmetlerdeki değişimlerdir (Durna, 2002: 66). OECD kılavuzunda yapılan tanımlamalara göre; bir ürün yeniliği, mevcut özellikleri veya öngörülen kullanımlarına göre yeni ya da önemli derecede iyileştirilmiş bir mal veya hizmetin ortaya konulmasıdır. Bu; teknik özelliklerde, bileşenler ve

malzemelerde, birleştirilmiş yazılımda, kullanıcı kolaylığında ve diğer işlevsel özelliklerinde önemli derecede iyileştirmeleri içermektedir (OECD kılavuzu, 2006: 52). Tanımda bahsedilen geliştirmeler, ürünün teknik özelliklerinde, yapımında kullanılan malzemede veya yazılımında yapılan geliştirmeleri kapsamaktadır. Ürünün teknik özelliklerinde yapılan küçük değişiklikler yeni bir kullanım alanı yaratmış ise bu da ürün yeniliği olarak nitelendirilmektedir.

Bütün firmaların son derece kaliteli ürünler sunduğu, kalitenin sıradanlaştığı bir ortamda firmalar küçük de olsa ürünlerinde farklılaştırma yaparak rakiplerine karşı avantaj elde ederler. Bu sebeple firmalar, 'bizi rakiplerimizden farklı hale getirecek hangi artı değeri ürünlerimize ekleyebiliriz?' sorusuna karşılık vermelidirler (Durna, 2002: 67). Farklı bir açıdan bakılacak olursa, ürün yeniliği, işletmenin organizasyon yapısındaki değişikliklerden kaynaklanabilir. Ayrıca yeni pazar bölümleri sayesinde yeni ürünler ortaya çıkabilir. Fakat genel olarak ürün yeniliği süreçlerdeki değişikliklerle ilişkilidir (Kılıç, 2013: 63).

1.2.2.Süreç Yeniliği

Süreç yeniliği yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir üretim veya teslimat yönteminin gerçekleştirilmesidir. Bu yenilik, teknikler, teçhizat ve/veya yazılımlarda önemli değişiklikleri içermektedir (OECD kılavuzu, 2006: 53). Bunun yanında, işletmeler için başkalarının yapamadığı ürünleri yapabilmek kadar, bu ürünleri diğerlerinden daha iyi yöntemlerle yapabilmek de önemli bir rekabet avantajı kaynağı olduğundan süreç yeniliği önemlidir (Kılıç, 2013: 25). Ayrıca süreç yenilikleri için bütün kademelerdeki personelin fikir ve önerileri büyük önem taşır. Maliyetleri azaltacak ya da kaliteyi arttıracak şekilde üretim sürecinde yeni bir uygulama önerisi en alt birimdeki personelden dahi gelebilir (Durna, 2002: 68).

Süreç yeniliği, muhasebe, satın alma ve bakım gibi yardımcı destek faaliyetlerindeki yeni veya iyileştirilmiş yazılım ve teknikleri de kapsar. Aynı şekilde yeni ya da iyileştirilmiş bilgi ve iletişim teknolojileri uygulamaları süreç yeniliği olarak kabul edilir. Süreç yeniliği, işletmenin doğal iş akışında gereksiz görülen, zaman ve para kaybına sebep olan işlem adımlarının kaldırılması amacıyla yapılır. Üretimde kaliteyi arttırmasının yanında maliyetleri de düşürür.

1.2.3.Pazarlama Yeniliği

Pazarlama yeniliği; ürün tasarımı veya ambalajlaması, ürün konumlandırması, ürün tanıtımı (promosyonu) veya fiyatlandırmasında önemli değişiklikleri kapsayan yeni bir pazarlama yöntemidir (OECD kılavuzu, 2006: 53). Pazarlamada yapılan değişiklikler çeşitli yollarla ürün performansını geliştirebilir. İlk olarak satın alınan ya da belirli periyotlarda kullanılan ürün miktarlarını değiştirerek işletmenin çeşitli pazarlara açılmasını sağlayabilir (Durna, 2002: 110). Ayrıca pazarlama yeniliği, pazardaki boşlukların araştırılmasıdır. Organizasyonun yöntemlerine, dağıtıma, ürün ve hizmeti pazarlama sürecinde kullanılan iletişime dayanmaktadır (Kılıç, 2013: 93).

Pazarlama yeniliği, müşteri ihtiyaçlarına daha doğru bir yolla cevap vermeyi amaçlar ve bu sayede firmanın satışları artarken ürünün pazarda tutundurulması sağlanmış olur. Yeni pazarlama yöntemi yenilikçi firma tarafından gerçekleştirilebileceği gibi diğer firmalardan da uyarlanabilir. Bu yöntemler yeni ürünler için veya mevcut ürünler için gerçekleştirilebilir. Pazarlama araçlarındaki değişen dışsal faktörler, yapılan düzenli ve rutin değişiklikler pazarlama yeniliği olarak kabul edilmez. Bu değişikliklerin pazarlama yeniliği olabilmesi için firma tarafından daha önce kullanılmamış yöntemler olması gerekir. Örneğin mevcut pazarlama yöntemlerinin yeni bir coğrafik pazar hedeflemek üzere kullanımı pazarlama yeniliği değildir.

1.2.4.Organizasyonel Yenilik

Bir organizasyonel yenilik, firmanın ticari uygulamalarında, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerinde yeni bir organizasyonel yöntem uygulanmasıdır (OECD kılavuzu, 2006: 55). Diğer bir tanımla, organizasyonel yenilik işletme için yeni fikirlerin uygulanmasıdır. Tüketiciler için ilave bir değer yaratılması, üründe, hizmette, organizasyonda bir işte, yönetim veya pazarlama sistemlerinde yeni veya ilave bir değer şekillendirmektir. Bununla birlikte değişen şartlara uyum sağlamak üzere yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunumu ve işyerinin yeniden yapılandırılması gibi organizasyon yapısındaki temel değişiklikleri içerir (Kılıç, 2013: 91).

Bu tip yenilikler, örgütsel öğrenmeyi gerçekleştirmek için, işletme içi bilgi paylaşımına yönelik yeni uygulamaları (örneğin intranet) ve işgücü geliştirme programları gibi yenilikleri kapsamaktadır. Organizasyonel yeniliklerde, idari ve işlem maliyetlerini azaltmak, işyeri memnuniyeti ile işçi üretkenliğini ve katılımını arttırmak firma performansını arttırıcı yönde etki eder. İşyeri organizasyonundaki yenilikler, işin organizasyonel birimler arasında paylaşılması amacıyla, sorumlulukların ve karar almanın çalışanlar arasında dağılımına yönelik yeni yapılandırmaları kapsar.

2.YENİLİK YÖNETİMİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARINA ETKİSİ

2.1.İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı ve Amacı

Günümüzde kullanılmaya başlanan yeni teknolojiler, farklı tipte makine ve üretim hatlarının geliştirilmesi, eğitimlerin yetersiz olması, gerekli yasal düzenlemelerin zamanında yapılamaması, çalışanların sosyokültürel durumu, iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının ortaya çıkma nedenleri arasındadır. İş kazaları ve meslek hastalıkları şeklinde meydana gelen bu sorunlar zamanla bireysel, örgütsel ve toplumsal kayıplara dönüşebilmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği; işin yapılması sırasında işyerindeki fiziki çevre koşulları nedeniyle işçilerin maruz kaldıkları sağlık sorunları ve mesleki risklerin ortadan kaldırılması veya azaltılması şeklinde tanımlanabilir (Balkır, 2012: 58). Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) ile Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) İş Sağlığı ve Güvenliği tanımı; her çeşit işte çalışan işçilerin, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam iyilik hallerinin kollanması ve geliştirilmesidir.

Çalışma koşullarından ötürü işçilerin sağlıklarını yitirmelerinin önlenmesin yanında çalışma sırasında, işçilerin sağlıklarını olumsuz yönde etkileyecek etmenlerden korunmalarıdır. İşçilerin fizyolojik ve psikolojik yapılarına uygun işe yerleştirilmesi ve bunun sürdürülmesidir (Yiğit, 2005: 24). Elektrik enerjisinde iş güvenliği uygulamalarından bazı örnekler verecek olursak; yalıtma, izole etme, koruma izolasyonu, koruma ayırması, topraklama şeklindedir.

Ülkemiz iş sağlığı ve güvenliği konusunda geniş bir mevzuata sahiptir. Örneğin, 20.06.2012 tarihinde kabul edilen ve 30.06.2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu temel kanundur. Bu kanunun amacı; işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir (6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012).

2.2.Yenilik Yönetiminin İş Sağlığı ve Güvenliğine Etkisi

Yeniliğin geliştirilmesi aşamasında, müşteri, pazar ve çalışanlardan geribildirim alınarak kavramsallaştırılan fikirlerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Geri bildirimlere ek olarak teknik, çevresel ve yasal çerçevelerin belirlenebilmesi de önemlidir. Bu aşamada işletmenin gelişmişliği; teknolojiye ayırdığı finansal kaynakları ve teknolojiyi kullanabilme özelliğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Acaray, 2007: 60). Çalışanların motivasyonunu ve verimini yükseltecek bir ortamın yaratılması ve bu ortamın korunup geliştirilmesi için politikaların ve teknik bilginin sağlanması gereklidir (Barutçugil, 2004: 47). Günümüzde, organizasyonel performansın belirleyici unsuru çalışan insanlardır. Bu durumun fark edilmesi çalışma yaşamı kalitesi kavramını öne çıkarmış ve bu konudaki uygulamaların önemini arttırmıştır. Çalışanların yenilik yapma ve yaratıcı olma potansiyeli organizasyonların rekabetçi üstünlüğünün temel bir kaynağıdır. Bu kaynağı en iyi şekilde kullanabilmenin yolu da ona yüksek kalitede bir çalışma ve yaşama ortamı sağlamaktır (Barutçugil, 2004: 395).

İşletmeler yenilik uygulayarak, onların iş yaşam kalitelerinin yanında, örgüte bağlılıklarının da arttırarak performans ölçümlerinde iyileştirme sağlar. Yaptığı işi sahiplenen ve iş yaşam kalitesi artan çalışanın, işini severek yapmasından dolayı iş kazası yaşama riski azaltılabilir.

İş yaşam kalitesini etkileyen faktörlerden; iş sağlığı ve güvenliği, iş ile ilgili stres yaşamama ve çalışanların birbirleriyle olan iletişimi enerji sektöründe hayati önem arz etmektedir. Bu üç faktör göz önüne alındığında teknolojik imkan ve kabiliyetlerle birlikte, şirketlerde yapılan yeniliklerin ve yenilik yönetimi kavramının değeri ortaya çıkmaktadır. Enerji sektöründe, yenilik yönetimi etkisiyle iş görenler tehlike arz eden etkenlere direk maruz kalmayacağından iş güvenliğine katkısı olacaktır. Mesai saatlerini daha motive ve hazır olarak geçirecektir. Bu da iş görenin şirketine olan katkısını arttırarak özel yaşantısında daha huzurlu olmasını sağlayacaktır.

3.BİR ELEKTRİK DAĞITIM ŞİRKETİNDE ARAŞTIRMA

3.1.Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın amacı yenilik yönetiminin iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarına etkisini araştırmaktır. Bu bağlamda, elektrik dağıtım şirketlerinde, yenilik yönetimi anlayışı olarak SCADA (Merkezi Denetleme Kontrol ve Veri Toplama) sistemi kullanım oranlarının arttırılmasının, iş sağlığı ve güvenliğine olumlu katkısının açıklanması amaçlanmıştır. Enerji sektöründe iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının hayati önem arz etmesi sebebiyle, elektrik dağıtım şirketlerinde teknolojik bir yenilik olan SCADA sisteminin, enerjili hatlarda uzaktan anahtarlamaya imkân vermesinden dolayı iş kazalarını azaltmada önemli bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca araştırmamızda, elektrik dağıtım sektöründe, gelişen teknoloji sayesinde yenilikçi metotların sadece enerjiyi dağıtmak için değil aynı zamanda iş güvenliğine olan etkisini de görebilme imkanımız olacaktır.

3.2.Araştırmanın Önemi

Teknolojik yeniliklerden SCADA (Supervisory Control and Data Acquisition - Merkezi Denetleme Kontrol ve Veri Toplama) sistemi araştırmamız açısından oldukça önem arz etmektedir. SCADA; DSL/3G modem, akıllı röle, RTU (Remote Terminal Unit), akıllı sensörler gibi çeşitli cihazlarla saha verilerini sürekli ve gerçek zamanlı olarak toplayan sistemlerdir. Tanımlanan kriterlere göre bu bilgileri değerlendirip gerektiğinde kullanıcıya erken uyarı alarmları üreten, üretimi etkileyen çeşitli etkenlerin merkezi bir noktadan grafiksel veya trend olarak takip edilmesini gerçekleştirir. Ayrıca sahadaki kontrol noktalarına uzaktan müdahale edilmesine ve denetlenmesine imkan sağlayan veri toplama sistemleridir. Yüksek gerilim hatlarda çalışan ekipler, enerjilendirme ve enerji kesme işlemlerini bizzat kendisi yapmayacaklarından iş kazası ihtimali azalmış olacaktır. Yani ilgili elektrik kabininde, SCADA sistemi ile uzaktan yapılan bu kontrol ve müdahaleler olası iş kazalarının önüne geçmiş olacaktır.

3.3.Araştırmanın Kapsamı

Çalışmamız, elektrik dağıtım faaliyeti yürüten, yaklaşık iki milyon aboneye ve 809'u arıza bakım-onarım olmakla birlikte toplam 2095 çalışana sahip bir elektrik dağıtım şirketinde yapılmıştır. Araştırma tek bir elektrik dağıtım şirketinde yapılmıştır. Bunun temel nedeni ilgili şirketin yenilik yönetimiyle ilgili başarılı uygulamalara sahip olmasıdır. Ayrıca sektörde, birçok yeniliğe ve teknolojik altyapıda ilklere imza atan bir şirket olarak biliniyor olmasından dolayı iyi bir örneği temsil edeceği düşünülmektedir. Yapılan uygulamanın konusu ise, daha önce devreye alınan SCADA sisteminin daha etkin bir şekilde kullanımının sağlanarak saha personelinin iş kazası yaşaması riskinin azaltılmak istenmesidir.

3.4.Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda, olguların ve olayların kendine özgü ortamlar ve koşullar içerisinde incelenmesi, araştırmacının bu ortam ve durumlar içerisinde söz konusu

olguları ve olayları ayrıntılı olarak açıklamaya ve yorumlamaya çalışması farklı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bu yaklaşım, sosyal bilimlerde nitel araştırma yönelimini gündeme getirmiştir. Nitel araştırma, olgu ve olayları söz konusu doğal ortamı içinde anlamaya ve açıklamaya çalışır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 103). Bu nedenle çalışmamızda nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın deseni (ya da stratejisi) örnek olay (vaka-durum) çalışmasıdır. Veri toplama yöntemi olarak da görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır.

3.5.Sınırlılıklar

Çalışmamızın kısıtı, araştırmanın yalnızca bir işletmede yapılmış olmasıdır. Ülkemizde 21 adet elektrik dağıtım firması olduğu düşünüldüğünde, ileride yapılacak çalışmalar için, birkaç işletmeyi kapsayan çalışmalar yapılması önerilebilir. Böylelikle araştırma sonuçları çoğaltılabilir ve genellenebilir. Unutulmamalıdır ki; araştırmanın yapıldığı elektrik dağıtım şirketinde, iş kazalarının azalmasının temel nedeni, iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Yenilik yönetimi anlayışı çerçevesinde, SCADA sisteminin daha etkin bir biçimde kullanılması, iş kazalarının azalmasının önemli nedenlerinden birisidir. Ayrıca çalışmamızdaki iş kazaları rakamları, şirketin toplam iş kazası rakamları değildir, sadece SCADA sistemi kullanılmadığında yapılan işlemlerle oluşabilecek iş kazası rakamlarıdır. SCADA sistemi kullanımının iş sağlığı ve güvenliğine etkilerini araştırmak istediğimizden, uzaktan yapılabilmesi mümkün iken sahadan yapılan işlemlerde oluşabilecek iş kazaları sayısı ile sınırlandırılmıştır.

3.6.Araştırmanın Bulguları

Söz konusu şirkette 2018 yılı verilerine bakıldığında SCADA kullanım oranlarının şirket genelinde %40 civarında olduğu görülmüştür. 2017 yılı için SCADA sistemi kullanım oranları ölçümü yapılmadığından veri bulunamamıştır. Fakat 2017 yılı SCADA sistemi kullanım oranlarını, 2018 yılı Ağustos ayına kadarki sürede gerçekleşen oranların ortalaması olan %41 olarak düşünmemizde bir sakınca bulunmamaktadır. Bu ölçümler gösteriyor ki, arıza ekipleri sahada SCADA sistemi içeren elektrik dağıtım kabinlerinde, enerjiyi teknoloji kullanarak uzaktan kesme imkanı olmasına rağmen sahadan kendisi kesmektedir. Bu da yüksek gerilim (YG) hatlarda iş kazası yaşanma ihtimalini artırmaktadır. Bu nedenle ilk önce, arıza ekiplerinin ve vardiya amirlerinin SCADA sistemini ve yeteneklerini daha iyi anlaması için, şirketin elektrik dağıtımı yaptığı illerde verilmek üzere eğitim planlaması gerçekleştirilmiştir. 2018 yılı Temmuz ve Ekim ayları arasında planlanan eğitimlerin uygulanmasından sonra SCADA kullanım oranlarında ciddi bir artış gözlemlenmiştir. %40 olan ortalama kullanım oranları %80 seviyelerinin üzerine çıkmıştır.

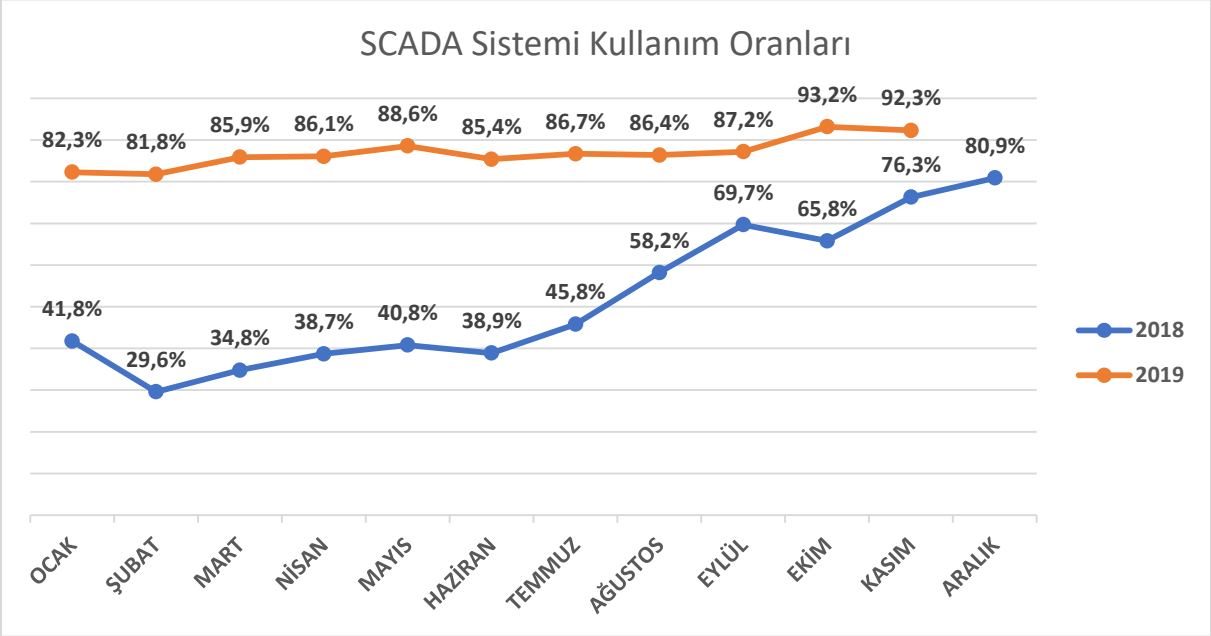
Ayrıca bu süreçle birlikte, bu kullanım oranlarının takibi haftalık olarak hesaplanarak ilgili amirlere ve yöneticilere mail yoluyla her hafta iletilmeye başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda SCADA kullanım oranı ile ilgili 2018 ve 2019 yıllarına ait veriler yer almaktadır.

Tablo-1: 2018 ve 2019 Yılı SCADA Sistemi Kullanım Oranı:

	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
Scada Sistemi Kullanım Oranı (2018)	41,8%	29,6%	34,8%	38,7%	40,8%	38,9%	45,8%	58,2%	69,7%	65,8%	76,3%	80,9%
Scada Sistemi Kullanım Oranı (2019)	82,3%	81,8%	85,9%	86,1%	88,6%	85,4%	86,7%	86,4%	87,2%	93,2%	92,3%	

Tablo-1'de, 2018 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında verilen eğitimlerle birlikte SCADA kullanım oranlarının arttığı görülmektedir. Haftalık olarak yapılan takiplerle birlikte 2019 yılı itibariyle bu oranların sürekli %80'in üzerinde tutulması hedeflenmiştir ve bunda da başarılı olunmuştur. Verilen eğitimlerle birlikte ve sürekli yapılan takiplerle SCADA sistemi kullanım oranlarındaki kararlı artış aşağıdaki grafikte net olarak görülebilmektedir.

Grafik-1: SCADA Sistemi Kullanım Oranlarının Grafiksel Gösterimi:

Tablo-2: Yıllara Göre YG Hat İş Kazası Sayılarının Dağılımı:

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
İş Kazası Sayısı (YG Hat) (2017)	0	0	2	0	0	1	0	1	1	0	1	1
İş Kazası Sayısı (YG Hat) (2018)	0	0	0	2	0	1	0	0	0	2	1	1
İş Kazası Sayısı (YG Hat) (2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Tablo-2'de 2017,2018 ve 2019'un Kasım ayı dahil olmak üzere YG hat tipinde iş kazası sayıları görülmektedir. SCADA sistemi kullanımı ile ilgili eğitimler ve gerekli bilgilendirmelerin yapıldığı 2018 Temmuz ayından sonra yüksek gerilime bağlı iş kazalarında ciddi bir azalma gözlemlenmektedir. Görüldüğü üzere 2019 yılında YG hat tipinde iş kazası gerçekleşmemiştir.

SCADA sistemi mevcut elektrik dağıtım kabinlerinde, uzaktan şebeke kontrol teknolojisinin daha verimli bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla enerjinin kesilmesi veya yeniden enerjilendirme işlemlerini arıza ekipleri bizzat kendileri yapmadıklarından YG hat tipindeki iş kazası ihtimali azalmaktadır.

2017 Ocak ayından başlayıp SCADA sistemi kullanımına yönelik eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapıldığı tarihe kadar olan dönemde toplam 10 adet YG hat tipinde iş kazası olmuştur. Eğitimin ve bilgilendirmelerin yapıldığı 2018 Temmuz ve Ağustos aylarından, 2019 Kasım ayına kadar olan sürede 4 adet YG hat tipi iş kazası yaşanmıştır. SCADA sistemi kullanım oranlarının en fazla olduğu 2019 yılında YG hat tipinde hiç iş kazası yaşanmamıştır.

SONUÇ

Teknolojinin ve yeniliklerin hız kesmeden sürekli gelişmeye devam ettiği günümüzde, yenilik yönetimi kavramının işletmeler açısından önemi artmaktadır. Bu gelişime ayak uyduramayan işletmeler maalesef varlıklarını sürdürememe tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu araştırmayla teknolojik bir yeniliğin, iş sağlığı ve güvenliğine etkisinin ne yönde olduğu araştırılmıştır. Elektrik dağıtım sektöründe, SCADA, yani elektrik şebekesinin uzaktan yönetilmesi çok önemli bir teknolojik altyapı özelliği göstermektedir. SCADA sistemine sahip olmayan veya etkin kullanamayan elektrik dağıtım şirketleri sektörde birçok konuda çağa ayak uyduramama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu teknolojik gerekliliğin yanı sıra, araştırmamızda bu teknolojik altyapının iş sağlığı ve güvenliği konusuna etkisini gözlemlemiş bulunmaktayız.

Şu unutulmamalıdır ki; araştırmanın yapıldığı elektrik dağıtım şirketinde, iş kazalarının azalmasının temel nedeni, iş sağlığı ve güvenliği müdürlüğü çalışanlarının, iş sağlığı ve güvenliği kurallarını başarılı bir şekilde tatbik etmeleridir. Yenilik yönetimi anlayışı çerçevesinde, SCADA sisteminin daha etkin bir biçimde kullanılması, iş kazalarının azalmasının önemli nedenlerinden birisidir. Ayrıca ilgili şirketin dağıtım teknolojileri müdürlüğü çalışanlarının ve yöneticilerinin yenilik yönetimi anlayışı çerçevesinde özveriyle çalışmaları SCADA sisteminin daha etkin kullanılmasında olumlu sonuçlar alınmasını sağlamıştır.

Söz konusu elektrik dağıtım firmasında mevcut olan fakat etkin kullanılmayan SCADA sisteminin, 2018 Temmuz ve Ağustos aylarından itibaren verilen eğitim ve bilgilendirme toplantılarıyla kullanımının %40 seviyelerinden %90 seviyelerine çıktığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bu teknolojik yeniliğin etkin kullanımının artmasıyla birlikte yüksek gerilimde

yaşanan iş kazalarının sayılarında çok ciddi bir iyileşme söz konusudur. Bu verilerle birlikte, yenilik yönetiminin doğru ve etkin yapılmasının iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarına olumlu etkisi gözlemlenmiştir.

SCADA sisteminin daha etkin kullanılabilmesi için bazı önerilerimiz bulunmaktadır. İşletmelerde belirli bir planlama dahilinde, sistemle ilgili eğitimler ve bilgilendirme toplantıları düzenlenmelidir. Ayrıca yenilikler ve sistemin yetenekleri kullanıcılara anlatılarak farkındalık yaratılmalıdır. Böylelikle kullanıcılar, şebeke üzerinde daha önce çok uzun zaman harcayarak yaptıkları işlemleri, çok daha kısa sürelerde ve güvenlikli bir şekilde yapabildiklerini gördükçe sistemi içselleştireceklerdir. Böylece farkındalık yaratılarak, sistemin her ekip tarafından kullanımının yaygınlaşması sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Acaray, A. (2007). *Küçük ve Orta Boy İşletmelerde Yenilik Yönetimi: Yenilik Yönetiminde Etkili Olan Örgütsel Yapı ve Faktörlere İlişkin Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Balkır, Z. G. (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 56-91.

Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayınları.

Betz, F. (2010). *Teknolojik Yenilik Yönetimi: Değişimle Gelen Rekabet Avantajı*. Çeviri: Pınar Güran (1.Basım), Popüler Bilim Kitapları Dizisi 339, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Durna, U. (2002). *Yenilik Yönetimi (1. Baskı).* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Eren, E. (1982). *İşletmelerde Yenilik Politikası*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yönetim ve Organizasyon Enstitüsü Yayın No:4, İstanbul.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (5.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kılıç, S. (2013). *İnovasyon ve İnovasyon Yönetimi. (1.Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

OECD, (2006). *Bilimsel ve Teknolojik Faaliyetlerin Ölçümü Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler*, (3.Baskı) TUBİTAK.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). *T.C. Resmi Gazete* (28339, 30 Haziran 2012).

Top, S. (2008). *İşletmelerde Yenilik ve Yaratıcılık Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Yiğit, A. (2005). *İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı (1.Baskı).* İstanbul: Aktüel Yayınları.

WHO SHOULD TEACH US HOW TO TEACH? ESSENTIAL QUALITIES OF EFFECTIVE LANGUAGE TEACHER EDUCATOR PERCEIVED BY TEACHER CANDIDATES IN TURKEY

Şakire ERBAY ÇETİNKAYA
Lect. Dr., Karadeniz Technical University

Aykan KAHRAMAN
Teacher, Turkish Education Association Trabzon (TED Trabzon)

ABSTRACT

Teacher educators are the *sine qua non* for the education and development of teacher candidates. They are associated with several roles such as providing good instruction and materials, guiding for education, supporting teacher candidates in an inspiring way, contributing to student development, serving as a model, to list but a few. Although the characteristics of a good teacher have received by far the most attention, there is a series of studies investigating the qualities of teacher educators. However, for a fuller picture the existing literature needs to be expanded to cover studies focusing on the essential qualities of language teacher educator in particular. To this end, the current qualitative case study was designed to seek a deeper understanding of teacher candidates' perceptions about the qualities of effective language teacher educator. The qualitative data were gathered via an open-ended survey from 97 prospective teachers at 3rd and 4th grade (F=80; M=16), one of whom did not provide demographic information and an interview (n=10). The findings gathered via a thematic content analysis show that the candidates attached great importance to various professional roles and values such as professional development, a transparent assessment, a constructivist teaching philosophy, justice, good classroom management, to list but a few. The candidates also highlighted various personal characteristics such as tolerance, friendly attitude, sympathy, and patience as well as good communication skills. The metaphor analysis further show that the candidates created positive metaphors emphasising the illuminative and guiding function of educators while the negative ones focused on strict control and demotivation. It can be concluded that teacher candidates value language teacher educators who can serve as teacher models for them with their continuing professional development, teaching expertise, good personality traits, and communication skills. The results of such small-scale studies could help paint a consistent picture about who should be appointed as an effective language teacher educator and thus assist those responsible for the development of teacher education programmes and appointment of educators to devise professional standards covering the characteristics and competencies of language teacher educators.

Keywords: Teacher Educator, Qualities, English Language, Teacher, Educator

INTRODUCTION

Teaching as "a helping relationship rather than a command relationship" is a challenging profession", for what teachers do in their classes is resembled "to counselling, psychotherapy, nursing, human relationship work, social work and many other helping professions" (Blume, 1971, p. 413). Besides, ideal teaching and learning activities need to be conducted in safe environments reflecting equity, inclusion, diversity, cooperation, full of participation, and peace, and far away from political (Goodwin & Kosnik, 2013). To ensure a

quality teaching, teacher educators play a key role by offering materials and resources for prospective teachers and helping them to acquire knowledge, competency, and attitude. Lunenberg, Korthagen and Swennen (2007) establish the identity of teacher educators as follows:

> Teacher educators not only have the role of supporting student teachers' learning about teaching, but in so doing, through their own teaching, model the role of the teacher. In this respect, the teacher education profession is unique, differing from, say, doctors who teach medicine. During their teaching, doctors do not serve as role models for the actual practice of the profession i.e., they do not treat their students. Teacher educators, conversely, whether intentionally or not, teach their students as well as teach about teaching (p. 588).

As is seen above, teacher educators have a dual role in that they both equip teacher candidates with necessary teaching skills and serve as role models. Therefore, they play a key role in training well-qualified teachers, thereby ensuring a high quality education at school level. Correspondingly, Koster, Brekelmans, Korthagen and Wubbels (2005) note that teacher educators are supposed to provide good instructions and materials, guide for education, and support them in an inspiring way. In addition, they take the role of contributor for their students' development.

Teacher education programmes with well-qualified teacher educators are supposed to equip learners with various competencies, including pedagogical knowledge to understand the ways of interacting, understanding, and specifically effective teaching (Godwin & Kosnik, 2013) and to stimulate candidate teachers for self-study in a reasonable way to find their ways with practice (Loughran, 2005), content knowledge, practical preparation to send them to classrooms with practice (Zeichner, 2006), reflective and analytical thinking and teaching to evaluate their own practice (Ayan & Seferoğlu, 2011; Zeichner, 2006), to list but a few.

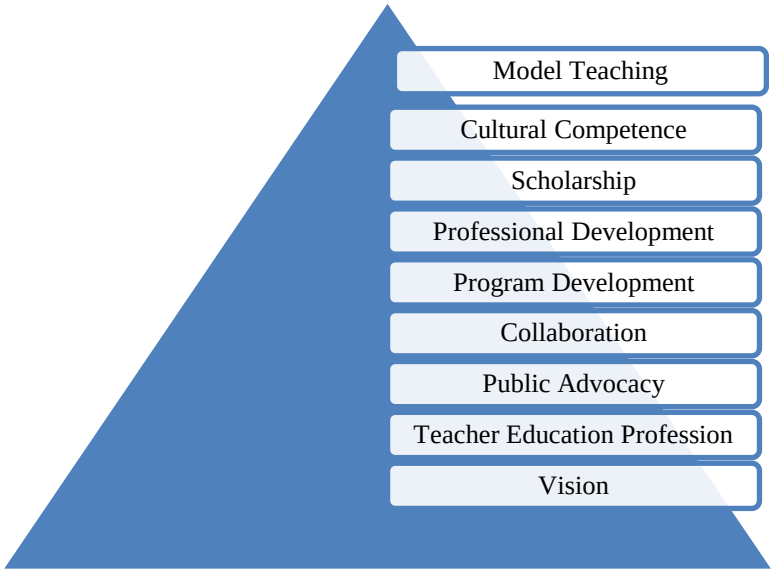
Among others, language teacher education, English in this case (Teaching English as a Foreign Language, TEFL, henceforth, is one of the most important fields in Turkey as English mastery is associated with job opportunities, academic recognition, cultural knowledge, easy travel with a common language, personal interests, to list but a few. Thus, English language teachers have a prestige and regarded as one of them most influential professions in Turkey, thereby encouraging universities to force students to get the highest score if they want to sit in their departments. They keep in touch with the improvements about the practice and theory on English language and apply various techniques to improve their students' competencies (Köksal & Ulum, 2018). For example, as Seferoğlu (2007) emphasizes, they utilise micro-teaching to prepare candidates for their real teaching. Köksal and Ulum (2018) argue that TEFL needs to focus on qualitative improvements rather than quantitative improvements. For this, improving language teacher educators' qualities is vital.

Five knowledge domains are emphasised for teacher educators, which are parallel with good teacher qualities (Good & Kosnik, 2013). Personal knowledge requires knowing themselves and understanding the philosophy of teaching. Contextual knowledge is needed to understand learners, schools, and society. Pedagogical knowledge is required because educators are supposed to internalise content, theories, teaching methods, and they need to have active role in improving curriculum development. On the other hand, sociological knowledge raises educators' awareness on diversity, cultural relevance, and social justice. Lastly, social knowledge domain is needed because educators need to understand individuals and group and expertise to be aware of changing dynamics in education to share with others. Similarly, Yuan and Hu (2018) emphasise social knowledge for an educator to help their

students' demands, socialize with them, and motivate to be innovative for their education and teaching process. Effective teacher educators need to broaden their knowledge based on their students' needs to facilitate and to take responsibilities of their profession (Murray & Male, 2005). Moreover, educators always keep learning in their mastery field because their role requires them to widen their purview. They need to aim at expanding their perspectives and knowledge. As rightly noted by Yuan and Hu (2018), an educator is always a learner because they should be motivated to improve their knowledge of language and teaching while they are interested in their students' teaching practice. On the other hand, Margolin (2011) argues that teacher educators should observe their students' complaints and demands to create an efficient teaching environment. In addition, they should serve as supporter and contributor who supply enriched opportunities in their class and facilitate learning process for their candidate students (Yuan & Hu, 2018). According to Cochran-Smith (2005), most importantly, an educator is that they should know how to read, criticise, evaluate, and use some materials in their own works. In another word, they need to read more to broaden their knowledge, and they should know how to criticise themselves in terms of materials and practice.

In some leading countries, there are some certain standards provided by national organizations for teachers and teacher educators to guide teachers and teacher educators about how to teach their students the way of teaching and learning. As stated by Çelik (2011) some professional organizations such as the Association of Teacher Educators (ATE, hereafter), the National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE, hereafter), and the Teacher Education Accreditation Council (TEAC, hereafter) in the United States have developed standards. ATE as one of the frequently documented one has nine standards as shown in the following figure:

Figure 1. The Association of Teacher Educators' Standards (2007)

As is seen above, the first educator quality is model teaching, which should be understood as attempts to demonstrate an promote critical thinking and problem solving, to integrate current research and model practices into teaching curriculum, to show subject matter, professional content, various instructional and assessment methods, to mentor novice teachers, to facilitate professional development, to encourage reflective thinking, to list but a few (ATE, 2007). The second quality, cultural competence, refers to having a culturally responsive pedagogy to reduce prejudices, participating in activities promoting social justice, searching cultures and their differences, teaching various assessment tools for diverse

students, knowing own culture and other ones as well as fostering this knowledge in students, and so on. The third one, scholarship, should be understood as attempts to engage in research and "investigate theoretical and practical problems in teaching, learning, and/or teacher education" as "accomplished teacher educators continually ask questions to deepen existing knowledge and to create new knowledge in teaching and teacher education" (ATE, 2007, p. 3).The forth standard professional development is to systematically reflect on their own teaching and "develop and maintain a philosophy of teaching and learning that is continuously reviewed based on a deepening understanding of research and practice" (ATE, 2007, p.4). The fifth one, programme development, should be understood as attempts to "design, develop, or modify teacher education programs based on theory, research, and best practice (ATE, 2007, p. 5). As reported by ATE (2007), "accomplished teacher educators are regular contributors to and often leaders in the development, refinement, and revision of programs and portions of programs focused on initial teacher preparation and on-going teacher professional development" (p. 4). The sixth standard, collaboration, means working together with stakeholders such as universities, schools, families, communities, foundations, and businesses to enhance education, research, and student understanding. The seventh standard, public advocacy, states that educators need to take an active role for defending high quality education for all students in case of discrimination, and to promote developments and regulations in education for profession by reflecting and revising the information. The eighth one, teacher education profession, teacher educators need to have an active role to improve teacher education profession, serve as a collective member in professional organizations, and enhance and support their profession. The last standard, vision, argues that educators need to develop visions for teaching, learning and teaching education in the case of world perspectives, effective thinking, and technology. Moreover, teacher educators need to keep in touch with the innovations in education so as to facilitate pre-service teacher students' understanding in their practice.

Qualities of effective teacher educators have been investigated in a general sense. For instance, in a recent study Yuan and Hu (2018) conducted a study to explore pre- and in-service teachers' perceptions about the qualities of effective teacher educators in China and identified three major themes: fountain of knowledge, eyes on the stars and feet on the ground, and a personal touch. The former refers to improving complete background about how to teach and learn English, teaching culture and literature, motivating candidates to teach English in a creative way, following new approaches and ideas to teach candidates, teaching different language teaching approaches and methods, showing how to communicate with colleagues and administrators, and teaching how to improve a social relationship with young learners. The second one is a metaphoric statement pointing at an innovative educator who pay attention to having strength vision in teaching and teacher education and help them to teach students in accordance with their practice. They should also strictly get involved in learning process so that they can revise their teaching materials according to changing nature of English. The last theme, a personal touch, refers to students' need to be cared and supported by educators in learning to teach, thereby encouraging educators to motivate teacher candidates in professional development. It requires good communication skills and strong observation so that educators can get connection with teacher candidates in need of guidance.

Similarly, Al-Issa (2017) conducted a study to explore self perceptions of English Language Teaching practitioners on the qualities of teacher educators. The findings highlight educators' empowering attitudes and strong disciplinary knowledge in that they should strengthen the different cognitive aspects of their students and observe students' social needs

to act responsibly towards their troubles and expectations. Most of the participants emphasise that teacher educators should always be prepared, well-organized, open-minded, energetic, inspiring, and confident. They should also help students possess cooperative and collaborative learning with the aim of facilitating knowledge sharing and active social participation, create discussion environment and give problem-solving tasks so that students cope with problems through using thinking, pair work, knowledge sharing, and mind mapping. Strong disciplinary knowledge requires that an educator should have proficiency in English language, good knowledge of the foreign language, and good communicative skills and serve as a linguistically excellent model of the foreign language user. Also their pedagogical knowledge should be exceedingly enough to design and apply instructions. They also need to provide experimental activities for students.

Turkish scholars have not shut their eyes to the issue. For instance, in a recent study, Tunca, Şahin, Oğuz and Güner (2015) investigated the qualities of ideal teacher educator through pre-service teachers' perspectives. Professional roles and responsibilities, professional values, personal characteristics, professional ethic principles, and social responsibility were touched upon by the participants. Similarly, Fidan, Duban, Yüksel, Kasapoğlu, and Yamaç (2012) conducted a study in the department of primary education and found that teacher educators need to cooperate with teacher candidates in the teaching process and directly ask students' expectations, suggestions, and requests about this process. Self-confidence and good-humoured nature are valued, too. Educators are also expected to apply the constructivist approach in the class and create problematic environment so that students can think, learn, and experience how to solve potential problems in their classes. In another study by Ergün, Duman, Kıncal, and Arıbaş (1999), it was found that educators should not impose their political ideas on students and discriminate among students. Various personality traits were highlighted: good-humoured, humble, idealist, sincere, tolerant, respectful, well-disciplined, reliable, and honest. Besides, they should not be arrogant, dominant, rude, and offensive. Strong content knowledge about their mastery field was emphasised, and they were supposed to prepare their materials in accordance with student needs.

As documented in the related literature, teacher educators are the sine qua non for the education and development of teacher candidates. However, studies investigating the qualities of teacher educators are not as high as those focusing on the characteristics of a good teacher. Besides, the existing studies on teacher educator qualities generally investigated teacher educator qualifications in generally education faculties. Yet, for a fuller picture the existing literature needs to be expanded to cover studies focusing on the essential qualities of language EFL language teacher educator in particular. To this end, the current qualitative case study was designed to seek a deeper understanding of teacher candidates' perceptions about the qualities of effective language teacher educator. Such small-scale case studies could help the development of documents covering standards for good language educator. As noted by Çelik (2011), there are not some similar standards in Turkey like this designed by ATE because the Turkish government has a strong influence on education. There are only two institutions that can endorse such standards: Ministry of National Education and the Higher Education Council, yet they have not attempted to design a list of standards in teacher education so far. These two institutions rather focus on only the teacher competencies and thus ignore the expected qualities of teacher educators.

METHODOLOGY

To investigate teacher candidates' perspectives about the qualities of good language teacher educator, a case study was designed. Case studies have the potential to develop deeper understanding and description of small cases rather than make numerical generalizations (Cohen, Manion & Morrison, 2007; Yin, 2009). Besides, their findings could be practical as they offer pedagogical implications.

The current study was conducted at the English Language and Literature Department of a large-scale public university in northeast part of Turkey. The 4-year-department offers various literature and linguistics-related courses at both undergraduate and graduate levels. The newcomers sit for an English proficiency exam, and if they get at least 70, they start first grade. The remainders have a one-year intensive English education. The sample of the current study was chosen from 3rd and 4th graders. Although the department does not aim at training language teachers, almost all have formation education and become English teachers. In addition to linguistics and literature course, they have teaching-related course, including Teaching Language Skills, Teaching English to Young Learners, Assessment and Evaluation in Language Education, Language Learning Psychology, and Values Education and Teaching Profession.

The sample comprised of totally 97 prospective teachers (F=80; M=16). One participant did not provide demographic information. While 49 participants are 3rd graders, 47 of them are 4th graders (daytime students=52; evening students=44). Although the participants have different ages, most are 23 (N=37) and 22 (N=28). The others are 39 (N=1), 21 (N=17), 24 (N=6), 35 (N=1), 25 (N=1), 26 (N=3), 30 (N=1), and 28 (N=1). The participants come from diverse cities of Turkey, and only one comes from Netherlands: Trabzon (N=17), Rize (N=8), Samsun (N=7), Ordu (N=5), Giresun (N=4), Gümüşhane (N=5), Artvin (N=3), Adana (N=4), İstanbul (N=4), Çorum (N=3), Afyon (N=2), Manisa (N=2), Iğdır (N=2), Edirne (N=2), İzmir (N=2), Antalya, Diyarbakır, Zonguldak, Çanakkale, Malatya,Yozgat, Ağrı, Bayburt, Aydın, Urfa, Denizli, Kütahya, Niğde, Ankara, Amasya, Kahramanmaraş, Erzincan, Kocaeli, Kırıkkale, Sakarya, Gaziantep, Elazığ, and Erzurum (N=1, respectively).

The data were gathered via an open-ended questionnaire and an individual interview from the participants who reported that they wanted to be an English language teacher. Inspired by their readings the related literature, the researchers devised a questionnaire that covers 4 items: (1) What are the qualities that an effective teacher educator should have?, (2) Which qualities should not a good educator carry?, (3) Create a metaphor and compete the sentence: A good teacher educator is like a/an ..... because ....., and (4) A bad teacher educator is like a/an ..... because ..... On the other hand, the participants were asked two questions in the interviews: (1) Which qualities should an effective EFL teacher educator demonstrate? and (2) Which qualities should not be carried by a good educator?

Thematic content analysis was utilised to analyse the data. Content analysis should be understood as an attempt to analyse textual formats of products such as TV programs, adds, films and news, and scripts gathered from interviews and to interpret them (Macnamara, 2005). Here, basically three steps, i.e., data organising, data reduction, and data representing (Cohen et al., 2007; Creswell, 2007) were followed. First, the data were cleaned in that all the questionnaires were checked whether they were complete, clear, and understandable. Later, the interviews were transcribed. Both data were first quantitatively analysed in that the

researchers identified all the codes and counted the frequencies. Late, they grouped the codes under relevant themes. Then they interpreted the data, discussed the findings based on the existing literature, and then illustrated the data with excerpts taken from both questionnaires and interviews.

Ethical considerations were taken into account while gathering, analysing, and reporting the data. The participants were fully informed about the study, their consent was taken, and only volunteers were give the questionnaires and invited for an interview. Besides, a full anonymity was ensured by not asking them to provide their names. The researchers were careful not to harm the participants physically, psychologically, and legally. They gathered the data in the classrooms, and the interviews were conducted at the school cafeteria, both of which are safe environments. Besides, the data were analysed and reported as it is, and research fraud was avoided. Also, while writing the research report, all forms of plagiarism were avoided by citing sources.

FINDINGS AND DISCUSSION

The findings of the current case study are presented data gathering instrument by instrument below.

Open-ended Questionnaire Findings

The participants were asked to list which qualities a good EFL teacher educator should have, and a long list was created at the end of the data analysis. Inspired by the thematic grouping of teacher qualities documented by Ministry of National Education (2017), these qualities were divided into four themes as follows: (1) Personality traits, Attitudes, and Values (N=335), (2) Professional Skills (N=75), (3) Professional Knowledge (N=54), and (4) Others (N=18). The first most common theme category, i.e., personality traits, attitudes, and values, was divided into three as personality traits, personal and professional development, and communication and cooperation. The second category, i.e., professional skills, was divided into three as planning education, creating a good learning environment, and managing teaching process. The third one, i.e., was divided into two as professional knowledge and pedagogical knowledge. The ones which the researchers could not categorise under the aforementioned themes were listed under the subtitle “Others”. A summary of the principal themes and sub-themes is visualised below (see Table 1).

Table 1. A Summary of Principal Themes and Sub-themes

Principal Themes	*Personality traits, Attitudes, and Values*	*Professional Skills*	*Professional Knowledge*	*Others*
Sub-themes	1. Personality traits 2.Personal and professional development 3.Communication and cooperation	1.Planning education 2.Creating a good learning environment 3.Managing teaching process	1.Professional knowledge 2.Pedagogical knowledge	Ungrouped codes
Total Codes	335	75	54	18

The content analysis show that the participants attached great importance to the personality traits of a good teacher educator listed a great number of personality traits: Fair

(N=26), Understanding (N=24), Patient (N=21), Well-disciplined (N=19), Role model (N=15), Soft-hearted (N=15), Guiding (N=12), Friendly (N=11), Cheerful (N=11), Respecting (N=11), Objective (N=10), Empathising (N=9), Innovative (N=7), Problem-solver (N=5), Productive (N=5), Having good world knowledge (N=5), Entertaining (N=3), Knowing daily issues (N=3), Self-confident (N=3), Careful with his/her style (N=3), Ethical (N=3), Honest (N=3), Creative (N=3), Logical (N=3), Knowing herself/himself (N=3), Constructive (N=3), Open to creativity (N=3), Sincere (N=3), Helpful (N=2), Taking responsibility (N=2), Open-minded (N=2), Energetic (N=2), Giving importance to morale (N=2), Good observer (N=2), Intelligent (N=2), Rewarding (N=1), Well-informed (N=1), Environmentalist (N=1), Multi-dimensional (N=1), Punctual (N=1), Supportive (N=1), Detailed (N=1), Sensitive (N=1), Tidy (N=1), Informative (N=1), Idealist (N=1), Paying attention to his/her physical appearance (N=1), Having targets (n=1), Utilising sources well (N=1), Humanist (N=1), Good listener (N=1), Optimistic (N=1), Determined (N=1), Kind (N=1), Leader (N=1), Giving importance to national and moral values (N=1), Self-sacrificing (N=1), Careful (N=1), Tolerant (N=1), Cold-blooded (N=1), Man of his word (N=1), Stimulating (N=1), and Aware of social changes (N=1). The long code list from the most to the least frequent ones shows that the participants mostly describe a good teacher educator as a fair, understanding, patient, well-disciplined, role-model, soft-hearted, guiding, friendly, cheerful, respectful, objective, to list the most frequent ones.

The second category under the first most frequent theme *Personality Traits, Attitudes, and Values* is *Personal and Professional Development*. Several related codes were identified: Improving himself/herself (N=13), Loving profession (N=11), Inquisitive/Being a researcher (N=5), Questioning herself/himself (N=1), and Open to learning (N=1). The findings show that an effective teacher educator was associated with ongoing Professional development which requires passion for teaching profession and motivation to question what they have been doing in their classes and to improve their pedagogy.

The last sub-theme under the first most frequent theme is Communication and Cooperation, which cover the following codes: Having good communication skills (N=10), Close like one of the family members (N=4), Sharer (N=3), Active (N=1), Cooperative (N=1), and Keeping up with the time (N=1). The following participant excerpts can show how they attach great importance to the fact that good teacher educators should have a good relation with them and treat them closely.

The second most frequently emphasised feature category is *Professional Skills* which has three sub-themes. The first one is *Planning Education*. It covers the following codes: Knowing students well (N=6), Coming prepared to the class (N=5), Identifying student needs (N=4), Knowing students' different learning styles (N=4), Having awareness of diverse students (N=2), and Getting ready for possible questions (N=1). The participants stated that a good educator should get prepared for the class by knowing their students and their needs better and coming prepared to the classes.

The second sub-theme under this one is *Creating A Good Learning Environment*. The participants listed several related competencies including Motivating (N=11), Student-centred (N=7), Making class vivid and active (N=2), Taking student needs into account (N=2), Improving classroom conditions (N=1), Making students love the class (N=1), and Believing students (N=1).

The last category under the second general theme is *Managing Teaching Process*, which covers the following codes: Clear instruction and teaching (N=10), Giving importance to practice (N=6), Good oratory skills (N=3), Using materials (N=3), Using various classroom activities (N=2), Managing crisis (N=1), Activating students (N=1), and Using the methods they teach (N=1). The theme shows that they want educators to teach well, have good conversation skills, and utilise various materials and activities.

The third general theme is Professional Knowledge. It is divided into two as *Professional Knowledge*: Having subject matter knowledge (N=34) and Informative (N=6), and *Pedagogical Knowledge*: Knowing how to teach and transfer information (N=8), Teaching appropriate teaching methods to teacher candidates from diverse majors (N=2), Focusing on how to teach (N=2), and Understanding technology/Integrating technology and pedagogy (N=2). Particularly subject knowledge, English in this case, was attached great importance.

The other codes which could not be grouped under the aforementioned ones were grouped under the *Other:* Keeping personal problems away from the classroom (N=2), Talking the difficulties of teaching (N=1), Well-qualified (N=3), Seeing students as their colleague (N=2), Experienced (N=7), Checking students' exam papers carefully (N=1), Offering chances to students (N=1), and Not forcing students much (N=1).

In the questionnaire, the participants were also asked to list the features that a successful teacher educator should not carry. They listed several negative ones, some of which could be listed from the highest to the lowest as follows: Conservative/Not Innovative (N=24), Egoist (N=22), Insulting (N=15), Rude (N=14), Discriminative (N=14), Arrogant (N=8), Unsympathetic (N=6), Non-communicable (N=5), Unfair (N=5), Diffident (N=3), Not Motivating (N=3), Aggressive (N=3), to list but a few. The findings show that similar to the positive features, almost all the negative ones fall in to the first theme category, i.e., *Personality Traits, Attitudes, and Values.* The most common one, conservative/not innovative, is grouped under this general theme, yet it is about not *Personality Traits* but *Personal and Professional Development.* They reported that a good educator should feel motivated to improve himself/herself and be open to innovation.

In addition to the two questions above, the participants were also asked to provide a metaphor for a good and bad teacher educator and explain their answers. They listed several positive metaphors for a successful one. There are several light-related ones: Candle (N=7), Sun (N=7), Lighthouse (N=2), Torch (N=2), Star (N=2), Light, Bulb, Oil Lamp, and Lamp (N=1, respectively). They explained this illuminative nature of educators, arguing that they should illuminate people around and teach new things.

There were also some relation-related metaphors: Mother (N=7), Father (N=5), and The Best Friend (N=3). These metaphors show that a good educator should show affection, be patient, make them ready for life outside, teach them acceptable and unacceptable behaviours, support and understand them, and make self-sacrifice.

Some geography/environment/Nature-related metaphors were identified, too: Tree, Tree Branch, Pine Cone, Road, Bridge, Moss, Soil, River, Water, and Gardener (N=1, respectively). Their explanations show that a good educator is supposed to disseminate knowledge, offer them a lifeline, train successful teachers, connect the present and the future, carry them through, know a lot of things, and guide them.

Also, they listed several others to show the guiding nature of good teacher educators: Captain (N=3), Guide (N=2), Machinist, Coach, Map, Life Coach, and Guidebook (N=1). In addition to the ones above, they listed several other ones including Mirror (N=7) for reflecting knowledge and experience and showing good and bad, Book (N=4), Wise Man, and Computer(N=1), for having information, Clock (N=2) for making them remember things, Miner (N=1) for discovering new talents, Doctor (N=1) for identifying problems and solving them, Paper (N=2) and Pencil (N=1) for trying things until discovery, Confidant (N=1) for sharing things with students, Conductor (N=1) for dealing with individuals as well as guiding all the others, Domino (N=1) for showing good behaviours always, Shakespeare (N01) for looking from both angels, Sculptor (N=1) for shaping students, Key (N=1) for opening all doors, Ship (N=1) for going straight despite currents, Student (N=1) for understanding students, Scales (N=1) for always showing the correct things, and Filter (N=1) for showing acceptable and unacceptable behaviours.

The participants were also asked to create metaphors for insufficient language teacher educator. Several metaphors about broken and faulty items were identified: Broken Clock (N=3), Broken Mirror (N=1), Broken Glass (N=1), Discordant Musical Instrument (N=1), Stale Bread (N=1), Illegal Construction (N=1), Broken TV (N=2), Burned-out Candle (N=2), Dead Flower (N=1), Broken Record (N=1), Rotten Apple (N=1), Bad Friend (N=1), Dead Tree (N=1), Wrong Road (N=1), and Dead Tree (N=1). They created this link as such efficient educators are believed to provide incorrect information, mislead students, produce nothing, and harm them. They also associated a bad teacher educator with Waste Bin (N=4), Swamp (N=3), Dictator (N=2), Virus (N=2), Bulldozer (N=2), Thorn (N=2), Wall (N=1), Nightmare (N=1), Snake (N=2), to list but a few. They justified their choices noting that they cannot serve well as role models with good behaviours, harm them, black them out, provide unnecessary information that does not work for their life and profession, and not respect students' ideas.

Several other metaphors associated with negative feelings were identified: Media (N=1) for presenting only their own truths, A Guide Unknowing Roads (N=1) for leading them to the wrong track, Antique (N=1) for not being innovative, Magma (N=1) for destroying them, Boss (N=1) for commanding and directing them, Empty Pool (N=1) for not having knowledge, Ostrich (N=1) for running away and hiding in problematic situations, Ice (N=1) for discouraging them, Alcohol and Cigarette (N=1, for each) for outwearing them, Killer (N=1) for giving wrong information, Cliff (N=1) for not guiding them well, Mould (N=1) for destroying fresh minds, Wind (N=1) for not guiding them, to list but a few.

Semi-Structured Interview Findings

In addition to the questionnaires, the researchers conducted individual interviews with 10 voluntary students to triangulate the survey findings. The findings are in parallel with the ones gathered from the questionnaires. The interviewees listed several positive features. The most common ones are Interested in Professional Development (N=8), Innovative, Disciplined, Expert in Subject Knowledge, Having Pedagogical Knowledge (N=4, respectively), Energetic, Self-confident, Open to Criticism, Optimistic, Guiding, Respectful (N=3, respectively), Enthusiastic, Motivating, Planned, Role Model, Clear, (N=2, respectively), Happy, Creative, Fair, Pragmatic, Updated (N=2, respectively), Patient, Sincere, Social, Systematic, Responsible, Comforting, , Understanding, Interested, Idealist, Having Good Oration, Communicative, Kind, Mentally Strong, Making Students Love the

Class, Having General Knowledge, Student Lover, and Aware of Individual Differences, (N=1, respectively). One of the most salient themes is professional development, which should be understood that the interviewees attached great importance to continuous development for teacher confidence, instruction efficiency, and updating. This desire for questioning oneself, researching own classroom applications, and improving oneself is exemplified in the following excerpt:

> (…) Lastly, the most important one, to me, is that they question what they have been doing from time to time so as to turn into a better language teacher educator. For example, they should ask what worked well and what changes are needed for better classroom implications for the next time. All of us may have failures sometimes. Similarly, an educator should see his/her failures or weaknesses. They should think about getting lessons from them. The more they overcome their deficiencies, the more self-confident they get. They become more self-confident and self-expressive [Interviewee 6]

Another notable interview finding is the interviews' emphasis on role model, discipline, and subject knowledge. For instance, the following excerpt justifies why these features are desired in language teacher educators:

> I think the most important feature they must carry what they teach to carry. For example, if he/she talks about classroom management and teacher attitudes while describing classroom environment, we should find what they expect us to be. In another word, they should be role-model. At the same time, they should be disciplined; they should manage the classroom. I also think that they should have subject knowledge, for the more they know about their field, the more they can convince us [Interviewee 5].

Furthermore, the interviewees were asked to describe an insufficient language teacher educator. They listed several negative features: Rude (N=5), Inconsiderate, (N=4), Discriminatory, Egoist, Reluctant, Old-fashioned (N=3), Close to Diverse Ideas, Prejudices, Theory-based, Negative, Non-assertive, Threatening with Grade and Attendance, Indifferent, Reflecting Personal problems to the Classroom (N=2), Impatient, Grim-faced, Asocial, Timid, Demotivating, Aggressive, Judging, Close to criticism, Over-intimate, Reading from Slides, Talking about Politics, Giving Instruction based on Rote learning, and Having Insufficient Subject and Pedagogical Knowledge (N=1). The findings show that bad personality traits are dispraised, several of which are listed below:

> At the very beginning of our university journey they emphasised the humanistic approach that accepts differences and not discriminate. However, I am having a lisp. One of the lecturers offering an important course said that such people with speech disorders become teachers, but how would students understand them? What I want to show is that language style is vital. Their interlocutors are not primary school students, and such kind of words may be misunderstood and demotivate them. Language style should be definitely appropriate. They should have the ability to pick appropriate words and they should not be rude. I also want to emphasise the fact that we had to listen to personal stories of lecturers although we were supposed to get education. Their philosophy was to adapt the learned staff to daily life, but they could not manage it unfortunately. We could not learn most of the things that we were supposed to learn. They should not talk about their personal stories for the sake of closeness to daily life. They should have a balance. They should have good practice. Also, one of the things that bother me a lot is that although practice is vital, the practiced topics should be logical. They should not choose illogical activities. Instead of asking us to plan and prepare a lesson plan based on the principles, methods, and techniques we learned, they made us go to the blackboard and read the education in Roman Time. I think such things should not happen. [Interviewee 5].

Similar to the interviewee 5, another one listed several attributes that make a language teacher educator a bad one:

> Teacher educators should not be traditional educator. What does this mean? For example, they should not read only power point slides on their desk. They should not avoid interacting with students. They should have eye contact so as to understand whether the students have understood the topic or not. They should be active rather than stand at a certain point in the classroom. They should constantly walk around and turn their negative authority into a positive one. And lastly, I can say that they should respect the different ideas of students in the classroom, and let them question his/her own ideas if necessary. In another words, they should not behave as if they themselves knew everything. A teacher educator should not be timid. They should know when to take risk, and in this way they can become real role models. They should not be asocial; they should have good communication with everybody. Particularly, they should be aggressive [Interviewee 7].

Overall, the analysis of the data gathered via a questionnaire and semi-structured interview shows that a good language teacher educator is supposed to be equipped diverse personality traits and values, professional skills, and professional knowledge as documented in-detail above. The findings of the current case study support the results of several related previous investigations. For instance, the need for professional development was emphasised. Similarly, Yuan (2017) found that reflecting on their practice, systematically evaluating themselves through recording, journal writing, and peer classroom observation, and improving themselves were seen vital, for in this way know their students, context, and own teaching better. Koster et al. (2005) also found that educators were supposed to discuss their profession with their colleagues, a form of continuous professional development. In line with those, Al-Issa (2017), Klecka et al. (2008) and Yuan and Hu (2018) found that educators are supposed to be engaged in learning constantly to update themselves, reconstruct their applications, and improve their classroom pedagogy.

Another notable finding is that the participants emphasised the role of good personality traits for good language teacher educators and listed a wide variety of them. In the same vein, Tunca et al. (2015) highlighted several personality characteristics associated with good educators, including well-disciplined, humorous, enthusiastic, social, neat, not selfish, courageous, to list but a few. Similarly, Ergün et al. (1999) listed several traits: good-humoured, humble, idealist, sincere, tolerant, respectful, well-disciplined, reliable, honest, and not arrogant, dominant, rude, and offensive.

The participants also highlighted the importance of subject and pedagogical knowledge as well as innovation. This is in line with what Koster et al. (2005) and Yuan and Hu (2018) found: in addition to comprehensive content and pedagogical knowledge, they are supposed to be knowledgeable about the current situation of educational system, improvements and innovations as well as new developments.

This study also show that language teacher educators are supposed to be practice rather than theory-oriented. Similarly, based on his study, Yuan (2017) states that if educators utilise concrete examples from their previous teaching experience, prospective language teachers can understand how to apply theory in their own classrooms. Besides, in this way, educators become real role models for their students.

Another notable finding is the need for good communication skills and student love. Likewise, Yuan and Hu (2018) found that educators' emotional connection with students is vital as this personal touch motivate teacher candidates in professional development and improve their future teaching behaviours. Similarly, Al-Issa (2017) found that educators should observe their students' needs, troubles, and expectations to strengthen their cognitive

aspects. Correlatively, Tunca et al. (2015) found that effective communication skills are valued to manage the class. They are also supposed to have a good intonation and diction for clarity. Their role was also associated with counselling as they were expected to leave their authority position in classroom borders and communicate with them outside in a friendly manner, thereby getting to know students' physical, cultural, and cognitive characteristics and individual differences. Similarly, Ergün et al. (1999) touched on the importance of communication with students and observation of their troubles and solutions. Besides, Fidan et al. (2012) found that educators' attempts to ask students' expectations, suggestions, and requests about the teaching process to construct it cooperatively with teacher candidates were valued.

English language teacher educators know English as it is their field, yet the participants did not touch on their linguistic skills other than their mother tongue and major. However, in the study of Ergün et al. (1999), it was found that educators should have at least a foreign language. Also, the participants did not talk about the departments of educators in the current study. However, in the study of Fidan et al. (2012), teacher educators were argued to have studied and graduated from faculty of education as these faculties are believed to equip candidates with knowledge and skills of how to teach.

Based on the findings of the current study, it could be concluded that teaching environment is vital, and teacher educators should model such target climates. As rightly noted by Goodwin and Kosnik (2013), teaching should be in an environment which includes equity, inclusion, diversity, cooperation, full of participation, and peace, and far away from political issues. Educators need to be role models for the candidates with their management, techniques, personality, and attitudes. In another word, as Lunenberg et al. (2007) note, through their own teaching they should show what is acceptable and what should be avoided. Besides, they should have a practice rather than theory-based approach in that practical preparation is as important as content knowledge (Zeichner, 2006). Similarly, as Çelik (2011) notes, educators should keep the balance of knowledge and practice, and they need to help their students to apply referring to teaching knowledge. Furthermore, taking students' expectations, needs, troubles, and differences into account is important as this social knowledge could motivate them both for their education and future career (Murray & Male, 2005; Yuan & Hu (2018), help create an effective teaching environment (Margolin, 2011).

Lastly and most importantly, continuous professional development is a key issue in teaching profession. As rightly highlighted by Cochran-Smith (2001; 2005), teacher educators should be both consumer of research and researcher. They should reflect on what their classroom practices, conduct research on them and explore the outcomes, thereby helping their students' learning and being a distinctive and effective role model for them. As documented by ATE (2007), educators devoting themselves professional development should:

- Systematically reflect on own practice and learning
- Engage in purposeful professional development focused on professional learning goals
- Develop and maintain a philosophy of teaching and learning that is continuously reviewed based on a deepening understanding of research and practice
- Participate in and reflect on learning activities in professional associations and learned societies
- Apply life experiences to teaching and learning (ATE, 2007, p. 4).

CONCLUSION

The current qualitative case study aimed at seeking a deeper understanding of teacher candidates' perceptions about the qualities of effective language teacher educator. The findings show that educators' personality traits, attitudes, and values are regarded as the most important quality domain that covers good personal characteristics, personal and professional development, and communication and cooperation. Besides, professional skills covering planning education, creating a good learning environment, and managing teaching process are valued. Lastly, professional knowledge about field and pedagogy is seen important for language teacher educators.

The study is not without its limitations. The researchers collected qualitative data from a single case, i.e., only one English language and literature department. The 3rd and 4th graders who were planning to be teachers participated in the study. Future studies could replicate the current one with a sample from an ELT department, and the findings could be compared and contrasted to draw a holistic picture. Besides, qualitative data were gathered, and in the future this data could be utilised to design a quantitative data gathering instrument such as an open-ended questionnaire to explore participants' ideas and gather their views from a large sample and diverse locations in an economical way.

REFERENCES

Al-Issa, A. S. (2017). Qualities of the professional English language teacher educator: Implications for achieving quality and accountability. *Cogent Education*, *4*(1), 1326652.

Association of Teacher Educators. (2007). *Teacher educator standards.* Retrieved October 25, 2018, from https://ate1.org/page-18391

Ayan, D., & Seferoğlu, G. (2011). Using electronic portfolios to promote reflective thinking in language teacher education. *Educational Studies, 37*(5), 513-521.

Blume, R. (1971). Humanizing teacher education. *The Phi Delta Kappan*, (7), 411. Retrieved from http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjsr&AN=edsjsr.20372937&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid

Celik, S. (2011). Characteristics and competencies for teacher educators: Addressing the need for improved professional standards in Turkey. *Australian Journal of Teacher Education*, *36*(4), 73-87.

Cochran-Smith, M. (2001). The outcomes question in teacher education. *Teaching and Teacher Education*, *17*(5), 527–46. Retrieved from http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ631715&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid

Cochran-Smith, M. (2005). Teacher educators as researchers: Multiple perspectives. *Teaching and Teacher Education*, *21*(2), 219–225. https://doi.org/10.1016/j.tate.2004.12.003

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). London: Routledge Falmer.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousands Oaks: Sage Publications, Inc.

Ergün, M., Duman, T., Y Kıncal, R., & Arıbaş, S. (1999). İdeal bir öğretim elemanının özellikleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 1-11.

Fidan, N., Duban, N., Yüksel, A., Kasa, K., & Yamaç, A. (2013). Characteristics of teacher educators from pre-service classroom teachers' perspectives. *Journal of Theoretical Educational Science/Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *6*(1).

Goodwin, A. L., & Kosnik, C. (2013). Quality teacher educators = Quality teachers? Conceptualizing essential domains of knowledge for those who teach teachers. In P. Aubusson & S. Schuck (Eds). *Teacher development: Teacher education futures*, 17(3), 334-346.

Klecka, C. L., Donovan, L., Venditti, K. J., & Short, B. (2008). Who is a teacher educator? Enactment of teacher educator identity through electronic portfolio development. *Action in Teacher Education*, *29*(4), 83–91. Retrieved from http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ793765&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid

Koster, B., Brekelmans, M., Korthagen, F., & Wubbels, T. (2005). Quality requirements for teacher educators. *Teaching and Teacher Education*, *21*(2), 157-176.

Köksal, D., & Ulum, Ö.G. (2018). The state of EFL teacher education in Turkey: From past to present. *ELT Research Journal*, *7*, 161-174.

Loughran, J. (2005). Researching teaching about teaching: Self-study of teacher education practices. *Studying Teacher Education: Journal of Self-Study of Teacher Education Practices*, *1*(1), 5–16. https://doi.org/10.1080/17425960500039777

Lunenberg, M., Korthagen, F., & Swennen, A. (2007). The teacher educator as a role Model. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, *23*(5), 586–601. Retrieved from http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ759681&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid

Macnamara, J. (2005). Media content analysis: Its uses, benefits and best practice methodology. Asia Pacific Public Relations Journal, 6(1), 1-34.

Margolin, I. (2011). Professional development of teacher educators through a "transitional space": A surprising outcome of a teacher education program. *Teacher Education Quarterly*, *38*(3), 7–25. Retrieved from http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ940631&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid

Ministry of National Education (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri [General competencies of teaching profession]. Retrieved from https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf

Seferoğlu, G. (2006). Teacher candidates' reflections on some components of a pre-service English teacher education programme in Turkey. *Journal of Education for Teaching*, *32*(4), 369-378.

Tunca, N., Şahin, S. A., Oğuz, A., & Güner, H. Ö. B. (2015). Qualities of ideal teacher educators. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *6*(2), 122-148.

Yin, R. K. (2009). Case study research: Design and methods (4th ed.). London: Sage.

Yuan, E. R. (2017). Exploring university-based teacher educators' teaching beliefs and practice: A Hong Kong study. *Teaching in Higher Education*, *22*(3), 259–273. https://doi.org/10.1080/13562517.2016.1248393

Yuan, R., & Hu, Y. (2018). Teachers' views on the qualities of effective EFL teacher educators. *ELT Journal*, *72*(2), 141–150. https://doi.org/10.1093/elt/ccx032

Zeichner, K. (2006). Reflections of a university-based teacher educator on the future of college- and university-based teacher education. *Journal of Teacher Education*, *57*(3), 326–340. https://doi.org/10.1177/0022487105285893

AN ENGLISH AS AN INTERNATIONAL LANGUAGE (EIL)-ORIENTED GENERAL ENGLISH COURSE: AN EMPIRICALLY-RESEARCHED INNOVATION AT TERTIARY LEVEL

Şakire ERBAY ÇETİNKAYA
Lect. Dr., Karadeniz Technical University

ABSTRACT

The current traditional Anglo-American based English Language Teaching assumptions are found impractical for the needs of new English users who have instrumentally-oriented rather than solely survival needs in the changing sociolinguistic landscape of English. Intense discussions have led to the birth of various initiatives, including English as a Lingua Franca, World Englishes, and so on. Among these the paradigm of English as an International Language (EIL, hereafter) plays a pivotal role particularly in ELT. Along these lines a large number of EIL-oriented pedagogical models for instruction and materials development have been suggested. As an example pedagogical effort within this framework, an EIL-oriented General English course for tertiary-level education was devised, and the outcomes, challenges, and responses of it were empirically-researched with a mixed-method study and reported elsewhere in-depth. This paper, though, introduces and provides the details of this original course, which aims at serving as a bridge between theory and application, and addresses its components such as its characteristics, objectives, syllabus, and teaching procedures and materials of this course. Such detailed descriptions of case studies could assist teachers who start to question English ownership, the way they teach, and the materials, methods, and techniques they employ in their classrooms. Starting with background information covering the tenets of EIL paradigm and English language education in Turkey, the study goes on with the nature of the course with its components, outcomes, and challenges. The interested parties are further provided with example group activity handouts and example modules. Throughout the remainder of it teachers who are interested in incorporating EIL paradigm into their classes but find its theory elusive are provided practical suggestions for a successful EIL implementation.

Keywords: EIL, Syllabus, Course, General English, ELT

INTRODUCTION

Since 1984 in the description of English spread and the changing demography of English, Kachru's Three-Circle Model has been frequently referred (Bruthiaux, 2003). This geography-based model includes three concentric circles, namely Inner Circle, Outer Circle, and Expanding Circle. The former including the United States, the United Kingdom, Canada,

Australia, New Zealand, South Africa, and some parts of Caribbean refers to the historical and sociolinguistic roots of English and the ones which determine language learning, use, and testing (Lowenberg, 2012). The Outer Circle, on the other hand, includes mostly intra-national British colonies such as India, Phillipines, Pakistan, Nigeria, Malaysia, and so forth, where English as a second language is used as an important communication means in government, low, and education. Lastly, the Expanding Circle covers countries such as China, Japan, Indonesia, Thailand, South Korea, Russia, Egypt, and Turkey, where English has the status of a foreign language without intranational uses. However, the lack of a historical or governmental role does not hamper its promotion via education and its use for international communication (Bolton, 2008). Crystal (2003) illustrates the demography contrast among these circles, documenting that while the Inner Circle covers 320-380 million (about 20%), this number is 300-500 million in Outer Circle (about 26%). However, the Expanding Circle is 500-1000 million (about 53%), which is more than half of all English users.

Drawing attention to the changing demographics of English and this demographic authority of the Expanding Circle, many scholars have argued that English as a Second Language (ESL) and English as a Foreign Language (EFL) speakers should play a role in determining the future of English (Canagarajah, 2005; Graddol, 1997; Matsuda, 2012a). This growth and the changing nature of English language have consequences for the present-day English learning in that English ownership and the current ELT practices have been started to be questioned (Matsuda, 2012a). An international approach to ELT that broadens its scope and include global English diversity rather than a lingua-centred that emphasises Standard British or American English (Guerra, 2005) is valued. The related literature documents several attempts that argue against the Anglophone ownership of English as it ignores diverse English varieties such as World Englishes (WE), English as a Lingua Franca (ELF), English as an International Language (EIL), to list but a few. These global English-oriented pedagogical proposals commonly support exposure to English diversity, high value for learners' multilingual background, exposure to ELF communication, and the development of communication strategies ensuring mutual intelligibility and understanding (Galloway & Rose, 2014). Although these concepts coming with different labels should be differentiated (House, 2012), their basic arguments are twofold. As outlined by Matsuda (2015), first, they acknowledge the "messiness" of the current ELT world currently characterised with a wide variety of learners, purposes, and methodologies. Second, arguing against the existing traditional ELT tenets turning teachers into "cultural ambassadors, exposing students to the language and the culture much like a museum curate provides philanthropists with a personal tour" (Modiano, 2001, p.170), they support a revised ELT methodology welcoming reality and preparing learners for this "messy" world.

Among these anti-normative paradigms, EIL philosophy and its integration into teaching, i.e., Teaching English as an International Language (TEIL) as a paradigm shift in

ELT, supports teaching English as a truly international one by arguing against native speaker norms, increasing awareness and tolerance towards varieties, following teaching methods in line with local culture of teaching rather than West-based methodologies and materials, exposing students to English varieties and broadening cultural view of both instruction and materials. Within this framework, scholars have devised syllabuses, curricula, instructional materials and established programmes (see Brown, 2012; Doğançay-Aktuna & Hardman, 2012; Matsuda and Friedrich, 2011). Despite this immense popularity at theory level, field studies that should be understood as actual classroom implementations are limited (see for instance, Bayyurt and Altınmakas, 2012; D'Angelo, 2012 ; Lee, 2012) Thus, the present paper aims at filling this void by meeting this pressing need of practitioners who find the paradigm too vague to be actualised in their own contexts. Unsatisfied with the rigid and firm views of and attitudes of her students towards English language and culture, the researcher analysed the wealth of literature on the issue and devised an original 10-week EIL-oriented General English course for her preparatory programme students as an example pedagogical effort within this framework. After designing the data gathering instruments and taking expert opinion on both the syllabus and the instruments, the researcher attempted to investigate the outcomes, evaluate the process with strengths and challenges with a mixed-method study and reported them elsewhere in-depth (see Author, 2016). This paper, though, introduces this original course, addressing its components such as its characteristics, objectives, syllabus and teaching procedures and materials of this course and provides field-tested suggestions for practitioners.

LITERATURE REVIEW

Background Information

For a fuller grasp of the aforementioned course, despite space constraints this section concisely throws light on the key themes of TEIL and the role of English and ELT in Turkey. Although sociolinguistic changes have fuelled the discussions, it is erroneous to associate the issue solely with demographic distinctions in the numbers of English as a Native Speaker (ENL), ESL, and EFL speakers. Rather, the issue dates back to the 1960s when Halliday, McIntosh, and Strevens (1964) voiced their protests against the Anglophone ownership of English that is characterised with no freedom for diverse English varieties:

English is no longer the possession of the British, or even the British and the Americans, but an international language which increasing number of people adopt for at least some of their purposes. […] In West Africa, in the West Indies, and in Pakistan and India […] it is no longer accepted by the majority that the English of England, with RP as its accents, are the only possible models of English to be set before the young […] this one language,

English, exists in an increasingly large number of different varieties (cited in Bolton, 2012, p. 14).

The historical development of the paradigm is documented by Bolton (2012). In a few years, later, Larry Smith argued that the dichotomy of foreign and second language cannot serve well to refer to the global status of English with diverse users and usages. Thus, he offered the term English as an International Auxiliary Language [EIAL], which later has been converted into a paradigm shift thanks to Braj Kachru, Larry Smith, Sandra Lee McKay, to list but a few. In the modelling of this paradigm shift, several scholarly research and publications in academic journals such as English Today, English World-Wide, and World Englishes, and books specialised in WEs, and new literatures in English from writers such as V.S. Naipaul, Salman Rushdie, Ben Okri, Michael Ondaatie, to list but a few, played a fundamental role. As Bolton (2012) notes, from the late 1990s, after English in Expanding Circle started to draw the attention of academia, the attempts of particularly Jenkins and Seidlehofer, who devised the model of English as a Lingua Franca Core as common language of education and business have ignited this interest in alternative ELT pedagogies. All these changes have encouraged scholars to question the relevance of the traditional ELT tenets for the current ELT in the postmodern world. As rightly put by Guerra (2005, p. 266), "[a]s the role of English language in the world evolves, the facts and truth of the past become challenges of the future".

Key Themes of Teaching English as an International Language (TEIL)

Among these alternative diversity-centric initiatives, EIL as the topic of the current paper will be detailed here. The paradigm refers to "a function of English as an international common language rather than a linguistic variety used uniformly in all international contexts" (Matsuda & Friedrich, 2011, p. 332). This function covers not only linguistic/formal aspects but also several kinds of competencies and knowledge regarding language awareness, multiple English varieties, communicative strategies, and the politics of English. Upon the analysis of the works of scholars who set the principles of this socio-culturally sensitive pedagogy (McKay, 2012; Smith, 2009; Trifonovitch, 1981, as cited in Guerra, 2005), it was found that the pedagogical initiative of TEIL has five common themes that have been frequently verbalised: exposing learners to English diversity, adopting a broad culture view, fostering sensitivity and responsibility, being sensitive to local culture of learning, and equipping learners with communication strategies.

Within EIL paradigm, exposure to English diversity is valued due to its potential to give learners a sense of international intelligibility and real English use (Takahashi, 2014). This exposure increases learners' confidence to see themselves as successful bilinguals rather than deficient users (Galloway, 2013). Additionally, as Schnitzer (1995, p. 235) argues,

current English language users and learners need to adopt the role of "internationalists" to understand others and be understood in the globalised world, and this could be realised by integrating successful ELF interaction examples between non-native speakers into teaching materials that can familiarise learners with English diversity and raise their awareness of the global function of English. Otherwise, the lack of this exposure is argued to have the potential of "creating and perpetuating a false stereotype that acquisition of NE equates successful communication" (Galloway, 2013, p. 800).

Second, TEIL is characterised with a broad culture view as technology, globalisation, population movement and immigration, modern warfare, and media coverage have made cross-cultural encounters possible (Clandfield, 2008), and the blurred boundaries of social groups make it difficult to define pure cultural identities and thus associate one language with one particular culture (Wintergerst & McVeigh, 2011). As Clandfield's (2008) rightly puts:

> Becoming interculturally competent involves recognizing differences and variations within one's own culture and within other cultures. It's about occupying what is called "a third place", a principled and detached view across cultures. It means abandoning the idea that everybody sees the world in pretty much the same way. (p. 6)

Therefore, as argued by Matsuda (2012b), the cultural content of EIL-sensitive instruction should consist of global culture, diversity of world cultures, and home culture. Global culture refers to common issues of the world such as peace, environment protection, world ecology, and so forth, the integration of which is seen pivotal as it "fosters the sense of global citizenship" (Matsuda, 2012b, p. 176). A diversity of world cultures is also valued as it can increase learner awareness of both geographical spread of English and various functions. Lastly, the inclusion of home-culture is paid much attention due to "the ability to perceive and analyze the familiar from an outsider's perspective" (Matsuda, 2012b, p. 177).

Third, sensitivity/awareness and responsibility are two key words in this pedagogy as learner awareness is believed to enhance both one's solidarity and identity and linguistic and cultural sensitivity. As argued by Byram (2008), this is going beyond linguistic competence and helping learners understand the world as language education has a political dimension. This, in turn, will help equip learners with critical cultural awareness skill that can help them turn into active citizens who question, evaluate, and take action. Thus, teachers are encouraged to introduce various issues of EIL such as the importance of a mother tongue, the plurality of Englishes, NNS varieties, standard English, the role of English, and sociolinguistic aspects of language into the classes (Mamoru, 2009). In addition to increasing learners' awareness of language use and variation, the pedagogy argues for increasing learners' responsibility feelings. This global education, as a new approach to language education, "aims to enable students to effectively acquire a foreign language while empowering them with the knowledge, skills, and commitment required by world citizens to

solve global problems" (Cates, 1990, p. 41). In this way, learners can work for a better life, communicate with a wide variety of people think creatively, contribute to the solution of global problems, tend to adopt global attitudes including respect, empathy, justice, and have the desire to participate actively to solve global problems starting with the local ones (Cates, 1990). Maley (1992) rightly justifies this integration:

> English language teaching has been bedevilled with three perennial problems: the gulf between classroom activities and real life; the separation of ELT from mainstream educational ideas; the lack of a content as its subject matter. By making Global Issues a central core of EFL, these problems would be to some extent resolved (as cited in Cates, 1990, p. 41).

Furthermore, sensitivity to local culture of learning is of utmost importance. Local landscape is vital in making pedagogical decisions rather than Western-based practices (McKay, 2012). Hu (2010) notes if educational initiatives are in conflict with the education assumptions and believes of the local landscape, they turn into counterproductive attempts. McKay (2003, p. 41) exemplifies one of these Western-based practices, noting Communicative Language Teaching (CLT) has been strongly suggested as the best method with magic results by educational guidelines and educators, which she entitles as "the pedagogical imperialism on the part of Inner Circle educators". However, its English-only policy, its overemphasis on student autonomy and independence, group work-activities, and the focus on communication rather than form have not been widely welcome by education contexts such as China (Hu, 2010).

Lastly, the development of communication strategies for a healthy communication is emphasised in EIL. Due to higher number of interactions between L2 speakers of English than the ones between native speakers and lack of a homogenous native speaker community whose pragmatic characteristics could serve as a model for learners (McKay, 2009b), the attempts to integrate the native speaker model of pragmatics into curriculum seem irrelevant. Instead, as McKay (2009b) notes, an EIL curriculum should develop at least three skills, namely repair strategies, conversational gambits, and negotiation strategies. While repair strategies refer to strategies such as asking for clarification, repetition and rephrasing, and allowing for wait time, conversational gambits need to be understood as "managing turn-taking, back-channelling, and initiating topics of conversation" (McKay, 2009b, p. 239). Besides, negotiation strategies involve "suggesting alternatives, arguing for a particular approach, and seeking consensus" (McKay, 2009b, p. 239). Scholars suggest students need to be exposed to various L2/L1 and L2/L2 interactions, encouraged to identify interaction strategies and communication breakdowns, and encouraged to discuss how to deal with these breakdowns and misunderstandings (Lee, 2013; McKay (2009b).

Overall, within EIL paradigm, an intercultural teacher is advised to develop positive attitudes towards English varieties, raise students' awareness of both home and world cultures, encourage them to respect cultural diversity, raise awareness of potential cross-cultural misunderstanding and teach them skills that can help them avoid these clashes and employ teaching methodologies and techniques compatible with the local culture of teaching and learning (Renandya, 2012).

An Example EIL Curriculum Blueprint

The related literature documents several EIL curriculum blueprints (see Brown, 2012; Guerra, 2005). However, here the one commonly referred one belonging to Matsuda and Friedrich (2011), will be summarised. The blueprint is formed around five components: selection of the instructional model(s), awareness of English varieties and exposure to them, enhancement of strategic competence, culture teaching, and fostering sensitivity and responsibility. There are three instructional model alternatives: an/the international variety of English, one's own variety of English, and an established one. The former should be understood as a certain English model with particular characteristics ensuring intelligibility in all international contexts. However, setting a one-size-fits-all instructional variety is not different from the existing Anglo-centric ELT practices as it would result in the birth of a "super-national variety" (Matsuda & Friedrich, 2011, p. 335) and thus against the true nature of EIL and language change. The second option, i.e., students' own variety of English, is not practical as Expanding Circle varieties are not well-developed enough for the time being, and their functional range limited to a particular country may marginalise learners who want to use it in other circles. Lastly, the established varieties of English refer to Inner Circle varieties and several mature Outer Circle varieties such as Indian English. However, to avoid a possible reinforcement of the former, awareness about language ecosystem with various elements and politics of language should be raised. Matsuda and Friedrich (2011) conclude that instructional model-related decisions should be made at local and individual level, and several other variables such as the goal of the course, students' needs, teachers' background, availability of teaching materials, and local attitudes towards Englishes need to be taken into account.

The second component is awareness raising and exposure to other varieties at audio, textual, and visual levels as it ensures the accurate understanding of English and fosters positive attitudes towards various English varieties. The third component is the enhancement of strategic competence. As only linguistic knowledge is not enough for a successful communication, which is mutual in nature, strategies such as using context to work out the meaning, developing paraphrasing abilities, circumlocuting and summarising, asking questions and asking for clarification, supporting verbal communication with non-verbal one,

showing cultural sensitivity, and avoiding culturally specific expressions or using them with their explanations need to be promoted in ELT classes.

The fourth component is teaching culture. Matsuda and Friedrich (2011) suggest the cultural content of an EIL curriculum should prepare students for the global society by touching global issues such as peace, war, technology, health, environment, exposing students to a wide variety of cultures from all three circles, and encouraging them to express their own culture to outsiders. The last component is developing sensitivity and responsibility among students, in that students need to be encouraged to use critical thinking abilities, to use English successfully to meet their needs, respect others, and understand issues such as language and power, the relationship between all English varieties, linguistic ecology, language policies, to list but a few.

English Language Education in Turkey

Turkey could be listed as an Expanding Circle country in that it has no colonial past, English is taught through formal education, and it has no institutionalised second language role (Doğançay-Aktuna, 1998). Turks struggle to learn English to keep up with global economic, scientific, cultural, and intellectual life (Doğançay-Aktuna & Kızıltepe, 2005). English enjoys an immense prestige in education in that it is a curricular requirement in primary, secondary, and higher education (Doğançay-Aktuna & Kızıltepe, 2005), the starting age of compulsory English language education is lowered to second grade, English-medium education is quite popular in higher education, most universities have intensive English preparation programmes (Selvi, 2011), and Turkish researchers are expected to publish in English in internationally recognised journals. Foreign language teaching policies are shaped around native speaker authority. To illustrate, a five-year project costing 1.5 billion Turkish lira to hire 40.000 native English speaking teachers was started (Coşkun, 2013). Students largely aim at sounding like a so-called native speaker and learning the details of American and British cultures (Çakır & Baytar, 2014). Thus, it is not surprising for them to have firm and rigid ideas about “genuine” English and “valuable” culture. Yet, some Turkish scholars have touched upon the irrelevance of these goals for Turkish context. For instance, Alptekin (2002) argues native speaker model of communicative competence is unrealistic, and it contradicts with the global status of English. Furthermore, as most interactions occur between non-native speakers, it is inappropriate to follow the conventions of native speakers. Also, teaching native speaker culture may peripheralise learners’ own culture and disempowers teachers as they cannot use what they know best in their classrooms. This list of Turkish scholars with EIL/ELF orientation could be enlarged to include figures such as Bayyurt and Altınmakas (2012), Bektaş-Çetinkaya (2012), Coşkun (2013), Çelik (2008), Kural (2015), to list but a few although limited space discourages the researcher to elaborate on their contribution to the EIL camp.

METHOD: THE INTRODUCTION OF THE COURSE

The Nature of the EIL-oriented Course Designed for the Current Study

Uneasy with her preparatory programme students' firm and rigid beliefs about "genuine" English language and culture and aware of the urgent need for a harmony between the global status of English and classroom practice, the author developed a 10-week EIL-oriented General English course syllabus and tested its outcomes and evaluated the whole process with a mixed-method quasi-experimental study at the institution where she has been working with 53 participants (F=41, M=12). This paper, though, is devoted to the description of this course and process. It is a General English course in that it covers all skills in an integrated way, particularly focusing on speaking and listening skills, two problematic ones in Turkey due to lack of practice chance, for English is not visible outside the school borders in Turkey as it is in many other European countries such as Finland (Sjöholm, 2004). Rather than meeting the specific training/vocational needs of learners, it aims "teaching English as part of a broad educational process" (Dudley-Evans & John, 1998, p. 9).

Course Objectives

As syllabus ideology, the course adopts language awareness, self-reflection, critical thinking, and cultural pluralism in line with EIL philosophy and course objectives. It has five aims:

(1) to promote an understanding and awareness of the sociolinguistic realities and complexity of English,
(2) to familiarise learners with the real English used in the world, i.e., to raise familiarity and develop their receptive skills that will help them understand and be understood in the world
(3) to develop a deeper knowledge of their own culture and ensure exposure to a variety of cultures
(4) to encourage them to explore and challenge their own attitudes and bias towards English language and diversity
(5) to increase self-confidence in speaking and listening and encourage them to appreciate their own use of English.

The literature was analysed, published EIL-oriented materials were scrutinised, similar programmes, syllabuses and courses were reviewed in order to design teaching activities of the current course to realise these objectives. Although there are some adapted activities, the researcher self-designed most of them, using the Internet sources such as YouTube, websites of online world newspaper, international speech archives, and social media.

Syllabus

The unit of progression, i.e., the starting point, is ideas, namely topics and themes. Nation and Macalister (2010) share a list of content ideas adapted from Cook (1983, cited in Nation & Macalister, 2010, p. 78): imaginary happenings, an academic subject, learner survival needs, interesting facts, and culture. While imaginary happenings cover what a group of learners or native speakers typically do or which adventures they embark on, an academic subject focuses on areas such as agriculture, tourism, commerce, and so forth. Learning survival needs, on the other hand, cover daily life issues such as shopping, visiting the doctor, learning to drive, making friends and etc. Interesting facts provide content about topics such as discoveries, animal, earth, and so on. Lastly, culture as an idea content of a course can include cultural content such as behaviours, values, literature, language use, and so forth. The ideas content of the present course is about learners' survival needs, interesting facts, global issues, and culture. A modular approach to sequencing was preferred. These modules have 10 separate themes:

(1) The Global Medium: English
(2) English or Englishes?
(3) Who Owns English?
(4) Culture
(5) Etiquettes
(6) Language Education in Turkey
(7) Global Citizens
(8) European Capital of Culture
(9) Love and Marriage
(10) Silent Language

These modules are independent in that "Each unit is complete in itself and does not usually assume knowledge of previous modules" (Nation & Macalister, 2010, p. 85). The themes of the modules are in line with course objectives and EIL-oriented content.

Teaching Procedure and Materials

The researcher met twice with the students per week (totally four hours a week in a two separate face to face classroom sessions), yet extended classroom sessions via social media, i.e., Facebook. To illustrate, in the 5th week, in face to face meetings, she taught the concept etiquette, asked them to analyse different etiquettes belonging to various nations, read a passage that focused on 13 Turkish etiquettes observed by an American, and compared and contrasted them with their existing knowledge. At the weekend on Facebook, she shared a website link including real culture shock stories of people around the world. They were

supposed to visit the website and choose two the most interesting and funniest culture shock story and justify themselves on the group page.

To create a virtual classroom to extent the face-to-face meetings, Facebook as a social media mean was opted for as it is the most pervasive one with its 1.18 billion daily active users on average for September 2016 (Facebook, 2016), it has the potential to compensate the limitations of face-to-face classroom by encouraging hesitant student with fear of stigmatisation to make themselves heard (Cuesta, Eklund, Rydin & Witt, 2016), it could be used as an innovative teaching and learning tool (Cuesta et al., 2016), it is a feasible learning environment that allows participation in meaningful language activities (Kabilan, Ahmad, & Abidin, 2010), and as it is referred to as "a gateway to social and cultural learning within a constructivist environment, improving language-learning experiences and learners' cognitive development" (Aydın, 2014, p. 161).

A coursebook was not followed as course material. Rather, a diversity of materials including both authentic and inauthentic ones were adopted and self-designed. Although the researcher adopted few teaching activities and materials, she self-designed most of them, making use of the Internet, namely YouTube, websites of online world newspaper, international speech archives, and social media. During this process, she participated in the 21st Conference of the International Association for World Englishes in Istanbul, where she had chance to ask the opinions of important scholars from the camp, including Aya Matsuda, Hino Nobuyuki, Yasemin Bayyurt, Dilek İnal, to add but a few. With the help of her PhD thesis supervisor and the support of some figures above, she revised her syllabus and finalised the 10-week course.

An EIL-sensitive syllabus requires the use of a variety of assessment techniques assessing students on reflection, problem-solving, analytical thinking, critical thinking, application, communication, their knowledge of the current sociolinguistic reality of English, and their awareness of the impact of globalisation on using/learning/teaching English (Marlina, 2013). Thus, rather than designing traditional pen and pencil exams, the researcher asked the students to conduct mini research in their local society and present their findings in the form of a poster, presentation, report, leaflet, and video. An example group assignment is provided below:

Table 1. A Handout for Group Assignment

TASK 3: SEARCHING FOR EMPLOYMENT POLICY OF LANGUAGE COURSES/SCHOOLS
Task: You are supposed to interview the head/vice head of a language course/school in Trabzon/ your hometown (or any other city in Turkey) about their employment policy. These interviews could be conducted face to face, by phone, or e-mail. You should find out what criteria they establish to choose their English teachers. You should also find out their reasons for their attempts and desires. You are supposed to

write a short research report in English, and present your findings in a class session. You are supposed to provide these audio documents (face to face or phone) or the e-mails.

Deadline: May 16, 2016 (both the reports and group presentations)

Note: The reports will be handed to the lecturer, and the audio recorded files will be sent to (the e-mail address of the researcher/practitioner)

The Process and Report

First, you need to determine your group members (about 7-8 students) and whether you will conduct a face to face, phone, or e-mail interview. Then you should determine the school/course. Later, you need to make an appointment to interview the head/vice head of the course/school.

You will organise your findings into paragraphs as follows; thus, you can prepare parallel questions to get that information to be included in your report. In this report, you should create four paragraphs:

1. **Paragraph 1**
   - General description of the private course/school (name, aims, city, number of students, number of teachers, origins of language teachers, etc.)
2. **Paragraph 2**
   - Criteria of English language teacher (How do they choose their English language teachers? What is important for them?)
3. **Paragraph 3**
   - Nationality of their ideal English language teacher (which nationality they prefer, and why)
4. **Paragraph 4**
   - Conclusion (your reflection on what you have learned, your inferences, and your comments on the process, the role of each group member)

Language Support: Purpose and Reason Structures to Present Research Findings

Purpose clauses: to, in order to, so as to, in the hope of, with a view to, with the aim of

-The course hires American teachers in the hope of producing students with good English speaking abilities.

-The head of the course hired British teachers so as to attract the attention of parents and encourage them to register their students in his course.

Reason clauses: because, because of, since, as, for, so that, in order that, therefore, as a result, so, in that, insofar as, inasmuch as,

-The course hired Turkish English teachers inasmuch as Turkish teachers can communicate well with Turkish students.

-Turkish English teachers had similar learning experiences; therefore, the head said that he hired Turkish rather than American or British English language teachers.

The assignment above was given for the students' final grade. The task was twofold: writing a report and presenting their findings in front of peers. The objectives were to promote student understanding and awareness of the sociolinguistic realities and complexity of English in Turkey, to enhance their research, writing, and presentation skills, and to increase their self-confidence in oral English production. The students were also provided with useful

hints/instructions for having a successful team presentation and a presentation evaluation form in advance. The instructions were about the division of labour, practising, parts of presentation, materials that could be used, i.e., aids. Besides, the evaluation form included three main parts as presentation confidence, delivery, and content and organisation as well as several sub-items.

Two Sample Weeks

Two sample modules with the syllabus-related details are provided below. In the 3rd week in the first session, the students played a nationality guessing game and discussed comprehension barriers. The aims of the activity were as follows: building awareness of language variation and giving exposure to English diversity; fostering awareness, sensitivity and responsibility; Enhancing their speaking and listening skills and promoting international understanding. In the second classroom session, they were supposed to analyse a vacancy announcement for an English teacher to be employed as a primary school teacher and decided whom to employ. They discussed the concepts native speaker, non-native speaker and language ownership. The aims were to promote an understanding and awareness of the sociolinguistic realities and complexity of English and to encourage them to explore and challenge their own attitudes and bias towards English language and diversity. As an extension activity on Facebook, they discussed whether they should put the British and Americans in a superior position in our life, the aims of which were to raise their familiarity and to encourage them to explore and challenge their own attitudes and bias towards English.

Speaking of module 6, in the first session the students conducted group discussion whether English language instruction is satisfactory or not in Turkey and read a summary of the report prepared by British Council and TEPAV entitled as Turkey National Needs Assessment of State School English Language Teaching. The targeted skills were speaking and reading, and the aims were to develop a deeper knowledge of their own culture and to increase self-confidence in speaking. In the second session, they were provided the debate language, read a piece of news on the policy of Turkish Ministry of National Education to import 40.000 language teachers and had a classroom debate on whether this attempt is rational or not. The objectives of this session were to promote an understanding and awareness of the sociolinguistic realities, to develop a deeper knowledge of their own culture and to increase self-confidence in speaking. On social media, the jury members declared the winners of the debate and the classroom altogether answered the question: “What would you change if you if you were a person responsible for language education policies of Turkey, what would you do to improve ELT (English Language Teaching) in Turkey?” The researcher aimed at promoting an understanding and awareness of the sociolinguistic realities of English in Turkey and developing a deeper knowledge of their own culture.

In the 6th week, the students were also given a group ethnographic research. Students in groups were supposed to search the employment policy of one local language school in Trabzon or the students' own hometown and do a group classroom presentation at the end of the term. The aims of this mini-research were to promote an understanding of sociolinguistic realities of English in Turkey, to help them understand their culture, i.e., education aspect, and to promote their collaborative, research and speaking skills.

RESULTS

Outcomes and Challenges of the Course

To investigate the outcomes of the course and evaluate the whole process with its possible strengths and weaknesses, a mixed-method study was conducted with 53 English majoring preparatory students at a Turkish university, which was reported elsewhere in-depth as a PhD dissertation. A self-designed questionnaire serving as both a pre and post-test was used to gather quantitative data on the outcomes, and focus-group interviews were conducted to triangulate these results. Overall, the course seems successful in:

- increasing the students' awareness of the sociolinguistic realities and complexity of English
- increasing positive attitude towards EIL orientation and decreasing Anglophone orientations
- improving listening and speaking
- increasing learner confidence and motivation to use English frequently among learners, equipping learners with intercultural communication and negotiation skills,
- enhancing skills to introduce one's own culture to others and skill to recognise English varieties.

That aforementioned study also intended to evaluate the course with all its possible strengths, weaknesses and to suggest ways to improve it for better future use based on individual retrospective interviews, weekly written self-reports, a final open-ended questionnaire, peer classroom observation and teacher field notes. Overall, course appears to be a valuable experience as it managed to create a motivating and enjoyable classroom atmosphere, provided learners a real reason to produce orally in English, increased learners' world knowledge, provided a variety of activities and materials. Yet, some political (e.g., the Syria crisis), culturally sensitive (e.g., living together before marriage), ambiguous topics (e.g., the distinction between native and non-native speaker), and serious issues (e.g., language power and ownership) were not liked by few participants. Also, the extension activities were not fully welcome not because the nature of the activities but because the mean, i.e., Facebook. Some found it difficult to sign in regularly, were anxious to make

mistakes which could be seen by both the teacher and the peers and complained about the difficulty to do all these tasks together with their other responsibilities in the programme.

DISCUSSION, CONCLUSION AND SUGGESTIONS

Despite few limitations of the course, the programme seems to meet the needs of any English language teaching classroom in any context. First, it was found that the variety of tasks and instructional materials as well as assessment techniques are invaluable in that they have encouraged the participants to contribute and given them an authentic reason to produce oral and written English. Similarly, based on an action research project, Mason (2010) concludes this variety may encourage students to search for more information about various cultures, understand and accept different perspectives, and explain their cultures to others and others' culture to their own people. Kackere, Lazar, and Matei (2007) also point out that various activities such as brainstorming, presentation, critical incident analysis, role plays and simulations, project works, and ethnographic tasks could encourage learners to map out their thoughts, provide input for further discussions, raise awareness of the relationship between cultural differences and communication, enable communication experience with people with different linguistic and cultural background, teach other cultures and encourage them to communicate their ideas, produce new ideas and clarify their attitudes. Thus, it could be concluded that a variety of materials and activities in an EIL-oriented syllable/course could ensure learner motivation, authentic English use, joy, oral practice chance and deeper knowledge. Teachers can make use of various Internet sources such as YouTube, countries' websites, websites of magazines and newspapers, corpus, speech archives, radio podcasts, international documents such as brochures and reports as well as local newspapers and magazines to design various practical lessons.

Second, the outcomes of the course have shown some students reported that they had felt bored especially while discussing serious issues such as the Syrian refugee crisis and its political consequences. However, increasing awareness and fostering learners' responsibility feelings are important in EIL pedagogy in that lessons should have broader culture view to include world issues as an aspect of global culture. Cates (1990) argues that this could be done via global education, highlighting the fact the world faces serious problems such as terrorist activities, wars, refugee problems which affect the whole world, which is interdependent. Thus, as Cates (1990) suggests, by integrating such global issues into courses rather than having a "tourist" perspective, teachers can enhance their skills of communication, critical thinking, creativity and problem solving, and they encourage them to adopt global attitudes such as respect, empathy, and justice, which are all sine qua for world peace. Here, it is rational to include both local and global problems in that the former could serve as a good starting point due to the principles of closeness and familiarity. In line with Cates (1990), Richards (2001) criticises commercial coursebooks, noting that they distort teaching content

by avoiding real world issues and presenting an ideal world. In addition, their commercial concerns make them avoid controversial topics and present "an idealized white middle-class view of the world" (p. 255).

However, in exam-oriented education contexts such as Turkey, teachers are supposed to follow the instructional materials provided by the Ministry of Education and stick to the syllabus. In Dat's (2008) own terms, they use in-country/domestic/local coursebooks, i.e., materials published by countries' own publishers, taking the educational objectives and content stated in their national curriculum into consideration. Among four types of relationship between the teacher and the course materials categorised by Nation and Macalister (2010), namely strong reliance on a coursebook, adapting it, using sourcebooks rather than coursebooks, and using computer and the Internet, the firs applies to teachers in Turkey. Teachers have little or no freedom to choose their own materials. However, here, what Richards (2001) suggests could serve as a workable solution. Richards (2001) summarises six forms of coursebook adaptation to meet the needs of the local. The first one is modifying content in which teachers change content to make it more appropriate for learners' age, gender, religion, culture, and many more. The second is adding or deleting, i.e., balancing all skills in the material. The third one is reorganising content by reordering units to fit for specific learners. The fourth one is addressing omissions, which refers to adding activities that the teacher feels omitted. The fifth one is modifying tasks, in which activities are changed for different and inclusive purposes. The last one is extending task to include additional practices. Based on their own needs, teachers can modify the content to make it more glocal, add new EIL-oriented content, and change activities. For instance, McKay (2012) and Kumaravadivelu (2003) encourage teachers to adapt what they have in their hand with two examples for reading. McKay (2012) cautions teachers that while reading about American garage sales or holiday, for instance, the teacher should not adopt an information presentation approach, and she should avoid explaining what Americans do with used items. Instead, she should personalise the content and encourage students to research and think about what they themselves do with these items with the following example questions: Do they sell them?, If yes, where and how?, If not, what happens to them?, What are the similarities and differences between the way Americans and they handle used items?, and what lies behind these? On a similar note, Kumaravadivelu (2003) encourages teachers to promote cross-cultural understanding. For instance, a reading text on Thanksgiving in the US could be turned into a cross-cultural arena in that the teacher can ask students to think about its meaning and form in their home culture. Searching for information about this celebration in the US, their own country, and a third culture they choose and designing posters, brochures, or leaflets to show their similarities and differences could turn learners into multicultural and multidimensional individuals. Besides, sharing their findings with brief oral presentations and writing reflective entries about their experience could serve well for cross-cultural understanding.

Third, although the overwhelming attitude towards these English varieties and their integration into their courses was positive, student responses have indicated that all students did not fully welcome this richness, stating that it is highly likely that they will not meet people from these countries. They wanted the teacher to include some certain accents such as Italian, German, French and Russian that they have chance to encounter in films and possible to meet in the future, i.e., in Erasmus Student Exchange Programme rather than those quite rare for them to encounter such as Mozambiquean and Botswanian English accents. Here, teachers could conduct a careful needs analysis and justify this integration with field-tested experience. Students' voice should not be marginalised in this process (Brooker & MacDonald, 1999). To inform the syllabus content design, they could be asked their needs, opinions and suggestions regarding which variety to include in the classes, and a common path could be found in the finalised version of the variety list to be integrated. As cautioned by Matsuda and Friedrich (2011), instructional model-related decisions should be made at local and individual level, taking several variables into account such as the goal of the course, students' needs, teachers' background, availability of teaching materials, and local attitudes towards Englishes. As the researcher did in the current study, students could also be asked to conduct small ethnographies to see that actually these accents have started to be everywhere including their own campus, city, and hometown. In the individual assignments in which they were supposed to find a foreigner and conduct an interview in English about which cultural aspects the interviewee wonders about Turkey and which elements they have been asked regarding their culture, i.e., small c and big C cultural elements. Even in a small campus, the students managed to meet a wide variety of people with different linguistic and cultural background. These kinds of assignments could help them understand that actually these varieties are quite possible to be encountered in the future. In addition to this face-to-face encounter, they are highly likely to meet people from a wide variety of cultures on the Internet thanks to the use of social media, e-sport and chat activities. The teacher should also communicate that the aim of this inclusion is not to teach but to add to their speech archive so that they will be empowered in their future encounters to avoid any possible communication breakdowns. As Smith (2009) notes, this exposure can promote three dimensions of understanding, namely intelligibility (recognising words and utterances), comprehensibility (finding out the meaning of utterance), and interpretability (perceiving the intention of the utterances).

Furthermore, the outcomes of the course have shown that the course was not fully welcome mostly due to the frequent use of Facebook as a supplementary tool. Thus, negotiating some instructional decisions including the education environments and modes of delivery with the students beforehand would bring successful results, i.e., a satisfying implementation process for both parties. In addition, as some students may feel hesitant to make mistakes that could be seen by their teacher and the peers, they should be ensured that

the flow of ideas and the ability to communicate their ideas are much more important, and they will not be evaluated with their mistakes. Also, they should be ensured full privacy in that the closed classroom on that education environment will be accessed by only the teacher and the class members.

As a last word, although documenting such individual practitioner efforts is invaluable, larger scale attempts of researchers, teacher educators and materials designers are in dire need "to let this new perspective change the way they teach" (Lee, 2012, p.166). As Coşkun (2010) rightly notes, as the success of this transformation partly depends on teacher education programmes, they should be urgently revised in line with the changing sociolinguistic landscape of English. Making a similar point, Matsuda (2009, p. 187) notes:

Changes are always difficult to implement, and teacher preparation programs, which must struggle with various requirements and constraints related to the certification, will not be easy to change. However, these programs can be one of the most powerful agents of change in our society, because changes in teacher preparation programs are passed along to children at schools through teachers and then dispersed through the whole society through teachers and then dispersed through the whole society through the attitudes of the students and graduates of those schools.

Here, EIL-oriented teacher education frameworks such as the ones suggested by Sifakis and Bayyurt (2016), Bayyurt and Sifakis (2015) and Dogancay-Aktuna and Hardman (2012), to list but a few could serve well in this revision. Here, as Matsuda and Friedrich (2011) rightly put, the mindset of teacher educators should be changed. They should be encouraged to motivate prospective teachers to examine the relevance of traditional ELT assumptions for the socio-linguistically evolving world at both theoretical and practical levels.

The current paper detailed an original 10-week EIL-oriented course, addressing its components such as its characteristics, objectives, syllabus, and teaching procedures and instructional materials. It is hoped that such individual practitioner attempts at course/syllabus level from a wide variety of educational contexts could serve as catalyst generally to change the prejudiced view that teachers are conservative and they do not want to change (Carlgren, 1999) and particularly to convince practitioners, materials designers and educational administrators that English can be taught in line with "our contemporary sociolinguistic and sociocultural worldwide context" (Bayyurt & Altınmakas, 2012, p. 178). As remarked by Richards (2001), ignoring the changing status of English thinking that learners everywhere have the same needs and standardised content can serve well for almost all of them are limited syllabus design assumptions that belong to the first part of the twentieth century.

REFERENCES

Alptekin, C. (2002). Towards intercultural communicative competence in ELT. *ELT Journal, 56* (1), 57-64.

Aydın, S. (2014). Foreign language learners' interactions with their teachers on Facebook. *System, 42*, 155-153.

Bayyurt, Y., & Altınmakas, D. (2012). A WE-based English communication skills course at a Turkish university. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 169-182). Bristol: Multilingual Matters.

Bayyurt, Y., & Sifakis, N. (2015). ELF-aware in-service teacher education: A transformative perspective. In H. Bowles & A. Cogo (Eds.), *International perspectives on English as a lingua franca: Pedagogical insights* (pp. 117-136). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Bektaş-Çetinkaya, Y. (2012). Teaching English as an international language and its feflections in Turkey. *International Journal of Human Sciences, 9* (2), 378-391.

Bolton, K. (2008). English in Asia, Asian Englishes, and the issue of proficiency. *English Today, 24* (2), 3-12.

Bolton, K. (2012). World Englishes and Asian Englishes: A survey of the field. In A. Kirkpatrick & R. Sussex (Eds.), *English as an international language in Asia: Implications for language education* (pp.13-26). Dordrecht: Springer.

Brooker, R., & Macdonald, D. (1999). Did we hear you?: Issues of student voice in a curriculum innovation. *Journal of Curriculum Studies, 31*(1), 83-97.

Brown, J. D. (2012). EIL curriculum development. In L. Alsagoff, S. L. McKay, G. Hu, & W. A. Renandya (Eds.), *Principles and practices for teaching English as an international language* (pp. 148-167). New York: Routledge.

Bruthiaux, P. (2003). Squaring the circles: Issues in modelling English worldwide. International *Journal of Applied Linguistics, 13* (2), 159-178.

Byram, M. (2008). *From foreign language education to education for intercultural citizenship: Essays and reflections.* Clevedon: Multilingual Matters.

Çakır, İ., & Baytar, B. (2014). Foreign language learners' view on the importance of learning the target language pronunciation. *Journal of Language and Linguistic Studies, 10* (1), 99-110.

Canagarajah, A. S. (2005). Introduction. In A. S. Canagarajah (Ed.), *Reclaiming the local in language policy and practice* (pp. xiii-xxx). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Carlgren, I. (1999). Professionalism and teachers as designers. *Journal of Curriculum Studies, 31*(1), 43-56.

Cates, K. A. (1990). Teaching for a better world: Global issues and language education. *The Language Teacher, XIV* (5), 41-52.

Çelik, M. (2008). A description of Turkish-English phonology for teaching English in Turkey. *Journal of Theory and Practice in Education, 4* (1), 159-174.

Clandfield, L. (2008). Culture in ELT: Which c? whose c?. *Contact, 34* (3), 1-8.

Coşkun, A. (2010). Whose English should we teach? Reflections from Turkey. *ESP World, 9* (27), 1-20.

Coşkun, A. (2013). Native speakers as teachers in Turkey: Non-native pre-service English teachers' reactions to a nation-wide project. *The Qualitative Report, 18* (57), 1-21.

Cuesta, M., Eklund, M., Rydin, I., & Witt, A. K. (2016). Using Facebook as a co-learning community in higher education. *Learning, Media and Technology, 41* (1), 55-72, http://dx.doi.org/ 10.1080/17439884.2015.1064952 (18.11.2016).

Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

D'Angelo, J. (2012). WE-informed EIL curriculum at Chukyo: Towards a functional, educated, multilingual outcome. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 121-139). Bristol: Multilingual Matters.

Dat, B. (2008). ELT materials used in Southeast Asia. In B. Tomlinson (Ed.), *English language learning materials: A critical review* (pp. 263-280). London: Continuum.

Doğançay-Aktuna, S. (1998). The spread of English in Turkey and its current sociolinguistic profile. *Journal of Multilingual and Multicultural Development, 19* (1), 24-39.

Doğançay-Aktuna, S., & Hardman, J. (2012). Teacher education for EIL: Working toward a situated meta-praxis. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 103-118). Bristol: Multilingual Matters.

Doğançay-Aktuna, S. & Kızıltepe, Z. (2005). English in Turkey. *World Englishes, 24* (2), 253-265.

Dudley-Evans, T., & John, M. J. St (1998). *Developments in ESP: A multi-disciplinary approach.* Cambridge: Cambridge University Press.

Erbay-Çetinkaya, Ş. (2016). *The Effectiveness of an English as an international language (EIL)-oriented general English course: The perspective of a pracademic* (Unpublished PhD Dissertation). Karadeniz Technical University, Trabzon.

Facebook, (2016). *Main Facebook page*. Retrieved from http://newsroom.fb.com/company-info/ (10.11.2016).

Galloway, N. (2013). Global Englishes and English language teaching (ELT)-Bridging the gap between theory and practice in a Japanese context. *System, 41*, 786-803.

Galloway, N., & Rose, H.(2014). Using listening journals to raise awareness of global Englishes in ELT. *ELT Journal, 68* (4), 386-396.

Graddol, D. (1997). *The future of English*. British Council.

Guerra, L. S. P. (2005). *Teaching and learning English as an international language in Portugal: Policy, practice and perceptions* (Unpublished PhD Dissertation). Warwick, University of Warwick.

House, J. (2012). Teaching oral skills in English as a lingua franca. In L. Alsagoff, S. L. McKay, G. Hu, & W. A. Renandya (Eds.), *Principles and practices for teaching English as an international language* (pp. 186-205). New York: Routledge.

Hu, G. (2010). Potential cultural resistance to pedagogical imports: The case of communicative language teaching in China. *Language, Culture and Curriculum, 15* (2), 93-105.

Kabilan, M. K., Ahmad, N., & Abidin, M. J. Z. (2010). Facebook: An online environment for learning of English in institutions of higher education. *The Internet and Higher Education, 13* (4), 179-187.

Kackere, A., Lazar, I., & Matei, G.S. (2007). Planning intercultural communication workshops. In I. Lazar, M. Huber-Kriegler, D. Lussier, G. S. Matei & C. Peck (Eds.), *Developing and assessing intercultural communicative competence: A guide for language teachers and teacher educators* (pp. 9-17). Austria: Council of Europe Publishing.

Kumaravidelu, B. (2003). Beyond methods: Macrostrategies for language teaching. Yale University Press.

Kural, F. (2015). *Significance of intercultural competence development for study-abroad students: Preparing Turkish international sojourners to undertake graduate programs in English L1 countries* (Unpublished PhD Dissertaition). YeditepeUniversity, Turkey.

Lee, H. (2012). World Englishes in a high school English class: A case from Japan. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 154-168). Bristol: Multilingual Matters.

Lee, K. (2013). *Accommodation in ELF communication among East Asian speakers of English* (Unpublished PhD Dissertation). School of Humanities: University of Southampton.

Lowenberg, P. (2012). Assessing proficiency in EIL. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 84-102). Bristol: Multilingual Matters.

Mamoru, M. (2009). Japanese English for EIAL: What it should be like and how much has been introduced. In K. Murata & J. Jenkins (Eds.), *Global Englishes in Asian contexts: Current and future debates* (pp. 73-93). Hampshire: Palgrave Macmillan.

Marlina, R. (2013). Globalisation, internationalisation, and language education: An academic program for global citizens. *Multilingual Education, 3* (5), 1-21.

Mason, J. (2010). The effects of different types of materials on the intercultural competence of Tunisian university students. In B. Tomlinson & H. Masuhara (Eds.), *Research for materials development in language learning: Evidence for best practice* (pp. 67-82). London: Continuum.

Matsuda, A. (2009). Desirable but not necessary? The place of World Englishes and English as an international language in English teacher preparation programmes in Japan. In F.

Sharifian (Ed.), *English as an international language: Perspectives and pedagogical issues* (pp. 169-189). Bristol: Multilingual Matters.

Matsuda, A. (2012a). Introduction: Teaching English as an international language. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 1-14). Bristol: Multilingual Matters.

Matsuda, A. (2012b). Teaching materials in EIL. In L. Alsagoff, S. L. McKay, G. Hu, & W. A. Renandya (Eds.), *Principles and practices for teaching English as an international language* (pp. 168-185). New York: Routledge.

Matsuda, A. (2015). *The 3rd online roundtable: Revisiting principles of teaching EIL*. YouTube video.

Matsuda, A., & Friedrich, P. (2011). English as an international language: A curriculum blueprint. *Englishes, 30* (3), 332-344.

Modiano, M. (2001). Ideology and ELT practitioner. *International Journal of Applied Linguistics, 11* (2), 159-173.

McKay, S. L. (2003). EIL curriculum development. *RELC Journal, 34* (1), 31-47.

McKay, S. L. (2009). Pragmatics and EIL pedagogy. In F. Sharifian (Ed.), *English as an international language: Perspectives and pedagogical issues* (pp. 227-241). Bristol: Multilingual Matters.

McKay, S. L. (2012). Teaching materials for English as an international language. In A. Matsuda (Ed.), *Principles and practices of teaching English as an international language* (pp. 70-83). Bristol: Multilingual Matters.

Nation, I. S. P., & Macalister, J. (2010). *Language curriculum design*. New York, NY: Routledge.

Renandya, W. A. (2012). Teacher roles in EIL. *The European Journal of Applied Linguistics and TEFL, 1* (2), 65-80.

Richards, J. C. (2001). *Curriculum development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schnitzer, E. (1995). English as an international language: Implications for interculturalists and language educators. *International Journal of Intercultural Relations, 19* (2), 227-236.

Selvi, A. F. (2011). World Englishes in the Turkish sociolinguistic context. *World Englishes, 30* (2), 182-199.

Sifakis, N., & Bayyurt, Y. (2016). ELF-aware teacher education and transformative learning. Comments on Éva Illés. *Journal of English as a Lingua Franca, 5* (1), 147-153.

Sjöholm, K. (2004) The complexity of the learning and teaching of EFL among Swedish-minority students in bilingual Finland. *Journal of Curriculum Studies, 36*(6), 685-696. doi: 10.1080/0022027041000229387

Smith, L. E. (2009). Dimensions of understanding in cross-cultural communication. In K. Murata & J. Jenkins (Eds.), *Global Englishes in Asian contexts: Current and future debates* (pp. 17-25). Hampshire: Palgrave Macmillan.

Takahashi, R. (2014). An analysis of ELF-oriented features in ELT coursebooks. *English Today*, *30*, 28-34.

Wintergerts, A. C., & McVeigh, J. (2011). *Tips for teaching culture: Practical approaches to intercultural communication*. New York, NY: Pearson Education, Inc.

2023 VİZYON BELGESİ'NDE OKUL YÖNETİCİLİĞİ VE TEFTİŞİ

Doç. Dr. Mehmet OKUTAN

Trabzon Üniversitesi

ÖZET

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2023 Eğitim Vizyonu toplantısında, okul yöneticiliğine yapılacak atamalara ilişkin olarak, "Eğitim yönetiminde ehliyet ve liyakat olmazsa olmazımızdır. Bakanlığın en üst yöneticilerinden okul müdürlerimize kadar tüm yönetim kademelerimizi bu anlayışla ve dış müdahalelere kapalı şekilde çalışır hale getireceğiz." dedi. Bu açıklama, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi yolunda önemli bir açıklama olarak değerlendirilmelidir. Eğitim sisteminde, eğitim yöneticiliğinin önemli olduğunu kabul etmeyen yoktur. O kadar ki, eğitim yönetim bilimcileri, "Okulun, yöneticisi kadar kaliteli okul olduğunda" hemfikirdirler. Böyle olunca eğitimdeki başarının faturası, öncelikle eğitim yöneticilerine çıkarılması gerekir. Bu durumda eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi ve eğitim yöneticiliğinin seçme, atama ve geliştirilmesinin bilimsel bir yolla yapılması elzemdir. Çünkü meslekleşmemiş okul müdürlerinin böyle bir faturanın üstesinden gelmesi güçtür. Eğitim yöneticilerinin liyakate bağlı olarak seçilmesi ve atanması, bilimsel tutum ve davranışın gereğidir. Yani liyakat, ancak bilimsel kriterlerle belirlenir ve bu kriterlere göre uygulanır. Bu da eğitim yöneticiliğinin bir meslek olduğunun kabul edilmesi ile mümkün olabilir. Cumhurbaşkanı'nın bu açıklaması, eğitim yöneticiliğinin gelişmesi adına ümit verici bir açıklamadır.Geçmişte eğitim yöneticiliği, bir meslek olmaktan çıkarılmış ve eğitim yöneticileri bulundukları makamda "geçici elemanlar" olarak kabul edilir hâle gelmiştir. Kendini geçici bir eleman olarak kabul eden bir eğitim yöneticisinin, gününü gün etmekten başka bir kaygısı olamaz. Liyakate dayalı olarak seçilmeyen eğitim yöneticilerinin, kendilerini geliştirmek gibi bir endişeleri de olmaz. Çünkü ne zaman ne olacağı hakkından kimsenin bir öngörüsü yoktur.2023 Vizyon Belgesi, eğitim yöneticiliğinin, yeniden bir meslek hâline getirileceğinin işaretini vermektedir. Nitekim belgede, "Okul müdürlüğü, yüksek lisansa dayalı bir meslek oluyor." denilmektedir. Bu, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Okul yöneticilerinin özlük haklarının iyileştirileceğine ilişkin çalışma da eğitim yöneticiliği mesleği için önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 2023 eğitim vizyonu belgesinde ortaya konan vizyonun eğitim yöneticiliği ve teftişi ile ilgili olanının tartışılması ve vizyonun bu açılardan değerlendirilmesini yapmaktır. Bu oturumda eğitim vizyon belgesinin eğitim yönetimi ve teftişi alanındaki bakış açısının değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: 2023 eğitim vizyon belgesi, eğitim yönetimi, eğitim teftişi

Giriş

Eğitim hizmeti bütün dünyada birincil kamu hizmeti olarak kabul edilmekte ve bütün gelişmiş ya da gelişmeye çalışan ülkeler, önceliklerini eğitime odaklanarak düzenlemektedirler. Denebilir ki, eğitime önem vermeyen ülke yok gibidir(Özdemir 2009: 5). Özellikle gelişmiş ülkelerde siyasetçilerin en çok ilgilendikleri alanın eğitim sistemi olduğunu biliyoruz. Siyaset yaparken, toplumun eğitim hizmetine daha çok katkı yapılacağına ilişkin hususlara vurgu yapılmaktadır. Eğitime vurgu yapılması okula vurgu yapılması anlamına gelir. Çünkü eğitimin odağında okul yer alır. Siyasi konuşmaların odağında da okulun çağdaşlaşması ve değişen şartlara uyum yapabilmesi için gerekli yeniliklerin yapılacağına ilişkin vaatlerin yer aldığı görülmektedir.

Eğitimin odağında yer alan okulun başarılı olabilmesi için eğitim yöneticiliğinin etkili olması zorunludur. Bu nedenden dolayı eğitim sisteminde, eğitim yöneticiliğinin önemli olduğunu kabul etmeyen yoktur. O kadar ki, eğitim yönetim bilimcileri, “Okulun, yöneticisi kadar kaliteli okul olduğunda” hemfikirdirler. Böyle olunca eğitimdeki başarının/başarısızlığın faturası, öncelikle eğitim yöneticilerine çıkarılmalıdır. Bu durumda eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi ve eğitim yöneticiliğinin seçme, atama ve geliştirilmesinin bilimsel bir yolla yapılması elzemdir. Çünkü meslekleşmemiş okul müdürlerinin böyle bir faturanın üstesinden gelmesi güçtür. Eğitim yöneticilerinin liyakate bağlı olarak seçilmesi ve atanması, bilimsel tutum ve davranışın gereğidir. Yani liyakat, ancak bilimsel kriterlerle belirlenir ve bu kriterlere göre uygulanır. Bu da eğitim yöneticiliğinin bir meslek olduğunun kabul edilmesi ile mümkün olabilir. Cumhurbaşkanı’nın "Eğitim yönetiminde ehliyet ve liyakat olmazsa olmazımızdır. Bakanlığın en üst yöneticilerinden okul müdürlerimize kadar tüm yönetim kademelerimizi bu anlayışla ve dış müdahalelere kapalı şekilde çalışır hale getireceğiz." biçimindeki açıklaması, eğitim yöneticiliğinin gelişmesi adına ümit verici bir açıklama olarak değerlendirilmelidir.

Geçmişte eğitim yöneticiliği, bir meslek olmaktan çıkarılmış ve eğitim yöneticileri bulundukları makamda “geçici elemanlar” olarak kabul edilir hâle gelmiştir. Kendini geçici bir eleman olarak kabul eden bir eğitim yöneticisinin, gününü gün etmekten başka bir kaygısı olabilir mi? Liyakate dayalı olarak seçilmeyen eğitim yöneticilerinin, kendilerini geliştirmek gibi bir endişeleri de olmaz. Çünkü ne zaman ne olacağı hakkında kimsenin bir öngörüsü yoktur.2023 Vizyon Belgesi, eğitim yöneticiliğinin, yeniden bir meslek hâline getirileceğinin işaretini vermektedir. Nitekim belgede, “Okul müdürlüğü, yüksek lisansa dayalı bir meslek oluyor.” denilmektedir. Bu, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Okul yöneticilerinin özlük haklarının iyileştirileceğine ilişkin çalışma da eğitim yöneticiliği mesleği için önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Hızlı bir değişim özelliği gösteren içinde yaşadığımız çağın “bilgi çağı” olarak adlandırılması da çağımızda eğitimin daha bir değerli olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Bilgi çağında değişimin hızı daha da artarak devam edecektir. Bütün değişimlerin odağında eğitimin, dolayısıyla okul denilen kurumun yer alması kaçınılmazdır. Yani dünün vazgeçilmez kurumu olan okul, günümüzün vazgeçilmezi olacaktır. Ne var ki günümüzün okulu değişime ayak uyduracak biçimde yeniden kurgulanması gerekmektedir. Bu nedenden dolayı, bu çağın okul yöneticiliği, bu çağın özelliklerini yansıtan, değişimi yaşayan bir okul sisteminde kendini bulacaktır.

Eğitim yönetiminin sınırlı bir alana uygulanması olan okul yönetimi, okuldaki eğitimin verimli bir biçimde kamunun hizmetine sunulmasından sorumludur. Okulun etkili olması, etkin kamu hizmeti verebilmek için şarttır. Etkili okul için etkili yönetici olmazsa olmazdır. Etkili okul müdürü "lider yönetici" olup, okulu, görev, yetki ve sorumluluklarını paydaşları ile paylaşarak yönetişim tekniği ile yöneten kişi olarak ortaya çıkmaktadır(Okutan 2012: 8). Çağın okullarını yönetmekle görevli okul yöneticilerinin "eğitim lideri" ya da "lider yönetici" olup olmamaları, okulların yeniden kurulup kurulamayacağının ipuçlarını verecektir. Okul yöneticiliğini liderlik düzeyine çıkarabilmenin ilk adımı, okul yöneticiliğini profesyonel bir uğraşı haline getirmek olmalıdır. Bütün ulusal ve uluslararası eğitim sınavlarındaki sonuçlar, okulların iyi yönetilip yönetilmediği noktasında düğümlenmektedir. Nitekim PISA 2018'in sonuçlarından okul yöneticiliğinin geliştirilmesi ile eğitim başarısının yükselebileceğine vurgu yapılmakta ve şöyle değerlendirilmektedir: "PISA'nın izlenmesi ve değerlendirilmesinden okul yönetiminin etkililiği hususlarında sistematik veri sağlanabilir. Bu bağlamda okul yöneticiliğinin liyakat temelinde profesyonelliğinin inşası yoluyla okul yönetimi kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır(tedmem 2019). Bu husus Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 2009 yılında düzenlediği "Okul Liderliğinin Geliştirilmesi Projesi kapsamında düzenlenen konferansta da teyit edilmiş olup etkili ve paylaşıma dayalı yeni bir okul liderliği yapılanmasına geçilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır(MEB 2009). Neredeyse bütün eğitim yönetimi alanındaki akademisyenler, okul yöneticiliğinin meslek haline gelmesi gerektiğine inanmakta ve akademisyenlerden biri bu konuda şunları ifade etmektedir: Yöneticilik meslek haline getirilecekse uzmanlık bilgisi, hizmet öncesi eğitim, belirli lisans ve sertifikalar ve giriş sınavları olmalı ve meslek standartları belirlenmesi gerekmektedir. Meslekleşmede liyakate, yeteneğe, uzmanlığa ve çeşitliliğe önem verilmelidir. Eğitim yöneticiliğinin öğretmenin ek görevi olmaktan çıkartılıp profesyonel bir iş olarak görülmesi gerekir(Özdemir, S. 2018).

İleri memleketlerde hızlı gelişmeler, birçok alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da uzmanlaşmaya yol açmıştır. Bunun sonucunda eğitim yönetimi de uzmanlık mesleği haline gelmiş bulunmaktadır. Fakat ülkemizde, "Meslekte esas olan öğretmenliktir." sloganından henüz vazgeçilemediğinden, ne bu alanın gelişmesi, ne de bu alanlarda yetişmiş elemanlarımızın yerinde kullanılabilmesi şimdilik mümkün görülmektedir (Bursalıoğlu 2008:6). Oysa Türkiye'de 1924'ten sonra John Dewey, Türk Eğitim Sistemi ile ilgili hazırladığı raporda, okul yöneticiliğinin meslekleşmesine ve okul müdürleri yetiştirecek ders ve programların açılmasına ilişkin bazı önerilerde bulunmuştur. Ne var ki bu öneriler özellikle "Meslekte esas olan öğretmenliktir" yargısı benimsendiğinden, eğitim ve okul yöneticisi yetiştirme konusunda MEB' ca geçmişte ciddi bir girişimde bulunulmamıştır(Turan ve Şişman 2004: 105). Geçmişte özellikle 1999 yılların sonu ve 2000'li yılların başlarında okul yöneticiliğinin meslekleşmesi konusunda bazı kıpırdanmalar olmuşsa da daha sonraki yıllarda, okul yöneticiliğinin meslekleşmesi sorunu daha bir büyüyerek devam etmiştir. Okul müdürlüğünü profesyonel bir meslek olmaktan çıkarmak, okul yöneticilerinin lider yönetici olmalarına engel olmaktadır. Görüldüğü gibi, eğitim sistemimizin teşkilat yapısında yer alan "Meslekte aslolan öğretmenliktir" yargısı, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi önünde duran en önemli engel gibi görünmektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2023 Eğitim Vizyonu toplantısında, okul yöneticiliğine yapılacak atamalara ilişkin olarak, "Eğitim yönetiminde ehliyet ve liyakat

olmazsa olmazımızdır. Bakanlığın en üst yöneticilerinden okul müdürlerimize kadar tüm yönetim kademelerimizi bu anlayışla ve dış müdahalelere kapalı şekilde çalışır hale getireceğiz." açıklamasını yaptı. Bu açıklama, 1994 yılında toplanan14. Milli Eğitim Şurası'ndaki şu kararlarla tamamen örtüşmektedir: "Yönetim bilimi ve eğitim yönetimi ileri ülkelerde bir dal haline gelmiş olup, yönetim bir ihtisas mesleği kabul edilmektedir. Eğitim yöneticiliği ayrı bir uzmanlık alanı olup, hizmet öncesinde eğitim yapılan bir meslek olarak kabul görmektedir." 1994 yılında toplanan 14. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararların eğitim yöneticiliği ile ilgili olan hususlardan bazıları şu şekildedir. "Okul yönetimi çok boyutlu bir olaydır ve insanla ilgilidir. Okul yönetimi aynı zamanda bir ülkenin gelişimi ve kalkınması ile de ilgilidir. Bu bakımdan yöneticilerimizin titizce ve dikkatlice, çağın gelişmelerine paralel bir şekilde yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için eğitim yöneticileri, hem deneyimli hem de uzmanlık eğitimi almış olarak yetiştirilmelidir. Bunlar liyakatli, ehliyetli, üstün bedeni ve zihni yeteneklere sahip ve değerlerimize bağlı olmalıdırlar. Toplumdaki ve dünyadaki hızlı gelişmeler, eğitim yöneticiliğinin bir uzmanlık alanı olduğunu ve ayrı bir eğitime ihtiyaç duyduğunu ispat etmiştir "Meslekte aslolan öğretmenliktir." kaidesi öğretmenlere onur kazandırmıştır ama yöneticiliğe beklenen faydayı sağlayamamıştır(MEB: 1994). 1994 yılında alınan Şura kararlarının hâlâ uygulamaya konulamaması, bu vizyon belgesine ihtiyatlı yaklaşmamızı da zorunlu kılmaktadır. Buna rağmen, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu açıklamasını ve 2023 Vizyon Belgesi'nin ortaya koyduğu hususları, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi yolunda çok önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

2023 Eğitim Vizyonu da eğitim yöneticiliğinin ve eğitim denetiminin yeni bir paradigma ile değerlendirildiğine ilişkin işaretler taşımaktadır. Aşağıda vizyon belgesinin ilgili hususlara ilişkin bakışı irdelenmeye çalışılacaktır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, 2023 eğitim vizyonu belgesinde ortaya konan vizyonun eğitim yöneticiliği ve teftişi ile ilgili olanının tartışılması ve vizyonun bu açılardan değerlendirilmesini yapmaktır. Bu oturumda eğitim vizyon belgesinin eğitim yönetimi ve teftişi alanındaki bakış açısının değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Yöntem

Araştırma doküman (belge) incelemesi modelinde bir çalışmadır. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2005), "Herhangi bir kurumu çalışmak isteyen araştırmacı resmi belgeler, kurum içi yazılı kural ve yönergeler doküman analizine konu olabilir." Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Vizyon Belgesindeki hususların analizi ve tartışılması yapılmıştır.

Vizyon Belgesi'nin Felsefesi

Belgede eğitimin felsefesi "2023 Eğitim Vizyonu Felsefesi" başlığı ile açıklanmaktadır. Bu başlıkta dikkat çeken önemli hususlardan bazıları şu şekilde açıklanmaktadır:

Eğitimin ana öğesi ve baş öznesi insandır. Bu bakış açısı, eğitim sisteminde insanı önceleyen bir yaklaşımın öne çıkarıldığının göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim mekanik değil, insani bir sistemdir. Bundan dolayı eğitimde öncelikle insanı öne çıkarmak, eğitim sistemini, dolayısıyla eğitim yönetimini, insanı önceleyen bir yaklaşımla değerlendirmek anlamına gelmektedir. Bu da eğitim yönetimin klasik kuramlarındaki "önce örgüt, sonra insan" anlayışından vazgeçilerek, sistemin bütün kademelerinde "önce insan, sonra örgüt" anlayışının açıklanması olarak değerlendirilebilir. Bu açıklama Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın." sözünün bugünkü anlayışla ifade edilmesi anlamına gelmektedir.

Eğitim merkezinde insan yer alır. Eğitinde önce insanı konuşmaya ihtiyaç vardır. Bu fikir de eğitimde yeni yaklaşımların ana fikri olan "önce insan" düşüncesine uygun düşmektedir. İnsanı merkeze alan bir eğitim sistemi, insan ilişkilerini önceleyen bir yönetim anlayışı ile yönetilmeye daha uygun olacaktır. İnsanı önceleyen bir sistemde, insanın motivasyonunun üst düzeyde gerçekleşeceğini söylemek kehanet olmasa gerek.

Eğitim vizyonu belgesinin temel felsefesi, eğitimin odağında insan yer alır, biçiminde ifade edilmektedir. Bu ifade biçimi, eğitim sisteminin yönetimi ve denetimi için de iyi ipuçlarını barındırmaktadır.

2023 Vizyon Belgesi'nin felsefesi, eğitimde yeni yaklaşımların anafikri olan "önce insan" fikrini öne çıkarmaktadır. Bu anlayış eğitim yönetiminin yeni bakış açısıyla değerlendirileceğinin ipuçlarını vermektedir. Eğitime hâkim olacak "önce insan" anlayışı, eğitimin yeni bir vizyonla ortaya konacağının işaretlerini taşıdığından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Eğitim Yönetimi

Vizyon Belgesi'nin "İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Yönetimi" başlığı altında öğretmen ve okul yöneticilerinin mesleki gelişimlerinin yeniden yapılandırılacağına vurgu yapılmakta ve şu hususların altı çizilmektedir. "Meslekte aslolan öğretmenlik" olduğuna göre, öğretmenliğe seçim yapılırken, sıralamada üst dilimde yer alan öğrencilerin yerleştirilmesine yönelik iyileştirmelerin yapılacağı üzerinde durulmaktadır. Burada "Meslekte aslolan öğretmenliktir" yargısı, salt eğitim yöneticilerinin öğretmenlerden seçilmesi gerektiğine vurgu yapmak için kullanılmış olduğundan değerlidir. Metinde açıkça bu yargı olmadığından gizli bir anlam çıkarılabilmektedir. Vizyon Belgesi'nde, eğitim yöneticiliği seçimini öğretmenlerden yapacağımıza göre, bu işi, temelden sağlıklı bir zemine oturtmanın gerekliliğinden söz edilmektedir. Eğitim Fakültelerine öğrenci seçerken, sıralamada üst dilimde yer alan öğrencilerin yerleştirilmesine yönelik iyileştirmelerin yapılacağına vurgu yapılması, eğitim yöneticiliğinin kaliteli öğretmenlerle, kaliteli ve profesyonel hâle

gelebileceğinin de altı çizilmektedir. Bu bakış açısı değerli bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir.

Öğretmen ve okul yöneticileri için kariyer uzmanlık alanlarının yapılandırılacağına ilişkin vurgu, sistemde kariyer uygulamalarının ve lisansüstü düzeyde mesleki uzmanlık programlarının hayata geçirileceğinin işaretini vermektedir. Bu uygulama da eğitim yöneticiliğinin profesyonelleşmesi ve meslekleşmesinin alt yapısını oluşturacak gibi görünmektedir.

Öğretmen ve okul yöneticilerinin genel ve alana yönelik becerilerini iyileştirmek için lisansüstü düzeyde mesleki programların tasarlanacak olması da eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesinin önünü açacak bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin mesleki gelişimlerini yüzyüze, örgün ve/veya uzaktan eğitim marifetiyle desteklenmesine önem verilmesi de eğitim yöneticilerinin mesleksel formasyonuna katkı yapacaktır.

Pedagojik Formasyonun kaldırılıp yerine lisansüstü düzeyde Öğretmenlik Mesleği Uzmanlık Programı'nın düşünülmesi, öğretmen ve eğitim yöneticilerinin kariyerine katkı yapacak bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir.

Yine öğretmen ve okul yöneticileri için akredite sertifika programlarının hizmet içi eğitim uygulamalarının yerine getirilecek olması da, öğretmen ve okul yöneticilerinin profesyonelleşmelerine önemli katkı sağlayacaktır.

Vizyon belgesinin en dikkate değer uygulamalarından bir de, okul yöneticiliği yüksek lisans düzeyinde mesleki uzmanlık becerisine dayalı, profesyonel bir kariyer alanı olarak yapılandırılacak olmasıdır. Çünkü böyle bir uygulama, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi yolunda ciddi bir adım olarak değerlendirilmektedir. Eğitim yöneticisi seçiminde "yüksek lisans" zorunluluğunun getirilmesi, eğitim yöneticilerinin lider yönetici olmalarının önünü açacaktır.

2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nde eğitim yönetimi ile ilgili ortaya konan hususlar eğitim sisteminin geleceği için ümit vermektedir. Bu kararların salt karar olarak kalmaması, eğitim yöneticiliğini istenen yere götürecektir. Yoksa geçmişte olduğu gibi, yalnız karar olarak kalacaksa, bu yazılanların hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur.

Bu kararların, eğitim yöneticiliğinin profesyonelleşmesi ve eğitim yöneticiliğinin kariyer ve meslek olarak kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi için çok önemli bir belge olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Teftiş

Yönetim süreçlerinden biri değerlendirmedir. Eğitim yönetiminde değerlendirme, teftiş ya da denetim olarak bilinmektedir. Bu süreç, sistemin amaçları doğrultusunda çalışıp çalışmadığını tanımak, örgütsel eylemlerin amaçlar doğrultusunda, belirlenen ilkeler ve kurallara uygun olup olmadığının anlaşılması olarak anlaşıldığı gibi(Aydın 1986), sistemdeki örgütsel davranışı kamu yararına kontrol etme eylemi(Bursalıoğlu 1991) olarak da değerlendirilmektedir. Ne var ki bu kontrol etme, klasik denetim davranışında denetimi "korku" ya dönüştürdüğünden, sistemde denetim ve müfettişlik mekanizması her zaman soğuk karşılanmıştır. Böylesi bir durum müfettişlik mekanizmasına olumsuz bir anlam

yüklemiştir. Oysa çağdaş eğitim teftişi, korku yerine rehberliği koymayı amaç edinmektedir. Nitekim 2023 Vizyon Belgesi' nde öncelikle, teftiş süreci ve müfettişlik rolleri, öğretmen ve okullarımızın ihtiyaç duyduğu rehberlik hizmetlerini sunmak üzere yeniden yapılandırılacağı ifade edilmektedir. Teftiş sisteminin "kontrol" den çıkartılıp "rehberlik" ağırlıklı kurgulanması, çağdaş teftiş anlayışının bir yansımadır. Bu ifade, teftiş sisteminin çağdaşlaşması ve bilgi çağının gerektirdiği müfettiş profilini ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu süreçte, Millî Eğitim Bakanlığı müfettişleri araştırma, inceleme ve soruşturma görevlerinin yanında; yerinde yaptıkları yapılandırılmış gözlemler, paydaşların görüşleri, yapılandırılmış veri toplama araçlarıyla elde ettikleri verilerle oluşturdukları analiz raporlarını doğrudan okula ve Millî Eğitim Bakanlığı'na sunacaklardır. Bu raporlar gelişim odaklı tüm paydaşlar ve ilgili birimler ile paylaşılacak, sadece hata ve eksiklik tespiti olarak değil, gelişimsel veri olarak da hizmet edecektir. Bu karar da teftişin, klasik yapılanmasından, çağdaş bir yapılanmaya doğru evrileceğinin ipuçlarını taşımaktadır.

Teftiş sistemimizin kurumsal rehberlik ile inceleme, araştırma ve soruşturma bileşenleri ayrılarak, okul gelişimine yönelik kurumsal rehberlik, özel bir uzmanlık alanı olarak yapılandırılacaktır. Okulların müfettişler marifetiyle kurumsal rehberlik yapılarak, gelişimlerine katkıda bulunacak olması da önemli bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

Okul gelişimine yönelik rehberlik bileşeni, il ve ilçe düzeyinde de yapılandırılacaktır. Teftiş sisteminin okul gelişimine önderlik edecek bir düzende yeniden kurgulanacak olması, çağdaş teftiş uygulamalarının bir habercisi olarak değerlendirilebilir.

2023 Vizyon Belgesi' nde müfettişlerin seçimi, eğitimi ve kariyerleri ile ilgili hiçbir ifadenin yer almaması, müfettişlik mesleğinin meslekleşmesi önünde önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Burada müfettişlerin liyakati ve eğitim durumu hakkında hiçbir açıklamanın yer almaması, vizyon belgesinin çok önemli bir eksikliği olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim sisteminin en önemli öğelerinden biri olan müfettişlik kurumunun en önemli ihtiyacı olan müfettiş seçimi, eğitim ve kariyeri ile ilgili herhangi bir ifadenin metinde yer almaması müfettişlik mesleğinin meslekleşemeyeceği anlamı gelmektedir.

Sonuç

2023 Vizyon Belgesi, Türk Eğitim Sisteminin yen bir bakış açısıyla kurgulanmasına yönelik bir vizyonu ortaya koyan önemli bir metin olarak değerlendirilmektedir.

"Önce insan" anlayışı ile eğitim sisteminde insanı önceleyen bir felsefenin egemen olduğu belgede, daha çok çağdaş yönetim kuramlarının söylemlerinin yer aldığı söylenebilir. Örgütü değil, insanı öncelemek, insanoğlunun bulmuş olduğu en önemli fikir olduğunu söylemek, belgenin önemini anlamaya katkı yapabilir.

Belge, eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi ve profesyonelleşmesi hususunda çok önemli çağdaş yaklaşımları barındırmaktadır. Bu da eğitim yöneticiliğinin meslekleşmesi konusunda ümit vermektedir.

Müfettişlik kurumunun da çağdaş teftiş anlayışına uygun olarak klasik teftişin "korku" ya dayalı yaklaşımı yerine, "rehberlik" ağırlıklı bir teftişin getirileceğinin altı çizilmektedir. Bu, eğitim sisteminin teftiş uygulamaları için önemli bir yenilik olarak değerlendirilmektedir.

Metinde müfettiş seçimi, eğitimi ve yetiştirilmesi hususunda herhangi bir açıklamanın yer almaması, 2023 Vizyon Belgesi'nin en önemli eksiği olarak değerlendirilmektedir. Çünkü sistemin çağdaşlaştırılması için çağdaş müfettiş eğitimi ve profesyonelleşmiş müfettişlerin olması şarttır. Bu şartları taşımayan bir müfettişlik mesleğinin, çağdaşlaştırılması konusunda etkili olamayacağı açıktır.

KAYNAKÇA

Aydın, M.(1986), **Çağdaş Eğitim Denetimi,** Ankara: İ.M. Eğitim Araştırma Yayın Danışma A.Ş.

Bursalıoğlu, Z.(2008).**Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış,** Ankara: PEGEM Yayınları

MEB(2009), **Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Okul Liderliği Konferansı,** Ankara
MEB(2018), **2023 Eğitim Vizyonu,** Ankara
MEB(1994), **Ondördüncü Milli Eğitim Şurası, Raporlar, Görüşmeler Kararlar**, Ankara

Okutan, M.(2012), **Eğitim Yönetimi ve Denetiminde Örnek Olaylar,** Ankara: PEGEM Yayınları

Özdemir, S.(2018), **"Okul yöneticiliği meslek olsun" kampanyası çerçevesinde düzenlenen web semineri,** 8 Şubat

Özdemir, S.(2009), **Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi,** (Ed. S. Özdemir),Ankara: Nobel Yayınları

Şişman, M. ve Turan, S.(2004). **Eğitim ve Okul Yöneticiliği,**(Ed. Y. Özden), Ankara: PEGEM Yayınları

Tedmem(2019), **PISA 2018'e İlk Bakış: Bulgular, Türkiye İçin Ne Söylüyor?** Ankara

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). ***Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,*** Ankara: Seçkin Yayıncılık.

HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA TERK EDİLMİŞ YERLEŞMELER

Iasha BEKADZE

Şarkşünas, Türkolog-Tercüman

Ömer Faruk AK

Bafra Açı Okulları, Samsun

ÖZET

Kafkasya'nın "Kudus"u durumunda olan Ahıska, sahip olduğu stratejik konumu, doğal güzellikleri, ticaret yollarının kesiştiği noktada olması sayesinden mevcudiyetinin ilk dönemlerinden, yerleşim alanlarından olmuştur. Anadolu ve Kafkasların köprüsü olan Ahıska, tarihinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu topraklar üzerindeki egemen kuvvet değişse de iskân burada kesintisiz devam etmiştir. Fakat zaman zaman bazı yerleşim yerlerinin kaybolduğu da dikkat çekmektedir. Bu incelemede, Hicrî 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına dayanarak Ahıska Sancağı'ndaki Terk Edilmiş Yerleşmeler ele alınacaktır. Çalışmamızda, terk edilmiş karyeler (köyler), mezraalar, mahalleler, çayırlıklar, çiftlikler, yaylalar ve tarlalar yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına Göre Ahıska Sancağı'ndaki Terk Edilmiş Yerleşmeler

Nahiyeler	Vergi Ünitesi Olan Kayıp Yerleşmeler					Defter Metinlerinde İsmi Geçen Kaybolmuş Yerleşmeler						
	Köy	Mezraa	Çiftlik	Yaylak	Çayır	Köy	Mezraa	Mahalle	Çayır	Yaylak	Tarla	Çiftlik
Güney	9	3						6	2	1	4	
Kuzay	5		1				1	9	5		5	2
Ude	5	1		1	1		3	9	8		5	5
Koblian	9	1				1	1	2				
Azğur	22	1						8	2		3	
Altunkal'a	3						1		2			
Otskhe	5		1		1		2	1	1	1		3
Aspinza	6	1					3	1	6		1	
Çeçerek	15	4					3	4	10		1	1
Toplam	79	11	2	1	2	1	14	40	36	2	19	11

Bu incelemede, H. 1003 / Milâdî 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarından yararlanarak Çıldır Eyâleti Ahıska Sancağı'nda 80 köy, 25 mezraa, 40 mahalle, 13 çiftlik, 3 yaylak, 38 çayır, 19 tarla olmak üzere toplam 218 terk edilmiş yerleşim biriminin olduğu tespit edilmiştir. Tahrir defterinde terk edilmiş köyler "hâlî 'an'ir-re'âyâ" olarak kaydolunmuştur.

Tarihi ve beşeri coğrafya çalışması olan bu incelemenin temel amacı, XVI. Yüzyıl sonlarında Ahıska Sancağı'ndaki kayıp yerleşimlerin miktarları, sebepleri ve süreci açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi ve Beşeri Coğrafya, H. 1003 / Milâdî 1595 Tarihli Tahrir Defteri, Ahıska Sancağı, Terk Edilmiş Yerleşmeler.

GİRİŞ

"Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına Göre Ahıska Sancağı'nda Terk Edilmiş Yerleşmeler" konulu çalışmamız tarihi ve beşeri coğrafya açısından büyük önem arz etmektedir. Zira tarihi coğrafya, geçmişin coğrafyası olup belirli yerlerin fiziksel, beşeri ve bölgesel özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Tarihi coğrafya, dünyada ilk kez XVIII. Yüzyılda, Türkiye'de ise XIX. Yüzyılda ortaya çıkmış ve bunu Türkiye'de ilk kez dile getiren Şemseddin Sami olmuştur. Tarihi coğrafyanın temel amacı, araştırılması yapılan veya yapılacak mekânlarda arazi araştırmaları sonucu, geçmişe ait bulgular ve yazılı kaynaklardır (Gümüşçü, 2018: 101).

Tarihi coğrafyayı da içine alan Beşeri Coğrafya, nüfus coğrafyası, sağlık coğrafyası, yerleşme coğrafyası ve politik coğrafya gibi çeşitli inceleme alanlarından meydana gelmektedir. Beşeri coğrafya (İnsan coğrafyası, ing. Human geography), coğrafi çevrenin insan hayatına etki gösteren ve insanın mekândaki değişiklikleri inceleyen ve dünyada insanın sürekli değiştiğini analiz eden bilim dalıdır (Doğanay, Özdemir ve Şahin, 2012).

Tarihi ve beşeri coğrafya bakımından en önemli kaynak Osmanlı Devleti zamanında düzenlenen tapu tahrir defterleridir. "H.1003 / M.1595 Tarihli ve 130 nolu Tapu-Tahrir Defteri" bu defterler içerisinde özel bir yere sahiptir. Zira bu defter Güney Gürcistân'la ilgili en kapsamlı tek bir defter olup Osmanlı Devleti dönemine ait idarî, askeri, ekonomik, dini, sanat ve teşkilât tarihi ile tarihi ve beşeri coğrafya hakkında en ayrıntılı bilgiler veren çok önemli bir kaynaktır. 130 Numaralı Tapu Tahrir Defter, Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi'nde kayıtlıdır. Defterde, Ahıska, Khertvis, Akhalkalaki, Çıldır, Posof, Bedre, Ardahan-i Büzürg, Penek sancakları, bunlara bağlı nahiyeler ve nahiyelere bağlı köyler, mahalleler, mezraalar, çiftlikler, yaylaklar, çayırlar, tarlalar, sosyal müesseseler kayıtlıdır. 130 numaralı defter III. Mehmed Devri'ne (1595-1603) ait olup Hicrî. 1003 / Miladî 1595, tahriren fi evâil-i şehr-i Cemâziyelûlâ sene selâs ve elf[1] (Akgündüz, 1994: 646) tarihlidir. Ayrıca deftere Oltu sancağı, köyleri ve vergi miktarları da eklenmiştir (Cikia, 1958: 18). 1003 tarihinde tahrir olunan ve Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadime Arşivi, TTD, No: 130 (58), sh. 1-7'de bulunan ilk bölümü 1574 kanunnâmenin hükümleri ile aynıdır. Farklı hükümler Gürcistân (Ahıska) Kanunnâmesi adı altında Ahmed Akgündüz tarafından yayınlanmıştır (Akgündüz, 1994: 645). Defterin uzunluğu 42 cm, genişliği 14 cm, fakat 3, 5, 9, 231, 233 sayfalar 41.5 cm, 229. cm 41 cm., ilk ve son sayfalar boş. Kayıtlarda bazı sayfalar az, bazıları ise çok doldurulmuştur (Cikia, 1958: 5). Defterde 2. sayfa boş, 3. sayfada Sultan'ın tuğrası, 4-10. sayfalarda Kanunnâmenin metni, 11. sayfada tuğra, 12-23. sayfalarda vergi ünitelerinin listesi, 24. sayfa boş, 25. sayfada tuğra, 26-257. sayfalarda tam tahrir bilgileri, 258-260. sayfalar boş, 261-308. sayfalar tahririn devamı, 309. sayfa boş, 310-317.

[1] 1-10 Cemâziyelûlâ 1003 tarihi demektir.

sayfalar tahririn devamı, 318-321. sayfalar boş, 322-372. sayfalar tahririn devamı, 373-377. sayfalar boş, 378-383. sayfalar vergi üniteleri listesinin devamı, 384-389. sayfalar boş, 390-490. sayfalar tahririn devamından ibarettir. Bu durumda 2, 24, 258, 259, 260, 309, 318, 319, 320, 321, 373, 374, 375, 376, 377, 384, 385, 386, 387, 388 ve 389. sayfalar /toplam 21 sayfa/ boşdur (Cikia, 1958: 17-18). Defterin başında dolu varak vardır. Numaranlandırma 7'den başlamıştır. 13, 181, 182, 183, 187, 188 nolu varaklar boştur. 8, 9, 20, 34, 60, 82, 104, 143, 159, 167, 201, 211, 214 no'lu varaklarda mürekkep lekesi vardır (TTD. 1003: 498). Defter, 257 sayfa / varaktır.

1595 tarihli tahrir defterinde kayıtlı köylerin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşmış ve genellikle isimleri değiştirilmemiştir. Bazıları da daha sonra 1600 tarihinden sonra tekraren şenlendirilmiştir. Güney Nahiyesi'nde Eliyasminda, Tsinis, Pareha-i Süfla, İvlita, Ude Nahiyesi'nde Hertvisi, Satlel, Kvablian (Koblian) Nahiyesi'nde Ğağvi, Zeduban, Kikibo, Azğur Nahiyesi'nde Dgvari, Agara, Altunkal'a Nahiyesi'nde Çule Monastrı, Nakurdevi, Otskhe Nahiyesi'nde Tkutacvar (Tutacvar), Sabudara (Sabuzara) köyleri daha sonra yeniden şenlendirilmiş köylerdendir. Köy eski Türkçede *karye* olarak bilinmektedir.

HİCRÎ. 1003 / MİLADÎ 1595 TARİHLİ TAHRİR KAYITLARINA GÖRE AHISKA SANCAĞI'NDA TERK EDİLMİŞ YERLEŞMELER

Açık hava müzesini hatırlatan ve Kafkasya'da medeniyetler beşiği olan Ahıska, XVI. Yüzyıl sonlarında yerleşmelerin büyük sarsıntısına uğramış ve bu yerleşim birimlerinin terkine sahne olmuştur. Hicrî. 1003 / Miladî 1595 tarihli tahrir kayıtlarından yaralanarak yaptığımız bu çalışmada, 9 nahiyeden teşkil olunmuş Ahıska Sancağı'nda 80 köy, 25 mezraa, 40 mahalle, 13 çiftlik, 3 yaylak, 38 çayır, 19 tarla olmak üzere toplam 218 terk edilmiş yerleşim birimleri olduğunu tespit edebildik. Defterde terk edilmiş köyler "hâlî 'an'ir-re'âyâ" olarak kaydedilmiştir. Sancak nahiyelerine göre, terk edilmiş bu yerleşim yerlerinin ayrı ayrılıkta inceliyelim.

1. Güney Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Güney Nahiyesi'nde vergi ünitesi olarak toplam 12 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 9'u köy, 3'ü mezraadır. Terk edilmiş köyler defterde "hâlî 'an'ir-re'âyâ" olarak kayıt altına alınmıştır. Ayrıca defter metninde de 6 mahalle, 2 çayır, bir yaylak ve bir tarla olmak 13 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Güney nahiyesinde toplam 25 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda vergi ünitesi olarak kaydedilmiş yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları, Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Güney Nahiyesi'nde Vergi Ünitesi Olarak Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri[2]

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
19	Karye-i Çunçheli der nezde Uban hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	2.500	21	32
20	Karye-i Eliasmşnda der nezde Agara hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	2.500	22	32
21	Kaye-i Tsinis der nezde Agara hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney[3]	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	10.200	22	32
22	Karye-i Koncğa hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	7.000	22	32
23	Karye Pareha-i Süfla hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	6.300	22	32
24	Karye-i Bobha hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	5.000	22	32
25	Karye-i İvlita Nam-i Diğer Orsula hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.500	22	32
26	Karye-i Meriyemsminda hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	12.000	22	33
27	Mezra-i Burur tâbi'-i Güney			500	22	33
28	Mezra-i Kusulia tâbi'-i Güney			100	22	33
29	Mezra-i Shvara Ma'a çayır-ı Amağleban ve Musar maa ab-i Vardisvara tâbi'-i Güney			500	22	33
30	Karye-i Gogetuban der bala-i karye-i Huma ve Şurdo tâbi'-i Güney		a'an elğele ve ğeyri	2.000	22	33

19. "Karye-i Çunçheli der nezde Uban hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney": Tahrir defteri tutuldğu zaman boş ve kimsezi olan ve 2.500 akçe vergiye tabi tutulan Çunçhel köyünün tam yeri belli olmamaktadır.

20. "Karye-i Eliasmşnda der nezde Agara hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney": Tahrir zamanı 1595 tarihinde Eliasminda köyü boş ve kimsesiz olup 2.500 akçe olarak vergilendirilmiştir. Bu köy Agara köyüne yakın yerleşmiş bulunmaktadır. Eliasminda köyü Akhalsikhe'den 10-12 km uzaklıkta yerleşmektedir (Cikia, 1958: 59). Eliasminda köyü günümüzde An ve Çvinte köyü ile birlikte Eliasminda toplumunu teşkil etmektedir. 2014 nüfus saymına göre bu köyde 54 bay ve 62 bayan olmakla toplam 116 kişi ikamet etmekteydi (2014 Nüfus Sayımı, 74). Zisserman'da Eliasminda köyünün Tatanis köyüne yakın yerleşmiş olduğu kayıtlıdır. 1870 tarihinde Eliasminda'da 4 hane yaşamaktaydı. Nüfusu 15 bay 14 bayan olmakla toplam 29 kişi bulunmaktadır (Zisserman 1870: 13). 1886 tarihinde ise bu köy 6 hane olup 30 bay, 26 bayan olmak üzere toplam 56 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 10).

[2] Not:: Bu ve bundan sonraki tüm tablolar tarafımızca düzenlenmiştir.
[3] Karye-i mezbure Ahısha ve Azğur mabeyninde vake' olan derbendin başında vake' olmağın zikr olan derbendin daima yolların onarım tamir etmek üzere tekalif vergiden muaf kayd olunmuştur.

1917 yılında ise 9 hanelik Eliasminda köyünde 61 bay 31 bayan olmak üzere toplam 92 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917).

21. Kaye-i Tsinis der nezde Agara hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Güney: Boş ve kimsesiz olan Tsinis köyü Azğur’dan 10 verst, yaklaşık 10.668 km uzaklıktadır. Vergisi 10.200 akçe olan bu köy Ahıska ve Azğur arasındaki yolun tamiri karşılığında tekâlif vergisinden muaf tutulduğu hakkında tahrir defterine şerh düşülmüştü (TTD, 1003 / 1595: 22; Cikia, 1947: 32). Tsinis köyü, Tsinuban çayı sahilinde yerleşmiştir. Günümüzde Tsinis, Klde[4] topluluğuna (temine) bağlıdır. 2014 nüfus sayımına göre bu köyde 302 bay ve 311 bayan olmak üzere toplam 613 kişi bulunmaktadır (2014 Nüfus Sayımı, 74). 1886 tarihinde ise bu köy 36 hanelik olup 144 bay, 149 bayan olmak üzere toplam 293 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 9). 1917 yılında ise 69 hanelik Tsinis köyünde 209 bay 180 bayan olmak üzere toplam 389 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917).

22. Karye-i Koncğa hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Güney. Tahrir zamanı reâyasız olan Koncğa köyüne 7.000 akçe vergi uygunlanmıştır. Vergi kalemleri hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. İvane Cavahişvili’nin düzenlediği haritaya göre Konçğa köyü Ahıska’nın yukarı kısmında, Ahıska-Pareha arasında yerleşmektedir (Cikia, 1958: 61). Zisserman’da Ercene köyünden göç eden 2 hanelik Kvandliga köyünün Koncğa olduğu tahmin edilmektedir (Cikia, 1958: 61).

23. Karye Pareha-i Süfla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Güney. “Hâlî ‘an’ir-re’âyâ” olarak kaydedilen Aşağı Pareha köyü 6.300 akçelik vergiye tabi tutulmuştu. Pareha köyü, Yukarı Pareha ve Aşağı Pareha olmak üzere iki tanedir. Aşağı Pareha köyü Ahıska Sancağı’nın Güney nahiyesinde, Yukarı Pareha ise yine aynı sancağın Ude nahiyesinde yerleşmiş olup Ahıska’nın yukarı kısmında Benara tarafta yerleşmiştir. Yukarı Pareha, Vale’den 4 km uzaklıkta Shvlisi tarafta yerleşmektedir (Cikia, 1958: 61). Zisserman’da Pareha 8 hanelik bir köydür. Posof çayı kıyısında yerleşen bu köyde 38 bay ve 24 bayan olmak üzere toplam 64 kişi bulunmaktadır (Zisserman, 1870: 20).

Günümüzde Pareha köyü, Varhan topluluğuna bağlı bulunmaktadır. 2014 nüfus sayımına göre bu köyde 10 bay ve 7 bayan olmak üzere toplam 17 kişi bulunmaktadır (2014 Nüfus Sayımı, 70). 1886 tarihinde ise bu köy 12 hane olup 70 bay, 51 bayan olmak üzere toplam 121 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 7). 1917 yılında ise 140 hanelik Pareha köyünde 140 bay ve 141 bayan olmak üzere toplam 281 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 56).

24. “Karye-i Bobha hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Güney” tahrir zamanı boş ve reâyasız olup yıllık 5. 000 akçelik vergiye tabi tutulmuştur.

25. “Karye-i İvlita Nam-i Diğer Orsula hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Güney” tahrir zamanı boş ve reâyasız olup yıllık 3. 500 akçelik vergiye tabi tutulmuştur. Tahrir defterinde vergi

[4] თემი - გახლავთ შესატყვისი ინგლისური სიტყვისა ”Community”, რაც პირდაპირი თარგმანით ერთობას, საზოგადოებას ნიშნავს / “Temi” İngilizce “Communite” olarak ifade edilmektedir.

ünitesi olarak kaydından da belli olduğu gibi İvlita'nın ikinci ismi Orsula'dır. Günümüzde İvlita köyü, Shvlisi topluluğuna /temine/ bağlı bulunmaktadır. 2014 nüfus sayımına göre bu köyde 124 bay ve 103 bayan olmak üzere toplam 227 kişi bulunmaktadır (2014 Nüfus Sayımı, 75).

26. Karye-i Meriyemsminda hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Güney, tahrir zamanı boş ve reâyasız olup yıllık vergisi 12.000 akçedir. Güney nahiyesinin köyü Meryemsminda'nın kesin yerleştiği yer henüz tespit edilmemiştir.

27. "Mezra-i Burur tâbi'-i Güney" 1595 tarihli tahrir defterinde belirtildiği gibi yıllık vergisi 500 akçedir.

28. "Mezraa-i Kusulia tâbi'-i Güney" 1595 tarihli tahrir defterinde belirtildiği gibi yıllık vergisi 100 akçedir. Arşiv belgelerinde bu mezraanın ismi Kombola ve Kambola olduğu bilinmektedir (Cikia, 1958: 64).

29. "Mezra-i Shvara Ma'a çayır-ı Amağleban ve Musar maa ab-i Vardisvara tâbi'-i Güney" tahrir defteri düzenlendiği zaman yıllık vergisi 500 akçe olarak belirtilmiştir. Bu mezraa defterde Amağleban ve Musar çayırı ve Vardisvare suyu ile birlikte verglendirildiği tahrir kayıtlarından görülmektedir.

30. "Karye-i Gogetuban der bala-i karye-i Huma ve Şurdo tâbi'-i Güney", Huma ve Şurdo köylerinin yukarı tarafında yerleşmiş bulunmaktadır. Yıllık vergisi 2.000 akçedir. Aleksandre Proneli'de bu köyün adı "Gogotuban" olarak kaydedilmiştir (Proneli, 1914: 125).

2. Kuzay Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Kuzay Nahiyesi'nde vergi ünitesi olarak toplam 6 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 5'i köy, biri çiftliktir. Ayrıca defter metninde de bir mezraa, 9 mahalle, 5 çayır, 5 tarla ve 2 çiftlik olmak üzere 22 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Kuzay nahiyesinde toplam 28 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları, H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Kuzay Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
23	Karye-i Kilise-i Monastr ğeyr-i ez Baral-i Büzürg ve Küçük hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Kuzay	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	7.000	30	50
24	Karye-i Kilise-i Moğni hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Kuzay	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	1.000	30	50

25	Karye-i Baral-i Süfla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	6.100	30	50
26	Karye-i Sabzara hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	2.600	30	50
27	Karye-i Moharli hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	5.400	30	50
28	Çiftlik-i Kılavuz Kasım der karye-i Arkissihe tâbi‘-i mezbûr			2.000	30	50

23. “ Karye-i Kilise-i Monastr ğeyr-i ez Baral-i Büzürg ve Küçük hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay”. Kuzay nahiyesine bağlı Monastr Kilise’si köyü yıllık 7.000 akçelik ödemesiyle vergi kalemleri içerisinde yer almaktadır. Bu köye Büyük ve Küçük Baral köyü haricinde vergi ödenmesi uygulanmıştı.

24. “Karye-i Kilise-i Moğni hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay” köyünün yıllık vergisi 1.000 akçedir.

25. “Karye-i Baral-i Süfla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay” köyünün yıllık vergisi 6.100 akçedir.

26. “Karye-i Sabzara hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay”. Sabzara köyü Ercene köyüne yakın yerleşmiş olup yıllık vergi miktarı 2.600 akçedir.

27. “Karye-i Moharli hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Kuzay” köyünün yıllık vergisi 5.400 akçedir.

28. “Çiftlik-i Kılavuz Kasım der karye-i Arkissihe tâbi‘-i mezbûr”. Arkissihe köyünde yerleşen Çiftlik Kılavuz Kasım’a ait olup yıllık vergisi 2.000 akçedir.

3. Ude Nahiyesi’nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Ude Nahiyesi’nde vergi ünitesi olarak toplam 8 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 5’i köy, biri yaylak, biri çayır, biri mezraadır. Ayrıca defter metninde de 3 mezra, 9 mahalle, 8 çayır, 5 tarla ve 5 çiftlik olmak üzere 30 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Ude nahiyesinde toplam 38 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları, H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia’nın 1947’de eski Türk alfabesi ile yayınladığı Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. H. 1003-M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Ude Nahiyesi’nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	**Yerleşim Birimleri**	**Yerleşim Biriminin Durumu**	**Verg Çeşitleri**	**Hâsıl, akçe**	**Kaynak**	
					TTD	**Cikia**
45	Karye-i Hertvis hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	4.000	44	78
46	Karye-i Satlel hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	6.000	44	78

47	Karye-i İrema hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	3.000	44	78
49	Yaylak-i Tlil tâbi‘-i Ude			6.000	45	79
50	Çayır-i Hasiye Nezd-e Karye-i Rabat-i Ude tâbi‘-i Ude			4.500	45	79
56	Karye-i Tazar nezd-e karye-i Lelovan ve Kuratuban hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	3.000	46	81
57	Mezra-i Kord nezd-e Zarzma tâbi‘-i Ude /v tam tahrir dökümlü 57. vergi ünitesine ek			500	46	81
58	Karye-i Smazra nezd-i Zarta hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	1.000	46	81

45. “Karye-i Hertvis hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude”. 1595 tahrir zamanı Hertvisi köyünün boş ve kimsesiz olduğu kayıtlardan belli olmaktadır. Yıllık uygulanan vergisi 4.000 akçedir. Toprakları Türkiye sınırları içerisinde olup Posof’un Erim ve Satlel köylerinin güney-batısındadır. Günümüzde Sarıçiçek köyü olarak bilinmektedir. 12 hane olan bu köy 50 kişilik nüfusa sahiptir. Posof’un 22 km kuzeyindedir. Gazi Tepesi, Büyük Dağ ve Zambu Tepelerinin Gırma Suyunda kesiştikleri yerde kurulmuştur. Toprakları Gırma Çayı ve Çermiğin Deresi ile sulanır. Ekili olmayan araziler orman ve çalıklarla kaplıdır. Arıcılık ve hayvancılık için çok uygundur. Köy Binbaşıbey, İncedere, Taşkıran köyleri ve Türkgözü Yaylaları, Gönülaçan ve Yaylaaltı köyleri ile sınırdır. Kırmızı boya toprağı ve kömür zuhuru vardır. Kaplıcası vardır. Köyün gneybatısındaki çayırlarda ve Çermiğin bulunduğu yerde olmak üzere iki sitahan (değirmen) vardır (URL 1: Posof’un Köyleri: http://www.posofum.com/yazilar/?blog_id=(148)&baslik=posof, Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019).

46. “Karye-i Satlel hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude”. Tahrir zamanı boş ve kimsesiz olan Satlel köyünün yıllık ödemesi gereken vergi 6.000 akçedir. Günümüzde Posof ilçesinin bir köyü olup Yaylaaltı ismini taşımaktadır. Köyde cami, okul vardır. Köye 1918, 1954, 1972 ve 1978-1980 yıllarında içme suyu getirilmiştir. 1983’de elektrik, 1981’de telefon verilmiştir. Kürünün Suyu, Becvenin Pınarı, Karapınar, Taşlı Pınar, Paşa Pınarı gibi ünlü kaynak suları vardır. Köyün Batısındaki Aşağı Koruluk’ta, Abazagil’in Çayırda mavimtırak çamur vardır. Bu çamurda yünler, hiç solmayan siyaha boyanmış olur. Köyde Kilise kalıntıları, Gorhana, Eski cami, kanal, mezar kalıntıları vardır (Bayraktaroğlu, 1998: 326-327). XVI. Yüzyılda boş ve kimsesiz olan bu köyde XIX. Yüzyılda 12 hanenin olduğu kayıtlardan belli olmaktadır.
47. “Karye-i İrema hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude”. Tahrir kayıtlarında boş ve kimsesiz olan bu köyün yıllık vergi miktarı 3.000 akçedir. Köy, Hertvis ve Satlel köylerinin yakınlığında yerleşmektedir.

49. “Yaylak-i Tlil tâbi‘-i Ude. Tlil yaylasından hâsıl edilen vergi miktarı 6.000 akçedir”.

50. "Çayır-i Hasiye Nezd-e Karye-i Rabat-i Ude tâbi'-i Ude". Ude Rabat köyü yakınlığında olan Hasiye Çayırı'nın yıllık vergisi 4.500 akçedir.

56. "Karye-i Tazar nezd-e karye-i Lelovan ve Kuratuban hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Ude". Lelovan ve Kuratuban köyleri yakınlığında yerleşen boş ve kimsesiz Tazar köyünün yıllık vergi miktarı 3.000 akçedir.

57. Tahrir defterinin 57. sırasında yer alan tam tahrir dökümlü "Karye-i Debr Kezaul Ma Mezra-i Ahalşen Nezd-e Plate tâbi'-i Ude" köyüne ek olarak kayd edilen Kord mezraası verilmiş olup 500 akçelik vergisi bulunmaktadır. Bu mezraa Zarzma köyünün yakınlığındadır.

58. "Karye-i Smazra nezd-i Zarta hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Ude". Zarta köyü yaklığında olan Smazra köyünün yıllık vergisi 1.000 akçedir. Zarta köyünün Adigen ve Çule'nin ortasında yerleştiğiğni bidiğimizden Smazra'nın da buna yakın olduğunu kesin düşüne biliriz (Cikia, 1958: 110).

4. Koblian Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Koblian Nahiyesi'nde vergi ünitesi olarak toplam 10 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 9'u köy ve biri mezraadır. Ayrıca defter metninde de bir köy, bir mezra, 2 mahalle olmak üzere 4 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Koblian nahiyesinde toplam 14 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları, H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Koblian Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
1	Karye-i Ğağvi nezd-e karye-i Valison hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i Ude	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	1.500	47	82
3	Karye-i Elkas nezd-i karye-i Goderzi hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.500	47	82
4	Karye-i Cidalza hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	2.000	47	82
5	Karye-i Koret hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.000	47	82
6	Karye-i Zinze hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	6.000	47	82
7	Karye-i Zetuban nezd-i karye-i Apiyet hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	5.000	47	82
8	Karye-i Ğveli nezd-e karye-i Ğağvi hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	5.500	47	82
9	Karye-i Ketmatuban nezd-i karye-i	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve	2.000	47	82

	Ğveli hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.		ğeyri			
11	Karye-i Kikibo hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	9.000	48	83
16	Mezraa-i Cuculaze nezd-i karye-i Kikibo tâbi‘-i m.			1.000	48	85

1. “Karye-i Ğağvi nezd-i karye-i Valison hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i Ude”. Ğağvi köyü Valison köyü yakınlığında yerleşmiş olup tahrir zamanı boş ve kimsesizdi. Yıllık vergisi 1. 500 akçedir. Bu köy Kvablian çayının sol tarafında yerleşmiş olup Dersel köyünün doğu tarafındadır (Cikia, 1958: 111). 1870 tarihinde köyde 6 hane vardı. 26 bay ve 19 bayan olmakla toplam nüfusu 45 kişidir (Zisserman, 1870: 17). 1886 tarihinde ise Gağvi köyünde 13 hane olup 66 bay, 40 bayan olmak üzere toplam 106 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 6). 1917 yılında ise 33 hanelik Ğağvi köyünde 139 bay 95 bayan olmak üzere toplam 234 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 44).

3. Karye-i Elkas nezd-i karye-i Goderzi hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Goders köyü yakınlığında yerleşen Elkas köyünün vergisi 3.500 akçedir.

4. Karye-i Cidalza hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Cidaladze köyü 2.000 akçelik vergisiyle Osmanlı vergi kalemleri içerisinde yer almaktadır.

5. Karye-i Koret hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Koret köyü 3.000 akçelik vergisiyle Osmanlı vergi kalemleri içerisinde yer almaktadır.

6. Karye-i Zinze hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Zinze köyü 6.000 akçelik vergisiyle Osmanlı vergi kalemleri içerisinde yer almaktadır

7. Karye-i Zetuban nezd-i karye-i Apiyet hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Apiyet köyü yakınlığında yerleşen Zetuban köyü 5.000 akçelik vergisiyle Osmanlı vergi kalemleri içerisinde yer almaktadır.

Günümüzde Zeduban köyü, Zeduban topluluğuna /temine/ bağlı bulunmaktadır. 1870 tarihinde bu köyde 16 hane vardı. 86 bay ve 89 bayan olmakla toplam nüfusu 175 kişidir (Zisserman, 1870: 17). 2014 nüfus sayımına göre bu köyde 57 bay ve 53 bayan olmak üzere toplam 110 kişi bulunmaktadır (2014 Nüfus Sayımı, 70). 1886 tarihinde ise bu köy 30 hane olup 135 bay, 109 bayan olmak üzere toplam 244 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 6). 1917 yılında ise 65 hanelik Zeduban köyünde 243 bay 197 bayan olmak üzere toplam 440 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 41).

8. Karye-i Ğveli nezd-i karye-i Ğağvi hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Ğveli köyü Ğağvi yakınlığında yerleşmektedir. Vergisi 5.000 akçedir.

9. Karye-i Ketamatuban nezd-i karye-i Ğveli hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Katmatuban köyü Ğağvi yakınlığında yerleşmektedir. Vergisi 2.000 akçedir.

11. Karye-i Kikibo hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Tahrir zamanı boş ve kimsesiz olan Kikibo köyü Katmatuban köyü 9.000 akçelik vergisiyle Osmanlı veri üniteleri içerisinde yer

almaktadır. Günümüzde Kikibo köyü, Dersel temine bağlı bulunmaktadır. 2014 nüfus saymına göre bu köyde 26 bay ve 27 bayan olmakla toplam 53 kişi ikamet etmekteydi (2014 Nüfus Sayımı, 70). 1917 yılında ise 3 hanelik Kikibo köyünde 23 bay ve 23 bayan olmak üzere toplam 46 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 44).

16. Mezraa-i Cuculaze nezd-i karye-i Kikibo tâbi‘-i m. Tahrir defterinde yer alan Cuculadze (Çuçuladze) mezraası vergi ünitesinin toplam yıllık vergisi 1.000 akçedir.

5. Azğur Nahiyesi’nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Azğur Nahiyesi’nde vergi ünitesi olarak toplam 23 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 22’si köy ve biri mezraadır. Ayrıca defter metninde 8 mahalle, 2 çayır, 3 tarla olmak üzere 13 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Azğur nahiyesinde toplam 36 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda vergi ünitesi olarak kaydedilen yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları, H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia’nın 1947’de eski Türk alfabesi ile yayınladığı Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân” eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Ude Nahiyesi’nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
5	Karye-i Gelatuban[5] der nezd-e karye-i Blorza hâlî ani’r reâyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	500	51	89
12	Karye-i Dgvar ma’a Mahalle-i Bereketuban ve Mahalle-i Memşvidetuban ve Mahalle-i Şudidetuban ve Mahalle-i Papariuban ve Mahalle-i Guleşirazuban ve Mahalle-i Çoğaubancez ez Mahalle-i Tazaris tâbi‘-i mezbûr		a'an ispenç ve ğale ve ğeyri	20.955	52	93
15	Karye-i Ugaret der nezde Karye-i Zeduban hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	8.000	53	94
16	Karye-i Zeduban hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	15.000	53	94
18	Karye-i Sakvirike hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	7.350	53	95
20	Karye-i Cebuzi nezd-e Karye-i Kopet hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	2.000	54	95
22	Karye-i Ortsğavi hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	6.000	54	96
37	Karye-i Rabat Kale-i Sakanape ma’a mahalle-i –hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	5.000	58	104

[5]Gelatuban listede Gelasuban olarak yazılmıştır

38	Karye-i Suhan hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	2.000	58	104
39	Karye-i Agara der nezd-e Sinuban-i Dedisimedi hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	15.000	58	104
41	Karye-i Buselta nezd-e karye-i Sirioh hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	6.000	58	104
42	Karye-i Peslit hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	4.600	58	104
48	Karye-i Agara nezd-e karye-i Demotia hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	5.500	60	107
50	Karye-i Abkalta hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	3.500	60	107
51	Karye-i Nekepaz nezd-i karye-i Demotia hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	3.000	60	108
52	Karye-i Rabat-i Leknar hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	3.000	60	108
55	Karye-i Karakuzay hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	2.000	61	108
56	Karye-i Sazari hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	3.000	61	109
57	Karye-i Verane Çeçerek nezd-i Mezraa-i Adabuk tâbi‘-i m.			3.000	61	109
58	Mezraa-i Adabuk tâbi‘-i m.		a'an elğele ve ğeyri	1.000	61	109
59	Karye-i Tevdoretuban tâbi‘-i m.		a'an elğele ve ğeyri	5.00	61	109
60	Karye-i Berketuban[6] tâbi‘-i m.		a'an elğele ve ğeyri	1.000	61	109
61	Karye-i This tâbi‘-i m.		a'an elğele ve ğeyri	500	61	109

5. Karye-i Gelatuban[7] der nezd-i karye-i Blorza hâlî ani’r reâyâ tâbi‘-i m. Tahrir defteri kayıtlarından belli olduğuna göre Gelatuban köyü Blorza köyüne yakınlığındadır. Fakat 1835 tarihli bir Gürcü belgesinde bu köyün Tisel köyü yakınlarında olduğu kaydedilmiştir (Cikia, 1958: 123).

12. Karye-i Dgvari ma’a Mahalle-i Bereketuban ve Mahalle-i Memşvidetuban ve Mahalle-i Şudidetuban ve Mahalle-i Papariuban ve Mahalle-i Goleşirazuban ve Mahalle-i Çoğaubancez ez Mahalle-i Tazaris tâbi‘-i mezbûr. Vergi üniteleri içerisinde 12. sırada yer alan Dgvari köyü Tazar mahallesi hariç, Bereketuban, Memşvidetuban, Sudidetuban, Papariuban, Goleşirazuban ve Gogoubancez mahalleri ile birlikte yer alıp 20.955 akçelik bir vergiye sahiptir. Dgvari köyü günümüzde Borcomi Belediyesi’nin Tazar topluluğuna /temine/ bağlı bulunmaktadır. 2014 nüfus sayımına göre bu köyde 102 bay ve 122 bayan olmakla

[6] Tahrir defterinde Berketuban köyünde 4 hane kayıtlıdır. Vergi miktarı 1.000 akçe olan bu köyden hangi vergi kalemlerinin olduğu kayıt olunmamıştır.
[7] Gelatuban listede Gelasuban olarak yazılmıştır

toplam 224 kişi ikamet etmekteydi (2014 Nüfus Sayımı, 76). 1917 yılında Dgvari köyünde 86 bay ve 73 bayan olmak üzere toplam 159 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 54).

15. Karye-i Ugaret der nezde Karye-i Zeduban hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Ugaret köyü Zeduban köyü yakınlığında yerleşmiş olup yıllık 8.000 akçe olarak vergilendirilmiştir. Bu köy Azğur'un aşağı kısmında Kür Nehri'nin sağ tarafında yerleşmektedir (Cikia, 1958: 131).

16. Karye-i Zeduban hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Zeduban köyü 15.000 akçe olarak vergilendirilmiştir. Her ne kadar yerleştiği yer belli olmasa da Ugaret köyü yakınlığında olduğu 15. sırada yer alan "Ugaret der nezde Karye-i Zeduban" tabirinden belli olmaktadır. Bu durumda Zeduban köyünün de Azğur'un aşağı kısmında Kür Nehri'nin sağ tarafında yerleştiğini söyleyebiliriz.

18. Karye-i Sakvirike hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Sakvirike köyü 7. 350 akçe olarak vergilendirilmiştir.

20. Karye-i Cebuzi nezd-e Karye-i Kopet hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Cabure köyü 2.000 akçe olarak vergilendirilmiştir. Vergi ünitesi adından da belli olduğu gibi Cabure köyü, Kopet köyü yakınlığında yerleşmiş bulunmaktadır.

22. Karye-i Ortsğavi hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Urtsğavi köyü 6.000 akçe olarak vergilendirilmiştir.

37. Karye-i Rabat Kale-i Sakanape ma'a mahalle-i – hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Rabat Kale-i Sakanape karyesi mahallesi ile birlikte 5.000 akçe olarak vergilendirilmiştir. Zisserman'a göre Sakanape Kalesi Tsirioh köyü yakınlığında bulunmaktadır (Cikia, 1958: 141).

38. Karye-i Suhman hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Suhman köyü 2.000 akçe olarak vergilendirilmiştir. Arşiv belgelerinde bu köyün adı Susan olarak okunmaktadır (Cikia, 1958: 141).

39. Karye-i Agara der nezd-e Sinuban-i Dedisimedi hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Vergi üniteleri içerisinde yer alan Agara köyü 15.000 akçe olarak vergilendirilmiştir. Bu köy Dedisimede'nin sahip olduğu Sinuban köyünün yakınlığında yerleşmiştir (Cikia, 1958: 141).

Günümüzde Agara köyü, Gurkel, Zikilia, Sakuneti ve Tsinubanla birlikte Agara topluluğuna /temine/ bağlı bulunmaktadır. 2014 nüfus sayımına Agara'da 180 bay ve 168 bayan olmakla toplam 348 kişi ikamet etmekteydi (2014 Nüfus Sayımı, 74). 1870 tarihinde bu köyde 3 hane vardı. 8 bay ve 7 bayan olmakla toplam nüfusu 15 kişidir (Zisserman, 1870: 2). 1886 tarihinde ise bu köyde 3 hane olup 13 bay, 15 bayan olmak üzere toplam 28 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 8). 1917 yılında ise Agara köyünde 32 bay 37 bayan olmak üzere toplam 69 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 54).

41. Karye-i Buselta nezd-e karye-i Sirioh hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Sirioh köyüne yakın Buselta köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 6.000 akçe idi.

42. Karye-i Peslit hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Peslet köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 4.600 akçe idi.

48. Karye-i Agara nezd-e karye-i Demotia hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Demotia köyüne yakın Agara köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 5.500 akçe idi. Bu köye “Demotia Agarası” da demek olur.

50. Karye-i Abkalta hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Abkalta Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.500 akçe idi.

51. Karye-i Nekepaz nezd-i karye-i Demotia hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Demotia köyüne Yakın Nekepaz 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.000 akçe idi.

52. Karye-i Raba[8]t-i Leknar hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Leknar Rabat’ı Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.000 akçe idi.

55. Karye-i Karakuzay hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Karakuzay Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 2.000 akçe idi.

56. Karye-i Sazari hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Sazari Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.000 akçe idi.

57. Karye-i Verane Çeçerek nezd-i Mezraa-i Adabuk tâbi‘-i m. Adabuk Mezrasına yakın Verana Çeçerek Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.000 akçe idi

58. Mezraa-i Adabuk tâbi‘-i m. Adabuk Mezrası 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçedir**.**

59. Karye-i Tevdoretuban tâbi‘-i m. Tevdoratuban Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçe idi.

60. Karye-i Berketuban[9] tâbi‘-i m. Bereketuban Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçedir.

61. Karye-i This tâbi‘-i m. Thisi Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçe idi.

6. Altunkal’a Nahiyesi’nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Altunkal’a Nahiyesi’nde vergi ünitesi olarak toplam 3 terk edilmiş karye / köy bulunmaktadır. Ayrıca defter metninde de bir mezraa ve 2 çayır olmak üzere 3 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Altunkal’a nahiyesinde

[8] Rabat-Arapça bir kelime olup İngilizce Besthouse anlamını ifade etmektedir. Kelime anlamı “Dinlenme Yeri”, “Han” anlamındadır (Doğru, 1985: 68). Rabat aynı zamanda “güçlendirilmiş kale” anlamına da gelmektedir (Bekadze Shota, 2018: 1050)

[9] Tahrir defterinde Berketuban köyünde 4 hane kayıtlıdır. Vergi miktarı 1.000 akçe olan bu köyden hangi vergi kalemlerinin olduğu kayıt olunmamıştır.

toplam 6 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Altunkâl'a Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
8	Karye-i Kilise-i Çule nâm-i diğer mezraa-i Çule hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	12.000	63	113
9	Karye-i Oğanberbuha hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an ispenç ve ğale ve ğeyri	5.000	63	113
10	Karye-i Nakurdev hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	5.000	53	113

8. Karye-i Kilise-i Çule nâm-i diğer mezraa-i Çule hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.

Karye-i Kilise-i Çule, Nam-i Diğer Mezra-i Çule. Çule kilisesi köyünün diğer adı Çule Mezrası'dır. Reayasızdır. Karye-i Kilise-i Çule, Nam-i Diğer Mezra-i Çule defterde (I. 9, 113; II. 10, 115) sayfalarında ismi geçmekte olup nüfusu olmayan yer gibi kayıt altına alınmıştır. Çule, Kvablian deresinde yerleşmiş monastr olup Adigün'den bir km, Zarzma'dan 3 km. uzaklıktadır. Günümüzde Çule monastırı Samtskhe-Cavakheti bölgesinin Adigün kasabasının 7 km.de Persaat Dağı'nın eteğinde yerleşmektedir. Bu köy tarihi Zanav, Çorçan, Odzrkhe (günümüzdeki Abastuban), Zarzma ve Altunkale ile komşudur. ''Çulevi'' kelimesi ''Çuri'' kelimesinden türemiş olup eski Gürcücede ''Çökük, Çukur''anlamına gelmektedir. (Bekadze, 2013: 837).

9. **Karye-i Oğanberbuha hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.** Oğanverbo köyü, TTD 63. ve Cikia'nın yayınladığı kitaplarda ise I. 9, 113; II. 10, 115. sayfalarda yer almaktadır. 1595 yılında bu köy verane idi. Ama hububat ve diğer vergilerden alınan toplam vergi miktarı 5.000 akçe idi (Bekadze, 2013: 837).

10. Karye-i Nakurdev hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.

Nakurdevi köyü 1595 yılında nüfusu olmayan bir köy olup yıllık vergi miktarı 5.000 akçedir. TTD'de 63. (TTD, 1003: 63). Cikia'nın kitaplarında ise I. 9, 113; II. 10, 115 sayfalarında Nakurdevi köyünün ismi geçmektedir. 1835 tarihli belgelerde Abastuban Sancağı'nın Nakurda köyü ismi geçmektedir. 1870 tarihinde bu köyde 12 hane vardı. 57 bay ve 52 bayan olmakla toplam nüfusu 107 kişidir. Köy kaza merkezi Ahıska'dan 16 km uzaklıktadır (Zisserman, 1870: 15). Zisserman Nakurdevi'nin anlamını Rusça "Ukradennıy" şeklinde vermiştir. Onun da Türkçe anlamı ''Çalınmış'' demektir. 1870 yılı verilerine göre köyde maden suyu bulunmaktadır (Bekadze, 2013: 837-838).

Günümüzde Nakurdevi köyü, Hevaşeni topluluğuna /temine/ bağlı bulunmaktadır. 2014 nüfus sayımına göre bu köyde 53 bay ve 40 bayan olmak üzere toplam 93 kişi bulunmaktadır (2014 Nüfus Sayımı, 71). 1886 tarihinde ise bu köyde 15 hane olup 62 bay, 55 bayan olmak üzere toplam 117 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 7). 1917 yılında ise 26 hanelik Nakurdevi köyünde 109 bay 99 bayan olmak üzere toplam 208 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 46).

7. Otskhe Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Otskhe Nahiyesi'nde vergi ünitesi olarak toplam 6 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 4'ü köy, biri çayır ve biri de çiftliktir. Ayrıca defter metninde de 2 mezra, bir mahalle, bir çayır, bir yaylak ve 3 çiftlik olmak üzere 8 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Otskhe nahiyesinde toplam 15 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, yerleşim birimlerinin tam isimleri, durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Otskhe Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
13	Karye-i Zuğacuvari nezd-e karye-i Kikinet hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	4.000	70	125
18	Karye-i Sabudara der miyani Zaden ve Gora hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an ispenç ve ğale ve ğeyri	1.000	72	127
20	Karye-i Budaklde hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	1.500	72	128
21	Karye-i Tatvet hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	2.500	72	128
23	Çayır-i Meydan tâbi'-i mezbûr			1.000	72	128
24	Çiftlik-i Hızır-i Miralay Liva-i Otshe der Karye-i Rabat Kale-i Nomaskerd tâbi'-i m. [			1.000	72	128

13. Karye-i Tkutacvari Nezd-e Karye-i Kikinet (Cikia, 1947: 125; Cikia, 1941: 126): Zuğutacvar (Tkutacvar) Köyü (1. 9, 125; II. 11. 126). Bu köy Kikinet köyüne yakın olup 1595 yılında reayasız bir köy idi. Yıllık vergi miktarı 4.000 akçe idi. Daha sonra bu köy Tutacuvar şeklini almıştır. 1870 yılında Tutacuvar köyünde 13 bay ve 14 bayan olmak üzere toplam 3 hanenin yaşadığı kayıt olunmuştur (Zisserman, 1870: 14). 1886 tarihinde ise bu köyde 11 hane olup 40 bay ve 25 bayan olmak üzere toplam 65 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 7). 1917 yılında ise 25 hanelik Eliasminda köyünde 76 bay ve 70 bayan olmak üzere toplam 146 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 46). 14 Kasım 1944 yıl öncesi bu

köy Adigün rayonunun (ilçesinin) Kikinet, Sahan, Çurçuta, ve Sahniskaro köyleriyle birlikte Sahan nahiyesi terkibinde idi.

18. Karye-i Sabudara der miyani Zaden ve Gora hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Sabudara (Cikia, 1947: 125; Cikia, 1941: 129): Sabudara Köyü Zaden ve Gora köyleri arasında yerleşmiş olup 1595 yılında reayasız bir köy idi. Köyün yıllık vergi miktarı 1.000 akçe idi. Köyün ismi daha sonra Sabuzara şeklinde kullanılmakta idi. 1886 tarihinde 8 hanelik Sabuzara köyünde 11 hane olup 29 bay ve 24 bayan olmak üzere toplam 53 kişi bulunmaktadır (SSDZK, 1893: 7). 1917 yılında ise 13 hanelik Eliasminda köyünde 52 bay 46 bayan olmak üzere toplam 98 kişi bulunmaktadır (Selskokhozyaystvennıy perepis, 1917: 46). 14 Kasım 1944 yıl öncesi bu köy Adigün rayonunun (ilçesinin) Varhan, Abastuban, Sağrdze, Harcam Köyleriyle Varhan nahiyesi terkibinde idi (Cikia, 1958: 172).

20. Karye-i Budaklde hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. (Cikia, 1947: 128; Cikia, 1941: 129). Bodoklde Köyü 1595 yılında reayasız olup 1. 500 akçelik bir vrgiye tabii idi.

21. Karye-i Tatvet hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Tatvet (Cikia, 1947: 128; Cikia, 1941: 129). Tatvet Köyü 1595 yılında reayasız olup 2.500 akçelik bir vergiye tabii idi. Akademik Sergey Cikia 1944 sürgünü öncesi ahıskalıların evlerinde misafir olmuş ve kayıtlarında Türkçe "bir de Datvet vardur, o da meşedür Kanobil'a yahın (Cikia, 1958: 175)". Buradan da göründüğü gibi Tatvet köyünün yeri Otshe'deki Kanobil dağındadır.

23. Çayır-i Meydan tâbi'-i mezbûr. Çayır-i Meydan (Cikia, 1947: 128; Cikia, 1941: 130). 1595 yılında kayıtlardan gözüktüğü gibi Meydan Çayırı'ndan yıllık 1.000 akçe vergi alınmaktaydı.

24. Çiftlik-i Hızır-i Miralay Liva-i Otshe der Karye-i Rabat Kale-i Nomaskerd tâbi'-i m. Çiftlik-i Hızır Miralayi Liva-i Otshe (Cikia, 1947: 128; Cikia, 1941: 130). Nomaskert Rabat Kalesi Köyü'nde Otshe Livası Miralayı Hızır'ın Çiftliği (1. 10, 128; II. 11. 130). Çiftliğin yıllık vergi miktarı 1.000 akçedir.

8. Aspinza Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Aspinza Nahiyesi'nde vergi ünitesi olarak toplam 7 terk edilmiş yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunlardan; 6'sı köy ve biri de mezraadır. Ayrıca defter metninde de 3 mezraa, bir mahalle, 6 çayır ve bir tarla olmak üzere 11 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Aspinza nahiyesinde toplam 18 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, yerleşim birimlerinin tam isimleri, durumu, vergi çeşitleri, yıllın vergi hâsılatları H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Aspinza Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
33	Karye-i İntora-i Süfla hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	5.000	81	146
37	Karye-i Karakulani hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an ispenç ve ğale ve ğeyri	500	82	147
38	Karye-i Mamasminda hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	1.500	82	147
39	Karye-i Hiduret hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.500	82	147
40	Karye-i Ukan Kulis nezd-i karye-i Ğarta hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	1.000	82	147
41	Karye-i Haraba nezd-i Peritshe hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	500	82	147
42	Mezra-i Şoreta, nâm-i diğer Kilise-i Şoreta tâbi'-i m.			600	82	147

33. Karye-i İntora-i Süfla hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. İntora-i Sufla köyü (Cikia, 1947: 146; Cikia, 1941: 146) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 5.000 akçedir. Köy isminin Ota ve Karta köyleri arasından akan ve Ota köyü yakınlığındaki Aspinza Çayı ile birleşen İntora Çayı ile ilgili olduğunu tahmin etmekteyiz.

37. Karye-i Karakulani hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. (Cikia, 1947: 147); Cikia, 1941: 147)**:** 1595 yılında bu köy reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçe idi. Bu köy İdumala ve Rustavi köyleri arasında yerleşmektedir (Cikia, 1958: 203).

38. Karye-i Mamasminda hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Mamasminda köyü (Cikia, 1947: 147; Cikia, 1941: 148) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.500 akçedir. Ota Köyü'ne yakın olduğu bilinmektedir (Cikia, 1958: 204).

39. Karye-i Hiduret hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Hiduret köyü (Cikia, 1947: 147; Cikia, 1941: 148) 1595 yılında bu köy reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.500 akçedir.

40. Karye-i Ukan Kulis nezd-i karye-i Ğarta hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Ukan Kulis köyü (Cikia, 1947: 147; Cikia, 1941: 148) 1595 tarihinde reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçedir. Bu köy Ğarta köyüne yakın yerde yerleşmektedir.

41. Karye-i Haraba nezd-i Peritshe hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi'-i m. Bu köy Pertiskhe köyüne yakın yerleşmekte olup yıllık vergi miktarı 500 akçedir. Defter düzenlendiği zaman kimsesiz haraba bir köydü.

42. Mezraa- i Şoreta, nâm-i diğer Kilise-i Şoreta tâbi‘-i m. Mezra-i Şoreta Nam-i Diğer Kilise-i Şoreta (Cikia, 1947: 147); Cikia, 1941: 148). Şoreta Mezrası, nam-i diğer Şoreta Kilisesi 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 600 akçedir.

9. Çeçerek Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşmeler

Ahıska Sancağı Aspinza Nahiyesi'nde vergi ünitesi olarak toplam 18 terk edilmiş yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlardan; 15'i köy ve 3'ü de mezraadır. Ayrıca defter metninde de 3 mezraa, 4 mahalle, 10 çayır, bir tarla ve bir çiftlik olmak üzere 19 yerleşim biriminin de terk edildiğini tespit ede bildik. Bu durumda Çeçerek nahiyesinde toplam 38 yerleşim yerinin terk edildiği defter kayıtlarından gözükmektedir. Defter kayıtlarına dayanarak tarafımızca düzenlediğimiz tabloda bu yerleşim birimlerinin defterdeki numaraları, tam isimleri, yerleşim birimlerinin durumu, vergi çeşitleri, yıllık vergi hâsılatları H. 1003 tarihli Tapu-Tahrir Defteri ve Cikia'nın 1947'de eski Türk alfabesi ile yayınladığı "Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân" eserindeki sayfa numaraları gösterilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. H. 1003- M. 1595 Tarihli Tahrir Defteri kayıtlarında Çeçerek Nahiyesi'nde Terk Edilmiş Yerleşim Birimleri

No	Yerleşim Birimleri	Yerleşim Biriminin Durumu	Vergi Çeşitleri	Hâsıl, akçe	Kaynak	
					TTD	Cikia
3	Karye-i Çeçerek-i Süfla hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	6.000	83	149
21	Karye-i Tibet-i Ülya hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an el ğele ve ğeyri	500	88	159
40	Karye-i Hohon hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.000	92	168
45	Karye-i Bostan hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	5.845	93	169
47	Karye-i İnpolo hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	4.500	94	170
48	Karye-i Mğrian hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	8.165	94	170
50	Karye-i Kurdosan der bela-i Maiket hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	2.500	94	170
51	Karye-i Abatuban hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.000	94	170
52	Karye-i Kardelani hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	4.000	94	171
53	Karye-i Satliye hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	1.000	94	171
54	Karye-i Malulishev hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	2.500	94	171
55	Karye-i Okiet hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	500	94	171
56	Karye-i Hakize ma mezra-i Sakuvara hâlî 'an'ir-re'âyâ tâbi‘-i m.	"hâlî 'an'ir-re'âyâ"	a'an elğele ve ğeyri	3.000	94	171

57	Mezra-i Ahalket hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	1.000	94	171
58	Mezraa-i Sagugla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	1.000	94	171
59	Karye-i Hura hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	4.100	94	171
60	Mezraa-i Sakavrishev ve Satasev nezd-i Karye-i Tibet hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	1.000	94	171
61	Mezraa- Ahaldaba Nezd-e Karye Tibet tâbi‘-i m.		a'an elğele ve ğeyri	500	94	171
62	Karye-i Ohoma-i Ülya ve Süfla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.	“hâlî ‘an’ir-re’âyâ”	a'an elğele ve ğeyri	1.000	94	171

3. Karye-i Çeçerek-i Süfla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Çeçerek-i Sufla (Cikia, 1947: 149); Cikia, 1941: 149). Aşağı Çeçerek Köyü reayasız olup yıllık vergi miktarı 6.000 akçedir. Çeçerek Rabat’a yakın olan ve Kür Nehri’nin sağ tarafındaki Yukarı Çeçerek, sol tarafında ise Aşağı Çeçerek yerleşmektedir (Cikia, 1958: 210).

21. Karye-i Tibet-i Ülya hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Tibet-i Ulya (Cikia, 1947: 159; Cikia, 1941: 159). Yukarı Tibet Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçe idi. Yolu Kantiet’ten geçen Yukarı Tibet, Tibet’ten aşağı kesimdedir (Cikia, 1958: 219. Günümüzde bu köy haritada yok.

40. Karye-i Hohon hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Hohon köyü (Cikia, 1947: 168); Cikia, 1941: 167) 1595 yılında reayasız olup yılık vergi miktarı ise 3.000 akçe idi. Köyün eski Türkçe yazılışında noktalar olmadığından Çoçol şeklinde de okunması mümkündür.

45. Karye-i Bostan hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m Bostan köyü (Cikia, 1947: 169; Cikia, 1941: 167) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 5.845 akçe idi.

47. Karye-i İnpolo hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Empelo Köyü (Cikia, 1947: 170; Cikia, 1941: 169) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 4.500 akçe idi. Bu köy Tibet’e yakın yerleşmektedir

48. Karye-i Mğrian hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Mğrian // Hrian Köyü (Cikia, 1947: 170; Cikia, 1941: 169) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 8.165 akçe idi.

50. Karye-i Kurdosan der bela-i Maiket hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Kurdosan köyü (Cikia, 1947: 170; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı ise 2.500 akçe idi. Bu köy Maiket köyünün yukarı kısmında yerleşmiş bulunmakta idi.

51. Karye-i Abatuban hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Abatuban köyü (Cikia, 1947: 170; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı ise 3.000 akçe idi.

52. Karye-i Kardelani hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Kartalan köyü (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 4.000 akçe idi.

53. Karye-i Satliye / Satlel / hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Sabliye köyü (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçe idi.

54. Karye-i Malulishev hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Malulishev Köyü (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 2.500 akçe idi.

55. Karye-i Okiet hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Okiet Köyü (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçe idi.

56. Karye-i Hakize ma mezra-i Sakuvara hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Hakize Köyü Sakevara mezraasıyla birlikte kaydolunmuştur (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 170). Bu köy 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 3.000 akçe idi.

57. Mezraa-i Ahalket hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Ahalket Mezrası (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 170) 1595 yılında reyasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçe idi.

58. Mezraa-i Sagugla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Mezra-i Sagugla // Sagule· Sagugla mezraası (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 171) 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı ise 1.000 akçe idi. Bu köy Agara, Hrian, Entel, Odunda, Vaşlob, Tbet, Ahaldaba, Tribon ve Giorgisminda ile birlikte Sagule adı altında Kantiet köy konseyini teşkil etmektedir (Cikia, 1958: 240).

59. Karye-i Hura hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Huri Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 4.100 akçe idi.

60. Mezraa-i Sakavrishev ve Satasev nezd-i Karye-i Tibet hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m.

Sakavrishev Mezrası ve Saybolo 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçe idi. Bu mezraalar Tibet köyü yakınlığında yerleşmektedir.

61. Mezraa-i Ahaldaba Nezd-e Karye-i Tibet Tabi-im (Cikia, 1947: 171; Cikia, 1941: 171) Bu mezra 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 500 akçe idi. Bu mezraa Tibet köyüne yakın bir yerde yerleşmekte idi.

62. Karye-i Ohoma-i Ülya ve Süfla hâlî ‘an’ir-re’âyâ tâbi‘-i m. Yukarı ve Aşağı Ohoma Köyü 1595 yılında reayasız olup yıllık vergi miktarı 1.000 akçe idi. 1870 kayıtlarında bu köyün Ğroma’ya yakın bir yerde yerleştiği bilinmektedir (Zisserman, 1870: 11).

14 KAIM 1944 YILINDA SSCB YÖNETİMİ TARAFINDAN NÜFUSU ZORLA TERK ETTİRİLEN KÖYLER

Topuridze A.E., Khoştaria C.G., Kirvalidze G.B, Çkhikvadze G.M.nin imzaları ile Gürcistan Merkez Komitesi Sekreteri Çarkviani ve Gürcistan Halk Komisyonu başkanı M. Bakradze adına gönderilen yazıda Ahıska’dan 66 köyden 5.260 hane / Hırıstian Gürcü ve Ermenlerle birlikte yaşayan 12 köyden sürgün edilenler dahil). Sürgün edilen köyler hakkında şu yerleşim planı düzenlenmiştir (Vardosanidze, Guruli, Kharadze, Cikia, Kvaratskhelia, 2015; 49-50).

1. Cağisman ve Kantiet köy konseylerinin 10 köyü, sınır köyleri olduğundan bu köyler yeni yerleşim yapılmaması ve köylerin arazileri, mera ve samanlıkları kullanım için Devlet Toprak Fonuna verilmesi ve topraklarının bir kısmının Ahıska garnizonu Birliklerinin yardımcı çiftliklerinin ihtiyaçları için kullanılan araziye aktarılması;

2. Azğur köy konseyinin Tkise köyü tüm çiftlik ve binalar (toplam 352 hektar alan / 104 hektar ekili çiftlik, Gürcistan KGB'ye transfer edildi.

3. 61.5 hektar ekilebilir alan dahil olmak üzere toplam 179 hektar alana sahip Minedze Köy Konseyi'nin Çala köyünü, çiftlik için Transkafkasya Demiryolunun yönetimine devretmek planlaştırılmıştır.

4. Pareha köyüne yerleştirmenin imkânsızlığı nedeniyle topraklarının bir kısmı 153 No'lu İnşaat ofisinin yönetimine verilsin.

5. Ahıska madenlerinin sanaî kalkınması, arazi ihtiyaçlarını tam olarak karşlamak için Vale köyünün arazilerinin bir bölümü Ocak /maden/ inşaatına devretmeyi ve Vale köyünü 100 hektar civarında Ercene köyü toprakları ile telâfi edilmesi planlaştırılmıştır. Özel amaçlar için kullanımıyla bağlantılı olarak Ercene köyünün yerleşimi yapılmayacaktır.

6. Gürcü nüfuslu bazı köylerin halkı tamamen topraksız olup, toprağı olanların da toprağı verimli değildir. Bu nedenle şunu öneriyoruz:

a) Toba köyünden 23 haneyi Yukarı Shvilisi / Sülüs / köyüne yerleştirilsin,

b) Ahıska-Vale demiryolu ile bağlantılı olarak İvlita köyü yıkılsın ve bu köyün aileleri Yukarı Shvlisi köyüne yerleştirilsin.

c) 71 hektar ekilebilir arazisi olan toplam 298 hektarlık Ğroma köyüne halk yerleştirilmesin ve toprakları Andriasminda köyüne verilsin.

7. Her haneye 0,75 hektarlık ev arsalarını sağlamak ve 1,5 hektardan az olmamak üzere mevcut arazi kullanımının yeniden dağıtılması gerekmektedir: Bunun için özellikle:

a) Tkemlana köyünden 100 hektarı Azğur köllektef çiftliğine (köyüne) vermek;

b) İzolyason nedeniyle Tisel köyüne yerleşme yapılmamalı ve bu köyün arazisi Azğur kolektif çiftliğine devredilmeli;

c) Kopadze köyüne yerleşme yapılmamalı ve bu köyün arazisi Agara köyü kolektif çiftliğine devredilmeli;

ç) Gurkel ve Tsinubani köyleri tek bir köy olarak birleştirilmeli;

d) Çohta ve Persa köyleri toprakları birleştirilmeli ve tek bir köy olarak oraya yerleşim yapılmalı;

e) Giorgisminda köyünden 90 hektarlık arazinin 45 hektarı Tsokhtev köyü kolektif çiftliğine, 45 hektarı ise Mugaret köyüne verilmeli;

f) Ortsep köyü kolektif çiftliğinin topraklarının tamamı Uravel köyü kolektif çiftliğine devredilmeli.

Yukarıda adı geçen tedbirlerin gerçekleştirildiği durumda 54 köyden 28'ine Gürcistan'ın diğer bölgelerinden 2.575 hane olmak üzere toplam 2.625 hane 28 köye yerleştirilmeli (Vardosanidze, Guruli, Kharadze, Cikia, Kvaratskhelia, 2015: 49-50).

14 Kasım 1944 sürgünü sonucu Sovyet Devleti tarafından alınan tedbirler sonucu Zazalo, Aşağı Tsise, Yukarı Tsise, Hona, Marel, Orçoşan, Çaral, Cağisman, İncğola, Gavet, Karzamet, Ardah, Varnet, Panaket, Havet köylerine yerleşim yasaklandı ve bu köyler haritadan silindi. 320 yıllık Atabeyler, 300 yıllık Osmanlı hakimiyeti hatta yaklaşık 90 yıllık Çar Rusyası zamanında varlığını sürdüren bu köyler acımasız Sovyet rejiminin çeyrek asırlık mevcudiyeti zamanında haritadan silindi (Vardosanidze, Guruli, Kharadze, Cikia Kvaratskhelia: 2015: 47-48). Terk ettirilen köyler içerisinde Orpola köyü de bulunmaktadır.

Daha sonra Zazalo köyü yerleşime açık bulunmuş olup bugün Adigen Belediyesine bağlı Ude Koy konseyine bağlıdır s. 71. Akhalkalaki Belediyesi'ne Khavet köyü de varlığını sürdüren köyler içerisindedir (Mosakhleobis sakoveltao Ağtsera /Nüfus Sayımı), 2014: 73).

Köy terkleri daha sonralar da devam etmştir. Gürcistan'ın dağlık kesiminde 1.000'den fazla köy artık yok–en güzel yerler terk edilmiş durumda (URL-2) olup ve dağ eteklerinden tamamen boşalmış köylerin sayısı yıldan yıla artmaktadır (URL-2). 2002 nüfus sayımında ülkede 3.633 köy vardı ve bu köylerden 162'sinde hiç kimse yaşamıyordu. 152 köyde ise 1 ila 40 arasında, 169 köyde 11-25 arasında, 224 köyde 22 ila 40 arasında, 360 köyde 51 ila 100 arasında nüfus vardı (URL-2).

SONUÇ

"Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına Göre Ahıska Sancağı'nda Terk Edilmiş Yerleşmeler" konulu çalışmamızda yer alan karye /köyler /, mezraalar, mahalleler, çayırlıklar, çiftlikler, yaylalar ve tarlaları içeren bu incelemede şu sonuçları elde etmeye çalıştık:

1. Kafkasya'nın Harward'ı ve Kudus'u durumundan olan Çıldır Eyâleti Ahıska Sancağı yerleşmelerinin bir kısmı meydana gelen doğal, politik, sosyal ve ekonomik şartlara uyarak yaşamlarını devam ettirmiş olsalar da bir kısmı ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bu durum daha sonralar da devam etmiştir. Özellikle 14 Kasım 1944 yılında yerli halkın Orta Asya ve Kazakistan'a mecburi göçe tabi tutulması bunun açık bir örneğidir.

2. Açık hava müzesini hatırlatan ve Kafkasya'da medeniyetler beşiği olan Ahıska, XVI. Yüzyıl sonlarında yerleşmelerin büyük sarsıntısına uğramış ve bu yerleşim birimlerinin terkine sahne olmuştur. Ahıska Sancağı, Osmanlı Devleti'ndeki diğer sancaklar gibi Osmanlı İdarî Teşkilâtı'na göre taksimlenerek yönetilmiştir. İdarî bakımda bu sancak Güney, Kuzay, Ude, Koblian, Azğur, Altunkal'a, Otskhe, Aspinza ve Çeçerek olmak üzere 9 nahiyeden

teşkil olunmuştur. Hicrî. 1003 / Miladî 1595 tarihli tahrir kayıtlarından yaralanarak yaptığımız bu çalışmada, Ahıska Sancağı'nda 80 köy, 25 mezraa, 40 mahalle, 13 çiftlik, 3 yaylak, 38 çayır, 19 tarla olmak üzere toplam 218 terk edilmiş yerleşim birimleri olduğunu tespit edebildik. Defterde terk edilmiş köyler "hâlî 'an'ir-re'âyâ" olarak kaydedilmiştir.

3. Sel, taşkın, kuraklık, kıtlık, deprem ve veba gibi afetler Ahıska çevresinde vukubulmuştur.

4. 1578-1590 Osmanlı-Safevi savaşları köy terklerinde çok etkili olmuştur. Bölgenin gayrimüslim halkı Gürcistan'ın iç kesimlerine İmereti'nin yukarı kesimlerine, Guria ve Acara'nın dağlık bölgelerine göçler gerçekleşmişti. Bu göçler Osmanlı hakimiyeti öncesi, Atabeyler (1266-1578) zamanında da olmuştur.

5. XVI. Yüzyılın sonlarında meydana gelen kargaşalık ve kaos ortamı, vergiler, devlet görevlilerinin kanundışı tahsilâta girişimleri, kalabalık halde köylerde konaklayarak yem, yemek, para gibi talepleri de göç terklerine neden olmuştur.

6. 1600-1944 tarihleri arasında yeni köylerin de kurulduğu görülmektedir. Ayrıca H. 1003 / M. 1595 tarihli tahrir defterinde "hâlî 'an'ir-re'âyâ", yani boş ve kimsesiz olan köyler yeniden yerleşim alanına çevrilmiştir. Güney Nahiyesi'nde Eliyasminda, Tsinis, Pareha-i Süfla, İvlita, Ude Nahiyesi'nde Hertvisi, Satlel, Kvablian (Koblian) Nahiyesi'nde Ğağvi, Zeduban, Kikibo, Azğur Nahiyesi'nde Dgvari, Agara, Altunkal'a Nahiyesi'nde Çule Monastrı, Nakurdevi, Otskhe Nahiyesi'nde Tkutacvar (Tutacvar), Sabudara (Sabuzara) köyleri daha sonra yeniden şenlendirilmiştir.

14 Kasım 1944 sürgününden sonra da mecburen terk ettirilen köyler Sovyet kanunları gereğince bazılarının Türkiye'nin sınırına yakın olduğundan bazılarının da topraklarının komşu köylere verildiğinden oraya göçün organizasyonu yapılmaması kanunlaştırılmıştı.

7. Osmanlı hakimiyetinin Ahıska'da tesis edildiği XVI. Yüzyıl sonları bazı yerleşmelerin ortadan kalktığı bazılarının da yeni kuruldukları 1003 tarihli tahrir defteri kayıtlarından görülmektedir. XVI. Yüzyılda karye olarak kaydedilen yerleşmelerin terk edilmesi ve onların "hali an-ir-reaya" şeklinde olan notların olması ve tahrir kayıtlarında vergisinin ödenmesi de dikkat çekmektedir. Bu kayıtlardan şunu anlamak mümkündür ki, "hali an-ir-reaya" şeklinde kayd olunan köylerin arazisi çevre köylerde yaşayan halk ve konar-göçerler tarafından kullanılmakta ve bunun karşılığında vergisinin ödenmektedr. Zira nüfusu olmayan ve arazisinin kullanılmadığı köylerin tahrir defterinde kayd edilmezdi.

8. "Hicrî. 1003 / Miladî 1595 Tarihli Tahrir Kayıtlarına Göre Ahıska Sancağı'nda Terk Edilmiş Yerleşmeler" konulu çalışmamız, bu konuda gelecekte gerek Çıldır, gerekse de Osmanlı Devleti'ndeki diğer sancaklara ait yapılacak geniş ve kapsamlı araştırmalar için yararlı olacaktır.

9. Ahıska Sancağı 250 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Şüphesiz Osmanlı kültürü bu bölgenin tarihinde belirli izler bırakmıştır. Bu yüzden Kafkaslarda Osmanlı

hakimiyeti yıllarını araştırmak, tanımak, bilmek ve öğrenmek hem Türkiye için, hem Gürcistan, hem de Kafkas tarihçiliği için büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA:

I. Arşiv Vesikaları

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşivi'nde: Yeni Sıra No: 10, Fon Kodu: TKG. KK.TTd. 10 ve Defter Eski No: 58/130. **Liva-i Ahıska.** 7-9, 15-171.

II. Basılı Eserler

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1994). **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**. 8/I. Kitap. III. Murad Devri Kanunnâmeleri. 8/ II. Kitap. III. Mehmed Devri Kanunnâmeleri. IV. Bölüm. Çıldır Eyâleti Kanunnâmeleri / Gürcistan (Ahıska) Kanunnâmesi, s. 645-647. İstanbul. Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

BAYRAKTAROĞLU, Fehmi (1998). **Posof Her Yönüyle.** Hürriyet Matbaası. İzmir.

BEKADZE, Shota (2013). 16. Yüzyılda Ahıska Sancağı Altunkale Nahiyesinde Sosyal ve Ekonomik Hayat. ss. 827-847. II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi. 6-8 Mayıs 2013, **Bursa. Bildiriler Kitabı-III**. Tarih, Felsefe, Edebiyat. İstanbul. Bursa Kültür A. Ş.

BEKADZE, Shota (2018). "Osmanlı Arşivleri "Bir Kültür İmparatorluğu". XVII. Türk Tarih Kongresi, 15-17 Eylül 2014. Ankara. **Kongreye Sunulan Bildiriler.** IV. Cilt, III. Kısım. ss. 1047-1091. Türk Tarih Kurumu.

CİKİA, Sergi (1941). **Gurcistanis vilayetis didi davtari (Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcistan),** Kitap II, Tbilisi, Sakartvelos SSR Metsnierebata Akademiis Gamomsemloba.

CİKİA, Sergi, (1947). **Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân.** Türkçe Metni Tercüme, Tetkik ve Tahşiye Eden S. Cikia. Birinci Kitap. Metin. Tbilisi. Gürcistân S. S. Cumhuriyeti Ulum Akademisi Neşriyat Evi.

CİKİA, Sergi (1958). **Gurcistanis vilayetis didi davtari (Defter-i Mufassal Vilâyet-i Gürcistân),** Kitap III. Tetkikler. Tbilisi, Sakartvelos SSR Metsnierebata Akademiis Gamomsemloba.

DOĞANAY, Hayati ve ŞAHİN, İbrahim Fevzi (2012). **Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**. 4. Baskı: Mart 2012. Pegem Akademi. Ankara.

DOĞRU, Mecit (1985). **Yukarı Kür Boylarının Yeradları Üzerinde Bir Araştırma**. Türk Diyanet Vakfı Araştırmaları. İstanbul.

ELİBÜYÜK, Mes'ut (2009). "Tarihi Coğrafya Bakımından Önemli Bir Kaynak: Cihannüma" **Coğrafi Bilimler Dergisi, CBD 7** (2). 93-109. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/1118/13177.pdf

GÜMÜŞÇÜ, Osman (2018). "Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras". **Erdem**, Aralık 2018; Sayı: 75; 101-120.

MOSAKHLEOBİS SAKOVELTAO AĞTSERA, 2014. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა საქართველოში / Mosakhleobis Sakoveltao Ağtsera 2014.

PRONELİ, Aleksandre (1914). **Didebuli Mesheti.** Yason Kereselidzes Gamotsema. K. Gori. Elektro-mbecdavi stamba "Kartli".

SELSKO-KHOZYAYSTVENNIY PEREPİS 1917 g.; Tiflisskaya guberniya: Akhaltsikhskiy uezd, Tiflis, s. 44-93.

SSDZK (1893). **Svod Statistiçeskih Dannıh, İzvleçennıkh İz Posemeynıkh Spiskov 1886 g. o Naselenii Zakavkazskogo Kraya** (Tiflisskaya, Bakinskaya, Erivanskaya i Yelizavetpolskaya Gubernii) (1893). s. 66-68. İzdan Zakavkazskim statistiçeskim komitetom, Tipografii İ. Martirosyantsa. Tiflis.

VARDOSANİDZE, Sergo, GURULİ, Vahtang, KHARADZE, Koba, CİKİA, Levan, KVARATSKHELİA, Maka (2015). **Sakartvelos Sakhelmtsipo Sazğvris İstoria (1917-1957).** Sakartvelos Sapatriarkho Tsminda Andria Pirveltsodebulis Sakhelobis Kartuli Universiteti. Humanitarul Metsnierebata da Samartlis Fakulteti. Gamokleba. Dokumentı da masalebi. Gamomtsemloba "Kartuli Universiteti. Tbilisi.

ZİSSERMAN, [Karl Lvoviç]: (1870). **Sbornik Materialov Dlya Opisaniya Tiflisskoy Gubernii, izdavaemıy pri kanselyarii Tiflisskogo gubernatora pod redaksiyu pravitelya onoy K. L. Zissermana,** Tom I, Vıpusk I, Tiflis, Tipografiya Dubelira.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1: **Posof'un Köyleri**: http://www.posofum.com/yazilar/?blog_id=(148)&baslik=posof, Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019).

URL 2: **Gürcistan'ın dağlık kesiminde 1000'den fazla köy artık yok–en güzel yerler terk edilmiş durumda**.

http://www.gurcu.org/gurcistan-in-daglik-kesiminde-1000-den-fazla-koy-artik-yok-en-guzel-yerler-terk-edilmis-durumda-icerigi-778.html (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2019).

MADDİ DURAN VARLIKLARIN TMS 16 İLE VUK'NA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi H. Arif TUNÇEZ
Selçuk Üniversitesi, Akşehir İ.İ.B.F.
Öğr. Gör. Dr. Bilal ERDEM
Selçuk Üniversitesi, Akşehir MYO
Prof. Dr. Selçuk BALI
Selçuk Üniversitesi, Akşehir İ.İ.B.F.

ÖZET

Maddi duran varlıklar, işletmenin faaliyetlerinde bir yıldan fazla kullanılması öngörülen, varlık yapısının önemli parçasını oluşturan fiziki varlıklardır. Bu varlıkların muhasebeleştirilmesi, defter değerinin belirlenmesi ile bunlarla ilgili olarak finansal tablolara yansıtılması gereken amortisman tutarı ve değer düşüklüğü zararı maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesindeki temel konulardır.

Bu çalışmada, TMS 16 ile VUK'na göre maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ile amortisman yöntemlerine ilişkin benzer yönler ve farklılıklar karşılaştırılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: MDV, TMS 16, VUK.

1. GİRİŞ

TMS 16 standardında nelerin maddi duran varlıkların olduğu belirtilmemiş ve ölçü birimi öngörülmemiş, fakat maddi duran varlıkların sınıflandırılması yapılmıştır. VUK'nda ise maddi duran varlıkların tanımı ve hangi konuların kapsadığı belirtilmemiştir. Dolayısıyla maddi duran varlık kavramı VUK'na göre değil Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğindeki (MSUGT) düzenlemelere göre ele alınmıştır. MSUGT'nde maddi duran varlıklar; işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini kullanım süresi bir bilanço döneminden fazla olan fiziki varlık kalemlerinin ve bunlara ilişkin birikmiş amortismanların gösterildiği hesap grubu olarak tanımlanmıştır.

TMS 16'da maddi duran varlıklar, benzer özellik ve kullanım dahilinde kendi isteklerine göre sınıflandırırken, VUK'na göre belirli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Ayrıca kiraya verilmek için edinilen arsa veya gayrimenkuller, TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller kapsamında değerlendirilirken, VUK'nda ise maddi duran varlık olarak değerlendirilir. Ancak VUK'na göre gayrimenkul ve gayrimenkul gibi değerlendirilen maddi duran varlıkların alışı ile ilgili giderlerin maddi duran varlığın maliyetine eklenmesi ya da dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesinde işletmeler serbesttirler (Gücenme, 2004).

2. MADDİ DURAN VARLIKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

TMS 16'da bir maddi duran varlık kaleminin maliyeti, sadece aşağıdaki koşulların oluşması durumunda varlık olarak finansal tablolara yansıtılır (TMS 16, m., 7):

- Bu kalemle ilgili gelecekteki ekonomik yararların işletmeye aktarılmasının muhtemel olması,
- İlgili kalemin maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi.

TMS 16 ve VUK kapsamında maddi duran varlıklar maliyet bedeli üzerinden ölçülür.

TMS 16 ve VUK'na göre aktifleştirme sonrası maliyet bedeline; yapılan giderler dahil edilmezken, varlığın değerini arttıran harcamalar dahil edilebilir. Ancak TMS 16'ya göre maddi duran varlık ediniminde oluşan vade farkı ve finansman giderleri maliyet bedeline eklenmez. VUK'nda ise vade farkı ve finansman giderleri maliyet bedeline eklenir.

Örnek: ABC İşletmesi yarısı banka hesabından yarısı 15 ay vadeli 300.000 TL (%18 KDV hariç) makina satın almıştır (Vade farkı 45.000TL).

TMS 16 kapsamında ilgili kayıt aşağıdaki gibidir:

../../…

253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HS.	255.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HS	54.000	
338 ERTELENMİŞ VADE FARKI GİDER. HS.	45.000	
102 BANKALAR HS.		177.000
320 SATICILAR HS.		177.000

VUK'na göre kayıt aşağıdaki gibidir:

../../…

253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HS.	300.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HS	54.000	
102 BANKALAR HS.		177.000
320 SATICILAR HS.		177.000

TMS 16 kapsamında maddi duran varlığın ediniminde vadeye bakılmaksızın bütün farklar ayrıştırılmakta (Yücel, Öncü ve Akaytay, 2018), vade farkı ve kredi faizi gibi maliyeti artıran kalemler maddi duran varlığın maliyetine eklenmez, ilgili dönemde faiz gideri olarak finansal tablolara yansıtılır (Yükçü ve İçerli, 2007). VUK'nda ise maddi duran varlığın maliyetine eklenir.

3. MADDİ DURAN VARLIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Değerleme, muhasebe biliminin en önemli ve karmaşık konularından biridir. Değerleme, belirli bir tarihte ölçme, sayma veya tartma yoluyla (envanter) elde edilen miktarların, birim değer ile çarpılması sonucu işletmenin varlığını meydana getiren varlık ve kaynak kalemlerin değerinin, para birimi ile ifade edilmesi yani değerlenmesidir (Ataman, 1996).

Maddi duran varlıklar, ilk kayda alınmasından sonraki dönemlerde değerleme işlemine tabi tutulur. TMS 16 kapsamında maddi duran varlıklar; maliyet veya yeniden değerleme modelleri olmak üzere iki yöntemden birine göre değerleme yapılır.

Maliyet yönteminde, maddi duran varlıklar ilk kayda alındıktan sonra finansal tablolarda maliyetinden birikmiş amortismanla varsa birikmiş değer azalışı düşüldükten sonraki değeri ile gösterilmektedir. Yeniden değerleme yönteminde ise gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilen maddi duran varlıklar, varlık olarak muhasebe sürecine dahil edildikten sonra, yeniden değerlenmiş tutarı üzerinden gösterilir (Akbulut, 2015).

VUK uyarınca değerleme "vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti" olarak tanımlanmıştır (VUK, m., 258). Vergi kanunlarına göre değerleme günü, özel dönemler dışında takvim yılının son günüdür (Tunçez, 2019).

VUK'nda değerleme ölçüleri; maliyet bedeli, borsa rayici, tasarruf değeri, mukayyet değer, itibari değer, vergi değeri, rayiç bedel ve emsal bedeli ve ücreti olarak açıklanmıştır.

1-Maliyet Bedeli: Maliyet bedeli, iktisadi bir varlığın elde edilmesi veya değerinin arttırılmasıyla ilgili olarak yapılan ödemelerle bunların bağlı olduğu her türlü giderlerin toplamıdır. VUK hükümlerine göre en yaygın olarak kullanılan değerleme ölçüsü maliyet bedelidir.

2-Borsa Rayici: Borsa rayici, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden önceki son işlem gününde borsadaki işlemlerinin ortalama değerlerini ifade eder (VUK, m., 263). Değerleme günü borsanın işlem günü olsa dahi o günkü işlemler esas alınmayıp bir önceki günkü işlemlerin ortalama değeri esas alınır.

3-Tasarruf Değeri: Tasarruf değeri, bir iktisadi kıymetin değerleme gününde sahibi için arz ettiği gerçek değerdir (VUK, m., 264). İktisadi kıymetlerin değerlemesinde sık kullanılan bir tür değerleme ölçüsü değildir. Sadece senede bağlı alacak ve borçların değerlemesinde kullanılabilir. Bu da işletmece istenilmesine bağlıdır. Yani isterse işletmeler senede bağlı alacak ve borçlarını tasarruf değeriyle değerleyebilirler. Ancak alacak senetlerini tasarruf değeriyle değerleyen işletmeler, borç senetlerini de tasarruf değeriyle değerlemek zorundadır (Öztürk ve Özer, 2003).

4-Mukayyet Değeri: Bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir (VUK, m., 265). VUK uyarınca mukayyet değeri ile değerlenecek iktisadi kıymetler; alacaklar, kuruluş giderleri ve peştamallıklar, aktif geçici hesap kıymetleri, pasif geçici hesap kıymetleri, borçlar, karşılıklar olarak belirlenmiştir (VUK, m., 281).

5-İtibari Değer: Her türlü senetlerle hisse senetleri ve tahvillerin üzerinde yazılı olan değerdir. Buna göre nominal değer ile değerleme de denir. Nominal değer üzerinde yazılı değer demektir (Güçlü, 2004). İtibari değer kıymetli evrak üzerinde yazılı değer (nominal değer) anlamını taşımaktadır. Nominal değeri bulunan her kıymet itibari değer ile değerlemeye tabi tutulmamaktadır. İtibari değer ile değerlenecek kıymetler, kasa mevcutları ve çıkarılmış tahviller olarak kanunda belirlenmiştir (VUK, m., 284-286).

6-Vergi Değeri: Bina ve arazinin Emlak Vergisi Kanununun 292. maddesine göre tespit edilen değeridir (VUK, m., 268). Bu kanuna göre vergi değeri, bina ve arazinin rayiç bedeli olarak tanımlanmıştır.

7-Rayiç Bedel: Rayiç bedel bir iktisadi kıymetin değerleme günündeki normal alım satım değeridir (VUK, m., 266). Rayiç bedel, cari değer olarak da isimlendirilir. VUK'na sonradan ilave edilen bu ölçünün kullanımı bina ve arazinin vergi değerinin saptanması ile sınırlandırılmıştır.

8-Emsal Bedeli ve Ücreti: VUK'un 267. maddesine göre emsal bedeli gerçek bedeli olmayan, bilinmeyen ya da doğru olarak tespit edilemeyen bir varlığın değerleme gününde satılması

halinde emsaline nazaran sahip olacağı değerdir. Emsal bedelinin uygulanabilmesi için bir iktisadi kıymetin gerçek değerinin olmaması, gerçek değerinin bilinmemesi veya gerçek değerinin doğru olarak tespit edilememesi gerekir.

3. MADDİ DURAN VARLIKLARIN AMORTİSMANI

Amortisman, bir maddi duran varlığın tutarının, faydalı ömrü boyunca bölümler halinde sona erdirilmesi veya bitirilmesidir. TMS 16'da belirtilen ifadeye göre ise amortisman, bir varlığın amortismana tabi değerinin, faydalı ömür süresince sistematik olarak dağıtılmasını ifade eder. Bu standarda göre maliyet bedelinden kalıntı değer düşüldükten sonra kalan değer üzerinden amortisman ayrılırken, VUK'na göre maliyet bedeli üzerinden hesaplanır.

Yararlı ömür süresi ve oranı TMS 16'ya göre işletme kendi belirler, VUK'na göre ise Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen süre ve oranlara göre amortisman hesaplanır.

TMS 16'ya göre amortisman hesaplama yöntemleri (TMS 16, m., 62);

i- Doğrusal Yöntem,

ii- Azalan Bakiyeler Yöntemi,

iii-Üretim Miktarı Yöntemi

şeklinde yer almaktadır.

i- Doğrusal Yöntem:

Doğrusal amortisman yönteminde bir duran varlığa ait hurda değeri değişmedikçe amortismanın tutarı faydalı ömür süresince eşit tutarlı olacaktır (Tekşen ve Dağlı, 2017). Amortismana konu edilen değer, varlığın maliyetinden işletme tarafından belirlenen hurda değeri düşüldükten sonra kalan tutardır **(**Şimşek ve Biçer, 2018).

ii- Azalan Bakiyeler Yöntemi:

Azalan bakiyeler yönteminde, amortisman tutarı ilk yıllarda yüksek tutarlı amortisman gideri kaydedilirken, sonraki yıllarda faydalı ömrü boyunca ayrılan amortisman azalır (Kırlıoğlu ve Bağdat, 2016).

iii-Üretim Miktarı Yöntemi:

Üretim miktarı yönteminde amortisman tutarı, duran varlığın beklenen kullanım veya üretim miktarı dikkate alınarak hesaplanmaktadır (TMS 16, m., 62). Varlıklar her yıl yaptığı üretim miktarı dikkate alınarak amortismana tabi tutulur.

VUK'ta yer alan amortisman hesaplama yöntemleri şunlardır;

i- Normal Amortisman Yöntemi

Vergi Usul Kanunu'nun 315. maddesinde; "Mükellefler amortismana tâbi iktisadî kıymetlerini Maliye Bakanlığının tespit ve ilân edeceği oranlar üzerinden itfa ederler. İlân edilecek oranların tespitinde iktisadî kıymetlerin faydalı ömürleri dikkate alınır" (www.gib.gov.tr, E. T., 21.08.2019) ifadesi yer alır.

ii-Azalan Bakiyeler Yöntemi

VUK'un 315. mükerrer maddesine göre; "Bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerden dileyenler, amortismana tabi iktisadi değerlerini, azalan bakiyeler üzerinden amortisman usulü ile yok edebilirler" ifadesi yer almaktadır.

iii-Madenlerde Amortisman Yöntemi

VUK'un 316. maddesine göre; "İşletme sebebiyle içindeki cevherin azalmasından dolayı maddi değerini kaybeden madenlerin ve taş ocaklarının imtiyaz veya maliyet bedelleri, ilgililerin, müracaatları üzerine bunların büyüklük ve mahiyetleri göz önünde tutulmak ve her maden veya taş ocağı için ayrı ayrı olmak üzere Maliye ve Sanayi Bakanlıklarınca belli edilecek nispetler üzerinden yok edilir."

iv-Fevkalade Amortisman Yöntemi

VUK'un 317. maddesinde; "Menkul ve gayrimenkullerle haklara, mükelleflerin müracaatları üzerine ve ilgili Bakanlıkların mütalaası alınmak suretiyle, Maliye Bakanlığınca her işletme için işin mahiyetine göre ayrı ayrı belli edilen 'Fevkalade ekonomik ve teknik amortisman nispetleri' uygulanır"

v-Kıst Amortisman Yöntemi

VUK 320. maddesinde "Faaliyetleri kısmen veya tamamen binek otomobillerinin kiralanması veya çeşitli şekillerde işletilmesi olanların bu amaçla kullandıkları binek otomobilleri hariç olmak üzere, işletmelere ait binek otomobillerinin aktife girdiği hesap dönemi için ay kesri tam ay sayılmak suretiyle kalan ay süresi kadar amortisman ayrılır. Amortisman ayrılmayan süreye isabet eden bakiye değer, itfa süresinin son yılında tamamen yok edilir"

TMS 16'ya göre amortisman hesaplanmasında maddi duran varlıkların tamamında kıst amortisman yöntemi uygulanırken, VUK'na göre sadece binek otomobiller için uygulanır.

4-SONUÇ

Maddi duran varlıklar, işletmenin faaliyetlerinde bir yıldan fazla kullanılması öngörülen, varlık yapısının önemli parçasını oluşturan fiziki varlıklardır. Maddi duran varlıkların TMS 16 standardında nelerin olduğu belirtilmemiş ve fakat maddi duran varlıkların sınıflandırılması yapılmamışken, VUK'nda maddi duran varlıkların tanımı ve hangi konuların kapsadığı belirtilmemiştir.

TMS 16 ve VUK kapsamında maddi duran varlıklar maliyet bedeli üzerinden ölçülür. TMS 16 ve VUK'na göre ilk defa kayıt altına alınmasında sonra maliyet bedeline; yapılan giderler dahil edilemezken, varlığın değerini arttıran harcamalar dahil edilebilir. Ancak TMS 16'ya göre vadeli satın alımlarda vade farkı ayrıştırılarak maliyete dahil edilmez. VUK'na göre ise, vade farkı ayrıştırılmaz, maliyetin bir parçası olarak kabul edilir.

TMS 16 kapsamında maddi duran varlıklar maliyet veya yeniden değerleme yöntemlerinden birini seçerek değerleme yapılmaktadır. VUK'nda ise değerleme yöntemleri; maliyet bedeli, borsa rayici, tasarruf değeri, mukayyet değeri, itibari değer, vergi değeri, rayiç bedel, emsal bedeli ve ücreti olarak belirlenmiştir.

TMS 16 uyarınca amortismana tabi değer, maliyet bedelinden hurda değer düşülerek belirlenir. Yararlı ömrü işletmeler kendi belirleyerek, bütün maddi duran varlıklara kıst amortisman uygular. Bu standart da doğrudan, azalan bakiyeler ve üretim miktarına göre amortisman hesaplama yöntemlerine yer verilmiştir. VUK'nda ise, kalıntı değeri amortisman hesaplanırken dikkate alınmaz ve sadece binek otomobillere kıst amortisman uygulanır. VUK'na göre amortisman

hesaplama ise, normal, azalan bakiyeler, madenlerde amortisman, fevkalade amortisman ve kıst amortisman yöntemlerine göre yapılır.

Muhasebe standartları ile vergi mevzuatı arasındaki farklılıklar, uygulamada bazı sorunlara sebep olmaktadır. Vergi mevzuatındaki düzenlemelerin muhasebe standartları ile uyumlu hale getirilmesi hem muhasebe uygulayıcılarına hem de finansal tablo kullanıcılarına kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbulut, A., 2015, Karşılaştırmalı TMS/TFRS-Vergi Uygulamaları ve Sonuçları, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara.

Ataman, Ü., 1996, Genel Muhasebe, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Gücenme, Ü., 2004, Muhasebe Denetimi, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.

Güçlü, F., 2004, Dönem Sonu İşlemleri Envanter ve Bilanço, Teknoed Yayınları, Ankara.

Kırlıoğlu, H. ve Bağdat, A., 2016, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, 615-627.

Şimşek, M. ve Biçer, E. B., 2018, Sağlık Kurumlarında Maddi Duran Varlıkların TMS 16'ya Göre Muhasebeleştirilmesi, Turkish Studies Economics, Finance and Politics, Sayı: 13/30, 439-458.

Öztürk, B. ve Özer, M., 2003, Dönem sonu Envanter ve Değerleme İşlemleri, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

Tekşen, Ö. ve Dağlı, S. Ş., 2017, Maddi Duran Varlıkların Tekdüzen Muhasebe Sistemi İle Vergi Usul Kanunu Ve TMS-16 Açısından İncelenmesi: Bir Uygulama, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 20, 424-447.

TMS 16 Maddi Duran Varlıklar

Tunçez, H. A., 2019, Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) İle Vergi Usul Kanunu (VUK) Açısından Değerleme Ölçümlerinin Karşılaştırılması, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE), Cilt: 6, Sayı: 1, 208-214.

Vergi Usul Kanunu.

www.gib.gov.tr

Yücel, S., Öncü, M. A. ve Akaytay, A., 2018, Türkiye'deki Güncel Muhasebe Mevzuatlarına Göre Maddi Duran Varlıkların Değerleme Hükümlerinin Karşılaştırması, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 39, 283-304.

Yükçü, S. ve İçerli, Y., 2007, TMS-16 Maddi Duran Varlıklar Standardına İlişkin Uygulama Önerileri, Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 82, 15-27.

BÜYÜK ve ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS) ALANINDAKİ TEZLERİN BİBLİYOGRAFYASI

Dr. Öğr. Üyesi H. Arif TUNÇEZ
Selçuk Üniversitesi, Akşehir İ.İ.B.F.
Öğr. Gör. Dr. Bilal ERDEM
Selçuk Üniversitesi, Akşehir MYO
Prof. Dr. Selçuk BALI
Selçuk Üniversitesi, Akşehir İ.İ.B.F.

Özet

BOBİ FRS 1 Ocak 2018'den itibaren uygulanmaya başlanmış olup, YÖK Ulusal Tez Merkezi'ne ait internet sitesindeki tarama sonucu bu alanda erişim izni olan toplam 14 adet teze ulaşılmıştır. BOBİ FRS ile ilgili tezlerden bir kısmı anket çalışması bir kısmı ise BOBİ FRS'nin VUK veya TMS/TFRS ile karşılaştırması yapılarak tamamlanmıştır.

Tezlerin içeriğine dair çeşitli bilgilerin sunulduğu bu çalışma, BOBİ FRS ile ilgili çalışmalar yapacak araştırmacılara hem ön bilgi vermesi hem de çalışma alanlarını yönlendirmesi açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: KGK, BOBİ FRS, KÜMİ FRS.

1. GİRİŞ

1 Ocak 2018'den itibaren uygulanmaya başlayan BOBİ FRS hakkında YÖK Ulusal Tez Merkezi'ne ait internet sitesindeki tarama sonucu toplam 14 adet teze ulaşılmıştır. Bu tezlerden 13 tanesi yüksek lisans 1 tanesi doktora olup, 6'sı vakıf, 8'i ise devlet üniversitesinde yapılmıştır. Tezlerin içeriğine dair çeşitli bilgilerin sunulduğu bu çalışma BOBİ FRS ile ilgili çalışmalar yapacak araştırmacılara hem ön bilgi vermesi hem de çalışma alanlarını yönlendirmesi açısından önem taşımaktadır.

2. BÜYÜK ve ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS)

BOBİ FRS, bağımsız denetime tabi olup Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını (TMS/TFRS) uygulamayan işletmelerin uygulayacakları finansal raporlama çerçevesidir. BOBİ FRS'nin amacı; gerçeğe uygun, finansal bilgi ihtiyacına uygun ve karşılaştırılabilir finansal tabloların düzenlenmesini sağlamaktadır.

BOBİ FRS, 01.01.2018 ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere, 29.07.2017 tarih ve 30138 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

BOBİ FRS'nin genel özelliklerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (www.kgk.gov.tr):

- 27 bölümden oluşmakta olup, işletmelerin genel olarak karşılaşabileceği tüm muhasebe işlemlerine ilişkin muhasebe esaslarını belirlemektedir. Dolayısıyla, başka bir standart setine ihtiyaç duyulmadan finansal tabloların hazırlanmasına imkan vermektedir.
- Kabul edilebilir bir finansal raporlama çerçevesinin gerektirdiği tüm özellikleri taşımaktadır.
- Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama uygulamalarıyla ve AB düzenlemeleriyle uyumludur.
- AB Muhasebe Direktifi'ndeki "önce küçükleri düşün" yaklaşımına da uygun olarak, orta büyüklükteki işletmeler için genel olarak maliyet esaslı bir finansal raporlama öngörülmüş; büyük işletmelere yönelik ise ek yükümlülükler getirilmiştir.
- Ekinde münferit ve konsolide finansal tablo örneklerine yer verilmektedir.
- Ekinde ayrıca Terimler Sözlüğüne yer verilmiştir.
- Konular sade ve anlaşılabilir bir dille kaleme alınmıştır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı olan ve erişim izni bulunan tezlere yönelik bir bibliyografya çalışması gerçekleştirilmiştir. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı" ile ilgili tezler tüm dizin alanlarında taratılmış, yapılan gelişmiş tarama sonucunda 01/10/2019 itibarı ile toplamda 14 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında BOBİ FRS alanındaki tezler üniversite, danışman, tarih vb. şekilde künyesi çıkarılarak sınıflandırılmış ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

BOBİ FRS ile ilgili tezlerden 9'u 2018'de, 5'i 2019'da tamamlanmıştır.

Alan (2018), TMS/TFRS ile BOBİ FRS hakkında genel bilgiler vererek, maddi duran varlıklar ve kiralamalar ile ilgili TMS 16 ve TMS 17 standartlarını BOBİ FRS'de yer alan Bölüm 12 ve Bölüm 15'i uygulama örnekleri üzerinden karşılaştırarak, iki standart arasındaki temel farklılıkları tespit etmiştir.

BOBİ FRS Bölüm 12 ile TMS 16 Maddi Duran Varlıklar standardındaki düzenlemelerin birçoğunun birbiriyle uyumlu olduğunu belirterek, birbirinden farklı olan temel konular belirlenmiştir.

Arısoy (2018), stok kavramını, değerleme yöntemlerini, maliyet yöntemlerini ayrıntılı açıklayarak, VUK, TMS 2 Stoklar standardı ve BOBİ FRS kapsamında stok maliyet yöntemlerini incelemiştir. Ayrıca VUK, TMS 2 Stoklar standardı ve BOBİ FRS uyarınca üretim işletmesine ait maliyet hesaplamaları yapmıştır.

Aydın (2018), akreditifin tanımı ve önemini, akreditif çeşitlerini, akreditif sırasında kullanılacak bilgi ve belgeleri, akreditifin aşamalarını, akreditifin avantaj ve dezavantajlarını ele almıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları, Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve BOBİ FRS'nin tanımı ve mevzuatları, TMS ve BOBİ FRS arasındaki hasılat, stoklar ve yabancı para işlemler konularında farklar ortaya konulmuştur.

Öcalmış (2018), iştirak, müşterek anlaşmalar, iş ortaklığı, müşterek faaliyetler, bağlı ortaklıklar, önemli etki, kontrol gücü, azınlık payı kavramları hakkında bilgi vermiş, ulusal ve uluslararası mevzuatlar çerçevesinde iştirakleri açıklamıştır. TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar standardında özkaynak yöntemi, BOBİ FRS'ye göre maliyet ve özkaynak yöntemi açıklanarak, Türkiye'de faaliyet gösteren bir işletmeye ait, gerçek veriler üzerinden iştirak yatırımlarının muhasebe işlemlerine yer verilmiş ve finansal tabloları düzenlenmiştir.

Pektaş (2018), Türk muhasebe sisteminin gelişimini, muhasebe standartlarını, TMS/TFRS ve BOBİ FRS'yi açıklamış, bu standartlara tabi işletmeleri belirtmiştir. Daha sonra muhasebede yer alan ölçme/değerleme ve raporlama uygulamalarını MSUGT, BOBİ FRS ve TMS/TFRS açısından karşılaştırmalı olarak inceleyip uygulamada oluşabilecek benzerlikler ve farklılıklar belirlemiştir.

Sözen (2018), türev finansal araçlar ve türleri, sınıflandırılması, kullanım amaçları, taşıdığı riskler, özellikleri ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi vermiştir. Türev finansal araçlarla ilgili TMS 32, TMS 39, TFRS 7 ve BOBİ FRS Bölüm 9 standartlarını açıklamıştır.

Türev finansal araçların standartlar açısından riskten korunma amacı ile muhasebeleştirilmesi örnekler ile anlaşılır ve sade bir biçimde anlatılmaya çalışılmıştır. Örnek işlemler, türev finansal aracın kullanımına göre kısa ve uzun vadede alım-satım yapılmış gibi kurgulanarak, şirketlerin yaptıkları genel muhasebeleştirme işlemi uygulanmıştır. Muhasebe uygulamasında MSUGT kapsamında nazım hesaplar ve işlemlere uygun diğer hesaplar kullanılmıştır.

Şeker (2018), TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı ile BOBİ FRS Bölüm 5 Hasılat'ı ayrıntılı olarak açıklamış, müşteri sözleşmelerinden elde edilen hasılatın TFRS 15, BOBİ FRS Bölüm 5 ve VUK'a göre tespit edilmesi ve raporlanmasına ilişkin farklılıkların örneklerle açıklamasını yapmıştır.

Ünal (2018), **s**toklar ve hasılat konularını TMS ve BOBİ FRS kapsamında açıklayarak, stokların TMS-2'ye ve BOBİ FRS Stoklar'a göre muhasebeleştirilmesini, belirli işlemlerden sağlanan hasılatın TMS-18'e ve BOBİ FRS Hasılat'a göre muhasebeleştirilmesini ve TMS-2 ile BOBİ FRS Stoklar, daha sonra TMS-18 ile BOBİ FRS Hasılat karşılaştırılmasını yapmıştır. En önemli fark, stoklar alınırken vade farklarının ayrıştırılmasıdır.

Dönüştürme maliyetlerinin tespitinde, TMS-2 ye göre normal maliyet yönteminin, BOBİ FRS Stoklar'a göre ise, tam maliyet veya normal maliyet yönteminin kullanılabileceğini belirtmiştir.

Yeter (2018), Dünya'da ve Türkiye'de ilaç sektörü ve patent hakkında çeşitli bilgiler vermiş, ilaç patentlerinin aktifleştirilmesini, TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı, VUK ve BOBİ FRS açısından inceleyerek karşılaştırmıştır. Patentler, haklar veya araştırma geliştirme gideri olarak TMS 38 ve BOBİ FRS'ye göre patent koruma süresi ve beklenen fayda süresine göre gerçek durumu ile finansal tablolarda aktifleştirilip, değerlenebilir ve itfa edilebileceği, VUK'na göre ise açıkça tanımlamaları yapılmadığından ve itfa süresi de tebliğler ile belirlendiğinden, patentin koruma ve fayda süresi devam etse de

tebliğ ile belirlenen sürede itfa edilmesi nedeniyle finansal tablolarda doğru şekilde yer almasına izin vermediği belirtilmiştir.

Akça (2019), Dünya'da ve Türkiye'de muhasebe standartlarının oluşturulması sürecinde yapılmış olan bazı çalışmaları ele almış, TMS/TFRS standartları ve BOBİ FRS'ye ait bölümler hakkında bilgi vermiştir. TMS/TFRS ile BOBİ FRS bölümleri karşılaştırılarak, yeni uygulanan KGK'nin internet sitesinde yer alan İstanbul'daki bağımsız denetim kuruluşlarına bağımsız denetimde kolaylık sağlayıp sağlamayacağına yönelik yapılan anket çalışmasına yer vermiştir.

Ergi (2019), çalışmada, muhasebenin tarihsel gelişimi ve muhasebe okullarının bu sürece katkısı, muhasebe standartlarının oluşum süreci, UMS-UFRS'nin ortaya çıkış sebepleri, standartların oluşumunda etkili olan kuruluşlar, ülkemizde standartlara geçiş süreci ile bu süreçte yer alan kuruluşlar ve Türkiye'de yerel finansal raporlama konusunda yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiş, BOBİ FRS'de yer alan bölümleri açıklamıştır.

BOBİ FRS'nin muhasebe uygulayıcıları açısından farkındalığını ölçmek, bilgi düzeylerini belirlemek ve ilgili düşünce ve tutumlarının araştırılması amacıyla Türkiye genelinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarıyla muhasebe öğretim elemanlarına yönelik bir anket çalışması yapılmış ve elde edilen sonuçların analiz ve yorumuna yer verilmiştir.

Güdelci (2019), muhasebe standartlarının Dünya'daki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi, bağımsız denetim ile BOBİ FRS'nin özellikleri ve bölümleri kavramı hakkında genel bilgiler vermiştir. Çalışma ile geçiş sürecinde BOBİ FRS'nin sebep olacağı değişikliklere ne kadar hazır olunduğu konusunda fikir sahibi olunmaya çalışılmış, bu kapsamda, İstanbul'da BOBİ FRS ile ilgili bağımsız denetim firmalarında çalışmakta olan bağımsız denetçiler üzerine anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Özgörmen (2019), BOBİ FRS, VUK ve TMS kapsamında maddi duran varlıkları incelemiş, örnek sorularla karşılaştırmalar yaparak farklılıkları tespit etmiştir. TMS, BOBİ FRS ve VUK karşılaştırıldığında işletmelerin mevcut durumlarını yansıtabilmeleri için birçok konunun işletme yönetimine ihtiyari olarak bırakıldığı tespit edilmiştir.

VUK'ta yer alan maliyet bedeli kavramı vadeli alış işleminde ortaya çıkan vade farkı tutarının da varlığın maliyetine eklenmesini içerirken; TMS-16 ve BOBİ FRS'ye göre maliyet bedeli varlığın satın alındığı tarihteki peşin tutarını ifade etmektedir. Vadeli alımlardaki vade farklarının varlığın maliyetine eklenmesi hususunda üç düzenlemede birbirinden ayrılmaktadır. BOBİ FRS'ye göre varlıklar satın alınırken vadesi bir yıldan uzun ise vade farkı ayrıştırılarak giderleştirilir. Vade bir yıldan az ise vade farkı varlığın maliyetine eklenir. TMS-16'da ise satın alınan işlemlerinde vade tarihine bakılmaksızın bütün vade farkları giderleştirilir. VUK'ta bütün vade farkları varlığın maliyetine dahil edilmektedir.

Yılmaz Uzun (2019), devlet teşvik ve yardımları ile ilgili temel kavramları, Türkiye'deki devlet teşviki sistemi ve uygulamasına dair bilgiler ile birlikte konunun mevzuattaki yeri ve teşvik unsuru konusunda destek olan kurum ve kuruluşların faaliyetlerine dair bilgileri vermiş, ardından Türkiye'de teşvik sürecinde kullanılan destek unsurlarına dair

bilgiler ile devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesinde Türkiye'deki uygulamalar olan MSUGT, Vergi Mevzuatı ve finansal raporlama standartları (TMS/TFRS, BOBİ FRS) arasındaki farkları belirtmiştir.

İşletme üzerinde uygulama yapılmış, uygulamada, yöntem olarak vaka çalışması tercih edilmiştir. Uygulama bölümünde, işletme hakkında genel bilgilere yer verilmiş, devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesinde ve finansal tablolara yansıtılmasında mevcut uygulama ile standart hükümleri arasındaki farklılıklar tespit edilmiştir.

3.1.BOBİ FRS Alanındaki Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı alanında erişimine izin verilen 14 adet tez 12 farklı üniversite bünyesinde yazılmış olup, söz konusu üniversiteler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: BOBİ FRS Alanında Erişimine İzin Verilmiş Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	**Tez Sayısı**
Atılım Üniversitesi	2
Bursa Uludağ Üniversitesi	1
Gaziantep Üniversitesi	1
Işık Üniversitesi	1
İnönü Üniversitesi	1
İstanbul Ticaret Üniversitesi	2
Kırklareli Üniversitesi	1
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	1
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1
Okan Üniversitesi	1

3.2. BOBİ FRS Alanındaki Tezlerin Danışmanların Akademik Unvanlarına Göre Dağılımı

Çalışma kapsamında ele alınan tezlerin danışmanlarının akademik unvanlarına göre dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Danışmanların Akademik Unvanlarına Göre Dağılımı

Danışmanların Unvanları	Sayı
Prof. Dr.	4
Doç. Dr.	4
Dr. Öğr. Üyesi	6

4. SONUÇ

Çalışmada YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden elde edilen veriler sınıflandırılarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu veriler ışığında ulaşılan bilgiler YÖK ulusal tez merkezinde BOBİ FRS hakkında gelişmiş tarama sonucunda erişimine izin verilen lisansüstü tezlerin bir bibliyografya çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgular kısmında, araştırma kapsamındaki doktora tezlerinin üniversitelere göre dağılımı, tez danışmanlarına göre dağılımı, tez konuları vb. bilgilere göre sınıflandırma yer almaktadır.

BOBİ FRS ile ilgili tezlerden bir kısmı anket çalışması bir kısmı ise VUK veya TMS/TFRS ile karşılaştırma yapılarak tamamlanmıştır. Sözen (2018), Akça (2019, Ergi (2019) ve Güldenci (2019) anket çalışması yapmıştır. Alan (2018), Aydın (2018) ve Ünal (2018) BOBİ FRS ile TMS/TFRS'yi karşılaştırmış, Arısoy (2018), Öcalmış (2018), Pektaş (2018), Şeker (2018), Yeter (2018), Özgörmen (2019) ve Yılmaz Uzun (2019) ise BOBİ FRS ile hem TMS/TFRS'yi hem de VUK'u karşılaştırmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, yeni yapılacak olan akademik yayınlar için, BOBİ FRS alanında erişime açık olan lisansüstü tezlerin bir arada bulunduğu bütünleşik bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Akça, A., 2019, Bağımsız Denetim Açısından Türkiye Finansal Raporlama Standartları İle Büyük Ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardının Karşılaştırılması Ve Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Alan, M., 2018, Maddi Duran Varlıklar İle Kiralamalar Uygulamalarının BOBİ FRS Açısından Karşılaştırmalı İncelenmesi Ve Uygulama Örnekleri, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Arısoy, K., 2018, Üretim İşletmelerinde Stok Maliyet Yöntemlerinin TMS 2 Stoklar Standardı, Vergi Usul Kanunu Ve BOBİ FRS Açısından İncelenmesi: Bir Uygulama, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur.

Aydın, S. Ö., 2018, Akreditiflerin TMS Ve BOBİ FRS Kapsamında Muhasebeleştirilmesi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

Ergi, Ş., 2019, Büyük Ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS): Muhasebe Uygulayıcılarına Yönelik Bir Araştırma, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli.

Güldenci, E. N., 2019, Bağımsız Denetçilerin BOBİ FRS İle İlgili Algı Ve Bilgi Düzeylerinin Tespitine Yönelik Bir Çalışma: İstanbul İli Örneği, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

Öcalmış, Y., 2018, İştirak Yatırımlarının Finansal Tablolarda Raporlanmasının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, Büyük Ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal

Raporlama Standardı, Vergi Usul Kanunu Ve Türk Ticaret Kanunu Kapsamında İncelenmesi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özgörmen, S., 2019, BOBİ FRS'nin Maddi Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesinde TFRS Ve Vergi Usul Kanunu Uygulamalarından Farklılıklarının Analizi: Örnek Olay Çalışması, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Pektaş, E., 2018, MSUGT, BOBİ FRS Ve TMS/TFRS'nin Ölçme/Değerleme Ve Raporlama Esaslarına Göre Analizi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Sözen, M., 2018, Türev Finansal Araçların Türkiye Muhasebe Standardı, Türkiye Finansal Raporlama Standardı Ve Büyük Ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı Kapsamında Değerlendirilmesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Şeker, N., 2018, Hasılatın muhasebeleştirilmesi Ve Raporlanması İlkelerinin Türk Vergi Mevzuatı İle Finansal Raporlama Standartları (TFRS 15 - BOBİ FRS) Kapsamında İncelenmesi Ve Bir Uygulama, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ünal, O., 2018, TMS-2 Stoklar Standardı'nın BOBİ FRS Stoklar İle, TMS-18 Hasılat Standardı'nın BOBİ FRS Hasılat İle Karşılaştırılması, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

www.kgk.gov.tr

Yeter, E., İlaç Patentlerinin Aktifleştirilmesinin TMS 38, BOBİ FRS Ve VUK İle Karşılaştırılması, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz Uzun, S., 2019, Devlet Teşvik Ve Yardımlarının Muhasebeleştirilmesinin Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS – BOBİ FRS) İle Vergi Sistemi Kapsamında İncelenmesi Ve Türkiye Uygulaması, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ŞEKER PANCARI ÜRETİMİ VE PAZARLAMA SORUNLARI (TOKAT İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ)

Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi

Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat

Özet

Avrupa'nın ve Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın şeker kamışı tarımına uygun olmaması, şeker elde edilmesinde şeker pancarını öne çıkarmıştır. Bu çalışma bölge üreticisi ve ülke ekonomisi için önemli endüstri bitkisi olan şekerpancarının yoğun olarak yetiştirildiği Tokat ilinde şeker pancarı bitkisinin tarımının durumunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Araştırma sonucunda; üreticilerin gördüğü en büyük sorun girdi fiyatının yüksekliği ve şeker oranından kaynaklı ürün birim fiyatının düşüklüğüdür. Türkiye tarımında önemli bir paya sahip olan şeker pancarı önündeki engellerden biri olan girdi fiyatlarıdır. Şeker pancarı üretiminde en önemli girdiler olan mazot, gübre ve su üretimi olumsuz etkilemektedir. Şeker pancarında alıcının tekelde olmasından üreticilerin çoğunluğu memnundur, memnun olmayan üreticiler ise serbest piyasa koşullarının sağlanmasını istemektedir. Şeker pancarı özelleşmesinden üreticiler memnundur. Özelleşme Tokat şeker pancarı üreticilerine fayda sağlamıştır. Şeker pancarı fabrikası özelleştikten sonra üreticilerin kota sorununun ortadan kalktığı gözlemlenmiştir. Şeker pancarı fabrikası özelleşmeden önce dekara 25 kg olan gübre desteği, özelleşme sonrasında dekara 50 kg ' a çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeker pancarı, Üretim, Pazarlama, Özelleşme, Memnuniyet

SUGAR BEET PRODUCTION AND MARKETING PROBLEMS (THE CASE OF TOKAT PROVINCE OF CENTRAL DISTRICT)

Abstract

Europe's sugar cane and geography where Turkey is located is not suitable for agriculture, the sugar beet sugar has been put forward in achieving. This study is important in terms of revealing the state of agriculture of sugar beet plant in Tokat province, where sugar beet, which is an important industrial plant for regional producer and country economy, is grown intensively.

As a result of the research; The biggest problem faced by producers is the high input price and the low unit price of the product due to the sugar ratio. Turkey is one of the barriers to entry prices are having a significant share of sugar beet farming. Diesel, fertilizer and water production, which are the most important inputs in sugar beet production, adversely affect the production. The majority of producers are satisfied with the monopoly of the buyer in sugar beet, while the unsatisfied producers want to ensure free market conditions. The producers are happy with the sugar beet privatization. Privatization Tokat benefited sugar beet producers. After the sugar beet factory was privatized, it was observed that the quota problem of the producers disappeared. The fertilizer support, which was 25 kg per hectare before the sugar beet factory was privatized, increased to 50 kg per hectare after privatization.

Key Words: Sugar beet, Production, Marketing, Privatization, Satisfaction

GİRİŞ

Şeker kaynağı olarak 18. yüzyıla kadar ağırlıklı olarak sadece şeker kamışı kullanılmıştır. Şeker pancarında şekerin varlığı ilk kez 18'inci yüzyılda Almanya'da yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Ancak şeker pancarından elde edilen şekerin, şeker kamışından elde edilene göre daha pahalı olması nedeniyle üretim için fabrika kurulması 19'uncu yüzyılın başlarında mümkün olmuştur. Avrupa'nın ve Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın şeker kamışı tarımına uygun olmaması, şeker elde edilmesinde şeker pancarını öne çıkarmıştır (Topçu v ark., 2012).

Dünyada 67 ülkede toplam 4.32 milyon ha alanda şekerpancarı üretimi yapılmakta ve dekar başına 5.29 ton da verim ile 227.08 milyon ton ürün alınmaktadır. Türkiye, %7.58 şekerpancarı üretim alanı bakımından Rusya (%18), ABD (%11), Almanya (%9) ve Fransa (%8.8)'nın arkasından dünyada beşinci sıradadır. Türkiye'de şekerpancarı verimi 5.29 ton/da ile dünya ortalamasıyla aynı olup, Fransa (9.4 ton/da), Portekiz (8.6 ton da), İsviçre (8.5 ton da) gibi verimde önde gelen ülkelerle karşılaştırılınca daha düşük düzeylerdedir (Anonim, 2018).

Türkiye 2018 yılı itibari ile 17.436 milyon ton şeker üretimi yapmakta, 106.237 adet üreticisi bulunmakta ve 5.998 ton/da verimi vardır (Anonim, 2019b). Türkiye'de 2018 verilerine göre 56 ilde şekerpancarı üretimi yapılırken Tokat üretim miktarı bakımından ilk on sırada yer almaktadır. Türkiye'nin şekerpancarı üretimi yapan ilk on il sırasıyla Konya (5079242 ton), Yozgat (1444994 ton), Eskişehir (1318583 ton), Aksaray (1028717 ton), Kayseri (996797 ton), Afyonkarahisar (796843 ton), Sivas (679983 ton), Ankara (629101 ton), Karaman (554380 ton) ve Tokat (415560 ton)'dır (Anonim, 2019a).

Bu çalışma bölge üreticisi ve ülke ekonomisi için önemli endüstri bitkisi olan şekerpancarının yoğun olarak yetiştirildiği Tokat ilinde şeker pancarı bitkisinin tarımının durumunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca literatür incelendiğinde; Güneş ve ark. (2004), şekerpancarı politikalarındaki değişmelerin Ankara ilindeki üreticiler üzerindeki etkilerini ölçmeye çalışmış, Erdal ve ark. (2007), Tokat ilindeki şekerpancarı üretiminde enerji ve ekonomik analizi yapmışlar, Şahin ve ark. (2012), Van Gölü havzasındaki şekerpancarı üreticilerin üretimini incelemiş, Topçu ve ark. (2012) Erzurum ilindeki şekerpancarı üretim maliyetini incelemiş, Koç ve Bulut (2016), Türkiye şekerpancarı üretiminde Yozgat ilinin yeri ve önemini ortaya koymaya çalışmışlar ve Koç ve ark. (2018), Sivas ilindeki şekerpancarı üreticilerinin sorunları ve çözüm önerilerini incelmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere şekerpancarı üretimi yapan üreticilerin özelleşmesine bakışını inceleyen çalışma literatürde yer almamaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, şekerpancarı ziraatında görülen eksikliklerin giderilmesi ülke ve yöre tarımına önemli kazanımlar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca özelleşmenin üretici üzerine etkisi ve üreticinin özelleşmeye bakışı bu çalışma ile ortaya konulması amaçlanmaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın ana materyalini 2018 Ağustos ayında üreticilere uygulanan anket sonuçları oluşturmaktadır. Araştırmanın ikincil materyali ise, bu konuda yapılmış çalışmalar (tez, inceleme, derleme vb.), konuyla ilgili raporlardır.

Yöntem

Ana kitlenin en iyi düzeyde temsil edilecek örnek sayısının belirlenmesinde oransal yaklaşımdan yararlanılmıştır (Newbold, 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_p^2 + p(1-p)}$$

n= örnek büyüklüğü (75), N= popülasyon büyüklüğü, p= tahmin oranı (0.5 maksimum örnek büyüklüğü için), σ_p^2= oran varyansı (maksimum örnek hacmine ulaşmak için %90 güven aralığında çizelge değeri 1.65 ve %10 hata payı ile).

Ana kitleyi oluşturan üreticilerin özellikleri başlangıçta bilinmediği için, örnek hacmini maksimum kılacak şekilde p=0.5 olarak alınmış ve örnek hacmi 75 üretici olarak bulunmuş (Şahin ve Miran, 2007; Cankurt ve ark., 2009; Engindeniz, 2010; Tümer ve Birinci, 2013; Yüzbaşıoğlu, 2019) ve örneğe alınan üreticiler tesadüfi olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Üreticilerin Genel Özellikleri

Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin ortalama yaşı 43 olarak tespit edilip, üreticilerin ortalama tarımsal deneyimi 24 yıl ve ortalama şeker pancarı üretim tecrübesi ise 16 yıl olarak bulunmuştur. Üreticilerin eğitim durumları incelendiğinde ise; %42.67'si ortaokul mezunu iken %32.00'si ilkokul mezunu olduğu Çizelge 1'de verilmiştir. Üreticilerin yıllık tarımsal gelirinin 57.520 TL olduğu görülürken tarım dışı yıllık gelir ise 31.320 TL olduğu görülmüştür. Üreticilerin %70.67'sinin sosyal sigortası olduğu belirlenmiştir.

Üreticilerin yüksek oranda tarım sigortası yaptırmadığı sadece %6.67'sinin tarım sigortası yaptırdığı Çizelge 1'den anlaşılmaktadır.

Çizelge 1. Üreticilerin genel özellikleri

		Frekans	%	Ortalama
Yaş				43.10
Üreticilerin Tarımsal Deneyimi (yıl)				24.06
Üreticilerin Şekerpancarı Üretimindeki Deneyimi (yıl)				15.69
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	2	2.67	
	Okuryazar	4	5.33	
	İlkokul	24	32.00	
	Ortaokul	32	42.67	
	Lise	13	17.33	
	Ön lisans	-	-	
	Lisans	-	-	
Gelir (TL/yıl)	Tarımsal Gelir			57.520
	Tarım Dışı gelir			31.320
Sosyal Güvence	Var	53	70.67	
	Yok	22	29.33	
Üreticilerin tarım sigortası yaptırma durumu	Yaptıran	5	6.67	
	Yaptırmayan	70	93.33	

Çizelge 2'de üreticilerin hayvan sahibi olma durumu ve varlığı verilmiştir. Üreticilerin tamamına yakını (%90.67) hayvan sahibidir. Üreticiler ortalama 14 büyük baş, 7 küçükbaş, 6 kümes hayvanı,1 e yakında kovanı olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 2: Üreticilerin hayvan varlığı

		Frekans	%	Ortalama
Üreticilerin hayvan sahip olma durumu	Evet	68	90.67	
	Hayır	7	9.33	
Üreticilerin sahip olduğu hayvan sayısı	Büyükbaş			14.22
	Küçükbaş			7.06
	Kümes hayvanı			6.46
	Arı (kovan)			0.76

Üreticiler ortalama 76.72 dekar araziye sahiptir, araziler ortalama 11.3 parselden oluşmaktadır. Üreticilerin arazilerinin büyük bölümü sulu arazi (28.33 dekar) oluşmaktadır. Üretimi yapılan ürün deseni Çizelge 3'de verilmiştir. Çizelgeye göre üreticilerin en fazla ürettiği ürünler sırasıyla hububat (%80.00), silajlık mısır (%76.00) ve bakliyat (%44.00) dır.

Çizelge 3. Üreticilerin üretim deseni

	Frekans	%
Domates	17	22.67
Biber	16	21.33
Patlıcan	4	5.33
Soğan, sarımsak	15	20.00
Bakliyat	33	44.00
Hububat	60	80.00
Silajlık mısır	57	76.00
Bağ yaprağı	3	4.00
Diğer	1	1.33

*Birkaç şık işaretlendiği için %100 'ü aşmaktadır.

Tarımsal üretimde sürdürülebilir tarım için münavebe yapmak en etkin yollardan biridir. Üreticilerin tamamına yakını (%92.00) münavebe yapmaktadır. Üreticilerin ortalama münavebe yapma süresi 3 yıl olarak bulunmuştur. Üreticilerin münavebeyi en fazla tahıllar ve mısırla yaptığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 4. Üreticilerin münavebe yapma durumu ve yaptıkları ürünler

		Frekans	**%**
Üreticilerin münavebe yapma durumu	Yapan	69	92.00
	Yapmayan	6	8.00
Üreticilerin münavebe yaptıkları ürünler	Tahıllar	62	82.67
	Baklagiller	14	18.67
	Patates	14	18.67
	Soğan	3	4.00
	Mısır	37	49.33
	Yonca	20	26.67
	Nadas	31	41.33
	Diğer	5	6.67

Üreticilerin Şekerpancarı Üretimi

Üreticilerin şeker pancarı ortalama ekim alanı 27.64 da, ortalama üretimi 182.45 ton, ortalama birim fiyat 239.86 TL ve ortalama verimi 7.81 ton/da olarak hesaplanmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin şeker pancarı tohum ve gübre temin yeri Çizelge 5'de verilmiştir. Çizelgeye göre üreticilerin en fazla gübre (%100.00) ve tohumu (%88.00) pankobirlikten tedarik etmektedir. Tarımsal ilaçları ise özel gübre ve ilaç bayinden (%70.67) temin ettikleri görülmüştür.

Çizelge 5.Üreticilerin şeker pancarı gübre ve tohum temin etme miktarları ve yerleri

Girdiler		**Gübre**	**İlaç**	**Tohum**
Tarımsal Kredi Kooperatifi	Frekans	16	2	0
	Yüzde	21.33	2.67	0.00
	Ortalama Miktar	1118.75	16.5	0
	Ortalama Birim Fiyat	2.52	69	0
Pankobirlik	Frekans	75	20	66
	Yüzde	100.00	26.67	88.00
	Ortalama Miktar	1390.66	23.6	10.12
	Ortalama Birim Fiyat	2.4	72.85	120
Özel Gübre ve İlaç Bayii	Frekans	54	53	9
	Yüzde	72.00	70.67	12.00
	Ortalama Miktar	1228.7	19.67	4.83
	Ortalama Birim Fiyat	2.69	72.91	236.66

Üreticilerin üretimdeki en büyük sıkıntılardan biriside üretimdeki maliyetlerdir. Bu bağlamda Çizelge 6'da üreticilerin girdi ve üretim masraflarında ki sıkıntıları 3'lü likert ölçeği il ölçülmeye çalışılmıştır. Üreticiler için en önemli girdi masrafı olarak mazot (3 puan) ve gübre (2.97 puan) olduğu gözlemlenmiştir. Üreticiler için üretim ve hasat masraflarının önem

derecesine bakıldığında sulama (2.87 puan) ve çapalama (2.87 puan) masrafının daha önemli olduğu gözlenmiştir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Üreticiler için girdi masraflarının önem derecesi

	Ortalama
Girdi Masrafları	
Mazot	3
Gübre	2.97
Su	2.85
İlaç	2.84
İşçi masrafı	2.83
Tohum	2.71
Alet ekipman bakımı	2.44
Üretim ve Hasat Masrafları	
Sulama masrafı	2.87
Çapalama masrafı	2.87
İlaçlama masrafı	2.79
Hasat masrafı	2.71

*3'lü likert ölçeğine göre(önemli değil:1, ne önemli ne önemsiz:2, önemli:3)

Üreticilerin üretimi etkileyen en önemli faktörün şeker oranı (%64.00) iken birim alana verim azlığı (%56.00) ve tohum veriminin düşüklüğü (%44.00) önemli derecede üreticilerin üretim sıkıntısı halinde olduğu Çizelge 7'den anlaşılmaktadır.

Çizelge 7. Üreticilerin üretimini etkileyen faktör durumu

	Frekans	**%**
Şeker oranı	48	64.00
Birim alana az verim	42	56.00
Tohum veriminin düşüklüğü	33	44.00
Arazi varlığı	24	32.00
Çiftçi tecrübesi	14	18.67
Destek	9	12.00
Kooperatifler ve birlikler	9	12.00

%100 aşmaktadır (birden fazla işaretleme olduğu için)

Çizelge 8'de üreticilerin şeker pancarı hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Çizelgeye göre üreticilerin yarısına yakının (%42.67) kota uygulamasından memnun olmadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 8. Üreticilerin şeker pancarı hakkındaki görüşleri

	Frekans	**%**
Kota uygulaması iyi değil	32	42.67
Şeker ithalatı olmalı	24	32.00
Bilgisi yok	18	24.00
Kota tatlandırıcı piyasasına kolaylık sağlıyor	16	21.33
Diğer	8	10.67

Çizelge 9'da üreticilerin şeker pancarı piyasasının tekel piyasa olmasından memnuniyet durumu incelenmiş ve üreticilerin yarısından fazlası (%56.00) alıcının tekel olmasından memnun olduğu gözlenmiştir. Memnun olmayan üreticilerin nedenleri incelendiğinde en önemli neden olarak serbest piyasa olmaması (%69.70) gelmektedir.

Çizelge 9. Üreticilerce alıcının tekel olması hakkındaki düşünceleri

	Frekans	**%**
Memnunum	42	56.00
Memnun değilim	33	44.00
Üreticilerin memnun olmama sebepleri		
Serbest piyasa olmaması	23	69.70
Fiyatların sabit olması	8	24.24
Diğer	2	6.06

Üreticilerin tamamına yakını (%89.33) ürürünün toplanma alanına olan uzaklığını önemli bulmuştur (Çizelge 10). Üreticilerin tamamı ürünlerini kayseri şeker fabrikasına pazarlamaktadır.

Çizelge 10. Üreticiler için ürünün toplanma alanına uzaklığının önemi

	Frekans	**%**
Evet	67	89.33
Hayır	3	4.00
Bazen	5	6.67

Şeker pancarı sözleşmesinin sonucunda üretim miktarını ve pazar alanını bilinmesini üreticilerin %92.00'si faydalı bulmaktadırlar (Çizelge 11). Üreticilerin tohum ve ekimde ki avans miktarı ortalama 2 473.4 TL olarak bulunmuştur.

Çizelge 11. Şeker pancarı sözleşmesinin sonucunda üretim miktarını ve pazar alanını bilinmesinin fayda durumu

	Frekans	**%**
Evet	69	92.00
Hayır	6	8.00

Çizelge 12'de üreticilerin şeker fabrikası özelleştikten sonraki görüşleri incelenmeye çalışılmıştır. Çizelgede üreticilerin memnun olunan ve memnun olunmayan konuları alt başlıklar olarak incelenmiştir. Üreticilerin memnun olduğu en önemli konu kota kolaylığı iken memnun olunmayan en önemli sorun olarak desteğin azalması olmuştur.

Çizelge 12. Şeker fabrikası özelleştikten sonra ki değişmeler

Memnun olunan değişmeler	Frekans	%	Memnun olunmayan değişkenler	Frekans	%
Kota kolaylığı	54	72.00	Destek azaldı	3	4.00
Avans ödeme kolaylığı	52	69.33	Avans verilmiyor	0	0.00
Sözleşme daha üretici yanlı oldu	9	12.00	Avans azaldı	1	1.33
Gübre desteği daha iyi	43	57.33	Protokol arttı	2	2.67
Tohum daha kaliteli	0	0.00	Kota azaldı	2	2.67
Verim arttı	0	0.00	Ürün alınımı zorlaştı	1	1.33
Pazar kolaylığı	7	9.33	Verim düştü	0	0.00
Diğer	1	1.33			

Üreticilerin şeker pancarı üretim ve pazarlamada yaşadığı sorunlar Çizelge 12'de gösterilmiştir. Üreticilerin en önemli şekerpancarındaki üretim ve pazarlama sorunu olarak

girdi maliyetlerinin yüksekliği (%89.33), sulama zorluğu (%60.00) ve ürünün birim fiyatının düşüklüğü (%46.67) tespit edilmiştir.

Çizelge 13. Üreticilerin şeker pancarı üretim ve pazarlamada yaşadığı sorunlar

	Frekans	%
Girdi maliyeti yüksek	67	89.33
Sulama zorluğu	45	60.00
Ürünün birim fiyatı düşük	35	46.67
Verim az	34	45.33
Destek az	30	40.00
Söküm zorluğu	29	38.67
Kooperatifçilik yetersiz	24	32.00
Kota sorunu	23	30.67
Yabani hayvan mücadelesi	22	29.33
Yasalar iyi değil	19	25.33
Hastalıklar çok fazla	15	20.00
Bilgilendirme toplantısı olmaması	14	18.67
Kalifiye işçi sıkıntısı	7	9.33
Paranın üreticiye geç ulaşması	6	8.00
Avansların yetersiz olması	5	6.67
Özel sektöre Geçmesi	5	6.67

SONUÇ

Araştırma bölgesinin üreticisi ve ülke ekonomisi için önemli olan endüstri bitkisi içerisinde yer alan şekerpancarının üretiminde, üreticinin görüş ve düşüncelerini ortaya koyulması açısından önem arz etmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen üreticiler aktif çalışabilir yaş grubunda olup, hem tarımsal deneyimi hem de şekerpancarı üretiminde ki deneyimi azımsanmayacak kadar uzun yıl olup, eğitim seviyeleri Türkiye geneline göre yüksek sayılabilir. Araştırma sonuçlarına göre üreticilerin gördüğü en büyük sorun girdi fiyatının yüksekliği ve şeker oranından kaynaklı ürün birim fiyatının düşüklüğüdür.

Tarımsal üretimde olduğu gibi şekerpancarı üretiminde de en önemli girdiler mazot, gübre ve sudur. Ayrıca söz konusu girdilerin gerek birim fiyatının gerek desteğin az olması üretimi olumsuz yönd etkilemektedir. Şeker fabrikası özelleşmeden önce dekara 25 kg olan gübre desteği, özelleşme sonrasında dekara 50 kg değerine çıkması, üreticinin girdi maliyetlerindeki sorunu az da olsa rahatlatmıştır. Üretimin daha iyi yapılabilmesi için üreticilerin girdi maliyetinin hafifletilmesi bir çözüm önerisi olabilir.

Şeker pancarında alıcının tekelde olması durumundan üreticilerin çoğunluğu memnundur, memnun olmayan üreticiler ise serbest piyasa koşullarının sağlanmasını istemektedir.

Şeker pancarı özelleşmesinden üreticiler memnundur. Özelleşme Tokat şeker pancarı üreticilerine fayda sağladığı araştırma sonucunda söylenebilir.

Şeker pancarı fabrikası özelleştikten sonra üreticiler kota sorununun ortadan kalktığı görüşündedir.

Araştırma sonuçlarına göre pazar sorunu olmayan şekerpancarının üretim girdilerine desteğin artırılması önemli sorunların çözülmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Anonim, (2018). FAOSTAT bitkisel üretim istatistikleri, http://faostat.fao.org. (erişim tarihi: 20.11.2019).

Anonim, (2019a). TÜİK bitkisel üretim istatistikleri, http://www. tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul (erişim tarihi: 20.11.2019).

Anonim, (2019b). Şekerpancarı üretim istatistikleri raporları, http://www.pankobirlik.com.tr (erişim tarihi: 20.11.2019).

Cankurt, M, Miran, B, Gülsoylu, E. (2009). Çiftçilerin Traktör Tercihlerinin Konjoint Analizi İle Belirlenmesi. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi,5(1) s:29-34.

Engindeniz, S. (2010). İzmir'de Domates Üreticilerinin Sulama ve Kuraklıkla İlgili Tutum ve Davranışlarının Analizi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47(3), s: 321-330.

Erdal, G, Esengül, K, Erdal, H, Gündüz, O. (2007). Energy use and economical analysis of sugar beet production in Tokat province of Turkey. Energy 32 s:35–41.

Güneş, E, Gün, S, Gülçubuk, B, Olhan, E. (2004). Türkiye'de Şeker Politikalarının Şekerpancarı Üretimine Etkileri: Ankara İli Polatlı İlçesi araştırması. Türkiye VI Tarım Ekonomisi Kongresi 16-18 Eylül-Tokat, s: 61-66.

Koç, H, Bulut, İ. (2016). Türkiye şekerpancarı üretiminde Yozgat ilinin yeri ve önemi. Türk Coğrafya Dergisi , (67) , 33-40.

Koç, H, Ergün, A, Kartal, F. (2018). Sivas İli'nde Şeker Pancarı Üreticilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. lnternational Journal of Geography and Geography Education (IGGE), (38), 247-265.

Newbold, P. (1995). Statistics for Business and Economics, Prentice-Hall, New Jersey.

Şahin, A, Miran, B. (2007). Çiftçi Algılarına Göre Bitkisel Ürünlerin Risk Haritası Bayındır İlçesi Örneği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 44(3), s: 59-74.

Şahin, K, Tunçtürk, M, Tunçtürk, R. (2012). Van Gölü Havzasında Şekerpancarı Üretimi Üzerine Bir Araştırma. Journal of the Institute of Science and Technology, 2 (1), 55-60.

Topcu, Y, Uzundumlu, A, Karadaş, K. (2012). Erzurum İlinde Şekerpancarı Üretim Maliyeti. Journal of the Institute of Science and Technology, 2 Ek:A (2 Sp:A), 41-50.

Tümer, E.İ., Birinci, A. (2013). TRA I Bölgesindeki Çiftçilerin Riske Karşı Tutumları Açısından Sosyo-Ekonomik Özellikleri. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 7(1): 55-66.

Yüzbaşıoğlu, R. (2019). Tokat İli Merkez İlçe Kırsalında Üreticilerin Toprak Analizi Yaptırma Eğilimleri. Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi, 8 (1), 163-169.

TÜKETİCİLERİN ŞARAP TÜKETİMİ (DENİZLİ İLİ MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ)

Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat, Türkiye

Halil KIZILASLAN

Prof. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat, Türkiye

Özet

Türkiye'de üretimi fazla yapan Denizli ilindeki tüketicilerin şarap tüketme durumu ve tercihi nasıl olduğunu ortaya koymak araştırmanın temel amacıdır. Aynı zamanda Denizli ili merkez ilçede ki tüketicilerin şarap tercih nedenleri incelenmek istenmiştir. Bu amaç için 380 tüketici ile yüz yüze görüşülmüştür. Araştırma bulgularına genel olarak bakıldığında; Tüketiciler şarabı ilk olarak çevre faktörleri dikkate alınarak tüketmektedir. Bu tüketim eğlence amaçlıdır, en çok tercih edilen şarap türü kırmızı şaraptır. Tüketiciler şarabın etiketinde en çok markaya dikkat etmektedirler ve kaliteyi belirleyen en önemli unsurun tadı olduğunu belirtmişlerdir. Bandrol uygulamasının getirilmesiyle birlikte yapılan düzenlemelerle diğer alkollü içkilere göre en yüksek ÖTV artışının şaraba getirilmiştir. Bunun sonucunda fiyatların artması sebebiyle tüketiciler olumsuz etkilenmiştir. Araştırma bulguları ileriye dönük ilgili kurum kuruluşların pazarlama stratejileri belirlenirken ışık tutması planlanmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Denizli, Şarap, Tüketim, Tercih, Tüketici

CONSUMERS' WINE CONSUMPTION

(DENİZLİ PROVINCE CENTRAL DISTRICT CASE)

Abstract

Denizli in Turkey who consume more wine production in the province of state and preference of consumers reveals that the main objective of the research is how. At the same time, the reasons why consumers prefer wine in the central district of Denizli were investigated. For this purpose, 380 consumers were interviewed face to face. When the research findings are examined in general; Consumers first consume wine by considering environmental factors. This consumption is for entertainment purposes, the most preferred type of wine is red wine. Consumers pay the most attention to the brand on the label of the wine and the taste is the most important factor determining quality. With the introduction of the application of banderole, the highest SCT increase compared to other alcoholic beverages was brought to wine.As a result of this, consumers were adversely affected due to the increase in prices. The research findings are planned to shed light on the marketing strategies of the related institutions.
Keywords: Denizli, Wine, Consumption, Preference, Consumer

GİRİŞ

Türk Gıda Kodeksi Şarap Tebliği'ne göre şarap; parçalanmış veya parçalanmamış yaş üzümün veya üzüm şırasının, kısmen veya tamamen alkol fermantasyonu ile elde edilen, coğrafi işaret ya da köken ismi tescili yapılmış ya da yapılmamış ürünü ifade etmektedir (Şarap Tebliği, 2009). Aynı tebliğe göre Türkiye'de piyasaya arz edilen şaraplar hacmen en az % 9 (dahil) en fazla % 15 (dahil) alkol içermelidir (Buzrul, 2016).

Dünyada 2014 yılı verilerine göre 72 ülkede toplam 2910584 ton şarap üretilmektedir. Şarap üretimini en fazla yapan ilk on ülke sırasıyla şöyledir; İtalya (4796600 ton), İspanya (4607850 ton), Fransa (4293466 ton), ABD (3300000 ton), Çin (1700000 ton), Arjantin (1498380 ton), Şili (1214000 ton), Avustralya (1186343 ton), Kuzey Afrika (1146006 ton) ve Almanya (920200 ton). Türkiye ise 44707 ton ile 33 sırada yer almaktadır (Anonim, 2018).

Türkiye 2018 yılı verilerine göre 65 966.862 ton şarap üretimi yaparken, 63 650 109 ton yurt içi kullanımı, 4 156.762 ton ihraç ederken 2 677.681 ton ithalat etmektedir. Kişi başına şarap tüketimi yıllık 0.7 kg'dır. Türkiye'de 42 ilde şaraplık üzüm üretimi yapılmaktadır. Şaraplık üzüm üretimini en fazla yapan ilk on il sırasıyla şöyledir: Denizli (73 160 ton), Nevşehir (53 419 ton), Tokat (46 519 ton), Elazığ(41 891 ton), Mardin (33 950 ton), Çanakkale (32 449 ton), Tekirdağ (30 800 ton), İzmir (29 741 ton), Kilis (20 300 ton), Diyarbakır (19 969 ton) (Anonim, 2019). Yani araştırma kapsamına giren Denizli ilinde şaraplık üzüm üretiminde Türkiye'de birinci sırada olduğu TUİK verilerinden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda üretiminin fazla olan Denizli ilindeki tüketicilerin tüketim durumu ve tercihini ortaya koymak üretimini yapan kurum kuruluşlar için yararlı olunması planlanmaktadır. Ayrı zamanda literatür incelendiğinde şarap sektörü üzerine pek çok çalışmaya (Akyol ve ark., 2004; Gümüş ve Gümüş, 2009; İçli, 2010; Buzrul, 2013; Şenuyar ve Demirbaş, 2014; Utku, 2015; Sarıtaş ve Utku, 2017; Arslan ve Öngider, 2018; Duran ve ark., 2019) rastlanmıştır ancak tüketicilerin tüketimi ve tercihleri üzerine çalışmaya pek rastlanılmamıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Bu araştırmanın materyalini, Denizli kentsel alanda bulunan tüketicilerden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması Aşamasında İzlenen Yöntem

Toplam popülasyonu en iyi düzeyde temsil edilecek örneklem sayısının belirlenmesinde oransal yaklaşımdan yararlanılmıştır (Newbold, 1995; Bektaş ve ark., 2010; Ağır ve ark., 2018).

$$n = \frac{N_p(1-p)}{(N-1)d^2 + p(1-p)}$$

n= örnek büyüklüğü, N= populasyon büyüklüğü, p= tahmin oranı (0.5 maksimum örnek büyüklüğü için), d^2= olayın görülme sıklığına göre yapılma sıklığı (maksimum örnek hacmine ulaşmak için %95 güven aralığında çizelge değeri 1.96 ve %5 hata payı ile). Ana kitleyi oluşturan bireylerin özellikleri başlangıçta bilinmediği için, örnek hacmini maksimum kılacak şekilde p=0.5 olarak alınmış ve örnek hacmi 380 tüketici olarak bulunmuştur. Görüşülecek tüketicilerin sayısının belirlenmesinde, yerleşim birimlerinin toplam popülasyon içindeki payları esas alınmış (Kızıloğlu ve Kızılaslan, 2013) ve örneğe alınan tüketiciler tesadüfi olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Tüketicilerin sosyo-demografik yapıları

Çizelge 1'de araştırma kapsamında görüşülen tüketicilerin bazı sosyo-demografik özellikleri verilmiştir. Tüketicilerin yaş ortalaması 36.01 olarak hesaplanmıştır. Görüşme yapılan tüketicilerin %72.11'i erkek iken %27.89'u kadındır. Görüşme yapılan tüketicilerin %70.00'i evli, %30.00'u bekar ve hanelerinde ortalama 4 birey yaşamaktadır. Tüketicilerin eğitim durumları incelendiğinde en fazla (%40.53) üniversite mezunu olduğu Çizelge 1'den anlaşılmaktadır. Tüketicilerin %76.32'si aktif olarak çalışırken %23.68'i çalışmadığı tespit dilmiştir. Tüketicilerin aylık ortalama geliri 2 756.71 TL'dir.

Çizelge 1. Tüketicilerin bazı sosyo-demografik özellikleri

Gruplar ve Açıklaması		Frekans	%	Ortalama
Yaş				36.01
Gelir (ay/TL)				2 756.71
Cinsiyet	Erkek	274	72.11	
	Kadın	106	27.89	
Medeni Durum	Bekar	114	30.00	
	Evli	266	70.00	
Eğitim Durumu	İlkokul	20	5.26	
	Ortaokul	53	13.95	
	Lise	148	38.95	
	Üniversite	154	40.53	
	Lisans Üstü	5	1.32	
Çalışma Durumu	Çalışmıyor (Emekli, İşsiz, İş arıyan, öğrenci)	90	23.68	
	Çalışıyor	290	76.32	
Hanedeki fert sayısı				3.50

Tüketicilerin Şarap Tüketimi

Araştırma kapsamında görüşülen tüketicilerin %78.42'si şarap tüketmektedir, %21.58'i şarap tüketmemektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Tüketicilerin şarap tüketim durumu

	Frekans	%
Tüketen	298	78.42
Tüketmeyen	82	21.58

Tüketicilerin %36.58'i eğlence amaçlı, %24.50'si mutluluktan, %15.44'ü üzüntüden, %13.09'u yalnızlıktan, %10.40'ı stresten şarap tüketmektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Tüketicilerin şarap tüketme sebepleri

	Frekans	%
Eğlence	109	36.58
Mutluluk	73	24.50
Üzüntü	46	15.44
Yalnızlık	39	13.09
Stres	31	10.40

Çizelge 4'de tüketicilerin tüketmeyi tercih ettikleri şarap çeşitleri verilmiştir. Çizelgeye göre tüketicilerin %70.13'ü kırmızı ve %15.44'ü beyaz şarap çeşidi tüketmektedir.

Çizelge 4. Tüketicilerin tüketmeyi tercih ettiği şarap çeşitleri

	Frekans	%
Kırmızı	209	70.13
Beyaz	46	15.44
Şampanya	21	7.05
Pembe	8	2.68
Ev Yapımı	5	1.68
Köpüklü	4	1.34
Yarı Tatlı	4	1.34
Roze	1	0.34

Çizelge 5'de tüketicilerin şarap tüketim sıklığı verilmiş ve çizelgeden de anlaşılacağı üzere tüketicilerin en fazla (%41.28) ayda bir tüketim sıklığı ile tükettikleri belirlenmiştir.

Çizelge 5. Tüketicilerin şarap tüketim sıklığı

	Frekans	%
Günde Bir	12	4.03
Haftada Bir	63	21.14
Haftada Bir İki	87	29.19
Ayda Bir	123	41.28
Yılda	13	4.36

Tüketicilerin %37.58'i şarabı kırmızı etle, %12.42'si şarabı beyaz etle, %49.33'ü şarabı çerez ile tükettiği Çizelge 6'dan anlaşılmaktadır.

Çizelge 6. Tüketicilerin şarapla birlikte tükettiği gıdalar

	Frekans	%
Kırmızı Et	112	37.58
Beyaz Et	37	12.42
Çerez	147	49.33
Diğer	2	0.67

Çizelge 7'ye göre tüketicilerin %55.36'sı şarap tüketiminden dolayı baş ağrısı, %42.61 mide bulantısı ve %2.01'i ise titreme rahatsızlığı hissetmiştir. Tüketicilerin %80.87'si sorunları olduktan sonra içmeye devam etmişlerken, %19.13'ü içmeye devam etmemiştir.

Çizelge 7. Tüketicilere göre şarap tüketiminin sebep olduğu rahatsızlıklar ve yaşanan rahatsızlıklar sonucunda şarap içme durumu

	Frekans	**%**
Yaşanan Rahatsızlıklar		
Baş Ağrısı	165	55.36
Mide Bulantısı	127	42.61
Titreme	6	2.01
sorunları olduğunu anladıktan sonra içmeye devam etme durumu		
Devam eden	241	80.87
Devam etmeyen	57	19.13

Tüketicilerin %50.67'si kaliteyi belirleyen en önemli unsurun şarabın tadı olduğunu belirtirken, %23.49'u yıllanmış olması, %9.40'ı markasının, %8.72'si kokusunun ve %7.72'si rengi olduğunu belirtmiştir (Çizelge 8).

Çizelge 8. Tüketicilere göre şarapta kaliteyi belirleyen unsur

	Frekans	**%**
Tadı	151	50.67
Yıllanmış Olması	70	23.49
Markası	28	9.40
Kokusu	26	8.72
Rengi	23	7.72

Tüketicilerin %86.58'i şarap etiketlerine dikkat ederken %13.42'si şarap etiketlerine dikkat etmemektedir. Tüketicilerin %56.59'u şarap etiketinde markaya, %16.28'i üretici firmaya, %18.60'ı üretim tarihine v %8.53'ü üzüm çeşidine dikkat etmektedir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Tüketicilerin şarap etiketlerine dikkat etme durumu

	Frekans	**%**
Şarap etiketine dikkat etme durumu		
Dikkat eden	258	86.58
Dikkat etmeyen	40	13.42
Şarap Etiketinde en çok dikkat edilen unsur		
Marka	146	56.59
Üretici Firma	42	16.28
Üzüm Çeşidi	22	8.53
Tarihi	48	18.60

Tüketicilerin %78.52'si markaya dikkat ederken, %21.48'i markaya dikkat etmemektedir. Tüketicilerin %68.38'i marka seçiminde tada, %18.38'i alkol oranına ve %12.39'u kokusu unsurlarına dikkat ettiği Çizelge 10'dan anlaşılmaktadır.

Çizelge 10. Tüketicilerin markaya dikkat etme durumu

	Frekans	%
Markaya dikkat etme durumu		
Dikkat eden	234	78.52
Dikkat etmeyen	64	21.48
Marka seçiminde dikkat edilen unsur		
Tadı	160	68.38
Kokusu	29	12.39
Alkol Oranı	43	18.38
Diğer	2	0.85

Tüketicilerin en çok şarap almayı tercih ettikleri yer sırasıyla şöyledir; %30.87'si büfe, %29.19'u market ve %26.51'i süpermarkettir (Çizelge 11).

Çizelge 11. Tüketicilerin şarabı temin ettikleri yer

	Frekans	**%**
Hipermarket	23	7.72
Süpermarket	79	26.51
Market	87	29.19
Büfe	92	30.87
Şaraphane	8	2.68
Tanıdık	9	3.02

Tüketicilerin %54.36'sı bandrol uygulamasından sonra ki fiyat artışını tüketimini olumsuz etkilediğini belirtirken, %45.64'ünün ise tüketimini etkilemediğini belirtmiştirler (Çizelge 12).

Çizelge 12. Tüketicilerin bandrol uygulamasından sonra şarabın fiyatının artmasının şarap tüketimini etkileme durumu

	Frekans	**%**
Etkilenen	162	54.36
Etkilenmeyen	136	45.64

SONUÇ

Şaraplık üzüm üretiminde önemli yeri olan Denizli ilindeki tüketicilerin şarap tüketimi ve tercihleri bu araştırma ile incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlarına göre; tüketiciler şarabı ilk olarak çevre faktörleri dikkate alınarak tüketmektedir. Bu tüketim eğlence amaçlıdır, en çok tercih edilen şarap türü kırmızı şaraptır. Tüketiciler şarabın etiketinde en çok markaya dikkat etmektedirler ve kaliteyi belirleyen en önemli unsurun tadı olduğunu belirmişlerdir. Bandrol uygulamasının getirilmesiyle birlikte yapılan düzenlemelerle diğer alkollü içkilere göre en yüksek ÖTV artışının şaraba getirilmesiyle, şarap üzerindeki ÖTV yaklaşık %120 oranında artmıştır. Tüketicilerin yarısından fazlası fiyatların artmasına karşın şarap tüketimine devam etmiştir. Tüketicilerin %78.42'si şarap tüketiminden dolayı çeşitli rahatsızlıklar yaşamış ancak sadece %19'u şarap tüketiminden vazgeçmiştir. Yani gerek fiyat artışı gerek sağlık nedenleri olsun şarap tüketicileri tüketmeyi tercih etmektedir. Bu da sektördeki kurum/kuruluşlar için önemli bir sonuçtur.

KAYNAK

Akyol, A, Azabağaoğlu, M, Özay, A. (2004). Şarap Sektörünün Pazarlama Karması Elemanları Açısından İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 15-29.

Anonim, (2018). FAOSTAT bitkisel üretim istatistikleri, http://faostat.fao.org. (erişim tarihi: 12.12.2019).

Anonim, (2019). TÜİK bitkisel üretim istatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr (erişim tarihi: 13.12.2019).

Ağır, M, Boran, C, Özden, F, Artukoğlu, M. (2018). Zeytinyağında Tüketici Tercihleri Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Dikili İlçesi Örneği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 55 (4), 81-90.

Arslan Ayazlar, R, Öngider, M. (2018). Manisa'nın Şarap Turizmi İle Markalaşmasında Üzüm Üreticilerinin Tutumu. Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research, 2 (2), 104-118.

Bektaş, Z, Miran, B, Uysal, Ö, Günden, C. (2010). Dondurulmuş Gıda Ürünlerine Yönelik Tüketici Tercihleri: İzmir İli Örneği. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47 (3), 211-221.

Buzrul, S. (2016). Alcohol Consumption in Turkey. Food and Health, 2 (3), 112-122.

Duran, E, Eryücel, Ö, Özcan, Z. (2019). Şarap Üretimi ve Tüketiminin Türkiye Turizmindeki Yeri: Kadim Anadolu Bağ Rotası Başlangıç Noktası Olarak Çanakkale Örneği. Turizm ve Araştırma Dergisi, 8 (1), 70-83.

Gümüş, S, Gümüş, A. (2009). Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye Şarap Sektörünün Sorunları. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 46 (1), 43-51.

İçli, G. (2012). Pazarlama İletişimi Araçlarının Türk Şarap Sektörü Açısından İncelenmesi-Analysıng Marketıng Communıcatıon Means Accordıng To The Turkısh Wıne Sector. Öneri Dergisi, 9 (33), 127-133.

Kızıloğlu, R, Kızılaslan, H. (2013). A tobit analysis of factors affecting mineral water demand: the case of Beypazarı District. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 30(2), 80-85.

Newbold, P. (1995). Statistics For Business and Economics, Prentice Hall International Editions.

Sarıtaş, H, Utku, M. (2017). Denizli İli Şarap İmalat Sektörü Analizi Ve Maliyet Muhasebesi Uygulama Politikalarına İlişkin Bir Değerlendirme. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (26), 261-277.

Şenuyar, C, Demirbaş, N, Saygın, Ö. (2014). Türk Şarap Sektörünün Mevcut Durumu ve Sektörün Gelişimini Sınırlayan Faktörlerin Değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 28 (2), 1-12.

Utku, M. (2015). Şarap Üretim İşletmelerinde Maliyet Sistemi ve Bir Uygulama. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Genel İşletme Programı (Doktora Tezi)

ÖRNEK OLAYLARLA OKUL YÖNETİCİLİĞİMİZİN DURUMU

Doç. Dr. Mehmet OKUTAN

Trabzon Üniversitesi

ÖZET

Örnek olay yöntemi kültürümüzde "kıssadan hisse almak" tabiri ile bilinen, "hikâye, rivayet, olay, anlatış, anlatış tarzı" anlamına gelen bir yöntemdir. Örnek olay yöntemi, hem araştırma modellerinden biri, hem de öğretim yöntemlerinden biri olarak kullanılmaktadır. Örnek olay yöntemi, bir öğretim yöntemi olarak ilk defa 1920'li yıllarda Harvard Üniversitesi İşletme Okulu'nda uygulamaya konularak günümüze kadar çok sıkça kullanılagelmiştir. Örnek olay çalışması, öğretimde günümüzde sıklıkla kullanılan bir yöntem olarak bilinmektedir. Öğretimde kullanılan örnek olay yöntemi, gerçek hayatta karşılaşılan problemlerin, sınıf ortamında tartışılarak, konuya ilişkin çözüm önerilerinin geliştirildiği bir yöntem olarak bilinmektedir. Öğrencilerin sorunlu bir olaya aktif olarak katılmalarını gerektiren bu yöntem, özellikle sosyal bilimlerde, bu arada din eğitiminde de pek çok konunun, örnek olay biçiminde sınıfa getirilip, incelenme fırsatı yakalanması mümkündür. Eğitim araştırmalarında örnek olay yöntemi, eğitim-öğretim uygulamalarında ortaya çıkan sorunların, olayların, nedenlerini ve nasıllarını kolayca gösterebilecek niteliktedir. Bu yöntem, eğitim sisteminde ortaya çıkan sorunların gerçek ve nesnel bir şekilde açığa çıkmasına fırsat verir. Eğitimde ortaya çıkan sorunların derinlemesine anlaşılmasına uygun bir yöntem olan örnek olay yöntemi, öğretmenlerin öğretim liderliği konusunda önemli ipuçları vermeye de uygundur. Öğretmenlerin kalitesi ile ilgili gerçekçi bilgilere, örnek olay yöntemi ile ulaşma ihtimali yüksektir.

Bu çalışmanın amacı, okul müdürlerinin uygulamalarından yola çıkarak, okul yöneticiliğimizin durumunu anlamaya çalışmaktır. Bu amaca örnek olaylar marifetiyle ulaşılmaya çalışıldı. Araştırma, okul müdürleriyle ilgili 5 örnek olay üzerinden gerçekleştirildi. Bu örnek olaylar, eğitim yönetimin bilimsel bulguları ile yorumlanmaya çalışıldı.

Bu örnek olayların ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan biri, okul müdürlerinin geleneksel okul müdürü davranışların terk etmeye başladıkları ve çağdaş yönetim yaklaşımlarına uygun davranışlar sergiledikleri hususudur. Ne var ki geleneksel okul müdürü davranışlarını örnekleyen müdür profillerinin daha çok olduğu bilinmektedir.

Bu oturumda, okul müdürlerinin davranışları, kritik örnek olaylar üzerinden tartışılıp anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örnek olay, Okul Müdürlüğü, Kıssadan hisse

Giriş

Eğitim yönetiminin sınırlı bir alana uygulanmasından oluşan yönetim alanı, okul yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Aslında eğitim hizmetinin üretildiği ilk yer okuldur. Eğitim yönetiminin asıl işlevi, okulun "etkili okul" haline gelmesini sağlamaktır. Eğitim yönetiminin amaçlarının gerçekleşmesi, okulun etkin yönetilmesine bağlıdır. Günümüzde okullar, yöneticilerinin başarıları adar başarılı sayılmaktadır. Eğitimin odağında yer alan okulun başarılı olabilmesi için eğitim yöneticiliğinin etkili olması zorunludur. Bu nedenden dolayı eğitim sisteminde, eğitim yöneticiliğinin önemli olduğunu kabul etmeyen yoktur. O kadar ki, eğitim yönetim bilimcileri, "Okulun, yöneticisi kadar kaliteli okul olduğunda" hemfikirdirler. Günümüzün okul müdürü "lider yönetici" olup, görev, yetki ve sorumluluklarını paydaşları ile paylaşan ve okulu yönetişim tekniği ile yönetmeye çalışır. Yeni bir yüzyıla girdiğimiz çağımızda, her zamankinden daha çok eğitimde kalitenin üzerinde durmanın gereği vurgulanmaktadır. Çünkü çağımız "bilgi çağı" diye adlandırılmaktadır. Yarın toplumu "bilgi çağı insanı" ndan meydana gelecektir. Eğitim sürecinin odağında her zaman olduğu gibi, günümüzde de yarın da "okul" denilen örgüt yer alacaktır. Okul denilen bu örgütün kaliteli ve çağa uygun eğitim yapabilmesi için bu örgütün iyi yönetilmesi şarttır. Bu iyi yönetilmenin anlamı, okulun "liderce" yönetilmesidir. Çünkü klasik eğitim sistemlerinin "öğreten okulları" ndan "öğrenen okullar" a geçmenin zorunluluğu açıkça görülmektedir. Öğrenen okullara geçmenin yolu, okulların lider yöneticilerce yönetilmesinden geçer. Eğitim yönetiminde ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, okul müdürlüğünü "okul lideri" ya da "lider yönetici" olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çağdaş okul liderleri, öğretmenlerle etkileşime girerek, okul iklimini geliştirdiği gibi, öğretmenin yeterlik duygularını da olumlu yönde etkileyerek(Balcı 1996), okulu etkili ve verimli bir biçimde işletmeyi öğrenmekle yükümlüdürler.

Türk Eğitim Sistemindeki yönetim uygulamalarının çağdaş yönetim kuramları ile uyuşmazlık içinde olduğu gözlenmektedir. Nitekim Okutan(2003)'ın yaptığı bir araştırma; okul müdürlerinin mevzuat bekçiliği yaptıklarına, öğretmenlere rehberlik yapmadıklarına, öğretmenlere danışmadıklarına, daha çok formalitelere bağlı yöneticilik yaptıklarına ilişkin sonuçları ortaya koymaktadır. Okul müdürlerinin klasik yönetim kuramlarında yer alan "emretme" ve "kontrol" ü daha çok ön plana çıkarmakta(Başar 1993) ve okul yöneticilerinin liderlik değil, yöneticilik davranışı sergiledikleri görülmektedir(Okutan 2012). Eğitim yönetimi uygulamaları üzerinde yapılan araştırmalar, eğitim yöneticilerinin yöneticilik uygulamalarının çağdaş yönetim anlayışını yansıtmadığını göstermektedir. Yapılan bir araştırma; okul müdürlerinin lider olma yönünde önemli eksikliklerinin olduğunu, okul müdürlerinin genellikle statükoyu sürdürme ve mevzuatı inisiyatif kullanmaksızın en ince ayrıntısına kadar uygulamakta olduğunu, insan ilişkileri, motivasyon, doğal örgüt, ilgilileri karara katma, adil ve tarafsız davranma gibi davranışları ortaya koymakta yetersiz oldukları ve eğitim yönetiminin yeni yaklaşımlarından habersiz göründüklerini ortaya koymaktadır(Okutan 2012). Eğitim örgütlerinin başarısında okul yöneticisinin sahip olduğu niteliklerin belirleyici rol oynadığı birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir(Tonbul ve Sağıroğlu, 2012). Okul yöneticilerinin davranışlarına ilişkin yapılan bu araştırma bulguları, daha çok anket tekniği ile veri toplanarak elde edilmiştir. Bu tür tekniklerle elde edilen araştırma sonuçlarının nicel sonuçlar verdiği, oysa sistemin kalitesinin anlaşılmasına dönük çalışmaların daha çok "nitel" araştırmalarla daha iyi sonuçlar vereceği hususu bilinen bir gerçektir. Bir anlamda okul yöneticileri ile öğretmenlerin idari ilişkilerinin nasıl olduğunu

anketlerle değil, öğretmen ve öğrencilerin gözlemlerine dayalı olarak değerlendirebilmek, sistemin işleyişinin ne kadar bilgi çağının ruhuna uygun olduğuna ilişkin daha iyi sonuçlar verebilir. Okul yöneticilerinin "kritik yönetimsel davranışları" nı, yönetim biliminin kuramsal temelleri ile ilişkilendirerek değerlendirmenin, okul yöneticiliğimizin "bilgi toplumu insanı yetiştirecek bir okul yöneticiliğinin neresinde olduğuna" ilişkin bazı ipuçları verebilir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, okul müdürlerinin yönetimsel davranışlarının niteliklerini anlayarak, Türk Eğitim Sisteminin okul yöneticiliği boyutunu anlamaktır. Bu çalışmada okul yönetimi uygulamaları, yaşanmış örnek olaylardan yola çıkılarak anlamaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada örnek olay yöntemi ile öğretmenlerden derlenen bazı kritik davranışları örnekleyen örnek olaylardan elde edilen bilgiler ışığında, okul müdürlerinin yönetimsel davranışları, yönetim bilimi kuramları ışığında değerlendirilmiştir. Örnek olay, gerçek kişilerce yaşanmış olayların rasyonel olan ve olmayan yönleriyle öğrenme ortamına yansıtılması(Güçlüol 1985) biçiminde açıklanmaktadır. Gerçek okul müdürü-öğretmen, okul müdürü-öğrenci ilişkisinin biçiminin örneklediği bu yöntemde çağdaş eğitim yönetimindeki kuram ile gerçeğin biraraya getirilmesi sözkonusudur. Örnek olay yöntemi, aynı zamanda okul ortamında ortaya çıkan yönetim davranışlarından kaynaklanan sorunların nedenlerini ve nasıllarını daha kolay gösterebilecek niteliktedir(Karasar 1991). Durum çalışması diye de bilinen bu yöntemin, durum çalışmasının "nasıl" ve "niçin" sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinliğine incelemesine olanak veren bir araştırma yöntemi olduğunu söylemek mümkündür(Yıldırım ve Şimşek 2006; 276). Vaka çalışması olarak da bilinen örnek olay yöntemi, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir. Bu araştırmada okul yöneticileri örnek olay incelemesine dâhil edilmiştir. Kültürümüzde "kıssadan hisse almak" tabiri ile bilinmektedir. Verilmek istenen mesajın uzun anlatımlarla değil, kısa hikâyelerle(yaşanmış olaylarla) verilmesi yöntemidir. Örnek olay yöntemi bir öğretim yöntemi olarak ilk kez 1920'li yıllarda Harvard Üniversitesi İşletme Okulu tarafından uygulamaya kondu(Gürol 2004). Örnek olay çalışması sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan ve tek bir kişi, gurup ya da olayın derinlemesine incelendiği bir araştırma yöntemi olarak bilinmektedir(Okutan 2012). Bu yöntem geçtiğimiz 20 yıl içinde giderek daha popülerlik kazanmış ve hipotezlerin test edilmesinde sıklıkla kullanılır olmuştur.

Okul yönetiminde örnek olay uygulamasında şu yöntem izlenmiştir: Eğitim yönetimi yüksek lisans dersinde öğretmen öğrenciler(Bu programda öğrenim gören öğrencilerin tamamı, en az 5 yıllık öğretmenlik deneyimine sahip öğretmen ve yöneticilerden oluşmaktadır). Programda yer alan "Eğitim yönetiminde örnek olaylar" dersi kapsamında öğrenciler, öğretmenlik yaptıkları okullarda yaşadıkları veya tanık oldukları okul yönetimi olaylarından bir olumlu, bir olumsuz örnek vermeleri istendi. Öğrenciler(öğretmenler), okul yönetiminde okul müdürü ile yaşadıkları örnek olayları hikâye ettikten sonra, eğitim yönetimi ve denetimi yüksek lisansında öğrendikleri kuramsal bilgiler ışığında bu olayları yorumlayıp açıklamaya çalıştılar. Uygulamada öğrenci, okul müdürünün yönetsel davranışını örnekleyen olayı hikâye ettikten sonra, gruba bazı örnek sorular sorarak, okul müdürünün bu olaydaki tarzını eleştirel biçimde tartışmaya açtı. Böylece derslerden edinilen kuramsal bilgilerin somut

bir olay üzerinde uygulama fırsatı ortaya çıkmış oldu. Bütün tartışmaların moderatörlüğü ders sorumlusu öğretim üyesi tarafından yapıldı.

Bulgular ve Yorum

Örnek Olay 1

Atandığım okulda göreve başlamak için kararnamem ile birlikte okul müdürünün yanına gittim. Müdür, beni karşıladıktan sonra oturtup göreve başlama yazımı yazacağını söyleyerek çay ikramında bulundu. Ardından oturduğum süre boyunca, durmadan okulda neler yapmam gerektiğini söyleyip, kesinlikle yanlış yapmamam gerektiğini, yoksa hem milli eğitimden hem veliden tepki alacağımızı vurguladı. Kendisini, "Hocam meslekte yeni olduğum için bana yardımcı olacak mısınız?" diye sorduğumda ; "Yöneticilik çok yoğun bir iş, eğer vaktim olursa olur, ama neticede biz de göreve yeni başlarken, kimse bize yardımcı olmadı, kendi kendimize öğrendik." diye karşılık verdi. Göreve başladıktan sonra okul hizmetlisi, sürekli bir bahane ile sınıfıma girip çıkmaya başladı. Neden sınıfa geldiğini sorduğumda, çeşitli bahaneler uydurup karşılık vermeye çalışıyordu. Bir gün okul müdürü beni yanına çağırdı; "Sayın Hocam, aldığım duyumlara göre sınıfa pek hâkim olamıyormuşsun. Ben kendisine; "Kimden duydunuz? Veliler mi söyledi?" Müdür; Hocam kim söylediyse söyledi, siz de kendinizi bu konuda geliştirin." diye karşılık verdi. Buna karşılık ben de; "Sayın Hocam, eksiğim varsa bizzat sizin sınıfa girip beni gözlemleyerek karar vermeniz gerekiyor; duyumlar çok sağlıklı olmaz." dedim. Ama biliyordum ki, okulun hizmetlisi, okul ili ilgili her şeyi yalan yanlış müdüre iletiyor ve müdür de buna göre karar veriyordu. Çünkü müdür okulda ve okul dışında sürekli hizmetli ile beraber oluyor; okulun bütün işlerini hizmetli ile yürütüyordu. Okul müdürü, biz öğretmenler ile sadece olağan toplantılarda beraber oluyordu. Toplantılarda da gündemi okul müdürü belirleyip kısa sürede toplantıyı sonlandırıyordu. İlk dönem sonunda yerine başka bir müdür atanmış kendisi bu okuldan ayrılmıştı. Okul müdürünün uğurlamaya hiçbir öğretmen katılmamıştı.

Bu örnek olayda etik dışı davranan bir okul müdürü davranışı görüyoruz. Öncelikle okula yeni atanan öğretmenin yardım talebini olumsuz cevap vermesi etik dışı bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Daha sonra öğretmeni sınıfta hizmetli ile izlettirme de aynı şekilde etik dışı bir davranıştır. Bu tür davranışlar okul müdürünün dolayısıyla okul müdürlüğü makamının saygınlığını düşürmüştür. Aynı zamanda öğretmenin de öğretmenliğe bakışını olumsuz yönde etkilemiştir. Eğitim yönetiminde öğretmen davranışlarını dışardan gözlemek, birini tutup gözlettirmek, sınıf kapılarına pencereler açmak gibi davranışlar klasik otoriter müdürlerin davranışlarını örneklemektedir. Bu tür okul müdürlerinin öğretmenleri otokontrol davranışlarını geliştiremeyeceği için sürekli dışardan gelecek tepkilerin korkusu ile eğitim-öğretim hizmeti vermeye çalışırlar. Buradaki müdür davranışı klasik okul müdürü davranışını resmetmektedir.

Örnek Olay 2

Meslek Lisesinde okul müdürü olarak görev yapmaktaydım. Okulumuza yeni atanan bir İngilizce öğretmeni, öğrencilerle ilgileniyor, onlarla fazla zaman geçiriyordu. Bir gün okulun bahçesinde öğretmeni, öğrencinin cebinden sigara paketini çıkarıp bir dal aldıktan sonra, paketi tekrar öğrencinin cebine koyduğunu gördüm. Bu olay üzerine öğretmeni bu şekilde öğrencilerle iletişim kurmasının yanlış olduğunu, araya mesafe koymasını ve onlara bir öğretmen arkadaşına davrandığı gibi davranmaması gerektiği konusunda uyardım. Ama beni çok fazla dinlemedi, öğrencilerle ilişkilerini aynı düzeyde devam ettirdi.

Bir yıl aradan sonra, okuldaki müdür yardımcısı ayrılınca, bir müdür yardımcısına ihtiyacımız oldu. İngilizce öğretmeni bana gelerek, müdür yardımcısı olmak istediğini, bu konuda kendisine yardımcı olmamı istedi. Ben de öğrencilerle olan ilişkisini ve sigara meselesini açtım ve bunun uygun olmayacağını anlattım. İngilizce öğretmenini müdür yardımcısı olarak görevlendirmedim. O günden sonra benimle konuşmadı ve bana küstü. Ben de aynı şekilde kendisiyle muhatap olmadım. Bu şekilde bir yıl geçti ve ben okuldan ayrıldım. O günden bu yana benimle konuşmadı.

Bu örnek olayda öğrencilerle “arkadaşça” ilişkiler geliştirmeye çalışan bir öğretmen ve öğretmene bu konudan dolayı, olumsuz tutum geliştiren bir okul müdürü ile karşı karşıyayız. Öğretmenin öğrencilerle arkadaşça davranması başka, öğrencilerin arkadaşı olması başkadır; öğretmen öğrencilerin arkadaşı olmamalıdır. Ne var ki bu yanlış davranışı yönetmeye çalışan müdür de klasik müdür davranışı göstermiş, öğretmenin müdür yardımcısı olma isteğini duygularına yenilerek geri çevirmiştir. Öğretmenin yanlış öğretmen-öğrenci ilişkilerini yönetmede klasik müdür davranışı sergileyen okul müdürü, okul yöneticisi olabilmiş belki ama okul lideri olmayı hak etmemiş gibi durmaktadır.

Örnek Olay 3

Matematik öğretmeni, dersinde, öğrencilerinin dikkatini konuya çekmek, dersini sıkıcılıktan kurtarıp onlarla eğlenceli ders işlemek ve matematik dersini sevdirmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Onu en çok rahatsız eden şey, ders işlerken müdür, müdür yardımcısı ya da hizmetlinin herhangi bir evrak istemek veya herhangi bir tutanağa imza attırmak için dersini bölmeleriydi. Öğretmenliğinin ilk yıllarında bu durumdan çok rahatsız olduğunu ve bu gibi işleri teneffüste yapmalarının daha doğru olacağını söyleyemiyor aksine korkusundan susuyordu. Çünkü müdür ve müdür yardımcısı; öğretmenlere bir şey söyledikleri zaman, onları azarlamak için saldırıya geçiyorlar, savunmak amaçlı bir şey söylendiği zaman da öfkeleri büyüyor; kendi öğretmenlik yıllarından örnekler vermeye başlıyorlardı. Yine matematik dersinde kapıyı bile çalmadan okul müdürü sınıfa girdi ve aklı başında öğrencilerden 2 kişiyi, o gün okulda rahatsızlanıp bayılan öğretmenin yanına hastaneye refakatçi olarak göndereceğini söyledi. Öğrencilerini göndermek istemiyordu. Okul müdürüne öğrenciyi bu görev için vermenin doğru olmayacağını söyledi, çekinerek. Fakat okul müdürü çok ısrarlı davranınca, matematik dersinde çok önemli bir konuda olduğunu ve başka sınıflardan öğrenci almasını tavsiye etti. O an olanlar oldu. Okul müdürü 30 kişilik öğrenci topluluğunun karşısında öfkesine hâkim olamamış ve öğretmeni azarlamaya başlamıştı.

Öğretmen söyleyecek söz bulamıyordu. Okul müdürü, o sırada, bir hışımla kapıyı hızla çarparak sınıftan çıktı. Öğretmenin morali bozulmuştu.

Bu örnek olayda klasik bir okul müdürü profili ve haklı iken haksız duruma düşmüş bir matematik öğretmeni ile karşı karşıyayız. Matematik öğretmeninin ders işlerken başkaları tarafından rahatsız edilmemesini istemesi haklı bir istek olarak değerlendirmek gerekir. Ne var ki bir okul müdürünün uygun gördüğü bir işe itiraz etmenin çok da haklı bir yanı yoktur; öğretmen burada haklı iken haksız duruma düşmüştür. Çünkü okul müdürü öğrencileri öğretmenden daha çok düşünmekle yükümlüdür. Okul müdürünün talebini daha nazik bir biçimde ortaya koysaydı öğretmenin de böyle bir tepki vermemesi ihtimali yüksektir.

Örnek Olay 4

İlimizin merkez köyünde bir ilköğretim okulunda görev yapan Meryem Hanım saat 9.00' da uyandığında okula geç kaldığını hatırlayıp acele giyinir ve taksiye biner. Birinci ders başlamıştır. Meryem Hanım takside içindeki korkuyu bastıramıyor; ya müdür ters bir şey söylerse, ya bağırırsa diye düşünürken taksi şoförü "hocam inecek misin?" dediğinde irkildi ve sadece evet anlamına gelecek şekilde başını sallayabildi. Okula doğru yürümeye başladı. Nöbetçi öğrenci "günaydın öğretmenim" dediğinde tüm sorunlarını yok sayarak "günaydın çocuğum, nasılsın bugün ?" dedi. Okulun merdivenlerinde kafasında durumunu netleştirmişti. 10 yıllık öğretmenim. Bir gün geç kalmadım. Oğlumun ateşlendiğini, gece onunla uğraştığımı sabah da kalkamadığımı anlatırım diye geçirdi içinden. Bu düşüncelerle okula adımını attığında, okul müdürü hizmetli ile konuşuyor, ona lavaboların temizliği ile ilgili bir şeyler anlatıyordu.

"Günaydın" dedi öğretmen. Müdür sesin geldiği yöne dönerek "Günaydın öğretmenim, seni merak ettik; sınıfını ödevlendirdik, bir aksilik yok inşallah" dedi. Öğretmen rahatlamıştı. Soğuk terlerin yerini güven ve tatlı bir tebessüm almıştı. "Müdür Bey" dedi, " Akşam"… Müdür Bey, "Lütfen bir çay içelim odamda konuşuruz" dedi. Öğretmen, Müdür Bey" e çocuğunun ateşlendiğini, onunla uğraştıklarını, sabah bu sebepten, bir an daldığını ve geç kaldığını anlattı. Müdür, "Şu an dersi olmayan Ahmet Bey'e haber gönderdim, birazdan gelir; derslerine girecek. Sen şimdi evine git, çocuğunun sağlık problemi ilgilen dedi. Meryem Hanım büyük bir sevinçle teşekkür etti.

Bu örnek olayda "lider yönetici" unvanını hak etmiş bir okul müdürü profiline tanıklık etmekteyiz. Dersine geç kalan öğretmenine klasik yönetici gibi değil, lider yönetici gibi davranan okul müdürü eğitim yönetiminin yeni yaklaşımlarına uygun bir davranış ortaya koymuştur. Elde olmayan insani nedenlerle okul geç gelen bir öğretmene nezaket kuralları gereği davranıp, öğretmenin bu davranışını normal karşılayan okul müdürünün yönetimin yeni yaklaşımlarının ana fikri olan "önce insan" yargısını kişiliğinin bir parçası yaptığı söylenebilir. Eğitim sisteminde böyle eğitim yöneticisi profilinin az da olsa var olması, eğitim sistemimiz açısından ümit verici bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Örnek Olay 5

Yaptığı sene başı toplantısında, velileriyle çocuklarının kılık-kıyafetlerine dikkat etmeleri ve saçlarının temizlik açısından çok uzatılmaması gerektiği kararını almışlardı. Kız öğrencilerin saçlarının çok uzaması durumunda, bit salgını ortaya çıkabileceği hatırlatması yaparak, öğrencilerin saçlarının uzatılmamasının daha uygun olacağına karar vermişlerdi. Sene içinde saçları uzayan öğrencileri, saçlarını kestirmeleri konusunda uyarıyordu.

Bir kız öğrenciyi birkaç defa uyarmasına rağmen, saçlarını kestirmede direnmeye devam etti. Öğrencinin anne-babasını okula çağırdı, fakat gelmediler. Öğretmen velinin sorumsuzluğu ve ilgisizliğine kızdı. Öfkesine yenik düşen öğretmen, makası eline aldı ve tüm sınıfın önünde öğrencisinin saçını rastgele kesti. Çocuk çok üzülmüş, ağlamış ve arkadaşlarının önünde küçük düşürülmüştü. Öğretmenin çağrılarını bir defa bile dikkate alıp okula gelmeyen ilgisiz veli, ertesi gün, olayı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne şikâyet etmek üzere, okula gelip doğrudan okul müdürü ile görüştü. Okul müdürü, öncelikle anne-babayı sakinleştirdi. Onlara çay ikram ederek dertlerini dinledi. Öğretmenin davranışının doğru olmadığını uygun bir dille anlattı ve olayın İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne iletilmesine gerek olmadığını, bu durumu öğretmenle konuşacağını belirterek veliyi şikâyetinden vazgeçirdi. Böylece sorun, okul müdürünün "Lider Yöneticilik Tarzı" ile çözülmüş oldu.

Bu olaydaki öğretmen davranışı, geleneksel öğretmen davranışı olup istenmeyen öğretmen davranışı olarak değerlendirilmelidir. Okul müdürünün davranış biçimi ise, çağdaş yönetici davranışıdır. Öğretmen ile veli arasındaki sorunu lider yöneticilik tarzı ile yöneten okul müdürü, "lider yönetici" olmayı hak ediyor.

Sonuç ve Öneriler

Eğitim yönetiminde ortaya çıkan örnek olaylar, genellikle klasik okul müdürü/eğitim yöneticisi davranışlarını örneklemektedir. Bu araştırmada seçilen örnek olayların daha çok eğitim liderliğinin ipuçlarını taşıyan örnek yöneticilerin olması, eğitim sistemi açısından ümit verici bir durumdur.

Birinci örnek olayda etik dışı davranan bir okul müdürü davranışı görüyoruz. Bu davranış genelde dışardan otoriteyi kurmaya çalışan klasik okul müdürü davranışı olup, bu tip okul müdürler geleneksel veya otoriter okul müdürü unvanını daha çok hak ediyorlar. Sistemde bu tür okul müdürü tiplerinin sayıca fazla olması eğitim sisteminin çağdaş eğitim yönetimi anlayışı ile yönetilmesine engel teşkil etmektedir.

İkinci örnek olayda, öğrencilerle "arkadaşça" ilişkiler geliştirmeye çalışan bir öğretmen ve öğretmene bu konudan dolayı, olumsuz tutum geliştiren bir okul müdürü ile karşı karşıyayız. Öğretmenin yanlış öğretmen-öğrenci ilişkilerini yönetmede klasik müdür davranışı sergileyen okul müdürü, okul yöneticisi olabilmiş belki ama okul lideri olmayı hak etmemiş gibi durmaktadır.

Üçüncü örnek olayda klasik bir okul müdürü profili ve haklı iken haksız duruma düşmüş bir matematik öğretmeni ile karşı karşıyayız. Buradaki okul müdürü de yönetici olabilmiş ama "lider yönetici" olmayı hak etmemiş görünmektedir.

Dördüncü örnek olayda "lider yönetici" unvanını hak etmiş bir okul müdürü profiline tanıklık etmekteyiz. Dersine geç kalan öğretmenine klasik yönetici gibi değil, lider yönetici gibi davranan okul müdürü, eğitim yönetiminin yeni yaklaşımlarına uygun bir davranış ortaya koymuştur. Eğitim sisteminde böyle eğitim yöneticisi profilinin az da olsa var olması, eğitim sistemimiz açısından ümit verici bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Son olaydaki öğretmen davranışı, geleneksel öğretmen davranışı olup, istenmeyen öğretmen davranışı olarak değerlendirilmelidir. Okul müdürünün davranış biçimi ise, çağdaş yönetici davranışını örneklemektedir. Öğretmen ile veli arasındaki sorunu lider yöneticilik tarzı ile yöneten okul müdürü, "lider yönetici" olmayı hak ediyor.

Öneriler

Eğitim fakültelerinde okutulan Türk Eğitim Sistemi dersinin kuram-uygulama ilişkisi içerisinde verilebilmesi için, bu tür örnek olayların sınıflarda paylaşılması ve tartışılması, eğitim yöneticisi/okul yöneticisi adayı olan öğretmenlerin, okullarda/eğitim sisteminde nelerin yaşanabileceğinin ipuçlarını yakalayabilecek fırsatlar yaratılmalıdır.

"Örnek olaylar" marifetiyle hem aday yöneticilerin, hem de deneyimli yöneticilerin eğitim etkinliklerinden ("hizmetiçi eğitim, mikro öğretim, işbaşında eğitim")yararlanmaları için gereken tedbirlerin alınması elzemdir.

Kaynakça

Balcı, A.(1996). "Etkili Okul ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Yeni Türkiye Eğitim Özel Sayısı.**

Güçlüol, K. (1985). **Eğitim Yönetiminde Karar ve Örnek Olaylar.** Ankara: Kadıoğlu Matbaası

Gürol, Yonca(2004). "İşletmecilik Eğitiminde Kullanılan Öğretim Metodları ve Aktif Bir Eğitim Aracı Olarak Yönetim Oyunları." Yönetim Dergisi, Yıl 15, Sayı 47, s.77-92

Karasar, N. (1991). **Bilimsel Araştırma Yöntemi.** Ankara

Okutan, M.(2003). "Okul Müdürlerinin İdari Davranışları", **Milli Eğitim, Sayı 157**

Okutan, M.(2012). Eğitim Yönetimi ve Denetiminde Örnek Olaylar, Ankara: PEGEM Yayınları

Tonbul, Y. Ve S. Sağıroğlu(2012), "Okul Müdürlerinin Zorunlu Yer Değiştirme Uygulamasına İlişkin Bir Araştırma", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi,** Cilt 18, Sayı 2, ISSN 1300-4832

Yıldırım A. ve H. Şimşek(2006), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayınları

EBEVEYN TUTUM VE DAVRANIŞLARININ ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ GENÇLERİN SOSYAL KAYGI DÜZEYLERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF PARENT ATTITUDES AND BEHAVIORS ON SOCIAL ANXIETY LEVELS OF ADOLESCENT YOUNG PEOPLE

Uzm. Psikolog Mehmet AKKURT

Uzm. Psikolog Tansu AKKURT

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT

ÖZET

Çalışmanın amacı, ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal kaygı düzeylerine ebeveyn tutum ve davranışlarının etkisinin incelenmesidir. Anlamlı bir farklılık saptanarak tartışmalar sonucu tavsiyelerde bulunmak, anne baba tutumu ve sosyal kaygı üzerine görüşler sunmak hedeflenmektedir. Araştırmanın evrenini Bafra Kolay Anadolu Lisesi ve Bafra Aday Eğitim Kurumları'nda eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu liselerde öğrenim gören 103'ü kız, 117'si erkek olmak üzere 220 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak ''Kişisel Bilgi Formu'' , ''Anne Baba Tutum Ölçeği'' ve 'Sosyal Kaygı Ölçeği'' olmak üzere üç ayrı ölçek uygulanmıştır. Veriler, SPSS 21.0 programı kullanılarak analiz yapılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi $p<0,05$) olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması ergenlerde sosyal kaygının azalmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal kaygı, tutum, anne baba tutumu, ergen.

BÖLÜM I

1.1.GİRİŞ

İnsan, beceri ve bilgisini geliştirmek, kendi işini icra etmek, duygularını paylaşmak, kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli irtibat kurmak, etkileşime girmek durumundadır. Sosyal bir varlık olan insanın bu etkileşimden farklı şekillerde etkilendiği düşünülür. Başka bir ifadeyle anlatmak gerekirse bu sosyal etkileşim tüm bireyleri eşit oranda etkilememektedir.

Sosyalleşme olarak da açıklanan etkileşim süreci, hayatın her döneminde ortaya çıkan bir süreçtir. Genel olarak bütün insanlar yaşamlarını diğer insanlarla yakın ilişki içinde sürdürürler. Ayrıca, bu ilişki yalnızca yakın aile fertleriyle ile sınırlı değildir (Freedman, Sears, Carlsmith, 2003). Hayatın her döneminde sosyal ilişkiler gereklidir. Önemli olan sağlıklı bir şekilde bu sosyal ilişkileri yürütebilmektir.

Sosyalleşme, ne kadar insan için kaçınılmaz bir olgu olsa da sosyalleşmenin yaşandığı anda insanın iç dünyasında meydana gelen farklılaşmalarda kaçınılmazdır. Birçok konuda olduğu gibi sosyalleşme sürecinin belirgin olarak ve en önemli yaşandığı zaman "ergenlik dönemi"dir. Birey ergenlik döneminde sosyal çevre tarafından kabul görmeye daha fazla ihtiyaç duymaktadır, çünkü birçok görev ile birlikte varlığını da kanıtlama çabası içindedir. Bu çaba mesleki, duygusal veya akademik olabilir. Önemli olan 2 ergenin gelişim görevlerini tamamlamaya çalıştığı süreçte tahrip olmadan sosyalleşmesini tamamlamasıdır.

Ergende bu süreç kaygı oluşturmaktadır. Kaygı insanlarda, durumdan duruma farklı sonuçlar meydana getiren bir kavramdır. Kaygının insanlarda ortaya çıkardığı sonuçlara göre tanımlanmasına aşağıda değinilmektedir.

1.1. Kaygı

Kaygı, psikoloji alanında çok fazla kullanılmakta olan bir nosyon olmakla beraber kaygının yılgı, stres ve de korku nosyonları beraber yer değişimi yapılarak da kullanılıyor olduğu fark edilmektedir. Korku, farkına varılan risk önünde davranışsal, fizyolojik, duyuşsal ve bilişsel reaksiyonlardır. Çoğunlukla belirli bir kavrama ya da nesneye gösterilen reaksiyondur ve bireyin kendisini savunmasında mühim bir araçtır. Fobi, genellikle mantıksal olmayan ve zati bir korku halidir (Robinson, Rotter, Fey ve Vogel, 1992). Bireyin içerisinde olduğu platformun, şartların ve çevrenin dışarısında meydana gelir. Fobinin şiddeti ve içeriği düşünce ve mantık ile ifade edilemez; irade ile kontrol edilemez, önlenemez ve de engellenemez(Köknel, 1995). Stres, pozitif ve negatif pozisyonların ortaya çıkardığı bir tansiyon olarak açıklanabilir (Robinson ve diğ. 1992). Kaygı, meydan okunan, gözdağı verilen çevrede, kişinin kendini eksik hissetmesidir. Kişi karşı karşıya geldiği bu durum zarfınca, bireysel darlıklarının, istenmeyen sonuçları üzerinde odaklaşır (Sarason, 1975).
Genellikle kaygılı bireylerde nesnel ve öznel bir çok yakınma ve belirti görülebilir. Bunlar ruhsal olarak güvensizlik, tedirginlik, endişe, korku, panik şaşkınlık, gerginlik durumlarından, bedensel olan ağız kuruluğu, iştahsızlık, baş dönmesi, güçsüzlük, çarpıntı, bulantı, halsizlik, başağrısı, kan basıncı düşmesi ya da yükselmesi, kas gerginliği, mide-bağırsak yakınmaları, solunum sayısında artma, terleme, uykusuzluk ve titreme olmak üzere geniş bir yelpazede sıralanmaktadır (Köknel, 2005).

Kişi "kaygı" hissetiği zaman görece fizyolojik olarak, duygusal tepkiler gösterir. Kaygı (anksiyete), „gerginlik arz eden duygusal bir durum" olarak tanımlanmakta ve „sık sık çarpıntı, yüksek nabız, terleme, gerilim ve titreme gibi fiziksel semptomlarla seyreden" bir tabloyu göstermektedir. Kişi "korku" hissettiği zamanlarda ise psikolojik ve fiziksel olarak tepki göstermektedir. Sonuçta; korku bir tehlikenin derecesini saptarken, kaygı ise bir kişi korku hissederken kişide ortaya çıkan, rahatsızlık veren duyguyu ifade eder (Beck & Emery, 2006).

1. 2. Sosyal Kaygı

Sosyal kaygı DSM-III-R' de "başka kişilerce yorumlanacağı bir veya birkaç pozisyondan devamlı korkma; rezil olacağı veya utanç duyacağı şekilde davranabileceğinden ya da bir şey yapacağından korkma" olarak adlandırılmış, emsalleri içersin de de cemiyet karşısında konuşma yaparken, konuşmasını devam ettirmeyecek olma, başka kişilerin önünde yemek yerken, yedikleri boğazında kalacakmış hissine kapılma, umumi tuvaletlere gitmeme, başkalarının yanında bir şey yazma halindeyken el titremesi, toplumsal pozisyonlarda sorulan sualleri cevaplandıramama veya ahmakça şeyler ifade edecek olma boyutları saptanmıştır (DSM-III-R, 1989). DSM-IV' de ise sosyal kaygı (fobi) " bilinmedik kişilerle rastlaştığı veya başkalarının gözünün üzerinde olabileceği, bir veya birden çok toplumla ilgili veya bir hareketi ortaya koymak durumdan sürekli ve belirgin bir korku hissetme. Kişi, utanç duyacağı ya da küçük duruma düşeceği bir şekilde davranacağından çekinir (ya da anksiyete alametleri gösterir). Birey, korkusunun anlamsız veya aşırı olduğunu farz eder. Çekinilen toplumsal veya bir hareketin gerçekleştirildiği vaziyetlerden uzak durulur veya sıkıntı, çok kaygı ile bunlara sabredilir. Kaçınma, sosyal veya bir hareketin ortaya koyulduğu durumdan rahatsız olma bireyin olağan gündelik işlerini, mesleki veya eğitimle alakalı işlevselliğini, sosyal aktivitelerini veya bağlarını bozar..." biçiminde ifade edilmektedir (DSM-IV, 1994, s. 176-177).

Sosyal kaygı, kişinin farklı durumlarda duruma uygun olmayan biçimde davranacağı, olumsuz bir izlenim bırakacağı, kötü bir duruma düşeceği ve başkaları tarafından olumsuz bir şekilde (aptal, yetersiz, beceriksiz, zavallı vs) değerlendirileceği beklentisiyle yaşadığı bir gerilim durumu ve rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır (Eren Gümüş, 2006).

Araştırmalarda, sosyal kaygının giriş yaşının yaklaşık 13-14 arasında farklılık gösterdiğine rastlanmaktadır (Akdemir ve Cinemre, 1996; WPA, 1995). Leary ve Kowalski‘ ye (1995) göre, ergenlik evresi sosyal kaygının oldukça fazla görüldüğü evredir.
Sosyal kaygı, genellikle almaşık şahsiyet biçimlerinin sınandığı ve bilinmeyen arkadaşlıkların oluştuğu; toplumsal etkileşim yeteneklerinin ortaya çıktığı; kişinin kendini test ettiği çok mühim bir evre olan ergenlik evresinde önleyici olabilmektedir (WPA, 1995).

Sosyal kaygılı insanlar birincil olarak öz kimliklerinin diğerlerinden daha baskın olmasını (agonik durumdan gelen baskınlık şemalarının etkisi) ve daha yüksek konumlara da olmayı isterler. Ancak, bu kimliğe sahip olma konusunda düşük beklentileri olduğundan baskın olma planını denemeye çalışırlarsa aşırı düzeyde kaygı meydana gelir. Beklenen sonuç ve olası sonuç arasındaki fark ne kadar artarsa, oluşan kaygı o kadar büyük olur. Bu durumda, bireyin bu amaçtan geri adım atma olasılığı artar. Eğer baskınlık planı uygulanırsa (ilk düzey amaç) en kötünün olması beklenir. Bu kişiler güçsüzlüklerini kısıtlamak için baskınlık amacından cayar ve boyun eğmeyi kabullenirler (ikinci düzey amaç) ve başkalarını baskın olarak görürler, eğer işe yaramazsa (örneğin, baskın bireye boyun eğmede başarısızlık) daha ilkel seviyede ve daha kolay olan, hayatta kalma gereksinimlerini yardımcı savunma seçeneklerine yönelirler (üçüncü düzeyde amaç). Eğer sosyal kaygı, savunma sisteminin bir ürünü ise ve bireylerin geneli sosyal kaygılı değilse; insanların geneli güvenli dizge ile büyük ölçüde tutarlı davranır. Bu şekildeki bir davranış biçimi genellikle işbirlikli (cooperativeness) ve arkadaşlık olarak tanımlanır. Diğer taraftan, kaygısız bireylerin savunma sistemi altında belli bir seviyeye kadar aktif hale geldiği varsayılmıştır. Genellikle birinci düzey hedeflerle ve baskınlık planlarıyla tutarlı davranılır. Model, sosyal kaygılı bireylerin toplumsal çevrelerde tehdit hissettikleri ve bu tehditlere karşı çıkabilme güçlerini küçümsediklerini varsaymaktadır. Toplumsal tehdide karşı temel meydan okuma dürtüleri, baskınlık ve işbirliği planları olabileceği için sosyal kaygılı bireyler genellikle itaatkârlık/uysallık ve kaçış/kaçınma stratejilerini kullanır, sırayla ikinci ve üçüncü düzey savunma sistemi hedefleri altında aktifleşir.

Sosyal kaygıyı şiddetlendiren, hızlandıran diğer bir hususiyet ise diğer tarafın cinsel kimliğidir. Amerikalıların çoğunluğu, farklı cinsiyetten kişiyle etkileşme durumundayken, kendilerinde huzursuzluk sezdiklerini söylemektedirler(Arkowitz, 1978; Glass, 1976; Zimbardo, 1977; Akt. Leary ve Kowalsky, 1995). Kendilik sunumu tarafından bakıldığında, diğer cinsiyet ile rastlanıldığında, kaygı ve tasanın neden meydana geldiğini fark etmek basittir: Bireyler diğer cinsiyet üzerinde, pozitif imaj bıraktıklarında, seksüel ve de sosyal olarak alımlı olduklarını sunan, kendilerini kanıtlamalarını sağlayacak feed-backler alabileceklerdir. Bunların yanı sıra, kişinin diğer cinsiyetler ile beraber yapmış olduğu meselelerdeki muvaffakiyeti, öteki kişilere karşı, kendinin toplumsal kıymetlerinin bulunduğunu sunmaktadır.

Sosyal etkileşimler, insanın kaçınamayacağı ve tabiatında var olan durumdur. Aile, çocuğun evvelki toplumsal hayatlarını kazandığı kurumdur. Çocuğun yakınındakiler, psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerini karşılarken, eş zamanda karakterinin gelişmesine de fayda sağlar. Kişilik gelişiminde, ailenin aktif ve oldukça mühim bir etkisi olduğu farz edilmektedir. Nitekim Cüceloğlu (1998), “bireylerin tutum hususiyetleri anlatabilmek amacıyla, onların içerisinde büyüdüğü aile çevresini, ne şekilde bir muhit içerisinde hangi tesirlerin altında yetiştiklerini öğrenmek isteriz. Bu talebimizin altında kişinin şimdiki davranışı ile içinde geliştiği toplumun hususiyetleri arasında bir bağın var olduğu fikri yatmaktadır.” (s., 331) demektedir.

Bütün ebeveynler isteyerek veya istemeyerek, çocuklarına karşı farklı davranış gösterebilmektedir. Örneğin, ailede bazı çocuklar, daha fazla sevilirken, kimilerine baskılı davranılmakta; bazıları da istenmeyen çocuk gibi kabul edilmektedir veya daha çok hoşgörülü

davranılmaktadır. Tüm bu davranışlar, çocuğun sosyal gelişimi ve kişiliğinin farklı şekiller kazanmasına sebep olmaktadır (Yavuzer, 1979).

Hudson ve Rapee (2000) de, sosyal kaygının neden bilimi ile alakalı toplumsal nedenleri göz önünde tuttukları, aile içinde de oldukça mühim olduğunu söylemektedirler. Sosyal kaygının ilerlemesinde ailenin desteği, 1) Sosyal anksiyeteli kişilerin ebeveynlerinin çocuklarını büyütme şekilleri, 2) Sosyal durumlarda anne-babaların örnek olması, ebeveynlerin limitli olarak çocuklarını toplumsal çevrelerde maruz bırakması tarzında ifade etmektedirler.

1-Ebeveynlerin Çocuk Büyütme Şekilleri: Çalışımlar, sosyal anksiyeteli kişilerin anne-babalarını, reddedici, ilgili olma konusunda yetersiz, aşırı koruyucu, utanma taktiklerini daha fazla kullanan bireyler olarak kavrama meylinde olduklarını göstermektedir. Eastburg ve Johnson (1990; Akt. Hudson ve Rapee, 2000), yüksekokula giden utangaç kız öğrencilerin, annelerini daha fazla kontrol edici, daha az kabul eden olarak derecelendirme meylinde olduklarını söylemişlerdir. Sosyal kaygısı çok olan bayan öğrenciler, sosyal anksiyetesi az olan bayan öğrenciler ile kıyaslandığında, babalarını daha fazla reddedici, daha çok otoriter ve daha fazla ihmal edici, disiplin kullanan bireyler olduğu; annelerinin de aşırı korucu ve daha fazla ihmalkâr olduğu bilgisini vermişlerdir.

2- Model Alma ve Sosyal Çevrelere Katılımda Yetersizlik: Çocuklarda toplumsal yaşantı düşüklüğü, sosyal anksiyetenin büyümesinde mühim rol alabilir. Bir ailenin, öteki aileler ile toplumsal ilişkide bulunma aşaması da mühim olabilir. Şayet çocuk, toplumsal çevrelere az girerse, toplumsal çevrelerin, zararlı olmadığını sezme fırsatını yeterince bulamaz. Çocuğun, toplumsal çevrelere nadir bir biçimde dahil edilmesi, çocuğun akranları ile bağını geliştirme ve uygun toplumsal yetenekler geliştirme fırsatına da mani olur. Bunlara ilave olarak sosyal kaygılı anne-babalar, çocuklarına, toplumsal çevrelerin tehlikeli olduğunu öğretebilirler ve bu çevrelerden kaçınmada örnek olabilirler.

Araştırmalar, sosyal kaygılı kişilerin, anne-babalarını sosyal anksiyeteye sebep olan vaziyetlerden uzak duran bireyler olarak algıladıklarını göstermiştir. Anne-babayı örnek alma ve toplumsal çevrelerde kifayetsizlik, sosyal kaygıda çok mühim bir role sahiptir (Hudson ve Rapee, 2000).

1.3.Araştırmanın konusu

Ebeveyn tutum ve davranışlarının ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal kaygı düzeylerine etkisi.

1.4.Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal kaygı düzeylerine ebeveyn tutum ve davranışlarının etkisinin incelenmesidir.

1.5. Araştırmanın önemi ve gerekçesi

Sosyal yaşamın gereği olarak insanlar, birbirleriyle iletişim halindedir. Bu etkileşimler sayesinde, insanlar birbirlerine duygularını, düşüncelerini, isteklerini aktarabilmektedirler. Kişilerarası pozitif ilişkilerin kurulabilmesi, sürdürülmesi ve bu ilişkiden tatmin sağlanabilmesi için kişilerin birbirlerine düşünce, duygu ve arzularını tebarüz ettirmek gerekir (Sorias, 1986). Halbuki sosyal kaygı, olması gereken bu etkileşimlere engel olmaktır. Bu durum ergenlerde, sosyal yalıtıma ve akranların kabul etmemesine neden olabilmektedir.

Toplumda ve özellikle genç bireylerde yoğunluğu gözlenen sosyal kaygı ciddi iletişim sorunlarına, ergenlerde okul başarısının düşmesine, günlük hayatta ergenlerin bir çok sosyal ortamdan kaçınmasına, depresyona ve madde kullanımın yol açmaktadır. Ergenin sosyal ortamdan kaçınması, içe dönük bir birey olmasına, içe dönük olması da problemin fark edilmesinin gecikmesine yol açmaktadır. Oysa problemin erken fark edilmesi ve erken dönemde verilecek olan psikolojik yardımın hem kısa hem de etkili olmasına daha çok yardımcı olacaktır (Eren-Gümüş, 2006).

Sosyal kaygı bireyin tepkilerinden dolayı ya tespit edilememekte ya da çok geç tespit edilmektedir. Bazen de tespit edildiği zaman çok geç olmaktadır. Bunun nedeni de sosyal kaygının toplumsal uyuma zarar veren özellikler olmaması sadece bireyi içten içe kemiren bir özellik olmasıdır. Kültürel olarak bakıldığında da çevresini mutlu etmeye çalışan, olumsuz duygularını ifade edemeyen sessiz içe dönük bireylerin daha makbul olduğu algılanmaktadır. Bu da sosyal kaygının tespitini ve sosyal kaygıya müdahaleyi geciktirmektedir. Okul ortamlarında sorun çıkarmayan, verilen görevleri yapmaya çalışan olaylara tepkisiz öğrencilerin okul rehberlik servislerinde de tespiti oldukça zordur. Çünkü okul rehberlik servislerine ağırlıklı olarak sorun çıkaran uyum ve davranış bozukluğu gösteren öğrenciler yönlendirilmektedir (Kepçeoğlu, 1999). Ayrıca okul rehberlik servisleri de öğrenci sayıları ve psikolojik danışman sayılarına bakıldığında bireysel müdahale için yeterli görünmemektedir.

1.6.Araştırmanın problemi

Anne-baba tutumları ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri üzerinde ne derece etkilidir?

1.7.Araştırmanın alt problemleri

1)Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri cinsiyete göre farklılık gösterir mi?
2)Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri yaşa göre farklılık gösterir mi?
3)İlgili anne-baba tutumu ile ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
4)Denetlemeci anne-baba tutumu ile ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

1.8.Denenceler

1)Erkek ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri kız ergenlere göre daya azdır.
2)12-15 yaş arası ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri 15-18 yaş arası ergenlere göre sosyal kaygı düzeyleri daha yüksektir.
3)35-45 yaş arası ebeveynlerin tutumları 45-55 yaş arası ebeveynlere göre daha az denetlemecidir.
4)Denetlemeci anne baba tutumu ergenlerin sosyal kaygı düzeylerini olumsuz yönde etkiler.
5)İlgili anne baba tutumu ergenlerin sosyal kaygı düzeylerini olumlu yönde etkiler.

1.9.Sayıltılar

Anketi cevaplandıran öğrencilerin görüşlerini içtenlikle yansıtacağı varsayılmıştır.

1.10.Sınırlılıklar

-Araştırmada incelenen Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ) ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
-Ergenlerin anne-baba tutumlarını algılama durumları, araştırmada kullanılan ‘Anne Baba Tutum Ölçeği’nin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.
-Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Samsun ilinin Bafra ilçesindeki Bafra Kolay Anadolu lisesi, Bafra Kızılırmak Anadolu Lisesi ve Bafra Mavi Aday Anadolu Lisesi öğrencileriyle sınırlıdır.

1.11.Tanımlar

Sosyal Kaygı: Sosyal kaygı, sosyal çevrelerde hissedilen rahatsızlık, korku ve kaygı yaşantıları ile toplumsal çevrelerden maksatlı bir biçimde kaçınma ve başka kişilerce negatif şekilde yorumlanmaktan korkma durumudur (Heimberg, Hope, Rapee ve Bruch,1988).
Ergen: ergenlik, insanda vücutça, boyca gelişmenin hormonal, sosyal, cinsel duygusal, kişisel ve zihinsel farklılaşma ve gelişmelerin olduğu, buluğla ortaya çıkan ve bedence gelişmenin bitmesi ile sonlandığı düşünülen özel bir safhadır. Bu evreyi yaşayan bireye de “ergen” adı verilir (Kulaksızoğlu, 2002).

Tutum: Yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan ilgili olduğu nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici etkiye sahip ruhsal ve sinirsel yönden hazır olma durumudur.

Anne Baba Tutumu: Çocuğa yöneltilen tutumların, davranışların ve beklentilerin bütünüdür.

BÖLÜM II
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR
2.1. Ergenlik

Ergen kelimesi ülkemizde batı literatüründeki "adolescent" karşılığı olarak girmiştir. Latincede büyümek, olgunlaşmak anlamına gelen "adolescere" fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük, bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir (Yavuzer, 1993).

Ergenlik evresi, bireyin biyolojik yapısında ve duygusal dünyasındaki değişikliklerle başlamakta, cinsel ve biyolojik olgunluğa doğru erişmesi ile tamamlanmaktadır. Belli asamalar içinde ilerleyen ergenlik, normal bir gelişim ve değişim dönemidir (Yazgan inanç, Bilgin ve Atıcı, 2005). Kulaksızoğlu'na (2001) göre ergenlik; bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, bireysel ve zihinsel farklılaşma ve gelişmelerin olduğu, erinlikle ortaya çıkan ve bedence gelişmenin yetişkine özgü özellikler ile paralellik göstererek sona ermesiyle tamamlandığı düşünülen özel bir evredir.

Dünya Sağlık Örgütü 10-19 yasları arasını ergenlik dönemi olarak kabul etmektedir. Birleşmiş Milletler Örgütünün tanımına göre ergenin, 15 ile 25 yasları arasında öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişi olduğu ileri sürülmektedir (Yörükoğlu, 1993).

Ergenlik döneminde birden fazla gelişim alanında değişiklikler olmaktadır. Bu nedenle ergenlik dönemi bedensel gelişim, bilişsel gelişim, kimlik gelişimi ve sosyal gelişim baslıkları altında ele alınacaktır.

2.1.1.Ergenlikte Bedensel Gelişim

Ergenliğin başlangıcını erginlik dönemi oluşturmaktadır. Erinliğe giren gencin vücudunda yapısını ve boyunu değiştiren hızlı farklılaşmalar olmakta, ilgilerinde ve zihinsel yapılarında gelişmeler görülmekte ve her iki cins de fizyolojik olarak cinsel gelişimlerini tamamlamaktadır (Dinçel, 2006).

Erinliğin başlangıcı, birbiri ile etkileşim içinde olan çevresel ve genetik faktörlerce saptanır ve bu nedenle cinsiyete gör ve bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir. Erinlik dönemi erkekler için 12-14 kızlar için 10-12 yaslarında başlamaktadır. Kızlarda fiziksel farklılıklar erkeklerden iki yıl kadar önce başlamakta, büyüme ve cinsel olgunlaşma bir iki yıl erken gerçekleşmektedir (Özbay ve Öztürk, 1996). Erinlik dönemindeki gencin vücudunda, üreme sistemi ve cinsel organlar olgunlaşmakta, her iki cins de cinsel ve fiziksel gelişmelerini yaklaşık 18-20 yaslarında bitirmektedirler (Gander ve Gardiner, 2001; Kulaksızoğlu, 2001).

Ergenlik dönemi birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin kazanıldığı dönemdir. Birincil cinsiyet özellikleri kızlarda adet kanaması ve erkeklerde erkek üreme organı ve er bezlerinin sperm üretmeye başlaması olarak bilinmektedir. İkincil cinsiyet özellikleri ise kızlarda kalçaların genişlemesi, göğüslerin büyümesi, genital ve koltuk altı bölgede kıllanma, erkeklerde bıyık ve sakalların çıkması, sesin kalınlaşması, vücutta kıllanma ile hem erkeklerde hem de kızlarda hızlı boy uzaması, ciltte yağlanma ve sivilce olarak ortaya çıkmaktadır (Deniz, 2011; Yazgan İnanç ve ark, 2005).

Erinlik döneminde meydana gelmeye başlayan davranışsal ve fiziksel farklılıklar her bireyde farklı dönemlerde ve farklı hızlarda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kız ve erkeklerde erken ergenliğe girme ile geç ergenliğe girme ailevi, kişisel ve kültürel açıdan bir takım farklılıkları beraberinde getirmektedir. Erken büyümenin erkek ergenlerde ruh sağlığı açısından pozitif etkileri bulunduğu düşünülmektedir. Erken gelişen erkek ergenin çevresi tarafından kolayca kabul edildiği ve özgüveninin yüksek olduğu düşünülmektedir. Erken gelişen kız ergenlerde ise tıpkı erkeklerde görüldüğü gibi pozitif benlik kavramı oluşabileceği gibi kendilerinden beklenen görevler ve sorumluluklar nedeniyle yaşıtlarına göre daha az benlik saygısı, daha yüksek depresyon, anksiyete ve yeme bozuklukları görülebileceği düşünülmektedir. Geç gelişen erkek ve kız çocukları ise, fiziksel olarak akranlarından geride olmaları nedeniyle kendilerini farklı, yetersiz ve zayıf gibi algılamakta, özgüvenleri düşmekte ve negatif benlik geliştirmeleri durumu ortaya çıkmaktadır (Akboy, 2000; Derman, 2008; Yörükoğlu, 1993).

Bedende ortaya çıkan önemli farklılıklar sürerken, bir yanda da fiziki görünümün çekici ve toplumun ideallerine uygun olması isteği ortaya çıkmaktadır. Ergenlik döneminde kişi başkalarınca nasıl değerlendirildiğine ve nasıl göründüğüne çok önem vermektedir. Bundan dolayı ergenlerin ilgileri fiziki görünümlerine yoğunlaşmaktadır (Oktan ve Sahin, 2010). Bu dönemde fiziki kusurlar, hatta minik bir sivilce bile son derece büyütülmekte ve bunlar ergenin bütün bilincini doldurmaktadır.

Ergenlik dönemindeki en ciddi farklılık beden imajındaki farklılaşma olarak kabul görmektedir. Beden yapısı, beden deneyimleri ve duyumlarındaki farklılıklar o güne kadar algılanan beden imajını bozmaktadır. Beden imajı denge, çekicilik, cinsiyet rolü ve güven ile ilişkilidir. Fiziksel çekiciliğin ergenin pozitif benlik algısına, yüksek benlik saygısına sahip olmasını ve yüksek bir toplumsal kabul içinde olmasını sağladığı ileri sürülmektedir (Çelen, 2007; Yazgan İnanç ve ark., 2005).

Ergenlik döneminde benlik saygısı ve beden imajı arasındaki ilişki yapılan araştırmalar doğrultusunda ortaya konmaktadır. Pozitif beden imajına sahip ergenlerin daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu söylemektedir (Koç, 2004; Seifert ve Hoffnung, 1991; Suner, 2000).

2.1.2. Ergenlikte Bilişsel Gelişim

Ergenlik döneminde fiziksel farklılaşmayla beraber bilişsel alanda da önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ergenlik döneminde genç, soyut düzeyde algılama yetisini kazanmaktadır ve Piaget'e göre zihinsel gelişim dönemleri açısından incelendiğinde ergenler somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçmektedir. Ergenlik, düşünme sistemi açısından olasılıkları görme dönemi, kuram geliştirme dönemi, düş kurma çağı olarak nitelendirilmektedir. Olaylara farklı taraftan bakabilme yeteneği kazanmaları ve farklı ihtimalleri aklından geçirebilmeleri ergenlere düşünme esnekliği sağlamaktadır (Suner, 2000).

Ergenlik döneminde kişi etik kuralları, politikayı, dini, hayatı ve karşılıklı ilişkilerde karşılaştığı sorunları bu dönemde kazanmaya başladığı bilişsel yapıları kullanarak sorgulamaktadır. Bu sorgulama esnasında ergene yardımcı olan bu bilişsel yapılar; onun daha üst seviyede bilişsel işlem ve yapıları kullanarak düşünmesini, var olanla tatmin olmayıp sorgulama yaparak daha üst seviyede sonuçlar çıkarmasını, sorunlarla ilgili yeni çözüm yolları bulmasını mümkün kılmaktadır. Ancak bu düşüncenin en önemli sınırlılığı ergenlikle birlikte düşüncede meydana gelen ben merkezliliktir (Ahioğlu Lindberg, 2011).

Ergenler yalnızca kendi fikirleri hakkında düşünebilmenin ötesinde diğer insanların fikirlerinide de kavramsallaştırabilmektedir. Başkalarının fikirleri hakkında düşünebilme becerisi ergenlik benmerkezciliğinin temelini oluşturmaktadır. Ancak sorunlar ergenin kendi fikirlerini diğer insanların fikirlerinden ayırt edememesi ile meydana gelir. Ergen bu dönemde

kendisi ve fikirleri ile yoğun bir şekilde meşgul olduğu için diğer insanların da onunla meşgul olması gerektiğini aklından geçirmektedir. Bu nedenle ergen diğer insanların onun davranışları ve görüntüsüne odaklandıklarına inanmaktadır (Öngen, 1993).

Hayali seyirci kavramında ergenin oluşturduğu bir seyirci kitlesi vardır ve kendiyle çok fazla ilgilendiği için devamlı olarak başkalarının onu gözlediklerini ve onun hakkında konuştuklarını sanmakta ve bu düşsel seyirciye göre tepkide bulunmaktadır. Bu kavram ergenin kendi tavırlarının herkesin ilgi odağında olduğuna ilişkin düşüncesi olarak da tanımlanmaktadır. Kısaca, ergen sanki spot ışıklarının altındadır ve herkes onu gözlemlemektedir(Dinçel, 2006).

Kişisel efsane ise ergenin hislerinin veya diğer özelliklerinin çok spesiyal olduğuna ve ölümsüzlüğüne olan inancıdır. Bu durum ergenin gerçekliğe ilişkin öznel ve evrensel bakış açılarını ayırt edememesinden kaynaklanmadır (Ahioğlu Lindberg, 2011). Vartanian'a (2000) göre, ergen ben merkezlilik sebebiyle kendini hiçbir durumda incinmez,yaralanmaz olarak görmektedir. Kişisel efsane, bireyin kendini ulaşılmaz, eşsiz bulması ve her şeyin üstesinden gelebileceğini düşünmesi anlamına gelmektedir.

Ergenin benlik bilincinin çoğalmasıyla birlikte diğerleri tarafından değerlendirilme düşüncesi değer kazanmaktadır. Bununla birlikte ergen fiziksel görünüşüne ve dış dünyanın kendisiyle ilgili yorumlarına değer vermeye başlamaktadır. Ergen içinde bulunduğu dönem itibariyle daha çok sosyal ortamda bulunup daha fazla kişiyle irtibat halinde olmaya başlamaktadır. Bu sosyal çevre ergende eleştirilme, beğenilmeme, sevilmeme ve alay edilme korkusunu da beraberinde getirebilmektedir. Böylece ergenin sosyal çevrelerde kaygısı artmakta ve ergen sosyal çevrelerden uzaklaşmaya başlamaktadır (Çakır, 2010).

2.1.3 Ergenlikte Kimlik Gelişimi

Ergenler bir taraftan fiziksel görünümlerinde, artan bilişsel yeteneklerinde ve iç gözlem kapasitelerinde yaşadıkları farklılıklara uyum göstermeye çalışırken, önemli gelişimsel görevlerden biri olan kimliğini şekillendirmeye, kendilerini bireysel olarak tanımlamaya çabalamaktadırlar. Ergenlik bireyin nasıl bir kişi olduğu ve nasıl göründüğü ile yoğun olarak ilgilendiği, "ben kimim?" sorusunu sorduğu ve bu soruya cevap aradığı bir dönem olarak kabul edilmektedir (Oktan ve Sahin, 2010). Erikson'un insan yaşamını izah etmeye çalıştığı psikososyal gelişim kuramında her dönemde çözülmesi gereken çatışmalar bulunmaktadır. Ergenlik döneminde kimlik duygusuna karsı kimlik kargaşası temel çatışmayı oluşturmaktadır. Kimlik; grup kimliği, cinsel kimlik, kültürel kimlik, ulusal kimlik, mesleki kimlik gibi statülerin bir bileşimidir. Erikson kimlik duygusunu, bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiğine inanma olarak tanımlamaktadır.

Ergenlik evresinde ergenin kimlik buluşuna bu kadar odaklanmasının nedeni olarak fiziksel görünüşte değişimler yaşanması, soyut düşünme becerisi kazanılması ve meslek seçimi, evlilik gibi geleceğe dönük önemli kararların alındığı bir periyota girilmesi gösterilmektedir (Lindzey, Thompson ve Spring, 1988).

Toplumun beklentileriyle karşılaşan ergen, kimlik kazanımı için meslek seçmek, yasam biçimini belirlemek, karsı cinsle sevgiye dayalı ilişkiler kurmak, dini,siyasi, felsefi görüşler oluşturmak, grup içinde yer alabilmek ve kendine ait bir değer sistemi elde etmedk gibi görevleri yerine getirmek durumundadır. Kimlik kazanılması, ergenin çoğunlukla kendi çabaları ve özdeşimleri ile sağlanmaktadır. Bu duruma kimlik bunalımı denir. Kimlik bunalımı bir sonraki döneme pozitif geçiş sağlayan kimlik duygusunun kazanılmasıyla sonuçlanabilmektedir (Dinçel, 2006).

Ergen ne yapmak istediğine ve ne olduğuna karar vermede zorluk yasarsa ya da seçenekleri deneyimleme sürecinde toplum tarafından engellemelerle karşılaşırsa kimlik karmaşası yasayabilmektedir. Kimlik karmaşasında, ergen kendisini farklı hedefler ve roller karşısında tanımlanmamış ve yetersiz biri olarak algılamakta ve yaşantılar arasında bütünleştirme yapamamaktadır (Arslan ve Arı, 2008; Eksi, 1990).

Ergenlikte kimlik bunalımının sebep olduğu başka bir sonuç ise ters kimlik olarak isimledirilmektedir. Ters kimlik statüsündeki ergen toplumun ondan istediği rollere karsı durarak aşırı uç davranışları ve rolleri benimsemektedir (Atak, 2010).

Kimlik duygusu ergenin "ben kimim?", "ne olacağım?" sorularına fazla kuşku ve bocalamaya kapılmadan, süreklilik ve benzerlilik gösterecek şekilde yanıt verebilmesi, kendi kimliğini kabullenme ve tanımlayabilme durumuna gelmesi şeklinde açıklanmaktadır. Kimlik duygusunun sağlıklı oluşumunun önemli göstergelerinden biri olarak ergenin içsel olarak hissettiği benzerlik ve süreklilik duygusunun başka kişiler tarafından algılanan benzerlik ve süreklilik durumuyla benzerlik göstermesi kabul edilmektedir (Derman, 2008).

Ergenlik evresi ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarına göre aktif olarak kimlikle ilgili seçenekleri araştıran ergenlerin ruh sağlığı açısından diğerlerinden daha sağlıklı oldukları ve benlik saygısı seviyesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Ergenlikte oluşan kimlik duygusu benlik saygısıyla paralel olarak gelişmektedir (Morsünbül, 2010).

2.1.4. Ergenlikte Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim, kişinin yasadığı toplum tarafından kabul edilen kural ve değerleri kabul ederek bunlara uygun davranış biçimleri geliştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Doğumdan itibaren ebeveyn iletişimi ile başlayan bu süreç yaşam boyu sürmektedir (Kulaksızoglu, 2001; Yavuzer, 1993). Ebeveyn ile başlayan sosyal ilişkiler ergenlik evresi ile birlikte ailenin dışına taşarak okul çevresi dolayısıyla da arkadaş grupları çevresinde devam etmektedir.

Aile ilk yıllardan itibaren çocuğa insan ilişkilerini deneyimleme ve izleme fırsatı sunmaktadır. Çocuk anne ve babasını izleyerek, insan ilişkilerini, bütün karmaşık yönleri ile yaşamakta ve gözlemlemektedir. İnsan ilişkilerini belirleyen bağlılık, uzlaşma, anlaşma, işbirliği gibi pozitif nitelikleri evde kazanmaktadır. Anlaşmazlık, çatışma ve çekişme gibi negatif durumlarda takınacağı tutumları da öğrenmektedir (Yörükoğlu, 1993).

Ergenlik evresi değişen ebeveyn ve çocuk ilişkileri dikkati çekmektedir. Ergenlik evresi başladığında çocuk ile ebeveyn arasında daha önce kurulmuş olan dengeler değişmeye başlamaktadır. Çocuk artık evde herhangi biri yerine bir birey olarak görülmeyi istemektedir. ebeveynler ise çocuklarında meydana gelen bilişsel, fiziksel ve psikolojik değişikliklere uyum sağlama konusunda zorlanmakta ve ergenin verdiği tepkiler karşısında huzursuz olmaktadır. ebeveyn ve ergen arasında bu uyumsuzluktan meydana gelen çatışmalar yaşanabilmektedir. Ancak ergenin anne babadan ayrılması, bağımsızlığını arttırarak bireyselliğini kazanması ve gelişimsel görevini yerine getirebilmesi için ailenin önemli işlevleri bulunmaktadır (Özatça, 2009).

Aile içindeki etkileşim tarzının, ergenin toplumsallaşması ve bireyselleşmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. ebeveynlerin birbiriyle olan ilişkisinin sağlıklı olması gencin güven duygusunu çoğaltırken ebeveyn arasındaki sağlıksız ilişki gencin psikolojik dengesinin bozulmasına ve arkadaş, aile ve okul çevresindeki ilişkilerinin negatif etkilenmesine neden olmaktadır. Demokratik bir ev ortamında ebeveyn ergenin bireysel sorumluluk almasını, kendi başına karar almasını, özerk davranmasına destek vermekte aynı zamanda belli düzeyde disiplin uygulayarak yol gösterici ve dengeli bir ortam sağlamaktadır. Bu ortamda büyüyen gençler benlik saygısı yüksek, kendine güvenen, huzurlu ve sosyal ilişkileri etkili biçimde

başlatıp devam ettirebilen bireyler haline gelmektedir. Diğer taraftan ilgisiz, tutarsız, aşırı koruyucu, otoriter tutuma sahip ebeveynler ergeni negatif etkilemekte ve ergenin kaygılı, benlik saygısı düşük, güvensiz ve sosyal ilişkilerde yetersiz bir birey olarak yetişmesine sebep olabilmektedir (Avcı, 2006; Yazgan İnanç ve ark. 2005).

Ergenlerin sosyalleşmesinde ailenin yanı sıra yaşıtlarının da büyük etkisi bulunmaktadır. Çünkü sosyal gelişimin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için ergenlerin yaşıtlarıyla beraber olmaya ihtiyaçları vardır. Ergenlik evresinde gençler, yaşıtları tarafından onay görmek için onların ilgi, değer ve tutumlarını kabullenmektedirler.
Yaşıtlarıyla kurduğu ilişkide genç, kendi düşüncesini ifade etmeyi, güvenli davranış göstermeyi, eşit ilişki kurmayı, başkalarının fikirlerini hoşgörü ile karşılamayı öğrenmektedir.

Ancak, arkadaş grubunun pozitif tesirlerinin yanında, bağımlılık yapan maddelerin (uyuşturucu, alkol vb.) kullanıldığı, suça karışan çeteler ve gruplar gençler için tehdit oluşturabilmektedir. Çünkü gençler, kendi sorunlarından ve toplumsal baskılardan kaçmak, arkadaş gruplarında kendilerini kabul ettirmek, toplumdaki egemen iletişim ve ilişki kalıplarına karşı gelmek gibi sebeplerden dolayı bulundukları ortamın da tesiriyle negatif tesirleri olan gruplara yönelebilmektedir (Avcı, 2009).

Arkadaşlık ilişkilerinin yanı sıra ergenlik evresiyle beraber karşı cinsle romantik ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Ergenliğe giren kişi sıklıkla romantik ilişkileri sohbet konusu haline getirmekte ve uzun zaman bu konuyla meşgul olmaktadır. Karşı cinsin ilgisini çekebilmek için gerek gurubun beklentisine uygun davranışları sergilemek gerekse giyim kuşamına özen göstermektedir. Romantik ilişkiler ergenin duygusal sosyal gelişimini desteklemekte, yeni sosyal davranış, beceriler kazanmasını ve kendisinin daha önce keşfetmediği yönlerini açığa çıkarmasını sağlamaktadır (McDevit ve Ormrad, 2002; Yavuzer, 1986).

Ergenlik; yaşam boyu devam edecek inançların, kavrayışları, alışkanlıkların ve değerlerin gelişimi açısından önemli bir evredir. Ergen; kimlik oluşturmanın, değişen fiziksel karakterleri kabul etmenin, aileden ayrılıp bağımsızlaşmanın, sağlıklı bir hayat tarzı için beceriler kazanmanın aileden ayrılıp bağımsızlaşmanın, ahlaki değerler ve kurallar oluşturmanın, topluma katkıda bulunan bir birey olmanın ve bir meslek seçmenin sorumluluklarıyla karşı karşıya kalır. Bu sebeple sağlıklı benlik saygısı oluşturmak ve sosyal ortamda yaşanan kaygıyla mücadele edebilmek ergen için çok fazla önem taşımaktadır (Ünüvar, 2003).

2.2. Anne Baba Tutumları

Tutum; deneyimler ve yaşantı sonucu meydana gelen, ilgili olduğu nesne ve sinirsel ve ruhsal yönden hazır olma durumudur (Özyürek, 2004). Kağıtçıbaşı (1999)'na göre, insanlar doğarken tutum sahibi değillerdir, tutumları sonradan öğrenirler. Bazı tutumlar kişilerin kendi tecrübelerine dayanırken, bazıları başka kaynaklardan kazanılır. Tutumlar çoğunlukla doğrudan pekiştirme, deneyim, taklit ve sosyal öğrenme sonucu kazanılır. Özellikle çocuklar, davranışlarıyla çoğuna evde ebeveyn tutumlarını taklit ederek sahip olurlar (Ersoy, 2013). Ergenin kişilik gelişiminde hem çevresel hem de kalıtsal faktörler etki eder. Çevresel faktör dediğimizde en net, ebeveyn tutumudur. Ergenlerde kişilik gelişiminde ebeveynlerin çocuklarına karşı uyguladıkları davranışlar önem kazanmaktadır (Maccoby ve Martin, 1983, Yavuzer, 2004).

Sosyoekonomik düzey, ebeveyn eğitim seviyesi, kişilik özellikleri, yaşı, ailedeki çocuk sayısı ve çocukların cinsiyeti gibi değişkenlikler ebeveynlerin davranışlarını etkilemektedir. Ebeveyn davranışlarının sağlıklı olması çocuğun dengeli, huzurlu, sevgiyle yaşamasına sebep

olmaktadır (Candemir, 2000). Ebeveyn tutumu ile ilgili araştırmalar hala sürmekte olup geçmişten günümüze bu konu ile alakalı öne sürülen bazı modeller bulunmaktadır.

2.2.1.Anne baba tutumlarına ilişkin modeller

Çocuk yetiştirme tutumlarıyla alakalı olarak yapılan çalışmalar çok eski tarihlere dayanmaktadır. Genel anlamda ebeveyn tutumu, iletişim kurulan çocuğa yöneltilen tutumların ve davranışların tamamı olarak tanımlanır. Bu bölümde ebeveyn 16 tutumu kavramı, Psikodinamik ve Davranışçı model, Baumrind'in Sınıflanması ve Maccoby ve Martin!in Modeli çerçevesinde incelenmiştir (Yılmaz, 2000b).

Psikodinamik Model: Psikodinamik modelde gelişimin temel belirleyicilerinin biyolojik olduğu ve ebeveynin istekleri ile toplumsal beklentiler arasındaki çatışmanın kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Çocuğun libidinal ihtiyaçları aile çevresindeki etkileşimin çocuğun gelişimindeki bireysel değişiklikleri saptadığı düşünülmektedir. Anne baba ile çocuk arasındaki duygusal ilişkilerin bir aileden diğerine gösterdiği bireysel değişiklikler, ebeveyn tutumlarındaki değişikliklere bağlanmaktadır. (Yılmaz, 2000b).

Davranışçı Model: Davranışçılar, davranışın tutumdan daha önemli olduğunu söyleyerek anne baba tutumlarını ebeveynlerin davranışları açısından incelemişlerdir. Davranışçı modele göre anne baba tutumu, bu çevreyi tanımlayan davranış

örüntüleridir. Hem davranışçı hem de psikodinamik model çocuğun sosyalleşmesinde, ebeveynin inançlarının ve çocuğun doğasının ebeveyn davranışlarının en önemli belirleyicileri olduğu savunulmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993).

Baumrind'in Sınıflaması: Çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Baumrind'in (1971) kuramsal yaklaşımı bu alanda yapılan çalışmalara temel oluşturarak öncülük etmiştir. Baumrid laboratuvar çalışmalarında anne baba çocuk etkileşimini izlemiştir. Baumrid'in ebeveyn tutumu kavramı, bir ebeveyn olarak ebeveynin sahip olduğu inançlar, değerler ve göstermiş oldukları davranışlardır (Erdoğan, 2013). Baumrid ebeveyn tutumu ile ilgili yaptığı çalışmalarda ebeveyn çocuk iletişimdeki açıklık, ebeveyn kontrolü, olgunluk beklentisi ve bakım/destek olmak üzere dört boyut belirlemiştir. Ebeveyn kontrolü boyutu, anne baba tarafından koyulan kurallara çocukların ne seviyede uymak zorunda olduklarını gösterir. Ebeveyn-çocuk iletişiminde açıklık boyutu, anne ve babaların verilecek kararlarda çocuklarının düşüncelerine ve fikirlerine ne derece saygı gösterdiklerini, bu konuda çocuklarını ne derece teşvik ettiklerini ve ebeveynlerin çocuklarının davranışlarına sınırlar getiriyorlarsa bunun sebeplerini ne derecede açıkladıklarını gösterir. Olgunluk umudu boyutu, ebeveynlerin çocuklarını duygusal, sosyal ve zihinsel alanda başarılı olmaları için ne seviye teşvik ettiklerini gösterir. Bakım-destek boyutu, ebeveynlerin çocuklarına bakarken ve onlarla ilişki kurarken ne derece sıcak, sevecen ve yakın davrandıklarını gösterir. Baumrid, bu dört boyutun kesişmesinden otoriter (authoritarian), demokratik (authoritative) ve izin verici (permissive) olmak üzere üç temel anne-baba tutumu meydana geldiğini ileri sürmüştür (Yılmaz, 2000).

Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli: Maccoby ve Martin (1983), anne babanın ergene yönelik tutumunun iki önemli öğesi olduğunu söylemiştir. Bunlar, ebeveyn duyarlılığı ve ebeveyn talepkarlığıdır. Ebeveyn duyarlılığı, ergenin gereksinimlerine destekleyici ve kabul edici bir şekilde karşılık verme derecesidir. Ebeveyn talepkarlığı ise anne babanın çocuktan sorumlu ve olgun davranışlar bekleme durumudur. Ebeveynler duyarlılık ve talepkarlık açısından değişiklikler gösterebilirler. Bazı anne babalar sıcak ve kabul edici iken bazıları umursamaz ve reddedicidirler. Bazıları çok talepkar iken diğerleri serbestçidirler (Steinberg, 2007)

Demokratik anne babalar hem yüksek seviyede kontrol/talep hem de kabul/ilgi gösterirler. Otoriter anne babalar ise yüksek seviyede kontrol/talebe sahip iken düşük düzeyde kabul/ilgi

gösterirler. İzin verici/müsamahakâr anne babalar yüksek seviyede kabul/ilgi ve düşük seviyede kontrol/talep gösterirler. İzin verici ihmalkâr anne babalar ise her iki seviyede de düşük seviyede tutuma sahiptirler (Tire, 2011).

Steinberg (2007)' e göre demokratik anne babalar çocuklarına karşı davranış olarak sıcak ancak disiplinlidirler. Çocuğun davranışlarına göre standartlar oluştururlar ve gelişim gereksinimlerine uygun umutlar geliştirirler. Kendini yönlendirmeye ve özerklik gelişimine önem verirler. Çocukları ile akılcı yaşantı odaklı ilgilenirler. Demokratik tutuma sahip ailelerin çocukları uyumlu, kendine yaratıcı, sorumlu, güvenen, sosyal becerileri fazla ve akademik olarak başarılıdırlar. Otoriter ebeveynler, itaate çok değer verirler, katı ve zorlayıcı disiplin anlayışları vardır. Çocukların özerkliğini sınırlamaya yönelik tavırlar gösterirler. Otoriter bir çevrede yetişen çocuklar sorumsuz, bağımlı, toplumsal olarak yetersiz, daha az meraklı ve güvenlidir. İzin verici/müsamahakâr ebeveynler, kabul edici ve yumuşak davranış tarzları vardır. İzin verici/ müsamahakâr çevrede büyüyen çocuklar genellikle olgun ve sorumlu değildirler, yssıtlarının görüşleri onlar için daha önemlidir, liderlik konumunu daha az üstlenirler. İzin verici/ ihmalkâr ebeveynler, çocuklarıyla etkileşimleri yoktur, çocukların nerede zaman geçirdikleriyle alakalı bilgileri yok denecek kadar azdır. Çocuklarının düşüncelerine değer vermezler. Çocuklarının istek ve arzularından çok kendi istekleri doğrultusunda yaşantılarını planlarlar. İzin verici/ ihmalkâr ebeveynler çocukları tepkiseldirler ve cinsellik, madde bağımlılığı, alkol gibi yetişkin yaşantılarına girme suç unsuru taşıyan davranışlar sergileme eğilimindedirler.

2.2.2.Anne-baba tutumlarını etkileyen faktörler

Ebeveynlerin çocuklara karşı davranışlarının sağlıklı olmasına tesir eden birçok faktör bulunmaktadır. Ebeveyn arasındaki ilişkiler, anne babanın kendi yetiştiriliş tarzları, çocuğun beklentilerine mütabık bir çocuk olup olmaması, çocuğun cinsiyeti, çocuk sayısı ve karakteristik özellikleri, ailenin demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumu ve kültürel özellikleri, ebeveynlerin çocuk gelişimine ilişkin bilgi durumları ve çocukların mizaç özellikleri gibi pek çok faktör, ebeveyn tutumlarını belirleyebilmektedir (Sezer, 2010; Özyürek, 2004). Hurlock ebeveynlerin tutumlarına tesir eden etkenler, çocuk sahibi olma isteği, annenin gebelik süresince duygusal, fiziksel durumu, çevredeki arkadaşların tutumları ve kitle iletişim araçlarının da eklenmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Ebeveyn tutumları, birçok değişkenden etkilenmekle birlikte en başta kişilik özellikleri olmak üzere kişinin tüm gelişim alanlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Ebeveyn tutumunun alakalı olduğu sıklıkla vurgulanan değişkenlerden birisi de iyi oluş halidir. Araştırma bulguları, yetişkinlerin "iyi oluş" ları üzerinde çocukluk evresinde algıladıkları ebeveyn tutumlarının etkili olabileceğini düşündürmektedir (Türkmen, 2011). Bireyin yaşamı üzerindeki tesiri tartışılması gereken önemli bir konu da "iyi oluş" konusudur. İyi oluşun, özellikle ergenlik evresinde ele alınması gerekli görülmektedir.

2.3.Sosyal kaygı ile ilgili kuramsal açıklamalar

Sosyal kaygının kuramsal açıklamasıyla ilgili çalışmalar bilişsel temelli kuramlar çevresinde toplanmaktadır. Bu temelden yola çıkılarak birçok teorisyen tarafından sosyal kaygının incelenmesi amacıyla bilişsel davranışçı modeller geliştirilmiş, bu modellerin uygulanmasında grup terapisi ve sosyal beceri eğitimi teknikleri uygulanmış, başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada sosyal kaygının sağaltımında kullanılan bilişsel davranışçı modelle beraber, davranışçı model ve kendini sunma modeli üzerinde durulmaktadır.

2.3.1. Bilişsel Model

Beck"e göre yüzeyde gözle görülenden çok daha fazla bulunmayı bekleyen şey vardır. Ruhsal sorunların altında bilinçte ya da bilince çok yakın olan düşünce problemleri vardır. Biliş, bilinç akışını oluşturan imgesel ve sözel parçalara verilen isimdir (Köroğlu ve Tükçapar, 2009).

Bilişsel Modele göre, kişilerin sahip oldukları bazı düşünce, inanç ve hadiseleri algılama şekillerinin sosyal kaygının büyümesinde en azından var olan sosyal kaygının çoğalmasında tesirli olduğu vurgulanmaktadır.

Beck ve Emery (2006) fobi ve kaygı üzerine geliştirdikleri bilişsel modelde sosyal kaygı da bulunmaktadır. Bu modelde kişiyi tehditlere karşı taraflı olarak hazırlayan formüller vardır. Bu taraflı hazırlanış, kişiyi bir duruma yönelten ve çevreden ilgili verileri hatırlama konusunda ona yardımcı olan "bilişsel yapılar'ın"(şemalar) harekete geçirilmesini içerir. Zaman zaman kişi o kadar gereğinden fazla hazır olur ki durumu, gerçekte olduğundan farklı şekilde, görmeyi beklediği gibi "görür". Bu şemalar bilişsel sistemin temel yapısal öğeleridir. Şema nesneyi niteleyen farklı kural ve formül sistemlerini şekillendirir. Bilişsel şemalar da, alt sistemler yani modlar biçiminde gruplandırılmış bilişsel öbeklerin içinde düzenlenir. Modlar bilişsel düzenin alt sistemidir ve üreme, varlığın idamesi, hayatta kalma, kendilik geliştirimi gibi belirli uyumsal ilkelerle ilgili konuları tamamlamak, ikmal etmek için planlanmıştır. Sosyal kaygı yaşayan kişide de saldırıya açık olma veya tehlike modu kendini gösterir.

Bu da tehlikeli bilgileri işleme tabi tutmak için faydalanılan şemaların yüksek, güvenli bilgilere ilişkin şemaların göreceli olarak hareketsiz olmasına sebep olur.

Sosyal kaygının güncel bilişsel kuramına göre bu rahatsızlıkta bilişsel olarak iki temel sorun söz konusudur:

1) Başkalarıyla beraber iken bir performansı başaramama ve buna bağlı olarak negatif değerlendirme korkusu;

2) Dikkatin bireyin kendi içsel uyaranlarına toplanması.

Sosyal kaygıda sosyal bir yeteneğin eksikliğinden çok sosyal bir varlık olarak kendini işlemeyle ilgili bir sorun söz konusudur. Beck"in incelenme anksiyetesi adını verdiği durumlara ilişkin ortaya koyduğu ilk modele göre (Beck et.al. 1985), sosyal kaygı diğer insanlardan gelen sosyal onay ve kabulle alakalı tepkilere karşı aşırı duyarlılık, başarısız performans korkusu ve buna bağlı otomatik aşırı uyarılma hali olarak açıklanmıştır. Sosyal kaygılı kişi için sosyal çevredeki performansların çoğu (yemek yemek, konuşmak, yazı yazmak vb.) kişinin yeterliliği ve olgunluğunun sınandığı bir sınav gibidir. Sosyal kaygıda kendini gerçekleştiren bir kehanet gibi sosyal durumla ilgili duyulan korku, bireyin istemediği sonuçlara bizzat yol açar. Kötü sonucun beklenmesi korkuyu, bu da kötü sonuçları ortaya çıkarır ve bir kısır döngü oluşur. Sosyal kaygıda merkezi korku diğer kişi veya kişilerce negatif değerlendirilmekle alakalıdır Türkçapar, 2008).

Clark ve Wells" (1995) de Sosyal fobiyi açıklayan bilişsel bir model geliştirmişlerdir. Bu modelde, sosyal fobi bireyin kendisi ve sosyal çevre hakkındaki sorunlu inançlarının bir sonucu olarak görülür. Bu da bireyin sosyal durumlarla alakalı aşırı negatif davranışlarını açıklamaya yardımcı olur.

Artan kendi odaklı dikkat, diğer insanların gözlem ve bağlantılarıyla alakalıdır. Birey başkalarının gözünde nasıl göründüğüne ilişkin aşırı derecede negatif içsel işaretler kullanabilir, bunlar kişisel imaj ve duygulardan meydana gelmektedir.

Güvenlik isteyen davranışlar -bunlar açıkça kaçınma içerir- kasıtlı olarak felaketleştirmeyi önleme korkusu olumsuz inançların sürmesine sebep olur, artan korku belirtileri, bireyi düşük arkadaşlık reaksiyonları çıkarmayla karşı karşıya getirir. Sonuçta birey bir davranışı sergilemeden önce ve yaptıktan sonra işlemeyi negatif olarak algılar (Hudson et al, 2008).

Bu modele göre sosyal anksiyeteli bireylerin, diğerleri tarafından negatif olarak değerlendirilebileceklerine inandıkları sosyal çevrelerde dikkatlerini çevreye değil kendilerine yöneltmeleri, bu rahatsızlığın bilişsel açıdan en önemli bileşenidir. Beck"in (2006) modelinde sosyal fobiklerin çevreden gelen negatif işaretlere çok odaklandıkları ve bunları negatif

yorumladıkları öne sürülürken, Clark ve Wells (1995) asıl problemin aslında çevreye odaklanmanın tam tersine kişinin kendisine ve içsel işaretlere aşırı odaklanması olduğunu öne sürmüşlerdir.

Diğer bir yenilik de; bütün anksiyete bozukluklarında görülen, güvenlik arayıcı davranışların sosyal anksiyetede de sorunun önemli bir kısmını oluşturduğuna dikkati çekmesidir. Güvenlik arayıcı tavırlar anksiyeteli kişinin tehlikeye maruz kaldığına inandığı sosyal durumlarda kendini güvenceye almak üzere yaptığı bir takım davranışlardır (Türkçapar, 2008).

Stopa ve Clark"ın (1993) sosyal fobideki bilişsel süreçleri soruşturdukları çalışma yeni ve önemli bilgiler elde etmiştir. Bu çalışmada sosyal fobikler obsesif kompulsif bozukluk dışında anksiyete bozukluğu olan hastalar ve normal kontrollerle karşılaştırılmıştır. Bu araştırmanın bilgileri sosyal fobiklerin kendi yeteneklerini daha düşük gördükleri ve sosyal performansını küçümsedikleri hipotezi desteklenmiştir. Böylece hastalarda çift yönlü bir çıkmaz oluşur: Birincisi sosyal performansları diğer bireylerden gerçekten daha düşüktür. İkincisi kendi sosyal davranışlarıyla ilgili algıları çarpıktır ve bu da negatif düşüncelerinin ve anksiyetelerinin çoğalmasına ve de sosyal performanslarının daha da bozulmasına neden olmaktadır (Sungur, 2000).

2.3.2. Davranışçı Model

Kaygının davranışçı yaklaşıma göre incelenmesi klasik uyan -tepki davranışı şeklinde olmaktadır. Ancak sosyal kaygı olgularında uyaranın yinelenmesine gerek kalmadan, öğrenmeler ve natürel gözlemin tesirli olduğu düşünülmektedir. Çünkü sosyal kaygıyı ortaya çıkaran uyaranlar bir daha ortaya çıkmasa bile kişi benzer tepkileri yaşamaktadır. Oysa koşullanma modelinde koşullanmamış uyaran düzenli beslenmez ise koşullanmış uyaran zayıflar. Oysa sosyal kaygı da koşullanmış uyaran beslenmezse dahi davranış yıllarca devam edebilmektedir. Bu da sosyal kaygının oluşumunda gözlemin tesirini vurgulamaktadır (Akt: Koçak, 2001).

Sosyal fobinin etiyolojisi ile ilgili davranışçı görüş üç yolla bu rahatsızlığın gelişebileceğini öngörür: doğrudan koşullanma, gözlemsel öğrenme ve bilgi aktarımı. Doğrudan koşullanma sosyal çevrelerde kişinin travmatik bir deneyim yaşamasıyla meydana gelir ve yapılan çalışmalarda yaklaşık %50 oranında hastada böylesi doğrudan travmatik sosyal yaşantılar tespit edilmiştir. Gözlemsel öğrenmede kişi sosyal çevrede negatif bir deneyim yaşayan kişiyi gözleyerek korkulu hale gelir. Bilgi aktarımında, sözel ya da sözel olmayan usulle yani davranışlarla sosyal çevrelerin tehlikeli olduğu bilgisinin kişiye aktarılması yoluyla sosyal korkuların kazanılması söz konusudur. Sosyal anksiyete bozukluğu olan bireylerde yapılan çalışmalar sınırlı tipteki sosyal fobilerin daha çok doğrudan travmatik deneyimlerle doğrudan koşullanmayla oluştuğunu diğer bir taraftan yaygın sosyal fobinin çocukluk dönemindeki utangaçlıkla ilişkili olduğunu göstermiştir (Tükrçapar,1999).

Operant şartlanmada ise kaygı kişiyi negatif pozisyonlardan uzak durmaya yönelten bir dürtü olarak görülür. Bir zaman sonra birey bazı davranışları yaparak kaygıdan uzaklaştığını fark eder. Böylelikle kişi kaçınma davranışını benimser ve anksiyete durumlarında da kullanır (Akt: Topçu-Aydın, 2004).

2.3.3. Kendini Sunma Modeli

Kendini sunma teorisine göre sosyal fobili kişi başkaları üzerinde tesir bırakmak ister ancak, tesir bırakmak istediği konu ile ilgili olarak kendisini yeterli görmez (Rowa &Antony, 2005).

Kendini sunma modeline göre sosyal kaygıya tesir eden nedenlerin başında, insanlar üzerinde negatif bir tesir bırakamama kuşkusu yatmaktadır. Bu modelde sosyal kaygıya sosyal beceri de katılmaktadır. Kişi için sosyal beceri burada değer kazanmaktadır. Kişinin izlenim bırakma konusunda çok arzulu olup olmadığı veya bu konuda yeteneğe sahip olup

olmadığı saptanacak ve buna göre bir müdahale programına gidilecektir (Leary & Kowalski, 1995; Koçak, 2001).

Kişilerin diğer insanlar üzerinde oluşturdukları izlenimler, kurmuş oldukları arkadaşlıklarda, duygusal ilişkilerde ve sosyal ilişkilerde oldukça büyük bir yere sahiptir. kişiler başkaları üzerinde izlenim oluşturmaya çalışırken negatif yönlerini gizler pozitif yönlerini de ön plana çıkarırlar. Böylece kendileri hakkındaki gözlemleri kontrol altında tutmuş olurlar. Bunun sebebi de kişinin doğal olarak pozitif özellikleri ile hatırlanmak istemesidir. Ancak kişinin devamlı sadece pozitif özellikleri sunması yalan söyleme olarak adlandırılabilirken, sadece negatif özelliklerini de vurgulaması kişiler arası iletişimde problem yaşamasına sebep olmaktadır. Bazen kişiler kendi negatif özelliklerini yansıtıp sosyal destek ararlar ancak bu da ilişkilerde utangaçlığa neden olur. Oysa utangaçlık karşı koyulabilecek kadar basit bir problem değildir. Bu sebeple kişi saf bir şekilde negatif özelliklerini sunarlar. Sosyal kaygılı kişilerin diğer kuramlarda kaçınma olarak adlandırılan "kendini sunma stratejisi" geliştirirler ve böylece kendinden daha iyi olanlardan uzak dururlar. Bu kişilerin kendileri ile ilgili negatif düşüncelerin var olması kendilerine olan güvenlerinin düşük olmasıyla alakalıdır (Öztürk, 2004)

2.4.Sosyal Kaygı ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde sosyal kaygı ile ilgili Türkiye'de ve yurt dışında yapılmış çalışmalar sunulmaktadır.

2.4.1 Sosyal Kaygı İle İlgili Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar

Erwin ve arkadaşları (2004) internetten sosyal kaygı ile alakalı araştırma yapan sosyal kaygılı kişilerin semptom profilini bulmak amacıyla bu çalışmayı yapmışlardır. Çalışmanın bilgileri anksiyete branşı kliniği sitesi üzerinden yapılandırılmış bir anketi kişilerin cevaplaması istenmiştir. Anketi 434 kişi internet üzerinden katılarak cevaplamıştır. Ankete cevaplayanların %92"si sosyal kaygı bozukluğu ile karşılaştığını söylemiştir. Bu bireyler sosyal kaygı bozukluğundan dolayı gündelik yaşamda birçok güçlükle karşılaştıklarını söylemişlerdir. Bunların 1/3"ü psikoterapi aldıklarını benzer bir oran da farmakoterapi aldıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan bireyler oldukça ciddi sosyal etkileşim kaygısı yaşayan ve zamanlarının çok büyük bir bölümünü internette geçirdiklerini söylemiş ve internetteki etkileşimlerinin daha pozitif olduğunu belirtmişlerdir. Elbette negtif etkilerinin de olduğunu kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Pozitif özelliklerini söylerken internet üzerinden yaptıkları paylaşımların daha güven verici, samimi ve destekleyici olduğunu belirtmişlerdir. İnternette geçirdikleri vaktin daha yararlı olduğuna, yüz yüze iletişimden daha fazla sorunlarını konuştuklarına dair bilgi vermişlerdir. Sosyal kaygı ile alakalı bilgileri de internetten elde ettiklerini belirtmişlerdir. İnternet üzerinden, bazen değişik resimler kullanarak, farklı isimler kullanarak ilk sohbetlerden sonra kendilerini rahat hissedince daha kolay sohbet ettiklerini vurgulamışlardır. Fiziksel görüntünün olmamasının, negatif fiziksel tepkileri de gizlediği için rahat hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu hipotez yüz yüze yaşanan kaçınmalardan da kişileri uzak tuttuğu için negatif görünmektedir.

Bulgular sosyal kaygı bozukluğu yaşayan kişilerin internette daha az eleştirildiklerini, sosyal yaşamdan daha kabul girebilir tepkilerle karşılaştıklarını varsaymaktadır. Bu bulgular Knaut ve arkadaşlarının (2002) yaptığı sosyal kaygı bozukluğu olan kişilerin internette uzun zaman harcadıkları ve bu etkileşimlerini güvenli buldukları bilgisi ile de tutarlıdır. Bir diğer sonuç da sosyal kaygı bozukluğu yaşayan kişilerin internettten psikolojik eğitim verilmesinin çok değerli olduğunu varsayar. Negatif özelliklere bakıldığındaysa bu siteler bireylerin yüz yüze iletişimden kaçınmasına da sebep olabilir. Bu da uyumsuz inançları güçlendirebilir. Belki sağlanan tedavilerden haberdar olabilirler fakat bir ihtimal sosyal kaygı bozukluğu artarsa internet kullanımı daha da artar kaygısı artmaktadır.

Mazalin ve Moore (2004) internet kullanımı, kimlik gelişimi ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmaya 18 ile 25 yaş arasındaki 161 gencin katılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre yalnızca erkeklerde yüksek sosyal kaygı ve daha az olgunlaşmış kimlik statüsü ile daha fazla internet kullanımı (sohbet odaları ve oyunlar) ilişkili bulunmuştur. Kızlarda kimlik statüsü ve sosyal kaygı ile internet kullanma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Rosnay, Cooper, Tsigaras ve Murray (2005) yapmış oldukları araştırmada; sosyal kaygının anneden çocuğa olan aktarımın düzeyi ve varlığı araştırılmıştır. Araştırmada sosyal kaygılı annelerin çocukları ile çalışılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde sosyal kaçınma davranışına sahip annelerin çocuklarında kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde kaçınma ve sosyal korku durumu görülmüştür. Bu aktarımda, genetik özelliklerin yanı sıra daha çok annenin çocuk yetiştirme tarzının tesirli olduğu belirtilmiştir. Sosyal kaçınma davranışı olan annelerin çocuklarını da bu şekilde yetiştirdikleri ve çocuğun bu davranışları öğrenme yoluyla edindiği belirtilmiştir.

Calsyn ve arkadaşları (2005) ilk kez algılanan destek ve davranışsal desteğin sosyal anksiyete üzerindeki tesirini araştırmak için boylamsal bir araştırma yapmışlardır. Sosyal nedensellik modeline göre sosyal destek sosyal kaygıya sebep olur, sosyal seleksiyon modeline göre ise sosyal anksiyetenin sosyal desteğe sebep olduğu varsayımına dayanılır. Bu varsayımlar düşünülerek sosyal anksiyete, karşılıklı model ve sosyal desteğin çeşidinin birbiriyle ilişkisini karşılaştırmıştır. Karşılıklı model destek algısını aracı değişken olarak söylenmektedir. Bu çalışmaya 3 ay boyunca 2 kez verileri alınan 357 kolej öğrencisi katılmıştır. Yapısal eşitlik modeliyle veriler karşılaştırılmıştır. Sonuçta; aracı karşılıklı modelde bazı desteklerin olduğu meydana çıkmış, ancak bu desteklerin büyüklüğünün beklenenden daha zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler tahmin edilenden daha zayıf olmasına karşılık algılanan destek ve davranışsal desteği karşılaştırması açısından ilk çalışma olmasından dolayı önem taşımaktadır.

Festa ve Ginsburg (2011) yaptıkları araştırmada sosyal kaygının sebeplerini araştırmak için aileyi (ebeveyn kaygısı, aşırı koruma ve reddetme) ve arkadaş faktörlerini (sosyal kabul, sosyal destek ve arkadaşlık kalitesi) incelemişlerdir. 7-12 yaşlarındaki 63 öğrencinin katıldığı araştırmanın sonuçlarına göre yüksek ebeveyn kaygısı, aşırı koruyu tutum ve reddedici anne baba tutumu ile sosyal kaygı arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yüksek sosyal destek ve kabul ile sosyal kaygı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkili bulunmuştur. Sosyal kaygı semptomlarının en güçlü yordayıcılarının anne baba kaygısı ve arkadaş kalitesi olduğu tespit edilmiştir.

Wong ve Sun (2006) Hong Kong‟ da yaşayan Çinliler‟‟in sosyal kaygı düzeylerini bilişsel davranışçı grup terapisi ile azaltmak için uygulama yapılmıştır. Uygulamaya 34 kişi katılmıştır. Katılımcıların sosyal kaygısını düşürmeye yönelik 10 oturumluk bir program uygulanmıştır. Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği, Duygu Kontrol Çizelgesi kullanılmıştır. Çalışmanın ilk hipotezi olan deney grubu uygulamadan sonra düşük sosyal anksiyete, düşük negatif duygu, daha çok pozitif duygu, az fonksiyonel olmayan inançlar ve daha fazla uygulanabilir başa çıkma becerisi elde edilmiştir. Çalışmada özellikle negatif otomatik düşünceler ve fonksiyonel olmayan inançlar bilişsel davranışçı yaklaşımın yardımıyla adlandırılmış ve bu duyguları tanımaya odaklanılmıştır. Bulgular ikinci hipotez olan “deney grubundaki üyelerin fonksiyonel olmayan tutum ve olumlu ve olumsuz duyguları arasında anlamlı bir korelasyon olduğu” düşüncesini de doğrulamıştır.

Moskovitch ve arkadaşlarının (2005) 97 Amerikalı üzerinde yapmış oldukları çalışmada, cinsiyetin, cinsiyet rollerinin ve kişisel bağımlılık/bağımsızlık algısının sosyal kaygı düzeyi üzerindeki tesirini incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarında; cinsiyetin tek basına sosyal kaygıyı yordamada yeterli olmadığı, erkeksi cinsiyet rolüne sahip olmanın ise sosyal kaygı riskini azalttığı görülmüştür. Bu sonucun çıkmasında, erkeksi cinsiyet rolünün, daha girişken olma, hakkını arama, sosyal çevrede daha kararlı olma gibi tesirlerinin sosyal

kaygıyı azaltmada etkili olduğu tartışılmıştır. Bu çalışmada ayrıca kişisel bağımlılık/bağımsızlık algısının sosyal kaygı seviyesi üzerindeki tesiri ele alınmış ve bağımsızlık algısına sahip kişilerin sosyal kaygı düzeylerinin bireysel bağımlılık algısına sahip kişilere göre daha düşük seviyede olduğu ortaya konulmuştur (Akt: Kılıç, 2005)

Hignet ve Cartwright-Hatton (2008) ergenlikteki gözlemci bakış açısı ile Sosyal Kaygı ve Yaş arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Bu çalışmada aynı zamanda Clark ve Wells"in (1995) Sosyal Fobi Modeli"ni ergen gruplarında uygulanabilirliği de desteklenmektedir. Günümüzde sosyal kaygıya tesir eden unsurlardan "gözlemci bakış açısı" incelenmiştir. 124 (12-18 yaş) ergene kaygılarını artıran sosyal görevleri hayali olarak canlandırmaları istenmiştir. Bunun sonucunda ergenlerin bakış açısı saptamaya çalışılmıştır. Çalışmanın neticesinde sosyal kaygı ve yaş ile gözlemci bakış açısının ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca yaşın gözlemci bakış açısını ılımlılaştırıp ılımlılaştırmadığı incelenmiştir. Sonuçta ergen grupların içinde gözlemci bakış açısının var olduğu ve bununda sosyal kaygı ile ilişkisinin olduğuna kanıt sağladığı sonucuna varılmıştır.

2.4.2.Sosyal Kaygı İle İlgili Türkiye'de Yapılmış Araştırmalar

Ülkemizde sosyal kaygıyla ilgili çalışmalar son yıllarda hız kazanmış ve bu alanda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Eren Gümüş (1997), üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı seviyelerini farklı değişkenlere göre incelemiştir. Araştırma Kocaeli Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören 608 öğrenci üzerinde gerçekleşmiş olup çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı seviyeleri yaş, cinsiyet, akademik başarı durumu ve devam edilen fakülteye göre değişmediği ortaya konmuştur. Yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine göre öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farklılığın büyük ve küçük kentler lehine olduğu belirlenmiştir. Bundan başka ebeveynlerin eğitim seviyelerine göre öğrencilerin sosyal kaygı seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın lise ve üniversite düzeyinde eğitime sahip olma lehinde olduğu sonucuna varılmıştır.

İzgiç ve Arkadaşları (2000), Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin sosyal fobi yaygınlığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini belirlemeyi amaçlamıştır. 1003 öğrenciye sosyo-demografik bilgi formu ve DIS-III-R Handscore sosyal fobi alt ölçeği uygulanmıştır. Buna göre; Üniversite öğrencilerinde sosyal fobinin yaşam süresince yaygınlığı %9.6, son bir yıllık yaygınlığı %7.9"dur. Sosyal fobi kadınlarda daha çoktur. Kadınlarda yaşam boyu yaygınlığı % 9.8, erkeklerde % 9.4"tür. Son bir yıl için kadınlarda yaygınlık %8.9, erkeklerde %7.1"dir. Sosyal fobi 21-24 yaş grubunda, düşük ekonomik duruma sahip kişilerde, köyde doğanlarda ve son 15 yıldır köyde yaşayanlarda daha sık görülmektedir. Ailede psikiyatrik hastalık öyküsü bulunan grupta sosyal fobi yaygınlığı daha çoktur. Bu bulgulara göre sosyal fobi üniversite öğrencilerinde sık karşılaşılan bir bozukluktur. Düşük ekonomik durum, kırsal kesimde doğma ve kırsal kesimde yaşama, ailede psikiyatrik hastalık olması sosyal fobi yaygınlığı üzerine tesirli olduğu sonucuna varmışlardır.

Öztürk ve arkadaşları (2005) sosyal fobi tanısı alan çocukların annelerinde sosyal fobik davranışların yaygınlığını saptamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Çalışmanın deney grubunu; 2003-2004 yılları arasında Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğine utangaçlık, çekingenlik ve yaşıtlarıyla ilişkiye girmekte zorlanma şikâyetleri ile başvuran ve yarı yapılandırılmış görüşme formu esas alınarak yapılan klinik muayene sonucunda DSM IV ölçütlerine göre sosyal fobi tanısı alan 8- 16 yaş arası 30 çocuğun anneleri incelenmiştir. Kontrol grubu olarak benzer yaş grubunda çocuk psikiyatrisi polikliniğine aşırı uyumsuzluk, hareketlilik ve dikkat dağınıklığı şikâyetleri ile başvuran ve yarı yapılandırılmış görüşme formu esas alınarak yapılan klinik muayene sonucunda DSM IV ölçütlerine göre dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı alan 30 çocuğun anneleri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda ağır derecede utangaçlık gösteren çocukların

annelerinde kontrol grubuna oranla özelde sosyal fobi oranı, genelde kaygı bozukluğu yüksek bulunmuştur.

Koçak (2001), sosyal kaygıyla mücadele etme programının lise öğrencilerinin sosyal kaygı seviyelerine tesiri rasgele olarak seçilen 54 meslek lisesi öğrencisi üzerinde incelemiştir. Araştırma sonucunda, 10 oturumluk sosyal kaygıyla başa çıkma programının uygulandığı deney grubunun sosyal kaygı seviyesinde anlamlı derecede düşme olmuştur. Bu da sosyal beceri temelli bilişsel davranışçı grup programlarının sosyal kaygıyla başa çıkmada pozitif sonuçlar verdiğini göstermiştir.

Mercan (2007), sosyal kaygı seviyesi yüksek ancak patolojik olmayan ergenlerin sosyal kaygı seviyelerini azaltmaya yönelik bir program hazırlamıştır. Araştırma İstanbul ilinde bir devlet ilköğretim okulunda 6. ve 7. sınıfa giden 9‟u deney 9‟u kontrol grubu olmak üzere 18 öğrenci ile yapılmıştır. Deney grubuna 12 oturumluk “Bilişsel Davranışçı Yaklaşımla Bütünleştirilmiş Sosyal Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyine Etkisi” programı uygulanmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilerin sosyal kaygı seviyesi çocuk ve ergenler için sosyal anksiyete ölçeği, çapa çocuk ve ergenler için sosyal fobi ölçeği ile saptanmıştır. Ölçekler öntest sontest ve 6 hafta sonra yapılan izleme çalışmasında kontrol ve deney grubundaki öğrencilere verilmiştir. Araştırmada bilişsel sağaltım ve sosyal beceri eğitimi olmak üzere iki temel bileşen vardır.

Yapılan uygulamalardan “Bilişsel Davranışçı Yaklaşımla Bütünleştirilmiş Sosyal Beceri Eğitiminin”, ergenlerin kaygı seviyelerini düşürmede tesirli bir yöntem olduğunu göstermiştir. Araştırmanın bulguları kontrol ve deney grubunun sosyal fobi öntestine göre düzeltilmiş sontest ortalama puanları [$F(1;15)= 20.28$, $p<.01$] ile; kontrol ve deney grubunun sosyal anksiyete öntestine göre düzeltilmiş sontest ortalama puanları [$F(1;15)= 38.95$ $p< .01$] arasında farkın anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Erkan (2002) çalışmasında, ergenlerin sosyal kaygı seviyelerini ile ebeveyn tutumları ve ailede görülen risk faktörleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma Mersin ve Adana ilinden 782 lise 2. sınıf öğrencisini kapsamaktadır. Sosyal kaygıyı ölçmek için Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk ile Negatif Değerlendirilmekten Korkma ölçekleri, ebeveyn tutumlarını ölçmek için ise, Anne-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulgularındaki verilere göre, istekçi-koruyucu ve otoriter ebeveyn davranışlarına maruz kalan öğrencilerde sosyal kaygının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca sosyal kaygı seviyesi yüksek öğrencilerin sosyal çevrelerde sıkıldıklarını ve böyle çevrelerden kaçınma davranışları gösterdikleri, sosyal kaygı seviyesi düşük öğrencilerin böyle çevrelerde çok daha rahat oldukları ortaya konmuştur.

Kılıç (2005), ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin atılganlık seviyeleri ile sosyal kaygı ve ebeveyn davranışları ilişkisini incelemiştir. Araştırmada öğrencilerin sınıf seviyesi, cinsiyet, anne yası, anne mesleği, anne eğitim düzeyi, baba yası, baba mesleği, baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-babanın evlilik durumu, sosyal kaygı düzeylerinin ve algılanan anne-baba tutumlarının atılganlık düzeylerini yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Örneklem Mersin ilinde bulunan resmi iki ilköğretim okulundan seçilen 424 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, erkekler ile kızların, atılganlık puanlarını yordayan değişkenler yönünden değişkenlik gösterdikleri gözlenmiştir. Kızların atılganlık puanlarını, huzursuzluk ve sosyal kaçınma, algılanan anne reddediciliği, negatif değerlendirilmekten korkma, baba mesleği, anne mesleği ve algılanan baba duygusal sıcaklığı yordarken, erkeklerde atılganlık, huzursuzluk ve sosyal kaçınma, anne eğitimi, anne mesleği ve algılanan baba duygusal sıcaklığı tarafından yordanmaktadır.

Aydın (2006), ergenlerde sosyal kaygı belirtilerini düşürmeye yönelik bilişsel davranışçı müdahale programının etkililiğini araştırmıştır. İlk olarak araştırmacı tarafından geliştirilen programdaki eksiklik ve aksaklıkların saptanması için bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. 13 oturumluk asıl program, psiko-eğitim, gevşeme eğitimi, bilişsel

yeniden yapılandırma ve maruz bırakma bileşenlerini içeren bilişsel davranışçı yaklaşıma dayanmaktadır. Asıl çalışma 24 kişi deney, 20 kişi kontrol grubunda olmak üzere 44 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, kontrol grubuna kıyasla deney grubunda sosyal kaygı ve bilişsel hata seviyelerinin anlamlı şekilde azaldığı saptanmıştır.

Subaşı (2007) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinde sosyal kaygıyı yordayan bazı değişkenleri incelemiştir. 195'i kız, 151'i erkek olan toplamda 346 öğrenci ile yürütülen araştırmanın bulgularına göre cinsiyet, yalnızlık ve benlik saygısı değişkenleri, gençlerin sosyal kaygı düzeylerini anlamlı olarak yordamaktadır. Çalışmada sosyal kaygı, yalnızlık ile pozitif, benlik saygısı ile negatif ilişkili bulunmuştur. Öğrencilerin sosyal kaygı düzeyleri yükseldikçe, yalnızlık düzeyleri artmakta, benlik saygısı düzeyleri düştükçe, sosyal kaygı düzeyleri yükselmektedir. Sonuç olarak, benlik saygısı sosyal kaygının en güçlü yordayıcısıdır.

Erözkan (2011) yaptığı araştırmada sosyal kaygının kaygı duyarlığı, benlik saygısı ve bireylerarası duyarlık ile olan ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma üniversitede öğrenim gören 209 kız ve 193 erkek olmak üzere toplamda 402 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Sosyal Kaygı Ölçeği, Kaygı Duyarlığı İndeksi-Düzeltilmiş, Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri ve Kişilerarası Duyarlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları, üniversite öğrencileri için kaygı duyarlığının sosyal ortamlarda fark edilebilen kaygı belirtilerinden korkma alt boyutu; benlik saygısı ve kişilerarası duyarlığın kişilerarası farkındalık, onaylanma ihtiyacı ve çekingenlik alt boyutlarının sosyal kaygının önemli yordayıcıları olduğunu göstermiştir.

YÖNTEM

1. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak üç aşamadan meydana gelen anket formu kullanılmıştır. Veri toplama aracının birinci bölümünde ergenlerin cinsiyet, yaş, anne-babanın kendisine karşı denetlemeci tutumu ve anne-babanın kendisine karşı ilgi tutumu bilgilerinden oluşan kişisel bilgi formu yer almaktadır.

Veri toplama aracının ikinci bölümünde La Greca ve Stone (1993) tarafından geliştirilip Ginsburg ve arkadaşları (1998) tarafından revize edilen, Aydın ve Sütcü (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan "Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği" yer almaktadır. Ölçekte beşli likert tipinde (1: hiçbir zaman, 5: her zaman) 22 madde ve "olumsuz değerlendirilme korkusu" (m6, 8, 9, 12, 14, 17, 18), "yeni sosyal durumlarda korku" (m1, 3, 4, 5, 10, 13), "genel sosyal durumlarda korku" (m15, 19, 20, 21, 22) olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan 110 olup elde edilen puanın yüksek olması sosyal kaygı seviyesinin yüksekliğini belirtmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,89; alt boyutların Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla 0,82 – 0,73 – 0,73 olarak tespit edilmiştir.

Veri toplama aracının üçüncü bölümünde anne-baba tutumuna ilişkin algıyı belirlemek amacıyla Lamborn (1991) tarafından geliştirilen ve Yılmaz (2000) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan "Anne Baba Tutum Ölçeği" yer almaktadır. Ölçek 26 madde ve "Kabul-İlgi (9 madde)", "Kontrol-Denetleme (8 madde)" ve "Psikolojik-Özerkliktir (9 madde)" olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Kabul-İlgi boyutu, çocukların ebeveynlerini ne kadar sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını, Kontrol-Denetleme boyutu, çocukların ebeveynlerini ne kadar kontrollü ve denetleyici olarak algıladıklarını, Psikolojik Özerklik boyutu ise ana-babanın demokratik tutumu ne derece

uyguladığı ve çocuğun bireyselliğini ifade konusunda, çocuğu ne kadar cesaretlendirdiği ile ilgili algısını içermektedir. Ölçekte farklı tutumlar olduğundan toplam puan alınmamaktadır. Bu çalışmada boyutların Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla 0,65 – 0,67 ve 0,71 olarak tespit edildi.

2. Verilerin Analizi

Veriler, SPSS (Statistical Package Program for Social Science) 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ergenlerin demografik bilgileri frekans ve yüzde tablosu olarak gösterilmiştir. Ölçek puanlarının normallik sınamasında Çarpıklık (Skewness) katsayısı kullanılmıştır. Devamlı bir değişkenden elde edilen puanların normal dağılım özelliğinde kullanılan çarpıklık katsayısının (Skewness) ±1 sınırları içinde kalması puanların normal dağılımdan mühim bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2011:40). Yapılan normallik sınamasında ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği tespit edildiğinden puanların cinsiyete göre karşılaştırılmasında bağımsız iki örneklem t testinden; yaş, anne-babanın kendisine karşı denetlemeci tutumu ve anne-babanın kendisine karşı ilgi tutumu değişkenlerine göre karşılaştırmada ANOVA kullanılmıştır. Tek Yönlü Varyans analizinde gruplar arasında farklılık görüldüğünde farkın hangi iki grup arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD Hoc testi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki analizi için Pearson korelasyon analizinden; algılanan anne-baba tutumlarının sosyal kaygı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0,05 $p<0,05$) olarak saptanmıştır.

BULGULAR

1. Betimsel Bulgular

Tablo 1. Ergenlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Değişken	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	103	46,8
	Erkek	117	53,2
Yaş	14-15 yaş	45	20,5
	16-17 yaş	133	60,5
	18 yaş	42	19,1
Anne-babanın denetlemeci tutumu	Denetlemeci değil	20	9,1
	Az denetlemeci	95	43,2
	Çok denetlemeci	105	47,7
Anne-babanın ilgililik tutumu	İlgili değil	9	4,1
	Az ilgili	50	22,7
	Çok ilgili	161	73,2

Araştırmaya katılan 220 ergenin %46,8'i kadın, %53,2'si erkektir. Ergenlerin %20,5'i 14-15 yaş arası, %60,5'i 16-17 yaş arası, %19,1'i 18 yaşındadır. Ergenlerin %9,1'i anne-babanın kendisine karşı denetlemeci olmadığını, %43,2'si az denetlemeci olduğunu, %47,7'si

çok denetlemeci olduğunu algılamaktadır. Ergenlerin %4,1'i anne-babanın kendisine karşı ilgisiz olduğunu, %22,7'si az ilgili olduğunu, %73,2'si çok ilgili olduğunu algılamaktadır (Tablo 1).

Tablo 2. Ölçeklere Ait Betimsel İstatistikler

Ölçek	Alt Boyut	n	$\bar{x}$	SS	Skewness
	Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	220	2,23	0,88	0,61
	Yeni Sosyal Durumlarda Korku	220	2,49	0,84	0,39
	Genel Sosyal Durumlarda Korku	220	1,99	0,82	0,79
	TOPLAM	220	55,23	13,62	0,54
	Kabul-İlgi	220	26,72	4,62	-0,58
	Psikolojik Özerklik	220	22,90	5,10	-0,30
	Kontrol-Denetleme	220	23,35	4,73	-0,52

Araştırmaya katılan ergenlerin sosyal kaygı ölçeği toplam puanı (55,23±13,62) "düşük sosyal kaygı" olarak tespit edilmiştir (En yüksek 110-en düşük 22=88/5=17,6; 22-39,6= "çok düşük sosyal kaygı"; 39,7-57,2= "düşük sosyal kaygı"; 57,3-74,8= "orta düzeyde sosyal kaygı"; 74,9-92,4= "yüksek sosyal kaygı"; 92,5-110= "çok yüksek sosyal kaygı").

Araştırmaya katılan ergenlerin en yüksek düzeyde algıladıkları anne-baba tutumları puan sırasına göre "kabul-ilgi" (26,72±4,62); "kontrol-denetleme" (23,35±4,73) ve "psikolojik özerklik" (22,90±5,10) olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

2. Sosyal Kaygı Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tablo 3. Sosyal Kaygı Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	Kadın	103	2,22	0,88	-0,21	0,834
	Erkek	117	2,25	0,88		
Yeni Sosyal Durumlarda Korku	Kadın	103	2,54	0,89	0,79	0,432
	Erkek	117	2,45	0,80		
Genel Sosyal Durumlarda Korku	Kadın	103	1,93	0,78	-1,04	0,301
	Erkek	117	2,04	0,85		
TOPLAM	Kadın	103	55,41	14,22	0,18	0,854
	Erkek	117	55,07	13,12		

Sosyal kaygı puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 4. Sosyal Kaygı Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Yaş	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	A-14-15 yaş	45	2,44	0,84	3,08	**0,048**	**A>C**
	B-16-17 yaş	133	2,24	0,93			
	C-18 yaş	42	1,98	0,68			
Yeni Sosyal Durumlarda Korku	A-14-15 yaş	45	3,00	0,72	13,87	**0,000**	**A>B,C B>C**
	B-16-17 yaş	133	2,43	0,85			
	C-18 yaş	42	2,13	0,72			
Genel Sosyal Durumlarda Korku	A-14-15 yaş	45	2,19	0,73	3,88	**0,022**	**A,B>C**
	B-16-17 yaş	133	2,01	0,85			
	C-18 yaş	42	1,71	0,74			
TOPLAM	A-14-15 yaş	45	61,33	12,79	8,96	**0,000**	**A>B,C B>C**
	B-16-17 yaş	133	54,99	13,88			
	C-18 yaş	42	49,43	10,91			

Olumsuz değerlendirilme korkusu (F=3,08; p<0,05), yeni sosyal durumlarda korku (F=13,87; p<0,05), genel sosyal durumlarda korku (F=3,88; p<0,05) ve sosyal kaygı toplam (F=8,96; p<0,05) puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre;

- 14-15 yaş arası ergenlerin olumsuz değerlendirilme korku puanları, 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4).

- 14-15 yaş arası ergenlerin yeni sosyal durumlarda korku puanları, 16-17 yaş ve 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. 16-17 yaş arası ergenlerin yeni sosyal durumlarda korku puanları, 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4).

- 14-15 yaş arası ergenlerin genel sosyal durumlarda korku puanları, 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4).

- 14-15 yaş arası ergenlerin sosyal kaygı toplam puanları, 16-17 yaş ve 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. 16-17 yaş arası ergenlerin sosyal kaygı toplam puanları, 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4).

Tablo 5. Sosyal Kaygı Puanlarının Anne-Babanın Denetleme Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Denetleme Tutumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	A-Denetlemeci değil	20	2,31	0,96	0,10	0,907	
	B-Az denetlemeci	95	2,23	0,94			

	C-Çok denetlemeci	105	2,22	0,81			
Yeni Sosyal Durumlarda Korku	A-Denetlemeci değil	20	2,48	1,06	0,01	0,992	
	B-Az denetlemeci	95	2,48	0,75			
	C-Çok denetlemeci	105	2,50	0,89			
Genel Sosyal Durumlarda Korku	A-Denetlemeci değil	20	2,09	0,89	0,17	0,845	
	B-Az denetlemeci	95	1,98	0,78			
	C-Çok denetlemeci	105	1,98	0,84			
TOPLAM	A-Denetlemeci değil	20	56,45	15,95	0,10	0,903	
	B-Az denetlemeci	95	55,27	13,55			
	C-Çok denetlemeci	105	54,95	13,33			

Sosyal kaygı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 6. Sosyal Kaygı Puanlarının Anne-Babanın İlgililik Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	**İlgililik Tutumu**	**n**	$\bar{x}$	**SS**	**F**	**p**	**Anlamlı Fark**
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	A-İlgili değil	9	1,68	0,56	3,38	**0,036**	**B>A**
	B-Az ilgili	50	2,44	0,98			
	C-Çok ilgili	161	2,20	0,84			
Yeni Sosyal Durumlarda Korku	A-İlgili değil	9	2,33	0,88	4,25	**0,015**	**B>C**
	B-Az ilgili	50	2,79	0,78			
	C-Çok ilgili	161	2,40	0,85			
Genel Sosyal Durumlarda Korku	A-İlgili değil	9	1,71	0,71	4,16	**0,017**	**B>C**
	B-Az ilgili	50	2,27	0,91			
	C-Çok ilgili	161	1,92	0,77			
TOPLAM	A-İlgili değil	9	48,33	7,42	4,17	**0,017**	**B>A,C**
	B-Az ilgili	50	59,54	14,95			
	C-Çok ilgili	161	54,27	13,16			

Olumsuz değerlendirilme korkusu ($F=3,38$; $p<0,05$), yeni sosyal durumlarda korku ($F=4,25$; $p<0,05$), genel sosyal durumlarda korku ($F=4,16$; $p<0,05$) ve sosyal kaygı toplam ($F=4,17$; $p<0,05$) puanlarının anne-babanın ilgililik durumuna göre anlamlı farklılık

gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre;

- Anne-babasının az ilgili olduğunu algılayan ergenlerin olumsuz değerlendirilme korku puanları, anne-babasını ilgisiz olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 6).

- Anne-babasının az ilgili olduğunu algılayan ergenlerin yeni sosyal durumlarda korku ve genel sosyal durumlarda korku puanları, anne-babasını çok ilgili algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 6).

- Anne-babasının az ilgili olduğunu algılayan ergenlerin sosyal kaygı toplam puanları, anne-babasını çok ilgili algılayan ve anne-babasını ilgisiz olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 6).

3. Anne-Baba Tutumları Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Tablo 7. Anne-Baba Tutumları Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Kabul-İlgi	Kadın	103	26,70	4,78	-0,07	0,943
	Erkek	117	26,74	4,51		
Psikolojik Özerklik	Kadın	103	23,49	5,09	1,58	0,117
	Erkek	117	22,40	5,09		
Kontrol-Denetleme	Kadın	103	24,53	4,56	3,56	**0,000**
	Erkek	117	22,32	4,66		

Anne-babanın kabul-ilgi ve psikolojik özerklik tutumlarına ilişkin algı puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 7).

Anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($t=3,56$; $p<0,05$). Kadın ergenlerin anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanları, erkek ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 7).

Tablo 8. Anne-Baba Tutumları Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kabul-İlgi	A-14-15 yaş	45	27,56	4,39	1,61	0,202	
	B-16-17 yaş	133	26,28	4,55			
	C-18 yaş	42	27,24	5,04			
Psikolojik Özerklik	A-14-15 yaş	45	22,51	4,78	0,80	0,449	
	B-16-17 yaş	133	23,26	4,98			
	C-18 yaş	42	22,24	5,84			
Kontrol-	A-14-15 yaş	45	25,76	3,63	9,74	**0,000**	**A>B,C**

Denetleme	B-16-17 yaş	133	23,11	4,70			
	C-18 yaş	42	21,55	4,95			

Anne-babanın kabul-ilgi ve psikolojik özerklik tutumlarına ilişkin algı puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır (Tablo 8).

Anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=9,74; p<0,05). Farkın hangi grupların arasında olduğunu belirlemek amacıyla uygulanan LSD post hoc testi sonuçlarına göre 14-15 yaş arası ergenlerin anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanları, 16-17 yaş ve 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 8).

Tablo 9. Anne-Baba Tutumları Puanlarının Anne-Babanın Denetleme Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Denetleme Tutumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kabul-İlgi	A-Denetlemeci değil	20	25,65	4,83	0,60	0,551	
	B-Az denetlemeci	95	26,87	4,24			
	C-Çok denetlemeci	105	26,79	4,94			
Psikolojik Özerklik	A-Denetlemeci değil	20	23,90	4,51	7,43	0,001	**A,B>C**
	B-Az denetlemeci	95	24,19	4,73			
	C-Çok denetlemeci	105	21,56	5,24			
Kontrol-Denetleme	A-Denetlemeci değil	20	23,60	2,76	2,14	**0,120**	
	B-Az denetlemeci	95	22,61	5,50			
	C-Çok denetlemeci	105	23,98	4,19			

Anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır (F=7,43; p<0,05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla uygulanan LSD post hoc testi sonuçlarına göre anne-babanın tutumunu denetlemeci olarak algılamayan ve az denetlemeci olarak algılayan ergenlerin anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu çok denetlemeci olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 9).

Anne-babanın kabul-ilgi ve kontrol-denetleme tutumlarına ilişkin algı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 9).

Tablo 10. Anne-Baba Tutumları Puanlarının Anne-Babanın İlgililik Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	İlgililik Tutumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kabul-İlgi	A-İlgili değil	9	19,00	4,58	25,50	**0,000**	**B,C>A C>B**
	B-Az ilgili	50	24,80	3,33			
	C-Çok ilgili	161	27,75	4,39			
Psikolojik Özerklik	A-İlgili değil	9	22,44	6,91	0,17	0,839	
	B-Az ilgili	50	23,26	4,08			
	C-Çok ilgili	161	22,83	5,31			
Kontrol-Denetleme	A-İlgili değil	9	20,56	5,96	2,85	0,060	
	B-Az ilgili	50	22,58	4,69			
	C-Çok ilgili	161	23,75	4,63			

Anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=25,50$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre anne-babanın tutumunu az ilgili ve çok ilgili olarak algılayan ergenlerin anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu ilgili değil olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Anne-babanın tutumunu çok ilgili olarak algılayan ergenlerin anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu az ilgili olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 10).

Anne-babanın kontrol-denetleme ve psikolojik özerklik tutumlarına ilişkin algı puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır (Tablo 10).

4. Değişkenler Arası İlişkiye Ait Bulgular

Tablo 11. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	2	3	4	5	6	7
1- Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	0,60	0,67	0,87	-0,10	-0,22**	0,06
2-Yeni Sosyal Durumlarda Korku	1	0,65**	0,83**	-0,11	-0,18**	0,12
3-Genel Sosyal Durumlarda Korku		1	0,84**	-0,23**	-0,19**	0,05
4-TOPLAM			1	-0,13	-0,22**	0,10
5. Kabul-İlgi				1	0,01	0,21**
6. Psikolojik Özerklik					1	-0,08
7. Kontrol-Denetleme						1

*p<0,05 **p<0,01

Olumsuz değerlendirilme korkusu ile anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r=-0,22; p<0,05). Anne-babanın psikolojik özerklik tutumunu yüksek düzeyde algılayan ergenlerin olumsuz değerlendirme korku düzeyi düşüktür (Tablo 11).

Yeni sosyal durumlarda korku puanı ile anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r=-0,18; p<0,05). Anne-babanın psikolojik özerklik tutumunu yüksek düzeyde algılayan ergenlerin yeni sosyal durumlarda korku düzeyi düşüktür (Tablo 11).

Genel sosyal durumlarda korku puanı ile anne-babanın kabul-ilgi (r=-0,23; p<0,05) ve psikolojik özerklik (r=-0,19; p<0,05) tutumlarına ilişkin algı puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Anne-babanın kabul-ilgi ve psikolojik özerklik tutumunu yüksek düzeyde algılayan ergenlerin genel sosyal durumlarda korku düzeyi düşüktür (Tablo 11).

Tablo 12. Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Sosyal Kaygı Üzerindeki Etkisine Ait Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	**B**	**SH_B**	**β**	**t**	**p**
Sabit	3,356	0,489		6,865	**0,000**
Kabul-İlgi	-0,023	0,013	-0,119	-1,765	0,079
Psikolojik Özerklik	-0,036	0,011	-0,209	-3,164	**0,002**
Kontrol-Denetleme	0,013	0,013	0,071	1,045	0,297
$F_{(3;216)}$=4,807; p=0,003; R^2=0,063; ΔR^2=0,050					

Algılanan anne-baba tutumları ile sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi gösteren modelin uygun olduğu görülmektedir ($F_{(3;216)}$=4,81; p<0,05). Algılanan anne-baba tutumları, sosyal kaygıdaki değişimin yaklaşık %5'ini açıklamaktadır (ΔR^2=0,050) (Tablo 12).

Regresyon katsayıları ve anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarına göre anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının, sosyal-kaygı üzerinde negatif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu (β=-0,21; t=-3,16; p<0,05); anne-babanın kabul-ilgi ve kontrol-denetleme tutumlarına ilişkin algıların sosyal kaygı üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı tespit edildi (p>0,05). Elde edilen bulgulara göre anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması ergenlerde sosyal kaygının azalmasına neden olmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre algılanan anne-baba tutumlarının, sosyal kaygı üzerindeki etkisine ait matematiksel modelin sonucu aşağıdaki gibidir:

*Sosyal kaygı = 3,36 – 0,21*psikolojik özerklik – 0,12*kabul_ilgi + 0,07*kontrol-denetleme*

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmada incelenen alt problemlere ilişkin verilerin istatistiksel analizi sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal kaygı düzeylerine ebeveyn tutum ve davranışlarının etkisi tartışılmış ve yorumlanmıştır.

1. Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterir mi?

Araştırmanın birinci alt probleminde ergenlerin sosyal kaygı puanları cinsiyet değişkenine göre incelenmiştir. Bunun sonucunda sosyal kaygı puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Moskovitch ve arkadaşlarının (2005) 97 Amerikalı üzerinde yapmış oldukları çalışmada, cinsiyetin, cinsiyet rollerinin ve kişisel bağımlılık/bağımsızlık algısının sosyal kaygı düzeyi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarında; cinsiyetin tek basına sosyal kaygıyı yordamada yeterli olmadığı, erkeksi cinsiyet rolüne sahip olmanın ise sosyal kaygı riskini azalttığı ortaya konulmuştur. Bu sonucun çıkmasında, erkeksi cinsiyet rolünün, daha girişken olma, hakkını arama, sosyal ortamlarda daha kararlı olma gibi etkilerinin sosyal kaygıyı azaltmada etkili olduğu tartışılmıştır. Eren Gümüş (1997), üniversite öğrencilerinin toplumsal kaygı düzeylerini farklı değişkenlere göre incelemiştir. Araştırma Kocaeli Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören 608 öğrenci üzerinde gerçekleşmiş olup çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre değişmediği ortaya konmuştur. Bu sonuçlar araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

2. Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri yaşa göre farklılık gösterir mi?

Alt problemlerden ikincisi olan ergenlerin sosyal kaygı düzeylerinin yaş değişkenine anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Sosyal kaygı puanları yaş gruplarına göre değişiklik göstermektedir. 14-15 yaş arası ergenlerin sosyal kaygı puanları, 16-17 yaş ve 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. 16-17 yaş arası ergenlerin sosyal kaygı puanları, 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4). Eren Gümüş (1997), üniversite öğrencilerinin toplumsal kaygı düzeylerini farklı değişkenlere göre incelemiştir. Araştırma Kocaeli Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören 608 öğrenci üzerinde gerçekleşmiş olup çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin yaş değişkenine göre değişmediği ortaya konmuştur.

3. İlgili anne-baba tutumu ile ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Anne-babasının az ilgili olduğunu algılayan ergenlerin sosyal kaygı puanları, anne-babasını çok ilgili algılayan ve anne-babasını ilgisiz olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 6). Erkan (2002) çalışmasında, ergenlerin sosyal kaygı seviyeleri ile anne-baba tutumları ve aile içerisinde görülen risk etkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma Mersin ve Adana ilinden 782 lise 2. sınıf öğrencisini kapsamaktadır. Araştırma bulgularına göre, ilgili anne-baba tutumlarına maruz kalan öğrencilerde sosyal kaygının yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu sonuçlar araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

4. Denetlemeci anne-baba tutumu ile ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Sosyal kaygı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=7,43$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla uygulanan LSD post hoc testinin sonuçlarına göre anne-babanın tutumunu denetlemeci olarak algılamayan ve az denetlemeci olarak algılayan ergenlerin anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu çok denetlemeci olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 9).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada iki farklı anne-baba tutumu değişken olarak kullanılmış ve ergenlik dönemindeki gençlerin sosyal kaygı düzeylerine ebeveyn tutum ve davranışlarının etkisinin olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Sonuçlara göre anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının, sosyal-kaygı üzerinde negatif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu, anne-babanın kabul-ilgi ve kontrol-denetleme tutumlarına ilişkin algıların sosyal kaygı üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı tespit edildi. Elde edilen bulgulara göre anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması ergenlerde sosyal kaygının azalmasına neden olmaktadır. Araştırmada bu sonuçlara dayanarak aşağıda yer alan önerilerde bulunulabilir:

1. Anne-babasının az ilgili olduğunu algılayan ergenlerde olumsuz değerlendirilme korkusu olduğu görülmektedir. Bunun için bu ailelerle birebir görüşülerek ya da onlara konu ile ilgili seminerler vererek ergenlerde oluşan korku azaltılabilir hatta bu korku ortadan kaldırılabilir.
2. Araştırma sonucuna göre anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması ergenlerde sosyal kaygıyı azalttığı tespit edildiği için bu tutumun korunması ve bu tutumun eksik olduğu anne-babalarda yükseltilmesi için çalışmalar yapılabilir.
3. Bu tarz çalışmalar düzenli olarak yapılarak ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ölçülüp ve gerektiği durumlarda duruma müdahale edilebilir.

ERGENLERİN EVLİLİĞE BAKIŞ AÇILARININ ANNE-BABA TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN ADOLESCENT VIEWS OF MARRIAGE AND MOTHER-FATHER ATTITUDES

Uzm. Psikolog Tansu AKKURT

Uzm. Psikolog Mehmet AKKURT

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT

ÖZET

Çalışmanın amacı ergenlerin evliliğe bakış açılarının anne-baba tutumları ile ilişkisinin olup olmadığını inceleyip belirlenen sonuçlara göre literatüre katkıda bulunulmasını kapsamaktadır. Anlamlı bir farklılık saptanarak tartışmalar sonucu tavsiyelerde bulunmak, anne baba tutumu ve evlilik üzerine görüşler sunmak hedeflenmektedir. Araştırmanın evrenini Bafra Kolay Anadolu Lisesi ve Bafra Aday Eğitim Kurumları'nda eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu liselerde öğrenim gören 103'ü kız, 117'si erkek olmak üzere 220 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak ''Kişisel Bilgi Formu'' , ''Anne Baba Tutum Ölçeği'' ve ''İnönü Evlilik Tutum Ölçeği'' olmak üzere üç ayrı ölçek uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 21.0 programı kullanılmış olup, analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi $p<0,05$) olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algının evliliğe karşı tutum üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığına; anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun artmasına; anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun azalmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik tutumu, anne baba tutumu, ergen, tutum.

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Dünyanın hiçbir yerinde ailesiz bir topluma rastlanmamıştır ve tarihsel olarak en eski sosyolojik kurumlardan biri olan ailenin sağlıklı bir yapıda olması, toplumların refahı, mutluluğu ve güçlülüğü ile doğrudan ilişkili olarak görülmüştür (Koçinoğlu, 1991). Aile; bir çocuğun büyüdüğü ve toplumun bir üyesi haline geldiği; insanların şefkat, güven ve saygıyı buldukları; toplumun temelinin ve geleceğinin şekillendiği yerdir (Ulu, 2003:14). Bu nedenle geleneksel kültürde aile bağları, insanları bir arada tutan en önemli faktör olarak kabul edilir (Hojat at all, 2000:420). Aile toplumun en küçük birimi olmasına rağmen, toplumu en iyi yansıtan temel kurumdur. Çünkü toplumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalizasyonun en ciddi ve yoğun olarak yaşandığı toplumsal yapıdır (Bağlı & Sever, 2005:10).

Evlilik ise, günümüzde yasalar ve toplumsal kurallara göre aile kurumuna hukuki bir nitelik kazandıran ve yeni bir aile kurmanın tek ve meşru yolu olarak kabul edilen bir kurumdur (Kayhan ve Seçkin, 1999).

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik, tam ve sürekli bir hayat ortaklığı oluşturmak üzere iki farklı cinsiyetteki iki kişinin hukuken makbul ve geçerli birleşmesi olup, ahlaki, sosyal ve aynı zamanda hukuki bir kurumdur (Keklik ve Yıldırım, 2012). Küresel değerlerin ön plana çıktığı ve oldukça hızlı bir değişimin yaşandığı çağımızda, bilgi ve

iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, toplumsal yapıların farklılaşmasına ve yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Yaşanan bu hızlı değişim ve gelişim süreci, evlilik ve aile kurumu ile ilgili de bazı yenilik ve değişimleri de birlikte getirmiştir. Aile ve evlilik yapısında meydana gelen değişimlerin de aynı şekilde toplumsal yapıyı etkilemesi ve değiştirmesi söz konusu olabilmektedir. İlk evlenme yaşının yükselmesi ile birlikte evlilik sayısında ciddi azalmalar meydana gelirken; boşanma oranlarının önemli ölçüde artması gibi yaşanan değişimler (TÜİK, 2014), toplumsal yapıyı ve özellikle de o toplumu oluşturan bireylerin evlilik ve aile kurumuna ilişkin tutumlarını etkileyebilmektedir.

Toplumsal kalıp yargılarına bakıldığında herhangi bir insanla ilgili beklentilerin neler olacağı doğrudan cinsiyete bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir kontrol ve etkinlik sağlamaları; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri, insan ilişkilerini düzenlemeleri beklenmektedir (İmamoğlu, 1991:832). Bu en açık şekilde, toplumda önemli bir kurum olan ailede kendini gösterir. Ailenin bir kurum olarak yürüttüğü faaliyetler aile bireyleri arasında roller şeklinde dağıtılmıştır (2001 Yılı Aile Raporu, 2002:17). Ergenlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumlarını, onların çocuk olarak yaşadıkları aile ortamının, anne-baba tutumlarının yaygın olarak etkilediği varsayılmaktadır (Twenge, 1997:45; Coleman & Ganong, 1984:425).

Bireyin yaşamdan doyum alması, fonksiyonlarını etkili bir şekilde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uyumlu bir kişi olarak hizmet etmesi, öncelikle evlilik birliği içinde sağlanır (1). Evlilik; sürekli değişen, karmaşık ve iki kişinin daha önce hiç karşılaşmadıkları sorunları beraberce çözmek zorunda oldukları bir ilişkiler sistemidir (2). Gerek dünyada gerekse Türkiye'de son dönemlerde yaşanmakta olan hızlı değişim süreci teknolojik ve ekonomik imkânlarla sınırlı olmayıp kültürel ve sosyal alanları da etkilemektedir. Bu değişimden etkilenen kurumların en başında aile birliği gelmektedir (3). Aile birliği içinde eşin yanı sıra, çocuklar, yakınlar ve yeni sorumluluklarla birlikte yeni iletişim alanları da oluşturmaktadır. Bilinçli evlilik olarak özetlenen, yaşamı en iyi şekilde yürütme, en doğru kararları verme, sonuçta başarılı ve mutlu olma yolunda bireyler değişen aile yapısının da etkisiyle birlikte çeşitli zorluklar yaşayabilmektedir. Fakat yaşanabilecek olan bu olumsuzlukların üstesinden gelmek doğru iletişim yöntemlerini kullanarak mümkün olabilmektedir (1,3,4).

Evlilik ve aile kalıplarında yaşanan değişimlerin, algılanan anne-baba tutumlarının, gelişim dönemi açısından da evlilik düşüncesi oluşmaya başlayan ergenlerin evliliğe ilişkin bazı tutumlar geliştirmelerine neden olabileceği düşünülmektedir. Yaşamları boyunca neredeyse bütün insanların evlendikleri göz önünde bulundurulacak olursa, evlilik tutumundaki bu değişiklikler dikkate alınması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Braaten ve Rosen, 1998).

1.1. Araştırmanın Konusu:

Ergenlerin evliliğe bakış açılarının anne-baba tutumları ile ilişkisi.

1.2.Araştırmanın Amaç ve Önemi:

Bu araştırmanın amacı ergenlerin evliliğe bakış açılarının anne-baba tutumları ile ilişkisinin olup olmadığının incelenmesidir.

Ailenin çatısı evlilik kurumunun gerçekleşmesi ile oluşur (Sezen, 2005). Yapılmış olan araştırmalar evlilik kurumunda anne-baba tutumunun ergenler üzerindeki etkisinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu araştırma sayesinde, anne-baba tutumlarının ergenlerin evliliğe bakış açıları arasındaki ilişki incelenip bu alanda eksik bilgileri tamamlamaya yönelik çalışmalarda kullanılabilecek veriler ve öneriler sunulacaktır.

1.3. Araştırmanın Problemi:

-Anne-baba tutumları ergenlerin evliliğe bakış açıları üzerinde ne derece etkilidir?

1.4. Alt Problemler:

-Ergenlerin evliliğe bakış açıları cinsiyet yönünden farklılık göstermekte midir?

-Ergenlerin evliliğe bakış açıları yaşa göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

-Denetlemeci anne-baba tutumları ile ergenlerin evliliğe bakış açıları arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

-İlgili anne-baba tutumları ile ergenlerin evliliğe bakış açıları arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

1.5. Denenceler:

-Erkek ergenlerin evliliğe bakış açıları kız ergenlere göre daha olumsuzdur.

-Denetlemeci anne-baba tutumu ergenlerin evliliğe bakış açılarını olumsuz yönde etkiler.

-İlgili anne-baba tutumu ergenlerin evliliğe bakış açılarını olumlu yönde etkiler.

1.6. Sayıltılar:

-Anketi cevaplandıran öğrencilerin görüşlerini içtenlikle yansıtacağı varsayılmıştır.

1.7. Sınırlılıklar:

-Araştırmada incelenen İnönü Evlilik Tutum Ölçeği ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

-Ergenlerin anne baba tutumlarını algılama durumları, araştırmada kullanılan “Anne Baba Tutum Ölçeği” nin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

-Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Bafra ilçesindeki Anadolu Liselerinde okuyan lise son öğrencileri ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar:

Ergenlik: Çocukluktan çıkılıp yetişkinlik dönemine adım atılan geçiş dönemidir.

Aile: Birbirleriyle kan, evlilik ya da evlatlık bağı olan, aynı çatı altında yaşayan ve sosyal, ekonomik birim oluşturan bireyler grubudur. Aile ilişkilerinin yapısı büyük ölçüde farklılık gösteriyor olsa da, bilinen bütün toplumlarda şu veya bu türden bir aile sistemi bulunmaktadır. Kent toplumları genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile biçiminde gözlenirken, diğer toplumlar büyük anneler ve büyük babalar, dayılar, amcalar, gelinler, onların çocukları gibi daha geniş bir akrabalar kitlesini kapsayan geleneksel veya geniş aile şeklinde gözlenir (Budak, 2005).

Tutum: Kişilerin belli bir insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik olumlu ya da olumsuz bir biçimde düşünmesine, hissetmesine veya davranmasına sebep olan oldukça kalıcı yargısal bir eğilim olarak tanımlanmaktadır (Freedman, 1989).

Evlilik: Toplumlarda farklı yapılar gösterebilen, aile kurmayı sağlayan iki insanın kalıcı bir birliktelik için bir araya gelerek oluşturmuş oldukları, birbirlerine ve çocuklarına karşı ortak sorumluluklarını yerine getirmeye söz verdikleri, birbirine bağlı olan sistemlerden oluşan evrensel bir kurumdur (Saxton, 1982;akt: Yalçın, 2014).

Anne-Baba Tutumu: Anne-baba tutumu, anne ve babaların çocukları ile iletişim biçimlerini, stillerini ve onlara sağlamış oldukları duygusal ortam içerisindeki davranışlarını içermektedir (Darling, Steinberg, 1993, s.76).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR, İLGİLİ ARAŞTIRMALAR VE YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde; ergenlik dönemi, anne baba ergen ilişkisi, anne baba tutumları ve evlilik hakkında alan yazında yer alan güncel bilgilere yer verilmiş ve konuyla ilgili çalışmalar özetlenmiştir.

2.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişimsel Özellikler

Ergenlik, yapılan araştırmalara göre insan gelişiminin en hızlı olan dönemlerinden biridir. Ergenlik ile ilgili psikologlar, filozoflar, antropologlar, anne babalar ve ergenlerin kendileri çok eskilerden beri farklı türlerde tanımlar yapmışlardır (Gander ve Gardiner, 2010). Aristo, bu dönemi; "Gençler kişilik olarak arzularına kapılmaya ve bunları eyleme dökmeye hazırdırlar, bedenin arzuları içinde en çok kapıldıkları cinsel arzulardır. Çok değişkendirler, arzuları ateşli olduğu kadar geçici olmaktadır. Sevgi olsun, nefret olsun her şeyde aşırıya kaçarlar..." diyerek tanımlamıştır. Modern ergenlik psikolojisinin babası kabul edilen G. Stanly Hall, ergenliği "fırtına ve stres" zamanı olarak tanımlamıştır (Hall, 1904). Blos (1962), "Psikoseksüel gelişimin dört evresinin sonuncusu olarak tanımlamıştır (akt: Gander ve Gardiner, 2010: 438).

Sieg (1971), ergenliği "insanda, bireyin yetişkine özgü ayrıcalıkların kendisine verilmediğini hissettiği zaman başlayan ve yetişkinin bütün gücü ve toplumsal konumu toplum tarafından bireye verildiği zaman sona eren gelişim dönemi" olarak tanımlamıştır (akt: Gander ve Gardiner, 2010: 438). Döğücü (2004)' e göre ergenlik dönemi "cinsel, bedensel, sosyal ve psikolojik olarak belirgin değişikliklerin bir arada bulunduğu bir dönemdir. Bu dönemde, hızlı büyüme, cinsel istek artışı, benliğin henüz tam anlamıyla olgunlaşamamış olması ve bireyin toplumsal konumunun kesinleşmemesi, aileye olan bağlılığın yanı sıra bağımsızlık gereksiniminin artışı gibi durumların yaşanması sebebiyle bu dönem fırtınalı ve sorunlu bir dönem" olarak ifade edilmektedir (Dinçer, 2008).

Santrock (2005), ergenliği genel anlamıyla "özerklik gereksiniminin ön plana çıktığı, aile ve akran ilişkilerinde önemli değişimlerin yaşanmış olduğu kritik bir gelişim dönemidir" diye tanımlamıştır. Kulaksızoğlu (2011), ergenliği çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan bir "ara dönem" olarak değerlendirmekte ve belirli yaşlarla sınırlanamayacak bir hayat dönemi olduğunu belirtmektedir.

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanmış olan psikiyatri sözlüğünde ergenlik "duygusal ve fiziksel süreçlerin sebep olduğu cinsel ve psiko-sosyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı çok belirli olmayan bir zamanda sona eren oldukça hızlı fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimlerin yaşandığı kronolojik bir dönem şeklinde tanımlanmaktadır.

Alan yazına bakıldığında ergenliğin başlangıç ve bitiş yaşı ile ilgili açık ve net tanımlamalar yapılamadığı görülmektedir. Bu dönemin, içinde bunalım dönemlerini de barındıran oldukça hızlı değişimlerin ve geçişlerin yaşandığı bir gelişim evresi olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ergenlerde fiziksel, psikolojik ve toplumsal değişimlerin yaşandığını belirterek bu dönemi üç boyutta ele almıştır (WHO, 2005).

Ergenlik başlı başına bir gelişim dönemi olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple, erken çocukluk ve çocukluk dönemlerinde ele alınan gelişim özellikleri ergenliğe özgü değişiklikler göstermektedir. Ergenlikte gözlenen gelişimsel özellikler bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim olarak incelenebilir.

2.1.1.Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim

Çocukluğun sonu ile ergenliğin başlangıcı arasında geçen kısa süre "erinlik" olarak bilinmektedir. Doğum öncesi ve bebeklik dönemi sonrasında büyüme ve gelişimin en hızlı olduğu dönemdir bu dönem (Gander ve Gardiner, 2010). Erinlikte dikkat çeken değişiklikler kilo ve boy miktarının artışı ile birlikte cinsel olgunluğa ulaşmadır (Aydın, 2005). Kızlar ve erkekler için fiziksel gelişim farklı zamanlarda başlamakta olup büyüme kızlarda erkeklere göre ortalama 2 yıl önce başlamakta ve süreç erkeklerden önce tamamlanmaktadır. Ergenlik döneminde erkekler bir yıl içinde 10-11 cm uzarken; kızlar 8 cm uzamaktadırlar (Siyez, 2012). Ağırlığın artması da boyun artmasına benzer bir seyir göstermektedir. Ergenliğin başlamasıyla birlikte kız ve erkek ergenlerin kilosunda farklı miktarlarda artış görülmektedir. Erinlikte kızların kilosu erkeklerin kilosundan fazladır fakat orta ve son ergenlikte, erkekler kızlara göre daha ağır olmaktadırlar (Aydın, 2005).

Ergenlik döneminde ani boy ve kilo artmasına cinsel olgunlaşma süreci eşlik etmektedir. Bu süreç üreme organlarının gelişimi ile ilgili birincil cinsiyet özellikleri ve cinsel olgunlaşmayı gösteren fakat üreme organları ile direkt ilişkili olmayan fizyolojik özellikleri gösteren ikincil cinsiyet özelliklerini kapsamaktadır (Siyez, 2012). Kulaksızoğlu (2011), birincil cinsiyet özelliklerini esas cinsel gelişmeler, ikincil cinsiyet özelliklerini de ilave cinsel gelişmeler olarak isimlendirmektedir. Birincil cinsiyet özellikleri kızlarda overler, fallop tüpleri, vajina ve uterus; erkeklerde testis, testis torbası, penis ve prostat bezidir. İkincil cinsiyet özellikleri ise, kızlarda meme gelişimi, pubik kıllanma, koltuk altı kıllanma, adet görme; erkeklerde testislerin ve testis torbasının büyümesi, pubik kıllanma penis ve prostat bezinin büyümesi, sesin kalınlaşması, boşalma, koltuk altı ve yüzde kıllanmadır (Siyez, 2012; Kulaksızoğlu, 2011).

2.1.2. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim

Ergenleri çocuklardan sadece bedensel gelişme ile ayırt etme doğru bir tutum olmamaktadır. Düşünme süreçleri ve becerileri, ergenleri çocuklardan farklılaştıran önemli özelliklerdendir (Siyez, 2012). Cinsel ve bedensel değişimlerle birlikte ergenlerin zihinsel yeteneklerinde de değişimler yaşanmaktadır. Ergenler daha geniş kapsamlı bir bakış açısı geliştirirler. Geleceğe yönelik soyut düşünceler oluşur, idealistlik artar, ahlak, din,cinsellik gibi konular ile ilgili kendilerine özgü değer yargıları gelişir (Gander ve Gardiner, 2010).

Ergenlerin bilişsel özellikleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen bu alanda en kapsamlı bilgiyi veren kuramcı Jean Piaget'tir. Ona göre ergenlerin düşünce yapısı çocukların düşünce yapısına kıyasla değişiklik göstermektedir (Aydın, 2005). Piaget bu değişiklikten yola çıkarak bilişsel gelişim evrelerini şu biçimde oluşturmuştur (Siyez, 2012):

a) Duyusal-Motor Evre (0-2 yaş),

b)İşlem Öncesi dönem (2-7 yaş),

c) Somut işlemler dönemi (7-11 yaş)

d) Soyut işlemler dönemi (11 yaş ve üzeri)

Bu dört dönemin her aşaması, kendisinden önce ve sonraki aşamadan farklılık gösterir. Bir aşamadaki zihinsel özellikleri bırakıp bir diğer aşamaya geçmek mümkün olmamaktadır. Çocuğun zihinsel açıdan olgunlaşabilmesi için her aşamada belli zamana gereksinimi vardır (Sprinthall ve Sprinthall, 1977, akt: Kulaksızoğlu, 2011:137). Özellikle soyut işlemler döneminde ergen düşüncesi çocuk düşüncesine göre farklılaşır ve simgeler ve kavramlar yardımı ile soyut düşünme kabiliyeti gelişim göstermeye başlar. Deney ve

gözlemler yardımı ile algılama ihtiyacı duymadan uslamlama ve genellemeler yapabilir hale gelir (Bakırcıoğlu, 2011).

Bilişsel gelişim ve dil gelişimi, genellikle beraber ele alınmaktadır. Ergenlerde bilişsel gelişimde dilin kullanımı oldukça önemli bir konuma sahiptir. Ergenlerin dil kullanımında önemli değişim ve gelişmeler bu dönemde gözlemlenir. Ergenlerin sözcükleri anlama, gramer kurallarını tam anlamı ile kavrama, mecaz anlamı kavrama, mizah ve içermiş olduğu anlamı kavrama ve yazma becerileri bu dönemde büyük bir gelişme göstermektedir (Aydın, 2005).

2.1.3. Ergenlik Döneminde Sosyal Gelişim

Doğumundan itibaren, çocukların yaşları ilerledikçe psikolojik ve sosyal gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Sosyal bir varlık olan insan diğer insanlar ile beraber yaşama ve uyum içerisinde olma gereksinimi içerisindedirler. Sosyal gelişme, bireyin hayatını sürdürdüğü toplum içerisinde kabul edilebilir bir biçimde davranabilmeyi öğrenme sürecidir (Staton, 1962, akt: Kulaksızoğlu, 2011:82). Ergenlerin gelişiminin sosyal alandaki süreçleri, aile içi ilişkileri, akran ilişkileri, benlik, kişilik oluşumları, cinsiyet rollerinin kazanılması, ahlak değerleri, okul ortamı ve kültür gibi konularını yani ergenlerin yaşam içerisindeki tüm tecrübelerini kapsamaktadır (Aydın, 2005). Bu yaşam tecrübeleri içerisinde aile ilişkileri ve akran ilişkileri, ergenlerin sosyal gelişimlerini etkileyen faktörlerin en önemlileridir.

Çocukça alışkanlık ve davranışlar, ergenlik döneminde yerini daha olgun davranışlara bırakır. Bu olgunluğa ulaşabilmede bu döneme hazır olma oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde ailenin etkisi ciddi anlamda önemlidir. Aile ortamında saygı, sevgi, değer gören ve gelişimleri desteklenen ergenler sosyalleşebilmeyi daha başarılı gerçekleştirmektedirler (Yavuzer, 1996).

Ergenlik, psikolojik bağımsızlık arzusu ve çabasının güçlü bir biçimde öne çıktığı bir dönemdir. Bu dönemlerinde ergen evden çıkarak dış çevreye özellikle de arkadaş grubuna yönelmektedir (Bakırcıoğlu, 2011). Özellikle yedi yaşından sonra akranların çocuk üzerindeki etkileri hissedilmeye başlanmakta ve ergenlik döneminde arkadaşa verilen değerler artmaktadır. Bu süreçte kız ve erkekler bedensel farklılıklarını tartışabilecekleri, duygusal durumlarını paylaşabilecekleri arkadaşlıklara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu arkadaşlık anne baba ile kurulan ilişkiye göre farklılık göstermektedir. Anne ve baba ile otoriteye dayalı bir ilişki varken akranları ile eşitlikçi bir ilişki görülmektedir. Bu durum da ergenlerde eşitlikçi ilişki kurabilmeyi, güvenli davranış gösterebilmeyi, kendi düşüncelerini ifade edebilmeyi, başkalarının fikirlerine hoşgörü gösterebilmeyi sağlamaktadır (Kulaksızoğlu, 2011).

Ergenlik dönemi, ergenler için farklı problemlerin yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde ergen için kişilik gelişimi, meslek seçimi, okul deneyimleri, ergenlik sorunları gibi konular oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yetişkinliğe geçişin öncesinde toplumsal beklentiler ve beklentilere cevap verebilme/verememe durumu ergenin toplumsal gelişimlerinde önemli bir konumda bulunmaktadır (Gander ve Gardiner, 2010).

2.1.4. Ergenlik Döneminde Duygusal Gelişim

Duygusal ve sosyal yapının biçimlenip yetişkin kimliğinin oluştuğu ergenlik döneminde, çocukluk dönemine oranla duygu yoğunluğu farklılık göstermektedir. Çocuklar yaşadıkları kızgınlık, öfke ve mutluluk duygularını direk olarak ifade ederlerken ergenler duygularını gizleme eğiliminde bulunurlar (Kulaksızoğlu, 2011). Ergenlik döneminde hormonal ve biyolojik farklılaşmaların etkisi ile duyguların yoğunluğu artar ve duyguların ifadesinde farklılıklar görülür. Ergenler öfke ve kızgınlık ile ilgili duygularını el

kol hareketleri, bağırma, yüz ifadesi gibi sözel ve sözel olmayan davranışlarla dışa vururken, heyecan, sevgi ve karşı cinse karşı olan duygularını şiir yazma, öykü yazma ve hatıra defteri ile yansıtmaktadırlar (Siyez, 2012).

Hurloock (1987)'a göre ergenliğin başlangıcındaki büyümenin hızlı olması ergenlerin davranışlarında, duygularında ve tutumlarında fazlasıyla değişiklikler oluşmasına sebep olmaktadır. Bunlar; duyguların yoğunluğunda artışlar, duygularındaki istikrarsızlık, aşık olma, çekingenlik ve mahcubiyet, tedirginlik ve huzursuzluk, yalnız kalma istekleri, çabuk heyecanlanma ve çalışmaya karşı isteksizlik olarak sıralanabilir (Kulaksızoğlu, 2011).

Ergenlerin negatif duygularla başa çıkma yetenekleri gelişmediğinden dolayı depresyona yatkınlık, öfke, kaygı, utanma ve duygu durumunda ani değişimler birçok sorunun kaynağını oluşturmaktadır (Rosenblum ve Lewis, 2006). Ergenlerin yaşadığı farklı duygular zaman zaman çok neşeli zaman zaman da çok üzüntülü olmalarına sebep olabilmektedir. Bu süre aralığında yaşadığı pozitif ve negatif duygularını yargılayıp sorgulamadan paylaşabilecekleri anne babaya gereksinim duymaktadırlar. Ergenlerin, ebeveynlerinin gereksinim duydukları zamanlarda yanlarında olduklarını bilmeleri, onların kendilerini açmalarına olanak vermeleri, duygusal gelişim ve değişimlerini pozitif yönde etkileyecektir.

2.2. Anne Baba Ergen İlişkisi

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır ve doğumundan ölümüne kadar devam eden ilişkiler ağı içerisindedir. Anne baba, arkadaş, kardeş, komşu, iş arkadaşı gibi farklı kişilerle çeşitli ilişkiler içinde olabilir (Hortaçsu, 2003). Her ne kadar insan, çevresi ile sürekli olarak bir ilişki halinde olsa dahi gelişimi ilk olarak aile ortamında başlamakta ve aile ortamı içerisinde devam etmektedir. İlk sosyalleşme çalışmaları aile içerisinde gerçekleşmektedir. Bebeklikten itibaren aile ortamı içerisinde ilk etkileşimde bulunulan kişiler anne babalar ve aile bireyleri olmaktadır. Çocuğun yakın çevresindekiler ve özellikle de anne ve baba ile ilk ilişki ve etkileşimlerinin kişilik gelişiminde önemi oldukça büyüktür (Schultz ve Schult, 2001).

Aile, bireyin kişilik ve davranışlarının gelişmesinde kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan destek sağlayan bir kurum olmasının yanında ergenlik gibi kritik bir gelişim sürecinin başarı ile tamamlanmasında da ergen bireylere önemli bir katkı sağlamaktadır (Kocayörük, 2010). Anne-baba ve çocuklardan oluşan aile içerisindeki ilişkilerin samimi, devamlı ve tutarlı olma gibi özellikleri içermesi beklenmektedir. Ergenin davranışlarında birtakım farklılıklar gözlense dahi aile ile kurmuş oldukları ilişkilerinde süreklilik görülmektedir. Bu hususta, ergenin anne babası ile içten ve samimi bir ilişki kurabilmesi önemlidir. Aile ile kurulan ilişkiler başkaları ile kurulacak olan ilişkileri de çoğu zaman etkileyecektir (Aydın, 2005).

Etkili anne-baba tutumlarının yanı sıra, anne-babaların ergenlik dönemi süresince çocukları ile kurdukları ilişkinin kalitesi de önemlidir. Bu kaliteli ilişki ergenlerin atılganlık, kendini kabul, benlik saygısı, akademik başarı, sosyal beceriler ve çevresine uyum sağlama seviyelerini pozitif yönde etkilemektedir (Kocayörük, 2010). Yapılan araştırmalar anne-baba iletişiminin ve katılımının yüksek seviyede yaşandığı aile ortamlarında yetişen çocukların pozitif davranışlar sergiledikleri ve kişilik gelişiminde avantajlı olduklarını ortaya koymaktadır (Kocayörük, 2012). Sonuç olarak, alan yazında anne ve baba desteğinin ergenlerin temel psikolojik gereksinimlerini karşılamalarına, kişilik, benlik gelişimlerine ve iyi oluşlarına destek olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu sebeple, anne baba tutumları ve yaygın olan anne baba tutumlarının birey üzerindeki etkilerinin irdelenmesi gerekli görülmüştür.

2.3. Anne Baba Tutumları

Tutum; yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu durum ve nesnelere karşı bireyin davranışları üzerinde dinamik veya yönlendirici bir etkiye sahip sinirsel ve ruhsal yönden hazır olma durumudur (Özyürek, 2004). Kağıtçıbaşı (1999)'na göre, insanlar doğdukları anda herhangi bir tutum sahibi değillerdir, sahip oldukları tutumları sonradan öğrenirler. Bazı tutumlar kişilerin kendi tecrübelerine dayanırken, bazı tutumlar ise başka kaynaklardan elde edilir. Tutumlar çoğunlukla doğrudan pekiştirme, deneyim, taklit ve sosyal öğrenme sonucunde elde edilir. Özellikle çocuklar, tutumlarının çoğuna evde anne ve babanın tutumlarını taklit ederek, örnek alarak sahip olurlar (Ersoy, 2013).

Ergenlerin kişilik gelişimlerinde hem kalıtsal hem de çevresel faktörler etkili olur. Çevresel faktör dediğimiz zaman en belirgin olanı anne-baba tutumudur. Ergenlerde kişilik gelişiminde anne babaların çocuklarına karşı uygulamış oldukları tutumlar önem arz etmektedir (Maccoby ve Martin, 1983, Yavuzer, 2004). Sosyoekonomik düzey, anne ve babanın eğitim düzeyi, yaşı, kişilik özellikleri, ailede bulunan çocuk sayısı ve çocukların cinsiyeti gibi değişkenler anne ve babanın tutumlarını etkilemektedir.

Anne ve babanın tutumlarının sağlıklı olması çocuğun dengeli, huzurlu, mutlu ve sevgiyle yaşamasına neden olmaktadır (Candemir, 2000).

Anne baba tutumu ile ilgili yapılan araştırmalar hala devam etmekte olup geçmişten günümüze bu konu ile ilgili öne sürülen bazı modeller bulunmaktadır.

2.3.1. Anne Baba Tutumlarına İlişkin Modeller

Çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili olarak yapılan çalışmalar oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Genel anlamda anne-baba tutumu, iletişim kurulan çocuğa yöneltilen tutumların ve davranışların kapsamı olarak tanımlanır. Bu bölümde anne-baba tutumu kavramı, Psikodinamik ve Davranışçı Model, Baumrind'in Sınıflaması ve Maccoby ve Martin'in Modeli çerçevesinde incelenmiştir (Yılmaz, 2000b).

Psikodinamik Model: Psikodinamik modelde gelişimin temel belirleyicilerinin biyolojik olduğu ve anne-babanın istek ve arzuları ile toplumsal beklentiler arasındaki çatışmanın kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir. Çocuğun libidinal gereksinimleri ile aile çevresi arasındaki etkileşimin çocuğun gelişimindeki bireysel farklılıkları belirlediği farz edilmektedir. Psikodinamik bakış açısındaki araştırmacılar anne-baba ile çocuk arasındaki duygusal ilişkiyle ve onun çocuğun psikoseksüel, psikososyal ve kişilik üzerindeki etkisi ile ilgilenmişlerdir. Anne-baba ile çocuk arasındaki duygusal ilişkinin bir aileden diğer aileye kıyasla gösterdiği bireysel farklılıklar, anne-baba tutumlarındaki farklılıklara bağlanmaktadır. (Yılmaz, 2000b).

Davranışçı Model: Davranışçılar, davranışın tutumdan daha önemli olduğunu ifade ederek anne-baba tutumlarını anne ve babaların davranışları açısından incelemişlerdir. Davranışçı modele göre anne-baba tutumu, bu çevreyi ifade eden davranış örüntüleridir. Hem psikodinamik hem de davranışçı model çocuğun sosyalleşmesinde, anne-babanın inançlarının ve çocuğun doğasının anne ve baba davranışlarının en önemli belirleyicileri olduğu savunulmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993).

Baumrind'in Sınıflaması: Çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına ilişkin birtakım sınıflandırmalar bulunmaktadır. Baumrind'in (1971) kuramsal yaklaşımı bu alanda yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalara temel oluşturarak öncülük etmiştir. Baumrid laboratuvar çalışmalarında anne-baba ve çocuk etkileşimini gözlemlemiştir. Baumrid'in anne-baba tutumu kavramı, bir ebeveyn olarak anne ve babanın sahip olduğu inançlar, değerler ve göstermiş oldukları davranışlardır (Erdoğan, 2013). Baumrid anne-baba tutumu

ile ilgili yaptığı çalışmalarda anne-babanın kontrolü, anne ve babanın çocuk ile olan iletişiminde olgunluk beklentisi, açıklık ve destek/bakım olmak üzere dört boyut belirlemiştir. Anne-baba kontrolü boyutu, anne ve babalar tarafından koyulmuş olan kurallara çocukların hangi oranda uyma mecburiyetinde olduklarını gösterir. Anne-baba ve çocuk iletişiminde açıklık boyutu, anne ve babaların verecek oldukları kararlarda çocuklarının düşüncelerine ve fikirlerine ne derece saygı gösterdiklerini, bu konuda çocuklarını hangi derece teşvik ettiklerini ve anne-babaların çocuklarının davranışlarına sınırlar getiriyorlarsa bunun sebeplerini hangi oranda ifade ettiklerini gösterir. Olgunluk beklentisi boyutu, ebeveynlerin çocuklarını duygusal, zihinsel ve sosyal alanda başarılı olmaları için hangi boyutta teşvik ettiklerini gösterir. Bakım-destek boyutu, ebeveynlerin çocuklarına bakarken ve çocukları ile ilişki kurarken ne derece yakın, sıcak ve sevecen davrandıklarını gösterir. Baumrid, bu dört boyutun kesişmesinden otoriter (authoritarian), izin verici (permissive) ve demokratik (authoritative) olmak üzere üç temel ebeveyn tutumunun ortaya çıkmış olduğunu ileri sürmüştür (Yılmaz, 2000).

Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli: Maccoby ve Martin (1983), anne ve babanın ergene karşı olan tutumunun iki kritik öğesi olduğunu ortaya atmıştır. Bu öğeler; ebeveyn talepkârlığı ve ebeveyn duyarlılığıdır. Ebeveyn duyarlılığı, ergenin ihtiyaçlarına destekleyici ve kabul edici bir şekilde karşılık verme derecesidir. Ebeveyn talepkârlığı ise anne ve babanın çocuktan sorumlu ve olgun tutum ve davranışlar bekleme derecesidir. Ebeveynler duyarlılık ve talepkârlık açısından değişiklikler gösterebilirler. Bazı ebeveynler kabul edici ve sıcak iken bazı ebeveynler ise reddedici ve umursamazdırlar. Bazı ebeveynler çok talepkâr iken diğerleri oldukça serbestçidirler (Steinberg, 2007). Maccoby ve Martin (1983) ebeveynlerin talepkarlık ve duyarlılık boyutlarının kesişmesinden dört çeşit anne-baba stili ortaya çıkmış olduğunu belirtmişlerdir. Bu dört anne-baba stili; otoriter anne-baba, demokratik anne-baba, izin verici-müsamahakâr (hoşgörülü) anne-baba ve izin verici-ihmalkâr anne-baba tutumlarıdır.

Demokratik anne-babalar hem üst seviyede kabul/ilgi hem de kontrol/talep gösterirler. Otoriter anne-babalar ise üst seviyede kontrol/talebe sahip iken düşük seviyede kabul/ilgi gösterirler. İzin verici/müsamahakâr anne-babalar yüksek seviyede kabul/ilgi ve düşük seviyede kontrol/talep sergilerler. İzin verici ihmalkâr anne-babalar ise her iki seviyede de düşük düzeyde bir tutuma sahiptirler (Tire, 2011).

Steinberg (2007)' e göre demokratik anne-babalar çocuklarına karşı sıcak fakat disiplinlidirler. Çocuğun davranışlarına göre standartlar oluştururlar ve gelişim ihtiyaçlarına uyumlu beklentiler geliştirirler. Özerklik gelişimine ve kendini yönlendirmeye oldukça önem verirler. Demokratik tutum sahibi olan ailelerin çocukları sorumlu, kendine güvenen, uyumlu, yaratıcı, sosyal becerileri fazla ve akademik olarak başarılıdırlar. Otoriter ebeveynler, itaate çok fazla değer verirler, zorlayıcı ve katı bir disiplin anlayışına sahiptirler. Çocukla ev ortamlarında kurulan sözlü iletişim sınırlıdır. Çocukların özerkliğini sınırlandırmaya yönelik davranışlar gösterirler. Otoriter, disiplinli bir ortamda büyüyen çocuklar sorumsuz, bağımlı, toplumsal olarak yeterli olmayan, daha az güvenli ve meraklıdırlar. İzin verici/müsamahakâr yani biraz daha serbest olan ebeveynlerin, yumuşak ve kabul edici davranış stilleri vardır. Disiplin konusunda çok pasiftirler. Çocukların davranışlarını yönlendirmekten kaçınırlar hatta sınırsız özgürlük taraftarıdırlar. İzin verici/ müsamahakâr olan aile ortamında yetişen, büyüyen çocuklar çoğunlukla sorumlu ve olgun değillerdir, akranlarının görüşleri, düşünceleri onlar için çok daha önemlidir, liderlik pozisyonunu daha az üstlenme taraftarıdırlar. İzin verici/ ihmalkâr olan ebeveynlerin, çocukları ile etkileşimleri, kuvvetli bir iletişimleri yoktur, çocuklarının nerede vakit geçirdikleri ile ilgili bilgileri neredeyse yoktur. Çocuklarının düşüncelerine, fikirlerine önem vermezler. Çocuklarının arzu ve isteklerinden çok kendilerinin istekleri

doğrultusunda hayatlarının planlarını yaparlar. İzin verici/ ihmalkâr anne ve babaların çocukları tepkiseldirler ve alkol, madde bağımlılığı, cinsellik gibi yetişkin yaşantılarına girme, suç unsuru taşıyan davranışlar sergileme yönelimindedirler.

2.3.2. Anne Baba Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Ebeveynlerin çocuklara karşı olan tutumlarının sağlıklı olmasını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Ebeveynler arasındaki ilişkiler, anne babanın kendi yetiştirilme şekilleri, çocuğun istek ve beklentilerine uyumlu bir çocuk olup olmaması, çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti ve karakteristik özellikleri, ailenin demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları ve kültürel özellikleri, anne babaların çocuk gelişimine ilişkin bilgi durumları ve çocukların mizaç özellikleri gibi pek çok etken, ebeveynlerin tutumlarını belirleyebilmektedir (Sezer, 2010; Özyürek, 2004). Hurlock ebeveynlerin tutumlarını etkileyen unsurlara, çocuk sahibi olma isteği, annenin gebelik süresi boyunca duygusal ve fiziksel durumu, çevredeki arkadaşların tutum ve davranışları ve kitle iletişim araçlarının da eklenmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Ebeveynlerin tutumlarının, birçok değişkenden etkilenmesinin yanı sıra başta kişilik özellikleri olmak üzere bireyin bütün gelişim alanlarını dolaylı ve doğrudan olarak etkilemektedir.

Ebeveyn tutumunun alakalı olduğu sıklıkla vurgulanan değişkenlerden birisi de iyi oluş halidir. Araştırma bulguları, yetişkinlerin "iyi oluş" ları üzerinde çocukluk döneminde algılamış oldukları ebeveyn tutumlarının etkili olabileceğini düşündürmektedir (Türkmen, 2011).

Bireyin yaşamı üzerindeki etkisi olan tartışılması gereken önemli bir husus da "iyi oluş" kavramıdır. İyi oluşun, özellikle ergenlik döneminde ele alınması gerekli görülmektedir.

2.4. Evlilik

Evlilik, kişinin hayatının birden çok tarafı üzerinde etkisi olan önemli bir kurumdur. Bireyin, evlilik doyumu ya da temel ilişkileri, onun yaşamındaki mutluluğunu etkileyen önemli bir hususdur. Literatür taraması yapıldığında evlilikle ilgili birden fazla tanımla karşılaşılmaktadır. Evlilik, günümüzde yasalar ve toplumsal kurallara göre aile kurumuna hukuki bir özellik kazandıran ve yeni bir aile kurmanın meşru ve tek yolu olarak kabul edilen bir kurumdur (Kayhan ve Seçkin, 1999). Toplumun hangi bölümünden olursa olsun kişiler, belirli bir yaşa geldiklerinde hayatı bir başkası ile paylaşma gereksinimi duyarlar ve kendilerine uyumlu bir eş bulup evlenirler (Ondaş, 2007). Glen (1990) evliliğin, bireyin yaşam süresini daha da uzattığını, fiziksel ve psikolojik sağlığını koruduğunu, mutluluk ve huzur seviyesini yükselttiğini belirtmektedir. Fowers (1993) ise evliliği kişinin benliğini bir başkasının benliğiyle birleştirmesine fırsat veren, kişiliğinin gelişmesini ve mutlu olmasını sağlayan bir kurum olarak görmektedir. Evlilik ile ilgili olan tanımlar bize evlenmenin, yeni bir aile kurmada ön koşul olduğunu göstermektedir ve evlenme ile aile kurumunun oluşturulması, evliliğe sosyal bir özellik kazandırmaktadır (Kayhan, 2011; Kayhan ve Seçkin, 1999).

Evlilik, aile kurmak için atılan ilk adımdır. Bundan dolayı evliliğin araştırılması kurulacak olan ailenin sağlamlığı konusu açısından önemlidir. "Evlilik" kavramı, "aile" kavramına kıyasla daha belirgin bir kavramdır. "Aile" bir grup ya da örgüt, "evlilik" ise farklı iki cinsten kişilerin birlikte yaşamak, hayatlarını paylaşmak, çocuk yapmak, büyütmek ve yetiştirmek gibi hedeflerle oluşturmuş oldukları birlikteliktir. (Çelik, 2006). İki insan beraber olmaya başladıkları zamandan itibaren, daha önceki yaşam şekillerini (zamanı, mekânı, vb. paylaşmaya ilişkin bir takım durumlarda) değiştirmeye ve yeni etkileşim şekillerini denemeye başlamaktadır. Bu etkileşim şeklinin tutması oranında, bir

çift, yani iki kişilik bir psikolojik sistem oluşabilmektedir (Gülerce, 1996). Aynı zamanda evlilik, aile ilişkisinin kurulması için atılmış olan ilk adımdır. Evlilik ne kadar sağlam, kuvvetli temeller üzerine kurulursa, kurulmak üzere adım atılan aile de bir o kadar sağlıklı, kuvvetli ve sağlam temeller üzerine kurulur. Ailenin oluşmasını sağlayan evlilik, üyelerinin maddi ve manevi gereksinimlerini karşılayabilen, üyelerinin güvende olmasını sağlayan, üyelerin birbirine karşılıksız olarak yardım ettiği ve sempati duyduğu önemli bir yapıdır (Sayger, Homrich, Horne, 2000).

Evlilik ve eş seçme hususunda öğrencilerle ile yapılan bir çalışmada (Özgüven, 1994; akt. Özgüven, 2009), evliliğin neden önemli olduğu sorusunu öğrencilerin %68'i, "yaşantılarını başkaları ile paylaşmak için" şeklinde cevaplandırmışlardır. Bu sorunun seçenekleri arasında bulunan, çocuk sahibi olmak, ileride yalnız kalmamak, evlilikte cinsel ilişkiye izin verilmesi ve ailenin baskısı gibi cevapların yüzdesi daha düşük çıkmıştır. Yapılan benzer bir araştırmada ise öğrencilerin %84'ü yaşamını bir eşle paylaşmak %11'i yalnız kalmamak için ve geleneklerden dolayı, %5'i ise çocuk sahibi olmak için evliliği düşündüklerini söylemişlerdir. (Durmazkul, 1991; akt. Özgüven, 2009).

Smith (1994) evliliğin ailenin oluşmasında ilk basamağı oluşturduğunu ifade ederek, ailenin sağlıklı veya sağlıklı olmadığını anlayabilmek için evliliğin incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Gladding (2002), evlilik ve aile kavramlarının birbirleriyle ilişkili olduğunu söylemekte, aynı zamanda aralarında farklılığın da olduğunu belirtmektedir.

2.4.1. Evlilikte Eş Seçme Kuramları

Eş seçimi, kişinin hayatında beraber olup birçok hususta ortak karar alacağı kişinin kim olacağına karar vermesi durumudur. Dolayısı ile kişilerin eşlerini seçerken birçok özelliği göz önünde bulundurmaları tavsiye edilmektedir. Eş seçme süreci içerisinde bireyleri aile, kültür, kişilik özellikleri, hayalindeki eş adayının özellikleri gibi faktörler etkileyebilmektedir. Bu sebeple bireylerin birbirlerini tanımaları ve gerçekçi beklentiler oluşturmaları gerekmektedir (Özgüven, 2001). Eş seçiminde kişisel tercihlerin nelerden etkilendiği ve ne şekilde seçtikleri ile ilgili olarak birbirinden farklı kuramlar geliştirilmiştir. Aşağıda bu kuramlardan bazılarına yer verilmiştir.

2.4.1.1. Ortak Özellikler Kuramı

Bu yaklaşımda kişilerin eş tercihlerinde ortak özelliklerin önemine dikkat çekilmektedir (Özgüven,2001). Sosyoekonomik düzey, kişilik özellikleri, etnik köken, aile yapısı, dini inanç, zekâ ve eğitim, yaş, değerler açısından tarafların önemli ölçüde benzer olmaları beklenmektedir. Bu tarz bir yapı gösteren ailelerde uyuşmazlığın daha az olacağı ifade edilmektedir (Özgüven, 2014).

2.4.1.2. Zıt Özellikler Kuramı

Kurama göre önemli olan kişilerin eş tercihi yaparken tarafların barındırdığı zıt özelliklerdir. Bu yaklaşıma göre kişiler, kendilerinde bulunmayan özelliklere sahip olan birisi ile evlendiğinde mutlu olacaklardır. Evlilikte farklı bakış açısı ve seçeneklerin artacağına, zıt olan kişilerin birbirlerinden hoşlanacağına inanılmaktadır (Özgüven, 2001).

2.4.1.3. Uyaran-Değer-Rol Kuramı

Murstein tarafından kurulmuş olan bu modele göre, eş seçme süreci "uyaran", "rol" ve "değer" olmak üzere üç aşamayı kapsamaktadır. İlk aşamasında eşler, beğeniye ve fiziksel çekiciliğe önem verirler (Murstein, 1970; Akt: Özgüven, 2001). Eşlerin birbirlerini gördükleri ve fikir oluşturdukları basamaktır. İlk aşama kişiler açısından pozitif olduktan sonrasında ikinci aşamaya geçilir. "Değer" olarak ifade edilen bu basamak kişilerin tutum, ilgi, inanç ve ihtiyaçlarının karşılıklı olarak sözlü anlatımını kapsamaktadır. Üçüncü aşama

olan "rol" esnasında ise çiftler birbirlerini tamamlayan veya uyan rollerinin var olup olmadığını gözlemlemiş oldukları dönem olarak açıklanabilir (Özgüven, 2001). Özetle ifade edersek; üç yaklaşımın da birbirinden farklı çerçeveden baktığı görülmüştür. Fakat bu yaklaşımları ele alıp kritik eden kuramcılar eşlerin birbirlerine benzeyen özelliklerinin fazla olduğu "ortak özellikler" kuramını desteklemektedirler. Aralarındaki benzerliklerin fazla olduğu kişilerin yapacağı evliliklerde uyumun daha fazla olup beraber yaşamayı kolay hale getireceği ifade edilmektedir (Özgüven, 2014).

2.4.2. Gençlerin Evlenme Nedenleri ve Evlilikten Beklentileri

Evlilik toplum tarafından en fazla kabul gören, destek verilen ve teşvik edilen bir kurumdur. Kişilerin tamamıyla özgür tercihleri ile sevgi ve aşka dayalı olan evlilik gerçekleştirmeleri ile birlikte, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanların, evlenmeleri gerektiğini düşünmelerine sebep olan daha gerçekçi nedenler bulunmaktadır. Kadınlarda ve erkeklerde kendilerine özgü sebepler, beklentiler veya düşünceler olduğu göz önünde bulundurulduğunda evlilik hayatından beklentilerin ve evliliğin hedef ve amacının insandan insana değişebildiğini söyleyebiliriz (Ceylan,1994). Buradan hareketle insanları evlenmeye güdeleyen çeşitli sebepler aşağıdaki gibidir.

2.4.2.1. Evliliğin Toplumda Genel Bir Kabul Görüyor Olması

Toplumsal ve sosyal hayatın bir ahenk ve denge içinde devamı; bireylerin iyi olma durumlarının artışı sadece aile birliğinin korunması ile mümkün olabilmektedir. Toplumun bir parçası olan her genç evliliğin aile olmak için önemini, değerini görmektedir. Kişinin kendisi de bir evlilik sonucunda doğup büyümüştür. Bu nedenle de bireylerin çoğunluğunun evli olması insanların evliliğin normal ve doğal olduğunu düşündüklerini akla getirmektedir (Çaplı, 1992).

2.4.2.2. Ekonomik Özgürlüğe Kavuşma İsteği

Bazı insanlar maddi açıdan rahat edebilmek için parası olan, iyi para getiren bir işe sahip biri ile evlenmeyi düşünmektedirler. Gittins'e göre insanları evlenmeye yönlendiren en güçlü etken ve ideolojimize en ters düşeni ekonomik nedenlerdir. Ama onun ekonomik anlamı sadece mal varlığı ile sınırlı olmayıp yer, hizmet, zaman ve iş gücünü de kapsamaktadır (Gittins, 1991).

2.4.2.3. Hayat Arkadaşı Arama İsteği

Sosyal bir varlık olan insan, hayatında konuşabileceği, üzüntülü ve mutlu günlerinde kendisine destek olabilecek bir hayat arkadaşına gereksinim duymaktadır. Kendisi ile eşdeğer duygu ve düşünceleri paylaşan birinin olmasını arzu etmekte ve istemektedir. Bireylerin hayatını yalnız olarak devam ettirmesi neredeyse imkânı olmayan bir durumdur. Geçtan'a göre de "yalnızlık" mutsuzluğa da sebep olan, yol açan bir duygudur. Çevresi ile etkileşim, iletişim halinde bulunan kişinin de kendi içerisinde ona ait ve özel olan bir parça bulunmaktadır. Bu kişiyi yaratıcılığa güdeleyen evrensel ve sağlıklı yalnızlığı anlatır. Kişinin içindeki geri kalan bölüm ise iletişimi, yakınlığı ve sosyal olmayı arzulamaktadır. Çünkü kişi, bebeklik döneminden beri anne ve babası ile kurmuş olduğu ilişki biçiminden sıcaklığı ve yakınlığı öğrenmiştir. Evlilik ilişkisi de artık anne ve babasından ayrılan bireyin romantik beraberliği ve yakınlığı içermektedir. Bireyi evliliğe iten ana sebeplerden birisi yaşamayı arzuladığı bu yakınlıktır" (Geçtan, 1984).

2.4.2.4. Çocuk Sahibi Olmak İsteği

İnsanları evliliğe yönlendiren nedenlerden biri de soyunun devamını sağlamak için çocuk sahibi olma isteği ve arzusudur. Aynı zamanda anne ve baba olma duygularını yaşamak için de çocuk sahibi olmayı istemektedirler.

2.4.2.5. Mutlu Bir Yaşam İsteği

Bireylerin yaşam hedefi mutluluk duygusunu yakalamaktır. Evlilik de bireylerin mutluluk düzeylerini yükselten önemli bir ilişkidir. Yapılan araştırmaya göre evli olan erkekler bekâr olanlara kıyasla daha çok yaşamaktadırlar. Çaplı'ya göre de bazıları için evlilik, kötü ve mutsuz yaşam şartlarından kaçıp kurtulmak için görülen bir sığınak gibidir (Çaplı, 1992).

2.4.2.6. Sağlıklı Bir Cinsel Yaşam İsteği

Cinsellik geleneksel toplumlarda evlenme sebebi olarak önemini ve değerinikorumaktadır (Geçtan, 1984). Dolayısıyla cinselliğin meşrulaştırılması ve sağlıklı bir cinsellik için evlilik kurumu önemlidir.

2.4.3.7. Statü ve Bağımsızlık Kazanmak İsteği

Evlilik kişiye yetişkinlik pozisyonu, statüsü kazandırmaktadır. Bu pozisyon, erkek için bağımsızlık ve başkalarının sorumluluğunu kazanma anlamları taşırken, kadın için yeni bir bağımlılık şekli ve başkalarının sorumluluğunu üstlenme anlamına gelir. Erkekler için otorite kazanma yolu olan evlilik, kadın için ise sosyal statü ve çoğunlukla ev içerisindeki otoritesinin artmasını ifade etmektedir (Gittins, 1991).

2.5. Evlilik Biçimleri

İlgili alan yazın incelendiğinde evlilik şekillerine ait birçok sınıflandırma ile karşılaşılmıştır. Aşağıda Sezen (2005) tarafından yapılan sınıflandırmaya yer verilmiştir.

2.5.1. Görücü Usulü Zorla Evlendirme

Geleneksel anlayışın bağlılık ile sürdürüldüğü yerlerde görülen evlilik biçimidir. Burada süreç, doğrudan evlenecek erkeğin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından evlenecek olan kadını seçmesi ile başlamaktadır. Tanımlamada yer alan "zorla" ifadesi bireylerden birinin ya da ikisinin birden rızası olmadan evlenmesini içermektedir (Sezen, 2005).

2.5.2. Görücü Usulü İsteyerek Evlenme

Geleneksel değerlerin modern değerlerden etkilendiği yöre ve bölgelerde var olan evlenme biçimine karşılık gelmektedir. Bu anlayışta, evlenecek olan çiftin evlilik onay ve isteği mevcuttur. Evlenmeye aday çiftler aileler ya da diğer yakınları aracılığıyla tanıştırılırlar. Süreç onların himayesinde devam eder ve sonrasında tarafların rızası alınarak evlilik gerçekleştirilir (Sezen, 2005).

2.5.3. Flört Ederek Evlenme

Flört ederek evlenme, modern değerlerin geleneksel değerlere kıyasla daha etkili olduğu yerlerde görülmektedir. Çiftlerin herhangi bir sosyal çevrede tanışmaları, ilişkiyi başlatmaları ve evlilik kararı almalarına dayalı bir evlenme biçimidir.

2.6. Evlilik Tutumu ile İlgili Yurt İçinde ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Üniversite öğrencileri ile yapılmış olan bir araştırmada (Ondaş, 2007), araştırmaya katılan öğrencilerin %52.2'sinin en uygun evlenme yaşını 26-29 yaşları; %37.1'inin ise 22-25 yaşları olarak gördüğünü belirtmiştir. Türkaslan ve Suleymanov, (2010) tarafından yapılmış olan bir araştırmada üniversite öğrencilerinin en uygun, en doğru evlenme yaşını 22-25 yaş aralığı olarak belirtmişlerdir. Kılıç ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada katılımcılar (% 56.6), evlenme yaşı olarak 25-28 yaş arasını uygun gördüklerini ifade etmişlerdir. Ekşi'nin (2005) evliliğe hazırlık sürecindeki çiftlerin ebeveyn olma ve evlilik üzerine düşünceleri konulu çalışmasında katılımcıların yaşlarına

bakıldığında ilk sırada % 42 ile 20-24 yaş grubundaki bireyler yer almıştır. Evlilik tutumları ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırma sonuçları; kız öğrencilerin evlilik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha pozitif olduğunu ifade etmişlerdir (Alqashan ve Alkandari, 2010; Akt: Soysal vd. , 2016). Öte yandan bazı araştırmaların sonuçlarına göre ise erkek ve kız öğrenciler arasında ciddi düzeyde farklılık, değişiklik olmadığı belirtilmektedir (Valerian & Memani, 2003; Akt: Soysal vd. , 2016).

Evlilik tutumları ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında ise, düşük sosyo-ekonomik düzeyde olan ailelerde yetişen kişilerin evliliğe karşı negatif tutumlar geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Yaşanan ekonomik problemler sebebi ile kişilerin gereksinimleri yeterli seviyede karşılanamamaktadır. Buna bağlı olarak da çocukluk yaşantılarındaki negatiflikler, kişilerin evliliğe karşı negatif tutumlar geliştirmesine sebep olmaktadır (Gilman vd. , 1993, Akt: Soysal vd. , 2016). Lach (1999), eğitim seviyeleri yüksek olan çiftlerin, eğitim seviyesi düşük olan çiftlere kıyasla daha etkili iletişim kurabildiklerini ve ilişkileri ile ilgili problem çözme yeteneklerinin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Aynı süreçte ekonomik sıkıntılar, kişiler üzerinde stres oluşturmakta ve çiftler arasında anlaşmazlık ve çatışmalar çıkmasına sebep olmaktadır. Bu çesit aileden gelen çocukların, anne babasının ilişkilerine dair gözlemleri de evliliğe yönelik negatif tutumlar geliştirmelerine etki etmektedir (Akt: Soysal vd., 2016).

YÖNTEM

1. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünde ergenlerin cinsiyet, yaş, anne-babanın kendisine karşı denetlemeci tutumu ve anne-babanın kendisine karşı ilgi tutumu bilgilerinden oluşan kişisel bilgi formu yer almaktadır.

Veri toplama aracının ikinci bölümünde anne-baba tutumuna ilişkin algıyı belirlemek amacıyla Lamborn (1991) tarafından geliştirilen ve Yılmaz (2000) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan "Anne Baba Tutum Ölçeği" yer almaktadır. Ölçek 26 madde ve "Kabul-İlgi (9 madde)", "Kontrol-Denetleme (8 madde)" ve "Psikolojik-Özerkliktir (9 madde)" olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Kabul-İlgi boyutu, çocukların ebeveynlerini ne kadar sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını, Kontrol-Denetleme boyutu, çocukların ebeveynlerini ne kadar kontrollü ve denetleyici olarak algıladıklarını, Psikolojik Özerklik boyutu ise ana-babanın demokratik tutumu ne derece uyguladığı ve çocuğun bireyselliğini ifade konusunda, çocuğu ne kadar cesaretlendirdiği ile ilgili algısını içermektedir. Ölçekte farklı tutumlar olduğundan toplam puan alınmamaktadır. Bu çalışmada boyutların Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla 0,65 – 0,67 ve 0,71 olarak tespit edildi.

Veri toplama aracının üçüncü bölümünde Bayoğlu ve Atlı (2014) tarafından geliştirilerek güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan "İnönü Evlilik Tutum Ölçeği" yer almaktadır. Ölçekte beşli likert tipinde (1: hiç katılmıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum) 21 madde tek boyutta yer almaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 21, en yüksek puan 105 olup elde edilen puanın yüksek olması evliliğe yönelik olumlu tutumu, düşük puan ise evliliğe yönelik olumsuz tutumu ifade etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,94 olarak tespit edilmiştir.

2. Verilerin Analizi

Veriler, SPSS (Statistical Package Program for Social Science) 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ergenlerin demografik bilgileri frekans ve yüzde tablosu olarak gösterilmiştir. Ölçek puanlarının normallik sınamasında Çarpıklık (Skewness) katsayısı kullanılmıştır. Sürekli bir değişkenden elde edilen puanların normal dağılım özelliğinde kullanılan çarpıklık katsayısının (Skewness) ±1 sınırları içinde kalması puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2011:40). Yapılan normallik sınamasında ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği tespit edildiğinden puanların cinsiyete göre karşılaştırılmasında bağımsız iki örneklem t testinden; yaş, anne-babanın kendisine karşı denetlemeci tutumu ve anne-babanın kendisine karşı ilgi tutumu değişkenlerine göre karşılaştırmada ANOVA kullanılmıştır. Tek Yönlü Varyans analizinde gruplar arasında farklılık görüldüğünde farkın hangi iki grup arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD Hoc testi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki analizi için Pearson korelasyon analizinden; algılanan anne-baba tutumlarının evliliğe yönelik tutum üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0,05 $p<0,05$) olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

1. Betimsel Bulgular

…….

Ergenlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	103	46,8
	Erkek	117	53,2
Yaş	14-15 yaş	45	20,5
	16-17 yaş	133	60,5
	18 yaş	42	19,1
Anne-babanın denetlemeci tutumu	Denetlemeci değil	20	9,1
	Az denetlemeci	95	43,2
	Çok denetlemeci	105	47,7
Anne-babanın ilgililik tutumu	İlgili değil	9	4,1
	Az ilgili	50	22,7
	Çok ilgili	161	73,2

Araştırmaya katılan 220 ergenin %46,8'i kadın, %53,2'si erkektir. Ergenlerin %20,5'i 14-15 yaş arası, %60,5'i 16-17 yaş arası, %19,1'i 18 yaşındadır. Ergenlerin %9,1'i anne-babanın kendisine karşı denetlemeci olmadığını, %43,2'si az denetlemeci olduğunu, %47,7'si çok denetlemeci olduğunu algılamaktadır. Ergenlerin %4,1'i anne-babanın kendisine karşı ilgisiz olduğunu, %22,7'si az ilgili olduğunu, %73,2'si çok ilgili olduğunu algılamaktadır (Tablo 1).

Ölçeklere Ait Betimsel İstatistikler

Ölçek	Alt Boyut	n	$\bar{X}$	SS	Skewness
	Kabul-İlgi	220	26,72	4,62	-0,58
	Psikolojik Özerklik	220	22,90	5,10	-0,30
	Kontrol-Denetleme	220	23,35	4,73	-0,52

TOPLAM	220	72,07	19,51	-0,43

Araştırmaya katılan ergenlerin en yüksek düzeyde algıladıkları anne-baba tutumları puan sırasına göre "kabul-ilgi" (26,72±4,62); "kontrol-denetleme" (23,35±4,73) ve "psikolojik özerklik" (22,90±5,10) olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Araştırmaya katılan ergenlerin evliliğe karşı tutum ölçeği toplam puanı (72,07±19,51) "olumlu" olarak tespit edilmiştir (En yüksek 105-en düşük 21=84/5=16,8; 21-37,8= "çok olumsuz"; 37,9-54,6= "olumsuz"; 54,7-71,4= "ne olumlu / ne olumsuz"; 71,5-88,2= "olumlu"; 88,3-105= "yüksek düzeyde olumlu").

2. Anne-Baba Tutumları Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Anne-Baba Tutumları Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Kabul-İlgi	Kadın	103	26,70	4,78	-0,07	0,943
	Erkek	117	26,74	4,51		
Psikolojik Özerklik	Kadın	103	23,49	5,09	1,58	0,117
	Erkek	117	22,40	5,09		
Kontrol-Denetleme	Kadın	103	24,53	4,56	3,56	0,000
	Erkek	117	22,32	4,66		

Anne-babanın kabul-ilgi ve psikolojik özerklik tutumlarına ilişkin algı puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 3).

Anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=3,56$; $p<0,05$). Kadın ergenlerin anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanları, erkek ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 3).

Anne-Baba Tutumları Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kabul-İlgi	A-14-15 yaş	45	27,56	4,39	1,61	0,202	
	B-16-17 yaş	133	26,28	4,55			
	C-18 yaş	42	27,24	5,04			
Psikolojik Özerklik	A-14-15 yaş	45	22,51	4,78	0,80	0,449	
	B-16-17 yaş	133	23,26	4,98			
	C-18 yaş	42	22,24	5,84			
Kontrol-Denetleme	A-14-15 yaş	45	25,76	3,63	9,74	0,000	A>B,C
	B-16-17 yaş	133	23,11	4,70			
	C-18 yaş	42	21,55	4,95			

Anne-babanın kabul-ilgi ve psikolojik özerklik tutumlarına ilişkin algı puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 4).

Anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=9,74; p<0,05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre 14-15 yaş arası ergenlerin anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanları, 16-17 yaş ve 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4).

Anne-Baba Tutumları Puanlarının Anne-Babanın Denetleme Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Denetleme Tutumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kabul-İlgi	A-Denetlemeci değil	20	25,65	4,83	0,60	0,551	
	B-Az denetlemeci	95	26,87	4,24			
	C-Çok denetlemeci	105	26,79	4,94			
Psikolojik Özerklik	A-Denetlemeci değil	20	23,90	4,51	7,43	0,001	A,B>C
	B-Az denetlemeci	95	24,19	4,73			
	C-Çok denetlemeci	105	21,56	5,24			
Kontrol-Denetleme	A-Denetlemeci değil	20	23,60	2,76	2,14	0,120	
	B-Az denetlemeci	95	22,61	5,50			
	C-Çok denetlemeci	105	23,98	4,19			

Anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=7,43; p<0,05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre anne-babanın tutumunu denetlemeci olarak algılamayan ve az denetlemeci olarak algılayan ergenlerin anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu çok denetlemeci olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 5).

Anne-babanın kabul-ilgi ve kontrol-denetleme tutumlarına ilişkin algı puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 5).

Anne-Baba Tutumları Puanlarının Anne-Babanın İlgililik Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	İlgililik Tutumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark

Kabul-İlgi	A-İlgili değil	9	19,00	4,58	25,50	0,000	B,C>A
	B-Az ilgili	50	24,80	3,33			C>B
	C-Çok ilgili	161	27,75	4,39			
Psikolojik Özerklik	A-İlgili değil	9	22,44	6,91	0,17	0,839	
	B-Az ilgili	50	23,26	4,08			
	C-Çok ilgili	161	22,83	5,31			
Kontrol-Denetleme	A-İlgili değil	9	20,56	5,96	2,85	0,060	
	B-Az ilgili	50	22,58	4,69			
	C-Çok ilgili	161	23,75	4,63			

Anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=25,50$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre anne-babanın tutumunu az ilgili ve çok ilgili olarak algılayan ergenlerin anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu ilgili değil olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Anne-babanın tutumunu çok ilgili olarak algılayan ergenlerin anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu az ilgili olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 6).

Anne-babanın kontrol-denetleme ve psikolojik özerklik tutumlarına ilişkin algı puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 6).3. Evliliğe Karşı Tutum Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılmasına Ait Bulgular

Evliliğe Karşı Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Kadın	103	69,42	19,63	-1,90	0,058
Erkek	117	74,40	19,18		

Evliliğe karşı tutum puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 7).

Evliliğe Karşı Tutum Puanlarının Yaş Gruplarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Yaş	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
A-14-15 yaş	45	78,33	15,81	3,01	0,051	
B-16-17 yaş	133	70,22	17,75			
C-18 yaş	42	71,21	26,35			

Evliliğe karşı tutum puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 8).

Evliliğe Karşı Tutum Puanlarının Anne-Babanın Denetleme Tutumuna Göre ANOVA Testi

Sonuçları

Denetleme Tutumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
A-Denetlemeci değil	20	79,65	16,56	2,51	0,084	
B-Az denetlemeci	95	73,16	18,13			
C-Çok denetlemeci	105	69,64	20,88			

Evliliğe karşı tutum puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 9).

Evliliğe Karşı Tutum Puanlarının Anne-Babanın İlgililik Tutumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

İlgililik Tutumu	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
A-İlgili değil	9	65,89	21,93	0,54	0,583	
B-Az ilgili	50	71,42	19,17			
C-Çok ilgili	161	72,61	19,54			

Evliliğe karşı tutum puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 10).

4. Değişkenler Arası İlişkiye Ait Bulgular

Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	2	3	4
1. Kabul-İlgi	0,01	0,21***	0,23**
2. Psikolojik Özerklik	1	-0,08	-0,18**
3. Kontrol-Denetleme		1	0,16*
4. İNÖNÜ EVLİLİK TUTUM			1

*p<0,05 **p<0,01

Kabul-ilgi ebeveyn tutumuna ilişkin algı puanı ile evliliğe karşı tutum arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r=0,23; p<0,05). Ebeveynlerinin kabul-ilgi tutumunu yüksek düzeyde algılayan ergenlerin evliliğe karşı tutumu da yüksek düzeyde olumludur (Tablo 11).

Psikolojik özerklik ebeveyn tutumuna ilişkin algı puanı ile evliliğe karşı tutum arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r=-0,18; p<0,05). Ebeveynlerinin psikolojik özerklik tutumunu yüksek düzeyde algılayan ergenlerin evliliğe karşı tutumu olumsuzdur (Tablo 11).

Kontrol-denetleme ebeveyn tutumuna ilişkin algı puanı ile evliliğe karşı tutum arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r=0,16; p<0,05). Ebeveynlerinin kontrol denetleme tutumunu yüksek düzeyde algılayan ergenlerin evliliğe karşı tutumu da yüksek düzeyde olumludur (Tablo 11).

Algılanan Anne-Baba Tutumlarının Evliliğe Karşı Tutum Üzerindeki Etkisine Ait Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	SH_B	β	t	p
Sabit	53,622	10,646		5,037	0,000
Kabul-İlgi	0,915	0,279	0,217	3,281	0,001
Psikolojik Özerklik	-0,675	0,248	-0,177	-2,725	0,007
Kontrol-Denetleme	0,405	0,273	0,098	1,483	0,139
$F_{(3;216)}$=7,898; p=0,000; R^2=0,099; ΔR^2=0,086					

Algılanan anne-baba tutumları ile evliliğe karşı tutum arasındaki ilişkiyi gösteren modelin uygun olduğu görülmektedir ($F_{(3;216)}$=7,90; p<0,05). Algılanan anne-baba tutumları, evliliğe karşı tutum değişimin yaklaşık %9'unu açıklamaktadır (ΔR^2=0,086) (Tablo 12).

Regresyon katsayıları ve anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarına göre anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algının, evliliğe karşı tutum üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu (β=0,22; t=3,28; p<0,05); anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının, evliliğe karşı tutum üzerinde negatif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu (β=-0,18; t=-2,72; p<0,05); anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algının evliliğe karşı tutum üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı tespit edildi (p>0,05). Elde edilen bulgulara göre anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun artmasına; anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun azalmasına neden olmaktadır.

Regresyon analizi sonuçlarına göre algılanan anne-baba tutumlarının, evliliğe karşı tutum üzerindeki etkisine ait matematiksel model aşağıdaki gibidir:

*Evliliğe karşı tutum = 53,62 + 0,22*kabul_ilgi – 0,18*psikolojik özerklik + 0,10*kontrol-denetleme*

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmada incelenen alt problemlere ilişkin verilerin istatistiksel analizi sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Ergenlerin evliliğe bakış açılarının anne-baba tutumu ile ilişkisinin olup olmadığı tartışılmış ve yorumlanmıştır.

1. Ergenlerin evliliğe bakış açıları cinsiyet yönünden anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın birinci alt probleminde ergenlerin evliliğe karşı tutum puanları cinsiyet değişkenine göre incelenmiştir. Buna göre bu çalışmada anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Evlilik tutumları ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırma

sonuçları; kız öğrencilerin evlilik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha pozitif olduğunu ifade etmişlerdir (Alqashan ve Alkandari, 2010; Akt: Soysal vd. , 2016). Yaptığımız çalışmadaki sonuçlar bu araştırma bulgularıyla farklılık göstermektedir. Öte yandan bazı araştırmaların sonuçlarına göre ise erkek ve kız öğrenciler arasında ciddi düzeyde farklılık, değişiklik olmadığı belirtilmektedir (Valerian & Memani, 2003; Akt: Soysal vd. , 2016). Bu sonuçlar araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

2. Ergenlerin evliliğe bakış açıları yaşa göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

İkinci alt problem olan ergenlerin evliliğe bakış açıları ile yaş değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir ve evliliğe karşı tutum puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ekşi'nin (2005) yapmış olduğu çalışma sonucunda evlilik tutumunun yaş değişkene göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu sonuçlar yapılan araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

3. Denetlemeci anne-baba tutumları ile ergenlerin evliliğe bakış açıları arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Evliliğe karşı tutum puanlarının anne-babanın denetleme tutumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=3,56$; $p<0,05$). Kadın ergenlerin anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanları, erkek ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 3). Anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=9,74$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre 14-15 yaş arası ergenlerin anne-babanın kontrol-denetleme tutumuna ilişkin algı puanları, 16-17 yaş ve 18 yaş ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 4).

4. İlgili anne-baba tutumları ile ergenlerin evliliğe bakış açıları arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Evliliğe karşı tutum puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanlarının anne-babanın ilgililik tutumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=25,50$; $p<0,05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre anne-babanın tutumunu az ilgili ve çok ilgili olarak algılayan ergenlerin anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu ilgili değil olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Anne-babanın tutumunu çok ilgili olarak algılayan ergenlerin anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algı puanları, anne-babanın tutumunu az ilgili olarak algılayan ergenlerin puanından anlamlı düzeyde daha yüksektir (Tablo 6).

Elde edilen bulgulara göre anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun artmasına sebep olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ilgili ve denetlemeci olmak üzere iki farklı anne-baba tutumu değişken olarak kullanılmış ve ergenlerin evliliğe bakış açılarının anne-baba tutumları ve bazı demografik değişkenler ile ilişkisinin olup olmadığının sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun artmasına; anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna ilişkin algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun azalmasına neden olmaktadır. Genel olarak ergenlerin evliliğe bakış açıları ile anne baba tutumları arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir. Elde edilen bu sonuçlardan yola çıkarak aşağıda yer alan önerilerde bulunulabilir:

1. Bu çalışma sonucunda anne-babanın kabul-ilgi tutumuna ilişkin algının yüksek olması ergenlerde evliliğe karşı olumlu tutumun artmasına sebep olmuştur. Bundan hareketle kabul-ilgi tutumu düşük olan anne ve babalara yönelik seminerler düzenlenip bu konuda bir iyileştirme yapılabilir.
2. Anne-babanın psikolojik özerklik tutumuna karşı algının yüksek olması evliliğe karşı olumlu tutumun azalmasına sebep olmaktadır. Azalan olumlu tutuma sebep olan algıyı iyileştirmek amaçlı anne-babalarla iletişime geçilip onlara konuyla ilgili seminerler verilebilir.
3. Bu tarz araştırmalar arttırılarak ergenlerin erken yaştan itibaren evliliğe karşı önyargılar oluşturmaları engellenebilir.

KAYNAKÇA

Ünüvar, A. (2007). ”Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları İle Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sezer, Ö., Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt:18, No: 3, 743-758

Lise öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri İle Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Ekşi, A. (1990). Çocuk, Genç, Ana Babalar. Bilgi Yayınevi. Ankara.

Altıntaş, E., Gültekin M. (2005). Psikolojik Danışma Kuramları. Aktüel Yayınevi. 2.Baskı. İstanbul.

Ulusoy, M.D., Demir, N.Ö. ve Baran, A.G. (2005).Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve ergen Problemleri: Ankara İli Örneği. G.Ü. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. 3(3).

Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi. Kuzgun, Y. (1973).

Aydın, B. (2005). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. 2. Baskı. Ankara: Atlas Yayın Dağıtım.

Kılıççı, Y. (1981). “Ergenlikte Kişiliğin Gelişimi ve Uyum”. H. Ü. Sosyal Bilimler

Dergisi, Ankara, 3.

Gander, J. M. Ve H. W. Gardiner (2004). Çocuk ve Ergen Gelişimi (Beşinci baskı).

Çeviren: Bekir Onur, İmge Yayınevi, Ankara.

Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (14. Baskı). Ankara: PEGEM Akademi.

EKŞİ, Aysel (1990). Çocuk, Genç, Ana Babalar, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

BİLİR, Şule, DABANLI, Duyan (1981). “Ergenlik Çağındakinin Sosyal Gelişimine Aile

Tutumlarının Etkisinin Araştırılması”, Sağlık Dergisi, 55, 4-12, s. 213-229.

Aktaş, S. (2011). 9. sınıfta anne baba tutumları ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin bazı

değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yavuzer, H., Köknel, Ö., Kulaksızoğlu, A., Ayhan, H., Dodurgalı, A., ve Ekşi, H. (2011). Yaygın Anne Baba Tutumları. H. Yavuzer içinde, Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları (s. 13-39). İstanbul: Timaş yayınları.

Kulaksızoğlu, A. (2011). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Budak, S. (2003). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Bakırcıoğlu R, (2006). Ansiklopedik psikoloji sözlüğü. Ankara, Anı yayıncılık

Ateş R, 2015. Evlilikte ilk yıllar, çatışmalar ve güç kavramı. In: Evlilik okulu. Eds: Yavuzer H, 11.Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 114-24.

Anar B, 2011. Evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çağ P, 2011. Evli bireylerde eş desteği ve evlilik doyumu, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Günayer Şenel H, 2015. Eş seçim kararı. In: Evlilik okulu. Eds: Yavuzer H, 11. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 61-74.

Habertürk, Görücü usulü evlilik daha uzun sürüyor, 2016. Erişim tarihi 15.06.2016. Erişim adresi, http://www.haberturk.com/saglik/haber/607729-gorucu-usulu-evlilik-daha-uzun-suruyor.

İşmen Gazioğlu E, 2015. Aile yaşam döngüsü. In: Evlilik okulu. Eds: Yavuzer H, 11. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 29-47.

Sargent W, 2011. *Evlilikte cinsel uyum ve mutluluk*, İstanbul, Huzur Yayınevi

Sezen L, 2005. Türkiye'de evlenme biçimleri. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 11, 185-95

Yaşın Dökmen Z, 2010. *Toplumsal cinsiyet*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Bacanlı, H. (2001). *Eş tercihleri*, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, II (15), 7-16.

Bener, Ö. ve Günay, G. (2012). Gençlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2(1), 1-27

İşmen, Gazioğlu, A. E (2006). Genç Yetişkinlerin Evlilik ve Aile Hayatına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 107-123.

Güleç, G. (2013). *Aile yapısı ve ilişkileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Kalkan, M. (2002*). Evlilik ilişkisini geliştirme programının, programa katılan eşlerin evlilik uyumu üzerindeki etkisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Özgüven, İ. E. (2009). *Evlilik ve aile terapisi.* Ankara: PDREM Yayınları.

Türkarslan, N. ve Süleymanov, A. (2010). Üniversite son sınıf öğrencilerinin evlilik konusundaki görüş ve düşünceleri- Azerbaycan ve Türkiye karşılaştırması. *Karadeniz-Blacksea-Черное море,* 05, 54-66.

Ondaş, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş Seçimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN ADALETSİZ DAĞILIMI

UNFAIR DISTRIBUTION OF NATIONAL INCOME IN TURKEY

Emek Aslı CİNEL
Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi

Özet

Türkiye yüksek oranda büyümeye rağmen gelir ve servet eşitsizliğinin hala yüksek olduğu ülke konumundadır. Düşük gelirli yoksul kesimlerle, yüksek gelirli zengin kesimler arasındaki gelir uçurumu her geçen gün artmaya devam etmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliği ve buna bağlı olarak artan yoksulluk düzeyi yalnızca ekonomik olarak değil, sosyolojik olarak da değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bir toplumun huzur ve refah içerisinde yaşayabilmesi için o toplumda yaşayan bireyler arasında adaletin olması zorunludur. Bu çerçevede, çalışmada Türkiye'de milli gelirin dağılımının adaletli olup olmadığı ve yoksulluğun boyutu 2002-2018 dönemi için araştırılmış, dünya genelinde yer alan ülkelerdeki milli gelirin dağılımıyla Türkiye'deki milli gelir dağılımı karşılaştırılmış, gelir dağılımının adaletsiz olmasının nedenleri ele alınmış ve sorunu gidermeye yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Gini Katsayısı, Gelir Dağılımı, Yoksulluk, Adalet

Abstract

Turkey is still a country where income and wealth inequality is high despite high growth. The gap between low-income poor and high-income rich people continues to increase day by day. Income distribution inequality and the resulting level of poverty are a matter that should be evaluated not only economically but also sociologically. In order for a society to live in peace and prosperity, it is necessary to have justice among the individuals living in that society. In this context, the study investigated whether the distribution of national income in Turkey is fair and the extent of poverty for the period 2002-2018, the distribution of national income in countries around the world was compared with the distribution of national income in Turkey, the reasons for the inequitable distribution of income were discussed, and proposals were made to solve the problem.

Keywords: Turkey, Gini Coefficient, Income Distribution, Poverty, Justice

GİRİŞ

Gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de çözülmesi gereken en ciddi sosyo-ekonomik sorunlardan biridir. Gelirin adil dağılımı, çeşitli gelir grupları içerisinde önemli farklılıklara yol açmayan dağılım biçiminde ifade edilmektedir. Gelir dağılımının adil olması tolumun refah seviyesi, ülkenin kalkınmışlık düzeyi ve bireylerin mutluluğu ile doğru orantılıdır. Adil olmayan gelir dağılımı sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların kaynağı niteliğindedir. Toplumun en alt gelir grubuyla en üst gelir grubu arasındaki fark ne kadar yüksekse milli gelir o derece eşitsiz dağılmış demektir. Bu durumda ülke milli servetinin tamamına yakın bir kısmı, yüksek gelirli kesimlere aktarılmakta, gelirin bölüşümü düşük gelirli kesimlerin aleyhine gerçekleşmektedir.

Gelir dağılımı adaleti, asgari gelir düzeyinin belirli bir seviyenin altına düşmemesi ve ülkede toplumsal barışın gerçekleşmesi bakımından oldukça önemlidir. Bireyler arasındaki eşit olmayan gelir dağılımı, işsizliği artırmakta, yoksulluğu tetiklemektedir. En temel ihtiyaçlarını karşılayamayan birey giderek yoksullaşırken, toplumdaki gelir farklılıkları uçuruma dönüşmektedir. Gelir dağılımının adil olması ekonomik istikrarı da beraberinde getirmektedir. Gelir dağılımı eşit olan ülkeler, tasarruf-yatırım dengesini iyi yönetebilmekte, fiyat istikrarını sağlayabilmekte, işgücüne yönelik istihdamı artırabilmekte, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmektedirler.

Gelir dağılımı adaletsizliğine yol açan faktörler ülkeden ülkeye değişim göstermekle birlikte, Türkiye için adaletsizliği artıran ana unsurları şöyle sıralayabiliriz; İşgücü piyasası, servetin dağılımı, nüfus, eğitim seviyesi, dünya ekonomisindeki değişiklikler, ülke ekonomisinde uygulanmakta olan para ve maliye politikaları. Bu anlamda Türkiye gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek olduğu bir ülkedir. Gelir dağılımında krizlerin ya da yetersiz büyümenin ortaya çıkardığı iyileştirmeler sağlıklı değildir (Eğilmez, 2015). Devlet istikrarlı bir düzelmenin oluşmasına yönelik aktif istihdam politikaları uygulayarak, adaletsizliği azaltıcı yönde müdahalede bulunmalıdır.

Çalışmada amaç, Türkiye'de gelir dağılımının 2002-2018 dönemi için eşit olup olmadığını araştırmak, toplumun en zenginle en yoksul kesiminin ve üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları karşılaştırmaktır. Bu anlamda çalışmada, Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğine yol açan nedenler değerlendirilmiş, söz konusu dönem için kişi başına düşen gelir ve nüfus düzeyi incelenmiş, dünya genelinde Türkiye'nin gelir dağılımı adaletsizliği sıralamasında nerede yer aldığı incelenmiştir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin yoksulluğu derinleştirdiği göz önünde tutulan çalışmada, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Türkiye'de yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı verilerine yer verilmiş ve sonuç bölümünde milli gelirin dağılımında ciddi düzeyde var olan adaletsizliği giderici çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

1. GELİR DAĞILIMI VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ YARATAN UNSURLAR

Literatürde bir ülkede belirli zaman zarfında üretilen toplam gelirin bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasında dağılımı gelir dağılımı olarak tanımlanmaktadır. Gelir dağılımı türleri genel olarak fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı olarak sınıflanmaktadır. Diğer taraftan, eğitim durumlarına, meslek gruplarına, sosyal gruplara ve cinsiyete göre de gelir dağılımı ayrımları mevcuttur. Fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin üretim faktörleri tarafından paylaşımını ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımı, üretim faktörlerinin üretime katılım sonucunda sahip oldukları gelirin bireyler arasında nasıl bölüşüldüğünü ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımı ölçümünde Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı kullanılmaktadır. Sektörel gelir dağılımı bilindiği gibi, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları payı belirtmektedir. Sektörel gelir dağılımı ülke kalkınma seviyesini belirlemede etkilidir. Bölgesel gelir dağılımı bölgeler arasındaki gelir dağılımı farklarını göstermektedir.

Üretim ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak toplumların hepsinde zengin ve yoksul ayrımı söz konusudur. Bir toplumda zengin bireylerin sayısı çok az ve milli gelirden aldıkları pay fazlayken, yoksul bireylerin sayısının çok olup milli gelirden aldıkları payın düşük olması o toplumda gelir dağılımı adaletsizliğinin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Günümüz koşullarında dünyada adil bölüşümün var olması şüphesiz imkansızdır. Kapitalist sistemde güçlü olan sınıfın milli gelirden gücüyle orantılı şekilde paya sahip olması ciddi bir durumdur (Aren, 1989: 73). Gelir dağılımı adaletiyle aslında milli gelirin bireyler arasında eşit dağıtılması yerine zenginlerle yoksullar arasındaki farkın makul düzeye indirilmesi anlatılmaktadır.

Kuşkusuz ülkemizde gelir dağılımını bozarak adaletsizliğe yol açan farklı unsurlar söz konusudur. Bunlardan belki de en önemlisi uygulanan vergi politikalarıdır. Ülkemizde kamu finansmanını sağlamak için ihtiyaç duyulan vergiler gereken düzeyde toplanamamakta bu ihtiyaç iç borçlanmayla karşılanmaktadır. İç borçlanmanın maliyeti son derece yüksek olup, yatırımları azaltarak istihdamın azalmasına yol açmaktadır. Oysa devletin vergi politikaları uygularken temel amacı gelir dağılımında eşitliği sağlamaksa, ortalama gelirin üzerindeki tüm fazlalıklar vergilendirilmeli ve bu vergiler ortalama gelirin altında geliri olan kesime transfer edilmelidir. Eğer amaç gelir dağılımı adaletsizliğini azaltmaksa, yüksek gelirli grupları daha yüksek oranda vergilendiren bir politika uygulanmalıdır (Sundrum, 1990: 300-301). Tüm malları aynı oran üzerinden vergilendirmek farklı gelir gruplarında gelirin yeniden dağılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, temel ihtiyaçlar için sunulan malları düşük, lüks tüketim mallarınıysa yüksek oranda vergilendirmek yani vergi oranlarını mal gruplarına göre sınıflandırmak gerekmektedir (Özbilen, 1998: 388). Türkiye'de uygulanmakta olan vergi sistemi alt gelir grubunu desteklemeyen ve bu yönüyle gelir dağılımını kötüleştiren niteliktedir.

Tarım gelirindeki gelişmeler gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen bir diğer unsurdur. Nüfusun %60'a yakın bölümünün tarım sektöründe yer aldığı ülkemizde tarım kesiminin gelirindeki reel farklılıklar toplumun alt gelir gruplarına yönelik değişimleri tespit etmede etkili olmaktadır. Zarar eden ya da geliri yetersiz, karı düşük olan üreticilerin dolaylı destekler biçiminde özel vergi avantajları kanalıyla devlet tarafından desteklenmeleri gerekmektedir (Özbilen, 1998: 395-396). Bunun yanı sıra, dış ticaret politikaları ve döviz kurlarında ortaya çıkan değişmeler de ihracat, ithalat kalemlerini etkileyerek tarım sektöründeki ve sektörler arasındaki gelir dağılımını farklılaştırabilmektedir (DPT, 2001: 83).

Gelir dağılımında faiz oranlarındaki değişiklikler bir diğer önemli unsur olmaktadır. Türkiye'de uygulanmakta olan temel para politikası yüksek faiz haddidir. Uygulanan bu politikayla yabancı sermaye girişlerini ve büyümeyi artırmak, tasarrufları yükseltmek, ödemeler dengesini istikrara kavuşturmak, gelir dağılımını iyileştirmek amaçlanmakta ancak Türkiye'de ekonominin durumuna bakıldığında bu amaçların gerçekleşmediği görülmektedir. Ayrıca devletin iç ve dış borçlanma biçiminde yaptığı faiz ödemeleri de gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Faiz ödemelerinin yükselmesiyle birlikte gelir seviyesi düşük olan kesimden, gelir seviyesi yüksek olan kesime doğru bir kaynak transferi olmaktadır

(Akgüç, 2002: 24). Faiz ödemeleri aynı zamanda diğer harcama kalemlerinde de baskı yaratmaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık harcamaları olmak üzere önemli harcamaların bütçe içindeki payları daralmakta ve fırsat eşitliği ortadan kalkmaktadır (Önder, 2001: 32).

Bir başka önemli nokta, kamu harcamalarının ve transferlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir. Devlet, harcama kanalıyla bir takım mal ve hizmetleri ücretsiz olarak elde ederek bireylerin reel gelirlerini etkileyebilmektedir (Gillespie, 1965: 130-132). Gelir dağılımı bakımından, devletin hangi gelir gruplarına yapılan harcamalara önem verdiği ele alınması gereken ciddi bir konudur. Kamu harcamalarından alt gelir grubundakiler yerine üst gelir grubunda yer alan kesim yararlanıyorsa, harcamaların gelir dağılımını kötüleştirici etkilerinden söz edilebilmektedir (Chu vd., 2000:15). Benzer olarak eğitim ve sağlık harcamaları, düşük gelir grubunda yer alan kesime dayatılan yüklerle finanse ediliyorsa, gelir dağılımı daha çok bozulma eğilimine girmektedir (Önder, 1989: 23). Bu anlamda Türkiye'de kamu harcamalarının alt ve üst gelir grupları arasında dağılımının, alt gelir gruplarının gelirlerini artırıcı yönde sağlıklı bir yapıda olmadığı görülmektedir.

Diğer taraftan uygulanmakta olan kredi politikaları da gelir dağılımı adaletini sağlamada oldukça etkili olan unsurlardır. Sermaye piyasasında ortaya çıkan gelişmeler ve özelleştirmede ele alınan yöntemler de kamu ile özel sektöre kaynak aktarımı yaratmakta ve gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Eğitim politikaları gelirin dağılımı üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir (Bilen, 1998: 376-399). Genç bireylerin iyi bir eğitim almaları ve bu açıdan eşit imkanlara sahip olmaları, eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılabilmesi için ön koşuldur. Eğitim sisteminin bunu sağlayabilmesi için gerekli olan üç temel şart, hızla ilerleyen bir eğitim sistemi, buna eşit olarak genişleyen eğitim olanakları ve farklı eğitim seviyesine sahip fertler arasındaki ücret farklılıklarının azaltılmasıdır (Sundrum, 1990: 22). Türkiye için eğitim sisteminde söz konusu üç temel şartın yer almadığı, diğer birçok alanda olduğu gibi eğitimde de eşitsizliğin mevcut olduğu bilinmektedir.

Gelir dağılımında adaletsizliği artıran bir başka faktör küreselleşme ve dışa açılmayla birlikte uluslararası ticaret ve yabancı doğrudan yatırımların hızla artmasıdır. Kar ve verimlilik amaçlı ticaret ve sermaye hareketleri ağırlıklı olarak teknoloji yoğun alanlara yönelmekte ve bu alanlarda nitelikli işgücüne olan talebi artırmaktadır. Artan talep ücretleri de artırmakta, böylece nitelikli işgücünün ücretleri, niteliksiz işgücünün ücretlerine oranla oldukça hızlı bir şekilde artmaktadır. Ülkemizde işgücü piyasasına yönelik düzenleyici uygulamaların esnek bir yapıda olması ve asgari ücret düzeyinin ortalama ücret düzeyinin altında belirlenmesi gelir dağılımı adaletsizliğini yükselten bir başka etken olarak görülmektedir.

Toplumda yaşayan fertlerin sahip oldukları gelirlerin asıl belirleyicileri eğitim, meslek seçimi, çalışma ya da çalışmama tercihiyle birlikte tasarruf ve tüketim şeklindeki kararlardır. Bireyler bu kararları alırken özgür ve rasyonel olabilmelidirler. Toplumda bu özgürlüğü sağlayacak demokratik bir yapı söz konusu değilse kararlar bireylerin kendi iradelerinin dışında alınacak ve gelir dağılımı da adil gerçekleşmeyecektir. Dolayısıyla ülkede uygulanmakta olan yönetim sistemi doğrudan gelir dağılımı üzerinde belirleyici olmaktadır.

Türkiye'de bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı oldukça yüksek düzeydedir. Marmara Bölgesi'nde yaşayan bir bireyin hayat koşullarıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan bireyin hayat koşulları son derece farklıdır. Bu durum gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsizliği artırmaktadır.

Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımı da adaletsiz olmaktadır. Reel ücretlerdeki artış ya da azalışın belirleyicisi fiyatlardır. Türkiye gibi enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde fiyatlardaki hızlı artışlar alt gelir grubunda yer alan hanehalklarında ciddi anlamda reel gelir azalışları oluşturmaktadır. Aslında gelir dağılımını etkileyen asıl unsur, fiyatlar genel düzeyindeki yükselişten çok fiyatların farklı oranda yükselmesidir (Akıncı, 1988). Ekonomide yer alan bütün malların fiyatları eşit oranda yükselirse, enflasyon yaşanmasına rağmen, gelir dağılımında bir değişme söz konusu olmamaktadır. Ancak, sadece bir tek malın fiyatının yükselmesiyle, o malı satan alan bireylerin reel gelirleri düşmektedir (Akıncı, 1988: 16). Bu durumda, gelir dağılımı eşitsizliği yükselmektedir.

Gelir adaletsizliği problemi, siyasal ve sosyal problemlerin de temelini oluşturmaktadır. Eşitsizliğin yüksek olduğu ülkelerde, eğitim ve kültür seviyesi düşük, beslenme ve sağlık standartları yetersiz olmaktadır. Geliri yüksek olan kesimde gösterişe yönelik tüketim ağırlıklı olmakta ve bu durum kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Eşitsizliğin artmasına bağlı olarak, hırsızlık, gasp, kapkaç olayları da yükseliş eğilimine girmekte, toplumda sosyal barışı sağlamak zorlaşmaktadır (Şahin, 2007: 580).

2.TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Gelir dağılımındaki adaletsizlik dünyada olduğu gibi ülkemizde de en önemli sosyal ve ekonomik sorunlardan biri olmaktadır. Ülkemizde dışa açılma süreciyle birlikte gelir dağılımının yapısı hızla bozulmuş, bu bağlamda izlenen politikalar başarılı olamamıştır. Bugün Türkiye'de nüfusun %20'lik kısmı yüksek refah düzeyinde yer alarak milli gelirin yarısından çoğuna sahip iken, %80'lik kısım da ortalama olarak milli gelirin sadece %25'lik kısmını kullanmaktadır.

Türkiye'de TÜİK her yıl gelir ve yaşam koşulları araştırması kapsamında gelir dağılımı ölçümü gerçekleştirmektedir. Tablo 1'de Türkiye'de 2002-2018 dönemine ilişkin Gini katsayısı verileri yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Gelir Dağılımı

Yıllar	Gini Katsayısı
2002	0,440
2003	0,420
2004	0,400
2005	0,380
2006	0,428
2007	0,406
2008	0,405
2009	0,415
2010	0,402
2011	0,404
2012	0,402
2013	0,400
2014	0,391
2015	0,397
2016	0,404
2017	0,405
2018	0,408

Kaynak: TÜİK

Bilindiği üzere milli gelirin, toplumda yaşayan bireyler arasında dağılımının eşit olup olmadığını ölçmek için kullanılan araçlar içerisinde en yaygın olarak kullanılanı Gini katsayısıdır. Eğer gelir tam olarak eşit dağılmışsa Gini katsayısı sıfırdır. Gini katsayısı sıfırla bir arasında değişen bir katsayı olup sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımı eşitliğinin, bire yaklaştıkça da gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını belirtmektedir. Tablo 1'e göre 2001 krizinden sonraki 2002 yılında Gini katsayısı 0,44 iken takip eden yıllarda iyileşme eğilimine girerek 2003'te 0,42, 2004'te 0,40 ve 2005'te de 0,38 ile en düşük düzeye ulaşmıştır. 2005 yılında görülen iyileşme ülkemize giren doğrudan yabancı sermaye seviyesindeki hızlı artıştan kaynaklanmaktadır (Eğilmez, 2015). Bir sonraki dönemde gelir dağılımı adaletsizliğine yönelik düzelme devam ettirilememiş, Gini katsayısı 2006 yılında tekrar 0,42 seviyesine ulaşmıştır. 2016 yılına kadar olan dönemde Gini katsayısında ciddi oranda azalma görülmemiştir. 2017 ve 2018 yıllarında Gini katsayısının 0,40 düzeyinde devam ettiği görülmektedir. 2002-2005 döneminde gelir dağılımında ortaya çıkan iyileşme krizin getirmiş olduğu sonuçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü krizler yüksek gelir gruplarını daha çok etkileyerek, bu kesimin gelirini daha çok azaltmaktadır. Krizin etkileri kaybolduğunda ise gelir dağılımı adaletsizliği tekrar artma eğilimine girmektedir. Etkisi 2001 krizi kadar güçlü olmasa da 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle 2009 ve sonrası yıllarda Gini katsayısında benzer düzelmeler görülmektedir. 2009 yılında 0,415 olarak gerçekleşen katsayı 2010 yılında 0,402'ye düşmekte, 2011 yılında da 0,404 olarak gerçekleşmektedir. Türkiye'de 2013-2014 yıllarında büyüme hızı azalma eğilimine girmiş, buna bağlı olarak gelirde ve ağırlıklı olarak üst gelir gruplarında kayıplar yaşanmış ve bu durum gelir dağılımı üzerinde olumlu etki

yaratmıştır (Eğilmez, 2015). Yaşanan krizlerin bir neticesi olarak ortaya çıkan iyileşme sürdürülebilir bir iyileşme değildir. Nitekim Türkiye için Gini katsayısı genel olarak değerlendirildiğinde ortalama 0,40 düzeyinde bir katsayının gerçekleştiği ve gelir dağılımının bozuk olduğu tespit edilmektedir. Tablo 1, Türkiye'de gelir dağılımında yıllara bağlı olarak önemli bir değişme olmadığını, Gini katsayısının 0,40 seviyesinde yerleştiğini göstermektedir.

Tablo 2: Yüzde Payları (P80/P20)

Yıllar	P80/P20 Oranı
2006	8,1
2007	7,1
2008	7,1
2009	7,4
2010	6,9
2011	7
2012	6,9
2013	6,8
2014	6,9
2015	7,6
2016	7,7
2017	7,5
2018	7,8

Kaynak: TÜİK

Yüzde payları, kişisel gelir dağılımını ölçmede kullanılan ölçütlerden biridir. %20'lik hanehalkı gruplarının toplam gelirden aldıkları paylara göre; son %20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın ilk %20'lik grubun toplam gelirden aldığı paya oranı şeklinde hesaplanmaktadır. TÜİK tarafından yüzde payları hesaplaması 2006 yılından itibaren başladığı için 2006 yılı öncesine ait oranlar tabloda yer almamaktadır. Tablo 2'de toplumun en zengin %20'sinin gelirinin, en yoksul %20'sinin gelirine oranı görülmektedir. Tablo 2'ye göre 2015 yılına kadar olan süreçte gelir dağılımında düzelme söz konusu iken, 2015 yılından itibaren gelir dağılımı adaletsizliği artmaya başlamıştır. Toplumun en zengin kesimi ile en yoksul kesimi arasındaki gelir farkı artarak 2016 yılında 7,7 olarak tespit edilmiştir. Buna paralel olarak Gini katsayısı da yükselme göstermiştir. Bu durum gelir dağılımı adaletsizliğinin son yıllarda ülkemizde daha da yükseldiğini doğrulamaktadır. TÜİK'in 2016 yılında düzenlemiş olduğu Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre 2016 ve 2018 yıllarında en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay artarak 7,8 seviyesine kadar çıkmıştır. Bunun sonucunda gelir eşitsizliği daha da yükselmiştir.

Tablo 3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Gruplar

%20'lik Fert Grupları	**2006**	**2018**
Toplam	40,8	48,5
İlk %20 (En Düşük)	23,0	39,8
İkinci %20	38,5	45,5
Üçüncü %20	42,0	47,6
Dördüncü %20	44,0	52,7
Son %20 (En Yüksek)	41,0	48,4
P80/P20 Oranı	8,1	7,8
Gini Katsayısı	0,428	0,408

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de TÜİK her yıl gelir ve yaşam koşulları araştırması kapsamında gelir dağılımı ölçümü yapmaktadır. Tablo 3'te eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı %20'lik gruplar gelir türlerine göre (maaş ve ücret) 2016 ve 2018 yılları için karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Tablo 3'e göre maaş ve ücretli çalışan gelir grubunda 2018 yılında 2016 yılına oranla gelir dağılımı adaletsizliği biraz azalmış gibi görünse de halen ülkemizde en zengin ile en yoksul kesim arasındaki gelir farkı uçurumu oldukça yüksek düzeyde olup, zenginin giderek zenginleştiği, fakirin giderek fakirleştiği yapı devam etmektedir.

Tablo 4: Dünya Ülkelerinde Gini Katsayısı Örnekleri

Ülke	**Gini Katsayısı**	**Ülke**	**Gini Katsayısı**
Meksika	0,458	İrlanda	0,309
Şili	0,454	İsviçre	0,282
ABD	0,391	Fransa	0,291
Rusya	0,331	Almanya	0,294
İngiltere	0,351	Macaristan	0,282
İsrail	0,346	Lüksemburg	0,304
Yeni Zelanda	0,349	İsveç	0,282
İspanya	0,341	Belçika	0,266
Yunanistan	0,333	Finlandiya	0,259
Portekiz	0,331	Çek Cumhuriyeti	0,253
Avustralya	0,330	Norveç	0,262
Japonya	0,339	Danimarka	0,261
İtalya	0,328	Slovenya	0,244
Kanada	0,307	Slovakya	0,241
Hollanda	0,285	İzlanda	0,246

Kaynak: OECD (2016)

Tablo 4'te OECD (2016) raporuna göre dünya ülkelerinde tespit edilen Gini katsayıları yer almaktadır. Tablo 4'e göre gelişmiş ekonomiler arasında 0,241'lik oranla Slovakya'nın gelir dağılımı adaletini sağlamada en iyi durumda olduğu gözlenirken, OECD ülkeleri arasında yer alan Meksika ve Şili'de gelir dağılımı adaletsizliğinin oldukça yüksek düzeyde olduğu gözlenmektedir. Dünya ülkeleri için gelir dağılımı eşitliğine yönelik yapılan

araştırmalar Gini katsayısının ortalama olarak 0,25 ile 0,50 arasında yer aldığını göstermektedir.

Tablo 5: Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Yıl	Ücret, Yevmiye (%)	Kâr (%)	Rant (%)	Faiz (%)	Sosyal Transfer (%)	Diğer (%)
2006	44,5	24,2	3,1	6,1	17,8	4,3
2007	43,8	23,2	4,1	7,0	18,2	3,8
2008	46,0	22,4	4,4	4,2	19,1	3,9
2009	46,5	20,4	5,0	5,3	19,6	3,2
2010	47,4	20,2	4,2	4,5	20,5	3,3
2011	48,4	21,4	3,9	3,8	19,4	3,2
2012	49,9	20,4	3,5	3,3	20,0	2,9
2013	51,5	19,6	3,3	3,1	19,7	2,7
2014	52,4	18,5	3,3	2,9	20,1	2,8
2015	52,5	18,8	3,3	2,6	20,0	2,8
2016	52,2	19,8	3,1	2,5	19,6	2,7
2017	51,5	19,6	3,4	3,2	19,7	2,6
2018	51,2	18,8	3,4	3,6	20,1	2,9

Kaynak: TÜİK

Fonksiyonel gelir dağılımı ücret, faiz, rant ve kar gibi üretim faktörlerinin milli gelirden ne ölçüde pay aldığını göstermektedir. Tablo 5 Türkiye'de fonksiyonel gelir dağılımını 2006 ve 2018 yılları için göstermektedir. Tablo 5'e göre 2018 yılında milli gelirden en yüksek payı %51,2 ile nüfusun büyük bir ağırlığını oluşturan maaş ve ücret geliri elde eden kesim almıştır. Maaş ve ücret gelirlerinden sonra milli gelirden en yüksek payı alan bir diğer kesim girişimcilerdir. Girişimci gelirini temsil eden karlar 2018 yılında milli gelirden %18,8 pay almıştır. Rant gelirleri milli gelirin %3,4'ünü ve faiz gelirleri milli gelirin %3,6'sını oluşturmaktadır. Tablo 5'e genel olarak bakıldığında milli gelirden en az payı diğer gelirlerden (hanelerarası transferler ve diğer gelirler toplamı) sonra rant gelirinin aldığı görülmektedir. 2018 yılında 2017 yılına göre ücret ve kar gelirlerinin milli gelirden aldıkları paylarda azalma görülürken, faizle sosyal transferlerin milli gelirden aldıkları paylarda yükselme gerçekleşmiştir. Diğer taraftan işgücünün karşılığı olan ücretin payı azalmıştır. Bu durum fonksiyonel gelir dağılımında bozulmanın olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 6: Türkiye'de Kişi Başına Düşen Gelir ve Nüfus

Yıllar	Kişi Başına Düşen Gelir (USD)	Nüfus (Milyon)
2000	4,219	64.729
2001	3,053	65.605
2002	3,589	66.402
2003	4,643	67.187
2004	5,953	68.012
2005	7,278	68.858
2006	7,899	69.729
2007	9,563	70.586
2008	10,692	71.517
2009	8,882	72.561
2010	10,476	73.723
2011	11,141	74.724
2012	11,553	75.627
2013	12,395	76.668
2014	12,022	77.696
2015	10,91	78.741
2016	10,743	79.815
2017	9,826	80.773
2018	9,346	82,319

Kaynak: IMF, 2017

Tablo 6'da Türkiye'nin 2000-2018 dönemine ait kişi başına düşen gelir ve nüfus verileri yer almaktadır. Tablo 6'ya göre küresel ekonomik krizin başlangıcı olan 2008 yılına kadar kişi başına düşen gelir artarken 2009 yılında krizin etkisiyle birlikte azalma eğilimine girmiştir. 2010 yılından 2015 yılına kadar yeniden yükselmeye başlayan kişi başına düşen gelirde 2018 yılı itibarıyla ciddi anlamda azalma görülmüştür. Düşük gelirlilerin artan milli gelirden daha fazla pay alamamasına yol açan unsurlardan biri olan nüfus artış hızı Türkiye'de oldukça yüksek düzeydedir. Nüfus artış hızı 2000-2018 dönemi için incelendiğinde 2000 yılıyla 2018 yılı arasındaki nüfus farkının 17 milyon olduğu görülmektedir. Nüfusta ortaya çıkan bu hızlı artış mevcut kaynakların daha fazla sayıda bireye dağıtılmasına yol açarak yaşam standartlarını yükseltecek alanlara yatırım yapılmasını engellemekte böylece gelir dağılımı adaletsizliğini artırmaktadır.

Tablo 7: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı

Yoksulluk Riski	Yoksulluk Sınırı (TL)		Yoksul Sayısı (Bin Kişi)		Yoksulluk Oranı (%)		Yoksulluk Açığı	
	2006	2018	2006	2018	2006	2018	2006	2018
% 40 - 40%	1.881	7.113	8.665	6.322	12,8	7,9	29,1	22,3
% 50 - 50%	2.351	8.892	12.548	11.091	18,6	13,9	31,7	23,7
% 60 - 60%	2.821	10.670	17.165	16.888	25,4	21,2	33,6	25,4
% 70 - 70%	3.291	12.448	21.611	22.701	32,0	28,5	34,8	28,0

Kaynak: TÜİK

Tablo 7'de TÜİK'in Türkiye'de 2018 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına ait eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı verileri 2006 ve 2018 yılları için yer almaktadır. Bilindiği üzere yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu anlatmaktadır. TÜİK yoksulluk oranını ve sayılarını hesaplarken iki farklı eşik kullanmaktadır. Bunlardan ilki eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'sini temel alırken, diğeri de %60'ını baz almaktadır. Araştırma sonuçlarına göre 2018 yılında yoksulluk oranı %50'lik hesaplamaya göre 2006 yılına oranla 4,7 puan azalarak %13,9'a düşmüştür. Yani 2018 yılında nüfusun %13,9'u yoksulluk sınırının altında kalmıştır. Tablo 7'ye göre yine %50'lik hesaplamaya göre 2018 yılında yoksul sayısında azalma söz konusudur. 11 milyon 91 bin kişi, yıllık 8.892 TL'nin altındaki gelirleriyle yoksulluk sınırının altında yaşamaktadırlar. %60'lık eşik baz alındığında ise, 2018 yılında yoksul sayısı 16 milyon 888 bin kişiye ulaşırken yoksulluk oranı da %21,2 olarak tespit edilmektedir.

Gelir dağılımı hesaplamalarında yoksulluk sınırından farklı olarak maddi yoksunluk ölçütü de kullanılmaktadır. TÜİK'e göre belirlenen dokuz ihtiyaç kaleminden (beklenmedik harcamalar, evden uzakta bir haftalık tatil, ödeme zorluğu, iki günde bir et, tavuk, balık yemek, ısınma ihtiyacı, çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobile sahip olma) en az dört tanesini ekonomik olanaksızlık nedeniyle karşılayamayan bireylerin sayısı maddi yoksunluk olarak ifade edilmektedir. TÜİK'in 2018 yılı için maddi yoksunluk ölçütüne göre yapmış olduğu araştırma sonuçları, söz konusu harcama kalemlerinin en az dördünü karşılayamayanların oranı 2018 yılında 2006 yılına göre azalmıştır. 2006 yılında bu oran %30,3 iken 2018 yılında %26,5'e düşmüştür.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun 2018 Eylül ayı Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması sonuçlarına göre ise dört kişilik bir ailenin dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.893 TL olarak tespit edilmiştir.

Yine aynı şekilde gıda harcamasıyla birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı (yoksulluk sınırı) da 6.167 TL olarak belirlenmiştir. Bir kişinin aylık geçim maliyeti 2.313 TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye'deki asgari ücret düzeyi ile tespit edilen açlık sınırı karşılaştırıldığında gelir dağılımındaki dengesizliğin boyutu görülmektedir.

Türkiye'de farklı kurumlar tarafından yapılan araştırma sonuçlarına ilişkin göstergeler, gelir dağılımı adaletsizliğinin arttığını ve buna bağlı olarak yoksulluğun da yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Gelir dağılımının adaletsiz oluşu yoksulluğu derinleştirmektedir.

Tablo 8: Avrupa Ülkelerinde Yoksulluk ve P80/P20 Oranları

Ülkeler	Yoksulluk Oranı (%)	P80/P20 Oranı (%)
İspanya	22,3	6,6
Romanya	25,3	6,5
Yunanistan	21,2	6,1
İtalya	20,6	5,9
İngiltere	23,2	5,4
Portekiz	19,0	5,7
Polonya	17,3	4,6
İrlanda	16,6	4,6
Almanya	16,5	4,5
Fransa	13,6	4,4
İsveç	16,2	4,3
Danimarka	11,9	4,1
Norveç	12,3	3,9
Belçika	15,5	3,8
Finlandiya	11,7	3,5

Kaynak: Eurostat (2017,2018)

Tablo 8'de Eurostat (Avrupa İstatistik Ofisi)'nin Avrupa Ülkelerinde 2017 yılına ait Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması ile 2018 yılına ait yoksulluk oranı sonuçları yer almaktadır. Eurostat kriterlerine göre net geliri ülke ortalamasının %60 altında olan kişiler yoksulluk riski altında sayılmaktadır. Tablo 8'e göre Finlandiya, gelir dağılımı adaletsizliğinin en düşük oranda gerçekleştiği ülke olarak gözlenmektedir. İspanya, Romanya ve Yunanistan milli gelirin adaletsiz dağılımının yüksek olduğu ülkeler olarak belirlenmektedir. Romanya yoksul nüfusun en fazla olduğu Avrupa ülkesidir. Yoksulluk oranları ve gelir dağılımı adaletsizliği verilerine göre Türkiye'de %8,7 'lik P80/P20 oranıyla dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında adaletsizliğin oldukça yüksek seviyede olduğu dikkat çekmektedir. Gelir dağılımı problemi aslında belirli ülkeler hariç dünyanın en ciddi sorunu olma mahiyetini korumaktadır.

SONUÇ

Gelirin adil dağılımı, çeşitli gelir grupları arasında ciddi farklılıkların oluşmasını engelleyen dağılım olarak ifade edilmektedir. Herhangi bir ülkedeki milli gelir dağılımının eşitliği, o ülke toplumunun refah düzeyinin, bireylerin beklentilerinin, toplumun içinde var olan bir takım sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik problemlerin de göstergesi niteliğindedir.

Gelir dağılımı adaletsizliği dünyada ve Türkiye'de önemli bir sorun olarak yerini korumaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk günümüzde dünyanın savaştığı en önemli problemlerden biridir. Her ülkenin ekonomik yapısı ve ekonomide iktisadi faaliyetlerde yer alan bireylerin becerileri farklı olduğu için adil bir gelir dağılımının var olması imkansızdır. Bir ülkede gelir dağılımı adaletsizliği yaratan ana unsurlar, yetenek farklılıkları, çalışma süreleri, eğitim seviyeleri, ücret farklılıkları, servetin devri, rekabet şartları, bölgeler arası eşitsizlikler, uygulanan para ve maliye politikaları olarak sıralanabilmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliği ülkemizde uzun yıllardır ciddi bir ekonomik problem olmuştur. Gelir dağılımı adaletinde dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'nin son sıralarda bulunması ve bu anlamda iyileşme sağlanamaması ciddi tedbirlerin alınarak, uygun politikaların yürürlüğe girmesini zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde gelir dağılımını bozan ve yoksulluğu tetikleyen çok sayıda farklı etken mevcuttur. En önemli etkenlerden biri kayıt dışı ekonomidir. Kayıt dışı ekonomi hızla kontrol altına alınmalı, denetimler artırılmalı (denetimi sağlayan birimlerin altyapısı güçlendirilmeli), çalışanlar üzerinden (özellikle asgari ücretle geçinen kesimden) alınan yüksek vergi oranları düşürülmeli, vergide adalet sağlanmalıdır. Vergilerin büyük bir çoğunluğu dolaylı vergilerden yani düşük gelirli kesimden alınmaktadır. Böylece zengin ile fakir arasındaki gelir farkı artmaktadır. Bu yapının tersi bir vergi sistemi getirilmelidir. Nüfustaki hızlı artışa ve göçe bağlı olarak oluşan arazi ile arsa rantları vergilendirilmelidir. Diğer taraftan aktif istihdam politikaları uygulayan kurumlara sağlanan destekler yetersizdir. İstihdam yaratan kurumların sayısı artırılmalı, mevcut yapısal sorunları giderilmeli, işsizlik acil olarak azaltılmalıdır. Türkiye'de tasarruflar yetersizdir. Başta kamu kurumları olmak üzere tüm alanlarda tasarrufu artırıcı tedbirler alınmalıdır. Eğitimde mevcut olan eşitsizlik sorununu gidermeye yönelik olarak bölgeler arasındaki eşitsizlik azaltılmalı, yoksul kesimin de iyi bir eğitim alması sağlanmalıdır. Bunu sağlamak için eğitime yapılan yatırımların milli gelir içindeki payı yükseltilmelidir. Büyümede kazanılan ivme alt gelir grubunda yer alan kesime yansıtılmalı, bu kesime yönelik teşvikler, transferler, burslar artırılmalıdır.

Türkiye yüksek oranlı cari işlemler açığı, aşırı değerli döviz kurları, yüksek reel faizler ve spekülatif sermaye girişlerine son derece duyarlı olan büyüme ile birlikte kırılgan ve riskli bir makroekonomik görünüme sahiptir. Uygulanmakta olan yüksek faiz politikasına bağlı olarak yüksek gelirli kesime aktarılan kaynak transferi gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluğu artırıcı büyüme söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, devlet sosyal devlet olmanın bir gereği olarak mevcut eşitsizlikleri gidermeli, gelir düzeyi düşük olan kesimlerin gelirlerini ekonomik gelişme ve büyümeyle orantılı bir şekilde artırmalıdır.

Üretimin ya da büyümenin ithalata bağımlı olan yapısı azaltılmalıdır. Sürdürülebilir, istikrarlı ve kalıcı bir büyümenin gerçekleşmesi için yatırımlar üretken yatırımlara yönlendirilmelidir. Fiyat artışları ve reel ücretlerdeki düşüş gelir dağılımı adalesizliğini artırmaktadır. Enflasyonu frenleyici tedbirler alınmalı, reel ücretlerdeki düşüş eğilimi azaltılmalıdır.

Rekabet edebilme yeteneği, ekonomik kalkınmışlık düzeyini belirleyen önemli unsurlardan biridir. Küresel ekonomide söz sahibi olabilmek ve toplumsal refah seviyesini artırmak için bilgi ve teknoloji üretimi zorunludur. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, AR-GE ve yenilikçi faaliyetlere daha çok önem verilmesi gerektiği açıktır. Kendine özgü teknoloji üretip, bu teknolojiyi uluslararası pazarlarda markalara dönüştürebilen ülkeler, uluslararası ekonomik faaliyetlerde baskın ve başarılı olmaktadır. Ekonomik refah düzeyinin artırılıp, gelir dağılımı adaletsizliğinin azaltılması için Türkiye'nin kendi teknolojisini üretebilen ve AR-GE'yi teşvik eden bir yapıda olması zorunlu olmaktadır.

KAYNAKLAR

AKGÜÇ, Ö. (2002), İç Borç Sorunu, *İktisat Dergisi*, 421-428, 21-24.

AKINCI, E. (1988), Enflasyondan Ekarflasyona, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6, 1-2.

AREN, S. (1989), *Paylaşım, Demokrasi ve Sosyalist Parti, Bir Dönemden Yazılar 1980–1988*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BİLEN, M. ve ES, M. (1998), Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar, Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, 376-399.

CHU, K., DAVOODİ H. and GUPTA S. (2000), Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries, *IMF Working Paper*, 00/62. 20.05.2018 tarihinde http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp0062.pdf. adresinden alındı.

DPT (2001), Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, DPT: 2599-ÖİK: 610, Ankara.
EĞİLMEZ, M. (2015), *Krizler Gelir Dağılımını Düzeltiyor,* Kendime Yazılar.

GİLLESPİE, W.I. (1965), Effect of Public Expenditures on the Distribution of Income, Essays in Fiscal Federalism, (Eds.) Musgrave R.A., Brooking Institution, 122-186.

IMF (2017). World Economic Outlook Database, 20.05.2018 tarihinde http://www.imf.org/EXTERNAL/PUBS/FT/WEO/2017/01/WEODATA/index.aspx adresinden alındı.

OECD (2015). Income Distribution Database, 31.05.2018 tarihinde http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm adresinden alındı.

ÖNDER, İ. (1989), Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (içinde), TESEV.

ÖNDER, İ. (2001), Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Bütçelerin Evrimi, *İktisat Dergisi*, 420, 30-33.

ÖZBİLEN, Ş. (1998), Maliye Politikası, Ezgi Kitabevi, Bursa.

SUNDRUM, R.M. (1990), Income Distribution in Less Developed Countries, Routledge, London and New York.

ŞAHİN, H. (2007), Türkiye Ekonomisi, 9. Baskı, Bursa: Ezgi Yayınları.

TÜİK (2016), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 24579, 31.05.2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24579 adresinden alındı.
TÜRK-İŞ (2017), Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması, Haber Bülteni, Aralık.

THE PORTRAYAL OF ECOLOGY (NATURE, PLANTS AND HERBS) IN THE MIDDLE AGES AND IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND

Assoc. Prof. Dr. Hülya TAFLI DÜZGÜN
University of Erciyes, Faculty of Letters,
Department of English Language and Literature

ABSTRACT

There is a general understanding that Ecology has no connection to Literature, as one of the disciplines is related to the Natural and Applied Sciences, the other to the Social Sciences. However, across all for of those phenomena, there is a turning of ecology into literary narrative or literary narrative into ecology, therefore literature and ecology live in each other's pocket. In terms of ecology, nature, plants and herbs are of significance for healing purposes particularly in the Middle Ages. Due to the lack of hospices and medicine, medieval people prefered to use plants and herbs and prepare potions for medical treatment. Trained surgeon-monks and nuns with a sophisticated knowledge of plants and herbs used their abilities to diagnose and heal people. Such a traditional treatment is firmly placed in the medieval romances as nature, environment. The major concern of this paper is to explore how plants and herbs are used and nature affected the human body in the romances of medieval England. The function of nature, existence and usage of plants and herbs for medical treatment in literary tradition is true to life and such an application can respectively be categorized into three sections. There is interconnection between ecology and literature; nature is used as part of medical treatment in the romances of Medieval England; plants and herbs are of significance to heal physical wounds and spiritual illnesses. The results of the research will reveal that the experience of natural medicine (i.e. plants and herbs) and healing allow medieval England romance writers create flash points where human, nature and healing may intersect, and where literature and ecology meet.

Keywords: Ecology, Literature, Nature, Plants, Herbs, Medieval England, Romances

Introduction

There is a general understanding that Ecology has no connection to Literature, as one of the disciplines is related to the Natural and Applied Sciences, the other to the Social Sciences. However, across all for of those phenomena, there is a turning of ecology into literary narrative or literary narrative into ecology, therefore literature and ecology live in each other's pocket. In terms of ecology, nature, plants and herbs are of significance for healing purposes particularly in the Middle Ages. Due to the lack of hospices and medicine, medieval people prefered to use plants and herbs and prepare potions for medical treatment. Trained surgeon-monks and nuns with a sophisticated knowledge of plants and herbs used their abilities to diagnose and heal people. Such a traditional treatment is firmly placed in the medieval romances as nature, environment. The major concern of this paper is to explore how plants and herbs are used and nature affected the human body in the romances of medieval England. The function of nature, existence and usage of plants and herbs are true to life and such an application can respectively be categorized into three sections.

There is interconnection between ecology and literature; nature is used as part of medical treatment in the romances of Medieval England; plants and herbs are of significance to heal physical wounds and spiritual illnesses. The results of the research will reveal that the experience of natural medicine (i.e. plants and herbs) and healing allow medieval England romance writers create flash points where human, nature and healing may intersect, and where literature and ecology meet. In the middle ages, due to the numerous plague outbreaks and the Great Famine, there was a great loss of a significant proportion of the population. This is the reason why there was a dramatic increase in the production of medical texts written in Middle English.

These medical texts composed in medieval England covered well-known methods for preventing diseases and restoring someone's health by means of herbal remedies, moderate living habits, and medical practices. The ways in which someone copes with an occasional pain or lives with a chronic disease or injury can be expected to be of general interest, as dealing with diseases and healing processes is an important part of human experience.

Collections of recipes were possibly the most utilized of the medical writings that were less technical in medieval England. Recipess were employed by various audiences, from the trained practitioner to the folk healer, and contain different types of receipts, normally medical or culinary. Used to treat the sick, medical recipes consist of various kinds of remedies, including waters, antidotes, laxatives, electuaries, plasters, powders, oils, ointments, syrups, or clysters. Recipes vary in length and include names of herbs, gems, metals, ailments, and measurements which correspond to the apothecaries' system of weights, and therefore consist of pounds, drams (one eighth of an ounce), or ounces, as well as other less technical weights like spoonfuls. They are copied both individually and collectively and are rather formulaic. When grouped as a collection, they tend to preserve the classical a capite ad calcem order, which offered remedies for parts of the body following a head-to-heel sequence, and are often called "remedy books." Similarly, at an internal level, recipes follow a standard pattern: for this condition, take this plant, prepare it in a certain manner, administer it, and this is the result you can expect.

The use of herbs for healing purposes is extant in different maanuscripts ranging from the Anglo-Saxon period to the High Middle Ages. For instance, The Old-English *Herbarium* is an Old-English medical text which describes 'the living traditions of herbology' (Arsdall, 2012, xiii). Likewise, the fifteenth century Lincoln Thornton manuscript has a collection of herbal recipes (ff. 280r-314v) entitled the *Liber de Diversis Medicinis* (Ogden, 1969). In order to heal people and to produce medicine, herbs were used. For instance, in these above mentioned recipes, rose, lavender, sage and hay were used for headacche and to treat the aching joints. Hemlock and henbane were also used for the aching joints. In order to regularize fever, the best option for a herb was coriander. Mint, wormwood and balm were used as a treatment for the stomachache. In order to heal the lungs, a herbal medicine made of liquorice and comfrey was used. Vinegar and Myrrh were used as antiseptic to clean the wounds. Such uses of medicine in the middle ages have similarities between the contemporary of the time and certain episodes described in romances and medical texts. This is the reason why such scenes would no doubt have been recognized by the readers of medical writings.

Medicinal bath and medicine are also used in the medieval romances. Archibald draws attention to the medicinal baths in the romances and gives examples from Chretien de Troy's *Yvain and Lancelot, Ywain and Gawain, Malory, Sir Percyvelle of Galles* and *Sir Orfeo*

(2005, 101). She gives these examples; however, what she ignores is to show the origin of source of medicine and medicinal baths in medieval romances. When the date of the above-mentioned romances is taken into consideration, their composition dates are between the last quarter of twelfth-century and fifteenth-century. At this stage, it is of importance to mention that the medicine and medicinal baths in the medieval romances are depicted after the frequent contacts between east and west, most probably after the crusades.

In the chapter of 'Bodily Narratives' Saunders noted that illness almost exclusively takes the form of love-sickness and related madness in medieval romance (2008, 177). Being more a mental than a physical state, a person who is lovesick cannot be healed by medicine but by his or her beloved, as evidenced in the death of Guy of Warwick, who after being rejected by Felice falls into a depressive state that the Earl's doctors cannot identify:

"He sende to hym lechys fele
Of hys sekenes hym to hele.
Out of þem all wyste þer none,
What sekenes was hym vppon" (ll. 249–52)
(Zupitza 1966).

His malaise and suffering were consequences of his lovers' indifference and refusal. An expanding and enhancing metaphor of love's suffering as a physical as well as a psychological condition appears when knights are "wounded" by love. These wounds are not the result of their fights in the battlefield but of an unearthly force, of Love's doings. Such metaphorical wounds seem to support Ovid's statement in his *Heroides*, where he notices that "amor non est medicabilis herbis" ("Love cannot be cured with herbs": Heroides, Letter V: Enone to Paris, l. 151). Love symptoms may not be cured by medicine; however, there are other ailments or conditions that, as shown by romances, could be treated by herbal cures. The nuns and the monks in the West knew how to use the herbs and it is of significance to mention that religious places such as churches and nunneries in the West were the first places to learn and put into practice the use of herbs as medicine.

In the middle English *Richard Coeur de Lion*, Richard gets sick and Saladin sends his doctor to him for healing purposes (Brunner, 1913). Such a romance is originated from the reality. While saracens are always represented as belligerents of the crusaders in Richard the Lionheart, saracens help the Christians at the battlefield. Piers focuses on the injuries and their

treatments at the battlefield, in the Crusades (2004). Particularly, when the crusader Richard Coeur de Lion goes to the Saracen East to fight against Saladin, he gets sick, and is recovered by a Saracen physician (Taflı Düzgün, 2018, 8).

In *Bevis of Hampton,* when Bevis fights against Saracens in Anatolia, (greater Armenia in medieval imagination and *mappaemundi*), he is badly wounded and gets sick. Upon this, it is the Armenian King who asks his daughter to heal Bevis. Josiane, the princess of Armenia heals Bevis with herbs and prepares a medical bath for him:

Thanne seide King Ermin the hore:
"I nolde, Beves, thow ded wore
For al the londes, that ichave;
Ich praie, doughter, that thow him save
And ptove to hele, ase thow can,
The wondes of that doughti man!"
In to chaumber she gan him take
And riche bathes she let him make,
That withinne a lite stonde
He was bothe hol and sonde. (*Bevis of Hampton*, ll.725-34)

Likewise, the use of medicine and medicinal bath in the medieval romance may be directly shown in *Chanson de Florence*. *Chanson de Florence* is based on the achievements of the western Christians in the fourth crusade (1202-04) in Constantinople, and this is evident that East and West had a direct contact to influence one another. A is written just after the fourth crusade which proves that it has direct influence from the Islamic medicine and medicinal baths. In A, B, C and D versions of the romance, Miles leaves Florence alone in the forest after severely beating her and he hangs her on a tree from her hair. Her suffering is heard by Therri, and he carries her to his 'C*hestel Perdu'*(A l.4202*)*. A medicinal bath is prepared to heal her.

In *Le Bone Florence of Rome*, the tutors of the heroine are from Tolouse/Toledo and these tutors have the knowledge of the medicine, astronomy, and playing the musical instruments. Florence's knowledge of how the use the eastern medicine takes place in the romance. Mylys kidnaps Florence and tries to rape her in a forest where he eventually hangs her by the hair

from a tree. Tirri encounters her naked and takes her to his castle, feeds her and "bathyd hur in erbys ofte, / And made hur sore sydes softe,/ for almoste was sche dedd" . (Heffernan 1976, ll. 1549–51).

In other words, to help her recover from her wounds she is given herbal baths. Examples that witness the use of herbal baths to restore someone's health appear occasionally in receptaria and herbals. Despite being the only herbal treatment mentioned in the romance, this extract is not the only medical or health-related reference found in the *Le Bone Florence of Rome*. This romance names and describes several diseases whose symptoms could be treated. These diseases are in one way or another connected to its protagonist Florence, and suggest an association between a medical condition, God's punishment, and social judgement. During her stay in a convent, this daughter of an Emperor heals people and becomes renowned for it: "ther was noon syke nor sare, / That come þere þe lady ware, / But they went sownde away" (Heffernan 1976, ll. 1927–9).

The story suggests that she had the knowledge beforehand, and practised her medical skills miraculously as she cures three men who caused her serious misfortune by holding their hands. Florence's worldwide fame as a healer commenced when she cured a sister in the nunnery who suffered from gout and other unnamed maladies. Mylys, Emere's brother, is a constant source of pain and harassment for Florence. He imprisons her, accuses her of adultery, abducts her, attempts to rape her and, when she rejects him, undresses her and hangs her by the hair from a tree. It is understandable, indeed human, that she feels satisfied when Mylys turns up at the monastery in an advanced stage of leprosy: "Mylys that hur awaye ledd, / He was the fowlest mesell bredd, / Of pokkys (pustule, sore) and bleynes (blister, pustule) bloo" (Heffernan 1976, ll. 2020–2).

Another example is a knight, Tirri, who immediately identifies the malady as the falling evil in the *Le Bone Florence of Rome*:

For dole Gye felle to the grownde
Ofte he swowned in that stownde.
When Tyrrye hym sye falle to grownde,
He toke hym vp in that stownde.
Terrye seyde: "be of gode harte.
Me þynkyth, þys euyll holdyþ þe smarte.

Telle me, yf hyt be thy wylle,
How longe ye haue had thys euyll.
Hyt ys the fallynge euyll ryght,
Therfore y hate hyt wyth my myght."
"Hyt ys," quod Gye, "longe not agone,
Sythe of thys euyll y had none."
(Heffernan 1976, ll. 8997–9008)

The falling evil was the Middle English term for epilepsy or any other sickness in which the patient fell, including analepsy and catalepsy (Norri 2016, 371). The other man who seems to suffer a divine punishment is Machary. In the romance, he tries to rape Florence and accuses her of murdering Sir Terry's daughter during her stay at his castle. The consequence of such an evil conduct becomes palpable in the malady he suffers afterwards, described by Florence as follows: "And Machary þat wolde hur haue slayne, / He stode schakyng the sothe to sayne,/ Crokyd and crachyd thertoo" (Heffernan 1976, ll. 2023–5).

The narrative voice had previously remarked that "God had sende on hym a wrake,/ That in the palsye can he schake,/ And was crompylde and crokyd þerto" (Heffernan 1976, ll. 1975–7). Like modern palsy or paralysis, "palsye" is a disease characterized by the loss of muscular power due to some disorder of the nervous system. The palsy Machary suffers also makes him shake as if having spams or tremors. It is unquestionable that the visibility and severity of these ruffians' diseases are an open and palpable manifestation of their corrupted souls. Their cruel and selfish behaviour contributes to Florence's misfortune and leads them to their own condemnation, as they were first punished by God through their ailments and then killed by human justice. Florence may have practised the skills of gout, leprosy, epilepsy and paralysis and the medical knowledge during her stay in the nunnery, which held medical texts she could have consulted.

Considering that literature encourages ecology and imagination and triggers intellectual responses that are normally based on the reader's previous experiences, and that readers tend to take pleasure in finding new interpretations of a text or filling textual gaps with their knowledge and imagination, it is probable that readers/ listeners in Medieval England found the recognition of nature, plants and herbs in romances quite stimulating. To conclude, the function of nature, existence and usage of plants and herbs for medical treatment in literary tradition is true to life and such an application can respectively be categorized into three

sections: there is interconnection between ecology and literature; nature is used as part of medical treatment in the romances of Medieval England; plants and herbs are of significance to heal physical wounds and spiritual illnesses. The results of the research will reveal that the experience of natural medicine (i.e. plants and herbs) and healing allow medieval England romance writers create flash points where human, nature and healing may intersect, and where literature and ecology meet.

Works Cited

Archibald, E. (2005). 'Did Knights Have Baths? The Absence of Bathing in Middle English Romance'. In *Cultural Encounters in the Romance of Medieval England*. Saunders, C. (ed.). D.S. Brewer, 101-115.

Arsdall, Anne Van. (2012). *Medieval Herbal Remedies: The Old English Herbarium and Anglo-Saxon Medicine*. New York, Routledge.

Brunner, K. (ed.) (1913). *Richard Löwenherz*, Wiener Beiträge zur Englischen Philologie, 42,Vienna and Leipzig: W. Braumller.

Florence de Rome. 1. (1909). Paris.

Heffernan, C. (1976). *Le Bone Florence of Rome* (Old and Middle English texts). Manchester,Manchester University Press.

Norri, Juhani. (2016) *Dictionary of Medical Vocabulary in English, 1375-1550: Body Parts, Sicknesses, Instruments and Medicinal Preparations*. Abingdon, Ashgate.

Ogden, Margaret S. (ed.) (1969). 'The Liber De Diversis Medicini's' *in the Thornton Manuscript. MS. Lincoln Cathedral A.5.2*. London, Oxford University Press.

Piers D. Mitchell,(2004). *Medicine in the Crusades. Warfare, Wounds and the Medieval Surgeon*. Cambridge, Cambridge University Press.

Ronald B. Herzman, Graham Drake and Eve Salisbury (eds.) (1999). *Four Romances of England.* Kalamazoo, Michigan, Medieval Institute Publications.

Saunders, Corinne. (2008). 'Bodily Narratives: Illness, Medicine and Healing in Medieval Romance'. In *The Boundaries in Medieval Romance*. Neil Cartlidge (ed.). Cambridge: D. S. Brewer.

Tafli Duzgun, H. (2018). ‘Paiens unt dreit? Reversed dichotomy and the East in Boeve de Haumtone and Bevis of Hampton’. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1-19.

Zupitza, Julius. (1883). *The Romance of Guy of Warwick: The First or 14th-century Version*. London: Kegan Paul.

ROME REVISITED AND THE ANALOGUES OF 'THE CHASTE WOMAN MOTIF' IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND

Assoc. Prof. Dr. Hülya TAFLI DÜZGÜN

University of Erciyes, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature

ABSTRACT

Anglo Norman and Middle English romances owe part of their popularities to their use of motifs, some of which contain the 'chaste woman story'. Such motif is the outcome of the cultural, historical, and religious interactions of the western medieval society. This paper suggests that the 'chaste woman story' of the princess in Rome found in the Old French *Florence de Rome* (henceforth *FDR*) and in the Middle English *Le Bone Florence of Rome* (henceforth *LBFOR*) has appeared in the Latin sources of *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions*. Subsequently, it has been transmitted from Latin tradition to the Western narrative including Guillaume Le Clerc's twelfth-century Old-French *Le Romanz de Sainte Marie Magdalene* and Clemence of Barking's Old-French *The Life of Saint Catherine*. Such translatio seems to have reshaped medieval romances including *FDR* and *LBFOR*. While modern readers may find the heroine's aventure in Rome uninteresting, medieval audiences seem to have found this account interesting; it may have reinforced their religio- cultural views. The representation of Rome and the chaste woman motif plays an important role in both the French *FDR* and the Middle English *LBFOR*. It is revealed in three ways: First, in the structure of the romance; second, in the development of Florence as a romance heroine; and third, its religious and cultural positioning. First, in terms of structure, Florence's aventure both in the East and in Rome helps her to create her identity after being victorious against the wicked men. She obtains victory in a spiritual battle and this proves her worthy of coming back and claiming Rome as her new kingdom, and Emere as her husband. Hence, Thus, I will explore that Eastern tradition (i.e. Latin) can be revealed both structurally and textually. In other words, the 'chaste woman motif' is perceived culturally and religiously. This refers to the idea that the princess of Rome as a calumniated wife is examplary in the romances of England in the Middle Ages.

Keywords: Literature, Medieval, Romance, Rome, Chaste Woman Motif

ROME REVISITED AND THE ANALOGUES OF 'THE CHASTE WOMAN MOTIF' IN THE ROMANCES OF MEDIEVAL ENGLAND

Anglo Norman and Middle English romances owe part of their popularities to their use of motifs, some of which contain the 'chaste woman story'. Such motif is the outcome of the cultural, historical, and religious interactions of the western medieval society. In this way, the motif of the chaste woman can be analysed in connection with its context. This paper suggests that the 'chaste woman story' of the princess in Rome found in the the Old French *FDR* and in the Middle English *LBFOR* first appeared in the Latin sources of *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions* and, subsequently, it has been transmitted from Latin tradition to the Western narrative including Guillaume Le Clerc's twelfth-century Old-French *Le Romanz de Sainte Marie Magdalene* and Clemence of Barking's Old-French *The Life of Saint Catherine*. In other words, such *translatio* has reshaped medieval romances including *FDR* and *LBFOR*. Thus, I will explore that Eastern tradition (i.e. Latin) can be revealed both structurally and textually. In other words, the 'chaste woman motif' is perceived culturally and religiously. This refers to the idea that the princess of Rome as a calumniated wife is examplary in the romances of England in the Middle Ages.

Clerc's twelfth-century *Le Romanz de Sainte Marie Magdalene* and Barking's *The Life of Saint Catherine*, for example, share the structure of the 'chaste woman story' as it is depicted in *FDR* (Russell, 2012, 40; Wogan-Browne, 1996). Likewise, Trivet's 'chaste woman story' in the Anglo Norman *Chronicles* shows a similarity with that in *FDR* (Correale, 2005, 297). It may be argued that an important influence of Anglo-Norman romances, the *chansons de geste*, used the crusades as subject matter (i.e. *Chanson de Antioche*), but they do not use the 'chaste woman story' (Taflı Düzgün, 2019). This story was transmitted from East to West, probably by means of the crusades and adapted into Old French and Anglo-Norman narratives. This paper suggests that the Eastern texts of *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions* appear to be the earliest sources of the story (i.e. calumniated wife and chaste woman) depicted in *FDR*, which exemplifies the *translatio studii*.

The 'chaste woman story' in *FDR* evokes the same story in both *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions*. Clementine expresses that Mattidia, Faustus' wife, is seduced by her brother-in-law when her husband is absent:

> When it happened that her husband's brother made unwelcome advances to her, and in order not to be false to her husband by yielding, nor, by telling him about the matter, to bring on quarrelling between the brothers, she decides to leave home with her twin sons and line abroad for a while, until her brother-in-law should forget his evil passion for her, and on the way to Athens, she had been shipwrecked (Perry, 1967, 288) … St. Peter heals Mattidia's hands which had been gnawed fiercely in the agony of her grief (Perry, 1967, 289).

Apollonius of Tyre expresses three female protagonists two of whom exemplify the 'chaste woman motif'. First, Apollonius's wife's boat reaches the sea shore, and is found and is healed by a doctor. When she opens her eyes, she says: "Deprecor itaque, medice, ne me contingas aliter, quam oportet contingere: uxor enim regis sum et regis filia" (Archibald, 1991, 140). She is a chaste woman who wants to protect herself even in her helpless condition. The doctor adopts her as his daughter after he learns that she has been of royal birth. However, she cries all the time because of her condition and insists on protecting herself: "Et rogavit cum lacrimis, ne ab aliquo contingeretur. Exaudivit eam et inter sacerdotes Dianae feminas fulsit et collocavit, ubi omnes virgines inviolabiliter servabant castitatem" (Archibald, 1991, 141 - 42). Second, Apollonius's daughter, Tarsia is kidnapped by the pirates, and she is attempted to be seduced in the ship where she protects herself (Archibald, 1991, 147). Then she is sold to a brothel keeper (Archibald, 1991, 151) and she keeps protecting herself in the brothel. In the brothel, many men want to sleep with her, but, she says: "lacrimis meis, exponens ad omnes universos casus meos; et illi dolentes miserentur virginitati meae. Et prostravit se ad pedes eius et ait: Miserere mei, domine, subveni captivae regis filiae" (Archibald, 1991, 153-54).

The three protagonists, Apollonius's wife, Tarsia and Mattidia, in *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions*, share the adventures that, in *FDR*, happen to a single heroine. Florence is seduced by her brother-in-law (1909, ll. 2890- 2908; ll. 3653- 83), and then she is sold to a sea captain (equivalent to the pirates in *Clementine Recognitions*) who attempts to seduce her in the ship (1909, ll. 5438-61). The ship is wrecked (1909, l. 5463), and Florence reaches *terre* (1909, l. 5476) and is found by nuns who live in *Bel Repaire*, and they heal her (1909, ll. 5500- 07). Florence becomes a nun and a healer (1909, ll. 5759-64). In the end, Florence reunites with her husband for whom she has kept chaste (1909, ll. 6375-6410).

Similarly, Mattidia (1909, 291), and Apollonius' wife and daughter (1909, 177) reunite and obtain their reward due to their (marital) fidelity. The Middle English *LBFOR* also stages the wooing of Florence by her brother-in-law (Heffernan, 1976, ll.1090- 1101; ll. 1435- 43; 1495-99), her ordeal with the sea captain (1976, ll. 1840- 51) and the shipwreck (1976, l. 1870), her reaching Beaurfayre (1976, l. 1882), her becoming a nun (1976, l.1911) and healer (1976, l. 1922). Finally, Florence and her husband, Emere, have a happy ending and this is the result of Florence's fidelity as a calumniated wife (1976, l. 2163).

In terms of *translatio*, Constantinople played an significant role to transmit the motif of a chaste woman and this is also reflected in the Latin *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions*. In other words, these Eastern texts seemed to have been transmitted from Constantinople, which shaped the medieval Byzantine romance, to Western Europe by means of pilgrimage, trade, and the crusades, as Constantinople appeared to be the first Eastern location for the merchants and Westerner travellers to the East, as well as for the crusaders (Beaton, 1996, 118-125). The first 'chaste woman motif' to appear in Western Europe was that of the German *Crescentia Saga* in *Kaiserchronik*. Claudia Bornholdt has noted that, since the last narrated tale ends with Konrad III's preparations for the crusade on Christmas 1146, Kaiserchronik could not have been completed before 1147, and this evidence suggests that the 'chaste woman motif' was transmitted from the East to Germany during the crusades (2000, 396). It seems that the 'chaste woman motif' in *Kaiserchronik*, and then in the French *FDR* both display the cultural and religious contexts, as they uncover the cultural borrowing of the same motif from the East.

Previous studies on *FDR* suggest that scholars were interested in the 'chaste woman motif' and its possible earliest source(s) in the nineteenth century. In 1853, Grundtvig noted that the calumniated chaste woman depicted in *FDR* was of Germanic origin and that the Oriental versions transmitted to the West were represented in the Old English text of *Sir Aldingar* (1854). In 1865, Mussafia suggested that the motif represented in *FDR* was of Eastern origin, and he accepted that the lost Eastern versions were the source of the Western text, Crescentia, in the *Kaiserchronik* (590). Stefanovic claims that the motif is of Western origin, as depicted in *Kaiserchronik*. On the other hand, Wallensköld has noted that the motif represented in *FDR* is found in *Touti-Nameh*, which was of Eastern origin, and then argues that the motif had been transmitted from the East to the West (1909, 107). Moreover, Ulrich Marzolph agrees with Wallensköld that the motif has an Eastern origin, but notes that the source Wallensköld has

suggested cannot be the earliest text of this motif, as the Arabic and Persian sources appeared to be the earliest sources (2008, 240-58).

LBFOR is the middle English version of the FDR. It is extant in Cambridge University Library manuscript Ff.2.38 and Carol Falvo Heffernan edited this romance (1976). Ff.2.38 includes secular and hagiographical texts (Heffernan, 1976). Some of these texts are *the Earl of Tolous*, *Octavian*, *Robert of Sicily* and *Sir Degare* and they all have the 'chaste woman motif'. Moreover, Chaucer's *The Man of Law's Tale* and Gower's *Confessio Amantis* reflect the idea that Constance is an ideal example for 'chaste woman motif' which is not different from the motif mentioned in *LBFOR*. Hence, *LBFOR*, Chaucer's *The Man of Law's Tale* and Gower's *Confessio Amantis* and other romances mentioned above represent the 'chaste woman motif'. This gives a glimpse that there is a cultural exchange between the East and the West as these narratives are translated from Eastern languages to the Western ones.

Scholars such as Knobbe and Wells focus on the physical aspects of the manuscript and the romance (1918, 124). Likewise, Hibbard agrees with the idea of Wells and she noted that the heroine is more important than the hero in the romance (1924). Schlauch concentrated on the chaste woman motif in *LBFOR* and she compared this romance with the works of Chaucer (1950). Mehl also supported this idea and he mentioned that heroes are of no significance (1968). While scholars have studied the 'chaste woman motif', this motif has not yet been fully explored either in the French *FDR* or in the Middle English *LBFOR*. This paper will provide a comparative study of the representation of the chaste woman, particularly married women in the French *FDR* and the Middle English *LBFOR*. First, this paper will examine the complex relationship between the historical, political and religious contexts of the medieval society that produced these romances. While both narratives seem to have borrowed from the East the 'chaste woman motif', this motif presents more complexities and requires a more detailed study. In what follows, this section intends to elucidate why the image of women has been represented differently in *FDR* and *LBFOR*.

FDR is clearly based on the French *FDR*: both narratives deal with the same story and both make explicit use of the 'chaste woman motif'. Scholars such as Knobbe, Wenzel and Wallensköld studied the *Florence* manuscripts and the early sources of the 'chaste woman motif', while F. Riddy and Nancy B. Black have elaborated on the romance's connections to religious (edification of women) and cultural (position of women in English society) contexts

(Riddy, 2004; Black, 2003). Yet, despite their interest in the romance, scholars have almost entirely ignored one of the central themes in *Florence*: the heroine, her spiritiual battles, and the representation of the East and Rome.

While modern readers may find the heroine's *aventure* in the East and in Rome uninteresting, medieval audiences seem to have found this account interesting; it may have reinforced their religio- cultural views. The representation of the married women in the East and Rome plays an important role in both the French *FDR* and the Middle English *LBFOR*. It is revealed in three ways: First, in the structure of the romance; second, in the development of Florence as a romance heroine; and third, its religious and cultural positioning. First, in terms of structure, Florence's *aventure* both in the East and in Rome helps her to create her identity after being victorious against the wicked men. She obtains victory in a spiritual battle and this proves her worthy of coming back and claiming Rome as her new kingdom, and Emere as her husband.

In other words, the cultural representation (i.e. Chaste woman) is depicted by means of translatio studii, and second the political, historical and religious representation by means of the spiritual battles in the French FDR and the Middle English LBFOR. To conclude, this paper has suggested that cultural representation of the chaste woman is in connection with the Eastern romances *Apollonius of Tyre* and *Clementine Recognitions*. Their 'chaste woman motif' seems to have been transmitted from the East to the Western Europe particularly to Rome as both *FDR* and *LBFOR* have the same motif.

Works Cited

Adolf Mussafia. (1865). 'Über Eine Italienische Metrische Darstellung der Crescentia Saga', *Sitzungsberichte der Philology Historie Classe der Kais Akademie der Wissenschaften*, 51. Vienna.

Adolf Mussafia. (1866). *Beitrage Zur Crescentiasage: Part 1-2*. Vienna.

Archibald, E. (1991). *Apollonius of Tyre: Medieval and Renaissance themes and variations: Including the text of the Historia Apollonii Regis Tyri with an English translation*. Cambridge: D.S. Brewer.

Beaton, R. (1996). *The medieval Greek romance / Roderick Beaton.* (2nd ed., rev. and expanded. ed.). London; New York: Routledge.

Black, Nancy B. (2003). *Medieval Narratives of the Accused Queens*. Gainesville, University Press of Florida.

Bornholdt, C. (2000). Tricked into the tower: The "Crescentia" tower episode of the Kaiserchronik as Proto-Mare. *JEGP. Journal of English and Germanic Philology, 99*(3), 395-411.

Correale, R. & Hamel, M. (2005). *Sources and analogues of the Canterbury Tales* (Chaucer studies; 28, 35). Cambridge: D.S. Brewer.

FDR. 1. (1909). Paris.

Heffernan, C. (1976). *LBFOR* (Old and Middle English texts). Manchester, Manchester University Press.

Hibbard, Laura. (1924). *Medieval Romance in England: A Study of the Sources and Analogues of the non-cyclic Romances*. NewYork, Oxford University Press.

Marzolph, Ulrich. (2008). 'Crescentia's Oriental Relatives: The Tale of the Pious Man and His Chaste Wife in the *Arabian Nights* and the Sources of Crescentia in Near Eastern Narrative Tradition. *Marvels & Tales,* 22.2.

Mehl, Dieter. (1968). *The Middle English Romances of the Thirteenth and Fourteenth Centuries*. London, Routledge and Kegan.

Perry, B. (1967). *The ancient romances: A literary-historical account of their origins / by Ben Edwin Perry.* (Sather classical lectures; v. 37). Berkeley: University of California Press.

Riddy, F. (2004). Temporary virginity and the everyday body: LBFOR and bourgeois self-making. In Pulp Fictions of Medieval England (p. Pulp Fictions of Medieval England, Chapter 9). Manchester University Press, 197-216.

Russell, Fenster, Wogan-Browne, Russell, Delbert W, Fenster, Thelma S, Wogan-Browne, Jocelyn, & Guillaume. (2012). Verse Saints' lives: Written in the French of England (Medieval and renaissance texts and studies; volume 431).

Schlauch, Margaret. (1927). *Chaucer's Constance and Accused Queens*. New York, New York University Press.

Svend Grundtvig. (1854-57). O*ld Danish Legends Alive on Folk Lips*.

Taflı Düzgün, Hülya. (2019). *Ortaçağ'da Anadolu'dan İngiltere'ye: Antakya'nın Şarkısı'nda Türkler*. Ankara, Siyasal Kitabevi.

Wallensköld. (1909). *FDR: Chanson D'Aventure du Premier Quart du XIIIE Siécle*. Paris.

Wells, John Edwin. (1918). *A Manual of the Writings in Middle English 1050- 1400*. New Haven, Yale University Press.

Wogan-Browne Jocelyn, & Burgess, Glyn S. (1996). Virgin lives and holy deaths: Two exemplary biographies for Anglo-Norman women: The life of St Catherine, The life of St Lawrence (Everyman's library). London: Dent Everyman.

TMS 38 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR STANDARDI'NA GÖRE PATENTLERİN DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Öğr. Gör. Derya ONOCAK
Cumhuriyet Üniversitesi

Özet

Sanayi ekonomisinin giderek önemini kaybettiği, bilgi ekonomisinin ise giderek önem kazandığı günümüz ekonomisinde firmaların sürdürülebilir bir büyüme sağlamaları ve rekabet avantajı elde etmelerinin tek yolu yenilik yapmalarıdır. Ancak yapılan yenilik koruma altına alınmadığı sürece rakiplerce taklide açık olur. Dolayısıyla rekabet avantajı ortadan kalkar. Bu nedenle firmalar gerçekleştirdikleri yenilikleri çeşitli koruma mekanizmaları ile koruma altına alma ihtiyacı duyarlar. Bu mekanizmaların en önemlilerinden biri patenttir. Eğer yenilik bir buluş ile sonuçlanmışsa buluş sahibi patent ile buluşu üretme, satma, kullanma gibi haklar elde eder. Bu hakkı kendi kullanabileceği gibi devrederek veya lisans vererek başkalarına da kullandırabilir.

Patent, firmaca geliştirilen ürünü ve üretim metodunu koruyarak firmaya rekabet avantajı sağlayabileceği gibi firma dışından bireylerin ve kurumların buluş sahibi olduğu ve rakiplerce kullanılabileceği düşünülen patentler, devralınarak veya inhisari lisans alınarak, rakiplerin kullanmasının engellenmesi yoluyla da rekabet avantajı sağlayabilir. Patentin firmalara sağladığı diğer bir avantaj ise mevcut patent dokümanlarının analizi ile teknolojinin seyri konusunda firmaya ipuçları vererek teknolojik fırsatları belirleme imkanı sunmasıdır. Ayrıca başka firmalara patent hakkı devredilerek veya lisans verilerek firmaya esas faaliyeti dışında ek bir gelir sağlanabilir.

Firma değerini artırmak için sürekli yeni ürünler üreten veya yeni yöntemler kullanan yeniliğe açık firmaların varlık dağılımındaki ağırlık, günümüzde maddi duran varlıklardan maddi olmayan duran varlıklara doğru bir değişim göstermektedir. İşletmelerin varlıkları arasında yer alan patentler finansal tablolarda maddi olmayan varlık sınıfı içinde gösterilir.

Bu çalışmanın amacı "Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar" Standardı'na göre patentlerin ayrı olarak elde edilmesi, işletme birleşmelerinin bir parçası olarak elde edilmesi, devlet teşviği yoluyla elde edilmesi, takas ile elde edilmesi ve işletme içinde yaratılması durumlarında hangi değerleme ölçüleri ile değerleneceğini ve nasıl muhasebeleştirileceğini örneklerle açıklamaktır.

Anahtar kelimeler: Patent, TMS 38, Değerleme

VALUATION AND ACCOUNTING OF PATENTS ACCORDING TO TMS 38 INTANGIBLE ASSETS STANDARD

Abstract

In today's economy, in which the industrial economy is gradually losing its significance and the knowledge economy is becoming increasingly important, the only way for businesses to achieve sustainable growth and to have a competitive advantage is to make innovations. However, as long as the innovation is not taken under protection, it will be open to imitation by competitors. In this way, the competitive advantage disappears. For this reason, companies need to protect the innovations they make with various protection mechanisms. One of the most important of these mechanisms is patents. If innovation results in an invention, the inventor acquires the rights to produce, sell and use the invention with a patent. The inventor may use this right on his/her own, or s/he can transfer it or grant licenses to others.

Patent may ensure that the product developed by the company and the method of production are protected, which may bring a competitive advantage to the company, or the patents that are considered to be used by individuals and institutions from outside the company may be transferred or be used exclusively to prevent that the competitors do not use without license, which can also provide a competitive advantage for the patent owner. Another advantage of patent for companies is that it provides the company with the opportunity to identify technological opportunities by providing clues about the course of technology with the analysis of existing patent documents. In addition, by transferring patent rights or granting licenses to other companies, an additional income can be provided to the company other than its original activity.

The weight of the asset distribution of enterprises open to innovation, which constantly produce new products or use new methods to increase their value, shows a variation from tangible assets to intangible assets today. The patents, which are considered among the assets of enterprises are shown in the financial statements in the "Intangible Assets" class.

The purpose of the present study is to explain the valuation criteria of patents in case they are obtained separately, as part of business mergers, through government incentives, through exchange, and in case they are created within the enterprise according to the "Turkey Accounting Standards (TAS) 38 Intangible Assets Standard", and to elucidate how to account with examples.

Key words: Patent, TAS 38, Valuation

1. GİRİŞ

İnovasyon pazarının gittikçe genişlediği günümüz ekonomisinde, Ar-Ge büyük firmaların olduğu kadar küçük firmaların, hatta bireysel buluşçuların da üzerinde durdukları önemli bir konu haline gelmiştir. Yeniliğe açık olmayan firmaların ömürlerinin uzun olmayacağı aşikârdır. Büyük firmalar bütçelerinden önemli bir pay ayırarak yeni ürün ve süreçleri kendi bünyelerinde yaptıkları Ar-Ge çalışmaları ile oluşturmanın yanı sıra dışardan devralmak veya lisanslamak suretiyle de edinebilirler. Bu durum küçük firmaları ve bireysel buluşçuları Ar-Ge yapma konusunda teşvik etmektedir (Galasso, Schankerman, ve Serrano, 2013: 275).

Teknoloji alanının kombinasyonu ve patentlerin verilme yılı ile tanımlanan patent kohartları teknolojinin seyri için firmaların kullanabilecekleri önemli göstergelerdir (Squicciarini, Dernis ve Criscuolo, 2013:4) Ayrıca borçlanmak için patent portföylerini teminat olarak gösterebilmeleri, patentin firmalara sağladığı diğer bir avantajdır (Mann, 2018: 26).

Tüm bu avantajlarından dolayı patentler, firmalar için giderek önem kazanan bir konu haline gelmiştir. ABD'de yapılan araştırmalara göre S&P 500 firmalarının piyasa değerinin yaklaşık %80'ini patentlerinde içinde yer aldığı gayri maddi varlıklar oluşturmaktadır (Başaran, 2014: 9).

Bu çalışmada patent kavramı, patent hakkının kapsamı, sınırları, patent alma süreci ile TMS 38'e göre patentlerin hangi değerleme ölçüleri ile değerleneceği ve örneklerle nasıl muhasebeleştirileceği açıklanmıştır.

2. PATENT KAVRAMI

Patent kavramı Latince kökenli olup "açık olmak" anlamına gelmektedir. Tarihsel süreçte, kral tarafından bir kimseye tanınan imtiyazı belgelemek için verilen mektup "letters patent" olarak anılmıştır. Zaman içinde bu belge yerini sınai uygulamalara ilişkin buluş hakkının kapsamını belirleyen ve hakkı ispatlayan bir belge olarak devlet tarafından verilen ve kısaca patent olarak isimlendirilen belgeye bırakmıştır (Saraç, 2003: 24-25).

Kavram Türkçede ilk kez 1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu'nda "ihtira beratı" olarak kullanılmıştır. Her ikisi de Arapça kökenli olan bu terimlerden ihtira terimi "benzeri görülmemiş bir şey icat etme, vücuda getirme" anlamına gelmekte; berat terimi ise, imtiyaz verildiğini bildiren fermanı ifade etmektedir. 551 sayılı PatKHK'da ise uluslararası literatüre uygun olarak "patent" kelimesi kullanılmıştır (Karahan vd. 2015:211).

Patent, buluş sahibine belirli bir süre ve yer ile sınırlı olarak buluş konusu ürün veya yöntemi, kullanma, üretme, satma veya devrederek veya lisans vererek başkalarına kullanma, üretme, satma konusunda izin verme hakkı tesis eden bir belgedir.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), patenti "Bir devlet dairesince veya birden çok ülke adına hareket eden bölgesel ofis tarafından talep üzerine verilen, bir buluşu tanımlayan ve patentli buluşun sadece patent belgesi sahibinin yetkisiyle işletilebilmesine imkân tanıyan yasal durum oluşturan belge" olarak tanımlamıştır (Ersoy ve Buyruk Akbaba, 2014:222)

Patentin konusu buluştur. Ancak her buluş patente konu olamaz. Bir buluşun patentlenebilmesi için yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması gerekir. Dünya çapında herhangi bir yerde var olmayan, yani tekniğin bilinen durumuna dâhil

olmayan buluşların yeni olduğu; ilgili teknik alanda uzman bir kişinin kanaatince tekniğin bilinen durumundan aşikâr bir şekilde çıkarılamayacak buluşların buluş basamağını içerdiği; sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya uygulanabilir olan buluşların sanayiye uygulanabilir olduğu kabul edilir. Ancak kamu düzenine ve ahlaka aykırı olan buluşlarla, tedavi yöntemlerine, hayvan türlerine ve önemli ölçüde biyolojik esaslara dayanan bitki veya hayvan yetiştirilmesi usullerine yeni, buluş basamağını içeren ve sanayiye uygulanabilir bir buluş olsa da patent verilmemektedir.

Ayrıca aşağıda belirtilen konu ve faaliyetler de patentlenebirlirliğin dışında kalır (SMK, md.82/2):

a) Keşifler, bilimsel teoriler ve matematiksel yöntemler.

b) Zihni faaliyetler, iş faaliyetleri veya oyunlara ilişkin plan, kural ve yöntemler.

c) Bilgisayar programları.

ç) Estetik niteliği bulunan mahsuller, edebiyat ve sanat eserleri ile bilim eserleri.

d) Bilginin sunumu.

3. PATENT HAKKININ KAPSAMI VE SINIRLARI

Patent sahibi, buluşun yeri, teknoloji alanı ve ürünlerin ithal veya yerli üretim olup olmadığı konusunda herhangi bir ayrım yapmaksızın patent hakkından yararlanır (SMK, md. 85/1). Patent, sahibine üretim, satış, kullanım, ithalat, elde bulundurma gibi konularda tekel hakkı sağlar ve böylece buluşa konu fikir korunmuş olur. Ancak SMK ile hakkın kapsamı bazı fiillilerle sınırlandırılmıştır. Bu fiiller SMK md. 85/3' de aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

a) Sınai veya ticari bir amaç taşımayan ve özel maksatla sınırlı kalan fiiller.

b) Patent konusu buluşu içeren deneme amaçlı fiiller.

c) İlaçların ruhsatlandırılması ve bunun için gerekli test ve deneyler de dâhil olmak üzere, patent konusu buluşu içeren deneme amaçlı fiiller.

ç) Sadece bir reçetenin oluşturulması için eczanelerde yapılan ilaçların seri üretim olmadan hazırlanarak kullanılması ve bu şekilde hazırlanan ilaçlara ilişkin fiiller.

d) Patent konusu buluşun Paris Sözleşmesine taraf devletlerin gemi, uzay aracı, uçak veya kara nakil araçlarının yapımında veya çalıştırılmasında veya bu araçların ihtiyaçlarının karşılanmasında, söz konusu araçların geçici veya tesadüfi olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunması şartıyla kullanılması.

Patent hakkı kapsam bakımından yukarıda sayılan fiillerle sınırlandırılmakla birlikte patent hakkı yer ve süre bakımından da bazı sınırlandırmalara tabidir. Bütün dünyada geçerli olan, "dünya patenti" gibi bir patent koruma sistemi mevcut olmayıp, patent koruması esas olarak ulusal düzeydedir ve bu nedenle, patent koruması alınmak istenen her ülkede ayrı başvuru yapılması gerekmektedir (Sever, 2007:14). Ayrıca patent, yıllık sicil yenileme ücretini ödemek kaydıyla, sahibine başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl süreyle koruma sağlamaktadır. Sürenin sonunda patente konu buluş halka mal olmuş olur.

4. PATENT ALMA SÜRECİ

Patent isteme hakkına sahip kimse, ulusal (Türkiye'de) bir patent başvurusu yapabileceği gibi Patent İşbirliği Antlaşması (PCT) veya Avrupa Patent Sözleşmesi (EPC) uyarınca uluslararası başvuru da yapabilir (Karahan vd. 2015:237).

Ülkemiz de patent başvurusu Türk Patent ve Marka Kurumu (TPMK)'na başvuru formunun iletilmesi ile yapılır. TPMK'ya başvuru için form ile birlikte buluşun tüm detayları ile anlatıldığı tarifname; buluşun koruma talep edilen kısımlarının belirtildiği istemler; buluşla ilgili teknik bilginin verildiği özet ve zorunlu olmamakla birlikte buluşun anlaşılmasını kolaylaştırmak maksadıyla varsa teknik resimlerin yer aldığı başvuru dosyası da iletilir. Ayrıca başvurunun işleme alınabilmesi için başvuru ücretinin ödendiğine dair bilginin kuruma verilmesi gerekir. Başvuru buluş sahibi tarafından yapılabileceği gibi temsilcisi olarak tayin ettiği patent vekili tarafından da yapılabilir.

TPMK tarafından şekli inceleme yapılarak başvuru unsurlarında herhangi bir eksiliğin olup olmadığı tespit edilir. Eksiklik olması halinde, eksikliğin giderilmesi için başvuru sahibine iki ay süre tanınır. Eksikliğin olmaması halinde, başvuru ile birlikte araştırma talebinde bulunulmamışsa, TPMK tarafından başvuru sahibine başvuru tarihinden itibaren on iki ay içinde ücretini ödeyerek araştırma talebinde bulunması gerektiği iletilir.

Araştırma raporu, buluşun patentlenebilir olup olmadığına karar vermedeki ilk aşamadır. Araştırma raporunda, buluş konusu ile ilgili tekniğin bilinen durumundaki, dünya üzerinde herhangi bir yerde daha önce yayınlanmış en yakın dokümanlar listelenerek bu dokümanların özellikle hangi kısımlarının araştırma yapılan buluşla ilgili olduğu belirtilir (TPMK, 2019:21). Araştırma raporunun başvuru sahibine bildirildiği tarihten itibaren üç ay içinde ücreti ödenerek TPMK'dan inceleme talebinde bulunulur. İnceleme aşamasında patentlenebilirlik kriterleri (yenilik, buluş basamağı, sanayiye uygulanabilirlik) dikkate alınarak inceleme raporu hazırlanır. İnceleme raporu aşamasından sonra başvuru tescillenir veya reddedilir.

5. PATENTLERİN TMS'YE GÖRE DEĞERLEMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

TMS' de patentler, maddi olmayan duran varlıklar içerisinde düzenlenmektedir. Maddi olmayan duran varlıklara ilişkin temel standart "TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı" dır.

Bir maddi olmayan duran varlık, belirlenebilir, kontrol edilebilir, varlıklarla ilişkilendirilen beklenilen gelecekteki ekonomik yararların işletme için gerçekleşmesinin muhtemel olması ve varlığın maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi durumunda muhasebeleştirilir (TMS 38, md. 11-17, 21). TMS 38'e göre, işletmenin, gerekli ölçütleri sağlaması durumunda, bir maddi olmayan duran varlığı muhasebeleştirmesi zorunludur (Akbulut, 2012: 681). Muhasebe kayıtlarında ve finansal tablolarda unsurlar ölçülen parasal tutarları ile gösterilir. Bunun için bir ölçüm esasının seçilmesi gerekir.

Muhasebe literatüründe genellikle ölçme (measurement) ve değerleme (valuation) kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır (Akdoğan ve Aydın, 1987: 386). Finansal Raporlamaya

İlişkin Kavramsal Çerçeve (Kavramsal Çerçeve)'de ölçüm esası, "bir kalemin ölçülen tanımlanmış bir özelliğidir. Bir ölçüm esasının bir varlık veya yükümlülüğe uygulanması, söz konusu varlık veya yükümlülüğe ve ilgili gelir ve giderlere ilişkin bir ölçüm ortaya çıkarır" ifadeleri ile açıklanmıştır (Kavramsal Çerçeve, md. 6/1).

TMS 38'e göre varlık dışardan alınıyorsa elde etme maliyetine göre, işletme birleşmesi sonucunda veya devlet teşviki ile elde ediliyorsa gerçeğe uygun değere göre, takas yoluyla elde ediliyorsa gerçeğe uygun değere veya net defter değerine göre, işletme içinde gerçekleştiriliyorsa geliştirme giderlerine göre değerlenmelidir (Ersoy ve Buyruk Akbaba, 2014: 226).

5.1. Ayrı Olarak Elde Etme

Bir maddi olmayan duran varlık ilk muhasebeleştirilmesinde maliyet bedeli ile ölçülür. Ayrı olarak elde edilen bir maddi olmayan duran varlığın maliyeti, ithalat vergileri ve iade edilmeleri mümkün olmayan satın alma vergileri de dahil, ticari iskontolar ve indirimler düşüldükten sonraki satın alma fiyatı ve varlığı amaçlanan kullanımına hazır hale getirmeye yönelik, doğrudan varlıkla ilişkilendirilebilen herhangi bir maliyet kaleminden oluşur (TMS 38, md. 27).

Örnek: X İşletmesi ürün çeşitlendirmesine giderek patent korumalı Y ürününü üretmeye karar vermiştir. Patent sahibi Bay A ile yapılan devir sözleşmesi ile patent hakkı 120.000 TL'ye satın alınmıştır. Sözleşme için notere 85 TL, devir işleminin patent siciline kaydı için 125 TL ödeme yapılmıştır.

…….. / ……. ……		
260 HAKLAR	120.000	
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	210	
- Noter Gid.		
- Sicil Gid.		
100 KASA		120.210

5.2. İşletme Birleşmesinin Bir Parçası Olarak Elde Etme

Bir maddi olmayan duran varlığın işletme birleşmesi sırasında elde edilmiş olması durumunda, maddi olmayan duran varlığın maliyeti, elde edilme tarihindeki gerçeğe uygun değeridir (TMS 38, md. 33). Buna göre, birleşme öncesinde varlığın devralınan tarafından muhasebeleştirilmiş olup olmadığına bakılmaksızın, varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi durumunda, devralan tarafından muhasebeleştirilir (Akbulut, 2012:709).

Gerçeğe uygun değer, bir varlığın normal ticari koşullarda bilgili ve istekli bir satıcı ile bilgili ve istekli bir alıcı arasında el değiştirmesi sırasında saptanan değişim değeridir (Gençoğlu Gücenme, 2007:8). Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları incelendiğinde gerçeğe uygun değerin belirlenmesinde üç seviyeli bir hiyerarşi ortaya çıkmaktadır. Bu hiyerarşiye göre gerçeğe uygun değer belirlenirken birinci seviyede piyasa fiyatı esas alınır.

Piyasa fiyatına ulaşılamaması durumunda ikinci seviye uygulanır. Bu seviyede gerçeğe uygun değer benzer unsurların piyasa fiyatlarından hareketle tespit edilir. Piyasa fiyatının güvenilir olmaması durumunda ise üçüncü seviye uygulanır. Bu seviyede gerçeğe uygun değer, uygun değerleme teknikleri (net bugünkü değer, opsiyon fiyatlaması vb.) kullanılarak belirlenebilir (Aktaş ve Deran, 2006: 160-161).

5.3. Devlet Teşviği Yoluyla Elde Etme

Bir maddi olmayan duran varlık, devlet teşviği yoluyla ücretsiz olarak veya çok düşük bir bedelle elde edilebilir. İşletme, "TMS 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması" Standardı uyarınca, başlangıçta, hem maddi olmayan duran varlığı hem de ilgili teşviği gerçeğe uygun değerinden muhasebeleştirmeyi seçebilir. İşletmenin, ilgili varlığı gerçeğe uygun değerinden muhasebeleştirmeyi seçmemiş olması durumunda, başlangıçta anılan varlık, amaçlanan kullanımına hazır hale getirilmesi ile doğrudan ilişkili giderler nominal tutarına ilave edilmek suretiyle (TMS 20'nin izin verdiği diğer bir uygulama) muhasebeleştirilir (TMS38, md. 44).

Varlıklara ilişkin teşvikler, "teşvike hak kazanan işletme tarafından duran varlık satın almanın, inşa etmenin veya edinmenin ilk koşul olduğu teşviklerdir" (TMS 20, md. 3). Bu "teşvikler finansal durum tablosunda ertelenmiş gelir olarak veya varlığın defter değerinden indirilerek gösterilir" (TMS 20, md. 24).

TMS 20' ye göre devlet teşvikleri, sermaye yaklaşımına göre muhasebeleştirilerek bilançoda veya gelir yaklaşımına göre muhasebeleştirilerek gelir tablosunda gösterilebilir. Standartta yaklaşımların kullanımına dair herhangi bir önceliğe yer verilmemiş olup bu konudaki tercih işletmelere bırakılmıştır.

Örnek: X işletmesi üretim maliyetlerini azaltacak yeni bir üretim yöntemi geliştirmiştir. Geliştirilen bu yöntemin patent tescili için toplam 6.500 TL+%18 KDV gider yapılmıştır. Bu giderin %75'i "Ar-Ge İnovasyon Programı" kapsamında 15.05.2018 tarihinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından karşılanmıştır.

Varlıklara ilişkin teşvikler, gelir yaklaşımına göre, varlığın faydalı ömrü boyunca sistematik bir biçimde ertelenmiş gelir olarak kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Teşvikler, ilgili dönemde varlık üzerinden ayrılan amortismana isabet eden kısmı kadar "64 Diğer Olağan Gelir ve Karlar" hesap grubu altında muhasebeleştirilerek dönem gelirleri içinde gösterilir. Bu nedenle örneğin çözüm kaydında "38 Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları" ve "48 Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları" hesap gruplarında yer alan 382 ve 482 nolu hesaplar "Ertelenmiş Gelirler" olarak isimlendirilerek kullanılmıştır. Ayrıca "64 Diğer Olağan Gelir ve Karlar" hesap grubundan 648 nolu hesap "Devlet Teşviği Gelirleri" olarak isimlendirilerek kullanılmıştır.

…….. 15/05/2018 … ……..……		
260 HAKLAR	6.500,00	
191 İNDİRİLECEK KDV	1.170,00	
100 KASA		2.795,00
382 ERTELENMİŞ GELİRLER		243,75
482 ERTELENMİŞ GELİRLER		4.631,25

İlk yıl amortisman kaydı:

…… 31/12/2018 ….. ……..……		
770 GENEL YÖENTİM GİDERLERİ	325,00	
(-) 268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		325,00

…… 31/12/2018 ….. ……..……		
382 ERTELENMİŞ GELİRLER	243,75	
648 DEVLET TEŞVİĞİ GELİRLERİ		243,75

Patentlerin koruma süresi yirmi yıldır. Yıllık sicil yenileme ücretinin ödenmesi şartıyla başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl boyunca koruma sağlanabilir. Amortisman kaydı yapılırken yararlı ömür yirmi yıl olarak dikkate alınmış ve amortisman tutarı buna göre hesaplanmıştır.

Sermaye yaklaşımının benimsenmesi halinde teşvik, gelir tablosunda değil bilançoda raporlanır. Bu yaklaşımda teşviğin özkaynak olarak gösterilmesi gerekir. Muhasebeleştirilirken "549 Özel Fonlar" hesabı kullanılabilir.

…….. 15/05/2018 ……..……		
260 HAKLAR	6.500,00	
191 İNDİRİLECEK KDV	1.170,00	
100 KASA		2.795,00
549 ÖZEL FONLAR		4.875,00

KOSGEB desteklerinde KDV kalemi destek kapsamında değildir (www.kosgeb.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.12.2019). Bu nedenle KDV hariç tutarın % 75'i olan 4.875 TL devlet teşviği olarak kaydedilmiştir.

5.4. Varlıkların Takası

Patent konusu buluşun, önceki patentin sağladığı haklara tecavüz edilmeksizin kullanılmasının mümkün olmaması hâlinde, patent konuları arasında bağımlılık söz konusu olacağından, sonraki tarihli patentin sahibi patent konusu buluşunu kullanmak için, buluşunun

önceki tarihli patent konusu buluşa göre büyük ölçüde ekonomik yarar sağlayan önemli bir teknik ilerleme göstermesi şartıyla zorunlu lisans verilmesini talep edebilir. Sonraki tarihli patentin sahibine zorunlu lisans verilmişse, önceki tarihli patentin sahibi de sonraki tarihli patent konusu buluşu kullanmak için kendisine zorunlu lisans verilmesini talep edebilir (SMK, md. 131).

Takasa konu bir maddi olmayan duran varlığın maliyeti, takas işlemi ticari işlem niteliğinden yoksun olmadıkça veya elde edilen varlığın veya vazgeçilen varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilebilir bir şekilde ölçülebilmesi mümkün oldukça, gerçeğe uygun değerinden ölçülür. İşletme, vazgeçmiş olduğu varlığı derhal finansal durum tablosu (bilanço) dışı bırakamıyor olsa dahi, elde edilen varlık bu şekilde ölçülür. Elde edilen varlığın gerçeğe uygun değerinden ölçülmemiş olması durumunda, maliyeti, bırakılan varlığın defter değeridir (TMS 38, md. 45).

Örnek: Patent konuları arasında bağımlılığın olduğu X ve Y ürünlerinin hak sahibi olan iki şirket arasında karşılıklı olarak zorunlu lisans talep edilmiştir. Yapılan lisans sözleşmesine göre aylık 10.000 TL'lik tutara ulaşıncaya kadar elde edilen kazancın % 10'u takasa konu olacaktır. Anlaşılan tutara ulaşılamadığında kalan kısım diğer firma tarafından nakden karşılanacaktır. X ürünün patent sahibi A firmasının 31.03.2019 tarihinde, takasa konu ürünün satışı üzerinden elde ettiği aylık kazancın % 10'u 6.000 TL'dir.

A firmasının lisansa ilişkin Ocak ayı kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

…….. 31/03/2018 …….……		
260 HAKLAR	10.000,00	
-Y Ürünü		
260 HAKLAR		6.000,00
-X Ürünü		
100 KASA		4.000,00

5.5. İşletme İçi Yaratılan Patentler

İşletme içinde oluşturulan maddi olmayan duran varlıklara ilişkin harcamalar araştırma safhasına ve geliştirme safhasına göre ayrı ayrı muhasebeleştirilmektedir. Araştırma safhasındaki harcamalar gider olarak kaydedilir, aktifleştirilemez. Çünkü araştırma giderleri yeni bir bilgi edinilmesi, daha önce mevcut olan bilgilerin başka bir ürün üretimi için değerlendirilmesi, yeni alet, ürün, süreç, sistem ve hizmetlerin değerlendirilmesi gibi faaliyetleri kapsar ve bu faaliyetlerin sonuçları henüz belli değildir. Geliştirme safhasındaki harcamalar ise aktifleştirilir (Ersoy ve Buyruk Akbaba, 2014: 234; Örten, Kaval ve Karapınar, 2010:604). Maddi olmayan duran varlık oluşturma sürecine ilişkin araştırma safhasının geliştirme safhasından ayırt edilememesi durumunda, sürece dair harcamalar sadece araştırma safhasında yapılmış gibi dikkate alınır (TMS 38, md. 53).

İşletmede üretilen patentlerin muhasebeleştirilmesinde; üretilen patentlere ilişkin olarak araştırma giderleri gerçekleştiği anda giderleştirilebilmekte, geliştirme giderleri ise sadece ilgili varlığın satışının ve kullanımının teknik ve ticari olarak mümkün olması durumunda aktifleştirilebilmektedir (Ersoy ve Buyruk Akbaba, 2014: 236).

Örnek: A işletmesi yaptığı 70.000 TL + %18 KDV'lik araştırma harcaması sonucunda B üretim yöntemini geliştirmiştir. Bu yöntem için 10.02.2018 tarihinde 6.000 TL+ %18 KDV'lik harcama yaparak patent başvurusunda bulunmuştur.
Araştırma için yapılan harcamaya ilişkin kayıt aşağıda ki gibi olacaktır.

…….. / ……..		
750 AR-GE GİDERLERİ	70.000,00	
191 İNDİRİLECEK KDV	12.600,00	
100 KASA		82,600,00

Patent başvurusu için yapılan harcamaya dair kayıt aşağıdaki gibi olacaktır.

……..10/02/2018 ……		
260 HAKLAR	6.000,00	
191 İNDİRİLECEK KDV	1.080,00	
100 KASA		7,080,00

6. SONUÇ

Bilgi çağının yaşandığı günümüz dünyasında şirketlerin sahip olduğu varlıkların ağırlığı maddi varlıklardan gayri maddi varlıklara doğru değişim göstermektedir. Patentlerin de içinde yer aldığı gayri maddi varlıkların öneminin artması bu varlıkların değerlerinin belirlenmesini de zorunlu hale getirmiştir. Patent değerlemesi şirketler için mali tablolarda raporlayacakları değerleri belirleme noktasında önemli olduğu kadar, firmaların gelecek yatırımlara yön vermesi, patent devir veya lisans sözleşmeleri için fiyat belirlemesi gibi konularda da önem arz etmektedir (www.anahtar.sanayi.gov.tr, Erişim Tarihi: 04.12.2019).
Bu çalışmada "TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar" Standardı'na göre patentlerin şirket dışından ayrı bir kalem olarak alınması, şirket birleşmeleri ile edinilmesi, takas sonucu edinilmesi, devlet teşviği ile edinilmesi ve işletme içinde oluşturulması durumları ayrı ayrı ele alınarak değerlemesi açıklanmış ve örneklerle muhasebe kayıtları gösterilmiştir. Patentlerin değerlemesinde maliyet bedeli, net defter değeri gibi ölçülerde kullanılmakla birlikte en çok kullanılan ölçü gerçeğe uygun değerdir.
Gerçeğe uygun değer satın alma veya satış fiyatından daha çok bir değişim değeri olduğu için, teorik bir değeri ifade edecek ve gerçek piyasa fiyatlarını yansıtamayabilecektir (Ulusan, 2008:139). Gerçeğe uygun değer ancak tam rekabet şartlarının olduğu ortamda piyasa değerine eşit olabilir. Tam rekabet piyasasının olmadığı ortamlarda birden çok piyasa fiyatı vardır (Şenel vd. 2011:64). Gerçeğe uygun değer, her zaman için işletmenin gerçek işlemlerini göstermeyebilir ve belirleme süreci genellikle yüksek maliyetlidir (Demir ve Bahadır, 2011:8).

Ülkemizde son dönemde patent ile ilgili bazı gelişmeler yaşanmıştır. Patentli ürünlerin satışından elde edilen gelire uygulanan vergi istinaları, patent alım sürecine ilişkin gider için verilen KOSGEB ve TÜBİTAK destekleri, bünyesinde patent birimlerinin olduğu Teknoloji Transfer Ofislerinin kurulması, Borsa İstanbul tarafından çalışmaları yürütülen Patent Borsası, patent konusunun ülkemizde önemli bir konu haline geldiğinin göstergeleridir. Ayrıca TPMK tarafından kurulan "Türk Sınai Mülkiyet Değerleme Mühendislik ve Danışmanlık Hizmetleri Anonim Şirketi" (TÜRKSMD) ve yine TPMK'nın 2017-2021 dönemi stratejik planında yer alan patent değerleme kapasitesinin oluşturulması gibi eylemler patent değerlemesi konusunda ülkemizde gelişmelerin yaşandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu. Resmi Gazete Tarihi: 10 Ocak 2017, Resmi Gazete Sayısı: 29944.

Akbulut, A. (2012). *Karşılaştırmalı TMS/TFRS- Vergi Uygulamaları ve Sonuçları.* İstanbul, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları.

Akdoğan, N. ve Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri.* Ankara, Gazi Üniversitesi, Yayın No. 98.

Aktaş, R., & Deran, A. (2006). "Fair Value" Karşılığı Olarak Gerçeğe Uygun Değer Kavramı ve Tespit Hiyerarşisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 153-166.

Başaran, C. (2014). "Fikri Mülkiyet Haklarının Ticarileştirilmesi" *Semineri Deşifre Metni* İstanbul:TÜSİAD

Demir, V., ve Bahadır, O. (2007). UFRS (TFRS)'deki Değerleme Ölçüleri Kapsamında Şirket Değerlemesinde Defter Değeri Yaklaşımı. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, *23*, 65-79.

Ersoy, A., ve Buyruk Akbaba, A. N. (2014). Patentlerin Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi. *Maliye Dergisi*, (*166)*, 221-242.

Galasso, A., Schankerman, M., & Serrano, C. J. (2013). Trading and Enforcing Patent Rights. *The RAND Journal of Economics*, *44*(2), 275-312.

Gücenme Gençoğlu, Ü. (2007). *Mali Tablolar Analizi ve Enflasyon Muhasebesi.* İstanbul, Alfa Aktüel Yayınevi.

https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/patent-degerleme/9478. Erişim Tarihi:04.12.2019.

https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1229/arge-ve-inovasyon-destek-programi. Erişim Tarihi: 01.12.2019

Kamu Gözetimi Kurumu. *Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.* Resmi Gazete Tarihi: 27 Ekim 2018, Resmi Gazete Sayısı: 30578.

Kamu Gözetimi Kurumu. *TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı*. Resmi Gazete Tarihi: 17 Mart 2006, Resmi Gazete Sayısı: 26111.

Kamu Gözetimi Kurumu. *TMS20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması Standardı*. Resmi Gazete Tarihi: 01 Ocak 2005, Resmi Gazete Sayısı: 25983.

Karahan, S., Suluk, C., Saraç, T. ve Nal, T. (2015). *Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları.* Ankara, Seçkin Yayınevi.

Mann, W. (2018). Creditor Rights and İnnovation: Evidence From Patent Collateral. *Journal of Financial Economics, 130*(1), 25-47.

Örten, R., Kaval, H. ve Karapınar, A. (2010). *Türkiye Muhasebe Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları TMS – TFRS.* Ankara, Gazi Kitabevi

Saraç, T. (2003). *Patentten Doğan Hakka Tecavü zve Hakkın Korunması*. Ankara, Seçkin Yayınevi.

Şenel, A. S., Tuncay, M., Önoğlu, Ö., ve Karslı, C. (2011). Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerleme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer. *E-Journal of New world Sciences Academy*, *6*(1), 48-76.

Sever, D. (2007). *Patent ve Marka Hukuku'nun Vergi Kanunları Çerçevesinde Değerlendirilmesi.* Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, Ankara.

Squicciarini, M., Dernis, H., & Criscuolo, C. (2013). *Measuring Patent Quality.* OECD Science, Technology and Industry Working Papers.

TPMK. (2019). *Patent/Faydalı Model Başvuru Klavuzu.* Ankara.

Ulusan, H. (2008). Değerleme Esasları ve Finansal Tabloların Niteliksel Özellikleri Açısından İncelenmesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 129-153.

ÇALIŞAN KADIN "EŞ OLARAK" DAHA MI DEĞERLİ?

Hatice SOYDAN*
Ceylan ERGİN*
Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU*
**Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Sivas, Türkiye*

Özet

Bu araştırmada temel olarak evli çalışan ve çalışmayan kadınların kendi bildirimlerine dayalı olarak evliliğe bakış açıları, kadının çalışmasının ya da çalışmamasının evliliğe etkileri incelenmiştir. Çalışmayan kadınlarda çalışıyor olsalar hayatlarında nelerin farklı olabileceği, çalışmamalarına ilişkin ve çalışıyor olmaları durumunda eşlerinin bakış açısının ne olabileceğine yönelik algıları araştırılmıştır. Çalışan kadınlarda çalışmıyor olsalar hayatlarında nelerin değişebileceği, çalışıyor olmalarına ilişkin ve çalışmıyor olsalar eşlerinin bakış açısının ne olabileceğine yönelik algıları araştırılmıştır. Araştırma Sivas'ta yaşayan, 42 (21 çalışan, 21 çalışmayan) evli katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen ana temalar temelinde açık uçlu sorularla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Bulgular kadının çalışmasının aile bütçesine katkısı, kadına saygınlık, özgüven ve güç kazandırması, ekonomik özgürlük sağlaması, kocaya bağımlılığını azaltması hem çalışan hem çalışmayan kadınlar tarafından en çok üzerinde durulan temsiller olmuştur. Kadının çalışmaması özellikle çalışan kadınlar tarafından evliliği maddi yönden olumsuz etkileyecek, kadını kocaya bağımlı yapacak ve sosyal hayatını kısıtlayacak bir durum olarak ele alınırken, kadının eviyle, eşiyle, çocuklarıyla ve manevi değerleriyle daha fazla ilgilenmesi boyutunda olumlu etkileri olacağı ifade edilmiştir. Kadının çalışmamasının evliliğe etkileri konusunda çalışmayan kadınların sosyal temsillerinde en fazla gözlenen vurgu kadının kocaya bağımlı yaşayacağı şeklindedir. Çalışmayan kadınlar ayrıca kadının çalışmaması durumunda kadın erkek eşitliğinin olmayacağını, erkeğin baskın olacağını ve kadının kendini ezik hissedeceğini ifade etmiştir. Katılımcıların ileri sürdükleri düşünceler, geleneksel sosyal psikolojiye eleştiri ve alternatif getiren Serge Moscovici'nin (1984) Sosyal Temsil Kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Sosyal Temsiller, Çalışan Kadın, Çalışmayan Kadın

IS A WORKING WOMAN MORE VALUABLE AS A WIFE?

SUMMARY

In this study, the viewpoint of married, working and non-working women about marriage, and the effects of women's work or not on marriage were examined within the framework of Social Representations Theory. The study also investigated the perceptions of the non-working participants about what would change in their lives if they were working, what their spouse's thoughts about their non-work, and what their spouse's perspectives could be if they were working. It is also studied the perceptions of the working participants about what would change in their lives if they were not working, what their spouse's thoughts were about working, and what their spouse's perspectives could be if they were not working. The study was conducted with 42 (21 working, 21 non-working) married female participants living in Sivas. In the study, semi-structured interview forms consisting of open-ended questions were used on the basis of the main themes determined for the purpose of the research. The findings

formed the opinions that represent the most emphasized representations of the effect of women's work on marriage by both working and non-working women such as the contribution of women's work to the family budget, providing women with respectability, self-confidence and strength, providing economic freedom, and reducing dependence on husband. While the non-employment of women is considered as a situation that will negatively affect the marriage financially, make the woman dependent on her husband and restrict her social life especially by working women, it is stated that it will have positive effects on the extent that the woman is more interested in her house, spouse, children and spiritual values. The most observed emphasis in the social representations of non-working participants on the effects of non-employment of women is that the woman will live dependent on her husband. The non-working participants also stated that if women do not work, there will be no equality between men and women, men will be dominant and women will feel crushed. The findings were discussed in the frame of the literature.

Keywords: Marriage, Social Representations, Working Women, Non-Working Women

GİRİŞ

Sosyal temsil kavramını ilk ortaya atan ve tanımlayan Serge Moscovici 1960'lı yıllarda Sosyal Temsiller Teorisini geliştirmiştir. Sosyal temsiller sosyal ortamın, birey üzerinde oluşturduğu eylem, değer ve algılar sistemidir. Bu sistem insanı ve toplumu sabit bir çerçeve içerisinde değil de durumun, mekânın, zamanın değişkenlik göstermesine bağlı olarak oluşturulan algıya cevap üretmekte olan bir yapı olarak ele almaktadır (Moscovici, 1984). Sosyal temsil toplum tarafından yaratılan bir şey olduğu için, en uygun çalışma yöntemi doğal ortamda incelemektir. Çoğunlukla bireylerle görüşülerek ve görüş birliğine dikkat edilerek sosyal temsiller incelenir. Bu araştırmada temel olarak evli çalışan ve çalışmayan kadınların kendi bildirimlerine dayalı olarak evliliğe bakış açıları, kadının çalışmasının ya da çalışmamasının evliliğe etkilerine ilişkin sosyal temsilleri incelenmiştir. Ayrıca evli çalışmayan kadınlarda çalışıyor olsalar hayatlarında nelerin farklı olabileceği, çalışmamalarına ilişkin ve çalışıyor olmaları durumunda eşlerinin bakış açısının ne olabileceğine yönelik sosyal temsilleri araştırılmıştır. Çalışan kadınlarda çalışmıyor olsalar hayatlarında nelerin değişebileceği, çalışıyor olmalarına ilişkin ve çalışmıyor olsalar eşlerinin bakış açısının ne olabileceğine yönelik sosyal temsilleri de ortaya konulmuştur.

Yöntem

Katılımcılar

Çalışma Sivas'ta yaşayan 21 çalışan ve 21 çalışmayan toplam 42 evli kadın katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar yaş, eğitim düzeyi, meslek, gelir durumu, çocuk sayısı, evlilik süresi gibi değişkenler açısından çeşitlilik göstermiştir.

İşlem

Araştırmanın amacı doğrultusunda ana temalar belirlenmiş ve bu temalardan yola çıkılarak açık uçlu sorularla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları gönüllü katılımcılara işyeri, ev gibi ortamlarda uygulanmıştır. Görüşme yapılmadan önce katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiştir. Katılımcılardan isim-soy isim bilgisi alınmamış ve toplanan verilerin araştırma kapsamında gizli kalacağı belirtilmiştir. Çalışan ve çalışmayan katılımcılar için farklılaşan 6'şar sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu şu soruları içermiştir:

Çalışan katılımcılar için yarı yapılandırılmış görüşme formu

1) Evlilik denilince aklınıza ne geliyor?
2) Sizce kadının çalışması evliliği nasıl etkiler?
3) Sizce kadının çalışmaması evliliği nasıl etkiler?
4) Sizce çalışmasaydınız hayatınızda neler değişirdi?
5) Sizce eşiniz sizin çalışmanızla ilgili ne düşünüyor?
6) Sizce çalışmıyor olsaydınız eşinizin size karşı olan bakış açısında ne gibi değişiklikler olurdu?

Çalışmayan kadınlar için yarı yapılandırılmış görüşme formu

1) Evlilik deyince aklınıza ne geliyor?
2) Sizce kadının çalışması evliliği nasıl etkiler?
3) Sizce kadının çalışmaması evliliği nasıl etkiler?
4) Sizce çalışsaydınız hayatınızda neler farklı olurdu?
5) Sizce eşiniz sizin çalışmamanızla ilgili ne düşünüyor?
6) Eğer çalışıyor olsaydınız sizce eşinizin size olan bakış açısında ne gibi değişiklikler olurdu?

Bulgular

Çalışmamızda katılımcılara ilk olarak evlilik kavramının ne ifade ettiği sorulmuş ve katılımcılardan farklı anlamlara gelebilecek şekilde tanımlar alınmıştır. Hem çalışan hem de çalışmayan kadınların evlilik tanımlarında bazı ortak temalar olduğu görülmüştür. Bu ortak temalar diğer bir ifadeyle her iki gruptaki katılımcıların evlilik tanımlamaları arasında saygı-hoşgörü çalışan kadınların %43'ü, çalışmayan kadınların %38'i tarafından ifade edilmiştir. Çocuk sahibi/ebeveyn olmak çalışan kadınların %29'u çalışmayan kadınların %33'ü; eziyet/çile/mutsuzluk/sorun gibi temsiller çalışan kadınların %5'i,çalışmayan kadınların ise % 14'ü; kölelik/hapis hayatı, zorluk/yük, ev işi, fedakârlık gibi kavramlar çalışan ve çalışmayan kadınların %5'i tarafından ifade edilmiştir. Huzur/sakinlik ifadelerini çalışan kadınların %29'u, çalışmayan kadınların %43'ü kullanmıştır. Doğru kişiyi bulmak/anlaşabilmek çalışan ve çalışmayan kadınların %10'u; sevgi/aşk çalışan kadınların %29'u, çalışmayan kadınların %43'ü tarafından ifade edilmiştir. Çalışan kadınlar çalışmayan kadınların kullandığı bağımlılık/kısıtlanma/kıskançlık, sağlıklı olmak kavramlarına tanımlarında yer vermemişlerdir. Çalışmayan kadınlar ise çalışan kadınların kullandığı emek/sabır, kendine vakit ayıramamak, değer görmek, özgüven kavramlarına tanımlarında yer vermemişlerdir. Bunun yanında çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların evlilik tanımlamalarında başka bazı farklılıklar da görülmüştür. Çalışan kadınların evlilik tanımlamalarında hayat arkadaşı/destek kavramı %62, güven/sadakat kavramı %38, emek/sabır kavramı %10, sorumluluk kavramı %29 oranında ifade edilmiştir. Çalışmayan kadınların evlilik tanımlamaları ise mutluluk kavramı %43, aile/yuva kavramı %29 ve bağımlılık/kıskançlık/kısıtlanma kavramı %14 oranında ifade edilmiştir.

Katılımcılara, kadının çalışmasının evliliği nasıl etkilediği sorulduğunda hem çalışan hem de çalışmayan kadınların cevaplarında ortak temalar bulunmuştur. Kadının çalışmasının evliliği olumsuz etkilediği/zorlaştırdığı çalışan ve çalışmayan kadınlar tarafından %14, oranında ifade edilmiştir. Kadın çalıştığında çocuklarını ihmal edip yeterli ilgiyi gösteremeyeceği ifadesini çalışan kadınların %24'ü, çalışmayan kadınların %19'u; evini ve eşini ihmal edeceği ifadesini çalışan kadınların %19'u, çalışmayan kadınların %24'ü kullanmıştır. Ancak aynı zamanda kadının çalışmasının aile bütçesine destek olduğu çalışan kadınlarda %42, çalışmayan kadınlarda %33; kadına ekonomik özgürlük ve maddi bağımsızlık sağladığı çalışan ve çalışmayan kadınlarda %33; aile içinde işbirliğini sağladığı

çalışan ve çalışmayan kadınlarda %5; kadına aile içinde daha aktif ve söz sahibi olma imkânı verdiği çalışan ve çalışmayan kadınlarda %10 oranında olumlu şekilde ifade edilmiştir. Çalışan kadınların, çalışmanın evlilik üzerindeki etkisine verdikleri cevaplardan öne çıkan temalar: olumlu etkiler %33, kadın çalışınca erkek değer verir/ önemser %10, kadının özgüveni /saygınlığı/ gücü artar %38, kadının çalışması kadına daha fazla sorumluluk yükler, daha çok emek ve fedakârlık gerektirir %24 oranında ifade edilmiştir. Çalışmayan kadınların, çalışmanın evlilik üzerindeki etkisine verdikleri cevaplarda öne çıkan temalar ise: çalışan kadın her şeye yetişemez, ev iş dengesini kuramaz %29, kadının yaşam kalitesi artar %14, çalışan kadın çocuklarına daha faydalı olur %5 oranında ifade edilmiştir. Çalışan kadınlar çalışmayan kadınların kullandığı mutluluğu maddiyata bağlar kavramını ifade etmemişlerdir. Çalışmayan kadınlar çalışan kadınların kullandığı kadın kendini hizmetçi gibi hissetmez/evliliği mecbur algılamaz, kadın çalışınca erkek değer verir/önemser, kadın kendine zaman ayıramaz, kadın akşama kadar çalışınca evde sıkılmaz kocasını da sıkmaz, kadının kocasının bakış açısına göre değişir ifadelerini kullanmamışlardır.

Katılımcıların, kadının çalışmamasının evliliği nasıl etkilediği konusunda görüşlerine bakıldığında, çalışmayan kadının kocaya maddi olarak bağımlı yaşayacağı ifadesini çalışan kadınların %29'u, çalışmayan kadınların %38'i kullanmıştır. Kadının çalışıp çalışmama durumunun olumlu olumsuz etkilerinin ailenin maddi durumuna bağlı olduğunu çalışan kadınların %29'u çalışmayan kadınların %24'ü; eşinin kadına karşı davranışlarına bağlı olduğunu çalışan ve çalışmayan kadınların %5'i ifade etmiştir. Aynı zamanda kadın çalışmadığında aktif olmaz/sosyal hayatı olmaz, evde sıkılır ifadesi %19 oranında ortak tema olarak görülmüş ve bu temanın çalışmamanın kadın üzerinde olumsuz etki oluşturduğu ifade edilmiştir. Çalışan kadınların, çalışmamanın evlilik üzerindeki etkisine verdikleri cevaplardan öne çıkan temalar; maddi yönden kötü etkileyeceği/sosyo-ekonomik düzeyin etkileneceği %71; ancak kadının eviyle, eşiyle çocuklarıyla ve manevi değerleriyle daha fazla ilgilenme imkânının olacağı % 43 oranında ifade edilmiştir. Çalışan kadınlar, çalışıp çalışmamasının evlilik üzerindeki etkisinde en belirleyici faktörün çocuğun olup olmamasını %10 oranında ifade etmiştir. Bu katılımcılar çocuk olduktan sonra kadının çalışmasının daha zor ve olumsuz etkilerinin daha fazla olduğunu, çocuktan önceki dönemde ise kadının çalışmasının olumlu etkileri olduğunu söylemişlerdir. Çalışmayan katılımcılar ise cevaplarında, aile içi ilişkilerde kadın erkek eşitliğinin olmayacağı/erkeğin baskın olup kadını ezmek isteyeceği algısını %24 oranla öne çıkarmışlardır. Ayrıca çalışmayan kadınlar çalışan kadınların kullandığı kadının özgüveni olmaz kavramını hiç ifade etmemişlerdir.

TABLO 1 Çalışan ve çalışmayan kadınların "Sosyal Temsilleri"

1.EVLİLİK KAVRAMI	**ÇALIŞAN**		**ÇALIŞMAYAN**	
TEMALAR	**%**	**N**	**%**	**N**
Birlikte yaşamak/ortak yaşam alanı	23,81	5	14,29	3
Eziyet/Çile/Mutsuzluk/Sorun	4,76	1	14,29	3
Emek/Sabır	9,52	2	0	0
Huzur/Sakinlik	28,57	6	42,86	9
Mutluluk	19,05	4	42,86	9
Saygı/Hoşgörü	42,86	9	38,1	8
Sevgi/Aşk	28,57	6	42,86	9
Aile/Yuva	14,29	3	28,57	6

Çocuk/Ebeveyn olmak	28,57	6	33,33	7
Sorumluluk	28,57	6	14,29	3
Kölelik/Hapis hayatı	4,76	1	4,76	1
Hayat arkadaşı/Her koşulda yanında olmak/Destek	61,9	13	23,81	5
Fedakârlık	4,76	1	4,76	1
Güven/Sadakat	38,1	8	4,76	1
Doğru kişiyi bulmak/Anlaşabilmek	9,52	2	9,52	2
Zorluk/Yük	4,76	1	4,76	1
Ev işi	4,76	1	4,76	1
Yeni bir düzen/Sistematik hayat	14,29	3	4,76	1
Bağımlılık/Kısıtlanma/Kıskançlık	0	0	14,29	3
Kendine vakit ayıramamak	4,76	1	0	0
Değer görmek	4,76	1	0	0
Özgüven	4,76	1	0	0
Sağlıklı olmak	0	0	9,52	2
2. KADININ ÇALIŞMASI EVLİLİĞİ NASIL ETKİLER?	**ÇALIŞAN**		**ÇALIŞMAYAN**	
TEMALAR	**%**	**N**	**%**	**N**
Olumsuz etkiler./Zorlaştırır.	14,29	3	14,29	3
Daha çok fedakârlık, emek, kadına daha çok sorumluluk düşer.	23,81	5	4,76	1
Kadın her şeye yetişemez. (ev, iş dengesi)	19,05	4	28,57	6
Benim param senin paran tartışması.	4,76	1	4,76	1
Aile bütçesine destek olur.	42,38	11	33,33	7
Kadının özgüveni artar./ Saygınlığı artar./ Güçlü hisseder.	38,1	8	28,57	6
Çocuklar açısından kötü etkiler. /ilgiyi etkiler./ Yeterli anne olamaz.	23,81	5	19,05	4
Eşiyle eviyle ilgilenemez.	19,05	4	23,81	5
Daha aktif/ söz sahibi olur.	9,52	2	9,52	2
Ekonomik özgürlük verir, kadın kocaya bağımlı olmaz.	33,33	7	33,33	7
Çocuklara daha faydalı olur.	0	0	4,76	1
Kadın kendini hizmetçi gibi hissetmez. Evliliği mecbur algılamaz.	9,52	2	0	0
Olumlu etkiler.	33,33	7	19,05	4
Evde işbirliği olur.	4,76	1	4,76	1
Kadın anlayış ve yardım ister.	9,52	2	4,76	1
Kadın çalışınca erkek değer verir, önemser.	9,52	2	0	0
Kadın kendine zaman ayıramaz.	4,76	1	0	0
Kadın akşama kadar çalışınca evde sıkılmaz, kocasını sıkmaz.	4,76	1	0	0
Mutluluğu maddiyata bağlar.	0	0	4,76	1
Kadının yaşam kalitesi artar.	4,76	1	14,29	3
Kadının kocasının bakış açısına göre değişir.	4,76	1	0	0
3.SİZCE KADININ ÇALIŞMAMASI EVLİLİĞİ NASIL ETKİLER?	**ÇALIŞAN**		**ÇALIŞMAYAN**	
TEMALAR	**%**	**N**	**%**	**N**
Maddi yönden kötü etkiler. Sosyo-ekonomik düzey etkilenir.	71,43	15	28,57	6

Kadın kocaya maddi yönden bağımlı yaşar.	28,57	6	38,1	8
Maddi duruma bağlıdır.	28,57	6	23,81	5
Kadın eviyle, eşiyle, çocuklarıyla ve manevi değerleriyle daha fazla ilgilenir.	42,86	9	28,57	6
Kadın aktif olmaz / Sosyal hayatı olmaz evde sıkılır.	19,05	4	19,05	4
Kadın erkek eşitliği olmaz. Erkek baskın olur. Kadın kendini ezik hisseder.	9,52	2	23,81	5
Çocuğun olup olmamasına bağlıdır. (çocuk olduktan sonra çalışması zor oluyor.)	9,52	2		-
Eşinin kadına karşı davranışına bağlıdır.	4,76	1	4,76	1
Kadının özgüveni olmaz.	4,76	1		-
Kadının tutumlu olup olmamasına bağlıdır.	9,52	2	4,76	1
4.ÇALIŞMASAYDINIZ HAYATINIZDA NELER DEĞİŞİRDİ?		**ÇALIŞAN**		
TEMALAR		**%**		**N**
Ekonomik açıdan eşime bağımlı olurdum./Alım gücüm düşerdi.		52,38		11
Rutin bir hayatım olurdu.		28,57		6
Çocuk sayım çok olurdu.		4,76		1
Yaşam kalitem düşerdi.		9,52		2
Evime, kendime ve çocuklarıma daha çok vakit ayırırdım.		47,62		10
Özgür, bağımsız olmazdım.		14,29		3
Özgüvenim düşerdi.		9,52		2
Düşüncelerim önemsenmezdi.		9,52		2
Koca parası yerdim, çalışıp yorulmazdım.		4,76		1
Çocuğumun geleceğine yatırım yapamazdım.		4,76		1
Daha az sosyal olurdum.		28,57		6
Sosyal faaliyetlerde bulunurdum.		9,52		2
Daha az disiplinli olabilirdim.		4,76		1
4. ÇALIŞSAYDINIZ HAYATINIZDA NELER DEĞİŞİRDİ?		**ÇALIŞMAYAN**		
TEMALAR		**%**		**N**
Alım gücüm olurdu./Maddi açıdan rahat olurdum.		52,38		11
Çocuklarıma zaman ayıramazdım.		14,29		3
Çocuklarımın geleceğine/eğitimine yatırım yapardım.		14,29		3
Özgüvenim yüksek olurdu.		19,05		4
Sosyal hayatım olurdu.		33,33		7
Gezerdim.		9,52		2
Kendimle ilgilenirdim./Bakımlı olurdum.		9,52		2
Eve maddi katkım olurdu.		9,52		2
Özgür olurdum.		9,52		2
Kendimi güvende hissederdim.		19,05		4
Okumuş olurdum, içimde kalmazdı.		4,76		1
Verimli, yararlı birey olurdum.		9,52		2
Hayatım daha rutin olurdu, bir düzen olurdu.		4,76		1
Daha mutlu olurdum.		14,29		3
Yorucu bir hayatım olurdu.		4,76		1
5. SİZCE EŞİNİZ SİZİN ÇALIŞMANIZLA İLGİLİ NE DÜŞÜNÜYOR?		**ÇALIŞAN**		
TEMALAR		**%**		**N**

Maddi destekte bulunduğumu düşünüyor.	42,86	9
İstiyor, memnun.	76,19	16
Bana bırakıyor.	42,86	9
İstemiyor.	9,52	2
Çalışmamın katkısı olarak beni geliştirdiğini düşünüyor.	9,52	2
Çalışmasaydım ev idaresinin daha iyi olacağını düşünüyor.	14,29	3
Yorulduğumu düşünüyor.	9,52	2
Geleceğimin güvence altında olduğunu düşünüyor.	4,76	1
Yorulduğum için dırdır edip sıkmadığımı düşünüyor.	4,76	1
Başıma buyruk, dik başlı olduğumu düşünüyor.	4,76	1
5. EŞİNİZ SİZİN ÇALIŞMAMANIZLA İLGİLİ NE DÜŞÜNÜYOR?	**ÇALIŞMAYAN**	
TEMALAR	**%**	**N**
Eşimle çocuklarımla ilgilenmem gerektiğini düşünüyor.	47,62	10
Çalışmamı istemiyor / Çalışmamamdan memnun.	57,14	12
Bana bırakırdı.	9,52	2
Beni kıskandığı için çalışmamamdan memnun.	4,76	1
Evde tek otoritenin erkek olması gerektiğini düşünüyor.	4,76	1
Çalışsan iyi olurdu diyor.	14,29	3
Çevreye güvenmiyor, el âlem karısını çalıştırıyor derler diye düşünüyor.	4,76	1
6. SİZCE ÇALIŞMIYOR OLSAYDINIZ EŞİNİZİN SİZE KARŞI OLAN BAKIŞ AÇISINDE NE GİBİ DEĞİŞİKLİKLER OLURDU?	**ÇALIŞAN**	
TEMALAR	**%**	**N**
Farklılık olmazdı.	57,14	12
Eşimin gözünde daha değersiz olurdum.	28,57	6
Karar ve düşüncelerimi önemsemezdi.	33,33	7
Baskı kurup ezmek isterdi.	14,29	3
Ev işlerinde daha az yardımcı olurdu.	28,57	6
Beni boşardı.	4,76	1
Maddi açıdan beni kısıtlardı.	4,76	1
6. SİZCE ÇALIŞIYOR OLSAYDINIZ EŞİNİZİN SİZE KARŞI BAKIŞ AÇISINDA NE GİBİ DEĞİŞİKLİKLER OLURDU?	**ÇALIŞMAYAN**	
TEMALAR	**%**	**N**
Çalışmamdan memnun olurdu.	19,05	4
Farklılık olmazdı.	14,29	3
Daha çok saygı duyardı / Gözünde daha değerli olurdum.	33,33	7
Çalışsaydım ev ve çocukla ilgilenemeyeceğim düşünürdü.	9,52	2
Çalışmamdan memnun olmazdı.	9,52	2
Eşimin bana karşı davranışı onun kişiliğiyle ilgili bu nedenle değişmezdi.	14,29	3
Kararlarımı önemserdi.	4,76	1
Çalışsaydım kendime bakamazdım, eşim beğenmezdi.	4,76	1
Çalışırsam onu bırakırım diye düşünüyor.	4,76	1

Katılımcıların çalışsaydınız (çalışmayanlar için) veya çalışmasaydınız(çalışanlar için) hayatınızda neler farklı olurdu sorusuna hem çalışanların hem de çalışmayanların verdikleri cevaplar incelenmiş ve birçok ortak tema elde edilmiştir. Çalışan kadınlar tarafından

çalışmasaydım ekonomik açıdan eşime bağımlı olurdum, alım gücüm düşerdi %52 oranında ifade edilirken; çalışmayan kadınlar tarafından maddi açıdan bağımsız olurdum, alım gücüm artardı % 52 oranında ifade edilmiştir. Çalışan kadınlar tarafından çalışmasaydım çocuğuma yatırım yapamazdım %5 oranında ifade edilirken, çalışmayan katılıcımlar çocuğumun geleceğine daha çok yatırım yapardım düşüncesini %14 oranında ifade etmiştir. Çalışan kadınlar çalışmasaydım özgür bağımsız olmazdım %14 ve sosyal hayatım kısıtlı olurdu %10 oranında ifade ederken, çalışmayan kadınlar bunu, çalışsaydım daha özgür olurdum %10 ve daha sosyal bir hayatım olurdu %33 oranında ifade etmiştir.

Çalışan kadınlar çalışmadıklarında evlerine, kendilerine, çocuklarına daha fazla zaman ayırabileceklerini %48 oranında ifade ederken, çalışmayan kadınlar çalıştıklarında evlerine ve çocuklarına daha kısıtlı zaman ayırabileceklerini %14 oranında ifade etmiştir. Çalışan kadınlar çalışmasalardı özgüvenlerinin düşük olacağını %10, çalışmayan kadınlar ise çalışsalardı özgüvenlerinin daha yüksek olacağını %19 oranında ifade etmiştir. Bu ortak temalar dışında çalışan kadınlar yoğun olarak, çalışmıyor olsalardı düşüncelerinin önemsenmeyeceğini %10, yaşam standartlarının düşeceğini % 10 oranında ifade etmişlerdir. Çalışmayan kadınlar ise çalışıyor olsalardı, daha mutlu olacaklarını %14, kendilerini yararlı bir birey hissedeceklerini %10 ve güvende olacaklarını %19 oranında ifade etmişlerdir.

Katılımcılara eşlerinin kendilerinin çalışıp çalışmama durumu ile ilgili düşünceleri çalışan katılımcılara "eşiniz sizin çalışmanızla ilgili ne düşünüyor"?, çalışmayan katılımcılara "eşiniz sizin çalışmamanızla ilgili ne düşünüyor"? şeklinde sorulmuştur. Verilen cevaplarda iki grup katılımcının cevaplarının farklı yönlerde olduğu görülmüştür. Çalışan kadınların büyük bir kısmı eşlerinin, çalışmalarını istediğini %76 oranında ifade etmişlerdir, ancak gerekçelerinin farklı olduğu görülmüştür. Katılımcıların bir kısmı maddi destekte bulunduğumu düşündüğü için %43, bir kısmı çalışmanın beni geliştirdiğine inandığı için %10, bir kısmı geleceğimin güvence altında olduğunu düşündüğü %5 için eşim çalışmamı istiyor şeklinde ifadeler kullanmıştır. Çalışan kadınların bir kısmı ise, çalışırken çok yorulduğumu %10, çalışmasam ev düzeninin daha iyi olacağını düşünüyor ifadesini %14 oranında kullanmıştır. Çalışmayan kadınların cevaplarına bakıldığında çalışan kadınların aksine, 'eşim çalışmamamdan memnun' teması %57 oranında ön plana çıkmaktadır. Diğer gerekçeler arasında evde tek otoritenin erkek olması gerektiğini düşünüyor %5, kıskandığı için % 5 ya da başkalarının karısını çalıştırıyor diye yargılayacağından korktuğu için %5 oranında ifade ettikleri görülmüştür.

Hem çalışan hem de çalışmayan kadınlar arasında eşim kararı bana bırakır ifadesi çalışan kadınlarda %43 çalışmayanda % 10 oranında yer alsa da bu ifadenin çalışan kadınların ifadeleri arasında daha güçlü olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında çalışan kadınların eşlerinin kadınların bakış açısına göre kadının çalışmasının maddi açıdan destek olduğu ifadesi %43, çalışmayan kadınların ifadelerinde ise kadının çalışmaması, bunun yerine eviyle ve çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiği algısı % 48 oranında ifade edilmiştir.

Çalışmıyor olsaydınız (çalışanlar için) veya çalışıyor olsaydınız (çalışmayanlar için) eşinizin size karşı olan bakış açısında ne gibi farklılıklar olurdu sorusuna, farklılık olmayacağı çalışan kadınların %57'si, çalışmayan kadınların %14'ü tarafından ifade etmiştir. Çalışmayan kadınlarda bu düşüncelerinin gerekçesi olarak "eşimin bana karşı olan davranışı onun kişiliğiyle ilgilidir" ifadesi %14'ü tarafından kullanmıştır. Çalışan ve çalışmayan kadınların üzerinde en fazla uzlaştıkları düşünülen konu kadının değeri ve saygınlığı temasıdır. Çalışanlarda 'eşimin gözünde daha değersiz olurdum' %29, çalışmayanlarda ise ' eşimin gözünde daha değerli olurdum' %33 oranında ifade edilmiştir. Her iki grup katılımcıda da kadının çalışmasının kadının değerini ve saygınlığını artırdığını düşündüğü görülmüştür. Çalışan kadınlarda 'çalışmasaydım eşim karar ve düşüncelerimi önemsemezdi' ifadesi %33, çalışmayan kadınlarda 'çalışsaydım eşim kararlarımı önemserdi' %5 oranında görülen tema her iki grupta da ortak olarak görülmüştür. Çalışmayan kadınlardan farklı olarak bazı çalışan

kadınlar tarafından 'çalışmasaydım eşim ev işlerinde daha az yardımcı olurdu' %29 oranında ifade edilmiştir. Yine çalışan kadınların cevaplarında görülen 'çalışmasaydım eşim benim üzerimde baskı kurup, ezmek isterdi' ifadesi %14 oranında görülürken çalışmayan kadınlarda görülmemiştir.

Çalışan kadınlardan farklı olarak çalışmayan kadınlar tarafından eşim çalışmamı istemiyor çünkü çalışırsam evimi ve çocuklarımı ihmal edeceğimi düşünüyor ifadesi %10 oranında gözlenmiştir. Çalışmayan kadınlar tarafından ayrıca 'eşim çalışmamdan memnun olurdu' %19 oranında ifade edilmiştir.

Çalışan ve çalışmayan evli kadınların evlilik algılarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular yukarıda özetlenmiştir. Çalışan ve çalışmayan kadınların evlilik algılarında hem benzerlikler hem farklılıklar olduğu görülmüştür. Çalışan ve çalışmayan kadınların evlilik tanımlamalarının ve eşlerinin kadının çalışmasına yönelik algılarının belirgin şekilde farklılaştığı görülmüştür. Ancak çalışmayan kadınların çalışsaydım farklı olurdu dediği şeyler ile çalışan kadınların çalışmasaydım şunlar farklı olurdu dediği şeylerin birbirlerine paralel oldukları belirlenmiştir.

Tartışma

Bu çalışmanın amacı evli çalışan ve çalışmayan kadınların evliliğe bakış açılarının, çalışma veya çalışmama durumlarına bakış açılarının, çalışma veya çalışmamanın evliliğe etkilerinin; kocanın karısının çalışma veya çalışmama durumuna yönelik algısının evli kadınların gözünden sosyal temsillerinin incelenmesidir. Çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan analizlerle çeşitli alt temalar oluşturulmuştur. Bu temalar doğrultusunda çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgularda çalışan ve çalışmayan kadınlar için ortak temalar gözlenmekle birlikte farklı temalara ulaşılmıştır. Çalışmayan kadınlar çalışan kadınlardan farklı olarak evliliği bağımlılık, kıskançlık ve kısıtlanma olarak tanımlamışlardır. Çalışan kadınlarda ise bu temaların görülmemesi kadınlarda çalışma hayatının evliliğin tanımını farklılaştırdığını düşündürmektedir. Çalışmayan kadınların evliliği başkaları için yaşanan, başkasına bağlı bağımlı bir hayat olarak algıladıkları düşünülmektedir.

Çalışan kadınlar çalışmanın kadın üzerinde daha fazla sorumluluk yüklediğini ancak evliliği olumlu etkilediğini; çalışmayan kadınlar ise çalışan kadının ev iş dengesini kuramayacağını dolayısıyla olumsuz etkileyebileceğini vurgulamışlardır. Bu bulgu özellikle kültürümüzde ailede ev işleri ve çocuk bakımı konusunda temel sorumluluğun kadına yüklendiği ve kadınların birçoğunun ev işlerine bağımlı olduğu, kadın ev dışında gelir getiren bir işte çalışsa da bu görevleri yerine getirmeye devam etmesi gerektiği beklentisi ile uyumlu görünmektedir (Terzioğlu, 1988). Yapılan bazı çalışmalar kadının çalışmasıyla erkeğin ev işlerine yardımcı olması arasında pozitif ilişki olduğunu, erkeğin yardımı dışında akrabaların yardımı ya da paralı hizmet alındığını göstermekle birlikte (Ersöz, 1999), bu çalışmada kadının çalışma ve ev hayatına yetişme durumunun kadınlar için çalışma hayatını dezavantajlı bir konuma getirebildiği algısının korunduğunu göstermiştir. Bunun en önemli nedenlerinden birinin toplumun belirlediği cinsiyet rollerinin çalışsa bile kadına çocuğa bakma, yemek yapma gibi ev işlerinin sorumluluğunu neredeyse paylaşmaksızın yerine getirme baskısını hissettirmesidir.

Çalışan kadınlara çalışmasaydınız, çalışmayan kadınlara çalışsaydınız hayatınızda neler değişirdi diye sorulduğunda çalışan kadınlar sahip oldukları maddi (eşine bağımlı olmaması) veya manevi (sosyal hayat, özgüven) imkânlara ulaşamayacaklarını söylemişlerdir. Kadınların çalışma hayatından beklentileri hem ekonomik hem psikolojik kaynaklı olabilmektedir. Ekonomik ve psikolojik etkenlere bakıldığında aileye ek bir gelir sağlama, ekonomik bağımsızlığını sağlama, daha iyi koşullarda yaşama isteği vb. istekler bulunmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere çalışma hayatının kadınlar için getireceği imkânların kadınlar için birçok olumlu yönü bulunmaktadır. Katılımcıların çoğu ailenin maddi durumunun ve kocanın eşe davranış biçiminin kadının çalışma hayatına girmek istemesi veya istememesi konusunda

etkili olduğunu belirtmişlerdir. Maddi imkânlar yeterliyse ve koca eşi üzerinde baskı kurmaya çalışmıyorsa kadının çalışmamasının evliliği olumlu etkileyebileceğini söylemişlerdir. Bu da kadının çalışma hayatına girmek istemesindeki önemli etkenleri göstermektedir.

Çalışan kadınlara eşlerinin çalışmalarıyla ilgili düşüncelerini sorduğumuzda kocalarının bu durumdan memnun olduklarını söylemişlerdir. Bunun nedeni kadının eve maddi katkıda bulunması olduğu belirtmişlerdir. Çalışmayan kadınlar da eşlerinin çalışmamalarından memnun olduklarını söylemişlerdir. Bunun nedenini de kocanın karısının eviyle, eşiyle ve çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiğini düşünmesidir. Bu sonuç da toplumsal cinsiyet rollerinin kadının çalışma hayatına girmesinde veya girmemesinde önemli bir rol oynadığı görüşünü güçlendirmektedir.

Her iki grup kadın katılımcı kadının çalışmasının kadının değerini ve saygınlığını artırdığını ifade etmiştir. Bu sonuç kadınlarda kadının değerinin maddi güce ve dolayısıyla kadının gücüne bağlı olduğu düşüncesine yol açabilmektedir. Kocalarının kadına bu şekilde baktığını düşünmesi kadının evliliğe bakış açısını sorgulatmaktadır. Kadının çalışma hayatını saygınlık ve değer görmeyle bağdaştırması çalışma hayatını çekici kılan önemli bir etken olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu bakış açısı ile çalışma hayatına giren kadınların çalışma hayatı ve onun getirdiği imkânlar evliliğe bakış açılarını, evlilikten beklentilerini değiştirebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Ersöz, A.G. (1999). Cinsiyet rollerine ilişkin beklenti, tutum davranışlar ve eşler arası sorumluluk paylaşımı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri.

Moscovici, S. (1984). “The Phenomenon of Social Representations”, In: R. Farr and S. Moscovici (eds.): Social Representations, Cambridge: Cambridge University Pres., 3-7.

Terzioğlu, G. (1988). Kadınların evle ilgili günlük faaliyetlerinin değerlendirilmesi. Ev Ekonomisi Dergisi, 4: 10-18.

KİTAP VE RİSALELER BAĞLAMINDA II. MEŞRUTİYET DEVRİ YAYIN HASSASİYETİ (1908-1918)

Dr. Öğr. Üyesi Bilal ALTAN

Şırnak Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

Giriş

17. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin merkezi İstanbul ile birçok şehrinde azınlıklara ait çeşitli matbaalar çalışır vaziyette bulunmaktaydı. Padişah ve diğer yöneticiler Arap harfleri ile kitap basmamak ve kışkırtıcı yayın yapmamak şartı ile azınlıkların basım ve yayın çalışmalarına müdahale etmemişlerdir. Osmanlı Devleti'nde matbaacılık önce Museviler, daha sonra Ermeniler ve Rumlar arasında ilgi görmüştür (Kabacalı, 1987: 20). Osmanlı Devleti'nde ilk defa matbaa İspanya'dan gelen Museviler tarafından İstanbul'da 1494 tarihinde açılmıştır (Galanti, 1947: 100).[1] Musevilerden sonra Apkar'ın çabalarıyla Ermeniler 1564 tarihinde İstanbul'a matbaayı getirip ilk kitabı da 1567'de basmıştır (Çark, 1953: 13). Rumların İstanbul'da matbaayı açmaları ise 1627 tarihinde gerçekleşmiştir (Gerçek, 1939: 29).

Osmanlı Devleti'nde Türklerin matbaa ile tanışmaları, ilk defa 1727'de Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Sait Çelebi ile ihtida eden ve İbrahim Müteferrika adını alan Macar asıllı bir Müslümanın gayretleriyle gerçekleşmiştir (Birinci, 2006: 293). İbrahim Müteferrika matbaa açma ve kitap basmaya ilişkin Sadrazam İbrahim Paşa'ya sunduğu arzuhalinde şeyhülislamdan fetva, Padişah III. Ahmet'ten ferman verilmesini talep etmiştir. Arzuhali takiben Sait Efendi'nin ısrarı ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın da gerekli görmesi ile Şeyhülislam Abdullah Efendi tarafından matbaaya fetva verilmiştir. Ancak Padişah III. Ahmet'in fermanı ile de tefsir, hadis, fıkıh ve kelam kitapları basılmaması şartı konulmuştur (Gerçek, 1939: 52-58). Birgivî'nin akaid kitabı Risâle-i Birgivî'nin 1803'te yayınlanmış olmasıyla mezkûr tarihten itibaren dini kitapların basımına getirilen yasağın kalktığı anlaşılmaktadır (Baysal, 1968: 62). Nitekim ilk dinî kitap olan Birgivî Risalesi'nin 1802'de açılan Üsküdar Matbaası tarafından basılmış olması, artık matbaa kurumunun bir ihtiyaç halini aldığını göstermektedir (Birinci, 2006: 294).

Osmanlı Devleti'nin en uzun ve en hareketli devresi olan 19. yüzyıl, diğer gelişmelerin yanı sıra kitap, mecmua ve gazete türünden eserlerin basılmasına ve yaygınlaşmasına da zemin teşkil etmiş, matbuat ve yayın hayatı bütün memleket sathına yayılmıştır. Özellikle Tanzimat reformlarının uygulanmasının ardından "yeni okur" tipi için yeni kitap türleri piyasada yer almaya başlamıştır. Kitabın geniş kitlelere ulaşıp toplumu etkilemesi denetimi

[1] Museviler, merkez İstanbul dışında 1510'da Selanik'te, 1554'te Edirne'de, 1563'te Filistin'in Safet şehrinde, 1605'te Şam'da, 1646 veya daha öncesinde İzmir'de matbaa açmışlardır. Galanti'ye göre kendilerine müsaade edilmediği için bu matbaalarda Türkçe ve Arapça eserler basılamamaktaydı. Kur'an yazısı olması hasebiyle kutsal kabul edilen Arapçanın gayrimüslimler tarafından kullanılmasına cevaz verilmemekteydi. 1494-1728 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde Türkçe dil ve Arap harfleriyle işleyen bir matbaanın olmayışı ilim sahasında geri kalınmasında etkendi. Diğer taraftan Arapça ve Türkçe kitap basımı yasak olsa da misyonerler tarafından izinsiz olarak 1706'dan itibaren Suriye bölgesinde, mesela Beyrut'ta ve Halep'te Arapça ve Fransızca kitap basıldığı bilinmektedir (Galanti, 1947: 100-101; Birinci, 2006: 293).

zorunlu kılmış, her sahada devlet eliyle başlatılan büyük ve derin müdahaleler neticesinde köklü değişmelere uğrayan cemiyet ve devlet yapısı karşısında yeni yasaklar da bunun bir gereği olarak ortaya çıkmıştır (Birinci, 2006: 291-294; Dığıroğlu, 2018: 3; Demirel, 2004: 89). Yönetimi elinde bulunduran mekanizma, basın-yayın açısından kendine has kriterler belirlemiş ve buna dayanarak bazı gazete, mecmua ve kitapların yayımını zaman zaman yasaklamıştır (Coştu, 2015: 98). Yönetimin denetim ihtiyacı duymasında, kendini koruma ve menfaatlerini sağlama alma refleksleri başta gelmektedir. Hem yurt içinde hem de yurt dışında özgürlük adı altında ayrılıkçı, milliyetçi çok sayıda yayın yapılırken, devlet tedbir olarak çeşitli vasıtalarla basın yayımı denetleme yolunu seçmiştir (Fidan, 2016: 135).

Osmanlı Devleti'nin son evrelerinde bürokratik yapılanma içinde matbu kitap ve yayıncılığı denetlemek için çeşitli kurumlar oluşturulmuştur (Polat, 2018: 87). Denetimi gerçekleştiren kurumlar sırasıyla Meclis-i Maarif, Matbuat Nezareti, Telif ve Tercüme Dairesi, Encümen-i Teftiş ve Muayene, Tetkik-i Müellefat Komisyonu, Kütüb-i Diniye ve Şer'iye Tetkik Heyeti, Bâb-ı Vâlâ-yı Fetva, Dâhiliye Nezareti, Zaptiye Nezareti ve Rüsumat Emanetidir (Birinci, 2006: 300-310).

Yurt dışından gönderilen matbuat ve kitaplar gümrük kapılarında ve postanelerde Maarif Nezaretinin tayin ettiği Gümrük ve Posta Müdürlüğüne dâhil kimselerce tetkikten geçmekteydi. Bu hususta II. Abdülhamit, Batı'da basılan kitap ve gazetelerin ülkeye girişini sıkı kontrol altına almaya çalışmıştır. Batı'dan gelen kitaplar gümrük kapılarında uzun süre bekletilir ve inceden inceye sansürlendikten sonra ülkeye girişine uygun olup olmadığına karar verilirdi. Özellikle hükümete veya İslâm'a yönelik olan kitaplara el konulurdu. Önlemlere rağmen yasaklı yayınlara ilgi artmış, gazete ve kitaplar yabancı postalar vasıtasıyla bazen yaprak yaprak ülkeye sokulmuştur (Yetişgin, 2010: 145-147).

Esas olarak matbaa açma, kitap ve risale bastırma işlerini içeren 15 Şubat 1857 tarihli ve dokuz maddelik bir Matbaa Nizamnamesi ile denilebilir ki matbuat hayatı bir mevzuata ve nizama kavuşturulmuştur (Birinci, 2006: 296; Demirkol, 2016: 689). Nizamnameye göre basımevi açıp kitap basımı gerçekleştirmek isteyenlerin, Maarif Meclisi ve Zaptiye Nezaretinin soruşturmasından sonra Sadâretten izin ile yine Zaptiye tarafından sened-i mahsus almaları gerekmekteydi. Merkez dışında taşrada kitap ve risale basımı için valinin ulaştırmasıyla önce Maarif Meclisinde görülmesi, herhangi bir mahzur bulunmadığının belirlenmesi ve nihayetinde Sadâretten irade alınması zorunluydu. Ecnebiler ise Osmanlı Devleti'nde kitap ve risale basmak isterlerse Hariciye Nezaretinden izin almalıydılar (İskit, 1939: 846; Kudret, 1977: 83-84).

Matbaa Nizamnamesi, 11 Eylül 1872 tarihinde yedinci maddesi kaldırılıp, numarasız fıkralar eklenerek yeniden kabul edilirken, 28 Mart 1875'te de nizamname ek bir nizamname ile desteklenmiştir. Nihayet 15 Şubat 1857 tarihli nizamnamenin yerine, ilk defa 41 maddelik 22 Ocak 1888 tarihli Matbaalar Nizamnamesinin çıkarılmasıyla basılacak her metin sıkı bir denetim altına alınmıştır (Birinci, 2006: 297-298; Kayış ve Hürkan, 2012: 14). Matbaaların vaziyeti ve kitap basma işinin oldukça detaylı bir şekilde düzenlendiği nizamnamede, kitaplar için İstanbul'da Maarif Nezaretinden, taşrada valilerden, dinî kitaplar için ise cemaat

reislerinden izin alınması, basılan kitaplara matbaanın açık ve tam adresinin yazılması şartı bulunmaktaydı. Cezaların arttırıldığı 1892 tarihindeki düzeltme kapsamında kitabı basan, dağıtan, saklayan ve satanlar cezadan başka üç aya kadar icra-yı san'attan men cezasına çarptırılıyordu. Diğer taraftan Ceza Kanunu'nun 66. maddesine getirilen ek fıkra gereği, halkı tahrik ve fesada teşvik eden matbu ve el yazılı metinlerin cezası basanlar için beş seneden az olmayacak, saklayanlar ise bir ile üç sene arasında cezaya çarptırılacaktı. Bu hususta II. Meşrutiyet öncesinde son büyük ve detaylı düzenleme 30 Aralık 1894 tarihinde gerçekleştirildi. 47 maddelik bu nizamname, 15 Şubat 1857 ve 22 Ocak 1888 tarihli nizamnamelerin yerini alıyordu. Matbaaların açılmasında usul bakımından bir farkın olmadığı bu nizamname, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar yayın hayatına hâkim olmuştur (Birinci, 2006: 298-299).

Nizamnameye göre yurt dışından getirilecek kitap, risale, resim, tasvir, madalya ve armalar için de geniş ve teferruatlı bir hüküm bulunuyordu. Buna göre padişah, hükümet, devlet kurumları ile resmen tanınmış olan mezhepler hakkında açıkça düşmanlık besleyen, her türlü suç ve cinayeti içeren, edebe aykırı, müstehcen resim ve tasvirleri barındıran, Osmanlı Devleti'ne girişi yasak olan matbu eserler idareten müsadere olunacaktır. Müsadere, Encümen-i Teftiş ve Muayenenin görüşü, Maarif Nezaretinin emir ve kararı ile icra olunacaktı. Matbuat ve yayın yasakları vasıtasıyla saltanat makamı, iktidarı sultan adına temsil ve icra eden mülkiye mensupları ile bütün semavî dinler ve cemiyetin temel ahlaki değerleri korunmaya çalışılıyordu. Bu durum, ortaya çıkan ve gelişen yeni kurumlarla matbaacılık ve matbuat karşısında, devletin kendi temel yapısını ve değerlerini korumaya çalıştığı şeklinde de yorumlanabilir (Birinci, 2006: 299-300).

II. Meşrutiyet Devri Matbuatı

Matbuat denetiminin güçlü bir kurumsal yapıya kavuşturulduğu ve oldukça organize bir şekilde işletildiği II. Abdülhamit devrinde, kitap basımı üzerinde tam bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanı ile siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan yeni oluşumlara zemin hazırlayan ve önemli başlangıçları temsil eden bir süreç başlamıştır. Her şeyden önce II. Abdülhamit devrinin suskun çevrelerinin, kendi düşüncelerinin taşıyıcılığını üstlenecek yayın organlarını birbiri ardına faaliyete geçirmeleri matbuat dünyasında köklü dönüşümlerin yaşanmasına vesile olmuştur (Aydın, 2010: 554; Odabaşı, 2016: 92; Dığıroğlu, 2018: 4; Demirel, 2004: 94). Yoğunluğu gazete ve dergilerin oluşturduğu II. Meşrutiyet Devri yayın sürecinde kitap ve risale basımları da revaç bulmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilanından 31 Mart Olayı'nın yaşandığı 13 Nisan 1909 tarihine kadar geçen sekiz buçuk aylık dönem içerisinde matbaaların yoğun olarak çalıştığı görülmektedir. Öyle ki yayımlanan gazete ve dergi sayısı 350 civarındaydı. Gazete ve dergiler dışında kitaplar ve risaleler de bastırılıyordu. Ancak kimisinin birkaç sayı, kimisinin birkaç ay çıktığı yayınların pek çoğu uzun süre yaşayamadı (Kabacalı, 2000: 133-134).

II. Meşrutiyet'in ilanıyla matbuat sonsuz bir hürriyete kavuşsa da bu devrin çok kısa sürdüğü, siyasi mücadelelerin yoğunlaşmasıyla sıkı bir sansür ve denetim ikliminin ortaya

çıktığı gerçeği yadsınamaz. Bu devirde yine klasik yasaklardan ahlaka ait olanlar devam ederken müstehcen yayınlara yasak konulmuştur. İttihatçılar aleyhinde yazılan kitaplar yasaklanmış, şairler ve yazarlar İstanbul'dan sürülmüşlerdir (Birinci, 2006: 346; İnuğur, 2005: 317).

1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'ndan aktarmayla hazırlanan 1909 tarihli Matbuat Kanunu, 1931'e kadar yürürlükte kalmış ve birçok kez değişikliğe uğramak suretiyle yayınlara sınırlamalar getirilmiştir (Baykal, 1990: 185; Koloğlu, 2006: 89; İnuğur, 2005: 318; Topuz, 2012: 86). Şubat 1913'te ahlaka aykırı yayınların toplattırılması, Kasım 1913'te devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek yayın yapanların hükümet kararı ile kapatılabilmesi değişikliklerden bazılarıdır (Koloğlu, 2006: 89). I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İttihat ve Terakki Hükümeti yayın hayatına savaş boyunca sansür getirmiştir (Baykal, 1990: 188). İttihat ve Terakki'nin iktidarda olduğu yıllarda, biraz da savaş yıllarının etkisiyle yayın sayısında büyük düşüşler yaşanmıştır (Gazel ve Ortak, 2010: 228). Yeni yayınların en az olduğu süreç 1915-1917 yıllarıdır (Topuz, 2012: 84).

Kitap basımındaki denetimin hukuki olarak son bulması 1909 tarihli Matbaalar Kanunu ile olmuştur (Demirel, 2004: 95). Matbuat Kanunu'nun kabul edildiği tarihte, 13 maddelik Matbaalar Kanunu da yasalaşmıştır. Matbaalar Kanunu'na göre İstanbul'da Dâhiliye Nezaretine, taşralarda mahalli hükümete beyanname veren herkes matbaa açabilecekti. Yine bu kanunla matbaalar, kitaplar ve risaleler de matbuat kanunu ile gazetelere ve dergilere verilen hürriyetten yararlanabilirdi. Bilim, fen, edebiyat ve sanata dair kitap ve dergiler için izin alınması gerekiyordu. Kitap ya da dergilerin ikişer nüshası baskı bittikten sonra ilmühaber olarak Dâhiliye ve Maarif nezaretlerine (vilayetlerde mahalli hükümetlere ve Maarif idarelerine) verilmesi zorunluydu. Din kitaplarının ayrıca ikişer nüshasının Bâb-ı Fetva'ya (Şeyhülislamlık makamı) verilmesi gerekiyordu. Mushaflar, Kur'an cüzleri ve hadisler basmak isteyenlerin ise İstanbul'da şeyhülislamlıktan, taşrada yerel naip ve müftülerin katılımıyla oluşacak Maarif Meclislerinden izin almaları, bastıklarını daha sonra bu dairelere onaylatmaları gerekiyordu. Bu koşullara uyulmazsa basılan yayın matbaacının elinden alınacak ve yüklüce bir para cezasına hükmolunacaktı. Yasanın geçici maddelerine göre, matbaa açacak kişi kapitülasyonlarla ayrıcalık verilmiş ülkeler uyruğundansa, bu yasa hükümlerine Osmanlı uyruğundakiler gibi tamamıyla ve bağlı olduğu konsolosluk aracılığı olmaksızın uyacağına ilişkin hükümete senet verecek; bu senedi uyruğunda bulunduğu devletin elçilik ya da konsolosluğuna onaylatacaktı (Kabacalı, 2000: 141-142).

Kısıtlama Getirilen Kitaplar ve Risaleler

II. Meşrutiyet Devrinin başlangıcında kitap sansürü bulunmadığı gibi, Maarifte bununla ilgili bir daire de kalmamıştı. Ancak yurt içinde ya da yurt dışında zararlı addedilen kitaplar yayınlandıktan sonra Matbuat İdaresi tarafından kontrol edilirdi (İskit, 1939: 149). Gerek yurt dışında basılan eserlerin ülkeye sokulmaması, gerekse ülke içinde basılan eserlerin yayınının yasaklanması cihetine daha önceki devirlerde olduğu gibi II. Meşrutiyet Devrinde de gidilmiştir. Nitekim her zamanın ve zeminin kendine has bir yasaklar bölgesinden söz etmek mümkündür. Birinci'nin ifadesiyle Avrupa'dan gelen eserler hakkındaki men-i ithal

kararlarını devletin maddî ve manevi bir nefs-i müdafaası, diğer taraftan da temel ahlaki ve dinî değerlerinin müdafaası olarak görmek gerekir (Birinci, 2006: 344-347).

Yurt dışında basılmış kitap ve dergilerin, resim, madalya ve armaların Osmanlı Devleti'ne sokulabilmesi için İstanbul'da Maarif Nezaretinden, vilayetlerde valiliklerden izin verilmesi gerekmekteydi (Kayış ve Hürkan, 2012: 14-15). II. Meşrutiyet Devrinde yurt dışında basılan birçok kitap ve risale, farklı gerekçelerle ve bir soruşturma sürecinden geçmek kaydıyla yasaklamaya maruz kalmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Yurt dışında basılmış kitap ve risalelerin Osmanlı Devleti'ne sokulmalarına yasak getirilmesinde özellikle siyasi içerik barındırmaları etken olmuştur. Aleksandros Makarinos isimli bir Yunanlının "Omiros-Odesea" klasik eseri ilgili makamlarca teftiş edildikten sonra yasaklanmıştır. Kitap, Yunanistan Maarif Nezaretince resmi bir takdirnameyi haiz olduğu gibi 1909'da Yunanistan'daki tüm okullarda ve hatta Osmanlı Devleti'ndeki Rum okullarında da okutulmaktaydı. Kitapçılarda da genel olarak satışı mevcuttu. Kitabın birçok yerinde sakıncalı ibareler yer almaktaydı. Örneğin kitabın bir yerinde manzum olarak;

"(Epir ve Makedonya)

Çocuklar! Epir'ine dağlarından, boğazlarından, ormanlarından hareket ediniz! Vatan sizi silah başına çağırıyor!

Esaretten kurtulma zamanı geldi!

Makedonyalılar! Siz de kardeşlerinizle birleşerek kılınçlarınızı kınlarından çıkarınız! Toplar! Gürleyiniz, ne duruyorsunuz? Hürriyet için gülleler atınız!...

Süngülerle kılıçlarla koşunuz! Vahşi Türkiye'yi lerze-nâk-ı dehşet ediniz! Tekmil otlar ve taşlar Türk kanıyla boyansın!..."

denilmektedir. Osmanlılar aleyhine yazılmış sakıncalı ibarelerin bulunması üzerine Zabtiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine kitabın zabıtaca toplanacağı, bu gibi şeylerin okullarda okutulmamasına ve satılmamasına dikkat edilmesinin maarif memurlarının vazifesi olduğu bildirilmiştir (BOA, ZB. 335/93/0). Yunanistan'da basılan "Yunan İhtilal Tarihi" ile "Yunanistan İhtilali Kahraman Kızı" isimlerindeki kitaplar da, Mora İhtilali[2] sürecinden bahsetmek suretiyle siyasi içerik taşımıştır. Dolayısıyla Matbuat Kanunu'nun 35. Maddesi[3] ve Matbaalar Kanunu'nun 7. Maddesi[4] hükümlerince Osmanlı Devleti'ne girişleri Temmuz 1910 tarihinde yasaklanmıştır (BOA, MV. 142/27/0). Yine Atina matbuatından çıkma "Alanizmuz" isimli Rumca risalenin Yanya vilayetinde Peremedi kasabasındaki Rum İnas Mektebi'nde okutulduğunun tespit edilmesi ve içeriğinin sakıncalı bulunmasından dolayı Osmanlı Devleti'ne sokulması, Meclis-i Mahsus-ı Vükelânın 26 Nisan 1911 tarihli kararıyla yasaklanmıştır (BOA, DH. MUİ. 144/7/0).

---

[2] Oysa Yunanistan'da ihtilal diye benimsenen Mora Olayı, Osmanlı Devleti'nde isyan olarak geçmektedir.

[3] Matbuat Kanunu'nun 35. Maddesindeki hüküm şudur: *"Memâlik-i ecnebiyyede ve eyâlât-ı mümtâzede matbû' gazete veya resâil-i mevkutenin Memâlik-i Osmaniyye'de men-i neşr ve tevzîî Meclis-i Vükelâda ittihâz olunan bir karar-ı mahsûsla vâki' olur. Ve yalnız bir numarası Dâhiliyye Nezâreti tarafından verilen emir üzerine menedilebilir. Bu sûretle memnû' gazete ve risâleyi bilerek bey' ve tevzîî edenler hakkında iki liradan on beş liraya kadar cezâ-yi nakdî hükmolunur." (İskit, 1939: 65).*

[4] Matbaalar Kanunu'nun 7. Maddesindeki hüküm ise şudur: *"Matbûât Kanûnu'nda cerâim-i matbûât hakkında münderic ahkâm-ı cezâiyye kütüb ve resâille vâki' olan neşriyyâta dahî şâmildir." (İskit, 1939: 66).*

Ayvalık kasabasında bazı kitapçılarda satıldığı tespit edilen ve Andon Panaveli tarafından yazılan "Kostantin Paleologos" risalesi de Atina matbuatından çıkmadır. Risale zararlı içeriğinden dolayı Matbuat Kanunu'nun 35. Maddesi gerekçe gösterilerek 1913'ün Nisan ayından itibaren yasaklanmıştır (BOA, MV. 176/25/0). Rumca ve manzum "Polemiki Tragadya Tu Zeo Vulgeroktono" isimli risale, 1913 tarihinde yasak getirilen bir başka yayındır. Samsun'da ikamet eden Yozgatlı Niko'nun sahibi olduğu kitap dükkânında bulunan risalenin, *"hissiyat-ı Osmaniyyeyi rencide edecek mahiyette bulunmasına binâen"* yasaklanması cihetine gidilmiştir (BOA, MV. 182/32/0).

Osmanlı Devleti'nde ilgili makamlar kitap ve risaleleri yasaklama hususunda kanuni hükümlere aykırılık teşkil edecek keyfiyetten sakınmaya çalışmıştır. Buna dair güzel bir örnek; "Mahalle İmamı" isimli tiyatro oyunu kitabının 1910 tarihi itibari ile yasaklanmak istenmesi mevzusudur. Dâhiliye Nezareti Matbuat Dairesinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine intikal eden bir yazıda; mahkeme hükmü veya Divan-ı Harb-i Örfi kararı olmadıkça kitapların, gazetelerin yasaklanmasının kanunen uygun olamayacağı bildirilmiştir.[5] Dolayısıyla Mahalle İmamı tiyatro piyesi hakkında adli makamlarca yürütülen takibatın neticesinin beklenmesi gerektiği vurgulanmıştır (BOA, DH. EUM. THR. 97/1/0).

Osmanlı Devleti'nde dini hassasiyetlerin gözetilmesine devamlı surette önem verilmiştir. Şeri hükümlere aykırılık teşkil eden, halkın dini duygularını rencide edecek yayınların basılmaması için hassas davranılmıştır. Hindistan'da yayınlanan ve Es-Seyyid Muhammed bin Akil el-Uluvi tarafından yazılan "En-Nasayih-ül-Kafiye Limen Yetevellâ Muâviye" (Muaviye İle İlgilenen Herkes İçin Yeterli Tavsiyeler) isimli kitabın, şeri hükümlere aykırılığından dolayı yasaklanması ve yazarının kınama almasına dair Şeyhülislam Hüseyin Hüsnü, durumu 11 Mayıs 1910 tarihinde Maarif Nezaretine bildirmiştir. Soruşturma neticesinde kitabın Osmanlı Devleti'ne girişine Mayıs 1910 tarihinde yasak getirilmiştir (BOA, MF. MKT. 1152/67/0-3; BOA, MV. 140/45/0).

Beyrut vilayeti merkez Niyâbet-i Şer'iyyesinin Bâb-ı fetvaya gönderilen ve yazarının Nasara rahibi olduğu "Riaiyye fi Nehci't-Tariki'l-Mesihiyye" (Hristiyanlık Yolunda Rifailik) isimli risale tümüyle şeri hükümlere aykırılık teşkil edecek bir mahiyet arz etmiştir. Özellikle de talak ve taaddüd-i zevcât (boşama ve birkaç kadınla evlenip nikâhı altında birkaç kadın bulundurma) hususlarında İslam'a yönelik eleştiriler içermesi soruşturmayı tetiklemiştir. Şeyhülislam Hasan Hüsnü, risalenin Kanun-i Esasi'nin 11. Maddesine[6] dayanılarak Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi ifadesiyle yasaklanmasının gereğini Maarif Nezaretine iletmiştir. Risalenin Matbuat Kanunu'nun 16. Maddesine[7] aykırılık teşkil ettiği de

[5] Ancak hükümet aleyhine tahrik içeren yayınların suç sayılıp, gerek görülmesi halinde gazete ve risalelerin asayişin muhafazası için mahkemenin kesin kararına kadar yasaklanması yetkisinin Matbuat Kanunu'na dâhil edilmesi 1913 tarihinde kabul edilmiştir (BOA, DH. İD. 79/32/0-2).

[6] Kanûn-ı Esâsî'nin 11. Maddesindeki hüküm şudur: "Devlet-i Osmaniyye'nin dini İslâm'dır. Bu esâsı vikaye ile beraber âsâyiş-i halkı ve âdâb-ı umûmiyyeyi ihlal etmemek şartile Memâlik-i Osmaniyye'de mâruf olan bil-cümle edyânın serbesti-i icrâsı ve cemâat-ı muhtelifeye verilmiş olan imtiyâzât-ı mezhebiyyenin kemakân cereyânı devletin taht-ı himâyetindedir." (Gözübüyük ve Kili, 1982: 28).

[7] Matbuat Kanunu'nun 16. Maddesindeki hüküm şudur: *"Memâlik-i Osmaniyye'de tanınmış olan edyân ve mezâhibten ve anâsırdan birini tezyîf ve tahkîr yolunda neşriyyât vâki' olursa on birinci madde mûcibince mes'ûl olan kimse bir aydan bir seneye kadar hapis ve yirmi Osmanlı altınından yüz altına kadar cezâ-yi nakdî*

Dâhiliye Nezaretince belirtilmiştir. En nihayetinde Haziran 1910 itibariyle kitabın yayınlanmasına yasak getirilmiştir (BOA, MF. MKT. 1153/38/0; BOA, MF. MKT. 1153/49/0-3).

Ermenilerin tehlike arz eden ya da tehdit oluşturabilecek yayınlara dair girişimlerine müsamaha gösterilmediği anlaşılmaktadır. Aharoniyan 1906 tarihinde Tiflis'te bastırdığı " Canabarin" (Hürriyet Yolunda) kitabında; Kürtler ile Ermenilerin ilişkilerinden, Kürtlerin birçok mezalimde bulunduğundan, Ermenilerin baskı altında inlemekte olduklarından bahsetmektedir. Mikail Ohannesyan'ın 1907 tarihinde Tiflis'te yayınladığı kitabı "Kurtiyan Hankoviç" ise Ermeni meselesine, Avrupa muhitinin meseleye dair görüşlerine, Almanya ile Rusya'nın politikalarına, Osmanlı Devleti'nin projelerine, Sabahattin'in federasyon hakkındaki düşüncelerine yer vermiştir. Her iki kitabın da Matbuat Kanunu'nun 35. Maddesi gereğince Osmanlı Devleti'ne sokulması Ekim 1913 tarihinde yasaklanarak ilgili makamlara gerekli tebligat yapılmıştır (BOA, MV. 181/21/0; BOA, BEO, 4225/316859/0-8).

Kimi kitap veya risalelerin detaya girilmeden zararlı içerik barındırdığı vurgusu üzerinden yasaklanması sık karşılaşılan bir durumdur. Bu meyanda Paris'te yayınlanan "Revue Hebdomadaire" (Haftalık İnceleme/Dergi) risalesi ile "Larousse Porto" isimli lügat kitabı zararlı içeriklerinden dolayı Şubat 1908 tarihinde Osmanlı Devleti'ne girişi yasaklanan eserler arasındadır (BOA, ZB. 23/131/0; BOA, MF. MKT. 1041/52/0-2; BOA, ZB. 23/143/0). Aynı süreçte Mısır'da yayınlanan "Türk Sözü Anadolu Ağzı" isimli Türkçe risaleye, zararlı içeriğine binaen ülkeye sokulmasına yasak getirilmiştir. Bu hususta Yemen, Trablusgarp ve Bingazi maarif idarelerine tebligat yapılmıştır (BOA, ZB. 23/136/0; BOA, MF. MKT. 1042/32/0-2; BOA, DH. MKT. 1234/74/0-5). Mısır'da basılan ve Gazze'de Protestanlık Hastahanesi tabibi İsterlin tarafından dağıtılan "Muhâvere" ve "Tezyîl" isimli Arapça iki risale, Kudüs Mutasarrıflığının yazısı doğrultusunda incelemeden geçirilmiş ve zararlı içerik barındığı tespitinden sonra Osmanlı Devleti'ne girişi yasaklanmıştır. Risaleler, Matbuat Kanunu'nun 35. maddesi ve Matbaalar Kanunu'nun 7. Maddesi hükümlerine aykırılık teşkil etmekteydi (BOA, MV. 139/13/0). Mısır kaynaklı olup, zararlı içeriğinden dolayı mezkûr kanunların maddeleri hükümlerince ülkeye girişi, Temmuz 1910 tarihinde yasaklanan eserlerden biri "Tahrîru'l-mer'e" (Kadının Özgürleştirilmesi) isimli kitaptır[8] (BOA, MV. 142/39/0).

Mehmet Kadri imzasıyla Paris'te basılıp, Osmanlı Devleti'ndeki bazı şahıslara gönderilen "Kizb ve Nifak Sermayedarları" isimli risaleye, zararlı içerik taşıdığı gerekçesiyle Ekim 1911'de ülkeye girişine yasak getirilmiştir (BOA, MV. 158/13/0; BOA, BEO, 3956/296682/0-2). Yine zararlı içerik barındırdığı gerekçesiyle Paris'te Doktor Nevzat tarafından yazılıp Ekim 1913 tarihinde basılan "Harac-Mezad" risalesine, Kıbrıs Kadısı Ali Niyazi bin Ali Rıfat ile Hicaz Valisi Ahmet Nedim'in bilgilendirme ve talepleri dikkate

---

ahzolunur ve-yâhûd bu iki cezâdan yalnız birile dûçârı mücâzât edilir. Edyân ve mezâhib hakkında delâile müstenid mübâhasât-ı ilmiyye ve felsefiyye tahkîr addolunmaz." (İskit, 1939: 62-63).

[8] Tahrîr'ul mer'e Kâsım Emîn tarafından 1899 tarihinde yazılmış olup örtü, kadının kamuda çalışması, aile, evlilik, çok eşlilik, eğitim ve ilgili pek çok konuyu ele almaktadır (Öncel, 2016: 51-61).

alınarak Meclis-i Vükelâ kararıyla ithaline yasak getirilmiştir (BOA, DH. KMS. 9/20/0-6).[9] Paris'te teşekkül eden Suriyeliler Konferansı'ndaki nutukları, konferansa dair mektup ve telgrafların suretlerinden oluşan, Beyrut'ta satılan "Birinci Arap Kongresi" isimli kitap da içeriğinin zararlı bulunmasına binaen 1914 Mart itibari ile yasaklanmıştır (BOA, MV. 186/10/0).

Zihin bulandırıcı veya zihinleri kurcalayan ibarelere yer veren kitaplar da tetkikten geçtikten sonra yasaklanmaktaydı. Bu tarz kitaplardan biri gulât-ı Şia[10] tarafından tertip edilmiş olan "Miftâh-ül Cinân" (Cennetin Anahtarı) dır. Kitabın, mezkûr ibareleri barındırdığından yine Matbuat Kanunu'nun 35. maddesi doğrultusunda 23 Ekim 1913 tarihli yazıda Sadaretten Dâhiliye, Maliye ve Posta nezaretlerine tebliğ edilmek suretiyle Osmanlı Devleti'ne ithaline izin verilmemesi cihetine gidilmiştir (BOA, DH. SYS. 116/22/0-2; BOA, MV. 181/20/0; BOA, BEO, 4225/316841/0-2).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde birçok alanda olduğu gibi matbuatta da belirli bir hassasiyet kendisini hissettirmiştir. Bu hassasiyet kapsamında matbuat hayatına yayın basımında kısıtlamalar getirilmiştir. Osmanlı Devleti nezdinde matbaanın kabul görmesi 18. yüzyıla denk gelmiştir. Matbaanın gelişi ile yayınlara getirilen kısıtlama ya da yasaklamalar, 19. yüzyılda matbaanın yaygınlaşmasına bağlı olarak hem matbaaya dair kanunların hazırlanmasını hem de denetleme işlevi görmesi gereken kurumların teşekkülünü zorunlu kılmıştır.

1908-1918 sürecini içeren II. Meşrutiyet Devrinin başlangıcı hariç tutulursa, kanuni düzenlemeler doğrultusunda yasaklamaların ve denetlemelerin süreklilik arz ettiği söylenebilir. Kitap ve risalelerin denetimden geçirilip yasaklamalara maruz kalması keyfiyetten uzak bir boyut içermiştir. Diğer bir deyişle ilgili makamların kitap ve risalelere dair bilgilendirmeleri dikkate alınmış, anayasal ve diğer kanuni hükümlere göre en nihayetinde olumlu ya da olumsuz bir karara varılmıştır.

II. Meşrutiyet Devrinde zararlı yazıları içeren, şeri hükümlere aykırılık teşkil eden, özellikle de siyasi söylemi haiz ve Osmanlı Devleti'ne veya hükümete tehdit unsuru barındıran tahrik edici kitap ve risalelerin yasaklandığı görülmektedir. Her ne kadar kimi yayınların bazı sayfalarından delil niteliğinde paraflar sunulsa da, esasında yasaklamaya giden denetim sürecinde yayının kısa ve öz şeklinde zararlı boyutuna binaen yasaklandığının belirtilmesi yaygın bir durum halini almıştır. Dolayısıyla yönetici kesim; devlete, devletin kurumlarına ve değerlerine tehdit oluşturan iç ve dış yayınlara karşı belirli bir duruş sergilemiştir.

[9] Risalenin yazarı hakkında Kıbrıs Kadısı Ali Niyazi bin Ali Rıfat " mâr-i helâhil-i nessâr" (yılan zehrini saçan), "şahs-i leîm" (aşağılık kimse) gibi oldukça ağır ifadeler kullanmıştır ((BOA, DH. KMS. 9/20/6).

[10] Gulât-ı Şîa; Şiîlik müfritleri, Hz. Alî'ye Allahlık isnâd ve izafe edenlere verilen isim olup dinde, mezhepte taassubu çok ileri vardıran kimselerdir. (Develioğlu, 2008: 316).

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

BOA, BEO, 3956/296682/0-2 (H. 09/11/1329).
BOA, BEO, 4225/316841/0-2 (H. 22/11/1331).
BOA, BEO, 4225/316859/0-8 (H. 24/11/1331).
BOA, DH. EUM. THR. 97/1/0 (H. 04/06/1328).
BOA, DH. İD. 79/32/0-2 (H. 20/10/1331).
BOA, DH. KMS. 9/20/0-6 (H. 29/02/1332).
BOA, DH. MKT. 1234/74/0-5 (H. 27/01/1326).
BOA, DH. MUİ. 144/7/0 (H. 02/05/1329).
BOA, DH. SYS. 116/22/0-2 (H. 10/11/1331).
BOA, MF. MKT. 1041/52/0-2 (H. 22/01/1326).
BOA, MF. MKT. 1042/32/0-2 (H. 26/01/1326).
BOA, MF. MKT. 1152/67/0-3 (H. 08/05/1328).
BOA, MF. MKT. 1153/38/0 (H. 20/05/1328).
BOA, MF. MKT. 1153/49/0-3 (H. 22/05/1328).
BOA, MV. 140/45/0 (H. 13/05/1328).
BOA, MV. 142/27/0 (H. 11/07/1328).
BOA, MV. 142/39/0 (H. 14/07/1328).
BOA, MV. 158/13/0 (H. 07/11/1329).
BOA, MV. 176/25/0 (H. 05/05/1331).
BOA, MV. 181/20/0 (H. 21/11/1331).
BOA, MV. 181/21/0 (H. 21/11/1331).
BOA, MV. 182/32/0 (H. 18/12/1331).
BOA, MV. 186/10/0 (H. 06/04/1332).
BOA, ZB. 23/131/0 (R. 06/12/1323).
BOA, ZB. 23/143/0 (R. 11/12/1323).
BOA, ZB. 23/136/0 (R. 07/12/1323).

2. Telif Eserler

Aydın, H. (2010). "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar", *Türkiyat Araştırmaları*, 27, 553-569.

Baykal, H. (1990). *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*, İstanbul: Afa Matbaacılık.

Baysal, J. (1968). *Müteferrika'dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar*, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Birinci, A. (2006). "Osmanlı Devleti'nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal", *Türkiye Araştırmaları Literatür*, 4 (7), 291-349.

Coştu, K. (2015). "Tek Parti Dönemindeki Bazı Dinî Yayınların Yasaklanma Sebepleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 33, 97-122

Çark, Rh. Y. G. (1953). *Devlet Hizmetinde Ermeniler (1453-1953)*, İstanbul: Yeni Matbaa.

Demirel, F. (2004). "Osmanlı Devleti'nde Kitap Basımının Denetimi", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 5, 89-104.

Demirkol, G. (2016). "Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2, 687-710.

Develioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dığıroğlu, F. (2018). "II. Abdülhamid Döneminde Dinî Yayıncılık: İslâmî Metinleri Kim Üretir?-II", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi*, 54, 1-44.

Fidan, M. A. (2016). "Arşiv Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nde Bazı Romanların Mahzurlu Bulunma Nedenleri", *III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı* (Haz. Dilâra Coşkun), Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Galanti, A. (1947). *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul: Tan Matbaası.

Gazel, A. A. Ortak, Ş. (2006). "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7 (1), 223-256.

Gerçek, S. N. (1939). *Türk Matbaacılığı I*, İstanbul: Devlet Basımevi.

İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.

İskit, S. R. (1939). *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul: Devlet Basımevi.

İskit, S. R. (1939). *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul: Ülkü Matbaası.

Kayış, N. Hürkan, S. (2012). *Sansürsüz Sansür Tarihi (1795-2011)*, Ankara: Sinemis Yayınları.

Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, , İstanbul: Pozitif Yayınları.

Kudret, C. (1977). *Abdülhamit Devrinde Sansür*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Kabacalı, A. (1987). *Türk Yayın Tarihi (Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar)*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın*, İstanbul: Literatür Yayınları.

Odabaşı, İ. A. (2016). "Osmanlı Matbuatında Milliyetçilik ve Psikoloji", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 2, 75-117.

Öncel, H. (2016). "Kâsım Emîn'e "Göre Kadının Özgürleştirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler*, 57, 51-61.

Polat, A. (2018). "Osmanlı'da Matbu İslam'ın Onay ve Denetimi: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri*, 11, 87-120.

Topuz, H. (2012). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yetişgin, M. (2010). "Batı Basınından Osmanlı Devleti'ne Yaklaşımlar ve Osmanlıların Bu Yaklaşımlara Tepkileri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 28 (28), 119 – 162.

Gözübüyük, Ş. Kili, S. 81982). *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

ULUSAL GÜVENLİK BAĞLAMINDA "HASMANE HAREKET"

Sezai ÇAĞLAYAN

Dr., OMÜ, A.F.B. Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ABD

ORCID ID: 0000-0002-8101-4660

Özet

"Hasmane hareket", uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunda önemli parametrelerden biridir. Kavram, bir devlete, bir ulusa, kişilere veya mallara karşı kullanılan kuvvet veya saldırıları içeren fiiller olarak tanımlanabilmektedir. Hasmane hareket, uluslararası hukuk sisteminde kuvvet kullanma yasağının istisnai hallerinden biri olan meşru müdafaa hakkının işletilmesi noktasında önemli bir argümandır. Hasmane hareket fiilleri, meşru müdafaa hakkının söz konusu olmadığı durumlarda da kuvvet kullanımı için belirleyici olabilmektedir. Bu noktada, kuvvet kullanmanın koşullarını belirleyen araçlar olarak askeri angajman kurallarının devreye girmeleri aşamasında, hasmane hareketin tetikleyici bir unsur olduğundan bahsedilebilir.

Uluslararası hukuk dışında, devletlerin iç hukuklarında da hasmane hareket fiillerine dayalı düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Kavram, devletlerin güvenliklerine ilişkin olarak ulusal ceza kodlarında kendine yer edinmiştir. Lakin kavramın tanımlanması veya ihtiva ettiği fiillerin belirlenmesi noktasında doktrinde üzerinde uzlaşılmış bir tanım bulunmamaktadır. Öyle ki, hasmane hareket kavramının neyi ihtiva ettiğine veya hangi fiillerin hasmane hareket anlamına geldiğine dair ulusal ceza kodlarında kesin hükümlerin bulunduğu söylenemez. Örneğin, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölümü altındaki, "Devlete Karşı Savaşa Tahrik Suçu" (md. 304) ve "Yabancı Devlet Aleyhine Asker Toplama Suçu"nun (md. 306) tanımlanmasında hasmane hareket fiillerinden bahsedilmektedir. Lakin bu fiillerin neler olduğu açık bir şekilde sayılmamıştır.

Buna karşın, uluslararası hukuk sisteminde hasmane hareketin hangi fiillerden oluştuğuna dair tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. NATO doktrini ve NATO üyesi bazı devletlerce belirlenen daimi angajman kuralları, hasmane hareket fiillerine dair daha somut düzenlemeler içermektedir. Bu çalışmada, uluslararası hukuk doktrininde ve uygulamasında hasmane hareket kavramına dair var olan tanım ve uygulamaların, ceza hukuku doktrini için faydalı olabileceği üzerinde durularak, konu karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Hasmane hareket, uluslararası hukuk, devlete karşı suçlar, ceza hukuku, angajman kuralları

Giriş

Uluslararası hukuk, bir devletin başka bir devlete karşı kuvvet kullanmasını veya tehdidini yasaklamaktadır. Bu yasağın iki istisnası bulunmaktadır. Birincisi, meşru müdafaa halinde kuvvet kullanılması, ikincisi, BM Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda kuvvet kullanımıdır. Lakin devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanımı konusunda, uluslararası hukuk sisteminin en önemli belgesi olan Birleşmiş Milletler Şartı (bundan sonra BM Şartı) herhangi bir hüküm içermemektedir. Kuvvet kullanımına ilişkin önemli kavramlardan biri olan hasmane hareket, gerek BM Şartı'ndaki eksiklikler nedeniyle gerekse uluslararası hukukun yorumlanması noktasında devletlerin farklı görüşlere sahip olmaları nedeniyle farklı açılardan yaklaşılan bir kavram olmuştur. Bazıları bu kavramı meşru müdafaanın tetikleyici unsuru olarak görürken, bazı devletler ise hasmane hareketi meşru müdafaa için bir parametre kabul etmemektedir.[1] Devletlerin uluslararası hukuka yaklaşımları ile hasmane hareket kavramına yaklaşımları arasında bir benzerlik söz konusudur. Uluslararası hukukta hasmane hareket eylemlerinin tanımlandığı bağlayıcı hukuk normları bulunmaktadır. 1977 tarihli Cenevre Protokolleri, BM Güvenlik Konseyi kararları, BM Barış misyonlarında uygulanan angajman kuralları örnek olarak gösterilebilir.

Hasmane hareket kavramı uluslararası hukuk için bağlayıcı olan metinlerin dışında, devletlerin ulusal ceza kodlarında da kendisine yer edinmiştir. Devletin güvenliğine, anayasal düzenine ve diğer kutsallarına karşı işlenen ve yaptırıma bağlanan eylemler olarak tanımlanan hasmane hareketler, devletlerin iç hukukunda farklı tanım ve kapsama sahiptir. Ulusal hukuklarda var olan bu düzenlemeler uluslararası hukuk adına oldukça önemlidir. Şöyle ki, iç hukuk düzenlemeleri devletlerin iradi eylemleridir ve bunlar uluslararası hukukun birincil kaynağı mahiyetindeki yapılageliş kuralları adına birer devlet eylemidirler (*state practice*). Bu bakımdan iç hukuklarda tanımlanan hasmane hareket eylemleri, onları düzenleyen devletlerin uluslararası hukuka karşı duruşunu etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada öncelikle uluslararası hukuk bağlamında hasmane hareket kavramı ele alınacaktır. Akabinde ulusal ceza hukuklarında hasmane hareket kavramının tanımlanması üzerinde durulacaktır. Son olarak, kavram ve ihtiva ettiği eylemlere dair değerlendirmeler sonuç bölümünde yer alacaktır.

1. Uluslararası Hukukta Hasmane Hareket

Kuvvet kullanımı, uluslararası hukuk sisteminde gerek teoride gerekse uygulamada güncelliğini koruyan bir konudur. Modern uluslararası hukuk sisteminde kuvvet kullanma yasağına ilişkin en kapsamlı düzenleme şüphesiz BM Şartı madde 2/4'te belirtilen kuvvet kullanma yasağıdır.[2] BM Şartı'nda düzenlenen kuvvet kullanma yasağı *jus cogens* bir kural olmakla birlikte,[3] bu yasağın temel olarak iki istisnası bulunmaktadır. Birincisi ve en önemlisi BM Şartı madde 51'de yerini bulan meşru müdafaa hakkıdır.[4] İkinci istisna ise, BM Güvenlik Konseyi'nin, BM Şartı'nın VII. bölümüne dayanarak kuvvet kullanmaya ilişkin yetki vermesidir.[5] Çalışmanın konusunu oluşturan hasmane hareket kavramı ve bu kavramın ihtiva ettiği fiiller de genel olarak kuvvet kullanma kapsamında mevzu bahis olmaktadır.

---

[1] IIHL, **Sanremo Handbook On Rules Of Engagement**, 2009, http://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-HANDBOOK-ENGLISH.pdf erişim tarihi 09.12.2019

[2] BM Şartı, md. 2(4)

[3] Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019, s. 118

[4] BM Şartı, md. 51

[5] BM Şartı, VII. bölümü (md. 42)

Hasmane hareket kavramı ve bu kavramın ihtiva ettiği fiillere, silahlı çatışmalar hukukuna kaynaklık eden normatif metinlerde karşılaşılmaktadır. *Jus in bello*'ya dair önemli bir kaynak olan 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri bu bakımdan ilk örnek gösterilebilecek metinlerdir. 1977 tarihli, Uluslararası Silahlı Çatışmalara Dair Ek I Numaralı Protokol'ün, "Muharebe Dışı Kalmış Düşmanın Korunması" başlıklı 41. Maddesinde ve "Uçaktakiler" başlıklı 42. Maddesinde hasmane hareket (*hostile act*) fiillerinin sergilenmesine ilişkin hükümler yer almaktadır.[6] 1977 tarihli Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalara Dair Ek II Numaralı Protokol'ün, "Tıbbi Birimlerin ve Ulaşımın Korunması" başlıklı 11. Maddesinde hasmane hareket kavramına yer verilmiştir.[7] Bahsi geçen madde hükümlerinde hasmane hareket kavramı ve bu kavramın ihtiva ettiği eylemlere dair ayrıntılı bir açıklama yer almamaktadır.

Uluslararası hukuk sistemi içinde hasmane hareket kavramının yer aldığı diğer bir hukuki metin ise BM Güvenlik Konseyi kararlarıdır. Konsey'in Botsvana ve Güney Rodezya'yadaki sorunlara ilişkin aldığı 1977 tarih ve 403 sayılı kararında hasmane hareketlerden bahsetmektedir.[8] Konsey'in 1993 tarihinde Bosna Hersek'e ilişkin almış olduğu 819 ve 824 sayılı kararlarda da hasmane hareket kavramına değinildiği görülmektedir.[9] Kararda Bosna Hersek'te oluşturulan güvenli bölgelere karşı silahlı saldırı ve diğer türlü hasmane hareketlerin var olmaması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Konseyi'in 1995 tarihli Bosna Hersek'e ilişkin diğer bir kararı olan 1016 sayılı kararda,[10] taraf devletlere, şiddet içeren, saldırgan hareketlerle birlikte diğer hasmane hareketlerden kaçınmaları konusunda uyarıda bulunulmaktadır. Konseyin 2015 tarih ve 2200 sayılı Sudan'a ilişkin daha güncel bir kararında ise,[11] sivil kimlere karşı gerçekleştirilen hasmane eylemlere (*acts of hostilities*), şiddet ve tehdide dikkat çeken ifadelere yer vermiştir. Güvenlik Konseyi'nin hasmane harekete dair ilk kararlarına bakıldığında, kavramının geniş bir şekilde kullanıldığına, spesifik olarak belirli eylem veya eylemlerin kastedilmediğine şahit olunmaktadır. Görece daha güncel kararlarda ise Güvenlik Konseyi, hasmane hareket türleri olarak şiddet ve tehdidi ayrıca sayma gereksinimi hissetmiştir.

Uluslararası hukuk bağlamında hasmane hareket fiillerine yer verilen diğer bir uygulama örneği ise angajman kurallarıdır. Hukuk, politika ve askeri bileşenden meydana gelen, politik merciler veya stratejik seviyedeki askeri birimler tarafından hazırlanan emir ve direktifler olarak angajman kuralları,[12] hasmane hareket kavramına ayrı bir önem vermektedir. Hasmane hareket olarak kabul edilebilecek bir fiilin vuku bulması, angajman kurallarının devreye girmesini sağlayabilmektedir. Meşru müdafaa gerektirecek oranda bir hasmane hareketin sergilenmesi ise angajman kurallarının devreden çıkarak, kuvvet kullanımının gereklilik ve orantılılık prensipleri doğrultusunda değerlendirilmesini gerektirir. Konuya dair angajman kuralları doktrinleri incelendiğinde, şuan yürürlükte olan tek çok uluslu angajman kuralı olarak 362/1 kodlu NATO Angajman Kuralları Yönergesi örnek

[6] Protocol Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949, And Relating To The Protection Of Victims Of International Armed Conflicts (Protocol I), Of 8 June 1977, art. 41-42

[7] Protocol Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949, And Relating To The Protection Of Victims Of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), Of 8 June 1977, art. 11

[8] S/RES/406 (1977)

[9] S/RES/819 (1993), S/RES/824 (1993)

[10] S/RES/1016 (1995)

[11] S/RES/2200 (2015)

[12] Angajman kurallarına dair detaylı bilgi için bkz. Sezai Çağlayan, **Angajman Kuralları**, Legal Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2019

gösterilebilir.[13] Yönergeye göre hasmane hareket, NATO'ya veya NATO müttefik kuvvetlerine karşı ciddi bir zarara veya tehdide neden olan bilinçli eylemler olarak tanımlanmaktadır.[14] NATO Yönergesi'nde yapılan bu tanım, hasmane hareket fiillerinin sınırlarının çizilmesi adına önemli bir gelişmedir. Yönerge konuyu bir adım daha öteye götürmüş ve hasmane hareket olarak nitelenebilecek fiilleri de saymıştır. Buna göre hasmane hareketler şunlardan oluşmaktadır: NATO kuvvetlerine karşı mayın döşemek, NATO hava sahasına izinsiz girilmesi, NATO operasyonlarının bilinçli bir şekilde engellenmesi ve NATO'nun güvenli bölgelerinin ihlal edilmesi. [15]

NATO Yönergesi'ni konuya dair önemli kılan bir başka husus ise, hasmane hareket ile hasmane niyet (*hostile intent*) arasındaki farkı ortaya koymasıdır.[16] Yönergeye göre hasmane niyet, zarar verme kapasitesinde ve hazırlığında olan ve kanıtlanabilir olan tehditler olarak tanımlanmaktadır. Silah ateşleme pozisyonu alma, uzak hedefleme yöntemlerinin konuşlandırılması ve denizde gözlemci küçük deniz araçlarının kullanımı, Yönerge'de sayılan hasmane niyet göstergesi fiillere örnektir.

Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü tarafından hazırlanan Sanremo Angajman Kuralları El Kitabı (bundan sonra Sanremo El Kitabı) da, hasmane hareket ve benzeri kavramların detaylı olarak ele alındığı diğer önemli bir kaynaktır.[17] Sanremo El Kitabına göre hasmane hareket, bir millete, kuvvete veya diğer belirlenmiş kişilere veya mallara yönelik bir saldırı veya başka bir güç kullanımı şeklinde tanımlanmıştır.[18] Sanremo El Kitabı NATO Yönergesi'ndekine benzer şekilde hasmane niyet kavramına da yer vermektedir.[19] Buna göre hasmane niyet, yakınca bir hasmane hareket tehdidi olarak tanımlanmaktadır. Burada belirtilen diğer önemli bir husus ise hasmane hareket ve hasmane niyet kavramlarının devletlerce farklı yorumlandığıdır. Bazı devletler bu iki kavramı meşru müdafaanın tetikleyicisi olarak kabul ederken, bazıları söz konusu kavramların görevin icrası için önemli olduğunu savunmaktadır.[20]

Son olarak, hasmane hareket birden çok devletin asker gönderdiği BM barış misyonlarında gündeme gelebilmektedir. Bu noktada, barış operasyonlarının önemli bir kısmında oyun kurucu pozisyonda olan ABD'nin angajman kuralları ön plana çıkmaktadır. Angajman kurallarının gerek teorik gerekse uygulamadaki öncüsü olarak nitelenebilecek 2005 tarihli ABD Angajman Kuralları, hasmane hareket kavramı ve bu kavramın içerdiği fiillere dair de önemli bir uygulamaya sahiptir.[21] Yönergedeki tanıma göre hasmane hareket, Amerika Birleşik Devletleri, ABD kuvvetleri veya diğer belirlenmiş kişilere veya mallara yönelik bir saldırı veya başka bir güç kullanımı şeklinde tanımlanmaktadır.

ABD Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yayımlanan ve ABD ordusunun ülke dışındaki faaliyetlerinde geçerli olan Angajman Kuralları Yönergesi, hasmane hareketi

---

[13] MC 362/1 NATO Rules of Engagement, 2003

[14] NATO Legal Deskbook, 2010, p. 255, https://info.publicintelligence.net/NATO-LegalDeskbook.pdf erişim tarihi 09/12/2019

[15] Ibid

[16] Ibid

[17] IIHL, **Sanremo Handbook On Rules Of Engagement**, 2009, http://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-HANDBOOK-ENGLISH.pdf erişim tarihi 09.12.2019

[18] Ibid, s. 82

[19] Ibid, s. 82

[20] Ibid, s. 3

[21] CJCSI 3121.01B, 2005, https://www.jag.navy.mil/distrib/instructions/CJCSI%203121.01B13Jun05.pdf erişim tarihi 09.12.2019

(*hostile act*) ve ispatlanan hasmane niyeti (*demonstrated hostile intent*), meşru müdafaanın tetikleyici unsurları olarak kabul etmektedir.[22] Yönergeye göre, askeri birlik komutanları hasmane hareket veya ispatlanan hasmane niyet karşısında doğal hakları ve yükümlülükleri olan meşru müdafaa hakkını kullanırlar. Söz konusu bu eylemlere karşı, belirli şartlar altında bireysel olarak askerler de meşru müdafaaya başvurma hakkına sahiptirler.[23] Bu noktada, zaman ve koşullar elverdiği ölçüde hasmane hareket veya hasmane niyet sergileyen kuvvetler önce uyarılır, hasmane hareketlerini durdurmaları ve çekilmeleri için fırsat tanınır. Lakin bu fırsat karşı tarafça değerlendirilmezse kuvvet kullanma izni verilir. Yönergeye göre belirli bir kuvvetin, yetkili otoritelerce hasmane olarak nitelendirmesinden sonra, söz konusu kuvvetin hasmane hareket veya ispatlanmış hasmane niyet olarak nitelenebilecek fiiller sergileyip sergilemediğine bakılmaksızın angajman kuralları gereği hedeflenebilmektedir.

Afganistan'da bulunan koasliyon güçlerinin hasmane hareket ve hasmane niyet eylemlerine karşı gerçekleştirdikleri reaksiyonlar konuya dair önemli uygulama örnekleri olarak bilinmektedir. ABD kuvvetleri Afganistan'da kendilerine karşı uygulanan hasmane hareket ve hasmane niyete meşru müdafaa temelinde cevap verirken, Avrupalı birlikler (burada Almanya, Fransa ve İngiltere) hasmane hareket ve hasmane niyete dair eylemlere angajman kurallarının yetkilendirmesi doğrultusunda yanıt verebilmektedirler.[24] Örneğin, İngiliz birliklerine göre hasmane hareket, meşru müdafayı gerektirecek olan "saldırı" kadar ciddi olmayan ve saldırının dışında kalan eylemlerdir.[25] Dolayısıyla hasmane hareket eylemleri meşru müdafayı tetikleyecek güçte değillerdir. ABD askerleri ise her türlü eylemi kendilerine yöneltilmiş hasmane hareket veya hasmane niyet olarak algılayarak meşru müdafaya başvurmaktadırlar. Örneklere yakından bakıldığında hasmane hareket ve hasmane niyet kavramlarının tehlikeli sonuçlar doğurabileceği görülmektedir. ABD birlikleri kendilerine doğru hızlanarak gelen bir aracı hasmane hareket olarak yorumlayarak meşru müdafaa durumuna geçerken, Avrupalı birlikler meşru müdafa hakkını bu kadar geniş yorumlamamaktadırlar.

2. Ulusal Hukuklarda Hasmane Hareket

Hasmane hareket eylemleri uluslararası hukuk kadar ulusal hukuku da ilgilendiren bir konudur. Uluslararası hukukun temel süjelerinin devletler olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, devletlerin güvenliğine karşı gerçekleştirilen ve devleti başka devletlerle karşı karşıya getirebilecek durum ve eylemler, ulusal ceza hukukların kapsamına girmektedir. Uluslararası hukukta bir devlete karşı hasmane hareket fiilleri söz konusu olduğunda devletler, angajman kuralları veya meşru müdafaa kapsamında yanıt vermektedirler. Ulusal hukukta ise bir devletin güvenliğine karşı hasmane hareket işlenmesine vesile olan kimseler bireysel olarak cezalandırılmaktadır.

Hasmane hareketin ulusal hukuktaki düzenlemelerine ilişkin olarak 2005 tarihli 5237 sayılı TCK örnek gösterilebilir.[26] TCK'nin dördüncü bölümü "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar"ı yaptırıma bağlamaktadır. "Devlete Karşı Savaşa Tahrik" suçunun tanımlandığı 304. madde, hasmane hareket kavramını içermektedir. Maddenin birinci fıkrasında, *"Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı savaş açması veya hasmane hareketlerde bulunması için yabancı devlet yetkililerini tahrik eden veya bu amaca yönelik olarak yabancı devlet yetkilileri ile*

[22] Ibid

[23] Ibid

[24] Erica L. Gaston, When Looks Could Kill Emerging State Practice on Self-Defense and Hostile Intent, **GPPI**, 2017, s. 20-21

[25] Ibid, s. 18-20

[26] 2005 tarihli 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

işbirliği yapan kişi, on yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." Üçüncü fıkrada ise, *"Türkiye Cumhuriyeti Devletinin güvenliğine karşı suç işlemek üzere oluşturulmuş örgütlerin doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmesi, hasmane hareket olarak kabul edilir."*[27] Kanunun "Yabancı Devlet Aleyhine Asker Toplama" başlıklı 306. Maddesinde ise *"Türkiye Devletini savaş tehlikesi ile karşı karşıya bırakacak şekilde, yetkisiz olarak, yabancı bir devlete karşı asker toplayan veya diğer hasmane hareketlerde bulunan kimseye beş yıldan oniki yıla kadar hapis cezası verilir"*[28] ifadelerine yer verilmiştir.

TCK'de yer alan hasmane hareket kavramlarına bakıldığında, 304. maddenin 3. fıkrası, … *örgütlerin doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmesini hasmane hareket olarak tanımlamaktadır*. 306. maddedeki hükme bakıldığında ise… *yabancı bir devlete karşı asker toplama eylemi hasmane hareket olarak sayılmakla birlikte, buna benzer eylemlerinde hasmane hareket anlamına gelebileceği belirtilmiştir.* Topçu'nun TCK'daki tanımlamalardan yaptığı yoruma göre hasmane hareket, "*barış ilişkileriyle bağdaşması olanağı bulunmayan fiil ve hareketleri ifade etmektedir. Böylece hasmane hareket, düşmanca tutum ifade eder ve hatta savaş neden olabilir*." [29] Özen ise hasmane harekete ilişkin doktrinde fikir birliği olmadığını ileri sürmektedir.[30] Özen'e göre hasmane hareket, bazılarına göre savaşa neden olabilecek ciddi kuvvet kullanma durumlarını, bazılarına göre de daha düşük yoğunluktaki misilleme, abluka, devlet vatandaşlarının kitle olarak ülkeden çıkarılması gibi eylemlerini ifade etmektedir.[31] Ülgener ise, hasmane hareketlerin savaşın kanıtı olmadığını belirterek, hasmane hareketlerin savaş türü bir eylem olmadığını ifade etmektedir.[32]

Diğer ulusal ceza kodlarında da hasmane harekete ilişkin ifadeler yer almaktadır. 1968 tarihli Bulgaristan Ceza Kanunu'nun "İhanet ve Casusluk" başlıklı 98 ve 100. maddesinde sırasıyla, başka bir devleti Bulgaristan'a karşı savaşa veya başka bir hasmane harekete tahrik eden kişilerle, doğrudan devlete karşı hasmane harekete girişen kişilere yönelik yaptırımlara yer verilmiştir.[33] 1999 tarihli Gürcistan Ceza Kanunu'nun 319. maddenin başlığı "Yabancı Bir Ülkeye, Yabancı Bir Kuruma veya Yabancı Bir Devlet Tarafından Kontrol Edilen Düşmanca Faaliyetlerde Yardım" şeklinde düzenlenmiştir.[34] 1996 tarihli Rusya Federasyonu Ceza Kanunu'nun, Anayasal Sistemin Temelleri ve Devlet Güvenliğine Karşı Suçlar başlıklı 29. Bölüm altındaki 275. maddede, Federasyon'un dış güvenliğine zarar veren hasmane hareketleri, vatana ihanet suçunun bir bileşeni olarak kabul etmektedir.[35] 1930 tarihli İtalya Ceza Kanunu'nun "İtalya Devleti'ne Karşı Savaş Amacıyla Yabancılarla Anlaşma" başlıklı 243. Maddesi, İtalya'ya karşı savaş açılması veya hasmane harekette bulunmasına yardımcı olan kimselere ilişkin yaptırımları içermektedir.[36]

Devletlerin ulusal ceza kodlarındaki hasmane hareket tanımlarına bakıldığında, Sanremo El Kitabı'nda bahsedildiği üzere kavramın devletler tarafından farklı anlam ve

---

[27] Ibid, md. 304

[28] Ibid, md. 306

[29] Namık Kemal Topçu, **Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 317

[30] Muharrem Özen, Devlete Karşı Savaşa Tahrik Suçu, (899-904) s. 901, **Prof. Dr. Nevzat TOROSLU'YA ARMAĞAN**, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 459, 2015

[31] Ibid, s. 901

[32] Fehmi Ülgener, Savaş ve Terörizm Deniz Sigortası ve Deniz Ticareti Hukuku Üzerindeki Etkileri I, s. 2, http://www.ulgener.com/files/upload/files/articles/turkish/16.Savasveterorizm1.pdf erişim tarihi 09.12.2019

[33] Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968, amended 2017), art. 98-100

[34] Criminal Code of Georgia (1999, amended 2019), art. 319

[35] Criminal Code of the Russian Federation (1996, amended 2012), art. 275

[36] Italian Criminal Code (1930), art. 243, ayrıca bkz. Topçu, *supra* s. 312

bağlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan, hasmane hareket kavramına dair ulusal ceza kodların sistematik bir sınıflandırmanın bulunduğundan bahsetmek oldukça zordur.

Sonuç ve Değerlendirme

Hasmane hareket kavramı gerek ulusal hukuk gerekse uluslararası hukuk disiplinleri açısından önemlidir. Hasmane hareket eylemleri uluslararası hukukta meşru müdafaa ve kuvvet kullanımı konusunda tetikleyici unsurlar olarak tanımlanabilmektedir. Özellikle angajman kurallarının devreye girmesi noktasında önemli bir görevi bulunmaktadır. BM Güvenlik Konseyi kararları, silahlı çatışmalar hukukuna ilişkin Cenevre Sözleşmeleri gibi önemli metinlerde hasmane hareket eylemlerinden bahsedilmesine rağmen, bu eylemlerin neler olduğuna dair pozitif bir tanımlama yapılmamıştır. Lakin NATO gibi önemli bir uluslararası örgütün sahip olduğu angajman kuralları, konuyu bir adım öteye taşımak suretiyle bu eylemlerin neler olduğuna değinmiştir. Bu detay, hasmane hareket eylemlerine ilişkin tanımlamalar konusunda önemli olmakla birlikte, NATO'nun dahil olduğu barış gücü operasyonlarında angajman kurallarının belirlenmesi ve uygulanması noktasında da önemlidir. Öyle ki NATO Angajman Kuralları Yönergesi, hasmane hareket eylemlerini tanımlamakla kalmayıp, hasmane hareket yoğunluğunda olmayan hasmane niyet eylemlerini de tanımlamıştır.

Hasmane hareket eylemleri devletlerin ulusal hukuk metinlerinde de kendisine yer edinmiştir. Devleti etkileyebilecek eylemlere ilişkin bireysel cezai sorumluluk bağlamında ulusal ceza kodlarında tanımlanan hasmane hareket eylemleri, spesifik olarak devletin güvenliğine karşı suçlar, toplum düzenine karşı suçlar veya vatana ihanet gibi suçların unsurları olarak belirlenmiştir. Lakin ulusal ceza kodlarına bakıldığında hasmane hareket eylemleri hakkında pozitif bir tanımlama yapılmadığı görülmektedir. Doktrinde hasmane hareketin ulusal ceza kodlarındaki yansımalarına ilişkin tartışmalar bulunmakla birlikte, burada kavrama dair ileri sürülen savlar farklı uçlarda durumlara karşılık gelebilmektedir. Örneğin bazıları hasmane hareketi savaş sebebi fiiller şeklinde tanımlarken, bazıları hasmane hareketin bu yoğunlukta olmadığını ileri sürmektedir. Bu bakımdan ulusal ceza kodlarında hasmane hareketin ne olduğuna yardımcı olması bakımından, konunun uluslararası hukuktaki yansıması ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Ulusal hukuk ve uluslararası hukukun kesişim noktası olarak ulusal güvenliğin sağlanmasına dair enstrümanlarda hasmane hareket eylemleri karşılaştırmalı olarak incelenebilmektedir. Devletlerin bireysel olarak hazırlamış oldukları yasal metin veya direktifler bu tezi açıklama noktasında iyi bir argümandır. Buna örnek olarak da ulusal angajman kuralları gösterilebilir. Şöyle ki, angajman kuralları devletlerin kendi tasarruflarıdır. Hukuk kurallarına uygun olmak kaydıyla politik merciler tarafından alınan kararların askeri birimlerce uygulanması, angajman kuralları vasıtasıyla gerçekleşen bir durumdur. Bu noktada angajman kuralları devletlerin salt kendi tasarruflarında olan bir işlemdir. Diğer taraftan, BM yetkilendirmesiyle veya bundan bağımsız olarak koalisyonlarca oluşturulan barış güçleri, söz konusu bu angajman kurallarınıın uygulandığı alanlardır. Diğer bir ifade ile, ulusal bazda hazırlanan angajman kuralları, uluslararası hukukun konusu olan bir silahlı çatışmada uygulanabilmekte ve koşulları ciddi manada değiştirebilmektedir. ABD'nin ISAF'ta görev aldığı süre zarfında kendi angajman kurallarını uygulaması bu durum için güzel bir örnektir. BM yetkilendirmesiyle, diğer bir ifadeyle bir uluslararası hukuk yetkisiyle girişilen bir barış gücü, ABD'nin kendine has angajman kuralları uygulaması ile bambaşka bir boyuta geçebilmektedir. Yukarıda ABD ve Avrupalı askerlerin Afganistan misyonundaki hasmane hareket algılamaları durumu açıklar mahiyettedir. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında, ulusal ceza hukuku noktasında hasmane hareket kavramını inceleyenler, uluslararası hukuk yazınından faydalanmak suretiyle kavrama katkıda bulunabilir. Bu sebeple bu çalışma,

hasmane hareket kavramına ve bu minvalde var olan hasmane niyet eylemlerinin kullanımına dikkat çekilmesi ve bu kavramların ulusal hukuk ve uluslararası hukuk doktrinlerinde kullanımlarının karşılaştırmalı incelenebilmesi adına kaleme alınmıştır.

Kaynakça

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Aksar Yusuf, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019

CJCSI 3121.01B, 2005, https://www.jag.navy.mil/distrib/instructions/CJCSI%203121.01B13Jun05.pdf erişim tarihi 09.12.2019

Criminal Code of Georgia (1999, amended 2019)

Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968, amended 2017)

Criminal Code of the Russian Federation (1996, amended 2012)

Çağlayan Sezai, **Angajman Kuralları**, Legal Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2019

Gaston Erica L., When Looks Could Kill Emerging State Practice on Self-Defense and Hostile Intent, **GPPI**, 2017

IIHL, **Sanremo Handbook On Rules Of Engagement**, 2009, http://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-HANDBOOK-ENGLISH.pdf erişim tarihi 09.12.2019

Italian Criminal Code (1930)

MC 362/1 NATO Rules of Engagement, 2003

NATO Legal Deskbook, 2010, https://info.publicintelligence.net/NATO-LegalDeskbook.pdf erişim tarihi 09/12/2019

Özen Muharrem, Devlete Karşı Savaşa Tahrik Suçu, (899-904), **Prof. Dr. Nevzat TOROSLU'YA ARMAĞAN**, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 459, 2015

Protocol Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949, And Relating To The Protection Of Victims Of International Armed Conflicts (Protocol I), Of 8 June 1977

Protocol Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949, And Relating To The Protection Of Victims Of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), Of 8 June 1977

S/RES/1016 (1995)

S/RES/2200 (2015)

S/RES/406 (1977)

S/RES/819 (1993)

S/RES/824 (1993)

Topçu Namık Kemal, **Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016

Ülgener Fehmi, Savaş ve Terörizm Deniz Sigortası ve Deniz Ticareti Hukuku Üzerindeki Etkileri I, s. 2, http://www.ulgener.com/files/upload/files/articles/turkish/16.Savasveterorizm1.pdf erişim tarihi 09.12.2019

TRUMP YÖNETİMİ'NİN ULUSLARARASI ANDLAŞMALARA YAKLAŞIMI

Sezai ÇAĞLAYAN

Dr., OMÜ, A.F.B. Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ABD

ORCID ID: 0000-0002-8101-4660

Özet

Uluslararası andlaşmalar hukuku, uluslararası hukuk sistemi adına hayati bir öneme sahiptir. Uluslararası hukuk sistemi altında yer alan herhangi bir disiplin, andlaşmalardan bağımsız bir şekilde düşünülemez. Uluslararası andlaşmalar, uluslararası hukukun süjeleri olarak devletler ve uluslararası örgütler arasında iki veya çok taraflı olarak akdedilebilir. Andlaşmaların akdedilmesinde teamül hukukunun önemli bir yeri olmakla birlikte, 1969 ve 1986 tarihli Viyana Sözleşmeleri diğer önemli usul kaynaklarıdır. Andlaşmaların hazırlanmasından sona ermesine kadar ki süreç gerek teamül hukuku gerekse Viyana Sözleşmeleri'nde düzenlenmiştir.

Uluslararası hukuk süjeleri olarak devletlerin andlaşmalara uyma yükümlülükleri olmakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) uygulamasında andlaşmalar hukukuna gereken önemin verilmediği görülmektedir. Dünya anayasası olarak bilinen Birleşmiş Milletler Şartı'nın (bundan sonra BM Şartı) özellikle kuvvet kullanmaya dair *jus cogens* hükmündeki kuralların ABD tarafından esnetildiğine ve geniş yorumlandığına sıklıkla şahit olunmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında devlet dışı aktörlere karşı silahlı kuvvet kullanımı bu durumu örnekler mahiyettedir. ABD'nin uluslararası andlaşmalara ve andlaşmalar hukukuna yaklaşımı, 2017'de Donald Trump'ın başkanlık koltuğuna oturmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Trump, ABD çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesi birçok andlaşmayı fesh etmiş veya çekilmiştir. Modern uluslararası hukukta, pozitivist iradeci görüşün bir sonucu olarak egemen devletler, iki veya çok taraflı andlaşmalarda, *jus cogens* kurallara aykırı olmayacak şekilde kendi belirledikleri hükümleri koymaları konusunda özgürdürler. Bu hükümler andlaşmanın yürürlüğe girmesi, sona ermesi gibi hükümleri de kapsamaktadır. Lakin Trump yönetimi döneminde fesh edilen veya çekilme sağlanan bazı andlaşmalar, *pact sund servanda* ilkesine aykırı olarak ve andlaşma hükümlerine koşut olmayan bir şekilde sonlandırılmıştır. Bu açıdan Trump yönetiminin andlaşmalar hukukuna saygı konusunda tartışmalı kararlar verdiği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Uluslararası andlaşmalar, ABD, Donald Trump, fesih, çekilme

Giriş

Uluslararası andlaşmalar, modern uluslararası hukuk sisteminin önemli bir kaynağıdır. Devletler ve uluslararası örgütler arasında akdedilebilen andlaşmalar, teamül hukukundan farklı olarak uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde sınırların belirlenmesi ve ihtilafların çözülmesi adına belirleyicidir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü'nün 38/1 (a) madde hükmünde de ifade edildiği üzere, genel ve özel nitelikli andlaşmalar Divan nezdinde uyuşmazlıkların çözümünde ilk olarak[1] bakılması gereken kaynaktır.

Uluslararası hukuk sisteminin en temel kurumu niteliğindeki BM'nin Güvenlik Konseyi[2] daimi üyelerinden olan ABD, uluslararası andlaşmalar hukukuna gereken önemi vermemektedir. BM Şartı'nın *jus cogens* bir kural olarak bilinen kuvvet kullanma yasağına ilişkin madde 2/4 hükümleri[3] ve meşru müdafaa hakkına dair madde 51 hükümleri[4] konusunda uluslararası hukuk ihlalleri gerçekleştiren ABD, Trump yönetiminde söz konusu tutumunu devam ettirmiştir. ABD'nin 45. başkanı olarak Ocak 2017'de başkanlık koltuğuna oturan Donald Trump, kendisinden önceki yönetimlerce taraf olunan uluslararası andlaşmalardan çekilme kararı almıştır. Trump yönetimi tarafından alınan bu çekilme kararları, uluslararası toplum adına önemli andlaşmalara ilişkindir. Bu çekilme kararlarının bir kısmı uluslararası hukuka aykırı bir şekilde gerçekleştirilirken, bazılar da ilgili andlaşmalardan belirtilen usuller dairesince gerçekleştirilmiştir. Çalışma içinde ele alınan örnekler, Trump yönetimin uluslararası andlaşmalara yaklaşımının tartışmalı olduğunu göstermektedir. Burada sırasıyla önce uluslararası hukukta andlaşmaların önemine yer verilecektir. İkinci olarak, ABD'nin uluslararası hukuk ve andlaşmalar hukukuna yaklaşımı ele alınacaktır. Son olarak, Trump yönetimi döneminde çekilme sağlanan bazı andlaşmalar değerlendirilecektir. Bu bağlamda, UNESCO sözleşmesi, Orta Menzilli Füzeler Andlaşması, İran Nükleer Andlaşması ve Paris İklim Andlaşması değerlendirme konusu yapılacaktır.

1. Uluslararası Hukukta Andlaşmalar

Andlaşmalar hukuku, uluslararası hukukun tüm alanları için hayati öneme sahip bir konudur. UAD Statüsü'nün 38/1 (a) maddesinde yer alan hükme göre, genel ve özel nitelikli andlaşmalar, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde başvurulması gereken birincil kaynaktır.[5] 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, uluslararası andlaşmaların akdedilmesinde devletlerin uymaları gereken kuralları içeren önemli bir usul kaynağıdır.[6] Bununla birlikte, uluslararası örgütlerin de uluslararası hukuk süjeleri olmalarından mütevellit, 1986 tarihinde imza edilen, Devletlerle Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütlerin Arasında Yapılan Andlaşmalara İlişkin Viyana Sözleşmesi[7] başlıklı andlaşma da

[1] Madde hükmünde kaynaklar arasında bir önem sırası olmamakla birlikte, uluslararası andlaşmalar daha somut içerikleri nedeniyle öncelik sahibidir.

[2] BM ve BM Güvenlik Konseyi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem Denk**, Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015

[3] Case Concerning Military And Paramilitary Activities In And Against Nicaragua, (Nicaragua V. United States of America), ICJ 1986

[4] 9/11 sonrası Meşru Müdafaa hakkının geniş yorumlanmasına ilişkin ABD uygulaması, uluslararası hukuk hükümlerinin ihlalidir

[5] 1945 Tarihli Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, md. 38/1(a)

[6] 1969 Tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

[7] 1986 Devletlerle Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütlerin Arasında Yapılan Andlaşmalara İlişkin Viyana Sözleşmesi

konuya ilişkin diğer önemli bir kaynaktır. Bununla birlikte, uluslararası teamül hukuku da andlaşmaların yapılması hususunda önemli bir yere sahiptir.[8]

Uluslararası hukukun süjeleri olarak devletler ve uluslararası örgütler arasında akdedilebilen andlaşmalar, hazırlanma yöntemleri, yürürlüğe girme aşamaları, uygulama alanları, bağlayıcılık kazanma yöntemleri ve buna benzer hususlarda bir takım farklılıklara sahiptirler.[9] Usulüne göre yürürlüğe girmiş bir uluslararası andlaşmanın uygulanması noktasında ise ahde vefa (*pacta sund servanda*) ilkesi, andlaşma taraflarının dikkat etmesi gereken bir diğer önemli hususdur.[10] Son olarak, anlaşmaların sonra erdirilmesi de uluslararası hukuk açısından önemlidir. Uluslararası hukuka göre bir andlaşmanın sona erdirilmesinin belli başlı yöntemleri vardır. Tarafların ortak iradeleri sonucunda andlaşma hükmüyle sona ermenin belirlenmesi bu açıdan en önemli yöntemdir.[11] Buna göre tarafların andlaşma yapımının herhangi bir sürecinde ortaya koyacakları irade beyanları, andlaşmaların sona erdirilmesi hususunda önemlidir. Bunun dışında, 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi'ne göre andlaşmanın ağır ihlalinin varlığı da sona erme için geçerli sayılsa da, UAD bu yöntemi pek fazla desteklememektedir.[12] Son olarak, andlaşmanın yapıldığı şartlarda köklü değişikliklerin olduğunun ileri sürülmesi ve sonraki imkansızlık durumları da andlaşmaların sona erdirilmesi yöntemleri arasında sayılmaktadır.[13]

2. ABD'nin Uluslararası Hukuk ve Andlaşmalar Hukukuna Yaklaşımı

ABD, dünya anayasası olarak bilinen BM Şartı'nın[14] ilk imzacı devletlerinden biri olmakla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'nin de daimi üyesidir.[15] Uluslararası andlaşmalar hukuku adına milat kabul edilebilecek olan bu gelişmenin bir tarafı olması, ABD'nin gerek BM Şartı'na gerekse BM ile kurulan yeni uluslararası hukuk sistemine uyumlu bir şekilde hareket etmesini gerekli kılmaktadır. Uluslararası andlaşmalar, uluslararası teamül kurallarının kodifike edilmesi hususunda önemli metinlerdir. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası andlaşma hükümlerine uyulması iki yönlü bir zorunluluğun sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş hukukuna dair önemli teamül kurallarını yazılı hale getiren 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri bu duruma iyi bir örnek olmakla birlikte, ABD de bu sözleşmelerin onaylayan devletler arasında yerini almıştır.[16]

ABD, uluslararası hukuk sisteminde önemli bir yer işgal etmekle birlikte, aynı önemi uluslararası hukuk kurallarına uyma konusunda göstermemektedir. BM Şartı hükümlerine yaklaşımı konuya dair verilebilecek ilk örnektir. Şart'ın 51. maddesine göre "meşru müdafaa hakkı", sadece silahlı bir saldırı karşısında uygulanabilecek bir hak olarak tanımlanmaktadır.[17] Lakin 9/11 saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak'a karşı gerçekleştirmiş olduğu müdahaleler, BM Şartı madde 51'de yer alan hükmün geniş yorumlanmasına neden

[8] Yusuf Aksar, Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019, s. 106

[9] Ayrıntılı bilgi için bkz. Aksar, *supra,* s.105-166

[10] Aksar, *supra* 140

[11] Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, Turhankitabevi, 14. Baskı, Ankara, 2015, s. 96

[12] Aksar, *supra* 158-160

[13] Aksar, *supra* 160-162

[14] Konuya ilişkin detaylı bilgi ve tartışma için bkz. Michael W. Doyle, Dialectics of a global constitution: The struggle over the UN Charter, **EJIR**, 2011, 18(4), 601–624

[15] Permanent And Non-Permanent Members, https://www.un.org/securitycouncil/content/current-members erişim tarihi 13.12.2019

[16] Bkz. Treaties, States Parties and Commentaries, https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp erişim tarihi 13.12.2019

[17] 1945 BM Şartı, md. 51

olmuştur.[18] Uluslararası toplum adına önemli bir diğer gelişme olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) kurulması noktasında da ABD'nin ikircikli tavrına şahit olunmaktadır. Mahkemenin kuruluşu noktasında girişimlerde bulunan ABD, başkan Clinton döneminde imzalanan Roma Statüsü'nden Başkan Bush döneminde çekilmiştir.[19] ABD'nin uluslararası hukuk ve uluslararası andlaşmalar hukukuna ilişkin tutarsız tavrı belirli bir dönem ile sınırlı olmayıp, takip eden başlık altında Trump yönetimi sürecinde de görüleceği üzere, her dönemde mevzubahis olmuştur.[20]

3. Trump Dönemi Uluslararası Hukuk Andlaşmalarına Yaklaşım

Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olarak başkanlık seçimlerine katılan Donald Trump, 45. ABD başkanı seçilerek, 20 Ocak 2017'de görevine başlamıştır.[21] Seçim kampanyasında uluslararası hukuk sistemine ilişkin saldırgan vaatlerde bulunan Trump, göreve başladıktan sonra söz konusu üslubunu devam ettirmiştir.[22] 25 Eylül 2018'de BM Genel Kurulu'nun 73. birleşiminde, ABD'nin her daim ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edeceğini belirten Trump, UCM ve BM İnsan Hakları Konseyi gibi yapıları, seçimle belirlenmemiş küresel bürokrasi olarak nitelemiş, ABD egemenliğinin bu ve benzeri kurumlara teslim edilemeyeceğini ifade etmiştir.[23] Çok taraflı andlaşmalara katılmanın faydasına inanan eski başkan Obama'nın aksine, uluslararası andlaşmalardan çekilme yönünde tavır sergileyen Trump,[24] bu bağlamda aşağıda açıklanacak olan andlaşmalardan çekilme kararı almıştır.

Uluslararası andlaşmalara katılım göstermek, devletlerin bağımsız iradelerinin bir tasarrufudur. İnsanlığın yararına akdedilen bazı andlaşmalar şüphesiz, etik ve moral değerler açısından olumlu karşılanmaktadır. Lakin çok taraflı veya iki taraflı bir andlaşmanın uluslararası toplum için faydalı olabileceği hususu bir kenara bırakıldığında, uluslararası hukuk söz konusu bu andlaşmaların usulüne göre yapılıp uygulanmasıyla ilgilenmektedir. Nasıl ki bir andlaşmaya katılmak bağımsız bir egemen olan devletin en doğal hakkı ise, moral değerler bir kenara bırakıldığında, usulüne göre bu andlaşmadan çekilmek de o derece doğaldır. Çalışmanın en başında belirtildiği üzere, andlaşma hükümlerinin belirlenmesi *jus cogens* kurallara aykırı olmamak kaydıyla devletlerin tasarrufundadır. Andlaşmanın ne zaman

---

[18] 11 Eylül saldırıları sonrası ABD Başkanı Bush tarafından açıklanan yeni strateji sonrası, meşru müdafaa hakkının kullanılmasında silahlı saldırının varlığından ziyade muhtemel saldırılara karşı kuvvet kullanma yoluna gidilmiştir. Ayrıntılı tartışma için bkz. Anthony Clark Arend, International Law and the Preemptive Use of Military Force, The Washington Quarterly, Sprıng 2003, 89-103

[19] Human Rights Watch, The International Criminal Court and the United States, https://www.hrw.org/news/2019/03/15/qa-international-criminal-court-and-united-states#2 erişim tarihi 13.12.2019

[20] ABD, uluslararası andlaşmaların hazırlanması ve uygulanması noktasındaki ikircikli davranmaktadır. Bkz. Annalisa Merelli, It's Not Just Trump. The US Has Always Broken Its Treaties, Pacts And Promises, https://qz.com/1273510/all-the-international-agreements-the-us-has-broken-before-the-iran-deal/ erişim tarihi 13.12.2019

[21] Presidents, Vice Presidents, and First Ladies of the United States, https://www.usa.gov/presidents erişim tarihi 13.12.2019

[22] Jack Goldsmith, Shannon Togawa Mercer, International Law and Institutions in the Trump Era, **German Yearbook of International Law**, 2019

[23] Donald J. Trump, Remarks by President Trump to the 73rd Session of the United Nations General Assembly in New York, New York, 25 September 2018

[24] Catherine Amirfar ve Ashika Singh, The Trump Administration and the Unmaking of International Agreements, **Harv. Int'l L.J.**, 59 (2), 2018

ve hangi olaylar neticesinde sona ereceği taraflarca belirlenebilmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ABD'nin çekildiği andlaşmalara yer verilecektir.

İlk örnek, UNESCO'dur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olarak bilinen UNESCO, yirmi devletin katılımıyla 1945'te kurulmuştur.[25] UNESCO'nun kuruluşundaki katılımcılarından biri olan ABD, kendi dış politikaları ile UNESCO amaçları arasındaki farkın arttığını iddia ederek 1984'te UNESCO'dan çekilmiştir.[26] Kasım 2003'te kuruluşun reforme edildiğini belirten başkan Bush, ABD'nin tekrar UNESCO'ya katıldığını açıkladı.[27] Son olarak, UNESCO'nun İsrail karşıtı tutumunu gerekçe gösteren başkan Trump, Ekim 2017'de UNESCO'dan çekileceğini bildirdi ve Ocak 2019'da resmen UNESCO ile bağlarını kopardı.[28] Trump yönetimi tarafından alınan bu kararın uluslararası hukuk nezdindeki durumu şu şekildedir: UNESCO'nun kuruluş belgesi olan UNESCO Anayasası'nın 2. maddesinin 6. paragrafında çekilmeye dair usule yer verilmiştir.[29] Madde hükmüne göre organizasyondan çekilmek isteyen devletin atması gereken ilk adım çekilme isteğini yazılı bir bildirimle UNESCO Genel Direktörü'ne bildirmesidir. Çekilme kararı bildirimin verildiği tarihi takip eden 31 Aralık tarihinde yürürlüğe girer. Çekilme kararı İsrail lehine tarafgir bir bakış açısı ile verilmiş olsa da Trump yönetiminin bu tasarrufu, UNESCO Anayasası'nın ayrılmaya ilişkin hükümlerine uygun bir şekilde gerçekleştirildiğinden dolayı uluslararası hukuk açısından uygundur.

İkinci örnek, 8 Aralık 1987 tarihinde Sovyetler Birliği ile ABD arasında imzalanan Orta Menzilli Füzeler Andlaşması'dır (INF).[30] Andlaşmanın temel amacı, ABD ve Sovyetler'in sahip olduğu, 500 ile 5 bin 500 kilometre menzile sahip balistik ve seyir füzelerinin imha edilmesidir.[31] Andlaşma karadan fırlatılan füzelerin imha edilmesi konusunda başarılı sonuçlar vermiş olsa da, denizden ve havadan fırlatılan füzelere dair herhangi bir düzenleme içermemektedir.[32] Başkan Obama, Rusya'nın andlaşmadan doğan yükümlülükleri ihlal ettiğini ileri sürerek andlaşmadan çekilme sinyalleri vermiş, 1 Şubat 2019'da Trump yönetimi söz konusu ihlallerin devam ettiğini gerekçe göstererek andlaşmadan doğan yükümlülüklerini dondurduğunu açıklamış, bunun üzerinde Rusya da anlaşmadan çekilme yönünde açıklama yapmıştır.[33] Andlaşmanın çekilmeye dair hükümleri 15. maddenin 2. paragrafında yer almaktadır. Buna göre, "*Her bir Taraf, ulusal egemenliğini kullanırken, bu Antlaşma'nın konusu ile ilgili olağanüstü olayların kendi çıkarlarını tehlikeye attığına karar verirse, bu Antlaşma'dan çekilme hakkına sahip olacaktır. Bu Antlaşma'dan çekilmeden altı ay önce diğer tarafa çekilme kararını bildirir. Bu bildirim, bildiren Tarafın yüksek menfaatlerini tehlikeye attığını düşündüğü olağanüstü olayların açıklamasını içerir."* ABD, 2 Şubat 2019 tarihinde yukarıdaki hükme uygun olarak andlaşmayı sona erdireceğini Rusya'ya bildirmiş, andlaşma hükmünde belirtilen altı aylık süre geçtikten sonra, 2 Ağustos 2019'da andlaşmadan

[25] UNESCO Constitution, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15244&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html erişim tarihi 14.12.2019

[26] U.S. Department of State (9.29.2011), About the U.S. and UNESCO, https://2009-2017.state.gov/p/io/unesco/usunesco//index.htm erişim tarihi 14.12.2019

[27] Ibid

[28] Antonio Pacheco (07.01.2019), United States withdraws from UNESCO (again), **The Architect's Newspaper**

[29] UNESCO Constitution, *supra*

[30] Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles (INF Treaty), 1987

[31] Rifat Öncal, Inf Anlaşması'nın Askıya Alınması Nedenler ve Muhtemel Sonuçlar, SETA, 2019, s. 8

[32] Öncal, *supra*, s. 8

[33] Öncal, *supra*, s. 9

çekilmiştir.[34] ABD'nin INF'den çekilme kararı, andlaşmada çekilmeye dair usul hükümlerine koşut bir şekilde gerçekleşmiş görünmektedir. Lakin Andlaşma'nın ilgili maddesindeki çekilmeye ilişkin şu hüküm "…*Antlaşma'nın konusu ile ilgili olağanüstü olayların",* somut olayda Rusya'nın andlaşma hükümlerini ihlal etmesine karşılık gelmektedir. Lakin ABD'nin andlaşmaya konu füzeleri deniz platformlarına konuşlandırmasının Rusya'nın andlaşmaya aykırı davranmasının sebebi olması,[35] ABD'nin andlaşmayı sonlandırma gerekçesini sakatlamaktadır. Nitekim UAD da andlaşmanın ihlali nedeniyle sona erdirilmesine sıcak bakmamaktadır. Bu sebeple INF andlaşmasından çekilme uluslararası hukuk açısından tartışmalıdır.

Üçüncü örnek, 14 Temmuz 2015'te İran ile P5+1 grubu (ABD, Rusya, Çin, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya) arasında yapılan İran Nükleer Andlaşması'dır.[36] Andlaşma, 20 Temmuz 2015 tarih ve 2231 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile onaylanmıştır.[37] Kapsamlı Ortak Eylem Planı olarak da bilinen bu Andlaşmanın amacı, İran'ın sahip olduğu nükleer potansiyel ve alt yapısının kısıtlanması ve buna mukabil İran'a yönelik yaptırımların kaldırılmasıdır.[38] Andlaşmanın arka planına bakıldığında, taraflar arasındaki ilişkilerin girift bir yapıda olduğu görülmektedir. İran'ın nükleer faaliyetlerine başlaması üzerine P5+1 grubu ile İran arasında 2006'da başlayan müzakereler, yaptırımlar ve çözüme ilişkin önerilerin dile getirildiği dokuz yıllık bir sürede sonuçlanmıştır.[39] Lakin 8 Mayıs 2018 tarihinde ABD Başkanı Trump'ın Beyaz Saray'da yaptığı konuşmasında, İran'ın Ortadoğu'da terörü desteklediği, Nükleer Andlaşma hükümlerinin İran tarafından ihlal edildiği ve bunun İsrail istihbarat raporları ile kanıtlandığı ifade edilerek söz konusu Andlaşma'dan çekilme sağlandığı açıklanmıştır.[40] Güvenlik Konseyi kararı ile yürürlüğe giren andlaşma hükümlerine göre İran'ın üzerine düşeni yapması halinde on yıl gibi bir süre zarfında Güvenlik Konseyi kararının sona ereceği belirtilmiştir.[41] Ayrıca BM Şartı'nın 25. maddesinde belirtildiği üzere Konsey kararının herkes için bağlayıcı olduğunun altı çizilmiştir.[42] Lakin Smith'in de belirttiği üzere, ABD'nin andlaşmaya ilişkin çekilme kararı hukukilikten yoksun, tamamıyla siyasi bir karardır.[43] Trump yönetiminin almış olduğu çekilme kararı, uluslararası hukukun ihlali olmakla birlikte, daimi temsilcisi olduğu Güvenlik Konseyi'nin itibarsızlaştırmasından başka bir anlam ifade etmemektedir.

Dördüncü örnek, Paris İklim Andlaşması'dır.[44] Paris İklim Andlaşması, 12 Aralık 2015 tarihinde, 30 Kasım - 13 Aralık 2015 tarihleri arasında Paris'te düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Konferansı'nın yirmi birinci oturumunda kabul edilmiş

[34] **Amy F. Woolf** (29.08.2019), U.S. Withdrawal from the INF Treaty: What's Next?, Congressional Research Service

[35] Öncal, *supra,* s. 8

[36] Joint Comprehensive Plan of Action 2015

[37] S/RES/2231 (2015)

[38] Marcin Andrzej Piotrowski, Effects of the P5+1 Nuclear Deal with Iran, **PISM**, 2015, 74, s. 1

[39] Paul K. Kerr ve Kenneth Katzman, Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit, **Congressional Research Service**, 2018

[40] Doug Mills (08.05.2018), Trump's Speech on the Iran Nuclear Deal, **New York Times**

[41] S/RES/2231 (2015); UNSC, Resolution 2231 (2015) on Iran Nuclear Issue Background, https://www.un.org/securitycouncil/content/2231/background erişim tarihi 15.12.2019

[42] UNSC, Resolution 2231 (2015) on Iran Nuclear Issue Background, *supra*

[43] Dan Smith (07.05.2019), The US Withdrawal From The Iran Deal: One Year On, **SIPRI**

[44] Paris Agreement 2015

ve 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir.[45] Andlaşmanın temel amacı, içinde bulunduğumuz bu yüzyılda küresel sıcaklık artışını iki santigrat derecenin altına düşürerek küresel sıcaklık artış tehdidine karşı küresel tepkiyi güçlendirmek ve sıcaklık artışını 1.5 santigrat dereceye kadar sınırlamaya yönelik çabaları sürdürmektir.[46] ABD Başkanı Trump, 1 Haziran 2017 tarihli açıklamasında, başkanlık seçimlerinde Amerikan halkına verdiği söz gereği, ülke ekonomisinin iyileştirilmesine yönelik adımların atıldığını ve bunlardan birinin de Paris İklim Andlaşması'ndan çekilmek olduğunu ifade etmiştir.[47] Andlaşma'nın çekilmeye ilişkin 28/1 maddesine göre, Andlaşmanın bir tarafı, andlaşmanın kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonra herhangi bir tarihte, depozitöre yazılı bir bildirimde bulunmak suretiyle andlaşmadan çekilebilir. 28/2 hükmüne göre ise başvurucu devlet için çekilme, bildirim kararının depozitöre verildiği tarihten bir yıl sonra veya çekilme bildiriminde belirtildiği gibi daha sonraki bir tarihte yürürlüğe girecektir. Dışişleri bakanı Pompeo tarafından 4 Kasım 2019'da yapılan resmi açıklamada, Paris İklim Andlaşması'ndan çekilmeye ilişkin olarak BM'ye yazılı bildirimin yapıldığı belirtilmiş olup, çekilme bu bildirimden itibaren bir yıl sonra gerçekleşecektir ifadelerine yer verilmiştir.[48] Buna göre 4 Kasım 2020 tarihinde ABD'nin çekilme kararı yürürlüğe girmiş olacaktır. Paris İklim Andlaşması'ndan çekilme tasarrufu küresel ısınmayla mücadelede olumsuz bir gelişme olarak kabul edilmekle birlikte, Andlaşma'yı 3 Eylül 2016'da onaylayan ABD'nin 4 Kasım 2019'da çekileceğine yönelik yapmış olduğu başvuru, uluslararası andlaşmalar hukuku bakımından herhangi bir ihlale neden olmamaktadır.

Sonuç

ABD, kendi çıkarları söz konusu olduğunda, uluslararası toplum tarafından oluşturulan uluslararası hukuk kurallarını hiçe saymaktadır. Buna, kendi iradesiyle dahil olduğu ve onay verdiği andlaşma ve kurumlar da dahildir. Bu noktada, uluslararası hukuk adına en önemli kurum olan BM ve onun yasal statüsü olan BM Şartı örnek gösterilebilir. Bu durum belirli bir yönetim ile sınırlı kalmamakla birlikte, sadece yoğunlukları farklılaşabilmektedir.

Ocak 2017'de ABD başkanı olarak göreve başlayan Donald Trump, ABD'nin uluslararası hukuk anlayışını farklı bir noktaya taşımıştır. Trump, seçim kampanyasında vermiş olduğu taahüttleri başkanlık sürecinde uygulamaya koymuştur. Lakin bu taahhütlere bakıldığında, önceki yönetimlerce, özellikle de Obama yönetimi döneminde taraf olunan andlaşmalardan ABD'nin çekilmesi olmuştur. Trump, silahsızlanmadan iklim değişikliğine değin tüm insanlık için hayati kabul edilen konulara ilişkin andlaşmalardan çekilmiştir. Bunları yaparken kısmen andlaşma hükümlerine uygun hareket etmeye çalışsa da bazı durumlarda çekilme konusunda ileri sürülen gerekçeler uluslararası andlaşmalar hukuku açısından kabul edilebilir nitelikte değildir. UNESCO sözleşmesi, Trump döneminde çekilinen andlaşmalardandır. Sözleşmenin çekilmeye dair hükümleri incelendiğinde ABD'nin uluslararası hukuka uygun bir şekilde çekilme sağladığı söylenebilir. İkinci olarak ABD, 1987 tarihinde ABD ile Sovyetler arasında imzalanan INF andlaşmasının ayrılmaya ilişkin usul hükümlerine uygun hareket ettiğini ileri sürse de, çekilme gerekçesi Rusya'nın andlaşmayı ihlal etmesidir. Lakin ABD'nin ileri sürdüğü bu gerekçe andlaşmanın çekilmeye ilişkin ilgili

[45] UNCC, Paris Agreement - Status of Ratification, https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification erişim tarihi 16.12.2019

[46] Ibid

[47] Donald Trump, Statement by President Trump on the Paris Climate Accord, https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-paris-climate-accord/ erişim tarihi 16.12.2019

[48] Michael R. Pompeo (04.11.2019), On the U.S. Withdrawal from the Paris Agreement, **U.S. Department of State**

hükmündeki şartları sağlamamaktadır. Bu bakımdan uluslararası hukuku uygunluğu bakımdan tartışmalı bir çekilme kararı verilmiştir. Üçüncü olarak, İran Nükleer Andlaşması ABD'nin çekildiği diğer bir andlaşmadır. İran ile Batı arasında yapıcı ilişkiler tesis etme yolunda önemli bir gelişme olan bu andlaşma ile İran Uranyum zenginleştirme faaliyetlerini kısıtlasa da ABD'nin bu andlaşmadan çekilme kararı, kurulmaya çalışılan barış ortamını tehlikeye atmıştır. Mevzubahis bu andlaşmanın BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir kararla yürürlüğe girmesi de ABD'nin tasarruflarını yasal olmaktan uzaklaştırmaktadır. Son olarak, iklim değişikliği ile ilgili imza edilen Paris Andlaşması, ABD'nin ekonomik gerekçelerle sona erdirdiği bir andlaşmadır. Andlaşma hükümleri uyarınca çekilme herhangi bir uluslararası hukuk ihlaline neden olmamıştır. Lakin iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi uluslararası toplumu ilgilendiren bir konuda, küresel ısınmaya ciddi katkılar sağlayan bir devletin sergilediği bu tavır andlaşmaların uygulanmasında geçerli olan ilkelerle bağdaşmamaktadır.

Kaynakça

1945 BM Şartı

1945 Tarihli Uluslararası Adalet Divanı Statüsü

1969 Tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi1986 Devletlerle Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütlerin Arasında Yapılan Andlaşmalara İlişkin Viyana Sözleşmesi

Aksar Yusuf, **Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2019

Amirfar Catherine ve Singh Ashika, The Trump Administration and the Unmaking of International Agreements, **Harv. Int'l L.J**., 59 (2), 2018

Case Concerning Military And Paramilitary Activities In And Against Nicaragua, (Nicaragua V. United States of America), ICJ 1986

Clark Arend Anthony International Law and the Preemptive Use of Military Force, **The Washington Quarterly, Spring** 2003, 89-103

Denk Erdem, **Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015

Doyle Michael W., Dialectics of a global constitution: The struggle over the UN Charter, **EJIR**, 2011, 18(4), 601–624

Goldsmith Jack, Togawa Mercer Shannon, International Law and Institutions in the Trump Era, **German Yearbook of International Law**, 2019

Human Rights Watch, The International Criminal Court and the United States, https://www.hrw.org/news/2019/03/15/qa-international-criminal-court-and-united-states#2 erişim tarihi 13.12.2019

Joint Comprehensive Plan of Action 2015

Kerr Paul K. ve Katzman Kenneth, Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit, **Congressional Research Service**, 2018

Merelli Annalisa, It's Not Just Trump. The US Has Always Broken Its Treaties, Pacts And Promises, https://qz.com/1273510/all-the-international-agreements-the-us-has-broken-before-the-iran-deal/ erişim tarihi 13.12.2019

Mills Doug (08.05.2018), Trump's Speech on the Iran Nuclear Deal, **New York Times**

Öncal Rifat, Inf Anlaşması'nın Askıya Alınması Nedenler ve Muhtemel Sonuçlar, **SETA**, 2019

Pacheco Antonio ,(07.01.2019), United States withdraws from UNESCO (again), **The Architect's Newspaper**

Paris Agreement 2015

Pazarcı Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhankitabevi, 14. Baskı, Ankara, 2015

Permanent And Non-Permanent Members, https://www.un.org/securitycouncil/content/current-members erişim tarihi 13.12.2019

Piotrowski Marcin Andrzej, Effects of the P5+1 Nuclear Deal with Iran, **PISM**, 2015, 74

Pompeo Michael R. (04.11.2019), On the U.S. Withdrawal from the Paris Agreement, **U.S. Department of State**

Presidents, Vice Presidents, and First Ladies of the United States, https://www.usa.gov/presidents erişim tarihi 13.12.2019

Resolution 2231 (2015) on Iran Nuclear Issue Background, https://www.un.org/securitycouncil/content/2231/background erişim tarihi 15.12.2019

S/RES/2231 (2015)

S/RES/2231 (2015)

Smith Dan, (07.05.2019), The US Withdrawal From The Iran Deal: One Year On, **SIPRI**

Treaties, States Parties and Commentaries, https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp erişim tarihi 13.12.2019

Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles (INF Treaty), 1987

Trump Donald J., Remarks by President Trump to the 73rd Session of the United Nations General Assembly in New York, New York, 25 September 2018

Trump Donald, Statement by President Trump on the Paris Climate Accord, https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-paris-climate-accord/ erişim tarihi 16.12.2019

U.S. Department of State (9.29.2011), About the U.S. and UNESCO, https://2009-2017.state.gov/p/io/unesco/usunesco//index.htm erişim tarihi 14.12.2019

UNCC, Paris Agreement - Status of Ratification, https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification erişim tarihi 16.12.2019

UNESCO Constitution, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15244&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html erişim tarihi 14.12.2019

Woolf Amy F. (29.08.2019), U.S. Withdrawal from the INF Treaty: What's Next?, **Congressional Research Service**

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE KATILIM VE BOLOGNA EĞİTİM SÜRECİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ (SAMSUN İL ÖRNEĞİ)

Murat GÖKALP

Doç.Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi

.

Temel TOPAL

Dr.Öğretim Üy Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Özet

Spor insanların beden diliyle biri birlerini en iyi şekilde anlamaya çalıştığı, yakınlaşmayı sağladığı, zihinsel ve bedensel koordinasyonu geliştirdiği, farklı kültürlerin etkileşimine olumlu katkılar sağladığı, insanların temel özelliklerinde aynı ruhu yaşamaya çalıştıkları, çatışma kültürünün barışa dönüştürüldüğü, kazanmak ve kaybetmek duygusunun sabırla, hoş görüyle karşılandığı, toplumlar arası ilişkilerde insanın temel özelliklerinin aynı olduğu olgusunu yaydığı evrensel bir değerdir. Türkiye'nin de katıldığı Bologna Süreci, ortak Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın oluşturulmasını amaçlamakta ve Avrupa Yükseköğretim kurumlarının yeniden yapılanması bağlamında Avrupa boyutundaki hareketlilik, akademik derecelerin tanınması ve öğretim elemanı ve öğrenci değişimi de dahil tüm ilgili önlem ve programları içermektedir. Bu araştırmanın amacı Beden Eğitimi ve Spor Fakültesi öğrencilerinin Avrupa Birliğine Katılım ve Bologna Eğitim Sürecine yönelik düşüncelerinin neler olduğunu tespit etmek ve değerlendirmektir. Araştırma Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi 2018–2019 öğretim yılının 1.döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünde 1., 2. 3. ve 4. sınıflarda okuyan 80 kız, 85 erkek 165 öğrenciyi kapsamaktadır Araştırma verilerinin toplanmasında, araştırmacı tarafından geliştirilen 5'li Likert tipi bir anket kullanılmıştır. Araştırma, " Betimleme-Survey" yöntemiyle yapılmıştır. Öncelikle konu ile ilgili alan araştırması yapılmış, konuyla ilgili önceden yapılan araştırmalar incelenmiş, bu çalışmaya ışık tutacak teorik bilgiler elde edilmiştir. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan anket formu Beden Eğitimi ve Spor Bölümünde okuyan öğrencilere uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda Beden Eğitimi ve Spor Bölümünde okuyan öğrencilerin Avrupa Birliğine ve Bologna Eğitim Sürecine yönelik bakış açılarında farklılıklar görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre ankete katılan öğrencilerin Avrupa Birliğine Katılım ve Bologna Eğitim Sürecine yönelik düşüncelerinde farklılıklar görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Eğitim Sistemi, Bologna Eğitim Süreci, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Öğretmenlik

GİRİŞ

Spor insanların beden diliyle biri birlerini en iyi şekilde anlamaya çalıştığı, yakınlaşmayı sağladığı, zihinsel ve bedensel koordinasyonu geliştirdiği, farklı kültürlerin etkileşimine olumlu katkılar sağladığı, insanların temel özelliklerinde aynı ruhu yaşamaya çalıştıkları, çatışma kültürünün barışa dönüştürüldüğü, kazanmak ve kaybetmek duygusunun sabırla, hoş görüyle karşılandığı, toplumlar arası ilişkilerde insanın temel özelliklerinin aynı olduğu olgusunu yaydığı evrensel bir değerdir.

21. yüzyılda Türkiye Avrupa Birliği'ne katılmayı amaçlarken, Avrupa vatandaşı olmayı önemsemeli, politik, ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik, bilimsel, ve özellikle de eğitim alanlarında birçok yenilikler yapmalıdır.

Türkiye'nin de katıldığı Bologna Süreci, ortak Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın oluşturulmasını amaçlamakta ve Avrupa Yükseköğretim kurumlarının yeniden yapılanması bağlamında Avrupa boyutundaki hareketlilik, akademik derecelerin tanınması ve öğretim elemanı ve öğrenci değişimi de dahil tüm ilgili önlem ve programları içermektedir.

20. yüzyılın sonlarında Avrupa, 21. yüzyılın bilgi çağı olacağı tespitinden hareketle Bilgi Avrupa'sını oluşturmak amacıyla eğitim alanında uygulanacak bir dizi kararlar aldı. Gücünü bilgiden ve bilimden alacak olan Bilgi Avrupa'sında, Avrupa coğrafyasındaki ülkeleri hem birbirleri ile uyumlu - birbirlerini tamamlayıcı, hem de rakiplerinden üstün kılacak bir yüksek öğretim sistemi oluşturulması hedeflendi.

Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan yükseköğretim sistemleri için öngörülen yapısal değişikliğin niteliği ile kapsamının belirlenmesi amacıyla atılan ilk adım olan Sorbon Deklarasyonu, Alman, Fransız, İngiliz ve İtalyan Eğitim Bakanları tarafından 25 Mayıs 1998 tarihinde imzalanmıştır. Bunu, Avrupa'daki 31 ülkenin Eğitim Bakanları tarafından 19 Haziran 1999 tarihinde imzalanan Bologna Deklarasyonu izlemiştir.

Avrupa Birliği'nin 21. yüzyılda gerçekleştirmeyi amaçladığı hedef, tek bir Avrupa Pazarı yaratarak Avrupa Birleşik Devletleri'ni oluşturmaktır. Bu pazarda vatandaşların, malların, hizmetlerin ve sermayenin sınır tanımadan serbest dolaşımı öngörülmektedir. Ancak, Avrupa Birliği'ni oluşturan devletler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi homojen bir yapıya sahip değildir. Bu ülkelerin kültürleri, dilleri, eğitim sistemleri ve vatandaşlarının düşünce tarzları birbirinden oldukça farklıdır.

Bir ülkenin eğitim sistemi, o ülkenin kültürel benliğinin bir ifadesidir. Avrupa Birliği (**AB**) ve Avrupa Ekonomik Alanı (**AEA**) ülkelerindeki yükseköğretim sistemlerinde önemli yapısal farklılıklar bulunmaktadır.

"**AB**'ye aday ülke durumuna gelen Türkiye'nin yükseköğretimle ilgili olarak ileriye yönelik planlarında, **AB** ülkelerinin yükseköğretimdeki eğilimlerini göz önüne alması ve bu alandaki gelişmeleri yakından izlemesi gerekmektedir.

Bologna Bildirisi Öncesi, Erasmus Programı (1987), Bologna 'Magna Charta Universitatum'(1988), Socrates Programı I (1995-1999), Sorbonne Bildirisi (1998)

Bologna Süreci; Bologna Bildirisi (1999) 'Yeni güç' (ANew Impulse), Salamanca Kongresi (2001) 'EUA' (European Universities Association), Prague (2001), Graz Kongresi (2003, Berlin (2003), Bergen (2005)

Bologna sürecinin bize önemli yararları olacağı kesindir bunların başlıcaları; üniversitelerin kendilerini tanımaları sağlanacak, üniversiteler, ulusal ve uluslararası

akademik dünya tarafından daha iyi tanınacak, üniversitelerin, avrupa'da ve dünyadaki rekabet gücü artacak,

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı; Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü 1., 2. ,3. ve 4. sınıflarda okuyan öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine ilişkin düşüncelerini belirlemek ve bulgular elde etmektir.

Problem

Beden Eğitimi Bölümünde okuyan öğrencilerin Avrupa Birliği Bologna Eğitim Sürecine yönelik ön bilgileri bu sürece yeterli katkıyı sağlayacak mıdır?

Alt Problemler

1. Beden Eğitimi Bölümünde okuyan öğrencilerin Avrupa Birliği Bologna Eğitim Sürecine yönelik ön bilgileri sürecin gelişmesinde ne oranda katkı sağlayacaktır?
2. Beden Eğitimi Bölümünde okuyan öğrencilerin Avrupa Birliği Bologna Eğitim Sürecine yönelik kişisel yaklaşımları sürecin gelişmesinde ne oranda katkı sağlayacaktır?
3. Beden Eğitimi Bölümünde okuyan öğrencilerin Avrupa Birliği Bologna Eğitim Sürecine yönelik tutumları sürecin gelişmesinde ne oranda katkı sağlayacaktır?
4. . Beden Eğitimi Bölümünde farklı sınıflarda okuyan öğrencilerin Avrupa Birliği Bologna Eğitim Sürecine yönelik yaklaşımları sürecin gelişmesinde ne oranda katkı sağlayacaktır?

Sayıltılar

1. Konu için en uygun veri toplama aracı ankettir.
2. Beden Eğitim Bölümü Öğretmen adayları ankete samimi cevaplar vermişlerdir.
3. Verilerin değerlendirilmesinde en uygun yöntem SPSS programıdır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın evrenini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi 2018–2019 öğretim yılının 1.döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünde 1. 2. 3. ve 4. sınıflarda okuyan 80 kız, 85 erkek 165 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırma için 20 maddelik 5'li LİKert tipi ölçek maddeleri hazırlanmış, ölçek maddeleri için maddelerin madde faktör yükleri faktör analizi yapılarak değerlendirilmiş, bir maddenin faktör yükünün önemsiz olduğu gözlenerek anketten çıkarılmıştır.

Anket için Cronbach Alpha güvenirlik analizi yapılmış ve Alpha değeri: ,86 bulunmuştur.

Araştırma, " Betimleme-Survey" yöntemiyle yapılmıştır. Öncelikle konu ile ilgili alan araştırması yapılmış, konuyla ilgili önceden yapılan araştırmalar incelenmiş, bu çalışmaya ışık

tutacak teorik bilgiler elde edilmiştir. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan anket formu beden Eğitimi bölümünde okuyan öğrencilere uygulanmıştır.

Bu araştırmada genel tarama yöntemleri kullanılmıştır. Genel tarama yöntemleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.(Karasar,1991)

Örneklem, çalışma evreninin bir kesitinin çalışma alanı olarak alınmasıyla elde edilen sayısal çokluktur. Bu kesit, çalışma evrenini temsil edecek nitelikte olmalıdır. Çünkü buradan alınacak sonuçlar çalışma evrenine genellenecektir. (Aysel.A 1990)

Araştırma verileri SPSS 17 Windows Paket Programı tek yönlü varyans analizi, t-testi, LSD testi,Yüzde ve Frekanslarına bakılarak elde edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 48,5'i kız, % 51,5'i erkektir. Öğrencilerin % 18,8'i 17-18, % 62,4'ü 19-20, % 18.8'i 21 yaş ve üzerindedir.

Tablo 1. Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşünceleri

	Tamamen Katılıyorum %	Katılıyorum %	Kararsızım %	Katılmıyorum %	Hiç Katılmıyorum %
Kültürel İşbirliğimize Olumlu Katkılar Sunacağını Düşünüyorum.	14,5	23,6	36,4	14,5	10,9
Ülkemizin Genç Beyinlerine İş Fırsatları Yaratacağını Düşünüyorum.	18,2	29,7	21,8	18,2	12,1
Eğitim Ve Öğretim Seviyemizi Geliştirmede Katkı Sunacağını Düşünüyorum.	10,3	13,9	24,2	29,7	21,8
Beden Eğitimi Alanına Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	17,6	23,0	25,5	22,4	11,5
Evrensel Düşünceye Katkı Sağlayacağını	17,0	23,6	20,6	21,2	17,6

Düşünüyorum.					
Beden Eğitimi Öğretmenliğine Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	21,8	24,8	20,6	17,6	15,2
Çağdaş Eğitimdeki Gelişmelere Katkı Sunacağını Düşünüyorum.	21,8	24,8	20,6	17,6	15,2
Öğrencilere Özgüven Ve Cesaret Vereceğini Düşünüyorum	11,5	15,2	22,4	29,1	21,8
Ülkeler Arasındaki Yakınlığı Sağlayacağı Kanısındayım.	10,3	11,5	23,6	20,6	33,9
Spor Yapma Motivasyonumuza Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	24,8	21,8	22,4	13,9	17,0
Beslenme Alışkanlıklarımızda Olumlu Değişiklik Yapmamıza Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	26,1	24,8	18,8	15,2	15,2
Sporun Evrensel Olduğuna Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	26,1	31,5	19,4	9,7	13,7
Avrupa Ülkelerinde Öğretmenlik Yapabilme Şansımızı Artıracağını Düşünüyorum.	23,6	22,4	24,2	14,5	15,2
Ülkemiz Ve Avrupa Barışına Katkı	18,8	24,8	22,4	14,5	19,4

Sağlayacağını Düşünüyorum.					
Demokrasi Bilincinin Gelişmesine Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	24,8	21,8	23,0	17,0	13,3
Küreselleşme Sürecine Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	17,0	13,9	15,8	23,6	29,7
Bilgi Akışının Sürekliliğine Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum.	15,8	24,2	20,6	22,4	17,0
Kültürel Farklılıklara Karşı Hoş Görü Sağlayacağını Düşünüyorum.	24,2	27,9	22,4	15,2	10,3
Öğretmen Ve Öğrenci İlişkilerinde Daha Yararlı Bir İletişim Sağlayacağını Düşünüyorum	9,7	14,5	24,8	16,4	34,5

Tablo1'deki sonuçlar yüzdelik olarak gösterilmiştir. Bazı düşünceler farklılık göstermektedir. Özellikle "Kültürel İşbirliğimize Olumlu Katkılar Sunacağını Düşünüyorum" maddesine % 36.4 kararsızım , % 25 katılmıyorum dikkat çekmektedir. "Eğitim Ve Öğretim Seviyemizi Geliştirmede Katkı Sunacağını Düşünüyorum." Maddesine de kararsızların ve katılmayanların oranı % 75 civarında düşündürücüdür. "Küreselleşme Sürecine Katkı Sağlayacağını Düşünüyorum." Maddesine kararsız ve katılmıyorum oranı % 69 düşündürücüdür. "Kültürel Farklılıklara Karşı Hoş Görü Sağlayacağını Düşünüyorum." Maddesinin oranı % 52 katılım olumlu algılanmaktadır." Öğretmen Ve Öğrenci İlişkilerinde Daha Yararlı Bir İletişim Sağlayacağını Düşünüyorum" bu maddenin sonuçları oldukça düşündürücüdür. Katılmıyorum ve kararsızım diyenlerin oranı % 76 oldukça düşündürücüdür.

Tablo 2. Ankete Katılanların Ortalamaları

Ankete Katılan Öğrenci Sayısı	165
Ortalama	59,3152

Standart Sapma	13,74
En Düşük Puan	19,00
En Yüksek Puan	95,00

Tablo 2' deki yüzdelik değerlere göre ankete 165 kişi katılmış, ankette alınabilecek en düşük puan 19, en yüksek puan 95tir. anket sonuçlarına göre ortalama 59,3152 bulunmuştur.

Tablo 3. Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde Okudukları Sınıflara Göre Farklılığın Olup Olmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

Müfredatın Dışına Çıkıp Çıkmama	Kareler toplamı	S.D.	Ortalama Kare	F	Önem Düzeyi
Gruplararası	1628,395	3	542,798	2,980	,033
Gruplar içi	29321,217	162	182,119		p<0.000
Toplam	30949,612	165			anlamlı

Tablo 3 'de Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde okudukları sınıflara göre farklılığın olup olmadığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Bulgularına göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. p<0.000 anlamlı.

Tablo 4. Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde okudukları sınıflara göre farklılığın olup olmadığına ilişkin LSD (Least Significant Difference) Testi Bulguları

Ders Haftada Kaç Saat Olmalı		**Ortalamalar Arası Fark**	**Önem Düzeyi**
1. Sınıf	3. Sınıf	-10,7049	p<0.05
1. Sınıf	4. Sınıf	-8,7809	p<0.05

S.D.=162

Tablo4'deki verilere göre Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde okudukları sınıflara göre farklılığın olup olmadığına ilişkin LSD (Least Significant Difference) Testi Bulguları

1. sınıfta okuyan öğrenciler ile 3. ve 4. sınıflarda okuyan öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. 1. sınıf ile 3. sınıfın ortalamaları arasında (- 10,7049) fark bulunmuş, 1. sınıf ile 4. sınıfların ortalamaları arasında (-8,7809) fark görülmüştür. (p<0.05).

Tablo 5. Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde Öğrencilerin Yaşlarına Göre Aralarında Farklılığın Olup Olmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

Müfredatın Dışına Çıkıp Çıkmama	Kareler toplamı	S.D.	Ortalama Kare	F	Önem Düzeyi
Gruplararası	1617,978	2	808,989	4,468	,013
Gruplar içi	29331,634	163	181,059		p<0.000
Toplam	30949,612	165			anlamlı

Tablo 5 'de Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde Öğrencilerin Yaşlarına göre aralarında farklılığın olup olmadığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Bulgularına göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. p<0.000 anlamlı.

Tablo 6. Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde yaş farklılığına göre aralarında görüş farklılığın olup olmadığına ilişkin LSD (Least Significant Difference) Testi Bulguları

Ders Haftada Kaç Saat Olmalı		Ortalamalar Arası fark	Önem Düzeyi
17-18 yaş	19-20	-6,9552	p<0.05
17-18 yaş	21 ve Üstü	-9,6452	p<0.05

S.D.=162

Tablo6'daki verilere göre Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerinde yaşlarına göre farklılığın olup olmadığına ilişkin LSD (Least Significant Difference) Testi Bulgularına göre, 17-18 yaş ile 19-20 yaş grubu arasında ortalama fark (-6,9552), 17-18 yaş ile 21 ve üstü yaş arasındaki ortalama fark (-9,6452) bulunmuştur. (p<0.05).

SONUÇ
ÖNERİLER

Beden Eğitimi Bölümünde Okuyan Öğrencilerin Avrupa Birliği ve Bologna Eğitim Sürecine Yönelik Düşüncelerini değerlendirmede oldukça ilginç ve şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşıldı.

Bu sonuçlar, beden eğitimi bölümlerinde okuyan öğrencilerin düşüncelerini yansıtmaktadır. Sonuçlar doğrultusunda ki öneriler şunlardır;

Avrupa Birliği hakkında üniversite öğrencileri daha fazla bilgilendirilmelidir.

Avrupa Birliği ve küreselleşmenin önemi ve ülkemize olacak katkıları netlik kazanmalıdır.

Üniversite öğrencilerimizin Avrupa ile bütünleşme sürecinde ikili iletişimlerinin sağlanması gerekmektedir.

Erasmus programına katılabilecek üniversite öğrencilerinin sayıları artırılmalıdır.

Kültürel alış veriş ve ilişkiler sürdürülmeli, karşılıklı etkileşim sağlanmalıdır.

Avrupa birliği hakkında, eğitim ve öğretim hakkında beden Eğitimi Bölümü öğrencilerine daha fazla bilgi verilmesi gerekmektedir.

Beden Eğitimi Bölümünde okuyan öğrencilerin bu sürece karşı olumsuz yaklaşımları giderilmeli, bu konularla ilgili sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.

Avrupa Birliği üniversiteleri ile sportif karşılaşmalarını artırılması ve sosyal iletişimin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Aziz,Aysel. 1990 **Araştırma Yöntemleri- Teknikleri** ve İletişim, İletişim Araştırmaları Derneği, Ankara, İletişim Yay. 2000.

Calhoun, Donalt. W. (1987): "Sports Culture and Personnality", Second Edition, İllinois.

Coubertin, P. (2000): "Olympic Selected Writings", İnternational Olympic Commitee, Lausanne.

Doğan, Orhan (2004): « Spor Psikolojisi", Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No. 97, Sivas.

Erkan, E. (1992): "Toplum Sağlığı Açısından Spor", Editör: Ergen, E , TTB Merkezi Konseyi Spor Hekimliği Kolu Yayın No 1, Ankara.

Fer, Seval & Cırık, İlker (2007): "Yapılandırmacı Öğrenme Kuramdan Uygulamaya", Morpa Yayınları, İstanbul.

Garnder, Howard (1983): ""Frames of Mind" Basic Books, New York.

Genelkurmay Başkanlığı (1988) : « Atatürkçülük (Birinci Kitap) Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri", Milli Eğitim Basım Evi, Ankara.

Hazar, Muhsin (1997): "Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim", Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Karasar,Niyazi, 1991**Bilimsel Araştırma Yöntemi**: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Remzi Yay. 4. Basım ,Ankara, 1991, s.79-

Seyrek, Hilmi, Sun, Muammer (1991): "Okul Öncesi Eğitimde Çocuk Oyunları", İzmir.

Tezler

Başoğlu, B. (1995): " Ankara İli Devlet Liselerinde Görev Yapan Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Mesleki Sorunları Üzerine Bir Araştırma", Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Miller, Elisabeth Escamilia (2001): "Çok Kültürlü Eğitimi Beden Eğitiminin Bütünleştirilmesi" (Multicultural Physical Education and The Colloborative Process), Doktora Tezi, Idaho Üniversitesi , A.B.D.

Makaleler

Aldridge. J., Calhoun, C., & Aman, R. (2000): " 15 Misconceptions about multicultural education", Focus on Elementary, USA.

Banks, J.A. (2004): "Teaching for social justice, diversity, and citizenship in a global world", The Educational Forum, USA.

Barbarash, L. (1997): "Çok Kültürlü Oyunlar (Multicultural Games), Akademik Araştırma Kütüphanesi (Academic Research Library), Canada, A.B.D.

Barnet, Lyn A. (1991): " The Playful Child: Measurement of a Disposition to Play", Play & Culture, 4, Canada, USA.

Bennett, C. (2001): "Genres of research in multicultural education", Review of Educational Research, USA.

Bohn, A.P., & Sleeter, C.E. (2000): " Multicultural education and the standards movement: A report from the field", *Phi Delta Kappan*, USA.

Fullerton ,Jim & Madjeski, Heide E. (1996): "Sosyal Hedef Özel Grup Stratejileri ( )", Beden Eğitimi Dergisi (Journal of Physical Education, Recreation & Dance), sayı Canada, A.B.D.

Gay, G. (1994): "A synthesis of scholarship in multicultural education", http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/educatrs/leadrshp/le0gay.htm.

Ninham D. (2002):"Hayat Oyunları: Beden Eğitiminde Çok Kültürlü Bütünleştirilmiş Oyunların İlişkilendirilmesi (The Games of Life: Integrating Multicultural Games in Physical Education)", Beden Eğitimi Dergisi (Journal of Physical Education, Recreation & Dance*);* sayı 73, Canada, A.B.D.

2018-2019 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANMAYA BAŞLANAN REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK LİSANS EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Temel TOPAL

Dr.Öğretim Üy Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Murat GÖKALP

Doç.Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Özet

Türkiye'de köklü bir geçmişi olan öğretmen yetiştirme sistemi Cumhuriyet döneminde de kendini yenilemiş ve tüm öğretmen yetiştiren kurumlar 1982'den itibaren üniversitelere devredilmiştir. 1997'de ülke genelinde zorunlu eğitimin 5+3 olarak 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte öğretmen yetiştirme lisans programlarının güncellenmesi yoluna gidilmiştir. 2012'de zorunlu eğitimin 4+4+4 şeklinde 12 yıla çıkarılmasıyla yeni bir yapıya kavuşan Türk eğitim sisteminin ihtiyaç duyduğu tüm alanlardaki öğretmen yetiştirme lisans programları son olarak 2018'de güncellenmiştir. Bu güncelleme, programlardan bazı derslerin çıkarılıp yeni derslerin eklenmesinin yanında bazı derslerin de kredilerinde değişikliğe yol açmıştır. Öğretim ilke ve yöntemleri, gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi, ölçme ve değerlendirme gibi tüm öğretmenlik lisans programlarında yer alan ve hayati değer taşıyan derslerin ulusal kredileri 3'ten 2'ye indirilmiştir. Bunun yanında rehberlik ve psikolojik danışmanlık programı için kritik önemi olan kişilik kuramları, yaşam dönemleri ve uyum sorunları, psikolojik danışma kuramları ve grupla psikolojik danışma gibi derslerin ulusal kredileri de 3'ten 2'ye indirilmiştir. Önceki programda 5. yarıyıldan itibaren yer verilen seçmeli derslere yenilenen programda 3. yarıyıldan itibaren yer verilmekle birlikte bu derslerin ulusal kredileri de 2 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında yeni programda staj ve uygulamaya dayalı derslere önceki programa göre daha fazla yer verildiği görülmektedir. Öğretmen yetiştirmede önemli bir yer tutan bu kategorideki derslere programın ilk 3 yarıyılında hiç yer verilmediği, önceki programda 3. yarıyılda verilen "okullarda gözlem" dersinin programdan tamamen kaldırıldığı, 7. yarıyılda verilen "topluma hizmet uygulamaları" dersinin ise 4. yarıyıla alındığı görülmektedir. Öğretmen yetiştirmede farklı bir konuma sahip olan "rehberlik ve psikolojik danışmanlık" lisans eğitim programının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada

ulaşılan sonuçlara dayalı olarak programın yeniden tasarlanmasına yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı, Program Değerlendirme, Öğretmen Yetiştirme.

GİRİŞ

Türkiye'de ilk öğretmen yetiştirme kurumunun 1848'de açılmasından günümüze kadar geçen süreçte programlarda birçok değişiklik yapılmış ancak öğretmen yetiştirme sistemimiz aradan geçen 170 yıla rağmen nitelikli bir yapıya bütünüyle ulaşamamıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yükseköğretime olan talebin artmasına paralel olarak yüksek öğretim kurumlarının sayısı artmış, eğitim fakültelerinin sayısı da bu doğrultuda büyük artış göstermiştir (Kilimci, 2011, 121). Türkiye'de son 20 yılda eğitim fakültelerinin sayısı yaklaşık 3 kat artarak 90'ı geçmiştir. Ancak bu artış büyük ölçüde niceliksel olarak gelişmeyi gösterirken nitelik konusunda aynı gelişme sağlanamamıştır.

Türk Milli Eğitiminin yasal dayanaklarından biri olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesi, öğretmenliği özel bir meslek alanı olarak ele almakta ve yükseköğrenim görmeyi zorunlu kılmaktadır (Taşdemir, Baloğlu ve Topcan, 1997, 42).

1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile daha önce Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversitelere bağlı olarak faaliyet gösteren öğretmen yetiştiren kurumlar 20 Temmuz 1982'de Yükseköğretim Kurulu çatısı altında üniversiteler bünyesinde toplanmıştır. 1989-1990 eğitim-öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştiren bütün yükseköğretim kurumlarının (ilkokul öğretmeni yetiştiren kurumlar dahil) öğretim süreleri en az 4 yıllık lisans düzeyine çıkarılmıştır (Yıldızlar, 2011, 89). Öğretmen yetiştiren kurumların 1982'de YÖK'e bağlanmasıyla büyük ölçüde standart bir yapıya kavuşan öğretmen yetiştirme lisans programları, teknolojik gelişmeler ve ihtiyaçlara paralel olarak zaman zaman değişime uğramıştır.

YÖK, 1997 ve 2006 yıllarında eğitim fakülteleri programlarında "yeniden yapılanma" ve "güncelleme" adı altında değişiklik yoluna gitmiştir (Akyüz, 2019, 370). Son olarak 2018 yılında yenilenen öğretmen yetiştirme lisans programlarında, alan eğitimine yönelik derslerle öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yeniden tasarlanması ve öğretmenlik uygulamalarının

daha geniş bir zamana yayılması öngörülmüş (Çoban, 2018, 50-51) böylece tüm öğretmen yetiştirme lisans programları arasında standart bir yapı oluşturulması amaçlanmıştır.

1997'de gerçekleştirilen "yeniden yapılanma" süreci öğretmen eğitimini yapı, öğretim elemanları ve Milli Eğitim Bakanlığı'yla ilişkiler açısından yeniden düzenlemekte (Yüksel, 2011, 59) ve ilköğretime öğretmen yetiştirmenin önemine dikkat çekmektedir.

Yeniden yapılanma sürecinde ilköğretimin tüm alanlarında öğretmen yetiştirmeye dönük programların açılması önemli bir gelişmedir. 1997'de zorunlu eğitimin 5+3 şeklinde 8 yıla çıkarılmasına paralel olarak ilköğretime öğretmen yetiştiren programlar yeniden düzenlenmiştir. Ortaöğretime öğretmen yetiştiren programlar dışındaki eğitim fakülteleri lisans programları standart hale getirilerek (Karslı ve Güven, 2011, 64) ilköğretime öğretmen yetiştirmede önemli bir adım atılmıştır.

Türk Eğitim Sisteminin gereksinim duyduğu eğitim uzmanlarını yetiştirmek amacıyla 1965'te kurulan ve ilk kurum olan Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi bünyesinde yer alan lisans programları 1997-1998 eğitim-öğretim döneminde "rehberlik ve psikolojik danışmanlık" dışında tüm ülke genelinde olduğu gibi kapatılmıştır. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programı eğitim fakülteleri içerisinde özel bir yer tutmakta ve 2018-2019 döneminde öğretmen yetiştirme lisans programları içerisinde en çok değişime uğrayan programlardan biri olarak dikkat çekmektedir.

Öğretmen yetiştirme lisans programlarındaki değişimlerin sonuncusu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Bu değişimle birlikte 2006-2007 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanan öğretmen yetiştirme lisans programlarında yer alan bazı dersler yenilenen programdan çıkarılırken yeni dersler eklenmiş, bir kısım dersin de kredilerinde farklılaşmaya gidilmiştir.

Öğretmenlik mesleği uzmanlık alanı gerektiren bir meslektir. Bu bakımdan öğretmenlik mesleğine alınacak bireylerin bazı yeterlikleri kazanmış olmaları gerekir. Bu yeterlik alanları; genel kültür, öğretmenlik meslek bilgisi ve alan bilgisi olmak üzere öğretmenliğin üç temel boyutunu oluşturmaktadır (Korkmaz ve Serin, 2018, 125). Tüm öğretmen yetiştiren programlarda olduğu gibi meslek bilgisi, genel kültür ve alan bilgisi derslerinin yer aldığı rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programı 147 (134 teorik, 26 uygulama) ulusal ve 240 AKTS kredisinden oluşmakta ve 160 saati kapsamaktadır. Bu programı oluşturan derslerin % 51'i alan eğitimi, % 31'i öğretmenlik meslek bilgisi, geri

kalan % 18'lik kısmı ise genel kültür dersleridir. 2018 yılı öncesinde uygulanan rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programı ise 146'sı teorik, 34'ü uygulama olmak üzere 163 krediden oluşmakta ve 180 saati kapsamaktadır. Yenilenen programda yer alan dersler ve kredileri aşağıdaki tablo aracılığıyla gösterilmektedir.

2018'de Güncellenen "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık" Lisans Programı

	I. Yarıyıl					**II. Yarıyıl**			
Dersin Adı	**T**	**U**	**K**	**AKTS**	**Dersin Adı**	**T**	**U**	**K**	**AKTS**
Eğitime Giriş	2	0	2	3	Eğitim Felsefesi	2	0	2	3
Eğitim Sosyolojisi	2	0	2	3	Öğretim Teknolojileri	2	0	2	3
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 1	2	0	2	3	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 2	2	0	2	3
Yabancı Dil 1	2	0	2	3	Yabancı Dil 2	2	0	2	3
Türk Dili 1	3	0	3	5	Türk Dili 2	3	0	3	5
Bilişim Teknolojileri	3	0	3	5	Gelişim Psikolojisi 1	2	0	2	4
Psikolojiye Giriş	2	0	2	4	Fizyolojik Psikoloji	2	0	2	4
Kültürel Antropoloji	2	0	2	4	Okullarda Rehberlik. ve Psik. Danış.	2	0	2	5
Toplam	**18**	**0**	**18**	**30**	**Toplam**	**17**	**0**	**17**	**30**
	III. Yarıyıl					**IV. Yarıyıl**			
Dersin Adı	**T**	**U**	**K**	**AKTS**	**Dersin Adı**	**T**	**U**	**K**	**AKTS**
Öğretim İlke ve Yöntemleri	2	0	2	3	Türk Eğitim Tarihi	2	0	2	3
Seçmeli 1	2	0	2	4	Eğitimde Araştırma Yöntemleri	2	0	2	3
Seçmeli 1	2	0	2	3	Seçmeli 2	2	0	2	4

Seçmeli 1	2	0	2	4	Seçmeli 2	2	0	2	3
Gelişim Psikolojisi 2	2	0	2	4	Topluma Hizmet Uygulamaları	1	2	2	3
Öğrenme Psikolojisi 2	2	0	2	4	Seçmeli 2	2	0	2	4
Sosyal Psikoloji	2	0	2	4	Kişilik Kuramları	2	0	2	2
Temel İstatistik	2	0	2	4	Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları	2	0	2	2
					Karakter ve Değer Eğitimi	2	0	2	3
					Test Dışı Teknikler	1	2	2	3
Toplam	**16**	**0**	**16**	**30**	**Toplam**	**18**	**4**	**20**	**30**
Dersin Adı	**V. Yarıyıl**				**Dersin Adı**	**VI. Yarıyıl**			
	T	**U**	**K**	**AKTS**		**T**	**U**	**K**	**AKTS**
Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönet.	2	0	2	3	Eğitimde Ahlak ve Etik	2	0	2	3
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	2	0	2	3	Sınıf Yönetimi	2	0	2	3
Seçmeli 3	2	0	2	4	Seçmeli 4	2	0	2	4
Seçmeli 3	2	0	2	3	Seçmeli 4	2	0	2	3
Seçmeli 3	2	0	2	4	Seçmeli 4	2	0	2	4
Davranış Bozuklukları 1	2	0	2	3	Davranış Bozuklukları 2	2	0	2	2
Psikolojik Testler	1	2	2	3	Psikolojik Danışma Becerileri	1	2	2	4
Psikolojik Danışma İlke ve Teknik.	2	0	2	3	Grupla Psikolojik Danışma	2	0	2	3
Psikolojik Danışma Kuramları	2	0	2	2	Mesleki Rehberlik Uygulamaları	1	2	2	2
Mesleki Rehberlik	2	0	2	2	Manevi Danışmanlık	2	0	2	2
Toplam	**1**	**2**	**2**	**30**	**Toplam**	**1**	**4**	**2**	**30**

	9		0			8		0	
Dersin Adı	**VII. Yarıyıl**				**Dersin Adı**	**VIII. Yarıyıl**			
	T	**U**	**K**	**AKTS**		**T**	**U**	**K**	**AKTS**
Okullarda RPD Uygulamaları 1	2	6	5	10	Okullarda RPD Uygulamaları 2	2	6	5	10
Özel Eğitim ve Kaynaştırma	2	0	2	3	Seçmeli 6	2	0	2	4
Seçmeli 5	2	0	2	4	Seçmeli 6	2	0	2	4
Seçmeli 5	2	0	2	4	Çocuk Hukuku	2	0	2	3
Aile Danışmanlığı	2	0	2	2	Travma Sonrası Psikolojik Danışma	2	0	2	3
Meslek Etiği ve Yasal Konular	2	0	2	2	Rehberlik ve Psik. Danışma Semineri	2	0	2	3
RPD'de Program Geliştirme	2	0	2	2	Bireyle Psik. Danışma Uygulaması 2	1	2	2	3
Bireyle Psik. Danışma Uygulaması 1	1	2	2	3					
Toplam	**15**	**8**	**19**	**30**	**Toplam**	**13**	**8**	**17**	**30**

https://www.yok.gov.tr adresinden alınmıştır

Yenilenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışma, programı oluşturan meslek bilgisi, genel kültür, alan bilgisi, seçmeli dersler ve uygulamalı dersler olmak üzere beş başlık altında gerçekleştirilmiştir.

Meslek bilgisi dersleri: Güncellenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programının önceki programdan belirgin olarak öne çıkan önemli farklarından biri, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin kredilerinin azaltılmış olmasıdır. Eğitime giriş, öğretim ilke ve yöntemleri, ölçme ve değerlendirme gibi tüm öğretmenlik lisans programlarında yer alan ve kritik değer taşıyan derslerin ulusal kredileri 3'ten 2'ye indirilmiştir. Meslek bilgisi dersleri kategorisinde yer alan derslerin kredilerindeki bu değişikliğe paralel olarak derslerin

içeriklerinde de değişikliğe gidilmiştir. Ayrıca "eğitim bilimine giriş" dersinin adı da "eğitime giriş" olarak değiştirilmiştir.

Genel kültür dersleri: Yenilenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programının % 18'ini oluşturan genel kültür derslerinin kredilerinde de değişikliğe gidilmiştir. "Yabancı dil" dersinin kredisi 3'ten 2'ye indirilirken, "Türk Dili 1" ve "Türk Dili 2" derslerinin kredileri ise 2'den 3'e çıkarılmıştır. Bununla birlikte önceki programda yer alan ve zorunlu statüdeki "bilim tarihi" dersi programdan kaldırılmıştır.

Alan eğitimi dersleri: Güncellenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programının % 51'ini oluşturan alan eğitimi derslerinin kredileri de meslek bilgisi ve genel kültür derslerinde olduğu gibi azaltılmıştır. Bu kategoride yer alan ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık programı için kritik önemi olan psikolojiye giriş, fizyolojik psikoloji, kişilik kuramları, yaşam dönemleri ve uyum sorunları, psikolojik danışma kuramları ve grupla psikolojik danışma gibi derslerin ulusal kredileri de 3'ten 2'ye indirilmiştir. Buna karşılık 6. yarıyılda verilmek üzere "manevi danışmanlık" adı altında alan eğitimi kategorisinde 2 kredilik yeni bir ders eklenmiştir.

Seçmeli dersler: Yenilenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programında seçmeli derslere önceki programa göre daha fazla yer verildiği, önceki programda 5. yarıyıldan itibaren yer verilen bu kategorideki derslere yenilenen programda 3. yarıyıldan itibaren yer verildiği görülmektedir. Seçmeli dersler, programın zenginliği ve çeşitliliği açısından önemli olmakla birlikte bu derslerin fakülteler tarafından belirlenmesi farklı fakültelerin programları arasındaki standart ve nitelik açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir.

Uygulamalı dersler: Güncellenen rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programında tüm öğretmenlik programlarında olduğu gibi önemli bir yer tutan staj ve uygulamaya dayalı derslere daha fazla yer verilmesine özen gösterildiği görülmektedir. Öğretmen yetiştirmede özel bir konumu olan bu kategorideki derslere yeni programın ilk 3 yarıyılında hiç yer verilmediği, önceki programda 3. yarıyılda verilen "okullarda gözlem" dersinin programdan tamamen kaldırıldığı, eski programda 7. yarıyılda verilen "topluma hizmet uygulamaları" dersinin ise 4. yarıyıla alındığı görülmektedir. Programın 7. ve 8. yarıyıllarında verilmesi öngörülen "okullarda RPD uygulamaları 1" ve "okullarda RPD uygulamaları 2" dersleri ile "bireyle psikolojik danışma uygulaması 1" ve "bireyle psikolojik

danışma uygulaması 2" dersleri programda uygulamalı derslere verilen önemin açık göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmakta olan rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans eğitim programı önceki programa göre önemli farklılıklar içermektedir. Programda yer alan meslek bilgisi, genel kültür ve alan eğitimi derslerinin kredilerinde önemli değişikler yapılmış, söz konusu kategorilerdeki derslerin kredilerinin büyük bir çoğunluğu 3'ten 2'ye indirilmiştir. Buna karşılık genel kültür kategorisinde yer alan "Türk Dili 1" ve "Türk Dili 2" derslerinin kredileri 2'den 3' çıkarılmıştır. Önceki programın 1. yarıyılında 3 kredi olarak verilen "eğitim bilimine giriş" dersi yeni programda da aynı yarıyılda meslek bilgisi kategorisinde 2 kredi olarak yer almış, ancak dersin adından bilim ifadesi çıkarılmıştır. Eğitim bilimine giriş dersinin adının "eğitime giriş" olarak değiştirilmesi şaşırtıcı bir durumdur. Yenilenen programda seçmeli derslere önceki programa göre daha fazla yer verildiği görülmektedir. Seçmeli dersler, programın zenginliği ve çeşitliliği açısından önemli olmakla birlikte bu derslerin fakülteler tarafından belirlenmesi (seçilmesi) farklı fakültelerin programları arasındaki standart ve nitelik açısından sorgulanması gereken olumsuzluklar doğurabilir.

Yenilenen programda önemsendiği açıkça görülen uygulamalı derslerin özellikle son 3 yarıyıla yerleştirilmesi teorik açıdan güçlenmiş adayların uzun sayılabilecek bir süreçte uygulama yapabilmelerine olanak sağlaması açısından önemlidir. Ancak önceki programda yer alan ve 3. yarıyılda verilen, adayların deneyimli öğretmenler eşliğinde mesleği ve okullardaki işleyişi tanımaları adına kritik önem taşıyan "okullarda gözlem" dersinin programdan kaldırılması yeni program açısından sorgulanması gereken bir durumdur. Ayrıca "topluma hizmet uygulamaları" dersinin 7. yarıyıldan 4. yarıyıla alınması da alanı yeterince tanıma fırsatı bulamayan adaylar açısından gözden geçirilmesi gereken bir noktadır.

Yenilenen program genel olarak incelendiğinde programda yer alan derslerin önceki programa göre teorik, uygulama, kredi ve saat yönünden sadeleştirilmiş olduğu görülmektedir. Eğitim fakülteleri öncelikle öğretmenlik meslek bilgisi kazandıran kurumlardır. Bu bakımdan programlara koyulacak dersler büyük bir incelikle seçilerek içerikleri de aynı titizlikle belirlenmelidir Yeni program uygulama aşamasında olduğundan

programın verimliliğine ilişkin somut kanıtlar uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi sonucu elde edilebilecektir. Bu program, uygulamalı dersler ve seçmeli derslerin zenginliği açısından uygulanmaya değerdir. Yenilenen programda da yer alan ve önceki programda 3 kredi olarak verilen "alan eğitimi" ve "meslek bilgisi" kategorisindeki derslerin içeriklerinin yeniden tasarlanıp kredilerinin de tekrar 3'e çıkarılması programın verimliliğine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2019). **Türk eğitim tarihi**. Ankara: Pegem.

Çoban, A. (2018). Öğretmen yetiştirme sistemimizin tarihi temelleri. **Öğretmen yetiştirme sistemimiz** (Ed: M. Ergün, B. Oral ve T. Yazar). Ankara: Pegem.

Karslı, M. D. ve Güven, S. (2011). Öğretmen yetiştirme politikaları. **Türkiye'de öğretmen yetiştirme** (Ed: S. A. Kilimci). Ankara: Pegem.

Kilimci, S. A. (2011). Türkiye'de öğretmen olmak. **Türkiye'de öğretmen yetiştirme** (Ed: S. A. Kilimci). Ankara: Pegem.

Korkmaz, İ. ve Serin, M. K. (2018). Bir meslek olarak öğretmenlik. **Öğretmenliğin mesleki değerleri ve etik**. Ankara: Anı.

Taşdemir, M.; Baloğlu, N. ve Topcan, C. (1997). **Milli eğitimin yasal temelleri**. Ankara: Gazi.

Yıldızlar, M. (2011). Öğretmen eğitimine yön veren önemli yasalar. **Türkiye'de öğretmen yetiştirme** (Ed: S. A. Kilimci). Ankara: Pegem.

Yüksel, S. (2011). **Türk üniversitelerinde eğitim fakülteleri ve öğretmen yetiştirme**. Ankara: Pegem.

https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Rehberlik_ve_Psikolojik_Danismanlik_Lisans_Programi.pdf adresinden 11.10.2019'da alınmıştır.

NİZAMOĞLU KONAĞI TAVAN ETEĞİ RESİMLERİNDE RUS ÇARI II. ALEKSANDRVE KIRIM SAVAŞI TASVİRLERİ

THE DEPICTIONS OF RUSSIAN TSAR ALEXANDER II AND CRIMEAN WAR IN THE PAINTINGS OF CEILING CORNICES OF NIZAMOGLU MANSION

İlkgül KAYA ZENBİLCİ
Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi

ÖZET
19. yüzyılda Yozgat, salnâmelere ve seyyahların notlarına göre, Osmanlı İmparatorluğuna tâbi gayrimüslim ve Müslüman Kıptî, Müslüman Türk, Gregoryen, Katolik, Protestan Ermeni ve Ortodoks Rum tebaadan oluşmaktaydı. Yozgat'ta bu dönemden günümüze ulaşan, mimarlık tarihi açısından önem arz eden, yerel mimari anlayış ve dönem özelliklerini yansıtan çok sayıda konak bulunmaktadır. Muhtemelen kentteki Hıristiyan bir aileye ait, bu yapılardan biri olan Nizamoğlu Konağı'nda (ya da *Keşişin Evi*), üst kat güney batı ve güney doğu odaların tavan eteğinde kuru *fresko* tekniği ile yapılmış resimler dikkati çeker. Konak bazı kaynaklara göre 1870'ler öncesine aittir; bazılarına göre ise resimler arasında yer alan bir sahnedeki kitabeye istinaden 1871 yılına tarihlenir.

Yapıdaki resimlerin çoğu bozulmadan günümüze gelebilmiştir. Konağın resimlerinde, Barok kartuşlar, vazolardan taşan çiçekler, stilize bitkisel süslemeler, natürmortlar, doğa ya da kır manzaraları, av ve janr sahneleri, hayvan figürlerinden oluşan, 19. yüzyılda, İstanbul ve Anadolu'da benzerlerini sıkça gördüğümüz tasvirler yer alır. Ancak konağın tavan resimlerinde -o dönem monarşik Rus İmparatorluğunun çarı- II. Aleksandr'ı (*Александр II Николаевич*, 1855-1881) muhafızları ile betimleyen bir sahne, Kırım Savaşı'nı (1853-1856) canlandıran ve savaş birliklerini gruplar halinde gösteren sahneler, III. İvan döneminde (1462-1505) resmi olarak Rusya'nın sembolü seçilen "siyah çift başlı kartal arması" ve Tevrat'tan alıntılanan "Süleyman'ın Yargısı" sahnesi ünik tasvirlerdir.

Bu çalışmada Nizamoğlu Konağı tavan resimleri arasında yer alan, ancak literatürde şimdiye kadar açıkça tanımlanmamış ya da Fransa ile Prusya arasında gerçekleşen Sedan Savaşı (1870) olarak talihsizce yanlış tanımlanmış olan savaş sahneleri ile Rus çarı II. Aleksandr'ın yer aldığı tasvir ele alınmaktadır. Araştırma sürecinde 19. yüzyılda Rusya'nın tek taraf olduğu ya da müttefik olarak yer aldığı tüm savaşların dökümü çıkarılmıştır. Dönemin Avrupalı, Osmanlı, Kazak, Rus vs. savaş üniformaları resimler, kartpostallar, fotoğraflar ve çeşitli arşiv belgeleri yardımıyla incelenerek karşılaştırma yapılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Kentsel Arkeoloji, Yozgat, 19. Yüzyıl Resimleri, Nizamoğlu Konağı, Savaş Tasvirleri

GİRİŞ[1]

Bu çalışma saygıdeğer hocam
Prof. Dr. Ziya Kenan Bilici'ye
adanmıştır.[2]

İnsan yaşamının geçmişe dönük ya da güncel belleğini makro ölçekte kentler, mikro ölçekte ise evler oluşturur. Bir ev, duvarında kullanılan taşından iç mekânında yer alan döşemesine, hatta pencere pervazlarından eşik taşına değin, bugün bizlere pek çok şey anlatır. İnsanoğlu, yerleşik düzene geçmeden önce bir mağarayı, bir çadırı, yerleşik düzenle beraber kendi hafızasında kurguladığı ve çeşitli malzemelerden yararlanarak kendi eliyle kurduğu, yarattığı mekân ya da mekânlar dizimini "ev"i bellemiştir. Ev insanın temel ihtiyaçlarına cevap verecek olanakları sunmaktadır ve ihtiyaçlar doğrultusunda kurgulanmıştır. Bu zorunlu ve değişmez bir kural olarak düşünülebilir. Ancak insanın yaşamını kapalı ve korunaklı bir mekânda sürdürmesini gerektiren mevsimsel döngüler, iklim şartları, yırtıcı hayvanlara karşı korunma gibi çevresel koşullar ya da kendi türünden olanların gözlerinden uzakta, "özel" bir hayat kurma isteği doğrultusunda şekillendirdiği tüm kurgu, bir tür seçim/seçki de teşkil eder. Şüphesiz ki mimaride kullanılan geometri/form, o yapının konumlandığı coğrafyanın sunduğu imkânlar çerçevesinde en kullanışlı/elverişli olandan yana yapılan tercihlerle şekillenir. Zevk ise bambaşka bir şeydir. Bir tavanın göbeğinde göze çarpan karmaşık bir bitkisel kompozisyondaki işçilik, yer veya duvar döşemelerinde tercih edilen desenler, kısacası süsleme olarak tanımladığımız her şey zevkin ve seçkinin ürünüdür. Zevk ve seçki, baninin isteği ve mimarın, ressamın, ustanın ya da zanaatkârın hayal dünyasıyla birleşik ve bütünleşiktir.

Ortaçağda, tutucu ve evrensel birtakım değerlere sıkı sıkıya bağlı olunan dönemde zevk değişse de seçki dini konularla, kutsal metinlerden seçilen kahramanlarla, hükümdar tasvirleriyle, hayvan motifleri, bitkisel ya da geometrik süsleme varyasyonlarıyla sınırlı kalmıştır. Söz gelimi Bizans sanatında kilise duvar resimlerindeki dini konular belli bir kompozisyon kurgusuna dayalı olarak değişmez kurallarla şekillenmiştir. Bu kurallar seçkinin daima ayrılmaz bir parçası olmuştur. Avrupa'daki Rönesans ile birlikte ise sanat eserlerinde yeni seçkilerin yer alması, bu dönem sonrasında sanatın gelişimini etkileyen önemli bir adım olmuş; Ortaçağın katı kuralcılığından giderek uzaklaşılarak sanatta, daha özgür ifade biçimleri yer bulmuş ve evirilmiştir. Coğrafi keşifler, Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilâlı, Sanayi Devrimi gibi önemli gelişme ya da tarihi evreler sonrasında, yeni keşiflerle insan hayatının dönüşümünü hızlandıran modernite sürecinde, seçki evreninin genişlemesi kaçınılmaz bir son olarak kabul edilmelidir. Modernizmle birlikte artık sanatta renk ve biçem kuramları devreye

[1] Bu çalışma Yozgat Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü'nün 11.04.2019 tarihli ve 16080153-155.01-E.314319 sayılı Nizamoğlu Konağı resimleri inceleme-araştırma resmi izin yazısına istinaden hazırlanmıştır.

[2] Prof. Dr. Ziya Kenan Bilici, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölüm Başkanı ve Öğretim Üyesidir. Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecindeki ilk fikir, doktora tezimin danışmanı olan Prof. Dr. Z. Kenan Bilici'ye aittir. Saygıdeğer hocamın bu son derece önemli resimleri incelemem konusunda beni cesaretlendirmesi nedeniyle, kendilerine teşekkürlerimi sunarım.

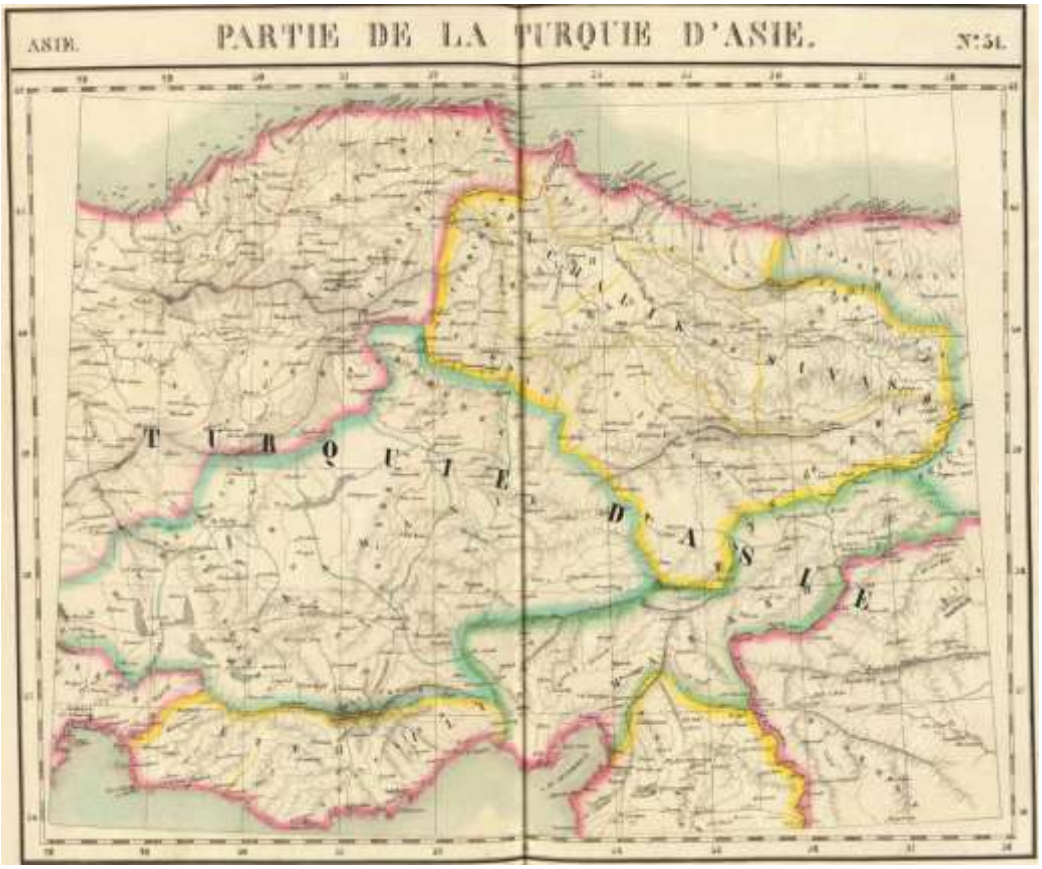
girecek ve zevk değerini kaybedecektir. Bunun ötesinde sanatın neyi ifade ettiği ya da hangi amaçlara hizmet ettiği daha önemli hale gelecektir: bazen bir karşıt söylem, bir propaganda aracı, bir nükte, bir vurgu ya da bir yergi... Burada şunu vurgulamak gerekir ki sanat, ifade ettiği ya da hizmet ettiği şey ne olursa olsun, belli bir amacı içinde barındırır ve genellikle rastgele olmaktan öte bir şeydir. Anadolu'nun kendi halinde bir kenti olan Yozgat'ın merkezinde yer alan Nizamoğlu Konağı tam da bu noktada önem arz ediyor. Banisi, mimarı ve ressamı anonim kalmakla birlikte; bu yapı son derece ince işçilikle işlenmiş, birbirinden bağımsız gibi görünen konuları aktaran, ilginç bir seçki sunan tavan eteğini dolaşan şeritler halinde bir dizi resimle süslenmiştir.

Resimlerdeki seçkinin rastgele olmadığına dair yaptığımız çıkarımları bu çalışmanın içinde bulacaksınız. Konağın mimarisi dışında; resimler yalnızca birkaç kaynakta ele alınmış ve "naif" resimler olarak yorumlanmıştır.[3] Oysaki Nizamoğlu Konağı resimleri Anadolu'daki Osmanlı dönemi -duvar ya da tavan eteği- resim sanatı için sıra dışı kabul edilebilecek bazı tasvirler içerir. Bu tasvirler Rus İmparatorluğu ve folkloru ile ilişkilidir. Konağın resimlerini değerlendiren yayınlarda, tasvirlerle ilgili ikonografik çözümlemeleri destekleyen veriler yeterince açıklanmamıştır.

Yozgat Kentinin Tarihine Kısa Bir Bakış

Yozgat ili günümüzde Türkiye sınırları içinde Orta Anadolu'da yer almaktadır. Bilinen geçmişi MÖ 3000'lere kadar uzanan[4] kentin antik dönemde *Pteria*, *Pterium* ya da *Pterion* adlarıyla anıldığı düşünülmektedir.[5] "Yozgat" sözcüğünün kökenine dair de pek çok görüş bulunmaktadır. Umar'a göre; Türkçe "yoz" sözcüğü ile bağlantılı görünüşe bürünmüş olmasına rağmen, Türkçede anlamı bulunmayan bu adın aslı Ermenice "bol-süt" anlamındaki "Yoyj-Gat"tan gelmektedir.[6] 19. yüzyıl seyahatnamelerinde kentin Yozghad, Yozghat, Yousgath ve Yuzgat adlarıyla geçtiğini görmekteyiz.[7] 1827 yılında Brüksel'de yayımlanan P. Vandermaelen'in "*Atlas universel de geographie physique, politique, statistique et mineralogique...*" adlı atlasındaki Türkiye haritasında Yozgat'ın "*Tuzghat*" adıyla yer almış olması dikkati çeker[8] (Har. 1-2). Cumhuriyet döneminde TBMM 1. dönem milletvekillerinden Süleyman Sırrı Bey'in (İçöz) 4 Kasım 1922 tarihli teklifi ile kentin adı 1923 yılından itibaren Yozgat olmuştur.[9]

[3] Arık, 1988, 64; Şener, 2011, 253-266.
[4] Koç, 2013, 560.
[5] Antik dönemde Yozgat'ın nasıl anıldığı henüz açıklığa kavuşmuş olmamakla birlikte (Koç, 1963, 4); G. D. Summers'a göre Kerkenes'teki yerleşim Pteria'nın bir parçasıdır; Summers, 1997, 86. Bir görüşe göre Pteria, Sinope'de yer alır; ayrıntılar için bk. Dönmez, 2010, 74-76.
[6] Umar, 1993, 321. Ayrıca bk.; Durna, 2013, 17-18.
[7] Poujoulat, 1840, 293, 294; Murray, 1854, 334; Van-Lennep, 1870, 67, 101-105, 112, 146, 149, 151-153, 165, 170-171, 184, 201, 203, 231, 329; Mostras, 1873, 240; Burnaby, 1877, 71, 370.
[8] Vandermaelen, 1827, no. 51.
[9] Kapusuzoğlu, 1994.

Harita 1.Türkiye haritası (Vandermaelen, 1827, no. 51).

Harita 2.Türkiye haritasında "Tuzghat" (Vandermaelen, 1827, no. 51, detay).

Yozgat, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türk egemenliğine girmiş; bölgedeki siyasî hâkimiyet önce Danişmentlilerin elindeyken 1174 sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti'ne geçmiştir. Kösedağ Savaşı'nda yaşanan mağlubiyet sonrasında, Anadolu, 1278 yılından itibaren Moğol egemenliğine girince, Sivas, Kayseri, Kırşehir ve Yozgat dolayları Moğol birliklerinin konuşlandığı bölgeler arasına katılmıştır. 1402 yılındaki Ankara Savaşı sonrasında, Moğol birliklerinin Timur tarafından Orta Asya'ya götürülmesi ile bölgedeki Moğol egemenliği sona ermiş sayılabilir. Ne var ki Timur'un elinden kaçanlar, tekrar yerlerine dönmüşlerdir. Anadolu beylikleri döneminde Yozgat yöresi önce Eretna Devleti'ne, ardından H. 782/M. 1381'de Kadı Burhâneddin'in eline geçmiştir. 14. yüzyıl sonları-15. yüzyıl ortalarından itibaren bölgeye, Maraş ve Elbistan civarında egemenlik kuran Dulkadirli Beyliği'ne tâbi, Oğuzların kolu olan Bozok Türkmenlerinin yerleştiği bilinmektedir.[10] Yavuz Sultan Selim tarafından Dulkadirli Beyliği'nin Osmanlı hâkimiyetine alınması (H. 921/M. 1514-15) sonrasında, Bozok[11] yöresinin doğrudan Osmanlı idaresine girmesi H. 928/M. 1522 yılı sonrasında gerçekleşmiştir.[12] Bozok sancağında yapılan tahrir yazımları bölgede nüfusun istikrarlı bir surette arttığını göstermektedir. 1539 yılına ait bir tahrir kaydında Sancak'ta; 7935 hane ve 791 mücerred (*bekâr*) bulunduğu tespit edilmektedir. Rakamlar 1576'da 18704 hane ve 22780 mücerrede çıkmıştır.[13] Halep Türkmenlerinden Mamalu aşîretine mensup Çapanoğullarının 18. yüzyılın ortalarına doğru bölgeye yerleşmesinden sonra[14] yürüttükleri imar faaliyeti ve kurulan vakıflar sayesinde şehir niteliği kazanan Yozgat, hem Bozok sancağının hem de bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel merkez haline gelmesine katkı sağlamıştır. Kentleşmeye paralel olarak, huzur ve refahın hâkim olduğu bir bölge haline gelen yerleşimde, Ermeni nüfus da artış göstermiştir.[15] Anadolu'da, Osmanlı döneminde doğrudan Türkler tarafından kurulan ve geliştirilen bir şehir niteliği taşımasının yanı sıra Yozgat, bir âyan kenti olarak da öne çıkmıştır.[16]

Bozok sancağı 1814'ten itibaren Darphâne-i Âmire idaresine bağlanmış ve Kayseri mutasarrıfı Ali Paşa'ya verilmiştir. 1838 yılında Yozgat, Kızılkoca kazasına tâbi bir kasaba şeklinde zikredilir ve H. 1258/M. 1842 tarihli Temettüat Defteri'nde Kızılkoca kazasının "nefs-i kasabası" (kaza merkezi) diye geçmektedir.[17] Çapanoğullarının idarî nüfuzu kırıldıktan sonra 1845'te Mehmed Münib Paşa yönetimindeki Bozok, bu tarihlerden itibaren Ankara ve Sivas

[10] Ocak, 1992, 321; Koç, 2013, 560. Detaylı bir çalışma için bk.; Sümer, 1953.
[11] Bozok sancağı 16. yüzyılda teşkil edilmiş olup Tanzimat'tan önce Sivas, Tokat ve Amasya bölgelerini içine alan Eyâlet-i Rûm'a, Tanzimat'tan sonra ise Ankara vilâyetine bağlı idi. Zaman zaman meydana gelen değişiklikler hariç sınırları aşağı yukarı bugünkü Yozgat iline tekabül eden sancak, adını 14. yüzyılın sonlarından itibaren Dulkadirli Beyliği zamanında bölgeye yerleşen Bozok Türkmenlerinden alır; Ocak, 1992, 321.
[12] Koç, 2013, 560. Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra 1522 yılında Osmanlı yönetimine dâhil edilen Bozok Sancağı uzun bir süre taht şehri olmayan bir bölge olarak varlığını devam ettirdi. bk.; Karaca, 2003, 99.
[13] Karaca, 2003, 100.
[14] Ocak, 1992, 321.
[15] Karaca, 2003, 100.
[16] Ocak, 1992, 321; Koç, 2013, 560.
[17] Koç, 2013, 562.

arasında el değiştirmiştir. Tanzimat başlarında Akdağ ve Yozgat muhassıllığı olarak ikiye ayrılmış; etraftaki aşiretler de Yeni İl muhassıllığı içinde yer almıştır. 1846'da Ankara'ya bağlandığında Bozok sancağında Yozgat, Kızılkoca, Gedikçubuk, Sorgun, Akdağ, Karahisar, Salmanlı, Süleymanlı, Boğazlıyan, Budaközü ve Emlâk olmak üzere toplam on bir kaza vardır. 1850 tarihli bir salnâmede Bozok, Kayseri, Çankırı, Ankara sancaklarının bağlandığı eyalet şeklinde geçmekte iken; 1877 tarihli salnâmede Ankara vilâyetine bağlı bir sancaktır ve Akdağmadeni, Boğazlıyan, Çorum ve Sungurlu olmak üzere dört kazası vardır. 1878 tarihli salnâmede Yozgat, Sorgun, Hüseyinâbâd, Karamağra, Kızılkoca, Akdağ, Selmanlı, Çorum, Sungurlu, Maden, Boğazlıyan, Mucur kaza ve nahiyelerinin Bozok sancağına bağlandığı anlaşılır. H. 1310/M. 1892-93 tarihli salnâmeye göre Bozok sancağının beş kazası vardır ve bunlar Merkez, Çorum, Maden, Sungurlu ve Boğazlıyan'dır. Yozgat ise Merkez kazaya bağlı dört nahiyeden biridir. Diğer kazaları Hüseyinâbâd, Kızılkoca ve Sorgun teşkil eder. Kamûsü'l-a'lâm'da Bozok sancağında Akdağmadeni, Boğazlıyan ve Yozgat kazaları ve bunlara bağlı üç nahiye ile 505 köy kayıtlıdır. 1908'de Ankara'ya bağlı olan Bozok'un iki kazası, beş nahiyesi ve 506 köyü bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise Bozok'a bağlı Yozgat, Akdağmadeni ve Boğazlıyan kazaları mevcuttur.[18]

1831 tarihli nüfus sayımında Yozgat'taki Müslüman erkeklerin Merkez kazâsında 3218 olduğu ortaya çıkmıştır.[19] 19. yüzyıl Ankara Vilâyet Salnâmelerinde Yozgat'a ilişkin nüfus verilerine rastlanır. Bu veriler aşağıda yer almaktadır (Tab. 1).

Yer	Yıl	Müslüman		Rum		Ermeni		Yahudi		Katolik	
		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yozgat kazâsı	**1881**	22239	22878	564	592	4134	4235	-	-	-	-
Yozgat kazâsı	**1882**	34511		4		80		-	-	-	-
Yozgat kazâsı	**1883**	313 (Kıptî) 30511 (İslam)		-		278		126		419	
Yozgat kazâsı	**1891**	37206	39277	577	638	4720	5015	-	-	-	-
Yozgat kazâsı	**1893**	40817	43210	572	603	4622	4845	-		89	80

Tab. 1.Ankara Vilâyet Salnâmelerinde Yozgat'a ilişkin nüfus verileri.

19. yüzyıl seyyahlarının verdikleri bilgiler; kentin o dönemdeki nüfusu, genel görünüşü, sosyal ve kültürel yapısını öğrenmemiz açısından oldukça değerlidir. C. Texier; kentin Türk döneminde, vadi içinde, Yörüklerin yaylağı olan bir yerde, Çapanoğlu ailesinden olan Ahmet Paşa tarafından kurulduğunu belirtmiştir. Texier; "*Ahmet Paşa'nın oğlu ünlü Çapanoğlu,*

[18] Koç, 2013, 562.
[19] Diğer yerler ise şu şekildedir: Kızılkoca: 7997, Salmanlı: 2914, Budaközü: 6731, Akdağ: 7371, Sorgun: 8573, Karahisar-ı Behramşah: 3819, Gedikçubuk: 2512, Emlâk: 2919, Süleymanlı: 1389, Boğazlıyan: 2745. Merkez kazâ ile toplam nüfus: 50188'dir.

Küçük Asya'nın son derebeylerinden, yani bağımsız prenslerinden biri oldu. Bütün ömrümde iktidarını korudu. Nüfuzu Kayseri'ye ve kuzeyde Amasya'ya kadar yayıldı. Yeni kasabaya din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin herkesi çekme zekâsı şehrin nüfusunu hemen 15000'e çıkarmıştı. 1805 yılına doğru ölümünde akrabaları ve oğlu onun gücünü devraldılar; memleketlerine Rum ve Ermeni göçmenleri çekmeye devam ettiler." demektedir. Bu bilgilere ek olarak Texier'in kente ilişkin kaydettikleri dikkate değerdir:

> "*Yozgat'ın manzarası şehrin diğer bütün yerleşim yerlerine terstir. Damları kiremitle örtülmüştür ve genel görüntüsü aynı Avrupa şehirleri gibidir. Bahçelerde meyveler ve özellikle çok güzel kayısılar bolca yetişir. Nüfusu tahminen 15000 kadardır; üçte birinden biraz fazlası Hıristiyan'dır. Ermeniler Rumlardan daha çoktur; ama farklı olan dinden insanlar çok iyi yaşarlar. Hıristiyan binaları ile Türklerinki arasında fark yoktur ve aile hayatları ikisinde de aynıdır. Kadınlar kocaları ile beraber yemek yemezler. Aile reisine karşı her fırsatta gösterilen bir saygı vardır. Çubuk içme âdeti yaygın olmasına rağmen, bir oğlu babasının yanında tütün içemez. Şehrin her ihtiyacı bol miktarda sağlanmıştır. Civar dağlardan yazın kar getirerek içeceklerini soğuturlar. Önceden şehrin etrafında duvarı vardı. Bu sur şehri korumaktan çok kaçakçılığı engellemek içindi. Duvarlar bugün yıkık haldedir. Belki de eski beyin yönetiminden bir iz kalmaması için valiler tarafından kasten yıkılmıştır.*"[20]

1837'de Yozgat'a gelen M. B. Poujoulat "*Voyage dans l'Asie Mineure...*" adlı eserinde kentte 5000 Türk ile 1000 Ermeni yaşadığını belirtir. Kentten, "*batısında çam ve başka ağaçlarla kaplı yüksek bir tepenin hâkim olduğu şehir*" şeklinde söz eder.[21]

Amerikalı misyoner H. J. Van-Lennep 1854-1856 arasında Tokat, Sivas, Yozgat çevresinde faaliyetlerde bulunmuştur. Van-Lennep "*Travels in Little-known Parts of Asia Minor*" adlı eserinde Yozgat'tan "*doğuya ve batıya uzanan bir vadinin dibinde yer alan ve iki tarafta yamaçlara doğru hafifçe yükselen bir kasaba*" olarak bahseder. Devamında Van-Lennep'in kaydettikleri şu şekildedir:

> "*... vadi sebze ekili tarlalarla kaplıdır; kasabada ağaçlar, özel bahçeler, güney tepenin yamacında izole bir koru vardır. Bu istisnalar dışında kent çıplak ve kuraktır. Evler çamur ya da kerpiç tuğlalar ile örülmüş kaba taşlardan yapılmıştır; kırmızı kiremitlerle örtülüdür. Kasabaya yaklaştığımızda bazı güzel görünüşlü evleri ve etkileyici bir camiyi ayırt ettik. Yozgat'ın büyüklüğü Tokat'ın*

[20] Texier, 2002, 48-50.
[21] Poujoulat, 1840, 293.

yarısı kadardır. Vadinin dibindeki kaya, bazı yerlerde tuğla gibi koyu kırmızı kumtaşıdır; diğer yerlerde koyu sarı, toprakboyası gibidir..."[22]

1876'da kente uğrayan Burnaby, Yozgat'ın "*10000 nüfuslu, suç oranı düşük, yaklaşık 130 yıl önce kurulmuş; bir tepenin yamacına inşa edilmiş ve ovaya doğru yükselen evleri ile muazzam araziye nazır*" olduğunu söyler. Bu bilgilere ek olarak Burnaby; kentin yakınlarındaki maden yataklarından söz eder ve yerleşimin çevresinde demir, gümüş ve kömür bulunduğundan emin olduğunu rapor eder.[23]

1889 yılında Samsun'dan Yozgat'a yolculuğa çıkan ve bu uzun olmayan mesafede gördüğü bazı yerleşimleri oldukça kısa hikâye eden Bafralı Yanko yaklaşık 55 gün kaldığı Yozgat'ı anlatmasının amacının ne dünyada meçhul kalmış bir takım coğrafyaların topografyasını anlatmak ne de bu coğrafyalarda yaşayan çeşitli kavimlerin ahlak, adet ve yaşam biçimlerini araştırmak olduğunu belirtir. Yozgat'ta kaldığı süre içinde, abartılı olmaktan kaçınarak, gördüklerini bir Osmanlı vatandaşı bilinciyle nakil ve hikâye etmek amacında olan Yanko, Samsun Limanından Yozgat'a ulaşan karayolları ve köprülerin bakımsızlığı, yerleşim yerlerinin ekonomik sorunları, Anadolu'nun imardan yoksun durumu, halkın sağlıksız şartlarda yaşaması, kadın ve çocuk hastalıklarının yaygınlığı gibi sorunları dile getirmiştir.[24]

Nizamoğlu Konağı (Şek. 1, Foto. 1)
Yozgat'ın bugünkü Merkez ilçesinde, İstanbulluoğlu Mahallesi, Emniyet/Müze Caddesi, Emniyet Sokak no. 21'de yer alan Nizamoğlu Konağı, Yozgat tapu sicil muhafızlığı tapu kayıtlarına göre 1871 yılında yapılmıştır. Güneybatı odadaki tavan eteği resimleri arasında 1871 tarihi kayıtlıdır. Vasilaki ve İoannaki adlı iki şahıstan hazineye kalan ve Ağustos H. 1292/M. 1875'te Abdullah Kızı Fatma Hanım'a; ondan da Ali Efendi'ye geçmiştir. Yapı genel görünüm ve plan şeması itibariyle geç dönem Anadolu konut mimari anlayışının özelliklerini yansıtır.[25] Kırma çatıyla örtülmüş yapı, -bodrum katı dışında- iki katlıdır ve eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Doğu cephesi sokağa bakar ve girişin önünde bir bahçe vardır. Bugün yapı Yozgat Müzesi olarak kullanıldığı için çevre düzenlemesi yapılmıştır. 1975 yılında tescillenen yapı konut dışında Kız Sanat Okulu ve tekel deposu olarak da kullanılmıştır.[26] 1979 yılında kamulaştırılan yapı, 1985 yılından beri müze olarak işlev görmektedir.[27]

Dıştan oldukça sade cephe düzeni yansıtan; iç sofalı plan tipindeki Nizamoğlu Konağı'nın temelleri, bodrum kat ve zemin kat (1. kat) duvarları taştandır. Taşıyıcı duvarların genişliği ortalama 80 ila 100 cm arasında değişmektedir. Üst katta ise taşıyıcı olarak ahşap

[22] Van-Lennep, 1870, 102-104.
[23] Burnaby, 1877, 191, 213.
[24] Öcal, 2015, 53.
[25] Yozgat'taki diğer yapılar ve konaklar, bu yapıların süsleme ve duvar resimlerine ilişkin bk.; Arık, 1988, Yüksel, 1994, 44-304; Sezer, 1998, 43-48; Dikmen ve Özçetin, 2012, s. no. yok; Önal ve Çellek, 2016, 315-331.
[26] Dikmen ve Özçetin, 2012.
[27] İlgün, 2007, 37.

kullanılmıştır. Bu sistemde ahşapların araları kerpiç kullanılarak doldurulmuş ve üzeri sıvanmıştır.[28]

Konağın zemin katı, bir sofadan "U" şeklinde düzenlenmiş hollere açılan odalar, mutfak, depo ve tuvalet-lavabodan ibarettir. İkinci kattaki büyük sofaya batıda yer alan bir merdiven vasıtasıyla ulaşılır. Bu katta kuzey-güney yönünde kareye yakın dikdörtgen biçimli bir sofa ve iki yanında simetrik biçimde yerleştirilmiş odalar yer almaktadır. Kot farkından dolayı, sofanın kuzey tarafından bahçeye açılan bir kapı yapılmıştır. Güney tarafında sofanın ucunda eyvan ve sonrasında bir balkon yer alır. Sofanın etrafında üç yönden platform halinde 1.25 m kadar yükseltilmiştir. Bu platforma üç tarafında yer alan merdivenlerden çıkılır. Altında bir balkon gibi dolaşan bu platforma, korkuluklar arasına barok desenlerle süslü ahşap direkler yerleştirilmiştir. Odalara giriş bu platformlardan sağlanmaktadır. Güney doğuda ve güney batıda birer baş oda, kuzey doğuda gelin odası, güneyinde banyo, doğu ve batıda iki oda yer alır. [29]

Evin iç mekânlarında görülen süslemeler, evin dış cephesine yansıtılmamıştır. Kapı kenarlarında ve subasmana kadar olan kısımda kesme taş malzeme, pencere ve kat hizalarında bir kuşak şeklinde, evi boydan boya çevreleyen ahşap bir silme ile çevrilmiştir. Evin batı cephesinde yapılan çıkma ile yapıya estetik bir zenginlik kazandırılmıştır.[30]

Şekil 1.Nizamoğlu Konağı planları (Dikmen ve Özçetin, 2012, şekil 2).

[28] İlgün, 2007, 33, 37; Dikmen ve Özçetin 2012, s. no. yok.
[29] İlgün, 2007, 34.
[30] İlgün, 2007, 36.

Foto. 1.Nizamoğlu Konağı (Yozgat Müzesi) giriş cephesi (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci Arşivi, 2018©).

Nizamoğlu Konağı Tavan Eteği Resimleri

Nizamoğlu Konağı resimleri, konağın üst katında güney doğu ve güney batıdaki yer alan odaların tavan eteğini dört yönden kuşatan şerit halindeki hafif içbükey yüzeylerde tasvir edilmiştir.

Resimlerde zengin bir renk kartelâsı kullanılmıştır; ancak zemin beyaz, krem ve gri tonlarındadır. Tasvirlerdeki renkler sarı, kırmızı, mavi olmak üzere ana renklerden; yeşil, kahverengi, kiremit kırmızısı, pembe, lacivert, siyah gibi ara renklerden ibarettir. Teknik anlamda resimlerde, kuru alçı sıva üzerine tutkal ve su karıştırılarak toprakboyası uygulanmıştır. Resimlerin önce taslak olarak hazırlandığı ve sonradan boyandığını gösteren taslak çizgileri yer yer görülmektedir.

Konaktaki resimlerde manzara tasvirleri, figürlü-konulu tasvirler, natürmortlar, bitkisel bezemeler vardır. Manzara tasvirlerinin aralarına yerleştirilen bitkisel bezemeli madalyonların Barok üslubu yansıttığı dikkati çeker. Figürlü-konulu tasvirler de Barok kartuşların içinde yer alırlar. Manzara tasvirleri, ağaçlarla çevrelenmiş durgun dere ya da göl kıyılarında gezinen kayıklar, köprüler, yelken açmış gemiler, koruların arasında gezinen at, aslan, geyik, koyun, kuzu, keçi, boğalar, ardı ardına sıralanmış develer, gölden ya da dereden su içen kuşlar, aynı tipte benzer görünümlere sahip kümelenmiş evler, evlerin arkasından seçilen beli belirsiz tepelerden oluşur. Figürlü sahnelerde belli bir konuya bağlı olmayan figürler arasında avlanmakta olan çobanlar, ayrıca kayıklara yerleştirilmiş figürler dikkati çeker.[31]

[31] Detaylar için bk.; Arık, 1988, 60.

Tasvirler arasında bir kent yangını sahnesi yer almaktadır. Kompozisyonda birbirine bitişik, sıkışık bir biçimde tasvir edilmiş tek tip boyanmış, iki-üç katlı, kırma çatılı evler vardır. Sağ taraftaki ev kümesi güçlü bir yangına teslim olmuştur. Alevlerden siyah dumanlar yükselmektedir. Ancak yangının nerede gerçekleştiğini net olarak belirlemeye imkân veren herhangi bir ipucu yoktur. Resim olasılıkla Yozgat'ta çıkan bir yangını betimlemektedir[32] (Foto. 2).

Foto. 2.Kent yangını (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Konağın tavan eteği resimleri arasında, 2 no.lu baş odada, oldukça ilginç ve geç Osmanlı dönemi Anadolu resim sanatı için ünik bir figür yer alır. Bir su tasvirinin içinde betimlenen, yarı çıplak halde, yarı insan-yarı balık denizkızı figürü, geleneksel ve mitolojik bir karakter olan, Slav ve Rus kültüründe önemli bir yere sahip "Rusalka"yı (*Русалка*) hatırlatır (Foto. 3). Rusalkalar tarlalara hayat veren nemi aktarmak ve böylece mahsullerin beslenmesini sağlamak için ilkbaharda denizden yeryüzüne çıkan efsanevî varlıklardır. Rusalkaların zamansız ölen ya da cinayete kurban giden kadınların hayaletleri olduğuna inanılmıştır. Rusalkalar göllerde ya da nehirlerde yaşarlar. Uzun soluk yeşil saçlı ve soluk tenli güzel genç kadınlar olarak görünürler; bu, solgun güneş ışığında yüzen yabani otlarla ve su altında geçirilen günlerle bağlantıyı gösterir. Hava kararıktan sonra, ayın altında dans ederek genç erkeklere isimleriyle seslenirler; onları suya çeker ve boğarlar. Rusalkaların hem arzulanan hem de hain olarak nitelendirilmesi, Rusya, Ukrayna ve Belarus'ta yaygın olup, 19. yüzyıl Rus yazarları tarafından vurgulanmıştır.[33] 1866 tarihli bir lubok'ta biri dişi biri erkek olmak üzere deniz sirenleri betimlenmiştir (Foto. 3).

[32] Arık'a göre; bk. Arık, 1988, 60.
[33] Illes, 2009; Warner, 2002, 42; Kelly, 1996, 324; Ivanits, 1989.

Foto. 3.Rusalka (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Foto. 4.Anonim bir Rus lubok'unda deniz Sirenleri, 1866 (New York Public Library).

Nizamoğlu Konağı'nda ilginç ve ünik bir tasvir daha dikkati çeker. Tasvirde kompozisyonun sağında taht üzerinde oturan bir hükümdar, ortada iki asker, askerlerin önündeki bir levhaya yatırılmış çıplak bir bebek, kompozisyonun solunda ise iki kadın ile sol elinde başaşağı tuttuğu çıplak bir bebeği sağ elindeki bıçakla öldürmek üzere olan bir erkek figürü yer alır. Kadınlardan biri bebeği öldürmek isteyen erkek figürünü sol kolundan ve sol omzundan tutmuş; bebeğin öldürülmesini engellemeye çalışmaktadır.[34] Resmin sol alt köşesinde "1871" tarihi okunur. Tasvirdeki hikâye Süleyman peygamberin adaletini anlatmaktadır (Foto. 5); hikâyenin İslâmi[35] ve Yahudi olmak üzere iki versiyonu vardır. Tevrat'ta 1 Krallar 3: 16-28'de geçen ayetlere göre hikâye;

[34] Sahnedeki figürlerin jestleri, bakışları sahneye canlılık ve ifade katmaktadır. Kılık kıyafetler daha iyi, klasik heves içinde işlenmiş, giyimlerin drapeleri, vücudu kavrayışları, hacimliliği bir dereceye kadar daha iyi belirtilmiştir; bk. Arık, 1988, 64.

[35] İslâmi kaynaklara göre, Topbaş'ın aktardığı üzere hikâye; "*Hz. Süleyman çocukluğundan itibaren yüksek bir anlayışa sahip, çok zeki biridir. O'nun bu hususiyetiyle ilgili olarak Resûlullâh Hz. Muhammed (SAV), şöyle bir olay anlatır: ...Zamanında iki kadın ve beraberlerinde çocukları vardır. Yolda giderlerken, bir kurt gelip kadınlardan yaşlı olanın çocuğunu alıp götürür. Bunun üzerine bu kadın, arkadaşı olan daha genç kadına: – Kurt, senin çocuğunu götürdü. der. Diğer kadın: –Hayır, senin çocuğunu götürdü! diye cevap verir. Sonunda bu*

"16 ...ve iki fahişe kadın geldi ve önünde durdular 17 ve kadınlardan biri dedi: -Aman efendim, ben Ve bu kadın bir evde otururuz ve evde onunla beraberken bir çocuk doğurdum 18 ve vaki oldu ki ben doğurduktan sonra üçüncü gün bu kadın da doğurdu ve biz beraberdik, evde yanımızda yabancı yoktu. Ancak evde ikimiz vardık 19 ve bu kadının çocuğu geceleyin ölmüş. Çünkü üstüne yapmış 20 ve gece yarısı kalkmış ve cariyen uyurken oğlumu yanımdan almış ve onu kendi koynuna koymuş 21 ve kendi ölmüş çocuğunu benim koynuma koymuş ve çocuğunu emzirmek için sabahleyin kalktığın zaman işte ölmüştü. Fakat sabahleyin ona bakınca, işte, o benim doğurduğum oğlum değildi. 22 Öteki kadın dedi: -Hayır; fakat sağ olan benim oğlum ve ölen senin oğlu ve berikisi dedi: -Hayır fakat ölen senin oğlun ve sağ olan benim oğlum. Kralın önünde böyle diyorlardı. 23 ve Kral dedi biri bu sağ olan benim oğlum ve ölen senin oğlun diyor ve öteki hayır fakat ölen senin oğlun ve sağ olan benim oğlum diyor. 24 ve Kral dedi: -Bana bir kılıç getirin. Ve kralın önüne bir kılıç getirdiler 25 ve Kral dedi: Sağ olan çocuğu ikiye bölün ve yarısını birine ve yarısını ötekine verin. 26 Çocuğu olan kadın krala söyledi: -Çünkü oğlu için yüreği yanıyordu- ve dedi: -Aman efendim sağ olan çocuğu ona verin, aman onu öldürmeyin. Fakat öteki dedi: Ne senin ne de benim olsun, ikiye bölün. 27 O zaman Kral cevap verip dedi: -Sağ olan çocuğu buna verin ve sakın onu öldürmeyin; anası budur. 28 Ve kralın verdiği hükmü bütün İsrail işitti ve kraldan korktular. Çünkü gördüler ki; hükmetmek için kendisinde Allah hikmeti var." şeklindedir.[36] Nizamoğlu Konağı'ndaki tasvir Tevrat'taki bu âyetlere göre betimlenmiştir (Foto. 5).

Foto. 5.Süleyman'ın yargısı/adaleti (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

---

iki kadın, aralarında hükmetmesi için Hz. Davud'a başvururlar. Hz. Davud, çocuğun yaşlı olan kadına ait olduğuna hükmeder. Kadınlar muhakemeden çıkıp, Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman'a giderler ve Hz. Davud'un hükmünü bildirirler. Hz. Süleyman da: –Bana bir bıçak getirin! Çocuğu bu iki kadın arasında paylaştırayım! der. Bunun üzerine, çocuğun gerçek annesi olan genç kadın hemen ileri atılarak: –Aman öyle yapma! Allah sana rahmet eylesin! Çocuk bu kadınındır! der. Bunun üzerine Hz. Süleyman, çocuğun genç kadına ait olduğuna kanaat getirir." şeklindedir. Topbaş, 2006.

[36] Kitab-ı Mukaddes, 1997, 335-336.

Nizamoğlu Konağı Tavan Eteği Resimlerinde Rus Çarı II. Aleksandr ve Kırım Savaşı

Konağın 1 no.lu baş odasındaki tasvirlere bakıldığında, gruplar halinde kümelenmiş askeri birlikler dikkati çeker (Foto. 6). Tasvirde Rus çarı II. Aleksandr (doğ. 1818-öl. 1881) kompozisyonun merkezinde yer alır. Beyaz, şaha kalkmış, koşumlu bir at üzerindeki çar, sağ elindeki kılıcını havaya kaldırmış, askeri üniformaları içindeki birliklere kumanda eden bir önder olarak betimlenmiştir. Kuş tüyünden sorguçlu Rus askeri kalpağı, yeşil üzerine altın sırmalarla bezeli askeri üniforma ceketi ve kuşağı, kürk çevreli imparator pelerini, mavi askeri pantolonu, siyah uzun çizmeleri ile betimlenmiştir (Foto. 7). II. Aleksandr'ın kuşağından sarkan kumaşlar üzerinde Rus İmparatorluğunu simgeleyen " çift başlı siyah kartal" arması yer alır (Foto. 8). Balaklava çarpışmasını betimleyen İngiliz ressam Richard Caton Woodville'in eserinde Rus askerlerinin yeşil üzerine altın sırmalı üniforma ceketleri bizim için oldukça önemlidir (Foto. 9-10). Yeşil tonundaki altın sırmalı ceket (Foto. 10), Nizamoğlu Konağı'ndaki savaş sahnesinin ön düzleminde yer alan çar II. Aleksandr'ın üzerinde de vardır (Foto. 7).

Foto 6.Askeri birlikler ve Rus çarı II. Aleksandr (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Foto 7.Çar II. Aleksandr, detay (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Foto 8.Çar II. Aleksandr'ın kuşağından sarkan kartal armalı kumaşlar, detay (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Foto. 9."The Relief of The Light Brigade", Richard Caton Woodville, 1897, tuval üzerine yağlı boya (National Army Museum, Londra).

Foto. 10."The Relief of The Light Brigade", detay, Richard Caton Woodville, 1897, tuval üzerine yağlı boya (National Army Museum, Londra).

Nizamoğlu Konağı tavan eteği resimlerindeki bir diğer tasvirde, mavi zemin üzerine çift başlı siyah kartal motifi işlenmiş Rus arması olan bir taht önünde Rus çarı II. Aleksandr betimlenmiştir. Dönemin imparatorluk tacı, pelerini ve üniforması ile betimlenen Aleksandr, ön düzlemde yer alır. Sahnenin sağ tarafında üzerinde bir *globus* bulunan, altın yaldızlı püsküllü şeritlerle bezeli bir kumaşla kaplı masa bulunmaktadır. Aleksandr sol elini masaya dayamıştır. Sahnenin solunda çarın iki yaveri ya da muhafızı üniformalarıyla betimlenmiştir (Foto. 11).

Foto. 11.Rus çarı II. Aleksandr ve iki yaveri/muhafızı (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

19. yüzyılın çarlarına ait eski fotoğraf ve tablolar incelendiğinde, kompozisyonda yer alan imparator figürünün çar II. Aleksandr olduğu açıkça anlaşılır; çar II. Alexandr'ı çenesine kadar uzanan favorilerinden ve iki yanda yanaklarına uzanan ve uçları yukarı doğru kıvrılan bıyıklarından ayırt etmek mümkündür. Portredeki yüzün fiziksel özellikleri de II. Aleksandr ile örtüşmektedir (Foto. 12).

Foto. 12.Rus çarı II. Aleksandr, detay (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Çarın aynı üniforma içinde betimlendiği E. G. Botman (ya da *Boatman*) tarafından yapılmış 1856 tarihli tam boy portresi bugün Rusya Müzesi'nde yer almaktadır (Foto. 13). Öte yandan konağın resimlerinin 1871 yılına ait olduğu düşünülürse; bu tarihte hâlihazırda Rus tahtını II. Aleksandr işgal etmektedir. (1855-1881). Tasvire dikkat edilirse; betimlenen figür oldukça gençtir. Bu bağlamda buradaki figürün II. Aleksandr'ın babası çar I. Nikolay (doğ. 1796-öl. 1855) olması pek mümkün görünmüyor. Yine bir başka eserde Stanislav Dospevski'nin (1823-1878) II. Aleksandr portresi ile Nizamoğlu Konağı'nda betimlenen figürün oldukça benzer olduğu görülmektedir (Foto. 14). Nizamoğlu Konağı'ndaki tasvirde figürün başındaki

taç, Rus imparatorluk tacıdır. Kadife ile kaplı bir başlık etrafına işlenmiş mücevherlerle süslü ve tepesinde haç bulunan tacın benzerlerini, dönemin çar portrelerinde, taç giyme tören resimleri ve fotoğraflarında görmek mümkündür. Tasvirdeki figürün Rus çarı olduğunu işaret eden bir diğer imge de Rus imparatorluğunun sembolü olan siyah renkteki çift başlı kartal armasının, çarın arkasında duran tahtın arkalık kısmına işlenmiş olmasıdır. İlaveten çarın sol elini dayadığı masanın üzerinde yer alan, tepesinde haç bulunan globus, imparatorluk alameti olarak, bir diğer Rus çarı II Nikolay'ın betimlendiği renklendirilmiş fotoğraf örneğinde de karşımıza çıkar.

Foto. 13. Rus çarı II. Aleksandr, E. Botman, 1856, tuval üzerine yağlıboya (Rusya Müzesi, Moskova).

Foto. 14.Rus çarı II. Aleksandr, Stanislav Dospevski, 19. yüzyılın ikinci yarısı, tuval üzerine yağlıboya (National Academy of Art, Sofya).

Rus ressam Vasiliy Fiodorovitch (Georg Wilhelm) Timm'in (1820-1895) iki eserinde çar II. Aleksandr betimlenmiştir. II. Aleksandr'ı tam boy portre olarak gösteren eser 1856 tarihlidir. Çarın piskoposun kutsaması ile tacını giymesi törenini betimleyen ikinci eser ise 1857 yılına aittir. İki eserde de, Nizamoğlu Konağı'ndaki II. Aleksandr'ın omuzlarını örten kürklü pelerinin aynısı yer alır. Rus çarı II. Nikolay'ın (doğ. 1868-öl. 1918, hük. 1894-1917) betimlendiği bir örnekte de yine aynı kürklü pelerini figürün omuzlarında ve haçlı globusu ise figürün avucunda görmekteyiz (Foto 15-16). Çift başlı siyah kartal sembolünden oluşan Rus arması, haçlı globus ve imparatorlara özgü kürklü pelerin ise çariçe Büyük Ekaterina'nın Alexander Roslin tarafından yapılan portresinde tekrar karşımıza çıkar (Foto. 17-19).

Foto. 15.Çar II. Nikolay'ın taçlandırılması, renklendirilmiş fotoğraf (Özel Koleksiyon).

Foto. 16.Çar II. Nikolay'ın taçlandırılması, detay, renklendirilmiş fotoğraf (Özel Koleksiyon).

Foto. 17. Çariçe II. Ekaterina, Alexander Roslin, 1776-1777, tuval üzerine yağlıboya (Ermitaj Müzesi).

Foto. 18. Çariçe II. Ekaterina, detay: Rus imparatorluk arması, Alexander Roslin, 1776-1777, tuval üzerine yağlıboya (Ermitaj Müzesi).

Foto. 19. Çariçe II. Ekaterina, detay: globus, Alexander Roslin, 1776-1777, tuval üzerine yağlıboya (Ermitaj Müzesi).

Nizamoğlu Konağı'ndaki bir başka tasvirde, muhtemelen Kırım Savaşı'nda Ruslar'a karşı Osmanlı'nın yanında yer alan Fransız birliği ve komutanları betimlenmiştir. 1852'de Fransa Cumhuriyeti kurulur. Devletin başına III. Napoléon (ya da *Charles-Louis Napoléon*, hük. 1852-1870) geçmiştir. Tasvirde altı grup halinde kümelenmiş askeri birliklerin ortasında, şaha kalkmış kahverengi bir at üzerinde, sağ elindeki kılıcını havaya kaldırmış, ordusunu komuta eden bir figür vardır (Foto. 20-21). Figürün üzerinde koyu mavi tonunda askeri üniforma ceketi ve beyaz pantolon, başında kayık biçimli siperliği olan bir başlık, ayağında siyah çizme vardır (Foto. 21). 19. yüzyıl Fransız ressamlarından Charles-Édouard Boutibonne'un (doğ. 1816-öl. 1897) resmettiği III. Napoléon portresinde aynı üniforma, başlık ve çizmeyi görürüz (Foto. 22). Koyu mavi ceket, beyaz pantolon ve kayık biçimli başlıktan oluşan üniformalı Fransız askerlerini Charles Vernier'in 1800'lere ait renklendirilmiş bir gravüründe bulmak mümkündür (Foto. 23).

Foto. 20.Fransız birlikleri, (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Foto. 21.Fransız birlikleri arasında III. Napoléon olması muhtemel komutan, detay (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

Foto. 22.III. Napoléon, Charles-Édouard Boutibonne, 1856, tuval üzerine yağlıboya (Royal Collection, İngiltere).

Foto. 23.18.-19. yüzyılda Fransız üniformaları, Charles Vernier, 1800'ler, renklendirilmiş gravür (Hulton Archive-Getty Images).

Nizamoğlu Konağı tavan eteği resimleri arasında 2 no.lu baş odada yer alan çift başlı siyah kartal, Rus İmparatorluğunun armasını sembolize eder. Çift başlı siyah kartal arması III. İvan/*Büyük İvan* (doğ. 1440/41-öl. 1505, hük. 1462-1505) tarafından imparatorluğun sembolü haline getirilmiştir. Arma, yukarıda değinildiği ve örneklerle açıklandığı üzere, çar/çariçe portrelerinde sıklıkla kullanılmıştır.

Foto. 24.Rus İmparatorluğunun sembolü çift başlı siyah kartal (Foto.: İlkgül Kaya Zenbilci, Kültür ve Turizm Bakanlığı izniyle).

SONUÇ

Nizamoğlu konağı tavan eteği resimlerine ilişkin, bugüne değin pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen; çalışmalarda ne savaş sahnelerine dair ne de komutan ve hükümdar figürlerine dair net bilgiler verilmemiştir. Bazı kaynaklarda resimlerdeki atlı birliklerin Napolyon savaşlarını yansıttığı, bir tezde ise Sedan Savaşı'nın tasvir edildiği belirtilmiştir. Oysaki; Prusya ile Fransa arasındaki Sedan Savaşı gibi Avrupa siyasi tarihini ilgilendiren ve Osmanlı İmparatorluğu ile hiçbir bağlantısı olmayan bu savaşın, Yozgat'ta tasvir edilmiş olmasının kanımızca hiçbir açıklaması yoktur. Bu tasvirler, üzerinde yaptığımız detaylı araştırmanın sonucuna göre Kırım Savaşı'nı betimlemektedir. Dönemin üniformalarına eski fotoğraf ve resimler aracılığıyla bakıldığında; Rus ve Fransız askeri üniformaları ile paralel kalıpta ve renkte üniformaların Nizamoğlu Konağı resimlerinde yer aldığını görürüz. İlaveten Kırım Savaşı konusu, tamamen konaktaki diğer resimlerle de paralel olarak seçilmiştir. Daha açık bir ifadeyle Rus kültürünü ve buna ek olarak Ortodoksluğu işaret eden tasvirler birbiri ile bağlantılıdır.

Rus İmparatorluğu 1721'de kurulmuştur ve 1917 yılındaki Ekim Devrimi'ne kadar monarşik yapıda varlık göstermiştir. Monarşi ile yönetilen Rus İmparatorluğu 19. yüzyıl boyunca altı çar tarafından yönetilmiştir. I. Aleksandr (1801-1825), Konstantin Pavloviç (1825), I. Nikolay (1825-1855), II. Aleksandr (1855-1881) ve II. Nikolay (1894-1917). Şüphesiz ki II. Aleksandr Rus siyasi tarihi açısından tahta geçen en önemli imparator olmuştu.[37] II. Aleksandr 1856'da tahta geçtikten sonra babasının katı rejimini yumuşatmayı denedi. Yurtdışına seyahat yasağını ve üniversite öğrenci sayısındaki kısıtlamaları kaldırması; basındaki sansürleri hafifletmesi II. Aleksandr'ın ilk girişimleriydi. Çar, II. Nikolay'ı baskına uğratan isyancıların sürgünden âzâd edilmelerini sağladı. Nispeten küçük sayılabilecek bu reformların yanı sıra Aleksandr bir dizi liberal reforma imza atacaktı. Rusya'da 16. yüzyılda askeri ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan köylülerin serfliği konusu[38] I. Aleksandr'ın hüküm sürdüğü sırada çözüme kavuşturulmak istenirken daha da büyümüş; sonuçta köylüler daha ağır şartlara mahkûm olmuşlardı. II. Aleksandr tahta geçene kadar köylülerin serfliği sorun olmaya devam etti.[39] 19. yüzyılın ortalarında köylü ayaklanmalarının artması, Rus aydınların ve devlet adamlarının serflik sistemine karşı mücadeleye girişmesi, Kırım Savaşı'nda gönüllü olarak orduya katılacakların serflikten âzâd edileceği söylentileri[40] bu konuyu gündeme taşıyan gelişmeler oldu. Asıl sorun, toprağı işleyen köylü kesim olmasına rağmen, "kulak" denen zengin köylülerin nüfusun yalnızca %10'unu teşkil etmesi; köylülerin asilzadelerin toprağında serf, bir diğer deyişle köle olmalarıydı.[41]

[37] II. Aleksandr'ın hayatına ilişkin bk.; Graham, 1963.
[38] bk.; Hayward, 1980; Hosking, 1997.
[39] Kurat, 1999, 339.
[40] Gökdül, 2017, 3.
[41] Armaoğlu, 1999, 71.

Bu durumu düzeltmek için, Kırım Savaşı'ndan sonra, çar II. Aleksandr 5 Mart 1861'de "Kurtuluş Kanunu"nu yayınlandı. Bu kanunla; köylü esir durumdan kurtarılıyor ve köylüye toprak veriliyordu. Ancak bu tedbir yürümedi. Çünkü köylüye kötü topraklar dağıtılmış; üstelik toprağın mülkiyeti köylüye verilmemişti. Yalnızca toprağı kullanma hakkı köylülere aitti. Bu hak için de köylü toprağın sahibine karşılığını ödemek zorundaydı. Bu ödeme ise, Barşçina ve Obrok adlı iki farklı sisteme göre olacaktı. Barşçina sisteminde, aldığı toprağa karşılık köylüler her yıl toprağın sahibi için belli bir süre çalışacak; Obrok sistemine göre ise, her yıl toprağın sahibine belli bir para ödeyecekti. Köylüye verimsiz ve kötü toprak verilmesi köylünün borcunu ödeyememesi ve toprak sahibi ile yaptığı anlaşmalarla, bir süre sonra yine eskisi gibi esir durumuna düşmesi sonucunu doğurdu. Böylece köylülerin bir kısmı toprakla uğraşmaktan ve toprak almaktan vazgeçerek şehirlere akın etti.[42]

Kurtuluş Kanununun başarısızlığı, köylülerin Rus aydınlarınca desteklenmesi ve kışkırtılmasını; *Narodnik* veya *Narodniçestvo* denen halk hareketlerinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmişti. Rus aydınların köylüyü aydınlatmak üzere 1870'lerde köylere akın etmesi çar tarafından hoş karşılanmadı. 1881'de II. Aleksandr *Narodnaya Volya* (Halkın İsteği) adlı aşırı bir derneğin üyeleri tarafından öldürüldü ve dernek üyeleri Rusya'dan kaçtı.[43]

Konakta Rus Çarı II. Aleksandr'ın tercih edilmiş olmasını, onun, Rus tarihinin 16. yüzyıldan itibaren kanayan bir yarası haline gelmiş ve toplumu derinden etkileyen "serflik" meselesine ilişkin çıkardığı reformlar; öte yandan tıpkı Katolik Papa'nın Katolik cemaatini tek çatı altında toplayan bir ruhani lider olması gibi; Aleksandr'ın "panslavizm"e ek olarak Ortodoksları tek çatı altında toplama hayalinin konağın sahibini ya da bu resimleri yaptıran kişiyi derinden etkilemiş olmasıyla ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Hâlihazırda II. Aleksandr'ın Ortodoks dinî birliğini kurma fikri dahî inançlı bir Ortodoks için oldukça etkileyici olmalıydı. İlginç olan şudur ki; konakta II. Aleksandr ayrı bir pano içinde iki yaveri ile taht önünde, imparatorluk imgeleriyle ikinci kez kendini gösterir. Tahmini olarak 19. yüzyılın Rus luboklarında çarın portreleri oldukça popüler olmalıydı. Luboklar halkın satın alabileceği değerde, ucuz ve her yerde bulunabilen resimlerdi. Dolayısıyla konağın sahibinin ya da ressamın elinde bu lubokların örneklerinin olduğu düşünülebilir. Üslup olarak tasvirlerin bazı kısımları muhtemelen luboklar örnek alınarak oldukça başarılı olarak işlenmiş; ancak detaylar daha özensiz olarak resmedilmiştir.

Savaş birliklerini komuta eder vaziyetteki Aleksandr'ın tam bir imparator gibi betimlendiği, buna karşılık Fransız birliklerinin başındaki komutanın daha küçük boyutlu ve imparator görüntüsünden uzak bir anlayışla betimlendiği görülür. Burada -her ne kadar Kırım Savaşı'ndan Rusya mağlubiyetle ayrılmış olsa da-; Rus çarını yücelten, Fransızları ise yeren bir yaklaşım olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

[42] Armaoğlu, 1999, 72.
[43] Armaoğlu, 1999, 72.

Yine 19. yüzyılda Rus folkloru ile ilgili hikâyelerin parçası olan hayali kahramanların yer aldığı luboklar da oldukça popülerdi. Rusalka adlı kadın kahraman da bunlardan biridir. Konakta Rusalka'nın betimlemesine yer verilmiş olması oldukça ilginçtir; ancak bu halk kahramanının burada betimlenmesi, diğer resimlerin de Rus kültürüne ait olmasıyla ilişkili bir durum olarak açıklanabilir. Aynı şekilde -ayrı bir pano halinde gördüğümüz- çift başlı siyah kartalın da Rus imparatorluğunun sembolü ve Rus kültürünün bir parçası olmasıyla ilişkili olarak konaktaki resimler arasında yer aldığı söylenebilir.

Nizamoğlu Konağı'ndaki resimlerde yer alan seçkinin anlamına ilişkin birkaç seçenek var gibi görünüyor. Bunlardan ilki konağın sahibinin ya da resimleri sipariş eden kişinin Ortodoks ve belki de Rus olması; bir diğer seçenek ise ressamın Rusya'dan gelmiş olabileceği fikridir. R. Arık'ın konağın resimlerini ele aldığı bir çalışmasında, evin azınlık vatandaşlardan bir keşişe ait olduğunun söylendiği bilgisi verilmekle birlikte; güney batı odada görülen Tevrat sahnesinin, savaş sahnelerinin ve insan figürlerinin yer aldığı manzara tasvirlerinin konağın bir Müslüman evinden ziyade, Hıristiyan birine ait olduğu görüşü desteklenmektedir. Yine Arık'ın da belirttiği üzere; insan figürlerinin tasvir edildiği azınlık evleri Anadolu'da yaygındır.[44]

KAYNAKÇA

Arık, R. (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*. Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Armaoğlu, F. (1999). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul. Alkım Yayınları.

Barber, E. W. (2013). *The Dancing Goddesses: Folklore, Archaeology, and the Origins of European Dance*. W. W. Norton&Company.

Burnaby, F. (1877). *On Horseback Through Asia Minor*. vol. II. Londra.

Dikmen, Ç. B. ve Özçetin, Z. (2012). "Kültürel ve Sosyal Sürdürebilirlik Bağlamında Yozgat Konaklarının Cephe Düzeni". (yayımlanmamış bildiri). *6. Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu 12-13 Nisan 2012*. Bursa. Uludağ Üniversitesi.

Dönmez, Ş. (2010). Akalan Hakkında Yeni Gözlemler. *Anadolu Araştırmaları*, 17/1. 67-91.

Durna, M. (2013). *Yozgat Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Graham, S. (1963). *Tsar of Freedom: The Life and Reign of Alexander II*. Archon Books.

Gökdül, A. (2017). "1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, 1-12.

Hayward, M. (1980). *The Russian Empire: A Portrait in Photographs*. Londra. Jonathan Cape.

Hietzge, M. (2014). "Mermaid Experiences-Empractical Subjectivation". *Performativity, Materiality and Time – Tacit Dimensions of Pedagogy*. Münster-New York. Waxmann.

Hosking, G. A. (1997). *Russia: People and Empire*. Londra. Harper Collins.

[44] Arık, 1988, 64.

Illes, J. (2009). *The Encyclopedia of Sprits: The Ultimate Guide to The Magic of Fairies, Genies, Demons, Ghosts, Gods and Goddesses*. New York. HarperOne.

Ivanits, L. J. (1989). Russian Folk Belief. Armonk-Londra-New York. M. E. Sharpe.

İlgün, Ş. (2007). *Geleneksel Yozgat Evleri*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.

Kapusuzoğlu, E. (1994). *Yozgat Kültür Takvimi.*

Karaca, T. N. (2003). Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerinde Yozgat Ermenileri (1914-1920). Atatürk Dergisi, 3/4. 99-134.

Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı*. Ankara. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Kelly, K. E. (edt.) (1996). *Modern Drama by Women 1800s-1930s: An International Anthology*. Londra. Routledge.

Kitab-ı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit. (1997). İstanbul. Kitabı Mukaddes Yayınları.

Koç, A. F. (1963). *Bütün Yönleriyle Yozgat*. Kardeş Matbaası.

Koç, Y. (2013). Yozgat. *İslam Ansiklopedisi*, cilt 43, İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı. 559-564.

Kurat, A. N. (1999). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mostras, C. (1870). *Dictionnaire Géographique de L'Empire Ottoman*. St. Petersburg. Commissionaires de l'Académie Impériale des Sciences. 240.

Murray, J. (1854). *A Handbook for Travellers in the Ionian Islands, Greece, Turkey, Asia Minor, and Constantinople: Being a Guide to the Principal Routes in Those Countries, Including a Description of Malta, with Maxims and Hints for Travellers in the East*. Londra.

Ocak, A. Y. (1992). Bozok. *İslam Ansiklopedisi*, cilt 6, İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı. 321-322.

Öcal, Y. (2015). XIX. Yüzyıl Seyahatnamelerinde Yozgat ve Çevresi. *Akademik Bakış Dergisi 51/Eylül-Ekim*. 49-61.

Önal, M. M. ve Çellek, S. (2016). İç Anadolu'da Geleneksel Türk Evleri, Yapısal Özellikleri, Yozgat ve Kırşehir Örneği. *Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs 2016*. Yozgat. 315-331.

Poujoulat, M. B. (1840). *Voyage dans léAsie Mineure: en Mésopotamie, a Palmyre, en Syrie, en Palastine et en Égypte*. Tome I. Paris.

Sezer, M. S. (1998). *Yozgat ve Çevresi Tarihi Yapılarındaki Süslemeler*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı.

Summers, G. D. (1997). The Identification of the Iron Age on Kerkenes Dağ in Central Anatoia Dağ. *Journal of Near Eastern Studies*, 56/2. 81-94.

Sümer, F. (1953). *Bozoklu Oğuz Boylarına Dâir*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şener, D. (2011). *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri*. (yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. (çev. A. Suat). Ankara. Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Topbaş, O. N. (2006) *Faziletler Medeniyeti*. cilt 1. İstanbul.

Umar, B. (1993). Yozgat. *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul. İnkılâp Kitabevi. 321.

Vandermaelen, P. (1827). *Atlas universel de geographie physique, politique, statistique et mineralogique, sur l'echelle de 1/1641836 ou d'une ligne par 1900 toises*. Brüksel.

Van-Lennep, H. J. (1870). *Travels in Little-known Parts of Asia Minor: With Illustrations of Biblical Literature and Researches in Archaeology*. vol. II. Londra. John Murray.

Warner, E. (2002). *Russian Myths*. Austin. University of Texas Press.

Yüksel, N. (1994). *Geç Dönem Tarihi Yozgat Evlerinde Süslemeler*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anabilim Dalı.

DARICA (KOCAELİ) SAHİL ŞERİDİNİN PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Kadriye ÖZYURT GÜRSES[1]
[1] *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye*
Prof. Dr. Abdullah KELKİT [2]
[2] *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye*

ÖZET

İnsanoğlu yerleşik hayata geçerken ilk önce su kaynaklarına yakın alanları tercih etmiştir. Seçilen bu alanlar suyun insan için ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Kentler, dünyanın birçok bölgesinde kıyılardan başlayarak büyük alanlara yayılmıştır. Hızlı ve yanlış kentleşme hareketleri sonucunda yaşamın stresinden ve yoğunluğundan biraz olsun nefes almak için dinlenecekleri alanlara ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Dinlenmek, eğlenmek ve rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılamak için ilk seçenekler arasında kıyılar tercih edilmektedir ve bu da kıyıların insanlar için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu kısıtlı kaynakların bilinçsiz bir şekilde planlanması, yönetilmesi ve kullanılması, gelecek nesiller için bu kadar değerli kaynağın tükenmesine neden olacaktır. Bu sorunun çözümü için kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanması için de doğru ve bilinçli planlamalar yapılmalıdır. Bu kararlar alınırken o bölgenin ekolojisi, doğal yapısı, sosyo-ekonomisi ve kültürel değerleri göz önünde bulundurularak konuyla ilgili Sivil Toplum Örgütleri ile birlikte kararlar alınmalıdır.

Bu çalışma, Kocaeli ili Darıca ilçesinde yaşayan halkın ve ziyaretçilerin kalabalık ve stresli kent hayatından bir nebze olsun uzaklaşmaları için oluşturulan Darıca sahil şeridinde yürütülmüştür. Kocaeli ili Türkiye'nin sanayi anlamında en gelişmiş illerinden biridir ve bu sanayileşme beraberinde hızlı kentleşmeyi de doğurmuştur. Darıca sahil şeridi, sanayinin ve kentleşmenin çok yoğun olduğu bu ilde insanların tempolu ve yorucu hayatlarından bir miktar kurtulmak için yapılan mekânlardan biridir. Çalışmada, halka kattığı değer ve konumu itibariyle Darıca sahil şeridinin Peyzaj Mimarlığı açısından incelemelerinin yapılması amaçlanmıştır. Alanın peyzaj tasarımı ve uygulamasına yönelik sorunların belirlenip daha verimli bir kıyı kullanımı oluşturmak için çeşitli öneriler getirilmiştir. Ayrıca alanda bu yönüyle yapılan ilk çalışma özelliği taşıdığı için de kaynak niteliği taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Alan Kullanımı, Darıca Sahil Şeridi, Kıyı, Kocaeli, Sürdürülebilirlik

1. GİRİŞ

1970'den bugüne dünyanın pek çok yerinde sanayi ve endüstri gibi amaçlarla kıyılar değerlendirilmiş ve bu alanlar kıyı kapsamındaki özelliklerini kaybetmeye başlamıştır. Bu alanların tekrar faaliyete geçirilmesi ve halkın hizmetine kazandırılması için çalışmalar sürdürülmektedir. Bütün bu çalışmalar sonucunda kıyı alanlarında rekreasyon ve konut alanı gibi birçok alan da değerlendirilmek üzere dönüştürülmektedir (İnan , 2005).

Türkiye'de kıyılar, hızlı ve plansız kentleşme ve yanlış kullanım sonucunda yok olmaya başlamıştır. Hızlı kentleşmeden dolayı kentte yaşamını sürdüren insanlar, yoğun stresli hayatlarından bir süreliğine uzaklaşmanın çaresini tatillerde kıyı kesimlere gitmekte bulmuşlardır. Bu durum, turistik tesislerin insanların yoğun talepleri doğrultusunda kıyılara kurulmasına yol açmıştır (Sağlık ve Kelkit, 2012).

Bu talepler, kıyıların yenilenemeyen ve kıt kaynaklar olarak kabul edilmesi üzerine sürdürülebilir kullanımlarının gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu sebeplerden ötürü, merkezi hükümetler kıyı alanların yönetimini kamu yararı için sıkı kontrol altına almışlardır. Yasal düzenlemelere göre, kıyısal alanlar için kullanılan kıyı kelimesi, yalnız deniz değil; nehirler, doğal ve yapay göller gibi çeşitli su kütlelerini çevreleyen kara parçalarını da kapsamaktadır. Hızlı kentleşme, turizm, ulaşım, insanların rekreasyonel eğilimindeki değişimler ve endüstri alt yapısı kıyılar üzerinde baskıya sebep olan etmenlerdir (Öztürk, 2007).

Bu çalışmada, halkın yoğun olarak kullandığı Darıca sahil şeridinin mevcut alan kullanımlarının ve peyzaj değerlerinin tespiti ve sürdürülebilirlik bakımından yanlış kullanımlar belirlenecektir. Kıyı kullanımına yönelik birçok araştırma ve literatür olmasına rağmen bu konuyla ilgili Kocaeli ili kıyısında bulunan Darıca sahil şeridine yönelik bir çalışma bulunamamaktadır. Ve bu çalışmanın araştırma sonuçlarının benzerlik gösteren alanlara da katkıda bulunması hedeflenmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini, Kocaeli ili Darıca ilçesinde bulunan ve yaklaşık 1,5 km uzunluğundaki Darıca sahil şeridi oluşturmaktadır (Şekil 1). Kocaeli sanayinin hızlı geliştiği kentlerimizden biridir. Bu hızlı sanayileşme beraberinde plansız ve çarpık kentleşmeyi de doğurmuştur. Kocaeli ili konum itibariyle İstanbul'a yakın olmasından kaynaklı yoğun bir nüfusa sahiptir. Bundan dolayı gerek Kocaeli gerekse İstanbul halkı tempolu iş hayatından bir nebze olsun kurtulmak için alternatif olarak Kocaeli kıyı alanlarını tercih etmektedir. Bu alanlardan biri de Darıca sahil şeridir. Bu özelliği nedeniyle bu alan çalışma alanı olarak tercih edilmiştir.

Darıca nüfusu, 2017 verilerine göre 198.153'dür. Bu nüfus değerleri yaz aylarında yerli turistlerle birlikte ciddi oranda artmaktadır. Yoğun talepler doğrultusunda turizm ve ikincil konut amaçlı tercih edilmesinden dolayı çalışma alanının mevcut rekreasyonel altyapısında da

yetersizlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Karadeniz kıyıları ile Körfez kıyılarında ılıman, dağlık kısımlarda daha sert bir şekilde iklim hüküm sürmektedir. Kocaeli ikliminin, Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında bir geçiş yarattığı görülmektedir. İl merkezinde yazlar az yağışlı ve sıcak, kışlar yağışlı, bazı zamanlar soğuk ve karlı geçmektedir. Çalışma, Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini kapsamında Darıca sahil şeridinde kıyısal alan kullanımlarının incelenmesini içermektedir.

Şekil 1. Çalışma alanının yeri ve konumu (2019 Google Earth'den değiştirilerek hazırlanmıştır) *(Erhas Sulama Sistemleri, 2019)*

Çalışmada; yerinde yapılan gözlemler sonucu elde edilen veriler, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından alınan yazılı ve görsel dokümanlar, çekilen fotoğraflar da yardımcı materyal olarak kullanılmıştır.

Çalışma yöntemi 4 aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada alanda sörvey çalışması yapılmıştır. Bu aşamada; alanın ayrıntılı fotoğraflarının çekilmesi, halkın kullanım yoğunluğuyla ilgili gözlemlerin yapılması, ilgili belediyelerden ve kuruluşlardan plan, proje, harita ve konuyla ilgili literatür ve bilgi teminin sağlanmıştır. Ayrıca alanın sosyo-kültürel yapısı, tarihi geçmişi, ekonomik özellikleri, bitki örtüsü, iklim özellikleri, alanın çevresiyle olan etkileşimi ve ulaşım sistemiyle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen verilerle alanda yerinde gözlemler yapılmıştır. Alandaki rekreasyonel faaliyetlerinin kullanım yoğunluğu tespit edilmiştir. İkinci aşama veri toplama aşamasıdır. Bu veriler internet kaynakları, dergi, yayınlar ve basılı kitaplar, ilgili belediyeler ve kuruluşlardan harita, plan, proje ve literatür kaynaklanın bir araya getirilmesini içermektedir. Üçüncü aşama, elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve analiz-sentezinin yapılması aşamasıdır. Değerlendirmede

çalışılan konunun başka çalışma alanlarında yapılıp yapılmadığının belirlenmesi ve alan özelliğine göre kıyaslamaların yapılarak mevcut alanın peyzaj tasarımının irdelenmesidir. Daha sonra analiz-sentez çalışması ışığında geniş bir araştırma ve değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Bu aşama ile birlikte alanın mevcut kullanım özellikleri tam anlamıyla belirlenip alandaki eksiklikler tespit edilmiştir. Son aşama ise, öneride bulunma aşamasıdır. Bu aşama, yapılan araştırma sonucunda alanda neler olması gerektiği ve eksikliklerinin nasıl giderileceğine yönelik öneride bulunulmasını içermektedir. Getirilen öneriler, peyzaj mimarlığı planlama ve tasarım ilkeleri doğrultusunda sürdürülebilir kıyı alan kullanımına yönelik olacaktır.

Çalışma sırasında çalışmayla ilgili birtakım harita ve fotoğraflar birlikte çalışmayı daha sistemli hale getirmek için görselleştirme programları da kullanılmıştır. Bu amaçla; Adobe photoshop, Autodesk AutoCAD, Google Earth ve SketchUp kullanılmıştır. Araştırmanın metin formatı yazımı için ise Microsoft Office programı kullanılmıştır. Meydan niteliği taşıyan ikinci alan ise Gönül Birliği Kapısının bulunduğu alandır.

3. BULGULAR

3.1. Darıca Sahil Şeridinin Açık Alan Kullanımları

3.3.1. Meydan

Çalışma alanı, manzara niteliği bakımından doğal bir zenginlik içermektedir. Yaklaşık olarak 1,5 km uzunluğuna sahip olmasından dolayı alanda meydan niteliği taşıyan 3 alan bulunmaktadır. Bu alanlar birbirinden farklı özelliklere sahiptirler.

Birinci meydan, ana giriş kapısından girildiğinde 20 m sonra ilk karşılaşılan alandır. En büyük alan niteliğindeki meydan içerisinde, yöresel ürün satış yerleri ve açık alan amfisi bulunana yaklaşık 10000 m^2'lik alanı içermektedir. Etkinliklerin büyük bir çoğunluğu bu meydanda yapılmaktadır. Örneğin; halkın ve turistlerin yoğun olarak tercih ettiği ramazan ayında iftar yemekleri ve sohbetleri, çeşitli konserler, açık alan sinema etkinlikleri, toplu sünnet şölenleri vb. etkinlikler bu kapsamda sayılabilir. Meydanda, altılı aydınlatma birimi kullanılmıştır. Ayrıca alanda, bank bulunmamakla birlikte çöp kutuları az sayıda bulunmaktadır. Meydan içerisinde dağınık şekilde konumlandırılmış, *Salix babylonica, Cercis siliquastrum, Phoenis canariensis, Tilia tomentosa, Eucalyptus globulus, Sophora japonica pendula, İlex aquifolium, Magnolia grandiflora, Morus spp., Elaeagnus angustifolia, Ligustrum japonicum, Thuja occidentalis, Abelia x grandiflora, Rose spp., Nerium oleander, Pittosporum tobira, Juniperus communis* ve *Viburnum tinus* bitkiler yer almaktadır.

Meydan niteliği taşıyan ikinci alan ise Gönül Birliği Kapısının bulunduğu alandır. Meydan, otoparkın bulunduğu yerden giriş yapıldığında 15 m sonra görülmekte olup, alan yaklaşık olarak 500 m^2'dir. Bu alan çeşitli etkinliklerin yapıldığı yer olmasından ziyade Darıca'nın simgesi olan Gönül Birliği Kapısı olmasından dolayı önem arz etmektedir. Gönül Birliği Kapısının özelliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtaya hâkim olduğunu simgeleyen Osmanlı hilalinin bulunması, hilalin içinde bulunan ve Selçuklu süsleme sanatı kündekari ile

Selçuklunun simgesi olan stilize yıldız sayısal olarak cennetin 8 kapısını ve erdemi temsil etmesi, son olarak da yıldız figürünün ise Türk bayrağındaki yıldız cumhuriyetin ve demokrasinin bir arada yaşamanın sembolünü temsil ediyor olmasıdır. Hatta Gönül Birliği Kapısı günümüzde Darıca Belediyesi ambleminde de yer almaktadır. Bu yüzden bu alan, Darıca için önemli bir yere sahip olmasından dolayı meydan niteliği taşımaktadır. Her iki alanda da aydınlatma birimi olarak altılı projektör aydınlatma birimi kullanılmıştır. Ayrıca Gönül Birliği Kapısının kendine ait aydınlatılması alana farklı bir değer katmaktadır. Yaklaşık 500 m^2'lik meydan içerisinde bank ve çöp kutuları bulunmaması bir eksikliktir. Meydanda bitki varlığı olarak alanı çevreleyen *Ligustrum japonicum* yer almaktadır. Ayrıca meydanla kesişen ana aks üzerinde *Platanus orientalis* ile alle yolu oluşturulmuştur.

Üçüncü meydan ise, filler ve kuğularla oluşturulan su gösterilerinin yapıldığı süs havuzunun bulunduğu mekandır. Filli havuza ulaşmak için en yakın ek girişten girdikten 100 m sonra yer almaktadır. Meydan, 75 m^2 havuzu olan yaklaşık 700 m^2'lik bir alandır. Meydanın sağ aksı lunaparka giderken, sol aksı Gönül kapısı meydanına gitmekte ve karşı yön ise sahil boyu yürüyüş alanına ulaşmaktadır. Darıca Hayvanat Bahçesi, kentin en önemli turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği ve Türkiye'nin birçok yerinden ziyaretçisi olan bir yerdir. Bu yüzden filli havuz Hayvanat Bahçesini temsil ettiğinden önemli bir meydandır. Ayrıca çalışma alanında birçok hayvan figürü bulunmaktadır. Meydan, altılı projektör aydınlatma birimi ile aydınlatılmıştır. Bank ve çöp kutuları daha çok meydanın uzantısı olan akslar üzerine konumlandırılmıştır. Alanda lunapark girişinden başlayarak filli havuz bulunan meydanı da içerisine alarak Gönül Kapısının bulunduğu meydana kadar *Platanus orientalis* (Çınar ağacı) ile alle yolu oluşturulmuştur. Bu da alana farklı bir boyut kazandırmıştır. Meydanın yakın çevresinde bulunan bitki türleri ise, *Salix babylonica, Cercis siliquastrum, Tilia tomentosa, Ligustrum japonicum, Thuja occidentalis* ve *Abelia x grandiflora* bulunmaktadır.

3.3.2. Çocuk Oyun Alanı

Çalışma alanı, konumu itibariyle insanların çokça tercih ettiği kıyı alanlarından birisidir. İnsanların tatil günlerinde veya boş zamanlarında tercih ettiği bu mekanlar rekreasyonel bakımdan büyük bir potansiyele sahiptir. Bu gereksinimlerden biri de çocuk oyun alanlarının mekânda var olmasıdır. Bu alanlar çocuk sahibi bireyler için vazgeçilmez gereksinimlerden birisidir. Alan içerisinde bir adedi piknik alanında olmak üzere dört adet çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Ayrıca bir adet de belediyeye ait olan tesis içerisinde bulunmaktadır.

Birinci çocuk oyun alanı Dudayev Kafenin hemen yanında bulunan alandır. Bu oyun alanı, zemini koyu yeşil ve kırmızı renk kare kauçuklarla kaplı olan yaklaşık 580 m^2'lik bir mekandır. Çocuk oyun aletleri olarak ikili salıncak grubu, yeni nesil gemili temalı oyun grubu ve tırmanmalı oyun grubu bulunmaktadır. Ayrıca içerisinde fitness aletleri de bulunmaktadır. Alanı aydınlatan altılı projektör aydınlatma birimi kullanılmıştır. Çocuk oyun alanı içerisinde o alana hizmet eden banklar bulunmamaktadır. Alana yakın yerlerde zemine sabit çöp kutuları bulunmaktadır. Oyun alanı içerisinde, *Chamaerops humilis* ağacı yer almaktadır.

İkinci oyun alanı belediyenin kendi işlettiği tesis olan Teras Kafe ve Restoranın hemen

sağ tarafında bulunan alandır. Yaklaşık 750 m^2'lik bu alan içerisinde fitness aletleriyle birlikte tahterevalli, dörtlü salıncak grubu, tırmanmalı oyun grubu, kaydıraklı oyun grubu ve yeni nesil küreli-ipli oyun grubu bulunmaktadır. Zeminde kauçukla yapılan değişik figürlerle alana farklı bir algı uyandırmıştır. Çocuk oyun alanlarında aydınlatma birimi olarak altılı projektör direkleri kullanılmıştır. Bu oyun alanının iki cephesinin boydan boya yapılmış pergola sayesinde bank ihtiyacı karşılanmıştır. Ayrıca pergola içinde sabit çöp kutuları da yer almaktadır.

Üçüncü çocuk oyun alanı, Gönül Birliği Kapısı meydanının yanında bulunan yaklaşık 800 m^2'lik bir mekandır. Bu alan içerisinde fitness aletleri, dörtlü salıncak grubu, çocuk-ebeveyn salıncak grubu, tahterevalli ve büyük yeni nesil oyun grubu bulunmaktadır. Zemin renkli kauçukların oluşturduğu desenlerle alana farklı bir algı oluşturmuştur. Aydınlatma olarak altılı projektör aydınlatma birimi kullanılmıştır. Çöp kutuları alana yakın yerlerde konumlandırılmıştır. Alan içerisinde az sayıda bank bulunmaktadır.

Dördüncü ve son oyun alanı, 4. Etap içerisinde bulunan çocuk oyun alanıdır. Yaklaşık 400 m^2'lik alan içerisinde fitness aletleri, ikili salıncak grubu, tahterevalli ve yeni nesil oyun grubu bulunmaktadır. Zeminde koyu yeşil ve kırmızı kauçuk kaplama kullanılmıştır. 4. Etap içerisinde bank hiç kullanılmamıştır. Aydınlatma olarak altılı projektör aydınlatma birimi kullanılmıştır. Alan içerisinde çöp kutusu bulunmamaktadır.

3.3.3. Spor Alanı

İnsanların diğer bir gereksinimi spor aktiviteleridir. Alanda spor aktiviteleri olarak 4 yer bulunmaktadır. Bu yerler ise çocuk oyun alanları ile birleştirilmiş fitness aletlerini içermektedir. Sahil Şeridinin dört farklı alanında fitness aletleri yer almaktadır. Alanda insanlar sahil boyunca yürüyüş yapmakta ve bu aktivite sık olarak yapılmaktadır. Bu aktivitelerin dışında insanlar, sahilin herhangi bir yerinde amatör bir şekilde balık tutmaktadır. Bunlar haricinde alanda başka spor aktiviteleri yapılacak alanlar bulunmamaktadır.

3.3.4. Piknik Alanları

Darıca'da insanların hafta sonunda en fazla yaptığı aktivite pikniktir. Çalışma alanı bu zamana kadar etaplar halinde oluşturulmuştur. Geçmişte piknik aktivitesi tamamlanan 3 etap içerisinde insanların boş bulduğu yeşil alanlarda gerçekleşmekteydi. Şimdiler de alan, 4. Etabın yapılmasıyla piknik alanı ihtiyacını gidermeye başlamıştır. 4. Etap yaklaşık 11650 m^2'lik alan içerisinde iki çeşmesi, bir umumi tuvaleti, bir büfesi, sahil boyu yürüyüş alanı ve kırk iki adet piknik için tasarlanmış barbekülü kamelyalar bulunmaktadır.

Ayrıca alan içerisinde fitness aletleri ile birlikte kullanılmış çocuk oyun alanı da bulunmaktadır. Piknik alanı altılı projektör aydınlatma birimi ile aydınlatılmaktadır. Ayrıca alanda hiç bank kullanılmamıştır. Alanda sabit konumda beton ve ahşabın birlikte kullanımıyla tasarlandığı çöp kutuları tercih edilmiştir. Piknik alanında; *Pinus brutia, Chamaerops humilis, Albizzia julibrissin, Magnolia grandiflora, Ligustrum japonicum, Robinia pseudoacacia* ve *Photinia serrulata* bitkileri dağınık olarak yer almaktadır.

Alanda en büyük sorun, ilk 3 etap ile 4. Etap arasında kalan alandır. Özel bir kum işletmesi olan bu alan etaplar arasında bağlantı kurulamamasına neden olmaktadır. Bu durum

etaplar arasındaki bütünlüğe aykırı düşmektedir.

3.3.5. Lunapark

Lunapark yaklaşık olarak 8550 m^2'lik alan içerisine kurulan eğlence mekanıdır. Bulunduğu konum itibariyle Sahil Şeridindeki 3. Etabın son kısmını oluşturmaktadır. Alanda aydınlatma birimi olarak altılı projektör kullanılmıştır. Lunaparka giden aks üzerinde banklar yer almakta ayrıca sabit ve portatif olarak farklı özelliklerde çöp kutuları bulunmaktadır. Yine aynı aks boyunca *Platanus orientalis* (Çınar Ağacı)'den oluşan Alle yolu bulunmaktadır. Lunapark günün her saati faal olarak çalıştırılmamaktadır. Daha çok dini ve resmi bayramlar, özel günler, konserler, etkinlikler ve sahil şeridini kullanan kişi sayısının çok olduğu zamanlarda aktif olarak kullanılmaktadır. Bu özel durumlarda çok yoğun bir kullanıcı sayısına ulaşmaktadır.

3.3.6. Amfi Tiyatro

Amfi tiyatro alanı ana giriş kapısının karşısında bulunan birinci ve en büyük meydan içerisinde konumlanmış 2150 m^2'lik bir mekandır. Bu alan meydanda etkinlik olduğu zamanda ilk tercih edilen yerdir. Amfide yapılan etkinlikler; konserler, Ramazan etkinlikleri, dilek gecesi festivali, illeri tanıtım geceleri, festivaller, sinema ve tiyatro gösteriler vb. olarak sayılabilir. Yapılan etkinliklerle alan yıl boyu canlı kalmaktadır. Ayrıca belediyenin düzenlediği sünnet şöleni ile her yıl 600 çocuk sünnet sonrası bu alanda onlar için etkinlikler hazırlanmaktadır.

3.3.7. Yollar

Bir alanın daha kullanılabilir olmasını sağlayan en önemli etmen yol sirkülasyonudur. İyi tasarlanmamış olan yol sirkülasyonu alanın daha verimli kullanılamamasına yol açmaktadır. Bu nedenden dolayı çalışma alanı içerisindeki yollar çok önemlidir. Çalışılan alan, yaklaşık olarak 1,5 km uzunluğundadır. Alan kendi çerisinde ana aks, sahil yürüyüş yolu ve ek ara giriş yolları olmak üzeri üç tip yol bulunmaktadır.

Ana aks, birinci oyun alanından başlayarak lunaparka kadar bir doğru boyunca devam etmektedir. Ana aks üzerinde devam edildiğinde birinci ve en Büyük Meydanı, Gönül Birliği Kapısı Meydanı ve Filli Havuz Meydanı karşılaşılmaktadır.

Ek ara giriş yolları, ek girişlerden başlayarak ana aks ve sahil yürüyüş yoluna kadar devam eden yollardır. Ek ara giriş yolları kendi aralarında paralel bir şekilde görülen doğru dizisidir. Alanda, ana giriş kapısı ile birlikte sekiz adet ek giriş kapıları da bulunmaktadır. Çalışma alanı içerisine özel araçla giriş yapılamamaktadır. Ancak belediye ait bakım araçları, ambulans, polis araçları ve kafelerin ihtiyacı olan ürünleri getiren araçlar vb. gibi nedenlerden dolayı alana bir süreliğine araç girmektedir.

Sahil yürüyüş yolu birinci oyun alanından başlayarak 900 m boyunca devam etmektedir. Alan içerisinde kot farkı olduğundan olayı ana aks ile sahil yürüyüş yolu arasında şevli bir bölge bulunmaktadır. Bu alanın daha verimli kullanılması adına şevli bölgelere teraslı kamelyalar yerleştirilmiştir.

Alanın her yeri altılı aydınlatma birimi aydınlatılmaktadır. Ancak sahil yürüyüş yolunda bulunan kamelyaların olduğu yerde ve ana aks ile paralel olan ek ara giriş yolu üzerinde

aydınlatma direkleri yer almaktadır. Kullanımı olarak çalışma alanı içerisinde farklı tiplerde çöp kutuları kullanılmıştır ve teraslı kamelyaların olduğu yerlere terasın hemen altına çöp konteynırları konumlandırılmıştır.

3.3.8. Otoparklar

Alan içerisinde sadece bir otopark bulunmaktadır. Bu alan ana giriş kapısının hemen sağ tarafında bulunmaktadır. Otopark yaklaşık olarak 6850 m^2'lik alan içerisinde ortalama 250 araç kapasiteli bir alandır. Kullanıcıların çok yoğun olduğu ve otoparkın yetmediği zamanlarda insanlar araçlarını Kaptan Caddesi ve Öğretmen Zatiye Çelemen Sokak boyunca boş buldukları yerlere park etmektedirler.

3.3.9. Kültürel Bitki Örtüsü

Çalışma alanı etaplar halinde hayata geçirilmiş bir peyzaj projesidir. Proje uygulaması çerçevesinde kullanılan kültürel bitkiler Tablo 1. ve Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma alanı içerisinde bulunan ağaç türleri

LATİNCE ADI	TÜRKÇE ADI
Albizzia julibrissin	Gülibrişim
Cedrus atlantica 'Glauca'	Mavi atlantik sediri
Cedrus deodora	Himalaya sediri
Chamaerops excelsa	Tüysüz palmiye
Cupressocyparis leylandii	Leylandi
Cupressus arizonica	Arizona servisi
Cupressus macrocarpa	Limoni servi
Cupressus spp.	Servi
Elaeagnus angustifolia	İğde ağacı
Eucalyptus globulus	Okaliptüs ağacı
Ginkgo biloba	Ginko ağacı
İlex aquifolium	Çobanpüskülü ağacı
Lagerstromia indica	Oya ağacı
Ligustrum lucidum	Japon kurtbağrı
Liriodendron tulipifera	Lale ağacı
Morus nigra Pendula	Sarkık siyah dut
Morus spp.	Dut
Olea spp.	Zeytin ağacı
Picea glauca 'Albertiana Conica'	Konik ladin
Pinus brutia	Kızılçam
Platanus orientalis	Çınar ağacı
Prunus cerasifera	Süs eriği ağacı

Salix babylonica	Söğüt ağacı
Sophora japonica	Japon soforası
Tilia tomentosa	Ihlamur ağacı

Tablo 2. Çalışma alanı içerisinde bulunan çalı türleri

LATİNCE ADI	TÜRKÇE ADI
Abelia x grandiflora	Abelya
Agave americana	Amerikan agavı
Aucuba japonica	Akuba
Bambusa nana Pseudosasa Japonica	Bodur bambu
Bambusa oldhamii	Bambu ağacı
Callistemon citrinus	Fırça çalısı
Cortaderia selloana	Pampas otu
Euonymus japonica Aurea	Altuni Taflan
Gaura lindheimeri	Gaura
Juniperus communis	Adi ardıç
Lavandula officinalis	Lavanta
Photinia serrulata	Alev çalısı
Picea pungens Glauca Globosa	Bodur ladin
Pittosporum tobira	Pitosporum
Pyracantha coccinea	Ateş dikeni
Rosa spp.	Gül
Santolina chamaecyparissus	Lavantin
Thuja orientalis	Doğu mazısı
Viburnum lucidum	Parlak yapraklı kartopu
Viburnum tinus	Defne yapraklı Kartopu
Yucca elephantipes	Avize Çiçeği

3.3.10. Kaya Bahçesi

Çalışma alanının görsel kalitesini arttıran 2 adet kaya bahçesi bulunmaktadır. Hem alanı görmek hem de fotoğraf çektirmek için yoğun ziyaretçisi olan bir alan niteliğindedir.

Birinci kaya bahçesi Dudayev Kafenin bitişiğinde bulunan alandır. Bu alan diğerine nazaran daha küçüktür. Su içerisinde bulunan kaya bahçesi, etrafı çitlerle çevrilidir. Kaya bahçesinin çevresinde *Pittosporum tobira, Juniperus communis* ve *Bambusa vulgaris* bitkileri farklı boyutlarla yer almaktadır.

İkinci kaya bahçesi ise, Huzur Kafenin sol tarafında ve 50 m uzaklığında

bulunmaktadır. Yapay gölette konumlandırılmış olan bir kaya bahçesidir. Gölet içerisinde kuğu heykelleriyle alana farklı bir algı yaratmıştır. Ayrıca gölet içerisinde köprü bulunmaktadır. Gölet, köprü ve kaya bahçesi bir bütün olarak tasarlanmıştır. Yakın çevresinde çeşitli bitki türleri ile alanı zenginleştirmiştir.

3.4. Darıca Sahil Şeridinin Kapalı Alan Kullanımları

3.4.1. Kafeterya ve Restoranlar

İnsanların rekreasyon faaliyeti esnasında gerek duyduğu beslenme vb ihtiyacından sonucu bu alanlara kafe ve restoran gereksinimi doğurmaktadır. Bu gereksinimlerden dolayı alan içerisinde ikisi özel, üçü belediye işletmesi olarak 5 kafe bulunmaktadır.

Birinci kafe özel mülke sahip olan Öğretmen Zatiye Çelemen sokağında bulunan Kahve Deryası isimli kafedir. Bu kafe yaklaşık 500 m^2'lik alanlık bir yerdir. Kahve deryası iki katlı bir mekândır. İkinci katın bir kısmı teras olarak faaliyet göstermektedir. Mekâna gelen müşteriler için yaklaşık 8 kişilik otoparkı bulunmaktadır. Ayrıca deniz manzarası sayesinde alana ayrı bir cazibe katmaktadır.

İkinci kafe ise, birinci kafenin hemen sağ tarafında bulunan ve yine özel mülke ait olan Huzur Restoran isimli mekandır. Yaklaşık 1500 m^2'lik alan içerisinde çeşitli yiyecek alternatifi olan bir mekândır. Birkaç yapıdan oluşan mekân çeşitli yiyecek alanlarıyla kullanıcılara alternatif sunmaktadır. Mekanın kendine ait yaklaşık 15 kişilik otoparkı ve bahçesi bulunmaktadır. Müşterileri cezbedici bir deniz manzarası vardır.

Üçüncü işletme ise hemen Kahve Deryası önünde belediyeye ait olan Dudayev Kafedir. Bu mekân yaklaşık 1100 m^2 alan kaplamakta olup, çitle çevrili bahçesi bulunmaktadır. Alanın hemen solunda birinci Çocuk oyun alanı bulunmakta ve sahil tarafında kaya bahçesi yer almaktadır. Dudayev Kafe yılın belli zamanlarında faaliyet göstermektedir. Daha çok yaz ayları ve özel zamanlarda işletilmektedir.

Dördüncü mekân, ikinci çocuk oyun alanının hemen sağ tarafında bulunan Teras Kafe ve Restorandır. Yaklaşık 850 m^2 olan bu alan belediye aittir. Mekân, iki kattan oluşmaktadır. İkinci katta teras yer almaktadır. İlk kat ise daha çok restoran olarak kullanılmaktadır. Alanın kendine ait çitle çevrili bahçesi vardır. Ayrıca yıl içerisinde faal olarak hizmet vermektedir.

Beşinci ve son mekân ise belediyeye ait olan Hilal Kafedir. Yaklaşık 1500 m^2'lik bir alan kaplamakta olup, çitle çevrili bahçesi bulunmaktadır. Alan içerisinde küçük bir çocuk oyun alanı da yer almaktadır. Yıl boyunca aktif olarak faaliyet göstermektedir.

3.4.2. Büfeler

Alan içerisinde farklı noktalara küçük büfeler konumlandırılmıştır. Bunlar yıl boyunca faal bir şekilde çalışmamaktadır. Daha çok kullanıcıların fazla olduğu zamanlarda ve özel günlerde aktif olarak faaliyet göstermektedir. Çalışma alanı içerisinde dört adet büfe bulunmaktadır. Ayrıca sahil boyunca yürüyüş alanı içerisinde, belediyenin belirli bir ücret karşılığında izin verdiği yiyecek satan seyyar arabalar da bulunmaktadır.

3.4.3. Mescit

Çalışma alanı içerisinde sadece bir Mescit bulunmaktadır. Mescit, Teras kafe ve Restoranın sol tarafında ve 50 m uzaklıkta yer almaktadır. Yaklaşık 200 m^2'lik bir yerdir.

Ayrıca mescit içerisinde abdesthane ve kadın-erkek ayrı tuvaletler bulunmaktadır. Ayrıca Lunaparkın olduğu alanın sol arka tarafında büyük Sahil Ulu Cami yer almaktadır. Bu da alanın farklı yerlerine Mescit gereksinimini azaltmaktadır.

3.4.4. Tuvalet

Çalışma alanı içerisinde üç adet tuvalet bulunmaktadır. Her üç tuvalette yaklaşık 70 m^2'lik alandan oluşmaktadır. Mescidin bünyesinde bulunan umumi tuvalet 1. Etaptaki kişilerin gereksinimine cevap vermektedir. Birinci umumi tuvalet ana giriş kapısının sağ tarafında bulunan ilk ek girişin olduğu noktada bulunmaktadır. Bu alanda yer alan tuvaletler 2. Etapta bulunan kişilerin gereksinimlerini gidermektedir İkinci umumi tuvalet Lunaparkın sol tarafında bulunmaktadır. Bu tuvaletler de 3. Etapda bulunan kişilerin gereksinimleri düşünülerek inşa edilmiştir. İkinci umumi tuvalet Lunaparkın sol tarafında bulunmaktadır.

3.4.5. Yöresel Ürün Satış Yerleri

Yöresel Ürün Satış yeri, ana giriş kapısının karşısındaki birinci ve büyük meydan içerisinde yer almaktadır. Bu satış yerleri her yıl geleneksel olarak farklı illerin yöresel ürünlerini tanıtmaktadır. Bu etkinlik 41 gün sürmektedir. 41 gün boyunca yoğun bir şekilde ziyaretçilerine ev sahipliği yapmaktadır. Ara ara yapılan yöresel oyun aktiviteleri ile alan canlı tutulmaktadır. Etkinliğin son gecesi konserle kapanış yapılmaktadır. Bu etkinlik haricinde satış alanı özel bir durum olmadığı sürece yıl boyunca kapalı şekilde durmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Darıca Sahil Şeridinin Açık Alan Kullanımlarına Yönelik Öneriler

4.1.1. Meydan

Birinci Meydan, etkinlikler olduğu zamanlarında en çok kullanılan alanlardan biridir. Ancak etkinlikler olmadığı zamanlarda sadece aks üzerinde geçiş güzergâhı olarak kullanılmaktadır. Bunun en büyük nedeni Birinci Meydan içerisinde insanların bir süre dinlenmesi için bank ve ya oturma birimlerinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca alan içerisinde insanları o alana çekici farklı bir unsurun bulunmaması da bir başka sorundur. Bu alana getirilebilecek oturma birimleri seçilirken özgün olması gereklidir. Çünkü insanlar bu farklılıktan dolayı Birinci Meydana gitmek istemektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Birinci Meydan

Öneri: Birinci Meydana yapılabilecek bank örneği olarak akıllı banklar düşünülebilir. Bu bank sayesinde kullanıcıları Birinci Meydana gitmeye hem teşvik etmekte hem de insanları alanda vakit geçirmesini sağlamaktadır. Akıllı banklar sayesinde telefon, bilgisayar gibi insanların vazgeçilmezi olan teknolojik aletleri şarj ederken yenilenebilir enerjiden yararlanarak sürdürülebilir yaklaşımı bir nebze hayata geçirmiş olunacaktır (Şekil 3).

Şekil 3. Birinci Meydana öneri örneği güneş enerjili akıllı bank (“Akdeniz Solar Enerji”, 2019), (“Pinteresta”, 2019), (“Göktürk Akıllı Kent Mobilyaları”, 2019)

Gönül Birliği Kapısı Meydanı daha çok Darıca’yı simgeleyen bir yer niteliğindedir. Bu meydan, ana aks üzerine konumlandırılmıştır. İnsanlar bu alanda daha çok fotoğraf amaçlı bir süre meydanda vakit geçirmektedir. Bu meydanın en büyük sorunu bank ve çöp kutularının bulunmamasıdır. Ayrıca Gönül Birliği Kapısına yapılan Vandalizm eylemleri de yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Gönül Birliği Kapısı Meydanında ve alan içerisinde yapılan vandalizm

Öneri: Vandalizm eylemlerine yönelik yapılacak en iyi çözüm onarımdır. Çünkü alanda bir Vandalizm eylemi erken onarılmıyorsa oluşabilecek başka eylemlere zemin hazırlamış olacaktır. Bu yüzden belediyelerin bakım-onarım çalışmalarını sık aralıklarla yapılmalıdır. Ayrıca alan içerisine bank ve çöp kutusu konumlandırılmalıdır. Bank ve çöp kutusu seçerken daha çok çevreye uyumlu ve yenilikçi tasarımlar seçilmelidir.

Filli havuz meydanı Darıca'yı simgeleyen başka bir alanıdır. İnsanlar bu alana ana aks üzerinde ilerlerken fotoğraf çekmek için bir süre vakit geçirdikleri bir meydandır. Filli havuz, kullanıcıların yoğun olduğu zamanlarda su gösterileri yapılmaktadır. Bu da alanı ayrı bir çekicilik katmaktadır. Alanda bir süre dinlenmek ya da vakit geçirmek için bank bulunmaması bir eksikliktir. Darıca sahil şeridi etaplar halinde yapıldığından dolayı fiili havuz 2011 yılında yapılmıştır. 2011'den 2019'a kadar geçen sürede havuzda bazı yıpranma ve aşınmalar meydana gelmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Zamanla deforme olmuş filli havuz

Öneri: Sahil şeridinde bulunan filli havuzunun bakım-onarımına daha fazla özen gösterilmelidir. Çünkü Darıca'nın simgesi niteliğindedir. Bakım-onarım çalışması yapılmayan meydanın ziyaretçisi ve değeri zamanla azalacaktır. Filli Havuz Meydanında bank seçimi olarak modern tasarımlar seçilmelidir. Seçim yapılırken Filli Havuz Meydanı ve Gönül Birliği Kapısı Meydanı tasarımları aynı olmalıdır. Çünkü her iki meydanda da insanların odak noktaları simgeler olması gerekir ve her ikisi de ana aks üzerinde birbirinin devam eden alanlardır (Şekil 6).

Şekil 6. Gönül Birliği Kapısı Meydanı ve Filli Havuz Meydanına öneri örneği modern bank ("Design Milk", 2019), ("Pinterestb", 2019), ("Reforest Teak", 2019).

4.1.2. Çocuk Oyun Alanı

Darıca Sahil Şeridi boyunda yapılan gözlemlerde çocuk oyun alanlarına yenileme çalışmaları ile yeni nesil çocuk oyun grupları yapılmıştır. Çocuk oyun alanlarında kauçuk zemin kullanılmasıyla oluşabilecek sakatlanmaları en aza indirgemektedir. Ancak çocuk oyun alanları içinde ikinci çocuk oyun alanı haricindeki diğer oyun alanlarında bank ya hiç yok ya da az sayıda bulunması büyük bir eksikliktir. Çocuklarını oyun alanına getiren ebeveynler çocuklarını beklerken içgüdüsel olarak oturma ihtiyacı duymaktadır. Ayrıca çocuk oyun alanı içerisinde en büyük eksiklik engelli çocuk oyun gruplarının bulunmamasıdır (Şekil 7).

Şekil 7. Mevcut parklar

Öneri: Çocuk oyun alanlarında bank büyük bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı karşılarken tek düzeylikten ziyade alanın temasına uygun bank düşünülmelidir. Bu sayede alanı daha farklı ve özel kılmış olunacaktır (Şekil 8).

Şekil 8. Çocuk oyun alanlarında öneri örneği renkli bank (“Akbrellea Şemsiye”, (“Dreams Time”, 2019), (“Marka Okul”).

Yapılacak engelli çocuk oyun alanı, engelli olan çocukların hem topluma kazandırılması adına hem de farklılıkların onların eğlencesine engel olmaması adına gerekli olan bir konstrüksiyon elemanıdır (Şekil 9).

Şekil 9. Çocuk oyun alanlarında öneri örneği engelli oyun grubu (“ Haber Tekirdağ”, 2019), (“Soylu Grup”, 2019), (“ T.C. İzmit Belediyesi”, 2019).

4.1.3. Spor Alanı

Çalışılan sahil şeridinde spor aktivitesi olarak çocuk oyun alanlarınla birlikte yer alan fitness aletleri yer almaktadır. Alan içerisinde mekânsal olarak başka spor aktiviteleri yapılacak yer bulunmamaktadır. Bu durum alan içerisinde büyük bir eksikliktir. Geniş yol güzergâhı bulunan çalışma alanında bisiklet yolları bulunmamaktadır. Ayrıca belirli yaş gruplarının bir arada oynayacakları futbol, basketbol ya da voleybol sahaları da bulunmamaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Ana aks yolu ve kum işletmesi

Öneri: Bisiklet yolları, büyük rekreasyonel alanlarda çok önemlidir. Çünkü alanı kullanan kullanıcı sayısının fazla olması bisikletle oluşabilecek kazaların artmasına neden olacaktır. Bisiklet yolları aslında düzen ifade eder, bisikleti kullanan kişiler kendi

güzergahında gitmesi ve alanı kullanan bireylerin bisiklet yolu boyunca yürümemesi durumunda, kazalar daha aza inmektedir. Bu yüzden çalışma alanında bisiklet yolu olmalıdır (Şekil 11).

Şekil 11. Ana aks yolu öneri örneği bisiklet yolu ("Hürriyet", 2019), ("Turizm Global", 2019), ("Bisikletliler Derneği", 2019).

Belirli yaş gruplarına hitap etmesi için yapılabilecek en iyi çözüm ilk üç etap ile 4. Etap arasında bulunan kum işletmesinin belediyeye satılmasıyla o alana spor alanları kurulabilir. Bu sayede hem ihtiyaç giderilmiş olacak hem de piknik alanına gelen kişilerin top oynamak için gerekli olan alan temin edilmiş olacaktır (Şekil 12).

Şekil 12. Kum işletmesi öneri örneği spor sahaları ("Milliyet", 2019), ("Konya Altı Belediyesi", 2019), ("Blogcu", 2019)

4.1.4. Piknik Alanı

4.etabı yapılmasıyla alandaki piknik alanı gereksinimi karşılanmıştır. Yapılan alan içerisinde her kamelyanın kendi barbekü yerinin olması güzel bir tasarım örneğidir. Ancak bu alan içerisinde bank kullanılmaması bir eksikliktir. Çünkü sahile sınır olan bu alan insanların banka oturup manzara izleme isteği uyandırmaktadır. İnsanlar piknik alanının bulunduğu kıyıda amatör olarak olta balıkçılık sporu da yapmaktadır. Bunların yanı sıra alanın en büyük sorunu ilk üç etapla 4. Etap arasında yol bağlantısının olmamasıdır. Çünkü aralarında kum işletmesi bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Piknik alanı ve yürüyüş yolu

Öneri: 4. Etabın içinde olmayan bankların temin edilmesi gerekmektedir. Olta balıkçılık sporuyla uğraşan insanların daha rahat ve verimli bir şekilde vakit geçirmeleri için 4. Etabın kıyısına küçük iskeleler yerleştirilmelidir. Ayrıca yapılacak olan iskele alana görsel bir değerde katmış olacaktır (Şekil 14).

Şekil 14. Piknik alanı öneri örneği balık tutmak için mini iskele (“Composite Decking Hauseoffweek”, 2019), (“Pinterestc”, 2019), (“Deposit Photos”, 2019).

Etaplar arasında ki bütünlüğü sağlamak için yol bağlantısına engel olan kum işletmesinin yakın zamanda belediye bünyesine geçmesi gerekmektedir. Bu alana yapılabilecek en iyi rekreasyonel faaliyet olarak spor tesislerinin kurulması olacaktır. Çünkü sahil şeridinde spor tesisi bulunmamakta ve piknik alanına gelen insanların top

oynayabileceği alanlar oluşturulmuş olacaktır.

4.1.5. Lunapark

Lunapark, çalışma alanı içerisinde olmasına rağmen özel bir işletmedir. Ayrıca lunapark, kullanıcı sayısının fazla olduğu zamanlarda aktif olarak kullanılmaktadır. Buranın daha aktif kullanılması için öneriler getirilmelidir.

Öneri: Lunaparkı daha aktif olarak kullanmanın yolu sahile gelen kullanıcı sayısını arttırmaktır. Bunu sağlamak için yıl içerisinde yapılan etkinlikleri arttırmak ya da çeşitliliğini arttırmak gerekmektedir.

4.1.6. Amfi Tiyatro

Birinci Meydan içerisinde yer alan açık amfi çeşitli etkinlikler sayesinde kullanıcı sayısını maksimuma çıkarmaktadır. Bu sayede alanda bulunan küçük ve büyük işletmelerin yararına olmaktadır. Bu denli önemli olan amfinin bakım ve onarımı aksatılmamalıdır.

Öneri: Açık amfi alanın vazgeçilmez alanlarından biridir. Çeşitli etkinlikler sayesinde sahil şeridini canlı tutmaktadır. Bu yüzden alanın daha da canlı olabilmesi için etkinlik, festival, tiyatro ve sinema gibi faaliyetleri daha çok arttırmak gerekmektedir.

4.1.7. Yollar

Sahil şeridin de yer alan üç yol çeşidi bulunmaktadır. Ana aks yolu, sahil yürüyüş yolu ve ek ara giriş yoludur. Yolların zeminlerinde oluşan deformasyonlar alanda kötü görünüme yol açmaktadır. Ana aks üzerindeki yolda birbirinden bağımsız üç farklı zemin rengi bulunması yolun bütünlüğünü bozmaktadır (Şekil 15). Yollar boyunca konumlandırılan bankların tek tip olması yollar arası farklılıkları sıradanlaştırmıştır (Şekil 16). Ayrıca sahil yürüyüş yolu boyunca yerleştirilen aydınlatma birimi alanın çekiciliğine uyum sağlamamaktadır. Birde alanda kullanılan çöp kutuları sabit, portatif ve konteynır olarak farklılık göstermesi bütünlüğü bozmaktadır. Bunun için alanda seçilecek banka uyumlu çöp kutuları seçilmelidir (Şekil 17).

Şekil 15. Birbirinden bağımsız farklı zemin rengi ve deformasyonu

Şekil 16. Alanda kullanılan tek tip bank

Şekil 17. Birbirinden bağımsız farklı çöp kutusu

Öneri: Ana aks yolunda en büyük sorun zemin farklılığı ve deformasyonudur. Bu duruma en iyi çözüm alana en uygun şekilde yol bütünlüğünü sağlamaktır. Ayrıca sahil şeridinde olması gerekli olan bisiklet yolu bu aks üzerinde düşünülebilir, çünkü alan hem geniş hem de tek bir yol boyunca her yere ulaşmaktadır (Şekil 18).

Şekil 18. Alandaki zemin öneri örneği parke ve taş zemin (“İmkar Asfalt”, 2019), (“Krm Stone”, 2019), (“Yavuz Yapı”, 2019).

Bank seçimi olarak aynı aks üzerinde aynı tip bank kullanarak bütünlük sağlanmış olunacaktır. Çöp kutusu seçimi yaparken öncelik olarak çevre dosttu olması gereklidir.

Yaşadığımız dönem itibariyle doğanın insanlar için ne kadar değerli ve yok olabilen bir kaynak olduğu bilincini insanlarda yavaş yavaş kabul etmeye başlamıştır. Bunun için yapılabilecek her küçük hareket gelecek nesillerin kaynaklarını daha tasarruflu kullanmak anlamına gelmektedir. Buna en güzel örneklerden biri ise çöplerin ayrıştırılıp geri dönüşüm sayesinde tekrar kullanılma anlayışıdır. Bunun için yapılabilecek en iyi hareket geri dönüşümlü çöp kutularını birkaç noktaya koymak yerine alanlarda sadece geri dönüşümlü çöp kutularını kullanarak bilinci daha kolay hayata geçirilmiş olacaktır. Bu sayede sürdürülebilir yaklaşımların oluşturulmasını sağlayacaktır (Şekil 19).

Şekil 19. Alanın tamamında öneri örneği geri dönüşümlü çöp kutusu (“Pinterestd”, 2019), (“Pintereste”, 2019), (“Mertoğlu”, 2019)

Sahil yürüyüş yolunda ise yollar deformasyona uğramıştır. Bakım-onarım faaliyetlerinin sık olarak yapılması gereklidir. Sahil yürüyüş yoluna seçilecek olan bank diğer banklara nazaran ergonomik olması daha iyi olacaktır. Çünkü sahilde oturan bireyler rahat bir şekilde denizi izleme ihtiyacı duyacaktır. Çöp kutusu seçerken bankla uyumlu olmasına dikkat edilmelidir (Şekil 20).

Şekil 20. Yürüyüş yolu öneri örneği ergonomik ve rahat bank(“Pinterestf”, 2019), (“Mobilya Günlüğü”, 2019), (“Pinteresth”, 2019).

Bunun yanı sıra aydınlatma birimi seçerken led aydınlatma birimi düşünülebilir. Led aydınlatma birimleri hem modern hem de enerjinin tasarruflu kullanılması adına iyi bir alternatiftir (Şekil 21).

Şekil 21. Yürüyüş yolu aydınlatma öneri örneği güneş enerjili led aydınlatma birimi ("Türkiye Kültür Portalı", 2019), ("Anatolia Led", 2019), ("Anadolu'da Bugün", 2019)

Sahil yürüyüş yolu boyunca amatör olta balıkçılık yapan insanlarla karşılaşılmaktadır. Bu sporun daha etkin bir şekilde yapılması ve kullanıcı sayısını arttırmak için sahile küçük cep teraslar yaparak kullanıcı sayısını artırmış hem de alana farklı bir görsel değer katmış olunacaktır (Şekil 22).

Şekil 22. Yürüyüş yolu öneri örneği cep teras ("Pinterestı", 2019), ("Pinteresti", 2019), ("Pinterestj", 2019).

4.1.8. Otopark

Alan içerisinde bir adet otopark bulunmaktadır. Kullanıcıların çok yoğun olduğu zamanlarda otopark sıkıntısı yaşanmaktadır. Bu sorundan dolayı otopark yeri bulamayan kişiler sokak aralarına çekmektedir. Sokaklara çekilen araçlar oralarda yaşayan insanları bir nebze rahatsız etmektedir (Şekil 23).

Şekil 23. Mevcut otopark

Öneri: Alan rekseasyonel açıdan bakıldığında büyük bir potansiyeli olan bir alandır. Bu potansiyelden dolayı yoğun bir kullanıcı sayısı vardır. Bu durumda otopark sıkıntısını ortaya çıkarmaktadır. Boş yerlerin kısıtlılığından dolayı ikinci bir otopark yeri bulunmamaktadır. Bunun yerine daha akılcı bir çözüm olarak mevcut otoparkı katlı otopark olarak yenilenebilir. Katlı otoparkı yaparken alanın siluetine ve sahil şeridini bütünlüğünü bozmayacak şekilde 1 katlı otopark yapılmalıdır (Şekil 24).

Şekil 24. Otopark öneri örneği portatif katlı otopark (“Raf”, 2019), (“Autoparking”, 2019), (“Polipark”, 2019)

4.1.9. Kaya Bahçesi

Alan içerisinde iki adet kaya bahçesi yer almaktadır. Dudayev Kafenin içerisinde bulunan kaya bahçesi çitle çevrilidir. Belirli dönemlerde açılan kafenin içinde bulunan kaya

bahçesi tam anlamıyla hizmet verememektedir. Büyük kaya bahçesi ise alanda görsel bir niteliğe sahip olduğu için ziyaretçisi çok olan bir yerdir. Bu durum da alanı özel kılmaktadır (Şekil 25).

Şekil 25. Kaya bahçeleri

Öneri: Dudayev içinde bulunan kaya bahçesi çit dışına çıkarılması gereklidir. Çünkü kafe yıl içerisinde faal olarak çalışmadığından dolayı kafeye bağlı olan kaya bahçesi de kapalı algısı uyandırmaktadır. Buda kaya bahçesi yanında fotoğraf çektirmek isteyen ziyaretçilerin azalmasına neden olmaktadır. Büyük kaya bahçesi ise özel bir alan olduğundan dolayı alandaki banklar özgün olması gereklidir. Ayrıca alanda bakım-onarım çalışmaları periyodik olarak devam etmelidir (Şekil 26).

Şekil 26. Büyük kaya bahçesi öneri örneği özgün bank (“Pinterestk”, 2019), (“Onedio”, 2019), (“Pinterestl”).

4.2. Darıca Sahil Şeridinin Kapalı Alan Kullanımlarına Yönelik Öneriler

4.2.1. Kafeterya ve restoran

Çalışma alanı içerisinde bulunan belediyeye ait olan kafeteryalardan sadece Dudayev Kafesi yıl boyunca faal olarak çalışmamaktadır. Bu sorunu çözebilmek için sadece alana kullanıcı sayısını arttırmakta mümkündür. Bunun sağlanması için yapılan çalışmada önerilerde bulunulmuştur.

4.2.2. Büfe

Alan içerisinde sabit bulunan büfeler kullanıcıların yoğun olduğu dönemlerde açılmaktadır. Seyyar olarak faaliyet gösteren küçük satış yerleri bulunduğu alanın deniz manzarasını kapatmaktadır.

Öneri: Kültür olarak bakıldığında seyyar satıcılar hep sahil kısımlarında bulunurlardı. Aynı durum bunda da yaşanmaktadır. Ama seyyar satıcıların bulundukları yerler belediyenin kendi belirledikleri ve yıl içerisinde bu yerden para aldıkları alanlardır. Bu durum için yapılabilecek öneri ise, belediyenin bu yerleri ya ana aks üzerinde küçük büfeler halinde sabit bir yer oluşturmak ya da yöresel ürün satış yerlerinin faaliyette olmadığı zamanlarda seyyar satıcılara tesis edilmesi düşünülebilir.

4.2.3. Mescit

Sahil şeridi içerisinde 1. Etapta mescit bulunmaktadır. Bu mescit 1. Etapta bulunan halka hizmet ederken lunaparkın hemen yanında bulunan Sahil Ulu Camisi de diğer etapların hepsine hizmet etmektedir. Bu yüzden alan içerisinde başka bir mescit ihtiyacı bulunmamaktadır.

4.2.4. Tuvalet

Sahil şeridi 4 etaptan oluşmaktadır. Her etapta umumi tuvalet bulunduğu için alanda tuvalet gereksinimi bulunmamaktadır. Alanın bütününde bulunan umumi tuvaletler halkın ihtiyaçlarını gidermektedir.

4.2.5. Yöresel Ürün Satış Yerleri

Birinci ve büyük meydan içerisinde yer alan yöresel ürün satış yerleri yılın sadece illeri tanıtım günlerinde 41 gün faaliyet göstermektedir. Yılın diğer zamanlarında kapalı durumdadır. Meydanın büyük bir kısmını içine almaktadır. Bu denli büyük bir yerin kapalı kalması tasarımsal bir eksikliktir (Şekil 27).

Şekil 27. Yöresel ürün satış yeri

Öneri: Yöresel ürün satış yerlerinin yıl içerisinde daha faal bir şekilde kullanılırsa alanda ki ziyaretçi sayısı artmış olur.

Bunun için yapılabilecek öneriler ise,

• Yardım kampanyalarıyla kermesler organize edilmesi (Şekil 28),

• Halkın kurslarda yaptığı el emekleri belirli süre için tanıtımı yapılması,

• Çeşitli sergiler yapılması,

• Hediyelik eşya satış yeri (Şekil 29),

• Darıca'nın kültürünü anlatan tanıtım yerleri,

• Tasarımsal alanlar oluşturup belirli ücret karşılığında fotoğraf çekme yerleri gibi alternatifler ile alan daha canlı hale getirilebilir (Şekil 30). Ya da bu önerilerin hepsi birlikte kullanılarak alan içerisinde çeşitliliği sağlamakla birlikte rekabeti en aza inmiş alanlar oluşturulabilir.

Şekil 28. Yöresel ürün satış yeri öneri örneği kermes ve el işçiliği satış yeri ("Yayla Haber", 2019), ("Gizem Gazetesi", 2019), ("Haberciniz", 2019).

Şekil 29. Yöresel ürün satış yeri öneri örneği hediyelik eşya satış yeri ("Flickr", 2019), ("Tripadvisor", 2019), ("Harikalar Diyarı", 2019)

Şekil 30. Yöresel ürün satış yeri öneri örneği tofoğraf çekme yerleri (“Alamy”, 2019), (“Halkın Habercisi”, 2019), (“Xinhuanet”, 2019).

5. KAYNAKLAR

Akbrellea Şemsiye San. ve Tic. A.Ş. (2019, 12 15). Plastik Bank. Erişim adresi: https://www.semsiye.us/plastik-bank/#prettyPhoto[pp_gal]/0/

Akdeniz Solar Enerji. (2019, 12 15). Solar Enerji Şarj Banklar. Erişim adresi: https://www.akdenizsolarenerji.com/?pnum=44&pt=SOLAR+ENERJ%C4%B0L%C4%B0+%C5%9EARJ+BANKLAR

Alamy. (2019, 12 12). Erişim adresi: https://www.alamy.de/koln-deutschland

Anadolu’da Bugün. (2019, 12 14). Beyşehir Gölü sahil şeridi aydınlatıldı. Erişim adresi: http://www.anadoludabugun.com.tr/beysehir-golu-sahil-seridi-aydinlatildi-71006

Anatolia Led. (2019, 12 14). Ant Sunshine. Erişim adresi: https://www.anatolialed.com/product/ant-sunshine

Autoparking. (2019, 12 14). Çift Katlı Park Sonrası Otopark Çözümü Palet Otopark Sistemi. Erişim adresi: http://my-autoparking-com.sell.everychina.com/p-105513167/showimage.html

Bisikletliler Derneği. (2019, 12 15). Erişim adresi: https://www.bisikletliler.org/tag/istanbul-buyuksehir-belediyesi/

Blogcu. (2019, 12, 13). Trabzon’da bir yabancı. Erişim adresi: http://trabzondabiryabanci.blogcu.com/trabzon-karadeniz-teknik-universitesi-deniz-kiyisinda-tenis-ke/11958756

Composite Decking Hauseoffweek. (2019, 12 9). Erişim adresi: https://compositedecking.hauseoffweek.com/moistureshield-composite-decking-2/

Deposit Photos. (2019, 12 9). Erişim adresi: https://tr.depositphotos.com/49999639/stock-photo-empty-jetty-on-the-lake.html

Design Milk. (2019, 12 6). Erişim adresi: https://design-milk.com/pinch-by-sawdust-bureau/

Dreams Time.(2019, 12 15). Erişim adresi: https://www.dreamstime.com/stock-photo-multicolored-wooden-benches-red-green-yellow-colors-difference-conceptual-image-fascia-tile-sunny-day-image60579906

Erhas Sulama Sistemleri. (2019, 11 9). Erişim adresi: https://www.google.com/imgres?imgurl

Flickr. (2019, 12 10). Erişim adresi: https://www.flickr.com/photos/ozgurozkok/3346729011

Gizem Gazetesi. (2019, 12 10). Cumhuriyet İlkokulu'nda Kermes. Erişim adresi: http://gizemgazetesi.com/cumhuriyet-ilkokulunda-kermes.html

Göktürk Akıllı Kent Mobilyaları. (2019, 12 6). Erişim adresi: http://akillibank.org/index.php?route=product/product&product_id=99

Haber Tekirdağ. (2019, 12.12). Engelsiz Park. Erişim adresi: http://www.habertekirdag.net/engelsizpark

Haberciniz. (2019, 12 10). Erişim adresi: http://haberciniz.biz/hayir-carsisi-kermesi-acildi-2773150h.htm

Halkın Habercisi. (2019, 12 12). Erişim adresi: http://www.halkinhabercisi.com/osmanli-sarayi-hatirasi-5-lira

Harikalar Diyarı. (2019, 12 10). Erişim adresi: https://www.harikalardiyari.com/floransada-alisveris/

Hürriyet. (2019, 12 10). Trabzon'da 8 Kilometrelik Bisiklet Yolu Açıldı. Erişim adresi: http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/trabzon/trabzonda-8-kilometrelik-bisiklet-yolu-acildi-41007700

İnan, S. (2005). Boğaziçi Kıyı Alanlarının Rekreasyonel Açıdan Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: https://polen.itu.edu.tr/xmlui/handle/11527/11700

İmkar Asfalt. (2019, 12, 15). Kaldırımlar ve Yürüyüş Yolları. Erişim adresi: http://www.imkar.com.tr/resimler/6/kaldirimlar-ve-yuruyus-yollari.aspx

Konya Altı Belediyesi. (2019, 12, 13). Uluç Mahallesi'ne modern park. Erişim adresi: https://www.konyaalti.bel.tr/haberler/17715-uluc-mahallesi-ne-modern-park

Krm Stone. (2019, 12 15). Stonart. Erişim adresi: http://www.krmstone.com/stonart.html

Marka Okul. (2019, 12 14). Park ve Bahçe Mobilyaları. Erişim adresi: http://www.markaokul.com/tr/park-ve-bahce-mobilyalari/863-z%C3%BCrafa-fig%C3%BCrl%C3%BC-ah%C5%9Fap-cocuk-banki-py-6210.html

Mertoğlu. (2019, 12 15). Geri Dönüşüm Atık Üniteleri Mak-649. Erişim adresi: https://www.mertoglu.com.tr/geri-donusum-atik-uniteleri2/geri-donusum-atik-uniteleri-mak-649/

Milliyet. (2019, 12, 9). Beyşehir'in 27 Mahallesine Çok Amaçlı Spor Sahası. Erişim adresi: http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/konya/beysehirin-27-mahallesine-cok-amacli-spor-sahasi-12346958

Mobilya Günlüğü. (2019, 12, 9). Erişim adresi: https://www.google.com/search?q=http://www.mobilyagunlugu.com/50-adet-siradisi-ve- modern-gorunumlu-oturma-banklari/modern-oturma-bank-tasarimi-

Onedio. (2019, 12 10). Bizde Niye Yok? Yaratıcılığın Sınırlarını Zorlayan Gelmiş Geçmiş En Güzel 19 Bank. Erişim adresi: https://onedio.com/haber/bizde-niye-yok-yaraticiligin-sinirlarini-zorlayan-gelmis-gecmis-en-guzel-19-bank-732838

Öztürk Kurtaslan, B. (2007). 3621 Sayılı Kıyı Kanunu'nda Değişiklik Öngörülen Kanun Tasarısı Taslağının Yasallık, Kamu Yararı ve Sürdürülebilirlik İlkeleri Açısından İrdelenmesi. Türkiye Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 38 (2), 215-223.

Pinteresta. (2019, 12 6). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/306526318358333516/

Pinterestb. (2019, 12 15). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/418834834098662519/

Pinterestc. (2019, 12 13). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/181340322468850966/

Pinterestd. (2019, 12, 15). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/168673948531136289/

Pintereste. (2019, 12, 15). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/344736546450091620/

Pinterestf. (2019, 12, 10). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/424745808582959607/

Pinteresth. (2019, 12 12). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/592786369681418413/

Pinterestı. (2019, 12 12). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/531917405986361442/

Pinteresti. (2019, 12, 15). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/548876273335551375/

Pinterestj. (2019, 12 11). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/478014947929322945/

Pinterestk. (2019, 12 10). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/824932856729882532/

Pinterestl. (2019, 12 10). Erişim adresi: https://tr.pinterest.com/pin/471611392218829903/

Polipark. (2019, 12 11). Erişim adresi: https://www.polipark.com.tr/

Raf. (2019, 12 12). Park On Park Mekanik Otopark Sistemleri. Erişim adresi: https://www.raf.com.tr/urun/park-on-park-mekanik-otopark-sistemleri/6220

Reforest Teak. (2019, 12 15). Spirit Song Kavisli Sırtsız Bank. Erişim adresi: https://reforestteak.com/shop/spirit-song-curved-backless-bench/

Sağlık, A., Kelkit, A. (2012). Kentsel Kıyı Alanlarında Yerleşim Baskısı Sonucu Oluşan Çevresel Sorunlar: Çanakkale Kenti. Türkiye Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi 5 (2), 145-149.

Soylu Grup. (2019,12 14). Tahterevalli Engelli. Erişim adresi: https://soylugrup.com/tahterevalli-engelli-mth-04e/

T.C. İzmit Belediyesi. (2019, 12,15). Sabri Yalın Parkı'na Engelli Salıncağı. Erişim adresi: http://www.izmit.bel.tr/guncel/haberler_05/sabri-yalim-parkina-engelli-salincagi_3318.html

Turizm Global. (2019, 12 15). İstanbul'da Vakit Geçirenlerin 10 Kadıköy Önerisi Erişim adresi: https://www.turizmglobal.com/istanbulda-vakit-gecirenlere-10-kadikoy-onerisi/

Türkiye Kültür Portalı. (2019, 12 14). Başiskele-Kocaeli. Erişim Adresi: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/basiskele-sahili

Tripadvisor. (2019, 12 10). Erişim adresi: https://www.tripadvisor.fr/LocationPhotoDirectLink-g274887-d1992507-i193300785-Budapest_sensations-Budapest_Central_Hungary.html

Xinhuanet. (2019, 12 12). Erişim adresi: http://www.xinhuanet.com/english/2019-01/06/c_137722573.htm

Yavuz Yapı. (2019, 12 15). Zemin Taş Kaplama. Erişim adresi: http://zemin-tas.kaplama.site/

Yayla Haber. (2019, 12 10). Erişim adresi: http://www.yaylahaber.com.tr/osmancik/sahil-talebe-yurdunda-kermes-acildi-h95594.html

TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİM SÜRECİNDE DIŞ KAYNAK KULLANIMI

Dr. Öğretim Üyesi Selma KARABAŞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD

Özet

Dış kaynak kullanımı işletmenin rekabetçi faaliyetlerine odaklanarak, temel yetenek ve uzmanlık alanı dışında kalan faaliyetleri, uzmanlaşmış işletmelerden temin etme yoluna gittiği modern yönetim stratejisidir. İşletmeler girdilerini çevreden alıp, çıktılarını çevreye veren, bu yönüyle çevreyle interaktif etkileşimde bulunan ekonomik birimlerdir. İşletmenin dış çevresini oluşturan unsurlar, rekabetçi piyasa koşullarında faaliyetlerini sürdüren firmaların yönetsel kararlarını etkiler. Küreselleşme, alternatif ticaret modelleri, modern üretim ve yönetim teknolojileri, zamanında teslimat ve müşteri memnuniyetinin sağlanması gibi unsurlar işletmeleri iki farklı model kurmaya teşvik etmiştir. Bu modellerden ilki; dikey entegrasyon, diğeri ise dış kaynak kullanımıdır. Dış kaynak kullanımı ile işletmeler ana faaliyetlerine odaklanarak, faaliyet alanlarında yetkinlik ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmektedir. Bu nedenle işletmeler uzmanlık alanı dışında kalan faaliyetlerde, uzman işletmelerden destek almaktadır. Dış kaynak kullanımı olarak adlandırılan bu yaklaşım, işletmelerin kurumsallaşma kapasitesini ve müşteri memnuniyetini artırıcı etkiye sahiptir. Günümüzde çoğu işletme, uzman olmadığı alanlarda dış kaynak kullanmayı tercih etmektedir. Bu çalışmanın amacı, işletmelerde tedarik zinciri ve lojistik yönetim sürecinde dış kaynak kullanımının gerekçelerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda tedarik zinciri ve lojistik yönetiminin temel faaliyet alanları irdelenmiş ve işletmelerde dış kaynak kullanımı lojistik faaliyetler bağlamında irdelenerek, dış kaynak kullanımının nedenleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Kaynak Kullanımı, Tedarik Zinciri, Lojistik Yönetimi, 3PL Lojistik

Abstract

Outsourcing focuses on the business's competitive activities. Outsourcing is a modern management strategy, which is provided by specialized businesses from activities outside the core competence and expertise. Businesses receive their inputs from the environment and give their outputs to the environment. Therefore, businesses interact interactively with the environment. The elements of the external environment of the enterprise affect the managerial decisions of the firms operating in competitive market conditions. Elements such as globalization, alternative trade models, modern production and management technologies, timely delivery and customer satisfaction have encouraged enterprises to establish two different models. The first of these models; vertical integration and outsourcing. By outsourcing, businesses can gain competency and provide competitive advantage by focusing on their main activities. For this reason, it receives support from specialist enterprises in the activities outside the field of expertise of the enterprise. This approach, called outsourcing, increases the institutionalization capacity of enterprises and customer satisfaction. Nowadays, most businesses prefer outsourcing in non-experts subjects. The aim of this study is to reveal the reasons for outsourcing in supply chain and logistics management process in enterprises. n this context, the basic activities of supply chain and logistics management are examined. n this context, the basic activities of supply chain and logistics management are examined.

Key Words: Outsourcing, Supply Chain, Logistics Management, 3PL Logistics

1. GİRİŞ

Dış kaynak kullanımı birçok araştırmaya konu olmuş ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarda ortak bir noktada uzlaşıldığı görülmüştür. Buna göre dış kaynak kullanımı; işletmenin kendi yetkinlik alanı dışında kalan faaliyetleri, başka işletmelerden alma yoluna gitmesidir (Lacity ve Hirschheim, 1993: 73; Dalay ve diğerleri, 2002: 198; Quinn ve diğerleri, 1990: 60). Dış kaynak kullanımı, işletmelerin dikey bütünleşme şeklindeki büyüme modeline alternatif olarak gösterilir (Rabinovich ve diğerleri, 1999: 358). Bu model, hem büyüme hem de küçülmeye gitmek amacıyla kullanılabilir. İşletmeler üretim öncesi tedarik süreci, üretim süreci ve üretim sonrası süreçlerde dış kaynak kullanımı yoluna gidebilir. Tedarik ve üretim sürecinde dış kaynak kullanımı; fason üretim, taşeron kullanımı gibi isimler almaktadır. Dış kaynak kullanımı yoluyla, işletmelerde iş süreçlerinde değer katmayan faaliyetler ayıklanır (Zalluhoğlu ve Dedeoğlu, 2011: 52). Dış kaynak bilgi, ürün, fon akışını ve bu süreçteki operasyonları yönetebilme yeterliliğine sahip firmalardan oluşmalıdır.

İşletmelerin pazar alanları genişledikçe, endüstri içinde tedarik, üretim ve lojistik gibi bağıl fonksiyonlarını kontrol etme ve yönetme süreci güçleşir. Lojistiği tedarik zincirinin odağı olarak gören ve ürüne değer katan süreçlere odaklanan "Tedarik Zinciri Yönetimi" anlayışının, işletme performansını artırdığı genel kabul görmüştür (Acar ve Köseoğlu, 2016: 55; Aydın, 2016: 61). İşletmeler temel uzmanlık alanlarına odaklanarak, ilgili faaliyet alanlarında kaynaklarını etkin ve verimli şekilde kullanabilmektedir. İşletmecilik tarihi boyunca her işletme maliyetlerini azaltmak ve rakiplerine karşı üstünlük sağlamak amacıyla çeşitli yollara başvurmuştur. Dış kaynak kullanımı da bu yollardan biri olarak karşımıza çıkar.

2. İŞLETMELERDE TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNETİM SÜRECİ

İşletmecilik yönetiminde nakliye ve taşımacılık kavramlarına odaklanılan geleneksel yaklaşım, 1990'lı yıllardan sonra, tedarik zinciri yönetimi şeklindeki bütünleşik sisteme doğru evrilmiştir. Depolama ve nakliye kavramlarının popüler olduğu dönemlerde işletmeler, bu faaliyetleri birbirinden kopuk ve kendi çabalarıyla gerçekleştirmişler ve bu süreçte sadece maliyetlere odaklanmışlardır. "Toplam Maliyet Yönetimi" yaklaşımı döneminin akabinde, lojistik süreçleri birleştiren "Bütünleşik Lojistik" anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışta lojistik, tedarik zincirinin vazgeçilmez bir parçası olarak görülür ve ürüne değer katan süreçlere odaklanılır.

Tedarik Zinciri Yönetimi kavramı ilk kez Amerikalı bir sanayici olan Oliver ve Weber tarafından 1982 yılında kullanılmıştır (Croom ve Giannakis, 2004: 28-30). Bu kavram daha sonra Houlihan tarafından geliştirilmiş ve özellikle ileri ve geri doğru bilgi akışının önemi üzerinde durulmuştur (Houlihan, 1985: 25). 2005 yılında dönemin en saygın profesyonelleri olarak kabul edilen "Lojistik Yönetim Konseyi" olan sivil toplum örgütü, adını "Tedarik Zinciri Yönetimi Konseyi" olarak değiştirmiştir. Oldukça dinamik bir yapıya sahip olan tedarik zincirinde bilgi, ürün ve fon akışı sabittir (Chopra ve Meindl, 2017: 2). Etkin bir tedarik zinciri yönetimi için vazgeçilmez koşul, bu kaynakların koordineli ve bütüncül bir sistem içerisinde yönetilebilmesidir. Bu süreç tedarik zinciri tasarımı ile ilgilidir. Tedarik

Zinciri Tasarımı; uzun süreli stratejik kararların alınmasını zorunlu kılar. Bu kapsamda tedarik zinciri tasarımının; işletmenin üreteceği ürün, dış kaynak kullanımı (örneğin; işletme kendi filolarını mı kullanacak yoksa üçüncü parti lojistik mi kullanacak?) üretim kapasitesi, depo ve üretim alanlarına ilişkin lokasyonların seçimi, taşımacılık modlarının belirlenmesi ve kullanılacak bilgi sistemlerinin seçimi gibi bir dizi kritik kararların alınmasını kapsar.

Tedarik Zinciri içerisinde yer alan lojistik faaliyetler, işletme için değer yaratan süreçlerden oluşur. Müşteri açısından doğrudan fark edilemeyen lojistik faaliyetlerin yarattığı katma değer, işletmelerin müşteri memnuniyeti sağlamasında birincil koşuldur. Doğru ürünü, doğru fiyatla, doğru tüketiciye, doğru yerde, doğru miktarda, doğru zamanda ve doğru şartlarda ulaştıran işletme rakiplerine kıyasla lojistik avantaj sağlar. Lojistiğin 7 doğrusu olarak bilinen bu kurallar bütünü, iyi planlama yapmayı gerekli kılar. Çok uluslu işletmelerin üretim fazlası ürünlerini dış pazarlara sunması ve kendilerine yeni faaliyet alanları oluşturmak için menşei olan ülkelerin dışına çıkma istekleri, lojistiği önemli bir uzmanlık alanı haline getirmiştir. Küreselleşmenin ve teknolojideki gelişmelerin de etkisiyle hız, esneklik ve maliyet önem kazanmış (Hergüllü, 2009: 28) ve örgütsel performans unsurları arasında, tedarik ve lojistik yönetimi öne çıkmaya başlamıştır (Karacaoğlu, 2001: 16-17).

Yeni ve akıllı teknolojiler, e-ihracat ve stratejik ortaklıklar kurma olanakları işletmeleri süreç odaklı olmaya mecbur bırakmıştır. Karmaşık iş süreçlerini bütünleştiren yazılım ve teknolojiler, işletmelerin hem planlama yapmalarını hem de süreci mükemmelleştirmelerini sağlamaktadır. İleri üretim sistemlerinin başarılı uygulanması için özellikle lojistik alanında dış kaynak kullanımı kaçınılmazdır (Solak, 2002: 78; Gümüş, 2007: 165; Karaman, 2014: 55; Rutkowski, 2010: 25; Zylstra, 2006: 34-55). İşletmelerde lojistik yönetimini ortaya çıkaran, işletmelerin yatay ve dikey bütünleşmeye gitmeleri olmuştur. Dış kaynak kullanımı işletmelerde hem büyüme hem de küçülme stratejisi olarak kullanılabilmektedir (Şimşek, 2006: 78). Lojistik Yönetimi Konseyi (Council of Logistics Management -CLM) lojistiği; *"müşteri ihtiyaçlarını karşılamak üzere malların, hizmetlerin, bilginin ve depolama faaliyetlerinin planlama ve kontrol süreci*' olarak tanımlamıştır (Nilsson and Waidringe, 2006: 38-40).

2.1. Tedarik Zinciri Yönetimi

Tedarik zinciri lojistiği de içine alan kapsamlı bir yönetim karar sürecidir. Council of Supply Chain Management Professionals (CSCMP)'ın yaptığı ve geniş çapta kabul gören tanıma göre tedarik zinciri; kaynağın sağlanması, elde edilmesi, dönüştürülmesi ve tüm lojistik aktiviteleri kapsar. Tedarikçiler, üçüncü parti servis sağlayıcılar ve müşteriler arasındaki işbirliğini sağlar. Tedarik zinciri yönetimi bir akış yönetimidir (Çeralp, 2009: 4-5). Günümüzde firmaların performans belirleyicisi; malzeme, ürün ve bilginin sorunsuz akışını sağlayabilecek bir "Tedarik Zinciri Yönetimi" kurgulayabilmektir. Tedarik zincirinin başarısı ise, tutarlı ve yüksek kaliteli lojistik hizmetler sağlamaya bağlıdır (Sum ve diğerleri, 2001: 1239-1260). Bu süreçte zincirin başından sonuna kadar tüm süreçlerde değer yaratmak amaçlanır. Bu nedenle bu sürece "değer zinciri" adı da verilir (Timur, 2013: 4). Tedarik zinciri yönetimi aynı

zamanda ilişki yönetimidir. Lojistik, ürünleri gitmesi gereken yere götürürken, tedarik zinciri yönetimi bu süreci tüm işletme ve işletmenin tüm lojistik faaliyetlerini ve diğer işletmelerle olan ilişkilerini organize eder (Long, 2012: 44).

Tam zamanında üretim, yalın üretim, esnek üretim gibi modern üretim sistemleri tedarik zincirinin başarısından doğrudan etkilenir. Stoksuz çalışma felsefesine dayanan JIT, tedarikçilerle uzun dönemli ve iyi ilişkilerin kurulmasını zorunlu kılar (Womack ve diğerleri, 1990: 60-64). Tedarik zinciri yönetimi, lojistiğin gelişimine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda tedarik zinciri yönetimi, işletme lojistiğinin geleceği ve rekabet yeteneği üzerinde de etkilidir (Bowersox, 2002: ix).

2.2. Lojistik Sektörü

Dünya nüfusunun artması, tüketicilerin tüketim alışkanlıklarının değişmesi, uluslararası ticaretin önündeki engellerin kalkması, pazara yeni ürünlerin girmesi, gelişen teknoloji ile birlikte iletişim ve ulaşımda yaşanan değişimler gibi etkenlerle ekonominin büyüdüğü görülmektedir. Bu büyüme lojistik sektörüne ivme kazandırmıştır. İşletmelerin, lojistikle daha rekabet edebilir duruma geldikleri yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. İşletmelerin bir yandan maliyetleri düşürme, diğer yandan daha hızlı tüketiciye ulaşma çabaları da lojistiğin ön plana çıkmasına sebep olan etkenler arasındadır (Orhan, 2014: 93). Küresel işletmelerin lojistik faaliyetler sayesinde rekabet avantajı sağlamalarının nedenleri; müşteri hizmetleri anlayışında yaşanan değişimler, entegre edilmiş taşıma ve sipariş yönetimi gibi faaliyetlerin önem kazanması, Araştırma-Geliştirme (AR-GE), ürün tasarımı ve geliştirilmesinin yanı sıra lojistik faaliyetlerin de eklenmesidir (Çakırlar, 2009: 117-120).

UTİKAD'a göre lojistik sektörü Türkiye için oldukça yeni bir sektördür. 1980 öncesi dışa kapalı ekonomi politikası izlenmesi nedeniyle lojistiğin literatürümüze yeni girmesi olağandır. Türkiye'de lojistik sektörünün yeni gelişmeye başlamasından dolayı yeteri kadar tecrübe sahibi olunamamıştır. 1983 Kararları ile dışa açılmanın ardından; yoğun dış ticaret faaliyetleri ve perakende ağının yaygınlaşması ile lojistik sektörü gelişmeye başlamıştır. Özellikle 1980'lerden sonra ciddi şekilde atılım yaşayan lojistik sektörünün önemi, 1990'lara gelindiğinde daha net anlaşılmaya başlanmıştır (Babacan, 2003: 10).

Türkiye, Asya-Avrupa arasında köprü konumunda olmasından dolayı lojistik üs olma potansiyeline sahiptir (Babacan, 2003: 12). Türkiye demiryolu ağlarını lojistik amaçlı kullanamamakta ve daha çok kara yolu taşımacılığını tercih etmektedir. Demiryolu taşımacılığının yeterince kullanılmaması, kombine taşımacılığın önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Türkiye'nin avantajlarından biri de lojistik sektörü için önemli olan deniz yolu taşımacılık potansiyeline sahip olmasıdır. Ancak bu alanda da potansiyelini kullanamamaktadır. Yanaşma yerleri, rıhtım boyları, derinlikler, limanda yer alan yetersiz depolar gibi faktörler bu potansiyeli yeterince kullanamamasının nedenlerindendir. Yapılan bazı araştırmalara göre; Türkiye limanları, Kuzey Avrupa ve Akdeniz limanları arasında en pahalı olan limanlar arasındadır. Hava yolu taşımacılığı ise, kargo terminal altyapısının yetersizliğinden dolayı önemli sorunlar yaşamaktadır (Orhan, 2014: 98-104). Dünya Bankası

tarafından yayımlanan 160 ülkenin lojistik performanslarının incelendiği "The Logistics Performance Index (LPI) 2018" raporunda Türkiye 3,15 puanla 47. sırada yer almıştır. 2016 yılında Türkiye 3,42 puanla 34. sırada yer almaktaydı. Almanya büyümede lojistik sektörünü stratejik sektör olarak görmüş ve 4,20 puanla birinci sırada yerini almıştır (Tanyaş, 2018: 3).

2.2.1. İşletmelerde Temel Lojistik Faaliyetler

İşletmelerde lojistikle ilgili faaliyetler üç temel lojistik bölümünden oluşur. Bunlar; tedarik lojistiği, üretim lojistiği ve dağıtım lojistiğidir. Tedarik lojistiği (inbound logistics); girdi malzeme yönetimi ve tedarik fonksiyonlarını kapsar. Üretim lojistiği (operations logistics), işletmenin üretim birimlerine hizmet veren lojistiktir. Dağıtım lojistiği (outbound logistics) ise, ürünlerin müşterilere fiziksel dağıtımını sağlar. Dağıtım lojistiği fiziksel dağıtım olarak da adlandırılır (Long, 2012: 10). Bunlara ilave olarak, atık maddelerin üretimden, dağıtımdan ve paketleme süreçlerinden elimine edilmesi, kullanılamayacak durumdaki ürünler ve iadeleri içeren tersine lojistik (reverse logistics) de lojistiğin bir diğer çeşididir (Lambert vd., 1998: 20).

3. LOJİSTİKTE DIŞ KAYNAK KULLANIMI

Lojistikte dış kaynak kullanımının orta çağlara dayandığı ve ilk ticari depolama ve dağıtım faaliyetlerinin 14. yüzyılda Venedik'te gerçekleştirildiği bilinmektedir. 1930'lu yıllarda ABD'de bir kaçakçının Kanada'dan Chigo'ya likör sevkiyatında yaptığı ortaklık anlaşmaları, hizmet almanın yanı sıra riski paylaşma yönüyle de dış kaynak kullanımının ilk örneklerindendir (Akyıldız, 2004: 3). 1970'li yıllarda üretici firmaların maliyet ve verimlilikle ilgili kaygıları dış kaynak kullanımı yönünde işletmeleri uzun dönemli anlaşmalar yapmaya itmiştir. 1980'li yıllarda depolama, paketleme, stok yönetimi gibi alanlarda hizmet veren tedarikçiler ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, işletmeleri bu alanlarda da dış kaynak kullanmaya yöneltmiştir. 1990'lı yıllardan sonra işletmelerin şirket evlilikleri ve anlaşmalar yoluyla büyümeleri, ihtiyaç fazlası birçok kaynağa sahip olmaları sonucunu doğurmuş ve bu kaynaklar işletmeler tarafından dışarıya açılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda firmaların idari ve destekleyici faaliyetlerde de dış kaynak kullanımına gittikleri görülmektedir (Ivanaj ve Franzil, 2006: 1-25).

Yetkin olunan alanlar dışında kalan ve uzmanlık gerektiren faaliyetler, işletmelerin temel yeteneklerini tespit etmeye mecbur bırakmıştır (Barlın, 2009: 109). Bu noktada dış kaynak kullanımı işletmeler için önemli bir karar olmuştur. 2008 Dünya Ekonomik Krizi'ni takip eden dönemde, işletmelerde dış kaynak kullanımına doğru bir yönelme olmuştur. Bunun nedeni, dış kaynak kullanımının sabit maliyetleri değişken maliyetlere dönüştürüyor olmasıdır. Değişken maliyetlerin sabit maliyetlere tercih edilmesinin nedeni, işletmenin satış yapıp kâr elde edemese dahi, sabit maliyetlere katlanmak durumunda kalmasıdır. Bu da işletmelerde nakit akışını bozmaya sebep olur. Bunun sonucu ise, borçlanmaya gitmek ve yüksek faiz oranlarıyla karşı karşıya kalmak demektir (Dinitzen ve Bohlbro, 2010: 67). Başka bir ifadeyle, lojistik konusunda yatırım yapma gücünün kalmaması anlamına gelir. İşletmenin lojistik faaliyetlerini öz kaynaklar ile sağlamak yerine, dışarıdan temin etme yoluna gitmesi,

bu alana ayıracağı kaynakları farklı yatırım araçlarına yönlendirmesini ve yatırımları likiditeye çevirmesini sağlayacaktır. Bu durum işletme için ilave kaynak oluşturma anlamına gelmektedir (Barlın, 2009: 117). Türkiye'de 2003 yılında yapılan bir araştırmada işletmelerin dış kaynak kullanımının %15 olduğu tespit edilmiştir (Babacan, 2003: 12). Bu oran 2015 yılı verilerine göre İstanbul'daki büyük şirketlerde %70-80'lere kadar çıkmaktadır (MUSİADb, 2015). İşletmelerde özellikle 2000 yılından sonra yerel kaynak kullanımından dış kaynak kullanımına doğru bir geçiş yaşanmıştır (Iyer, 2013: vi).

Dış kaynak kullanımı, lojistik alanda Üçüncü Parti Lojistik (3PL) olarak adlandırılan ve lojistik hizmetlerin, iki firma arasındaki ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlamasına dayanan bir modeldir (Rabinovich ve diğerleri, 1999: 357). Hammaddenin sağlanması, fabrikaya taşınması, nihai ürünün tüketim merkezlerine zamanında ulaştırılması oldukça kompleks süreçleri bir arada yürütmeyi gerektirir. Bu tecrübeye sahip firmalar süreci en ekonomik şekilde gerçekleştirebilen 3 PL şirketlerdir (Öz, 2011: 151). Türkiye'de 3PL şirketler 2000 yılından itibaren kurulmaya başlamıştır. Öncesinde taşımacılık ve gümrük ağırlıklı yapılan dış kaynak kullanımı, 2000'li yıllardan sonra lojistik bazlı yapılmaya başlanmıştır (MUSİADa, 2015: 21).

Lojistikte dış kaynak kullanımında 3PL dışında "Lider Lojistik Hizmet Sağlayıcısı (LLP-Lead Logistics Provider)" düzeyi de bulunmaktadır. LLP şirketlerin 3PL şirketlerinden farkı, işletme lojistiğine odaklanması ve sadece siparişlere dayalı değil, talep tahminlere göre de planlamalar yapmasıdır. Bunların dışında ayrıca "Dördüncü Parti Hizmet Sağlayıcı (4PL-Fourthy Party Logistics)" düzey şirketler de mevcuttur. 4PL şirketler 3PL şirketlerin çözüm ortağı gibi düşünülebilir. 3PL şirketlerin genellikle nakliye, depolama gibi hizmetlere odaklanması nedeniyle, kompleks lojistik faaliyetlerde yetersiz kalması 4PL şirketleri doğurmuştur. 4PL şirketler müşterilerine tedarik zincirinin başından sonuna kadar tüm aşamalarını tasarlayarak 3PL şirketleriyle entegre çözümler sunan şirketlerdir (MUSİADa, 2015: 24-25).

İşletmelerde lojistik maliyetler, toplam maliyetlerin yaklaşık 1/3 gibi önemli bir orana ulaştığından, 3PL şirketler işletmeler tarafından tercih edilir olmuştur (Boğ, 2005:10). Dış kaynak kullanımı, çoğu kez işletme için daha düşük bir maliyetle içerir (Jack, 2010: 76). Rekabet anlayışında yaşanan değişimler, işletmeleri özellikle maliyetler konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Bunun sebebi; nakliye, depolama, stok kontrol, ambalajlama, sigorta ve daha pek çok faaliyetin işletmeler için ciddi maliyetlere neden olmasıdır. Bunun sonucunda tüm bu faaliyetleri tek çatı altında işletme adına gerçekleştirecek uzman işletmelere ihtiyaç doğmuştur (Boğ, 2005: 8-9; Gökçe, 2017: 10). Ayrıca küresel pazarlara girmeye başlayan işletmeler, girdikleri yeni pazarları tanımamaları ve yeterli altyapıya sahip olmamaları nedeniyle 3PL dış kaynak kullanımına gitmiştir (Sevim ve diğerleri, 2008: 3). Ashenbaum (2005)'a göre 3PL, bir işletme bünyesinde ihtiyaç duyulan tüm faaliyetlerin tamamının veya bir kısmının dış kaynak kullanarak işletme dışından karşılanmasıdır (Özbek ve Eren, 2013: 95).

Dış kaynak kullanımının etkin ve verimli olabilmesi için lojistik tüm süreçlerin bütünleşik olarak yönetilmesi gerekir (Rabinovich ve diğerleri, 1999: 361). İşletmelerde beş temel lojistik faaliyeti bütünleşik sistem yaklaşımı açısından sıralamak gerekirse; sipariş işleme, stok yönetimi, ulaştırma (nakliye), depolama-malzeme taşıma-paketleme, lojistik ağ-kuruluş yeri seçimidir. Başlangıçta, nakliye ve depolamadan ibaret olarak görülen lojistik, günümüzde satın alma, dağıtım, stok yönetimi, paketleme, sipariş yönetimi gibi pek çok hizmeti kapsayan faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir (Gümüş, 2009: 102). Pazar yapısı ve müşteri beklentilerinde yaşanan değişim, işletmelerin lojistik faaliyetlere bakış açısını değiştirmiştir.

Aktaş ve diğerleri (2011: 833-852) tarafından yapılan araştırma, Türkiye'de farklı sektörlerde dış kaynak kullanımına ilişkin bulgular sunan önemli bir çalışmadır. Araştırma ile Türkiye'de en büyük 500 şirketten 287'sinin lojistik yöneticilerine ulaşılmış ve lojistik hizmetlerini kendi içinden sağlayan ve dış kaynak kullanan firmalara anket yapılmıştır. Bu firmaların %71'inin lojistik hizmetlerde dış kaynak kullandığı tespit edilmiştir. Araştırmaya göre işletmelerin lojistik operasyonlarında dış kaynak kullanmaya karar verirken kullandıkları kaynaklar Tablo 1'de verilmiştir. 3PL seçim sürecinde hangi hizmetlerin dış kaynaklardan tedarik edileceğine karar verme aşamasında kullanılan kaynaklar; servis sağlayıcı, şirketin kendi bilgi kaynakları, sektördeki diğer şirketler, müşteriler, kıyaslama raporları, uzmanların ve danışmanların görüşleri, satıcılardan gelen bilgiler, internet, medya, konferanslar ve seminerler, topluluklar, mesleki deneyim ve resmi kaynaklar olarak sıralanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Lojistik Operasyonlarda Dış Kaynak Kullanımına Karar Vermede Kullanılan Bilgi Kaynakları

Kriter	Oran (%)
Şirket kaynakları	52
Müşteriler	45
Sektördeki diğer firmalar	44
İnternet	40
Tedarikçiler	37
Pazar araştırması	34
Endüstri rehberleri	19
Kıyaslama raporları	18
Uzman ve danışmanların görüşleri	15
Medya	13
Konferanslar ve seminerler	8
Dernekler	4

Kaynak: Aktaş ve diğerleri, 2011: 845

Türkiye'de dış kaynak kullanımının sektörlere göre dağılımları (Tablo 2) incelendiğinde; dış kaynak kullanımının en yoğun olduğu sektörün hızlı tüketim sektörü olduğu görülür (Aktaş ve diğerleri, 2011: 838). MUSİAD'ın İstanbul için hazırladığı lojistik raporunda, İstanbul'da bulunan 500 büyük firmaya yapılan anket çalışmasında, 418 firmanın üçüncü parti lojistiği kullandığı tespit edilmiştir. Rapora göre firmaların %83,6'sı dış kaynak kullanmaktadır. Aynı raporda lojistik maliyetlerin sektörlere göre dağılımları da araştırılmıştır. Buna göre; lojistik

maliyetlerin en yüksek olduğu sektör kağıt sektörü olup, bu maliyetler içinde nakliyenin payı en yüksektir (MUSİADb, 2015: 144). Raporda ayrıca dış kaynak kullanımında karşılaşılan en önemli sorununun hemen hemen tüm sektörlerde "gecikmeler"den kaynaklandığı ve dış kaynak kullanımında en etkin karar vericinin şirketin CEO'su olduğu belirtilmiştir.

Tablo 2. Dış Kaynak Kullanımının Sektörlere Göre Dağılımı

Dış Kaynak Kullanımının Sektörlere Göre Dağılımı	
Sektör	Oran (%)
Otomotiv	12,0
Kimya	10,0
Bilişim ve Elektronik	11,0
İnşaat	11,0
Makine	6,0
Kağıt ve Ambalaj	12,0
İlaç	8,0
Hızlı tüketim	**19,0**
Tekstil	11,0

Kaynak: Aktaş ve diğerleri, 2011: 846

Türkiye'deki lojistik faaliyetlerin %30'unun lojistik hizmet sağlayıcılardan, %70'inin ise işletmelerin iç kaynaklarından sağlandığı belirtilmektedir. Dünya'da durum bunun tam tersidir. Lojistik hizmet sağlayan işletmelere yatırımların artmasıyla, bu oranlarda değişimler yaşanması beklenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 30). Akyıldız (2004: 17) tarafından yapılan bir araştırmada lojistikte dış kaynak kullanımının en fazla nakliyat (%89) ve gümrükleme (%61) alanlarında olduğu tespit edilmiştir. En düşük dış kaynak kullanılan lojistik hizmetlerin ise, sipariş alma-işleme (%5) ve stok yönetimi (%7) konularında olduğu belirlenmiştir. Lojistik sektörü çok fazla dinamiği içinde barındıran bir sektördür ve dış kaynak kullanım kararı almak için ekonomik faktörlere odaklanmak gerektiği belirtilmektedir (Arnold, 2000: 24).

3.1. Dış Kaynak Kullanım Alanları

İşletmelerde dış kaynak kullanılan alan açısından "lojistik faaliyetler" ilk sırada gelmektedir (Yıldız ve Turan, 2015: 79). Bunun temel nedeni, her işletmenin farklı taşımacılık modlarına ilişkin ihtiyaç duyduğu filoları kurmanın mümkün olmamasıdır. İşletmelerin kendi filosunu kurmaları, ciddi bir maliyet ve uzmanlık gerektirir. Yıldız ve Turan (2015: 79-105) tarafından Türkiye'de faaliyet gösteren 14 çelik boru üretim işletmesi yöneticisiyle nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak en fazla hangi alanlarda dış kaynak kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmaya göre, sektörde en fazla dış kaynak kullanılan alanın "tedarik ve dağıtım fonksiyonuna ilişkin lojistik faaliyetler olduğu belirlenmiştir. Öte yandan; dış kaynak kullanımının en az görüldüğü fonksiyonun üretim faaliyetleri olduğu da bulgular arasında yer almaktadır.

Zahn ve Soehnle (1996: 186) Stuttgart Üniversitesinde dış kaynak kullanımına yönelik amprik bir model geliştirmişlerdir. Modeli test etmek için bölgedeki Ticaret Odasına 3000'den fazla

anket gönderilmiş ve 399 işletmeden geri dönüş sağlamışlardır. Bu işletmelerin 61'i hizmet işletmesi olup; birçok işletmenin güvenlik gibi temel hizmetler ve destek tedarik hizmetleri gibi tek kullanımlık hizmetlerde dış kaynak kullanımı yoluna gittiklerini tespit etmişlerdir.

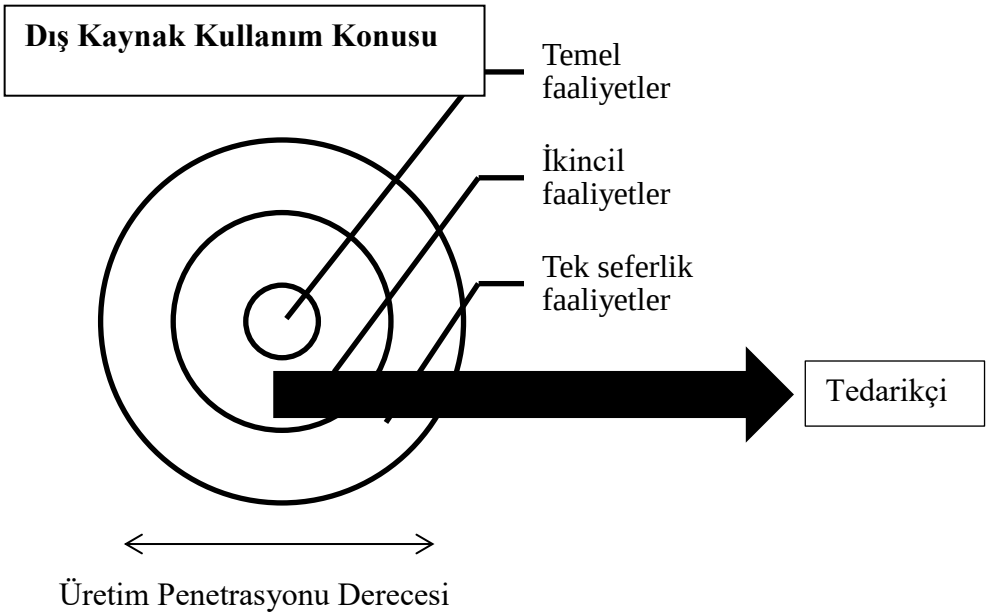
Her sektör temel yetenekleri ve önceliklerini dikkate alarak dış kaynak kullanım yoluna gitmektedir. Gül (2005: 181) tarafından yapılan araştırmada, hangi sektörlerde, hangi alanlarda yoğunluklu olarak dış kaynak kullanımına gidildiği araştırılmıştır. Araştırmaya göre, beyaz eşya sektöründe insan kaynakları alanında, otomotiv ve gıda sektöründe ise lojistik alanında dış kaynak kullanıldığı belirlenmiştir. Lojistik sektörünün yatırım maliyetinin yüksek olması, bunun temel nedeni olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan; taşeron firma seçiminde etkili olan öncü faktörlerin beyaz eşya sektöründe kalite, işletmeler arasındaki kültürel uyum, istikrar ve yetenek olduğu ortaya konmuştur. Otomotiv sektöründe ise bu faktörler; fiyat, kalite, tedarikçi işletmenin kaynak yeterliliği ve sahip olduğu yetenekleridir. Gıda sektöründe önceliğin kalite ve işletme yeteneği olduğu belirlenmiştir.

3.2. Dış Kaynak Kullanımı ve İşletmeye Sağladığı Faydalar

Dış kaynak kullanımı ile, işletmelerin daha düşük maliyetle, yüksek kalitede, etkin ve verimli iş yapmaları sağlanırken, temel işletme faaliyetlerine daha fazla yatırım yapma becerilerinin arttığı belirtilmektedir (Karahan, 2019: 185; Özdoğan, 2006: 14; Çatı ve diğerleri, 2015: 61). Arnold (2000: 27) tarafından yapılan araştırmada işletmelerin dış kaynak kullanım yoluyla önemli avantajlar sağladığı bildirilmiştir. Araştırmada firmaların dış kaynak kullanım yoluyla kalitede %52,9, maliyetlerde %50,6, zaman kazanmada %55,4 ve esneklikte %50,1 oranında iyileşme sağladığı tespit edilmiştir. Öte yandan, firmaların iş yaptıkları tedarikçilerinin de dış kaynak kullanımı kaynaklı %20 büyüme beklediği de ifade edilmiştir. (Yıldız ve Turan, 2015: 99; Karahan, 2009: 187) dış kaynak kullanımının avantajlarını; ana faaliyet konusuna odaklanmak, altyapı maliyetlerini düşürmek, ölçek ekonomisinden faydalanmak, söz konusu ürünle ilgili çalınma, bozulma ve yanma gibi risklerden kaçınmak olarak açıklamışlardır.

Literatürde dış kaynak kullanımının işletme performansına olumlu etkilerinden söz edilmektedir (Karahan, 2009: 185-199; Çatı ve diğerleri, 2015: 66). Bu etkiler, finansal ve finansal olmayan etkilerden oluşmaktadır. Çatı ve diğerleri (2015: 56-67) tarafından imalat sanayinde faaliyet gösteren KOBİ yöneticilerinin dış kaynak kullanımına bakış açıları ve dış kaynak kullanımının işletme finansal performansına etkileri araştırılmıştır. KOBİ yöneticileri dış kaynak kullanımını stratejik bir karar olarak değerlendirmiştir. Öte yandan, dış kaynak kullanımının temel amacı; firmanın yetersiz kaldığı belli alanlarda destek alınması, faaliyet esnekliğinin sağlanması ve ana faaliyetlere odaklanma olarak belirtilmiştir. Dış kaynak kullanımı ile KOBİ'lerin ulaştırma-taşımacılık ve lojistik alanlarında pazar paylarının arttığı belirlenmiştir.

Arnold (2000: 24) dış kaynak kullanım ile ilgili faaliyetleri 4 kısımda incelemiştir. Bunlar; temel faaliyetler, ikincil faaliyetler, yardımcı faaliyetler ve tek seferlik faaliyetlerdir.

Şekil 5. Dış Kaynak Kullanım Modeli (Arnold, 2000: 24)

Dış kaynak kullanım nedenleri genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (Keskin, 2008: 96-102; Yıldız ve Turan, 2015: 99; Parashkevova, 2007: 29-38; Razzaque ve Sheng, 1998: 93; Arnold, 2000: 27; Kılıç ve Koç, 2016: 63; Aktaş ve diğerleri, 2011: 842):

- İşletmelerin temel yeteneklerine odaklanması
- Kaynakları verimli ve etkin kullanma
- Operasyonel süreçlerde kolaylık sağlama
- Mevcut kaynakları daha rasyonel ve verimli yatırım alanlarına yönlendirme
- Müşteri memnuniyeti sağlama
- Risklerden kaçınma
- Alanında uzman personelin deneyimlerinden faydalanma
- Sürdürülebilir rekabet avantajı sağlama
- Süreçlere odaklanma ile iş süreçlerini geliştirme
- Kaliteli üretim ve profesyonelleşme
- Kurum kapasitesi, esnekliği ve inovatif yeteneklerini geliştirme
- Hizmet alınan işletmeden bilgi ve teknoloji transfer etme
- Öz sermayede artış

1980'li yıllarda dış kaynak; maliyetleri azaltmak ve süreçleri yalınlaştırmak için kullanılmıştır. 1990-2000 yılları arasında tedarikçilerle stratejik ilişkiler kurma şeklinde yürütülen dış kaynak kullanımı, 2000 yılından sonra daha çok işletmeye yenilik getirme, yeni pazarlara açılma ve yeni teknolojilerden uzman personel desteği alarak faydalanma odaklı uygulanmıştır (Aydın, 2016: 65). 1980'li yıllarda imalat sanayinde ABD'li şirketlerin üretim amaçlı bağlı ortaklıklar şeklinde kullandıkları dış kaynak kullanım stratejisi, zaman içerisinde yabancı tedarikçilerden ürün sağlama modeline dönüşmüştür (Aydın, 2016: 62). 1990'lı

yıllarda ABD'de başlayan ekonomik durgunluk ve rekabetçi koşullar, işletmeleri temel yeteneklerini tanımlamaya yöneltmiştir. İşletmeler bu yeteneklerine odaklanarak, dışında kalan faaliyetleri başka işletmelere devretmeye karar vermişlerdir. Bu süreç işletmeyi dönüştürme yeteneğine ve gücüne sahip olan işletme yöneticilerine sunulan bir iş aracı olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra; küresel ölçekte gerçekleştirilen dış kaynak kullanımının, şirketlerin eş zamanlı olarak mevcut operasyonlarını yeniden yapılandırmalarını, daha esnek ve uyarlanabilir bir organizasyonel yapı oluşturmalarını ve inovasyon patlaması oluşturmak için dünyadaki en iyi zihinlere dokunmalarını sağlayan bir fırsat olarak da belirtilmektedir (Corbett, 2004: 83-92).

3.3. Dış Kaynak Kullanımına Eleştirel Bakış

Dış kaynak kullanımının avantajları olduğu gibi dezavantajlarından da söz edilir. İşletme sağlıklı bir kararın ardından dış kaynak kullanımına gitmelidir. Bunun kararını verirken Maltz ve Ellram (1999), işletmelerin kendilerine yöneltmeleri gereken bazı sorular olduğunu belirtmiştir. Bunlar; "Hangi faaliyetlerde dış kaynak kullanım yoluna gidilmeli? Temel yetkinlikler dışında kalan faaliyetler nelerdir? Dış kaynak kullanımı tedarik zincirinde risk midir, yoksa fırsat mı?" sorularına işletmelerin cevap aramaları gerekir (Aktaran: Sevim ve diğerleri, 2008: 4). Dış kaynak kullanımının işletmeler için birtakım riskler içerdiği ifade edilmektedir. Dış kaynak kullanımında yapılabilecek yönetsel hataların, işletmelerin sır niteliği taşıyan mahrem bilgilerinin açığa çıkması, verimsizlik, kalite kayıpları ve personelin motivasyonunda düşme gibi riskler barındırdığı belirtilmektedir (Gül, 2005: 181). Bu riskler nedeniyle işletmeler dış kaynak kullanımı konusunda çekimser kalabilmektedir. Dış kaynak kullanımının riskleri arasında, 3PL firmasının sözünü yerine getirmemesi, gizli kalması gereken bilgilerin paylaşılması, lojistik faaliyetlerin kontrolünün kaybedilerek uzun vadede tek firmaya bağımlı kalınması sıralanabilir (Polat, 2007: 86-87; Tunç ve Kaya, 2016: 359). Dış kaynak kullanımı özelikle genel Pazar payında kayıplara neden olması yönüyle de tartışma konusu olmaktadır (Gül, 2005: 157-184). Dış kaynak kullanımının eleştirilen bir yönü de işletmelerin dışa bağımlı kalması, bu nedenle kendilerini güvende hissetmemeleri ve yetersizlik hissidir (Yıldız ve Turan, 2015: 102). İşletmenin dış kaynak kullanımına bağlı olarak kontrol ve denetim fonksiyonunu kaybetme riski (Kılıç ve Koç, 2016: 63-64) ve dış kaynak firmasının iç sorunlarının neden olduğu olumsuzluklar dış kaynak kullanımının dezavantajları olarak belirtilmektedir (Tunç ve Kaya, 2016: 359).

4. SONUÇ

Yapılan literatür araştırmasında dış kaynak kullanımının tarihsel süreçte ve küresel ölçekte farklı nedenlerle tercih edildiği görülmüştür. Dış kaynak kullanım kararı, işletmenin yönetim stratejiyle ilintilidir. Bu çerçevede, işletmelerin yetkinlik alanlarını doğru tespit etmesi gerekir. Personel, teknoloji, kaynak, finansal imkanlar ve organizasyon yetenekleri bakımından yetersiz görülen alanlarda dış kaynak kullanım yoluna gidilmesi, işletme için önemli avantajlar sunar. Müşteri memnuniyetinin işletmeler için en önemli dışsal başarı göstergesi olması ve talebi ciddi şekilde etkilemesi, kritik önem düzeyine sahip alanlarda

dışarıdan kaynak kullanmayı gerekli kılar. Üretim işletmelerinin özellikle dağıtım ve lojistik alanlarında sıklıkla dış kaynak kullandıkları görülür. Bunun temel nedeninin müşteriye ürünün ulaştırılmasıyla ilgili süreçlerde yaşanabilecek risklerin önüne geçme isteği olduğu düşünülmektedir. Ürünler üretim sonrası belirlenen merkezlere uygun şartlarda ve istenilen zamanda ulaştırılamadığında, firma ile müşteri arasında sorunlar yaşanmasına ve müşteri kaybına neden olmaktadır.

Dış kaynak kullanımı geçmişte iş süreçlerini basitleştirmek amacıyla kullanılırken; zaman içerisinde tedarikçilerle işbirlikleri ve stratejik ortaklıklar kurma şekline dönüşmüş, günümüzde ise daha çok yenilik ve teknoloji transferi gibi sinerji oluşturmak amacıyla kullanılır olmuştur. Geçmişte işletmeler her türlü işlerini kendi bünyelerinde yapmaktaydı. Bu yaklaşım, işletme için gücü temsil eden bir anlayışla karşılık bulmaktaydı. Ancak her tür işi, yüksek verimlilik ve performansla en düşük maliyetle yapmak işletmeler için söz konusu olamayıp, örgüt yapılarında hantallık ve katma değeri düşük işlerle uğraşmaları ile sonuçlandı. İmalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerde temel alanlarda dış kaynak kullanımı, işletmenin sorunlarını örtmek amacıyla kullanıldığında tehlikeli olabilir. Üretim aşamasında dış kaynak kullanmadan önce, işletme öncelikli olarak çözümü kendi içinde aramalı ve sürece odaklanarak verimliliği artırma yoluna gitmelidir. Aksi takdirde imalat işletmesi modern yönetim teknolojileri konusunda yetersiz kalarak, verimlilik kaybı yaşayacaktır. Dış kaynak kullanımı yönetsel bir karardır. Bu bağlamda işletmenin hangi durumlarda ve hangi alanlarda dışarıdan kaynak kullanacağına karar vermesi, işletmenin başarısında önemli görülmektedir.

Dış kaynak, dikey entegrasyona alternatif bir model olarak sunulmaktadır. Yeterli finansal kaynağa sahip olan işletmeler, gerek tedarik aşamasında gerekse dağıtım ve lojistik aşamasında dış kaynak kullanmayıp, bu alanlarda yatırım yapmayı tercih etmektedir. Bu gibi işletmeler, kontrolü ellerinde tutmak isteyen ve dikey olarak büyümeyi tercih eden işletmelerdir. Ancak özellikle kendi lojistik şirketlerine sahip olan işletmelerin dahi, çoğu zaman bu alanda dış kaynak kullandığı bilinmektedir. Gerek yeterli filosunun bulunmaması gerekse riski dağıtma ile ilgili kaygılar nedeniyle, bünyelerinde lojistik şirketleri bulunan firmaların da dış kaynak kullandığı bilinmektedir. Dış kaynak kullanımı, arge, inovasyon, teknoloji bakımından küresel ölçekte yetkin olan işletmelerden üst düzeyde yararlanma şeklinde gerçekleştirilebiliyorsa, işletmelerin büyümelerinde olumlu katkı sağlayan bir yönetim stratejisidir. Dış kaynak kullanımında karar sürecinde yapılan hatalar, firmayı iflasa kadar götürebilecek olumsuzluklar barındırabilir (Yıldız ve İlker, 2015: 79-105). Bu nedenle üçüncü parti lojistik hizmet sağlayan firmanın doğru yöntemlerle seçilmesi ve sorun yaşanmasını önlemek için sözleşmelerin detaylı yapılması yararlı olacaktır.

Afrika ve Orta Doğu'dan gelip, Avrupa, Amerika ve Uzak Doğu'ya doğru yoluna devam eden lojistik ağları, Türkiye'yi konum itibariyle güçlendirmektedir. Türkiye'nin kombine taşımacılık için gerekli olan lojistik ağ yapısını ivedilikle güçlendirmesi gerekir. Lojistik sektörü, yalnızca taşımacılık açısından katma değer yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda

sektöre yapılacak bir birimlik yatırımın, ekonominin genelinde 5,7 birimlik bir katkısı olacağı ifade edilmektedir (Karabaş ve Karkacıer, 2014: 4).

Dış kaynak kullanımı günümüzde işletmeler için vazgeçilmez bir yönetim stratejisi olmuştur. İşletmelere; maliyet, verimlilik, iş süreçlerine odaklanma, yeni pazarlara açılma, ihracat olanaklarının artması, risklerden kaçınma ve kurulan güçlü iş ortaklıkları ile daha önce erişilemeyen teknoloji ve bilgi birikimine ulaşabilme gibi sayısız avantajlar sunar. Diğer taraftan; işletmenin sır niteliği taşıyan gizli bilgilerinin açığa çıkması, personel motivasyonunun düşmesi, kalite kayıpları, 3PL firmasının iç sorunlarının doğurduğu sıkıntılar, bağımlılık ve kontrol ve denetim rolünün kullanılamaması gibi çeşitli dezavantajları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, karar vericiler işletmenin güçlü ve zayıf yönlerini doğru tespit ederek, tehditlerden kaçınmalı ve eksiklerini fırsata çevirecek önlemler almalıdır. Aynı zamanda, işletme hangi ürünleri kendi içinde üretmeli, hangilerini dışarıdan tedarik etme yoluna gitmeli, hangi hizmetleri hangi düzeyde bir lojistik hizmet sağlayıcıdan temin etmeli, bu gibi sorulara cevap ararken uygun bilgi kaynakları ve doğru teknikleri kullanmalıdır.

KAYNAKLAR

Acar, Z. ve Köseoğlu M. (2016). Lojistik Yaklaşımıyla Tedarik Zinciri Yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Yayın No:1050. ISBN: 978-605-133-953-5.

Aktaş, E., Ağaran, B., Ulengin, F., ve Önsel, Ş. (2011). *The Use of Outsourcing Logistics Activities: The Case of Turkey*, Transportation Part C: Emerging Technologyies. Volume: 19, Issue: 5, August, (833-852).

Akyıldız, M. (2014). *Lojistik Dış Kaynak Kullanımının Gelişimi ve Türkiye'deki Kullanım Biçimleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 3.

Arnold, U. (2000). *New Dimensions of Outsourcing: A Combination of Transaction Cost Economics and The Core Competencies Concept European*, Journal of Purchasing & Supply Management 6 (2000) 23-29.

Ataman, G. (2002). *Tedarik Zinciri ve Yönetimi: Değişim Mühendisliği ve Dış Kaynaklardan Yararlanma İlişkisi Üzerine Bir İrdeleme*. Öneri Dergisi, V. 5(17).

Aydın, N. (2016). *Dış Kaynak Kullanım Nedenleri ve Uygulamaları*, ABMYO Dergisi Sayı 41, s. 61-79.

Babacan, M. (2003). *Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu*. Ege Akademik Bakış Dergisi, 5, s.9-16.

Barlın, A. (2009). *Lojistikte Dış Kaynak Kullanımı ve Maliyetlerin Kontrolü*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Boğ, M. (2005). İlaç Sektöründe Lojistik Uygulamalar. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bowersox, D.J., Closs, D.J., and Cooper, M.B. (2002). *Supply Chain Logistics Management.* New York: McGraw Hill.

Chopra, S. and Meindl P. (2017). Tedarik Zinciri Yönetimi. Strateji, Planlama ve Operasyon. Altıncı Basımdan Çeviri, Ekim 2017 (Çeviri Editörü: Doç. Dr. Emrah Bulut). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd.Şti, ISBN: 978-605-320-674-3.

Corbett, M.F. (2004). The Outsourcing Revolution: Why It Makes Sense and How to Do It Right, Chicago: Dearborn Trade. ISBN:0793192145.

Croom S. R., G.M. (2004). *Toward Development of a Supply Chain Management Paradigm: A Conceptual Framewor*k, Journal of Supply Chain Management, Spring 2004, Vol:40, No:2, ABI/INFORM Global, s. 27-37.

Çakırlar, H. (2009). İşletmelerin Lojistik Faaliyetlerinde Dış Kaynak Kullanımı: Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Üzerinde Bir İnceleme. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Çatı, K., Çömlekçi, İ. ve Zengin, E. (2015). *Dış Kaynak Kullanımının İşletme Finansal Performansına Etkisi: Düzce İli İmalat Sanayisinde KOBİ Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma.* KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 17 (28): 56-67, 2015. ISSN: 2147 – 7833.

Çeralp, G. (2009). Türkiye'de Lojistik Hizmetlerde Dış Kaynak Kullanımını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dalay, İ., Coşkun, R. ve Altunısık, R. (2002). Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Dinitzen, H.B. and Bohlbro, D. (2010). *Value-Added Logistics in Supply Chain Management* (Çev. Martin Jack). Copenhagen: Academica, 2010.

Gökçe, R. (2017). İlaç Sektöründe Yaşanan Lojistik Sorunlar ve Bu Sorunların Çözümüne İlişkin Bir Araştırma. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Gül, H. (2005). Dış Kaynak Kullanma Nedenleri ve Taşıdığı Riskler: İmalat Sanayiinde Bir Uygulama. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Cilt: 3, Sayı: 4, Ocak - 2005, s.157 – 184.

Gümüş, Y. (2007). Üretim İşletmelerinde Lojistik Maliyetlerinin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemine Göre Hesaplanması ve Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

Gümüş, Y. (2009). *Lojistik Faaliyetlerin Rekabet Stratejileri ve İşletme Kârı İle Olan İlişkisi.* Muhasebe ve Finansman Dergisi, *41*: 97-113.

Hergüllü, İ. (2009). Lojistik Fonksiyonlarda Dış Kaynak Kullanımı- 3PL Lojistik. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Houlihan, J.B. (1985). "International Supply Chain Management", Internatioanal Journal of Physical Distribution and Materials Management, Vol.15 No.1, pp.22-38.

Ivanaj, V. and Franzil, Y.M. (2006). Outsourcing logistics activities: a transaction cost economics perspective, Proceedings of the 15th International Conference of Strategic Management, 13-16 June, Geneva.

Kalkınma Bakanlığı (2014). Lojistik Hizmetlerin Geliştirilmesi, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. ISBN 978-605-4667-80-2.

Karabaş, S. ve Karkacıer, O. (2014). **"**Ulaştırma ve Lojistik Sektöründe Ekonomik Entegrasyon". II. KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, 23-24 Ekim 2014, Niğde.

Karacaoğlu, K. (2001). Dış Kaynaklardan Yararlanma ve Teknoloji İle İlgili Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Uygulamaları, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Karahan, A. (2009). Dış Kaynak Kullanımının Verimlilik Üzerine Etkisi: Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (21), 185-199. https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50238/648007; Erişim Tarihi: 14.12.2019.

Karaman, M. F. (2014). Lojistikte Dış Kaynak Kullanımı : Ege Bölgesi / The Use Outsourcing in Logistics: Ege Region (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keskin, M.H. (2008). Lojistik - Tedarik Zinciri Yönetimi, Ankara, Nobel Yayınları.

Kılıç, T. ve KOÇ, Ö. (2016). Hastaneleri Dış Kaynak Kullanımına Yönelten Nedenler Üzerine Bir Araştırma. Aydın Sağlık Dergisi - Yıl 2 Sayı 1 - Nisan - 2016 (67-81).

Lacity, M.C. and Hirschheim, R. (1993). "The Information Systems Oursourcing Bandwagon", *Sloan Management Review*, Fall 1993, 76-81.

Lambert, D.M., Stock, J.R., Ellram, L.M. (1998). *Fundamentals of Logistics Management*. United States of America: Mcgraw-Hill Companies.

Long, D. (2012). *Uluslararası Lojistik Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi* (Çev. Mehmet Tanyaş, Murat Düzgün). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, 2003.

Nilsson, F. and Waidringer, J. (2006). Logistics Management from a Complexity Perspective. *The International Journal of Logistics Management*, 17: 38–54. (doi:10.1108/09574090610663428)

MUSİAD (2015a). Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik, Yeşil Lojistik. 978-605-4383-51-1, s. 141, İstanbul 2016.

MUSİAD (2015b). İstanbul Lojistik Sektör Analizi Raporu, MÜSİAD Araştırma Raporları: 95, Mavi Ofset, İstanbul. ISBN 978-605-4383-45-0.

Orhan, O.Z. (2014). Dünya'da ve Türkiye'de Lojistik Sektörünün Gelişimi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Öz, M. (2011). Lojistikte Yeni Yaklaşımlar, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(1), 141-155.

Özbek, A., Eren, T. (2013). "Analitik Ağ Süreci Yaklaşımıyla Üçüncü Parti Lojistik (3PL) Firma Seçimi". *Atatürk Üniv.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1): 95-113.

Özdemir, D. (2010). Strategic Choice for İstanbul: A domestic or international orientation for logistics? journal homepage: www.elsevier.com/locate/cities. 0264-2751/$ - see front matter _ 2009 Elsevier Ltd. All rights reserved. doi:10.1016/j.cities.2009.12.003 Cities 27 (2010) 154–163

Özdoğan, O.N. (2006). Otel İşletmelerinde Faaliyet Alanları Açısından Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcıng) ve Finansal Performans Üzerine Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi. İzmir, 2006.

Parashkevova, L. (2007). Logistics Outsourcing – A Means of Assuring The Competitive Advantage for an Organization, Vadyba / Management, Vol.15, (2): 29-38.

Polat, S. (2007). *Lojistik Şirketlerde Muhasebe Organizasyonu ve Lojistik Maliyetler, Uygulama.* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Rabinovich, E., Windle, R., Dresner, M. and Corsi, T. (1999). Outsourcing of integrated logistics functions An examination of industry practices. International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 29 No. 6, 1999, pp. 353-373. # MCB University Press, 0960-0035.

Razzaque, M.A. and Sheng, C.C. (1998). Outsourcing of Logistics Functions: A Literature Survey, International Journal of Physical Distribution&Logistics Management, 28(2): 89–107.

Rutkowski, K. (2010). "Best Practices in Logistics and Supply Chain Management. The case of Central and Eastern Europe". Donald Waters (Ed.). *Global Logistics* (s. 14-30). Great Britain and United States: Kogan Page Limited.

Sevim, Ş., Akdemir, A. ve Vatansever, K. (2008). "Lojistik Faaliyetlerinde Dış Kaynak Kullanan İşletmelerin Aldıkları Hizmetlerin Kalitesinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(1): 1-27.

Solak, M. (2002). Dış Kaynaklardan Yararlanma (Outsourcing) ve İnsan Kaynakları Yönetimi Alanında Uygulaması, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sum, C.C., Teo, C.B. and Ng, K.K. (2001). Strategic Logistics Management in Singapore. International Journal of Operations and Production Management 21 (9), 1239–1260.

Şimşek, M.Ş. (2006). İşletme Bilimlerine Giriş. Yelken Basım-Yayım Dağıtım, Konya ISBN:975-93343-0-5.

Tanyaş, M. (2018). Türkiye Lojistik Sektörü 2018 – 2019. https://www.ekovitrin.com/turkiye-lojistik-sektoru-2018-2019-makale,1442.html; Erişim Tarihi: 15.12.2019.

Timur, M.N. (2013). "Tedarik Zinciri-Temel Kavramlar". (Ed: Çekerol). *Tedarik Zinciri Yönetimi* s. 2-23. Anadolu Üniversitesi Eskişehir.

Tunç, H. ve Kaya, M. (2016). İşletmelerin Dış Satım Faaliyetlerini Artırmada Lojistikte Dış Kaynak Kullanımının Rolü: Bölgesel Bir Uygulama. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:8, Sayı:15, s. 357-368, ISSN: 1309-1367.

Turan, İ. (2013). *Lojistik Dış Kaynak Kullanımı ve Lojistik Hizmet Sağlayıcıların Rolü: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Çelik Boru Üretim İşletmelerinde Bir Araştırma*. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Düzce.

Yıldız, M.S. ve Turan, İ. (2015). Lojistik Dış Kaynak Kullanımı ve Lojistik Hizmet Sağlayıcılarının Rolü: Türkiye Çelik Boru Üretim İşletmelerinde Bir Araştırma. Business and Economics Research Journal Volume 6 Number: 1, pp. 79-105 ISSN: 1309-2448 www.berjournal.com.

Womack, J.P., Daniel, T, J. and Daniel, R. (1990). The Machine That Changed the World : Based on the Massachusetts Institute of Technology 5-Million Dollar 5- Year Study on the Future of the Automobile. 1st edition. New York, NY: Rawson Associates.

Zahn, E. and Soehnle, K. (1996). Auswirkungen des Outsourcing von Dienstleistungen in der Region Stuttgart. IHK, Stuttgart.

Zalluhoğlu, A.E. ve Dedeoğlu, A. (2011). Tedarik Zinciri Yönetiminde Dış Kaynak Kullanımı: Otomotiv Sektörü Üzerine Alan Araştırması. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 49-63.

Zylstra, K.D. (2006). Lean Distribution. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Quinn, J. B., Doorley, T.L. and Paguette, P.C. (1990). "Beyond Products: Services-Based Strategy", *Harvard Business Review*, 60, March-April.

ÇABUK BOZULABİLİR GIDALARDA SOĞUK ZİNCİR LOJİSTİĞİ: TÜKETİCİ BİLİNÇ DÜZEYİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğretim Üyesi Selma KARABAŞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD

Özet

Ürünlerin üretim noktalarından tüketim merkezlerine ulaştırılmasına kadar tüm süreçlerin sistematik ve doğru kurgulanması, ürünün üretim sonrası mevcut kalitesini koruması bakımından önemlidir. Özellikle çabuk bozulabilir nitelikteki gıda ürünlerinde israfın engellenmesi, ürün kalitesi ve insan sağlığının korunabilmesi açısından sürecin izlenebilir olması gerekir. Doğru sıcaklıklarda muhafaza edilmesi ve saklanması gereken tüm gıda ürünleri, ilaç ve aşı gibi tıbbi malzemeler, tüketim merkezlerine doğru koşullarda ulaştırılsa dahi, tüketiciden kaynaklanan bozulmalar yaşanabilmektedir. İnsan sağlığı açısından taşıyabileceği riskler nedeniyle özellikle et, balık, süt ve mamulleri gibi ürünlerde soğuk zincirin devamlılığının sağlanmasında tüketicinin de sorumluluğu vardır. Bu bağlamda çabuk bozulabilir gıda ürünleri özelinde yürütülen araştırmanın amacı; soğuk zincir lojistiğinin bir parçası olan tüketicinin bilinç düzeyinin ortaya konması ve bu ürünlerle ilgili olarak satın alma ve sonraki süreçlerde tüketicilerin tutumunun belirlenmesidir. Araştırma kapsamında 414 tüketiciden anket yoluyla elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre; tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusundaki bilinç düzeyleri ortalaması 3,3485 olup; bilinç düzeyleri düşük bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Zincir, Soğuk Zincir Lojistiği, Çabuk Bozulabilir Gıda, Tüketici Bilinci

Abstract

The systematic and correct design of all processes from the production centers to the transportation to the consumption centers is very important in terms of maintaining the quality of the product. Traceability should be ensured, especially in perishable food products, to prevent waste and to protect product quality and human health. All materials such as food products, medicines and vaccines that need to be stored at the right temperatures can deteriorate due to improper applications of the consumer even if they are delivered to the consumption centers perfectly. Fast-perishable foods such as meat, fish, milk and products can cause risks to human health. t is therefore important that the cold chain is not broken. The consumer is also responsible for the protection of the cold chain. The aim of this study is to determine the consumer awareness level of cold chain logistics of perishable foods. In addition, the determination of consumer perceptions of perishable foods is one of the aims of the research. In the research, the data obtained from 414 consumers through the survey were analyzed. ccording to the research findings; consumers' awareness of cold chain logistics is 3,3485. Consumer awareness level was found to be low.

Key Words: Cold Chain, Cold Chain Logistics, Fast Perishable Food, Consumer Awareness

1. GİRİŞ

Çabuk bozulabilir nitelikteki gıda ürünlerinde israfın önlenmesi ve ürün kalitesini koruyabilmenin yanı sıra, doğrudan insan sağlığını ilgilendirmesi nedeniyle tüketici bilincinin ölçülmesi önemlidir. İlaç, tıbbi malzeme ve gıda gibi ürünler lojistik süreçlerde uygun sıcaklık, nem ve saklama koşullarında muhafaza edilseler dahi, perakende sürecinde tüketici kaynaklı bozulmalar yaşanabilmektedir. İnsan sağlığı açısından taşıyabileceği riskler nedeniyle et, tavuk, balık gibi çabuk bozulabilen ürünlerde soğuk zincirin devamlılığının sağlanmasında tüketicinin de sorumluluğu bulunmaktadır. Bu noktada tüketicinin soğuk zincir konusunda bilgi ve bilinç düzeyinin ölçülmesi ve tüketicinin soğuk zincir lojistiği konusunda kendini nerede konumlandırdığının araştırılması gerekir. Gıdaların lojistik zincirinde kullanılan teknolojinin yetersizliği, taşıma, depolama ve ambalajlamada kötü uygulamalar ve yanlış saklama koşulları israfa neden olan unsurlar arasında yer alır. Öte yandan tüketici bilinçsizliği ve yanlış uygulamalar nedeniyle gıdalarda bozulmalara yaşanmaktadır. Bu nedenle tüketicilerin bilinçlendirilerek farkındalıklarının artırılması önemli görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2018: 18). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün gıdaların tedarik zinciri sürecindeki kayıplarına yönelik hazırladıkları raporda; gıdaların tüketim aşamasında hayvansal ürünler için %14-37 oranında ve meyve ve sebzelerde ise %9-20 oranında bir kaybın söz konusu olduğu bildirilmiştir (FAO, 2019: 22). Bu yönüyle gıda ürünlerinin doğru koşullarda muhafazası, insan sağlığının korunması açısından olduğu kadar ülke ekonomisi açısından da önemli bir değer yaratacaktır. Bu çalışmanın amacı, gıda ürünleri hazırlayan tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusundaki bilinçlerinin ortaya konmasıdır. Tüketicilerin çabuk bozulabilir gıdalarla ilgili satın alma ve tüketim alışkanlıklarının tespitine yönelik bulguların, soğuk zincir lojistiği konusunda tüketici bilincinin artırılmasıyla ilgili çalışmalara olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. SOĞUK ZİNCİR LOJİSTİĞİ

Ulusal Ulaştırma Kamu Araştırma Programı'nın yaptığı tanıma göre soğuk zincir; ürünlerin üretimlerinden, tüketilecekleri ana kadar sahip oldukları doğal yapılarının korunmasına yönelik bir soğuk uygulamadır (Korucuk, 2018: 343). Bu sürecin her aşamasında, üretim, taşıma, depolama, satış ve satış sonrası tüketilecekleri ana kadar soğuk yapılarının korunması amaçlanmaktadır. Tedarik zinciri boyunca ürünün herhangi bir zarar görmemesi için soğuk zincirin bozulmaması gerekir. Soğuk zincir tedarik zinciri süreci içindeki tüm birimleri birbirine entegre eden bütüncül bir sistemdir (Vesper ve diğerleri, 2010: 229). Ancak uygun araçların kullanılmaması, taşıma araçlarının, kasa ve soğutma cihazlarının yeterli olmaması gibi etkenlerle soğuk zincir kırılabilmektedir (Şen, 2008: 68-74). Ayrıca soğuk zincirde, sıcaklık yönetiminden kaynaklı arızalar, mekanik kaynaklı arızalar, ürün kalitesindeki eksiklikler gibi sebeplerle de sorunlar yaşanabilmektedir (Brenner, 2015: 75).

Başarılı bir soğuk zincir lojistiği ürünle ilgili tüm operasyonların izlenmesi ve kontrol edilmesi ile sağlanır (Christine Turcu, 2010: 3-6). Gıda ürünlerinde kayıpların daha çok üretim zincirinin sonunda perakendecilere ve tüketicilerin hatalı davranışlarına bağlı olduğu

ifade edilmektedir (Gustavsson ve diğerleri, 2011: 2). Özellikle çabuk bozulabilir nitelikteki gıda ürünlerinin değer zincirini yönetmek; kontrol, izlenebilirlik, otomasyon sistem ve teknolojileri gibi çoklu gereksinimler nedeniyle oldukça maliyetlidir (Manoj ve diğerleri, 2008: 55). Diğer taraftan, günümüzde kurumsal sürdürülebilir rekabet sağlamada işletmelerin süreçlerini tedarik zincirine entegrasyonu ile gerçekleşebilmektedir (Brandenburg ve Rebs, 2015: 213).

Soğuk Zincir Yönetimi (CCM); raf ömrü kısıtları, satış, depolama, muhafaza ve dağıtım gibi alanlarda özel ekipmanlara ve özel tesislere ihtiyaç duyan ürünlere yönelik olarak ortaya çıkan bir kavramdır (Aramyan, 2007: 307). Aynı zamanda soğuk zincir yönetiminin tedarik zincirinin karanlık yüzü olduğu da belirtilmektedir (Shabani ve diğerleri, 2011: 212). Özellikle gıda ve ilaç sanayi gibi sektörlerde hassas uygulamalar gerektiren iyi dağıtım ve iyi depo uygulamaları soğuk zincir lojistiğinde önemli bir faaliyet alanı olmuştur (Uslu ve Akçadağ, 2012: 152-153). Gıdaların üretildikleri ya da işlendikleri ortamlardan tüketim merkezlerine ulaştırılmasına kadarki süreçte bozulmadan kalitesinin korunmasında depo koşulları son derece önemlidir. Ürünlerin uygun ısı ve nem ihtiyaçlarının sağlanamaması durumunda; bakteri, küf, maya gibi enzimler üretmeleri nedeniyle bozulma riskleri söz konusudur (Sezgin ve Artık, 2015: 58).

Güvenilir gıdaya erişim her bireyin en temel haklarından biridir. Ancak ne yazık ki; dünya çapında güvenilir olmayan gıdaların; zararlı bakteri, virüs, kimyasal ya da parazit kaynaklı 200'den fazla hastalığa neden olduğu ve buna bağlı olarak da her yıl 33 milyon sağlıklı insanın yaşamını yitirdiği belirtilmektedir (*url*[1]). Bu nedenle, gıda güvenliği ile tedarik zinciri yönetim sürecinin özel bir parçası olan soğuk zincir lojistiği, birbirine besleyen iki kavramdır. Gıda güvenliğinin sağlanmasında tüketicinin soğuk zincir konusundaki bilinç düzeyi ve farkındalığı önemlidir. Jevšnik ve diğerleri (2008: 743) tarafından yapılan çalışmada; Slovenya'daki tüketicilerin gıda güvenliği ile gıdaların satın alınması ve tüketilmesi arasındaki süreçler hakkındaki bilgileri ölçülmüş ve gıdalara yönelik evde ne gibi uygulamalar yaptıkları tespit edilmiştir. Bu amaçla 1030 tüketici ile yapılan anketlerden elde edilen bulgulara göre; tüketicilerin yarısının dondurulmuş gıda taşırken soğutma torbası kullanmadıkları, %40'ının çabuk bozulabilir nitelikteki ürünlerin buzdolabında hangi sıcaklıklarda saklanması gerektiği konusunda bilgi sahibi olmadıkları ve soğuk zinciri sürdürmenin öneminin farkında olmadıkları ortaya konmuştur.

2.1. Soğuk Zincir Lojistiğinde Kullanılan Teknolojiler ve Standartlar

Teknolojik gelişmeler yalnızca işletme uygulamaları ve ürünler üzerinde değil, aynı zamanda süreçler ve çıktılar üzerinde de etkili olmuştur. Gıdaların raf ömrü tedarik zincirindeki sıcaklık koşullarından etkilenmektedir (Montanari, 2008: 425). Bu nedenle soğuk zincir lojistiğinde kullanılan teknoloji ve standartlara uyulması hem sağlıklı ve güvenilir gıda temini hem de ekonomik açıdan önemlidir. Soğutulmuş ve dondurulmuş gıdaları korumak için kullanılan ekipman, süreç ve bilginin yönetilmesi için kullanılan teknolojiler "soğuk zincir teknolojileri ve standartları" olarak tanımlanır (Wells ve Singh, 1989: 279). Soğuk zincir

lojistiğinde kullanılan teknoloji ve standartlar, ürünlerin izlenebilir olmasını ve gıda güvenliğini sağlama ve zincirin kırılmasını engelleme mantığı üzerine kurgulanmıştır. Artan tüketici bilinci ile birlikte gelecekte tüketicilerin, gıda ürünlerinin güvenliğini sağlayan standartları yerine getiren işletmelerin ürünlerini satın almayı tercih edecekleri yapılan bir araştırma ile ortaya konmuştur (Likar ve Jevšnik, 2006:111).

Gıdaların izlenebilirliğini sağlayan sistemlerden yaygın olarak kullanılanı "barkod" sistemlerdir. Barkod sistemi dar bir okuma alanına sahiptir. Ancak geniş okuma alanı sunan bir sistem olan RFID sistemine göre daha düşük maliyet içerir. Her ne kadar maliyetli bir sistem olsa da RFID sistemi soğuk zincir boyunca çabuk bozulabilen gıdaların sıcaklığını ölçmede kullanılmaktadır (Himmelsbach, 2005: 8).

Son zamanlarda gıdalar için ambalajlamada kullanılan akıllı sistemler akıllı teknolojiler kapsamında değerlendirilebilir. Özellikle sıcaklığa ve bozulmaya bağlı olarak renk değiştiren filmler, barkodlar ve etiketler akıllı ambalajlama sisteminde kullanılan araçlar arasında sayılabilir (Takma ve Nadeem, 2019: 131). Akıllı etiketler ve ambalaj indikatörleri akıllı ambalajlama sistemleri olarak bilinir. Barkodlar ve Radyo Frekanslı Tanımlama Etiketleri (RFID) akıllı etiket sisteminde yer almaktadır. Radyo Frekanslı Tanıma Sistemi, radyo dalgaları ile tanımlama yapan, antenli bir çip ve antenli bir okuyucudan oluşan ve otomasyon sistemi ile ürünü uzaktan izlemeye imkan tanıyan bir sistemdir (Hepsağ ve Varol, 2018: 36; Abad ve diğerleri, 2009: 395).

Ambalaj indikatörleri ısı, zaman, sızıntı ve tazeliğe duyarlı biyosensörleri kapsamaktadır. Akıllı paketleme; gıda ürünlerinin raf ömrünün uzamasının yanı sıra, tüketicinin korunmasına, ürünün kalite ve güvenliğine ilişkin bilgiye, israfın azalmasına ve soğuk zincirin daha iyi yönetilmesine katkı sağlamaktadır (Taoukis ve Tsironi, 2016: 141). Paketleme, ürünü korumanın yanı sıra; tüketicilerin ürünle ilgili bilgilendirilmesini de sağlar. Bu nedenle, çabuk bozulabilir ürünlerin satış noktalarına ambalajlı şekilde ulaştırılması, ürünün hareketliliği esnasında, bozulma durumunu görmeyi sağlayan yeni teknolojilerden faydalanılması gıda kaynaklı risklerin önüne geçilmesinde önemli görülmektedir. Leila ve diğerleri (2015: 1-9) tarafından Güney Afrika'da meyve ihracatında soğuk zincir lojistiğinin incelendiği araştırmada meyvelerin (özellikle elma ve armut) limanlarda bir araçtan diğer araca yüklenmesi arasında geçen intermodal taşımacılıkta ya da soğuk hava deposu ile kamyona yükleme sırasındaki ısı farklılıkları nedeniyle soğuk zincirde kırılmaların yaşandığı belirlenmiştir.

Bozulabilir nitelikteki gıdaların lojistiği ile ilgili olarak dört temel standarttan söz edilir. Bunlar; HACCP (Hazard Analysis Critical Control Points), ISO 22000 (Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi), BRC (British Retail Consortium) ve IFS lojistik standardından oluşur. Dünyada 1980'li yıllardan itibaren ürün odaklı kalite yaklaşımından sürece odaklı kalite yaklaşımına doğru bir kayma yaşanmıştır. Bu kapsamda özellikle HACCP (Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları) gıda güvenliğini sağlama konusunda önemli işlevleri olan bir süreç ve kontrol mekanizması olmuştur (Becker, 2000: 160). Dünyada Uluslararası

Standartlar Örgütü (ISO) tarafından ürünlere yönelik geliştirilen genel kabul gören standartlar (ISO 9001, ISO, ISO 14001, ISO 18001, ISO 22000 vb.) belirlenmiştir. ISO 22000: 2005 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi 2005 yılında ISO (International Organisation for Standardization) tarafından yayınlanmış ilk uluslararası standarttır. BRC standardı perakende markalı ürün üreticileri için geliştirilmiş ve tedarik zinciri boyunca kritik elementlerin güvenirliğinden emin olmayı sağlayan bir standarttır. IFS standardı ürünlerin tedarik zinciri sürecine ilişkin şeffaflığını sağlamayı amaçlar (Sarısoy, 2011: 95). Bozulabilir gıdaların lojistiği ile ilgili en önemli düzenlemelerden biri de ATP (Bozulabilir Gıda Maddelerinin Uluslararası Taşımacılığı ve Taşımalarında Özel Araçların Kullanımı Anlaşması) anlaşmasıdır. Türkiye'nin taraf olmadığı anlaşma sınırlı sayıdaki bozulabilir gıdalara yönelik uluslararası gıda taşımacılığındaki standartları belirlemektedir (Sarısoy, 2011: 56).

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çabuk bozulabilir nitelikteki gıda ürünlerinin soğuk zincir lojistiği ile ilgili olarak tüketicilerin bilinç düzeylerini belirlemek amacıyla 414 tüketici ile anketler yapılmış ve elde edilen bulgular bu başlık altında sunulmuştur.

3.1. Araştırma Yöntemi ve Örneklem Seçimi

Ankara ilinde ikamet eden tüketicilerin evren olarak seçildiği araştırmanın örneklem hacminin belirlenmesinde; pazarlama araştırmalarında kullanılan formülden yararlanılmıştır (Gegez, 2007: 268). %5 hata payı ve %95 güven düzeyi ile örnek hacmi 385 tüketici anketinin yeterli olacağı saptanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yüzer ve ark., 2006: 177; Sivaslıgil, 2003: 197). Hatalı ya da tutarsız anketler olabileceği ihtimali göz önüne alınarak toplamda 430 tüketici ile anket yapılmış, 414 anket değerlendirmeye alınmıştır. Tüketicilerden sağlanan veriler SPSS 21 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Anket sorularının oluşturulması aşamasında geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür incelemesinin ardından araştırmacı tarafından çalışmanın amacına uygun sorular oluşturulmuş ve Jevs˘nika, Hlebec ve Raspor (2008: 737-745) çalışmasından yararlanılarak anket formlarına son şekli verilmiştir. Araştırmada tüketicilerin çabuk bozulabilir gıda ürünlerinde soğuk zincir lojistiği konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenmesi amacıyla 5'li likert tutum ölçeği ile oluşturulmuş toplam 23 adet ifade yer almıştır. Anketlerden elde edilen bulgular betimsel istatistikler, basit oransal tablolar, ortalama ve standart sapmalardan yararlanılarak yorumlanmıştır.

3.2. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusundaki bilinç düzeylerini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada ilk olarak tüketicilerin demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Demografik özellikler kapsamında tüketicilerin yaş, cinsiyet ve çalışma durumları incelenmiştir. Araştırmaya katılan tüketicilerin %47,1'i 18-29 yaş arası gençlerden oluşmuştur. %43,4'ü ise 30-49 yaş aralığındadır. Araştırma örnekleminin büyük

oranda genç ve orta yaş grubunda yer alan tüketicilerden oluştuğu görülür. İncelenen diğer demografik özellik cinsiyettir. Tüketicilerin %51,4'ü kadındır. Tüketicilerin çalışma durumları incelendiğinde; %24,6'sının çalışmadığı, %42'sinin ise kamuda istihdam edildiği belirlenmiştir.

Tablo 1. Tüketicilerin Demografik Özellikleri

Yaş		
	Oran (%)	**Kümülatif Oran (%)**
18-24 yaş arası	21,7	21,7
25-29 yaş arası	25,4	47,1
30-39 yaş arası	27,5	74,6
40-49 yaş arası	15,9	90,6
50-59 yaş arası	7,2	97,8
60 ve üzeri	2,3	100,0
Cinsiyet		
	Oran (%)	**Kümülatif Oran (%)**
Kadın	51,4	51,4
Erkek	48,6	100,0
Çalışma Durumu		
	Oran (%)	**Kümülatif Oran (%)**
Çalışmıyor	24,6	24,6
Kamuda çalışıyor	42,0	66,6
Özel sektörde çalışıyor	33,4	100,0

Unusan (2007: 45-51) tarafından Konya'da 458 tüketici ile yapılan çalışma, tüketicilerin gıda güvenliği ve hazırlanması konusunda bilgi ve davranışları tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, tüketicilerin eğitim düzeyleri ile gıda güvenliği bilgisi arasında anlamlı bir farklılık olduğu; demografik özelliklerle gıda hazırlama uygulamaları arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

3.3. Tüketicinin Bilinç Düzeyini Belirlemeye Yönelik Betimsel Analiz Sonuçları

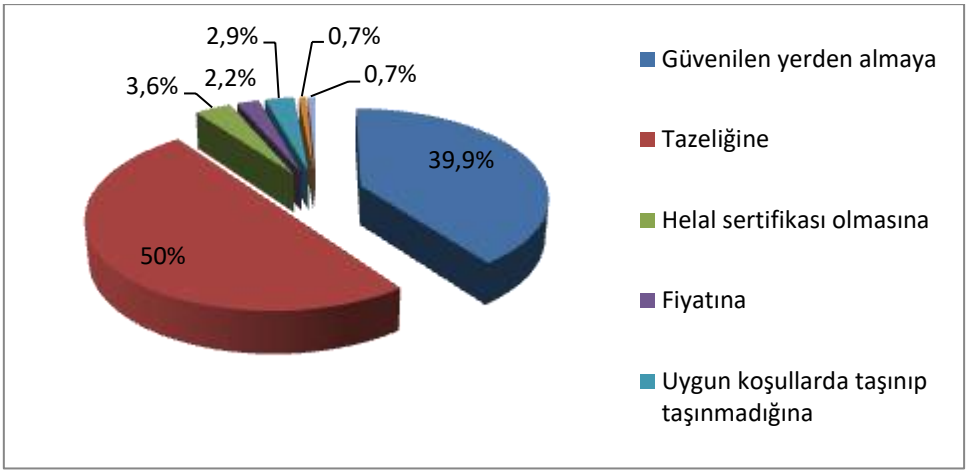
Araştırmanın bu bölümünde tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusunda bilinç düzeylerini belirlemeye yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda tüketicilere çeşitli sorular yöneltilmiş ve alınan cevaplar betimsel olarak irdelenmiştir. Tablo 2'de tüketicilerin soğuk zincir lojistiğinde kullanılan teknolojileri bilme durumlarına ilişkin sonuçlar görülebilir.

Tablo 2. Tüketicilerin Soğuk Zincir Lojistiğinde Kullanılan Teknolojileri Bilme Durumu

Soğuk Zincir Lojistiğinde Kullanılan Teknoloji ve Araçlar	**Oran (%)**
HACCP (Kritik Kontrol Noktaları Tehlike Analizi)	20,3
Basit izleme- Kayıt cihazları	51,4
Çevre faktörünü kaydeden sensörler	18,1
Uzaktan kumandalı platformlar	21,0
Veri toplama platformlar	23,9
Radyo Frekans Tanımlama Araçları (RFID)	16,0
Diğer	2,9

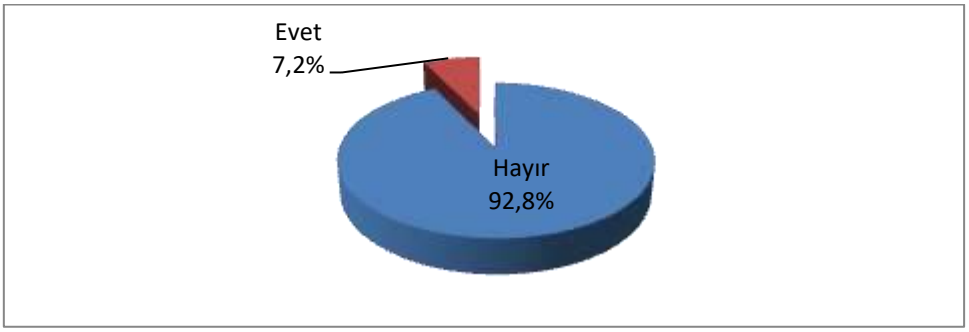
Tüketiciler en fazla "Basit izleme ve Kayıt cihazları" konunda bilgi sahibi iken; en az bilinen teknolojinin "Radyo Frekans Tanımlama Araçları (RFID)" olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları HACCP uygulamasının tüketiciler tarafından %20 oranında bilindiğini göstermiştir.

Tüketicilerin çabuk bozulabilen nitelikteki gıda ürünlerini satın alırken en çok dikkat ettikleri faktörün ne olduğu öğrenilmek istenmiştir. Elde edilen bulgular Grafik 1'de verilmiştir. Tüketicilerin %50'si çabuk bozulabilir ürünleri satın alırken, ürünlerin tazeliğine baktıklarını belirtmişlerdir. Tüketicilerin yaklaşık %40'ı ise bu tip ürünleri satın almada en çok güvenilir yerden almanın önemli olduğunu bildirmişlerdir.

Grafik 1. Çabuk Bozulabilen Nitelikte Gıda Satın Alırken En Çok Dikkat Edilen Faktör

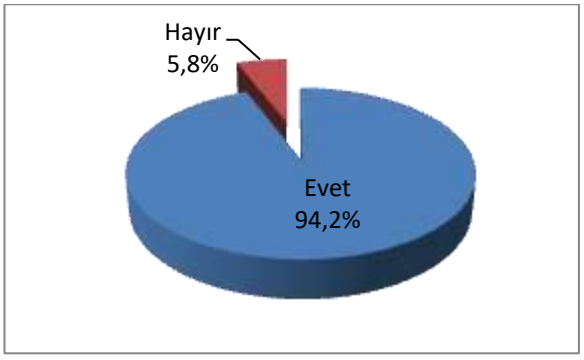
Tüketicilerin dondurulmuş ve çabuk bozulabilen gıdaları marketten aldıktan sonra eve götürmek için soğutma torbası kullanıp kullanmadıkları araştırılmıştır. Elde edilen bulgular Grafik 2'de verilmiştir. Tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusunda zincirin kırılmaması için çaba sarf edip etmediği bu soruyla ölçülmüştür. Soğuk zincir lojistiği konusunda bilinçli tüketicinin bu konuda tedbirli olması beklenmektedir. Yapılan araştırmaya göre tüketicilerin yaklaşık %93'ü dondurulmuş ve çabuk bozulabilen ürünlerin soğuk zincir lojistiğinde zincirin kırılmasını önleyen soğutma torbası kullanmamaktadır. Tüketicilerin yalnızca %7,2'sinin soğutma torbası kullandığı belirlenmiştir. Araştırmanın bulguları Jevšnik ve diğerleri (2008: 743) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarından farklıdır. Jevšnik ve diğerlerinin çalışmasında tüketicilerin yarısı marketten eve dondurulmuş gıda taşırken soğutma torbası kullanmaktadır, bu oran Türkiye'de %7,2 gibi oldukça düşük düzeyde bulunmuştur.

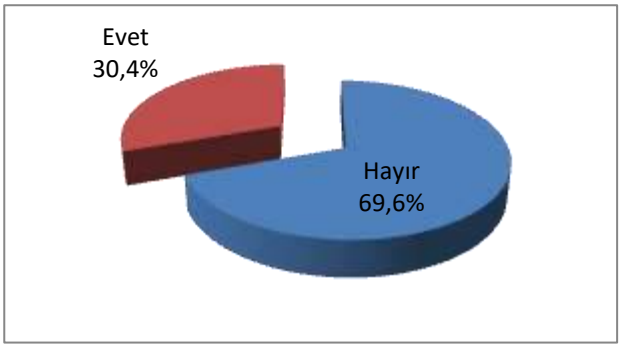
Grafik 2. Dondurulmuş Gıdaları Marketten Eve Taşırken Soğutma Torbası Kullanma Durumu

Tüketicilerin gıda güvenliğine ilişkin tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla çeşitli sorular hazırlanmıştır. Bu amaçla tüketicilere "Yemek hazırlarken bıçak ve kesme tahtasını farklı gıdaları kesmeniz gerektiğinde her defasında yıkar mısınız? Et, tavuk, balık ve sebze gibi gıdaların her biri için ayrı kesme tahtası mı kullanıyorsunuz? Derin dondurucudan çıkardığınız çabuk bozulabilen gıdayı çözüldükten sonra tekrar dondurur musunuz?" şeklindeki sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara alınan yanıtlara ilişkin bulgular Grafik 3, Grafik 4 ve Grafik 5'de verilmiştir. Tüketicilerin yaklaşık %94'ü kullandığı bıçak ve kesme tahtasını her defasında yıkamaktadır. Jevšnik ve diğerleri (2008) tarafından yapılan araştırmada bu oran katılımcıların 1/3'üdür.

Tüketicilerin yaklaşık %70'i ise et, balık, sebze gibi gıdaların her biri için ayrı kesme tahtası kullanmaktadır. Çözdürüldüğünde tekrar dondurulması ciddi sağlık sorunlarına neden olabilecek gıdalarla ilgili, tüketicilerin nasıl davrandığı öğrenilmek istenmiştir. Elde edilen bulgulara göre tüketicilerin yaklaşık %66'sı çözülmüş gıdaları kesinlikle tekrardan dondurmadığını belirtmiştir. %8'lik tüketici kitlesi bazen çözünmüş gıdaları tekrardan dondurmaktadır. Yanlış olan bu uygulamayı nadiren de olsa yapanların oranı %25,4'tür.

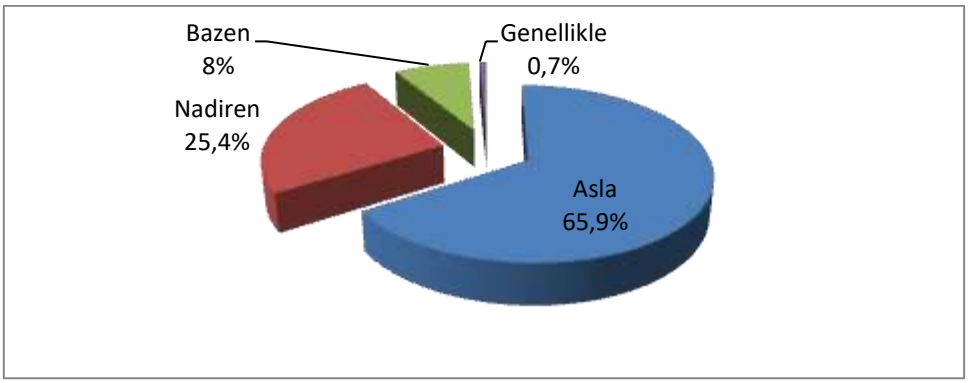

Grafik 3. Yemek Hazırlarken Bıçak ve Kesme Tahtasını Farklı Gıdaları Kesmeniz Gerektiğinde Her Defasında Yıkar mısınız?

Grafik 4. Et, Tavuk, Balık ve Sebze Gibi Gıdaların Her Biri İçin Ayrı Kesme Tahtası mı Kullanıyorsunuz?

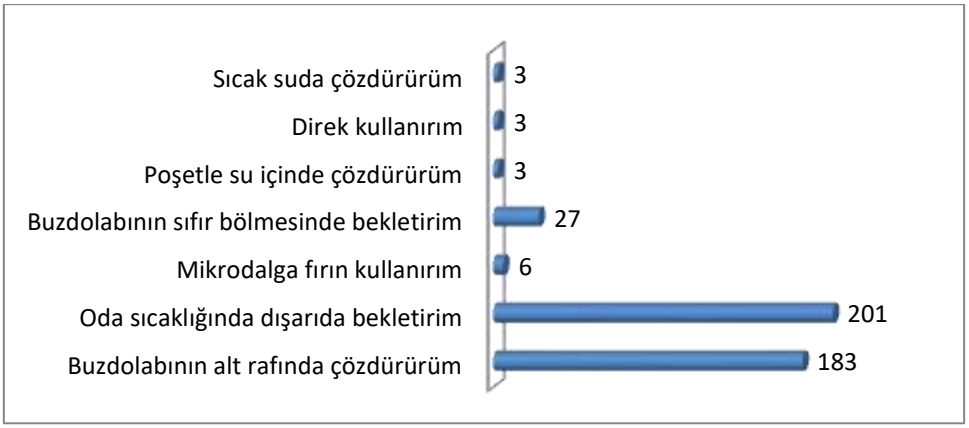
Tüketicilerin yaklaşık %66'sı dondurucudan çıkarılan gıdaları çözüldükten sonra tekrardan dondurur musunuz sorusuna "Asla" cevabını vermişlerdir. Nadiren dondururum diyenlerin oranı %25,4'tür. Sıklıkla cevabını veren olmamıştır.

Grafik 5. Derin Dondurucudan Çıkardığınız Çabuk Bozulabilen Gıdayı Çözüldükten Sonra Tekrar Dondurur musunuz?

Knight ve diğerleri (2003: 309-320) tarafından Jamaica'daki 110 tüketici ile yapılan çalışma ile; güvenli gıda kullanımı, risk algısı, gıda hazırlama uygulamaları ve gıda güvenliğine yönelik tüketici tutumları konusunda farkındalıklar ölçülmüştür. Araştırmanın bulguları, tüketicilerin gıda işleme uygulamaları konusunda oldukça yüksek bilgi düzeyinde olduğunu tespit ederken; gıdaların dondurulması ve çözdürülmesi konusunda yarısından fazlasının doğru bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca tüketicilerin satın aldıkları gıdalar konusunda yüksek düzeyde endişe yaşadıkları da araştırma ile ortaya konmuştur. Araştırmanın bulguları Knight ve diğerleri tarafından yapılan çalışma ile örtüşmektedir.

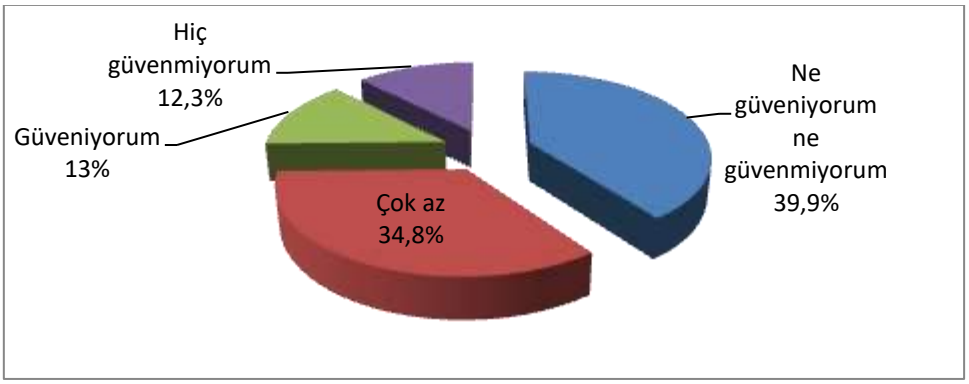
Tüketicilerin çabuk bozulabilir nitelikteki dondurulmuş gıdaları çözdürme yöntemleri araştırılmak istenmiş ve elde edilen bulgular Grafik 6'da verilmiştir. Tüketicilerin neredeyse yarısının bu gıdaları yanlış yöntemle çözdürdükleri anlaşılmıştır. Bu konudaki bilincin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 6. Dondurulmuş Çabuk Bozulabilen Gıdaları Nasıl Çözdürürsünüz?

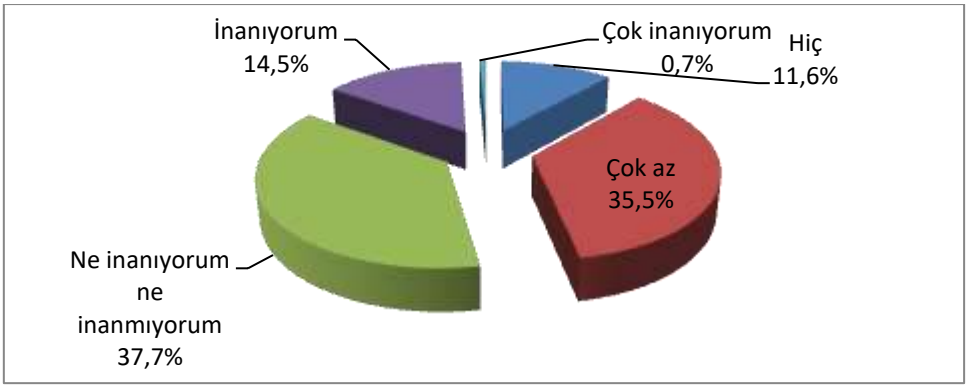
*Birden fazla cevap verilmiştir.

Tüketicilerin soğuk zincir lojistiğinin sağlanması konusunda sorumluluk taşıyan kişi ya da kurumlara ne derece güven duyulduğu araştırılmıştır. Sonuçlar Grafik 7'de görülebilir. Tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusunda sorumluluk taşıyan kişi ya da kurumlara karşı güven düzeyi düşük bulunmuştur. Güven duyan tüketicilerin oranı %13 olup, çok güveniyorum cevabı veren olmamıştır.

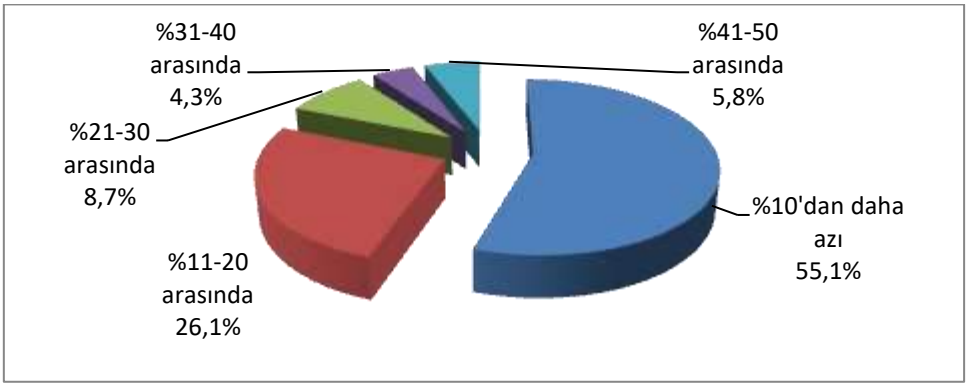
Grafik 7. Çabuk Bozulabilir Gıdaların Soğuk Zincir Lojistiğinden Sorumlu Kişi ya da Kurumlara Ne Kadar Güveniyorsunuz?

Tüketicinin gıda güvenliğinin denetlenmesinde sorumluluk taşıyan kurumlara ne düzeyde güvendiği araştırılmıştır. Bu amaçla "çabuk bozulabilir gıdaların izlenmesi ve denetlenmesi konusunda sorumlu olan kurumların görevlerini yerine getirdiğine ne düzeyde inanıyorsunuz? şeklindeki soru yöneltilmiştir. Tüketicilerin yaklaşık %15'i güveniyorum ve çok güveniyorum cevabı vermiştir (Grafik 8). Bu konudaki güven düzeyi oldukça düşük bulunmuştur.

Grafik 8. Çabuk Bozulabilir Gıdaların İzlenmesi ve Denetlenmesi Konusunda Sorumlu Olan Kurumların Görevlerini Yerine Getirdiğine Ne Düzeyde İnanıyorsunuz?

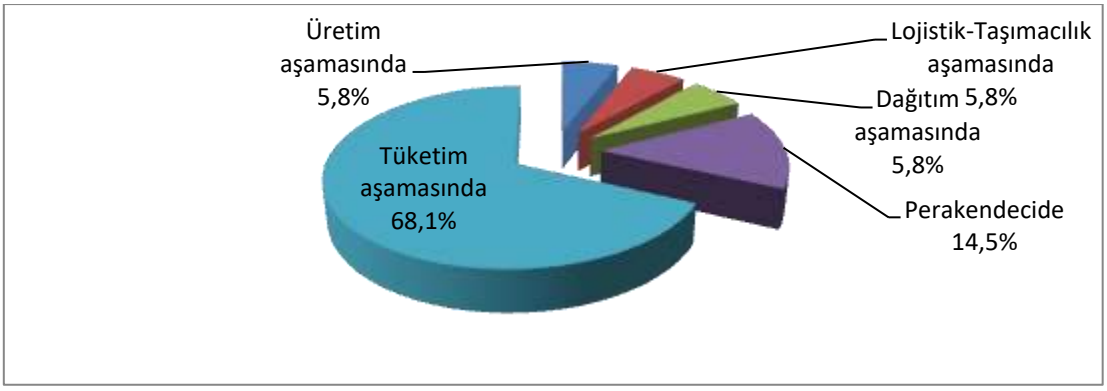
Tüketicilerin satın aldıkları gıdaları uygun koşullarda saklamamalarından kaynaklanan israfın boyutu araştırılmıştır. Bu soru ile tüketicilerin gıdaların saklama koşullarına ne düzeyde dikkat ettikleri de tespit edilmek istenmiştir. Tüketicilerin yarısından fazlası evlerindeki gıdaların %10'unun israf olduğunu belirtmiştir. İsraf oranının %20'ye ulaştığını belirtenlerin oranı %26,1'dir. Tüketicilerin %18,8'i gıdaların yaklaşık %40'ının, %5,8'i ise neredeyse yarısının evlerde israf olduğunu belirtmiştir (Grafik 9). Bu oranlar doğru koşullarda, doğru sıcaklık ve nem değerlerinde saklanmaması ya da aşırı tüketime bağlı olarak evlerde ciddi düzeylerde israf yaşandığını göstermektedir. Hanelerdeki israfın boyutu ülke ekonomisi açısından da büyük kayıptır.

Grafik 9. Satın Aldığınız Gıdaları Uygun Koşullarda Saklamadığınızdan Dolayı Ne Kadarı İsraf Oluyordur?

Gıda israfının tüketici bakış açısıyla hangi aşamada gerçekleştiği belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla tüketicilere "gıda ürünlerinde yaşanan zaiyat ve israfın (ürün kayıpları) en fazla hangi aşamada yaşandığını düşünüyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular Grafik 10'da verilmiştir. Tüketiciler gıda israfının en fazla tüketim aşamasında (%68,1)

gerçekleştiğini düşünmektedir. Bu bulgu, tüketicilerin soğuk zincir lojistiği ve gıda güvenliği konusunda sorumluluk taşıdıklarını, ancak elde edilen bulgulara göre bu sorumluluğu yerine getiremediklerini de ortaya koymuştur. Tüketicilerin %82,6'sı gıdaların tüketim merkezlerine dağıtımı gerçekleştikten sonra (perakendecide israfın %14,5 olduğu düşünülmektedir) israf olduğunu düşünmektedir.

Grafik 10. Gıda Ürünlerinde Yaşanan Zaiyat ve İsrafın (Ürün Kayıpları) En Fazla Hangi Aşamada Yaşandığını Düşünüyorsunuz?

Yang ve diğerleri (2000: 1321) tarafından ABD Tarım Bakanlığı'nın 1994'de çiğ ve yarı pişmiş et ve mamullerinin perakende paketlerine güvenli gıda işleme ve hazırlama etiketlerinin zorunlu hale getirmesinin ardından, tüketicilerde bu etiketlere ilişkin bir farkındalık ve davranış değişikliği gelişip gelişmediği ölçülmüştür. 14.262 katılımcıdan elde edilen bulgulara göre; tüketicilerin yarısının bu etiketi gördüğü, görenlerin %79'unun etiketi okuduğu ve etiketi okuyanların ise %37'sinin çiğ et hazırlama yöntemlerini etiket nedeniyle değiştirdiği belirlenmiştir. Kadınların erkeklere kıyasla ürünler üzerindeki etiketleri okuma konusunda daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir. Öte yandan; eğitim ve gelir düzeyinin artmasıyla etiket farkındalığının ve riskli gıdalarla ilgili davranışların olumlu etkilendiği belirlenmiştir. Ancak eğitim ve gelir düzeyinin artmasının bu konu üzerinde olumlu etkisinin olması, güvenli gıda işleme etiketlerinin tüketici davranışları üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Tüketicilerin bazı gıdalarla ilgili düşünce ve davranışlarının ne yönde olduğunu belirlemek amacıyla oluşturulan bir dizi soru hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3'de sunulmuştur. Tüketicilerin %33,3'ünün kültür mantarı dışında mantar tükettiği belirlenmiştir. Kültür mantarı dışında mantar tüketmek oldukça riskli bir davranıştır. Mantar nedeniyle her yıl çok sayıda insan zehirlenmekte ve hatta hayatını kaybetmektedir. Bu konuda tüketicilerin önemli oranda risk aldığı belirlenmiştir. Tüketicilerin %51,4'ü açık sütün daha sağlıklı olduğunu düşünmektedir. Tüketicilerin yumurta tüketim alışkanlıklarına ilişkin elde edilen bulgulara göre; büyük oranda doğal ve köy ürünlerini tüketmeye eğilimli oldukları görülmüştür. Tüketicilerin %35,5'inin "3" kod numarasına sahip standart tipte yumurta tükettikleri anlaşılmıştır. Tüketicilerin %19,6'sı yumurtayı buzdolabına koymadan önce yıkadığını belirtmiştir. Bu davranış yumurtanın koruyucu tabakasının yok olmasına neden

olan yanlış bir davranıştır. Çok yüksek bir oranda uygulanan bir davranış olmasa da önemli bir hata olduğu düşünülmektedir. Tüketicilerin derin dondurucuya koydukları gıdaların üzerine tarih yazıp yazmadıkları araştırılmıştır. Yalnızca %11,6'sının gıdaların üzerine tarih yazdığı belirlenmiştir. Gıdaların derin dondurucuda bekleme süreleri 6 ay ile 1 yıl arasında değişmektedir. Bu nedenle tarih yazılması önemlidir. Ancak bu yöndeki davranış oldukça sınırlı bulunmuştur.

Tablo 3. Tüketicilerin Bazı Gıdalarla İlgili Tüketim Alışkanlıkları

Soru İfadesi		**Oran (%)**
Kültür mantarı dışında mantar tüketiyor musunuz?	Evet	33,3
	Hayır	66,7
Hangi tür sütün daha sağlıklı olduğuna inanıyorsunuz?	Paket Süt	48,6
	Açık Süt	51,4
Yumurta tercihiniz büyük çoğunlukla hangisidir?	Köy yumurtası	46,4
	Organik yumurta	4,3
	Gezen tavuk yumurtası	13,8
	Standart yumurta	35,5
Satın aldığınız yumurtayı buzdolabına koymadan önce yıkar mısınız?	Evet	19,6
	Hayır	80,4
Derin dondurucuya koyduğunuz gıdanın üzerine tarih yazar mısınız?	Evet	11,6
	Hayır	88,4

Tüketicilerin piyasada satılan taze meyve-sebze ve gıda ürünlerini güvenli bulup bulmadıkları araştırılmıştır. Bu kapsamda tüketicilere "piyasada satın aldığınız taze meyve-sebze gibi gıdaları hangi güven düzeyinde tüketmektesiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4'de verilmiştir. Tüketicilerin piyasadaki taze meyve-sebze gibi gıdalara ilişkin güvenleri düşük bulunmuştur. Tüketicilerin yaklaşık %40'ının piyasadaki gıdaları güvenli bulmadıkları, %30'unun piyasadaki gıdaların güvenliği ile ilgili ciddi kaygılar taşıdığı, yaklaşık %30'unun ise bu gıdaları güvenli buldukları tespit edilmiştir.

Tablo 4. Tüketicilerin Taze Meyve-Sebze Gibi Gıda Ürünlerinin Güvenliği Konusundaki Düşünceleri

	Oran (%)	**Kümülatif Yüzde (%)**
Kesinlikle Güvenmiyorum	23,9	23,9
Güvenmiyorum	14,5	38,4
Ne Güveniyorum Ne Güvenmiyorum	30,4	68,8
Güveniyorum	21,0	89,9
Kesinlikle Güveniyorum	10,1	100,0
Ortalama	2,7899	
Mod	3,00	
Standart Hata	1,29510	

Rimal ve diğerleri (2001: 43-52) tarafından ABD'de 236 hanenin gıda tüketim alışkanlıkları ile gıda güvenliği kaygıları incelenmiştir. Araştırma sonuçları ile; hane halkının %54'ünden

fazlasının gıdalardaki pestisit kalıntısı konusunda son derece endişeli olduğu, ancak sadece %35'inin gıda satın alırken bu endişeyi dikkate alarak önlem aldığını ortaya çıkmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çabuk bozulabilir nitelikteki gıda ürünlerinde israfın önlenmesi ve ürün kalitesi ve güvenliğini koruyabilmenin yanı sıra, doğrudan insan sağlığını ilgilendirmesi nedeniyle tüketici bilincinin ölçülmesi önemlidir. İnsan sağlığı açısından taşıyabileceği riskler nedeniyle tehdit unsuru olabilecek, özellikle et, tavuk, balık gibi ürünlerde soğuk zincirin devamlılığının sağlanmasında tüketicinin de sorumlu olduğu bir gerçektir. Bu noktadan hareketle, tüketicinin soğuk zincir konusunda bilgi ve bilinç düzeyinin ölçülmesi ve tüketicinin soğuk zincir lojistiği konusunda kendini nerede konumlandırdığının araştırılması önemli görülmüştür. Çabuk bozulabilir nitelikteki gıda ürünleri özelinde yürütülen araştırmanın amacı; soğuk zincir lojistiğinin bir parçası olan tüketicinin bilinç düzeyinin ortaya konması ve bu ürünlerle ilgili olarak satın alma, gıda hazırlama ve gıda güvenliğine ilişkin süreçlerde tüketicilerin tutum ve davranışlarının belirlenmesidir. Araştırma kapsamında 414 tüketiciden anket yoluyla elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Yapılan araştırmanın bulgularına göre, tüketicilerin soğuk zincir lojistiği konusunda yetersiz bilgiye sahip oldukları anlaşılmıştır. Evde yemek hazırlama ve gıdalarla ilgili uygulamalarda daha çok nesilden nesile aktarılan ve zamanla yanlış uygulamalara dönüşen gelenekselci ve alışkanlıklara dayalı davranışlar sergilendiği belirlenmiştir. Tüketicilerin bilinçlenmesini sağlamak ve bunu destekleyecek politika ve mevzuatlar geliştirmek politika yapıcıların ilksel sorumluluklarındandır. Gıda güvenliği ve dondurulmuş gıdalar ile çabuk bozulabilen ürünler konusunda kamuoyu bilinci oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, kamu spotlarının hazırlanması, çeşitli medya araçlarıyla halkın bilinçlenmesi amacıyla eğitici içeriklerin oluşturulması ve özellikle bu konuda eğitim faaliyetleri düzenlenmesi sağlanmalıdır. Özellikle okullarda gıda güvenliği ve hijyen konusunda temel düzeyde eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir. Medyada kadın izleyicilere yönelik hazırlanan programlarda, gıda hazırlamaya ilişkin doğru uygulamalar ve soğuk zincir isteği olan gıdaların taşınması ile ilgili bilgiler ile bu konudaki risk faktörleri anlatılmalıdır. Çabuk bozulabilen ürünler için uygun saklama koşulları ve ısı gereksinimleri, bu ürünlerin satıldığı market, kasap vs. gibi mekanlarda tüketicilerin kolaylıkla görebilecekleri uyarı levhaları ve notların hazırlanması uygun olacaktır. Gençlerin bilinçlendirilmesi amacıyla sosyal medya araçları etkin kullanılabilir. Bu amaçla QR kodları oluşturulup, ürünün soğuk zincir lojistiğine ve saklama koşullarına ilişkin gereksinimlerine ulaşmaları sağlanabilir.

Et, balık ve açık süt gibi satış öncesi ambalaj ve etiket kullanılmayan ürünlerin tüketiciler tarafından izlenebilmesi mümkün değildir. Tüketici böyle bir durumda yalnızca beyanı esas alıp güven duymak zorunda kalmaktadır. Ancak global küresel ekonomik düzen içinde ve AB aday ülke olmanın gerekliliği ile tüketici beklentileri hızla değişime uğramaktadır. Güvenli gıdaya erişim, endüstrileşme ve çevresel kirlenme nedenleriyle günümüzde daha da önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda tüketicilerin önemli bir bölümü güvenli gıdaya fazladan bedel ödemeye istekli olmaktadır. Bu kapsamda, Bal ve diğerleri (2006: 9-18)'nin Tokat ilinde 248 tüketicinin gıda güvenliği konusundaki bilincini ölçmek amacıyla yaptıkları çalışmada;

tüketicilerin %90'ının güvenilir gıdaya fazladan ödeme yapmaya istekli oldukları belirlenmiştir. Öte yandan tüketicilerin neredeyse yarısının gıda güvenliği kavramını bilmedikleri, yaklaşık %75'inin tükettikleri gıdayı sağlık açısından riskli gördüklerini ve %95,5'inin gıdaların denetlenmesi konusunda ciddi sorunlar olduğunu düşündüklerini belirlemişlerdir. Bal ve diğerleri (2006) tarafından yapılan araştırmanın bulguları ile soğuk zincir lojistiği konusunda tüketici bilincini ortaya koymaya çalışan bu araştırmanın bulguları benzerlik göstermektedir. Araştırmada tüketicilerin %40'ı piyasadaki gıdalara güvenmemekte, %30'u ise riskli bulmaktadır. Yani, tüketicilerin %70'i piyasadaki gıdalara güvenmemektedir. Bal ve diğerlerinin çalışmalarında bu oran %75 olarak bulunmuştur.

Tüketiciler soğuk zincir lojistiği konusunda sorumluluğu olan kişi ve kurumlara güvenmediklerini (%87) ve soğuk zincir lojistiğini izleme ve denetleme sorumluluğu taşıyanların sorumluluğunu yerine getirmediğini (%12'si hiç güvenmemekte, %75'i ise çok ciddi şüpheler taşımaktadır) belirtmiştir. Tüketicilerin gıda güvenliği konusunda sorumluluk taşıyan kişi ya da kurumlara güvenleri 5'li likert ölçeği ile ölçülmüş ve verilen cevapların ortalaması 2,2487 bulunmuştur. Bu değer "Düşük Güven" düzeyine karşılık gelip, tüketicilerin gıda güvenliği ve soğuk zincir lojistiği konusunda kurumlara güven duymadıkları belirlenmiştir.

Tüketiciler süt, yumurta gibi gıdaları büyük oranda herhangi bir gıda güvenliği ya da kalite standardı olmayan üreticiden alma eğilimindedir. Tüketiciler, endüstriyel ve işlenmiş ürünlere karşı temkinlidir. Gıda güvenliği konusunda düşük güven düzeyi; gıda güvenliği ve kalite standartlarının işletmeler tarafından sadece ticari kaygılar ve zorunluluk gerekçesiyle alındığının düşünülmesiyle ilgili olabileceği söylenebilir. Tüketici gıdaların güvenliği ve soğuk zincir lojistiği ile ilgili geliştirilen standartların yeterince şeffaf olmadığını düşünmektedir. Şeffaflıktan uzak sistemlere karşı tüketiciler oldukça tepkisel davranmakta ve kendi içinde güvenilir bulduğu yer ve kişilerden satın almayı uygun bulmaktadır. Özellikle Türkiye pazarında işlenmiş ve paketlenmiş gıdaların içerikleri ve katkı maddeleri nedeniyle tüketiciler ilgili kurum ve kuruluşlara güvenmemekte ve bu yönde geliştirilen standartlara da inanmamaktadır. Belli aralıklarla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, içerisinde tüketicinin güven duyduğu markaların da yer aldığı hileli gıda üretimine ilişkin listeleri, tüketicilerin en yetkili mercilerin kontrol ve denetimle ilgili sorumluluklarını yerine getirmediği algısını oluşturmaktadır. Bu nedenle gıda güvenliği ve standartları ile soğuk zincir lojistiğine yönelik uygulamalar tüm tedarik zinciri boyunca izlenebilir, şeffaf ve hesap verebilir hale getirilmelidir. Uygulamalar yalnızca prosedürleri yerine getirmek, belli pazarlara girebilmek ve markaya ilişkin güven oluşturmak amacıyla yürütülmemelidir. Özellikle tarımsal ürünlerde uluslararası pazarlarda oluşturulan standartlara uygun olmaması durumunda, gümrüklerden gönderilen ürünler, Türkiye pazarında denetimlerin eksikliğinin göstergesi olarak söylenebilir. Bunun dışında toplu olarak yemek yenilen okul, yurt ve hastane gibi kamusal alanlarda yaşanan zehirlenme vakaları toplum sağlığını tehdit etmektedir. Tüm bu göstergeler tüketicinin sisteme güven duymasına karşı direncini artırmaktadır.

Tüketicilerin bilinç düzeylerini belirlemek amacıyla, tüketici bilincini ölçmeye yönelik 23 ifadenin ortalaması alınmış ve 3,3485 değeri bulunmuştur. Ortalamaların hangi düzeye karşılık geldiğinin değerlendirilmesinde; "1.00-1.80 için "Çok Düşük", 1.81-2.60 "Düşük", 2.61-3.40 için "Ne Yüksek Ne Düşük", 3.41-4.20 için "Yüksek" ve 4.21-5.00 için "Çok Yüksek" değer aralıkları dikkate alınmıştır (Özdamar, 2001: 145). Buna göre tüketicilerin gıda güvenliği ve soğuk zincir lojistiği konusundaki davranış ve tutumları açısından düşük bilinç düzeyinde oldukları tespit edilmiştir.

Tüketiciler gıda güvenliği ve soğuk zincir lojistiğine ilişkin teknolojiler konusunda yetersiz bilgiye sahiptir. Tüketicilerin %7,2'si marketten eve bozulabilir gıdaları taşırken soğutma torbası kullanmamaktadır. Tüketicilerin evde yemek hazırlarken önemli oranda doğru davranışlar sergiledikleri anlaşılmıştır. Bu oran genel olarak %65-70 aralığında bulunmuştur. Tüketicilerin %66'sı donmuş ya da dondurulmuş gıdaların çözdürülmesinden sonra tekrar dondurma işlemini asla yapmamaktadır. Geriye kalan %34'lük bir tüketici kitlesi belirli sıklıklarda bu hatalı davranışı sergilemektedir. Tüketicilerin gıdaların sıcaklık istekleriyle ilgili uygulamalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Tüketicilerin neredeyse yarısının donmuş ve dondurulmuş gıdaları çözdürmede yanlış uygulamalar yaptıkları tespit edilmiştir.

Global ölçekte gıda kayıplarının %25 ile %50 arasında olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Lipinski ve diğerleri, 2013: 14; Jean ve diğerleri, 2009: 8; Gustavsson ve diğerleri, 2011: 4-5). Hindistan'da her yıl meyve ve sebzelerin %30'u soğuk zincirin etkili bir şekilde yönetilememesi nedeniyle israf olmaktadır (Singh ve diğerleri, 2018: 531). Dünya nüfusu sürekli olarak artma eğilimde iken; her yıl üretilen taze meyve ve sebzenin üçte birinin tedarik zinciri süreçlerinde kaybolması kabul edilemez (Jedermann, 2014: 2). Bu bağlamda kamu otoritesinin ürünler ve süreçler üzerinde kontrol mekanizması oluşturması önemli görülmektedir. Araştırma bulgularına göre, tüketiciler gıda israfının en fazla tüketim aşamasında (%68,1) gerçekleştiğini düşünmektedir. Tüketicilerin yaklaşık %48'i bu konuda tüketicilerin de sorumlu olduklarını kabul etmektedir. Tüketicilerin yaklaşık %12'si gıdaların lojistik ve dağıtım süreçlerinde israf olduğunu düşünmektedir. Tüketicilerin %5,8'i evlerinde gıdaların neredeyse yarısının israf olduğunu belirtmiştir.

Çabuk bozulabilen gıda ürünleri gerek ülke ekonomisi, gerekse insan ve toplum sağlığının korunması açısından üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Tüketicinin bilinçlenmesi öncelikle bu alanda üretim ve lojistik hizmet veren firmaların bilinçli ve duyarlı olmasıyla başlayacaktır. Firmaların soğuk zincir gıdaların ambalajlanması, paketlenmesi, izlenmesinin sağlanması ile ilgili teknolojilerle piyasada yer almaları, tüketicilerin tercihlerini ve bu konudaki bilinç düzeylerini artıracaktır. Bu bağlamda yalnızca tüketici odaklı bilinçlendirme çalışmalar değil, aynı zamanda çabuk bozulabilir nitelikteki gıdaların soğuk zincir lojistiğinin projeler ya da devlet tarafından teşvik edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Abad, E., Palacio, F., Nuin, M., Gonzales de Zarate, A., Juarros, A., Gomez, J.M., Marco, S., 2009. *RFID smart tag for traceability and cold chain monitoring of foods: demonstration in an intercontinental fresh fish logistic chain*. Elsevier Journal of Food Engineering 93 (2009), ss. 394-399.

Amir Shabani, Reza Farzipoor Saen, Seyed Mohammad Reza Torabipour (2011). A new benchmarking approach in Cold Chain. Applied Mathematical Modelling 36 (2012) 212–224. journal homepage: www.elsevier.com/locate/apm. 0307-904X/$ - see front matter _ 2011 Elsevier Inc. doi:10.1016/j.apm.2011.05.051.

Aramyan, L.H., Oude Lansink, A.G.J.M., van der Vorst, J.G.A.J., and van Kooten, O. (2007). Performance measurement in agri-food supply chains: A case study. Supply Chain Management: An International Journal, 12(4), 304–315.

Arbindra Rimal, Stanley M. Fletcher, K. H. McWatters, Sukant K. Misra and S. Deodhar (2001). International Journal of Consumer Studies, 25, 1, March 2001, pp 43–52. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1470-6431.2001.00162.x; Erişim Tarihi: 30.11.2019.

Bal, H.S., Göktolga, Z.G. ve Karkacıer, O. (2006). Gıda Güvenligi Konusunda Tüketici Bilincinin İncelenmesi (Tokat İli Örneği). *Tarım Ekonomisi Dergisi 2006; 12(1) : 9 – 18.*

Becker Tilman (2000). Consumer perception of fresh meat quality: a framework for analysis. British Food Journal, Vol. 102 No. 3, 2000, pp. 158-176. http://www.emerald-library.com

Brandenburg, M., & Rebs, T. (2015). Sustainable supply chain management: A modeling perspective. *Annals of Operations Research*, Volume 229, Issue 1, pp 213–252.

Brenner Verena (2015). Causes of Supply Chain Disruptions. An Empirical Analysis in Cold Chains for Food and Pharmaceuticals Germany: Springer Gabler. Print ISBN: 978-3-658-08661-9. Electronic ISBN: 978-3-658-08662-6

Christine Turcu (2010). Sustainable Radio Frequency Identification Solutions. RFID Infrastructure for Large Scale Supply Chains Involving Small and Medium Enterprises. Page.363. ISBN: 978-953-7619-74-9.

FAO (2019). The State of Food and Agriculture Organization of the United Nations. Moving Forward on Food Loss and Waste Reduction. pp.145 ISBN 978-92-5-131789-1 Rome, 2019.

Gegez, E.A. (2007). Pazarlama Araştırmaları. Beta Basım - Yayım Dağıtım AŞ, ISBN 978-295-636-0, İstanbul.

Gustavsson Jenny, Christel Cederberg and Ulf Sonesson (2011). Global Food Losses and Food Waste: Extent, Causes and Prevention. UN FAO: Rome, Italy. ISBN 978-92-5-107205-9. Erişim Tarihi: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/ags/publications/GFL_web.pdf; 27.11.2019.

Hepsağ F. ve Varol T. (2018). Intelligent Packaging Use in Food Industry and Traceability. ADYÜTAYAM Cilt 6, Sayı 1; pp. 29-39.

Himmelsbach, V. (2005). *Panel Explores The Untapped Posibilities for RFID*. Computing, Canada, 31(15). pp. 8.

Jean C. Buzby, Hodan Farah Wells, Bruce Axtman, and Jana Mickey (2009). *Supermarket Loss Estimates for Fresh Fruit,Vegetables, Meat, Poultry, and Seafood and Their Use in the ERS Loss-Adjusted Food Availability Data*, United States Department of Agriculture, Economic Research Service, Economic Information Bulletin Number 44.

Jedermann R, Nicometo M, Uysal I, Lang W. (2014). Reducing food losses by intelligent food logistics. *Phil. Trans. R. Soc. A* **372**: 20130302. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2013.0302

Jevšnik, M., Hlebec, V. & Raspor, P. (2008). Consumers' awareness of food safety from shopping to eating. Food Control, 19(8), 737–745.

Knight, P. G., Jackson, J. C., Bain, B., and Eldemire-Shearer, D. (2003). Household food safety awareness of selected urban consumers in Jamaica. International Journal of Food Sciences and Nutrition, 54(4), pp 309–320.

Kokangül, G. ve Fenercioğlu (2018). *Gıda Endüstrisinde Akıllı Ambalaj Kullanımı*. Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi. Electronic Journal of Food Technologies, Vol: 7, No: 2, 2012 pp.31-43.

Konuk, Takma D. ve Şahin, Nadeem H. (2019). Gıdalarda Akıllı Ambalajlama Teknolojisi ve Güncel Uygulamalar. Gıda *The Journal of Food* E-Issn 1309-6273, ISSN 1300-3070. 44(1) pp. 131-142. doi: 10.15237/gida.GD18106

Korucuk, S. (2018). "Soğuk Zincir Taşımacılığı Yapan İşletmelerde 3PL Firma Seçimi: İstanbul Örneği ." *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2018), 341-365.

Leila Goedhals-Gerber, Laura Haasbroek, Heinrich Freiboth, F. Esbeth van Dyk (2015). An analysis of the influence of logistics activities on the export cold chain of temperature sensitive fruit through the Port of Cape Town. http://www.jtscm.co.za, Erişim Tarihi: 27.11.2019. doi:10.4102/jtscm.v9i1.201.

Likar, K., Jevsnik, M. (2006). *Cold chain maintaining in food trade*. Elsevier Food Control, 17 (2006). ss. 108-113.

Lisa Kitinoja (2013). Use of cold chains for reducing food losses in developing countries. PEF White Paper No. 13-03

Manoj, U.V., Jatinder N. D. Gupta, Sushil K. Gupta, and Sriskandarajah C. (2008). Supply chain scheduling: Just-in-time environment. *Annals of Operations Research*, Volume 161, Issue 1, pp. 53–86.

Montanari, R. (2008). Cold Chain Tracking: A Managerial Perspective. Trends in Food Science & Technology 19 (2008) 425-431.

Özdamar, K. (2001). *Spss İle Biyoistatistik*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Rajesh Kr. Singh, Angappa Gunasekaran and Pravin Kumar (2018). Third party logistics (3PL) selection for cold chain management: a fuzzy AHP and fuzzy TOPSIS approach. Volume 267, Issue 1–2, pp 531–553.

Samantha Yang, Frederıck J. Angulo, and Sean F. Altekruse (2000). Evaluation of Safe Food-Handling Instructions on Raw Meat and Poultry Products. Journal of Food Protection: October 2000, Vol. 63, No. 10, pp. 1321-1325.

Sarısoy, G. (2011). Gıdaların Soğuk Zincir Lojistiği. Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sezgin Ceyhun A. ve Artık N. (2015). Toplu Tüketim Yerlerinde Gıda Güvenliği ve HACCP Uygulamaları (Food Safety and HACCP Applications for Mass Consumption Places. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies 3/2 (2015) 56-62.*

Sivaslıgil, A.C. (2003). Araştırma Teknikleri ve Temel İstatistik Bilgileri. Bilkar Bilge Karınca Matbaası, İzmir.

Şen, A. (2008). *Tedarik Zinciri Yönetiminde Soğuk Lojistik Uygulamalarının Etkinliğinin Arttırılmasına Yönelik Bir Çalışma*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Tatlıdil, H. (2008). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kitabevi.

Taoukis, P. and Tsiron, T. (2016). "*5-Smart Packaging for Monitoring and Managing Food and Beverage Shelf Life*". Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition. pp. 141-168. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100435-7.00005-8.

Ticaret Bakanlığı (2018). Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü, Türkiye İsraf Raporu. ISBN: 978-605-5254-31-5 Ankara, Aralık 2018.

Unusan, N. (2007). Consumer food safety knowledge and practices in the home in Turkey Food Control. Volume 18, Issue 1, January 2007, Pages 45-51

Uslu, Ş. ve Akçadağ, M. (2012). "İlaç Sektöründe Tersine Lojistik ve Dağıtımın Rolü: Bir Uygulama". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1): 149-158.

Vesper, J., Kartoglu, Ü., Bishara, R. and Reeves, T. (2010)."A Case Study in Experiential Learning: Pharmaceutical Cold Chain Manage-ment on Wheels", Journal of Continuing Education in The Health Professions, 30(4), 229–236.

Wells, J. H., & Singh, R. P. (1989). A quality-based inventory issue policy for perishable foods. Journal of Food Processing and Preservation, 12, 271-292.

World Health Organization & Food and Agriculture Organization of The United Nations (2004). Codex Alimentarius procedural manual. 14 th Ed. Rome.

Yüzer, A.F., Ağaoğlu, E., Tatlıdil, H., Özmen, A., ve Işıklar, E. (2006). İstatistik. Anadolu Üniversitesi, Yayın No:1448, Eskişehir.

url[1] https://www.who.int/health-topics/food-safety/; Erişim Tarihi: 29.11.2019.

YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİ AÇISINDAN ÇOCUK RESİMLERİNDE TEKNOLOJİK İMGELER VE ANLAMBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME*

Doç. Dr. Tarık YAZAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü / Samsun, Türkiye
Nagehan Kübra ÖZKAYA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Görsel İletişim Tasarımı Anasanat Dalı / Samsun, Türkiye

Özet

Yaratıcı düşünme becerileri, çocukların yeni düşünceleri üretme, fikirler öne sürme, hipotezler önerme, hayal gücünü kullanma ve alternatif yenilikçi sonuçlar aramalarını sağlayabilmektedir. Yaratıcılık kendi içinde farklı boyutlarda ve farklı derecelerde ortaya çıkabilmektedir. Yaratıcı birey, sıradan olmayan ve sorunlara çözüm getirebilecek kadar bilgi ve tecrübeye sahip olan kişidir. Her yaş grubunda farklı yaratıcılık özellikleri görülebilir. Ancak, çocuklar yeteri kadar bilgi ve tecrübe sahibi olmamalarına rağmen yetişkin insanlar kadar yaratıcı kişilik özelliklerini gösterebilirler. Bunu anlamanın en iyi yollarından biri çocuk resimlerini incelemektir. Çünkü çocuklar resimleri aracılığıyla iç dünyaları hakkında farkında olarak ya da olmayarak bilgi verebilirler. Bireyler arası danışma sürecinde çoğunlukla çocukluk dönemine inmek ve orada olup biteni anlamak için bir araç olarak çocuk resimleri değerlendirilir. Ancak, çocuk resimlerinin anlambilimsel açıdan değerlendirilmesi bir uzmanlık alanıdır ve kod çözümlemesi gibi her bir ögenin yaş grubu kategorisine göre değerlendirilmesi gerekir. Bu bilince sahip olmayan kişilerin yapacağı değerlendirmeler gerçeği yansıtamayacağı için çocukların yaptıklarıyla iç dünyalarını anlamak açısından yetersiz olur. Resim, çocukların bizlere kendilerini anlatmalarının görsel bir yolu olarak değerlendirildiği için uzmanların özel çalışma alanı olarak ele alınmakta ve bilimsel açıdan değerlendirilmektedir.

Anlam düşüncesinin çözümlenebilmesine yönelik ilk çalışmaları yapan kişilerden biri Roland Barthes'dir. Saussure'un göstergebilim kuramından beslenen Barthes'in ortaya koymuş olduğu kuramın odak noktasında "anlamlandırmanın iki düzeyi" fikri yer almaktadır. Bunlardan biri; düzanlam, diğeri de yananlam'dır. Diğer taraftan, Charles William Morris, C.S. Pierce'den etkilenerek geliştirmiş olduğu kuramda göstergebilimsel çözümlemeyi üç boyutta değerlendirmiştir. Bunlar; Sözdizimsel, Anlambilimsel ve Edimbilimsel çözümleme yöntemleridir. Dolayısıyla bu çalışmada çocuk resimlerinin değerlendirilmesinde A. Greimas, C. W. Morris ve R. Barthes'in çözümleme yöntemleri dikkate alınmıştır. Çocuk resimleri yaş gruplarına göre farklılık gösterdiğinden bu araştırmada, Samsun merkez ilçelerinde belirlenen okullarda yalnız 14 yaş grubu çocuklarla çalışma yapılmış ve resimleri değerlendirilmiştir. 14 Yaş grubu çocuklar, bilinç düzeyleri gelişmiş olduğundan resimlerinde birçok nesneyi, varlığı

* Bu çalışma Nagehan Kübra Özkaya'nın "Yaratıcı Düşünme Becerileri Açısından 14 Yaş Çocuk Resimlerinde Teknolojik İmgeler ve Semantik Çözümleme" konulu Yüksek Lisans Tezi bağlamında hazırlanmıştır.

amaçları doğrultusunda bilinçli olarak kullanabilirler. Bu bağlamda çocuklar, teknolojik imgeleri belirli bir bilinç düzeyinde resmedebilirler. Yapılan bu araştırmanın temel amacı; Yaratıcı düşünme becerileri açısından 14 yaş grubu çocuk resimlerinde kullanılan teknolojik imgeleri belirlemek ve anlambilimsel açıdan çazümlemektir.

Anahtar Kelimeler: *Yaratıcılık, çocuk resimleri, teknolojik imgeler, anlambilim.*

TECHNOLOGICAL IMAGES AND SEMANTIC ANALYSIS IN CHILDREN'S PAINTINGS IN TERMS OF CREATIVE THINKING SKILLS

Abstract

Creative thinking skills can help children produce new ideas, put forward ideas, propose hypotheses, use imagination, and look for alternative innovative results. Creativity can emerge in different dimensions and degrees in itself. A creative individual is someone who is not ordinary and has enough knowledge and experience to solve problems. Each age group can have different creativity. However, although children do not have enough knowledge and experience, they can exhibit as much creative personality traits as adult people. One of the best ways to understand this is to look at children's pictures. Because children can give information about their inner world through their pictures, whether they are aware or not. In the process of interpersonal counseling, children's pictures are often considered as a means of going down to childhood and understanding what is happening there. However, semantic evaluation of children's pictures is an area of expertise, and each element, such as decoding, needs to be evaluated according to the age group category. As the evaluations of people who do not have this consciousness cannot reflect the reality, it is insufficient to understand the inner world of children. Since painting is considered as a visual way for children to tell us about us, it is considered as a special working area of experts and is evaluated scientifically.

Roland Barthes was one of the first people to analyze the idea of meaning. Barthes' theory, which is fed by Saussure's semiotic theory, focuses on the idea of two levels of meaning". One of them is plain meaning, the other is connotation. On the other hand, Charles William Morris, C.S. In his theory, which he developed under the influence of Pierce, he evaluated semiotic analysis in three dimensions. These; Syntactic, Semantic and Pragmatical analysis methods. Therefore, in this study, the analysis methods of A. Greimas, C. W. Morris and R. Barthes were taken into consideration in the evaluation of children's paintings. In this study, only 14-year-old children were studied in the schools in the central districts of Samsun and their pictures were evaluated. Children of 14 years of age can use many objects in their paintings consciously for their purposes as their level of consciousness is improved. In this context, children can depict technological images at a certain level of consciousness. The aim of this research is to identify the technological images used in the 14-year-old children's paintings in terms of creative thinking skills and to analyze them in semantic terms.

Keywords: *Creativity, children's pictures, technological images, semantics.*

1. GİRİŞ

Yaratıcılık, bireyin doğuştan getirdigi özelliklerinden biridir. Erken yaşlardan itibaren çocuklar bilgiyi yaratıcı bir şekilde organize etmeye başlamaktadırlar (Gelman ve Gottfried, 2006). Her insan az ya da çok yaratıcılığa sahiptir, tüm çocuklar düsüncelerini yeniden düzenleyebilir ve anlamlı özgün şekiller oluşturabilirler (Beetlestone, 1998). Yaratıcılık çocukluktan itibaren geliştirilebilir bir olgu olarak görülmektedir.Yaratıcı olabilmek için her şeyden önce bireyin kendine güven duyması, bagımsızca düşünebilmesi, çoğu zaman alışılmış kalıpların ve kuralların dışına çıkabilmesi ve kendisine yeteneklerini sonuna kadar kullanabileceği ortam ve özgürlügün sağlanmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda çocuğun yaratıcılığında aile ortamının etkili olduğu söylenebilir (Yaşar ve Aral, 2011).

Çocuklar çizdikleri resimler aracılığıyla bizlere iç dünyalarından ipuçları verirler. Resim, çocuğun duygu, düşünce ve algısal yetilerinin bir ürünüdür. Bu nedenle incelemek için önemli olduğu düşünülmektedir. Çocukların yaşantısını aktarması nedeniyle bizlere kendilerini anlatmalarının bir yoludur. “Resim çocukların dünyasında önemli bir alana sahiptir. Sadece bilişsel gelişimin takibinde değil sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkilerinin incelenmesinde kullanılabilir. Ayrıca davranış problemleri olan çocukların dünyalarına ulaşabilmek için kullanılan bir araçtır (Batı, 2012). Çocukların çevrelerini gözlemleyebilmeleri ve orada olup bitenleri anlayabilmeleri için görsel öğrenme önemlidir. Görsel veriler beyine ulaştıktan sonra yorumlanır ve hatırlanması için kodlanır. Çocuklar bu kodları resim aracılığıyla görsel hale getirerek iç dünyaları hakkında bilinçli veya bilinçsiz olarak bilgi verirler. Çoğunlukla saf yüreklilikle yapılan çocuk resimleri, özellikle rehberlik ve psikolojik danışmanların insan psikolojisi üzerindeki bilinmezlikleri ortaya çıkarmak açısından bir alt yapı çalışması olarak kullanılabilmektidir. Ancak, çocuk resimlerinin değerlendirilmesi bir uzmanlık gerektirmektedir. Özellikle yaş grubu kategorisine göre değerlendirme yapmak daha anlamlı olmaktadır.

Çocuk resimlerinin görsel iletişim boyutu nedir? Çocuklar yarıtıcı özelliklerini resimlerine yansıtabilirler mi? Günümüz teknolojisine hangi gözle bakabiliyorlar? Teknolojik imgeleri resimlerinde bize yansıtabiliyorlar mı? Yaptıkları resimlerle düşünceleri arasında anlambilimsel açıdan bir tutarlılık var mı? Resimeriyle çocuklar aslında ne demek istiyorlar? Bu ve benzeri soruların cevabı, yaş kategorilerine göre yapılan çocuk resimlerinin anlambilimsel açıdan çözümlenmesiyle bulunabilir. Dolayısıyla bu çalışmada 14 yaş grubu çocukların, resimlerinde teknolojik imgeleri yaratıcı düşünme becerilerine göre nasıl kullandıkları ve ne ifade etmek istedikleri anlambilimsel çözümleme yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır.

2. YARATICILIK VE BİLİŞSEL ZEKA İLİŞKİSİ

Yaratıcılık ve zeka arasında bir ilişki olup olmadığı, uzun bir süreden beri merak konusudur. Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda bilişsel zeka yani IQ ölçümleri ile yaratıcılık ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle öncelikle bilişsel zeka ile yaratıcılık arasındaki ilişkiye bakmak gerekir. Yaratıcılık ile zeka arasındaki ilişkiye dair Baron (1969), “Creative Person and Creative Process”adlı eserinde, yürütülen araştırmalardan elde edilen bulguları şöyle özetlemektedir; "Özünde yaratıcı olan birtakım etkinliklere girişmek için bile herhalde belirlenebilen bir minimum IQ gereklidir, ama çoğu zaman şaşırılacak kadar düşük olan bu minimumun ötesinde, yaratıcılıkla IQ testi puanları arasında pek korelasyon yoktur" (Barron,

1969).

Yaratıcılık için gerekli olduğu düşünülen minimum düzey, literatürde geniş kabul görmektedir. Bu minimum değer genellikle bir eşik olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu düzeyin değeri üzerinde farklı görüşler bulunmaktadır (Bender, 2006). Bilimsel alanda ortaya konulan bir yaratıcılık için yüksek bir bilişsel zeka düzeyi gerekli olabilecek iken; sanat alanında ortaya konulacak bir yaratmada bilişsel zekadan oldukça bağımsız kriterlerin geçerli olabileceği düşünülmektedir. Yaratıcılık, anlaşılabilir bir kavram olarak görülebilir ancak zeka için aynı drum geçerli olmayabilir. Yaratıcı düşünme becerilerinin yanında çözümleyici analitik düşünme becerileri de bulunmaktadır. San (2002) yaratıcı kişilerin yüksek IQ sahibi olmaktan ziyade, çok yönlü düşünme yetisine sahip kişiler olduğunu ifade etmiştir.

2.1. Yaratıcı Kişilik Özellikleri

Bender'in Karayağmurlar'dan aktardığına göre (1990); Yaratıcı insan "çağın olanaklarından yararlanırken ortaya çıkan yabancılaşmaya karşı koymak, gelişim ivmesine ayak uydurmak ve kendisini ruhsal açıdan korumak zorunda olan insan"dır (Bender, 2006). Yaratıcı bireyler kendilerine güvenleri yüksek olan kişilerdir. Bu nedenle zihinsel esnekliğe ve geniş bakış açısına sahiptirler (Süvarioğlu, 2000).

Yaratıcı bireyler orijinal, anlayışlı, kavrayışlı, kararlarında bağımsız, yeni deneyimlere açık, şüpheci ve sözel bakımdan yetkin kişilerdir. Açık fikirlidirler ve esnek düşünebilirler. Belirsiz durumlara karşı tahammüllüdürler. İlgileri geniş kapsamlıdır. Karmaşık şeyleri basit olanlara tercih ederler, güç durumlarla uğraşmaktan ve zıtlıkları uzlaştırmaktan zevk alırlar. Onlar için soyut ve sembolik fikirler, somut verilerden ve ufak ayrıntılardan daha fazla önem taşır. Kendi kendilerine yetebilir; tehlikeleri göze alabilirler. Duyguları yoğundur ve güzelliklere karşı duyarlıdırlar…(Ausubel ve Robinson'dan aktaran, Arık, (1987). Görüldüğü gibi yaratıcı insanlar belirgin şekilde yaratıcı olmayan insanlardan ayrılabilmektedir. Konuya dair yapılan araştırmaların neredeyse tümünde, değişime ve yeniliklere açık olma ve risk alma, en belirgin yaratıcı birey özellikleridir (Bender, 2006). Bu özellik yetişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da gözlenebilmektedir.

3. ÇOCUK RESMİ VE GELİŞİM AŞAMALARI

Çocuk resmi denilince ilk akla gelen soru çocuğun kim olduğuyla ilgilidir. Çocukluk dönemi, yaşama dair algıyı şekillendiren bir zaman dilimi olduğundan, çocuk gelişimi konusu, bilim adamları tarafından üzerinde çok çalışılan önemli bir alan olmuştur. Dolayısıyla çocuk, resimleri açısından değerlendirildiğinde 2-14 yaş arası insanların çocuk olduğu söylenebilir. Çünkü uzmanlar özellikle sanatsal gelişim evrelerini 2-14 yaş arası olarak belirlemişlerdir.

Viktor Lowenfeld 1947 yılında kurduğu evre teorisine "Sanatsal Gelişim Evreleri" adını vermiştir. **2-4 yaş arasındaki evreyi Karalama Evresi olarak belirtmiştir.** Bu evre kendi içinde 3 alt evreye ayrılır:

a) Düzensiz Evre: Çocuğun kol gücüne ve karakterine bağlı olarak hafif veya şiddetli, gelişigüzel çizimler yaptığı evredir.

b) Kontrollü Evre: Bu dönemdeki çocuk resim yaparken, kol hareketlerini daha bilinçli yapar. Tekrarlı çizgiler kullanmaya başlar. Yuvarlak biçimler belirir.

c) Adlandırma Evresi: Hayal ürünlerinin kağıda aktarıldığı evredir. Çocuk bu dönemde çizdiği imgeleri zihninde isimlendirmeye başlamıştır.

Lowenfeld Şema Öncesi Evreyi 4-7 yaş olarak açıklamıştır. Bu evredeki çocuklar, artık neyi resmetmek istediklerinin bilincine varmışlardır. Çizgilerinde bir gelişme bulunmaktadır. Resme bakan kişi çocuğun bu yaşta ne tür bir obje çizdiğini anlayabilir. İnsan figürünü kısmen çizebilmektedir. Kantner ve Gregory'ye (2002) göre, çocukların çizdikleri insan figürleri genellikle kendilerini ve ebeveynlerini temsil eder. **7-9 yaş arasındaki evre, Şematik Evre'dir.** Çocuk bu evrede insanları, renkleri, nesneleri ve boşluğu kavramsal olarak ifade edebilir. Çocuk, kendine özgü insan figürü şemaları geliştirebilir. kullanmaya başlar. Bu aşamaa insanı resimlerinde tem olarak çizebilir. Mekân kavramı, nesneler arasındaki ilişki ve iç-dış ayrımı, henüz tam olarak netleşmemiştir. İç-dış ayrımını zihinlerinde netleştirinceye kadar; bir mekânın hem içini, hem de dışını aynı karede gösterebilirler. Bu yaştaki çocuklar nesneye nereden unutabilr ve herhangi bir bakış açısına göre çizebilirler. Detaycıdırlar. Ev resmi yapabilirler ve evin içerisinde aile bireylerini resmedebilirler. **9-11 yaş arasındaki evre, Ergenlik Öncesi Evre'dir.** Lowenfeld (1964), Ergenlik Öncesi Evre'yi realizmin doğuşu olarak tanımlar. Çocuk, artık gerçeği yapma kaygısı gütmektedir. Bu evredeki resimlerde, insan figürünün anatomik açıdan bir eksiği yoktur. Şematik Evre'deki geometrik çözümlemeler, yerini daha gerçekçi formlara bırakır. Ancak yine de bazı detaylar eksik olabilir. **11-13 yaş arasındaki evre, Mantık Çağı'dır** (Lowenfeld ve Brittain, 1964). Bu çağdaki çocuk için önemli olan, "doğruyu çizmektir". Resimlerde "detayın" önem kazandığı, olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde düşünülmeye başlandığı evredir. Bu sebeple "Mantık Çağı" olarak isimlendirilmiştir (Kutluer, 2015).

Çizgisel gelişim basamakları açısından çocuk resmlerinin değerlendirmelerini objektif ve rasyonel bir düzleme oturtmak amacıyla birçok bilim adamı tarafından kuramsal çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çocuğun sanatsal gelişimi, Rouma (1903), Luquet (1913) ve Lowenfeld (1947) gibi bazı araştırmacılar tarafından kuramsallaştırılmıştır (Yavuzer, 1998). Luquet'e göre; Saf Karalama evresi (3-4 yaş), Yorumlu karalama evresi (4-5 yaş), Başarısız gerçekçilik evresi (5-6 yaş), Zihinsel gerçekçilik evresi (6-7 yaş) ve Görsel gerçekçilik evresi (7-8 yaş)olarak belirtilmiştir. Yavuzer'in (1998) belirlediği çizgisel gelişim basamakları da 5 grupta değerlendirilmiştir. Bunlar; Karalama Dönemi (2-4 yaş), Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş), Şematik Dönem (7-9 yaş), Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 yaş) ve Görünürde Doğalcılık Dönemidir (12- 14 yaş). Görüldüğü gibi çocuk resimleri gelişim aşamalarına göre genel olarak 2-14 yaş arasında değerlendirilmiştir.

4. ÇOCUK RESMİNDE TEKNOLOJİK İMGE KULLANIMI

İmge, sözcüğünün Türk Dil Kurumuna göre manası "Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal" şeklinde belirtilmektedir (TDK). İmge, genel görünüş, izlenim, imaj ya da duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri olarak değerlendirilebilir.İmgenin doğası irdelendiğinde önce zihinde var olduğu bilinmektedir. Tarihin ilk günlerinden bu yana insanlar duygularını, düşüncelerini ve gördüklerini zihinlerinden çıkarıp her hangi bir yüzey üzerine aktarma girişiminde bulunmuşlardır. İnsanın ilk kez gördüğü bir şeyi ikinci görüşünde hatırlaması, imgesel çağrışımlar sonucu oluşan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Yetişkin ve çocuklar için imge, yaratımın ilk basmağıdır. Bireyin zihninde biriktirdiği ya da ürettiği imgeler, her an

kullanılmak üzere depolanır. Ancak, duyu yoluyla alımlanan imgelerin, her bireyde oluşturduğu etkinin başkalığı, yansımalarını da farklı kılar. Bu farklılık; sosyal çevreden, dönemden, dönemin üslubundan, bireysel farklılıklardan kaynaklanabilir. Bunu fark edebilmek hem sanat eserlerini, hem de çocuğun imgelerini daha iyi algılayabilmek için büyük önem taşımaktadır. Çocuklar imgelere gerçek uyaranlara gösterdiği ciddiyette tepkiler gösterir; kendi geliştirdiği bir vahşi hayvan imgesinden dehşete kapılır, imge arkadaşının kendisine eşlik etmesinden saatler boyu mutluluk duyar (San, 1977).

İnsanın göstergelerle, biçimlerle, simgeler ve imgelerle çepeçevre sarılmış bir dünyasının olduğunu ve bu dünya içinde yaşamak zorunda olduğunu söyleyebiliriz (Günay, 2008). Resimlerdeki görüntüsel göstergeler birer imgedir ve mesaj içerebilirler. Çocuklar da tıpkı yetişkinler gibi resimlerinde belirgin mesaj içerikli imgeleri kullanabilirler. Özellikle 14 yaş grubu çocuklar çizgisel gelişim bakımından en üst düzeye ulaşabildiklerinden her türlü imgeyi resimlerinde yaratıcılık düzeylerine göre gösterebilirler. Bu bağlamda 14 yaş grubu çocuklar teknolojik imgelere resimlerinde yer verebilirler. Teknolojik imge denilince genellikle ilk akla gelenler Şekil 1'de gösterildiği gibi olabilir. Çünkü, insan hayatını kolaylaştırıcı her türlü araç, teknolojik imge olarak görülebilir. Bunlar, bilgisayar, yazılım ürünleri, TV, telefon, çamaşır makinesi gibi ev kullanım araçları, uçak, araba gibi ulaşım araçları, füze, tıbbi araçlar, vb. olabilir.

Şekil 1. Teknolojik imge örnekleri (https://www.searchnewworld.com).

5. GÖRSEL GÖSTERGEBİLİM VE ANLAMLANDIRMA

Göstergeler iletişim kurmak için insanlar tarafından üretilmişlerdir. Bir düşünceyi, görüşü, yeni çıkan bir ürünün varlığını gösterge yoluyla bir başkasına aktarıyoruz. Düşünmek, göstergeleri kullanmak ve işletmek demektir. Düşünmenin var olması, paylaşılması ve gelişmesi bütünüyle göstergelere bağlıdır. Yani göstergeler yoluyla düşünüyoruz ve yine göstergeler yoluyla konuşabiliyoruz. Göstergelerin doğru biçimde algılanması ve yorumlanması da bir bakıma eğitimle, deneyimle ya da toplumsal olmakla ilgilidir (Günay, 2008). Görüntüsel ve sözel gibi göstergebilimin farklı türleri vardır. Çalışmanın konusu görsel göstergebilimle ilgili olduğundan görüntüsel gösterge, ikon ağırlıklı olarak değerlendirme kapsamına alınmıştır. Toplumsal olarak kullandığımız her şeyin göstergebilimsel açıdan bir anlamı ve iletişim değeri vardır. Bu durumda göstergeden kaçış yoktur, onları anlamak ve doğru yerde kullanmayı öğrenmek zorundayız denilebilir.

Amerikalı göstergebilimci Charles Sanders Peirce'in göstergeyi nesnesi açısından yaptığı sınıflamada üç tür göstergenin varlığını ortaya koyar. Belirti, görüntüsel gösterge ve simge bu gruptaki göstergeleri belirtir. Bu üç tür gösterge ile nesneleri arasındaki ilişki şöyledir: **Belirti,** nesnesiyle bitişiklik ilişkisi kurar; yani var olduğunu gösterdiği dış gerçeklikle bir bitişiklik, neden-sonuç, vb. ilişkisi kurar. **Görüntüsel gösterge,** nesnesindeki algılanabilir ya da duyulabilir (örneğin yansıma sesler) nitelikleri, biçimleri içerir. Gösterge nesnesi ile ilişki içindedir. **Simgede ise,** gösterge ile nesnesi arasında saymaca bir ilişki vardır. Gösterge soyut bir anlamla yüklüdür (Günay, 2008). Görüntüsel gösterge ile nesnesi (göndergesi) arasında bir yakınlık ve benzerlik ilişkisi kurulabilir (Adam ve Bonhomme, 2003). Bu özelliğinden dolayı günümüzdeki teknolojik gereçlerde oluşturulan göstergelerde fotoğraf ya da görüntüsel göstergelere daha fazla yer verilmektedir. Fransız dilbilimci Pierre Guiraud'un belirttiği 4 tür göstergeden yalnız "görüntü ve simge birleşimi göstergeler" konumuzla doğrudan ilgilidir.

Charles William Morris, C.S.Pierce'den etkilenerek, bütün göstergeler için bir genel kuram oluşturmaya çalışmış ve bu kuram içerisinde gösterme sürecini "Göstergeler Kuramının Temelleri", "Estetik ve Göstergeler Kuramı" ve "Göstergeler, Dil ve Davranış" kitaplarında üç boyutta değerlendirmiştir; **Sözdizimsel (Syntactic) Boyut;** Göstergelerin birleşim kurallarını, diğer göstergelerle ilişkilerini araştırır, göstergelerin birleşik göstergeler (bildiriler) oluşturmak için nasıl bir araya geldiklerini inceler. Filizok'un ifadesiyle sözdizim (syntax) göstergelerin kendi aralarındaki bağıntılarını inceler (Filizok, 2001). **Anlambilimsel (Semantic) Boyut;** Göstergelerin anlamını, gösterge ile belirttiği şey arasındaki ilişkiyi inceler. **Edimbilimsel (Pragmatik) Boyut;** Göstergelerin kaynağını, kullanışını ve etkilerini davranış çerçevesi içinde ele alır; diğer bir ifadeyle göstergeler ile bunları kullananlar arasındaki ilişkileri inceler. Dolayısıyla burada belirtilen gösterge türlerinden "anlambilimsel (Semantic) boyut" konumuzla ilintilidir.

Roland Barthes'in ifade ettiği gibi anlamlandırmanın iki düzeyi vardır. Birincisi '*düzanlam'* ikincisi ise, '*yananlam*'dır. Düzanlam anlatım düzlemi ya da gösterenden oluşurken, yan anlam ise, içerik düzlemi ya da gösterileni ifade etmektedir. Düzanlam, bir göstergenin neyi temsil ettiği, yananlam ise göstergenin nasıl temsil ettiğidir (Çeken ve Arslan, 2016). Göstergelerde bilindiği üzere düzanlam gösterilenin nesnel olarak olduğu gibi kavranmasıyla ortaya çıkar (Susuz,2017). Yananlam ise ima edilen anlamlardır. Göstergeye işlevleri nedeniyle özel değerler atfeder (Yazar, 2010). Örneğin, askeri bir üniforma düzanlamında işlevsel olarak bir düzeyi belirtirken, yananlamında bu düzeye bağlı olarak saygınlık ve etkileyiciliği de sağlamaktadır. İşte burada düzanlam ve yananlamın birleşimi ile bir anlamlama söz konusu olmaktadır (Parsa, 2014).

Greimas'ın göstergebilimsel çözümleme yönteminde üç düzey bulunmaktadır. Bunlar; **Betisel düzey, Anlatısal düzey ve İzleksel düzeylerdir**. Betisel düzeyde incelenecek olan metin ya da eserde yer alan göstergeler gerçek dünyadaki karşıtlıkları göz önünde bulundurularak ifade edilmektedir. Anlatısal düzeyde, betisel düzeyde yer alan kavram ve olguların incelenir ve aralarında tutarlı bir ilişki ortaya konulmaktadır. İzleksel düzeyde ise betisel ve anlatısal düzeyin ve anlamın yüzeysel boyutunun ötesinde derinlerde yatan boyutu değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Günay (2008) bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır;

Betisel düzeyde yapılacak değerlendirmede resimle ilgili her türlü betimlemeyi yapmak gerekiyor. Noktalar, çizgiler, biçimler nelerdir, grafiksel düzenleme nasıldır? gibi sorulara bu düzeyde yanıt aranır. Burada yapılan her bilgi ikinci ve özellikle resim açısından

üçüncü düzeyde çok gerekli olacaktır. O zaman incelenecek bütüncede hangi tür gösterge bulunduğunu, ögelerin nasıl yerleştirildiğini, hangi kodlardan yararlanıldığını ortaya koymak gerekecektir. Sonra bu durumlardan anlam yaratıcı ögeleri ortaya koymak gerekecektir.

Anlatısal düzey; betisel düzeyde yer alan metinle ilgili anlatısal öğelerin ele alınıp incelendiği alandır. Anlatısal düzeyde, anlatımın işleyiş biçimi ortaya konulur. Eyleyenler şeması (gönderici, nesne, alıcı vb.), anlatı izlencesi bu aşamada gerçekleştirilir. Anlatıdaki kişiler adlarına göre değil, yaptıkları işlevlere göre betimlenir.

İzleksel düzey; Anlamın en derin, dolayısıyla en soyut aşamasının ortaya konduğu izleksel aşama, göstergebilimcinin en çok önem verdiği çözümleme kısmıdır. Çözümlemenin son ve en zor aşaması izleksel düzeyde gerçekleştirilir. Bir bakıma, bütüncenin derin yapısında bulunabilecek yan anlam, çağrışımsal değer, simgeleştirme gibi soyut durumların ortaya konulması aşamasıdır. Bu aşamada, gerek betisel, gerekse anlatısal düzeyde ortaya konulan durumların, dönüşümlerin, nesnelerin, uzamların ve eyleyenlerin gösterdikleri, dışında göstermek istedikleri açı sı ndan ele alınır. Semantik açıdan yapılan çalışma değerlendirmelerinde bu üç düzeyin yalnız anlatısal boyutu ele alınabilir ancak, göstergebilimsel açıdan genel değerlendirme yapmak gerekirse üç ayrı düzeyin birbiriyle ilişkili olarak yukarıda belirtilen özelliklere göre dikkate alınması gerekir.

6. YÖNTEM

6.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada 14 yaş grubu çocukların, resimlerinde teknolojik imgeleri yaratıcı düşünme becerilerine göre nasıl kullandıkları ve ne ifade etmek istedikleri anlambilimsel çözümleme yöntemiyle belirlenmek amacıyla genel olarak nitel araştırma ve betimsel tarama yöntemleri kullanılmıştır.

6.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Samsun merkez ilçeleri olan Atakum, İlkadım ve Canik oluşturmaktadır. Örneklem olarak, merkeze bağlı bu ilçelerdeki devlet ve özel okullar kapsama alanına alınmıştır. Ancak, yalnız devlet okullarında araştırma yapmanın yetersiz olacağı düşünülmüştür.Bu nedenle araştırma kapsamında özel okullara da yer verilmiştir. Ayrıca, Samsun merkezde bulunması nedeniyle yetenekli çocukların bulunduğu Bilim Sanat Merkezi de araştırmaya dahil edilmiştir.

Anket Uygulanan İlçe ve Özel Okullar; Atakum: Özel OMÜ Vakfı Koleji (A-ÖOVK), İlkadım: Özel Ezgililer Koleji (İ-ÖEK), Canik: Özel Uğur Okulları (C-ÖUO).

Anket Uygulanan İlçe ve Devlet Okulları; Atakum: Mimar Sinan Ortaokulu (A-MSO), İlkadım: Baruthane Ortaokulu (İ-BO), Canik: Tevfik İleri Ortaokulu (C-TİO).

Anket Uygulanan Diğer Eğitim Kurumu; Samsun Bilim Sanat Merkezi (S-BSM).

Uygulama Okullarının Seçimi; Araştırmanın örneklemini oluşturan özel okulların seçiminde merkez ilçelerin her birinde bir özel okul olacak şekilde seçkisiz/random yöntemi kullanılmıştır. Devlet okullarının seçiminde ise yine merkez ilçelerin her birinde bir okul olacak şekilde öğrenci kapasiteleri, konum ve veli profilleri dikkate alınmıştır. Bilim Sanat Merkezi Samsun'da tek olduğu için doğrudan araştırmaya dahil edilmiştir.

6.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında araştırmacı tarafından geliştirilen *"Resimlerin Dereceli Puanlama Anahtarı"*nda yer alan çizim teknikleri ve yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili soruları değerlendirmek üzere *"Bilir Kişi Anket Değerlendirme Formu"* kullanılmıştır. Öğrencilerin sınıf, yaş, cinsiyet, anne-baba mesleği ve aile yapısı gibi bilgilerini almak amacıyla *"Öğrenci Bilgi Formu"* kullanılmıştır. Uygulama okullarında 8. Sınıf 14 yaş grubu öğrencilere bir ders saati içerisinde **"Yaşadığımız Dünya ve İnsanların Hayatlarını Kolaylaştıran Teknoloji"** konulu resim yaptırmak amacıyla *"Resim Uygulama Konusu"* metin olarak verilmiştir. Bu kapsamda Okullardaki uygulama çalışmaları yapılmıştır. Her uygulama sınıfında öğrencilere konuyla ilgili olarak aşağıdaki açıklayıcı bilgi verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir.

Sizden isteğimiz şudur;

Bilindiği gibi yaşadığımız dünyada insanların hayatlarını kolaylaştırabilmek için uçaklar, arabalar, gemiler, bilgisayarlar, cep telefonları, tabletler, asansörler, işitme cihazları, mikrofonlar, televizyonlar ve robotlar gibi birçok teknolojik araç-gereç tasarlanmış ve kullanıma sunulmuştur. Bunların dışında burada adını yazamadığımız ancak, evimizde, iş yerlerimizde, fabrikalarda, hastanelerde, spor alanlarında, savunma sanayiinde, tarım sektöründe, basın-yayın ve eğitim-öğretim gibi birçok alanda insan yapımı teknolojik araçlar kullanılmaktadır. Bu ve benzeri araçlar her geçen yıl yenilenerek çağımızın özelliklerine göre ihtiyaçlar dahilinde üretilmektedirler. Sizler yaşadığımız dünyada insanların hayatlarını kolaylaştırmak için ne tür teknolojik araçlar geliştirmek isterdiniz? Bunu düşününüz ve dilediğiniz teknikle, size verilen resim kağıdı üzerine ***"Yaşadığımız Dünya ve İnsanların Hayatlarını Kolaylaştıran Teknoloji"*** *konulu bir resim yapınız.*

6.4. Verilerin Analizi

Uygulama okullarında çalışmalar tamamlandığında her öğrenci için **"Öğrenci Bilgi Formu"** doldurtturulmuştur. Daha sonra uygulama okulunda görevli olan **"Görsel Sanatlar Öğretmeni"nin** uygulama çalışmalarını değerlendirmesi istenmiş ve "**Resim Değerlendirme Rubriği"** ile değerlendirme yapılmıştır. Her uygulama okulunda ayrı ayrı olmak üzere sınıfta bulunan tüm öğrencilerin resimleri **"Görsel Sanatlar Öğretmeni"** tarafından değerlendirme kapsamına alınmış ancak, uygulama okullarında sınıflardaki öğrencilerin farklı sayılarda olması nedeniyle çalışmaları konuyla ilgili olan yalnız 10 öğrencinin çalışması araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışmaları araştırma kapsamına alınan öğrencilerin resimlerinin seçiminde konu bütünlüğü, yaratıcılık ve amaca uygunluk boyutu ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla 7 farklı okulda uygulama yapıldığı için toplam 70 öğrencinin çalışması araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma kapsamında 14 yaş grubu öğrenciler tarafından yapılan resimler aşağıda belirtilen uzmanlar tarafından değerlendirilmiştir. Değerlendirme için belirlenen uzmanların ağırlıklı olarak sanat alanlarından olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda **1** Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi **(GSF), 1** Görsel Sanatlar Öğretmeni **(GSÖ), 1** Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi **(EFGSEB)** ve **bir** de Pedagog **(P)** olmak üzere toplam **4** uzmanın değerlendirme yapması istenmiştir.

7. BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında uygulama okullarında 14 yaş grubu çocuklara yaptırılan resimler; 2 Öğretim Üyesi, 1 Görsel Sanatlar Öğretmeni ve 1 Pedagog olmak üzere toplam 4 uzman tarafından çizim teknikleri ve yaratıcı düşünme becerileri açısından değerlendirilmiştir. Araştırmada toplam 7 okuldan 70 öğrencinin çalışması yukarıda belirtilen

çizim teknikleri ve yaratıcı düşünme becerileri açısından değerlendirme kapsamına alınmış ancak burada anlambilimsel çözümlemeye örnek olması açısından seçkisiz yöntemle bir çocuk resmi değerlendirilmiştir.

7.1.Çocuk Resimlerinin Anlambilimsel Çözümlemesi

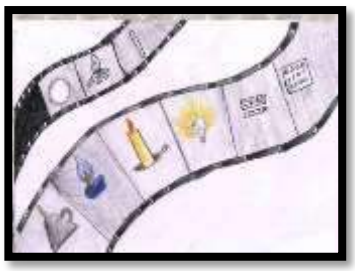
Araştırma kapsamında çocuk resimlerinin değerlendirilmesi, A. J. Greimas, C. W. Morris ve R. Barthes'in çözümleme yöntemleri dikkate alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla Greimas, çözümlemede Betisel, anlatısal ve izleksel düzeyi belirtirken, Morris, sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel çözümleme yöntemini önermiştir. Barthes (2012) ise Saussure'un göstergebilim kuramından yola çıkarak 'düzanlam' ve 'yananlam' boyutundaki çözümleme üzerinde durmuştur.

Araştırma kapsamında 14 yaş grubu çocuk resimleri değerlendirildiği için bu yaş grubu çocukların ne tür özelliklere sahip olduklarını, nasıl resim yapabileceklerini ve hangi gelişim basamağında bulunduklarını bilmek gerekir. Kutluer'in (2015) aktardığı ve Lowenfeld ile Brittain'in (1964), 13 yaş grubu çocuklar için belirttiği 'mantık çağı'nda çocuklar "doğruyu çizme" eğiliminde olmaktadırlar. Resimlerde "detayın" önem kazandığı, olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde düşünülmeye başlandığı evre "Mantık Çağı" olarak isimlendirilmiştir. Yavuzer'in (1998) belirttiği ve 12-14 yaş grubunu kapsayan 'Görünürde Doğalcılık Dönemi' ergenlikle örtüşmektedir. Dolayısıyla cinsel öğelerin resimlerde büyük ölçüde belirginleştiği söylenebilir. Oranlarda boyut kadar derinlik de sağlıklı bir şekilde verilmeye başlanır. Renkleri artık doğru şekilde kullanma söz konusudur. Bu dönemin genel özelliklerini Yavuzer (1998) şöyle özetlemiştir; Fark edilemeyen bilinç ve gelişmiş bir zeka vardır, çevredeki değişkenlikleri ifade yetileri gelişmiştir, resimlerinde dinamik etkiler görünür, resimlerinde kinetik etkiler görünür, resimlerinde dramatik etkiler görünür, resimlerinde duygusal sahneler görünür, perspektif ve ayrıntılara yeterince yer verirler, görsel, bilişsel ve duyusal gelişim etkilidir. Çocuklar sanat yapmazlar ancak, 14 yaş grubu çocuklar belirli bir bilinç düzeyinde anlamlı resimler yapabilirler.

7.1.1. A-ÖOVK-1 Kodlu "Yaşadığımız Dünya ve İnsanların Hayatlarını Kolaylaştıran Teknoloji" Konulu Çocuk Resminin Çözümlemesi

1. Betisel Düzeyde Çözümleme: Şekil 2'deki Resme bakıldığında bir film şeridi görünmektedir. Bu şerit insanların hayatı boyunca karşılaştıkları ya da karşılaşabilecekleri durumları göstermektedir. Yaşam serücinde gelişen teknoloji ile birlikte hayatımızı kolaylaştıran ürünler bu film şeridi içerisine resmedilmiştir. Teknolojik ürünler gelişim sırasına göre resmedilmeye çalışılmıştır. Sırayla, lamba, mum, elektrik, dijital teknoloji araçları ve füze gibi elemanlar resmedilmiştir. Resimde film şeridi dışında herhangi bir nesneye yer verilmemiştir. Kıvrılarak ilerleyen şeridin sonunda siyah leke bulunmaktadır. Bu durum belirsizliğe doğru gidişi ifade edebilir, ya da teknolojinin sonu yok, gelişim sürekli olacaktır mesajını içerebilir.

Kesitler: Resimde genel olarak şu kesitler bulunmaktadır; 1: Film şeridi, 2: Gaz lambası, 3: Mum, 4: Elektrik lambası/ampul, 5:Füze.

Şekil 2. Teknoloji imgeli 14 yaş grubu çocuk resmi, (Okul Kodu: A-ÖOVK -1)

Gösterge	**Düzanlam**	**Yananlam**
Film şeridi	Plastikten yapılmış ve üzerine görüntü kaydedilebilen malzeme.	Yaşam süreci
Gaz lambası,	Cam ve metalden yapılmış, ışık veren araç.	Eski dönemlerde aydınlatma.
Mum,	Parafinden yapılmış eriyen ve yanan, ışık veren bir araç.	Aydınlatma. Dilek tutma
Elektrik lambası/ampul	Cam ve metalden yapılmış elektrik enerjisiyle yanan, ışık veren bir araç.	Aydınlatma, modernlik.
Füze.	Katı veya çoğunlukla sıvı yakıtla çalışan, bir tepkili motorun verdiği itme gücüyle hareket eden hava aracı.	Uzay teknolojisi, yeni arayışlar, keşfetmek, bilinmeyene yolculuk.

Kişi/Kahraman: Gelişen teknoloji ile birlikte üretilen araçar birer kahraman konumundadır.

Uzam: Teknolojinin gelişimiyle ilgili olarak geçmişten günümüze kadar gelen süreç gösterilmeye çalışılmıştır.

Zaman: Resimde yer alan kesitler dün, bugün ve gelecek hakkında fikir verebilmektedir. Resimde ağırlıklı olarak içinde bulunduğumuz zamana gönderme yapılmıştır.

2. Anlatısal Düzeyde Çözümleme: Öğrencilere verilen konu eşliğinde şu soru yöneltilmiştir; Sizler yaşadığımız dünyada insanların hayatlarını kolaylaştırmak için ne tür teknolojik araçlar geliştirmek isterdiniz? Bunu düşününüz ve dilediğiniz teknikle, size verilen resim kağıdı üzerine "Yaşadığımız Dünya ve İnsanların Hayatlarını Kolaylaştıran Teknoloji" konulu bir resim yapınız denmiştir. Şekil 2'deki resimde çocuk insanların hayatlarını kolaylaştırabilecek araçları düşünerek resmetmeye çalışmıştır. Teknolojik gelişmelerin bir anda olmadığını zamana bağlı olarak gelişim gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca kendisi insanların hayatlarını kolaylaştırabilmek için günümüzde ne tür araçların olması gerektiğinin de altını çizmiştir. Yalnız, çocuk resimlerinin görsel iletişim boyutu nedir? Çocuklar yarıtıcı özelliklerini resimlerine yansıtabilirler mi? Günümüz teknolojisine hangi gözle bakabiliyorlar? Teknolojik imgeleri resimlerinde bize yansıtabiliyorlar mı? Yaptıkları resimlerle düşünceleri arasında anlambilimsel açıdan bir tutarlılık var mı? Resimeriyle çocuklar aslında ne demek istiyorlar? Bu soruların cevabı yapılan araştırmada çizim teknikleri

ve yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili olarak alınan uzman görüşlerine bakılarak açıklanabilir.

Anlambilimsel açıdan çözümlemesi yapılan çalışmanın başarı düzeyi Tablo 1 ve Tablo 2'de görülmektedir. Tablo 2'de Uygulama Kapsamındaki A-ÖOVK -1 Kodlu Resmin yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili resim değerlendirme rubriği'nde görüldüğü gibi resimlerin anlambilimsel açıdan uygunluğu uzmanlar tarafından %50 oranında çok başarılı olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında çalışma %25 oranıda iyi düzeyde başarılı ve %25 oranında da orta düzeyde başarılı olarak değerlendirilmiştir. Uzman değerlendirme sonucuna göre genel olarak bu çalışmanın anlambilimsel açıdan başarılı olduğu görülmektedir. Tablo 1'deki çizim teknikleri ile ilgili başarı ortalamasının ise genel olarak orta düzeyde başarılı olduğu görülmektedir. Çizim teknikleri ve yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili başarı düzeyleri Tablo 1 ve Tablo 2'de belirtildiği gibidir.

Çizim teknikleri ile ilgili olarak 10 soru ***(görsellerdeki oran ve orantı, çizgilerin bütünlüğü, perspektif, çizimlerin anlaşılırlığı, renk uyumu, resim kâğıdındaki yüzeyin değerlendirilmesi, uygulanan teknikteki başarı, ışık-gölge kullanımı, farklı materyal kullanma düzeyi, farklı çizgi değerlerini kullanma düzeyi)*** ve yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili olarak da 10 soru ***(konuya hakimiyet, görsel olarak konunun tamamlanması, yaratıcılık düzeyi, resmin teknoloji temasını yansıtması, resmin amaca ve konuya uygunluğu, özgünlük düzeyi, görselleştirme yönteminin uygunluk düzeyi, resmin yaş grubuna uygunluğu, farklı teknolojik imgeleri çizebilme başarı düzeyi ve resimdeki ögelerin anlambilimsel açıdan uygunluğu)*** olmak üzere uzmanlara toplam 20 soru yöneltilerek değerlendirme rubriğinden sonuçlar alınmıştır.

Tablo 1 ve 2 incelendiğinde Şekil 2'deki çalışmanın uzman görüşlerine göre başarı düzeyinin nasıl olduğu görülecektir. Genel olarak başarı düzeyinin orta seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çocukların resimleriyle iletişim kurmak istedikleri, yaratıcı özelliklerini resimlerine yansıtabildikleri, günümüz teknolojisinin gelişim düzeyini kavradıkları, teknolojik imgeleri resimlerinde yansıtabildikleri, yaptıkları resimlerle düşünceleri arasında anlambilimsel açıdan bir tutarlılık bulunduğu ve resimleriyle kendi iç dünyalarını anlatmak istedikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Yavuzer'in (1998) belirttiği gibi görsel, bilişsel ve duyusal gelişimleri etkili olabilmektedir.

a) İletişim Ekseni (Gönderici-Nesne-Alıcı)

Çalışmada resmi yapan çocuk gönderici konumundadır, teknolojik imgeler nesne konumundadır, izleyiciler ya da resmi alımlayan kişi/kişiler ise alıcı durumundadır. Teknoloji insan yaşamının her anında bulunmaktadır.

b) İsteyim Ekseni (Özne-Nesne)

Çalışmayı yapan çocuk özne, teknolojik imgeler ise nesne konumundadır. Teknolojik araçlar insan yapımı ürünlerdir ve bu araçlar zamana bağlı olarak günün şartlarına göre geliştirilmelidir.

3. İzleksel Düzeyde Çözümleme

Çocuklar resimlerinde kendi iç dünyalarını katışıksız olarak resimleri aracılığıyla yansıtabilirler. Yaptıkları resimleri anlatma, açıklama eğilimleri vardır. Şekil 2'de çocuk,

kendi yaşantı sürecinde karşılaştığı, kullandığı ya da kullanma eğiliminde bulunduğu ve olmasını hayal ettiği araçları çizerek kendini ifade etmiştir. Çocuk çalışmasında temel karşıtlıklar kullanmıştır. Bunlar; Eski-yeni, büyük-küçük, hızlı-yavaş ve geçmiş-gelecek gibi kavramlardır. Burada eski-yeni karşıtlığıyla teknolojik araçların geldiği aşamayı göstermiştir. Büyük-küçük karşıtlığıyla lamba, mum ve füze gibi farklı büyüklükteki araçları göstermiştir, hızlı-yavaş karşıtlığı ile teknolojik araçlar arasındaki ilişki durumu vurgulanmıştır, geçmiş ve gelecek karşıtlığı kullanılan teknolojik araçlarla belirtilmiştir. Dün insanlık gaz lambası kullanıyorken bugün elektrik enerjisini ve ampulü kullanmaktadır. Dün ulaşım araçları yaygın değilken bugün uzay teknolojisi ile ilgilenilmektedir.

Tablo 1: Uygulama Kapsamındaki A-ÖOVK -1 Kodlu Resmin Çizim Teknikleri İle İlgili Resim Değerlendirme Rubriği

	DEĞERLENDİRME YAPAN UZMANLAR	**Tüm Uzmanların Değerlendirme Sayısı**	**TOPLAM (1) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (1. Başarısız)**	**TOPLAM (2) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (2. Biraz Başarılı)**	**TOPLAM (3) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (3. Orta Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (4) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (4. İyi Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (5) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (5. Çok İyi Düzeyde Başarılı)**
	RESİMLERİN DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ											
A	**ÇİZİM TEKNİKLERİ İLE İLGİLİ SORULAR**											
1	Görsellerdeki oran ve orantı	4	1	**25**	0	**0**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
2	Çizgilerin bütünlüğü	4	1	**25**	0	**0**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
3	Perspektif	4	1	**25**	0	**0**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
4	Çizimlerin anlaşılırlığı	4	1	**25**	0	**0**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
5	Renk uyumu	4	1	**25**	0	**0**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
6	Resim kâğıdındaki yüzeyin değerlendirilmesi	4	0	**0**	1	**25**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
7	Uygulanan teknikteki başarı	4	0	**0**	1	**25**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
8	Işık-gölge kullanımı	4	0	**0**	2	**50**	2	**50**	0	**0**	0	**0**
9	Farklı materyal kullanma düzeyi	4	0	**0**	0	**0**	1	**25**	2	**50**	1	**25**
10	Farklı çizgi değerlerini kullanma düzeyi	4	0	**0**	0	**0**	2	**50**	2	**50**	0	**0**

Tablo 2: Uygulama Kapsamındaki A-ÖOVK -1 Kodlu Resmin Yaratıcı Düşünme Becerileri İle İlgili Resim Değerlendirme Rubriği

	DEĞERLENDİRME YAPAN UZMANLAR	**Tüm Uzmanların Değerlendirme Sayısı**	**TOPLAM (1) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (1. Başarısız)**	**TOPLAM (2) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (2. Biraz Başarılı)**	**TOPLAM (3) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (3. Orta Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (4) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (4. İyi Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (5) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (5. Çok İyi Düzeyde Başarılı)**
	RESİMLERİN DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ											
B	**YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİ İLE İLGİLİ SORULAR**											
1	Konuya hakimiyet	4	0	**0**	0	**0**	2	**50**	2	**50**	0	**0**
2	Görsel olarak konunun	4	0	**0**	0	**0**	2	**50**	2	**50**	0	**0**

	tamamlanması											
3	Yaratıcılık düzeyi	4	0	**0**	1	**25**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
4	Resmin teknoloji temasını yansıtması	4	0	**0**	0	**0**	1	**25**	3	**75**	0	**0**
5	Resmin amaca ve konuya uygunluğu	4	0	**0**	0	**0**	2	**50**	2	**50**	0	**0**
6	Özgünlük düzeyi	4	0	**0**	0	**0**	2	**50**	2	**50**	0	**0**
7	Görselleştirme yönteminin uygunluk düzeyi	4	0	**0**	1	**25**	2	**50**	1	**25**	0	**0**
8	Resmin yaş grubuna uygunluğu	4	0	**0**	0	**0**	1	**25**	1	**25**	25	**0**
9	Farklı teknolojik imgeleri çizebilme başarı düzeyi	4	0	**0**	0	**0**	1	**25**	2	**50**	1	**25**
10	Resimdeki ögelerin anlambilimsel açıdan uygunluğu	4	0	**0**	0	**0**	1	**25**	1	**25**	2	**50**

Tablo 3: Uygulama Kapsamındaki Tüm Okulların Çizim Teknikleri İle İlgili Resim Değerlendirme Rubriği

	DEĞERLENDİRME YAPAN UZMANLAR	**Toplam Öğrenci Çalışma Sayısı**	**Tüm Uzmanların Değerlendirme Sayısı**	**TOPLAM (1) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Başarısız)**	**TOPLAM (2) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Biraz Başarılı)**	**TOPLAM (3) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Orta Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (4) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (İyi Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (5) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Çok İyi Düzeyde Başarılı)**
	RESİMLERİN DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ												
A	**ÇİZİM TEKNİKLERİ İLE İLGİLİ SORULAR**												
1	Görsellerdeki oran ve orantı	70	280	50	**18**	83	**30**	67	**24**	68	**24**	12	**4**
2	Çizgilerin bütünlüğü	70	280	69	**25**	59	**21**	79	**28**	57	**20**	16	**6**
3	Perspektif	70	280	55	**20**	71	**25**	88	**31**	46	**16**	20	**7**
4	Çizimlerin anlaşılırlığı	70	280	63	**23**	86	**31**	73	**26**	45	**16**	13	**5**
5	Renk uyumu	70	280	79	**28**	79	**28**	68	**24**	41	**15**	13	**5**
6	Resim kâğıdındaki yüzeyin değerlendirilmesi	70	280	62	**22**	82	**29**	87	**31**	36	**13**	13	**5**
7	Uygulanan teknikteki başarı	70	280	60	**21**	88	**31**	79	**28**	46	**16**	7	**3**
8	Işık-gölge kullanımı	70	280	88	**31**	79	**28**	69	**25**	33	**12**	11	**4**
9	Farklı materyal kullanma düzeyi	70	280	81	**29**	63	**23**	67	**24**	48	**17**	21	**8**
10	Farklı çizgi değerlerini kullanma düzeyi	70	280	69	**25**	86	**31**	64	**23**	49	**18**	12	**4**

Tablo 4: Uygulama Kapsamındaki Tüm Okulların Yaratıcı Düşünme Becerileri İle İlgili Resim Değerlendirme Rubriği

	DEĞERLENDİRME YAPAN UZMANLAR	**Toplam Öğrenci Çalışma Sayısı**	**Tüm Uzmanların Değerlendirme Sayısı**	**TOPLAM (1) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Başarısız)**	**TOPLAM (2) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Biraz Başarılı)**	**TOPLAM (3) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (Orta Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (4) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% (İyi Düzeyde Başarılı)**	**TOPLAM (5) (GSF) + (EFGSEB) +(GSÖ) + (P)**	**% Çok İyi Düzeyde Başarılı)**
	RESİMLERİN DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ												
B	**YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİ İLE İLGİLİ SORULAR**												
1	Konuya hakimiyet	70	280	48	**17**	76	**27**	79	**28**	61	**22**	16	**6**
2	Görsel olarak konunun tamamlanması	70	280	57	**20**	78	**28**	83	**30**	50	**18**	12	**4**
3	Yaratıcılık düzeyi	70	280	50	**18**	87	**31**	81	**29**	43	**15**	19	**7**

4	Resmin teknoloji temasını yansıtması	70	280	52	**19**	92	**33**	72	**26**	52	**19**	12	**4**
5	Resmin amaca ve konuya uygunluğu	70	280	81	**29**	89	**32**	57	**20**	40	**14**	13	**5**
6	Özgünlük düzeyi	70	280	70	**25**	79	**28**	75	**27**	40	**14**	16	**6**
7	Görselleştirme yönteminin uygunluk düzeyi	70	280	54	**19**	83	**30**	80	**29**	51	**18**	12	**4**
8	Resmin yaş grubuna uygunluğu	70	280	78	**28**	96	**34**	66	**24**	29	**10**	11	**4**
9	Farklı teknolojik imgeleri çizebilme başarı düzeyi	70	280	77	**28**	81	**29**	62	**22**	46	**16**	14	**5**
10	Resimdeki ögelerin anlambilimsel açıdan uygunluğu	70	280	58	**21**	92	**33**	89	**32**	25	**9**	16	**6**

Tablo 3'te araştırma kapsamında bulunan tüm okulların Çizim Teknikleri İle İlgili Resim Değerlendirme sonuçları ve Tabla 4'te de tüm okulların Yaratıcı Düşünme Becerileri İle İlgili Resim Değerlendirme sonuçları verilmiştir. Tablo 3 ve 4 incelendiğinde genel olarak araştırma kapsamındaki tüm okullarda bulunan ve araştırmaya dahil edilen 14 yaş grubu çocukların "Yaşadığımız Dünya ve İnsanların Hayatlarını Kolaylaştıran Teknoloji" Konulu resimlerinde başarı seviyesinin beknilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3. Teknoloji imgeli 14 yaş grubu çocuk resmi, (Okul Kodu: İ-BSM -1)

Şekil 3'de görülen resim araştırma kapsamında İlkadım, Bilim Sanat Merkezindeki 14 yaş grubu bir çocuk tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın anlambilimsel çözümlemesi de Şekil 2'de olduğu gibi, *betisel düzey, anlatısal düzey ve izleksel düzey* olmak üzere üç aşamada yapılır. Betisel düzeyde kesitler belirlenir, kişi/kahraman, zaman ve uzam belirlenir. Göstergeler, düzanlam ve yananlamlar açıklanır. Daha sonra anlatısal düzey *(5. Görsel Göstergebilim ve Anlamlandırma)* başlığı altında açıklandığı gibi iletişim ve isteyim ekseninde açıklanarak ücüncü aşama olan izleksel düzeyde çözümlemeler yapılır. İzleksel düzeyde temel karşıtlıklar açıklanarak Greimas'ın kuramına göre çözümleme tamamlanabilir. Diğer tüm resimler aynı çözümleme yöntemine göre değerlendirilebilir.

8. SONUÇ

Yaratıcılık kendi içinde farklı boyutlarda ve farklı derecelerde ortaya çıkabilmektedir. Yaratıcılık, insanların doğuştan getirdigi bir özelliktir. İlk yaşlardan itibaren çocuklar bilgiyi yaratıcı bir şekilde organize etmeye başlamaktadırlar. Yaratıcı birey, sorunlara çözüm getirebilecek kadar bilgi ve donanıma sahip olan kişidir. Her yaş grubunda farklı yaratıcılık

özellikleri görülebilir. Ancak, çocuklar yeteri kadar bilgi ve tecrübe sahibi olmamalarına rağmen yetişkin insanlar kadar yaratıcı kişilik özelliklerini gösterebilirler. Çocuklar çizdikleri resimler aracılığıyla bizlere iç dünyalarından ipuçları verirler. Resim, çocuğun duygu, düşünce ve algısal yetilerinin bir ürünüdür. Bu nedenle incelemek için önemli olduğu düşünülmektedir. Çocukların yaşantısını aktarması nedeniyle bizlere kendilerini anlatmalarının bir yoludur. Resim çocukların dünyasında önemli bir alana sahiptir. Sadece bilişsel gelişimin takibinde değil sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkilerinin incelenmesinde kullanılabilir.

Yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre "Yaşadığımız Dünya ve İnsanların Hayatlarını Kolaylaştıran Teknoloji" Konulu çocuk resimlerinin beklenen başarı düzeyinde olmadığı teknolojik ögeleri resmetmekte zorlandıkları gözlemlenmiştir. Ancak, bu tüm resim etkinlikleri için geçerli olabilecek bir durum değildir. Başarı düzeyi konular açısından farklılık gösterebilir. Özel okullarda ve bilim sanat merkezlerindeki çocukların resimlerinin farkedilebilir düzeyde diğerlerine göre daha anlamlı olduğu gözlemlenebilmektedir. Çocukların, resimleri aracılığıyla iletişim kurmak istedikleri, yaratıcı özelliklerini resimlerine yansıtabildikleri, günümüz teknolojisinin gelişim düzeyini kavradıkları ancak çizim aşamasında sorun yaşadıkları, teknolojik imgeleri resimlerinde yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre kısmen yansıtabildikleri, yaptıkları resimlerle düşünceleri arasında anlambilimsel açıdan bir tutarlılık bulunduğu ve resimleriyle kendi iç dünyalarını anlatmak istedikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla görsel, bilişsel ve duyusal gelişimleri etkili olabilmektedir.

KAYNAKÇA

Adam, J. M., Bonhomme, M. (2003). **L'Argumentation Publicitaire. Rhétorique de l'Éloge et de la Persuasion,** Paris: Nathan-Université.

Arık, A. İ. (1987). **Yaratıcılık (Üç Derleme).** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Baron, F. (1969). **Creative Person and Creative Process,** London: Holt, Rinehart & Winston.

Barthes, R. (2012). **Göstergebilimsel serüven,** Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Batı, D. (2012). **(4-12 Yaş) Çocuk Resimleri ve Onların İç Dünyalarının Resimlerine Yansımaları,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir.

Beetlestone, F. (1998). **Creative Children, Imaginative Teaching,** Buckingham: Open University Press.

Bender, M. T. (2006). **Resim-İş Eğitimi Öğrencilerinde Duygusal Zeka ve Yaratıcılık İlişkileri,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Çeken, B., Arslan, A. A. (2016). **İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi**, 'Film Afişi Örneği', Journal of Bayburt Education Faculty, Year:2016, Volume:11, Number:2.

Filizok, R. (2001). **Anlam Analizine Giris,** İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

Gelman, S. A. Gottfried, G.M. (2006). **Creativity in Young Children's Thought,** (Editör: Kaufman, J.C., Baer, J.), Creativity and Reason in Cognitive Development. New York, USA.: Cambridge University Press, s. 221-243.

Guiraud, Pierre (1984). **Anlambilim,** Çeviren: Prof. Dr. Berke Vardar, Ankara: Kuzey Yayınları.

Günay, D. (2008). **Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması**, ART-E Sanat Dergisi,01, S. Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

Kantner, L. A., Gregory, D. C. (2002). **The Stages Of Artistic Development - Summarized from Creative & Mental Growthby ViktorLowenfeld,** Web:http://makingartwork.files.wordpress.com.

Kutluer, G. (2015). **Gelişim Süreçlerinde çocuk Resimin Yeri**, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 19, Sayı: 63 Yaz.

Lowenfeld, V., Brittain, W. L. (1964). **Creative And Mental Growth,** (Second Edition) New York: The Macmillan Company Web: http://archive.org.

Luquet, G., H. (1927). **Le Dessin Enfantin.** Paris: Félix Alcan.

Parsa, A. F. ve Olgundeniz, S. S. (2014). **İletişimde Göstergebilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme,** İletişim Araştırmalarında Göstergebilim/Yazınsaldan Görsele Anlam Arayışı, (Ed: A. Güneş), Konya: Literatürk Yayınları.

San, İ. (2002). **Yaratıcı Düşünme ve Tümel Öğrenme.** Eğitim Sürecinde Zeka ve Yaratıcı Düşünce Çalıştayı. 13-15 Kasım 2001, ODTÜ Kültür Kongre Merkezi, Eğitimde Zeka ve Yaratıcılık. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, s. 16-29.

Susuz, M. (2017). **Göstergebilim Bağlamında Tüketim Kültürü ve Sanat: Enstalasyon,** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Süvarioğlu, S. (2000). **Yaratıcılık ve Mizah. İş Yaşamında Yaratıcılığın Gücü**, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi.

Yaşar, M. C., Aral, N. (2011). **Altı Yaş Çocukların Yaratıcı Düşünme Becerilerine Sosyo-Ekonomik Düzey ve Anne Baba Öğrenim Düzeyinin Etkisinin İncelenmesi,** Kuramsal Eğitimbilim, 4 (1), 137-145.

Yavuzer, H. (1998). **Resimleriyle Çocuk**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazar, T. (2010). **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atakum Kampüsü Bağlamında Görsel Bildirişim SimgelerininTasarım ve Uygulama Sorunlarına Genel Bakış ve Model Önerisi**, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

https://www.searchnewworld.com/search/search2.html?partid=snschbng&p=teknolojik+imgeler&subid=446 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

https://www.searchnewworld.com/search/search2.html?partid=snschbng&p=teknolojik+imgeler&subid=446 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

https://www.searchnewworld.com/search/search2.html?partid=snschbng&p=teknolojik+imgeler&subid=446 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

https://www.searchnewworld.com/search/search2.html?partid=snschbng&p=technological+images&subid=446 (Erişim Tarihi: 16/12/2019).

SPORCU AKTİVİTELERİNİN MAÇ SONUCU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN KARAR AĞCI YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ: FIFA 2010 DÜNYA KUPASI ÖRNEĞİ

Analysis of the Effects of Sportsman Activities on Match Results with Decision Tree Method: A Case Study of FIFA 2010 World Cup

Sait Can YÜCEBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Hürmüz KOÇ
Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet

Spor bilimleri içerdiği farklı branşlar ile büyük miktarda ham veri üretmeye oldukça yatkın bir alandır. Bu alanda üretilen çeşitli türde verilerin, veri madenciliği kullanılarak analizi, dünya çapında popüler olmaya başlayan bir çalışma alanı olsa da ülkemizdeki örnekleri oldukça azdır. İlgili çalışmada her takım ve takımların oynadığı her maç için sporcu bazında genel ve özel aktivite verilerini tutan FIFA'nın 2010 Dünya Kupası arşivi üzerinde karar ağacı modeli kurulmuştur. İlgili model oyuncu temelli genel aktivite özelliklerinin kazanma ve kaybetme üzerindeki etkisini göstermektedir. Takımlar ve oyuncular grup maçları ile final serilerinde farklı stratejiler geliştirebildiğinden grup maçları ve final serisi için iki farklı model kurulmuştur. Final serisi için kurulan modelde kazanma ve kaybetme durumlarının tahmini için %74,86'lık kesinlik oranı yakalanırken ROC eğrisi altında kalan alan 0,838 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma öncü bir çalışma olup gelecek çalışmalarda FIFA'nın 2014 ve 2018 yılına ait Dünya Kupası verileri de analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Veri Madenciliği, Karar Ağacı, Arşiv Çalışması, Sporcu Performans Analizi, Dünya Kupası

Abstract

Sports sciences, with its different branches, can produce large amounts of raw data. The analysis of various types of data produced in this field using data mining is a popular field of research worldwide. In Turkey, the examples of such studies are few in number. In this study, a decision tree model was established on the FIFA 2010 World Cup archive, which holds general and special activity data on the basis of players for each team and each match of the teams. The relevant model shows the effect of player-based general activity characteristics on winning and losing. Since teams and players can develop different strategies in group matches and final series, two different models have been established. The model for the final series has an accuracy rate of 74.86% and AUC is calculated as 0.838. This study is a pioneer study and FIFA's World Cup data both for 2014 and 2018 will be analyzed in the future.

Key Words: Data Mining, Decision Tree, Archive Study, Athlete Performance Analysis, World Cup

1. GİRİŞ

Günümüzde teknolojik gelişimlerle birlikte hemen her alanda büyük miktarda ham veri üretilmekte, paylaşılmakta ve depolanmaktadır. Ham veri miktarındaki bu artış beraberinde verinin analiz edilerek, veriden bilgi edinilmesi ve veri içerisindeki saklı olabilecek ilişkilerin çıkarılması gerekliliğini doğurmuştur (). Bu doğrultuda büyük veri analizi ve analiz için de veri madenciliği yöntemlerinin kullanılması oldukça popüler hale gelmiştir. Literatürde ilgili çalışmalar özellikle tıp, genetik, biyoloji, ekonomi alanlarında yoğunlaşmıştır.

Son yıllarda veri madenciliği kullanılan alanlara spor bilimleri de eklenmiştir. Bu alan içerdiği farklı branşlar, her branşa ait hem antrenmanlarda hem de müsabakalarda alınan farklı ölçüm ve istatistikler ile büyük ham veri üretmeye oldukça yatkın bir alandır. Bu alanda üretilen çeşitli türde verilerin, veri madenciliği kullanılarak analizi, dünya çapında popüler olmaya başlayan bir çalışma alanı olsa da ülkemizdeki örnekli oldukça azdır. Yapılan çalışmalar genel hatları ile incelendiğinde veri madenciliği yöntemlerinin maç sonucu tahmini, maç skoru tahmini, takım veya oyuncu bazında performans analizi, davranış analizi, oyuncu seçimi (Bodley, Mansingh ve Bryson) ve taktik analizi gibi alanlarda kullanıldığı görülmektedir (Murathan ve Devecioğlu)

Bodley, Mansingh ve Bryson (2019) kriket takımına oyuncu seçimi için genetik algoritma kullana bir model ortaya koymuştur. Takım dizilişinin etkisi ve kısıtları farklı veri madenciliği yöntemleri ile incelenmiş, en iyi sonucu veren modelin çıktısı genetik algoritmaya girdi olarak verilmiştir. Genetik algoritma oyuncu bilgilerini kullanarak olası takımlar oluşturulmakta ve bir uygunluk fonksiyonu aralarından en iyi takımı belirlemektedir.

Bunker ve Thabtah (2019) takım sporları için kazanma ve kaybetme durumlarını tahmin eden, yapay sinir ağına dayalı jenerik bir model önermiştir. Ancak çalışmalarında bu modelin bir testi gerçekleşmemiştir.

Huang ve Chen (2011) 2006 yılı dünya kupası sonuçlarını tahmin etmek üzere yapay sinir ağlarından yaralanmıştır. Veri kümesindeki tüm öznitelikleri kullanmak yerine bunların arasından seçilen sekiz özniteliğe göre bir model kurulmuştur. Kurulan modelde galibiyet veya mağlubiyet sınıflaması yapılmış, %75'lik bir doğruluk oranına ulaşılmıştır.

Groll, Ley, Schauberger ve Eetvelde (2018) rastgele orman yöntemini kullanarak 2018 yılı dünya kupasının bir simülasyonunu gerçekleştirmiştir. Her katılımcı ülke için ekonomik, sportif, ev sahipliği, takım yapısı ve teknik direktörün özellikleri altında toplam on altı öznitelik kullanılmıştır. İlgili model 2002-2014 arası oynanan dünya kupası maçları ile eğitilmiş ve 2018 maçlarının simülasyonu sağlanarak her takımın son on altı, çeyrek final, yarı final ve final maçlarını kazanma olasılıkları hesaplanmıştır. Buna göre İspanya %17,8 oranla finali kazanmaya en yakın adayken onu %17,1 ile Almanya izlemiştir.

2018 Dünya kupası üzerinde bir başka çalışma Gilch ve Müller (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Poisson regresyon modeli kullanılmıştır. Aynı yöntem Groll, Heiner, Schauberger ve Uhrmeister tarafından 2019 IHF erkekler hentbol turnuvasının tahmini için kullanılmıştır (2019). Bu çalışmada 2011-2017 yılları arasındaki turnuva bilgileri eğitim verisi olarak tercih edilmiştir. 2019 maçları yüz bin kere simüle edilmiş ve %37.2 ihtimalle Danimarka'nın kazanacağı ön görülmüştür.

İngiltere futbol ligi üzerinde yapılan bir çalışma farklı veri madenciliği yöntemlerinin performanslarını karşılaştırmıştır. Bu çalışma 2013-2016 yılları arasındaki maçları ve bu maçlardaki ev sahibi ve deplasman takımlarının golleri, şutları, hedefi bulan şutları, korner sayıları ve maç sonucu gibi parametreleri değerlendirmiştir (Rosli, Saringat, Razali, Mustapha, 2018). Her üç sezon için bu veriler üzerinde karar ağacı, yapay sinir ağları, k-en yakın komşu ve Bayes ağları modelleri kurulmuştur. Tüm sezonların ortalaması dikkate alındığı %99,56 doğruluk oranı ile en başarılı yöntem karar ağacı olmuş bunu %96,83'lik doğruluk oranı ile yapay sinir ağı modeli izlemiştir. Karşılaştırılan diğer modellerin başarı oranları %75 seviyesinde kalmıştır.

Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar oldukça az olmakla birlikte, spor alanında veri madenciliği analizinin ilk örneklerinden biri Karaoğlu (2015) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada takımların hücum ve savunma parametreleri ev sahibi ve rakibin atması beklene ortalama gol sayıları ve maç sonucu üzerinden değerlendirilmiştir. Bayes tabanlı algoritmalar, karar ağacı algoritmaları ve yapay sinir ağı karşılaştırılmıştır. Ancak tüm yöntemler için başarı oranı en yüksek olarak %52 civarında kalmıştır. Bu durum kullanılan veri kümesine, parametrelerin azlığına ve/veya kullanılan yöntemlerin optimize edilmemesine bağlanabilir.

Mehmet Dalkılıç ve arkadaşları 2017 yılında bir seri çalışma yürüterek veri madenciliğini güreş, dövüş sporları, su topu ve yüzme gibi farklı branşlardaki lisanslı sporcu sayılarının tahmini için kullanmıştır. Yine benzer bir çalışmayı lisanslı engelli sporcu sayılarını tahmini için de yürütmüşlerdir. Tüm bu çalışmalarda yapay sinir ağları kullanılmıştır. Seçilen alandaki sporcu sayıları yıllar bazında alınarak eğitim kümesinde kullanılmış gelecek iki yılın sporcu sayıları oluşturulan model ile tahmin edilmiştir.

Yapılan çalışmada FIFA 2010 Dünya Kupası veri arşivi kullanılmıştır. Bu arşiv üzerinde oyuncu temelli genel aktivite özelliklerinin kazanma ve kaybetme üzerindeki etkisini incelemek için karar ağacı modeli kullanılmıştır. Takımların grup ve final maçlarında farklı stratejiler gözetebileceği düşünülerek grup ve final serileri iki farklı model kurulmuştur. Modellerin detayları ve elde edilen takip eden bölümlerde detaylı olarak verilmiştir.

2. MATERYAL

İlgili çalışmada FIFA'nın 2010 yılına ait Dünya Kupası veri arşivi kullanılmıştır. Bu veri arşivi içerisinde sekiz gruba ait grup maçları ile çeyrek final, yarı final ve final maçlarının bilgileri bulunmaktadır.

Her takım ve takımların oynadığı her maç için sporcu bazında genel ve özel aktivite verileri tutulmaktadır. İlgili verilerin bir kesiti Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo -1: Her maç için oyuncu bazında tutulan özel ve genel aktivite parametrelerini gösterir kesit

	1st half	2nd half	Total	Team total	Team avg
Goal(s) scored	0	0	0	1	
Attempts on/off target	1	1	2	10	
Assist(s)	0	1	1	1	
Offside(s)	0	0	0	0	
Save(s)	0	0	0	0	
Yellow card(s)	0	0	0	1	
Red card	0	0	0	1	
Foul(s) committed	0	0	0	10	
Delivery/solo runs into the attacking third	2	3	5	33	3.2
Delivery/solo runs into the penalty area	2	0	2	7	0.7
Tackles gaining the ball	0	0	0	2	0.2
Tackles not gaining the ball	1	0	1	4	0.4
Tackles suffered losing the ball	1	2	3	5	0.5
Tackles suffered not losing the ball	0	0	0	2	0.2
Clearances Completed	0	0	0	1	0.1
Clearances Attempted	0	0	0	13	1.3
Activities	1st half	2nd half	Total	Team total	Team avg
Total time played (mins)	48'10"	48'36"	96'46"		
Low activity time spent (%)	91%	84%	92%	84%	
Medium activity time spent (%)	10%	7%	9%	8%	
High activity time spent (%)	9%	9%	9%	8%	
Distance covered (metres)	5,145	4,731	9,876	98,763	9,598
Low activity distance covered (metres)	2,880	2,797	5,677	59,062	5,741
Medium activity distance covered (metres)	912	631	1,543	15,551	1,511
High activity distance covered (metres)	1,353	1,303	2,656	24,133	2,345
Top speed (km/h)	21.69	22.88	22.88	28.43	22.71
Sprints	66	51	117	956	107

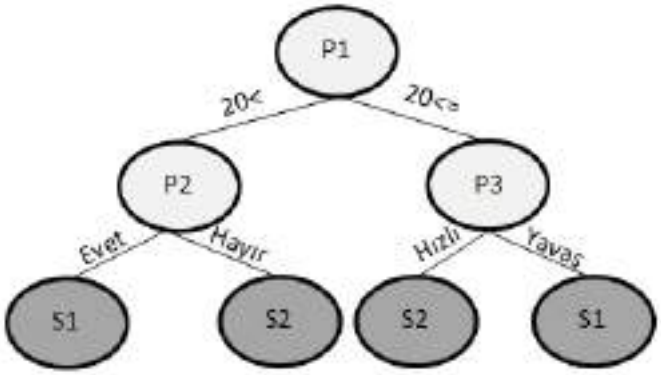
Genel aktivite verileri içinde toplam süre, düşük – orta – yüksek aktivite yüzdesi vb. on adet öznitelik bulunmaktadır. Özel aktivite verilerinde ise attığı gol, yapılan kurtarışlar, top kazanma vb. on altı adet öz nitelik bulunmaktadır. Genel ve özel olan bu aktivite öznitelikleri ilk ve ikinci yarı olmak üzere ayrı şekilde tutulmuştur.

Özel aktivite verileri oyuncuların oynadıkları pozisyon bakımından değişiklik göstermektedir. Örneğin bir kaleci için yaptığı kurtarış sayısı önemli iken, bir santrafor için attığı gol sayısı önemli olacaktır. Bu parametrelerin oyuncu bazında analiz edilmesi önemli olsa da bir ön çalışma niteliğindeki bu araştırmada takım oyuncularının performansını yansıtacak genel aktivite verileri üzerinde analizler gerçekleştirilmiştir.

3. YÖNTEM

Materyal kısmında detayları verilen genel aktivite verilerinin kazanma ve kaybetme durumuna etkisinin incelenmesi için veri madenciliği yöntemlerinden karar ağaçları kullanılmıştır.

Karar ağaçları kök, dallar, düğümler ve yapraklardan oluşan bir yapı sunarlar. Bu yapıda kök düğümü, sınıflama probleminde en ayırt edici parametreyi gösterir. Dallar ise seçilen bir parametrenin alacağı değerlere göre oluşturulan kuralları ifade eder. Yapraklarda ise sınıflar bulunur. Bir karar ağacı yapısı Şekil-1'de gösterilmiştir.

Şekil-1: Karar ağacı yapısı

Şekil-1'de gösterilen karar ağacı modelinde P1 parametresi köke yerleşmiş ve en ayırt edici parametre olmuştur. P1 değeri eğer 20'den büyükse karar için P2 parametresine bakılır. P2 parametresinin değeri "Evet" ise ilgili sınıf S1 olarak belirlenir. P2'nin değeri "Hayır" ise sınıf S2 olur. Benzer şekilde P1 değeri 20'ye eşit veya küçük ise P3 parametresine bakılır. P3'ün değeri "Hızlı ise" S2, "Yavaş" ise S1 sınıfı seçilir. Bu yapıda P1 ve P2 parametreleri ağacın aynı seviyesinde yer aldığından, ilgili parametrelerin ayırt edicilikleri de aynıdır. En altta yer alan S1 ve S2 yaprak düğümlerdir ve sınıfları ifade etmektedir.

Bir karar ağacı oluşturulurken kök ve ara düğümlere hangi parametrelerin yerleşeceği ve bilgi kazancı oranına göre belirlenir. Enropi ve bilgi kazancı oranının matematiksel detayları Yücebaş' ın çalışmasında (2018) bulunabilir. Bilgi kazancı oranı yerine bilgi kazancı veya Gini İndeks'i gibi farklı hesaplamalar da kullanılabilir (Raileanu ve Stoffel, 2004).

4. ANALİZLER

İlgili veri kümesi grup maçları ve final serileri şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bunun nedeni takımların grup maçları ve finallerde farklı stratejiler gözetebilmesidir. Veri kümesi bu şekilde iki gruba ayrıldıktan sonra bir takımdaki oyuncuların performansları her oynadıkları maç için gruplandırılmıştır.

Veri kümesi hazırlandıktan sonra karar ağacı modelini oluşturmak için Rapid Miner Studio aracının 9.2.001 sürümü kullanılmıştır. İlgili modelin veri kümesini ezberlemeden daha iyi

öğrenebilmesi için 10 katmanlı çapraz geçerlilik testi kullanılmıştır. Kurulan tüm modellerin başarım kriterleri doğruluk, hassasiyet, özgüllük ve ROC eğrisi altında kalan alan (AUC) ile ölçülmüştür.

İlgili parametrelerin kazanma ve kaybetme etkisi incelendiği için grup maçlarındaki berabere biten maçlar değerlendirmeye alınmamıştır. Grup maçları için kurulan karar ağacı modelinin başarım kriterleri Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2: Grup maçları için kurulan karar ağacı modelinin başarım kriterleri

	Grup Maçları
Doğruluk (%)	60,10
Hassasiyet (%)	72,38
Özgüllük (%)	46,60
AUC	0,662

Grup maçları için kurulan karar ağacı modelinde kazanma ve kaybetme üzerinde en çok etkisi olan parametreler Tablo-3'de önemlerine göre sıralanmıştır.

Tablo-3: Grup maçları için kazanma – kaybetme üzerinde en etkili parametreler

Önem Sırası	**Parametreler**
1	Oynanan Toplam Süre
2	En Yüksek Hız
3	Orta Aktivitede Kat Edilen Mesafe
4	Düşük Aktivitede Harcanan Zaman, Yüksek Aktivitede Harcanan Zaman

Final serilerinde beraberlik durumu olamayacağı için (beraberlik durumunda uzatmalar ve penaltı atışlarıyla galip belirlenir) grup maçlarındaki gibi bir elemeye gerek duyulmamıştır. Final serisi için kurulan modellerin başarım kriterleri Tablo-4'de verilmiştir.

Tablo-4: Final serisi için kurulan karar ağacı modellerinin başarım kriterleri

	Çeyrek Final	Yarı Final	Final
Doğruluk (%)	79,57	81,48	85,71
Hassasiyet (%)	87,04	85,19	85,71
Özgüllük (%)	69,23	77,78	85,71
AUC	0,865	0,916	0,931

Final serisi çeyrek, yarı ve final şeklinde değil, bir bütün olarak değerlendirildiğinde kurulan modelin performansı Talo-5'de sunulmuştur.

Tablo-5: Tüm final serisi için kurulan karar ağacı modellerinin başarım kriterleri

	Tüm Final Serisi
Doğruluk (%)	74,68
Hassasiyet (%)	88,42
Özgüllük (%)	58.75
AUC	0,838

Her final serisi için kurulan karar ağacı modeli incelendiğinde, kazanma veya kaybetme durumuna etki eden en önemli faktörler önem sırasına göre Tablo-6'de sunulmuştur.

Tablo-6: Final serisinde kazanma ve kaybetme durumuna eki eden parametrelerin önem sırasına göre dizilimi

Parametrelerin Önem Sırası	Çeyrek Final	Yarı Final	Final
1	Düşük Aktivitede Harcanan Zaman	Düşük Aktivitede Harcanan Zaman	Düşük Aktivitede Harcanan Zaman
2	Orta Aktivitede Harcanan Zaman	Orta Aktivitede Harcanan Zaman	Orta Aktivitede Harcanan Zaman
3	Yüksek Aktivitede Harcanan Zaman	Yüksek Aktivitede Harcanan Zaman	Yüksek Aktivitede Harcanan Zaman
4	Kat Edilen Mesafe	Sprint	Kat Edilen Mesafe
5	Orta Aktivitede Kat Edilen Mesafe, Düşük Aktivitede Kat Edilen Mesafe	Kat Edilen Mesafe	En Yüksek Hız, , Düşük Aktivitede Kat Edilen Mesafe

5. SONUÇ

Son yıllarda veri madenciliği kullanılan alanlara spor bilimleri de eklenmiştir. Bu alan içerdiği farklı branşlar, her branşa ait hem antrenmanlarda hem de müsabakalarda alınan farklı ölçüm ve istatistikler ile büyük ham veri üretmeye oldukça yatkın bir alandır. Bu alanda üretilen çeşitli türde verilerin, veri madenciliği kullanılarak analizi, dünya çapında popüler olmaya başlayan bir çalışma alanı olsa da ülkemizdeki örnekli oldukça azdır.

Yapılan çalışmada FIFA 2010 Dünya Kupası veri arşivi kullanılmıştır. Bu arşiv üzerinde oyuncu temelli genel aktivite özelliklerinin kazanma ve kaybetme üzerindeki etkisini incelemek için karar ağacı modeli kullanılmıştır. Takımların grup ve final maçlarında farklı stratejiler gözetebileceği düşünülerek grup ve final serileri iki farklı model kurulmuştur.

Grup maçları ile kurulan modelde doğruluk oranı %60,10 ve AUC 0,662 olarak bulunurken, final serisi için kurulan modelde kazanma ve kaybetme durumlarının tahmini için %74,86'lık kesinlik oranı yakalanmış, ROC eğrisi altında kalan alan 0,838 olarak hesaplanmıştır. Grup maçlarında kazanma ve kaybetme durumu kararına etki eden en önemli parametre oynanan toplam zaman iken, final serisinde en önemli parametre düşük aktivitede harcana zaman olmuştur.

6. GELECEK ÇALIŞMALAR

Bu çalışma öncü bir çalışma olup gelecek çalışmalarda FIFA'nın 2014 ve 2018 yılına ait Dünya Kupası verileri de analiz edilecektir.

REFERANSLAR

Atasoy, M., Dalkılıç, M,, Uğraş, S. (2017). Yapay sinir ağları ile dövüş sporları alanında lisanslı sporcu sayılarının tahmini. *Kilis Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* , 1(1) , 33-37.

Bodley, A., Mansingh, G., Osei-Bryson, K.M. (2019). Data mining in cricket team selection. *Twenty-fifth Americas Conference on Information Systems*, Cancun.

Bunker, R.P., Thabtah, F. (2019). A machine learning framework for sport result prediction. *Applied Computing and Informatics*, 15(1), 27-33.

Dalkılıç, M., Kargün, M., Kızar, O., Genç, H. (2017). Yapay sinir ağları ile güreş alanında lisanslı sporcu sayılarının tahmini. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* , 1(1) , 15-19.

Dalkılıç, M., Mamak, H., Atasoy, M. Musa, M. (2017). Yapay sinir ağları ile sualtı sporları, su topu ve yüzme alanlarında lisanslı sporcu sayılarının tahmini. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(50), 119-125.

Dalkılıç, M., Atasoy, M., Yiğit, Ş., Mamak, H. (2017). Yapay sinir ağları ile engelli lisanslı sporcu sayılarının tahmini. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 49, 101-106.

Firdaus, C.M., Rosli, C.M., Saringat M.Z., Razali, N., Mustapha, A. (2018). A comparative study of data mining techniques on football match prediction. *IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series*. DOI:10.1088/1742-6596/1020/1/012003.

Gilch, L.A., Müller, S. (2018). On elo based prediction models for the FIFA worldcup 2018. arXiv:1806.01930.

Groll, A., Heiner, J., Schauberger, G., Uhrmeister, J. (2019). Prediction of the 2019 IHF world men's handball championship - An underdispersed sparse count data regression model. arXiv:1901.05722

Groll, A., Ley, C., Schauberger, G., Eetvelde, G.H.. (2018). Prediction of the FIFA world cup 2018: A random forest approach with an emphasis on estimated team ability parameters. arXiv:1806.03208.

Huang, K.Y., Chen, K.J. (2011). Multilayer perceptron for prediction of 2006 world cup football game. *Advances in Artificial Neural Systems*, DOI: 10.1155/2011/374816.

Karaoğlu, B. (2015). Makine öğrenmesi ile spor karşılaşmalarının modellenmesi. *EMO Bilimsel Dergi*, 5(9), 1-6.

Murathan, T., Devecioğlu, S. (2018). Veri madenciliği ve spor alanındaki uygulamaları. *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 29(3), 147–156.

Raileanu, L.E., Stoffel, K. (2004). Theoretical comparison between the gini index and information gain criteria. *Annals of Mathematics and Artificial Intelligence*, 41(1), 77-93 DOI: 10.1023/B:AMAI.0000018580.96245.c6.

Yücebaş, S. (2018). Karmaşık hastalıkların teşhisinde veri madenciliği yöntemlerinin başarım karşılaştırması. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 14-27. DOI: 10.28979/comufbed.395117.

TÜRKÇE METİNLER ÜZERİNDE GÖVDELEME YÖNTEMİYLE DUYGU ANALİZİ ÇALIŞMASI VE DUYGU ÇARKI'NIN ADAPTASYONU ÜZERİNE BİR ÖNERİ

A Study on Sentiment Analysis of Turkish Texts, and a Suggestion on Adaption of the Wheel of Emotions

Sait Can YÜCEBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Özet

Duygu analizi çalışmaları, temel olarak yazılı bir metnin içerdiği duyguyu yorumlar. En basit haliyle, ilgili metin olumlu veya olumsuz olarak sınıflandırılır. Bunun için de polarite ve ton kavramlarından yararlanılır. Polarite duygunun yönünü gösterirken ton ise duygu miktarını gösterir. Yapılan bu çalışmada zayıflatıcı, kuvvetlendirici kelimeler ile sıfat ve zarf gibi sözcüklerin tespiti ve olumsuzluk eki alan sözcüklerin bulunması için bir gövdeleme yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşımla oluşturulan model beş yüz kelime üzerinde test edilmiş ve doğruluk oranı %76.8 olarak bulunmuştur. Ek olarak Plutchik'in Duygu Çarkı'ndaki sekiz temel duygunun etiketlenebilmesi için bir öneri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal Dil İşleme, Duygu Analizi, Gövdeleme, Duygu Çarkı

Abstract

Sentiment analysis studies mainly interpret the emotion contained in a written text. In its simplest form, the relevant text is classified as positive or negative. Polarity and tone are used for this purpose. Polarity indicates the direction of emotion, while tone indicates the amount. In this study, a stemming tool is used to determine the weakening, strengthening words, adjective and adverbial words. This tool is also used to determine the words that had negative suffixes. The model is tested on five hundred words and the accuracy rate was 76.8%. In addition, a proposal is made to label the eight basic emotions in Plutchik's Wheel of Emotions.

Key Words: Natural Language Processing, Sentiment Analysis, Stemming, Wheel of Emotions.

1. GİRİŞ

Bir dilin farklı özelliklerinin elektronik ortamda modellenmesini amaçlayan Doğal Dil İşlemle (DDİ) çalışmaları farklı alt dallardan oluşmaktadır. Gövdeleme, diller arası çeviri, metinden konuşmaya çeviri, konuşmadan metine çeviri, dile ait sözlük oluşturma ve duygu analizi bu alt dalların en popüler olanlarıdır.

Duygu analizi çalışmaları, temel olarak yazılı bir metnin içerdiği duyguyu yorumlar. En basit haliyle, ilgili metin olumlu veya olumsuz olarak sınıflandırılır. Daha karmaşık analizlerde, korku, endişe, mutluluk, kızgınlık vb. diğer temel duygular da dikkate alınır. Tüm bu durumlar bir duygu polaritesi ve tonu ile ifade edilebilir. Polarite, ilgili duygunun olumlu, olumsuz veya nötr olduğunu gösterir. Ton ise polaritenin derecesini belirleyerek özellikle olumu ve olumsuz durumlarda bu duygunun ne kadar yoğun olduğunu, duygunun kuvvetini, göstermek için kullanılır.

Duygu analizi, cümle veya içerik temelli olarak yapılabilir (Özyurt ve Akçayol, 2018.).En basit durumda, haber metni gibi bir dokümanın duygu analizi, sadece başlık cümlesinin yansıttığı duyguya göre belirlenir. Cümle temelli analizde, her cümlenin yansıttığı duygu ayrı ayrı değerlendirilir (Özyurt ve Akçayol, 2018).Daha kapsamlı analizlerde tüm dokümandaki cümleler incelenir ve ilgili doküman bu cümlelerin yansıttığı farklı duyguların ağırlıklarına göre anlamlandırılır (Özyurt ve Akçayol, 2018).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde duygu analizinde iki temel yaklaşım kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki makina öğrenmesi, ikincisi ise sözlük temelli yaklaşımlardır (Sağlam, Sever ve Burkay, 2016)

Son yıllarda yapılan, Türk dili üzerinde makina öğrenmesi ile gerçekleştirilen duygu analizi çalışmalarında çoğunlukla Naive Bayes (NB) destek vektör makinası (DVM), yapay sinir ağı (YSA), karar ağacı (KA), lojistik regresyon (LR) yöntemlerinin tercih edildiği görülmüştür.

Bilgin ve Şentürk (Bilgin ve Şentürk, 2019) yaptıkları çalışmada twitter veri kümesi üzerinde güdümlü ve yarı güdümlü sınıflama yöntemlerini karşılaştırmışlardır. Her iki sınıflama için de doküman vektör modelinin farklı alt yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan çalışmada yarı güdümlü sınıflama modelinin pozitif, negatif ve nötr duyguları çıkarmada daha iyi sonuç verdiği gösterilmiştir.

Yapılan bir başka çalışmada, güdümlü sınıflama yöntemlerinden LR, KA ve destek vektör makinaları DVM karşılaştırılmıştır (Uslu, Tekin ve Aytekin, 2019). Farklı veri kümleri kullanılarak yapılan karşılaştırmada lojistik regresyon yönteminin üstün geldiği belirtilmiştir. Bu çalışmada güdümlü sınıflamaya ek olarak doküman ve ders doküman sıkılığına dayanarak bir dokümanı anlamlandıran sözlük temelli yöntemin performansı da değerlendirilmiş, ilgili yöntemin makina öğrenmesinden daha düşük performans verdiği gözlemlenmiştir.

Türkmenoğlu ve Tantuğ (2014) yaptıkları çalışmada twitter ve film veri kümelerini kullanarak sözlük ve makina öğrenmesi yöntemlerini karşılaştırmışlardır. Makina öğrenmesinde NB, KA ve DVM kullanılmıştır. Sözlük temelli yaklaşımda çoklu kelime ifadelerinin tespitinin performansı artırdığı gözlemlense de DVM en yüksek performansı sunmuştur.

Çiğdem'in NB yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada (Aytekin, 2013), polarite olasılıklarının hesabı için bir renk kodu skalasından yararlanılmıştır. Geliştirilen model pozitif ve negatif kesinlik (precision) açısından değerlendirilmiş ve bu değerler sırsıyla %72,28, %73,14 çıkmıştır.

Duygu analizinde makina öğrenmesi yöntemlerini karşılaştıran bir diğer çalışma (Kaynar, Görmez, Yıldız ve Albayrak, 2016). NB, DVM ve YSA karşılaştırılmıştır. IMDB'den alınan film yorumları veri kümesinde ilgili yöntemler doğruluk, kesinlik, anma ve F değerleri ile karşılaştırılmış ve YSA ile DVM yüksek ve benzer performans sunmuştur.

Benzer bir çalışma olarak YSA, DVM, rasgele orman (RF) ve k-en yakın komşu (KNN) yöntemleri TREMO veri kümesi kullanılarak karşılaştırılmıştır (Toçoğlu, Çelikten, Aygün ve Alpkoçak, 2019). Bu veri kümesindeki kelimeler her kelimemin kökünün bulunması amacıyla bir ön işleme adımına sokuluştur. Bu adımda kelimeler ilk beş harften kesilmiş, ilk beş harflik kısım kök olarak belirlenmiştir. Yapılan yöntem karşılaştırmasında ise KNN hariç diğerleri yakın performans göstermiştir.

Çiftçi ve Apaydın (2018) makina öğrenmesi ile yapılan çoğu çalışmanın kelime torbası modeline dayandığını ve bu nedenle cümledeki kelime sırasının önemi kaçırdıklarını öne sürmüş, son yıllarda farklı alanlarda popüler uygulamaları olan derin öğrenme modelini duygu analizinde kullanmıştır. Derin öğrenme yöntemi olarak yinelenen YSA kullanılmış, bu yöntem NB ve LR ile karşılaştırılmıştır. Her yöntemin optimizasyonu için grid arama kullanarak parametreler buna göre belirlenmiştir. Yapılan karşılaştırmada derin öğrenme en yüksek performansı vermiştir.

Türkçe 'de sözlük temelli duygu analizi yaklaşımlarından en popülerlerinden birisi Dehkharghani'nin (2016) yaptığı çalışmadır. Türkçe kelimeler için polarite belirtecek kapsamlı bir etiketleme eksikliğinden yola çıkılarak yürütülen bu çalışmada üç adet İngilizce polarite etiketleme sözlüğü birleştirilmiştir. Buna ek olarak on beş bin kelimelik bir Türkçe kaynak da kullanılmıştır. Bu kaynaktan oluşturulan etiket sözlüğünde her kelime için eş anlamı, kelime anlamı, cümledeki görevi, polariteler ve İngilizce karşılıklar yer almaktadır. İlgili çalışmanın ana katkısı Türkçe WordNet içerisindeki tüm kelimelere bir polarite skoru atamasıdır.

Karamollaoğlu, Doğru, Dörterler, Utku ve Yıldız (2018) sosyal medya metinlerinin duygu analizi üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Twitter metinleri üzerinde yaptıkları bu çalışmada, her metin önce kelimelere, her kelime de Zemberek (Akın ve Akın 2007) ara yüzü kullanılarak köklerine ayrıştırılır. Ayrıştırılan kelimeler SentiWordNet'de (Baccianella, Esuli, ve Sebastiani, 2010) aranarak üzere İngilizce 'ye çevrilir. Yürüttükleri çalışmada %80'lik bir başarı olanı yakalamıştır. En büyük dezavantaj olarak, eş anlamlı sözcüklerin çokluğunu,

bunun yarattığı çeviri sorununu ve Türkçe tabanlı bir polarite sözlüğünün olmamasını göstermişlerdir.

Sağlam, Genç ve Sever (Sağlam ve Sever, 2016). Türk dili için oldukça kapsamlı bir duygu sözlüğü geliştirmişlerdir. Yaptıkları çalışmada Ucan'ın geliştirmiş olduğu SWNetTR (Uçan, 2014) sözlüğünün üzerine bu sözlükte bulunmayan yaklaşık on bin kelime daha ekleyerek SWNetTR-PLUS adını verdikleri sözlüğü geliştirmişlerdir. Bu ek kelimeler taradıkları haber sitelerinden çekilen kelimelerin Zembrek (Akın ve Akın, 2007) arayüzü ile köklerine ayrılmasından elde edilmiştir. İlgili sözlük kullanarak yapılan sınıflama çalışmasında başarı oranı %72,2 olarak hesaplanmıştır. Bu oran aynı veri kümesi üzerinde SWNetTR sözlüğü kullanılarak yapılan sınıflama çalışmasında %60,6'da kalmıştır. İlgili çalışma daha sonra eş ve zıt anlamlı sözcükleri de kapsayacak şekilde geliştirilmiş, bu sayede sözlüğün kapasitesi kırk dokuz bin kelimeye çıkarılırken, doğruluk performansı da %80,4 olarak hesaplanmıştır (Sağlam, Sever ve Genç, 2019).

Duygu analizinde literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, makina öğrenmesi yaklaşımlarının genel olarak daha iyi performans sergiledikleri görülmüştür. Ancak bu yöntemler kurulacak modelin eğitimi için çok geniş veri kümlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle çoğunlukla alana özgü sistemler geliştirilmiştir. Sözlük temelli yöntemlerde ise sözlüğün yeterli olmaması veya içeriğindeki kelimelerin iyi etiketlenmemesi gibi dezavantajlar görülebilir. Özellikle Türkçe için yapılan çalışmalarda İngilizce-Türkçe çevirinin yeteri kadar iyi sonuç vermediği, dile özgü sözlüklerin sıfırdan geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

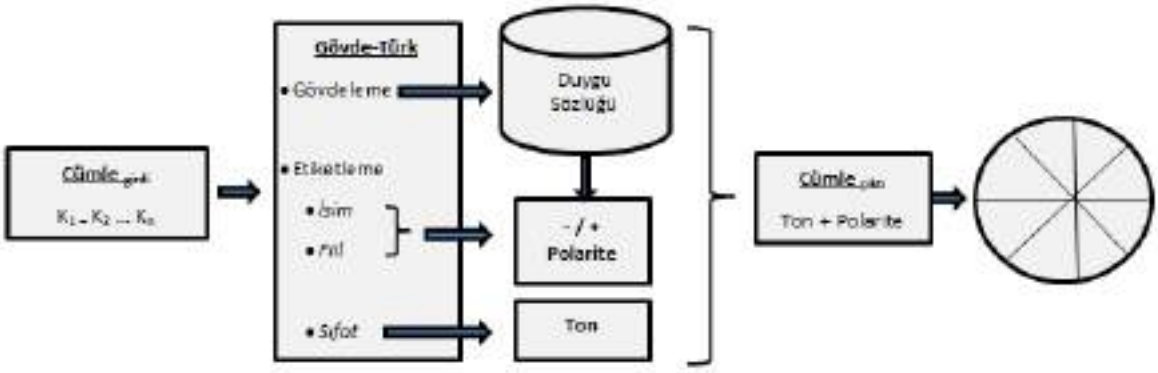
Yapılan bu çalışmada polaritenin tonunu belirleyen zayıflatıcı, kuvvetlendirici kelimeler ile duygu katmada rol oynayan sıfat ve zarf gibi sözcüklerin tespiti ve olumsuzluk eki alan sözcüklerin bulunması için bir gövdeleme yaklaşımı kullanılmıştır. Bu sayede olumsuzluk eki alan fiillerin olumsuz polaritede işaretlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca "değil" gibi değiştirici sözcükler ayırt edilmiştir. "Bu film güzel değil", "Bu yemeği beğenmedim değil" örneklerinde olduğu gibi, değiştirici kelimelerin olumlu fiilde negatif polarite oluşturması veya tam tersi olarak olumsuz fiilde pozitif polarite oluşturması da tespit edilmiştir.

İlgili modelin geliştirilerek olumlu, olumsuz ve nötr polaritelerine diğer duygularında eklenmesi hedeflenmektedir. Bunun için temel sekiz duyguyu ve bunların karışımlarını gösteren Plutchik'in Duygu Çakı'ndaki (Plutchik, 2001) duyguların analizi hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM ve ANALİZ

Yapılan bu çalışma bir gövdeleme algoritması ve duygu etiketi sözlüğü kullanarak cümleleri önce pozitif ve negatif şekilde sınıflamayı sonrasında da Plutchik'in Duygu Çakı'ndaki sekiz temel duyguyu başarım oranı en üst seviyede olacak şekilde etiketleyecek bir modelin ön çalışması niteliğindedir.

Gerçekleştirilecek olan model Şekil-1'de gösterildiği üzere ön işleme, sözlük eşleme, polarite belirleme, ton belirleme ve duygu çarkı eşleştirme adımlarından oluşacaktır.

Şekil-1: Duygu analizi modeli

Duygu analizinde kelime türleri oldukça önemlidir. Bunun nedeni farklı türdeki kelimelerin polariteye olan etkileridir. Örneğin fiil türündeki kelimeler aldıkları eklere göre olumlu veya olumsuz bir durumu direkt olarak belirtirler. Sıfat türündeki kelimeler ise polaritenin kuvvetini belirtiler. Buna ek olarak metin içerisindeki "değil", "yok" gibi anlam düşürücü kelimeler ile "çok", "fazla" gibi alam yükseltici kelimeler de hem polariteyi hem de tonu değiştirebilmektedir. Benzer şekilde isimlere gelen yoksunluk ekleri (sız, siz vb.) de polariteyi değiştirmektedir. Buna ek olarak Türkçe'nin dil yapısı bakımından sözcük türetmeye çok elverişli olması tüm sözcüklerin sözlükte yer alması sorununu ortaya çıkarmaktadır (Gezici ve Yanıkoğlu 2018). Dilin yapısından kaynaklanan bu tür sorunların çözümü için doğal dil işleme araçlarının duygu analizinde kullanılması oldukça önemlidir (Yıldırım, Çetin, Eryiğit ve Temel, 2014).

Bu gereklilikten yola çıkarak Gövde-Türk (Yücebaş ve Tintin, 2017) adlı Türkçe gövdeleme aracı kullanılmıştır. İlgili araç Türkçe ekleme kurallarının sonlu durum makinaları ile kurallaştırarak, en uzun eşleşme mantığına göre çekim eklerini çıkarıp kelimenin gövdesine ulaşmaktadır. Duygu analizinde kelime gövdesinin bulunmasının önemi farklı çalışmalarda (Yıldırım, Çetin, Eryiğit ve Temel, 2014; Çoban ve Özyer, 2018.) vurgulanmıştır. Bu aracın kullanılmasındaki diğer bir neden olumsuzluk eklerini ayırmadaki başarısıdır. Bu sayede hem fillerdeki olumsuzluk, hem de isim türündeki sözcüklere gelen yoksunluk ekleri ayırt edilebilmektedir. Gövde-Türk'ün bir diğer katkısı kelime türlerini etiketlemesidir. Bu sayede isim, sıfat ve fiiller etiketlenebilmekte ve duygu sözlüğü içerisinde aranabilmektedir.

Girdi olarak verilen bir doküman önce cümlelere, cümleler de kelimelerine ayrılır. Her kelime ön işleme adımında Gövde-Türk'e verilir. Gövde-Türk kelimeyi türüne göre etiketler. Daha sonra gövdeleme adımına geçilir. Bu adımda olumsuzluk eki almış fiiller ile yoksunluk eki almış isimlerin polariteleri -1 olarak belirlenir. Olumsuzluk eki almamış olan fiillerin polarite değerine +1 atanır. Bu adım biçimsel analiz adamı olarak adlandırılır. Yoksunluk eki almamış olan isim soylu kelimler ise duygu sözlüğü içerisinde aranır ve sözlük içindeki polarite etiketleri kullanılır. Bu adım ise anlamsal analiz adımı olarak adlandırılır. Sonra cümledeki her kelime için biçimsel ve anlamsal analiz polarite skorları çarpılır ve çarpımın sonucu cümle için genel polariteyi verir.

Örnek bir uygulama olarak "*Kötü meyveyi yemedim*" cümlesi şu adımlardan geçecektir:

1- Etiketleme
   a. Kötü => isim soylu kelime, sıfat
   b. Meyveyi => isim soylu kelime, isim
   c. Yemedim=> fiil soylu kelime, fiil
2- Gövdeleme (Biçimsel Analiz)
   a. Kötü => Kötü
   b. Meyveyi => Meyve
   c. Yemedim => Ye (kök) + me (olumsuzluk eki, polarite -1) +dim (kip şahıs)
3- Duygu Sözlüğü Eşleşmesi (Anlamsal Analiz)
   a. Kötü (-1)
   b. Meyve (Nötr)
4- Polarite Hesabı
   a. Kötü (-1) * Meyve (Nötr) * Yemedim(-1) => Polarite = 1

Örnekte görüldüğü üzere "kötü" kelimesi cümleye bir olumsuzluk katsa da, fiilin de olumsuz olması cümlenin anlamını olumluya çevirmektedir.

Diğer bir örnek olarak "İnsanlar kalemsiz değiller" cümlesi şu adımlardan geçecektir:

1- Etiketleme
   a. İnsanlar => isim soylu kelime, isim
   b. Kalemsiz => isim soylu kelime, isim
   c. Değiller=> edat
2- Gövdeleme (Biçimsel Analiz)
   a. İnsanlar=> İnsan
   b. Kalemsiz=> Kalem + siz (yoksunluk eki aldığı için polarite = -1)
   c. Değiller => Değil
3- Duygu Sözlüğü Eşleşmesi (Anlamsal Analiz)
   a. İnsan (+1)
   b. Kalem (Nötr)

c. Değil (-1)

4- Polarite Hesabı

a. İnsan (+1) * Kalem (-1) * Değil(-1) => Polarite = 1

Yukarıda verilen örekte "kalemsiz" kelimesi yoksunluk eki içerdiği için cümleye olumsuzluk katmaktadır. Ancak "değil" edatı bu durumu tersine çevirerek cümlenin duygusunu olumlu hale getirmektedir.

İlgili model el il etiketlenmiş beş yüz cümleden oluşan bir veri kümesi üzerinde denenmiştir. Alan bağımsızlığı sağlamak için cümleler farklı alanlardaki kaynaklardan rasgele olarak seçilmiştir. Ayrıca polarite değerleri arasında doğabilecek tara tutmayı engellemek için veri kümesi içerisindeki polarite oranı %50 pozitif, %50 negatif olacak şekilde ayarlanmıştır. Yapılan testte modelin doğruluk oranı %76.8 olarak bulunmuştur. İlgili karışıklık matrisi Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1: Model karışıklık matrisi

		Gerçek Durum	
		+	-
Model Tahmini	+	207	76
	-	43	174

3. SONUÇ

Duygu analizi çalışmaları, temel olarak yazılı bir metnin içerdiği duyguyu yorumlar. Bu duygu pozitif, negatif ya da nötr şeklinde polarite değerleri ile ifade edilir. Ton değeri ise bu duyguların kuvvetini ifade etmekte kullanılır.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, duygu analizi için sözlük temelli ve makine öğrenmesi yaklaşımlarının kullanıldığı görülmüştür. Makine öğrenmesi kullanan yaklaşımların alan bağımlı olması ve eğitim için yüksek sayıda veriye ihtiyaç duyması gibi dezavantajları vardır. Sözlük temelli yaklaşımlar ise büyük ölçüde sözlüğe bağımlıdır. Dolayısıyla sözlük boyutu ve kelimelerin polarite açısından doğru etiketlenmesi problemleriyle karşılaşabilirler.

Tam bir duygu analizi modelinin ön hazırlığı olan bu çalışma, bir gövdeleme algoritması ve duygu etiketi sözlüğü kullanarak cümleleri önce pozitif ve negatif şekilde sınıflamaktadır. Gövdeleme adımında Gövde-Türk adlı doğal dil işleme aracı kullanılmıştır. Bu sayede cümle içerisindeki kelimler türlerine göre etiketlenmiştir. Sözlük kullanımı kolaylaştırması açısından etiketleme adımından sonra her kelime gövdeleme adımına iletilmiştir. Burada olumsuzluk eki elan fiiller ile yoksunluk eki alan isimlere negatif polarite atanmıştır. Daha sonra gövde kelimeleri anlamsal olarak sözlükte aranıp polarite ataması yapılmıştır. Tüm cümlenin polaritesi kelimelerin anlamsal ve biçimsel polarite değerlerinin çarpımı ile bulunmaktadır.

İlgili model el il etiketlenmiş beş yüz cümleden oluşan bir veri kümesi üzerinde denenmiştir. Yapılan testte modelin doğruluk oranı %76.8 olarak bulunmuştur.

4. GELECEK ÇALIŞMALAR

İlgili model geliştirilerek tam bir duygu analizi modeli gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda modelin en büyük eksiklerinden birisi ton atamasıdır. Ton belirlemede büyük ölçüde etkisi olan sıfat ve zarflar polariteye kuvvetlendirme veya düşürme etkisi katmaktadır. Model, şu anki hali ile sıfat ve zarfları etiketleyebilmektedir.

Ton değerinin bulunması için SWNetTR++ sözlüğündeki polarite değerleri ile Sağlam, Genç ve Sever 'in önerdiği bağ kuvvetine (Sağlam, Sever ve Burkay, 2019) dayalı bir hesaplama yapılacaktır. Daha sonra ton ve polarite değerleri, Aytekin 'in çalışmasına (Aytekin, 2013) benzer şekilde renk skalası kullanılarak, Duygu Çakı'ndaki sekiz temel duygu ile eşleştirilecektir.

REFERANSLAR

Akın, A.A., Akın, M.D. (2007). Zemberek, an open source nlp framework for Turkic languages. *Structure* 10, 1 – 5

Aytekin, Ç. (2013). An opinion mining task in Turkish language: A model for assigning opinions in Turkish blogs to the polarities. *Journalism and Mass Communication*, 3, 179-198 ISSN 2160-6579.

Baccianella, S., Esuli, A., Sebastiani, F. (2010). SentiWordNet 3.0: An enhanced lexical resource for sentiment analysis and opinion mining. *LREC*, 10, 2200–2204

Bilgin, M., Şentürk, İ.M. (2019). Danışmanlı ve yarı danışmanlı öğrenme kullanarak doküman vektörleri tabanlı tweetlerin duygu analizi. *BAUN Fen Bil. Enst. Dergisi*, 21(2), 822-839. DOI: 10.25092/baunfbed.654022

Çiftçi, B., Apaydin, M.S. (2018). A deep learning approach to sentiment analysis in Turkish. *International Conference on Artificial Intelligence and Data Processing (IDAP)*, 1-5. DOI: 10.1109/IDAP.2018.8620751

Çoban, Ö., Özyer, G.T. (2018). Twitter duygu analizinde terim ağırlıklandırma yönteminin etkisi. *Pamukkale Univ Muh Bilim Derg*, 24(2), 283-291

Dehkharghani, R., Saygin, Y., Yanıkoğlu, B., Oflazer, K. (2016). SentiTurkNet: A Turkish polarity lexicon for sentiment analysis. *Lang Resources & Evaluation*,50, 667–685. DOI 10.1007/s10579-015-9307-6

Gezici, G., Yanıkoğlu, B. (2018) Sentiment Analysis in Turkish. In: Oflazer K., Saraçlar M. (eds) Turkish Natural Language Processing. *Theory and Applications of Natural Language Processing*. Springer, Cham

Karamollaoğlu, H., Doğru, İ.A., Dörterler, M, Utku, A., Yıldız, O. (2018). Sentiment analysis on Turkish social media shares through lexicon based approach. *3rd International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK)*, 45-49. DOI 10.1109/UBMK.2018.8566481

Kaynar, O., Görmez, Y., Yıldız, M., Albayrak, A. (2016). Makine öğrenmesi yöntemleri ile duygu analizi. *International Artificial Intelligence and Data Processing Symposium (IDAP'16)*, 234-241

Özyurt, B., Akçayol, M. A. (2018). Fikir madenciliği ve duygu analizi, yaklaşımlar, yöntemler üzerine bir araştırma. *S.Ü. Müh. Bilim ve Tekn. Derg*., 6(4), 668-693. DOI: 10.15317/Scitech.2018.160

Plutchik, R. (2001). The Nature of Emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice. *American Scientist*, 89 (4), 344-350

Sağlam, F., Sever, H., Genç, B. (2016). Developing Turkish sentiment lexicon for sentiment analysis using online news media. *2016 IEEE/ACS 13th International Conference of Computer Systems and Applications (AICCSA)*, Agadir, , 1-5.doi: 10.1109/AICCSA.2016.7945670

Sağlam, F., Sever, H., Genç, B. (2019). Extending a sentiment lexicon with synonym–antonym datasets: SWNetTR++. *Turk J Elec Eng & Comp Sci*, 27: 1806 – 1820. doi:10.3906/elk-1809-120

Toçoğlu, M.A., Çelikten, A., Aygün, İ., Alpkoçak, A. (2019). Türkçe Metinlerde Duygu Analizi için Farklı Makine Öğrenmesi Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *DEUFMD*, 21(63), 719-725

Türkmenoğlu, C., Tantuğ, A. (2014). Sentiment analysis in Turkish media. *ICML 2014 International Conference on Machine Learning*. DOI 10.13140/2.1.1502.1125.

Uçan, A. (2014). *Automatic sentiment dictionary translation and using in sentiment analysis.* (Master's thesis, Hacettepe University, Ankara, Turkey). Retrieved from www.cs.hacettepe.edu.tr/lisansustu/files/aucanmaster.pdf

Uslu A., Tekin, S., Aytekin, T. (2019). Sentiment analysis in Turkish film comments, *27th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU),* 1-4. DOI: 10.1109/SIU.2019.8806355

Yıldırım, E., Çetin, F., Eryiğit, G., Temel, T. (2014). The ımpact of nlp on Turkish sentiment analysis. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 7(1), 43-51

Yücebaş, C.Y., Tintin, R. (2017). Gövde-Türk: A Turkish stemming method. *International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK),* 343-347. DOI: 10.1109/UBMK.2017.8093407

KUŞAK ÇATIŞMASI DEĞİL YENİ BİR SOSYAL OLUŞUM

Funda DARÇIN
Sosyal Çalışmacı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Hastanesi

Özet

Sosyal hizmet biliminin ilgilendiği toplumsal sorunlardan biri de kuşak çatışmasıdır. Kuşaklar arası çatışma, tüm toplumlarda görülen ortak bir sorundur ve toplumsal değişimler çatışmaya yol açar (Tezcan, 1981). Kuşak çatışması denildiğinde birey değil aklımıza aile gelmektedir. Aile toplumun özüdür. Ailenin tahribi söz konusu olduğunda toplumda tahribe uğramaktadır.

Sanayileşme ve kentleşme süreci, teknolojinin gelişmesi, toplumsal koşulların değişmesi ve yabancı kültürlerin etkisiyle genç nesil ile yaşlı nesil arasında sürtüşmeye neden olmuş, aile bireyleri arasında çatışmalara zemin hazırlamıştır. Bu durum sadece çatışmayla kalmayıp, aile yapılarının şeklini etkilemiş, toplumun yapısını ve değer yargılarını da değiştirmiştir (Anıl, 2011) .

Kuşak çatışması denildiğinde geleneksellik ve modernlik çatışması gibi bir durum söz konusudur. Her yeni kuşak modern olarak algılanırken, her eski kuşak geleneksellikle suçlanır. Ama aslında o eski kuşakta bir önceki kuşağın moderni olmuştur.

Evren iki ana temel üzerine kuruludur. Biri değişim diğeri bilgidir. İletişim değişim süreci içerisinde bilgiyi taşır. Değişim oldukça bilginin içeriği de değişir (Dökmen, 1994). Herkesin hayata bakış açısı farklıdır. Uyuşmazlık olduğu noktada çatışma başlar. Kuşak çatışmasını en asgari seviyeye getirmek için, bir tür toplumsal organizasyonunun bulunması, kuşaklararası çatışmayı önlemeye yönelik hem ekonomik hem sosyal anlamda aileyi güçlendirici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Yetişkinlerin gençlere göstereceği sevgi, ilgi ve anlayışlı bir yaklaşımla kuşaklar arası çatışma yumuşatılıp, gençlerle barış içinde yaşanabilinir. Kuşak çatışmasına olumlu yönden bakmalı bir toplumun gelişmesi için nesiller arası değişen bir sosyal oluşum gibi düşünülmelidir. Birbirlerine karşı empati becerilerini geliştirmeli, önceki nesil kendinden genç olan neslin bakış açısını çözmeye çalışmalıdır.

Anahtar kelimeler: Aile, toplum, kuşak, kuşaklararası çatışma

Abstract

One of the social problems that social science is interested in is the generation conflict. The intergenerational conflict is a common problem in all societies and social changes lead to conflict (Tezcan, 1981). When the generation conflict is mentioned, the family comes to mind, not the individual. The family is the essence of society. In the case of family destruction, it is destroyed in society.

The process of industrialization and urbanization caused the friction between the younger generation and the older generation with the development of technology, the change of social conditions and the influence of foreign cultures, and paved the way for conflicts among

family members. This situation not only conflicts, but also influenced the shape of family structures, changed the structure of society and value judgments (Anıl, 2011).

There is a conflict between traditionalism and modernity. Every new generation is perceived as modern, while every older generation is accused of traditionalism. But in fact, the former generation of the previous generation has been modern.

The universe is based on two main foundations. One is change and the other is information. Communication carries knowledge in the process of change. Change in the content of information is also very change (Dokmen, 1994). Everyone's perspective on life is different. Conflict begins at the point of conflict. In order to minimize the generation of generation conflicts, there must be some kind of social organization and policies to strengthen the family both economically and socially in order to prevent intergenerational conflict. With the love, interest and understanding approach that adults will show to young people, intergenerational conflict is softened and it is known to live in peace with young people. It should be considered as a social change that varies from one generations to the development of a society that should look at the generation conflict in a positive way. They should develop their empathy skills towards each other and try to solve the perspective of the younger generation of the previous generation.

Key words: Family, society, generation, intergenerational conflict

Giriş

Sosyal hizmet biliminin ilgilendiği toplumsal sorunlardan biri de kuşak çatışmasıdır. Sanayileşme ve kentleşme süreci, teknolojinin gelişmesi, toplumsal koşulların değişmesi ve yabancı kültürlerin etkisiyle genç nesil ile yaşlı nesil arasında sürtüşmeye neden olmuş, aile bireyleri arasında çatışmalara zemin hazırlamıştır. Bu durum sadece çatışmayla kalmayıp, aile yapılarının şeklini etkilemiş, toplumun yapısını ve değer yargılarını da değiştirmiştir (Anıl, 2011) .

Kuşak, aynı zaman diliminde dünyaya gelen akran gruplarını tarifleyen bir terimdir. Herkes bir önceki nesilden hayatı öğrenir. Zamanın getirdiği toplumsal değişimle birlikte her sonraki neslin bakış açısı farklılaşır. Burada önemli olan nesiller arası birbirini nasıl anladığı, anlamak için empati becerilerini geliştirmesi ve uyum içinde yaşamaya çalışmasıdır.

Kuşaklar arası çatışma, tüm toplumlarda görülen ortak bir sorundur ve toplumsal değişimler çatışmaya yol açmaktadır (Tezcan, 1981). Kuşak çatışmasını yıl aralığı olarak tarihsel açıdan değil bir zihniyet çatışması olarak değerlendirmek gerekir. Kuşak çatışması denildiğinde birey değil aklımıza aile gelmektedir. Aile toplumun özüdür. Ailenin tahribi söz konusu olduğunda toplumda tahribe uğramaktadır. Aileyi, aile dinamiğini ve aile ilişkilerini temel almak gerekir. Aynı zamanda ailenin toplumsal dönüşümüne de bakmamız gerekir. Tarihsel süreç boyunca, ailenin yapısal dönüşümünü anladığımızda kuşak çatışmasını da daha iyi anlamış oluruz.

Toplumun sahip olduğu geleneksel kültürel yapı, otoriter anne-baba tutumu, bunun yanı sıra sosyal ve kültürel boyutta hızlı bir değişimle birlikte bireyler arasında sorunlar yaşanmaya başlanmıştır (Bozkurt, 2008). Türkiye'de geleneksel aile yapısında, cumhuriyet öncesi döneme baktığımızda mahremiyeti korumak esastır ve ailenin ekonomik kaynağını oluşturmada, üretimde söz sahibi, ailenin en yaşlısına aittir. Daha çok maddiyat üzerine, ailenin devamını sürdürmek için yapılmış evlilikler söz konusu olup eve gelin gelmiştir ve

yeni ev kurulmamıştır. Tüm bunlardan sebep, genç birey olarak aileye katılan yeni gelinlerin duygusal olarak olgunlaşmamış yaşta olmasıyla söz hakkı ailedeki en yaşlıya ait olmaya devam etmiştir. Yaşlı, evin içerisinde bilen, danışılan ve karar veren konumda olmuş, geleneksel yapı dediğimiz ataerkil aile yapısında yaşlılar daha ön plana çıkmıştır. Üretimle eve para getirme ve ekonominin devamını sağlayan ailenin büyükleri, geniş ailede sözün de sahibi olmuşlardır. Bu aile yapısında yetişmiş bir kişinin karşı gelmesi, muhalif olması pekte düşünülebilecek bir durum değildir. Örneğin gelenekselci aile yapısında, evin para yönetimi büyükbabaya, mutfak yönetimi büyükanneye aittir. Pazardan alınan malzemelerin hangi gün ne kadar tüketileceğine kadar otoriter tutumla büyükanne karar veriyordu. Evdeki gelin ise bu durumu yadsımıyor öğrenilen yaşanmışlıkla normal karşılıyordu. Değişen toplum yapısıyla birlikte o zamanın gelinleri şimdilerde büyükanne oldu ama roller de tamamen değişti. Aynı şekilde danışılmayı bekleyen ya da soru soran, herhangi bir konuya müdahil olup karar vermeyi isteyen evin büyüğüne, sorun ondaymış gibi bakılarak, ‘’her şeye karışıyorsun’’ denilerek eleştirilmiştir. Bu noktada kuşak çatışması, kendini daha rahat savunabilen gençlerle eskiye daha sıkı sıkıya bağlı olan yaşlılar arasında çok daha hissedilmiştir (Durğun, 2016) .

Batılılaşmayla beraber yavaş yavaş ailenin merkezinin çocuklara kaydığı görülmektedir. Çünkü post modern kuramın şöyle bir fikri vardır; ‘’Gelecek daha iyi olacak. Gelecek nesil daha sağlıklı olacak ve bizden daha refah yaşayacak’’. Gelecekle ilgili doğrusal bir ilerleme, tarihsel bir bakış vardır. Çocuk geleceği temsil ettiği için hep gelecek neslin daha iyi olması beklenir. Böyle bir bakış açısı ile baktığımızda artık çocuk bir değer olarak ön plana çıkmaktadır.

Çocuklar ön plana çıktığı için eğitimde ön plana çıkmış ve eğitimin önemi de artmıştır. Çocuk demek gelecek yılların simgesi demek olduğu için, ülkenin temsilcisi çocuklar görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte de bir annelik anlayışı gelişmiştir (Kağıtçıbaşı, 1978). Kadının anne olarak rolü ön plana çıkmıştır. Çünkü annenin, toplumda bir mesleğin kalitesini belirleyen bir etken olduğu düşünülmektedir. Geleneksel aile yapısında, evin büyükannesi tüm çocuklar üzerinde söz sahibiyken, sosyal refah politikalarıyla her çocuğun kendi annesi önem kazanmıştır. İyi bir vatandaş iyi bir anneden geçer, kaliteli nesli sağlayacak olan annedir diyerek kadının statüsü yeniden tanımlanmıştır. Kadınlar için daha uygun görülen öğretmenlik meslekleri, ev ekonomisi bölümleri, anneliği ve öğretmenliği öğreten kız enstitüleri açılmıştır. Geleneksel yapıda, nüfus sayımında bile kadınlar sayılmıyorken genç Cumhuriyetle birlikte kadının bir anne olarak misyonu oluşmuştur (Tarhan, 2011). Bununla birlikte yeni nesil, bir insan olma, özerk olma, vatandaş olma noktasında yaşam hakkı, insan hakları, kadın hakları, eğitim hakkı, çalışma hakkı öğretileri ile büyüdükleri için karşı çıkan, itiraz eden, araştıran sorgulayan bir nesil yetişmeye başlamıştır.

Her nesil bir önceki nesli eleştirmektedir. Bütün kuşaklar bir diğerine bunu öğretmektedir. Bizim zamanımızda böyle miydi, biz babamızın bir dediğini iki etmedik, hiç lafına karşı çıkmadık durumu artık yerini düşünen sorgulayan insanlar yetiştirerek herkesle oturup konuşabilme, ortak karar verme düşüncesini geliştirmiştir.

Sosyal bilimciler, insanları yaşadıkları zaman dilimine göre; Sessizler (Gelenekçiler), Baby Boomers (BB), X, Y ve Z kuşağı olarak gruplandırmışlardır(Köten ve Erdoğan,2014).

Sessizler (Gelenekçiler):

1946 yılı öncesi doğanlar olarak belirlenmiş ve gelenekselcilik olarak tanımlanmıştır. Bu kuşak, geniş aile yapısıyla geleneklere bağlı, kadının söz sahibi olmadığı, parayı sadece erkeklerin kazandığı, otoriteye saygılı, kanaatkâr kuşaktır.

Baby Boomer (Nüfus Patlaması Kuşağı):

1946-1964 yılları arasında doğanlara denilmektedir. İkinci dünya savaşının yarattığı açlık, kıtlık ve geleceğe güvenle bakamama gibi nedenlerden dolayı insanlar çocuk sahibi olmaktan ziyade gelecek kaygısını gidermeye çalışmıştır. Bu sebeple doğum oranlarında hızlı bir düşüş olmuş ve ülkeler savaş sonrası çocuk sahibi olmaya yönelik teşvik edici aile politikaları geliştirmeye başlamıştır. Ve sonrasında bu dönemde bir anda nüfus patlaması yaşanmıştır. Bu kuşakta gelenekselci yapıyı sürdürmeye devam etmiştir. Teknolojiye çok ayak uyduramamış zorunlu haller dışında teknolojiden olabildiğince uzak durmuşlardır (https://www.egitimpedia.com/x-y-z-kusaklari/, 2014) . Gençliklerinde yaşlının ön planda olduğu, yaşlıların söz sahibi olduğu, danışılan ve karar veren bir rolü olduğu öğretilen ve bunu benimseyen kuralcı bu kuşağın, yaşlılık dönemleri, çocuğun ön plana çıktığı döneme denk gelmiş, roller tamamen değişmiş, kadının da çalışmaya hayatına katılmasıyla kuşaklar arası çatışma daha çok hissedilmiştir.

X Kuşağı:

1965-1979 yılları arasında doğanlara denilmektedir. Bu nesil artık teknolojiyle uyumlu, kadın erkek tümüyle çalışma hayatında, çalışma kurallarına sadık, sorumluluk sahibi, çalışkan kuşaktır. X kuşağı çok fazla imkânlara sahip olamayıp başarıyı tabiri caizse kendi tırnaklarıyla kazıyarak elde etmişlerdir. Dolayısıyla bu kuşakta, çocuğun ön planda olması sebebiyle ben çektim çocuğum çekmesin düşüncesi yaygınlaşmış ve Y en çok da Z kuşağına hazır yaşam sunulmuştur. Böylece sadece tüketmeye yönelik, hazıra alışmış, emeksiz yaşayan yeni nesil var olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda kuşaklar arası yine çatışma yaşanmaya başlanmıştır. Oysaki bu noktada önemli olan yaşamdaki engelleri aşmada ebeveyn olarak bir adım geride durmak ve çocuğu desteklemektir. Onun önünden gidip, koşup yollarını açmak değil, yanlarında durup düşmelerine izin vermek ama düştüklerinde sert düşmemeleri için ‘’Bak ben buradayım.’’ diyebilmektir.

Y Kuşağı:

1980-1999 yılları arasında doğanlara denilmektedir. Kuşaklar arası farkın en çok hissedilmesinin başladığı kuşaktır. Çünkü bu kuşak özgüveni yüksek, özgürlüğüne daha düşkün, kurallardan hoşlanmayan, otoriter duruşa çok itaat etmeyen, kendi fikirleriyle ters düştüğünde acımasızca eleştirebilen ve dayatmalardan hoşlanmayan kuşaktır. Sosyal medyayı etkin kullanırlar ve görüşlerini rahatlıkla dile getirmekten çekinmezler (Tombak ve Topdal, 2014). Bu dönemde insanlar kendi hayat görüşlerini daha rahat ifade edebildikleri için daha özgür kalabilmişlerdir.

Z Kuşağı:

2000 yılı ve sonrası doğanlara denilmektedir. Teknolojiyi kullanmayı çok severler. Gelenekten uzak, bireysel yaşama daha dönük, tatmin olmayan ve hayatlarının her anında teknolojiyi kullanarak hareket eden bir kuşaktır. Sanal ortamda sosyalleşmeyi tercih ederler.

Yaşlı nesil “Bizim zamanımızda böyle miydi…’’ diye uzayıp giden cümleler sarf ederken genç nesil de tarih boyunca yaşlı kuşakları hep “tutucu ve sürekli buyurganlar” olarak nitelendirmektedir. Görüldüğü gibi gençlerle, yaşlı kuşakların yargıları farklı ama önyargılı tutumları ortaktır. Günümüzde teknolojik gelişmelerin yaşam biçimimizde yarattığı değişimler, teknolojiyi kullanmakla beraber boş zamanların artışı, kentleşme, çiftçiliğin bittiği, işsizliğin arttığı, sanayileşmenin ön plana çıkmasıyla kırsal alandan kente göçlerin olması ve artan toplumsal hareketlilik, makinalaşma, bilgi patlaması, kültürlerarası alışverişin

hızlanması, kadının çalışma hayatında ve eğitimde aktif rol alması, buna bağlı geç yapılan evlilikler ya da tek ebeveynli aile olma isteği gibi nedenlerle gelişen toplumsal değişim süreci de çatışmanın temel nedenlerinden olmuştur (Aydın, 2013). Y kuşağıyla beraber yaşanan toplumsal değişim bir evrim gibidir. İnsanlar daha özerk yaşamaya başlamıştır. Aşırı sosyallikten daha bireysel yaşama, daha çok paylaşımdan daha az paylaşıma doğru bir yolculuk başlamıştır. Önceki kuşaklarda insanlar daha birbirine yakınken, teknolojinin daha çok hayatımıza girmesiyle daha bireysel yaşamlara dönülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Evren iki ana temel üzerine kuruludur. Biri değişim diğeri bilgidir. İletişim değişim süreci içerisinde bilgiyi taşır. Değişim oldukça bilginin içeriği de değişir (Dökmen, 1994). Herkesin hayata bakış açısı farklıdır. Uyuşmazlık olduğu noktada çatışma başlar. Çünkü ortak alanlar kullanılmaktadır. Bir önceki kuşağın doğru bildiği bir sonraki kuşağa yanlış gelebilir. Kuşak çatışmasına olumlu yönden bakacak olursak bir toplumun gelişmesi için nesiller arası bayrak yarışı gibi düşünülebilir. Her kuşak, her dönem farklıdır. Önemli olan kuşakların birbirini dinlemesi ve içtenlikle anlamaya çalışmasıdır.

Kuşak çatışmasının çözüm önerileri olarak anne babanın gerektiği korumayı despotizme çevirmeden aşırı disiplinli bir yaklaşımla değil demokrat bir anlayışla sürdürmesi gerekir. Nasıl ki karı koca aynı şeyi düşünmüyorsa aile içinde bireyler arasında da düşünce farklılıkları olabilir. Bir önceki kuşağın zihninde tasavvur ettiği bir projesi vardır ve o gerçek hayatda uyuşmadığında sorun çıkmaktadır. Anne babanın kabullenmesi gereken şey; karşımdaki benim hayalimde olan projede ki çocuk değil gerçeğini kabul etmesidir. Çünkü o tamamen ayrı bir bireydir. Kendi düşüncesi, kendi hataları ve kendi bakış açısıyla… Tabii bu ne halin varsa gör demek değildir. Bu durumda insana kendini güvensiz hissettirir. Çocuğu, yönlendirilmiş keşif denilen, keşfetsin ama biz yönlendirelim diye düşünülerek, baskı unsuru oluşturmadan rehberlik ederek uygun seçenekler sunulması gerekmektedir.

Aslında her konuda anlaşmaya ve modernleşmeye çalışıyor olsak da bir taraftan o, alışık olduğumuz bir önceki nesilden öğrendiğimiz yaşanmışlıkla, sözümüz geçsin istediğimiz duygumuza yenik düşmekteyiz. Dolayısıyla bu çatışmaların dozu ataerkil bir aile yapısından geldiğimiz için bizim ülkemizde zaman zaman daha da yükselebilmektedir. Çünkü bizden önceki kuşaklar bir taraftan değişmeye onlardan sonra gelen kuşaklara ayak uydurmaya çalışıp, özellikle teknolojiyi onlar gibi kullanmaya çalışırken, bir taraftan da ailenin mahremiyetini, otoriteyi, kuralları, saygıyı ve toplumsal değerleri daha fazla muhafaza etmek istemektedir.

Gençlik "biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönlerden bir gelişme ve olgunlaşma çağı" olarak tanımlanır. Bu çağ, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemidir. Fakat bu, oldukça zorlu bir geçiştir. Hal böyle olunca kuşak çatışması çocukların ergenlik döneminde fiziksel ve ruhsal değişimle beraber çok daha ciddi ayrışmalarla ortaya çıkabilir (Avcı, 2006). Gençlerdeki başkaldırma eğilimi doğal ve evrensel ama bu eğilimin varacağı boyutları da anne-babanın tutumu ve toplumsal koşullar belirlemektedir. Anne-baba genellikle gençlerdeki değişimleri kabul etmek istemezler. Bunun nedeni onları kızdıran değişimlerin kendisi değil, anlamıdır. Yani ebeveyn şöyle bir hisse kapılır, ‘’dizginler benim elimden gidiyor’’. Aslında bu ebeveynler için çok da anlaşılır bir tedirginliktir. Fakat burada önemli olan çok net ve katı kurallar koymak yerine çocukla beraber ortak kararda hareket etmek gerekir. Bu kuralların var olması tabii ki de önemli çünkü sınırsız bir ebeveynlik de sağlıksız bir ortam oluşturmaktadır.

Eğer ebeveyn olarak sorunlara şeffaf, dürüst ve çözüm odaklı yaklaşılırsa çatışmada yaşanan hasar çok daha az olur(Aydın, 2014).

Kuşak çatışmasını en asgari seviyeye getirmek için, bir tür toplumsal organizasyonunun bulunması, kuşaklararası çatışmayı önlemeye yönelik hem ekonomik hem sosyal anlamda aileyi güçlendirici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Yetişkinlerin gençlere göstereceği sevgi, ilgi ve anlayışlı bir yaklaşımla kuşaklar arası çatışma yumuşatılıp, gençlerle barış içinde yaşanması muhtemeldir. Bunun için de, yetişkinler, gençlerin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını bu çağın özellikleri içinde değerlendirerek; gençlerin bu dönemi sağlıklı aşmalarına yardım etmelidir (Köknel, 1981).

Çözüm için bir diğer yaklaşım da "yaşam boyu eğitim" yöntemini uygulamaktır. Yetişkinler, çağın getirdiği yeni gelişmeleri öğrenip toplumsal değişime ayak uydurabildiği ölçüde çatışmayı azaltabilir. Böylece, katı bir şekilde kendi gençlik dönemlerinin değerlerini sürdürmek yerine bugünkü gelişmelerin getirdiği değerleri anlayıp benimsemeleri daha mümkün olabilecektir (Anıl, 2011).

Kuşak çatışmasına olumlu yönden bakmalı bir toplumun gelişmesi için nesiller arası değişen bir sosyal oluşum gibi düşünülmelidir. Değişim ve gelişim olmazsa, yenilik ve ilerleme de olmaz. Yeni nesilde bir önceki nesle benzememek, var olandan farklı olmak dürtüsü, onları yenilikler peşinde koşturup değişimlere doğru itmektedir. Bu durum toplumsal yaşamda, düşünce sisteminde, bilim ve sanatta sayısız yeniliklere neden olmuştur (Aydın, 2014). Bu, kuşaklar arası çatışmadan kaynaklanan olumlu bir sonuçtur. Kuşaklar arasında birbirlerine karşı empati becerilerinin geliştirilmesinin beraberinde, önceki nesil kendinden genç olan neslin bakış açısını çözmeye çalışarak dayanışma içerisinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

1- ANIL, H. (2011). Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma (Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
2- AVCI, M. (2006). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları. 05 23, 2019 tarihinde Atatürk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 7 Sayı 1 : http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/view/74/68 adresinden alındı
3- AYDIN, M. (2013). ''Aile Sosyolojisi''. Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları
4- AYDIN, M.Z. (2014). Nesiller Arası İletişimsizliğin Sonucu: kuşak Çatışması. Din ve Hayat, İstanbul, Sayı 22,ss. 116-119
5- BOZKURT, E. (2008). Bireylerin İletişim Sorunları ve İletişim Becerilerinin Geliştirilmesi. 05 23, 2019 tarihinde Her şey ücretsiz: http://www.dersler.herseyucretsiz.com adresinden alındı
6- DÖKMEN Üstün, İletişim Çatışmaları Ve Empati, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1994.
7- DURĞUN, A. (2016). Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri. Mehir Aile Dergisi, Sayı: 1, ss.83-95
8- https://www.egitimpedia.com/x-y-z-kusaklari/, 2014
9- KAĞITÇIBAŞI, Ç. "Çocuğun Değeri" Psikoloji Dergisi. Mart l978, Sayı: l, ss.2-4.
10- KAVUT, S. (2015). Kuşaklararası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

11- KÖTEN, E ve Erdoğan, B. (2014). Sanaldan Gerçeğe Ağlara Tutunmak: Engelli Gençlerin Facebook'ta Sosyalleşme Deneyimleri. Alternatif Politika, 333-358.
12- ÖZGÜVEN İbrahim Ethem, Ailede İletişim ve Yaşam, PDREM Yayınları, Ankara 2001.
13- TARHAN, N. (2011). "Kadın Psikolojisi", (Ed.) Bakiler, Z.Ü., 59. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınları.
14- TEZCAN, M. (1981), Kuşaklar Çatışması- Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma, Ankara.
15- TOMBAK, A ve Topdal, E. (2014). Kuşaklar Boyu Kadın Olmak. Yaratıcı Drama Dergisi, Cilt 9, Sayı 17.
16- YÖRÜKOĞLU Atalay, " Gençlik ve Yetişkinler; Kuşaklar Çatışması", Aile Yazıları 3, T.C.B.A.A.K. Yay., Ankara, 1991.

DIŞA AÇIKLIĞIN TÜRKİYE'NİN İHRACAT ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: VARYANS AYRIŞTIRMA ANALİZİ

Gürkan CUNDA

Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölüm, Dr.

ÖZET

Literatür çalışmalarında özellikle dışa açık bir ekonomik anlayış benimseyen ülkelerin ulusal ve küresel ölçekte yaşanan şok ekonomik gelişmeler karşısında daha az etkilendikleri görülmüştür. Gelişen şok ekonomik gelişmeler karşısında gelişmiş ülkeler fazla etkilenmez iken gelişmekte olan ülkeler fazla etkilenebilmektedir. Benzer ekonomik gelişmeler karşısında ülkelerin farklı düzeyde etkilenmelerinin en büyük nedenlerinin başında ülkelerin ihracat gelirlerinin yetersiz olması gelmektedir. İhracat gelirlerini etkileyen nedenlerin başında ise özellikle gelişmekte olan ülkelerin yaşamış olduğu sermaye yetersizliği ve ihracat ürün çeşitliliğinin kısıtlığı gelmektedir. Literatür çalışmalarında dışa açık bir ekonomik anlayışa sahip ülkelerin ihracat ürün sepetlerini arttırarak ihracat gelirlerine önemli katkılar sağladıkları görülmüştür. Bu ülkeler öncelikle sermaye eksikliklerini giderebilmek için doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekmekte ve gerekli sermaye ihtiyaçlarını gidererek ihracat ürün sepetlerini genişletme çabası içerisine girmektedir. Bu şekilde kriz dönemlerinde ülkenin yaşamış olduğu olumsuz ekonomik gelişmeler karşısında makroekonomik dengelerinin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Dışa açık bir ekonomik anlayışla birlikte ihracat edilen ürünlerin çeşitlenmesi muhtemeldir. Ürün çeşitlendirmesinin sağlanması ile birlikte daha geniş pazarlara ulaşılması ve döviz gelirlerinin artması beklenmektedir. Bu bağlamda özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dışa açık bir ekonomik anlayış benimsemeleri önem arz etmektedir. Çalışmanın çıkış noktası da gelişmekte olan ülkelerin dışa açık bir politika izlemeleri neticesinde ihracat ürün sepetlerindeki değişimi ortaya koymaktır. Bu bağlamda gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin dışa açıklığının ihracat ürün çeşitliliğini ne derecede etkilediğini tespiti amaçlanmıştır.

Yapılan çalışma VAR (Vektör Otoregresif) modeli üzerine kurulmuştur. Modele bağlı olarak Varyans Araştırma analizi ile tamamlanmıştır. Çalışmada 1970-2010 yıllarına ait dönem ve örneklem olarak Türkiye örneklem verisi kullanılmıştır. Çalışma da dışa açıklık değişkeni (OPEN) ve ihracat ürün çeşitlendirmesi (THEİL) endeksi kullanılmıştır. Var modelinin yapısal olarak sahip olması gereken istikrar koşulları test edilerek gerekli koşulların sağlandığı tespit edilmiştir. Bir sonraki aşamada herhangi bir değişkende yaşanan bir değişimin ne kadarının kendisinden ne kadarının diğer değişkenlerden kaynaklandığının yüzde olarak tespiti için Var modeline bağlı olarak Varyans Ayrıştırma analizi uygulanmıştır. Ampirik uygulama neticesinde dışa açıklığın ihracat ürün çeşitlendirmesini önemli sayılabilecek düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dışa Açıklık, İhracat Ürün Çeşitlendirmesi, Var Analizi, Varyans Ayrıştırma Analizi

1.GİRİŞ

Küreselleşmenin artması ile birlikte dünya ortak pazar haline gelmiştir. Gelişen teknolojik imkanlar ile birlikte ülkeler, uygun şartlarda maksimum gelir elde edebileceği ürünler yönelmekte ve üretmektedir. Aynı zamanda birçok ülke ekonomik çıkarları doğrultusunda en uygun maliyetlerde üretimi gerçekleştirebileceği ülkelere yatırımlarını gerçekleştirmekte ve bu ülkelerden ürünlerini pazarlayarak gelirlerini artırma çabası içerisine girmektedir. Dolayısıyla yatırımı yapan ülke ve yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerin oluşturduğu küresel ticaret ağı ile birlikte oldukça yüksek ihracat gelir potansiyeli ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ülkeler bu gelirden mümkün olduğunca maksimum pay alma çabası içerisindedir.

Ülkelerin küresel ölçekte alabilecekleri maksimum gelir için göstermiş oldukları ekonomik tepkiler, ülkelerin içlerinde bulundukları şartlara göre değişkenlik göstermektedir. Genellikle gelişmekte olan ülkeler daha sağlam ekonomik temellere sahip olduğundan küresel paydan fazla almaktadır. Böylelikle ulusal ve uluslar arası ekonomilerde yaşanabilecek olumsuz ekonomik gelişmeler karşısında fazla etkilenmemektedir. Ancak bu durum az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için biraz farklı seyretmektedir. Bu ülkeler yeterli üretim kapasitesine ulaşılamamasının en büyük nedenlerinden birisi dışa açık bir ekonomik anlayışa benimsenmemiş olması ve gecikilmesidir. Bu ülkeler yeterli sermaye birikimi, üretim için gerekli kalifiye emek gücü ve teknolojik yetersizlikleri gibi sorunlar nedeniyle ihtiyaç duyulan ürünleri üretmekte sıkıntı çekmektedir. Dışa açık bir ekonomik anlayışa geçilmesi ile birlikte bu ülkeler genellikle doğrudan yabancı yatırımlar vasıtası ile sermaye, kalifiye emek gücü ve yeterli teknolojik imkanlara sahip olmakta ve zamanla kendi üretimleri gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle bu ülkelerin dışa açık bir ekonomik anlayış benimsemesi oldukça önem arz etmektedir. Böylelikle üretim için gerekli faktörleri elde ederek kendi üretimini gerçekleştirmesi ve ihracat ürün çeşitliliğini sağlaması mümkündür.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içinde birçoğu özellikle 1980 sonrası dışa açık bir ekonomik anlayışa geçmeye başlamış ve ihracat gelirlerini artırma çabası içerisine girmiştir. Dışa açık bir ekonomik anlayışa geçilmesi ile öncelikli olarak sermaye açıklarını kapatmak için doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekme çabası içerisine girmiştir. Ülkeler doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla gerekli sermaye açıkları giderilmesinden sonra kendi imkanları doğrultusunda üretim aşamasına geçmektedir. Üretim için gerekli şartların sağlanması ile birlikte ihracat ürün sepetleri şekillenmektedir. Bu aşamada özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihracat ürün sepetlerinin genişliği oldukça önem arz etmektedir. İhraç edilecek olan ürün sepetinin geniş olması ülke ekonomisi için oldukça önemli katkıda bulunması muhtemeldir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin genel olarak kırılgan bir ekonomik yapıya sahip olması nedeniyle ihraç ürünlerinden elde edilecek olan gelirler ile makroekonomik dengelerin korunmasına katkıda bulunması önem arz etmektedir.

Türkiye'de gelişmekte olan bir ülke olarak orta gelir tuzağında bulunmaktadır. Orta gelir tuzağında en uzun süre kalan üç ülkeden birisi olan Türkiye 1970 yıllarda ithal ikameci bir politika izlenmiştir. Ancak alınan tüm tedbirlere rağmen özellikle artan dış borçlar nedeniyle uygulanan bu politikadan hedeflenen başarı elde edilememiştir. 1980'li yılların başlarında küresel entegrasyon için serbest piyasa ekonomisine geçilerek dışa açık bir

ekonomik anlayışa geçilmiştir. Gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de yaşanan sermaye sorunu doğrudan yabancı yatırımlar vasıtası ile giderilmeye çalışılmıştır. Ancak 2000 yılların başına kadar istenen düzeyde başarı yakalanamamıştır. Ulusal ve uluslararası yaşanan olumsuz gelişmeler, ekonomik krizler ve uygulanan ekonomik politikalarındaki aksaklıklar ve istikrarsızlıklar istenen başarının yakalanamamasında ön plana çıkan sorunlardır. 2001 yılında yaşanan ağır ekonomik kriz sonrasında 2003 yılında çıkartılan özelleştirmeyi teşvik eden ekonomik kararlar sonrası oldukça ciddi boyutta doğrudan yabancı yatırım çekilmiştir. Makro ekonomik anlamda yakalanan istikrar ile birlikte kişi başına düşen milli gelir on bin dolar seviyesinin üzerine çıkmıştır. Özellikle 2004 yılı sonrasında dışa açık bir ekonomik anlayışın etkisi ile birlikte oldukça ciddi katkı sağlandığı görülmektedir.

Son dönemde literatürde, ülke ekonomisine katkı sağlayan ihracatı etkileyen birçok ekonomik faktör oldukça yoğun bir şekilde araştırmalara konu olmaktadır. İhracatı ilgilendiren en önemli etkenlerin başında ise ihracat ürün çeşitliliği gelmektedir. Bir ülkenin ihracat ürün çeşitliliği ne kadar geniş olursa elde edeceği döviz girdisinin artması ve ülkenin makroekonomik dengenin korunmasına katkıda bulunması muhtemeldir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ürün çeşitliliğini artırması oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda ihracat ürün çeşitliliğine etki eden faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin dışa açıklık derecesinin ihracat ürün çeşitlendirmesine etkisini araştıran bir çalışma planlanmıştır.

2. DIŞA AÇIKLIK

Küreselleşmenin artması ile birlikte dışa açıklık daha fazla önem arz eden bir ekonomik terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramı açıklanırken birçok parametre dikkate alınmaktadır. Bu parametrelerden; döviz girdi ve çıktı arasındaki farklar, uygulanan tarife, kota ve tarife dışı engeller ve ihracatın toplam gelir içerisindeki payı önemli parametreler olarak ön plana çıkmaktadır (Şahbaz vd., 2016: 1107).

Dışa açıklık kavramı sınıflandırılabilmektedir. Finansal dışa açıklık, ticari dışa açıklık ve işgücünün dışa açıklığı olarak gruplandırılmaktadır. Bu sınıflandırma da yer alan ticari açıklığın etkisi ülkenin ihraç edilen ülkelerdeki pazar payına ve rekabet gücüne göre farklılık göstermektedir. Sınıflandırma da yer alan bir diğer açıklık türü finansal açıklık ise bir ülkenin dış finansal işlem hacminin büyüklüğüne bağlı olarak ülke ekonomisini etki etmektedir (Eren v.d. 2019; 81-93). Dışa açık türleri içerisinde ticari dışa açıklık diğer açıklık türlerine göre daha ön plana çıkmaktadır. Farklı ekonomik görüşlere rağmen Yapraklı'nın (2007) yapmış olduğu çalışmasında; ticari dışa açıklığın ülkenin ihracatına katkı sağlayarak döviz gelirlerinin arttırarak ülkenin yabancı döviz kısıtlamalarının düşürdüğüne, ihtiyaç duyulan sermayelerin temin edilerek sermaye malı ithalatını artırarak gelirlerini artırmasına, ithalat ihracat dengesinin kurulmasına, küreselleşme ile gerekli duyulan teknolojik imkanların artmasıyla birlikte üretimin artmasına ve uluslar arası pazarlara ulaşarak gelirlerinin artırılmasını sağlaması gibi birçok yararına vurgu yapılmıştır (Yapraklı, 2007: 68-69).

Dışa açıklık, ekonomilerde ihracat ve ithalatın ağırlıklı olarak gerçekleştiği ekonomik faaliyetlerdir. Dışa açıklık boyutu ise ihracat ile ithalata yönelik sınırlamaların derecesidir (Candemir, 2006: 22). Bir ülkenin ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ye oranlanmasıyla o ülkenin dışa açıklık derecesi ölçülmektedir. Bir ülkenin dışa açıklık oranı büyüdükçe

doğrudan yabancı yatırım miktarı da artmaktadır. Çünkü dışa açıklık oranı yatırımcı firmalar açısından güven veren bir göstergedir (Chakrabarti, 2001: 99-100)

Uluslar arası yatırım yapan ülke/firma yatırım için karar aşamasında olan şirketler ihtiyaç duyulan hammadde v.b. ihtiyaçlarından ziyade daha verimli üretim yapabilecekleri piyasaları ön planda tutmaktadırlar. Dışa açık olan bir ekonomide yayılma etkisi daha net ortaya çıkmakta olması, ev sahibi ülkenin rekabet gücünün yüksek olması ve daha verimli bir piyasa olması nedeniyle bu piyasalar tercih edilmektedir. Özellikle ev sahibi açısından dışa açık bir politika izlenmesi önemlidir. Çünkü yatırımların çekilmesi için iyi bir fırsat olarak görülmektedir. Böylelikle ev sahibi ülkelerdeki firmalar rekabete ayak uydurma çabasına girmekte ve kendi üretimlerini ve teknolojilerini artırma şansı yakalamaktadır (Lesher ve Miroudot, 2008: 16)

Dış açıklığın ekonomik büyümeyi etkilemesi dış ticaret bileşenlerinden ithalat ve ihracat kanalı ile gerçekleşmekte iken, özellikle milli gelir hesaplamasında ihracat artışı, GSMH'yı pozitif etkileyip büyüme oranının artış göstermesine yol açabileceği gibi, ithalat da GSMH'yı olumsuz yönde etkileyecektir. Dışa açıklığın, ekonomik büyümedeki gelir artırıcı etkisi birey ve toplum kapsamında olumlu bir etki oluşturmaktadır (Güngör ve Kurt, 2007: 198).

3. ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMESİ VE BAŞARI ÖRNEKLER

İhracat ürün çeşitliliği ülkelerin dış ticaretinin gelişimi için son derece önem arz etmektedir. Ülkeler ilksel ürün ihracatına olan bağımlılıklarını azaltmak için farklı ürünlere yönelerek çözüm üretmektedir (Gozgor ve Can, 2016b). Küreselleşmeyle birlikte, ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla üretmiş oldukları ürünler, yatırıma ev sahibi yapılan ülkeler tarafından üretimi geliştirilerek veya taklit edilerek arzı artırmaktadır. Bu sebeple özellikle ilksel ürün üreten ülkeler gelirlerini düşürmemek ve ekonomik anlamda güçlerini kaybetmemek için ürün çeşitlendirmesine yönelmektedir. Bu nedenle ülkeler ihracat ürün çeşitlendirmesinde zaman zaman farklı metod ve boyutlarda gerçekleştirmektedir. Ülkeler ihracatını yaptıkları ürünlerin paylarını değiştirerek veya ihracat ürünlerine yeni ürünler ekleyerek ürün çeşitliliğini katkıda bulunmaktadır. Bu tip ihracat ürün çeşitlendirmesi uygulamasına başvuran birçok ülke mevcuttur. Ancak her ülke istenilen düzeyde başarılı olamamaktadır. Ürün çeşitlendirmesini başarılı bir şekilde uygulayan ülkeler ekonomilerine önemli katkılarda bulunularak anlamlı büyüme gerçekleştirmiştir (Gozgor ve Can, 2016c: 1-5).

Ürün çeşitlendirmesinde başarılı olan ülkelerden bazıları Şili, Kosta Rika, Malezya ve Tayland'tır. Bu ülkelerin hedefledikleri başarıyı yakalamalarında ihracat ürün çeşitlendirmesi birlikte ticarette dışa açık olmaları oldukça etkili olmuştur. Örneğin Şili'nin başarılı olmasında ülkenin bir bütün olarak hareket etmesi, çeşitlendirme politikasının benimsenmesi, küresel entegrasyon ve işbirliklerine teşvik etmesi, içte yaşanan aksaklıkların hızlı ve uygulanabilir kararlar alınarak ivedilikle giderilmesi ve paydaşların sorunlarının takip edilerek hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmasının ciddi katkısının olduğu görülmektedir (Agosin, 1997: 72-106). Ürün çeşitlendirmesini uygulayarak anlamlı büyüme gösteren ülkelerin ortak özellikleri; ürün çeşitlendirmesi için alınan kararları istikrarlı bir şekilde uygulamaları, ürün çeşitlendirme politikasının özel sektör dahil herkesimin benimsediği ve doğrudan yabancı yatırımları için gerekli teşvikleri vermeleridir.

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE MATERYAL

4.1. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada Vektör Otoregresif (VAR) metodu kullanılarak analiz yapılmıştır. Bu modelin tercih edilmesindeki sebep kısa ve uzun vadede kullanılan değişkenlerde meydana gelen bir değişimin oluşturduğu etki ve nedenleri açıklamada oldukça etkili bir yöntem olması nedeniyle tercih edilmiştir. Yapılan literatür çalışmasında Türkiye örneklem verisi kullanılarak yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle Türkiye örneklem verisi ile kullanılarak çalışma araştırma yapılması planlanmıştır. Veri seti olarak 1970-2010 dönemi tercih edilmiştir. Çalışmada Var modelinde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıkları, gecikme uzunlukları ve modelin yapısal bir sorun içerip içermedikleri ilgili analiz yöntemleri ile tespit edilmiştir. Modelin gerekli şartlarının sağladığı görülmüştür. Daha sonraki aşamada Var analizine bağlı Varyans Ayrıştırma analizi yapılarak analiz tamamlanmıştır.

4.1. Materyal

Çalışmada veri kısıtı nedeniyle 1970-2010 dönemi verisi kullanılmıştır. Data kısıtı nedeniyle çalışma 2010 yılı ile sınırlı tutulmuştur. İhracat ürün çeşitliliği ve dışa açıklık değişkenleri baz alınarak yapılan çalışmada, çeşitlendirme endeksi olarak IMF veri tabanında elde edilecek olan Theil endeks verileri kullanılmıştır. Çalışmada İhracat ürün çeşitlendirmesinin (THEIL) belirleyicisi olarak küreselleşmeyi temsilen dışa açıklık (OPEN) kullanılmıştır. Dışa açıklık (OPEN) verileri UNCTAD veri tabanından elde edilmiştir. THEIL endeksi modele dahil edilmeden önce logoratmik dönüşümü sağlanmıştır. Dışa açıklık (OPEN) ise (% olduğundan) doğrudan modele dahil edilmiştir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Phillips-Perron Birim Kök Testi

Uygulanacak olan modelin sağlıklı sonuçlar verebilmesi için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Çalışama serilerin durağanlığının tespiti için yaygın olarak tercih edilen Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi kullanılmıştır. Çalışmada yer alan seriler trend içerdiği için birim kök testinin analizinde trend+sabit model tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan zaman serilerinin birim kök içerip içermedikleri PP birim kök testi ile analiz edilmiş ve analiz sonucu elde edilen bulgular ise Tablo 5.1'de sunulmuştur.

Tablo 5.1. Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzey**		1. Fark	
	Trendli&Sabitli		Trendli&Sabitli	
	Test İstatistiği	Kritik Değerler	Test İstatistiği	Kritik Değerler
Logtheil	-1.928635	-4.205004 -3.526609 -3.194611	-4.856699*	-4.211868 -3.529758 -3.196411
Open	-2.608291		-6.650016*	

* %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan serileri ifade etmektedir.
**Bant genişliği Newey-West yaklaşımına göre otomatik olarak seçilmiştir.

Tablo 5.1 incelendiğinde, bütün serilerin düzeyde durağan I(0) olmadığı, fark işlemi neticesinde I(1) durağan olduğu görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi tüm değişkenlerin birinci sıra farklarında, sıfır hipotezi ret edilirken alternatif hipotezi ise kabul edilmektedir.

5.2. Çeşitli Bilgi Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme katsayısının belirlenmesinde; Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) bilgi kriterlerinden yararlanılmıştır. Yıllık verilerin kullanılması ve gözlem sayısının az olması nedeniyle maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiş ve Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) kritik değerlerini en küçük yapan gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda tespit edilen tahminler Tablo 5.2'de sunulmuştur.

Tablo 5.2. Çeşitli Bilgi Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunlukları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-87.73260	NA	7.28e-05	7.498608	7.791138*	7.579743*
1	-50.05642	54.25369*	6.98e-5*	7.364514*	9.412225	7.932462
2	-26.49826	22.61583	0.000338	8.359861	12.16275	9.414622

*Kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 5.2 incelendiğinde; modele ait uygun gecikme sayısının "1" olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada kullanılan model VAR(1) ile analiz edilmiştir.

VAR(1) modelinin analizine geçmeden önce modelin durağan bir yapı sergileyip sergilemediği incelenmelidir. Dolayısıyla modelin durağan bir yapı sergileyip sergilemediğinin anlaşılması için AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içerisinde olması gerekmektedir. Elde edilen değerlerin "1" den küçük olması gerekmektedir. Çalışma da yapılan AR karakteristik polinomu ters birim kök testi ile analiz edilmiş olup elde edilen sonuçlar Tablo 5.3'da sunulmuştur.

Tablo 5.3. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kök Değerleri

Kök	Modül
-0.587604	0.587604
0.457830	0.457830
0.403636	0.403636
0.092749 - 0.383099i	0.394166
0.092749 + 0.383099i	0.394166
0.054065	0.054065

Tablo 5.3'den de elde edilen sonuçlar incelendiğinde ters kökler birim çember içerisinde yer almaktadır. Ters köklerin 1'den küçük olduğu ve VAR modelinin istikrar koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. İstikrar koşulunun sağlandığı VAR Modelinin yapısal olarak herhangi bir problem içerip içermediğinin test edilmesi için çalışmada kullanılan model otokorelasyon, değişen varyans ve çoklu doğrusal bağlantı sorunu kontrol edilmiştir.

Otokorelasyon problemi, LM testi ile analiz edilmiş ve elde edilen analiz sonuçları Tablo 5.4'de sunulmuştur.

Tablo 5.4. Otokolerasyon-LM Testi Sonuçları

Gecikme	LM-Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1	27.22595	0.8536

Not: H_0 hipotezi "serilerde otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır" şeklindedir.

Tablo 5.4'de yer alan LM testi sonuçları incelendiğinde; analiz edilen VAR modeline ait hata teriminin otokerelasyon problemine sahip olmadığı belirlenmiştir.

Hata terimlerinin değişen varyans problemine sahip olup olmadığı White Testi ile incelenmiş ve elde edilen White testi sonuçları tablo 5.5'te sunulmuştur.

Tablo 5.5. White Değişen Varyans Testi Sonucu

Ki-kare Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
257.7722	252	0.3879

Not: H_0 hipotezi "serilerin sabit varyans ile dağıldığını" ifade etmektedir.

Tablo 5.5'te yer alan White testi sonuçları incelendiğinde, sıfır hipotezinin kabul edildiği ve VAR(1) modeline ait hata terimlerinin değişen varyans problemine sahip olmadığı, modelin sabit varyansa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz edilen modelin normal bir dağılım sergileyip sergilemediği ise Jaque Bera Test ile incelenmiş ve elde edilen analiz sonuçları Tablo 5.6'da sunulmuştur.

Tablo 5.6. Normallik Testi Sonuçları

	Skewness	Kurtosis	Jarque-Bera
Ki-Kare Değeri (Joint)	4.958744	4.256958	9.215702
Olasılık Değeri (Joint)	0.5491	0.6419	0.6844

Tablo 5.6'da sunulan normal dağılım test sonuçları incelendiğinde; çarpıklık, basıklık ve Jaque Bera test istatistik sonuçlarına göre hata terimlerinin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Tanımlama istatistik sonuçlarına göre, çalışmada kullanılan VAR(1) modelinin sahip olması gereken istikrar koşullarını sağladığı tespit edilmiş ve VAR modeli üzerinden yapılması planlanan diğer analizlere geçilmiştir.

5.3. Varyans Ayrıştırma Analizi

Varyans ayrıştırma analizi, çalışmaya konu olan her bir değişkende yaşanan bir değişimin ne kadarının kendisinden ne kadarının modelde yer alan diğer değişkenlerden kaynaklandığını yüzde olarak göstermektedir. Analize konu olan değişkenlerde meydana gelen değişimin nedeni eğer ilgili değişkenin kendisinden oluşan şoklardan kaynaklanıyorsa değişkenin dışsal hareket ettiği; kullanılan diğer değişkenlerden kaynaklanan şoklardan meydana geliyorsa değişkenin içsel olduğu ifade edilmektedir. Kullanılan yöntem, analiz baz alınan değişkenlerin birbirini nasıl ve ne derece etkilediğinin belirlenmesine katkı sağlamaktadır (Zengin, 2001: 27-41).

Var metodunun gerekli istikrar koşullarının sağladığının tespit edilmesinden sonra Varyans ayrıştırması analizine geçilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 5.7. de sunulmuştur.

Tablo 5.7. Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları

Dönem	Standart Hata	DTHEIL	DOPEN
1	0.055483	94.51861	0.000000
2	0.066456	73.98072	13.42628
3	0.066982	73.27032	14.23826
4	0.067298	72.60965	14.73038
5	0.067366	72.48159	14.82362
6	0.067397	72.41351	14.87338
7	0.067408	72.39076	14.89364
8	0.067411	72.38553	14.89769
9	0.067412	72.38282	14.90009
10	0.067413	72.38213	14.90066

Yapılan analiz neticesinde varyans ayrıştırma analizi neticesinde dışa açıklığın (OPEN) ihracat ürün çeşitlendirmesi değişkenindeki (THEIL) varyansa katkısının %15 düzeyinde etki ettiği tespit edilmiştir. THEIL değişkeninin kendisine yaptığı katkı ise birinci dönemde yaklaşık %95 düzeyindeyken takip eden dönemlerde etki giderek azalmış ve onuncu dönemde bu oran %72.4'e kadar düşmüştür.

6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından makroekonomik dengelerinin korunması ve şok ekonomik gelişmeler karşısında, kırılgan ekonomik yapılarının en önemli destekçilerinden birisi konumundaki ihracatın oldukça önem arz ettiği bir gerçektir. İhracatı etkileyen birçok faktör mevcuttur. Dolayısıyla ülke ekonomileri açısından önemli bir yere sahip ihracatı ilgilendiren birçok faktör ülke ekonomisini de doğrudan etkilemektedir. Bu faktörlerin başında dışa açıklık gelmektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından dışa açıklık oldukça önem arz etmektedir. Dışa açık bir ekonomik anlayış benimseyen ülkeler açısından ticari dışa açıklığın, ülkenin ihracatına katkı sağlayarak döviz gelirlerinin artmasına, ihtiyaç duyulan sermayenin temin edilerek sermaye malı ithalatını artırarak gelirlerini artırılmasına, ithalat ihracat dengesinin sağlanmasına, küreselleşme ile gerekli duyulan teknoloji açığının kapatılarak ve üretimin arttırılmasına ve uluslararası pazarlara ulaşılmasının sağlanması gibi birçok katkısının olduğu görülmektedir (Yapraklı, 2007: 68-69). Özellikle 1980 sonrası dönemde Türkiye de dahil olmak üzere dışa açık bir ekonomik anlayış benimseyerek ekonomilerini iyileştirme çabası içerisine girmiştir. Dışa açıklıkla birlikte ihracat edilen ürün çeşitliği de önem kazanmıştır. Çünkü ülkelerin ihraç ettikleri ürünlerin çeşitliliği ne kadar fazla ise o kadar farklı ve geniş pazarlara ulaşması ve gelirlerini artırması mümkündür.

Son dönemlerde ihracat ürün çeşitliğine etki eden faktörler sık sık araştırma konusu olmaktadır. Bu nedenle çalışmada ihracat ürün çeşitlendirmesine dışa açıklığın ne derece etki ettiğinin tespiti üzerine çalışılmıştır. Örneklem olarak gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye örneklem verisi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz de 1970-2010 dönemi baz alınarak yapılmıştır. VAR modeline bağlı yapılan varyans ayrıştırma analizi neticesinde dışa açıklığın ihracat ürün çeşitlendirmesi değişkenindeki varyansa katkısının %15 düzeyinde etki ettiği tespit edilmiştir. İhracat ürün çeşitlendirmesi değişkeninin kendisine yaptığı katkı ise birinci dönemde yaklaşık %95 düzeyindeyken takip eden dönemlerde etki giderek azalmış ve onuncu dönemde bu oran %72.4'e kadar gerilemiştir.

Görüleceği üzere Türkiye örnekleminde dışa açıklık değişkeninin ihracat ürün çeşitlendirmesini kayda değer biçimde etkilediği tespit edilmiştir. Bu durum beklenen bir durumdur. Elde edilen sonuçtan da görüleceği üzere ülkenin dışa açık pir politika izlemesinin ve ihracat ürün çeşitlendirmesini artırıcı politikalar geliştirmesi son derece önem arz etmektedir. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle ülkelerin küresel ölçekte meydana gelebilecek gelişmelere kayıtsız kalması düşünülemez. Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak ortak bir pazar haline gelen dünya'daki ihracat gelirlerinden alabileceği maksimum payı almak durumundadır. Akis halde makroekonomik dengenin korunmasında sorun yaşanması muhtemeldir. Ülkelerin dışa açık olmayan bir ekonomik anlayışı sürdürmesi birçok açısından sorun teşkil etmesi mümkündür. Bu nedenle hükümetlerin yaşanabilecek sorunları giderici ve yapıcı politikalar üretmesi ve uygulaması son derece önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

AGOSIN, M. R., "Performance in Chile: Lessons for Africa", *The World Economy, UNU /WIDER Working Papers*, No. 144, s. 72-106, 1997.

CANDEMİR, A.,"Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama",*YASED, Yayın No. YASED-T/2006-12/53,* Ankara, s. 22-70, Aralık 2006

CHAKRABARTI,A., "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross Country Regressions",*KYKLOS*, Cilt 54, Sayı 1,s. 89-114, 2001.

EREN, M.V. ve A. ERGÜN-ÜNAL (2019), "Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği", *Sosyoekonomi*, Vol. 27(39), 81-93.

GOZGOR, G. ve M. CAN, "Effects of the Product Diversification of Exports on Income at Different Stages of Economic Development", *Eurasian Business Review*,DOI 10.1007/s40821-016-0045-5, 2016b

GOZGOR, G. ve M. CAN, "Causal Linkages Among the Product Diversification of Exports, Economic Globalization and Economic Growth", *Review of Development Economics*, DOI:10.1111/rode.12301, 2016c.

GÜNGÖR, B. ve S. KURT (2007), "Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968-2003): Türkiye Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 197-210.

LESHER, M. ve S.MİROUDOT, "FDI spillovers and their interrelationships with trade", *OECD Trade Policy Working Papers*, sayı. 80, OECD Publishing, 2008.

ROSE, A.K. (2002), "Do WTO Members Have A More Liberal Trade Policy?", *NBER Working Papers, No:9347*, <http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/WTO.pdf>, 11.01.2017.

SAÇIK, Y.S. (2007), "Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık", *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 525-548.

ŞAHİN, Y.B. (2015), "Dışa Açıklığın Ölçüm Yöntemleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 33, 455-463.

UTKULU, U., ve H. KAHYAOĞLU (2005), "Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye' de Büyümeyi Ne Yönde Etkiledi?", *Türkiye Ekonomi Kurumu*, Tartışma Metni 2005/13.

TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. Erişim Kasım 2019, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?

TÜİK, İstatistik Göstergeler, Erişim Kasım 2019, https:// www.tuik.gov.tr

YAPRAKLI, S. (2007), "Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (5), 67-89.

ZENGİN, A. (2001), "Reel Döviz Kuru Hareketleri ve Dış Ticaret Fiyatları (Türkiye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bulgular)", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2*, Sayı 2, 27-41.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE PİYANO EĞİTİMİ: GELİŞİM ALANLARINA ETKİSİ VE GÜNCEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Ceren DOĞAN

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Öğretmenliği A.B.D.

Prof. Dr. Belir TECİMER

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Öğretmenliği A.B.D.

ÖZET

Müziksel yetenek, her çocukta var olan ve zaman içinde geliştirilebilen bir beceridir. Müzik etkinlikleri, erken çocukluk eğitimde çocukların bilişsel becerileri, dil gelişimi, sosyal uyum, güven ve başarı duygusunu kazanmaları açısından etkili olabileceği düşüncesi nedeniyle günlük eğitim ve öğretim sürecinde önem kazanmaktadır. Erken çocukluk eğitimi sürecinde müzik eğitiminde, sesleri dinleme ve ayırt etme, ritim çalışmaları, müzik dinleme, şarkı söyleme, drama, hareket, dans, oyun ve çalgı çalma gibi pek çok etkinliğe yer verilebilmektedir. Müziksel kavramların yanı sıra, çocuk gelişimine yönelik birçok hedefin müzik yoluyla öğretilmesi, öğrenmede kalıcılığa katkı sağlayabilmektedir. Her çocuk, uygun ve doğru bir müzik eğitimi alarak müzik yeteneğini de geliştirebilir. Bir okul çalgısı olarak da kabul görmüş olan piyano eğitiminin, çok sesliliğe elverişli olması, gürlük anlamında çeşitlilik sağlaması, insan kas ve iskelet sistemi açısından zorlayıcı olmaması, geniş bir ses aralığına sahip olması, elektronik piyano ya da org gibi düşük maliyetli alternatiflerinin bulunması gibi avantajlarıyla erken çalgı eğitiminde önemli bir disiplin olduğu söylenebilir. Her çalgı için geçerli olacağı üzere, piyano çalma becerisi de her çocukta müzikal duyarlılık, çalma yeteneği ve işitsel hafıza ile paralel olarak gelişebilir ve bu gelişim, çocukların diğer gelişim alanlarındaki ilerlemesine de katkı sağlayabilir. Bu fikirler ışığında erken çocukluk döneminde piyano eğitiminin çocuk gelişimine etkisi üzerine çalışmaların irdelenmesi ve küçük çocuklara yönelik piyano metotlarının incelenmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden yola çıkarak ele alınan bu araştırmada, nitel bir araştırma deseni olan doküman analizi yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmada öncelikle erken piyano eğitimine yönelik alan-yazın, erken müzik ve piyano eğitiminin çocukların gelişim alanlarına etkisini irdeleyen araştırma bulguları ile desteklenerek incelenmiştir. Erken piyano öğretiminin uygulamadaki görünümünü ortaya koymak adına ise; erken çocukluk dönemine yönelik piyano metotları sayfa düzeni ve görsel kullanımı, klavye öğretimi, müziksel okuma-işitme ve yazma becerileri kazandırma, birlikte çalma ve temel çok seslilik bilgisi verme bağlamında irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken Piyano Eğitimi, Erken Müzik Eğitimi, Çalgı Eğitim

GİRİŞ

Gelişim alanlarındaki etkisi sebebiyle müzik etkinlikleri, okul öncesi eğitim programının kazanım ve göstergelerine ulaşmada bir aracı olarak kullanılmaya elverişlidir. Bu etkinlikler hem çevresel uyarıcılar ve öğretim araç-gereçleri açısından çocukların ilgilerini arttırabilir ve dikkatlerini etkinliğe yöneltmelerini sağlayabilir, hem de çocukların farklı duyularına da hitap ederek öğrenmenin kalıcılığını arttırabilir.

Bu araştırmanın amacı, erken çocukluk döneminde piyano eğitiminin çocuk gelişimine etkisi üzerine yapılan çalışmalar ışığında erken çocukluk dönemine yönelik piyano metotlarının incelenmesidir. Erken çocukluk dönemi, bebeklik döneminden sonra, insan gelişiminin en hızlı ve öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu dönemdir (Bulut ve Aktaş, 2014). Erken müzik eğitimi, anne karnından başlayarak çocuklara birçok motorsal ve zihinsel beceri kazandırır. Anne ve babaların, müzik ve çalgı eğitimine eğitim kurumlarının yanı sıra evlerde zenginleştirilmiş mekânlar oluşturarak katılmaları da yerinde olacaktır (Soysal, 2012). Müziksel yetenek, her çocukta var olan geliştirilebilir bir yetenektir. Uygun ve doğru bir müzik eğitimi ile her çocuk, tıpkı ana dilini öğrendiği gibi müzik yeteneğini de geliştirebilir. Ana dili öğrenmeye benzer şekilde, müziksel yetenek de düzenli çalışma yoluyla gelişme gösterir (Suzuki, 1978).

YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel bir araştırma deseni olan doküman analizi yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmada öncelikle erken piyano eğitimine yönelik alan-yazın, erken müzik ve piyano eğitiminin çocukların gelişim alanlarına etkisini irdeleyen araştırma bulguları ile desteklenerek irdelenmiştir. Erken piyano öğretiminin uygulamadaki görünümünü ortaya koymak adına ise; erken çocukluk dönemine yönelik piyano metotları sayfa düzeni ve görsel kullanımı, klavye öğretimi, müziksel okuma-işitme ve yazma becerileri kazandırma, birlikte çalma ve temel çok seslilik bilgisi verme bağlamında irdelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen metotlar Faber ve Faber (2007), Thompson (2010), Bastien (1987), Agay (1992), Yavuzoğlu (2018) tarafından hazırlanmıştır.

BULGULAR

Uluğbay (2016) tarafından yapılan, müzik etkinliklerinin bilişsel gelişime etkisi ile ilgili araştırma derlemesinde, müzik eğitimi ile matematiksel mantık ve problem çözme alanlarında çocukların daha başarılı olduğu, ilkokulda okumayı öğrenmeye katkı sağladığı, öğrencilerin akademik başarılarını arttırdığı sonuçlarına varılmıştır. Duygusal gelişimle ilişkili olarak ise müzik eğitimi alan öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu, olumlu ruhsal gelişim gösterdiğine değinilmiştir. Aynı zamanda müzik, evrensel dili ile çocukların farklı diller ve kültürlerle tanışmasını mümkün kılabilmektedir.

İyi gelişmesi durumunda bireye avantaj sağlayan bilişsel becerilerden uzay-zamansal muhakeme de erken çocukluk döneminde yeterli çevresel uyarıcılarla ilerleme göstermektedir. Uzay-zamansal biliş, cisimlerin uzaydaki yer ve durumlarının beyin

tarafından işlenmesi ve irdelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Uzay-zamansal muhakeme yalnız boyutsal olmamakla birlikte algı, hafıza, işlem ve yorumlama gibi diğer bilişsel becerilerle de ilişkilidir (Rauscher ve Zopan,2000).

Çalgı eğitiminin erken uzay-zamansal muhakeme becerilerine olumlu etki ettiği yapılan çeşitli çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır (Gromko ve Poorman, 1998; Malloy ve Philbrick, 1995; Rauscher vd., 1997). Bu etkinin sebebi bir ezgi çalmanın içerdiği nota olarak adlandırılan parçaların belli bir düzenle yüksek düzeyde uzay-zamansal kodlarla organizasyon gerektirmesi olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, müzik eğitiminin getirileri uzay-zamansal muhakeme performansında bir öğrenme transferi sağlıyor olabilir (Rauscher ve Zopan, 2000). Ayrıca erken piyano eğitimi alan çocukların uzay-zamansal muhakeme becerisinin çalgı alanında herhangi bir eğitim almamış çocuklara göre daha ilerde olduğu yine çeşitli araştırmalarla kanıtlanmıştır (Costa-Giomi, 1997; Gromko ve Poorman, 1998; Mallory ve Philbrick, 1995; Rauscher vd., 1997)

Erken çocukluk döneminde piyano eğitimine başlamak için 4 ile 6 yaşlar arası uygundur (Uszler, Gordon ve Smith, 1991: 36). Yine de piyano eğitimine başlarken çocuğun kas olgunlaşması, koordinasyonu, dikkat döngüsü ve ilgisine dikkat edilmelidir (Thomas-Lee, 2003: 43). Bu yaş grubundaki çocuklarla çalışırken piyanoda uygulama süresi 15-20 dakikayı geçmemelidir, aksi durumda çocuğun ilgisi dağılabilir (Emonts, 2010: 4). Küçük çocuklara piyano eğitimi verilirken çocuğun piyano çalışmaktan keyif almasına dikkat edilmeli, önceden öğrenilen şeylerin üzerine yenilerini koyarak küçük adımlarla ilerlenmelidir. Çalışmalar, rahat bir teknikle ritmik bir akış sağlanarak yapılmalıdır. Çalma yeteneği ve müziksel hafızası geliştikten sonra çocuğa nota eğitimi verilebilir. Nota eğitiminin amacı çocuğun eseri ezberlemesine yardımcı olmaktır (Kasap, 2005).

Çocuk piyano eğitimi alırken nota öğretimi ne kadar ertelenirse çocuğun nota okuma becerisi de o kadar akıcı ve güvenli olur. Öğretmenler öğretim hızlarını ve içeriğini doğru ayarladıklarında daha yüksek başarı bekleyebilirler. Küçük çocukların görsel öğeleri öğrenmesi çoğu yetişkinin düşündüğünden daha hızlıdır, bu çocukların daha okumayı öğrenmeden televizyon reklamlarından öğrendikleri logoları tanıyıp söylemelerinden de anlaşılabilir. Ses ve ritim unsurlarını notada tanımak bundan daha zor değildir. Piyano eğitiminin çatısını nota okumak oluşturur. Öğrenme hedefleri ayrıca klavyenin yapısını öğrenmek, teknik beceriler kazanmak ve ince motor becerileri geliştirmek üzerine kuruludur. Küçük çocuklarda nota okuma ise anahtarlar, dizek, ölçü, nota ismi ve süresi, sus, ifade sembolleri, tempo tutma gibi nota okumaya hazırlık çalışmalarını içerebilir (Thomas-Lee, 2003).

Çocuklara yönelik piyano çalmaya hazırlayıcı metotlardan genellikle üç tür yaklaşım kullanıldığı görlmektedir. Bunlar Orta do, aralıksal yaklaşım ve çoklu ton yaklaşımlarıdır Orta do (Middle C) yaklaşımında iki elin başparmağı klavyenin tam ortasındaki do (Orta do) tuşunda bir arada iken diğer parmaklar çevresindeki beyaz tuşlardadır. Orta do yaklaşımı ile öğretimde genellikle bu pozisyonda uzunca bir süre öğretime devam edilir. Bu yaklaşımın ülkemizdeki piyano metotlarında en çok yer verilen yaklaşım olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Aralıksal yaklaşımda (Intervallic Landmark) ise öğrenci piyano üzerinde kendine

tüm do tuşları gibi bir işaret belirler ve bu işareti kullanarak istenilen notaya atlamalar yapar. Bu yaklaşımda nota okumaya hazırlık çalışmalarında dizeksiz şekilsel bir okuma kullanılır. Bu yazımda notalar, ezginin yönüne göre dizeksiz olarak gösterilir. Çoklu ton (The Multiple Key) yaklaşımında ise öğrencilerin çok çeşitli pozisyon ve tonlarda çalmaları esastır. Öğrencilerden belirli bir ezgiyi Sol, Re, La, Mi gibi farklı nota pozisyonlarında da çalmaları istenir. Asıl hedef 12 tonun tamamında beşli (Pentachord) pozisyona hakim olmaktır. Ezgiyi farklı tonlarda çalmayı (Transpoze) öğrenme ve tonun değiştiricilerini (key signatures) doğru kullanma alıştırma yoluyla geliştirilir, yine de öğrencinin bazı çalışmalarda ezgiyi nota aralığı ve yönünü hesaplayarak çalabilmesi de beklenir. Piyano metotları geliştikçe zaman içinde çoklu ton yaklaşımı değişikliğe uğrayıp basitleşmiş, uzun süre do pozisyonunda kaldıktan sonra sol, fa ve diğer pozisyonlara geçilmiştir (ThomasLee, 2003).

Ülkemiz metotları ile yapılan incelemeler sonucu görülmüştür ki ülkemizdeki piyano metotlarında öğretimin uzun süre do pozisyonunda kaldıktan sonra sol, fa ve diğer pozisyonlara geçilmesi yaklaşımı sıklıkla tercih edilmektedir. Metotların görsel kullanımında işlevi olmayan görseller, alan kullanımında karmaşık görsel düzenlemeler, yoğun renklilik ya da renk olarak pembe gibi daha çok tek bir cinsiyetin ilgisini çekecek renklendirme gibi bulgulara rastlanmıştır. Erken çocukluk dönemi görme becerileri gelişiminin metotlarda dikkate alındığı düşünülmektedir, çünkü dizek ve nota boyutları geniş ve büyük, nota aralıkları açık ve anlaşılır olan bir düzenleme yapılmıştır. Dizeksiz yazım kullanılan piyano öğretim yaklaşımını içeren bir metoda ise ülkemiz yayınları içerisinde ulaşılamamıştır. Yöntemin örneklemesini görmek için Bastien (1987) ile Faber ve Faber (2007) tarafından hazırlanan İngilizce metotlar incelenmiştir. Bu metotlarda yeni bilgilerin oldukça sistematik olarak sunulduğu, her yeni kavramın ilgili ünitede ayrıntılı çalışıldığı, sonraki ünitelerde tekrar hatırlatılarak yeni öğrenmelerle birleştirildiği görülmüş, görsel kullanımı ise Türkçe metotlara göre daha işlevsel bulunmuştur.

SONUÇ

Okul öncesi eğitimde müzik etkinlikleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde müzik eğitiminin çocukların gelişimsel pek çok becerisine katkı sağladığı görülmüştür. Çocuklara uygulanan müzik etkinlikleri çocukların uzay-zamansal çıkarsama, matematik, akademik başarı, dikkat gibi bilişsel becerilerini olumlu etkilemektedir. Ayrıca çocukların beden koordinasyonu gibi psikomotor becerileri ile sosyal becerileri de müzik etkinlikleri ile ilerleme göstermektedir.

Nitel bir araştırma deseni olan doküman analizi yönteminden faydalanılan bu araştırmada, öncelikle erken piyano eğitimine yönelik alan-yazın, erken müzik ve piyano eğitiminin çocukların gelişim alanlarına etkisini irdeleyen araştırma bulguları ile desteklenerek irdelenmiştir. Erken piyano öğretiminin uygulamadaki görünümünü ortaya koymak adına ise; erken çocukluk dönemine yönelik piyano metotları sayfa düzeni ve görsel kullanımı, klavye öğretimi, müziksel okuma-işitme ve yazma becerileri kazandırma, birlikte çalma ve temel çok seslilik bilgisi verme bağlamında irdelenmiştir.

Ülkemiz piyano metotları ile yapılan incelemeler sonucu öğretimin uzun süre do pozisyonunda kaldıktan sonra sol, fa ve diğer pozisyonlara geçilmesi yaklaşımı sıklıkla tercih edildiği görülmüştür. Metotlarda işlevi olmayan görseller, alan kullanımında karmaşık görsel düzenlemeler, yoğun renklilik ya da renk olarak pembe gibi daha çok tek bir cinsiyetin ilgisini çekecek renklendirme gibi bulgulara rastlanmıştır. Dizek ve nota boyutları açısından ise geniş ve büyük, nota aralıkları açık ve anlaşılır olan düzenlemeler dikkat çekmiştir. Dizeksiz yazım kullanılan piyano öğretim yaklaşımını içeren bir metoda ise ulaşılamamıştır.

ÖNERİLER

Araştırma bulguları ışığında öncelikle aralıksal yaklaşım ve dizeksiz yazım ile piyano çalmaya hazırlayıcı eğitimin ülkemizde de uygulanması amacıyla bu yaklaşımı esas alan piyano metotları hazırlanması önerilmektedir. Piyano öğretim tekniklerinin işlevselliği, ileride yapılacak deneysel çalışmalar ve eylem araştırmaları ile irdelenebilir. Ayrıca mevcut piyano metotlarında da görsel ve alan kullanımı adına geliştirmeler yapılması da önerilebilir.

Agay, D. (1992). Learning to Play Piano- Book 1, Yukon: Yorktown Press.

Bastien, J. (1987). Piano for the Young Beginner, California: KJOS Music Company.

Bulut, D. ve Aktaş, A. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin müzik etkinliklerini uygulama durumları (Niğde ili örneği), The Journal of Academic Social Science Studies, 25 (1), 21-34.

Costa-Giomi, E. (1999). The Effects of Three Years of Piano Instruction on Childrens Cognitive Development, Journal of Research in Music Education, 47(5), 198–212.

Emonts, F. (2010). Avrupa Piyano Metodu,(Editör: Buğra Gültek) Ankara: Epilog.

Faber, N. and Faber, R. (2007). My First Piano Adventure-Lesson Book A:Pre-Reading, Milwaukee: Hal Leonard Publishing.

Gromko, J. E., & Poorman, A. S. (1998). The effect of music training on preschooler's spatialtemporal task performance. Journal of Research in Music Education, 46, 173–181.

Kasap, B. (2005). Suzuki piyano okulu metodu. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 10, 71-86.

Mallory, M. E., & Philbrick, K. E. (1995, June). Music training and spatial skills in children. Paper presented at The Meeting of The American Psychological Society, New York.

Rauscher, F.; Shaw, G.; Levine, L.; Wright, E.; Dennis, W. and Newcomb, R. (1997). Music Training Causes Longterm Enhancement of Preschool Children's Spatial-Temporal Reasoning, Neurological Research, 19 (1), 2-8.

Rauscher, F., & Zopan, M. (2000). Classroom keyboard instruction improves kindergarten children's spatial-temporal performance: A field experiment. Early Childhood Research Quartery,15, 2, 215-228.

Soysal, F. (2012). Erken Çocukluk Dönemi Müzik Eğitimi, The Journal of Academic Social Science Studies, 5 (3), 191-207.

Suzuki, S. (1978). Suzuki piano school volume 1. New Jersey: Birch Tree Group.

Thomass-Lee, P. (2003). Piano Pedagogy for Four to Five Year Olds: An Analysis of Sellected Piano Methods for Teaching Preschool Children, Dissertation, Georgia: The University of Georgia Graduate Faculty.

Thompson, J. (2010). Kolay Piyano Kursu, İstanbul: Porte Müzik Eğitimi Yayınları.

Uluğbay, S. (2016). Müzik Eğitiminin Çocuk Zekasına Etkileri, Kastamonu Eğitim Dergisi, 21(3), 1025-1034. Uszler, M;, Gordon, S. and Smith, E. (1991). The Well-tempered Keyboard Teacher, Newyork: Schimer.

Uszler, M., Gordon, S., & Smith, S. (2000). The well-tempered keyboard teacher. Newyork: Schimer.

Yavuzoğlu, N. (2018). Temel piyano eğitimi. Istanbul: Inkılap.

ŞİRKETLERİN KENDİ HİSSE SENETLERİNİ GERİ SATIN ALIMININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE VERGİLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Erdal YILMAZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü

Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile birlikte borsada işlem gören tüm şirketlerin kendi paylarını geri satın alabilmelerinin önü açılmıştır. Şirketlerin kendi hisselerini geri satın almalarının çeşitli nedenleri vardır. Borsada oluşan hisse fiyatının gerçek değerini yansıtmadığına karar verilmesi, borsadaki hisse fiyatının aşırı volatilite göstermesi veya şirketin durumu ile ilgili sinyal verilmesi istenmesi gibi nedenlerle hisse geri alımları yapılabilmektedir. Şirketlerin kendi hisselerini geri satın almaları finans literatüründe bir temettü ödemesi olarak da nitelendirilmektedir. Bu yöntemle, piyasadaki hisse sayısının azaltılması ve mevcut yatırımcılara dolaylı olarak kar payı aktarımının yapılması işlemi gerçekleştirilmektedir.

Hisse geri alımı şirketin ortakları tarafından bireysel olarak değil, tüzel kişilik olarak şirketin kendisinin kendi hisse senetlerini borsadan geri satın alması işlemidir. Türkiye'de son birkaç yıldır kullanılmaya başlanan hisse geri alımı dünyada ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun yıllardan beri kullanılan bir uygulamadır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de nispeten yeni olan şirketlerin kendi paylarını geri satın almalarının nedenlerini, yöntemlerini, koşullarını ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Ayrıca işletmenin kendi paylarını geri satın almaları halinde bunu nasıl muhasebeleştireceği ve finansal tablolarda nasıl raporlayacağı da çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hisse Geri Alımı, Muhasebe, Türk Ticaret Kanunu

1. GİRİŞ

Şirketlerin kendi hisselerini geri satın alabilmeleri Anglo-Sakson ülkelerinde yaygın bir şekilde, Kıta Avrupa'sında ise nispeten daha sınırlı bir şekilde uzun yıllardır kullanılan bir uygulamadır. Türkiye'de ise 13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen ve 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile birlikte dünya ekonomisindeki küreselleşme eğilimine paralel olarak şirketlerin kendi paylarını iktisap etmelerine imkan tanınmıştır. Daha önce Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) mevzuatına göre istisnai durumlarda izin verilen hisse geri alımları yeni TTK ile birlikte belirli şartları taşıyan tüm şirketler için mümkün hale gelmiştir.

Pay geri alımı, şirketlerin spekülatif amaçlarla başka şirketlerin hisselerini satın almalarından farklı bir uygulama olup kendi hisselerini ihraç etmenin tersi bir durumu olarak düşünülmesi gerekir. Şirketlerin kendi paylarını iktisap etmelerinin birçok nedeni vardır. Hisse senedi fiyatlarının borsadaki değer düşüklüğünün önüne geçmek, kâr dağıtım aracı olarak kullanmak, şirketin ele geçirilmesinin önüne geçilmesi gibi nedenler sıralanabilir. Şirketler her yıl

milyarlarca dolar değerinde pay geri alım programları gerçekleştirmektedir. Örneğin Amerikan şirketleri sadece şubat ayı içerisinde yaklaşık olarak 158 milyar dolarlık pay geri alımı gerçekleştirirken uzmanlar bu rakamın yılsonu itibari ile 800 milyar doları bulacağını öngörmektedir (Taşdemir ve Alsu, 2019:342).

Bu çalışmada pay geri alım kavramı açıklandıktan sonra şirketlerin pay geri alım yöntemleri ve nedenleri hakkın bilgi verilmiştir. Pay geri alımının ve geri alınan payların yeniden satılması veya iptal edilmesi durumunda yapılacak muhasebe kayıtları örneklerle açıklanmıştır. Çalışmanın sonunda pay geri alımının vergi mevzuatı ile ilgili durumu analiz edilmiştir.

2. PAY (HİSSE) KAVRAMI VE ŞİRKETLERİN KENDİ PAYLARINI İKTİSABI (GERİ ALIMI)

6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nun 329. maddesine göre anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Anonim şirketleri diğer şirketlerden ayıran en önemli özelliklerden birisi sermayesinin paylara bölünmüş olmasıdır. Anonim şirketlerin sermayesinin paylara bölünmüş olası nedeniyle bu şirketlerin pay (hisse) senedi bastırmaları zorunlu hale gelmiştir. TTK'nın 486.maddesi, anonim şirketlere hamiline yazılı pay senetlerini mutlak surette, nama yazılı pay senetlerinin ise koşullu olarak çıkarma zorunluluğu getirmektedir. Buna bağlı olarak hamiline yazılı pay senetlerinin, pay bedelinin tamamen ödendiği tarihten itibaren en geç üç ay içerisinde bastırılması ve pay sahiplerine dağıtılması zorunludur. Nama yazılı pay senetlerin bastırılması için ise, azlığın talebi aranacak, böyle bir talebin varlığında, nama yazılı pay senetleri bastırılacak ve bütün nama yazılı pay senedi sahiplerine dağıtılacaktır. Anonim şirketlerin pay sahipleri diğer ortaklıklarla karşılaştırıldığında ortaklık haklarını daha kolay ve hızlı bir şekilde devredebilmektedirler. Hatta diğer ortaklıkların aksine anonim ortaklıklarda payların kıymetli evrak niteliğindeki senetlere bağlanması bu payların devredilebilme özelliğini pekiştirmektedir (Sevi, 2004:21). Şirketlerin kendi paylarını iktisabı, şirketin kendi tüzel kişiliğinin bünyesinde bulunan payları yine şirket tüzel kişiliği adına iktisap etmesidir (Çapa, 2013: 18)

Anonim Şirketler hukukunda teknik bir terim olan pay kelimesi, birbirinden farklı üç anlamda kullanılmaktadır (Kendigelen, 1994: 6). Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Esas/çıkarılmış sermayenin belirli bir bölümünü,
- Ortaklığa katılımdan kaynaklanan bir bütünü anlamında pay sahipliğini,
- Pay (hisse) senedini ifade edebilmektedir.

Uygulanışı bakımından çeşitli pay geri alım yöntemleri vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Aktan, 2012:12):

- Sabit Fiyattan Aleni Pay Geri Alım Teklifi (Fixed Price Tender Offer- FPT): Bu yöntemde şirket bütün pay sahiplerine çağrıda bulunarak belirli bir tarihte önceden belirlenmiş bir fiyattan kendi hisselerini satın alacağını duyurur.

- Belirli Bir Fiyat Aralığından Aleni Pay Geri Alım Teklifi (Dutch Action-DA): FPT yönteminden farklı olarak bu yöntemde şirket, sabit bir fiyat yerine taban ve taban fiyatı açıklayarak belirlenen bu aralıkta payların geri satın alınacağı açıklanır. Pay sahipleri belirlenen bu aralıkta hangi fiyatla hisselerini satacaklarını açıklar. Talep miktarı şirketin satın almayı planladığı hisse sayısına ulaştığı anda ortaya çıkan hisse fiyatı, bütün hisselere verilecek olan fiyattır.

- Borsa Üzerinden Aleni Pay Geri Alımı (Open Market Repurchase-OMR): Payları borsada işlem gören şirketler geri alacakları hisseleri doğrudan borsadan alabilirler. Bu durumda önceden belirli bir fiyatın belirlenip ilan edilmesi gerekmez. Bu yöntemde şirket genellikle bir hisse satın alma programı açıklar ve bu satın alma programı da genellikle uzun vadeye yayılan bir program olur.

- Hızlandırılmış Pay Geri Alımı (Accelerated Share Repurchase-ASR): Şirketin payları borsadan satın alması yerine bir yatırım bankası ile anlaşarak önceden belirlenen bir tarihte ve belirlenen bir fiyattan banka aracılığı ile satın aldığı yöntemdir. Şirket belirlediği fiyat üzerinden bankaya toplam almak istediği hisse tutarını öder. Banka belirli bir zaman dilimi içerisinde istenilen hisseleri alır. Hisselerin alış fiyatı şirketin başta bankaya ödediği tutardan fazla ise aradaki farkı şirket bankaya öder. Daha az olması halinde banka fazla aldığı parayı iade eder.

- Belirli Hissedarlarla Uzlaşarak Pay Geri Alımı (Negotiated Share Repurchase): Bu yöntemde şirket belirli hissedarlarla uzlaşarak onların paylarını satın alma yoluna gider. Özellikle şirketi ele geçirmek isteğiyle şirket hisselerini toplayan kişilerden belirli bir uzlaşma fiyatı üzerinden hisselerin geri satın alındığı yöntemdir.

3. ŞİRKETLERİN KENDİ PAYLARINI İKTİSABINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Şirketlerin kendi paylarını geri satın almalarını etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerin bir kısmı mevzuattan ve başka gerekliliklerden kaynaklanırken, diğer kısımları şirket yönetiminin politikasından kaynaklanabilmektedir. Bu nedenler aşağıda sıralanmaktadır:

3.1. Şirket Paylarının Piyasa Fiyatını Artırmak

Şirket yönetimi şirket paylarını kendi değerlendirmelerine belirledikleri piyasa fiyatına yükseltmek için pay geri alımı yapabilmektedir. Eğer piyasada oluşan pay fiyatı olması gereken fiyattan düşük kalmışsa, şirket kendi hisselerini satın alarak hisseye olan talebi artırmak ve piyasadaki hisse sayısını azaltmak suretiyle fiyatı yükseltme yoluna gitmektedir.

3.2. Pay Değeri ile İlgili Sinyal Göndermek

Şirket yöneticileri şirketin gerçek durumu ve buna bağlı olarak hisselerin olması gereken değeri hakkında piyasaya göre daha fazla bilgiye sahiptir. Eğer borsada oluşan hisse fiyatlar yöneticilerin olmasını beklediği fiyatın altında oluşmuşsa pay geri alım programını başlatarak hisseye olan güven konusunda piyasaya bir sinyal gönderir.

3.3. Temettü Dağıtmak ve Hisse Başı Karı Artırmak

Hisse başı kazanç, işletmenin dönem sonunda toplam net karının hisse senedi sayısına bölünmesiyle elde edilir. Hisse senedi sayısı ne kadar azalırsa hisse başı kazanç aynı oranda artar. Pay geri alımı şirketlerin bir başka kar dağıtım politikasıdır. Şirketler doğrudan temettü dağıtmak yerine hisse geri alımı yaparak hem dolaşımdaki hisse senedi sayısı azaldığı için hissedin fiyatı artacak, hem de hisse başı kazanç artacaktır.

3.4. Ortağın Şirkete Olan Borçlarının Ödenmesini Sağlamak

Şirket ortakları bazen kişisel harcamaları, bazen de şirketin vergiden düşülemeyecek harcamaları nedeniyle şirkete borçlanmakta ve bu borçlanılan tutarlar şirketin hesaplarında "131 Ortaklardan Alacaklar" hesabında birikmektedir. Yıllarca biriken bu alacağın ortaklardan tahsil etmenin bir yolu da hisse geri alımı yaparak ortakların sermaye paylarını azaltmaktır (Kaval, 2016:97).

3.5. Şirket Ele Geçirme Girişimlerine Karşı Savunma

Şirketi ele geçirmek amacıyla piyasadan hisse senedi alımı yapanlara karşılık olarak şirket kendi hisse senetlerini satın alarak şirketin başkaları tarafından ele geçirilmesini önleyebilir.

3.6. Türk Ticaret Kanunu'nda Belirtilen Nedenler

TTK 382. maddesine göre bir şirket; bir kanundan kaynaklanan nedenlerle satın alma yükümlülüğü doğmuşsa, külli halefiyet kuralı gereği ise, bir şirketin alacağını tahsil amacını güdüyorsa veya şirketin menkul kıymet şirketi olması durumunda kendi paylarını iktisap edebilir.

4. TÜRKİYE'DE HİSSE GERİ ALIM SÜRECİ VE KOŞULLARI

Türkiye'de 6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nun 329 maddesine göre, istisnai durumlar dışında şirketlerin kendi hisse senetlerini almaları mümkün değildi. İstisnai hükme istinaden Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 01.09.2009 tarih ve 27/748 sayılı İlke Kararı ile sadece payları borsada işlem gören aracı kurumlar ve yatırım ortaklıklarının kendi hisselerini geri almalarına imkan sağlamıştır. Ancak daha sonra 6102 sayılı yeni TTK yürürlüğe girdikten sonra, belirli koşulları yerine getiren tüm anonim şirketlerin kendi paylarını iktisap etmelerinin önü açılmıştır. SPK'da daha önce aldığı ve sadece aracı kurumlar ve yatırım ortaklılıklarının kendi hisselerini alabileceğine yönelik ilke kararını tüm anonim şirketleri kapsayacak şekilde genişletmiştir. Gerek TTK'da gerekse SPK mevzuatına göre şirketlerin kendi paylarını iktisap etmeleri önemli şartlarla sınırlandırılmıştır.

TTK'ya göre bir şirketin kendi paylarını iktisap edebilmesi için bazı önkoşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. TTK 379. maddesine göre bu koşullar;

"(1) Bir şirket kendi paylarını, esas veya çıkarılmış sermayesinin onda birini aşan veya bir işlem sonunda aşacak olan miktarda, ivazlı olarak iktisap ve rehin olarak kabul edemez",

" (2) Payların birinci fıkra hükmüne göre iktisap veya rehin olarak kabul edilebilmesi için, genel kurulun yönetim kurulunu yetkilendirmesi şarttır",

"(3) Birinci ve ikinci fıkralardaki şartlara ek olarak, iktisap edilecek payların bedelleri düşüldükten sonra, kalan şirket net aktifi, en az esas veya çıkarılmış sermaye ile kanun ve esas sözleşme uyarınca dağıtılmasına izin verilmeyen yedek akçelerin toplamı kadar olmalıdır",

"(4) Yukarıdaki hükümler uyarınca, sadece, bedellerinin tümü ödenmiş bulunan paylar iktisap edilebilir",

"(5) Yukarıdaki fıkralarda yer alan hükümler, ana şirketin paylarının yavru şirket tarafından iktisabı hâlinde de uygulanır."

5. PAY GERİ ALIMININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE VERGİLENDİRME

Maliye Bakanlığı Tekdüzen Hesap Planı (TDHP) hisse geri alımı ile ilgili herhangi bir hesap içermemektedir. Buna karşılık Kamu Gözetim Kurumu (KGK) Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağını yayınlamıştır. Söz konusu taslak hesap planında Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına (TFRS) uygun olarak raporlama yapan işletmelerin hisse geri alımı ile ilgili yapacakları kayıtlar için çeşitli hesaplar yer almaktadır.

TMS 32 "Finansal Araçlar: Sunum" standardının 33. maddesinde "*İşletmenin, özkaynağına dayalı finansal araçlarını yeniden edinmesi durumunda, bu araçlar (işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri) özkaynaktan düşülür*" hükmüne yer verilmiştir. Buna uygun olarak KGK taslak hesap planında konu ile ilgili yer verdiği hesaplar aşağıdaki gibidir:

515 Geri Alınmış Paylar (-)

522 Geri Alınan Payların Yeniden Satışından Ortaya Çıkan Primler

543 Geri Alınan Paylara İlişkin Yedekler

521 Pay İptal Karları

5.1. İşletmenin Kendi Paylarını Satın Almasının Muhasebeleştirilmesi

İşletmenin kendi paylarını geri satın alması halinde bir varlık edinimi değil sermaye azaltımı söz konusu olacaktır. Bu nedenle hisseler geri alındığında Özkaynaklar grubunda sermaye hesabını azaltan bir düzenleyici hesaba kayıt yapılır. Bunun için KGK taslak hesap planında **515 Geri Alınmış Paylar (-)** yer almıştır. Paylar satın alındığında bu hesaba borç, paylar tekrar elden çıkarıldığında hesaba alacak kaydedilir.

Örnek: ABC işletmesinin sermayesi 2.000.000 TL olup hisseler 1 TL nominal bedeli ile ihraç edilmiştir. Şirket hisseleri borsada işlem görmektedir. Borsadaki hisse fiyatlarında meydana gelen düşünün önüne geçmek amacıyla hazırladığı hisse geri alım programı çerçevesinde 200.000 adet hisseyi 4 TL'den satın almış, bedelini bankadaki hesabından ödemiştir.

515 GERİ ALINMIŞ PAYLAR	800.000	
102 BANKALAR		800.000
Şirketin kendi hisselerini satın alması		

TTK gereği yılsonunda hisse geri alımı için elde edilen şirket karından yedek akçe ayrılıyor

570 GEÇMİŞ YIL KARLARI	800.000	
540 YASAL YEDEKLER		800.000
540.05 Hisse Geri Alım Yedekleri		
Şirketin kendi hisselerini satın alması		

5.2. Satın Alınan Payların Elden Çıkarılması veya İptali

TTK'nin 384. maddesine göre, iktisap edilen payların itibari değerleri şirket sermayesinin %10'nu aşıyorsa aşan kısmı iktisap tarihinden 3 yıl içinde elden çıkarılması şarttır. Bu zorunluluk iktisap edilen tüm paylar için değil, TTK'nın 382. maddesinde belirtilen nedenlerle zorunlu olarak iktisap edilen ve sermayenin %10'unu aşan paylar için geçerlidir. Çünkü bu payların iktisabı ihtiyaçlardan değil, zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Zorunluluğun etkisi ortadan kalkınca bu paylar elden çıkarılmalıdır (Doğrusöz vd., 2011:507).

KGK taslak hesap planına göre payların tekrar elden çıkarılmasında 515 Geri Alınmış Paylar (-) hesabına alacak kaydedilir. Payların geri iktisap değerleri ile satış değeri arasındaki fark "522 Geri Alınan Payların Yeniden Satışından Ortaya Çıkan Primler" hesabında muhasebeleştirilir. Çünkü TMS 32'de "TMS 32'de, "İşletmenin özkaynağına dayalı finansal araçlarının alışından, satışından, ihracından ya da iptalinden dolayı gelir tablosuna herhangi bir kazanç ya da kayıp yansıtılmaz" denilmektedir.

Örnek: İşletmenin daha önce 4 TL'den aldığı 200.000 adet kendi hisse senetlerini şartların iyileşmesi nedeniyle banka aracılığı ile 5 TL'den satmıştır. Satış işleminden sonra daha önce ayırdığı ilgili yedek akçeyi iptal ederek Geçmiş Yıl Karları Hesabına aktarmıştır.

102 BANKALAR	1.000.000	
515 GERİ ALINMIŞ PAYLAR		800.000
522 GERİ ALINAN PAYLARIN YENİDEN SATIŞINDAN ORTAYA ÇIKAN PRİMLER		200.000
Şirketin iktisap ettiği hisselerini elden çıkarması		

TTK gereği yılsonunda hisse geri alımı için ayrılan yedek akçe iptal ediliyor.

540 YASAL YEDEKLER	800.000	
540.05 Hisse Geri Alım Yedekleri		
570 GEÇMİŞ YIL KARLARI		800.000
Hisse geri alımı için ayrılan yedek akçenin serbest kalması		

İşletmenin geri satın aldığı payları iptal etmesi durumunda ise 515 Geri Alınmış Paylar (-) hesabına alacak hesaba alacak kaydedilir. Karşılığında bu payların nominal değeri üzerinden "500 Sermaye" hesabına borç kaydı yapılırken, hesabın kayıtlı değeri ile paylara ilişkin nominal tutar arasındaki fark (varsa) "521 Pay İptal Karları" hesabında muhasebeleştirilir.

Örnek: İşletmenin daha önce 4 TL'den aldığı nominal bedeli 1 TL olan 200.000 adet kendi hisse senetlerinin elden çıkarılmamasına ve sermayenin azaltılması yoluna gidilmesine karar verilmiştir.

500 SERMAYE HESABI	200.000	
521 PAY İPTAL KARLARI	600.000	
540 YASAL YEDEKLER	800.000	
540.05 Hisse Geri Alım Yedekleri		
515 GERİ ALINMIŞ PAYLAR		800.000

	570 GEÇMİŞ YIL KARLARI Şirketin iktisap ettiği hisselerini iptal ederek sermayeyi azaltması, serbest kalan yedeklerin geçmiş yıl karlarına aktarılması		800.000

5.3. Şirketin Kendi Paylarını İktisabında Vergilendirme

Şirketlerin ortaklarından aldıkları payların çeşitli nedenlerle elden çıkarılmaları durumunda elde edilen kazançlar menkul kıymet satış kazancı veya değer artış kazancı değil, kazançlar ticari işletme kapsamında oluşmaları sebebiyle ticari kazancın bir unsurudur. Dolayısıyla vergileme açısından Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) esastır (Kaval, 2016:106). KVK 5/1-a maddesi uyarınca; kurumların, tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine katılmaları nedeniyle elde ettikleri kazançlar(fonların katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde ettikleri kar payları hariç) ile tam mükellefiyete tabi tabi başka bir kurumun karına katılma imkanı veren kurucu senetler ile diğer intifa senetlerinden elde ettikleri kar payları kurumlar vergisinden istisnadır. Ancak pay geri alımında başka şirketlerin sermayesine iştirakin söz konusu olmaması nedeniyle elde edilen kazançların iştirak istisnası kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Geri alınan payların tekrar satışından sağlanan kazancın emisyon primi (anonim şirketlerin ihraç ettikleri payların nominal değeri aşan kısım) olarak değerlendirilip istisnadan yararlanması da söz konusu değildir. Zira 1 seri no.lu Kurumlar Vergisi Kanunu Genel Tebliğinde emisyon istisnasının anonim şirketlerin portföylerinde bulunan başka şirketlere ait hisse senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançları kapsadığı ifade edilmiştir.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, şirketlerin iktisap ettikleri kendi paylarını tekrar satmaları durumunda oluşacak kazanç ticari kazanç olarak nitelendirilmeli ve vergiye tabi tutulmalıdır.

6. SONUÇ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 2012 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte daha önce sadece Sermaye Piyasası Kurumu mevzuatı çerçevesinde istisnai durumlar için izin verilen pay geri alım uygulaması belirli koşulları yerine getiren bütün şirketler için mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmada pay geri alımının ve geri alınan payların elden çıkarılmasının muhasebeleştirme esasları ve örnekleri gösterilmiştir. Maliye Bakanlığı Tekdüzen Hesap Planında geri alınan paylar ile ilgili herhangi bir hesap bulunmadığından, Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından yayınlanan Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı esas alınarak muhasebe kayıtları örnekleri verilmiştir. Taslak hesap planına göre geri alınan paylar **515 Geri Alınmış Paylar (-)** hesabının borcuna kaydedilirken bu payların elden çıkarılması durumunda hesabın alacağına kaydedilmiştir. Geri alınan payların alış tutarları ile

yeniden satış tutarı arasındaki farklar **522 Geri Alınan Payların Yeniden Satışından Ortaya Çıkan Primler** hesabına kaydedilmiştir. Ayrıca iptal edilen geri alınan payların nominal değerleri ile alış tutarları arasındaki farklar **521 Pay İptal Karları** hesabına kaydedilmiştir. TTK'na göre şirketin kendi paylarını iktisap etmesi halinde iktisap değerlerini karşılayan tutarda yedek akçe ayrılması gerektiği için ayrılan yedek akçeler 540 Yasal Yedekler hesabına alacak, serbest kalan yedek akçe tutarı bu hesaba borç kaydedilmiştir. Şirketlerin iktisap ettikleri kendi paylarını tekrar satmaları durumunda oluşacak kazanç ticari kazanç olarak nitelendirilmeli ve vergiye tabi tutulmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktan M.F., (2012), Şirketlerin Kendi Hisselerini Geri Satın Alması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Çapa, M. S. (2013). *Anonim ve Limited Şirketlerin Kendi Paylarını İktisap Etmesi*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

Doğrusöz, A.B., Onat, Ö. ve Töralp, F.T. (2011), *Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme, Ticaret Şirketleri, Kıymetli Evrak Hükümleri*, İstanbul: İSMMMO Yayınları, Yayın No: 141.

Kaval, H.,(2017). Geri Alınan Payların Vergilemesinde ve Muhasebesinde Sorunlar. Gazi Journal of Economics and Business, 2/2, ss. 87-116

Kendigelen, A. (1994). *Anonim Ortaklık Payı Üzerinde İntifa Hakkı*, İstanbul: Beta Yayınevi, 143.

Sevi Ali M. (2004), **Anonim Ortaklıkta Payın Devri**, 1.bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Taşdemir A., Alsu, E. (2019), Pay Geri Alım Duyurularının Pay Getirileri Üzerine Kısa Dönem Etkisi: Bıst İmalat Sektörü Örneği Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 17 Sayı/ 3 Eylül 2019 ss.. 340-357

KİLİT DENETİM KONULARI ve BIST TURİZM ENDEKSİNE KAYITLI ŞİRKETLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Erdal YILMAZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü

İşletmelerle ilgili sağlanacak bilgilerin güvenilir, şeffaf, tam, açık ve anlaşılır olmasının önemi işletme hakkında ekonomik karar alacaklar için çok önemlidir. İşletmeler bu bilgileri finansal raporları aracılığı ile sunarlar. Sunulan bu bilgilerin hata ve önemli yanlışlıkları içerme olasılığına karşı bilgi kullanıcılarının güven seviyesini artırmak amacıyla finansal raporlar bağımsız denetime tabi tutulmaktadır. Gelişen ekonomik ve teknolojik koşullara bağlı olarak denetim ve denetim raporlarında da değişiklik ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Dünya çapında yaşanan ekonomik krizler ve muhasebe skandalları da denetim alanındaki değişim ihtiyacını artırmıştır. Bu değişim ihtiyacını karşılamak üzere Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) finansal tablolar ve bağımsız denetim süreci ile ilgili önemli konuların daha şeffaf ve denetim raporunun iletişim ve bilgi değerini daha da artırmak için yeni denetim raporlaması adında bir projeyi geliştirmiştir.

Denetim sürecinin bilgi kullanıcıları açısından en önemli aşaması denetim raporudur. Çünkü denetim süreci sonucunda oluşan bilgiler denetim raporu aracılığı ile sunulmaktadır. IAASB, 701 no.lu Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi isimli Bağımsız Denetim Standardı(BDS)'nı yayınlayarak 2017 yılından itibaren denetim raporlarında kilit denetim konularının ayrı başlık bir altında bildirilmesini istemiştir. Kilit denetim konuları, denetçilerin finansal tabloları denetlerken kendi mesleki muhasebesini kullanarak en önem verdiği konuları ifade eder. Bu çalışmada Borsa İstanbul (BIST) Turizm Endeksine kayıtlı işletmelerin bağımsız denetim raporları incelenerek bu raporlarda sunulan kilit denetim konularını içeriğine yönelik bir analiz yapılmıştır. BIST Turizm Endeksine kayıtlı 6 şirket bulunmaktadır. Araştırma sonucunda en fazla raporlanan kilit denetim konularının; maddi duran varlıklar, yatırım amaçlı gayrimenkuller ve finansal borçlar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Kilit Denetim Konuları, Denetim Raporu

1. Giriş

Muhasebe işletmelerin dili olarak kabul edilmektedir. İşletmeler finansal durumları, finansal performansları ve nakit akışları ile ilgili önemli bilgileri muhasebe bilgi sisteminin ürettiği finansal raporlar aracılığıyla işletme ile ilgilenen ve işletme ile ilgili karar alacak taraflara sunar. Ancak bilgi kullanıcılarının sağlıklı karar vermeleri için finansal raporların tam, doğru ve güvenilir bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Finansal rapor bilgi kullanıcılarının güven seviyelerini artırmanın en önemli yolu ise bağımsız denetimdir. Bağımsız denetim yolu ile işletme yönetimi tarafından hazırlanan ve yönetim iddiaları olarak kabul edilen finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu tam ve doğru bir biçimde yansıtıp yansıtmadığı ortaya çıkabilmektedir. İşletme ile ilgili karar alacak ilgililerin işletme raporlarına olan güven seviyesinin artırılması da denetim raporlarının açık, anlaşılır bir şekilde sunulmasına bağlıdır.

Ancak literatürde mevcut denetim raporlarının denetim süreci ile ilgili önemli bilgileri iletmede etkili olmadığı kabul edilmektedir (Gray vd, 2011:664). Çünkü bilgi kullanıcıları denetim raporlarının mevcut tüm hataların, hilelerin ve önemli bilgilerin denetim raporlarında yer almasını beklerken mevcut denetim raporlarının bu ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu kanaatine sahip olmaya başlamışlardır. Böylece denetim raporlarının gerektiği gibi önemsenen ve dikkate alınan bir metin olmaktan çıktığı görülmektedir.

Denetçinin denetim raporunda iletmek istediği mesaj ile yatırıcı tarafından algılanan mesajın birbirinden farklı olması denetim raporları ile ilgili en temel sorundur. Algıların farklı olması, yatırımcıların hatalı yatırım yapmalarına ve buna bağlı olarak denetim mekanizmasına olan güvenin sarsılmasına neden olmaktadır. Bağımsız denetim raporları oldukça karmaşık ve yoruma açık görülmektedir (Uzay ve Köylü, 2018:48). Denetim raporlarının bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde hazırlanmasına yönelik beklentiler ve talepler son yıllarda artmıştır. Bu beklentiler, denetim raporlarının denetim görüşü dışında daha orijinal bilgileri vermesi, standart ve teknik bir dil yerine daha açık ve anlaşılır bir dil kullanılması yönündedir. IAASB geliştirdiği projenin 10 yıllık sürecinin sonunda, çıkar gruplarının beklentilerini dikkate alarak bağımsız denetim raporunda önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir (Sarısoy ve Kepçe, 2019:41). IAASB'in bu dönemde yaptığı araştırmalarla denetçi raporunun sadece görüş paragrafını ele alarak kendisine rehber eden finansal tablo kullanıcılarının, daha fazla bilgi sahibi olmasını ve mevcut denetim raporundan daha anlaşılır ve detaylı denetim raporlarına olan ihtiyacın olduğu görüşünü dile getirilmiştir (Biçer ve Erol, 2017:71).

Bu çalışmada kilit denetim konuları kavramı, önemi, kilit denetim konularının denetim raporlarındaki önemi açıklandıktan sonra Borsa İstanbul (BIST) Turizm Endeksinde kayıtlı işletmelerin bağımsız denetim raporları incelenmiş ve BDS 701 Kilit Denetim Konuları Standardına göre ifade ettikleri kilit denetim konuları irdelenmiştir.

2. Kilit Denetim Konuları

Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 701, 01 Ocak 2017 tarihinden itibaren Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşların, 01 Ocak 2018 tarihinden itibaren de 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu gereğince zorunlu olarak bağımsız denetime tabi işletmelerin bağımsız denetim raporlarında kilit denetim konularının bildirilmesini gerekli kılmaktadır. BDS 701 uygulanmak üzere 09.03.2017 tarih ve 30002 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Böylelikle geçerli raporlama çerçevesine göre hazırlanmış olan finansal tabloların Uluslararası Bağımsız Denetim Standartlarına göre denetlenmesi neticesinde düzenlenen bağımsız denetçi raporunun formatı yeniden düzenlenmiştir (Tereman ve Çelik, 2019:50).

Kilit denetim konuları terimi, finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden, denetçinin denetim sürecinde en fazla çaba harcadığı alanları ifade etmektedir. Bu alanlara denetim raporlarında yer verilerek kullanıcılarla paylaşılması, denetim sürecine ilişkin şeffaflığı arttırarak denetim raporlarının iletişim değerini arttırmaktadır (ACCA, 2018: 5).

2.1. Kilit Denetim Konularının Belirlenmesi

Bağımsız denetim standartları (BDS), denetçilerin denetim raporlarında kilit denetim konularına yer vermelerini gerektiğini ifade etmektedir. Finansal tabloların denetiminde, en önemli konular olan kilit denetim konuları, denetçinin mesleki muhakemesi sonucunda belirlenmektedir (BDS 701: prg.8). BDS 701'e göre belirlenen kilit denetim konularının, denetçi raporlarında ayrı bir başlık altında açıklanması gerekir. Böylece denetçilerin denetim esnasında en fazla önemsedikleri ve odaklandıkları konuları ve bu konuları nasıl ele aldıklarını vurgulamaları gerekir.

Kilit denetim bulgularına dair açıklamalar denetçinin mesleki yargısına dayandığından işletmeden işletmeye farklılık gösterecektir. Buna göre kilit denetim bulguları: (Sayar ve Ergüden, 2016, s.95)

- İşletmeye özgü olmalıdır,
- Denetçinin finansal tablolara ilişkin açıkladığı görüşün yerine geçmez,
- Standart kalıplaşmış ifadelerden uzak olmalıdır,
- Konunun denetim faaliyeti sürdürülürken çözülemediğini ima etmemelidir,
- Sınırlı olumlu görüş algısı oluşturmamalıdır,
- Kilit denetim bulgularıyla ilgili uzun listeler oluşturulmamalıdır,
- Ayrıca ilgili kilit denetim bulgusuna ilişkin ayrı bir görüş verildiği çıkarılmamalıdır.

Kilit denetim konuları belirlenirken atılacak ilk adım

BDS 710 standardı 9. paragrafına göre; "denetçi, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından, denetimin yürütülmesi sırasında azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren konuları belirler. Denetçi bu belirlemeyi yaparken, aşağıdakileri göz önünde bulundurur":

" (a) BDS 3155 uyarınca "önemli yanlışlık" riski daha yüksek olarak değerlendirilen veya ciddi riskli olduğu belirlenen alanlar",

"(b) Yüksek tahmin belirsizliğine sahip olduğu belirlenen muhasebe tahminleri dâhil yönetimin önemli yargılarını içeren finansal tablo alanlarına ilişkin önemli denetçi yargıları",

"(c) Dönem içinde gerçekleşen önemli olay veya işlemlerin denetime olan etkileri".

Üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından, azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren konuları belirledikten sonra denetçi, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konuları seçecek ve bunlar kilit denetim konuları olacaktır (Doğan, 2018:71).

2.2. Kilit Denetim Konularının Denetim Raporunda Gösterilmesi

BDS 701 standardı 11. paragrafına göre denetçinin kilit denetim konularını denetim raporunun ayrı bir bölümünde 'kilit denetim konuları' başlığı altında açıklaması gerekir. Raporun bu bölümünde giriş cümlesi olarak "kilit denetim konularının denetçinin mesleki

muhakemesine göre finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konular" olduğunun belirtilmesi gerekir. Ayrıca bu konuların, bir bütün olarak finansal tabloların denetimi kapsamında ve bu tablolara ilişkin denetçi görüşü oluşturulmasında ele alındığını ve denetçinin bu konular hakkında ayrı bir görüş vermediğinin belirtilmesi gerekir.

BDS 701, kilit denetim konularının bilgi kullanıcıları tarafından kolaylıkla anlaşılması için, dikkat edilmesi gereken hususlarında çerçevesini oluşturmuştur. Bu bağlamda kilit denetim konularının işletmeye özgü, genel ve standartlaşmış ifadelerden uzak olması istenmektedir. Denetçinin raporunda bildirdiği her bir kilit denetim konusunun açıklanması zorunlu kılınmıştır. Ancak, her bir kilit denetim konusuna ilişkin açıklamalar konusunda bir sınırlama getirilmemiş, açıklamaların kapsamı, içeriği ve detayı her işletmeye özgü olacağından denetçinin mesleki muhakemesine bırakılmıştır (İşseveroğlu, 2019:54).

Konunun kilit denetim konusu olarak belirlenmesinin sebebi açıklanırken aşağıdaki hususlara değinilmesi uygun görünmektedir (BDS 701, prg.A46):

- Denetçinin yaklaşımının veya verdiği karşılığın, "önemli yanlışlık" riski olarak değerlendirilen riskle ya da kilit denetim konusuyla en çok ilgili yönleri
- Uygulanan prosedürlere ilişkin kısa bir değerlendirme
- Denetçinin uyguladığı prosedürlerin sonuçlarına işaret edilmesi
- Konuyla ilgili kilit gözlemler

3. BİST Turizm Şirketlerinde Kilit Denetim Konularının Araştırılması

Bu bölümde Borsa İstanbul (BIST) Turizm Endeksine kayıtlı turizm şirketlerinin kilit denetim konuları incelenerek, 2017 ve 2018 yıllarında kilit denetim konularını belirleyen işletmelerin ve hangi konuların ağırlıklı olarak kilit denetim konusu olarak seçildiğinin tespiti yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, 01 Ocak 2017 tarihinden sonra başlayan hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere yürürlüğe giren ve ilk defa 2017 yılı bağımsız denetim raporlarında yer alan kilit denetim konularının BIST Turizm Endeksinde kayıtlı işletmelerin raporları üzerinden analizini yapmaktır. Bu amaçla araştırma kapsamındaki işletmelerin 2017 ve 2018 yılı denetim raporları Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) internet sitesinden indirilerek içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada BDS 701 kapsamında öngörülen düzenlemelerin turizm işletmelerinin denetim raporlarında yer alıp almadığı ve bu işletmelerin hangi konuları kilit denetim konusu olarak belirledikleri tespit edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamını BIST Turizm Endeksine kayıtlı 9 turizm şirketi oluşturmaktadır. Araştırma kapsamı belirlenirken, özellikle 2016 yılından itibaren ülke ekonomisinden farklı

olarak inişli çıkışlı performans gösteren turizm sektöründe bu dalgalanmaların bağımsız denetim raporlarında yer alan kilit denetim konularına ne ölçüde yansıdığını tespit etmektir. Birçok sektörde kilit denetim konularının analizi yapılırken turizm sektörü için böyle bir analizin yapılmamış olması araştırmanın kapsamının belirlenmesinde etkili olmuştur. Çalışma kapsamındaki şirketler aşağıda Tablo 1.'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Kapsamındaki BIST Turizm İşletmelerinin Listesi

Sıra No	Firma Unvanı	BIST KODU
1	Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş.	AVTUR
2	Altınyunus Çeşme	AYCES
3	Marmaris Altınyunus Turistik Tesisler A.Ş.	MAALT
4	Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	MARTI
5	Metemtur Otelcilik Ve Turizm İşletmeleri A.Ş.	METUR
6	Petrokent Turizm A.Ş.	PKENT
7	Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.	TEKTU
8	Ulaşlar Turizm Yatırımları A.Ş.	ULAS
9	Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş.	UTPY

3.3.Bulgular

Yapılan araştırma sonucunda araştırma kapsamındaki şirketlerin tamamı denetim raporlarında 2018 yılında kilit denetim konularına yer vermiştir. 2017 yılında araştırma kapsamındaki şirketlerden bir tanesi dışında diğer şirketler kilit denetim konusuna denetim raporunda yer vermiştir.

BİST Turizm işletmelerine ait denetim raporlarının incelenmesi sonucunda kilit denetim konuları konularına göre sınıflandırılmış ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Turizm İşletmelerinde Kilit Denetim Konularına İlişkin Dağılım

Kilit Denetim Konusu	Kilit Denetim Konusu Sayısı 2017	Kilit Denetim Konusu Sayısı 2018
Hasılat	1	1
Ticari Alacaklar	1	1

Maddi Duran Varlıklar	4	5
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	3	4
Finansal Borçlar	2	1
Finansal Araçlar	-	1
Diğer Konular	1	1
İlişkili Taraflar	-	1
Alınan Avanslar	-	1
Denetçi Değişimi	1	-
Toplam	**13**	**16**

Turizm işletmelerinin kilit denetim konuları incelendiğinde en kilit konular olarak maddi duran varlıklar ve yatırım amaçlı gayrimenkuller olarak belirlendiği görülmektedir. Turizm işletmelerinde varlıkların büyük bölümünü maddi duran varlıklar (arazi, arsa, binalar, tesisler vb.) oluşturmaktadır. Maddi duran varlıkların işletme amaçları dışında sermaye ve/veya kira kazancı elde edilmesi amacıyla elde tutulması da yatırım amaçlı gayrimenkuller olarak tanımlanmaktadır. Tablo 2 incelendiğinde kilit denetim konularının yarısından fazlasını maddi duran varlıklar ve yatırım amaçlı gayrimenkulleri kapsadığı görülmektedir. Finansal borçlar, hasılat ve ticari alacaklar da diğer önemli kilit denetim konular olduğu görülmektedir. Denetçilerin denetimlerinde mali tablolarda toplam içerisinde önemli yer tutan kalemleri hata riski içeren kalemler olarak belirlediklerini ve kilit denetim konuları olarak da bu konuları seçtikleri söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada BIST Turizm endeksine kayıtlı turizm şirketlerinin denetim raporlarında kilit denetim konularını belirlerken en çok hangi konulara odaklandıkları saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda BİST Turizm endeksine kayıtlı 9 şirketin 2017 ve 2018 yılları bağımsız denetim raporları analiz edilmiş, kilit denetim konularına yer verilip verilmediği ve hangi konulara ağırlıklı olarak yer verildiği tespit edilmiştir. Araştırma onucunda, denetçilerin denetçi raporlarında en çok maddi duran varlıklar ile yatırım amaçlı gayrimenkuller üzerinde odaklandıkları görülmektedir. Turizm işletmelerinin en önemli varlık kalemlerinin maddi duran varlıklar olduğu göz önünde bulundurulduğunda denetçilerin bu varlık kalemlerini önemli risk faktörü olarak görüp kilit denetim konuları olarak belirlemeleri doğaldır.

KAYNAKÇA

ACCA (2018), Key audit matters: unlocking the secrets of the audit, https://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/professional-insights/Key-audit-matters/pi-key-audit-matters.pdf (02.17.2019).

Biçer, Ali, Altuğ ve Erol, Selin (2017). UDS 701 Kapsamında Denetimde Tespit Edilen Kilit Bulguların Finansal Bilgi Kullanıcılarına Sunulması, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt 12, Sayı 47, Ocak 2017. ss. 71-84.

Doğan, Aziz (2017). "Yeni Denetim Raporlaması" *Muhasebe ve Denetim Dünyası*.4 **(**2017): 1-20.

Gray, G. L.,Turner, J. L., Coram, P. J. veMock, T. J., (2011). Perceptions and Misperceptions Regarding the Unqualified Auditor's Report by Financial Statement Preparers, Users, and Auditors. Accounting Horizons, 25(4), ss. 659–684.

İşseveroğlu, G.,(2019). Bağımsız Denetim Raporunda Kilit Denetim Konuları: BİST Sigorta Şirketlerinin 2017-2018 Yılları Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (84), 49-64.

Sarisoy, Ö., ve Kepçe, N. (2019). Bağımsız Denetim Raporunda Kilit Denetim Konularına Yer Verilmesi ve Beklenti Farkları. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*, *29*(153), ss. 39-66

Sayar, Z. ve Ergüden, E. (2016), Son Düzenleme ve Gelişmeler Kapsamında Değişecek ve Yenilenecek Bağımsız Denetçi Raporları, Muhasebe ve Denetime Bakış, ss.85-98.

Teraman, Ö., ve Çelik B. (2019). Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetim Raporuna Yansıtılması: Bağımsız Denetçileri Etkilemesi Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*(1), ss.49-61.

Uzay, Ş. ve Köylü, Ç. (2018), "Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 52:ss. 47-69

TARİHİ AHŞAP CAMİLERİN BAĞLAMLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN KÜLTÜR VARLIĞI DEĞERLERİNE ETKİLERİ: SAMSUN ASARCIK ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Suna BÜYÜKKILIÇ KOŞUN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Samsun, Türkiye

Özet

Tarihi anıtlar kültür varlığı değerleri taşıdıkları için korunurlar. Bu anıtların çevreleriyle görsel, duyusal ve işlevsel anlamda karşılıklı bir ilişkileri vardır ve tarihi anıtların kültür varlığı değerleri bağlamlarıyla kurdukları bu ilişkilerin özgünlüğüne bağlıdır. Bu çalışmanın amacı tarihi camilerin çevreleriyle olan, etkileşime dayalı bu karşılıklı ilişkisini göz önüne alarak tarihi çevrelerinde gerçekleşen bağlamsal değişikliklerin kültür varlığı değerleri üzerindeki etkilerinin ne/nasıl olduğunu anlamaktır. Bu çalışma Asarcık, Samsun'da yer alan dört tarihi ahşap camiye odaklanmıştır. Bu camiler Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami (~18. yüzyıl), Alan Mahalle Cami (~18. veya 19. yüzyıl), Kılavuzlu Mahalle Cami (~18. veya 19. yüzyıl) ve Koşaca Mahalle Cami (~18. veya 19. yüzyıl)'dir. Bu çalışmada, yakın çevrelerine yapılan müdahalelerin analizi ve etkilerinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Değerlendirme, camilerin çevre ölçeğindeki kültür varlığı değerlerinin özgün hallerindeki ve günümüzdeki durumu karşılaştırılarak yapılmaktadır. Bu değerler: pitoresk değer, ruhani değer ve kullanım değeridir. Çalışmada gerçekleştirilen analiz ve değerlendirmenin yapılabilmesi için izlenen adımlar literatür taraması, arşiv araştırması, tarihi araştırma, karşılaştırmalı çalışma ve arazi çalışmasıdır. Böylece, tarihi camilerin yakın çevrelerinde gerçekleşen bağlamsal değişikliklerin etkilerinin görülmesini sağlayan bir yaklaşım ortaya konmaktadır. Tespit edilen koruma problemleri: denetim eksikliği, kurumlar arası iletişim eksikliği, niteliksiz müdahaleler ve restorasyon yaklaşımları ve tarihi yapılara uygun olmayan imar planlarıdır. Sonuç olarak belirlenen ilkeler şunlardır: Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Büroları)'in denetim konusunda daha etkin olması, kurumlar arası ortak bir veri tabanı kurulması ve bilginin paylaşılması, uluslararası restorasyon ilkelerine uygun restorasyon tasarımlarının gerçekleştirilmesi, anıt yönetim planlarının hazırlanarak doğru uygulanmasının sağlanması, bununla ilişkili olarak camilerin izlenmesi ve imar planlarının tarihi yapıların kültür varlığı değerlerini olumsuz etkilemeyecek şekilde çağdaş koruma ilkelerine uygun olarak hazırlanması.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Ahşap Cami, Kültür Varlığı Değeri, Asarcık, Samsun

GİRİŞ

Tarihi anıtların çevreleriyle görsel, duyusal ve işlevsel anlamda karşılıklı bir ilişkileri vardır (Feilden & Jokilehto, 1993; ICOMOS, 1964; ICOMOS Turkey, 2013; UNESCO, 2008) ve tarihi anıtların kültür varlığı değerleri bağlamları ile olan bu ilişkilerin özgünlüğüne bağlıdır. Dolayısıyla bu özgün bağlamsal özelliklerin; anıtların çevresinin niteliğinin sürdürülmesi kurduğu bu karşılıklı ilişkilerin de sürdürülmesini sağlamaktadır. Tarihi camiler işlevi gereği bulunduğu yerlerde bir odak noktası halindedir. İnsanların dua etmek için bir araya geldiği, toplandığı mekanlar olarak kullanılmış ve bu özelliği ile birlikte ibadet etmeye dayalı bir işlevle ruhani (spiritüel) bir karaktere bürünmüştür (UNESCO, 2008). Bu da cami yapılarına ayrı bir önem kazandırmaktadır. Anıtların yakın çevrelerinin nasıl gelişmesi gerektiğine dair ortaya konmuş ulusal ilkeler (ICOMOS Turkey, 2013; Türkiye Büyük

Millet Meclisi, 1983, 2004, vd.) araştırıldığında ise, bu ilkeler ve onların anıtların kültür varlığı değerlerine etkileri konusunun üzerine biraz daha çalışmaya ihtiyaç olduğu göze çarpmaktadır.

Kültür varlığı değerleri-değişim ilişkisini inceleyen çalışmalar (Gelengül Ekimci, 2011; Jahić, 2016; Perring, 2009; Şimşek, 2009; Yüceer, 2005) vardır ve bunların çalışma konularının arkeolojik yapılar, 19. yy. yapıları, vakıf kökenli yapılar, vs. olduğu göze çarpmaktadır. Tarihi ahşap çantı (yığma ahşap) camiler üzerine bazı çalışmalar (Bayraktar, 2016; Can, 2004; Yılmaz, 2018; vd.) bulunmasına karşın bu çalışmalarda cami yapısının çevresi ile ilişkisinden çok yapının kendisine odaklanmıştır. Bu çalışmanın amacı tarihi camilerin çevreleriyle olan, etkileşime dayalı karşılıklı ilişkisini göz önüne alarak tarihi çevrelerinde gerçekleşen bağlamsal değişikliklerin kültür varlığı değerleri üzerindeki etkilerini anlamaktır. Dolayısıyla, bu değişimlerin nasıl gerçekleştiği konusu da bir nebze ortaya konularak camilerin nasıl yönetildiklerini anlamak açısından da bazı bilgiler elde edilir. Sonuç olarak camilerin yönetilmesine dair bazı ilkeler ortaya konur.

Bu çalışmada Asarcık, Samsun'da bulunan dört tarihi ahşap cami çalışılmıştır: Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami (~18. yüzyıl), Alan Mahalle Cami (~18. veya 19. yüzyıl), Kılavuzlu Mahalle Cami (~18. veya 19. yüzyıl) ve Koşaca Mahalle Cami (~18. veya 19. yüzyıl). Bu camiler restorasyon dışı müdahaleler içermektedir ve içlerinden yalnız Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami restore edilmiştir.

Metod

Eskiden köy olan yerleşimlerde bulunan çalışma konusu camilerin çevre ölçeğindeki kültür varlığı değerlerindeki değişimin anlaşılması için özgün durumdaki ile şimdiki durumdaki kültür varlığı değerleri kıyaslanır ve buna sebep olan bağlamsal değişimler –bu çalışmada bağlamsal müdahalelerdir- saptanır.

Çevre ölçeğindeki kültür varlığı değerleri şu şekilde tanımlanmıştır: pitoresk değer anıtın bulunduğu kırsal ya da kentsel alanın -bu çalışmada yalnızca kırsal alan mevcuttur- özgün topoğrafyası, dolu-boş ilişkisi, açık-yarı açık-kapalı mekan ilişkisi, ölçeği, silüeti ve bağlamsal elemanlarının (Teoman, 1987) oluşturduğu bütüncül güzelliğini sürdürmesi (ICOMOS, 1972; UNESCO, 2005); ruhani değer anıta bulunduğu alan içinde (ICOMOS, 1994) saygı duyulan bir obje olarak bakılmasını sağlayan, huşu uyandıran niteliklerin varlığı (Stubbs, 2009); kullanım değeri ise anıt ve çevresindeki fonksiyonların (ICOMOS, 1964) ve bunların birbirleri ile olan ilişkilerinin sürdürülmesidir.

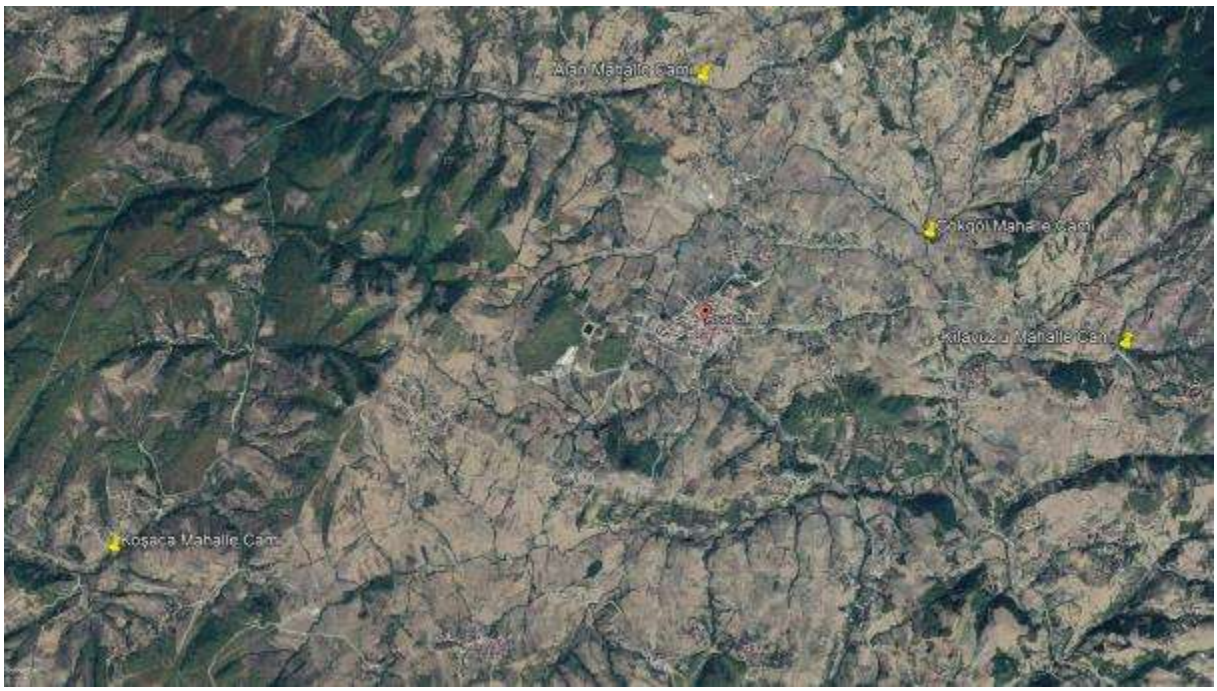
Bağlamsal değişimleri; müdahaleleri bir bütün olarak okuyabilmek için çalışma konusu olan camilerin vaziyet planları yakın çevreleri ile birlikte çizilir. Samsun Büyükşehir Belediyesi mülkiyetindeki yapıların çizimleri ve bu yapılara ait bilgiler için Belediye bünyesinde kurulmuş olan KUDEB (Koruma Uygulamaları Denetleme Büroları) arşivinden faydalanılmıştır. Diğer yapıların vaziyet planları şematik olarak çizilmiş ve bunun için Tapu ve Kadastro Müdürlüğü Parsel Sorgulama Uygulamasındaki ve Google Earth'deki uydu görüntüsünden yararlanılmıştır.

ASARCIK VE TARİHİ

Samsun ilinin güneyinde yer alan Asarcık ilçesi kuzeyden merkez ilçelerden biri olan Canik, doğudan ve batıdan sırasıyla Çarşamba ve Kavak, Güneyden ise Taşova ilçesine komşudur. Asarcık'taki bilinen en eski mimari unsurlar Tümülüslerdir. Fakat bunlardan sonra uzun bir süre mimari izlerin izlenemediği Asarcık'ın komşu ilçeleri olan Kavak ve Çarşamba'da Beylikler Dönemi'ndeki yerleşimlerden bahsedilir (Bayraktar, 2016). Asarcık için ise 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nı takiben Rusya'dan göç eden Çerkezlerin şimdiki ilçe merkezinde yer alan iki köye yerleştirilmesinden söz edilmektedir (Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003). Cumhuriyetten önce Asarcık'ta Rumlar yaşamaktaydı. Kurtuluş Savaşı sonrasında Rumların boşalttığı yerlere Türkler yerleştirilmiştir. 1959 yılına kadar köy olan Asarcık bu tarihten itibaren bucak, 1987 yılında da ilçe olmuştur (Samsun Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 1997). 2018 yılında Asarcık için imar planı yapılmıştır.

ÇALIŞMA KONUSU OLAN CAMİLERİN TANITILMASI

Bu bölümde sırasıyla çalışma konusu olan ve Asarcık'ta yer alan Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami, Alan Mahalle Cami, Kılavuzlu Mahalle Cami ve Koşaca Mahalle Cami (Şekil 1) ile yakın çevrelerinin bugünkü durumu ve tarihçeleri anlatılacaktır.

Şekil 1. Çalışma konusu camilerin yerlerini ve birbirlerine göre konumlarını gösteren harita.

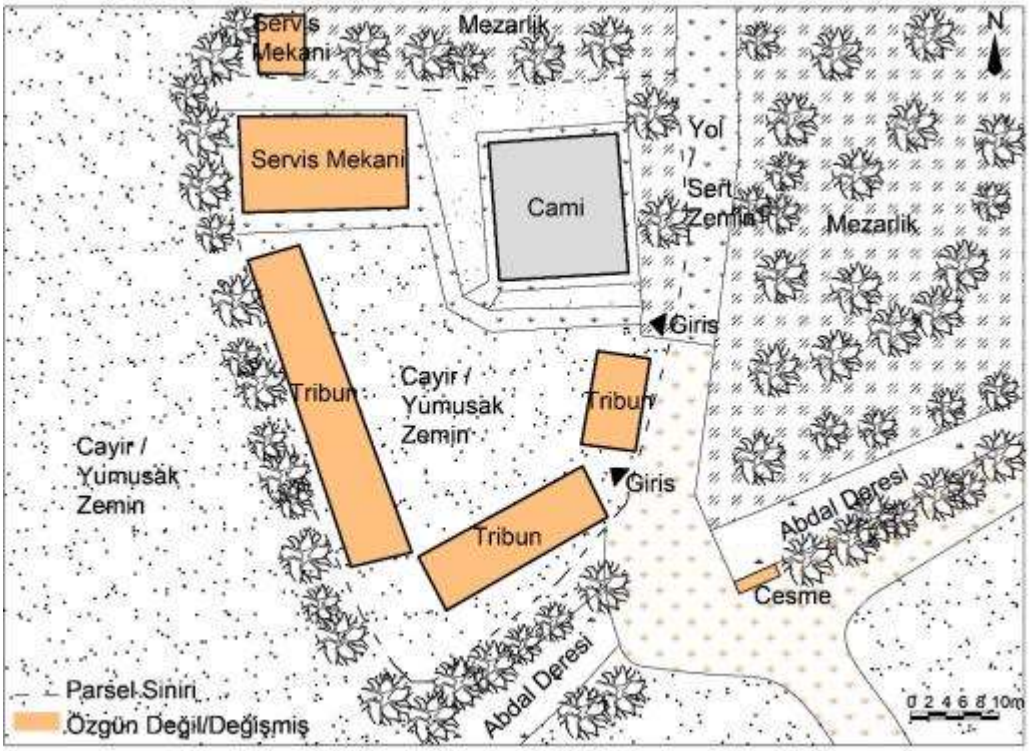
Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami (Şekil 2) Asarcık'ın yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda, Akyazı Mahallesi'nde, 251 ada 107 numaralı parselde yer almaktadır. Yapı Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin mülkiyetindedir. Yapının bulunduğu parselin kuzeyinde mezarlık ve mezarlığın güneyinde betonarme bir servis kütlesi, parselin doğusunda yol ve yolun diğer yanında yine mezarlık (Şekil 3), güneyinde Abdal Çayı, çayın diğer yanında ve parselin batısında tarlalar yer alır (Şekil 4). Yapının bulunduğu parsel doğu, güney ve batı sınırlarında beton dikmelerle taşınan tel örgülerden yapılmış bahçe çiti ile çevrelenmiştir. Kuzeyindeki mezarlık ile arasında herhangi bir bölücü yoktur. Parsele girişler doğudaki yoldan, doğu çiti üzerinde yer alan iki demir kapıdan sağlanır. Parsel içinde kuzeyde doğu tarafta kareye yakın planlı cami (12,05x13,60 m) (Bayraktar, 2016) yer alırken batı tarafta soyunma odaları, duş vs. içeren dikdörtgen planlı prefabrik bir servis kütlesi yer alır. Parselin doğu, güney ve batısında yüksek tribünler vardır (Şekil 2, 4). Cami kütlesinin zemin kotu parselde yer alan diğer kütlelerin/elemanların zemin kotundan daha yüksektedir; beş basamakla cami kotuna ulaşılır. Minaresiz olan cami Cuma cami olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2. Akyazı Mahalle (Gökgöl) Cami ve yakın çevresi.

Şekil 3. Akyazı Mahalle (Gökgöl) Cami, doğusundaki yol ve yolun iki tarafında yer alan mezarlıklar.

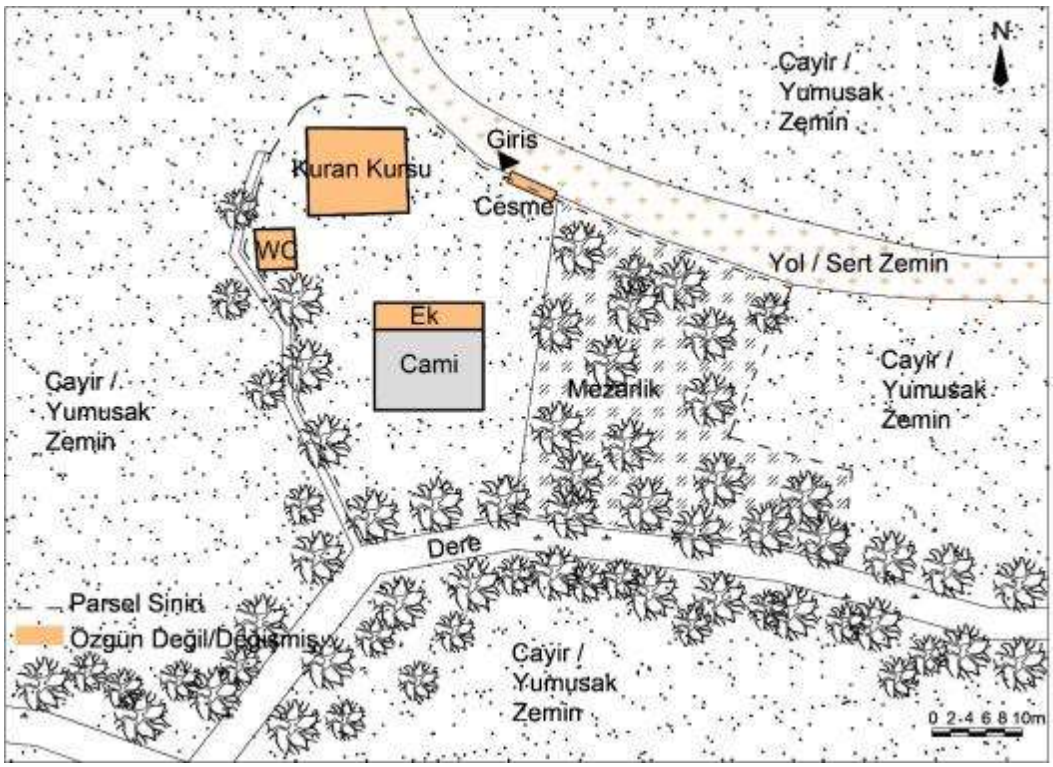
Şekil 4. Akyazı Mahalle (Gökgöl) Cami ve yakın çevresini gösteren çizim (Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB, 2013'den yeniden çizim)

Alan Mahalle Cami (Şekil 5) Samsun-Asarcık yolundan Alan Mahallesi'ne ayrılan yol üzerinde, Alan Mahallesi'nin 110 ada 1 numaralı parselindedir. Yapının yer aldığı parsel Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mülkiyetindedir. Çalışmalar esnasında korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve

uygulamaları yürütmek, denetimleri yapmak üzere kurulan KUDEB ile görüşülmüş ancak mülkiyetlerinde olmayan bu yapıya dair bilgiler ellerinde olmadığı için bu kurumdan alınamamıştır. Parselin kuzeyinde Alan Mahalle yolu, doğusunda tarlalar, güneyinde ve batısında sırasıyla Mert Irmağı'na bağlanan bir dere ve onun bir kolu vardır (Şekil 6). Derenin ve yolun diğer taraflarında da yine tarlalar uzanmaktadır. Yapının bulunduğu parsel her yönden beton dikmelerle taşınan tel örgülerle çevrilmiştir. Parsele giriş Alan Mahallesi'ne giden yol üzerinde bulunan demir kapıdan sağlanmaktadır. Bu girişin karşısında parselin ortasından biraz güneye doğru olacak şekilde yaklaşık kare planlı (9,25x9,60 m) (Bayraktar, 2016) cami yapısı ve onun kuzey cephesine bitişik halde yapılmış yarı açık mekan eki; son cemaat yeri eki vardır. Yapının kapalı mekanının kuzey, batı ve doğu tarafı betonarme duvarlar ile çevrilidir. Parsel girişinin doğu tarafında yer alan çeşme iki yönlü olup hem parselin içine hem de dışına; yoldan geçenlere hizmet vermektedir. Parselin içinde doğuda bir mezarlık, kuzeybatıda kuran kursu olduğu tahmin edilen -içindeki ve önündeki az sayıdaki öğrenci sıralarından yola çıkarak- dikdörtgen planlı betonarme yapı kütlesi ve bu kütleye bitişik, onun servis kütlesi yer alır. Kuran kursu kütlesinin güneybatı girişi karşısında yine betonarme tuvalet kütlesi bulunur. Alan Cami minaresizdir ve Cuma cami olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5. Alan Mahalle Cami ve yakın çevresi.

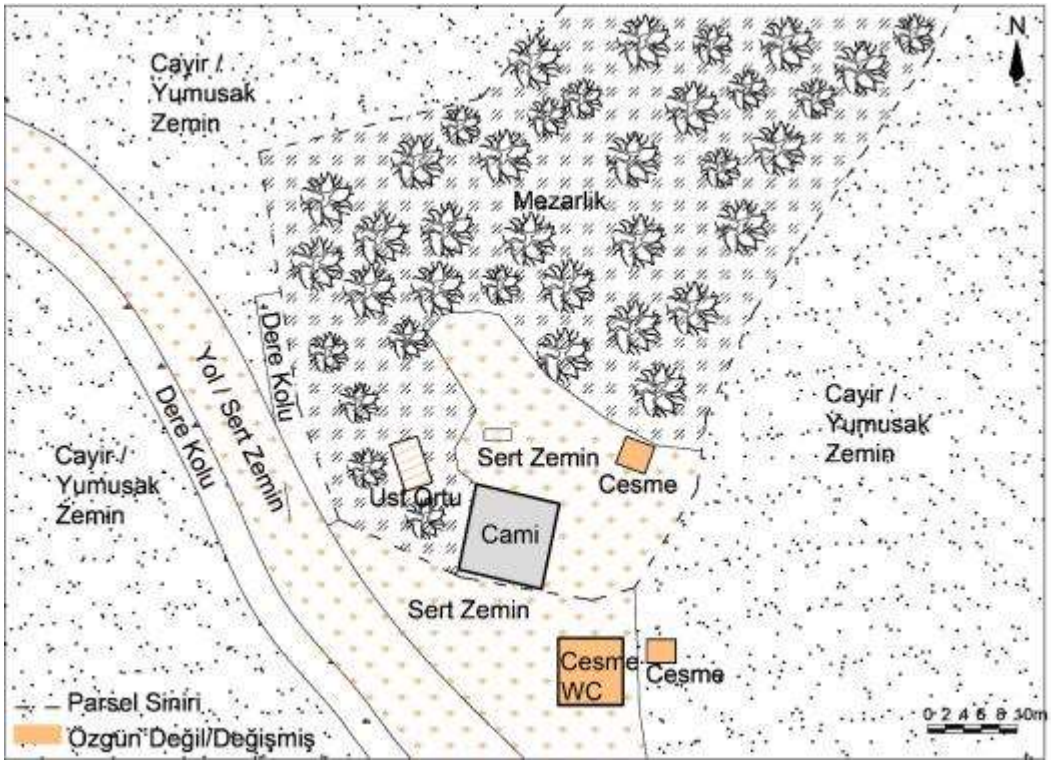
Şekil 6. Alan Mahalle Cami ve yakın çevresini gösteren çizim.

Kılavuzlu Mahalle Cami (Şekil 7) Asarcık'ın yaklaşık 7 km doğusunda, Kılavuzlu Mahallesi'nde, 230 ada 35 numaralı parseldedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mülkiyetindedir. Bu yapıya ilişkin bilgi, -Alan Mahalle Cami'nde olduğu gibi- yapının mülkiyetine sahip olmayan KUDEB'de bulunmamaktadır. Yapının bulunduğu parselin kuzeyinde tarlalar, doğusunda tarlalar ve mezarlık, güneyinde betonarme servis mekanı (abdest alma yeri ve tuvalet), batısında ise yine başka bir kol aracılığıyla en nihayetinde Abdal Çayı'na bağlanan bir dere kolu ve parselin komşu olduğu güneyindeki yolun diğer yanında yine tarlalar ve üç katlı konut yapısı yer almaktadır (Şekil 7, 8). Avlunun batı ve güney duvarı kagir taş avlu duvarı ile çevrilidir. Batısında dere kolu sınır oluştururken, kuzeyindeki ve doğusundaki tarlalar ile ve yine doğusundaki mezarlık ile arasında bir sınır yoktur. Ancak sık ağaçlarla dolu bu mezarlıktaki mezarlar ile görsel ilişki ağaçlarla kesilmektedir. Tapu ve Kadastro Müdürlüğü Parsel Sorgulama Uygulaması'ndan (https://parselsorgu.tkgm.gov.tr) bakıldığında yapı parselinin güneyine bitişik yer alan ve "ahşap lojman kagir tuvalet arsa" şeklinde tanımlanmış görünen parsel cami avlusu içine katılmıştır; avlu duvarı bu parselin güneyinden geçmektedir ve bu parselde yukarıda bahsi geçen betonarme servis mekanı (abdest alma yeri ve tuvalet) yer almaktadır. Cami avlusu girişi güneydeki avlu duvarı üzerinde yer alan demir kapıdan sağlanmaktadır. Kareye yakın planlı (9,40 x 9,50 m) (Bayraktar, 2016) cami kendi parselinin tam güney sınırında ve bu sınırın ortalarındadır. Parsel içinde ise kuzeyde mezarlık yer alır, ağaçlar içinde kalan mezarlar gözükmezken bir mezar cami yapısına oldukça yakın bir yerde ve ağaçlık alandan ayrı; etrafının bir kısmı parke taşları ile kaplı caminin bu parke taşlı bölümünde tek başına yer almaktadır. Parselin kuzey doğusunda

ikinci bir betonarme abdest alma yeri/çeşme vardır. Batısında ise metal bir üst örtü vardır; köşelerinde bulunan demir dikmeler ile taşınmaktadır. Minaresiz olan cami Cuma cami olarak kullanılmaktadır.

Şekil 7. Kılavuzlu Mahalle Cami ve yakın çevresi.

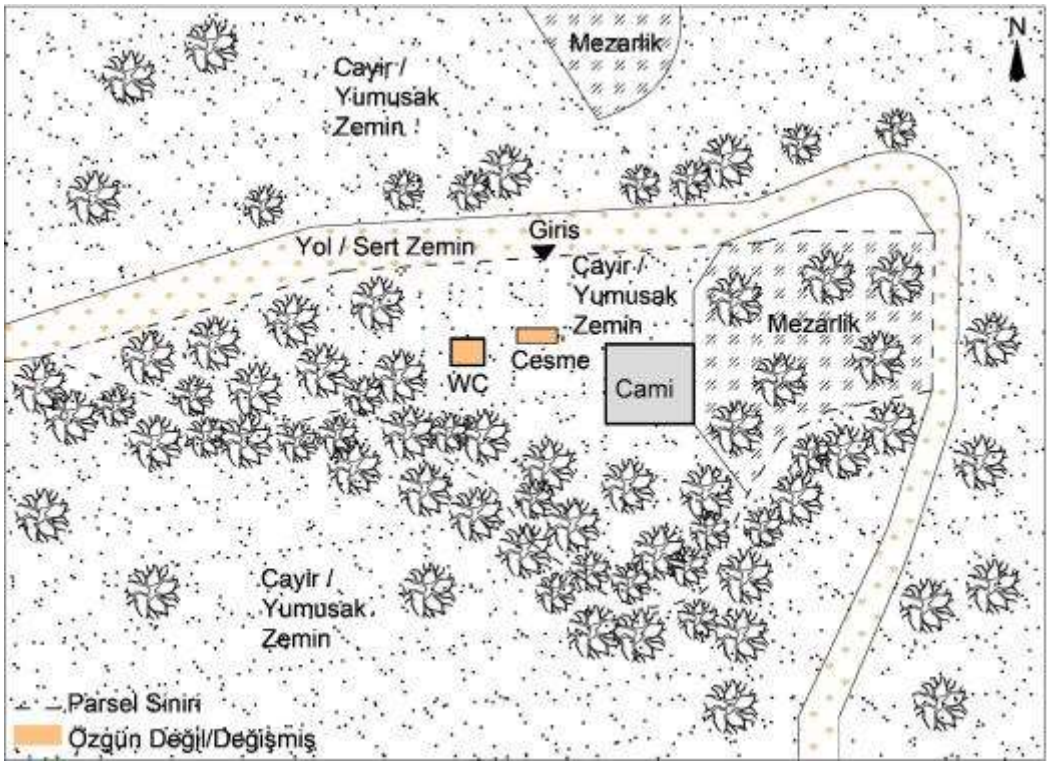
Şekil 8. Kılavuzlu Mahalle Cami ve yakın çevresini gösteren çizim.

Koşaca Mahalle Cami (Şekil 9) Kavak-Asarcık yolu üzerinde yer alan Koşaca Mahallesi'nde, 114 ada 10 numaralı parseldedir. Yapı Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin mülkiyetindedir. Koşaca Mahalle

Cami parselinin kuzeyinde ve doğusunda yol yer alırken batısında tarlalar, güneyinde ağaçlık alan ve tarlalar, yolun doğusunda da yine tarlalar vardır (Şekil 10). Yolun kuzeyinde ise tarlalar ve içlerinde bir parsel boyutunda mezarlık alanı bulunur. Cami parseli beton dikmelerle taşınan tel örgü ile çevrelenmiştir. Cami avlusuna; parseline giriş kuzeyden sağlanır. Cami bu girişin güneybatısında kalır ve bulunduğu parselin en geniş bölümünün yaklaşık olarak ortasında yer alır. Cami parselinin içinde, caminin doğusunda bir mezarlık, kuzeybatısında kısmen toprağa gömülü betonarme bir çeşme, onun batısında ise betonarme bir tuvalet yer alır. Çeşmenin durmaksızın akan; vanasız bir biriminin olması o bölgede, yakınlarda bir su kaynağı olduğunu göstermektedir. Cami kareye yakın planlıdır ve ölçüleri 8,90 x 9,80 m dir (Bayraktar, 2016). Yapı Cuma cami olarak kullanılmaktadır ve minaresi yoktur.

Şekil 9. Koşaca Mahalle Cami ve yakın çevresi.

Şekil 10. Koşaca Mahalle Cami ve yakın çevresini gösteren çizim (Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB, 2015'den yeniden çizim)

ÇALIŞMA KONUSU OLAN CAMİLERİN TARİHÇELERİ

Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami ~18. yüzyılın ikinci yarısında, Gökgöl Köyü'nde iki katlı revak düzeni ile inşa edilmiştir (Bayraktar, 2016). Çantı tekniği ile yapılmıştır. Yapının yanında bulunan mezarlık da eskidir; cami ilk yapıldığı dönemde kırsal bir alanda Abdal Çayı'nın kenarında ağaçlar içinde bir mezarlığa komşudur. Yapı özgün halinde tarlaların ortasında, ağaçların kenarında yerel malzeme ile üretilmiş, kendisini saran doğa ile bütünleşen bir anıttır. Caminin bakımı bu iş için ayrılan çayır ve otlaklardan ve parseli içinde yılda sadece bir kez; kurban bayramının ikici günü yapılan ve Zi'ret adı verilen güreş müsabakalarından elde edilen gelir ile sağlanmaktadır (Yılmaz, 2018). Cami 1970 yılında bir onarım görmüştür. 1995 yılında tescillenmiştir. Zaman içinde caminin bahçesindeki müsabakalar için bir üst örtü yapılmıştır. Aşağıdaki fotoğrafta (Şekil 11) üst örtünün sadece taşıyıcı strüktürü görülmektedir. 2014 yılında çıkan gazete haberinde (Haberler, 2014) caminin parselindeki boş alana bir servis mekanı ile tribünler inşa edildiği belirtilmiştir. Aynı sırada caminin kuzeyindeki mezarlığın cami ile olan sınırına da yine bir servis kütlesi eklenmiştir. 2018 yılında Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen cami bugün parselinde bulunan 2014 yılında yapılmış eklerle birlikte yaşamını sürdürmektedir (Şekil 12).

Şekil 11. Akyazı Mahalle (Gökgöl) Cami ve güreş müsabakaları (Wow Turkey a, n.d.).

Şekil 12. Akyazı Mahalle (Gökgöl) Cami avlusundaki tribün ve servis mekanı eki, 2014 sonrası.

Alan Mahalle Cami ~18. veya 19. yüzyılda Alan Köyü'nde tek katlı revak düzeni ile inşa edilmiştir (Bayraktar, 2016). Özgününde cami kırsal bir alanda mezarlık ve dereye komşu olarak yapılmıştır ve o dönemde de etrafı tarlalar/çayırlar ile çevrili olmalıdır. Çantı tekniği ile yapılan cami zaman içinde hem yapı ölçeğinde hem de çevre ölçeğinde bazı değişimlerle karşılaşmıştır. M. Sami Bayraktar'ın 2002 yılındaki incelemesinde (Bayraktar, 2016) (Şekil 13) bahsettiği üzere yapı özgününde kuzey, batı ve doğu yönden ahşap malzeme ile yapılmış yarı açık mekanlarla; revaklarla çevrilidir. Yani bugün gözlemlediğimiz bu cepheleri kapatan betonarme duvarlar ektir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştiren

saha çalışmasında ise yapının önüne yine betonarme malzeme kullanarak son cemaat yeri eki yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 14). Yapı parselinin içine başka yapılar da; betonarme kuran kursu, tuvalet kütlesi ve çeşme yapılmış ve yapı ile parseli günümüzdeki haline ulaşmıştır.

Şekil 13. Alan Mahalle Cami betonarme duvar ekleriyle kapatılmış revakları ile, 2002 (Bayraktar, 2016).

Şekil 14. Alan Mahalle Cami ve çevresi (https://karadeniz.gov.tr///d_galeri/784x523/ALAN-MH-CAMII-IMG_1804.jpg).

Kılavuzlu Mahalle Cami ~18. veya 19. yüzyılda Kılavuzlu Köyü'nde iki katlı revak düzeni ile inşa edilmiştir (Bayraktar, 2016). Özgününde mezarlık dışında insan eliyle yapılmış herhangi bir mimari unsur içermeyen bir çevresi vardır. Cami etrafında herhangi bir zemin kaplaması yoktur (Şekil 15). Eski fotoğraflarında görülen (Şekil 15), güney komşu parselde yer alan ahşap lojman yapısı Kılavuzlu Cami'nin ilk inşa edildiğinden sonraki dönemde eklenmiş. Caminin avlusunda ayrıca 2 adet betonarme çeşme yapılmıştır (Şekil 16). 2018 tarihli imar planı uygulamalarında yol yapma çalışması esnasında lojman binası kaldırılmıştır ve yerine hayırsever kimselerce bir servis mekanı inşa edilmiştir (Şekil 17).

Şekil 15. Kılavuzlu Mahalle Cami ve ahşap lojman yapısı; 2018 tarihli çevre düzenlemesi yapılmadan önce (Karar, 2016).

Şekil 16. Kılavuzlu Mahalle Cami'nin çevre düzenlemesi yapılmadan önceki durumu ve sağda avlusundaki betonarme çeşme eki (https://karadeniz.gov.tr///d_galeri/784x523/KILAVUZLU-MH-CAMII-IMG_1882.jpg).

Şekil 17. Kılavuzlu Mahalle Cami, çevre düzenlemesi ve servis mekanı eki yapıldıktan sonraki durum, 2019.

Koşaca Mahalle Cami ~18. veya 19. yüzyılda Koşaca Köyü'nde iki katlı revak düzeni ile inşa edilmiştir (Bayraktar, 2016). Samsun'da aynı dönemde yapılmış ahşap camilerle karşılaştırıldığında, özgününde mezarlık dışında insan eliyle yapılmış herhangi mimari unsur içermeyen bir çevresi vardır (Can, 2004) (Şekil 18). Zaman içinde etrafı avlulaşmış; çit ile çevrelenmiş (Şekil 9), betonarme çeşme ve tuvalet mekanı caminin avlusuna inşa edilmiştir (Şekil 19).

Şekil 18. Koşaca Mahalle Cami, 2015, (Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB, 2015).

Şekil 19. Koşaca Mahalle Cami, sağında toprağa kısmen gömülü betonarme çeşme ve tuvalet eki.

DEĞERLENDİRME

Camilerin birbiri ile ve Asarcık'taki diğer bazı çantı tekniği ile yapılmış ahşap camiler ile karşılaştırılmaları sonucunda görülüyor ki hem çalışma konusu olan, hem de olmayan; Yarımca

Mahalle Cami ve Yayla Mahalle Cami'nin özgün hallerinde tek komşusu doğa ve mezarlıktır (Şekil 20, 21). Camiler abdest alma işlevini sağlayabilmek adına su kenarlarına, su kaynaklarının yakınına inşa edilmiştir. Camiler kırsal/doğal bir alanda, yerel malzeme olan ahşap ve yerel yapım tekniği olan çantı tekniği ile yapılmıştır.

Çalışma konusu olan camileri ele alacak olursak; öncelikle görülüyor ki bütün camiler bugün taşıt yoluna komşudur ve parselleri çevrelerinden bir takım mimari elamanlarla ayrılmıştır. Camilerin araba geçebilen yollara komşu olması ve niteliksiz elemanlarla özgün bağlamı ile arasına bir sınır çekilmesi pitoresk değerlerini olumsuz yönde etkileyen müdahalelerdir. Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami parseline yapılan tribünler ve servis mekanları yapının bulunduğu topoğrafya içinde içinde algılanabilirliğini yok etmiş, silüetini bozmuş, etrafındaki geniş boşluğu doldurarak dolu-boş ilişkisine zarar vermiştir. Yılmaz (2018) Samsun'da çantı tekniğinde inşa edilmiş camilerin heyelan veya sel sebebiyle en azından bir kere taşınmış olduğunu söylemektedir. Bu da gösteriyor ki bu camiler aslında tarihleri boyunca doğa ile uyum içinde bulunduğu noktalarda yer almıştır; yerleri geçicidir ve gerektiğinde taşınmıştır. Dolayısıyla bu cami yılda sadece bir kez gerçekleştirilen güreş müsabakası için yapılmış bu büyük ölçekli ekler nedeniyle pitoresk değerini yitirmiştir. Üstelik 2018 tarihli restorasyon sonrasında da bu ekler sürdürülmüştür. Alan Mahalle Cami'nin etrafındaki kırsal boşluk da yine niteliksiz eklerle doldurulmuştur. Betonarme kütle ekleri yapının siluetini, dolu-boş ilişkisini, yapıdaki tek katlı revağın iki katlı hale getirildiği ve kapatıldığı müdahale ise açık-yarı açık-kapalı mekanların ilişkisini, ölçeği ve bunların oluşturduğu bütüncül güzelliği zedelemiştir. Yapının pitoresk değeri de bu sebeple indirgenmiştir. Kılavuzlu Mahalle Camii çevresi de yine betonarme kütle eklerine maruz kamıştır, etrafını saran parke taşı zemin kaplaması ve taş avlu duvarları ile özgün kırsal çevrenin okunabilirliği yok olmuş, bütüncül güzelliğini ve dolayısıyla da pitoresk değerini yitirmiştir. Koşaca Mahalle Cami'nde görülen betonarme ekler daha küçük ölçekli olup yapının silüetinde ufak etkiler; pitoresk değerinde ise kısmi indirgenmeler yaratmıştır.

Camilerin ruhani değerlerine ve değişimlerine bakacak olursak, ilk yapıldıkları dönemde Cuma cami olarak ve birkaç köy ile ortak kullanılacak şekilde (Can, 2004; Yılmaz, 2018) konut/yerleşim bölgesinden ziyade bu köylerin kesiştiği bölgeye yapılmış olan bu camiler kırsal alanın, doğanın ortasında insanların Cuma günleri gelip toplanıp huşu içinde namazlarını kıldıkları ve saygı duydukları bu mekanı doğa ile baş başa bırakıp oradan ayrıldıkları, caminin bulunduğu alanda tek yapı olarak öne çıkarıldığı ve ruhani niteliklerinin böyle sürdürüldüğü mekanlardır. Bu ruhani atmosferin/niteliklerin günümüzde artık caminin önüne/neredeyse önüne geçen eklerle Akyazı (Gökgöl) ve Alan Mahalle Cami'nde neredeyse tamamının, yapılan eklerle Kılavuzlu Mahalle Cami'nde bir kısmının ve Koşaca Mahalle Cami'nde ise küçük ölçekli eklerle yok denecek kadar az bir kısmının zarar gördüğü anlaşılmaktadır.

Özgünlerinde kırsal alan-cami işlevi ilişkisi içeren cami yapıları özgün işlevlerini sürdürürken, Akyazı (Gökgöl) Mahalle Cami yanına özgününde geçici olan işlev; güreş müsabaka alanı kalıcı olarak getirilmiştir. Dolayısıyla kullanım değeri kısmen indirgenmiştir. Alan Mahalle Cami avlusundaki kuran kursu da yine caminin kırsal alanla kurduğu özgün işlevsel ilişkiye; kullanım değerine zarar vermiştir.

Kılavuzlu Mahalle Cami'nin batısına yapılan konut ile boş olan kırsal alan konut işlevine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu da yine kullanım değerinde bir miktar azalmaya sebep olmuştur. Koşaca Cami etrafındaki kırsal dokuyu korumuş kullanım değerinin sürdürmüştür.

Şekil 20. Yarımca Mahalle Cami ve çevresi (Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB, 2016).

Şekil 21. Yayla Mahalle Cami ve çevresi. (https://karadeniz.gov.tr/yayla-mahallesi-camii/#prettyPhoto[instagram]/5/)

SONUÇ

Samsun Asarcık'ta yer alan tarihi ahşap camiler kültürel mirasımızın önemli öğeleridir. Bu çalışma gösteriyor ki bu önemli miras öğelerinin korunabilmesi kendileri yanında yakın çevrelerinin de

korunabilmesiyle mümkün olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada tarihi ahşap camilerin yakın çevrelerine yapılacak müdahalelere ilişkin bazı ilkeler ortaya konmuştur. Bu ilkeler aşağıda anlatılmıştır.

Çalışma konusu olan camilerde yapılan niteliksiz ekler devlet kurumlarınca veya hayırsever cemaat tarafından gerçekleştirilmiştir. Müdahaleyi yapanın kim olması gerektiği ve müdahale kararları konusunda bir denetim eksikliği görülmektedir. Dolayısıyla, gerek Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, gerek KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Büroları)'in denetim konusunda daha etkin olması gerekmektedir. Nitelikli müdahaleler yapılmalı, restorasyon kararları yapının bütün parselini düşünerek hazırlanmalıdır. Devlete bağlı kurumlar arası iletişimin sağlanması tarihi camilerin mülkiyeti kimde olursa olsun etkin ve doğru bir şekilde korunmasına olanak sağlayacaktır. Tarihi yapılara dair bütün bilgilerin ortak bir havuzda; veri tabanında toplanması ve kolaylıkla ulaşılabilir olması gerekmektedir. Tarihi anıtlar için bir yönetim planı oluşturulması ve yapıların sürekli olarak izlenmesi kontrolsüz müdahalelerin önüne geçecektir. İmar planı uygulamalarında tarihi anıtların çevre ölçeğindeki değerleri göz önüne alınmalı, özgününde kırsal alanda yer alan, yapılaşmadan uzak bu camilerin araç yollarından ve yapılaşmadan yine uzak tutulması gerekmektedir.

REFERANSLAR

Bayraktar, M. S. (2016). *Samsun'da Türk Devri Mimarisi*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Can, Y. (2004). *Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler*. İstanbul: Etüt Yayınları.

Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1993). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Rome: ICCROM.

Gelengül Ekimci, B. (2011). *Üsküdar'ın Vakıf Eser Kültür Mirası ve Korunması için Öneriler*. İstanbul Technical University.

Haberler. (2014). *Akyazı Mahallesi Modern Er Meydanına Kavuştu*. Retrieved from https://www.haberler.com/akyazi-mahallesi-modern-er-meydanina-kavustu-6509755-haberi/

ICOMOS. (1964). *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter)*.

ICOMOS. (1972). *Third Assembly of ICOMOS*. Retrieved from http://www.icomos.org/publications/JS5_3.pdf

ICOMOS. (1994). *The Nara Document on Authenticity*.

ICOMOS Turkey. (2013). *Architectural Heritage Conservation Charter*. Retrieved from http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf

Jahić, A. (2016). *The changes in post-war architectural memorialization case study: Bosnia and Herzegovina*. Bahçeşehir University.

Karar. (2016). Büyükşehir Asarcık'ın Çehresini Değiştiriyor. Retrieved from

Perring, D. (2009). Archaeology and the Post-war Reconstruction of Beirut. *Conservation and Management of Archaeological Sites, 11*(3–4), 296–314.

Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB. (2013). *Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB Arşivi*.

Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB. (2015). *Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB Arşivi*.

Samsun Büyükşehir Belediyesi-KUDEB. (2016). *Samsunn Büyükşehir Belediyesi-KUDEB Arşivi*.

Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2003). *Kültür ve Turizm Envanteri*. Samsun: Samsun İl Özel İdaresi.

Samsun Valiliği İl Kültür Müdürlüğü. (1997). *Geçmişten Günümüze Kültür Değerleriyle Samsun*. Samsun: Samsun İl Özel İdare Müdürlüğü.

Şimşek, G. (2009). *Interventions on Immovable Archaeological Heritage as a Tool for New Formation Process*. Middle East Technical University.

Stubbs, J. H. (2009). *Time Honored A Global View of Architectural Conservation*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.

Teoman, S. (1987). Anıtların ve Kentsel Sit Alanlarının Saptanmasında Esas Oluşturacak Değerler Sistemi. *Taç Vakfı Dergisi*, *2*(5), 72,73.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. , (1983).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*. , (2004).

UNESCO. (2005). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*.

UNESCO. (2008). *Quebec Declaration*. Retrieved from http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-646-2.pdf

Wow Turkey a. (n.d.). Samsun-Asarcık. Retrieved from http://wowturkey.com/t.php?p=/tr66/Adige_Sefer_PIC_0190.jpg

Yılmaz, E. (2018). *Samsun Ahşap Camilerinin Serüveni*. Retrieved from http://www.turkbilimi.com/samsun-ahsap-camilerinin-seruveni/

Yüceer, H. (2005). *An Evaluation of Interventions in Architectural Conservation: New Exterior Additions to Historic Buildings*. İzmir Institute of Technology.

YÜKSEKÖĞRETİMDE DİJİTALLEŞME: ERİŞİM VE İÇERME İÇİN BİR FIRSAT OLABİLİR Mİ?*

Devrim Vural YILMAZ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta

21. yüzyılda yükseköğretim hızlı bir kitleselleşme ve bazı ülkelerde de evrenselleşme eğilimine sahne olmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hızlı nüfus artışı ve her bireye yükseköğrenim hakkının verilmesine yönelik anlayış ile birlikte yükseköğrenime olan talep artmıştır. ABD'nin öncülüğünü yaptığı kitleselleşme ve evrenselleşme süreçleri ile birlikte öğrenci yapısı çeşitlenmiş, yükseköğretime katılanların yaş ortalaması artmış, farklı sosyal sınıflardan ve sosyo-ekonomik statülerden gelen öğrencilerin yükseköğretime erişim talepleri artmıştır. Kitleselleşmenin yakın gelecekte birçok ülkede erişim ve katılım, çeşitlilik, eğitim dışı kalanların marjinalleşmesi gibi niteliksel sorunlar yaratacağı öngörülmektedir. Dijital uçurumun eğitimde eşitlik ve dışlanma bağlamında yol açtığı sorunlarla birlikte yükseköğretimde içerme politikalarının önemi daha da artmakta, erişim, devam ve başarıya ilişkin kapsayıcı stratejilerin hayati rolü devreye girmektedir. Bu noktada yükseköğretimde dijitalleşmenin ve yeni eğitim teknolojilerinin ne derece etkili olabileceği tartışılmaktadır. Eğitim teknolojisindeki gelişmeler, desteklenmiş öğrenme stratejileri ve çevrim içi öğrenme ortamlarının eşitlik ve içerme politikaları açısından önemine dikkat çekilmektedir. Nitekim çevrimiçi öğrenmenin ve özellikle kitlesel çevrimiçi açık kursların yaşam boyu öğrenme fırsatlarını genişletme, yükseköğretime yeni katılım yolları açma, esnek alternatifler üreterek bireysel ve kurumsal eğitim maliyetlerini azaltma gibi yadsınamayacak avantajlar sunduğu bilinmektedir. Bu yeni öğretim biçimleri eşitlik, çeşitlilik, kalite ve etkinlik ilkeleri çerçevesine yükseköğretimin geniş kesimlere ulaşması amacıyla esnek öğrenme fırsatlarının yaratılmasına olanak sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı dijitalleşmenin yükseköğretimde erişim ve içerme bağlamında sunduğu olası fırsatları ve sorun alanlarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretimde dijitalleşme, yükseköğretime erişim, yükseköğretimde içerme politikaları

* Bu bildiri yazarın Sınıfları Doldurduk: Kitleselleşme-Kalite Denkleminde Üniversiteler adlı kitabından derlenerek hazırlanmıştır.

Giriş: Eğitimde Dijital Teknolojiler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve dijital devrim üniversitelerin eğitim - öğretim faaliyetlerinde kapsamlı dönüşümlere yol açmaktadır. Bir yandan kampus yaşamında internet erişimi, öğrenci portalları, dijital kütüphaneler gelişmekte, diğer yandan uzaktan eğitim yaygınlaşmaktadır. E-öğrenim (e-learning), sanal öğrenim (virtual learning), tıklamayla üniversite eğitimi (clicking university education) olarak da adlandırılan bu uygulamada eğitimde zaman ve mekan esnekliğine geçilmektedir. Tam zamanında eğitim (justin-time education) ve tam-olayda-eğitim (just-in-case education) gibi yeni teknikler kullanılmaya başlanmaktadır (Nohutçu, 2011). Yükseköğretim kurumlarında eğitim öğretim amacıyla kullanılmaya başlanan öğrenme yönetim sistemleri, açık öğrenme kaynakları, sosyal ağlar, ders videoları ve kitlesel açık çevrimiçi dersler yaygınlaşmaktadır (Taşkıran, 2017: 97). Uzaktan eğitim ile ilgili bazı kavram ve tanımlar şöyledir (Arslan, 2011):

• Uzaktan eğitim: Farklı mekanlardaki öğrenci, öğretmen ve eğitim materyallerinin iletişim teknolojileri aracılığıyla bir araya getirildiği resmi veya kurumsal bir eğitim faaliyetidir.

• Uzaktan öğrenme: Öğretici ve öğrenenin fiziksel olarak ayrı ortamlarda bulunduğu durumlarda gerçekleştirilen öğrenme etkinlikleridir.

• LMS (Learning Management System) : Öğretim Yönetim Sistemi

• CMS (Content Management System): İçerik Yönetim Sistemi

• Sanal sınıf: Belli bir içeriği bir ağ üzerinden öğrenmek amacıyla oluşan grup.

• e-Öğrenme (e-Learning): İnternet, bir ağ veya sadece bilgisayar yolu ile gerçekleşen öğrenmelerdir. • m-Öğrenme (m-Learning): Mobil iletişim araçları yolu ile gerçekleşen öğrenmelerdir.

• Web tabanlı uzaktan eğitim: Web teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen uzaktan eğitim etkinlikleridir.

• Yaşam boyu öğrenme: Bireyin, yaşamı boyunca sürekli bir öğrenme etkinliği içerisinde olması durumudur.

• Eş zamanlı (senkron) öğrenme: Farklı mekanlardaki bireylerin, aynı anda çift yönlü iletişim teknolojileri yardımıyla sanal ortamda bir araya gelip gerçekleştirdikleri öğrenme.

• Çevrimiçi öğrenme: Bir ağ üzerinden sunulan içerikle gerçekleştirilen öğrenmelerdir.

• Eş zamanlı (Senkron) uzaktan eğitim: Öğrenenlere aynı anda ancak farklı ortamlarda sunulan eğitim

• Farklı zamanlı (asenkron) uzaktan eğitim: Öğrenenlere hem farklı zamanlarda ve hem de farklı ortamlarda sunulan eğitimdir.

• Karma / Harmanlanmış (Blended) eğitim: Her türlü teknolojinin kullanılabildiği, geleneksel ve uzaktan eğitimin farklı modellerinin bir araya getirilerek düzenlendiği eğitimdir.

Bu yeni öğretim biçimleri eşitlik, çeşitlilik, kalite ve etkinlik ilkelri çerçevesine yükseköğretimin geniş kesimlere ulaşmak amacıyla esnek öğrenme fırsatlarının yaratılmasına dayanmaktadır. Ancak son yıllarda bu ilkeler korunmakla birlikte açık ve uzaktan öğretimin niteliği oldukça hızlı bir şekilde değişmektedir. Teknolojik kapasitedeki hızlı ilerleme online platformların hız, erişilebilirlik, interaktiflik açısından çok daha gelişmiş bir şekilde sunulmasına olanak tanımaktadır. Yine dijital materyaller neredeyse sıfır maliyetle üretilebilmektedir. Geniş bant erişimini dünyada hızla yayılması online eğitimin potansiyelini de güçlendirmektedir (McAleese et al., 2014, p. 18).

Eğitimde Dijitalleşme ve Fırsat Eşit(siz)liği

Dijital teknolojiler öğretme ve öğrenme yöntemlerinin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesine yönelik önemli fırsatlar sunmaktadır. Dijital teknolojiler öğrenci odaklı bir eğitim ortamının yaratılması, farklı araçların kullanımıyla derslerin zenginleştirilmesi, iletişim kanallarının güçlendirilmesi gibi olumlu etkiler sağlamaktadır. Akademisyenler çevrim içi ve çevrim dışı öğretme yöntemlerini birlikte kullanarak öğrencilerin öğrenme deneyimlerini kişiselleştirme olanağı bulmaktadır. Dijital teknolojileri kullanarak akademisyenler öğrencilerin yaratıcı düşünme yeteneklerini geliştirecekleri bir ortam yaratabilmekte, kendileri de bu süreçte mentörlük rolü üstlenerek öğrenciye odaklı daha esnek ders verme biçimleri geliştirebilmektedir (Willcox et al, 2016). Dijital öğretme ve öğrenme yöntemleriyle yeni hedef kitlelere ulaşılabilmekte, öğrenci hareketliliği desteklenmekte, eğitimde ve araştırmada daha yenilikçi uygulamaların önü açılmaktadır (HFD, 2017)

Öte yandan, dijital teknolojilerin gelişmesi ve gün geçtikçe ivme kazanan dijitalleşme süreci üniversitelerin önünde önemli sorun alanları da barındırmaktadır. Altyapı ve kaynak yetersizlikleri, ulusal ve kurumsal düzeyde tutarlı politikaların eksikliği, internet erişim olanaklarının sınırlı olması, dijital araçları kullanacak personel yetersizliği, dijital okur yazarlığa ilişkin becerilerin yetersizliği gibi nedenler yükseköğretimde dijitalleşmenin önündeki sorun alanları olarak durmaktadır (UNESCO, 2011).

Uluslararası Telekominikasyon Birliği-International Telecommunication Union" tarafından yayınlanan 2017 yılı verilerine göre bugün 104 ülkede genç nüfusun %80'inin internet kullanıcısı olduğu görülmektedir. Ancak, gelişmiş ülkelerde 15-24 yaş aralığındaki gençlerin %94'ü, gelişmekte olan ülkelerde ise %67'si internet kullanmaktadır. 15-24 yaş arası gençlerde internet kullanım oranı az gelişmiş ülkelerde ise %30'lara düşmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde ve Afrika'da her on gençten yalnızca biri internet kullanmaktadır. Bu ülkelerde evden internete ulaşım oranı %15 iken, internet kullanımı daha çok işyerleri ve üniversitelerde sağlanmaktadır (ITU, 2017).

Dijital teknolojilerin öğretme ve öğrenme alanındaki olumlu katkılarına karşın bu ortam ve araçların kullanımına geçiş süreci özellikle altyapı ve maliyet sorunları yaşayan gelişmekte olan ülkelerde yavaş ilerlemektedir. Bu da yeni kurulan ve gelişmekte olan üniversiteler ile kurumsallaşmış ve finans kaynakları güçlü üniversiteler arasında var olan eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra dijital araçların kullanımı gerek öğretim

elemanlarının gerekse öğrencilerin dijital okuryazarlık konusunda belirli bir donanıma sahip olmasını gerektirmektedir. Dijital okur yazarlık ve dijital teknolojilere erişim konusunda ülkeler, üniversiteler ve bireyler arasında da eşitsizlikler süregelmektedir (Pardue, & Morgan, 2008).

Dijital uçurumun eğitimde eşitlik ve dışlanma bağlamında yol açtığı soruların yanı sıra dijital devrimin yükseköğretim kurumları açısından önemli yapısal ve işlevsel yansımaları olmaktadır. Üniversitelerde teknolojinin neden ve nasıl kullanılacağına ilişkin tartışmalar da sürmekte, genel bir uzlaşma sağlanamamaktadır (Thomas, 2011). Günümüzde halen birçok üniversitede dijital teknoloji kullanımı genellikle akademisyenlerin kendilerini geliştirmeye yönelik kişisel çabalarıyla sınırlı kalabilmektedir. Öğretim elemanlarının önünde duran bir başka zorluk ise bilgi ve teknoloji yığını arasından hangilerinin kullanılabilir ve ölçülebilir olduğunu saptamaktır. Hem teknolojik hem de pedagojik açıdan bilgiyi filtrelemek, seçmek, organize etmek, yorumlamak ve öğrenciye sunmak zorlu bir süreç haline gelmektedir.

Değerlendirme

Günümüzde birçok ülkede dijital eğitim ulusal düzeyde ele alınmakta, politikalar ve kurumlar oluşturulmaktadır. Örneğin Norveç'te Norwegian Agency for Digital Learning in Higher Education, Almanya'da The Forum for Higher Education in the Digital Age (Hochschulforum Digitalisierung), yükseköğretimde dijitalleşme alanında ulusal programlar yürütmekte ve üniversitelere destek vermektedir. Ulusal otoritelerin üniversitelere yönelik teşvik mekanizmalarını yaşama geçirmesi, dijital yetenekler konusunda ulusal bir çerçeve belirlemesi ve üniversiteleri bu doğrultuda yönlendirmesi başlangıç aşamasında üniversitelere yol gösterici olacaktır. Bu kapsamda altyapının geliştirilmesi, yeni program sunum türlerinin kullanımı, teknik ve pedagojik eğitimlere yönelik performansa dayalı, hedef odaklı finansman teşvikleri kullanılmalıdır. Yine ulusal düzeyde iyi uygulama örneklerinin paylaşılması ve açık ders materyallerinin kullanımına olanak sağlanmalıdır (McAleese et al., 2014, p. 55).

Öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme, işbirliği ve kendi kendine öğrenme becerilerinin geliştirileceği yeni öğrenme yaklaşımlarına gereksinin duyulmaktadır. Öğrencilerin motivasyonunun korunması için derslerde öğrendikleri ile gerçek dünya arasında bağlantı kurabilmeleri gerekmektedir. Yeni bilgi ve becerilerin kendilerini nasıl etkileyeceğini bilebilmelidir. Öğretim kalitesinin yükseltilebilmesi açısından teknolojinin yarattığı fırsatların öğretim üyeleri tarafından kullanılabilmesi, materyallerin, ödevlerin ve değerlendirmelerin gerçek hayata uyarlanabilmesi gerekmektedir. Üniversitelerde dijital teknolojiler eğitimde kullanılan ortam ve araçlar olarak değerlendirilmekten öteye geçmeli, tüm üniversiteyi kapsayan bir süreç olarak görülmelidir. Bu kapsamda öncelikle dijitalleşmenin bilgi teknolojilerinin kullanımını da kapsayan, ancak onunla sınırlı olmayan bir uygulama olarak kampüsün tümüne yayılması sağlanmalıdır. Dijital teknolojilerin ve pedagojik yöntemlerin kullanımı bireysel girişimlere bırakılamamalı, üniversiteler bu konuda açık hedefler ve stratejiler ortaya koymalıdır. Değişimin gerçekleştirilmesinde gerekli eğitimsel ve teknik destek mekanizmalarının kurulması yaşamsal öneme sahiptir (Arslan, 2011).

Öğretim elemanlarının kariyerlerinin başlangıcında ve gelişiminde sürekli eğitim alabilmesi ve teknik destekten faydalanabilmesi bu tür girişimlerin kurumsallaşması ve sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Dijitalleşmenin kurumsallaşması anlamında teknoloji geliştiriciler ile uygulayıcıların iletişim halinde olduğu, üniversite çapında programların birbiriyle etkileşim içinde çalıştığı bir sistem yaratılmalıdır. Bu bağlamda dijital teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması için destek hizmetlerinin ve personelinin yeterliliği en önemli unsurlardan biridir. Dijital uyumun gerçekleştirilebilmesi için akademik ve idari personel ile öğrencilerin yeterli şekilde ve sürekli bilgilendirilmesi ve teknik olarak desteklenmesi gerekmektedir. Diğer yandan dijital teknolojilerin kullanımı sadece kurum içinde değil, kurumun dış paydaşlarının da ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kurgulanmalıdır.

Kaynakça

Arslan, M. (2011). ULAKNET 2011 Çalıştayı Uzaktan Eğitim Sunumu. http://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/uzaktan.egitim-muhammet.arslan.pdf

HFD (2017). The digital turn – Pathways for higher education in the digital age, Berlin: HFD. https://hochschulforumdigitalisierung.de/sites/default/files/ downloads/HFD_Final_Report_English.pdf

ITU (2017). ICT facts and figures 2017. International Telecommunication Unit. http://www.itu.int/en/ITU-D/ Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2017.pdf

McAleese, M., Bladh, A., Bode, C., Muehlfeit, J., Berger, V., & Petrin, T. (2014). Report to the European Commission on new modes of learning and teaching in Higher Education.

Nohutçu, A. (2006) "Bilgi Toplumunda yükseköğretim kurumlarının yeniden yapılandırılması ve yönetimi: Başlıca eğilimler, gelişmeler ve Bologna süreci". Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi, 1(12), 35-54.

Pardue, K. T., & Morgan, P. (2008) "Millennials considered: A new generation, new approaches, and implications for nursing education". Nursing education perspectives, 29(2),74-79.

Taşkıran, A. (2017) "Dijital çağda yükseköğretim". AUAd, 3(1), 96-109.

Thomas, M. (2011) Digital education: Opportunities for social collaboration. Springer.

UNESCO (2011) Building human capacities in least developed countries to promote poverty eradication and sustainable development' http://unesdoc.unesco.org/ images/0019/001915/191597e.pdf

Willcox, K. E., Sarma, S., & Lippel, P. H. (2016) Online education: a catalyst for higher education reforms. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology. https://oepi.mit.edu/files/2016/09/MIT-Online-Education-PolicyInitiative-April-2016.pdf

ÜNİVERSİTE KENTİ OLMAK: KENT SAKİNLERİNİN ÜNİVERSİTE VE ÖĞRENCİ ALGISINA DAİR BİR ARAŞTIRMA

Devrim Vural YILMAZ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta

Üniversite-kent ilişkisi dünyanın hemen her yerinde her iki taraf açısından da zorlu ve gerilimli olagelmiştir. Kentin yerel aktörleri üniversite yönetimi ve öğrenciler üzerinde etki ve denetim sahibi olmak isterken; üniversiteler yerel otoritelerden bağımsız, ayrıcalıklı bir konum talep etmiştir. Çoğu kentte üniversiteler mekansal ve ilişkisel anlamda kendisini izole etmiş, yerleşkeler âdeta kent içinde bir başka kent haline gelmiş ve fil dişi kuleler olarak da tanımlanmıştır. Ancak günümüzde bir yandan yükseköğretimin kitleselleşmesi ile birçok kentte üniversite kurulmakta, diğer yandan üniversitelere biçilen yeni misyon kapsamında bölgesel kalkınma ve toplumsal hizmet rolleri ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de de, üniversiteler bölgesel kalkınmanın anahtarı olarak ele alınmış ve 2011 yılı itibariyle üniversitesi olmayan il kalmamıştır. 2019 yılı itibariyle sayıları 200'ü aşan ve büyük çoğunluğu Anadolu kentlerinde açılan üniversiteler, yoğun bir insan hareketliliği yaratmakta, üniversitelerden bir anlamda bulundukları kentleri dönüştürme sorumluluğunu üstlenmeleri beklenmektedir. Üniversiteler bilimsel ve kültürel etkinlikleri ile kent yaşamında önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin varlığı da kentin ekonomik ve sosyal yaşamında kaçınılmaz olarak değişimlere yol açmaktadır. Ancak, bu değişimin fırsat olarak görülebilecek getirilerinin yanısıra gerilimli yönleri de bulunmaktadır. Öğrenciler bulundukları kentlerde kendilerini geçici sakinler, bir anlamda göçmenler olarak görmekte ve kentsel sadakat duyguları gelişmemektedir. Diğer yandan kent sakinleri üniversitelerin özellikle ekonomik getirilerinden yararlanmakla birlikte sürekli yaşadıkları alanın öğrencileşmesinden rahatsızlık duymaktadır. Bu bağlamda Anadolu kentlerinde üniversite ve kent halkı arasındaki ilişkinin kimi zaman duyarsızlık kimi zaman da gerilim üzerinden ilerlediği söylenebilir. Bu bildiride söz konusu ilişkinin Isparta ili özelindeki yansımasını değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırmanın bulguları paylaşılmaktadır. Araştırmada Isparta ili kent sakinleriyle 2017 yılında gerçekleştirilen anket uygulamasında elde edilen kent halkının üniversiteye ve üniversite öğrencilerine ilişkin algı ve tutumlarına ilişkin bulgular değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Kent, Öğrencileşme, Üniversite-kent ilişkisi, Yükseköğretim

Giriş

Türkiye'de 1980'li yıllardan bu yana yükseköğretim politikaları arasında en tutarlı olanının yükseköğretim arzını yükseltmek olduğu söylenebilir. Yükseköğretim arzını arttırmaya yönelik temel strateji ise özellikle Anadolu kentlerinde yeni üniversitelerin kurulması olmuştur. 1982 yılında mevcut 19 üniversiteye ek olarak 8 yeni devlet üniversitesi daha kurulmuştur. İkinci yeni üniversite dalgası 1992 yılında gerçeklemiş, 21 yeni devlet üniversitesi kurulmuştur. Bu dönemde kurulan üniversitelerin birçoğunun az gelişmiş Anadolu kentlerinde yer alması Türkiye'de üniversitelerin yaygınlaşması açısından da önemli bir gelişme olmuştur (Çetinsaya, 2014; Gür ve Özoğlu, 2015: 305). Yeni üniversitelerin kurulması açısından en büyük genişleme dalgası ise 2006-2011 yılları arasında gelmiştir. Bu yıllarda Türkiye'de üniversitesiz il bırakılmamasını hedefleyen politika ile yükseköğretimin yurt sathında kolay erişilebilir kılınması istenmiştir. 2006-2011 yılları arasında kurulan 50 devlet ve 37 vakıf üniversitesi ile 2011 yılı itibarıyla Türkiye'de üniversite bulunmayan il kalmamış, üç büyük kentin dışında da vakıf üniversiteleri açılmıştır (Gür ve Özoğlu, 2015: 306). Genel olarak bakıldığında Türkiye'de yükseköğretimde arz-talep dengesizliğini gidermeye yönelik büyüme politikalarının erişimi artırma konusunda başarılı olduğu görülmektedir (Gür ve Özoğlu, 2015: 309). Demografik açıdan, Türkiye'nin genç nüfusunun en az otuz yıl süreyle kararlı bir seviyede kalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bu eğilim Türkiye'nin önemli bir genç nüfus avantajına sahip olacağı, diğer yandan da yükseköğretimde talep baskısının süreceğini göstermektedir (YÖK, 2015: 13). Bu nedenle Türk yükseköğretiminde büyümeye yönelik baskıların politika süreçlerindeki etkisinin devam edeceği söylenebilir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, yükseköğretimdeki genişlemenin bir diğer önemli amacı da ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeye yönelik olarak üniversitelerin yurt sathına yayılması olmuştur. Bu çerçevede özellikle Anadolu kentlerinde yeni kurulan üniversitelerin bulundukları bölgelerin sosyo ekonomik hayatında bir hareketlenme yaratması ve eğitimin hemen her bölgeye götürülmesi öngörülmüştür. Nitekim, günümüzde üniversitelerin yalnızca bilim ve kültür üretici bir kurum olmadığı, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın motoru olarak görülen, gelir yaratan ve dağıtan bir kurum olduğu ifade edilmektedir (Arap, 2010: 10-11). Deyim yerindeyse üniversitelerin bacasız fabrikalar olarak bulundukları bölgede ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmaya öncü olmaları beklenmektedir

Üniversitelerin bulundukları kentlerde insan kaynakları, bilgi, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetler gibi alanlarda önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Üniversiteler, hem yaptığı harcamalar hem de istihdam ettiği personel ve sahip olduğu öğrenci dinamiği sayesinde bölge ekonomisine de büyük katkılar sağlayabilmektedirler. Gerek üniversitelerde çalışan personelin gerekse öğrencilerin sosyal yaşantılarını devam ettirebilmeleri açısından yapmış oldukları harcamalar, kent ekonomisinde büyük öneme sahiptir. Ayrıca üniversiteler kuruldukları kentin ve bölgenin sanayi kuruluşlarıyla işbirliği yaparak, sahip oldukları bilgi

birikimini sanayi kesimine aktararak, daha etkin ve verimli olmaları için önemli katkılar sağlamaktadır. (Ergün, 2014: 220)

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde üniversiteler kentsel kalkınma ve gelişmenin anahtar kurumları olarak görülmektedir. Türkiye'de de Anadolu kentlerine kurulan üniversitelerden bulundukları kentleri dönüştürme sorumluluğunu üstlenmeleri ve birer kalkınma ajanı olarak görev yapmaları beklenmektedir. Bu bağlamda üniversite-kent ilişkisini ele alan birçok çalışmada da üniversitelerin kentin ekonomik yaşamına etkisi konu edinilmektedir. Öte yandan, üniversitelerin kuruldukları illerdeki toplumsal dinamiklerle etkileşimi ve sınırlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. Ancak, 2019 yılı itibariyle sayıları 200'ü geçen ve büyük çoğunluğu Anadolu kentlerinde açılan üniversitelerin yoğun bir insan hareketliliği yarattığı, kentlerdeki toplumsal yaşamı da büyük oranda etkilediği görülmektedir. Özellikle yerleşke yaşamının gelişmediği Anadolu kentlerinde öğrenciler kent yaşamının aktif üyeleri olarak kent halkıyla yoğun ilişki kurmak durumundadır. Bu ilişkinin kimi zaman basit bir alışveriş ilişkisi olarak kaldığı, kimi zamanda gerilimli bir hale geldiği gözlenmektedir. Anadolu kentlerinin sakinleri ile öğrenciler arasındaki önemli bir ayrışma noktası öğrencilerin kentsel sadakate ilişkin geçicilik algılarının ön plana çıkması, buna karşın kent sakinlerinin kendilerini mekâna daha bağımlı görmesi ve sürekli yaşadıkları alanın öğrencileşmesinden rahatsızlık duymalarıdır (Yılmaz, 2011: 4).

Bu bağlamda Anadolu kentlerinde üniversite ve kent halkı arasındaki ilişkinin kimi zaman duyarsızlık kimi zaman da gerilim üzerinden ilerlediği söylenebilir. Bu bildiride söz konusu ilişkinin Isparta ili özelindeki yansımasını değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırmanın bulguları paylaşılmaktadır. Araştırmada Isparta ili kent sakinleriyle 2017 yılında gerçekleştirilen anket uygulamasında elde edilen kent halkının üniversiteye ve üniversite öğrencilerine ilişkin algı ve tutumlarına ilişkin bulgular değerlendirilmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Süleyman Demirel Üniversitesi'nin bulunduğu Isparta Akdeniz bölgesinin batısında yer alan bir kenttir. SDÜ'nün kurulduğu 1992 yılında 110 bin civarında olan kent merkezi nüfusu 2018 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 250 bine ulaşmıştır (TUİK, 2018). 2018 yılı verilerine göre SDÜ'de 42.000 öğrenci, 2.200 öğretim elemanı bulunmaktadır. Dolayısıyla üniversitenin kentin demografik yapısı, ekonomisi ve sosyo-kültürel yaşamında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı kent sakinlerinin üniversite-kent ilişkisi ve üniversite öğrencilerine ilişkin görüşlerini değerlendirmektir. Bu amaçla kent sakinlerine yönelik beş boyutlu Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Anket çalışması 2017 yılı Eylül-Ekim aylarında Isparta kent merkezinde tesadüfi seçim yöntemiyle belirlenen 512 kent sakini ile yapılmıştır.

Bulgular

Görüşülenlerin % 46'sı kadın %54'ü ise erkektir. Görüşmelerde en çok temsil edilen yaş gurupları 36-40(%26), 41-45 (%22) ve 31-35 (%18)'dir. Görüşülenlerin %42'si 31 ve daha fazla yıldır Isparta'da yaşamaktadır. Görüşülenlerin çoğunluğu lise mezunu bireylerden oluşmaktadır (%52). Örneklem gurupta en çok temsil edilen meslek gurupları Esnaf (%36) ve işçilerdir (%32,6). Örneklem grubunun çoğunluğunun ortalama aylık geliri 2.000-4.000 TL arasındadır.

Kent sakinlerinin üniversite-kent ilişkisine yönelik yanıtlarından elde edilen bulgular şöyledir:

Katılımcıların %58'i kentlerinde bulunan üniversite ile gurur duymaktadırlar.

Kent sakinlerinin %67'si Üniversitenin kentin çağdaş ve modern bir kent olmasına katkı sağlayacağını düşünmektedir. %55'i ise kentsel görünümün değişmesinde önemli katkılarının olacağına inanmaktadır.

Kent sakinlerinin %62'si üniversite ve kent arasında yeterince bütünleşmenin sağlanamadığını düşünmektedir.

Katılımcıların %71'i üniversitenin kentin kültürel yaşamının zenginleşmesi için en önemli araç olduğu konusunda hemfikirdir.

Görüşülenlerin %69'u üniversitenin kentin toplumsal yaşamının değişmesinde etkili olduğunu düşünmektedir.

Katılımcıların %67'si üniversitenin kentin yaşam kalitesinin yükselmesine önemli katkılar sağladığını düşünmektedir.

Katılımcıların %58'i üniversitenin kentteki gençleri eğitim almaya özendirdiğini düşünmektedir.

Kent sakinlerinin üniversite öğrencisi-kent sakini ilişkisine yönelik yanıtlarından elde edilen bulgular ise şöyledir:

Katılımcıların %32'si üniversite öğrencileri ile (ev kiralama, öğrencilere yönelik mekan işletme vb..) ekonomik ilişkisinin olduğunu belirtmektedir.

Katılımcıların %37'si üniversite öğrencileri ile komşuluk ilişkisi kurduklarını belirtmektedir.

Üniversite öğrencilerinin kentin ekonomik yaşamına katkısı sizce nasıldır? sorusuna katılımcıların %58'i olumlu yanıtını vermektedir.

Üniversite öğrencilerinin kentin kültüre yaşamına katkısı sizce nasıldır? sorusuna ise katılımcıların 54'ü olumsuz, %12'si kararsızım yanıtını vermektedir.

Öğrencilerin komşunu olmasını ister misiniz? Sorusuna katılımcıların % 46'sı hayır, %16'sı kararsızım yanıtını vermektedir.

"Üniversite öğrencileri gençlere kötü örnek olmakta, gençlerin onaylamadığım davranış ve tutumlar sergilemelerine neden olmaktadır" yargısına %43 oranında katılıyorum, %33 oranında kararsızım cevapları verilmiştir.

Değerlendirme

2019 yılı itibariyle sayıları 200'ü aşan ve büyük çoğunluğu Anadolu kentlerinde açılan üniversiteler, yoğun bir insan hareketliliği yaratmakta, üniversitelerden bir anlamda bulundukları kentleri dönüştürme sorumluluğunu üstlenmeleri beklenmektedir. Üniversiteler bilimsel ve kültürel etkinlikleri ile kent yaşamında önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin varlığı da kentin ekonomik ve sosyal yaşamında kaçınılmaz olarak değişimlere yol açmaktadır. Ancak, bu değişimin fırsat olarak görülebilecek getirilerinin yanı sıra gerilimli yönleri de bulunmaktadır.

Isparta ilinde yaşayan kent sakinlerinin Süleyman Demirel Üniversitesi'ne ve öğrencilerine ilişkin değerlendirmelerini araştıran bu çalışmanın ana bulgusu kent sakinlerinin üniversiteye ilişkin görüşlerinin genellikle olumlu yönde olduğu, ancak öğrenciler söz konusu olduğunda olumsuz algıların ön plana geçtiğidir. Görüşülenlerin çoğunluğu üniversitenin kentin ekonomik ve kültürel yaşamında, modernleşmesinde olumlu etki yarattığını düşünmektedir. Üniversitenin kent yaşamına en büyük katkısının ise kültürel yaşam alanında olduğu düşünülmektedir. Ancak, bu olumlu görüşlere karşın katılımcıların %62 gibi büyük bir çoğunluğu üniversite-kent etkileşiminin yeterli düzeyde olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla kent sakinlerinin üniversitenin kente sağlayacağı olumlu katkı potansiyelinin farkında olduğu ve bu konuda daha yüksek bir beklenti içinde olduğu söylenebilir. Bu noktada üniversite-kent ilişkisini güçlendirmek amacıyla yerel yönetim-sivil toplum-üniversite işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, kent sakinlerinin üniversite öğrencilerine ilişkin algılarının genellikle daha olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Kent sakinleri özellikle ekonomik anlamda öğrencilerin kente katkısını kabul etmekle birlikte, kültürel yaşamdaki etkilerini olumsuz olarak değerlendirmektedir. Bu bulgu kent sakinleri ile öğrenciler arasındaki kültürel farklılıklara ve kent kimliğine ilişkin ikilemlerin yarattığı gerilime dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, üniversitelerin bulundukları şehirlerdeki gündelik yaşama dair detaylı sosyolojik çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Arap, S. K. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye'de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *65*(01), 1-29.

Çetinsaya, G. (2014). Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası. 15.04.2014 tarihinde https://yolharitasi.yok.gov.tr adresinden elde edildi.

Ergun, C. (2014). Üniversite ve kent ilişkisi üzerine görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(31), 216-237.

Gür, B. S., Özoğlu, M. (2015). Türkiye'de yükseköğretim politikaları: Erişim, kalite ve yönetim. *Türkiye'de eğitim politikaları*, 299-321.

Yılmaz, C. (2011). Anadolu kentlerinin öğrencileşmesi: Başka bir kentleşme deneyimi. *Sosyoloji Dergisi*, (25), 1-17.

YÖK (2015). Yükseköğretim Kurulu 2016-2020 stratejik planı. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/21040516/YOK_ Stratejik_Plan_2016_2020_ed070616.pdf

İLETİŞİM ARAÇLARINDAN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE KÜRESEL MARKALARIN UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON SOCIAL MEDIA USING COMMUNICATION TOOLS AND APPLICATIONS OF GLOBAL BRANDS

Mehmet TATOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Özet

Küresel markalar tüm dünyada yaygın şekilde satılan ve pazarlanan markalardır. Dünyada değişik kültürlere sahip milyonlarca insan yaşamaktadır. Geniş bir coğrafyada satış yapmak markayı küresel hale getirmeye yetmeyebilir küresel marka olmak için markayı diğer tüm özellikleriyle tanıtmanız gerekmektedir. Markanın küresel ve kalıcı olmasının temel şartlarından birincisi kalite ikincisi ise güvenlik unsurudur. Bu iki unsur markayı pazarda küresel hale getirmek için gereklidir. Bu iki unsura ilave olarak markanın müşteri gözünde sürekli önde ve bilinir olmasını sağlamak markaların üzerinde durduğu bir çalışma alanıdır.

Küresel markalar bu konuda reklam ve tanıtıma önem vermekte müşteri ile iletişimi sürekli aktif halde tutmaktadır. Küresel markaların kullandığı iletişim araçlarından biriside sosyal medya kullanımıdır. Gelişen teknolojik imkanlar ile birlikte değişen iletişim araçları kitlelere ulaşmada birçok yenilik getirmiştir. Sosyal medya kullanımı insanların sosyal medya sistemi içerisinde halka açık profil oluşturmasına, bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların listesini yayınlamasına diğer kullanıcıların sistemdeki listelenmiş bağlantılarını görmesine ve aralarında iletişim kurmasına izin veren web tabanlı hizmetlerin tamamı olarak tarif edilmektedir. Bu ağların omurgasını arkadaşlarının listesinin yer aldığı kişi profilleri meydana getirmektedir. İnternet ağı ile giderek yaygınlaşan sosyal ağlar ve sosyal medya, iletişim ve etkileşimi üst düzeye çıkarmakta ve potansiyel güç oluşturmaktadır. Küresel markalar sosyal ağları ve sosyal medyayı bir arada kullanarak çeşitli kampanyalar düzenlemektedir. Bunun yanında dünyada başta twitter olmak üzere facebook, ınstagram gibi sosyal ağları kullanan şirketler maddi kazanç elde etmekte cirolarına yükseltmektedir.

Bu çalışmanın amacı küreselleşme ile birlikte değişen ve gelişen küresel pazarda kullanılan iletişim araçlarından olan sosyal medya kullanımının önemini ortaya çıkarmak ve teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan yeni fikirleri ilave etmektir. Bu amaca yönelik olarak literatürdeki bulgular gözden geçirilmiş ve çalışmada doküman inceleme yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular ise, iletişim araçları yıllar itibarıyla farklılaşmış müşteriye ulaşmada kullanılan stratejiler değişmiştir. Ayrıca sonuç olarak küresel markaların artan rekabet ortamına uygun olarak farklı stratejilerle rakiplerine karşı üstünlük kurma çabası içine girdiği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Küresel marka, İletişim, Sosyal medya

Abstract

Global brands are widely sold and marketed all over the world. Millions of people with different cultures live in the world. Selling in a wide geography may not be enough to make the brand global. One of the basic conditions of the brand's global and permanent quality is the second element is the security element. These two elements are necessary to make the brand global in the market. In addition to these two elements, it is a working area where the brand emphasizes to ensure that the brand is constantly ahead and known in the eyes of the customers.

Global brands give importance to advertising and promotion in this subject and keep the communication with the customer active. One of the communication tools used by global brands is the use of social media. Along with developing technological opportunities, changing communication tools have brought many innovations to reach the masses. The use of social media is defined as all of the web-based services that allow people to create a public profile within the social media system, publish a list of other users they are connected to, see other users' listed links in the system, and communicate with them. The backbone of these networks is made up of individual profiles with a list of friends. Social networks and social media, which are becoming increasingly widespread with the internet network, maximize communication and interaction and create potential power. Global brands organize social campaigns using social networks and social media. In addition to this, companies using social networks such as facebook, instagram and especially twitter in the world gain financial gain and increase their turnover.

The aim of this study is to reveal the importance of the use of social media, which is one of the communication tools used in the changing and developing global market with globalization, and to add new ideas emerging with technological developments. For this purpose, the findings in the literature were reviewed and document analysis method was applied in the study. As a result, the strategies used to reach differentiated customers have changed over the years. In addition, it is seen that global brands endeavor to establish superiority over their competitors with different strategies in accordance with the increasing competition environment.

Keywords: Global brand, Communication, Social media

1.GİRİŞ

Günümüzde küresel pazarlar dünyadaki tüm girişimcilere birçok fırsatlar sunmaktadır. Küresel pazarlarda başarılı olmak için ülke dışındaki ihtiyaçlar belirlenmeli, müşteri bulmalı ve buna ilişkin ürün üretilmelidir. Ülke sınırları dışında üretmek, pazarın içinde olmak, hammadde temini, ulaşım, gümrük, tüketiciye yakınlık, tedarik zincirini etkin kontrol ve maliyet gibi avantajları sağlamaktadır. Dolayısıyla küresel yatırımlar şirketlere dış pazarlarda güçlü ve kalıcı marka oluşturma imkanı sunmaktadır. Küresel pazarlarda faaliyet göstermek

şirketlerin iç pazar risklerini azaltacaktır. İç piyasanın dışına çıkmak dünyadaki rekabet ortamıyla tanışmak şirketi ve ürünlerini daha güçlü hale getirebilir ayrıca dış pazardaki başarı iç piyasadaki başarıya katkı sunabilir. Dış pazarlara açılmak şirketin pazarlama ve satış kültürünü geliştirir ve gelecekteki piyasa koşullarına hazırlanmasında yardımcı olabilir (Kozlu, 2013, s.10-11).

Tarih boyunca insanlık sadece ülkelerin değil aynı zamanda ülkelerin sahip oldukları markaların rekabet ettiği ticari bir ortamı yaşamaktadır. Ülkelerin gücü şirketlerinin ekonomik gücü ile değerlendirilmektedir. İkinci dünya savaşından sonra şirketler satın alma gücü azalmış bir müşteri grubu ile karşı karşıya kalmıştı yöneticiler iç pazarların gelecekte yetmeyeceğini mutlaka diğer ülkeler ile ticaret yapmaya ihtiyaç olduğunu düşünmeye başlamışlardı. Bu düşünceler ışığında ülkeler vatandaşlarının gelir düzeylerini yükseltmenin yolu olarak uluslararası pazarlara açılmayı görmüşler ve bu yönde çalışma yapan şirketlerini destekleme kararı almışlardır. Buna paralel olarak dünyada iletişim teknolojisindeki gelişmeler lojistik ve ulaşım imkanları ucuz iş gücü nedeniyle ücretlerin ve maliyetlerin düşmesi küreselleşme fikrinin benimsenmesine yol açmıştır. Üretim faktörlerinin uluslararası pazarlarda kolayca bulunması pazarın tek çatı altında toplanması değişik ülke markalarının rekabet ettiği dünyada serbest bir ticaretin oluşmasına yol açmıştır (İslamoğlu, 2014, s.3).

İşletmeler ülke dışına çıkıp çıkmama konusunda tereddüt yaşabilirler ülke sınırları dışında üretim yapmak yararlıdır fakat her zaman olumlu sonuçlar vermeyebilir. Ülke sınırları içinde olan riskler tüm dünyada geçerlidir. Değişik dil, kültür, inanç bağlılıkları işletmeleri zor durumda bırakabilir. Dünya pazarları başka işletmelerce keşfedilmiş olabilir ve bu işletmelerle rekabet etmek kolay olmayabilir. (Özalp, 2004, s.75).

Küresel sermaye grupları enerji, bankacılık ve ilaç sektöründe kendi aralarında birleşerek yeni bir güç oluşturmakta ve sistemin içerisine diğer firmaların girmesini ve pazarda faaliyet göstermesini engellemektedir (Borça, 2014, s.35-36).

Küresel pazar tüm sektörlerde girişimcilere çeşitli fırsatlar sunmaktadır başarılı olmak ise başta iç iletişim olmak üzere çeşitli çeşitli şartlara bağlıdır. Küresel pazarda dış iletişimin ilk adımı olumlu bir iç iletişim kurmayla başlamaktadır, yöneticilerin müşterilere verdiği değeri çalışanlarına' da vermesi gerekmektedir. Küresel pazarda iç ve dış iletişimin dengeli yürütülmesi başarı için ön koşuldur (Dolphin, 2005, s.173).

Türkiye küreselleşme açısından diğer ülkelerle mukayese edildiğinde bu süreçten fazlaca etkilendiği görülmektedir. Türkiye' nin jeopolitik konumu ve avrasya' nın merkezinde yer alması coğrafyasında yaşayan insanların farklı kültürel özellikleri barındırması bu etkilenmeyi artıran sebeplerdendir. Türkiye ekonomisi 1980 sonrası yapısal bir değişime uğramış korumacı yapı serbest piyasa ekonomisi ile ithal ikameci yapı yerini teşviklerin, dış ticaretin, faizin ve sermayenin olduğu bir yapıya dönüşmüştür (Bayar, 2008, s.32-33).

Küreselleşme ile dünya ekonomisi büyümekte benzer satıcılar artmakta milli paranın korunması imkânsız hale gelmektedir (Demirci, Aydemir, 2008, s.1-6). Bu açıdan ülke dışına satış yapmak gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Markalar küresel pazarda faaliyet gösterirken iletişim araçlarından teknolojik imkanlar dâhilinde faydalanmakta ve kitlelere ulaşmaktadır. Bunlardan biriside sosyal medyanın kullanılmasıdır. Sosyal medya kullanımı özellikle son yıllarda günlük hayatımızın vazgeçilmezleri arasına girmiştir.

Literatürde konu ile ilgili geçmişte değişik ve kapsamlı çalışmalar bulunduğu görülmüştür. Sosyal medya kullanımı kavramı küresel ticarette her geçen gün önemini artırmaktadır. Bu nedenle yeni çalışmalarla alanın zenginleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın alana katkısı ise küresel markaların sıklıkla kullandığı iletişim araçlarından olan sosyal medya kullanımının küresel markalara neler kattığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada değişik ülkelerde faaliyet gösteren küresel markaların sosyal medyayı nasıl ve amaçla kullandıkları araştırılacak ve sonuçlar tartışılacaktır. Bu çalışma giriş, iletişim araçları, sosyal medya kullanımı, küresel markaların uygulamaları ve sonuç bölümünden oluşmaktadır.

2.İLETİŞİM ARAÇLARI

Mesajların hedef kitleye iletilmesi marka iletişimi ile mümkündür. Her gün yeni bir bilginin üretildiği dünyada başarılı marka oluşturmak şirketin iç ve dış çevresi ile kurduğu iletişime bağlıdır. Markanın tüketici ile kuracağı iletişim hakkında gerekli stratejileri mevcut değilse pazardaki şansı azalacaktır. Etkili iletişim ile tüketicinin marka tecrübesi ve algısı ürünün satın alınmasını sağlamaktadır. Marka iletişiminde üç stratejik durum söz konusudur. Bunlar bağlılık, tutarlılık ve uyumdur. Müşteriye verilen mesajın ürün bilgisi ve özellikleriyle uyumlu, etkili olması gerekmektedir. Marka iletişimin başarısı için müşterilere verilen mesajların doğru algılanıp anlaşılarak zihinde olumlu imaj oluşturması gerekmektedir.

Markanın istediği müşteri davranışının oluşması mesajların içeriklerinin bilgi ve teklif içermesine bağlıdır (Esmer, 2013, s.46-48).

Pazarlama iletişimi farkındalık yaratma, açıklama yapma, ikna etme ile satınalma ve iletişim biçimlerini içeren bir kavramdır. Reklam, sosyal medya, sponsorluk, sosyal sorumluluk ve halkla ilişkiler pazarlama iletişiminin temel araçlarını oluşturmaktadır. Tüm bu faaliyetlerin temel amacı pazarda ürün yada hizmetin sağladığı faydaları müşterilere anlatıp satın alma kararlarını etkilemeye çalışmaktır. Pazarlama iletişim stratejileri ve uygulamaları kültürel farklılıklardan dolayı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. İletişim kanallarının eksikliği müşterilere ulaşmada sorun yaşanacak noktada ise o pazara giriş kararı gözden geçirilmelidir. Küresel işletmeler farklı ülkelerde bütünleşik pazarlama iletişimini uygulayarak iletişim araçları ve mesajlar arasında etkili bir iletişim ile tutarlılık ve bütünlük sağlamaktadır (Öztürk, Ersoy, 2013, s.175).

Marka iletişimi kavramı birçok bilim adamı tarafından desteklenmesine rağmen kimi araştırmacılar tanımlama ve ölçme zorluğundan bahsetmektedir. Bu olumsuz yaklaşımların tersine, McArthur and Griffin (1997), Duncan, Moriarty (1998) Akt.Barker (2013) konuya olumlu bakarak bu sürecin pazarlama izlenebilirliğini artırdığını taktik seviyeden stratejik seviyeye çıkardığını sadece marka mesajını değil sinerjik bir süreç yoluyla hem müşteriler hemde hissedarlar arasında bir güven yarattığını iddia etmektedirler (Barker, 2013, s.102).

İşletmeler pazarlama iletişimi imkanlarını hızla değişen bilgi ve iletişim teknolojileriyle geliştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Sınırların ortadan kalkmasıyla dünya' da zaman ve mekan gözetmeksizin bilgi akışı sağlanabilmekte ve iletişimin sürekliliği sayesinde aktif bir izleyici kitlesi oluşmaktadır. Internet ve bilgi teknolojileri farklı kültürlerin ve toplumların gelişimine destek olurken küresel sermayeye hizmet etmekte büyümesine ve yayılmasına katkı sunmaktadır. Örnek olarak sosyal medya, sohbet siteleri, video konferans sistemleri verilebilir. Pazarlama iletişiminde reklamı yapılan markanın kişiliği, hedef kitle profili, internet özellikleri ve iletişim kampanyasının stratejik amaçları önem arz etmektedir. Reklam oyunları medyada yeni bir pazarlama iletişimi türüdür (Yüksel, 2007, s.317).

Müşteriler yaşam tarzları ile uyumlu olarak gördükleri ürün ve markaları tercih etmektedirler. Pazarlama iletişimi ile ürün ve markalar için hedef kitleye uygun imajlar oluşturmak satış ve müşteri memnuniyeti için gereklidir. Pazarlama iletişimi stratejileri şu unsurları kapsamalıdır.

1) Pazarlama iletişimi ile hedef kitleyi belirlemek, (kime, ne, kaç liradan satılacak)

2) İletişim araçlarından hangisinin etkili mesaj ileteceğini bilmek,(Tv, radyo, vb.)

3) İletişimcinin nerede ve nasıl iletişim kuracağını tasarlamak,(reklam ajansları)

4) Hangi pazarlama iletişimi karmasının kullanılacağını ve bütçeyi programlamak

Pazarlama iletişimi stratejisi diğer stratejiler gibi işletmenin genel planının bir parçasıdır ve stratejik plan doğrultusunda hazırlanmıştır. Pazarlama iletişiminin hedefinde daha fazla kişiye ulaşmak ve ürün satışı yapmak bulunmaktadır (Yurdakul, Dinçer, Köseoğlu, 2014, s.424-425).

Sonuç olarak dünyada küresel markaların yürüttüğü iletişim araçları beş kısma ayrılabilir bunlar reklam, kurumsal sosyal sorumluluk, sponsorluk, sosyal medya ve halkla ilişkiler faaliyetleridir.

3.SOSYAL MEDYA KULLANIMI

İnsanların sosyal medya sistemi içerisinde halka açık profil oluşturmasına, bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların listesini yayınlamasına diğer kullanıcıların sistemdeki listelenmiş bağlantılarını görmesine ve aralarında iletişim kurmasına izin veren web tabanlı hizmetlerin tamamı sosyal ağlar olarak tarif edilmektedir. Bu ağların omurgasını arkadaşlarının listesinin yer aldığı kişi profilleri meydana getirmektedir. İnternet ağı ile giderek yaygınlaşan sosyal ağlar ve sosyal medya, iletişim ve etkileşimi üst düzeye çıkarmakta ve potansiyel güç oluşturmaktadır. Siyasetçiler bir çok ülkede seçim kampanyalarında sosyal ağları ve sosyal medyayı bir arada kullanarak çeşitli kampanyalar düzenlemektedir. Bunun yanında dünyada başta twitter olmak üzere facebook, ınstagram gibi sosyal ağları kullanan şirketler maddi kazanç elde etmekte cirolarına yükseltmektedir (Büyükşener, 2009, s.39).

Tablo 1: Sosyal Paylaşım Ağlarının Türkiye' de Kullanım Düzeyleri

SOSYAL PAYLAŞIM AĞI	KULLANMA DÜZEYİ (%)
Msn	86,35
Facebook	83,51
Alış-veriş sitelerinin ürün yorum bölümleri	81,71
Forumlar	72,61
You Tube	69,20
Wikipedia	59,72

Twitter	29,48
Picasa	27,01
Google Bookmark	23,32
Blogcu.com	22,75
Xing	21,42
Blogger.com	21,14

Kaynak:Alabay, 2011, s.7

Küresel sosyal medyanın büyümesi küresel markalar için iki tarafı keskin bir kılıç konumundadır sosyal medya küresel şirketlerin daha çok sayıda yerel müşteriye ulaşmasını sağlamaktadır. İletişim ve marka stratejilerinin yerelleşmesi şirketleri zorlayıcı bir unsur olmaktadır (Vazdauskas, 2006).Akt.(Zhang, Tao, Kim, 2014, s.231).

Özellikle küresel firmalar devamlılığı sağlamak amacıyla aynı anda sosyal medya kanalları üzerinde kültürel uygunlukta içerik üretme ikilemi ile karşılaşmaktadır. Amerika' da twitter Çin' de sina weibo mikro blog siteleri bulunmaktadır, bazı farklara rağmen her iki sitedede iletişim stratejileri sosyo-duygusal olmaktan ziyade görev odaklıdır. Bununla birlikte küresel firmalar twitter' da daha çok tavsiye vermek teklifte bulunmak şeklinde bir tarz belirlemekte weibo'da ise gerginlik azaltıcı bir iletişim stratejisi tercih edilmektedir. Burada twitter görev odaklı, sina weibo ise sosyo-duygusal odaklı yaklaşımı tercih etmektedir. Marka kişileştirme stratejilerinde ise twitter' da daha çok birinci ve ikinci şahıs özneleri kullanılırken, weibo' da ise sözel olmayan ifadeler ve müşteri takma isimleri kullanılmaktadır. Sosyo-duygusal ve görev odaklı bu iki iletişim tarzının farklılığı küresel firmaların kültürler arası marka iletişim stratejilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır (Zhang, Tao, Kim, 2014, s.231-232).

Sosyal medya kullanımı küresel firmalar için çok önemli hukuki sonuçlar doğurabilecek bir iletişim yoludur. Kontrolü zor olan bu iletişim aracı firmanıza çeşitli sorunlar açabilmektedir. Çalışanınızın attığı tweet veya paylaştığı fotoğraf veya resim şirket gizliliğini ihlal edebilir markanızın itibar ve pazar kaybına sebep olabilir, bu nedenle çalışanların sosyal medyada paylaşıp paylaşamayacağı şeylerin açık bir şekilde belirtilmesi ve çalışanlara iletilmesi gerekmektedir. Bu konuda sorunlarla karşılaşmak istemeyen şirketler çeşitli önlemler almaktadırlar (www.linkedin.com/pulse/şirketlerin-koyduğu-sosyal-medya-kuralları, 2015).

4.KÜRESEL MARKALARIN SOSYAL MEDYA UYGULAMALARI

Sosyal medya kullanımı özellikle pahalı ve lüks malların satışında daha fazla önem arz etmektedir. Müşteriler satın alacağı ürün hakkında daha fazla araştırma yaptıklarından dolayı soysal medyanın kullanımı önemli olmaktadır. Küresel pazarda faaliyet gösteren firma çalışanlarının pazarlama faaliyetleri çerçevesinde önem verdikleri konulardan birisi potansiyel ve mevcut müşterileri ile iletişim kurabilmektir. Bu iletişimi en etkin şekilde kullanabilecek araçlardan biri de sosyal medyadır (Barutçu, Tomaş, 2013, s.7).

Bazı küresel firmalar çalışanlarına sosyal medya kullanımında çeşitli yasaklar getirmiştir örneğin pfizer çalışanları ürünleriyle ilgili sorulara kişisel olarak cevap veremez, X ilacı gün boyu bana güç veriyor, ağrılarımı dindiriyor" vb yazılar yazamaz, ayrıca pfizer bünyesindeki kişi, ofis, toplantı içerik, detay ve mekanları sosyal medyada işaretleyemez, fourSquare, twitter ve facebook' ta "Biz AA otelde, XX takımıyla, FF amaçlı toplantı için bulunuyoruz" gibi paylaşımlarda bulunulamaz. IBM çalışanları ise online ortamda paylaştıkları, yayımladıkları şeylerden sorumludur. Kişisel hesaplarında IBM' le ilgili bir şeyler paylaşıldığında şu açıklamayı profilinize ekleyin "Bu sitedeki/hesaptaki görüşler şahsıma aittir, IBM'i temsil etmez" şeklinde yazılmalıdır. Bu şekilde çalışanların sosyal medya kullanımı bir bakıma denetim altına alınmaktadır (www.listelist.com/sirketlerin-sosyal-medyayasaklari).

Lipton sosyal medyada aktif olarak yer alan küresel bir markadır, facebook' ta 5 milyon, twitter' da ise 13.000' den fazla takipçisi bulunmaktadır. Lipton sosyal medya yoluyla müşterileriyle sürekli iletişim halinde olup onlara sorular yöneltmekte, yürüttüğü kampanyaları tanıtmakta, sorulara verilen doğru cevapları ödüllendirmektedir. Çalışan genç yetişkinlerin en fazla zamanı internette geçmektedir lipton hedef kitleye mutlu eden marka olmak için advergame uygulamaları yapmaktadır. "Her şeyi bilen kadın" (sonra her şeyi bilen çay bardağı olan) bu sadece internetle sınırlı kalmamış promosyon ve reklamlarda gösterilmiştir. Bu uygulama çokça beğenilmiş, ilk 3 ayda Lipton'un sitesine 4 milyondan fazla ziyaretçi gelmiş, ortalama ziyaret süreleri ise 7 dakika olmuştur. Bu kampanya ile satışlar artmış ve promosyon kampanyasına 420.000 kişi katılmıştır. Lipton 3 ayrı sosyal medya kampanyasına imza atmıştır, dünyaca ünlü oyuncu GS'li Wesley Sneijder'i marka yüzü olarak seçen Lipton "Ne vereyim Sneijder abime", "Hararetmatik" ve "gezgözsneijder.com" adlı sosyal medya kampanyalarıyla tüketici ile aktif bir iletişim kurmuştur. Facebook ve twitter desteğiyle "Ne vereyim Sneijder abime" adlı kampanyada

kullanıcıların Sneijder' in reklam filminde ne yemesini istediğini soran anket düzenlemiş "ortaya karışık" cevabı en fazla oyu almış ve bunun sonucunda reklamda yenen yemek karışık kebap olmuştur. You tube reklam desteği olmamasına rağmen 500 binden fazla izlenen video dünyada diğer küresel markalarında olduğu listede 1. sıraya yerleşmiştir. Diğer bir sosyal medya kampanyası "Hararetmatik" facebook üzerinden oynanabilen bir şaka oyunudur, arkadaşlarınıza telefon şakası yapmanızı sağlayan oyun tüketici tarafından dikkat çekmiştir. Lipton bu kampanya ile en iyi dijital uygulama ödülünü almıştır. Wesley Sneijder "gezgözsneijder.com" isimli site üzerinden kullanıcılar maceraya davet edilmiştir. Sneijder'in İstanbul'da yaşadıklarını kendilerinin yönlendirdiği etkileşimli bir video ile anlatan sosyal medya projesi 2 milyon kişiyi kampanyasına dahil etmiş ve tüketicisiyle etkili bir iletişim kurarak hedefine ulaşmıştır (Aksoy, 2014).

Lipton sosyal medya kampanyası "Şans Öpücüğü" kurgusu kapsamında yayınladığı uygulama ile kullanıcılara farklı bir deneyim yaşatmakta güneşi beklerken dizisinin iki karakteri Zeynep ve Kerem' in rol üstlendiği uygulamada kullanıcılar şans öpücüğü web sitesine yönlendirilmektedir. Burada ziyaretçileri Zeynep ve Kerem karşılayarak onları sevdikleri insanlara söylemek istedikleri konusunda cesaretlendirmekte ve uygulamaya katılanlar söylemek istedikleri mesajı yazmakta ve mesajı iletecek karakteri seçerek daha sonra katılımcının mesajı ile bir video oluşturulmaktadır. Katılımcı videoyu facebook ya da e-mail üzerinden sevdikleri ile paylaşabilmektedir. Zeynep ile Kerem' in elçi rolünü üstlenerek sevenleri kavuşturma amacı taşıyan videolar katılımcının tercihine göre kişi izledikten sonra kendini imha etmektedir (www.dijitalajanslar.com/liptondan-dijital-uygulama-ackendini/).

Sosyal medya kapsamlı bir kavramdır ve çeşitli web sitelerini içermektedir. Bu web sitelerinin ortak noktası ise ziyaretçileriyle paylaşım imkanı tanımasıdır. Bu etkileşim ölçülebilir teknikler ile internet tabanlı teknolojiler tarafından desteklemektedir. Bu şekilde sosyal medya platformlarında tek kişiden bir topluma, bir ülkeden diğer ülkelere yayınlanan bilgi ve belgelere ulaşılması söz konusu olmaktadır. Pure New Media dijital ajansının 2011 yılında Audi Türkiye (www.facebook.com//Auditurkiye) adı ile facebook hayran sayfasına sahiptir. Sayfanın içeriği daha çok bilgi amaçlıdır ve Audi web sitesine yönlendirmekte ve videolar koyarak takipçiler arasında iletişimi sağlamayı amaçlamaktadır. Audi' nin twitter' da auditurkiye (http://twitter.com/#!/AudiTurkiye) profili ile twitter hesabı bulunmaktadır. Renault Türkiye facebook hayran sayfasında 50.119 takipçiye sahiptir, Renault' un twitter'da RenaultTurkey (www.twitter.com/#!/renaultturkey) profili ile twitter hesabı vardır. Renault

twitter hesabını yeni kampanyalarını ve modellerini duyurmak için kullanmaktadır (Bulunmaz, 2011, s.30-36).

SONUÇ

Küresel markaların başarısında iki nitelikten bahsedilmektedir bunlar markanın canlılığı ve statüsüdür bir marka müşterinin zihninde diğer markalara göre bir farklılık meydana getiriyorsa ve bu farklılığı müşteri açısından anlamlı ise o markanın canlılığından söz edilebilir. Buna ilaveten markanın yüksek bir itibarı ve pazarda bir tanınırlığı varsa o markanın statü sahibi olduğu söylenebilir (Kotler, 2009, s.88). Bu manada ürünün veya hizmetin pazarda tanınırlığını artırmanın yolu müşteri ile kurulan iletişime bağlıdır. Bu noktada markaların iletişim stratejileri geliştirmesi gerekmektedir. Geliştirilen stratejilerin hayata geçirilmesinde kullanılan iletişim kanallarından biriside sosyal medyadır.

Elde edilen bilgiler ışığında küresel markaların sosyal medyayı aktif olarak kullandığı görülmektedir. Küresel markalar sosyal medya kullanımında küresel standartlara uyum, kültürlerarası farklılıklara saygı, mükemmellik, ar-ge, bağımsız laboratuvarlarda denetim konularında taviz vermedikleri belirlenmiştir. Yapılan uygulamalarda kitlelerin sevdiği sanatçı ve sporcular reklam yüzü olarak seçilmektedir. Ülkemizde özellikle futbola olan ilgi nedeniyle bu spor dalı, otomobil tutkunları için ise çeşitli otomobil markaları tercih edilmiştir. Sosyal medya ile kitlelere ulaşmak internet sayesinde kolaylaşmış markalar teknolojideki gelişmelere bağlı olarak iletişim araçlarını çeşitlendirmiştir.

Siyasetçiler dünyanın birçok ülkesinde seçim kampanyalarında sosyal ağları ve sosyal medyayı bir arada kullanarak çeşitli kampanyalar düzenlemekte kitlelere daha kolay erişmektedir. Bunun yanında dünyada başta twitter olmak üzere facebook, ınstagram gibi sosyal ağları kullanan şirketler maddi kazanç elde etmekte cirolarına yükseltmektedir.

Sosyal medya bireylerin video, fotoğraf, görüntü, yazı, fikir, haberler gibi içerikleri paylaşmak için kullandığı kaynaklardır ve dünyada kamu ve özel şirketlerin kullandığı bu platformların olumlu veya olumsuz pek çok yönü bulunmaktadır

Küresel markalardan Lipton sosyal medyadaki başarılı çalışmalarıyla dünyaca tanınan bir ismi ve diğer etkili enstrümanlarıda kullanarak kullanıcıların ilgisini çekmiş ve müşteri odaklı olmayı başarmış küresel bir marka olduğu görülmektedir.

Türkiye'deki 14 otomotiv şirketinin sosyal medyayı kullanımları üzerine gerçekleştirdiği "Turkish Automotive Sector on Social Media" başlıklı çalışmada yer alan otomotiv şirketleri Hyundai, Nissan, Opel, Alfa Romeo, Audi, Renault, Citroen, Peugeot, Toyota, BMW ve Fiat'dır. Hyundai, Eylül 2008' den itibaren faaliyette olan Hyundai club Türkiye facebook grubunda 260 üyeye sahiptir sayfada resmi Hyundai içerikleri ile ilgili olarak bir açıklama yer almamaktadır. Hyundai' nin twitter' da HyundaiTurkiye profili altında twitter hesabı bulunmaktadır. Nissan, Türkiye facebook hayran sayfasında 66.408 takipçiye sahiptir. İçeriği ağırlıklı olarak Nissan modelleri ve sponsor etkinliklerinden oluşmaktadır. Nissan'ın twitter' da NissanTurkiye (www.twitter.com/#!/NissanTurkiye) profili ile twitter hesabı bulunmaktadır. Opel, Opel Türkiye (www.facebook.com/pages/Opel-Turkiye) adı ile facebook hayran sayfasına sahiptir. Facebook sayfası sadece Opel modellerinin fotoğraflarını takipçilerine yaymak için kullanmaktadır.

Küresel markalar tüm iletişim araçlarını müşteri memnuniyeti üzerine tasarlamakta ve her zaman güncellenen stratejilerle müşterilerinin karşısına çıkmaktadır. Uygulanan stratejiler dünyanın birçok farklı ülkesinde değişik kültürlere mensup insanları arasında başarı ile uygulanmaktadır.

KAYNAKLAR

Kozlu, C.(2008). 21.Yüzyılda Uluslararası Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar. İstanbul:Yaylacık Matbaacılık

İslamoğlu, H.(2014). Küresel Pazarlama. İstanbul: Beta Basım A.Ş

Özalp, İ.(2004). Uluslararası İşletmecilik. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Dolphin, R.R.(2005). Internal Communications: Today's Strategic Imperative. Journal Of Marketing Communications. 11:3. Routledge

Borça, G.(2014). Bu Topraklardan Dünya Markası Çıkarmı. İstanbul: MediaCat Kitapları

Bayar, F.(2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi. 34

Demirci, M.K. & Aydemir, M.(2008). İşletmelerin Küreselleşme Stratejileri. Ankara: Detay Yayıncılık

Esmer, Ş.(2013). Marka İletişim Stratejileri Açısından Sosyal Medyanın Pazarlama İletişim Aracı Olarak Kullanılması. İstanbul. Yüksek Lisans Tezi

Öztürk, S.A. & Ersoy, N.F.(2013). Küresel Pazarlama. Anadolu Üniversitesi Yayını. No:2821

Yüksel, M.(2007). Küreselleşme Sürecinde Yeni bir İletişim Ortamı. Kadir Has Üniversitesi. www.acikerisim.khas.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/

Yurdakul, N.B. & Dinçer, M.K. & Köseoğlu, Ö. Küreselleşme Sürecinde Markaların Pazarlama İletişimi Stratejilerinin Kilit Noktası: Yerel Değerler (Coca Cola ve Cola Turka Üzerinde Bir Değerlendirme). http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2004/1130847709.pdf

Zhang, X. & Tao, W. & Kim, S. (2014). A Comparative Study on Global Brands Micro Blogs between China and USA: Focusing on Communication Styles and Branding Strategies. International Journal of Strategic Communication. 8:4. Routledge

Alabay, M.N.(2011). Sosyal Medyada Tüketiciler ve Pazar Bölümleme Uygulamaları. http://inet-tr.org.tr/inetconf16/bildiri/11.pdf

Büyükşener, E.(2009). Türkiye' de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış. XIV. İnternet Konferansı Bildirileri. İstanbul

Aksoy, B.(2014). Çay Sektörü Lipton Çaylarının Sosyal Medya Kampanyalarının İncelenmesi. Maltepe Üniversitesi. Dijital Pazarlama Ders Ödevi

Bulunmaz, B.(2011). Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği. Global Media Journal Turkish Edition .

Barutçu, S. & Tomaş, M.(2013). Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü. Journal Of İnternet Applications&Management İnternet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi. 4:1

www.linkedin.com/pulse/şirketlerin-koyduğu-sosyal-medya-kuralları, 2015)

(www.dijitalajanslar.com/liptondan-dijital-uygulama-ackendini/

İŞ HAYATINDA DUYGUSAL ZEKÂ VE KARİYER UYUM YETENEĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND CAREER ADAPTATION ABILITY IN BUSINESS

Mehmet Ozan CİNEL

Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi

Ela OĞAN

Öğr. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi

Özet

Son zamanlarda yapılan bir çok çalışmada bireylerin, iş hayatlarında gerçek başarıyı yakalamalarının sadece sahip oldukları bilişsel becerilere bağlı olmadığı bununla birlikte duygusal zeka becerilerine de sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bireylerin sürdürülebilir başarıları için sadece Bilişsel Zeka (IQ) yeterli olmamakta; Duygusal Zeka (EQ) ise onu desteklemekte hatta tamamlamaktadır. Diğer bir ifade ile eğer bireyler zihinsel zekaları ile birlikte duygusal zekalarını da kullanabiliyorlarsa hayatta istedikleri başarıya ulaşabilmektedir. Bir anlamda duygusal zeka, bireyin bilişsel zekasını en etkili ve verimli biçime nasıl dönüştüreceğinin yolunu göstermektedir. Duygusal Zeka iş hayatında bireylere, duygularının farkında olmayı, duygularını yönetebilmeyi, içlerindeki gizil enerjiyi kullanarak güçlü olmayı, kişilerarası ilişkilerinde anlayışlı olmayı ve karşısındaki insanları anlamayı öğreterek uzun süreli başarının ve mutluluğun anahtarını verebilmektedir. Aynı zamanda çalışan bireylerin bilim ve teknoloji alanında gerçekleşen gelişmelere uyum sağlayabilmeleri, değişimler karşısında yetersiz kalmamaları; onların sahip oldukları bilgi ve becerilerini kullanabilmeleri kariyer uyum yeteneklerine bağlı olmaktadır. Dolayısıyla çalışan bireylerin sahip olduğu duygusal zeka becerilerinin; onların kariyer uyum yeteneklerini destekleyeceği düşünülmektedir. Buradan hareketle, iş hayatında duygusal zeka ve kariyer uyum yeteneği arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak kamu kurumlarında bir uygulama yapılması ve varsa bu ilişkinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın verileri "Kişisel Bilgi Formu", "Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeği (WLEIS)" ve "Kariyer Uyum Yeteneği Ölçeği (KUYÖ)" den elde edilecektir. *Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeği (WLEIS):* Duygusal zekanın ölçülmesi amacıyla Wong ve Law'un 16 sorudan oluşan duygusal zeka ölçeği WLEIS tercih edilmiştir. *Kariyer Uyum Yeteneği Ölçeği (KUYÖ):* Kariyer Uyum Yeteneği ölçeği Savickas ve Porfeli (2012), tarafından geliştirilen ve Kanten (2012), tarafından geçerlilik ve güvenilirliği ortaya konulan 24 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada elde edilen verilerin analizi için SPSS programından (Statical Package For Social Science-Sosyal Bilimler İçin İstatiksel Analiz Programı) yararlanılarak istatistiksel sonuçlar elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zeka, Kariyer Uyum Yeteneği, İş Hayatında Başarı.

GİRİŞ

Duygusal Zeka (Emotional Intelligence-EQ) kavramı dünyada her geçen gün önemini artırmakta, hayatın her alanına yansıtılması kaçınılmaz hale gelmektedir. Eğitimde, iş hayatında, sosyal hayatta bireylere duygusal zekayı kullanma becerileri kazandırılarak duygusal zeka düzeylerini yükseltme çalışmaları yapılmaktadır. Günümüzde bireylerin hayatta başarıya ulaşmalarında Bilişsel Zeka (IQ)'nın tek başına bir katkısı olmamaktadır. Dolayısıyla bireyler bilişsel zekaları ile birlikte duygusal zekalarını da kullanabiliyorlarsa hayatta istedikleri başarıya ulaşabilmektedir. Bu bağlamda EQ, IQ'nın ötesinde hayatın her alanında bireylere, duygularının farkında olmayı, duygularını yönetebilmeyi, içlerindeki gizil enerjiyi kullanarak güçlü olmayı, kişilerarası ilişkilerinde anlayışlı olmayı ve karşısındaki insanları anlamayı öğreterek uzun süreli mutluluğun anahtarını verebilmektedir. Bu nedenle başarılı olmak sadece IQ' ya bağlı değil aynı zamanda EQ' ya da bağlı olmaktadır. Segal (2009), çalışmasında IQ ve EQ'nun sinerjik kaynaklar olduğunu ve biri olmadan diğerinin eksik ve etkisiz olduğunu savunmaktadır. Diğer bir ifade ile EQ olmadan IQ, bir sınavdan yüksek puan almayı sağlayabilirken hayatta ilerleme kaydetmeyi yani sürekli başarıyı sağlamayabilmektedir (Segal, 2009). Dolayısıyla bazı insanların yüksek IQ'ya sahip oldukları halde iş ve sosyal hayatlarında başarılı olamamaları veya bazı insanların normal IQ'ya sahip oldukları halde iş ve sosyal hayatlarında başarılı olabilmeleri duygusal zekanın fark edilmesini sağlamıştır (Merlevede, Patrick ve Bridoux, 2006).

Küreselleşen iş hayatında çalışanların, sahip oldukları yeteneklerini kullanabilmeleri önemli bir konu olarak ortaya çıkmakta dolayısıyla bu konu da insan kaynaklarının geliştirilmesi ile ilintili olmaktadır. Kurum ve kuruluşlardaki insan kaynakları faaliyetlerinin geliştirilmesinin yanı sıra çalışanların da değişen küresel iş dünyasına uyum sağlayabilmeleri için eğitim ve gelişme ihtiyaçlarının planlı ve sistematik bir biçimde gerçekleşmesi bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayram, 2010). İş hayatı ile ilgili çevresel faktörler sürekli ve çok hızlı değişim içerisindedir. Bu durum aynı zamanda bireysel rekabet arttığından, çalışanlar mevcut sahip oldukları bilgi ve becerilerinin gelecekteki kariyer planlarını gerçekleştirmek için yeterli olmadığının farkındadırlar (Kaya, 2017).

Kariyer, bireylerin yaşamında bir odak noktasını ifade etmektedir. Birey çalıştığı iş çevresinde diğer bireylerle iletişimde bulunurken ve işbirliği içinde çalışırken mesleğinin sosyal yönüne katkıda bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile kariyer; bireyin kimliğini ve toplumsal statüsünü oluşturmaya destek olurken ihtiyaçlarını karşılayabilecek maddi güce de sahip olmaktadır. Böylece mesleği sayesinde sağlayacağı iş tatmini sayesinde ise psikolojik yönüne de katkıda bulunmaktadır. Birey çalışma hayatına katıldığı günden itibaren ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaya yönelik başarı kazanmak için çalışmaktadır. Çalışan bireyler için kariyerin sosyo-psikolojik yönü ön planda olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin başarısı; yaptığı işten duydukları memnuniyet sayesinde iş tatmini hissetmelerine ve sahip oldukları bilgi ve yeteneklerini kullanmalarına bağlı olmaktadır (Bayram, 2010).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma kamu kurumlarında görev yapan bireylerin duygusal zeka düzeyleri ve kariyer uyum yetenekleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Son zamanlarda yapılan bir çok çalışmada bireylerin, iş hayatlarında gerçek başarıyı yakalamalarının sadece sahip oldukları bilişsel becerilere bağlı olmadığı bununla birlikte duygusal zeka becerilerine de sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra yine çalışan bireylerin başarılarının sürekliliği açısından ele alınan bir diğer kavram; kariyer uyum yeteneği ise çalışanların kendilerini, sahip oldukları bilgi, becerilerini gelişen ve değişen iş hayatının şartlarına göre adapte edebilme yeteneğini ifade etmektedir. Dolayısıyla birey her türlü beceriye sahip olabilir ancak gerçek başarı bütün yeteneklerini her koşula uyum sağlayabilmesine bağlı olmaktadır. Her iki kavramın da bilişsel becerileri yönetme ile ilgili olduğu dolayısıyla da çağdaş bilgi toplumu örgütlerinin üzerinde önemle durdukları konular olan duygusal zeka kavramı ve kariyer uyum yeteneklerinin birbirini destekledikleri düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İş Yerinde Duygusal Zeka

Yapılan bazı araştırmalar göstermektedir ki; yüksek duygusal zekaya sahip bireylerin düşük duygusal zekaya sahip bireylerden daha yüksek kariyer başarıları elde etmekte ve bunun yanı sıra duygusal zeka becerisi, bireylerarasında güçlü ilişkileri desteklemektedir (Cooper, 1997). Yine yapılan bir araştırma; üst düzey yöneticilerden yüksek performans gösterenler ile ortalama performans gösterenler arasında duygusal zekanın IQ'dan neredeyse %90 daha fazla olduğunu göstermektedir (Rahim, Civelek ve Liang, 2015).

Goleman (2000) "İş Başında Duygusal Zeka" adlı kitabında duygusal zekayı: "Kendimizin ve başkalarının hislerini tanıma, kendimizi motive etme, içimizdeki ve ilişkilerimizdeki duyguları iyi yönetme yetisi" olarak tanımlamaktadır (Goleman, 2007). Goleman işyerinde başarının; işi yapmaya yetecek derecede entelektüel ve teknik beceriye sahip olunduğu varsayılırsa bu becerilerin yanı sıra inisiyatif, empati, uyum gösterebilme ve ikna edebilme becerileri gibi kişisel kabiliyetler üzerinde odaklanmanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Goleman, 2007). Yine Dünya çapında 200 şirkette yetkinliklerle ilgili yapılan bir araştırmaya göre ise, en başarılı çalışanların, vasat çalışanlara oranla günlük ortalama işlerde %85, en karmaşık işlerde ise %127 daha verimli olduğu bulunmuştur. Bu farkın üçte biri teknik beceri ve bilişsel yeterliklerden, üçte ikisi duygusal yetkinliklerden kaynaklanmaktadır (Baltaş, 2002).

Duygusal zeka becerileri bazı yazarlar tarafından farklı sınıflandırılsalar dahi temelde kapsadığı yeterlilikler hemen hemen aynı alt boyutlardan oluşmaktadır. Goleman (2005), duygusal zeka yeterliliklerini tanımladığı Duygusal Zeka Modelinde 5 ana duygusal yeterlilik tanımlamaktadır: Özbilinç (kişinin kendi duygularının farkında olabilmesi), duyguları idare edebilme (kişinin kendi duygularını yönetebilmesi), empati (başkalarının duygularını anlama), kişinin kendini motive edebilmesi (kendini harekete geçirme) ve sosyal beceriler (ilişkileri yürütebilme)' dir.

Kariyer Uyum Yeteneği

Kariyer, bireyin tüm yaşamı boyunca üstlendiği işlerin tümü, hayatı boyunca bireysel ve örgütsel amaçlarını yönlendirirken iş tecrübeleri ve faaliyetleri ile ilgili süreci veya bireyin çalışma hayatı boyunca herhangi bir iş alanında ilerlemesi, beceri ve deneyim kazanması olarak ifade edilmektedir (Bayram, 2010). Kariyer uyumu ise, bir çalışanın, faaliyet gösterdiği ya da faaliyet gösterme arzusu içerisinde bulunduğu iş ya da sektör ile kariyer beklentilerinin uyumlu olması ve dolayısıyla da bunun verimlilik ve iş performansına yansımasını ifade etmektedir (Zorver ve Korkut-Owen, 2011). Kariyer uyum yeteneğinin genel olarak, genç bireylerin kariyer gelişimi aşamasında, herhangi bir işe, iş koluna veya iş hayatının değişen koşullarına uyum sağlamaları için; sahip olmaları gereken tutumları, davranışları ve yetkinlikleri temel aldığı düşünülmektedir (Özler, Mercan ve Yeni, 2016). Ancak Savickas (2005) kariyer uyum yeteneğini genel bir açıdan ele almakta ve bireylerin hali hazırda var olan ya da gelecek ile ilgili öngörü oluşturulabilen misyonlara hazır hale gelmeleri ve öngörülmesi mümkün olmayan mesleki şartlarda ortaya çıkan değişikliklerin ya da sıkıntıların karşısında durulabilmeleri için; bilgi, beceri ve donanım açısından hazırlıklı hale gelme durumunu ifade etmektedir (Kanbur ve Şen, 2017). Diğer bir tanıma göre ise kariyer uyum yeteneği, bireyin kendini ve çevresini keşfederek iş hayatı, sosyal hayat ve diğer rollerini arasında dengeli biçimde yerine getirmesine olanak sağlayan kariyer merkezli bir kavramdır (Savickas ve Porfeli, 2012).

Kariyer uyum yetenekleri; *kaygı, kontrol, merak* ve *güven* olmak üzere dört boyutta incelenmektedir (Siyez ve Belkıs, 2016). Genel anlamıyla kaygı, tehdit altında hissedilen korku ve gerginlik hali olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 1997). Mesleki anlamdaki kaygı ise, bireylerin mesleki gelecekleri için yeteneklerinin farkındalığı ve planlanmasına dayanmaktadır. Kontrol, bireyin mesleki geleceği hakkında karar verme ve kendi kendini yönetme yeteneği ile ilgilidir. Diğer bir ifade ile kontrol boyutu, bireyin kariyerinin yapılandırılmasında kendisinin sorumlu olduğunu hissetmesi anlamına gelmektedir (Maggiori, Johnston, Krings, Massoudi ve Rossier, 2013). Merak boyutu, genel olarak bireyin kendisi, iş dünyası ve birey-iş dünyası arasındaki uygunluğu konusunda ilgili olmayı ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle bireyin kendi ilgi, yetenek, ihtiyaç, değerleri ile iş dünyasının talepleri konusunda meraklı olmasıdır. Merak, bireyin çevreyi araştırma eğilimidir (Savickas ve Porfeli, 2012). Güven boyutu ise, kariyeriyle ilgili problemlerle karşılaştığında, bu zorlukların üstesinden gelebileceğine ilişkin kendine güven duygusu olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda bireyin alacağı mesleki kararlar ile ilgili kendini yeterli hissetmesi anlamına da gelmektedir (Savickas ve Porfeli, 2012).

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma kamu kurumlarında çalışanların duygusal zeka ve kariyer uyum yetenekleri arasındaki ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu açıdan araştırma değişkenler arasındaki ilişkiyi incelediği için ilişkisel; bunun yanı sıra bireylerin duygusal zeka ve kariyer

uyum yetenekleri hakkındaki görüşlerine yer verildiği için de betimsel tarama deseni özelliği taşımaktadır. Olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların "ne" olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan çalışmalar betimsel çalışmalardır. (Karasar, 2006).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Artvin ilinin kıyı kesiminde yer alan Arhavi, Hopa ve Kemalpaşa ilçelerinde bulunan Orman İşletme Müdürlüğü ve bu kuruma bağlı işletme şefliklerinde görev yapan bireyler oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir olmasından dolayı bu grup seçilmiştir. Dolayısıyla seçkisiz olmayan bir örneklem yöntemi basit tesadüfü örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2009). Arhavi Orman İşletme Genel Müdürlüğü ve bu kuruma bağlı işletme şefliklerinde çalışan toplam 96 personel bulunmaktadır (https://artvinobm.ogm.gov.tr). Araştırmanın evreninden 0,05 örneklem hata payıyla ve %95 güven aralığında tahmin yapabilmek için uygun örneklem sayısı en az 80 kişi olarak belirlenmiştir (Cohen, Manion ve Morrison, 2000).

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Teknikleri

Çalışmanın verileri "Kişisel Bilgi Formu", "Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeği (WLEIS)" ve "Kariyer Uyum Yeteneği Değerlendirme Ölçeği (KUYDÖ)" den elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Çalışanların yaşı, cinsiyeti, medeni hali, eğitim düzeyi, çalıştığı kurum türü, meslekteki deneyimi ve mesleki pozisyonu gibi özelliklerini belirlemeye yönelik çeşitli sorulardan oluşan bir formdur.

Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeği (WLEIS): Duygusal zekanın ölçülmesi amacıyla Wong ve Law (2002)'un 16 sorudan oluşan duygusal zeka ölçeği WLEIS (Wong & Law Emotional Intelligence Scale) tercih edilmiştir. Wong ve Law (2002) duygusal zeka ölçeği, duygusal zekanın dört boyutunu ölçmek üzere geliştirilmiştir. Bu boyutlar; kendi duygularını değerlendirme, başkalarının duygularını değerlendirme, duyguları kullanma, duyguları düzenleme olarak belirlenmiştir. Cevaplar Beşli Likert ölçeğidir. WLEIS, bir kişilik ölçeği değil, bir yetenek ölçeğidir ve kişilik boyutlarından bağımsızdır. Sadece duygusal zeka üzerine odaklanan 16 maddeden oluşmaktadır ve her bir boyutta 4'er soru yer almaktadır.

Kariyer Uyum Yeteneği Değerlendirme Ölçeği (KUYDÖ): Kariyer Uyum Yeteneği ölçeği Savickas ve Porfeli (2012), tarafından geliştirilen ve Kanten (2012), tarafından geçerlilik ve güvenilirliği ortaya konulan 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin kaygı, kontrol, merak ve güven olarak adlandırılmış 4 adet alt boyutu bulunmakta ve her boyutta 6'şar sru yer almaktadır.

Anket formundaki WLEIS ve *KUYDÖ* ölçeklerinde yer alan ifadelerin cevapları için eşit aralıklı olduğu varsayılan 5'li Likert tipi ölçek (1 = kesinlikle katılmıyorum ve 5 = kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. Anket verileri 2019 yılının Aralık ayında yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır.

Araştırma Verilerinin Analizi

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizi için SPSS programından (Statical Package For Social Science-Sosyal Bilimler İçin İstatiksel Analiz Programı) yararlanılarak istatistiksel sonuçlar elde edilmiştir. Çalışanların duygusal zeka ve kariyer uyum yetenekleri ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. WLEIS'e ve KUYDÖ'ne ait bulguların yorumlanmasında frekans, yüzde dağılımı, ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistik değerlerinden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra duygusal zeka ve kariyer uyum yeteneği arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak korelasyon analizi uygulanmıştır.

Öncelikle verileri tanımlayıcı özellikler ve faktör yapısı ile ilgili analizler ortaya çıkarılmıştır. Araştırmada kullanılan Wong ve Law (2002)' ın WLEIS ve KUYDÖ Savickas ve Porfeli (2012) ölçeği, güvenirliği kanıtlanmış ölçeklerdir. Ancak yine de güvenirlik analizleri yapılarak Cronbach Alfa değeri: WLEIS için; ,90 ve KUYDÖ için ise; ,95 olarak tespit edilmiştir. Bu değerin 0.70' den yüksek olması ölçeğin yüksek güvenirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Kayış, 2005). Daha sonra ise ölçeklere faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz anlamlı yeni değişkenler ortaya çıkarmayı amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir (Büyüköztürk, 2009). Çalışmada faktör analizinin yapı için uygun olup olmadığının testi için kullanılan Bartlett'in Küresellik testi sonuçları anlamlı çıkmış ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik testi tavsiye edilen değer WLEIS için; ,81 ve KUYDÖ için ise; ,85 olarak tespit edilmiştir. Faktörlerin tamamı tarafından açıklanan toplam varyans WLEIS için; % 68 ve KUYDÖ için ise; % 70'dir. Her iki ölçek maddelerinin faktör yapılarının orjinalleri ile aynı boyutlara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği ile ilgili Kolmogorov- Smirnov testine bakılarak normal dağılım sergilediği görülmüştür.

BULGULAR ve YORUM

Araştırmaya Katılan Çalışanlar ile İlgili Demografik Bilgiler

Araştırmaya katılan kamu çalışanları ile ilgili demografik veriler Tablo1'de görülmektedir.

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde, araştırmaya katılan çalışanların % 81,2'inin erkek ve %18,8'inin ise kadın çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Çalışanların yaş aralığının % 38,8 ile en çok 43-48 arasındayken %35'inin 49 ve üzeri yaşta olduğu; % 83,8'inin evli, % 16,2'sinin de bekar olduğu; % 47,5'inin ise lise, % 17,5' inin ilköğretim ve lisans mezunu, % 7,5'inin ise lisansüstü mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. Yine tablo 1'deki veriler incelendiğinde çalışanların mesleki deneyimlerinin % 46,2 ile en fazla 21 ve üzeri olduğu, % 16,2 'sinin ise 6 ile 10 yıl arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. *Araştırmaya Katılan Çalışanlar ile İlgili Demografik Bilgile*r

		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	15	18,8
	Erkek	65	81,2
Toplam		**80**	**100**
Yaş	22-27	4	5,0
	28-35	6	7,5
	36-42	11	13,8
	43-48	31	38,8
	49 ve üzeri	28	35,0
Toplam		**80**	**100**
Medeni Durum	Bekar	13	16,2
	Evli	67	83,8
Toplam		**80**	**100**
Eğitim Durumu	İlköğretim	14	17,5
	Lise	38	47,5
	Ön Lisans	8	10,0
	Lisans	14	17,5
	Lisansüstü	6	7,5
Toplam		**80**	**100**
Mesleki Deneyim	1-5	10	12,5
	6-10	13	16,2
	11-15	10	12,5
	16-20	10	12,5
	21 ve üzeri	37	46,2
Toplam		**80**	**100**

Çalışanların Duygusal Zeka Ölçeği ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlar

Araştırmaya katılan kamu çalışanlarının duygusal zeka değerlendirme ölçeği ve alt boyutları ile ilgili aldıkları puanlar Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2.*Çalışanların Duygusal Zeka ve Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar*

	En düşük puan	En yüksek puan	n	χ	s.s.
Kendi Duygularını Değerlendirme	2,00	5,00	80	4,21	,07
Başkalarının Duygularını Değerlendirme	2,00	4,24	80	4,07	,14
Duyguları Kullanma	2,00	5,00	80	4,04	,07
Duyguları Düzenleme	2,50	5,00	80	3,95	,07
EQ Toplam	2,31	5,00	80	4,07	,06

Tablo 2'de görüldüğü gibi Duygusal Zeka ve alt boyutlarından en yüksek ortalama puan "Kendi Duygularını Değerlendirme" alt boyutundan alınmıştır (ort = 4,21). Duygusal zeka ölçeği ile ilgili en düşük puan ise; "Duyguları Düzenleme" alt boyutundan (ort = 3,95) alınmıştır. Duygusal zekâ testi toplam puan ve alt boyutları puanlarının değerlerine

bakıldığında ise (toplam ort = 4,07) çalışanların yüksek genel ortalama puana sahip oldukları göze çarpmaktadır.

Çalışanların Duygusal Zekâ Değerlendirme Ölçeğine Verdikleri Cevaplarla İlgili Betimsel İstatistikler

Araştırmaya katılan kamu çalışanlarının duygusal zeka değerlendirme ölçeği ile ilgili görüşleri Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. *Çalışanların Duygusal Zeka Değerlendirme Ölçeğine Verdikleri Cevaplarla İlgili Betimsel İstatistikler*

	EQ Duygusal Zekâ	%					n	χ	s.s.
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum			
1	Genellikle duygularımın nedenini bilirim.	1,2	3,8	21,2	32,5	41,2	80	4,08	0,10
2	Duygularımı iyi anlarım.	-	3,8	5,0	51,2	40,0	80	4,27	0,08
3	Ne hissettiğimi gerçekten anlarım.	-	2,5	11,2	40,0	46,2	80	4,30	0,08
4	Mutlu olup olmadığımı her zaman bilirim.	-	2,5	13,8	43,8	40,0	80	4,21	0,08
5	Arkadaşlarımın duygularını, onların davranışlarına bakarak anlarım.	-	1,2	35,0	32,5	31,2	80	3,93	0,09
6	Başkalarının duygularını iyi gözlemlerim.	-	5,0	16,2	48,8	30,0	80	4,03	0,09
7	Başkalarının duyguları ve hislerine karşı hassasım.	-	10,0	16,2	47,5	26,2	80	3,90	0,10
8	Çevremdeki insanların duygularını anlama konusunda iyiyim.	-	3,8	26,2	41,2	28,7	80	4,43	0,50
9	Her zaman kendime hedefler belirlerim ve bunlara ulaşmak için yapabileceğimin en iyisini yaparım.	-	2,5	21,2	42,5	33,8	80	4,07	0,09
10	Her zaman kendi kendime kabiliyetli birisi olduğumu söylerim.	2,5	10,0	8,8	50,0	28,8	80	3,92	0,11
11	Kendini motive edebilen biriyim.	-	5,0	16,2	43,8	35,0	80	4,08	0,09
12	Yapabileceğimin en iyisini yapmak için her zaman kendimi teşvik ederim.	-	2,5	17,5	47,5	32,5	80	4,10	0,08
13	Öfkemi kontrol edebilirim ve zorluklarla akıllıca baş edebilirim.	3,8	-	23,8	46,2	26,2	80	3,91	0,10
14	Kendi hislerimi kontrol etmede çok yetenekliyim.	1,2	2,5	21,2	47,5	27,5	80	3,97	0,09
15	Çok kızdığımda her zaman çabucak sakinleşirim.	2,5	12,5	12,5	45,0	27,5	80	3,82	0,11
16	Kendi duygularımı kontrol etmede iyiyim.	-	5,0	15,0	45,0	35,0	80	4,10	0,09

Tablo 3'teki verileri incelendiğinde çalışanların duygusal zeka becerileri ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

- Duygusal zeka becerilerinin "kendi duygularını değerlendirme" alt boyutu ile ilgili olarak "genellikle duygularımın nedenini bilirim" ifadesine % 41,2' sinin tamamen katıldığı; "duygularımı iyi anlarım" ifadesine % 51,2' sinin kararsız olduğu; "ne hissettiğimi gerçekten anlarım" ifadesine % 46,2' sinin tamamen katıldığı; "mutlu olup olmadığımı her zaman bilirim" ifadesine % 43,8' inin katıldığı görülmektedir.
- Duygusal zeka becerilerinin "başkalarının duygularını değerlendirme" alt boyutu ile ilgili olarak "arkadaşlarımın duygularını, onların davranışlarına bakarak anlarım" ifadesine % 35 'inin kararsız olduğu; "başkalarının duygularını iyi gözlemlerim" ifadesine % 48,8' inin

katıldığı; "başkalarının duyguları ve hislerine karşı hassasım" ifadesine % 47,5' inin katıldığı; "çevremdeki insanların duygularını anlama konusunda iyiyim" ifadesine % 41,2' sinin katıldığı görülmektedir.

- Duygusal zeka becerilerinin "duyguları kullanma" alt boyutu ile ilgili olarak "her zaman kendime hedefler belirlerim ve bunlara ulaşmak için yapabileceğimin en iyisini yaparım" ifadesine % 42,5 'inin katıldığı; "her zaman kendi kendime kabiliyetli birisi olduğumu söylerim" ifadesine % 50' sinin katıldığı; "kendini motive edebilen biriyim" ifadesine % 43,8' inin katıldığı; "yapabileceğimin en iyisini yapmak için her zaman kendimi teşvik ederim." ifadesine % 47,5' inin katıldığı görülmektedir.
- Duygusal zeka becerilerinin "duyguları düzenleme" alt boyutu ile ilgili olarak "Öfkemi kontrol edebilirim ve zorluklarla akıllıca baş edebilirim" ifadesine % 46,2 'sinin katıldığı; "kendi hislerimi kontrol etmede çok yetenekliyim" ifadesine % 47,5' inin katıldığı; "çok kızdığımda her zaman çabucak sakinleşirim" ifadesine % 45' inin katıldığı; "kendi duygularımı kontrol etmede iyiyim" ifadesine % 45' inin katıldığı görülmektedir.

Çalışanların Kariyer Uyum Yeteneği Ölçeği ve Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Araştırmaya katılan kamu çalışanlarının kariyer uyum yeteneği değerlendirme ölçeği ve alt boyutları ile ilgili aldıkları puanlar Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4.*Çalışanların Kariyer Uyum Yeteneği ve Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar*

Değişkenler	En düşük puan	En yüksek puan	n	χ	s.s.
Kaygı	1,67	5,00	80	3,97	,07
Kontrol	1,83	5,00	80	4,25	,06
Merak	2,17	5,00	80	3,97	,07
Güven	1,67	5,00	80	4,21	,07
KUYDÖ Toplam	1,83	5,00	80	4,10	,06

Tablo 4'te görüldüğü gibi kariyer uyum yeteneği ve alt boyutlarından en yüksek ortalama puan "Kontrol" alt boyutundan alınmıştır (ort = 4,25). Kariyer uyum yeteneği ölçeği ile ilgili en düşük puan ise; "Kaygı" ve "Merak" alt boyutlarından (ort = 3,97) alınmıştır. Kariyer uyum yeteneği ölçeği toplam puan ve alt boyutları puanlarının değerlerine bakıldığında ise (toplam ort = 4,10) çalışanların yüksek genel ortalama puana sahip oldukları göze çarpmaktadır.

Çalışanların Kariyer Uyum Yeteneği Değerlendirme Ölçeğine Verdikleri Cevaplarla İlgili Betimsel İstatistikler

Araştırmaya katılan kamu çalışanlarının kariyer uyum yeteneği değerlendirme ölçeği ile ilgili görüşleri Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. *Çalışanların Kariyer Uyum Yeteneği Değerlendirme Ölçeğine Verdikleri Cevaplarla İlgili Betimsel İstatistikler*

	Kariyer Uyum Yeteneği	%					n	χ	s.s.
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum			
1	Geleceğimin nasıl olacağını sıklıkla düşünüyorum.	6,2	3,8	17,5	37,5	35,0	80	3,91	0,12
2	Verdiğim kararların, geleceğimi belirlediğinin farkındayım.	2,5	-	15,0	52,5	30,0	80	4,07	0,09
3	Geleceğim için hazırlık yapıyorum.	-	2,5	15,0	50,0	32,5	80	4,12	0,08
4	Kariyerim ile ilgili seçim yapmak zorunda olduğumun farkındayım.	3,8	5,0	27,5	42,5	21,2	80	3,72	0,10
5	Amaçlarımı nasıl başarabileceğimi planlıyorum.	-	3,8	18,8	46,2	31,2	80	4,05	0,09
6	Kariyerime katkı sağlayacak faaliyetlerle ilgileniyorum.	-	8,8	18,8	37,5	35,0	80	3,98	0,10
7	Geleceğim hakkında iyimserim.	-	5,0	11,2	46,2	37,5	80	416	0,09
8	Kararlarımı kendim veririm.	-	2,5	15,0	43,8	38,8	80	4,18	0,08
9	Verdiğim kararların sorumluluğu bana aittir.	-	2,5	3,8	45,0	48,8	80	4,40	0,07
10	İnandığım değerleri savunurum.	-	2,5	10,0	46,2	41,2	80	4,26	0,08
11	Kendime güvenirim.	-	2,5	11,2	45,0	41,2	80	4,25	0,08
12	Kendim için doğru olan şeyi yaparım.	2,5	-	10,0	42,5	45,0	80	4,27	0,09
13	Kariyerim ile ilgili her şeyi araştırıyorum.	2,5	6,2	16,2	46,2	28,8	80	3,92	0,10
14	Kişisel gelişimime katkı sağlayacak fırsatları araştırıyorum.	-	7,5	33,8	31,2	27,5	80	3,78	0,10
15	Bir karar vermeden önce seçenekleri araştırıyorum.	2,5	5,0	12,5	50,0	30,0	80	4,00	0,10
16	Bir şeyi yapmanın farklı yollarını da inceliyorum.	-	5,0	13,8	47,5	33,8	80	4,10	0,09
17	Zihnimdeki soruları derinlemesine araştırıyorum.	2,5	7,5	11,2	41,2	37,5	80	4,03	0,11
18	Gelecekte karşıma çıkacak fırsatları merak ediyorum.	-	6,2	22,5	38,8	32,5	80	3,97	0,10
19	Bana verilen görevleri layıkıyla yerine getiririm.	2,5	-	7,5	56,2	33,8	80	4,18	0,08
20	En iyisini yapmak için dikkat ederim.	2,5	-	7,5	53,8	36,2	80	4,21	0,08
21	Yeni beceriler öğrenebilirim.	-	2,5	13,8	50,0	33,8	80	4,15	0,08
22	Yeteneklerimi geliştirebilirim.	-	2,5	13,8	48,8	35,0	80	4,16	0,08
23	Engellerin üstesinden gelebilirim.	-	3,8	6,2	53,8	36,2	80	4,22	0,08
24	Problemlerimi çözebilirim.	-	2,5	8,8	41,2	47,5	80	4,33	0,08

Tablo 5'teki verileri incelendiğinde çalışanların kariyer uyum yeteneği ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

- Kariyer uyum yeteneğinin "kaygı" alt boyutu ile ilgili olarak "geleceğimin nasıl olacağını sıklıkla düşünüyorum" ifadesine % 37,5' inin katıldığı; "verdiğim kararların, geleceğimi belirlediğinin farkındayım" ifadesine % 52,5' inin katıldığı; "geleceğim için hazırlık yapıyorum" ifadesine % 50' sinin katıldığı; "kariyerim ile ilgili seçim yapmak zorunda olduğumun farkındayım" ifadesine % 42,5' inin katıldığı; "amaçlarımı nasıl başarabileceğimi planlıyorum" ifadesine % 46,2 'sinin katıldığı; "kariyerime katkı sağlayacak faaliyetlerle ilgileniyorum" ifadesine % 37,5 'inin katıldığı görülmektedir.
- Kariyer uyum yeteneğinin "kontrol" alt boyutu ile ilgili olarak "geleceğim hakkında iyimserim" ifadesine % 46,2' sinin katıldığı; "kararlarımı kendim veririm" ifadesine % 43,8' inin katıldığı; "verdiğim kararların sorumluluğu bana aittir." ifadesine % 48,8' inin tamamen katıldığı; "kendime güvenirim." ifadesine % 45' inin katıldığı; "kendim için doğru

olan şeyi yaparım" ifadesine % 45 'sinin tamamen katıldığı; "kendim için doğru olan şeyi yaparım" ifadesine % 45 'inin tamamen katıldığı görülmektedir.

- Kariyer uyum yeteneğinin "merak" alt boyutu ile ilgili olarak "kariyerim ile ilgili her şeyi araştırıyorum" ifadesine % 46,2' sinin katıldığı; "kişisel gelişimime katkı sağlayacak fırsatları araştırıyorum" ifadesine % 31,2' sinin katıldığı; "bir karar vermeden önce seçenekleri araştırıyorum' ifadesine % 50' sinin katıldığı; "bir şeyi yapmanın farklı yollarını da inceliyorum" ifadesine % 47,5' inin katıldığı; "zihnimdeki soruları derinlemesine araştırıyorum" ifadesine % 41,2 'sinin katıldığı; "Gelecekte karşıma çıkacak fırsatları merak ediyorum' ifadesine % 38,8 'inin katıldığı görülmektedir.
- Kariyer uyum yeteneğinin "güven" alt boyutu ile ilgili olarak "bana verilen görevleri layıkıyla yerine getiririm" ifadesine % 56,2' sinin katıldığı; "en iyisini yapmak için dikkat ederim" ifadesine % 53,8' inin katıldığı; "yeni beceriler öğrenebilirim" ifadesine % 50' sinin katıldığı; "yeteneklerimi geliştirebilirim" ifadesine % 48,8' inin katıldığı; "Engellerin üstesinden gelebilirim" ifadesine % 53,8 'inin katıldığı; "problemlerimi çözebilirim." ifadesine % 41,2 'sinin katıldığı görülmektedir.

Duygusal Zeka ve Kariyer Uyum Yeteneği Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

Araştırmanın amacına yönelik olarak duygusal zeka ve kariyer uyum yeteneği arasında ilişki olup olmadığına yönelik olarak çalışanların duygusal zeka ve kariyer uyum yeteneği değerlendirme ölçekleri ve alt boyutları ile ilgili korelasyon analizi Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. *Duygusal Zeka Becerileri ve Kariyer Uyum Yeteneği Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi*

Değişken	*Kendi Duygularını Değerlendirme*	*Başkalarının Duygularını Değerlendirme*	*Duyguları Kullanma*	*Duyguları Düzenleme*	*Kaygı*	*Kontrol*	*Merak*	*Güven*
Kendi Duygularını Değerlendirme	1							
Başkalarının Duygularını Değerlendirme	,647**	1						
Duyguları Kullanma	,703**	,563**	1					
Duyguları Düzenleme	,572**	,677**	,654**	1				
Kaygı	,592**	,499**	,736**	,571**	1			
Kontrol	,753**	,626**	,734**	,492**	,770**	1		
Merak	,586**	,538**	,661**	,620**	,785**	,652**	1	
Güven	,827**	,626**	,736**	,612**	,769**	,883**	,685**	1

**. İlişki 0.01 düzeyinde anlamlı (2-tailed)

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre: Duygusal Zeka Becerileri alt boyutlarından olan *"Kendi Duygularını Değerlendirme"* alt boyutunun, Kariyer Uyum Yeteneği alt boyutu olan *"Kaygı"* alt boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,592**, p=0.01) ilişkili olduğu*; "Kontrol"* boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,753**, p=0.01) ilişkili olduğu; *"Merak"* boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,586**, p=0.01) ilişkili olduğu ve *"Güven"* boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,827**, p=0.01) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre: Duygusal Zeka Becerileri alt boyutlarından olan *"Başkalarının Duygularını Değerlendirme"* alt boyutunun, Kariyer Uyum Yeteneği alt boyutu olan *"Kaygı"* alt boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,499**p=0.01) ilişkili olduğu; "Kontrol" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,626**, p=0.01) ilişkili olduğu; "Merak" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,538**, p=0.01) ilişkili olduğu ve "Güven" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,626**, p=0.01) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre: Duygusal Zeka Becerileri alt boyutlarından olan *"Duyguları Kullanma"* alt boyutunun, Kariyer Uyum Yeteneği alt boyutu olan *"Kaygı"* alt boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,736**p=0.01) ilişkili olduğu; "Kontrol" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,734**, p=0.01) ilişkili olduğu; "Merak" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,661**, p=0.01) ilişkili olduğu ve "Güven" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,736**, p=0.01) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre: Duygusal Zeka Becerileri alt boyutlarından olan *"Duyguları Düzenleme"* alt boyutunun, Kariyer Uyum Yeteneği alt boyutu olan *"Kaygı"* alt boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,571**p=0.01) ilişkili olduğu; "Kontrol" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,492**, p=0.01) ilişkili olduğu; "Merak" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,620**, p=0.01) ilişkili olduğu ve "Güven" boyutu ile 0.01 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönde (r=,612**, p=0.01) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu araştırma kamu kurumlarında görev yapan bireylerin duygusal zeka düzeyleri ve kariyer uyum yetenekleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Yapılan analizler ile birlikte araştırmanın amacı ile uyumlu sonuçların elde edildiği söylenebilir. Araştırma sonuçları şöyle sıralanabilir:

- Araştırmaya katılan kamu çalışanlarının duygusal zeka becerileri ve alt boyutları ile ilgili aldıkları puanların genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra çalışanların duygusal zeka becerileri ile ilgili en yüksek puanı (ort = 4,21), "Kendi Duygularını Değerlendirme" boyutundan aldıkları ortaya çıkmıştır. (Tablo 2)
- Araştırmaya katılan kamu çalışanlarının kariyer uyum yeteneği ve alt boyutları ile ilgili aldıkları puanların genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra çalışanların

kariyer uyum yeteneği ile ilgili en yüksek puanı (ort = 4,25), "Kontrol" boyutundan aldıkları ortaya çıkmıştır. (Tablo 4)

- Çalışanların duygusal zeka becerileri ve kariyer uyum yeteneği arasında olumlu ve anlamlı ilişkilerin varlığı ortaya çıkarılmıştır. (Tablo 6)

Dolayısıyla araştırma sonuçlarının da desteklediği gibi, iş hayatında duygusal zeka becerilerine sahip olmanın; çalışanların kariyer uyum yeteneğini desteklediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Artvinobm, (2019). https://artvinobm.ogm.gov.tr/ArhaviOIM/Sayfalar/default.aspx, Erişim Tarihi: 10.10.2019.

Baltaş, A. (2002). Duygusal Zekanın İş Hayatındaki Önemi, Yönetim Eğitim, Danışmanlık, Activeline, İstanbul.

Bayram C. (2010). Kariyer Planlama Yönetimi. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Büyüköztürk, Ş. (2009). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.(10. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.

Cohen, L., & Manion, L. K. Morrison (2000). *Research methods in education, 5*.

Cooper, R. K. (1997). Applying emotional intelligence in the work place. Training & Development, 51(12), 31-38.

Goleman, D. (2000). İşbaşında Duygusal Zeka. İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (1995). Emotional intelligence. New York: Bantam Books.

Goleman, D. (2005). *Duygusal Zeka Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* (çev. B.S.Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.

Kalafat, T. (2012). Kariyer Geleceği Ölçeği (KARGEL): Türk Örneklemi İçin Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma Rehberlik Dergisi*,4(38),169-179.

Kanbur, E., & Şen, S. (2017). X ve Y kuşağı çalışanlarının kariyer uyum yetenekleri ve kariyer tatmini açısından karşılaştırılması. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12*(12), 115-134.

Kanten, S. (2012). Kariyer uyum yetenekleri ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Dergisi*, (16), 191-205.

Karasar, N.(2006). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel yayın Dağıtım.

Kaya, E. Ü. (2017). Risk Alma Davranışlarının Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisi ve Bu Değişkenle İlişkisi: Yükseköğretimde Kişisel Değişkenler Açısından Bir Bakış. *International Journal of Social Science*, (55), 289-312.

Kayış, A. (2005) "Güvenilirlik Analizi", içinde Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri,* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Maggiori, C., Johnston, C. S., Krings, F., Massoudi, K. ve Rossier, J. (2013). The Role of Career Adaptability and Work Conditions on General and Professional Well-Being. Journal of Vocational Behavior, 83 (3), 437-449.

Mercan, N. (2016). Psikolojik Sermayenin Kariyer Uyum Yeteneği İle İlişkisine Yönelik Bir Araştırma. *Global Business Research Congress (GBRC)*, May 26-27, 2016, Istanbul, Turkey, 434-442.

Merlevede, E., Patrick, V.R. and Bridoux D. (2006). 7 Adımda Duygusal Zeka. (çev. T. Kırca). Omega Yayınları. İstanbul. Saban, A. (2005). Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim. Nobel Yayıncılık. Ankara.

Özler, D. E., Mercan, N. & Yeni, Z. (2016). Y Kuşağının Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. "İŞ, GÜÇ" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 18(4), 145-162.

Rahim, A.M., Civelek, İ., & Liang, H.F. (2015). A model of department chairs' social intelligence and faculty members' turnover intention. *Intelligence*, 53, 65–71.

Savickas, M. L. (2005). The theory and practice of career construction. S. D. Brown, & R. W. Lent (Ed.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Savickas, M.L. & Porfeli, E.J (2012). "The Career Adapt-Abilities Scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries", Journal of Vocational Behavior, 80, pp. 661-673.

Segal, J. (2009). Duygusal Zekânızı Yükseltmek. (Çev: P.S. Öztürk). Kilim Matbaası. İstanbul.

Siyez, D. M. & Belkıs, Ö. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Kariyer İyimserliği ve Uyumluluğu İle Toplumsal Cinsiyet Algısı Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 279-285.

Stein, J.S. and Book, E.H. (2003). *EQ Duygusal Zeka ve Başarının Sırrı.* (Çev. M. Işık). İstanbul: Özgür Yayınları.

Wong, Chi-Sum, Law, Kenneth S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: an exploratory study, The Leadership Quarterly 13, 243-274.

Zorver, C., & Korkut-Owen, F. (2011). Kariyer uyumu ve iyimserliği ölçeğinin geliştirilmesi. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde Sözlü Bildiri, Ege Üniversitesi, İzmir.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GİRESUN ŞEHRİ VE HALKINA YÖNELİK SOSYO KÜLTÜREL ALGILARI

Cemile BAHTİYAR KARADENİZ
Doç. Dr., Ordu Üniversitesi

Mehmet Ozan CİNEL
Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi

Özet

Kent çalışmaları sosyoloji, mimarlık, coğrafya, turizm, eğitim gibi disiplinler arası araştırmalarda kendine özgü yaklaşımlar ile ele alınarak analiz ve değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Bu çalışmanın da konusunu Giresun şehri ve önemli bir paydaşı olan Giresun şehir halkı oluşturmaktadır. Araştırmada Giresun Üniversitesi öğrencilerinin öğrenim gördüğü Giresun şehri ve halkına yönelik sosyo kültürel açıdan algılarının ne yönde ve ne düzeyde olduğunu tespit etmek, açıklamak, değerlendirmek ve olası ilişkileri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Genel tarama modelinde yapılan araştırmanın çalışma grubunu 1110 öğrenci oluşturmaktadır. Sunulan bildiride araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan "Yükseköğrenim Görülen Şehre Yönelik Algı Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışmada Giresun üniversitesi öğrencilerinin cinsiyet, geldikleri şehir, gelir durumu gibi farklı değişkenlere göre algılarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Öğrencilerin Giresun şehri ve halkına yönelik sosyo kültürel algıları genel olarak orta düzeyde olumlu iken, Giresunlu olma, sınıf, öğrencinin ailesinin yaşadığı yerleşme türü, aylık harcama miktarı gibi değişkenlerde farklılıklar tespit edilmiştir. Belirlenen algılara yönelik Giresun şehrinin avantaj ve dezavantajları kentin planlayıcılarının ve karar vericilerinin dikkatine sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Giresun şehir algısı, Sosyo- kültürel Algı, Giresun Üniversitesi, Giresun İli Yöneticileri

Giriş

Farklı disiplinler tarafından farklı şekilde tanımlanan şehir; mimarlar tarafından fiziki yapı ve plânlama, iktisatçılar üretim ilişkileri, coğrafyacılar mekân ve toplum etkileşimi, siyaset bilimciler yönetim ilişkileri ve sosyologlar toplumsal yapı ve ilişkilerine dayalı olarak ele alınmaktadır. Genel olarak şehir; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal açılardan kendine özgü toplumsal ve mekânsal örgütlenme biçimleri bulunan ve belli bir yaşam tarzını içinde barındıran yoğun nüfuslu yaşam alanlarıdır (Güler, 2011).

II. Dünya Savaşının ardından Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla 1980'li yıllarda Trabzon, Samsun, Diyarbakır, Van, Konya, Adana gibi Anadolu kentlerinde açılan üniversiteleri 2000'li

yıllarda diğer illerde açılan yenileri takip etmiştir. İnsan sermayesi birikimi yaparak toplumun gelişmesine ve bulunduğu coğrafyanın kalkınmasına katkıda bulunması beklenen üniversiteler, kuruldukları kentin öncelikle demografik yapısına, sonrasında da ekonomisine, sosyal, kültürel ve toplumsal yapısına, mesleki gelişimine, mekânsal yapılanmasına, spor ve fiziksel aktivite alanlarına doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunmaktadır. Üniversitelerin bu etkileri büyük kentlerde daha sınırlı hissedilirken küçük kentlerde daha fazladır (Yavuzçehre, 2016). Bu kentler açısından üniversiteler yarattığı istihdam ve kazandırdığı gelir ile yerel ekonomiye katkıda bulunurken kenti girişimciler için cazibe merkezine dönüştürmekte ve sosyo-kültürel yaşam seviyesini yükselterek genç nüfusun göçünü önleyebilmektedir (Akt. Arap,2014; 109, Huggins ve Cooke, 1997; Ricci, 1997, Ergün, 2014).

Algı; dış dünyaya açılarak fiziksel, fizyolojik, psikolojik, psikofizik süreçler sonunda zihnin sembolik form üretimi şeklinde tanımlanabilir (Hoşgör, 2016). Algılama, duyumların çeşitli biçimlerde örgütlenip anlam kazanması, yorumlanmasıdır. Uyarıcılar farklı kişilerde farklı yorumlanacağı gibi; aynı kişi, aynı uyarıcılara değişik bakış açısına göre farklı biçimlerde anlamlandırabilir. Herhangi bir zamanda algıladıklarımız sadece uyaranın yapısına bağlı değil, aynı zamanda ortama, önceki deneyimlerimize, o andaki duygularımıza, genelde istek, tutum ve amaçlarımıza bağlıdır (İnceoğlu, 2010).

İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin bariz bir şekilde gözlenebildiği yerleşim birimleri olan kentler, coğrafyada insan-çevre ilişkilerinin algılanışı ve insanlar tarafından ifade edilişi için son derece önemli ve öncelikli mekânlardır. Şehirler, içinde yaşayan kişilerin yaşı, cinsiyeti, eğitimi, ihtiyaç ve istekleri, yerli /yabancı olması gibi çeşitli faktörlere göre farklı şekillerde algılanmaktadır. Algıdaki bu farklılıkların temelinde deneyimler ve yaşanmışlıklar yer almaktadır. Kentin sahip olduğu coğrafi özellikleri, avantajları ve soyut imaj unsurları şehirsel mekânın anlaşılması, örgütlenmesi ve çeşitli problemlerin çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. Şehrin eksik yönlerini tamamlamak, olumsuz yönlerini düzeltmek, her açıdan gelişmesine dolayısıyla kalkınmasına katkıda bulunmak için günümüzde şehirlerin gelişiminde önemli bir lokomotif güç olarak görülen üniversite öğrencilerinin şehirsel değerlendirmelerinin bilinmesi durum tespitinde bulunmak açısından önemlidir (Ergün,2014).

Kent çalışmaları sosyoloji, mimarlık, coğrafya, turizm, eğitim gibi disiplinler arası araştırmalarda kendine özgü yaklaşımlar ile ele alınarak analiz ve değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin bariz bir şekilde gözlenebildiği yerleşim birimleri olan kentler, coğrafyada insan-çevre ilişkilerinin algılanışı ve insanlar tarafından ifade edilişi için son derece önemli ve öncelikli mekânlardır.

Üniversitenin personel ve öğrencilerinin bulundukları şehri ve şehir halkının da üniversiteyi algılayışı belirlenip değerlendirildiğinde karşılıklı beklentilerin de tespiti

yapılabilir. Eğitim amacıyla yeni bir şehre gelen üniversite öğrencileri bulundukları şehir ve halkıyla yoğun bir etkileşim içine girerler. Şehirler eğitim amacıyla misafir olarak gelen öğrencileri geliştirip dönüştürürken, öğrenciler de öğrenim gördükleri kente başta ekonomik, kültürel olmak üzere birçok etkide bulunurlar.

İlgili Çalışmalar

Akçakanat vd. (2011) Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin, Isparta'daki yaşam kalitesi hakkındaki düşüncelerini, Isparta halkı, esnafı, ev sahipleri hakkındaki tutumlarını, Isparta'daki farklı sektörleri ve şehir halkını nasıl algıladığını belirlemeye çalışmıştır. Sağdıç (2014) üniversite öğrencilerinin İstanbul'a ilişkin farklı şehir algılarını ve şehir algılarından yola çıkarak onların çeşitli mekânsal problemlere ve şehrin geleceğine ilişkin düşüncelerini incelemiştir. Ergün (2014) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin ve üniversitenin yer aldığı Burdur kentinin öğrenciler açısından değerlendirilişi ele almıştır. Tektaş ve Tektaş (2018) Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi öğrencilerinin Bandırma ilçesine yönelik algılarını ve memnuniyetlerini belirlemiştir. Tural ve Şahin (2013) Gaziantep Üniversitesi öğrencilerinin, üniversiteleri ve ideal üniversite kavramını nasıl algıladıklarını metaforlar yardımıyla ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yıldız, Arı, Yılmaz (2017) Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin şehir memnuniyetlerini etkileyen faktörleri Kütahya ölçeğinde araştırmıştır.

Erkan ve Yenen (2010) Kastamonu üzerinde yaptıkları imaj analizi çalışmasında şehir halkının kente ait topografya, ölçek, kentsel doku gibi bilgileri ışığında kenti algılayışlarını şehir plancısı yaklaşımı ile araştırmıştır. Ünal, İlter, Yılar (2013) kırsal alanlarda yaşayan öğrencilerin şehir kavramına ilişkin metaforları, şehir yaşamından ne anladıkları üniversite yaşamı, şehir zorlukları, şehir çekiciliği, şehir kazanımları, değer kayıpları üzerine tespitlerde bulunmuş ve ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik çözümler önermiştir. Türkan (2017) üniversite öğrencilerinin Çankırı şehrine yönelik kentsel çevre algısını incelemiştir.

Şehir algısını davranışsal coğrafya yaklaşımı ile ele alan çalışmalara ise Aliağaoğlu (2007), Karadağ ve Turut (2013) ve Temurçin ve Keçeli'nin (2015) araştırmaları örnek verilebilir. Aliağaoğlu ve Uzun (2017), öğrencilerin Balıkesir şehrine yönelik algılarını çevre, kültür, imaj, kentsel kullanım açısından ele almıştır. Karadağ ve Turut Ege Üniversitesi öğrencilerinin İzmir kentine yönelik algılarını zihin haritaları ve anket ile ölçerek algıları üzerinde etkili olan faktörleri açıklamıştır. Temurçin ve Keçeli ise uluslararası öğrencilerin Isparta şehrine yönelik mekânsal algılarını araştırmıştır.

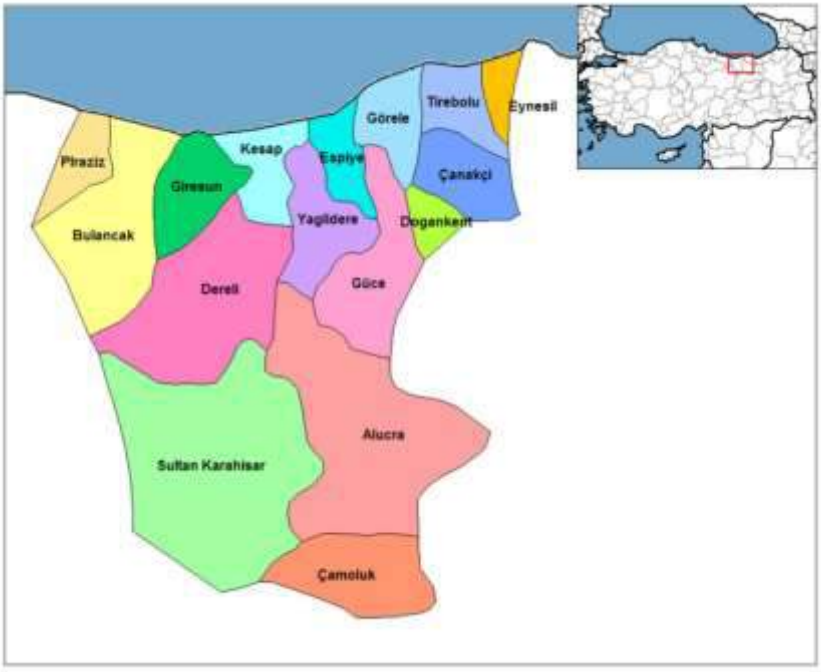
Literatüre bakıldığında üniversite ile şehir ilişkisini ve etkileşimini çok yönlü olarak çeşitli boyutlarda ele alan, üniversitelerin bulunduğu şehirlerin gelişimi için taşıdığı önemi vurgulayan birçok çalışma bulunmaktadır. Üniversiteler ile bulunduğu

şehir arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar arasında Giresun üzerine bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Giresun Şehri ve Üniversitesi

Doğu Karadeniz Bölümünde 6934 km² yüzölçüme sahip Giresun ili doğusunda Trabzon ve Gümüşhane, batısında Ordu, güneyinde Sivas ve Erzincan, güneybatısında yine Sivas illeriyle komşu olup, kuzeyi Karadeniz ile kuşatılmıştır.

Giresun il nüfusu 453.912 olup kıyı şeridinde il ortalamasının üzerinde nüfus yoğunluğuna sahip iken, bu oran, kıyı şeridinden iç kesimlere doğru gidildikçe belirgin bir şekilde il ortalamasının altına düşmektedir. İl Merkezi, Aksu ve Batlama vadileri arasında denize doğru uzanan bir yarımada üzerinde kurulmuş olup, bu yarımadanın doğusunda ve 2 km. açığında Doğu Karadeniz´in tek adası olan Giresun Adası bulunmaktadır. Giresun ili merkezinde 2 adet AVM, çok sayıda park ve bahçe, alışveriş yapılabilecek cadde ve dükkanlar bulunmaktadır. Giresun ili şekil 2'de görüldüğü gibi toplam 15 ilçe ve 28 merkez mahalleden oluşmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Giresun Lokasyon Haritası

Giresun Üniversitesi 2006 yılında, 5467 Sayılı Kanun ve Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup günümüzde 3 Enstitü, 13 Fakülte, 6 Yüksekokul, 12 Meslek Yüksekokulu, 18 Araştırma ve Uygulama Merkezi ve 1 Devlet Konservatuarı ile eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Giresun kent merkezinde rektörlük, idari birimler ve bazı araştırma merkezleri bulunurken, Güre yerleşkesinde beş fakülte, iki yüksekokul, bir konservatuar ve bir meslek yüksekokulu ile enstitüler ve araştırma merkezleri yer almaktadır. Yine şehir merkezinde bulunan Gazipaşa yerleşkesinde ise bir fakülte, iki meslek yüksekokulu, poliklinik, uygulama oteli (misafirhane), kapalı spor salonu, Nizamiye Yerleşkesinde ise araştırma hastanesi ile eğitim öğretim

faaliyetlerini sürdürmektedir. Üniversitenin şehir merkezi dışında Piraziz, Bulancak, Tirebolu, Keşap, Espiye, Görele, Eynesil, Dereli, Şebinkarahisar ve Alucra ilçelerinde 3 fakülte, 2 yüksekokul ve 10 meslek yüksekokulunda eğitim ve öğretim faaliyetleri bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Giresun Üniversitesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri şehre ve halkına yönelik sosyo kültürel algılarının nasıl olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmada öğrencilerin cinsiyet, geldikleri şehir, gelir durumu gibi farklı değişkenlere göre algılarının farklılık gösterip göstermediğine de bakılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin şehre ait deneyim ve memnuniyetlerine dayalı algılarını anlama, şehrin daha öğrenci merkezli olması açısından bir yol gösterici olarak önemlidir. Araştırma üniversite ve şehrin yöneticilerinin, karar vericilerin ve politika yapıcıların, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve girişimcilerinin veri ihtiyacını gidermeye katkıda bulunacağı beklenmektedir. Şehrin belediye başkanı, vali ve diğer kurumsal paydaşları öğrenci deneyimini zenginleştirmek, şehrin ve üniversitenin öğrenci merkezli olmasına ilişkin stratejiler belirlemelidir. Şehir, şehrin yaşantısı ve kültürü üniversitenin başarısında ve üniversitenin üniversite olarak adlandırılmasında vazgeçilmez bir unsurdur.

Problem

Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin öğrenim gördükleri şehir olan Giresun'a yönelik sosyo kültürel algıları nasıldır ve öğrenci algıları arasında cinsiyet, Giresunlu olup olmama, öğrenim gördüğü yerleşke, sınıf, ailesinin yaşadığı yerleşme, öğrencinin ikamet ettiği yer, gelir seviyesi algısı, aylık ortalama harcama düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar var mıdır?

Alt Problemler

1. Giresun Üniversitesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri şehir olan Giresun şehrine yönelik sosyo kültürel algıları nasıldır?
2. Giresun Üniversitesi öğrencilerinin Giresun halkına yönelik algıları nasıldır?
3. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algılarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark var mıdır?
3. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algılarında Giresunlu olup olmama değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
4. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algıları öğrenim gördüğü yerleşke değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
5. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algılarında sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark var mıdır?

6. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algıları ile öğrencinin ailesinin yaşadığı yerleşme boyutu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
7. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algıları ile öğrencinin ikamet ettiği yer değişkeni arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
8. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algıları ile öğrencinin gelir seviyesi algısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
9. Giresun Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algılarında aylık ortalama harcamalarına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nicel bir araştırma türü olan bu çalışma, çok sayıda elemanı olan bir evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenin tamamı veya örneklem üzerinde yapılan genel tarama (betimsel) modeli ve de tarama modellerinden ise ilişkisel tarama modelindedir. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durum, konu (görüş, ilgi, yetenek) ya da nesne, herhangi bir değiştirme veya etkileme çabası gösterilmeden, kendi koşulları içinde, var olduğu şekliyle betimlemek amacı ile sıklıkla başvurulan araştırma yaklaşımlarıdır. İlişkisel tarama modelleri ise, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ya da derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2009, Büyüköztürk vd., 2009).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Giresun Üniversitesi öğrencileri ile yürütülen çalışma 2018-19 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evrenini 45.000 Giresun Üniversitesi öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde, tanımlanmış bir evrendeki tüm elemanlara, örnekleme seçilmek için eşit ve birbirinden bağımsız şans veren basit seçkisiz (Random) örnekleme tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin çalışma grubuna dâhil olmasında gönüllülük ilkesine uyulmuştur (Özen ve Gül, 2007). Araştırmada üniversite öğrencilerinin Giresun şehrine yönelik algılarını ölçmek amaçlanmıştır. Bu nedenle rektörlüğün bulunduğu şehir merkezindeki birimlerin öğrencilerine önem verilmiştir. Ancak merkez dışındaki diğer yerleşkelerde öğrenim görüp kent ile alışveriş, ikamet vb. sosyo ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ilişkileri olan öğrenciler de ihmal edilmemeye çalışılmıştır. Toplam 1210 öğrenciye ulaşılmış ancak çalışma 1110 öğrenci ile yürütülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Üniversitesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri şehir olan Giresun şehrine yönelik algılarını belirlemek üzere sürdürülen araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen "Yükseköğrenim Görülen Şehre Yönelik Algı Ölçeği" kısmen kullanılmıştır (Karadeniz, Cinel, Sarı 2018).

Yükseköğrenim Görülen Şehre Yönelik Algı Ölçeği

Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçek 4 alt boyuttan oluşmaktadır. 32 maddelik ölçeğin toplam tutarlılık katsayısı .890 olup, faktörlere göre iç tutarlılık katsayıları olarak Cronbach Alfa değerleri, birinci alt boyu olan sosyo kültürel algı için .855, ikinci alt boyut şehir halkına yönelik algı için .872'dir.

Sosyo kültürel algı boyutunda ise en düşük 12 puan, en yüksek 60 puan alınabilmektedir. Bu boyutta 12-27 puan aralığı düşük; 28- 43 puan aralığı orta; 44- ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde algıya işaret etmektedir.

İkinci alt boyut şehir halkına yönelik algıda ise en düşük 9 puan, en yüksek 45 puan alınabilecektir. Bu boyutta 9-20 puan aralığı düşük; 21-32 puan aralığı orta; 33 ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde halka yönelik algıyı işaret etmektedir.

Verilerin Çözümlenmesi

Öğrencilere ölçek uygulanarak elde edilen verilerin çözümlemesinde aşağıdaki istatistiksel işlemlerden yararlanılmıştır: Demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili tanımlayıcı analizler için frekans analizine başvurulmuştur. Öğrencilerin "Sosyo ekonomik", "Şehir Halkı"algılarını cinsiyet ve Giresunlu olup olmama değişkenlerine göre araştırırken önce veri setinin homojenliğini test etmede *Levene istatistiği*, normallik varsayımının sınanmasında ise *Kolmogorov Smirnov (K-S) testinden faydalanılmıştır.*

İki alt boyuttan elde edilen aritmetik ortalamaların öğrenim gördüğü yerleşke, sınıf, ailesinin yaşadığı yerleşme, öğrencinin ikamet ettiği yer, gelir seviyesi algısı, aylık ortalama harcama düzeyi değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesinde ve parametrik test varsayımlarının gerçekleştiği Tek Yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Ortaya çıkan farkların kaynaklandığı grupları belirlemede Tukey testinden yararlanılmıştır. İstatistiksel hesaplamalarda anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Giresun üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik algılarını belirlemek amacı ile uygulanan anketin birinci kısmını öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular oluşturmaktadır. Cinsiyet, Sınıf Giresunlu olma, ailenin yaşam yeri, gelir durumu algısı, aylık ortalama harcama miktarı, Giresun'da ikamet durumu gibi sorulara verilen cevaplara göre tablo 1 oluşturulmuştur.

Sosyo-Demografik Özellikleri

Ankete katılan öğrencilerin, %81,9'u Giresunlu olmayıp Türkiye'den ve yurt dışından yükseköğrenim görmek için şehre gelmiş bulunmaktadır.

Tablo 1: Ankete Katılan Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

		f	%
Cinsiyet	Erkek	484	43,6
	Kadın	626	56,4
Sınıf	1.Sınıf	155	14,0
	2. Sınıf	184	16,6
	3. Sınıf	387	34,9
	4. Sınıf	332	29,9
	5 ve +	52	4,7
Giresunlu olma durumu	Evet	201	18,1
	Hayır	909	81,9
Aile yaşam yeri	Köy, Kasaba, Belde	149	13,4
	İlçe merkezi	349	31,4
	İl merkezi	331	29,8
	Büyükşehir	281	25,3
Gelir durumu algısı	Düşük	82	7,4
	Orta	924	83,2
	Yüksek	104	9,4
Aylık ort. harcama	250 ve altı	78	7,0
	251-500	304	27,4
	501-750	341	30,7
	751-1000	235	21,2
	1001 ve üstü	152	13,7
İkamet durumu	K.Y.K.	395	35,6
	Kiralık daire	373	33,6
	Apart, özel yurt vb.	200	18,0
	Aile, akraba yanı	142	12,8
Öğrenim gördüğü yerleşke	Güre	979	88,2
	Debboy	81	7,3
	Diğer	50	4,5

Araştırma gurubunu oluştura öğrencilerin %56,4'ü kadın, %34,0'u üçüncü sınıfta öğrenim gören, %31,4'ü bir ilçe merkezinden gelen öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %83,2'si gelir durumunu orta düzeyde algılarken %30,7'si aylık ortalama 501-750 TL harcamada bulunduğunu, %35,6'sı K.Y.K. ve %33,6'sı da kiralık öğrenci evinde ikamet ettiğini, %88,2'si de Güre yerleşkesinde öğrenim gördüğünü belirtmiştir.

Araştırmada iki bağımsız grubun ortalamalarının birbirinden farklı olup olmadığını test etmek için bağımsız gruplar t-testi istatistiksel analiz yöntemi kullanılmıştır. Her grupta kaç kişi bulunduğunu ve her grubun ortalaması ve standart sapmasını gösteren betimsel istatistikler tablosu oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2: Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı İfadelerinin Cinsiyete Göre Analizi

	Toplam (n=1110)		**Kadın (n=6269**		**Erkek (n=484)**	
Şehre yönelik algı ifadeleri	**X**	**Ss**	**X**	**Ss**	**X**	**Ss**
Sosyo Kültürel Algı (min=12,00, max=60,00)	**29,30**	**8,808**	**28,20**	**8,603**	**30,71**	**8,878**
Konser faaliyetleri yeterlidir.	2,41	1,156	2,30	1,106	2,55	1,204
Sinema imkânları yeterlidir.	2,57	1,145	2,48	1,141	2,69	1,140
Sportif aktivite imkânları yeterlidir.	2,54	1,170	2,42	1,182	2,69	1,136
Tiyatro etkinlikleri yeterlidir.	2,60	1,134	2,57	1,165	2,64	1,093
Eğitim imkânları yeterlidir.	2,57	1,083	2,45	1,062	2,73	1,092
Öğrenciye yönelik eğlence hizmetleri gelişmiştir.	2,13	1,098	2,08	1,096	2,19	1,099
Boş zaman değerlendirme etkinlikleri mevcuttur.	2,23	1,137	2,09	1,093	2,42	1,165
Alışveriş imkânları yeterlidir.	2,31	1,104	2,22	1,096	2,42	1,105
Farklı zevklere hitap eden yiyecek içecek işletmelerinin sayısı yeterlidir.	2,33	1,085	2,31	1,08	2,34	1,082
Kaliteli giyim ürünleri bulunmaktadır.	2,57	1,206	2,43	1,218	2,75	1,169
Öğrenciye yönelik sunulan yiyecek içecek hizmetleri kalitelidir.	2,59	1,097	2,56	1,119	2,64	1,068
Kırtasiye ürünleri öğrenci bütçesine uygundur.	2,44	1,185	2,28	1,186	2,64	1,154
Şehir Halkına Yönelik Algı (min=9, max=45)	**28,18**	**6,939**	**28,58**	**6,818**	**27,67**	**7,067**
Şehir halkı misafirperverdir	3,29	1,084	3,36	1,099	3,19	1,059
Şehir halkını yardımsever buluyorum.	3,24	1,071	3,30	1,099	3,17	1,032
Şehir halkını samimi buluyorum.	3,13	1,102	3,13	1,108	3,13	1,096
Şehir halkı iletişime açıktır.	3,18	1,112	3,26	1,113	3,08	1,105
Şehir halkı için hoşgörülü diyebilirim	3,09	1,110	3,11	1,100	3,05	1,123
Şehir halkı, farklı kültürlere saygılıdır.	3,07	1,105	3,08	1,095	3,05	1,119
Şehir halkı farklı görüşlere karşı saygılıdır.	3,12	1,081	3,08	1,089	3,17	1,070
Şehir halkı eğitime değer verir.	3,12	1,034	3,27	,992	2,94	1,057
Şehir halkının kültür seviyesi yüksektir.	2,95	1,011	3,00	,996	2,89	1,028

Araştırmaya katılan öğrencilerin Giresun şehrine yönelik sosyo kültürel algı düzeyi orta çıkmıştır ($\bar{X}$=**29,30**). Sosyo kültürel algı boyutunda ise en düşük 12 puan, en yüksek 60 puan alınabilmektedir. Bu boyutta 12-27 puan aralığı düşük; 28- 43 puan aralığı orta; 44- ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde algıya işaret etmektedir. Ankete katılan erkek öğrencilerin algı düzeyi $\bar{X}$= **30,71** olup kadın öğrencilere göre $\bar{X}$= **28,20** daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan öğrenciler "Tiyatro etkinlikleri yeterlidir" maddesini ($\bar{X}$=2,60) ortalama ile en yüksek değerlendirmede bulunmuşlardır. Erkek öğrenciler ($\bar{X}$=2,73) ortalama ile "Eğitim imkânları yeterlidir" ifadesini işaretlemiştir (Tablo 2).

Ankete katılan öğrencilerin Şehir Halkına yönelik algı boyutu incelendiğinde $\bar{X}$= 28,18 ortalama değer ile yine orta düzeyde algıladıkları belirlenmiştir. İkinci alt boyut şehir halkına yönelik algıda ise en düşük 9 puan, en yüksek 45 puan alınabilecektir. Bu boyutta 9-20 puan aralığı düşük; 21-32 puan aralığı orta; 33 ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde halka yönelik algıyı işaret etmektedir. Bu alt boyutta kadın öğrencilerin ortalama algı düzeyi ($\bar{X}$=28,58) olup erkek öğrencilere göre ($\bar{X}$=27,67) biraz daha yüksektir. Şehir halkına yönelik algı boyutunda en yüksek algı maddesi "şehir halkı misafirperverdir" ($\bar{X}$=3,29), en düşük algı ise "şehir halkının kültür seviyesi yüksektir" ($\bar{X}$=2,95) maddesinde bulunmaktadır.

Cinsiyet Değişkenine Göre Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı

Cinsiyet değişkenine göre Giresun şehrinin sosyo kültürel algısı p değerine bakılarak değişip değişmediği test edilmiştir. p<0,05 ise cinsiyet değişkenine göre ortalamalar birbirinden farklıdır. Ölçeğin alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre durumuna bakıldığında Faktör 1 p= ,000 ve Faktör 2'de p=,031 bulunmuş olup 1. ve 2. alt boyutlarda anlamlı bir farklılık çıkmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Şehir Algısı Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	Mean(X)	S	sd	t	p
TOPLAM	Erkek	484	93,17	19,16220	1108	1,263	,207
	Kadın	626	91,78	17,38482			
Sosyo Kültürel Algı	**Erkek**	**484**	**30,70**	**8,87781**		**4,729**	**,000**
	Kadın	**626**	**28,20**	**8,60331**			
Şehir Halkına Yönelik Algı	**Erkek**	**484**	**27,67**	**7,06737**		**2,166**	**,031**
	Kadın	**626**	**28,58**	**6,81815**			

Birinci alt boyutta erkek öğrencilerin Giresun şehrine yönelik algılarının ortalamaları 30,70 olup kadın öğrencilere göre biraz daha yüksektir. 2. Alt boyutta ise kadın öğrencilerin şehre yönelik algılarının ortalamaları 28,58 olup erkek öğrencilere göre biraz daha yüksek çıkmıştır.

Sınıf Değişkenine Göre Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı

İki ya da daha fazla grubun ortalamaları arasında fark olup olmadığına bakmak için ANOVA varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 4: Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algıların Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	**Anlamlı Fark**
Ölçek	Gruplar arası	8022,900	4	2005,725	6,178	,000	5.- (3-1-4-2)
	Grup içi	358752,523	1105	324,663			
	Toplam	366775,423	1109				
Sosyo Kültürel Algı	Gruplar arası	953,505	4	238,376	3,096	,015	3.-5,(2-1-4)
	Grup içi	85091,163	1105	77,006			
	Toplam	86044,668	1109				
Şehir Halkına Yönelik Algı	Gruplar arası	1640,960	4	410,240	8,757	,000	5.-1-3,(4-2)
	Grup içi	51763,548	1105	46,845			
	Toplam	53404,508	1109				

Analiz sonuçları öğrencilerin Giresun şehrine yönelik algı düzeyleri arasında öğrenim görülen sınıf düzeyi bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [F(4-1109)= 6,18, p<.05]. Başka bir deyişle, öğrencilerin genel olarak şehre yönelik algıları, öğrenim gördüğü sınıfa bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir (Tablo 4).

ANOVA grupların birbirinden farklı olup olmadığı bilgisini verirken hangi grupların birbirinden farklı olduğu bilgisini vermemektedir. Hangi grupların birbirinden farklı olduğuna bakmak için Post-hoc karşılaştırmaları yapılmıştır.

Tablo 5. Sınıf Düzeyi Şehirsel Algı Scheffe Analizi

	Sınıf	n	Subset for alpha = 0.05	
			1	2
Scheffe[a,b]	2	184	90,0163	
	4	332	90,8494	
	1	155	92,2258	
	3	387	93,4884	
	5 ve üstü	52		102,8846
	Sig.		,640	1,000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 136,191.
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Sınıflar arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, 5. ve daha üst sınıftaki öğrencilerin şehirsel algıları diğer sınıfta okuyan öğrencilere göre daha yüksek (olumlu) olduğu belirlenmiştir (Tablo 5). Bu da öğrencilerinin şehirde kaldıkça şehre yönelik daha olumlu algı geliştirdiklerini göstermektedir. Öğrencilerin şehre yönelik algılarını sınıf değişkenine göre incelerken alt boyutlar düzeyinde analiz edildiğinde 1. Alt boyutta [F(4-1109)=3,10, p<.05], 2. Alt boyutta [F(4-1109)=8,76, p<.05] gruplar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Giresunlu Olma Durumuna Göre Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı

Araştırmaya katılan öğrencilerin 909'u Giresunlu değildir. Bu öğrencilerin Giresun'a yönelik şehir algılarının puanları ile Giresunlu öğrencilerin puanlarının ortalamaları oldukça farklı bulunmuştur. İki grup arasındaki ortalama puan farkı yaklaşık 16 bulunmuştur (Tablo 6).

Tablo 6: Şehir Algısı Ölçeği Puanlarının Giresunlu Olma Durumuna Göre T-testi Sonuçları

		n	**Mean(X)**	S	sd	t	p
TOPLAM	Giresunlu	201	105,43	17,96	283,93	11,49	**,000**
	Giresunlu değil	909	89,50	16,93			
Sosyo Kültürel Algı	Giresunlu	201	34,72	8,83	284,29	9,72	**,000**
	Giresunlu değil	909	28,09	8,34			
Şehir Halkına Yönelik Algı	Giresunlu	201	32,12	6,45	304,28	9,49	**,000**
	Giresunlu değil	909	27,31	6,74			

Öğrencinin Ailesinin Yaşadığı Yerleşmeye Göre Şehre ve Halkına Yönelik Algıları

Bu bölümde öğrencinin Giresun'a öğrenim için gelmeden önce yaşadığı, ömrünün büyük bölümünü geçirdiği yerleşmenin büyüklüğü köy, kasaba, ilçe merkezi, il merkezi, büyükşehir olarak sorulmuş ve bu ailesinin yaşadığı yerleşme değişkeni olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencisinin öğrenim görmek için geldiği yerleşmenin türü veya büyüklüğü Giresun'a yönelik şehirsel algısını değiştirmekte midir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Analiz sonuçları öğrencilerin Giresun şehrine yönelik algı düzeyleri arasında öğrencinin ailesinin yaşadığı yerleşme türü bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [F(3-1109)=8,16, p<.05]. Başka bir deyişle, öğrencilerin genel olarak şehre yönelik algıları, öğrencinin ailesinin ve kendinin daha önce yaşadığı yerleşme türüne bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir (Tablo 7).

Tablo 7: Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algıların Öğrencinin Ailesinin Yaşadığı Yerleşme Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Ölçek	Gruplar arası	7941,191	3	2647,064	8,159	,000	köy-il(ilçe-Bşehir)
	Grup içi	358834,232	1106	324,443			
	Toplam	366775,423	1109				
Sosyo Kültürel Algı	Gruplar arası	2323,208	3	774,403	10,230	,000	köy-il(ilçe-Bşehir)
	Grup içi	83721,460	1106	75,698			
	Toplam	86044,668	1109				
Şehir Halkına Yönelik Algı	Gruplar arası	763,933	3	254,644	5,350	,001	köy-il(ilçe-Bşehir)
	Grup içi	52640,575	1106	47,595			
	Toplam	53404,508	1109				

Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacı ile yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, köy, belde gibi küçük yerleşmeden gelen öğrenciler ile il merkezinden gelen öğrencilerin şehirsel algıları ilçe merkezi ve büyükşehirden gelen öğrencilere göre daha yüksek (olumlu) olduğu bulunmuştur.

Tablo 8: Öğrencinin Geldiği Yerleşme Türü Şehirsel Algı Scheffe analizi

	Öğrencinin Geldiği Yerleşme Türü	n	Subset for alpha = 0.05	
			1	2
Scheffe[a,b]	Büyükşehir	281	89,8327	
	İlçe merkezi	349	90,5903	
	İl merkezi	331	94,1239	94,1239
	Köy, kasaba, belde	149		97,5570
	Sig.		,072	,213

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 247,577.
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Öğrencilerin geldiği yerleşme türü değişkeni ile şehre yönelik algıları arasındaki ilişki alt boyutlar düzeyinde de analiz edilmiştir. 1. Alt boyutta [F(3-1109)= 10,23, p< .05], 2. Alt boyutta [F(3-1109)= 5,35, p< .05]anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 1. ve 2. Alt boyutlarda şehrin sosyal ve kültürel imkân ve özellikleri değerlendirildiğinden köy ve diğer küçük yerleşmelerden gelen öğrenciler tarafından algı güzeyi yüksek çıkmaktadır (Tablo 8).

Öğrencilerin Gelir Düzeyine Göre Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı

Ankete katılan öğrencilerin gelir düzeyi algısı ile şehre yönelik algıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için Tek Yönlü Varyans analizi ANOVA testi yapılmıştır. Analiz sonuçları iki algı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu

göstermektedir [F(2-1109)= 4,72, p<.05]. Başka bir deyişle, öğrencilerin genel olarak Giresun şehrine yönelik algıları, öğrencini düşük, orta ve yüksek olarak algıladığı gelir seviyesine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir (Tablo 9).

ANOVA test istatistiği istatistiksel bir fark bulunduğunda bunun hangi gruplardan kaynaklandığını göstermekte yetersiz kaldığından bu sorun Post-Hoc testleri ile aşılmıştır. Hangi gelir düzeyinde bulunan öğrencilerin diğerinden farklı olduğunu bulmak amacı ile Scheffe testi yapılmıştır.

Tablo 9: Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algıların Gelir Algısına Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	**Anlamlı Fark**
Ölçek	Gruplar arası	3098,834	2	1549,417	4,716	,009	düşük-(yüksek-orta)
	Grup içi	363676,590	1107	328,524			
	Toplam	366775,423	1109				
Sosyo Kültürel Algı	Gruplar arası	696,024	2	348,012	4,514	,011	yüksek-(düşük-orta)
	Grup içi	85348,643	1107	77,099			
	Toplam	86044,668	1109				
Şehir Halkına Yönelik Algı	Gruplar arası	224,011	2	112,005	2,331	,098	
	Grup içi	53180,497	1107	48,040			
	Toplam	53404,508	1109				

Yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, gelir düzeyini düşük algılayan öğrencilerin Giresun şehrine yönelik sosyo kültürel algıları yüksek ve orta gelir düzeyindeki öğrencilere göre daha yüksek (olumlu) çıkmıştır (Tablo 10).

Tablo 10: Öğrencinin Gelir Seviyesi Algı Durumuna Göre Sosyo Kültürel Algı Scheffe Analizi

Sosyo Kültürel Algı	Gelir Seviyesi Algı	n	Subset for alpha = 0.05
			1
Scheffe[a,b]	Orta	924	28,9459
	Düşük	82	30,6098
	Yüksek	104	31,3558
	Sig.		,085
Means for groups in homogeneous subsets are displayed.			
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 131,046.			
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.			

ANOVA testlerinde karşılaştırılan grupların gözlem sayılarının birbirine yakın olması gerekmektedir. Ankete katılan öğrencilerden gelir seviyesini düşük algılayan öğrenci sayısı 82, yüksek algılayan 104, orta algılayan ise 924'dür. Bu durumda ANOVA testleri çok sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Tablo incelendiğinde yüksek gelir seviyesindeki ($\bar{X}$=31,36) öğrencilerin Giresun şehrine yönelik sosyo kültürel algıları düşük gelir seviyesindeki $\bar{X}$=30,61 olup orta gelir seviyesindeki öğrencilerin algılarına göre daha ($\bar{X}$=28,95) yüksektir.

Öğrencilerin Aylık Harcama Miktarına Göre Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı

Giresun'da yükseköğrenim gören öğrencilerin şehre yönelik algı düzeylerinin, aylık harcama miktarına göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini test etmek için uygulanan ANOVA sonuçlarının SPSS çıktıları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Öğrencilerin Giresun Şehrine Yönelik Algılarının Aylık Harcama Miktarına Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Ölçek	Gruplar arası	4996,685	4	1249,171	3,815	,004	751-1000-(251-+/501-750)-250
	Grup içi	361778,739	1105	327,402			
	Toplam	366775,423	1109				
Sosyo Kültürel Algı	Gruplar arası	2187,486	4	546,871	7,206	,000	
	Grup içi	83857,182	1105	75,889			
	Toplam	86044,668	1109				
Şehir Halkına Yönelik Algı	Gruplar arası	584,096	4	146,024	3,055	,016	
	Grup içi	52820,412	1105	47,801			
	Toplam	53404,508	1109				

ANOVA tablosunda en sondaki sig. değeri (p) 0,05'ten küçükse karşılaştırılan grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğuna karar verilir. Tablo görüleceği gibi gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Varyans analizi karşılaştırılan grupların hangileri arasında fark olduğunu bildiremez. Bu nedenle anlamlı fark bulunduğu zaman bu farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla post-hoc test ile karşılaştırmaların yapılması gereklidir. (Eğer ANOVA sonucunda sig. değeri 0,05'ten büyük çıktı ise post-hoc test yapılmaz).

Tablo 12: Öğrencilerin Aylık Harcama Miktarına göre **Sosyo Kültürel Algıları**

Aylık Ort. Harcama		n	Subset for alpha = 0.05	
			1	2
Scheffe[a,b]	0-250	78	25,4487	
	251-500	304		28,4539
	501-750	341		29,4135
	1001-+	152		29,9079
	751-1000	235		31,0894
	Sig.		1,000	,106
Means for groups in homogeneous subsets are displayed.				
a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 167,354.				
b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.				

Öğrencilerin aylık harcama miktarı değişkeni ile şehre yönelik algıları arasındaki ilişki alt boyutlar düzeyinde analiz edilmiştir. 1. alt boyutta [F(4-1105)= 7,2, p<.05]., 2. alt boyutta [F(4-1105)= 3,,05, p< .05] anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Analiz sonuçları

öğrencilerin Giresun şehrine yönelik sosyo kültürel algı düzeyleri arasında öğrencinin aylık harcama miktarına göre anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (Tablo 12).

Başka bir deyişle, öğrencilerin genel olarak şehre yönelik sosyo kültürel algıları, öğrencilerin aylık harcama miktarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Hangi grupların birbirinden farklı olduğunu bulmak amacı ile Scheffe testi yapılmıştır. Scheffe testi sonuçlarına göre, aylık harcamaları 751-1000 ($\bar{X}$= 31,09), 1001 ve üstü ($\bar{X}$= 29,91), 501-750 ($\bar{X}$=29,41), 251-500 ($\bar{X}$= 28,45) olan öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algıları aylık geliri **250 ve altında ($\bar{X}$=25,45**) olan öğrencilerden daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Birinci alt boyut olan sosyo kültürel algıda 751-1000 TL ortalama harcamada bulunan öğrencilerin şehre yönelik algıları daha yüksektir. 250 ve daha az aylık harcama yapan öğrencilerin algıları ise en düşük çıkmıştır.

Tablo 13: Öğrencilerin Aylık Harcama Miktarına Göre **Şehir Halkına Yönelik Algıları**

Aylık Ort. Harcama		n	Subset for alpha = 0.05
			1
Scheffe[a,b]	1001-+	152	27,0987
	501-750	341	27,5396
	751-1000	235	28,5872
	0-250	78	28,7051
	251-500	304	29,0033
	Sig.		,175

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 167,354.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

251-500 TL. aylık harcamada bulunan öğrencilerin şehir halkına yönelik algıları $\bar{X}$=29,00 olup diğer harcama gruplarına göre 1 puan yüksektir. 1001- fazlası olan harcama gurubu ise $\bar{X}$=27,10 ortalama ile en düşük algıya sahiptir (Tablo 13).

Öğrencilerin İkamet Durumuna Göre Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algı

Ankete katılan öğrencilerin Giresun şehrine yönelik algı düzeyleri ile ikamet durumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için ANOVA testi yapılmıştır (Tablo 14).

Tablo 14: Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algıların Öğrencinin İkamet Durumuna Göre Anova Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	**Anlamlı Fark**
Ölçek	Gruplar arası	12919,737	3	4306,579	13,461	,000	Aile-(KD-KYK-ÖY)
	Grup içi	353855,687	1106	319,942			
	Toplam	366775,423	1109				
Sosyo Kültürel Algı	Gruplar arası	2445,704	3	815,235	10,785	,000	
	Grup içi	83598,964	1106	75,587			
	Toplam	86044,668	1109				
Şehir Halkına Yönelik Algı	Gruplar arası	1643,086	3	547,695	11,703	,000	
	Grup içi	51761,422	1106	46,801			
	Toplam	53404,508	1109				

Tablo görüleceği gibi gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Ölçeğin tamamı için p=,000, 1. ve 2. alt boyut için p=,000 bulunmuştur. Belirlenen bu farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak için post-hoc testi yapılmıştır.

Analiz sonuçları öğrencilerin ikamet durumları ile Giresun şehri ve halkına yönelik algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir [F(3-1106)= 13,46, p<.05]. Başka bir deyişle, öğrencilerin genel olarak şehre ve halkına yönelik algıları, öğrencilerin ikamet durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir.

Tablo 16.Öğrencilerin İkamet Durumuna Göre Şehre ve Halkına Yönelik Sosyo Kültürel Algı Düzeyleri

İkamet Durumu		N	Subset for alpha = 0.05	
			1	2
Scheffe[a,b]	Apart/ Özel Yurt	395	28,0734	
	KYK Yurdu	200	28,1250	
	Kiralık Daire	373	30,0268	
	Aile/Akraba Yanı	142		32,4155
	Sig.		,120	1,000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 231,819.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Sosyo kültürel ve halka yönelik alt boyutlarda incelendiğinde iki faktörde de aile veya akraba yanında kalanların şehre yönelik algıları daha yüksek (olumlu) dur. Hangi grupların birbirinden farklı olduğunu bulmak amacı ile Scheffe testi yapılmıştır. Scheffe testi sonuçlarına göre, aile veya akraba yanında kalan öğrencilerin şehre yönelik sosyo kültürel algıları ($\bar{X}$= 32,41), olup kiralık öğrenci evinde ($\bar{X}$= 30,03), KYK ($\bar{X}$= 28,12) ve apart veya özel yurtta kalan ($\bar{X}$= 28,07) öğrencilerden daha olumlu (yüksek) olduğu belirlenmiştir (Tablo 16).

Tablo 17. Öğrencilerin İkamet Durumları İle Giresun Şehir Halkına Yönelik Algı Düzeyleri

İkamet Durumu		N	Subset for alpha = 0.05	
			1	2
Scheffe[a,b]	Apart/ Özel Yurt	200	27,1100	
	KYK Yurdu	373	27,2118	
	Kiralık Daire	395	28,7165	
	Aile/Akraba Yanı	142		30,7676
	Sig.		,095	1,000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 231,819.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Giresun üniversitesi öğrencilerinin şehir halkına yönelik algıları aile akraba yanında kalan öğrencilerin ($\bar{X}$=30,77) algı düzeyleri kiralık öğrenci evlerinde kalan ($\bar{X}$=28,72), KYK'da kalan ($\bar{X}$=27,21) ve apart veya özel yurtta kalan ($\bar{X}$=277,11) öğrencilere göre daha yüksektir (Tablo 17).

Bu hususta ailesi veya akrabası ile kalan öğrencilerin en azından yarısının Giresunlu olduğu söylenebilir. Ankete katılan öğrencilerin 201'i Giresunlu olduğunu beyan etmiştir. Aile veya akrabası yanında kalan öğrenci sayısı da 142 olup şehre

yönelik algıları memleketçilik duyguları ile diğer barınma koşullarında olan öğrencilere göre yüksek çıkmaktadır.

Tablo 18: Giresun Şehri ve Halkına Yönelik Algıların Öğrenim Görülen Yerleşkeye Göre Anova Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Ölçek	Gruplar arası	1157,315	2	578,658	1,752	,174	
	Grup içi	365618,108	1107	330,278			
	Toplam	366775,423	1109				
Sosyo Kültürel Algı	Gruplar arası	1490,209	2	745,104	9,755	,000	
	Grup içi	84554,459	1107	76,382			
	Toplam	86044,668	1109				
Şehir Halkına Yönelik Algı	Gruplar arası	127,862	2	63,931	1,328	,265	
	Grup içi	53276,646	1107	48,127			
	Toplam	53404,508	1109				

ANOVA tablosuna göre (p) değeri 0,174 olup 0,05'ten büyük olduğu için karşılaştırılan grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığına karar verilir. Analiz sonuçları grup varyanslarının eşit olduğunu gösterir (Tablo 18). Bir başka ifade ile öğrencilerin Giresun şehrine yönelik algı düzeyleri ile öğrencinin öğrenim gördüğü yerleşke arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır [F(2-1107)= 1,7, p>.05].

Sonuç

Giresun üniversitesi öğrencilerinin şehre yönelik genel algıları $\bar{X}$=93,39 olup orta düzeydedir. Öğrenciler şehri sosyo kültürel açıdan algılayışları orta ($\bar{X}$=29,30) ve şehir halkını ($\bar{X}$=28,18) algılayışları yine orta düzeydedir. Öğrenciler şehirde kendilerine yönelik eğlence hizmetlerinden, boş zaman değerlendirme koşullarından, sinema gibi aktivite imkânlarının yetersizliği, alışveriş imkânlarının yetersizliği yönünden en düşük algı değerlerine sahiptir. Anket genelinde en yüksek algı maddesi "Şehir halkı misafirperverdir" ($\bar{X}$= 3,29), " Şehir halkını yardımsever buluyorum" ($\bar{X}$= 3,24) maddeleridir.

Katılımcı öğrencilerin Giresun halkına yönelik algılarının diğer alt boyutlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sunulan araştırmada ve literatürdeki diğer çalışmalarda elde edilen genel sonuç Anadolu insanı üniversite öğrencilerine misafirperverliğini göstermekte ve sıcak davranmakta istisnalar olsa da öğrenciler halka yönelik olumlu tutum almaktadır. Ancak öğrenciler öğrenim gördükleri şehirde özellikle eğlence, alışveriş imkânları, boş zaman değerlendirmek için kapalı/açık rekreasyon alanları (spor, sanat etkinlikleri) beklemektedir.

Yapılan bu çalışma Giresun'un markalaşması ve Giresun'da yaşam memnuniyetinin belirlenmesi ile ilgili çalışmalar için ön çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu tür çalışmaların öğrencilerin hepsini, şehre gelen turist veya ziyaretçileri ve şehirde yaşayan halkı kapsayan boyutlarda yapılması önerilmektedir.

Şehirsel algının düşüklüğü tüm şehirlerde olduğu gibi Giresun şehri adına da problemdir. Öğrencilerin öğrenim gördüğü şehre ve üniversiteye yönelik algıları özellikle gittikleri memleketlerinde ve iş veya özel hayatlarında üniversite tercihi yapacak öğrencilere veya şehri gezmeye gideceklere tavsiye açısından önem arz etmektedir. Üniversite öğrencileri bir bakıma Giresun'un kültür elçileri olarak düşünüldüğünde, şehir algısı konusunda tespit edilen problemlerin giderilmesi gerekmektedir. Bu nedenle araştırmada elde edilen bulgular şehir ve üniversite

yöneticilerinin konuya yönelik duyarlılıklarını artıracağı beklentisi ile dikkatlerine sunulmuştur.

Kaynakça

Akçakanat, T., Çarıkçı, İ.H., Dulupçu, M.A. (2011). Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin Isparta'daki Yaşam Kalitesi ve Isparta Halkına İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 1-18.

Aliağaoğlu, A. (2007). Davranışsal Coğrafyaya Bir Örnek: Öğrenci Merkezli Balıkesir Şehir İmajı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17 (1), 17–44.

Aliağaoğlu, A., Uzun, A. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Şehir İmajlarına Yönelik Bir Araştırma: Balıkesir Üniversitesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 39-58.

Arap, S. K. (2014). Üniversite-Kent Etkileşiminden Beklentiler, *Toplum ve Demokrasi*, 8: (17-18), 105-119.

Büyüköztürk, Ş. , Kılıç, E. K. , Akgün, Ö. E. , Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4. Basım). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Ergün, C. (2014). Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (31), 216- 237.

Erkan, N.Ç., Yenen, Z. (2010). Yerleşmelerde İmaj Analizi Konusunda Bir Yöntem: Kastamonu Örneği, *MEGARON*, 5 (2), 67-81.

Güler, M. (2011). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,66(1) 49-71.

Hoşgör, K.(2016). Algı Problemi Üzerine. *Kilikya Felsefe Dergisi*,1 (1), 11-29.

Ünal Ç., İlter İ., Yılar B. (2013). Kırsal Kesimde İkamet Eden Lisans Öğrencilerin Şehir Algıları: Nitel Bir Analiz. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18 (30), 29-46.

İnceoğlu, M.(2010). *Tutum, Algı, İletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.

Karadağ, A., Turut, H. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Kentsel Çevre Algısı Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi*. 11 (1), 31-51.

Karasar, N. (2010) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Özen, Y., Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (15), 394-422.

Sağdıç M. (2014). Üniversite Öğrencilerinin İstanbul'a İlişkin Algılarının Şehir İmajı Açısından Analizi. *Turkish Studies*, 9(2), 1267-1283.

Tektaş, N., Tektaş, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Şehir Markası Algısı: Bandırma Örneği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (6), 357-361.

Temurçin, K., Keçeli, K. (2015). Bir Davranışsal Coğrafya Çalışması: Isparta Şehri Örneğinde Uluslararası Öğrencilerin Kentsel Mekân Algısı. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (36), 117-138.

Toksar, M. İsen, İ. Dağcı, A. (2014). Bir Şehrin Markalaşması ve Pazarlanması Süreci: Konya İlinde Bir Uygulama. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 328-343.

Tural, D., Şahin, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Kendi Üniversite ve İdeal Üniversite Algıları: Gaziantep Üniversitesi Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 209-240

Türkan, O. (2017). Çankırı Şehrinde Üniversite Öğrencilerinin Kentsel Çevre Algısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (53), 409-424.

Ünal, Ç., İlter İ., Yılar B. (2013). Kırsal Kesimde İkamet Eden Lisans Öğrencilerin Şehir Algıları: Nitel Bir Analiz. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18 (30), 29-46.

Yavuzçehre, P.S. (2016). Üniversitelerin Kentlerine Etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 235-250.

Yıldız, A., Arı, E., Yılmaz, V. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Şehir Memnuniyetlerini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması: Dumlupınar Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Researcher: Social Science Studies*, 5 (9), 36-50.

DİJİTAL GÖÇMENLERLE DİJİTAL YERLİLERİN BİR SANAL TOPLULUKTAKİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Benan YÜCEBALKAN

Kocaeli Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Barış AKSU

Kocaeli Üniversitesi

ÖZET

Dijital dünyanın içerisinde doğmuş olan dijital yerlilerle 1980 öncesinde doğmuş olan dijital göçmenler ve sanal bir topluluk, sosyal ağ örneği olarak Instagram'dan yola çıkan çalışmanın amacı; dijital göçmenlerle dijital yerlilerin Instagram'ı kullanma tercihlerindeki algı ve tutumlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Çalışmanın uygulama sürecinde Aksu ve Yücebalkan (2018) tarafından oluşturulan ölçekten yararlanılmış, 5'li Likert yapısında "üretici-tedarikçi-tüketici ağına aidiyet", "yeni var olma alanı", "yeni görsel medya", "izleme ve izlenme", "bilgi öğrenme", "yeni ilişkiler" ve "bağlılık" değişkenlerine ilişkin yargıların istatistiksel incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın sonunda "üretici-tedarikçi-tüketici ağına aidiyet", "izleme ve izlenme" ve "yeni ilişkiler" değişkenlerinde dijital göçmenlerle dijital yerliler arasında anlamlı farklılıklar bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital göçmenler, dijital yerliler, sanal topluluklar, Instagram.

GİRİŞ

Dijital dönüşümlerin yaşandığı ve dünyanın küresel olarak birbirine bağlı hale geldiği günümüzde sosyal ağların en ücra köşelere ulaşmasıyla birlikte ağ toplumları ya da sanal topluluklar ortaya çıkmıştır. Bu topluluklar sosyal ve medya ağlarından oluşan bir altyapının toplumun bireysel, grupsal, örgütsel ve sosyal örgütlenme tarzını belirlediği modern bir toplum ya da topluluk türüdür. Bu toplulukların üyeleri için dijital dünya arkadaşlık, iş, alışveriş, araştırma, politika, oyun, finans vb.'nin hayata geçirildiği bir alana açılan geçittir.

Sanal dünya ve ağ toplumu yapılanmasıyla birlikte gündeme gelen eşitsizlik ya da ayrım; dijital bölünme, sayısal uçurum, sayısal bölünme, sayısal kopma gibi farklı kavramlarla ifade edilen "dijital uçurum"dur. Dijital uçurum, farklı sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bireylerin, ailelerin, kurumların ya da coğrafi alanların bilişim teknolojilerine erişimindeki ya da kullanımındaki eşitsizliği ifade etmektedir. Aynı zamanda bu kavram, bilişim teknolojilerine erişebilen ve etkin biçimde kullanabilenler ile bunu yapamayanlar arasındaki farka da işaret etmektedir. Ancak dijital uçurum yalnızca bireyler, aileler, kurumlar ya da coğrafi alanlar arasında değil, aynı zamanda kuşaklar arasında da kendini göstermektedir

(Kurt vd., 2013: 6). Literatürde ilk kez Marc Prensky (2001), farklı yaş gruplarındaki insanların teknolojiyi farklı şekilde, farklı amaçlarla ve farklı beceri düzeylerinde kullandıklarını belirterek kuşaklar arasındaki sayısal uçurum konusunu bu açıdan incelemiştir. Sayısal uçuruma bu farklı bakış açısıyla birlikte kuşaklar arasındaki teknolojiye bakış açısındaki farklılıkları yansıtan iki grup ortaya çıkmıştır: Dijital yerliler ve dijital göçmenler. Dünyayı algılayış açısından farklılıklar taşıyan bu iki kuşağın davranışları teknoloji, sosyoloji, iletişim, siyaset, işletme gibi farklı birçok bilim dalının ilgisini çekmektedir.

Bu bağlamda dijital göçmenler, dijital yerliler, sanal topluluklar ve Instagram'dan yola çıkan çalışmanın amacı dijital göçmenlerle dijital yerlilerin Instagram'ı kullanma tercihlerindeki algı ve tutumlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir.

KAVRAMSAL TEMELLER

Çalışmanın kavramsal temelleri dijital yerliler, dijital göçmenler ve sanal topluluk olarak Instagram'dır. Aşağıda anılan kavramlara ilişkin literatür taraması yer almaktadır.

Dijital Yerliler

Dijital yerliler ve dijital göçmenler konusunda çok sayıda araştırma çalışması bulunan Prensky, ağ ortamına doğan ve büyüyen kuşağı ifade etmek üzere kullanılabilecek bir kavram konusunda zorluk yaşandığını belirtmektedir. Nitekim Gibson, Koontz ve Van Den Hende (2008) dijital ayrımın ve dijital yerli neslinin doğuşunun 1987 yılında gerçekleştiğini belirtmişlerdir (Kurt vd., 2013: 7).

Prensky, daha sonra en uygun adlandırmanın, dijital dilin bu kuşak tarafından ana dil (native speaker) olarak konuşulmasından hareketle "dijital yerli" (digital native) olmasının uygun olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Teknoloji temelli bir dünyaya doğan ve çok küçük yaşlardan itibaren teknolojiyle tanışarak kendilerine teknolojik bir öğrenme dili geliştiren kuşağa "dijital yerliler" denilmektedir (Prensky, 2001a, 2001b; Pedro, 2006). Prensky'nin yeni teknolojilerle büyüyen kuşak için kullandığı dijital yerli kavramı günümüzde bu kuşağı nitelemek üzere yaygın olarak kabul görmüş bir kavramdır (Bilgiç vd., 2011: 5). Prensky (2001), dijital medya araçlarına aşina olanlarla olmayanları "dijital yerliler" ve "dijital göçmenler" olarak ikiye ayırır. Dijital yerliler D-gen (dijital kuşak), New Millennium Learners (NML) (yeni binyılın öğrencileri), Net Generation (Net kuşağı) (Oblinger ve Oblinger, 2005; Tapscott, 1999), the IM (Instant-Message) Generation (anlık mesaj kuşağı) (Lenhart, Rainie ve Lewis, 2001), the Gamer Generation (oyun kuşağı) (Carstens ve Beck, 2005), the Homo Zappiens (zaplayan insan) (Veen, 2003; Pedro, 2006) ya da Cyber Kids (siber çocuklar), Grasshopper Mind (çekirge zihin) gibi adlarla da anılmaktadırlar (Çetin ve Özgüdin, 2013:174; Pedro, 2006: 2).

Dijital yerlilerin genel özellikleri şöyle sıralabilir (Çukurbaşı & İşman, 2014: 30-31).

- Bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili gelişmiş bilgi ve becerilere sahiptirler (Prensky, 2001).

- Teknoloji kullanmaya yönelik olarak doğuştan yeteneklidirler ve yeni teknolojilere kolayca uyum sağlayabilmektedirler (Prensky, 2010).

- Teknoloji ile yetiştirilmelerinin ve deneyim kazanmalarının sonucu olarak kendilerinden önceki kuşaklara göre daha özel ve farklı öğrenme stillerine sahiptirler (Prensky, 2001; Prensky, 2004; Bennett vd., 2008; Lei, 2009).

- Zamanlarının büyük bölümünü bilgisayar başında geçirmektedirler (Günther, 2007).

- Kısaltmalardan oluşan kendilerine özgü bir dilleri bulunmaktadır (Günther, 2007).

- Yaşları gençleştikçe internet kullanma sıklıkları artmaktadır (Lei, 2009).

- Genç yaştaki dijital yerlilerin kullandıkları teknolojiler, daha fazla çeşitlilik ve karmaşıklık içermektedir (Kaiser Family Foundation, 2003).

- Kolaylıkla çoklu ortam araçlarını kullanabilmekte ve bu araçlarla uzun süre zaman geçirmektedirler (Rideout vd., 2005).

- En önemli özelliklerinden biri çoklu görev (multitasking) yapabilmeleridir (Brown, 2002; Rideout vd., 2005; Sprenger, 2010; Helsper ve Eynon, 2010; Koutropoulos, 2011; Günüç, 2011). İki ya da daha fazla görevi gerçekleştirme sırasında iki ya da daha çok teknolojik aracı eş zamanlı olarak kullanabilmektedirler (Helsper & Eynon, 2010).

- Bağımsızlık, kişiselleştirme, bütünlük, inceleme, işbirliği, eğlence, inovasyon ve hız olmak üzere sekiz temel normları bulunmaktadır (Tapscot, 2009).

- Bilgiyi diğer kuşaklara göre daha farklı almaktadırlar (Tapscot, 2009).

- Teknoloji meraklısıdırlar ve var olan teknolojilere yüksek güven duymaktadırlar (Oh & Reeves, 2014).

- E-posta ve cep telefonlarının yanında en çok zaman geçirdikleri popüler teknolojiler Facebook ve Youtube gibi sosyal ağ araçlarıdır (Oh & Reeves, 2014).

- Kendi dijital dünyaları ile sürekli etkileşim halindedirler (Sprenger, 2010).

- İstedikleri, ilgi duydukları işlerle ilgilenmeyi arzu ederek motive olurlar ve hiçbir şeyi kaçırmak istemezler (Sprenger, 2010).

- Bilgisayar ve dijital aygıtları kullandıklarında tüm süreci takip ederler (Sprenger, 2010).

Diğer yanda Time dergisinin 2012 yılında dijital yerliler ve dijital göçmenler hakkında medya kullanımları üzerine yaptığı araştırmada değişik sonuçlar göze çarpmaktadır. Bu sonuçlar şöyle sıralabilir (Business Wire, 2012'den aktaran Karabulut, 2015: 19):

- Dijital yerliler 1 saat içerisinde 27 defa televizyon, dergi, tablet bilgisayar, akıllı telefon ya da başka kanallar içerisindeki platformlar arasında geçiş yapabilirler.

- Duygusal halleri inişli çıkışlı alt seviyelerde deneyim yaşayan bu topluluğun üyeleri, çok kısa zaman içerisinde sıkılmakta ve duygusal durumlarını değiştirmek için dikkatlerini başka ortamlara yöneltmektedirler.

- Dijital yerlilerin %65'i ev yaşantısı içerisinde odalar arasında geçiş yaparken bile akıllı telefonlarını uzuvlarıymış gibi yanlarından ayırmadan kullanmaktadırlar.

- Dijital yerlilerin yarısından fazlası (%54), kişilerle konuşmak yerine mesajlaşmayı tercih ettiğini ifade ederken, dijital göçmenlerde bu oran %28'dir.

Dijital Göçmenler

Dijital göçmenler, 1980 öncesinde doğmuş olan ve dijital dünyanın içerisinde doğmuş dijital yerliler gibi sanal gerçekliğe aşina değil, sonradan uyum sağlamaya çalışan bir kuşaktır. Buradan hareketle, dijital yerliler ile dijital göçmenler arasındaki farkın interneti/dijital dünyayı kullanma algısında olduğu ileri sürülebilir ancak literatürde daha güçlü olarak yaş yapısının belirleyiciliği vardır. Dijital yerlilerin Y-kuşağı (Echo Boom ya da Next Generation: 1977-1994 yılları arasında doğanlar) ile Z-kuşağı (Kuşak I, İnternet Kuşağı, iGen, Instant Online, Dijital Çocuklar, com Çocukları: 1995-2012 yılları arasında doğanlar) olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu bağlamda geleceğe yönelik Y-kuşağı ile Z-kuşağı arasında sayısal uçurumun azalacağı öngörüsü ileri sürülebilir. Nitekim Sprenger (2010) çalışmasında teknolojiyi kullanan bireyleri doğum yıllarına göre Tablo 1'de şu şekilde sınıflandırmıştır:

Tablo 1: Teknolojiyi Kullanan Bireylerin Doğum Tarihlerine Göre Sınıflandırılması

DOĞUM YILI	POPÜLER AD	TEKNOLOJİ İLE ÖĞRENME
1946-1964 arası	Baby Boomers (TV kuşağı)	Pasif
1965-1976 arası	X kuşağı	En yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar
1977-1998 arası	Y kuşağı	Bilgisayar ve diğer teknolojileri kullanarak büyüyenler
1999 ve sonrası	Z kuşağı	Kendileri gibi aileleri de teknolojiyi kucaklayan ilk kuşak

Bir diğer deyişle dijital göçmenlik, yirmili yaş ve sonrasında teknoloji, internet ve web ile tanışan, teknolojik araçların kullanımı ve teknoloji tabanlı öğrenmede güçlükler veya çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaşabilen, teknoloji okuryazarlığı dijital yerlilere oranla daha düşük düzeydeki bireyleri tanımlamaktadır (Prensky, 2001a, 2001b). Dijital göçmenler dijital medya

araçlarını ilk değil, ikinci kaynak olarak kullanırlar. Metinleri baştan sona doğrusal biçimde okumayı tercih ederler. Geçmiş alışkanlıklarından dolayı dijital dili Prensky'nin deyimiyle "aksanlı" olarak kullanırlar. Bilgi edinmek için öncelikli olarak basılı kaynakları daha sonra interneti kullanırlar. Benzer biçimde haber kaynağı olarak da basılı gazetelerden yararlanırlar (Kürkçü, 2015: 2).

Palfrey ve Gasser (2008)'e göre dijital göçmenler analog dünyada doğan ancak dijital kültür ile de biçimlenen kuşağı oluşturmaktadır. Dijital göçmenler kimi zaman çocuğu ile aynı dili konuşmak, onu daha iyi anlamak isteyen ebeveynleri, kimi zaman da dijital dünyayı sevdiği ve istediği için izleyen bireylerin yanında dijital dünyayı işi ya da mesleği gereği izlemek ve kullanmak zorunda olan öğretmenler, akademisyenler, mühendisler vb. iş alanlarında görev yapan bireyleri ifade etmektedir. Peters (1999)'a göre, dijital göçmenlerin bir anlamda postmodernist düşüncenin bir kahramanı olduğundan söz edilebilir (Kurt vd., 2013: 8-9).

Sanal Topluluk Olarak Instagram

Günümüzde internet kullanımın yaygınlaşması ve giderek gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesiyle birlikte "kamusal alan" kavramı da tartışmaya açılmıştır. Bireyler yüz yüze olamadıkları, yeryüzünde herhangi bir koordinat düzlemine tekabül etmeyen bir uzamda bir araya gelmekte ve bir "siber kamusal alan" oluşturmaktadırlar. Ancak internetin asla "gerçek" siyasal ve toplumsal ilişkilere alternatif olamayacağını ileri sürenler de bulunmaktadır. İnternetin herkesin erişimine açık olmaması, ortak bir kamusallık için gerekli olan asgari düzenden yoksun olması (siber uzamın çok parçalı, bölük-pörçük yapısı) ve hızla ve gitgide daha fazla oranda ticari çıkarlar tarafından sömürgeleştiriliyor olması bu durumun temel gerekçeleri olarak sıralanmaktadır (Tuğran Erdoğan, 2016: 9).

Siber uzamda varlık bulan "sanal organizasyonlar"ı 1996'da Eduardo Bueno-Campos "tedarikçileri, müşterileri, rakipleri ve diğer organizasyonları birbiriyle ilişkilendirip bağlayan bir değer zinciri" olarak tanımlamış ve bu değer zincirinin ekonomik sistem içinde yüksek etkililik ve sinerji yarattığını ileri sürmüştür (Gil-Estallo vd., 2000:241-248). "Sanal topluluk" düşüncesine ilham kaynağı olanlar ise, enformasyon toplumuna geçiş ve ekonomik yapıyla birlikte toplumsal ve kültürel bağların dönüşüme uğrayacağını öngören Toffler ve Masuda'dır. Sanal topluluk; aynı anda her yerde bulunabilen ve mekândan bağımsız milyonlarca kişinin sanal alanlarda bir araya gelmesi biçiminde tanımlanabilir (Güçdemir, 2015:65)

Sanal organizasyon ve sanal topluluk örneği olarak Instagram 6 Ekim 2010 tarihinde ücretsiz bir uygulama olarak Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından kurulmuştur. Adını İngilizce anlık, çok hızlı kamera (instantcamera) ve telgraf (telegram) kelimelerinin bileşiminden alır (Eden, 2014).

Günümüzde Ocak 2019 verileri ile dünya ölçeğinde Instagram takipçilerinin yaşa ve cinsiyete göre dağılımları %32 ile 18-24 yaş aralığı, %33 ile 25-34 yaş aralığı, %16 ile 35-44 yaş

aralığı ve kadın/erkek takipçi oranları eşit biçimindedir. Yine Ocak 2019 verilerine göre "Dünya ölçeğinde en çok ziyaret edilen siteler listesi"nde sırasıyla ilk üçte yer alan Google, Youtube ve Facebook'u yakalayamayan Instagram'ı ziyaret edenler, ortalama 5-6 dakika online kalmaktadır (wearasocial.com). Haziran 2018 itibariyle Instagram dünya çapında aylık 1 milyardan fazla aktif kullanıcısı olduğunu bildirmiştir ve günlük aktif kullanıcı sayısı 500 milyondur. ABD'de 120 milyondan fazla aktif Instagram kullanıcısı bulunmaktadır (statista.com). 82,4 milyon nüfusa sahip Türkiye'de ise, Ocak 2019 verilerine göre nüfusun %72'sini oluşturan 59,36 milyon internet kullanıcısı vardır. Bunların %63'ünü oluşturan 52 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı, nüfusun %53'ünü oluşturan 44 milyon aktif mobil sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye'de aktif Instagram kullanıcı sayısı 38 milyon olup, 2018 yılına göre %2,7 oranında bir artış yaşanmıştır. (Bayrak, 2019).

METODOLOJİ

Araştırma 237'si kadınlardan ve 124'ü erkeklerden oluşan toplam 361 kişi üzerinde yapılmıştır. Basit rassal örnekleme yöntemi kullanılarak anket çalışması sonucunda veriler elde edilmiştir. Çalışmanın uygulama sürecinde Aksu ve Yücebalkan (2018) tarafından oluşturulan ölçekten yararlanılmış, 5'li Likert yapısında "üretici-tedarikçi-tüketici ağına aidiyet", "yeni var olma alanı", "yeni görsel medya", "izleme ve izlenme", "bilgi öğrenme", "yeni ilişkiler" ve "bağlılık" değişkenlerine ilişkin yargıların istatistiksel incelemesi yapılmıştır.

Verilerin analizinde SPSS 21'den yararlanılmış ve ortaya çıkan sonuçlar özet tablolar ve grafikler biçiminde sunulmuştur. Tüm analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi %5 ($p<0,05$) olarak alınmıştır. Analizlerde Friedman Testi, t-testi ve ki-kare testlerinden faydalanılmıştır. Bulguların sunulmasında parametrik olmayan değişkenler için frekans ve yüzdelerle gösterimi uygun görülmüştür. Parametrik değişkenler ise ortalama ve standart sapma değerleriyle gösterilmiştir.

BULGULAR

361 kişi üzerinde yapılan çalışmaya katılanların %16,9'u dijital göçmen ve %83,1'i de dijital yerlilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu önlisans ve üzerinde bir eğitim seviyesine sahiptir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%90,3'ü) büyük şehirlerde yaşamaktadır. Dijital göçmenlerin yaş ortalaması 45,9, dijital yerlilerinki ise 22 olarak tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 2: Demografik Bulgular

		Dijital Göçmen		Dijital Yerli		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Toplam		**61**	**16,9**	**300**	**83,1**	**361**	**100**
Cinsiyet	Kadın	40	65,6	197	65,7	237	65,7
	Erkek	21	34,4	103	34,3	124	34,3
Eğitim Düzeyi	İlkokul	5	8,2	0	0,0	5	1,4
	Ortaokul	2	3,3	3	1,0	5	1,4
	Lise	11	18,0	18	6,0	29	8,0
	Önlisans	9	14,8	202	67,3	211	58,4
	Üniversite	18	29,5	75	25,0	93	25,8
	Yüksek lisans	16	26,2	2	,7	18	5,0
Şehir Büyüklüğü	Küçük (<500 b)	3	4,9	19	6,3	22	6,1
	Orta (501 b - 1 m)	1	1,6	12	4,0	13	3,6
	Büyük (>1 m)	57	93,4	269	89,7	326	90,3
Aylık Gelir	3000 ve altı	9	14,8	145	48,3	154	42,7
	3001-5000	21	34,4	124	41,3	145	40,2
	5001-7000	15	24,6	21	7,0	36	10,0
	7001 üzeri	16	26,2	10	3,3	26	7,2
Yaş *(Ort ± s)*		45,9 ± 10,3		22,0 ± 1,6		26,0 ± 10,0	
Aylık Harcama *(Ort ± s)*		1932,0 ± 1322,9		909,4 ± 545,4		1082,2 ± 828,2	

Dijital göçmen ve dijital yerlilerin ölçekte yer alan yargılara verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 2'de yer almaktadır. Bu tabloda oluşturulan faktör isimleri Aksu ve Yücebalkan'ın (2018) çalışmasında belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışmada da bunların geçerliliği yapılan analizler (faktör analizi testleri) sonucunda tekrar gözden geçirilmiş ve aynı sonuçlar elde edilmiştir. Bu nedenle bu çalışma için kurgulanan faktör analizi sonuçlarına yer verilmemiştir.

Tablo 3: Dijital Göçmen ve Dijital Yerlilerin Ölçekte Yer Alan Yargılara Verdikleri Yanıtların Dağılımı

		Hiç Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
ÜRETİCİ-TEDARİKÇİ-TÜKETİCİ AĞINA AİDİYET											
Firmalarla temas kurmamı sağlıyor.	D. Göçmen	15	24,6	8	13,1	4	6,6	27	44,3	7	11,5
	D. Yerli	64	21,3	47	15,7	38	12,7	106	35,3	45	15,0
Reklamlardan yararlanıyorum.	D. Göçmen	15	24,6	14	23,0	5	8,2	19	31,1	8	13,1
	D. Yerli	60	20,0	28	9,3	46	15,3	106	35,3	60	20,0
Ucuz alış-veriş olanağı sağlıyor.	D. Göçmen	20	32,8	5	8,2	4	6,6	27	44,3	5	8,2
	D. Yerli	43	14,3	44	14,7	36	12,0	98	32,7	79	26,3
İnsanların alış-veriş deneyimlerinden yararlanıyorum.	D. Göçmen	19	31,1	3	4,9	6	9,8	19	31,1	14	23,0
	D. Yerli	42	14,0	34	11,3	42	14,0	100	33,3	82	27,3
Ünlülerle temas kurmamı sağlıyor.	D. Göçmen	23	37,7	6	9,8	9	14,8	19	31,1	4	6,6
	D. Yerli	88	29,3	40	13,3	50	16,7	67	22,3	55	18,3
YENİ VAROLMA ALANI											
İnstagram'ın kullanıcılarını önemsediğini düşünüyorum	D. Göçmen	11	18,0	6	9,8	12	19,7	23	37,7	9	14,8
	D. Yerli	40	13,3	40	13,3	81	27,0	84	28,0	55	18,3
İnstagram'ın sorun yaşadıklarında	D. Göçmen	12	19,7	5	8,2	28	45,9	13	21,3	3	4,9

insanlara destek verdiğini düşünüyorum	D. Yerli	49	16,3	53	17,7	77	25,7	88	29,3	33	11,0
Filtrelerde yaratıcı olabiliyorum	D. Göçmen	22	36,1	2	3,3	9	14,8	20	32,8	8	13,1
	D. Yerli	56	18,7	38	12,7	78	26,0	78	26,0	50	16,7
Instagram'ın insanlara kendilerini ifade etme yetkisi verdiğini düşünüyorum	D. Göçmen	5	8,2	5	8,2	9	14,8	31	50,8	11	18,0
	D. Yerli	35	11,7	36	12,0	60	20,0	95	31,7	74	24,7
YENİ GÖRSEL MEDYA											
Instagram'ın anlık güncellenmesi hoşuma gidiyor.	D. Göçmen	6	9,8	5	8,2	15	24,6	19	31,1	16	26,2
	D. Yerli	43	14,3	24	8,0	61	20,3	86	28,7	86	28,7
Instagram'ı medyanın eğlence aracı olarak görüyorum.	D. Göçmen	4	6,6	5	8,2	6	9,8	20	32,8	26	42,6
	D. Yerli	8	2,7	16	5,3	41	13,7	99	33,0	136	45,3
Mizahta görselliğin öne çıkması hoşuma gidiyor.	D. Göçmen	3	4,9	2	3,3	6	9,8	27	44,3	23	37,7
	D. Yerli	7	2,3	11	3,7	33	11,0	96	32,0	153	51,0
İZLEME ve İZLENME											
Profile kendimle ilgili bilgiler ekleyebiliyorum	D. Göçmen	17	27,9	2	3,3	4	6,6	19	31,1	19	31,1
	D. Yerli	16	5,3	20	6,7	26	8,7	79	26,3	159	53,0
Sevdiğim gönderileri paylaşabiliyorum	D. Göçmen	5	8,2	3	4,9	5	8,2	24	39,3	24	39,3
	D. Yerli	12	4,0	11	3,7	28	9,3	57	19,0	192	64,0
Arkadaşlarımın fotoğraflarına yorum yapmak hoşuma gidiyor.	D. Göçmen	9	14,8	6	9,8	11	18,0	22	36,1	13	21,3
	D. Yerli	34	11,3	21	7,0	53	17,7	74	24,7	118	39,3
BİLGİ ÖĞRENME											
Bilgi ve becerimin geliştiğini düşünüyorum	D. Göçmen	13	21,3	9	14,8	12	19,7	23	37,7	4	6,6
	D. Yerli	46	15,3	46	15,3	81	27,0	79	26,3	48	16,0
Sponsorluklar hakkında bilgi ediniyorum	D. Göçmen	16	26,2	7	11,5	16	26,2	15	24,6	7	11,5
	D. Yerli	57	19,0	43	14,3	82	27,3	84	28,0	34	11,3
Yeni bilgilerle karşılaşıyorum	D. Göçmen	5	8,2	2	3,3	5	8,2	28	45,9	21	34,4
	D. Yerli	13	4,3	16	5,3	30	10,0	124	41,3	117	39,0
YENİ İLİŞKİLER											
Instagram'ın basit ve kullanımının kolay olduğunu düşünüyorum	D. Göçmen	3	4,9	10	16,4	5	8,2	20	32,8	23	37,7
	D. Yerli	10	3,3	8	2,7	22	7,3	65	21,7	195	65,0
Instagram'ın firmaların yeni halkla ilişkiler ortamı olduğunu düşünüyorum	D. Göçmen	11	18,0	1	1,6	11	18,0	20	32,8	18	29,5
	D. Yerli	23	7,7	14	4,7	52	17,3	100	33,3	111	37,0
BAĞLILIK											
Yakın arkadaşlar ve akrabalarla temasta kalmamı sağlıyor	D. Göçmen	4	6,6	2	3,3	4	6,6	26	42,6	25	41,0
	D. Yerli	18	6,0	19	6,3	36	12,0	87	29,0	140	46,7
Tanıdıklarla temasta kalmamı sağlıyor	D. Göçmen	3	4,9	2	3,3	3	4,9	22	36,1	31	50,8
	D. Yerli	13	4,3	14	4,7	34	11,3	80	26,7	159	53,0

Elde edilen faktörlerin temel istatistiki değerleri Tablo 3'te yer almaktadır. Her faktör için oluşturulan birinci ve üçüncü kartil değerleri, o faktöre ait değerlerin %50'sinin hangi aralıklarda toplandığını göstermektedir. Bununla birlikte yapılan Friedman Testi ile faktörlerin birbirlerine göre bir farklılığının olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre tüm faktörlerin birbirlerinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ayrıştığı görülmektedir ($p=0,000<0,05$). Ayrıca, bu faktörler içerisinde en fazla önemseneni "bağlılık" olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu takip eden bir sonraki faktör ise "yeni ilişkiler"dir. En önemsiz faktör olarak da "üretici–tedarikçi–tüketici ağına aidiyet" çıkmıştır.

Tablo 4: Faktörlerin Temel İstatistiki Değerleri ve Birbirlerine Göre Oluşan Önem Sıralaması

	Yüzdelikler			Önem derecesi (%)	Test
Ort ± s	%25	%50 (Medyan)	%75		

Üretici-tedarikçi-tüketici ağına aidiyet	3,17 ± 1,03	2,50	3,40	4,00	63,4	
Yeni varolma alanı	3,19 ± 0,92	2,63	3,25	3,75	63,8	
Yeni görsel medya	3,94 ± 0,88	3,33	4,00	4,67	78,8	n = 361
İzleme ve izlenme	3,99 ± 1,04	3,33	4,33	5,00	79,8	χ^2= 590,41
Bilgi öğrenme	3,36 ± 0,93	2,67	3,33	4,00	67,2	sd = 6
Yeni ilişkiler	4,07 ± 0,97	3,50	4,50	5,00	81,4	p = 0,000
Bağlılık	4,12 ± 1,03	3,50	4,50	5,00	82,4	

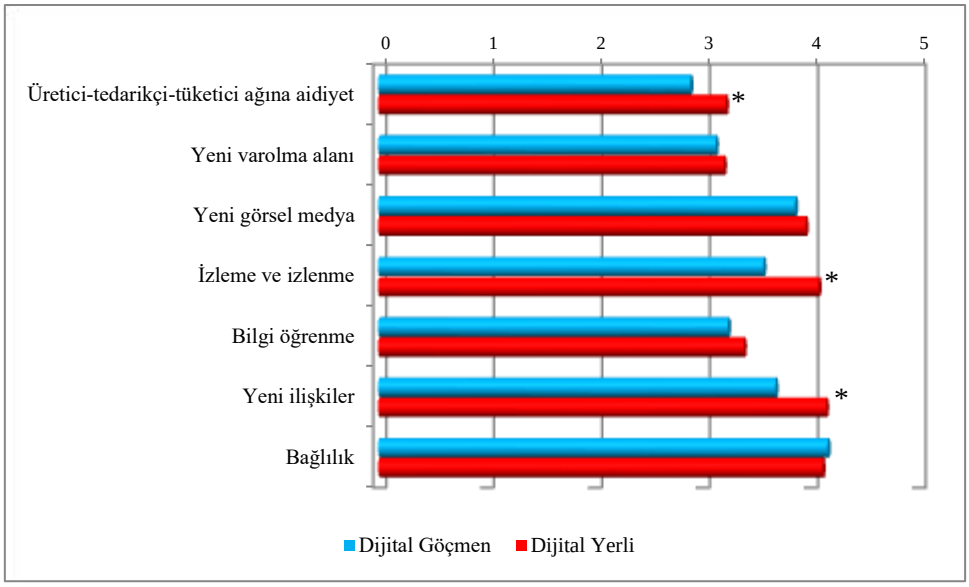
Dijital göçmen ve dijital yerli gruplarının faktörlere verdikleri tepkiler arasında bir farklılık olup olmadığının anlaşılması için t-testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur. Buna göre, "üretici–tedarikçi–tüketici ağına aidiyet" konusunda dijital yerlilerin dijital göçmenlere göre daha fazla aidiyet hissettiği ortaya çıkmıştır (p=0,022<0,05). Ayrıca, "izleme ve izlenme" konusunda ise dijital göçmenler dijital yerlilere göre daha az etkilenmektedir (p=0,000<0,05). Bunun yanısıra, dijital yerliler dijital göçmenlere göre "yeni ilişkiler" konusunda daha fazla ön plana çıkmaktadır (p=0,001<0,05).

Tablo 5: Faktörlerin Dijital Göçmen ve Dijital Yerli Arasındaki Farklılıkları

		n	Ort ± s	t-test	p
Üretici-tedarikçi-tüketici ağına aidiyet	D. Göçmen	61	2,89 ± 1,11	-2,302	**0,022**
	D. Yerli	300	3,22 ± 1,00		
Yeni varolma alanı	D.Göçmen	61	3,13 ± 0,92	-0,578	0,564
	D. Yerli	300	3,20 ± 0,92		
Yeni görsel medya	D.Göçmen	61	3,86 ± 0,87	-0,784	0,434
	D. Yerli	300	3,96 ± 0,88		
İzleme ve izlenme	D.Göçmen	61	3,57 ± 1,10	-3,563	**0,000**
	D. Yerli	300	4,08 ± 1,01		
Bilgi öğrenme	D.Göçmen	61	3,24 ± 0,88	-1,114	0,266
	D. Yerli	300	3,39 ± 0,94		
Yeni ilişkiler	D.Göçmen	61	3,68 ± 1,19	-3,480	**0,001**
	D. Yerli	300	4,15 ± 0,90		
Bağlılık	D.Göçmen	61	4,16 ± 0,91	0,325	0,745
	D. Yerli	300	4,12 ± 1,06		

SONUÇ

Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda dijital yerlilerin dijital göçmenlere göre "üretici-tedarikçi-tüketici ağına aidiyet", "izleme ve izlenme" ve "yeni ilişkiler" konusunda daha girişken oldukları söylenebilir. Gruplar arasındaki farklılıklar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Faktörlerin Dijital Göçmen ve Dijital Yerli Arasındaki Farklılıkları

Aynı yıllarda doğup, aynı çağın koşullarında benzer toplumsal olayları, sıkıntıları, yükümlülükleri yaşamış bireyler topluluğunu tanımlamak için "kuşak" kavramı kullanılmaktadır. Her kuşağın felsefesi, kültürü ve alışkanlıkları farklıdır. Bu nedenle kuşak çatışmaları yaşanmakta ve bu çatışmalar tüm sistemleri etkilemektedir. Dijital yerliler ise, dijital kültürün günümüzdeki en önemli taşıyıcıları konumundadır. Bu bağlamda sözün sonunu Prensky'ye bırakmak uygun olacaktır:

Prensky'ye göre beynimiz plastik ve esnektir, ortamdaki değişimlere tepki olarak yaşam süresince değişim geçirmektedir. Teknoloji temelli iletişim medyası insan beynini ve edimlerini biçimlendirmekte, bu bağlamda yeni teknolojilerle çevrili gençlerin beyni yetişkinlerin beyinlerinden daha farklı bir eksende biçimlenmektedir (Medin, 2018: 147). Prensky'ye göre dijital yerliler dijital göçmenlerden farklı düşünmekte ve bilgiyi de tamamen farklı bir biçimde işlemektedirler. Bilgisayarlarla büyüyen bu kuşağın üyeleri "hipermetin zihinler" geliştirmekte, daldan dala atlamaktadır. Bilişsel yapıları sıralı değil, paraleldir. Düşünme kalıpları değişmiştir. Prensky, "nöroplastisite" (beynin çeşitli uyarıcılara karşı kendi kendini biçimlendirebilme yeteneği) araştırmalarının bulgularına işaret ederek "farklı türdeki deneyimlerin farklı beyin yapılarına yol açtığını" ve "beynin değiştiğini ve aldığı girdilere göre kendini farklı bir biçimde düzenlediğini" öne sürmektedir (Tonta, 2009: 746).

REFERANSLAR

Aksu, B., Yücebalkan, B. (2018). Z Kuşağının Instagram'ı Kullanma Tercihlerini Belirlemeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması. IMAS Congress-Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı, 953-966.

Bilgiç, H. G., Duman, D., Seferoğlu, S. S. (2011). Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrim içi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri. Akademik Bilişim, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, 1-7.

Bayrak, H. (2019). 2019 Türkiye İnternet Kullanım ve Sosyal Medya İstatistikleri. https://dijilopedi. com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/, E.T.: 08.10.2019.

Çetin, M., Özgiden, H. (2013). Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kulanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2(1), 172-189.

Çukurbaşı, B., İşman, A. (2014). Öğretmen Adaylarının Dijital Yerli Özelliklerinin İncelenmesi (Bartın Üniversitesi Örneği). Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (1).

Eden, M. (2014), Instagram'ı Kim Kurdu?, http://kimkurdu. com/instagrami-kim-kurdu/, (E.T.: 30.11.2018)

Gil-Estallo, M.D.A., Celma-Benaiges, M.D., Aparicio-Valverde, M., Ferruz-Periz, N., Escardíbul-Ferrà, B. (2000). The New Organizational Structure and Its Virtual Functioning. International Advances in Economic Research, 6(2), 241–248.

Güçdemir, Y. (2015). Sanal Ortamda İletişim. Derin Yayınları, İstanbul.

Karabulut, B. (2015). Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 11-23.

Kurt, A. A., Günüç, S., Ersoy, M. (2013). Dijitalleşmede Son Durum: Dijital Yerli, Dijital Göçmen ve Dijital Göçebe. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 46 (1), 1-22.

Kürkçü Dumanlı, D. (2015). İnternette Gazete Takibinde Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenler. İnet-Tr'15, XX. Türkiye'de İnternet Konferansı 1-3 Aralık 2015, İstanbul Üniversitesi.

Medin, B. (2018). Dijital Kültür, Dijital Yerliler ve Günümüzdeki Yeni Film Seyir Deneyimleri. Erciyes İletişim Dergisi, Aakademia, 5 (3), 142-158.

Pedro, F. (2006). The New Millenium Learners: Challenging Our Views on ICT and Learning.

Prensky, M. (2001a). Digital Natives, Digital Immigrants . From On the Horizon (MCB University Press, 9 (5).

Prensky, M. (2001b). Do They Really Think Differently? . Published in On the Horizon (NCB University Press, 9 (6).

Sprenger, M. (2010). Brain-based teaching in the digital age. Alexandria, ASCD.

Statista. com. (2019). Instagram–Statistics&Facts. https://www.statista.com/topics/1882 /instagram/, (E.T.: 18.08.2019).

Tonta, Y. (2009). Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphanelerin Geleceği. Türk Kütüphaneciliği 23 (4), 742-768.

Tuğran Erdoğan, F. (2016). Dijital Yerlilerin Siber-Uzamda Çoklu Kimlik Kullanımı ve Oyun Oynama Pratikleri . Orta Karadeniz İletişim Çal. Derg./ MBS J Com. Stud., 1 (1), 8-17.

wearasocial. com (2019). "Digital 2019: Global Internet Use Accelerates", https://wearesocial. com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates, (E. T.: 18.08.2019).

YEŞİL YAKALILARIN İSTİHDAMDA DEĞERLENDİRİLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Barış AKSU

Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Benan YÜCEBALKAN

Kocaeli Üniversitesi

ÖZET

Günümüzde dünya ölçeğinde çevre bilincinin öne çıkmasıyla birlikte pek çok örgütün ve işletmenin misyonu, stratejileri ve uygulamalarına yansıyan bir "Yeşil Rönesans" yaşadığı söylenebilir. Bu bağlamda yeşil ekonominin ortaya çıkardığı "yeşil işler" ise yapısı ve özelikleri açısından geleceğin istihdam alanı olarak görülmektedir. "Çevre kalitesini korumayı ve artırmayı sağlayan, gelecekte dünya ekosistemine zarar verebilecek her türlü faaliyetten kaçınan işler" olarak tanımlanana yeşil işlerin ya da yeşil yakalı mesleklerin ekosistemi ve biyolojik çeşitliliği korumaya yardım etmesi; verimli stratejiler yoluyla enerji, malzeme ve su tüketimini azaltması; ekonomik faaliyetleri düşük karbon kullanımıyla gerçekleştirmesi ve her türden atık ve kirlilik üretimini en aza indirmesi ve önlemesi olmak üzere dört temel özelliği bulunmaktadır. Ayrıca kapsam genişletilerek yeşil işler, "işgücüne verimli çalışma ortamları sunan, yeterli gelir olanağı ve sosyal koruma sağlayan, işçi haklarına saygılı ve hayatlarını etkileyen kararlara katılım olanağı veren işler" olarak da tanımlanmaktadır. Bu kavram ve olgulardan yola çıkan çalışmanın amacı, gelecekteki potansiyel yeşil yakalı çalışanların ve liderlerin çevre bilinçleri ile çevreye duyarlı davranış düzeylerinin tespiti olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu inceleme sonucunda, potansiyel yeşil yakalıların istihdamda değerlendirilebilirlikleri üzerine yorumlar yapılmıştır. Sonuç olarak; öğrencilerin gerek kişisel olarak gerekse de sosyal olarak çevreci davranışlar sergiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca gözlemleri sonucunda bulundukları toplumun "çevre bilinci düzeyi"nin de olumsuz yönde olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil yakalılar, yeşil işler, yeşil istihdam, çevre bilinci.

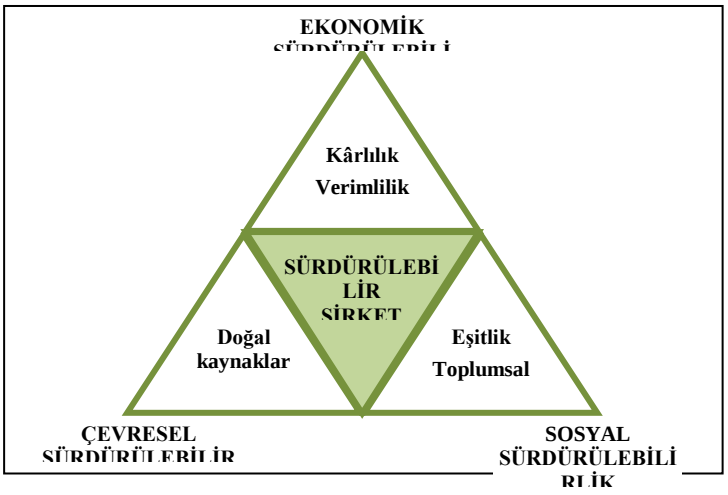
GİRİŞ

Dünya ölçeğindeki çevre kirliği, iklim değişikliği ve ekonomik krizler toplumları birçok alanda olumsuz etkileyerek arayışlara yöneltmektedir. Yaşanan olumsuzluklara ve doğal kaynakların hor kullanılmasıyla ortaya çıkan çevresel dejenerasyona, küresel felâketlere çözüm önerisi olarak ortaya çıkan yeşil paradigma, herkesin gezegenin sınırlarına saygı duyarak yaşayacağı, çalışacağı, tüketeceği, ilişki kuracağı ve hareket edeceği bir alan yaratmaya yönelik dönüşümsel bir çabadır.

Bu bağlamda işletmelerin üretim ve hizmet süreçlerindeki kaynak verimliliği ve çevre kirliliği pek çok ülkenin bir an önce eyleme geçmek için üzerinde düşündükleri bir konu haline gelmiştir. Halen gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerin büyük çoğunluğu ekonomik kaygılarla çevre duyarlılığını öncelik sıralamasında daha geriye ötelemektedir ki, bu da gelecekte yalnızca o ülkeyi değil tüm dünyayı etkileyecek ve geri dönülemez çevresel felaketlere yol açabilecek nedenlerden en önemlisi olarak görülmektedir. Bu nedenle üretim yapan büyük ve küçük ölçekli tüm işletmelerin çevre duyarlılığı ile hammaddelerinde, süreçlerinde, atıklarında, yönetimsel yapılarında, pazarlamada, vb. çevreci yenilikler ortaya koyması önemlidir (Aksu, 2018: 1-2).

"Çevreye duyarlı işletme" ya da "yeşil işletme" kavramları, organizasyonları, faaliyetlerinde çevreye verilen zararı en aza indirgemeyi amaç edinen, "çevre dostu" anlayışını kurum kültürüne yerleştirmeye çalışan ve sosyal sorumluluk kapsamında topluma karşı görevlerini yerine getirmeyi amaç edinen kurumlar olmaya yönlendirmiştir. "Yeşil işyeri" çevresel konulara duyarlı, kaynaklarını etkili bir şekilde kullanan ve sosyal olarak sorumlu bir işyeri olarak tanımlanmaktadır Bu anlamda en yaygın organizasyonel girişimler; geri dönüşüm, enerji ve diğer doğal kaynak kullanımının azaltılması olmaktadır (SHRM, BSR, ve Aurosoorya, 2011; Zibarras ve Ballinger, 2011'den aktaran Kılıç ve Vatansever, 2017: 2). İşletmelerin çevre yararına başlattıkları bu girişimleri Harris ve Crane (2002) "organizasyon kültürünün yeşillenmesi" olarak yorumlamaktadır. Tüm bu değişimlerin ışığında, pek çok örgütün ve işletmenin misyonu, stratejileri ve uygulamalarına yansıyan bir "Yeşil Rönesans" yaşadığı söylenebilir (Ones ve Dilchert, 2012'den aktaran Kılıç ve Vatansever, 2017: 2).

İşletmeler için Yeşil Rönesans şemsiyesi altındaki "sürdürülebilir kalkınma" ise, gelecekte gereksinim duyulacak sosyal ve doğal kaynakları koruyarak ve sürdürülebilir biçimde kullanarak, işletmenin ve paydaşlarının gereksinimlerini sağlayacak faaliyetlerde bulunmak anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kurumsal sürdürülebilirliğin aşağıda yer alan Şekil 1'de gösterildiği üzere ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları bulunmaktadır (Nemli, 2004: 79-80).

Şekil 1: Kurumsal Sürdürülebilirliğin Üç Boyutu

Bu kavram ve olgulardan yola çıkan çalışmanın amacı, gelecekteki potansiyel yeşil yakalı çalışanların ve liderlerin çevre bilinçleri ile çevreye duyarlı davranış düzeylerinin tespiti olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu inceleme sonucunda, potansiyel yeşil yakalıların istihdamda değerlendirilebilirlikleri üzerine yorumlar yapılmıştır.

YEŞİL İŞLER, YEŞİL YAKALILAR VE YEŞİL İSTİHDAM

Yeşil ekonominin ortaya çıkardığı "yeşil işler" yapısı ve özelikleri açısından geleceğin istihdam alanı olarak görülmektedir. Yeşil işlerin kapsamı, sınıflandırılması ve istihdam üzerindeki etkileri ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

UNEP/ILO/IOE/ITUC (2008)'in "Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable Low-Carbon World" başlıklı raporunda yeşil işler ya da yeşil yakalı meslekler, "çevre kalitesini korumayı ve artırmayı sağlayan, gelecekte dünya ekosistemine zarar verebilecek her türlü faaliyetten kaçınan işler" olarak tanımlanmaktadır. Yeşil işlerin,

i. ekosistemi ve biyolojik çeşitliliği korumaya yardım etmesi,
ii. verimli stratejiler yoluyla enerji, malzeme ve su tüketimini azaltması,
iii. ekonomik faaliyetleri düşük karbon kullanımıyla gerçekleştirmesi,
iv. her türden atık ve kirlilik üretimini en aza indirmesi ve önlemesi

olmak üzere dört temel özelliği bulunmaktadır (UNEP ve diğ., 2008: 35).

Ancak günümüzde çevresel zararları azaltmayı ve çevreyi korumayı amaçlayan pek çok iş ve meslek grubu olmasına rağmen, bunların tümünün yeşil iş olarak kabul edilmesi olanaklı değildir. Yeşil işlerin çevreci olması gerek bir koşul olmakla birlikte yeter koşul değildir. Çünkü yeşil işlerin çevresel boyutunun yanında ayrıca düzgün işler (decentjobs) de olması gerekmektedir. Yeşil işler, "işgücüne verimli çalışma ortamları sunan, yeterli gelir olanağı ve sosyal koruma sağlayan, işçi haklarına saygılı ve hayatlarını etkileyen kararlara katılım olanağı veren işler"dir (ILO, 2013: 23). ILO'nun kapsamlı tanımına göre bir iş "sürdürülebilir üretime katkı sağlıyorsa, enerji ve doğal kaynaklardan tasarruf ediyorsa, yenilenebilir enerji kullanıyorsa, çevre ve hava kirliliğine yol açmıyorsa, biyo-çeşitliliği koruyorsa" o iş yeşil bir iştir; yeşil işler yalnızca çevre koruma sektörleriyle ilgili değildir (Sungur, 2011: 154). Ayrıca ILO 21. yy. için iki temel sorunla mücadele ettiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki, zararlı iklim değişikliğinin şimdiki ve gelecek kuşakların yaşam kalitesini ciddi şekilde tehlikeye atacağı gerçeği ve doğal kaynakların bozulması; ikincisi de, yoksulluk ve işsizliktir (Başol, 2013:1).

Bir başka yönü ile de yeşil işler, "insan onuru ve işçi haklarına saygılı, uygun maaşlı, çalışma koşulları güvenli, iş garantili ve yükselme fırsatları tanıyan işler" olarak tanımlanmaktadır. Özellikle eko-sistemi ve biyolojik çeşitliliği korumaya ve sürdürmeye yardım eden; yüksek verimli stratejiler yoluyla enerji, hammadde ve su tüketimini azaltan; atık ve kirlilik üretimini minimize eden ya da tümüyle önleyen işleri içermektedir (Satır Reyhan ve Duygu, 2015: 29-30).

Yeşil işlere çalışanlar açısından bakılıp bir kategorizasyon yapmak gerekirse, mavi yakalıların sanayide, fabrikalarda, üretim bantlarındaki emek yoğun işçi kesimini; beyaz yakalıların kurumsal alanda, ofislerde çalışanları temsil ettiği; yeşil yakalıların ise yalnızca çevre dostu işlerle sınırlı olmayıp, toplumun yararına çalışan tüm sivil toplum kuruluşlarından sürdürülebilirliğe öncelik veren mesleklere kadar oldukça geniş bir alana uzandığı söylenebilir. Yeşil yakalı meslekler arasında; yenilenebilir enerji danışmanlığı, yenilenebilir enerji mühendisliği, rüzgâr enerjisi uzmanlığı, rüzgâr enerjisi teknikerliği, yeşil pazarlama danışmanlığı, karbon satış uzmanlığı, yeşil insan kaynakları yöneticiliği, çevre ve enerji hukuku uzmanlığı, organik tarım mühendisliği, doğal yaşam koçluğu, ekolojik turizm danışmanlığı, ısı yalıtım uzmanlığı, çevre mühendisliği, ekolojik bina tasarımcılığı, şehir planlama mühendisliği, atık su uzmanlığı ve içilebilir su uzmanlığı sayılabilir (Sungur, 2011: 154).

Yeşil işlerin sekiz önemli sektörde istihdamı artırıcı etkisi de önem kazanmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlikle yakından ilişkili olan bu sektörler tarım, ormancılık, balıkçılık, yenilenebilir enerji, kaynak yoğun üretim, geri dönüşüm, inşaat ve taşımacılık olarak sıralanmaktadır ve gelecek 20 yılda küresel olarak 15-60 milyon ek iş fırsatı sunacağı öngörülmektedir (Satır Reyhan ve Duygu, 2015: 21). Halen dünyada en çok yeşil yakalı istihdam eden ülkeler sırasıyla Çin, ABD, Brezilya ve Almanya'dır (ILO, 2008'den aktaran Sungur, 2011: 155).

Diğer yanda Energy Revolution 2012 Raporu'na göre rüzgâr enerjisi 2030 yılına kadar 1,7 milyon insanın istihdam edilmesini sağlayacak ve 2020 yılına kadar 520.000' den fazla işgücü de rüzgâr enerjisi kullanımında istihdam edilecektir. 2030 yılından sonra da off-shore rüzgâr santrallerinde %62 oranında artış ile toplam 794.079 istihdam sağlanacağı ifade edilmiştir. Euractiv'in haberinde de, günümüzde dünya genelinde 4 milyon işgücüne istihdam sağlayan temiz teknoloji sektörünün 2020 yılında 20 milyon işgücüne istihdam sağlayacağı öngörülmektedir (Binici, 2013'den aktaran Yeşil ve Fidan, 2017: 609).

Yeşil işlerin istihdam üzerinde dört etkisinin olabileceğini belirtilmektedir. Bu olasılıklar şu şekilde sıralanabilir (Özsoy Erden, 2016: 55):

i. Bazı durumlarda ek istihdam yaratılabilir (mevcut üretim donanımına ek olarak kirlilik kontrol cihazları üretimi gibi).
ii. Bazı istihdam alanları yer değiştirebilir (fosil yakıt kullanımı yerine yenilenebilir kaynaklara, kamyon üretimi yerine raylı araç üretimine ya da depolama ve atık yakma yerine geri dönüşüme kayma gibi nedenlerle).
iii. Belirli işler yer değiştirmeksizin elenebilir (çevreye zararlı ambalaj malzemelerinin kullanımından vazgeçilmesi veya yasaklanması ve bunların üretiminin durdurulması halinde).
iv. Pek çok mevcut iş çeşitli beceri setleriyle, çalışma yöntemleriyle ve yeni yeşil fikirlerle basitçe yeniden düzenlenebilir (özellikle tesisatçılar, elektrikçiler, metal çalışanları ve inşaat işçileri gibi).

Yeşil istihdam konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2008 yılındaki raporunda, 2030 yılına gelindiğinde güçlü bir politika desteğiyle biyo-yakıt bağlantılı tarım ve sanayi işletmelerinde 12 milyona kadar insanın çalışabileceği, 2,1 milyon kişinin rüzgâr enerjisiyle ilgili iş bulabileceği, güneş gözelerindeki istihdam potansiyelinin ise 6,3 milyon kadar olacağı tahminine yer vermiştir (UNEP ve diğ., 2008: 7). Doğal olarak bu tür projeksiyonlar, projeksiyonun yapıldığı yıllardaki teknolojiler ve ekonomik etkiler çerçevesinde hazırlandığından gerçekleşme olasılıkları çok değişkenlik gösterebilmektedir; ayrıca yeni teknolojilere geçiş de küresel ekonomik koşullar yanında ülke ekonomilerine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, rüzgâr enerjisi sektörü uluslararası ölçekte önemli istihdam alanı konumuna gelmiştir. Bu sektördeki istihdam 2005 yılında 235.000 iken 2009 yılında 550.000'e çıkmıştır. 2013 yılında ise yaklaşık %9 artışla 601.500'e ulaştığı bilinmektedir. Yenilenebilir ve temiz enerji alanlarında ABD, Çin, Almanya, İspanya, Brezilya, İtalya ve Hindistan öncü ülkeler arasındadır. Yapılan araştırmalara göre 2000'lerin başlarında güneş enerjisinden sıcak su elde edilmesinde 300.000, termal güneş enerjisinde 200.000 civarında iş yaratılmış bulunmaktadır. 2015'te yayınlanan envanterde ise toplam sayının büyük artışla 6,5 milyona ulaştığı, güneş gözeleri sektöründe 2,3 milyona ve rüzgâr enerjisi alanında da 800.000'e kadar çıktığı vurgulanmıştır. Gayri Safi Milli Hasıla düzeyi 1000$ civarında olan Bangladeş'de ise, yeşil işlerin yaygınlaştırılması konusunda yapılan çalışmalar örnek vermeye değer özelliktedir (Satır Reyhan ve Duygu, 2015: 24).

METODOLOJİ

Kocaeli Üniversitesi öğrencileri içerisinden basit rassal örnekleme tekniği ile seçilen kişilere anket uygulanarak veriler toplanmıştır. Ankette Likert tipi sorular kullanılmıştır. Geçerli 407 anketin güvenilirliği test edilmiş, yüksek bir güvenilirlik derecesi elde edilmiştir (Cronbach Alfa = 0,87). Elde edilen veriler SPSS 21 ile test edilmiştir. Bu testlerde frekans analizi ve Ki-kare testi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi olarak %5 ($p<0,05$) alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, frekans ve oransal gösterimler biçiminde özet tablolar ve grafiklerle sunulmuştur.

BULGULAR

Geleceğin potansiyel yeşil yakalı çalışanlarının şimdiki çevreci davranışlarının belirlenmesi ve bu konuya bakış açılarının ortaya çıkarılması için yapılan bu çalışmaya katılanların %71,7'si kız öğrencilerden oluşmaktadır. Ayrıca, ankete katılan bu öğrencilerin büyük bir çoğunluğu öğrenciliklerinin ilk yıllarını yaşamaktadır. Genellikle 1 milyon üzeri nüfusu olan şehirlerde yaşayan bu öğrencilerin demografik dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Bilgiler

		n	%
Cinsiyet	Kadın	292	71,7
	Erkek	115	28,3
Sınıf	1	112	27,5
	2	237	58,2
	3	50	12,3
	4	8	2,0
Şehir Büyüklüğü	Küçük (<500 b)	26	6,4
	Orta (500 b - 1 m)	17	4,2
	Büyük (>1 m)	364	89,4

Katılımcıların çevre duyarlılığı noktasında gerçekleştirdikleri davranışların belirlenebilmesi amacıyla oluşturulan Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekte puanlama (-2) ile (+2) arasında değişmektedir. Öğrencilerin ölçekte verilen yargılara verdiği cevapların dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur. Yapılan Ki-kare testleri sonucunda ölçekte verilen her maddenin belirli bir değerde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Tablo 2'de yer alan davranışlar puan sıralamasına göre (olumludan olumsuz davranışa göre) dizilmiştir. Tabloda verilen değerler frekans ve (%) biçiminde sunulmuştur.

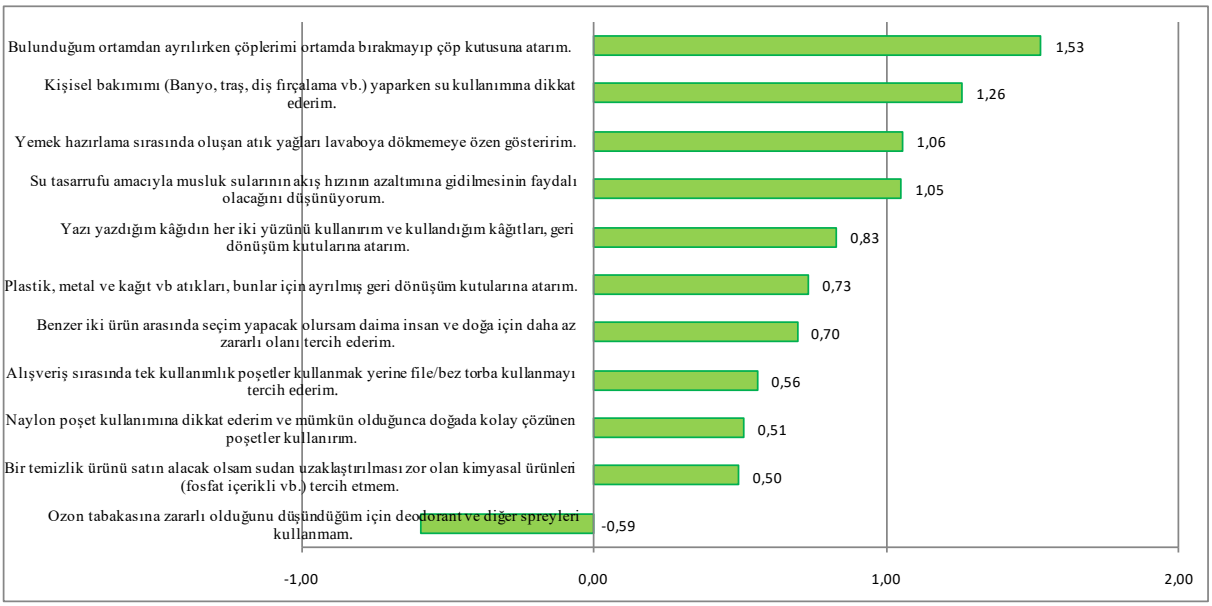
Tablo 2: Çevresi Davranışlar Dağılımı ve Sıralaması

	Hiçbir Zaman	Çok Nadir	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman	**Ort ± s**
İç ortam hava kalitesini korumak için her gün odamı/evimi havalandırmaya özen gösteririm.	20 (4,9)	2 (0,5)	15 (3,7)	52 (12,8)	**318 (78,1)**	1,59 ± 0,97
Bulunduğum ortamdan ayrılırken çöplerimi ortamda bırakmayıp çöp kutusuna atarım.	18 (4,4)	7 (1,7)	15 (3,7)	68 (16,7)	**299 (73,5)**	1,53 ± 0,98
Enerji israfının önüne geçmek için lamba ve elektronik aletleri sadece ihtiyaç duyduğumda açık bırakırım.	16 (3,9)	13 (3,2)	42 (10,3)	110 (27,0)	**226 (55,5)**	1,27 ± 1,03
Kişisel bakımımı (Banyo, traş, diş fırçalama vb.) yaparken su kullanımına dikkat ederim.	19 (4,7)	8 (2,0)	54 (13,3)	93 (22,9)	**233 (57,2)**	1,26 ± 1,07
Bilgisayarımı ve yazıcı vb. aygıtları kullanmadığım sürece enerji tasarrufu açısından kapalı tutarım.	21 (5,2)	24 (5,9)	59 (14,5)	80 (19,7)	**223 (54,8)**	1,13 ± 1,17
Yemek hazırlama sırasında oluşan atık yağları lavaboya dökmemeye özen gösteririm.	26 (6,4)	27 (6,6)	52 (12,8)	95 (23,3)	**207 (50,9)**	1,06 ± 1,22
Su tasarrufu amacıyla musluk sularının akış hızının azaltımına gidilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum.	25 (6,1)	16 (3,9)	69 (17,0)	100 (24,6)	**197 (48,4)**	1,05 ± 1,17
Yazı yazdığım kâğıdın her iki yüzünü kullanırım ve kullandığım kâğıtları, geri dönüşüm kutularına atarım.	19 (4,7)	30 (7,4)	99 (24,3)	112 (27,5)	**147 (36,1)**	0,83 ± 1,14
Plastik, metal ve kağıt vb atıkları, bunlar için ayrılmış geri dönüşüm kutularına atarım.	25 (6,1)	34 (8,4)	101 (24,8)	111 (27,3)	**136 (33,4)**	0,73 ± 1,18
Bilgisayardan çıktı almadan önce kontrol amaçlı önizleme yaparım.	38 (9,3)	35 (8,6)	94 (23,1)	82 (20,1)	**158 (38,8)**	0,71 ± 1,31
Benzer iki ürün arasında seçim yapacak olursam daima insan ve doğa için daha az zararlı olanı tercih ederim.	19 (4,7)	39 (9,6)	112 (27,5)	114 (28,0)	**123 (30,2)**	0,70 ± 1,14
Bir elektronik ürün satın alacak olsam su/enerji tasarruflu modelleri tercih etmeye çalışırım.	28 (6,9)	50 (12,3)	96 (23,6)	96 (23,6)	**137 (33,7)**	0,65 ± 1,25
Alışveriş sırasında tek kullanımlık poşetler kullanmak yerine file/bez torba kullanmayı tercih ederim.	41 (10,1)	55 (13,5)	87 (21,4)	83 (20,4)	**141 (34,6)**	0,56 ± 1,35
Üniversitemiz çevre bilincini kazandıracak herhangi bir proje ya da seminer düzenleyecek olsa buna katılırım.	33 (8,1)	46 (11,3)	119 (29,2)	88 (21,6)	**121 (29,7)**	0,54 ± 1,25
Naylon poşet kullanımına dikkat ederim ve mümkün olduğunca doğada kolay çözünen poşetler kullanırım.	36 (8,8)	53 (13,0)	101 (24,8)	100 (24,6)	**117 (28,7)**	0,51 ± 1,27
Bir temizlik ürünü satın alacak olsam sudan uzaklaştırılması zor olan kimyasal ürünleri (fosfat içerikli vb.) tercih etmem.	29 (7,1)	55 (13,5)	121 (29,7)	89 (21,9)	**113 (27,8)**	0,50 ± 1,23
Yakın mesafelere giderken otomobil/toplu taşıma araçları kullanmak yerine yürümeyi/bisiklete binmeyi tercih ederim.	64 (15,7)	44 (10,8)	89 (21,9)	81 (19,9)	**129 (31,7)**	0,41 ± 1,43
Yere çöp atan bir kişi gördüğümde onu mutlaka uyarırım.	28 (6,9)	64 (15,7)	**120 (29,5)**	106 (26,0)	89 (21,9)	0,40 ± 1,19
Atık pilleri, atık pil toplama kutularına atarım	42 (10,3)	67 (16,5)	**110 (27,0)**	85 (20,9)	103 (25,3)	0,34 ± 1,30

Kağıt israfı olmaması için bir dokümanın çıktısını almak yerine bilgisayar ortamında okumayı tercih ederim.	26 (6,4)	64 (15,7)	**147 (36,1)**	89 (21,9)	81 (19,9)	0,33 ± 1,15
Genellikle tek kullanımlık piller yerine sarj edilebilir pil kullanmaya dikkat ederim.	47 (11,5)	84 (20,6)	**113 (27,8)**	72 (17,7)	91 (22,4)	0,19 ± 1,31
Çevre kirliliğine veya doğal kaynakların tahribatına yol açan faaliyetlere şahit olduğumda ilgili birimlere şikayette bulunurum.	53 (13,0)	**101 (24,8)**	**99 (24,3)**	93 (22,9)	61 (15,0)	0,02 ± 1,27
Çıktı almak yerine genellikle e-posta gönderirim.	70 (17,2)	91 (22,4)	**138 (33,9)**	62 (15,2)	46 (11,3)	-0,19 ± 1,22
Ozon tabakasına zararlı olduğunu düşündüğüm için deodorant ve diğer spreyleri kullanmam.	**136 (33,4)**	103 (25,3)	77 (18,9)	48 (11,8)	43 (10,6)	-0,59 ± 1,34
Ülkemizde çevre ile ilgili faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği etkinliklere katılırım.	109 (26,8)	**133 (32,7)**	94 (23,1)	40 (9,8)	31 (7,6)	-0,61 ± 1,20

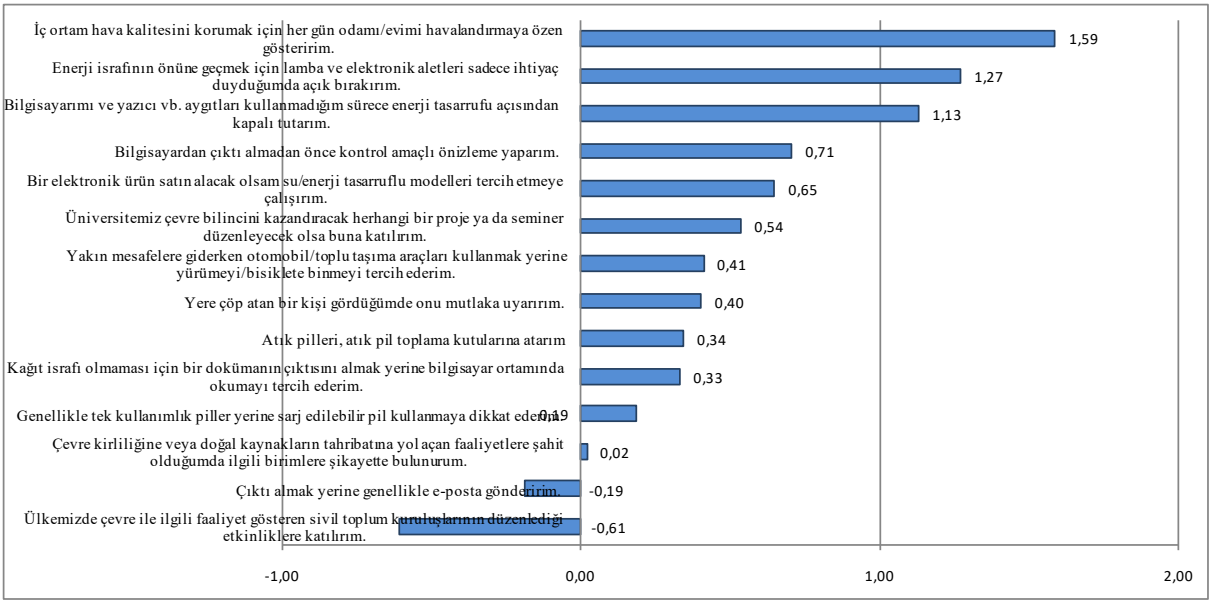
Tablo 2'de sunulan listedeki davranışlar "Kişisel Davranışlar" ve "Sosyal Davranışlar" olarak iki parça olarak düşünüldüğünde, öğrencilerin çevreci davranışlarındaki yapı daha net görülebilmektedir. Bu iki davranış biçimine göre ayrışmalar Şekil 2 ve Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 2'ye bakıldığında öğrencilerin kişisel olarak çevreci davranışlarının ilk sırasında *"Bulunduğum ortamdan ayrılırken çöplerimi ortamda bırakmayıp çöp kutusuna atarım"* maddesi gelmektedir. Son sırada ise *"Ozon tabakasına zararlı olduğunu düşündüğüm için deodorant ve diğer spreyleri kullanmam"* yargısı yer almaktadır.

Şekil 2: Kişisel Çevreci Davranışlar Sıralaması

Öğrencilerin bulundukları ortamda ortaya koydukları çevreci davranışlar "sosyal davranışlar" olarak adlandırılmıştır. Şekil 3'te bu davranışların sıralaması yer almaktadır. Buna göre öğrenciler en fazla *"İç ortam hava kalitesini korumak için her gün odamı/evimi havalandırmaya özen gösteririm"* davranışını sergilediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, en son sırada ise *"Ülkemizde çevre ile ilgili faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği etkinliklere katılırım"* maddesine işaret etmişlerdir.

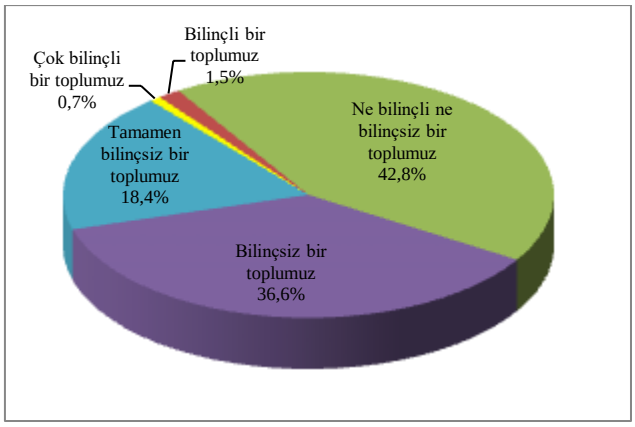

Şekil 3: Sosyal Çevreci Davranışlar Sıralaması

Yeşil yakalı lider olma yolunda ilerleyen üniversite öğrencileri, gözlemleri sonucunda bulundukları toplumun "çevre bilinci düzeyi"ni olumsuz yönde belirtmişlerdir (Tablo 3 ve Şekil 4). Katılımcıların %42,8'i toplumumuzu çevrecilik konusunda "ne bilinçli ne bilinçsiz" olarak, %36,6'sı da "bilinçsiz" olarak görmektedirler. Bu durum ki-kare testi sonucunda da anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$).

Tablo 3: Öğrencilerin Gözünden "Toplumun çevre bilinci düzeyi"

	n	%	Test
Çok bilinçli bir toplumuz	3	0,7	
Bilinçli bir toplumuz	6	1,5	χ^2=307,337
Ne bilinçli ne bilinçsiz bir toplumuz	174	42,8	sd = 4
Bilinçsiz bir toplumuz	149	36,6	p = 0,000
Tamamen bilinçsiz bir toplumuz	75	18,4	

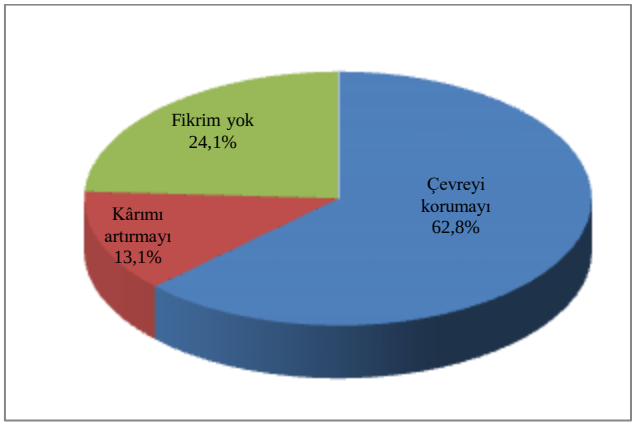

Şekil 4: Öğrencilerin Gözünden "Toplumun çevre bilinci düzeyi"

Öğrencilere, bir işletme sahibi oldukları ve kârlarını artırmak için çevreye biraz zarar vermeleri gereken bir durum olduğunu hayal etmeleri istenmiştir. Bu ortamda çevreyi korumayı mı, yoksa kârlarını artırmayı mı tercih edecekleri sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar Tablo 4'te ve Şekil 5'te gösterilmiştir. Buna göre öğrencilerin büyük bir bölümü (%62,8'i) böyle bir hayali senaryoda "çevreyi korumayı" tercih etmektedir ($p<0,05$). %24,1'i ise herhangi bir karara varamamıştır.

Tablo 4: Öğrencilerin İşletme Sahibi Olduğu Senaryosuna Göre Tercihleri

	n	%	Test
Çevreyi korumayı	255	62,8	χ^2=166,202 sd = 2 p = 0,000
Kârımı artırmayı	53	13,1	
Fikrim yok	98	24,1	

Şekil 5: Öğrencilerin İşletme Sahibi Olduğu Senaryosuna Göre Tercihleri

SONUÇ

Yeşil paradigma ve uzantısındaki yeşil ekonomiye geçişle birlikte yeşil işler önem kazanmıştır, önem kazanmaya da devam edecektir. Yeşil işlerin araştırılması, gelecekte iş piyasasının gereksinim duyacağı işlere yönelik işgücünün yetiştirilmesi ve eğitim kurumlarında çalışmalar yapılması açısından gereklidir.

Bu çalışmada potansiyel yeşil yakalı olarak nitelenen üniversite öğrencilerinin yeşil işlerin istihdamda değerlendirilebilirlikleri bağlamında sergiledikleri çevreci davranışlar olup olmadığı araştırılmıştır. Sonuç olarak, öğrencilerin gerek kişisel olarak gerekse de sosyal olarak çevreci davranışlar sergiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca gözlemleri sonucunda bulundukları toplumun "çevre bilinci düzeyi"nin de olumsuz yönde olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yeşil ekonominin değişen işgücü taleplerini karşılayabilmesi açısından sürekli eğitim, gelişme ve uyum becerisi gereklidir. Bu kapsamda mevcut potansiyelin işlenmesi ve değerlendirilmesi açısından yeşil faaliyet alanları ile ilgili dinamik, sürekli değişim ve gelişim

gösteren, çoklu beceri ve bilgi sunan, farklı kurum ve birimlerin işbirliği ile disiplinler arası eğitim modüllerinin belirlenmesi gerekliliği bu çalışmanın önerisi olabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, B. (2018). Firmaların Eko-İnovasyona Dayalı Sürdürülebilir Performanslarının İncelenmesinde Bir Model Önerisi ve Analizi. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Başol, O. (2013). Yeşil İşler Sürdürülebilir Girişimlerde İnsan Onuruna Yakışır İşler ve Düşük Karbon Ekonomisi. KESAM Kırklareli Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/ 20.500.11857/ 427/Ye%C5%9Fil%20%C4 %B0 %C5 %9 Fler % 20-%20KESAM. pdf?sequence=1&isAllowed=y.

ILO (2013). Sustainable Development, Decent Work and Green Jobs. International Labour Conference, 102nd session, Report V, Genova. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_207370.pdf.

Kılıç, N., Vatansever, Ç. (2017). Çalışanların "Yeşil" Tutum ve Davranışları ile Yaşam Değerleri İlişkisi. https://www.academia.edu/31031400/%C3%87al%C4%B1%C5%9Fanlar%C4%B1n_Ye%C5%9Fil_Tutum_ve_Davran%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1_ile_Ya%C5%9Fam_De%C4%9Ferleri_%C4%B0li%C5%9Fkisi.

Nemli, E. (2004). Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları. Filiz Kitabevi, İstanbul.

Özsoy Erden, C. (2016). Yeşil İşler ve İstihdam Olanakları Üzerine Bir Tartışma. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi . 8 (1), 51-59.

Satır Reyhan, A., Duygu, E. (2015). Çevre Politikalarında Yeni Bir Yaklaşım: Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam. Memleket Siyaset Yönetim (MSY), 10 (23), 21-39.

Sungur, Z. (2011). Türkiye'de Yeşil Yakalı Mesleklerin Gelişiminde Güncel Eğilimler. International Conference On Eurasian Economies, 154- 159.

UNEP/ILO/IOE/ITUC.(2008). Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable Low-Carbon World. http://www.unep.org/labour_environment/PDFs/Greenjobs/UNEP-Green-Jobs-Report.pdf.

Yeşil, Y., Fidan, F. (2017). Çevresel istihdam bağlamında yeşil işlerde eğitim ve beceri kazandırma. International Journal of Social Sciences and Education Research Online, 3 (2), 607-618.

İLKÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ

Ayman KARA

Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Yunanlılar kökenleri antik çağlara dayanan bir millettir. Yunanlıların milliyetçilik anlayışı da ilkçağlardaki şehir devletlerinden Helenistik döneme ve Roma İmparatorluğu dönemine, sonrasında Bizans ve Osmanlı hakimiyetine girdiği dönemlere, bağımsızlığını kazanıp ulusal devletini kurduğu döneme kadar pek çok aşamadan geçerek şekillenmiş bir yapıya sahip olmuştur.

Antik çağ ve Helenistik dönemler Yunan milliyetçiliği açısından net olmayıp bu dönemlere ilişkin bilgiler net değildir. Ancak Roma döneminde Roma hakimiyetine girmekle birlikte kendi derinlikli kültürüyle Roma İmparatorluğu üzerinde kültürel ve felsefi anlamda etkili olmuştur.

Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte Yunan kimliği daha önemli hale gelmiştir. Çünkü İncil İlk olarak Yunan diliyle yazılmıştır. Bu sebeple Yunan milliyetçiliği Hıristiyanlık ile bütünleşmiştir. Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldığında Kilise de ikiye ayrılmış, Batı Kilisesi (Papalık) Latinlerin, Doğu Kilisesi (Patrikhane) Yunanlıların yönetiminde bulunmuştur. Bu noktada Latinler ile Yunanlılar arasında çatışmalar meydana gelmiş ve bu çatışmalar birkaç yüzyıl boyunca Yunan milliyetçiliğini besleyen ve şekillendiren bir kaynak haline gelmiştir.

Latinler karşısında yenilgiye uğrayan Yunanlıların Patrikhanesi İstanbul'un Osmanlılarca alınması ile yeniden canlandırılmıştır. Osmanlı döneminde Patrikhane ve Yunan milleti varlığını sürdürmüştür. Osmanlı'nın zayıfladığı ve ulus-devletlerin ortaya çıktığı zamanlarda Yunanlılar Avrupa'nın da desteği ile örgütlenerek Osmanlı'dan kopmuşlar ve ulus-devlet kurma sürecine girmişlerdir.

Ulus-devlet inşası sürecinde Antik Yunan ve Helenistik dönem kültür kaynaklarına geri dönüş yaşanmıştır. Türkiye yeni düşman olarak belirlenmiş, Türk düşmanlığı üzerinden kimlik inşa edilmiştir. Ulus-devlet sürecinin tamamlanmasından sonra Yunanlılar Megali İdea denilen ve eskiden Bizans'a ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek İstanbul başkent olmak üzere yeniden büyük bir Helen İmparatorluğu kurma idealinin peşine düşmüşlerdir.

Bu çalışmada Yunan milliyetçiliğinin tarihsel aşamalardan geçerek nasıl şekillendiği analiz edilecektir. Türkiye'nin sınır komşusu olan ve uyguladığı politikaların birçoğu Türkiye'yi de etkileyen Yunanlıların milliyetçilik anlayışlarının kökenleri bakımından incelenmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yunan, milliyetçilik, Hıristiyanlık, Roma

GİRİŞ

Yunan tarihi ilkçağlardan bu yana çeşitli aşamalardan geçerek bugünlere gelmiştir. Antik çağ ve Helenistik dönemler Yunan tarihi açısından net olmayıp bu dönemlere ait kesin bilgiler daha sonraki dönemlere nispeten azdır. Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ile birlikte Yunan milliyetçiliği de farklı bir boyut kazanmış, İncil'in Yunanca yazılması Yunanlıların Hıristiyanlıkla bütünleşmesine yol açmıştır.

Roma ikiye ayrıldıktan sonra doğu ve batı kiliseleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Batı kilisesi (Papalık) Latinlerin, doğu kilisesi (Patrikhane) Yunanlıların yönetiminde idi.

Latinlerin Yunanlılar üzerindeki baskıları Yunanlıların milliyetçilik duygularını güçlendirmiştir. Patrikhane, Papalık karşısında silinip gitmek üzere iken, İstanbul'un Osmanlı egemenliğine girmesi ile Patrikhane de canlandırılmış ve güçlendirilmiştir. Osmanlı döneminde Patrikhane ve Yunanlılar varlıklarını sürdürmüş, ancak Osmanlı yönetiminden ayrılmak için çeşitli planlar kurmuşlardır. Bu planlar, Avrupa'nın da desteği ile sonuç vermiş ve Yunanistan devleti kurulmuştur.

Yunanistan devleti, Megali İdea düşünü gerçekleştirmek için, en büyük düşman olarak gördüğü Türklere karşı daima düşmanlık beslemiştir. Bağımsızlığını kazandığı günden bugüne de Türkiye aleyhinde genişleme çalışmaları yapmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar günümüzde de sıkça gündeme gelmektedir. Yunanlıların milliyetçilik anlayışının kökenlerine inmek ve tarih boyunca bu anlayışın gelişimini incelemek günümüzde ortaya çıkan sorunları anlamak açısından önem arz etmektedir.

ANTİK DÖNEM VE HELENİSTİK DÖNEM

Yunan'ın geçmişi esas olarak destan ve efsanelerle dolu olup çok eskilere, milattan öncelerdeki Antik Yunanistan'dan daha eski tarihlere giderek karanlık çağlar olarak adlandırılan zamanlara kadar dayanır. O dönemleri anlatan kaynaklar ise efsaneler ve mitolojik ögelere dayandığından Yunan tarihinin bu dönemleri pek çok belirsizlik ve çelişki barındırmaktadır (Topur, 2014: 15).

Bazı görüşlere göre Balkan yarımadasının ilk sakinleri Pelasgi (deniz halkı) denilen halktır. Peş peşe kuzeyden gelen işgallerin burada yaşayan halkları zincirleme bir şekilde güneye, oradan adalara ve Batı Anadolu'ya ittiği tahmin edilmektedir (Topur, 2014: 16).

Tarihte mitoloji ve efsanelerle hakkında bilgi sahibi olduğumuz bu karanlık dönemlerden yazılı kaynakların mevcut olduğu Antik Yunan dönemine geldiğimizde ve bu dönemde var olan milliyetçilik duygularını incelendiğimizde yan yana iki tür duygu buluruz. Bunlardan biri kent-devlete duyulan siyasal sadakat; diğeri mevcut köken ve soy mitleri olarak yorumlanan kültürel ortaklık ile hissedilen duygusal ve kültürel dayanışma (Smith, 2002: 118). Yunan milliyetçiliğinin ve uygarlığının temelleri bu dayanışma ve sadakat duyguları içerisinde atılmıştır.

Antik Yunan dünyasında görülen bu kültürel ve siyasal kökenler çerçevesinde bu dünyayı şekillendirerek köklü bir kültür oluşturup ileride Batı dünyasını derinden etkileyecek olan Yunan uygarlığının bu gelişimi üç etken ile olmuştur. Birincisi; Homeros, Akhilleus, Sophokles gibi şair ve yazarların, Herodot gibi tarihçilerin, Sokrates, Aristo ve Platon gibi filozofların, Perikles, Makedonyalı Philip II ve onun oğlu Büyük İskender gibi devlet adamı, düşünür ve komutanların bu dönemde yer almalarıdır. Döneme şekil veren ikinci etmen; Med ve Peloponnesos Savaşları'dır. Med Savaşları M.Ö. 499-449 yılları arasında meydana gelmiştir. Savaş, Pers İmparatorluğu'na karşı ayaklanan İyonya'ya Atina ve Eretria'nın destek vermesi üzerine çıkmıştır. Peloponnesos Savaşları ise M.Ö. 431-405 yılları arasında Atina ile Sparta arasında gerçekleşmiş olan bir iç savaştır. Bunlar ve benzeri savaşların abartı ile anlatıldığı destanlar ile Yunanlar, kendilerinden çok üstün güçlerle savaştıklarına dair inançlar geliştirmişlerdir. Bu inançlar tarih içerisinde Yunan milliyetçiliğinin gelişimini etkileyen bir kaynak olmuştur. Üçüncü unsur ise Büyük İskender olgusudur. Büyük İskender ve onun babası II. Philip Makedonyalıdır. Yunanistan'ın iç savaşlar ile kargaşaya sürüklendiği bir dönemde, M.Ö. 346'da yarımadaya inip buraları ele geçirmiştir. Yunan tarihi, onun oğlu Büyük İskender'i 'Makedonyalı Yunan Kralı' olarak benimsemektedir. Büyük İskender, Orta Doğu'dan Pencab'a uzanan Makedonya İmparatorluğu'nu kurmuştur ve bu imparatorluk Doğu ile Batı uygarlıklarını kendi içinde bütünleştirmiştir. Helen uygarlığı denilen olgu

böylece ortaya çıkmıştır. Ancak Büyük İskender'in ölümü üzerine iç karışıklıklar yaşanmış ve Makedonya İmparatorluğu zayıflamaya başlamıştır (Topur, 2014: 18).

ROMA DÖNEMİ VE HIRİSTİYANLIĞIN YUNAN MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

M.Ö. ikinci yüzyıl başlarında yükselmeye başlayan Roma, zayıflamış olan Makedonya İmparatorluğu'nu ve bugünkü Yunanistan topraklarında yaşayan Helenleri/Yunanları savaş alanlarında yenmeye başlamıştır. Ancak Roma bu yeni toprakları hemen kendi topraklarına katmamış, Yunanları dış işlerinde Roma'ya bağımlı, iç işlerinde bağımsız hale getirmiştir. Böylece Roma'nın Yunanlar üzerindeki egemenliği de başlamıştır. Yunanlar da Romalılara şükran duygularını belirtmek ve onların güvenini kazanmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Özgür yurttaşlar konumunda olan Yunanların yaşam biçimleri, Helenistik bölgeler eyalet statüsüne dönüştürüldüklerinde bile köklü değişikliklere uğramamıştır (Millas, 2014: 60-61).

Yunanlılar beş yüz yıldan fazla bir süre Roma egemenliği altında yaşamışlar ve Helen dünyası bu egemenliği kabullenmekte zorlanmamıştır. Bunun iki sebebi olabilir. Birincisi; Romalılar ile Helenler arasında aile düzeni, toplumsal yaşam, yönetim biçimleri, dini inançlar ve kültürel değerler bakımından benzerlik vardır. İkincisi; Romalıların Antik Yunan'a hayranlık duymaları ve bundan dolayı da Helenlere bir derece saygı ile davranmalarıdır (Millas, 2014: 68).

Zamanla doğuda bir kısım Romalılar Yunancayı kullanmaya başlamışlar ve böylece Helenleşme eğilimine girmişlerdir. Bu süre içinde Roma ve Helen toplumlarında evlenmeler sonucu ırk karışımı da gerçekleşmiştir. Romalılar Antik Helen kültürünü ve bu kültürün kalıntılarını saygı ve beğeni ile karşılamışlar, Helence öğrenmişler, Helen filozoflar ile dostluk ve ilişkiler kurmuşlardır. Böylece Romalılar gittikleri her yere bu kültürü ve dili taşımışlar, Roma hukuku, Roma'nın değer yargıları, yönetim ve günlük yaşam biçimi Ortadoğu'da hızla yayılmaya başlamıştır (Millas, 2014: 70-73).

Hıristiyanlığın ortaya çıkması ile birlikte Yunan milliyetçiliği yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bunda Roma'nın Yunan dilini fethettiği yerlere ve özellikle Orta Doğu'ya taşımasının büyük rolü olmuştur. Hıristiyanlığın doğduğu yerlerde konuşulan dil Yunanca olduğu için, İnciller de Yunanca yazılmıştır. Ayrıca Eski Ahit olarak Hıristiyanların kabul ettiği Tevrat da M.Ö. üçüncü yüzyılda Yunanca konuşan Yahudiler tarafından Yunancaya çevrilmiştir. Yunancanın Hıristiyanlığın başlangıcındaki bu öneminden dolayı Hıristiyanlık Yunan diliyle yayılmaya başlamış, özellikle ilk yüzyılda Helenler arasında ciddi anlamda kabul görmüştür. İlk havarilerin ölümünden sonra kiliselerin denetimi birçok yörede anadilleri Yunanca olan Helenlerin eline geçmiş, böylece Hıristiyanlık ve Helenler daha da yakınlaşmışlardır (Millas, 2014: 101-103).

Hıristiyanlığın bu yayılmasına karşın Antik Yunan dünyasının güçlü felsefi birikimi sebebiyle Helen dünyası içindeki Yunanca konuşan Hıristiyanlar artık gittikçe daha yoğun bir biçimde, Hıristiyan bir anlayışla Antik Yunan dünyasının sözcük ve terimlerini kullanıyorlardı. Ama aynı zamanda da doğu kökenli bir yorumu, anlayışı ve Hıristiyan ile Helen arasındaki farkları da vurguluyorlardı (Millas, 2014: 102-103).

Helen sözcüğü İncil'de (Yeni Ahit'te) çoğu zaman, putperest ya da Hıristiyan olmayan anlamlarında kullanılmıştır. Hıristiyan dünya Yeni Ahit aracılığı ile Antik Yunan'ın kültürüne, dünya görüşüne, felsefesine ve inançlarına karşı çıkmıştır. Ama kimi zaman Antik

Yunan'ın bazı üstünlüklerini kabul ettiği de olmuştur. Eski Yunan'daki bilgelik gibi olguları yer yer takdir etmiştir (Millas, 2014: 113-115).

İkinci yüzyıldan başlayarak kilise adı altında Hıristiyan örgütlenmeler oluşmaya başladı. Kilise Yunanca'da toplanmak anlamına geliyordu. Roma İmparatoru Konstantin, imparator olduktan sonra Milano Kararnamesi'ni ilan etti (313) ve o zamana kadar Roma'da yasaklanmış olan ve Hıristiyanların zorlamalara ve işkencelere uğramasına sebep olan uygulamalar kaldırıldı ve Hıristiyanlık serbest bırakıldı. I. Teodosius (379-395) zamanında ise Hıristiyanlık dışındaki dinler yasaklandı ve Hıristiyanlık resmi din olarak ilan edildi (Ağaoğulları, 2018: 200-201)

395 yılında Roma, Doğu Roma ve Batı Roma olarak ikiye bölündü. İstanbul Boğazı'nın Avrupa yakasında İmparator Konstantin adına yeni bir başkent kurulmuş ve bu şehre 'Konstantinopolis' denilmiştir (Cheynet, 2008: 10-16)

Roma ikiye ayrılınca kilise de bölünmüştü. 451'de Kadıköy'de toplanan konsülle birlikte kilise 'ekümenik' sıfatını almıştır. Ekümen kelimesi Yunanca'da 'bütün dünyayı kuşatan, evrensel olan' anlamlarına gelmektedir. Bu kelime günümüzde Fener Rum Patrikhanesi tarafından siyasal içerikle doldurulmuştur. Fener Patrikhanesi kendisinin evrensel bir kilise, Ortodoks Kilisesi'ne mensup Hıristiyanların koruyucusu ve en büyüğü olduğunu söylemektedir (Canan, 2013: 20).

Dini konuların yorumundaki bazı farklılıklardan dolayı Doğu ve Batı Kiliseleri arasında zaman zaman tartışmalar yaşanmıştır. Nihayet 1054 yılında Doğu ve Batı Kiliseleri'nin iki önderi arasındaki anlaşmazlıklar uç noktalara varmış ve İstanbul Patrikhanesi ve Roma Papalığı, o zamana kadar çatışmalarla süren iki kilise arasındaki ilişkiyi sona erdirmişlerdir. İki ayrı Hıristiyan mezhebi bu şekilde ortaya çıkmış, Doğu Kilisesi Ortodoks, Batı Kilisesi ise Katolik ismini almıştır. Batı Kilisesinde Latince, Doğu Kilisesinde ise Yunanca egemen olmuştur (Millas, 2014: 125-127). Daha sonraları Bizans olarak adlandırılacak olan ve halkı Yunanca konuşan Doğu'daki imparatorluk, kuruluşundan itibaren Doğu Roma ya da sadece Roma İmparatorluğu olarak adlandırılmıştır. Batı Roma ilerleyen zamanlarda yıkılmış, Doğu Roma ise yükselmiş ve genişlemiştir (Topur, 2014: 19).

Sekizinci yüzyılda meydana gelen başka bir gelişme ile Yunan milliyetçilik anlayışını etkileyen gelişmeler yaşanmıştır. Merkez ve Doğu Avrupa'dan Mora yarımadasına yapılan Slav saldırıları ve bu saldırılar ile gelen göç, Bizans üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Söz konusu gelişmenin Yunan ulusunu Slavlaştırdığı ve bazı tarihçilerin bu nedenle Bizans'a, 'Bizanslaşmış Slavlar' dediği de bilinmektedir (Topur, 2014: 19). Tarihte pek çok kereler tekrarlanan bir olgu bulunmaktadır. Bu olguya göre yeni göçmenler yerleştikleri bölgenin antik kültürü ile radikal bir kırılma oluşturarak hem kültürel hem de fiziksel bakımdan eski yerleşiklere baskın çıkarlar. Slav göçleri sonucu Bizans'ta meydana gelen bir olgu olarak bu durum tekrarlanmıştır (Smith, 2002: 39).

Tarihteki pek çok göç, istila ve savaşlar dolayısıyla kültürlerin ve milletlerin birbirlerinden etkilenmeleri sonucu çeşitli yerlerin ve devletlerin adlandırılmasında karmaşa ortaya çıkmıştır. Bu durum Yunanların yaşadığı ve bizim Bizans olarak adlandırdığımız topraklar için de söz konusu olmuştur. Buraya ilk olarak Fransız tarihçileri 'Bizans İmparatorluğu' demişlerdir. Yunanlılar ise buraya hep Yunan İmparatorluğu olarak bakmışlar ve burayı sahiplenmişlerdir. Oysa Yunanlılar, yüzlerce yıl önce Balkan yarımadası ve adalarda egemenliklerini yitirmişler ve Roma'nın bir eyaleti olmuşlardı. 19. yüzyılda da Yunanlılar, buraya 'Yunanca Konuşan Roma İmparatorluğu' ya da 'Yunan Milletinin Hıristiyan olan Roma İmparatorluğu' gibi isimlendirmeler yapmışlardır (Topur, 2014: 19).

Sekizinci yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu'nda Yunanca devlet dili haline gelmiştir. Böylece Batı Roma İmparatorluğu'nun aksine Bizans Yunan dilinin ve kültürünün tamamıyla etkisine girmiş ve Yunanlılaşmıştır. Latince sarayda ve bürokratik çevrede uzun süre etkisini sürdürmüş, ancak imparatorluğun çekirdek nüfusunun kültürel birikiminin Yunanca olması ve eğitimlerinin Yunan dili ve klasikleri üzerine olması sebebiyle Yunanlılaşma eğilimi kuvvetlenmiştir. Batı'daki ve Asya'daki topraklarının çoğunu kaybettikten sonra, Hıristiyan Ortodoksisi ve Yunan kültürü Bizans'ın dayanağı olmuştur. Siyasal koşullar ve Yunan kültürü ve eğitiminin esnekliği, dil ve karakterde Bizans'ı baskın biçimde Yunanlı yapmıştır. Latinler ile olan düşmanlık da Yunan etnik duygusunu önemli ölçüde güçlendirmiştir (Smith, 2002: 96-98).

1204 yılında Kudüs'ü kurtarmak için yola çıkan Katolik ordular (Haçlı orduları) yol üzerindeki İstanbul'u ele geçirip yağmalamış, bu olay ile Katolik-Ortodoks düşmanlığı doruğa tırmanmıştır. 1261'de İstanbul Latinlerin elinden geri alınmıştır. 1439 yılında anlaşmazlıkları çözerek iki kilise temsilcileri birleşme kararı aldığında İstanbul bu kararı protesto etmiş ve Büyükdük Lukas Notaras, 'Kentin ortasında Latinlerin başlığını görmektense Türk sultanların sarığını görmek daha iyidir' ünlü sözünü söylemiştir (Millas, 2014: 125). 1261'de Patrikhane İstanbul'u geri almasına rağmen Doğu Roma İmparatorluğu, yani Bizans, iki yüzyıl boyunca toparlanamamıştır (Öncü, 2007: 88).

OSMANLI DÖNEMİNDE YUNANLILAR

1453'te İstanbul'un Osmanlılarca ele geçirilmesinden sonra Rumların dinleri ve kimi hakları resmen tanınmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Patrikhane'nin öneminin farkına varmış, bir fermanla Patrikhane'ye, önceden sahip olduğu haklardan daha fazlasını vererek, ona özerk bir konum kazandırmıştır (Öncü, 2007: 89). Böylece o sıralarda yıkılmak üzere olan Ortodoks Kilisesi'ni güçlendirmiştir. Fatih'in amacı, Patrikhane'nin Katolik Kilisesi ile birleşmesini önlemekti. Osmanlı'nın Rumlar ile ilgili o dönemki genel politikası; Rumlar'ın Osmanlı İmparatorluğu içinde bir 'millet' olarak yaşamaları ve Patriğin yönetimi altında kendi kendilerini yönetmelerine izin vermekti. Birleşme karşıtı Gennadius da yeni patrik seçildi (Canan, 2013: 21).

Güçlendirilen Patrikhane Osmanlı tarafından Batı'nın Katolik dünyasına karşı bir kalkan olarak kullanıldı. Böylece Kiliselerin birleşmeleri ve Rumların Katolikleşmeleri engellendi. Osmanlı yönetimi, Rumların Batı Avrupa'daki Hıristiyan dünyası ile ilişkiler kurmasına, onlardan etkilenmesine hoşgörü ile bakmadı (Millas, 2014: 203).

İstanbul'un alınması ve Bizans'ın yok oluşu Ortodoks Yunan topluluğunun ve etnik duygularının sonunu getiremedi. Yunan topluluğu Patrikhane'nin altında örgütlenerek etnik duyguları güçlendi. Yunan toplumunun üst sınıfları, imparatorluğun ekonomik ve bürokratik mevkilerinde ayrıcalıklı konuma geldi. Böylece Ortodoksluk yeniden güçlendi ve Bizans İmparatorluğu'nun eski görkemli günlerine dönme ideali yeniden canlanmaya başladı (Smith, 2002: 147).

Helenizm ve Rum Ortodoks Kilisesi'nin varlığını Osmanlı İmparatorluğu döneminde devam ettirebilmesi Fatih Sultan Mehmet'in himayesi sayesinde olmuştur. İstanbul'un alınmasından sonra Ege Adaları'na, Akdeniz ülkelerine, özellikle de İtalya'ya ve Fransa'ya göç eden Bizans'ın aristokrat aileleri, Fatih'in Ortodoks mezhebini serbest bırakması ile Türkiye'ye geri dönmüşlerdir (Öncü, 2007: 89).

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra din temeli üzerinde kurulacak olan millet sistemini ihdas etmiştir. İlk olarak millet statüsü verilen kesim ise Yunan milleti

olmuştur (Kitsikis, 1996: 38). Fatih Sultan Mehmet, Patriğe Türk ve İslam hukuku çerçevesinde dini ve medeni haklar tanıyan bir ferman vermişti. Fermanda Patrik ve diğer din büyükleri saygıdeğer kabul ediliyor, her türlü saldırıdan ve vergiden muaf tutuluyordu. Patrik, vezir ile aynı konumda sayılmıştı. Gerektiğinde padişahın huzuruna çıkarak veya divan toplantılarına katılarak cemaatinin meselelerini dile getirebilecekti. İmparatorluk topraklarındaki bütün kiliseler Patrikhane'nin yönetimine bırakıldı. Resmen bağımsız bir dini kurum olarak tanınan Patrikhane'nin bu ayrıcalıkları, daha sonra gelen bütün padişahlar tarafından onaylandı. Bütün bu ayrıcalıklar eskiye göre çok fazla idi. Bizans döneminde patriklerin hiçbir cismani yetkileri yoktu; sadece kilise ve vakıfların yönetimi ile ilgilenirlerdi (Şahin, 1995: 344).

Konstantinopolis'in düşmesinden sonra Ortodoksluk, farklı kimlikleri ifade eder hale gelmiştir. Çünkü bu, önce Batı'da sonra Doğu'da ve Anadolu'da Yunanca konuşmayan bölgelerin pek çoğunun kaybedilmesi ile Konstantinopolis'teki elitin sadece Yunanca konuşur duruma geldiği ve hala güçlü olan Klasik Helen kültürüne başvurduğu bir anda imparatorluğun Helen kültürüne ve Yunanca konuşan bir öze döndürülmesi anlamına gelmiştir (Smith, 2002: 97).

YUNAN AYAKLANMASI VE YUNAN ULUSÇULUK HAREKETİ

Aydınlanma dönemi ile birlikte Avrupa'da gerçekleşen devrimlerin etkileri farklı ülkelerde, farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların yansıması ulusların oluşum sürecinde de etkili olmuştur. Fransız Devrimi sonucu güçlü bir ideolojik akım olarak ortaya çıkan ve günümüzde de etkisini sürdüren milliyetçilik, 19. yüzyılda birçok ulus için ulus-devlet olma mücadelesinde itici bir güç olmuştur (Ntokme, 2010: 403).

Yunan ulusçuluk hareketinin başlaması Fransız Devrimi'nin ardından ortaya çıkmıştır. Yunan toplumu, Fransız Devrimi ile 1821 Mora Ayaklanması arasında geçen dönemde kendi içinde, Osmanlı olarak kalma akımı ile, ayaklanarak bağımsızlık kazanma arasında düşünsel bir dalgalanma geçirmiştir. Ayaklanma üzerinde yalnızca Fransız Devrimi'nin getirdiği ulusalcılık akımı değil, Kilise'nin Yunan toplumu üzerindeki kışkırtmaları da etkili olmuştur. Ayaklanmanın başarıya ulaşmasında Osmanlı yönetiminin dayandığı 'millet sistemi' de uygun ortam yaratmıştır (Topur, 2014: 20).

Yunanlılar 18. yüzyılın sonuna kadar pek çok ayaklanma girişiminde bulunmuşlar, ancak bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 19. yüzyılda ise Yunanlılar, Osmanlı yönetiminde yaşayan diğer uluslardan farklı olarak deniz ticareti sayesinde zengin bir burjuva sınıfı oluşturmuştur (Kitsikis, 1996: 148). Bu burjuva sınıfı ulusal bilinçlenmeyi desteklemiş ve ayaklanmalara zemin hazırlamıştır Ulusal bir karakter üzerinden gelişen ayaklanmalar, zengin tacirler, ayrılıkçı cemiyetler, Patrikhane ve Avrupalı devletler tarafından da desteklenmiştir (Loules, 1991: 292). Mora Ayaklanması ise yerel bir ayaklanma olarak kalmayıp, diğer bölgelere de isyanı taşıyan bir merkez olmuştur Mora Yarımadası'nda Rumlar arasındaki ulusçuluk faaliyetlerinin artmasında Osmanlı Devleti'nin Rumlara verdiği siyasi ayrıcalıklar önemli bir rol oynamıştır (Toprak, 2011: 318).

18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan siyasal ve ekonomik devrimlerin Osmanlı yönetimi altında yaşayan Yunan toplumuna yansıması, ticaret yollarının Yunan nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde (Anadolu'nun Ege kıyıları, Balkanlar, Moldavya) gelişmesi ile gerçekleşmiştir. Zamanla tüccar ve esnaflardan oluşan burjuva sınıfı yükselmiştir. Burjuva sınıfının çocukları Batı'ya eğitim almak için gitmeye başlamışlar ve oradan Aydınlanma ve ulusçuluk düşüncelerini benimseyerek gelmişlerdir. Bu düşüncelerin Yunan toplumuna

aktarılması ile Yunan toplumunda Antik Helen kültürüne yeniden yönelme başlamıştır (Ntokme, 2010: 404).

18. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da kapitalizmin neden olduğu sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisi ile modern Yunan aydınları ortaya çıkmıştır. Yunan ulusunun öğretmenleri olarak adlandırılan ve Antik Yunan'a dönüşü savunan bu aydınlar dini kuruluşların tepkisine rağmen güçlenmişler ve burjuva sınıfı içindeki yerlerini almışlardır. Yunanistan'da yeni eğitimin başarılı olmasında Yunan burjuva sınıfının maddi desteği çok etkili olmuştur (Loules, 1991: 292).

Antik Helen dünyası canlandırılırken eski metinler Yunanca'ya çevrilmiş, ataların üstünlükleri vurgulanmıştır. Bizans mirası ise dışlanmıştır. Batı'da cumhuriyet taraftarları nasıl eski rejime, aristokrasiye ve kilise kurumlarına karşı çıkmışlarsa, aynı yaklaşım Yunanistan'da da tekrarlanmıştır. Patrikhane'ye bağlı güçler ise Bizans'ın ve Hıristiyan geleneğin savunuculuğunu üstlenmişler, bundan dolayı da Yunan Devleti ile Patrikhane'nin arası bütünüyle bozulmuş ve otuz yıla yakın aralarındaki ilişkiler kesilmiştir (Millas, 2014: 166). Yunan Ortodoks Kilisesi, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin iznini almadan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu politikanın izlenmesindeki amaç, Kilise'nin devlet kontrolüne girmesini sağlamaktı. Ayrıca, artık Helenizm'in yeni merkezi Atina idi ve ulusal birliğin güçlenmesi için Kilise'nin merkezi de orada olmalıydı (Ntokme, 2010: 408).

19. yüzyılda Yunanistan'da Ortodoks rahipler Bizans çizgisini, yeni entelijensiya ve burjuvazi ise Antik Helen çizgileri izleyerek Yunan tarihinin milliyetçi yorumunun tekelini ele geçirmek için sınıflarda ve üniversitelerde rekabet etmiştir. Ancak, bu rekabetin bile bütünleştirici etkisi olmuştur (Smith, 2002: 51).

1850'li yıllara kadar Yunan ulusal kimliğinin Antik Helen bağlantısı simgesel olarak 'anka kuşu' ile temsil edildi. Böylece, Makedonlar, Romalılar, Bizans ve Osmanlı tarafından yönetilen Yunanistan'ın, küllerinden yeniden doğarak bağımsız bir şekilde ortaya çıkması, efsanedeki anka kuşuna benzetilmekte idi. Ayrıca başkent 1834'te Nauplion'dan Atina'ya taşındı. Böylece Yunanistan'ın Antik Helen ile bağlantısı güçlendirilmiş oldu. Atina'da Yunan ulusunun inşası doğrultusunda klasik dönem mimarisi yoğun olarak kullanıldı. Bu sürecin devamı olarak 1896 yılında Atina'da olimpiyat oyunları yeniden başlatılacaktı. Böylece Yunanlıların Antik dönem ile bir bağlantısı daha kurulmuş olacaktır (Pirinççi, 2006: 64).

Ulusal kimliğin ve Helenizmin güçlenmesi için atılan bir adım da 1837'de Atina Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Atina Üniversitesi'nin kurulma amacı, devletin idari yapısı için gerekli personeli eğitmek ve Doğu'ya Batı medeniyetinin taşınmasını sağlamaktı. Böylece buradan mezun olan doktor, gazeteci, avukat gibi meslek sahipleri, Osmanlı egemenliği altındaki topraklarda yaşayan Yunanlılara Yunanca'yı ve Yunan kültürünü yaymaya başladılar. Çağdaş Yunan kimliğinin yaratılmasında en önemli aşama tarihin Helenleştirilmesi oldu. Yunan Ayaklanması döneminde Yunanlı aydın ve düşünürlere göre Bizans, Ortaçağ'ın yükü olarak algılanmakta idi. İlk başlarda Bizans dışlandı. Daha sonraları Antik Yunan medeniyetinden başlayan sürecin Makedonya Helenizm'i, Bizans Helenizm'i ve son dönem Helenizm'i ile devam ettiği kabul edildi. Böylece Bizans tarihi ile yeniden barış sağlandı. Bu yeni yoruma göre Yunanlılar üç bin yıllık bir geçmişe sahiptiler. Bu kültür yüzyılların içinden geçerek bugüne kadar uzanmaktaydı (Ntokme, 2010: 411). Binlerce yıl süregeldiği hayal edilen bu ulusal kültür ulusçu ideolojinin temelini oluşturdu.

Bu ideolojik dalgalanmalar içerisinde, yeni kurulacak olan ulusun ismi de ciddi bir tartışma konusu teşkil etmiştir. Batıcı, liberal, özgürlükçü ve özellikle Fransız Devrimi

yandaşlarına göre ulusun kökeni Antik Yunan'a dayanıyordu. Bizans ve Patrikhane ise köhneleşmiş, baskıcı bir düzenin temsilcisi sayılıyordu. Bunlar Bizans isminin kullanılmasına karşı idiler ve Antik Yunan'ı anımsatıcı bir isim kullanılmasından yanaydılar. Ancak, Eski Yunanlılar kendileri için 'Yunan' sözcüğünü kullanmamışlardır. Onlar kendilerine 'Helen' derlerdi. 'Yunan' sözcüğü genel olarak Perslerin, Arapların ve İslam dünyasının Antik Yunanlılara ve sonra da çağdaş Yunanlılara verdikleri addır. Hıristiyanlığın yayılması ile Antik Helen'in dinine, felsefesine ve dünya görüşüne karşıtlık ortaya çıktı. Hıristiyanlaşan Helenler, Antik Helen'e karşı çıktılar. Helen olmadıklarını, ama Hıristiyan olduklarını söylemeye başladılar. Ayrıca Hıristiyanlıktan sonra kendilerini Helen olarak adlandırmaktan da vazgeçtiler, çünkü Helen kelimesi putperest anlamında kullanılan bir kelime idi. Kendilerine politik açıdan Rum derlerdi; çünkü Bizans Devleti kendisini her zaman Roma'nın mirasçısı olarak görürdü. Soy ve kültürel miras açısından ise kendilerine 'Grek' derlerdi. Grek kelimesi ise Antik Helen soylarından birinin adı idi (Millas, 2014: 134, 160-166).

Yunan İhtilali sırasında da tarihten gelen bu isim karmaşası tartışılmıştır. Yeni kurulan ülkeye ne isim verilecekti? Rum mu? Grek mi? Helen mi? Yunan Devrimi'nin öncülerinden Velestinli Regas'a göre bu ulus Rumlardan oluşmakta idi. Devrim sırasında saygın bir ideolog olan Korais ise, bu ulusa 'Grek' denilmesi gerektiğini savunuyordu. Çünkü ona göre, Avrupa kendilerini öyle tanıyordu. Ancak, uzun süren tartışmaların sonucunda sonuçta 'Helen' sözcüğü üstün gelecektir (Millas, 2014: 163).

Bugün Yunanistan olarak adlandırdığımız ülkenin resmi ismi 'Ellada' olarak ifade edilen Helen Cumhuriyeti'dir (Savrun, 2016: 5). Bazı yazarlara göre; günümüzdeki Yunanlılar, Antik Yunan ırkından gelmeyip, Slav ve Arnavut kökenlidirler. Safkan Yunanlılar M.S. 146'da Romalıların Korent'i işgali sırasında yeryüzünden silinmişlerdir. M.S. 6. yüzyılda kuzey ve batıdan Yunan yarımadasına akan Slav, Arnavut ve Ulahlar bölgeye yayılmışlardır. Bugünkü Yunanlılar için dünya genelinde Grek sözcüğü kullanılmaktadır. Grek, Slavca bir kelime olup, Fransızların ünlü ansiklopedisinde bulunan tanıma göre, 'dolandırıcı, hilekâr' anlamına gelmektedir. Osmanlı'da ise, Yunanlılara 'İyon' kelimesine atfen 'Yunan', halkına da 'Rum' deniliyordu (Kalelioğlu, 2008: 107). Türkiye'de halen kullanılan 'Yunan' kelimesi günümüzde ise daha çok politik bir anlam ifade eder. Yunanistan'da yaşayan halk tarafından Yunan kelimesinin kullanım alanı bulunmamaktadır.

Yunanlılar ulus devlet oluşturma sürecinde isim kargaşasını çözmeye çalışırken, 'biz'den olmayan 'öteki'ni yaratmak da unutulmamıştır. Ulusal kimliğin 'öteki' üzerinden tanımlanması ulusu bütünleştirici bir etki yaratır. Bu çerçevede Yunan romanlarında Türkler, 'ortak olumsuz özelliklere sahip bir ulus, tarihsel düşman, sorunların kaynağı ve bir tehdit' olarak anlatılmıştır (Pirinççi, 2006: 68).

Çağdaş Yunan Devleti'nin önemli bir özelliği de temelde Hıristiyan bir kimlik taşımış olmasıdır. Hıristiyanlık tarihi, edebiyatı ve genelde Hıristiyanlık dünyası da Çağdaş Yunan Edebiyatı'nın simgesel kaynağı görevi görmüştür. Hıristiyanlığın ve özellikle Hıristiyan Ortodoks mezhebinin Yunan ulusu tarihinde özel bir yeri vardır. Ortodoksluk, bütün dünyada 'Yunan Ortodoks' adıyla bilinir. (Bazen de Rum Ortodoks denir.) Bir din, bir ulusal kimlikte belirlenmiştir. İncil, Yunan dilinde yazılmıştır. Ülkenin bayrağında haç işareti bulunmaktadır. Yunanistan Anayasası ise 'Kutsal, Aynı Özden ve Bölünmez Teslis Adına' diye başlamaktadır (Millas, 2014: 107-108).

Bu fikirsel ve ideolojik temeller çerçevesinde 19. yüzyıl başına kadar ulusal bilinçlenmede büyük yol alan Yunanlılar, 1821 yılında Aleksander İpsilanti liderliğinde Eflak ve Buğdan'daki başarısız ayaklanma girişiminden sonra, amaçlarını gerçekleştirmeye en uygun yer olarak Mora Yarımadası'nı görmekteydiler. Mora Yarımadası'nda başlatılacak bir

ayaklanma için çalışmalara başladılar ve özellikle Mora Ayaklanması Patrikhane tarafından kurgulandı. Patras Psikoposu Pol Germanos, üstünde Meryem Ana'nın resmi bulunan bir bayrağı eline alarak 'Ey Yunan milleti! Artık uyan, Türkleri öldür' sloganı ile Yunanlıları açıkça isyana çağırdı. Bu çağrı ile birlikte ayaklanma, milli ve dini bir kimliğe büründü (Toprak, 2011: 320).

Yunan Ayaklanması 25 Mart 1821 günü Mora'da başlamış ve civardaki birkaç adaya sıçramıştır. Ayaklanma bir yıl içinde gelişerek 1822'de bağımsızlık ilanı ve bir anayasanın hazırlığının başlamasına kadar varmıştır. İlk başlarda, Rusya hariç Avrupa'nın büyük devletleri ayaklanmaya olumsuz yaklaşmıştır. Osmanlı, ayaklanmayı 1822-1827 yılları arasında bastırmıştır. Fakat Avrupa'da ve Amerika'da Yunanistan'a destek kampanyaları başlatılmış ve böylece uluslararası hava Osmanlı'nın aleyhine dönmeye başlamıştır. Bu sayede Yunan ayaklanması yeniden alevlenmiştir. Sonuçta, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın fiilî katkıları ile 1830'da Londra Protokolü ile Yunanistan'ın bağımsızlığı tanınmış ve Osmanlı'ya dayatılmıştır. Osmanlı da bu dayatmayı 1832'de İstanbul Protokolü ile kabullenmiştir (Topur, 2014: 20).

Mora Ayaklanması'nın başarıya ulaşması ve Balkan coğrafyasında bağımsız bir Yunan devletinin ortaya çıkması Avrupa devletlerinin desteği ile mümkün olabilmiştir. Yapılan etkili propagandaların sonucu, ayaklanma kısa sürede Avrupa'nın ve özellikle de Avrupalı aydınların öncelikli gündemi haline gelmiş, Avrupalı aydınlar ve kamuoyu, sahip oldukları uygarlığın kültürel ve laik kökenlerinin Antik Yunan'dan geldiğini kabul etmişlerdir. Bu nedenle, Antik Yunan'a olan hayranlıklarını Mora Ayaklanması'na destek vererek tatmin etmişlerdir. Avrupalı edebiyatçı, ressam ve sanatçılar, Yunan bağımsızlığını ve Osmanlı baskısını konu alan abartılı yapıtlar ortaya koymuşlardır. Bu şekilde yönlendirilen Avrupa kamuoyu Yunan bağımsızlığını destekliyordu. Başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın pek çok yerinde Mora için para toplanıyor, ayaklanmaya katılmak için gönüllü gruplar Mora'ya geliyorlardı. Ayaklanmanın bastırılması uğraşı, artık bir iç sorun değil, uluslararası bir sorun halini almıştı. İsyanın bastırılmasına yönelik çabalar Avrupa'da, özgürlük için savaşan Helen halkına yapılan bir zulüm olarak görülmekte idi. Ayaklanma sırasında Mora'da yaşayan Türkler ve Yahudiler saldırıya uğramış, aylarca kalelerde kuşatma altında kalmışlardı (Örenç, 2011: 7).

Yunanlılar, ayaklanmanın ilk başladığı 25 Mart tarihini Yunan Milli Günü olarak kabul ederler. 25 Mart'ın Hıristiyan dünyasında çok önemli bir anlamı vardır ve o gün festivallerle kutlanır. İnanışa göre; Tanrı, Cebrail meleğini Meryem Ana'ya o gün göndermiş ve ona, Hz. İsa'nın rahminde oluşumunu o gün müjdelemiştir (Topur, 2014: 20). Böylece ayaklanma ve Yunan milliyetçiliği dini duygularla da pekiştirilmiştir.

Yunanistan, Mora ve Atina üzerinde küçük bir devlet olarak kurulmuştur. Bağımsızlık, Yunan milletine iki bin yılı aşkın bir süre sonra, Batı'nın desteği ile yeniden gelmiştir. Yunanistan kurulduğunda, Mora, Batı Yunanistan, Atina bölgesi ve Orta Yunanistan'dan oluşan yaklaşık 46 bin kilometre kare ve bir milyondan az nüfusu olan bir ülkedir. Bugünkü yüz ölçümü ise yaklaşık 140 bin kilometre karedir. Yani, kendisini neredeyse üçe katlamıştır. Ülkesine kattığı yerlerin tamamı Osmanlı Devleti'ne aittir (Topur, 2014: 21).

MEGALİ İDEA

Yunanistan'ın bağımsızlığından beri Megali İdea olarak adlandırılan ve merkezi İstanbul'da olacak Bizans-Yunan İmparatorluğu'nu canlandırma olarak tanımlayabileceğimiz bir politika izlenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için Yunanlılar, Türk Devleti'ne karşı her türlü

propaganda yoluna başvurmuşlardır. Yunanistan bu politikalarda sürekli Fener Rum Patrikhanesi ile işbirliği içinde olmuştur (Öncü, 2007: 95).

Megali İdea, resmi olarak 14 Ocak 1844 tarihinde Yunanistan Başbakanı İoannis Kolettis'in Yunan meclisinde yaptığı bir konuşma sırasında dile getirildi. Kolettis, 'Bizans'ın çöküşü ile Batı'nın aydınlanma sürecinin başladığını, şimdiyse yeniden ortaya çıkışı ile hedefinin Doğu'yu Helenleştirerek uygarlaştırmak olduğunu' savunmuş ve yeni kurulmuş olan Yunanistan'ın gerçek Yunanistan değil, gerçek Yunanistan'ın sadece küçük, yoksul bir parçası olduğunu söylemişti. Böylece Megali İdea, en son hedef olarak Yakın Doğu'daki tüm Yunan yerleşim bölgelerini tek bir devlet altında toplayıp, coğrafi olarak genişlemeyi hedefliyordu (Ntokme, 2010: 413).

Çağdaş Yunanca Sözlük'te ise Megali İdea şu şekilde anlatılmıştır: 'Megali İdea, Yunan dünyasının üzerinde 19. yüzyılın yarısından 20. yüzyılın ilk otuz yılına kadar etkili olmuştur. Bu fikir, köle durumunda olan bütün Yunanlıları kurtarmak ve başkenti İstanbul olan büyük bir Yunan devleti yaratmak idi.' (Demirözü, 2005: 296).

Megali İdea düşüncesinin bazı hedefleri vardı: Yunan ulusunun tam bağımsızlığını sağlamak, Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a katılması, Ege Adaları'nın Yunanistan'a katılması, On iki Ada'nın Yunanistan'a katılması, Girit Adası'nın Yunanistan'a katılması, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a katılması, Pontus Rum Hükümeti'nin kurulması, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması, Gökçeada ve Bozcaada'nın Yunanistan'a katılması ve İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun kurulması (Kalelioğlu, 2008: 109).

Megali İdea ortaya çıktığından beri Türkiye aleyhine işlemiştir. Yunanistan, Megali İdea'nın hedeflerinden birkaçı hariç, hemen tamamını gerçekleştirmiş ve sürekli Türkiye aleyhine genişlemiştir. Bu doğrultuda yapılan faaliyetlerde kiliseler büyük rol oynamıştır. Yapılan aramalarda, kiliselerin silah deposu haline getirildiği, silahların tabutlar içerisine yerleştirildiği görülmüştür (Kalelioğlu, 2008: 109).

Son olaylar Yunan Ortodoks Kilisesi'nin rolünü ve Kilise'nin Bizans'ı yeniden kurma isteklerini güçlendirmiştir. Millet düzeni altında Osmanlı'nın topluluğu tanıması ile ve Patrikliğin böylece kazandığı geniş gücü sayesinde Kilise içerisinde Yunanca konuşan topluluk kimliği güçlendirilmiştir. Yunan ulusu giderek Yunan topluluğunun nihai bağımsızlığına duyduğu inançla Hıristiyan gerçekliğinin baskı gören, ama sonuçta zafere ulaşması gereken kesimi olarak tanımlanır hale gelmiştir (Smith, 2002: 97).

1821'de başlayan Yunan Ayaklanması'nın başarıya ulaşması ile Megali İdea'nın ilk hedefi gerçekleşmiştir. Balkan Savaşı sırasında Batı Trakya ve Selanik Yunanistan'a katılmıştır. Ege Adaları Balkan Savaşları sırasında Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Gökçeada ve Bozcaada Lozan Antlaşması ile geri alınmıştır. 1947'de Yunanlılar On İki Ada'yı işgal etmiştir. 1913'te Girit Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir (Kalelioğlu, 2008: 111).

Megali İdea'nın en önemli hedeflerinden biri Kıbrıs'tır. Yunanistan, uzun yıllardır Kıbrıs'ı elde etmek için yoğun çalışmalar yapmaktadır (Kalelioğlu, 2008: 112).

DEĞERLENDİRME

Yunanlılar antik çağlarda kent devletleri şeklinde, kendi içine kapanık toplumlar olarak var olmuş, ortak soy mitleri üzerinden bir milliyetçilik anlayışına sahip olmuşlardır.

Yunanlıların Roma'ya bağlanması ve Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte Yunanlıların milliyetçilik parametreleri değişmiş ve Yunan milliyetçiliği dini bir boyut kazanmıştır. Hıristiyanlıkla adeta bütünleşen Yunan kimliği Bizans ve Osmanlı dönemlerinde yüzyıllarca bu minvalde süregelmiştir. Fransız Devrimi'nden sonra ise bağımsızlık gayesi güden Yunanlılar ulus-devlet inşa etme sürecine girmişler ve bu çerçevede Antik Yunan değerlerine dönmüşler ve Bizans mirası ile bağlarını kısa süreliğine koparma yoluna gitmişlerdir. Ancak, bir süre sonra Bizans mirasını yeniden keşfeden Yunanlılar ulus-devletlerine hem Antik döneme hem de Hıristiyanlık ve Bizans'a ait ögeleri de katarak bu değerleri harmanlamışlar, bu çerçevede kendilerine Bizans'ı yeniden canlandırma hedefi tayin etmişlerdir. Yunan ulusçuluğu hem dini hem de dine karşıt olan Helen kültürünü birleştirmesi bakımından dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (2018), **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler,** İstanbul, İletişim Yayınları.

CANAN, Betül (2013), 'Fener Rum Patrikhanesi ve Ekümeniklik', **Hükümet ve Liderlik Okulu** (içinde), Metin Küntay (der.), İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, ss.17-33.

CHEYNET, Jean-Claude (2008), **Bizans Tarihi**, Çev: İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

DEMİRÖZÜ, Damla (2005), 'Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına Eleftherios Venizelos', **Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 35-36, ss. 291-312.

KALELİOĞLU, Oğuz (2008), 'Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea', **Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 41, ss. 105-123.

KİTSİKİS, Dimitri (1996), **Türk-Yunan İmparatorluğu**, Çev: Volkan Aytar, İstanbul, İletişim Yayınları.

LOULES, Dimitris (1991), 'Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi', **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı 26, Ankara, ss. 291-296.

MILLAS, Herkül (1999),'Türk ve Yunan Romanları, Kadınları ve İlişkileri', **Genese-Oluşum Dergisi**, Mayıs-Ağustos 1999, ss. 1-25.

MİLLAS, Herkül (2014), **Geçmişten Bugüne Yunanlılar**, İstanbul, İletişim Yayınları.

NTOKME, Outkou Kırlı (2010), 'Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea, **Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 46, ss. 401-424.

ÖNCÜ, Cansen (2007), 'Fener Rum Patrikhanesi ve Faaliyetleri', **Balıkesir Üniversitesi F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni**, sayı 1, ss. 87-96.

ÖRENÇ, Ali Fuat (2011), 'Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri', **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, sayı 11, ss. 5-33.

PİRİNÇÇİ, Ferhat (2006), 'Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi', **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** sayı 1, ss. 53-78.

SAVRUN, Ergenekon (2016), 'Balkan Milliyetçilikleri Bağlamında Sırp, Yunan ve Bulgar Milliyetçiliklerinin Karşılaştırılması', **Avrasya Araştırmaları**, Sayı: 4, ss. 1-19.

SMİTH, Anthony D. (2002), **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev: Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

ŞAHİN, Süreyya (1995), 'Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi', **TDV İslam Ansiklopedisi**, cilt 12, ss. 342-348.

TOPRAK, Serap (2011), '1821 Mora İsyanı', **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, sayı 6, ss. 317-328.

TOPUR, Tuncer (2014), **Yunan'la Sirtaki**, İstanbul, İleri Yayınları.

27 MAYIS 1960 DARBESİ SONRASI 147'LERİN TASFİYESİ VE TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

Turgay MURAT

Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü

GİRİŞ

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında Cemal Gürsel'in başkanlığında kurulan Milli Birlik Komitesi, yapmış olduğu toplantılar sonrasında ileride Türkiye'nin gündemini belirleyecek önemli kararlar almıştır. Bu kararlar ileride Komite'nin bölünmesine ve bazı Komite üyelerinin tasfiyesine neden olsa da uygulamada geri adım atılmamıştır. İlk olarak orduda başlayan tasfiye hareketi veya orduyu gençleştirme hareketi, sonradan büyük tepkilere neden olsa da bu karardan geri dönülmemiş ancak "Üniversite Reformu" adı altında yüzlerce akademisyenin hiçbir inceleme ve kıstas belirlenmeden üniversitelerinden tasfiye edilmesi büyük tepkilere sebep olmuş ve iki yıl süren çalışmalar sonucunda bu yanlıştan geri dönülmüştür. Şüphesiz 27 Mayıs 1960 darbesi kadar manşetlerde kalan 147'ler olayının çözülmesinde ilk başlardan itibaren olayın takipçisi olan basının önemli bir rolü olmuştur.

Demokrat Parti 1946 yılında iktidara gelişinden 1950 yılında iktidara gelinceye kadar ve iktidarının ilk yıllarında üniversite muhtariyetinin en güçlü taraftarlarından biri olmuş, hatta 1946 Üniversite Kanunu'nun İnönü hükümetinden geçmesinde büyük rol oynamıştı. Ancak 1953'te seçimler yaklaşırken üniversitenin hükümeti gittikçe daha fazla eleştirmesi karşısında, Demokratlar da düşüncelerini değiştirmeye başlamışlardı. Genel siyasi hava gerginleştikçe, profesörlerin siyasete karışması meselesi de gittikçe daha önemli ve partizanca bir görünüşe bürünmeye başlamıştı. Menderesle üniversiteler arasındaki ilk esaslı kopuş 1953 yılında hükümetin çıkardığı üç kanunu, üniversitelerin akademik özgürlüğe karşı girişilmiş kabul edilmez bir tasallut olarak yorumlamasıyla patlak vermiştir[1].

Çıkarılan bu yasa tasarılarının ilkinde profesörlerin siyasi kuruluşlarda fiilen görev almalarının mümkün olmayacağı ile ilgili tasarı muhalif çevreler tarafından üniversite özerkliğine vurulan darbe şeklinde yorumlanacaktır. Bu yasanın kabulünden yaklaşık bir yıl sonra, 21 Temmuz 1954 tarihinde 60 yaşını ve 25 hizmet yılını doldurmuş olan profesör ve yargıçların emekli edilebilmelerine olanak sağlayan yasa kabul edilmiştir. Uygulamaya koyulan yasalar üniversiteler tarafından tepkiyle karşılanmış ve iktidarla aralarında soğukluk başlamıştır[2]. Demokrat Parti'nin iktidarına son veren 27 Mayıs darbesinin hemen öncesinde gelişen olaylar da üniversiteleri harekete geçirmiştir. Nitekim Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkileri hakkındaki kanunun kabul edilmesinin ertesi günü İstanbul'da ilk büyük öğrenci gösterileri olmuştur. Öğrenci olaylarına polisin yetersiz kalması askerlerin ise sessiz kalması üzerine hükümet sıkıyönetim ilan etmiştir.[3] Bu olaylar üzerine İstanbul ve Ankara bulunan üniversiteler ile bütün yüksekokullar bir ay süre ile kapatılmışlardır[4]. Bu olaylar İhtilal

[1] Walter F.Weiker, *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*, (Çev: Mete Ergin), İstanbul, 1967,s71
[2] Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara, 2004,s.379-380
[3] Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,* Ankara, 2003,s.243-245
[4] *Akşam Gazetesi*, 30 Nisan 1960,s.1

Komitesi'nin işini daha da kolaylaştırmış ve sonuçta 26 Mayıs'ta toplanan İhtilal Komitesi 27 Mayıs gece 03.00'da ihtilali başlatma kararı alarak dağılmışlardır. İhtilal önce İstanbul'da başlamış ve ardından Ankara'da görev tamamlanmıştır. Albay Alparslan Türkeş, Ankara Radyosu'nda Türk Silahlı Kuvvetler Bildirisi'ni okumuş ve Celal Bayar'ın da teslim alınmasıyla ihtilal tamamlanmıştır.[5] Ordu 27 Mayıs 1960'ta Menderes rejimini devirir devirmez, hükümetin işlerinin yürütülmesi için aynı zamanda çeşitli hükümet dairelerinde müşavir olarak görev alsınlar diye, İstanbul ve Ankara üniversitelerinden hemen personel talebinde bulunmaya başlamışlardır. Ordunun idareye el koyuşundan birkaç gün sonra kurulan ilk sivil kabinede herhangi bir siyasi partiye fazla yakınlaşmamış birçok profesör yer almaktaydı. Yine birçok profesör de yeni anayasayı yazmak ve Devlet Planlama Dairesi'ni örgütlemek üzere seçilmişti[6]. Darbeden sonra Cemal Gürsel Başkanlığında kurulan Milli Birlik Komitesi yapılacak olan işleri bir an evvel gerçekleştirip, yönetimi sivil idareye devretme arzusundaydı. Bu durum aralarında ikililiğe sebep olsa da reformlar bir an evvel gerçekleştirilmeliydi. Bu reformlardan biri de ordudan sonra üniversitelerdeki tasfiye hareketidir.

1.Üniversitelerde 147'lerinTasfiyesi ve Tepkiler

Komite'yi üniversitelerde tasfiye yapmaya ve yeni bir üniversite kanunu çıkarmaya götüren neden özellikle genç öğretim üyelerinden gelen isteklerdir. Komite'ye 4936 sayılı ve 13 Haziran 1946 tarihli üniversitelerle ilgili yasanın eskidiğini, ihtiyaçlara cevap vermediğini, profesörlerin üniversiteye tahakküm etmesine neden olduğunu ve bu durumun da genç bilim adamlarının önünü kapadığını iletmişlerdir[7]. Bu durum tasfiye hareketinin Komite tarafından değil bizzat üniversiteler tarafından istendiğinin göstergesidir. Milli Birlik Komitesi'nin 27 Ekim 1960 tarihli toplantısının ikinci oturumunda söz alan İrfan Solmazer, Ankara, İstanbul, İzmir ve Atatürk üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi'nin bazı öğretim üyelerinin vazifelerinden affına dair kanun teklifini sunmuştur. Solmazer sözcü olarak sunduğu raporda: 27 Mayıs inkılabının gayesi, istikbalde memleketi idare edecek şahıslar olarak, şahsi menfaat duygusundan uzak bir nesil yetiştirmek ve memleket hizmetine milli şuuru tam olarak kendini vermiş, yarının Türkiye'sine sahip olacak çocuklarımızı mükemmel olarak yetiştirmektir. İşte bu gayeye ulaşmak yolunda, şimdi müzakere edeceğimiz kanun teklifi, yaşlı ve ilmi bakımdan yetersiz olan bazı öğretim üyelerinin üniversiteden affına dair kanun teklifidir. Kendilerinin bütün emeklilik hakları mahfuzdur ve arzu ederlerse başka görevler kendilerine verilecektir demiştir. Kanun maddelerinin kabul edilmesinin ardından 4936 sayılı üniversiteler kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında 72 maddelik kanun teklifinin görüşülmesine başlanmış ve Solmazer bu konuda; elimizde 1400 küsur üniversite öğretim görevlisinin anketimize verilmiş cevabı vardır. Milli Birlik Komitesi'nin iş başına geldiği günden itibaren yapılmış olan bu anketlere gelen cevapların hepsinde bu 72 maddenin hepsine evet demişlerdir ifadesinde bulunmuştur[8]. Böylece 27 Ekim 1960 tarihli

[5] Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul,2010,s.623
[6] Walter F.Weiker,*a.g.e,* s.73-74
[7] Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul,2004,s.355.
[8]TC,MBK, Genel Kurul Toplantısı, C.2, 28. Birleşim,26 Ekim 1960, s.35-38

Resmi Gazetede yayınlanan 114 ve 115 sayılı kanun maddeleriyle Üniversitelerde yeniden yapılandırılmaya gidilmiş ve yüzlerce akademisyen üniversitelerden tasfiye edilmiştir[9].

MBK 147 Profesör, doçent ve asistanı vazifelerinden affettiğini ilan ederek bu kanunla affa uğrayanların yeniden öğretim üyeliğine alınamayacaklarını da bildirmiştir. MBK'nde alınan kararla görevlerinden affedilenler için 3334 sayılı kanunla muaddel Memurin Kanunu'nun 85'inci maddesi hükmü uygulanacak ve iş bu kanunla affa uğrayanlar yeniden öğretim üyeliğine alınamayacaklardır. 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun bazı maddelerinin de değiştirilmesi hakkında, Milli Birlik Komitesi üyeleriyle üniversiteler öğretim üyeleri tarafından hazırlanan kanun tasarısı Komite tarafından kabul edilmiştir. Bu kanuna göre kanunun 40. maddesi tadil edilmiş, Genel Kurul'a, Profesörler Kurulu'na yeniden düzen verilmiştir. Yapılan değişikliklerle üniversitelere tam bir istiklal tanınmış, senato kararlarının Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanması ve üzerindeki herhangi bir tasarruf hakkı kaldırılmıştır. Öğretim üyelerinin terfi hususları daha sadeleştirilmiş, yine üyelere haftada on saati aşmamak üzere Üniversite dışında mesleklerine uygun serbest işleri yapabilmek hakkı verilmiştir. Normal maaşlarından başka doçentlere ayda 600 lira profesörlere 1000 lira aylık tazminat verilmesi de kabul edilmiştir. Asil asistanlara da 300 lira aylık tazminat tanınmıştır. Senato kabul ettiği takdirde profesörler için yaş tahdidinden ayırma mevzuu bahis olmayacaktır. Kanunun geçici maddesine göre halen Rektör bulunanlar kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl daha Rektörlük görevine devam edeceklerdir. Dekanlar için bu kayıt yoktur[10].

Milli Birlik Komitesi'nin almış olduğu üniversitelerdeki bu tasfiye kararı tüm yurtta büyük yankı uyandırmış ve bu durum gazete manşetlerine şu şekilde yansımıştır: Ulus Gazetesi "Üniversitelerde Büyük Tenkisat" manşetinde 23 Profesör, Doçent ve Asistan öğretim üyeliğinden alındığını, 24 Ord. Prof. görevden affedildiğini ve Üniversiteler Kanunu değiştirildiği alt başlığını atarken; Hürriyet Gazetesi, 85 Profesör ve 43 doçentin işine son verildi, 147 öğretim üyesini vazifesinden affeden MBK kararında bir sebep zikredilmiyor manşetini atarken; Akşam Gazetesi ise,147 Profesör ve Doçent vazifeden affedildi manşetini atmıştır. Bu konuda affedilenler arasında genç öğretim üyelerinin de olduğuna dikkat çeken Vatan Gaztesi,147 Profesör ve doçent vazifelerinden affedildiler. İşten çıkarılanlar arasında genç doçent ve asistanlar da var manşetini atmıştır. Milliyet Gazetesi ise diğer gazeteler gibi 28 Ekimde değil 29 Ekimde bu habere yer vererek, Üniversitedeki tasfiye hareketi üzerine rektörler dün istifa ettiler başlığını atmıştır[11].

Üniversitelerdeki tasfiye hareketine karşı yayınlanan bildirilerde en çok tepki üniversitelerden gelmiştir. Bu konuda bir açıklama yapan İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu, kıstasları bizce malum olmayan tasfiye kanunu üniversitemizin ilmi hüviyetini zedelediği gibi, fonksiyonlarını da ehemmiyetli surette aksatarak, memleketin bugün bir ilim ve teknik personel ihtiyacı karşısında üniversitemizi müşkül durumda bırakacak bir mahiyet arz etmektedir şeklinde bir açıklama yaparken; Ankara SBF ise tasfiye hareketinin üniversite

[9] *Resmi Gazete*, 27.10.1960, Sayı:10641
[10] *Cumhuriyet Gazetesi*,28 Ekim 1960,s.1-3
[11] *Ulus Gazetesi, Hürriyet Gazetesi, Akşam Gazetesi, Vatan Gazetesi*,28 Ekim 1960,s.1, *Milliyet Gazetesi*, 29 Ekim 1960,s.1

muhtariyetini zedelediğini ifade eden bir açıklama yapmıştır. Öte yandan bu konuda görüşü sorulan CHP lideri ismet İnönü, konuşmak istememiş ve "Yarın Cumhuriyet Bayramı var. Bu anda bana hâkim olan fikir, düşüncelerimizi bu bayram üzerinde toplamaktır. Diğer mevzular üzerinde konuşmak istemiyorum" demiştir. Diğer taraftan tasfiye hareketi Üniversitelerdeki öğrenciler tarafından da tepkiyle karşılanmış. Ankara'daki SBF öğrencileri toplanarak bütün hocaların istifasını istemiş; İstanbul ve Teknik üniversitelerdeki öğrenciler ise MBK'nin ısrarla açıklama yapmasını istemişlerdir[12].

Üniversite öğretim üyeleri arasındaki tasfiyenin tepkileri artarak devam edince MBK bir açıklama yaparak; ikinci bir tasfiye listesinin hazırlandığına dair çıkan haberleri yalanlamış ve tasfiyelerle ilgili tepkilere cevap olarak da MBK üyesi Binbaşı Orhan Erkanlı ve Yüzbaşı Numan Esin yapmış oldukları basın toplantısında: Üniversite Kanunu'nda yapılan tadilatın üniversiteye tam bir muhtariyet getirdiğini söyleyerek, tasfiyenin üyeler üzerinde 3 ay süren ve tek tek yapılan inceleme neticesi olduğunu bildirmişlerdir. MBK üyeleri tasfiyedeki kıstasların çeşitli olduğunu ve herkes için sebebin ayrı bulunduğunu bildirerek, şimdilik bir açıklama yapılmasına lüzum görmediklerini söylemişlerdir. Affedilen üyeler isterlerse açıklama kendilerine yapılacak ve müsaadeleri alındıktan sonra basına da intikal ettirilecektir. Ayrıca Üniversite Kanunu'nda yapılan tadilatın hazırlanması, muhtariyetin genişletilmesi, genç öğretim üyelerine daha geniş çalışma imkânları sağlanması hususlarında, İstanbul Üniversitesi'nde yapılmış olan ilmi anket neticelerinden geniş ölçüde faydalanıldığı gibi muhtelif üniversitelerimize mensup bazı öğretim üyelerinin mütalaalarına başvurulması da ihmal edilmemiştir. Fakat görevinden affedilenlerin tespitinde hiç kimseden liste alınmadığı gibi, kimsenin tesiri altında kalınmamış ve kimsenin bu konuda tavsiye ve telkinleri vaki olmamıştır denilmiştir.[13]

Üniversite Kanununda yapılan değişiklikler ise şunlardır:

1-Üniversitelerin idaresine bundan böyle genç öğretim üyeleri hatta asistanlar iştirak edecektir.

2-Rektör ve dekanların salahiyetleri genişletilmiş, Milli Eğitim Bakanı'nın Üniversitelerarası kurula başkanlık etmesi kaldırılmıştır.

3-Öğrenciler de fakülte yönetim kurullarına temsilcileri vasıtasıyla meselelerini bildireceklerdir.

4- Profesör ve doçentlere bütün disiplin kararlarına karşı Danıştay'a başvurma hakkı tanınmıştır. Öğrenciler de bu haklarını senatoya başvurmak suretiyle kullanabileceklerdir.

5-Tazminatları arttırılan öğretim üyeleri bu tazminatı almaktan vazgeçip dışarıda da çalışmak istedikleri takdirde, ancak iki saatlerini buna ayırabilecekler ve unvanlarını bu işlerinde kullanamayacaklardır.

[12] *Hürriyet Gazetesi*, 29 Ekim 1960 s.7
[13] *Milliyet Gazetesi*,30 Ekim 1960,s.1-5

6-Ordinaryüslük unvanı kaldırılmıştır. Kadroya bakılmadan, ehliyeti jürilerce tasdik edilen doçentler, doçentlik kadrosundan maaş almak suretiyle profesörlük unvanını kullanabileceklerdir. Böylece kadrosu müsait bir fakültede bir doçent 5 yılda profesör olurken diğerinde 15-20 sene beklemesi önlenmiş olacaktır.

7-Profesörlük olmayan kürsülerde kürsülerin idaresine başka bir profesör değil kürsünün doçenti getirilecektir[14]

Komite üyeleri hiç ummadıkları bu tepki karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Onlar, 114 sayılı tasfiye kanunu ile üniversiteyi temizleyip, 115 sayılı üniversite kanunuyla da bu müesseseyi ideal bir statüye kavuşturduklarını düşünmüşler, gerekli bir reformu başardıklarına inanmışlar ve teşebbüsün alkışlanacağını ummuşlardı. Ordudan 5000'e yakın subayı sessiz sedasız uzaklaştırdıklarına göre durumları esasen tenkitlere hedef olan 147 öğretim üyesinin tasfiyesine karşı büyük bir tepki gösterileceği akıllarından geçmemişti. Oysa tüm olarak üniversiteyi, basını ve gençliği karşılarında bulmuşlardı. İhtilalin başarılmasında en büyük rolü oynayan ve 27 Mayıs'tan beri Komite'yi daima destekleyen bu kuvvetler, 24 saat içinde karşılarına geçivermişti. O kadar ki, şimdi öğrencilerin MBK aleyhine miting hazırladıklarından İstanbul'da ve Ankara'da yürüyüş yapacaklarından söz ediliyordu. Şaşkına dönen Komite üyelerini en çok telaşlandıran öğrencilerin bu teşebbüsü idi. MBK aleyhinde mitingler başlarsa hiç şüphe yok, bu gösterilere bazı eski Demokrat Partililer de karışacak, yurt çapında bir hareket başlayacaktı. Bunu önlemek amacıyla Erkanlı, Solmazer ve Esin İstanbul'a gelmişlerdir. Amaçları üniversite, basın ve özellikle öğrenci çevrelerinde temasa geçip durumu yatıştırtmaktı. İlk iş olarak talebe yurtlarını dolaşmaya başladılar. Yaptıkları gizli toplantılarda silah üzerine yemin ettirerek, profesörler hakkında bazı bilgiler veriyorlar, gösterilere kalkıştıkları takdirde belirebilecek tehlikeler hakkında uyarılarda bulunuyorlar, hatta zaman zaman çok sert ve kırıcı konuşmalar yapıyorlardı. Genellikle telkin ettikleri bir husus da öğrencilerin tasfiyeyi uygun karşıladıklarını bildiren yayınlar yayınlamalarını ve telgraflar çekmeleriydi. Komite üyeleri öğrencilerle yaptıkları görüşmeler sonrasında bu tepkiyi sürekli manşetlerine taşıyan basınla da görüşmüşlerdir. Bu amaçla Dünya Gazetesi sahiplerinden Bedii Faik ile temas eden Erkanlı, bazı gazete sahip ve başyazarlarıyla bir görüşme arzusunda bulunuyordu. Bedii Faik, Falih Rıfkı ve Nadir Nadi'nin katıldıkları bu toplantı Dünya Gazetesi'nde yapılacak ve Komite üyelerinden, Erkanlı'dan başka Kabibay, Esin, Solmazer ve Soyuyüce hazır bulunacaklardı. Komite üyeleri yaratılan tepkinin vereceği zararlı sonuçlardan söz etmişler, basının durumu yumuşatmasını istemişler ve Komite'nin meseleyi iyi niyetle ele almaya hazır olduklarını bildirmişlerdi.[15]

Konumuz tasfiye hareketinin basına yansıması olduğu için Orhan Erkanlı ve Numan Esin basına yaptığı açıklamaların tam tersini yıllar sonra Orhan Erkanlı kendi kitabında şöyle itiraf etmiştir: "Aradan yıllar geçtikten sonra, prensip olarak çıkarılan iki kanunun faydalı ve gerekli olduğunu; buna makabil üniversite dışında kalacakların seçiminde büyük hatalar yapıldığını, tesir altında kalındığını, birçok ilim adamına haksızlık edildiğini ve bazı kişilerin de layık olmadıkları halde içerde bırakıldığını itiraf etmek isterim" diyerek, şöyle devam etmiştir: "114 sayılı kanunun müzakereleri sırasında; objektif ve belirli kıstaslar, ölçüler ve

[14] *Milliyet Gazetesi*, 30 Ekim 1960,s.5
[15] Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, C.I, İstanbul 1965,s.449-451

görüşler tespit edilmeden listenin hazırlandığı şüpheleri belirmişti. Her türlü kanaate ve inanışa taarruz ediyorduk; solcusunu da sağcısını da atıyorduk… Solcu, sağcı, mason, kürtçü, gerici, cahil, tüccar, politikacı vs. gibi sıfatlar sık sık kullanılıyor ve bu barajları aşabilenler içerde kalıyorlardı" demiştir.[16]

Bu konuyla ilgili Cumhuriyet Gazetesi'nde 30 Ekim 1960 tarihli yazısında Nadir Nadi "Yanlış Adım Düzeltilir" başlıklı yazısında; öğretim üyeleri arasında geniş bir tasfiye hareketine başvurulması kaçınılmaz bir zaruretti. Bu itibarla son kararın prensibi üzerinde herhangi bir tartışmaya girişmek bence yersizdir. Ancak emekliye ayrılan 140 küsur bilim adamının bu işlemi toptan hak ettiklerini söylemek de imkânsızdır. Hatalar yapılmıştır ve hatalar oranı bir hayli yüksektir. Bunun neden kaynaklandığını da açıklayan Nadi Milli Birlik Komitesi'nin üniversite kadrolarını teker teker tanımalarına imkân olmadığını belirtmiş ve bu iş için başvurulan uzmanların tavsiyelerine uymakla Milli Birlik Komitesi'nin hataya düştüğünü söylemiştir. Ayrıca MBK'nin iyi niyetinden şüphe edilmemesi gerektiğini belirten Nadi; tasfiye hareketinde kullanılan metodu değiştirmek, hata payını indirmek bakımından doğru olacaktır demiştir.[17]

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları dolayısıyla üniversitelilerin verdikleri 29 Ekim balosuna katılan Orhan Erkanlı ve Numan Esin "Bu kadar sert hareket etmeseydiniz belki bir şeyler düşünürdük" demiştir. Ziya Nebioğlu'nun bu haberinde Numan Esin affedilen bazı öğretim üyelerinin iadesi düşünülüyor mu sorusuna şimdilik mevzu bahis değil şeklinde cevap vermiştir.[18] Bu konuda ayrıca Kur. Bnb. Orhan Erkanlı kendisi ile görüşen gazetecilere "Eğer üniversitede bu affa uğrayan öğretim üyeleri ile öğretim yapılıyorsa, bugüne kadar Türkiye'de üniversite olmamıştır" demiştir. Gazetecilerin diğer sorularını cevaplayan Erkanlı, yeni kanunun, genç üyelere geniş imkânlar tanıyacağını ileri sürmüş ve vazifelerinden affedilmiş olan öğretim üyelerinin yeniden üniversiteye kabulü konusunda sorulan soruya da "Katiyen" diye cevap vermiştir. Affedilen öğretim üyelerinin başka işlerde kullanılması düşünülüyor mu sorusuna ise Erkanlı şöyle cevap vermiştir: Tasfiye edilen bu öğretim üyeleri bugüne kadar vazifelerinde başarı gösterememişler demektir[19]. Üniversitelerde yapılan tasfiye hareketi büyük tepkilere yol açarken tasfiye edilenler arasında değerli üyelerin bulunması ve tasfiye gerekçesinin açıklanmaması hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Bu tepkilerden biri de İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar ve Teknik Üniversite Rektörü Prof. Fikret Narter'in rektörlük görevlerinden istifa etmeleridir. Öğretim üyeleri ve öğrencilere göre, çıkarılan kanun hiçbir gerekçeye dayanmamaktadır. Görevden alınma veya affedilme yoluna gidilirken herhangi bir kıstas gözetilmemiştir. Huzursuzluk bu yönden doğmaktadır[20]. Ayrıca Ankara Üniversitesi Rektörü Suud Kemal Yekin de istifa etmiştir. Rektörlerin istifası konusunda ise görüşü sorulan Orhan Erkanlı, rektörlerin istifasının kabul edileceği kanaatinde olduğunu bildirmiştir[21]. Ayrıca Rektör Onar yaptığı açıklamada

[16] Orhan Erkanlı, *Anılar… Sorunlar… Sorumlular*, İstanbul,1972, s.45.
[17] Nadir Nadi, "Yanlış Adım Düzeltilir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ekim 1960, s.1-3
[18] *Cumhuriyet Gaztesi*,31 Ekim 1960, s.1-5.
[19] *Akşam Gazetesi*, 30Ekim 1960,s.1
[20] *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1960,s.3
[21] *Ulus Gazetesi*, 30 Ekim 1960, s.5

"Üniversitede gençleştirme olmaz. Bu çok sakat bir zihniyet, ilmin sembolü aksakallı bir ihtiyardır" diyerek, "Üniversite Çökmüştür" ifadesinde bulunmuştur.[22]

Tasfiyelerle ilgili konuda 29 Ekim 1960 tarihli Akşam Gazetesi'nde "Üniversiteden Affedilenler" başlıklı yazısında Müşerref Hekimoğlu, tasfiye haberinin çıkmasının bütün çevrelerde bomba etkisi yaptığını, ancak kendisine göre Üniversitede bir bünye değişimini beklediğini ve orduda 235 generalin emekliye ayrıldığı günlerde, bu ameliyatın bütün müesseselerde yapılması gerektiğini daha önce söylediğini belirtmiştir. Yazar yazısının devamında tasfiye edilenler hakkında da bunların devrik iktidar önünde bir bilim adamı gibi kalamadıklarını ve üniversitelerde yaşanan değişikliği her şeye rağmen sevindirici bir gelişme olarak karşılamak zorunda olduklarını belirtmiştir.[23] Aynı tarihli Vatan Gazetesi'nde ise bu konuyla ilgili bir yazı kaleme alan Ahmet Emin Yalman, Cumhuriyet'in İlan'ının öneminden bahsettikten sonra, Üniversitelerdeki tasfiye olayına değinerek, özellikle de gençleştirme adı altında yapılan tasfiyeleri eleştirerek, şunları söylemiştir: "Üniversitelerimizin reforma ihtiyacı olduğuna, yetişen genç âlimlere daha çok fırsatlar vermek lazım geldiğine şüphe yoktur. Fakat bunun yolu, mühim bir kısmı dünya ölçüsünde kıymetler taşıyan seçme bilginleri (bu arada bir hayli genç profesör, doçent ve asistanı) öğretim hayatının dışına sürmek değil, kadroları genişletmektir". Yalman yazısının devamında ise ilmi kıymet ve seciye bakımından yerleri dolmayacak olan kıymetlerin neden birden bire üniversitelerden uzaklaştırıldıklarına akıl erdirmek imkânsızdır. Bu sebepledir ki ortaya çıkan haberlerin doğru olabileceğine bir türlü inanmak istemiyorum, Milli Birlik Komitesi hesabına inanmaya razı olamıyorum. Öyle sanıyorum ki bu ancak bazı müfritlerin bir teklifi ve tasarısı olabilir. Fakat her ne suretle olursa olsun, Milli İnkılap Komitesi'nden eğer geçmişse, Komite'nin şimdiye kadar yaptığı gibi, hatadan dönmeyi bileceğini ve çok zararlı hareketi tamir edeceğini kuvvetle umuyorum demiştir.[24]

Üniversitelerdeki tasfiye hareketi genel olarak tepkiyle karşılansa da bazı gazete yazarları ve hocalar ise bu kararın yerinde bir karar olduğunu dile getirmişlerdir. Örnek vermek gerekirse, tasfiye dışında kalan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doçentlerinden Nurettin Şazi Kösemihal, tasfiye hareketi için pek yerinde bir hareket tabirini kullanmış ve şunları söylemiştir: "Benim aylardan beri beklediğim buydu. Belki bazı yanlışlıklar olmuştur ama böyle büyük bir operasyon sırasında yüzde on kadar bir yanlışlık hiçbir hüküm ifade etmez… Üniversite muhtariyetine dayanılarak üniversite içinde bir diktatorya kurulmuştu. Bunu kendi kendilerine halletmelerine imkân yoktu… Mutlaka dışarıdan bir müdahaleye ve böyle bir operasyona lüzum vardı…"[25]

2.147'lerin Geri Dönüşü

147 Üniversite öğretim üyesinin görevlerinden affedilmesi üzerine gerek üniversite, gerekse öğrenci ve aydınlar çevrelerinden gelen tenkitler karşısında MBK'nin durumu yeniden gözden geçirmeye karar verdiği bildirilmiştir. Bu konuda çeşitli toplantılar yapan

[22] *Vatan Gazetesi*,29 Ekim 1960,s.1
[23] *Akşam Gazetesi*, 29 Ekim 1960,s.2
[24] *Vatan Gazetesi*, 29 Ekim 1960,s.1
[25] *Vatan Gazetesi*, 31 Ekim 1960,s.3

MBK Genel Sekreteri adına bir açıklama yapan Orhan Erkanlı, gazetecilerin son üniversite olayları hakkında sordukları soruya "Hata yapmış olabiliriz. Bize bir müracaat olursa bu işin sebeplerini açıklarız" demiştir[26]. Üniversitelerdeki tasfiyeler konusunda 31 Ekim 1960 tarihli Ulus Gazetesinde "Üniversitede Tasfiye Hadisesi" başlıklı yazı kaleme alan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu durumu eleştirerek tasfiye sebebinin gençleştirme hareketi olmadığını ve tasfiye edilenler arasında genç akademisyenlerin de olduğunu belirtmiştir. Ayrıca tasfiye edilenlerin çoğunun ilmi yeterliliklerini kanıtlayarak bu seviyelere geldiğini belirten Karaosmanoğlu, Demokrat Parti döneminde yaşanan 28 Nisan üniversite olaylarını hatırlatarak, yapılan eylemlerin Türk devriminin ülkülerine ne kadar bağlı olduklarının göstergesi olduğunu iddia etmiştir[27]. Bu arada kendi üniversitesinden herhangi bir tasfiye hareketi olmamasına rağmen Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Turhan Feyzioğlu da istifa etmiştir. İstifalar konusunda ve alınan tasfiye kararları hakkında bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Prof. Tuncel, Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in bu konuda kanunların prensibine katiyetle inandığını ve hata olmasının mümkün olabileceğini ve bu konu üzerinde durulacağını söylediğini belirtmiştir[28].

Gelen yoğun tepkiler üzerine Gürsel başkanlığındaki MBK, Ankara Üniversitesi Senatosu ile yapmış olduğu toplantı sonunda tasfiye hareketinin yeniden inceleneceği bildirilmiştir. Bu konuda gazetecilere bir açıklama yapan Başkan Cemal Gürsel: "Biz bu kanunların prensip olarak doğru olduğuna inanıyoruz. Eksik, hata ve fazlalık olabilir. Hatalarımız varsa bunları düzeltmeye, hem de üniversite ile birlikte düzeltmeye çalışacağız. Üniversiteye karşı inancımız, bağlılığımız ve saygımız büyüktür. Onların kemaline hizmet etmeyi Komite ve Hükümet olarak vazife addettik" demiştir. Bu konuşmanın ardından Gürsel, Üniversite Senatosu temsilcilerini kabul etmiş, daha sonra temsilciler MBK'ne giderek müşterek bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıyı takiben şu tebliğ yayınlanmıştır. MBK adına yayınlanan bu tebliğde aynen şöyle denilmektedir: "Üniversiteleri ilgilendiren 114 ve 115 sayılı kanunları ilham ve telkin eden ihtiyaçlar ve zaruretler üzerinde, MBK'ni harekete getiren prensiplere esas itibariyle inanmış bulunan üniversitemiz senatosunun seçtiği komisyon MBK temsilcileriyle yaptığı müşterek toplantıda, söz konusu kanunların ortaya koyduğu problemlerin üniversite muhtariyeti içinde yeniden gözden geçirilmesi hususunda görüş birliğine varmıştır[29]."

Üniversitelerden ve basından gelen tepkiler üzerine Milli Komite üniversitelerden tasfiye edilecek üyeleri senatolara bırakmıştır. Bu konuda Milli Türk Talebe Birliği'nden 6 kişilik bir heyet Devlet Başkanı Cemal Gürsel'i makamında ziyaret etmişler ve kendisi ile yaptıkları görüşme sonucunda Cemal Gürsel, öğrenci temsilcilerine bu konuda: "Biz bu tasfiye hareketini senatolara bırakıyoruz. Gayet iyi niyetle hareket ediyoruz. Mutedil hareket etmeniz bizi memnun etti. Havayı bulandırmak isteyenlere fırsat vermemelisiniz. Bize verilen bilgiye göre bu tasfiyeyi yaptık. İzahlarınızda şunu gösteriyor ki bize verilen bilgide bazı bakımlardan hata vardır. Hatadan rücu etmek bizim için fazilettir" söylemiştir. Yapılan açıklamalarda Milli Birlik Komitesi'nde son çıkan öğretim üyelerinin af kanununa ek bir

[26] *Ulus Gazetesi*, 31 Ekim 1960,s.1
[27] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Üniversitede Tasfiye Hadisesi", *Ulus Gazetesi*, 31 Ekim 1960, s.1-2
[28] *Ulus Gazetesi* 1 Kasım 1960, s.1.
[29] *Hürriyet Gazetesi*, *Vatan Gazetesi*,1 Kasım 1960,s.1-5

maddelik bir kanun teklifi ile tasfiye edilenlerin durumlarının tetkiki senatolara bırakılmaktadır. Bu maddede kanunun 5. Maddesine bir fıkra eklenecek ve bu fıkra mealen şöyle olacaktır: "Ancak affedilenler arasında bulunanlardan haksızlığa uğrayanlar ile bugün tasfiye edilmesi gerekenlerin tespiti senatoya bırakılmış olup, tasfiye edilenler ve edilecek olanlara ait listeyi en geç bir ay içinde senato MBK'ne verecektir.[30]

Bu işin senatolara bırakılması kararının ardından Nadir Nadi 2 Kasım 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "Doğru ve Yerinde Bir Karar" başlıklı yazısında bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: "Yeni Üniversiteler Kanunu'nun eskisine kıyasla çok daha iyi olduğuna şüphe yoktur. Bu kanunun ışığı altında bilim hayatımızın dinamik ve yaratıcı bir niteliğe kavuşacağını beklemek yerinde olur. Kanunu hazırlayanlar doğru düşünmüşler, doğru görmüşler ve bilim hürriyetini yürekten özlediklerini ispat etmişlerdir. Üniversitelerimize taze bir hava getirecek böyle bir kanunla birlikte öğretim kadrolarında bir tasfiye hareketine girişilmesini de yadırgamamak gerekiyordu". Prensipte herkesin birlik olduğu bu tasfiye hareketi vaktiyle yapıldığı gibi yetkili bir komisyon tarafından başarılsa ya da hazırlanan listeler böyle bir komisyona danışılarak ilan edilseydi diyen Nadi sanıyorum ki ortada bir güçlük kalmayacak, itirazlar büyük çapta önlenmiş olacaktı. Ama 147 öğretim üyesini görevlerinden uzaklaştıran kanun maddesinin hangi ölçüler göz önünde tutularak alındığını bilmeyenleri de üzüntülerinde haksız bulmak güç olurdu. Açığa vurulan listelerde yurdumuzda pek sevilmiş, bilimsel yeterlilikleri dış dünyaca kabul edilmiş, çalışkan ve karakter sahibi bir takım isimler yer almıştır. Bu durum bilim çevrelerimizi ve aydınlarımızı şaşırtmış ve üzmüştür.[31]

Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in "Hata varsa, hatadan dönmek bir fazilettir" beyanına uygun bir cevap da MBK tarafından üniversitelere gönderilmiştir. Üniversiteler arası Kurul'un Ankara'da yapmış olduğu son toplantıda MBK'ne ve başkanlığına birer yazı ile müracaat edilmesi kararlaşmış ve 147 üyenin durumunun yeniden gözden geçirilmesi talep edilmişti. MBK, cevabı yazısında üniversite senatolarından "hangi üyelerin tekrar üniversiteye dönmesini arzu ettiklerini" sormuş ve "Eğer 147 üye içerisinde üniversiteye dönmesini istedikleri bazı üyelerin tasfiyelerinde bir hata varsa bunların durumlarının düzeltileceği hatta haklarındaki dosyanın senatolara verilebileceğini ve bu dosyaların tetkikinden sonra senatoların bu üyeler üzerinde bizzat bir karara varmasının" mümkün olabileceğini bildirmiştir. Komite, 147 öğretim üyesi hakkında "toptan" bir vazife iadesinin aleyhindedir" denilmiştir. Buna mukabil, üniversite çevreleri bu şekilde bir hal tarzına yanaşmadıkları beyan etmişler ve 147 üyenin hepsinin durumunun eski haline getirilmesini talep etmişlerdir ve bütün dosyaları istemişlerdir. MBK de "Hata varsa, bunu düzeltmek yolundan" ayrılmayacağı fakat 147 üye hakkında alınan kararın da ancak bu şekilde düzeltilebileceğini tekrar belirtmektedir.[32] Fakat MBK'nin elinde 114 sayılı kanunun çıkarılışı sırasındaki incelemelere ait bir dosya bulunmadığı, görevlerinden affedilen 147 üniversite öğretim üyesinden hiçbiri hakkında dosya düzenlenmesine esas teşkil edebilecek bir belge elde edilemediği anlaşılmıştır. Zira üniversite temsilcilerinin Ankara'daki temasları sırasında

[30] *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Kasım 1960, s.1-4, *Ulus Gazetesi*, s.1
[31] *Cumhuriyet Gazetesi*, 2 Kasım 1960, s.1
[32] *Hürriyet Gazetesi*, 25 Kasım 1960,s.1-5, *Vatan Gazetesi*,26 Kasım1960,s.1

Komite'den görevden affedilen öğretim üyeleri hakkında düzenlenen dosyalar istendiğinde verilecek herhangi bir dosya olmadığı görülmüştür. Öğretim üyelerinin geri dönüşünü zora sokacak diğer bir mesele de 27 Mayıs devriminden sonra orduda yapılan gençleştirme sırasında emekliye sevk edilen subayların da tekrar ordudaki görevlerine alınmalarını istemeleridir. MBK'de öğretim üyelerinin tasfiye kararlarından dönüş yapıldığında, emekli devrim subayları için de isteklerini karşılayıcı bir hal çaresi bulunması gerekeceği kanaati yaygın bulunmaktadır.[33]

Bu konuyla ilgili birçok tartışma yaşanmış ve yapılan görüşmeler sonrasında tasfiye edilen 147 öğretim üyesinin tekrar görevlerine dönmelerini temin eden kanun tasarısı Bakanlar Kurulu'nun yapacağı toplantıda görüşüldükten sonra hükümet teklifi olarak meclise götürülmesi kararı alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bu kanun tasarısında şu maddeler yer almaktadır:

1- 114 sayılı kanunda isimleri yazılı profesör, doçent ve yardımcıları derhal vazifelerine döneceklerdir.
2- Üniversiteye dönen bu öğretim üyeleri hakkında görevlerini yapamayacakları iki ay zarfında üniversite senatosu tarafından karar verilenler öğretim üyelik vasfını kaybedeceklerdir.
3- Öğretim üyeleri kendi derece ve müktesep haklarıyla kürsülerine döneceklerdir.
4- Bu öğretim üyeleri için yeniden kadro alınacaktır[34]

22Aralık 1962 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından görüşülen yasa tasarısı onaylanarak 147'lerin tamamının üniversiteye dönmelerini kabul ve üniversitelerin kadroya almalarını sağlamanın önü de açılmıştır. 114 sayılı kanunun 5. maddesini tamamen kaldıran yeni tasarıda profesörlerin bir ay içinde senatolara müracaatları halinde eski görevlerine kabul edilecekleri aksi halde müstafi sayılacakları hususu da yer almaktadır. Tasarı kanunlaştığı gün yürürlüğe girecektir.[35]

147'lerin üniversiteye dönmesi meselesi hükümetle Millet Meclisi ve Milli Eğitim Komisyonu arasında anlaşmazlığa yol açmıştır. Başbakan İsmet İnönü'nün ve Bakanların çeşitli vesilelerle söyledikleri vecihle, Hükümet 147'lerin üniversiteye dönmeleri meselesinde yasama organının muhtar bir müessesenin yetkisine tecavüz etmesini önleyecek bir yol bulunması üzerinde çalışmış, bu sebeple 147'lerin göreve kabulünde üniversite senatolarını yetkili kılan bir tasarı hazırlamıştır. Milli Eğitim Komisyonu ise bu meseleyi bir yasama tasarrufu ile halletme yolunu seçmiş ve böylece hükümetin anlayışına göre anayasaya aykırı bir yol tutmuştur. Bu konuyla ilgili kanun tasarısının itirazlara uğrayan1. maddesi Milli Eğitim Komisyonunca şöyle kabul edilmiştir. "114 sayılı kanuna ekli 1 ve 2 sayılı cetvellerde adları ve soyadları ile akademik unvanları gösterilip adı geçen kanunun 1. ve 2. maddeleri gereğince üniversitelerdeki öğretim üyeliği veya öğretim yardımcılığı görevlerinden affedilenler veya başka fakülte veya yüksekokullara nakledilen Ankara, İstanbul, Ege (İzmir) ve Atatürk Üniversitesi mensupları eski akademik unvanları, dereceleri ve yetkileri saklı

[33] *Vatan Gazetesi*,26 Kasım 1960 s.3
[34] *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Aralık1961,s.1-5
[35] *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Aralık 1961,s.1

tutulmak şartı ile herhangi bir işleme tabi olmaksızın, öğretim üyeliğine veya yardımcılığına iade edilmişlerdir." Kanun tasarısının 2. maddesi ile de üniversitelerin yetkili organlarına, eğer 147'lerden gayri kanuni fiilleri görüldüğü için affedilen ve dönmesinde mahzur görülenler varsa bunlar hakkında 45 gün içinde gerekli işlemin yapılması imkânı verilmektedir. Bu tasarılar üzerinde Komisyonla hükümet arasında meydana gelen anlaşmazlığın; tasarının meclisteki müzakereleri sırasında geniş tartışmalara sebep olacağı söylenmiştir.[36] Nitekim daha önce de 147 öğretim üyesini görevlerinden affeden kanunun 5. Maddesinin 2. Fıkrası da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Anayasaya aykırı bulunmuştur. Kanundan çıkartılması istenen fıkra, affedilenlerin tekrar üniversitelere dönmelerini önleyen fıkradır[37]

Yapılan görüşmeler sonucunda 147'lerin göreve iadesi için senatolara yetki veren hükümet tasarısının anayasaya uygun olduğu sonucuna varılmıştı. Komisyon ayrıca, öğretim üyelerinin kayıtsız şartsız görevlerine iadeleri hakkındaki Milli Eğitim Komisyonu'nun değiştirişini anayasaya aykırı bulmuştur. Tasarı ve dosya tekrar incelenmek üzere Maliye Komisyonu'na sunulmuştur. Anayasa oturumunda söz alan Başbakan İsmet İnönü de bu konuda görüşlerini belirtmiştir. İnönü "Hükümet tasarısında doğrudan doğruya tayin yapılmamaktadır. Bu husus senatoya bırakılmaktadır" Kanunla üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları alınacaktır denilirse muayyen eşhasın üniversiteye kanuni bir tasarrufla alınacağı neticeleri hâsıl olur. Bu ise anayasa dışına çıkılmak demektir ifadesini kullanan İnönü sözüne devamla tasfiye hakkında bir kanaat vardır bir de tatbikat… O zaman usulsüz görülen muamele vardı değerli kimseler de vardı. Bunlar da bu arada feda edildi. Umumi olarak karar isabetsiz idi. Biz bu muameleye bir hal çaresi arayacağız. Üniversitede salahiyetli organlar vardı. Onlara danışılmadı. Bu bir yanlışlıktır.[38] Hükümetin 147'ler meselesinde almış olduğu karar 147'ler derneği mensupları arasında memnuniyet uyandırmıştır. 147'ler Derneği Başkanı Prof. Müfide Küley, kendisi ile görüşen basın mensuplarına "Hükümet'in kararını Başbakanın beyanatından öğrenmiş bulunuyoruz. Hükümet'in almış olduğu bu karardan son derece memnunuz. Biz üniversite senatolarının kanun ve nizamlara aykırı hareket edip bir yanlış karar vermeyeceğine inanıyoruz" demiştir.[39] Sonuç itibariyle, devrim idaresi zamanında görevden affedilen 147 öğretim üyesi ve yardımcısının yeniden üniversitelere dönmesini temin maksadıyla hükümetçe hazırlanan kanun tasarısı Millet Meclisi'nin 28 Mart 1962 tarihli oturumunda oy birliğiyle kabul edilmiştir.[40]

Bu kanun 18.04.1962 tarihli resmi gazetede yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir. Buna göre 27 Ekim 1960 tarihli ve 114 sayılı kanunun 1,2,3 ve 5. Maddeleri kaldırılmıştır. 114 sayılı kanuna ekli 1 ve 2 sayılı cetvellerde ad ve soyadları ile akademik unvanları gösterilip adı geçen kanunun 1 ve 2. Maddeleri gereğince üniversitelerdeki öğretim üyeliği veya öğretim yardımcılığı görevlerinden affedilen veya başka fakülte veya yüksek okullara nakledilen Ankara, İstanbul, Ege (İzmir) ve Atatürk üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi mensupları (Emekliye ayrılanlar veya başka göreve atanmış olanlar dahil) eski

[36] *Ulus Gazetesi*,19 Ocak 1962,s.1-5
[37] *Tercüman Gazetesi*, 28 Ekim1961,s.5
[38] *Ulus Gazetesi*, *Akşam Gazetesi*,13 Şubat 1962 s.1-5
[39] *Ulus Gazetesi*, 14 Şubat 1962,s1
[40] *Millet Meclisi* T.D, Dönem:I, C.4,Birleşim:66,28.03.1962, *Ulus Gazetesi*,29 Mart 1962,s.1

akademik unvanları ve dereceleri saklı tutulmak şartıyla ve senatoların uygun görmesinden başka herhangi bir işleme ihtiyaç olmaksızın öğretim üyeliğine veya yardımcılığına kabul veya tayin olunurlar.[41]

Yasanın Millet Meclisi'nde kabulünün ardından İstanbul Üniversitesi 85, Ankara Üniversitesi Senatosu da 33 öğretim üyesini aynı kadrolarla eski kürsülerine atadı. Bu konuda bir açıklama yapan Rektör Sıddık Sami Onar, "Hepsi aynen kabul edildiler. Hakkında müzakere açılan kimse yoktur" demiş ve sözlerine devamla şunları söylemiştir: "Geç oldu, biraz da güç oldu. Ama buradaki güç olmadı. Karar toplantıdan büyük bir neşe içinde geçti. Arkadaşlar derhal çağrılacak ve derhal görevlerine başlayacaklardır."[42]

SONUÇ

27 Mayıs 1960 Darbesi sadece Türk siyasi hayatında değil, ordu, üniversite gibi birçok kurumlarda da derin akisler yaratan bir etki bırakmıştır. İlk olarak darbeden hemen sonra Cemal Gürsel başkanlığında kurulan Milli Birlik Komitesi hemen işe koyularak düzeni tekrar sağlayıp yönetimi sivil otoriteye teslim etmek istemişse de bunda pek başarılı olamamıştır. Nitekim bu durum Komite arasında ikililiğe sebep olmuş ve 14 Komite üyesinin tasfiyesiyle sonuçlanmıştır. Komite ilk olarak haklı gerekçelerle orduda gençleştirme hareketine girişmiş ve bu hareket çoğu kesim tarafından kabul edilmiş ve pek tepki gösterilmemiştir. Ancak Demokrat Parti'nin son dönemlerinden itibaren gerçek amacı dışında hareket etmeye başlayan üniversitelerde yapılan tasfiye hareketi hiç umulmadık çapta bir tepkiye dönüşmüştür. Bunun sebebini ise şöyle ifade etmek mümkündür. Yapılan girişim belki doğrudur ancak tasfiye konusu olan listelerin tespiti olayı yanlıştır. Çünkü hiçbir kıstas ve gerekçe gösterilmeden ve sonradan da haklarında herhangi bir dosya oluşturulmayan 147 öğretim üyesinin Komisyon'un incelemesinden geçmeyip üniversitelerden çıkarılması asıl tepki gösterilen husus olmuştur. Bu konuda Komite üyesi olan ve Komite'nin sözcülüğünü yapan Orhan Erkanlı bile yıllar sonra bu yanlışı itiraf etmiştir. Hatta listenin 147'den fazla olduğunu ve bizzat kendisinin tanıdıklarını listeden çıkardığını söylemesi Komite'nin bu konuda ne kadar da acemi davrandığını göstermiştir. Çünkü tasfiye edilenler arasında yurtiçi ve yurtdışında tanınan bilim adamlarının olması ve ayrıca kendi kürsülerinde önemli bir yer tutmaları gösterilen tepkilerin en önemli sebebiydi. Şayet MBK gösterilen bu tepkilere anlayışla yaklaşmamış olsaydı sonuç daha farklı olur ve yıllarca sürecek bir iç karışıklığa zemin hazırlamış olurdu.

[41] *Resmi Gazete*, 18 Nisan 1962, Sayı:11086.
[42] *Cumhuriyet Gazetesi*,25 Nisan 1962,s.1-5

KAYNAKLAR

I.Resmi Yayınlar

Millet Meclisi T.D, Dönem:I, C.4,Birleşim:66,28.03.1962

TC, MBK, Genel Kurul Toplantısı, C.2, 28. Birleşim,26 Ekim 1960

II.Resmi Gazete

Resmi Gazete, 27.10.1960, Sayı:1064

Resmi Gazete, 18 Nisan 1962, Sayı:1108

III.Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Nadir Nadi, "Yanlış Adım Düzeltilir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ekim 1960

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Ulus Gazetesi

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Üniversitede Tasfiye Hadisesi", *Ulus Gazetesi*, 31 Ekim 1960

Vatan Gazetesi

IV.Tetkik Eserler

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara, 2004

COŞAR, İPEKÇİ, Abdi, Ömer Sami, *İhtilalin İç Yüzü*, C.I, İstanbul 1965

Demir, Şerif, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul,2010

ERKANLI, Orhan, *Anılar… Sorunlar… Sorumlular*, İstanbul,1972

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 2003

ÖZDAĞ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul,2004

WEİKER, Walter F, *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*, (Çev: Mete Ergin), İstanbul, 1967

V.Ekler

EK:1

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR
28
B. Terbiyesi Genel Müdürü değişti
Üniversitelerde büyük tensikat
23 Profesör, Doçent ve Asistan öğretim üyeliğinden alındı, 2
Ord. Prof. görevden affedildi - Üniversiteler Kanunu değiştirild
4 kişinin de yeri değişti
Görevde bulunan Profesörlere 1000, Doçentlere 600 lira tazminat verilecek
Bebek Dâvası Kararname
dün sanıklara tebliğ edil
6-7 Eylül dâvası
Tanıklar : Olay tertip eseridir
Dün olay sırasında çekilen resimler projeksiyonla gösterildi - Duruşma 1 Kasım Salı gününe bırakıldı
Doğan Kasaroğlu
Teoman Karahan
Dâva Pazar günü başlı
YASSIADADAN Notlar
Eski günlerde olduğu gibi
DOĞAN KASAROĞLU
Atatürk'ün yolu
Madanoğlu'nun açıklaması
Y. Subay öğretmenler köylere gidecekler
GÜNAYDIN
Yunanistan Notları : III
Türkiye - Yunan

EK:2

Cuma
28

Hürriyet

Solör ve Makinist Kursu

85 profesör ve 43 doçentin işine son verild

147 öğretim üyesini vazifesinden affeden MBK. kararında bir sebep zikredilmiyor

Ord. Prof. Onar tasfiye haberi üzerine: "Rektörlük vazifemde bir dakika kalmam, istifa ederim,, dedi

İşlerine son verilenlerin Tam Listesi

Ordinaryüsler

A. Menderes cevap vere yerde sual sormaya k

6-7 Eylül şahitleri C.Baban ve Çelikbaş'a göre, hâdise"

Üniversiteler Kanunu yeni esaslara bağlandı

Öğretim üyelerine 1000 liraya kadar aylık tazminat veriliyor

Cumhuriyetin 37. yıldönümü bugün başlıyor

İstanbul'da 1.000 kişi altan faydalanıyor

Soprano

Meşhur "Bebek dâvası,, pazartesi günü başlıyor

Sanın soprano A. Aydan da Yüksek Adalet Divanında tanıklık yapacak

İSLAM DÜNYASINDA DEMOKRASİ SORUNU: FİTNE-MUHALEFET ÖZDEŞLİĞİ

Dr. Onur YILDIRIM

Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

İslam dünyası, alternatifleri arasında biricik meşru yönetim biçimi olarak modern dönemde yeniden siyasal sahneye çıkan ve entelektüel dikkatleri üzerine çeken demokrasiyi, sorgulama konusu yapma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Bu durumun temel nedenlerinden birisi, İslam dünyasının siyasal olana demokratik nitelikler kazandıran muhalefet olgusuna yabancı olmasındandır. Çünkü İslam siyasal düşüncesi ve tarihi boyunca kurumsal bir mekanizmaya dönüştürülememiş muhalefetin siyasal alandan tecrit edilmesi, demokratik siyaseti benimseme iddiasında olan Müslüman Ortadoğu rejimlerinden geriye sadece demokrasinin şekilsel mekanizmaları bırakmıştır. Bu yönüyle, demokrasinin içselleştirilememesinin ve kurumsallaştırılamamasının nedeni olarak ortalama bir Müslüman'ın siyasal bilinçaltında karşılığı olmayan muhalefet gösterilebilir. Çünkü siyasal bilinçaltında muhalefetin anlamsal karşılığı, İslam tarihi boyunca Müslümanların en fazla mustarip oldukları kavrama yöneltecek şekilde tasarlanmıştır. Siyasal bir korkunun ifadesi olan bu kavram, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanların tüm düşünce dünyasını etkileyen fitnedir. Fitnenin kaynağı, özdeşi ya da ikiz kardeşi olarak modern dönemde siyasal olanın demokratikleşmesi anlamına gelen muhalefetin gösterilmesi, İslam ile demokrasi arasındaki ilişkinin neden sorunlu olarak addedildiğine de ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İslam, Demokrasi, Fitne, Muhalefet.*

THE ISSUE OF DEMOCRACY IN THE ISLAMIC WORLD: FITNAH-OPPOSITION IDENTITY

ABSTRACT

The Islamic world has come to the forefront to question democracy, which has emerged again on the political stage and attracted intellectual attention, is widely accepted as the only legitimate form of government among its alternatives. The reason for this is that the Islamic world is alien to the political opposition that gives democratic qualities. Because of the political isolation of the opposition, which has not been transformed into an institutional mechanism through Islamic political thought and history, democracy has left only formal mechanisms in the Muslim Middle East regimes, which claim to have adopted democratic politics. Thus, there has been the problem of internalization and institutionalization of democracy in these regimes due to lack of opposition. With regard to the average Muslim's political consciousness, political opposition has nothing, other than pejorative meanings. Under this kind of political consciousness, the semantics of the opposition is designed to lead to a perception that Muslims suffer most from the history of Islam. This notion of a political fear is a fitnah that affected the whole world of thought of Muslims in the phase of the transfer of life without Prophecy. Beyond being a notion, fitnah, which is perceived as the result of political opposition, corresponded to factual reality. Especially this factual reality sheds light on the problematic relationship between Islam and democracy.

Keywords: *Islam, Democracy, Fitnah, Opposition.*

Giriş

Günümüzde İslam dünyasının çözüme ulaştırmakta güçlük çektiği sorunların başında demokrasi ve demokratik siyaset gelmektedir. İslam dünyası bu sorun karşısında iki farklı yaklaşıma sahiptir. İlki, İslam dünyasının demokrasi ile bir türlü kurmayı başaramadığı ilişkiyi, İslam'ın özü, tözü ve ruhundan hareketle açıklamaya yatkın oryantalist yaklaşımdır. İkincisi ise, İslam'ın cihanşümul, ezelî ve ebedî bir siyasal düzeni doğuşuyla birlikte Müslümanlara takdim ettiğini düşünen, dolayısıyla da seküler-modern Batı mührü taşıyan demokrasiye gerek duymadığına inanan fundamentalist yaklaşımdır. İlki, inananların, dinin itkilerini belirleyen temel öğe olduğunu hesaba katmadan, nüfusunun ezici çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkelerdeki siyasal rejimlerin anti-demokratik yapısının sorumlusu olarak İslam'ın özünü ve öğretilerini göstermektedir. İkincisi ise, günümüz Müslümanlarının siyasal ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmeyen bir tavırla, Asr-ı Saadet olarak adlandırılan döneme özgü siyasal düzeni tekrar tesis etmeyi arzulamaktadır. Her iki yaklaşım birden günümüz Müslümanlarının siyasal ihtiyaçlarını karşılamaktan, onların sorunlarına çözüm üretmekten ve ideallerini muhatap almaktan çok, hâlihazırda var olan siyasal açmazlarını derinleştirmektedirler. Üstelik her iki yaklaşım da, hatalı ve eksik bir metodoloji ile yanlış öncüllerden hareketle İslam'ın demokrasi ile uyumsuzluğunu teyit etmek suretiyle günümüz Müslümanlarını -ya bu ya öteki düşünsel kolaylığına sevk ederek- ya dinsel olanın getirdiği ile arasına mesafe koymaya ya da *Cahiliye*den kurtulmaya davet etmektedir. Gerçekten de, çağdaş İslam dünyası, demokratik siyaseti içselleştirme ve kurumsallaştırma konusunda son derece başarısızdır. Ancak bu başarısızlığın sorumlusu olarak ne İslam'ın özü, tözü ve ruhu ne de bir ütopyaya dönüştürülmüş olan Asr-ı Saadet'in siyasal düzeni gösterilebilir.

Bu çalışmada, İslam dünyasının demokrasi ile sorunlu ilişkisi, insani bir faktör olan fitneden hareketle açıklanacaktır. Hiç şüphesiz, bu insani faktörün bireysel, toplumsal ve siyasal boyutları bulunmaktadır. Bu yüzden insani faktör ifadesini bir çatı, yapı ve şablon olarak kullandığımızı belirtelim. İslam düşüncesinde siyasal korkunun kavramsal ve olgusal karşılığı olarak adlandırdığımız fitneden hareketle İslam dünyasının demokrasi ile arasındaki sorunlu ilişkiyi ele almaya çalışacaktır. Hz. Osman'ın öldürülmesinden itibaren siyasal iktidarlar tarafından sürekli yeniden üretilerek, gündemde tutulan fitne ile muhalefet arasında ontolojik bir bağ kurulduğu, buna bağlı olarak da her türlü muhalefet hareketinin ötekileştirildiği ve şeytanlaştırıldığını kalkış noktası olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacı, İslam dünyasının demokrasi sorununu, fitne-muhalefet özdeşliği düşüncesinden hareketle ele almaktır. Bu çalışmanın ilk başlığı altında fitne kavramının ne anlama geldiğini ele alınacaktır. Kavramın tanımı ve etimolojisiyle ilgili sadece genel bilgiler verildikten sonra olumlu veya olumsuz bir yorumda bulunulmayacaktır. Çünkü bu yorumu çalışmanın üçüncü bölümünde gerçekleştirilecektir. İkinci başlık altında, muhalefet kavramının tanım ve etimolojisine inilecektir. Muhalefetin, demokratik rejimleri diğer rejimlerden ayıran temel öğe olduğuna ilişkin çok kısa bir değerlendirmede bulunulacaktır. Üçüncü başlık altında Kur'an ve hadislerde yer alan fitnenin, sosyolojik-tarihsel açıdan hangi gelişmelerden sonra ortaya çıktığını tespit etmeye çalışılacaktır. Dördüncü başlık altında, fitnenin siyasal iktidarlar tarafından ne amaçla kullanıldığını düşünmek suretiyle muhalefet kavramı ile arasında kurulan bağa odaklanacağız. Bu bağ, çalışmanın nihai amacı olan İslam dünyasında demokrasi sorununu değerlendirme açısından yeni bir bakış açısı sunma amacına matuftur. Bu sayede, psiko-patolojik bir faktör olan fitnenin -siyasal olana demokratik kimliğini kazandıran- muhalefetin, sonucu, özdeşi, kavramsal ve olgusal karşılığı olarak değerlendirilmesinden dolayı İslam dünyasında demokratik siyasetin tesis edilmesinin güç hale geldiği belirtilecektir.

Fitne: Tanım ve Etimoloji

Sözlük anlamı itibariyle fitne, "altın ve gümüş gibi değerli madenlerin saflığını anlamak amacıyla ateşte eritmek" manasına gelen fetn (fütûn) kökünden türemiştir. Kelimenin en eski kullanımlarında "derisini daha kolay yüzebilmek için kurbanı sıcak kuma gömme, kandırma, gönlünü çelme ve pusu kurarak yol kesme" anlamları bulunmaktadır (Çağrıcı, 1996: 156). Fitne kelimesi, Kur'an'da pek çok defa inananların şeytan tarafından ayartılması ya da inanç testi bağlamında kullanılmaktadır. Bu kullanış şekline bağlı olarak Kur'an'da, fitne kelimesi sıklıkla günahkârların ateşle azap edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Gardet, 1991: 930). Örneğin fitne kelimesi, Kur'an'ın Zariyat suresinde "ateşe atma, ateşle azap etme" anlamlarında kullanılmaktadır (Çağrıcı, 1996: 156). Aynı zamanda Kur'an'ın Bakara suresinde "fitne çıkarmanın insan öldürmekten daha kötü" olduğu bildirilmektedir (Bakara, 217).

Kur'an'da kullanılış şekline bağlı olarak fitne, ya inananın şeytan tarafından ayartılması sonucunda ona ateşle azap edilmesi ya da inanç testi bağlamında inananın İlahi Yasa'nın hükümlerine isyan etmesine işaret etmektedir. Fitne kelimesinin özellikle ikinci anlamı baskın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu anlam aralığında kalarak, fitnenin isyan, karışıklık çıkarma ve iç savaşa yol açma gibi anlamları beraberinde taşıdığını söylemek mümkündür. Özellikle iç savaşın, toplumun bölünmesi ve inanç saflığını tehlikeye düşürmesinden (Gardet, 1991: 930) dolayı uzak durulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuda pek çok hadisin varlığına dikkat çeken Gardet, Hz. Peygamber'in kendisinden sonra fitneye işaret ettiğini düşündüğü "sabah inanan olarak uyananın akşam inançsız olabileceği ya da tam tersine akşam inanan olarak yatağa girenin sabah inançsız olarak uyanabileceği" hadisi delil olarak göstermektedir (Gardet, 1991: 930).

Fitneyi ortaya çıkaran faktörlere gelince, bunları üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar, bireysel, toplumsal ve siyasal faktörlerdir. Bireysel faktörler, "insanın fıtratından uzaklaşmış bir kalbe sahip olması", "cehalet", "terbiye edilmemiş nefis", "insanın özündeki zaaflar", "şehvet" ve "ilahi emir ve yasakları çiğneme" olarak sıralanabilir. İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlık olduğu için diğer insanlara ihtiyaç duyar. Bu durum, insanların ortak bir yasa ve değerler manzumesi etrafında birlikte yaşam sürmesine yol açar. Ne var ki, insanın kendi aile, kabile ve milletine gösterdiği yakınlık ortak yasanın göz ardı edilmesine yol açar. Fitneyi ortaya çıkaran siyasal faktör, yönetimin ehil olmayanların eline geçmesiyle vuku bulur. Toplumsal hayatın denge unsuru olan adaletin siyasal iktidar tarafından göz ardı edilmesi, fitnenin ortaya çıkması için şartları hazırlar (Bedirhanoğlu, 2008: 210-220).

Muhalefet: Tanım ve Etimoloji

Muhalefet, "h-l-f" kökünden türeyen Arapça bir kelimedir (Yılmaz, 2010: 31). Sözlükte muhalefet, "ayrılmak, geri kalmak, aykırı davranmak ve uyuşmamak" anlamlarına gelmektedir (Âşıkkutlu, 2005: 402). Kelimenin etimolojisinden hareketle farklı düşünmek, olayları ve olguları farklı bir şekilde değerlendirmek anlamlarını çıkarmak mümkündür (Çaylak ve Yıldırım, 2016: 407). Bu haliyle muhalefet, aynı kökten gelen "ihtilaf" kelimesi gibi görüş ayrılığı anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2010: 31). O halde muhalefet, bir durum, süreç, ilişki ve olay karşısında cari paradigma, anlayış, düzen ve uygulama konusunda farklı yerden bakmak veya ona alternatif teşkil etmek anlamlarını taşır (Çaylak ve Yıldırım, 2016: 405). Öte yandan Türk dilinde "ihtilaf" anlamında kullanılan kelimenin Arapça karşılığı (ârada kökünden türeyen) "mu'ârada"dır. Mu'ârada, "karşılaşma, karşılaştırma, uygunluk sağlama, anlatma, aynı hizada durma, üstünlük sağlama ve meydan okuma" anlamlarında kullanılmaktadır (Mustafa, 2001: 50-51). Her ne kadar mu'ârada kelimesinin kullanımı yeni olmasa dahi, onun siyasal iktidara meydan okuyan, onun eylemlerini eleştiren bir bağlama oturtulması yenidir. Bu hususta Mustafa (2001: 54), laik Batı kültürünün Arap siyasal dili

üzerindeki etkisine değinmektedir. Ona göre, Arap-İslam dünyasının Batı ile etkileşimi sonucunda mu'ârada kelimesi siyasal anlamda iktidara muhalefet eden ya da edenleri işaret etmek amacıyla kullanılmıştır (Mustafa, 2001: 54).

Şunu belirtmek gerekir ki, muhalefet olgusu demokratik rejimin özünü oluşturur. Tüm rejimlerde iktidar zaruri bir olgu iken, muhalefet sadece demokratik rejimlerde bulunur. Bu yüzden, biçimsel yapı, süreç ve mekanizmalar (siyasal parti, seçimler, parlamento vb.) otoriter, hatta totaliter rejimlerde dahi bulunurken, bu ikisinde muhalefetten söz edilemez. Daha doğrusu, otoriter ve totaliter rejimlerde muhalefet ya siyasal iktidar tarafından rejim için demokratik meşruiyet imajı yaratmak amacıyla oluşturulur ya da kamusal alanın dışında siyasal iktidarı etkilemeyecek bir şekilde yapılır. Her iki durumda da, muhalefetin siyasal iktidarı elde etme veya etkileme gücüne sahip olduğu söylenemez. Bu yüzden, demokratik rejimin, "demokratik" yönünü oluşturan muhalefet olgusudur.

İslam Tarihinde Siyasal Korku: Fitnenin Doğuşu

Aristoteles, Metafizik adlı eserinin hemen girişinde "tüm insanlar doğal olarak bilmek isterler" (Aristoteles, 2017: 149) ifadesiyle, insanın bilgiyi elde etmeye yönelik isteğine işaret ederken haklı görünmektedir. Gerçekten de, insanın, insan olması hasebiyle bilme istemi, onun en ilkesel edimlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, Aristoteles'in de belirttiği üzere, bilmeye yönelik insanın amansız girişiminin altında yatan temel saik ne olabilir? Bize göre, insanın bilgiyi elde etmeye yönelmesinin altında ilkel duygularından birisi olarak korkuyu hayatından çıkarması yatmaktadır. O halde, bilgiden uzak olmak, insanın, korku ile geçen bir hayat alanı içerisinde bulunmasına neden olmaktadır. Biraz önce ifade ettiğimiz üzere, insanın, en ilkel duygularından biri olarak varoluşunun temelinde olan korkunun, siyasal alana geçişi de son derece kolay olmuştur. Özellikle siyasal olanla kurulan "yeni" bir ilişki tarzı, insanın bu "yeni" olan karşısında kâmil bir bilgi kütlesine sahip olmamasından dolayı her daim sorunlu olmuştur.

Bu durumun, İslam siyasal tarihindeki en çarpıcı örneklerinden birisi Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk Müslümanların yüzleşmek zorunda kaldıkları siyasal iktidar sorunudur. İslam arifesindeki dönemde düzensiz ve bölük-pörçük iktidar odaklarına, yani kabile düzenine alışkın olan Araplar, Hz. Peygamber'in iktidarı belirli bir merkezde toplama kabiliyeti sayesinde siyasal olanla "yeni" bir ilişki içerisine girmişlerdi. Siyasal bir misyonu da olan Muhammedî davet ile birlikte, Arapların siyasal düşünce biçimlerinde ve pratiklerinde göreceli de olsa bir değişim söz konusuydu (Black, 2010: 31-42). Göreceli bir değişim ile kastettiğimiz, İslam arifesindeki Arapların düşünsel ve entelektüel faaliyetlerinde olduğu gibi, siyasal pratiklerinde de merkeze aldıkları, uğruna yaşayıp öldükleri kabileye özgü değerlerin, Muhammedî davet ile birlikte bilinen etkisinin azalmasıyla ilgilidir. Örneğin, Mekke'nin fethinden sonra Kabe'nin anahtarlarının Hz. Peygamber'in amcası yerine eski sahibi olan Beni Şeybe'de kalması (İbn Teymiye, 1985: 37), görece güçsüz kabile üyelerinin ordu komutanı olması ve en önemlisi zayıf Teym kabilesinden Hz. Ebubekir'in halife seçilmesi gibi bir dizi tarihsel vakıalardır (Rayyıs, 1990: 61).

Hz. Peygamber'in liderliğinde siyasal olanla kurulan bu "yeni" ilişki tarzı, Peygamber'in karizmatik otoritesi sayesinde çok büyük sorunların Müslümanlar arasında baş göstermesini engellemişti. Ne var ki, Peygamber'in vefatıyla birlikte, önce otorite boşluğuna, buna bağlı olarak da siyasal bir krize yol açmadan siyasal iktidar meselesinin çözüme kavuşturulması girişimlerine; daha sonra da ilk halife döneminde ortaya çıkan "Ridde Savaşları" siyasal olanın "yeni" yüzü karşısında Müslümanların ilk sınavı anlamına gelmekteydi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra, siyasal toplumun lideri olan ilk iki halifenin sahip olduğu karizmatik özellikler siyasal olanın "yeni" yüzü karşısında verilen ilk sınavlardan olan halife seçimi ve "Ridde Savaşları"nın başarıyla atlatılmasını sağlamıştır. Ne var ki, İslam tarihinin

üçüncü halifesi olarak ilerleyen bir yaşta siyasal toplumun liderliği görevini üstlenen Hz. Osman dönemi ile birlikte, dinsel ve siyasal yansımaları günümüze kadar devam eden ilk olaylar patlak vermeye başladı. Hz. Osman'ın mensubu olduğu Ümeyye oğulları kabilesine yönelik gösterdiği hürmetin, nepotizme (akraba kayırmacılığı) vardığını düşünen azımsanmayacak sayıdaki Müslüman'ın muhalefeti, fitne kapısının açılışından önceki son perde olarak görülmüştür. Gerçekten de, iktidarını Ümeyye oğulları arasında paylaştırmanın makul bir hamle olduğunu düşünen Hz. Osman'a yönelik muhalefetin, şiddet eylemine dönüşmesi vuku bulması muhtemel gelişmelerin habercisi gibiydi. Hz. Osman döneminin son yıllarında iyiden iyiye örgütlü hale gelen muhalefet hareketinin, şiddeti bir seçenek olarak benimsemesi Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanmıştır (Ebu Zehra, 2016: 35-41).

Toplumsal çatışmanın ve ayrılığın hissedilir derecede yaşandığı bir ortamda, dördüncü ve Raşid Halifeler'in sonuncusu olarak hilafet görevini üstlenen Hz. Ali döneminde, muhalefetin sadece odağı ve kaynağı farklılık göstermiştir. Muhalefetin odağını Hz. Ali ve yönetimi, kaynağını ise, Hz. Osman taraftarları ile halifenin katledilmesinden rahatsızlık duyan sahabenin ileri gelenleri oluşturmaktaydı. Özellikle Hz. Osman'ın katillerinin bulunması ve cezalandırılması amacıyla Hz. Ali'ye yönelik muhalefetin gündeme getirdiği taleplerin karşılanması noktasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, şiddetin bir kez daha seçenek olarak gündeme getirilmesi anlamına gelmekteydi. İlk olarak Hz. Ali ile Hz. Aişe taraftarları arasında cereyan eden "Cemel Vakası", ardından da Hz. Ali ile verili dönemin Şam valisi Muaviye arasında gerçekleşen "Sıffin Savaşı" yaşanmıştır. Muaviye'nin Hz. Ali ve taraftarlarına karşı savaş meydanında elde edemediği başarıyı, siyasetteki kıvrak zekâsı aracılığıyla elde etmesiyle İslam tarihinde "birlik yılı" olarak bilinen süreç başlamıştır (Aycan, 2010: 141).

Aktardığımız tüm bu tarihsel bilgiler aracılığıyla amacımız muhalefetin, İslam'ın doğuşunun ilk yıllardan itibaren bilinen bir olgu olduğunu göstermekle yetinmek değildir. Daha ziyade, muhalefetin, fitne ile özdeşleştirilerek, aynı anlamsal aralığa tekabül eden bir kavrama indirgenmesinin, günümüze kadar siyasal yansımaları süren anlayışı çözümlemek istiyoruz. İşte, bu yüzden, Hz. Osman döneminin son yıllarında başlayan muhalefet hareketinden Muaviye'nin iktidarının sembolik tezahürü olarak bilinen "birlik yılı" arasındaki zaman aralığı hakkında kısa tarihsel bilgiler sunduk. Muaviye'nin iktidarına "birlik yılı" denilmesi bile, o günün Müslümanlarının yaşanan tüm gelişmelerden ne denli etkilendiğini göstermektedir.

Özellikle, Şura prensibine dayalı hilafetten Câbirî'nin "ısırıcı mülk" şeklinde nitelendirdiği saltanata geçişin (Câbirî, 2001: 298), İslam siyasal tarihindeki ilk uygulayıcısı olan Muaviye yönetiminin "birlik yılı"nın başlangıcı olarak teyit edilmesi ne tür bir anlayışın karşımızda durduğuna işaret etmektedir. Çünkü "birlik yılı" söylemi, "ısırıcı mülk" anlamına gelen saltanat yönetimin meşruiyetini sağlamaktadır. Fitne ile özdeşleştirilen muhalefete son verici nitelikte bir seçenek olarak Muaviye'nin yönetimi Gramsciyen deyişiyle hegemonya kuramamış olsa da, başta Sünnî âlimler olmak üzere (Evkuran, 2016: 39; Arkoun, 1999: 89), ulema (Arkoun, 1999: 87) ve ümera (yöneticiler ve askerlerden oluşan sınıf) sınıfının meşruiyetini devşirmiştir (Câbirî, 2001: 298). Gerçekten de, başta pek çok Sünnî kaynak olmak üzere, hilafet ve siyaset konusunu temel alan eserlerde dönemin aydınları olan âlimler, Gramsci'nin deyişiyle "iktidarın organik aydınları" işlevi görmüşlerdir. Siyasal iktidarın organik aydını gibi davranmayan İbn Teymiye gibi Sünni siyasal teologlar da, "birlik yılı"ndan bu yana ideal olandan sapma gerçekleştiği yönündeki söylemi "Siyaset" başlığı taşıyan eserinin satır aralarına serpiştirmiş olsa bile, devlet iktidarı ile tarih arasında kurulan ittifakın meşruluğunu onaylar gözükmektedir (İbn Teymiye, 1985: 37-45). Çünkü Sünnî düşünce teolojik ve siyasal yapılanmasına uygun bir biçimde, siyasal bir korkunun ifadesi olan fitneyi ortadan kaldıran tarihi -"birlik yılı"nı- olumlamaktaydı (Evkuran, 2016: 40). Zira muhalefetten kaynaklanan siyasal bir korkunun ifadesi olan fitne sürekli bir iç savaş tehdidini

beraberinde getirmekte; böylelikle en makul seçeneğe biat etmek gerektiği hâkim kanaat haline dönüşmüştür.

Pek çok siyasal içerikli hadis gibi sıhhati tartışmalı olmakla birlikte, Hz. Muhammed'e dayandırılan "ümmetimde hilafet otuz yıldır. Bundan sonra ısırıcı mülk (saltanat) olacaktır" hadisinin, özellikle Sünnî âlimler tarafından siyasal anlamı, "ısırıcı mülk"ün başlangıcı olan Muaviye'ye yönelik bir kınamadan çok, başta Muaviye yönetimi olmak üzere, Emevî, Abbasî ve diğer halifelerin yönetimine meşruiyet sağlamaya yöneliktir. Rousseau'dan bu yana siyasal söylemde yer edinen, "en güçlü gücünü hak, boyun eğmeyi de ödev haline getirmedikçe, hep egemen kalacak kadar güçlü değildir" (Rousseau, 2015: 6) deyişi, yönetilenlerin nezdinde belli bir meşruluk kazanmayan hiçbir siyasal iktidarın, gücünü ve otoritesini tahkim edemeyeceğine işaret etmekteydi. Ortalama bir Müslüman açısından Hz. Muhammed'e dayandırılan bir hadisten daha fazla meşruiyet sağlayacak bir deyişin olması beklenemez. Çünkü aynı günümüz İslam düşüncesinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra dinsel ve siyasal söylem birbirine karıştırılmış; dinsel ve siyasal öğeler iç içe geçmiş ve dinsel düşüncenin yapılanması, siyasal gelişmelerin etkisi altına girmişti (Evkuran, 2016: 9). Dolayısıyla, sıhhati tartışmalı olsun ya da olmasın, bu ve benzeri hadisler, sadece "ısırıcı mülk"ün temsilcilerine meşruiyet sağlamakla yetinmemekte, dinsel olanın siyasal amaçlar uğruna istihdam edildiği anlayışı da meşru kılmaktaydı.

Şura prensibine dayalı hilafetten sapma olduğunu teyit eden bu hadise rağmen, İslam tarihindeki "ısırıcı mülk"ün meşruluğunu ispatlamaya yönelik tüm çabalar fitneye mahal veren muhalefetin yaratmış olduğu tahrip edici nitelikten kaynaklanmaktadır. İslam mührü taşıyan ideal siyasal pratikten sapma sadece bu hadis aracılığıyla teyit edilmekle kalmamış, zamanla içselleştirilmiştir. Dindar halife ile güçlü sultan arasına sıkıştırılan siyasal toplumun liderini seçme işleminde, tercihler genellikle ikinci seçenek yönünde olmuştur. Örneğin İbn Teymiye gibi siyasal iktidarın güdümünde olmayan siyasal bir teolog, "mevcutların en iyisini istihdam etme zaruretine" dikkat çekmekten kendini alıkoyamamıştır (İbn Teymiye, 1985: 43). Bu bağlamda idealize edilmiş bir siyasal tahayyüle sahip olan en dikkat çekici Müslüman filozoflardan Farabi bile, mutluluğun erdemli şehirde değil, öte dünyada gerçekleşeceğini ileri sürmekteydiler (Câbirî, 2016: 454-463).

Çünkü dindar bir halife olan Hz. Osman döneminde fitne kapısı açılmışken, güçlü bir sultan olan Muaviye ile birlikte bu kapı kapatılmıştır. O halde, bir tarafta, İslam'ı ve devleti yok olmaktan kurtaran "ısırıcı mülk" yönetiminin başlangıcı olarak "birlik yılı"nın mimarı; öte tarafta, İslam'ı ve devleti tehdit eden yıkıcı iç savaşların sorumlusu fitne-muhalefet ortaklığı bulunmaktadır. Başka bir deyişle, İslam siyasal toplumunu yeniden bir araya getiren figürün belirmesiyle ile kayda değer siyasal özgürlüklerin başında gelen muhalefetin yok oluşu arasında bir koşutluk bulunmaktadır. Kerestecioğlu'nun ifade ettiği üzere, "korkunun, koruyucu-kurtarıcı figürünü beraberinde getirmesi" (Kerestecioğlu, 2016: 37), tam olarak "birlik yılı"nda karşımıza çıkmaktadır. Siyasal bir korkunun ifadesi olan fitne-muhalefet ortaklığını ortadan kaldıran koruyucu-kurtarıcı figürün iktidarının meşruiyetini tartışma konusu yapmak ya da en azından en makul seçenek olarak görmemek mümkün değildir.

Bu yüzden, bazı Sünnî kaynakları temel alarak İslam siyasal düşüncesi ve tarihi konusu üzerine çalışma gerçekleştiren günümüz akademisyenleri, Muaviye yönetiminin ehven-î şer karakterine dikkat çekmektedir (Rayyıs, 1990: 86-89). Ne var ki, "ısırıcı mülk"ün meşruluğunu ispata yönelik arzu, "birlik yılı" ya da ehven-î şer gibi söylemlerin asırlar boyu devam eden siyasal katkıları olduğunu unutmamak gerekir. İslam'ın kapsayıcılığı anlayışının söylemsel aracı olarak "birlik"in karşısına; bölünmenin, parçalanmanın ve dağılmanın söylemsel düzeyde mührünü taşıyan muhalefetin çıkarılması; ilkinin yüceltilmesi, ikincisinin ise ötekileştirilmesi anlamına gelmektedir. Neticede, muhalefet ile fitne arasında kurulan ontolojik bağdan başka bir şey değildir. Muhalefet, fitnenin oluşuna mahal verme kabiliyeti

ve kapasitesinden dolayı İslam'ın "birlik" söyleminin anti-tezi olarak algılanmıştır. Bu yönüyle, İslam'ın ve Müslümanların tarihsel belleğinde yer alan bu tür bir kavrayışın siyasal yansımaları tarihsel değil, özsel olmuş; günümüzde İslam dünyasının siyasete demokratik nitelik kazandıran muhalefet olgusu ile arasına mesafe koymasına neden olmuştur.

Fitne ile Muhalefet Arasında Kurulan Ontolojik Bağ

Müslümanların, Hz. Peygamber'in vefatından bu yana geçen süre zarfı boyunca, siyasal güç odaklarının farklı söylem ve eylemler, başka bir deyişle -tutarsız- pratikler aracılığıyla siyasal nüfuz alanını genişletmek için mücadele ettiğini söyleyebiliriz. Çoğu kez siyasal iktidarı elde etmek amacıyla birbirini dışlayan siyasal güç odaklarının, söylemsel araçlarından birisi olarak fitne kavramını istihdam etmeleri dikkate değerdir (Evkuran, 2016: 117). Çünkü Hobbes'tan itibaren siyasal olana ilişkin kavrayışımızın şekillendiği üzere, siyasal korku, iktidarı kaim kılan en önemli araçtır (Kerestecioğlu, 2016: 39). Hobbes'a dayanana "insan, insanın kurdudur" aksiyomunun, Müslüman'ın siyasal bilinçaltındaki karşılığı muhalefet-fitne ortaklığı söylemini oluşturmuştur. Bu yüzden, siyasal iktidarın eylemlerini sorgulama konusu haline getiren her türden muhalefet hareketi, siyasal bir korku olan fitneyi yeniden üretmenin kaynağı olarak ötekileştirilmiş, hatta şeytanlaştırılmıştır. Nitekim İslam siyasal tarihinin kadim söylemsel araçlarından birisi olarak muhalefetin ötekileştirilmesi; fitne ile muhalefet arasında ontolojik bir bağın kuruluşuna davetiye çıkarmıştır. Muhalefet, fitnenin kaynağı olarak "günah keçisi" adaylığını ilk elden ilan etmiştir. Ne de olsa, ikisi arasındaki ilişki bir ortaklık ilişkisi şeklinde kabul edilmekteydi. Günümüze dek siyasal yansımaları süren fitne-muhalefet ortaklığı söylemi, İslam dünyasında, demokratik siyasetin içselleştirilmesi ve kurumsallaştırılması önünde psiko-patolojik bir faktör olarak durmaktadır.

Çünkü sosyolojik bir ihtiyaçtan neş'et eden iktidarın türevi olan siyasetin (Al-Azmeh, 2014: 206) ve siyasal kültürün niteliğini belirleyen unsurlardan birisi muhalefet olgusudur (Mustafa, 2001, 58). Demokratik siyasetin ve katılımcı siyasal kültürün aslî unsuru olarak görülen siyasal partilerin demokratlığı meselesi de, muhalefet olgusu etrafında şekillenmektedir. Siyasal iktidarı elde etmek amacıyla birbirini dışlayan söylemler geliştirme ihtiyacı hisseden siyasal partilerin demokratlığı meselesi tam olarak burada karşımıza çıkmaktadır. Gelgelelim, birbirine muhalif olan siyasal güç odaklarının, farklı söylemler aracılığıyla siyasal nüfuz alanı oluşturma ve iktidarı elde etme girişiminin ötekileştirilmesi ve şeytanlaştırılması, demokratik siyasetin ve siyasal kültürün içselleştirilmediğine işaret etmektedir. Bu yüzden, günümüzde çok partili siyasal hayatın hüküm sürdüğü pek çok İslam ülkesinde, demokrasinin şekilsel mekanizmalarının ötesine geçilememektedir.

Fitne-muhalefet ortaklığı söylemini ebedileştiren ve bu ortaklığa genel bir süreklilik kazandıran olayın, Hz. Osman'ın muhalifleri tarafından öldürülmesi olduğuna daha önce işaret etmiştik. İslam'ın doğuşunun ilk asrı içerisinde yaşanan bu olay, siyasal bir korku olan fitne ile siyasal iktidarın meşruiyetini sorgulama konusu haline getiren muhalefet arasındaki kavramsal sınırı muğlaklaştırmış, iki kavram arasında özdeşlik oluşturmuştur. Buna bağlı olarak da, Mustafa'nın ileri sürdüğü üzere, İslam siyasal pratiğinde muhalefet hareketleri, iktidarın el değiştirmesi türünden bir amaç gütmemeye özen göstermişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan muhalefet hareketlerinin çoğu, ideal siyasal pratik olan Asr-ı Saadet siyasal nizamının tesis ve tatbik edilmesi amacıyla siyasal iktidara telkinde bulunmayı tercih etmişlerdir. Burada, dinsel-siyasal muhalefet hareketlerinden olan Şia ve Haricilere ayrı bir parantez açılması gerekmektedir. Tarihin ve siyasal düzenin olumsuzlanması ekseninde öğretilerini oluşturan her iki muhalefet hareketi de, siyasal iktidarı doğrudan karşısına almaktaydı. Tarihsel süreç içerisinde siyasal iktidara karşı dile getirdikleri itirazlar ve gündeme taşıdıkları talepler "direnme hakkı" ilkesini benimsediklerini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü dinsel içerikli bir söylemle gündeme taşıdıkları siyasal davaları, muttaki olmayan rejimlere telkinde bulunulmasını sınırlı değildi. Hz. Peygamber'e dayandırılan bir hadisten

hareket eden bu gruplar, muttaki olmayan rejimlerin "el yordamıyla", yani şiddet aracılığıyla düzeltilmesini arzulamaktaydılar. Buna rağmen, Müslümanların çoğu açısından muhalefet hareketinin, iktidara talip olması, "birlik yılı"ndan hemen önce vuku bulan muhalefetten kaynaklanan fitnenin yol açtığı kanlı iç savaşların tekrarlanması anlamına gelmekteydi. Özetle, iktidarı elde etme gayreti, mekruh bir eyleme girişimde bulunma dışında bir anlam ifade etmemekteydi (Mustafa, 2001: 61).

Öte yandan, siyasal bir korkunun ifadesi olan fitne söyleminin siyasal iktidarlar tarafından sürekli gündemde tutulması, fitneye son verilmesinin mümkün olmadığı anlamına gelmemektedir. Korkuyu siyasal olanın tam göbeğine yerleştiren Hobbes'tan (Glass, 1988: 217-220) ve özgün özgürlüğün kaybedilip, zincirlere mahkûm olunmasıyla birlikte egemene "boyun eğmeyi bir ödevi bilinci" ile sunan Rousseau'dan bu yana - Kerestecioğlu'nun tespitini de hatırlayacak olursak- siyasal korku, koruyucu-kurtarıcı motifini her zaman yanında taşımaktaydı. O halde, elimizde şu an için fitne, fitneyi ortadan kaldıran koruyucu-kurtarıcı figür bulunmaktadır. Üçgeni tamamlamak amacıyla siyasal bir korku olan fitnenin kaynağı olan "günah keçisi" motifini bulmamız gerekmektedir. Tabi ki, günah keçisi olarak muhalefet motifinden daha iyi bir aday bulunamaz. Böylelikle, koruyucu-kurtarıcı figürün tekeline ya da insafına terkedilmiş olan siyasal alanın daraltılması ve dikey ilişkilerin hâkim kılınması kaçınılmaz hale gelir. Çünkü fitnenin kaynağını kurutmak amacıyla var gücüyle çalışan koruyucu-kurtarıcı figürün, siyasal alandaki çok sesliliğe tahammül etmesi beklenemez. Fitne, muhalefet ve koruyucu-kurtarıcı figür/resmî iktidar üçgenine hapsedilmiş olan siyasalın, toplumdan tek beklentisi itaattir (Kerestecioğlu, 2016: 37). Aslında toplumdan beklenen bir süreliğine gösterilmesi gereken itaatten daha fazlasıdır. Fitnenin kaynağını kurutmak için mücadele eden koruyu-kurtarıcı figür toplum üzerinde "gönüllü kulluk psikolojisi" oluşturmak suretiyle sürekli itaate ihtiyaç duyar (La Boétie, 2016: 44-45). Bu yüzden fitne teması sürekli gündemde tutulmakta, "tahrik edilerek, bilinçli hale" getirilmektedir. Özellikle Maverdî aracılığıyla "bin yıllık tiranlığın, bir dakikalık anarşiden evla olduğu" anlayışının bir öğreti haline dönüştürülmesi (Bozarslan, 2016: 27-28), anarşiye yol açan fitnenin ne denli tesirli bir faktör olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ne de olsa, fitnenin kaynağı olan ve zamanla fitneyle özdeşleştirilen muhalefet, resmî iktidara karşı itaatsizliğin bir sonucudur.

Aslında toplumsal çatışmaların rahminde hayat bulan siyasal bir korku olan fitne ile birbirini dışlayan söylemlerin Gramsciyen deyişle hegemonya kurma mücadelesi olarak değerlendirilmesi mümkün olan muhalefetin, madalyonun iki farklı yüzü olarak ele alınması gerekmektedir. Ne var ki, siyasal iktidarın, özellikle günümüzde Müslüman Ortadoğu'daki otoriter siyasal rejimlerin, toplumun kolektif varoluşuna ya da ümmetin birliği retoriğine dayanarak oluşturduğu siyasal atmosfer, iki farklı anlamsal aralığa tekabül eden kavramları Janus'un yüzleri haline dönüştürmüştür. Çünkü İslam tarihinde muhalefetin terminolojik anlamı, Batılı terminolojik anlamından farklı olarak, fitneyi çağrıştırdığı için hoş karşılanması mümkün olmayan bir kavrama indirgenmektedir (Mustafa, 2001: 62). Böylelikle, aynı cümle içerisinde İslam ve muhalefet kelimeleri kullanmak, Muaviye yönetimi sayesinde "birlik yılı"nda kapatılan fitne kapısının yeniden açılması anlamına gelecek şekilde muamele görmektedir. Yılmaz'ın hatırlattığı üzere, İslam ve muhalefet kelimelerini bir arada kullanmak, genel geçer bilgiler aracılığıyla bakış açısını şekillendiren pek çok Müslüman'ı doğrudan "İslam'a muhalefet mi, İslam içerisinde muhalefet mi?" tarzında sorulara yöneltmektedir. Doğal olarak dinin öğretilerine ve pratiklerine bağlı olan ortalama bir Müslüman açısından ne İslam'a muhalefet ne de İslam içerisinde muhalefet mazur karşılanamaz. Çünkü muhalefet kavramının Müslüman'ın siyasal bilinçaltındaki karşılığı fitneden kaynaklanan isyan, bölünme ve parçalanmadır. Öte yandan, bilindiği üzere, "birlik yılı"ndan itibaren resmî iktidarın Müslüman'ın siyasal bilinçaltında oluşturduğu anlam; birlik, güç ve bunlardan neş'et eden iyilik ve hasenattır (Yılmaz, 2011).

Böylelikle, otantik siyasal bir korku olan fitne ile siyasal iktidar tarafından icat edilen bir korku olarak muhalefet ittifaka zorlanmıştır. Tabi burada ittifakın kurucu parçası olarak muhalefetin olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Kavramsal ve olgusal açılardan oluşturulan bu ittifakın kayda değer siyasal yansıması, iyiliğin birliğin tezahürü olan koruyucu-kurtarıcı figüre ya da siyasal iktidara, kötülüğün ise parçalanmanın tezahürü olan muhalefete hasredildiği bir anlayış ortaya çıkmıştır. Siyasal iktidarın mantığına nüfuz eden bu anlayış, Câbirî sayesinde etkisini öğrendiğimiz siyasal bilinçaltında (Câbirî, 2001: 14-19) muhafaza edilerek, sürekli yeniden üretilmiş, manipüle edilmiş ve popülerleştirilmiştir. Çünkü "birlik yılı"ndan itibaren siyasal iktidarın siyasal bir korkunun ifadesi olan fitne söylemini sürekli gündemde tutmaya çalışması, manipüle etmesi ve üretmesi, hegemonyasız iktidarın meşruiyetini sağlamayla ilgilidir. Özellikle siyasetin ve siyasal kültürün niteliğinin belirlenmesi noktasında şekilsel mekanizmaların, yapıların, kurumların ve ideolojilerin tek başına etkili olmasının ihtimal dışı oluşu, siyasal bilinçaltında muhafaza edilen duyguların, siyasetin üslubunun ve yönünün tayin edilmesinde öne çıkmıştır.

Sonuç

Aslında psiko-patolojik bir faktör olan fitnenin siyasal tercümesi korkuya; siyasal nüfuz alanı oluşturma, genişletme ve konsolide etme amacıyla birbirini dışlayan söylemler tercih eden muhalefetin siyasal tercümesi ise demokrasiye tekabül etmektedir. Günümüzde demokrasiyi tanımlayan sıfatlar çeşitlilik gösterse ve liberal demokrasinin evrenselliğine meydan okumak amacıyla alternatif demokrasi anlayışlarından söz edilse de, demokrasi açısından değişiklik göstermeyen tek unsur muhalefet olgusudur. Çünkü sosyolojik bir ihtiyaçtan neş'et ettiğini ifade ettiğimiz iktidarın türevi olan siyasetin niteliğini belirleyen biricik unsur muhalefet olgusudur. Demokrasinin şekilsel mekanizmaları, siyasal sürecin demokratlığını ancak nominal düzeyde garanti ederken, muhalefet olgusu başlı başına siyasete, demokratik bir karakter kazandırmaktadır. Bu yönüyle, modern siyasal kültür açısından muhalefet kavramına getirilen tanım ve muhalefet olgusuna biçilen rol, siyasetin demokratikleşmesinin itici gücü haline gelmiştir.

Ne var ki, İslam dünyasında dışlayan, bölen, parçalayan ve çözen bir olgu olarak muamele gören ve kavramsal bağlamda fitneye indirgenen muhalefetin yokluğu, demokrasinin kurumsallaşmasına engel olmaktadır. Çünkü İslam siyasal düşünce tarihinde ve siyasal pratiğinde, sadece muhalefet kurumsal bir mekanizmaya dönüşememekle kalmamış, ama aynı zamanda siyasal bir korkunun ifadesi olan fitne ile özdeşleştirilerek, ötekileştirilmiştir. Bu yüzden, günümüz Müslüman Ortadoğu rejimlerinde sadece demokrasinin şekilsel mekanizmaları aracılığıyla yürütülen siyasetin demokratik nitelik kazanmaması anlamlı hale gelmektedir. Ne de olsa, bu rejimlerde, kazananın ya da kaybedenin olmadığı demokratik bir süreçten farklı olarak, mutlak kazananın ya da kaybedenin hüküm sürdüğü ve korku ile iç içe geçmiş siyasal bir süreç yaşanmaktadır. Öyleyse, Müslüman "siyasal bilinçaltı"nda muhafaza edilerek, yüzyıllardır siyasal iktidarlar aracılığıyla yeniden üretilen ve popülerleştirilen fitne-muhalefet ortaklığı söyleminin ya da fitne ile muhalefet arasında kurulan ontolojik bağ olduğu anlayışının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aksi halde, günümüzde olduğu gibi otoriter rejimlere yöneltilen her türlü muhalefet hareketi, fitne çıkardıkları gerekçesiyle bastırılacak, demokratik bir rejim tesis edilemeyecektir.

Hiç şüphesiz, tarihsel olarak fitne dönemleri, İslam toplumunun parçalandığı dönemlere işaret eder. Toplumsal düzen ve istikrarın kaybolduğu bu dönemlerde, toplumu oluşturan paydaşların birbirini yok etme gayesi içerisinde olduğu söylenebilir. Ancak demokrasinin özünü oluşturan muhalefette rakiplerin birbirini yok etmesi söz konusu olamaz. Sadece iktidarı ele geçirme veya paylaşma amacıyla birbirine muhalif güçler arasında rekabet vardır. Rekabet, muhalif olanın yok edilmesi değil, ona galebe çalınması veya üstünlük kurulmasıdır. O halde, her ne kadar fitne ile muhalefet ayrılık, parçalanmışlık, bölünmüşlük temelde aynı

anlamı içeren değişik kavramlarla birbirine yakıştırılmaya çalışılsa dahi, yukarıda belirttiğimiz üzere ikisi arasında nüans vardır. Fitne olayında, söz konusu olan rekabet değil, birbirini yok etmeye kadar varan bir düşmanlıktır. Muhalefette ise, düşmanlık değil, rekabet vardır. Rakipler, bazı durumlarda kendi istikbal ve menfaatleri için ödün vermeyi göze alırlar.

Kaynakça

Al-Azmeh, A. (2014), *İslâmlar ve Moderniteler*, (çev. Elçin Gen), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aristoteles (2017), *Metafizik*, (çev. Ahmet Arslan), Divan Kitap, İstanbul.

Arkoun, M. (1999), *İslam Üzerine Düşünceler*, (çev. Hakan Yücel), Metis Yayınları, İstanbul.

Âşıkkutlu, E. (2005), "Muhalefet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, ss. 402-403.

Aycan, İ. (2010), *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

Bayat, A. (2015), *İslam'ı Demokratikleştirmek: Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş*, (çev. Özgür Gökmen), İletişim Yayınları, İstanbul.

Bedirhanoğlu, F. (2008), *Kur'an'da Fitne*, Hîvda, İstanbul.

Black, A. (2010), *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi: Peygamber'den Bugüne*, (çev. Sevda Çalışkan ve Hamit Çalışkan), Dost Kitabevi, Ankara.

Bozarslan, H. (2016), *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyanlarından Önce ve Sonra*, (çev. Melike Işık Durmaz), 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Çaylak, A. ve Yıldırım, O. (2016), "Ortadoğu Toplumlarında Muhalefet Kültürü Sorunu", *II. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu*, 4-7 Mayıs 2016, Kırıkkale, ss. 401-412.

Davison, A. (2012), *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*, (çev. Tuncay Birkan), 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ebu Zehra, M. (2016), *Mezhepler Tarihi*, (çev. Sıbğatullah Kaya), Çelik Yayınevi, İstanbul.

el-Câbirî, M. Â. (2001), *Arap-İslam Siyasal Aklı*, 2. Baskı, (çev. Vecdi Akyüz), Kitabevi, İstanbul.

el-Câbirî, M. Â. (2016), *Arap Ahlaki Aklı: Arap Kültüründeki Değerler Düzenine Yönelik Çözümleyici Eleştirel Bir Araştırma*, (çev. Muhammet Çelik), 2. Baskı, Mana Yayınları, İstanbul.

Evkuran, M. (2016). *Sünnî Paradigmayı Anlamak -Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması-*, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

Gardet, L., (1991), "Fitna", *The Encyclopaedia of Islam Volume II*, ed. B. Lewis, Ch. Pellat and J. Schacht, ss. 930-931.

Glass, M. J. (1988). "Notes on the Paranoid Factor in Political Philosophy: Fear, Anxiety and Domination"**,** *Political Psychoology*, 9 (2), ss. 209-228.

İbn Teymiye (1985), *Siyaset: es-Siyaset'ş-şer'iyye*, (çev. Vecdi Akyüz), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kerestecioğlu, İ. Ö. (2016). "Korku ve Siyaset: Türk Sağının Ezberlerini Çözümlemek", der. Kerestecioğlu, İ. Ö. ve Öztan, G. G., *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 29-43.

La Boétie, E. (2016), *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, (çev. Mehmet Ali Ağaoğulları), 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Mustafa, N. A. (2001), *İslam Düşüncesinde Muhalefet*, (çev. Vecdi Akyüz), 2. Baskı, Kitabevi, İstanbul.

Rayyıs, M. Z. (1990), *İslam'da Siyasi Düşünce Tarihi*, (çev. Ahmed Sarıkaya), Nehir Yayınları, İstanbul.

Rousseau, J. J. (2015), *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), 13. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, N (2011), "İslam Düşüncesinde Muhalefet", *İslami Yorum Dergisi*, Sayı 6.

GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ: MYO ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

ENTREPRENEURSHIP TENDENCY: A RESEARCH ON VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS

Dr. Furkan ÇELEBİ

Yozgat Bozok Üniversitesi

Özet

Yapılan bu araştırmanın amacı genellikle ara eleman olarak istihdam edilen meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin ve bu eğilimlerin bölümleri başta olmak üzere bazı demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

Araştırma kapsamında veri elde edebilmek amacıyla iki bölümden oluşan anket formları hazırlanmıştır. İlk bölümde demografik özellikler, ikinci bölümde ise girişimcilik eğilimini tespit edebilmek amacıyla girişimcilik eğilimi ölçeği yer almaktadır. Araştırma bir meslek yüksekokulunda belirlenen üç bölüm nezdinde gerçekleştirilmiştir. Edinilen bilgiye göre ilgili bölümlerde toplam 163 kayıtlı öğrenci mevcuttur. Araştırma kapsamında 132 katılımcıdan geçerli anket elde edilmiş ve bu sayı araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Öncelikle demografik veriler frekans analizi ile incelenmiştir. Toplam 69 erkek ve 63 kadın katılımcı mevcuttur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%62,1) 17-20 yaş aralığındadır. 115 katılımcı (%87,1) bekarlardan oluşmaktadır. Bölümlere göre dağılımda ise İnşaat, Bilgisayar ve Optisyenlik bölümlerinde sırasıyla 51, 36 ve 45 katılımcı yer almaktadır. Güvenilirlik analizi yapılmış, ortalamalar incelenmiş ve ardından da farklılaşmaları tespit edebilmek amacıyla t testi ve ANOVA testi yapılmıştır. 30 ifadeden oluşan ölçeğin Cronbach's Alfa değeri ,873 olarak hesaplanmış ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ortalamalarına bakıldığı zaman orta düzeyde girişimcilik eğilimi içinde oldukları görülmüştür ($\bar{x}$=2,93). Cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine göre girişimcilik eğilimlerinde farklılaşmanın olup olmadığını tespit etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir (p=0,040). Ortalamaları arasındaki fark az da olsa (2,99>2,87) kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre girişimciliğe daha eğilimli olduğu tespit edilmiştir. Medeni durum değişkenine ilişkin t testi sonuçlarına göre ise anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Yaş gurupları ve bölümlere göre farklılaşmaları tespit edebilmek için yapılan ANOVA analizleri sonucunda anlamlı farklılaşmalara ulaşılamamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi.*

Abstract

The objective of this study is to specify entrepreneurship tendencies of vocational school students who are mainly employed as intermediate staff; and whether their tendencies differentiate according to some demographic features, notably their departments or not.

Questionnaires of two parts were prepared to acquire data for this research. Demographic features take place in the first part; and entrepreneurship tendency scale takes place in the second part to determine the entrepreneur tendency. The research was executed by three particular departments in a vocational school. According to the information, there are 163 registered students in the relevant departments. In the study, valid questionnaires were obtained from 132 participants and this number constituted the research sample.

First of all, demographic data was examined by frequency analysis. There are a total of 69 male and 63 female participants. Most of the participants (62,1%) are in 17-20 age range. 115 participants (87,1%) are single. When the distribution regarding departments is considered there are respectively 51, 36, 45 participants from the departments of Construction, Computer Technology and Opticianry. Confidence analysis was made, means were examined and the in order to detect to differentiations t-test and ANOVA test were applied. Cronbach's Alpha value of the scale which is consisted of 30 statements was calculated as ,873 and determined that it is confidential. When we examine the means of participants, it is understood that they are in the intermediate level of entrepreneurship tendency ($\bar{x}$=2,93). In order to determine whether there is a differentiation in their entrepreneurship tendencies according to gender and marital status parameters, t-test was applied. The data indicates that there is a significant differentiation regarding gender parameter (p=0,040).Even though the difference between means is little (2,99>2,87) it is understood that female participants have more tendency than male participants In entrepreneurship. According to the result of t-test for marital status parameter, a significant differentiation could not be found. And for the result of ANOVA analyses that were made to detect the differentiations according to age groups and departments, we could not find them significant.

Keywords: *Entrepreneur, Entrepreneurship, Entrepreneurship Tendency.*

Giriş

Günümüz iş dünyasında eksiklikleri görebilip ihtiyaçları karşılayabilmeye çalışmak oldukça arzu edilen bir özelliktir. İhtiyaçların karşılanması sadece talep edilen bir ürünün arzını değil talep etme arzusunu da içermelidir. Bir başka ifadeyle sadece ihtiyacı karşılamak değil, bir ihtiyaç yaratabilmek, sahip olma isteği yaratabilmek gereklidir. İşte bu durum tam olarak girişimciliği ifade etmektedir. Gerçek bir girişimci hangi ürünün nerede ihtiyaç duyulabileceğini sezmelidir.

Gerek ülkemiz özelinde gerekse dünya genelinde çoğunlukla ara eleman olarak istihdam edilen meslek yüksek okulu öğrencileri çoğu zaman eğitimi ile ilgili sektörlerde istihdam beklerken zaman zaman değişen ekonomik durumlar gereği kendilerine iş imkanı sağlamaya çalışabilmektedirler. İşte bu durum girişimcilik eğilimi ile gerçeğe dönüşebilmektedir. Aldıkları eğitim gereği çoğu zaman alt ile üst arasında dengeyi sağlayan yani yapılması istenenleri yapacak olanlara yaptıran operasyonel pozisyonlardaki meslek yüksek okulu öğrencilerinin girişimciliğe dair eğilimli olup olmamaları merak edilmektedir. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki en önemli nokta burasıdır.

Girişimcilik eğilimi insanların ne kadar girişimci bir ruha sahip olduklarını, bu ruh ile ne kadar ileri gidebileceklerini ve ne kadar risk alabileceklerini tespit etmeye yönelik bir kavramdır. Fırsatları okuyabilme, eksiklikleri karşılama arzusu hatta ihtiyaç yaratma arzusu insanların girişimcilik düzeylerini belirlemektedir. Bu çalışma ile meslek yüksek okulu öğrencilerinin girişimciliğe ne kadar yatkın olduklarını tespit etmeye yönelik çalışmalar yer almaktadır.

1. Girişimcilik Eğilimi

Girişimcilik eğilimi, bireylerin kendi işinin patronu olma konusundaki istek ve sahip olunan yeteneklerin sonucu kararlılığını eyleme dönüştürerek girişimci bireyin iş planını oluşturmasını ve uygulamasında etkin rol oynayan algılama yetilerinin oluşturduğu bir süreçtir (Basım ve Şeşen, 2012: 22, Akt: Bozkurt vd., 2018: 45).

Girişimcilik eğilimi, örgütsel istihdamın karşısında bir görüş olarak bireyin kendini istihdam etmeye yönlendirmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Gül ve Beyşenova, 2018: 218). Girişimcilik eğiliminde üzerinde durulan esas nokta bireyin girişimcilik niyetine sahip olmasıdır (Doğan, 2013: 51; Taş, 2016: 50; Bayraktar ve Karadeniz, 2017: 493).

Girişimcilik eğiliminin oluşmasında ekonomik, sosyal ve siyasal yapı, bölgesel ve çevresel faktörler, kişilik özellikleri, eğitim düzeyi gibi çeşitli faktörler etkili olabilmektedir (Güreşçi, 2014: 27).

2. Girişimcilik Eğilimi Üzerine Çalışmalar

Cansız (2007), katılımcıların potansiyel girişimciler olabileceklerini ancak yönlendirmede eksiklik yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Güreşçi (2014) de benzer şekilde çalışmasında öğrencilerin potansiyel girişimciler oldukları yönünde sonuçlar elde etmiştir.

İşcan ve Kaygın (2011) da katılımcı öğrencilerin girişimcilik eğilimine sahip oldukları yönünde sonuçlar elde etmişlerdir. Okutan ve Balaban (2014)'ın çalışmalarında da katılımcı üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Özdemir (2015) çalışmasında sosyo-demografik özelliklerin girişimcilik özelliklerini anlamlı şekilde etkilediğine dair sonuçlara ulaşmıştır. Salik ve Kaygın (2015) de paralel şekilde

girişimcilik özelliklerinin demografik faktörlere göre farklılaştığı sonucuna ve de katılımcı öğrencilerin girişimcilik eğilimine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Aksel ve Bağcı (2016) yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin kadın öğrencilerden daha yüksek girişimcilik eğilimine sahip oldukları ve girişimcilik eğilimlerinin bölümlerine göre farklılaşmadığı yönünde sonuçlar elde etmişlerdir.

Sarıtaş ve Duran (2017), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında katılımcıların girişimcilik eğilimlerinin olduğunu ve girişimciliğe dair bir iş fikirlerinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bozkurt vd., (2018) yaptıkları araştırmada bireysel değerler ve girişimcilik eğilimi değişkenlerine yönelik olarak demografik özellikler açısından örneklemdeki tek farklılık cinsiyet açısından ortaya çıkmıştır. Kadınların bireysel değer algıları erkelere oran ile daha yüksektir.

3. Araştırma: MYO Öğrencileri Örneği

3.1. Araştırmanın Amacı

Yapılan bu araştırmanın amacı genellikle ara eleman olarak istihdam edilen meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin ve bu eğilimlerin bölümleri başta olmak üzere bazı demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

3.2. Yöntem ve Kullanılan Ölçek

Araştırma kapsamında veri elde edebilmek amacıyla anket yöntemi tercih edilmiştir. İki bölümden oluşan anket formları hazırlanmıştır. İlk bölümde demografik özellikler, ikinci bölümde ise girişimcilik eğilimini tespit edebilmek Erbatu (2008) tarafından daha önce yapılmış olan çalışmadan alınan girişimcilik eğilimi ölçeği yer almaktadır. Araştırma bir meslek yüksekokulunda belirlenen üç bölüm nezdinde gerçekleştirilmiştir. Edinilen bilgiye göre ilgili bölümlerde toplam 163 kayıtlı öğrenci mevcuttur. Araştırma kapsamında 132 katılımcıdan geçerli anket elde edilmiş ve bu sayı araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

3.3. Bulgular

Öncelikle demografik veriler frekans analizi ile incelenmiştir. Toplam 69 erkek ve 63 kadın katılımcı mevcuttur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%62,1) 17-20 yaş aralığındadır. 115 katılımcı (%87,1) bekarlardan oluşmaktadır. Bölümlere göre dağılımda ise İnşaat, Bilgisayar ve Optisyenlik bölümlerinde sırasıyla 51, 36 ve 45 katılımcı yer almaktadır.

Güvenilirlik analizi yapılmış, ortalamalar incelenmiş ve ardından da farklılaşmaları tespit edebilmek amacıyla t testi ve ANOVA testi yapılmıştır. 30 ifadeden oluşan ölçeğin Cronbach's Alfa değeri ,873 olarak hesaplanmış ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Demografik Özellik		Frekans	Yüzde(%)
Cinsiyet	**Kadın**	63	47,7
	Erkek	69	52,3
	Toplam	132	100
Yaş	**17-20 yaş**	82	62,1
	21-24 yaş	38	28,8
	25-28 yaş	12	9,1
	29 yaş ve üzeri	0	0
	Toplam	132	100
Medeni Durum	**Bekar**	115	87,1
	Evli	17	12,9
	Toplam	132	100
Bölüm	**İnşaat**	51	38,6
	Bilgisayar	36	27,3
	Optisyenlik	45	34,1
	Toplam	132	100

Katılımcıların ortalamalarına bakıldığı zaman orta düzeyde girişimcilik eğilimi içinde oldukları görülmüştür ($\bar{x}$=2,93).

Cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine göre girişimcilik eğilimlerinde farklılaşmanın olup olmadığını tespit etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir (p=0,040). Ortalamaları arasındaki fark az da olsa (2,99>2,87) kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre girişimciliğe daha eğilimli olduğu tespit edilmiştir. Medeni durum değişkenine ilişkin t testi sonuçlarına göre ise anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Yaş gurupları ve bölümlere göre farklılaşmaları tespit edebilmek için yapılan ANOVA analizleri sonucunda anlamlı farklılaşmalara ulaşılamamıştır.

Tablo 2. Farklılaşmaların Tespitine Yönelik Analizler

Demografik Değişken	Farklılaşma Analizi	Sig. (Anlamlılık Düzeyi)
Cinsiyet	t testi	**,040**
Yaş	ANOVA	,731
Medeni Durum	t testi	,631
Bölüm	ANOVA	,124

Sonuç ve Öneriler

Girişimcilik eğilimlerinin tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada katılımcı meslek yüksek okulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar literatürdeki çoğu çalışma ile örtüşmektedir. Bu durum meslek yüksek okullarında eğitim gören öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin en az orta düzeyde olduğu kanaatini desteklemektedir.

Diğer bir taraftan bazı demografik değişkenler açısından farklılaşma analizleri incelendiğinde; girişimcilik eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı sonucu elde edilmiştir. Literatürdeki birçok çalışmada erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha yüksek girişimcilik seviyesine ya da girişimcilik eğilimine sahip oldukları görülmektedir. Bu çalışmada bunlara zıt sonuçlar elde edilmiştir. Kadın katılımcılar erkek katılımcılardan anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Yaş, medeni durum ve eğitim görülen bölüm açısından yapılan incelemelerde ise anlamlı farklılaşmalara rastlanmamıştır.

Yapılan bu çalışma bir meslek yüksekokulunda katılımcı öğrencilerin fikir ve görüşlerini içermekte ve ulaşılan sonuçlar ankete katılanları kapsamaktadır. Bu durum benzer bölge ya da öğrencilerde de farklılık gösterebileceği gibi farklı bölge ve koşullarda da değişik sonuçlar elde edilebilir. Daha sonraki çalışmacılara demografik ya da kişilik özelliklerinin daha fazla değişken üzerinde incelenmesi tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

Aksel, İ., & Bağcı, Z. (2016). Girişimcilik Eğilimi; Bir Kamu Üniversitesinin İibf'sinde Öğrenim Gören Son Sınıf Öğrencilerinde Bir Araştırma. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 7(5), 2120-2133.

Basım, N. Ve Şeşen H. (2012). Demografik Faktörler Ve Kişiliğin Girişimcilik Niyetine Etkisi: Spor Bilimleri Alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış, 12, Özel Sayı, 21-28.

Bayraktar, B. Ve Karadeniz, G. (2017). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Ön Lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerının Karşılaştırmalı Analizi, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(4): 491-501.

Bozkurt, Ö., Ercan, A. Ve Yurt, İ. (2018). Bireysel Değerler İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Düzce Üniversitesi Örneği. Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi Yaz 2018, Cilt:13 Sayı:1, 43-55.

Cansız, E. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, N. (2013). Türkiye'de Girişimcilik Eğilimi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Erbatu, G. (2008), "Kültürel Boyutları İçerisinde Girişimcilik Eğilimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Güreşçi, E. (2014). Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Araştırma: İspir Hamza Polat Myo Örneği, Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi, 9(1), 23-38.

Gül, H. Ve Beyşenova, A. (2018). Kontrol Odağı Ve Girişimcilik Eğilimi İlişkisi: Ktmü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 2018 Cilt: 7 Sayı: 2.

İşcan, Ö.F., ve Kaygın, E. (2011). Potansiyel Girişimciler Olarak Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Nicel Bir Araştırma. Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(3), 275-286.

Okutan, E. ve Balaban, Ö. (2014). Kültürel Yapının Girişimcilik Eğilimine Etkisi, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3(1): 7-26, Haziran 2014.

Özdemir, L. (2015). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından Değerlendirilmesi. Sdü İibf Dergisi, 1(20), 41-65.

Sarıtaş, A. ve Duran, G.(2017). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1): 147-165.

Taş, A. (2016). Girişimcilik Eğitimi İle Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişkinin Parametrik Tekniklerle Analizi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Örneği, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi..

NEPOTİZMİN İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BURSA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF NEPOTISM ON INTENTION TO LEAVE: A RESEARCH IN BURSA PROVINCE

Dr. Furkan ÇELEBİ

Yozgat Bozok Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada nepotizm ve işten ayrılma niyeti kavramları üzerinde araştırma yapılmıştır. Nepotizmin işten ayrılma niyeti üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda veri elde edebilmek amacıyla anket formları oluşturulmuştur. Üç bölümden oluşan anket formlarının ilk bölümünde demografik bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde nepotizm ölçeği ve üçüncü bölümde ise işten ayrılma niyeti ölçeği yer almaktadır. Hazırlanan anket formları, Bursa il sınırlarında; demir-çelik, otomotiv, elektronik, tekstil, eğitim ve sağlık sektörlerinde faaliyet gösteren altı farklı aile şirketinin çeşitli pozisyonlarda çalışan elemanlarına dağıtılmıştır. Uygulama yapılan aile şirketlerinden toplamda geçerli 238 anket elde edilmiştir. Elde edilen anket sayısı bu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Elde edilen veriler öncelikle frekans analizlerine, daha sonra da ölçeklere dair faktör analizlerine, değişkenler arasında ilişkiyi tespit edebilmek için korelasyon ve regresyon analizlerine tabi tutulmuştur. Frekans analizleri incelendiğinde 156 erkek, 82 kadın katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcıların %58,8'i (140 katılımcı) evli çalışanlardan oluşmaktadır. Yaş aralıklarına bakıldığı zaman toplamda 147 katılımcının (25-31 yaş-73 katılımcı; 32-38 yaş-74 katılımcı) 25 ve 38 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çok büyük bir kısmı 2000-4000 TL gelir aralığında yer almaktadır (%73,1). Eğitim düzeyleri incelendiğinde ise 141 katılımcının (%59,2) orta öğretim düzeyinde eğitim seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. İşyerlerindeki çalışma sürelerine bakıldığında ise katılımcıların yarısının 1-3 yıl arasında mevcut iş yerlerinde çalıştıkları dikkat çekmektedir. 10 yıl ve daha fazla zamandır aynı iş yerinde çalışan bir katılımcının olmaması da ayrıca dikkat çekici bir tespittir.

Ölçeklere ilişkin yapılan faktör analizleri sonucunda ölçeklerin faktör sonuçlarının içinde bulundukları yapı ile uyum içinde oldukları görülmüştür. Değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla yapılan korelasyon analizlerine göre nepotizmin boyutları ve kendisi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki dereceleri ,673 ile ,803 arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı). Ardından nepotizmin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine ulaşabilmek için regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Nepotizmin hem bir bütün olarak hem de alt unsurlarıyla beraber işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Nepotizm, Kayırmacılık, İşten Ayrılma Niyeti, Aile Şirketi.*

Abstract

In this study, a research was conducted on the concepts of nepotism and intention to leave. Determining whether nepotism has an impact on intention to leave is the aim of the study.

In order to obtain data in accordance with the aim of the study, a questionnaire was prepared. Demographic data is situated in the first part of the questionnaire which consists of three parts. In the second part nepotism scale and in the third part intention to leave scale are situated. The questionnaires were distributed to employees who work at different job positions of six family businesses operating in different sectors as iron-steel, automotive, electronics, textile, education and health within the borders of Bursa province. A total number of valid 238 questionnaires were obtained from conducted family businesses. The sample of this study is formed by the number of the questionnaires.

Firstly, the data was made frequency analysis, after that was made factor analysis regarding the scales, and in order to determine the relation between variables it was made correlation and regression analysis. When we examine the frequency analysis, it is seen that there are 156 male and 82 female participants. 58,8% (140 people) of the participants are married employees. When we examine the age ranges, it is also seen that a total of 147 participants (25-31 years: 71 participants; 32-38 years: 74 participants) are between the ages 25 and 38. Most of the participants are in 2000-4000 TL income range (73,1%). When we examine the educational level of the participants, it is confirmed that 141 of them (59,2%) are secondary education graduates. Regarding their working periods, it is remarkable that half of the participants have been working at their present jobs for 1-3 years. Another eye catcher is that there is no single participant who works at the same job for 10 or more years.

As a result of factor analysis, the consequences of the scales are seen to be in compliance with the structure that they belong to. According to the correlation analysis which was made to determine the relations between the dimension of nepotism and intention to leave variables it is precipitated that the relation graduates are between ,673 and ,803 (correlation is significant at level 0,01). Subsequently, to precipitate the effect of nepotism on intention to leave, regression analysis was made. It was precipitated that nepotism has both as a whole and with its subentries a significant effect on intention to leave.

Keywords: *Nepotism, Favouritism, Intention to Leave, Family Business.*

Giriş

Günümüz iş hayatında küçük ve orta boy şirketler büyük öneme sahiptir. Aile işletmeleri de bu küçük ve orta boy işletmeler arasında oldukça büyük bir ağırlığa sahiptir. Aile işletmelerinde sıklıkla karşılaşılan örgütsel sıkıntılardan birisi de nepotizmdir. Genel olarak kayırmacılık olarak ifade edilen bu kavrama göre aile bireylerinin hak etmedikleri halde hak etmedikleri mevki ve imkanlara ulaştırılması söz konusudur.

Hızlı şekilde değişen insan ihtiyaçları şüphesiz ki örgütler için de geçerlidir. Tatmin olamayan ya da bulunduğu konumda çeşitli problemler yaşayan çalışanların da örgütlerini bırakma isteği ya da düşüncesi de kaçınılmaz bir durumdur. İşten ayrılma niyeti kavramı da çalışanların çeşitli sebepler ile örgütünden ayrılma düşüncesini ifade etmektedir.

Aile işletmelerindeki haksız kayırmacılığa dair algılar bu işletmelerde muhtemeldir ki belirli sorunlar oluşturur. Bu sorunlardan birisi de terfi ya da çeşitli imkan ve ayrıcalıklar hak ettiğini düşünen ve aile bireyi olmayan çalışanların kurumlarından ayrılmaya yönelik düşünce, tutum ve

davranışları olabilir. Bu çalışma çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren aile işletmeleri üzerinde nepotizm algısı ve işten ayrılma niyeti incelenecek şekilde tasarlanmıştır.

1. Nepotizm

Nepotizm, Latince"de "yeğen" anlamına gelen "nepos" kavramından türetilmiştir (Kiechel, 1984: 143). Nepotizm, mevkisini aile bireylerinin yararına suiistimal eden kişiler için kullanılmaktadır (Ford ve McLaughlin, 1985: 57). Nepotizm, adaylar arasında işe seçimde ve terfide hak etmek yerine akraba bağlılıklarını dikkate almaktır (Hernandez ve Page, 2006: 5).

Aile şirketlerinde söz konusu kayırmacılık uygulamaları önemli bir sorundur. Çünkü bu şirketlerde sahip-yöneticiler, aile bireylerinin yeteneklerini, örgüte katkılarını dikkate almaksızın işe alırlar (Ateş, 2005: 12-13). Aile işletmesi; ailenin geçimini sağlamak ve/veya mirasın dağılmasını önlemek amacıyla kurulan ve ailenin geçimini sağlayan kişi tarafından yönetilen bir örgüttür (İyiişleroğlu, 2006: 5).

Nepotizm kavramı; terfide kayırmacılık, işlem kayırmacılığı ve işe alma sürecinde kayırmacılık unsurlarından oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle bu iç kavram nepotizmin boyutlarını oluşturmaktadır.

2. İşten Ayrılma Niyeti

Porter ve Steers (1973) işten ayrılma niyetini, işgörenlerin işlerinden kaynaklı olan ciddi düzeydeki hoşnutsuzluk durumu şeklinde belirtirken Vandenberg ve Nelson (1999), işgörenin yakın gelecekte işi bırakmasına dair kendi tahmin ettiği ihtimal olarak tanımlamaktadır (Kaya, 2018: 49). İşten ayrılma niyeti bir çalışanın yakın gelecekte örgütten daimi olarak ayrılacağına ilişkin kendi tahminini ifade etmektedir (Vandenberg ve Nelson, 1999: 1315). Tüzün (2007: 129) kurumdan ayrılma niyetinin bir kimsenin işi bırakma eğilimi olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Emberland ve Rundmo (2010) ise işten ayrılma niyetini kısaca "çalışanın kurumundan ayrılma eğilimi" olarak tanımlamaktadır (Canbek, 2017: 3).

Tüm bu tanımlamalardan anlaşılmaktadır ki işten ayrılma niyeti; bir düşünceyi, bir eğilimi ve bir niyeti ifade etmekle beraber bir davranışı ifade etmemektedir. Bireysel sebepler haricinde örgüt içindeki problemler ve olumsuz algılar işten ayrılma niyetini etkilemekte ve arttırmaktadır (Çelebi, 2019: 273). Bu bağlamda nepotizmin de işten ayrılma niyetini etkileyebileceği düşünülmektedir.

3. Araştırma: Bursa Örneği

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada nepotizm ve işten ayrılma niyeti kavramları üzerinde araştırma yapılmıştır. Nepotizmin işten ayrılma niyeti üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

3.2. Yöntem ve Kullanılan Ölçekler

Araştırmanın amacı doğrultusunda veri elde edebilmek amacıyla anket formları oluşturulmuştur. Üç bölümden oluşan anket formlarının ilk bölümünde demografik bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde nepotizm ölçeği ve üçüncü bölümde ise işten ayrılma niyeti ölçeği yer almaktadır. Ford ve McLaughin (1985) ve Abdalla vd. (1998) tarafından geliştirilen ve Asunakutlu ve Avcı (2009) tarafından işgörenlere uyarlanan, 14 ifadeden oluşan anket kullanılmıştır (Düz, 2012: 2). İşten ayrılma niyetini ölçebilmek üzere de Wayne vd. (1997) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır.

Hazırlanan anket formları, Bursa il sınırlarında; demir-çelik, otomotiv, elektronik, tekstil, eğitim ve sağlık sektörlerinde faaliyet gösteren altı farklı aile şirketinin çeşitli pozisyonlarda çalışan elemanlarına dağıtılmıştır. Uygulama yapılan aile şirketlerinden toplamda geçerli 238 anket elde edilmiştir. Elde edilen anket sayısı bu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

3.3. Bulgular

Elde edilen veriler öncelikle frekans analizlerine, daha sonra da ölçeklere dair faktör analizlerine, değişkenler arasında ilişkiyi tespit edebilmek için korelasyon ve regresyon analizlerine tabi tutulmuştur. Frekans analizleri incelendiğinde 156 erkek, 82 kadın katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcıların %58,8'i (140 katılımcı) evli çalışanlardan oluşmaktadır. Yaş aralıklarına bakıldığı zaman toplamda 147 katılımcının (25-31 yaş-73 katılımcı; 32-38 yaş-74 katılımcı) 25 ve 38 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çok büyük bir kısmı 2000-4000 TL gelir aralığında yer almaktadır (%73,1). Eğitim düzeyleri incelendiğinde ise 141 katılımcının (%59,2) orta öğretim düzeyinde eğitim seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. İşyerlerindeki çalışma sürelerine bakıldığında ise katılımcıların yarısının 1-3 yıl arasında mevcut iş yerlerinde çalıştıkları dikkat çekmektedir. 10 yıl ve daha fazla zamandır aynı iş yerinde çalışan bir katılımcının olmaması da ayrıca dikkat çekici bir tespittir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Demografik Özellik		Frekans	Yüzde(%)
Sektör	**Demir Çelik**	75	31,5
	Tekstil	54	22,7
	Elektronik	53	22,3
	Otomotiv	16	6,7
	Sağlık	20	8,4
	Eğitim	20	8,4
	Toplam	**238**	**100,0**
Cinsiyet	**Kadın**	82	34,5
	Erkek	156	65,5
	Toplam	**238**	**100,0**
Medeni Durum	**Bekar**	98	41,2
	Evli	140	58,8
	Toplam	**238**	**100,0**

Yaş	**18-24**	59	24,8
	25-31	73	30,7
	32-38	74	31,1
	39-45	24	10,1
	46 ve üzeri	8	3,4
	Toplam	**238**	**100,0**
Gelir	**2000-4000**	174	73,1
	4001-6000	49	20,6
	6001 ve üzeri	15	6,3
	Toplam	**238**	**100,0**
Eğitim Düzeyi	**Orta Öğretim**	141	59,2
	Önlisans	54	22,7
	Lisans	32	13,4
	Lisans Üstü	11	4,6
	Toplam	**238**	**100,0**
İşyerinde Çalışma Süresi	**1 yıldan az**	51	21,4
	1-3 yıl	119	50,0
	4-6 yıl	64	26,9
	7-9 yıl	4	1,7
	Toplam	**238**	**100,0**

Ölçeklere ilişkin yapılan faktör analizleri sonucunda ölçeklerin faktör sonuçlarının içinde bulundukları yapı ile uyum içinde oldukları görülmüştür.

Tablo 2. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği Faktör Analizi

İfade	Faktör Yükü
İşten Ayrılma Niyeti 1	,921
İşten Ayrılma Niyeti 2	,922
İşten Ayrılma Niyeti 3	,855

KMO Barlett's örneklem yeterlilik değerleri işten ayrılma niyeti ölçeği ve nepotizm ölçeği için sırasıyla ,718 ve ,914 olarak hesaplanmıştır. Ölçek güvenilirlikleri için ise Cronbach's Alpha değerleri yine aynı sırayla ,882 ve ,952 şeklinde hesaplanmıştır. Elde edilenlere göre ölçek güvenilir ve örneklem de yeterli olarak kabul edilerek çalışmaya devam edilmiştir.

Tablo 3. Nepotizm Ölçeği Faktör Analizi

İfade	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Nepotizm 1		,834	
Nepotizm 2		,803	
Nepotizm 3		,762	
Nepotizm 4		,774	
Nepotizm 5		,804	
Nepotizm 6	,854		
Nepotizm 7	,855		
Nepotizm 8	,831		
Nepotizm 9	,821		
Nepotizm 10	,800		
Nepotizm 11	,837		
Nepotizm 12			,822
Nepotizm 13			,906
Nepotizm 14			,845

Değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla yapılan korelasyon analizlerine göre nepotizmin boyutları ve kendisi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki dereceleri ,673 ile ,803 arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı).

Tablo 4. Nepotizm ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki Korelasyon Analizleri

		Terfide Kayırmacılık	İşlem Kayırmacılığı	İşe Alım Sürecinde Kayırmacılık	İşten Ayrılma Niyeti	Nepotizm
Terfide Kayırmacılık	Pearson Correlation	1	,635**	,665**	,720**	,895**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000
	N	238	238	238	238	238
İşlem Kayırmacılığı	Pearson Correlation	,635**	1	,541**	,687**	,881**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000
	N	238	238	238	238	238
İşe Alım Sürecinde Kayırmacılık	Pearson Correlation	,665**	,541**	1	,673**	,795**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000
	N	238	238	238	238	238
İşten Ayrılma Niyeti	Pearson Correlation	,720**	,687**	,673**	1	,803**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000
	N	238	238	238	238	238
Nepotizm	Pearson Correlation	,895**	,881**	,795**	,803**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	

N	238	238	238	238	238

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ardından nepotizmin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine ulaşabilmek için regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Nepotizmin hem bir bütün olarak hem de alt unsurlarıyla beraber işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Regresyon Analizleri

Bağımsız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**R**	**R^2**	**Sig.**
Nepotizm	İşten Ayrılma Niyeti	,803	,644	,000
Terfide Kayırmacılık	İşten Ayrılma Niyeti	,720	,518	,000
İşlem Kayırmacılığı	İşten Ayrılma Niyeti	,687	,472	,000
İşe Alım Sürecinde Kayırmacılık	İşten Ayrılma Niyeti	,673	,453	,000

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada aile işletmelerinde sıklıkla karşılaşılan bir durum olan nepotizm ve işten ayrılma niyeti incelenmiştir. Bu incelemelerle nepotizmin işten ayrılma niyeti üzerinde bariz ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öncelikle üç ayrı boyuttan oluşan nepotizmin her bir unsurunun ve nepotizmin genel olarak işten ayrılma niyeti ile arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek adına yapılan korealasyon analizleri sonucunda bir ilişki tespit edilmiştir. Ardından bağımsız değişken olarak ele alınan nepotizmin tüm boyutları ile işten ayrılma niyetini etkileyip etkilemediği sonucuna ulaşabilmek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır.

İşlem kayırmacılığı, terfide kayırmacılık ve işe alım sürecinde kayırmacılık boyutları da nepotizmin geneli de işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı ve yüksek bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda örgütte nepotizmin yol açtığı olumsuz sonuçlardan birisinin de işten ayrılma niyeti olduğu söylenebilir.

Nepotizm çalışanlar üzerinde işten ayrılma niyetini arttıran bir etkiye sahiptir. Hak ettiği halde hak ettiği mevkiyi, imkanları ya da ayrıcalıkları sağlayamayan çalışanlar bulundukları aile şirketinden ayrılmayı düşünmekte ve hatta harekete geçmek için bir fırsat beklemektedirler.

Bu çalışmada farklı sektörler üzerinde yapılan araştırma sonuçlarının ayrı ayrı incelenmesi de düşünülmektedir. Farklı bir çalışma yöntemini içerebilecek olan düşünce daha sonraki çalışmacılar için de tavsiye edilebilir. Bir şehirdeki ulaşılabilen aile şirketlerinin sonuçlarını kapsayan bu çalışma sonuçları farklı şehir, bölge ya da sektörler için de araştırma konusu olarak seçilebilir.

KAYNAKÇA

Abdalla, H.F., Maghrabı, A.S. ve Raggad, B.G. (1998). Assessing The Perceptions Of Human Resource Managerstoward Nepotism A Cross-Cultural Study, International Journal Of Manpower, 19 (8), 554–570.

Asunakutlu, T. ve Avcı, U. (2010). Nepotizm-İş Tatmini İlişkisi: Aile İşletmelerinde Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi İibf Dergisi, C.15, S.2, 93–109.

Ateş, Ö. (2005). Aile Şirketleri: Değişim Ve Süreklilik, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yay., No:56.

Canbek, M., (2017), Rol Belirsizliği Ve Rol Çatışmasının, İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Duygusal Zekanın Düzenleyici Rolü, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tokat.

Çelebi, F. (2019). İşten Ayrılma Niyeti Ve Örgütsel Sağlık Arasındaki İlişki. Tam Metin Konferans Bildirisi, Uluslararası Ankara Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 04-06 Ekim 2019, Ankara/Türkiye.

Düz, S. (2012). Konaklama İşletmelerinde Nepotizm İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ford, R. Ve Mclaughin, F. (1985). Nepotism[Nepotizm], Personnel Journal, 64 (9), 57-61.

Hernandez, E, H., ve Page, R.A. (2006). Nepotism In The Employment Recruitment Process:How Nepotism Builds Organzational Commitment [İşe Alım Sürecinde Nepotizm: Nepotizm Örgütsel Bağlılığı Nasıl Sağlar], Journal Of Business Management And Change, 1(1), 3-13.

Kaya A., (2018), Kariyer Gelişim Sürecinin Örgütsel Bağlılık Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle Test Edilmesi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Çorum.

Kiechel, W. (1984). How To Relate To Nepotism [Nepotizme Ġlgi Nasıl], Fortune, February, 143-144.

İyiişleroğlu, S. C.,(2006), Aile Şirketleri: Adana Ve Çevresinde Faaliyet Gösteren Aile Şirketlerinde Nepotizm Uygulamasının Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., Boulian, P. V.,(1978), Organizational Commitment, Job Satisfaction And Turnover Psychiatric Technicians, Journal Of Applied Psychology, 59.

Tüzün, K. İ. (2007). Antecedents Of Turnover Intention Toward A Service Provider. The Business Review: Cambridge. 8. 2, 128- 134.

Vandenberg, R. J. Ve J. B. Nelson. (1999). Disaggregating The Motives Underlying Tiarnover Intentions: When Do Intentions Predict Thrnover Behavior?. Human Relations. 52. 10, 1313- 1336.

DOĞU KARADENİZ'DE MÜZE TURİZMİ

Doç. Dr. İbrahim SEZER

Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

ÖZET

İnsanlığın geçmişten günümüze kadar ulaşan değerli kültür miraslarının korunarak gelecek kuşaklara taşındığı en önemli mekânların başında müzeler gelmektedir. Bu bağlamda müzeler, kültüre ve kültür varlıklarına meraklı olan ve geçmiş medeniyetlerin kültür miraslarını gözlemlemek isteyen ziyaretçilerin en çok ziyaret ettikleri mekânlardandır. Kültür turizmi bağlamında değerlendirilen müze ziyaretleri, hem dünyada hem de ülkemizde giderek önem kazanmaktadır. Özellikle marka olmuş ve tanınmış müzeler, yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır. Ülkemiz de geçmişten günümüze kadar pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı için bu medeniyetlerin bizlere kadar ulaşmış zengin kültür varlığı koleksiyonuna sahip olup, bütün bu eserlerin sergilendiği çok sayıda müze bulunmaktadır.

Araştırma sahamız olan Doğu Karadeniz'de köklü geçmişin ve çok sayıda uygarlığın miraslarının korunduğu müzeler mevcuttur. Nitekim Doğu Karadeniz'de yer alan Giresun (Giresun Müzesi), Ordu (Ordu Müzesi), Trabzon (Trabzon Müzesi, Küçük Ayvasıl Müzesi), Rize (Rize Müzesi ve Atatürk Evi Müzesi), Gümüşhane (Gümüşhane Müzesi) ve Bayburt (Bayburt Müzesi, Baksı Müzesi) illerinde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler ile özel müzeler bulunmakta ve ziyaretçilerin ilgisine mazhar olmaktadır. Bu çalışmadaki amacımız, Doğu Karadeniz illerindeki müzelerin turizm potansiyellerinin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada araştırma yöntemi olarak örnek olay (durum çalışması) yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmadaki veriler, gezi-gözlem, basılı ve elektronik kaynakların taranması, konuyla ilgili istatistiklerin yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Bu kapsamda çalışmamızda, Doğu Karadeniz illerindeki müzelerin özellikleri, barındıkları kültür varlıkları, ziyaretçi sayıları, müzelerin ve müze turizminin geliştirilmesi için yapılması gerekenler konu edinilmektedir. Yaptığımız araştırmalarda Doğu Karadeniz illerinde müzelerin nicelik ve nitelikleri bakımından iyileştirilmesi gereken durumların olduğu, ziyaretçi sayılarının yeterli düzeyde olmadığı, bölgedeki kültür varlıklarının yeterli ölçüde müzelere kazandırılamadığı ve kültür turizmi bağlamında müzelerin potansiyellerin değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bölgede markalaşmış müzelerin sayısının artırılması ve müze turizminin geliştirilmesine dönük çalışmalara gereksinim söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Müze, Turizm, Doğu Karadeniz.

GİRİŞ

İnsanlığın geçmişten günümüze kadar ulaşan değerli kültür miraslarının korunarak gelecek kuşaklara taşındığı en önemli mekanların başında müzeler gelmektedir. "Müze" sözcüğü Yunanca kökenli olup, ilham perilerinin (muses) tapınağı olan *mouseion* sözcüğüne dayanmaktadır (Kandemir ve Uçar, 2015:20). Müze kavramıyla ilgili çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği'ne göre müze; kültür varlıklarını tespit eden, ilmi metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede tesirli olan daimi kuruluş olarak tanımlanmaktadır (URL 1). Milletlerarası Müzeler Konseyi (İCOM) Türkiye Milli

Komitesi Yönetmeliği'ne göre ise müze; kültür eserlerini koruyan ve bu eserleri etüd, eğitim ve bedii zevki yükseltme amacıyla toplu halde teşhir eden kamu yararına çalışan, sanata, ilme, sağlığa, teknolojiye ait koleksiyonları bulunan kurumlar olarak tanımlanmaktadır (URL 2). Milletlerarası Müzeler Konseyi (İCOM)'nin yeni müze tanımına göre; müzeler, geçmiş ve gelecek hakkında kritik diyaloglar için demokratikleştirici, kapsayıcı ve çok sesli mekanlardır. Günümüzün çatışmalarını ve zorluklarını kabul edip ele alarak, topluma olan güvende eserler ve örnekler muhafaza eder, gelecek nesiller için farklı hatıraları güvence altına alır ve eşit haklar sunar ve tüm insanlar için mirasa eşit erişim olanağı sağlar. Müzeler kâr amaçlı kurumlar değildirler. Katılımcıdır, saydamdır ve insan onuruna ve sosyal adalete, küresel eşitlik ve küresel refah düzeyine katkıda bulunmayı hedefleyen, dünyadaki anlayışları toplamak, muhafaza etmek, araştırmak, yorumlamak, sergilemek ve geliştirmek için aktif ortaklıklar ile çalışma yürütürler (URL 3 ve URL 4).

Müzelerin birçok çeşidi vardır. Dünya genelinde müzeler; sanat müzeleri, tarih müzeleri, antropolojik (arkeoloji, etnografya, vb.) müzeler, doğa tarihi müzeleri, bilim ve endüstri müzeleri ile çeşitli uzmanlık dallarıyla ilgili müzeler olmak üzere sınıflandırılabilmektedir. Ülkemizde ise müze sınıflandırması, dünya sınıflandırmasına benzemekle beraber biraz daha farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de müzeler; tarih ve sanat müzeleri, arkeoloji ve etnografya müzeleri, arkeoloji müzeleri, etnografya müzeleri, anıt müzeler, müze evler, devrim müzeleri, askeri müzeler, özel müzeler ve açık hava müzeleri olmak üzere on farklı grup altında sınıflandırılabilmektedir (Arıkan Saltık ve Yıldız, 2019:148).

Müzeler, kültüre ve kültür varlıklarına meraklı olan ve geçmiş medeniyetlerin kültür miraslarını gözlemlemek isteyen ziyaretçilerin en çok ziyaret ettikleri mekanlardandır. Kültür turizmi bağlamında değerlendirilen müze ziyaretleri, hem dünyada hem de ülkemizde giderek önem kazanmaktadır. Özellikle marka olmuş ve tanınmış müzeler, yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır. Dünyada 55 000 civarında müze olduğu bilinmektedir (URL 5). 2018 yılı itibariyle dünyada en çok ziyaret edilen 20 müzenin dağılımına baktığımızda ilk üç sırada Louvre Müzesi (10,2 milyon ziyaretçi), Çin Ulusal Müzesi (8,6 milyon ziyaretçi) ve Metropolitan Sanat Müzesi (7,3 milyon ziyaretçi) yer almaktadır. En çok ziyaret edilen 20 müze içerisinde en fazla müzeye sahip ülke, Amerika Birleşik Devletleridir (6 müze). Bunu Birleşik Krallık (5 Müze), Çin (4 müze) takip etmektedir. Dünyada en çok ziyaret edilen 20 müzeyi 2018 yılında 108 080 000 ziyaretçi gezmiştir. Dünyada en çok ziyaret edilen 20 müzenin kentlere göre dağılımına baktığımızda 5 müzeye sahip olan Londra bu bakımdan en çok müzeye sahip olan kenttir. Bunu Washington (4 müze), Pekin (2 müze) ve Newyork (2 müze) takip etmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Dünyada en çok ziyaret edilen 20 müzenin dağılımı (2018)

Müze Adı	Müze Adı	Şehir/Ülke	Ziyaretçi Sayısı
Louvre Museum	Louvre Müzesi	Paris/Fransa	10 200 000
National Museum of China	Çin Ulusal Müzesi	Pekin/Çin	8 610 000
The Metropolitan Museum Of Art	Metropolitan Sanat Müzesi	Newyork/ABD	7 360 000
Vatikan Museums	Vatikan Müzesi	Vatikan/Vatikan	6 756 000

National Air And Space Museum	Ulusal Hava ve Uzay Müzesi	Washington/ABD	6 200 000
British Museum	İngiliz Müzesi	Londra/Birleşik Krallık	5 869 000
Tate Modern	Tate Modern	Londra/Birleşik Krallık	5 829 000
National Gallery	Ulusal Galeri	Londra/Birleşik Krallık	5 736 000
Natural History Museum	Ulusal Tarih Müzesi	Londra/Birleşik Krallık	5 226 000
American Museum Of Natural History	Amerikan Doğa Tarihi Müzesi	Newyork/ABD	5 000 000
National Museum Of Natural History	Ulusal Doğa Tarihi Müzesi	Washington/ABD	4 800 000
National Gallery Of Art	Ulusal Sanat Galerisi	Washington/ABD	4 404 000
China Science Technology Museum	Çin Bilim Teknoloji Müzesi	Pekin/Çin	4 400 000
State Hermitage	İnziva yeri Müzesi	St Petersburg	4 294 000
Zhejiang Museum	Zhejiang Müzesi	Hangzhou/Çin	4 200 000
Victoria & Albert Museum	Victoria & Albert Müzesi	Londra/Birleşik Krallık	3 968 000
Reina Sofia	Reina Sofia	Madrid/İspanya	3 898 000
National Palace Museum	Ulusal Saray Müzesi	Taipei/Tayvan	3 860 000
National Museum Of American History	Ulusal Amerikan Tarihi Müzesi	Washington/ABD	3 800 000
Nanjıng Museum	Nanjing Müzesi	Nanjing/Çin	3 670 000
Toplam			108 080 000

Kaynak: URL 6.

Ülkemiz de geçmişten günümüze kadar pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığı için bu medeniyetlerin bizlere kadar ulaşmış miras ürünlerini barındıran zengin kültür varlığı koleksiyonuna sahip olup, bu eserlerin sergilendiği çok sayıda müze bulunmaktadır.

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı 202 müze ve 143 düzenlenmiş ören yeri olmak üzere, ziyaret edilebilir 345 ünite bulunmaktadır. Bu müzelerde 2018 yılı itibariyle 840 606 arkeolojik eser, 299 653 etnografik eser, 1 958 663 sikke, 118 501 tablet, 67 810 mühür ve mühür baskısı, 7 352 arşiv vesikası, 40 560 el yazması kitap, 1 163 fosil ve iskelet, 1 690 madalya-madalyon-nişan, 407 banknot, 1 281 diğer eserler olmak üzere toplam 3 337 686 eser mevcut durumdadır. Buna ek olarak ülkemizde 268 özel müze mevcuttur (URL 7).

Ülkemizde en çok ziyaret edilen Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerin başında 3 milyon ziyaretçinin gezdiği İstanbul Topkapı Sarayı gelmektedir. Bunu İstanbul Ayasofya Müzesi (2,9 milyon), Konya Mevlana Müzesi (2,8 milyon) izlemektedir. Türkiye'de en çok ziyaret edilen 10 müzenin 4 tanesine ev sahipliği yapan İstanbul, bu bakımdan ülkemizdeki iller içerisinde ilk sırada gelmektedir (Tablo 2). 2018 yılı itibariyle ülkemizde il bazında müze ziyaretçi sayısı bakımından ilk sırada gelen ilimiz de yine 7 387 680 müze ziyaretçisini ağırlayan İstanbuldur. Bunu Konya (2 955 198), Nevşehir (2 950 249), Antalya (2 745 301), İzmir (2 476 621), Denizli (2 413 851) illeri takip etmektedir (URL 8).

Tablo 2. Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı en çok ziyaret edilen müzelerin dağılımı (2018).

1	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	3 004 620
2	İstanbul Ayasofya Müzesi	2 922 037
3	Konya Mevlana Müzesi	2 817 386
4	Nevşehir Hacıbektaş Müzesi	443 160
5	İstanbul Topkapı Sarayı - Harem Dairesi	421 780
6	İstanbul Arkeoloji Müzeleri	378 675
7	Antalya Aziz (St.) Nikolaos Müzesi	364 996
8	Ankara Cumhuriyet Müzesi	353 727
9	Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi	268 374
10	Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	253 795

Kaynak: URL 9.

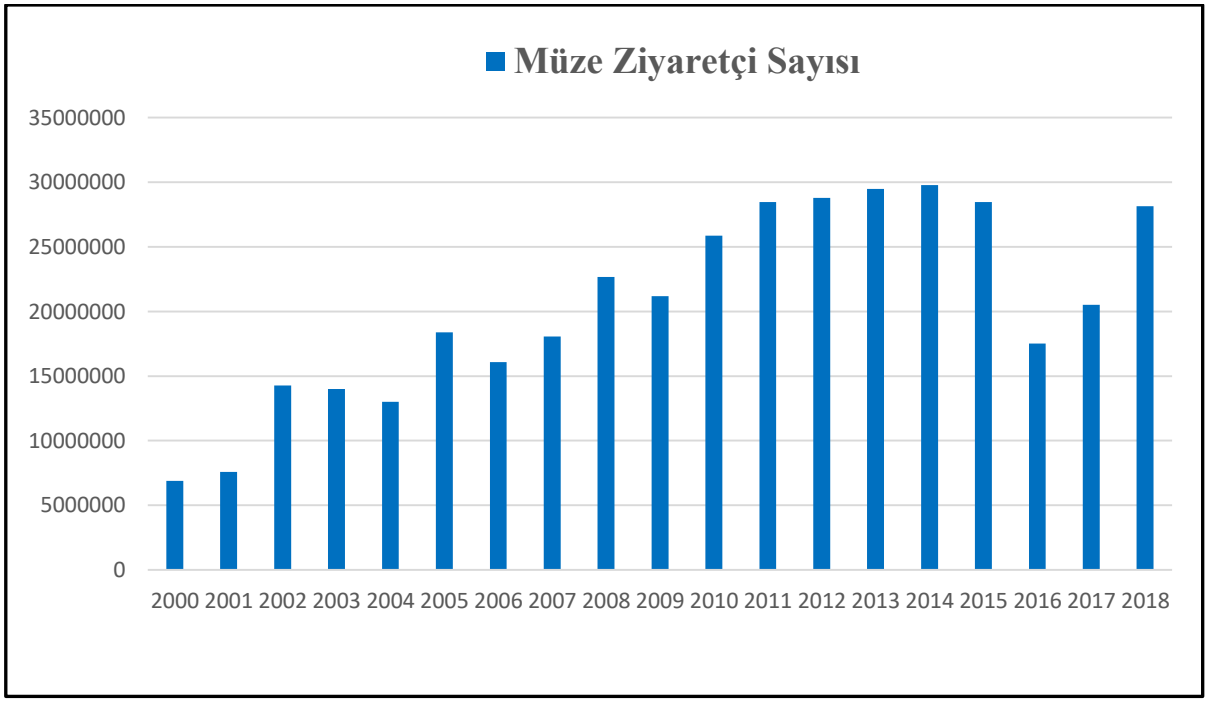
Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerdeki ziyaretçi sayılarının 2000-2018 yılları arasındaki değişimini incelediğimizde zaman zaman artışların ve azalışların olduğu görülmektedir. Nitekim 2000 yılında toplam müze ziyaretçi sayısı 6 887 344 iken, 2005 yılında 18 384 865'e, 2010 yılında 25 854 341'e, 2014 yılında 29 774 390'a yükselmiş ve en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak toplam müze ziyaretçi sayısı, 2015 yılında 28 454 284'e, 2016 yılında da 2007 yılındaki ziyaretçi sayısının bile gerisine düşerek 17 521 316'ya kadar azalmıştır. Bu düşüş ülkemizdeki genel ziyaretçi sayısının azalışına paralel olarak gerçekleşmiş ve o tarihlerde ülkemizdeki olumsuz gelişmeler bunda oldukça önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte toplam müze ziyaretçi sayısı tekrar yükselişe geçerek 2017 yılında 20 509 746'ya, 2018 yılında da 28 145 550'ye yükselmiştir (Tablo 3 ve Grafik 1). Toplam müze ziyaretçi

sayısındaki bu yükselişe rağmen henüz 2014 yılında ulaşılan zirveye erişilememiştir. Ancak ilerleyen yıllarda toplam müze ziyaretçi sayısında 2014 yılında ulaşılan zirvenin geçilebileceği kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Tablo 3. Türkiye'deki Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerin ziyaretçi sayılarının yıllara göre dağılımı.

Yıllar	Müze Ziyaretçi Sayısı	Yıllar	Müze Ziyaretçi Sayısı
2000	6 887 344	2010	25 854 341
2001	7 590 138	2011	28 462 893
2002	14 268 186	2012	28 781 308
2003	13 987 747	2013	29 481 005
2004	13 015 486	2014	29 774 390
2005	18 384 865	2015	28 454 284
2006	16 086 050	2016	17 521 316
2007	18 048 674	2017	20 509 746
2008	22 662 590	2018	28 145 550
2009	21 193 627		

Kaynak: URL 9.

Grafik 1. Türkiye'deki Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerin ziyaretçi sayılarının yıllara göre dağılımı.

Kaynak: URL 9.

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerin yanı sıra özel müzeler de önemli miktarda ziyaretçi ağırlamaktadır. 2015 yılında ülkemizdeki özel müzeleri 10 281 258 kişi ziyaret etmiştir. Ayrıca ülkemizdeki özel müzelerde 378 990 eser bulunmaktadır. Yine koleksiyonculardaki 135 857'si sikke olmak üzere 269 739 eser mevcuttur (URL 9).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Bu çalışmadaki amacımız, Doğu Karadeniz illerindeki müzelerin turizm potansiyellerinin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada araştırma yöntemi olarak örnek olay (durum çalışması) yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmadaki veriler, gezi-gözlem, basılı ve elektronik kaynakların taranması, konuyla ilgili istatistiklerin yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Bu kapsamda çalışmamızda, Dünyada ve ülkemizdeki müzecilik faaliyetleri, Doğu Karadeniz illerindeki müzelerin özellikleri, barındıkları kültür varlıkları, ziyaretçi sayıları, müzelerin ve müze turizminin geliştirilmesine engel teşkil eden sorunlar ve bunların çözümü için yapılması gerekenler konu edinilmektedir.

DOĞU KARADENİZ'DEKİ MÜZELER VE MÜZECİLİK FAALİYETLERİ

Araştırma sahamız olan Doğu Karadeniz'de köklü geçmişin ve çok sayıda uygarlığın miraslarının korunduğu müzeler mevcuttur. Nitekim Doğu Karadeniz'de yer alan Giresun (Giresun Müzesi), Ordu (Ordu Müzesi), Trabzon (Trabzon Müzesi, Küçük Ayvasıl Müzesi), Rize (Rize Müzesi ve Atatürk Evi Müzesi), Gümüşhane (Gümüşhane Müzesi) ve Bayburt (Bayburt Müzesi, Baksı Müzesi) illerinde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler ve bunlara bağlı birimler ile özel müzeler bulunmakta ve ziyaretçilerin ilgisine mazhar olmaktadır (Harita 1 ve Tablo 4). Çalışmamızın bu bölümünde Doğu Karadeniz illerinde bulunan müzelerin özellikleri hakkında bilgi verilmektedir.

Harita 1. Doğu Karadeniz illerindeki müze müdürlüklerine bağlı müzeler ve bunlara bağlı birimlerin dağılımı.

Tablo 4. Doğu Karadeniz illerinde yer alan müzelerin dağılımı.

İller	Müzeler	Müze Müdürlüklerine Bağlı Birimler	Diğer Müzeler (Özel vb)
Ordu	-Ordu Müzesi		
Trabzon	-Trabzon Müzesi -Küçük Ayvasıl (St. Anna) Kilisesi	-Sümela Manastırı	-Atatürk Köşkü Müzesi, -Kanuni Sultan Süleyman -Osmanlı Kültür Evi, -Trabzon Ayasofya Müzesi, -Trabzon Şehir Müzesi, -Trabzon Tarih Müzesi, -Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası İpekyolu Müzesi, -Uzungöl Dursun Ali İnan Müzesi
Giresun	-Giresun Müzesi(Gogora Kilisesi)	-Meryem Ana Manastırı	-Atatürk Evi Müzesi
Rize	-Rize Müzesi -Rize Atatürk Evi Müzesi		
Bayburt	-Bayburt Müzesi		-Baksı Müzesi -Kenan Yavuz Etnografya Müzesi
Gümüşhane	-Gümüşhane Müzesi (İkizevler Kent Müzesi)		
Artvin			-Dikyamaç Köyü Yaşam Tarzı Müzesi -Hopa Kültür Evi Müzesi -Tepeköy Geleneksel Kültür Müzesi

Kaynak: Bölge illerinin kültür ve turizm müdürlüklerine ait internet siteleri; URL, 31; URL 32; URL 33; URL 34.

Trabzon

Trabzon ili, barındırdığı kültür varlığıyla dikkat çekmektedir. Öncelikle Trabzon ilinde çok sayıda taşınmaz kültür varlığı mevcuttur. 2018 yılı itibariyle Trabzon ilinde; 1 130 sivil mimarlık örneği, 94 mezarlık, 280 dinsel yapı, 61 endüstriyel ve ticari yapı, 22 askeri yapı, 2

şehitlik, 353 kültürel yapı, 38 idari yapı, 2 anıt ve abide, 1 korunmaya alınan sokak olmak üzere toplam 2 007 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 3 arkeolojik sit alanı, 8 kentsel sit alanı ve 4 tarihi sit alanı mevcuttur (URL 11). Trabzon ilinde Trabzon Müze Müdürlüğü'ne bağlı üç birim bulunmaktadır. Bunlar Trabzon Müzesi, Küçük Ayvasıl (St. Anna) Kilisesi ve Sümela Manastırıdır (Tablo 4).

Trabzon Müzesi: Trabzon Müzesi olarak kullanılan konak, banker Kostaki Teophylaktos tarafından inşa ettirilmiş ve 1898-1913 yılları arasında konut olarak kullanılmıştır (Koç vd, 2004'ten akt. Zaman, 2012: 258). Kısa bir zaman sonra 1916-1918 yılları arasında Rusların Trabzon'u işgallerinde Ruslar tarafından karargâh olarak değerlendirilmiştir (Şentürk, 1975'ten akt. Yanıkoğlu, 2015:31). Bir süre boyunca Rus konsolosluğu olarak hizmet vermiş olan tarihi yapıdan, 1928-1930 yıllarında üçüncü Umumi Müfettişlik binası ve 1930-1936 yılları arasında Trabzon vilayeti binası olarak istifade edilmiştir. 1937 yılından 1987 yılına kadar Kız Meslek Lisesi olarak kullanıldıktan sonra 1988 yılında, Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir (Yanıkoğlu, 2015:31). 1988-2001 yılları arasında Kültür Bakanlığı'nca restore edilen yapı, 22 Nisan 2001 yılında Trabzon Müzesi olarak halkın ziyaretine açılmıştır (Anonim, 2011:28). Konak tipi bu yapıda kullanılan süsleme ve mimari tarz, barok ve rokoko üslubudur. Saray mimarilerinde kullanılan bu üslupların, takdire şayan bir ustalıkla kullanılması, konağın Trabzon'da tek olmasıyla dikkatleri üzerine çekmektedir (Koç vd, 2004'ten akt. Zaman, 2012: 259). Müzenin bodrum katında arkeolojik eserler, zemin katında konak teşhiri, birinci katında etnografik eserler, asma katında da idari bölüm yer almaktadır (Anonim, 2011:28). Trabzon ilinin Ortahisar ilçesinde Kemerkaya Mahallesi Kahramanmaraş Caddesi üzerinde yer alan müze, haftanın 7 gününde 09.00-19.00 saatleri arasında ziyaret edilebilen, ildeki en önemli kültür yapılarından birisidir.

Küçük Ayvasıl (St Anna) Kilisesi: VII. yy.'da inşa edilmiş olan tarihi yapı, üç apsisli, bazilikal planlı, küçük bir kilisedir. Kiremit çatı ile örtülü olan tarihi binanın giriş kapısı güney yönünde yer almaktadır. Kapının üzerinde I. Basil zamanına ait, M.S.884–885 tarihinde onarım gördüğüne dair kitabe mevcuttur. İç duvarlarındaki freskler büyük oranda bozulma göstermiş olan tarihi bina, Trabzon kentinin günümüze kadar gelmiş en eski kilisesi durumundadır (Anonim, 2010: 324). Güneydeki kapısının üzerinde yer alan Roma Dönemi'nde yapıldığı anlaşılan mermer kabartmanın eski bir tapınaktan alınarak buraya yerleştirildiği zannedilmektedir (URL 12). Kilise, 1999 yılında Trabzon Valiliği'nce restore edilmiştir (Zaman, 2012: 259). Trabzon ilinin Ortahisar ilçesinde Gülbaharhatun Mahallesi Kahramanmaraş Caddesi üzerinde yer alan tarihi bina Trabzon Müze Müdürlüğü'ne bağlı birimlerden birisi olup, haftanın 7 gününde 08.00-17.00 saatleri arasında ziyaret edilebilir. İldeki en önemli kültür yapılarından birisi olan kilise, Trabzon'a gelen ziyaretçilerin uğrak mekânlarındandır.

Sümela Manastırı: Trabzon'un Maçka ilçesi Altındere köyü sınırları içerisinde, Altındere vadisine hakim Karadağ'ın eteklerinde sarp bir kayalık üzerinde inşa edilmiş olan Sümela Manastırı, halk arasında Meryem Ana adı ile bilinmektedir (Zaman, 2005: 8-9). Meryem Ana adına kurulan manastırın "Sumela" adını "siyah" anlamına gelen "melas" sözcüğünden aldığı rivayet edilmektedir (Anonim, 2017:12). Rivayete göre; Bizans İmparatoru I. Theodosius döneminde Atina'dan gelen Barnabas ve Sophranios adlı iki rahip tarafından inşa edilmiş olan manastır, 6. yüzyılda İmparator Justinianus döneminde genişletilerek tamir edilmiştir. 1916-1918 yılları arasındaki Rus işgali esnasında manastıra el konulmuş, 1923'ten sonra terk edilmiştir (Anonim, 2016:87). Doğal bir mağaranın içine inşa edilmiş bölümlerden meydana gelen Sümela Manastırı'nın günümüzde görülen ve mağaranın ağzını kapatan bölümü, 1800'lü yılların ortalarına ve 1900'lü yılların başlarına tarihlenmektedir. Mağaranın iç kısımlarının ise Orta Çağ'da yapıldığı belirtilmektedir. Çok

geniş bir alana yayılmış olan Manastır'da kilise binası, şapeller, keşişlerin konakladığı odaklar haricinde bir dönemler değerli el yazmalarının korunduğu kitaplıklar, kilerler, mutfak, ayazma ve tuvalet yer almaktadır. Sümela Manastırı'nın mimarisi dışında ilgi çekici bir diğer özelliği, konularını İncil'den alan pek çok freskin bulunmasıdır (URL 13). Trabzon ilinin hatta Doğu Karadeniz'in en ünlü tarihi yapısı olarak bilinen Sümela Manastırı, 2015 yılından 2019 yılının mayıs ayına kadar ziyarete kapatılarak restore edilmiş, 2019 yılının mayıs ayında ise bir kısmı ziyarete açılmış, diğer kısımlarında ise restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir (URL 14). Trabzon ilinde Trabzon Müze Müdürlüğü'ne bağlı bu birimlerin yanı sıra Atatürk Köşkü Müzesi, Kanuni Sultan Süleyman Osmanlı Kültür Evi, Trabzon Ayasofya Müzesi, Trabzon Şehir Müzesi, Trabzon Tarih Müzesi, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası İpekyolu Müzesi, Uzungöl Dursun Ali İnan Müzesi gibi müzeler de bulunmaktadır (URL 15; URL 16).

Ordu

Ordu ili de zengin kültür varlığına sahip Doğu Karadeniz Bölümü illerinden birisidir. 2018 yılı itibariyle Ordu ilinde; 11 kalıntı, 314 sivil mimarlık örneği, 82 mezarlık, 70 dinsel yapı, 6 endüstriyel ve ticari yapı, 5 askeri yapı, 62 kültürel yapı, 9 idari yapı, 1 korunmaya alınan sokak olmak üzere toplam 560 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 32 arkeolojik sit alanı, 2 kentsel sit alanı, 1 kentsel arkeolojik sit alanı ve 6 arkeolojik ve doğal sit alanı mevcuttur (URL 11). Bunlara ek olarak Ordu ilinde Ordu Müze Müdürlüğü'ne ait 577 arkeolojik eser, 1573 etnografik eser, 2 073 sikke, 33 adet mühür olmak üzere toplamda 4 256 adet eser mevcuttur (Anonim, 2019:7). Ordu ilinde Ordu Müze Müdürlüğü'ne bağlı 1 birim (Ordu Etnografya Müzesi) bulunmaktadır.

Ordu Etnografya Müzesi: Paşaoğlu Konağı olarak da bilinen tarihi yapı, 1896 yılında Paşaoğlu Hüseyin Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. 1982 yılında Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından kamulaştırıldıktan sonra 1983 yılından itibaren onarılmaya başlanmış, 1987 yılında onarımı ve teşhir-tanzimi sona eren konak tipindeki tarihi yapı, Paşaoğlu Konağı ve Etnografya Müzesi olarak halkın ziyaretine açılmıştır (Anonim, 2015:151). Bahçesiyle birlikte 625 m²'lik alan kaplayan tarihi bina, 19. yy sivil mimarimizin en güzel örneklerinden birine sahip olup, zemin ile birlikte üç katlıdır. Son derece zengin taş işçiliği ile dikkat çeken tarihi konak, Ordu ilindeki tescilli eserler arasında yer almaktadır. Müzenin birinci katında arkeolojik ve etnografik eserler sergilenmekte, ikinci katta ise sofa, Paşa Nine odası, günlük oda, misafir odası, yatak odası, yüklük gibi düzenlemeler ile yöresel 19. yy konağının özelliklerine sahiptir (URL 16). Ordu iline bağlı Altınordu ilçesi Selimiye Mahallesi Taşocak Caddesi üzerinde yer alan tarihi konak, Ordu ilinde en çok ilgi gören kültür varlıklarından birisidir.

Rize

Rize ili de zengin kültür varlığına sahip olan Doğu Karadeniz Bölümü illerinden birisidir. 2018 yılı itibariyle Rize ilinde; 5 kalıntı, 354 sivil mimarlık örneği, 34 mezarlık, 60 dinsel yapı, 3 endüstriyel ve ticari yapı, 8 askeri yapı, 148 kültürel yapı, 6 idari yapı, 1 korunmaya alınan sokak olmak üzere toplam 619 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 5 arkeolojik sit alanı, 2 tarihsel sit alanı, 1 kentsel ve doğal sit alanı mevcuttur (URL 11). Rize ilinde Rize Müze Müdürlüğü'ne bağlı 2 birim (Rize Müzesi ve Rize Atatürk Evi Müzesi) bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Rize ilinin Çayeli İlçesi'nde Çayeli Belediyesi'ne bağlı Ahmet Hamdi İshakoğlu Doğal Yaşam Müzesi de mevcuttur (URL 17).

Rize Müzesi (Sarı Ev): Sarı ev olarak da bilinen tarihi konak tipindeki yapı, 1988 yılından beri müze olarak kullanılmaktadır. Kentin tarihi kimliğini simgeleyen müze binası, 19. yüzyıla ait sivil mimari örneklerden birisidir. Merdivenle çıkılan bahçesinde büyük bir serender mevcuttur. Zeminle birlikte üç katlı olan ve Anıtlar Kurulunca tescil edilen müze binasında çevreden toplanan arkeolojik ve etnografik eserler sergilenmektedir (Anonim,

2014:118). Tarihi bina bahçesiyle birlikte 625 m²'lik bir alanı kaplamaktadır (Anonim, 2010:301). Günümüzde bodrum katta çeşitli etnografik eserler ile vitrin teşhirleri bulunmaktadır. Birinci kat Rize Müze Müdürlüğü'nün hizmet verdiği idari bölüm olarak kullanılmaktadır. İkinci kat ise müze ilan edilmeden önce olduğu gibi yaşam alanı olarak sergilenmektedir. Rize Müzesi'nde müze koleksiyonuna ait etnografik, arkeolojik eserler ve sikkeler teşhir edilmektedir (URL 18). Rize Müzesi'nde; 76 arkeolojik eser, 594 sikke, 1 129 etnografik eser olmak üzere toplam 1 799 eser sergilenmektedir (Anonim, 2010:301;URL 19). Rize Atatürk Evi Müzesi, Pazartesi hariç haftanın diğer günlerinde 8.00-17.00 saatleri arasında ziyaret edilebilir (URL 20). Rize ilinin Merkez ilçesi Müftü Mahallesi Kirazlık Sokak'ta yer alan müze, Rize ilinin en önemli kültür varlıklarından birisidir.

Rize Atatürk Evi Müzesi (Mehmet Mataracı Konağı): 20. yüzyıl Türk mimarisinin özelliklerini yansıtan tarihi bina, bodrum kat üzerine üç kat şeklinde yapılmıştır. Müze ilan edilmeden önce, bodrum kat depo olarak kullanılmış, üst katlar ise yaşam alanı olarak değerlendirilmiştir (URL 20). Günümüzde müze olarak kullanılan ve Mehmet Mataracı Konağı olarak da bilinen tarihi bina, 1924 yılında Atatürk'ün Rize ziyareti sırasında ağırlandığı konak tipi yapıdır. Ev sahibi Mehmet Mataracı tarafından o günün anısına tüm eşyaların korunduğu tarihi yapı, 1985 yılından itibaren müze olarak halkın ziyaretine açılmıştır. Müze binasında Atatürk'ün ziyareti sırasında giydiği kıyafetler, yatak odası, eski Rize yerleşimine ve o dönem milletvekillerine ait fotoğraflar gösterilmektedir (Anonim, 2014:122). Ayrıca bina çevresinde bölgeden elde edilen etnografik eserlerin de gösterildiği bir bahçe bulunmaktadır (URL 19). Tarihi bina, Anıtlar Kurulu tarafından tescil edilerek koruma altına alınmıştır (Anonim, 2014:122). Rize Müzesi, Pazartesi hariç haftanın diğer günlerinde 8.00-17.00 saatleri arasında ziyaret edilebilir (URL 20). Rize ilinin Merkez ilçesi Piriçelebi Mahallesi Antika Sokak'ta yer alan müze, Rize ilinin en önemli kültür varlıklarından birisidir.

Gümüşhane

Gümüşhane ili de zengin kültür varlığına sahip olan Karadeniz illerinden birisidir. 2018 yılı itibariyle Gümüşhane ilinde; 19 kalıntı, 72 sivil mimarlık örneği, 12 mezarlık, 163 dinsel yapı, 2 endüstriyel ve ticari yapı, 13 askeri yapı, 1 şehitlik, 119 kültürel yapı, 6 idari yapı olmak üzere toplam 407 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 23 arkeolojik sit alanı, 1 kentsel ve doğal sit alanı mevcuttur (URL 11). Gümüşhane ilinde Gümüşhane Müze Müdürlüğü'ne bağlı 1 birim (Gümüşhane Müzesi) bulunmaktadır.

Gümüşhane Müzesi (İkizevler Kent Müzesi): 2006 yılının temmuz ayında ziyaretçilere açılan Gümüşhane İkizevler Kent Müzesi, tarihi Gümüşhane konaklarının tipik örneklerinden birisidir. Yapılış tarihi 1920 yılına dayanan konak, 2004-2006 yılları arasında restore edilerek, zamanın yıpratıcılığına karşı yenilenmiştir. Bahçe içerisinde zemin, birinci kat ve çatı katından oluşan bina, ahşap çatkı arası dolgu tekniğinde yapılmış ve üzeri de sıvalı durumdadır. İki ayrı konaktan oluşan müzenin girişi, zemin katta ve 1. katta bulunan ahşap çift kanatlı kapılar ile sağlanmaktadır. Müzenin zemin katında bir mutfak, depo, üç oturma odası, iki koridor, bir ara oda ve lavabo kısmı mevcut iken, birinci katında misafir odası, kayınvalide odası, çocuk yatak odası, kiler, ara salon, yöresel kilim tezgâhlarının sergilendiği bölüm, gelin-damat odası, misafir odası ve mutfak yer almaktadır. Müzenin çatı katında ise etnografik eserlerin sergilendiği iki salon bulunmaktadır (URL 21). Gümüşhane ilinin Merkez ilçesi Hasanbey Mahallesi Sürmeli Sokak'ta yer alan müze, Gümüşhane ilinin en önemli kültür varlıklarından birisidir.

Bayburt

Bayburt ili de zengin kültür varlığına sahip olan Doğu Karadeniz Bölümü illerinden birisidir. 2018 yılı itibariyle Bayburt ilinde; 5 kalıntı, 53 sivil mimarlık örneği, 17 mezarlık, 34 dinsel yapı, 9 askeri yapı, 8 şehitlik, 22 kültürel yapı, 10 idari yapı ve 1 anıt ve abide

olmak üzere toplam 159 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 36 arkeolojik sit alanı, 1 tarihi sit alanı mevcuttur (URL 11). Bayburt ilinde Bayburt Müze Müdürlüğü'ne bağlı 1 birim (Bayburt Müzesi) bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Bayburt ilinde Hüsamettin Koçan-Bayburt Kül. San.Vakfı'nca işletilen Baksı Müzesi, Kenan Yavuz tarafından işletilen Kenan Yavuz Etnografya Müzesi de mevcuttur (URL 22).

Baksı Müzesi: Bayburt Merkez'e 45 km mesafede eski adıyla Baksı, günümüzdeki adıyla Bayraktar Köyü sınırları içerisinde Çoruh vadisine bakan bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Müzenin ana binası, 2010 yılında tamamlanmış, tanıtımı 2010 yılı haziran ayında İstanbul Modern'de, açılışı ise 2010 yılı temmuz ayında yapılmıştır. 2012 yılında müzenin yeni sergi salonu olan Depo Müze ziyaretçilerin ilgisine açılmıştır (URL 23).

Bu sıra dışı müzede, çağdaş sanat ve geleneksel el sanatları aynı çatı altında yan yana, iç içe sergilenmektedir. Sergi salonları, depo müze, atölyeler, konferans salonu, kütüphane ve konukevi ile 40 dönümlük bir araziye yayılan Baksı Müzesi'nde, önde gelen sanatçıların eserlerinden oluşan nitelikli bir çağdaş sanat koleksiyonu ile geniş bir halk resimleri koleksiyonu ve yerel el sanatlarını yansıtan özgün örnekler bir arada bulunmaktadır. Müze, sanatçılar ve araştırmacılar için geleneksel sanatlarla çağdaş sanatı buluşturan özgün bir kültürel etkileşim merkezi yaratmayı, yoğun göç nedeniyle parçalanmış bir kültürel ortama yeniden hayat verebilmeyi ve kültürel belleğin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmayı hedeflemektedir (URL 23; URL 24). Baksı Müzesi 2014 yılında Avrupa Konseyi Müze ödülünü kazanmıştır. Baksı Müzesi'nin hedeflerinden biri de, Türkiye'nin en fazla göç veren illerinden biri olan Bayburt'a yaşam soluğunu sanatla yeniden kazandırmak, bölgenin ekonomik yaşamına katkı sağlamaktır (URL 24). Bayburt ilinin tanıtım ve turizmine önemli katkılar yapması beklenen Baksı Müzesi, ildeki en dikkat çekici kültürel çekiciliklerden birisidir.

Artvin

Artvin ili de zengin kültür varlığına sahip olan Doğu Karadeniz Bölümü illerinden birisidir. 2018 yılı itibariyle Artvin ilinde; 6 kalıntı, 119 sivil mimarlık örneği, 5 mezarlık, 70 dinsel yapı, 4 endüstriyel ve ticari yapı, 26 askeri yapı, 65 kültürel yapı, 5 idari yapı olmak üzere toplam 300 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 5 arkeolojik sit alanı, 3 tarihi sit alanı ve 1 kentsel arkeolojik sit alanı mevcuttur (URL 11). Artvin ili, Erzurum Müze Müdürlüğü'nün sorumluluk alanında olup, müze müdürlüğü ve ona bağlı müze bulunmamaktadır. Bununla birlikte Artvin ilinde Arhavi ilçesi sınırları içerisinde yer alan Dikyamaç Köyü'nde Dikyamaç Köyü Yaşam Tarzı Müzesi, Hopa ilçe merkezinde Hopa Kültür Evi Müzesi ve Şavşat ilçesine bağlı Tepeköy'de Tepeköy Geleneksel Kültür Müzesi gibi özel müzeler mevcuttur (URL 25.)

Giresun

Giresun ili de zengin kültür varlığına sahip olan Doğu Karadeniz Bölümü illerinden birisidir. 2018 yılı itibariyle Giresun ilinde; 14 kalıntı, 352 sivil mimarlık örneği, 23 mezarlık, 112 dinsel yapı, 11 endüstriyel ve ticari yapı, 11 askeri yapı, 1 şehitlik, 175 kültürel yapı, 19 idari yapı ve 4 anıt ve abide olmak üzere toplam 722 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (URL 10). Ayrıca 11 arkeolojik sit alanı, 2 kentsel sit alanı, 1 tarihi sit alanı ve 3 arkeolojik ve doğal sit alanı mevcuttur (URL 11). Giresun ilinde Giresun Müze Müdürlüğü'ne bağlı 2 birim (Giresun Müzesi ve Meryem Ana Manastırı) bulunmaktadır.

Giresun Müzesi (Gogora Kilisesi): Giresun İli, Merkez, Sokakbaşı Caddesi, No: 57 ve 62'de bulunan müze binası, 18. yüzyıldan kalma tarihi özelliği olan bir kültür varlığıdır. 18. yüzyılın ortalarında, Giresun'da yaşamış yerli Rumlarca Ortadoks Kilisesi olarak yapılmış olan tarihi yapı, 1923 yılına kadar kilise olarak hizmet vermiştir. 1923 yılından 1948 yılına

kadar boş bırakılmış, 1948 yılından 1967 yılına kadar da cezaevi olarak kullanılmış olan bina, 1967'den 1982 yılına kadar yine boş bir şekilde kalmıştır. Boş kaldığı bu yıllarda yıkılmayla karşı karşıya kalan yapı, 1982 yılında Kültür Bakanlığı'nca restore edilerek 1988 yılında müze olarak halkını ziyaretine açılmıştır (Gökçe, 2006:33-34). Müze binasının gri ve kahverengi kesme taştan yapılan çatısı kırma olup, tam ortasında yüksek kasnaklı, üzeri bakır levhayla kaplı bir kubbe yer almaktadır. Ana giriş kapısı batıdandır ve buradaki narteks kısmı yıkık durumdadır. Güney ve kuzey cephelerde birer tali kapısı bulunmaktadır. Binayı çevreleyen küçük birde bahçesi mevcuttur (URL 26). Giresun Müzesi'nde sergilenen eserlerin en eskisi, M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Müze içerisinde Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler sergilenmektedir. Bunlara örnek olarak pişmiş toprak heykelcikler ve kaplar, mimari parçalar, amphoralar, sikkeler, Erikliman kazısı ve Giresun Adası arkeolojik kazısına ait buluntular verilebilir. Müzenin etnografik eserlerin sergilendiği bölümünde ise 19. yüzyıla ait giyim, mutfak, hamam eşyaları, silahlar, kilimler ve takılar yer almaktadır (URL 27).

Meryem Ana Manastırı: Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesinin Sarıyer Köyü Kayadibi Mahallesi'nde yer alan tarihi yapı, yüksek kayalar içerisindeki mağaraya inşa edilmiş durumdadır (Anonim, 1991:82). Manastırın birimleri, köy merkezinin güneydoğusu ile manastırın bulunduğu sarp kayalıklar arasında yer alan meyilli arazi üzerine dağılmıştır. Manastır; çevre birimleri, bahçesindeki birimler ve manastır olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Manastıra ulaşan yollar, maşatlık ve şapel manastırın çevre birimlerini; sarnıç, işlevi bilinmeyen oda, çeşme, su deposu ve mezar manastırın bahçe birimlerini meydana getirir. Manastır bölümü ise dört kattan ibarettir (Anonim, 2008:192-193). Bir çok yapı kompleksinin bir arada bulunduğu manastırda yer yer düzgün kesme taş kullanılsa da aslında yapı düzgün olmayan yerli moloz taşlardan yapılmıştır. Yatakhane, dersane, kilise, yemekhane, çeşme ve diğer yapı komplekslerinin bir arada olduğu manastır, büyük ölçüde tahrip olmuştu (URL 28). Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2014 yılındaki onayı ile restorasyon edilmiş, onarımlar görmüş ve sonrasında ziyaretçilerin ilgisine açılmıştır. Bu tarihi manastır, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre kaya içine oyularak yapılan Trabzon'daki Sümela Manastırı'nın ardından gelen ikinci büyük manastır olduğu belirtilmektedir (URL 26). Şebinkarahisar ve Giresun'un tanıtımında önemli etkileri olabilecek bir kültür varlığı olan manastır, hem kültür turizmi hem de inanç turizmi açısından da değerlendirilebilir.

DOĞU KARADENİZ'DE MÜZE TURİZMİ AKTİVİTELERİ

Son yıllarda Doğu Karadeniz'e yönelik gerek ulusal gerekse uluslararası ziyaretçi ilgisinin arttığı gözlenmektedir. Bu ziyaretçi potansiyelinden müzeler de etkilenmektedir. Doğu Karadeniz'de başta Trabzon olmak üzere diğer iller sahip oldukları müze varlıklarıyla giderek artan düzeyde müze ziyaretçilerine ev sahipliği yapmaktadırlar. Çalışmamızın bu bölümünde Doğu Karadeniz illerinde müze ziyaretçilerinin durumu incelenmiştir.

Trabzon

Trabzon ili, sahip olduğu müze varlığıyla müze turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Trabzon ilindeki Trabzon Müze Müdürlüğü'ne bağlı müze ve birimlerden sadece Trabzon Müzesi ile Küçük Ayvasıl Kilisesi'ne gelen ziyaretçilerle ilgili istatistikler mevcuttur. Trabzon Müzesi'ne gelen ziyaretçilerle ait ilgili 2016, 2017 ve 2018 yıllık ait yıllık, Küçük Ayvasıl Kilisesi'ne gelen ziyaretçilerle ilgili 2017 ve 2018 yıllarına ait aylık ve yıllık istatistiki bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamda Trabzon Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayısı 2016 yılında 22 587 kişi iken, 2017 yılında 22 608'e yükselmiş, 2018 yılında 1 582'ye düşmüştür (URL 29). Küçük Ayvasıl Kilisesi'ne gelen toplam ziyaretçi sayısı 2017 yılında 6 715'tir. 2017 yılında ziyaretçilerin en çok geldiği ay, 809 kişiyle temmuz ayı, en az

geldiği ay ise 351 kişi ile şubat ayıdır. Mevsim olarak en çok ziyaretçi yaz mevsiminde gelirken, en az ziyaretçi kış mevsiminde gelmiştir. 2018 yılında söz konusu müzeye gelen ziyaretçi sayısı bir miktar azalarak 5 889 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ziyaretçilerin en çok geldiği ay, 799 kişiyle ağustos ayı, en az geldiği ay ise 93 kişi ile şubat ayıdır. Mevsim olarak yine 2017 yılında olduğu gibi en çok ziyaretçi yaz ayında gelirken, en az ziyaretçi kış mevsiminde gelmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Küçük Ayvasıl Kilisesi'ne gelen ziyaretçilerin aylara dağılımı.

Yıllar	**2017**			**2018**		
Aylar	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**
Ocak	362	10	372	408	10	418
Şubat	338	13	351	78	15	93
Mart	475	21	496	402	25	427
Nisan	461	51	512	141	33	174
Mayıs	718	51	769	553	48	601
Haziran	668	55	723	409	106	515
Temmuz	721	88	809	508	123	631
Ağustos	702	103	805	674	125	799
Eylül	428	74	502	535	102	637
Ekim	410	58	468	552	144	696
Kasım	434	67	501	408	64	472
Aralık	389	18	407	378	48	426
Toplam	6 106	609	6 715	5 046	843	5 889

Kaynak: Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Dolayısıyla Trabzon ilindeki Trabzon Müze Müdürlüğü'ne bağlı müze ve birimlere gelen ziyaretçi sayısı 2016 yılında 22 587 iken, 2017 yılında 29 323'e yükselmiş ve 2018 yılında ise 7 471'e düşmüştür. Trabzon ilinde müze ziyaretçi sayıları, istenilen düzeyde değildir. Bu durum ilin müze turizmi potansiyelinin karşılığı değildir. Bu durumun oluşmasında ilin en simgesel kültürel çekiciliklerinden olan Sümela Manastırı'nın günümüzde de devam eden restorasyon çalışmaları nedeniyle henüz tam anlamıyla ziyarete açılmamış olmamasının önemli etkisi söz konusudur.

Giresun

Giresun ili, sahip olduğu müze varlığıyla müze turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Giresun ilindeki Giresun Müze Müdürlüğü'ne bağlı müze ve birimlerden sadece Giresun Müzesi'ne gelen ziyaretçilerle ilgili istatistikler mevcuttur. Giresun Müzesi Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, 2014 yılında Giresun Müzesi'ni 8 940 kişi ziyaret etmiş, bunun 8 126'sı yerli, 997'si ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2015 yılında Giresun Müzesi'ni 9 105 kişi ziyaret etmiş, bunun 7 886'sı yerli, 1 219'u ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2016 yılında Giresun Müzesi'ni 8 327 kişi ziyaret etmiş, bunun 8 143'ü yerli, 184'ü ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2017 yılında Giresun Müzesi'ni 10 559 kişi ziyaret etmiş, bunun 10 389'u yerli, 170'i ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2018 yılında Giresun Müzesi'ni 12 157 kişi ziyaret etmiş,

bunun 11 905'i yerli, 252'si ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2019 yılının 11 ayında (aralık ayı hariç) Giresun Müzesi'ni 19 880 kişi ziyaret etmiş, bunun 18 209'u yerli, 1 671'i ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2014-2109 yılları arasında Giresun Müzesi'ni ziyaret eden kişi sayısında bazen dalgalanma olmakla beraber artış eğiliminin olduğu görülmektedir. 2018 ve 2019 yılındaki artışlarda müzenin ücretsiz olarak gezilebilme olanağının olmasının da etkisi söz konusudur. Ayrıca Giresun Müzesi ziyaretçilerinin büyük çoğunluğunun (il genelindeki ziyaretçi sayılarına paralel bir şekilde) yerli ziyaretçilerden oluştuğu ve yabancı ziyaretçi sayısının oldukça az olduğu da anlaşılmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Giresun Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin yıllara dağılımı

Yıllar	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**
2014	8 126	997	8 940
2015	7 886	1 219	9 105
2016	8 143	184	8 327
2017	10 389	170	10 559
2018	11 905	252	12 157
2019 (11 ay)	18 209	1 671	19 880

Kaynak: Giresun Müze Müdürlüğü

Giresun Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin aylık dağılımını incelediğimizde, 2017 yılında ziyaretçilerin en çok geldiği ay, 2 796 kişiyle mayıs ayı, en az geldiği ay ise 159 kişi ile ocak ayıdır. Mevsim olarak en çok ziyaretçi ilkbahar mevsiminde gelirken, en az ziyaretçi kış mevsiminde gelmiştir. 2018 yılında Giresun Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin en çok geldiği ay, 2 776 kişiyle mayıs ayı, en az geldiği ay ise ağustos ayıdır ve bu ayda müzeye herhangi bir ziyaretçi gelmemiştir. Bunun nedeni müzenin restorasyon nedeniyle ziyaretçilere kapalı olmasıdır. Mevsim olarak en çok ziyaretçi ilkbahar mevsiminde gelirken, en az ziyaretçi kış mevsiminde gelmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Giresun Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin aylara dağılımı.

Yıllar	**2017**			**2018**		
Aylar	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**
Ocak	157	2	159	352	10	362
Şubat	325	1	326	708	29	737
Mart	589	0	589	787	3	790
Nisan	896	6	902	1 853	23	1 876
Mayıs	2 780	16	2 796	2 738	38	2 776
Haziran	664	9	673	971	25	996
Temmuz	968	34	1 002	1 511	44	1 555
Ağustos	898	75	973	0	0	0
Eylül	664	12	676	709	18	727
Ekim	730	13	743	1 030	50	1 080
Kasım	831	2	833	825	5	830

Aralık	887	0	887	421	7	428
Toplam	10 389	170	10 559	11 905	352	12 157

Kaynak: Giresun Müze Müdürlüğü.

Ordu

Ordu ili, sahip olduğu müze varlığıyla müze turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Ordu ilindeki Ordu Müze Müdürlüğü'ne bağlı müze ve birimlerden Ordu Müzesi'ne gelen ziyaretçilerle ilgili istatistikler mevcuttur. Ordu Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Ordu Müzesi Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, 2012 yılında Ordu Müzesi'ni 19 001 kişi ziyaret etmiş, bunun 18 830'u yerli, 171'i ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2013 yılında Ordu Müzesi'ni 18 245 kişi ziyaret etmiş, bunun 18 032'si yerli, 213'ü ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2014 yılında Ordu Müzesi'ni 15 036 kişi ziyaret etmiş, bunun 14 880'i yerli, 156'sı ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2015 yılında Ordu Müzesi'ni 14 157 kişi ziyaret etmiş, bunun 13 811'i yerli, 346'sı ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2016 yılında Ordu Müzesi'ni 15 193 kişi ziyaret etmiş, bunun 15 096'sı yerli, 97'si ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2017 yılında Ordu Müzesi'ni 16 881 kişi ziyaret etmiş, bunun 16 719'u yerli, 162'si ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2018 yılında Ordu Müzesi'ni 14 887 kişi ziyaret etmiş, bunun 14 685'i yerli, 202'si ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2019 yılının ilk sekiz ayında Ordu Müzesi'ni 11 716 kişi ziyaret etmiş, bunun 11 493'ü yerli, 223'ü ise yabancı ziyaretçilerden meydana gelmiştir. 2012-2019 yıllarında Ordu Müzesi'ne gelen ziyaretçi sayısında artış ve azalışlar olsa da genel olarak düşme eğilimi olduğu görülmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Ordu Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin yıllara dağılımı

Yıllar	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**
2012	18 330	171	19 001
2013	18 032	213	18 245
2014	14 880	156	15 036
2015	13 811	346	14 157
2016	15 096	97	15 193
2017	16 719	162	16 881
2018	14 685	202	14 887
2019 (8 ay)	11 493	223	11 716

Kaynak: Ordu Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Ordu Müze Müdürlüğü.

Ordu Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin aylık dağılımını incelediğimizde, 2017 yılında ziyaretçilerin en çok geldiği ay, 2 480 kişiyle mayıs ayı, en az geldiği ay ise 650 kişi ile şubat ayıdır. Mevsim olarak en çok ziyaretçi yaz mevsiminde gelirken, en az ziyaretçi kış mevsiminde gelmiştir. 2018 yılında Ordu Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin en çok geldiği ay, 2 378 kişiyle yine mayıs ayı, en az geldiği ay ise 614 kişiyle şubat ayıdır. Mevsim olarak en çok ziyaretçi ilkbahar mevsiminde gelirken, en az ziyaretçi kış mevsiminde gelmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Ordu Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin aylara dağılımı.

Yıllar	**2017**			**2018**		
Aylar	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**	**Yerli**	**Yabancı**	**Toplam**

Ocak	651	1	652	738	5	743
Şubat	650		650	604	10	614
Mart	760		760	836	9	845
Nisan	1 331	6	1 337	1 779	25	1 804
Mayıs	2 478	2	2 480	2 295	83	2 378
Haziran	1 518	11	1 529	1 030	6	1 036
Temmuz	1 850	70	1 920	1 521	11	1 532
Ağustos	1 713	27	1 740	1 465	6	1 471
Eylül	1 384	19	1 403	1 476	11	1 487
Ekim	1 712	6	1 718	997	23	1 020
Kasım	1 562	12	1 574	1 022	6	1 028
Aralık	1 110	8	1 118	922	7	929
Toplam	16 719	162	16 881	14 685	202	14 887

Kaynak: Ordu Müze Müdürlüğü.

Rize

Rize ili, sahip olduğu müze varlığıyla müze turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Rize ilindeki Rize Müze Müdürlüğü'ne bağlı müze ve birimlerden Rize Müzesi ile Rize Atatürk Evi Müzesi'ne gelen ziyaretçilerle ilgili istatistikler mevcuttur. Rize Müzesi 2016 yılında 6 226 kişi tarafından ziyaret edilmişken, bu rakam 2017 yılında 12 885 kişiye yükselmiş, 2018 yılında ise 10 117 kişiye düşmüştür. Rize Atatürk Evi Müzesi ise 2016 yılında 8 254 kişi tarafından ziyaret edilmişken, bu rakam 2017 yılında 8 093 kişiye düşmüş, 2018 yılında ise 15 611 kişiye yükselmiştir. Rize ilindeki toplam müze ziyaretçi sayısı, 2016 yılında 14 480 kişi iken, 2017 yılında 20 948'e ve 2018 yılında 25 728'e yükselmiştir. Dolayısıyla Rize ilinde müze ziyaretçi sayılarının son üç yıllık süreçte yükselme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10. Rize Müzesi ile Rize Atatürk Evi Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin yıllara dağılımı

Yıllar	**Rize Müzesi**	**Rize Atatürk Evi Müzesi**	**Toplam**
2016	6 226	8 254	14 480
2017	12 855	8 093	20 948
2018	10 117	15 611	25 728

Kaynak: URL 30.

Gümüşhane

Gümüşhane ili, sahip olduğu müze varlığıyla müze turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Gümüşhane ilindeki Gümüşhane Müze Müdürlüğü'ne bağlı müze ve birimlerden Gümüşhane Müzesi'ne gelen ziyaretçilerle ilgili istatistikler mevcuttur. Gümüşhane Müzesi 2016 yılında 3 866 kişi tarafından ziyaret edilmişken, bu rakam 2017 yılında 1 209 kişiye düşmüş, 2018 yılında ise 2 637 kişiye yükselmiştir. Dolayısıyla

Gümüşhane ilinde müze ziyaretçi sayılarının, son üç yıllık süreçte azalış ve artışların olduğu ancak düşme eğiliminin ağır bastığı bir görünüm sergilediği anlaşılmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. Gümüşhane Müzesi'ne gelen ziyaretçilerin yıllara dağılımı

Yıllar	**Gümüşhane Müzesi**
2016	3 866
2017	1 209
2018	2 637

Kaynak: URL 30.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğu Karadeniz illeri başta Trabzon olmak üzere çok sayıda müze ve diğer kültür varlıklarıyla müze turizmi açısından değerlendirilebilecek potansiyel içermektedir. Doğu Karadeniz'de Ordu ilinde Ordu Etnografya Müzesi; Trabzon ilinde Trabzon Müzesi, Küçük Ayvasıl (St Anna) Kilisesi, Sümela Manastırı; Giresun ilinde Giresun Müzesi ve Meryem Ana Manastırı; Gümüşhane ilinde Gümüşhane Müzesi, Bayburt ilinde Bayburt Müzesi ve Baksı Müzesi, Artvin ilinde Dikyamaç Köyü Yaşam Tarzı Müzesi, Hopa Kültür Evi Müzesi, Tepeköy Geleneksel Kültür Müzesi gibi müzeler ve ören yerleri müze turizmi bağlamında değerlendirilebilecek kültür varlıklarıdır. Söz konusu müzeler ve bağlı birimler her yıl çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiyi ağırlamaktadır.

Doğu Karadeniz sahip olduğu bu zengin kültür mirasına rağmen, müze turizminde istenilen düzeyde gelişme ve ilerlemeler kat edilememiştir. Bu bağlamda bölgedeki müze turizminin geliştirilmesine engel teşkil eden sorunlar ve eksiklikler mevcuttur. Bölgedeki bazı illerde (Artvin) müze müdürlüklerinin olmaması, müzelerin bina, teşhir ortamlarının yeterli düzeyde olmaması gibi altyapı eksikliklerinin olması, uzman personel eksikliği, bölgedeki kültür varlıklarının yeterli ölçüde müzelere kazandırılamaması, müze müdürlüklerinin yapacağı kazı vb faaliyetlerle ilgili yeterli devlet desteği ve ödeneğin olmaması, müzelerin ve barındıkları eserlerin yeterli ölçüde tanıtılmaması, müzelere yerli özellikle de yabancı ziyaretçilerin ilgisinin yeterli düzeyde çekilememesi, müze dışındaki kültür varlıklarının yeterli düzeyde bakım, onarım, koruma gibi iyileştirici faaliyetlerden yararlanamaması, kaçak ve yasadışı kazı ve define arama faaliyetleri, müzeler konusunda yerli halkın bilinç düzeyinin yeterli seviyede olmaması, müze binalarının tarihi özellikte olması nedeniyle yapılacak düzenlemelerde kısıtlılıkların olması gibi sorunlar bulunmaktadır.

Doğu Karadeniz'de müze turizminin geliştirilmesi için öncelikle müze müdürlüğü olmayan Artvin ili gibi illerde müze müdürlüklerinin oluşturulması, müzelere ait binaların iyileştirilmesi, eserlerin daha iyi ortamlarda teşhir edilmesi ve koruma tedbirlerinin artırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra müze müdürlüklerinin ihtiyaç duyduğu uzman personel ve ödenek desteği karşılanmalı, bölgedeki müze müdürlüklerince yürütülen kazı çalışmalarının artırılması ve iyileştirilmesi için verilen destekler artırılmalı, çevre üniversitelerdeki bilim insanlarıyla birlikte kültür varlıkları, müzeler ve müze turizmi ile ilgili projelerin gerçekleştirilmesine gayret edilmeli, müzelerle ilgili yerli halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmeli, müzelerin ve barındıkları eserler daha etkili bir şekilde tanıtılmalı,

bölgedeki müzelere ve ören yerlerine yerli ve özellikle de yabancı ziyaretçilerin ilgisinin daha fazla çekilmesine yönelik çalışmalar artırılmalı, müzelerin dışında yer alan kültür varlıklarının korunmasına yönelik tedbirler artırılmalı, kaçak ve yasadışı kazı ve define aramalarının önlenmesi için gerekli tedbirler artırılmalı, müze dışındaki kültür varlıklarının uygun olanlarının müzelerin güvenli ortamına kazandırılması için gerekli olan çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Doğu Karadeniz, son yıllarda gerek ülkemizden gerekse yabancı ülkelerden (özellikle Arap ve Ortadoğu ülkelerinden) gelen ziyaretçilerin giderek artan ilgisine sahne olmaktadır. Son yıllarda Yunanistan gibi Avrupa ülkelerinden de başta Sümela Manastırı olmak üzere bölgedeki Hristiyanlık inancına ait yapılar olan tarihi kilise ve manastırlara yönelik ziyaretçilerin ilgisinin arttığı gözlenmektedir. Bölgedeki müzelerin ve ören yerlerinin bu ilgiden yararlanabilmesini sağlamak için gerekli iyileştirmelerin yapılması ve ziyaretçilerin ilgisinin müzelere çekilmesi için gerekli çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bölgede markalaşmış müzelerin sayısının artırılması ve müze turizminin geliştirilmesine dönük çalışmalara da gereksinim söz konusudur. Bölgenin önemli kültür varlıklarından olan müzelerin iyileştirilmesi, müze turizminin geliştirilmesi ve müzelerin daha etkin faaliyet yürütmelerinin sağlanması, hem bölgedeki tarihi, etnografik ve arkeolojik eserlerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasına hem de kültür turizmi gibi alternatif turizm türlerinin geliştirilmesine katkı sağlanabilmesine olanak verebilir. Bölgedeki müzeler, bizim kültür hazinelerimizin saklandığı korunaklı ortamlar olarak gerekli ilgi ve özeni hak etmektedirler.

KAYNAKÇA

Anonim, (1991). *Giresun İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı*. Giresun Valiliği, Ankara: Sezer Yatırım Danışmanlığı ve Pazarlama Ltd. Şti.

Anonim, (2008). *Giresun Kent Kültürü*. Giresun Valiliği Yayınları, Ankara: BRC Basım.

Anonim, (2010). *Doğu Karadeniz Turizm Master Planı*. (2010). Barlas İmar Planlama Müşavirlik Ltd.Şti. Erişim Adresi: http://www.doka.org.tr/dosyalar/editor/files/dogu-karadeniz-turizm-master-plani.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2019).

Anonim, (2011). *Trabzon.* Trabzon: Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Anonim, (2014). *Konaklar Kenti Rize*. Kaçkar Turizm Birliği. Erişim Adresi: http://www.visitrize.com/Arsiv/BasiliYayinlar/konaklar_kenti_rize.pdf Erişim Tarihi: 13.12.2019.

Anonim, (2015). *Ordu Turizm Rehberi*. Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları-4, İstanbul: Matsis Matbaa.

Anonim, (2016). *81 İlde Kültür ve Şehir Trabzon*. Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul: Seçil Ofset.

Anonim, (2017). *Home Of Trabzon (Kültür ve Medeniyet Şehri Trabzon),* Trabzon: Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Anonim, (2019). *Oksijen Yurdu Ordu*. Ordu Valiliği, Ordu: Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Arıkan Saltık, I. ve Yıldız, M. (2019). *Kültür Turizminin Yeni Meyvesi: Zeytinyağı Müzeleri Üzerine Bir Araştırma***,** Journal of Recreation and Tourism Research, 6 (2), 147-160.

Giresun Müze Müdürlüğü, (2019). *Giresun Müzesi Ziyaretçi Sayıları.* Giresun: Giresun Müze Müdürlüğü.

Gökçe, F., (2006). *Yerel Destinasyonlarda Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Swot Fütz) Analizi Tekniği: Giresun Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). *Değişen Müze Kavramı Ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri*. Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, s.17-46.

Ordu Müze Müdürlüğü, (2019). *Ordu Müzesi Ziyaretçi Sayıları*. Ordu: Ordu Müze Müdürlüğü.

Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2019). *Ordu Müzesi Ziyaretçi Sayıları*. Ordu: Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2019). *Trabzon ilindeki Müzelerin Ziyaretçi Sayıları*. Trabzon: Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Yanıkoğlu, N., (2015). *Trabzon Müzesi (Kostaki Köşkü) Kalem İşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Zaman, M. (2005). *Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sümela (Meryem Ana) Manastırı.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6 Sayı:2, S. 1-24.

Zaman, M., (2012). *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası* (Potansiyel, Alternatifler, Planlama). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 999, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No: 137, Araştırma Serisi No: 113.

URL 1: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html (Erişim Tarihi: 05.12.2019).

URL 2: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.71600.pdf(Erişim Tarihi: 05.12.2019).

URL 3: https://kulturlimited.com/2019/07/31/icom-yeni-muze-tanimini-duyurdu/(Erişim Tarihi: 05.12.2019).

URL 4: https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/(Erişim Tarihi: 05.12.2019).

URL 5: https://museumplanner.org/how-many-museums-in-the-world/(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 6: https://www.aecom.com/content/wp-content/uploads/2019/05/Theme-Index-2018-5-1.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 7: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43252/muzecilik-faaliyetleri.html(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 8: http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2018.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 9: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43336/muze-istatistikleri.html (Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 10: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 11: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44974/illere-gore-sit-alanlari-istatistigi.html(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 12: https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/Trabzon%20K%C3%BC%C3%A7%C3%BCk%20Ayvas%C4%B1l%20(St.%20Anna)%20Kilisesi-bb56b63e-394d-4aa7-bc3b-7ca40f3fde7d.pdf(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 13: https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/eb618407-ef31-470b-8f74-df5d77325f1d.pdf (Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 14: https://www.61saat.com/bolgesel/sumela-manastiri-nda-restorasyon-calismalari-zorlu-cografi-h679434.html (Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 15: https://karadeniz.gov.tr/muzeler/?vilayet=5&arama= (Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 16: https://karadeniz.gov.tr/ordu-pasaoglu-konagi-ve-etnografya-muzesi/(Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 17: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43980/ozel-muzeler.html(Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 18: https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/Rize%20M%C3%BCzesi-a59ef370-c47d-4eec-92da-f9fd93231af1.pdf(Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 19: https://rize.ktb.gov.tr/TR-127868/muzeler.html(Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 20: https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/rize%20Atat%C3%BCrk%20Evi%20M%C3%BCzesi-12883686-2682-4d59-a2f8-f520cc8c83cc.pdf(Erişim Tarihi: 13.12.2019).

URL 21: https://karadeniz.gov.tr/gumushane-ikizevler-kent-muzesi/(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 22: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43980/ozel-muzeler.html(Erişim Tarihi: 12.12.2019).

URL 23: http://baksi.org/tr/baksi-hakkinda(Erişim Tarihi: 17.12.2019).

URL 24: https://bayburt.ktb.gov.tr/TR-92772/gezilecek-yerler.html(Erişim Tarihi: 17.12.2019).

URL 25: https://karadeniz.gov.tr/muzeler/?vilayet=1&arama=(Erişim Tarihi: 17.12.2019).

URL 26: https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=GRS01&DistId=MRK

URL 27: https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/GiresunMuzesi-257bb85c-fedc-48cd-81be-ea9202333b13.pdf(Erişim Tarihi: 18.12.2019).

URL 28: https://giresun.ktb.gov.tr/TR-58114/sebinkarahisar-meryemana-manastiri.html(Erişim Tarihi: 18.12.2019).

URL 29: http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2016.pdf(Erişim Tarihi: 19.12.2019).

URL 30: http://www.dosim.gov.tr/muze-istatistikleri(Erişim Tarihi: 19.12.2019).

URL 31: https://muze.gov.tr(Erişim Tarihi: 19.12.2019).

URL 32: http://www.dosim.gov.tr(Erişim Tarihi: 19.12.2019).

URL 33: https://karadeniz.gov.tr(Erişim Tarihi: 19.12.2019).

URL 34: https://kvmgm.ktb.gov.tr(Erişim Tarihi: 19.12.2019).

ÖĞRETİM ELEMANLARININ SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ[1]

ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING HEALTHY LIFE BEHAVIOR OF TEACHING STAFF

Ayten TURAN KURTARAN
Doç.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi
Ahmet Yasin YEŞİLDAĞ
Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi
Abdulkadir KOCA
Mia Yaşam Merkezi Ankara

ÖZET

Sağlıklı yaşam biçimi davranışları, bireylerin kendi iyilik düzeylerini korumalarına ve yükseltmelerine hizmet eden davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışlar, yeterli ve dengeli beslenme alışkanlıklarını, stres yönetimini, düzenli fiziksel aktivite yapmayı, spiritüel büyümeyi, kişilerarası ilişkileri/desteği ve bireyin sağlığını koruma ve geliştirmesine ilişkin sorumluluk almasını kapsamaktadır. Bu araştırmanın amacı, Karadeniz Teknik Üniversitesi(KTÜ)'nde görev yapan öğretim elemanlarının sosyo-demografik özelliklerini dikkate alarak sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının analiz edilmesidir.

Bu çalışma, KTÜ'de görev yapan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesini amaçlayan kesitsel tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, KTÜ'ye bağlı fakültelerdeki tüm öğretim elemanları oluşturmaktadır. Araştırmada, evrenin tümüne ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan sayısı 491 kişi ile sınırlı kalmıştır. Verilerin toplanmasında "Kişisel Bilgi Formu" ve Walker ve ark. (1990) tarafından geliştirilen "Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II" kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, SPSS 25.0 paket programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda, sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeğinin toplam puan ortalaması 125.48±17.63 olarak bulunmuştur. Alt boyutları incelendiğinde en yüksek puan ortalamasının 26.09±4.11 ile manevi gelişim, en düşük puan ortalamasının ise 16.02±4.77 ile fiziksel aktivite boyutu olduğu tespit edilmiştir. Kadınların sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından kişilerarası ilişkiler, beslenme ve sağlık sorumluluğu alt boyutlarında puan ortalamaları erkeklere göre daha yüksekken, bekâr öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeyi de evli olanlara göre daha yüksek belirlenmiştir. Çocuk sahibi olmayan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite ve stres yönetimi puanları çocuk sahibi olan öğretim elemanlarına göre daha yüksekken, beslenme puanı çocuk sahibi olan öğretim elemanları için daha yüksek bulunmuştur. Beslenme alt boyutunda 50 ve üzeri yaştaki öğretim elemanlarının,

[1] Bu çalışma TÜBİTAK 2209/A "Üniversite Öğrencileri Yurtiçi Araştırma Projeleri Destek Programı" kapsamında desteklenmiştir.

kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi alt boyutlarında ise 20-29 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam düzeyi daha yüksek belirlenmiştir. Sağlık bilimleri alanında görev yapan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyinin diğer bilim dallarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir
Anahtar Kelimeler: Sağlığın Geliştirilmesi, Yaşam Biçimi, Öğretim Elemanı,

1.GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre sağlık; sadece hastalık veya sakatlık halinin olmayışı değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir. Günümüz sağlık anlayışı; birey, aile ve toplumun sağlığını koruyan, sürdüren ve geliştiren sağlık merkezli bakım yaklaşımını öngörmektedir. Bu anlayış; bireyin iyilik halini koruyacak, sürdürecek ve geliştirecek davranışlar kazanması ve kendi sağlığı ile ilgili doğru kararlar almasını sağlamaya dayandırılmıştır (Ayaz vd.,2005; Güngör ve Hotun, 2006).

Sağlığın geliştirilmesi çalışmaları insanların kendi sağlıklarını düzeltmede, kontrol etmede ve tam bir sağlık potansiyeline kavuşmada yeterli kılmayı amaçlamaktadır. Böylece bireylerde sağlıklı yaşam bilincinin gelişmesi, yaşam tarzının iyileştirilmesi bir anlamda sağlıklarının korunmasını kendi görevleri olarak algılamaları ve bunun sonucunda riskli davranışlardan kaçınarak sağlığı koruyucu ve geliştirici davranışları uygulamaları sağlanacaktır (Ayaz vd., 2005).

Sağlığın geliştirilmesi, bireylere fiziksel ve mental sağlıklarını optimum düzeye yükseltmek, fiziksel ve sosyal çevresini geliştirebilmeleri için bilinçli karar vermelerine yardımcı olma sürecidir (Güngör ve Hotun, 2006). Bununla birlikte, Sağlıklı yaşam biçimi, bireyin sağlığını etkileyebilecek tüm davranışlarını kontrol etmesi günlük aktivitelerini düzenlemede kendi sağlık statüsüne uygun davranışları seçerek düzenlemesi olarak tanımlanmıştır (Özkan ve Yılmaz, 2008).

Bilim ve teknolojideki değişimler nedeniyle dünyada yaşanan hızlı değişim süreci bireylerin daha kaliteli yaşam isteğini artırmaktadır. Bu değişimler sağlık, bilim ve eğitim alanlarında kendini göstermekte olup özellikle yükseköğretim koşullarında ve akademisyenliği besleyen ekonomik ve sosyal dinamiklerde gözlenmektedir (Odabaşı vd, 2010).

Modern zamanla birlikte gelen, beslenme değişiklikleri, fiziksel hareketlerin azalması, artan stres, sosyal ve kültürel değişimler; bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu çalışmanın, yeni nesillerin yetişmesinde kilit öneme sahip öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını ortaya koyması yönüyle önemli olduğu düşünülmektedir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin tüm fakültelerinde görev yapan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının ve sosyo-demografik

özelliklerine göre sağlıklı yaşam biçimi davranışları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Toplumda önemli bir konuma sahip olan öğretim elemanlarının olumlu sağlık davranışları sergileyerek topluma ve öğrencilere model olma sorumluluğu taşıması gerektiği düşüncesinden yola çıkılarak böyle bir araştırma planlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde görev yapan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesini amaçlayan kesitsel tipte bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı tüm fakültelerdeki öğretim elemanlarının tümü oluşturmaktadır. Araştırmada, evrenin tümüne ulaşılmaya çalışılmış ancak iş yoğunluğu ve yeterince boş zamanlarının olmaması nedeniyle araştırmaya gönüllü katılan sayısı 491 kişi ile sınırlı kalmıştır. Araştırma verisi, üniversite rektörlüğünden yazılı izin ve öğretim elemanlarından sözel izin alınarak 01/10/2018 - 14/05/2019 tarihleri arasında yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Tablo 1'de 2018-2019 döneminde Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde görev yapan öğretim elemanlarının sayıları verilmiştir.

Tablo 1: 2018-2019 Döneminde Karadeniz Teknik Üniversitesi'ndeki Akademik Personel Sayıları

Unvan	**Akademik Personel Sayısı**
Profesör	406
Doçent	151
Dr. Öğr. Üyesi	378
Ara Toplam	**935**
Öğretim Görevlisi	270
Araştırma Görevlisi	912
TOPLAM	**2.117**

Kaynak: Karadeniz Teknik Üniversitesi Web Sayfası

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın sosyo-demografik verileri ile ilgili bilgiler 'Kişisel Bilgi Formu', sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili veriler 'Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği II' ile elde edilmiştir. Walker vd. (1990) tarafından geliştirilip, Esin (1997) tarafından Türkçe' ye uyarlanıp geçerlilik ve güvenilirliği yapılan ölçek; 52 madde ve altı faktörden oluşmaktadır. Bunlar; manevi gelişim, kişilerarası ilişkiler, beslenme, fiziksel aktivite, sağlık sorumluluğu ve stres yönetimidir. Ölçeğin genel puanı sağlıklı yasam bicimi davranışları puanını vermektedir. Derecelendirme 4'lü likert seklindedir. Ölçeğin tamamı için en düşük puan 52, en yüksek puan 208'dir. Revize edilen ölçeğin sağlığı geliştirme davranışlarının belirlenmesinde ve bu amaca yönelik planlanacak programların etkinliğini değerlendirilmesinde kullanılabileceği belirtilmiştir

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın bağımlı değişkenleri sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeği ve alt boyutların puanları; bağımsız değişkenleri ise cinsiyet, medeni durum, yaş aralığı, çocuk durumu, akademik unvan, bilimsel alan ve algılanan sağlık durumudur. Araştırmadan elde edilen veriler, SPSS 25.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler, ortalama, standart sapma, frekans dağılımı ve yüzde olarak sunulmuştur. Araştırmada, veriler normal dağılım özelliği göstermediği için grupların karşılaştırılmasında non parametrik testlerden (Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testi) yararlanılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi $p< 0.05$ alınmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının kişisel ve demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Öğretim Elemanlarının Sosyo Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Sosyo - Demografik Değişkenler		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	256	52,1
	Erkek	235	47,9
Medeni Durum	Evli	300	61,1
	Bekar	191	38,9
Yaş	20-29 arası	193	39,3
	30-39 arası	152	31,0
	40-49 arası	87	17,7
	50 ve üzeri	58	11,8
Çocuk Durumu	Var	216	44,0
	Yok	272	55,4
Akademik Unvan	Prof.Dr.	58	11,8
	Doç.Dr.	55	11,2
	Dr. Öğr. Üy.	58	11,8
	Öğr. Gör.	39	7,9
	Araş. Gör.	281	57,2
Bilim Alanı	Sağlık Bilimleri	276	56,2
	Fen Bilimleri	169	34,4
	Sosyal Bilimler	46	9,4
Algılanan Sağlık Durumu	İyi	66	13,4
	Orta	273	55,6
	Kötü	148	30,1

Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının % 52,1'i kadın, % 47,9'u erkek, % 39,3'ü 20-29, %31'i 30-39, %17,7'si 40-49 ve %11,8'i 50 ve üzeri yaşları arasındadır. Öğretim elemanlarının %61,1'i evli ve %38,9'u bekârken, çocuk sahibi olan öğretim elemanlarının oranı ise %44'tür. Katılıcıların %57,2'si araştırma görevlisi, %7,9'u öğretim görevlisi ve %34,8'i ise öğretim üyesi iken %56,2'si sağlık bilimleri, %34,4'ü fen bilimleri ve %9,4'ü ise sosyal bilimler alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca, öğretim elemanlarının %13,4'ü yaşam kalitesinin iyi olduğunu, % 55,6'sı orta ve %30,1'i ise kötü olduğunu belirtmiştir.

Öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili tanımlayıcı istatistikler ve Cronbach Alpha değerleri Tablo 3'te sunulmuştur. Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeğinin toplam puan ortalaması 125.48±17.63'dır. Bu ölçeğin alt boyutları incelendiğinde en yüksek puan ortalamasının 26.09±4.11 ile manevi gelişim olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla; kişilerarası ilişkiler 25.22±3.97, beslenme 20.03±4.04, sağlık sorumluluğu 19.52±4.32, stres yönetimi 18.60±3.36 ve fiziksel aktivite 16.02±4.77 izlemektedir. Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyi (α=0,914) yüksek bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alpha değeri ise 0,617 ile 0,849 arasında değişim göstermektedir.

Tablo 3: Öğretim Elemanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Minimum	Maximum	Toplam	Ortalama	Std. Sapma	Cronbach Alpha Değ.
Sağlık Sorumluğu	9	36	9583	19,52	4,32	0,748
Fiziksel Aktivite	8	32	7866	16,02	4,77	0,849
Beslenme	11	34	9834	20,03	4,04	0,659
Manevi Gelişim	12	36	12810	26,09	4,11	0,769
Kişilerarası İlişkiler	15	36	12385	25,22	3,97	0,752
Stres Yönetimi	10	30	9132	18,60	3,36	0,617
SYBD (Tüm)	81	193	61610	125,48	17,63	0,914

Tablo 4'te öğretim elemanlarının cinsiyetlerine göre sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili istatistikler verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi kadınların SYBD puanı erkeklerden daha yüksektir. SYBD ölçeği alt boyutları karşılaştırıldığında, kadınların kişilerarası ilişkiler, beslenme ve sağlık sorumluluğu alt boyutlarında puan ortalamaları erkeklere göre daha yüksek belirlenmiş ve yapılan analizlerde bu farklılığın %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin ise fiziksel aktivite ve manevi gelişim boyutlarında puan ortalamaları kadınlardan daha yüksek belirlenmiştir. Ancak, bu yüksekliğin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 4: Öğretim Elemanlarının Cinsiyetlerine Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Erkek (n=235)		Kadın (n=256)		Mann Whitney U Testi (p değeri)
	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	
Sağlık Sorumluğu	19,07	4,42	19,93	4,20	**0,039**
Fiziksel Aktivite	16,28	4,72	15,78	4,82	0,178
Beslenme	19,27	3,80	20,72	4,14	**0,000**
Manevi Gelişim	26,19	4,26	26,00	3,98	0,522
Kişilerarası	24,75	4,12	25,66	3,77	**0,007**

İlişkiler					
Stres Yönetimi	18,60	3,44	18,59	3,29	0,946
SYBD (Tüm)	124,17	18,37	126,68	16,87	0,166

Öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren istatistikler Tablo 5'te sunulmuştur. Araştırmaya katılan 300 öğretim elemanı evli, 191 öğretim elemanı ise bekârdır. Yapılan analizler sonucunda, bekâr olan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranış puanları fiziksel aktivite alt boyutunda daha yüksek hesaplanmış ve oluşan bu farklılığın %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve diğer alt boyutlarında oluşan farklılıkların ise istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5: Öğretim Elemanlarının Medeni Durumlarına Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Medeni Durum				Mann Whitney U Testi (p değeri)
	Evli (n=300)		Bekâr (n=191)		
	Ort	Std. Sap.	Ort.	Std Sap.	
Sağlık Sorumluğu	19,61	4,56	19,38	3,92	0,858
Fiziksel Aktivite	15,80	4,89	16,37	4,57	**0,048**
Beslenme	20,29	3,97	19,62	4,13	0,128
Manevi Gelişim	26,14	4,33	26,01	3,76	0,667
Kişilerarası İlişkiler	25,14	4,13	25,36	3,70	0,684
Stres Yönetimi	18,45	3,36	18,83	3,35	0,094
SYBD (Tüm)	125,42	18,08	125,57	16,94	0,401

Tablo 6'da çocuk sahibi olan 216 öğretim elemanı ile çocuk sahibi olmayan 272 öğretim elemanının sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili istatistikler sunulmuştur. Çocuk sahibi olmayan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite ve stres yönetimi puanları çocuk sahibi olan öğretim elemanlarına göre daha yüksekken, beslenme puanı çocuk sahibi olan öğretim elemanları için daha yüksek bulunmuştur. Mann Whitney U testi sonuçlarına göre, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından fiziksel aktivite, stres yönetimi ve beslenme alt boyutlarında oluşan bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Öğretim Elemanlarının Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Çocuk Sahibi Olma Durumu				Mann Whitney U Testi (p değeri)
	Var (n=216)		Yok (n=272)		
	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma	
Sağlık Sorumluğu	19,73	4,56	19,37	4,14	0,688

Fiziksel Aktivite	15,52	4,96	16,36	4,59	**0,029**
Beslenme	20,66	3,92	19,51	4,08	**0,013**
Manevi Gelişim	26,10	4,55	26,08	3,76	0,997
Kişilerarası İlişkiler	24,87	4,29	25,47	3,67	0,104
Stres Yönetimi	18,25	3,35	18,87	3,35	**0,033**
SYBD (Tüm)	125,12	18,65	125,67	16,87	0,465

Tablo 7'de öğretim elemanlarının yaş gruplarına göre sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili istatistikler sunulmuştur.

Tablo 7: Öğretim Elemanlarının Yaş Aralığına Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Yaş Aralığı								Kruskal Wallis Testi (p değeri)
	20-29 (n=193)		30-39 (n=152)		40-49 (n=87)		50 ve üstü (n=58)		
	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	
Sağlık Sorumluğu	19,48	3,86	19,45	4,51	19,07	4,29	20,22	4,90	0,719
Fiziksel Aktivite	16,21	4,77	15,61	4,81	15,59	4,63	16,95	4,77	0,299
Beslenme	19,30	4,03	20,07	4,33	20,54	3,15	21,40	3,88	**0,001**
Manevi Gelişim	26,17	3,45	26,03	4,54	25,69	4,48	26,50	4,43	0,731
Kişilerarası İlişkiler	25,64	3,59	25,34	3,98	24,02	4,27	25,17	4,21	**0,021**
Stres Yönetimi	19,02	3,30	18,29	3,69	18,11	2,81	18,72	3,30	**0,025**
SYBD (Tüm)	125,82	16,22	124,79	18,55	123,02	16,63	128,97	19,71	0,413

Yapılan istatistiksel analizlerde öğretim elemanlarının yaşlarına bağlı olarak sağlıklı yaşam davranışları arasında beslenme, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından beslenme alt boyutunda 50 ve üzeri yaştaki öğretim elemanlarının, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi alt boyutlarında 20-29 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının ortalama puanı diğer öğretim elemanlarından daha yüksek belirlenmiştir ($p<0.05$).

Araştırmaya 58 Prof. Dr., 55 Doç. Dr., 58 Dr. Öğr. Üyesi, 39 Öğr. Gör. ve 281 Arş. Gör. katılmıştır. Akademik unvanlarına göre öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışları arasındaki ilişki incelendiğinde (Tablo 8), Kruskal Wallis test sonuçlarına göre

beslenme ve kişilerarası ilişkiler alt boyutlarında gruplar arasında oluşan farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Beslenme boyutunda en yüksek puanı öğretim görevlileri, kişilerarası ilişkiler boyutunda ise araştırma görevlileri almıştır. Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve diğer alt boyutlarında akademik unvana göre oluşan farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 8: Öğretim Elemanlarının Akademik Unvanına Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Akademik Unvan										Kruskal Wallis Testi (p değ.)
	Profesör (n=58)		Doçent (n=55)		Dr.Öğr.Üyesi (n=58)		Öğr.Gör. (n=39)		Araş.Gör. (n=281)		
	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	Ort.	Std sp	
Sağlık Sorumluğu	19,86	5,36	19,40	4,10	19,36	4,15	19,77	4,57	19,47	4,14	0,985
Fiziksel Aktivite	16,22	4,81	15,80	4,77	15,29	4,62	17,13	5,07	16,02	4,76	0,501
Beslenme	20,88	3,61	20,55	3,34	20,45	4,00	21,49	4,39	19,46	4,13	**0,003**
Manevi Gelişim	27,02	4,17	25,16	4,24	25,67	5,27	25,67	4,61	26,22	3,69	0,149
Kişilerarası İlişkiler	24,88	4,20	24,20	3,55	24,90	4,28	24,54	4,39	25,66	3,83	**0,045**
Stres Yönetimi	18,57	3,12	18,04	3,02	18,02	3,52	18,79	3,58	18,81	3,40	0,174
SYBD(Tüm)	127,43	19,15	123,15	16,03	123,69	18,64	127,38	20,28	125,64	17,03	0,592

Tablo 9'da öğretim elemanlarının görev yaptıkları bilim dallarına göre sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili istatistikler verilmiştir. Katılımcıların yaklaşık %57'si sağlık bilimleri alanında, %34'ü fen bilimleri alanında ve %9'u sosyal bilimler alanında eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmektedir. Yapılan analizler sonucunda, bilim dalları arasında sağlıklı yaşam biçimi davranışları (tüm) ile manevi gelişim, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi alt boyutlarında oluşan farklılığın %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyi en yüksek olan bilim dalı, sağlık bilimleri olarak belirlenmiştir. Hem tüm ölçek puanı hem de manevi gelişim, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi alt boyutlarının puanları fen ve sosyal bilimlerden daha yüksektir. Beslenme, fiziksel aktivite ve sağlık sorumluluğu alt boyutları arasında ise bilim dallarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 9: **Öğretim Elemanlarının Görev Yaptığı Bilim Dallarına Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler**

SYBD II Ölçeği ve	Bilim Dalı	Kruskal

Alt Boyutları	Sağlık Bilimleri (n=276)		Fen Bilimleri (n=169)		Sosyal Bilimler (n=46)		Wallis Testi (p değeri)
	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	
Sağlık Sorumluğu	19,80	4,32	19,21	4,51	18,93	3,49	0,388
Fiziksel Aktivite	16,17	5,08	15,69	4,54	16,35	3,60	0,555
Beslenme	19,98	4,27	20,12	3,84	19,96	3,39	0,720
Manevi Gelişim	26,44	3,81	25,91	4,54	24,65	3,99	**0,007**
Kişilerarası İlişkiler	25,70	3,68	24,68	4,37	24,35	3,70	**0,008**
Stres Yönetimi	18,93	3,41	18,18	3,21	18,15	3,39	**0,028**
SYBD (Tüm)	127,02	18,18	123,80	16,99	122,39	15,80	**0,035**

Tablo 10'da "sağlığınızı nasıl tanımlarsınız" sorusuna öğretim elemanlarının verdikleri cevaplar (iyi, orta ve kötü) dikkate alınarak sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile ilgili istatistikler sunulmuştur. Katılımcılardan 66 öğretim elemanı sağlığını kötü olarak tanımlarken; 273 öğretim elemanı orta, 148 öğretim elemanı ise iyi olarak tanımlamıştır. Tabloda, sağlık durumunu iyi olarak tanımlayan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi davranışı ve alt boyutlarının puanları orta ve kötü tanımlayan öğretim elemanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizlerde, algılanan sağlık durumuna göre öğretim elemanlarının hem sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeği hem de tüm alt boyutlarında oluşan farklılığın istatistiksel olarak %0.01 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10: **Öğretim Elemanlarının Algılanan Sağlık Durumlarına Göre Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ile İlgili İstatistikler**

SYBD II Ölçeği ve Alt Boyutları	Algılanan Sağlık Durumu						Kruskal Wallis Testi (p değeri)
	Kötü (n=66)		Orta (n=273)		İyi (n=148)		
	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	
Sağlık Sorumluluğu	18,52	3,97	19,26	4,20	20,44	4,60	**0,007**
Fiziksel Aktivite	13,89	4,18	15,69	4,52	17,54	5,06	**0,000**
Beslenme	18,89	3,59	19,95	3,91	20,63	4,40	**0,042**
Manevi Gelişim	24,02	4,24	25,82	3,61	27,57	4,47	**0,000**
Kişilerarası İliş.	24,27	4,05	24,93	3,71	26,25	4,22	**0,001**
Stres Yönetimi	16,94	2,95	18,26	3,04	20,01	3,61	**0,000**

SYBD (Tüm)	116,53	15,36	123,90	16,17	132,44	18,90	**0,000**

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, kadınların sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından kişilerarası ilişkiler, beslenme ve sağlık sorumluluğu alt boyutlarında puan ortalamaları erkeklere göre daha yüksekken, bekâr öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeyi de evli olanlara göre daha yüksek belirlenmiştir. Çocuk sahibi olmayan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite ve stres yönetimi puanları çocuk sahibi olan öğretim elemanlarına göre daha yüksekken, beslenme puanı çocuk sahibi olan öğretim elemanları için daha yüksek bulunmuştur. Beslenme alt boyutunda 50 ve üzeri yaştaki öğretim elemanlarının, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi alt boyutlarında ise 20-29 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam düzeyi daha yüksek belirlenmiştir. Ayrıca, sağlık durumunu iyi olarak tanımlayan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşam biçimi düzeyi sağlık durumunu orta ve kötü tanımlayan öğretim elemanlarına göre daha yüksek ve sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyi en yüksek olan bilim dalı ise sağlık bilimleri olarak tespit edilmiştir.

Öğretim elemanları eğiticilik rolleri nedeni ile toplumda önemli bir konuma sahiptirler. Aynı zamanda olumlu sağlık davranışları sergileyerek ve kaliteli bir yaşama sahip olarak öğrencilere ve topluma model olma sorumluluğu taşıması gereken bireylerdir. Öğretim elemanlarının karşılaştığı en belirgin problemler arasında; öğretim ya da araştırma rolü çatışması, görev tanımlarının belirsizliği, mesleki yeterlilikler ile ilgili sorunlar, yetersiz çalışma koşulları, adaletsiz ders yükü ve dağılımı, gelir düşüklüğü, mesleki doyumun yetersizliği, kadro tıkanıklıkları, akademik etkinliklere verilen desteğin azlığı, öğrencilerin talepleri ve meslektaşlarla ilişkiler ile rekabet ortamı gibi sorunlar sayılabilir (Topçu vd. 2012:16).

Bu nedenlerle öğretim elemanlarının yaşam kaliteleri bozulmakta, onların sıklıkla tükenmişlik yaşamalarına yol açabilmektedir. Böylece öğretim elemanlarının öncelikle kendilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapılarak bu bilincin ve farkındalığının arttırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Altay, B., Çavuşoğlu, F. ve Güneştaş, İ. (2015), "Tıp Fakültesi Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Etkileyen Faktörler", DEUFED, 8(1), 12-18.

Arslan, C. ve Ceviz, D. (2007), "Ev Hanımı ve Çalışan Kadınların Obezite Prevelansı ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının Değerlendirilmesi", http:/www fusabil.org, 21(5), 211-220.

Ayaz S., Tezcan S. ve Akıncı F. (2005), "Hemşirelik Yüksekokul Öğrencilerinin Sağlığı Geliştirme Davranışları", C.Ü. Hemşirelik Yüksekokul Dergisi, 9(2), 26-34.

Bahar, Z., Beşer, A., Gördes, N., Ersin, F. ve Kıssal, A. (2008),"Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği 2'nin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması", C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 12(1), 1-13.

Esin M. N. Ö. (1997), Endüstriyel Alanda Çalışan İşçilerin Sağlık Davranışlarının Saptanması ve Geliştirilmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Güngör İ. ve Hotun Ş.N. (2006), "Sağlığın Geliştirilmesinde Kullanılan Temel Davranış Değiştirme Kuram ve Modelleri", Hemşirelik Formu, 2(2), 6-13.

Gürsel N., Özbey S., Güzel P. (2016), "Öğretim Elemanlarının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Kalitesi", İnternational Journal of Social Science Research, 5(2), 10-25.

Kocaakman, M., Aksoy, G. ve Eker H. H. (2010), "İstanbul İlindeki Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları", SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 17(2), 19-24.

Odabaşı F, Fırat M, İzmirli S, Çankaya S, Mısırlı A. (2010), "Küreselleşen dünyada akademisyen olmak", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi; 10(3): 127-142.

Özkan S. ve Yılmaz E. (2008), "Hastanede Çalışan Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları", Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 3(7), 89-105.

Polat, Ü. ve Bayrak Kahraman, B. (2013), "Yaşlı Bireylerin Sağlı Yaşam Biçimi Davranışları ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişki", Fırat Tıp Dergisi, 18(4), 213-218.

Topçu B., Saraçlı S., Dursun P. ve Gazeloğlu C. (2012), "Akademisyenlerin Yaşam Kaliteleri Üzerine Bir Çalışma: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği", Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2(1);15-19.

Ünalan, D., Şenol, V., Öztürk, A. ve Erkorkmaz Ü. (2007), "Meslek Yüksekokullarının Sağlık ve Sosyal Programlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Öz Bakım Gücü Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 14(2), 101-109.

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK KAYGI DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ

DETERMINING OF NURSING STUDENTS' CLINICAL ANXIETY LEVELS AND THE AFFECTING FACTORS

Havva ÖZTÜRK
Prof.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Çiğdem Torun KILIÇ
Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Aysun BAYRAM
Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Özet

Problem: Klinik uygulama hemşirelik eğitiminde öğrenciler üzerinde kaygı oluşturan bir deneyim sürecidir. **Amaç:** Çalışma, bir üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünün birinci ve son sınıfında okuyan hemşirelik öğrencilerinin kaygı düzeylerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. **Yöntem:** Araştırmanın evrenini hemşirelik bölümünün birinci ve dördüncü sınıflarında okuyan 357 öğrenci oluştururken, örneklemini 97 birinci ve 123 son sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 220 öğrenci (%61.62) oluşturmuştur. Çalışmada evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Veriler, öğrencilerin demografik, mesleki özellik ve klinik kaygılarına ilişkin 12 sorudan oluşan form, 40 maddelik Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği ile 25 Kasım-2 Aralık 2019 tarihleri arasında toplanmış ve yüzdelik, ortalama, ANOVA, t-testi, Korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Öğrenciler 20.45±1.76 yaşında, %77.8'i kız, %41.5'i birinci ve %52.6'sı dördüncü sınıf, %68.8'i Anadolu lisesi mezunudur. %46.1'i son on yıldır ilde yaşamakta ve %64.5'i yurtta kalmaktadır. Tüm öğrencilerin ortalama durumluk kaygı puanı 44.4±0.68, sürekli kaygı puanı 43.87±7.47 olarak saptanmıştır. Dördüncü sınıflarının birinci sınıf öğrencilerine göre durumluk kaygı (t=-2.634; p=0.009), birinci sınıf öğrencilerinin ise dördüncü sınıf öğrencilerine göre süreklik kaygı (t=2.66; p=0.009) puan ortalamalarının daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kız öğrencilerin de erkeklere göre süreklik kaygı puan ortalamalarının daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır (t=-2.390; p= 0.018). Öğrencilerin yaşları ile süreklilik kaygı düzeyleri arasında da istatistiksel açıdan negatif yönde çok zayıf ancak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=0.141; p=0.037). Öğrencilerin mezun oldukları okul, son on yıldır yaşadığı yer, şuan kaldıkları yer ile durumluk, süreklik kaygı düzeyleri arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05).
Sonuç: Sonuç olarak birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri biraz daha düşük olmasına rağmen hem durumluk hem süreklik kaygı düzeyleri orta seviyededir. Ayrıca kız ve birinci sınıf öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri daha yüksekken, dördüncü sınıf öğrencilerinin durumluk kaygı düzeyleri daha yüksektir. Bu nedenle özellikle birinci sınıf öğrencileri olmak üzere dördüncü sınıf öğrencilerinin de kaygı düzeylerini azaltmak için gerekli girişimler başlatılmalıdır.
Anahtar kelimeler; hemşirelik, klinik uygulama, kaygı

Abstract

Background: Clinical practice is an experience process that may lead to anxiety among students during nursing education. **Aim:** The study was conducted to determine anxiety levels of first and senior nursing students studying in nursing department of an university. **Method:** The population of study was composed of 357 first and final year nursing students while the

sample was consisted of 220 (%61.62) students including 97 first and 123 senior students. In the study, the whole population was targeted. The data were collected with a inquiry consisted of 12 questions about the opinions regarding clinic anxiety, demographic and professional features of students and 40-items state and trait anxiety scales between the 25th of November and the 2nd of December, 2019 and were analyzed using percentages, means, ANOVA, t-test and correlation analysis. **Results:** Students were 20.45±1.76 years old, 77.8% of them were female, 41.5% were first year students, 52.6 were senior students and 68.8% graduated from Anatolian high schools. 46.1% of them lived in cities for the last ten years and 64.5% of them stayed at student dormitories. All the students' mean scores of state anxiety was 44.4±0.68 whereas their mean score of trait anxiety was 43.87±7.47. Mean scores of state anxiety of senior students were higher than first year students (t=-2.634; p=0.009) while mean scores of trait anxiety of first year students were higher than senior students (t=2.66; p=0.009); which was found to be statistically significant. Mean scores of female students' trait anxiety were also higher than male students and this was statistically significant (t=-2.390; p= 0.018). It was found that there was a weak, negative but statistically significant correlation between their ages and trait anxiety levels (r=0.141; p=0.037). However, no statistically significant difference existed between high schools where students graduated, the place where they lived for the last ten years, the place where they stay now and state-trait anxiety levels (p>0.05). As a result; although trait anxiety levels of the first and senior students were slightly lower, their both state and trait anxiety levels were at a moderate level. Besides, female and first year students' trait anxiety levels were higher while senior students' state anxiety levels were higher. Therefore, necessary interventions should be started to reduce anxiety levels of first year students in particular and senior students.
Key words; nursing, clinical practice, anxiety

GİRİŞ

Hemşirelik eğitimi, öğrencilerin sağlık kurumlarında hemşirelik görevlerini doğru ve uygun şekilde öğrenerek yapabilmeleri ve öğrencilerin bu sürece hazır olmalarını hedefleyen bir eğitimdir (Shahvari et al, 2017). Dolasıyla hemşirelik eğitimi teorik bilgiler ile birlikte klinik uygulamalara dayanan bir disiplin olarak kabul edilmektedir (Shahsavari et al, 2013). Klinik uygulama süreci ise hemşirelik öğrencilerinin teorik derslerde öğrendiği bilgi ve becerileri gerçek bir ortamda yapmasına fırsat sağlayarak öğrencilerde kalıcı ve istendik davranışlar oluşturulmasına olanak sağlamaktadır (Karadağ ve Uçan, 2006; Bayar ve ark.,2009; Atasoy ve Sütütemiz, 2014). Ancak klinik uygulama, hemşirelik öğrencilerinin eğitim süreci içerisinde en çok kaygı duydukları deneyimdir (Shaarif ve Masoumi, 2005; Bayar ve ark.,2009; Arabacı ve ark.,2015). Öğrencilerin klinik uygulama öncesi yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaması (Oerman et al, 2015), klinik uygulama sırasında yaşanan usulsüz davranışların gözlenmesi (Stayt ve Merriman, 2013), hata yapma korkusu, sağlık kuruluşuna uyum güçlüğü, hastaya zarar verme korkusu, klinik uygulamada sorumlu öğretim elemanı tarafından eleştirilme endişesi ve sağlık personelleri ile iletişim eksiklikleri gibi durumlar üzerlerinde özgüven sorunu yaratarak klinik uygulama sürecinde endişe ya da kaygıya yol açabilmektedir (Shaarif ve Masoumi, 2005; Karadağ ve Uçan, 2006; ve Bayar ve ark.,2009;

Stayt ve Merriman, 2013; Arabacı ve ark., 2015; Oerman et al, 2015; Acar ve Buldukoğlu, 2016; Shahvari et al, 2017) .

Kaygı, öğrencinin alışkın olmadığı bir durum ile karşılaşması sonucu karar verme yetisinde güçlüğe yol açmakla birlikte bu duruma karşı hissedilen korku ve endişe olarak tanımlanmaktadır (Bayar ve ark.,2009). Kaygının birey üzerindeki etkisi yaşa, kaygı yaratan durum ile önceden karşılaşıp karşılaşmadığına, kaygı yaratan durum ile ilgili düşünceleri ve gelişimsel özelliklerine göre değişmektedir (Ünsar ve ark, 2006). Kaygı hafif düzeyde hissedildiği zaman öğrencinin yaratıcılığını geliştirerek öğrenmesine katkı sağlamaktadır. Ancak kaygı düzeyi yüksek hissedildiği zaman öğrencinin dikkat yeteneği azalmakta ve hata yapma riski artmaktadır. Bu durum hemşirelik öğrencilerinde özgüven yetersizliği yaratarak hastanın gereksinimlerini doğru tanılayamamasına ve öğrencinin sorumlu olduğu hastasının güvenini kaybetmesine yol açmaktadır (Bayar ve ark.,2009; Özgür, 2010; Evgin ve ark., 2017). Ayrıca yaşanan yoğun anksiyete ya da kaygı düzeyi, öğrencilerin eğitimlerini yarıda bırakmalarına neden olabilir. Bu bağlamda öğrencilerin klinik kaygı düzeylerinin, ayrıca kaygı düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenerek klinik uygulama sürecinin iyileştirilmesi, hemşirelik eğitim ve öğretimi için daha uygun ortam yaratılmasını sağlar. Böylece öğrenme kolaylaştırılıp, öğrenci motivasyonu sağlanıp öğrenilenlerin kalıcılığı sağlanabilir. Bu nedenle çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki bir üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünün birinci ve son sınıfında okuyan hemşirelik öğrencilerinin kaygı düzeylerini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

1. Araştırmanın Tipi

Hemşirelik bölümünün birinci ve son sınıfında okuyan hemşirelik öğrencilerinin kaygı düzeyleri belirlenerek karşılaştırıldığı için tanımlayıcı ve karşılaştırmalı tipte bir çalışmadır.

2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi hemşirelik bölümünün birinci (n=189) ve dördüncü (n=168) sınıflarında okuyan toplam 357 öğrenci oluşturmuştur. Örneklemi ise çalışmaya katılmaya gönüllü 97 birinci sınıf ve 123 son sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 220 (%61.62) öğrenci oluşturmuştur. Çalışmada örneklem seçimine gidilmeyip, evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir.

3. Veri Toplama Araçları

Veriler, hemşirelik öğrencilerinin yaşları, cinsiyetleri, mezun oldukları lise, okudukları sınıf, şuan ikamet ettikleri yer, son on yıldır yaşadıkları yer ve aile tiplerine ilişkin 7 demografik

özelliklerini ve hemşirelik mesleği ile klinik uygulama öncesi kaygı yaşamalarına neden olan faktörlere ilişkin görüşlerini içeren 4 sorudan oluşan bilgi formunun yanı sıra 20'şer maddelik Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği ile 25 Kasım-2 Aralık 2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği: Spielberger tarafından 1970 yılında geliştirilen ölçek, 1985 yılında Öner ve Le Compte tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Durumluk (DKÖ) ve Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ) olmak iki bölümden oluşan ölçeğin her bölümü 20 maddeden oluşmaktadır. Sonuçta ölçek, toplamda 40 madde içermektedir. DKÖ bireyin belirli koşullar altında kendini bir anda nasıl hissettiğini, SKÖ ise bireyin genellikle kendisini nasıl hissettiği ile ilgili bir değerlendirme yapmaktadır. DKÖ de duygular yaşantı derecelerine göre hiç (1), biraz (2), çok (3), tamamıyla (4) ifadeleri ile, SKÖ'de ise hemen hemen hiçbir zaman (1), bazen (2), çok zaman (3), hemen her zaman (4) ifadeleri ile belirtilmektedir. Öner ve Le Compte tarafından DKÖ'nin güvenirlilik katsayısının 0.94 ve 0.96 arasında; SKÖ'nin ise 0.83 ve 0.87 arasında olduğu belirtilmiştir. DKÖ'de bulunan 1., 2., 5., 8., 10., 11., 15., 16., 19., 20. maddeler ve SKÖ' de bulunan 21., 26., 27., 33., 36., ve 39. maddeler ters puanlanmaktadır. Kaygı düzeyi arttıkça puanda doğru orantılı olarak artmaktadır. İki ölçekten elde edilen puan ortalaması 20 ile 80 puan arasında değişmektedir. 0 ve 19 puan arası kaygının olmadığını, 20 ve 39 puan arası hafif kaygıyı, 40 ve 59 puan arası orta düzey kaygıyı, 60 ve 79 puan arası ise ağır düzey kaygı varlığını göstermektedir (Spielberger et al, 1970; Öner ve Le Compte, 1983).

4. Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 2020 programı kullanılmıştır. Öğrencilerin demografik özellikleri, hemşirelik mesleği ile klinik uygulama öncesi kaygı yaşamalarına neden olan faktörlere ilişkin görüşleri sayı, yüzdelik ve ortalama ile test edilmiştir. Öğrencilerin bazı demografik özellikleri ile durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini karşılaştırmak için ortalama, ANOVA, t- testi, Sperman Korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca normal dağılım Kolmogrov ve Smirnov test ile değerlendirilmiştir.

5. Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesinde eğitim gören hemşirelik bölümü öğrencilerinin görüşleri ile sınırlıdır.

6. Araştırma Etiği

Veri toplama aşamasından önce araştırmanın yapılacağı kurumdan 13 Kasım 2019 tarihinde yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılacak hemşirelik öğrencileri ile görüşülerek araştırmanın konusu ve amacı hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrencilerden isim ve imza istenmediği, verecekleri her bilginin gizli kalacağı konusunda açıklamalar yapılarak gönüllü katılımcılar araştırmaya kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin %52.6'sı dördüncü sınıf, %41.5'i birinci sınıf hemşirelik öğrencisidir. Öğrencilerin %77.8' i kızdır ve yaş ortalamaları 20.45'tir. %68.8'i Anadolu lisesi mezunu, %25.2'si ise fen lisesi mezunudur. Öğrencilerin %64.5'i öğrenci yurdunda kalırken, %35.5'i ailesi ve arkadaşları ile evde kalmaktadır. %46.2'si son on yıldır ilde, %37.6'sı ilçede ve %10.3'ü köyde yaşamaktadır. Ayrıca öğrencilerin %75.2'si çekirdek aile ve %24.8'i geniş aile tipine sahiptir. Öğrencilerin %58.6'sı hemşirelik mesleğini iş bulma olanağı fazla olduğu, %32.5'i ise ilgi duyduğu ve %63.2'si hemşirelik mesleğini kendi istekleri ile seçmiştir. Ayrıca %55.6'sı ise hemşirelik mesleğinin kendi ilgi alanlarına uyup uymadığı konusunda kararsız kalmıştır.

Tablo 1. Öğrencilerin Klinik Uygulama Öncesi Kaygı Yaşamalarına Neden Olan Faktörler

Faktörler		**n**	**%**
Bireysel faktörler	Klinik uygulamadan kalma korkusu	84	35.9
	Özgüven yetersizliği	70	29.9
	Okulda öğrendiği bilgileri çalışma alanına aktaramama	69	29.5
Öğretim elemanı İle ilgili faktörler	Öğretim elemanlarının öğrencilerin başarı durumlarını değerlendirirken adil olmaması	85	36.3
	Öğretim elemanları tarafından verilen ödevler	65	27.8
	Öğretim elemanının öğrencilerin sorunlarını çözmede istekli olmaması	55	23.5
Uygulama ortamı İle İlgili faktörler	Hata yapma korkusu	107	45. 7
	Uygulama gruplarının kalabalık olması	90	38. 5
	Hastaların vereceği tepkiyi bilememe	88	37. 6
	Hastaya zarar verme korkusu	87	37. 2
	Klinik uygulama sırasında sınav yapılması	82	35

Öğrencilerin %82.9'u klinik uygulama öncesi kaygı yaşadığını belirtmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin kaygı yaşamasına neden olan bireysel faktörlere ilişkin %35.9'u en çok klinik uygulamadan kalma korkusu yaşadıklarını, öğretim elemanlarına ilişkin faktörler kapsamında %36.3'ü başarı durumlarını değerlendirirken adil olmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca klinik uygulama ortamı ile ilgili faktörlere ilişkin %45.7'si en çok hata yapma korkusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 1).

Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin durumluk kaygı puanı 42.70± 8.67 ve sürekli kaygı puanı 45.42± 8.27 olarak saptanırken dördüncü sınıf öğrencilerinin ise durumluk kaygı puanı 45.73±8.35 ve sürekli kaygı puanı 42.66±6.59 olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılan tüm öğrencilerin ortalama durumluk kaygı puanı 44.40±8.61 ve sürekli kaygı puanı 43.87±7.47 olarak saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Bazı Demografik Özelliklerine Göre Durumluk ve Sürekli Kaygı Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Demografik özellikler	n	%	Durumluk Kaygı Ort.±SS	Sürekli Kaygı Ort.±SS
Cinsiyet				
Kız	182	77.8	44.91±8.39	44.41±7.32
Erkek	38	16.2	41.94±9.30	41.26±7.76
t-test; p değeri=			t= -1.943; p= 0.53	t= -2.390; **p= 0.18**
Sınıflar				
1.Sınıf	97	41.5	42.70± 8.66	45.40± 8.27
4.Sınıf	123	52.6	45.73±8.35	42.66± 6.56
Toplam	210	100	44.40±8.61	43.87±7.47
t-test; p değeri=			t= -2.634; **p= 0.009**	t= 2.66 ; **p= 0.009**

Erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin sürekli kaygı puan ortalaması daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-2.390; p= 0.018) (Tablo 2).

Dördüncü sınıf öğrencilerinin de birinci sınıf öğrencilerine göre durumluk kaygı puan ortalaması (t=-2.634; p=0.009), birinci sınıf öğrencilerinin ise dördüncü sınıf öğrencilerine göre sürekli kaygı puan ortalaması (t=2.66; p=0.009) daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 3. Hemşirelik Öğrencilerin Yaşları, Durumluk ve Sürekli Kaygı Puanları Arasındaki İlişki

Ölçekler	Durumluk Kaygı		Sürekli Kaygı	
	r	p	r	p
Durumluk Kaygı				
Sürekli Kaygı	0.467	**0.000***		
Yaş	0.121	0.072	-0.141**	**0.037***

*p<0.05

Hemşirelik öğrencilerinin yaşları ile sürekli kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak çok zayıf ve negatif yönde ancak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=0.141; p=0.037).

Öğrencilerin mezun oldukları okul, aile tipi, son on yıldır yaşadığı yer ve şuan kaldıkları yer ile durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05).

TARTIŞMA

Hemşirelik eğitiminde öğrencilerin mesleki becerilerinin gelişebilmesi ve öğrenilen teorik bilgiyi uygulamaya dönüştürebilmesi için klinik uygulama süreci önemli bir adımdır. Klinik uygulama başlangıcında acemilik yaşayan öğrenciler kaygı yaşayarak klinik uygulama süreçlerinde verimsiz ve başarısız geçirmektedir. Kaygı klinik uygulama sürecinde hemşirelik öğrencilerinin mesleki gelişimini ve hemşireliğin profesyonelliğini de etkilemektedir (Shaarif ve Masoumi, 2005; Bayar ve ark.,2009; Shahvari et al, 2017). Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeylerini ve kaygı yaşamasına neden olan faktörleri belirlemek için yapılan bu çalışmada; çoğunluğu kız, Anadolu lisesi mezunu, öğrenci

yurdunda ikamet eden, yarısına yakını son on yıldır ilde yaşayan ve yarısından biraz fazlası son sınıf olan öğrencilerin, yarısından fazlası hemşirelik mesleğini iş bulma olanağı nedeni ve kendi istekleri ile seçmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerin çoğunluğu hemşirelik mesleğinin kendi ilgi alanlarına uyup uymadıkları konusunda kararsızdırlar. Bazı araştırmalarda da hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik bölümlerini mezuniyet sonrası kolay iş bulma olanağına bağlı (İnce ve Khorshid, 2015; Özdelikara ve ark., 2016; Zencir ve Eşer, 2016; Türk ve ark., 2018), kendileri istekleri ile seçmeleri (Bayar ve ark.,2009; İnce ve Khorshid, 2015; Özdelikara ve ark., 2016; Zencir ve Eşer, 2016; Türk ve ark., 2018) bulgularımızla örtüşmüştür. Bir başka ifadeyle öğrencilerin hemşireliği ilgi duydukları ya da sevdikleri için değil iş bulma olanağı nedeni ile seçtikleri söylenebilir. Çünkü öğrencilerin yalnızca üçte biri hemşireliğe ilgi duyduğu için seçmiştir. Bazı araştırma sonuçları bulgularımızla örtüşmüştür (Bayar ve ark.,2009; Özdelikara ve ark., 2016; Türk ve ark., 2018). Bu bulguları doğrulayacak şekilde son sınıf öğrencilerinin de içinde yer aldığı öğrencilerin çoğunluğu hemşirelik mesleğine yönelik ilgileri konusunda halen kararsızdır. Bu durum da düşündürücüdür. Bir başka bakış açısıyla dört yıllık hemşirelik eğitiminin hemşirelik öğrencilerin görüşlerinin değişmesinde çok fazla etki etmediği söylenebilir. Buna karşılık Atasoy ve Sütütemiz'in (2014) çalışmasında, hemşirelik eğitiminde yetersizliklerin öğrencilerin mesleğe ilişkin görüşlerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir (Atasoy ve Sütütemiz, 2014). Ayrıca hemşirelik doğası gereği daha çok hastanelerde ya da kliniklerde hasta bireylere bakım ve hizmet sunan, iş bulma olanağı yüksek olmasına rağmen maaşı çok yüksek olmayan bir meslek olması nedeniyle Z kuşağındaki bu öğrencilere cezbedici gelmemiş olabilir. Ünlü ve Çiçek'in (2019) çalışması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir ve Z kuşağının kariyer gelişimine önem verdikleri ve teknoloji ile gelişim gösterdiklerini belirtilmiş, bu nedenle öğrencilerin cezbedici meslekleri tercih ettiklerini açıklanmıştır (Ünlü ve Çiçek, 2019).

Bunların yanı sıra öğrencilerin klinik uygulamalar sırasında kaygı yaşama durumları değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğunluğu kaygı deneyimlediğini açıklarken durumluk ve sürekli kaygı ölçek puanlarına göre son sınıf öğrencilerinin anlamlı düzeyde birinci sınıf öğrencilerine göre anlık ya da durumluk kaygı düzeyleri daha yüksektir (Arabacı ve ark., 2015). Durumluk kaygı düzeyi tüm öğrencilerde orta düzeyde olmasına rağmen klinik uygulamalara dört yıl boyunca çıkan, klinik ortama birinci sınıflara göre daha fazla aşina olan ve öğretim elemanlarını daha iyi tanıyan son sınıf öğrencilerinde, anlık ya da belirli koşullara bağlı gelişen durumluk kaygı ya da anksiyete düzeyinin daha yüksek olması öğrencilerin kendilerinin de belirttiği gibi uygulamada hata yapma korkusu taşımaları, öğretim elemanları tarafından adil değerlendirilmeyip, uygulamadan kalma korkusu taşımalarından

kaynaklanabilir. Ayrıca bu sonuç birinci sınıf öğrencilerinin hiç klinik uygulama deneyimi olmamasından yalnızca laboratuvar uygulamalarına katılmalarından etkilenmiş olabilir. Oysa son sınıf öğrencileri dört yıl boyunca her dönem uygulamalı dersler nedeni ile klinik deneyime sahiptirler. Şirin ve arkadaşlarının (2003) çalışmasında ise klinik uygulama öncesi öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu ve klinik sonrası kaygı düzeylerinin düştüğü saptanmıştır (Şirin ve ark., 2003).

Bunların yansıra bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullardan bağımsız olarak genellikle kendini nasıl hissettiği ile ilgili olan süreklilik kaygı düzeyleri birinci sınıf öğrencilerinde daha yüksektir. Birinci sınıf öğrencileri anlamlı farklılık gösterse de son sınıf öğrencilerinin de sürekli kaygı düzeyi orta düzeydedir. Bunun nedeni sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeyi arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki olması olabilir. Ayrıca bu durum öğrencilerin cinsiyetinden de etkilenmiş olabilir. Çünkü bulgularımızda kız öğrencilerin kaygı düzeyleri erkek öğrencilerden daha yüksek saptanmıştır. Yılmaz ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışmada da, kız öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri erkek öğrencilerden daha yüksektir (Yılmaz ve Dursun, 2014). Diğer çalışmalarda da benzer şekilde kız öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olması bulgularımızı desteklemiştir (Akgün ve ark., 2007; Basco ve Olea, 2013). Sonuç olarak hemşirelik bölümleri kız öğrenci ağırlıklı bölümlerdir (Kahraman ve ark, 2015) ve bu çalışmada da hemşirelik öğrencilerin büyük çoğunluğu kız öğrencidir. Dolasıyla öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri bu yüzden yükselmiş olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çoğunluğu kız ve yarısından biraz fazlası son sınıf öğrencisi olan bu çalışmada, hemşirelik öğrencileri hemşireliği yeterince ilgi duymadan iş bulma olanağını fazla olması nedeni ile seçerken, hemşireliğe ilişkin ilgileri konusunda kararsız olup kafa karışıklığına sahiptirler. Bununla birlikte bu öğrencilerin çoğu klinik uygulamalar öncesi kaygı/anksiyete yaşadığını ve kaygıyı kliniklerde öncelikle hata yapma korkusu, öğretim elemanları tarafından adil değerlendirilmeme ve uygulamadan kalma korkusu nedeni ile yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler orta düzeyde durumluk ve sürekli kaygıya düzeyine sahipken, son sınıf öğrencilerinin durumluk kaygı düzeyinin, birinci sınıf ve kız öğrencilerin ise sürekli kaygı düzeyinin daha yüksek olması anlamlıdır. Öğrencilerin durumluk kaygı düzeyi ile sürekli kaygı düzeyleri arasında ise orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Bu doğrultuda klinik öncesi oryantasyon programlarının her uygulamalı ders öncesi okulda ve klinik uyulamaya başlarken gerçekleştirilmesi, öğretim elemanları tarafından öğrencilerin kliniklerde desteklenmesi ve mümkün olduğunca adil değerlendirme yapılması, eğitime uygun kliniklerde uygulamaların

sürdürülmesi ve okulda psikolog görevlendirilmesi öğrencilerin kaygı düzeylerini azaltmada yararlı olabilir.

KAYNAKLAR

Acar G, Buldukoğlu K. öğrencilerin hastalarla iletişimde karşılaştıkları güçlükler ve zor hasta algıları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi- Journal of Psychiatric Nursing*,2016; 7(1): 7-12.

Akgün A, Gönen S, Aydın M. İlköğretim Fen ve Matematik Öğretmenliği öğrencilerinin kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2007; 6 (20)*; 283-299.

Arabacı LB, Korhan EA, Tokem Y, Torun R. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi-sırası ve sonrası anksiyete ve stres düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2015; 2 (1): 1-16.

Atasoy I, Sütütemiz N. Bir grup hemşirelik son sınıf öğrencisinin hemşirelik eğitimi ile ilgili görüşleri. *Florence Nihgtingale Hemşirelik Dergisi,* 2014; 22 (2): 94-104.

Basco RE, Olea MT. Correlation between anxiety level and academic performance of BS biology freshmen students. *International Journal of Educational Research and Technology,2013; 4 (1)*; 97-103.

Bayar K, Çadır G, Bayar B. Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya yönelik düşünce ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2009; 8(1): 37-42.

Çiçek H, Ünlü G. Z Kuşağının kariyer beklentileri: lise öğrencileri üzerinde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2019; *22*(2), 447-458.

Evgin D, Çalışkan Z, Caner N. Sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzları. *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2017; 8(3): 22-28.

İnce S, Khorshid L. Hemşirelik Öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık bilimleri dergisi,* 2015; 18 (3): 163-171.

Kahraman AB, Tunçdemir O, Özcan A. Toplumsal cinsiyet bağlamında hemşirelik bölümünde öğrenim gören erkek öğrencilerin mesleğe yönelik algıları. *Sad / Jsr Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal Of Sociological Research,* 2015; 18 (2): 108-144.

Karadağ G, Uçan Ö. Hemşire eğitimi ve kalite. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2006; 1(3): 42-46.

Oermann MH, Molloy MA, Vaughn J. Use of deliberate practice in teaching in nursing. *Nurse Education Today*, 2015; 35(4): 535-536.

Öner N, Le Compte A. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları; 1983.

Özdelikara A, Ağaçdiken S, Aydın E. Hemşirelik öğrencilerinin meslek seçimi ve etkileyen faktörler. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2016; 2: 83-88.

Özgür G. Ege Üniversitesi hemşirelik yüksek okulu birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulama kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 2010; 26: 81.

Shahsavari H, Ghiyasvandian S, Houser ML, Moghadam MZ, Kermanshahi SN, Torabi S. Effect of a clinical skills refresher course on the clinical performance, anxiety and self-efficacy of the final year undergraduate nursing students. *Nurse Education in Practice*, 2017; 27: 151- 156.

Shahsavari H, Parsa Yekta Z, Houser M, Ghiyasvandian S. Perceived clinical constraints in the nurse student - instructor interactions: A qualitative study. *Nurse Education in Practice*, 2013; 13(6): 546-552.

Sharif F, Masoumi S. A qualitative study of nursing student experiences of clinical practice. *BMC Nursing*, 2005; 4 (1): 1- 6.

Spielberger CD, Gorsuch RL, Lushene RE. Manual for Stait-Trait Anxiety Inventory, Consulting Psychologist Press. California: 1970.

Stayt LC, Merriman CA. Descriptive survey investigating pre-registration student nurses' perceptions of clinical skill development in clinical placements. *Nurse Education Today*, 2013; 33(4): 425-430.

Şirin A, Kavak O, Ertem G. Doğumhane stajına çıkan öğrencilerin durumluk- sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi.*C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 2003; 7(1): 27-32.

Türk G, Adana F, Erol F, Akyol RÇ, Taşkıran N. Hemşirelik öğrencilerinin meslek seçme nedenleri ile bakım davranışları algısı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2018; *7*(3): 1-10.

Ünsar S, Erol Ö, Turan N. Meslek esasları dersi alan hemşirelik ve ebelik 1. sınıf öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin belirlenmesi. Hemşirelik Forumu Dergisi, 2006; Mayıs-Haziran/ Temmuz-Ağustos: 94-99.

Yılmaz İA, Dursun S, Güzeller EG, Pektaş K. Ünıversıte öğrencilerinin kaygı düzeyinin belirlenmesi: bir örnek çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2014; December/Aralık: 16-26.

Zencir G, Eşer İ. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik tutumları ile hemşirelik tercihi arasındaki ilişki: Türkiye Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2016; *9*(2): 30-37.

HEMŞİRELİK BÖLÜMÜNÜN KALİTE ÖLÇÜMÜNDE BİR BOYUT: ÖĞRENCİ MEMNUNİYET DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A DIMENSION IN QUALITY MEASUREMENT OF NURSING SCHOOL: ASSESSING STUDENTS' SATISFACTION LEVEL

Havva ÖZTÜRK

Prof.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Çiğdem TORUN KILIÇ

Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Aysun BAYRAM

Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Özet

Eğitim kurumlarının kalitesinin belirlenmesinde öğrenci memnuniyet düzeyleri önemli kriterlerden biridir. Dolasıyla öğrencilerin eğitimi için daha uygun koşullar sağlayarak ya da eğitim hizmetleri iyileştirilerek öğrencilerin memnuniyet düzeyleri artırılmalıdır. Ancak öncesinde öğrencilerin memnuniyet düzeyleri belirlenmelidir. **Amaç:** Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki bir üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünde okuyan hemşirelik öğrencilerinin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. **Yöntem:** Araştırmanın evrenini hemşirelik bölümünde okuyan 738 öğrenci oluştururken, örneklemi 383 öğrenci (%51.9) oluşturmuştur. Çalışmada örneklem seçimi yapılmayıp evrene ulaşılmaya çalışılmıştır. Veriler, demografik özelliklerle ilgili 10 soru içeren bilgi formu ve 85 maddelik Öğrenci Doyum Ölçeği kullanılarak 25 Kasım-2 Aralık 2019 tarihleri arasında toplanmış ve yüzdelik, ortalama, ANOVA, Tamhane, Scheffe, t-testi, Kruskall Wallis, Mann Withney U, Sperman Korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Öğrenciler ortalama 20.23±1.55 yaşında, %81.5'i kız, %25.8'i birinci sınıf, %70.5'i anadolu lisesi mezunudur. %59.3'ünün annesi ilkokul, %32.6'sının babası lise mezunu, %52.7'si son on yıldır ilde yaşamakta ve %63.7'si yurtta kalmaktadır. Tüm öğrencilerin ortalama doyum puanı 2.71±0.67 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin okuduğu sınıflara göre memnuniyet ölçeği puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur (χ^2_{KW}= 99.59; p=0.000). Bu farka özellikle birinci sınıftaki öğrenciler tüm sınıflarda, ikinci sınıftaki öğrenciler dördüncü ve üçüncü sınıflarda, üçüncü sınıftaki öğrenciler dördüncü sınıflarda okuyan öğrencilere göre memnuniyet ölçeği puanları daha düşüktür (p<0.05). Öğrencilerin yaşları ile memnuniyet puanları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r= 0.404;p=0.000). Ayrıca öğrencilerin son on yıl içinde yaşadığı yer ile memnuniyet düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark vardır (χ^2_{KW}=11.62; p=0.003). Bu farka göre köyden yaşan öğrencilerin ilçede ve ilde yaşayan öğrencilerden memnuniyet ölçeği puanları daha düşüktür (p<0.05). **Sonuç:** Sonuç olarak tüm öğrencilerin memnuniyet düzeyi orta düzeyde olmasına rağmen birinci sınıf öğrencilerin memnuniyet düzeyleri yüksektir. Ayrıca öğrencilerin okudukları sınıflar ve yaşları artıkça memnuniyet düzeyleri düşmüştür. Köyde yaşayan öğrencilerin ise ilçede ve ilde yaşayan öğrencilere göre memnuniyet düzeyleri daha yüksektir. Bu nedenle özellikle dördüncü sınıf öğrencileri başta olmak üzere tüm öğrencilerin doyumsuz oldukları alanlar iyileştirilmelidir.

Anahtar kelimeler; hemşirelik, hemşirelik öğrencileri, öğrenci memnuniyeti

Abstract

In determining quality of educational institutions, student satisfaction levels are one of the important criteria. Therefore; their satisfaction levels should be increased by providing more favorable conditions for students' education or by improving educational services. However,

the satisfaction level of the students should be determined beforehand. This descriptive study was undertaken in order to explore satisfaction levels of the nursing students who studied at the nursing school of an university. The population of the study consisted of 738 students studying in the nursing department and 383 students (51.9%) constituted the sample. In the study, the sample was not chosen and the population was tried to be reached. The data were collected using Student Satisfaction Survey of 10 demographic questions and 85 items between the 25th of November and the 2nd of December, 2019 and were analyzed using percentages, means, ANOVA, Integer, Scheffe, t-test, Kruskall Wallis, Mann Withney U and Spearman Correlation Analysis. Average age of students was 20.23±1.55 years, 81.5% of them were female, 25.8% of them were first year students and 70.5% of them were graduates of Anatolian high schools. Mothers of 59.3% of the students were graduates of primary schools whereas fathers of 32.6% of them were high school graduates, 52.7% of them lived in cities for the last ten years and 63.7% of them stayed at student dormitories. All the students' average score of satisfaction was found to be 2.71±0.67. A statistically significant difference existed in students' satisfaction scale scores according to academic classes (χ^2_{KW}= 99.59; p=0.000). According to this difference; first year students had lower satisfaction scale scores than the students in other classes, second year students than fourth and third year students and third year students than fourth year students ($p<0.05$). A moderate, positive and significant correlation was found between students' ages and satisfaction scale scores (r= 0.404; p=0.000). Besides, there was also statistically significant difference between the place where students lived for last ten years and their satisfaction scale scores (χ^2_{KW}=11.62; p=0.003). According to this difference; students who lived in countryside had lower satisfaction scale scores than those living in counties and provinces ($p<0.05$). As a result; although all the students' satisfaction level was moderate, satisfaction levels of first year students were high. Besides; as classes where the students studied and their ages increased, their satisfaction levels decreased. Students who lived in countryside demonstrated higher satisfaction levels than those living in counties and provinces. Therefore; areas where particularly senior students and all of the students do not get satisfaction should be improved.
Key words; nursing, nursing students, student satisfaction

GİRİŞ

Tüm dünyada ve ülkemizde eğitim kurumlarında alışılagelmiş kurum merkezli eğitim sisteminin yerine öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı ön plana çıkmıştır (Popli, 2005; Çam, 2007). Kurum merkezli eğitimden öğrenci merkezli eğitime dönük sistem, öğrencinin duygu, düşünce ve değerlerine önem vermektedir (Çam, 2007). Bu bağlamda öğrenci memnuniyetini sağlamak, eğitim kurumunun tercih edilebilirliğini artırmak ve diğer eğitim kurumları ile rekabet edebilmek için kalite arayışına gidilmiştir. Kalite çalışmaları, eğitim öğretim faaliyetleri, sosyokültürel faaliyetler, bilimsel etkinlikler gibi pek çok alanda performanslarını artırma hususunda, üniversitelerin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Görgen ve Bingöl, 2016). Dolasıyla kalite çalışmaları, her alanda olduğu gibi toplumların bilimsel, ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmelerinde önemli rol oynayan yükseköğretim kurumları içinde önemli bir konu haline gelmiştir. Yükseköğretimde eğitim hizmetlerinin üreticisi konumunda olan üniversitelerin, bu temel hizmetten birinci derecede yararlananları öğrencilerdir. Üniversiteye yeni gelen öğrenciler, bir yandan eğitim sürecinin girdisini oluştururken, diğer yandan okuldaki eğitimin kalitesinin değerlendirilmesinde önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır (Scott, 2002; Özdemir, 2002; Özdelikara, 2016).

Öğrenci adaylarının ilgisini çekebilmek amacıyla üniversitelerin tüm hizmetlerini somutlaştırarak ulusal ve uluslararası akreditasyon çalışmaları yaptıkları gözlenmektedir. Akreditasyon çalışmaları kapsamında öğrenci memnuniyetinin çeşitli yönlerden değerlendirilmesi de önem arz etmektedir (Willinsky, 2005; Saarinen, 2005).

Üniversitelerde eğitim hizmeti veren hemşirelik bölümlerinin de amacı, 21. yüzyılda öğrenen, paylaşan, uygulayan ve uygulamalarının sonuçlarını değerlendiren; değişen koşullara uyum sağlama kapasitesi yüksek nitelikli sağlık hizmeti sunan hemşireler yetiştirmektir (Kaya ve Engin, 2004; El Anasari ve Stock, 2010; YÖK, 2017; Bülbül ve ark.,2017). Sağlıklı ve hasta bireye bakım sunan hemşirelerin güvenilir, dürüst ve etik ilkelere uygun olmasının temelleri lisans eğitiminde atılmaktadır (YÖK, 2017). Yıllardır hemşirelerin rollerinin güçlendirilmesi gerekliliğini vurgulayan Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization- WHO), bunun kaliteli bir hemşirelik eğitimini gerektirdiği üzerinde durmaktadır (WHO, 2015). Çünkü hemşirelerin aldıkları eğitimin kalitesi, bireye, aileye ve topluma verdikleri hizmetin kalitesini belirleyecek ve etkileyecektir (Topuksak ve Kublay, 2010; Bülbül ve ark.,2017).

Hemşirelik öğrencilerinin başarısı, kalitesi ve yeterliliği, okullarda sunulan hizmetlerin etkinliği, yeterliliği, kalitesi ile ilişkili olup öğrencilerin bu hizmetlerden memnuniyetleri ile ölçülebilir (Langford ve Barbara, 1999; Bülbül ve ark.,2017). Dolayısıyla hemşirelik lisans eğitiminin en önemli kalite göstergelerinden biri öğrencilerin memnuniyetidir. Üniversitelerin öğrencilere sağladıkları olanaklar, öğrencilerin memnuniyet düzeylerini doğru orantılı olarak etkilemektedir (Ekinci ve Burgaz, 2007; El Anasari ve Stock, 2010). Öğrencilerin memnuniyetleri, ilgi, ihtiyaç ve beklentileri karşılandığı sürece de artacaktır (Demirli ve Kerimgil, 2009; Şahin, 2009). Literatürde üniversite öğrencilerinin doyumunu etkileyen faktörler; üniversite tesislerinin ve hizmetlerinin erişim ve kullanımı, sosyal olanaklar, üniversitenin yönetim tarzı, akademik ve sosyal bütünleşme, eğitim öğretim faaliyetlerinin kalitesi, eğitimin yararlılığı ve kişisel beklentiler olarak belirlenmiştir. Öğrenci doyumu sosyal büyümeye, akademik performansa ve motivasyona katkıda bulunur. Memnuniyet düzeyi yüksek öğrencilerin akademik başarılarının daha yüksek olduğu ve amaçlarını gerçekleştirmeye kendilerini daha çok adadıkları belirtilmektedir (Chiandotto et al., 2007; Görgen ve Bingöl, 2016).

Üniversiteden duyulan doyum, öğrencilerin akıl ve ruh sağlıkları kadar fizik sağlıklarını da etkilemektedir (Gülcan ve ark.,2002; Öngider ve Yüksel,2002; Görgen ve Bingöl, 2016). Okulunda memnuniyetsiz ve mutsuz olan bir öğrencinin okul dışı yaşamı bu durumdan etkilenmektedir. Memnuniyetsizlik gerginlik yaratmakta, öğrencilerde çeşitli psikolojik veya psikosomatik rahatsızlıklara yol açmaktadır (Gülcan ve ark.,2002; Öngider ve Yüksel, 2002; Yangın ve Kırca, 2013). Bütün bu durumlar öğrencilerde genel bir memnuniyetsizliğe neden olabilmektedir. (Chiandotto et al., 2007; Yangın ve Kırca, 2013; Özdelikara, 2016;). Oysa eğitim-öğretim hizmetlerinin, öğrenci beklenti ve doyumunu karşılama düzeyi arttıkça, üniversitelerin ve yüksek eğitim kurumlarının tercih edilme düzeyi o oranda artmaktadır (Elliot ve Shin, 2002; Kaynar ve ark., 2006; Taştekin ve ark., 2016). Bu gelişmelere ayak uydurabilmek için üniversiteler, belirli aralıklarla eğitim ve öğretim ortamlarının kalitesini

değerlendirmelidir (Leite et al., 2006; Şahin ve ark., 2011; Yangın ve Kırca, 2013; Özdelikara, 2016). Bu doğrultuda üniversitelerin, eğitim öğretim kalitesi ile üretilen hizmetin, öğrenciler üzerindeki etkilerini takip ederek değerlendirmeleri, öğrenci memnuniyetine yönelik çalışmalar yapmaları gerekmektedir (Umbach ve Porter, 2002). Memnuniyet, öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak öğrenme şartlarının sağlaması ile gerçekleşebilir ya da öğrenci ihtiyaç ve beklentilerinin giderilmesi ile oluşur ve artar (Gülcan ve ark., 2002). Bu nedenle kaliteli hemşirelik eğitimi vermeyi amaçlayan hemşirelik okullarının düzenli olarak öğrenci memnuniyet ve beklentilerini ölçmeleri ve bu çalışmaların sonuçlarından yararlanarak okullarında iyileştirme çalışmaları yapmaları sağlanabilir (Palihawadana ve Holmes, 1997; Chiandotto et al., 2007; Söylemez ve ark., 2005; Kane ve Williams, 2008; Yangın ve Kırca, 2013; Görgen ve Bingöl, 2016).

Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki bir üniversitesinin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünde okuyan hemşirelik öğrencilerinin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacı ile yapılmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

1. Araştırmanın Tipi

Bir üniversitenin hemşirelik bölümünde okuyan öğrencilerin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacı ile yapıldığı için tanımlayıcı bir çalışmadır.

2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi hemşirelik bölümünün birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarında okuyan toplam 738 öğrenci oluştururken, örneklemi 383 öğrenci (%51.9) oluşturmuştur. Çalışmada örneklem seçimine gidilmeyip, evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir.

3. Veri Toplama Araçları

Veriler, hemşirelik öğrencilerinin yaşları, cinsiyetleri, mezun oldukları lise, okudukları sınıf, şuan ikamet ettikleri yer, son on yıldır yaşadıkları yer, hemşireliği seçme nedeni, aile tipi, anne ve baba eğitimine ilişkin demografik özelliklerini içeren 10 soruluk bilgi formu ve 85 maddelik Öğrenci Doyum Ölçeği kullanılarak 25 Kasım-2 Aralık 2019 tarihleri arasında elden toplanmıştır.

Öğrenci Memnuniyeti Ölçeği: Baykal ve arkadaşları tarafından 2002 yılında hemşirelik eğitimi veren kurumlarda öğrencilerin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacı ile geliştirilmiştir. Bu çalışmada 5'li Likert tipinde kullanılan ölçek her madde için A= Tamamen gerçekleşmiş-kesinlikle katılıyorum (1), B= Dikkate değer değişme var- katılıyorum (2), C= Biraz gelişme var- biraz katılıyorum(3) ve D= Başlamamış- hiç katılmıyorum (4), E=Hiçbir şey yapılmamış veya kesinlikle katılmıyorum (5) şeklinde değerlendirilmektedir. Orijinal ölçekte ise maddeler 0 ile 4 puan arasında puanlanmaktadır. Yürüttüğümüz çalışmada ölçek puanı 1.00-1.79 arası çok yüksek, 1.80-2.59 arası yüksek, 2.60-3.39 arası orta, 3.40-4.19 arası düşük ve 4.20-5.00 arası çok düşük olarak değerlendirilmiştir. Seksen beş maddelik ölçeğin, eğitim ve öğretimin niteliğini (Faktör 1), yüksekokulun öğrencilerle ve diğer kurum-

kuruluşlarla işbirliği (Faktör 2), yüksekokulun yönetim tarzı (Faktör 3), öğretim elemanı (Faktör 4), öğrencilere sunulan rehberlik ve destek hizmetler (Faktör 5), sosyokültürel olanaklar (Faktör 6), sağlık hizmetleri (Faktör 7), ölçme ve değerlendirme (Faktör 8), yüksekokulun fiziksel yapısı (Faktör 9), yüksekokulun öğrenciye verdiği değer (Faktör 10), yüksekokulun öğrencileri bilgilendirmesi ve kararlara dahil etmesi (Faktör 11) şeklinde 11 alt boyutu vardır (Baykal ve ark., 2002).

4. Verilerin Değerlendirilmesi

Öğrencilerin demografik özellikleri ve memnuniyet düzeylerine ilişkin görüşleri sayı, yüzdelik ve ortalama ile test edilmiştir. Öğrencilerin bazı demografik özellikleri ile memnuniyet düzeylerini karşılaştırmak için ortalama, ANOVA, Tamhane, Scheffe, t-testi, Kruskall Wallis, Mann Withney U, Sperman Korelasyon analizi ile kullanılmıştır. Ayrıca normal dağılım Kolmogrov ve Smirnov test ile değerlendirilmiştir.

5. Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesinde eğitim gören hemşirelik bölümü öğrencilerinin görüşleri ile sınırlıdır.

6. Araştırma Etiği

Veri toplama aşamasından önce araştırmanın yapılacağı kurumdan 13 Kasım 2019 tarihinde yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılacak hemşirelik öğrencileri ile görüşülerek araştırmanın konusu ve amacı hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrencilerden isim ve imza istenmediği, verecekleri her bilginin gizli kalacağı konusunda açıklamalar yapılarak gönüllü katılımcılar araştırmaya kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin %81.5'i kız, %25.8'i birinci sınıf ve yaş ortalamaları 20.23±1.55'tir. %70.5'i Anadolu Lisesi mezunu, %59.3'ünün annesi ilkokul, %32.6'sının babası lise mezunu, %52.7'si son on yıldır ilde yaşamakta ve %63.7'si yurtta kalmaktadır. %59'u hemşireliği iş bulma olanağı fazla olduğu için seçerken, %30.3'ü ilgi duyduğu için seçmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin memnuniyet ölçeği toplam puan ortalaması 2.71±0.67 dir. Alt boyutlarda ise en yüksek puan ortalaması sağlık hizmetleri 3.16±0.86, sosyokültürel olanaklar 3.04±0.88 ve fiziksel yapı 3.03±0.89 alt boyutlarında saptanırken, en düşük puan ortalaması eğitim-öğretim niteliği 2.48±0.74, öğrencileri bilgilendirme ve kararlara katması 2.48±0.83, öğrencilerin başarısını ölçme ve değerlendirme 2.49±1.05 alt boyutlarında saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Memnuniyet Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puan Ortalamaları (n=383)

Ölçek Alt Boyutları	Ort.±SS	Min Puan	Max Puan

1. Eğitim Öğretimin Niteliği (EÖN)	2.48±0.74	1	4.68
2. Öğrencilerle ve Diğer Kurum-Kuruluşlarla İşbirliği (ÖDKİ)	2.76±0.76	1	4.91
3. Fakülte/Yüksekokul Yönetim Tarzı (YT)	2.54±0.82	1	5
4. Öğretim Elemanı (ÖE)	2.53±0.94	1	5
5. Öğrencilere Sunulan Rehberlik ve Destek Hizmetleri (RDH)	2.71±0.76	1	5
6. Sosyokültürel Olanaklar (SKO)	3.04±0.88	1	5
7. Sağlık Hizmetleri (SH)	3.16±0.86	1	5
8. Öğrencilerin Başarısını Ölçme ve Değerlendirme (BÖD)	2.49±1.05	1	5
9. Fiziksel Yapı (FY)	3.03±0.89	1	5
10.Öğrenciye Verilen Değer (ÖVD)	2.57±0.90	1	5
11.Öğrencileri Bilgilendirme ve Kararlara Katma (ÖBKK)	2.48±0.83	1	5
Toplam	**2.71±0.67**	1	4.6

Öğrencilerin yaşları ile memnuniyet ölçeği puanları arasındaki ilişki durumu değerlendirildiğinde, ölçek toplamı (r=0.402; p=0.000) ve yalnızca eğitim-öğretimin niteliği (r=0.446; p=0.000) alt boyut puanları arasında orta düzeyde pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin yaşları ile memnuniyet ölçeğinin diğer alt boyutları arasında da pozitif yönde ancak zayıf bir ilişki bulunması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 2).

Öğrencilerin cinsiyetleri ile memnuniyet ölçeği puanları karşılaştırıldığında, kız öğrencilere göre erkek öğrencilerin sosyokültürel olanaklar (U=9208.5; p= 0.026), sağlık hizmeti (U=9023.5; p=0.016) ve fiziksel yapı (U=9203.5; p=0.26) alt boyut puanlarının daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre diğer alt boyutlarda ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 2).

Öğrencilerin sınıfları ile memnuniyet ölçeği puanları karşılaştırıldığında, toplamda (χ^2=99.59; p=0.000) ve tüm alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 2). Buna göre fiziki yapı boyutunda ikinci sınıflar hariç öğrenci memnuniyet ölçeği toplamında ve diğer tüm boyutlarda özellikle birinci sınıfların puanlarının diğer sınıflardan daha düşük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 2). Eğitim öğretimin niteliği, öğrencilerle ve diğer kurum-kuruluşlarla işbirliği, fakülte yönetim tarzı, sağlık hizmetleri boyutlarında üçüncü sınıflar hariç dördüncü sınıflarında öğrenci memnuniyet ölçeği puanları genel toplamda ve tüm alt boyutlarda diğer sınıflardan daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 2). İkinci sınıfların ise fiziki yapı, öğrencilere verilen değer, öğrencileri bilgilendirme ve kararlara katma boyutları hariç genel toplamda ve diğer boyutlarda memnuniyet ölçeği puanlarının birinci sınıflardan daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$) (Tablo 2). Ayrıca öğrencilere sunulan rehberlik ve destek hizmetler ile sosyo-kültürel olanaklar boyutları hariç üçüncü sınıfların genel toplamda ve diğer alt boyutlarda puanlarının ikinci sınıflardan daha yüksek olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$) (Tablo 2).

Öğrencilerin son on yıldır yaşadıkları yer ile memnuniyet puanları karşılaştırıldığında, öğrencilerin son on yıldır yaşadıkları yer ile memnuniyet ölçeği toplamında (χ^2=11.62; p=0.003), öğretim elemanı, sosyo-kültürel olanaklar, öğrencilerin başarısını ölçme ve değerlendirme boyutları hariç diğer 8 alt boyut puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanmıştır (p<0.05) (Tablo 2). Bu farka göre köyde yaşayan öğrencilerin ilçe ve ilde yaşayan öğrencilere göre genel toplamda, eğitim öğretimin niteliği, öğrencilerle ve diğer kurum-kuruluşlarla işbirliği, fakülte yönetim tarzı, öğrencilere sunulan rehberlik ve destek hizmetleri, sağlık hizmetleri fiziksel yapı, öğrenciye verilen değer, öğrencileri bilgilendirme ve kararlara katma boyut puanları daha yüksektir (p<0.05) (Tablo 2).

Öğrencilerin mezun oldukları lise, anne ve baba eğitim durumu, şuan kaldıkları/ikamet ettikleri yer ve ile memnuniyet ölçeği toplam ve alt boyut puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05).

Tablo 2. Hemşirelik Öğrencilerin Bazı Demografik Özelliklerine Göre Memnuniyet Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırması (n= 383)

Özellikler	**n**	**EÖN**	**ÖDKİ**	**YT**	**ÖE**	**RDH**	**SKO**	**SH**	**BÖD**	**FY**	**ÖVD**	**ÖBKK**	**TOP.**
Yaş	383	r= 0.446 p= 0.000	r= 0.274 p= 0.000	r= 0.343 p= 0.000	r= 0.375 p= 0.000	r= 0.370 p= 0.000	r= 0.159 p= 0.002	r= 0.256 p= 0.000	r= 0.375 p= 0.000	r= 0.229 p= 0.000	r= 0.393 p= 0.000	r= 0.255 p= 0.000	r= 0.404 p= 0.000
Cinsiyet		**Ort±SS**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort±SS**
Kız	312	2.47±0.73	174.57 (2.63)	204.04 (2.7)	194.57 (2.45)	190.28 (2.8)	165.70 (2.8)	163.09 (2.8)	212.65 (2.66)	165.63 (2.75)	207.58 (3)	192.46 (2.66)	2.72±0.68
Erkek	71	2.51±0.74	195.97 (2.9)	189.26 (2.5)	191.42 (2.4)	192.39 (2.7)	197.99 (3)	197.99 (3.24)	187.30 (2.33)	198.00 (3)	188.45 (2.66)	191.89 (2.33)	2.67±0.66
t/MWU=		t=0.373	U=9838.5	U=10221.5	U=10893.5	U=10954	U=9208.5	U=9023.5	U=9609.5	U=9203.5	U=9969.5	U=11043	t=-0.588
p değeri=		p=0.710	p=0.141	p=0.310	p=0.828	p=0.885	p=0.026	p=0.016	p=0.080	p=0.026	p=0.186	p=0.969	p= 0.557
Sınıflar		**Ort±SS**	**Ort±SS**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort±SS**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**
1. Sınıf (1)	99	1.89±0.57	2.34±0.75	118.24 (2)	115.23 (1.8)	2.18±0.67	160.02 (2.8)	134.38 (2.6)	134.48 (2)	158.72 (2.75)	100.86 (1.66)	159.23 (2.33)	113.12 (2.22)
2. Sınıf (2)	97	2.42±0.72	2.68±0.83	185.18 (2.5)	168.85 (2.4)	2.68±0.76	187.82 (3)	182.37 (3.18)	165.92 (2.33)	167.37 (2.75)	198.95 (2.66)	174.48 (2.33)	173.77 (2.65)
3. Sınıf (3)	93	2.70±0.60	2.97±0.56	227.67 (2.8)	229.74 (2.8)	2.86±0.59	188.70 (3)	221.20 (3.4)	207.39 (2.66)	208.37 (3.25)	212.19 (2.66)	190.94 (2.33)	217.47 (2.87)
4. Sınıf (4)	94	2.94±0.63	3.08±0.66	241.44 (2.9)	259.40 (3.04)	3.16±0.64	233.25 (3.4)	231.09 (3.54)	264.27 (3.33)	236.28 (3.43)	260.84 (3)	245.64 (3)	265.81 (3.1)
Toplam	383	2.48±0.74	2.76±0.76			2.71±0.76							
F/χ^2_{KW} =		F= 47.93	F= 20.97	χ^2=72.83	χ^2=97.90	F= 35.58	χ^2=21.63	χ^2=45.89	χ^2=74.65	χ^2=31.01	χ^2=108.13	χ^2=33.68	χ^2=99.59
p değeri=		p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000	p=0.000
İleri test (Scheffe/ Tamhane)=		1<2<3,4 (p<0.05)	1<2<3,4 (p<0.05)	1<2<3,4 (p<0.05)	1<2<3<4 (p<0.05)	1<2,3<4 (p<0.05)	1<2,3<4 (p<0.05)	1<2<3,4 (p<0.05)	1<2<3<4 (p<0.05)	1,2<3<4 (p<0.05)	1<3<4; 2<4 (p<0.05)	1<3<4; 2<4 (p<0.05)	1<2<3<4 (p<0.05)
Son On Yıldır Yaşanılan Yer		**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**	**Ort.Sıra (med)**
Köy (4)	43	141.64 (2.1)	151.51 (2.36)	147.40 (2.1)	160.55 (2.2)	133.65 (2.2)	169.34 (2.89)	144.74 (2.8)	162.09 (2)	153.84 (2.75)	143.35 (2)	149.24 (2.33)	138.84 (2.39)
İlçe (5)	136	194.57 (2.47)	187.38 (2.76)	193.51 (2.6)	192.98 (2.45)	198.51 (2.8)	189.10 (3)	184.47 (3.2)	196.50 (2.45)	190.59 (3)	199.80 (2.66)	191.10 (2.33)	190.24 (2.73)
İl (6)	179	199.11 (2.63)	201.85 (2.9)	198.59 (2.6)	196.15 (2.6)	198.15 (2.8)	196.89 (3)	204.37 (3.4)	193.45 (2.33)	199.19 (3)	195.22 (2.66)	199.82 (2.66)	201.73 (2.85)
χ^2_{KW} =		χ^2=9.880	χ^2=7.647	χ^2=7.783	χ^2=3.790	χ^2=13.16	χ^2=2.294	χ^2=11.12	χ^2=3.434	χ^2=5.976	χ^2=9.320	χ^2=7.590	χ^2=11.62
p değeri=		p=0.007	p=0.022	p=0.020	p=0.150	p=0.001	p=0.318	p=0.004	p=0.180	p=0.05	p=0.009	p=0.022	p=0.003
İleri test (MWU)=		4<5,6 (p<0.05)	4<5,6 (p<0.05)	4<5,6 (p<0.05)		4<5,6 (p<0.05)		4<5,6 (p<0.05)		4<5,6 (p<0.05)	4<5,6 (p<0.05)	4<5,6 (p<0.05)	4<5,6 (p<0.05)

TARTIŞMA

Yükseköğretim kurumlarında öğrencilerin kuruma yönelik memnuniyetleri, öğrencilere sunulan eğitim ve diğer hizmetlerin kalitesini değerlendirmede önemli bir göstergedir (Scott, 2002; Özdemir, 2002; Özdelikara, 2016). Dolasıyla bir üniversitenin hemşirelik bölümünde eğitim gören öğrencilerinin memnuniyet düzeylerini belirlemek hemşirelik fakülte ya da bölümlerinin kalitesinin belirlemek açısından yararlı olacaktır. Bu çalışmada; çoğunluğu kız, Anadolu lisesi mezunu, öğrenci yurdunda ikamet eden, yarısından biraz fazlası son on yıldır ilde yaşayan ve dörtte biri birinci sınıf olan öğrencilerin, yarısından fazlası hemşireliği iş bulma olanağı nedeni ile seçmişlerdir. İnce ve Khorshid (2015) çalışmalarında da hemşirelik öğrencilerinin hemşireliği iş bulma olanağının fazla olması nedeni ile seçtiğini belirtmesi bulgularımızla benzerdir (İnce ve Khorshid, 2015). Ayrıca bulgularımızda saptadığımız gibi öğrencilerin yalnızca üçte biri hemşireliğe ilgi duyduğu için seçmiştir (Tunç ve ark.,2010). Özveren ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında ise öğrencilerin %40.6'sının, Egelioğlu ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında, öğrencilerin %63.7'sinin mesleği isteyerek tercih ettikleri belirtilmiştir (Egelioğlu ve ark, 2011; Özveren ve ark.,2017). İnce ve Khorshid'in (2015) çalışmasında, öğrencilerin %28.8'inin kendilerini ifade edebilecekleri mesleğe ilgi duyduğu için hemşireliği seçtiklerinin belirtilmesi de bulgularımızla paralellik göstermiştir (İnce ve Khorshid, 2015).

Bununla birlikte çalışmamızda anlamlı bir fark yaratmasa da, literatürde hemşireliği isteyerek seçmenin öğrencilerin memnuniyet düzeyleri üzerinde olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir (Atasoy ve Ermin, 2016). Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin memnuniyet düzeyleri orta seviyededir. Bazı çalışmalarda bulgularımızla benzer şekilde hemşirelik öğrencilerinin memnuniyet düzeyleri orta (Bülbül ve ark, 2017) ya da düşük seviyededir (Baykal ve Sökmen, 2005; Kantek ve Kazancı, 2012). Bununla birlikte memnuniyet ölçeğinin alt boyutlarına göre öğrenciler, orta düzeyde bölümlerinden genel olarak memnun olmalarına rağmen erkek öğrenciler başta olmak üzere tüm öğrenciler onlara sunulan sağlık hizmetlerinden, sosyo-kültürel olanaklardan ve fakültenin fiziki yapısından daha az memnundur. Ancak eğitim ve öğretimin niteliğinden, bilgilendirilme ve kararlara katılma, başarılarının ölçüm ve değerlendirilmesinden daha fazla ya da yüksek düzeyde memnundurlar. Ayrıca öğrenciler, öğretim elemanlarından, fakültenin yönetim tarzından ve onlara verilen değerden de yüksek düzeyde memnunlardır. Bülbül ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında da, öğrencilerin öğretim elemanlarından, fakülte yönetim tarzından, bilgilendirme ve kararlara katılımdan, öğrencilere verilen değerden, okul binasının fiziki yapısı ve kullanıma uygunluğundan orta düzey memnun oldukları saptanmıştır. Egelioğlu ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında, öğrencilerin bilgilendirilme ve kararlara katılım boyutunda memnuniyet düzeyi düşükken ve okulun öğrencilere verdiği değer boyutunda memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu, Kantek ve Kazancı'nın (2012) çalışmasında ise öğrencilerin bilgilendirme ve kararlara katılım boyutundan oldukça yüksek düzeyde memnun oldukları belirtilmiştir. Öğrencilerin eğitim öğretimin niteliği, başarı ölçümü ve değerlendirmesi ile bilgilendirilmelerinden ve kararlara katılımdan, fakülte/bölüm yönetimden

ve onlara verilen değerden memnun olmaları arzulanan bir durumdur. Çünkü özellikle son yıllarda fakülte ve hemşirelik bölümü kapsamında kalite çalışmalarına ve bu alt boyutların kapsamındaki uygulamalar, öğrencilerle yapılan görüşmeler ve çalıştaylar ile iyileştirilmeye başlanmıştır. Diğer araştırmalarda da öğrencilerin eğitim gördüğü okulun fiziki yapısının uygun ve kullanıma elverişli duruma getirilmesi sonucu öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin arttığı belirtilmiştir (Chen ve Lo, 2015, Bülbül ve ark. 2017)

Öğrencilerin sağlık hizmetleri, sosyo-kültürel olanaklar ve fiziki yapıdan daha az memnun olmasının nedeni ise fakültenin kendine ait bir binasının olmaması, farklı fakülte binalarının kullanılmasından kaynaklanabilir. Ayrıca fakültenin hastaneye çok yakın olması ve bir ecza dolabı olmasına rağmen bir revirin olmaması, geçen yıl içerisinde aşılama ve ilgili kan tahlilerinin ücretsiz yapılamaması öğrencilerin sağlık hizmetlerinden memnun olmamalarına neden olmuş olabilir. Öğrencilerin klinik uygulamalar ve müfredat programlarının çok yoğun olması nedeni ile sosyo-kültürel etkinliklere yeterince katılamaması ya da etkinliklerin düzenlenememesi de bu boyuttaki memnuniyet düzeylerini azaltmış olabilir. Bülbül ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında, öğrenciler okulun sosyo-kültürel olanaklarından orta düzey memnun iken, sağlık hizmetlerinden düşük düzeyde memnun olduklarının saptanması bulgularımızla örtüşmüştür.

Özellikle dördüncü sınıflar başta olmak üzere üçüncü, daha sonra ikinci sınıflardaki öğrencilerin de birinci sınıftaki öğrencilere göre memnuniyet düzeyleri genel toplamda ve hemen hemen tüm alt boyutlarda daha düşüktür. Bir başka ifadeyle birinci sınıftaki öğrencilerin genel toplamda ve tüm alt boyutlarda memnuniyet düzeyleri diğer sınıflardan daha yüksektir. Ayrıca bu fark sınıf düzeydeki arttıkça artmaktadır. Bu bulgularla doğru orantılı olacak şekilde bulgularımızda öğrencilerin yaşları arttıkça memnuniyet düzeyleri de düşerken, yaşları düştükçe memnuniyet düzeyleri artmıştır. Bunun nedeni 2019 yılı içinde yaşları üst sınıflara göre düşük olan birinci sınıf öğrencilerine yönelik yapılan iki günlük oryantasyon programı, şehir turları, hemşirelik ve ebelik öğrenci kulübünün etkinlikleri olabilir. Ayrıca öğretim elemanlarının aynı yıl içerisinde eğitici eğitimi kursuna katılmaları, bunları uygulamaya aktarmaları ve müfredat programındaki değişikliklerin birinci sınıflarla başlatılması, doktora tez çalışmaları kapsamında başlatılan daha çağdaş, teknolojik ve öğrencinin aktif olduğu sanal, artırılmış gerçeklik ve ters düz yöntemi gibi öğretim yöntemlerinin özellikle birinci ve ikinci sınıflara uygulanması, eğitim ve öğretimin niteliğine ilişkin memnuniyet düzeylerini artırmış olabilir. Kaynar ve arkadaşlarının (2006) yaptıkları çalışmada ise birinci sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre memnuniyetlerin düşük olduğu, bir diğer çalışmada ise öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin birinci ve ikinci sınıflarda düşükken üst sınıflarda memnuniyet oranının arttığı saptanmıştır (Egelioğlu ve ark.,2011). Baykal ve arkadaşlarının (2005) çalışmasında ise birinci ve üçüncü sınıfların memnuniyet düzeyi düşükken, ikinci ve dördüncü sınıf öğrencilerin memnuniyet düzeyinin arttığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin son on yıldır yaşadıkları yer ile memnuniyet düzeyleri de farklılık göstermiştir. Köyde yaşayan öğrencilerin ilçe ve ilde yaşayan öğrencilere göre memnuniyet düzeyleri daha

yüksektir. Bunun nedeni köylerde üniversite ya da üniversite bölümlerinin olmamasından kaynaklanabilir. Çünkü üniversiteler/ bölümleri özellikle illerde ve ilçelerde konuşlanmaktadır ve uzun süre bu ilçe ya da illerde yaşamış olan öğrenciler, bu üniversiteleri/bölümleri görme, izleme ve takip etme şansına daha fazla sahiptir ya da bu üniversitelerde okuyan öğrencilerle daha fazla etkileşimde bulunmuş, dolayısıyla beklenti düzeyleri artmış ve beklentileri arttığı için memnuniyet düzeyleri düşmüş olabilir. Egelioğlu ve arkadaşları (2011) yaptıkları çalışmada ise uzun süre il ve köyde yaşayan öğrencilerin memnuniyet puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Kaynar ve arkadaşlarının (2006) çalışmasında ise köyde yaşayan öğrencilerin memnuniyet alt boyutları yüksek bulunmuş ve öğrencilerin kendilerine verdikleri değerden memnun olmadıklarını, bunun nedeninin ise öğrencilerin daha fazla ilgi beklemelerine bağlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çoğunluğu kız ve dörtte biri birinci sınıf öğrencisi olan ve hemşireliği iş bulma olanağını fazla olması nedeni seçen hemşirelik öğrencilerinin genel olarak memnuniyet düzeyleri orta düzeydedir. Bununla birlikte öğrenciler sırasıyla bölümde verilen eğitim ve öğretimin niteliğinden, bilgilendirilerek kararlara katılmalarından, başarılarının ölçümü ve değerlendirmesinden öncelikle yüksek düzeyde memnunken, erkek öğrenciler başta olmak üzere tüm öğrenciler sağlık hizmetleri, sosyo-kültürel olanaklar ve fakültenin fiziksel yapısından biraz daha az memnundurlar. Bununla birlikte sınıf derecesi ve yaşları artıkça öğrencilerin genel toplamda ve memnuniyet ölçeğin hemen hemen tüm boyutlarında memnuniyet düzeyi düşmektedir. Özellikle daha genç olan birinci sınıf öğrencileri son sınıflara göre genel olarak ve tüm alt boyutlarda memnuniyet düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca son on yıldır ilçe ve ilde yaşayan öğrencilerin de köyde yaşayan öğrencilere göre memnuniyet düzeyleri daha düşüktür. Bu doğrultuda bir hemşire adayı olan son sınıf öğrencileri başta olmak üzere üçüncü ve ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin de memnuniyet düzeylerini artırmaya yönelik fakülte ve bölüm yönetimi iyileştirme çalışmaları başlatmalıdır. Memnuniyet ölçümü için düzenli ve sürekli veri toplanarak, değerlendirmelere süreklilik kazandırılmalıdır. Başta sağlık hizmetleri, sosyo-kültürel etkinlikler ve fiziksel yapı olmak üzere tüm alt boyutlarda mevcut durumu geliştirerek iyileştirmek için girişimlerde bulunulmalıdır. Ayrıca öğrencilerle yapılan iyileştirme çalışmaları paylaşılmalı, ekran panolara aktarılmalıdır.

KAYNAKÇA

Atasoy I, Ermin C. Hemşirelik ve Ebelik öğrencilerinin mesleklerine bakış açısının incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 2016; 6(2):83-91.

Baykal Ü, Sökmen S. Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin 1. ile 4. sınıf arasındaki doyum düzeyleri. *Hastane Yönetimi* 2005; 56-61.

Bülbül T, Ateş D, Öztürk S. Sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümü öğrencilerinin lisans düzeyinde aldıkları hemşirelik eğitimi ile ilgili memnuniyetlerinin Belirlenmesi. *Journal of Health Sciences*, 2017; 26: 133-139.

Chen H, Lo H. Nursing student satisfaction with an associate nursing program. *Nursing Education Perspectives* 2015; 36(1):27-33.

Chiandotto B, Bini M, Bertaccini B. (2007). Quality Assessment of the University Educational Process: An Application of the ECSI Model Effectiveness of University Education in Italy: Employability, Competences, Human Capital (Ed. Fabbris, L.). Physica Verlag A Springer Company, 43-54.

Çam M. (2007). Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenci Doyumu:Eğitim Psikolojisi Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara, Türkiye.

Demirli C, Kerimgil S. Yükseköğretimde eğitim öğretimle ilgili öğrenci memnuniyeti ölçeğinin geliştirilmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 2009; 4(4):1392-1403.

World Health Organization (WHO). Basic Nursing and Midwifery Education Programmes in Europe. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0013/102235/E86582.pdf (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2019).

Egelioğlu N, Arslan S, Bakan G. Hemşirelik öğrencilerinin memnuniyet durumlarının akademik başarıları üzerine etkisi. *Hemşirelikte Araştırma ve Geliştirme Dergisi,* 2011;13(1): 14-24.

Ekinci C, Burgaz B. Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin bazı akademik hizmetlere ilişkin beklenti ve memnuniyet düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007; 33:120-133.

El Ansari W, Stock C. Is the health and wellbeing of university students associated with their academic performance? Cross sectional findings from the United Kingdom. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2010; 7(2):509-527.

El Ansari W. Regular article: Student nurse satisfaction levels with their courses: Part I-Effects of demographic variables. *Nurse Education Today*, 2002; 22(2):159-170.

Elliot KM., Shin D. Student satisfaction: An alternative approach to assessing this important concept. *Journal of HigherEducation Policy and Management*, 2002; 24(2): 197-209.

Görgen Ö, Bingöl G. Amasya üniversitesi sağlık yüksekokulu öğrencilerinin memnuniyet düzeylerinin incelenmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2016; 5(3): 116-122.

Gülcan Y, Kuştepeli Y, Aldemir A. Yükseköğretim'de öğrenci doyumu: Kuramsal bir çerçeve ve görgül bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını*, 2002; 7(1): 99-114.

Kane D, Williams J, Cappuccini-Ansfield G. Student satisfaction surveys: The value ın taking an historical perspective. *Quality in Higher Education*, 2008; 14(2): 135-155.

Kantek F, Kazanci G. An analysis of the satisfaction levels of nursing and midwifery students in a health college in Turkey. Contemporary Nurse: *A Journal for the Australian Nursing Profession* 2012; 42(1):36-44.

Kaya İ, Engin O. Yükseköğretim kurumu içerisinde yer alan bir bölümde kalite iyileştirme sürecine yönelik olarak öğrenci memnuniyetinin ölçülmesi. *Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi,* 2004;4:218-228.

Kaynar A, Şahin A, Bayrak D, Karakoç G, Ülke F, Öztürk H. Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Öğrencilerinin Doyum Düzeyleri. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2006; 10(3):12-19.

Langford DP, Barbara AC. Eğitimde Kalite Yönetimi. (1. Baskı). Çeviri: Meltem S. KalDer Yayınları, İstanbul 1999; 65-68.

Leite D, Santiago RA, Sarrico CS, Leite CL, Polidori M. Students' Perceptions On The Influence Of Institutional Evaluation On Universities. *Assessment & Evaluation In Higher Education*, 2006; 31(6): 625–638.

Öngider N, Yüksel İ. (2002). Dokuz Eylül Üniversitesi Öğrencilerinin Psikolojik Gereksinimlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir İnceleme. Türk Psikoloji Bülteni, Şubat.

Özdelikara, A. Hemşirelik öğrencilerinin öğrenimlerine ilişkin doyum düzeyi ve etkileyen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2016; *9*(1): 2-8.

Özdemir S. Eğitimde toplam kalite yönetimi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002; 2: 253-270.

Palihawadana D, Holmes G. Modelling module evaluation in marketing education. *Quality Assurance in Education, 1999;* 7(1): 41-46.

Popli S. Ensuring customer delight: a quality approach to excellence in management education. *Quality in Higher Education,* 2005;11(1):17-24.

Saarinen T. Quality' in the Bologna process: from 'competitive edge' to quality assurance techniques. *European Journal of Education. 2005;*40(2):189-204.

Scott P. Küreselleşme ve Üniversite: 21. Yüzyılın önündeki meydan okumalar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 2002; 2(1): 193–208.

Söylemez D, Sur H, Cebeci D. Hemşirelerin iş doyumu ile ilgili bir meta analizi çalışması: Hastane Yönetimi, Nisan-Mayıs-Haziran: 2005; 34-41.

Şahin A. Eğitim fakültesinde hizmet kalitesinin eğitim fakültesi öğrenci memnuniyet ölçeği ile değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversite-si Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009; 37:106-122.

Şahin İ, Zoraloğlu YR, Şahin Fırat N. Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları, eğitsel hedefleri, üniversite öğreniminden beklentileri ve memnuniyet durumları. kuram ve uygulamada eğitim yönetimi *Educational Administration: Theory and Practice,* 2011;17(3): 429-452.

Taştekin A, Türkdönmez B, Güler M, Yılmaz A, Erşahan T. Hemşirelik öğrencilerinin klinik ortamdaki doyum düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 2016; *24*(1), 24-29.

Topuksak B, Kublay G. Florence Nightingale'den günümüze hemşirelik eğitiminde neler değişti? Avrupa ve Türkiye'de modern hemşirelik eğitimi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2010;299-305.

Umbach PD, Porter SR. How do academic departments ımpact student satisfaction?: Understanding the contextual effects of departments. *Research in Higher Education*, 2002; 43(2): 209-234.

Willinsky J. Just say know? Schooling the knowledge society. *Educational Theory. 2005; 55(1): 97-111.*

Yangın HB, Kırca N. Antalya Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik öğrencilerinin memnuniyet düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2013;*2*(1), 78-94.

Yükseköğretim Kurulu, Hemşirelik Eğitimi Çalıştayı, 23.11.2017.

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI REKABETÇİ YERLİ ÜRÜN TEŞEBBÜSÜ: ASELSAN 1919 CEP TELEFONU

Mustafa Malkoç YAŞAR

Arş. Gör., Giresun Üniversitesi

Bir sanayi alanında gücü ve bilgiyi biriktirme, denetleme, işleme, iletme gibi amaçlarla oluşturulan makinelerin, araç gereçlerin, aygıtların, yöntemlerin tümünü kapsayan uygulama bilgisi olarak tanımlanabilecek teknoloji, özellikle geçtiğimiz yüzyıl içerisinde çok hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Teknolojinin bu denli hızlı ilerlemesine paralel olarak tüketicilerin talepleri farklı alanlara kaymaktadır. Bu kapsamda özellikle geçtiğimiz son yirmi yıl içerisinde taşınabilir (mobil) teknolojiler ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin bu tip teknolojiler ile tanıştığı yıl olarak ilk GSM (Global System Mobile Communication) şebekesinin kullanılmaya başladığı 1994 yılı gösterilmektedir. 1994 yılından başlayarak Türkiye'de tüketiciler cep telefonu talep etmeye başlamışlardır. Türkiye'nin güçlü şirketlerinden biri olan Aselsan ilerleyen dönemde cep telefonu talebinin daha da artacağını düşünerek bir cep telefonu projesine başlamışlardır. 1997 yılına gelindiğinde ise Aselsan Türkiye'nin yerli ve milli kaynaklar ile ürettiği ilk cep telefonu modeli olan Aselsan 1919'u piyasaya sürmüştür ve bu ürün ile Türkiye'yi dünyada cep telefonu üreten az sayıda ülke arasına sokmayı başarmıştır. Bu başarının ardından Aselsan 1919 ürünü gerek iç gerekse dış pazarlarda talep görmeye başlamıştır. Cep telefonu teknolojisinin daha ilk neslinde üretimde gerçekleştirdiği bu başarıya karşın Aselsan ürünün pazarlanması aşamasında çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Karşı karşıya kalınan bu sorunlara rağmen ilerleyen dönemde farklı bir pazarlama stratejisi ile birlikte Aselsan 1920 isimli model piyasaya sürülmüştür. Ancak bu üründen sonra Aselsan cep telefonu üretiminden çekilmiştir. Bu çekilmenin ardından teknolojinin erken döneminde pazarda yer aldığı için büyük umutlar bağlanan ilk yerli ve milli cep telefonu tarihe karışmıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek düzeyde iken sonlandırılan cep telefonu projesinin başarısızlık sebeplerini analiz etmektir. Çalışmada Aselsan'ın cep telefonu üretme projesi tarihsel perspektiften ele alınmış, karşılaşılan sorunlar sıralanarak gelecekte benzer bir durumla karşılaşılmaması için alınması gereken tedbirler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cep Telefonu, Aselsan, Türkiye, Yerli Üretim

1. GİRİŞ

Aselsan, 1975 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin haberleşme ihtiyacını karşılamak amacı ile faaliyete başlamış bir firmadır (Aselsan, 2019). Haberleşme alanında genellikle telsiz ürünleri alanında uzmanlaşmış bir firma olarak öne çıkmaktadır.

Askeri haberleşme alanındaki bu uzmanlığını sivil alana yönelik araçlarla kullanmak isteyen Aselsan farklı projeler de üretmiştir. Türkiye'de 1994 yılında ilk GSM (Global System Mobile Communication) şebekesi kullanılmaya başlamıştır. Buna paralel olarak Türkiye'deki tüketiciler cep telefonu talep etmeye başlamışlardır. Aselsan ilerleyen dönemde cep telefonu talebinin daha da artacağını düşünerek bir cep telefonu projesine başlamıştır. 1997 yılına gelindiğinde ise Aselsan Türkiye'nin yerli ve milli kaynaklar ile ürettiği ilk cep telefonu modeli olan Aselsan 1919'u piyasaya sürmüştür

Piyasaya sürülen bu cep telefonu ile Türkiye ilk 9 GSM cep telefonu geliştiren ülkesi arasına girmiştir (Özel, 2007:93). Piyasaya giriş kapsamında oldukça hızlı davranan Aselsan söz konusu ürünü yalnızca iç piyasaya satmamış aynı zamanda Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başta olmak üzere bazı ülkelere ihraçta etmiştir (Güngör, 2018). Bu önemli başarılara rağmen Aselsan ardından 1920 modelini geliştirerek piyasaya sürmüş fakat bu modelin ardından cep telefonu üretiminden çekilmiştir. Bu çalışma Aselsan'ın başarılı ve başarısız olduğu noktaları göstermeye ve ilerleyen dönemlerde benzer girişimlerde alınması gereken tedbirleri açıklamaya çalışmaktadır.

2. ASELSAN 1919 CEP TELEFONU MODELİ VE MUADİLLERİNİN ÖZELLİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1997 yılında Aselsan 1919 modeli piyasaya sürüldüğünde, piyasada bu model dışında farklı markalara ait farklı özelliklerde çeşitli modeller mevcuttu. Aselsan 1919 modelinin genel özellikleri aşağıdaki gibidir (Milliyet, 1997):

- Boyut: 129x47x25 mm
- Ağırlık: 193 gr
- Batarya Kapasitesi: 40 saat
- Konuşma Süresi: 2 saat
- Ekran: 3 satır
- Diğer Özellikler: Titreşim

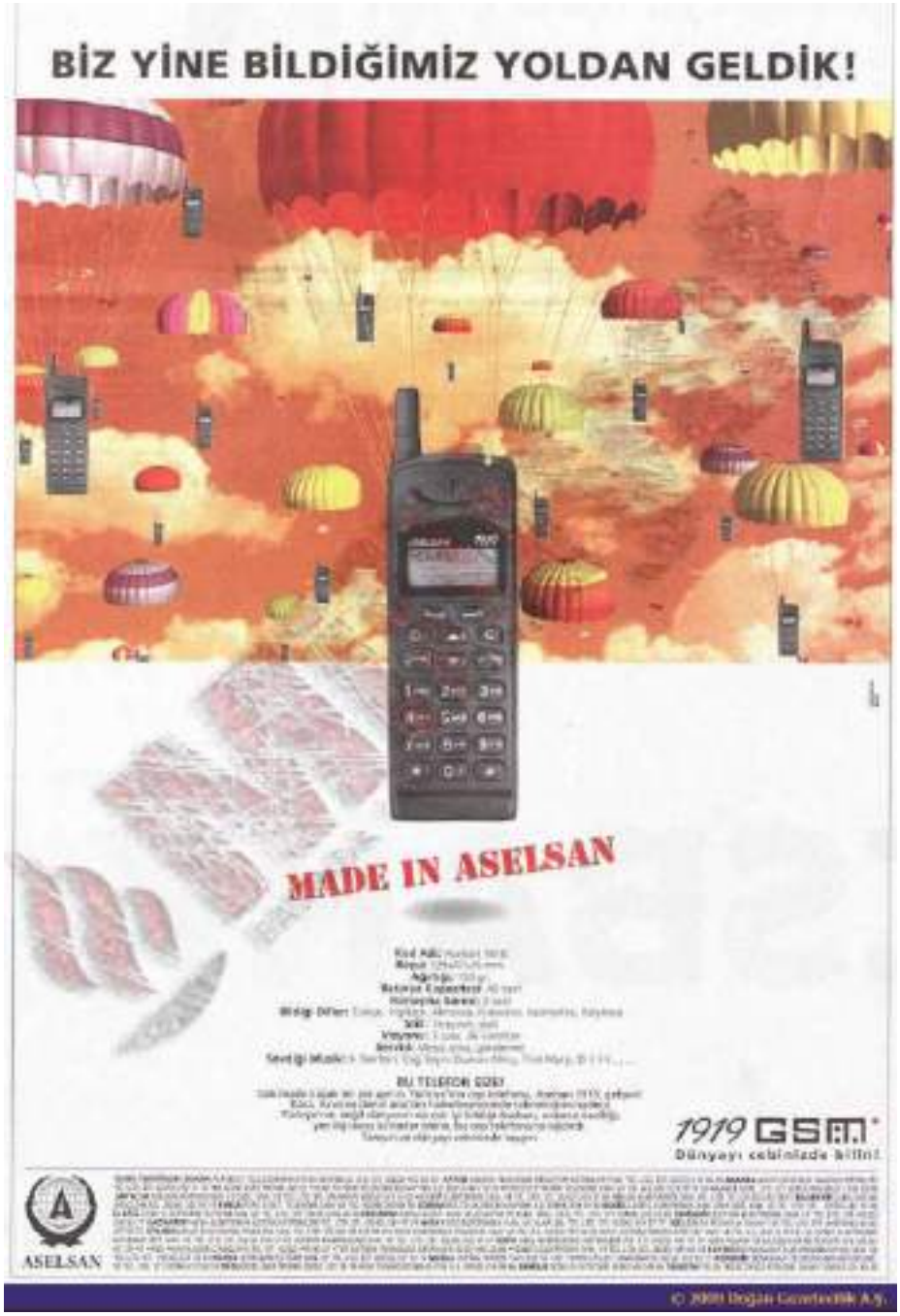
Aselsan 1919 model cep telefonun görüntüsü ve gazete reklamı ise Resim – 1 ve Resim – 2'de sunulmuştur.

Resim – 1: Aselsan 1919 Cep Telefonu Görünüsü

Kaynak: Webtekno

Resim – 2: Aselsan 1919 Gazete Reklamı

Kaynak Milliyet Gazetesi, 24.12.1997

Türkiye'de bilinen en yanlış algılardan bir tanesinin ilk titreşimli telefonun Aselsan 1919 olduğu yanılgısıdır. Aslında 1996 yılında (Aselsan 1919'dan bir yıl önce) piyasaya sürülen Motorola markasının startac isimli modelinde titreşim motoru bulunmaktaydı.

Bu doğrultuda Aselsan 1919 modelinin ve muadillerinin sahip olduğu özellikler aşağıdaki Tablo – 1'de verilmiştir.

Tablo – 1: Aselsan 1919 ve Muadil Telefonların Özellikleri

Marka/Model	Çıkış Yılı	Boyut (mm)	Ağırlık (gr)	Batarya Süresi (Saat)	Ekran (Satır)	Konuşma Süresi (Saat)	Titreşim
Aselsan 1919	1997	129x47x25	193	40	3	2	Var
Nokia 8110	1997	141x48x22	151	70	6	2	Yok
Nokia 3110	1997	136x45x21	146	95	6	2	Var
Ericsson GH 688	1996	130x49x23	160	96	3	6	Var
Panasonic G500	1996	141x46x23	215	50	3	2,5	Var
Motorola Startac	1996	98x57x23	112	40	2	2	Var
Bosch Com 207	1997	147x56x23	179	85	1	2	Yok
Alcatel HC100	1997	143x60x23	172	28	4	1,5	Yok

Tablo – 1 incelendiğinde Aselsan 1919 cep telefonunun farklı rakiplerine göre hem avantaj hem de dezavantajlarının olduğu gözlemlenmektedir. Boyut olarak Motorola markasının Startac modeli dışındaki modellere benzerlik göstermektedir. Ağırlık olarak ise rakiplerine kıyasla bir dezavantaja sahiptir. Batarya bekleme ve konuşma süresi olarak yine ortalama bir durumda olan Aselsan 1919 titreşiminin olmasıyla bazı rakipleri arasında ön plana çıkan bir modeldir.

3. ASELSAN 1919 MALİYET SORUNU

İktisat biliminde karşımıza çıkan kavramlarda biri ölçek ekonomileri kavramıdır. Ölçek ekonomisi kavramı mikro düzeyde ele alındığında en basit anlatım şekliyle üretim hacminin artarken birim maliyetin düşmesi olarak tanımlanabilir.

Aselsan diğer tüm firmalar gibi telefonun tüm parçalarını kendisi üretmemekte, birtakım bileşenleri yurtdışından tedarik etmekteydi. Üretim sonrası satış planlamasında meydana gelen aksaklıklar nedeniyle Aselsan bileşen siparişlerinde elde edebileceği avantajı kaybetmiştir.

1997 yılı Ağustos ayına kadar Aselsan 1919 iç piyasada 5500 adet satış rakamına ulaşmıştır. Yine 1997 yılı Haziran ayı toplam cep telefonu satış rakamının yaklaşık olarak 35.000 olduğu ve bu satışların içinde 3500 adedinin Aselsan 1919 modelinin olduğu düşünüldüğünde bu modelin yaklaşık olarak %10 pazar payına sahip olduğu söylenebilir.

Aselsan pazar payı olarak bu denli bir ivmeye sahip olacağını ön göremediğinden bileşen siparişlerini adım adım vermiştir. Özkan (1997)'ye göre eğer bileşen siparişi 50.000 adet yerine 500.000 adet verilirse birim maliyet %50 azalmaktadır. Ancak Aselsan bu denli büyük ölçekte bir planlama yapamadığından, bu maliyet avantajından yararlanamamıştır. Bu da düşük maliyet avantajının beraberinde getirdiği satış rekabeti avantajından yoksun kalmak anlamına gelmektedir.

4. ASELSAN 1919 PAZARLAMA SORUNU

Aselsan firmasının kuruluş amacı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin haberleşme ihtiyacını karşılamaktır. Bu nedenle çoğunlukla ürettiği ürünlerin tek bir alıcısı bulunmaktadır. İktisadi bir terimle monopson bir piyasaya hitap etmektedir. Bu nedenle firma askeri ürünlerinde herhangi bir pazarlama faaliyetine yönelik ihtiyaç duymamıştır.

İhtiyacın daha önce ortaya çıkmaması doğrultusunda pazarlama konusunda uzmanlaşmaya gidecek bir birim Aselsan bünyesinde oluşmamıştır. Rekabetin söz konusu olduğu bir ortamda pazarlama çok büyük önem arz etmektedir. Teknik konularda uzmanlaşmış personeliyle mekanik anlamla çok büyük bir başarı ortaya koyan Aselsan, pazarlama alanındaki zafiyeti nedeniyle 1919 cep telefonu modelinde hedeflediği başarıyı sağlayamamış ve strateji değişikliğine gitmiştir.

İlerleyen dönemde 1920 modelini üreten Aselsan farklı bir pazarlama yöntemi izlemiştir. Tahincioğlu (1999)'a göre 1919 modelinin pazarlamasındaki sorunları aşmak ve 1920 modelinin daha geniş kitlelere ulaşması amacıyla pazarlama alanında KVK firması ile bir anlaşma yapmıştır.

KVK ile yapılan anlaşma sonra 1920 modeline yönelik reklamlar 1998 ve 1999 yıllarında devam etmiş ancak öne sürülen farklı nedenlerden dolayı Aselsan cep telefonu sektöründen çekilmiştir. Aselsan'ın cep telefonu üretiminden vazgeçmesinin altında patent ihlali hakkında karşılaştığı davalar öne sürülmektedir. Bu konu bir sonraki bölümde incelenmiştir.

5. PATENT ÇELİŞKİSİ

Cep telefonu gibi önemli bir ürünü üreten Aselsan ölçeğinde bir firmanın bu ürün için patent alıp almadığı ve patent ihlali davası ile karşı karşıya kalmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda Aselsan 1919 modeli 1997 yılında piyasaya sürüldüğü için aranan patent 1997 yılı ve öncesi olarak sınırlandırılmıştır.

Türkiye sınırları içerinde geçerli olan ve içinde cep telefonu veya GSM kelimesi geçen toplam 71 adet patente rastlanmış olup bu patentler arasında Aselsan'a ait bir patente

araştırma süresi içinde rastlanmamıştır. Söz konusu patentlerin firmalara göre dağılımı Tablo – 2'de gösterilmiştir.

Tablo – 2: 01.01.1998 Öncesi Türkiye'de Geçerli Cep Telefonu Patentlerinin Dağılımı

Telefonaktiebolaget Lm Ericsson (Publ) H04W H04W48/00 H04W48 H04W4	19.7%
Ericsson Inc. H04M1 H04M1/00 H04M G01S	15.4%
Plasser Bahnbaumasch Franz B61K9 B61K B61K9/08 B61K9/00	5.6%
Dsc Communications Corporation H04W52/52 H04Q2213/13109 H04B2201/69 H04Q2213/13098	4.2%
Motorola Inc H04B H04W16 H01Q1/24 H01Q1/242	4.2%
Sonera Oyj H04W G07F7 G07F7/1008 H04W8/245	2.8%
Telefonaktiebolaget L M Ericsson H04L1/00 H03M13/37 H04Q3/0029 H03M	2.8%
Ab Aqua Equipment Co. E03F E03F7 E03F7/00 E03F7/10	1.4%
Coral S.P.A. F01N2470/10 F01N2490/00 F01N3/0892 Y02T10/10	1.4%
Sycom International Corp. 	1.4%
Seb S.A. A47J A47J45/10 Y10T16/469 Y10T16	1.4%
Georgia Tech Research Corporation H04L65/00 H04L65/4069 H04M11/06 H04M11/062	1.4%

Kaynak: Google Patents

Bununla birlikte Türk Patent ve Marka Kurumu üzerinden yapılan taramada Aselsan'ın 10.09.1997 tarihinde cep telefonu ile alakalı bir patent başvurusunun olduğuna rastlanmış ancak patentin tescillenmediği gözlemlenmiştir.

Patent ihlaline ilişkin Aselsan aleyhine açılan bir dava olup olmadığı bilgisine ulaşılamamış olup böyle bir davanın olması Aselsan adına bir cep telefonu patentine rastlanmadığından dolayı muhtemel gözükmektedir.

6. SONUÇ

Aselsan mühendislik alanında önemli başarılar elde etmiş bir firma olarak öne çıkmaktadır. Özellikle haberleşme alanında büyük atılımlar ortaya koymuştur. Ancak yakın döneme kadar Aselsan'ın ürettiği ürünlerin tek alıcı Türk Silahlı Kuvvetleri olmuştur.

Bu nedenle firmanın faaliyet gösterdiği piyasa yapısı monopson olarak nitelendirilebilir. Monopson bir piyasada faaliyet gösterdiğinden dolayı birden çok alıcıya hitap eden ürünleri ürettiğinde pazarlama alanında bir zafiyet yaşamıştır.

Pazarlama alanında yaşanan bu zafiyet aslında teknolojinin başında cep telefonu piyasasına girmesiyle elde ettiği rekabet avantajını yitirmesine neden olmuştur.

Farklı bir piyasaya açılmadan önce Aselsan gibi firmaların hammadde tedariki, satış, pazarlama ve satış sonrası destek alanlarında detaylı bir planlama yapması gerekmektedir. Planlamanın yeterli düzeyde yapılmadığı takdirde Aselsan 1919 cep telefonu modelinde olduğu gibi bir başarısızlığa yol açacağı dikkate alınmadır.

Bununla birlikte 150'nin üstünde patente sahip olan Aselsan'ın ürettiği cep telefonuna ait patente araştırma süresi içerisinde rastlanmaması patent konusunda farklı senaryoları düşündürmektedir. Patent konusunda geç kalınmış olması muhtemel olup, bu konuya yeterince önem verilmemesi Aselsan'ın büyük bir zaafı olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Aselsan (2019). https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce Erişim Tarihi: 10.12.2019

Google Patents (2019). https://patents.google.com/ Erişim Tarihi: 10.12.2019

Güngör, D. (2018). Aselsan 2023'ü Üretsin, 17.08.2018 Sabah Gazetesi

Milliyet (1997). Milliyet Gazetesi, 24.12.1997

Özel, A. (2007). Teknolojiye Yetişmek ve Sahip Olmak, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Özkan, Y. (1997). Alo'da Türk Damgası, 11.08.1997 Milliyet Gazetesi

Tahincioğlu, G. (1999). Aselsan Cepte Atağa Geçti, 03.12.1999 Milliyet Gazetesi

Webtekno (2019). https://www.webtekno.com/21-yil-once-uretilen-ilk-milli-cep-telefonumuza-ne-oldu-h53043.html Erişim Tarihi: 01.12.2019

YENİ KIRILGAN BEŞLİ VE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK KIRILGANLIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa Malkoç YAŞAR

Arş. Gör., Giresun Üniversitesi

İlk kez 2013 yılı Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri kökenli bir yatırım bankası olan Morgan Stanley tarafından yayınlanan küresel gelişmekte olan piyasalar başlıklı yatırımcı raporunda ortaya atılan kırılgan beşli (fragile five) terimi, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye ekonomilerini ifade etmektedir. Bu ülke gruplandırması ekonomi yazınında kısa sürede önemli bir popülerliğe ulaşmıştır ve kırılgan beşli ülkelerini kapsayan çok sayıda çalışma ortaya konmuştur. 2016 yılına gelindiğinde Morgan Stanley ekonomisti Chetan Ahya tarafından kırılgan beşlinin revize edildiği ve yeni kırılgan beşlinin Türkiye, Güney Afrika, Endonezya, Meksika ve Kolombiya ekonomilerini kapsadığını deklare edilmiştir. 2017 yılı Kasım ayına gelindiğinde ise yine Amerika Birleşik Devletleri kökenli ve dünyanın en önemli kredi derecelendirme kuruluşları arasında yer alan Standard and Poor's kurumunun kredi analisti Moritz Kraemer tarafından hazırlanan raporda yeni kırılgan beşli tanımı yapmıştır. Standard and Poor's yeni kırılgan beşlinin Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomileri olduğunu öne sürmüştür. 2013 yılından başlayan ve ardından revize edilen tanımlamalar dikkate alındığında Morgan Stanley ve Standard and Poor's tarafından üç farklı kırılgan beşli tanımlaması yapılmıştır. Bu üç farklı kırılgan beşli tanımlamasının tek ortak noktası ise her üç tanımlamanın da Türkiye ekonomisini içermesidir. Türkiye ekonomisinin farklı ülke gruplandırmalarında değerlendiricilere göre neden hep kırılgan bir görünüm sergilediği çalışmanın temel araştırma sorusudur. Bu kapsamda çalışmada Türkiye ekonomisinin ve söz konusu diğer ekonomilerin neden kırılgan olarak tanımlandığı tarihsel perspektifte tartışılmış ve kırılgan beşli kavramı ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar bu amaç dahilinde taranmıştır. Türkiye ekonomisinin kırılganlık gösterdiği noktalar analiz edilerek, kısa ve uzun vadede söz konusu kırılganlıklardan kurtulma yolları üzerine öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırılgan Beşli, Yeni Kırılgan Beşli, Gelişmekte Olan Ülkeler, Türkiye

1. GİRİŞ

İlk kez 2013 yılı Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri kökenli bir yatırım bankası olan Morgan Stanley tarafından yayınlanan küresel gelişmekte olan piyasalar başlıklı yatırımcı raporunda kırılgan beşli (fragile five) terimi ortaya atılmıştır. Bu kapsamda kırılgan beşli ülkeleri olarak Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye görülmektedir. Bu ülkelerin kırılgan olarak nitelendirilmesinin sebebi olarak FED politikaları sonucunda bu ülkelerin para birimlerinin en çok zayıflık gösteren para birimleri olması yatmaktadır (Morgan Stanley, 2013).

2016 yılına gelindiğinde Morgan Stanley ekonomisti Chetan Ahya tarafından kırılgan beşlinin revize edildiği ve yeni kırılgan beşlinin Türkiye, Güney Afrika, Endonezya, Meksika ve Kolombiya ekonomilerini kapsadığını deklare edilmiştir (Ren, 2016).

2017 yılı Kasım ayına gelindiğinde ise yine Amerika Birleşik Devletleri kökenli ve dünyanın en önemli kredi derecelendirme kuruluşları arasında yer alan Standard and Poor's kurumunun kredi analisti Moritz Kraemer tarafından hazırlanan raporda yeni kırılgan beşli tanımı yapmıştır. Standard and Poor's yeni kırılgan beşlinin Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomileri olduğunu öne sürmüştür (Amaro, 2017).

Bu üç farklı kırılgan beşli tanımlamasının tek ortak noktası ise her üç tanımlamanın da Türkiye ekonomisini içermesidir. Bu kapsamda bu çalışma Türkiye ekonomisinin neden kırılgan olarak nitelendirildiğini açıklamaya odaklanmıştır.

2. YENİ KIRILGAN BEŞLİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

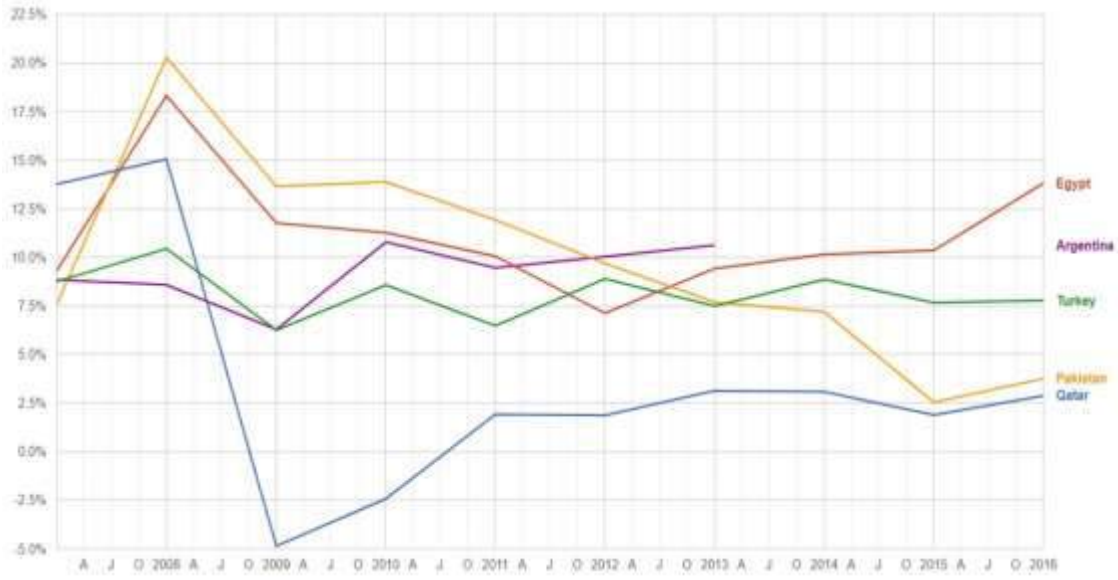
2017 yılında Standard and Poor's tarafından revize edilen yeni kırılgan beşli Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomilerini içermektedir. Bu kapsamda kırılganlık kaynağı olarak görülen göstergeler tüm ülkeler için tek bir panelde ayrı ayrı incelenecektir.

2.1. Enflasyon

Fiyatlar genel seviyesinde sürekli bir artış olarak tanımlanan enflasyon bir ekonominin kırılganlığına etki eden önemli bir faktördür. Zira enflasyonist ortamlarda tüketiciler satın alma güçlerindeki değişimleri telafi etmek için farklı davranışlarda bulunabilecekleri gibi, yeni yatırımlar oluşturma alanında da girişimciler çekingen davranabilmektedir.

Yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomilerinde enflasyon değerleri Şekil – 1'de gösterilmiştir.

Şekil – 1: Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinde Enflasyon

Kaynak: WORLDBANK

Şekil – 1'de görüldüğü gibi yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan ülkelerin enflasyon oranları çok yüksek düzeylerde olmasa da, bu ülkelerin tamamında enflasyon oynaklığının yüksek düzeyde olması kırılganlık yaratan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle portföy yatırımı olarak uluslararası doğrudan yabancı yatırım yapan fonlar enflasyon riski dolayısıyla daha güvenli olarak gördükleri ülkelere gitmeye meyilli olacaklardır. Bu nedenle söz konusu yeni kırılgan beşli ülkeleri doğrudan yabancı yatırım çekmek amacıyla piyasaya göre daha yüksek faiz önermek zorunda kalacaklardır.

2.2. İşsizlik

İşsizlik kavramının farklı nedenleri ve sonuçları bulunmaktadır. Kırılganlık kapsamında ele alındığında ise işsizliğin ortaya çıkardığı temel sorunların başında milli gelire katkı yapma potansiyeli olan bireylerin bu sürece katılamaması gelmektedir.

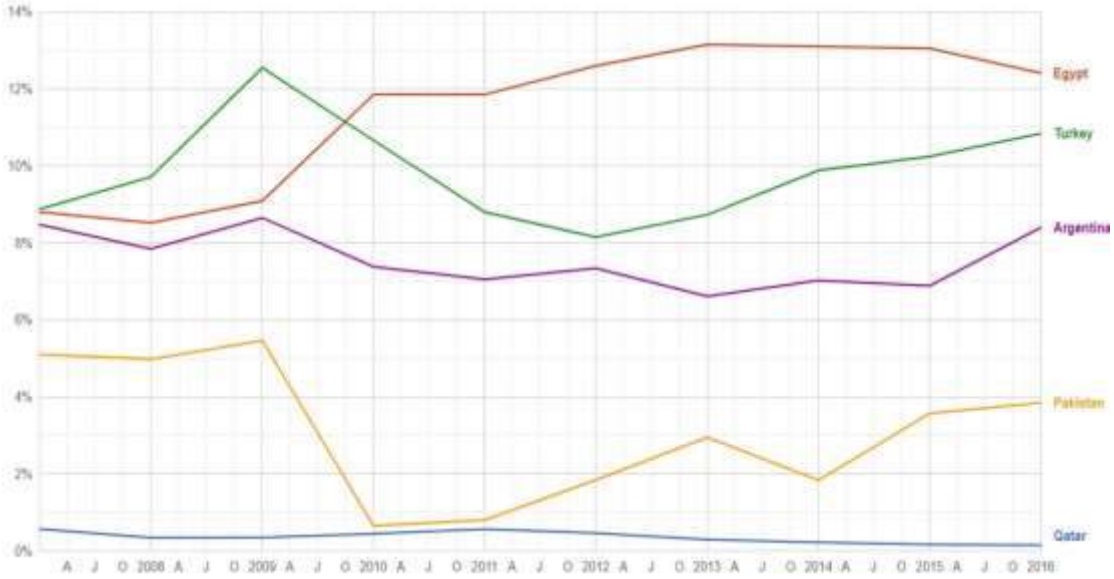
İşsizlik farklı bir açıdan değerlendirildiğinde emek arzının emek talebinden daha yüksek olması olarak da tanımlanabilir. Bu kapsamda iki temel unsur ile karşılaşılmaktadır.

Bunlardan ilki ekonomi ölçeğinde yeterli nüfus planlaması yapılmamış olması ve yüksek nüfus artış hızı nedeniyle emek arzının emek talebinden daha fazla bir boyuta gelmiş olmasıdır. İkincil unsur ise denklemin arz cephesindedir. Yine ekonomi ölçeğinde

istihdam meydana getirme potansiyeli olan yatırımların yeterli düzeyde gerçekleşmemesi ve bu nedenle emek talebinin düşük kalması bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomilerinde işsizlik oranları Şekil – 2'de gösterilmiştir.

Şekil – 2: Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinde İşsizlik

Kaynak: WORLDBANK

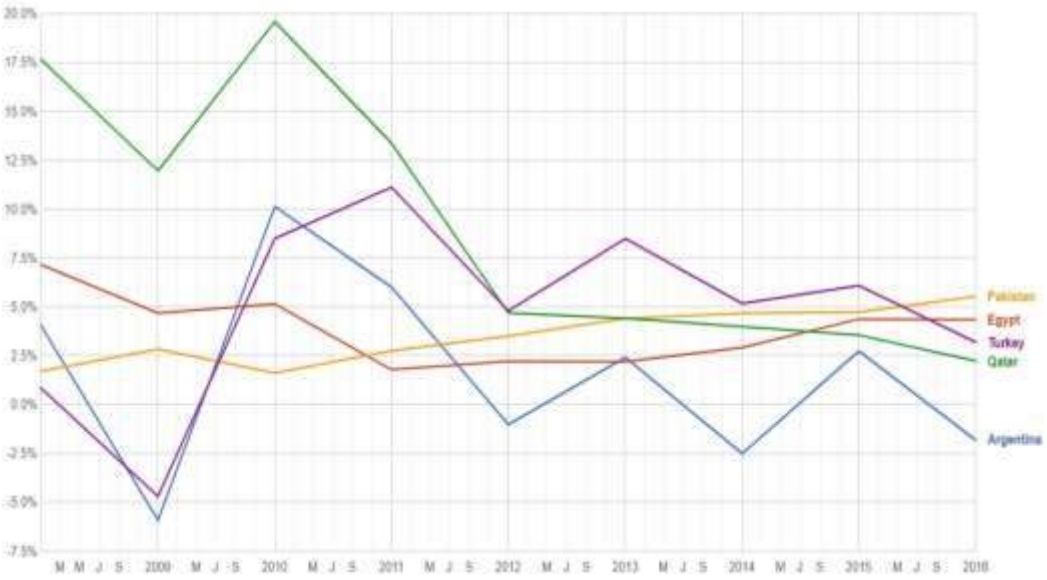
Şekil – 2'de görüldüğü gibi yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan ülkeler arasında işsizliğin oranının en yüksek olduğu ikinci ülke Türkiye'dir. Bu durum Türkiye ekonomisinin yeni istihdam alanları yaratma konusunda başarılı olamadığını ve bu nedenle kırılgan bir görünüm sergilediği hipotezini desteklemektedir.

2.3. Ekonomik Büyüme

Yine kırılganlık kavramı ile doğrudan bağlantılı bir husus da ekonomik büyüme kavramıdır. Ekonomik büyüme ve ardından adaletli bir gelir dağılımı tüm ülkelerin arzu ettikleri bir konudur. Ekonomik büyümede meydana gelen aksaklıklar ekonominin başta yeni istihdam yaratma gibi birçok odağını etkilemektedir.

Yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomilerinde büyüme oranları Şekil – 3'de gösterilmiştir.

Şekil – 3: Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinde Ekonomik Büyüme

Kaynak: WORLDBANK

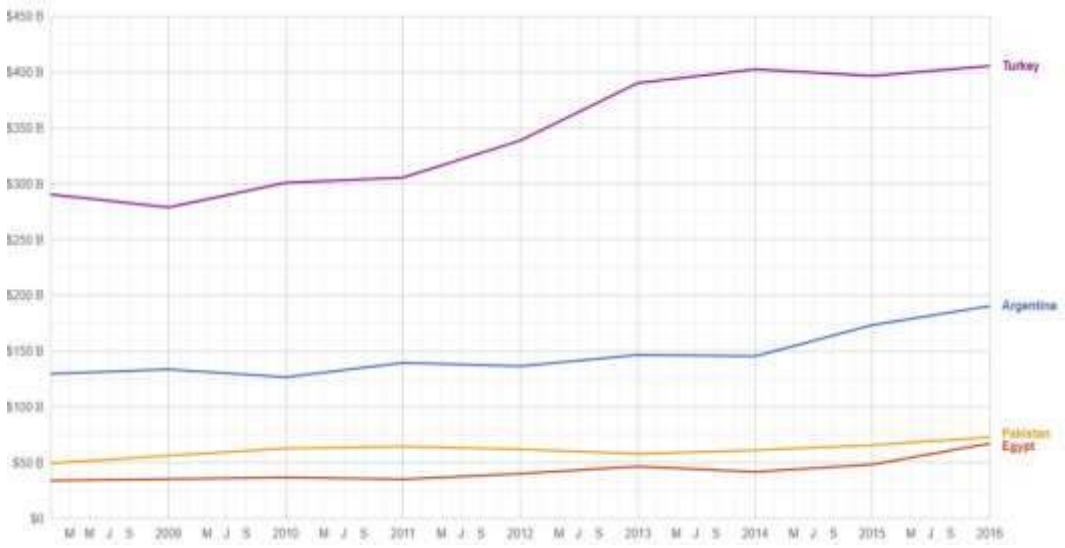
Yeni kırılgan beşli grubuna dahil ekonomilerin ekonomik büyüme alanında çeşitli oynaklıklar gösterdikleri Şekil – 1'den gözlemlenebilmektedir. Özellikle 2008 finans krizinin ardından Arjantin ve Türkiye de negatif büyüme ortaya çıkmıştır. Yine petrol ve doğalgaz gibi hammadde ihraç eden ülkelerden olan Katar ekonomisinde hammadde fiyatlarındaki oynaklığa bağlı olarak ekonomik büyüme verisinde çeşitli dalgalanmalar yaşanmıştır.

2.4. Dış Borç

Ekonomilerin kırılganlıkları üzerinde etki eden en önemli faktörlerden biri olarak dış borç yükü karşımıza çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler genellikle yatırım finansmanı ve borç servisi nedeniyle yeni borç yükü yaratmaktadır. Çoğunlukla iç tasarruf oranlarının düşük olduğu az gelişmiş ülkeler bu nedenle dış tasarruflara başvurmaktadırlar.

Yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan Türkiye, Arjantin, Pakistan, Katar ve Mısır ekonomilerinde dış borç stokları Şekil – 4'de gösterilmiştir.

Şekil – 4: Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinde Dış Borç Stokları

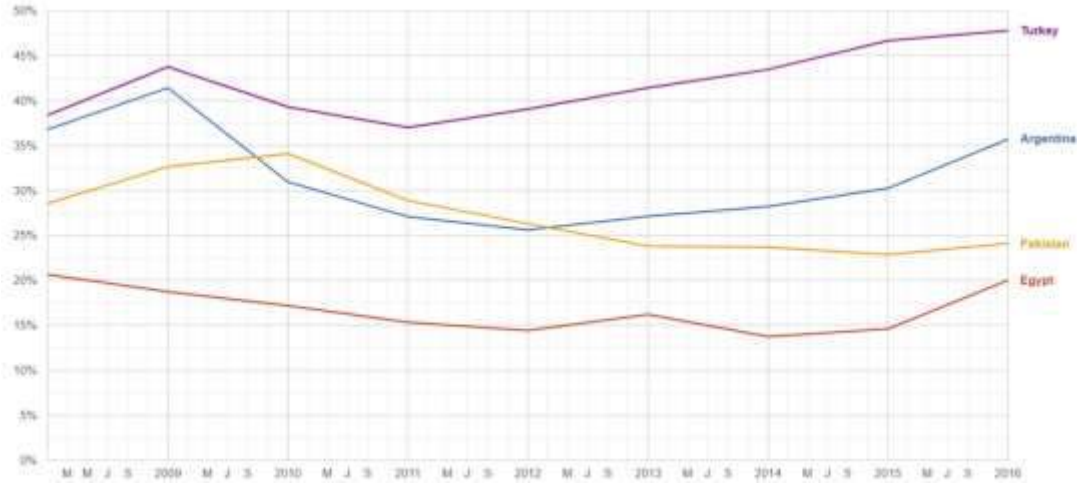

Kaynak: WORLDBANK

Şekil – 4'de görüldüğü gibi yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan ülkeler arasında dış borç stoku (kamu ve özel sektör toplamı) en yüksek olan ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin dış borç stoku 2016 verisine göre 400 milyar doların üzerindedir.

Dış borç stoku toplamı önemli bir ekonomik göstergedir. Bununla birlikle gelişmiş birçok ülkenin de önemli dış borç stoku bulunmaktadır. Bu nedenle dış bor stokunun milli gelire oranı dış borç kavramı ile ilgili daha doğru bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda yeni kırılgan beşli ülkelerinin dış borç stokların milli gelirlerine oranları Şekil – 5'te gösterilmiştir.

Şekil – 5: Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinde Dış Borç Stokları Milli Gelir Oranları

Kaynak: WORLDBANK

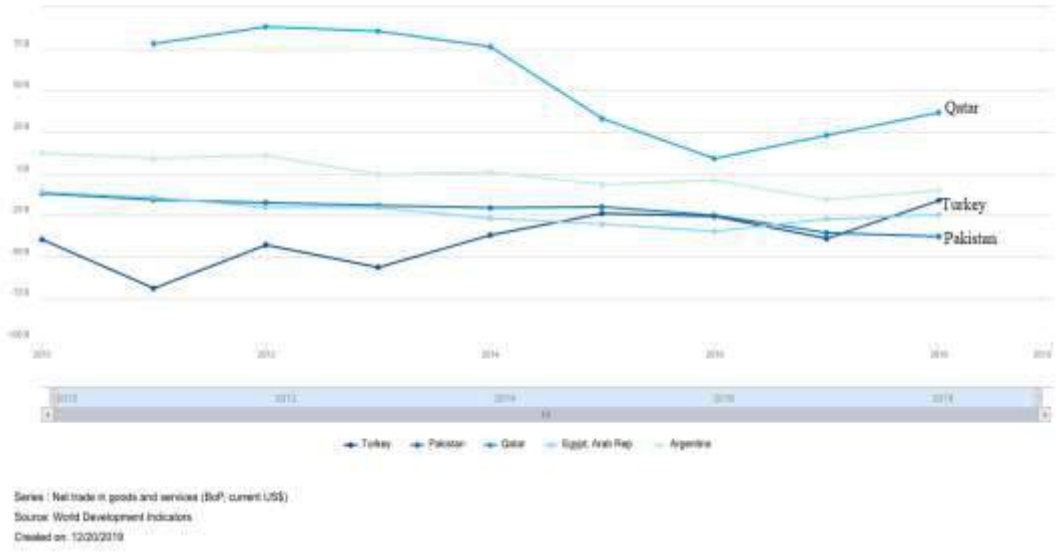
Yine dış borç stokunun milli gelire oranı baz alındığında, kırılgan beşli ülkeleri arasında bu oranın en yüksek olduğu ekonomi Türkiye ekonomisidir. Dış borç stokunun bu denli yüksek olması ve özellikle son beş yılda artan bir trend izleyerek %45'in üzerine çıkması Türkiye açısından önemli bir kırılganlık unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. Dış Ticaret

Dış borç stoklarının önemli bir bölümü dış ticaret dengesindeki negatiflikten kaynaklanmaktadır. Farklı bir deyişle ithalatın ihracattan daha fazla olması dış ticaret açığına, dış ticaret açığı da çoğunlukla dış borç yükünün artmasına yol açmaktadır.

Bu kapsamda dış ticaret dengesi yine kırılganlıklar üzerinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil – 6'da yeni kırılgan beşli ülkelerinin dış ticaret dengeleri gösterilmiştir.

Şekil – 6: Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinin Dış Ticaret Dengeleri

Kaynak: WORLDBANK

Yeni kırılgan beşli ülkeleri içinde dış ticaret fazlası veren tek ülke Katar'dır. Bu durumun temel sebebi Katar'ın petrol ve doğalgaz başta olmak üzere hammadde ihraç eden bir ekonomiye sahip olmasıdır. Bununla birlikte Türkiye özellikle 2010 sonrasında negatif bir görünüm çizmiş olsa da son yıllarda daha az dış ticaret açığı veren bir ülke konumuna gelmiştir.

3. SONUÇ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

Çalışmanın temel araştırma odağı olan Türkiye'nin kırılganlıkları beş farklı adımda değerlendirilmiştir. Enflasyon parametresi olarak Türkiye gerek enflasyon oranının yüksekliği gerek ise enflasyonun oynaklığı açısından iyi bir görünüm çizmemektedir. Enflasyonda süregelen bu oynaklıklar girişimcilerin şevkini kırmakta ve yeni yatırımlarda potansiyelin altında kalınmasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilemektedir.

Karaca (2003), 1987 – 2002 dönemleri kapsayan verilerle yaptığı araştırmada, enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik tespit etmiş ve enflasyondaki her 1 puanlık artışın büyüme oranını 0,37 puan düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır. Bu kapsamda enflasyondaki bulunan bu oynaklığın önüne geçmek için enflasyonu kontrol altında tutmaya yönelik politikalar üretilmeli ve hayata geçirilmelidir.

Bununla birlikte yatırımların potansiyelin altında kalması nedeniyle yeni istihdam alanları oluşturma noktasında yetersiz kalınmaktadır. Bu nedenle yeni kırılgan beşli olarak tanımlanan ülkeler arasında işsizliğin oranının en yüksek olduğu ikinci ülke Türkiye'dir.

Türkiye ekonomisi tarihi incelendiğinde ekonominin daima büyüme eğiliminde olduğu fakat sürdürülebilir bir büyümenin sağlanamadığı ve işsizlik sorununun da önlenemediği görülmektedir (Yılmaz, 2005). Bu kapsamda işsizliği önleme ve ekonomik büyümeyi sağlama konuları ayrı başlıklar altında ele alınmalı bu ölçekte politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye kırılgan beşli ülkeleri arasında gerek borç stoku gerekse borç stokunun milli gelire oranı bakımında birinci sıradadır. Bu durum Türkiye'nin kırılgan olarak tanımlanmasını sağlayan temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin borç stokunun bu denli yüksek olması diğer unsurlar ile birleştiğinde borç servisi riskini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada değinilmemiş olmasına rağmen CDS primleri açısından Türkiye ekonomisi iyi bir görünüm çizmemektedir. Kırılganlığın temel dayanaklarından biri olan FED politikalarında değişime karşın CDS primleri kapsamında en yüksek tepkiyi Türkiye'nin CDS primi vermiştir (Erşin, 2014).

Son olarak Türkiye uzun yıllardır dış ticaret açığı veren bir ekonomi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar ödemeler dengesinin diğer kalemleri vasıtasıyla bu dış ticaret açığının finansmanı kısmen sağlansa da yine de Türkiye cari açık veren bir ülke konumunda bulunmaktadır. Dış ticaret açığının çeşitli sebepleri bulunmakla birlikte, açığın kapanmamasının temel nedenlerinden biri ihracatın ithalata olan bağımlılığıdır.

Dış ticaret açığını azaltmak ve cari fazla verebilecek bir yola girmek amacıyla çeşitli yapısal reformalar yapılmalıdır. Bu reformların başında ihracatın ithalat bağımlılığını

azaltabilecek politikalar gelmektedir. Bununla birlikte ihracata konu olan mal ve hizmetlerde oluşturulan katma değerin arttırılması kapsamında araştırma ve geliştirme politikalarına ağırlık verilmeli ve bu alanda yatırımlar arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Amaro, S. (2017). These are now the 5 most fragile countries exposed to higher interest rates, according to S&P, https://www.cnbc.com/2017/11/06/these-are-now-the-5-most-fragile-countries-exposed-to-higher-interest-rates-according-to-sp.html 06.12.2017

Erşin, F. (2014). Yükselen ekonomiler ve Kırılgan Beşli: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD)*, *1*(1), 43-51.

Karaca, O. (2011). Türkiye'de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *4*(2), 247-255.

Morgan Stanley (2013). Global Em Investor, The Fragile Five, 05.08.2013

Ren, S. (2016). Morgan Stanley's New Fragile Five, https://www.barrons.com/articles/morgan-stanley-has-a-new-fragile-five-1481772203 14.12.2016

Worldbank (2019). https://databank.worldbank.org/ 06.12.2019

Yılmaz, Ö. G. (2005). Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik oranlari arasindaki nedensellik ilişkisi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (2), 63-76.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR VE ÖZGÜVEN

Halil İbrahim ERTUĞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Samsun, Türkiye

Yaşar BARUT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Samsun, Türkiye

Ertuğrul ŞAHİN

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

Özet

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinde algılanan duygusal istismar ve özgüven arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu Ondokuz Mayıs üniversitesinin iki yıllık ve dört yıllık eğitim programlarına devam etmekte olan 296 katılımcı oluşturmuştur. Katılımcılar Yetişkin Bireyler İçin Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği, Özgüven Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formundan oluşan bir veri toplama aracını cevaplamıştır. Verilerin analizinde bağımsız örneklemler için *t*-testi, tek yönlü varyans analizi ve basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda erkek üniversite öğrencilerinin özgüven düzeylerinin kadın üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, sosyoekonomik düzeyini orta düzeyde ve yüksek olarak algılayan üniversite öğrencilerinin algılanan duygusal istismar düzeylerinin sosyoekonomik düzeyini düşük olarak algılayan üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu bulunmuştur. Son olarak, algılanan duygusal istismar düzeyleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin özgüven düzeyleri düşüktür. İlerleyen araştırmalarda algılanan duygusal istismarın farklı örneklemlerde yaşam doyumu ve mutluluk ile ilişkisi incelenebilir.

Anahtar kelimeler: Algılanan duygusal istismar, özgüven, ilişkili faktörler.

GİRİŞ

Kötüye kullanma, iyi niyeti suiistimal etmek anlamlarında kullanılan istismar ve ihmal kavramları insanlık tarihi kadar eski iki kavramdır. Çünkü istismar ve ihmal durumlarında güçlü olanın zayıf olanı bir şekilde kullanması, onu olumsuz yönde etkileyecek çeşitli derecelerde davranışlar sergilemesi söz konusudur. İstismar ve ihmal kavramları birlikte kullanılmakla birlikte birbirinden ayrılması gereken kavramlardır. İstismar kavramında bilerek ve isteyerek zarar verme olgusu bulunurken ihmal kavramında bilmeden kişiye zarar verici davranışları ve tutumları gerçekleştirme söz konusudur (Özcan, 2009). Bir çocuğa tokat atmak fiziksel istismara örnek oluştururken çocuk hasta olduğunda çocuğun hastaneye götürülmemesi ve iyileşir diye beklenmesi ihmal durumuna örnek oluşturmaktadır. İhmal ve

istismar zarar verme derecesi bakımından değerlendirildiğinde istismarın daha fazla zarar veren bir davranış olduğu gözlemlenmektedir (Acehan ve diğerleri, 2013; Özcan, 2009; Tıraşçı ve Gören, 2007).

İstismarın fiziksel, cinsel, ekonomik, duygusal boyutları bulunmaktadır. Fiziksel, cinsel ve ekonomik istismar kişilerde derin izler bırakmakla birlikte, bireyin duygu dünyasında da çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Duygusal istismar bireyde tek başına görülebileceği gibi diğer istismarların sonuçlarında da duygusal istismarı görmek mümkündür (Özcan, 2009). İstismar örseleyici bir yaşantı olarak bireylerde depresyon, utanma, düşük benlik saygısı, konsantrasyon sorunları, sinirlilik, ilişki kurma sorunları, aşırı cinsel davranışlar, madde bağımlılığı gibi kişi için yaşamda karmaşaya yol açacak çeşitli derecelerde sorunlara yol açmaktadır (Göknar, 2012; Taner ve Gökler, 2004).

Bireyin kendi yeteneklerini benimsemesi, kabul etmesi, kendisini değerli bulması, başarılı bulması ise kişinin öz güvenini ifade etmektedir (Akın, 2007). Bu sayılan tutumlar kişide ne kadar yüksek düzeyde ise bireyin öz güveni o kadar yüksek ve ne kadar düşük ise kişinin kendisine olan özgüveni o kadar düşüktür. Öz güven duygusunun gelişimi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (Döğüşgen, 2010; Göknar, 2012; Kasatura, 1998). Özgüveni yüksek olan çocukların akademik olarak daha başarılı oldukları, zorluklar karşısında pes etmedikleri, sorumluluk yüklenen, insan ilişkilerinde açık, sevecen ve dostça ilişkiler kurabildikleri tespit edilmiştir (McKay ve Fanning, 2017). Öz güveni düşük çocuklarda ise kapasite yüksek olsa bile akademik olarak tam bir başarı gösteremedikleri, kendilerini değersiz ve başarısız gördükleri, kararlarını başkalarına bağımlı aldıkları, karşılarına çıkan alternatiflerde zorlandıkları, günlük olağan stres verici olaylarla baş etmede güçlük çektikleri ve başarılı olacaklarına inanmadıkları gözlemlenmiştir (Göknar, 2012; McKay ve Fanning, 2017). Öz güven eksikliği bir anlamda kişiyi yaşamdan geriye çeken duygusal bir durumdur (McKay ve Fanning, 2017). Bu araştırmanın temel amacı insan hayatında çeşitli derecelerde problemlere yol açan algılanan duygusal istismar ile öz güven arasındaki ilişkiyi incelemektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma üniversite öğrencilerinde cinsiyet ve algılanan gelir düzeyine göre algılanan duygusal istismar ve özgüven düzeylerindeki farklılıkların ve algılanan duygusal istismar ve özgüven düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği kesitsel bir araştırmadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2018).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ondokuz Mayıs Üniversitesinin iki ve dört yıllık programlarına devam etmekte olan 296 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Öğrenciler olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiştir (Cohen ve diğerleri, 2018). Öğrencilerin 210'u (%70.9) kadın ve 86'sı (%29.1)

erkektir. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin 108'i (%36.5) algılanan sosyoekonomik düzeyini düşük, 129'u (%43.6) orta düzeyde, 59'u (%19.9) yüksek olarak değerlendirmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyetine ve algılanan sosyoekonomik düzeyine ilişkin bilgiler bu form aracılığıyla toplanmıştır.

Yetişkin Bireyler İçin Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği (YBİADİÖ): Üniversite öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismar düzeylerini ölçmek amacıyla Ersanlı, Yılmaz ve Özcan (2008) tarafından geliştirilen YBİADİÖ kullanılmıştır. Ölçek 61 maddeden oluşan beşli Likert tipi bir ölçektir. Katılımcılar her bir ölçek ifadesinin kendileri için ne düzeyde uygun olduğunu tamamen katılıyorum (1) ile kesinlikle katılmıyorum (5) arasında uzanan seçeneklerden birini işaretleyerek belirtmektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 61 ile 305 arasında değişmekte olup, alınan puanların düşük olması duygusal istismar düzeylerinin yüksekliğini, alınan puanların yüksek olması duygusal istismar düzeylerinin düşük olduğunu ifade etmektedir. Ölçekten örnek bir madde ''Fiziksel görünümümle (kilolu olma, boy kısalığı vb.) ilgili sürekli şaka yaparlar.'' şeklindedir.

Özgüven Ölçeği (ÖÖ): Üniversite öğrencilerinin özgüven düzeylerini ölçmek amacıyla Akın (2007) tarafından geliştirilen ÖÖ kullanılmıştır. Ölçek 33 maddeden oluşan beşli Likert tipi bir ölçektir. Katılımcılar her bir ölçek ifadesinin kendileri için ne düzeyde uygun olduğunu hiçbir zaman (1) ile her zaman (5) arasında değişen seçeneklerden birini işaretleyerek belirtmektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 33 ile 165 arasında olup, alınan puanların yüksek olması özgüven düzeylerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten örnek bir madde '' Kendimi başarılı bir insan olarak görürüm.'' şeklindedir.

İşlem

Araştırmaya konu olan veriler birinci araştırmacı tarafından 2016-2017 eğitim öğretim yılı içerisinde toplanmıştır. Uygulamalar ilgili öğretim elemanların istekleri doğrultusunda ders başlangıcında ya da dersin son yarım saati içerisinde birinci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere veri toplama aracını cevaplamadan önce birinci araştırmacı tarafından uygulamaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı, istemeleri durumunda herhangi bir yaptırıma uğramadan araştırmanın başlangıcında ortasında ya da sonunda araştırmadan çekilebilecekleri hakkında bilgi verilmiş ve veri toplama araçlarını cevaplamadan önce yazılı onamları alınmıştır. Öğrenciler veri toplama aracını yaklaşık olarak 20 dakika içerisinde cevaplamıştır.

Verilerin Analizi

Veriler birinci araştırmacı tarafından SPSS 23 veri analizi programına aktarılmış ve istatistiksel analizler bu programla gerçekleştirilmiştir. Analizler gerçekleştirilmeden önce başlangıç analizleri gerçekleştirilerek verilerin doğruluğu, kayıp ve aykırı değerler ve

kullanılan analizlerin varsayımları incelenmiştir (George ve Mallery, 2019; Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014; Tabachnick ve Fidell, 2012). Veri setindeki değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri ve frekans dağılımlarının incelenmesi sonucunda veri setinde anormal bir değere sahip bir değişken olmadığı görülmüştür. Veri setinde kayıp değere rastlanmamıştır. Tek değişkenli aykırı değerleri tespit etmek amacıyla duygusal istismar ve özgüven toplam puanları ilk olarak standardize edilmiş *z* puanlarına dönüştürülmüş ve Tabachnick ve Fidell'in (2012) önerdiği *z* değer aralığı dışında puana sahip altı tek değişkenli aykırı değer tespit edilerek veri setinden çıkarılmıştır. Sonuç olarak, veriler ilk olarak 302 katılımcıdan toplanmasına rağmen, analizler 296 katılımcının verileriyle gerçekleştirilmiştir. Normallik varsayımının incelenmesinde örneklem büyüklüğü dikkate alınarak ölçme ve değerlendirme uzmanlarının önerileri doğrultusunda grafiksel yaklaşımlar (Histogram, normal Q-Q plot) ve çarpıklık ve basıklık değerleri kullanılmıştır (George ve Mallery, 2019; Hair ve diğerleri, 2014; Ho, 2014; Tabachnick ve Fidell, 2012). Histogram ve normal Q-Q plot grafiklerinin ve çarpıklık ve basıklık değerlerinin bağımsız değişkenlerin her birinin alt boyutları ve duygusal istismar ve özgüven toplam puanlarına göre incelenmesi sonucunda verilerin normale yakın bir dağılım gösterdiği görülmüştür.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde bağımsız değişkenlerdeki kategori sayısı iki olduğunda bağımsız örneklemler için *t*- testi, ikiden fazla olduğunda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Her iki testin normallik varsayımının yanı sıra varyanslarının homojenliği varsayımı bulunmaktadır (George ve Mallery, 2019; Ho, 2014). Bu varsayım uygun olan analizlerde Levene testi aracılığıyla kontrol edilmiş ve karşılandığı görülmüştür. Tek yönlü ANOVA sonuçlarının anlamlı olması durumunda, hangi gruplar arasında anlamlı bir puan farklılığı olduğunu tespit etmek amacıyla işlem sonrası (Post-hoc) LSD testi kullanılmıştır. Bu işlem sonrası testin kullanılmasının nedeni karşılaştırma yapılacak grup sayısı 3 olduğunda diğer işlem sonrası testlerinden (Örn., Scheffe, Tukey HSD) daha fazla istatistiksel güce ve oldukça düşük Tip I hata oranına sahip olmasıdır (Hayter, 1986; Levin, Serlin ve Seaman, 1994). Son olarak algılanan duygusal istismar puanlarının özgüven puanlarını ne düzeyde yordadığını ve algılanan duygusal istismar ile özgüven arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Basit doğrusal regresyon analizinin regresyon hatalarının normalliği, doğrusallık, eş varyanslılık ve çoklu doğrusallık varsayımları da bu analiz gerçekleştirilmeden önce incelenmiş ve karşılandığı görülmüştür (George ve Mallery, 2019; Ho, 2014; Tabachnick ve Fidell, 2012). Tüm istatistiksel analizlerde $p < .05$ anlamlılık düzeyi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1 de cinsiyete göre algılanan duygusal istismar ve özgüven puan ortalamalarındaki farklılıkları incelemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız örneklemler için *t*-testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 1 Cinsiyete göre bağımsız örneklemler için t-testi sonuçları

	$\bar{x}$	S.s	sd	t	p	d
YBİADİÖ						
Erkek	247.63	36.24	294	-.29	.769	-.04
Kadın	248.86	31.12				
ÖÖ						
Erkek	124.79	16.13	294	2.27	.024*	.29
Kadın	120.10	16.16				

Not: Cohen *d* etki büyüklüğünün hesaplanmasında kadınlar referans kategori olarak kullanılmıştır., $p < .05$*

Tablo 1 de görüldüğü gibi gerçekleştirilen bağımsız örneklemler için *t*-testi sonucunda algılanan duygusal istismar puan ortalamaları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermezken ($t(294)= -.29$, $p> .05$, $d= -.04$), özgüven puan ortalamalarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($t(294)= 2.27$, $p<.05$, $d= .29$). Özgüven puan ortalamalarına ilişkin gruplar arasındaki bu farklılıklar düşük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahiptir. Tablo 1 de görüldüğü gibi erkeklerin özgüven puan ortalamaları kadınlardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Tablo 2 de algılanan sosyoekonomik düzeye göre algılanan duygusal istismar ve özgüven puan ortalamalarındaki farklılıkları incelemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonuçları görülmektedir.

Tablo 2 Algılanan sosyoekonomik düzeye ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları

	$\bar{x}$	S.s	sd_1, sd_2	F	p	η^2	İşlem Sonrası
YBİADİÖ							
1.Düşük	238.51	34.29	2, 293	8.43	.001**	.05	1-2, 1-3
2. Orta	253.71	29.79					
3. Yüksek	255.39	31.52					
Özgüven							
1.Düşük	120.30	14.07	2, 293	.44	.645	.00	
2. Orta	122.04	17.58					
3. Yüksek	122.32	17.16					

Not: $p < .001$**.

Tablo 2 de görüldüğü gibi gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA sonucunda, üniversite öğrencilerinin özgüven puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık yokken ($F(2, 293)= .44$, $p >.05$, $\eta^2= .00$), algılanan duygusal istismar puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(2, 293)= 8.43$, $p <.005$, $\eta^2= .05$). Gruplar arasındaki bu farklılık bir bütün olarak düşük düzeyde bir etki büyüklüğüne sahiptir ve algılanan duygusal istismar puan ortalamalarındaki değişimin yaklaşık olarak %5'ini açıklamaktadır. Farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen işlem sonrası LSD testi sonucunda sosyoekonomik

düzeyini orta düzeyde ($\bar{x}$= 253.71) ve yüksek ($\bar{x}$= 255.39) olarak algılayan üniversite öğrencilerinin algılanan duygusal istismar puan ortalamaları sosyoekonomik düzeyini düşük ($\bar{x}$= 238.51) olarak algılayan üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Algılanan duygusal istismar ölçeği puanları tersten yorumlandığından bu bulgular sosyoekonomik düzeyini orta düzeyde ve yüksek olarak algılayan üniversite öğrencilerinin algılanan duygusal istismar düzeylerinin sosyoekonomik düzeyini düşük olarak algılayan üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha düşük olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3 de algılanan duygusal istismar ve özgüven arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 3 Özgüven puanlarının yordanmasına ilişkin basit doğrusal regresyon analizi sonuçları

	B	*Sh*	β	*t*	*p*
Sabit	74.28	6.74		11.03	.001**
YBİADİÖ	.19	.03	.38	7.06	.001**

Not: p < .001**.

Özgüven puanlarını yordamak için algılanan duygusal istismar puanları kullanılarak oluşturulan modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F(1, 294)= 49.90$, $p< .001$, $\Delta R^2= .15$). Bu model özgüven puanlarındaki değişimin yaklaşık olarak %15'ini açıklamaktadır ve orta düzeyde bir etki büyüklüğüne sahiptir. Tablo 3 de görüldüğü gibi algılanan duygusal istismar puanları özgüven puanlarının pozitif anlamlı bir yordayıcısıdır ($\beta= .38$, $t(294)= 7.06$, $p< .001$). Algılanan duygusal istismar ölçeği puanları tersten yorumlandığından bu bulgular bu örneklemde algılanan duygusal istismar düzeyleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin özgüven düzeylerinin düşük olduğuna işaret etmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada ilk olarak üniversite öğrencilerinde algılanan duygusal istismar ve özgüvenin cinsiyet ve algılanan sosyoekonomik düzeyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin algılanan duygusal istismar düzeyleri cinsiyet ile ilişkili değilken erkek üniversite öğrencilerinin özgüven düzeylerinin kadınlardan anlamlı bir şeklide yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgular daha önce lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen ve erkek öğrencilerinin iç özgüven düzeylerinin kadın öğrencilerden daha yüksek olduğunu gösteren araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir (Ekinci, Özdilek, Deryahanoğlu ve Üstün, 2014). Ayrıca bu araştırmada sosyoekonomik düzeyini orta düzeyde ve yüksek olarak algılayan üniversite öğrencilerinin algılanan duygusal istismar düzeylerinin sosyoekonomik düzeyini düşük olarak algılayan üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu bulunmuştur. Gerçekleştirilen araştırmalar ekonomik durumu iyi olan ailelerin ekonomik durumu orta ya da düşük ailelere göre daha az ihmal ve istismar davranışı sergilediklerini göstermektedir (Acehan ve diğerleri, 2013; Gülen ve diğerleri, 2013). Bu bağlamda araştırma bulgularının ihmal ve istismar ile ilgili olarak gerçekleştirilen araştırma sonuçlarıyla tutarlı olduğu söylenebilir. Eğitimsizlik, maddi sıkıntılar, çocuklara zaman

ayrılamaması, iş stresi gibi faktörlerin duygusal istismarı arttıran unsurlar olduğu ifade edilmektedir (Acehan ve diğerleri, 2013). Bu bağlamda ekonomik sıkıntı aile için temel bir stres kaynağı olabilir ve bu durum çocuğun duygusal istismara maruz kalma olasılığını arttırabilir.

Son olarak bu araştırmada algılanan duygusal istismar düzeyleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin özgüven düzeylerinin düşük olduğu bulunmuştur. Bu bulgular da daha önce gerçekleştirilen ve istismarın bireylerin ruh sağlığı için olumsuz etkileri olabileceğini gösteren teorik açıklamalar ve araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Jirapramukpitak ve arkadaşlarının çocukluk dönemi fiziksel ve duygusal istismar üzerine yaptıkları çalışmada çocukluk döneminde fiziksel ve duygusal istismara maruz kalan çocukların, ilerleyen dönemlerde çeşitli derecelerde ruhsal problemler yaşadığı tespit edilmiştir. Bu problemlerin başında depresyon, anksiyete sorunları, sosyal uyum sorunları, uyuşturucu bağımlılığı, alkol bağımlılığı olduğunu tespit etmiştir (Aktaran: Özcan, 2009). Müderrisoğlu (2002) çocukluk döneminde istismara ve ihmale maruz kalmış bireylerin yetişkinlik döneminde güven geliştirmekte zorlanan, düşük özsaygı geliştirmiş, iletişim yetenekleri düşük, herhangi bir durumda yardım istemekte tereddüt eden ve kendine güvenmeyen bireyler olduğunu bildirmiştir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu araştırma Karadeniz Bölgesinin Orta Karadeniz Bölümünde bir üniversitede eğitimlerine devam etmekte olan sınırlı sayıda öğrenciyle gerçekleştirildiğinden araştırma sonuçlarının farklı örneklemlere genellenebilirliği düşüktür. İkincisi bu araştırmada kesitsel bir araştırma deseni kullanıldığından bulgulara ilişkin neden-sonuç ilişkisini içeren çıkarımlarda bulunulamaz. Son olarak, bu araştırmada katılımcıların algılanan duygusal istismar ve özgüven düzeylerine ilişkin bilgiler öz-bildirim tarzı ölçekler aracılığıyla toplandığından araştırma sonuçları öz-bildirim tarzı ölçeklerin kullanılmasıyla ilişkili tüm sınırlılıkları içermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırmada erkek üniversite öğrencilerinin özgüven düzeyleri kadın üniversite öğrencilerinden anlamlı bir şekilde yüksek iken algılanan duygusal istismar düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Diğer taraftan özgüven düzeyleri algılanan sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmazken sosyoekonomik düzeyin algılanan duygusal istismar düzeyleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Son olarak, algılanan duygusal istismar düzeyleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin özgüven düzeyleri düşüktür. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlara ve politika yapıcılara aşağıdaki öneriler getirilebilir:

1. Duygusal istismar ve onun olumsuz etkileri ile ilgili olarak bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir. Özellikle anne babalar ve öğretmenlerin bu konuda bilinçlendirilmesi önemli bir adım olabilir.
2. İstismarın her türü ile mücadele fiziksel ve ruhsal yönden sağlıklı çocuklar yetişmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle yaygın eğitim kurumları, yazılı ve görsel

basın yoluyla hangi davranışların ne tür istismar ve ihmal olduğu ile ilgili yayınlar ve eğitimler gerçekleştirilebilir. Böylelikle daha sağlıklı öz güveni yüksek, kendine ve başkalarına saygılı bireylerden oluşan bir toplum oluşmasına katkı sağlanabilir.

3. Çocuklarla ilgili iş kollarında çalışan öğretmen, doktor, polis, hakim, savcı gibi meslek elemanlarının eğitimlerinde çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili dersler alması, toplumda istismar özelde de duygusal istismarın önlenmesinde önemli katkı sunabilir.
4. Algılanan istismar düzeyi ile öz güven arasında anlamlı bir ilişki olduğu, yüksek düzeyde algılanan duygusal istismar yaşayan bireylerde düşük özgüven sorunu olduğu görülmektedir. Dolaysıyla öz güven sorunu yaşayan bireyler için çalışma yapan psikolojik danışmanlar çalışmalarında bu durumun bir faktör olabileceğini dikkate alabilir.
5. Algılanan duygusal istismarın ekonomik geliri düşük aile çocuklarında daha çok görülmesinden dolayı özellikle, okullarda ve yaygın eğitim kurumlarında bu durum dikkate alınarak çeşitli düzeylerde bilinçlendirme toplantıları, seminer, ev ziyaretleri gibi etkinlikler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avci, A. ve İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(4), 591-614.

Akın, A. (2007). Öz-Güven Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(2), 167-176.

Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8. bs.). New York: Routledge.

Döğüşgen, M. M. (2010). *Etkin çocuk eğitimi ve özgüven*. Ekinoks Yayın Grubu.

Ekinci, N. E., Özdilek, Ç., Deryahanoğlu, G. ve Üstün, Ü. D. (2014). Spor yapan lise öğrencilerinin öz güven düzeylerinin incelenmesi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 36–42.

Ersanlı, K., Yılmaz, M. ve Özcan, K. (2008). *Yetişkin Bireyler İçin Algılanan Duygusal İstismar Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği.* (Araştırma Raporu). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

George, D. ve Mallery, P. (2019). *IBM SPSS Statistics 25 step by step: A simple guide and reference*. New York: Routledge.

Göknar, Ö. (2012). *Özgüven kazanmak.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıkalın, A. ve Bilen, A. (2013). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(3), 393–407.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7. bs.). Harlow: Pearson Education Limited.

Hayter, A. J. (1986). The maximum familywise error rate of Fisher's Least Significant Difference Test. *Journal of the American Statistical Association*, *81*(396), 1000-1004. doi:10.1080/01621459.1986.10478364

Ho, R. (2014). *Handbook of univariate and multivariate data analysis with IBM SPSS*. Boca Raton: CRC Press.

Kasatura, İ. (1998). *Kişilik ve özgüven*. İstanbul: Evrim Yayınları.

Levin, J. R., Serlin, R. C. ve Seaman, M. A. (1994). A controlled, powerful multiple-comparison strategy for several situations. *Psychological Bulletin*, *115*(1), 153-159. doi:10.1037/0033-2909.115.1.153

McKay, M. ve Fanning, P. (2017). *Özgüven*. (F. G. Atay, Çev.) (11. bs.). İstanbul: Arkadaş Yayınları.

Müderrisoğlu, S. (2002). *Adelösan döneminde karşılaşılan intihar eğilimlerinde aile-içi duygusal ve fiziksel istismar ile depresyonun etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özcan, K. (2009). *Yetişkin bireylerin algılanan duygusal istismar düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics* (6. bs.). Boston: Pearson.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Acta Medica*, *35*(2), 82–86.

Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, *34*(1), 70–74.

LİMİTED ŞİRKET MÜDÜRLERİNİN HAKLI SEBEPLE GÖREVDEN ALINMASI

DISMISSAL OF LIMITED COMPANY DIRECTORS FOR VALID REASONS

Arş. Gör. Dr. İlknur Kaya

Anadolu Üniversitesi

Özet

Limited şirket müdürlerinin görevden alınması, Türk Ticaret Kanununun (TTK) "görevden alma, yönetim ve temsil yetkisinin geri alınması ve sınırlandırılması" başlıklı 630. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre; "genel kurul, müdürü veya müdürleri görevden alabilir, yönetim hakkını ve temsil yetkisini sınırlayabilir. Her ortak, haklı sebeplerin varlığında, yöneticilerin yönetim hakkının ve temsil yetkilerinin kaldırılmasını veya sınırlandırılmasını mahkemeden isteyebilir. Yöneticinin, özen ve bağlılık yükümü ile diğer kanunlardan ve şirket sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini ağır bir şekilde ihlal etmesi veya şirketin iyi yönetimi için gerekli yeteneği kaybetmesi haklı sebep olarak kabul olunur. Görevden alınan yöneticinin tazminat hakları saklıdır".

Türk Ticaret Kanunun 630. maddesinin üçüncü fıkrasına bakıldığında, haklı sebeplere dair örnekler verildiği görülmektedir. Belirtilen haklı sebeplerin, ana sözleşmeye hüküm konulması suretiyle genişletilmesi mümkündür. Ancak madde hükmünde sayılan haklı sebeplerin ana sözleşmeye konulacak hükümle ortadan kaldırılması mümkün değildir.

Şirket müdürlerinin görevden alınması için açılacak davada davacı sıfatı, limited şirket ortaklarından her birisine aittir. Ortaklar teker teker veya birlikte dava açma yoluna gidebilirler. Kanunda şirket ortaklarının dava açma hakkına sahip olduğu belirtildiğine göre, gerçek veya tüzel kişi ortaklar arasında ayrım yapılmasına gerek yoktur.

Limited şirket müdürlerinin görevden alınması için, açılan davada yapılan inceleme neticesinde, haklı sebep veya sebeplerin kanıtlanmış olması lazımdır. Haklı sebebi ispat etme yükü, dava açma hakkına da sahip olan ortaklara aittir. Davacı ortaklar, müdürlerin haklı sebeple görevden alınmasına dayanak oluşturan fiillerini, iş ve işlemleri ile kusurlarını kanıtlamalıdır.

Biz bu çalışmamızda şirket müdürlerinin görevden alınmasının koşulları, haklı sebeplere ilişkin örnekler, mahkemece verilecek karar üzerinde duracağız.

Anahtar kelimeler: Limited şirket, müdürler, görevden alınma.

Abstract

Dismissal of limited company managers is regulated under Article no. 630 of Turkish Trade Act, titled as "dismissal, retrieval and limitation of management and representation authority." According to the Article; "General Assembly may discharge the director or directors, restrict their right to manage and authorization to represent. Any shareholder may request the court to remove or limit the management right and representation authority of the directors in case of valid reasons. That a director violates his care and commitment liability as well as the other liabilities arising out of other legislations and company agreement heavily or that the director lacks the ability required for good management of the company is considered as a valid reason. The indemnification rights of the discharged directors are reserved."

It is seen that samples are given regarding valid reasons in third sub-clause of Article no. 630 of Turkish trade Act. It is possible to extend the scope of the foregoing valid reasons by including provisions in the articles of association. However, it is not possible to annihilate the valid reasons, specified in the provision of the article thereby including provisions in the Articles of Association.

In the case to be opened in order to discharge the company directors, the role of plaintiff belongs to any one of the shareholders of the limited company. The shareholders may individually or jointly open a case. As it is stated in the legislation that shareholders of the company are entitled to open a case, it is not necessary to make any distinction between the natural and legal entity shareholders.

Following the review of the case, opened for dismissing the directors of the limited company, it is essential to prove the valid reason or reasons. The liability to prove the valid reason belongs to the shareholders who are entitled to open the case. Plaintiff shareholders must prove the acts, operations and transactions of the directors that form the basis of dismissal of such directors.

In this study, we will deal with the reasons regarding the discharge of company directors, samples for valid reasons, the decision to be taken by the Court.

Key words: Limited company, directors, discharge.

GİRİŞ

Limited şirkette müdürler, bu sıfatlarını çeşitli sebeplerle kaybedebilir. Ana sözleşmede öngörülen niteliklerinin ortadan kalkması veya müdürlerin istifa etmesi bu sebeplerden

bazılarıdır. Ayrıca müdürlerden biri hakkında iflas veya kısıtlama kararı verilmesi de müdürlerin belirtilen sıfatlarının sona erme nedenleri arasında sayılmaktadır.

Limited şirket müdürlerinin görevden alınması ise, Türk Ticaret Kanununun "görevden alma, yönetim ve temsil yetkisinin geri alınması ve sınırlandırılması" başlıklı 630. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre; genel kurul, müdürü veya müdürleri görevden alabilir, yönetim hakkını ve temsil yetkisini sınırlayabilir. Bununla birlikte ortaklardan birinin, haklı sebeplerin bulunması durumunda, yöneticilerin yönetim hakkının ve temsil yetkilerinin kaldırılmasını veya sınırlandırılmasını mahkemeden talep etme yetkisi bulunur. Yöneticinin, özen ve bağlılık yükümü ile diğer kanunlardan ve şirket sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini ağır bir şekilde ihlal etmesi veya şirketin iyi yönetimi için gerekli yeteneği kaybetmesi haklı sebep olarak kabul olunur. Görevden alınan yöneticinin tazminat hakları saklıdır".

1. GENEL KURUL KARARI İLE GÖREVDEN ALMA

Limited şirkette müdürlerin görevden alınması konusunda genel kurul yetkilidir. Genel kurul, müdürü veya müdürleri görevden alabilir, yönetim hakkını ve temsil yetkisini sınırlayabilir (TTK m. 630 f.1). Bu yetki genel kurulun devredilemez ve vazgeçilemez yetkilerindendir (TTK m.616/1-b). Görevden alınan müdür, şirket ortağı olabileceği gibi, üçüncü bir kişi de olabilir.

Şirketin müdürleri görevden almaya yönelik hakkı, tek taraflı bozucu yenilik doğuran bir haktır[1]. Bu hak bir kez kullanıldıktan sonra geri alınamaz[2]. Fakat şirket genel kurulunda alınacak karar ile aynı kişinin tekrar müdür tayin edilmesi mümkündür. Görevden alma kararı, hukuki sonuçlarını iç ilişkide işlemin tamamlandığı anda, dış ilişkide kararın tescil ve ilanı anında doğurur[3].

Limited şirket genel kurul toplantısında, müdürlerin görevden alınabilmesi için basit karar yetersayısının sağlanması yeterlidir. Bu sebeple toplantıya katılan pay sahiplerinin çoğunluğunun olumlu oyuyla kararın alınması mümkündür[4].

---

[1] R. Poroy / Ü. Tekinalp / E. Çamoğlu (2017). *Ortaklıklar hukuku II (13. Bası).* İstanbul: Vedat Kitapçılık, s. 500.

[2] A. Taş (2019). *Limited Şirkette Müdürler*. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, s. 52.

[3] Çamoğlu (Poroy/Tekinalp), 2015, s. 500.

[4] Çamoğlu (Poroy/Tekinalp), 2015, s. 501; O. H. Şener (2019). *Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku*. Ankara: Seçkin yayıncılık, s. 755; O.H. Şener (2017). *Yargıtay kararları ışığında limited ortaklıklar hukuku.* Ankara: Seçkin yayıncılık, s. 776; H. Pulaşlı (2018). *Şirketler hukuku şerhi. C.3* (3. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, s. 2854; Şirket müdürü, şirkette pay sahibi ise, toplantıya katılıp oy kullanma hakkına sahiptir. Taş, 2019, s. 55.

Limited şirketlerde genel kurul toplantılarında gündemde yer almayan konuların görüşülmesi kural olarak mümkün değildir (TTK m. 617 f. 3. TTK m. 413 f.2). Tekinalp, haklı sebeplerle şirket müdürlerinin görevden alınmasının, gündeme bağlılık ilkesinin istisnalarından birini oluşturduğunu ifade etmektedir[5]. Pulaşlı da, genel kurulun, müdürlerin görevden alınması konusunda herhangi bir gerekçe göstermek zorunda olmadığı görüşündedir. Bir diğer ifadeyle, müdürlerin mahkeme kararı ile görevlerinin son bulmasında, haklı sebeplerin kanıt olarak sunulması gerekirken, genel kurul toplantısında herhangi bir sebep gösterilmeden görevden alma gerçekleşmektedir. Zira limited şirket ile müdürler arasındaki hukuki ilişkinin vekâlet sözleşmesi olduğu kabul edildiğinde, vekâlet verenin sözleşmeyi istediği zaman tek taraflı olarak sona erdirebilme hak ve yetkisine sahip olduğunu düzenleyen TBK m. 512'nin de uygulanacağı açıktır[6].

Bahtiyar ise; müdürlerin genel kurul kararıyla görevden alınması için gündemde madde olmasının veya gündemde olmasa bile haklı sebebin bulunması gerektiğini belirtmektedir[7]. Çamoğlu da, genel kurula tanınan yasal hakkın, sebepsiz ve keyfi olarak kullanılmasının mümkün olmadığı görüşündedir. Müdür ile şirket arasındaki vekâlet veya iş sözleşmesi niteliğindeki sözleşme ilişkisi, bu yetkinin nedensiz olarak kullanılmasına olanak vermez[8]. Şener de, TTK m. 630 f.4'ün, vekâlet verenin sözleşmeyi istediği zaman tek taraflı olarak sona erdirebilme hak ve yetkisine sahip olduğunu düzenleyen TBK m. 512'nin bir yansıması olmadığını söylemektedir[9].

Görevden alma konusunda genel kurul kararı bulunduğuna göre, karara karşı iptal davası açılabilir. Bunun için görevden alınan müdürün aynı zamanda limited şirkette pay sahibi olması gerekmektedir. Pay sahibi müdür, kararın alındığı tarihten itibaren üç ay içinde iptal davasını açabilir (TTK m. 445 f.1).

Ayrıca görevden alınan ortağın tazminat isteme hakkı saklıdır (TTK m. 630 f.4). Görevden alınmasını gerektirecek haklı bir sebep olmamasına rağmen, genel kurul toplantısında bu yönde karar alınmışsa, müdür, meydana gelen zararının giderilmesi için dava açabilir. Bunun

[5] Ü. Tekinalp (2015). Sermaye ortaklıklarının yeni hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık, S. 595;Limited şirket müdürleri çağrısız genel kurulda alınan bir kararla da görevden alınabilir. Çağrısız genel kurul toplantısı sırasında, tüm ortakların olumlu görüşü ile gündeme madde eklenmesi suretiyle müdürler görevden alınabilir. Taş, 2019, s. 54.

[6] H. Pulaşlı (2017). *Şirketler hukuku genel esaslar* (5. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, s. 858; Pulaşlı, 2018, s. 2857; Aynı yönde, F. Bilgili ve E. Demirkapı (2017*). Şirketler hukuku dersleri*. Bursa: Dora Yayınları., s. 449; Emredici nitelikte olan söz konusu hüküm sebebiyle, vekâlet verenin vekili azletme hakkından feragat etmesi de geçerli değildir. Vekâlet veren, tek taraflı bir irade beyanı ile vekâlet sözleşmesini sonlandırabileceğinden, herhangi bir sebep göstermeden şirketin genel kurulunda, müdürlerin de görevden alınması mümkündür. Taş, 2019, s. 52.

[7] M. Bahtiyar (2019). *Ortaklıklar hukuku* (13. Bası). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, s. 446.

[8] Çamoğlu (Poroy/Tekinalp), 2015, s. 501.

[9] Şener, 2019, s. 256.

için müdürün uygun olmayan zamanda görevden alınmış olması lazımdır. Uygun olmayan zamanın belirlenmesinde, şirket ve müdürler olmak üzere tarafların yararları ve görevden alma zamanı gibi hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir[10].

2. MAHKEME KARARI İLE GÖREVDEN ALMA

Her ortak, haklı sebeplerin varlığında, yöneticilerin yönetim hakkının ve temsil yetkilerinin kaldırılmasını veya sınırlandırılmasını mahkemeden isteyebilir (TTK m. 630 f.2). Haklı sebeple müdürün görevden alınabilmesi için, bu hususun da kanıtlanması gerekmektedir. Hangi sebeplerin haklı sebep kabul edileceği ise, TTK m. 630 f.3'te örnek olarak sayılmıştır. Maddeye göre, "yöneticinin, özen ve bağlılık yükümü ile diğer kanunlardan ve şirket sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini ağır bir şekilde ihlal etmesi veya şirketin iyi yönetimi için gerekli yeteneği kaybetmesi haklı sebep olarak kabul olunur" [11]. Müdürlerin görevden alınmasına dair sebepler maddede belirtilenlerden ibaret değildir. Ana sözleşmeye hüküm koymak suretiyle de haklı sebep tayin edilebilir[12].

Bu bağlamda, şirket bakımından, müdürün görevine devam etmesinin dayanılmaz olduğu ve hukuki ilişkinin devamının beklenmesinin dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edeceği her sebep haklı sebep olarak kabul edilebilir[13]. Şirket müdürü, kendi veya pay sahiplerinden birinin menfaatini şirket menfaatinden üstün tutarsa, sahip olduğu hak ve yetkileri şirketin zararına olarak kötüye kullanırsa, tutuklanır veya askere alınırsa, görevden alma için aranan haklı sebep gerçekleşmiş olur[14].

Müdürün şirket işlerini yürütemeyecek şekilde hastalanması veya ağır bir trafik kazası geçirmesi haklı sebep teşkil eder. Bu örneklerde, müdürün haklı sebebin meydana gelmesinde kusurunun olmadığı görülmektedir. Ancak şirket menfaatinin korunması zorunluluğu bulunduğundan, müdürler görevlerinden alınabilir. Müdürlerin kusurlarının olup olmaması, yalnızca meydana gelen zararın giderilmesinde dikkate alınır[15].

Diğer taraftan maddede tazminattan söz edilmişse de, bu kavramı, özellikle müdürün üçüncü kişi olması durumunda, cezai şart, kıdem veya ihbar tazminatlarını içerecek şekilde anlamak gerekmektedir[16].

---

[10] Taş, 2019, s. 56.
[11] Maddede yer alan düzenlemeler, kollektif şirketlere dair TTK m. 219 hükmü ile benzerlik göstermektedir. Bahtiyar, 2019, s. 445; Bilgili ve Demirkapı, 2017, s. 449-450.
[12] Çamoğlu (Poroy/Tekinalp), 2015, s. 501.
[13] Taş, 2019, s. 62.
[14] Şener, 2019, s. 256; şener, 2017, s. 783; Taş, 2019, s. 63.
[15] Şener, 2019, s. 256; şener, 2017, s. 782.
[16] Çamoğlu (Poroy/Tekinalp), 2015, s. 501.

Müdürlerin görevden alınmasını talep hakkı, limited şirketin her ortağına tanınmıştır[17]. Dava tarihi itibariyle ortak sıfatını haiz olanlar, asliye ticaret mahkemesinde dava açma hakkına sahiptir[18].

Müdürlerin görevden alınmasına yönelik davanın şirkete karşı açılması gerekmektedir. Zira limited şirket müdürleri, şirketi yönetme hak ve yetkisine sahip olan organlarıdır. Mahkemece verilen karar ile müdür ve şirket arasındaki hukuki ilişki sonlandırılacağından, davanın da şirkete karşı açılması gerekmektedir[19].

SONUÇ

TTK m. 630'a göre; "genel kurul, müdürü veya müdürleri görevden alabilir, yönetim hakkını ve temsil yetkisini sınırlayabilir. Her ortak, haklı sebeplerin varlığında, yöneticilerin yönetim hakkının ve temsil yetkilerinin kaldırılmasını veya sınırlandırılmasını mahkemeden isteyebilir. Yöneticinin, özen ve bağlılık yükümü ile diğer kanunlardan ve şirket sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini ağır bir şekilde ihlal etmesi veya şirketin iyi yönetimi için gerekli yeteneği kaybetmesi haklı sebep olarak kabul olunur. Görevden alınan yöneticinin tazminat hakları saklıdır".

Müdürlerin görevden alınmasına dair sebepler maddede sayılanlarla sınırlı değildir. Başkaca sebeplerin, ana sözleşemeye hüküm koymak suretiyle, haklı sebep olarak belirlenmesi mümkündür. Böylece şirket için, müdürün görevine devam etmesinin dayanılmaz olduğu ve hukuki ilişkinin devamının beklenmesinin dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edeceği her sebep haklı sebep olarak kabul edilebilir. Şirket müdürü, kendi veya ortaklardan birinin menfaatini şirket menfaatinden üstün tutarsa, sahip olduğu hak ve yetkileri şirketin zararına olarak kötüye kullanırsa, görevden alma için aranan haklı sebep gerçekleşmiş olur.

[17] Ortağın bu haktan önceden vazgeçmesi olanaklı değildir. Zira söz konusu hak, mutlak nitelikte ortaksal bir haktır. Şener, 2017, s. 777.
[18] Şener, 2019, s. 256; Şener, 2017, s. 780
[19] Şener, 2019, s. 256; Şener, 2017, s. 780-781; "…Yargıtay'ın farklı yönde vermiş olduğu kararlar mevcut olsa da son güncel kararlarında, haklı sebeple azil davasında davanın sadece azli istenen müdüre karşı açılması gerektiğine hükmetmiştir…" Taş, 2019, s. 64-65; Tekinalp ise, maddede yöneticiler dendiği için, davanın sadece müdürlere karşı değil, ticari temsilci ve vekillere karşı da açılabileceğini ifade etmektedir. Tekinlap, 2015, s. 596.

KAYNAKÇA

Bahtiyar, M. (2019). *Ortaklıklar hukuku* (13. Bası). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Bilgili, F. Demirkapı, E. (2017*). Şirketler hukuku dersleri*. Bursa: Dora Yayınları.

Poroy, R. / Tekinalp, Ü. / Çamoğlu, E. (2017). *Ortaklıklar hukuku II (13. Bası).* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Pulaşlı, H. (2017). *Şirketler hukuku genel esaslar* (5. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.

Pulaşlı, H. (2018). *Şirketler hukuku şerhi*. *C.3* (3. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.

Şener, O. H. (2017). *Yargıtay kararları ışığında limited ortaklıklar hukuku*. Ankara: Seçkin yayıncılık.

Şener, O. H. (2019). *Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku*. Ankara: Seçkin yayıncılık.

Taş, A. (2019). *Limited Şirkette Müdürler*. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Tekinalp, Ü. (2015). *Sermaye ortaklıklarının yeni hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

DUE DILIGENCE OF MANAGING PARTNERS OF UNINCORPORATED COMPANIES

Res. Assist. Dr. İlknur KAYA

Anadolu Üniversity

Abstract

Due diligence of managing partners in unincorporated companies is regulated under Art. No. 628 of Turkish Code of Obligations (TCO). In Article 628/1 of Turkish Code of Obligations following provision is included; “while performing company works, any partner is liable to show the diligence and effort, exercised in their own works.” Acts and operations against this provision result in emergence of liabilities in terms of internal affairs of the partners.

As part of the first sub-clause of the article, duty of care of the directors who are not wage-earners within the unincorporated company is regulated. Based on the third sub-clause of the same article, the regulation which requires a lighter duty of care (due diligence) looks for the care that company directors show in their own works. Thus, it is concluded that subjective fault criterion is valid for the works and actions of the directors of unincorporated company against due diligence. At this point, for the degree of the care expected from the company directors, the provisions included in the agreement for the unincorporated company and the issues such as the age, education and occupation of the director are taken into consideration. Any partner (shareholder) is liable to cover the losses of the others, which are caused due to their own fault without a right to set off the same with the benefits provided in other works for the company (TCO Art. 628/2).

When the following provision is reviewed according to Article no. 628/3 of Turkish Code of Obligations; “managing partner, who carries out the company works against a fee, is responsible in accordance with procuration provisions” it is understood that the liability degree of the managing director with a wage is heavier. Because, the wage-earner director is responsible in accordance with the provisions of procuration agreement. Therefore, it is essential to consider Article no. 506/3 of Turkish Code of Obligations, which regulates due diligence of the proxy holder. As the following provision is included in this final regulation; “the act of a prudent proxy holder, who undertakes the works and services in a similar area is based on while determining the liability of a proxy holder arising out of due diligence”, it can be stated that wage-earner director is subject to objective due diligence.

Key Words: Unincorporated company, due diligence, managing partners.

INTRODUCTION

Due diligence of managing partners in unincorporated companies is included in Article 628 of Turkish Code of Obligations. According to this Article; "*while performing company works, any partner is liable to show the diligence and effort, exercised in their own works. Any partner (shareholder) is liable to cover the losses of the others, which are caused due to their own fault without a right to set off the same with the benefits provided in other works for the company. Managing partner, who carries out the company works against a fee, is responsible in accordance with procuration provisions."*

There are several provisions with respect to due diligence in Turkish Law either in Turkish Code of Obligations or Turkish Trade Act (TTA). However, there are no definitions regarding due diligence in the respective regulations. But it is seen that due diligence is considered in determination of the liability in terms of the articles included in TCO and TTA.

There is also a close relation between due diligence and fault. While determining due diligence of unincorporated company directors, imperfection is taken into consideration within the scope of subjective and objective due diligence.

In this study, we will review the scope and limitations of due diligence of unincorporated company directors within the scope of Art. 628 of TCO.

1. IN TERMS OF MANAGING PARTNER WITHOUT A WAGE

Those, who are subject to due diligence that is regulated under Art. 628/1 of TCO, are not only the managing partners without a wage. Along with the directors without a wage and those, who are the partners of the unincorporated company, the shareholders without managing authority, are also subject to the same liability[1].

In order that there arises the liability of the managing director without a wage, it is primarily essential that the director is engaged in an activity to realize the goals of the company[2].

The article envisages the criterion of subjective due diligence for the managing partners of unincorporated company[3]. The managing partner must have shown the diligence and effort to

---

[1] B. Baş (2019). *Adi ortaklığın yönetimi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: yayımlanmamış yüksek lisans tezi, s.72.

[2] O. H. Şener (2019). *Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku.* Ankara: Seçkin yayıncılık, s. 51.

[3] H. Pulaşlı (2017). *Şirketler hukuku genel esaslar.* Ankara: Adalet Yayınevi, s. 29; Şener, 2019, s. 51 vd; R. Poroy/Ü. Tekinalp/ E. Çamoğlu (2019). *Ortaklıklar hukuku I.* İstanbul: Vedat Kitapçılık, s. 67; M. Bahtiyar (2019). *Ortaklıklar hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., s.41; F. Bilgili ve E. Demirkapı (2017*). Şirketler hukuku dersleri.* Bursa: Dora Yayınları, s. 32-33; "…With this criterion, there occurs a moderation in liability. However, if the partner acts intentionally and gross defectively, the partner is not allowed to depend on fault criterion included in Article 628 of TCO, Otherwise, this is considered as an immoral application. However, in case of mild and medium faults, the partner may claim to be irresponsible based on diligence criterion in Article o of TCO…" Şener, 2019, s. 51.

the extend they show the same in their own works. It is essential to prove the fault of the shareholder so that the shareholder would be held responsible for his/her action against such liability.

In this context, it is initially essential to consider the company agreement and determine whether the partner is engaged in an activity to realize the objective of the company[4]. Then, it is checked if the director acts against due diligence by reviewing the characteristics of the concrete case. Following issues such as the acts, age, occupation and profession of the shareholder are considered while determining the extent of the diligence required to be shown[5]. Subjective measurement makes it mandatory to look for different degree of care in terms of any managing partner. According to the concrete case, if the managing partner showed the diligence, exercised in his/her own works, such partner is not considered to be at fault even when he showed less diligence than the diligence required to be showed by an average partner[6].

2. IN TERMS OF THE MANAGING PARTNER WITH A WAGE

Due diligence of the wage-earner managing partner is included in Art. 628/f. 3 of TCO. According to such article; if the managing director earns a wage to carry out company works, due diligence required to be displayed in this respect is heavier than that of the partner without a wage. Because, the wage-earner partner will be liable in accordance with procuration provisions[7].

Due diligence of the proxy holder in procuration agreement is regulated as follows in Art. 506 f. 3 of TCO: *"the act of a prudent proxy holder, who undertakes the works and services in a similar area is based on while determining the liability of a proxy holder arising out of due diligence"*. As it can be understood from the article, the liability of the wage-earner partner is not based on a subjective but an objective criterion[8]. The diligence showed by the partner in his own work is not enough to be excluded from the liability. It is essential that the partner must have showed the diligence required in similar works as a prudent director[9]. In this

[4] Baş, 2019, s.
[5] Baş, 2019, s. 72.
[6] Baş, 2019, s. 72; İ. Kırca (2003). Adi Şirket Ortağının Özen Borcu. *Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan*, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 205.
[7] Poroy/Tekinalp (Tekinalp/Çamoğlu), 2019, s. 67; Baş, 2019, s. 73.
[8] Poroy/Tekinalp (Tekinalp/Çamoğlu), 2019, s. 67; Şener, 2019, s. 51; Bahtiyar, 2019, s. 41; Pulaşlı, 2017, s. 31.
[9] Poroy/Tekinalp (Tekinalp/Çamoğlu), 2019, s. 67; Şener, 2019, s. 51; Bahtiyar, 2019, s. 41; Pulaşlı, 2017,s. 31.

context, if the act of the managing partner is different than the act of an average partner under the same conditions, managing partner is at fault[10].

Although the provision of Article no. 628 of TCO regarding the due diligence of the partners is regulated according to the separation between the partners with or without a wage, it is also essential to consider the regulation included in TTA with regard to the due diligence required to be showed by the partners, who are merchants.

If the unincorporated company was founded in order to operate a commercial enterprise, the merchant concept does not belong to the company but the partners, who operate the enterprise. As for the diligence required to be showed by the partners, it is essential to apply article no. 18 f.2 of TTA. It is envisaged in Article no. 18 f.2 of TTA that a merchant must act as a prudent businessman while performing his commercial activities.

The text of the article adopts objective diligence criterion whether merchant partner earns a wage or not. Therefore, in this last case, the partners of the unincorporated company operating a commercial enterprise are liable to Show the diligence of a prudent merchant in a similar commercial activity[11].

3. VIOLATION OF DUE DILIGENCE

Managing partners of the unincorporated company are responsible for the damages they caused due to their quasi delicit (TCO Art. 628 f. 2). Of course, it is essential that there exists ‘’illegal act’’, ‘’loss’’ and ‘’ causal relation between the illegal act and the loss’’ so that e responsibility would exist[12]. In this context, it means an illegality that actions are performed against the agreement of unincorporated company or that the liabilities arising out of TCO are violated. More clearly, that the managing partner performs his duties carelessly or fails to do the same at all, and that the right to audit is misused may be considered as an illegal act[13].

The actual damage incurred by the assets of the Company is the amount that is required to be indemnified. However, the managing partner is also responsible for the profit forfeited by the

[10] Baş, 2019, s. 72.

[11] Baş, 2019, s. 74; In the Doctrine, it is stated that TTA 18 f. 2 and TCO Art. 628/f. 1 regulation are not in compliance with each other. However, both legislations are general law. It is further stated that TTA Art. 18 f.2 must be applied as it is later dated. Kırca, 2003, s. 206.

[12] Poroy/Tekinalp (Tekinalp/Çamoğlu), 2019, s. 67; Şener, 2019, p. 52 et al.,; At this point, the distinction can be made between intentional and gross negligence and slight negligence. The managing partner without a wage may be excluded from liability thereby proving the emergence of the loss although he showed the same diligence just as he does so in his own works. As for the wage-earner partner, he may get rid of the liability by proving that he showed the diligence, showed by a person under the same conditions in a work in a similar area. It is not possible to be excluded from the losses due to intentional and heavy negligence.

[13] Baş, 2019, s. 75; Kırca, 2003, s. 203.

company. It is not possible for the partner to set off the damage caused by his/her own fault with the benefit provided for the company in another work (TCO Art. 628 f.2).

The case to indemnify the emerging damage is filed by the other partners against the managing partner. And the indemnification ordered by the court is paid to the unincorporated company but not the partners. In order to file an indemnification case, it is not essential to ask for the termination of the company.[14]

CONCLUSION

Due diligence of managing partners in unincorporated companies is included in Art. 628 of Turkish Code of Obligations (TCO). Due diligence of the directors without a wage from unincorporated company is regulated as part of the first sub-clause of the Article. Stipulating a lighter due diligence in comparison to the partner with a wage, the regulation looks for the due diligence showed by the company partners in their own works. And the liability of the director carrying out the company works against a wage arises out of the provisions of procuration.

Managing partner of unincorporated company are liable to indemnify the losses caused by their own defective actions. It is also essential that there also exists ‘’illegal act’’, ‘’loss’’ and causal relation between the illegal act and loss’’ for the liability of managing partners. In this context, the performance of actions against the unincorporated company agreement or violation of liabilities arising out of TCO refer to illegality.

REFERENCES

Bahtiyar, M. (2019). *Ortaklıklar hukuku* (13. Bası). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2017*). Şirketler hukuku dersleri*. Bursa: Dora Yayınları.

Baş, B. (2019). *Adi Ortaklığın Yönetimi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Kırca, İ. (2003). Adi Şirket Ortağının Özen Borcu. *Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan,* Ankara: Turhan Kitabevi, s. 201-21

Poroy, R. / Tekinalp, Ü. / Çamoğlu, E. (2019). *Ortaklıklar hukuku I (14. Bası).* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Pulaşlı, H. (2017). *Şirketler hukuku genel esaslar* (5. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.

Şener, O. H. (2019). *Teorik ve uygulamalı ortaklıklar hukuku*. Ankara: Seçkin yayıncılık.

[14] Baş, 2019, s. 75-76.

GELENEKSEL HALILARIN ÇAĞDAŞ SANATA DÖNÜŞÜMÜ: FAİG AHMED

Dr. Leyla ÖNEN

Giresun Üniversitesi, Görele Güzel sanatlar Fakültesi

ÖZET

Faig Ahmed 1982 yılında Azerbaycan'ın Sumgayıt ilinde doğmuştur. 2000 yılında Azerbaycan Devlet Ressamlık (Güzel Sanatlar) Akademisi'nin Heykel Bölümünü kazanmıştır. Öğrenci olduğu yıllarda özgün bakış açısıyla eserler üreten sanatçı 2004 yılında Akademiden mezun olmuştur. 2007 yılından halılar üzerinde çalışmaya başlayan Faig, geleneksel ve çağdaş sanatın sentezinden yararlanarak yeni tarzda, özgün biçimde eserler üretmiştir. Sürrealist dokumalarıyla bilinen sanatçı, geleneksel Azerbaycan, İran (Güney Azerbaycan), Türk ve Hindistan halılarını çağdaş teknikle yeni formlara uyarlayarak farklı anlam kazandırmaktadır. Özgün yorumlarıyla geleneksel halı motiflerini eserlerinde kullanan Faig, üç boyutlu, pikselleştirilmiş, asimetrik yapıtlar ortaya koymaktadır. Çeşitli malzemeler kullanan sanatçı, video sanatı, vücut sanatı ve yerleştirme gibi sanat dallarında da birçok yapıt üretmiştir.

Faig Ahmed, 2007 ve 2013 yıllarında çağdaş yorumla ortaya koyduğu geleneksel eserleriyle 52. ve 53. Venedik Bienali'nde Azerbaycan sanatını temsil etmiştir. Sanatçı, 2013 yılında Jameel Prize 3 ödülüne layık görülmüştür. Faig'in Moskova, Roma, Dubai, New York, Şarjah ve İstanbul'da kişisel sergileri düzenlenmiş ve dünyanın birçok ülkesinde, grup ve karma sergi, festival, bienal ve trienallerinde eserleri yer almıştır. Sanatçının eserleri Los Angeles County Müzesi, Boston'da yer alan Güzel Sanatlar Müzesi gibi dünyanın birçok müzesinde sergilenmektedir.

Araştırmada nitel araştırma türünden "Betimsel araştırma" yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada sanatçının sanatı ve eserlerini konu alan, sanatçı ile ilgili basında yer alan söyleşiler, eleştiri ve yorum yazıları, yerli ve yabancı kaynaklar: konu ile ilgili güncel yayınlar, makaleler, tezler, haberler taranarak sanat tarihi bağlamında eserlerindeki geleneksel biçimler incelenerek yorumlanmıştır. Araştırmada Faig Ahmed'in sanata ilişkin düşünceleri, sanatının beslendiği kaynaklar, özgün ifade biçiminin oluşum süreci, yaşadığı dönemin özellikleri bağlamında incelenmiştir.

Araştırma bulguları Faig Ahmed'in geleneksel halı sanatı motiflerinin özgün anlayış tarzıyla ortaya koyduğunu göstermektedir. Sanatçı eserlerinde geleneksel Azerbaycan, Türk, İran ve Hindistan halılarını çağdaş sanat anlayışıyla ortaya koymuştur. Sanatçı yerleştirme, video ve sergilediği vücut sanatında tasavvuf felsefi akımına, İslam dinine ve Azerbaycan geleneklere gönderme yapmıştır.

Anahtar kelime: Faig Ahmed, Çağdaş Sanat, Halı Sanatı

GİRİŞ

Halı eskiden beri Türk kültüründe önemli yere sahip olmuştur. Türk devletlerinde halı, kalı, halıça, kalıça olarak bilinmektedir. Halı ilk başlarda Orta Asya'da çadırlarda sıcaklığı sağlamak için kullanılmaya başlamış, daha sonra göçebe yaşamdan toplumsal, yerleşik yaşama geçilmesiyle evlerde, saraylarda yer almış ve genç kızların çeyizinde önemli eşyalardan biri olmuştur. Halılar toplumun günlük ihtiyacıyla birlikte süsleme unsuru olarak

ta kullanılmıştır. Havsız halılar duvarlarda yer alırken, büyük ölçülü halılar yerlere serilmekteydi (Kerimov,1999, 395). Kültür nesnesi olan bu halılar bulunduğu toplumun değerlerini günümüze kadar taşımıştır. Halılarda yer alan motifler toplumların yaşamını, yaşadığı coğrafi araziyi, dini görüşlerini ve geleneklerini aktarmaktadır. " Motifler bir kültürel yapının adeta DNA'larıdır ya da sosyal genetizmin mimarlarıdır" (Özdinç, 2016:526). Türk halılarında hayvan, bitki ve geometrik desenleri, kaligrafik yazılar ve birçok süslemeler, motifler yer almaktadır. Halılarda yer alan motifler gibi renkler de çok önemli yere sahiptir. Türk halklarına ait halılarda yer alan hayvan, bitki, geometrik, kaligrafik motifler ve süslemeler ve kompozisyon Azerbaycan halılarında da bulunmaktadır (Yıldırım,1994:2). Ayrıca Azerbaycan halılarında mitolojik görüşleri yansıtan hayat ağacı, ejderha gibi öğeler de yer almıştır (Tağıyeva,1996, s. 303).

Eski dönemlerde renk bitkilerden elde edilmekteydi. Halıda kullanılan rengin bölgenin bitki varlığına ve dini inançlarına göre değişim gösterdiği görülmüştür. Azerbaycan halılarında kullanılan renkler ve motifler de çeşitli anlamlara gelmekteydi. Ateş kırmızısı güneşi sembolize etmekle birlikte ruhsal anlam taşımaktaydı. Halı da kullanılan mavi ve beyaz renkler ise koruyucu güç anlamını taşımaktaydı. Kurbanov' a (2001) göre Azerbaycan halılarında renk uyumu, renk tonunun çeşitliliği, kontrast, temiz ve parlak renklerin kullanılması önemli özellikler arasında yer almıştır.

Eski dönemlerden bu yana Azerbaycan halıları Ebu Cafer Muhammed Taberi (839-923), El Makdisi (945-991), Nizami Gencevi (1141-1209), Şemsi Tebrizi (1185-1248), Hagani Şirvani (1120-1190) gibi tarihçi, şair ve yazarların eserlerinde estetik görünümü ve kalitesiyle yer almıştır (Kerimov,1999, s.390). 15. Yüzyılda Azerbaycan halılarına Batı ülkelerinde ilgi artmıştır. Hans Memling (1433-1494), Karlo Krivelli (1430-1493) gibi birçok Avrupalı sanatçılar eserlerinde Azerbaycan'ın farklı illerine ait halı gruplarına yer vermiştir (Kakan, 2018,s. 48; Kurbanov, 2001, s.212; Deniz, 2007, s.17).

20. Yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'ne dahil olmasıyla, sanatsal, kültürel, toplumsal reformlar yapılmış birçok alanda gelişim ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda halılar fabrikada üretilmeye başlamıştır. Azerbaycan halı Birliği ve Azerbaycan Devlet Halı Müzesi kurulmuş, el işçiliği halıların önem kazanmasını amaçlayan sergiler düzenlenmiştir (Deniz, 2007, s.18). 20.yüzyılın ortalarından başlayarak Azerbaycan'da Latif Kerimov, Kamil Aliyev, Arif İsmayılov, Cafer Müjiri isimli halı sanatçıları ortaya çıkmıştır. Bu sanatçılar halılarda bulunan geleneksel ve klasik motifleri sentezleyerek yeni ifade vasıtasıyla zengin görünümlü halılar ortaya çıkarmıştır (Paşayeva, 2003, s. 89). Halılarda yer alan motifler, süslemeler çağdaş Azerbaycan sanatında kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 60 kuşağı sanatçıları halı, kilim, hat ve minyatür gibi geleneksel sanatlardan yararlanarak çağdaş eserler üretmeye başlamıştır. Abbasov'a (2008) göre ulusun özgün bakış açısını oluşturan geleneksel değerleri, gelenek ve görenekler onun benzersizliğini ortaya çıkarmaktadır (Abbasov, 2008, s. 21).

1960'lı yıllardan başlayan ve ilk olarak "Abşeron Mektebi" sanatçılarının eserlerinde görülen ulusal, geleneksel değerlere yönelme eğilimi bağımsızlığın kazanılmasıyla hız kazanmıştır. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Azerbaycan bağımsızlığını kazanmıştır.

1990 yılına kadar olan süreçte Azerbaycan sanatı Sosyal Realizm'e hizmet etmekteydi. Bağımsızlığın kazanılmasıyla Azerbaycan sanatında yeni bir dönemin başlangıcı ortaya çıkmıştır. Bu dönem, dünyada yaşanan yeni jeo politik, ekonomik, toplumsal olaylar küreselleşmenin etkilerini yaygın hale getirmiştir. "Bu anlamda artık sınırlar ortadan kalkmış, Ülkelerin karşılıklı bağımlılığına dayalı yeni bir dünya düzeni hâkim olmuştur. Bilgi akışının ve dağıtımının hızla gelişmesiyle, uluslararası ticaretin ve ulusal sınırları aşan para akışının da önemli ölçüde arttığını izlemekteyiz" (Erdoğan,2015,s. 76). Tüm bunlarla birlikte bu dönem dünyada ulusların geleneksel, ahlaki değerlere dönme eğilimi de görülmüştür.

Dünya ekonomisindeki gelişim, ülkeler arası sınırların kalkması, teknolojilerinin gelişimiyle kitle iletişim vasıtalarına erişim ve ulusal değerlerde sınırların aşılması halklar arasında kültürel ve sanatsal etkileşime neden olmuştur. Bu etkileşim çağdaş Azerbaycan sanatında da etkilerini ortaya koymuştur. Nitekim çağdaş Azerbaycan sanatında geleneksel değerlerden yola çıkarak eserler üretilmiş, yeni sanat yaklaşımları, oluşumlar, gruplar ortaya çıkmıştır. Bu dönem Azerbaycan'da ortaya çıkan özgür düşünce, özgürlük, milliyetçilik ve Türkçülük gibi anlayışlar sanatta etkilerini ortaya koymuş, geleneksel ve çağdaş değerler sentezlenerek yeni ifade biçimiyle eserler üretilmeye başlanmıştır. Yeni, özgün ifade tarzına sahip sanatçılarla birlikte, sanatını tepki olarak ortaya koyan, kavramsal sanat eserleri üreten sanatçılar da yer almıştır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan sanatı üretimi, yöntemi ve teknikteki farklılıkları nedeniyle zengin bir üsluba ve çeşitliliğe sahip olmuştur. (Aliyeva Önen, 2019). Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan bu yıllar kültürel, sanatsal alanda gelişim elde etmiştir. Yeni sanat kurumları; müzeler, sergi salonları, vakıflar, yükseköğretim kurumları açılmış, ulusal ve uluslar arası sergiler, bienaller, trienal, proje ve sempozyumlar düzenlenmiştir. Düzenlenen yurtiçi ve yurtdışı sanatsal etkinliklerde birçok genç sanatçı eserleriyle yer almıştır. Tüm bu kurumlar çağdaş Azerbaycan sanatında olumlu yönde gelişmeler yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca bu dönem yerli ve yabancı koleksiyoncu ve iş adamlarından oluşan sanatseverlerin ortaya çıkması, özel galeriler, sanat grupları, sanatçılar ve küratörler arasındaki rekabet yeni oluşan sanat yaklaşımlarının gelişimine ön ayak olmuştur (İbrahimov, 2013). "Sanat, doğası gereği evrensel bir olgu olmakla birlikte küreselleşme ile birlikte sanata erişimin kolaylaşması, sanat alanındaki rekabetin küresel boyuta ulaşmasına neden olmuştur" (Bayrak, 2013, s. 125). Nitekim bu yıllar düzenlenen "Landscape Art-Project 95", "Şark'tan Şarka", "Alüminyum Bienali", "7. Kat", "Art Show", "Zamanın Kanatlarında", "Gelenek ve Çağdaşlık", "52. Venedik bienali" sanat etkinliklerinde Faik Ahmet, Nizar Memmedov, Raşit Memmedov, Leyla Aliyeva, Anar Hüseynov, Farid Abdullayev, Anton Osver, Javid Gurbanov, Faridbek Kerimov ve Elşen İbrahimov gibi genç sanatçılar katılmıştır. Bu sanatçılar Azerbaycan sanatını uluslar arası alanda tanıtarak kendilerine özgü tarzlarıyla çağdaş sanatın gelişmiş biçimini ortaya koymuştur (Daimi, 2002). Bu dönem genç sanatçılar, geleneksellik ve çağdaşlık anlayışını sentezleyerek yeni sanat yaklaşımlarının ortaya çıkmasına yol açmışlar. Güncel sanatçılar geleneksel sanatlardan özellikle halı sanatından yararlanarak; halının şeklini değiştirerek, üzerinde çeşitli tekniklerle farklı işlemler yaparak çağdaş sanat yapıtları ortaya koymuşlar. Birçok sanatçı oryantalizmi esas alarak çağdaş

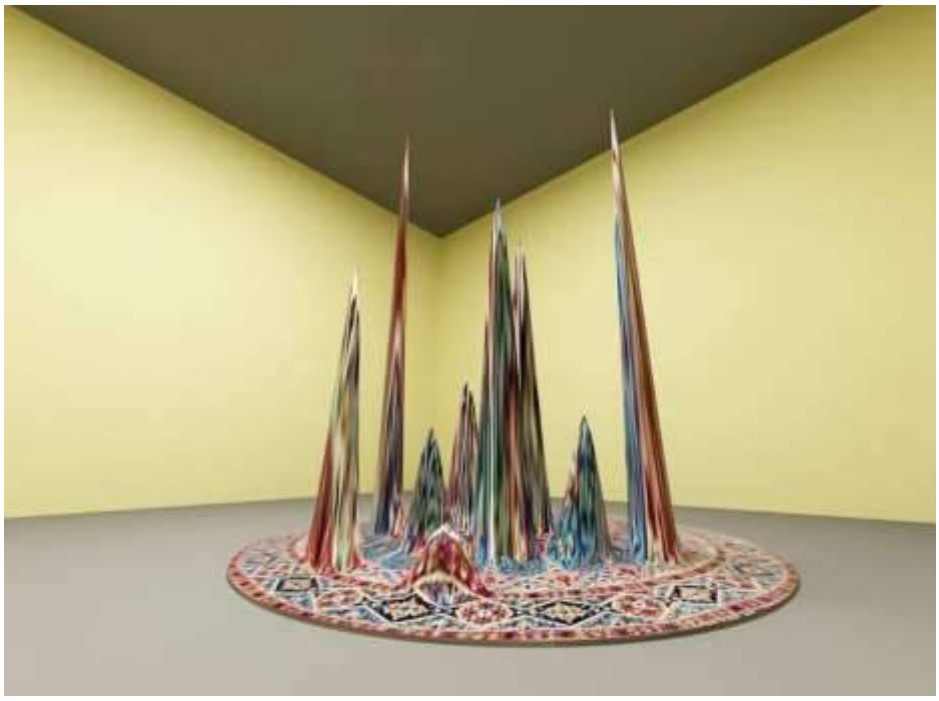
eserler üretmişlerdir. Eski dönemlerde olduğu gibi 21. Yüzyıla gelindiğinde de Azerbaycan halılarından eserlerinde yararlanan Elçin Veliyev Ramal Kazımov, Ferid Resulov gibi birçok sanatçı ortaya çıkmıştır. Geleneksel halı sanatından yararlanan sanatçılar arasında Azerbaycanlı sanatçı Faig Ahmedov da yer almıştır (Kakan, 2018). Uluslar arası alanda Faig Ahmed olarak tanınan sanatçı çağdaş sanat düşüncesiyle yerleştirme, video art ve geleneksel halılardan oluşan eserler üretmektedir. Bulunduğu coğrafi arazi çeşitli kültürlerden etkilenerek değerler açısından değişim ve gelişim içinde olmuştur. Bu durum kendisini eserlerinde geleneksel ve çağdaş yaklaşımların bir arada yer almasıyla dikkati çekmektedir. (Atalan, 2018). Geleneksel ve beşeri değerleri birleştirerek eserlerinde harmanlayan sanatçı, 1982 yılında Azerbaycan'ın nüfus sayısına göre üçüncü olan ve Hazar denizi kıyısında yerleşen Sumgayıt şehrinde doğmuştur. Faig Ahmed, 2000 yılında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Heykeltıraşlık bölümünü kazanmış, 2004 yılında ise aynı bölümden mezun olmuştur. Faig Ahmed 2007 yılından bu yana Azerbaycan, Türk, İran ve Güney Azerbaycan halılarından yararlanarak yeni ifade tarzıyla eserler ortaya koymaktadır. Faig, bir söyleşide halılarla deney gerçekleştirerek bu yola girdiğine değinmiştir. İlk başlarda geleneksel halıları deforme ettiği için tepkilere maruz kalan sanatçı, zamanla bu sorunu aştığını dile getirmiştir (Karagöz, 2019). Ahmed geleneksel halı motiflerinden üç boyutlu, pikselleştirilmiş, asimetrik yapıtlar elde ede bilmek için ilk olarak bilgisayarda kompozisyon oluşturur, ardından deforme edilmiş halı desenlerinden oluşan kompozisyonu mühendislik kâğıdına aktarır ve yeni eserin ortaya çıkması için imalata gönderir (Cebeci, 2018, s.33). Faig, İpek'e (2015) verdiği röportajda halının doğuya özgü geleneksel ve kültürel bir öğe olduğunu ve kendisinin bu kültürü minimal tarzda ve farklı bakış açısı ile yorumladığını dile getirmiştir. Bununla halılara çağdaş görünüm vermiş olsa da yapıtlarının doğuya özgü ruhu taşımakta olduğunu da ifade etmiştir (İpek, 2015). Sanatçının eserleri birçok sergi, müze, bienal ve festival gibi sanatsal etkinliklerde yer almıştır. Bu sanatsal etkinliklerden biri de "Venedik Bienali"dir. Faig, 2007 yılı 52. "Venedik Bienali"nde geleneksel halı sanatını çağdaş değerlerle sentezleyerek yenilikçi ifade tarzından oluşan eseriyle Azerbaycan'ı temsil etmiştir. "52. Venedik Bienali"ne Faig'in katılması tanınırlığını sağlamıştır. Bununla birlikte sanatçı, "3. Uluslar arası Çağdaş Alüminim Bienali" (2007), "Zamanın Adımları" (2008), "Önsöz", "Harika Dört" (2008), "Sıradaki Adım", (2012), "Bakü'ye Uçuş" (2012-2013), "Kavşakta"(2013), "Gelenekler" (2014), "Zanaat ve sanat" (2015), "Hayaller Gerçek Olmalı" (2016), "Hannah Trienali" (2019) gibi birçok sanatsal etkinliklerde karma ve kişisel sergilerle yer almıştır. Bu sanatsal etkinliklerle birlikte 2013 yılında düzenlenen 3. Jameel Ödülü sanatsal etkinliğe katılmıştır. Sergide çağdaş dille ürettiği, geleneksel halı motifleri ve İslam dininin görsel geleneklerinden yararlandığı eseri büyük ilgi görmüş ve Londra'da yerleşen Victoria ve Albert Müzesi'nde düzenlenen Jameel Ödülüne layık görülmüştür (Resim 1). Jameel Ödülü, İslam dini gelenekleri, kültürüne çağdaş yaklaşımı destekleyen uluslararası sanatsal kurumdur. Ayrıca 2013 yılında sanatçının eserleri, Sotheby'nin Londra'daki The Crossroads müzayedesinde açık artırmaya sunulmuştur (Hjellegjerde, t.y.).

Resim 1. Victoria ve Albert Müzesi.Londra, Jameel Ödülü Enstalasyonları, El yapımı Yün Halı.

Tüm bunlarla birlikte 2013 yılında "Yarat" Çağdaş Sanat Merkezi sanatçılarından olan Faig Ahmed, merkezin desteği ile "Beni sev veya sevme" sergisiyle "55. Venedik Bienali"ne katılmıştır. Faig, yeni bakış açısı uyandıracak eserlerinde geleneksel Azerbaycan halısını yenilikçi tarzda ortaya koymuştur.

2014 yılında Dubai'de Cuadro Galerisi'nde Faig'in geleneksel halılardan oluşan kişisel sergisi düzenlenmiştir. Sergide Azerbaycan, İran, Güney Azerbaycan, Türk ve Hindistan geleneksel motiflerinden oluşan çağdaş sanata dönüştürülmüş halıları yer almıştır (Resim 2). Bu sergide halılar üzerinde deneysel araştırmalar yapan sanatçı grafiti, optik illüzyon gibi çağdaş yöntemler kullanmıştır ("Oxu.az", 2014). Faig, geleneksel halılarda yer alan renk ve desenleri parçalayarak veya yapısını bozarak, yapıtlarında kullandığı yeni ifade yöntemleriyle üç boyutlu etki ve kinetik özellik kazandırmaktadır (Komaroff, 2016, s.46). Faig Ahmed, geleneksel halı motiflerinden oluşan pikselleşmiş, optik yanılsama gibi yeni yöntem ve teknikle deforme ederek yapıtlar ortaya koymuştur.

Resim 2. Plastik ve El yapımı Yün halı, 200x250, 2012. (Faig Ahmed Website).

Faig bir söyleşide (Atalan, 2018) sanatla duygu ve düşüncelerini dile getirdiğini, kültürel değerlere saygı duyduğunu ve eserlerindeki geleneksel halıların yapısını bozarak farklı bir form oluşturmayı ve bununla izleyicilerin kültüre farklı taraftan bakmalarını amaçladığını dile getirmiştir. Ayrıca, Faig için sanatçı toplumun dilidir. (Atalan, 2018). Birçok eserler üreten sanatçı, 2010 yılında ürettiği "Geleneksel Piksellerde" eserinde halı desenlerini dijital görüntülerin en küçük birimi olan piksele dönüştürmüştür (Resim 3). Bu esere baktığımızda geleneksel desenlerin pikselleştiğini ve koyu renklerin daha canlı ve parlak renklere dönüştüğünü görebiliriz. Bu eser geçmişle bugünün izlerini taşımaktadır. 2012 yılında ortaya koyduğu "Yağa dönüşme" çalışmasında bulunan desen ve renkler şekil değiştirerek suyun yüzeyinde kalan erimiş yağa dönüşmektedir. Bu eser Seattle Sanat Müzesi koleksiyonunda yer almıştır. Bunlarla birlikte 2012 yılında "Nakış alanı", 2013 yılında "Parçalanmış" el yapımı eserleri de önemli çalışmaları arasında yer almıştır (Sapar Contemporary, t.y.).

Resim 3. Geleneksel Piksellerde, 2010, El yapımı yün halı. (Yeni Akit, 2015).

2014 yılında yaptığı "Akışkan" (Liquid) adlı eserinde ise Sovyetler Birliğinin çökmesinin Azerbaycan devleti ve halkı üzerinde etkisini ortaya koymuştur (Çeber,2018, s.104). Bu eserde gelenek ve göreneklerin zaman gibi akıp kaybolduğunu göstermiştir (Resim 4). Eserdeki geçmişin izlerini taşıyan desenler, renk ve ilmeklere dönüşerek sadeleşmiş ve zaman gibi akarak kaybolma aşamasına gelmiştir. Bu kaybolma aşaması, yeni bir anlam kazanmıştır. Sanatçı ürettiği eserlerde Doğu ve Batı sanatı etkisini birleştirerek kültürel mirasın önemini ortaya koymuştur. Ayrıca, eserde yer alan canlı renkler pozitif duygu uyandırmaktadır ("Yarat", 2017).

Resim 4. Akışkan, 2014, 466x266, el yapımı yün halı. (Sapar Contemporary)

2016 yılında, Roma'da bulunan MAKRO Çağdaş Sanatlar Müzesi'nde Faig'in "Algı Noktaları" isimli kişisel sergisi düzenlenmiştir. Dokuz aşamadan oluşan bu sergide insan vücudunun ve algısının sınırlarının belirlenmesi amaçlamıştır (Kemal, 2016). Serginin küratörlüğünü Claudio Libero Pisano yapmıştır. Bu sergide sanatçı, büyük ölçülü halı enstalâsyonu ortaya koymuştur. Bu enstalasyon İslam dininde ibadet için kullanılan yeşil seccade ile dev dalga etkisi yaratarak sergilendiği odanın yarısını kaplamıştır (Resim 5). Halının yeşil renkte olması İslam dinine işaret etmektedir. Bu eserle sanatçı İslam ve tasavvuf dini inançlarının bizim algımız, gerçeği kavrama ve bakış açımız üzerindeki etkisini araştırmaktadır (Qrey,2018).

Resim 5. Dalga enstalasyonu. El yapımı yün halı. (Faig kişisel blog).

Sanatçının eserlerinde yer alan geleneksel değerler gerçeklerin algılanması ve insanın yaratılışının sorgulanmasını söz konusudur (Demir,2015). Eserlerde dünya ve tasavvuf felsefi dinlerinde yer alan düşünce ve anlayışları antik yazı, hat sanatı ve geleneksel desenlerle ifade etmiştir. Burada yer alan eserlerinden biri köşeden asılarak iki duvarı kaplamıştır. Duvarın bir tarafında geçmişin izlerini taşıyan motifler, diğer tarafında yağ gibi eriyip deforme olmaktadır (Resim 6). Ahmed eserlerinde estetik değerleri gelenekselliğe sadık kalarak çağdaş ifade yöntemleriyle ortaya koymaktadır (Yaygallery, t.y.).

Resim 6. El yapımı Yün halı. (artribune.com)

2016-2017 yılları arasında Faig Ahmed, Bakü'de bulunan "Yarat" Çağdaş Sanat Merkezi'nde "Ne Var, O'dur" isimli sergide eserleriyle yer almıştır. Serginin küratörlüğünü Bjorn Geldhof üstlenmiştir. Serginin ismi Azerbaycan'da elimizde olanla yetinilmeli veya durumu

kabullenmek gerekir düşüncesini ifade eden kalıp kelimeden götürülmüştür. Bu sergide, Azerbaycan kültürüne ait kadınların yetişkinlik dönemi ve ayinleri, toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlara yer veren eserleri sergilenmiştir. Sergide yer alan "Bakire" isimli halı kadınlara yüklenen bekâret gibi anlamları sorgulamaktadır (Resim 7). Halının kırmızı renkte olması bakireliğe işaret etmektedir. Sanatçı bu sergide yer alan eserleriyle toplum tarafından kadınlara yüklenen anlamın, kadınların hayatını zorlaştırdığına ve toplumsal cinsiyet ayrımının olumsuz taraflarına dikkat çekmiştir (Qrey,2018).

Resim 7. Bakire, 2016, yün halı, 118x59.(Artforum).

Dünyanın en iyi 10 tekstil sanatçıları arasında yer alan Faig Ahmed'in çarpıcı çalışmaları, dünyanın birçok sanat galerisi ve müzelerinde sergilenmiştir. Bunlardan 2017 yılında yapılan "Denklem" isimli çalışması İsveç'in Tekstil Müzesi'nde yer almıştır. Burada sanatçı halıların yapısının bozulmasıyla oluşan yerleştirmelerine yer vermiştir. Tamamlanmamış tezgâhtaki halıyı izleyiciyle buluşturmuştur (Resim 8). Eserlere baktığımızda dünya dinleri inançlarını, İskandinav ülkelerine ait mitolojik hikâyeleri anlatan simgelerin ve Azerbaycan geleneğini yansıtan motiflerin yer aldığını görebiliriz. Sanatçı eserlerinde gelenekleri korumakla birlikte, halıları yeni estetik yaklaşımla yorumlayarak çağdaş eserlere dönüştürmektedir (Burgaz, 2017). Sergide yer alan bir diğer eserde sanatçı Azerbaycan halı ve mitolojisinde yer alan hayat ağacı, kuş gibi bitki ve hayvan desenlerine yer vermiştir (Resim 9). Azerbaycan mitolojisinde yer alan hayat ağacı cennet, dünya, insan ve yaşam arasındaki ilişkiyi sembolize etmektedir (Tağıyeva, 1999, s.303).

Resim 8. El Yapımı İpek Halı Enstalasyonu. 16 m. (Goethe- Zentrum, 2018).

Resim 9. El Yapımı Yün Halı. (Kişisel Blog).

Sanatçının eserleri yalnızca sergilerde değil birçok firmaların koleksiyonlarında yer almaktadır. Nitekim İrlanda'nın Dublin şehrinde bulunan Rugs firması, Faig Ahmed'in eserlerinden oluşan "Funk Rugs" koleksiyonu satışa çıkarılmıştır. Bu koleksiyonda yer alan eserlerde gelenekselliğin ortak nokta olmasıyla birlikte, çağdaş yaklaşımla oluşan farklı anlatım tarzı yer almaktadır (Özkendirci, 2016:45).

2017 yılında Faig Ahmed'in Almanya'nın Kapellhaus şehrinde "İpek Festivali"nde 10(-35) isimli halı enstalasyonlarından ibaret sergisi düzenlenmiştir. 16 metre uzunluğundaki üç düzeyden oluşan enstalasyonda tamamlanmamış halının oluşum sürecine değinilmiştir (Resim 8). Bu el işi halı ipek ipliklerden yapılmıştır. Halıda Azerbaycan kültürünü yansıtan motifler kullanılmıştır (Goethe- Zentrum, 2018).

2017 ve 2018 yılları arasında sanatçının "Görsel Olmayan Anlatım" isimli George Washington Üniversitesi Müzesi bünyesinde yer alan Tekstil Müzesi'nde kişisel sergisi düzenlenmiştir. Sanatçı bu sergi için Peru tekstil sanatıyla ve burada yaşayan kabilelerin gelenekleriyle ilgili araştırma yapmıştır. Bu araştırma sonucu sanatçı, Peru kültürüne ait doğayla bağlantılı olan motif ve nakışlara, yazılara eserlerinde yer vermiştir. Peru'da yaşayan Şipibo kabilesi için motifler ses kavramıyla aynı dili oluşturmaktadır. Sanatçı Peru kültürünün Azerbaycan kültürü ile benzer noktalarının olduğunu Azerbaycan'ın bilim adamı Hudu Memmedov'un teorisine dayanarak gözlemlemiştir. Azerbaycan muğam sanatı ve halı motifleri arasındaki bağı ortaya koyan Hudu Memmedov "Hudu Sanat Mektebi"nin kurucusu olmuştur. "Hudu Sanat Mektebi" sanatta geleneksel değerlerden ve bilimsel ilkelerden yola çıkarak çağdaş resim sanatını oluşturmayı amaçlamıştır (Cebrailoğlu, 2005, s.89). "Hudu Sanat Mektebi" sanatçıları geleneksel müziğin çizgi renk, motiflerle etkileşimini eserlerine aktarmıştır (Bağırov, 2000, s.48). Bu sergide yer alan eserlerde sanatçı Azerbaycan halı motifleri ile Peru motiflerini tek düzeyde birleştirmiştir (ASTV, 2018).

Dünyada yöntem, teknik ve ifade tarzı olarak zengin ve çeşitliliğe sahip olan tekstil sanatı, geçmişle geleceğin, gelenekle çağdaşlığın sentezini ortaya koymaktadır. Tekstil sanatıyla ilgilenen sanatçılar geçmişe sadık kalarak ve geleneksel değerleri özgün ifade tarzıyla yorumlayarak çağdaş eserler ortaya koymaktadırlar. İletmek istedikleri duygu ve düşünceleri gelecekle gelenek ve görenekler arasındaki ilişkiyi güncel tekniklerden yararlanarak yapıtlarına aktarmaktadırlar (Meriç, Kozbekçi Akpınar, 2019). Nitekim 2019 yılı ilkbahar ve yaz ayaları arasında gerçekleşen 16. Hannah Ryggen Triennali'nde İtalya, Norveç, Arjantin, İngiltere'den tekstil sanatına ait eserleriyle katılan sanatçılar arasında Faig Ahmed de bulunmuştur. Bu yılkı konusu "Yeni Toprak" olan bu trienal uluslararası alanda toplumsal konuyla ilişkili çağdaş sanat eserlerini esas almaktadır. Bu sanatsal etkinliğe sanatçı "Akışkan" ve "Gobustan" isimli eseriyle katılmıştır.

SONUÇ

Azerbaycan sanatı 1990 yılına kadar Sovyetler Birliği'nin propaganda aracı olan Sosyal Realizm akımının etkisi altında gelişmiştir. 1980'li yıllardan başlayan küreselleşme Sovyetler Birliği ülkelerini de etkilemiştir. 80'li yılların sonu 90'lı yılların başlarında Sovyetler Birliği'nde ekonomik, politik ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlar Sovyetler Birliği'nin dağılmasına neden olmuştur. Ayrıca bu durum Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşmasını sağlamıştır. SB'nin dağılmasıyla Azerbaycan'da siyasal, kültürel, toplumsal ve sanatsal alanda Sosyal Realizm baskısı kalkmıştır. Ayrıca SB ülkelerinin diğer dünya ülkeleri ile kültürel, sanatsal alanda etkileşimini sınırlayan Demir Perde kalkmıştır. Demir Perde'nin kalkmasıyla sanatçılar teknolojik gelişimlerden haberdar olmuş, çağdaş sanat bilgilerine kolaylıkla ulaşmıştır. Sanatçıların çağdaş sanatla tanışması Azerbaycan sanatına çeşitlilik, zenginlik katmıştır. Bununla Azerbaycan'da ortaya çıkan ekonomik, jeopolitik, kültürel sorunların etkileriyle sanatta yeni eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır.

60'lı yıllarda "Abşeron Mektebi" sanatçılarının eserleriyle başlayan sanatsal gelenekler, 90'lı yıllarda çağın getirdiği özelliklerle yeni ifade tarzı ve çağdaş öğelerle sentezlenerek yeni tarzların, yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çağdaş Azerbaycan sanatında gelenekten, hat, halı ve minyatür sanatından yararlanan birçok sanatçı, grup ortaya çıkmış ve sanat birlikleri oluşturulmuştur. Bu yıllarda özel galerilerin açılması, yabancı ve yerli koleksiyoncuların ve sanatseverlerin Azerbaycan sanatına ilgisi duyması, küratör, galeri ve sanat merkezleri arasında oluşan rekabet sanatta bakış açısına çeşitlilik katmıştır.

Ayrıca eğitim, sanat ve kültür alanında geleneğin korunması, tanıtılması hususunda adımların atılması da kültürel değerlere yer veren eserlerin üretilmesine yol açmıştır. 2000'li yıllarda çağdaş sanat kavramından yola çıkarak üretilen eserlerin yer aldığı sergiler hız kazanmıştır. Tüm bu etkenler Azerbaycan sanatçılarının uluslararası alanda eserleriyle yer almasını sağlamıştır.

Sanatsal arayışları bu döneme denk gelen Faig Ahmed geleneksel değerleri çağdaş dille aktararak kavramsal eserler üretmektedir. Sanatçı 2007 yılından bu yana geçmişin izlerini gelecek ile birleştirerek Azerbaycan, İran, Güney Azerbaycan, Hindistan, Türk halılarında yer alan hayvan, bitki ve mitolojik motiflerden, geometrik desenlerden yararlanmıştır. Bununla birlikte Faig, birçok halkın kültür ve geleneğine, dünya dinleri inançlarına eserlerinde yer vermiştir. Sanatçı araştırmacı kimliği ile geleneksel halıları çağdaş teknik ve yöntemleri kullanarak deforme etmiştir. Bazı sanatsal yapıtlarında geleneksel el yapımı halı teknikleri ile goblen tekniğini bir arada kullanmıştır. Dönemin nabzını eserleriyle yakalayan sanatçı optik yanılsama, grafitti, deformasyon, pikselleştirme gibi çağdaş teknikler kullanmıştır.

Faig Ahmet ortaya koyduğu eserlerle Azerbaycan sanatını, kültür ve geleneğini dünyada tanıtmaktadır. Sanatçının gelenek, görenek, kültürle birlikte, kinetik ve kuantum fiziği de ilgi alanına dahildir. Sanatçının halılarında zaman ve su gibi akma, kaybolma, parçalanma ve değişime uğrama kavramı yer almaktadır. İlk başlarda eserlerinde ağırlıklı olarak kırmızı renk kullanan sanatçı, zamanla diğer ana renklere de yer vermiştir. Faig'in uluslararası sanatsal etkinliklerde yer alan eserleri izleyiciler tarafından hayranlık uyandırmaktadır. Azerbaycanlı sanatçı geçmişe sadık kalarak, halı kilim gibi geleneksel değerleri özgün ifade tarzıyla yorumlayarak çağdaş eserler ortaya koymuştur. Dünyada önemli tekstil sanatçıları arasında olan sanatçının "Guardian", "New York Times" gibi birçok önemli gazete ve dergilerde sanatsal faaliyetleri, eserleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. New York, Londra, Roma, Berlin, Dubai, Moskova, Bakü, İstanbul gibi dünyanın 50'ye yakın şehrinde kişisel, grup ve karma sanatsal etkinliklere katılmıştır. Dünyanın birçok önemli sanat galerisi, müze ve koleksiyonunda eserleri bulunmaktadır.

Sonuç olarak uluslar arası sanat alanında adından söz ettirmeyi başaran sanatçı Azerbaycan kültür ve dokuma geleneğini eserleriyle yaşatmaktadır.

Kaynakça

Abbasov, N. (2008). *Müasir şəraitdə Azərbaycan dövlətinin mədəniyyət siyasəti ve mənəvi dəyərlərin inkişaf mərhələləri amilləri*. Təknur, Bakı.

Aliyeva Önen, L. (2019). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Resim Santı ve Yaklaşımların Sanat Eğitimine Yansımaları*. (Doktora tezi) Ondokuz Mayıs niversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim İş Bilim Dalı. Samsun

Meriç, D. ve Kozbekçi Akpınar S.(2019). Gelenek- Gelecek İlişkisinin 21. Yüzyıl Tekstil Sanatına Kavramsal Açıdan Yansımaları. *Ulakbilge*, 37(Haziran), s. 417-428.

Atalan, O. (07Eylül, 2018). Söyleşi: Faig Ahmed. Erişim adresi: https://platosanatblog.wordpress.com/2018/09/07/soylesi-faig-ahmed/

Oxu.az. (2014). Dubayda Azərbaycanlı Rəssamın Sərgisi Keçiriləcək. Erişim adresi: https://oxu.az/culture/39238

Kakan, E. (2018). Eastern Carpets in David Chalmers Alesworth's Art. *International Journal of Art and Art History*. Vol. 6, No. 1, pp. 46-58.

Yıldırım, M. (1994).*Konyada Bulunan XIX Asır Azerbaycan Halılarından Örnekler.* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Bilim Dalı. Konya

Artforum (t.y.).Erişim adresi: https://www.artforum.com/print/reviews/201702/faig-ahmed-66123

Kemal, N.(02 Şubat, 2016). Faiq Əhməd: Hamıya hər şeyi göstərmək üçün imkan vermək lazımdır. Erişim adresi: https://www.azadliq.org/a/27522158.html

Çeber, T. (2018). Plastik Sanatlardaki Üretimlerde Ele Alınış Biçimiyle Göç Olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt, Sayı 22, s.97-109.

Cebrailoğlu, O. (2005). *Çağdaş Azerbaycan resim sanatında minyatür etkileri.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora tezi). Konya.

Bağırov, R. (2000). *Çağdaş Azerbaycan resminde gelenekten yararlanma sorunu.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Konya.

Burgaz, Ece (2017). Faig Ahmed'in Glitch Halıları İsveç Tekstil Müzesi'nde

Erişim adresi: https://bigumigu.com/haber/faig-ahmed-in-glitch-halilari-isvec-tekstil-muzesi-nde/

Hjellegjerde, K.(t.y.). Faig Ahmed. Erişim adresi: https://kristinhjellegjerde.com/artists/85-faig-ahmed/overview/.

Qrey, L. (2018). Faiq Əhməd, Şəkilçəkən. Var Yox, Erişim adresi: https://varyox.az/shekilcheken/faiq-ehmed/

Yarat. (2017, Şubat). Yarat Mərkəzi: Faiq Əhməd nə var, odur fərdi sərgisi. Erişim adresi: http://yarat.az/index.php?lang=az&page=12&yrtMaincatID=12&yrtSubcatID=0&yrtEventID=138

Goethe- Zentrum Kooperationspartner Baku. (2018). "10 (-35) İnstalyasiyası" Faiq Əhməd. Erişim adresi: http://www.goethe-zentrumbaku.az/az/med/arxiv/17-2017/66-13122017

ASTV. (05 Ekim 2018). Faiq Əhməd – Görünməyən Dil. Erişim adresi: https://varyox.az/astv/nonvisual-language/

Karimov , L. (1999), Azerbaycan halı sanatı.(Çev. Mustafa Yıldırım) , *Erdem dergisi*, Cilt 10, Sayı 29 , Ocak , 389 - 396.

Özdinç, Ö.(2016). Halı ve motif, *Sosyal Bilimler Dergisi, The Journal of Social Science* , Yıl: 3, Sayı:6, s. 524-528.

Kurbanov, S.(2001).Azerbaycan Halısında renklerin Uygulanması, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18, Erzurum .

Paşayeva, V.(2003). Azerbaycan Halı Sanatı Tarihine Bir Bakış, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Cilt0, Sayı 11. S.77-91.

Tağıyeva, R. (1996). Azerbaycan'ın Halı Sembollerđnde Halkın

Tasavvurları. (çev. Mustafa Kalkan)*Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Kayseri (27 - 31 Mayıs).s 302-306.

Özkendirci, B. (2016). Geleceğin Zemin Tekstillerini Tasarlamak. *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt 1, Sayı 1, S.21-51.

Erdoğan, Melih (2015).Küresel Çağda Çağdaş Sanat ve Küresel Sanat Pazarı Contemporary Art and Global Art Market in Global Era, yıl, Cilt 15, S. 75-98.

Bayrak, B. (2013). Çağdaş Sanatın Ticarileşmesine Küreselleşmenin Etkileri**.** *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Journal Ofsocial Sciences* (6), 1. S. 123-137.

Kurbanov, Seyran(2001). Azerbaycan halısında renk uygulaması, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.,*Cilt 8, Sayı18.

Sapar Contemporary. (t.y.). Faig Ahmed. Erişim adresi: http://www.saparcontemporary.com/faig-ahmed-1

Karagöz,Samet (2019).#Merleau-Ponty#Merleau-Ponty#Faig Ahmed#Samed Karagöz Erişim adresi: https://www.mirkitap.com/amp/gelenek-kimin-sorunudur

Deniz, B. (2007). Azerbaycan ve Anadolu Türk halılarının benzer özellikleri, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Cilt, Sayı 18.s. 17-61.

Cebeci, A. (2018). *Yerel Motif Yorumları*. (Sanatta Yeterlilik Tezi), Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı. Ankara.

Daimi, T. (2002). Изобразительное искусство Азербайджана конца ıı начала ııı тысячалетия, Erişim adresi: http://teymurdaimi.com/?options=content&id=110&language=ru

İpek H.(13 Mart 2015). Sanatın Bambaşka Bir Yüzü. Erişim adresi: http://www.gerekeniyap.com/faig-ahmedin-halilari/

İbrahimov, E. (2013). *Azərbaycanın milli təsviri sənəti*. National Fine Arts of Azerbaijan, A4 Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti , İstanbul -2013

Kerimov, L. (1999). Azerbaycan Halı Sanatı (Türkiye Türkçesi'ne Aktaran: Mustafa Yıldırım). *Dergipark*, Yıl, Cilt 10 , Sayı 29, S. 389 - 396.

Demir, F.(Mar 17, 2015). Erişim adresi: http://haligazetesi.com/faig-ahmed-geleneksel-halilari-cagdas-sanatla-bulusturuyor.html

Yaygallery, (t.y.). http://www.yaygallery.com/en/artists/faig-ahmed

Komaroff, L. (2016). İslamic Art Now, Part 2. Contemporary Art of the Middle East.

https://www.artupon.com/blog/faig-ahmed/

OTİSTİK ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARI İLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI

EARLY-TERM INCOMPATIBLE SCHEMAS WITH COPING ATTITUDES OF PARENT WITH AUTISTIC CHILD

Abdullah Nuri DİCLE

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi

Özet

Bu araştırma otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumları ile erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Bafra OÇEM'e devam eden otistik çocuğa sahip toplam 45 ebeveyn ile gerçekleştirilmiştir. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin demografik bilgilerini öğrenebilmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu, ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemalarını belirleyebilmek amacıyla Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3), başa çıkma tutumlarının ölçülmesi amacıyla Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği-COPE-R kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde Mann Whitney U testi, ikiden fazla grubun olduğu durumlarda Kruskal Wallis H testi ve pearson korelasyon analizi teknikleri kullanılmıştır. Yapılan çalışmada otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasında negatif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe erken dönem uyumsuz şemaları azalttığı bulunmuştur. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe başa çıkma tutumlarını arttırdığı bulunmuştur. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyinin ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları toplam puan ortalamaları üzerinde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyinin ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları üzerinde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun erken dönem uyumsuz şemaları toplam puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulgusu elde edilmiştir. Otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarında anlamlı düzeyde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Psikolojik yardım alan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemalarının psikolojik yardım almayan ebeveynlere göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Psikolojik yardım alan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarının psikolojik yardım almayan ebeveynlere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgular literatüre dayalı olarak tartışılmış, yorum ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Otistik, otistik çocuğa sahip ebeveyn, erken dönem uyumsuz şema, başa çıkma tutumları

Abstract

This study was conducted to examine the relationship between the coping attitudes of parents with autistic children and their early-term incompatible schemas. The research was conducted with a total of 45 parents with autistic children who went on to Bafra Oçem. A personal data sheet created by the researcher to learn the demographic information of parents with autistic children, "Young schema scale-Short Form 3 (YSÖ-KF3)" was used to identify early-term incompatible schemas of parents, and coping attitudes Assessment Scale-COPE-R was used to measure coping attitudes. The Mann Whitney U test, Kruskal Wallis h test and pearson correlation analysis techniques were used to analyze the data obtained within the scope of the study. The study found a high level of negative correlation between early-term maladaptive schemas and coping attitudes of parents with autistic children. Parents with autistic children have been found to reduce early-term incompatible schemas as their education level rises. Parents with autistic children have been found to increase coping attitudes as their education level rises. It concluded that the level of monthly income perceived by parents with autistic children was not effective on the total score averages of parents ' early-stage incompatible schemes. It concluded that the perceived monthly income level of parents with autistic children was not effective on the score averages of the scale of assessing parents ' coping attitudes. It was found that early mismatched schemes of the parent's mother or father status with autistic children did not make a significant difference in total score averages. It was concluded that being a parent with an autistic child was not significantly effective in their coping attitudes Assessment Scale score averages. It was concluded that early nonconformist schemes of parents with autistic children receiving psychological help made a significant difference compared to parents not receiving psychological help. It concluded that the coping attitudes of parents with autistic children who received psychological help were higher than those of parents who did not receive psychological help.The findings were discussed and made comments and suggestions based on the literature.

Key words: Autistic, parent with autistic child, early-stage incompatible schemas, coping attitudes

GİRİŞ

Çocukluk ve gençlik döneminde ortaya çıkan, kişinin kendisini ve ötekilerle olan ilişkisini konu alan, anılar, duygular, bilişler ve fiziksel duyumlardan oluşan, genel ve yayılmacı bir içeriğe sahip olan, yaşam boyunca gelişen ve belli bir derecede işlevselliği bozan bilişsel örüntüler erken dönem uyumsuz şemalar olarak tanımlanmaktadır (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Çocuğun sağlıklı yetişkin bir birey olmasına engel teşkil edecek olan aşırı katı olma, ihmalkâr davranma, duyarlılıktan yoksun olma, reddedici ya da aşırı izin verici olma, sınır koymama, çocuğun özerkliğini önemsememe ve bunun gibi olumsuz özelliklere sahip ebeveyn tutum ve davranışları erken dönem uyumsuz şemaların gelişiminde önemli role sahiptir.

Uyumsuz şemalar, bireyler arası münasebetler veya stres veren hadiselere tarafınca erişkinlik çağlarında aktif duruma gelirler. Daha sonra kişi, yaşamış olduğu hadise ve de benliğiyle alakalı negatif düşünceler geliştirir, bu negatif düşünceler ise hadiseyle ilişkili zihinsel çarpıtmalara sebep olur ve böylelikle emosyonel sıkıntılara ve psikopatolojilerin oluşumuna da zemin oluşturur (Riskind ve Alloy, 2006, Murris, 2006).

Sağlıklı durumdayken genelde sessiz olan erken dönem uyumsuz şemalar, yaşam olayları ve psikopatolojilerle etkin hale geçerler. Bir kez etkin hale geçtikten sonra ise seçici dikkat yoluyla yeni yaşantıların işlemlendirilmesini; seçici hatırlama yoluyla da geçmiş anıların yeniden yapılandırılmasını etkiler ve böylece varlıklarını sürdürürler (Young, 1999).

Erken dönem uyumsuz şemalar, yaşam durumu, bireysel başa çıkma düzenekleri ve bireyin kişilerarası örüntülerine bağlı olarak yaşam boyunca artıp azalabilir ve sıklıkla da bu etkenler nedeniyle varlıklarını sürdürürler. Şemaların çevresel koşullar ve olaylarla tetiklenmektedir. Örneğin, yetersizlik şeması olan birey hayatta bir başarısızlık yaşadığında şeması yeniden aktifleşmektedir. Bu durumda sorunun üstesinden gelecek yollar aramak yerine çaba harcamayı bırakabilmekte veya deneyimlediği olumsuzluğu olduğundan çok daha vahim bir boyutta algılayabilmektedir. Bundan dolayı, özellikle uyum gerektiren yeni yaşantıların yoğun olarak deneyimlendiği dönemlerde değişime karşı dirençli, kendini tekrarlayıcı ve devamlı olma eğilimi gösteren erken dönem uyumsuz şemaları bireylerin kendilerine gerçekçi hedefler belirleyip yeni yollar aramasında oldukça engelleyici bir özellik gösterebilmektedir (Yıldız, 2018).

Otizm; yaşamın erken dönemlerinden başlayan, sosyal ilişkilerde, bilişsel ve dil gelişiminde gecikme, sürekli tekrarlayan davranışlar şeklinde kendini gösteren nöro-gelişimsel bir bozukluktur. Hayat boyunca devam edebilen otizm; sosyalleşme, dil, iletişim ve tekrarlayıcı hareketleri etkileyebilecek bir sendrom olarak kabul edilmekte olup, hem sosyal hem de duygusal ilişki kurmada ve dil gelişmesinin gecikmesinde kendini gösteren, bireyden bireye farklı biçimlerde ve değişik şiddetlerde görülen bir rahatsızlıktır. Otizm sebebinin ne olduğu net olarak ortaya koyulamayan bir problemdir.

Otistik bireyler hayat boyu sosyal ve gelişimsel iletişim alanındaki güçlüklerin olmasından dolayı, Amerikan Psikiyatri Birliğinin belirlemelerine göre Yaygın Gelişimsel Bozukluk adı altında incelenmektedir (Bodur, 2004).

Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerde tanı konulduktan sonra ruhsal durumlarında bazı değişiklikler ortaya çıkmaktadır. İlk aşamada aile böyle bir çocuğu olduğunu kabul etmemekte ve çocuğun normal olduğuna ilişkin kanıtlar aramaktadır. Ebeveynler tanılama süreci aşamasında otizm teşhisiyle ilk defa karşılaştıklarında, ailelerin ilk hissettiği duygu genellikle “şok” kelimesi ile açıklanmaktadır. Bununla beraber, teşhis sonrasında ailelerin otizm etiyolojisini yorumlamaları, çocuklarının kendilerinde meydana getirdiği tesire ilişkin ebeveyn değerlerini de etkileyebildiği göz önüne alındığında, otizm teşhisi ebeveynler için

genellikle bilinmezliği çağrıştırmakta ve kabul edilemez bir hal olarak görülmektedir (Dyches ve diğerleri, 2004). Bu dönemden sonra aileler, kızgınlık duymaya başlar. Kızgınlık döneminin ardından aileler uzlaşma dönemine girmekte ve çocuklarının bakımı ve eğitimi ile yoğun bir şekilde ilgilenmektedirler. Aileler farklı özelliklere sahip bir çocuğunun olduğunu anladıktan bir süre sonra, bu duruma bağlı olarak depresyona girmektedirler. Özellikle anneler farklı bir çocuk dünyaya getirdiği için kendini suçlama, kendini ezik hissetme ve çocukla ilgilenme dışında herhangi bir şey yaptığında, kendini suçlu hissetmek gibi duygular yaşayabilmektedirler (Fazlıoğlu ve Yurdakul, 2009).

Otistik çocuğa sahip ailelerin pek çoğu çocuklarına karşı nasıl davranacağını bilmemekte ve çocuğun onun hayatına nasıl etki edeceğinin endişesini yaşamaktadır. Yaşanılan bu endişelerin tamamının temelinde ailenin bilinmeyene karşı duyduğu korku ve kaygı bulunmaktadır. Bu durum ebeveynlerin stres düzeyini arttırmakta, ebeveynler otizmli çocukları hakkında endişe duymakta bundan dolayı otizmli çocuğa sahip olan ebeveynler yüksek düzeyde depresyon ve ruh sağlığı problemleri yaşamaktadır.

Çocuğa bakım verme işlevi yerine getirilmediği ya da bakım verenlerin olumsuz işlevlere sahip olduğu ortamda yetişen bireyler bir sosyal gruba ait olamayacağı, duygusal ilişki ihtiyaçlarının yeterince karşılanamayacağı, duygularını göz ardı etmesi gerektiği ve diğerlerinin onu inciteceği gibi olumsuz inançlar geliştirebilirler. Bu tür inançlar da psikolojik belirtilerin oluşmasına ya da artmasına katkıda bulunabilmektedir.

Stres verici olaylar ya da etkenlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek ya da tümüyle ortadan kaldırmak için bazı başa çıkma tutumlarını kullanmak evrensel bir davranıştır. Başa çıkma, bireylerin stresli bir durum veya durumlar karşısında kendi içinden veya çevresinden gelen taleplerin üstesinden gelebilmek için oluşturdukları bilişsel ve davranışsal çabaların tümü olarak tanımlanır (Folkman, 1984, Folkman ve Moskowitz, 2004).

Başa çıkma, duygusal olayların etkisinin mücadelesi için veya anksiyete ve travmanın stresle bilinçli bir mücadelesi için bireyin yeteneklerinin tümüdür (Kissinger, 2006). Başa çıkma, stres veren durum ve koşullarda duygu, biliş, davranış ve fizyolojiyi bilinçli irade çabaları ile değiştirebilmektir (Compas ve diğerleri, 2001).

Başa çıkmanın birçok yolu vardır. Problem çözme, destek arayışı, kaçma davranışı, uzun uzun düşünme, olumlu yeniden yapılanma, oyalama, müzakere, doğrudan eyleme katılma, sosyal geri çekilme ve çaresizlik kabul gören başa çıkma davranışlarından bazılarıdır (Skinner ve Zimmer-Gembeck, 2007)

Problem Durumu

Bu araştırma, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeyine, algıladıkları aylık gelir

düzeyine, anne ya da baba olma durumuna ve psikolojik yardım alma durumuna göre erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasında bir ilişki var mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemalarını belirleyebilmek için Young Şema Ölçeği puan ortalamalarının eğitim düzeyine, algıladıkları aylık gelir düzeyine, anne ya da baba olma durumuna ve psikolojik yardım alma durumuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemalarını belirleyebilmek için başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarının eğitim düzeyine, algıladıkları aylık gelir düzeyine, anne ya da baba olma durumuna ve psikolojik yardım alma durumuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla şu denenceler test edilmiştir:

Denence 1: Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Denence 2: Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe Young Şema Ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükselecektir.

Denence 3: Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin anne ya da baba olma durumu ve psikolojik yardım alma durumu yükseldikçe Young Şema Ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükselecektir.

YÖNTEM

Tarama modeli kullanılan araştırmaya, Samsun ili Bafra İlçesinde çocukları Bafra OÇEM'e devam eden gönüllü otistik çocuğa sahip ebeveynler katılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu, 2019 yılında Samsun ili Bafra İlçesinde çocukları Bafra OÇEM'e devam eden gönüllü otistik çocuğa sahip toplam 45 ebeveyn oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çalışma grubuna Kişisel Bilgi Formu, Young Şema Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE-R) uygulanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Evli bireylerin demografik bilgilerini öğrenebilmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunda, çocukları Bafra OÇEM'e devam eden gönüllü otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeyini, algıladıkları aylık gelir düzeyini, anne ya da baba olma durumunu ve psikolojik yardım alma durumunu belirlemeye ilişkin maddeler bulunmaktadır.

Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3)

Yetişkinlerin erken dönem uyumsuz şemalarını belirlemek amacıyla Young (1991), Young, Klosko ve Weishaar (2003) tarafından geliştirilen ölçeğin ilk formu 5 temel şema ve 18 alt boyuttan oluşmaktadır. Young şema ölçeğinin ilk formu 300 maddeden oluşmakta olup bu maddelerin revizesi Young ve diğerleri (2003) tarafından yapılmış olup 90 maddelik form elde edilmiştir. Türkçe'ye uyarlanması Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır (2009) tarafından yapılmış olup literatüre Young Şema Ölçeği- Kısa Form-3 (YŞÖ-KF-3) olarak aktarılmıştır.

Young ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen Young Şema Ölçeği – Kısa Formunda, 5 temel şema alanı (Kopuklu ve Reddedilmişlik, Zedelenmiş Otonomi ve kendini Ortaya Koyma, Zedelenmiş Sınırlar, Diğer Yönelimlilik, Aşırı Tetikte olma ve Bastırılmışlık) ve bu şema alanlarının içerisinde yer alan 18 boyuttan oluşmaktadır. 18 boyutu kapsayan 90 ifade yer almaktadır. Ölçeğin raporlanmasında kişinin kendini değerlendirmesi esas alınmış olup her bir maddeyi 6'lı likert (1= Benim için tamamen yanlış, 2= Benim için büyük ölçüde yanlış, 3= Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla, 4 = Benim için orta derecede doğru, 5= Benim için çoğunlukla doğru, 6= Beni mükemmel şekilde tanımlıyor) ile derecelendirmektedir. Ölçekte her alt boyut 5 maddeden oluşmakta olup, alt boyutlardan alınan puanlar 5 ile 30 arasında değişmektedir.

Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanan YŞÖ-KF3, 5 şema alanı üzerinden 14 uyumsuz şema alt boyutundan oluşmaktadır. Birinci şema alanı olan kopukluk; duygusal yoksunluk, duyguları bastırma, sosyal izolasyon/güvensizlik ve kusurluluk uyumsuz şemalarından oluşmaktadır. İkinci şema alanı olan zedelenmiş otonomi; iç içi geçme/bağımlılık, terk edilme, başarısızlık, karamsarlık ve tehditler karşısında dayanıksızlık uyumsuz şemalarını içermektedir Üçüncü şema alanı olan zedelenmiş sınırlar, ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim, dördüncü şema alanı olan yüksek standartlar ve bastırılmışlık, yüksek standartlar ve onay arayıcılık uyumsuz şema alanlarından oluşmaktadır. Beşinci şema alanı olan diğerleri yönelimlilik şema alanında kendini feda ve cezalandırıcılık uyumsuz şemaları bulunmaktadır. YŞÖ-KF-3 için uyumsuz şemalarda yer alan maddelerin dağılımları, Duygusal Yoksunluk (1, 19, 37, 55, 73), Duyguları Bastırma (12, 30, 48, 66, 84), Sosyal İzolasyon/Güvensizlik (3, 4, 40, 57, 58, 75, 76), Kusurluluk (23, 41, 43, 59, 77, 90), İç İçe Geçme/ Bağımlılık (7, 9, 10, 25, 63, 64, 79, 81, 82), Terk Edilme (2, 20, 28, 38, 74), Başarısızlık (6, 24, 33, 42, 60, 78), Karamsarlık (8, 17, 26, 35, 80), Tehditler Karşısında Dayanıksızlık (21, 39, 44, 62, 71), Ayrıcalıklılık / Yetersiz özdenetim (15, 22, 32, 50, 51, 68,

69), Yüksek Standartlar (13, 14, 31), Onay Arayıcılık (16, 34, 52, 56, 70, 88), Kendini Feda (11, 29, 47, 65, 83) ve Cezalandırıcılık (18, 49, 53, 54, 72, 89) boyutlarında yer almaktadır.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmış formunda yapılan iç tutarlılık katsayısı, şema boyutları için .63 ile .80 arasında, şema alanları için ise .53 ile .81 arasında bulunmuştur. Araştırmamızda ise iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha, şema boyutları için .64 ile .83 arasında, şema alanları için ise .54 ile .82 arasında yer almaktadır.

Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE-R)

Carver, Scheier ve Weintraub tarafından 1989 yılında 15 alt boyut 60 madde olarak geliştirilen COPE ölçeği Miron Zuckerman ve Marylene Gagne tarafından 2003 yılında Kendine Yardım, Yaklaşım, Uyum Sağlama, Sakınma-Kaçınma ve Kendine Ceza isimli 5 faktör ve 40 madde olarak revizyon edilmiştir (COPE-R). Ölçek 4'lü likert tipi bir ölçektir. Revizyon edilen ölçek izin alınarak Dicle ve Ersanlı (2015) tarafından "Kendine Yardım, Yaklaşım, Uyum Sağlama, Sakınma-Kaçınma ve Kendine Ceza" isimleri ile 5 faktör, 32 madde olarak Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan başa çıkma tutum düzeyinin yüksek olması, düşük puan ise başa çıkma tutum düzeyinin düşük olması anlamına gelmektedir.

Dil geçerliği olarak Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe ve İngilizce uygulamaları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için yapılan pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları, "Kendine Yardım" alt ölçeğin açısından r= .922, "Yaklaşım" alt ölçeğin açısından r= .903, "Uyum Sağlama" alt ölçeğin açısından r= .918, "Sakınma-Kaçınma" alt ölçeğin açısından r= .901, "Kendine Ceza" alt ölçeğin açısından r= .897 ve toplam puan açısından r= .932 olarak $p<.001$ düzeyinde anlamlılık düzeyinde olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, uygulamalar arasındaki tutarlılığın yüksek olduğunu, dolayısıyla dil eşdeğerliğinin sağlandığını göstermektedir.

İç tutarlık tekniğinin uygulanması amacıyla, Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe formu araştırmacılar tarafından çalışma grubuna uygulanmış, elde edilen verilere SPSS 19.0 paket programı ile istatistiksel analiz yapılmış ve Ölçeğin iç tutarlılığını veren Cronbach's Alpha Katsayısı .766 olduğu belirlenmiştir. Ancak analiz sonuçlarında ölçekte bulunan 2., 4., 13., 23., 26., 31., 36., 37. maddelerin korelasyon katsayılarının .20'nin altına düşmesi nedeniyle bu maddeler elenerek ölçekten çıkarılmış, maddeler çıkartıldıktan sonra yapılan istatistiksel analiz sonucunda Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin iç tutarlılığını veren Cronbach Alpha Katsayısı .979 olduğu belirlenmiştir. "Kendine Yardım" alt ölçeği açısından Cronbach Alpha Katsayısı .969, "Yaklaşım" alt ölçeği açısından Cronbach Alpha Katsayısı .989, "Uyum Sağlama" alt ölçeğin açısından Cronbach Alpha Katsayısı .980, "Sakınma-Kaçınma" alt ölçeğin açısından Cronbach Alpha Katsayısı .981, "Kendine Ceza" alt ölçeğin açısından Cronbach Alpha Katsayısı .983 belirmiştir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin kuramsal yapısına ilişkin kurulan modelin uygunluğuna ilişkin Lisrel 8.51 paket programıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, yapılan doğrulayıcı faktör analizinden (Confirmatory Factor Analysis) elde edilen uyum indeks sonucuna göre, P değerinin .001 düzeyinde manidar olduğu, χ2/DF (Chi-Square (χ2) / serbestlik derecesi (DF)) nin 4.65 çıkması orta düzeyde bir uyumun göstergesi olduğu, RMSEA için .07 düzeyinde bir uyum indeksi elde edildiği; elde edilen uyum indeksinin iyi düzeyde bir uyuma sahip olduğu, GFI'nın .96 ve AGFI'nın ise .91 olduğu; yapılan analiz için elde edilen uyum indekslerinden GFI'nın mükemmel düzeyde uyuma, AGFI'nın iyi düzeyde uyuma sahip olduğu, standardize edilmiş RMR (SRMR)'nin uyum indeksinin .89 olduğu; elde edilen uyum indeksinin zayıf düzeyde bir uyuma sahip olduğu, NFI uyum indeksinin .96 ve CFI uyum indeksinin .98 olduğu; NFI ve CFI indekslerinin mükemmel düzeyde uyuma sahip olduğu, RMSEA değeri 0.06′dan büyük olmakla birlikte RMSEA değerinin % 90 olasılıklı güven aralığı 0.06 değerini kapsadığından, model-veri uyumunun yüksek olduğu bulunmuştur. Model – veri uyumuna ilişkin değerlerin tamamı dikkate alındığında, kurulan modelin veriyle mükemmele yakın uyum verdiği, bu nedenle ölçeğin yapısal geçerliğe sahip olduğu ifade edilmiştir.

Test tekrar test tekniğinin uygulanması amacıyla 237 gönüllü katılımcının 4 hafta arayla uygulanan ölçeğe ilişkin verileri oluşturulan forma işlenmiş ve SPSS 19.0 paket programı ile istatistiksel analizi yapılmış, ölçeğin her bir alt ölçeği için test tekrar test yöntemi ile bulunan pearson momentler çarpım korelasyon puanlarının "Kendine Yardım" alt ölçeğin açısından r= .803, "Yaklaşım" alt ölçeğin açısından r= .786, "Uyum Sağlama" alt ölçeğin açısından r= .759, "Sakınma-Kaçınma" alt ölçeğin açısından r= .795, "Kendine Ceza" alt ölçeğin açısından r= .774 ve toplam puan açısından r= .812 olarak p<.001 düzeyinde anlamlılık düzeyinde olduğu bulunmuştur. Bu sonuç ölçeğin farklı zamanlarda uygulanmasıyla elde edilen puanları arasında yüksek bir tutarlılık olduğunu, kararlı sonuçlar verdiğini göstermiştir (Dicle ve Ersanlı, 2015).

BULGULAR

Her katılımcı için Young Şema Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen toplam puanlar ele alınmış; Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi ve Pearson Koreslasyon Analiz teknikleri kullanılarak karşılaştırmalar yapılmış, bulgular denece sırasına göre verilmiştir.

Denence 1: Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile başa çıkma tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları	Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları
Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları	r	1	-.945
	p	*	.000
	N	45	45
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	r	-.945	1
	p	.000	*
	N	45	45

P<.001

Tablo 1'de görüldüğü gibi, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasında negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=-.945 ; p=.000<.001).

Buna göre otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları arttıkça başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları azalmakta, başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arttıkça Young şema ölçeği puan ortalamaları azalmaktadır. Elde edilen bu sonuç araştırmanın birinci denencesini doğrulamaktadır.

Denence 2: Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe Young Şema Ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükselecektir.

Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarının eğitim düzeyleri değişkenine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gruplara ait dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sd	X^2	P
Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları	İlkokul	7	39.00	3	32.115	.000
	Ortaokul	7	33.00			
	Lise	14	25.93			
	Üniversite ve Üzeri	17	9.88			
	Toplam	45				
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	İlkokul	7	5.57	3	33.481	.000
	Ortaokul	7	14.29			
	Lise	14	20.00			
	Üniversite ve Üzeri	17	36.24			
	Toplam	45				

P<.001

Tablo 2'de görüldüğü gibi ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, ebeveynlerin Young şema ölçeği ölçeği puan ortalamaları ile eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür [X^2 (3) =32.115, p=.000<.001]. Buradan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeylerinin Young şema ölçeği puan ortalamalarını etkilediği söylenebilir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe azaldığı görülmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları ile eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür [X^2 (3) =33.481, p=.000<.001]. Buradan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim düzeylerinin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarını etkilediği söylenebilir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı görülmektedir.

Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarının algıladıkları aylık gelir düzeyleri değişkenine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gruplara ait dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının Algıladıkları Aylık Gelir Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Algıladıkları Aylık Gelir Düzeyleri	N	Sıra Ortalaması	Sd	X^2	P
Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları	Düşük	12	36.21	2	32.054	.000
	Orta	19	25.92			
	Yüksek	14	7.71			
	Toplam	45				
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	Düşük	7	9.29	2	32.551	.000
	Orta	7	20.47			
	Yüksek	14	38.18			
	Toplam	45				

P<.001

Tablo 3'te görüldüğü gibi ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile algıladıkları aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, ebeveynlerin Young şema ölçeği ölçeği puan ortalamaları ile algıladıkları aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür [X^2 (2) =32.054, p=.000<.001]. Buradan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyleri Young şema ölçeği puan ortalamalarını etkilediği söylenebilir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe azaldığı görülmektedir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları ile algıladıkları aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları ile algıladıkları aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür [X^2 (2) =32.551, p=.000<.001]. Buradan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyleri başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarını etkilediği söylenebilir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe arttığı görülmektedir.

Elde edilen bu sonuç araştırmanın ikinci denencesini kısmi olarak doğrulamaktadır.

Denence 3: Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin anne ya da baba olma durumu ve psikolojik yardım alma durumu yükseldikçe Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükselecektir.

Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarının ebeveynin anne ya da baba olma durumu ile birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gruplara ait dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve analiz sonuçları aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının Ebeveynin Anne ya da Baba Olma Düzeyine Göre Mann Whitney U -Testi Sonuçları

	Ebeveyn	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları	Anne	25	22.10	552.50	227.500	.606
	Baba	20	24.13	482.50		
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	Anne	25	23.76	594.00	231.000	.664
	Baba	20	22.05	441.00		

P>.001

Tablo 4'te görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip babaların Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, otistik çocuğa sahip annelerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu farklılığın otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun Young şema ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir [U = 227.500, p>.001].

Tablo 4'te görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip annelerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, otistik çocuğa sahip babaların başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu farklılığın otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir [U = 231.000, p>.001].

Otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarının ebeveynin psikolojik yardım alma durumu ile birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gruplara ait dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik

olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve analiz sonuçları aşağıda Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının Psikolojik Yardım Alma Durumuna Göre Mann Whitney U -Testi Sonuçları

	Psikolojik Yardım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Young Şema Ölçeği Puan Ortalamaları	Evet	11	7.05	77.50	11.500	.000
	Hayır	34	28.16	957.50		
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	Evet	11	39.27	432.00	8.000	.000
	Hayır	34	17.74	603.00		

P<.001

Tablo 5'te görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip psikolojik yardım alan ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, otistik çocuğa sahip psikolojik yardım almayan ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha düşük olduğu görülmektedir. Bu farklılığın otistik çocuğa sahip ebeveynin psikolojik yardım alma durumunun Young şema ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [U = 11.500, p<.001].

Tablo 5'te görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında otistik çocuğa sahip psikolojik yardım alan ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, otistik çocuğa sahip psikolojik yardım almayan ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın otistik çocuğa sahip ebeveynin psikolojik yardım alma durumunun başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluştuduğu görülmektedir [U = 8.000, p<.001].

Elde edilen bu sonuç araştırmanın ikinci denencesini kısmi olarak doğrulamaktadır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasında negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamaları arttıkça başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları azalmakta, başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arttıkça Young şema ölçeği puan ortalamaları azalmaktadır. Boysan (2012) çalışmasında erken dönem uyumsuz şemalar, öznel iyi oluş ve başa çıkma stilleri arasındaki ilişkilerin ele alındığı modelin geçerliği yapısal eşitlik algoritması kullanılarak test etmiştir. Yapılan analizde önerilen hipotetik modelin geçerli olduğunu bulmuştur.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe azaldığı bulunmuştur.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı bulunmuştur. Benzer şekilde Dicle (2017) bir çalışmasında otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe arttığını ifade etmiştir. Yine Dicle (2016) bir diğer çalışmasında, otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Coşkun ve Akkaş'ın (2009) yaptıkları çalışmada da annelerin eğitim düzeyi arttıkça, sürekli kaygı düzeylerinin azaldığını belirlemiştir. Bu sonuçlar araştırmamız bulgusunu destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe azaldığı bulunmuştur.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe arttığı bulunmuştur. Benzer biçimde Coşkun ve Akkaş'ın (2009) yaptıkları çalışmada annelerin gelir düzeyleri arttıkça, sürekli kaygı düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir. Araştırmamız bulgusunun aksine Dicle (2017) çalışmasında otistik çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları aylık gelir düzeyinin ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları üzerinde etkili olmadığı, yine Dicle (2016) benzer biçimde diğer çalışmasında otistik çocuğa sahip algıladıkları aylık gelir düzeyinin ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun Young şema ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur. Farklı biçimde Kara (2010) çalışmasında erkek katılımcıların kadınlara oranla daha fazla erken dönem uyum bozucu şemaya sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde Dicle hem (2017) hem de (2016) yıllarında ayrı ayrı yaptığı her iki çalışmasında da otistik çocuğa sahip ebeveynin anne ya da baba olma durumunun başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna varmıştır. Bu sonuç araştırmamız bulgusunu destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip psikolojik yardım alan ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, otistik çocuğa sahip psikolojik yardım almayan ebeveynlerin Young şema ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha düşük olduğu bulunmuştur. Yine Yiğit ve Erden (2015) çalışmasında erken dönem uyumsuz şemaların yetişkinlik dönemindeki psikolojik sorunlar için önemli bir bilişsel risk faktörü oluşturduğunu ifade etmiştir.

Araştırma sonucunda otistik çocuğa sahip psikolojik yardım alan ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, otistik çocuğa sahip psikolojik yardım almayan ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Dicle (2017) araştırmasında psikolojik yardım alan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarının almayan ebeveynlere göre daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Dicle (2016) bir başka çalışmasında psikolojik yardım alan otistik çocuğa sahip ebeveynlerin başa çıkma tutumlarının almayan ebeveynlere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Bahar ve arkadaşları (2009), ailelerin içinde bulundukları durumlara yönelik danışmanlık sağlayacak destek hizmetlerinin verilmesinin engelli çocuğa sahip annelerdeki anksiyete ve depresyon düzeylerinin azalmasında, sosyal uyumlarının ve stresle baş etmelerinin sağlanmasında yararlı olacağını belirtmiştir. Cin (2001), engelli çocuklara sahip olan annelere kaygı düzeylerini azaltmaya yönelik bir grup rehberlik uygulaması yaptıktan sonra annelerin sürekli kaygılarında bir azalmanın olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuçlar araştırmamız bulgusunu destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda şu öneriler getirilebilir:

• Farklı çalışma grupları ile benzer çalışmalar benzer çalışmalar yapılabilir.

• Ebeveynlerin eğitim düzeylerinin başa çıkma ve erken dönem uyumsuz şemalarının üzerinde etkili olması nedeniyle ailelere çocuklarının yetersizlikleri ile ilgili eğitimler verilebilir.

• Psikolojik yardımın ebeveynlerin başa çıkma ve erken dönem uyumsuz şemalar üzerinde olumlu etkisinin olması nedeniyle ailelere psikolojik yardımlar verilebilir.

KAYNAKLAR

Bahar, A., ve diğ. (2009). Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri ile Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4 (11), ss.97-111.

Bodur, Ş. (2004). Otizmin Erken Tanısı ve Önemi. Standart Dergisi. Cilt: 13, 394-398, s. 395.

Boysan, M. Y. (2012). Üniversite öğrencilerinde erken dönem uyumsuz şemalar, başa çıkma stilleri ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilere yönelik bir model sınaması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Cin, A. (2001). Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerini Azaltmaya Yönelik Bir Grup Rehberliği Uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Compas, B.E., ve diğerleri. (2001). Coping with Stress During Childhood and Adolescence: Problems, Progress, and Potential in Theory and Research. Psychological Bulletin. 127(1), ss.87-127.

Coşkun, Y. & Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad), 10(1), 213–227.

Dicle, A. N., Ersanlı, K. (2015). Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. 3(16), 111-126.

Dicle, A.N. (2016). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Başa Çıkma Tutumları İle Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındaki İlişki. Canik Belediyesi VI. Uluslararası Sempozyumu: Hedefe Doğru - Canik Municipalty The 6th International Symposium: Towards the Target May 05-07, 2016. ss.296-312.

Dicle, A.N. (2017). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Başa Çıkma Tutumları ile Duygu Kontrol Durumları Arasındaki İlişki. Social Sciences Studies Journal (SSSJournal). 3(6), 955-966.

Dyches, T.T., Wilder, L.K., Sudweeks, R.R., Obiakor, F.E., Algozzine, B. (2004). Multicultural issues in autism. Journal of Autism and Developmental Disorders. 34: 211-222.

Fazlıoğlu, Y., Yurdakul, M. (2009). Otizmde Görsel İletişim Tekniklerinin Kullanımı. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları. 117-123.

Folkman, S. (1984). Personal Control and Stress and Coping Processes: A Theoretical Analysis. Journal of Personality and Social Psychology. 46 (4), 839-852.

Folkman, S. ve Moskowitz, J. T.(2004). COPING: Pitfalls and Promise. Annual Reviews Psychology. 55, ss.745–774.

Kara, F.Y. (2010). Çocukluk döneminde yaşanan istismarın kişilerarası ilişki tarzları üzerindeki etkisi: Erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Kissinger, H. (2006). Coping is the Means, Resilience is the Outcome. Help Kids Cope with Stress & Trauma, Caron B. Goode, Tom Goode &David Russell (Eds.), USA: Inspired Living International.

Murris, P. (2006). Maladaptive schemas in non-clinical adolescents: relation to perceived parental rearing parental rearing behaviors, big five personality factors and psychological symptoms. Clinical Psychology Psychotherapy, 13, 405–413.

Riskind, J. H. ve Alloy, L. B. (2006). Cognitive vulnerability to psychological disorders: Overview of theory, design, and methods.Journal of Social and Clinical Psychology, 25(7), 705-725.

Skinner, E.A. ve Zimmer-Gembeck, M.J. (2007). The Development of Coping. Annual Review of Psychology. 58, ss.119-44.

Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., & Çakır, Z. (2009). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. Türk Psikiyatri Dergisi, 20(1): 75-84.

Yıldız, A. D. (2018). Erken dönem uyum bozucu şemalar ve yalnızlığın üniversite uyum düzeyi ile ilişkisi. Türk Psikoloji Dergisi, 33(81), 82-96.

Yiğit, İ., & Erden, G. (2015). Çocukluk çağı istismar yaşantıları ile genel psikolojik sağlık arasındaki ilişkide erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. Türk Psikoloji Dergisi, 30(75), 47-59.

Young, J.E. (1999). Cognitive therapy for personality disorders: A schema–focused approach (rev. ed.). Sarasota, FL. Professional Resource Press.

Young, J.E., Klosko, J.S. ve Weishaar, M.E. (2003). Schema therapy: A practitioner’s guide. New York. The Guilford Press.

EVLİ BİREYLERİN EVLİLİK DOYUMU İLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE ATTITUDES OF MARRIED INDIVIDUALS TO COPE WITH MARRIAGE SATISFACTION ACCORDING TO SOME VARIABLES

Abdullah Nuri DİCLE

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada evli bireylerin evlilik doyumu ile başa çıkma tutumlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada katılımcıların cinsiyet, eğitim durumu, evli olunan süre, psikolojik yardım alma durumu ve algılanan ekonomik durum değişkenlerinin evlilik doyumuna ve başa çıkma tutumlarına etkisi araştırılmıştır. Araştırma Samsun ilinde yapılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için Kişisel Bilgi Formu ve değişkenleri belirlemek için Evlilik Yaşam Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Bağımsız Gruplar T Testi, Pearson Koreslasyon Analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırmaya 134 kadın 148 erkek olmak üzere toplam 282 kişi katılmıştır. Yapılan çalışmada evlilik doyumu ile başa çıkma tutumları arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Başa çıkma tutum puanları yüksek olan evli bireylerin evlilik doyumu düzeyleri yüksektir. Araştırmada cinsiyete göre kadınların evlilik doyumu düzeyleri erkeklerin evlilik doyumu düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Erkeklerin başa çıkma düzeyleri kadınların başa çıkma düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Araştırmada eğitim durumuna göre lisans ve üzeri düzeyde eğitim almış katılımcıların evlilik doyumu düzeyleri ilk, orta ve lise düzeyinde eğitim almış katılımcılara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Lisans ve üzeri düzeyde eğitim almış katılımcıların başa çıkma düzeyleri ilk, orta ve lise düzeyinde eğitim almış katılımcıların başa çıkma düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmada evlilik süresine göre evlilik süresi uzun olan katılımcıların evlilik doyumu düzeyleri evlilik süresi kısa olan katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Evlilik süresi uzun olan katılımcıların başa çıkma düzeyleri evlilik süresi kısa olan katılımcıların başa çıkma düzeylerinden anlamlı yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmada psikolojik yardım alma durumuna göre psikolojik yardım alan katılımcıların evlilik doyumu düzeyleri psikolojik yardım almayan katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Psikolojik yardım alan katılımcıların başa çıkma düzeyleri psikolojik yardım almayan katılımcıların başa çıkma düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmada algılanan sosyo ekonomik durumuna göre sosyo ekonomik düzeylerini yüksek olarak algılayan katılımcıların evlilik doyumu düzeyleri sosyo ekonomik düzeylerini düşük ve orta olarak algılayan katılımcıların

evlilik doyumu düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Sosyo ekonomik düzeylerini yüksek olarak algılayan katılımcıların başa çıkma düzeyleri sosyo ekonomik düzeylerini düşük ve orta olarak algılayan katılımcıların başa çıkma düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Bulgular literatür ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Evli birey, evlilik doyumu, başa çıkma tutumları

Abstract

The aim of this study is to compare the attitudes of married individuals to cope with marital satisfaction. The effect of gender, educational status, duration of marriage, psychological assistance status and perceived economic status variables on marriage satisfaction and coping attitudes were investigated. The research was conducted in Samsun province. The Personal Information Form was used to determine the demographic characteristics of the participants, and the marital life scale and coping attitudes Assessment Scale were used to determine the variables. One-way analysis of variance (ANOVA), independent groups t test, Pearson Choreslation analysis techniques were used in the analysis of the obtained data. A total of 282 people, 134 females and 148 males, participated in the study. The study found a positive high-level relationship between marital satisfaction and coping attitudes. Married individuals with high coping attitude scores have higher levels of marital satisfaction. In the study, the levels of marriage satisfaction of women according to gender were significantly higher than the levels of marriage satisfaction of men. Men's coping levels were found to be significantly higher than women's coping levels. According to the study, marriage satisfaction levels of undergraduate and higher education participants were found to be significantly higher than those of primary, middle and high school education participants. The coping levels of the participants who received undergraduate and higher education were found to be significantly higher than the coping levels of the participants who received primary, middle and high school education. In the study, the levels of marital satisfaction of the participants who had a long duration of marriage compared to the duration of marriage were significantly higher than the levels of marital satisfaction of the participants who had a short duration of marriage. The coping levels of participants with long duration of marriage were found to be significantly higher than the coping levels of participants with short duration of marriage. In the study, marriage satisfaction levels of participants who received psychological help were significantly higher than those who did not receive psychological help. The coping levels of participants who received psychological help were found to be significantly higher than the coping levels of participants who did not receive psychological help. In the research perceived socio-economic status according to socio-economic levels as high marital satisfaction levels of participants to detect socio-economic levels low and medium level of marital satisfaction of the participants was found to be significantly higher that it detects. The coping levels of the participants who perceived their socio-economic levels as high were found to be significantly higher than the coping levels of the participants who perceived their socio-economic levels as

low and moderate. The findings were discussed in the light of the literature and suggestions were made.

Key words: Married individual, marital satisfaction, coping attitudes

GİRİŞ

Evlilik ilk çağlardan günümüze kadar tüm toplumlarda görülen ve yaşantıları etkileyen bir oluşumdur. Gladding (2017) evliliği bireylerin birbirlerini tanıma, anlama ve ihtiyaç duydukları konularda birbirlerine destek olma biçimi olarak ifade etmektedir. Ersanlı ve Kalkan (2008)'a göre evlilik, iki ayrı cinsin yaşamı paylaşmak, mutlu olmak, birlikte yaşamak ve çocuk sahibi olmak gibi biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya geldiği toplumsal onay ile gerçekleşen karşılıklı bir sözleşme, iletişim ve etkileşim sistemi olarak adlandırmaktadır. Hansen ve L'Abate (1982) ise evliliği, karı-koca arasında birliğin, açık ve güvenilir bir ilişkinin bulunduğu; eşler arasında etkili bir iletişimin olduğu, ayrıca bireylerin gerek psikolojik gerek maddi ihtiyaçlarını karşılayabildiği, duygusal yakınlık, öfke ve cinsellik duygularını yaşayabildiği bir sistem olarak tanımlamaktadır.

Evlilik yaşamından alınan doyumun çiftlerin her biri üzerinde, yalnızca evlilik yaşantılarında değil diğer kişilerle olan ilişkilerinde de önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir. Mutlu bir evlilik eşlerin her birinin doyuma ulaşmasını sağlayacaktır. Evlilik doyumu, evlilik kurumunun içinde varlığını sürdüren çevresel ve bireysel boyutlardan çiftlerin elde ettiği psikolojik tatmin durumu olarak tanımlanmaktadır (Sokolski ve Hendrick, 1999). Eşlerin eşitlikleri, baskınlıkları, problemleri paylaşabilmeleri, gelir ve çalışma durumları çevresel boyutları, eşlerin birbirine olan sevgi - saygıları, tutumları, cinsel doyumları, iletişim biçimleri ve kendini ifade biçimleri ise bireysel boyutları oluşturmaktadır. Tezer (1994), evlilik doyumunu, bireyin kendi ihtiyaç ve gereksinimlerini evlilik ilişkisinden karşılayabilme seviyesine yönelik bakış açısı olarak tanımlanmaktadır.

Evliliklerde eşlerin doyuma ulaşabilmesi eşlerin birbirleri ile olan etkileşimlerine, karar alabilme becerilerine, diğer bireylerle olan iletişimlerine, ortak zaman geçirebilme ve gelir idaresi konularında anlaşma içinde olmalarına bağlıdır (Şener ve Terzioğlu, 2008).

Evliliğin ilk zamanları, eşler arasındaki duygusal – fiziksel yakınlığın en yüksek olduğu, evliliğin getirdiği mutluluk duygularının maksimum seviyede yaşandığı, yoğun romantizmin olduğu, sözlü olarak gönülden aşk ve sevgi ifadelerinin sık sık kullanıldığı dönemler olup eşlerin her birinin evlilikten dolayısı ile yaşamdan doyuma ulaştığı dönemlerdir. Ancak eşler arasında kurulan bu olumlu ilişki, evliliğin ilk iki yılı içerisinde çeşitli problemler ile karşılaştıkça yavaş yavaş zora girer.

Evlilik doyumu; anne - baba tutumları, sadakat, iletişim becerileri, problem çözme, bağlanma şekilleri, evlilik tipleri, benlik saygısı, cinsiyete özgü rolleri, eşlerin birbirine desteği, evliliğe dair inançlar, aldatma eğilimi, değerlerin benzerliği, stresle başa çıkma, vb. konuları etrafında

çeşitlenmektedir (Özşirin, 2019). Evlilik; eşlerin birlikte hareket etmeleri, birlikte karar vermeleri ve sorunları birlikte çözmelerini gerektiren bir kurumdur. İnsanın bulunduğu her ortamda olabileceği gibi evlilik ilişkilerinde de zaman zaman anlaşmazlıklar yaşanabilir. Çoğunlukla iletişim problemlerinden ortaya çıkan bu tür durumlar bazen de hiç akla gelmeyecek noktalardan patlak vermektedir. Önemli olan evliliği sorunsuz yaşamaya çalışmak yerine daha gerçekçi bir ifade ile çıkabilecek sorunlara işbirliği ile başa çıkma yolunun tutulmasıdır (Bayer, 2017).

Başa çıkma süreci, başa çıkmakta olan bireyden ve durumun bağlamından ayrılamayacağı gibi; kişisel ve sosyal zorlanmalara, kişilik özelliğine ya da bir stile karşı geliştirilen bir süreç olarak düşünülebilir (Lazarus, 2006). Başa çıkmanın birçok yolu vardır. Problem çözme, destek arayışı, kaçma davranışı, uzun uzun düşünme, olumlu yeniden yapılanma, oyalama, müzakere, doğrudan eyleme katılma, sosyal geri çekilme ve çaresizlik kabul gören başa çıkma davranışlarından bazılarıdır (Skinner ve Zimmer-Gembeck, 2007). Compas ve diğerleri (2001), başa çıkmayı stres veren durum ve koşullarda duygu, biliş, davranış ve fizyolojiyi bilinçli irade çabaları ile değiştirebilme olarak ifade etmişler. Başa çıkma, stresin verdiği zararları ortadan kaldırabilme ve stresi gelişme yolunda bir araç olarak kullanmaktır (Baltaş ve Baltaş, 1998). Başa çıkma yine bireylerin stresli bir durumla karşılaştıklarında, içsel veya dışsal kaynakları kullanarak gelen talepleri karşılayabilmek için başvurdukları bilişsel, davranışsal çabaların tamamı olarak tanımlanır (Folkman, 1984, Folkman, Lazarus, Gruen ve DeLongis, 1986). Başa çıkma kavramı; duygusal sıkıntıyı önlemek, kaçınmak ya da kontrol etmek amacıyla bireyin yaşamındaki dışsal sebeplerden dolayı oluşan gerginliklere verilen herhangi bir cevaptır (Pearlin & Schooler, 1978).

Stresli durumlarda kullanılan başa çıkma tutumları bireye özgü olup yaş, cinsiyet, kültür ve hastalık gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak değişebilmektedir (Folkman, Lazarus, Dunkel-Schetter, DeLongis ve Gruen, 1986). Başa çıkma tutumları doğrudan stres kaynağını ortadan kaldırmaya yönelik "aktif" ve stres kaynağından uzaklaşılmayı amaçlayan "pasif" başa çıkma tutumları olarak da sınıflanmıştır. Aktif başa çıkma tutumlarının pasif-kaçınmacı baş etme tutumlarına göre daha olumlu ve uyuma yönelik olduğu ileri sürülmüştür (Holahan ve Moos, 1987). Ancak tüm başa çıkma tutumlarının stresli durumda bir arada kullanılabildiğini göstermiştir (Dicle, Ersanlı, 2015).

Problem Durumu

Bu araştırma, araştırmacı tarafından evli bireylerin evlilikleri süresince evlilik doyumlarını sürdürebilmeleri için başa çıkma tutumlarını kullanmalarının gerekliliğini ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, evli bireylerin evlilikleri süresince cinsiyetlerine, eğitim seviyesine, psikolojik yardım alma durumuna ve algıladıkları aylık gelir düzeyine göre evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları arasında bir ilişki var mıdır? sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek, evli bireylerin evlilik yaşam ölçeği puan ortalamalarının cinsiyetlerine, eğitim seviyelerine, evlilik sürelerine, psikolojik yardım alma durumlarına ve algılanan aylık gelir düzeyleri değişkenine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, evli bireylerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarının cinsiyetlerine, eğitim seviyelerine evlilik sürelerine, psikolojik yardım alma durumlarına ve algılanan aylık gelir düzeyleri değişkenlerine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla şu denenceler test edilmiştir:

Denence 1: Evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Denence 2: Evli bireylerin kadın veya erkek olma durumları, evlilik süreleri ve psikolojik yardım alma durumları evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükseltecektir.

Denence 3: Evli bireylerin eğitim seviyeleri ve algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükselecektir.

YÖNTEM

Tarama modeli kullanılan araştırmaya, Samsun ilinde ikamet eden random yöntemi ile seçilmiş gönüllü evli bireyler katılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu, 2019 yılında Samsun ilinde ikamet eden random yöntemi ile seçilmiş gönüllü 134'ü kadın, 148'i erkek toplam 282 evli birey oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada çalışma grubuna Kişisel Bilgi Formu, Evlilik Yaşam Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE-R) uygulanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Evli bireylerin demografik bilgilerini öğrenebilmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunda, evli bireylerin cinsiyetini, eğitim seviyesini, evlilik süresini, herr hangi bir dönemde psikolojik yardım alma - almama durumunu ve algıladıkları aylık gelir düzeyleri durumunu belirlemeye ilişkin maddeler bulunmaktadır.

Evlilik Yaşamı Ölçeği

Tezer (1996) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin test tekrar test güvenirlik katsayısı. 85 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (cronbach alfa) .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, çiftlerin evlilikten sağladıkları genel doyum düzeylerini belirlemek amacıyla Tezer (1986) tarafından geliştirilmiştir. 10 sorudan oluşan 5'li dereceleme tipi bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10'dur. Ölçeğin geçerliğini belirlemek amacıyla, ölçek evli ve boşanmış bireylere uygulanmış ve grupların ölçekten aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur ($t=6.23$, $p<0.01$). Ölçek test-tekrar test yöntemi iletest edilmiş bu sonuca göre güvenirlik kat sayısı 0.85, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise erkek katılımcılarda 0.88, kadın katılımcılarda 0.91 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgular ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE-R)

Carver, Scheier ve Weintraub tarafından 1989 yılında 15 alt boyut 60 madde olarak geliştirilen COPE ölçeği Miron Zuckerman ve Marylene Gagne tarafından 2003 yılında Kendine Yardım, Yaklaşım, Uyum Sağlama, Sakınma-Kaçınma ve Kendine Ceza isimli 5 faktör ve 40 madde olarak revizyon edilmiştir (COPE-R). Ölçek 4'lü likert tipi bir ölçektir. Revizyon edilen ölçek izin alınarak Dicle ve Ersanlı (2015) tarafından "Kendine Yardım, Yaklaşım, Uyum Sağlama, Sakınma-Kaçınma ve Kendine Ceza" isimleri ile 5 faktör, 32 madde olarak Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan başa çıkma tutum düzeyinin yüksek olması, düşük puan ise başa çıkma tutum düzeyinin düşük olması anlamına gelmektedir.

Dil geçerliği olarak Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe ve İngilizce uygulamaları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için yapılan pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları, "Kendine Yardım" alt ölçeğin açısından $r= .922$, "Yaklaşım" alt ölçeğin açısından $r= .903$, "Uyum Sağlama" alt ölçeğin açısından $r= .918$, "Sakınma-Kaçınma" alt ölçeğin açısından $r= .901$, "Kendine Ceza" alt ölçeğin açısından $r= .897$ ve toplam puan açısından $r= .932$ olarak $p<.001$ düzeyinde anlamlılık düzeyinde olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, uygulamalar arasındaki tutarlılığın yüksek olduğunu, dolayısıyla dil eşdeğerliğinin sağlandığını göstermektedir.

İç tutarlık tekniğinin uygulanması amacıyla, Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe formu araştırmacılar tarafından çalışma grubuna uygulanmış, elde edilen verilere SPSS 19.0 paket programı ile istatistiksel analiz yapılmış ve Ölçeğin iç tutarlılığını veren Cronbach's Alpha Katsayısı .766 olduğu belirlenmiştir. Ancak analiz sonuçlarında ölçekte bulunan 2., 4., 13., 23., 26., 31., 36., 37. maddelerin korelasyon katsayılarının .20'nin altına düşmesi nedeniyle bu maddeler elenerek ölçekten çıkarılmış, maddeler çıkartıldıktan sonra yapılan istatistiksel analiz sonucunda Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin iç tutarlılığını veren Cronbach Alpha Katsayısı .979 olduğu belirlenmiştir. "Kendine Yardım" alt ölçeği açısından Cronbach Alpha Katsayısı .969, "Yaklaşım" alt ölçeği açısından Cronbach Alpha Katsayısı .989, "Uyum Sağlama" alt ölçeğin açısından Cronbach

Alpha Katsayısı .980, "Sakınma-Kaçınma" alt ölçeğin açısından Cronbach Alpha Katsayısı .981, "Kendine Ceza" alt ölçeğin açısından Cronbach Alpha Katsayısı .983 belirmiştir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin kuramsal yapısına ilişkin kurulan modelin uygunluğuna ilişkin Lisrel 8.51 paket programıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, yapılan doğrulayıcı faktör analizinden (Confirmatory Factor Analysis) elde edilen uyum indeks sonucuna göre, P değerinin .001 düzeyinde manidar olduğu, χ2/DF (Chi-Square (χ2) / serbestlik derecesi (DF)) nin 4.65 çıkması orta düzeyde bir uyumun göstergesi olduğu, RMSEA için .07 düzeyinde bir uyum indeksi elde edildiği; elde edilen uyum indeksinin iyi düzeyde bir uyuma sahip olduğu, GFI'nın .96 ve AGFI'nın ise .91 olduğu; yapılan analiz için elde edilen uyum indekslerinden GFI'nın mükemmel düzeyde uyuma, AGFI'nın iyi düzeyde uyuma sahip olduğu, standardize edilmiş RMR (SRMR)'nin uyum indeksinin .89 olduğu; elde edilen uyum indeksinin zayıf düzeyde bir uyuma sahip olduğu, NFI uyum indeksinin .96 ve CFI uyum indeksinin .98 olduğu; NFI ve CFI indekslerinin mükemmel düzeyde uyuma sahip olduğu, RMSEA değeri 0.06′dan büyük olmakla birlikte RMSEA değerinin % 90 olasılıklı güven aralığı 0.06 değerini kapsadığından, model-veri uyumunun yüksek olduğu bulunmuştur. Model – veri uyumuna ilişkin değerlerin tamamı dikkate alındığında, kurulan modelin veriyle mükemmele yakın uyum verdiği, bu nedenle ölçeğin yapısal geçerliğe sahip olduğu ifade edilmiştir.

Test tekrar test tekniğinin uygulanması amacıyla 237 gönüllü katılımcının 4 hafta arayla uygulanan ölçeğe ilişkin verileri oluşturulan forma işlenmiş ve SPSS 19.0 paket programı ile istatistiksel analizi yapılmış, ölçeğin her bir alt ölçeği için test tekrar test yöntemi ile bulunan pearson momentler çarpım korelasyon puanlarının "Kendine Yardım" alt ölçeğin açısından r= .803, "Yaklaşım" alt ölçeğin açısından r= .786, "Uyum Sağlama" alt ölçeğin açısından r= .759, "Sakınma-Kaçınma" alt ölçeğin açısından r= .795, "Kendine Ceza" alt ölçeğin açısından r= .774 ve toplam puan açısından r= .812 olarak p<.001 düzeyinde anlamlılık düzeyinde olduğu bulunmuştur. Bu sonuç ölçeğin farklı zamanlarda uygulanmasıyla elde edilen puanları arasında yüksek bir tutarlılık olduğunu, kararlı sonuçlar verdiğini göstermiştir (Dicle ve Ersanlı, 2015).

BULGULAR

Her katılımcı için Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinden elde edilen toplam puanlar ele alınmış; Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Bağımsız Gruplar T Testi, Pearson Koreslasyon Analiz teknikleri kullanılarak karşılaştırmalar yapılmış, bulgular denence sırasına göre verilmiştir.

Denence 1: Evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Evli Bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları
Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	r	1	.899
	p	*	.000
	N	282	282
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	r	.899	1
	p	.000	*
	N	282	282

P<.001

Tablo 1'de görüldüğü gibi, evli bireylerin evlilik yaşamı ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=.899; p=.000<.001).

Buna göre evli bireylerin evlilik yaşamı ölçeği puan ortalamaları arttıkça başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları da artmaktadır. Elde edilen bu sonuç araştırmanın birinci denencesini doğrulamaktadır.

Denence 2: Evli bireylerin kadın veya erkek olma durumları, evlilik süreleri ve psikolojik yardım alma durumları evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükseltecektir.

Evli bireylerin cinsiyeti yani kadın veya erkek olma durumlarına göre evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla elde edilen verilere Bağımsız Gruplar T Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Evli Bireylerin Cinsiyete Göre Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına Uygulanan t-testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	Önem Düzeyi
Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	Kadın	134	32.6716	10.97898	280	3.949	.000
	Erkek	148	27.7027	10.15088			
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	Kadın	134	73.6642	29.09744	280	-3.200	.002
	Erkek	148	84.0000	25.12391			

P<.005

Tablo 2 ’de yer alan istatistiksel veriler incelendiğinde evli kadınların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının evli erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan t-testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Tabloda evli erkeklerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının evli kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan t-testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .005 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Evli bireylerin evlilik süreleri evlilik göre yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla elde edilen verilere Bağımsız Gruplar T Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Evli Bireylerin Evlilik Sürelerine Göre Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına Uygulanan t-testi Sonuçları

	Evlilik Süreleri	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	Önem Düzeyi
Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	Uzun	124	41.1694	4.84008	280	36.879	.000
	Kısa	158	21.3481	4.17595			
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme	Uzun	124	105.0161	16.12199	280	25.487	.000

Ölçeği Puan Ortalamaları	Kısa	158	58.7405	14.31234	

P<.001

Tablo 3 ’te yer alan istatistiksel veriler incelendiğinde uzun süre evli olanların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının kısa süre evli olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan t-testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Tabloda uzun süre evli olanların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının kısa süre evli olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan t-testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .005 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Evli bireylerin herhangi bir psikolojik yardım alma – almama durumları evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla elde edilen verilere Bağımsız Gruplar T Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Evli Bireylerin Psikolojik Yardım Alma – Almama Durumuna Göre Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları ile Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına Uygulanan t-testi Sonuçları

	Psikolojik Yardım	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	Önem Düzeyi
Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	Alan	68	44.0441	2.90873	280	17.844	.000
	Almayan	214	25.6215	8.34535			
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	Alan	68	110.4706	9.78191	280	14.079	.000
	Almayan	214	69.1168	23.56173			

P<.001

Tablo 4 ’te yer alan istatistiksel veriler incelendiğinde psikolojik yardım alan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının psikolojik yardım almayan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan t-testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Tabloda psikolojik yardım alan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının psikolojik yardım almayan evli bireylerin Başa

Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan t-testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Elde edilen bu sonuç araştırmanın ikinci denencesini doğrulamaktadır.

Denence 3: Evli bireylerin eğitim seviyeleri ve algıladıkları aylık gelir düzeyleri yükseldikçe evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları anlamlı bir şekilde yükselecektir.

Evli bireylerin eğitim seviyelerine göre evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan Tek – Yönlü Varyans Analizi Sonuçları Tablo 5 'te verilmiştir.

Tablo 5. Evli Bireylerin Eğitim Seviyelerine Göre Evlilik Yaşam Ölçeği Puan Ortalamaları İle Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puanlarına Uygulanan Tek – Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Kaynak	**KT**	**Sd**	**KO**	**F**	**P**
Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	**Gruplar Arası**	21831.154	3	7277.051	182.522	.000
	Grup İçi	11083.697	278	39.869		
	Toplam	32914.851	281			
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	**Gruplar Arası**	114147.871	3	38049.290	107.106	.000
	Grup İçi	98758.912	278	355.248		
	Toplam	212906.784	281			

P<.001

İstatistiksel işlemler sonucu elde edilen sayısal bilgiler incelendiğinde, üniversite ve üzeri ($\bar{x}$ =41.0183) eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul ($\bar{x}$=20.5610), Ortaokul ($\bar{x}$ =22.8167) ve Lise ($\bar{x}$ =24.9306) eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan Tek - Yönlü Varyans Analizi Tekniği sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yani; eğitim seviyelerine göre evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamaları arasında anlamlı farklar olduğu saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla, gruplarda bulunan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan üzerinde Scheffe testi uygulanmıştır. Scheffe Testi sonucunda; üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

İstatistiksel işlemler sonucu elde edilen sayısal bilgiler incelendiğinde, üniversite ve üzeri ($\bar{x}$ =103.6055) eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme

Ölçeği puan ortalamalarının İlkokul ($\bar{x}$=52.9756), Ortaokul ($\bar{x}$ =63.6000) ve Lise ($\bar{x}$ =69.7500) eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan Tek - Yönlü Varyans Analizi Tekniği sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yani; eğitim seviyelerine göre evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı farklar olduğu saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla, gruplarda bulunan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan üzerinde Scheffe testi uygulanmıştır. Scheffe Testi sonucunda; üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Evli bireylerin algıladıkları gelir düzeylerine göre evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan Tek – Yönlü Varyans Analizi Sonuçları Tablo 6 'da verilmiştir.

Tablo 6. Evli Bireylerin Algıladıkları Gelir Düzeylerine Göre Evlilik Yaşam Ölçeği Puan Ortalamaları İle Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puanlarına Uygulanan Tek – Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Kaynak	**KT**	**Sd**	**KO**	**F**	**P**
Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamaları	**Gruplar Arası**	21707.225	2	10853.613	270.187	.000
	Grup İçi	11207.626	279	40.171		
	Toplam	32914.851	281			
Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamaları	**Gruplar Arası**	111398.574	2	55699.287	153.092	.000
	Grup İçi	101508.210	279	363.829		
	Toplam	212906.784	281			

P<.001

İstatistiksel işlemler sonucu elde edilen sayısal bilgiler incelendiğinde, algılanan yüksek gelir ($\bar{x}$ =42.1484) düzeyinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının orta gelir ($\bar{x}$=26.6945) ve düşük gelir ($\bar{x}$ =23.0489) düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan Tek - Yönlü Varyans Analizi Tekniği sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yani; algılanan gelir düzeyine göre evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamaları arasında anlamlı farklar olduğu saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla, gruplarda bulunan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan üzerinde Scheffe testi uygulanmıştır. Scheffe Testi sonucunda; yüksek gelir düzeyinde olan evli bireylerin Evlilik

Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının orta ve düşük gelir düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

İstatistiksel işlemler sonucu elde edilen sayısal bilgiler incelendiğinde, algılanan yüksek gelir ($\bar{x}$ =107.0517) düzeyinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının orta gelir ($\bar{x}$=75.1182) ve düşük gelir ($\bar{x}$ =62.6414) düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Uygulanan Tek - Yönlü Varyans Analizi Tekniği sonucunda bu farkın istatistiksel olarak .001 düzeyinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yani; algılanan gelir düzeyine göre evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamaları arasında anlamlı farklar olduğu saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla, gruplarda bulunan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan üzerinde Scheffe testi uygulanmıştır. Scheffe Testi sonucunda; yüksek gelir düzeyinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının orta ve düşük gelir düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Elde edilen bu sonuç araştırmanın üçüncü denencesini doğrulamaktadır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda evli bireylerin evlilik yaşamı ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre evli bireylerin evlilik yaşamı ölçeği puan ortalamaları arttıkça başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları da artmaktadır.

Araştırma sonucunda evli kadınların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının evli erkeklere göre daha yüksek olduğu, evli erkeklerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının evli kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda uzun süre evli olanların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının kısa süre evli olanlara göre daha yüksek olduğu, uzun süre evli olanların Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının kısa süre evli olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda psikolojik yardım alan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının psikolojik yardım almayan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarına göre daha yüksek olduğu, psikolojik yardım alan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının psikolojik yardım almayan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitim seviyesinde olan evli

bireylere göre daha yüksek olduğu, üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonucunda yüksek gelir düzeyinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının orta ve düşük gelir düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu, yüksek gelir düzeyinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının orta ve düşük gelir düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonucunda evli bireylerin evlilik yaşamı ölçeği puan ortalamaları ile başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde literatürde Taşköprü (2013) ve Kirby (2005) çalışmasında evlilik doyumları yüksek çiftlerin stres seviyeleri düşük, yaşam mutlulukları yüksek ve olumsuz yaşam koşullarına karşı dayanıklılıkları daha fazla olduğunu ifade etmiştir.

Araştırma sonucunda evli kadınların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının evli erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmamızla benzer şekilde evlilik doyumu açısından cinsiyetin farklılık yaratabileceği konusunda araştırma bulguları bulunmaktadır (Dalkılıç ve Güloğlu, 2016, Aktürk, 2006, Gökmen, 2001, Hasta, 1996). Aksine evlilik doyumu ve cinsiyet arasında ilişki bulunmadığını gösteren araştırmalarda literatürde yer almaktadır (Taşköprü 2013, Çelik, 2006, Soyer, 2006, Güven, 2005, Acar, 1998, Tezer, 1994, Fısıloğlu, 1992).

Araştırma sonucunda evli erkeklerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının evli kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Çalışmamızla benzer şekilde Ergin, Uzun ve Bozkurt (2014) tıp fakültesi öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında erkek öğrencilerin stresle başa çıkma tarzlarını daha fazla benimsediklerin bulgusuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda uzun süre evli olanların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının kısa süre evli olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatüre göre evlilik süresi arttıkça, evlilik doyumu azaldığı (Anderson, Russel & Schumm, 1983), bazı araştırma sonuçlarına göre de evlilik süresinin evlilik doyumu üzerinde etkisinin olmadığı (Çelik, 2006, Acar, 1998, Turan, 1997) bulunmuştur.

Araştırma sonucunda psikolojik yardım alan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının psikolojik yardım almayan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Dalkılıç ve Güloğlu (2016) psikolojik yardım almaya ilişkin tutumu yüksek bireylerin, psikolojik yardım almaya ilişkin tutumu düşük bireylere kıyasla evlilik doyumunun daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda psikolojik yardım alan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarının psikolojik yardım almayan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan Ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Dicle (2016) çalışmasında psikolojik yardım alan ebeveynlerin başa çıkma tutumlarının almayan ebeveynlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Tynes, (1990) eğitim düzeyi yüksek çiftlerin evlik düzeyi düşük çiftlerden daha fazla evlilik doyumuna sahip olacaklarını ifade etmiştir. Araştırmamızın aksine Dalkılıç ve Güloğlu (2016), Taşköprü (2013) ve Çelik (2006) evli bireylerin eğitim düzeyinin evlilik doyumlarıyla anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucunu ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda üniversite ve üzeri eğitim seviyesinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının İlkokul, Ortaokul ve Lise eğitim seviyesinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Dicle (2017) eğitim durumunun başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamalarını etkilediği eğitim düzeyi yükseldikçe başa çıkma tutumlarının da arttığını ifade etmiştir.

Araştırma sonucunda yüksek gelir düzeyinde olan evli bireylerin Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan ortalamalarının orta ve düşük gelir düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer biçimde düşük gelir düzeyine sahip bireylerin evlilik doyumlarının orta ve yüksek gelir düzeyine sahip olanlara göre daha düşük bulunmuştur (Taşköprü 2013, Aktürk, 2006, Storaasli & Markman, 1990). Çalışmamızın aksine Dalkılıç ve Güloğlu (2016) evlilik doyumu puanları arasında gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığına işaret etmektedir. Gelir durumunun artmasının evli bireylerin yaşantısını kolaylaştırması nedeniyle yaşam doyumunu olumlu yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda yüksek gelir düzeyinde olan evli bireylerin Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği Puan ortalamalarının orta ve düşük gelir düzeyinde olan evli bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmamızın aksine Dicle (2017) çalışmasında algıladıkları aylık gelir düzeyinin ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeği puan ortalamaları üzerinde etkili olmadığı sonucuna varmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Daha farklı ve geniş bir örneklemde evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları incelenebilir.

- Aile yapısının evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları üzerindeki etkisine bakılabilir.

- Çocuk sayısı ve yaşının evli bireylerin evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları üzerindeki etkisine bakılabilir.
- Evlilik doyumları ile başa çıkma tutumları düşük olan bireylere psiko eğitimler düzenlenebilir.
- Evlilik doyumları ile başa çıkma tutumlarına kişilik yapısının etkisi araştırılabilir.

KAYNAKLAR

Acar, H. (1998). Ankara"da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne Bağlı Sosyal Hizmet KuruluĢlarında ÇalıĢan Üniversite Mezunu Evli Personelin Evlilik Doyumları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktürk, B. E. (2006). Marital Satisfaction In Turkish Remarried Families: Comparison Among Marital Status, Effect Of Stepchildren and Contributing Factors. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Anderson, S. A., C. S. Russel & W. R. Schumm (1983). Perceived Marital Quality and Family Life- Cycle Categories: A Further Analysis. Journal Of Marriage and The Family, 45, 127-139.

Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1998). Stres ve Başaçıkma Yolları, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bayer, Ö. (2016). Evlilik Doyumu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Desteğin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bursa.

Compas, B. E. ve diğerleri. (2001). "Coping with Stress During Childhood and Adolescence: Problems, Progress, and Potential in Theory and Research". Psychological Bulletin. 127(1), 87-127.

Çelik, C. K. (2006). Eğitim Yöneticilerinin Mesleki Tükenmişlikleri İle Evlilik Doyumları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dalkılıç, M., ve Güloğlu, B. (2016). Otizmli Çocuğu Olan Çiftlerin Evlilik Doyumları: Kaygı, İlişkisel Yılmazlık, Psikolojik Yardım Alma Tutumları Değişkenleri Açısından Bir İnceleme. İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2 (3), 29-54.

Dicle, A. N., (2017). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Başa Çıkma Tutumları ile Duygu Kontrol Durumları Arasındaki İlişki. Social Sciences Studies Journal (Sssjournal). 3(6), 955-966.

Dicle, A. N., Ersanlı, K. (2015). Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. 3(16), 111-126.

Dicle, A.N., (2016). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Başa Çıkma Tutumları İle Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındaki İlişki. Canik Belediyesi VI. Uluslararası Sempozyumu: Hedefe Doğru - Canik Municipalty The 6th International Symposium: Towards the Target May 05-07, 2016. ss.296-312.

Ergin, A., Uzun, S. U., & Bozkurt, A. İ. (2014). Tıp fakültesi öğrencilerinde stresle başa çıkma yöntemleri ve bu yöntemlerin sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. Fırat Tıp Dergisi, 19(1), 31-37.

Ersanlı, K. ve Kalkan, M. (2008). Evlilik ilişkilerini geliştirme (Kuram ve uygulama). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Fışıloğlu, H. (1992). Lisansüstü Öğrencilerin Evlilik Uyumu. Psikoloji Dergisi. 7, 16- 23.

Folkman, S. (1984). Personal Control and Stress and Coping Processes: A Theoretical Analysis. Journal of Personalitiy and Social Psychology, 46 (4), 839-852.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., Gruen, R.J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. Journal of Personality and Social Psychology. 50: 992-1003.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J., & DeLongis, A. (1986). Appraisal, Coping, Health Status and Psychological Symptoms. Journal of Personality and Social Psychology, 50 (3), 571- 579.

Gladding, S. T. (2017). Aile terapisi: Tarihi, kuram ve uygulamaları (4. baskı). (İ. Keklik ve İ. Yıldırım, Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

Gökmen, A. (2001). Evli Eslerin Birbirlerine Yönelik Kontrolcülük ve Bağımlılık Algılarının Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güven, N. (2005). İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve Evlilikte Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Doyumu İle İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Hansen, J.C. ve L'abate, L. (1982). The classification of normal families: Functionality and dysfunctionality. Approaches To Family Therapy. MacmillanPublishing Co. Inc.

Hasta, D. (1996). Ev İşi Paylaşımı ve Ev İşi Paylaşımında Hakkaniyet Algısı İle Evlilik Doyumu İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Holahan, C. & Moos, R.H. (1987). Personal and contextual determinants of coping strategies. Journal of Personality and Social Psychology. 52: 946-955.

Kirby, J. S. (2005). A Study Of The Marital Satisfaction Levels Of Participants In A Marriage Education Course. Unpublished Doctoral Dissertation. Monroe: University Of Louisiana. Department Of Educational Leadership And Counseling Department.

Lazarus, R. S. (2006). Emotions and interpersonal relationships: Toward a person-centered conceptualization of emotions and coping. Journal of Personality.

Özşirin, G. (2019). Evli Çocuklu Çiftler İle Evli Çocuksuz Çiftlerin Evlilik Doyumu ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Pearlin, L. & Schooler, C. (1978). The structure of coping. Journal of Health and Social Behavior, 2-21.

Skinner, E. A. ve Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). "The Development of Coping". Annual Review of Psychology. 58, 119-144.

Sokolski, D.M., Hendrick, S.S. (1999). Marital Satisfaction. American Journal of Family Therapy. 26, 39-49.

Soyer, A. (2006). An Exploration Of Masculinity, Femininity, Sexual Fantasy and Masturbation As Predictors Of Marital Satistaction. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Storaaslı, R. D.; Markman, H. J. (1990). Relationship Problems In The Early Stages Of Marriage: A Longitudinal Investigation. Journal Of Famialy Psychology. 4. 1, 80-98.

Şener, A. ve Terzioğlu, G. (2008). Bazı sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler ile iletişimin eşler arası uyuma etkisinin araştırılması. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 13(4), 7-20.

Taşköprü, M. (2013).Evlilik Doyumu İle Problem Çözme Becerileri, Stresle Başa Çıkma Ve Evlilik Süresi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul : İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezer E. (1996). Evlilik ilişkisinden sağlanan doyum: evlilik yaşamı ölçeği. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2, 1-7.

Tezer, E. (1994). Evli eşler arasındaki çatışmalar ile çeşitli demografik değişkenlerin evlilik doyumuna etkisi: kadın eşin bir işte çalıştığı ve çalışmadığı eşler üzerinde bir araştırma. 3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi, 2 (3), 209-217.

Tezer, E. (1994). Evlilik ve İş Doyumu İlişkisi: İkili Çatışmalar ve Bazı Demografik Değişkenlerin Rolü. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 2. 1, 1-12.

Turan, M. (1997). Erzurum'daki Evli Çiftlerin Evlilik İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tynes, S. R. (1990). Educational Heterogamy and Marital Satisfaction Between Spouses. Social Science Research, 19: 153-174.

TERAPÖTİK DOKUNUŞ TEORİSİNİN UYGULANMASI VE BİLİM FELSEFESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Alper Bilgehan YARDIMCI

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi

Tuğba YARDIMCI GÜREL

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü

Özet

Bilimin ne olduğunun belirlenmesi ve bilimi sözde bilimlerden ya da bilimsel olmayan alanlardan ayırt edecek ölçütün tespit edilmesine yönelik tartışmalar bilim felsefesinde sınır çizme sorunu olarak ele alınmaktadır. Bu sorun bilim felsefesinde çok uzun süredir çözülemeyen önemli bir konudur. Bilimin sınırlarının çizilmemesi durumunda potansiyel olarak zararlı faaliyetler bilimin uygulama alanına girebilir. Bu nedenle sınır çizme sorununun önemi ve kanıta dayalı uygulamalarla ilişkisi tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Alternatif olarak iyileştirici dokunuş olarak bilinen terapötik dokunuş, 1979 yılında Kunz ve Kreiger tarafından geliştirilmiş, vücuttaki enerji noktalarına dokunularak uygulanan tamamlayıcı/alternatif bir tedavi yöntemidir. Hastalar ve sağlık profesyonelleri günümüzün sağlık sisteminde mevcut olan sınırlı kaynakların mümkün olan en etkin, güvenli ve verimli kullanıldığına dair güvence vermek istemektedirler. Bu nedenle tıbbi ve hemşirelik uygulama kararlarının mevcut en iyi kanıtlara dayanması gerektiği belirtilmektedir. Bu çalışmada sınır çizme sorununun, tamamlayıcı bir tedavi yöntemi olan terapötik dokunuş içeren sağlık bakım uygulamalarına nasıl uygulanabileceği Popper, Kuhn ve Lakatos gibi üç filozofun bakış açısından incelenmiş ve tartışılmıştır. Yapılan incelemede hemşirelik uygulamalarında kullanılan terapötik dokunuş, Popper'a göre, tamamen sözde bir bilimdir ve reddedilmesi gerekir. Kuhn'a göre, bu disiplinin önce paradigmasını oluşturup ardından normal bir bilim dönemi geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Lakatos'a göre, terapötik dokunuş geçici olarak sözde olduğu halde gelecekte bir gelişim göstererek bilimsellik değeri kazanabilir. Sonuç olarak, sınırlandırma sorununa yönelik ileri sürülen çözümlerin güçlü ve zayıf yönleri vardır, bu bakımdan seçenekleri sadece bir bilim tipiyle sınırlamak yerine, sorunun önemine bağlı olarak karar verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınır Çizme Sorunu, Hemşirelik, Terapötik Dokunuş, Bilim Felsefesi, Bilim – Sözde Bilim.

Giriş

Bilimin belirlenmesi ve bilimin genel de bilim olmayan alanlardan, özelde ise sözde bilimsel alanlardan ayırt edilmesine yönelik tartışma bilim felsefesi içerisinde sınır çizme tartışması olarak ele alınmaktadır. Bilim felsefesinin temel tartışmalarından biri olan bu sorun, bilimin ekonomik ve sosyolojik alanlara olan etkilerinden dolayı hala tartışılmaya devam etmektedir. Bilindiği üzere, bilimsel bilgi diğer bilgi iddialarına göre akademik ve toplumsal düzeyde daha fazla güven duyulan bir alandır. Bir ürün ya da disiplin bilimsel olarak değerlendirildiği zaman, insanların bu alanlara olan güveni artmaktadır. Bu bakımdan bilimsellik tartışması hem ekonomik düzeyde hem de akademik düzeyde önemli bir tartışma olmaktadır. Bu bakımdan özellikle tıp ve sağlık bilimleri içerisinde birçok disiplin bilimsellik iddiasında bulunmakta ve böylece bilime duyulan güvenin avantajlarından yararlanma isteği içerisindedir, çünkü sağlık sektörü en çok maddi kaynağın aktarıldığı alanlardan birisidir. Bu çerçevede çalışmada, genel olarak tamamlayıcı ya da alternatif tıp olarak kabul gören terapötik dokunuş teorisinin tanımlanması yapılmakta, ardından Karl Popper, Thomas Kuhn

ve Imre Lakatos gibi bilim felsefecilerinin ölçütleri çerçevesinde bu disiplinin bilimsellik durumuna ilişkin tespitlerin sonuçları serimlenmektedir.

Alternatif olarak iyileştirici dokunuş olarak bilinen terapötik dokunuş, 1970'li yıllarda hemşire araştırmacı Dolores Krieger (1979) ve doğal şifacı Dora Kunz tarafından geliştirilmiştir. Vücuttaki enerji noktalarına dokunularak uygulanan tamamlayıcı/alternatif bir tedavi yöntemidir. Bu yöntem tedaviyi uygulayan iyileştirici ellerin enerjisinin, diğer kişiyi iyileştirmek için kullanılmasıyla ortaya çıkan eski şifa uygulamalarının çağdaş bir yorumudur (Macrae, 1998: 3). Terapötik dokunuş bazı varsayımlara dayanmaktadır. İlk olarak, yaşayan her şeyin etrafını çevreleyen bir enerji alanının olduğu, bu enerji alanlarının tüm canlıları çevrelediği ve insanın enerji alanının onun cildinin sınırlarının ötesine geçtiğidir. Sağlıklı insanın enerji alanı doğal olarak simetrik ve dengelidir. Dengeli olmayan enerji alanları hastalık ve hastalık belirtileri ile ilişkilendirilmektedir. Bu bakımdan terapötik dokunuş öğretisi insan enerji alanlarının dönüştürülebileceğini varsayarak, dengesiz enerji alanlarını yeniden düzenler ve böylece insanların yeniden sağlığına kavuşturulabileceğini kabul etmektedir. Bu, şifacı ya da iyileştiricinin elleri ve hastanın enerji alanı arasındaki bilinçli bir şekilde yönlendirilen enerji alışverişi yoluyla yapılır (Meehan, 1998: 117).

Ayrıca, iyileştirici, terapötik dokunuş tedavisine başlamadan önce kendisini sakinleştirerek işe başlamaktadır, ardından hastayı iyileştirme amacına odaklanır. Sonraki aşamada tedaviyi uygulayan kişi ellerini hastadan belirli mesafede uzakta tutarak, hastanın başından ayaklarına doğru enerji alanları üzerinde ellerini yavaşça ve simetrik bir şekilde gezdirmektedir (Krieger, 1993: 11-12). Bu noktada iyileştirici, hastanın sorunlu olan bölgelerini ya da diğer bir deyişle dengesiz enerji alanlarını, sıcaklık, serinlik, karıncalanma vb. duyumlarla hissettiğini belirtir. İlk değerlendirmeden sonra tedaviyi uygulayan kişi tespit edilen sorunlu bölge üzerinde yoğunlaşır, ellerini vücudun ortasından dışarıya ve yukarıdan aşağıya doğru hareket ettirir, ritmik ve simetrik bir şekilde enerji alanı temizlenene ve dengelene kadar bu işlemi devam ettirir. On dakikaya kadar sürebilen bu eylem, hasta otururken ya da uzanırken yapılmaktadır. Tedavi sonucunda iyileştirici enerji alanlarını tekrardan kontrol ederek, tedavinin tamamlanıp tamamlanmadığına karar vermektedir (Krieger, 1979: 1-3). Yapılan bazı çalışmalar terapötik dokunuşun, hastanın stresini ve ağrılarını azalttığını ve ayrıca bütün bu işlemlerin doğal iyileşme sürecini kolaylaştırdığını iddia etmektedir (Gregory ve Verdouw, 2005; Jhaveri ve ark., 2008; Larden ve ark., 2004; Wilkinson ve ark., 2002).

Terapötik dokunuş teorisinin sınır çizme problemi açısından nasıl değerlendirildiğine ve belirtilen bilim felsefecilerinin bilimsellik ölçütleri açısından bu disiplininin nasıl bir karşılık bulduğunu görebilmek amacıyla sırasıyla Karl Popper, Thomas Kuhn ve Imre Lakatos'un bilimsellik anlayışlarına ve bu çerçevede onların ortaya koymuş oldukları ölçütlerin temel argümanlarına bakabiliriz.

Karl Popper

Bilim ile sözde bilim arasında sınır çizme düşüncesi tam olarak Karl Popper'ın düşüncelerine dayanmaktadır. Popper'a (2014: 42) göre sınır çizme sorunu önemli bir sorundur, çünkü bu sorun bilim felsefesi içerisindeki en temel sorunlardan biridir. Bu sorunun bir çözüme kavuşturmak diğer sorunlarında çözülmesine yol açacaktır. Popper, mantıkçı pozitivistlerin aksine, bilimin sözde bilimsel alanlardan doğrulanabilirlik yöntemi ile ayırt edilemeyeceğini ifade etmektedir (Hansson, 2008). Ona (1962: 39) göre, önermelerin dünyaya ilişkin yanlışlanabilecek argümanlar ileri sürmesi gerekmektedir. Bu bakımdan, bir önermenin olgusal olması ve sonucunda yapılan sınamalar sonucunda doğrulanabilmesi o kuramı ya da önermeyi bilimsel yapmamaktadır. Ancak, onun gözlemleri neticesinde, Adler'in bireysel

psikolojisi, Marx'ın tarih kuramı ve Freud'un psikanalizi sürekli kendilerini doğrulayabilecek örnekler bulabilirken, Einstein'ın genel görelilik kuramı kendisiyle çelişebilecek birçok örnek bulabilmektedir. Popper (1959: 70) bu gözleminden yola çıkarak, bir kuramın doğrulanabilmesini, o kuramın erdemi olarak değil bir kusuru olarak görmektedir. Bu sebepten dolayı, Popper bir kuramın bilimsel olabilmesi için ilk olarak bu kuramın ya da önermenin olgusal olması gerektiğini belirtir. Diğer bir deyişle, önermenin dış dünya da bir karşılığı bulunmalıdır. İkinci olarak, bilimsellik iddiasında bulunan kuramın karşıt örnekler neticesinde yanlışlanabilecek argümanlar ileri sürmesi gerekir. Popper, Adler, Marx ve Freud'un kuramının sürekli kendini haklı çıkaran unsurlar buldukları yerde, Einstein'ın kuramının kendisini yanlışlayabilecek birçok unsur ileri sürdüğünü ifade eder. Örneğin, Einstein'ın (2013) kuramı yıldızlardan dünyamıza ulaşan ışık ışıklarının Güneş'in etrafından geçerken bir sapma yapmaması durumunda, bu kuramın yanlış sayılması gerektiğini belirtir. Dikkat çeken bu unsurlar neticesinde Popper (1959: 70), bilimsellik anlayışını mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik anlayışının aksine, yanlışlanabilirlik olarak belirtmiştir. Bu nedenden dolayı, bir kuramın bilimsel olabilmesi için o kuramın olgusal olarak yanlışlanabilecek argümanlar ilerisi sürmesi ve yapılan acımasız sınamalar sonucunda başarılı olması gerekmektedir.

Thomas Kuhn

Kuhn, genel bilim anlayışına yönelik görüşlerini paradigma, olağan bilim ve bilimsel devrim kavramları ile ortaya koymaktadır. Kuhn (2014: 80), olağan bilim döneminde bir bilim alanındaki çalışmaları tanımlayan kucaklayıcı çerçeve için 'paradigma' ismini kullanmaktadır. Paradigma (belirli bir dönem içerisinde) evrensel olarak kabul gören ve uygulayıcılar topluluğuna model problemler ve çözümler sunan bilimsel çalışmalardır. Bu bakımdan paradigma bir grup bilim insanına rehberlik eden bilimsel başarılardır. Paradigma bilimsel araştırmaları ve çalışmaları, yasaları, kuramların uygulamalarını ve çözüm araçlarını içeren gerçek bilimsel pratiğin kabul gören örnekleridir (Siegel, 2013: 47). Aynı zamanda, paradigmalar bilim insanlarına karşılaştıkları sorunları ve bulmacaları çözebilmeleri için gerekli çözüm yollarını ve araçlarını sağlamaktadır.

Kuhn bilimin birikerek bir ilerleme sağladığına ilişkin genel kabule karşı çıkarak, bilimin devrimler yoluyla gelişim sağladığını ortaya koymaktadır. O paradigmaya bağlı olarak bilimin dönemlerini belirlemektedir. Bu bakımdan, bilimsellik olağan bilim öncesi dönem, olağan bilim dönemi ve bilimsel devrimler olmak üzere üç farklı süreci kendi içerisinde barındırmaktadır. Kuhn'a (1970: 138-139) göre, bir kuramın bilimselliğinden bahsedilmek için olağan bilim dönemindeki durumuna bakmak gerekir, çünkü olağan bilim döneminde kuramlar baskın bir paradigma çerçevesinde ele alınırlar. Kuramlar kabul gören paradigmanın sağladığı aletler çerçevesinde karşılaştıkları sorunları çözüme kavuşturmakta ve böylece bilimsel olmaktadırlar (Kuhn, 1974: 154). Kuhn, Popper'ı bilimsellik arayışını sürekli sınamaların ve test etmelerin görüldüğü bilimsel devrimler dönemi içerisinde yapmasından dolayı eleştirmektedir. Kuhn'a (2014: 79) göre, baskın bir paradigmanın bulunmasıyla olağan öncesi bilim döneminden, olağan bilim dönemine geçen bilim insanları, bu dönem içerisinde kuramlarının bağlı oldukları paradigmayı sorgulamaya ve test etmeye gönüllü değillerdir. Kuhn'un bu tartışmaya yapmış olduğu önemli katkı, bilimsellik anlayışını nihai olarak belirli bir grup insanın kararına bırakmasıdır. Ona (1970: 94) göre, bir kuramın bilimsel olup olmadığına ilişkin karar belirli bir paradigma altında toplanmış olan bilim insanlarına aittir. Bu açıdan Kuhn, Popper'ın aksine bilimsellik düşüncesini önermelerin doğrulanması ya da yanlışlanması gibi mantıksal bir ölçüte indirgememiş, bilimselliği sosyolojik olarak da değerlendirilebilecek bir grup insanın kararına bırakmıştır.

Imre Lakatos

Sınır çizme sorununa ilişkin bir başka öneride Macar bilim felsefecisi Imre Lakatos'tan gelmektedir. O, Popper ve Kuhn'un çözüme kavuşturamadığı sınır çizme sorununu çözebilmek amacıyla "Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi" adlı eserinde kendi yöntemini ortaya koymaktadır. Lakatos (1980: 3), Popper'ın bilimsellik ölçütünün, bilimsel kuramlara ilişkin bazı noktaları dikkate alma konusunda yeterli olmadığını belirtmektedir. Ona (1980: 4) göre, Popper'ın önerdiği yanlışlanabilirlik ölçütü, bilim insanlarının kendi kuramlarına olan ısrarcılığını hesaba katmaması ve bilim insanlarının kuramdan kolayca vazgeçeceğini düşünmesi nedeniyle başarılı bir kriter olamamıştır. Lakatos "bilim insanlarının derilerinin kalın" (1980: 4) olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan, Lakatos'un önerisi tek bir karşıt örnekle bir kuramın bilimselliğini tespit etmek yerine daha da sofistike hale getirilmiş, inceltilmiş bir yanlışlamacılıktır. Ancak, inceltilmiş yanlışlamacılıkta bir kuramın yanlışlanabilmesi için, kuramın yerine getirmesi gereken bazı koşullar vardır. Lakatos bu koşulları kuramların bilimsel olmalarının koşulları olarak da değerlendirir. Bunlar; "yeni kuramın yerine geçeceği kuramın daha önceki başarılarını açıklaması; yeni kuramın mevcut kuramdan daha fazla deneysel içeriğe sahip olması; ve yeni kuramın fazla içeriğinin bir kısmının doğrulanması" olarak değerlendirir (Losee, 2012: 254). Lakatos'a (2014: 69) göre, bir kuramın yanlışlanması, bu kuramın kendisinden daha fazla desteklenmiş olan başka bir kurama yerini bırakması ile mümkün olmaktadır.

Lakatos bir kuramın bilimsel olabilmesi için bir araştırma programına sahip olması gerektiğini belirtir. O bilimsel araştırma programlarına zaman tanımaktadır. Yeni gelişmekte olan bilimsel araştırma programlarına toleranslı davranıldığı takdirde, program deneysel bakımdan gelişme gösterebilir. Lakatos (2014: 68), kuramsal ve deneysel açıdan ilerletici olan kuramlara ilerletici araştırma programı, kuramsal ve deneysel açıdan ilerletici olmayanlara ise yozlaştırıcı araştırma programı demektedir. Deneysel olarak ilerlemeyen araştırma programının ise durgunluk döneminde olduğunu belirtmektedir. Lakatos'un düşüncesinde, kuramların bilimsel olarak kabul edilebilmesi için en azından kuramsal açıdan ilerletici olması gerektiğini, aksi takdirde bu kuramların sözde bilim olarak kabul göreceğini belirtmektedir. Ancak bu konuda, Lakatos'un açıklığa kavuşturmadığı bir nokta vardır; sadece kuramsal yönden ilerletici olan araştırma programlarına ne diyeceğiz? Bu anlamda araştırma programı yozlaştırıcıda ilerletici de olmamaktadır. Lakatos bu konuya çok değinmese de böyle bir boşluğa yer vermesinin sebebi umut verici araştırma programlarına alan açmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, Lakatos dikkate değer bütün kuramların ortak bir noktası olduğunu belirtir: Kuramın, rekabet ettiği diğer kuramların araştırma programlarına kıyasla, yeni olguları öngörebilme yetisidir. Yozlaştırıcı araştırma programlarında ise kuramlar sadece bilinen gerçekleri ve olguları takip edecek ve barındıracak şekilde öne sürülmektedir.

Sonuç

Bilindiği üzere, Popper bilimsellik anlayışını ortaya koyarken, bir kuramın olgusal olması gerektiği ve yanlışlanabilecek argümanlar ortaya koyması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bilindiği üzere, terapötik dokunuş teorisi, olgusal sonuçlar ortaya koymamaktadır. Örneğin, insan vücudunun bir enerji alanının olduğu ve terapötik tedaviyi uygulayan kişinin bu alandaki düzensizlikleri kavrayabileceğine ilişkin inanışlar, Popper'ın bilimsellik düşüncesi tarafından yanlışlanabilecek argümanlar değillerdir. Popper öncelikli olarak bilimsellik iddiasında bulunan bir kuramın ya da disiplinin olgusal olarak test edilebilir veya sınanabilir sonuçlar ortaya koyması gerektiğini ifade eder. Terapötik dokunuş teorisi bu tarz pozitif sonuçlar sağlama noktasında bir hayli eksiktir. Ayrıca, terapötik dokunuş teorisi yanlışlanabilecek düşüncelerde ileri sürememektedir. Diğer bir deyişle, bu kuram hangi

koşullarda yapılan tedavinin başarısız olacağına ilişkin bir tanımlama vermez. Çünkü, iddia ettikleri düzensiz, asimetrik enerji alanlarının yanlışlanabilecek bir argümana dönüştürülebilmesi imkânı yoktur. Bu açıdan, tam da Popper'ın arzu etmediği gibi başka bir tedavi süreci sonucu ya da zamanla geçen bir hastalığın tedavisinin sonucu, terapötik uygulamaya yüklenerek, terapötik uygulama kendisini sürekli doğrulayabilecek sonuçlar elde edecektir.

Thomas Kuhn'un perspektifinden değerlendirecek olursak, Terapötik dokunuş teorisinin fizik tedavi yöntemlerinde kullanılan tıbbi masaj vb. uygulamaların başarılarını yakalaması pek mümkün gözükmemektedir. Kuhn belirttiği üzere, bir kuramın bilimsel olabilmesini o kuramın baskın bir paradigmaya sahip olmasına ve kuramın karşılaşmış olduğu sorunları yine aynı paradigmanın sağlamış olduğu alet ve gereçlerle çözmesine bağlamıştır. Bu çerçevede değerlendirdiğimiz zaman, terapötik dokunuş teorisinin diğer tedavi yöntemleri ve iyileştirme süreçleri üzerinde baskın bir pozisyona sahip olduğundan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Hatta öyle ki, hastaya dokunmadan uygulanmaya çalışılan fiziksel bir tedavi çoğu hasta tarafından tedavi başlamadan reddedilecektir. Bu durumda görünmeyen bir enerji alanını düzeltme iddiasında bulunan bu disiplinin, tedaviye olumsuz bakan bir hastanın enerji alanına ilişkin bir düzenleme yapabilmesi pek mümkün gözükmektedir. Ayrıca, bilim insanları topluluğu tarafından bu tedavi yöntemi üzerinde genel bir fikir birliğine varılamamış olması, bu disiplinin handikaplı olan bir diğer yanıdır. Yani, terapötik dokunuş bilim insanları tarafından genel olarak kabul görmüş bir uygulama biçimi değildir.

Lakatos açısından değerlendirecek olursak, burada sorulması gereken soru terapötik dokunuş teorisinin bir araştırma programına sahip olup olamadığı ve eğer sahipse bu araştırma programının ne tarz bir araştırma programı olduğudur. Terapötik dokunuş teorisinin en temel varsayımı olarak, daha öncede bahsedildiği üzere, insanların bir enerji alanına sahip olması ve uygulayıcı kişinin elleriyle bu enerji alanını düzenleyebilmesidir. Bu bakımdan, bu disiplinin yapılan uygulamalar neticesinde dikkate değer sonuçlarının olduğunu gözlemlesek dahi Lakatos'a göre, kuramların bilimsel olabilmesi için hem deneysel hem de kuramsal açıdan bir ilerleme sağlaması gerekmektedir. Ancak, terapötik dokunuş teorisinin kuramsal açıdan bir gelişme sağladığını iddia etmemiz alana ilişkin yapılan çalışmalardan dolayı mümkün olsa dahi, bu gelişimin deneysel açıdan olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, tamamlayıcı bir uygulama olarak kullanılan ve bilimsellik iddiasında bulunan terapötik dokunuş teorisini bilim felsefecilerinin görüşleri açısından incelediğimizde; Popper'ın yanlışlanabilecek argümanlar ileri sürememesi ve olgusal sonuçlar ortaya koyamaması bakımından bu disiplini sözde bilimsel olarak kabul edeceğidir. Kuhn'un da aynı şekilde bu disiplinin baskın bir paradigmaya sahip olmamasından kaynaklı olarak sözde bilimsel olarak değerlendireceği ve disiplinin olağan bilim öncesi dönemde yer almasının daha doğru olacağıdır. Buradaki farklılık Lakatos'un düşüncelerinde karşımıza çıkabilir, çünkü Lakatos kuramsal olarak ilerletici, deneysel olarak ilerletici olmayan bilimsel kuramların gelecekte bilimsel olma yönünde bir şanslarının olabileceğini ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı, Lakatos'un terapötik dokunuş teorisini umut verici bir disiplin olarak değerlendireceğine ilişkin çıkarım yanlış bir çıkarım olmayacaktır. Bu bakımdan, hemşirelik alanında kullanılan terapötik dokunuş teorisine ilişkin yapılan yatırımların ve bu alana yönelik eğitim ve uygulamaların, bilim felsefecilerinin görüşlerinin de hesaba katılarak yapılması önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

Einstein, A. (2013). *Relativity*. London: Routledge.

Gregory, S., & Verdouw, J. (2005). Therapeutic touch: its application for residents in aged care. *Australian Nursing Journal: ANJ, The*, *12*(7), 23.

Hansson, S. O. (2008). *Science and Pseudo-science.* Stanford Encyclopedia of Philosophy. http://plato.stanford.edu/entries/pseudo-science, (10.09.2017).

Jhaveri, A., Walsh, S. J., Wang, Y., McCarthy, M., & Gronowicz, G. (2008). Therapeutic touch affects DNA synthesis and mineralization of human osteoblasts in culture. *Journal of Orthopaedic Research*, *26*(11), 1541-1546.

Krieger, D. (1979). The touch: how to use your hands to help or to heal. Prentice Hall Press.

Krieger, D. (1993). *Accepting your power to heal: The personal practice of therapeutic touch*. Inner Traditions/Bear & Co.

Kuhn, T. S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions.* Chicago: University of Chicago Press.

Kuhn, T. S. (1974). Logic of Discovery or Psychology of Research? *Criticism and the Growth of Knowledge* (ss. 798-819). La Salle: Open Court.

Kuhn, T. S. (2014). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Lakatos, I. (1980). *The Methodology of Scientific Research Programmes: Volume 1: Philosophical Papers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakatos, I. (2014). *Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi*. Çev. Duygu Uygun. İstanbul: Alfa Yayınları.

Larden, C. N., Palmer, M. L., & Janssen, P. (2004). Efficacy of therapeutic touch in treating pregnant inpatients who have a chemical dependency. *Journal of Holistic Nursing*, *22*(4), 320-332.

Losee, J. (2012). Bilim Felsefesine Tarihsel Bir Giriş, çev. *Elif Böke, Ankara: Dost Kitabevi*.

Macrae, J. Ph.D., R.N. *Therapeutic Touch: A Practical Guide*. Knopf, 1998.

Meehan, T. C. (1998). Therapeutic touch as a nursing intervention. *Journal of Advanced Nursing*, *28*(1), 117-125.

Popper, K. (2014), *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge, London.

Popper, K. R. (1959). *The Logic of Scientific Discovery.* London: Hutchinson.

Popper, K. R. (1962). *Conjectures and Refutations*. New York: Basic Books.

Siegel, H. (2013). *Relativism, Incoherence, and the Strong Programme*, in Schantz, R., & Seidel, M. (Eds.). *The Problem of Relativism in the Sociology of (scientific) Knowledge*, Vol. 43, pp. 41-64.

Wilkinson, D. S., Knox, P. L., Chatman, J. E., Johnson, T. L., Barbour, N., Myles, Y., & Reel, A. (2002). The clinical effectiveness of healing touch. *The Journal of Alternative & Complementary Medicine*, *8*(1), 33-47.

AKADEMİSYENLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Büşra TOPAL
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Şerife TUNÇ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Müberra UĞUR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Nesibe DEMİR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Zeynep DEMİR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Özet

Psikolojik dayanıklılık, bireyin karşılaştığı zorlu dönemlerde yaşanılan sorunların üstesinden gelebilme kabiliyeti ve bu sorunlar üzerinde kontrol sağlama yeteneğidir. Psikolojik dayanıklılık, psikolojik sermaye kavramının da önemle üzerinde durulan unsurlarından birisidir. Akademik hayatta farklı iş zorluklarıyla karşı karşıya kalan akademisyenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin iş yaşamında zorluklar karşısında yılmadan başarılı olmayı hedeflemeleri ve iş yaşamında başarıyı yakalamaları açısından oldukça önemli bir role sahip olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda bu alanda yapılan araştırmalar artış göstermiştir. Ancak Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde çalışan akademik personelin psikolojik dayanıklılığını ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada psikolojik dayanıklılığın cinsiyet, akademik unvan, üniversite memnuniyeti gibi demografik değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmaya Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde farklı akademik unvanlarda çalışan 127 kadın (%49), 133 erkek (%51) olmak üzere toplam 260 kişi dahil edilmiştir. Katılımcıların yaş ranjı 24-66 arasında olup, yaş ortalaması 39.30'dur (S = 9.42). Katılımcıların 86'sı (%32.8) araştırma görevlisi, 39'u (%14.9) öğretim görevlisi, 76'sı (%29) doktor öğretim üyesi, 37'si (%14.1) doçent, 24'ü (%9.2) profesördür. Araştırmada Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (Kobasa, 1979) ve Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmada ele alınan psikolojik dayanıklılık değişkeninin cinsiyete ve akademik unvana göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için 2 (cinsiyet) X 5 (akademik unvan) MANOVA yapılmıştır. Sonuçta kadınlar psikolojik dayanıklılığın kendini adama ve meydan okuma alt boyutlarından erkeklere göre yüksek puan almışlardır. Doktor öğretim üyesi olan kişilerin meydan okuma puanlarının profesör unvanına sahip kişilerden yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca erkek öğretim görevlisi olan akademisyenlerin meydan okuma puanlarının erkek araştırma görevlisi, doktor öğretim üyesi ve doçent olan akademisyenlerden düşük olduğu belirlenmiştir. Araştırmada ele alınan psikolojik dayanıklılık değişkeninin üniversiteden memnuniyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Sonuçta Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde bulunmaktan hiç memnun olmayanların, memnun olmayanların ve az memnun olanların kendini adama puanlarının memnun ve çok memnun olan akademisyenlerden düşük olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları üniversite personelinin psikolojik dayanıklılığının demografik özellikler açısından farklılaştığını göstermiştir. Ayrıca psikolojik dayanıklılığın kendini adama gibi örgütsel bağlılıkla da ilişkili olabilecek boyutunun üniversite memnuniyetiyle yakından ilişkili olduğu gösterilmiştir. Sonuçlar ilgili literatür bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelime: Psikolojik dayanıklılık, cinsiyet, akademik unvan, üniversite memnuniyeti

Giriş

Pozitif psikolojinin önemli kavramlarından biri olan psikolojik dayanıklılık bireyin güçlüklerle ve stresli olaylar karşısındaki uyumunu sağlayan kişilik özellikleri olarak açıklanmıştır (Çetin, Yeloğlu ve Basım, 2015; Wagnild, 2003). Yapılan bazı araştırmalarda psikolojik dayanıklılık kavramı sadece kişinin karşılaştığı zor durumlarda değil; kişinin karakter gelişimine ait bir özellik olarak tanımlanmaktadır (Çetin, Yeloğlu ve Basım, 2015; Masten, 2001). Çetin, Yeloğlu ve Basım (2015) tarafından yapılan araştırmada psikolojik dayanıklılığı açıklamak için beş faktörlü kişilik özelliklerinden hangisinin bu süreçte etkili olduğunu incelendiğinde; sırasıyla dışa dönüklük, nörotiklik, öz disiplin, gelişime açıklık ve uyumluluk özelliklerinin ön planda olduğu belirlenmiştir. Ryff ve Singer (2003) genel olarak psikolojik ve fiziksel sağlık durumları iyi olan dayanıklı kişilerin, stres yaratan durumların daha hızlı bir şekilde üstesinden geldiklerini ileri sürmektedir. Latince 'resiliens' kelimesinden türetilen psikolojik dayanıklılık; esnek, elastik olma ve eski hale kolayca dönebilme anlamına gelmektedir. Literatüre bakıldığında, stresli durumlarda bireyin performans, sağlık ve ruh hallerinin olumlu kalmasını ifade eden kişilik özelliği olarak tanımlanmaktadır (Maddi, 1998). Başka bir tanıma göre psikolojik dayanıklılık, bireyin karşılaştığı zorlu dönemlerde yaşanılan sorunların üstesinden gelebilme kabiliyeti ve bu sorunlar üzerinde kontrol sağlama yeteneğidir (Garmezy, 1991; Wagnenild ve Young, 1993). Diğer bir tanıma göre ise psikolojik dayanıklılık bireyin yaşadığı sorunlara karşı gelişebilecek stres temelli fiziksel ve psikolojik baskıların etkisini azaltarak uyum gücünü artıran kişilik özelliğidir (Gentry ve Kobasa, 1984; Holahan ve Moos, 1985; Terzi, 2016). Tanımlarda genel olarak üzerinde durulan konu stresli yaşam olayları karşısında kişilerin gösterdiği dirençtir.

Kosaba (1979) psikolojik dayanıklılık üç boyutlu bir kişilik özelliği olarak ele almaktadır. Kendini adama, kontrol ve meydan okuma bahsedilen üç boyutu oluşturmaktadır (Kobasa, 1979; Lambert ve Yamase, 2003). Kişinin belli alanlara yönelip emek vermesi kendini adama olarak adlandırılmaktadır. Kişinin çeşitli ilgi alanları kişiyi daha güçlü kılmaktadır (Kobasa, Maddi ve Kahn, 1982). Kontrol duygusu, kişinin ters giden durumlara karşı bir kenara oturup tepkisiz kalmak yerine durumu düzeltebileceğine dair inanca sahip olmasıdır (Işık, 2016). Meydan okuma, yeniliklere karşı açık olup ve sahip olduklarını kaybetme korkusu olmaksızın mücadele etmesi olarak tanımlanmaktadır (Işık, 2016). Psikolojik dayanıklılık; bireyin yaşadığı olumsuz durumlara (yoksulluk, doğal afet, boşanma vb.) maruz kaldığında koruyucu faktörler ile risk faktörlerinin etkisiyle bu süreçte kişinin yaşamındaki değişikliklere uyum sağlamasını içermektedir (Karaırmak, 2006). Psikolojik dayanıklılık kavramı bir çalışmada stres ile başa çıkma için yetenek gerektiren, gündelik hayatı etkileyen bir kişilik tarzı olarak geçmektedir (Sezgin, 2009). Yapılan başka bir çalışmada ise psikolojik olarak dayanıklı bireyler zor ve sıra dışı durumlara karşı olumlu sonuçlar kazanan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Terzi, 2008). Tanımlamalara genel olarak bakıldığında, bu tanımlar arasında benzerlikler olduğu ancak farklı noktalara değinildiği görülmüştür (Coşkun, 2019). Bu araştırma kapsamında psikolojik dayanıklılıkla ilgili Kobasa'nın tanımlaması kullanılacaktır.

İlgili alan yazını incelendiğinde psikolojik dayanıklılığın farklı örneklemler üzerinde araştırıldığı, araştırmalarda üniversite öğrencilerinin dayanıklılık düzeyinin sıklıkla incelendiği (bkz. Malkoç ve Yalçın, 2015; Terzi, 2008; Sürücü ve Bacanlı, 2010); buna karşı üniversite öğrencilerine hizmet veren akademik personelin dayanıklılık düzeyinin sınırlı sayıda araştırmada incelendiği belirlenmiştir (Ülker-Tümlü, Recepoğlu, 2013). Örneğin ülkemizde yapılan bir araştırmada Kastamonu Üniversitesinde çalışan akademik personelinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, cinsiyete, yaşa, medeni duruma, unvana, hizmet yılına ve bulundukları üniversitedeki hizmet yılına göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Budak ve Sürgevil (2005) üniversite öğretim üyelerinde tükenmişlik düzeyini incelemişlerdir. Sonuçta akademik kadrolar açısından araştırma görevlisi, öğretim görevlisi, yardımcı doçent doktor,

doçent ve profesörler arasında yapılan çalışmada her boyutta en az tükenmenin yaşandığı grubun doçent ve profesörler olduğu diğer alt kadrolarda tükenmişliğinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Tüm bu bulgulardan hareketle psikolojik dayanıklılığın akademik personel örnekleminde incelenmesinin alandaki eksikliği gidermede önemli veri sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanı amacı Sivas Cumhuriyet Üniversitende görev yapan akademik personelin psikolojik dayanıklılıklarının; cinsiyet, akademik unvan ve çalıştıkları üniversiten memnuniyet düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Yöntem

Örneklem

Araştırmada Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde farklı bölümlerinde farklı akademik unvanlarda çalışan 127 kadın (%49), 133 erkek (%51) olmak üzere toplam 260 kişiye ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin 184'ü (%70.8) evli, 66'sı (%25.4) bekar, 10 (%3.8) kişide boşanmıştır. Katılımcıların yaş ranjı 24-66 arasında olup, yaş ortalaması 39.30'dur (S = 9.42). Katılımcıların 86'sı (%32.8) araştırma görevlisi, 39'u (%14.9) öğretim görevlisi, 76'sı (%29) doktor öğretim üyesi, 37'si (%14.1) doçent, 24'ü (%9.2) profesördür.

Veri Toplama Araçları

***Demografik Bilgi Formu*:** Katılımcılara cinsiyet, yaş, medeni durum, akademik unvan, akademisyenlerin hizmet yılı ve üniversitesinde kaç yıldır hizmet ettiği sorulmuştur. Aynı zamanda memnuniyet düzeylerini ölçmek amacıyla bu üniversitede bulunmaktan memnun musunuz? sorusunu 7'li Likert bir ölçek üzerinden puanlamaları istenmiştir (1- hiç memnun değilim 7- çok memnunum).

***Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği*:** Kişilerin zorlu yaşam olaylarının üstesinden gelebilmek için kullandıkları yöntemleri ölçmek amacıyla Kobasa (1979) tarafından geliştirilmiş. Ölçek kendini adama, kontrol ve meydan okuma olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçek 21 maddeden oluşmakta olup 2. ve 15. maddeleri ters yöndedir. Ölçek 5 derece üzerinden değerlendirilmektedir. (0-kesinlikle katılmıyorum; 4-kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Işık (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Araştırmada kullanılan psikolojik dayanıklılık ölçeğinin Cronbach Alfa değeri meydan okuma alt boyutu için .78; kendini adama alt boyutu için .72; kontrol alt boyutu için .59 bulunmuştur.

İşlem

Araştırma verileri toplanmadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulundan 22/11/2018 tarih ve 1 no'lu karar ile gerekli etik onay alınmıştır. Araştırma verileri toplanması aşamasında katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilerek, elde edilen bilgilerin gizli tutulacağı ve sadece bilimsel amaçla kullanılacağı belirtilip sözlü onam alınmıştır. Çalışma grubu tamamen gönüllülük esasına dayanarak çalışmayı kabul eden kişilerden oluşmaktadır. Ölçekler akademisyen kadın ve erkeklerin iş ortamında uygun oldukları bir vakitte yüz yüze uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırmada ele alınan değişkenlerin cinsiyet ve akademik unvana göre karşılaştırılması

Araştırmada ele alınan psikolojik dayanıklılık değişkeninin cinsiyete ve akademik unvana göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için 2 (cinsiyet) X 5 (akademik unvan) MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet [Roy's Largest = .05; $F(3, 248) = 4.75$, $p < .001$, $\eta^2 = .05$], akademik ünvan [Roy's Largest = .05; $F(4, 250) = 3.01$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$] temel etkisinin anlamlı olduğu ve cinsiyet akademik unvan etkileşim etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir [Roy's Largest = .06; $F(4, 250) = 3.48$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$]. Temel etkinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda kadınların psikolojik dayanıklılığın kendini adama $F(1, 250) = 6.01$, $p < .01$ ve meydan okuma $F(1, 250) = 12.82$, $p < .001$ alt boyutlarından erkeklere göre daha yüksek puan almışlardır. Akademik unvan temel

etkisinin kaynağını belirlemek için yapılan analiz sonucunda doktor öğretim üyesi olan kişilerin meydan okuma puanlarının profesör unvanına sahip kişilerden yüksek olduğu görülmüştür $F(4, 250) = 2.62$, $p < .05$. Etkileşim etkisinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda sadece erkek akademisyenlerde öğretim görevlisi olan akademisyenlerin meydan okuma puanlarının araştırma görevlisi, doktor öğretim üyesi ve doçent olan akademisyenlerden düşük olduğu belirlenmiştir $F(4, 128) = 4.42$, $p < .01$.

Tablo 1.

Araştırmada Ele Alınan Değişkenlerin Cinsiyet ve Akademik Unvana Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	Akademik unvan	*Ort*	*S*	*n*
Kendini adama	Kadın	Araştırma görevlisi	3.98	0.63	42
		Dr. Öğretim üyesi	4.08	0.52	42
		Öğretim görevlisi	4.18	0.43	25
		Doçent	3.92	0.71	11
		Profesör	4.20	0.16	7
		Toplam	4.06	0.55	127
	Erkek	Araştırma görevlisi	3.90	0.58	44
		Dr. Öğretim üyesi	3.97	0.59	33
		Öğretim görevlisi	3.55	0.84	14
		Doçent	3.96	0.52	26
		Profesör	3.95	0.50	16
		Toplam	3.90	0.60	133
	Toplam	Araştırma görevlisi	3.94	0.60	86
		Dr. Öğretim üyesi	4.03	0.55	75
		Öğretim görevlisi	3.96	0.67	39
		Doçent	3.95	0.57	37
		Profesör	4.02	0.44	23
Kontrol boyutu	Kadın	Araştırma görevlisi	3.66	0.38	42
		Dr. Öğretim üyesi	3.56	0.47	42
		Öğretim görevlisi	3.69	0.51	25
		Doçent	3.65	0.50	11
		Profesör	3.47	0.24	7
		Toplam	3.62	0.44	127
	Erkek	Araştırma görevlisi	3.53	0.48	44
		Dr. Öğretim üyesi	3.63	0.35	33
		Öğretim görevlisi	3.28	0.62	14
		Doçent	3.66	0.42	26
		Profesör	3.54	0.34	16
		Toplam	3.55	0.45	133
	Toplam	Araştırma görevlisi	3.59	0.43	86
		Dr. Öğretim üyesi	3.59	0.42	75
		Öğretim görevlisi	3.54	0.58	39
		Doçent	3.66	0.44	37
		Profesör	3.52	0.31	23
Meydan okuma	Kadın	Araştırma görevlisi	4.11	0.49	42
		Dr. Öğretim üyesi	4.29	0.49	42
		Öğretim görevlisi	4.29	0.51	25
		Doçent	4.16	0.52	11

	Profesör	4.10	0.62	7
	Toplam	4.21	0.50	127
Erkek	Araştırma görevlisi	4.05	0.63	44
	Dr. Öğretim üyesi	4.13	0.45	33
	Öğretim görevlisi	3.54	0.75	14
	Doçent	4.13	0.44	26
	Profesör	3.69	0.55	16
	Toplam	3.99	0.59	133
Toplam	Araştırma görevlisi	4.08	0.56	86
	Dr. Öğretim üyesi	4.22	0.48	75
	Öğretim görevlisi	4.02	0.70	39
	Doçent	4.14	0.46	37
	Profesör	3.81	0.59	23

Araştırmada ele alınan psikolojik dayanıklılık değişkeninin üniversiteden memnuniyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Bu üniversitede bulunmaktan memnuniyet temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Roy's Largest = .31; $F(6, 249) = 12.83$, $p < .01$, $\eta^2 = .24$]. Yapılan ileri analizler sonucunda bu üniversitede bulunmaktan hiç memnun olmayanların, memnun olmayanların ve az memnun olanların kendini adama puanlarının memnun ve çok memnun olana akademisyenlerden düşük olduğu görülmüştür $F(6, 249) = 10.94$, $p < .001$.

Tablo 2.

Araştırmada Ele Alınan Değişkenlerin Üniversite Memnuniyetine Göre Karşılaştırılması

	Üniversitede bulunmaktan memnuniyetlik düzeyi	*Ort*	*S*	*n*
Kendini adama boyutu psikolojik dayanıklılık	Hiç memnun değilim	2.95	0.72	8
	Memnun değilim	3.42	0.47	11
	Az memnunum	3.81	0.53	45
	Ne memnunum ne de memnun değilim	4.00	0.53	44
	Biraz memnunum	3.97	0.39	49
	Memnunum	4.17	0.50	55
	Çok memnunum	4.23	0.63	44
Kontrol boyutu psikolojik dayanıklılık	Hiç memnun değilim	3.41	0.47	8
	Memnun değilim	3.36	0.38	11
	Az memnunum	3.65	0.49	45
	Ne memnunum ne de memnun değilim	3.63	0.47	44
	Biraz memnunum	3.52	0.34	49
	Memnunum	3.63	0.36	55
	Çok memnunum	3.58	0.57	44
Meydan okuma boyutu psikolojik dayanıklılık	Hiç memnun değilim	3.86	0.56	8
	Memnun değilim	3.74	0.70	11
	Az memnunum	4.17	0.49	45
	Ne memnunum ne de memnun değilim	4.03	0.57	44
	Biraz memnunum	4.04	0.53	49
	Memnunum	4.15	0.58	55
	Çok memnunum	4.23	0.58	44

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada akademisyenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri çeşitli demografik değişkenlere göre karşılaştırılmıştır. Psikolojik dayanıklılık cinsiyete göre karşılaştırılması sonucunda kadınların psikolojik dayanıklılığın kendini adama ve meydan okuma alt boyutlarından erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Psikolojik dayanıklılığı cinsiyet temelinde inceleyen araştırma sonuçları incelendiğinde çelişkili bulgular söz konusudur. Bir grup araştırma psikolojik dayanıklılığın cinsiyete göre farklılaştığını, kadınların dayanıklılık puanlarının erkeklerden yüksek olduğunu ortaya koyarken (Bozgeyikli ve Şat, 2014; Cengiz 2018; Güngörmüş, Okanlı ve Kocabeyoğlu, 2015) bir grup araştırmada ise cinsiyete göre bir farklılık elde edilememiştir (Aydoğdu, 2013; Sezgin, 2012; Ülker-Tümlü ve Recepoğlu, 2013). Bu araştırma bulguları psikolojik dayanıklılığın cinsiyete göre farklılaştığını, kadınların psikolojik dayanıklılık puanlarının erkeklerden yüksek olduğunu ortaya koyan araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmada doktor öğretim üyesi olan kişilerin meydan okuma puanlarının profesör unvanına sahip kişilerden yüksek olduğu saptanmıştır. Akademik unvan olarak bireylerin ulaşabileceği en yüksek ünvan profesörlük olduğu için akademik ortamdaki rekabete katılma ihtiyacı duymadıkları; buna bağlı olarak da meydan okuma puanlarının düşük çıktığı düşünülebilir. Diğer bir sonuca göre öğretim görevlisi olan erkeklerin doktora, doçent ve araştırma görevlisi olan erkeklere göre meydan okuma puanları düşük çıkmıştır. Bunun nedeni öğretim görevlilerine akademik olarak yükselme hakkı tanınmamasıyla açıklanabilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu da üniversitede bulunmaktan hiç memnun olmayanların, memnun olmayanların ve az memnun olanların kendini adama puanlarının memnun ve çok memnun olana akademisyenlerden düşük olmasıdır. Akademisyenlerin memnuniyet düzeyleri arttıkça kuruma bağlılıklarının ve iş tatminlerinin arttığı buna bağlı olarak da kurumun hedefleriyle birleşerek bu hedefleri gerçekleştirme doğrultusundan kendini adama puanlarının yüksek çıktığı düşünebilir. Kaplan ve Biçkes (2013) tarafından yapılan araştırmada psikolojik dayanıklılık ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunması bu bulguyu destekler niteliktedir. Üniversitede bulunmaktan memnuniyetin kendini adama açısından destekleyici bir faktör olduğuna işaret etmektedir.

Akademisyenlerin gelişen eğitim yaşantısıyla birlikte beklenti ve talepleri artmaktadır. Araştırmalarını daha iyi şartlarda yürütmek, öğrencilerine bilgi aktarımını daha etkin sağlamak ve akademisyenliğin getirdiği görevleri de yerine getirmek için çalışma imkanı ve koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Araştırmanın bulgularına da bakıldığında kurumdan memnuniyet düzeyinin kuruma bağlılığı arttırdığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda beklenti ve talepleri yerine getirilen akademisyenlerin kuruma bağlılığı artacak, akademisyenler araştırmalarını ve kurumu daha ileriye taşıyacaklardır. Bu doğrultuda akademisyenlere belli aralıklarla beklenti, talep ve memnuniyetlerinin takip edilmesi, bu doğrultuda çalışmaların yapılması faydalı olabilir. Kurumu ileriye taşıyacak kişiler o kurumun çalışanlarıdır. Üniversite çalışma düzeni olarak kompleks bir yapıdır. Birebir her akademisyenin ihtiyaçlarının giderilmesi bu anlamda zor olabilir fakat bunu sağlayacak mekanizmaların oluşturulması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu sayede sorunları çözülen ve problemlerinin çözümünde kendilerine yardımcı olunan akademisyenler sosyal olarak desteklenmiş ve psikolojik olarak daha dayanıklı hale geleceklerdir. Araştırmada üniversite personelinin psikolojik dayanıklılığının demografik özelliklere göre farklılaştığı ortaya konmuştur. Ancak bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde çalışan akademisyenlerin görüşleriyle sınırlıdır. İleriki araştırmalarda farklı üniversitelerdeki akademisyenlerin psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi bulguların genellenebilirliği açısından önemlidir. Bu araştırma bir devlet üniversitesiyle sınırlı kalmıştır. Yine ileriki araştırmalarda devlet ve özel üniversite karşılaştırılması yapılarak akademisyenlerin psikolojik dayanıklıkları derinlemesine incelenebilir.

Kaynaklar

Aydoğdu, T. (2013). *Bağlanma stilleri, başa çıkma stratejileri ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bozgeyikli, H. ve Şat, A. (2014). Öğretmenlerde psikolojik dayanıklılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: Özel okul örneği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 3*(5), 172-191.

Budak, G. & Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerinde bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20*(2), 95-108.

Cengiz, A. (2018). *Üniversite mezunu işsiz bireylerde benlik saygısı, psikolojik dayanıklılık, umutsuzluk ve intihar bilişleri arasındaki ilişkiler* (Yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Coşkun, Y. (2019). *Boşanma sürecindeki kadınların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisan tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Çetin, F., Yeloğlu, H. O. ve Basım, H. N. (2015). Psikolojik dayanıklılığın açıklanmasında beş faktör kişilik özelliklerinin rolü: Bir kanonik ilişki analizi. *Türk Psikoloji Dergisi*, *30*(75), 81-92.

Garmezy, N. (1991). Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associted wird poveryt. *American Behavioral Scientist*, *4*(34), 416-430.

Gentry, W. D. & Kobasa, S. C. (1984). Social and psychological resources mediating stres-ilness relationships in humans. In W. D. Gentry (Eds.), Handbook of behavioral medicine. New york: Guillford Press.

Güngörmüş, K., Okanlı, A. ve Kocabeyoğlu, T. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşirelik Dergisi, 6*(1), 9-14.

Holahan, C. J., & Moos, R. H. (1985). Life stress and health: Personality, coping, and family support in stress resistance. *Journal of Personality and Social Psychology, 49*(3), 739–747.

Işık, Ş. (2016). Psikolojik dayanıklılık Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenirlilik çalışması. *The Journalof Happiness & Well-Being, 4*(2), 165-182.

Kaplan, M. ve Biçkes, D. M. (2013). Psikolojik sermeye ile iş tatmini arasındaki ilişkinin analizi: Otel işetmelerinde yapılan bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 20*(2), 233-242.

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(26), 129-139.

Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, *37*(1), 1-11.

Kobasa, S. C., Maddi, S. R. & Kahn, S. (1982). Hardiness and health: A prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, *42*, 168-177.

Lambert, V. A., Lambert, C. E., & Yamase, H. (2003). Psychological hardiness, workplace stress and related stress reduction strategies. *Nursing & Health Sciences, 5*(2), 181-184.

Maddi, S. R. (1998). Dispositional hardiness in health and effectiveness. *Encyclopedia of Mental Health.* San Diego, CA: Academic Press.

Malkoç, A. ve Yalçın, İ. (2015). Üniversite öğrencilerinde psikolojik dayanıklılık, sosyal destek, başa çıkma ve iyi-oluş arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5*(43), 35-43.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist, 56,* 227-238.

Ryff, C. D. ve Singer, B. (2003). Flourishing under fire: Resilience as a prototype of challenged thriving. *Flourishing: Positive Psychology and The Life Well-Lived,* 15-36.

Sezgin, F. (2009). Relationships between teacher organizational commitment, psychological hardiness and same demographic variables in Turkish primary schools. *Journal of Educational Administration, 47*(5), 630-651.

Sezgin, F. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. *Kastomonu Eğitim Dergisi, 20*(2), 489-502.

Sürücü, M. ve Bacanlı, F. (2010). Üniversiteye uyumun psikolojik dayanıklılık ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30*(2), 375-396.

Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerde kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35,* 297-306.

Terzi, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(29), 1-11.

Ülker Tümlü, G. ve Recepoğlu, E. (2013). Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3(3),* 205-213.

Wagnild, G. M. (2003). Resilience and successful aging: Comparison among low and high income older adults. *Journal of Gerontological Nursing, 29(12),* 42-49.

Wagnild, G. M. & Young, H. M. (1993). Development and psychometic evaluation of the resilience scale. *Journal of Nursing Measurent, 1*(2), 165-178.

ÇİFT UYUMU, DEPRESİF BELİRTİLER, EŞTEN ALGILANAN PSİKOLOJİK KONTROL VE ÖZERKLİK DESTEĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Doç. Dr. Yeliz KINTAP TEPE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Aysun ÇELİK
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Elif BULAT
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Vezir AKTAŞ
Jönköping University

ÖZET

Eşlerin değişen yaşam standartlarına adapte olabilmeleri, evlilikteki sorunları uzlaşma ile halledebilmeleri, sağlıklı iletişim kurup, mutluluk ve ortak hedeflere ulaşabilmek için bir bütün olabilmeleri olarak tanımlanan "çift uyumu" kavramı (Spainer,1976) evlilik ilişkileri konusunda yapılan çalışmalarda üzerinde en çok durulan kavramlardan birisidir. İlgili alan yazınında çift uyumunu etkileyebileceği düşünülen faktörlerin sıklıkla incelendiği ancak çift uyumunu Kendi Belirleme Kuramında KBK bağlamında inceleyen araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. KBK, "özerklik", bireyin eylemlerini başlatması, sürdürmesi, sonlandırması, davranışlarını kendi iradesiyle düzenleyebilmesi; bir başka deyişle, kendi kendini belirleyebilmesi olarak tanımlamaktadır. KBK çerçevesinde özerkliği destekleyen ve engelleyen uygulamalarla ilgili farklı alanlarda yapılan araştırmalar bulunmakla birlikte yakın ilişkiler alanında yapılan sınırlı sayıda araştırma bulunduğu, eşten algılanan psikolojik kontrol ve özerklik desteğinin çift uyumuyla ilişkisinin sınırlı sayıda araştırmada incelendiği görülmüştür. Yapılan bu çalışmanın amacı eşten algılanan psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyonun çift uyumuyla arasındaki ilişkilerin incelemesidir. Bu amaçla araştırmaya 188 evli birey katılmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi vasıtasıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında *Çift Uyum Ölçeği* (Spainer, 1976), *Psikolojik Kontrol Ölçeği-Eş Formu* (Kındap-Tepe ve Aktaş, 2019), *Özerk İradeyi Destekleme Ölçeği-Eş Formu* (Kındap-Tepe ve Aktaş, 2019) ve *Depresif Belirtiler Ölçeği* (Radloff, 1977) kullanılmıştır. Araştırmada ele alınan çift uyumu, psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyon değişkenlerinin cinsiyete ve evlenme türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için 2 (cinsiyet) X 3 (görücü usulü hem görücü usulü hem anlaşarak, anlaşarak) MANOVA yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre kadınların depresyon puanlarının erkeklerden yüksek olduğu; buna karşı erkelerin çift uyum puanlarının kadınlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anlaşarak evlenen kişilerin eşlerinden algıladığı özerklik desteği puanlarının görücü usulüyle evlenenlerden yüksek olduğu; ayrıca anlaşarak evlenen kişilerin depresyon puanlarının görücü usulüyle evlenen kişilerden düşük olduğu görülmüştür. Öte yandan, çift uyumunu yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre ise eşten algılanan psikolojik kontrolün ve depresif belirtilerin çift uyumunu negatif yönde; özerklik desteğinin çift uyumunu pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak, eşten algılanan psikolojik kontrolün ve özerklik desteğinin eşlerin algıladığı çift uyumu üzerinde sırasıyla engelleyici ve destekleyici bir rolü olduğuna; depresif belirtilerdeki artışın literatürle tutarlı bir şekilde çift uyumunu azaltıcı bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Tüm bu sonuçlar ilgili alan yazını bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çift uyumu, psikolojik kontrol, özerklik desteği, depresyon

GİRİŞ

Çift uyumu eşlerin değişen yaşam standartlarına adapte olabilmeleri, evlilikteki sorunları uzlaşma ile halledebilmeleri, sağlıklı iletişim kurup, mutluluk ve ortak hedeflere ulaşabilmek için bir bütün olabilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Spainer,1976). Çiftlerin uyumlu olabilmeleri için etkili bir iletişim kurması, eşlerin ortak amaç ve değerlerinin olması, ortak karara ulaşabilmeleri, akrabaları ile ilişkilerinde, boş zaman aktivitelerinde ve bütçe konularında anlaşma sağlayabilmeleri gerekmektedir (Kocadere, 1995; Şener ve Terzioğlu, 2008). Çiftler, evliliklerinde var olan uyumsuzluklar ve çatışmalarla beraber psikolojik rahatsızlıklar yaşadıkları ve psikolojik yardım alma talebinde bulunduklarını belirtmektedir (Tutarel -Kışlak, 2012). Sosyo demografik değişkenlerin çift uyumuyla ilişkisine bakıldığında,erkek ve kadın grupları arasında evlilik süreleri,evlilik sayıları açsından anlamlı bir fark saptanmamıştır ve erkeklerin evlilik süresi ile evlilik uyumu arasında anlamlı fark saptanmamasına rağmen kadınların evlilik süresi ve evlilik uyumu arasında olumlu bir ilişki saptanmıştır (Karabağ, 2019). Bir araştırmada ise yaş, evlilik yılı, çocuk sayısı, evlenmeden önceki tanışıklık süresi ve evlilik biçimlerinin evlilik uyumunu yordamadığı fakat kadınların eğitim durumunun erkeklerin ise çalışma durumunun evlilik uyumlarını yordadığı saptanmıştır (Gürsoy, 2004). Cinsiyetin çift uyumuyla anlamlı bir ilişkisi olmadığı fakat gelir ve eğitim düzeyinin çift uyumuyla olumlu bir ilişkisi olduğu saptanmıştır (Şendil ve Korkut, 2008). Başka bir çalışmada ise anlaşarak evlenen bireylerin çift uyumunun görücü usulüne göre evlenen bireylerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Demir ve Fışıloğlu, 1999; Şendil ve Korkut, 2008). Başka bir araştırmanın sonuçlarına göre ise cinsiyet,eğitim durumu, meslek, evlilik süresi, çocuk sayısı ile evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (Şentürk, 2013). Dolayısıyla çift uyumuyla ilgili yapılan araştırmaların farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Çift uyumunu yordayan bir başka değişken olan özerklik, kendini belirleme kuramına göre ise kişinin iradesiyle eylemlerini başlatma,onaylama ve sürdürme olarak tanımlanmaktadır. Kendini belirme kuramı (KBK) bireyin yaşantısından başından beri bulunan özerklik, ilişkisellik ve yeterlilik olmak üzere üç temel psikolojik gereksinimlerini kapsamaktadır. Temel psikolojik ihtiyaçların giderilmesini sağlayan faktörlerden biri ise özerk irade desteğidir. KBK'ya göre ise eşin minimum düzeyde kontrol uygulaması ve eşinin eylemlerinde yardımcı olması, cesaretlendirmesi ve kolaylaştırması olumlu eş özellikleri olarak tanımlanmaktadır (Kındap ve Aktaş, 2019). Psikolojik kontrol ise bireylerin özerkliklerini geliştirmelerini kısıtlayan, özgürlüklerini etkileyen ve benliğine müdahale eden eş özellikleri şeklinde tanımlanmaktadır (Kındap ve Aktaş, 2019). Yapılan bir araştırmada bireylerin eşlerinden algıladıkları psikolojik kontrol düzeyinin artmasıyla temel psikolojik gereksinimlerinin tatmini azaldığı bununla birlikte çift uyumunun azaldığı saptanmıştır (Kındap-Tepe, Çakır ve Kısacık, 2017).

Çift Uyumunu yordayan bir başka değişken olan depresyon ise derin üzüntüye sahip bireyin düşünce, konuşma ve hareketlerindeki karamsarlık, isteksizlik, güçsüzlük, durgunluk, değersizlik yavaşlama düşünceleri ve duygularıyla fizyolojik fonksiyonlarında aksamalar yaşadığı bir sendrom olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2008). Yaygınlığı ve yol açtığı sonuçlardan dolayı toplumda önemli bir sorun haline gelmiştir ve tüm psikolojik bozukluklar arasında en çok rastlanan tanılar arasında görülmektedir. Yaşam boyu prevelansı %10-%21 arasında değişmekte ve kadınlarda depresif belirtiler depresyonda kronikleşme ile yaşam boyu depresyon prevelanslarının erkeklerden daha fazla olduğu, her 10 kadında birinin ise depresif belirtilere sahip olduğu bulunmuştur (Özyurt ve Deveci, 2010). Depresyon ve evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Düzgün, 2009; Tutarel-Kışlak, 1996). Çiftlerin yaşı, evlilik süreleri ve evlenme yaşını evliliğin geleceğini belirlediği ve depresyon puanlarının evlilik uyumlarını yordadığı saptanmıştır (Düzgün, 2009). Genellikle mutsuz ve boyun eğici olan bireylerin, depresif kadınların, evliliklerinde diğer bireylere göre daha mutsuz oldukları saptanmıştır (Blum ve Mehrabain, 1999). Başka bir çalışmada ise çift uyum puanı arttıkça ve depresyon puanı düştükçe, eşin olumsuz davranışlarına karşı tartışmanın devam etmediği, olumlu bir tepki verildiği saptanmıştır (Tutarel-Kışlak, 1996). Bir çalışmada evlilik uyumu düşük olan kadınların, evlilik uyumu yüksek olan kadınlardan daha depresif

oldukları saptanmıştır (Erbek, Beştepe, Eradamlar ve Alpkan, 2005). Çift uyum ölçeği kullanılarak ölçülen evlilik içi uyum ve depresyon ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada ise çiftlerden birinin depresyonu olması durumu ile olmaması durumu karşılaştırılmıştır ve çift uyumu ile depresyon arasındaki ilişki desteklenmiştir (Kaostro, 1998). Evlilikte çiftlerden herhangi birinin depresif olması durumunda evlilik uyumu olumsuz etkilenmektedir; çiftler arasında sosyal destek eksikliği ve stres görülmektedir (Kung, 2000). Yapılan başka bir araştırmaya göre de depresyondaki bireylerin %50'sinden fazlası evliliklerinde problemler yaşadıklarını belirtmektedir.Bu problemlerin de depresif dönemlerin başlamasını, devam etmesini ve tedavisini olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır (Johnson ve Jacob, 2000). Yapılan bir başka çalışmada hem kadınları hem erkekleri kapsayacak şekilde evlilik anlaşmazlığı ve depresyon semptomları arasında çift yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkiye göre evli bireylerdeki depresyon ile evlilik uyumu arasında negatif yönde bir ilişki saptanmıştır (Whishman ve Uebelocker, 2009).

Sonuç olarak literatür incelendiğinde Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde özerkliği destekleyen ve engelleyen uygulamalarla ilgili farklı alanlarda yapılan araştırmalar bulunmakla birlikte yakın ilişkiler alanında yapılan sınırlı sayıda araştırma bulunduğu, eşten algılanan psikolojik kontrol ve özerklik desteğinin çift uyumuyla ilişkisinin sınırlı sayıda araştırmada incelendiği görülmüştür (Kındap-Tepe ve Aktaş, 2019). Bu çalışmanın amacı eşten algılanan psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyonun çift uyumuyla arasındaki ilişkilerin incelemesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Çift uyumu, psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyon cinsiyete ve evlenme türüne göre farklılaşmakta mıdır?
2. Eşten algılanan psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyonun çift uyumuyla ilişkili midir?

Yöntem

Örneklemi

Araştırmanın ikinci çalışmasına Sivas ili merkezinde yaşayan ve araştırmaya kar topu yöntemi dahil edilen 110 kadın (58.5) ve 78 erkek (%41.5) katılımcı olmak üzere toplam 188 evli birey katılmıştır. Kadın katılımcıların yaş ortalaması 34.75 (S = 7.87), erkek katılımcıların yaş ortalaması 40.33, (S = 9.36) dır. Çiftlerin evlilik yılı ortalamasının 12.90'dir (S = 9.21). Araştırmaya katılan kişilerin 50'si (%26.7) görücü usulüyle,46'sının (%24.6) hem görücü hem de anlaşarak, 91'inin (%48.7) anlaşarak evlendikleri belirlenmiştir. Katılımcıların 15'nin (%8) ilkokul, 16'sının (%8.5) ortaokul, 45'ini (%23.9) lise, 93'nün (%49.5) üniversite ve 19'nun (%10.3) lisansüstü mezunu olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çocuk sayısı incelendiğinde çiftlerin 31'inin (%16.8) çocuğu olmadığı, 49'unun (%26.5) bir çocuğu; 60'nın (%32.4) iki çocuğu, 35'nin (%18.9) üç çocuğu; 10'nun (%5.3) dört çocuk ve daha fazla çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği (Psychological Control Scale). Barber (1996) tarafından geliştirilen ölçek eşlerin birbirine uyguladığı psikolojik kontrolü belirlemek için Kındap ve Aktaş (2019) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek toplam 8 maddeden oluşmakta ve 5 dereceli Likert üzerinden değerlendirilmektedir (1-Kesinlikle katılmıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum, örnek madde: "Eşim bazı konulardaki hislerimi ve düşüncelerimi değiştirmeye çalışır."). Uyarlama çalışmasında özerk irade destekleme ölçeğinde yer alan iki maddenin psikolojik kontrol ölçeğinde temsil edilmesine karar verilmiş ve ölçek 10 madde üzerinden kullanılmıştır. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .85 olarak bulunmuştur.

Özerk İradeyi Destekleme Ölçeği. Soenens ve arkadaşları (2007) tarafından gözden geçirilmiş özerklik iradeyi destekleme ölçeği maddeleri eşlerin birbirine uyguladıkları özerklik desteğini belirlemek için Kındap ve Aktaş (2019) tarafından uyarlanmıştır. Orijinalinde toplam yedi maddeden oluşan ölçek beş dereceli Likert üzerinden değerlendirilmektedir (1- Kesinlikle katılmıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum örnek madde: “Eşim yapmak istediğim şeyleri benim

planlamama izin verir"). Uyarlama çalışmasında beş madde olarak kullanılmasına karar verilen ölçeğin bu araştırma kapsamında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

Çift Uyum Ölçeği (The Dyadic Adjustment Scale-DAS). Spainer (1976) tarafından geliştirilen ve evli veya birlikte yaşayan çiftlerin çift doyumu (dyadic satisfaction), çift bağlılığı (dyadic cohesion), çift uzlaşma (dyadic consensus) ve duyuşsal ifadeler (affectional expression) olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Toplam 32 maddeden oluşan ölçek 5, 6 ve 7'li Likert tipi bir ölçektir. Maddelerin çoğunda 6'lı Likert kullanılmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği ilişkiden elde edilen doyumun arttığını, puanların düşüklüğü ise doyumun azaldığını göstermektedir. Alt boyutlardan elde edilen puanlar kullanılabilmesine rağmen, genelde çift ilişkisinin niteliğini değerlendirmek için elde edilen toplam puan kullanılmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .96; alt boyutların ise .73-.94 arasında değiştiği rapor edilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Fışıloğlu ve Demir (2000) tarafından yapılmış olup, ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .92; alt boyutların ise .75-.83 arasında değiştiği bulunmuştur. Bu araştırmada ölçeğin genel toplam puanı kullanılmış olup ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .86 olarak bulunmuştur.

Depresif Belirtiler Ölçeği. Radloff (1977) tarafından geliştirilen ölçek 12 maddeden oluşmakta ve 5 derece üzerinden puanlanmaktadır ("Uykum düzensizdir", 1-nadiren ya da hiçbir zaman, 5-çoğunlukla ya da her zaman). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Sayıl ve Kındap (2016) tarafından yapılmış olup Cronbach Alphası .85 olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında ise ölçeğin Cronbach Alphası .81'dir.

Demografik Bilgi Formu. Yaş, cinsiyet, evlilik sayısı ve süresi, sosyoekonomik düzey, ikamet edilen ev tipi, eşle beraber yapılan hobiler ve geçirilen gün sayısı hakkında bilgi toplanan 8 sorudan oluşan kişisel bir formdur.

İşlem

Araştırma verileri toplanmadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulundan 22/11/2018 tarih ve 6 no'lu karar ile gerekli etik onay alınmıştır. Ölçekler Sivas il merkezinde ikamet eden evli bireylere bireysel olarak gönüllülük esasıyla uygulanmıştır. Uygulama ortalama 30 dakika sürmüştür. Bireylere araştırmanın kapsamı ile ilgili bilgi ve uygulama ile ilgili yönergeler verildikten sonra kimliklerinin gizli kalacağı belirtilmiştir. Veri toplama işlemi 2018-2019 yılında bahar mevsiminde tamamlanmıştır.

Bulgular

Araştırmada ele alınan değişkenlerin cinsiyet ve evlenme türüne göre karşılaştırılması

Araştırmada ele alınan çift uyumu, psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyon cinsiyete ve evlenme türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için 2 (cinsiyet) X 3 (görücü usulü, hem görücü usulü hem anlaşarak, anlaşarak) MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet [Roy's Largest = .06; $F(4, 177) = 2.66$, $p < .05$, $\eta^2 = .05$], evlenme türü [Roy's Largest = .09; $F(4, 178) = 4.10$, $p < .001$, $\eta^2 = .08$] temel etkisinin anlamlı olduğu; ancak cinsiyet ve evlenme türü ortak etkisinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir [Roy's Largest = .04; $F(4, 178) = 1.49$, $p > .05$, $\eta^2 = .03$]. Cinsiyet temel etkinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda kadınların depresyon puanlarının erkeklerden yüksek olduğu $F(1, 180) = 6.11$, $p < .01$; buna karşı erkelerin çift uyum puanlarının kadınlardan yüksek olduğu görülmüştür $F(1, 180) = 7.51$, $p < .01$. Evlilik türü temel etkisinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda anlaşarak evlenen kişilerin eşlerinden algıladığı özerklik desteği puanlarının görücü usulüyle evlenenlerden yüksek olduğu $F(2, 180) = 5.08$, $p < .01$; buna karşı görücü usulüyle evlenen kişilerin eşten algıladığı psikolojik kontrol puanlarının anlaşarak evlenen kişilerden yüksek olduğu $F(2, 180) = 4.14$, $p < .01$; ayrıca anlaşarak evlenen kişilerin depresyon puanlarının görücü usulüyle evlenen kişilerden düşük olduğu görülmüştür $F(2, 180) = 4.96$, $p < .01$.

Tablo 1.
Araştırmada ele alınan değişkenlerin cinsiyet ve evlenme türüne göre karşılaştırılması

	Cinsiyet	Evlenme türü	Ort.	S	N
Çift Uyum	Kadın	Görücü usulü	3.15	0.74	25
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	3.36	0.74	24
		Anlaşarak	3.50	0.57	59
	Erkek	Görücü usulü	3.46	0.69	25
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	3.78	0.30	21
		Anlaşarak	3.58	0.65	32
	Toplam	Görücü usulü	3.31	0.72	50
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	3.55	0.61	45
		Anlaşarak	3.53	0.60	91
Psikolojik Kontrol	Kadın	Görücü usulü	2.55	0.95	25
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	2.31	0.64	24
		Anlaşarak	1.99	0.66	59
	Erkek	Görücü usulü	2.21	0.95	25
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	2.17	0.68	21
		Anlaşarak	2.00	0.83	32
	Toplam	Görücü usulü	2.38	0.96	50
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	2.24	0.65	45
		Anlaşarak	1.99	0.72	91
Özerklik Desteği	Kadın	Görücü usulü	3.21	0.68	25
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	3.68	0.72	24
		Anlaşarak	3.97	0.94	59
	Erkek	Görücü usulü	3.66	0.68	25
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	3.65	0.81	21
		Anlaşarak	3.86	0.99	32
	Total	Görücü usulü	3.43	0.71	45
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	3.67	0.76	91
		Anlaşarak	3.93	0.96	25
Depresyon	Kadın	Görücü usulü	2.88	1.50	24
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	2.38	1.51	59
		Anlaşarak	1.66	1.13	25
	Erkek	Görücü usulü	1.95	1.52	21
		Hem görücü usulü hem anlaşarak	1.75	1.01	32
		Anlaşarak	1.73	1.20	50
		Görücü usulü	2.42	1.57	45
	Toplam	Hem görücü usulü hem anlaşarak	2.08	1.32	91
		Anlaşarak	1.68	1.15	25

Çift Uyumunun Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları

Araştırmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir (bkz. Tablo 2). Ele alına ilişkilerin beklendik yönde olduğu görülmüştür.

Tablo 2.

Araştırmada Ele Alınan Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Çift uyumu	-				
2. Yaş	-.05	-			
3.Eğitim düzeyi	-.13*	-.08	-		
4. Psikolojik kontrol	-.52***	.08	-.09	-	
5. Özerklik desteği	.53***	-.10	.25***	-40***	-
6.Depresyon	-.46***	-.04	-.19**	.45***	-.42***

Not. *p <.05, ** p < .01, *** p < .001.

Eşten algılanan psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyonun çift uyumunu yordayıp yordamadığını belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Analizlerde regresyon eşitliğine ilk adımda katılımcıların yaşı ve eğitim düzeyi; ikinci adımda eşten algılanan psikolojik kontrol ve özerklik desteği; son adımda ise depresyon puanları girilmiştir. Tablo 3'de de izlenebileceği gibi eşten algılanan psikolojik kontrolün ve depresif belirtilerin çift uyumunu negatif yönde; özerklik desteğinin pozitif yönde yordadığı görülmüştür (bkz., Tablo, 3).

Tablo 3.

Çift Uyumunun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı Değişkenler	R	R^2	ΔR^2	ΔF	β	t
1	Yaş	.12	.01	.01	1.46	-.04	-.52
	Eğitim Durumu					.12	1.58
2	Yaş	.62	.38	.36	53.85***	-.02	.29
	Eğitim Durumu					-.03	-.13
	Psikolojik Kontrol - Eş Formu					-.36	-5.76***
	Özerklik Desteği - Eş Formu					.37	5.71***
3	Yaş	.64	.41	.03	8.40**	-.01	.06
	Eğitim Durumu					-.02	-.47
	Psikolojik Kontrol - Eş Formu					-.30	-4.51***
	Özerklik Desteği - Eş Formu					.32	4.77***
	Depresyon					-.19	-2.89**

** p < .01, *** p < .001.

Tartışma

Araştırmada çift uyumu, psikolojik kontrol, özerklik desteği ve depresyon cinsiyete ve evlenme türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde kadınların depresyon puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu literatürde kadınların daha fazla depresif belirti gösterdiğini ortaya koyan araştırmalarla tutarlık göstermektedir (örn., Özyurt ve Deveci, 2010). Araştırmada erkelerin çift uyum puanlarının kadınlardan yüksek olduğu görülmüştür. Anılan bu bulgular daha önce evli bireylerle yapılan ve erkeklerin çift uyumu, evlilik kalitesi gibi evlilikle ilgi algılarının daha olumlu olduğunu gösteren araştırma bulgularıyla tutarlık göstermektedir (Cirhinlioğlu, Cirhinlioğlu ve Kındap-Tepe 2016; Fowers, 1991; Markman ve Hahlweg, 1993). Ancak evlilik kalitesinde cinsiyet farkının olmadığını gösteren araştırma bulguları (Acar, 1998; Çelik, 2006; Günay, 2007;

Şendil ve Korkut, 2008) olması nedeniyle anılan cinsiyet farklılığının dikkatli yorumlanması gerekmektedir.

Evlilik türü analizleri sonucunda anlaşarak evlenen kişilerin eşlerinden algıladığı özerklik desteği puanlarının görücü usulüyle evlenenlerden yüksek olduğu; buna karşı görücü usulüyle evlenen kişilerin eşten algıladığı psikolojik kontrol puanlarının anlaşarak evlenen kişilerden yüksek olduğu görülmüştür. Bu alanda yapılmış bir araştırma olmaması nedeniyle elde edilen bulguların ilgili alan yazınıyla karşılaştırması mümkün olamamıştır. Ancak elde edilen sonuçlar KBK bağlamında değerlendirildiğinde beklendik olduğu söylenebilir. Anlaşarak evlenme kendi içerinde özerk ve/veya içsel bir motivasyonla alınan bir karar olduğu varsayımından hareketle anlaşarak evlenen bireylerin daha fazla özerk eş desteği algılaması; buna karşı özerkliği engelleyici bir eş uygulaması olan psikolojik kontrolü daha düşük algılaması KBK'nı destekler niteliktedir. Aynı şekilde görücü usulüyle evlenmenin daha dışsal bir motivasyonla alına bir karar olduğu düşüncesinden hareketle eşten algılanan özerklik desteğinin anlaşarak evlenen bireylerden tam tersi bir örüntü sergilediği ve eşten algılanan psikolojik kontrolün bu grupta daha yüksek olması psikolojik kontrolün özerkliği engelleyici bir eş uygulaması olmasıyla açıklanabilir. Ancak ileriki araştırmalarda evlilik türünün daha ayrıntılı ve evlenme türünün altındaki motivasyon temelli incelenmesi anılan bu bulguları daha anlaşılır kılacaktır.

Araştırmada anlaşarak evlenen kişilerin depresyon puanlarının görücü usulüyle evlenen kişilerden düşük olduğu görülmüştür. KBK özerkliği desteklenen ve temel ihtiyaçları çevre tarafından tatmin edilen kişilerin iyi olma hallerinin yüksek olduğu KBK bağlamında yapılan araştırmalarda sıklıkla ortaya konmuştur (bkz., Ryan, 2009; Ryan ve Deci, 2000). Bu bulgu görücü usulüyle evlenen kişilerin kendi özerk iradesiyle ya da içsel bir motivasyonla evlendikleri dolayısıyla da aldıkları kararın onların iyi olmasına katkıda bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada çift uyumunu yordayan değişkenler incelendiğinde eşten algılanan psikolojik kontrolün ve depresif belirtilerin çift uyumunu negatif yönde; özerklik desteğinin ise pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir. Depresyon düzeyinin yüksekliğinin evli kişilerin çift uyumunu azalttığı daha önce yapılan araştırmalarda gösterilmiştir (Whishman ve Uebelocker, 2009; Erbek, Beştepe, Eradamlar ve Alpkan, 2005; Kung, 2000; Kaostro, 1998). Tüm bu sonuçlar çift uyumu açısından eşten algılanan psikolojik kontrolün ve depresif belirtilerin risk faktörü olduğuna işaret etmektedir. Buna karşı eşin özerkliğini destekleyen, seçim yapmasına fırsat veren daha empatik uygulamalarının ise çift uyumunu artırıcı bir faktör olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmada eşlerin çift uyumunu belirleyen faktörler ortaya konmakla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırmaya katılan kişiler görece geleneksel bir şehir olan Sivas'tan kartopu yöntemiyle seçilmiştir. İleriki araştırmalarda farklı şehirlerde ve daha geniş örneklemlerle yapılması bulguların genellenebilirliğini artıracaktır. Araştırmada özbildirim yöntemi kullanılarak yapılmıştır. İleriki araştırmalarda günlük tutma, gözlem gibi daha farklı yöntemlerle çift uyumunu etkileyebilecek faktörlerin incelenmesinde yarar vardır.

KAYNAKÇA

Acar, H. (1998). Ankara'da sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu genel müdürlüğüne bağlı sosyal hizmet kuruluşlarında çalışan üniversite mezunu evli personelin evlilik doyumları. *HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara*

Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child development*, *67*(6), 3296-3319.

Bloch J.R., Webb D.A., Mathews L., Dennis E.F., Bennett I.M. & Culhane J.F. (2010). Beyond marital status: the quality of the mother-father relationship and its influence on reproductive health behaviors and outcomes among unmarried low income pregnant women. *Matern Child Health Journal, 14*(5), 726-34.

Blum, J.S., & Mehrabain, A. (1999). Personality and temperament corelates of marital satisfaction. *Journal of Personality, 67*(1), 93-120.

Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cirhinlioğlu, F, Cirhinlioğlu, Z. & Kındap Tepe, Y, (2016). The mediating role of religiousness in the relationship between the attachment style and marital quality. *Current Psychology*, DOI 10.1007/s12144-016-9504-5.

Demir, A. & Fışıloğlu, H. (1999). Loneliness and marital adjustment of Turkish couples. *The Journal of Psychology, 133* (2), 230-240

Düzgün, G. (2009). *Evli kişilerde depresyon, ilişkiye ilişkin inanç, kendini ayarlama düzeyinin evlilik uyumu ile ilişkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Erbek,E., Beştepe,E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpkan, R.L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam,18*(1), 39-47.

Fişiloğlu, H., ve Demir, A. (2000). Applicability of the Dyadic Adjustment Scale for measurement of marital quality with Turkish couples. *European Journal of Psychological Assessment, 16*(3), 214.

Fowers,B.J.(1991). His and her marriage: a multivariate study of gender and marital satisfaction. *Sex Roles, 24*(3–4), 209–221.

Günay, S.(2007). *Evlilik çatışması, nedensellik-sorumluluk yüklemeleri, eşlerin evlilik ilişkisinden sağladıkları genel doyuma ilişkin görüşleri ve evliliğe ilişkin değerlendirmeler arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsoy, F. (2004). *Kaygı ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Mersin, Türkiye.

Johnson, S. L., & Jacob, T. (2000). Sequential interactions in the marital communication of depressed men and women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68*(1), 4.

Karabağ, S (2019). Evli bireylerin evlilik sürelerinin cinsel doyum ve evlilik uyumu ilişkisi.*Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilimdalı. Yayımlanmış Yüksek lisans Tezi*

Kastro, R. (1998). *Evlilik içi uyum ve depresyon*. İstanbul Üniversitesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü ABD.

Kung, W. W. (2000). The intertwined relationship between depression and marital distress: Elements of marital therapy conducive to effective treatment outcome. *Journal of Marital and Family Therapy, 26*(1), 51-63.

Kındap Tepe, Y**.** ve Aktaş, V. (28-30 Ekim, 2019). *Eşlerin Algıladığı Özerk İrade ve Psikolojik Kontrol Ölçeklerinin Uyarlama Çalışması*. Cumhuriyet 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, Türkiye.

Kındap,Y., Kumru, A. ve Sayıl., M.(2008). Anneden algılanan kontrolün niteliği ile ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişkiler: Benlik değerinin aracı rolü:*Türk Psikoloji Dergisi, 23*(61), 92.

Kındap-Tepe, Y., Çakır, Z. ve Kısacık, E. (5-6 Mayıs, 2017). *Eşten Algılanan Psikolojik Kontrolün Çift Uyumuyla İlişkisinde Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmininin Aracı Rolü*. VIII. Işık Savaşır Klinik Psikoloji Sempozyumu sunulmuş sözlü bildiri, Ankara.

Kocadere, M. (1995). İyi ve kötü evliliklerin özelliklerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışma. *EÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*

Markman,H.J.,&Hahlweg,K.(1993).Thepredictionandpreventionof marital distress: An international perspective. *Clinical Psychology Review, 13*, 29 –43

Öztürk, O. (2008). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara.

Özyurt, B. C. ve Deveci, A. (2010). Manisa'da kırsal bir bölgedeki 15-49 yaş evli kadınlarda depresif belirti yaygınlığı ve aile içi şiddetle ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi, 21*(1), 1-7.

Radloff, L. S. (1977). The CES-D scale: A self-report depression scale for research in the general population. *Applied psychological measurement, 1*(3), 385-401.

Ryan, R. M. (2009). Self-determination theory and wellbeing. *Wellbeing in Developing Countries (WeD). Research Review 1 – June.*

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55,* 68-78.

Tutarel-Kıslak, S. (1996). Cinsiyet, evlilik uyumu, depresyon ile nedensel ve sorumluluk yüklemeleri arasındaki ilişkiler üzerinde bir araştırma. *Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.*

Tutarel-Kislak, S. ve Cavusoghlu, A. (2006). Evlilik uyumu, bağlanma biçimleri, yüklemeler ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Aile ve Toplum Dergisi*, *9*, 61-68.

Tutarel-Kislak, S. ve Goztepe, I. (2012). Duygu dışavurumu, empati, depresyon ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(2), 27-46.

Sayıl, M. ve Kındap Tepe, Y. (2016). *Ana baba ergen ilişkilerinde kontrol, özerklik ve çatışmanın sosyal alan kuramı ve sosyal değişim bağlamında incelenmesi: Ebeveyn ve ergen açısından sonuçlar*. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu tarafından desteklenmiş proje. (Proje No: SOBAG 113K208).

Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 15-28

Şendil, G., ve Korkut, Y. (2008). Evli çiftlerdeki çift uyumu ve evlilik çatışmasının demografik özellikler açısından incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları, 28*, 15-34.

Şener, A.,ve Terzioğlu, G. (2008). Bazı sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler ile iletişimin eşler arası uyuma etkisinin araştırılması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *13*(13), 7-20.

Şentürk, S. (2013). Evli bireylerde evlilik uyumu ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.

Vansteenkiste, M., Neyrinck, B., Niemiec, C. P., Soenens, B., De Witte, H., & Van den Broeck, A. (2007). On the relations among work value orientations, psychological need satisfaction and job outcomes: A self-determination theory approach. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, *80*(2), 251-277.

Whisman, M. A. & Uebelacker, L. A (2009). Prospective associations between marital discord and depressive symptoms in middle-aged and older adults. *Psychology and Aging, 24* (1), 184–189.

ÜNİVERSİTELİ GENÇLERDE SİBER ZORBALIK İLE ÖZBİLİNÇ DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE SOSYAL PROBLEM ÇÖZMENİN ARACI ROLÜ

Psikolog Eren Can OSLU
Doç. Dr. Yeliz Kındap TEPE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Üniversiteli gençlerde özbilinç düzeyinin siber zorbalık ile ilişkisinde sosyal problem çözme becerilerinin aracı rolünün incelendiği bu araştırmaya Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan ve yaşları 18-32 arasında değişen 170'i (%57.2) kadın, 127'si (%42.8) erkek toplam 297 kişi katılmıştır. Araştırmada ölçme aracı olarak Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-2 (Erdur-Baker ve Topçu, 2010), Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği (Yavaşoğlu, 2010) ile Kişilerarası Problem Çözme Envanteri (Çam ve Tümkaya, 2007) kullanılmıştır. Araştırmada ele alınan değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda erkeklerin siber zorbalık puanlarının kadınlardan yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşı kadınların öz-bilinç puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür. Process analizi sonuçlarına göre erkeklerde özbilinç ile siber zorbalık arasındaki ilişkide problem çözme becerilerinin aracı rolü gözlenmezken; kadınlarda özbilinç düzeyinin siber zorbalıkla ilişkisinde problem çözme becerilerinin aracı rolü olduğu görülmüştür. Tüm bu sonuçlar genel olarak gençlerde sosyal problem çözme düzeyinin özbilinçle bağlantılı siber zorbalık davranışlarını açıklamadığı yalnızca kadınlarda kısmen rol oynadığına işaret ettiği görülmüş ve ilgili alan yazını bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, Sosyal Problem Çözme, Özbilinç

GİRİŞ

İnternetin hayatımıza girmesiyle birlikte insanların iletişim şekli değişmiş hız ve çeşitlilik kazanmış, yeni sosyal ağlar oluşturmaya başlamıştır. Teknolojinin hızlı gelişimi aşırı internet kullanımını da beraberinde getirmiştir. En önemli işlevi bilgiye hızlı ulaşım ve iletişim olan internet, insan yaşantısının her alanında aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak internet kullanımının hızlı bir şekilde yaygınlaşması ve kullanım alanının geniş olması bir takım problemleri de beraberinde getirmiştir. Aşırı internet kullanımı sosyal yaşamdan çekilme, kişilerarası ilişkilerde bozulma, uykusuzluk, yorgunluk, akademik başarıda düşüş gibi şikayetleri de beraberinde getirmiştir (Griffiths, 2000; Kandell, 1998; Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010).

İnternetin insan yaşamına girmesi ile birlikte iletişim ağı genişlemiş, insanların kolay, hızlı ve düzenli iletişim kurabilmelerine olanak sağlamış, çeşitli kültürel deneyimlerin paylaşılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bu bilgi ve iletişim teknolojilerinin sınırsız kullanılabilmesi ve denetimsiz olması sebebiyle bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzluklara internet bağımlılığı, internetteki bir takım uygunsuz içeriklere ulaşımın kolaylaşması, pornografik sayfalar, elektronik temelli gerçekleştirilen cinsel tacizler örnek olarak gösterilebilir (David-Ferdon ve Hertz, 2007; Erdur- Baker ve Kavşut, 2007). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde de kullanılmaya başlanması gençler arasında da yaygın bir şekilde kullanımı arttırmıştır. Bu teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte öğrencilerin okullarda ger-

çekleştirdikleri zorbaca davranışları sanal ortama taşımaya başlamıştır. Bu durum gençler arasında siber zorbalık adı verilen yeni bir zorbalık türünün gözlenmesine yol açmıştır (Arıcak, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2005). Siber zorbalık bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkalarına zarar vermek amacıyla, kişi ya da kişilerce kasıtlı olarak tekrar eden düşmanca davranışlardır (Belsey, 2006). Willard (2006), siber zorbalığı internet veya dijital iletişim araçlarının zarar verici veya incitici metin veya resim gönderme şeklinde tanımlamış; siber zorbalığın taciz etme, aşağılama gibi utandırmaya yönelik olduğu bir kişi veya belirli bir grup tarafından gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir (Anderson, 2010).

Özbilinç, kendini tanımak, farkında olmak ve kendine güvenmek gibi bir takım becerileri içinde bulunduran temel duygusal bir yeterliliktir (Humhphreys, 1999). Özbilinç, bir duyguyu oluştururken fark edebilme, duygu dağarcığı oluşturma; duygu, düşünce ve davranış arasındaki ilişkiyi bilme olarak tanımlamaktadır (Ayhan, 2004). Bu duygu, düşünce ve davranışlara dayalı ilişki özsaygının ve sosyal uyumun düzenlenmesinde önemlidir (Beer ve ark. 2003; Fischer ve Tangney 1995; Tangney ve Dearing 2002; Tracy ve Robins 2004). Özbilinç, bireyin kendini daha iyi anlamasını sağlayan, güçlü ve zayıf taraflarının ne olduğunu keşfetmesine ve böylece psikolojik sağlığın artmasına yarayan bir araç olarak kabul görmüştür. Çünkü özbilinç bireyin içsel kaynaklarını, tercihlerini ve sezgilerini kapsayan, etrafında olup bitenlerin farkında olması durumunu temsil etmektedir (Goleman, 1998). Özbilincin iki yönü üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki birey olarak kendine yönelik farkındalıkken diğeri ise başkasının gözünden kendine yönelik geliştirdiği algıdır (Fenigstein ve Vanable, 1992). Fenigstein, Scheier ve Buss (1975) özbilinci özel özbilinç, genel özbilinç ve sosyal kaygı olmak üzere üç alt boyutta incelenmişlerdir. Bu araştırma kapsamında ise özbilincin, özel özbilinç boyutu ele alınmıştır. Özel özbilince ait iki önemli alt boyut ise kendine yansıtma ve içgörüdür. Kendine yansıtma ve içgörü arsındaki ilişki özdüzenleme süreciyle alakalıdır. Özdüzenleme süreci amaç belirleme, harekete geçmek için amaç belirleme, kendine yönelik performansı izleme (yani gözlem yapma ve kendine yansıtma) ve son olarak kendi performansını değerlendirerek içgörü kazanma şeklindedir. Buradan hareketle birey, amaca ulaşmak için performansını arttırmaya yönelik hareketlerini düzenlemektedir. Bu süreçte kişinin kendi duygu, düşünce ve davranışları üzerine düşünmesi kendine yansıtma, kendi düşünce ve davranışlarını genel düşünce ve davranışlarla karşılaştırması ise içgörüyü oluşturmaktadır (Graham, Wedman ve Garvin-Kester, 1994).

Problem, ortadan kaldırılmak istenen ve kişilere rahatsızlık veren her türlü güçlük olarak belirtilmektedir (Karasar, 1991). Karşılaşın zorluklarla baş etmek ve ortadan kaldırmak, belli bir amaca ulaşmak için bilişsel ve psikolojik boyutları olan aynı zamanda çaba gerektiren her türlü süreç ise problem çözme olarak belirtilmektedir (Tanrıkulu, 2001). İnsanlar yaşantılarını sürdürürken bir dizi problemle karşılamaktadır. Karşılaşılan problemlerin bir kısmı çözülmektedir ancak çözülemeyen problemler ise stres kaynağı olarak insanların yaşantılarında yer almaktadır. Yamaç (2009) bu durumun yeterince gelişmemiş problem çözme becerilerinden kaynaklandığını belirtmekle birlikte problem çözme becerisi geliştikçe kendine güven ve kendine yeterlilik duygularının arttığını belirtmektedir. Benzer şekilde özbilinç düzeyi yüksek bireylerin de yaşamlarındaki stresörlere karşı daha dayanıklı oldukları belirtilmektedir (Nezlek, 2002). Özbilinç düzeyinin yüksek olmasının bireyin kendine yönelik farkındalığının artmasına, dolayısıyla bu farkındalığın bireyin kendini kabullenmesine ve problemlerine yönelik çeşitli çözümler üretme becerisine katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Fenigstein ve Vanable,

1992). Özellikle üniversite öğrencilerinin beliren yetişkinlik döneminde olmaları ve geleceğe yönelik planlamalarında daha başarılı sonuçlar elde edebilmek adına öz farkındalık geliştirmelerinin önemli olduğuna dikkat çekilmektedir (Arnet, 2001). Tüm bu bilgilerden hareketle bireyin özbilinç düzeyinin yüksek olmasının, kendine ve davranışlarına yönelik farkındalığının artmasına dolayısıyla çeşitli problem durumlarına yönelik geliştirilecek stratejilerinde daha başarılı sonuçlar elde etmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüzde insan ilişkilerinin hızla değişen dünya ve gelişen teknolojiye uyum sağladığı görülmektedir. Bu durum sosyal ilişkilerimizi, kişisel odaklarımızı hatta yaşadığımız problemleri bile etkilemektedir. Birçok insan interneti bir sosyalleşme aracı olarak görmektedir (Willard, 2005). Özellikle gençler arasında sosyal bağlantıların kurulması ve kendilerini ifade etmeleri için sınırsız bir ortam olma özelliğini taşıması sebebiyle tercih edilmektedir (Chadwick, 2014; Betts, 2016). İnternet eğitim, bilginin paylaşılması, alışveriş, sohbet, eğlence vb gibi pozitif amaçlı kullanıldığı taktirde insan hayatını kolaylaştıran ve zenginleştiren bir araç niteliği görmektedir. Ancak diğer taraftan internet üzerinden gerçekleştirilen kötü niyetli davranışlar da mevcuttur. Örneğin kişilerin özel bilgilerinin veya görüntülerinin internet yoluyla yayılması, sanal yolla gerçekleştirilen hırsızlık ve dolandırıcılık suçları, sanal yollu tacizler, sahte kimlik bilgileri kullanılması, birden fazla kimliğe sahip olunabilmesi, cinsiyetin doğru belirtilmemesi vb örnek gösterilebilir (Dehue, 2013; Mason, 2008; O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011; Shariff, 2008; Taiwo, 2015; Timm, 2012). Dolayısıyla sanal ortamda kurulan ilişkilerin dinamiğinin gündelik hayattakinden farklı olmasının, karşılaşılan problemlerin değişmesine dolaysıyla bu problemlere yönelik geliştirilecek stratejilerin de farklılaşmasına sebep olabilmektedir. Yapılan farklı araştırmalar siber zorbalıktan korunma amacıyla kişilerin sessiz kalma, sosyal ağlara erişimi engelleme, başka birine söyleyerek destek arama, kullanıcı adını değiştirme veya hesap kimliğini gizleme gibi davranışlarda bulunduğunu belirtmektedir (Arıcak Siyahhan ve diğerleri, 2008; Sittichai ve Tudkea, 2015). Diğer taraftan problem çözme becerilerinin olumlu sosyal ilişkiler kurabilmeyi etkilediği ve siber zorbalık davranışlarını azalttığı belirtilmektedir (Jose ve Vierling, 2018). Benzer bir şekilde literatürde özbilinç düzeyi yüksek olan bireylerin yoğun ve zorlu duygusal süreçleri yaşasalar bile abartılı tepkiler vermek yerine kendine yönelebilmeyi başarabildiği belirtilmektedir (Goleman, 1995). Öz bilinç düzeyi yüksek bireylerin duygularının farkında ve kendinden emin oldukları ve çevresindeki insanlarla daha kolay empati kurabildiği belirtilmektedir (Deniz ve Yılmaz, 2004). Tüm bu bilgilerden hareketle bireylerin problem çözme ve özbilinç düzeylerinin yüksek olmasının siber zorbalık davranışlarını azaltacağı beklenmektedir.

Buraya kadar özetlenen bilgilerden hareketle bu araştırmada üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkide özbilinç düzeyinin aracı rolü incelenecek araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır,

1. Üniversiteli öğrencilerin siber zorbalık, sosyal problem çözme ve özbilinç düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve kendine yansıtma düzeyleri arasındaki ilişkide sosyal problem çözme becerilerinin aracı rolü var mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve içgörü düzeyleri arasındaki ilişkide sosyal problem çözme becerilerinin aracı rolü var mıdır?

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmaya Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Kayseri Erciyes Üniversitesi'nde farklı bölümlerinde okuyan ve yaşları 18-32 arasında değişen, 170'i kadın (% 57.2), 127'si erkek (% 47.8) toplam 297 kişi katılmıştır. Yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer sorulmuş, katılımcıların %59.9'si (*n* = 178) İç Anadolu bölgesinde, %10.1'i (*n* = 30) Doğu Anadolu bölgesinde, %5.1'i (*n* = 15) Güneydoğu Anadolu bölgesinde, %6.7'i (*n* = 20) Karadeniz bölgesinde, %2.4'ü (*n* = 7) Ege bölgesinde, %7.1'i *(n* = 21) Marmara bölgesinde, %7.4'ü (*n* = 22) Akdeniz bölgesinde ve %1,3'ünün (*n* = 4) yurtdışında yaşamlarını geçirdiğini bildirmişlerdir. Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi incelendiğinde katılımcıların %1.3 (*n* = 8) alt gelir grubunda, %9.8'i (*n* = 29) ortanın altı gelir grubunda, %75.1'i (*n* = 223) orta gelir grubunda, %10.8'i (*n* = 32) ortanın üstü gelir grubunda ve %1.7'si (*n* = 5) üst gelir grubunda olduklarını belirtmişlerdir. Ebeveyn eğitim durumlarına göre katılımcıların annelerinin %10.4'ü (*n* = 31) okur yazar değil, %48.8'i (*n* = 145) ilkokul mezunu, %20.2'si (*n* = 60) ortaokul mezunu, %17.5'i (*n*= 52) lise mezunu, %1.3'ü (*n* = 4) yüksekokul mezunu, %1.3'ü (*n* = 4) lisans mezunu ve %0.3'ü (*n* = 1) lisansüstü mezuniyete sahip olduğu; babalarının %1.7'si (*n* = 5) okur yazar değil, %36.4'ü (*n* = 108) ilkokul mezunu, %20.9'u (*n*=62) ortaokul mezunu, %28.6'sı (*n* = 85) lise mezunu, %5.7'si (*n* = 17) yüksek okul mezunu, %6.4'ü (*n* = 19) lisans mezunu ve %0.3'ü (*n* = 1) lisansüstü mezuniyete sahip olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri- II. Siber zorbalık envanteri ilk olarak Erdur-Baker tarafından geliştirilmiş ve ilk kez Erdur-Baker ve Kavşut (2007) çalışmalarında kullanmıştır. Ölçek Erdur-Baker ve Topçu (2010) yeniden gözden geçirilmiştir. On maddeden oluşan dört dereceli ölçek ("Başkasının hesabını izinsiz kullanarak onu küçük düşürecek paylaşımlar yapmak"; 1- Hiç, 4- Üçten çok) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçeğin "Bana yapıldı" ve "Ben yaptım" şeklinde iki kısmı vardır. Bu araştırmada "Ben yaptım" kısmı kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 40 en düşük puan 10' dur. Ölçekten alınan yüksek puan kişilerin daha fazla siber zorbalığa karıştığını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı siber zorbalık kısmı için .69' dur. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .79 bulunmuştur.

Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği. Kendine yansıtma ve içgörü ölçeği Grant, Franklin ve Langford (2002) tarafından geliştirilen özel özbilinç ölçeği temel alınarak Yavaşoğlu (2010) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Özel özbilincin iki alt boyutu olması sebebiyle ölçeğe Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği denilmiştir. 20 maddeden oluşan ölçek 6 derece üzerinden puanlanmaktadır ("Ne düşündüğümü sorgulamaya çok zaman ayırırım"; 1- Kesinlikle Katılmıyorum, 6- Kesinlikle Katılıyorum). Yavaşoğlu (2010) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin iki faktörlü yapısı Türk kültüründe doğrulanmamıştır. "Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği'nin Türkçe formunun İçgörü alt boyutunun Cronbach alpha katsayısı .74, Kendine Yansıtma alt boyutunun Cronbah alpha katsayısı .86, tüm ölçeğin Cronbah alpha katsayısı ise .83 olarak belirlenmiştir (Yavaşoğlu, 2010). Bu araştırma kapsamında ise tüm ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .70 bulunmuştur. Ölçeğin içgörü alt boyutuna ait Cronbach alfa katsayısı .55, kendine yansıtma alt boyutu için ise .84 olarak bulunmuştur.

Kişilerarası Problem Çözme Envanteri (KPÇE). KPÇE Çam ve Tümkaya (2007) tarafından 18-30 yaş arası üniversite öğrencilerinin kişilerarası problem çözme becerilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Yetişkin grubu için geçerlik ve güvenirlik çalışmaları (Çam, Tümkaya ve Yerlikaya, 2011) yapılmıştır. Geçerlik güvenirlik çalışmaları sonunda, envanterin kullanılabileceğine ilişkin yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Yetişkin örnekleminde (30-73 yaş) yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, envanterin kişilerarası problem çözmeyle ilgili beş faktörlü bir yapıdan oluştuğu görülmüştür. Bu faktörler "Probleme Olumsuz Yaklaşma" (POY-Bir problem yaşadığımda kendimi çaresiz hissederim-), "Yapıcı Problem Çözme" (YPÇ- Bir problemle karşılaştığımda önce bunun hayatımdaki önemini gözden geçiririm.), "Kendine Güvensizlik" (KG- Ne yaparsam yapayım kişilerarası yaşayacağım bir problemin önüne geçemem.), "Sorumluluk Almama" (SA- Bir sorun durumunda ne olursa olsun ilk adımın atılmasını karşı taraftan beklerim.) ve "Israrcı-Sebatkar Yaklaşım" (I-SY- Kişilerarası ilişkilerimde bir problem yaşadığımda onu mutlaka çözmeye çalışırım.) olmak üzere beş alt ölçek şeklinde adlandırılmıştır. KPÇE 5'li Likert tipi ve toplam 50 maddeden oluşan bir ölçektir. POY 16 madde, YPÇ 16 madde, KG 7madde, SA 5madde ve ISY 6 maddeden oluşmaktadır. Alt ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlılık değerlerinin .67 ile .91 arasında, test-tekrar test güvenirlik katsayılarının ise .69 ile .89 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach alfa değerleri ise Probleme Olumlu Yaklaşma için .91, Yapıcı Problem Çözme İçin .86, Kendine Güvensizlik için.73, Sorumluluk almama için .70 ve Israrcı Sebatkar Yaklaşım için ise .67 olarak bulunmuştur.

İşlem ve Etik

Araştırma verileri toplanmadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulundan 27/12/2018 tarih ve 13 no'lu karar ile gerekli etik onay alınmıştır. Araştırma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan kişilerle yapılmış ve uygulamalar gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara bilgilendirilmiş onay formu verilmiş araştırmanın içeriği ile ilgili bilgilendirme yapılmış, uygulama esnasında veya uygulamadan sonra araştırmadan çekilme haklarının olduğu, kimliklerinin gizli tutulacağı, vermiş oldukları bilgilerin yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilmiştir. Uygulamalar ortalama 25-30 dakika arasında gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Siber Zorbalık, Sosyal Problem Çözme Becerileri ve Özbilincin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Araştırmada ele alınan değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet [Roy's Largest = .06; $F(3, 293) = 5.99$, $p < .001$, $\eta^2 = .06$] temel etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Temel etkinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda (bkz. Tablo 1) erkeklerin siber zorbalık $F(1, 295) = 9.72$, $p < .001$ puanlarının kadınlardan yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşı kadınların öz-bilinç puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür $F(1, 295) = 7.62$, $p < .001$. (bkz. Tablo 1).

Tablo 1.
Siber Zorbalık, Sosyal Problem Çözme Becerileri ve Özbilicin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Cinsiyet	Ort.	S	n	F (1, 295)
Siber Zorbalık	Kadın	2.47	0.91	170.	9.72***
	Erkek	2.60	0.83	127	
	Toplam	2.52	0.88	297	
Problem Çözme Becerisi	Kadın	2.88	0.48	170.	.94
	Erkek	2.83	0.47	127	
	Toplam	2.86	0.48	297	
Öz-bilinç	Kadın	4.00	0.38	170.	7.62***
	Erkek	3.86	0.47	127	
	Toplam	3.94	0.43	297	

Not. ***$p < .05$

Process Analizi

Araştırmanın aracı rol hipotezlerini test etmek için Process Analizi kullanılmıştır. Analizler kadın ve erkeler için ayrı ayrı yürütülmüştür.

Tablo 2
Erkeklerde Siber Zorbalığın Özbilince Etkisinde Problem Çözmenin Aracı Rolü

Etki/Yol	**Bootstrap Tahminleri**		**95% CI**		**R^2**	**F**
	B	**se.**	**Alt CI**	**Üst CI**		
X->Y OZ->SZ	-0.09	0.05	-0.17	-0.00	0.03	4.12*
X->Mj OZ->PC	0.79	0.18	0.43	1.13	0.16	24.91*
X->Mj->Y						
OZ->SZ	-0.05	0.05	-0.14	0.05	0.06	4.16*
OZ->PC->SZ	-0.05	0.03	-0.10	0.00		

Not. OZ: Özbilinç, SZ: Siber Zorbalık, PÇ: Problem Çözme, *$p < .05$

Erkeklerde özbilincin siber zorbalıkla ilişkisinin incelendiği direkt etki modeli incelendiğinde ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Özbilinç, Siber Zorbalığı negatif yönde; Problem Çözmeyi ise pozitif yordamaktadır. Özbilincin Siber Zorbalıkla ilişkisinde Problem Çözmenin aracı rolü incelendiğinde; Problem Çözmenin aracı rolünün olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuca göre erkeklerde Özbilincin Siber Zorbalıkla ilişkisinde Problem Çözmenin aracı rolünün olmadığı belirlenmiştir (bkz. Tablo 3)

Tablo 3
Kadınlarda Siber Zorbalığın Özbilince etkisinde Problem Çözmenin Aracı Rolü

Etki/Yol	**Bootstrap Tahminleri**		**95% CI**		**R^2**	**F**
	B	**se.**	**Alt CI**	**Üst CI**		
X->Y OZ->SZ	-0.04	0.03	-0.09	0.10	0.02	2.**63**
X->Mj OZ->PC	1.20	0.16	0.88	1.53	0.25	55.45*
X->Mj->Y						
OZ->SZ	-0.01	0.03	-0.07	0.05	0.45	3.91*
OZ->PC->SZ	-0.03	0.01	**-0.05**	**-0.00**		

Not. OZ: Özbilinç, SZ: Siber Zorbalık, PÇ: Problem Çözme,*$p < .05$

Kadınlarda özbilincin siber zorbalıkla ilişkisinin incelendiği direkt etki modeli incelendiğinde ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Özbilincin Problem Çözmeyle ilişkisinin incelendiği analiz sonuçları incelendiğinde; Özbilincin Problem Çözmeyi pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Özbilincin Siber Zorbalıkla ilişkisinde Problem Çözmenin aracı rolü incelendiğinde; Problem Çözmenin aracılık rolünün (kısmi) istatistiksel anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre kadınlarda Özbilincin Siber Zorbalıkla ilişkisinde Problem Çözmenin aracı rolünün olduğu belirlenmiştir (bkz. Tablo 4).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada üniversiteli gençlerde özbilinç düzeyi ile siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkide sosyal problem çözme becerilerinin aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ele alınan değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda erkeklerin siber zorbalık puanlarının kadınlardan yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşı kadınların öz-bilinç puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında özbilinç düzeyi yüksek bireylerin empati kurmada daha başarılı oldukları bildirilmektedir (Deniz ve Yılmaz, 2004). Yiğit ve Seferoğlu (2017) da yapmış oldukları araştırmada siber zorbalık ve empati arasında anlamlı ilişkiler olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla özbilincin bireyin kendisine ve çevresine yönelik davranışlarında sağlıklı tepkilerde bulunmasına olanak tanıması ve genel bir iyi oluşa katkı sağlaması bakımından siber zorbalık davranışlarını azalttığı düşünülmektedir. negatif yönlü ilişki olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Alanyazında kadınların davranışlarında uyumlu olma ve diğeri yönelimli olma doğrultusunda desteklendikleri (Bayraktar ve ark., 2010), erkeklerin ise davranışlarında daha çok kendi yönelimli oldukları (Edwards ve ark., 2003) ve fiziksel güç, cesaret gibi özelliklerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından erkeklerde beğenildiği ve erkeklik gururu olarak görüldüğü belirtilmektedir (Öner-Özkan ve Gençöz, 2006; s22). Buradan hareketle özbilincin, davranışı harekete geçirmede kendi penformasını izleme ve performansına yönelik içgörü kazanma gibi bir özdüzenleme süreci ile gerçekleştiği düşünülecek olursa kadınların diğeri yönelimli olmalarının empatik becerilerinin gelişmesine de katkı sağlaması

sebebiyle özbilinç düzeylerindeki artışa katkı sağlıyor olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda kadınlardaki özbilinç düzeyinin artmasının siber zorbalık davranışlarını erkeklere oranla azalttığı düşünülmektedir. Diğer taraftan kendi yönelimli olmanın da benzer şekilde empatik becerilerin gelişimine ket vuruyor olması erkeklerin davranışlarına yönelik değerlendirme ve içgörü edinme sürecinde kadınlara göre daha düşük performansa sebep olabileceği beklendik bir durumdur. Ayrıca erkeklerin 'güç kullanmak' gibi bazı davranışlarının cinsiyet rolleri gereği kabul gördüğü belirtilmektedir (Edwards ve ark., 2003; Gilmore, 1987; Rodriguez Mosquera, 1999). Dolayısıyla bu bağlamda erkeklerin siber zorbalık davranışlarının kadınlara oranla daha fazla olduğu düşünülmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakılacak olursa zorbaca davranışlar sergilemenin kadınlar için hoş görülmeyeceği düşüncesiyle kadın katılımcıların siber zorbalık davranışlarını daha az bildirmiş olabileceği buna karşın erkeklerin ise siber zorbalık davranışlarının cinsiyet rolleri gereği kabul görmesi ve erkeklik kavramı ile daha fazla özdeşleştirilmesi sebebiyle kadınlara oranla daha fazla bildirilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın aracı modelinden elde edilen bulgular kadınlarda özbilinç düzeyi ile siber zorbalık arasındaki ilişkide sosyal problem çözme becerilerinin **kısmen** aracı etki gösterdiği; erkeklerde ise sosyal problem çözme becerilerinin aracı etki göstermediği tespit edilmiştir. Ancak ilgili alanyazında siber zorbalık davranışlarını sosyal problem çözme becerileri açısından inceleyen araştırma sayısının oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (Aral, Gürsoy ve Öz, 2019; Ekinci, 2014; Gülen ve Peker, 2018; Yıldız, Baltepe ve Kındap-Tepe). Benzer şekilde siber zorbalık davranışlarını özbilinç düzeyi üzerinden ise inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Diğer taraftan sosyal problem çözme becerileri, olası bir problem durumu karşısında potansiyel çözümlerin üretilmesi ve uygun çözüm yolunun seçilmesi olasılığını arttırması bakımından önemli olduğu belirtilmektedir (D'Zurilla ve Chang, 1995; D'Zurilla, 1988; D'Zurilla ve Goldfried, 1971). Ayrıca problem çözme becerilerinin iyi sosyal ilişkileri kurmayı etkilediği ve siber zorbalık davranışlarını azaltacağı belirtilmektedir (Jose ve Vierling 2018). Bu görüşü destekler nitelikte ergenlerle yapılan bir araştırmada siber zorbalıkla başa çıkma davranışları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkilerin düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı ilişki gösterdiği belirtilmiştir (Gülen ve Peker, 2018). Yapılan bir diğer araştırmada da problemli internet kullanımının (örneğin, internet bağımlılığı) problem çözme becerileri ile ilişkili olduğu söylenmektedir (Ekinci, 2016). Aral, Gürsoy ve Öz (2019) yapmış oldukları araştırmada çocukların siber zorbalık ile ilgili durumları ve probleme yönelik olumlu algıları arasında negatif ilişkileri ortaya koymuştur. Yani problem durumlara yönelik olumlu algı içinde olmak, problemleri çözülebilir olarak görmek siber zorbalık davranışları ile negatif ilişkilidir. Benzer şekilde özbilinç düzeyi yüksek bireylerin çeşitli stresli durumlarda (Nezlek, 2002), yoğun ve zorlu duygusal dönemlerinde (Goleman, 1995) daha başarılı süreçler geçirdiği belirtilmektedir.

SPÇ süreçleri önemli ölçüde problemin tanımlanması, amacın belirlenmesi ve uygun çözüm yolunun bulunması gibi bir dizi bilişsel ve davranışsal süreci kapsamaktadır (D'Zurilla ve Nezu, 1990). Bu bağlamda problemin belirlenmesinin ve uygun çözümün uygulanmasının kişinin karar alma süreçleriyle de yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü mevcut problemin tanımlanması veya çözümün üretilmesi uygulamaya koymaya karar vermekle gerçekleşebilecektir. Karar verme süreçlerinde izlenen yöntemin ve kişilik özelliklerinin önemli olduğuna dikkat çekilmektedir (Shiloh ve diğerleri, 2001). Özbilincin de kendini tanımak,

farkında olmak gibi becerilerle tanımlanması kişilik özellikleri gibi bireysel farklıları temsil edebileceği düşünülebilir. Alanyazında özbilinç düzeyi ile karar verme stilleri arasındaki ilişkilerin pozitif yönde anlamlı olduğu farklı araştırmalarca belirtilmektedir (Eraslan, 2012; Şahin ve Fişekçioğlu, 2009). Bu bağlamda özbilinç düzeyinin karar verme stillerinde olduğu gibi sosyal problem çözme becerilerine de katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Özbilinç düzeyinin yüksek olmasının sosyal problem çözme becerilerine katkı sağlaması sonuç olarak siber zorbalık davranışlarını azaltıyor olabileceğine işaret etmektedir. Sosyal problem çözme becerileri ile siber zorbalık davranışları arasındaki negatif ilişkileri ortaya koyan araştırmalar (Aral, Gürsoy ve Öz, 2019; Gülen ve Peker, 2018; Jose ve Vierling 2018) ile bu araştırma bulgularının tutarlı sonuçlar gösterdiği görülmektedir. Sonuç olarak bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular kadınların siber zorbalık davranışlarını açıklayan farklı mekanizmaların da olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan aracı modelden elde edilen bulgular erkeklerde sosyal problem çözmenin aracılık etkisinin olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar erkeklerdeki siber zorbalık davranışlarının farklı değişkenler açısından incelenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Erkeklerin kadınlara oranla güç kullanmak gibi kabul gören cinsiyet rollerinin etkilerinin fazla olması, daha çok kendi yönelimli olumlu sosyal davranışlarının olması (Edwards ve ark., 2004) siber zorbalık davranışlarını özbilinç düzeylerinden ve sosyal problem çözme düzeylerinden bağımsız olarak destekliyor olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırma ile üniversiteli gençlerde özbilinç düzeyi ile siber zorbalık arasındaki ilişkiler sosyal problem çözme becerileri açısından incelenmiş ve literatüre bu bağlamda katkı sağlanmıştır. Araştırmada daha çok özbilincin ‘özel özbilinç’ boyutuna odaklanılmış bu nedenle diğer alt boyutlara yönelik bilgi elde edilememiştir. Yapılacak farklı araştırmalarca özbilincin diğer boyutları üzerinden siber zorbalık davranışlarının incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca araştırmada ele alınan ilişkiler korelasyona dayalıdır. Dolayısıyla değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. İleride bu alanda yapılacak boylamsal araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

Aral, N., Gürsoy, F., & Öz. N.S. (2019). Çocukların Siber Zorbalık Davranışları İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *EJERCongress 2019 Conference Proceedings.*

Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Sarıbeyoglu, S., Çıplak, S. & Yılmaz, N. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, *11*(3), 253-261.

Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric Symptomatology as a Predictor of Cyberbullying AmongUniversity Students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *Am Psychologist 55*, 469- 480.

Bayraktar, F., Kındap, Y., Kumru, A., ve Sayıl, M.(2010). Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği'nin Ergen Örnekleminde Psikometrik Açıdan İncelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(26), 1-13.

Belsey, B. (2006). Bullying.org: A Learning Journey. Bulletin–Newfoundland and Labrador. *Teachers Association, 49*(4), 20.

Betts, L. R. (2016). *Cyberbullying approaches, consequences and interventions. London*: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/978-1-137-50009-0

Beer, J. S., Heerey, E. A., Keltner, D., Scabini, D. & Knight, R. T. (2003). The regulatory function of self-conscious emotion: Insights from patients with orbitofrontal damage. *Journal of Psychology and Social Psychology, 85*, 594-604.

Chadwick, S. (2014). Impacts of cyberbullying, building social and emotional resilience in schools. SpringerBriefs in Education. Cham: Springer. doi:10.1007/978-3-31904031-8

Dehue, F. (2013). Cyberbullying research: New perspectives and alternative methodologies. Introduction to the special issue. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(1), 1–6. doi:10.1002/casp.2139

Deniz, E. M. ve Yılmaz, E. (2004*). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ yetenekleri ve yaşam doyumları arasındakiilişki,* XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.

David-Ferdon, C. ve Hertz, M.F. (2007). Electronic Media, Violence, and Adolescents: An Emerging Health Problem. *Journal of Adolescent Health, 41*, 1-5.

D'Zurilla, T. J.,& Chang, E. C. (1995). The relations between social problem solving and coping. Cognitive Therapy and Research, 19(5), 547-562.

D'Zurilla, T.J.(1988). Age and gender differences in social problem-solving ability. *Personality and Individual Differences, 25*, 241-252.

D'Zurilla, T. J.,& Goldfried, M. R. (1971). Problem Solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology, 78*(1), 107-126.

Edwards, C. P., Knoche, L., & Kumru, A. (2004). Socialization of boys and girls in natural contexts. In Carol R. Ember & Melvin Ember (Ed.), Encyclopedia of Sex and Gender, Vol. 1: Men and Women in the World's Cultures (pp. 34-41) Hingham MA: Kluwer Academic Publishers.

Erdur-Baker, Ö., Kavşut, F., (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research,27,* 31-42.

Ekinci, B. (2014). The relationship between problematic internet entertainment use and problem solving skills among university students. *International Journal of Mental Health and Addiction, 12*(5), 607-617.

Fenigstein, A., Scheier, M. F. ve Buss, A. H. (1975), Public and private selfconsciousness: Assessment and theory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 522–527

Fenigstein, A, ve Vanable, P. A. (1992), Paranoia and self-consciousness, *Journal of Personality and Social Psychology, 62*, 129–138.

Fischer, K. W. & Tangney, J. P. (1995). Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment and pride. New York: Guilford.

Graham, S., Wedman, J. F., ve Garvin-Kester, B. (1994). Manager coaching skills: What makes a good coach? *Performance Improvement Quarterly, 7* (2), 81-94.

Griffiths, M.D. (2000). Does Internet and Computer "Addiction" Exist? Some Case Study Evidence. *Cyber Psychology & Behavior*, *3*(2), 211-218.

Goleman, D. (1999). *Duygusal Zekâ* (Çev: Banu Seçkin Yüksel) 11. Basım, İstanbul: Varlık Shariff, S. (2008). Cyber-bullying: Issues and solutions for school, the classroom and the home. New York: RoutledgeYayınları

Goleman, D.P. (1995), *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ for Character*, Health and Lifelong Achievement, New York: Bantam Books

Humphreys, J. (1999). *Çocuk Eğitiminin Anahtarı*: Özgüven (Çev: Tanju Anapa). 2.Baskı, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Jose, P.E. & Vierling, A. (2018). Cybervictimisation of adolescents predicts higherrumination,which in turn, predicts worse sleep over time. *Journal of Adolescence 68*, 127-135.

Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler* (4. Baskı), Ankara: Sanem Yayıncılık.

Kandell, J.J. (1998). Internet Addiction on Campus: The Vulnerability of College Students. *Cyber Psychology & Behavior*, *1*, 11-17.

Li, Q. (2005). Cyber Harassment: A Study of New Method for an Old Behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32*(3), 265-277.

Mason, K. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools, 45* (4), 323–348.

Nezlek, J. B. (2002). Day-to-day relationships between self-awareness, daily events, and anxiety. *Journal of Personality*, *70*, 249-275.

O'Keeffe, G. S. and Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents and families. *Pediatrics*, 127(4), 800–804. doi:10.1542/peds.2011-0054

Öner-Özkan, B. & Gençöz, T. (2006). Gurur Toplumu Bakış Açısıyla Türk Kültürünün İncelenmesinin Önemi. *Kriz Dergisi*,*14(*3): 19-25.

Yıldız,A., Baltepe, Ş. & Kındap Tepe, Y. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Problem Çözme Becerisi ve Psikolojik Kontrol Değişkenleri Açısından İncelenmesi. *Uluslararası 19 Mayıs Multidsipliner Çalışmalar Kongresi Tam Metin Kitabı,* 449-458.

Yiğit, M.F. & Seferoğlu, S.S. (2017). Siber zorbalıkla ilişkili faktörler ve olası çözüm önerileri üzerine bir inceleme. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, *4*(2), 13-49.

Shariff, S. (2008). Cyber-bullying: Issues and solutions for school, the classroom and the home. New York: Routledge

Sittichai, R. & Tudkea, T. (2015). *Cyberbullying behavior for youth in the three Southern Border Provinces of Thailand* (Research report). Pattani: Faculty of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University

Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., & Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*, 257-270.

Taiwo, R. (2015). Cyber behavior. M. Khosrow-Pour (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology* içinde (3. bs., ss. 2972–2980). Hershey, PA: IGI Global. doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch290

Tangney J. P. & Dearing, R. L. (2002). Shame and guilt. New York: Guilford Press.

Tracy, J. L. & Robins, R. W. (2004). Putting the self into self-conscious emotions: A theoretical model. *Psychological Inquiry*, *8*, 103–125

Timm, J. W. (2012). Bullying: o principal vilão da boa convivência.(In) Formando uma equipe para o êxito!. *Educação Por Escrito, 2*(2).

Willard, N. (2005). Educator's Guide to Cyberbullying Addressing The Harm Caused by Online Social Cruelty.

Willard, N.E. (2006). Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the challenge of online social cruelty, threats and distress. Eugene, Oregon: Center for Safe and Responsible Internet Use.

PSİKOLOJİK KONTROL VE ÖZERKLİK DESTEĞİ EBEVEYNLİK UYGULAMALARININ ANNEYE AİT FARKLI DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Elif ARPA
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Rümeysa DİKİCİ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Seher AKBULUT
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Vezir AKTAŞ
Jönköping University

ÖZET

Kendini Belirleme Kuramına (KBK) göre özerklik ya da kendini belirleme, irade hissiyle yapılan davranışlara temel oluşturan evrensel bir insan kapasitesi olarak görülmektedir. KBK özerkliği, bireyin eylemlerini başlatması, sürdürmesi, sonlandırması, davranışlarını kendi iradesiyle düzenleyebilmesi; bir başka deyişle, kendi kendini belirleyebilmesi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca kuram özerkliği destekleyici ve engelleyici ebeveynlik uygulamalarına odaklanmakta ve bu bağlamda sırasıyla özerk irade desteği ve psikolojik kontrol ebeveynlik uygulamalarının çocukların iyi olma hali üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisine vurgu yapmaktadır. İlgili alan yazını incelendiğinde kuram bağlamında anılan uygulamaların olumlu ve olumsuz gelişimsel sonuçlarla ilişkisi sıklıkla ortaya konulmakla birlikte; ebeveynlerin bu uygulamaları sergilemelerini belirleyen öncüllerin neler olduğunun sınırlı sayıda araştırmada incelendiği görülmüştür. Dolayısıyla bu araştırmada annenin uyguladığı psikolojik kontrol ve özerk irade desteği uygulamalarının anne eğitimi, çocuk sayısı ve evlilik kalitesi gibi değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi ve hangi değişkenin bu uygulamalar üzerinde daha fazla belirleyici olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Adana, Batman, Konya, Sivas merkezinde yaşayan 183 anne dahil edilmiştir. Uygulamaya katılan anneler basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Annelerin yaş ranjı 21-58 arasında değişmekte ve yaş ortalaması 37.56'dır (S = 8.14). Araştırmada Demografik Bilgi Formu, Psikolojik Kontrol Ölçeği (*Barber, 1996*), Özerk İrade Ölçeği (*Soenens ve ark., 2007*) ve Evlilik Kalitesi Ölçeği (*Norton, 1983*) kullanılmıştır. Araştırmada ele annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının annenin eğitim düzeyine (ilkokul, lise ve üniversite mezunu) ve çocuk sayısına (1 çocuk, 2 çocuk , 3 çocuk ve üzeri) göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için iki ayrı tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda ilkokul mezunu olan annelerin psikolojik kontrol uygulamalarının üniversite mezunu olan annelere göre yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca üç ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olan annelerin bir çocuğu olan annelere göre daha fazla psikolojik kontrol uyguladıkları görülmüştür. Annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının öncelikli yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla ayrı ayrı aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçta evlilik kalitesinin annenin uyguladığı psikolojik kontrolü negatif yönde yordadığı; özerk irade desteğini pozitif yönde yordadığı; çocuk sayısının ise psikolojik kontrolü pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Tüm bu sonuçlar evlilik kalitesinin ebeveynlik uygulamaları üzerinde önemli bir öncül olduğuna işaret etmiş sonuçlar ilgili alan yazını bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik kontrol, Özerk İrade Desteği, Anne Eğitimi, Çocuk Sayısı, Evlilik Kalitesi

GİRİŞ

Kendini Belirleme Kuramına (KBK) göre özerklik ya da kendini belirleme, irade hissiyle yapılan davranışlara temel oluşturan evrensel bir insan kapasitesi olarak görülmektedir (Andersen, 2000; Williams, Grow, Freedman, Ryan ve Deci, 1996). Diğer bir deyişle, özerklik bireyin kendi davranışlarını tamamıyla kabul etmesi, onaylaması ve davranışlarının arkasında durmasıdır (Deci ve Ryan, 1985; 2000). Bireyin davranışlarını başlatması, bunu sürdürebilmesi ve davranışlarının şekillenmesinde bulundukları çevrenin özellikleri de önemlidir. İçinde bulundukları ortamın özerkliği destekleyici olması onların seçim duygusunu yaşamalarını, temel psikolojik ihtiyaçlarını doyurmalarını sağlamaktadır (Deci ve Ryan, 1985b; Williams, Frankel, Campbell ve Deci, 2000; Deci, Ryan, Gagne, Lronr, Usunov ve Kornazheva, 2001). Ayrıca kuram özerkliği destekleyici ve engelleyici ebeveynlik uygulamalarına odaklanmakta ve bu bağlamda sırasıyla özerk irade desteği ve psikolojik kontrol ebeveynlik uygulamalarının çocukların iyi olma hali üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisine vurgu yapmaktadır.

Ebeveyn kontrolünün önemli boyutlarından biri olan psikolojik kontrol uygulayan ebeveynler KBK bağlamında özerkliği engelleyici ebeveynlik uygulaması olarak değerlendirilmektedir (Kındap, 2011). Psikolojik kontrol "çocuğun duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına duyarlı olmayan, özerklik geliştirmesini ve bağımsızlığını engelleyen sosyalleştirme" olarak tanımlanmaktadır (Barber, 1996, sayfa, 3299). Psikolojik kontrol çocuğu suçlu hissettirme, mahcup etme ya da çocuktan sevgisini esirgeme gibi çeşitli yollarla potansiyel bir içsel baskı yaratmakta, kendi güçlerini çocuğun davranışlarını düzenlemesi için dayatmış olmaktadırlar (bkz., Barber, 1996; Barber ve Harmon, 2002; Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008). Gurland ve Grolnick, (2005) ebeveynlerin çevreyi ya da dış dünyayı çocuklarının geleceği için tehdit edici ve istikrarsız olarak gördükleri durumlar ile kontrol edici ebeveynlik uygulamalarının ilişkili olduğunu belirtmektedir. Ebeveynin göstermiş olduğu psikolojik kontrolün ergende suç işleme, etrafına ve kendine zarar verme, saldırganlık gibi olumsuz davranışlarıyla; endişe, içe-kapalılık ve düşün öz saygısı gibi psikolojik özelliklerle ve akademik başarının yetersiz olmasıyla pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Barber ve Buehler, 1996; Barber ve Harmon, 2002; Barber ve Olsen, 1997; Conger ve ark., 1997; Gray ve Steinberg, 1999). Ergenlere uygulanan psikolojik kontrol, içselleştirme sorunlarını tetiklerken dışsallaştırma sorunlarıyla aralarında bir ilişki bulunamamıştır (Barber ve ark. 1994). Ebeveynlerin uyguladığı kontrol biçimlerinin ve yarattığı sonuçların cinsiyete göre gösterdiği farklılıklar da incelenmektedir. Kızların ve oğlanların sosyalleştirilmeleri bağlamında ailelerin disiplin ve etkileşim stilleri farklılaştığı için araştırmacılar, her iki cinsiyetteki ergenlerin de, anne-babanın uyguladığı psikolojik ve davranışsal kontrolden farklı olarak etkilendiklerini söylemektedir (Maccoby, 1990; Rosenfield, Vertefuille ve McAlpine, 2000; Steinberg, 1986). Kontrol edici konumdaki ebeveynler ile kontrol edilen çocukları arasındaki ilişki, bu kontrolü uygulayış ve algılayış biçimine göre olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Bir anlamda bir tarafta çocuğun özerklik geliştirmesine müdahale eden, özgür ifade ve benliği kısıtlayan uygulamaların sahibi ebeveyn; diğer tarafta kendini keşfetmek isteyen, benliğini geliştirmek isteyen, bunları özgürce yapabilmek isteyen çocuk bulunmaktadır. Çatışma yaratabilen bu süreçte ebeveyn psikolojik kontrolü, dolaylı kontrol ve müdahalecilik gibi örtük ebeveynlik özellikleri olarak davranışlara yansıtmaktadır. Bunun yanında çocuğu yönlendirici biçimde sınırlandırıcı olma ve çocuktan aşırı beklenti içinde olma gibi açık ebeveynlik davranışlarını da beraberinde getirmektedir. Bu tarz bir kontrol biçimi, çocuğun kendilik sisteminin gelişimini bozmaktadır (Barber ve Harmon, 2002; Schaefer, 1965).

KBK bağlamında özerkliği destekleyici ebeveynlik uygulamalarından en önemlisi özerk irade desteği olarak görülmektedir (Kındap, 2011). KBK bakış açışında ebeveynin özerk iradeyi desteklemesi, çocuğun bakış açısını alarak empati kurabilen, çocuğun seçim yapmasını sağlayan, minimum düzeyde kontrol ve güç uygulayan ve çocukların kendi değer ve ilgilerini oluşturmasına ve bu doğrultuda hareket etmesine yardımcı olan ebeveynlik özellikleriyle tanımlanmaktadır (Grolnick ve ark., 1997).

Ebeveynlerin çocuklarının davranışsal yetkinliğini ve özerkliğini desteklemesi; bireyin bir işi yapmak üzere eyleme geçmelerinde, onların kaygı duyduğu durumlarda baş etmelerinde yardımcı olur. Bretherton'un (1987) "çocuğun özerkliğine anne tarafından gösterilen saygı" şeklindeki duyarlılık ifadesi özerklik desteğinin temelini yansıtmaktadır. Bu temel; çocukların eylem başlatmalarında izin verici tutumda olmak, saygı duymak, kendi fikirlerini, amaçlarını ve tercihlerini belirlemesinde yardımcı olan tutumları oluşturur.

Aileyi oluşturan yapıya bakıldığında aile işleyişi etkileyen birçok faktör vardır. Bunlardan birisi de eğitim düzeyidir. Anne- babanın eğitim düzeyi doğrudan ya da dolaylı yollardan çocukları da etkileyebilmektedir. Yaşamın vazgeçilmezinden olan iletişim becerilerine bakıldığında da bu durumla alakalı örneklere rastlamak mümkündür. Örneğin Anlar (1983) tarafından yapılan bir araştırmada ilk altı yaş dil gelişiminde anne-baba eğitim düzeyinin etkili olduğu bulunmuştur. Anne- babaları yüksek eğitim düzeyinde olan çocukların dil gelişimlerinin, anne- babaları düşük eğitim düzeyinde olan çocuklara oranla daha ileri olduğu saptanmıştır (Dereli ve Koçak, 2005). Başka bir araştırmada annenin eğitim düzeyi yaşı ve ailenin aylık masraf dilimi arttıkça giyim kararını çocuğu ile birlikte veren, çocuğa söz hakkı tanıyan annelerin oranı da arttığı bulunmuştur (Yapıcı, 2010). Yapılan başka bir araştırmada ise annenin olgunluğu, depresyon, stresli yaşam olayları, sosyal destek, sosyoekonomik düzey ve aile kökeni ile aile işlevselliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Meyers, Varkey ve Aguırre, 2002). İlköğretim öğrencilerinin anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarının kişilik özelliklerine göre değişkenliğini incelediği araştırmanın sonuçlarına göre ilkokul ve ortaokul mezunu annelerin ve babaların aşırı koruyuculuk davranışlarının, lise, üniversite ve lisansüstü mezunu anne-babaların davranışlarına göre anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur (Kaya, 2010). Buraya kadar özetlenen bilgilerden hareketle annelerin eğitim düzeyinin bir çok açıdan çocukların yaşamını etkileyebileceği görülmüştür. Ancak ilgili alan yazını incelendiğinde annelerin eğitim düzeyi ile psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamaları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır.

‘Özerk irade desteği ve psikolojik kontrol uygulamalarının ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısıyla ilişkisi var mıdır?’ bu araştırmaya konu olan bir başka sorudur. Kalwij (2000), kadınların iş hayatına katılımının çocuk sayısı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuçta kişilerin eğitimi arttıkça sahip olunan çocuk sayısının azaldığı bulunmuştur. Yapılan bir başka araştırmada kadının gelir durumu ile çocuk sayısı arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur (Selim ve Üçdoğruk, 2003).

Annenin uyguladığı psikolojik kontrol ve özerk irade desteği uygulamalarının evlilik kalitesiyle ilişkisi bu araştırma kapsamında merak edilen bir diğer sorudur. Ergenlerle yürütülen araştırmalarda, annelerin, eşleriyle ilişkilerindeki olumsuz duygu durumunu, her iki cinsiyetten çocuklarına aktardıkları (Gürmen ve Rohner, 2014), ana baba arasındaki çatışmanın algılanan ebeveyn reddi üzerinden çocuğun uyumunu bozduğu (Öngider, 2006) ve ergenlerde annenin psikolojik kontrolünü artırdığı bulunmuştur (Koçak, Mouratidis, Sayıl, Kındap Tepe ve Uçanok,

2017). Evliliklere her iki ebeveyn düşünülerek bakıldığında, ebeveynler arasındaki sağlıklı ya problemli ilişki şeklinin ebeveynlik uygulamalarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Çalışmalarda evlilik ilişkisindeki bozulmanın hem anne hem de babanın, eleştiri ve kontrolündeki artışla (Coiro ve Emery, 1998) ve yakınlığındaki azalmayla (Fosco ve Grych, 2012) ilişkili olduğu gösterilmiştir. Özellikle evlilik içi çatışma yoğunlaştığında, annelerin daha sert (Schofield ve ark., 2009), müdahaleci ve eleştirel (Katz ve Gottman, 1997) oldukları; babaların ise çocuklarına daha az yakınlık (Schofield ve ark., 2009), daha fazla negatif duygu durum ve daha az empati gösterdikleri bulunmuştur (Margolin, Gordis ve Oliver, 2004). Evlilikle alakalı anne baba arasındaki çatışmaya tekrarlı biçimde maruz bırakılan çocuk ve ergenlerde dışa ya da içe yönelim sorunlarının arttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Cumming ve Davies, 2002; Grych ve Fincham, 1990).

Buraya kadar özetlenen bulgulardan hareketle bu araştırmanın öncelikli amaçlarından biri annenin psikolojik kontrol ve özerk irade desteği uygulamalarının belirleyicilerini incelemektir. Bu araştırmada kişilik özelliklerinin ebeveynliği belirleyen önemli kaynaklardan biri olduğu ifadesi de göz önünde bulundurularak (Belsky, 1984; Barber, Bean ve Erickson, 2002) annenin eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve evlilik kalitesi değişkenlerine dikkat edilerek hangi değişkenin ebeveynlik uygulamaları üzerinde daha belirleyici olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. İlgili alan yazınına bakıldığında bu değişkenleri birlikte ele alan bir araştırmaya rastlanamamıştır. Toplumumuz aile yapısı içerisinde doğrudan ilgi-bakım veren konumunda olan annenin rolü ve çocuğuyla olan etkileşimi dikkate alındığında, psikolojik kontrol ve özerk irade desteği ebeveynlik uygulamalarının önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında farklı eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve evlilik kalitesine sahip annelerin uyguladığı psikolojik kontrol ve özerk irade desteği uygulamaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi alan yazınındaki eksikliği giderecek ve bu konuda geliştirilecek önleme programlarına ışık tutacaktır. Araştırma aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Annelerin psikolojik kontrol ve özerklik desteği uygulamaları anne eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Annelerin psikolojik kontrol ve özerklik desteği uygulamaları sahip olunan çocuk sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

3. Annelerin psikolojik kontrol ve özerklik desteği uygulamaları evlilik kalitesiyle ilişkili midir?

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmaya Adana, Batman, Konya, Sivas il sınırları içerisinde oturan 183 anne kartopu yöntemi ile katılmıştır. Annelerin yaş ranjı 21-58 arasında değişmekte ve yaş ortalaması 37.56'dır (S = 8.14). Anneler eğitim düzeyi incelendiğinde annelerin 30'unun ilkokul mezunu (%16.4), 20'sinin ortaokul mezunu (10.9), 51'inin lise mezunu (27.9), 71'inin üniversite mezunu (38.8), 11'inin lisansüstü mezunu (%6) olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği. Ebeveynlerin ergen üzerinde uyguladığı psikolojik kontrolü ölçmek amacıyla Barber (1996) tarafından Schaefer'ın (1965) maddeleri de kullanılarak oluşturulan 8 maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekte anne ve/veya babadan algılanan psikolojik kontrolü ölçmektedir. Ölçek dört derece üzerinden puanlanmaktadır (1- Annemin özelliklerine hiç benzemiyor, 4- Annemin özelliklerine çok benziyor). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarının, anne için .73-.78, arasında değiştiği bulunmuştur (Sayıl ve Kındap, 2010). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .82 olarak bulunmuştur.

Özerk İradeyi Destekleme Ölçeği: Araştırmada Grolnick ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen Çocukların Ebeveyn Algısı Ölçeği'nin Soenens ve arkadaşları (2007) tarafından gözden geçirilmiş özerk iradeyi destekleme ölçeği kullanılmıştır. Bu boyut sekiz maddeden oluşmaktadır ve 5 dereceli Likert üzerinden değerlendirilmektedir (1- kesinlikle katılmıyorum, 5- kesinlikle katılıyorum "Annem/babam çoğu zaman olayları benim açımdan görmeye hazırdır"). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .79 olarak bulunmuştur (Soenens ve ark., 2007). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Kındap (2011) tarafından yapılmış, ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ergenin bildirimine göre anne için sırasıyla .81 olarak bulunmuştur (Kındap, 2011). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

Evlilik Kalitesi Ölçeği (Quality of Marriage İndex). Norton, (1983) tarafından geliştirilen ölçek eşlerin algıladığı evlilik uyumunu ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Ölçek toplam 6 maddeden oluşmakta ve 7 dereceli Likert üzerinden değerlendirilmektedir (1. hiç katılmıyorum, 7. tamamen katılıyorum, örnek madde "Eşimle iyi bir ilişkim var"). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık kat sayısı .96 olarak bulunmuştur.

İşlem

Araştırma verileri toplanmadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulundan 24/04/2019 tarih ve 04 nolu karar ile gerekli etik onay alınmıştır. Ölçekler eğitim düzeyi farklı olan annelere gönüllülük esasıyla uygulanmıştır. Uygulama ortalama olarak 20-25 dakika sürmüştür. Annelere araştırmanın kapsamıyla ilgili bilgi ve uygulama ile ilgili yönergeler verildikten sonra kimliklerinin ve bilgilerinin gizli kalacağı belirtilmiştir. Veri toplama işlemi 2018-2019 eğitim öğretim yılında gerçekleşmiştir.

Bulgular

Psikolojik Kontrol ve Özerk İradeyi Destekleme Uygulamalarının Eğitim Düzeyi ve Çocuk Sayısı Açısından Karşılaştırılması

Araştırmada ele annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının annenin eğitim düzeyine (ilkokul, lise ve üniversite mezunu) göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda eğitim düzeyi temel etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir [Roy's Largest = .06; $F(2, 169) = 5.47$, $p < .001$, $\eta^2 = .06$]. Temel etkinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda ilkokul mezunu olan annelerin psikolojik kontrol uygulamalarının üniversite mezunu olan annelere göre yüksek olduğu bulunmuştur $F(2, 169) = 4.77$, $p < .01$.

Tablo 1.
Annelerin Psikolojik Kontrol ve Özerk İradeyi Destekleme Ebeveynlik Uygulamalarının Annenin Eğitim Düzeyine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Eğitim Düzeyi	*Ort.*	*S*	*N*
Psikolojik Kontrol	İlkokul Mezunu	1.95	0.48	50
	Lise Mezunu	1.86	0.55	47
	Üniversite Mezunu	1.67	0.52	75
	Toplam	1.80	0.53	172
Özerk İrade Desteği	İlkokul Mezunu	2.91	0.66	50
	Lise Mezunu	2.95	0.53	47
	Üniversite Mezunu	3.11	0.70	75

	Toplam	3.01	0.65	172

Araştırmada ele alınan annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının çocuk sayısına (1 çocuk, 2 çocuk, 3 çocuk ve üzeri) göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Analiz sonucunda çocuk sayısı temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür [Roy's Largest = .05; $F(2, 167) = 4.02$, $p < .01$, $\eta^2 = .05$]. Temel etkinin kaynağını belirlemek için yapılan ileri analizler sonucunda üç ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olan annelerin bir çocuğu olan annelere göre daha fazla psikolojik kontrol uyguladıkları görülmüştür $F(2, 167) = 3.40$, $p < .05$.

Tablo 2.
Annelerin Psikolojik Kontrol ve Özerk İradeyi Destekleme Ebeveynlik Uygulamalarının Annenin Çocuk Sayısına Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Çocuk Sayısı	*Ort.*	*S*	*n*
Psikolojik Kontrol	Bir çocuk sahibi olma	1.67	0.49	52
	İki çocuk sahibi olma	1.81	0.57	70
	Üç ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olma	1.94	0.46	48
Özerk İrade Desteği	Bir çocuk sahibi olma	3.13	0.66	52
	İki çocuk sahibi olma	2.97	0.70	70
	Üç ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olma	2.93	0.58	48

Annelerin Psikolojik Kontrol ve Özerk İradeyi Destekleme Ebeveynlik Uygulamalarının Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları

Annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının öncelikli yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla araştırmada ele alınan tüm değişkenlerin (yaş, eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve evlilik kalitesi) analize alındığı aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi evlilik kalitesinin psikolojik kontrolle en yüksek korelasyona sahip olup, annenin uyguladığı psikolojik kontrolü negatif yönde yordadığı görülmüştür. Diğer değişkenlerden çocuk sayısının ise annenin uyguladığı psikolojik kontrolü pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Özerk irade desteğinin yordanmasına ilişkin yapılan aşamalı regresyon analizi sonucunda evlilik kalitesinin özerk irade desteğiyle en yüksek korelasyona sahip olup, annenin uyguladığı özerk irade desteğini pozitif yönde yordadığı görülmüştür.

Tablo 3.
Psikolojik Kontrolün ve Özerk İrade Desteğinin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

	Psikolojik Kontrol						
Model	Yordayıcılar	*R*	R^2	ΔR^2	*F*	*B*	*t*
1	Evlilik kalitesi	.29	.09	.09	15.88***	-.29	-3.98***
2	Evlilik kalitesi	.38	.15	.06	12.31***	-.28	-3.99***
	Çocuk sayısı					.25	3.50***
	Özerk İrade Desteği						
Model	Yordayıcılar	*R*	R^2	ΔR^2	*F*	*B*	*t*
1	Evlilik kalitesi	16	.03	.03	4.34***	.16	2.08**

** $p < .01$, *** $p < .001$.

Tartışma

Araştırmada annenin uyguladığı psikolojik kontrol ve özerk irade desteği uygulamalarının anne eğitimi, çocuk sayısı ve evlilik kalitesi gibi değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi ve hangi değişkenin bu uygulamalar üzerinde daha fazla belirleyici olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan sorular aşağıda sırasıyla değerlendirilmiştir. Öncelikle araştırmada annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının annenin eğitim düzeyine (ilkokul, lise ve üniversite mezunu) göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Sonuçta ilkokul mezunu olan annelerin psikolojik kontrol uygulamalarının üniversite mezunu olan annelere göre yüksek olduğu bulunmuştur. Bu araştırmayla da tutarlı olarak ergen anneleri örnekleminde yapılan; ilköğretim mezunu (lise altı) annelerin, lise mezunu ya da yüksek öğrenim düzeyine sahip annelere göre daha fazla psikolojik kontrol uyguladığı görülmüştür (Sayıl ve ark., 2012). Bu durum eğitim düzeyine bağlı sosyoekonomik durumdaki düşüklükle açıklanabilir. Ailenin gelirindeki yetersizlik veya gelirdeki düşüşler olumlu ana babalık davranışlarını azaltmakta, katı disiplin ya da fiziksel ceza davranışlarını arttırmaktadır (Conger, Patterson ve Ge, 1995; McLoyd, 1990). McLeod ve Shanahan (1993) yaptıkları araştırmada, ebeveynlerin çocuklarına sıcak davranma, destekleyici olma gibi ana baba davranışları göstermelerinde ekonomik sıkıntının engelleyici bir faktör olduğunu saptamışlardır. Yüksek sosyoekonomik düzeydeki anneler, düşük sosyoekonomik düzeydeki annelere göre çocuklarına yeterli ve gerekli sözel ve duygusal yakınlığı göstermekte ve çocuğa aile içinde söz hakkı tanıyarak hoşgörülü davranmaktadır (Hart ve Risley, 1995; Kelly, Sanchez- Hucies ve Walker, 1993). Dolayısıyla şehirde yaşayan ve düşük eğitim düzeyine sahip anneler daha fazla oranda ergenin benliğine ve özerkliğine müdahale edici uygulamalarda bulunarak ya da sevgiyi esirgeyerek ergen çocuklarını kontrol etmek çabasında olabilirler. Ancak daha sonraki araştırmalarda eğitim düzeyine bağlı annelerde gözlenen ebeveynlik uygulamalarının derinlemesine incelenmesinde fayda vardır.

Araştırmada ele alınan annelerin psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme ebeveynlik uygulamalarının çocuk sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelendiğinde, üç ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olan annelerin bir çocuğu olan annelere göre daha fazla psikolojik kontrol uyguladıkları görülmüştür. İlgili alan yazınında anne kontrol davranışları incelendiğinde çocuk sayısı arttıkça anne desteğinin azaldığı görülmüştür (Aksoy, Kahraman ve Kılıç, 2008). Ancak psikolojik kontrol boyutuna bakıldığında bu araştırmadaki bulguyu destekleyen ya da tersini doğrulayan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak psikolojik kontrol açısından anne eğitim seviyesiyle birlikte artan çocuk sayısının risk faktörü olduğu söylenebilir.

Evlilik kalitesi birbirine ters ebeveynlik uygulamalarından psikolojik kontrol negatif yönde yordarken; özerk irade desteğini pozitif yönde yordamaktadır. Yani bireyler evliliklerinden memnun oldukça bu durumu çocuklarına uyguladıkları ebeveynlik uygulamalarına olumlu yönde yansıtmakta daha fazla özerk iradesini destekleyen empatik uygulamalar sergilemektedirler. Buna karşı evlilik kalitesi azaldıkça bu durumu ebeveynlik uygulamalarını bozmakta daha fazla benliğe müdahale edici ve özerkliği ketleyici bir ebeveynlik uygulaması olan psikolojik kontrolü ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla anılan bulgular alan yazınında evlilik içi ilişkilerin ebeveynlik uygulamalarını şekillendirdiğini gösteren araştırmaları destekler niteliktedir (örn., Coiro ve Emery, 1998; Koçak ve ark., 2017).

Araştırmada evlilik kalitesinin hem psikolojik kontrol hem de özerk irade desteği için en belirleyici faktörlerden biri olduğu ortaya konmuştur. Ancak araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırma üç farklı şehirde görece dar bir örneklemde gerçekleştirilmiştir. İleriki araştırmalarda bulguların genellenebilirliği için daha geniş örneklemde ve farklı şehirlerdeki kişilerin ebeveynlik uygulamalarının incelenmesinde fayda vardır. Bu araştırmada elde edilen ilişkiler korelasyoneldir ve boylamsal araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynaklar

Andersen, S. (2000). Fundamental Human Needs: Making Social Cognition Relevant. Psychological Inquiry, 11, (4), 269-276.

Amorose, A. J., & Anderson-Butcher, D. (2007). Autonomy-supportive coaching and self-determined motivation in high school and college athletes: A test of self-determination theory. *Psychology of Sport and Exercise*, *8*(5), 654-670.

Aksoy, A. B., Kahraman, Ö. G., & Kılıç, Ş. (2008). Ergenlerin algıladıkları ebeveyn izleme ve destek davranışları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(15), 1-14.

Anlar, B. (1983). İlk altı yaşta dil gelişimi, anne baba eğitimi ve cinsiyetin etkisi. *Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü. Ankara*.

Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*, 3296- 3319.

Barber, B. K., Bean, R. L., & Erickson, L. D. (2002). Expanding the study and understanding of psychological control. In B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (pp. 263-289). Washington, DC: American Psychological Association.

Barber, B. K., & Olsen, J. A. (1997). Socialization in context: Connection, regulation, and autonomy in the family, school, and neighborhood, and with peers. *Journal of Adolescent Research*, *12*(2), 287-315.

Barber, B. K., & Harmon, E. L. (2002).Violating the self: Parental psychological control of early adolescents and adolescents. In B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (pp. 15-52).Washington, DC: American Psychological Association Press.

Barber, B. K., Olsen, J. E. ve Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internal and externalized behaviors. Child Development, 65, 1120–1136.

Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*, 83-96.

Bretherton, I. (1987). New perspectives on attachment relations: Security, communication, and internal working models. In Osofsky (Ed.), Handbook of infant development (pp. 1061 -1100). New York: Wiley

Coiro MJ, Emery RE (1998) Do marriage problems affect fathering more than mothering? a quantitative and qualitative review. *Clin Child Fam Psychol Rev, 1*, 23-40.

Cummings, E. M. ve Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*, 31–63.

Conger, R. D., Patterson, G. R. ve Ge, X. (1995). It takes two to replicate: A mediational model for the ımpact of parents' stress on adolescent adjustment. *Child Development, 66*, 80-97.

Çelikkaleli,Ö.,Gökçakan,N.,& Çapri, B. (2005). Lise öğrencilerinin bazı psikolojik ihtiyaçlarının cinsiyet, okul türü, anne ve baba eğitim düzeyine göre incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 245-268.

Deci, E. ve Ryan, R. (1985). Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum Press.

Deci, E. ve Ryan, R. (1985b). The General Causality Orientations Scale: Self Determination in Personality. *Journal of Research in Personality, 19*, 109-134.

Deliser, B., Kuzan, G., & İslamoğlu, R. İlköğretimin İkinci Kademe Öğrencilerinin Ana-Babadan Algıladığı Psikolojik Kontrolün Kendini Belirleme Düzeyi ve Sosyal Girişkenlikle İlişkisi. *Asıa Mınor Studies*, 6 (AGP Sempozyum Özel Sayısı), 294-312.

Dereli, E., & Koçak, N. (2005). Okul öncesi eğitime devam eden 4-6 yaş arasındaki çocukların ifade edici dil düzeylerinin bakım tarzı ve anne-baba eğitim düzeyi açısından incelenmesi (Konya ili örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 245-253.

Doyle, A. B. ve Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict, and adjustment, from early to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style? *Journal of Youth and Adolescence, 34*, 97-110.

Fosco, G. M. ve Grych, J. H. (2012). Capturing the family context of emotion regulation: A family systems model comparison approach. *Journal of Family Issues, 34*, 557–578. doi:10.1177/0192513X12445889

Grolnick, W. S., Gurland, S. T., Jacob, K. F., ve Decourcey, W. (2002). The development of self-determination in middle childhood and adolescence. In A. Wigfield & J. S. Eccles (Eds.), Development of achievement motivation (pp. 147-171). San Diego, CA: Academic Press

Grolnick, W. S., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (1991). The inner resources for school performance: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology, 83*, 508-517.

Grych, J. H. ve Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive–contextual framework. *Psychological Bulletin, 108*, 267–290.

Gurland, S. T., & Grolnick, W. S. (2005). Perceived threat, controlling parenting, and children's achievement orientations. *Motivation and Emotion*, *29*(2), 103-121.

Gürmen, M. S., & Rohner, R. P. (2014). Effects of marital distress on Turkish adolescents' psychological adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, *23*(7), 1155-1162.

Katz, L. F. ve Gottman, J. M. (1997). Buffering children from marital conflict and dissolution. *Journal of Clinical Child Psychology, 26*, 157–171.

fKoçak, A., Mouratidis, A., Sayıl, M., Kındap Tepe, Y. ve Uçanok, Z. (2017). Interparental conflict and adolescents' relational aggression and loneliness: *The mediating role of maternal psychological control. Journal of Child and Family Studies,* 26, 3546–3558.

Maccoby, E. (1990). *Gender and relationships: A developmental account*. American Psychologist, 45, 513-520.

Margolin, G., Gordis, E. B. ve Oliver, P. H. (2004). Links between marital and parent–child interactions: Moderating role of husband-to-wife aggression. *Development and Psychopathology* 16, 753–771.

Meyers, S. A., Varkey, S., & Aguirre, A. M. (2002). Ecological correlates of family functioning. *American Journal of Family Therapy*, *30*(3), 257-273.

Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family, 45*, SS. 141-151.

Öngider, N. (2006). Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun

psikolojik uyumu üzerindeki etkileri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi*.

Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development, 72*(2), 583.

Rosenfi eld, S., Vertefuille, J. ve McAlpine, D. D. (2000). Gender stratifi cation and mental health: an exploration of dimensions of the self. Social Psychology Quarterly, 63 (3), 208-223

Sayıl, M., & Kındap, Y. (2010). Ergenin anne-babadan algıladığı psikolojik kontrol: Psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, *13*(25), 62-75.

Sayıl, M., Kındap, Y., & Kumru, A. Ebeveyn çatışması ve ergenin uyum sorunları arasındaki ilişkiler: Anne babanın kontrol uygulamalarının aracı rolü (The relation between interparental conflict and adolescent's adjustment problems: The mediator role of parental control practices). *Türk Psikoloji Dergisi [Turkish Journal of Psychology]*.

Schaefer, E. W. (1965). Children's reports of parental behavior: An inventory. *Child Development, 36*, 413-424

Schofield, T. J., Conger, R. D., Martin, M. J., Stockdale, G. D., Conger, K. J. ve Widaman, K. F. (2009). Reciprocity in parenting of adolescents within the context of marital negativity. *Developmental Psychology, 45*, 1708–1722. doi:10.1037/a0016353.

Soenens, B., Duriez, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L. (2007c). The intergeneratioanl transmission of empathy-related responding in adolescence: the role of maternal support. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *33*(3), 299-311.

Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L., Duriez, B., & Niemiec, C. P. (2008). The intervening role of relational aggression between psychological control and friendship quality. *Social Development, 17*(3), 661-681. doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00454.x.

Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx, K., Beyers, W., Goossens, L. ve Ryan, R. M. (2007). Conceptualizing parental autonomy support: Adolescent perceptions of promotion of independence versus promotion of volitional functioning. *Developmental Psychology, 43*, 633–646.

Steinberg, L. (1986). Latchkey children and susceptibility to peer pressure: An ecological analysis. *Developmental Psychology, 22*, 433-439.

Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., & Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, *13*(25), 42-59.

Tepe, Y. K., & Sayıl, M. (2012). Ebeveyn Kontrolü ve Ergenin Sosyal İşlevselliği Arasındaki Bağlantıda İlişkisel Saldırganlığın Aracı Rolü. *Turk Psikoloji Dergisi*, *27*(70).

Vallerand, R. J. (2000). Deci and Ryan's self-determination theory: A view from the hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation. *Psychological inquiry*, *11*(4), 312-318.

Williams, G., Grow, V., Freedman, Z., Ryan, R. ve Deci, E. (1996). Motivational Predictors of Weight Loss and Weight-Loss Maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology, 70* (1), 115-126.

Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Turkish Studies, 5*(4), 1544-1570.

Yıldız, M., & Akyol, H. (2011). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama, okuma motivasyonu ve okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(3), 793-815.

2

.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ ÖNEMİ

Funda DARÇIN
Sosyal Çalışmacı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Hastanesi

Özet

Toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan gereksinimlere yanıt bulunabilmesi amacıyla yeni hizmet alanları oluşmuştur. Tıbbi Sosyal Hizmet alanı, sosyal hizmet bilgi, değer ve becerilerinin tıbbi bakım gören hastalara uyarlandığı bir sosyal hizmet alanıdır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlığı şöyle tanımlamıştır; ‘’Sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, aynı zamanda fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli olarak tanımlamıştır(WHO 1946).’’

‘’Tıbbi sosyal hizmet; ayakta ya da yatarak tedavi gören hastaların tıbbi tedaviden etkili bir şekilde yararlanması, sosyal sağlığının korunması ve geliştirilmesi, tedavi sürecinde hastanın ailesi ve çevresi ile ilişkilerinin düzenlenmesi, tedavi sürecini etkileyen psikososyal ve sosyoekonomik sorunlarının zamanında çözümlenerek sosyal işlevselliğini yeniden kazanması amacıyla yürütülen sosyal hizmet uygulamasıdır(http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-71513/h/img071372.pdf).’’ Hastane sosyal hizmet uzmanları, görev tanımında belirtilen fonksiyonlarını hastanenin Sosyal Hizmet Birimleri ve Hasta Hakları Birimlerinde yerine getirir. Tıbbi sosyal hizmet; tıbbi bakım ve tedavi sisteminin daha insancıl ve daha etkili şekilde hizmet vermesine yardımcı olmaktadır. Hastanın tedavi sürecinde ailesi ve çevresi ile ilişkilerinin düzenlenmesi, tedavi sürecini etkileyen psikososyal ve sosyo-ekonomik sorunlarının zamanında çözümlenerek sosyal işlevselliğin yeniden kazandırılmasında tıbbi sosyal hizmet uygulamalarının yeri oldukça önemlidir. Multidisipliner bir ekip içerisinde uygulamalarını gerçekleştiren sosyal hizmet uzmanları sağlık ekibinin en önemli parçalarındandır. Bu çalışmada, sosyal hizmet uygulamalarının sağlık hizmetlerindeki önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Hasta, Sağlık, Tıbbi sosyal hizmet

Giriş

Tıbbi sosyal hizmet, sosyal hizmet uygulamalarının en temel alanlarından biridir. Sağlık alanında disiplinler arası bütüncül bir yaklaşımla bireylerin iyilik hâlinin oluşmasını amaçlar. Tıbbi sosyal hizmet uygulamaları multidisipliner müdahalede ekip çalışması içinde gerçekleştirilir ve sosyal çalışmacılar sağlık ekibinin en önemli parçalarından biridir. Bu alanda çalışmalar gerçekleştirilirken sosyal hizmet biliminin birçok kuram ve yaklaşımlarından faydalanılmaktadır. Bu bağlamda; birey ve aileyi güçlendirme, sosyal işlevselliği kazandırma, hastalık ve sağlık sürecine hem hastane ortamında hem taburculuk sonrası sosyal yaşamına uyum, toplumsal kaynaklarla buluşturma ve hak savunuculuğu odaklıdır. Hem tıbbi tedavi hem de psiko-sosyal tedavi için, hastaların yaşam kalitelerinin arttırılmasında tıbbi sosyal hizmet uygulamalarının bilinmesi oldukça önemlidir.

Sosyal hizmet müdahalesi ise bireyle, grupla, aileyle ve toplumla çalışarak sosyal hizmet araştırması yöntemlerinin kullanıldığı başvuru, inceleme, planlama, müdahale, sonuçlandırma, değerlendirme ve izleme aşamalarının gerçekleştirildiği uygulama olarak tanımlanmaktadır(Duyan,2000).

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW, International Federation of Social Workers) sosyal hizmeti; "İnsanların daha iyi yaşam koşullarına ve refaha ulaşmaları için güçlendirilmeleri ve özgürleştirilmelerini amaçlayan, insan ilişkilerinde sorun çözmeye ve toplumsal değişimi oluşturmaya çalışan bir meslek'' olarak tanımlamaktadır (IFSW, 2008: 9).

Tıbbi Sosyal Hizmet alanı, sosyal hizmet bilgi, değer ve becerilerinin tıbbi bakım gören hastalara uyarlandığı bir sosyal hizmet alanıdır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlığı; ''Sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, aynı zamanda fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli olarak tanımlamıştır(WHO 1946).'' Dolayısıyla kişinin tam bir iyilik halinde olabilmesi için fiziksel sağlığının beraberinde sosyal refahı da oldukça önemlidir.

Tıbbi sosyal hizmetin gelişmesi ve sağlık ekibi içerisinde profesyonel yaklaşımlarla uygulamalarını gerçekleştirebilmesi için tarihsel süreçte birçok aşamadan geçmiştir. Sağlık kurumlarının öncesinde ev ziyaretleriyle gerçekleşen tıbbi tedavilerde hastanın çevresi içinde birey yaklaşımıyla fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden bütüncül ele alınırken sağlık hizmetlerinin hastanelerde yürütülmesiyle bireyin sadece fiziksel durumu dikkate alınmış ruhsal ve daha çok sosyal durumu askıya alınmıştır.

Zamanla tıbbi açıdan bireyin hastalanmasında, hastalığının kronikleşmesinde ve tedavi sürecinde çevresel faktörlerin olumsuz etkilerinin olduğu fark edilmiştir. 1902 yılında Dr. Charles P. Emerson, Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesinde verdiği derslerde hastalıkların sosyal ve duygusal etkilerinden bahsetmiş ve tıp öğrencilerini sosyal yardım kurumlarında gönüllü çalışmaları için özendirerek çevresel faktörlerin nasıl etkili olduğunu gözlemlemelerini sağlamıştır. Tıbbi alanda sosyal hizmet uygulamalarının başlamasında farkındalık yaratan bu durum, bireye bütüncül olarak bakılması ve daha sistematik, bilimsel yaklaşımlarla mesleki profesyonellerce bireye müdahale edilmesi gerektiği kanaatini getirmiştir.

Dünyada 1905 yılında, Türkiye'de ise 1964 yılından bu yana hastanelerde verilen sosyal hizmetlerin uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanları hastaları aileleriyle birlikte ele alarak tedavisini olumsuz etkileyecek psikolojik ve sosyal sorunlarının değerlendirilmesinde sağlık ekibinin fonksiyonlarının önemli tamamlayıcısıdır. Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin (National association of social worker [NASW]) üyelerinin % 52'sinin birincil çalıştığı alanın sağlık alanı olduğu bilinmektedir (Cowles, 1999, s.41).

Tıbbi sosyal hizmet; hastalığı ve tedavisi sırasında hastayı etkileyen sosyal ve duygusal sorunların çözümü amacıyla bireylerle sosyal çalışma ve paydaş sorunlara yönelik grup çalışması kullanılan sosyal hizmet uygulamalarıdır (Friedlander, 1963:156). Bu çalışmaları yaparken sağlık ekibiyle ortak amaç, hastaların tedaviden en etkili şekilde faydalanması, sosyal ve ekonomik anlamda eğitici ve destekleyici hizmetler sunarak hastalara çevresiyle birlikte sosyal beceri kazandırmaktır.

Mesleki değer ve ilkelere sahip bir meslek grubu olan tıbbi sosyal hizmet uzmanları, görev tanımında belirtilen fonksiyonlarını hastanenin Sosyal Hizmet Birimleri ve Hasta Hakları Birimlerinde yerine getirir. Tıbbi sosyal hizmet; tıbbi bakım ve tedavi sisteminin daha insancıl ve daha etkili şekilde hizmet vermesine yardımcı olmaktadır.

''Tıbbi sosyal hizmet; ayakta ya da yatarak tedavi gören hastaların tıbbi tedaviden etkili bir şekilde yararlanması, sosyal sağlığının korunması ve geliştirilmesi, tedavi sürecinde hastanın ailesi ve çevresi ile ilişkilerinin düzenlenmesi, tedavi sürecini etkileyen psikososyal ve sosyoekonomik sorunlarının zamanında çözümlenerek sosyal işlevselliğini yeniden kazanması amacıyla yürütülen sosyal hizmet uygulamasıdır(http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-

71513/h/img071372.pdf).'' Yönergeye göre sosyal hizmet uzmanları, hastaneden hizmet alan kimsesiz bakıma muhtaç, engelli, yaşlı, yoksul, ihmal ve istismara uğramış çocuk, kronik hastalığı olan, aile içi şiddet mağduru, mülteci ve sığınmacı, ruh sağlığı bozulmuş ve il dışından gelen hastalar öncelikli olmak üzere fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik haline ihtiyacı olan tüm hastalar için danışmanlık ve hak savunuculuğu yaparak müdahale planını oluşturur, uygular ve toplum kaynaklarını harekete geçirir.

Sosyal hizmet uygulamalarını bireyin ihtiyaçları doğrultusunda planlayan sosyal hizmet uzmanları hastane sürecinde ve taburculuk sonrasında iyilik halini devam ettirebilmesi için genelci yaklaşımla koruyucu-önleyici, geliştirici, değiştirici ve tedavi edici fonksiyonları yerine getirir.

Sosyal hizmet birimleri, hastalar ile bireysel olarak çalışan, yönlendiren, kaynak sağlayan, hastalıkları ile ilgili danışmanlık hizmeti veren, onların hastalıkları ve sorunları ile ilgili olarak çevresel, duygusal ve sosyal sorunlarını aileleri ile birlikte ele alan, hasta ve ailesine yönelik psiko-sosyal hizmetlerin eşgüdümünü sağlayan birimlerdir (Cowles, 1999:130).

Sonuç

Tıbbi sosyal hizmet uygulamaları; hastaların psiko-sosyal ve fiziksel iyilik hallerinin arttırılmasını, hastaların bakım hizmetlerinden uzun veya kısa sürede en yüksek düzeyde yardım almalarının sağlanması ve temel koşullarının iyileştirilmesini, hastaların ruhsal veya fiziksel hastalıklardan korunmasını, hastaların psiko-sosyal ve fiziksel fonksiyonlarının arttırılmasını, kusur veya hastalığın duygusal sosyal etkilerinin azaltılması ve etik sorumluluğun geliştirilmesi ve yerleştirilmesini amaçlamaktadır (Duyan, 2003b: 43).

Sonuç olarak hastalara sağlık hizmeti sunulmasında klasik bilim anlayışından sıyrılıp neden-sonuç ilişkisiyle problemi tek tip olarak ele almamalıyız. Bireyin, fiziksel sağlığının sorgulanmasının yanı sıra ruhsal ve sosyal yönden bütüncül olarak değerlendirilmeli, multidisipliner bir yaklaşımla hastanın problemini çözümlemeliyiz. İnsanların fiziksel sağlığı kadar sosyal sağlığı da aynı önemi arz etmektedir. Bireyin sosyal yaşamındaki sorunlar hem ruhsal durumunu hem de fiziksel durumunu olumsuz etkilemektedir. Ya da tam tersi olarak bireyin fiziksel sağlığının tıbbi tedaviyle birlikte iyileşme göstermesi, sosyal durumunun iyilik haliyle de bağlantılıdır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları sağlık ekibinin önemli bir parçasıdır.

Kaynakça

COWLES, Lois A. Ford;(1999), Social Work in The Health Field,
DUYAN, Veli;(2000),"Tıbbi Sosyal Hizmet", Sağlık ve Toplum Dergisi, Sayı:1 s. 42-49
DUYAN, Veli; (2003),"Sosyal Hizmetin İşlev ve Rolleri", Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 14, Sayı 2 s. 1-22
DUYAN, Veli; (2003b)"Hastaların Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözümleri Odağında Tıbbi Sosyal Hizmet", C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, Sayı:4 Cilt:21 s.39-44
Dünya Sağlık Örgütü (WHO), (1946)
FRİEDLANDER, Walter(1963); Introduction to Social Welfare, New Jersey: Prentice Hall Inc.,1963
Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulama Yönergesi, (2011) Erişim:http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-71513/h/img071372.pdf
IFSW (https://www.ifsw.org), (2008)

FEN BİLİMLERİ DERSİ ASTRONOMİ KONULARININ SINIF DIŞI EĞİTİME UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ

Dr. Aslı YERLİKAYA[1]*

Dr. E. Omca ÇOBANOĞLU*

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü Fen Bilgisi Öğretmenliği*

Sınıf dışı eğitim, okul sınırları dışında yer alan birçok öğrenme ortamı anlamına gelir. Astronomi konuları göz önüne alındığında ise gözlemevleri, planetaryumlar ve bilim merkezleri ilk akla gelen öğrenme ortamlarıdır. Bu çalışmanın amacı milli eğitim bakanlığı fen bilimleri dersi öğretim programı içerisinde yer alan astronomi konularının sınıf dışı eğitime uygunluğu bağlamında incelemektir. Bu amaçla dünya ve evren konu alanı adında yer alan kazanımlar sınıf dışı eğitim perspektifinde incelenmiştir. Fen bilimleri dersi öğretim programında üçüncü sınıf ile sekizinci sınıf da dâhil olmak üzere tüm sınıf seviyelerinde astronomi kazanımlarına rastlanmaktadır. Gezegenimizi Tanıyalım; Yer Kabuğu ve Dünya'mızın Hareketleri; Güneş, Dünya ve Ay; Güneş Sistemi ve Tutulmalar; Güneş Sistemi ve Ötesi ile son olarak Mevsimler ve İklim üniteleri programda astronomi kavram ve konularının yer aldığı ünitelerdir. Dünyanın kara-su-havadan oluşması, gece-gündüz kavramı, Güneş, Ay, yıldızlar gibi kavramlar göz önüne alındığında gözlem becerilerini kullanarak sınıf dışı eğitim ortamlarında bu kavramlara sınıf içinde olduğundan daha rahatça ulaşabilirler. Bunun yanı sıra öğrenciler çeşitli deney düzenekleri ile dünyanın şeklini belirleme, fosil oluşumunu anlama, zamanı ölçme, Ay tutulması, Ay'ın evreleri gibi olayları kavrayabilirler. Sınıf dışı öğrenme ortamlarında öğrenciler bazı kavramları teorik olarak bilmekle birlikte uygulama fırsatı elde etmiş olurlar. Örneğin teleskobun ne işe yarayacağını bilmenin yanı sıra, teleskobu kullanmak ve gök cisimlerinin gözlemini yapma deneyimini yaşamak sınıf için ortamlarda yapılabilecek bir etkinlik değildir. Astronomi kavramları ve kazanımları sınıf dışı eğitim ortamları perspektifinde incelendiğinde birçok ortak paydasının olduğu belirlenmiştir. Bundan dolayı fen bilimleri dersi öğretim programı incelendiğinde astronomi konularının ve kazanımlarının öğrenilmesinde sınıf dışı eğitim ortamlarından faydalanılması gerektiği söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında da astronomi kavram ve kazanımlarının öğrenilmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf dışı eğitim, astronomi eğitimi, fen bilimleri dersi

[1] Sorumlu yazar: drasliyerlikaya@gmail.com

GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılı itibariyle Fen bilimleri dersinde yürütülen öğretim programında konu alanları Dünya ve Evren; Canlılar ve Yaşam; Fiziksel Olaylar; Madde ve Doğası olarak belirlenmiştir. Bu konu alanları içerisinde Dünya ve Evren'de program çerçevesinde ifade edilen ünitelerde ifade edilen kazanımlar ve kavramlar astronomi ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte aynı program içerisinde alana özgü beceriler olarak ifade edilen kısımla karşımıza bilimsel süreç becerileri karşımıza çıkmaktadır (MEB, 2018). Bu beceriler içerisinde "gözlem yapma, ölçme, sınıflama, verileri kaydetme, hipotez kurma, verileri kullanma ve model oluşturma, değişkenleri değiştirme ve kontrol etme, deney yapma" adımlarının olduğu ifade edilmiştir. Bilimsel süreç becerileri alan yazında farklı düzeylerde ifade biçimleri bulunmakla birlikte Tan ve Temiz'e göre (2003) bilimsel bilgiye ulaşma süreci olarak ifade edilmiştir. Öğrencinin bilim adamlarının izledikleri aşamaları izleyerek bilimsel bilgiye ulaşmalarını benimseyen yaklaşım alan yazında araştırma sorgulama temelli öğrenim olarak ifade edilmiştir (Bell, Smetana, ve Binns, 2005; Worth, Duque ve Saltiel, 2009). Araştırma sorgulama temelli öğrenimde öğrenciler bilgiyi kendileri yapılandırırlar (Harlen, 2013). Bu yapılandırmanın anlamlı ve kalıcı olabilmesi için programda sınıf dışı eğitim yapılması programda önerilmektedir. Ford (1989) sınıf dışı eğitimini sınıf dışında olma (mekân), sınıf dışı ile ilgili (konu) ve sınıf dışında olmanın amacı için (amaç) şeklinde tanımlamıştır. Ford; sınıf dışı eğitimin mekânı, amacı ve konusu bağlamında tanımlanmış olmasının yeterli olduğunu belirtmiştir.

Ford'a (1989) göre sınıf dışı eğitimin bir değişkeni olarak ifade edilen mekân bağlamında sınıf dışı eğitimin ifade edilmesi gerektiğinde bu sınıf duvarlarının dışında yer alan birçok öğrenme ortamı anlamına gelir. Bu ortamlar okul içinde olabileceği gibi okul dışında da olabilir. Sınıf dışı eğitim öğrencilere konu ile doğrudan deneyimler edinmelerine destek olmakla birlikte, sosyalleşme ve etkileşim ortamı sağlar (Ford, 1989). Diğer bir değişken olan konu bağlamında bakıldığında her konu alanı ile ilgili sınıf dışı eğitim çalışmaları yapılabilir. Astronomi konuları göz önüne alındığında ise gözlemevleri, planetaryumlar ve bilim merkezleri ilk akla gelen öğrenme ortamlarıdır. Bir diğer değişken olarak sınıf dışı eğitimin kullanılma amacıdır. Lappin (1997) sınıf dışı eğitimin mevcut programı zenginleştirmek amacıyla kullanılabileceği belirtilmiştir. Buna paralel olarak 2018 yılından itibaren kullanılmakta olan ulusal fen bilimleri dersi programında ise bu durum şu cümlelerle ifade edilmiştir: "Bu bağlamda informal öğrenme ortamlarından da (okul bahçesi, bilim merkezleri, müzeler, planetaryumlar, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, doğal ortamlar vb.) faydalanılır".

Amaç, konu ve mekân üçlemesi temelindeki sınıf dışı eğitimden ders programı dâhilinde faydalanabilmek için kazanımların sınıf dışı eğitime uygunluğu oldukça önemli bir husustur. Bu

nedenle bu çalışmanın amacı milli eğitim bakanlığı fen bilimleri dersi öğretim programı içerisinde yer alan astronomi konularının sınıf dışı eğitime uygunluğu bağlamında incelemektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma astronomi konularına ilişkin programda yer alan kazanımların sınıf dışı eğitim perspektifinde incelendiği nitel bir çalışmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Program incelenerek çalışma yürütüldüğü için doküman inceleme veri toplama yöntemi olarak belirlenmiştir (Creswell, 1998).

Veri Analizi

Programda yer alan astronomi kazanımları sınıf dışı eğitime uygunluk bağlamında irdelenmiştir. Bu nedenle Ford'un (1989) sınıf dışı eğitim tanımı kavramsal çerçeve olarak belirlenmiştir.

BULGULAR ve YORUM

Fen bilimleri dersi öğretim programındaki dünya ve evren konu alanının bulunduğu sınıflar, üniteleri, kazanım sayısı, ders sayısı ve yüzdeliğinin sınıflara göre dağılımları şu şekildedir:

Tablo 1: Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Dünya ve Evren Konu Alanının Bulunduğu Sınıflar, Üniteleri, Kazanım Sayısı, Ders Sayısı ve Yüzdeliği

Sınıf	Ünite	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde
3	Gezegenimizi Tanıyalım	5	9	% 8,3
4	Yer Kabuğu ve Dünya'mızın Hareketleri	5	15	% 13,9
5	Güneş, Dünya ve Ay	7	24	% 16,6
6	Güneş Sistemi ve Tutulmalar	5	14	% 9,7
7	Güneş Sistemi ve Ötesi	10	16	% 11,1
8	Mevsimler ve İklim	3	14	% 9,7

Tablo 1 incelendiğinde fen bilimleri dersi öğretim programında üçüncü sınıf ile sekizinci sınıf da dâhil olmak üzere tüm sınıf seviyelerinde dünya ve evren konu alanının kazanımlarına rastlandığı görülmektedir. Gezegenimizi Tanıyalım; Yer Kabuğu ve Dünya'mızın Hareketleri; Güneş, Dünya ve Ay; Güneş Sistemi ve Tutulmalar; Güneş Sistemi ve Ötesi ile son olarak Mevsimler ve İklim üniteleri programda astronomi kavram ve konularının yer aldığı üniteler olarak ortaya çıkmıştır. Astronomi kavramlarını öğrencilerin kavramaları amacıyla en uzun süre ders işlenmesi ön görülen sınıf seviyesi beşinci sınıf iken, en çok kazanımın anlaşılmasının ifade edildiği sınıf seviyesi yedinci sınıf olarak tespit edilmiştir. Tüm sınıf seviyelerindeki astronomi konularına ilişkin kazanımlar ise Tablo 2'de verilmiştir. Burada üçüncü sınıf seviyesinde dünyanın

katmanları; dördüncü sınıf seviyesindeki kayaçlar ve fosiller ve sekizinci sınıf seviyesindeki iklimler konularına ilişkin yer alan kazanımlar astronomi ile dolaylı olarak bağlantılı olduğu için kazanımlar tablosunda yer almamaktadır.

Tablo 2: Tüm Sınıf Seviyelerindeki Astronomi Konularına İlişkin Kazanımlar

Sınıf	Kazanımlar
3	• Dünya'nın şeklinin küreye benzediğinin farkına varır. Dünya'nın şekli ile ilgili geçmişteki görüşler belirtilir. • Dünya'nın şekliyle ilgili model hazırlar.
4	• Dünya'nın dönme ve dolanma hareketleri arasındaki farkı açıklar. Dönme ve dolanma hareketine günlük yaşamdan örnek verilir. • Dünya'nın hareketleri sonucu gerçekleşen olayları açıklar. Dünya'nın dönme hareketine değinilir. Dünya'nın dolanma hareketine değinilir. Dünya'nın dönmesine bağlı olarak Güneş'in gün içerisindeki konumunun değişimine değinilir. Gece ve gündüzün oluşumuna değinilir. Gün, yıl, zaman kavramları verilir.
5	• Güneş'in özelliklerini açıklar. Güneş'in geometrik şekline değinilir. Güneş'in de Dünya gibi katmanlardan oluştuğuna değinilir ancak katmanların yapısından bahsedilmez. Güneş'in dönme hareketi yaptığı belirtilir. • Güneş'in büyüklüğünü Dünya'nın büyüklüğüyle karşılaştıracak şekilde model hazırlar. • Ay'ın özelliklerini açıklar. Ay'ın büyüklüğü belirtilir. Ay'ın geometrik şekline değinilir. Ay'ın yüzey yapısı hakkında bilgi verilir. Ay'ın atmosferinden bahsedilir. • Ay'da canlıların yaşayabileceğine yönelik ürettiği fikirleri tartışır. • Ay'ın dönme ve dolanma hareketlerini açıklar. Ay'ın dönme hareketi yaptığı belirtilir. Ay'ın dolanma hareketi yaptığı belirtilir. Zaman dilimi olarak ay kavramına değinilir. • Ay'ın evreleri ile Ay'ın Dünya etrafındaki dolanma hareketi arasındaki ilişkiyi açıklar. Ay'ın ana ve ara evreleri arasındaki farkı / farkları belirtilir. Evrelerin oluş sırasına bağlı olarak isimleri belirtilir. Ay'ın iki ana evresi arasında geçen sürenin bir hafta olduğu belirtilir. • Güneş, Dünya ve Ay'ın birbirlerine göre hareketlerini temsil eden bir model hazırlar. Ay'ın Dünya etrafında dolanma yönü belirtilir. Dünya'nın Güneş etrafındaki dolanma yönü belirtilir. Dünya'dan bakıldığında Ay'ın hep aynı yüzünün görüldüğü belirtilir.
6	• Güneş sistemindeki gezegenleri birbirleri ile karşılaştırır. Gezegenlerin temel özelliklerine (karasal, gazsal, iç gezegen, dış gezegen) değinilir. Gezegenlerin uyduları olduğundan bahsedilir. Gezegenlerin büyüklüklerine uzamsal olarak değinilir. Gezegenlerin Güneş'e olan uzaklık sıralamasına değinilir. Meteor, gök taşı, asteroit kavramlarına değinilir.

	• Güneş sistemindeki gezegenleri, Güneş'e yakınlıklarına göre sıralayarak bir model oluşturur. • Güneş tutulmasının nasıl oluştuğunu tahmin eder. Güneş tutulması esnasında Ay'ın hangi evrede olduğuna değinilir. Her ay Güneş tutulmasının olmadığına değinilir. • Ay tutulmasının nasıl oluştuğunu tahmin eder. Ay tutulması esnasında Ay'ın hangi evrede olduğuna değinilir. Her ay, Ay tutulmasının olmadığına değinilir. • Güneş ve Ay tutulmasını temsil eden bir model oluşturur.
7	• Uzay teknolojilerini açıklar. Yapay uydulara değinilir. Türkiye'nin uzaya gönderdiği uydulara ve görevlerine değinilir. • Uzay kirliliğinin nedenlerini ifade ederek bu kirliliğin yol açabileceği olası sonuçları tahmin eder. • Teknoloji ile uzay araştırmaları arasındaki ilişkiyi açıklar. • Teleskobun yapısını ve ne işe yaradığını açıklar. Teleskop çeşitlerine değinilir. Işık kirliliğine değinilir. • Teleskobun gök bilimin gelişimindeki önemine yönelik çıkarımda bulunur. Rasathane (gözlemevi) kurulma yerlerinin seçimine ve bu yerlerin taşıdığı şartlara değinilir. Batılı gök bilimciler ve Türk İslam gök bilimcilerinin katkılarına değinilir. • Basit bir teleskop modeli hazırlayarak sunar. • Yıldız oluşum sürecinin farkına varır. Bulutsu kavramına değinilir. Bulutsu örnekleri verilir. Karadelik kavramına değinilir. • Yıldız kavramını açıklar. Yıldız çeşitlerine değinilir. Dünya'dan bakıldığı şekliyle görülen yıldız gruplarının, isimlendirmesi olan takımyıldızlara değinilir. Gök cisimleri arası uzaklığın ışık yılı cinsinden ifade edildiğine değinilir. • Galaksilerin yapısını açıklar. Galaksi çeşitlerine değinilir. Galaksi örnekleri olarak Samanyolu ve Andromeda galaksilerine değinilir. • Evren kavramını açıklar.
8	• Mevsimlerin oluşumuna yönelik tahminlerde bulunur. Dünya'nın dönme ekseni olduğuna değinilir. Dünya'nın dönme ekseni ile Güneş etrafındaki dolanma düzlemi arasındaki ilişkiye değinilir. Işığın birim yüzeye düşen enerji miktarının mevsimler üzerindeki etkisine değinilir.

Tablo 2'de yer alan tüm kazanımlar sınıf bazında incelenirse üçüncü sınıf seviyesinde Dünya'nın şeklinin küreye benzediğinin farkına varması, geçmişteki görüşleri belirtebilmesi ve model hazırlayabilmesi için öğlencilerin gözlem yapma, hipotez kurma, not alma, verileri kaydetme, fikirleri paylaşma, deney düzeneği geliştirme, verileri yorumlama, model oluşturma gibi becerilerini kullanmaları gerekir. Öğrenciler bu becerileri kullanarak sınıf dışındaki herhangi bir ortamda gerekli deneysel düzeni sağlayarak bu kazanımlara ulaşabileceği gibi planetaryumlardan da faydalanılabilir. Orada dünyanın şekline yönelik deney düzenekleri kurulabilir. Ya da

planetaryumda üç boyutlu gösteriler aracılığı ile dünyanın şekline ilişkin fikir geliştirmelerine destek olunabilir. Bununla birlikte aynı boylamda bulunan aynı boydaki cisimlerin gölgelerin boylarının neden farklı olduğu üzerine tartışmalar yapılarak öğrencilerin Erasthotenes'in zihinsel süreçlerini yaşayarak deneyimlemeleri sağlanabilir.

Dördüncü sınıf düzeyinde yer alan kazanımlar incelendiğinde öğrencilerin Dünya'nın hareketlerine yönelik çeşitli açıklamalar yapmaları beklenmektedir. Bu açıklamaları yapmaları için Güneş'in hareketini gözlemlemesi, gece-gündüz oluşumunu fark etmesi ve bunun için de sınıf dışına çıkarak gözlem yapması gerekir. Burada öğrenciler tahmin etme, gözlem yapma, hipotez kurma, önceki bilgileri kullanma gibi beceriler ile bu kazanımlara erişmeye çalışılar.

Beşinci sınıf düzeyinde Güneş, Dünya ve Ay'ın hareketleri, şekilleri ve bu hareketlerin sonuçları ile ilgilidir. Bu kazanımları yeterince algılayabilmek için öğrenciler gözlem yapma, tahminde bulunma, fikirleri paylaşma, model oluşturma gibi bilimsel süreç becerilerini kullanabilir. Teleskop kullanılarak ya da rasathaneler ziyaret edilerek Güneş'in şeklini gündüz gözlemi ile yapmak oldukça gerçekçi iken katmanlarını gözlemlemek mümkün olmadığından planetaryumlarda yapılan öğretimler bu kazanımlar için oldukça uygun olabilir. Bunula birlikte planetaryumlardaki gökyüzü simülasyonlarında Ay'a odaklanıp zaman hızlıca ileri sarılarak Ay'ın dinamik olarak evreleri gözlemlenebilir hale gelebilir. Bununla birlikte doğada da Ay'ı gözlemlemek mümkündür ve gözlem disiplininin oluşmasına katkı sağlayabilir. Ay'da hayat konusu üzerine çeşitli fikirlerin Ay'ın evrelerinin kısa sürede gözlemlenme fırsatı olan planetaryum ortamında yapılması konuyu daha kalıcı kılabilir.

Altıncı sınıf seviyesindeki kazanımlar incelendiğinde güneş sistemine ilişkin bilgilerin anlaşılması amaçlandığı belirlenmiştir. Bu sınıf seviyesinde güneş sistemine ilişkin bilgilerin görsel olarak anlatılabileceği ortamlar olarak planetaryumlara geziler düzenlenebilir. Aynı zamanda planetaryumda var olan yazılımlar aracılığı ile ay ve güneş tutulmalarının gerçekleştiği zaman dilimleri belirlenip, o zamana program ayarlanarak güneş ve ay tutulmaları görsel olarak gözlemlenebilir. Bununla birlikte bilim merkezlerine gezi yapılarak oralarda bulunabilecek olan meteorları incelemelerine fırsat verilebilir. Bundan dolayı öğrencilerin gözlem yapma, sınıflama, model oluşturma gibi bilimsel süreç becerilerini kullanmaları gerektiği söylenebilir.

Programda en çok kazanımın yer aldığı yedinci sınıf seviyesinde uzay teknolojileri, teleskop, evren, karadelik, galaksi ve yıldız kavramlarının öğretilmesi amaçlanmıştır. Burada yer alan kazanımlar incelendiğinde öğrencilerin gözlem yapma, tahmin etme, çıkarımda bulunma, önceki var olan bilgileri kullanma, model oluşturma gibi bilimsel süreç becerilerini kullanmaları gerektiği söylenebilir. Kazanımlarda yer alan kavramlar düşünüldüğünde teleskopa doğrudan temas etmek, teleskopla gözlem yapabilmek için rasathane ziyaretinin oldukça uygun olduğu düşünülebilir.

Sekizinci sınıf seviyesinde ise mevsimlerin oluşumu ve mevsimlerin oluşum sebeplerine ilişkin kazanımlar programda yer almaktadır. Kazanımlar incelendiğinde bilimsel süreç basamaklarından gözlem yapmanın, önceki var olan bilgiyi kullanmanın, tahmin etmenin, çıkarımda bulunmanın kullanıldığı söylenebilir. Dünya'nın dönme ekseni ve dolandığı yörüngenin bazı yazılımlar ile görsel hale getirilebileceği planetaryumlara geziler düzenlenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm kazanımlar incelendiğinde hem temel hem de bütünleştirilmiş bilimsel süreç becerilerinin kullanılabileceği söylenebilir. Bu bilimsel süreç becerilerinin kullanılabileceği sınıf dışı eğitim mekanları olarak doğada bazı etkinlikler yapılabilir. Bununla birlikte planetaryumlara ve bilim merkezlerine geziler düzenlenebilir. Dünyanın kara-su-havadan oluşması, gece-gündüz kavramı, Güneş, Ay, yıldızlar gibi kavramlar göz önüne alındığında gözlem becerilerini kullanarak sınıf dışı eğitim ortamlarında bu kavramlara sınıf içinde olduğundan daha rahatça ulaşabilirler. Bunun yanı sıra öğrenciler çeşitli deney düzenekleri ile dünyanın şeklini belirleme, fosil oluşumunu anlama, zamanı ölçme, Ay tutulması, Ay'ın evreleri gibi olayları kavrayabilirler. Sınıf dışı öğrenme ortamlarında öğrenciler bazı kavramları teorik olarak bilmekle birlikte uygulama fırsatı elde etmiş olurlar. Örneğin teleskobun ne işe yarayacağını bilmenin yanı sıra, teleskobu kullanmak ve gök cisimlerinin gözlemini yapma deneyimini yaşamak sınıf için ortamlarda yapılabilecek bir etkinlik değildir. Bunu ancak sınıf dışı eğitim ile yapmak mümkündür. Astronomi kavramları ve kazanımları sınıf dışı eğitim perspektifinde incelendiğinde birçok ortak paydasının olduğu belirlenmiştir. Bundan dolayı fen bilimleri dersi öğretim programı incelendiğinde astronomi konularının ve kazanımlarının öğrenilmesinde sınıf dışı eğitimden faydalanılması gerektiği söylenebilir. Bir başka deyişle fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan astronomi konuları ve kazanımları sınıf dışı eğitim yapılması için uygundur.

Sınıf dışı eğitimin bileşenleri açısından bakıldığında konu olarak programda yer alan astronomi kazanımlarının ve amaç olarak kazanımlarının öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, konuların öğretiminde mekân olarak planetaryumlar, rasathaneler, bilim merkezlerine gezi düzenlemek ve doğada yapılabilecek kamplar önerilebilir. Planetaryumlar, rasathaneler ve bilim merkezlerinin astronomi konularının öğrenilmesinde etkili olduğu bazı çalışmalarda ifade edilmiştir (Plummer, 2009; Reed ve Campbell, 1972; Fletcher, 1980; Mallon ve Bruce, 1982). Bu açıdan bakıldığında da sınıf dışı eğitimin astronomi kavram ve kazanımlarının öğrenilmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Bell, R. L., Smetana, L., & Binns, I. (2005). Simplifying inquiry instruction. *The Science Teacher*, *72*(7), 30–33.

Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design choosing among five traditions.* California: SAGE Publications.

Fletcher, J. K. (1980). Traditional planetarium programming versus participatory planetarium programming. School Science and Mathematics, 80(3), 227-232.

Ford, P. (1989). Outdoor education-Definition and philosophy. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 60(2), 31-34.

Harlen, W. (2013). Inquiry-based learning in science and mathematics. *Rewiev of Science, Mathematics and ICT Education*, *7*(2), 9–33.

Lappin, E. (1984). Outdoor education for behavior disordered students. ERIC Clearinghouse on Rural Education and Small Schools Las Cruces NM. Erişim adresi: https://www.ericdigests.org/pre-922/outdoor.htm

Mallon, G. L. & Bruce, M. H. (1982). Student achievement and attitudes in astronomy: An experimental comparison of two planetarium programs. Journal of Research in Science Teaching, 19(1), 53-61.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Erişim Adresi: http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325

Plummer, J. D. (2009). Early elementary students' development of astronomy concepts in the planetarium. Journal of Research in Science Teaching, 46(2), 192-209.

Priest, S. (1986). Redefining outdoor education: A matter of many relationships. *Journal of Environmental Education, 17*(3), 13-15.

Reed, G. & Campbell, J. R. (1972). A comparison of the effectiveness of the planetarium and the classroom chalkboard and celestial globe in the teaching of specific astronomical concepts. School Science and Mathematics, 72(5), 368-374.

Tan, M. ve Temiz, B. K. (2003). Fen öğretiminde bilimsel süreç becerilerinin yeri ve önemi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(13), s. 89-101.

Worth, K., Duque, M. ve Saltiel, E. (2009). *Desinging and implementing inquiry-based science units for primary education*. *Pollen Project*. Montrouge: La main à la pâte. Erişim adresi: www.pollen-europa.net

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7th ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DİJİTAL ÖYKÜ PANOSU GELİŞTİRME

Necla DÖNMEZ USTA
Doç. Dr., Giresun Üniversitesi

Özet

Teknolojinin öğrenme ortamlarında nasıl daha iyi kullanılabileceği üzerine yapılan çalışmalarda, çoklu ortam öğelerinin işe koşulması dijital öykü panolarını akıllara getirmektedir. Dijital öykü panoları ile ilgili yapılan çalışmalarda, panoların öğrenme ortamında kullanılması ile istenilen mesajların daha kolay verilmesine ve kalıcılığın artmasına katkı sağlandığı belirtilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının geliştirmiş olduğu dijital öykü panolarının öğrenme ortamında kullanımına örnekler sunmaktır. Bu amaçla çalışma 2015-2016 eğitim-öğretim yılının bahar yarıyılında pedagojik formasyon eğitimi alan farklı branşlardaki 35 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı Dersinde ve altı haftalık (4x5 ders saati) sürede gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adayları dijital öykü panolarını geliştirecekleri konu/konularda serbest bırakılmışlardır. Öğretmen adayları farklı branşlarda yer almakta olup bu branşlar gıda teknolojisi ve moda tasarımıdır. Aynı branşlardaki öğretmen adaylarından gönüllülük esasına göre 3-4 kişiden oluşmak üzere toplamda 9 grup oluşturulmuştur. Çalışmanın ilk haftasında öğretmen adaylarına öncelikle dijital öykü hazırlama ile ilgili bilgiler verilerek örnek uygulamalar gösterilmiştir. Çalışmanın ikinci haftasında ise senaryo tasarımı ile ilgili bilgiler verilerek örnek uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Üçüncü ve dördüncü haftada seçilen konu/konulara yönelik kazanımlar belirlenerek hazırlanan senaryoların dijital öykü panolarına dönüştürülmesi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalarda bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmen adayları pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarına istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda teknik destek vererek kullanılan program ile ilgili rehberlik yapmışlardır. Çalışmanın beşinci haftasında öğretmen adaylarından geliştirdikleri dijital öykü panolarını öğrenme ortamında kullanılabilmeleri için ders planlarına entegre etmeleri istenmiştir. Bu aşamada öğretmen adayları yapılandırmacı öğrenme kuramının 5E modeline dayalı olarak ders planları geliştirmiş ve dijital öykü panolarını bu modelin farklı aşamalarına entegre etmeye çalışmışlardır. Çalışmanın her aşamasında öğretmen adaylarına dönütler verilmiştir. Çalışmanın son haftasında öğretmen adayları verilen dönütlere göre şekillendirdikleri dijital öykü panolarını ders planlarına entegre ettikten sonra sınıf arkadaşlarına sunarak öğrenme ortamında kullanımını örneklendirmeye çalışmışlardır. Böylece pedagojik formasyon eğitimi alan farklı branşlardaki öğretmen adayları dijital öykü panoları geliştirerek öğrenme ortamına entegre edebilme deneyimi yaşamışlardır. Deneyimlemenin yanı sıra geliştirilen dijital öykü panolarının öğrenme ortamlarında kullanımına yönelik farklı konu ve kavramlarda uygulamalı çalışmaların yapılması da önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Dijital öykü panoları, materyal geliştirme, öğrenme ortamı

GİRİŞ

Öğrenme ortamına çoklu ortam öğelerinin girmesi, öğretim yöntem ve teknikler ile şekillenerek teknoloji entegrasyonunu ön plana çıkarmaktadır (Cuban, Kirkpatrick ve Peck, 2001). Teknoloji entegrasyonu açısından dijital öykü panolarının etkili bir öğrenme aracı olduğu literatürde belirtilmektedir (Goral ve Gnadinger, 2006). Dijital öykü panoları ile ders sürecinde teknoloji entegrasyonun önemini anlaşılması ile farklı yöntem ve tekniklerin farkına varılması sağlanabilir (Figg, McCartney ve Gonsoulin, 2010). Dijital öykü panolarının öğrenme ortamında kullanımı ile işbirliği ve üretiminin desteklendiği ve yaratıcılığın gelişmesine katkı sağlandığı da bilinmektedir (Sadık, 2008). Etkili bir dijital öykü panosu geliştirmek için dijital öykü panosu oluşturma adımlarını gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu adımlar Jakes ve Brennan (2005) çalışmalarında; yazma, senaryo oluşturma, öykü panosu oluşturma, çoklu ortam öğelerini araştırma, dijital öykü oluşturma ve paylaşma olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda dijital öykü panoları geliştirilmesinin yaratıcılığa ve hayal gücünü katkı sağladığı ve öğrenme ortamlarının teknoloji ile zenginleştirilmesine fırsat sunduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında; dijital öykü panolarının farklı konu ve kavramlarda geliştirilmesine fırsat sunan öğrenme ortamlarının tasarlanarak öğretmen adaylarına bu ortamların hizmet öncesinde sunulması önemlidir. Bu çalışmada pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları dijital öykü panosu geliştirecek ve geliştirecekleri bu panoları öğrenme ortamında kullanılmasını örneklendirmeye çalışacaklardır. Bu bağlamda çalışma, pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarına hizmet öncesinde dijital öykü panolarının öğrenme ortamında kullanılmasını deneyimleme fırsatı sunarak mesleğe başlamadan önce teknoloji entegrasyonunun önemini fark etmelerine katkı sağlayacaktır.
Öğretmen adaylarının teknoloji entegrasyonu ile ilgili yeterli donanıma sahip olmadan lisans eğitimlerini tamamladıkları literatürde yer almaktadır (Ledermen ve Neiss, 2000). Bu durumun önüne geçebilmek ya da bu eksikliği kısmen de olsa kapatılmasına katkı sağlayabilmek için, öğretmen adaylarına mesleğe başlamadan önce ilgili teknolojiler tanıtılarak öğrenme ortamına bu teknolojileri entegre etmelerini deneyimleme fırsatı sunulmalıdır (Mistretta, 2005). Tam da bu noktada; öğretmen adaylarının dijital öykü panoları geliştirmeleri ve geliştirdikleri bu panoları öğrenme ortamında kullanımına örnekler sunmalarını amaç edinen bu çalışma önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı pedagojik formasyon eğitimi alan farklı branşlardaki 35 öğretmen adayı tarafında dijital öykü panosu geliştirilmesi ve geliştirdikleri panoların öğrenme ortamında kullanılmasına örnekler sunmaktır. Bu bağlamda çalışma bir materyal geliştirme çalışmasıdır. Bu bölümde çalışmada yer alan katılımcılar ve geliştirilen dijital öykü panoların geliştirilme süreci detaylandırılmıştır.

Katılımcılar

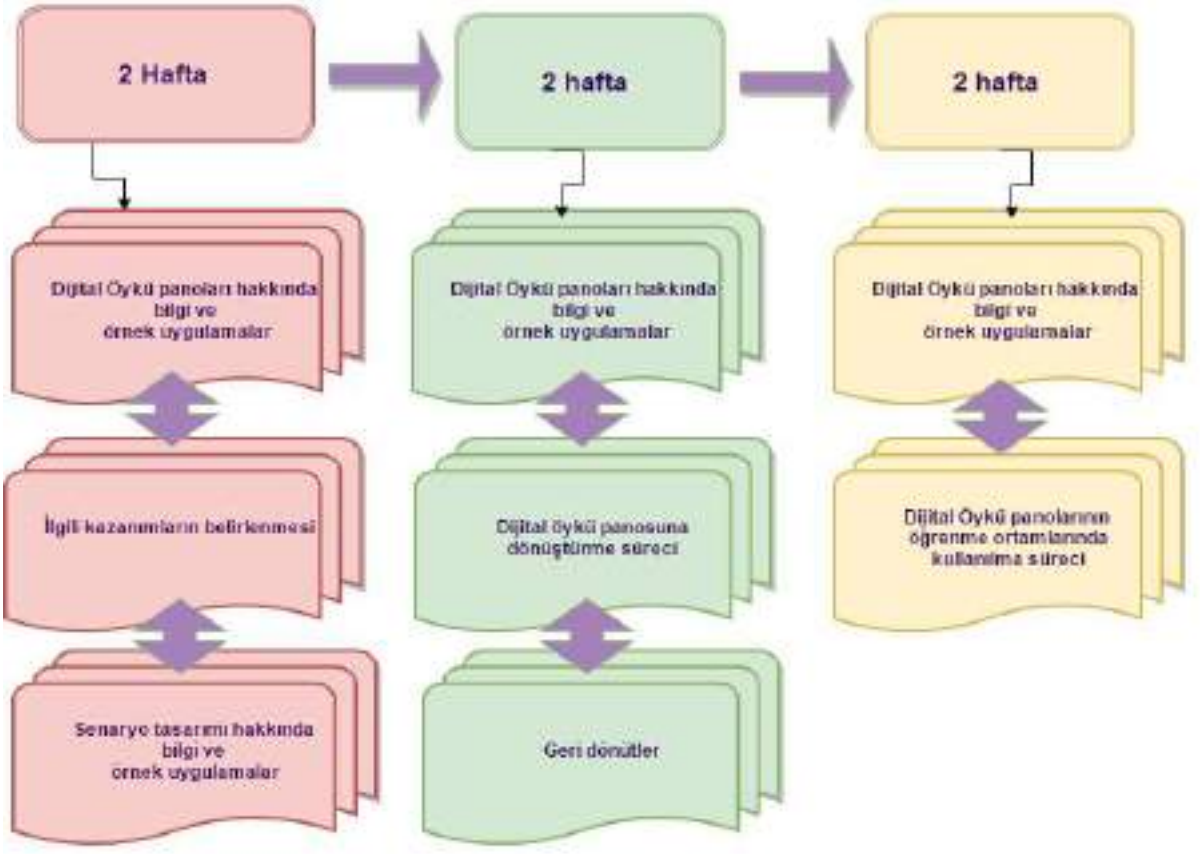
Çalışma 2015-2016 eğitim-öğretim yılının bahar yarıyılında pedagojik formasyon eğitimi alan 35 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adayları farklı branşlardan oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının branşları gıda teknolojisi ve moda tasarımıdır. Aynı braşta yer alan öğretmen adaylarından toplamda 9 (dokuz) grup oluşturulmuştur. Gruplar 3 ya da 4 öğretmen adayından oluşmaktadır. Gruplar G1,G2,G3…G9 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyet ve branşlarını içeren özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmanın Katılımcıları

Gruplar	Branş	Cinsiyet		Toplam (kişi)
		K	E	
G1	Moda Tasarım	4	-	4
G2	Gıda Teknolojisi	2	2	4
G3	Moda Tasarım	4	-	4
G4	Moda Tasarım	3	-	3
G5	Gıda Teknolojisi	1	3	4
G6	Moda Tasarım	4	-	4
G7	Gıda Teknolojisi	-	4	4
G8	Moda Tasarım	4	-	4
G9	Moda Tasarım	4	-	4

Geliştirme Süreci

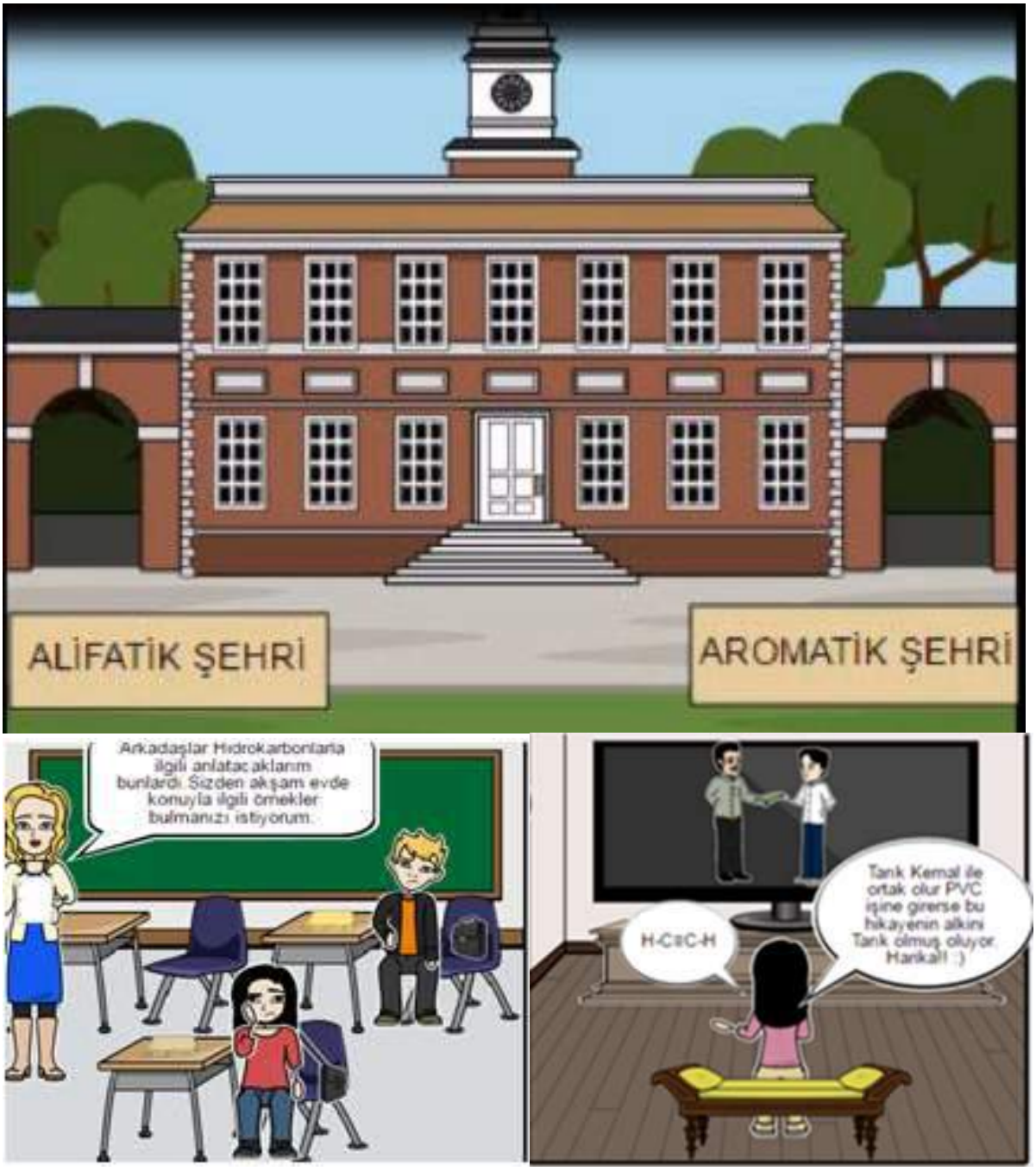
Çalışma pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları ile Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı Dersinde 6 (altı) haftalık sürede gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu aşamasında öğretmen adaylarının geliştirdikleri dijital öykü panolarının geliştirme süreci detaylandırılacaktır. Aşağıda Şekil 1'de bu süreç şematize edilmiştir.

Şekil 1. Dijital Öykü Panosu Geliştirme Süreci

Şekil 1'den de görüldüğü gibi çalışmanın ilk iki haftasında dijital öykü panolarının nasıl geliştirilebileceği ve geliştirilirken nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili bilgiler verilerek, örnek uygulamalar sunulmuştur. Dijital öykü panoları geliştirilirken Movie Maker, iMovie, Photostory gibi yazılımlarlar kullanılabileceği ve ayrıca StoryboardThat, Animoto, Creaza gibi web tabanlı uygulamalar da kullanıldığı belirtilmiştir. Dijital öykü panosu hazırlama araçlarından StoryBoardThat aracı daha basit bit arayüze sahip olması, hazır karakter ve sahne içermesi, formasyon eğitimi alan öğretmen adayları da göz önünde bulundurularak tercih edilmiştir. Sonrasında StoryBoardThat tanıtılmış, sahne oluşturma ve karakter seçimi gösterilmiş ve örnek uygulamalar incelenmiştir. Öğretmen adayları dijital öykü panoları geliştirecekleri konu/konularda serbest bırakılmıştır. Belirleyecekleri konu/konular/kazanımlar ya da kavramlar hakkında senaryo tasarlamaları istenmiştir. Senaryo tasarlanırken dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmiş ve örnek uygulamalar da yaptırılarak deneyimleme fırsatı sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü haftasında seçilen konu/konulara yönelik kazanımlar irdelenmiş, tasarlanan senaryolar incelenmiş ve geri dönütler verilmiştir. Bu dönütlere dayalı olarak kazanımlara uygun hazırlanan senaryoların dijital öykü panolarına dönüştürülmesi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalarda bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmen adayları pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarına istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda teknik destek vererek kullanılan program ile ilgili rehberlik yapmışlardır. Bazı gruplar dijital öykü panolarına konuşma baloncuğunun yanı sıra ses ve müzikte ekleyerek çoklu ortam öğelerini işe koşmuşlardır. Aşağıda Şekil 2'de G2'nin geliştirdiği dijital öykü panosuna ait örnek ekran görüntüleri yer almaktadır.

Şekil 2. G2'nin hidrokarbonlar ile ilgili geliştirdiği dijital öykü panosuna ait örnek ekran görüntüleri

Şekil 2'de görüldüğü gibi G2 gıda teknolojisi grubu olup hidrokarbonlar ile ilgili dijital öykü panosu geliştirmeye tercih etmişlerdir. G2 alifatik ve aromatik isimli iki farklı şehirde geçen tasarladıkları senaryoyu dijital öykü panolarına dönüştürmüşlerdir. Aşağıda Şekil 3'te G6'nın geliştirdiği dijital öykü panosuna ait örnek ekran görüntüleri yer almaktadır.

Şekil 3. G6'nın tasarım yarışması ile ilgili geliştirdiği dijital öykü panosuna ait örnek ekran görüntüleri

Şekil 3'te görüldüğü gibi G6 moda tasarım grubu olup tasarım yarışması ile ilgili dijital öykü panosu geliştirmişlerdir. Ayrıca G6 dijital öykü panolarına ses ve müzik ekleyerek çoklu ortam öğelerini kullanmıştır.

Çalışmanın beşinci ve altıncı haftası olan son iki haftasında öğretmen adaylarından geliştirdikleri dijital öykü panolarının öğrenme ortamında kullanılması için ders planlarına entegre etmeleri istenmiştir. Bu aşamada öğretmen adayları yapılandırmacı öğrenme kuramının 5E modeline dayalı olarak ders planları geliştirmiş ve dijital öykü panolarını bu modelin farklı aşamalarına entegre etmeye çalışmışlardır. Öğretmen adayları eş zamanlı olarak Özel Öğretim Yöntemleri dersini de aldıkları için yapılandırmacı öğrenme kuramının 5E modeli ile ilgili bilgi ve deneyim sahibidir. Ancak yine de 5E modeli hatırlatılarak aşamaları tekrar edilmiştir. Öğretmen adayları geliştirdikleri dijital öykü panolarını ders planlarına entegre ettikten sonra sınıf arkadaşlarına sunarak öğrenme ortamında kullanımını örneklendirmeye çalışmışlardır. Çalışmanın her aşamasında öğretmen adaylarına geri dönütler verilmiştir.
Öğretmen adayları geliştirdikleri dijital öykü panolarını 5E modelinin farklı aşamalarında kullanmayı tercih etmişlerdir. Örneğin; G9 tekstil teknolojisi kapsamında geliştirdiği dijital öykü panosunu 5E modelinin derinleştirme aşamasında kullanırken, G7 ise süt işleme basamakları ile ilgili geliştirdiği dijital öykü panosunu 5E modelinin açıklama aşamasında dersi anlatırken kullanmayı tercih etmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları dijital öykü panolarını geliştirirken, tasarladıkları senaryolarında öne çıkarmak istedikleri kavram ya da konularda müzik ve benzeri sesler kullanarak amaca/sonuca net bir şekilde vurgu yapmaya çalışmışlardır. Bu durum senaryo hazırlamak için belirgin olan ölçütler ile benzerlik göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında öğretmen adaylarının sahip oldukları bilgiyi anlaması, bağlantılar kurarak tasarlaması ve üretiyor olması Tatar ve Kuru (2006)'nun çalışmalarında ifade edildiği gibi bu çağın amaçları ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının dijital öykü panoları geliştirirken grup halinde çalışmaları işbirlikçi öğrenmeye katkıda bulunmuş olabilir. Ayrıca öğretmen adayları senaryo tasarlarken her bir sahnenin nasıl olması gerektiği ve karakter seçimleri ile yaratıcılıklarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu durum dijital öykü panolarının verilmek istenen düşüncenin ortaya konulmasının yanı sıra işbirlikçi öğrenme ve yaratıcılığı geliştirmeye yardımcı öğrenme ortamı sunması (Dupain & Maguire, 2005; Jenkins & Lonsdale, 2007) ile uyumludur. Ayrıca öğretmen adayları tarafından tasarlanan senaryolar onların hayal güçleri ile sınırlı olması Robin ve Pierson (2005) çalışmalarında ifade ettikleri gibi hayat ettikleri senaryoları deneyimleyerek anlamlı hikayeler oluşturmalarına fırsat sunmaktadır.

Öğretmen adaylarının dijital öykü panoları geliştirerek öğrenme ortamına entegre etmelerine fırsat sunan bu çalışma ile öğrenme ortamına teknoloji entegrasyonu konusunda dijital öykü panolarını alternatif bir yöntem olarak kullanılabileceklerini farkına varmaları sağlanmış olabilir. Bu durum Figg, McCartney ve Gonsoulin, (2010) çalışmalarında ifade edildiği gibi öğrenme ortamına teknoloji entegrasyonunda farklı öğretim yöntem ve tekniklerin kullanılmasının farkındalığı ile uyumludur.

Çalışma sonucunda pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adayları dijital öykü panoları geliştirerek öğrenme ortamına bu panoları entegre edebilme yani öğrenme ortamına teknoloji entegrasyonunu deneyimleme fırsatı bulmuşlardır. Öğretmen adaylarının hizmet öncesinde öğrenme ortamına teknoloji entegrasyonun deneyimleyecekleri farklı konu ve kavramlara yönelik benzeri çalışmaların yapılması aynı zamanda uygulamalı çalışmalarında yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Cuban, L., Kirkpatrick, H., & Peck, C. (2001). High access and low use of technologies in high school classrooms: *Explaining an apparent paradox. American Educational Research Journal, 38*(4), 813-834.

Dupain, M., & Maguire, L. (2005). Digital storybook projects 101: How to create and implement digital storytelling into your curriculum. In *21st Annual Conference on Distance Teaching and Learning* (Vol. 6, p. 2014).

Figg, C., McCartney, R., & Gonsoulin, W. (2010). Impacting academic achievement with student learners teaching digital storytelling to others: The ATTTCSE digital video project. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, *10*(1), 38-79.

Goral, M. B., & Gnadinger, C. M. (2006). Using storytelling to teach mathematics concepts. *Australian Primary Mathematics Classroom*, *11*(1), 4.

Jakes, D. S., & Brennan, J. (2005). Capturing stories, capturing lives: An introduction to digital storytelling. www.jakesonline.org/dstory_ice.pdf son erişim: 17.12.2019

Jenkins, M., & Lonsdale, J. (2007). Evaluating the effectiveness of digital storytelling for student reflection. In ICT: *Providing choices for learners and learning. Proceedings*

ASCILITE Singapore 2007.

Lederman, N. G., & Niess, M. L. (2000). Technology for technology's sake or for the improvement of teaching and learning?. *School Science and Mathematics, 100*(7), 345- 348.

Mistretta, R. M. (2005). Integrating technology into the mathematics classroom: The role of teacher preparation programs**.** *Mathematics Educator, 15*(1), 18-24.

Robin, B., & Pierson, M. (2005). A multilevel approach to using digital storytelling in the classroom. In *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 708-716). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Sadik, A. (2008). Digital storytelling: A meaningful technology-integrated approach for engaged student learning. *Educational Technology Research and Development, 56*, 487-506.

Tatar, N., & Kuru, M. (2006). Fen eğitiminde araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımının akademik başarıya etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(31), 147-158.

OKUL YÖNETİMİNDE ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNE DAİR YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Semra KIRANLI GÜNGÖR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Öğr. Gör. Mehmet GÜNGÖR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Doktora Öğrencisi, Öğretmen, Süleyman UMAR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kubra BAYER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin çatışma yönetimine dair görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma nitel araştırma yönteminde yürütülmüştür. Araştırma 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde 10 kadın, 10 erkek okul yöneticisinin katılımıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Görüşme soruları literatür taraması sonucu geliştirilmiş, uzman görüşleri doğrultusunda son şekli oluşturulmuştur. Görüşmeler içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analiziyle temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların görüşlerinden örnek cümle alıntılarına yer verilmiştir. Çatışma kelimesine ilişkin; ürkütücü, istenmeyen durum, problem, kavga, farklılık, değişime direnç oluşturulmuş temalardandır. Çatışma yönetimi denildiğinde; gelecekteki olası çatışmayı engelleme öngörüsü, fırsatları keşfetme, kurumsal tehditi görme, yönetim zafiyeti ortaya çıkan temalardır. Çatışma sebeplerinde, farklı kişilikler, algılar, çıkarlar, farklı istekler, yarışma, güç isteği, iletişim engelleri, iş yükü, öğrenci-veli-dış çevre talepleri, baskı grupları oluşturma oluşturulmuş temalardır. Çatışma çözümünde, yapıcı olma, çözüm odaklılık, olayı anlama, farklı görüşleri dikkate alma, küçük çatışmaları görmezden gelme, kişileri uzlaştırma, etkili iletişim kurma, deneyimin gerekliliği, tarafsızlık ihtiyacı, güçlü kurum kültürünün önemi, yasal süreçlere hâkimiyet, yıkıcı davranışlardan kaçınma, öfke kontrol ihtiyacı ortaya çıkan temalardır. Çatışma kelimesi; öncelikle olumsuz algılanmakta farklılık ve değişime ilişkin değerlendirilmektedir. Çatışma yönetimi konusunda katılımcı grup genel olarak çok yönlü bakış açısını ortaya koymuştur. Çatışma kültürel olarak farklı kültürlerde farklı yer bulmaktadır ki bu çalışmada da bazen olumsuz bazen olumlu algılandığı anlaşılmaktadır. Çatışma ve çatışma yönetimi konusu kültürel dokunun etkisini de göstermektedir. Çatışma ve çatışma yönetimi konusuna ilişkin güçlü bir kurum kültürü, farklılıkları anlama, fırsat ve çözüm üretme bakış açısı ve yeterliliği önemlidir. Örnek uygulamalara dönük kurumsal eğitimler düzenlenmeli, tüm çalışanların katılımı teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: : Okul yönetimi, çatışma yönetimi, görüşme yöntemi.

SCHOOL ADMİNİSTRATORS' VIEWS ON CONFLICT AND CONFLICT MANAGEMENT IN SCHOOL ADMINISTRATION

The aim of this study is to reveal the views of school administrators about conflict management. The research has been conducted with qualitative research method. The research has been conducted with semi-structured interviews conducted with the participation of 10 female and 10 male school administrators in the fall semester of 2019-2020 academic year. Interview questions have been developed as a result of literature review and final form has been formed in line with expert opinions. Interviews have been analyzed by content analysis. Themes have been created by content analysis. Sample sentence excerpts from the participants' views have been included. Related with the word conflict; formidable unwanted situation, problem, fight, difference, resistance to changement is one of the themes created. Conflict management; foreseeable future conflict prevention, discovery of opportunities, corporate threat, weakness of administration. Conflict management; foreseeable future conflict prevention, discovery of opportunities, understand organizational threat, weakness of administration. Different personalities, perceptions, interests, different requests, competition, power request, communication barriers, workload, student-parent-external environment requests, creating pressure groups are the themes in the conflict. In conflict resolution, being constructive, solution oriented, understanding the event, considering different opinions, ignoring small conflicts, reconciling people, establishing effective communication, necessity of experience, need for impartiality, importance of strong organizationalculture, dominating legal processes, avoiding destructive behaviors, anger control needs are emerging themes. Conflict is firstly perceived negatively and evaluated with respect to difference and change. In terms of conflict management, the participant group has demonstrated a multifaceted perspective in general. Conflict is different in culturally different cultures, which is perceived as negative, sometimes positive. The issue of conflict and conflict management also shows the impact of the cultural configuration. A strong organizational culture, understanding of differences, understanding and ability to produce opportunities and solutions to conflict and conflict management are important. Organizational trainings should be organized for applicable practices and participation of all staff should be encouraged.

Key Words: School administration, conflict management, interview method.

GİRİŞ

Okul müdürlerinin, okulun amaçlarına ilişkin görevlerini gerçekleştirebilmeleri, çatışmaları yönetebilmeleri önemlidir. Okul hedeflerinin gerçekleştirilmesinde yöneticilerin en önemli görevlerinden biri de çatışmaları doğru ve etkili bir şekilde yönetmektir. Yöneticiler; çatışmayı anlama, yönetme, çözme süreçlerinde öğretmen kadrosunu önemsemelidir.

Çatışmanın birçok farklı tanımı yapılmıştır. Polat (2008: 5) çatışma kavramını, kişinin içinde bulunduğu sosyal ortam ve zaman diliminde istemediği durumlarla karşılaşması ve kendisinin bir sonuca varmaya zorlanması halinde gerçekleştirdiği davranışlar şeklinde ifade etmektedir. Çatışma, örgütte aynı faaliyeti gösteren kişi veya örgüt birbirinin ümit ettikleri, gerçekleşmiş veya potansiyel faydadan yoksun kalmaları sonucu oluşan, birbirine zıt olma durumu ve davranışıdır (Karip, 2015). Eren (2001: 543) göre, çatışma bireyler ve grupların birlikte çalışma sorunlarından kaynaklanan ve normal faaliyetlerin durmasına veya karışmasına neden olan olaylar olarak tanımlanabilir. Birçok araştırmacı, çatışmayı günlük yasamın normal ve

kaçınılmaz bir parçası olarak tanımlamaktadır. Çatışma yaşamın her alanında var olup, okullarda daha somut ve gerçektir. (Sarpkaya, 2002: 425).

Örgütlerde çeşitli düzeylerde ve çeşitli taraflar arasında ortaya çıkan çatışmaların nedenlerini bilmek, geliştirilecek çözüm yolları önemlidir. Bu çatışmalardan bazılarının kaynağı kişilerin içinde, bazıları kişiler arasında, bazıları da organizasyondaki çeşitli birimler arasındadır (Koçel, 2007). İşlevsel olarak birbirlerine bağlı bölümlerden birinin işlevini zamanında yerine getirememesi, bu bölümler arasında çatışmaya neden olur. İşler arası karşılıklı bağımlılığın yönetilme şekline bağlı olarak çatışma için düşük ya da yüksek bir potansiyel ortaya çıkabilir. Bazen iş gereği karşılıklı bağımlılık halinde bulunan gruplara yapmaları için çok fazla iş veya görev verildiği zaman çatışma doğabilir (Şimşek, 1999: 285).

Çatışmanın, sosyal ve kişisel değişimin temelinde yer aldığı, etkileşimlerin ve bu etkileşimlerde yapılan seçimlerin doğal bir sonucu olarak belirli bir amacı sürdürme anlamında bir fonksiyonu yerine getirdiğidir. Bu yönüyle çatışma, pozitif bir değişimi ortaya çıkarmak amacıyla birçok yeniliğin ve yaratıcılığın kaynağı da olabilmektedir. Günümüzde yaygın olan bu görüş, çatışmaları kaçınılması gereken bir durum değil; tam tersine arzu edilen bir durum olarak görmektedir. Bu anlayış çatışmaların; ilişkilerin gelişmesine, yaratıcılıkların ortaya çıkmasına, yeni düşünce ve fikirlerin oluşmasına, iyi karar verme ve karşılıklı anlayışın gelişmesine, iş performansının artmasına ve kişilerin daha pozitif ve yapıcı olmasına katkıda bulunabilen birçok olumlu sonucunun da olduğunu göstermektedir (Rahim, 2002).

Kişilerarası çatışmaların karşılıklı taraflar arasında geçen bir etkileşim süreci olduğu, ayrıca bu sürecin kişilerin içinde bulunduğu kültür, ortam veya kişisel yapılar gibi birçok bağlamdan da etkilendiği dikkate alındığında, iletişimin bu süreçteki rolü ön plana çıkmaktadır. Tarafların tutum ve davranışları ile çatışma sürecine ilişkin müdahaleleri artırmak için, çatışma sonucunun değil; çatışmadaki iletişim sürecinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bireyler ve grup arasındaki çatışmanın daha çok grubu oluşturan bireylerin grup kurallarını kabule zorlanması ile oluştuğu söylenebilir. Grubun gayelerini, normlarını ve grubun izlediği yolu benimseyen bireyler grup ile çatışma yaşarlar. Bu kişiler bir de grup üyesi ise işte o zaman grup içi çatışmadan söz edilebilir (Gümüşeli, 1994, s. 52).Çatışma, tek başına iyi ya da kötü diye nitelenemez. Önemli olan, çatışmanın yapıcı bir şekilde mi, yoksa yıkıcı bir şekilde mi ele alındığı ve yönetildiğidir

Çatışma ile ilgili tanımlar analiz edildiğinde, çatışmanın üç unsuru olduğu görülebilir. Bunlar çatışmaya giren kişi, grup ya da örgüt gibi, çatışmaya neden olan şey, durum ve çatışmanın sonucunda ortaya çıkan durum. Bu üç unsurdaki farklılıklar çatışma tanımlarındaki farklılıkları doğurur ve çatışma türlerini ortaya çıkarır. Çatışma, problemlerin çözümüne katkı sağladığı ölçüde işlevseldir. Yönetilemeyen ve kontrol dışı çatışmalar gerçekten bireylere ve örgüte zarar verebilir. Bu yaklaşım çatışmanın olumlu sonuçları olduğu kadar olumsuz sonuçlarının da olduğunu ve Çatışmanın yönetiminin güçlü yönü ve karmaşıklığını kabul eder (Karip, 2015).

Örgütsel çatışmaların etkin bir biçimde yönetilebilmesi, bu çatışmaların temelinde yatan nedeni öğrenmeye bağlıdır. Örgütsel çatışmalar incelendiğinde çatışmaların ağırlıklı olarak iletişime bağlı sorunlardan kaynaklı olarak ortaya çıktığı bununla beraber monotonlaşan iş süreci de örgütsel çatışmaları meydana getirebildiği görülmektedir. Ayrıca bireylerin karar alma işlevine katılımın artması da çatışmayı arttırdığı ileri sürülmekle beraber bu tür çatışmaların daha yumuşak ve ılımlı olduğu ifade edilmektedir (Yılmaz, 2015: 32).

Bu çalışmada; çatışmanın örgütler açısından kaçınılmaz olduğu ve olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabildiği, çatışmalarda yöneticinin çatışmayı öngörmesi, iyi bir çatışma yönetimi gerçekleştirmesi, örgütün zarar görmesini engelleyebilmesi, çatışmayı örgütün lehine çevirebilmesi yönünden son derece büyük bir öneme sahiptir.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi ile hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın planlanması ve uygulanmasında araştırmacıya esneklik sağlamaktadır. Nitel araştırmanın bir diğer özelliği ise keşfedici olmasıdır. (Neuman, 2017). Görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme, insanların bakış açılarını, duygularını, beklentilerini, düşünce ve amaçlarını belirlemede araştırmacıya yardımcı olur (Patton, 2002).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde 10 kadın, 10 erkek okul yöneticisinin katılımıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar 30-50 yaş grubu arasındadır. Farklı branşlardan katılımcılardır.

Verilerin Analizi ve Verilerin Sunumu

Literatür taraması sonucu yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmış, uzman görüşü de alınmıştır. Görüşmeler birebir yapılmıştır. Katılımcıların kendi onayları dâhilinde görüşme notları yazılı metne dönüştürülmüştür. Yazılı metinler kodlara dönüştürülerek tablolaştırılmış ve analizi yapılmıştır. Katılımcılar, aynı konuda bir ya da birden fazla görüş belirtmişlerdir. Veri analizinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metinin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir tekniktir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Veri sunumunda tablolarda temalar, ve ardından görüşmecilerin görüşlerinden cümle örneklerine yer verilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde; çatışma kelimesi, çatışma yönetimi, çatışma sebepleri, çatışma çözümü başlıklarında ele alınmıştır.

TABLO 1: Çatışma kelimesinin anlamı

TEMALAR	KATILIMCILAR	KATILIMCILAR	FREKANS
Ürkütücü	K1, K2,K4,K10	E4, E8, E10	7
İstenmeyen durum	K5,K9,	E3, E9	4
Problem	K7	E6,E7	3
Kavga	K8	E1	2
Farklılık	K3	E2	2
Değişime direnç	K6	E6	2

Çatışma kelimesi denildiğine; ürkütücü, istenmeyen durum, problem, kavga, farklılık, değişime direnç şeklinde temalar oluşmuştur. İlgili görüşlerden örnekler aşağıdadır:

“ Çatışma kelimesi bile benim için ürkütücü gelen nir kelimedir. Kurumun içinde olmasa daha iyi.” (K1)
“ Çatışma istenmeyen bir durumdur. Çünkü; herkes birbiriyle anlaşabilirse, kurumun huzuru da bozulmasın.” (E3).
“ Her kurumda zaman zaman problemler ve problemli durumlar olabilir. Bunlar bazen çatışma demektir.” (E7).
“ Çatışma bir kurumdaki kişilerin farklı düşünceleri, istekleri, farklı kişiliklerini düşündürür bana”.(K5)
“ Çatışma, kurumun alışılmış yapısı, düşüncesine bir hücum gibidir. Değişim o kadar kolay olmamalıdır. Çatışmalar böyle durumları tarif eder.” (E6).

Tablo 2: Çatışma yönetimi

TEMALAR	KATILIMCILAR	KATILIMCILAR	FREKANS
Gelecekteki olası çatışmayı engelleme öngörüsü	K1,K2,K4,K5	E1,E5, E7,E8	8
Fırsatları keşfetme	K3,K6	E2,E6	4
Kurumsal tehditi görme	K7,K8	E4,E9	4
Yönetim zafiyeti	K9,K10	E3,E10	4

Çatışma yönetimine ilişkin; gelecekteki olası çatışmayı engelleme öngörüsü, fırsatları keşfetme, kurumsal tehdit, yönetim zafiyeti oluşturulmuş temalardır. Görüşme örneklerinden alıntı örnekleri şöyledir:
“Çatışmayı yönetmek, bugünden yarına bir aşamadır. Bugün yönetim anlayışımız geleceği şekillendirir. Bugünün kararları, çözümleri gelecekteki olası çatışmaların önünü kesmelidir.” (E8).
“Çatışmayı hep olumsuz düşünmemeli, çatışma bazen de belki yeni imkanlar, fırsatlar sunacaktır. Ancak biz kültür olarak buna pek yakın değiliz.” (K3).
“Bazen kişilerin uzlaşmazlıkları büyüyor, bunları yönetmek her zaman öyle kolay değil ki. Bazı durumlarda ben de çaresizim.” (K10).

Tablo:3 Çatışma sebepleri

TEMALAR	KATILIMCILAR	KATILIMCILAR	FREKANS
Farklı kişilikler	K3,K10	E2, E4	4
Algılar	K1,K2	E1,E5	4
Çıkarlar	K7,K8	E6,E7	4
Yarışma	K4	E8	2
Güç isteği	K8	E7	2
İletişim engelleri	K5	E3	2
İş yükü	K6	E9	2
Öğrenci-veli-dış çevre talepleri	K9	E6	2
Baskı grupları oluşturma	K8	E10	2

Çatışma sebeplerine ilişin olarak; farklı kişilikler, algılar, çıkarlar, farklı istekler, yarışma, güç isteği, iletişim engelleri, iş yükü, öğrenci-veli-dış çevre talepleri, baskı grupları oluşturma oluşturulmuş temalardır. Görüşlerden örnekler şöyledir.

"Herkesin kişilik yapısı hem farklı, hem de bazen ne yapar, ne düşünür, bilmek zordur. Neye alınır, kızar ki bunlar da çatışma yaratıyor." (K10)
"Ders programı, nöbet, boş gün, hep kendilerinin talepleri, çıkarlar yani, önemli." (K7).
"Bazıları bir çeşit rekabet, yarışma içindeler, bazen de popülarite peşindeler. Oysa hepimiz bir kurumun ortaklarıyız." (E8).
" İletişim önemli. Birbirini herkes dinlese, anlasa, önyargıları da bazen etkili, duymak istediklerini duymak zorundalar, sanki." (K5).
" Herkesin talepleri bitmez. Kimi memnun edelim ki. Öğrenci, velisi ayrı, başka tanıdık veya güç sahiplerinin müdahalesi ayrı." (E10).

Tablo 4: Çatışma çözümü

TEMALAR	KATILIMCILAR	KATILIMCILAR	FREKANS
Yapıcı olma	K1,K2,	E2,E3	4
Çözüm odaklılık	K3,K5	E8,E10	4
Olayı anlama	K4	E1	2
Farklı görüşleri dikkate alma	K6	E9	2
Küçük çatışmaları görmezden gelme	K3	E2	2
Kişileri uzlaştırma	K5	E8	2
Etkili iletişim kurma	K5	E7	2
Deneyimin gerekliliği	K4	E4	2
Tarafsızlık ihtiyacı	K7	E6	2
Güçlü kurum kültürünün önemi	K8	E5	
Yasal süreçlere hâkimiyet	K10	E1	2
Yıkıcı davranışlardan kaçınma	K9	E8	2
Öfke kontrol ihtiyacı	K9	E10	2

Çatışma çözümünde; yapıcı olma, çözüm odaklılık, olayı anlama, farklı görüşleri dikkate alma, küçük çatışmaları görmezden gelme, kişileri uzlaştırma, etkili iletişim kurma, deneyimin gerekliliği, tarafsızlık ihtiyacı, güçlü kurum kültürünün önemi, yasal süreçlere hâkimiyet, yıkıcı davranışlardan kaçınma, öfke kontrol ihtiyacı oluşturulmuş temalardır. İlgili görüşlerden alıntılar şöyledir:
"Öncelikle karşılıklı herkesi oturup dinlemeli, fikir fikirden üstündür." (K9).
" Uzlaşmacılık, kişileri ortak paydada buluşturmak önemli." (E8).
" İletişim çok önemli. Söz var iş bitirir. Söz var herşeyi yıkar." (E7).
" Kurumun ortak paylaşımı birazda köklü bir kurum olmak önemli." (K8).
"Çatışma bazen de yasal süreçler, yönetmeliklere hakim olmak demektir." (E1)."

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çatışma kelimesine ilişkin; ürkütücü, istenmeyen durum, problem, kavga, farklılık, değişime direnç oluşturulmuş temalardandır. Çatışma, kişilerin birbirlerine karşı zıt düşen ihtiyaç, duygu, düşünce ve ya amaçlara sahip olan kişiler veya gruplar içerisinde oluşan uyumsuzluk durumu olarak tanımı yapılabilir (Aşan ve Aydın 2006). Çatışmaların da bu uyumsuzluktan ve bireysel farklılıklardan çıktıları söylenebilir. Farklı bir tanımlamaya göre çatışma, birden çok kişiyle alakalı bir eylemde ya da etkinlik içerisinde aynı düşünceye sahip olmama

durumlarındaki güç ve statü çekişmesidir (Karip 2013). İnsanlar aynı düşünceye sahip olmadıkları zaman çatışmanın çıkabileceği bu tanımlardan çıkarılabilir. İnsanlar doğası gereği farklı özelliklere sahiptir ve her insan kendince özeldir. İnsanlar bu bireysel farklılıklarından dolayı çatışabilmekte kavga oluşturabilmektedir.

Çatışma yönetimi denildiğinde; gelecekteki olası çatışmayı engelleme öngörüsü, fırsatları keşfetme, kurumsal tehdit, yönetim zafiyeti ortaya çıkan bazı temalardır. Klasik görüşü savunanlar, ortaya çıkan çatışmayı örgüt bakımından yıkıcı ve örgütün verimini olumsuz etkileyip düşürücü olduğunu kabul eder bu sebeple örgütlerin çatışmalardan korunması gerekliliğini ve bütünüyle önlenmesi gerektiğini düşünürler (Karip, 2013). Örgütlerde çatışmanın oluşmasının kaçınılmaz olduğu ve burada en önemli noktanın ise çatışmanın iyi yönetilmesi gerektiği söylenebilir. İyi yönetilmeyen çatışma örgütün verimini olumsuz etkileyebilir ve örgüt açısından yıkıcı bir sonuç ortaya çıkarabileceği söylenebilir. Bundan dolayı örgütte çatışmaların yönetimi beceri ve ustalık ister (Tjosvold, 1991). Örgüt içerisinde çok ve şiddetli çatışmalar örgüt için fonksiyonel olmayan sonuçlara sebep olabileceğinden çatışmaların örgütsel faydayı oluşturacak şekilde yönetilmesi gereklidir (Jones ve Charles, 1985). Örgüt liderlerinin bu çatışmaları öngörmeleri ve olası bir çatışmada iyi bir ustalık göstererek örgütün zarar görmeden çatışmayı sonlandırması gerektiği söylenebilir.

Çatışma sebeplerinde, farklı kişilikler, algılar, çıkarlar, farklı istekler, yarışma, güç isteği, iletişim engelleri, iş yükü, öğrenci-veli-dış çevre talepleri, baskı grupları oluşturma oluşturulmuş bazı temalardır. Çatışmanın sebepleri örgütün çalıştığı alan ve yapısal özelliklerinden kaynaklanacağı gibi, örgüt çalışanları bireyler ve yöneticilerin farklı kişisel özelliklerinden de kaynaklanabilir. Örgüt çalışanları ile örgüt yöneticileri arasında kişisel farklılıklardan dolayı çatışmanın olması kaçınılmazdır. Örgütlerde oluşan çatışmaların sebepleri örgütsel sebepler ve kişisel sebepler olmak üzere ikiye ayrılabilir (Baykal ve Kovancı, 2008). Çatışmanın temelinde kişinin çatıştığı kişiyi, grubu, düşünceyi veya olayları kabullenmemesi, hoşlanmaması veya bu tür olguların bir kısmı ile çekişmesidir. (Erdoğan 1997) Çatışma her ister örgütsel ister kişisel sebepten kaynaklansa da her iki durumda da iyi yönetilmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü çatışmaların insanın olduğu her yerde kaçınılmaz olduğu bu sebeple bunun iyi bir öngörü ile çatışmaya götürebilecek sebepler ortadan mümkün olduğunca kaldırılmaya çalışılabilir.

Çatışma çözümünde, yapıcı olma, çözüm odaklılık, olayı anlama, farklı görüşleri dikkate alma, küçük çatışmaları görmezden gelme, kişileri uzlaştırma, etkili iletişim kurma, deneyimin gerekliliği, tarafsızlık ihtiyacı, güçlü kurum kültürünün önemi, yasal süreçlere hâkimiyet, yıkıcı davranışlardan kaçınma, öfke kontrol ihtiyacı ortaya çıkan temalardır. Bütünleşme ve işbirliğine yönelik yapıcı çatışma çözümde uygulanacak stratejiler; karşılıklı bir şekilde işbirliğine gitme, anlaşma yollarını gözden geçirme, iki tarafın birbirine karşılıklı güven duyması ve bu güveni göstermesi, ortak menfaate yönelik çözüm bulma yolu arama ve diğer kişiyle empati yapmayı vb. çatışma çözüm taktiklerini kapsamaktadır (Lulofs ve Cahn, 2000). Rahim ve Bonoma (1979) tarafından geliştirilen çatışma yönetim modeli; problem çözme, uyma, zorlama, kaçınma ve uzlaşmadan oluşmaktadır (Özmen, 1997). Yönetici bu yöntemlerden kendisinin uygun gördüğünü deneyebilir ve sonuç alamadığı zaman bir ikincisini deneyebilir. Çatışmanın çözümünde yapıcı olabilmek gerçekten çatışmayı çözmeye çalışmak karşı tarafa bunu hissettirebilmenin büyük bir önemi olduğu söylenebilir. Taraflar arasında çatışmanın her iki taraf tarafından iyi niyetle çözülmeye çalışılmasının anlaşılması çözümün oluşmasına katkı yapacağı ifade edilebilir.

Çatışma kelimesi; öncelikle olumsuz algılanmakta farklılık ve değişime ilişkin değerlendirilmektedir. Çatışma yönetimi konusunda katılımcı grup genel olarak çok yönlü bakış açısını ortaya koymuştur. Çatışma kültürel olarak farklı kültürlerde farklı yer bulmaktadır ki bu çalışmada da bazen olumsuz bazen olumlu algılandığı anlaşılmaktadır. Çatışma ve çatışma yönetimi konusu kültürel dokunun etkisini de göstermektedir. Çatışma ve çatışma yönetimi konusuna ilişkin güçlü bir kurum kültürü, farklılıkları anlama, fırsat ve çözüm üretme bakış açısı ve yeterliliği önemlidir.

Örnek uygulamalara dönük kurumsal eğitimler düzenlenmeli, tüm çalışanların katılımı teşvik edilmelidir. Çatışma yönetimi konusunda okul müdürlerinin ve idarecilerin eğitim almaları sağlanmalıdır. Yöneticilerin farklı düşünceye sahip insanları ortak noktada buluşturabilecek liderlik özelliklerine sahip olmaları gerekir. Bu konudaki liderlik özelliklerini kazanacak eğitimler almalıdırlar. Yöneticilerin iyi bir örgüt iklimi oluşturmaları çatışmaları en aza indirecektir. Yöneticilerin bu konuda eğitilmesi sağlanmalıdır. Örgüt çalışanlarının birlikte etkinliklere ve sosyal faaliyete katılmaları birbirlerini tanımaları ve birbirlerinin fikirlerine saygı duymalarına yardımcı olacak buda çatışmaların önüne geçecektir. Bu konuda yöneticiler bilgilendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aşan, Ö.ve Aydın, E. M. (2006). *Örgütsel Davranış. (H.Can, Ed).* İstanbul: Arıkan Yayınları.

Baykal, K. ve Kovancı, A. (2008). Yönetici ve astlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümüne yönelik bir araştırma. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, 3 (*3), 21-38

Erdoğan, İ. (1997). *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları

Gümüşeli, A. İ. (1994). *İzmir İlköğretim Okulları Yöneticilerinin Öğretmenler İle Aralarındaki Çatışmaları Yönetme Biçimleri.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Jones, R. E. ve Charles, S. W. (1985). Relationships Among Personality, Conflict Resolution Styles, And Task Effectiveness, *Group & Organization Studies, 10* (2), Jun., 152-165

Karip, E. (2015). Çatışma Yönetimi. Ankara: Pegem Yayınları.

Koçel, M. (2007). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Yayınevi

Lulofs, R. S. ve Cahn D. D. (2000). *Conflict From Theory To Action.* Boston: Allyn And Bacon Publishing.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri (Çev.Sedef Özge,).* Ankara: Yayın Odası.

Özmen, F. (1997). *Fırat ve İnönü Üniversitelerinde Örgütsel Çatışmalar ve Çatışma Yönetimi Yaklaşımı.* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods. (Third edition).* London: Sage Publication.

Polat, A. (2008). *Ortaöğretim Okulu Müdürlerinin Çatışma Yönetim Stilleri ve Öğretmenlerin Stres Düzeyi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Rahim, M. A. (2004). "Leader Power, Follower's Conflict Management Strategies and Propensity to Leave A Job: A Cross-Culturel Study." SSRN Electronic Journal. 03.10.2019 tarihinde https://researchgate.net/publigation/228181645 adresinden alınmıştır.

Sarpkaya, R. (2002).Eğitim Örgütlerinde Çatışma Yönetimi ve Bir Örnek Olay. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, (31)*, 414-429.

Şimşek, Y. (2003). *Okul Müdürlerinin _iletişim Becerileriyle Okul Kültürü Arasındaki ilişki* (Eskişehir ili Örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Tjosvold, D. (1991). *The Conflict-Positive Organisation-Stimulate Diversity and Create Unity*. New York: Addision-Wesley publishing Company.

Yılmaz, K. Ö. (2015). *İlkokul Yöneticilerinin ve Sınıf Öğretmenlerinin Çatışma Çözme Becerileri ile Stresle Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişki.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

ÖĞRETMENLERİN FRANSA VE TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Semra KIRANLI GÜNGÖR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kubra BAYER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Öğr. Gör. Mehmet GÜNGÖR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Doktora Öğrencisi, Öğretmen, Süleyman UMAR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin Fransa ve Türkiye eğitim sisteminin karşılaştırılmasına ilişkin görüşlerini değerlendirmektir. Karşılaştırmalı eğitim, farklı kültürlerde ve ülkelerde eğitim sistemlerinin kuramsal ve uygulamalı olarak benzerliklerini ve farklılıklarını tanımlayan bir disiplindir. Bu çalışma da ülke karşılaştırması; amaç-yapı-işleyiş, iklim boyutlarıyla benzerlik ve farklılıklarla ele alınmıştır. Araştırma nitel araştırma yönteminde olgubilim deseni olarak belirlemiştir. Araştırma 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde lisansüstü eğitimli gönüllü 12 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Görüşmeler yazılı metine dönüştürülüp içerik analizi yapılmıştır. İçerik analiziyle tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Karşılaştırmalı eğitimin tanımına ilişkin farklı ülke eğitim sistemleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar, farklı eğitim kuramları, güçlü eğitim sistemlerini örnek almak, uluslararası eğitim temaları oluşturulmuştur. Amaç bakımından; Fransa eğitim sisteminde, yurt sever vatandaşlar yetiştirmek, teknik eğitimi desteklemek, Avrupalılık ve uluslararası işbirliği düşüncesi, mutlu olunacak meslekleri seçmek, bir yükseköğretime devamı desteklemek, tarih bilinci oluşturmak. Türk eğitim sistemi açısından Atatürk milliyetçiliğine bağlı, vatanını seven, kültürel, manevi, insani değerlere bağlı, eğitimin anayasal hak olması oluşturulan bazı temalardır. Yapı boyutunda iki ülkede de eğitim kademeleri, zorunlu eğitim, merkezi sınavlar, liseye geçiş sınavları, lise türleri, özel okul desteği ortak oluşturulmuş bazı temalardır. İşleyiş boyutunda, Fransa'da Milli Eğitim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı, merkezi yapı, üniversite bölgesi, taşra ve mahalli birimler oluşturulmuş bazı temalardır. Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı, merkezden-taşraya yönetim, merkeziyetçi ve hiyerarşik yapı, Bakanlığın yönetim-denetim -bütçe sorumluğu-öğretmen atama, bazı tema örnekleridir. İki ülkede de genel teftiş ve merkeziyetçi bir yapı bulunmaktadır. İklim bakımından Fransa eğitim sisteminde; öğretmenlik mesleğine geçişte sınav, maaşlar iyi, öğretmen öğrenci ilişkileri iyi, rehberlik, aday öğretmenlere bir yıl deneme, hizmet içi eğitimler, eğitim bütçesi yüksek, laik eğitim, iletişim odaklılık bazı temalardır. Türkiye eğitim sisteminde öğretmenlerin maaşları ve eğitim bütçesi bakımından farklılıkların olduğu vurgulanmıştır. Karşılaştırmalı eğitim konusunda katılımcı grubunun konuya ilişkin bilgi sahibi olduğu, karşılaştırmalı eğitimin ilgi çekici bir konu olduğu anlaşılmıştır. Bu konudaki eğitim ve çalışmaların arttırılması, literatür için ve uygulama alanları için yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: : Karşılaştırmalı Eğitim, Fransa Eğitim Sistemi, Türkiye Eğitim Sistemi, Nitel Araştırma Yöntemi.

TEACHERS' VIEWS RELATED TO COMPARISON OF FRANCE AND TURKISH EDUCATION SYSTEM

Abstract

The aim of this study is to evaluate the opinions of teachers on a comparison of the education system in France and Turkey. Comparative education is a discipline that defines the theoretical and practical similarities and differences of education systems in different cultures and countries. In this study, country comparison has been discussed; purpose-structure-functioning, similarities and differences with the climate dimensions. The research has been determined as the phenomenological pattern in the qualitative research method. The research has been conducted with the participation of 12 volunteer teachers with postgraduate education in the fall semester of 2019-2020 academic year. Data has been collected through semi-structured interviews. Interviews has been translated into written text and content analysis has been conducted. Themes and sub-themes has been created by content analysis. The similarities and differences between different countries' education systems, different education theories, strong education systems and international education themes have been created to describe the comparative education. In terms of purpose; In the French education system, to train citizens patriotic, to support technical education, to think about Europeanism and international cooperation, to choose professions to be happy, to support the continuation of a higher education, to create a consciousness of history. In terms of the Turkish education system, some themes which are connected to Atatürk's nationalism, who love their homeland, depend on cultural, spiritual and human values and constitutional rights of education. In terms of structure, education levels, compulsory education, centralized examinations, transition to high school, types of high schools and private school support are common themes in both countries. In terms of functioning, the Ministry of National Education, Research and Technology, central structure, university district, provincial and local units have been established in France. The Ministry of Education in Turkey, from the center-provincial management, centralized and hierarchical structure of responsibility of the Ministry's management-control-budget-teacher assignments, some themes are examples. Both countries have a general inspection and centralized structure. In terms of climate in the French education system; In the transition to teaching profession, exams, salaries are good, teacher-student relations are good, guidance, one year trial for prospective teachers, in-service trainings, high education budget, secular education, communication focus are some themes. Salaries of teachers in the education system in Turkey and emphasized that there are differences in terms of the education budget. It was understood that the participant group had knowledge about the subject and comparative education was an interesting subject. Increasing training and studies on this subject will be beneficial for literature and application areas.

Keywords: Comparative Education, French Education System, Turkey Education System, Qualitative Research Method.

GİRİŞ

Eğitim bilimi, bireyin içinde yaşadığı toplumda kabul görmüş değer, tutum ve davranışların yer aldığı, bireyin toplumsallaşmasına katkıda bulunan, yaşanılan çağdaki bilgi ve becerilerin bireylere aktarılması sürecini gerçekleştiren bilim olarak tanımlanmaktadır. Eğitim süreci, bireyin doğduğu andan başlayan ve hayatının her aşamasında var olan bir süreç olarak ifade edilmektedir (Şişman, 2006, s. 3-6; Çalık, 2009, s. 15). Eğitim ve öğretim süreci; okullarda, öğretmenler tarafından gerçekleştirilen, belirli bir süre aralığında, plan ve program

çerçevesinde sunulan eğitim hizmetini ifade eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Her ülkenin vatandaşlarına sunduğu eğitim hizmetinde farklılıklar ve benzerliklerin bulunduğu bilinmektedir (Şişman, 2006, s. 179-181; Hoşgörür ve Taştan, 2006, s. 271-274).

21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak haberleşme ve bilgi düzeyindeki gelişmeler ve ilerlemeler eğitim sistemlerini de etkilemiştir (Şirin, 2009). Her ülkenini eğitim sistemi kendine özgü olmakla beraber çağın gereği olarak diğer ülkelerdeki eğitim sistemlerinden de etkilenmektedir. Kaliteli ve nitelikli eğitim sistemlerini var edebilmek, eğitim sistemlerindeki sorunların çözümünde olumlu ve gelişmiş örneklerden esinlenmek, geleceğe daha nitelikli insanlar yetiştirmek eğitim biliminin alt dallarından olan karşılaştırmalı eğitimin var olmasına önem arz etmektedir (Yıldırım ve Türkoğlu, 2018, s. 33). Kendi ülkemiz ve diğer ülkelein mevcut olan eğitim sistemlerinin amaçlarının neler olduğu, yapı ve işleyiş bakımından nasıl bir sistemlerinin olduğu ve eğitim sisteminin öğretmen-öğrenci boyutunda, okul-sınıf atmosferi ve toplumsal açıdan öğretmenliğe dair tüm bilgileri karşılaştırmalı eğitimin konusunu oluşturmaktadır (Demirel, 2000, s. 1-3). Karşılaştırmalı eğitim; ilk defa Fransa'da, Fransız eğitim sistemindeki sorunları gidermek ve ihtiyaçları tespit etmek amacıyla Fransa eğitim sistemi ile başka ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkmıştır (Ültanır, 2000, s. 2).

Demirel (1996, s.8)'e göre, karşılaştırmalı eğitimin amaçları şöyledir: *Eğitim sistemlerine, sorunlarına ve etkinliklerine ilişkin geçerli bilgiler elde etmek; Yerel, ulusal ve uluslararası bir konu olan eğitimde, bir dizi hipotezi, gerekli yöntem ve teknikleri, yorum için gerekli esasları ve sonuçları geliştirmek; Eğitime etkin olan etmenlerin, çeşitli ülkelerdeki evrimini ve görünümünü inceleyerek, eğitim politikasının saptanmasına yardım edecek görüşü kazandırmak; Bir ülkenin kendi eğitim sistemini geliştirmesi ve kuramsal ve uygulamalı olarak katkıda bulunmak.*

Karşılaştırmalı eğitim, sadece ülkelerin eğitim sistemleri ile ilgilenmez. Ülkelerin toplumsal yapıları, ekonomileri, siyasal ve yönetimsel yapıları, coğrafi özellikleri, inanç sistemleri gibi eğitimi etkileyen tüm unsurları karşılaştırarak ülkelere dair zengin ve çeşitli bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Karşılaştırmalı eğitim ülkelerin birbirini tanımalarına ve ilişkilerine dair katkısından dolayı uluslararası barış varlığına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca eğitim bilimi açısından da yeni ve farklı yöntem ve tekniklerin geliştirilmesine vesile olmaktadır. Küresel anlamda eğitim politikalarının gelişimine de katkıda bulunmaktadır (Ergün, 1985; Demirel, 2000; Ültanır, 2000).

Fransa Eğitim Sistemi

Fransa, Avrupa kıtasında yer alan diğer ülkeler ile Büyük Okyanus arasında yer alan bir ülkedir. Akdeniz'e, Kuzey Deniz'ine ve Atlas Okyanus'una kolaylıkla açılabilen bir Avrupa ülkesidir. Yüz ölçümü 549,000 km2 ve nüfusu 65, 480, 710'dur (tynet, 2019). Yönetim şekli parlamenter rejime bağlı cumhuriyettir. Resmi dilli Fransızcadır (Erden, 2007).

1. Amaç Bakımından Fransa Eğitim Sistemi

Fransa eğitimin sisteminin vatandaşlarını yetiştirmekteki amaçları; *her öğrencinin kendi ile ilgili planlarını gerçekleştirmesine olanak sağlamak, her genci istenilen düzeyde bir eğitime hazırlamak, öğrencilerin yükseköğretime devam edebilmelerim sağlayacak biçimde diploma*

almaları için eşit olanaklar sunmak, bireyleri yeni "Avrupalılık" ve uluslararası işbirliği düşüncesiyle yetiştirmek olarak belirlenmiştir (Erden, 2007, s. 173).

2. Yapı Bakımından Fransa Eğitim Sistemi

Fransa eğitim sisteminde zorunlu eğitim 10 yıldır ve 6-16 yaş zorunlu eğitim çağı olarak belirtilmiştir. Eğitim sistemi yatay durumda bölümlerden oluşmaktadır (Ültanır, 2000, s. 110). Zorunlu eğitim parasızdır ve eğitim sistemi laiktir. Eğitim sisteminin yapısı örgün ve yaygın eğitim şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim; Okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim şeklindedir. Okulöncesi eğitimi 2-6 yaş arasındaki çocuklar içindir ve zorunlu değildir (Demirel, 1996, s. 33).

İlköğretim, beş yıllık bir eğitim sürecini kapsamaktadır. 6-11 yaş arası çocuklar için zorunlu okul çağını ifade eden eğitim kademesidir.İlköğretim iki döneme ayrılmıştır. İlk döem, temel acemilik olarak ifade edilen iki yıllık dönemdir. İkinci döenm ise yoğun dönem olarak ifade edilen üç yıllık süreci iafede etmektedir. Ortaöğretim, 11-15 yaş arasındaki çocukların kolejler adı verilen okullarda ortaöğretimin ilk devresi bu okullarda gerçekleştirilmektedir. Ortaöğretimin ikinci devresi ise lise eğitiminin ilk bir yıllık zorunlu eğitime dahil olan lise eğitimi ortaöğretim olarak ifade edilmektedir. Bu kademedeki lise eğitiminin devamlılığı genel ve teknik liselerde gerçekleşmektedir (Erden, 2007, s. 178-180).

Yükseköğretim, üniversiteler, yüksek okullar ve başka büyük öğretim kurumlarından oluşmaktadır. Fransız devlet üniversiteleri ücretleri devlet tarafından ödenir. Özel üniveritelerin ücretleri ise kuruma göre değişiklikler göstermktedir ve paralıdır. Yüksek öğretime geçişte sınavlara bağlı olarak oluşturulmuş bakoloryalar alınır ve geçiş bunlara bağlı olarak gerçekleştirilir (Özkeskin ve Değirmenci, 2019).
Yaygın eğitim, çoğunluk olarak özel kuruluşlara bırakılmıştır. Büüykşehirlerde ve kasabalarda halk evlerinde hükümet tarafından açılmış olan halk evlerinde gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleşmektedir (Demirel, 1996).

3. İşleyiş Bakımından Fransa Eğitim Sistemi

Fransa'da eğitim hakkı devletin vatandaşlarına sunmakla sorumlu olduğu bir görevidir. Bu görevi Milli Eğitim Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı merkeziyetçi bir anlayışla gerçekleştirmektedir. Milli Eğitim Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı'nın görevleri; programların geliştirilmesi ve düzenlenmesi, mesleki eğitim süreçlerinin gerçekleşmesini sağlamak, eğitim personelinin eğitimi ve idaresini gerçekleştirmek, eğitim personellerinin maaşlarını ödemek, kadroları ilan etmek, okulların açılması kapatılası, eğitim materyallerin yerleştirilmesidir. Bakanlık yöresel yetkiler tanıyarak eğitimdeki merkeziyetçilik yapısını bölgesel katkılara açmaya çalışmıştır. Böylece kamu okul binalarının bakımı ve onarımını, yöresel hizmet içi eğitimler, okul kantini ve okullara taşınma organizasyonlarının düzenlenmesinde bölgesel destekler sağlanmaktadır (Ültanır, 2000, s. 109).

4. İklim Bakımından Fransa Eğitim Sistemi

Fransa eğitim sisteminde öğretmenlerin yetiştirmesi görevini, akademi ve üniversitelerin bulunduğu yerlerde kurulan Öğretmen Yetiştirme Enstitüleri üstlenmektedir. Bu enstitülerin yöneticileri Milli Eğitim Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı tarafından atanmaktadır. Öğretmen adayları uygulama eğitimi yaparken formatör öğretmen ve teftiş kurullarının kontrolünde farklı niteliklerden oluşan stajlar yapmaktadırlar (Yaman, 2018, s. 114-115).

Fransa'da tüm öğretmenler devlet memurudur. Mesleğe geçiş milli sınavlarla gerçekleşmektedir. Öğretmenlik mesleği toplumda gayet tatmin edici ve güvenirliği yüksek meslekler arasındadır (Demirel, 1996, s. 43).Aday öğretmeler öğretmen olmadan önce bir yıl denenirler. Deneme sürecini başarı ile tamamlayınca ancak asıl öğretmen olabilirler. Öğretmenler için hizmet içi eğitimler bulanmaktadır. Kolej ve lise müdürleri devleti temsil ederken ilkokul müdürleri yerel yönetim birimlerine bağlıdır. Okullar hafta da 6 gün açıktır (Erden, 2007).

Türkiye Eğitim Sistemi

Türkiye, coğrafi anlamda bir orta kuşak ülkesidir. Akdeniz, Karadeniz ve Ege Denizi olmak üzere üç tarafı denizlerle çevrilidir. Avrupa kıtası ve Asya kıtası arasında geçiş noktasında bulunmasından dolayı aynı zamanda bir Asya ve Avrupa ülkesi özelliğine sahiptir. Yüz ölçümü 814.578 km2 ve nüfusu 82 003 882'dır (TÜİK, 2019). Başkenti Ankara'dır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle yönetilmektedir. Resmi dilli Türkçedir (Özey, 2008, s. 134).

1. Amaç Bakımından Türkiye'de Eğitim Sistemi

Türk eğitim sisteminin vatandaşlarını yetiştirmekteki amaçları Türk Milli Temel Kanununda Türk Milli Eğitiminin genel amaçları şeklinde detaylı olarak açıklanmaktadır.

Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 2019).

2. Yapı Bakımdan Türkiye'de Eğitim Sistemi

Türk eğitim sisteminde eğitim dili Türkçe olarak kabul edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı devlete bağlı olarak eğitimden sorumlu olan kurumdur. Bakanlığın, vatandaşlara eğitim hakkını sunmak, eğitim sürecini denetleme, geliştirme gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Türkiye'de eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarından meydana gelmektedir. Zorunlu eğitim 12 yıldır, devlet tarafından finanse edilmektedir. Yani zorun eğitim ücretsizdir. Zorunlu eğitim kapsamındaki eğitim kademeleri 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl lise eğitimi girmektedir (MEB, 2019).

Okul öncesi eğitimi, zorunlu değildir. Henüz 6 yaş olan zorunlu eğitim yaşına gelmemiş olan çocukların, MEB'in onayladığı veya MEB'e bağlı olarak açılmış bağımsız anaokulları, ilköğretim okuluna bağlı anasınıfları ve diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıflar şeklindeki okul öncesi kurumlarında aldıkları eğitim olarak ifade edilmektedir. İlköğretim, zorunlu eğitim çağı olan 6-13 yaş aralığındaki çocukların eğitimini kapsamaktadır. İlköğretim kurumları; temel eğitimin alındığı dört yıl ilkokul ve dört yıl ortaokul şeklinde eğitim kademlerinden oluşmaktadır. Ortaokullar, dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşmaktadır. Ortaöğretim; ilköğretime dayalı dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik liseler ile mesleki liseleri tümünü kapsar. Bitirilen lisenin programının özelliğine göre diploma verilir. Lise veya dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hakkı edinirler. Hangi yükseköğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yükseköğretim Kurulu'nun kararı ile belirlenir (MEB, 2019).

Yükseköğretim, ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarını kapsar. Yükseköğretim kurumları, üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları ve uygulama ve araştırma merkezlerinden oluşmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının amaçları, açılış, kuruluş ve işleyişleri ile öğretim elemanlarına ilişkin esaslar ve yükseköğretim kurumları ile ilgili diğer hususlar, özel kanunlarında belirlenir. Yükseköğretim diğer eğitim kademeleri gibi ücretsiz değildir. Başarılı olan fakat maddi imkânları elverişli olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, sınav harcı gibi her türlü öğrenim giderleri burs, kredi yatılılık ve benzeri yollarla sağlanır. Öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödenme tarzları ile burs ve kredilerin tutarları ve bunların veriliş esasları, Maliye Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikle hazırlanarak yönetmelikle belirtilir. Yaygın eğitim, örgün eğitimi destekler ve tamalar niteliktedir. Yaygın eğitim, genel ve mesleki - teknik olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır (MEB, 2019).

3. İşleyiş Bakımından Türkiye'de Eğitim Sistemi

Milli Eğitim Bakanlığı; merkez örgütü, taşra örgütü, yurt dışı örgütü ve bağlı kuruluşlar şeklinde dört bölümden oluşmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı taşra örgütü, 81 il ve 70 büyük şehir merkez ilçesi olarak 924 ilçede örgütlenmiştir. 20 eğitim müşavirliği ve 18 eğitim ataşeliği olmak üzere 21 ülkede temsil edilmektedir (Erdem, 2007, s. 7). Milli Eğitim Bakanlığı, kendisine bağlı eğitim kurumlarının eğitim araç ve gereçlerini, gelişen eğitim teknolojisi, program ve metotlara uygun olarak hazırlanmasını, geliştirilmesini yenilenmesini, standartlaştırarak, kullanılma süresini belirleyerek, telif haklarını koruyarak, ders kitabı fiyatlarını tespit ederek öğrencilerin eğitim ve öğretim sürecinde paralı-parasız olarak yararlanılmandan sorumludur (MEB, 2018).

4. İklim Bakımından Türkiye'de Eğitim Sistemi

Öğretmenlik mesleğine hazırlık sürecinde genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik eğitimlerini tamamlamış olmaları gerekmektedir. Öğretmen olacak kişilerin yükseköğretimi tamamlamış olmaları zorunludur. Bu öğrenim lisans öncesi, lisans ve lisansüstü seviyelerde yatay ve dikey geçişlere de imkân verecek şekilde gerçekleşebilir. Aday öğretmen olabilmek için yönetmelikle belirlenen yükseköğretim kurumlarından mezun olmak, Bakanlık tarafında veya Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılacak sınavlarda başarılı olma şartlarını yerine getirmek gerekmektedir. Öğretmenlik mesleği; adaylık döneminden sonra öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olmak üzere üç kariyer basamağına ayrılır (MEB, 2019).

Toplumsal açıdan Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin saygınlığının düşük olduğu belirtilmektedir. Saygınlığın düşük olmasının nedenleri arasında öğretmenlik mesleğini gerçekleştirirken yeterli kazanç elde edemeyen öğretmenlerin, geçimlerini sağlamak amacıyla ek işlerde çalışmalarından dolayı istenilen başarıyı verimi verememeleri temel nedenlerden biri olarak ifade edilmektedir. Bu durum öğretmenler için maaşların düşük olduğu ve buna bağlı olarak saygınlıklarının da düşük olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır (Aydın, Canavar, ve Akkın, 2018, s. 984).

Türkiye'de eğitim ve öğretim süreci merkezi sınavlar etkisiyle uygulamada sınav odaklı eğitimin gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu gibi sebeplere bağlı olarak da öğrencilerde sınav kaygısının yüksek olduğu görülmektedir. 2005 yılı itibari ile yapılandırmacı eğitim felsefesinin eğitim sisteminde benimsenmesiyle geleneksel davranışçı eğitim anlayışından uzaklaşarak öğrenci merkezli ve öğrencinin aktif olduğu eğitim anlayışı benimsenmiş olsa da uygulamada ezbere dayalı bir anlayışın hala devam ettiği belirtilmektedir (Taşdemir, 2015, s. 896).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; öğretmenlerin Fransa ve Türkiye eğitim sistemlerinin tanımını yapılabilmesi, amaç-yapı-işleyiş, iklim boyutlarıyla benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmasını yapabilmeleri açısından görüşlerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim deseni olarak belirlenmiştir. Olgubilim desenine bağlı olarak gerçekleştirilen araştırmalarla bireylerin bir olguya dair algıları, yaşanmışlıkları ve olguya yükledikleri anlamları açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu araştırmalarda odaklanılan olguya dair yaşanmışlığı olan ve bu yaşanmışlığını ifade edebilecek olan kişi veya kişiler veri kaynağı olarak belirlenebilir. Olgubilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmelerdir (Yıldrım ve Şimşek, 2013, s. 69-72).

Görüşme, araştırma konusuyla alakalı olarak önceden belirlenmiş veya bir amaca bağlı olarak araştırmacı ve görüşülen kişi veya kişilerle karşılıklı soru sorma ve cevaplama durumlarını olarak tanımlanmaktadır. Görüşme sürecinde araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenmiş kişi veya kişiler iç dünyalarındaki bilgileri, deneyimleri, amaçları ve tutumları doğrudan gözlemlenemeyen hallerini gözlemlenemeyen hallerini açığa çıkarma amacı güdülmektedir (Yıldrım ve Şimşek, 2013, s. 129-130). Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın veri kaynağı olan öğretmenlerden araştırmanın olgularına dair türdeki bilgilerin alınabilmesi hedeflenmiştir. Görüşmeler not alma tekniği ile yazıya aktarılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemi altında maksimum çeşitlilik örneklemesi tekniği kullanılmıştır. Belirli koşulları ve özellikleri sağlayan öğretmenler bu araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Küçük bir örneklem oluşturarak bu örneklemde çalışılan probleme taraf olabilecek katılımcıların maksimum çeşitliliğini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 136). Araştırma verileri, 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde lisansüstü eğitim almış gönüllü 12 öğretmen ile görüşme yapılarak elde

edilmiştir. Katılımcılar farklı branşlardan branş öğretmenleridir. Katılımcıların yaş dağılımları 25-45 yaş arasında dağılmaktadır.

Verilerin Analiz ve Verilerin Sunumu

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme araştırma konusu olan olguya yönelik araştırmacı ve araştırma kaynağı olarak belirlenmiş olan kişi veya kişiler arasındaki sözlü iletişimi ifade etmektedir(Yıldırım ve Şimşek, 2013). Analiz yöntem olarak; verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin açıklanabilmesi ve birbiri ile ilişkilendirilmesinde daha derin ve detaylı yapılan analizi ifade etmektedir. İçerik analizinde genel bir çerçeveye bağlı olarak da kodlama yapılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 142-146).

Görüşmeler not alma tekniği ile yazıya aktarılarak yazılı metinler üzerinde her soru bazında tema, tema ve alt tema şeklinde iki grupta analizler ortaya çıkmıştır. Araştırmada yapılan analizler tema ve alt temalar altında kodlanmış, tablolarda sunulmuş ve frekans verilmiştir. Her bir görüşe ilişkin görüş bildiren görüşmecilerin adları kod verilerek K1, K2, …vb. şekilde tablolarda sunulmuştur. Görüşlerin toplamlarına yer verilmiştir. Görüşmeciler aynı konuya ilişkin bazen tek görüş, bazen de birden fazla görüş bildirmişlerdir.

BULGULAR

Görüşmeye katılan öğretmenlerin karşılaştırmalı eğitime dair görüşlerini belirten öğretmenlerin çoğu, ülkelerin eğitim sistemlerindeki farklılıklar ve benzerlikler, mevcut olan eğitim sistemlerindeki sorunlar ve farklı eğitim kuramlarını bilmek gibi kodlar içeren tanımlar yapmışlardır.

Tablo 1. Karşılaştırmalı eğitimin tanımı

Tema	**Görüşmeciler**	**Toplam**
Farklılıklar ve benzerlikler	K2, K3, K4,K5,K6, K7, K8, K10, K11, K12	10
Mevcut eğitim sistemleri sorunları	K4,K5, K7, K9, K11	5
Farklı eğitim kuramlarını bilmek	K3,K1, K2,K5, K12	5
Eğitim teorisi ve pratiğinde yararlanılan bilimdir	K2, K8	2
Güçlü eğitim sistemlerini örnek almak	K9, K12	2
Sosyal, ekonomik, politik, kültürel etkileşim	K4	1
Uluslararası eğitim	K8	1

"Farklı ülkelerin eğitim sistemlerini belirli kriterlere göre sınıflandırmak, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları vurgulamaktır"(K6).

"…Ülkelerin eğitim düzeylerinin farklılık ve benzerlikler açısından karşılaştırılmasıdır" (K11).

"…değişik ülkelere ilişkin eğitim kuram ve uygulamalarını inceleyen eğitim dalıdır" (K3).

"… Güçlü ülkelerin eğitim sistemlerini örnek almaktır" (K12).

Tablo 2. Fransa ve Türk eğitim sisteminin vatandaşlarını yetiştirmedeki amaçları

a. Fransa eğitim sisteminin vatandaşlarını yetiştirmedeki amaçları

Tema	**Görüşmeciler**	**Toplam**
Teknik ve mesleki eğitimi desteklemek	K1, K2, K7, K8, K9, K12	6
Avrupalılık ve uluslararası işbirliği	K2, K3, K4, K5, K6, K11	6
Yurtsever vatandaş yetiştirmek	K2, K7, K8, K11, K12	5
Herkesin eğitim alması	K1, K3, K4, K5, K7	5
Yükseköğretime devamı desteklemek	K3, K4, K5, K6, K7	5
Tarih bilinci oluşturmak	K2, K7, K8, K9, K10	5
Fransız kültürü ve milli değerler	K9, K10, K11	3
Mutlu olunacak meslekleri seçmek	K6,K7	2
Laik, özgürlük ve eşitlik	K8, K12	2
Sorumluluk bilinci	K1, K10	2
Kültürlü olmak	K1, K10	2
Okul terk oranlarını azaltmak	K1	1
Ayrımcılık yapmamak	K8	1

"Fransızlar, eğitim yoluyla tarih bilinci oluşturmak ve yurtsever vatandaşlar yetiştirerek ayrıca her vatandaş için var olan potansiyeli kullanmaktır. Teknik eğitimle desteklemiş olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır". K2

"Avrupalılık ve uluslararası işbirliği düşüncesiyle yetiştirmek" (K3)

"Fransa'da ise eğitim sisteminin genel amacı; bir yandan herkesin eğitim alması, "okulu terk etme" oranını azaltmak, meslekî ve teknik eğitimi desteklemek, diğer yandan sorumlu ve kültürlü vatandaşlar yetiştirmek" (K1).

b. Türk eğitim sisteminin vatandaşlarını yetiştirmedeki amaçları

Tema	**Görüşmeciler**	**Toplam**
Atatürk İlke ve İnkılapları, Atatürk milliyetçiliği bağlı	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12	12
Milli, kültürel, manevi ve insani değerlere bağlı	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12	11
Vatan ve millet sevgisi	K1, K2, K3, K4,K5, K6, K8, K9, K10, K12	10
İnsan Haklarına saygılı	K2, K3,K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	10
Demokratik laik hukuk devleti	K2, K3, K4,K5, K6, K7, K8, K9 K10	9
Görev ve sorumluluk bilinci	K2,K3, K4,K5, K6, K8, K10	7
Türk milliyetçiliği	K2, K3, K4, K5, K6, K8, K10,	7
İyi vatandaş yetiştirmek	K7, K11	2
Aklı vicdanı hür bireyler yetiştirmek	K9, K11	2

Öğretmenlere Türk eğitim sisteminin vatandaşlarını yetiştirmekteki amaçlarının neler olduğuna dair soru yöneltildiğinde Milli Eğitim temel kanunun da yer alan Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarını ifade ederek görüşlerini ifade etmişlerdir.

"Türk Eğitim Sisteminin amaçları: Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek, topluma karşı sorumluluk duyan, böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır" . (K4).

Tablo 3. Yapı boyutunda eğitim kademelerini, geçiş ve sınav sistemleri

a. Fransa'nın yapı boyutunda eğitim kademelerini, geçiş ve sınav sistemleri

Tema ve Alt Temalar	**Görüşmeciler**	**Toplam**
6-16 yaş zorunlu eğitim	K1, K2, K3, K6, K7, K9, K,12, K11	8
5+4+1 zorunlu eğitim kademeleri	K1, K4, K5, K7, K9, K11, K12	7
Merkezi sınav sistemi	K2, K6, K7, K11, K12	5
Örgün ve yaygın eğitim	K1, K3, K11, K12	4
Mesleki teknik okullarda özgün sistem	K5, K8, K11, K12	4
Okul öncesi eğitim kamu, kilise ve özel	K3, K4, K5	3
Tematik Lise	K6, K7	2
Eğitim kademesi arttıkça öğrenci sayısı düşüyor	K1	1
Zorunlu eğitim ücretsiz	K9	1

Öğretmenlerin çoğunluğu Fransa eğitim sistemindeki zorunlu eğitim çağını ve zorunlu eğitimi ifade eden eğitim kademelerini ifade etmişlerdir.

"Fransız eğitim sisteminde zorunlu eğitim 6-16 yaşlarını kapsamaktadır" (K1).

"Merkezi sınav sistemi bulunmaktadır. Zorunlu eğitim 6-16 yaş arasındır. Okul öncesi eğitim zorunlu değildir. Lise eğitiminin ilk yılı zorunludur. Lise eğitimin son üç yılı genel veya mesleki liselerle tamamlanmaktadır. Üniversiteye geçişte merkezi sınavlar bulunmaktadır" (K11).

b. Türkiye'nin yapı boyutunda eğitim kademelerini, geçiş ve sınav sistemleri

Tema ve Alt Temalar	**Görüşmeciler**	**Toplam**
12 yıl zorunlu eğitim	K1, K3,K4, K5, K9,K11, K12	7
Örgün ve yaygın eğitim	K1, K3,K4, K5, K9,K11, K12	7
4+4+4 sistemi	K1, K2,K3,K4, K5, K9,K11,	7
Okul öncesi, ilköğretim,	K3, K4, K5, K8, K11, K12	6

ortaöğretim ve yükseköğretim		
Merkezi Sınav Sistemi	K4, K9, K11, K12	4
Eğitim kademeleri arttıkça sayıda artmakta	K1	1
2+4 Ön lisans ve Lisans gönüllü	K9	1
YGS'ında herkese temel yeterlilik zorunluluğu	K9	1
Tematik Liseler	K5	1

"Türkiye'de 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yerine 12 yıllık zorunlu kademeli eğitime geçilmiştir. Üç kademeye ayrılan eğitim sistemi, birinci kademe 4 yıl süreli ilkokul, ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul, üçüncü kademe 4 yıl süreli lise olarak düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeyle ilkokul, ortaokul ve liselerin birlikte veya birbirinden bağımsız oluşturulması imkanı getirilmiştir." (K9).

Öğretmenlerin çoğunluğu Türk eğitim sistemi için zorunlu yılını, eğitim kademlerini ve eğitimin yapısına dair örgün ve yaygın kodlarını içeren görüşler belirtmişlerdir.

Tablo 4. İşleyiş boyutunda Fransa ve Türk eğitim bakanlığı sistemleri

a. Fransa'nın işlem boyutunda eğitim bakanlığı sistemi

Tema ve Alt Temalar	**Görüşmeciler**	**Toplam**
Eğitim Bakanlığının Adı		
Milli Eğitim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı	K1, K2, K3, K4, K5, K8, K11, K12	8
Bürokratik Yapı		
Merkeziyetçilik	K1, K2, K3, K4, K7, K8, K9, K11, K12	9
Üç bölge: üniversite bölgesi, taşra ve mahalli birimler	K1, K3, K4, K5, K6, K11, K12	7
Yönetim, Denetim, Yürütme	K4, K5, K6, K11	4
Eğitim Millîdir	K7	1
Eğitim finansmanı devlettir.	K8	1
Yerel yönetimlerinde sorumlulukları vardır	K3, K4, K7, K8, K9, K11	6

Görüşleri alınan öğretmenlerin çoğunluğu Fransa eğitim bakanlığının adını, bürokratik yapısını ve işleyişine dair görüşler belirterek tablodaki kodlamanın oluşmasını sağlamışlardır.

"Fransa'da merkeziyetçi bir yönetim yapısı olduğundan tüm eğitim sistemi devlet denetiminde olup yönetimde en üst makam Milli Eğitim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı'dır. Fransa, devlet tarafından kullanılan bazı yetki ve sorumlulukları bölgelere aktarmaya karar verdikten sonra, Fransız eğitim sistemi, bölgesel düzeyde üç idari birime ayrılmıştır. Bunlar büyüklüklerine göre; üniversite bölgesi, taşra teşkilatı ve mahalli birimlerdir" (K1).

b. Türkiye'nin işlem boyutunda eğitim bakanlığı sistemi

Tema ve Alt Temalar	Görüşmeciler	Toplam
Eğitim Bakanlığının Adı		
Milli Eğitim Bakanlığı	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11	10
MEB Bürokratik Yapı		
Merkezden taşraya yönetim	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K10, K11, K12	9
Merkezi hiyerarşik yapı	K1, K2, K3, K6, K7, K8, K9, K10, K12	9
Denetim, Yürütme, Bütçe	K4, K5, K8, K11	4
Üniversiteler YÖK'e bağlı	K4, K8, K11	3
Eğitim finansmanı devlettir.	K8, K11	1
Öğretmen Atama MEB	K4,	1

Türkiye'deki eğitim bakanlığının işleyiş boyutuna dair öğretmenlerin çoğunluğu bakanlığın adı ve bürokratik yapısını içerecek şekilde görüşler belirtmişlerdir.

"Merkezi yapı vardır. Bir tane bakanlık bulunmaktadır. Tüm eğitim personelinin ücreti devlet tarafından ödenir. Merkez ve taşra teşkilatı olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Eğitim bölgeleri ve toplantıları olsa da işlevsel değildir. Okulların yapımı Bakanlık tarafından gerçekleştirilmektedir. Müfredatın hazırlanması, derslerin düzeni, öğretim personelinin aylıkları ve üniversiteler devletin alanına girmektedir. Türkiye'de il ve ilçe milli eğitim müdürleri bölgesel yönetimin başındadır. Üniversiteler YÖK'e bağlıdır" (K11).

"Türk eğitim sisteminde, tüm kararlar merkez teşkilat tarafından alınır. Alınan kararlar il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri ve okullar tarafından yani taşrada yürütülür" (K12).

Tablo 5. İklim bakımından öğretmen-öğrenci ilişkileri, disiplin, öğretmenlerin itibarı konularında Fransa ve Türk eğitim sisteminin yaklaşımları

a. Fransa'da iklim bakımından öğretmen-öğrenci ilişkileri, disiplin, öğretmenlerin itibarı konularında eğitim sisteminin yaklaşımı

Tema ve Alt Temalar	Görüşmeciler	Toplam
Rehberlik	K1, K2, K3, K7, K9, K10, K12	7
Öğretmen maaşları iyi	K1,K3, K6, K10, K12	5
Öğretmen öğrenci ilişkileri iyi ve önemli	K1, K2, K3, K10, K12	5
Hizmet içi eğitimler	K1, K3, K10, K12	4
Öğretmenlerin itibarı yüksek	K5, K6,K11,K12	4
Öğretmenlik mesleğine geçişte sınav	K1, K3, K10, K12	4
Aday öğretmenlere bir yıl deneme süreci	K1, K3, K10, K12	4
Disiplin önemlidir	K2, K4, K6	3
Laik eğitim	K7, K8, K11	3
Eğitim ücretsiz	K8, K11	2
Öğrenci aktif	K7	1
Öğrenci araştırmacı, sorgulayıcı ve üretici	K7	1
Bilim ve teknoloji ortamı	K7	1
Heterojen okul iklimi	K2	1

"Fransa'da da öğretmen öğrenci ilişkilerine oldukça iyi ve önemlidir. Fransa'da özellikle yönlendirme, rehberlik hizmetleri, bilgilendirme ve güçlü iletişim önem arz etmektedir. Fransa'da da Türkiye'de olduğu gibi öğretmenlik mesleğine girişte sınava giriyorlar, aday öğretmenler bir yıl deneme sürecinden geçiyor ve daha sonra öğretmenlere hizmet içi eğitimler veriliyor. Ancak Fransa'da öğretmenlerin maaşları Türkiye'ye oranla kıdemlerine göre çok daha fazla artmaktadır. " (K1).

"OECD ortalamalarına göre Fransa'da ki öğretmen maaşları çok az farkla Türkiye den daha yüksek. Fransa da öğretmen algılarına göre öğretmenlik mesleği daha saygın, Türkiye de ise daha az saygın durumdadır. Fransa da öğrenciler daha disiplinli ve kurallara bağlı iken Türkiye de öğrenciler daha sorumsuz ve disiplin problemleri bulunmaktadır." (K6).

Fransa eğitim sisteminde öğretmen öğrenci ilişkisinde öğretmenlerin rehberlik ettiğini, maaşlarını Türkiye'ye kıyasla daha iyi olduğu, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin olduğuna dair öğretmenlerin çoğunluğu görüş bildirmişlerdir.

b. Türkiye'nin iklim bakımından öğretmen-öğrenci ilişkileri, disiplin, öğretmenlerin itibarı konularında eğitim sisteminin yaklaşımı

Tema ve Alt Temalar	**Görüşmeciler**	**Toplam**
Öğretmen maaşları düşük	K5, K6, K10, K12	4
Eğitime ayrılan bütçe düşük	K6	1
Öğretmenlik meslek sınavı	K1, K3, K10, K12	4
Disiplin önemlidir	K2, K4	2
Öğretmenlerin itibarı düşük	K5, K6	2
Sorumsuzluk ve disiplin sorunu	K6	1
Hiyerarşik sınıf ortamı	K7	1
Geleneksel eğitim anlayışı	K7, K9	2
Öğretmen merkezli ezberci sistem	K7, K9	2
Dini eğitim var	K8, K11	2
Zorunlu eğitim ücretsiz	K8, K11	2
Aday öğretmen	K10, K12	2

"Türkiye'de yükseköğretim iklim bakımından değerlendirildiğinde sınıf ortamlarının daha çok hiyerarşik bir şekilde konumlandığı ve dolayısıyla eğitim ortamının demokratik kıstaslar üzerine kurulu olmadığı söylenebilir. Öğrencinin aktif ve katılımcı olduğu sınıf ortamlarının yaratılmasından ziyade daha çok öğretmen merkezli olduğu ve ezberci sisteme dayalı geleneksel eğitim modellerinin uygulandığı ve öğrenciye çoğunlukla pek değer verilmediğini söylemek mümkündür." (K7).

"Türkiye'de okullarda ilköğretim ve ortaöğretim kurumları yönetmeliği çerçevesinde disiplin kurulları oluşturulur." (K2).

Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin itibarının düşük olduğu, maaşlarının düşük olduğu ve öğretmenlik mesleğine dair sınav olduğu şeklinde öğretmenlerin çoğunluğu görüş belirtmişlerdir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Karşılaştırmalı eğitim konusu genel olarak çalışmaya katılan grup tarafından ilgi çekici bulunmuştur. Katılımcıların konuya ilişkin bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Ancak katılımcılar lisansüstü düzeyde karşılaştırmalı eğitim dersini almış bir gruptan seçildiği için çalışmada etkileri görülmüştür.

Fransa ve Türkiye eğitim sistemlerinin amaç bakımından birbirine benzer noktaları bulunmakla birlikte farklı noktalarda bulunmaktadır. Laik eğitim vurgusu, zorunlu eğitimin devlet tarafından finanse edilmesi ve eğitimin herkes için bir hak olması devletin bir görevi olması açısından benzerlik göstermektedir. (Erden, 2007). Görüşmeye katılan öğretmenlerin görüşleri de bu durumu destekler niteliktedir.

Yapı ve süreç boyutunda iki ülke eğitim sistemleri; eğitim bakanlığının devlet adına eğitim hakkını vatandaşlara sağlaması, bakanlığın merkeziyetçi yapısının bulunması (her ne kadar bölgesel anlamda bazı noktalarda bölgelerin eğitim hizmetinde etkinliliği bulunmuş olsa da), bakanlığın görevleri, eğitimin zorunluluğu, eğitim sisteminin yaygın ve örgün olarak ayrılması bakımından benzerlikler görülmektedir (Erden, 2007). Nitekim görüşleri alınan öğretmelerde bu duruma katılmaktadır.

İklim boyutunda iki ülke eğitim sistemlerinde öğretmen yetiştirme ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinde benzerlikler bulunmaktadır. Öğretmenleri itibarı ve maaşları açısından farklılıklar mevcuttur (Demirel, 1996). Nitekim görüşmeye katılan öğretmenler bu durumu destekler nitelikte görüşler bildirmişlerdir.

Yükseköğretim eğitim programlarında; karşılaştırmalı eğitim dersleri var ise devam etmeli. Olmayan programlarda mutlaka karşılaştırmalı eğitim dersi programlara eklenmelidir. Araştırmacılar ise karşılaştırmalı eğitim alanındaki çalışmalarında desteklenmelidir. Karşılaştırmalı eğitim konusu üniversitelerde mevcut olan ERASMUS programları dikkate alındığında ERASMUS'tan faydalanacak öğrenciler için farklı ülkelerin eğitim sistemlerini tanımak ve incelemek faydalı olacaktır. Başka bir çalışmada farklı bir grupla yapılacak çalışmalarda çalışma grubunun etkisine göre daha farklı sonuçlar ortaya çıkabilecektir.

KAYNAKLAR

Çalık, T. (2009). Eğitim Bilimi İle İlgili Bazı Temel Kavramlar. L. Küçükahmet içinde, *Eğitim Bilimine Giriş* (s. 15-22). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Demirel, Ö. (1996). *Karşılaştırmalı Eğitim* . Ankara: USEM Yayınları.

Demirel, Ö. (2000). *Karşılaştırmalı Eğitim.* Ankara : Pegem A Yayıncılık .

Erden, A. (2007). Fransız Eğitim Sistemi. A. Balcı içinde, *Karşılatırmalı Eğitim Sistemi* (s. 171-193). Ankara: Pegem A Yayıncılık .

Ergün, M. (1985). Karşılaştırmalı Eğitim. *İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*. Malatya. 12.4.2019 tarihinde http://www. egitim. aku. edu. tr/kegitim adresinden alınmıştır.

Hoşgörür, V., ve Taştan, N. (2006). Eğitimin İşlevleri. Ö. Demirel, & Z. Kaya içinde, *Eğitim Bilimine Giriş* (s. 269-295). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

MEB. (2019) MİLLİ EĞİTİM TEMEL KANUNU: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf adresinden , 04.12.2019 tarinde alınmıştır.

Özey, R. (2008). *Asya Coğrafyası* . İstanbul: Akif Yayınları.

Özkeskin, E., ve Değirmenci, K. (2019). *Fransa Eğitim Sistemiyle Türkiye Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması.* academia.edu: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/60224244/Fransa_Egitim_Sistemiyle_karsilastirma20190807-34833-1t4z675.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DFRANSA_EGITIM_SISTEMININ_TURKIYE_EGITIM.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Am adresinden 20.12.2019 alınmıştır.

Şirin, H. (2009). 21. Yüzyılda Eğitim Bilimlerinde Yönelimler . L. Küçükahmet içinde, *Eğitim Bilimine Giriş* (s. 23-50). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Şişman, M. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş* . Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Taşdemir, M. (2015). Öğretmen Adaylarının Türk Eğitim Sistemi Üzerine Algıladıkları Sorunlar. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10*(7), 881-898.

TÜİK. *Türkiye İstatistik Kurumu Web*. Türkiye İstatistik Kurumu Web: http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden 04.12.2019 tarihinde alınmıştır.

tynet. *Tynet*. Tercihini Yap Net: https://www.tercihiniyap.net/ozel-haber/avrupa-ulkeleri-nufusu-2019-h6402.html adresinden 20.12.2019 tarihinde alınmıştır.

Ültanır, G. (2000). *Karşılaştırmalı Eğtiim Bilimi Kuram ve Teknikler* . Ankara : Eylül Kitap ve Yayınevi.

Yaman, B. (2018). *Türkiye, Almanya, Fransa, Çin ve Japonya'da Öğretmen Yetiştirme (2000-2017).* Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SAĞLIK YÖNETİCİLERİNİN PROBLEM ÇÖZME VE KARAR VERME BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE PROBLEM SOLVING AND DECISION MAKING SKILLS OF HEALTY MANAGERS

Ayten TURAN KURTARAN
Doç.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi

Ahmet Yasin YEŞİLDAĞ
Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmada, Trabzon'daki ikinci ve üçüncü basamak hastanelerde görev yapmakta olan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme becerilerinin belirlenmesi ve varsa, kurumsal özelliklerin ve sosyo-demografik özelliklerin bu beceriler üzerinde etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın yapıldığı dönemde 16 sağlık kuruluşunda toplam 86 yönetici görev yapmaktadır. Araştırmada örneklem seçilmemiş olup, tüm evrene ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak toplam 86 yöneticiden 52'si araştırmaya katılmıştır. Dolayısıyla anketlerin geri dönüş oranı %60'tır. Çalışmada veri toplama aracı olarak 2 bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde çalışmaya katılan yöneticilerin kişisel ve demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 7, ikinci bölümünde ise problem çözme ve karar verme beceri düzeyini belirlemeye yönelik 25 soru yer almaktadır. Hastane yöneticilerinin problem çözme ve karar verme becerilerinin ölçülmesinde, Sperry (2003) tarafından geliştirilen ve Şimşek (2006) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçekten yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 25.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda verilerin normal dağılım özelliği gösterdiği belirlendiğinden değişkenlerin karşılaştırılmasında parametrik testler (Anova ve t testi) kullanılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi $p< 0.05$ alınmıştır.

Araştırma sonucunda, sağlık yönetimi ve İİBF mezunu yöneticilerin problem çözme ve karar verme beceri puan ortalaması tıp fakültesi mezunu yöneticilerinkinden daha yüksek bulunmuştur. Problem çözme ve karar verme beceri puan ortalaması en yüksek yönetici grubu ise hastane müdürleri ve yardımcıları iken, başhekim ve yardımcılarının puanı daha düşüktür. Ayrıca, yatak kapasitesi 100 ve üzeri olan hastanelerde görev yapan yöneticilerin problem çözme ve karar verme beceri puan ortalamasının, yatak kapasitesi 100'ün altında olan hastanelerdeki yöneticilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yaş gruplarına, cinsiyete, medeni duruma ve çalışma süresine göre yöneticilerin problem çözme ve karar verme becerileri arasında oluşan farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Problem Çözme ve Karar Verme Becerisi, Sağlık Yöneticisi, Hastane

1.GİRİŞ

İnsan, iş ve sosyal hayatı boyunca önemi, etki alanı, maliyeti fark etmeksizin, sürekli bir problem veya alternatifler ile karşı karşıyadır. Bu alternatifler arasından sonuca ulaşma amacı taşıyan kesin yargıya karar denilirken, en düşük maliyet veya en yüksek fayda elde etmek için kararı etkileyebilecek iç ve dış faktörlerin göz önünde bulundurularak tercih yapılması ise karar vermedir (Yıldırım, 2018). Koçel (2018)'e göre karar verme; veri, sorun, bilgi, gözlem ve uyarıyla beslenen, problem veya amaç belirleme, öncelik belirleme, alternatif belirleme, alternatifleri değerlendirme ve seçim yapma safhalarının barındıran bir süreçtir.

Yöneticilik, yönetim alanında birikmiş bilgi birikimini kullanarak başkaları ile çalışarak ve bunlar vasıtasıyla iş görerek işletme birimlerini amaçlarına ulaştırma işidir, uğraşısıdır. Yönetici de bu birikmiş bilgiye ek olarak kendi bireysel beceri ve yeteneklerini de kullanarak, yöneticilik işini fiilen yapan kişidir (Koçel, 2011). Sağlık yöneticisi ise sağlık hizmetlerinin amaçlara uygun olarak, başka insanlarla ve onlar yoluyla sunulmasını ve etkili bir şekilde yürütülmesini sağlayan bir organizatördür (Bulut ve İşman, 2004).

Kelime anlamı bir sorunu sonuca bağlama ve alternatifler arasından seçim yapma olan, karar verme kavramını; günümüzde yönetim fonksiyonlarının tepesinde veya her bir fonksiyonun içerisinde sürecin kalbi olarak gören yönetim bilimcileri bulunmaktadır (Çelikten vd., 2019; Küçükkendirci vd., 2016).

Sağlık yöneticileri, başta hastaneler olmak üzere sağlık sektöründe faaliyette bulunan diğer sağlık kuruluşlarında operasyonel, taktik ve stratejik düzeylerde yönetsel görevleri üstlenebilmektedirler. Hastaneler tedavi edici ve koruyucu – geliştirici hizmetlerin yanı sıra eğitim ve araştırma işlevleri de bulunan işletmelerdir. Farklı uzmanlık isteyen hizmetlerin bir arada sunulması, hastanelerin yoğun ve karmaşık bir yönetim hâli almasına neden olmaktadır. Bu durum sağlık yöneticisinin, yönetim anlayışını etkilemekte, yönetsel ve karar verme becerilerini daha önemli kılmaktadır.

Sağlık hizmetlerindeki belirsiz, karmaşık girift durum sebebiyle rasyonel bir biçimde alınmayan kararlar hasta ve çalışan memnuniyetsizliğine, yüksek maliyetlere ve düşük kaliteye sebep olabilmektedir. Sayılan bu özellikler neticesinde sağlık sektöründe Çok Kriterli Karar Verme(ÇKKV), Rasyonel Karar Verme, Analitik Hiyerarşi Prosesi(AHP) gibi kavramların kullanımı önem kazanmaktadır. (Ağaç ve Baki, 2016). Sağlık sektöründe birçok alanda ve birçok amaçla bu yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan bazılarını Önder (2018) şu şekilde belirtmiştir; analitik modeller stratejik yönetim, hastane yeri seçimi, insan kaynakları yönetimi, kalite yönetimi, muhasebe ve finans yönetimi, hastane bilgi yönetim sistemi, performans değerleme, stok kontrol, tedarik yönetimi, ilaç ve tedavi yöntem seçimi, tıbbi atık yönetimi, medikal cihaz yönetimi, yeniden yapılandırma gibi birçok amaçla sıklıkla kullanılmaktadır.

Yılmaz ve Talas (2010) yöneticilerin kararlarına etki eden birçok faktörün var olduğunu belirtmektedir. Bunlara örnek olarak; yöneticinin kültürel, sosyal ve psikolojik durumu,

eğitim veya tecrübe yoluyla elde ettiği bilgiler, iç ve dış çevreden gelen veriler (zaman, kaynak, yasalar, ekonomi, siyaset), örgüt kültürü, değerleri, yargıları, inanç sistemi, gösterilebilir. Yöneticilerle yapılan çalışmalarda yöneticilerin, sezgilerine başvurmadıklarını, analitik ve rasyonel karar aldıkları belirtmelerine rağmen en zorlu süreçlerde yine sezgilerine başvurdukları Yaşar (2019) tarafından saptanmıştır. Bu durum ve koşullar altında yöneticilerin iç ve dış baskı ve oyalayıcıları bastırıp sınırlı rasyonalite ölçüsünde veriye ve sistematik öngörüye dayalı kararlar almasının bireysel ve kurumsal anlamda önemli olduğu düşünülebilir.

Bütün bunlar ele alındığında problem çözme ve karar verme becerisi yöneticileri değerlendirmede en önemli performans kriteri olarak değerlendirilmektedir (Koçel, 1993) akt. Küçükkendirci vd., 2016). Çalışmanın, performans kriteri olarak anılan problem çözme ve karar verme becerilerinin Trabzon ilindeki sağlık yöneticilerinde ne düzeyde olduğunu ortaya koyması yönüyle önemli olduğu düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Trabzon'daki ikinci ve üçüncü basamak hastanelerde görev yapmakta olan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme becerilerinin belirlenmesi ve varsa, kurumsal özelliklerin ve sosyo-demografik özelliklerin bu beceriler üzerinde etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Trabzon İl Sağlık Müdürlüğü bünyesindeki hastaneler ve Farabi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde görev yapmakta olan 86 üst düzey sağlık yöneticileri oluşturmaktadır. Bu çalışmada üst düzey yöneticiler, başhekim, başhekim yardımcısı, müdür, müdür yardımcısı, şeklinde ele alınmaktadır. Araştırmaya, özel hastaneler ve klinikler dahil edilmemiştir. Ayrıca, Sağlık Bakım Hizmetleri Müdür ve Müdür Yardımcıları ile Başhemşire ve Başhemşire Yardımcısı gibi birim yöneticileri de çalışmaya alınmamıştır.

Araştırma kapsamında örneklem yöntemi belirlenmeyip evrenin tamamına ulaşmak amaçlanmıştır. Araştırma verileri olumlu dönüş yapan 52 sağlık yöneticisi ile elde edilmiştir. Dolayısıyla anketlerin geri dönüş oranı %60'tır. Tablo 1'de araştırmanın evreni ve örneklemine ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 1: Araştırma Evren ve Örneklemine İlişkin Veriler

	Hastaneler	**Evrendeki Yöneticiler**	**Araştırmaya Katılan Yöneticiler**
1	Ahi Evren Kalp ve Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi	8	4
2	Akçaabat Haçkalı Baba Devlet Hastanesi	8	6
3	Araklı Bayram Halil Devlet Hastanesi	6	6
4	Arsin İlçe Devlet Hastanesi	2	2
5	Çaykara Ataköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi	4	2
6	Düzköy İlçe Hastanesi	2	2
7	Fatih Devlet Hastanesi	8	7
8	Kanuni Eğitim ve Araştırma Hastanesi	13	9
9	Karadeniz Teknik Üniversitesi Farabi Hastanesi	7	3
10	Köprübaşı Vali Recep Yazıcıoğlu Devlet Hastanesi	2	1
11	Maçka Ömer Burhanoğlu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	6	4
12	Of Devlet Hastanesi	3	0
13	Sürmene Devlet Hastanesi	4	2
14	Tonya Devlet Hastanesi	3	0
15	Trabzon Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi	6	4
16	Vakfikebir Devlet Hastanesi	4	0
	Toplam	**86**	**52**

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Formun ilk kısmı demografik veriler ikinci kısmı ise Sperry (2003) tarafından geliştirilen ve Şimşek (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanıp geçerlilik ve güvenilirliği yapılan Yönetsel Beceri Ölçeği'nin problem çözme ve karar verme bölümü kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 25.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Öncelikle ölçeğin güvenilirlik analizinin yapılmasında Cronbach Alpha katsayısı değerinden yararlanılmıştır. Ayrıca verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel metotlar (ortalama, standart sapma, frekans, yüzde) kullanılmıştır. Kurumsal ve demografik özelliklere göre katılımcıların problem çözme ve karar verme becerileri arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılmasında ise normallik testi sonucunda veriler normal dağılım özelliği gösterdiğinden parametrik testlerden iki ortalama arasındaki farkın önem testi (bağımsız örneklerde t testi) ve Anova testinden yararlanılmıştır. Sonuçlar %95'lik güven aralığında, anlamlılık $p<0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin %20,4'ü 25-35, %42,9'u 36-45 ve %36,7'si 46 ve üzeri yaş aralığında olup, %9,6'sı kadın, %90,4'ü erkektir. Katılımcıların %88,5'i evli olup %38,5'i tıp fakültesi, %26,9'u sağlık yönetimi, sağlık kurumları işletmeciliği vb bölümlerde lisans veya lisansüstü eğitimi almış, %25'i İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden ve %9,6'sı eczacılık, istatistik, hemşirelik, inşaat mühendisliği gibi bölümlerden mezun olmuştur. Katılımcıların %9,6'sı başhekim, %36,5'i başhekim yardımcısı, %15,4'ü hastane müdürü ve idari mali işler müdürü, %38,5'i ise müdür yardımcısı olup sağlık sisteminde çalışma süresi 1-10 yıl arasında olanların oranı %25,5, 11-20 yıl arasında olanların oranı %40,4 ve 21 yıl ve üzeri olanların oranı ise %34,1'dir. Sağlık yöneticilerinin %25'i yatak kapasitesi 100'ün altında olan hastanelerde %75'i ise 100 ve üzeri yatak kapasitesine sahip hastanelerde görev yapmaktadır. Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 2'de gösterilmektedir.

Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme düzeyi en düşük 44, en yüksek 97 ve ortalama 76.23±10.39 olarak hesaplanmış ve Trabzon'daki sağlık yöneticilerinin gelişmiş düzeyde problem çözme ve karar verme yeteneğine sahip oldukları belirlenmiştir. Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyi (α=0,90) yüksek bulunmuştur.

Tablo 2: Sağlık Yöneticilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler		**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet	Kadın	5	9,6
	Erkek	47	90,4
Yaş	25-35	10	20,4
	36-45	21	42,9
	46 ve üzeri	19	36,7
Medeni Durum	Evli	46	88,5
	Bekar	6	11,5
Eğitim	Tıp Fakültesi	20	38,5
	Sağlık Yönetimi	14	26,9
	İ.İ.B.F.	13	25
	Diğer	5	9,6
İdari Görev	Başhekim	5	9,6
	Başhekim Yrd.	19	36,5
	İ.M.İ. Müdürü	8	15,4
	İ.M.İ. Müdür Yrd.	20	38,5
Çalışma Süresi	1-10 yıl	12	25,5
	11-20 yıl	19	40,4
	21 ve üzeri	16	34,1
Görev Yeri (Yatak Kapasitesine Göre)	100'ün altı	13	25
	100 ve üzeri	39	75

Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme düzeyi en düşük 44, en yüksek 97 ve ortalama 76.23±10.39 olarak hesaplanmış ve Trabzon'daki sağlık yöneticilerinin gelişmiş düzeyde problem çözme ve karar verme yeteneğine sahip oldukları belirlenmiştir. Ölçeğin genel güvenilirlik düzeyi (α=0,90) yüksek bulunmuştur.

Tablo 3'te sağlık yöneticilerinin cinsiyetlerine göre problem çözme ve karar verme düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren istatistikler sunulmuştur. Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin sadece %9,6'sı kadınlardan oluşmaktadır ve bu durum cinsiyete göre karşılaştırma yapılacak gruplar arasında büyüklük yönünden dengesizlik oluşturmuştur. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme düzeyleri arasında cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 3: Sağlık Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

Cinsiyet	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	t İst. Değ.	P Değeri
Kadın	5	72,40	10,50	0,749	0,457
Erkek	47	76,64	10,21		

Medeni duruma göre yapılan analiz sonucunda bekar olan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme düzeyi evli olan yöneticilere göre daha yüksek belirlenmiş, ancak oluşan farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. (Tablo 4).

Tablo 4: Sağlık Yöneticilerinin Medeni Duruma Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

Medeni Durum	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	t İst. Değ.	P Değeri
Bekar	6	76,57	10,73	0,696	0,489
Evli	46	73,67	7,53		

Sağlık yöneticilerinin yaş aralığına göre problem çözme ve karar verme düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren istatistikler Tablo 5'te sunulmuştur. Yapılan analizlerde, 36-45 yaş aralığında ve 46 ve üzeri yaşta olan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme düzeyinin 25-35 yaş aralığındaki yöneticilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak, oluşan farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 5: Sağlık Yöneticilerinin Yaş Aralığına Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

Yaş	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	F	P Değeri
25-35	10	70,31	13,63		
36-45	21	77,33	10,42	2,178	0,125
46 ve üzeri	19	78,16	8,08		

Sağlık yöneticilerinin mezun olduğu okula göre problem çözme ve karar verme düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren istatistikler Tablo 6'da sunulmuştur. Analiz sonucunda, İİBF (13 kişi) ve Sağlık Yönetimi (14 kişi) lisans veya lisansüstü eğitimi alan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme beceri düzeyinin tıp fakültesi (20 kişi) ve diğer bölümlerden (5 kişi) mezun olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiş ve oluşan farklılık %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 6: Sağlık Yöneticilerinin Mezun Olduğu Okula Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

Eğitim	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	t İst. Değ.	P Değeri
Tıp ve Dğ.	25	72,44	10,84	-2,459	0,017
İİBF ve Sağlık Yön.	27	79,74	8,75		

Sağlık yöneticilerinin idari görevlerine göre problem çözme ve karar verme düzeyleri incelendiğinde, oluşan farklılığın %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda, idari mali işler müdür ve müdür yardımcılarının problem çözme ve karar verme beceri düzeyinin başhekim ve başhekim yardımcılarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7: Sağlık Yöneticilerinin İdari Görevine Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

İdari Görev	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	F	P Değeri
Başhekim	5	63,20	18,07	5,134	0,004
Başhekim Yrd.	19	73,89	6,59		
İ.M.İ. Müdürü	8	81,88	9,39		
İ.M.İ. Müdür Yrd.	20	79,45	8,54		

Sağlık yöneticilerinin çalışma sürelerine göre problem çözme ve karar verme düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 8'de sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda 21 ve üzeri yıl tecrübesi olan sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme beceri düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiş, ancak çalışma sürelerine göre sağlık yöneticilerinin beceri düzeylerinin %5 anlamlılık düzeyinde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 8: Sağlık Yöneticilerinin Çalıştıkları Süreye Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

Çalışma Süresi	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	F	P Değeri
1-10 yıl	12	69,83	14,38	3,015	0,059
11-20 yıl	19	77,00	7,89		
21 ve üzeri	16	79,50	9,12		

Tablo 9'da hastanenin büyüklüğüne göre sağlık yöneticilerinin problem çözme ve karar verme düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren istatistikler sunulmuştur. Yatak

kapasitesi 100 ve üzeri olan hastanelerde çalışan yöneticilerin problem çözme ve karar verme beceri düzeyleri yatak kapasitesi 100'ün altında olan hastanelerde çalışan yöneticilere göre daha yüksek bulunmuştur. Sağlık yöneticilerinin görev yaptığı hastanenin yatak kapasitesine göre problem çözme ve karar verme düzeyleri arasında oluşan farklılığın istatistiksel açıdan %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9: Sağlık Yöneticilerinin Görev Yaptığı Hastanenin Yatak Kapasitesine Göre Problem Çözme ve Karar Verme Düzeyleri ile İlgili İstatistikler

Görev Yeri	Gözlem sayısı	Ortalama	Std. Sp.	t İst. Değ.	P Değeri
100'ün altı	13	69,00	14,14	3,158	0,003
100 ve üzeri	39	78,64	7,61		

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Trabzon'da Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde ve üniversite hastanesinde görev yapan hastane yöneticilerinin problem çözme ve karar verme beceri düzeylerini belirlemek, yöneticilerin sosyo-demografik özelliklerine göre problem çözme ve karar verme beceri düzeylerinde herhangi bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma sonucunda, sağlık yönetimi ve İİBF mezunu yöneticilerin problem çözme ve karar verme beceri puan ortalaması tıp fakültesi mezunu yöneticilerinkinden daha yüksek bulunmuştur. Problem çözme ve karar verme beceri puan ortalaması en yüksek yönetici grubu ise hastane müdürleri ve yardımcıları iken, başhekim ve yardımcılarının puanı daha düşüktür. Ayrıca, yatak kapasitesi 100 ve üzeri olan hastanelerde görev yapan yöneticilerin problem çözme ve karar verme beceri puan ortalamasının, yatak kapasitesi 100'ün altında olan hastanelerdeki yöneticilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada, sağlık yöneticiliğinde başarının sadece tıp bilgisi ile sınırlı olmadığı, idari ve mali hizmetleri kapsayan konularda da bilgi sahibi olunması gerektiği düşüncesinden yola çıkılmıştır. Bu nedenle, sağlık yöneticilerinin sahip oldukları problem çözme ve karar verme düzeyleri tespit edilerek, gelişen ve değişen koşullara ayak uydurabilmek adına gerekli görülen hizmet içi eğitim ve seminerlerle beraber sağlık kurumlarının bu anlamda desteklenmesi gerekmektedir.

5. KAYNAKÇA

Ağaç, G., Baki, B . (2016). Sağlık Alanında Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri Kullanımı: Literatür İncelemesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19(3), 343-363.

Bulut D., İşman Ç. (2004) "Muğla İli Sağlık Yöneticilerinde Kişisel Değer Analizi", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 7(3), 277-293.

Çelikten, M., Gılıç, F., Çelikten, Y., Yıldırım, A. (2019). Karar Verme Süreci. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(2), 581-592.

Koçel, T. (2011), İşletme Yöneticiliği, 13. Baskı, İstanbul, Beta Yayımları.

Koçel, T. (2018), İşletme Yöneticiliği, 17. Baskı, İstanbul, Beta Yayımları.

Küçükkendirci, H., Şakır, A., Arıkan, A., Güler, Y. R. (2016). Kamu Sağlık Kurumları Taşra Yöneticilerinin Karar Verme Stillerinin Belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 19(2), 201-219.

Önder, E. (2016). "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine Giriş". İçinde, Sağlık Yönetiminde Karar Verme I. (Ed) Önder E., Yıldırım F.B. Ezgi Matbaacılık: Bursa.

Şimşek Alagözlü S. (2006), Hastane Yöneticilerinin Problem Çözme ve Karar Verme Becerilerinin Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Hastanelerinde Bir Uygulama, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yaşar, O . (2019). Yönetici Kararları ve Bilişsel Esnekliği: Yöneticiler Nasıl Karar Alıyor? Nörobilim Ne Diyor? Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (71), 1176-1194.

Yıldırım, F.B. (2016). "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine Giriş". İçinde, Sağlık Yönetiminde Karar Verme I. (Ed) Önder E., Yıldırım F.B. Ezgi Matbaacılık:Bursa

Yilmaz, M., & Talas, M. (2010). Bilgi Merkezinde Karar Verme Süreci. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 2(1), 197-216.

MATEMATİK ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE SÜREKLİ İYİLEŞTİRME DÖNGÜSÜ BAĞLAMINDA DERS ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARININ POTANSİYELİ

Dr. Öğr. Üyesi Cahit AYTEKİN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Sürekli iyileştirme döngüsü planlama, uygulama, kontrol etme ve önlem alma (PUKÖ) aşamalarından oluşmaktadır. Bu döngü kalite yönetim sistemlerinin uygulandığı yerlerde, sürekli iyileştirme döngüsünün en temel iskeletini oluşturmaktadır. Buna göre, sürekli iyileştirmeyi esas alan her sürece, önce planlama faaliyeti ile başlanılmalıdır. Ardından planlamalara uygun biçimde uygulamalar yapılmalı ve sonrasında uygulama sonuçları ile planlar karşılaştırılarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme aşamasından sonra planlama ve uygulama arasında varsa olumsuzlukların kapatılmasına yönelik düzeltici ve önleyici faaliyetlere başlanılmalıdır. Değerlendirme aşamasında mevcut durum gözden geçirilerek başlangıçta planlanan etkinliklerin olumlu sonuçlar verip vermediğine odaklanılmalıdır. Olumlu sonuç veren faaliyetler standartlaştırılmalı, olumsuz sonuçlanan faaliyetler iyileştirmeyi sağlayacak şekilde revize edilmelidir. PUKÖ sürekli iyileştirme döngüsünün, matematik öğretmenlerinin mesleki gelişimlerinin sağlanması amacıyla ortaya atılan Ders araştırmaları çalışmaları ile benzerlik taşıdığı gözlenmiştir. Ders araştırması (Lesson Study) çalışmaları Japonya'da öğretmenlerin mesleki gelişimleri için yaygın biçimde kullanılmakla birlikte özellikle matematik ve fen öğretmenlerinin mesleki ilerlemelerinin en önemli parçası olarak görülmektedir. Ders araştırması öğretmenlerin grup halinde çalıştıkları ortak bir ders planı, bu planın bu öğretmenlerden biri tarafından uygulanması, uygulama sürecinde diğerlerinin gözlemlemesi ve ders planlarının hedeflenenlere ulaşıp ulaşmadığının değerlendirilmesi ile revize aşamasından oluşmaktadır. Öğretmenler bu süreçte anlatmak istedikleri bir dersin hedeflerine uygun biçimde bir ders planı hazırlamaktadırlar. Ardından ders planının gerçek öğrencilere uygulama sürecinde amaçlananlara ulaşılıp ulaşılmadığına ilişkin veriler toplanmaktadır. Bu verileri değerlendirilen öğretmenler kendi tasarladıkları etkinlikler üzerinde nasıl revizeler yapacaklarına karar vermektedirler. Bu çalışmada ders araştırması çalışmaları PUKÖ sürekli iyileştirme döngüsü bağlamında incelenmiştir. Bu bağlamda hem öğretmen eğitiminde sürekli iyileştirme döngüsünün kullanılmasının çok önemli potansiyel taşıdığı belirlenerek, hem öğretmen eğitimine hem de öğretmenlik mesleki gelişim programlarına önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürekli iyileştirme döngüsü, matematik öğretmen eğitimi, PUKÖ döngüsü, ders araştırması çalışmaları

Giriş

Dünyamızda yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler eğitim uygulamalarını etkilemektedir. Bu nedenle eğitimden beklentiler günden güne değişmektedir. Uluslararası

alanda rekabet edebilir insan gücü yetiştirmek için eğitimde yaşanan sürekli değişimlere ayak uydurmak gerekmektedir. Kalite kültürü sürekli gelişmeyi ve iyileştirmeler yapmayı esas almaktadır. Benzer şekilde eğitimde yaşanan değişim ve gelişmeler ülkeler arası karşılaştırmalar yapmayı ve sürekli iyileştirmeler yapmayı gerektirmektedir. Kalite kültürü kurumların sürekli iyileştirilmesini esas alan bir yapıya sahiptir (Hill, 1991). Sürekli iyileştirme ve öğrenme faktörü kalite kültürünü oluşturan etmenlerden birisidir (Pakdil, 2004). Kurumlarda etkin bir kalite kültürünün oluşturulması ve sürdürülebilmesi için bu kurumların yöneticilerin tamamlaması gereken bazı görevler bulunmaktadır. Bunlar arasında organizasyonun yönetim sisteminin geliştirilmesi, uygulanması ve sürekli iyileştirmesi sürecinde yer almak bulunmaktadır (TÜSİAD-Kalder, 2002). Kalite kültürü sürekli iyileştirme temel felsefesini üzerine kuruludur. Bu yönüyle sürekli öğrenen bir organizasyonun en vazgeçilmez unsurudur. Sürekli öğrenen bir organizasyonda üst yönetici veya lider durumunda olan kişiler, kalitenin felsefesi gereği sürekli iyileştirme faaliyetlerinde aktif rol almalıdırlar (Pakdil, 2004). Kurumlarda sürekli iyileştirme anlayışının desteklenmesi, diğer çalışanlarında bu yönde kararlılık göstermesine sebep olabilir. Sürekli iyileştirme döngüsünün sağlanması için öncelikle mevcut duruma ilişkin bilgilerin toplanması, işlenmesi, yönlendirilmesi gerekmektedir (İmai, 1986). Sürekli iyileştirmeler kurumların kendi içlerinde gerçekleşebileceği gibi diğer kurumlarla karşılaştırmalar yapılarak da sağlanabilir. Böylelikle kurumlar sadece kendi performanslarındaki gelişimlere odaklanmak yerine, iş yaptıkları alandaki güncel gelişmeleri dikkate alabilirler (Pakdil, 2004).

Sürekli iyileştirme yöntemi diğer bir adıyla kaizen, Japoncada değişim anlamına gelen kai ve daha iyi anlamına gelen zen sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Böylece oluşturulan kaizen sözcüğü herkesi kapsayan sürekli bir iyileştirme anlamına gelmektedir. Kaizen aynı zamanda müşteri memnuniyetinin artması amacıyla belirli iş alanındaki süreçlerin yavaş yavaş olsa da çok sayıda iyileştirmeyi sağlamayı ifade etmektedir. Kaizen, belirli bir zaman diliminde müşteri memnuniyetinin arttırılması ve rekabet güçlerinin etkilenmesi amacıyla süreçlere yönelik, çalışan, süreç, zaman ve teknolojide yavaş yavaş; fakat çok sayıda hızlı bir gelişme sağlamayı ve maliyetlerde bir düşmeyi ifade eden bir kavramdır. Sürekli iyileştirme döngüsü birçok iş kolunda başarıyla uygulanmaktadır. Teknolojideki hızlı değişimler sürekli iyileştirmeyi temel felsefe haline getirmeyi zorunlu kılmaktadır. Sürekli iyileştirme döngüsü Japonların uluslararası alandaki başarılarının ana sebebidir. Sürekli iyileştirmeyi temel felsefe haline getirmeyi başaran organizasyonlar, içinde herkesin öğrendiği bir kalite kültürü oluşturmuşlardır (Imai, 1986). Sürekli öğrenme ve

iyileştirme kültürü her kurumda olmalı ve her çalışan bu kültüre destek vermelidir. Sürekli iyileştirme dönügüs Deming ve Shewart tarafından ortaya atılan PUKÖ (Planla-Uygula-Kontrol Et- Önle) döngüsüne göre yapılmalıdır (Pakdil, 2004). Bu döngüye göre iyileştirme yapılacak bütün işler belirli bir plana göre başlamalıdır. Planlar uygulanmalı ve sonrasında planlanan faaliyetler ve uygulanan faaliyetler karşılaştırılmalıdır. Planlanan ve uygulanan faaliyetler arasında bir fark varsa bu farkın kapatılmasına yönelik düzeltici ve önleyici çalışmalar yapılmalıdır. Burada bahsedilen önleyici faaliyetler sürekli iyileştirmenin gerçekleştiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu döngünün sürekli tekrarlanması durumunda sonraki faaliyet planları bir öncekine göre daha iyi bir hale gelecektir. Hedefler öncekilere göre daha yüksek olacak, hedeflenenler ile karşılaşılanlar arasındaki farklar düştükçe sürekli bir iyileştirme gerçekleşmiş olacaktır.

Ders araştırması (Lesson Study) çalışmaları Japonya'da öğretmenlerin mesleki gelişimleri için yaygın biçimde kullanılmakla birlikte özellikle matematik ve fen öğretmenlerinin mesleki ilerlemelerinin en önemli parçası olarak görülmektedir (Stigle & Hiebert, 1999). Ders araştırması olarak isimlendirilen bu öğretmen mesleki gelişim yönteminin, sonraları Amerika Birleşik Devletlerinin eğitim sistemini kısa zamanda önemli biçimde ilerletmek amacıyla oldukça popüler olduğu alan yazında ifade edilmektedir (Fernandez, 2002; Wang-Ivenson & Yoshida, 2005). Ders araştırması öğretmenlerin grup halinde çalıştıkları ortak bir ders planı, bu planın bu öğretmenlerden biri tarafından uygulanması, uygulama sürecinde diğerlerinin gözlemlemesi ve ders planlarının hedeflenenlere ulaşıp ulaşmadığının değerlendirilmesi ile revize aşamasından oluşmaktadır (Lieberman, 2009). Ders araştırmacı çalışmalarının temelinde hazırlanan ders planları ve ders planlarının revize edilmesi aşamaları bulunmaktadır. Bu aşamalarda etkinlik tasarımı önemli bir rol oynamaktadır. Bu sürece katılan öğretmenler, ders planlarında etkinlik hazırlama ve hazırlanan etkinliklerin revize edilmesine aktif rol almaktadırlar. Öğretmenler bu süreçte anlatmak istedikleri bir dersin hedeflerine uygun biçimde bir ders planı hazırlamaktadırlar. Ardından ders planının gerçek öğrencilere uygulama sürecinde amaçlananlara ulaşılıp ulaşılmadığına ilişkin veriler toplanmaktadır. Bu verileri değerlendirilen öğretmenler kendi tasarladıkları etkinlikler üzerinde nasıl revizeler yapacaklarına karar vermektedirler. Literatürde ders araştırması çalışmalarının öğretmenlerin inanç, hedef ve kullandıkları stratejileri değiştirme potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır (Lieberman, 2009). Levis ve diğerleri (2006) tarafından yapılan çalışmada, ders araştırmaları "öğretmenlik sürekli yenilenme mekanizmasının ortaya çıkışı" olarak tanımlanmıştır.

Matematik eğitiminde sürekli bir yenilenme ve gelişmeden bahsetmek istiyorsak, matematik öğretmenlerinin yetiştirilmesi ve mesleki gelişimlerinden başlamak gerekmektedir. Bunun için öncelikle matematik eğitiminin nasıl verilmesi gerektiğine yönelik genel bir felsefi görüşe ihtiyaç bulunmaktadır. Bu felsefi görüş aynı zamanda matematik öğretimim için en yüksek vizyonu içinde de bulunmalıdır. Bu vizyonun ulusal ve uluslararası literatürde sıkça vurgulanan "anlamlı matematik öğretimi" yapmak olmalıdır. Matematik öğretiminde bu hedefi gerçekleştirmek için yapmış olduğu çalışmaların sürekli iyileştirilmesi amaçlanmalıdır. Bu çalışmada literatürde yapılan bazı ders araştırması çalışmaları PUKÖ sürekli iyileştirme döngüsü bağlamında incelenmiştir. Böylece matematik öğretmenlerinin mesleki gelişiminde PÜKO döngüsünün nasıl kullanılacağına ilişkin görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

Yöntem

Araştırma literatür derlemesi ve nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma kapsamında Lieberman (2009) tarafından yapılan çalışmada bahsedilen ve ders araştırmaları sonucunda oluşturulduğu söylenen üç adet etkinlik incelenmiştir. Bu etkinliklerin her birinin geliştirilme süreci PUKÖ iyileştirme döngüsü bağlamında yorumlanacaktır.

Araştırma Kapsamında İncelenen Örnek Etkinlikler

Araştırma kapsamında Lieberman (2009) tarafından üretilen üç etkinlik incelenmiştir. Bunlar silindirlerin yüzey alanı etkinliği, Üçgenlerin iç açılarının toplamının 180 derece olmasına yönelik etkinlik ve Kesirlerde akıl yürütme etkinliğidir.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında Lieberman (2009) tarafından geliştirilmiş etkinlikler, PÜKO döngüsünün adımlarına göre karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu etkinliklerin geliştirilme süresince var olan sürekli iyileştirme döngüsünün varlığı, Lieberman (2009) tarafından ifade edilen cümlelerle örneklendirilmiştir.

Bulgular

Silindirlerin Yüzey Alanı Etkinliği ve Sürekli İyileştirme Döngüsü

Lieberman (2009) tarafından yapılan çalışmada bu etkinliğin amacı 6.sınıf öğrencilerine silindirlerin yüzey alanını nasıl bulunacağını öğretmek olarak belirlenmiştir. Etkinlik başlangıcında öğrencilerden ellerindeki mezuraları kullanarak silindir şeklindeki

konserve kutularının boyutlarını ölçmeleri istenmiştir. Öğretmen bu etkinlikte konserve kutusunun açılımıyla oluşan dikdörtgenin yüksekliği ile konserve kutusunun yüksekliğinin aynı olduğunu ve dikdörtgenin genişliği ile konserve kutusunun etrafının sarılabileceğini fark etmelerini beklemiştir. Öğretmenler planladıkları bu etkinliğin çok kolay geçeceğini ve öğrencilerin çok az zorluk yaşayacaklarını düşünmüşlerdir. Buraya kadar yapılan çalışmalar PUKÖ döngüsünün planlama basamağını oluşturduğu düşünülmektedir. Öğretmenler tarafından bu etkinlik planlandığı şekliyle aynen uygulanmıştır. Bu kısmın PUKÖ döngüsünün uygulama basamağını oluşturduğu düşünülmektedir. Planlanan bu öğretim yapılıp, öğretimlere ilişkin videolar izlendikten sonra öğrencilerin silindirin yüzey alanı formülüne beklenildiği gibi kolayca ulaşamadıkları tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak üç boyutlu bir nesne olan silindirin iki boyutlu açılımını hayal edemedikleri belirlenmiştir. Bu kısmın PUKÖ döngüsünün kontrol basamağını oluşturduğu düşünülmektedir. Çünkü planlanan durum ile gerçek uygulamalardan elde edilen performanslar arasında farklar olduğu görülmüştür. Bunun nedenleri tespit edilmiştir. Öğretmenler bu nedenlere ilişkin olarak üç boyutlu cisimlerin açılımları, silindir şeklindeki cisimlerin bozularak iki boyutta nasıl göründüğüne yönelik etkinlikler yapmaya karar vermişlerdir. Öğrencilere bu etkinlikler aracılığıyla belli bir tecrübe kazandırmadan yapılacak yüzey alan formülünün üretilmesinin başarısızlıkla sonuçlanacağını tespit etmişlerdir. Bu kısmın PUKÖ döngüsünün kontrol basamağı ile benzerlikler taşıdığı düşünülmektedir. Burada sürekli iyileştirme döngüsünün birinci aşamasından sonra ikinci döngüde de planlanan ve uygulama arasında farklar oluşabilir. Bu farkların tespit edilip giderilmesine yönelik yapılan iyileştirmeler, matematik öğretimi için kullanılan etkinlik ve yöntemlerin sürekli iyileştirilmesini sağlayacaktır.

Üçgenlerin İç Açılarının Toplamının 180 Derece Olduğuna Yönelik Etkinlik ve Sürekli İyileştirme Döngüsü

Bu etkinlikte öğretmenler 5.sınıf öğrencilerine üçgenlerin iç açılarının toplamının 180 derece olduğunu uygulamalı olarak keşfetmeleri amaçlanmıştır. Öğrencilerden farklı büyüklük ve şekillerdeki üçgenlerin açılarını gönye yardımıyla hesaplamaları istenmiştir. Bu kısım PUKÖ döngüsünün planlama aşamasıyla benzemektedir. Öğretmenler planladıkları gibi öğrencilerden farklı büyüklüklerde üçgenler çizmelerini istemişlerdir. Bu kısım PUKÖ döngüsünün uygulama aşamasıyla benzemektedir. Bu etkinliklerde öğretmenler öğrencilerin açıları doğru ölçemediklerini gözlemlemişlerdir. Dahası öğrencilerin bu yanlış ölçümler sonucunda farklı büyüklüklerdeki üçgenlerin açılarının her zaman 180 olmayabileceği sonucuna vardıkları görmüşlerdir. Öğretmenler bu etkinliğin uygulama sürecindeki

tecrübeleriyle, öğrencilerin açı ve açının ölçüsü kavramını genel olarak anlamadıkları kanaatine ulaşmışlardır. Öğretmenler açı ölçüsü kavramının öğrenciler açısından bu kadar zor anlaşılan bir konu olduğunu, etkinliğin başındayken tahmin edemediklerini ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler üçgen büyük çizilirse açıların toplamlarının da büyüyeceğini, küçük çizilirse de açıların toplamlarının küçüleceğini yanılgısını taşıdıkları görülmüştür. Hatta öğrencilerin açılarının üçü de 10'ar derece olan küçük üçgenlerin çizilebileceğini düşündükleri tespit edilmiştir. Bu kısma kadarki tespitler ise PUKÖ döngüsünün kontrol etmek aşamasıyla benzemektedir. PUKÖ döngüsünün bu aşamasında planlanan ve karşılaşılan durumlar arasındaki farklar analiz edilmiştir. Yapılan uygulamanın ardından elde edilenler, öğrencilere açı nedir ve açı ölçüsü nedir şeklinde bir eğitim vermenin gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Bu kısım PUKÖ döngüsünün önlem alma aşamasıyla benzemektedir.

Browni Keki Paylaşma Etkinliği ve Sürekli İyileştirme Döngüsü

Aşağıdaki etkinlik öğretmenler bir ders araştırması çalışmasına katılan öğretmenler tarafından 4. ve 5. Sınıfta öğrencilere kesirleri farklı bir yöntemle öğretmek ve öğrencilerde akıl yürütme becerilerini geliştirmek için oluşturulmuştur.

> Mr.Smith'in browni tepsisine 20 adet browni keki sığmaktadır. Bir akşam bu tepsiyi 3 defa kullanarak fırında browni keki pişirmişlerdir. O ve eşi akşam tatlı olarak 3'er tane yemişlerdir. Mr. Smith gece yarım browni, ertesi sabah bir tane daha yemiştir. Bu durumda aşağıdaki soruları cevaplayınız.
>
> Mr.Smith kaç tane browni keki pişirmiştir?
> Ertesi gün okuldaki 30 öğrenciyle paylaşmak için kaç tane kek kalmıştır?
> Sınıftaki her öğrencinin eşit miktarda kek almasını nasıl sağlarsınız?
> Her öğrenciye ne kadar kek düşer?
>
> Cevabınızı tüm sınıfın anlayacağı şekilde çizimler, esimler, sayılar ve kelimeler kullanarak sunmanız, kanıtlamaya çalışmanız ve açıklamalar yapmanız beklenmektedir. Browni keklerini paylaştırırken kağıda browni kekleri çizmeniz, problemi çözmenizde işe yarayabilir.

Ders araştırmasının planlama aşamasında yukarıdaki etkinliği tasarlayan öğretmenler öğrencilerin nasıl çözeceklerini bilmediklerini söylemişlerdir. Buraya kadar yapılanlar PUKÖ döngüsünün planlama aşamasıyla benzemektedir. Öğretmenler bu etkinliği öğrencilere uygulayıp onların etkinlik sürecinde nasıl davrandıkları gözlemlemişlerdir. Etkinliğin uygulama aşaması PUKÖ döngüsünün uygulama aşamasıyla benzemektedir. Etkinliğin uygulama aşamasından sonra derse ilişkin videolar izlenmiştir. Bu aşamada öğrencilerin hemen hemen hepsi aynı şekilde bir yöntem izlemişlerdir. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin aynı düşünme yollarını takip etmelerine şaşırdıklarını ifade

etmişlerdir. Ders araştırmasının bu kısmı PUKÖ döngüsünün kontrol aşamasıyla benzemektedir. Dersin analizi kısmında dikkat çekici bir bulguya da rastlanılmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu benzer bir yol izlemlerine karşın farklı sonuçlar bulmuşlardır. Bunun sebebi bir kısım öğrencilerin, "*Mr. Smith gece yarım browni, ertesi sabah bir tane daha yemiştir*" cümlesindeki "*bir tane daha yemiştir*" kısmını yorumlama farklılıklarından kaynaklandığı görülmüştür. Bazı öğrenciler bir tana daha yemiştir cümlesinden bir bütün browni keki yemiştir anlamışken, diğerleri bir yarım browni keki daha yemiştir şeklinde anlamıştır. Bu noktada öğretmenler bu kelimenin farklı yorumlandığı için sonraki eğitimde revize yapılarak uygulanmasına karar vermişlerdir. Bu kısım PUKÖ döngüsünün önlem aşamasıyla benzemektedir

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada öğretmen eğitiminde sürekli iyileştirme döngüsünün kullanılmasının çok önemli potansiyel taşıdığı belirlenmiştir. Bu nedenle ders araştırması çalışmalarının öğretmen eğitiminde ve öğretmenlik mesleki gelişim programlarında kullanılmasının öğretmenlik mesleki gelişiminde PUKÖ döngüsünün hayata geçirilmesi açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada ele alınan ders araştırmaları ve bu süreçlerin sürekli gelişim döngüsü ile benzerliği bizlere, ders araştırmalarının öğretmenlerin mesleki gelişimleri için zengin fırsatlar sağlayabileceğini göstermektedir. Ders araştırmalarına katılan öğretmenler, öğrencileri kendi çözüm yollarını bulmaları ve daha çok sesli düşünmeleri için teşvik etmektedirler. Bu sürecin başında öğrencilerin nasıl düşüneceklerine ilişkin kesin bir yargıları bulunmamaktadır. Ders araştırmaları sayesinde öğretmenler kullandıkları etkinleri zamanda iyileştirme ve geliştirme fırsatı bulmaktadırlar (Talbert & Perry, 1994). Bu durum sürekli iyileştirme döngüsünün (PUKÖ) sınıfın içinde öğretmenlerin kullanmış olduğu öğretim süreçlerinde de etkili şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin yetiştirilmesinde ve hizmet içi eğitimlerinde ders araştırma çalışmalarının sürekli gelişimi sağlama açısından çok etkili bir tasarım olduğu söylenebilir. Bu tasarımın eğitim fakültelerindeki öğretmenlik uygulaması gibi derslerde kullanılmasının yararlı olacağı önerilebilir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı hizmet içi eğitimle ilgili birimlerinin öğretmenlerin hizmet içinde sürekli gelişimlerini sağlamak için bu gibi eğitim ve öğretim tasarımlarına değerlendirmeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

Fernandez, C. (2002). Learning from Japanese approaches to professional development: The case of lesson study. *Journal of Teacher Education, 53*(5), 393–405.

Hill, S. (1991). How do you manage a flexible firm? The total Quality Model. Work, Employment & Society, 397-415.

Imai, M. (1986). Kaizen: Japonya'nın rekabetteki başarısının anahtarı, Kaizen Institute, Ltd. USA

Lieberman, J. (2009). *Using lesson study to develop an appreciation of and competence in task design*. In B. Clarke, B. Grevholm, & R. Millman (Eds.), Tasks in primary mathematics teacher education: Purpose, use and exemplars. Mathematics teacher education 4. New York: Springer Science Business Media, LLC

Pakdil, F. 2004). Kalite kültürünü etkileyen faktörler üzerine bir derleme. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(3), 167-183.

Stigler,J.,&Hiebert,J.(1999).*The Teaching gap: Best ideas from the world's teachers for improving education in the classroom*. New York: The Free Press.

Talbert, J. E., & Perry, R. R. (1994). *How department communities mediate mathematics and science reforms*. Stanford, CA: Center for Research on the Context of Teaching, Stanford University.

TÜSİAD-Kalder (2002). Kalite ödülü başvuru kitapçığı. Kalder yayınları, İstanbul.

Wang-Iverson,P.,&Yoshida,M.(2005). *Building our understanding of lesson study*. Philadelphia: Research for Better Schools.

MATEMATİK ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE YENİLİKÇİ BİR UYGULAMA: SENARYO YAZMA ETKİNLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Cahit AYTEKİN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı

Özet

Öğretmenlik mesleği doğası gereği yoğun bir etkileşim gerektirmektedir. Bu etkileşim belirli konuların öğretimi sürecinde artmaktadır. Etkili iletişim kuran öğretmenler, amaçladıkları bilgi ve becerileri öğrencilere aktarmada başarılı olmaktadırlar. Öğrencilerin üzerinde çok yorumlar yaptığı, fikirlerini birbirleriyle paylaştıkları sınıf ortamlarında daha çok öğrenirler. Bu noktada öğrencilerin bu konuşmalarına rehberlik eden, konuşmaları yönlendiren ve başarılı bir sınıf içi konuşma yönetimi gerçekleştiren öğretmenler kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Bu konuyla ilgili yapılanlar çok yeterli olmasa da bazı çalışmaların var olduğu bilinmektedir. Örneğin bütün öğretmenlik müfredatlarında iletişim, matematik öğretmeni yetiştirme özelinde ise matematik sınıflarında iletişim derslerinin konulmuş olduğu dikkat çekmektedir. Öğretmen adaylarına sınıf içi diyalog yönetimi konusunda uygulamalı bir eğitim vermek oldukça zordur. Öğretmen adayının birinin öğretmen rolünde, diğerlerinin öğrenci rolünde olduğu bir ortamda ise gerçekçilik olmadığından gerçek anlamlıyla uygulamalı bir eğitim olarak değerlendirilemez. Gerçek sınıf ortamlarında yapılan uygulama eğitimleri ise zaman ve planlama açısından farklı uygulamaların hayata geçirilmesi ile mümkün gözükmektedir. Bazı araştırmalar öğretmen adaylarının örnek sınıf içi konuşmaları nasıl yorumladıkları üzerinden eğitim vermenin öğretmen eğitiminde yaralı sonuçları olabileceğini göstermiştir. Bu araştırmada diyalog yorumlama etkinlikleri yerine, diyalogların öğretmen adayları tarafından oluşturulmasına dayanan bir etkinlik yapılmıştır. Araştırmaya "Matematik Sınıflarında İletişim" dersini alan 30 ilköğretim matematik öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adaylarından dik üçgenler ve benzerlik konusunun uzaklık ve yükseklik hesabında kullanan ve sınıf dışında okulun boyunu öğrencileriyle hesaplamaya çalışman bir matematik öğretmenini tasvir edilmesi istenmiştir. Bu konuşmalar incelendiğinde, matematik temalı öğretmen ve öğrenci diyalogları yazma etkinliklerinin, öğretmen adaylarının yetişmesinde önemli bir etkisi olabileceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Senaryo yazma etkinlikleri, matematik sınıflarında iletişim, matematik konuşmalarında öğretmen rolü

Giriş

Sınıf ortamları etkileşimin yoğun olduğu ortamlardır. Özelliklede bir konunun öğretimi esnasında öğretmen öğrenci diyalogları artmaktadır (Lee ve Kim, 2016). Etkili bir iletişim aslında çok etkili bir öğretim aracı olmasına rağmen sıklıkla ihmal edilen bir durum olduğu ifade edilmektedir (Robertson, Ford-Connors ve Paratore, 2014). Sınıf içi konuşmaların yönetilmesi konusu bütün öğretmenlik alanlarını ilgilendirdiği gibi matematik eğitimi açısıdan da oldukça önemli görülmektedir (Chapin, O'Connor ve Anderson, 2013; Smith ve Stein, 2011). Eğitim fakültelerinde konuşma yönetimi, etkili iletişim yöntemleri gibi alanlarda uygulamalı bir eğitim almayan öğretmen adayları mesleğe başladıklarında sorun yaşamaktadırlar. Bu öğretmen adaylarını, öğretmen merkezli anlatım, örnek gösterip benzerini öğrenciye çözdürme yaklaşımından çıkarmak gerekmektedir (Henning, McKeny, Foley ve Balong, 2014). Son zamanlarda etkili bir öğretmen öğrenci diyaloğunun nasıl olması gerektiği konusunda öğretmen yetiştirme müfredatlarına, "Matematik Sınıflarında İletişim" gibi bazı dersler konulduğu görülmektedir (Yüksel Öğretim Kurumu, 2018). Ancak önceki yıllarda konu ile ilgili olarak yapılan bazı araştırmalarda, etkili öğretmen konuşmalarının nasıl olması gerektiğinin öğretmen yetiştirme müfredatlarında ele alınmadığı belirtilmektir (Lee ve Kim, 2016). Aynı araştırmada öğretmen adaylarının örnek bir öğrenci öğretmen diyaloğunu yorumlama biçimlerinden bu konudaki algılarının tespit edilebildiği ortaya konulmuştur (Lee ve Kim, 2016). Bu araştırmada "Matematik Sınıflarında İletişim" dersini alan 30 ilköğretim matematik öğretmen adayının bazı temalara göre matematik konuşmaları yazmaları istenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak, dik üçgenler ve benzerlik konusunun uzaklık ve yükseklik hesabında kullanan ve sınıf dışında okulun boyunu öğrencileriyle hesaplamaya çalışman bir matematik öğretmenini tasvir edilmesi istenmiştir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesinde İlköğretim Matematik Öğretmenliği programının 2.sınıfında öğrenim gören 30 öğretmen adayı ile yapılmıştır.

Uygulama Süreci

Araştırmaya katılan ilköğretim matematik öğretmen adayına çalışma kapsamında yapacakları görevler verilmeden önce etkili sınıf içi diyalog yönetimi konusunda eğitim verilmiştir. Bu kısımda matematiksel kavramların anlaşılması için sınıf içi iletişimin hayati olduğu vurgulanmıştır. İletişimce zengin sınıf ortamlarının öğrencilerin matematiksel düşüncelerini geliştirdiği ifade edilmiştir. Matematiksel iletişimin fikirleri ifade etmeyi, organize etmeyi, sözel görsel ve yazılı iletişimi kullanmayı içerdiği belirtilmiştir. Matematik sınıflarından resimlerin, grafiklerin, sayıların, cebirsel gösterimlerin, somut materyallerin de iletişim de etkililiği arttırdığı vurgulanmıştır. Anlamlı bir matematik öğretimi için her öğretim etkinliğinin amacının gerekçeli bir şekilde öğrenmek olduğu belirtilmiştir. Sözel, görsel ve yazılı formlarda öğretilen bilginin geçeklerine, nedenlerine vurgu yapılmasının anlamlı öğretim için vazgeçilmez bir durum olduğu söylenmiştir. Öğretmen adaylarından mümkün olduğunda öğrencilerin konuşmada aktif olduğu, kavramların anlamlarını öğrendikleri, sorgulatan ve gerekçeleriyle birlikte öğretim yapan eğitim öğretim senaryosu yazmaları istenmiştir. Bu senaryolarda konu olarak dik üçgenler ve benzerlik seçilmiştir. Bu konuyu gerçek hayatla ilişkilendirmek için uzaklık ve yükseklik hesabında kullanan ve sınıf dışında okulun boyunu öğrencileriyle hesaplamaya çalışman bir matematik öğretmeni rolüne uygun öğretmen öğrenci konuşmaları yazmaları söylenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen senaryolar aşağıdaki temalara göre analiz edilerek, her bir temaya ilişkin örnek kısımlar verilmiştir. Bu temalar verilerin üzerinden içerik analizi yapılarak ortaya çıkarılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerden bu temalara ilişkin örnekler verilerek, senaryo yazma etkinliklerinin potansiyeli konusunda çıkarımlar yapılacaktır.

a) **Açıklattırma:** Öğrencileri kendi düşüncelerini açıklamaları için teşvik etmek
b) **Tekrarlama**: Bir öğrenci düşüncesini diğer öğrencilere yönlendirerek üzerinde konuşulmasını sağlamak
c) **Anlamlı matematik öğretimi**: Öğrencilerin ortaya koyduğu fikirlerin mantıklı olup olmadığını diğer öğrencilerin de gerekçeler üretmelerini sağlamak. Bu kısımda öğretmen daha çok neden ve niçin sorularını soran bir konumdadır.

d) Matematik ve gerçek hayat ilişkilendirmesi: Matematiğin hayatta kullanıldığına yönelik açıklamalar yaparak, öğrettiği konuyu gerçekçi bir şekilde kullanım alanları ile ilişkilendirmek.

Bulgular

Açıklattırma temasıyla ilgili bulgular ve senaryo yazma etkinliğinin potansiyeli

Matematik öğretmeni adaylarının yazdıkları senaryolar incelendiğinde, bazı kısımların öğrencilerin fikirlerinin gerekçeli olarak açıklattırdıkları gözlenmiştir. Örneğin aşağıdaki senaryoda öğrenci geometrinin fikirlerini ortaya çıkarmaya çalışan bir öğretmen rolü görülmektedir.

Öğretmen: Bugün geometri dersinde binamızın yüksekliğini öleceğiz. Sizce bunu nasıl yapabiliriz?
Öğrenci1: Öğretmenim ben binanın çatısına çıkayım ve metreyi aşağıya doğru göndereyim böylece binanın yüksekliğini kolayca hesaplamış oluruz.
(Herkes güler)
Öğretmen: Hayır Ali bu çok tehlikeli bunu yapmamalıyız.

Öğretmen adayları tarafından yazılan senaryoların bazı yerlerinde ise öğrencilerin fikirlerinin yine öğrenciler tarafından yorumlandığı bir öğretmen rolü görülmektedir.

Özlem: Öğretmenim arkadaşımızın ifadesi bana çok genel geldi. Üçgen evet 3 kenarlıdır ama başka özelliklere de sahiptir.
Öğretmen: Haklısın özlem. Bu özellikleri daha ayrıntılı bir şekilde anlatabilir misin bize? Arkadaşların da öğrenmiş olur.
Özlem: Geçenlerde annem ile kırtasiyeye gitmiştik. Duvarda asılı tahta çubuklardan yapılmış üçgenler vardı. Her biri farklı şekillerdeydi. İsimlerini açılardan alıyor. Dik, dar ve geniş üçgen gibi sınıflara ayrılıyor.

Yukarıdaki senaryo incelendiğinde öğretmenin dersi üçgen nedir sorusuyla başladığı, bir öğrencinin üçgen sadece 3 kenarlıdır şeklinde cevap verdiği ancak bunun sınıf tarafından yeterli görülmediği anlaşılmaktadır. Öğretmen üçgen sadece 3 kenarlıdır cevabının yeterli görmeyen öğrenciye daha ayrıntılı bilgi vermesi için söz hakkı verdiği görülmektedir. Bunu yaparken öğrenciyi fikirlerini açıklamaya teşvik etmiştir.

Tekrarlama temasıyla ilgili bulgular ve senaryo yazma etkinliğinin potansiyeli

Öğretmen adayları tarafından yazılan senaryolar incelendiğinde öğrenci fikirlerini tüm sınıfın anlaması için yeniden seslendirdiği, bunu yaparken de daha açık ve sade bir dil kullanmaya özen gösterdiği görülmektedir.

Özlem: Galiba anladım. Çubuğu gölgesi ile de uzun kenar arasındaki açıyı eşit yapmamız gerek o zaman gölgelerin bitiş noktaları aynı yerde olmalı.
Öğretmen: Harika. İşte arkadaşınızın dediği gibi eğer çubuğun gölgesinin bittiği yeri binanın gölgesinin bittiği yere eşitlersem bu iki üçgeni

oluşturmuş olurum. Gördüğünüz gibi elimizde bir küçük ve bir büyük üçgen oluştu. Şimdi tekrar verilerimizi güncelleyelim

Anlamlı matematik öğretimi temasıyla ilgili bulgular ve senaryo yazma etkinliğinin potansiyeli

Öğretmen adayları tarafından üretilen senaryolar incelendiğinde matematik öğretiminin anlamlı olmasına yönelik temalarla da karşılaşılmıştır. Bu yönüyle matematik öğretmen adaylarının matematik öğretimi ile ilgili fikirlerinin senaryo yazma etkinlikleriyle görünür hale geldiği söylenebilir. Eğer matematik öğretmenlerinin öğretim tercihlerini görünür hale getirmeyi başarırsak, bu öğretimlerini geliştirmek için fırsat oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Emre: Öğretmenim biz arkadaşlarla bir şey düşündük. Bu iki uzunlukları arasında oran olduğunu bulduğumuzda göre denklem haline getirebiliriz. Not defterine çizdik öğretmenim. Ve bir şey ürettik yaşasınnnn!!! Emre'nin bahsettiği denklem (1,5m÷1m)=(7m÷h)
Öğretmen: İşte size göstermek istediğim formül buydu. Ama sizinle birlikte bu formülü ezberlemedik. Birlikte oluşturduk. Başka derste görüşmek üzere.

Matematik ve gerçek hayat ilişkilendirmesiyle ilgili bulgular ve senaryo yazma etkinliğinin potansiyeli

Öğretmen adayları tarafından yazılan senaryolar incelendiğinde matematiğin gerçek hayatla ilişkisi üzerinde kısımlar olduğu görülmektedir. Örneğin aşağıdaki bir kısmı verilen senaryoda üçgenlerde benzerlik kavramının uzunluk ve yükseklik hesabında nasıl kullanılacağı tartışılmıştır. Öğrenci bunun binaların yüksekliğini hesaplamak için kullanılabileceğini söylemiştir. Öğrencini bu fikri öğretmen tarafından beğenilerek takdir edilmiştir. Bunun yanında öğretmenin öğrencileri sınıf dışı aktivitelere yönlendirmiş olması da dikkat çekmektedir.

Öğrenci: Öğretmenim bence binamızın yüksekliğini hesaplamak için bir katının yüksekliğini hesaplamak yeterli olur. Bir kat yüksekliği ölçümleyip 3 ile çarparız çünkü binamız 3 katlı.
Öğretmen: İyi fikir Mehmet Aferin. Ama ben size daha kolay bir yöntem öğreteceğim. Haydi, hep beraber bahçe ye çıkalım

Aşağıdaki senaryodaki öğretmen rolü incelendiğinde matematik dersinin gerçek hayat ile birlikte işleyen ve uygulama yapmayı öğretimin merkezine koyan bir ders işleyişi görülmektedir. Öğretmen rolü, matematiğin gerçek hayatla ilişkisini doğrudan vermek yerine önce öğrenci fikirleri ortaya çıkarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Öğretmen: Evet çocuklar daha öncede belirttiğim gibi farklı bir ders işleyeceğiz. Çevremizdeki üçgenleri kullanarak okulumuzun binasının boyunu hesaplayacağız. Sizce nasıl hesaplayabiliriz?
(Öğrenciler etrafına dikkatlice bakınmaya başlar. Aradıkları şey sadece üçgene benzer şekiller bulmaktır. Ama istedikleri gibi gitmez.
Yeşim: Öğretmenim her yere baktım ama üçgene benzer hiçbir şekil bulamadım.

Öğretmen: Çok güzel bir yere değindin. Benzerlik kelimesini kullandın daha demin. Sence benzer olmak ne demektir?
(Yeşim Öğretmenin dediklerini duyduktan sonra gülümseyip düşünmeye başlar.)
Yeşim: Birbirine yakın olması gerek öğretmenim. Büyüklüğü farklı olabilir ama üçgenin özelliklerini taşıması şart.

Yukarıdaki öğretmen rolü incelendiğinde öğrencileri sorgulamaya ve düşünmeye yönlendirdiği görülmektedir. Bu şekilde işlenen bir ders sonucunda üretilen fikirlerin daha kalıcı olacağı düşünülmektedir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Öğretmen adaylarının yazmış oldukları senaryolar incelendiğinde öğretim tercihleriyle ilgili olarak birçok veri sağladığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının öğretimlerine ilişkin yaklaşımlarının nasıl olduğunu anlamak öğretmen yetiştirmede oldukça önemlidir. Çünkü öğretmen adaylarının bu konudaki yaklaşımları üzerinde konuşma ve değerlendirme yapma imkânı sağlamaktadır. Bu araştırmada matematik öğretmen adaylarının yazmış oldukları senaryolar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda dört adet tema ortaya çıkarılmıştır. Bunlar açıklattırma, tekrarlama, anlamlı matematik öğretimi ve matematiğin gerçek hayat ilişkisi şeklinde isimlendirilmiştir. Bunlardan açıklattırma teması senaryolarda öğrencileri düşüncelerini açıkça ifade etmeleri için teşvik etmek için kullanılmıştır. Bulgular kısmında açıklattırma teması ile ilgili verilen senaryo örneği incelendiğinde öğretmen rollerinin üzerinde konuşulabilir ve diğer öğretmen adaylarıyla tartışılabilir metinler üretilebildiği görülmektedir. Yapılan bir öğretimde öğrenci düşünlerinin ortaya çıkarılması onları gözlemlemeye, onları cevaplandırmaya ve öğrenci düşüncelerine göre öğretimi şekillendirmeye fırsat sağlamaktadır (Franke, Fennema, ve Carpenter, 1997). Diğer bir tema ise tekrarlama temasıdır. Çağdaş öğretmen rollerini öğrenci fikirlerini ortaya çıkartılmasını sağlayan, onları değerlendiren ve işleyen şeklinde özetlemek mümkündür. Öğrencilerin üretmiş oldukları fikirlerine dönüt vermek için sadece doğru veya yanlış demek yeterli görülmemelidir. Bu durumda bir öğrencinin fikrini sınıf içinde diğer öğrencilerin tartışmasına açmak önemli bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgular kısmında bu temayla ilgili verilen örnekten bunun önemli bir öğretmen rolü olduğu ve öğretmen adayları tarafından üretilen senaryolarda karşılaşıldığı söylenebilir. Bu çalışmada üzerinde durulan diğer bir durum ise anlamı matematik öğretimi temasıdır. Anlamı matematik öğretimi günümüz matematik eğitimi için vazgeçilmez bir yaklaşımdır. Anlamı öğretilmeyen matematik öğretiminin kalıcı olması düşünülemez. Yukarıda örnek verilen öğretim senaryoları incelendiğinde anlamlı matematik öğretimine ilişkin oldukça etkili senaryolar üretildiği görülmektedir. Bu senaryoların öğretmen adaylarının zihinlerinde inşa ettikleri öğretmen rolleri için olumlu modeller oluşturduğu düşünülmektedir. Matematik eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde anlamlı matematik öğretiminin gerçekleşmesi için sınıf için öğretmen ve öğrenci konuşmalarının nasıl şekillendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Barwell, 2012; Moschkovich, 2002; Moschkovich, 2013; Moschkovich, 2015). Bu çalışmada üretilen senaryolardan ortaya çıkan dördüncü ve son tema ise matematik ile gerçek hayatın ilişkilendirilmesi temasıdır. Senaryoların bu temaya giren kısımlarında öğretmen adayları, matematiğin gerçek hayatta kullanılmasına ilişkin sorular sormakta, yönlendirmeler yapmakta, matematik konularının hayatta kullanılan yerlerine değinmektedir. Öğretilen matematik konusunun gerçekçi kullanım alanları ile ilişkilendirilerek öğretilmesi öğrencilerde

kalıcı öğrenmeyi sağlayabilir. Bunun yanında bu ilişkilendirmeler sayesinde matematiğin sadece sınavlarda sorulmak için üretilmediği, gerçek hayatta insan ihtiyaçlarına cevap bulmak için üretildiği düşüncesini geliştirebilir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının farklı konularda senaryo yazmaları ve bu senaryoları geliştirmelerinin mesleki gelişim açısından kullanışlı bir araç olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştiren kurumlarda bu etkinliklerin kullanılması önerilebilir. Bu etkinlikler sadece senaryo yazma aşamasında bırakılmamalıdır. Öğretmen adayları tarafından yazılan etkinlikler yine onlarla birlikte yorumlanmalıdır. Bu yorum ve değerlendirmelerle birlikte öğretmen adaylarının mesleki gelişimlerinin zenginleşeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Barwell, R. (2012). *Discursive demands and equity in second language mathematics classroom*. In B. Herbel-Eisenmann, J. Choppin, D. Wagner, & D. Pimm (Eds.), Equity in discourse for mathematics education. Theories, practices, and politics (pp. 147–163). Dordrecht, Netherlands: Springer.

Chapin, S.H., O'Connor, C., & Anderson, N.C. (2013). *Talk Moves: A Teacher's Guide for Using Classroom Discussions in Math (3rd ed.).* Sausalito, CA: Math Solutions.

Franke, M. L., Fennema, E., & Carpenter, T. P. (1997). Teachers creating change: Examining evolving beliefs and classroom practice. In E. Fennema & B. S. Nelson (Eds.), Mathematics teachers in transition (pp. 255–282). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbam Associates.

Henning, J. E., McKeny, T., Foley, G. D., & Balong, M. (2012). Mathematics Discussions by Design: Creating Opportunities for Purposeful Participation. *Journal of Mathematics Teacher Education, 15*(6), 453-479.

Lee, J.E. & Kim, K.T. (2016). Pre-service teachers' conceptions of effective teacher talk: their critical reflections on a sample teacher-student dialogue. *Educ Stud Math, 93*, 363–381.

Moschkovich, J. (2002). A situated and sociocultural perspective on bilingual mathematics learners. *Mathematical Thinking and Learning*, 4(2&3), 189–212.

Moschkovich, J. (2013). *Issues regarding the concept of mathematical practices*. In Y. Li & J. Moschkovich (Eds.), Proficiency and beliefs in learning and teaching mathematics (pp. 257–275). Rotterdam, Netherlands: Sense Publishers.

Moschkovich, J. (2015). Academic literacy in mathematics for English learners. *Journal of Mathematical Behaviour*, 40, 43–62.

Robertson, DA, Ford-Connors, E. & Paratore, J.R. (2014). Coaching teachers' talk during vocabulary and comprehension instruction. *Language Arts, 91* (6), 416-428

Smith, M. S., & Stein, M. K. (2011). 5 *practices for orchestrating productive mathematics discussions*. Reston, VA: NCTM.

Yüksek Öğretim Kurumu (2018). *Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları*. Ankara Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Beşveler, Ankara.

ÇALGI EĞİTİMİNDE ETKİN BİREYSEL ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

Doç. Dr. H. Zeynep ÇİLİNGİR
Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü

ÖZET
Konservatuvarlarda gerçekleştirilen profesyonel müzik eğitimi, küçük yaşlarda başlayan ve oldukça uzun soluklu bir eğitimdir. Günümüzde, Türkiye'deki konservatuvarların çoğunda çalgı eğitimi 5. sınıfta (10 yaşında) başlamakta ve lisans programının sonuna kadar devam etmektedir. Ayrıca eğitime devam etmek isteyen öğrenciler yüksek lisans ve sanatta yeterlilik programlarına da devam edebilmektedirler. Yani, ülkemizde çalgı eğitimi alan bir batı müziği konservatuvarı öğrencisi, standart eğitimini minimum 12 yılda tamamlamaktadır. Bu uzun süreçte, öğrencinin haftalık aldığı dersler dışında kendi başına gerçekleştirdiği bireysel çalışmaların kalitesi ve yeterliliği, öğrencinin gelişiminin istikrarını ve eğitiminin sonunda ulaşacağı seviyeyi belirleyen en önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, çalgı eğitimi alan çoğu öğrencinin gereken günlük minimum bireysel çalışmayı istikrarlı olarak yerine getirme ve bu yönde kendilerini motive etme konusunda zorlandığı gözlemlenmektedir. 12 yıl gibi uzun bir süreçte gerçekleşen çalgı eğitimi boyunca, öğrencilerin içsel veya dışsal motivasyonlardan bağımsız bir şekilde gereken günlük çalışmalarını yerine getirmek için bazı yöntemleri öğrenmeleri kariyerlerinin başarısı açısından büyük önem taşımaktadır.
Bu sunumda, çalgı eğitimi alan konservatuvar öğrencilerinin bireysel çalışmalarını etkin kılacak ve ömür boyu kullanabilecekleri çeşitli çalışma yöntemleri sunulacaktır. Bu yolla, bu alandaki öğrenci ve eğitimcilerin yararlanabilecekleri fikirler sağlanması ve müzik eğitimine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalgı Eğitimi; Müzik Eğitimi; Çalışma Yöntemleri

GİRİŞ
Müzikal bir enstrümanı profesyonel seviyede icra edebilmek için uzun yıllar boyu süren, yoğun bir eğitim ve çalışma gerekmektedir (Altenmüller, Wiesendanger, & Kesselring, 2006; Ericsson, Krampe, & Tesch-Romer, 1993; McCaskie, Kenny, & Sandeep, 2011'den aktaran Araújo, 2016). Diğer eğitim alanlarından farklı olarak, müzik icrası eğitiminde enstrüman üzerinde günlük olarak yapılan bireysel çalışma oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Kişilerin bireysel çalışmasının yoğunluğu ve -daha önemlisi- kalitesi, hem uzun vadede elde edilebilecek başarıyı, hem de kısa vadede belirlenen amaçlara ulaşmanın hızını yakından etkilemektedir (Krampe & Ericsson, 1996; Hallam & Jørgensen, 2009). Bu sebeple her müzik icrası eğitimi alan öğrencinin ve bu eğitimi veren eğitimcilerin verimli bireysel çalışma yöntemleri ile ilgili donanımlı olmaları büyük önem taşımaktadır.

Bu sunumda, konuyla ilgili literatür incelenerek çalgı eğitimi alan konservatuvar öğrencilerinin bireysel çalışmalarını etkin kılacak, ömür boyu kullanabilecekleri çeşitli çalışma yöntemleri sunulacaktır. Bu yolla, bu alandaki öğrenci ve eğitimcilerin yararlanabilecekleri fikirler sağlanması ve müzik eğitimine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

ÇALGI EĞİTİMİNDE BİREYSEL ÇALIŞMA

Geleneksel olarak konservatuvar eğitiminde öğrenciler, haftada 1 veya 2 kez, 40 dakika ile 1 saat arası süren, birebir enstrüman dersi almaktadırlar. Bu derslerde enstrüman çalma tekniği, spesifik bir müzikal eser, genel müzik icrası becerileri gibi konular ele alınabilmektedir. Ders içerisinde ele alınan belirli konuları öğrenci kendi bireysel çalışmalarında pekiştirmek ve yerleştirmek ile yükümlüdür; müzisyen olarak sağlıklı bir gelişim ancak bu şekilde elde edilebilir. Öğrenci, enstrüman ile olan çalışmasının büyük bir kısmını bireysel olarak gerçekleştirmektedir. Bu çalışmanın kalitesi icranın gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Hart, 2014) ve enstrüman üzerinde ustalık kazanıldığında da gerekli becerileri devam ettirmek için çalışma devam ettirilmelidir (Krampe & Ericsson, 1996).

Bireysel çalışmanın uzunluğu, miktarı icranın dalına göre değişim gösterebilmektedir. Müzisyenlerin fiziksel olarak kendilerini zorlayabilecek, sakatlanmaya yol açabilecek durumlardan korunmak için belirli aralıklarla, vücuda dinlenme fırsatı verecek şekilde çalışmaları gerekmektedir. Bazı enstrümanların uzun süre ara vermeden çalışılması mümkün iken, bazı enstrümanların kısa sürelerle, sık sık ara vererek çalışılması gerekmektedir. Örnekle şancılar, seslerini korumak için daima özen göstermek durumundadırlar (Hallam & Gaunt, 2012)

Müzisyenlerin her seviyede verimli çalışma yöntemlerini yerleştirme konusunda zorlandıkları gözlemlenmektedir (Peterson, 2001). Ayrıca, *Z-jenerasyonu* olarak tanımlanan, 1990'lı yılların başı ile ortası arasında doğmuş olan gençlerin, yaşadıkları dönemin özelliklerinden dolayı uzun süreyle tek bir işe odaklanmakta zorlandıkları, bu yüzden de geleneksel bireysel çalışmalarını gerçekleştirmekte daha da fazla sorun yaşadıkları görülmektedir (Crappell, 2013).

Müzik eğitimcilerinin de öğrencilere bireysel çalışmayı öğretme konusu, önlerine bir zorluk olarak çıkmaktadır (Prichard, 2012). Bu alanda *Metacognition* (üstbiliş) yani en temel anlamıyla "öğrenmenin öğrenilmesi" günümüzde müzikte bireysel çalışma konusunda sıklıkla atıfta bulunulan bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnekle, Hart, 2014 tarihli makalesinde bu konuya eğilmekte ve öğrencinin gelişiminde çalışma ve üstbilişin rolünü tartışmakta ve genç enstrümancıların üstbiliş konusuna girişlerini kolaylaştırmak için fikirler sunmaktadır (Hart, 2014). Hart'ınkinin dışında, müzikte bireysel çalışma ile ilgili daha bir çok çalışmada üstbiliş konusuna değinilmektedir.

ÇALGI EĞİTİMİNDE ETKİN BİREYSEL ÇALIŞMA

Daha önce de bahsedildiği gibi yapılan bireysel icra çalışmasının etkinliği büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin ve hatta ileri seviyedeki müzisyenlerin bireysel çalışmalarını daha etkin kılabilecek bazı stratejilerden konuyla ilgili yapılmış çok

sayıdaki kaynakta bahsedilmiştir (Cremaschi, t.y.; Crappel, 2013; Peterson, 2001; Burnard, 2007; Chaffin and Imreh, 2002; Byo, 2004; Townsend, 2012).

Peterson, "Daha Yaratıcı Şekilde Çalışmanın Üç Yolu" başlıklı makalesinde müzik dersi veren öğretmenlerin ve müzik grubu çalıştıran eğitimcilerin, gençlerin daha etkin bir biçimde çalışabilmeleri için 3 ana öneriyi detaylı olarak aktarmaktadır. Bu öneriler:

1) Ebeveynleri ders ve çalışmalara dahil etme,
2) Yazılı bir rutin veya haftalık çalışma planı oluşturma,
3) Müzik eğitimi için ulusal standartları sağlama,

olarak sıralanmıştır (Peterson, 2001). Özellikle henüz kendi kendine verimli bir çalışmayı sağlayamayacak kadar küçük yaşta olan öğrencilerde ebeveynlerin ders ve çalışma ortamlarında bulunmaları, çalışmanın bir yetişkin tarafından kontrol edilmesi ve öğrencinin motivasyonu açısından pozitif etkiler sağlayacaktır. Yazılı çalışma planı is öğrencinin çok daha iyi organize olabilmesini, hedeflerini ve ilerleyişini kağıt üzerinde net olarak görebilmesini sağlayacaktır. Son olarak ulusal müzik eğitimi standartlarını sağlayabilmek için solfej yapma, enstrüman ile performansta bulunma, doğaçlama yapma, müzik dinleme, analiz etme ve açıklama, müzik ile diğer sanatlar arasında bağlantı kurma gibi enstrüman eğitimini destekleyen çalışmalar, öğrencilerin müzik eğitiminde donanımlı olmalarına olanak sağlayacak, çalışmaları tekdüzelikten kurtaracaktır.

Pedrick (1998) ise etkili çalışmanın beş adımını şu şekilde sıralamıştır:

1) Ortam hazırlama --- bu adımda öğrenci, dikkatini dağıtacak unsurları ortadan kaldırarak yapacağı çalışma için uygun ortamı hazırlamalıdır.

2) Hazırlık --- doğru duruş ve çalma tekniğini sağlamaya yardım etmek amacıyla öğrenci bu adımda bazı gevşeme ve germe hareketleri yapmalıdır.

3) Isınma --- öğrenci bu adımda ısınma egzersizleri yapmalıdır.

4) Bakım --- bu aşamada öğrenci enstrüman üzerinde teknik becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalarda bulunduğu gibi aynı zamanda ritim, deşifre, teorik analiz, ton ve nüanslar ile ilgili de çalışmalarda bulunmalıdır. Genelde öğrenciler bu adımı atlayıp çalışmaları gereken yeni materyallere yönelmektedirler, ancak bu çalışma gerçekleşmeden yeni materyal verimli bir şekilde çalışılamamaktadır.

5) İlerleme --- bu adımda öğrenci artık kendisine eğitmeninin yeni verdiği materyalleri çalışmaya hazırdır. Önce yeni çalıştığı eser veya egzersizi incelemeli, bilgi edinmeli. Sonrasında enstrüman ile çalmaya başlamalıdır (Pedrick, 1998).

Pedrick'in önerdiği adımlar, öğrencilerin günlük çalışmalarını organize edebilmelerini ve etkili bir çalışma gerçekleştirmelerini sağlayabilecek niteliktedir. Ayrıca Pedrick makale içerisinde bu adımların en etkin nasıl uygulanacağına dair detaylı bilgiler de vermektedir (Pedrick, 1998). Ancak, genelde yoğun ders programlarının arasında kısa zamanlarda çalışma imkanı bulabilen müzik öğrencileri bu adımları gün içinde küçük parçalara bölerek uygulamak durumunda kalabileceklerdir.

Hallam ve Gaunt, "Çalışma ve Performans Hazırlığı" başlığı ile hazırladıkları kitap ünitesi bireysel çalışmayı tüm detayları ile ele almaktadır ve öğrenci ve eğitimciler için rehber niteliğindedir. Bu sunumun odak noktası "etkin bireysel

çalışma" olduğundan, ünitenin verimli ve etkin çalışmaya yönelik olan kısımlarından başlıklar halinde bahsedilecektir. Yazarlar verimli çalışmayı "mümkün olan en kısa zamanda, istenen sonucun uzun vadeli amaçlara zarar vermeden elde edildiği çalışma" olarak nitelendirmektedirler. Yazarların etkin çalışma için öneri ve tespitlerinden bazıları şunlardır:

- Aşırı çalışma fiziksel olarak zarar verebileceğinden, çalışmanın mümkün olduğunca verimli bir şekilde yapılması önemlidir.
- 45-60 dakikadan fazla ara vermeden çalışmak verimli olmayacaktır.
- Etkin çalışmada kişinin kendi güçlü ve zayıf taraflarının farkında olması ve bunların üstesinden gelebilmek için farklı stratejileri bilmesi gerekir.
- Etkin çalışma için müzisyenin,
    - uzun vadeli amaçlarını belirlemesi,
    - her çalışma için amaçlarını belirlemesi,
    - çalışma ilerledikçe alt amaçlar belirlemesi,
    - amaçlara yönelik gelişimi takip etmesi,
    - ve takip ederken alt amaçları ve uzun vadeli amaçları gerekli olan şekilde değiştirmesi gerekir.
- Her müzisyenin güçlü ve zayıf tarafları vardır ve kişi bunlarla baş etmeyi öğrenmelidir.
- Zihinsel çalışma (eseri çalmadan zihinsel olarak çalışma) fiziksel sakatlanmaları önlemek için kullanılabilir.
- Çalışma motivasyonunu oluşturmak için şu stratejiler kullanılabilir:
    - Yaşam tarzına ve diğer sorumluluklara uygun çalışma düzeni bulmak,
    - Kısa, orta ve uzun vadeli amaçlara ulaşılabilecek hedefler oluşturmak,
    - Amaçların zorlayıcı olması, fakat ulaşılamaz olmaması,
    - Eğer çalışmaya başlamak zor ise, çalışmak için kıza bir zaman belirlemek (genelde ilgi oluştuğunda bu zaman dilimi uzayacaktır),
    - Çalışmayı ilginç kılacak yollar geliştirme,
    - Çalışma ihtiyacı oluşması için yeterince sahne çalışması olduğundan emin olmak.
- Üst-bilişsel gelişim için şu farkındalıklar oluşmalıdır:
    - kişinin güçlü ve zayıf tarafları,
    - belirli çalışmalara yaklaşım için stratejiler,
    - çalışmanın gerekliliklerini belirleme,
    - planlama becerileri,
    - problem çözme becerileri,
    - takip etme becerileri,
    - değerlendirme becerileri.
- Kişinin fiziksel ve zihinsel olarak iyi durumda olabileceği bir yaşam stili geliştirmesi gerekir.
- Sık sık sahneye çıkılması bunun tanıdık bir aktivite olmasını sağlar.
- İcracı ve dinleyiciler arasındaki iletişimin sağlanabilmesi için yorum önemli bir unsurdur, üzerine çalışılması gerekir (Hallan ve Gaunt, ??).

Bunların dışında, öğrencilerin çalışma esnasında ses kaydı yapıp dinlemeleri performanslarının durumunu çok daha net bir şekilde kavrayabilmelerini sağlayacaktır. Günlük olarak doldurulacak olan ve tüm hafta boyunca yapılan çalışma durumunu gösteren tablolar öğrencide çalışma durumunun

farkındalığını sağlayacaktır. Bireysel çalışma esnasında yapılması istenenler ders esnasında uygulanmalı ve öğrencinin sonuç alması sağlanmalıdır. Bu şekilde öğrenciye kendi yapacağı çalışma uygulamalı olarak öğretildiği gibi, bu çalışmanın işe yarayacağına dair inanç da sağlamlaştırılmış olur. Herhangi bir eserde karşılaşılan zorlu pasajların bireysel çalışma esnasında bütünden ayrı ele alınması, küçük birimlere ayrılarak problemin kaynağının tam olarak belirlenmesi, sonra da bütün içine tekrar yerleştirilerek bütünsel performans içinde sorunsuz çalınabildiğinden emin olunması verimli ve kalıcı bir çözüm sağlayacaktır.

SONUÇ:

Her müzisyenin eğitimi süresince etkin bireysel çalışmayı öğrenmesi oldukça önemli bir konudur. Kişinin performans kariyerinin başarısı bu becerinin sağlanması ile yakından alakalıdır. Etkin bireysel çalışma her kişi için farklı stratejilerin kullanılması ile mümkün olabilir. Kişinin kendini geliştirmek için güçlü ve samimi bir isteği olduğu taktirde bu stratejilerin bir çoğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak yine de eğitimi boyunca öğrenciye bu stratejilerin sunulması eğitimcinin tecrübelerinden yararlanarak öğrencinin konuyla ilgili farkındalığının oluşmasına katkı sağlayacak ve çalışma rutinini daha kısa sürede ve daha sağlan şekilde oturtmasını sağlayacaktır. Bu sunumda aktarılmış olan çeşitli stratejiler müzisyenlere ve müzik öğrencilerine bu konuda yardımcı olabilecektir.
Son olarak, şunu belirtmekte yarar vardır ki tüm bu stratejilerin işe yaraması için öncelikle öğrencinin kendisini geliştirmek ve karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için samimi bir isteği ve bunları yapabileceğine dair inancının olması gerekir. Bunlar olmadan yapılacak çalışmalardan verim almak mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Altenmüller, E., Wiesendanger, M., & Kesselring, J. (2006). *Music, motor control and the brain*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Araújo, M. V. (2016). Measuring Self-regulated Practice Behaviours in Highly Skilled Musicians. *Psychology of Music* 2016, Vol. 44(2) 278–292.

Burnard, P. (2007). Reframing Creativity and Technology: Promoting Pedagogic Change in Music Education. *Journal of Music, Technology and Education* Volume 1 Number 1, s. 37-55.

Byo, J. L. (2004). Teaching Problem Solving in Practice. *Music Educators Journal*. Nov2004, Vol. 91 Issue 2, p35-39.

Chaffin, R., Imreh, G. and Crawford, M. (2002). Practicing Perfection: Memory and Piano Performance. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Crappell, C. (2013). Preparing Gen Z Students For Effective Practice. *American Music Teacher,* August/September 2013, s. 12-17.

Cremaschi, A. M. (t.y.) The Effect of a Practice Checklist on Practice Strategies, Practice Self-Regulation and Achievement of Collegiate Music Majors Enrolled in a Beginning Class Piano Course. *Research Studies in Music Education* 34(2) 223–233.

Ericsson, K. A., Krampe, R. T., & Tesch-Romer, C. (1993). The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance. *Psychological Review, 100*(3), 363–406.

Hallam, S. and Gaunt, H. (2012) 'Practising and preparing for performance'. In *Preparing for success: a practical guide for young musicians.* London: Institute of Education, 47-71.

Hart, J. (2014) Guided Metacognition in Instrumental Practice. *Music Educators Journal.* Dec2014, Vol. 101 Issue 2, p57-64.

Jorgensen, H. and Hallam, S. (2009) 'Practising'. In S. Hallam, I. Cross and M. Thaut (eds), Oxford Handbook of Music Psychology. Oxford: Oxford University Press, 265–73.

Krampe, R. T., & Ericsson, K. A. (1996). Maintaining Excellence: Deliberate Practice and Elite Performance in Young and Older Pianists. *Journal of Experimental Psychology: General, 125*(4), 331–359.

McCaskie, A. W., Kenny, D. T., & Sandeep, D. (2011). How Can Surgical Training Benefit From Theories of Skilled Motor Development, Musical Skill Acquisition and Performance Psychology? *Medical Journal of Australia, 194,* 463–495.

Pedrick, (1998) Effective Practice Makes Successful Performance. *Music Educators Journal,* Vol. 85, No. 2 (Sep., 1998), pp. 33-35

Peterson, B. (2001). Three Ways To Practıce More Creatıvely. *Music Educators Journal*, Nov2001, Vol. 88 Issue 3, p45.

Prichard, S. (2012). Practice Makes Perfect?: Effective Practice Instruction in Large Ensembles. *Music Educators Journal.* Dec2012, Vol. 99 Issue 2, p57-62.

Townsend, B. (2012). Understanding PRACTICE: An Acronym for the Holistic Approach to Practice. *International Journal of Music Education* 30(4) 397– 408.

MÜZİK EĞİTİMİNDE E-ÖĞRENME MODELLERİ

Doç. Dr. H. Zeynep ÇİLİNGİR
Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü

ÖZET

Müzik performansı eğitimi yüzyıllardır geleneksek olarak usta-çırak ilişkisine dayalı, birebir ve uygulamalı olarak verilen bir eğitim olmuştur. Ancak teknolojideki gelişimler özellikle son yıllarda uzaktan eğitimi bir çok alanda mümkün kılmış, bu şekilde de geleneksel eğitim uygulamalarına bir çok yenilik dahil olmuştur. Müzik eğitimine de etki etmiş olan bu yenilikler, müzik performansı ve müzik performansını tamamlayıcı (müzik teorisi, tarihi vb.) diğer alanlarda yeni e-öğrenme modellerini beraberinde getirmiştir. Piyasaya bakıldığında artık müzik ile ilgili alanlarda uzaktan eğitim veren üniversiteler, çeşitli müzik derslerinin verildiği web siteleri ve müzik teorisi gibi uygulamalı çalışma gerektiren konulardaki medya uygulamalarının hızla yayıldığı gözlemlenmektedir. Bunların yanında müzik öğrencilerinin çalışmalarını organize edebilmeleri ve eğitimcilerin de bu çalışmaları takip edebilmeleri için farklı program ve uygulamaların da piyasaya sürüldüğü görülmektedir. Tüm bu yenilikler müzik eğitimini geleneksel kalıplardan çıkartarak, günümüz medya dünyasına ayak uydurabilecek bir hale getirmektedir.

Bu sunumda, son yıllarda müzik eğitiminde kullanılmak üzere ortaya çıkmış olan güncel e-öğrenme modelleri ve bunların etkinlikleri, geleneksel eğitime göre avantaj ve dezavantajları irdelenecektir. Bu yolla hem eğitimci ve öğrencilerin güncel eğitim modelleri ile ilgili bilgilenmeleri, hem de konunun eğitimci gözüyle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalgı Eğitimi; Müzik Eğitimi; Medya; İnternet; E-Öğrenme

1. GİRİŞ

Klasik batı müziği eğitim kurumlarının tarihi 14. yüzyıla kadar dayanmaktadır. O dönemden bugüne kadar aktarılmış olan ve gelenekselleşmiş müzik eğitimi sisteminde, icra eğitimi birebir ve uygulamalı olarak, teorik dersler ise sınıf ortamında gerçekleştirilmektedir.

20. yüzyılın sonlarına doğru internet ve teknolojideki gelişimler e-öğrenmenin yaygınlaşmasını, farklı konuları kapsamasını sağlamış, bunun etkileri müzik eğitiminde de görülmeye başlanmıştır. Sonuç olarak müzik eğitiminin (müzik teorisi, tarihi, icrası, prodüksiyonu vb.) bir çok dalı, çeşitli e-öğrenme metotları ile öğrenilebilir hale gelmiş, web siteleri, programlar, medya uygulamaları, videolar, çevrimiçi öğrenme platformları gibi bir çok ortamda, farklı seviyelerde ve alanlarda müzik eğitimi verilmeye başlanmış, hatta bazı üniversitelerden uzaktan eğitim ile müzik alanında lisans, yüksek lisans diploması almak mümkün hale gelmiştir (Koutsoupidou, 2013).

Bu sunumda, son yıllarda ortaya çıkmış olan müzik alanındaki e-öğrenme modellerine göz atılacak, bu modellerin çeşitli örnekleri verilerek avantaj, dezavantaj ve etkinlikleri tartışılacaktır. Bu yolla, müzik alanındaki öğrenci, eğitimci ve profesyonellerin konuyla ilgili bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır.

2. UZAKTAN EĞİTİM

Uzaktan eğitimin tarihi 18. yüzyıla kadar dayanaktadır. Bilinen, belgelenmiş en eski uzaktan eğitim denemesi Caleb Phillipps tarafından 1728'de yapılmıştır. Phillipps, öğrencilere mektup yoluyla eğitim vermek üzere *Boston Gazette*'ye ilan vermiştir. Bundan neredeyse 150 yıl sonra Amerika'da ilk uzaktan öğrenme kurumu *Evde Eğitimi Teşvik Etme Topluluğu* (The Society to Encourage Studies at Home) adıyla 1873 yılında açılmıştır. Sonrasında 1892'de Chicago Üniversitesi uzaktan eğitim yoluyla dersler vermeye başlayarak Amerika'da uzaktan eğitim veren ilk geleneksel eğitim kurumu olmuştur (Miller, 2014).
"E-öğrenme" terimi daha 1999 yılından beri kullanılıyor olmasına rağmen, ilk bilgisayar destekli eğitim sistemi 1960 yılında PLATO adıyla ortaya çıkmıştır. Bu sistem, başta Illinois Üniversitesi öğrencilerinin kullanımı için yapılmış olsa da zamanla civar okullarda da kullanılmıştır. Bu ilk sistemler, sadece bilgi aktarımını sağlarken, 1970'lerde ortaya çıkan sonraki sistemler interaktif hale gelmiştir. Sonrasında 1980'lerde evlerde bilgisayar kullanımı mümkün olmuş ve internetin hızla gelişimi ile 1990'lardan itibaren e-öğrenme büyük bir hızla gelişmiş, hatta sadece çevrimiçi dersler veren okullar ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda şirketler de e-öğrenmenin avantajlarını kullanarak, çalışanlarına çevrimiçi eğitimler vermeye başlamışlardır (TalentLMS, t.y.).
Ülkemizde ise uzaktan eğitimin öncü kurumu Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi olarak görülebilir. 1982 yılında ortaya çıkmış olan açıköğretim sisteminin yaklaşık 1 milyon 400 bin öğrencisi ve 2 milyon 820 bin mezunu bulunmaktadır (Anadolu Üniversitesi, t.y.). Anadolu Üniversitesi'nin yanında, son yıllarda Atatürk Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi de açıköğretim fakülteleri açmışlardır. Bunların dışında çevrimiçi eğitim alınabilecek Türkçe web sitelerinin, global çevrimiçi eğitim sitelerinde Türkçe derslerin de son yıllarda ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenmektedir.

3. MÜZİK EĞİTİMİNDE E-ÖĞRENME

İlk müzik eğitim kurumları, Avrupa'da, İtalya'da ortaya çıkmış, kiliselere bağlı kurumlar olmuştur. Kiliselere bağlı olmayan ve günümüz konservatuvarlarının temelini atmış olan ilk müzik okulu ise 1784'te kurulmuş olan Paris Konservatuvarı olmuştur. Zamanla kompozisyon, enstrüman icrası, şan ve oyunculuk dallarında eğitim veren öncü kurumlardan biri haline gelmiş olan Paris Konservatuvarını model alan bir çok müzik okulu Avrupa çapında ve Amerika'da 19. yüzyıl boyunca açılmıştır (The Editors of Encyclopaedia Britannica, t.y.). Günümüzde, Türkiye ve dünyada eğitim veren müzik okulları halen bu modele dayalı olarak icra derslerini birebir ve uygulamalı olarak, teorik dersleri ise sınıf ortamında vermektedirler. Birebir ve uygulamalı eğitimin amacı, öğrencinin icra ettiği enstrümanı çalma tekniğini yakından inceleyerek, gerekli düzeltmeleri anlık olarak yapabilmek, müziğin ifadesi, stili vb. konularda da daha etkili bir anlatımı gerçekleştirebilmek, öğrencinin müzikal olarak doğru icrasını sağlayabilmektir.
Ancak, günümüzde birebir ve uygulamalı müzik eğitimine alternatif olarak uzaktan eğitimin, müzikte e-öğrenmenin hızla yaygınlaştığını görmekteyiz.

Müzik Eğitiminde E-Öğrenme Platformları

1) Çevrimiçi Dersler & Uzaktan Lisans-Lisansüstü Eğitimi

E-öğrenme platformlarının başında çevrimiçi yapılan bireysel, interaktif dersler gelmektedir. Son yıllarda çevrimiçi enstrüman derslerinin verildiği yüzlerce web sitesi ortaya çıkmıştır. Çevrimiçi dersler hem eğitmenin, hem de öğrencinin dersi istediği ortamda yapabilmesi açısından büyük esneklik sağlamakta, mesafe problemini ortadan etkili bir şekilde kaldırmaktadır. Ayrıca bu dersleri sağlayan web siteleri bir çok eğitmeni bünyesine alarak öğrenciye bir çok farklı eğitmen seçeneği sunmaktadır. Geleneksel eğitimde öğrenciler ders almak için civarda bulunan eğitmen seçenekleri ile sınırlı kalırken, çevrimiçi dersler ile dünyanın herhangi bir yerinden birçok eğitmenle çalışma imkanı bulabilmektedirler. Örnekle *Takelessons* (www.takelessons.com) adlı web sitesi bir çok alanın yanında müzik alanında da çevrimiçi dersler sağlamakta, farklı enstrüman dallarında yüzlerce eğitimciye ulaşma imkanı vermektedir. Yurtdışında buna benzer daha yüzlerce web sitesi bulunmaktadır. Türkiye'de de benzer bir oluşum *Müzik Online* adıyla hayata geçirilmiştir. Halen yenilenme aşamasında olan web sitesi, yurt dışındaki web siteleri kadar geniş bir eğitmen kadrosu sağlamasa da Türkiye'de bu tarz oluşumların başlangıcı için önemli bir adım niteliğini taşımaktadır. Bunun yanında *Erturgut Sanat Merkezi (https://erturgutsanatmerkezi.com/online-dersler/), Taksim Sanat (https://www.taksimsanat.com/online.html), Fırat Cantekin Müzik Kursu (https://artnmoreizmir.com/online-ders/)* gibi birçok müzik kursu da artık derslerini çevrimiçi platformda yapma seçeneğini sunmaktadırlar.
Bunların dışında daha ciddi çalışmalarda bulunmak ve diploma sahibi olmayı isteyen öğrenciler için online lisans ve lisansüstü müzik eğitimi veren üniversiteler bulunmaktadır. Örnekle, Amerika'nın en iyi bilinen müzik okullarından birisi olan *Berklee Müzik Okulu*, çevrimiçi müzik eğitimi veren kurumların önde gelenlerinden birisidir. Ünlü müzik okulu, *Berklee Online* başlığı ile müzik okulunun web sitesinden tamamen ayrı bir platform oluşturmuştur ve yüksek kalitede online müzik eğitimi vermeyi amaçlamaktadır (online.berklee.edu). Yıllık yaklaşık 21,000 dolar ücret ödenen bu çevrimiçi eğitimde, müzik prodüksiyonu, gitar, müzik işletmeciliği, şarkı yazımı, disiplinler arası müzik eğitimi, şarkı yazımı ve müzik prodüksiyonu, elektronik müzik prodüksiyonu ve ses tasarımı, film, televizyon ve oyunlar için müzik kompozisyonu alanlarında lisans eğitimi, müzik prodüksiyonu, müzik işletmeciliği ve film müziği alanlarında da lisansüstü eğitim alınabilmektedir. Bir çok ders seçeneğinin olduğu platformda dersler çevrimiçi videolar ile verilmekte, öğrenciler ödevlerini video ve ses kaydı halinde yüklemekte ve belirlenen görüşme saatleri içinde eğitmenler ile çevrimiçi haberleşebilmektedirler (SR Education Group, t.y.). Çoğunluğu teorik eğitimden oluşan platformda az sayıda uygulamalı ders bulunmakta, bunlarda da canlı olarak, interaktif, birebir ders imkanı bulunmamaktadır.
SR Education Group tarafından sağlanan verilere göre Amerika'da 59 adet üniversite çevrimiçi müzik eğitimi sağlamaktadır ve bunlardan sırasıyla *Washington Devlet Üniversitesi, Michigan-Flint Üniversitesi ve Berklee Müzik Okulu* en iyi çevrimiçi müziği eğitimi veren üniversiteler arasında ilk üç sırada yer almaktadırlar. (SR Education Group, t.y.).
Bunların yanında *Coursera* (https://www.coursera.org/), *Alison* (https://alison.com/) ve *Udemy* (www.udemy.com/) gibi web siteleri, üniversiteler de dahil, dünya çapında farklı kurumlar tarafından verilen müzik derslerine ulaşımı sağlamaktadırlar.

Buralarda piyano, gitar gibi çeşitli performans alanları, müzik teorisi, tarihi, kompozisyonu, prodüksiyonu, elektronik müzik, müzik ile ilgili çeşitli bilgisayar programları ve çeşitli müzik türleri ile ilgili dersler yer almaktadır.

2) Medya Uygulamaları

Uzaktan müzik eğitiminin verildiği başka bir alan da medya uygulamalarıdır. En çok müzik teorisi alanında bulunan bu uygulamalar, telefon, tablet, bilgisayar gibi farklı ortamlarda kullanılabildiğinden öğrenciler için büyük ölçüde pratiklik sağlamaktadırlar. Bu uygulamaların kulak eğitimi, nota okuma, solfej, müzik teorisi, enstrümantal veya vokal performans, deşifre gibi alanlarda bulunduğu görülmektedir. Örnekle,

- *Tenuto* (https://www.musictheory.net/products/tenuto), *Teoria* (https://www.teoria.com/), *EarMaster* (https://www.earmaster.com/) ve *Quiztones* (https://theproaudiofiles.com/quiztones/) kulak eğitimi ve müzik teorisi alanlarındaki,
- *Note Trainer Lite* (https://apps.apple.com/us/app/note-trainer-lite/id731587156), *Notes Teacher* (https://apps.apple.com/us/app/notes-teacher/id1126546872) ve *Music Tutor* (https://apps.apple.com/us/app/music-tutor-free-sight-reading/id514363426) nota okuma ve deşifre alanlarındaki,
- *Yousician* (https://yousician.com/), *Simply Piano* (https://play.google.com/store/apps/details?id=com.joytunes.simplypiano&hl=en), *Uberchord* (https://www.uberchord.com/) ve *SingTrue* (https://www.musical-u.com/apps/singtrue/) piyano, gitar, şarkı söyleme gibi müzik performansı alanlarındaki bazı uygulamalardır.

Bunların yanında müzik eğitimcilerinin öğrencilerin gelişimini takip edebilmeleri için tasarlanmış bazı uygulamalar da ilgi çekicidir.

- *Tonara* (https://tonara.com/), *Practice Presto* (https://practicepresto.com/) *My Master* (https://mymaster.me/) ve *Edmodo* (https://www.edmodo.com/) bunlara örnek olarak verilebilecek uygulamalar arasındadır.

Ayrıca metronom, akort aleti, nota kütüphanesi, nota yazım programı, kayıt cihazı niteliğinde kullanılabilen, müzik öğrencilerinin eğitimleri boyunca kullanılabilecek uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalara örnek olarak da *Symphony Pro* (symphonypro.net), *Sproutbeat* (https://sproutbeat.com/), *Metronome+* (https://apps.apple.com/us/app/metronome-plus/id434136233), *ProMetronome* (http://eumlab.com/pro-metronome/), *Boss Tuner* (https://www.boss.info/us/products/boss_tuner_app/), *Cleartune* (http://www.bitcount.com/support/#Cleartune) verilebilir.
Bunlara ilave olarak müzisyenlerin bireysel çalışmalarında yararlanabilecekleri, çalışmalarını organize etmelerini, ses ve video kaydı yapabilmelerini ve aynı zamanda çalışmaları sırasında metronom, akort aleti gibi özellikleri de kullanabilmelerini sağlayan uygulamalar da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak da *Music Journal Pro* (https://prezi.com/j8if4vaw2vl1/music-journal-pro/), *Practice Center* (https://apps.apple.com/jp/app/practice-center/id611351544?l=en) ve *Structured Practice Journal* (https://structuredpracticejournal.com/) verilebilir.

Son olarak eşlik ile performansta bulunması gereken tüm müzisyenler için oldukça önemli ve etkili bir program da *SmartMusic* (https://www.smartmusic.com/) programıdır. Bu program ile müzisyenler veya öğrenciler çaldıkları eseri eşlik ile beraber çalma imkanını bulabilmektedirler. Ayrıca program ile öğrenciler, doğru ve yanlış çaldıkları nota ve ritimleri görebilmekte, kendi performanslarının kaydını dinleyebilmekte ve metronom, akort aleti gibi özellikleri de çalışma sırasında kullanabilmektedirler.

3) Videolar

Müzik eğitiminde kullanılan en yaygın mecra muhtemelen çevrimiçi videolardır. *YouTube* (https://www.youtube.com) gibi video paylaşım platformlarında müzik eğitimi ile ilgili hemen her konuda, isteyen herkes tarafından videolar paylaşılabilmektedir. Bilgi paylaşımı açısından oldukça kullanışlı olan bu platformlar, aynı zamanda herhangi bir filtreleme sistemleri olmadığı için verilen bilgilerin güvenilirliğini garanti edememektedirler.
Eğitim videolarının daha organize şekilde, müzik eğitimine spesifik olarak, bilinen müzisyenler tarafından hazırlandığı mecralar da bulunmaktadır. Örnekle *Play With a Pro* (https://www.playwithapro.com/) bu tür mecralara verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Bu web sitesinde klasik müzik alanında hemen her enstrüman dalında dünyaca tanınan müzisyenlerin enstrüman ile ilgili farklı konularda ustalık dersi videoları bulunmaktadır. Aynı platformun caz müziği için olan versiyonu ise *My Music Masterclass* (https://www.mymusicmasterclass.com/) adlı web sitesidir. Caz müziğin çeşitli dallarında tanınan müzisyenlerin farklı konular üzerine ustalık dersi niteliğindeki videoları bu sitede bulunabilmektedir. Bu iki web sitesi ve benzer platformlar, alanında bilinen müzisyenlerin bilgilerini aktardığı için video paylaşım platformlarına göre çok daha güvenilir bilgi sağlayabilmektedirler.

Müzikte E-Öğrenme Platformlarının Avantaj ve Dezavantajları

Müzik alanındaki e-öğrenme modellerinin belirli avantaj ve dezavantajları görülebilmektedir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Avantajlar

- **Mesafe probleminin giderilmesi** - Dünyanın herhangi bir yerindeki, herhangi bir eğitmenle çalışmak çevrimiçi canlı dersler sayesinde mümkün olmaktadır. Ayrıca eğitim almak isteyen kişilerin yakınında örgün müzik eğitimi alma imkanı yoksa, farklı konulardaki çevrimiçi derslerle aradıkları eğitime ulaşma imkanı, hatta uygun programlar ile diploma sahibi olma imkanları doğmaktadır.
- **Maddi kolaylık sağlanması** - Bazı ülkelerde müzik okulları oldukça yüksek ücretler aldığından, çevrimiçi eğitim daha düşük ücretiyle maddi açıdan kişiye kolaylık sağlamaktadır.
- **Esneklik** - Örgün öğretimde öğrencilerin belirlenen bir programa göre derslerini almaları beklenirken, çevrimiçi dersleri istenilen zamanda, istenilen yerde gerçekleştirmek mümkün olmaktadır.
- **Zamandan tasarruf** - Online olarak yapılan derslere ve sınavlara evden veya herhangi bir yerden katılabilen öğrenci ve öğretmenler, normalde derse katılmak için yapacakları yolculuğun zamanından kazanarak bu konuda tasarruf sağlamaktadırlar.

- **Kendi hızında öğrenme -** Uzaktan yapılan eğitimlerde öğrencilerin videolar aracılığı ile tüm konuları kendi hızlarında öğrenme, tekrar etme imkanları bulunmaktadır. Bu şekilde sınıf ortamında diğer öğrencilerin hızına uyum sağlama endişesi yaşamadan istedikleri hızda öğrenme imkanları bulunmaktadır.

Dezavantajlar

- **Güvenilirlik sorunu** - Uzaktan eğitimde sınav ve ödevleri yaparken öğrencilerin takip edilmesi mümkün değildir. Bu sebeple, intihal riski yüz yüze yapılacak olan eğitime kıyasla daha yüksektir.
- **Yakın temas eksikliği** - Uzaktan eğitimde öğrencilerle yakın temas mümkün olmamaktadır. Bu sebeple, özellikle de zaman zaman fiziksel düzeltmelerin yapılmasını gerektiren enstrüman eğitiminde, handikaplar ortaya çıkması mümkündür.
- **Öz disiplin ihtiyacı -** Öğrencilerin uzaktan eğitimde öz disipline çok daha fazla ihtiyaçları bulunmaktadır. Kişilerin bulundukları yerden derslere girebilmeleri her ne kadar esneklik sağlasa da kişinin eğitim ortamında bulunmaması eğitimin sürekliliğini ve öğrencilerin motivasyonlarının devamını zorlaştırabilmektedir.
- **Soyutlanma** - Öğrencilerin sınıf ortamında olmamaları soyutlanmalarına sebep olabilmektedir. Diğer öğrenciler ile tartışma ortamlarına girememekte ve birbirlerinden öğrenme olanağını elde edememektedirler.

Uzaktan müzik eğitimin avantaj ve dezavantajlarından, potansiyel zorluklarından Koutsoupidou (2013), Ruokonena ve Ruismäki (2016), Hebert (2007)'de de bahsedilmiştir.

4. SONUÇ

Müzikte e-öğrenme, özellikle son 10 yılda büyük bir hızla yaygınlaşmıştır.
Bu yaygınlaşma bazı kolaylıkları getirirken aynı zamanda potansiyel sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, üniversitelerin çevrimiçi eğitimleri tasarlarken potansiyel problemleri göz önünde bulundurarak programları uygun şekilde tasarlamaları verimli olacaktır.
Ayrıca, müzik öğrencilerinin ve eğitimcilerinin yeni geliştirilen teknolojilerden, medya uygulamalarından, çevrimiçi eğitim seçeneklerinden haberdar olmaları eğitim öğretimin güncel kalabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda tüm eğitimcilerin güncel gelişmeleri takip etmeleri ve öğrencilerini bilgilendirmeleri pozitif sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

Anadolu Üniversitesi (t.y.) Açıköğretim Fakültesi. Erişim adresi: https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/acikogretim-sistemi/acikogretim-sistemi-1 (Erişim tarihi: 25.11.2019)

Hebert, D. (2007) "Five Challenges and Solutions in Online Music Teacher Education," Research & Issues in Music Education: Vol. 5 : No. 1 , Article 2.

Koutsoupidou, T. (2013). Online Distance Learning and Music Training: Benefits, drawbacks and challenges. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 7.

Miller, G. (2014). History of Distance Learning. Erişim adresi: https://www.worldwidelearn.com/education-articles/history-of-distance-learning.html (Erişim tarihi: 25.11.2019)

Ruokonena, I. ve Ruismäkia (2016). H. E-Learning in Music: A Case Study of Learning Group Composing in a Blended Learning Environment. Future Academy®'s Multidisciplinary Conference Procedia - Social and Behavioral Sciences 217 (2016) 109 – 115.

SR Education Group (t.y.) Guide to Online Schools. 2019 Best Online Colleges for Music Degrees. Erişim adresi: https://www.guidetoonlineschools.com/degrees/music (Erişim tarihi: 25.11.2019)

TalentLMS (t.y.). The history of e-learning. Erişim adresi: https://www.talentlms.com/ebook/elearning/history-of-elearning (Erişim tarihi: 25.11.2019)

The Editors of Encyclopaedia Britannica (t.y.). Conservatory. Erişim adresi: https://www.britannica.com/art/conservatory-musical-institution (Erişim tarihi: 25.11.2019)

MÜZİK PERFORMANSI EĞİTİMİNDE MOTİVASYON

Doç. Dr. H. Zeynep ÇİLİNGİR
Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü

ÖZET

Uzun soluklu bir eğitim olan müzik performansı eğitiminde motivasyon oldukça büyük bir öneme sahiptir. Konservatuvarlarda ortalama 12 yıl süren standart çalgı eğitimi sırasında her öğrenci zamanla çalışma isteğini yitirebilmekte, bunun sonucunda da gereken bireysel çalışmayı gerçekleştiremeyip zamanla başarısızlığa uğrayabilmektedir. Sadece öğrenciler değil, profesyonel müzisyenler de aynı sorunla kariyerleri boyunca zaman zaman karşılaşabilmektedirler. Müzik performansı, sürekli olarak enstrüman üzerinde pratik yapmayı gerektirdiği için gereken bireysel çalışmanın eksikliği, düşük performansı da ister istemez beraberinde getirmektedir. Özellikle bu tür durumlarda motivasyon, itici bir güç olarak bireysel çalışmanın ve dolayısıyla başarının devamlılığını sağlayan önemli bir rol oynayabilmektedir.

Bu sunumda öğrencilerin çalışma isteklerini arttırabilecek ve performanslarını iyileştirebilecek içsel ve dışsal motivasyon unsurlarına değinilecek, eğitimcilerin öğrencileri motive etmek için kullanabilecekleri çeşitli yöntemler aktarılacaktır. Bu yolla, çalgı eğitimi alanındaki öğrenciler, eğitmenler ve profesyonel müzisyenlerde konuyla ilgili farkındalık yaratılması amaçlandığı gibi, aynı zamanda müzik performansı alanında kullanılabilecek motivasyon yöntemlerinin yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalgı Eğitimi; Müzik Eğitimi; Motivasyon

GİRİŞ

Müzik performansı, devamlı olarak belirli bir düzen içerişinse pratik yapmayı gerektirdiği için, kişinin de organize bir yaşam sürebilmesini gerektirir. Ancak, insan hayatının doğal sürecinde ortaya çıkan (sağlık, aile ile ilgili sorunlar, kişisel sorunlar vb.) iniş çıkışlar, müzisyenlerin çalışma düzen ve isteklerine sekte vurabilmektedir. Kişinin (özellikle de bu gibi dönemlerde) güçlü bir motivasyona sahip olması kariyerinde ya da eğitiminde herhangi bir aksaklık yaşanmadan yoluna devam edebilmesi için önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin kendilerini motive etmeleri bazen zorlu bir süreci ortaya çıkartmaktadır. Aynı zamanda öğrencileri motive etmek de her öğretmen için aralıksız devam eden ve bazen oldukça yorucu bir gerekliliktir (Johnson, 2003).

Bu sebeple, müzik performansında motivasyon unsurları ve metotları hakkında her öğrenci ve öğretmenin belirli derecede farkındalığının olması büyük önem

taşımaktadır. Bu sunumda müzik performansı eğitimi sürecinde motivasyon unsurları ve metotlarına değinilecektir.

MÜZİK PERFORMANSI VE MOTİVASYON

Trompet sanatçısı ve eğitmeni Frank Gabriel Campos müzik performansı ile ilgili bir çok konuya değindiği "Trumpet Technique" başlıklı kitabında motivasyonu şu sözlerle açıklıyor:

> *Motivasyon, davranışı başlatan, yönlendiren ve sürdüren bir grup gücü kapsar. O, başarıya giden doğru bir istek durumu, duygular, amaçlar ve düşünceler ile ilişkilidir. Son yıllarda motivasyonun iki genel türü araştırmacıların dikkatini çekmiştir.* ***Dışsal*** *motivasyon, öncelikli olarak para veya ün için icrada bulunan müzisyenler gibi, belirli bir kazanç sağlamak üzere yapılan davranışları işaret eder, ve* ***içsel*** *motivasyon, sadece çalmayı seven bir müzisyen gibi, tamamen bir şeyi yapmanın tatmini veya keyfi için yapılan davranışları işaret eder.*

Müzik öğrencileri için öğretmen, aile ve arkadaşlardan alınacak övgüler, bir sınavı geçmek, belirli bir müzik organizasyonuna kabul edilmek veya yarışmada kazanılan derece benzeri başarılar sıklıkla rastlanan dışsal motivasyon kaynakları olarak sayılabilir (Hallam ve Gaunt, 2012). İçsel motivasyon ise müzik öğrencisinin çalışmaktan, sahnede performans sergilemekten, başkaları ile müzik yapmaktan, enstrümanını iyi bir seviyede çalabilmekten, müziği istediği şekilde yorumlayabilmekten aldığı haz gibi içten gelen ve genel olarak müzik sevgisi ile ilişkilendirilebilecek duygulardan kaynaklanabilmektedir. Genelde müzisyenler bu iki motivasyon türünü de sergilemektedirler ve çoğunluğunda ulaşılmak istenen amaçların da çeşitlilik gösterdiği görülmektedir (Hallam, 2009).
Motivasyonun başka bir sınıflandırması da Nicholls (1989) tarafından yapılmıştır. Nicholls, iki yüksek hedefli kişilik türünü şu şekilde sınıflandırır: kendi amacı için ve başkalarını geçmek için bir konuda ustalaşmayla ilgili motivasyon taşıyanlar (Nicholls, 1989'dan aktaran Campos, 2005). Atkinson'un geniş çapta kabul edilmiş olan *başarı motivasyonu teorisi* ise başarıyı etkileyen kişilik faktörlerinin iki tür olduğundan bahseder: başarıya gitme amacı ve başarısızlıktan kaçınma amacı (Atkinson, 1965'den aktaran Campos, 2005). Asmus (1986)'a göre müzik öğrencilerinin motivasyon özelliklerini belirlemenin bir yolu da müzik ile ilgili eylemler ile ilişkilendirdikleri başarı veya başarısızlık tanımlarıdır. Müzikte beş ana tanım bulunmuştur: çaba, atyapı, sınıf ortamı, müzikal beceri, ve müziğe etki (Asmus ve Harrison 1987).

MÜZİK PERFORMANSINDA MOTİVASYON

Müzik performansı eğitimi, doğası gereği usta-çırak ilişkisine dayalı, öğretmen ile öğrencinin yakın ilişki içinde olduğu, uzun yıllar süren bir eğitimdir. Bu eğitim boyunca öğretmen ve öğrenci, haftalık olarak bireysel enstrüman dersinde görüştükleri gibi diğer bir çok alan derslerinde de görüşebilmektedirler. Türkiye'deki konservatuvarların genelinde öğrencilerin 5. sınıfta okula başlayıp, normal şartlarda minimum lisans derecesinin sonuna kadar devam ettikleri düşünülürse, çalgı öğretmeninin, öğrencinin gelişiminde bir çok evreye şahit olan, onu yakından tanıyan bir rehber konumuna büründüğünü görmek mümkün olacaktır.
Bir müzik öğrencisini motive eden unsurların farkına varmak, öğrencinin karakterine, duygusal durumuna göre bu unsurları onun gelişimi için kullanmak öğretmenler için oldukça önemli bir eğitim aracı haline gelmektedir. Krueger (1974) da motivasyonun, müzik eğitiminde başarının önemli bir parçası olduğunu belirtmiştir (Krueger, 1974'den aktaran Asmus ve Harrison, 1987).
Müzik performansı alanındaki eğitmenin öğrencisini iyi tanıması, hangi motivasyon yönteminin işe yarayacağını saptaması için kendisine büyük ölçüde yardımcı olacaktır; çünkü her ne kadar tüm öğrenciler için kullanılması gereken genel yöntemler bulunsa da öğrencilerin kişilik yapılarına göre belirli davranışlarda farklılıklar mutlaka gerekli olacaktır.

Sık sahne performansı:
Müzik performansı eğitiminin amacı öğrencileri sahne performansına hazırlamaktır. Bu sebeple öğrencinin sık sık sahneye çıkması bir çok açıdan kendisine yarar sağlayacaktır. Motivasyon açısından bakacak olursak, 1) öğrencinin tüm yıl boyunca çalışma odasında ve öğretmeniyle yaptığı derslerde çalıştığı materyalleri seyircilere sunma imkanı bulması, 2) sevdikleriyle yaptığı işi paylaşabilmesi, 3) iyi bir performans sonrası ailesi, arkadaşları ve öğretmenlerinden övgü alması açısından oldukça yararlı olmaktadır. Bu sebeple müzik performansı alanında eğitim gören tüm öğrencilerin (mümkünse minimum her okul döneminde en az bir kez olmak üzere) sık sık sahneye çıkması oldukça önemlidir. Başarılı bir sahne performansının yapıcı etkisi kadar, başarısız bir sahne performansının yıkıcı etkisi de güçlü ve bir çok durumda kalıcı olmaktadır. Bu sebeple, öğrencilerin sahnede başarılı olmalarını garanti altına almak için dikkat edilmesi gereken bazı önemli unsurlar vardır:

1. Sahnede öğrencinin rahatlıkla çok iyi çalabileceği bir repertuvarın seçilmesi;
2. Öğrencinin sahne performansına tam olarak hazırlandığından emin olunması;
3. Öğrencinin sahne korkusu ile ilgili konularda hazırlıklı olması.

Sınav ve yarışmalarda başarı:
Öğrencinin başarısının bir yarışma veya sınav kazanarak tescillenmesi güçlü bir motivasyon kaynağı olacaktır. Özellikle başarılı öğrencilerin zaman içinde bulundukları okuldaki ders, sınav ve konserlerdeki başarıları alışıldık bir durum haline gelebilmektedir. Bu sebeple öğrencinin tanınmadığı, bağımsız bir kurum tarafından başarısının onaylanması onu motive edici önemli unsurlardan biri olabilir. Ancak, girilen yarışma ve sınavlarda amaç başarıdan ziyade öğrencinin elinden gelen en iyi şekilde hazırlanması ve kendi seviyesi için iyi bir performans göstermesi olmalıdır. Zaten öğrencinin gelişmesini sağlayan da büyük ölçüde bu hazırlanma evresidir. Belirli bir amaca yönelik konsantre bir çalışma, genelde öğrencilerin becerilerini kısa zamanda büyük ölçüde geliştirmektedir.
Öğrencinin kendisini başarıya odaklaması durumunda bir başarısızlık yaşandığında tüm emeklerinin boşa gittiğini düşünmesi ve başarısızlıktan dolayı kendini değersiz hissetmesi mümkündür. Fakat zaten öğrenci yaptığı hazırlık ile kendini ilerletmiş olduğundan, iyi bir hazırlık evresi geçirdiyse edinilmesi arzu edilen kazanım elde edilmiş demektir. Bu sebeple öğrencinin başarı kriterini "kazanmak" yerine "kendi kapasitesine göre elinden gelenin en iyisini yapmak" olarak şekillendirmek daha yapıcı bir sonuç sağlayacaktır. Ayrıca, yarışma ve sınavlara sık katılım da öğrencilerin motivasyonunu arttırdığı gibi bu tür ortamlarda rahat olabilmelerini sağlayacaktır.

Doğru eğitmen tavrı:
Müzik öğrencileri için enstrüman dersi ana meslek dersi olduğundan bu ders ve öğretmeni oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple dersin nasıl geçtiği ve öğretmenlerinden aldıkları dönütler öğrencilerin ruh hallerini ve dolayısıyla motivasyonlarını yakından etkilemektedir. Çalgı eğitmenlerinin bu etkilerinin farkında olmaları ve bu konuda hassasiyet göstermeleri büyük önem taşımaktadır. Bu etki doğru kullanıldığında öğrenciyi motive edecek, onu doğru şekilde yönlendirecek bir araç halini alabilmektedir.
Öğrencilerin içinde bulundukları ruh hallerine göre -özellikle ergenlik döneminde oldukça değişken ruh hallerine girebilmektedirler- ihtiyaçları olan davranışı öğretmenlerinden görmeleri önem taşımaktadır. Bazen öğrencinin disiplin edici bir davranışa ihtiyacı varken, bazen de anlayışla karşılandığı bir davranışa ihtiyacı vardır. Öğrencinin farklı dönemlerde içinde bulunduğu ruh halini anlayarak buna göre karşılık vermek enstrüman öğretmenleri için önemli bir beceridir.
Öğretmenin tavrının öğrencilerin ruh hallerindeki değişikliklere göre dönemsel olarak değiştiği gibi, farklı öğrencilerin kişilik yapılarına göre de bu tavır değişkenlik gösterecektir. Örnekle, bazı öğrencilerin rahatlamaya, gevşemeye ihtiyaçları varken, diğerlerinin düzene girmeye ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların doğru belirlenmesi ve cevap bulması öğrencinin motivasyonunda önemli bir rol oynayacaktır. Ancak, öğretmen her nasıl davranırsa davransın, öğrencinin öğretmeni tarafından sevgi ve değer gördüğünü hissetmesi müzik

performansındaki yakın öğrenci-öğretmen ilişkisinin sağlığı ve öğrencinin kendini güvende hissetmesi açısından oldukça önemlidir.

SONUÇ

Müzik performansı eğitiminde motivasyon oldukça önemli bir unsurdur. Öğrencilerin uzun soluklu eğitim hayatları boyunca sürekli olarak motive edilmeleri öğretmenler için bazen yorucu bir hal alabilir. Ancak öğretmenler, hem öğrencinin ruh haline göre uygun tavırları sergileyerek, hem de öğrencinin devamlı olarak kendisine bir hedef ve hareket oluşturacak etkinliklere dahil olmasını sağlayarak motivasyon konusunda kolaylıkla başarı elde edebilirler. Bu anlamda, her enstrüman öğretmeninin öğrencileri ve eğilimlerini iyi tanıması, kendi alanındaki etkinliklerle ilgili bilgilenmesi ve öğrencilerini düzenli olarak bu etkinliklere yönlendirmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Asmus E. P. ve Harrison, C. S. (1990). Characteristics of Motivation for Music and Musical Aptitude of Undergraduate Nonmusic Majors. *Journal of Research in Music Education*, Vol. 38, No. 4 (Winter, 1990), pp. 258-268

Atkinson, J. W. (1965). *An Introduction to Motivation.* Princeton, N.J.: Van Nostrand.

Campos, F. G. (2005). *Trumpet Technique*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Hallam, S. and Gaunt, H. (2012) 'Practising and preparing for performance'. In *Preparing for success: a practical guide for young musicians.* London: Institute of Education, 47-71.

Hallam, S. (2009) 'Motivation to learn'. In S. Hallam, I. Cross and M. Thaut (eds), *Oxford Handbook of Music Psychology.* Oxford: Oxford University Press, 285–94.

Johnson, R. G. (2003). Magic of Motivation: Inspiring Practice, Participation and Performance. *American Music Teacher*, Vol. 53, No. 2.

Krueger, R. J. (1974). An Investigation of Personality and Music Teaching Success: Final Report. Washington, DC: Office of Education (DHEW), Regional Research Program. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 096 230)

Nicholls, J. G. (1989). *The Competitive Ethos and Democratic Education.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA RABİTƏ SEKTORUNUN DÖVLƏT TƏRƏFİNDƏN TƏNZİMLƏNMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ

HƏŞİMOVA ALBİNA ÇİNGİZ QIZI

Müəllim - Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)

ÖZET

Bank sektoru, nəqliyyat və elektrik enerjisi istehsalı ilə yanaşı rabitə iqtisadiyyatın strateji sahəsidir. Dövlətin rabitə sahəsində vəzifələri həmin sahəyə daha səmərəli təsir vasitələrinin işlənilib hazırlanmasıdır. Dövlət siyasəti operatorun telekommunikasiya bazarına daxil olması şərtlərini müəyyən etməlidir; tezliklərin və nömrə resurslarının ayrılması, bölgüsü və monitorinqinin texniki tənzimlənməsi, avadanlığın sertifikatlaşdırılması və standartlaşdırma siyasəti həyata keçirilməldir; bazarda sağlam və düzgün rəqabətin təmin olunması üçün operatorların fəaliyyətinin tənzimlənməsi və anti inhisar qanunvericiliyinin tələbləri yerinə yetirilməlidir, xidmətlərin keyfiyyəti və qiymətlərinə nəzarət edilməlidir.
Telekommunikasiyanın əhalini, müəssisələri və təşkilatların rabitə xidmətləri ilə təmin edilməsi vəzifələri ilə yanaşı ölkənin təhlükəsizliyinin təmin olunması, ərazi bütövlüyünün qorunması baxımından bir sıra digər mühüm funksiyaları yerinə yetirməsi tələb olunur: rabitə kanallarının güc və dövlət strukturlarına verilməsi bu qəbildəndir. Ancaq bazar şəraitində rabitə müəssisələri öz maraqlarının dövlət maraqları ilə uzlaşdırılmasını, tərəflərə ziyan vermədən, heç də həmişə təmin edə bilmirlər. Əvvəlki yarımfəsildə aparılmış təhlil göstərdi ki, belə olan təqdirdə dövlət tənzimlənməsi mütləq olmalıdır.

Beləliklə, işlənilib hazırlanmış, dövlətin və rabitə müəssisələrinin maraqlarını nəzərə alan qanunvericilik və normativ bazasının, həmçinin sahənin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi sisteminin mövcud olması tələb olunur.

AÇAR SÖZLƏR: rabitə sektoru, dövlət siyasəti, sahənin sertifikatlaşdırılması, dövlət tənzimlənməsi.

Rabitə iqtisadiyyatın mühüm sektorlarından biri kimi, bütün dövlət və təsərrüfat orqanlarının fəaliyyətinə və uzlaşdırılmış şəkildə çalışmasına xidmət edir. Bu, ən gəlirli və dinamik inkişaf edən bazarlarından biridir. Həmçinin, o, iqtisadi inkişafın ən mühüm elementi olaraq, Azərbaycan Respublikasının dünya iqtisadı və informasiya məkanına daxil olmasının əsasını təşkil edir. İstehsalın strukturu və masştablarında qlobal dəyişikliklər, ETT-nin sürətlənməsi, cəmiyyətin işgüzar fəallığının artması, əhalinin təhsil və mədəni səviyyəsinin yüksəlməsi, milli və beynəlxalq səviyyələrdə rabitə əlaqələrinin genişlənməsi nəticəsində rabitə sahəsinin əhəmiyyəti xeyli artır. Son zamanlarda rabitə sahəsini ölkənin milli sərvətinin tərkib hissəsinə daxil olan resurslardan biri kimi nəzərdən keçirirlər. Ölkə iqtisadiyyatında rabitə bazarı xüsusi rola malikdir, çünki bu sahənin əsas funksiyası cəmiyyətin informasiyanın ötürülməsi ilə bağlı tələbatını təmin etməkdir.

Azərbaycanda inkişaf edən bazar münasibətləri şəraitində rabitə xidmətlərinin rolu durmadan artacaqdır, çünki yüksək keyfiyyətli rabitə infrastrukturun mühüm tərkib hissəsidir, bazar münasibətlərinin inkişafının sürətlənməsinin güclü katalizatorudur, və eyni zamanda kommersiya uğurunun qazanılmasının mühüm təminatçısı kimi çıxış edir.

Bununla əlaqədar, rabitənin inkişaf problemlərinə dair elmi araşdırmaların əhəmiyyəti daha da artır. Bu problemlərin həlli telekommunikasiya sektorunun istehsal potensialının artımının mühüm amili kimi çıxış edərək, iqtisadi islahatların daha da dərinləşməsinə, ölkənin telekommunikasiya sisteminin dünya telekommunikasiya sisteminə və Qlobal informasiya

infrastrukturuna daxil olmasına imkan verir.

Rabitənin də, digər infrastruktur sahələri: nəqliyyat, energetika, qaz təsərrüfatı və digər təsərrüfat sahələrində olduğu kimi, infrastruktur sahələrinə xas olan bütün fərqli xüsusiyyətləri vardır. Eyni zamanda sahəyə məxsus özəl xüsusiyyətlər də diqqəti cəlb edir.

Rabitə sahəsində baş verən sosial-iqtisadi proseslər ilk növbədə bazar iqtisadiyyatının təməl qanunlarına – rəqabətə, tələb və təklif, dəyər qanunlarına tabe olur. Ancaq praktikada bəzən elə hallara da rast gəlmək olur ki, bazar mexanizmləri iqtisadiyyatın böhranlarsız inkişafını, əhalinin tələbatlarını tam olaraq təmin edə bilmir.

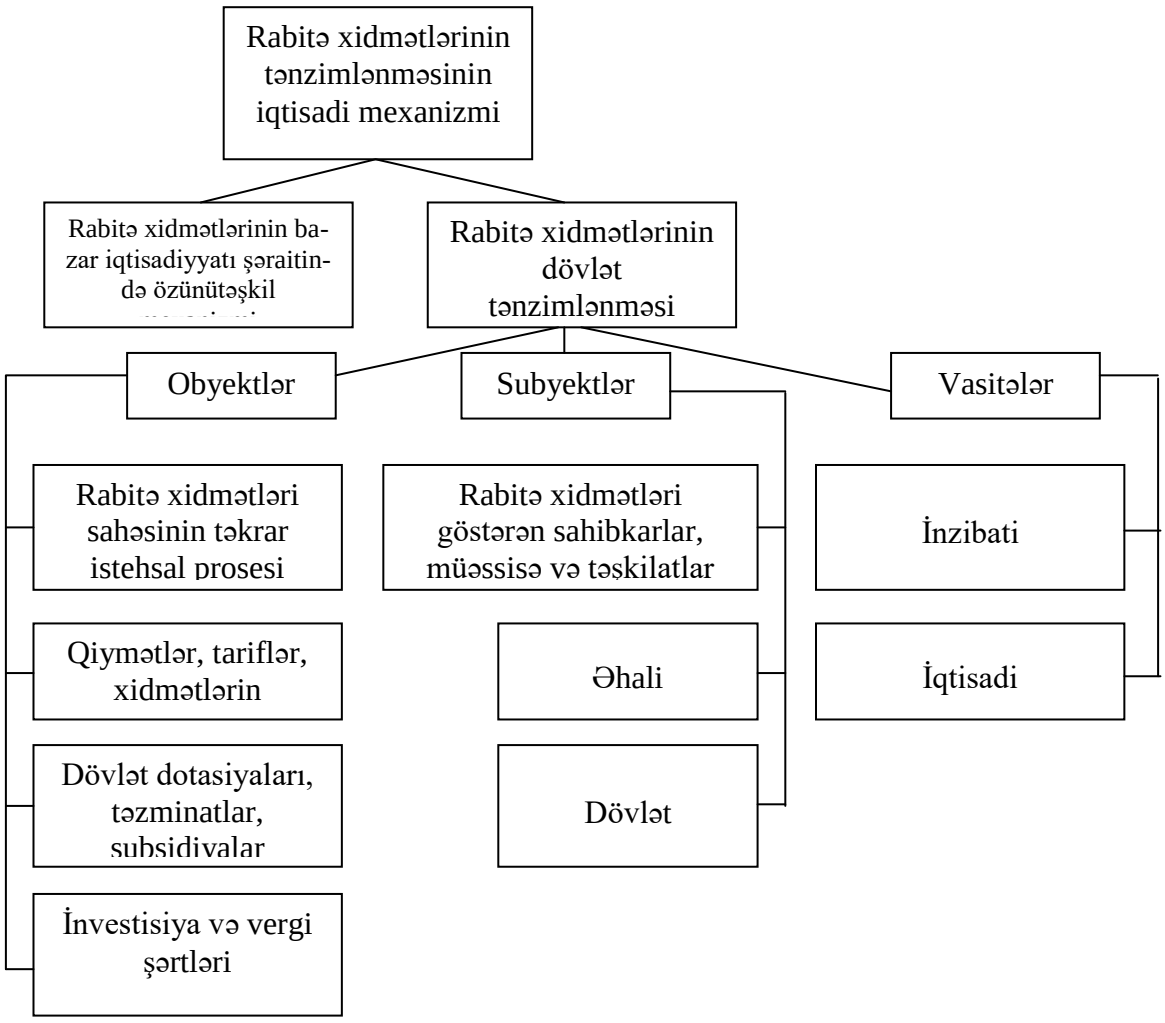
Dövlət müdaxiləsinin obyektiv zərurətə çevrilməsi onunla bağlıdır ki, rabitə sahəsinin bəzi sahələrində dövlət təbii inhisarçı kimi çıxış edir.

Rabitə sahəsinin inkişaf etməsinin iqtisadi mexanizmi xidmətlərin geniş təkrar istehsalının təşkili üsuludur. Həmin üsullar vasitəsi ilə müvafiq xidmətlərə olan əhalinin tələbatının daha tam təmin edilməsinə təminat verilir. (bax. Şəkil. 1).

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində, rabitə sahəsi kimi mühüm və əhəmiyyətli sahənin səmərəli tənzimlənməsi məsələsinin dövlət üçün çox böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki özəl sektor ilk növbədə əhalinin yüksək gəlirli hissəsinə xidmətlərin göstərilməsi sahələrini daha tez mənimsəyirlər.

Rabitənin inkişaf etdirilməsinin tənzimlənməsi dedikdə biz dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi, inzibati, sosial-psixoloji tədbirlər kompleksini, sahənin davamlı və tarazlaşdırılmış inkişaf etməsinə nail olunması üçün istehlakçıların ictimai təşkilatları ilə sıx təmas halında idarəetməni, onun dəyişkən şəraitə adaptasiyasını başa düşürük (bax şəkil 2.),

Dövlət birbaşa və dolayısı yollarla rabitə sahəsinin bəzi sektorlarını maliyyəlşdirir. Dövlət maliyyələşdirməsinin masştabları rabitə sahəsindəki müəssisələrin maddi texniki vəziyyətini və istehsalın intensivləşdirilməsini müəyyən edir. Birbaşa maliyyələşdirmə, vergi və patent siyasəti vasitəsi ilə hökumət elmi araşdırmaların xarakterinə təsir göstərərək, sahələrarası və fundamental istiqamətlər üzrə araşdırmaların tələb olunan səviyyədə aparılmasını təmin edir.

Şəkil. 1. Rabitə sahəsinin tənzimlənməsinin iqtisadi mexanizmi

Müəllif hesab edir ki, rabitə sahəsində proseslərin dövlət tənzimlənməsində mühüm istiqamətlər kimi aşağıdakıları göstərmək olar: sahə strukturunda və onların inkişaf templərində mütərəqqi irəliləyişlərin təmin olunması; vicdanlı rəqabət üçün şəraitin yaradılması; rabitə sahəsində müəssisələrin, o cümlədən kiçik müəssisələrin inkişafının stimullaşdırılması; rabitə xidmətlərinin istehsalı və göstərilməsində özəl və dövlət sektorunun optimal nisbətlərinə nail olunması; bu xidmətlərin ixrac potensialının artırılması.

Rabitə xidmətlərinin daxili bazarının tənzimlənməsi tədbirlərinin əsasını ölkənin siyasi, iqtisadi, sosial maraqları təşkil edir. Onlar arasında: öz işçi qüvvəsinin məşğulluğunun təmini, iqtisadiyyatın aparıcı sektorlarında yerli sahibkarların dəstəklənməsi, daxili kapital qoyuluşunun artımının stimullaşdırılması və milli mədəni dəyərlərin saxlanılması xüsusi yer tutur.

Rabitə sahəsinin inkişafının idarə edilməsi funksiyaları			
Məqsədlərin formalaşdırılması	Planlaşdırma və proqnozlaşdırma	Təşkilat	Tənzimləmə

Rabitə sahəsinin inkişafının tənzimləmə mexanizminin tərkib hissələri

Rabitə sahəsinin müəyyən ərazilərdə pro-qram-məqsədli inkişafı	Sahənin inkişafının struktur, təşkilati, kadr, məlumat təminatı	Rabitə sahəsinin inkişafının maliyyə mexanizmi	Rabitə sahəsinin inkişafının marketinq komponenti	Rabitə sahəsi müəssisələrin in inkişafının stimullaşdırıl ması

Rabitə sahəsinin inkişafının tənzimləmə mexanizminin metod və alətləri

Proqnoz modelləşdirilməsi	Kooperasiya, ixtisaslaşma, optimallaşdırma	Vəzifə bölgüsü, resurs təminatı	İnkişaf layihələrinin monitorinqi, qeydiyyatı, ekspertizası	Dotasiya, kredit, cərimələr və s.

Stabilləşmə, koordinasiya, dispetçerləşmə	Rabitə sahəsində iqtisadi subyektlərin qarşılıqlı fəaliyyətininn optimallaşdırılması

Şəkil2. Rabitə sahəsinin inkişafının tənzimləmə mexanizmi

(funksional məzmunu)

Hökumət milli rabitə xidmətləri istehsalçılarının daxili və xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətliliyinin yüksəlməsini subsidiyalar, güzəştli kreditlər, güzəştli vergilər vasitəsi ilə stimullaşdırır.

Tənzimlənmə üsullarının müxtəlif təsnifatları vardır. Məsələn Stoxastik əlamətinə görə aşağıdakılar diqqəti cəlb edir: izləyən tənzimlənmə, proqramlı tənzimlənmə, sabitləşdirmə.

İzləyən tənzimlənmədə sistemin davranışı və ətraf mühitin vəziyyəti əvvəlcədən məlum deyildir. Proqramlı tənzimlənmədə onların xüsusiyyətləri öncədən məlumdur və sistem təqdim olunmuş proqrama əsasən tənzimlənir. Üçüncü halda (sabitləşmə) tənzimlənmənin məqsədi sistemin mövcud olması üçün daimi əhəmiyyətli nəticələrin əldə olunmasıdır.

Tənzimlənmə obyektinə görə təsnifat müxtəlif sistemlərin tənzimlənməsi spesifikasını əks etdirir: texniki yaxud sosial sistemlər; sahə və regionların; müxtəlif növ müəssisələrin. Göründüyü kimi, telekommunikasiyanın spesifikası tətbiq edilən texnologiyaların xüsusiyyətləri, bır sıra iqtisadi göstəricilərlə ilə bağlıdır. Həmin göstəricilərdə ayrı-ayrı telekommunikasiya xidmətləri tədarükçülərinin fəaliyyətlərinin nəticələri, informasiya cəmiyyətinin inkişaf təmayülləri və Azərbaycan Respublikasının iqtisadi problemləri öz əksini tapır.

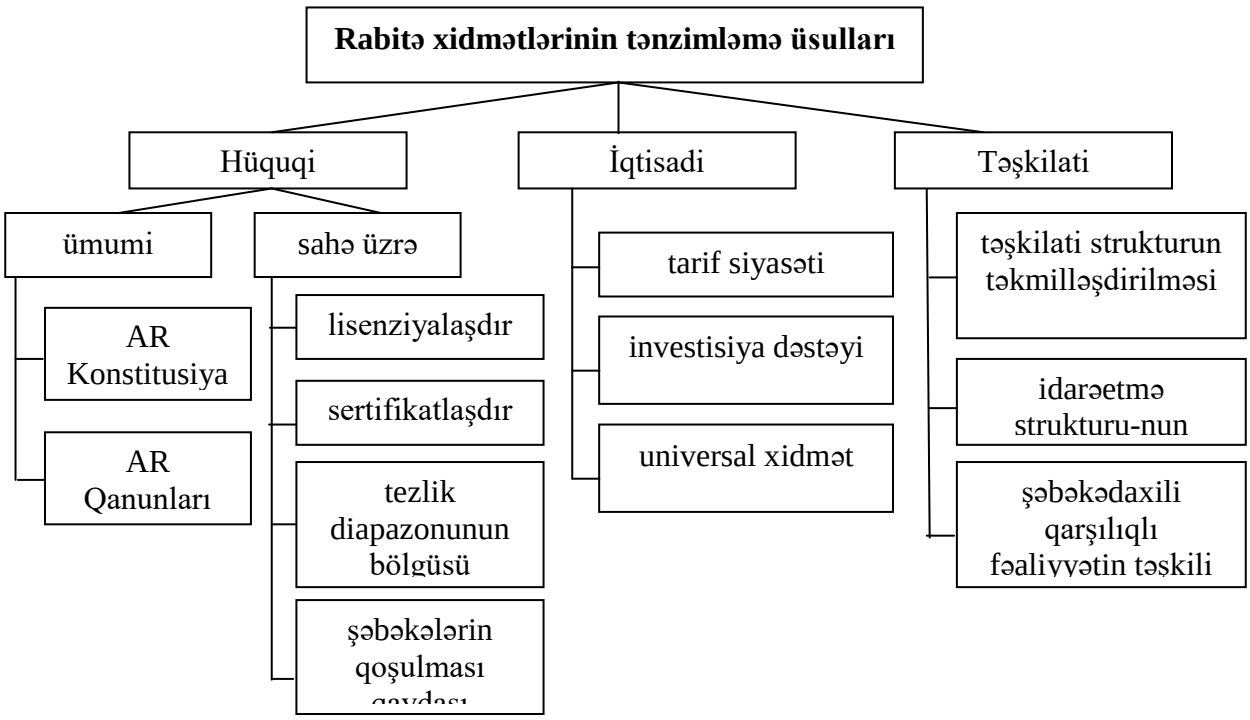
Dövlət tənzimlənməsi təcrübələri müxtəlifdir, lakin onun tərkib hissələri eynidir: tənzimləmə obyekti və subyektləri, dövlət siyasətinin və bazar münasibətlərinin müxtəlif inkişaf mərhələlərində məqsədləri və vasitələri. Məsələn rabitə xidmətləri bazarında dövlət tənzimləməsi subyektinin gəlirlərinə, mülkiyyət formalarına görə bir -birindən fərqlənən müxtəlif sosial qrupları, həmçinin, mülkiyyət formalarına görə fərqlənən xidmət istehsalçılarını

aid etmək olar. İcraçı burada dövlət və hakimiyyətin üç qoludur (mərkəzi, regional, yerli).
Tənzimlənmə obyektinə rabitə sahəsinin sektorları, xidmətlərin strukturu, onların təkrar istehsalı silsilələri, rabitə xidmətləri qiymətləri və tarifləri, vergiqoyma səviyyəsi, dövlət təzminat və dotasiyaların səviyyəsi və s. daxildir.

Rabitə xidmətləri sahəsinin vəzifələrinin konkretləşdirilməsi üçün idarəetmə subyektinə görə tənzimləmə üsullarının müxtəlif idarəetmə funksiyalarına uyğun olaraq təsnifatından istifadə edilməsi məqsədəuyğun olardı. Adı çəkilən təsnifat şəkil 3-də verilmişdir.
Bu təsnifatda tənzimləmə üsulları iqtisadi, hüquqi, təşkilati üsullara bölünür. Həmin təsnifat digər təsnifatlarda da olduğu kimi kifayət qədər şərtidir, çünki inkişaf proseslərini texniki, təşkilati və iqtisadi proseslərə bölmək çətindir.

Təsnifatın funksional əlamətləri rabitə sahəsinin bu və ya digər sahəsinin fəaliyyətinin aspektləri kimi çıxış edirlər. Bu səbəbdən də təqdim edilən üsullar inkişaf prosesinin məzmunu və reallaşdırılması formasını özündə əks etdirir. Məsələn, tənzimlənmənin iqtisadi üsullarında şəbəkələrin qoşulması üçün tariflərin hesablanılması modeli, təşkilati metodlar çərçivəsində şəbəkələr arası qarşılıqlı əlaqənin xarakteri müəyyənləşdirilir, hüquqi üsullar əsasında isə hüquqi-normativ sənədlər hazırlanır və təsdiq edilir, həmin sənədlərin vasitəsi ilə şəbəkələrin qoşulması qaydaları reqlamentləşdirirlir.

Hüquqi üsulların əsasını vahid rabitə sisteminin və həmin sistemə daxil olan operatorların hər hansı bir idarəyə daxil olmasından asılı olmayaraq fəaliyyətinin hüquqi-normativ əsaslarının hazırlanması təşkil edir. Bu üsulların istifadə edilməsi bazasında rabitə sisteminin fəaliyyət göstərməsinin vahid qaydaları və reqlamenti, sistemdaxili qarşılıqlı əlaqənin qaydaları hazırlanır.

Şəkil 3. Rabitə xidmətlərinin dövlət tənzimlənməsi üsullarının funksional əlamət üzrə təsnifatı

Müasir və inkişaf etmiş rabitə bazarının yaradılması üçün səmərəli dövlət siyasətinin

hazırlanaraq həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır. Belə bir zərurət özünü daha çox rabitə xidmətləri bazarında operatorların fəaliyyətini tənzimləyən normativ bazanın yaradılması, rabitə xidmətləri üçün ədalətli qiymətlərin müəyyənləşdirilməsi, rabitə şirkətini infrastrukturun inkişafına sövq edən stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə bağlı hiss etdirir.

ƏDƏBIYYAT

1. Azərbaycan Respubliksının Konstitusiyası, Bakı, 1995
2. “Telekommunikasiya haqqında” AR Qanunu (2005il.)
3. “Azərbaycan respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Miili Strateqiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”
4. «Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri. AR Prezidentinin 2016-cı il 16 mart tarixli Sərəncamı
5. Aras O.N., Süleymanov E. Azərbaycan İqtisadiyyatı. “Şərq-Qərb” mətbəəsi, Bakı. 2016,412 s.
6. Əliyev Ə.B. Xidmət sahələrinin iqtisadiyyatı. Dərs vəsaiti. Bakı, “Təhsil”, 2017,136s.
7. Rəhmanov F.P. Respublikada sosial siyasətin təkmilləşdirilməsi problemləri. Azerbaycan Dovlət İqtisad Universitetinin Elmi xəbərləri, cild 5, aprel- iyun 2017
8.Болданова Е. В. Рынок услуг связи : учеб. пособие / Е. В. Болданова. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2010. — 232 с.
9. Голубицкая Е.А. Экономика связи: учебник для студентов вузов; - М.:ИРИАС, 2006.-488с
10. Мардер Н.С. Современные телекоммуникации.- М.: ИРИАС, 2006. - 384 с.
11. Рейман Л.Д. Закономерности функционирования и регулирования инфокоммуникаций.-М.: Научная книга, 2009.

OTEL İŞLETMELERİNDE İŞGÖREN DEVİR HIZI: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Melike KURTARAN ÇELİK

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik MYO

Ahmet KURTARAN

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Fegan MUTLU

Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik MYO

Özet

Günümüz rekabet ortamında işletmeleri ayakta tutan en önemli faktör müşteri memnuniyetidir. Müşteri memnuniyetinin sağlanması otel işletmelerinde maksimum hizmet kalitesinin sağlanması ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle otel işletmelerine gelen müşterilerin otelden memnun ayrılmaları, öncelikle otelde çalışan işgörenin işinden memnun olmasına ve bunu da yaptığı işe yansıtmasına bağlıdır. İş görenin işinden memnuniyetinin önemli bir göstergesi işgörenin işletmeye bağlılığını gösteren aynı işyerindeki çalışma süresidir. Yapılan araştırmalar, turizm sektöründe işgören devir hızının yüksek olduğunu göstermektedir.

Çalışma kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesinde faaliyette bulunan 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde işgören devir hızı ile ilgili araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında 37 adet otel işletmesi ele alınmıştır ve çalışmaya dahil edilen otel işletmelerinde işgören devir hızının incelenmesi, sebeplerinin araştırılması için otel yöneticilerine anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler istatistiki yöntemlerle analiz edilerek otel yöneticilerine konuya ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otel İşletmeleri, İş Gören Devir Hızı, Doğu Karadeniz Bölgesi

1. Giriş

Emek yoğun bir sektör olan turizm sektörü, hizmet üreten ve dolayısıyla insan unsurunun ön planda olduğu bir sektördür. Turizm sektörünün önemli yapı taşlarından birisi de otel işletmeleridir. Otel işletmeleri için hizmetin kalitesi son derece önem arz etmektedir ve hizmet kalitesi büyük ölçüde insan gücünün nitelikleriyle ölçülmektedir.

Günümüz rekabet ortamında işletmeleri ayakta tutan en önemli faktör müşteri memnuniyetidir. Müşteri memnuniyetinin sağlanması otel işletmelerinde maksimum hizmet kalitesinin sağlanması ile paralellik göstermektedir. Bu nedenle otel işletmelerine gelen müşterilerin otelden memnun ayrılmaları, öncelikle otelde çalışan işgörenin işinden memnun olmasına ve bunu da yaptığı işe yansıtmasına bağlıdır.

Turizm ve konaklama endüstrinde işgören devir hızının yüksek olduğu yapılan birçok çalışmada belirtilmiştir (Cheng ve Brown, 1998; Kim, 2014; Robinson vd., 2014; Sims, 2007). İş görenin işinden memnuniyetinin önemli bir göstergesi işgörenin işletmeye bağlılığını

gösteren aynı işyerindeki çalışma süresidir. İş gören devir hızı kısaca; bir işletmeye giren ve işten ayrılan personel değişimini ifade etmektedir. Yüksek işgören devir hızı, işletmede çalışan personelin sürekli iş değiştirdiğini ve personelin işinden memnun olmadığını göstermesi açısından önemlidir. İşletme yöneticileri açısından bu, istenmeyen bir durumdur. Çünkü bir personelin işten ayrılması işletmeye direkt ve endirekt maliyetler yüklemektedir. İşletme için personelin işinden ayrılması; iyi eleman bulma, zaman kaybı, duyurum, eğitim gibi direk maliyetler ile yeni personelin işe alışana kadar geçen sürede meydana gelen hizmet üretim kaybı veya üretimin kalitesindeki düşüşler gibi endirekt maliyetler oluşacaktır. Bu nedenlerden dolayı otel işletmelerinin yüksek işgören devir hızı sorununa çözüm üreterek, verimliliği artırıcı çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Yüksek işgören devrinin otel işletmelerinde sağlıklı olarak belirlenebilmesi, yorumlanabilmesi yöneticilerin güncel bulgularla bilgilendirilmesi için Doğu Karadeniz Bölgesindeki TR90 Bölgesi illeri kapsamında 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde araştırma yapılmıştır. Literatürde işgören devir hızı ile ilgili genellikle il bazında yapılan alan çalışmalarına rastlanmıştır. Bölgesel çalışmalar ise oldukça az sayıdadır ve Doğu Karadeniz Bölgesi kapsamında yapılan çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu çalışma ile literatürdeki boşluğu doldurmak ve bundan sonraki çalışmalar için de örnek teşkil edebilmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın 6 bölümden; giriş, literatür bilgisi, otel işletmelerinde işgören devir hızı, araştırmanın amacı, veri ve yöntem, bulgular ve sonuç ve öneriler kısımlarından oluşmaktadır.

2. Literatür

İş gören devir hızı ile ilgili hem ulusal hem de uluslararası literatürde özellikle sektörel bazda yapılmış çalışmalardan bazıları şunlardır:

Quek (1997) çalışmasında ABD'de otel işletmeleri üzerine bir araştırma yapmıştır ve bu araştırmada yapılan ölçümlere göre, personel devir oranı, % 53,2 olarak bulunmuştur. Backes-Gellner ve arkadaşları (1997) çalışmalarında, Almanya'da özel sektör işletmeleri üzerinde yaptıkları ve iki yıl süren bir araştırmalarında, ortalama personel devir oranının % 17,5 olduğu bulgusuna erişmişlerdir.

Dale ve Dolsen (2006) çalışmalarında, 1996-1997 yılları arasında Norveç'te kamu ve özel sektörde çalışan çok sayıda işveren ve çalışan üzerinde geniş kapsamlı bir araştırma gerçekleştirerek amprik bir uygulama yapmarak, personel devri ile maaş ve yan ödemeler arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, tüm kuruluşlarda ortalama olarak, maaş ve yan ödemeler arasında pozitif bir korelasyon gözlemlemişlerdir. Yani yüksek ücretlerin işgören devir hızını azalttığını ve yan ödemelerin personel maaşlarına kıyasla işgören devir hızının azalmasında daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Tuna (2007) çalışmasında otel işletmelerinde işgören devir hızını belirlemek ve nedenlerini tespit etmek amacıyla Ankara'da faaliyette bulunan 52 adet yıldızlı otel işletmesi üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırmada, veri toplama tekniği olarak anket yöntemi kullanılmış ve

araştırma sonucunda, personel devir oranı, oryantasyon eğitimi verilen işletmelerde, verilmeyenlere; yazılı iş tanımı bulunan işletmelerde, bulunmayanlara oranla düşük çıkmıştır. Ayrıca, yıldız sayısı yüksek olan otellerin işgören devir oranı düşük, yıldız sayısı düşük olan otellerin ise yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çakınberk, Derin ve Gün (2011) çalışmalarında Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde is gören devir hızını analiz ederek is gören devrinin yarattığı sonuçları incelenmiştir. ve bazı değişkenler ile is görenin is değiştirme sıklığı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla otel işletmelerinde bir anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda, otel işletmeleri yöneticilerine konuya ilişkin bazı öneriler geliştirmişlerdir.

Akova, Tanrıverdi ve Kahraman (2015) çalışmalarında, 5 yıldızlı otel işletmelerinde işgören devir hızına etki eden risk faktörlerinin belirlemek amacıyla İstanbul'da faaliyet gösteren 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 210 işgörene anket uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, işyerinde çalışma süresi, işyerinde günlük çalışma saati ile kariyer beklentisi, kendini mutlu hissedememe durumları, işgören devir hızına etki eden risk faktörleri olarak belirlenmiştir.

İnce (2015) çalışmasında, Kırgızistan-Bişkek'teki Türk yiyecek içecek işletmelerinin işgören devri konusunu araştırmak amacıyla Bişkek şehrinde yer alan sayısı 21 Türk yiyecek içecek işletmecisine anket uygulamış ve çalışma sonucunda işgören devrinin en çok servis departmanında gerçekleştiği görülmüştür. İş gören devrinin nedenleri arasında "tatmin edici olmayan ücret, başka işletmelerde iş bulma, kültür farkı, işletme içi iletişim sorunları, fazla mesai ve iş yükü, medeni durumdaki değişiklikler, işletmenin fiziksel koşulları, adaletsiz yönetim" gibi olumsuz faktörlerin yer aldığı sonucuna varılmıştır.

Sangaran ve Kumar (2015) çalışmalarında 4-5 yıldızlı otellerde iş memnuniyetinin belirleyicilerinin işgören devir hızına etkilerini araştırmak amacıyla Malezya'da Kuala Lumpur şehrindeki 10 otele anket uygulamışlardır. Araştırma sonucunda ise işgören devir hızına sebep olan temel faktörlerin; maaş ve ödenen ücretler ile kariyer ve ilerleme fırsatları olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmada ayrıca, iş memnuniyetini doğrudan etkileyen tüm faktörlerin işgören devir hızına etki ettiğini ve bu nedenle de potansiyel çalışanları çekmek ve çalışanların devamlılığını sağlamak için bir dengenin olması gerektiğini saptamışlardır.

3. Otel İşletmelerinde İş gören Devir Hızı

Hızla büyüyen turizm sektörü, emek yoğun özelliğinden dolayı önemli ölçüde istihdam imkânı sağlamaktadır. Turizm sektörü içinde gelir ve istihdam yaratan işletmelerin başın da otel işletmeleri önemli bir yer tutmaktadır.

Turizm sektöründe konaklama türüne yönelik ürün ve hizmet üreten otel işletmeleri, gerek üretim gerekse ürün ve hizmetlerin müşterilere sunulma koşulları bakımından diğer işletmelere nazaran bazı farlılıklara sahiptir. Otel işletmelerinde üretilen ürün ve hizmetin temelinde müşteri beklentileri yer almakta olup müşterilerin sahip olduğu bu beklentiler diğer işletmelerdeki müşteriler beklentilerine göre daha hassastır (Bulgan ve Soybalı, 2011). Otel

işletmelerinde satış ve karlılığın artması ancak etkin bir müşteri memnuniyeti ile sağlanabilir (Çakıcı ve Yıldırım, 2012). İşletmeyi rakipleri karşısında avantajlı duruma getiren ve işletmenin tercih edilmesini sağlayan etkenlerin başında yer alan müşteri memnuniyetinde, sunulan hizmetin kalitesi kadar hizmetin sunumunu gerçekleştiren işgörenlerin sahip olduğu iş tatmin düzeyi de sunulan hizmetin kalitesini etkilediği için önemli bir etkendir. (Bucak, 2007).

İş görenlerin, iş yerlerindeki istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili olan iş tatmini kavramı (Kaya, 2004), bir işgörenin işini veya iş yaşamını değerlendirmesi sonucunda duyduğu haz ya da ulaştığı olumlu duygusal durum olarak tanımlanmaktadır (Dalgın ve Topaloğlu, 2010: 195). Başka bir ifadeyle; iş tatmini, işin özellikleriyle işgörenlerin istekleri birbirine uyduğu zaman gerçekleşen ve işgörenin işinden memnuniyet duymasını ifade eden bir olgudur (Akıncı, 2002:3). Birey hayatının önemli bir kısmını sahip olduğu işinde kendisine ve çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirme cabası içinde geçirmektedir (Öztürk ve Özdemir, 2003: 191). Ayrıca günlük yaşantılarının büyük bir bölümünü işte ve iş ile ilgili faaliyetlerini planlayarak geçiren işgörenlerin (üngüren vd., 2010: 2922) işletmeler acısından sadece bir uretim unsuru olmadığı, işgörenlerin ekonomik beklentilerinin yanında, sosyal ve duygusal beklentilerinin de olduğu durumu goz ardı edilmemelidir (Akçadağ ve Özdemir, 2005: 168).

İş gören, işinden ve iş ortamından beklentilerinin yeterince karşılanmadığı algısına sahip olduğu takdirde, iş tatminsizliği ortaya çıkmaktadır. İş tatminsizliği, işgörenin işgücü verimliliğinin olumsuz etkilenmesine, işe bağlılığının azalmasına ve isteğe bağlı işgören devir hızının artmasına neden olmaktadır (Miner, 1992:119).

İs gören devri, insan gücü planlamacılarının dikkatini çeken önemli bir konudur. Çünkü is gören devri, yöneticileri teşhisi ve kontrolü zor olan ve birbiriyle bağıntılı pek çok personel sorunuyla karsı karsıya bırakır. Kavram olarak işgören devri, belirli bir donemdeki personel hareketliliğinin o donemdeki ortalama personel sayısına oranıdır (Kankaanranta vd., 2007, s:55).

İşgören devir hızı kavramı ise; işletme personelinin işletmeye giriş ve çıkışlarının ölçüsünü veya derecesi göstermektedir. İşletmenin personel ihtiyacının faaliyet dönemleri için hesaplanmasında, işletmeden ayrılanlar ve işletmede çalışanlar arasında oranlama yoluyla, ortalama olarak ne kadar kişinin işten ayrıldığını bilmek önemlidir. Ortaya çıkması beklenen personel açığının tahmin edilmesinde kullanılan bir araç olan işgören devir hızı farklı şekillerde hesaplanmasına rağmen, yaygın hesaplanma şekli şöyle gösterilebilir (Mucuk, 2000: 354):

$$\text{İşgören Devir Hızı} = \frac{\text{Bir Dönemde İşletmeden Ayrılan ve Çıkarılan İşgören Sayısı}}{\text{Bir Dönemde İşletmede Çalıştırılan Ortalama İşgören Sayısı}} \times 100$$

Belirli bir dönemde işten ayrılan ve çıkarılanların, o yıl içinde ortalama olarak çalışanlar sayısına oranlamasının 100 ile çarpımı, ayrılanların çalışan işgörenlere yüzde olarak oranını verir. Ortalama işgören sayısı ise, dönem başı ve dönem sonu işgören toplamının ikiye bölünmesi ile bulunur (Mucuk, 2000:354).

İşggören devir hızı, çalışanların işle ilgili algılamaları ve is değiştirmeye olan eğilimleri olarak da kısaca tanımlanabilir (Foote, 2004, s:963). İşgören devrine sadece ayrılmalar acısından bakan bir görüşe göre ise, işgören devir hızı; "pozisyonların gönüllü ya da gönülsüz boşalması sonucunda yerine yeni çalışanın alınması ve yetiştirilmesi süreci" olarak tanımlanmaktadır (Gustafson, 2002, s: 106).

Bir işletmede işgören devir hızının yüksek olmasının başlıca sakıncaları şöyle sıralanabilir (Mucuk, 2000: 355):

- İşçilik ve genelde personel giderlerinin artması,
- İş kazalarının artması,
- Yeni personel bulunması ve işe alınmasının ekonomik kaybı ve yeni personel bulunana kadarki zaman kaybı,
- Yeni personelin işe alınmasından kaynaklanan kayıplar,
- Eğitim ve işe alıştırma maliyetlerinin artması,
- Sık sık işten ayrılma veya çıkarılmaların, kalanlar üzerinde moral bozukluğu yaratması ve iş güvenliği, huzur ortamının bozulması.

Otel işletmelerinde işten çıkarılma ya da ayrılmayı gerektiren unsurları, kişisel faktörler, işletme içi faktörler ve işletme dışı faktörler olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür (Kuşluvan ve Kuşluvan, 2005; Ünlüonen ve Şahin, 2011: 18):

İşletme dışı faktörler: Genel olarak işletmenin ve işgörenin dışında gelişen ve işletme tarafından kontrol edilmesi güç olan daha çok ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasal ve toplumsal durumlarla ilgili olan faktörler işletme dışı faktörler olarak ifade edilmektedir.

İşletme içi faktörler: İşletmeden veya işletme yönetiminden kaynaklanan; yönetimsel unsurlar, işgörenlerin aldıkları ücret ve ek kazançlarının çeşitli nedenlerden dolayı düşük olması, terfi/yükselme kriterlerinin objektif kriterlere göre yapılmaması veya sınırlı olması, iş yerinde adaletli ve disiplinli bir çalışma ortamının sağlanamaması gibi işgörenin iş tatmin düzeyini etkileyen ve işletme tarafından kontrol altında tutulabilen faktörlerdir.

Kişisel faktörler: İşletmeden çıkarılmayı veya işgören devir hızı kapsamında işten ayrılmayı gerektiren bir diğer faktör ise kişisel faktorler olup bunlar; işgorenin işe devamsızlığı, performans düşüklüğü, işgorenin disiplinsiz hareketleri, hırsızlık, takım çalışmasına uyum sağlanılamaması gibi işgörenden kaynaklanan faktörlerdir (Tütüncü ve Demir, 2003:149- 152; Şener, 2001:113).

Otelcilik sektörünün doğası gereği bu sektörde işgören devir hızını sıfır düzeyinde tutmak mümkün olmamakla birlikte (Tiritlioğlu, 2006: 90) işgören devir hızına neden olan problemlerin tespit edilerek; işletmeler tarafından işgören devir hızı mümkün olan en düşük

seviyede tutulabilir (Altıntaş, 2000: 57). Otel işletmelerinde yaşanan yüksek işgören devir hızı, işletmelerin maliyetlerini yükseltmekle birlikte (Tuna, 2007: 45), işletmelerin, deneyimli ve nitelikli çalışanlarının işletmede tutulmasını etkin bir örgüt ikliminin oluşmasını ve işletme verimliliğinin artırılmasını zorlaştırmaktadır (Gün vd., 2011; 269). Bu durum ise otel işletmeleri acısından yüksek ve çoğu zaman beklenmeyen maliyet artışını ve dolayısıyla otellerin karlılık oranının da düşmesine neden olmaktadır.

4. Araştırmanın Amacı Veri ve Yöntem

Otel işletmelerinde hizmet ve ürünlerin kalitesini etkileyen önemli bir unsur da işletmeye yeniden işe alma ve işe adapte etme gibi ek maliyetler yükleyerek işletme karlılığının düşmesine neden olan işgören devridir (Yazıcıoğlu, 2009: 238).

Çağdaş yöneticilerden, işgörenlerin iş tatminlerinin sağlanması ve artırılması için gereken çabayı göstermeleri beklenmektedir. Her şeyden önce, işgören tatminini sağlamak için yöneticilerin sahip oldukları mevcut önyargılarından kurtulmaları gerekmektedir. Yöneticiler, işgörenlerin sadece ekonomik bir varlık olmadığını, aynı zamanda sosyal yönü olduğunu, ekonomik beklentilerinin dışında farklı beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir örgütte çalıştıklarını göz önünde bulundurmalıdırlar. İşgörenlerinin iş tatminlerinin sağlanması aynı zamanda örgütlerin sosyal görevidir. (Akıncı, 2002: 3)

İş tatmini hakkında kesin olan bir nokta, dinamik olduğudur. Yöneticiler bir kez iş tatmini sağlayıp sonra bu konuyu birkaç yıl gözden uzak tutamazlar. İş tatmini hızlı elde edilebildiği gibi, hızlı hatta daha hızlı iş tatminsizliğine dönüşebilir. Bir örgütte koşulların bozulduğunu gösteren en önemli kanıt iş tatmininin düşük olmasıdır. İş tatminsizliği, daha gizli biçimlerde iş yavaşlatma, düşük verimlilik, disiplin sorunları ve diğer örgütsel sorunların ardında yer alır. İş tatminsizliği, örgütün bağışıklık sistemini zayıflatır, iç ve dış tehditlere karşı örgütün göstermesi gereken tepkiyi zayıflatır ve hatta yok eder. (Akıncı, 2002: 3)

Otel işletmelerinde, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında işgören devir hızı daha yüksektir (Aydın, 2005, s. 265). Bu durum otel işletmeleri açısından işgören devir hızı konusunu daha önemli hale getirmektedir. Bu yüzden otel işletmelerinde işgören devir hızına neden olan risk faktörlerinin bilinmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada da, otel işletmelerinde işgören devir hızının sağlıklı olarak belirlenebilmesi, yorumlanabilmesi ve yöneticilerin güncel bulgularla bilgilendirilmesi için Doğu Karadeniz Bölgesindeki TR-90 illeri kapsamında 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde araştırma yapılmıştır. Literatürde, genellikle işgören devir hızı ile ilgili il bazında yapılan alan çalışmalarına rastlanmıştır. Bölgesel çalışmalar ise oldukça az sayıdadır ve Doğu Karadeniz Bölgesi kapsamında yapılan çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu çalışma ile literatürdeki boşluğu doldurmak ve bundan sonraki çalışmalar için de örnek teşkil edebilmek amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesinde faaliyette bulunan 37 adet 4 ve 5 yıldızlı otel işletmesi olduğu saptanmıştır. Otel işletmeleri ile ilgili sayılara TR-90 kapsamındaki illerin, il kültür ve turizm müdürlerinden, telefonla görüşerek veya internet sitelerinden

ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında, 37 otel işletmesinden, 29 otel işletmesinin üst düzey yönetici konumundaki kişiye ulaşıldığı için araştırmanın örneklemini 30 otel işletmesi oluşturmaktadır. Bu rakamlar ana kütlenin %78'ini temsil etmektedir. Çalışmaya dahil edilen otel işletmelerinde iş gören devir hızının incelenmesi, sebeplerinin araştırılması için otel yöneticilerine anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler istatistiki yöntemlerle analiz edilerek, yorumlanmış ve otel yöneticilerine konuya ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Çalışma nicel bir araştırma olup, araştırma verileri hazırlanan soru formu yardımıyla "yüz yüze ve telefonla anket yöntemi ile" toplanmıştır. Araştırmaya ait sorular katılımcıların demografik özelliklerini içeren birinci bölüm ve yine katılımcıların işgören devir hızlarına ait verdikleri bilgileri içeren ikinci bölümden oluşmaktadır.

5. Bulgular

Araştırmaya dahil edilen otel işletmelerinin illere göre dağılımı Tablo 1'de görüldüğü gibi, 22 tanesi 4 yıldızlı, 8 tanesi ise 5 yıldızlı olmak üzere toplam 30 otelden veri toplanmıştır. Bu otel işletmelerinin frekans dağılımına bakıldığında ise, %73'ü 4 yıldızlı ve %27'si ise 5 yıldızlı otellerdir. . Araştırmaya katılan otellerin 11`i Trabzon'da, 9'u Ordu'da, 1 tanesi Gresun'da, 1 tanesi Gümüşhane'de 3 tanesi Rize'de ve 2 tanesi Artvin'de yer almaktadır.

Tablo 1: TR-90 Bölgesi 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmeleri

TR-90 Bölgesi İlleri	İllerdeki Mevcut Otel Sayıları			Değerlendirmeye Alınan Otel Sayıları		
	Frekans Dağılımı			Frekans Dağılımı		
	4 Yıldız	5 Yıldız	Toplam	4 Yıldız	5 Yıldız	Toplam
Trabzon	12	2	14	11	1	12
Ordu	8	3	11	7	2	9
Gresun	2	1	3	1	-	1
Gümüşhane	-	1	1	-	1	1
Rize	2	3	5	1	2	3
Artvin	3	-	3	2	2	4
Toplam	27	10	37	22	8	30
%	**73**	**23**	**100**	**73**	**37**	**100**

Kaynak: İllerin İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

İşgörenlerin İşten Ayrılma Sebeplerine Yönelik Bulgular

Öncelikle otel işletmelerinde işgören devir hızının artmasını önlemek ve hatta işgören devir hızının düşmesine sebep olabilecek nedenleri saptamak ve yöneticilerin de bu nedenler konusunda farkındalıklarının daha da artmasını sağlamak amacıyla; anketlere katılan üst düzey yönetici konumundaki kişilere, işgörenlerin işten ayrılma veya çıkarılmasını gerektiren unsurlarının işletme içi, işletme dışı ve kişisel faktörlerin hangilerinin ağırlıkta olduğunu belirlemeye yönelik olarak sorular sorulmuştur. Bu bölümdeki sorular hazırlanırken ilgili literatürdeki sorulardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Ankette işgören devir hızı nedenlerini belirlemeye yönelik olarak toplam 24 soru bulunmaktadır. Öncelikle anketin iç tutarlılığını tespit etmek amacıyla güvenirlik analizi yapılmıştır. İstatistik tutum ölçeğine ait iç tutarlılık anlamında Cronbach Alfa (α) güvenirliğine bakılmıştır. Söz konusu değerler Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 1: Güvenirlik Analizi Tablosu

Ölçek	Cronbach Alfa Değeri	Soru Sayısı
İşletme Dışı Faktörler (çevre kaynaklı)	,841	4
İşletme İçi Faktörler (işletme kaynaklı)	,896	15
Kişisel Faktörler (işgören kaynaklı)	,865	5

Tablo 1'de görüldüğü gibi, yapılan güvenirlik analizi neticesinde işgören devir hızı unsurlarından; işletme dışı faktörlerin Cronbach Alfa değeri 0,841 bulunmuştur. İşletme içi faktörlerin Cronbach Alpha değeri 0,896 ve kişisel faktörlerin Cronbach Alpha değeri 0,865 bulunmuştur. Bu değerler 0,80'den büyüktür ve bu faktörlerin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Güvenilirlik katsayısına ait ölçüt değerleri şöyle ifade edilmektedir (Özdamar, 1999):

$0,00<\alpha<0,40$ olduğu zaman ölçek güvenilir değildir; $0,42<\alpha<0,60$ olduğu zaman ölçek düşük güvenirliktedir; $0,61<\alpha<0,80$ olduğu zaman ölçek orta düzeyde güvenilirdir; $0,82<\alpha<1,00$ olduğu zaman ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir.

Tablo 3: İşgören Devrine Sebep Olan Ana Faktörler

Faktörler	Frekans	%
İşletme Dışı Faktörler (çevre kaynaklı)	9	30
İşletme İçi Faktörler (işletme kaynaklı)	14	47
Kişisel Faktörler (işgören kaynaklı)	7	23
Toplam	**30**	**100**

Tablo 3 incelendiğinde; işgörenlerin işletmeden ayrılma yani, işgören devir hızının artmasına neden olan faktörlerin başında % 47'lik en yüksek oranla işletme yönetiminden kaynaklanan ve yönetimsel olarak gruplandırılan işletme içi faktörler gösterilmektedir. İkinci olarak da % 30'luk oranla işletme dışı faktörler ve son olarak da % 23'lük bir oranla kişisel yani işgören kaynaklı faktörler gelmektedir.

Tablo 3: İşgören Devir Hızı Nedenleri

	Frekans	
İşgören Devir Hızına Etki Eden Faktörlerle İlgili Sorular	**Evet**	**Hayır**
İşletme Dışı Faktörler (çevre kaynaklı)		
- Ülkedeki ekonomik durum	24	6
- Talep dalgalanmaları	18	12
- Alternatif iş olanakları	22	8
- Başka mesleklerin çekici hale gelmesi	19	11
İşletme İçi Faktörler (işletme kaynaklı)		
- Düşük ücret ve yan ödemeler	25	5
- Kariyer fırsatlarının sağlanamaması	21	9
- Yönetimin çalışanlar üzerindeki baskısı	0	30
- Çalışanlarla üstleri arasında rahat iletişim kuramama	14	16
- Çalışma saatlerinin düzensizliği	0	30
- Kötü çalışma ortamı	0	30
- İşe alım ve performans değerleme yöntemlerinin yetersizliği gibi insan kaynakları planlamasının olmaması	21	19
- Oryantasyon eğitiminin verilmemesi,	17	23
- Yazılı iş tanımlarının bulunmaması	21	19
- İşgörenin eğitim alanı ile çalışma alanı arsındaki uyumsuzluk	0	30
- İzin günlerini kullanamama	0	30
- Yasal olarak hak edilen haklardan yararlanamama	0	30
- Mevsimlik işçi çalıştırma, uzun vadeli bir ücret politikasının olmayışı	18	12
- Düzenli hizmet içi eğitimlerin uygulanmaması	22	8

- Motivasyon sağlayıcı uygulamaların olmaması	16	14
Kişisel Faktörler (işgören kaynaklı)		
- İşgörenin başka bir işletme, bölge veya sektörde çalışmak istemesi	16	14
- Kendi işini kurması	8	22
- Çalışma hayatının son bulması (emeklilik, ölüm ve sürekli bir hastalık gibi)	4	26
- Çalışma hayatına ara vermesi (eğitim, askerlik, hamilelik, geçici hastalıklar gibi)	7	23
- Aile yükümlülükleri	3	27

Tablo 3'te görüldüğü gibi, 15 sorudan oluşan işletme içi faktörlerden 9 tanesi işgören devir hızı nedenleri olarak gösterilmiş fakat 6 tanesi ise otel yöneticileri tarafından işgören devir hızı nedenleri olarak gösterilmemiştir. Yani, Doğu Karadeniz Bölgesindeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde 2 yıllık araştırma süresi (2017- 2018) içinde; yönetimin çalışanlar üzerindeki baskısı, çalışma saatlerinin düzensizliği, kötü çalışma ortamı, işgörenin eğitim alanı ile çalışma alanı arsındaki uyumsuzluk, izin günlerini kullanamama ve yasal olarak hak edilen haklardan yararlanamama nedenlerden dolayı işten ayrılan ve yerlerine alınan işgören olmamıştır.

Tablo 3'te, işgörenlerin işten ayrılmalarına sebep olan işletme içi faktörler incelendiğinde de bunların içinde; düşük ücret ve yan ödemeler, kariyer fırsatlarının sağlanamaması, çalışanlarla üstleri arasında rahat iletişim kuramama, İşe alım ve performans değerleme yöntemlerinin yetersizliği gibi insan kaynakları planlamasının olmaması, yazılı iş tanımlarının bulunmaması, mevsimlik işçi çalıştırma, uzun vadeli bir ücret politikasının olmayışı, düzenli hizmet içi eğitimlerin uygulanmaması, motivasyon sağlayıcı uygulamaların olmaması unsurları yer almıştır.

Çalışmada, işgören devir hızına neden olan faktörlerin güvenilirlik ölçümlerinden sonra, araştırma kapsamında geliştirilen 5 adet hipotezle test ederek işgören devir hızına etki eden risk faktörleri belirlenmeye çalışılmıştır. Geliştirilen hipotezlerle ilgili işgören devir hızı oranı hesaplanırken; işten ayrılan personel sayısı, ortalama personel sayısına bölünmüştür. İşgören devir hızı ile işgörenin işletmeden ayrılmasına neden olan ve yönetimden kaynaklanan 5 risk faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren hipotezler ve analiz sonuçları Tablo 4'teki gibi bulunmuştur.

Tablo 4: İşgören Devir Hızı İle İşletme İçi Risk Faktörleri Arasındaki İlişki

Hipotez	t değeri	Sig.
Hipotez 1: Otel işletmelerinde ilave ücret ve yan ödeme uygulaması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	7,413	,000

Hipotez 2: Otel işletmelerinde işgörenlere kariyer imkanları sağlanması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	8,075	,000
Hipotez 3: Otel işletmelerinde işgörenler için kapsamlı oryantasyon uygulamasının olması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	8,484	,000
Hipotez 4: Otel işletmelerinde işgörenler için motivasyon sağlayıcı uygulamaların olması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	11,056	,000
Hipotez 5: Otel işletmelerinde işgörenlere düzenli hizmet içi eğitimlerin uygulamalarının yapılması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	9,642	,000

İlave Ücret Ve Yan Ödemelerle İşgören Devir Hızı Arasındaki İlişki

Tablo 4'teki analiz sonuçlarına göre; işgörenlere hakkedişleri karşında ileve ücet veya yan ödeme yapan otel işletmelerde işgören devir hızı, yapmayan işletmelere göre daha düşük çıkmıştır. Ayrıca, anlamlılık değeri (sig.) 0,000' dır. Yani, p≤0,01 düzeyinde söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ve sonuç olarak "Hipotez 1: Otel işletmelerinde ilave ücret ve yan ödeme uygulaması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır" test sonucunda kabul edilmiştir.

Kariyer İmkanları Sağlanması ile İşgören Devir Hızı Arasındaki İlişki

Tablo 4'teki analiz sonuçlarına göre; işgörenlere kariyer imkanı sağlayan otel işletmelerde işgören devir hızı, sağlamayan işletmelere göre daha düşük çıkmıştır. Ayrıca, anlamlılık değeri (sig.) 0,000' dır. Yani, p⩽0,01 düzeyinde söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ve sonuç olarak "Hipotez 2: Otel işletmelerinde işgörenlere kariyer imkanları sağlanması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır" test sonucunda kabul edilmiştir.

Oryantasyon Uygulaması ile İşgören Devir Hızı Arasındaki İlişki

Tablo 4'teki analiz sonuçlarına göre; işgörenlere kapsamlı oryantasyon uygulaması yapan otel işletmelerde işgören devir hızı, yapmayan işletmelere göre daha düşük çıkmıştır. Ayrıca, anlamlılık değeri (sig.) 0,000' dır. Yani, p ⩽ 0,01 düzeyinde söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ve sonuç olarak "Hipotez 3: Otel işletmelerinde işgörenler için kapsamlı oryantasyon uygulamasının olması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır" test sonucunda kabul edilmiştir.

Motivasyon Sağlayıcı Uygulamalar ile İşgören Devir Hızı Arasındaki İlişki

Tablo 4'teki analiz sonuçlarına göre; işgörenlere işyerlerinde motivasyon uygulamaları yapan otel işletmelerde işgören devir hızı, motivasyon uygulaması yapmayan işletmelere göre daha

düşük çıkmıştır. Ayrıca, anlamlılık değeri (sig.) 0,000' dır. Yani, p⩽0,01 düzeyinde söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ve sonuç olarak "Hipotez 4: Otel işletmelerinde işgörenler için motivasyon sağlayıcı uygulamaların olması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır" test sonucunda kabul edilmiştir.

Kariyer İmkanları Sağlanması ile İşgören Devir Hızı Arasındaki İlişki

Tablo 4'teki analiz sonuçlarına göre; işgörenlere düzenli olarak hizmet içi eğitim imkanı sağlayan otel işletmelerde işgören devir hızı, sağlamayan işletmelere göre daha düşük çıkmıştır. Ayrıca, anlamlılık değeri (sig.) 0,000' dır. Yani, p⩽0,01 düzeyinde söz konusu değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır ve sonuç olarak "Hipotez 5: Otel işletmelerinde işgörenlere düzenli hizmet içi eğitimlerin uygulamalarının yapılması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır" test sonucunda kabul edilmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Turizm sektörü küreselleşmeyle birlikte teknolojik gelişmelerden yüksek düzeyde etkilenen bir sektör konumundadır. Değişkenlik gösteren günümüz turistlerinin talep yapısı sonucunda ülkeler, farklı bölgelerinde bulunan çeşitli turizm faaliyetlerini hedef kitlelere sunmayı amaçlamaktadır. Turizmin özellikle emek yoğun bir sektör olması hizmetlerin üretim ve sunum aşamasında yüksek düzeyde insan kaynağı gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesinde önemli payı olan otel işletmelerinin faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması otel işgörenlerinin iş tatmini ve işgören devir hızı konularıyla doğrudan ilgilidir. Otellerin kâr elde etme amacında olan işletmeler içerisinde yer alması neticesinde özellikle bu konular otel yöneticileri tarafından dikkate alınması en hayati konular olarak ortaya çıkmaktadır. İşletmeyi diğer işletmeler karşısında farklı kılan ve işletmeye rakipleri karşısında rekabet avantajı sağlayabilecek en önemli unsur sahip olduğu nitelikli işgörenlerdir. İşletmeler, işgörenlerin ekonomik beklentilerinin yanısıra sosyal ve duygusal beklentilerini de dikkate alması veya bu beklentileri göz ardı etmesi durumu, işgörenlerin iş tatmin düzeyini etkilerken, iş tatmin düzeyinde meydana gelebilecek olumlu ya da olumsuz değişimler ise işgörenlerin işgören devir hızı algısının ciddi düzeyde etkilenmesine sebep olacaktır (Giritoğlu ve Özlü, 2016: 1859).

Çalışmada kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesinde faaliyette bulunan 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde işgören devir hızı ile ilgili araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında 30 adet otel işletmesi ele alınmıştır ve çalışmaya dahil edilen otel işletmelerinde işgören devir hızının incelenmesi, sebeplerinin araştırılması için otel yöneticilerine anket uygulanmıştır. Anketlere katılan üst düzey yönetici konumundaki kişilere, işgörenlerin işten ayrılma veya çıkarılmasını gerektiren unsurlarının işletme içi, işletme dışı ve kişisel faktörlerin hangilerinin ağırlıkta olduğunu belirlemeye yönelik olarak sorular sorulara verdikleri yanıtlar doğrultusunda işgörenlerin işletmeden ayrılmasına neden olan faktörlerin başında % 47'lik en yüksek oranla işletme yönetiminden kaynaklanan ve yönetimsel olarak gruplandırılan işletme içi faktörler

gösterilmektedir. İkinci olarak da % 30'luk oranla işletme dışı faktörler ve son olarak da % 23'lük bir oranla kişisel yani işgören kaynaklı faktörler gelmektedir.

Çalışma sonucunda yöneticilere işgören devir hızını azaltıcı öneriler getirebilmek amacıyla işgören devir hızına etki eden işletme yönetiminden kaynaklanan risk faktörlerinden oluşan hipotezler geliştirilmiştir. . Hipotezleri test etmek için yönetici konumundaki kişilere hipotez sorularının kendi işletmelerinde uygulanıp uygulanmama durumları da sorulmuş ve verilen cevaplar ile otel işletmelerindeki işgören devir hızları ilişkilendirilmiştir.

Yapılan analiz kapsamında geliştirilen 5 hipotezle ilgili aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Hipotez 1: Otel işletmelerinde ilave ücret ve yan ödeme uygulaması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Otel işletmelerinde işgörenlere kariyer imkanları sağlanması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 3: Otel işletmelerinde işgörenler için kapsamlı oryantasyon uygulamasının olması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 4: Otel işletmelerinde işgörenler için motivasyon sağlayıcı uygulamaların olması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 5: Otel işletmelerinde işgörenlere düzenli hizmet içi eğitimlerin uygulamalarının yapılması ile işgören devir hızı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, işgören devir hızını azaltmak için otellerde yönetici konumundaki kişiler şu öneriler getirilebilir:

- İşletmeler, ekonomik şartlara uygun, yeterli bir ücret politikası uygulayarak işgörenlerin fazla çalışmaları, ikramiyeleri, bahşişleri gibi ilave ve yan ücretleri düzenlenmelidir. Ayrıca kişiye göre değil, yapılan işe göre bir ücretlendirme uygulanmalıdır.
- İşgörenlere yönelik hizmet içi mesleki eğitimlere imkan sağlanmalı ve mümkünse bu eğitimler düzenli hale getirilerek belirli aralıklarla tekrarlanmalı. Böylece işgörenin kendini geliştirmesine imkan sağlanmalıdır. Ayrıca bu uygulama ile iş kalitesi yükselecek ve müşteri memnuniyeti artacaktır.
- İşgören alımında, iyi bir insan kaynakları planlaması yaparak, iş analizleri ve iş gerekleri doğrultusunda işgören tercihi yapılmalı.
- Terfiler için belirli kriterler herkese eşit uygulanmalı ve mümkün olduğunca terfiler işletme içinden yapılmalı ve sorumluluklarına göre işgörenlere yetki verilerek kendilerini gösterme fırsatı tanınmalı, işletmede iyi bir ücret sistemi oluşturulmalıdır.
- İşgörenlenlere uygulanacak oryantasyon çalışmaları ile işe alımlarda işgörenden beklenen görevler, iş etiği, varsa kültürleraası disiplin anlayışları, işverenin beklentileri açıklanmalı ve oryantasyon sırasında da işgörenler arasındaki işetişim ve arkadaşlık ilişkilerinin artırılması sağlanmalı.

- İşgörenin belirli performansları ödüllendirilmeli, yaratıcılıklarını artırıcı, motivasyonlarını geliştirici uygulamalara önem verilmeli (ayın elemanı seçimi, aileleri ile tatil imkanı, ilace ücretli izin hakkı verilmesi vb).
  Bunların dışında da;
- İşgörenin ekonomik ve sosyal hakları güvence altına alınmalı,
- Yazılı iş tanımları hazırlanmalı,
- İletişim imkanları geliştirilmeli, kendilerini üstlerine rahatça ifade edebilmeliler,
- İşgörenlerin katılacağı toplantılar organize edilerek, işletmenin önemli bir parçası olduğu hissettirilmeli,
- Belirli zamanlarda işgörenlere yapılacak anketlerle onların istekleri önemsenmeli, işyerinin aksayan yönleri tespit edilmeye çalışılmalı.

Yapılacak olan yeni çalışmalarla bu öneriler artırılabilir. Ayrıca bu araştırmanın sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan biri çalışma kapsamına sadece 4 ve 5 yıldızlı otellerin alınmış, diğer oteller alınmamıştır. Yine anketler sadece yöneticilere uygulanmış, işgörenler dahil edilmemiştir. Bunların yanında turizm sektöründeki işletmelerden sadece otel işletmelerinin incelenmiştir. Bu nedenle, faklı bölge ve illerde işgören devir hızına etki eden başka faktörler belirlenebilir.

Kaynakça

Akçadağ, S. ve Özdemir, E. (2005). "İnsan Kaynakları Kapsamında 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde İş Tatmini: İstanbul'da Yapılan Ampirik Bir Çalışma", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2:167-193.

Akıncı, Z. (2002), "Turizm Sektöründe İşgören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 4: 1-25.

Akova, O., Tanrıverdi, H. ve Kahraman, O.C. (2015), "Otel İşletmelerinde İşgören Devir Hızına Etki Eden Risk Faktörlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 6 (12): 87-107.

Altıntaş, Nasuh (2000). Konaklama İşletmelerinde İş Gücü Maliyet Kontrolünü İnsan Kaynakları Yönetimi Acısından İncelenmesi ve Örnek Bir Model, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, Ş. (2005), Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bucak, T. (2007), "Otel İşletmelerinde Hizmet İçi Eğitimi ve İş Tatmini İlişkisi: İzmir Merkez ve Çeşme'deki Beş Yıldızlı Oteller İle İlgili Bir Uygulama", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bulgan, G. ve Soybalı, H. (2011), "Antalya Belek Bolgesindeki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Duşuk Sezonda Konaklayan Alman Muşterilerin Hizmet Beklentilerinin ve Memnuniyet Duzeylerinin Değerlendirilmesi", *Journal of Yasar University*, 21(6): 3572-3597.

Cheng, A., ve Brown, A. (1998), "HRM Strategies and Labour Turnover in The Hotel Industry: A Comparative Study of Australia and Singapore", The International Journal of Human Resource Management, 9(1): 136- 154.

Çakıcı, A. C. ve Yıldırım, O. (2012), "Türk İş İnsanlarının Otel Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Mersin Ve Adana'daki Dört ve Beş Yıldızlı Otellerde Konaklayanlar Üzerinde Bir Araştırma", *13. Ulusal Turizm Kongresi*, 6-9 Aralık 2012, Antalya.

Çakınberk, A., Derin, N. ve Gün, G. (2011), "Otel İşletmelerinde İnsan Kayakları Açısından İs gören Devir Hızı Aalizi: Kapadokya Bölgesi Örneği", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (36): 252-272.

Dale-Olsen, H. (2006), " Wages, fringe benefits and worker turnover", Labour Economics, (13): 87–105.

Dalgın, T., ve Topaloğlu, C. (2010)." Liderlik Davranışları ve İş Tatmini Arasındaki İlişki: Marmaris'te faaliyet Gösteren Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Uygulama", 11. Ulusal Turizm Kongresi: 193-202.

Foote, D.A., (2004), "Managing The Problem of Unscheduled Turnover", Management Decision, 42 (8): 963-973.

Giritoğlu, İ. ve Özlü, B. (2016), "Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Ünitelerinde İşgörenlerin İş Tatmin Düzeyi Ve İşgören Devir Hızı Algısı: Gaziantep İlinde Şehir Turizmine Hizmet Sunan Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", Uluslararası Sosyal Araşturmalar Dergisi, 9 (43) :1847-1862.

Gustafson, C.M., (2002), "Employee Turnover: A Study of Private Clubs in the USA",14, (3): 106-113.

Gün, G., Çakınberk, A., Derin, N. (2011). Otel İşletmelerinde İnsan Kaynakları Açısından İşgören Devir Hızının Analizi: Kapadokya Bölgesi Örneği, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 36 :252-272.

İnce, C. (2015), "Kırgızistan-Bişkek'teki Türk Yiyecek İçecek İşletmelerinde İş Gören Devir Hızı", Journal of Kastamonu University Faculty of Economics and Administrative Sciences, 6: 35-51.

Kankaanranta T., T. Nummđ, J. Vađnđomäkđ, H. Halđla,H. Hyppölä, M. Isokoskđ, S. Kujala, E. Kumpusalo, K. Mattđla, I. Vđrjo, J. Vänskä And P. Rđssanen, (2007), The Role of Job Satisfaction, Job Dissatisfaction and Demographic Factors on Physicians' Intentions to Switch Work Sector From Public To Private, Health Policy, 83, 1, September: 50-64.

Kaya, İ. (2004), "Otel İşletmelerinde İşgörenlerin İş Tatminin Ölçülmesi ve İş Tatminin İşgörenlerin İşlerini Bırakma Tutumları Üzerine Etkileri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kim, N. (2014), "Employee Turnover Intention Amaong Newcomers in Travel Industry", International Journal of Tourism Research, 16: 56-64.

Kuşluvan, Z., Kuşluvan, S. (2005). "Otel İşletmelerinde İş ve İşletme İle İlgili Faktörlerin İşgören Tatmini ÜzerindekiGörece Etkisi: Nevşehir Örneği, Anatolia" Turizm Araştırmaları Dergisi, 2: 183-203.

MINER, J.B. (1992), Industrial- Organizational Psychology, McGraw-Hill Int, Singapore.

Mucuk, İ. (2000), Modern İşletmecilik, Türkmen Kitapevi, Ankara.

Özdamar, K. (1999), Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitapevi, Eskişehir.

Öztürk, A. ve Özdemir, F. (2003). "İşletmelerde personel güçlendirmeye dayalı iş doyumunun artırılması", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(1-2), s: 189-202.

Quek, P. (1997), *Managing A Diverse Workforce,* http://www.hotel-online.com/Trends/PKF/ Special/Diverse_Workforce,08.10.2019.

Robinson, R. N., Kralj, A., Solnet, D. J., Goh, E., ve Callan, V. (2014), "Thinking Job Embeddedness not Turnover: Towards a Better Understanding of Frontline Hotel Worker Retention", International Journal of Hospitality Management, 36: 101-109.

Sangaran G.,ve Jeetesh K. (2015), "The Effects of Job Satisfaction towards Employee Turnover in the Hotel Industry: A Case Study of Hotels in Kuala Lumpur City Center", Tourism and Hospitality, 4 (1): 1-5.

Sims, W. J. (2007), "Antecedents of Labor Turnover in Australian Alpine Resorts", Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism, 6 (2): 1-26.

Şener, B. (2001). Modern Otel İşletmelerinde Yönetim Ve Organizasyon, 3.Baskı, Ankara: Detay Yayınları.

Tiritoğlu, E. (2006). "Konaklama İşletmelerinde Stres Faktörlerinin İşgören Devir Hızına Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuna, M. (2007), "Personel Devir Oranı Analizi: Ankarada Yer Alan Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 18 (1) : 45-52.

Tuna, M. (2007). "Personel Devir Oranı Analizi: Ankarada Yer Alan Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, Anatolia", Turizm Araştırmaları Dergisi, 1: 45-52.

Tütüncü, Ö., Demir, M. (2003). K"onaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 :146-169.

Üngüren, E., Doğan, H. Ö., Mehmet. T., Ö. Akgün (2010). "Otel Çalışanlarının Tükenmişlik ve İş Tatmin Düzeyleri İlişkisi", Jorunal of Yasar University, 17 (5): 2922-2937.

Ünlüönen, Kurban ve Şahin, S. Zeki (2011). Turizmde İstihdam, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 37: 01-25.

Yazıcıoğlu, İ. (2009), "Konaklama İşletmelerinde İşgörenlerin Örgütsel Güven Duyguları İle İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetleri Üzerine Bir Alan Araştırması", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 30: 235-249.

TURİZM İŞLETMELERİ AÇISINDAN GASTRONOMİ TURİZMİ: ALAN ARAŞTIRMASI

Melike KURTARAN ÇELİK

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik MYO

Ahmet KURTARAN

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Fegan MUTLU

Öğr. Gör., Trabzon Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik MYO

Özet

İnsanların, sürekli ikametlerinin bulunduğu yer dışında yaptıkları seyahatler ve konaklamalardan doğan ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili faaliyetlerden oluşan "turizm faaliyetini" gerçekleştirmeleri, sektöründeki turizm işletmeleri sayesininde mümkün olmaktadır. Emek yoğun özelliğe sahip olan turizm sektöründe yer alan turizm işletmeleri içinde yiyecek içecek işletmelerinin ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Otel, restoran, banket ve çeşitli yiyecek içecek işletmelerinde konukların her türlü yeme içme ihtiyaçlarını karşılayan "yiyecek içecek işletmelerinin" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009) ortak amaçları; kaliteli, sağlıklı, uygun maliyetli, güvenli, lezzetli ve besleyici yiyecekleri üretmek ve sunmaktır. Birçok yiyecek içecek işletmesi için bu ortak amaçlara son yıllarda "organik ve yöresel" lezzetleri ilave etmek ve tanıtmak da katılmıştır. Hatta son yıllarda sadece bu amaçla açılan çok sayıda yiyecek içecek işletmesi bulunmaktadır. Çünkü günümüzde insanların turizm hareketlerine katılma nedenlerinden birisi de çeşitli bölgelerin mutfak kültürünü tanımak, o yerlere ait yiyecek içecek lezzetlerini tatmaktır. İşte bu nedenle yeni yiyecek içecek deneyimi yaşamak isteyen insanların seyahat etmelerine sebep olan "gastromi turizmi" ortaya çıkmıştır. Yiyecek içecek işletmeleri de ortaya çıkan bu turizm talebine cevap verme çabası içine girmişlerdir.

Gastronomi turizmi; Dünyada ve ülkemizde son yıllarda gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle turistik ürün talebinde ve arzında meydana gelen değişiklikler, yerli ve yabancı turistlerin daha deneyimli, daha bilgili ve daha seçici olmaları bu turizmin ortaya çıkmasında önem kazanmıştır.

Gastronomi turizminde turistik ürün çeşitlendirmesi bakımından yöresel kaynakların kullanımı, müşteri memnuniyeti ve sağlayacak olduğu ekonomik katkı oldukça önemlidir. Son yıllarda yerli ve yabancı turistler hangi destinasyona giderse gitsin yöresel organik lezzetleri tatmayı ihmal etmemektedir. Bu doğrultuda mutfağın zengin olmasının yanında, nadirlik bakımından da özel olması gastronomi turizmi ve turistik çekiciliğin artırması açısından önemlidir.

Bu çalışma ile, Trabzon mutfağını oluşturan özgün ve aynı zamanda nadir bulunan yiyecek içeceklerin literatüre ve bölgedeki yiyecek içecek işletmelerine kazandırılarak gastronomi turizminin gelişmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Trabzon'da faaliyet gösteren "Bakanlık Turizm İşletme Belgeli" 63 adet ve "Belediye Belgeli" 34 adet olmak üzere toplam 97 adet "Yiyecek İçecek İşletmesi" esas alınmıştır. Bu doğrultusunda Trabzon ili genelinde yapılan araştırma ile özellikle bölgeye ait ve yiyecek içecek

işletmelerinin menülerinde pek rastlanmayan yöresel organik yiyecekler ve bunların standart reçeteleri saptanmıştır. Ortaya çıkarılan bu yiyecek içeceklerin turizm işletmelerinin menülerine katkı sağlayacağı, böylece artan rekabet ortamında Trabzon'da faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmeleri için alternatif menüler oluşturularak, müşteri memnuniyetinin artacağı, turizm talebine ve dolayısıyla gastronomi turizmine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yiyecek İçecek İşletmeleri, Gastronomi Turizmi, Trabzon Mutfağı, Organik Yiyecekler.

Giriş

Turizm; insanların süreklin ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında, yerleşmemek ve ekonomik anlamda gelir elde etmemek şartıyla dinlenme, eğlenme, merak, spor, sağlık, kültür deneyim kazanma, akrabalarını ziyaret etme, kongre ve seminerlere katılma, dini ibadetleri yerine getirme gibi kişisel nedenlerle kişisel ya da toplu olarak yaptıkları seyahatlerdir. Diğer bir ifade ile turizm, dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan geziler ve bir ülkeye veya bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel ve teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümüdür. (Aktaş, 1995).

Turizm faaliyetini gerçekleştiren kişiye ise turist denilmektedir. Turist; sürekli yerleşme amacı olmaksızın din, ailevi ilişki, sağlık, eğlenme, dinlenme veya boş zamanlarını değerlendirme gibi nedenlerle seyahat eden kişidir. Turist, Turizme yön veren turizm hareketlerinin belirleyicisidir (Yağcı, 2003).

Hizmet sektörleri içerisinde yer alan turizm sektörü, istihdam ve katma değer büyüklüğü bakımından ülkelerin bacasız sanayii olarak gördükleri hizmet kalitesi üzerine kurulmuş bir sektör olmasının yanında, ekonomik anlamda istihdam sağlaması ve işsizlik oranını düşürmesi açısından da yatırım sektörünün önemli bir parçası olarak görülmektedir.

Turizm işletmelerinin temel amaçları, turizm faaliyetlerine katılan yerli ve yabancı turistlere kaliteli hizmet sunmak, onların iyi vakit geçirtmelerine imkan sağlayan hizmet ve ürünleri onlara aktarmak ve onlarla sürekli olarak iletişim halinde olarak işletmelerinin varlığını devam ettirmektir. Bu amaçları yerine getirmeye yardımcı olan turizm sektörü işletmelerinin başında da Gastronomi yani yiyecek içecek işletmeleri. Yiyecek içecek işletmeleri; tabldot, a la cart veya özel yemek ve bu yemeklere uygun servisler ile yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayan işletmelerdir.

Günümüzde son derece önemli hale gelen gastronomi turizmi ve gastronomi alanındaki çalışma ve taleplere bakıldığında, yöresel lezzetler üzerine ayrı bir ilginin geliştiği ve bunun da gastronomi turizmini sürdürülebilir hale getirmede oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalar doğrultusunda, Gastronomi turizmi açısından önemli hale gelen yöresel lezzetlerin başında da özellikle "unutulmaya yüz tutmuş organik yiyecek ve içecekler" geldiği görülmektedir. Ayrıca bunların doğru bir şeklide (standart reçeteleri ile) gelecek kuşaklara aktarılması da araştırmanın önemini belirlemektedir.

Standart reçete; Bir yemekte kullanılan malzeme çeşitlerini miktarlarını işlem sırasını yiyeceğin maliyet fiyatını, porsiyon miktarını, gramajını ve satış fiyatını gösteren tarifedir. Yiyecek içecek işletmelerinde standart reçeteler kullanım kolaylığı açısından genellikle

kartlara hazırlanır ve yemek gruplarına göre numaralandırılır. Standart reçetelerde pişirme süresi, pişirme şekli ve hazırlama biçimi işlem basamakları halinde belirtilmelidir. Buna uyulmadığı takdirde aynı lezzet ve kalitede yemek elde etmek mümkün değildir (Mutlu, 2019).

Çalışma, gastronomi turizmi hakkında genel bilgileri, Trabzon mutfağı ve tarihi hakkındaki bilgileri, araştırmanın kapsam ve bulgularını ile sonuç ve önerileri içeren 4 bölümden oluşmaktadır.

Gastronomi Turizmi

Gastronom; kültür ve yemek arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim dalıdır. İyi yemek düşkünlüğü, yemekten anlama, yemek bilimi, iyi yemek sanatıdır. İlk olarak, Fransız yazar Joseph Berchoux tarafından 1801 yılında kullanılan, Yunanca mide ile ilgili "Gastro" ve kanun, kural anlamındaki "Nomos" kelimesinden türeyen "Nomy" kelimelerinin birleştirilmesinden oluşan bir kelimedir. Bazı kaynaklarda yiyecek temelli turizm hareketi olan gastronomi turizmi, mutfak turizmi, beslenme turizmi, gurme turizmi, gastronomik turizm ve yiyecek turizmi gibi kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır (Doğdubay ve Giritoğlu, 2008; Kivela ve Crotts, 2006; Lin vd, 2011; Yüncü, 2010).

Gastronomi, yiyecek içeceğin üretimi ve hazırlanışı ile bunların nasıl, nerede, ne zaman, neden tüketildiğine kadar uzanan konuları içine almaktadır (Santich, 2004). Gastronomi Turizmi ise; doğayı ve biyo çeşitliliği, kültürel mirası koruması, geleneksel bilgiyi yüceltmesi, gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rol oynar. Bir ülkenin veya bölgelerin yöresel kaynakların kullanımı, müşteri memnuniyeti ve ekonomik katkısı bakımından oldukça önemli bir turizm çeşididir. Son yıllarda yerel yemekleri ve kültürleri tanımak ve pazarlamak faaliyetleri yöresel mutfak kültürü araştırmaları önem kazanmıştır (iienstitu.com). Hall ve Mitchell (2001) gastronomi turizmini; öncelikli seyahat motivasyonunun bir yemeği tatmak veya özel bir yemeğin üretimini görmek olduğu, birincil ya da ikincil yiyecek üreticilerine, yemek festivallerine, restoranlara ve özel alanlara yapılan ziyaretler olarak tanımlamışlardır. Long (2004) ise gastronomi turizminin, kendilerine yeni gelen yiyecekleri keşfetmek isteyen ve bunun yanı sıra bu yiyecekler ile yeni kültürleri keşfetme yollarını arayan bireylerle ilgili bir kavram olduğunu belirtmiştir.

Dünyada her ülkenin kendi özelliklerini yansıtan beslenme şekli vardır. Ülkemizin mutfağında gelenek-görenek, örf ve adetlerinde yiyecek-içecek unsurunun önemli bir öğe olduğu görülmektedir. Ayrıca bu öğenin, toplumun sosyal kaynaşmanın bir unsuru olduğu göz ardı edilemez biçimdedir (Avcıkurt, 2007). Yani beslenme biçimleri, içinde bulunulan kültürel- coğrafi- ekolojik- ekonomik yapıya ve tarihsel sürece göre şekillenmektedir. Tarihsel süreçten; yiyecekler- içeceklerin hazırlanması, pişirilmesi, korunması; bu işlemler için kullanılan gerekli araç-gereç ve teknikler ile yemek yeme adabı ve mutfak çevresinde gelişen tüm uygulamalar ve inanışlar anlaşılmalıdır, çünkü gastronomi turizmi coğrafi bir kimliktir. Danhi (2003) coğrafi kimliği; coğrafya, tarih, etnik çeşitlilik, mutfak görgü kuralları, yaygın lezzetler ve yemek reçeteleri olarak ifade etmektedir. Gastronominin kökeni tarım, kültür ve turizmde oluşmaktadır (Yüncü, 2010).

Gıda, tarih öncesi çağlardan beri seyahat ile ilişkilendirilmiştir. Gastronomi ve turizm arasındaki ilişki geleneksel misafirperverlik, mutfak ve damaktan yenilikçi gastronomi turizmi kavramının gelişimine kadar ilerlemiştir (Amira, 2009). Günümüzde gastronomi,

turistlerin tatil yerini seçme sebeplerinin en önemlilerinden biri haline gelmiştir (Küçükaltan, 2009). Başka bir ülkeyi ziyaret eden insanların beklentileri arasında, yeni yerler görmenin ve yeni kültürleri tanımanın yanında, yeni tatlarla tanışma ve farklı tecrübeler yaşama arzusu da yatmaktadır (Doğdubay ve Giritoğlu, 2008). Günümüzde ise gastronomi turizmin gelişme nedenleri arasında daha deneyimli, bilgili, seçici, ekolojik dengeye, otantik değerlere duyarlı ve zevk sahibi turist tiplerinin sayısının çok artmış olması sayılabilir. (Demir , 2006).

Bu açıdan bakıldığında yiyecek ve içecek hayatın vazgeçilmezleri arasındadır ve yeri doldurulmazdır. İnsanlar hayatlarının önemli bir kısmını ve önemli anlarını yiyecek ve içecek tüketirken geçirir. Bu zamanın en yüksek faydayla geçmesi gastronominin ana konusunu oluşturur. Ayrıca, sosyal bir etkinlik olarak yemek pişirme de seyahat nedenlerinden biridir. İnsanlar farklı tatlar tatmanın yanında bu tatları yapmayı öğrenmek istemektedirler. Bu nedenlerden dolayı, yiyecek ve içecekler her yönüyle turizm etkinlikleri için çekicilik öğeleri olmuşlardır.

Trabzon Mutfağı, Tarihi ve Coğrafyası

Yeşil ve mavinin buluştuğu muhteşem tarihiyle Trabzon; 4000 yıllık tarihi geçmişiyle, Roma ve Bizans dönemlerini yaşayan, Fatih Sultan Mehmet'in Fethettiği, Yavuz Sultan Selim'in Valilik yaptığı, Kanuni Sultan Süleyman'ın doğduğu, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün üç kez ziyaret ettiği şehirdir.

Trabzon; Doğu Karadeniz Bölümünün orta kesiminde deniz kıyısında bulunan, iç kesimlere doğru yükselen bir alanda kurulmuştur. İl batısında Giresun, güneyinde Gümüşhane ve doğusunda Rize illeri ile komşudur. Ilıman ve yağışlı bir iklimi olan Trabzon'da ekonomi tarım ve ticarete dayalıdır. İpekyolu güzergahında bulunması nedeniyle, tarihin çeşitli dönemlerinde önemli ticaret merkezlerinden birisi olmuştur.

Trabzon tarihi doğal ve kültürel yapısı ile zengin turizm kaynaklarına sahiptir. İlin Atatürk köşkü, Ayasofya müzesi, antik köprüleri, hamamları, kaleleri, camileri, kiliseleri özgün tarihi, yaylaları ve düzenlenen şenlikler ile kültürel çekicilikleri oluşturmaktadır. Ayrıca organik yiyecekleri, çeşitli flora ve faunaları, el sanatları (telkâri, hasır bilezik, savatı, sepetçilik, dokumacılık, bıçakçılık vb.) ile kültürel yaşantısını koruyarak turizm potansiyelini sürdürerek turizm ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Bir bölgenin coğrafyası yaşam tarzı (gelenek görenek) ve kültürü beslenme şeklini etkilemektedir (Emekli, 2006). Trabzon mutfağını ortaya çıkaran unsurların başında yaşam şekli geleneği, göreneği ve kültürü gelmektedir. Trabzon mutfağı doğal (organik) yiyecek ve içecek yönünden çok özel lezzetlere ve zengin yöresel mutfak kültüre sahiptir. Bu bölge hiçbir mutfak kültüründen etkilenmeden, kendine özgü bir beslenme sistemi gelişmiştir. Yerel halkın köy yayla yaşantısının devam ettiği, yerleşim yerlerinde halen bölgeye özgü organik doğal yiyecekleri yemek kültüründe tüketildiği görülmektedir.

Trabzon mutfağı incelendiğinde, et yemeklerinin yerine çoğunlukla sebze yemekleri yer aldığı yani sofralarda sebzeden yapılan yemekleri hâkim olduğu görülmektedir. Trabzon ili coğrafi konumundan dolayı fazla yağış almaktadır. Böylece yağışın fazla olmasından dolayı, kendiliğinden yetişen sebzeler taze ve bol miktarda bulunmaktadır. Bu durum bölgenin mutfak kültürünü daha çok sebzelerle bezeli bir kültür haline getirmiştir. Trabzon mutfağında hayvansal ürün olarak çoğunlukla; hamsi, süt, peynir, tereyağı, tarımsal ürün olarak da; karalahana mısır, patates ve bazı meyveler yer almaktadır. Trabzon yemeklerinin başlıca

özelliği temel maddesinin tereyağı olmasıdır. Her yemeğe kullanılmasının yanında kızartmalarda bile tereyağının tercih edilmiş olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Kapsamı ve Bulgular

Trabzon ili genelinde yapılan araştırma ile özellikle bölgeye ait ve yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde yöresel ve yiyecek ve içeceklerin yer alıp almadığı ve yöresel ve organik yiyecek ürünlerinin neler olduğu araştırılmıştır. Tespit edilen bu yiyecek ve içecek ürünlerinin Trabzon'da faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinin menülerini çeşitlendirmelerine yardımcı olarak, artan rekabet ortamında bu işletmeler için müşteri memnuniyetinin yükseltilmesine, bölge turizm talebine ve dolayısıyla gastronomi turizminin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Trabzon mutfağını oluşturan özgün ve aynı zamanda nadir bulunan yiyecek içeceklerin literatüre ve yiyecek içecek işletmelerine kazandırılması amacıyla Trabzon'da faaliyet gösteren "Bakanlık Turizm İşletme Belgeli" 63 adet ve "Belediye Belgeli" 34 adet olmak üzere toplam 97 adet "Yiyecek İçecek İşletmesi" esas alınarak alan araştırması yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak işletme yönetici, sahip ya da menülerden sorumlu kişilere anket uygulanmıştır. Araştırmaya katılmak istemeyen ve kendilerine ulaşılamayan 25 işletme dışında toplam 72 anket değerlemeye alınmıştır. Bu sayının evreni karşılama oranı %75 tür. Anket uygulaması ile ilgili veriler bilgisayar ortamında SPSS 22.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Katılımcılara uygulanan anket soruları 2 bölümden oluşmuştur. İlk bölümde, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 5 soru bulunmaktadır ve bu sorular literatürden örnek alınarak hazırlanmıştır. İkinci bölümde ise, katılımcıların gastronomi turizmi ve yöresel ve organik yiyeceklere olan durum ve yaklaşımlarını ölçmeye yönelik ilgili literatürden esinlenerek tarafımızca hazırlanmıştır, belli bir çalışma ya da kaynaktan alınmamıştır.

Tablo 1: Anket Çalışmasına Katılanların Demografik Özellikleri

Frekans Tablosu		**Frekans**	**%**
Cinsiyet	Kadın	11	15
	Erkek	61	85
Yaşınız	25'ten küçük	3	4
	26-35 arası	22	31
	36-45 arası	31	43
	45 ve üzeri	16	22
İşyerinde çalışma süreniz	1 yıldan az	2	3
	1-3 yıl arası	18	25
	4-7 yıl arası	32	44
	7 yıl ve üzeri	20	28
Eğitim durumu	İlköğretim	14	19
	Ortaöğretim	37	51
	Yükseköğretim	21	29
Turizm eğitimi aldınız mı	Evet	18	25
	Hayır	54	75

Tablo 1'de anket çalışmasına katılanların demografik özelliklerine bakıldığında, katılımcıların %15'inin kadın, %85'inin erkek olduğu, % 43'ünün 36-45 yaş aralığında olduğu, % 44'ünün işletmede çalışma süresinin 4-7 yıl arasında olduğunu ve % 51'inin eğitim düzeyinin Ortaöğretim düzeyinde olduğunu görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların eğitim durumlarının turizm ile olan bağlantısını incelemeye yönelik olarak "turizm eğitimi aldınız mı" soruna katılımcıların % 75'inin "hayır" cevabıyla, büyük çoğunluğunun turizm eğitimi almadığı görülmektedir.

Katılımcıların Gastronomi Turizmi İle İlgili Faaliyetlerine Yönelik Bulgular

Çalışma kapsamındaki yiyecek içecek işletmelerinin Trabzon'da gastronomi turizminin gelişimine katkı sağlamaya ve yöresel mutfak kültürünü tanıtmaya yönelik olarak yöresel yiyecek-içeceklere işletme menülerinde yer verip vermediklerini değerlendirmeye yönelik tarafımızca hazırlanarak sorulan 8 soruya ait bilgileri şöyledir:

Tablo 2: Katılımcıların Gastronomi Turizmi ve Yöresel Yiyeceklerle İlgili Durum ve Yaklaşımları

Sorular	Cevaplar	Frekans	Yüzde
Gastronomi turizm hakkında bilginiz var mı?	Yakından ilgiliyim	28	39
	Biraz bilgi sahibiyim	26	36
	Yok denecek kadar az	12	16
	Hiç duymadım	6	9
İşletmenizin menülerinde yöresel yiyeceklerine yer veriyor musunuz?	Oldukça fazla	4	6
	Biraz	15	21
	Yok denecek kadar az	29	40
	Hayır	25	35
İşletmenizin menülerinde yer alan yiyecek ve içecekleri çeşitlendirmeniz gerektiğini düşünüyor musunuz?	Evet	38	53
	Hayır	16	22
	Bazen	18	25
Menülerinizin içeriğini hangi sıklıkla değiştirirsiniz veya revize edersiniz	Ayda bir	0	0
	Altı ayda bir	18	25
	Yılda bir	25	35
	Pek değiştirmem	29	40
İşletmenizde yöresel yiyecekleri standart reçetelerine uygun hazırlayabilecek elemanınız var mı?	Evet	4	6
	Hayır	51	70
	Kısmen	17	24
İşletmede çalışan ilgili personelinizin yöresel yiyecekleri hazırlama ile ilgili bir eğitim almasını ister misiniz?	Evet	57	79
	Hayır	15	21
Menülerinizde yer verebileceğiniz yöresel yiyecek çeşitlerini veya bunların hazırlandığı bitkileri biliyor musunuz?	Çoğunu biliyorum	9	12
	Çok az çeşit biliyorum	43	60
	Hiç çeşit bilmiyorum	20	28

Gerekli donanıma sahip olsanız alternatif bir menü olarak "yöresel yiyecek ve içecekler menüsü" sunmak ister misiniz?	Evet	40	56
	Belki	13	18
	Hayır	19	26

Tablo 2'de katılımcıların % 39'unun gastronomi turizmine yakın ilgilisi olduğunu, % 36'sının gastronomi turizmi hakkında az bilgi sahibi olduğunu, % 9'unun hiç duymadığını ve% 16'sının ise bu konuda yok denecek kadar az bilgisi olduğunu görülmektedir. Araştırma kapsamındaki işletmelerin menülerinde yöresel yiyeceklerin yer alma durumuna bakıldığında ise sadece % 6'sının menülerinde bu yiyeceklere oldukça fazla yer verdiği, % 21'inin biraz, % 40'ının yok denecek kadar az yer verdiği ve % 35'inin ise yer vermediği görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda, katılımcıların çoğunun gastronomi turizmi ile yakından ilgilenen işletmeler olmasına rağmen çok az bir kısmının yöresel yiyeceklere yer verdiği görülmektedir. Bunun da İşletmelerde yöresel yiyecekleri standart reçetelerine uygun hazırlayabilecek eleman sayısının yeterli olmamasına bağlamak mümkündür. Çünkü bu soruya, katılımcıların sadece % 6'sı "evet" cevabını vermiş, % 54'ü hayır ve % 17'si de kısmen cevabını vererek özellikle standart reçeteler konusunda bilgi sahibi olmadıklarını veya doğru malzeme ölçüleri bilmediklerini dile getirmişlerdir. "Yine işletmelerinde çalışan ilgili personelinizin yöresel yiyecekleri hazırlama ile ilgili bir eğitim almasını ister misiniz" sorusuna verilen % 79'luk evet cevabı da, yöresel yiyecekleri standart reçetelerine uygun hazırlayabilecek elemanların olmadığı sonucunu desteklemektedir.

Tablo 2'de yine, işletmelerin % 53'ü menülerinde yer alan yiyecek ve içecekleri çeşitlendirmelerinin gerektiğini düşünürken, % 22'si böyle bir çeşitlendirme düşünmemekte, % 25'inin ise bazen düşündüğünü görülmektedir. İşletmelerin, menülerinin içeriğini değiştirme veya revize etme sıklıkları ile ilgili soruya verilen cevaplara balkıdığında da % 25'inin altı ayda bir, % 35'inin yılda bir (özellikle yabancı konukların yoğun geldiği yaz dönemde), % 40'ının ise pek değiştirmediği ve aylık değiştirenlerin ise hiç olmadığı görülmektedir.

Ayrıca katılımcıları yöresel yiyecekler konusundaki farkındalıklarına yönelik olarak "Menülerinizde yer verebileceğiniz yöresel yiyecek çeşitlerini veya bunların hazırlandığı bitkileri biliyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplara göre % 60'ının çok az çeşit bildiği, % 28'inin hiç çeşit bilmediği ve sadece % 12'sinin çoğunu bildiğini düşündüğü görülmektedir. Son olarak da katılımcıların "Gerekli donanıma sahip olsanız alternatif bir menü olarak "yöresel yiyecek ve içecekler menüsü" sunmak ister misiniz**"** sorusuna verdikleri % %56'lık en yüksek "evet" cevabıyla da, gastronomi turizminin bölgedeki yiyecek içecek işletmelerinin ürün çeşitlendirmesine yönelik olumlu bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesinin zengin yöresel yiyecek ve içecek çeşidine ve bunların hazırlanabileceği organik bitkilere sahip olduğunu, Mutlu (2019)'nun "Doğu Karadeniz Bölgesinin Unutulmayan Organik Lezzetleri" çalışmasına dayanarak söylemek mümkündür. Çünkü, çalışmada organik ve yöresel ürünlerle hazırlanabilecek yaklaşık 300 çeşit yemek olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, ilgili çalışmadan yararlanarak bölgedeki yöresel ve organik yiyecek ve içeceklerin hazırlanabileceği ürünler tablo haline getirilerek toplanmış ve böylece bölgedeki yiyecek içecek işletmelerine yardımcı olabilecek yeni fikirler kazandırmak amaçlanmaktadır.

Tablo 3: Doğu Karadeniz Bölgesinde Yetişen Yöresel ve Organik Ürünler

Yiyecek Grubu	**İçecek Grubu**
- Trabzon Hurması (cennet hurması) - Isırgan otu - Alabaş (kahlrabi) - Karayemiş (taflan) - Tomara (galdirik) - Melocan (dikenucu)otu - Hoşkıran (Sirken) otu - Guguvak (mantar) - Yaban çileği (dağ çileği) - Zaguda (yaban soğanı, frenk soğanı) otu - Kuzukulağı (ekşi otu) - Karalahana Çiçeği (pürçek) - Evelik (labada) otu - Madımak otu - Bezelye çiçeği (küllür) - Sakarca (çökülce) otu - Kişniş (kinzi yada aşotu) otu - Kapari (gebre)otu - Safran çiçeği - Semizotu (pirpirim) - Yemlik Otu - Kenger (Şefket-i Bostan) otu - Kabak çiçeği - Pepeçura (kokulu üzüm)	- Çay bitkisi Beyaz çay Siyah çay Yeşil çay - Kuşburnu çayı - Ihlamur çayı - Mısır Püskülü çayı - Demirhindi (Hibiscus) çayı

Kaynak: Mutlu, F., "Doğu Karadeniz Bölgesinin Unutulmayan Organik Lezzetleri, 1999.

Mutlu (1999) kitabında, Trabzon ili başta olmak üzere, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde unutulmaya yüz tutmuş organik yiyecek ve içecekleri belirlemeye yönelik olarak yaptığı çalışmada; Tablo 3'te yer alan yöresel ve organik ürünleri araştırmakla beraber, bu ürünlerin kimyasal yapısına ve özelliklerine, geleneksel isimlerine, uygulama şekillerine, kullanılan araç ve gereçlere ve standart reçetelere de yer vermektedir.

Tabo 3'te yer alan, doğal ve organik yöresel ürünlerden toplamda 300 çeşit yiyecek, içecek tarifi hazırlanmıştır (Örneğin; omletler, kuymak, çorbalar, salatalar, ara sıcaklar, Ana yemekler, dolamalar, makarnalar, pilavlar, börekler, pizzalar, lahmacunlar, turşular, lokumlar, zerdeler, süt, tatlıları, meyve tatlıları, pekmezler, reçeller, marmelatlar, içecekler vb. ürünler yapıldığı görülmüştür). Doğal ve organik ürünler taze olarak tüketildiği gibi kurutulmuş olarak ya da buz dolabında saklanarak kullanılabilmektedir. Ancak bu yemekleri doğal, besleyici ve lezzetli hale getirmek için doğru ölçüler kullanarak yapılması yani standart reçeteyi doğru bir şekilde kullanmak gerekir (Mutlu, 2019). Kitapta yer alan ürün ve

çeşitlerinden yola çıkarak, gastronomi turizminin bölgede yeterince gelişmesini sağlayacak yöresel ve organik yiyecekler olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde artık turistlerin istek ve beklentileri değişmiş olup, doğal güzellikler, deniz-kum-güneş gibi kitle turizmi ürünlerinden farklı olarak turistlerin özel ilgilerini yansıtan ürünlerin varlığı bir destinasyonun seçiminde daha etkili bir hale gelmiştir. Turistlerin bu özel ilgi alanlarından biri de gastronomidir. Turistler gittikleri bölgelerin mutfak kültürünü merak etmekte ve hatta bazen bir seyahatin tek itici faktörünü gastronomik değerler oluşturabilmektedir. Bu yüzden gastronomi turizmine önem vererek mevcut kültürü tanıtmaya çalışmak, destinasyonların rakiplerine göre avantaj elde etmesinde önemli rol oynayacaktır (Öncü, 2011).

Gastronomi turizmi deneyimini tüm yönleriyle destinasyon deneyimiyle bütünleştirmenin en iyi yolu, yerel ürünlerin, yiyeceklerin ya da içeceklerin destinasyondaki oteller ya da restoranların mönülerinde yer almasıdır (Cambourne ve Macionis, 2003). Destinasyona gelen turistlere bölgeye ait yöresel yemekleri tatma imkanı sunabilen turizm işletmelerinde üretilen yöresel yemekler, destinasyonu ziyaret eden turistler için önemli bir çekim unsurunu oluşturmaktadır (Hacıoğlu vd., 2009).

Gastronomi turizmi deneyimli daha bilgili, daha seçici, otantik değerlere duyarlı yerli ve yabancı turistin ilgisini çeken bir turizm çeşididir. Trabzon ilinin coğrafyası kültürü (gelenek ve görenekleri) beslenme alışkanlığında yöresel unutulmaya yüz tutmuş zengin organik ürünlerleri bulunmaktadır. Ayrıca, Trabzon bölgesindeki yiyecek içecek işletmelerinin de yapılan araştırma sonuçlarına göre bu konuda kendilerini geliştirebilecek istekliliğe sahip olduğu görülmüştür. Yine çalışmadan elde edilen bulgulara göre, bu işletmelerin eksiği olan en önemli soru, bu konuda eğitim almış personel eksikliğidir. Bu da gerekli eğitimlerle kısa sürede kapatılabilecek bir durumdur.

Doğu Karadeniz Bölgesinin coğrafi yapısının bozulmamış olması, sanayi alanlarından uzak olması bölgeye olumlu özellikler kazandırmaktadır. Ayrıca, bölgenin mutfağında yer alan yöresel yemeklerde, unutulmaya yüz tutmuş organik yiyeceklerin tanınması ve doğru ölçüler kullanarak uygulaması, beğenilmesi sonucu bölgede gastronomi turizmin atmasını sağlayacaktır. Böylece yöresel ürünlerde unutulmaya yüz tutmuş organik lezzetler çekicilik kazanarak, sağlıklı ve besleyici yemek kültürünü gelişecektir.

Kısaca; günümüzde yeterli ve dengeli beslenmeye özen gösteren insanlar için bölge mutfağını oluşturan yöresel yemeklerin turizm işletmelerinde menülerin arasında yer alması, yerli ve yabancı konuklara sunulması, bölge mutfağının tanıtılarak gastronomi turizminin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Ayrıca; belirli zamanlarda yöresel yemek yarışmaları ve festivaller düzenlenmesi, yerel halka düzenli eğitimler verilmesi, yöresel yiyeceklerle ilgili projeler hazırlanması, Yöresel ve organik yiyeceklerin yazılı ve sözlü basın kaynakları yer alması, doğal ve organik yöresel ürünlerin en az birine coğrafi işaret verilmesi gibi çalışmalar bölge mutfağına ve Gastronomi Turizmine olumlu yönden katkı sağlayarak ekonomik gelir getirici bir unsur olarak değerlendirilebilecektir.

Kaynakça

Aktaş, A. (1995), Turizm İşletmeciliği ve Yönetimi. Detay Yayıncılık, Ankara.

Amira, F. (2009), "The role of lucal fond in moldives tourism. A. Facus on promation and ecanamic develepment (unpoblished master's dissertmation)", New Zealand Tourism, Recerch institute, Auckland.

Avcıkurt, C., Sarıoğlan M., Girgin G. K. (2007), "Yiyecek-İçecek Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış 1. Ulusal Gastronomi Sempozyumu ve Sanatsal Etkinlikler", 2007 Antalya.

Baldıran, Ş, Atıf U. (2008) Karadeniz bölgesi, Amasya Üniversitesi Detay yayıncılık.

Cambourne, B. ve Macionis, N. (2003), "Linking Food, Wine and Tourism: The Case of the Australian Capital Region". C. Michael Hall, Liz Sharples, Richard Mitchell, Niki Macionis ve Brock Cambourne (Ed.), Food Tourism Around the World: Development, Management and Markets içinde, 268-284, Elsevier, Butterworth-Heinemann, Burlington.

Çevik, S. ve Saçılık,, M.Y. (2011), "Destinasyonun Rekabet Avantajı Elde Etmesinde Gastronomi Turizminin Rolü: Erdek Örneği", 12. Ulusal Turizm Bildiriler Kitabı, 503-515.

Danhi, R. (2003), What is Your Country's Culinary Identity?, Culinology Currents, Winter, 4-5.

Demir C., Çevirmen A. (2006), Turizm ve Çevre Yönetimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Derrett (Ed.), Special Interest Tourism: Context and Cases içinde, 307-329, John Wiley & Sons, Brisbane

Doğubay, M. ve Giritoğlu, İ. (2008), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi içinde Turistik Ürün Çeşitlendirmesi İçinde N. Hacıoğlu ve C. Avcı kurt (Editörler), Mutfak Turizmi, ss. 433-456, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Emekli G.,(2006)., Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm Ege Coğrafya Dergisi, 15,51-59.

Hacıoğlu, N., Girgin, G. K. ve Giritlioğlu, İ. (2009), "Yiyecek–İçecek İşletmelerinin Pazarlama Faaliyetlerinde Yöresel Mutfakların Kullanımı: Balıkesir Örneği", 3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri Kitabı.

Hall, C. M. ve Mitchell, R. (2001), " Wine and Food Tourism. Norman Douglas", Ngaire Douglas ve Ros.

Kivela, J. J. Ve Crotts, J. C. (2006), " Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists", Experience a Destination, Journal of Hospitality & Tourism Research, 30(3): 354-377.

Küçükaltan, D. (2009), "Turizm İşletmelerinde Örgütsel Tükenmişlik", Turizm İşletmelerinde Örgütsel Davranış, MKM Yayın, Bursa.

Lin, Y., Pearson, T. E. ve Cai, L. A. (2011), "Food as a Form of Destination Identity: A Tourism Destination", Brand Perspective, Tourism and Hospitality Research, 11:30-48.

Long, L. M. (2004), " Culinary Tourism: A Folkloristic Perspective on Eating and Otherness", Lucy M. Long (Ed.), Culinary Tourism içinde, 20-50, The University Press of Kentucky, Lexington.

Mutlu, F. (2019) , Doğu Karadeniz Bölgesinin Unutulmayan Organik Lezzetleri, Gece Akademi, İstanbul.

Santich, B. (2004), "The Study of Gastronomy and its Relevance to Hospitality Education and Training", Hospitality Management, 23:15-24.

Yağcı, Ö. (2003), Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık, Ankara.

Yüncü, H. (2010), "Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası", 10. Aybastı-Kabataş Kurultayı: Yerel Değerler Ve Yayla Turizmi, Detay Yayıncılık, Ankara.

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gastronomi-nedir-gastronomi-bolumunun-asciliktan-farki-ne-40886327 (09.11.2019).

https://gastromanya.com/trabzon-mutfagi-hakkinda-genel-bilgiler/(05.08.2019).

https://www.google.com/search?q=gastronomi+nedir&oq=gastronomi+nedir&aqs=chrome..69i57j0l7.10549j1j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (13.08.2019=.

https://www.iienstitu.com/blog/gastronomi-nedir (11.11.2019)

PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE TEMEL TASARIM DERSİ

Duygu AKYOL

Arş.Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon

Serap YILMAZ

Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon

Özet

Peyzaj mimarlığı, tasarım eğitimine odaklı bölümlerden biridir. Tasarım yapmayı öğretmek ve tasarımcı yetiştirmek bu eğitiminin önemli amaçlarındandır. Böylece öğrencinin, tasarım problemine çözüm üretebilmesi, yaratıcı düşünmesi geliştirebilir ve çevresini algılamada estetik duyarlılık kazanması sağlanabilir. Bu bağlamda tasarım öğrencisinin eğitim sürecine hazırlanmasında temel tasarım eğitimi önemli bir rol oynamaktadır. Temel tasarım eğitimi, öğrenciye çevresini algılaması ve özellikle görsel algı becerilerinin geliştirilmesi için teorik bir alt yapı oluşturur. Böylece öğrencilere gördükleri üzerinde yorum yapabilme ve gördükleri arasından estetik olanı seçebilme öğretilmeye çalışılır. Bu nedenle çalışma kapsamında peyzaj mimarlığı eğitiminde temel tasarım dersinin amacı ve işleyişi, öğrenci için soyut olan kavramların (armonik, kontrast, ritim, denge vb.) somuta dönüştürülmesi için izlenen yol ve konuya bakış açısı detaylı olarak ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Mimarlığı, Görsel Algı, Temel Tasarım Eğitimi

GİRİŞ

Peyzaj mimarlığında eğitiminde amaç; sorgulayan, üç boyutlu düşünebilen ve algılayabilen, ürettiği soyut düşünceyi somut hale getirebilen, yaratıcılık gücünü estetik bir düzeye ulaştırabilen ve form-fonksiyon ilişkisini kurabilen bireyler yetiştirebilmektir. Bu bağlamda öğrencilerden beklenen; özgün ve yaratıcı bir ürün ortaya koyması ve bunu görsel bir dille ifade edebilmesidir (Yılmaz ve ark., 2018). Bu yaratıcı süreçte tasarımcı, tasarı kavrayabilmeli, tasarım organizasyonuna aktif olarak katılabilmelidir. Bu, görsel düşünce temelinin şekillendirmesi ile oluşur. Birey bu potansiyele, eğitimle ulaşır (Atalayer ve Üstün, 2000). Bu nedenle peyzaj mimarlığı gibi tasarlamak ve yaratıcılık üzerine kurgulanan bölümlerde, bu eğitim sürecinin ana derslerinden olan temel tasarım dersi peyzaj mimarlığı eğitiminin yapılanmasında ilk adımdır ve genel olarak bu eğitim sürecinde:

- Öğrencilerinin yaratıcı düşünmesinin sağlanması ve yaratıcılığa teşvik edilmesi,

- Öğrencilerin mekânsal algıyı anlamalarına, hissetmelerine yardımcı olunması ve özellikle görsel algı becerilerinin geliştirilmesi için teorik bir alt yapı oluşturulması
- Öğrencilerin sanatsal duyarlılık ile sorgulamaya ve araştırmaya başlamaları için doğru tür bir platform oluşturulması (Çelik, 2014; Makaklı ve Özker, 2016) hedeflenen kazanımlardır.

Sonuç olarak temel tasarım dersinde; öğrencinin çevresini görsel olarak algılamasının geliştirilmesi, tasarım elemanlarını tanıması, yeni formlar oluşturması, nesneler arası ilişkiler kurması ve bu ilişkileri belli ilkeler doğrultusunda düzenlemesi sağlanmaktadır (Uysal, 2015). Böylece bu ders, öğrencinin yaratıcılığını geliştirirken estetik açıdan değerli kompozisyonlar oluşturmak için tasarım öğelerini hangi tasarım ilkeleri ile organize edeceğini ve öğrencinin estetik duyarlılığını çalışmalarına nasıl yansıtabileceğini öğretir (Uysal, 2015; Yılmaz ve ark., 2018).

Bu çalışmada ise Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümündeki temel tasarım dersinin amacı ve işleyişi, öğrenci için soyut olan kavramların (armonik, kontrast, ritim, denge vb.) somuta dönüştürülmesi için izlenen yol ve konuya bakış açısı detaylı olarak ortaya koyulmaktadır.

TEMEL TASARIM EĞİTİMİ

Temel tasarım eğitimi; bireyin artistik eğilim, yeti ve yeteneklerini eğitmede, görme ve görsel algıya bağlı deneyim ve birikimlerini denetleyip kullanabilmede, özgün formlar oluşturmada çağdaş ve gelişmiş bir eğitimdir (Atalayer ve Üstün, 2000; Bingöl, 2016). Temel tasarım eğitim süreci, görsel algı ve ifadenin geliştirilmesine yönelik uygulamalarla kişinin bir imgeyi görselleştirebilmesi için gerekli göz, zihin ve el koordinasyonu kurma becerisine, anlama ve sezme yetilerine (Atalayer, 2004) tasarlamaya ait faaliyetlerde görsel algının üretken bir düşünceye dönüşmesine katkı sağlar (Yağmur ve ark., 2018). Bu nedenle temel tasarım eğitimi, görsel algı üzerine odaklanır ve temellerini "bütünün parçaların toplamından daha fazlasını ifade ettiği" belirten Gestalt algı kuramından alır. Gestalt kuramcılarından Wertheimer görsel organizasyonun ilkelerinin sezgisel olarak her insanın içinde var olduğunu savunur ve görsel dünya o kadar karmaşıktır ki insan aklı bu karmaşıklığın üstesinden gelmek için çevresini en basit biçimiyle algılamaya çalışmaktadır söylemi üzerinde durur (Tekel ve ark., 2016). Birey çevresindeki her bir öğeyi değil bu öğelerin oluşturduğu bütünü algılar. Gestalt kuramında, parçaların ne tür ilkeler çerçevesinde bütün olarak algılandıkları irdelenmektedir (Denel, 1970; Tekel ve ark., 2016). Gestalt algı kuramı tasarım eğitimine nesnelliği sağlayacak kuramsal temeli oluşturur ve iki ana katkı

sağlar. Birincisi, nesne algısı ve gruplaşmaları analiz ederek görsel algı kurallarını formüle etmeye çalıştığı ve ikincisi, problem çözme ve yaratıcılık ilkelerini formüle ettiğidir (Sarioğlu Erdoğdu, 2016). Böylece sadece yetenekli öğrenci değil, bütün öğrenciler bir tasarım felsefesi geliştirebilmektedir (Denel, 1970; Tekel ve ark., 2016).

Temel tasarım eğitimi bütün dünyaya Walter Gropius'un öncülüğünde kurulan Bauhaus Okulu ile yayılır. Bauhaus, güzel sanatlar alanını diğer uygulamalı sanatlarla bir araya getirerek sınırları ortadan kaldırmış, sanatı tasarım yoluyla gündelik yaşamın içerisine sokmayı amaçlamıştır (Uysal, 2015). Bauhaus okulu Mimarlık ve ilgili disiplinleri etkili bir biçimde değiştirmiştir ve Bauhaus Okulunun günümüz de devam eden başlıca ürünü Temel Tasarım dersidir (Günay, 2007). Türkiye tasarım odaklı eğitiminin ilk yılında zorunlu Temel Tasarım dersi verilmektedir. 2 ve 3 boyutlu soyut temsil yöntemlerinin öğretildiği bu derste genelde Bauhaus okulunun algı psikolojisinden uyarladığı Gestalt tasarım ilkeleri uygulanır (Sarioğlu Erdoğdu, 2016; Günay, 2007).

Temel tasarım eğitimi ile tasarım alanında eğitim gören öğrencilerin tasarım ilkelerini kolaylıkla doğru bir şekilde anlayıp, algılamasına zemin hazırlanmakta; tasarım ilkeleri üzerinden kolay ve anlaşılabilir ortak bir görsel dilin kurgulanması ile ortaya bir ürün konulmakta; böylelikle görsel algının gelişmesi öğrencilerin tasarım becerilerinin gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Günay, 2007). Sonuçta temel tasarım dersi, öğrencilere hayal gücünün kullanılabileceğini, var olan bilgiye dayanılarak farklı yanıtların üretilebileceğini ve bunları yaparken temel tasarım öğe ve ilkelerini nasıl kullanacağını öğrendiği bir derstir. Böylece öğrenciler karşılaştıkları problemlere yeni ve özgün çözümler üretebilme yetilerini geliştirir. Bu sebeplerle de diğer derslere göre soyut bir anlatım diline sahiptir. Somut dünyadan toplanan bilgiyi tekrar işleyerek soyut bir görsel anlatıma dönüştürme sürecinde öğrencinin görsel algılama ve düşünme becerisi de gelişmektedir (Tekel ve ark., 2015; Düzenli ve ark., 2017).

KTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümünde Temel Tasarım Dersinin Amacı ve İşleyişi

Sanat ve tasarım içerikli her bölümün ilk yılında, görsel dilin gramerini ele alan temel tasarım dersi mutlaka vardır. Bu görsel dil tasarımdaki yaratıcılığın temelini oluşturur ve bir tasarımcı, görsel organizasyondaki yeteneğini artırmak için görsel organizasyon ilkelerini, elemanlarını ve kavramlarına ilişkin bilgiye sahip olmalıdır (Wong, 1993). Bu nedenle birinci sınıfta stüdyo eğitimi olarak uygulanan temel tasarım eğitimi, öğrencilerin düşünme şekillerini geliştirmede özel bir öneme sahiptir. Temel tasarım stüdyosu tasarımcının, bir tasarım dili oluşturmasını ve bunu yaşam boyu içselleştirilmesi amaçlamaktadır. Bu düşünce ile KTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümünde temel tasarım dersi; temel kavramların (tasarımın

tanımı, tasarım süreci), temel tasarım öğe (çizgi, ölçü, yön, aralık, renk ve doku) ve ilkelerinin (tekrar, armoni, zıtlık, koram, egemenlik, denge ve birlik), Gestalt kurallarının (şekil-zemin anlatımları, yakınlık, benzerlik, kapalılık ve ortak hareketler) anlatıldığı bir derstir. Dersin ilk yarım saatlik bölümünde öğretim üyesi tarafından öğrenciye teorik bilgiler verilir, diğer kısmında ise öğrencilere verilen teorik bilgiye ilişkin 2 ve 3 boyutlu soyut uygulamalar yaptırılır (Tablo 1). Ders haftada iki gün dörder saattir, dersi iki öğretim üyesi ve iki araştırma görevlisi yürütür. Ders, stüdyoda yapılır ve dersin uygulamalı bölümünde öğrencilere verilen ödev hakkında bilgi, öneri ve ipuçları verilir; yüz yüze yapılan eleştirilerle sonuç ürünü geliştirilir. Her derste yapılan ödevler (Tablo 2), dersi veren öğretim üyesi ve yardımcılarının karşılıklı fikir alış verişi ile değerlendirilir. Final ödevi ise dönem boyunca elde edinilen kazanımların kurgulandığı bir uygulamadır; mekân üretme, bu mekânlar arasında süreklilik sağlama ve mekânın biçimsel anlayışında özgün olma üzerine odaklanılır.

Tablo 1. Dersin işleyişi

			Görevler	Malzeme	Hedefler
Soyut ↓	2 boyutlu ödev ↓	**Ödev 1-2-3**	• Çizgi, biçim, aralık, ölçü, değer gibi tasarım elemanlarını kullanma	• Farklı tonda kurşun kalem	• Temel şekilleri (kareler, dikdörtgenler, üçgenler, daireler ve çizgiler vb.) kullanarak yeni iki-üç boyutlu form üretmek ve yeni ilişkileri keşfetmek. • Çalışma alanlarında bir form anlayışı geliştirmek. • Oluşturdukları formlar arasında ilişkiler ve süreklilik kurabilmek.
		Ödev 4-5	• Doku oluşturma	• Siyah ve beyaz arasındaki tonlarda kâğıtlar	
		Ödev 6	• Soğuk ve sıcak renkleri kullanma	• Farklı renkte ve formda kâğıtlar, serbest malzemeler	
		Ödev 7	• Şekil-zemin oluşturma		
		Ödev 8…13	• Şekil anlatımları (saydamlık, örtme, çizgisellik, etkili çevre, derinlik)		
		Ödev 14-15	• Birlik sağlama		
Somut	3 boyutlu ödev	**Ödev 16-17-18**	• Birlik-egemenlik-denge		
		Final ödevi	• Mekân üretme		

Tablo 2. Ödev örnekleri

PROBLEM	ÇÖZÜM ÖNERİSİ		PROBLEM	ÇÖZÜM ÖNERİSİ
ÇİZGİ			**İLKEL ÖLÇÜ**	
ARMONİ KONTRAST			**ETKİLİ ÇEVRE**	

ARALIK -ÖLÇÜ		DÖNÜŞÜMLÜ TEKRAR	
YUMUŞAK DOKU		EKSENSEL KORAM	
KABA DOKU		ALT YOL	
SICAK- SOĞUK		ÜST YOL	
ŞEKİL ZEMİN		BİRLİK EGEMENLİK DENGE	
ÖRTME		BİRLİK EGEMENLİK DENGE	
SAYDAMLIK		BİRLİK EGEMENLİK DENGE	

Final ödevinin kurgulanması

Temel tasarım dersinin final ödevi, dönemin sonuna kadar öğrencinin edindiği bilgi ve deneyimi kullandığı bir uygulamadır. Bu uygula üzerinde en az dört ders günü öğretim üyesi ve öğrenciler yüz yüze çalışır ve öğrenciler aynı ders saati içinde eskiz yapar, birkaç kez eleştiri alır, eskizleri üzerinde değişiklik yapar ve bu çalışma üç boyuta kaldırılır. Bu karşılıklı fikir alışverişi üç boyutta da devam eder. Final ödevi dört aşamadan oluşur (Tablo 3):

- İlk aşamada öğrenci literatürden biçimsel olarak kurgulayacağı bir esin kaynağı bulabilmek için araştırma ve bilgi toplama dönemi geçirir.
- İkinci aşamada öğrenci esin kaynağını dikkatlice inceler. Bu görseli oluşturan her birimin yanına gelen diğer birimle olan ilişkisini değerlendirmek için bunu bire bir eskize geçirir. Bu süreç öğrencinin esin kaynağına ait görsel ve biçimsel organizasyonu ortaya koymasını sağlar. Daha sonra zihninde kalanları eskiz üzerinde biçimlere ya da çizgilere dönüştürür. Böylece görseli, yalınlaştırılarak ayrıntılardan arındırır, karakteristik yapısını ifade eder ve kendi üslubuyla yorumlar. Bu süreç öğrencinin gördüklerini doğruca kopya etmek yerine zihninde yorumlayarak ifade etmesini sağladığı için en çok zorlandığı aşamadır dolayısıyla öğretim üyesinden en fazla destek aldığı zaman dilimi de bu aşamadır.
- Üçüncü aşamada eskiz üzerindeki iki boyutlu anlatımlar, form anlayışı ile birlik-egemenlik-denge ilkelerine uygun olarak üç boyuta kaldırılır.
- Dördüncü aşamada ise birlik-egemenlik-denge ilkelerince kurgulanan sonuç ürünü mekâna dönüştürülür ve mekânsal örgütlemenin nasıl olacağı maket üzerinde tartışılarak, değiştirilerek sonuçlandırılır.

Final ödevini, dönem ödevlerinden ayıran en önemli özellik; öğrencinin ortaya koyduğu biçimin mekâna dönüşme sürecini görmesidir. Bu kapsamda final ödevi bir biçimin nasıl mekân tanımladığını, mekânlar arasındaki ilişki ve sürekliliğin nasıl kurulduğunu kavratmayı amaçlar.

Final ödevinde bir esin kaynağından başlayarak mekâna ulaşılan bu süreç;

- Öğrencilerin baktığı çevrenin/görüntünün/nesnenin ne kadarını görebildiğini, algılayabildiğini ve buradan bir takım yargılara varıp varamadığını,
- Öğrencilerin dönem boyunca dersten edindiği bilgi ve beceriyi kullanarak nitelikli ve özgün sonuç ürünü üretebilme kapasitesini sorgular ve değerlendirir.

Tablo 3. Final çalışması

ESİNLENİLEN ÖRNEK	ÖRNEĞİN ESKİZE AKTARILMASI	SOYUTLAMA	EGEMEN BİRLİK DENGE İLKESİ	MAKET (Mekana dönüştürme)
				
				
				

SONUÇLAR

"Bir amacı yerine getiren, yaratıcı eylemin zihinde canlandırdığı formu tespit edip, kâğıda geçirmeye tasarım, sanatçının bu süreçteki tüm yeteneklerini eğiten bilim dalına Temel Tasarım denir" (Atalayer ve Üstün, 2000). Bu söylem, temel tasarım dersinin tasarım temelli bölümler için ne kadar önemli olduğunu ifade eder. Çünkü Temel tasarım dersi farklı parçaları biraya getirip bir kompozisyon/bütünlük oluşturabilmek için gerekli tasarım öğe ve ilkelerini öğretir. Bu dersi alarak, tasarım faaliyetini ve tasarım sürecini kavramış olan öğrenciler, edindikleri bilgi ve becerilerini farkında olarak ya da olmadan sonraki dönemlerdeki tasarım derslerinde uygulayabilirler. Bu nedenle temel tasarım konusunda sağlam bir anlayışa sahip öğrencilerin, daha yaratıcı ve daha özgün tasarımlar üretebilir. Temel Tasarım dersi, öğrencilerin yaratıcı düşünme sürecini destekleyen, bilgi ve hayal güçlerini birleştirerek görsel ifadeye dönüştürebilmelerini sağlayan, tasarım öğe ve ilkeleri doğrultusunda görsel dili öğreten bir içeriğe sahiptir. Bu yönüyle yaratıcılığın ortaya çıkarılmasını, geliştirilmesini ve öğretilmesini destekler. Yaratıcılık ayrıntının görülmesi ve birleştirilmesidir tasarım sürecini kolaylaştırır. Bu nedenle eğitim sürecinde yaratıcılığı nefes almak olarak tanımlamak mümkündür (Çellek, 2005).

KTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümündeki Temel Tasarım dersi, öğrencilerin yaratıcı düşünce süreçlerine odaklanan, tasarım öğe ve ilkelerini ele alan bir program doğrultusunda işlenmektedir. Böylece öğrencilerin sadece dersteki başarılarına odaklanılmamaktadır. Ders sürecindeki her aşamada öğrencinin gösterdiği farklı yaklaşımlar, farklı düşünme biçimleri ve sonuca giderken kullandığı farklı arayışların değerlendirilmesine de özen gösterilmektedir. Bu şekilde öğrencinin yaratıcılığı öğrenmeye teşvik edilebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda final ödevinde, gördükleri bir görüntü karşısında zihinlerinde oluşan görüntüleri, çağrışımları tasarım öğelerini kullanarak biçimlere dönüştürmelerini sağlayacak bir uygulama yapılmaktadır. Her öğrenciye kendi özgün fikrini yansıtabilmesi için fırsatlar oluşturulmaktadır çünkü temel tasarım dersinde bir sorunun tek doğru yanıtı yoktur, kişiden kişiye değişen pek çok yanıtı vardır. Dolayısıyla öğrenciye bir tasarım felsefesi dayatılmaz, algısını geliştirmesi ve kendine özgü bir yaklaşım üretmesi yönünde teşvik edilirler.

KAYNAKLAR

Atalayer, F. & Üstün, B. (2000). Temel Tasarım Eğitim ve Öğretimi. Mimarlık Dergisi, Dosya: Temel Tasarım Eğitimi, (293).

Atalayer, F. (2004). Çağdaş temel sanat (tasarım) eğitimi ve postmodernite-geleneksellik. Anadolu üniversitesi Anadolu sanat dergisi. 15, 76-94.

Bingöl, M. P. (2016). Temel Tasarim Eğitiminde Kavramdan Üç Boyuta Geçişe Yönelik Bir Uygulama Örneği. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 5(21), 339-362.

Çelik, F. (2014). Basic design education in landscape architecture. International Journal of Architectural Research: ArchNet-IJAR, 8(1), 176-183.

Çellek, T., & Sağocak, M. (2014). Temel Tasarım Sürecinde Yaratıcılık, İstanbul: Grafik Kitaplığı.

Çellek, T., (2005), Geleceğin Şekillenmesi İçin Eğitimde Yaratıcılık, Netyorum.com, Sayı:165 http://www.netyorum.com/sayi/165/20051206-14.htm.

Denel, B. (1970). Tasarım Üzerine Bir Deneme. İstanbul: Yükselen Matbaacılık.

Düzenli, T., Alpak, E. M., & Özkan, G. D. (2017). Peyzaj mimarlığında temel tasarım dersinin öğrenme ve yaratıcılık sürecine etkileri. Electronic Journal of Social Sciences, 16, 1450-1460.

Günay, B. (2007). Gestalt Theory and City Planning Education. METU Journal of Faculty of Architecture, 24(1), 93-113.

Makaklı, E. S., & Özker, S. (2016). Basic design in architectural education in Turkey. In SHS Web of Conferences (Vol. 26, p. 01053). EDP Sciences.

Makaklı, E. S., & Özker, S. (2016). Basic design in architectural education in Turkey. In SHS Web of Conferences (Vol. 26, p. 01053). EDP Sciences.

Sarioğlu Erdoğdu, G. P. (2016). Basic design education: A course outline proposal. Journal of Planning, 26(1), 7-19.

Tekel, A., Görer Tamer, N., Memlük, O. ve Ceylan Kızıltaş. A. (2015). Temel Tasarım Eğitiminde Öğrencilerin Görsel Algı Becerilerinin Gelişim Sürecinin Sorgulanması, Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyum ve Çalıştayı- Disiplinlerarası Tasarım, 22-27 Nisan 2015, Ankara.

Tekel, A., Tamer, N. G., Memlük, N. O., Gürer, N., & Kızıltaş, A. C. (2016). Görsel Sanatlara İlişkin Kişisel İlgi ve Deneyimlerin Temel Tasarım Eğitimine Yansıması. Sanat ve Tasarım Dergisi, (17), 159-169.

Uysal, E. (2015). Temel tasarım dersine ilişkin öğrenci görüşleri. YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, (14), 51-65.

Wong, W. (1993). Principles of form and design. New York:Van Nostrand Reinhold.

Yağmur, Ö., Aydın, N., Saral, N., & Bulat, S. (2018). Tasarım Eğitiminde Düşünceyi (3 Boyutlu) Nesneleştirmede Temel Tasarım İlkelerinin Metal Ayakkabı Heykellerde Uygulanması. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (41), 104-112.

Yılmaz, S., Düzenli, T., & Çiğdem, A. (2018). Peyzaj Tasarım Eğitiminde Bir Biçim Arama Yöntemi: Doğadan Esinlenme/A Form Creating Method in Landscape Design Education: Inspiration from Nature. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 376-389.

PLANLAMA VE TASARIM DA KATILIMCILIĞI SAĞLAMAK İÇİN BİR YÖNTEM OLARAK VİZYON BELİRLEME

Duygu AKYOL

Arş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon

Serap YILMAZ

Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon

Özet

21. yüzyıl, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecidir. Bu süreç içerisinde öne çıkan en temel mekânsal yaşam birimi kentlerdir. Bu anlamıyla gelecek yüzyılda ve geleceğe bakışta kentlerimizi yenilemek, dönüştürmek ve yeniden ele almak kaçınılmazdır. Kentlerde var olan bu değişim ve dönüşümün sağlanabilmesi için kentsel planlama ve tasarım ölçeğinde kentin potansiyellerini göz ününde bulunduran çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kent ölçeğinde yapılan planlama tasarım çalışmalarında ilk olarak kent vizyonun belirlenmesi ve bu vizyona bağlı olarak stratejik hedeflerin oluşturulması yapılacak olan planlama ve tasarım çalışmalarının kentin sorunlarına cevap verebilmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında özellikle kent ölçeğinde yapılan planlama ve tasarım çalışmalarında katılımcılığın sağlanması ile vizyon belirlemenin önemi ortaya konmuş dünyada yapılan örnek çalışmalar irdelenerek Türkiye de yapılması gereken vizyon belirleme çalışmaları için öneride bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Vizyon belirleme, katılımcılık, kentsel planlama, kentsel tasarım

Abstract

The 21st century is the transition from industrial society to information society. Cities are the most basic spatial living units that come to the fore during this process.In this sense, it is inevitable to renew, transform and reconsider our cities in the next century and in the future. In order to achieve this change and transformation in the cities, studies that take into consideration the potentials of the city in urban planning and design scale should be carried out. In the planning and design studies carried out at the scale of the city, first of all it is important to determine the city vision and to form strategic targets in order to meet the problems of the city by planning and design works. sample under study performed at the urban scale, especially in the planning and design work has demonstrated the importance of vision and determination to ensure participation in the world made efforts have been made in examining the proposal for determining vision work needs to be done in Turkey.

Keywords: Vision setting, participation, urban planning, urban design

1.VİZYON KAVRAMI

Vizyon kavramı toplumun /kentin ideal geleceğini sembolize etmektedir. Toplumun kent için uzun vadede neleri yapmak istediğinin güçlü bir anlatımıdır. Toplumun farklı birimleri arasında birleştirici bir unsurdur. Bundan dolayı, birçok işlevin yer aldığı ve farklı kimliklerin bir arada yaşadığı toplumlarda ve kentlerde daha da önemli bir role sahiptir. Vizyon bildirimi toplumun/kentin ulaşmayı arzu ettiği geleceğin iddialı ve gerçekçi bir ifadesidir. Bu ifade, bir yandan karar alıcıları ilerlemeye teşvik etmeli, diğer yandan da ulaşılabilir olmalıdır (Şentürk, 2005).

Şekil 1; Stratejik planlama süreci (Kamu kuruluşları için strateji planlama kılavuzu, Haziran,2006, http://www.dpt.gov.tr.)

2.KENT VİZYONU BELİRLEME

Kent vizyonu, o kentin kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Hatta vizyon, kentsel zamanın ruhudur da diyebiliriz. Bu bağlamda kent vizyonu satın alınamaz, kent vizyonunu bir şirkete ihale edemediğiniz gibi bir komisyon tarafından masa başında bir iki saat oturarak oluşturamazsınız.

Kent vizyonu, atanmış veya seçilmiş bir devlet büyüğünün emir-komuta zinciri içinde dayatabileceğinden daha "büyük" bir şeydir, bir ortak değerler bütünüdür. Daha geniş ifadeyle kent vizyonu, o kentin bir bütün olarak "Ben, gelecekte ne olmak istiyorum?" sorusuna verdiği cevaptır(Duman, 2007).

Bir kentin ekonomik, toplumsal, siyasal ve toprak kullanımıyla ilgili sorunlarına çözüm yolları bulmak; ya bu sorunları teker teker ele alıp her biri için çözümler aramakla, ya da hepsinin temelini oluşturan kentin yapısını uzunca bir dönemde değiştirmeyi amaçlayan genel bir amacı uygulamakla olabilmektedir (Yurtseven, 1995).

Kent amaçları açısından uygun stratejileri seçtiğimizde kentin ekonomik etkinlikleri de başarılı olacağı için, kent kendini değiştirebilecek güce de sahip olacaktır.

Kent stratejisi, kent gelişmesinin vizyon açıklaması mantığıyla vizyon yönüne göre belirlenir. Böylece stratejik kararlar, sorunları çözücü kent değerlerini ve gelişme amaçlarını içerecek biçimde alınır.

Kentlerin gelişmesine yönelik vizyonların belirlenmesinde çeşitli etmenler göz önünde bulundurulmak zorundadır. Bunlar;

- Fiyatlar,
- Hizmet,
- Bölgesel büyüme,
- Ulusal birlik,
- Doğum oranı dır. (Yurtseven, 1995)

Bu etmenlerin etkinliğini artıran başka kavramlar da bulunmaktadır. Bunlar;

- Kentin pazarı,
- Kent ulaşımı,
- Kentin sahip olduğu teknolojik etmenler
- Kentin eğitim düzeyi
- Kentin kültür düzeyi gibi geniş tanımları içeren kavramlardır.

Kent vizyonu, bölge gelişme ve imar planlarına indirgenmez; bu planlar kentin vizyonuna göre yapılmalıdır.

Bir kentin, ulaşım gibi, gelişim alt planları vizyonun içine sinmiş olan ruhtan esinlenirler. Her bir alt plan, başıboş olarak kenti bir başka yöne çekmeye çalışmamaktadır. Bu durum çok sayıda aşçının kenti doyuracak büyüklükte bir yemek yapmalarına benzetilebilir. Merkezi devletin yerel temsilcileri, seçilmiş yerel yöneticiler, kamu kuruluşları, yasayla kurulmuş odalar, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler gibi çok çeşitli örgütler ve aydınlar bu sürece "aşçılar" olarak katılırlar (Duman, 2007).

Yasalarla korunan kentin var olan durumundan başlayarak bu örgütler ve kişilerin görüş ve eylemleriyle bir ortak değerler bütünü oluşmaktadır(Duman, 2007).

2.1 Kent Vizyonunun Belirlenmesinde Ekonomik Ölçütler

Kentin sahip olduğu değerler kadar ekonomik göstergelerinin de, kentin amaçlarının gerçekleştirilmesinde olumlu ya da olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Büyük kentlerde, maliyetlerin azalması nedeniyle mal ve hizmet fiyatları, küçük kentlere göre oldukça büyük avantaj sağlamaktadır.

Buna karşın küçük kentlerdeki işgücü ücretleri, arazi bedelleri gibi koşullar büyük kentlere oranla daha avantajlıdır. Kent stratejisinin başarısı, vizyonu belirlenen kentin, yapısal özellikleri kadar ekonomik özellikleri ile de yakından ilgilidir.

Ekonomik olarak yapılan karşılaştırmada belirlenen vizyonun, etkinlik ve verimlilik açısından en iyi belirlenmiş vizyon olduğu konusunda kent halkının düşünce birliği içinde olması gerekir. Kentin sağladığı ekonomik avantajlar, kentin büyüme stratejisine de yardımcı olmalıdır (Yurtseven, 1995).

2.2 Kent Vizyonu ve Lider Sektör Belirlemesi

Vizyonun belirlenmesinde kentin lider sektörünün belirlenmesi de oldukça önem taşımaktadır. Bu sektör tek bir sektör olabileceği gibi, sektörlerin uyumlu bir karışımı da olabilir. Bu karışımda, kent sermayesinin sınırı, kentin yönetsel yetenekleri ve kentin teknolojik yenilikleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3 Yerel Farklılık ve Yerel Programlama

Vizyon belirlenirken, kentin yerel ekonomik etkinliklerinin, genel ekonomik etkinlik içindeki farklılıkları belirlenmeye çalışılmalı ve bu farklılıklar vizyona olabildiğince yansıtılmalıdır.

Bu kavramdan kastedilen ise yerel ekonomik etkinliğin, genel ekonomik etkinlik içerisinde bir kritiğinin yapılmasını ve yerel farklılığın avantajlarının en iyi şekilde kullanılmasıdır.

Kentin gelişmesi ve belirlenen vizyona bir adım daha yaklaşılabilmesi için oluşturulacak yerel program, ülke programı ve uluslararası ekonomik etkinliklerle uyum içinde olduğu müddetçe işlerlik kazanacaktır. Böylece daha sağlıklı, insan onuruna yakışır ve daha yaşanabilir kentler oluşturulabilirken, aynı zamanda kıt kamu kaynaklarında ciddi tasarruflar sağlanarak, bu kaynakların verimli ve çok daha etkili kullanılması söz konusu olabilecektir (Yurtseven, 1995;aktaran Duman ,2007)

2.4 Kent Vizyonunda Olması Gereken Özellikler

- Vizyonlar, arzulanan geleceğin habercileridir,
- Vizyon altında stratejilerin, amaç açıklamalarının, proje ve girişim kavramlarının toplandığı bir çatıdır,
- Vizyon bir yöneticilik kavramıdır. Yöneticinin zihnindeki, başında bulunduğu birimin gelecekteki konumu ve görünümü ile ilgili hayalini ifade eder,
- Ulaşmak istediğimiz durumu tanımlayan, nitelikli bir hedef seçimidir,
- Vizyon, bir gelecek anlayışıdır,
- Vizyonlar, gerçek ile gerçekleşmesi mümkün olan arasındaki iletişimi kurar,
- Vizyon, insanları arzulanan son noktaya götüren yönü gösterir,
- Vizyon ideal olana değil, işlerin nasıl yürüdüğüyle ilgili pragmatik bilgiye dayanır,
- Vizyon, örgüt ile ilgili olarak hayal edilen gelecektir.

3. VİZYON BELİRLEME ÇALIŞMASI

Vizyon belirleme süreci sadece spot cümlelerin belirlenmesi ile oluşturulmamaktadır. İlk önce stratejik plan bağlamında amaç ve hedeflerin belirlenmesi, daha sonra ise bu amaç ve hedeflere bağlı olarak bir misyon belirleme çalışmasının yapılması ve misyonu karşılayacak şekilde bir vizyon içeriğinin oluşturulması gerekmektedir.

Belirlenecek olan vizyon kentler ve toplumlar için 10-20 yıl sonrasını planlar ve hedefler vaziyette olmaktadır.

Bu açıdan katılımcılığın üst düzeyde olduğu bu evrede başlangıçta çalışmalar büyük gruplar halinde beyin fırtınası yapılarak ilerlemekte daha sonra ise küçük gruplara ayrılarak her katılımcı kendi fikrini söyleyerek tartışmaktadır. Katılımcılar tarafından fikirler öne

sürülürken grupta bulunan uzmanlar katılımcıların fikirleriyle kente ilişkin sorunları tanımlamakta stratejik amalar ve hedefler belirlemektedirler.

Zaman zaman uzmanlar özel ve teknik kuralları mevzuatları ve önerileri tartışsalar bile katılımcılar bulundukları, yaşadıkları mekan için önerilerini fikirlerini her zaman sunabilme ve tartışabilme imkanı bulabilmektedirler.

Vizyon belirleme aşamasında tartışmaların yapılarak kent için her kesimden temsilcinin isteklerinin cevaplanabilmesi paydaşların katılımı ile sağlanmaktadır. Paydaş içerikleri; Seçilmiş yerel yöneticiler, piyasa aktörleri, üniversiteler, merkezi devletin yerel temsilcileri, yerel halk , sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları, yasayla kurulmuş odalar, uzmanlar dır (Duman, 2007).

3.1 Vizyon Belirleme Çalışmaların İzlenen Süreçler

- **The İnitiating Committee**

Bu süreç içerisnde 10-15 kişilik bir grup vizyon belirleme çalışmasına kaynak sağlamak için lojistik destek çalışmaları yapıyor ve maddi destek ve lojistik kaynakların nerelerde sağlanabileceğine yönelik araştırmalar yapılıyor.

- **The Project Kickoff**

Vizyon projelerinin amaçlarının katılımcılarla belirlendiği bir süreçtir. Burada katılımcılara vizyon amacı için fikir üretmeleri ve fikirlerini beyan ederek ortak amaçta toplanmaya teşvik ediliyor.

- **The Environmental Scan**

Bu aşamada katılımcılarla iç ve dış çevre analizleri yapılıyor. İç çevre analizinde kentin var olan durumu ve gelecekte kenti tehdit edecek ya da ona katkı sağlayacak etkenlerin belirlenmesi yapılmaktadır. Dış çevre analizinde ise ulusal ve uluslararası güçlerin şehrin gelişiminde gelecekteki yerleşim dağılımında nasıl etki olacağı incelenmektedir.

- **The Community Profile**

Bu süreçte katılımcılara eğer kent üzerine herhangi bir vizyon belirleme çalışması yapılmaz ise durumun ne olacağı üzerine bir beyin fırtınası yapılması sağlanıyor ve vizyon çalışmasının aslında kent tüm gelişim evresinde etkili olduğu ve bir gelişim rehberi görevini gördüğü belirtiliyor.

- **The Civic Index**

Bu aşama kapsamında eğer ki kent üzerine bir vizyon belirleme çalışması yapılır ise analiz aşamasında belirlenen problemler ile kentin var olan yapısı bu problemlerin altından belirlenen vizyon projeleri ile kalkabilirmi sorusu soruluyor.

- **The Community Vision Statement**

10-20 yıl için belirlenen vizyon projelerinde görev dağılımı yapılıyor her kesimden gelen gruplar için bu öngürülen süreç içerisinde yapılacak olanlar planlanıyor.

- **Action Plans**

Yapılan görev dağılımlarının kent içerisinde uygulama alanı bulabilmesi için eylem planları hazırlanıyor.

- **A Community Celebration**

Bu aşamada yapılan 7 adımlık süreç sonucunda kent için bir vizyon belirleniyor ve tüm katılımcıların onayından geçirilerek kamuoyuna soruluyor.

- **Shifting From Planning to İmplementation**

Uygulamayı içeren bu aşamada eylem planlarında belirtilen eylem kent içinde uygulama alanı bulmaya başlayarak vizyonda belirtilen amaçlar ve asıl hedef için uygulama çalışmalarının yapılmaya başlandığı aşamadır.

- **The İmplementation Committee**

Uygulamaların gerçekleşip gerçekleşmediğini izleyecek ve gerçekleşen uygulamaların geri dönüşlerini denetleyecek komitelerin oluşturulduğu aşamalardır.

4. Örnek Vizyon Planı Çalışmaları

- Brea visioning process
- Empowering the vision (ETV) in Rock Hill
- İstanbul örneği
- Denizli örneği

Yurtdışı örneklerine göre yurt içi vizyon belirleme çalışmaları daha çok süreç içerikli çalışmalardan oluşmaktadır.

Brea visioning process

California eyaletinde yer alan Brea kentinin merkezine bir alışveriş merkezinin yapılması planlanmıştır ve bunun için kamuoyuna fikir sunulmuştur. Çalışma kapsamında yenileme ajansı 60 dönümlük bir arazi ayırmıştır.

İlk olarak kent konseyi üç günlük workshop çalışması düzenlemiştir. Çalışma kapsamında kent insanlarına kente farklı gözle bakmaları sağlanmış ve alan yürüyüşleri düzenlenmiştir. Bu alan yürüyüşleri sonucunda aslında merkezin tam anlamı ile etkin kullanılamadığı sokak ölçeğinde insan aktivitelerinin zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda başta alışveriş merkezine karşı çıkan gruplar merkezin canlanması için bu duruma sıcak bakmaya başlamışlardır. Workshop süresi içerisinde merkeze yeni bir kent kimliğinin kurulması gerektiği ve şehir merkezinde görsel sembolik olarak bir odak noktasının oluşturulması gerektiği bunun da yapılacak olan alışveriş merkezi ile sağlanabileceği düşünülmüştür.

Şekil 2 : Brea merkezinde vizyon belirleme çalışması kapsamında yapılan AVM

Workshop çalışması sonucunda alınan diğer bir kararda yapılacak olan alışveriş merkezinin kentin doğal formuyla uyumlu olacak ve alışveriş merkezine bağlı bir peyzaj yapısının oluşturulacağı vurgulanmıştır. 2yıllık çalışmalar sonucunda vizyon belirleme aşamalarında katılımcılar yapılacak olan uygulamaları benimsemişler ve kararların kamuoyuna duyurulması kararını almışlardır. Yapılan tanıtım ve toplantılar kapsamında olumlu sonuçlar alınmış ve merkeze bir alıveriş merkezinin kurulması kararı onaylanmıştır.

Empowering the vision (ETV) in Rock Hill

South Carolina en büyük şehir olma özelliğini taşıyan Rock Hill kentinin merkezi 1970 çöküşe geçiyor. 1972 yılında kent liderleri bir planlama çalışması yapılması gerektiğini ve bu planlama çalışması ile kent merkezinin aktif duruma getirilmesi gerektiğini belirtiyorlar. 2 yıllık bir gelişme planı çalışması ile merkezde hem iklim kontrolü hem de tarihi mekânların ön plana çıkarılması ön görülüyor.

İlk önce şehir koalisyonu oluşturuluyor ve strateji planı geliştirilmeye başlanıyor. Daha sonra ise bir yönetim komitesi oluşturularak yapılan tüm eylemlerin programlanması sağlanıyor. 2yıllık çalışma için oluşturulan katılımcılar kendi aralarında gruplar oluşturuyorlar Garden City, Business City vb. Bu gruplar 100 kişiden oluşuyor ve her grup kendi konseptlerine uygun fikir geliştirip öneri sunuyorlar uzmanlar ise her gruptan sözel olarak ortaya çıkan faaliyetleri çizim aşamasına geçiriyor.2 yıl süren bu çalışma kapsamında eğitim konferans workshop gibi faaliyetlerde düzenleniyor.

Çalışmalar kapsamında oluşturulan fikirler kamuoyuyla paylaşılıyor ve her grup katılımcının ifade ettiği ortak durum ise şehir merkezlerinde boş vasıfsız alışveriş merkezlerinin olması yer alıyor.

Kamuoyuna sunulan ortak fikirler halk tarafından onay alıyor ve hemen uygulamaya başlanıyor ilk olarak merkezde tarihi yapının siluetini etkileyen alışveriş merkezleri yıkılıyor ve var olan tarihi yapı ortaya çıkarılıyor. Daha sonra ise merkezde işlevselliğin arttırılması ve eski yapısal dokunun daha da etkili olması için tasarım çalışmaları devreye sokuluyor. Rock Hill e yapılan bu vizyon belirleme çalışması ile oluşan merkez yenilenmesi iki dalda ödüle layık görülüyor.

Denizli ilinde yapılan vizyon belirleme çalışmalarında ise ilk olarak şehrin stratejik göstergeleri ön plana çıkarılıyor. Bunlar;

- Nüfus
- Ekonomik değer
- Turizm (kongre turizmi, gastronomi, eko turizm, kültür ve inanç turizmi, termal turizm, spor ve turizm)
- Sanayi (sektörde öncülerden biri) (6 OSB, imalat sanayi, tekstil sanayi)•
- Tarım ve Hayvancılık
- Bağcılık ve Şarapçılık
- Madencilik
- Denizli Çardak Havalimanı,
- İzmir Limanı (erişilebilirlik, kongre turizmi, ithalat- ihracat)
- Performans kriterleri
- Sürdürülebilirlik
- Ekonomi
- Çevre
- Sosyal
- Yaşam kalitesi dir.

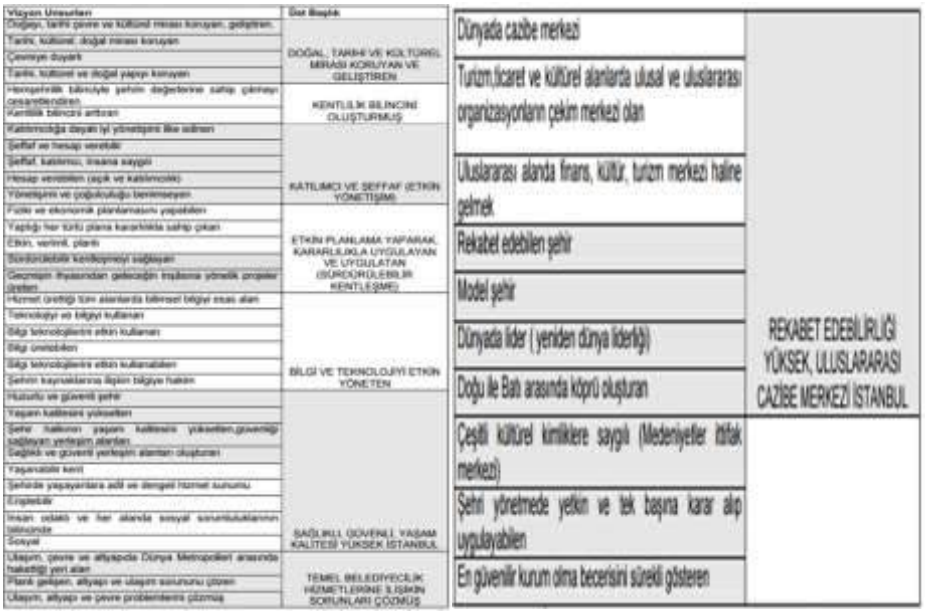
İkinci aşamada ise 10 temel soru ile kente ait problemler ve mevcut yapı ortaya konulmaya çalışılıyor. Bu sorunlar ise;

- Sektörel çeşitlilik eksikliği,
- Kültür ve turizm potansiyelinin değerlendirilememesi,
- Konaklama hizmetinde nicel ve nitel eksiklikler,
- Üniversite ile işbirlikleri kurgulanamaması,
- Bölgesel ölçekte zayıf erişebilirlik,
- Turizm çeşitliliğinin yönetimi,
- Sanayi kenti niteliği, kent merkezinde hava, toprak, su ve gürültü kirliliği,
- Tek merkezli kentsel gelişim,
- Yapı kalitesinin düşük olması ve deprem riski,
- HES yatırımlarının doğaya negatif etkisi dir.
  (http://www.kentselvizyon.org/assets/20_denizli_vizyonplani_small.pdf)

Belirlenen stratejik göstergeler ve 10 temel soruna bağlı olarak gelecek stratejileri oluşturuluyor. Farklılık tema ve strateji olarak üç başlık altında toplanan gelecek stratejileri ile kente ait temel ilkeler oluşturuluyor. Tarih, turizm, tarım, Aydın ve Muğla ya yakınlık, yeni iş

imkanları olarak belirlenen bu temel ilkeler kapsamında spot bir cümle oluşturmak yerine vizyon planlama biraz daha uzun süreli süreç olarak işlemeye devam ediyor.

Aynı durum İstanbul için oluşturulan vizyon belirleme çalışmasında da geçerli olmaktadır. Ana başlıklar ve alt başlıklar ile kente ait vizyon temaları oluşturulmuştur.

Şekil 3; İstanbul kent vizyonu için belirlenen ana başlıklar (İBB Araştırma Müdürlüğü, Ocak,2006)

Yurt içindeki çalışmaların yurt dışındaki çalışmalardan eksik olarak katılımcılık yönünün gelişmemesi olması ve vizyon başlıklarının kağıt üzerinde kalarak uygulamaya yoğunlaşılmamış olmasıdır. Özellikle tüm vizyon belirleme faaliyetlerini denetleyen ve izleyen bir düzenin var olmaması da diğer bir eksik durum olarak göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

- Denizli kent vizyonu ,81 kent 81 vizyon projesi http://www.kentselvizyon.org/assets/20_denizli_vizyonplani_small.pdf,s:24-44, Erişim Tarihi 21.04.2016
- Duman, M.,(2007). Knetsel Vizyon , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kamu Kuruluşları İçin Strateji Planlama Kılavuzu, Haziran, 2006, http://www.dpt.gov.tr.)
- Sanoff, Henry, 1999, Community Participation Methods in Design and Planning, John Wiley&Sons, s;43-48, New York.
- Yurtseven, Hüseyin Rıdvan.,(1995), Stratejik Yönetim Sürecinde Misyon Belirlenmesi ve Bir Uygulama; Çanakkale Kenti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s:71-73, İstanbul.

KÜRESEL ÇEVRE SORUNLARINA SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ BAKIŞI

Doç. Dr. İlhan TURAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Küresel çevre sorunları son yüzyılda insanlığın karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu sorunların oluşunda, dağılışında ve sürekliliğinde en büyük pay insanlara aittir. İnsanlar muhtaç olduğu her şeyi kullanmak adına kirleterek kendi yaşamını tehdit ettiği kadar geleceğe bıraktığı mirası da oldukça kötü bir şekilde bırakmaktadır. Bu bakımdan konu ele alındığında bu sorunların azaltılması için bir takım çabaların harcanması zorunlu bir hale gelmektedir. Bu bağlamda özellikle eğitim dünyasında oldukça etkili işlevlere sahip insanların topluma olan etkisi göz önüne alındığında oldukça önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü eğitim dünyası insanlarının en önemli özelliği insanları eğitmektir. Doğal olarak da bu görevi öğretmenler üstlenecektir.

Bu çalışmada gelecekte önemli bir görev üstlenecek öğretmen adaylarının küresel çevre sorunlarına bakışı ele alınmıştır. Çalışma Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde 2017-2018 Öğretim Yılı'nda gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 100 sınıf öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmada Sakacı (2011) geliştirilen,"Küresel Çevre Sorunları Algı Envanteri" kullanılmıştır. Algı envanteri 5 li likert ölçeğine göre hazırlanmış olup, Güvenirlik Analizi.95 düzeyindedir. Çalışma nicel analiz yöntem ve ilkeleri dikkate alınarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda ti testi, yüzde ve frekans tekniklerinden yararlanılmıştır. Küresel çevre sorunları Algı Envateri ölçek maddeleri küresel çevre sorunları karşısında öğrencilerin davranışsal algılarını belirlemede önemli bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Veri analiz sonuçları Sınıf öğretmenleri adaylarının küresel çevre sorunlarının insan sağlığını tehdit edici boyutlarına karşın insanların yeterince önlem almamasından dolayı dünyamızın zor geçirdiğini ve bu durumdan rahatsız olduklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Küreselleşme, Öğretmen adayları

ABSTRACT

Global environmental problems constitute one of the most important problems facing humanity in the last century. The greatest share in the formation, distribution and continuity of these problems belongs to people. People threaten their lives by polluting them in order to use everything they need, as well as leaving their legacy to the future in a very bad way. In this respect, it becomes necessary to make some efforts to reduce these problems. In this context, especially in the world of education, people with very effective functions are considered to be very important considering the impact on society. Because the most important feature of education world people is to educate people. Naturally, teachers will take over this task.

In this study, prospective teachers' prospects for global environmental problems are discussed. The study was carried out at Recep Tayyip Erdoğan University in the 2017-2018 Academic Year. 100 prospective teachers participated in the study. In the research, acı Global Environmental Problems Perception Inventory en developed by Sakacı (2011) was used. The perception inventory was prepared according to the 5-point likert scale and the reliability analysis was 95. The study was analyzed by considering quantitative analysis methods and principles. In this context, ti test, percentage and frequency techniques were used. Global environmental problems The perception inventory items have an important feature in

determining students' behavioral perceptions against global environmental problems. The results of the data analysis showed that the global environmental problems of the prospective classroom teachers were difficult and uncomfortable due to the insufficiency of people due to the threat of human health.

Key words: Environmental Problems, Globalization, Prospective teachers

GİRİŞ

Çevre; "bir canlı organizmayı veya bir canlı topluluğu yaşama süresince etkileyen her türlü, biyotik ve abiyotik (Sosyal, kültürel, tarihsel, iklimsel, fiziksel) faktörlerin tümü" olarak tanımlanmaktadır (Yücel, Morgil,1998). Özellikle son yıllarda giderek artması ile dikkat çeken çevre sorunlarının küreselleşen dünyanın da önde gelen sorunları içersinde yer almaktadır. Bu bağlamda çevre sorunlarının temel öğesi olan insanın çevreye olan davranışları ve tutumları dikkat çekici bir nitelik taşımaya başlamıştır. İnsanların ve toplumların çevre duyarlılığının artırılması ve onların çevreye özgü bilincinin geliştirilmesinin yaşanan ve insanlığı tehdit edici nitelikteki çevresel sorunlara çözüm arama çevre eğitiminin önemine işaret etmektedir (Oğuz ve ark.,2011). Çevre eğitiminin nitelikli bir şekilde yapılabildiği yerler ev, yerel toplum ve okul olarak dikkat çekmektedir. Çevre eğitimi, bu kapsamda değerlendirildiğinde önce çocuğun en yakını olan evinde başlamalı ve örgün eğitimle eğitim kurumlarında daha da geliştirilmelidir (Tozlu 1997; Çabuk, 2001). Öğrenci üniversiteye başladığında da çevre bağlamında eğitim direkt ya da dolaylı doğal olarak devam edecektir. Bu yönü ile üniversiteler toplumun gelişmesine çevresel sorunlara direkt çözüm üreterek ya da öğrencilerini çevre konusunda bilinçlendirerek önemli katkılar sağlayan kurumlardan biridir. Bu yüzden çevresel farkındalığın oluşturulmasında, geliştirilmesinde üniversiteler çok önemli sorumlulukları ve görevleri bulunan bir yerdir. Son yıllarda, üniversitelerin neredeyse bütün bölümlerinde kendi alanlarının özelliklerine bağlı olarak çevrenin korunması, çevre bilinci, ve sürdürülebilirlik tartışılması gereken konular olarak görülmüştür (Kanbak,2015). Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin küresel çevre sorunlarına karşı pozitif bir tutum sergilemesine karşın bunları davranışlara dönüştürmede bazı sorunlar yaşadığı da görülmektedir (Müderrisoglu ve Altanlar, 2011). Sınıf öğretmenin günümüz çevre sorunları iki açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi bir birey olarak çevre sorunlarının tam ortasında yer alması ikincisi ise gelecek nesiller için eğitici olmasıdır. Bu bağlamda onların giderek küreselleşen çevre sorunlarına bakışı son derece önem arz etmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada, sınıf öğretmenleri adaylarının küresel çevre sorunlarına yönelik algıları ele alınmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin küresel çevre algısı puanlarının ortalaması nedir ve cinsiyet bakımından bir farklılık var mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

Katılımcılar:

Çalışmaya Türkiye'nin bir Recep Tayyip Erdoğan Üniversite'sinde öğrenim gören 68 kız 32 erkek sınıf öğretmenliği bölümü öğrencileri katılmıştır.

Veri Toplama: Küresel çevre Sorunları Algı Envanteri (KÇSAE) ölçeği 16 madde ve Ölçek maddeleri 5'li likert tipinde puanlanmıştır. Sakacı (2007) tarafından geliştirilen ve olan bu ölçekte bunlar "her zaman, çoğu zaman, ara sıra, hemen hemen hiç ve hiçbir zaman"seklindedir. Envanterde bulunan kaygı için olumlu maddeler, 5-4-3-2-1; olumsuz

maddeler ise 1-2-3-4-5 seklinde puanlanmışlardır. Bu çalışmada, Cronbach Alpha değeri 0,85 tir.

Veri Analizi: veriler, yüzde ve frekans, mean, ti test sonuçları ışığında analiz edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin Küresel Çevre Sorunları Algısı

1	Küresel çevre sorunlarının oluşturacağı çevresel felaketin boyutlarını düşünmek beni tedirgin eder.	4,32
2	Küresel çevre sorunlarına karşı sakin ve soğukkanlıyımdır.	2,52
3	Küresel çevre sorunlarının oluşturabileceği felaketlerden dolayı geleceğimden endişe duyarım.	4,07
4	Çevre sorunlarının küresel boyutta olabileceğine inanmadığımdan endişelenmiyorum.	3,60
5	Küresel çevre sorunlarının dünyada yasayan bütün canlılar için tehdit oluşturduğunu düşünmek sinirlerimi bozuyor.	4,00
6	Küresel çevre sorunları hakkında konuşurken kaygılanırım.	3,80
7	Küresel çevre sorunlarının insan sağlığını tehdit edecek boyutlarda oluşu bana endişe veriyor.	4,31
8	Ülkelerin küresel çevre sorunlarına karşı yeterli ilgi göstermemesi sinirlerimi bozuyor.	4,10
9	Küresel çevre sorunlarıyla ilgili konular beni kaygılandırmaz.	3,58
10	Küresel çevre sorunlarının oluşmasında kendi payımın olduğunu düşündüğümde mutsuz olurum.	3,78
11	Küresel çevre sorunlarının abartıldığını düşünüyorum, bu yüzden endişelenmiyorum	3,55
12	Küresel çevre sorunlarıyla ilgili her türlü şeyi önemserim ve etkilenirim.	3,79
13	Küresel çevre sorunları dahil her türlü çevre kirliliği beni rahatsız eder.	4,30
14	Hayatımın sonuna kadar küresel çevre sorunları kaynaklı bir sağlık problemi yaşayacağımı düşünmüyorum.	1,78
15	Su andan itibaren alınacak önlemlerin küresel çevre felaketini engellemeye yetmeyeceğinden endişe duyuyorum.	3,55

16	Küresel çevre sorunlarından dolayı gelecek nesillere tahrip edilmiş bir çevre bırakma düşüncesi bana acı veriyor.	4,35

Araştırma bulgularından biri, "Hayatımın sonuna kadar küresel çevre sorunları kaynaklı bir sağlık problemi yaşayacağımı düşünmüyorum." Maddesi ile ilgilidir. Bu maddenin puan 1,78dir. Buradan öğrencilerin önemli bir kesiminin küresel çevre sorunları nedeni ile sağlığından endişe ettiği yargısına ulaşabiliriz.

Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin "Küresel çevre sorunlarından dolayı gelecek nesillere tahrip edilmiş bir çevre bırakma düşüncesi bana acı veriyor." 4.35 ile en yüksek puana sahip bulunmaktadır. İkinci sırayı ise Küresel çevre sorunlarının insan sağlığını tehdit edecek boyutlarda oluşu bana endişe veriyor." Maddesi 4.31 ile almıştır. Üçüncü sırada "Küresel çevre sorunları dahil her türlü çevre kirliliği beni rahatsız eder." Maddesi yer almaktadır. Bu madde ortalama 4,30 puan almıştır. "Ülkelerin küresel çevre sorunlarına karşı yeterli ilgi göstermemesi sinirlerimi bozuyor. Maddesi " de 4, 10 ile dikkat çekici bir özelliğe sahip bulunmaktadır. "Küresel çevre sorunlarının oluşturabileceği felaketlerden dolayı geleceğimden endişe duyarım . Maddesi de 4,07 ortalama ile yine dikkat çeken maddeler arasında yer almaktadır. Diğer dikkat çeken bir madde de "Küresel çevre sorunlarının dünyada yasayan bütün canlılar için tehdit oluşturduğunu düşünmek sinirlerimi bozuyor." 4,00 puan değerine sahiptir.

Burada en dikkat çekici maddelerden biri "Küresel çevre sorunlarına karşı sakin ve soğukkanlıyımdır." Maddesidir. Bu maddeye öğrenciler 2, 52 oranında puan biçmişlerdir. Bu madde sınıf öğretmenliği öğrencilerin çevre sorunları karsısında öğrencilerin yarı yarıya farklı bir psikoloji içerisinde olmaları ile ilginçtir.

İkinci olarak küresel çevre sorunları ilgili olarak irdelediğimiz öğrencilerin cinsiyet bakımından bir farka sahip olup olmaması ile ilgilidir. Yapılan ti testi sonuçları anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte puan çok az bir farkla erkek öğrencilerin lehine bir durum göstermektedir.

Tablo 2: Küresel çevre sorunları algı envanterinin sınıf öğretmenleri öğrencilerinin cinsiyetlerine göre farklılığı

	Cinsiyet	**N**	**X**	**sd**	**t**	**p**
	Kız	68	133,30	12,34	-769	,44
	Erkek	32	135,27	10,55		

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri küresel çevre sorunları envanterinde, "Küresel çevre sorunlarından dolayı gelecek nesillere tahrip edilmiş bir çevre bırakma düşüncesi bana acı veriyor." En yüksek puanı vermiş olmasıdır. Sınıf öğretmenliği öğrencileri gelecek nesilleri yetiştirme misyon görevinin bir yansımasını bu maddeye en yüksek puansal değer vererek göstermişlerdir.

Araştırmada sınıf öğretmenliği öğrencilerinin küresel çevre sorunları algı düzeyleri yüksek çıkmıştır. ve teknolojik pedagojik alan bilgi düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Güloğlu, (2018), yaptığı çalışmada da fen bilgisi öğretmenlerinin küresel çevre sorunlarını yüksek bulmuştur. Ünlü vd. (2011) yapmış olduğu çalışmada da öğrencilerin çevresel algılarının yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Diğer taraftan bu çalışmada, küresel çevre sorunlarına ilişkin öğrencilerin cinsiyet bakımından aralarında anlamlı bir farkın olmadığını ortaya koymuştur. Benzer bir bulgu, Eroğlu ve Aydoğdu (2016) ve Altın (2001) de de bulunmaktadır. Bununla birlikte, Ahi ve Özsoy (2015) ve Şama (2013) buna benzer bir konuda yapmış oldukları bir çalışmada kızların lehine anlamlı bir sonuç elde etmişlerdir.

Günümüzde küreselleşen çevre sorunları ile ilgili sınıf öğretmeni öğrencilerinin duyarlı ve endişeli olduğu bu araştırma ile ortaya konmuştur. Bu bağlamda çevre sorunları bağlamında bugünkü anlamda yeterince çevre eğitiminden söz etmemiz imkansızdır. Öyleyse çevre sorunlarının çözümünde eğitim boyutunda başka yeni çareler aranmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahi, B. & Özsoy, S. (2015). İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin çevreye yönelik tutumları: cinsiyet ve mesleki kıdem faktörü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 31-56.

Altın, M. (2001). Biyoloji Öğretmeni Adaylarında Çevre Eğitimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yücel, S., & Morgil, F. İ. (1998). Yüksek öğretimde çevre olgusunun araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(14).

Oğuz, D., Çakcı, I., & Kavas, S. (2011). Yüksek öğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, *12*(1), 34-39.

Çabuk, B. (2001). Okulöncesi dönem çocuklarının çevre ile ilgili farkındalık düzeyleri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.

Eroğlu, B. & Aydoğdu, M. (2016). Fen bilgisi öğretmen adaylarının küresel ısınma hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim, 29(2), 345-374.

Güloğlu, Ö.S.(2018) ,Fen bilimleri öğretmenlerinin küresel çevre sorunlarına yönelik algıları ve teknolojik Pedagojik alan bilgileri arasındaki ilişkinin Değerlendirilmesi Yüksek lisans tezi, Dicle üniversitesi Eğitim bilimleri enstitüsü, Matematik ve Fen eğitimi anabilim dalı

Kanbak, A. (2015). Üniversite öğrencilerinin çevresel tutum ve davranışları: Farklı değişkenler açısından Kocaeli üniversitesi örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (30), 77-90.

Müderrisoglu, H., Altanla, A. (2011), "Attitudes and Behaviors of Undergraduate Students toward Environmental Issues", International Journal of Environmental Science and Technology, 8 (1), 159-168.

Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2), 99-110.

Tozlu, A. (1997). İlkokul çağındaki çocukların çevre sağlığı bilgileri ve etkileyen faktörler. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara

Ünlü, İ. & Sever , R. & Akpınar, R. (2011). Türkiyede çevre eğitimi alanında yapılmış küresel ısınma ve sera etkisi konulu akademik araştırmaların sonuçlarının incelenmesi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(1), 39-51.

ÇEVRE EĞİTİMİNDE DERS ÇALIŞMA YAKLAŞIMININ AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ

Doç. Dr. İlhan TURAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Bireyin hayatta en büyük beklentilerinden biri öğrenim hayatı boyunca başarılı olmaktır. Bireyler bu nedenle, öğrenim boyunca arzuladığı başarıyı yakalamak için bir takım çabalar içine girmektedir. Bu çabaların başarıya dönüşmesinde hiç şüphesiz en önemli faktörlerden biri ferdin yararlı ve etkili bir şekilde ders çalışmasını becerebilmesidir. Bu da önemli ölçüde öğrencinin kullanmış olduğu ders çalışma yöntemlerine bağlıdır.

Günümüzde insanlığın ekolojik sorunlarına bağlı olarak son zamanlarda giderek önem kazanan çevre eğitimi, doğası gereği, gerçekte uygulamaya dönük bir ders olmasına karşın çevrenin tanınması, temel özelliklerinin kavranması ve çevreye etki eden faktörlerin bilinmesi ve uygulanması aşamalarında kavramsal bilgiye sahip olmanın gerekmesi gibi nedenlerden dolayı oldukça fazla teorik bilgileri de içine alan bir bilim dalıdır. Zira iyi bir bilgi sahibi olmadan yapılan uygulamaya dönük faaliyetler çevresel felaketleri azdıracağı gibi yeni ve farklı bir çevresel felaketlerin oluşmasına da zemin hazırlayabilir.

Bu çalışmada veri toplama 3 aşamada gerçekleştirilmiştir. Ilkinde öğrencilerin kişisel bilgi formundan yararlanılmıştır. 2. Aşamada, Yılmaz ve Orhan (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan "Ders çalışma Yaklaşım Ölçeği, (geliştiren Biggs, 1987)" kullanılmıştır. 3. Olarak öğretmen adaylarının bir dönem sonunda çevre eğitimi ders notu puan ortalamaları alınmıştır. Araştırma, 2018 güz yarıyılında Türkiye'de bir üniversitenin eğitim fakültesinde sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören gönüllü 110 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışma nicel veri analiz yöntemi ile yapılmıştır. Çalışmada yüzde frekans, ti ve Anova tekniklerinden yararlanılmışlardır. Çalışma çevre eğitiminde öğretmen adaylarının ders çalışma yöntemleri ve başarı puanları arasında önemli oranda bağlantıların olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: öğretmen adayları, başarı, ders çalışma yaklaşımı

HE EFFECT OF STUDY APPROACH ON ENVIRONMENTAL EDUCATION ON ACADEMIC SUCCESS

ABSTRACT

One of the greatest expectations of the individual in life is to be successful throughout his / her education life. Individuals are therefore engaged in a number of efforts to achieve their desired success throughout learning. Undoubtedly, one of the most important factors in the success of these efforts is the ability of the individual to be able to study effectively and effectively. This depends to a large extent on the student's study methods.

Environmental education, which has become increasingly important due to the ecological problems of humanity, is a practical course due to its nature, although it is a practical course in nature. is a science that includes information. In fact, without a good knowledge of the

implementation of the activities will reduce environmental disasters as well as the emergence of a new and different environmental disasters may pave the way.

In this study, data collection was carried out in 3 stages. In the first, students' personal information form was used. In the second stage, Yaklaşım Study Approach Scale (developed by Biggs, 1987) uyar which was adapted to Turkish by Yılmaz and Orhan (2011) was used. 3. As a result of the pre-service teachers at the end of a semester, the grade point average of the environmental education course was taken. The research was conducted in the 2018 fall semester studying at a university faculties of education in classroom teaching 100 students in Turkey's voluntary work carried out with the participation of quantitative data analysis method. Percentage frequency, ti and Anova techniques were used in the study. The study revealed that there is a significant relationship between pre-service teachers' course work methods and achievement scores in environmental education.

Key Words: prospective teachers, achievement, study approach

GİRİŞ

Öğrenme yaklaşımları öğrencilerin öğrenme yaklaşımlarını etkileyen öğrenme kavramlarından biridir. Özgür ve Tosun (2012), öğrenme yaklaşımlarının öğrenci başarısını direk olarak etkileyen kavramlardan biri olduğunu belirterek bununla yetinilmeyip yaşam boyu öğrenme kapsamında da göz önünde tutulması gerekli bir konu olduğunu açıklamaktadır. Diğer taraftan Öğrenme yaklaşımı kavramı, öğrencilerin öğrenmeyi nasıl sağladığı veya bir okuma metninin nasıl algıladıklarını göz önünde tutan ve Marton ve Saljö (1976a, 1976b) tarafından konulmuştur (Akt: Önder ve Beşoluk, 2010). Ders çalışma yaprakları öğrencilerin öğrenme esnasında kullandıkları öğrenme yaklaşımlarından birini oluşturmaktadır. Altun (2013), "etkili ders çalışmanın nasıl olacağının geçmişten günümüze kadar düşünüldüğünü bunun için model ve yöntemlerin geliştirilmesine çalışıldığını belirtmiştir. Biggs (1987,Akt. Altun) öğrencilerin ders çalıştığı esnada hangi amaca dönük olarak hareket etmelerinin oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Biggs iki öğrenme yaklaşımının olduğunu ileri sürer bunlardan birincisi derin yaklaşımı diğeri de yüzeysel yaklaşımdır.

Yılmaz ve Orhan (2011) derin yaklaşım görüşüne sahip öğrencilerin yüksek not peşinde olmadığını, konuları bütünselliğini bozmadan özüne inerek dersleri anlamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Yüzeysel yaklaşım modelinde öğrenciler, değerlendirmede istenen şeylere odaklanarak çalışma gerçekleştirirler. Bu çalışmada çevre eğitiminde ders çalışma yaklaşımlarının akademik başarıya olan etkisi araştırılmıştır. Çalışma aşağıda belirtilen alt amaçlardan oluşturulmuştur.

1. Sınıf öğretmeni öğrencilerinin derin yaklaşım ve yüzeysel yaklaşım öğrenme boyutlarına göre durumları nedir?
2. Öğrencilerin derin yaklaşım ve yüzeysel yaklaşım öğrenme boyutlarına göre cinsiyet bakımından bir fark var mıdır?
3. Öğrencilerin derin yaklaşım ve yüzeysel yaklaşım öğrenme boyutları ile çevre dersi akademik puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2. YÖNTEM

1. Katılımcılar Çalışma (2018) Güz Yarıyılında sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören 110 öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere ait demografik özellikler Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1:Katılımcıların Demografik Özellikleri

cinsiyet	f	%
kız	74	67,3
erkek	36	32,7
Toplam	110	100
Lisede çevre dersi alma durumu	11	10
	99	90
Çevre Notu		
1-49	8	7,3
50-59	20	18,2
60-69	34	13,6
70-79	50	30,9
80-89	25	22,7
90-99	8	7,3
Toplam	110	100

Veri Toplama Araçları: Bu çalışmada veri toplama 3 aşamada gerçekleştirilmiştir. Ilkinde öğrencilerin kişisel bilgi formundan yararlanılmıştır. 2. Aşamada, Yılmaz ve Orhan (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan "Ders çalışma Yaklaşım Ölçeği, (geliştiren Biggs, 1987)" kullanılmıştır. 3. Olarak öğretmen adaylarının bir dönem sonunda çevre eğitimi ders notu puan ortalamaları alınmıştır.

Ders çalışma yaklaşımı ölçeği orijinali Biggs (1987) ait olup Yılmaz ve Orhan, (2011) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Ölçek "10 madde derin yaklaşım 10 maddede yüzeysel yaklaşım olmak üzere toplam 20 maddeden oluşturulmuştur. Bu çalışmada ölçeğin güvenirlik derin yaklaşımda cronbach alfa.91 yüzeysel yaklaşımda ise .85 olarak tespit edilmiştir. Akademik başarı güz notu öğrencilerinin çevre eğitimi baz alarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi: Araştırma verileri, yüzde frekans, ti test ve ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmada ilk olarak Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ders çalışma yaklaşım analizine bakılmış ve ortalama puanları değerlendirilmiştir (Tablo 2). Sınıf öğretmenliği öğrencileri ders çalışma yaklaşımı ölçeğinin derin yaklaşım boyutundan 32.67 puan almışladır. Buna yaklaşım boyutundan aldıkları puan ise 26. 80 olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Ders Çalışma Yaklaşımlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

	N	X	SS
Derin Yaklaşım	110	32,67	5.93
Yüzeysel Yaklaşım	110	26,80	6.36

2. olarak Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin Ders Çalışma Yaklaşımlarına ilişkin cinsiyet farklılığı ele alınmıştır.

Tablo 2 de görüldüğü gibi ti testi sonuçlarına göre her iki yaklaşımda da cinsiyet bakımından anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bununla birlikte yüzeysel yaklaşım boyutunda erkek öğrencilerin puan yüksekliği (28,38) dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Ders Çalışma Yaklaşımlarına İlişkin Cinsiyet Farklılığı,

	Cinsiyet	**N**	**X**	**sd**	**t**	**p**
Derin Yaklaşım	Kız	74	32,68	5,79	,042	,96
	Erkek	36	32,63	6,29		
	Cinsiyet	**N**	**X**	**sd**	**t**	**p**
Yüzeysel Yaklaşım	Kız	74	26,02	5,79	-1,84	0,06
	Erkek	36	28,38	6,53		

3 olarak Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ile akademik başarı puanları ile ders çalışma yaklaşımlarına ilişkin puanları arasındaki ilişki aranmıştır (Tablo 3). Anova testi sonuçları sonucunda, gerek derin yaklaşımda gerekse yüzeysel yaklaşım boyutunda öğrencilerin başarıları arasında cinsiyet değişkenlerinde olduğu gibi anlamlı bir fark elde edilememiştir. Bununla birlikte derin başarı boyutunda en yüksek puan 90-99 akademik başarıya sahip öğrencilerde, yüzeysel yaklaşımda da 80-89 akademik başarı olan öğrencilerde görülmektedir.

Tablo 3: Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Akademik Başarı Puanları ile Ders Çalışma Yaklaşımlarına puanları arasındaki ilişki

	Akademik Başarı	**X**	**sd**	**t**	**p**
Derin Yaklaşım	8	33,50	8,15	,217	,954
	20	31,55	6,09		
	15	33,40	4,83		
	34	32,82	5,45		
	25	32,72	5,31		
	8	32,50	9,51		
	Toplam	**32,67**	**5,93**		
	Akademik Başarı	**X**	**sd**	**t**	**p**
Yüzeysel Yaklaşım	8	26,62	6,18	,498	,779
	20	27,10	6,43		
	15	25,60	6,15		
	34	26,41	7,04		
	25	28,32	5,24		
	8	25,37	7,83		
	Toplam	**26,80**	**6,36**		

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada ilk olarak sınıf öğretmenliği öğrencilerin ders çalışma yaklaşımları ortaya çıkarılmıştı. Sınıf öğretmenliği öğrencileri derin yaklaşım ve yüzeysel yaklaşım ortalama puanlarının birbirine yakın ve orta seviyede olduğu bulunmuştur. Bu bulgular, Çoban ve Ergin (2008); Çuhadar ve ark.puanları (2013) ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmada sınıf öğretmenliği öğrencilerin derin ders çalışma yaklaşımlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark oluşturmadığı görülmüştür. Bu bakımdan bu çalışma (Çoban ve Ergez,(2008); Selçuk, Çalışkan ve Erol, (2007); Yıldız (2010); bulguları ile örtüşme göstermektedir. Fakat farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin . Beşoluk ve Önder (2010)kız öğrencilerin derin öğrenme boyutunda erkek öğrencilere oranla daha yüksek bir puana sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Akademik başarı Not ortalaması 6 üzerinden 3.65 seviyesinde olan öğrencilerin derin ve yüzeysel öğrenme boyutları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Bununla birlikte derin öğrenme boyutu yüzeysel boyuttan yüksektir. Çevre eğitiminin nitelikli öğretimi derin yaklaşıma daha yatkındır. Zira derin yaklaşım öğrenmeye odaklanırken yüzeysel yaklaşık ise yüksek not almaya odaklanır. (Bahar ve Okur (2018).Bu bakımdan düşünüldüğünde bu araştırmada elde edilen sonuçlar kısmen de olsa bu beklentiyi karşılayabilmektedir. Derin öğrenme boyutunun önde olduğu çalışmalar Bahar ve Okur (2018); Çetin, (2016) ve Olpak ve Korucu (2014) ait çalışmalardır.

Çevre eğitimi bağlamında, literatür tarandığında bizim tespit edebildiğimiz kadarı ile akademik başarı ve ders çalışma yaklaşımları arasındaki ilk çalışma bu çalışmadır. Ders çalışma yaklaşımları ile çevre akademik başarı arasındaki ilişkilerin daha iyi saptanması çevre eğitimine yön verecektir. Bu bağlamda tez ya da makale düzeyinde başka çalışmalarında yapılmasında yarar vardır.

KAYNAKÇA

Altun, S. (2013). Öğretmen adaylarının ders çalışma yaklaşımlarının üniversite türüne, öğrenim görülen alana ve cinsiyete göre incelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(2), 227–233.

Bahar, H. H., & Okur, M. (2018). Öğretmen adaylarının ders çalışma yaklaşımlarının akademik başarıyı yordama gücü. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 7(3), 307-318.

Beşoluk, Ş.,& Önder, İ. (2010). Öğretmen adaylarının öğrenme yaklaşımları, öğrenme stilleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. İlköğretim Online,9(2), 679–693.

Çetin, B. (2016). Approaches to learning and age in predicting college students' academic achievement. Journal of College Teaching and Learning (Online), 13(1), 21-28.

Çoban, G.,& Ergin, Ö. (2008). İlköğretim öğrencilerinin feni öğrenme yaklaşımları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,21(2)*, 271-293.

Çuhadar, C., Gündüz, Ş. ve Tanyeri, T. (2013). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin ders çalışma yaklaşımları ve akademik öz-yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 251–259.

Özgür, H. ve Tosun, N. (2012). Öğretmen adaylarının derin ve yüzeysel öğrenme yaklaşımlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(24), 113–125.

Selçuk, G., Çalışkan, S., & Erol, M. (2007). Evaluation of learning approaches for prospective physics teachers'. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF), 27(2),* 25-41.

Yılmaz, M. B. ve Orhan, F. (2011). Ders çalışma yaklaşımı ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, *36*(159).

Yıldız, H. (2010, Mayıs 13). *Öğretmen adaylarının sahip oldukları öğrenme stilleri ve öğrenme yaklaşımları arasındaki ilişki*. Birinci Ulusal Eğitim Programı ve Öğretimi Kongresi'nde sunulan bildiri.

KUTADGU BİLİG'DE İNSAN VE DEĞER

Prof. Dr. Vefa Taşdelen

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi – Yıldız Teknik Üniversitesi

Özet

Kutadgu Bilig, adalet, bilgi, ahlak, mutluluk, erdem gibi konulara ilişkin belirli sorulardan hareket eder. Düşünce akışı insicamlıdır. Cümleler aforizma niteliğinde, edebî, akıcı ve etkileyicidir. Her başlık altında temel bir sorun ele alınır. Hükümdar bahsinde "hükümdar nasıl biri olmalıdır ki farklı tabiattaki insanları iyi ve adaletli bir şekilde yönetip mutlu kılabilsin?" sorusu öne çıkar. Kitabın bir bütün olarak baştan sona peşinden gittiği soru ise *kut*'un nasıl sürekli kılınabileceği sorusudur; bu şekilde "mutluk", "baht", "devlet", "iyi hayat" anlamına gelen *kut*'u rastlantısal bir durum olmaktan çıkarıp, kalıcı ve iradî bir değer haline getirmek ister. Bu yönüyle *Kutadgu Bilig*, hem teorik, hem de pratik boyutu olan bir eserdir. Onun öncelikli amacı devletin ve toplumun düzeni, adaleti ve refahıdır; eser dâhilinde ortaya çıkan görüşler bu amaca yöneliktir. O, "olması gereken"i gösteren pratik boyutlu bir kitaptır; geçmiş zamanın deneyimini görüşünü, bilgeliğini çağlar içinden geçirerek gelecek kuşaklara aktarır. İlk Türk-İslam devlet tecrübesini yansıtması ve devlet yönetimin dayanması gereken adalet, erdem ve kut gibi temel değerleri göstermesi açısından da ayrıca önemlidir.

Kutadgu Bilig, baştan sona bir değer araştırmasıdır. *Kut*'un tanımından, Kün-Toğdı, Ay-Toldı, Öğdülmiş, Odgurmış, gibi sembolik isimler, belirli değerlerin simgesi olarak, kut bilgisini ortaya çıkaracak konuşmalar yaparlar. Kün-Toğdı adaletin, Ay-Toldı kut'un, Öğdülmiş aklın, Odgurmış akıbetin temsilcisi olarak, bizi kalıcı bir erdem ve mutluluk değeriyle karşılaştırırlar. Öyle ki, artık bu değerler, kişinin yalnız dünyadaki varlığını değil, öldükten sonraki durumunu da dikkate alırlar; sadece dünyasal mutluluğunu değil, sonsuzluk duygusunu da hesaba katar. Bu bütünleyici metafizik duyguyla birlikte, *kut* dünya ve dünya ötesi mutluğu amaçlayan bir çaba olarak ortaya çıkar. Adalet, bilgelik, mutluluk yanında, *kut*'u sürekli kılabilecek başka değerler de söz konusudur. Bu değerlerin bir kısmı bireysel, bir kısmı toplumsal, bir kısmı da yönetim erkine ait değerlerdir. Ancak bunlar bir bütün olarak alındığında erdem ya da kut değerlerinin ortaya çıktığı görülebilir.

Anahtar Sözcükler: Kutadgu Bilig, insan, değer, mutluluk.

Abstract

Kutadgu Bilig starts from certain questions and problems related to justice, knowledge, morality, happiness and virtue. The thought flow is coherent. Sentences are aphoristic, literary, fluent and impressive. It is based on a basic question under each heading. In the theme of monarch, what kind of monarch should he be so that he can manage to peope, who have different nature, with justice and make them happy? The question that the book follows as a whole is the question of how the *kut* can be sustained; in this way, it wants to make the *kut* meaning as happiness, fortune, state and good life a permanent and voluntary value. *Kutadgu Bilig* is both a theoretical and practical work. It's primary purpose is the order, justice and welfare of the state and society; the views arising within the work are directed to this purpose. He transmits the experience of the past, its vision, its wisdom through the ages to the next generations. It is also important in that it reflects the first Turkish-Islamic state experience and shows the fundamental values of justice, virtue and prosperity that the government must rely on.

Kutadgu Bilig is a value research from start to finish. From the definition of Kut, symbolic names such as Kün-Toğdı, Ay-Toldı, Öğünmiş, Odgurmış, make speeches that will reveal the knowledge of the kut as a symbol of certain values. As the representative of Kün-Toğdı justice, Ay-Toldı kut, Öğdğlmiş mind, Odgurmiş fate, they compare us with a permanent value of virtue and happiness. In fact, these values now take into consideration not only one's existence in the world, but also his situation after death, not only the worldly happiness, but also the belief in eternity. This, together with complementary belief, emerges as an effort aimed happiness of world and ethernity. In addition to justice, wisdom, and happiness, there are other values that can render the kut constant. Some of these values are individual, some are social and some are belonging to the management power. However, when these are taken as a whole, it can be seen that virtue or kut values emerge.

Key Words: *Kutadgu Bilig*, human being, value, happiness.

Doğada değer yoktur. Değeri dünyaya getiren ve onu yaşantıya geçiren insandır. Değer insan için ve insana yöneliktir. İnsan bir değerler varlığıdır. O, değer dolu bir dünyaya gelir, değerle yaşar ve yaşarken değer üretir. Onun hayatını anlamlı ve anlamsız, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, güzel ve çirkin, faydalı ve zararlı, haklı ve haksız kılan, değerlerdir. Değerle tanımlanmamış, değerle sınırlanmamış, değerle anlaşılmamış bir hayatı yaşamak ve anlamak zordur. Erdemli hayat ancak söz konusu değerlerin pratiğe aktarılmasıyla gerçekleşebilir.

İnsanoğlu öteden beri adaletli devlet, düzenli toplum ve mutlu birey ideali peşinde koşmuştur; bu değerlere ulaşabilmek onun en büyük hayalini oluşturmuştur. İnsan dünyada, insan doğasını ortaya çıkarabilmek, huzurlu ve mutlu olabilmek, hayatı ve dünyayı anlamlı kılmak için değere ihtiyaç duymuştur. Devletin varlık nedeni, adalet ve güvenlik değerlerini hakim kılmaktır. *Kutadgu Bilig*, daha Platon'dan beri süregelen adaletli devlet, düzenli toplum ve mutlu insan anlayışının bir devamı olarak konuyu İslam inancının verileri çerçevesinde yeniden ele almıştır.

Kutadgu Bilig, geleneksel hikâye tarzı ile yazılan bir kitaptır; anlattığı hikâye pedagojik bir değerdedir. Eser, hikâyeleştiren, fikirleri kişilere ve olaylara yükleyen anlatımıyla pedagojik bir anlatıdır. Yusuf Has Hâcib eserinde kavramsal bir dil kullanır. Onun kullandığı öyküleyici, felsefi-pedagojik üslup en azından içerdiği görüşler kadar önemlidir. Fikirleri ve bilgileri, hikâyeleştirerek anlatmak, büyük masal anlatıları olan doğu geleneğinin düşünce fikir üretme tarzlarından biridir. Eğitim, kitabın sadece bir kısmında, bir bölümünde değil, tümündedir; o özellikle "gençlerin eğitimine yönelik" bir kitaptır (Arat, 1959: IX). O, bilgileri, öğütleri, hayat bilgeliğini paylaşmak suretiyle nefsin, kişiliğin ve benliğin terbiyesine yönelir; bizi yeryüzündeki varoluşumuz konusunda bilinçlendirmeye, varoluşun sınır durumları karşısında temkinli olmaya, kendi irademizi, haddimizi ve sınırımızı ve nihayetinde acziyetimizi tanımaya çağırır. Kişinin kendini bilmesi, kendi varlığını ve varlık sınırlarını tanıması asıl bilgeliktir. Bu bilgelik bize yeryüzünde katıksız bir mutluluk ve talihliliğin olamayacağını söyler. Kut, olsa olsa bize kendimizi tanıtarak kötülükten ve cehaletten (gafletten) koruyan ve bu şekilde bizi sonsuza bağlayan bilgelik olabilir .

Kitabın dört ana karakteri vardır: Kün-Toğdı, Ay-Toldı, Öğdülmiş, Odgurmış, Yusuf Has Hâcib, kitabının simgesel ve metaforik yapısını bu karakterler üzerinden kurar. Bu dört temel karakter belirli değerlere karşılık gelir, belirli değerleri simgeler. Hükümdar Kün-Toğdı "kanun"u ve "adalet"i, vezir Ay-Toldı "kut"u (mutluluk ve bahtı), Ay-Toldı'nın yerine geçen oğlu Öğdülmiş "aklı" ve "bilgeliği"i, devlete hizmet etmesi için hükümdardan davet alan Odgurmış zahitliği, münzeviliği ve insanın akıbetini simgeler. Eser, bu kavramsal kişilikler

üzerinden kurulur; bu karakterler arasındaki diyalogdan, soru ve cevaplardan oluşur. Bu kişiliklerin bir arayış ve sorgulama içinde oldukları görülebilir. Peki, nedir aranan şey? Aranan şey, sıradan insanından en bilge kişiye, çiftçiden hükümdara herkesin aradığı bu şey, *kut*'tur. Ay-Toldı'nun şahsında cisimleşen bu şey, yani kut, *Divanü Lügat-it-Türk*'te "devlet" olarak geçer (Kaşgarlı, 1998: 320); bunun yanında "mutluluk", "uğur", "baht", "talih", "saadet" gibi anlamlara da gelir (Kaşgarlı, 1998: 92, 304, 508). "Tanrım bir kuluna kutluluk ve ululuk verirse her gün onun işi yükselir" anlamında, *"Kut kuwığ berse idhim kulınğa / Künde ışı yükseben yokar agar"* der (Kaşgarlı, 1998: 320). Buna göre kutun kişide, toplumda, devlette farklı düzeyde cisimleşme durumları söz konusudur. Ancak bakıldığında kut hangi aşamada olursa olsun, talih, mutluluk, devlet ve refah olarak anlaşılabilir.

Kutadgu Bilig, sistematik bir kitaptır; düşünceler dağınık olarak verilmez, cümleler serpiştirilmez. Adalet, bilgi, ahlak, mutluluk, erdem gibi konulara ilişkin belirli soru ve sorunlardan hareket edilir. Düşünce akışı insicamlıdır. Cümleler aforizma niteliğinde, edebî, akıcı ve etkileyicidir. Her başlık altında temel bir sorudan hareket edilir. Sözgelimi hükümdar bahsinde "hükümdar nasıl biri olmalıdır ki farklı tabiattaki insanları iyi ve adaletli bir şekilde yönetip mutlu kılabilsin?" sorusu öne çıkar. Kitabın bir bütün olarak baştan sona peşinden gittiği soru ise *kut*'un nasıl sürekli kılınabileceği sorusudur; bu şekilde mutluk, baht, devlet, iyi hayat anlamına gelen *kut*'u rastlantısal bir durum olmaktan çıkarıp, kalıcı ve iradî bir değer haline getirmek ister.

Bu çerçevede *Kutadgu Bilig*, hem teorik, hem de pratik boyutu olan bir eserdir. O, pratik boyutlu bir eser olarak "olması gereken"i gösteren bir kitaptır. Bu teorik ve pratik boyutu ile Türk devlet ve toplum geleneğinde, devlet ve toplum tecrübesini oluşturmasıyla sonraki kuşaklara bıraktığı miras çok önemlidir. O, geçmiş zamanın deneyimini, görüşünü, bilgeliğini çağlar içinden geçirerek gelecek kuşaklara aktarır. İlk Türk-İslam devlet tecrübesini yansıtması ve böyle bir devlet yönetiminin dayanması gereken adalet, erdem ve kut gibi temel değerleri göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

Kutadgu Bilig'de kahramanlar bir araya gelir ve aralarında aydınlatıcı, eğitici, terbiye edici konuşmalar yaparlar; karşılıklı görüş alışverişinde bulunurlar. Fikirlerin türediği nokta öncelikle eğitimdir. Okunan kitaplar, alınan bilgiler, fikirlere kaynaklık eder. Bunun yanında yaşam deneyimi ve insanlık durumları üzerindeki gözlemler de fikirlerin türediği kaynağa işaret eder. Kitabın kendisi bizzat eğitici ve öğretici; fikir ve yol göstericidir. O belirli bir bilgiyi, belirli bir fikri verip bırakmaz, öncelikle bilgiyi oluşturacak zihni ve bakış açısını oluşturur. Dolayısıyla onun okuyucuya kazandırdığı husus bilgiden daha öte bir şeydir; zihni

ve zihniyeti oluşturmaya yönelik bir tutumdur. *Kutadgu Bilig*, bir yaşama eğitimi, bir değerler eğitimdir. O bize her şeyden önce yeryüzünde insan olarak bulunmanın ve insan olarak kalmanın anlamını ve değerini öğretir.

Her türlü eğitimin öncelikli amacı iyi insandır. Değer eğitimi insan olmakla, insanlaşma ile ilgili bir eğitimdir. *Kutatgu Bilig*'de iyi insanı ortaya çıkaracak değerler amaçlanır. İyi insan, *kut*'lu insandır. Kut, mutluluk ve talihi ifade eder. Değer eğitimi, kutu, gelip geçici, rastlantısal ve arizi bir durum olmaktan çıkarıp temel bir ruh haline, temel bir değere dönüştürebilmektir. *Kutadgu Bilig*'de kutun sürekliliğini öne çıkaran, insanda sonsuz bir dinginlik, adalet ve iyilik duygusu oluşturan değerler şunlardır: Bilgi, adalet, sabır, hoşgörü, bağışlayıcılık, vefa, dürüstlük, arkadaşlık, özveri, liyakat, sebat, yumuşak huyluluk, kendine hakimiyet…

Bireyin kendisi ve çevresiyle bağını kuran bu değerlerin hepsini *iyilik* değerleri olarak ifade edilebilir. *Kutadgu Bilig*'de temel değer, iyilik değeridir. İnsan, iyiliğin ocağında pişer, olgunlaşır, kıvama gelir. Buna göre bilgelik iyiliktir, adalet iyiliktir, sabır ve hoşgörü iyiliktir, dürüstlük iyiliktir. Bu değerlerin hepsi iyilik değerinde ortaya çıkar; insanlık ve insanlaşma iyilik değerinde kendisine yer bulur, orada yeşerir. Bütün değerler iyilik değerinden pay alır. Bütün değerler iyilik değerini gerçekleştirmek için ve ona yönelik ortaya çıkar. *Kutadgu Bilig,* sultanından vezirine, has hâcibinden kapıcı başısına, hazinedarından aşçısına, elçisinden tüccarına kadar erdemli ve adaletli bir devlet yönetiminin nasıl olabileceğini tasarlayan, bunun yolunu ve yordamını gösteren bir eserdir. Bu uğurda söylediği bütün sözler, öne çıkardığı bütün değerler tek kelime ile "iyilik" değeridir. *Kutadgu Bilig* bu anlamda bir "iyilikler kitabı"dır (KB2, 77-78). İyilik değeri etrafında insanlar bir araya gelerek, kimisi yönetici, kimisi komutan, kimisi vezir, kimisi elçi, kimisi kâtip, kimisi aşçı, kimisi tüccar, kimisi hazinedar, kimisi çiftçi, kimisi diğer hizmetlerde bulunurlar ve mutlu bir toplum örneği oluştururlar. Burada ortaya çıkan mutluluk ve esenlik, kitabın isminden de anlaşılacağı üzere *kut*'tur. *Kutadgu Bilig,* kutlu bir devletin, kutlu bir toplumun, kutlu bir bireyin nasıl olması gerektiğini, nasıl olabileceğini anlatır; böylece yüksek bir ahengin unsurları olarak devlet erkinin içindeki yerlerini alırlar.

Sonuç olarak söylemek gerekirse *Kutadgu Bilig*, baştan sona bir değer araştırmasıdır. *Kut*'un tanımından, Kün-Toğdı, Ay-Toldı, Öğdülmiş, Odgurmış, gibi sembolik isimler, belirli değerlerim simgesi olarak, kut bilgisini ortaya çıkaracak konuşmalar yaparlar. Gündoğdu adaletin, Aydoğdu kutun, Öğüdülmüş aklın, odgurmuş akıbetin temsilcisi olarak, bizi kalıcı bir erdem ve mutluluk halinin değerleriyle karşılaştırır. Öyle ki, artık bu değerler, kişinin

yalnız dünyadaki varlığını değil, öldükten sonraki durumunu da dikkate alarak sadece dünyasal mutluluğu değil, sonsuzluk duygusunu da hesaba katarlar. Bu bütünleyici metafizik duyguyla birlikte, *kut,* dünya ve dünya ötesi mutluğu amaçlayan bir çaba olarak ortaya çıkar. Adalet, bilgelik, mutluluk yanında, *kut*'u sürekli kılabilecek başka değerler de söz konusudur. Bu değerlerin bir kısmı bireysel, bir kısmı toplumsal, bir kısmı da yönetim erkine ait değerlerdir. Ancak bunlar bir bütün olarak alındığında erdem ve kut değerlerinin ortaya çıktığı görülebilir.

Kaynakça

Arat, R.R. (1959). Giriş Yazısı, *Kutadgu Bilig II*'de. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kaşgarlı Mahmud (1998). *Divânü Lûgat-it-Türk*. Çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yusuf Has Hâcib (1959). *Kutadgu Bilig II*. Haz. Reşit Rahmeti Arat. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MONTAIGNE'NIN *DENEMELER*'İNDE ÇOCUKLARLA FELSEFE

PHILOSOPHY WITH CHILDREN IN MONTAIGNE'S ESSAYS

Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü – Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

"Felsefenin insanlara, yaşamaya başlarken de, ölüme doğru giderken de söyleyecekleri vardır" (Montaigne, 2011: *13)*

Özet

Çağdaş felsefenin çalışma alanları arasında *Çocuklar için Felsefe* veya *Çocuklarla Felsefe* gibi konular da vardır. İlk defa 1970'li yıllarda Amerika'da felsefeci Matthew Lipman'ın çalışmalarıyla pedagojik niteliğe kavuşmuş olan bu yaklaşım, kısa zamanda dünyanın çeşitli ülkelerinde teorik ve pratik düzeyde tartışılma imkanı bulmuştur. Lipman bir gün gençlerin düşünme, soru sorma, cevap verme, seçim yapma, karar verme becerilerinin son derece sınırlı olduğunu fark etmiş; "çocuklarla felsefe" veya "çocuklar için felsefe", teorik ve pratik düzeyde bu farkındalığın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

"Deneme", kökeni her ne kadar eskiye gitse de yazım biçimi olarak 16. Yüzyılın ürünüymüş gibi görünür. Montaigne, *Denemeler* isimli eseriyle hem bu türün adının verilmesine, hem de üslup ve içerik anlamında yazım biçiminin ortaya çıkmasına büyük katkı sağlamıştır. Öyle ki, bugün de denemeden söz edildiğinde, ilk akla gelen isimlerden biri Montaigne'dır. Deneme her ne kadar edebi bir tür olsa da, düşüncenin ve deneyimin ifadesine tanıdığı imkânla aynı zamanda felsefi bir nitelik de taşır. Bunun bir neticesi olarak yerli ve yabancı pek çok filozof, deneme türünde eser vermiştir. Dünyada ve Türkiye'de bu alanda eser vermiş isimlere bakacak olursak, onların aynı zamanda dönemin ileri gelen felsefeci ve düşünürleri olduklarını görürüz.

Bu makalede Montaigne'nin *Denemeler*'inde yer alan felsefe konusu, genel anlamda felsefe eğitimi, özel anlamda çocuklarla felsefe açısından ele alınacak; felsefi düşüncenin bireyin hayatına katabileceği olası değer üzerinde durulacaktır. Makalenin temel sorusu şudur: Montaigne, bir denemeci olarak felsefeye nasıl bakar, felsefenin insan varoluşuna katkısını nasıl değerlendirir; genel anlamda eğitim, özel anlamda felsefe eğitimi konusundaki görüşleri nelerdir? Felsefe eğitiminin çocukların ruh ve zihin terbiyesine yapabileceği olası katkılar nelerdir? Montaigne'nin felsefe ve felsefe eğitimi konusundaki görüşlerinin günümüz dünyası açısından taşıdığı anlam ve değer ne olabilir?

Anahtar Sözcükler: Felsefe eğitimi, çocuklarla felsefe, Montaigne, Denemeler.

Abstract

Contemporary philosophy's areas of study include Philosophy for Children or Philosophy with Children. This approach, which first gained a pedagogical character in the 1970s with the work of philosopher Matthew Lipman in America, had the opportunity to be applied in various countries of the world in a short time; theoretically and practically. One day Lipman realized that young people had very limited thinking, asking questions, answering, making choices, and making decisions; Felsefe philosophy with children ”or felsefe philosophy for children” has emerged as a product of this awareness at the theoretical and practical level.

The essay seems to be the product of the 16th century, although its origins go back to the old. Montaigne made a great contribution both to the name of this genre and to the emergence of the writing style in terms of content and style. So much so today, one of the first names that come to mind when mentioning the experiment is Montaigne. Although the essay is a literary genre, it also has a philosophical quality with the opportunity it gives to the expression of thought and experience. As a result of this, many philosophers, both domestic and foreign, produced works in that kind. If we look at the names has produced in essay where in Turkey or other countries, we can see that they are leading philosophers and thinkers in their periods.

In this article, the subject of philosophy in Montaigne's Essays will be discussed in terms of philosophy education in general and philosophy with children in particular. the possible value that philosophical thought can bring to the life of the individual will be emphasized. The main question of the article is: How does Montaigne look at philosophy as an essayist, how it evaluates the contribution of philosophy to human existence; What are their views on education in general and philosophy in particular? What are the possible contributions of philosophy education to children's spirit and mind training? What could be the meaning and value of Montaigne's views on philosophy and philosophy education for today's world?

Key Words: Philosophy education, philosophy with children, Montaigne, Essays.

Giriş

Çağdaş felsefenin ilgi alanları arasında *Çocuklar için Felsefe* veya *Çocuklarla Felsefe* gibi konular da vardır. İlk defa 1970’li yıllarda Amerika’da felsefeci Matthew Lipman’ın çalışmalarıyla pedagojik niteliğe kavuşan bu yaklaşım, kısa zamanda dünyanın çeşitli ülkelerinde teorik ve pratik düzeyde tartışılma imkanı bulmuştur. Lipman bir gün gençlerin düşünme, soru sorma, cevap verme, seçim yapma, karar verme becerilerinin son derece sınırlı olduğunu fark etmiş; “çocuklarla felsefe” veya “çocuklar için felsefe”, teorik ve pratik düzeyde bu farkındalığın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

“Deneme”, kökeni her ne kadar eskiye gitse bir edebi tür olarak 16. Yüzyılın ürünüymüş gibi görünür. Montaigne, Denemeler isimli eseriyle hem bu türün adının verilmesine, hem de üslup ve içerik anlamında yazım biçiminin ortaya çıkmasına büyük katkı sağlamıştır. Öyle ki, bugün de denemeden söz edildiğinde, ilk akla gelen isimlerden biri odur. Deneme her ne kadar edebi bir tür olsa da, düşüncenin ve deneyimin ifadesine tanıdığı imkanla aynı zamanda felsefi bir nitelik de taşır. Bunun bir neticesi olarak yerli ve yabancı pek çok filozof, deneme türünde eser vermiştir. Dünyada ve Türkiye’de bu alanda eser vermiş isimlere bakacak olursak, onların aynı zamanda dönemin ileri gelen felsefeci ve düşünürleri olduklarını da görebiliriz.

Bu çalışmada Montaigne'ın *Denemeler*'inde ortaya çıkan felsefe tasavvuru bağlamında, genel anlamda eğitime, özel anlamda felsefe eğitimine nasıl bir yer ayırıldığı, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim açısından çocuklarla felsefe eğitimine nasıl baktığı konusu ele alınacaktır.

Felsefe ve Deneme

1533-1592 yılları arasında yaşayan Montaigne, kendisinden önce deneme türünün örneklerine rastlansa da yaygın kabule göre denemenin babası olarak kabul edilir. O, Bordeaux edebiyat fakültesindeki bir yıllık felsefe eğitiminin ardından hukuk eğitimi aldı. Mezhep kavgaları, dönemin toplumsal krizlerinden en önemlisidir; öyle ki, şiddet olayları insanların yakılmasına kadar varır. *Denemeler*'de dilen gelen "dinsel hoşgörü" kavramı dönemin koşulları açısından anlamlı olabilir. "Dinde birlik" konusunda daha sonra Francis Bacon (1561-1626) da bir deneme yazar. Bu yaklaşımlarda, kendi zamanının sorunu üzerine eğilme açısından denemeci ile filozof kimliğinin birlikte çalıştığını görebiliriz. Konu daha sonra John Locke (1632-1704)'un *Dinsel Hoşgörü Üzerine Mektuplar* isimli eserinde de görülür. O dönemde aydınlar ve filozoflar sık sık dinsel hoşgörü, dinde birlik gibi konular üzerinde durmuşlar: özellikle dine dayalı savaşları, düşmanlık ve şiddet olaylarını rasyonel bir çerçevede analiz ederek "dinsel hoşgörü" kavramının gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu bir aydın sorumluluğu olduğu kadar, toplumsal bilincin filozof tarafından terapi edilmesi anlamını da taşır.

Deneme edebi ve felsefi bir tür olarak on altıncı yüzyılın ruhunu yansıtır. Montaigne, Francis Bacon gibi kişilerin denemelerinde felsefe ve deneme arasında bir bağ kurulur. Bunlardan ilki denemelerdeki felsefi içerik, ikincisi ise denemenin de kuşku, sorgulama, irdeleme özellikleriyle konular karşısında bir tür felsefi tutum ortaya koymasıdır. Deneme ile felsefe arasında kurulabilecek en güçlü bağlardan bir başkası da bu türün Rönesans fikrinin tüm heyecanını, coşkusunu, umudunu, çoğul yapısını, rasyonel dünya görüşünü, insan/birey merkezli açıklama tarzını yansıtıyor olmasıdır. Montaigne, bir denemeci olmasına ve asıl ününü denemeci kimliğine borçlu olmasına karşın, denemelerin içinde bir felsefeci kimliği, bir felsefeci bakış açısıyla da kendini gösterir. Felsefe ve felsefi konular hakkında bir yargıda bulunurken, konusunda hakim bir insanın karşısında olduğumuzu anlarız. Bu gördüğü felsefe eğitimi yanında öğrendiği klasik diller eğitiminden de geliyor olabilir. Felsefenin ne olduğundan felsefe eğitimine varıncaya değin onun denemelerinde ortaya çıkan bir felsefi anlayış vardır. Bu anlayışının en belirgin özelliği, hayatın içinde olması, bir tür varoluşçu duyarlık taşıyor olmasıdır.

Çocuklar İçin Felsefe

Montaigne felsefeyi erdemli bir hayat sürmenin koşulu olarak görür. Felsefe sadece özel eğitim almış olanlar için, filozoflar için değil, çocuklar, gençler ve ihtiyarlar içinde de gereklidir. Felsefe, her yaştan insanın kendi hayatlarının anlam ve değerine ilişkin kendisiyle kendilerini zenginleştirebilecekleri bir faaliyet alanıdır. Çocukların da, gençlerin de, olgunluk çağındakilerin de felsefeye ihtiyaçları vardır. Montaigne bu durumu şöyle dile getirir: "Felsefenin insanlara, yaşamaya başlarken de, ölüme doğru giderken de söyleyecekleri vardır" (Montaigne, 2011: 13). Felsefe bir malumat değil, bizzat hayatı kuran, hayat karşısında bilinç oluşturan, hayatın değerlerini ve yaşamanın anlamını konu edinen bir etkinliktir. Bu felsefe anlayışına göre çocuklarla felsefe dersi, öncelikle çocuklara hayatın değerini, varolmanın mutluluk ve sevincini öğretebilmelidir.

Deneme doğası gereği serbest bir tarz olduğu için, yazar istediği her konuda yazabilir. Deneme bir arayıştır; bu çağın bir arayışı olabileceği gibi yazarın kendi arayışı da olabilir. Montaigne ve Bacon'un denemelerinde hem genel anlamda çağın, hem de özel anlamda yazarın arayışı vardır. Çağın arayışı, eğitim, hümanizm ve bilimlerin geliştirilmesi üzerine odaklanır. Bu, dönemin genel özelliğidir. Sadece eğitimciler ve filozoflar değil, yazarlar, şairler de eğitim konusuna katkı sağlamaya çalışırlar. Eğitim üzerine odaklanmanın anlamı, girilen yeni dönemde insanın bizzat hayatı kuran, dünyaya anlam ve değer veren bir "özne" olarak ortaya çıkmasıdır. O, ne olacaksa eğitimle olacaktır. Nereye gelecekse eğitimle gelecek, ne yapacaksa eğitimle yapacaktır. İnsan eğitimle insan olacaktır (Bkz. Kant, 2006: 25).

Bu arayışın bir neticesi olarak çocuğu tanıma ve anlama çabaları da kendini gösterir. Postman'nın da dikkat çektiği üzere matbaanın icadından sonra, edebi ve pedagojik yayınlarla çocuğu tanıma konusunda önemli bir gelişim ortaya çıkmış, onun kendine özgü doğası doğal gelişiminin bir evresi olarak kendini göstermiştir (Postman, 1995: 53). Ancak çocukluğun keşfedildiğini söylemek için 1500'lü yıllar henüz çok erken, hatta başlangıç aşamasındadır.

Montaigne çocuk eğitimi konusundaki görüşünü Persius'tan aldığı iki mısra ile dile getirir: *"Çamur yumuşak ve ıslak; çabuk, çabuk olalım./ "Durmadan dönen çark biçim versin ona*" (Montaigne, 2011: 13). Bu metafor, "şekil vermek, form kazandırmak, biçimlendirmek" gibi kelimelerle tanımlanan eğitimi anlatmak için yapılan benzetmelerin en etkililerden biridir. Çamura ya da balçığa bir vazo, kase, çömlek vs. şeklini vermek için, acele etmek gerekir; zira bu iş için özel olarak hazırlanan çamura zamanında şekil verilmezse, kurur ve geride şekil alma kabiliyetini yitirmiş bir takoz yığını kalır. Bu durum bir alıntı ile örneklenebilir: Çocuğa disiplin vermede acele edilmesi gerektiğini söyleyen Kant'a göre onu duygu, zihin ve davranış açısından eğitme ve terbiye etmede elin çabuk tutulması gerekir, aksi halde çocuk bir kez özgürlüğün tadını aldıktan sonra bir daha asla disiplin kazanamayacak, hayat boyu duygu, düşünce ve yaşayış açısından darmadağın bir şekilde yaşayacaktır (Kant, 2997). Bu durum *Divanü Lûgat-it-Türk*'te de geçen "kuru ağaç eğilmez" (*kuruğ yıgaç egilmes*) diye dile gelen atasözüne benzer (Kaşgarlı Mahmud, 1999: 198). Düşünme, değerlendirme, karar verme, seçme, soru sorma, cevap verme gibi davranış biçimleri de küçük yaşlarda kazandırılır. Eğer böyleyse, Montaigne, felsefe eğitiminin çok küçük yaşlardan itibaren başlaması gerektiğini düşünür.

Montaigne, çocuklarla felsefe anlayışını, kendi felsefe anlayışı üzerine temellendirir. Kendi zamanında yaygın olduğunu düşündüğü, "asık suratlı", "sevimsiz", "soğuk" gereğinden fazla ciddi, kasıntılı kuruntulu, uyumsuz felsefe anlayışı yerine bir "yaşama tutumu olarak felsefe"yi çıkarır. Buna göre felsefe bize kazandırdığı bilişsel tutumla erdemli, sevinçli ve mutlu yaşamasını öğretir. Öyleyse bu sevinçli ve neşeli etkinliğe çocukları da ortak etmek, onlara felsefi bir bakış açısı kazandırabilmek açısından önemlidir; erdemli hayata yönelik yaşama tutumlarının oluşabilmesi için çocukların buna ihtiyacı vardır. Şöyle der: "Felsefeyi, çocuklar için ulaşılmaz, asık suratlı, çatık kaşlı ve belalı göstermek büyük bir hatadır. Onun yüzüne bu sahte, bu kaskatı bu çirkin maskeyi kim takmış? O, ki hep bayram ve hoş zaman içinde yaşamayı emreder bize. Gamlı ve buz gibi soğuk bir yüz içimizde felsefenin barınmadığına alamettir" (Montaigne, 2011: 11).

Peki, Montaigne'ye göre felsefe çocuklar için uygun bir etkinlik alanı mıdır, çocuklara felsefe öğretilebilir mi? Onların bilişsel, duygusal, sosyal gelişimleri buna uygun mudur? Montaigne çocuklara felsefe de öğretilebileceğini, hem de öğretilmesi gerektiğini düşünür. Her türlü öğrenmenin ve öğretmenin zamanı olduğu gibi, çocukluk zamanı felsefenin de uygun zamanıdır. "Madem ki asıl felsefe bize yaşamayı öğreten felsefedir ve madem ki çocuğun da öbür yaştakiler gibi ondan alacak olduğu dersler vardır; niçin çocuğa felsefe öğretilemezmiş." (Montaigne, 2011: 12).

Sonuç

Montaigne'nin bu açıklamaları yaptığı sırada modern pedagojinin temellerini atan Commenius (1592-1670) henüz doğmamıştı. Aynı şekilde modern pedagojinin öncü isimlerinden J.-J. Rousseau (1712-1778)'nun *Emile*'i yazması için neredeyse 200 yıl kadar beklemek gerekecekti. Bunun yanında çocuğun zihinsel, bedensel, ruhsal, sosyal gelişimine ilişkin kuramlar, kavramlar ve yaklaşımlar henüz ortaya çıkmış değildi. Dönemin çocuk anlayışı, özellikle matbaanın bulunuşundan sonra yapılan yayınlarla önemli bir değişiklik gösterse de hala Ortaçağ'ın "bir eksiklik ve yersizlikler varlığı olarak çocukluk", "büyüklerin kopyası olarak çocukluk" anlayışına uygundu. Bu açıdan bakıldığında denemenin yaydığı özgürlükçü ve insan merkezci hava, çocukluğa karşı da farklı bir bakış açısı getirmiş, onu anlamanın ve yetiştirmenin yolları üzerinde düşünmüştür. Bu dönem farklı pedagoji arayışlarının, farklı evren tasarımlarının, farklı yaşam biçimlerinin öne çıktığı bir dönemdir. Montaigne'nin *Denemeler*'i dönemin ruhunu iyi yansıtmaktadır. Onda "yeni" karşısında duyulan umut, sevinç ve heyecan vardır. Yeni, her şeyden önce yeni bir dönemin, yeni bir evren, yeni bir insan, yeni bir hayat, yeni bir eğitim, yeni bir devlet ve toplum anlayışının ürünüdür. *Denemeler*, bu "yeni" ruhun ifadesidir. Ve yeni ruh, her şeyden önce eğitimle gelişecek ve ifade bulacaktır.

Montaigne'nin felsefe ve dünya tasavvuru içinde çocuklarla felsefe eğitimi konusunda kolaylıkla bir yer bulabilir. Bu, çocuklara hayatı, erdemi, sevinci ve neşeyi; bu erdem değerleriyle birlikte yaşamayı öğretecek bir eğitimdir. Bu eğitim eksik kaldığında bir bilinç eksikliği içinde, hayatın telaşına bulaşmış bir şekilde yaşayacaktır. Buradan çıkarabileceğimiz sonuca göre felsefe bütün bu ağır havasının aksine çocuklara hayatın erdemini, varolmanın anlam ve değerini, sevinç ve mutluluğunu öğretmelidir. Bu erdem değerleri, felsefe eğitimin öncelikli amacıdır. Çocuklara felsefenin nasıl öğretilmesi gerektiği söz konusu olduğunda ise, Montaigne pedagojik bir tutum sergiler: Bu eğitim basit felsefe metinlerinin seçilmesi ve bu metinlerin çocuğa okutulması ile gerçekleşecektir. Kuşkusuz felsefe eğitimi, öğretim yöntemleri açısından bu "okuma/okutma" süreci içinde ortaya çıkan, diğer bütün eğitim öğretim faaliyetlerinin de temelini oluşturması gereken temel bir eğitim olacaktır.

Kaynakça

Montaigne (2011). *Denemeler*. Çev. Sevahattin Eyüboğlu. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Erasmus, D. (2010). Deliliğe Övgü. Çev. Çiğden Dürüşken. İstanbul: Kabalcı.

Kant, I. (2006). *Eğitim Üzerine*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz Yayınları.

Kaşgarlı Mahmut (1999). *Divanü Lûgat-it-Türk I.* Çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. Çev. Kemal İnal, Ankara: İmge Yayınları

MOBBİNGİN HUKUKSAL BOYUTU KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE LEGAL DIMENSION OF MOBBING

Taner EROL

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ÖZET

Çalışma hayatında birçok kavram işyerindeki başarıyı doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Bu kavramlar, bazen işverenden bazen de iş görenden kaynaklanan nedenlerle açıklanabilir. Son zamanlarda karşımıza sıklıkla çıkan ve hukuki bir çerçevede tartışılan kavramların başında mobbing gelmektedir. Bu kavram, literatürde mobbingin dışında yıldırma, psikolojik şiddet ve psikolojik taciz ifadeleriyle de tanımlanmaktadır.

Mobbingin ilk olarak gündeme gelmesi, çalışanların kendi arasındaki uyuşmazlıkları ve çatışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra ise işveren kaynaklı veya dış etkenler kaynaklı mobbing türleri de gündeme gelmiştir. İş hukuku çerçevesinde günümüzde de tartışılan bu kavram, hem insan hakları, hem iş verimliliği kapsamında da değerlendirilmektedir. İşveren ya da iş görenlerin kendi aralarındaki uyuşmazlıklarıyla yaşadığı mobbing, istikrarlı bir şekilde bir süreç gerektiren durumdur.

Yıldırma sonunda psikolojik veya fizyolojik birçok problem gelişebilmektedir. Özellikle mobbing sonrasında mağdur kişi iş yerinde verim düşüklüğü, stres, öfke, motivasyon bozukluğu gibi birçok nevrotik problem yaşayabilmektedir. Ayrıca bunlardan daha farklı bir şekilde bir tutum geliştirerek işten de ayrılabilmektedir.

Yapılan literatür taramasında tespit edilen durumlar arasında kişinin işten ayrılması ile ilgili de yeni bir süreç ortaya çıkmaktadır. Kişinin, kısa sürede iş bulamadığı ya da yeni işinden memnun olmadığı durumlarda, kendi hayatına karşı veya bu duruma düşmesine neden olduğuna inandığı kişiye karşı olumsuz düşünceye kapılacaktır. Hatta kendi veya başka birinin hayatına kast edebilir. Hukuk, adaleti sağlamak için mobbinge neden olan kişiye ceza yaptırımı uygulamalıdır. Diğer araştırmalar sonucunda ise, insanların çeşitli anksiyete bozukluğu ve septik düşüncelere kapılabileceği vurgulanmaktadır. Sosyal hayatta uyumsuz ve problemli bir kişiye dönüşme ihtimaline, kişinin sosyal çevresinden uzaklaşmasına, evliliğine veya aile ilişkilerinde olumsuzluğa neden olmaktadır. Literatürde psikolojik yıpranma konusu birçok alt başlıkla beraber tartışılmıştır. Özellikle mobbinge neden olan ve mobbing sonucu ortaya çıkan konularda birçok literatür çalışması yapılmışken yıldırmanın hukuksal boyutu konusunda çalışmaların yeterince yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma yıldırmanın hukuki boyutunu tespit edip yapılan çalışmaları kategorize etmesi açısından önemlidir.

Çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, dili Türkçe, 2009 - 2019 yılları arasındaki lisansüstü tezler ve google akademiden bu aralıkta ulaşılan yayımlar taranmıştır. Tarama sonucunda bu kavramla ilgili yapılan tespitler değerlendirilerek bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutmaya çalışacaktır.

Anahtar Sözcükler: mobbing, şiddet, taciz, iş hukuku

ABSTRACT

Many concepts in work life directly or indirectly affect the success in the workplace. These concepts can sometimes be explained for reasons arising from the employer and sometimes from the employer. Recently, mobbing is one of the most frequently encountered concepts discussed in a legal framework. In addition to mobbing, this concept is defined in terms of mobbing, psychological violence and psychological harassment.

Mobbing first came to the fore with the conflicts and conflicts among the employees. Then, the types of mobbing originating from employer or external factors came into the agenda. This concept, which is still discussed within the framework of labor law, is also evaluated within the scope of both human rights and labor productivity. The mobbing that the employer or the employer experiences with their disagreements is a situation that requires a stable process. Many psychological or physiological problems can develop at the end of mobbing. Especially after mobbing, the victim can experience many neurotic problems such as low productivity, stress, anger and motivation disorder in the workplace. It can also leave the job by developing an attitude in a different way.

Among the cases identified in the literature review, a new process related to the person leaving the job emerges. When a person cannot find a job or is not satisfied with his new job in a short period of time, he or she will have negative thoughts about the person he / she believes causes him / her to fall into this situation. He may even mean his own life or someone else's life. The law should impose sanctions on the person who causes mobbing to ensure justice. As a result of other studies, it is emphasized that people may get various anxiety disorders and septic thoughts. It leads to the possibility of becoming an incompatible and problematic person in social life, to get away from the social environment, marriage or negativity in family relations. In the literature, the issue of psychological deterioration has been discussed with many sub-titles. Many literature studies have been carried out especially on the issues that cause mobbing and arise as a result of mobbing. This study is important in terms of determining the legal dimension of mobbing and categorizing the studies.

In this study, postgraduate theses and publications published in google academy between 2009 - 2019, which are registered in the Thesis Documentation Center of the Higher Education Institution and which can be accessed electronically, are searched. As a result of the screening, the determinations made about this concept will be evaluated and it will try to shed light on the future studies.

Keywords: mobbing, violence, harassment, labor law

GİRİŞ

Mobbingin, özellikle iş hayatında performansla, verimlilikle ilişkisi çok güçlü olan bir kavram olduğu yapılan çalışmalarda anlaşılmaktadır. Gerek kamu gerekse özel sektörde son zamanlarda çok fazla gündem de olan mobbing konusu, çalışanların kurumlarını ve yöneticilerini sorumlu tuttukları psikolojik bir yaptırım durumudur. Mobinge neden olan birçok unsur iş hayatında karşımıza çıkabilmektedir. Bu unsurların birçoğu çalışanlara göre yönetim kaynaklıdır. Psikolojik yaptırım çalışanı işinden küstürür, performansını düşürür hatta onu işten ayrılmaya kadar getirebilir. Modern iş dünyasında önemli olan verim ve performanstır. Eğer çalışanın motivasyonu buna engel oluyorsa bu konu yöneticiler tarafından araştırılıp giderilmelidir. Fakat söz konusu kavram çalışanlara göre tamamen yönetim kaynaklı bir durum oluğu için çalışanların hakları veya psikolojik durumu önemsenmez, aksine yönetici çalışanın üzerine gider ve işten ayrılmasına neden olur. Yasalarda mobbingin tam olarak hukuki boyutu oluşturulmadığı için çalışanların birçok iddiası karşılık bulamamaktadır.

Hukuk, somut olaylar üzerine kanunları kullanarak sosyal düzeni sağlamaktadır. Bu bağlamda mobbing konusu hukuka göre tam anlamıyla somut bir vaka olarak gözlemlenememektedir. Ancak hukuk, çalışanlara yapılan mobbingi tam olarak ortaya koyabildiği durumlarda çeşitli yaptırımları devreye sokabilmektedir. Batıda biraz daha mobbingle mücadele noktasında kanunlar geliştirildiyse de ülkemiz gibi gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerde kanunlarla önlenememiştir. Mobbingle ilgili son dönmelerde çok kapsamlı olmasa da hukukta bazı düzenlemeler yapılarak önüne geçilmeye çalışılmıştır. Mobbingin literatürde performans ve verimlilikle ilişkili olduğu görülmüştür.

Mobbingin, hukuki boyutu yeterince irdelenmemiştir. Bunun nedenlerinden biri mevcut anayasalarda mobbingle ilgili çok fazla veri olmaması ve kimsenin de hukukta yeteri kadar yeri olmayan bu kavrama karşı mücadele edebilmenin yasal zeminini bulamamasıdır. İkinci neden ise STK'lar veya ilgili kuruluşların mobbing konusunda yasal düzenlemelerle ilgili yeterli baskı ve alt yapı oluşturamamasıdır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak iş yerlerinde gelişen psikolojik yıldırma veya psikolojik şiddet olarakta bilinen mobbing birçok kurumda ciddi olumsuzluklara neden olmaktadır. Literatür çalışmalarında en çok çalışanın işten ayrılmasıyla ilgili sonuçlar doğurduğu iddia edilmiş olsa da çalışanların haksızlığa uğradığını düşünmesi kişiler de zamanla bir saplantıya dönüşür ve yöneticilere karşı kişisel husumet besleyerek bu durum travmatik bir boyut kazanır. Kişi ciddi suçlara karşı eğilim göstermesini yaşamış olduğu mobbinge dayandırabilir. Bunun yanında iş görenlerin yaşamış olduğu olumsuzluklar, özellikle ekonomik sorunlar, statü problemi kısa süre de çözülmezse kişi uyumsuz bir karaktere dönüşebilir ve bu onda sosyal dışlanmaya neden olabilir. Bunun için mobbingin kanunlarla tam olarak tanımı ve sınırları belirlenmelidir. İş hukuku özellikle mobbingi spesifik olarak irdelemeli ve buna uygun kanunlar çıkartmalıdır. Mobbing ortaya çıktıktan sonra mobbingin sona ermesiyle ilgili gösterilecek çaba, mobbing uygulanmadan önce gösterilse her açıdan ciddi bir tasarruf elde edilmiş olur. Bu çalışmada literatür taranarak mobbingin boyutları, diğer kavramlarla ilişkisi ve hukuktaki karşılığı araştırılmış olup bundan sonra yapılacak olan çalışmalara bu anlamada ışık tutacaktır.

MOBBİNG KAVRAMI

Mobbing kavramı literatürde geniş bir şekilde tanımlanmış olsa da yapılan çalışmalar üzerinde tam bir anlam birlikteliği sağlanamamıştır. Muhteva olarak benzer boyutta açıklansa da bazı açılardan farklılıklar söz konusudur. Mobbing "Mob" kökünden türeyen bir kelimedir. Mobbing, yasa dışı şiddet uygulayan düzensiz kalabalık, şiddete eğilimli topluluk manasına gelir. Mobbing ifadesini ilk defa kullanan Leymann (1996)'a göre, mobbing çok karmaşık

(sophistic) tavırlardan ortaya çıkar. Leyman, yıldırma (bullying) ifadesini tehdit ve fiziksel öfke barındırması sebebiyle kullanmazken, mobbing ifadesini psikolojik ve duyusal yönü daha çok kapsaması sebebiyle tercih etmiştir. Yıldırma (workplace bullying) ifadesi ise çalışma hayatında ilk olarak 1992'de Adams tarafından ifade edilmiştir (Güngör, 2008). Latince anlamı "kararsız kalabalık" olan, "mobile vulgus" kelimelerinden oluşan "mob" kelimesi, İngilizce "kanun dışı şiddet yapan düzensiz kalabalık ya da çete (Tınaz; 2008) manasındadır. "Mob" kökünün davranış şekli olan "mobbing" ise, psikolojik taciz, kuşatma, şiddet, rahatsızlık verme ya da sıkıntı yaratma manasındadır (Benzemez, vd.,1995).
Mobbing (Yıldırma) ifadesi sözcük olarak, "güruh halinde saldırmak, kitle halinde hücum etmek; merakla etrafını sarmak; yığılmak manalarıyla beraber kişi kalabalığı, izdiham; avam, ayaktakımı ve günlük dilde de gansterler çetesi" olarak ifade edilmektedir (Avery, vd., 1999). Yıldırma eylemleriyle alakalı şimdiye kadar ciddi anlamda yasal çalışmalar yapılmaması ve çalışma hayatında profesyonel davranmayıp aile ortamındaki gibi davranılması, örgütün yöneticilerinin baba gibi kabul edilmesi geleneksel bir bakış açısıdır (Aktop, 2006).
Kurumlarda ayrışma, kimi durumlarda açık kimi durumlarda kapalı gelişir. Bu ayrışmalar çalışanların anksiyeteye ve strese girmelerine sebep olur. Özellikle son zamanlarda refah seviyesi yüksek devletlerde karşımıza çıkan bu ayrışma ve psikolojik taciz çeşidine yıldırma (mobbing) denir (Çobanoğlu 2005). Kısa süreli tartışmalar ve sataşmalar bir yıldırma olarak kabul edilmez. Çalışma sektöründe iş görenlerin kızdığı ve stresin fazlalaştığı zamanlarda çalışma arkadaşlarına sataşmaların yaşandığı anlar olsa da bunun yıldırma olabilmesi için uzun sürmesi, planlı ve kasti olması gerekir (Baykal, 2005).
Mobbing, sadece işverenlerin emrinde olan iş görenlere yansıyan psikolojik şiddet değildirs. Çalışma hayatının içindeki her seviyedeki kişiye yansıyabilen psikolojik taciz şeklinde ifade edilmektedir. Bu hareketler sadece konuşma dilinde olmayıp davranışlarla, mimiklerle, jestlerle de olabilir (Hirigoyen, 2001).

LİTERATÜRLE İLGİLİ GENEL BİLGİ

Literatürde özellikle psikolojik şiddet, yıldırma veya psikolojik taciz diye de ifade edilen mobbing üzerinde çok kez çalışılmış bir konudur. Bu çalışmada, Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, dili Türkçe, 2009 - 2019 yılları arasındaki lisansüstü tezler ile google akademiden aynı tarih aralığında ulaşılan yayımlar tarandığında, sadece 444 yüksek lisans, 27 doktora tezi ve 500'ün üstünde makale yazıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmaların çok fazla sayıda olduğu bununla birlikte çoğunun mobbingi kavramsal düzeyde irdeleyen çalışmalar olduğunu söyleyebiliriz.
Literatürle ilgili aşağıdaki çalışmaları örnek verebiliriz. Çalışmaların sadece durum tespiti yapan kavramsal çalışmalar olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda literatürde saha çalışmalarına yer veren araştırmalarla mobingin hukuki boyutuna yer veren çalışmaların sayısını nicelik ve nitelik açısından artırmak gerektiğini düşünmekteyiz.
Gülşah Karavardar, 2009 yılında yapmış olduğu "İş Yaşamında Psikolojik Yıldırma ve Psikolojik Yıldırmaya Direnç Gösteren Kişilik Özellikleri ile İlişkisi" adlı doktora çalışmasında, psikolojik yıldırmanın kişide bıraktığı etkilerine karşı, hakkını arama, algılanan sosyal destek, psikolojik dayanıklılık ve stresle baş edebilmenin yollarını kullanmanın etkili olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, iş yerlerinin psikolojik yıldırmaya karşı alacakları tedbirlerin yanı sıra çalışanlarına stresle başa çıkma yollarını kullanma, algılanan sosyal

destek hakkını arama ve psikolojik dayanıklılık hususunda eğitim vermelerinin önemini vurgulamaktadır.

Murat Kul, 2010 yılında yapmış olduğu "Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilleri İle Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Yıldırma Yaşama Düzeyleri, Örgütsel Bağlılıkları Ve İş Doyumu Arasındaki İlişki" adlı doktora çalışmasında, beden eğitimi öğretmenlerinin algılarına göre beden eğitimi öğretmenlerinin yıldırmayla karşılaşma seviyeleri, iş doyum seviyeleri, okul yöneticilerinin liderlik tarzları ve örgütsel bağlılık seviyeleri araştırıldığında; okul yöneticilerinin çokça dönüşümcü liderlik eylemleri gösterdiği "genellikle" ve işlemci liderlik eylemlerini orta seviyede "ara sıra" gösterdiklerini ifade etmiştir.

Hatice Karakuş, 2011 yılında yapmış olduğu "Mobbingin Hemşireler Ve İş Tatmini Üzerine Etkileri: Sivas İli Örneği" adlı doktora çalışmasın da, mobbingin özelde ve genelde hassasiyetler taşıması sebebiyle iş görenlerin konuyla alakalı yaşadıkları problemleri en yakınlarındakiler ile paylaşmadıklarını belirtir. Özellikle de kadınlara yapılan sözlü ve fiili cinsel taciz ile alakalı konuşma eğilimlerinin olmasını beklemek çok fazla mümkün değildir. Batı tandanslı bir ifade olan mobbing ile alakalı olarak Batı'da ortaya çıkan araştırmalarda, mobbingin merkezinde sessiz, içe dönük bireylerin hedef olduğu anlatılmaktadır. Fakat bizim sosyo-kültürel anlayışımızda bu kategoride olan bireyler hedef olmak bir tarafa kişiler tarafından sevilmekte ve sayılmaktadır. İş görenlere yönelik haklı eleştirileri mobbing diye ifade etmek doğru değildir. Bireyi uyarma yetkisi olan insanın, uyarılarda bulunurken nazik ve saygılı olması gerektiğini ifade etmektedir.

Çiğdem Mercanlıoğlu'nun yapmış olduğu çalışmada, mobbing'e maruz kalanların kendilerine, kurumlarına ve bireylere verdikleri zararın topluma maliyeti de çok olur. Topluma etkileri: Mobbinge maruz kalanların sağlık harcamalarının fazlalaşması, erken emeklilik istemeye eğilimli olması, sosyal sağlık ve emeklilik sigortası sistemi üzerindeki sorumluluğu arttırmaktadır. Örgütteki etkileri: Bahsedilen durumlarda ve mağdurun işten ayrılmasına bağlı olarak kurum zarar görmektedir. Örgütsel imajı bozulan kurum kaliteli çalışan bulmakta zorlanacaktır. Mağdur üzerindeki etkileri: Psikolojik Taciz, bireylerde fiziksel ve psikolojik bakımdan ciddi sonuçlar ortaya çıkarır. Bu sonuçlar, bireylerin şiddete karşı gelme gücüne bağlı bir şekilde değişmekle birlikte tüm kişiler bundan zarar görür. Bu zarar sadece bireye değil, ailesine de yansır. Görülen en yaygın etkiler endişe, depresyon, kaygı, sinirsel rahatsızlıklar gibi psikolojik problemler, kalp hastalıkları, kronik baş ağrıları, karın ve bağırsak spazmları, dermatolojik rahatsızlıklar, diabet gibi fizyolojik hastalıklardır. Bu hastalıkları tedavi etmek için yapılan maddi ve manevi bedeller ise kişiyi zora sokmaktadır. Ayrıca özgüven kaybı, dışlanmış olma duygusunun yarattığı performans düşüklüğü, hatta kişinin mesleğini icra edemez olması neticesinde kişi çalışma hayatından ayrılmak durumunda kalır. Buna bağlı olarak kişinin az da olsa intihara teşebbüs edebileceğini ifade etmektedir.

Semra Kıranlı Güngör vd. yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin örgütsel adalet algısı, mobbing algısı ve örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki bağ gündeme getirilmiştir. Çalışma Afyonkarahisar il merkezinde çalışan öğretmenlerle ve araştırmada tercih edilen ölçeklerle kısıtlıdır. Araştırma sonuçlarından genelleme yapılabilmesi için daha geniş kitleler üzerinde ve daha farklı ölçekler kullanılarak, okul kademelerindeki kişilerle ve farklı bağlamlar kurarak çalışılması gerektiğini vurgulamışlardır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak yapılandırılmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Veriler nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca veriler, Yüksek Öğretim Kurumuna bağlı ulusal tez merkezi sayfasında yapılan taramalar ve google akademiden elde edilen çalışmalar sonucunda toplanmıştır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Mobbingin hukuksal boyutu konusunda yapılan çalışmaları tespit edip, çalışmaların bu konu hakkındaki özet görüşüne yer verme amacını taşımaktadır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalara da katkı sağlayacaktır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma; Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, izinli, dili Türkçe, 2009-2019 yılları arasındaki lisansüstü tezler ile google akademikte bu tarih aralığında ulaşılan kayıtlı elektronik ortamda ulaşılabilen lisansüstü tez ve makalelerle sınırlıdır.

BULGULAR

Bu bölümde, yapılan taramada elde edilen yayınların künyesine yer verilmiştir.

SONUÇ

Mobbing ile yapılan literatür çalışmalarında genel olarak mobbingin kavramsal boyutu, başka kavramlarla ilişkisi araştırılmıştır. Bu çalışmalarda mobbinge neden olan unsurların sadece yönetimden veya örgütten kaynaklanan nedenlere mi dayandığı yoksa çalışanın kendisinden kaynaklı nedenlere mi dayandığı araştırmalarda irdelenmiştir. Fakat mobbingin hukuki boyutu, hukuktaki karşılığı, mevcut anayasadaki yeri yeteri kadar tartışılmamıştır. Mobbing ile ilgili literatürde yüzlerce çalışma olmasına rağmen bu çalışmalar içerisinde hukuksal boyutu fazla bir yer kapsamamaktadır. Bunun nedeni de mobbingle ilgili kanunların hukukta yeteri kadar yer almamasıdır. İkinci nedeni ise, yasalardaki boşluğa rağmen gerek STK'lar gerekse ilgili kurum ve kuruluşlarda hukuka öneri anlamında yeteri kadar baskının yapılmamasıdır.

Mobbingin yüzeysel anlamda kavramsal çerçevesi yeterince çizilmiştir. Fakat mobbinge maruz kalanlar için bir çözüm geliştirememiş olup çalışanların hayatını kolaylaştıracak, örgütsel adaleti sağlayıp çalışanın motivasyonuna katkı sağlayacak bir süreç oluşturamamıştır. Yapılan çalışmalardan anlaşıldığı üzere mobbingle ilgili alanında uzman kişilerin bir araya gelerek hem çalışan hem yönetici hem kurum odaklı çözümler sunabilmesi gerekmektedir. Ayrıca sürecin sağlıklı işlemesine katkı sağlayacak kanunların anayasamıza eklenmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmaların teorik kısmı yeterli olmasına rağmen uygulamadaki başarısı aynı değildir. Özellikle gelişmiş ülkelerde mobbing konusunun anlaşılabilmesi için çalışmalar yürütülmekte ve hukuk kuralları geliştirilmektedir. Bu bağlamda hem ülkemizde hem de iş verimliliğini yükseltmek gayesi taşıyan ülkelerde ciddi adımlar atılması gerekmektedir.

Böylelikle kurumlar zaman kaybı yaşamayıp üretime daha fazla katkı sağlayacak insan kaynağına sahip olacaktır. Evrensel hukukun gereği olarak kimse kimseye yasal olmayan bir baskı uygulamamalıdır. Mobbing konusu bu anlamda soft bir konu olduğu için maalesef

hukukta yeterince temsil edilememiştir. Bu durumda mutsuz insan profili artar, nevrotik bozukluk yaşayabilir ve sosyal çevresinden uzaklaşabilir. Bu da gerek kişinin ailesi için gerekse toplum için tercih edilmeyecek bir sonuçtur. Bu çalışmayla birlikte mobbingle ilgili anayasamızda mevcut olan bütün kanunların maddeleri, tartışmaları, sahadaki karşılığı kategorize edilebilmektedir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda mobbingle ilgili hukuksal boyutun yeteri kadar işlenmediğiyle ilgili araştırmacılara bir perspektif sunacaktır. Ayrıca özellikle kanun koyuculara mobbingle ilgili adım atmaları konusunda veriler sunacaktır.

Mobbinge maruz kalan insanların mobbingle başa çıkabilmesi için en ciddi dayanağı hukuktur. Kişilerin hakları adalet kapsamında kanun tarafından korunur. Bu sürecin tespiti noktasında gerek sosyologlar ve psikologlar gerekse ilgili diğer uzmanlar bir araya gelerek yargıya öneri anlamında bilimsel metotlar sunmaları gerekmektedir. İnsan sosyal bir varlık olduğu kadar psikolojik bir varlıktır da. Bu anlamda iş hayatında yaşayacağı olumlu ya da olumsuz her şey kendi hayatını ciddi anlamda etkileyecektir. İş hayatında yaşanan bütün sürecin profesyonel ve hakkaniyetli olması gerekir. Yöneticilerin kişisel hırsları, duyguları profesyonelliğinin önüne geçmemelidir. Bunu denetleyen bir mekanizmanın hukuksal zemini hazırlanmalıdır. Çalışanlar da iş hayatını suistimal etmemelidir. Ancak iş verimi bu şekilde artabilir.

KAYNAKÇA

Aktop, Nermin Güneş (2006). Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanlarının Duygusal Tacize İlişkin Görüşleri ve Deneyimleri, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Avery, Robert, Serap Bezmez, Anna G. Edmonds ve Mehlika Yaylalı (1999), Redhouse Sözlük, 29. Baskı, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.

Baykal, A. N. (2005). Yutucu Rekabet: Kanuni Devrindeki Mobbingden Günümüze. İstanbul: Sistem

Bezmez, Serap ve Avery, Robert (1995); Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük, Redhouse Yayınevi, İstanbul.

Çobanoğlu, ġ. (2005). Mobbing işyerinde duygusal saldırı ve mücadele yöntemleri. İstanbul: Timaş

Güngör, Meltem (2008). Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz, (1.Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.

Hirigoyen, M. F. (2001). Mobbing at work. How to distinguish between the truth and the false. Springer

Karakuş, Hatice(2011), Mobbingin Hemşireler Ve İş Tatmini Üzerine Etkileri: Sivas İli Örneği, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas.

Karavardar, Gülşah (2009). İş Yaşamında Psikolojik Yıldırma ve Psikolojik Yıldırmaya Direnç Gösteren Kişilik Özellikleri ile İlişkisi, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

Kıranlı Güngör, Semra Potuk, Aytaç, Öğretmenlerin Mobbing, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Sessizlik Algıları ve Aralarındaki İlişki, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Geliş Tarihi: 10.12.2017, Kabul Tarihi: 09.01.2018, Yayın Tarihi: 31.07.2018

Kul, Murat (2010), Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilleri İle Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Yıldırma (Mobbing) Yaşama Düzeyleri, Örgütsel Bağlılıkları Ve İş Doyumu Arasındaki İlişki, Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

Mercanlıoğlu, Çiğdem (2010). Çalışma Hayatında Psikolojik Tacizin (Mobbing) Nedenleri, Sonuçları Ve Türkiye'deki Hukuksal Gelişimi, Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu Bankacılık ve Sigortacılık Programı E-posta: cmercanli@beykent.edu.tr Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt 2, Sayı 2, ISSN: 1309 -8039 (Online)

Tınaz, Pınar (2008) ; İşyerinde Psikolojik Taciz (MOBBING), Beta Basım Yayınevi, İstanbul.

SİNİZM VE ÖRGÜTSEL SİNİZM KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW OF STUDIES ON CYNICISM AND ORGANIZATIONAL CYNICISM

Taner EROL

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ÖZET

Son zamanlarda birçok sosyal araştırmaya muhteva olan kavramlardan biri sinizmdir. Sinizm tek başına incelendiği zaman da insanların çok önemli bir tavrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinizmi, olumsuz duyguların sonucunda insanı şüpheci bir karaktere dönüştüren ve buna uygun davranış geliştiren bir durum olarak da açıklayabiliriz. İnsanın yaşamış olduğu olumsuz duygular neticesinde içgüdüsel olarak bir savunma geliştirerek ortaya koyduğu negatif davranışlara sinizm denilmektedir. İnsan hayatını çok ciddi anlamda etkileme özelliğine sahip olan sinizmin bir türü olan örgütsel sinizm ise iş dünyasında bireyin motivasyonu, iş doyumu, verimliliği gibi birçok kavramını direkt etkileyecek bir pozisyondadır. Örgütsel sinizm, iş dünyasında hem işveren hem iş gören tarafından oldukça ciddi sonuçlara neden olabilecek bir durum arz etmektedir. Örgütsel sinizm kavramı; kişinin yaşamış olduğu bu olumsuz duyguları, bir örgütün, kurumun, yapının veya organizasyonun içerisinde yaşaması, bunların içerisindeki unsurların yaşanan olumsuzluğa neden olduğunun düşünülmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kişinin örgüte karşı geliştirdiği bir tutumdur, doğal olarak da kişinin örgüt içerisinde önemli bir pozisyonda, yani insan kaynağı rolünde olması neticesinde bireyin yaşamış olduğu bu olumsuz duygular ve buna uygun geliştirmiş olduğu davranışlar örgütün sağlıklı bir şekilde devam edebilmesine, kendisinin örgüt içerisindeki huzurunun, motivasyonunun, kurumsal aidiyetinin ve başarısının devam edilmesi noktasında çok önemli bir durumu teşkil etmektedir. Bundan dolayı her iki kavramın literatürdeki karşılığı iyi analiz edilmelidir. Sonuç olarak, iş hayatı için çok önemli neticelere neden olabilecek sinizm ve örgütsel sinizm kavramlarının literatürde nasıl ve ne kadar incelendiğinin gerekli taramasının yapılmasının zaruri olduğu düşünülmektedir. Yapılan literatür taramasında sinizm ve örgütsel sinizmin özellikle nedenlerine veya bir başka kavramlarla ilişkisi üzerine durulduğu tespit edilmiştir. Sinizm veya örgütsel sinizme maruz kalan kişinin hissetmiş olduğu duygu sonrasında göstermiş olduğu tavırların sadece iş hayatında değil, özel hayatında da çok önemli çıktılara neden olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda literatürde sinizm ve örgütsel sinizmin kavramının hangi boyutlarda incelendiği yeteri kadar tartışılabildiği konusunda fikir birliği yoktur. Bu çalışma sinizm ve örgütsel sinizmin literatürdeki yeri konusunda perspektif sunacaktır. Çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, dili Türkçe, 2009 - 2019 yılları arasındaki lisansüstü tezlerle ve google akademiden bu aralıkta ulaşılan yayımlar taranmıştır. Bu kavramla ilgili tarama sonucunda yapılacak olan tespitler değerlendirilerek bundan sonra konu ile ilgili gerçekleştirilecek çalışmalara ışık tutmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sinizm, Örgüt, Örgütsel Sinizm

ABSTRACT

Cynicism is one of the concepts that have been involved in many social studies recently. When studied alone, cynicism is a very important attitude of people. Cynicism can also be described as a result of negative emotions that transforms people into skeptical characters and develops appropriate behavior. Displaying negative behaviors by developing defense instinctively as a result of the negative emotions experienced by a person is called cynicism. Organizational cynicism, a type of cynicism that has serious impact on human life, is in a position directly affecting many concepts such as motivation, job satisfaction and productivity in the business world. Organizational cynicism presents a situation in the business world that can have serious consequences for both the employer and the employer. The concept of organizational cynicism appear when these negative emotions arise as a result of living within an organization, institution, structure or organization and considering that the elements within them cause negativity. It is an attitude developed by the individual towards the organization, and naturally these negative emotions and behaviors developed by the individual as a result of the person being in an important position within the organization, that is, the role of human resources and the behaviors developed accordingly, ensure that the organization maintains its healthy, it is a very important situation in terms of the continuation of belonging and success. Therefore, the place of both concepts in the literature should be analyzed well. As a result, it is considered necessary to investigate how and to what extent cynicism and organizational cynicism are examined in the literature. As a result of literature review, it has been determined that cynicism and organizational cynicism are especially emphasized on their causes or their relation to other concepts. The attitude shown after a feeling of an individual who is exposed to cynicism or organizational cynicism is thought to lead to important outputs not only in business life, but in private life as well. In this context, it can be put that there is no consensus in the literature about the extent to which cynicism and organizational cynicism are examined. This study will provide a perspective on the place of cynicism and organizational cynicism in literature. In this study, the documents which were registered to the Thesis Documentation Center of the Higher Education Institution and which can be reached in electronic medium and of which language is Turkish, between the years of 2009 - 2019 and the google academy were searched in this range. Resolutions as a result of the reviewing related to this concept will be evaluated and then the studies on the subject will be tried to shed light on.

Keywords: Cynicism, Organisation, Organisational Cynicism

GİRİŞ

Modern iş hayatında verimliliğin artması için ya da verimsizliğe neden olan unsurların neler olduğunu ortaya çıkarmak için yönetim kademesinin ve iş dünyasının birçok araştırma yürüttüğü yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır.
Verimsizliğe neden olan veya performans düşüklüğünün yaşanmasına yol açan unsurların gerek akademik camiada gerekse saha çalışmalarında araştırılarak, olumsuzlukların ortadan kaldırılıp, performansın ve verimin artmasına katkı sağlayacak faktörleri araştırmacılar ciddi anlamda irdelenmektedir.
Özellikle, yapılan araştırmalarda yaşanan olumsuzluklara neden olan kavramların başında motivasyon, örgüt iklimi, performans yönetimi, verimlilik, örgüt kültürü, örgütsel adalet ve iş tatminsizliği gibi konuların geldiği görülmüştür. Bu kavramlar çalışmalarda irdelenirken yeni bir kavramın da bu süreçte çok etkili olduğu ve bu kavramlarla yakın ilişkisinin olduğu anlaşılmıştır. İş dünyasının önemsemesi gereken bu kavram sinizm kavramıdır. Çünkü, sinizm ve örgütsel sinizm seviyesi yüksek olan insanların performans ve motivasyon seviyesinin azaldığı bunun da verimliliğe negatif etki ettiği yapılan çalışmalarda anlaşılmıştır. Örgütsel sinizm seviyesi düşük olan kişilerde işletmeler birçok problem yaşamaktadır. Bilişim ve iletişim çağında birçok unsur birbirinden etkilenerek bir başka kavramı harekete geçirebilmektedir. Yeni oluşacak durum olumlu olabildiği kadar olumsuz da olabilmektedir, özellikle günümüzde insandan beklenilen genel olarak kendi potansiyelini maksimum derecede kullanarak insanlara katkı sağlamasıdır. Aynı şekilde iş hayatında da benzer bir beklenti ciddi boyutta beklenilmektedir.
Eğer kişinin kendisine verilecek olan iş, kapasitesinin altındaysa zaten işverenler tarafından o işe uygun görülmez ya da hiç tercih edilmez. Yani kısa süre içerisinde işten ayrılmak zorunda kalırlar. Eğer kapasitesinin yeterli olduğu inancı işverende çalışan için söz konusu ise onun kapasitesini, işe katkı sağlayacak derecede ortaya çıkarmasını işveren arzu eder. İnsanların kendilerine verilen işi yapmaya engel olacak bütün duygu ve düşüncelerden uzak tutulması, özel problemlerinin işyerine yansıtılmaması, yönetimin çalışandan beklediği durumlardır. Fakat kişinin kendi özellikleri veya işyerinde yaşadığı yeni durumlar çalışanı zaman içerisinde başka bir boyuta getirebildiği için bu boyut bütün çalışma hayatını da etkileyebilmektedir. Çok büyük etki potansiyeline sahip sinizm, taraflarca eyleme dönüşmeden ya da gelişmeden tespit edilip çözüme kavuşturulması gerekir. Örgütsel sinizm kavramı genel olarak kişinin kurumuna karşı duyduğu bütün olumsuz duygu ve düşünceyi ifade etmektedir. Kişinin kurumuna karşı hissettiği negatif duygular, bireyin örgütsel sinizm düzeyini belirlemektedir. Genel sinizm ise daha öznel bir sinizm türüdür. Kişi sinizm düzeyini doğuştan gelen karakteristik yapısı ile belirler, karakter yapısı kişinin olaylara bakış açısını da etkiler. Yani doğuştan gelen unsurlarla yaşanılan olayların birlikte oluşturduğu bir kavramdır.
Yapılan çalışmalarda sinizm, insanların güvenilir ve doğal olmadığına dair bir düşünce veya hareket şeklinde ifade edilir. Tarihçilerin bir kısmı Sinoplu Diyogenes, bir kısmı da Antisthenes'in sinizmin kurucusu olduğunu savunur. Çalışanların iş hayatını çok derin etkileyebilecek özelliğe sahip olan sinizm seviyesinin, örgütlerde çalışanların bir kısır döngüye girmesini ve buna bağlı olarak işyerindeki verimi olumsuz etkileneceğini düşünmekteyiz. Örgütsel sinizmin, işverenler veya bu konuyla ilgilenenler tarafından yeteri kadar önemsenip bu konu ile ilgili çalışmalar yürütüldüğüne dair görüş ayrılıkları literatürde karşımıza çıkmaktadır. Böyle önemli bir kavram örgütün bütün çalışma iklimini direkt etkileyebilecek bir alan olması sebebiyle Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, dili Türkçe, 2009 - 2019 yılları arasındaki lisansüstü tezlerle ve Google Akademikten bu aralıkta ulaşılan yayımlar taranmıştır. Konuyla ilgili bütün araştırmaların taranması örgütsel sinizmin nasıl işlendiği ile ilgili bir perspektif sunma acısından önem arz etmektedir. Çalışma ile beraber örgütsel

sinizmin nasıl ve ne kadar işlendiği bundan sonra yapılacak araştırmalar ışık tutacaktır. Bu bağlamda yeni yapılacak olan çalışmaların daha kapsamlı ve daha nitelikli olmasına katkı sağlanacaktır.
Literatürde sinizmin hangi çerçevede işlendiği, hangi teknikler kullanılarak araştırıldığı, hangi kavramlarla ilişkisi kurulduğu çalışma sonunda elde edilecek verilerden bazıları olacaktır. Yapılan çalışmalarda sinizmin daha çok karakteristik bir yapı ile ve işveren kaynaklı bir unsur olduğu ile ilgili araştırmacıların varlığı gözlemlenmiştir. İki grup için ortak olan en önemli faktör örgütsel sinizmin, örgüte zarar vereceği, örgüt iklimini olumsuz etkileyeceği ve verimi düşüreceğidir. Bazı sosyologlar ve psikologlar, yapmış olduğu çalışmalarda kişilerin yaşamış olduğu nevrotik bozukluklara iş hayatının da etki ettiğini ifade etmektedir. İş hayatının içinde bu duruma en fazla etki edebilecek kavramlar arasında da sinizmin geldiğini savunmaktadırlar. İnsan hem sosyolojik hem psikolojik bir varlık olduğu için sosyal hayatta yaşadığı birçok olay psikolojik yapısını da direkt etkileyebilmektedir. İnsanların iş hayatında yaşamış oldukları olumsuzluklar da, insanın kişilik özelliklerinin de müsait olması ile beraber psikolojik yapısını olumsuz etkileyebilmektedir. Kelebek etkisi ile büyüyen problem kişiyi çok daha büyük çıkmazlara sokabilmektedir. Sinizmin bir kartopuna dönüşmeden veya eyleme dönmeden müdahale edilebilecek bir pozisyonda olması gerektiğinin altını çizmek gerekir.

SİNİZM VE ÖRGÜTSEL SİNİZM

Asırlarca “cynical”, “cynik” gibi birbirinden farklı sözcüklerle adlandırılan ve terim olarak Yunancada köpek anlamında kullanılan “kyon” sözcüğünden veya Atina taraflarındaki “Cynosarges” kasabasından geldiği düşünülen “sinik” sözcüğü İngilizcede “cynicism” olarak kullanılmaktadır. Oxford İngilizce Sözlüğü (1989)’nde sinik sözcüğü; insanın hareketlerindeki ve dürtülerindeki içtenliğe ve iyi niyete inanmayan ve bunu küçük görerek, bu duruma burun kıvırarak tepki vermeyi huy edinen kişi olarak tanımlamaktadır (Dean, vd., 1998).
Antik Yunan’da bir yaşam biçimi halini alan sinizm bir düşünce akımıdır. İlk sinik olan Antistenes’i, öğrencisi olan Sinoplu Diyogenes gölgede bırakmıştır (Fuller, 1923). Kimi tarihçiler Sinoplu Diyogenes’in bu ekolün kurucusu olduğunu ifade ederken kimileri de Sokrates’in çağdaşı Antistenes’in öncü olduğunu ileri sürmektedir (Dudley, 1937).
M.Ö 4. yy.da sinizm, Yunan şehir devletlerindeki kültürel, toplumsal ve siyasi dejenerasyonun ve düzen bozukluğunun ortaya çıkardığı umutsuzluktan ve yaşama anlam katmak için tutunulan bir yoldur (Ağaoğulları, 1989).
Sinik birey, herkesin çıkarcı olduğunu düşünen ve bu yüzden hiç kimseden hoşlanmayan herkese kötü gözle bakan insandır. Kişilerin her hareketinde mutlaka bir çıkar olduğunu ve iyiliğe dair bir yaklaşım olmadığını düşünür sinizm (Reyhanoğlu, 2007).
Bir hayat tarzı olarak sinizm, dünya işlerinden el etek çekme, dünya nimetlerinden yararlanmama, günlük hayatta açık sözlü, dobra, mert bir duruş sergileme olarak kullanılır (Ulaş, 2002).
1980'li yılların sonuna doğru ve 1990'lı yılların başlarında gelişmeye başlayan örgütsel sinizm çalışmaları sinizm kavramına göre kısmen yeni bir daldır. Örgütsel sinizm kavramı Kanter ve Mirvis (1989) tarafından Amerikalı çalışanlarla ilgili sinizmin örgütte niçin yaygın bir hal aldığını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanan kitapla birlikte var olmuştur (James, 2005).
İşletme sahiplerine karşı hayal kırıklığını, siyasi sisteme, siyasi skandallara, savaşlara, hükümet politikalarına, yükselen bütçe açığına, kar amacı güderken çalışanlarının ihtiyaçlarını göz ardı etmek olarak kullanılmaktadır modern dünyada sinizm. En sade bir biçimde ifade

edersek sinizm, negatif duyguların sebebidir ve devam eden politik, ekonomik ve kültürel sisteme karşı yok olan inancın yansıma biçimidir (Abraham, 2004).
Dean ve diğerleri tarafından tutum olarak tanımlanmıştır örgütsel sinizm ve iş görenlerin çalıştıkları örgüte karşı savunma amaçlı kullandıkları (Naus vd., 2007). negatif tutumu yansıtır (Dean vd., 1998).
Ahlak ve edebi kaideleri yok sayarak edepsizlik ve utanmazlık yapmaktır sinizm. Her çeşit gelenek ve göreneğe karşı çıkan sinik kişiler için sinizm kavramı, törebilim kaidelerini hor görme manasında da kullanılmıştır (Hançerlioğlu, 2000).
Sinik ya da kinik denilmektedir kinik felsefesini özümsemiş kişilere. Oxford İngilizce Sözlüğü, sinik kişileri "insan dürtülerinin ve fiillerinin iyi niyetine ve samimiyetine inanmamak için eğilim gösteren ve bunu küçümseyerek ve alay ederek dile getiren insanlar" şeklinde anlamlandırmıştır (Brandes, 1997).
Aşırılığa kapılarak haz elde etmenin kötülük olduğunu iddia eden sinikler, erdemli olabilmenin maddi ve zihni zevklerden kendilerini tamamıyla uzak tutarak başarılacağına inanmaktadırlar.
Günlük yaşamın güzelliklerinden, dünyevi zevklerden kaçınarak şehirciliğin en ilkel kurallarını yok sayarak devletin kurallarına isyan ederek yaşamlarını devam ettirmişlerdir (Eralp, 1998).
Sinizm; septisizm, pesimizm, itimatsızlık gibi negatif kelimelerle yakın anlamlar içermekle birlikte bireyin eleştiren, kuru gören manası literatürde daha hakim bir şekilde yer almaktadır (Polat, vd., 2010).
Kişinin çalıştığı teşkilata karşı bazı nedenlerden dolayı negatif tavırlar edinmesi durumunu anlatmaktadır örgütsel sinizm. Örgütsel sinizmin, örgütün dürüst olmadığına yönelik inanç, örgüte yönelik negatif duygular ve örgütün içtenlik ve doğruluktan mahrum olduğuna yönelik anlatımlar gibi negatif hareketlere eğilme olmak üzere üç ana ögesi vardır. Şahsiyet, psikolojik sözleşme ihlali, liderlik hareketlerindeki noksanlar örgütsel sinizmin sebepleri arasında gösterilmektedir (Özler, vd.,2010).
Örgütsel sinizm örgütte çalışanın genellikle yönetimi küçük görmesi, bencil olarak atfetmesi, çalışma arkadaşlarını hor görüp aşağılayarak örgütlerine karşı son derece negatif bir tavır almasıdır (Sur,2010). Diğer bir deyişle örgütsel sinizm, örgütteki kişilerin kısımında yer alan, örgütlerinin dürüstlükten yoksun olduğuna ve adalet, içtenlik, doğruluk gibi prensipleri örgütün çıkarları için feda edildiğine yönelik bir inançtır (Tokgöz,2011) .

ÖRGÜTSEL SİNİZM ÇEŞİTLERİ

Sinizmle alakalı çalışmalar değerlendirildiğinde sinizmin türleri konusunda fikir ayrılıkları söz konusu olmuştur. Andersson (1996) sinizmi; iş sinizmi, çalışan sinizmi şeklinde kategorize etmektedir. Dean vd. (1998) ise sinizmi; çalışan sinizmi, kişilik sinizmi, örgütsel sinizm, toplumsal sinizm, iş ya da meslek sinizmi olarak ayırmaktadır. Abraham (2000) beş ayrı şekil de sinizmi kurumsal açıdan irdelemeye ve bu beş türle duygusal sonuçların birbiriyle bağını araştırmıştır. Yapılan literatür taramalarında sinizm genel olarak beş başlıkta incelenmiştir.

- **Kişilik Sinizmi**

Genel olarak bireylerin hareketlerinin negatifliğini yansıtan, insanın doğuştan kazandığı ve değiştiremez olduğu sinizm türüdür. Bu sinizm türünde insan bir başka kişiyi değersiz görerek aşağılamaktadır ve bu durum sonucunda da kişilerarası iletişim zayıflığı meydana

gelmektedir. Kişilik sinizmin de ana unsur; adaletli olmayan, başkalarıyla ilişkilerden tatmin olmayan, sosyal ilişkilerden uzak ve egoist kişilerden oluşan bir dünyanın olduğu düşünülür. Bunun için insanlar başka bireylere karşı asla güven duymaz onlara karşı şüphe duymaktadır. Kişilere duyulan güven problemiyle beraber birey de doğrudan şiddet olgusu söz konusu olmasa bile birçok olumsuz davranışlar gösterebilmektedir (Abraham, 2000).
Bireylerin insanlara karşı hissetmiş olduğu güven problemi sinizmin ortaya çıkmasına neden olur. Başka insanlardan beklenilen duygu kendilerine karşı olumlu olmalarıdır. Kişinin bu konuyla ilgili yaşamış oldukları bu konuyla ilgili zıt düşünmelerine neden olmaktadır (Pitre, 2004).

- **Toplumsal/Kurumsal Sinizm**

Örgütsel sinizm çeşitlerinden bir tanesi de toplumsal/kurumsal sinizmdir. Sinizmin bu çeşidin de psikolojik sözleşmelere aykırı bir şekil de davranmak sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Söz konusu aykırılıklar toplumsal/kurumsal sinizmin ortaya çıkmasına neden olur. Bunun yanında kişilerin yaşadığı yere ve çalıştıkları işletmelere hissettiği güvensizlik şeklinde ifade edilmektedir (Kanter vd.,1991).
Sinizmin durumsal niteliklerinden biri de toplumsal sinizmdir (Qian, 2007). Peterson (1994), toplumsal sinizmi insanların yaşadıkları toplumla birlikte oluşturmuş oldukları psikolojik sözleşme şeklinde açıklamaktadır. Bireyin sosyal sinizm yaşaması durumun da hisleri ve istekleri karşılanmamıştır (Pitre, 2004).

- **Çalışan Sinizmi**

Sinizmin bu çeşidi iş yerin de bir elemanın, amirlerine, kurumuna, diğer çalışanlara ve çeşitli unsurlara karşı duymuş olduğu güven duygusu eksikliği ve yaşadığı düş kırıklıkları sebebiyle göstermiş olduğu negatif davranışlardır (Cartwright vd.,2006).
Çalışan sinizmi, kurumlarda üst seviye de çalışanlara ve kurumda ki birimlere karşı gösterilen tavırdır. Bu sinizm türünde önemsenen faktör eşitliğin olmamasıdır. Kurumlar da sinik davranış gösteren ve göstermeyen kişileri ayırmak elzem bir durumdur (Kanter vd., 1989). İş görenlerin kendi aralarında ki iletişim düzeyine çalışanların şartları ve mesailerinin eşit olması etkili olacak ve sinizmin yaşanmaması sağlanacaktır (Abraham, 2000).
Andersson (1996), iş görenin kurumuna ve çevresindeki unsurlara yönelik takındığı davranışları önemsemektedir. Bu unsurların seçilip değerlendirilmesinden sonra işveren, sinizmin negatif çıktılarının gündeme gelmesini sağlayacak ve sinizm tavrının seviyesinin düşmesine katkı sağlayacaktır (James, 2005).

- **Mesleki Sinizm**

Kurum, hedef kitle ve hukuku mesleki sinizm kendisine hedef olarak belirlemiştir. Kurumsal performansın yetersizliği, iş görenlerin iş hayatına son verilme oranının fazla olması mesleki sinizm de işverenle ilgili bir durumdur. Çalışma hayatında sinizm detayla çok az ilgili olan ya da tercih konusu olmayan detaylarla alakalı olan, iş yerinde vardiyalı çalışma şekli olan kişiler de rastlanmaktadır (Dean vd., 1998). Mesleki sinizm de, çalışma hayatının sıkıcı ve daraltıcı olduğu, bir ödülün söz konusu olmadığı ve uğraşmanın gereksiz olduğu düşüncesi hâkimdir (Andersson, 1996).
Mesleki sinizm, iş hayatında kabul edilmeyen ve beklenilmesi düşünülmeyen çıktılar arasında yer almaktadır. İtibarın ve mevkiin düşük olduğu iş kollarında sinizm düzeyi artmaktadır

(Özgener, vd., 2008). Bu sinizme katkı sağlayan bireylerin rolleriyle ilgili yaşadıkları uyumsuzluklarıdır. Bazı iş kollarının çalışanı yansıtmadığı veya temsil etmediği bu tür de düşünülen temel duygulardan biridir. Bu problemler çalışanların işi ile ilgili asıl kimliklerini kaybetmelerine neden olmaktadır (Helvacı, 2010).

- **Örgütsel Değişim Sinizmi**

Sinizmin çeşitlerinden birisi de örgütsel değişim sinizmidir. Tanımlardan birine göre, kurum da değişimi yapacak olan yöneticiye karşı güvensizlik ve çalışanlarca başarısız olan örgütsel değişim girişimlerinin önceki hayatına karşı yapılan eleştiriye örgütsel değişim sinizmi denilmektedir (Reichers vd.1997).
Örgütsel değişim sinizmi, değişim çabalarının başarısızlığa uğraması sonucunda ortaya çıkan bir tepki olarak tanımlanmakta ve geleceğe dair değişim için oluşan kötümser bakış açısından ve değişim temsilcilerinin tembel ve başarısız olacağı inancından oluşmaktadır
Örgütsel değişim sinizmi, değişim gayretlerinin olumsuz sonuçlanması durumunda gündeme gelen tepkiye verilen ad olarak ifade edilen ve ileriye dönük olumsuz görüşlerden, değişim sürecini yöneten kişilerin miskin ve başarısız olduğuna dair düşüncelerden oluşan bir kavramdır (Abraham, 2000).
Genel olarak yöneticinin; iş görenlere yapılacak değişikliklerin olumlu bir durum oluşturacağının ifade edilmesine rağmen bunun olmamasından sonra oluşur. Bu durumun yinelenmesi, iş gören önceden yaşadığı düş kırıklığını tekrar yaşar. Sonuç olarak iş görenler sürece katkı sağlamaz ve sonuç başarısızlıkla sonuçlanır (Delken, 2004).

LİTERATÜRLE İLGİLİ GENEL BİLGİ

Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, dili Türkçe, 2009 - 2019 yılları arasındaki lisansüstü tezlerle ve Google Akademikten bu aralıkta ulaşılan yayımlar taranarak, 216 yüksek lisans, 40 doktora olmak üzere toplam 256 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Ayrıca bu aralıkta 106 makale tespit edilmiştir. Literatür taramasında tespit ettiğimiz sinizm ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığı bu çalışmalar sinizm eksenli olduğu kadar birçoğunda başka kavramlarla ilişkisi kurularak çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle sinizme neden olan iç ve dış kaynaklı unsurların tespiti yapılarak iş yerindeki sonuçları üzerinde durulmuştur. Ancak yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere genel olarak sinizmin iş yeri odaklı tartışıldığı gözlemlenmiştir. Sinizmin çevre, aile ve insan psikolojisi ile ilişkisi üzerine doğrudan çalışmaların az sayıda yapıldığı tespit edilmiştir. İş yerinde sinik tavır sergileyen çalışan hem sosyal hem de aile hayatında birçok olumsuz durum veya psikopatolojik sorunlar yaşayabilir. Bu bağlamda sinizmin daha spesifik çalışılması gereken bir alan olduğu düşünülmektedir. Yapılan literatür çalışmalarına örnek olarak bazı araştırmacıların çalışmalarında ulaştığı sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Yrd. Doç. Dr. İ. Efe Efeoğlu ve Arş. Gör. Esengül İplik'in yapmış olduğu "Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama" konulu çalışmada, araştırma sonuçlarına göre; çalışanların örgütsel adalet boyutları (dağıtım, işlemsel, kişilerarası ve bilgisel) ile örgütsel sinizm tutumunun tüm boyutları arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Adalet boyutlarından dağıtım ve işlemsel adaletin en fazla, çalışanların örgüte yöneltilmiş küçümseme, kızgınlık duygusu, hor görme ve öfke gibi güçlü duygusal tepkilerini kapsayan duyuşsal boyut, en az ise, örgütte dürüstlük, samimiyet vb. eksikliği olduğu konusunda açık ifadeler içeren farklı tarzlarda sert

eleştiriler ve alaycı esprileri kapsayan davranışsal boyut üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Dilek Üçok ve Alev Torun'un yapmış olduğu "Tükenmişliği Etkileyen Olumsuz Tutum ve Beklentiler: Sinik Tutum ve Psikolojik Sözleşme İhlali Algısı Üzerine Bir Araştırma" konulu çalışmada çalışanları yıpratan bir olgu olan tükenmişlik üzerinde sinizmin ve algılanan psikolojik sözleşme ihlalinin etkili olup olmadığı incelenmiş ve bu olumsuz tutum ve beklentiler arasındaki ilişkiler ortaya koyulmuştur.

Sezer Cihan Çalışkan'ın yapmış olduğu "Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenleri ile Yeni Araştırma Modelleri Geliştirme Arayışları: Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenlerinin İşe Adanmışlık, Tükenmişlik ve Sinizm Üzerine Etkileri ve Bu Etkileşimde Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma" konulu çalışmada, yapılan istatistiksel analizler neticesinde, pozitif örgütsel davranış değişkenlerinden "iyimserlik" boyutunun sinizm; "ümit" boyutunun tükenmişlik; "ümit" ve "iyimserlik" boyutlarının da "çalışmaya tutkunluk" üzerinde düşük de olsa anlamlı, açıklayıcı güce sahip oldukları doğrulanmaktadır. Bu bağlamda, çalışanların iyimserlik düzeyleri arttıkça, sinizm davranışlarını daha az gösterme eğiliminde oldukları, ümitleri arttıkça ise daha az tükenme eğiliminde oldukları ve stresin zararlı etkilerinden korunabildikleri görülmektedir diye ifade etmektedir.

Murat Görmen, 2012 yılında yapmış olduğu "Örgüt Kültürünün Örgütsel Sinizm Tutumları Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama" konulu doktora tezi çalışmasının sonucunda, çalışanların örgütlerinde söylenen ile yapılanın farklı, çıkarların ön planda olduğunu düşünmektedirler. Lakin bilişsel boyut haricinde duyuşsal ve davranışsal boyutta sinizm tutumlarının ortalamanın altında çıkması örgütler adına sevindirici bir durumdur. Çalışanların kafalarındaki olumsuz düşünceleri büyük ölçüde duygu ve davranışlara yansıtmaması örgütler adına sevindiricidir ifadelerini kullanmıştır.

Şafak Gündüz, 2014 yılında yapmış olduğu " Ruhsal Liderlik ile Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki: Duygusal Zekânın Aracı Etkisi "konulu doktora tezi çalışmasının sonucunda, ruhsal liderliğin örgütsel sinizmi azaltıcı bir rol oynadığına, duygusal zekâ ile örgütsel sinizm arasında negatif bir ilişkinin bulunduğuna ve duygusal zekânın ruhsal liderlik ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkide aracı bir değişken olduğuna işaret etmektedir ifadelerini kullanmıştır.

Fatih Ferhat Çetinkaya, 2014 yılında yapmış olduğu "Hizmet İşletmelerinde Psikolojik Sözleşme İhlalleri ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Kapadokya Bölgesi 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma "konulu doktora tezi çalışmasının sonucunda, Kapadokya bölgesinde 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan kişilerin bilişsel, duyuşsal, davranışsal, örgütsel sinizm yaşamalarının orta düzeyde olduğu belirlendiğinden konaklama işletmelerinde çalışanların örgütsel sinizm düzeylerini azaltmaya yönelik etkinlikler gerçekleştirilmelidir. Yöneticilere eğitim verilebilir, yöneticiler bilgilendirilebilir, çalışanlarla daha iyi ilişkiler kurulup temel sıkıntıları tespit edilip çözümler üretilebilir. Çalışanların yaşlarına, medeni durumlarına, sahip oldukları çocuk sayılarına, eğitim durumlarına göre bilişsel ve davranışsal sinizm düzeyleri farklılık gösterdiğinden bu özellikler dikkate alınarak söz konusu sinizmin önlenmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmelidir ifadelerini kullanmıştır.

Meltem Erdoğan, 2015 yılında yapmış olduğu" Psikolojik Sözleşme İhlali Algısının Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama "konulu doktora tezi çalışmasının sonucunda, Psikolojik sözleşme ihlali karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirilmemesi algısına dayandığı için çalışanların örgütteki sinik davranışlarının

müşterilere de yansıması olasıdır. İşten ayrılma niyetinde olan personel işletmeye zarar verici tutumlarda bulunabilir. Bunun için haksızlığın önlenmesi, fazla iş yükününün ortadan kaldırılması, adil ödül/ceza sisteminin benimsenmesi gerektiği söylenebilir ifadelerini kullanmıştır.

Mustafa Yıldırım, 2014 yılında yapmış olduğu " Psikolojik Sözleşme İhlallerinin Örgütsel Güven ve Örgütsel Sinizm ile İlişkisi: Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma" konulu doktora tezi çalışmasının sonucunda, psikolojik sözleşme ihlalleri, örgütsel güven ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkileri tespit etmektir. Kuramsal çerçeve, alan araştırması ve gerçekleştirilen analizler bu amaca bağlı olarak sınırlandırılmıştır. Ancak, çalışma ve örgüt sosyoloji açısından, her üç olgunun örgütsel olduğu kadar, örgütün bağlı olduğu çevresel değişkenlerle de şekillendiği unutulmamalıdır. Türkiye'deki çalışma koşullarının ekonomi-politik yapıya göre şekillenmekte, bu çevresel değişkenlere uyumlaşmakta ve süreklilik sağlamaktadır. Dolayısıyla; örgütsel işleyiş, stratejik planlar, yönetsel karar ve uygulamaların hangi hukuki ve ekonomik değişkenlere ve Türkiye'deki çalışma kültürü ve buna bağlı istihdam şartlarına koşut olduğunun soruşturulması ve istihdam dinamiklerinin ortaya konması gerekmektedir. Bu çaba, otel işletmelerinin insan kaynakları yaklaşım ve uygulamalarındaki sorunlara işaret eden psikolojik sözleşme ihlallerinin altında yatan asıl nedenleri saptamakta faydalı olacaktır. Böylelikle, örgütsel güven ve sinizm tutumlarının nedensel bağlamı daha iyi anlaşılabilecek, turizm sektörünün istihdam yapısındaki sorunlara kalıcı ve kökten çözümler üretilebilecektir ifadelerini kullanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nitel araştırma yöntem, teknikleri kullanılarak yapılandırılmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Veriler nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca veriler, Yüksek Öğretim Kurumuna bağlı ulusal tez merkezi sayfasında yapılan taramalar ve google akademiden elde edilen çalışmalar sonucunda toplanmıştır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Sinizm ve örgütsel sinizm konusunda yapılan çalışmaları tespit edip, çalışmaların bu konu hakkındaki özet görüşüne yer verme amacını taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma; Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı ve elektronik ortamda ulaşılabilen, izinli, dili Türkçe, 2009-2019 yılları arasındaki lisansüstü tezlerle ve google akademikde bu aralıkta ulaşılan yayınlarla sınırlıdır. Çalışma Grubu Araştırmanın çalışma grubunu, 2009-2019 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu Tez Dokümantasyon Merkezine ve google akademikde kayıtlı elektronik ortamda ulaşılabilen lisansüstü tez ve makalelerden oluşmaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde, yapılan taramada elde edilen yayınların künyesine yer verilmiştir.

SONUÇ

İş hayatını doğrudan etkileyen kavramların başında yer alan sinizm kavramı insanın kişisel özellikleri ile beraber dış ortam kaynaklı yaşamış olduğu durumların etkisinde kalarak çalıştığı kuruma karşı düşündüğü ya da uyguladığı olumsuz eylemler anlamına gelmektedir.

Özellikle günümüzde iş dünyasının uğraşması gereken gerek çalışan odaklı gerek yönetim odaklı gerek organizasyon odaklı gerekse de dış kaynaklar odaklı birçok problem bulunmaktadır. Fakat ilk olarak kurumun içerisindeki problemlerin çözümü iş dünyası için en önemli unsurdur. Çalışanların kuruma karşı hissettikleri olumsuz duygular örgütün genel havasını olumsuz etkileyeceğinden çalışanların bu negatif duygu ve düşünceden uzaklaşması, kurumun yararına çalışabilecek bir potansiyele gelebilmesi çok önemli bir durumdur. Modern iş dünyasında yapılan çalışmaların etkisi ile beraber çalışanların performansını yönetme adına birçok metot geliştirilmiştir.

Çalışanların içinde bulunduğu olumsuz durumların pozitif bir noktaya gelebilmesi için stratejiler geliştirilmiştir. Özellikle günümüzde zaman yönetimi çok önemli bir ayrıntıdır. Çalışanların performansını yükseltmek için ayrılacak her dakika kurumun üretimini ya da hizmet kalitesini olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla zamanında birçok probleme müdahale etmek, problemler açığa çıkmadan kişilerin olumsuzlukları yaşamamalarına ortam sağlayacak bir örgüt iklimi oluşturmak gerekir. Kimi çalışmalardan anlaşılacağı üzere bu yönetim ya da organizasyon kaynaklı olur. Tamamen kişisel özellikler ile beraber vücut bulan sinizm türleri de mevcuttur. Fakat örgütlerin sorumluluk alanında olmayıp artık iş görenin kendi kişisel problemi olarak durmaktadır. Her ne kadar bu kişiler yaşamış oldukları bu olumsuzluklarla beraber sosyal hayatına devam edecekse ve burada başka problemlere de altyapı sağlayabilecek duygu, düşünce ve davranışlar geliştirme durumuna sahip olabilecekse de örgütlerin bu konuda sorumluluğu yok denecek kadar azdır.

Çalışanların sinik tavırlar sergilememesi için yönetimin yapması gereken her şeyin yapıldığı durumlar da söz konusudur. Kişinin olumsuz duygular yaşamamasına karşılık kurumsal olarak yönetim bütün problemleri ortadan kaldırabilir hatta bu problemler yönetim kaynaklı hiç de yaşanmayabilir. Fakat buna rağmen kişiler sinik davranışlarından vazgeçmezler. Çünkü yapılan tanımlara göre sinizm kişilerin doğuştan gelen özellikleri arasında yer almaktadır. Fakat genel olarak sadece bu tanımlamaların literatürde olmadığını görmekteyiz. Çok ciddi sayıda yönetim ve organizasyon kaynaklı sinizm problemlerinin örgütlerde yaşandığını görmekteyiz.

Ortaya çıkan sinizm, işyerinin iletişim seviyesini, genel çalışma ortamını ciddi anlamda olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı sinizm ile başa çıkmak için yönetimin ekstra bir önlem alması gerekir. Ayrıca sadece işyerindeki veriminin düşmesi, hizmet kalitesinin aksaması gibi durumlardan ziyade kişinin içerisinde olduğu bu durum kendi sosyal hayatına da yansıyacak, aile ve çevre iletişimi ve kendi sağlığı ile ilgili fizyolojik anlamda yaşanabilecek birçok problemi de beraberinde getirecektir.

Günümüzde sadece iş hayatında değil sosyal hayatımızda da önemli bir yere sahip olan sinizm ve örgütsel sinizm kavramlarının literatürde, özellikle son dönemlerde nasıl işlendiği hangi kavramlarla ilişki kurulduğu, hangi ölçme teknikleri ile araştırmaların yapıldığı, yeterli sayıda ne kadar akademik çalışmanın yapıldığı ile ilgili bir fikir sunması açısından bu çalışma çok önemli bir yere sahiptir.

Yapılan çalışmada literatürdeki sinizmin bir portresini sunma açısından özet görüş niteliği taşıyan bu çalışma bundan sonra sinizm ile ilgili yapılacak olan çalışmalara altyapı hazırlama, yeni bir bakış açısı geliştirme noktasında katkılar sağlayacaktır.

Yapılan bu çalışma sinizmin akademik anlamda anlaşılması için bir perspektif sunacağı gibi yapılan saha çalışmalarına ışık tutacaktır. Yapılan on yıllık literatür taramasında sayısal anlamda birçok araştırmanın olduğunu gözlemledik. Fakat bu çalışmalar birbirinden kopuk olduğu gibi insanın tam olarak bütün hayatını kucaklayan sosyal ve psikolojik durumlarını araştırmamaktadır. Sadece iş hayatı kapsamında sinizm tartışılmıştır. Bu da insanın tüm hayatını kuşatması noktasında çok yetersiz bir durum oluşturmaktadır.

İnsan sosyal bir varlık olduğu için iş hayatında yaşamış olduğu bu problemleri bütün hayatı içerisinden koparıp değerlendirmek bazen yetersiz olabilir. Dolayısıyla çok daha kapsayıcı, insanın bütün hayatını kuşatan demografik özelliklere dikkat eden kültürel yapıyı ve inanç sistemini bu süreçten ayrı tutmayan akademik çalışmaların veya saha çalışmalarının da yapılması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Yeterli sayıda literatür çalışması her akademik araştırmacı için subjektif bir konu olsa da nitelik konusu problemlerin çözümü noktasında çalışmaların ortaya koymuş oldukları veriler gözle görülür somut ifadelerdir. Bu ifadeleri değerlendirmek, tartışmak ve geliştirmek için bu çalışma, akademik camia ve saha çalışması yapan kurumlara katkı sağlayacaktır. Sinizm konusunun gerek özel sektörde gerek kamu sektöründe ayrıca çalışılması gerektiği, iki sektörün yapısal özellikleri, farklılıkları ve benzerlikleri, sinizm seviyeleri literatür dünyasında çalışılması gereken bir muhteva olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alandaki boşluklar literatürde çalışma sonunda elde edilen veriler arasında yer almaktadır. Özellikle uluslararası ya da ulusal markaların, şirketlerin, kurumların ya da organizasyonların içerisinde yer alan insan kaynaklarının kendi kurumlarına karşı beslemiş oldukları nefret duygusu veya bu örgüte karşı geliştirmiş oldukları öfke ve buna bağlı olarak zarar verme duygusunun profesyonel olmayan kurumlara göre çok daha az olduğu çalışmalardan anlaşılmaktadır. Çalışan odaklı düşünmek, çalışanların performansını yükseltip, kurumun verimliliğini arttırmak üzere bir politika gütmek zorunda kalan yönetim ve organizasyonlar sinizm kavramına ayrı bir başlık açmak zorundadır.

KAYNAKÇA

Abraham, R. (2000). Organizational Cynicism: Bases and Consequences. (Vol. 126). (s. 269-292). *Genetic, Social, and General Psychology Monographs.*

Abraham, R. (2004). Organizational Cynicism: Definitions. (vol. 20). *Bases, and Consequences. New York: Melen Studies in Business.*

Ağaoğulları, M.A. (1989). *Eski Yunan"da Siyaset Felsefesi*. Ankara: V.

Andersson, L. (1996). Employee Cynism: An Examination Using a Contract Violation Framework. (Vol. 49). (1395-1418). *Human Relations.*

Brandes, P.M. (1997). Organizational Cynicism: Its Nature, Antecedents, and Consequences (Dissertation of Doctor of Philosophy). *The University of Cincinnati.*

Cartwright, S., Holmes, N. (2006). The Meaning of Work: The Challenge of Regaining Employee Engagement and Reducing Cynicism. (s. 199-208). *Human Resource Management Review.*

Çalışkan, S. C. (2014). Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenleri ile Yeni Araştırma Modelleri Geliştirme Arayışları: Pozitif Örgütsel Davranış Değişkenlerinin İşe Adanmışlık, Tükenmişlik Ve Sinizm Üzerine Etkileri ve Bu Etkileşimde Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma, (s. 363-382). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Dean Jr, J.W., Brandes, P., (1998). Dharwadkar, R. Organizational Cynicism. (341-352). *The Academy of Management Review.*

Delken, M. (2004). Organizational Cynicism: A Study Among Call Centers. *Unpublished master"s thesis, University of Maastricht.*

Dudley, D. R. (1937). *A History of Cynicism.* London: Methuen and Co Ltd.

Efeoğlu I.E., Iplık, E. Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.

Eralp, H. V. (1998). *Felsefe Tarihi* (Beşinci Baskı). (A. Weber, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Fuller, B.A.G. History of Greek Philosophy. New York Henry Holt and company,

1923.

Gökberk, M. (1993). *Felsefe Tarihi.* (Baskı. 6). İstanbul: Remzi.

Hançerlioğlu, O. (2000). Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar. (Cilt. 3). İstanbul: Remzi.

Helvacı. M. A. (2010). *Örgütsel sinizm.* Memduhoğlu, H. B. ve K. Yılmaz, (Ed.). Yönetimde Yeni Yaklaşımlar içinde (s. 383-397). Ankara: Pegem Akademi.

James, M.S.L., Antecedents And Consequences Of Cynıcısm In Organızatıons: An Examınatıon Of The Potentıal Posıtıve And Negatıve Effects On School Systems (Dissertation of Doctor of Philosophy), The Florida State University, Florida, 2005.

Kanter, D.L., Mirvis, P.H. (1989). *The cynical Americans: living and working in an age of discontent and disillusion (1st ed.).* San Francisco: Jossey-Bass.

Kanter, D.L., Mirvis, P.H. (1991). Cynicism: The New America Malaise. (57) *Business and Society Review*

Naus, F., Iterson, A. V., Roe, R. (2007). Organizational Cynicism: Extending the Exit Voice, Loyalty, and Neglect Model of Employee's Responses to Adverse Conditions in the Workplace. (683-718). *Human Relations*

Özgener, Ş., Öğüt, A., Kaplan, M. (2008). *İşgören-İşveren İlişkilerinde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Sinizm.* (Editör: M. Özdevecioğlu ve H. Karadal). *Örgütsel Davranışta Seçme Konular: Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar.* Ankara: İlke.

Özler, D., Atalay, C., Şahin, M. (2010). Örgütlerde Sinizm Güvensizlikle mi Bulaşır?, (s.47-57).*Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi.*

Pitre, J.L. (2004). Organizational Cynicism At The United States Naval Academy: An Exploratory Study. Dissertation of Master of Science In Leadership and Human Resource Development, (s. 111). *Naval Postgraduate School, California.*

Polat, M., Meydan, C. H., Tokmak, Ġ. (2010). *Personel Güçlendirme-Örgütsel Sinizm İlişkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Etkisi.* Zonguldak: 9. Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı, 542-547.

Polat, M. ve Meydan, C. H. (2010). Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. (145-172). *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi.*

Reichers, A. E., Wanous, J. P., Austin, J. T. (1997). Understanding and managing cynicism about. (48-59). *The Academy of Management Executive.*

Reyhanoğlu, M. (2007). Dürüst Bir İnsan Arıyorum. *Ekonomik Rapor Dergisi.*

Sur, Ö. (2010). *Örgütsel Sinizm: Eskişehir İli Büro Çalışanları Üzerine Bir Alan Araştırması.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Büro Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Tokgöz, N. (2011). Örgütsel Sinizm, Örgütsel Destek ve Örgütsel Adalet İlişkisi: Elektrik Dağıtım İşletmesi Çalışanları Örneği, (s.363- 387). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi.*

Torun, A., Üçok, D., (2014). Tükenmişliği Etkileyen Olumsuz Tutum ve Beklentiler: Sinik Tutum ve Psikolojik Sözleşme İhlali Algısı Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.*

Ulaş, S.E. (2002). *Felsefe Sözlüğü.* (s. 827). Bilim Sanat Yayınları. Ankara.

Qian, Y. (2007). *A Communication Model of Employee Cynicism Toward Organizational Change. Dissertation of Doctor of Philosophy,* (s. 36).Ohio University.

SOME OF THE CHARACTERISTICS OF THE IMPACT OF "INDUSTRY 4.0" ON EMERGING MARKETS IN DEVELOPING COUNTRIES

Dr. doç. Farhad Mikayilov
Senior Researcher at the Economic Reforms Research Institute of the Ministry of Economy
Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Azerbaijan Institute of Economic Studies, Azerbaijan
Elnur Salahov
PhD student at the Economic Reforms Research Institute of the Ministry of Economy, Azerbaijan

Keywords: Industry.4.0, developing countries, labor market, labor market labor market

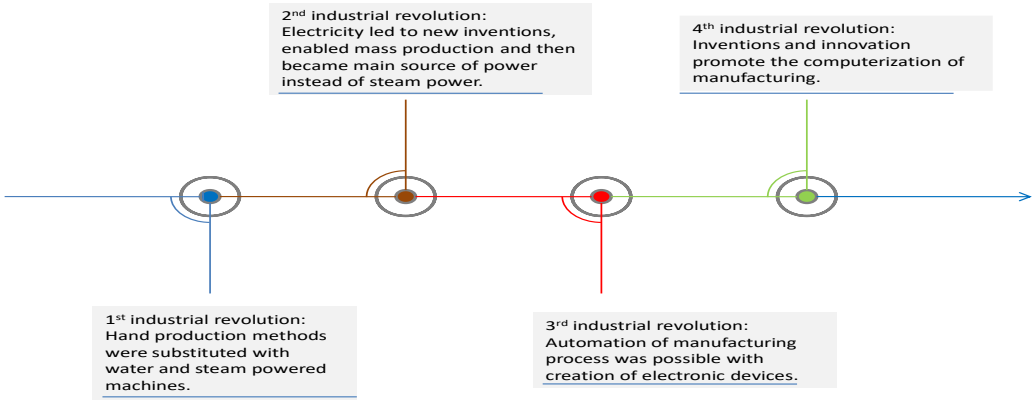
In this study, the different characteristics of the industrial revolution and the effect of these revolutions on the structure and employment of the labor market are examined. The basic characteristics and socio-economic consequences of the Industrial 4.0 Revolution were analyzed. The fourth industrial revolution is characterized by the transition to cyber physical systems. It creates new opportunities and new challenges for economic development. Under the influence of information, the structure of the world economy is changing: many traditional industries are losing their importance, the new industry is developing rapidly and new production relations are being established. The first part of the article explores the technological features of Industry 4.0. The second part of the article analyzes labor market problems and threats.

Then, the changes in labor market structure in some developed and developing countries are compared and the results are summarized.

Introduction

The first industrial revolution (Industry 1.0.)

Events started about 260 years ago (1760-1840 years) in the United States and Europe, particularly in the United Kingdom, and led to a change in the way people live. At that time, main proportion of people lived in rural areas, and all works were done by hand because there were not machine, machine-tools, electricity, automation and so on. Education was at the lowest level, only fewer people could read and write.Despite them, new equipment and machinery were invented, usage of chemical production expanded, broad utilisation of water and steam energy and changes in iron production accelerated the begining of the the first industry revolution.Construction of large-scale factories began in cities and people started to produce products by introducing new machines.Over the period of industry 1.0, quantity and quality of products rose dramatically, life expectancy extended and people who lived in rural areas moved to cities.Especially, textile industry experienced huge changes, two new machines, spinning jenny and water frame, in textile industry accelerated the process of making thread for weavin. Then, such mechanized new devices were invented and each machines were set in motion by using of flowing water and hydraulic power. Afterward, making use of steam power, instead of water power, sped up industrial revolution and specially, transportation and farming took advantage of it.If the beginning of the first industrial revolution was observed with new inventions and innovation, however, the end of the same period of the time finished with economic recession. It was also commence point of the new, the second industrial revolution.

The second industrial revolution (Industry 2.0)

Second industrial or Technological Revolution took place between 1850 and 1914.If, during the first industrial revolution manual labour had given its place to machines, but, throughout the second industrial revolution these machines were started to automate. By using Bessemer method, production of higher quality steel coincided with industry 2.0. Publicly accessibility of electricity led to new invention, telephone was invented by Alexander Graham Bell, Thomas Edison and Joseph Swan created suitable version of standard light bulb that everyone could use it.One of the influential innovations had been internal combustion engine and consumption of petroleum was stimulated by it.Preparation of paper (thanks to extracted the fibres from wood), usage of fertilizer, vulcanization of rubber was during Industry 2.0.

The Third Industrial revolution (Industry 3.0)

As it happened during the second industrial revolution, third industrial or digital revolution started after economic recession and first and second world war.During industry 3.0 digital electronics started to improve in various countries but mechanic and analogue electronic technology to disappear gradually.İnvention of transistor, the first electronic computer, the first commercial magnetic disk, the 8-bit character word length (a "byte"), computer games, MiniDisc, HDTV, chips, microprocessors, digital cellular phones, internet, and others that were integralparts of digitalization were invented or developed during the third industrial revolution.

The Fourth Industrial Revolution (Industry 4.0)

Many economists argue that new era have already started and they called it "The Fourth Industrial revolution" or "Industry 4.0".Industry 4.0 terminology was announced for the first time in 2011 at the Hannover Fair.At the beginning of announcement, industry 4.0 was accepted as a high-tech development strategy but then, throughout the world, this terminology was developed and expanded as the fourth industrial revolution.During industry 3.0, many parts of manufactory stood apart from digitalization.However, during industry 4.0, overall whole process of the industry will be covered by a sub-set of the fourth industrial revolution (artifcial intelli-gence (AI), cyber-physical systems (CPSs), big data analytics, and cloud computing).

The technological features of Industry 4.0.

- Cyber-Physical Systems (CPS)

Nowadays, there are plenty of objects around us that is being controlling by computers, such as manufacturing machines, planes, trains and so on. Integration of all of these objects with phisical world is possible with the help of computational algorithms. This is the main source of the name of Cyber-Physical Systems. CPS enable interactions many complex objects and systems with human being. In the future, advances in CPS will enhance human security, efficiency, comfort and health. It is expected that CPS will play a central part in addressing the fundamental challenges posed by demographic change, scarcity of natural resources, sustainable mobility, and energy change (UNIDO General conference 17).

- Cloud computing

As mentioned by Amazon, “cloud computing is the on-demand delivery of IT resources over the Internet with pay-as-you-go pricing. Instead of buying, owning, and maintaining physical data centers and servers, you can access technology services, such as computing power, storage, and databases, on an as-needed basis from a cloud provider”.By using broad opportunities of cloud computing such as data backup, disaster recovery, email, virtual desktops, software development and testing, big data analytics, customer-facing web applications and so on, all kind of industry, throughout the world, can be developed significantly.However, these technological potentials were previously primarily reserved for large companies (UNIDO General Conference 17).Flexibility, Efficiency and Strategic value are the benefits of cloud computing (www.ibm.com).

- Artificial intelligence

Artificial intelligence or machine intelligence is a concept that digital computer or computer-controlling robot to perform tasks commonly associated with intelligent beings (www.britannica.com/technology/artificial-intelligence). After improving of computers, algorithms and access to large amounts of data made opportunities to develop Artificial Intelligence. Intelligence has many characteristics logic, understanding, self-awareness, learning, the ability to adapt to new circumstances and so on. These cognitive functions differentiate AI from Robotics.

- Internet of things

The internet of things, or IoT is a network and connect various devices under a system. IoT, is a system of interrelated computing devices, mechanical and digital machines, objects, animals or people that are provided with unique identifiers and the ability to transfer data over a network without requiring human-to-human or human-to-computer interaction (https://internetofthingsagenda.techtarget.com/definition/Internet-of-Things-IoT). The manufacturing purpose of İoT devices can be divided into four subsequences consumer, commercial, industrial, and infrastructure.Information is collected under IoT platform by these devices and enable users to analyze it. Along with mentioned above other characteristics of Industry 4.0 such as 3D printing, robotics, industrial internet and so on are advancing the automation process throughout the world.Industry 4.0 brings challenges and opportunities with itself, and during "17th General Conference of UNIDO" these were characterised as following:

Challenges

- Infrastructure gaps l
- Outdated international rules and regulations that do not take into consideration Industry 4.0 l
- Standards and interoperability l
- Data ownership and security l
- Incentives and obstacles that may shape the development and diffusion of these new technologies (intellectual property protection and others) l
- Reliability and stability of CPSs l
- Transparency, privacy, ethics and security l
- Inequality and exclusion l
- Changes in the very nature of innovation processes and the implication for competition and barriers to entry

Oppertunities

- Economic gains, such as increased revenues because of lower transaction and transportation costs l
- More reliable and consistent productivity and output and better quality products l
- Shift to mass customization with an increased role for SMEs l
- Enabling innovation across many applications, with much larger economic impact on growth l Energy-efficient and -environmentally sustainable production and systems l
- Effective use of human and material resources l
- Increased food security and safety l
- Improvements in the health and safety of workers l Changes in education and training systems l
- More open innovation systems l
- Changes in the organization of work, with more remote, flexible and on-demand work becoming a standard

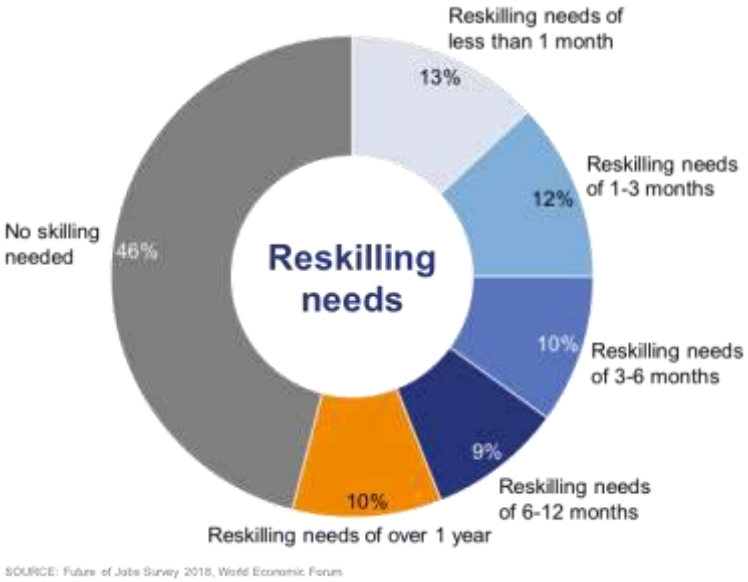
When we consider embracement of industry 4.0 in every country, we can realise that only developed countries (German was the first country to support it) are ready for it.However, developing countries such as Indonesia, Bulgaria, Ukraine, Saudi Arabia, Egypt, Turkey, Brazil, Argentina, Vietnam and other have initiative to move its economic and social life toward standarts of Industry 4.0.And also, Industrial Development Organisation of the United Nation supports industry 4.0 with its note: "Intelligent automation, machine learning, the Internet of Things… through smart machines and intelligent robots, factories are becoming more efficient and less wasteful. Industry 4.0 promotes the upgrading of industrial enterprises, accelerates the deployment of renewable energy in manufacturing, saves costs and enhances productivity, but it also **brings challenges for developing countries**. Therefore, through inclusive and sustainable industrial development, UNIDO helps them unlock the new opportunities offered by industry 4.0 to drive positive change" (https://www.unido.org/
unido-industry-40).

Labor market problems and threats.

According to German economist Klaus Schwab, technology is the bearer of positive and negative effects on economic growth. And, in the short term, essentially labour market is afflicted by tecnological innovations. During late early 20th century, worldwide famous economist John Maynard Keynes mentioned technological development on his writing known as "Economic Possibilities for our Grandchildren".One of the reason of unemployment was shown as the result of technological improvement and Keynes named it "technological unemployment".Keynes introduced technological unemployment as a new disease and also, added that, it is only a temporary phase of maladjustment.

Using technological innovation within manufacturing process will affect both increase productivity, evolve living standards and lessen hand labour process, rise unemployment rate.In his book, Klaus Schwab spoke about effects of technological innovation on unemployment and he explained the technological effects as a destruction and a capitalization.

As destructive effect, technology-fuelled disruption and automation substitute capital for labour, forcing workers to become unemployed or to reallocate their skills elsewhere (Klaus Schwab). According to World Economic Forum surveye, by 2022, no less than 54% of all employees will require significant reskilling and upskilling. Of these, about 35% are expected to require additional training of up to six months, 9% will require reskilling lasting six to 12 months, while 10% will require additional skills training of more than a year.

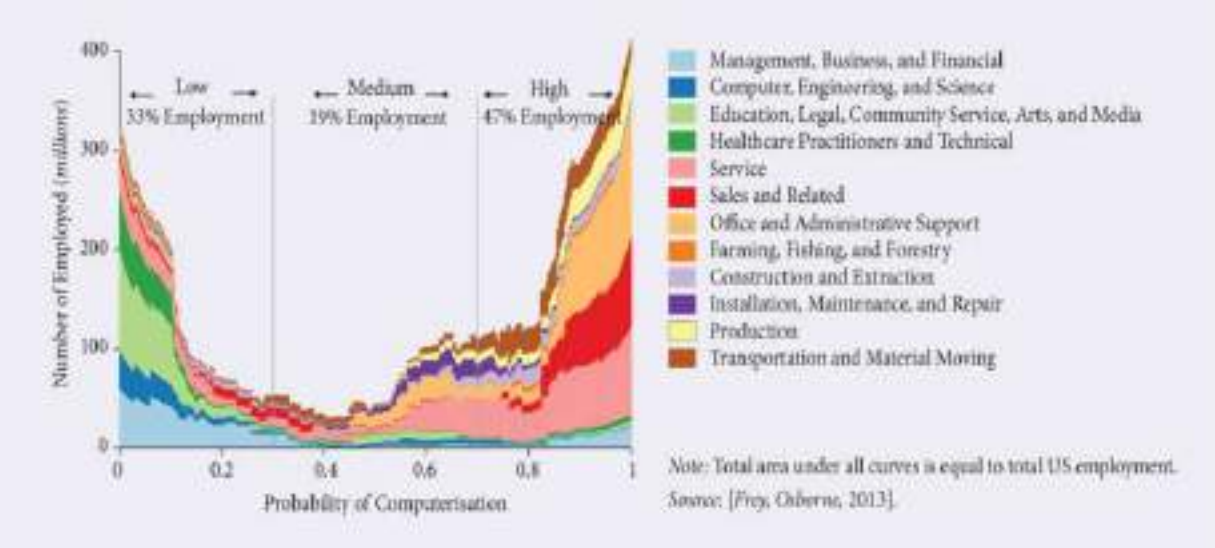
McKinsey Global Institute (MGI) mentioned technological innovation will affects many occupations and they will be changed in unpredictable ways. In its report, MGI illustrated that 3.5 million jobs destroyed by the introduction of computers, including those in typewriter manufacturing, secretarial work, and bookkeeping in the USA.In 2013, researchers at Oxford University prepared study on probability of computerisation for different occupation and named it as "THE FUTURE OF EMPLOYMENT". About 700 occupations were evaluated and 12 of the them were shown a 0.99 probability to automatisation in the future.

Data Entry Keyers

Library Technicians

New Accounts Clerks

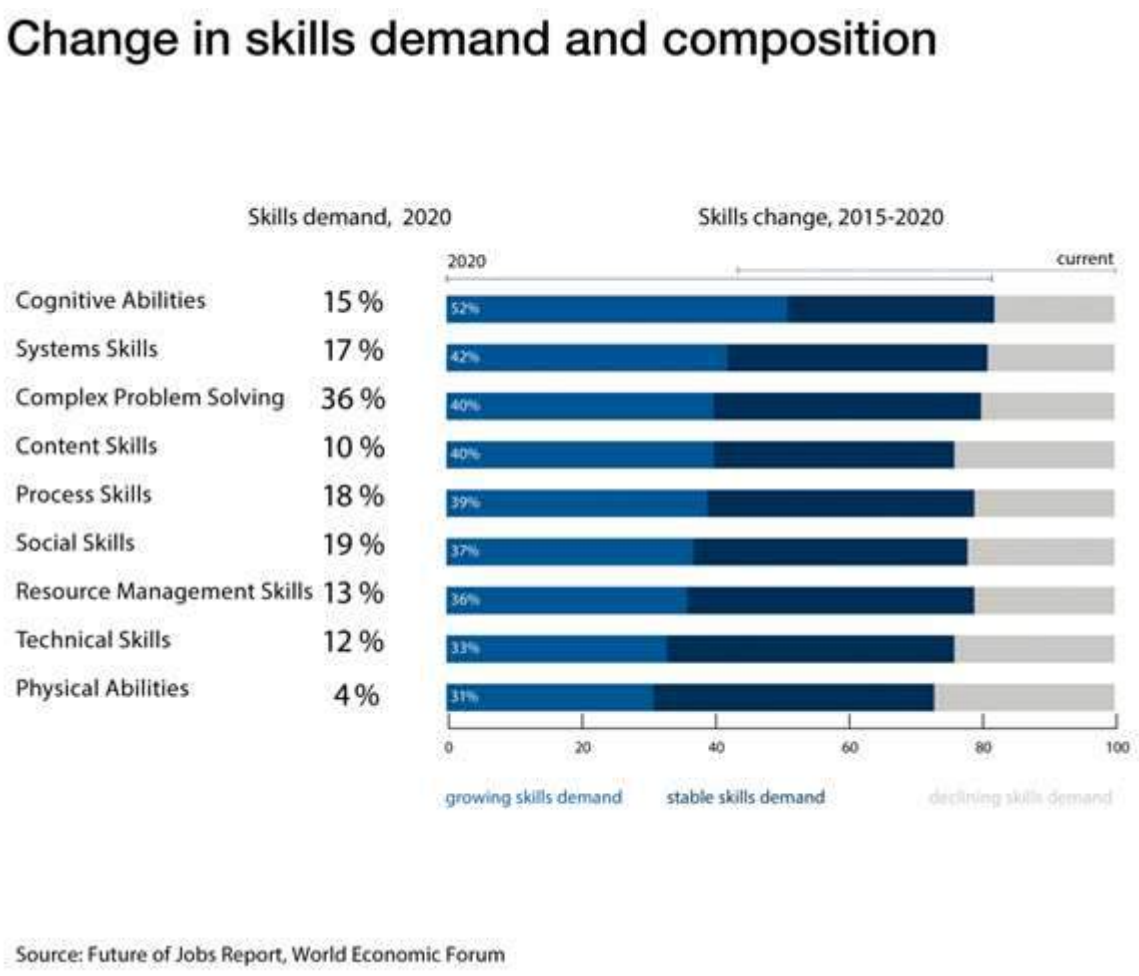
Photographic Process Workers and Processing Machine Operators
Tax Preparers
Cargo and Freight Agents
Watch Repairers
Insurance Underwriters
Mathematical Technicians
Sewers, Hand
Title Examiners, Abstractors, and Searchers
Telemarketers
However, 49 occupations were estimated as below a 0.01 probability. These jobs, at the moment, are at safe and in near future, automation of them are not expected.
Some of them:
1 Recreational Therapists
2 First-Line Supervisors of Mechanics, Installers, and Repairers
3 Emergency Management Directors
4 Mental Health and Substance Abuse Social Workers
5 Audiologists
6 Occupational Therapists
7 Orthotists and Prosthetists
8 Healthcare Social Workers
9 Oral and Maxillofacial Surgeons
10 First-Line Supervisors of Fire Fighting and Prevention Workers

Automation also has capitalization effect or sometimes this effect mentioned as creative effect (the McKinsey Global Institute (MGI), JOBS LOST, JOBS GAINED, december 2017). Demand for new goods and services increases and leads to the creation of new occupations, businesses and even industries (Klaus Schwab). This circumstance was analyzed by Mckinsey Global Institute in the USA and found that Computer-related industries such as computer and data processing services and computer and related equipment manufacturing have been growing rapidly since the 1970s. Microsoft and Apple were founded in that decade. Laptop computers came on the market

in the early 1980s, and this century has seen the rapid rise of smartphones and tablets. Thereby, computers have enabled the net creation of 15.8 million jobs since 1970. Additional, by accountancy giant PwC, global GDP will be up to 14% higher in 2030 as a result of the accelerating development and take-up of AI – the equivalent of an additional $15.7 trillion. The adoption of 'no-human-in-the-loop' technologies will mean that some posts will inevitably become redundant, but others will be created by the shifts in productivity and consumer demand emanating from AI, and through the value chain of AI itself

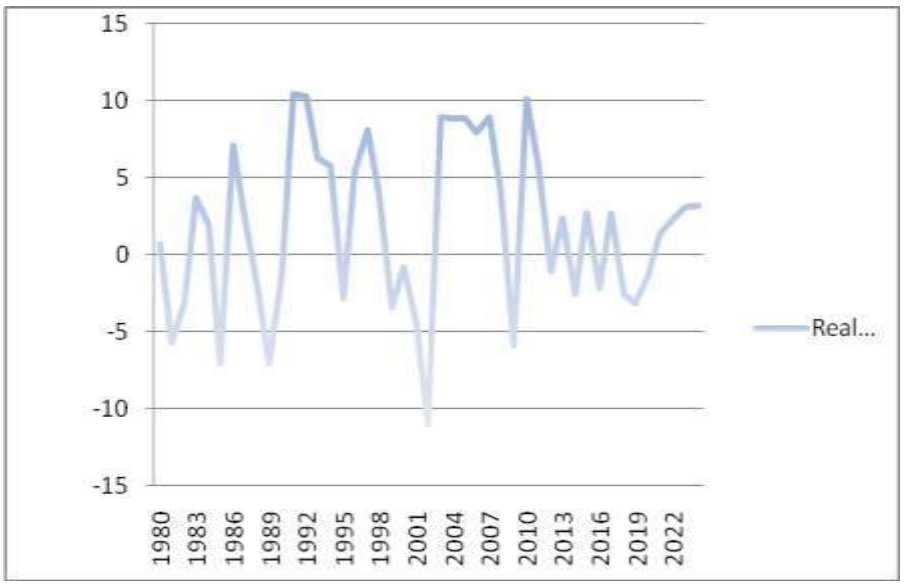
In the Forum's Future of Jobs Report, by 2020, change in skills demand and composition was formed by asking the question (imagine the impact on employment, jobs, and skills) from the chief human resources and result was as following.

Circumstance in developing countries.

Argentina:

https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/ARG

Emerging job roles

Software and Applications Developers and Analysts
Managing Directors and Chief Executives
Data Analysts and Scientists
Sales and Marketing Professionals
General and Operations Managers
Sales Representatives, Wholesale and Manufacturing,
Technical and Scientific Products
Assembly and Factory Workers
Financial and Investment Advisers
Database and Network Professionals
Human Resources Specialists

Emerging skills

Analytical thinking and innovation
Creativity, originality and initiative
Active learning and learning strategies
Technology design and programming
Reasoning, problem-solving and ideation
Leadership and social influence
Critical thinking and analysis
Complex problem-solving
Resilience, stress tolerance and flexibility
Emotional intelligence

Indonesia[1]

[1] https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/IDN

Emerging job roles

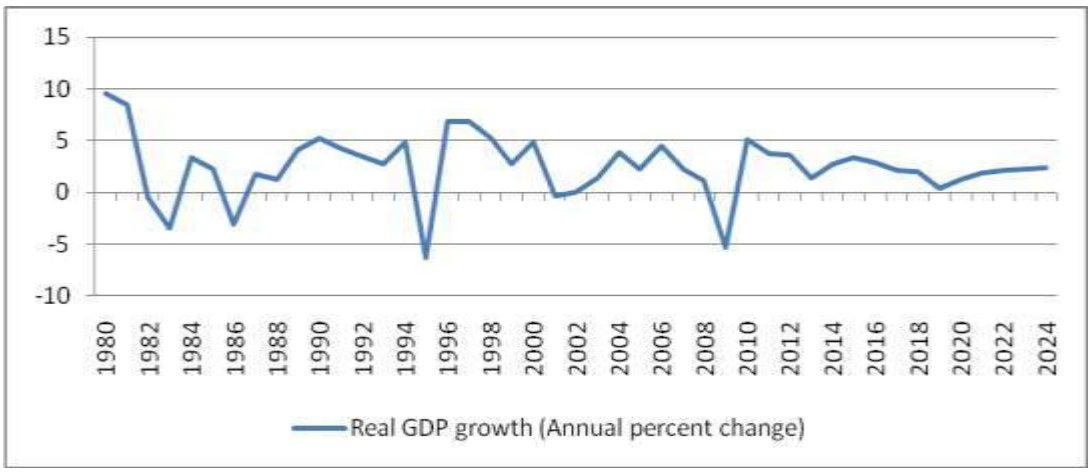
Software and Applications Developers and Analysts
Sales and Marketing Professionals
Data Analysts and Scientists
Managing Directors and Chief Executives
General and Operations Managers
Sales Representatives, Wholesale and Manufacturing,
Technical and Scientific Products
Human Resources Specialists
Financial and Investment Advisers
Financial Analysts
Robotics Specialists and Engineers

Emerging skills

Creativity, originality and initiative
Analytical thinking and innovation
Active learning and learning strategies
Technology design and programming
Complex problem-solving
Leadership and social influence
Emotional intelligence
Critical thinking and analysis
Reasoning, problem-solving and ideation
Systems analysis and evaluation

Mexico[2]

[2] https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/MEX

Emerging job roles

Managing Directors and Chief Executives
Software and Applications Developers and Analysts
Data Analysts and Scientists
Sales and Marketing Professionals
General and Operations Managers
Sales Representatives, Wholesale and Manufacturing,
Technical and Scientific Products
Human Resources Specialists
Financial and Investment Advisers
Assembly and Factory Workers
Financial Analysts

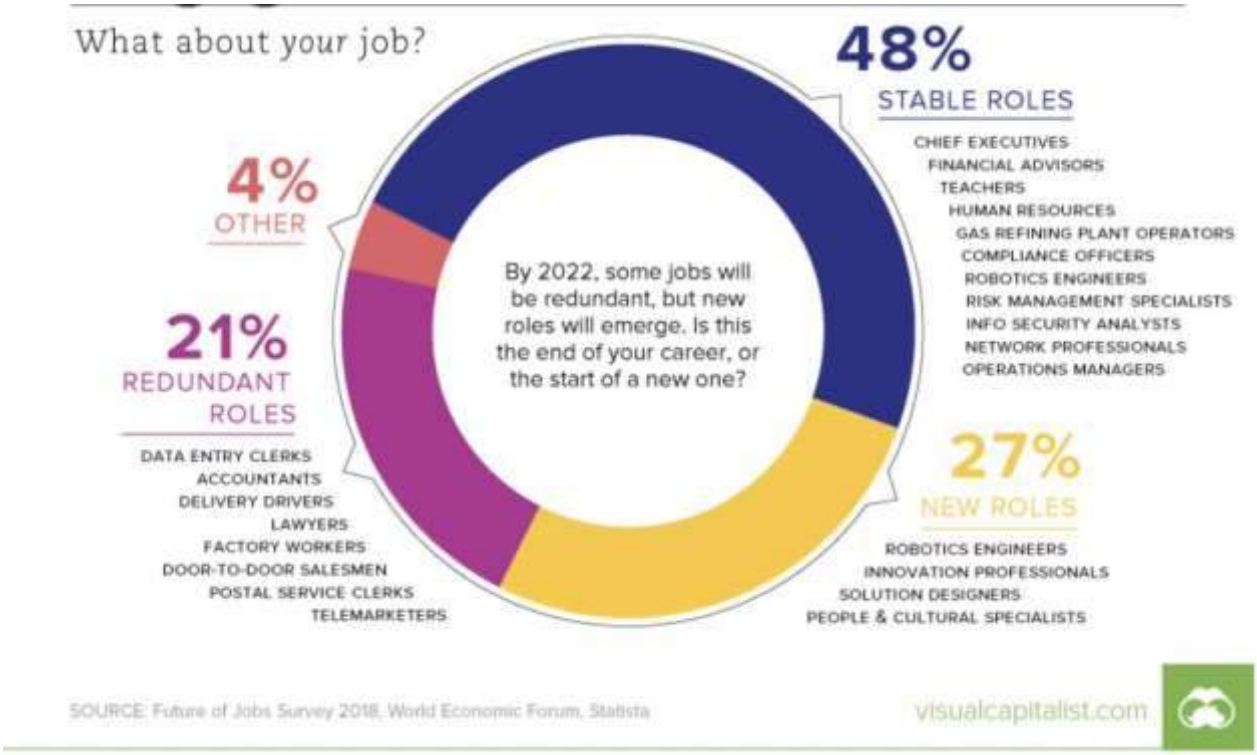
Emerging skills

Analytical thinking and innovation
Creativity, originality and initiative
Active learning and learning strategies
Technology design and programming
Reasoning, problem-solving and ideation
Complex problem-solving
Leadership and social influence
Critical thinking and analysis
Resilience, stress tolerance and flexibility
Emotional intelligence

Thailand[3]

[3] https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/THA

All data about emerging job roles and emerging skills was based to "The Future of Jobs Report 2018" (World economic Forum).

References:

- McKinsey Global Institute (MGI) jobs lost, jobs gained:workforce transitions in a time of automation / december 2017
- PwC research ***Sizing the prize*** What's the real value of AI for your business and how can you capitalise?
- The Fourth Industrial Revolution| 2016 | Klaus Schwab
- UNIDO (**United Nations Industrial Development Organization**) General conference 17 / INDUSTRY 4.0 OPPORTUNITIES BEHIND THE CHALLENGE Background Paper
- www.ibm.com
- Oxford univercity: THE FUTURE OF EMPLOYMENT: HOW SUSCEPTIBLE ARE JOBS TO COMPUTERISATION?
- (https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf)
- World Economic Forum: The Future of Jobs Report 2018
- https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD
- John Maynard Keynes: "Economic Possibilities for our Grandchildren".
- https://internetofthingsagenda.techtarget.com/definition/Internet-of-Things-IoT
- www.britannica.com/technology/artificial-intelligence

ATATÜRK'ÜN EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA BİR EĞİTİM PROGRAMI NASIL OLMALIDIR?

Dr. Volkan DURAN

Prof. Dr. Gülay EKİCİ

Dr. Yaşar BARUT

ÖZET

Eğitim programları bir ülkenin eğitim sisteminin temel yazılımlarından biridir. Bu yazılım hazırlanırken temel olarak uzak hedeflere göre hazırlanmakta ve bu hedefler doğrultusunda genel ve özel hedefler oluşturularak, programın içeriği, eğitim durumları ve değerlendirme boyutları inşa edilmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren bütün eğitim programlarında uzak hedeflerde Atatürkçülük vurgulanmış ve bu vurgu eğitim programlarına yansıtılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber, bu vurgunun genel olarak uzak hedeflerden özel hedeflere aktarılmasında ciddi sorunlar olduğu da düşünülmektedir. Bu noktada temel nedenlerden biri Atatürk'ün görüşlerinden ziyade bir özne veya lider olarak Atatürk'e programda yer verilmesinin olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada eğitsel görüşleri ve uzak hedefler açısından bir değer olarak Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda bir eğitim programının nasıl olması gerektiği konusu kuramsal olarak tartışılmaktadır. Çalışma nitel araştırma modeli kapsamında meta-sentez deseninde hazırlanmıştır. Bu kapsamda konuyla ilgili doküman analizi yöntemiyle Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşleri analiz edilerek eğitim programlarının felsefi, sosyal, psikolojik ve ekonomik temelleri açısından incelenmiş ve bu yönde uzak ve özel hedefler bağlamında içeriğe ve eğitim durumlarına nasıl yansıtılacağı o dönemde uygulanan programlar bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Eğitim, Eğitim Programı,

Curriculums can be regarded as the core software of a country's education system. While preparing this software is basically prepared according to the distant goals and general and specicific aims of this software which are formed in line with these goals, the content of the program, educational statuses and evaluation dimensions are built upon these at the end. Since the foundation of the Turkish Republic, the ideas of Atatürk has been emphasized in distant goals in all education programs and this emphasis has been tried to be reflected in the education programs. However, it is also considered that there are serious problems in transferring this emphasis to specific aims On the basis of this, it is thought that Atatürk was included in the program as a subject or leader rather than his views. In this context, this study will theoretically discuss how a training program will be in line with Atatürk's views as a value in terms of educational views and distant goals. The study will examine the views of Atatürk on education through document analysis, and examine the philosophical, social, psychological and economic foundations of educational programs, and discuss how these will be reflected in content and educational contexts in the context of distant and specific objectives.

Key Words: Atatürk, Curriculum, Education

GİRİŞ

Eğitim programları bir ülkenin eğitim sisteminin temel yazılımlarındadır. Bu yazılım hazırlanırken temel olarak uzak hedeflere göre hazırlanmakta ve bu hedefler doğrultusunda genel ve özel hedefler oluşturularak, programın içeriği, eğitim durumları ve değerlendirme boyutları inşa edilmektedir. Bu bağlamda eğitim programları değerlendirilirken bir ülkenin

sosyal, kültürel ve politik değerleri bağlamında uzak hedeflerin ele alınmasının önemli olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşlerinin Türkiye'deki eğitim programları açısından göz önüne alınmasının önemli bir husus olduğu söylenebilir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren bütün eğitim programlarında ve ders kitaplarında Atatürk'ün fikirlerine ideallerine bir şekilde atıfta bulunulduğu görülebilmektedir. Keza Milli Eğitim Temel kanununun ikinci maddesinde de bu durumu "Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;" olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda eğitim sisteminin özel olarak eğitim programlarının Atatürk'ün fikir ve ilkeleri açısından analiz edilmesi ve tartışılması isteniyorsa bu fikir ve ilkelerin neler olduğunun incelenmesinin ve tutarlı bir bütün olarak ele alınmasının gerekli olduğu söylenebilir. Aksi taktirde herkesin kendi hayal gücüne veya niyetine göre yaptığı bir Atatürk okuması ortaya çıkacağı ve böylece nesnel bir zeminden ziyade öznel bir temele dayalı bir eğitim programı ele alınacağı söylenebilir. Atatürk'te bu durumu kendi eğitim anlayışını ifade ederken şu şekilde vurgulamıştır (Sevim vd. 2006):

> …Eğitim kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman, herkes bundan kendi anlayışına uygun bir anlam çıkarır. Ayrıntıya girilirse, eğitimin amaçları çeşitlilik kazanır. Örneğin dini eğitim, millî eğitim, milletlerarası eğitim... Bütün bu eğitimlerin amaçları başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği eğitimin, millî eğitim olduğunu kesinlikle açıkladıktan sonra diğerleri üzerinde durmayacağım…

Bu nedenle bu çalışmada Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşleri doğrultusunda bir eğitim programının hedefler, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme boyutlarının nasıl ele alınacağı tartışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden meta-sentez yöntemine göre yapılmıştır. Veriler ise doküman incelemesine dayalı olarak incelenmiştir. Meta-sentez çalışmaları daha önceki çalışmalarda bildirilen nitel bulguları, belirli olguları daha derinlemesine anlamak için yapı taşları olarak kullanan yorumlayıcı analitik teknik olarak tanımlanabilir. Meta-sentez çalışmaları temel olarak teori oluşturucu, teori açıklayıcı ve betimsel olarak üç türde ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise teori oluşturucu meta-sentez araştırması yapılmıştır. Atatürk'ün fikirleri ana tema olmak üzere ilişkili anahtar kelimeler göz önüne alınarak eğitim programlarının Atatürk'ün fikirleri açısından temellerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece bir literatür taramasına dayalı olarak elde edilen verilerin literatüre daha bütüncül bir bakış sunarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir**.**

Eğitim Programlarının Hedefler Ögesi Açısından Atatürk'ün Görüşleri

Atatürk'ün fikirlerini ifade eden bir kavram olarak Atatürkçülüğü oluşturan dört faktörü şöyle sıralamak mümkündür (Kaynar, 1986: 289):

1- Tam bağımsızlık taraftarıdır,
2- Halkçıdır, demokratiktir, sosyaldir ve barışçıdır,
3- Pozitif ilme ve özgürlüğe dayanır,
4- Dinamiktir.

Atatürk'ün bu noktada fikirlerinin gerçekleşmesi ve toplumda yansımasını bulması için gerekli olan en temel aracın eğitim olduğuna inandığı söylenebilir. Keza 9 Eylül 1922'de Kurtuluş savaşını başarıyla bitirince, İzmir'de Mustafa Kemal'e "çok yoruldunuz herhalde,

çiftliğinize çekilir dinlenirsiniz" dediklerinde Mustafa Kemal'in: "Hayır asıl savaş şimdi başlayacak… Bu savaş, cahilliğe ve gericiliğe karşı yapılacaktır." Bu savaş aslında, ortaçağın karanlığından bir türlü çıkmasına fırsat verilmeyen bir toplumun çağdaşlaşması için verilen, uzun zaman alan, ikinci bir kurtuluş savaşıdır." diyerek (Erdem, 2011) verdiği cevap bunu göstermektedir. Bu bağlamda Atatürk'ün fikirlerine göre ideal bir toplum oluşturmak için eğitimin hedefleri şunları içermesi gerektiği söylenebilir (Akyüz 1992; akt. Dönmez, 2006: 95):

1. Eğitim gelecek nesilleri, Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup – yükseltecek biçimde yetiştirmelidir,

2. Eğitim toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmeli yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmelidir,

3. Eğitim çocuklara hürriyet vererek, yeni nesillerin, fazilet, fedakârlık, düzen, disiplin ve kendinin ve milletimizin güven duygularını geliştirmelidir,

4. Eğitim işe yarar üretici ve hayatta başarılı nesiller yetiştirmelidir,

5. Eğitim millî olmalıdır,

6. Eğitim bilime dayanmalıdır.

Atatürk eğitim programına ilişkin anlayışında özellikle iki noktaya vurgu yapmıştır. Bunların ilki; geliştirilecek programın sosyal hayatımızın ihtiyaçlara uygun olması ve çağdaş gereklere uygun olması olduğu şeklinde söylenebilir (Kapluhan, 2011: 6). 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yapmış olduğu konuşmasında bunu şu şekilde vurgulamıştır:

> Görülüyor ki, en önemli ve verimli görevimiz eğitim işlerimizdir. Eğitim islerinde mutlaka başarılı olmak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak ilkeli bir program üzerinde çalışması gereklidir. Bence bu programın temel ilkeleri ikidir: 1- Sosyal hayatımızın ihtiyacına uygun olması, 2- Çağdaş gereklere uygun olması. Memleketimizi bir çemberin içine alıp dünya ile ilgisiz yasayamayız. Tam tersine ilerleyen ve medenileşen bir millet olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve Fen nerede ise oradan alacağız ve milletin her bireyinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Her şeyden önce cahilliği yok etmek gereklidir. Bundan dolayı eğitim programımızın, eğitim siyasetimizin temel taşı cahilliğin yok edilmesidir‖ (ASD I-III, 2006, Cilt: II, s:48).

Atatürk'ün en çok vurgu yaptığı kavramlardan birisinin bağımsızlık olduğu vurgulanmalıdır. 1922'de TBMM açılış konuşmasında "Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin sınırı ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel, Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme lüzumu öğretilmelidir." (Akt. Kaya, Bahçeci ve Kaya, 2016) diyerek bu durumun eğitimle ilişkisine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda bağımsızlığın önemine şu şekilde altını çizmiştir:

> Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben, milletimin ve büyük atalarımın en değerli miraslarından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Çocukluğumdan bugüne kadar ailemle, özel ve resmi hayatımın her dönemini yakından tanıyanlarca bu aşkım bilinir. Bence bir millette onurun, saygınlığın, namusun ve insanlığın doğabilmesi ve yaşayabilmesi, mutlaka o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür… Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı

> kalmalıyım. Bu sebeple milli bağımsızlık bence bir hayat meselesidir (Akt. Çabuk, 2019:119).

Günümüzdeki birçok öğrenci merkezli yaklaşımında öğrenme öğretme sürecinde bağımsızlığa vurgu yapmaları Atatürk'ün bağımsızlık konusundaki görüşlerinin hala modern olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu noktada Atatürk Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasının eğitim programları açısından temel bir hedef olarak ortaya koyduğu söylenebilir. Bu durumu Atatürk şu şekilde ifade etmiştir:

> "Temel ilke Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan öteye gidemez. Yabancı bir devletin koruyuculuğunu ve kolaycılığını istemek insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü ve beceriksizliği açığa vurmaktan başka bir şey değildir. Gerçekten bu aşağılık duruma düşmemiş olanların, isteyerek başlarına yabancı bir efendi getirmeleri hiç düşünülemez Oysa Türk'ün onuru, kendine güveni ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir. Öyleyse ya bağımsızlık ya ölüm!" (Çabuk, 2019: 154-155).

Atatürk'ün eğitimin hedefleri bağlamındaki görüşleri incelendiğinde fikirlerinin bir milletin hür ya da esaret olması bağlamında ele aldığı görülmektedir. Bu durumu O şu şekilde ifade etmiştir (Akt. Cihan, 2018: 17):

> En mühim en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimdir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefalete terk ede…Bazı şeyler vardır ki bir kanunla, bir emirle, bir düdük çalarak düzeltilebilir. Ama bazı şeyler vardır ki, kanunla, emirle, milletçe omuz omuza boğuştuğumuz halde düzelmezler. Fesi atar şapkayı giyer adam, ama alnında fesin izi vardır. Siz sarıkla gezmeyi yasaklarsınız. Kimse sarıkla dolaşmaz. Ama bazı insanların başındaki görünmeyen sarıkları yok edemezsiniz. Çünkü onlar zihniyetin içindedir. Zihniyet, binlerce yılın birikimidir. O birikimi bir anda yok edemezsiniz; boğuşursunuz onunla sadece…Yeni bir zihniyet, yeni bir etik yerleştirinceye kadar boğuşursunuz onunla ve sonunda Muaffak olursunuz…

Bu nedenledir ki Mustafa Kemal Atatürk'e göre tam bağımsızlık, şu koşulların sağlanmasıyla gerçekleştirilebilir:

> "Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerimize aldığımız vazifenin asıl ruhudur. Biz yaşamak isteyen onur ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bilgin, cahil, istisnasız bütün millet kişileri, belki içinde bulundukları güçlükleri tamamen anlamaksızın, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve kanının sonuna kadar akıtmaya karar vermiştir. O nokta tam bağımsızlığımızın sağlanması ve devam ettirilmesidir. Tam bağımsızlık denildiği zaman elbette siyasi, mali, ekonomik, adli, askeri ve kültürel her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımızın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk millet ve memleketin gerçek manası ile bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir." (Çabuk, 2019: 155).

Bu bağlamda Atatürk tam bağımsızlık anlayışının geliştirilmesinde eğitimin önemine vurgu yapmıştır. 1924 yılında Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı bir konuşmasında: "Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, ali bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefalete terk eder" sözleri ile belirten Atatürk, eğitimin temel amacını da Türkiye'nin milli varlığının geleceğinin korunması olarak değerlendirmiştir (Cihan, 2018: 17).

Atatürk'ün bağımsızlık kavramıyla beraber vurgu yaptığı ikinci bir hususun ise toplumun cehaletten kurtarması ve onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltecek yeteneklerin ortaya çıkarıp geliştirmesi olarak medeniyete işaret etmiştir. Bu durumu Atatürk şu şekilde ifade etmiştir:

> Milletimizin hedefi, milletimizin ideali bütün dünyada tam anlamı ile medeni bir sosyal toplum olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin varlığı hürriyet ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı ve medeni eserler ile uyumludurlar... Medeniyet yolunda yürümek ve başarılı olmak hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde duraksayanlar veya bu yol üzerinde ile değil geriye bakmak bilgisizliği ve tedbirsizliğinde bulunanlar medeniyetin coşkun seli altında boğulmaya mahkûmdurlar. Medeniyet yolunda başarı yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, ilim ve fen sahasında başarılı olmak için tek ilerleme ve gelişme yolu budur. Hayat ve geçime egemen olan kuralların zaman ile değişme gelişme ve yenilenmesi zorunludur. Medeniyetin buluşlarının, tekniğin harikalarının dünyayı değişiklikten değişikliğe uğrattığı bir devirde, asırlık köhne zihniyetler ile geçmişe bağlılıkla varlığın korunması mümkün değildir (Çabuk, 2019: 157).

Atatürk'e göre, "Memleketler muhteliftir. Fakat medeniyet birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu tek medeniyete iştirak etmesi lazımdır" (Atatürk'ün söylev ve demeçleri II, 1997: 90-91). Bu bağlamda Atatürk'ün nesnel bir medeniyet vurgusu yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda Atatürk'ün Antik Mısır'dan modern Avrupa'ya kadar bütün milletleri ilerleten, geliştiren temel bir medeniyet anlayışını benimsediği söylenebilir. Bu konudaki düşüncelerini 27.10.1922 tarihinde Bursa'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında;

> Gözlerimizi kapayıp mücerret (yalnız) yaşadığımızı farz edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alâkasız (ilişkisiz) yaşayamayız… Bilâkis müterakki (ilerlemiş), mütemeddin (medeni) bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen (bilgi ve teknik) ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i milletin (milletin her ferdinin) kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur." sözleri ile ifade etmiştir (Akt. İçke, 2016:60-61).

Bu doğrultuda O'nun medeniyetle harmanlanmış bir millilik vurgusu yaptığı bu bağlamda söylenebilir. O bu durumu şu şekilde izah etmiştir (Eroğlu, 1982; 307).

> Efendiler; yeryüzünde üç yüz milyonu mütecaviz İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlak almaktadırlar. Fakat maalesef hakikat şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esaret zincirini kırabilecek meziyeti insaniyeti vermemiştir, vermiyor. Çünkü hedefi terbiyeleri millî değildir.

Günümüzde bile halen ahlaksız Batı, Batı medeniyeti ahlaksızlık nedeniyle çöküyor öngörü ve yorumlarına rağmen "Müslüman ülkelerde yaşayanların" kurtuluş noktası olarak bugün bile Batıyı görmelerini bu sözler bugün bile özetlemektedir. Bu noktada Atatürk'ün ilerleme olarak vurguladığı şeyin kör bir batı taklitçiliği olmadığı vurgulanmalıdır. 18. Yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan endüstriyel gelişme karşısında Osmanlı Devleti, eski üstünlüğünü yitirip zayıflamaya başlayınca yöneticiler birçok alanda yenileşmelere girişmek zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır (Kapluhan, 2011:1). Popüler anlayışta kısmen resmedilenin aksine batılılaşma hareketi Osmanlının son yüzyılında ortaya çıkmış ve bu nedenle Osmanlı son dönemlerinde pek çok alanda olduğu gibi eğitim konusunda da batıdan etkilenmiş, bunun sonucu olarak bir yandan dini eğitim ve öğretim yapan kurumlar yaygınlaştırırken diğer yandan da bilimsel eğitim ve öğretime yönelmiş kurumları aynı anda oluşturarak eski sistem ile yeni sistemi birlikte yürütmeye çalışmıştır (Demirkan, 2015: 3). Halktan kopmuş mektepliler ve halkın içinde ve halktan kuvvet alan medreseliler arasında

ortaya çıkan bu çatışma biri salt batıcılık diğeri de saf maziye dönüşü savunanlar olarak iki cepheden ortaya çıkmıştı (Kapluhan, 2011:2). Onun için hiçbir işte esaslı karara varılamıyordu (Bu nedenle Atatürk, millilik vurgusunu geçmişte yapılan salt batıcı anlayışları göz önüne alarak her daim ifade etmiştir.

Atatürk'ün görüşleri incelendiğinde görülebilecek diğer bir hususun ise hem kurama hem eyleme dayalı Eğitim işe yarar üretici ve hayatta başarılı nesiller yetiştirmelidir.

> Büyük davamız en uygar ve en üst refah seviyesinde bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı ancak tüzel (yasal) bir planla ve en akılcı bir şekilde çalışmakla mümkün olur. Bu nedenle okuma yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin bütün kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, kişi ve kurumları yaratmak; işte bu önemli ilkeleri en kısa zamanda sağlamak bakanlığın üzerine aldığı bu büyük görev ve sorumluluklardır (Çabuk, 2019: 99).

Bu noktada Atatürk'ün kendi yaşadığı dönemde de gördüğü işlevselliğini kaybetmiş olan eğitime vurgu yaptığını bugünküne benzer sorunların kendi döneminde de olduğunu vurgulayarak işlevsellik kazanmış, kişinin hem kendisini bilmesini hem de verimli olmasını sağlayacak işe yarar üretici ve hayatta başarılı nesiller yetiştirmeye odaklanan eğitime ihtiyaç olduğunu vurguladığını şu sözlerinden anlayabiliriz (Akyüz, 2009: 338):

> Bütün bu uygulama ve programlar ne veriyordu? Çokbilmiş, çok öğrenmiş birtakım insanlar... Ama neyi bilmiş? Bir takım nazariyatı bilmiş! Fakat neyi bilememiş? Kendini bilememiş, hayatını, ihtiyacını bilememiş ve aç kalmış! İşte bu öğrenim tarzının uğursuz sonucu olarak denilebilir ki, memlekette aydın olmak demek, çokbilmiş olmak demektir, sefalete ve fakirliğe mahkûm olmak demektir.

Bu bağlamda Atatürk'ün eğitim programlarının hedeflerinin işlevselliğine dikkat çektiği vurgulanabilir. Keza kendisi eğitim programının ekonomik temellerinin önemine bu noktada işaret etmiş ve hazırlanacak iktisat programının eğitim programlarına temel teşkil edeceğini ve dolayısıyla izlenecek iktisat programına göre eğitim programlarının hazırlanması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir (Akt. İçke, 2016: 65):

> …Yeni devletimizin, yeni hükûmetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. … Binaenaleyh evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan (kültür) vermeliyiz ki, âlem-i ticaret (ticaret dünyasında), ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir (faydalı) olsunlar, müessir (etkili) olsunlar, faal olsunlar, amelî bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız, gerek iptidai tahsilde (ilköğretimde), gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bu nokta-i nazara (görüşe) göre olmalıdır. …

Günümüzde de iktisadi plan ve programlarla paralel olmayan eğitim programlarının sonucunda binlerce üniversiteli işlevsiz ve işsiz kalmaktadır. İktisadi hedeflerden uzak eğitim programları bireyleri mezun oldukları zaman herhangi bir işleve ve işe yarar bir niteliğe sahip olmaktan uzak bir şekilde hayatın önüne atmaktadır. Başka bir deyişle ‘‘maarifin gayesi milli iktisattır" şeklinde açıklanan milli eğitimin yeni vazifesinin öğrencilere hayatta başarılı kılabilecek fikirleri ve donanımları kazandırmak olduğu ifade edilmiştir (Demirkan, 2015: 3). Bu bağlamda Atatürk'ün görüşleri eğitim programlarının hedefler ögesi açısından ele alındığından yapılan en önemli vurgulardan birinin ise bilim olduğu söylenebilir. Atatürk 1924'te bilimin önemine şu şekilde işaret etmiştir (Özel, 2007):

> Efendiler, dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde kılavuz aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir.

Bu nedenledir ki 1923–1930 yılları arasında, Cumhuriyet Hükümeti'nin sanayileşme yoluyla kalkınma isteği doğrultusunda ülkenin ekonomik ve sosyal şartlarına uygun olarak mesleki ve teknik öğretimin yeniden düzenlenmesi amacıyla John Dewey, Albert Kühne, Omer Buyse gibi yabancı eğitim uzmanları ülkeye davet edilerek onların görüşlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır (İçke, 2016: 66).

Eğitim Programlarının İçerik Ögesi Açısından Atatürk'ün Görüşleri

Eğitim programlarının içerik boyutuna ilişkin Atatürk'ün en önemli vurgu yaptığı boyutun bilgi olduğu söylenebilir. Çünkü öğrenmenin, akıl yürütmenin, düşünmenin, hissetmenin, eyleminde temelinde bilgi vardır. Bu durumu O şu şekilde vurgulamıştır (Akyüz, 2009:336):

> Milletimizi yüzyıllarca başkalarının hırs ve faydalanma aracı kılan en büyük düşman bilgisizliktir. Milleti yüzyıllarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti yüzyıllarca ihtiyatsız bulunduran hep bu bilgisizliktir. Hükümdarların, şunun-bunun milleti esir gibi, köle gibi kullanmaları, bütün arazileri kendi öz arazileri gibi saymaları hep milletin bu bilgisizliğinden istifade edebilmek sayesindedir. Gerçek kurtuluşu istiyorsak, her şeyden önce, bütün kuvvetimiz, bütün süratimizle bu bilgisizliği yok etmeğe mecburuz. Burada bilgisizliği sadece okuma yazma manasında almıyoruz.

Atatürk'ün okuryazarlık konusundaki görüşünün bilgi okuryazarlığı, fen okuryazarlığı, medya okuryazarlığı gibi kavramlar açısından incelendiği günümüz açısından hala ne kadar modern olduğu da bu noktada vurgulanmalıdır. Bu bağlamda Atatürk'ün bu bilgisizlik ve şuur konusundaki ilk vurgusunun milli benlik, kişilik ve şuuruna erişme bilgisi olduğu söylenebilir. Kendisi bunu şu şekilde vurgulamıştır (Sönmez, 2002: 317):

> Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine ve milli ananelerine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anasırı ruhiye ile mücehhez olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur.

Atatürk eğitim programlarında içerik ögesine o kadar önem vermiştir ki kendisi Geometri kitabı ve Vatandaş İçin Medeni Bilgiler gibi genel eğitimle ilgili ayrıca kendi sahası olan askeri alanda ise Tâbiye ve Tatbikat Seyahati, Cumalı Ordugâhı - Süvari: Bölük, Alay, Liva Talim ve Manevraları gibi birçok eser yayınlamıştır.

Atatürk'ün eğitim programlarının içerik ögesi bağlamında vurgu yaptığı diğer bir hususun ise akıl yürütme, şuur kazanma ve zihniyet geliştirme olduğu söylenebilir. Günümüzde yakın dönemlerde düşünme beceriler ve değerler eğitimi bağlamında vurgulanan bu becerileri Atatürk daha kapsayıcı bir kavram olarak zihniyet kavramı üzerinden şu şekilde ifade etmiştir (Akt. Yüksel, 2008: 68):

> Milleti uzun yüzyıllar gaflette bırakan çeşitli sebepler arasında hakiki noktayı, bir kelime ile ifade etmiş olmak için diyebilirim ki, bütün sefaletlerimizin kesin nedeni zihniyet meselesidir. İnsanlar ve insanlardan oluşan toplumlar her şeyden önce bütün kişileriyle sağlıklı bir zihniyete sahip olmalıdırlar. Zihniyeti zayıf, çürük, yanlış, boş olan bir toplumun bütün çalışması boşunadır. İtiraf etmek zorundayız ki, bütün İslam dünyasının toplumlarında hep yanlış zihniyetler hüküm sürdüğü içindir ki, doğudan

> batıya kadar İslam memleketleri düşmanların ayakları altında çiğnenmiş ve düşmanların kölesi olmuştur." (Genelkurmay Başkanlığı, 1983:267-268; Türk Tarih Kurumu, 1989:Cilt 2, 142).

Bu bağlamda Atatürk gençlikte mevcut olması gereken değerleri ise şu şekilde ifade etmiştir:

> Mektep, genç dimağlara insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi, istikbali öğretir... İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir. Milletimizin siyasî, içtimaî hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır (Aytaç, 1984: 30)

Atatürk'ün eğitim programlarının içerik ögesi bağlamında vurguladığı en önemli diğer bir noktanın bilim olduğu söylenebilir. Keza Atatürk Bursa'da Şark Tiyatro'sunda öğretmenlere bu vurguyu şu şekilde yapmıştır "İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin kafasına sokacağız…" (Senemoğlu, 2001).

Atatürk'ün eğitim programlarının içerik ögesine ilişkin görüşleri incelendiğinde bir boyutta vurgusunun millilik olduğu görülmektedir. O, bu milliliği şu şekilde ifade etmiştir (Akt. Çağlar, 1968:75-77):

> Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurufatından ve evsafı fıtriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı milliyemizin inkişafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lalettayin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür zeminle mütenasiptir. O zemin milletin seciyesidir. (şimdiye kadar sürüp gelen okuma ve yetiştirme yanlışlıklarının ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal yetiştirme programından söz açarken, eski çağdaki asılsız uydurmalardan, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan aşırma bütün etkilerden büsbütün uzak, ulusal ve tarihsel doğamıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Çünkü Türk idaresinin gerçek gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilecektir. Rastgele bir yabancı kültürü kabullenmek, şimdiye kadar uygulanıp duran yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar etmekten başka işe yaramaz. Kültürün, bu düşünce ekininin verimi, ekildiği yerin elverişliliği ile orantılıdır. Bu yer de milletin karakteridir.

Atatürk bu bağlamda milli tarih bilinci ve milli dile vurgu yaptığı söylenebilir. Bu noktada, O, Türk çocuklarının milli tarih bilinciyle yetiştirilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça, bütün Türk çocukları kendileri için lazım olan atılım kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Türk çocukları bu tarihten bağımsızlık fikri kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu kabiliyetle kimseye boyun eğmeyeceklerdir."(akt. Çabuk, 2019: 256).

Bu nedenledir ki Atatürk dilde sadeleşme amacıyla bir geometri kitabı yazmıştır.

Atatürk'ün milliliğe vurgu yapmıştır çünkü Selçuklu ve Osmanlıların ilk devreleri hariç, özellikle Osmanlı dönemi devşirmelerin hüküm sürdüğü Türklerin daima ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürüldüğü Türklerin sadece vatanı korumak için kanını akıtan bir nefer olduğu ikbal, şeref ve servet Türk'ün dışındaki unsurlara nasip olduğu bir duruma düşmüştür. Hattâ Türkler için "Nâdân Türk", "Etrak-ı biidrak" (İdraksiz Türkler) vs. gibi sözlerle, Türkler hep

hakir görülmüş, itilmiş, horlanmış; Türk insanı, Türk adı, Türk milleti, Türk benliği âdeta unutulmuştur (Dinçer, 1960: 7). Koçi Bey risalaesinde devletin çöküş kaynağı olarak harem-i hümâyuna kanuna aykırı olarak Türk ve Yörük, Çingene, yahudi, dinsiz, mezhepsiz nice kallâş ve ayyaş şehir oğlanlarının girmiş olduğu gösterilmiştir. Bu durumu Koçi Bey şöyle ifade etmiştir (Koçi Bey Risalesi, 1972: 23):

> Hünkâr dirliğine sâlıip olanlar, vükelâ kapısında neyler? Kul, kul gerektir. Ve vükelânın kulları, satın alınmış kulları idi. Yine öyle olmak gerektir. Harem-i hümâyuna kanuna aykırı olarak Türk ve Yörük, Çingene, yahudi, dinsiz, mezhepsiz nice kallâş ve ayyaş şehir oğlanları girer oldu. Bundan sonra bir tedbir alınmazsa, tımar ve zeamet, erbabına verilmezse bu derme* çatma asker ile din ve devlete lâyık bir hizmet görülmez. Bir iş tamamlanmaz

Atatürk bu bağlamda eğitim programlarının içeriğinde kendi benliğini, kendi dimağını, kendi ruhunu bulmaya odaklanmıştır. Atatürk, bu nedenledir ki, Türk milletinin şanlı bir tarihi olduğu, fakat yanlış eğitim içeriği yüzünden ve bunun gayr-î millî olmasının nedeniyle millete kendi benliğini ve ruhunu unutturduğunu vurgulamıştır (Özcan, 1989). Bu durumu şu şekilde vurgulamıştır:

> Bizim milletimiz derin, amik bir maziye maliktir. Milletimizin ha-yat-ı asarını düşünelim. Bu düşünce bizi elbette altı yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil olan ve ne büyük Türk devirlerine kavuşturur. Bütün bu edvarda, dikkat buyurunuz, Türk kendi ruhunu, benliğini, hayatını unutmuş; nereden geldiği belirsiz bir takım rüesanın şuursuz vasıtası olmak mevkiine düşmüştür. Türk milleti kendi benliğini, kendi dimağını, kendi ruhunu unutur gibi olmuş ve mevcudiyetiyle herhangi bir maksada, neticesi zillet olan, esaret olan fisebilillâh köle olmaya müncer olan hakir bir hedefe sürüklenmiştir. Millet maalesef bu hali gafleti çok idame etti, bu yüzden her türlü sefaletlere ve mahkûmiyetlere uğramaktan kendini kurtaramadı. Bütün bu tebaiyetleri aldığı gayr-i millî terbiyenin icabâtı olduğunu fark etmeksizin muhkem bir terbiyenin eseri olduğu kanaatiyle tatbik ediyordu (Aytaç, 1984: 57)

Atatürk milli devletin kurulmasında dil ve tarihin önemini şöyle dile getirmiştir:

> Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, menfaatlerinin kısaca bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dil, Türk milletinin kalbidir zihnidir (Akt. Çabuk, 2019: 156-157).

Atatürk'ün eğitim programlarının içerik ögesi boyutunda vurgusunu yaptığı diğer bir hususun ise pratik ve işlevsel bilgi olduğu söylenebilir. O 1931'de bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (Akyüz, 2009: 341):

> İlk ve orta öğretim mutlaka insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilmi ve tekniği versin, fakat o kadar pratik bir tarzda versin ki, çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun.

Bu nedenle Atatürk Türk çocuklarının, ticaret dünyasında, tarımda, endüstride, kısaca bütün üretim alanlarında üretici, verimli, etkin olmalarını sağlayacak biçimde yetiştirilmeleri gerektiğini bu maksatla da okulların programlarında gerekli düzenlemelerin yapılmasını istemiştir. Atatürk bu durumu 01.03.1923 tarihinde TBMM'nin açılış konuşmasında şöyle dile getirmiştir (Kapluhan, 2011):

> Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malumatı insan için fazla bir süs, bir vasıta-ı tahakküm yahut medenî bir zevkten ziyade, maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden ameli ve kâbil-i istimal bir cihaz haline getirmektir. Maarif Vekâletimiz bu esasa ehemmiyet vermektedir (ASD I-III, 2006, Cilt: I:.316).

Atatürk eğitimin içeriğinin geleceğe dönük ve değişime açık olması gerektiğini vurgulamıştır. Yani eğitsel içerik mantıkî delillere dayanmalı, dogmalar içermemelidir (Özcan, 1989). Bu akılcılık vurgusunu Atatürk şu şekilde ifade etmiştir:

> Hiçbir delil-î mantıkiye ye istinat etmeyen birtakım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz. Terakkide kuyut ve şurutu aşamayan milletler, hayatı makul ve amelî müşahede edemez" (Aytaç, 1984: 32).

Bu doğrultuda, Cumhuriyetin ilk yıllarında bu yaklaşımla belirlenen millî eğitim, temelde üç ana amaca yönelmiştir. Bunlar; 1. Millî kültür birliğinin sağlanması, 2. Vatandaşlık eğitiminin ve ilköğretimin yaygınlaştırılması, 3. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi olarak sıralanabilir (Erdem, 2011: 164).

Eğitim Programlarının Eğitim Durumları Ögesi Açısından Atatürk'ün Görüşleri

Atatürk 15 Temmuz 1921 tarihinde 1. Maarif Kongresi'nde Türk öğretmen temsilcilerini bir araya getirerek o güne kadar izlenen geleneksel eğitim yöntemlerinin ülkenin geri kalmasında önemli bir etken olduğunu savunmuştur (Erdem, 2011: 164). Bu bağlamda, Atatürk'ün eğitim programlarının eğitim durumları ögesi açısından vurguladığı en önemli unsurlardan birisinin bilim ve fen olduğu söylenebilir. O bu vurguyu şu şekilde ifade etmiştir (İnan, 1983):

> Ülkeyi, ulusu kurtarmak isteyenler için iyi niyet, temiz dilek, özverilik en gerekli olan niteliklerdendir… Bu niteliklerin yanında bilim ve fen gerektir. Bilim ve fen girişimlerinin etkinlik merkezi ise okuldur

Atatürk öğrencilik hayatında baskıya-kısmen serbestîye dayanan, pasif-etkin, ezberci-deneyci eğitim öğretim yöntemlerini bizzat yaşamış; Türk çocuklarının, gençlerinin yüzyıllardır nasıl yetiştiklerini ve bunun ne gibi sonuçlar verdiğini incelemiş ve gözlemiştir (Erdem, 2011: 167). Bu nedenle Atatürk eğitimle ilgili birçok konuşmasında eğitim durumlarının önemine işaret etmiştir. Türk eğitim tarihinin en önemli teşhislerinden birini yapmıştır (Akyüz, 2009: 336-337):

> Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin, milletimizin gerileme tarihinde en mühim sebep olduğu kanaatindeyim. Onun için millî bir eğitim programından söz ederken, varlığımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkenlerden tamamen uzak millî özümüz ve tarihimizle orantılı bir kültür amaçlıyorum. Çünkü milletimizin dehasının tam gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Gelişigüzel yabancı bir kültürü, şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı etkilerini tekrar ettirebilir. Kültür (bilgi ve fikri üretim) zeminle orantılıdır. O zemin milletin seciyesidir.

Atatürk'ün bu görüşleri günümüzde de hala nüfusu bizden çok daha az olan Finlandiya veya Malezya gibi ülkelerin "eğitim başarılarını" ve "bu başarı ölçütlerini" doğrudan almak isteyenler açısından önemli olduğu ifade edilebilir. Bu durumu O şu şekilde ifade etmiştir (Akyüz, 2009: 340):

> Aydınlarımız 'milletimizi en mesut millet yapayım' der. 'Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım' der. Lakin düşünmeliyiz ki, böyle bir nazariye

> hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebep ve şartlar birini mesut ettiği halde diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım. Lakin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız.

Görüldüğü gibi Atatürk'ün vurgusunu yaptığı en önemli şeylerden birisinin de kendi fikirlerimize dayalı kuram, felsefe ve ilkeleri üretmemiz gerektiğini vurguladığı söylenebilir.

Atatürk eğitim durumları açısından öğrenci merkezli bir eğitim felsefesine inanmış ve öğrencinin yaşından bağımsız olarak bir yetişkin olarak görülmesi gerektiğinin önemine işaret etmiştir:

> Talebe her ne yaşta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri nazarıyla bakmalı ve öyle muamele edilmelidir (Sönmez, 2002: 327)

> Çocukları serbestçe konuşmaya, düşündüklerini, duyduklarını olduğu gibi ifade etmeye teşvik etmelidir; böylece hem hatalarını düzeltmeye imkân bulunur, hem de ileride yalancı ve ikiyüzlü olmalarının önüne geçilmiş olur. Kısacası çocuklarımızı artık, düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı duymaya alıştırmalıyız (Genelkurmay Başkanlığı, 1983:327)

Aslında çocuklara bu şekilde bakılması anlayışı erken çocukluk eğitimi açısından oldukça modern ve ileri görüşlü fikirlerdir çünkü günümüzde çocuğa "çocuk olarak" bakan ve onu belirli sınırların içerisine hapsederek sınava hazırlanması gereken, oyuncağıyla oynaması gereken, zamanı gelince delikanlılık yapması gereken bir tüketim nesnesi olarak gören anlayış yerine çocukları bir yetişkin olarak hayatın içine dahil eden bir anlayışta olduğu söylenebilir.

Atatürk, eğitim programımda disiplini bir temel ilke olarak kabul etmiş ve I Kasım 1925'te TBMM'ni konuşmasında bu ilkeyi şöyle ifade etmiştir (Doğramacı, 1985: 660):

> Hayatın her çalışma safhasında olduğu gibi, özellikle eğitim hayatında disiplin en önemli unsurdur. Müdürler ve öğretim heyetleri disiplini sağlamaya ye talebe, disipline uymaya mecburdurlar.

Görüldüğü gibi Atatürk öğrenci merkezli ve öğrencinin aktif bir durumda olmasına işaret ederken eğitimde disiplin anlayışını ihmal etmemiştir.

Buna ek olarak, Mustafa Kemal 27 Ekim 1922'de, Bursa'da, İstanbul ve Bursa öğretmenlerine verdiği söylevinde ise eğitim durumlarında yaparak öğrenmenin önemine işaret etmiştir (İnan, 1983):

> Eğitim, öğretim işlerinde kesinkes zafer kazanmak gerekir. Bu ulusun gerçek kurtuluşu ancak bununla olur. Eğitim ve öğretim programımızın, eğitim ve öğretim siyasamızın temel taşı cehli (bilmezliği) gidermektir. Bu giderilmedikçe yerimizdeyiz… Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir. Bir yandan genel bilmezliği gidermeye çalışmakla birlikte, bir yandan da toplumsal yaşamda yapıcı, etkili ve verimli insanlar yetiştirmek gerektir. Bu da ilk ve ortaöğretimin yaparak öğrenme ilkesine dayanmasıyla gerçekleşir ….

Atatürk'ün eğitim durumları bağlamında vurguladığı diğer bir önemli hususun ise yakın zamanda yabancı literatürde yeni yeni yer almaya başlayan öğretmen aktörlüğü kavramına yaptığı vurgudur. Öğretmen aktörlüğü, öğretmen aktörlüğünü etkileme, seçim yapma ve gerekli durumlarda bir duruş sergileme olarak tanımlanan bir kavramdır (Etalapelto,

Vähäsantanen ve Hökkä, 2015). Bu bağlamda Atatürk'ün "Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır" vurgusuyla daha sonra temelleri atılacak köy enstitülerinde bu anlayışın ortaya konduğu söylenebilir. Bununla beraber, Atatürk'ün aktörlük kavramını sadece öğretmenlerle sınırlı tutmadığının bunun diğer bir ayağını ise gençlere dönük olarak defalarca ifade ettiği Gençliğe Hitabesinde rahatlıkla görülebilir. Burada 'aktörlük' kavramının aktif ve bilinçli bir değişim önderliğini içerdiği göz önüne alındığında (Akdemir ve Akdemir, 2019) bu kavramın Atatürk'ün fikir dünyasında sadece öğretmenlere yüklenmiş bir bilinçli olma hali olmadığı öğrencileri de birer bilinçli yetişkin olarak görerek bir öğrenci aktörlüğü (student agency) anlayışı da ortaya koyduğu söylenebilir ki modern eğitim anlayışıyla uyumlu olanın da bu olduğu söylenebilir çünkü öğretmen ne kadar bilinçli ve etken olursa olsun öğrenme şuuru olmayan, aktif olmayan bir öğrencinin eğitilebilmesinin imkanı yoktur. Atatürk bu bağlamda öğrenci aktörlüğü kavramına şu şekilde vurgu yapmıştır (Akt. Kapluhan, 2011: 20):

> Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle varlıklarıyla, haklarıyla, birlikleriyle çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele gereği ve milli fikirleri tam özümseyerek her karşı fikirle şiddetle mücadele ve özveriyle savunma zorunluluğu öğretilmelidir…

Keza, 1929 İlkmektepler Talimâtnâmesinde bu durum şu şekilde vurgulanmıştır (Çoşğun, 2015: 60):

> İstenilen, çocuğun mektepte, mektebin tabiî hayâtı dâhilinde, arkadaşları ile, muallimlerle münâsebetlerinde, ders, iş ve oyunda küçük mikyasta bir demokratik cem'iyyetin ferdi olarak faal olmasıdır
>
> Talebe dâimâ bir insan olduğunu, kendi âleminde ve kendi kudreti dâhilinde insanca çalışmağa, insanca muamele görmeye hakkı bulunduğunu duymalı ve bu duygu ile yetiştirilmelidir

Görüldüğü gibi öğrencinin aktif ve eyleyen olması gerektiği ve bunun için gerekli şuura sahip olması gerekliliği cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren vurgulanmıştır. Maalesef günümüz eğitim anlayışında bir şuurla hareket eden bireyler yerine şuursuzca dolaylı ve doğrudan yollarla yönlendirilen bireyler yetiştirilmeye çalışılmaktadır.

Sonuç olarak Atatürk hem öğretmenlere hem de öğrencilere eğitim süreci içerisinde aktif ve aktör rol sahibi olmaları gerekliliğinin altını çizmiştir:

> Yeni bir nesil yetişecek ve bu öğretmenlerin eseri olacaktır. Yeni nesiller akılcı olacaklardır; fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller çağdaşlaşan Türkiye'yi tesis ve idame ettireceklerdir. Bu suretle yetiştirilen nesiller, çağdaşlaşan toplumun, güvenceleri olacaklardır. Bağnazlıktan uzak, özgür düşünceli insan (uygar) toplumun vazgeçilmez şartıdır‖ (Dönmezer, 1993:287).
>
> Muallimler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakarlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli Muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir (Doğramacı, 1985: 657).

Sonuç olarak; Atatürk'ün eğitim durumlarına ilişkin görüşleri kendi döneminde bilhassa programlarda yer almıştır. Örneğin, 1926 İlk mektep Müfredât Programı "hayâta ve çocuğa görelik", "fa'âliyyet ve iş", "toplu tedrîs", "kendi kendine idâre" veya "demokratik eğitim"

gibi ilkeler esas alınarak hazırlanmıştır. Böylece Tanzîmât aydınlarından beri dile getirilen hayâta yönelik eğitim, resmî olarak müfredât programına girmiştir (Çoşğun, 2015: 60).

Eğitim Programlarının Değerlendirme Ögesi Açısından Atatürk'ün Görüşleri

Eğitim programlarının değerlendirme ögesi hem programın yaşam kaynağı olan öğrenci ve hatta öğretmenlerin hem de programın kendisinin değerlendirilmesini içerdiği söylenebilir. Bu bağlamda Atatürk'ün eğitimle ilgili görüşleri incelendiğinde ilk göze çarpan olgulardan birisinin eğitim programlarının değerlendirilmesiyle yakından ilişkili olan eğitim programlarının istikrarı olduğu söylenebilir. Atatürk Osmanlı eğitiminin son dönemleri için 1923'de şu teşhis ve tespitte bulunmuştur (Akyüz, 2009:337- 338):

> Her Maarif Nazırının, Vekilinin birer programı vardı. Memleketin maarifinde çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat bir hale gelmiştir.

Günümüzde de halen devam eden bir sorun olan eğitim programlarının geliştirilmesindeki istikrarsızlık ve bunlara süreklilik kazandıramamanın eğitim programının değerlendirilerek iyileştirilmesinin ve geliştirilmesinin önünü tıkadığı bu noktada söylenebilir. Bu bağlamda Atatürk'ün dolaylı olarak eğitim programlarının değerlendirilmesinde bilimselliğin önemine vurgu yaptığı Onuncu Yıl Nutkunda şu şekilde görülebilir (Akyüz, 2009: 340):

> Türk milletinin yürümekte olduğu medeniyet ve ilerleme yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir.

Atatürk'ün eğitimdeki bilimsellik ilkesi, eğitim ve öğretimin amaç, içerik ve araçları yönünden bilimin en son verilerine göre düzenlenmesi anlamını taşımakta ve bunu gerekli kılmaktadır. Çağın ve toplumun ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sistemi, bilimsel yöntemlere önem vermelidir (Demirkan, 2015: 60). Eğitim programlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi de bu bağlamda şahsi kanaatlere veya çeşitli grupların arzuları yerine bilimsel verilere dayalı yapılmalıdır. Atatürk, gerçek yol göstericinin ilim ve fen olduğunu vurguladığı sözlerinde bilimin nasıl olması gerektiğini şöyle vurgulamıştır (Akt. Demirkan, 2015: 83) :

> Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının gelişmesini kavramak ve ilerlemelerini zamanında izlemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen dilinin çizdiği kuralları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen uygulamaya kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir.

Daha da özel olarak O bilimsel olmayı çeşitli arzu ve heveslere göre hareket etmekten ziyade bir matematiğe göre hareket etmek olarak askerlik bilimi üzerinden şu şekilde yorumlamıştır (Demirkan, 2015: 91):

> En büyük askerlik budur: Muhtelif ihtimalleri çok iyi hesap etmeli; en iyi görüneni süratle tatbik etmeli... Askeri plan arzuya göre değil, hesaba dayanarak tanzim olunmalıdır... Muharebede kuvvetten ziyade, kuvveti amaca uygun yönetmek mühimdir.

Atatürk'ün görüşleri bağlamında eğitim programlarının değerlendirme ögesi göz önüne alındığında bilimsel ve süreklilik arz eden bir değerlendirme sürecinin olması gerektiği söylenebilir. Bu durumu Atatürk şu şekilde vurgulamıştır:

> Arkadaşlar,
>
> Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve

> hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak esaslı bir plânla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak fert ve kurumlan yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek Kültür Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir.
>
> İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, Üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir (Unan, Nimet, 1945: 386)

Sonuç ve Tartışma

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış evresi kurtuluş ve restorasyon amacıyla birçok farklı fikir ve görüşlerin ortaya atıldığı ve bunların mücadele ettiği bir dönem olarak tanımlanabilir. Atatürk de bu son zamanlarda Osmanlının karşı karşıya kaldığı durumu bizatihi gözlemleme ve deneyimleme durumunda kalmıştır. Bu nedenle Atatürk kendi döneminde eğitimin temel problemlerini şu şekilde tespit etmiştir (Akyüz; 1992: 702):

> 1. Türk toplumunun hali hazırdaki durumuna bakıldığında yaygın bir bilgisizliğin olduğu görülmektedir.
>
> 2. Mevcut eğitim öğretim yöntemimiz çağın gereklerine uygun bir yapıda değildir.
>
> 3. Geçmiş dönemlerden gelen bir alışkanlıkla aileler çocukları üzerinde aşırı bir baskı kurmaktadırlar.
>
> 4. Özellikle Tanzimat'tan beri süregelen ikili yapı ve sürekli yeni anlayışların eklenmesi de göstermektedir ki istikrarlı bir eğitim politikamız bulunmamaktadır.
>
> 5. Arap ve Fars kültürünün yaygın olduğu mevcut eğitim anlayışımız millilikten uzaktır.
>
> 6. Mevcut sistem kendini, değerlerini, hayatı bilmekten uzak, birçok konu görmesine rağmen yüzeysel bir bilgiye sahip, yeni bir şeyler üretmeyen sadece tüketmeye odaklı bireyler yetiştirmektir.

Bu bağlamda "Atatürk'ün eğitim anlayışında öngörülen eğitim yöntemini simgeleyen başlıca özellikler; pratiklik, işlevsellik, hayatta başarı sağlayıcılık, çevre koşullarına uygunluk ve iş ilkesine dayalı olma gibi özellikler" (Büyükdüvenci,1984:470) olduğu söylenebilir. Atatürk'ün bu bağlamda yeni bir eğitim anlayışı için ortaya koyduğu fikirler bağlamında Milli şuuru geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne sahip olma, kendi bünyemize uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde kullanılan temel ilkeler daha Mayıs 1920'de okunan İcra Vekilleri Heyeti programında vurgulanmıştı (Akt. Kapluhan, 2011: 4):

> Maarif işlerinde gayemiz; çocuklarımıza verilecek eğitimi her anlamıyla dini ve milli bir konuma getirmek ve onları hayat mücadelesinde başarılı kılacak, dayanaklarını kendi öz benliklerinde bulduracak, girişim gücü ve kendilerine güven gibi karakter verecek, üretici bir fikir ve şuuru uyandıracak, yüksek bir düzeye ulaştırmak; resmi öğretim ve eğitimi, bütün okullarımızı en bilimsel ve çağdaş olan esaslar ve sağlık kuralları içerisinde yeniden düzenlemek ve programlarını iyileştirmek; milletin var oluş nedenine, coğrafi ve iklim şartlarına tarihi ve toplumsal geleneklerimize uygun bilimsel ders kitapları meydana getirmek; halk kitlesinden sözleri toplayarak dilimizin sözlüğünü yapmak; bizde milli ruhu artıracak tarihi edebi ve sosyal eserleri bilgili ve yetenekli kimselere yazdırmak; eski milli eserlerimizi kayıtlara geçirmek ve korumak; batının ve doğunun ilmi ve fenni eserlerini dilimize çevirtmek kısaca bir milletin hayat ve varlığını

> korumak için en önemli etmen olan maarif işlerine özel bir dikkat ve çaba göstererek çalışmaktadır (TBMM ZC, Devre I, Cilt I, s.241–242).

Atatürk'ün eğitim programları bağlamında görüşleri incelenirken dikkat edilmesi gereken diğer bir noktanın ise pratik ve işlevsel olana yaptığı vurgu olduğu söylenebilir. Kendisi bu durumu 10. Yıl Nutkunda şu şekilde vurgulamıştır (Atatürk, 1933/2005:514):

> Programımız, itiraz edenlerin gördükleri ve bildikleri şekilde bir kitap değildi. Fakat temel ilkeleri içine alıyordu ve pratikti. Biz de uygulanması imkansız düşünceleri, fikri birtakım ayrıntıları yaldızlayarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Milletin maddi ve manevi alandaki yenileşmesi ve gelişmesi yolunda, söz ve teori ile iş ve icraata önem vermeyi tercih ettik

Bu bağlamda Atatürk'ün işlevsiz ve masaüstü program anlayışına karşı olduğu hayatın içinden ve işlevsel bir programa önem verdiği kendi altını çizdiği hükümet programının temel ilkelerinden çıkarılabilir. Büyükdüvenci (1984:469) de bu noktada Atatürk'ün eğitimin amacının "çocuklarda üretici bir düşün ve şuur uyandırmak" olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, eğitimin geliştirilmesi çabaları devam ederken bile Atatürk, uygarlığın getireceği mutluluğa sahip olmak ve ondan yararlanmak için, Türk insanına kendisine düşen çabayı göstermesi gerektiği bilincini verecek bir eğitim sistemi kurmakla; Türk toplumunun her bir ferdinin modern eğitim sisteminden olanca gücüyle yararlanması gerektiğini arzu etmiştir (Kapluhan, 2011: 147).

Kaynakça

Akdemir, Ö. A., & Akdemir, A. S. (2019). Öğretmen aktörlüğü: Mesleki gelişimde yeni bir eğilim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2): 865-874.

Akyüz, Y. (1992). *Atatürk ve eğitim, Atatürkçü düşünce, Atatürk kültür.* Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Akyüz, Y. (2009). *Türk eğitim tarihi (M.Ö 1000-M.S. 2009).* Gözden geçirilmiş 14. Baskı, Ankara: PEGEM Akademi.

Arsan, N. (1989). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Cilt: 1-3. (4. Baskı). Ankara.

Atatürk, M.K. (1969). *Nutuk.* Cilt II. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü. İstanbul: MEB.

Atatürk, M.K. (2005). *Nutuk.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. (1997). Cilt II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri cilt I-III (2006). 5. Baskı, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları:1.

Aytaç, K. (1984). *Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar.* Ankara Üniversitesi Basımevi.

Büyükdüvenci, S. (1984). *Atatürk'ün eğitim felsefesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 17(1). Web:http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6468.pdf adresinden 16 Ağustos 2009'da alınmıştır.

Cihan, Ö.T. (2018). *Atatürk devri maârif vekillerinin eğitimi millileştirme çalışmalar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.19

Coşgun, S. (2015). *Atatürk dönemi yurt bilgisi ders kitaplarının eğitim felsefesi ve sosyolojisi açısından değerlendirilmesi*.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.19.

Çabuk, A. (2019). *Cumhuriyetten günümüze inkılap tarihi öğretiminde Atatürk imajı (1943-2017)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.19

Çağlar, B.K. (1967). *Bugünkü diliyle Atatürk'ün söylevleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Demirkan, A. (2015). *Atatürk döneminde matematik eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.19

Dinçer, N. (1960). *Atatürk'ün millî eğitimle ilgili görüşleri*. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101191, Erişim Tarihi: 22.12.19

Doğramacı, İ. (1985). Atatürk ve Eğitim, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Turk-Yuksekogretim-Arsivi/ATAT%C3%9CRK_VE%20EGITIM.pdf, Erişim Tarihi: 22.12.19

Dönmez, C. (2005). Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüş ve uygulamalarına toplu bir bakış. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 91-109.

Erdem, A.R. (2011). Atatürk'ün eğitim liderliğinin başarısı: Türk eğitim devrimi, *Belgi*, 2, 163-181.

Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., & Hökkä, P. (2015). How do novice teachers in Finland perceive their professional agency? *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 21(6), 660-680.

Genelkurmay Başkanlığı. (1983). *Atatürkçülük.* Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.

İçke, A. (2016). *Atatürk Dönemi yurt dışı eğitimi (1923 – 1938)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.2019.

İnan, M.R. (1983). *Atatürk'ün evrenselliği, önder kişiliği, eğitimci kişiliği ve amaçları*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu

Kapluhan, E. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk dönemi eğitim politikaları (1923-1938) ve coğrafya eğitimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.19

Kaya, V.H. Bahçeci, Z., & Kaya, E. (2016). Atatürk'ün eğitime bakışı üzerine bir çalışma, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 6(3):297-303.

Kaynar, R. (1986). Atatürkçülük. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*.11 (5):289-309.

Koçi Bey Risalesi (1972). *Yay. Zuhuri Danışman*. Ankara.

Özcan, A. O. (1989). Atatürk'ün eğitim görüşü. Marmara Üniversitesi *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1989 (1): 116 – 128.

Özel, E. (2007). *Atatürk dönemi Türk eğitim politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Senemoğlu, N. (2001). Atatürk ve Eğitim. *Eğitim Dünyası Dergisi*. Retrieved from www.herseyegitim.com.

Sevim, A., Tural, M.A., & Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Unan, N. (1959). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* II. İstanbul. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Yüksel, A. (2008). *Atatürk'ün eğitimci kişiliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ Erişim Tarihi: 22.12.19

LUKAS KRİTİĞİ BAĞLAMINDA EĞİTİM PROGRAMLARI

Curriculums in the Context of Lucas Critique

Dr. Volkan Duran

Dr. Yaşar Barut

Günümüzde eğitim programlarının geliştirilmesinde karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi iktisat alanındakine benzer şekilde program geliştiricilerin de bir Lucas kritiğiyle karşı karşıya kalmaları olduğu söylenebilir. Özetle, Lucas kritiği yeni bir ekonomi politikası uygulamaya sokulduğunda, iktisatçılar ve analistlerin, bu politikanın etkilerini geçerli ekonomik yapının devam edeceği varsayımına dayanarak ölçmeye çalışması nedeniyle, yeni ekonomi politikanın, ekonomik aktörlerin bekleyişlerini etkilemek suretiyle mevcut yapıda değişikliğe yol açabileceğini ihmal etmesini içeren bir eleştiridir. Bu durumda eski yapıya dayalı tahminler tutmaz. Bu nedenle yeni politikanın sonuçlarını doğru tahmin edebilmek için bu politikanın karar alıcıları ne yönde etkileyeceğini göz önüne almak gerektiği öne sürülür[1]. Her ne kadar eğitimde program geliştirmede ihtiyaç analizi olarak gelecekte olması muhtemel durumlara göre ihtiyacın belirlenmesi açısından analitik yaklaşım kullanılsa da bu yaklaşımın geleceğe dönük popüler beklentilerin ötesinde uygulama bulmadığı söylenebilir. Bir zamanlar daktilo kullanmanın nasıl büyük bir nitelik olarak düşünülerek insanların gelecek kariyerini seçmesi gibi veya ilk bilgisayarlar çıktığında DOS komutlarını bilmenin popüler olması gibi popüler gelecek öngörülerinin uzun dönem öngörüleri karşılamadığı bu noktada örneklendirilebilir. Bu bağlamda bu çalışmada eğitimde program geliştirme ve ihtiyaç geliştirme yaklaşımlarından analitik yaklaşım Lukas kritiği açısından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lukas Kritiği, İhtiyaç Analizi, Analitik Yaklaşım

One of the biggest problems encountered in the development of curriculums today is that the program developers face a Lucas critique similar to the one in the field of economics. In summary, Lucas is a critique of neglecting that the new economic policy may lead to changes in the existing structure by affecting the expectations of economic actors, since it attempts to measure the effects of this policy on the assumption that the current economic structure will continue, when the critique of a new economic policy is implemented. In this case, estimates based on the old structure do not hold. Therefore, in order to accurately predict the results of the new policy, it is suggested to consider how this policy will affect decision-makers. Although in the needs analysis in curriculum development analytical approach is used to determine the needs according to the possible situations in the future, it can be said that this approach is not actualized beyond popular expectations for the future of education. It can be exemplified at this point that popular future predictions do not meet long-term predictions, such as how once a typewriting was considered a great quality when people chose their future careers, or it was popular to know DOS commands when first computers came out. In this context, the analytical approach of curriculum development and needs development approaches in education will be discussed in terms of Lukas critique.

Keywords: Lucas Critique, Needs Analysis, Analitic Approach

[1] http://www.mahfiegilmez.com/2017/08/lucas-elestirisi-kritigi.html

Robert Lucas'ın makroekonomik politika oluşturma çalışmaları için adlandırılan Lucas eleştirisi, ekonomik politikadaki bir değişikliğin etkilerini tamamen tarihsel verilerde, özellikle de son derece kısıtlı toplanmış tarihsel verilerde gözlemlenen ilişkiler temelinde tahmin etmeye çalışmanın naif olduğunu savunan bir anlayış olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, Lucas eleştirisi siyasi otoritelerin idaresi altındaki herhangi bir ülkedeki ekonomik temsilciler, firmalar ve kurumlar politika hedeflerinden ve rejim değişikliklerinden doğrudan etkileneceğini söyler (Karimova, Simsek, Orhan, 2019). Keynesyen bir bakış açısından, makroekonominin amacı, politika yapıcıların ekonomiye, özellikle istikrar politikası ve toplam talep yönetimi yoluyla müdahale edebilmelerinin yollarını değerlendirmekti. Bu bağlamda LC hem ekonometrik politika değerlendirmesine geleneksel yaklaşımın 'yıkıcı' eleştirisini hem de ekonomiyi modellemek ve politikayı değerlendirmek için 'yapıcı' bir reçete içerecek şekilde ortaya çıktı. Bu bileşenler makroekonomik teori ve pratikte büyük bir değişimi etkiledi, aynı zamanda LC'nin örtük değerlerini yayarak ekonomistlerin ekonomiye anlamlı müdahalelerde bulunabildikleri ve sorumlu oldukları inancını baltaladı (Moos, 2019). Lucas bu modellere karşı argümanını şu şekilde özetlemiştir (Lucas, 1976, 41):

> Ekonometrik bir modelin yapısının ekonomik aracıların optimal karar kurallarından oluştuğu ve optimal karar kurallarının karar vericiyle ilgili serinin yapısındaki değişikliklere göre sistematik olarak değiştiği göz önüne alındığında, politikadaki herhangi bir değişikliğin sistematik olarak ekonometrik modelleri etkileyeceği söylenebilir.

Buna örnek olarak, geçen yüzyılda yapılan birçok gelecek tahmin ve öngörüsünün iflası verilebilir. Bu görüşe göre, Lucas'ın eleştirisi (A) ekonometrik bir modelin yapısının ekonomik aracıların davranışını tanımlayan ilişkilere dayandığı bir mantık meselesi olacağını (B) buna göre bu davranış politika yapıcıların kararlarındaki değişikliklerle birlikte değişeceğini ve (C) modelin yapısı ekonomik politikadaki değişikliklerle birlikte değişeceğini söylemektedir (Goutsmedt, Pınzon-Fuchs, Renault, Sergı, 2017). Benzer durumun sadece makro ekonomi politikalarının yanı sıra eğitim ve diğer alanlarda da yapıldığı bu noktada söylenebilir çünkü

a- Eğitim programlarıda hazırlanırken ve geliştirilirken aracıların davranışını tanımlayan ilişkilere dayanan bir mantığı vardır.
b- Bu mantık program geliştiricilerin kararlarındaki değişikliklerle beraber değişir.
c- Öne sürülen ve uygulanan modelde uygulama sırasındaki değişimlerle beraber değişir.

Örneğin, ilk ev tipi bilgisayarlar çıktığı zaman bilinmesi zaruri görüşen DOS komutlarının bugün Windows ve diğer uygulamalar çıktıktan sonra ilgilenenler dışında pek kimsenin işine yaramadığı söylenebilir. Benzer şekilde günümüzde de yakın dönemlerde popüler olan robotik kodlama eğitimlerinin bundan 10 yıl sonra ne kadar işlevsel olacağını söylemek bu noktada önemlidir. Elbette, çağın gereklerine uygun becerilere odaklanılması her eğitim programı için gereklidir. Bununla beraber, program geliştiricilerin ve eğiticilerin her zaman Lukas eleştirisini göz önüne alarak hareket etmelerinin önemli bir nokta olduğu söylenebilir.

Aslında eğitim bilimleri alanında Lukas kritiği geleceğe dönük becerilerin dışında eğitim politikalarının belirlenmesi ve tanımlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin bundan 15 yıl önce popüler olan moleküler biyoloji ve genetik, bilgisayar mühendisliği ve öğretmenliği gibi bölümlerin bugün o zamanki kadar popüler ve çekici olmadığı görülmektedir. Bununla beraber, bu popülerlik temposuyla yönlendirilen meslek tercih eden

gençlerin ilerleyen süreçlerde birçok zorluk ve sıkıntıyla karşı karşıya kaldığı da görülmesi gereken bir noktadır. Bu durum Lukas kritiğinin aslında eğitim programlarının geliştirilmesinin yanı sıra politikaların oluşturulmasında da ne kadar önemli bir rolü olduğunu göstermesi açısından manidar bir örnektir.

Üçüncü olarak Lukas kritiği eğitim programlarının tarihsel temelleri açısından anlamlı bir eleştiridir. 19. yüzyılda sanayi inkılabının doğuşuyla beraber nitelikli eleman ihtiyacı sonucunda eğitim kurumlarının yeni ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılması gerekmiştir. 20. yüzyılın başında özellikle kapitalist ülkelerde üretim süreci sistematik olarak analiz etmeyi ve yapılacak her bir iş daha önceden en ince ayrıntısına kadar belirlemeyi amaçlayan Taylorcu ve onun daha uzmanlaşmaya ağırlık veren fordist anlayış pedagoji alanında da etkili olmuş ve eğitim programları ve öğretim alanı bir disiplin olarak 20. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda eğitimin daha sistematik ve planlı bir disiplin haline getirilmesi amaçlanmıştır (Duran, 2017). Bu anlayışın getirdiği temel sorunlardan birisinin program geliştirme sürecinde yapılan planlama ve ihtiyaç analizi sürecinin zamansallığı ve belirli bir döneme bağlı kalması olduğu söylenebilir. Örneğin, belirli bir dönem baskın olan ihtiyaçlar başka dönemlerde ihtiyaç olarak bile değerlendirilmeyeceği gerçeği veya belirli dönemlerde geleceğin bir yönde şekilleneceğine ilişkin anlayışın hiçbir şekilde gerçekleşmeyeceğinin getirdiği problemler eğitim programları açısından da bir Lucas Kritiği oluşturmaktadır. Bu durum aslında program geliştirmede hangi eğitim felsefesinin de seçilmesi gerektiği problemini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Lucas kritiği eğitsel hedefleri evrensel fikirler, içeriği düşünme ve akıl yürütme temelli içerik olarak ele alan daimici bir anlayışı da hedefleri kültürel ve birikimsel değerler ve fikirler, içeriği klasik eserlere ve kültüre dayalı bir içerik olarak ele alan esasici bir anlayışı da hedefleri pratik ve uygulanabilir fikirler, içeriği problem temelli içerik ele alan ilerlemeci akımı ve hedefleri toplumsal reformlar, içeriği proje temelli içerik olan yeniden kurmacı felsefeyi de bir bakıma hedef almaktadır çünkü hangi felsefe ve anlayış olursa olsun onun ortaya attığı ilkeler ve öngörüler bu durumsal koşullamayla karşı karşıya kalmaktadır.

Bununla beraber, bu eleştirinin klasik Taba, Tyler gibi program geliştirme yaklaşımlarına dönük bir şekilde ele alınacağı vurgulanmalıdır çünkü günümüzde gelişen teknoloji, iletişim araçları hatta yapay zeka gibi öngörülemeyen değişkenler bu doğrusal davranış öngörüsünün farklılaştırmaktadır. Lucas, politika değerlendirmesi için tasarlanan modellerin, ekonomik politika kurallarındaki değişikliklere bir tepki olarak, ekonomik ajanların davranışlarındaki değişikliklerin mutlaka dikkatli bir şekilde tanımlanması gerektiğini savundu. Bu argüman genellikle rasyonel beklentiler hipotezi ile ilişkili olsa da, aslında daha basit ve daha sezgisel bir fikre dayanır: ekonomik ajanlar hükümetin davranışlarını ayarlama kararlarını dikkate aldığı için, hükümet politikasını insanların kararlarına verdiği tepkileri dikkate alarak formüle etmelidir (Goutsmedt, Pınzon-Fuchs, Renault, Sergı, 2017). Bu kendisini program geliştirme sürecinde ihtiyaç analizi sürecinde program uygulanması sonucu ortaya çıkacak ihtiyaç ve tepkilerinde ele alınmasını içerecek şekilde yorumlanabilir.

Lukas kritiğinin eğitim programlarının geliştirilmesi bağlamında geçerli olmasının bir diğer sebebi ise eğitim programlarının kâğıt üzerinde çizili birer resmi program olarak işlenen bir yapıya sahip olmamasıdır. Program geliştiriciler genellikle müfredat çalışmalarında sistem yaklaşımı bağlamında resmi programı bir girdi olarak düşünerek, bu girdinin sonucun ortaya çıkacak çıktı ve dönüt üzerinden programın dinamik bir şekilde geliştirileceğini düşünebilirler. Bununla beraber, bizler biliyoruz ki programın farklı ögeleri ve türleri vardır

ve bu türlerin realizasyonuna göre program gerçek yaşamda billurlaşmaktadır. Posner'a göre program türleri bilindiği üzere (Duran, 2017):

a) Resmi Program

b) Uygulamadaki / İşevuruk Program

c) İhmal Edilen Program

d) Ekstra / Destekleyici Program

e) Örtük / Gizil Program olarak sınıflandırılabilir.

Genel olarak program geliştiricilerin hem hedefler hem içerik hem de eğitim durumları ve değerlendirme boyutunda odaklandıkları program türü resmi programdır. Resmi program teorik ve çerçeve niteliğinde hazırlanır. Bununla beraber, genelde bütün tartışmanın odak noktası da bu soyut belge üzerinden gerçekleşir. Kazanımların ve konuların dağılımı, içeriğin seçimi ve değerlendirme araçlarıyla genelde odaklanılan ve düzeltilmek istenilen program da bu olur. Bununla beraber bu programda yapılan değişikliklerin organik düzlemde nasıl yansıyacağı ve yansıdığı problemi ancak bazı dolaylı ve doğrudan çeşitli değerlendirme süreçlerinde (ÖSS sınavları, PISA, okullardan ve yüksek öğretimden gelen dönütler vb.) ortaya çıkar. Bununla beraber Lukas kritiğinin veya paradoksunun asıl ortaya çıktığı düzlemler uygulamadaki program, ihmal edilen program, ekstra program ve özellikle örtük programda ortaya çıkar.

Uygulamadaki programda Lukas paradoksu programın öğretmen elinde hayat buluşuyla beraber ortaya çıkar çünkü uygulamadaki program öğretmenin resmi programı anlayışı ve algılayışıyla ilgilidir ve bu öğretmenin aldığı eğitim ve yeterliliklerle yakından ilişkilidir. Yapılandırmacı yaklaşımın eğitim programlarında yer almasıyla bir dönem öğretmenlerin uygulama sürecinde birçok sorun yaşamalarına neden olan program türü budur. Lukas paradoksu bu program türünde, ünitelendirilmiş yıllık plan ve ders planlarında yer alan etkinliklerin öğretmen tarafından algılanışı ve aktarılışı ve öğrencilerin de bunu alışı durumunda ortaya çıkar. Bu noktada uygulanan program sürecinde öğretmen yeterliliklerine dönük iyileştirmelerin Lukas paradoksuna dönük olumlu katkılar sağlayacağı öngörülebilir.

Lukas kritiğinin ortaya çıktığı program türlerinden bir diğeri ise ihmal edilen programdır. Resmi programda olup, öğretmen tarafından geçiştirilen, eksik bırakılan, atlanan bu program alanı kâğıt üzerinde planlanan resmi programın aktüel hale gelmesindeki diğer engellerden birisidir. Deney yapacak imkânı olmayan okulda bazı dersler geçiştirilmesi veya öğretmenin yetersizliğinden kaynaklanır ve bu bir bakıma planlanan, arzu edilen programın durumsal bağlamının gelecekte uygulanması sürecinde bir problem olarak ortaya çıkar. İhmal edilen programdaki temel sorunların (kaynak ve alt yapı yetersizliği vb.) giderilmesinin de bu paradoksun ortadan kalkmasına fayda sağlayacağı bu bağlamda öngörülebilir

Lukas paradoksunun ortaya çıkmaması için kullanılabilecek en önemli program türü ise ekstra programdır. Ekstra program, resmi program dışındaki planlı ve sanatsal, sosyal, kültürel, sportif etkinlikleri içerir. Bu bakımdan, resmi program tarafından öngörülemeyen veya resmi programın uygulaması sürecinde farklılaşan parametrelerin iyileştirilmesinde birer Arşimet noktası işlevi görebilir çünkü katılım gönüllülüğe dayanır, tüm öğrencilere açık olarak gerçekleşir bu da öğrenci etkenliğini (student agency) artırır. Programın daha güncel taleplere ve değişimlere uyum sağlamasını artırır. Özellikle ABD'de üniversitelerde yoğun ve aktif

olarak kullanılan öğrenci kulüpleri ekstra programın gücünü göstermesi açısından güzel bir örnektir. Ektra program, programın esnekliğini artırır, resmi olarak zamansal koşullanmaların sınırlarına karşı en önemli alternatiflerden birisi okullarda ekstra programın güçlendirilmesini sağlayacak şartların oluşmasının sağlanmasıdır.

Lukas paradoksunun ortaya çıkışında hem olumlu hem de olumsuz rol oynayabilecek bir diğer program türü ise gizil ya da örtük programdır. Okul ikliminden ve kültüründen kaynaklanan bu program türü resmi programda yer almayan değerler, tutumlar ve inançlarla da ilgili informal öğrenmeleri yansıtır. Gizil programın resmi programa hem dinamizm kazandırarak geliştirme hem de uygulanmasında çeşitli engeller çıkararak daralmasına yol açabilecek bir yönü vardır. Bu nedenle, Lukas paradoksunun ortaya çıkmaması isteniyorsa, okul türleri, bölgeleri hatta tek tek okullar bazında saha çalışmaları yapılarak resmi programın örtük programda yorumlanışı ve harmanlanışının muhakkak incelenmesi gerekmektedir.

Program geliştirme sürecinde Lukas eleştirisine getirilebilecek diğer bir eleştiri ise her ne kadar mevcut ihtiyaçların koşulsal ve durumsal bir bağlamda ortaya çıkan dinamik bir yapısı olmasına rağmen insan ihtiyaçlarının zaman içerisinde en azından uzun süreçlerde değişmeyen bir yapısı olduğu gerçeğidir. Daimici felsefenin öne sürdüğü gibi sevgi, saygı, akıl yürütme, düşünme gibi beceriler insan var oldukça olacak ve çeşitli formlarda en azından günümüzdeki insan türü var oldukça sürecek değer ve beceriler olarak ortaya çıkacaktır. Benzer şekilde esasici felsefenin daha çok savunduğu bazı evrensel ve toplumsal değerlerin aktarılması her dönem birer ihtiyaç olarak ortaya çıkacaktır. Keza ilerlemeciliğin pragmatik çözümlere dönük bakış açısı yeniden kurmacılığın toplumu dönüştürmeye dönük yönelimi de her daim insanların ihtiyaç duyacağı parametreler olarak ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda program geliştiricilerin hem değişmez sabit olarak parametreleri hem de zamana göre ortaya çıkan değişkenleri göz önüne almasının Lukas eleştirisini aşmak bağlamında önemli bir adım sayılabileceği söylenebilir. Bu bakış açısı kendisini en doğru şekilde uzak hedefler, genel hedefler ve özel hedefler bağlamında ortaya koyabilir. Böylece, program geliştiricilerin uzak hedefleri göz önüne alırken daha çok bu insani değişmez olan parametrelere odaklanmaları, genel ve özel hedeflerde ise Lukas eleştirisinin nesnesi olarak ele alınabilecek daha durumsal değişkenlerin gözetlenmesinin bu paradoksu aşmada önemli bir adım olabileceği söylenebilir. Başka bir deyişle, Lukas paradoksu özel veya genel hedeflerin bir bakıma uzak hedef olarak ele alınması sonucu bir paradoks olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yapay zekanın hüküm süreceği bir dünyada yapay zekanın işleyişini bilen veya böyle bir dünyaya uyum sağlayabilen bireylerin gereksinim duyacağı genel yetenek ve beceriler yerine belki iki yıl sonra unutulacak tarihsel sayfalarda yer alacak çeşitli özel programların birer uzak hedef gibi amaçlanması bu karışıklığa temel bir örnek olarak verilebilir. Benzer şekilde sadece uzak hedeflere odaklanılmış bir yaklaşımın özel hedeflerden kopuk olması da uzak hedefleri içi boş birer soyutlama haline getireceği bu bakımdan söylenebilir.

Lucas, politika değişikliklerindeki rasyonel aracıların optimizasyon davranışını ele almayan makroekonometrik modelin başarısızlığa uğradığını savunmuştu. Temsilcilerin ileriye baktığını varsayarsak, ekonomik kararları kısmen politika yapıcıların gelecekteki eylemlerine bağlı olacağına göre Lucas, gelecekte politika yapıcılar tarafından yapılacak rejim değişiklikleri ile bu değişiklikleri gerçekleştiren temsilcilerin tahminleri arasındaki bağlantının ekonometrik modellere dahil edilmesi gerektiğini önermiştir. Lucas'ın politika değerlendirmesine katkısı devrim niteliğindeydi çünkü geleneksel geriye dönük modellerin bir politika rejimi değişikliği durumunda temsilcinin davranışının temel belirleyicisi olan

beklentilerin oluşumunu göz ardı ettiğini göstermişti (Karimova, Simsek, Orhan, 2019). Başka bir deyişle ekonomik aracıların beklentilerinin oluşumunu ve onların davranış planlarını ayrı olarak modelleyemeyen herhangi bir ekonometrik araştırmanın bir eleştirisi olan Lukas eleştirisinin (Favero, Hendry, 1992) program geliştirme modellerinde de göz önüne alınması gerekliliği bu noktada söylenebilir çünkü eğitim programlarındaki değişimlerde öğrencilerin davranış ve ihtiyaçlarını değiştirmektedir. Örneğin, üniversiteye giriş sınavında yapılan her değişikliğin öğrencilerin davranış ve ihtiyaçlarında da yeni değişikliklere yol açması buna örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak, geleneksel program geliştirme modelleri her ne kadar program geliştirmenin dinamik ve revize durumuna vurgu yapılsa da, toplumun, ekonominin ve eğitimin izlediği zaman serisi sürecini, politikadaki dışsal değişimler açısından sabit ve değişmez olarak ele alarak nitelendirir. Bununla beraber, gerçek yaşamda öğrenci davranışları ve ihtiyaçlarda mevcut getirilen politika değişikliklerinden etkilenecek ve böylece bunlarda yeniden mevcut sistemi etkileyerek zaman serisi sürecini değiştirecektir. Lucas, iktisadi alanda bu fenomenin önde gelen makroekonomik modellerine dayanan örnekler vermiştir (Evans, Ramey, 2006). Bizde burada bu eleştirinin sadece ekonomi alanı için değil eğitim programları içinde geçerli bir eleştiri olduğunu ve bunun düzeltilmesinin uzak hedef, genel hedef ve özel hedefler bağlamında yapılacak modifikasyonlarla düzeltilebileceğini önerdik. Bununla beraber, bu etkinin hem hedefler, hem içerik, hem eğitim durumları hem de değerlendirme bağlamında eğitim sistemindeki aktörlerin davranışlarını nasıl değiştireceğini ve etkileyeceğini göz önüne alınarak program geliştirme çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu da bu bağlamda vurgulanabilir. Son olarak, eğitim programlarında Lukas paradoksunun ortaya çıkmasındaki ana nedenin resmi programın zamansallığı ve durumsallığı olduğu ve bu programın uygulanan programdaki öğretmen yeterliliği ve algısı ile ihmal edilen programdaki daraltılması sonucu Lukas paradoksunun ortaya çıktığı bununla beraber eğer ekstra program güçlendirilirse resmi programın zamansallığı ve durumsallığı sorunun ekstra programdan gelen dinamizmle aşılabileceği, ihmal edileen programındaki daralmanın ise genişleyebileceği bu noktada söylenebilir. Ayrıca uygulanan program sürecinde öğretmen yeterliliklerine dönük iyileştirmelerin ve ihmal edilen programdaki temel sorunların giderilmesinin de bu paradoksun ortadan kalkmasına fayda sağlayacağı bu bağlamda öngörülebilir. Bu bağlamda gizil program ise hem pozitif hem de negatif anlamda Lukas paradoksunun ortaya çıkmasını etkileyebileceği bu nedenle örtük programdaki olumlamaların Lukas paradoksunun azalmasına yol açacağı söylenebilir. Bu bağlamda, Lukas paradoksunun örtük program bağlamında ortaya çıkmaması isteniyorsa, okul türleri, bölgeleri hatta tek tek okullar bazında saha çalışmaları yapılarak resmi programın örtük programda yorumlanışı ve harmanlanışının muhakkak incelenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Duran, V. (2017). Program Geliştirme Modelleri, Çeşitli Mantık Yaklaşımları Ve Karmaşık Sistemler, VII. Mantık Çalıştayı Kitabı, İstanbul: Mantık Derneği Yayınları.

Evans, G. W., & Ramey, G. (2006). *Adaptive expectations, underparameterization and the Lucas critique. Journal of Monetary Economics, 53(2), 249–264.* doi:10.1016/j.jmoneco.2004.12.002

Favero, C., & Hendry, F. D. (1992). *Testing the lucas critique: A review. Econometric Reviews, 11(3), 265–306.* doi:10.1080/07474939208800238

Goutsmedt, Pınzon-Fuchs, Renault, Sergı, (2017). Reacting to the Lucas Critique: The Keynesians' Pragmatic Replies, Documents de travail du Centre d'Economie de la Sorbonne 42 - ISSN : 1955-611X. 2017.

Karimova, A., Simsek, E., & Orhan, M. (2019). Policy implications of the lucas critique empirically tested along the global financial crisis. Journal of Policy Modeling, doi:10.1016/j.jpolmod.2019.06.003

Lucas, R. E. (1976): "Econometric Policy Evaluation: A Critique," CarnegieRochester Conference Series on Public Policy, 1, 19—46

Moos, K.A. (2019). The Facts and the Values of the Lucas Critique, Review Of Political Economy VOL. 31, NO. 1, 1–25 https://doi.org/10.1080/09538259.2019.1586363

POZİTİF PSİKOLOJİK SERMAYE ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Hasan ÖRÜCÜ

Öğr. Gör. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Adalet MYO, Yakındoğu Üniversitesi & IMBL Genel Psikoloji ABD Doktora Öğrencisi

ÖZET

Davranış ve zihinsel süreçler üzerine inceleme yapan psikoloji bilimi yirminci yüzyılın başlarında sadece davranışa odaklanmışken, yirminci yüzyılın başlarından itibaren insanların biriktirmiş olduğu bilişsel mekanizmaların davranışları etkileyebildiğini de tespit etmiştir. Bilişsel konuların Sistematik olarak psikolojinin ilgi alanına girmesi ise artık psikolojinin insanın davranışlarında görülmeyen yönlerini de açıklamaya başlamasını sağlamıştır. İkinci dünya savaşı psikolojiyi daha çok zihinsel rahatsızlıkların iyileştirilmesi sürecine sürüklemiştir. Bir anlamda savaş psikolojisi halini almıştır. Alanın eksik kalan tarafı, günümüzde pozitif psikolojinin öncü isimi olarak bilinen Amerikan Psikoloji Derneği (APA) dönem başkanı Prof. Martin Seligman'ın, doksanlı yıllarda, psikolojiyi olumsuz bileşenleri araştıran değil, insanları mutlu eden, onları hoşgörü ve neşeye yönlendiren pozitif düşünme biçimi olarak tanımlamasıyla başlamıştır.

Bu tanımlama olumsuzlara değil, olumlu olanlara yönelmeyi beraberinde getireceğinden insanların duygusal durumlarında negatif alanlar kendiliğinden sönecektir iddiasını taşımaktadır. Patalojik bir durumun ortadan kaldırılmasından daha çok patalojik bakışın ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir hareket olmuştur. Bu hareket kişinin yanlışlıkların düzeltmekten ziyade doğrularını vurgulamayı hedeflemektedir. Bu sayede insanın kendisine yapabileceği en önemli sermaye olduğu söylenebilir.

Ülkemizde Psikoloji bilimi ile ilgili atılan ilk adımlar 1915 yılında Darülfününda psikoloji kürsüsünün kurulması ile gerçekleşmiştir. Ülkemiz açısında 104 yılı geride bırakan bir bilim dalı olarak alanla ilgili ciddi birikimler oluşmuştur. Bu birikimlerin müstakil başlıklarda nasıl olduğu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olup son yılların yükselen yıldızı olarak görülen pozitif psikolojik sermaye ile ilgili lisansüstü tezlerde çalışmalar konusunda nelerin yapıldığı araştırma konusu yapılmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, 2019 yılına kadar Türkiye'de pozitif psikolojik sermaye üzerine yapılan lisansüstü tezlerin bazı değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu YÖK Tez Merkezinde elektronik ortamda ulaşılabilen 50 yüksek lisans, 23 doktora tezi oluşturmaktadır. Nitel bir araştırma olan çalışmada, doküman inceleme yöntemi kullanılacak, lisansüstü tezler üniversite, tez konusu, hazırlayan, tez yılı, tez türü, tez alanı açısından incelenerek değerlendirilmiştir. Ulaşılan veriler çözümlenerek tabloda derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Psikoloji, Psikolojik Sermaye, Lisansüstü Tezler

1. Giriş

İkinci dünya savaşından önce psikoloji bilimi akıl hastalıkları, az problemli olan insanların yaşam kalitesini ve verimini artırmak, insanları güçlü tarafları üzerinde durmuştur (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). İkinci dünya savaşından sonra ise bir savaş psikolojisi hakim konumdadır. Savaşın getirdiği travmalara çözüm üretme konusunda çok ciddi mesai harcanmaya başlanmıştır (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). 1879 yılında Wilhelm Wundt'un ilk kez psikoloji laboratuvarını kurması ile yeni bir bilim dalı olarak görülmeye başlayan psikolojiye ilk kez 1990'lı yıllarda bir tepki gelişmeye başlamıştır. Martin Seligman

ve arkadaşları psikolojinin sadece insanların negatif yönlerine odaklandığını belirterek pozitif psikoloji akımını başlatmışlardır (Luthans, 2002).

Pozitif psikoloji yaklaşımı kişinin bireysel deneyimleri, anı yaşama ve gelecekten umutlu olma hali olarak tanımlanmaktadır. Kişisel pozitif yönler, cesaretli, sevgi dolu, sabırlı olmak ayrıca kurumsal veya gruplar anlamında, iyi bir vatandaş olmak, hoşgörü ve merhamet duygularını taşıyabilen, sorumluluk bilincine sahip bireyler olunması anlamında üç ana başlıkta ele alınmıştır (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Her insan hayatında çeşitli zor durumlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bütün bu zorluklara rağmen insan anlam dolu bir hayatı yaşamak istemektedir. Doksanlı yıllara kadar insanın patolojik yönlerine odaklanan psikoloji bireyin iyi olan yönlerinin daha da iyi olması için çalışmaya başlamıştır. Bu yönelim artık insanların yetkin olduğu özelliklerini ön plana çıkararak güçlü yönlerinin daha da fazla gelişmesinin önünü açmıştır (Sarıcı, 2015). İnsanın faydalı, daha çok fayda üreten olması için pozitif psikolojik sermaye iyi bir üretim aracı olarak görülmektedir (Aydın, Yılmaz, & Altınkurt, 2013). Psikoloji biliminin en temel amacı bireyin zayıf yanlarına değil güçlü yanlarına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda en doğru yaklaşımı sergileyen pozitif psikolojik sermayedir Psikolojik sermaye; özyeterlilik, iyimserlik, umut, dayanıklılık gibi boyutları olan bir yapıdır. (Çınar, 2011).

Bilim adamların yaptıkları tanımlamalar, pozitif psikolojik sermayenin psikoloji alanında yeni bir çığır açtığını göstermektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların incelenmesi yapılacak yeni çalışmalara hedef belirleme, diğer yandan kavramın insan hayatında doldurduğu boşluğu kavrama adına yaygınlığını artırma ve teşvik adına önemli katkı sağlayacaktır.

2. Araştırmanın Amacı

Pozitif Psikolojik Sermaye konusu üzerine yapılan lisansüstü tezleri; üniversite, tez konusu, hazırlayan, tez yılı, tez türü, tez alanı açısından değerlendirerek derleme çalışması yapmaktır.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; YÖK Tezde taramada elektronik ortamda ulaşılan, Pozitif Psikolojik Sermaye kavramıyla ilgili 50 yüksek lisans, 23 doktora tezi olmak üzere toplam 73 lisansüstü tez ile sınırlıdır.

Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırma Modeli

Pozitif psikolojik sermaye üzerine yapılan lisansüstü tezlerin belirli değişkenler açısından ele alınarak nitel bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçları doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2008) .

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, YÖK Tezde Tarama Merkezinde elektronik olarak erişime açık, pozitif psikolojik sermaye üzerine yazılmış, 50 yüksek lisans, 23 doktora tezinden oluşmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Doküman inceleme yöntemi ile elde edilen veriler nitel araştırmanın bir parçası olarak bu araştırmada kullanılmıştır. Bu şekilde yapılan araştırmalarda doküman incelemesi tek yöntem olarak kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2008). YÖK tez tarama merkezinde 2019 yılı Aralık ayında yapılan taramada pozitif psikolojik sermaye kavramının bir değişken olarak ele

alındığı tezler araştırmaya konu olmuştur. Geliştirilen Değerlendirme formunda tez hazırlanan üniversite adı, tez konusu, hazırlayan, tez yılı, tez dili, tez türü, tez alanı başlıklarına yer verilmiştir. Betimsel analiz yöntemi ile çözümlenen veriler tabloda listelenmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde, pozitif psikolojik sermaye kavramı ile ilgili olan lisansüstü tezlerin; üniversite, tez konusu, hazırlayan, yıl, tez dili, tez türü ve tez alanına göre dağılımlarına bakılmıştır.

4.1. Tez Değerlendirme Formları

Tablo 1

Tezin Türü		
Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
50	23	73

Tablo 1'e göre yapılan tezlerin (f=23) doktora, (f=50) tanesi ise yüksek lisans tezi olarak yapıldığı görülmüştür.

Tablo 2

Yıllar	Tezin Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
2011	1	1	2
2012	0	0	0
2013	0	0	0
2014	1	2	3
2015	3	3	6
2016	7	2	9
2017	7	3	10
2018	13	5	18
2019	18	7	25
Toplam	50	23	73

Tablo 3'e göre göre bakıldığında ilk tez 2011 yılında pozitif psikolojik sermaye alanında İstanbul Üniversitesinde doktora tezi yapılmış, Dokuz Eylül Üniversitesinde ise aynı yıl yüksek lisans tezi yapılmıştır. 2014 yılında yeniden bu alanda tezler yapılmaya başlanmış olup (f=2) doktora, (f=1) yüksek lisans tezi, 2015 yılında (f=3) doktora, (f=3) yüksek lisans tezi, 2016 yılında (f=2) doktora, (f=7) yüksek lisans tezi, 2017 yılında (f=3) doktora, (f=7) yüksek lisans tezi, 2018 yılında (f=5) doktora, (f=13) yüksek lisans, 2019 yılında (f=7) doktora, (f= 18) yüksek lisans tezi yapılmıştır.

Tablo 3

Tez Alanlarına Göre Dağılımı	Tezin Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Bankacılık ve işletme	18	0	18
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	4	0	4
Eğitim ve öğretim ağırlıklı tezler	14	5	19
İşletme ve kamu yönetimi	5	16	21
Psikoloji ve bağlantılı alanlarda	9	2	11
Toplam	50	23	73

Tablo 3'e göre tez alanı açısından bakıldığında 2018 yılında bankacılık ve işletme alanında 1 tez yapıldı. Çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri alanında (f=4), Eğitim ve öğretim ağırlıklı tezler (f=2) doktora, (f=20) yüksek lisans, işletme ve kamu yönetimi alanında (f= 16) doktora, (f= 25) yüksek lisans, Psikoloji ve bağlantılı alanlarda (f=2) doktora, (f=9) yüksek lisans tezi yapılmıştır.

Üniversite Adları	Toplam
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2
Anadolu Üniversitesi	2
Beykent Üniversitesi	2
Dumlupınar Üniversitesi	2
Haliç Üniversitesi	2
Atatürk Üniversitesi	3
Bahçeşehir Üniversitesi	3
Marmara Üniversitesi	3
Siirt Üniversitesi	3
Çağ Üniversitesi	3
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	4
Dokuz Eylül Üniversitesi	4
Sakarya Üniversitesi	4
İstanbul Üniversitesi	4
Gaziantep Üniversitesi	5
Geriye Kalan 27 Ünivesite 1 adet	27
Toplam	73

Tablo 2'ye göre, Abant İzzet Baysal, Anadolu, Beykent, Dumlupınar ve Haliç Üniversitelerinde (f=2)'şer tez yapılmıştır. Atatürk, Bahçeşehir Marmara, Siirt ve Çağ Üniversitelerinde (f=3)'er adet, Çanakkale Onsekiz Mart, Dokuz Eylül, Sakarya ve İstanbul Üniversitelerinde (f=4)'er adet, Gaziantep Üniversitesinde (f=5) adet tez yapılmıştır.

5. Tartışma ve Sonuç

Pozitif psikolojik sermaye ile ilgili ilk tez 2011 yılında yapılmıştır. Batıda yapılan çalışmalar daha erken tarihlerde yapılmış olmasına rağmen lisansüstü çalışmalarda bu alana ilgi ve farkındalık yakın zamanlarda oluşmaya başlamıştır. Hazırlanan lisansüstü tezler 41 farklı üniversitede hazırlanmıştır. Pozitif psikolojik sermayenin farlı bileşenlerle ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar yıllara göre artan bir eğilim göstermiştir. Yıllara göre artan eğilim özellikle ilk tezin yapıldığı 2011 yılına bakıldığında 2 tez hazırlanmışken 2019 yılına gelindiğinde bu rakam 25 lisansüstü çalışmaya çıkmıştır. Bu bildirinin yazıldığı tarihte sene bitmediği için yeni eklenecek rakamlar bu çalışmanın dışındadır.
YÖK Tez Merkezinde elektronik olarak 2019 Yılı Aralık Ayında yapılan taramada ulaşılan lisansüstü tezler değerlendirilmiştir. Bitirilmiş olan bu tezlerde pozitif psikolojik sermayeni birçok değişkenle ilişkisine dikkat çeken çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar insanın olduğundan daha iyi olma haline önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmalarda yapılan ilişkisel tarama ile ilgili birçok tez var iken aslında insanların iyi olma hallerine katkı sağlayacak eğitim programları hazırlayarak topluma ne tür katkılar sağlanabilir sorusuna cevap aramak gerekmektedir. Bu çalışma yapılan lisansüstü tezlerin tespit edilmesine yönelik olup müstakil bir çalınmanın yapılmasında bu tezlerden önemli çıktılara ulaşılacağı düşünülmektedir. Bu alanda araştırma yapacak olan araştırmacılara bir perspektif sunmayı amaçlayan bu çalışma, yapılmış çalışmaların tespitine yönelik olup çalışmaların içerik analizinin yapılması ayrı bir çalışmanın konusu olacaktır.

Kaynakça

Aydın, A., Yılmaz, K., & Altınkurt, Y. (2013). Eğitim yönetiminde pozitif psikoloji. *International Journal of Human Sciences, 10*, 1470-1490.

Çınar, E. (2011). Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel bağlılıkla ilişkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3.

Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior, 23*(6), 695-706.

Sarıcı, D. (2015). *Öğretmenlerin iş doyumu ile pozitif psikolojik sermaye düzeylerine yönelik görüşleri (İzmir-Foça ilçesi örneği) (Yüksek Lisans Tezi).* Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Seligman, M., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*(55), 5-14.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ALGILANAN STRES ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Hasan ÖRÜCÜ

Öğr. Gör. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Adalet MYO, Yakındoğu Üniversitesi & IMBL Genel Psikoloji ABD Doktora Öğrencisi

Bu çalışmada, 2019 yılına kadar Türkiye'de algılanan stres üzerine yapılan lisansüstü tezlerin bazı değişkenlere göre incelenmesi yapılacaktır. Araştırmanın çalışma grubunu YÖK Tez Merkezinde elektronik ortamda ulaşılabilen 63 yüksek lisans, 9 doktora tezi oluşturmaktadır. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma ve doküman inceleme yöntemi kullanılacaktır. Lisansüstü tezler yıl, üniversite, konu, sayı ve dil açısından incelenerek değerlendirilecektir. Elde edilen veriler çözümlenerek tablolarla ifade edilecektir. Daha sonra yapılacak araştırmalara ilham verme gayesi ile araştırmacılara ışık tutmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Stres, Stres, Stresör

1. Giriş

Stres insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. İlk insandan günümüze her dönemde insanlar strese neden olabilecek olaylara maruz kalmıştır. Yakın tarihe kadar kavram olarak ifade edilmese de insan yaratılışı gereği stres duygusunu yaşamıştır. Doğal olarak da stresle başa çıkmak için çeşitli davranışlar geliştirmiştir. Stres, bugünkü anlamıyla 17. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır. Bu kavram ayrıca; zor olan, sıkıntılı durumlar, elem, acı, keder anlamlarında ifade edilmiştir. Stres birçok bilim dalıyla yakın ilişki içerisindedir. Fizikten tıp alanına, antropolojiden, sosyoloji ve psikolojiye kadar birçok alanda kullanılmaya halen daha devam etmektedir. Bu alanda ilk çalışmalara imza atan H. Selye iç ve dış etkenlere karşı vücudun verdiği tepki ya da organizmanın değişime uyum sağlamak için gösterdiği reaksiyon olarak tanımlanmaktadır (Defrank & Vancevich , 1998). İnsanın gündelik hayat içerisinde ve özellikle çağımızda sürekli değişimin yaşanması, hiç dinmeyen stres faktörleri ile karşı karşıya kalmamıza neden olmaktadır (Cüceloğlu, 1991). Stresi insanın hayatta elde ettiği tecrübelerin bir bütünü, fiziksel ve ruhsal anlamda bozulan dengesini yeniden sağlama işi olarak değerlendirebiliriz (Öztaş, 1990). Stres uyarıcının etkisi ile organizmada meydana gelen tepkisel hareket, uyaran ve tepki arasındaki etkileşimdir. (Baltaş, 2000) Organizmanın psikolojik ve fiziki zorlanma tehdidine karşı verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır. (Baltaş & Baltaş, 2000)

Stres bireyler arasında ve bireylerin psikolojik durumlarına göre farklılıklar gösteren, iç veya dış etkenlerin organizmaya yaptığı baskının ortaya çıkmış halidir. (Artan , 1986) Literatürde stresi, stresörlere karşı verilen bir tepki, kişinin çevresi ile etkileşimde bulunduğu bir süreç ya da organizmada strese karşı insanların verdikleri tepkiler öfke, korku ve kaygı olarak tanımlanmaktadır. Burada belirsiz korkular kaygı, kontrolde zorluk yaşanan durumlar öfke olarak ifade edilmektedir. Strese maruz kalan bireyler aynı düzeyde etkilenmezler. Herkesin verdiği tepki farklılıklar arz edebilmektedir. Kişinin fizyolojisini, duygusal yapısını, bilişsel boyutta ya da davranışsal boyutta etkileyen çok yönlü bir yapısı vardır. Son zamanlarda duygusal zekânın da stresi kontrol etme konusunda önemli bir bileşen olduğu ifade edilmektedir. (Tarhan, 2008) Stres ve stresi kontrol etmek çok yönlü bir çalışmanın ürünü olacaktır. Bütün boyutlarının ele alınarak çalışmalara konu olması çağımızın en önemli problemlerinden biri olan stresi kontrol etme konusunda bizlere önemli bir çıkış yolu sunacaktır.

Bu bakış açıları aslında stresin, insan hayatını her aşamasında ciddi anlamda etkilediğinin göstergesidir. Modern hayatın en önemli, psikopatolojik hastalıkların en büyük nedeni olarak bugün yaşlısından gencine bütün insanları hatta bütün insanlığı etkilemektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Algılana stres üzerine yapılan lisansüstü tezleri; üniversite, tez konusu, tez yılı, tez türü, tez dili, tez alanı açısından değerlendirerek derleme çalışması yapmaktır.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; YÖK Tezde taramada elektronik ortamda ulaşılan, Algılanan Stres kavramıyla ilgili 63 yüksek lisans, 9 doktora tezi olmak üzere toplam 73 lisansüstü tez ile sınırlıdır.

4. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırma Modeli

Algılan stres üzerine yapılan lisansüstü tezlerin belirli değişkenler açısından ele alınarak nitel bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçları doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2008) .

3.2.Çalışma Grubu

Çalışma grubu, YÖK Tezde Tarama Merkezinde elektronik olarak erişime açık, algılan stres kavramı ile ilgili yazılmış, 63 yüksek lisans, 9 doktora tezinden oluşmaktadır.

3.3.Verilerin Toplanması ve Analizi

Doküman inceleme yöntemi ile elde edilen veriler nitel araştırmanın bir parçası olarak bu araştırmada kullanılmıştır. Bu şekilde yapılan araştırmalarda doküman incelemesi tek yöntem olarak kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2008).YÖK tez tarama merkezinde 2019 yılı Aralık

ayında yapılan taramada algılanan stres kavramının bir değişken olarak ele alındığı tezler araştırmaya konu olmuştur. Geliştirilen Değerlendirme formunda tez hazırlanan üniversite adı, tez konusu, hazırlayan, tez yılı, tez dili, tez türü, tez alanı başlıklarına yer verilmiştir. Betimsel analiz yöntemi ile çözümlenen veriler tabloda listelenmiştir.

5. Bulgular

Bu bölümde, algılan stres kavramı ile ilgili olan lisansüstü tezlerin; üniversite, tez konusu, hazırlayan, yıl, tez dili, tez türü ve tez alanına göre dağılımlarına bakılmıştır.

Tablo 1. Tez Türleri

Tezin Türü		
Yüksek Lisans	**Doktora**	**Toplam**
63	**9**	**72**

Yapılan tezlerin (f=9) doktora, (f=63) tanesi ise yüksek lisans tezi olarak yapıldığı görülmüştür.

Tablo 2 Yıllara Göre Tezlerin Dağılımı

Yıllar	Tezin Türü		
	Yüksek Lisans	**Doktora**	**Toplam**
2002	1	0	1
2006	1	0	1
2007	1	0	1
2009	1	0	1
2010	2	1	3
2011	1	0	1
2012	1	0	1
2013	1	1	2
2014	2	1	3
2015	4	0	4
2016	6	0	6
2017	5	1	6
2018	20	2	22
2019	17	3	20
Toplam	**63**	**9**	**72**

Tablo 2'ye göre algılanan stres üzerine ilk tez (f= 1) 2002 yılında yapılmış olup 2015 yılına kadar yılda 1 veya iki çalışma yapılmışken 2016 ve 2017 yıllarında (f= 6), 2018 yılında (f=22), 2019 yılı henüz bitmemiş olmasına rağmen (f=20) lisansüstü çalışma yapılmıştır.

Tablo 2 Alanlarına Göre Tezlerin Dağılımı

Tez Alanlarına Göre Dağılımı	Tezin Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Eğitim ve öğretim ağırlıklı tezler	9	5	14
İşletme ve kamu yönetimi	5		5
Hemşirelik, Sağlık, Kadın Doğum	14	1	15
Psikoloji ve Psikiyatri alanlarda	32	1	33
Din Psikoloji		1	1
Spor Alanında	3	1	4
Toplam	63	9	72

Tablo 2 ye göre Psikoloji ve psikiyatri alanında (f=33) lisansüstü çalışma yapıldığı bunlardan sadece birinin doktora çalışması olduğu, Sağlık alanında (f= 15) çalışmadan yine sadece 1 tanesinin doktora düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Eğitim öğretim ağırlıklı tezlerde (f=14) çalışmanı 5'inin doktora düzeyinde olduğu, işletme alanında yüksek lisansta (f= 5) çalışma olduğu, doktora düzeyinde bir çalışmanın yapılmadığı, spor alanında (f= 4) yüksek lisansa, 1 doktora çalışması şeklinde olduğu, Din psikolojisi alanında ise (f=1) doktora çalışması yapıldığı görülmektedir.

Tablo 4 Birden fazla alanda çalışma yapılan üniversiteler

Üniversite Adları	Tezin Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Ankara Üniversitesi	2		2
Bahçeşehir Üniversitesi	3		3
Beykent Üniversitesi	3		3
Bolu Abant Izzet Baysal Üniversitesi	2	1	3
Gazi Üniversitesi	2		2
Gaziantep Üniversitesi		4	4
Haliç Üniversitesi	2		2
İstanbul Arel Üniversitesi	3		3
İstanbul Üniversitesi	2	4	6
Maltepe Üniversitesi	4		4
Marmara Üniversitesi	2		2
Sakarya Üniversitesi		2	2
Selçuk Üniversitesi	2		2
Üsküdar Üniversitesi	10		10
TOPLAM	37	11	48

Tablo 3'e göre algılanan stres kavramı ile ilgili en çok lisansüstü çalışma yapılan üniversite (f= 10) yüksek lisans ile Üsküdar Üniversitesi olmuştur. Bunu takip eden, (f=6) lisansüstü çalışma ile İstanbul Üniversitesi, (f=4) çalışma ile Gaziantep ve Maltepe, (f= 3) çalışma ile Bahçeşehir, Beykent, Bolu Abant İzzet Baysal, İstanbul Arel Üniversiteleri, (f=2) çalışma ile Ankara, Gazi, Haliç, Marmara, Selçuk, Sakarya Üniversiteleri takip etmektedir.

Tablo 5 Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımı

Tez Diline Göre Dağılımı	Tezin Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Türkçe	58	8	66
İngilizce	5	1	6
Toplam	63	9	72

Tablo 5'e göre algılanan stres üzerine yapılan tezlerde Türkçe olanlar, yüksek lisansta (f=58), doktorada (f=8), İngilizce olanlar yüksek lisansta (f=5), doktorada (f=1) şeklindedir.

6. Sonuç

Çağımızın en önemli problemi olan stresle ilgili akademik alanda yapılan çalışmalar önemlidir. Algılanan stres üzerine ilk çalışma 2002 yılında yapılmıştır. Bu yıldan sonra 2014 yılına kadar önemli artış olmamakla beraber hemen hemen her yıl konu ile ilgili bir ya da iki lisansüstü tez yazılmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında ise 72 tezin 42'si yapılmıştır. Bu son yıllarda bu alana duyulan ilginin bir göstergesidir. 2019 Aralık Ayında YÖK Tez Taramada "Algılanan Stres" kavramı ile yapılan taramada, algılanan stresin birçok değişken ile ilişkisi üzerinde durulan tezler yazıldığı tespit edilmiştir. Birçok bileşeni olan stres kavramı çağımızın en önemli problemlerinden birisidir. Bu problemi çözmeye yönelik olarak yapılan çalışmalar her geçen gün artmakta fakat bu artışla beraber insanlığı da etkileyen en önemli problem olarak gündem oluşturmaktadır. Stres günümüzde birçok psikopatolojik rahatsızlığın temelinde yer almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar alana büyük katkılar sağlayacağı gibi stresi kontrol etme anlamında da yeni bakış açıları sunacaktır.

Bu çalışma yapılan lisansüstü tezlerin tespit edilmesine yönelik olup içeriğe yönelik müstakil bir çalınmanın yapılmasıyla bu tezlerden önemli çıktılara ulaşılacağı düşünülmektedir. Bu alanda araştırma yapacak olan araştırmacılara bir perspektif sunmayı amaçlayan bu çalışma,

yapılmış tezlerin tespitine yönelik olup içerik analizlerinin yapılması ayrı bir araştırmanın konusu olacaktır.

Kaynakça

Artan , İ. (1986). *Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama.* İstanbul: Özgül Matbaacılık,.

Baltaş, A., & Baltaş, Z. (2000). *Stres ve Başaçıkma Yolları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baltaş, Z. (2000). *Stres ve Sağlık, Sağlık Psikolojisi Halk Sağlığında Davranış Bilimleri.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Defrank, R., & Vancevich , J. (1998). Stress on theJob: An Executive Update. *Academy of Management Executive, 12*(3), 55-66.

Öztaş, B. (1990). *Stres Nörofizyolojisi.* İstanbul: Gri Ajans.

Tarhan, N. (2008). *Kendinizle Barışık Olmak.* İstanbul: Timaş Kitabevi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRK EDEBİYATINDA UYARLAMA

ADAPTATION FROM TANZIMAT TO CUMHURIYET IN TURKISH LITERATURE

Dr. Öğretim Üyesi Ali Algül
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
a.algul@yahoo.com

Özet

Genellikle tiyatro oyunlarında başvurulan uyarlama, Yunanca yazılan eserleri kendi dillerine adapte yoluyla çeviren Latin edebiyatı yazarlarınca başlatılır. Uzun çağlardan beri varlığını sürdüren uyarlama, Türk tarihinde 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Yeni Türk Edebiyatı'yla görülür. Türkiye'de çevirilerle ve gazetelerle başlayan Batı edebiyatı, tiyatro, roman, öykü, makale gibi türleriyle kısa zamanda toplum tarafından benimsenir. Bu olumlu gelişmenin nedenlerinden biri de uyarlamadır.

Romanlarıyla bir okul görevi yerine getiren Ahmet Mithat Efendi, tiyatronun halkı eğitmede romandan daha etkili olduğunu kabul eder ve uyarlamaya da edebiyatımız gelişinceye kadar gereksinim olduğunu belirtir. Önce Ali Bey, Teodor Kasap gibi tiyatro yazarlarının ileriki yıllarda da Ahmet Nuri Sekizinci tarafından yapılan uyarlamalar, büyük ilgi görür. Bu yazarlarla birlikte Ahmet Vefik Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem uyarlamada öne çıkan edebiyatçılar olurlar.

II. Abdülhamit döneminde duraksayan uyarlama, II. Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkin bir biçimde varlığını sürdürür. II. Meşrutiyet yıllarında uyarlamaya büyük bir ilgi olunca tepkiler de yükselmeye başlar. Karşı çıkanlar arasında Hüseyin Kâzım, Fuad Köprülü, Nurullah Ataç, Mehmet Rauf gibi yazarlar yer alır. Bunların ortak kaygısı uyarlamaların yerli oyunların gelişmesine engel oldukları düşüncesidir. Bu farklı görüşlere karşın uyarlama Türk edebiyatında 1950'lere kadar yazarların başvurduğu temel kaynaklardan biri olarak kalır. Bu çalışmada uyarlama kavramı ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar geçen sürede Türk edebiyatında görülen uyarlama anlayışı değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Uyarlama, tiyatro, Türk edebiyatı

Abstract

The adaptation, which is often referred to in theater plays, is initiated by writers of Latin literature who translate Greek works by adapting them to their own language. The adaptation, which has been in existence for a long time, is seen in New Turkish Literature, which began in the second half of the 19th century in Turkish history. Western literature begins with the translation, and in newspapers in Turkey, drama, novel, short story, is embraced by society as soon as possible with species such article. One of the reasons for this positive development is adaptation.

Ahmet Mithat Efendi, who fulfills the duty of a school with his novels, acknowledges that the theater is more effective than the novel in educating the public and states that adaptation is needed until our literature develops. Firstly, the adaptations of theater writers such as Ali Bey and Teodor Kasap, which were made by Ahmet Nuri Sekizinci in later years, attracted great attention. Together with these authors, Ahmet Vefik Pasha, Recaizade Mahmut Ekrem become prominent writers in the adaptation.

II. Abdulhamid paused during the adaptation, II. During the Constitutional Monarchy period and the first years of the Republic, it continues to exist effectively. II. When there was a great interest in adaptation during the Constitutional Monarchy years, reactions started to rise. Opponents include writers such as Hüseyin Kâzım, Fuad Köprülü, Nurullah Ataç and Mehmet Rauf. Their common concern is that adaptations impede the development of domestic games. In spite of these different views, the adaptation remains one of the main sources used by the authors in Turkish literature until the 1950s. In this study, the concept of adaptation and the concept of adaptation seen in Turkish literature from Tanzimat to the first years of the Republic are evaluated.

Keywords: adaptation, Theatre, Turkish literature

Giriş

Uyarlama antikite devrinde Latin edebiyatı yazarlarının Yunanca yazılmış kitapları kendi dillerine adapte yoluyla kazandırmalarıyla başlar. Romalılardan sonra uyarlama anlayışı yaygınlaşarak devam eder. Özellikle Rönesans devrinde hız kazanan adaptasyonda, yapıtı uyarlayan kişi, orijinal metindeki olayı kendi toplumuna benzetir, kendi dilindeki deyimleri kullanır, aykırı bulduğu durumları çıkarır. Bu özellikleriyle birçok edebiyatta görülen uyarlama, yabancı bir yapıtı, yer adlarından kişi adlarına varıncaya değin değiştirerek, çevrilen toplumun yaşayışına ve ulusal özelliklerine uydurma olarak tanımlanabilir (Özkırımlı 1984: 32).[1] Uyarlama yapan yazar, yaptığı değişikliklerle önceki yapıta bir bakıma yeniden hayat da verir. Uyarlama farklı edebiyatlar arasında olduğu gibi farklı türler arasında da olur. Romandan tiyatro[2], opera çıkarıldığı gibi sinema oyunu da çıkarılabilir.

Türk edebiyatında Tanzimat döneminde başlayan uyarlama, II. Meşrutiyet'te ve Cumhuriyet'ten sonra da sürer. Adaptasyon Tanzimat döneminde Batı'dan alınan roman, hikâye ve tiyatro içinde en çok tiyatroyla ilgilidir (Doğan 1998:159). Bu devirde yazılan ilk Batı tarzı tiyatro eserlerinin çoğunlukla sahne tekniği yönünden zayıf olmaları, adaptasyon anlayışının doğmasına neden olur. Bu yıllarda Âlî Bey, Ahmet Vefik Paşa, Teodor Kasap ileriki yıllarda da Ahmet Nuri Sekizinci tarafından genellikle Fransızcadan yapılan uyarlamalar büyük ilgi görür. Ahmet Vefik Paşa'nın tiyatro eserlerinin hepsinin çeviri ve uyarlama olduğunu belirten Metin And, bu konuda onu çok başarılı bulur: "Moliere uyarlamalarında gösterdiği başarı ile sanki bunları yeniden yazmışçasına özgün olabilmiştir."(And, 2004: 97-98). Adaptasyon sayesinde Türk edebiyatı tema bakımından zenginleşir. Örneğin, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Atala yahut Amerika Vahşileri* adlı uyarlamasıyla birlikte Türk edebiyatına tabiatın kapılarını açılır (Tanpınar 2001:438).

Tanzimat dönemi edebiyatçıları uyarlamanın gerekliliği üzerinde dururlar. Romanlarıyla bir okul görevi yerine getiren Ahmet Mithat Efendi, tiyatronun halkı eğitmede romandan daha etkili olduğunu kabul eder ve uyarlamaya da edebiyatımız gelişinceye kadar

[1] Türk edebiyatında Cumhuriyet öncesinde adaptasyon için nakl, iktibas, tatbik, tatbiken nakl, tertib, tertiben, tercüm gibi adlar kullanılmıştır. Günümüzde ise daha çok uyarlama sözcüğü tercih edilir.

[2] Türk edebiyatında romandan tiyatro çıkararak uyarlama denemeleri Tanzimat döneminde başlar. Recaizade Mahmut, *Atala yahut Amerika Vahşileri*'ni Fransız yazarı Chateaubriand'ın *Atala-Rene* romanından uyarlayarak yazar. 1874'te çıkan *Atala yahut Amerika Vahşileri,* romandan tiyatro çıkarmanın da Türk edebiyatındaki ilk örneği olur.

gereksinim olduğunu belirtir:

> "Tiyatro her memleket-i mütemmedine için levazım-ı zaruriye sırasına girmiş olup medeniyetçe bizim gibi henüz kemale tekarrüp etmemiş olan yerler için ise bunun lüzumu bir kat daha artar. Malûmdur ki bizde okumak bilen ve okuduğunu anlamağa muktedir nüfus biribiri üzerine yüzde on nisbetini ancak bulabilir... Halk terakkiyatı ve medeniyetçe matlup olan dersi yalnız, müellefat-ı cedide mütalâasından almakla kalırsa maksadın bu suretle husulü pek çok zamanlara tevakkuf eder. Zira Elhâletü hâzihi oldukça revaç bulan bir kitap bin beş yüzden nihayet iki bin beş yüz, nüshaya kadar satılabilmektedir. Bu da beş sene de ancak satılıp biter. Yüz, binlerce nüfus için mütalâa edilen şu rağbet hiç menzilesinde addedilse sezadır. İmdi biz, okumak yazmak bilmeyen nüfusu tiyatroda ibretli oyunlar ifadesiyle terbiye etmeğe cidden çalışacak olsak sanat-ı tabıdan ziyade tiyatro sanatıyla muvaffak olabiliriz."[3]

Ahmet Mithat Efendi, bu ifadeleriyle dönemine gerçekçi bir gözle baktığını da gösterir. Edebiyatı da memleket gerçeklerine göre yaparak toplum yararını düşünür.

Tanzimat yıllarında her ne kadar uyarlama kabul edilse de zaman zaman karşı çıkıldığı da olur. Karşı çıkışlar genellikle konunun ulusal olmaması, dil ve anlatımının Türkçeye uymadığı biçiminde olur (Parlatır 2004: 58). Bu cılız tepkilerin dışında uyarlama yaygın bir biçimde devam ederek Türk edebiyatını besler.

Tanzimat edebiyatının ikinci dönemini ve Servet-i Fünûn Edebiyatı'nı kapsayan II. Abdülhamit devrinde Türk tiyatrosu geri gider. Bu durumun nedeni de II. Abdülhamit'in istibdat yönetimidir. Sarayında kendine özel tiyatro[4] yaptıran II. Abdülhamit, halka yönelik tiyatrolara ise büyük bir sansür uygular. Zaman zaman da sansürle bile yetinmeyip tiyatro binalarını yıktırır:

> "Tanzimât devri tiyatrosundan bahsettiğimiz sırada Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nun II. Abdülhamid tarafından yıktırılması, burada çalışan sanatkârlardan bir kısmının Bursa'ya gidip Ahmet Vefik Paşa'nın kurduğu tiyatroda da bir süre çalıştıktan sonra dağılmaları ve II. Abdülhamid'in sanat ve fikir değeri taşıyan eserlerin oynanmasına müsaade etmemesi üzerine, Türk sahnelerini tulûât kumpanyalarının ve melodramlarla farsların kapladığını (...)"(Akyüz 1998: 93, 129).

II. Abdülhamit devrinde oyun yazarlığı da büyük zarar görür: "Ozanların, yazarların o dönemin havası içinde, doğal olarak toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlara değinen yapıtları susturuluyordu. Böylece, İstibdat döneminde, oyun yazarlığı felce uğradı." (Nutku 2013: 85).[5] Kendi ülkesinde sürgün yaşayan Türk edebiyatçısı, yapıtlarını yabancı

[3] Bkz. Ahmet Mithat Efendi, *Menfa* s. 66-68, 2002.

[4] "Türkiye'de ikinci saray tiyatrosu, 1889'da II. Abdülhamit (1842-1918) tarafından Yıldız Sarayı alanı içinde yaptırıldı. Padişah locasının ikinci katta, tam sahnenin karşısında bulunduğu bu minik tiyatro, hareme bir köprü ile bağlıydı. Sağda padişahın locasıyla aynı düzeyde bir açık balkon, bu balkonla padişah locası arasında kafesli bir yer vardı." (Bkz. Nutku 2013: 65).

[5] II. Abdülhamit devrinde sansür o kadar ileri gider ki bazı sözcükler bile sansürlenir: "Padişah, Yıldız sarayında oturduğu için 'yıldız' ve padişahın burnu biraz büyük olduğundan 'burun' sözcüklerinin bile curnal edildiği bu dönemde,

memleketlerde yayımlamak zorunda kalır. Kahire'de, Paris'te, Berlin'de bazı Türk yazarlarının oyunları basılır; bunların birkaçı da yine yabancı topluluklar tarafından sahnelenip oynanır. (Nutku 2013: 86). II. Abdülhamit döneminde edebiyata başlayan ve Tanzimat yazarlarının yaşadıkları sıkıntıları gören Servet-i Fünûn yazarları, tiyatroya giremezler; ancak 1908'de II. Abdülhamit'in devrilmesiyle tiyatroya yönelirler: "II. Abdülhamid devrinde tamamıyla durmuş ve yerlerini tulûat gruplarına bırakmış olan ciddî tiyatro çalışmaları, 1908 den sonra, yeni ve çok hareketli bir safhaya girer. II. Meşrutiyet'in ilânını (23 temmuz 1908) izleyen günlerden başlayarak Türk sahneleri, önce amatör ve sonra da profesyonel birçok trupların çalışmaları ile dolar." (Akyüz 1997: 148). Önceden yazamadıkları tiyatro eserlerini kaleme alırlar. Mehmet Rauf, *Pençe* (1911), *Cidâl* (1911), *Sansar* (1914) ve *Ceriha* (1927) adlı tiyatro kitaplarına imza atar. Cenap Şahabettin, *Merdud Aile* (melodram), *Yalan* (1914), *Körebe* (1917) ve *Küçük Şeyler* (Hüseyin Suat'la) adlı tiyatro eserlerini yazar. Halit Ziya ise A. Dumas Fils'in *Francillon* adlı yapıtından olan *Füruzan* (1918)'ı ve Edouard Pailleron'un *Souris* adlı piyesinden uyarladığı *Fare* (1919) olmak üzere iki tane adapte yapıt kaleme alır. Telif eser olarak ise *Kabus*'u yazar. Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem, *Baria* (1908), *Sukut* (1919). *Mama Dadım Darılır* (1919) ile *Köse Daniş ve Kumpanyası* adlı bir müzikal güldürüyü yazar.

II. Meşrutiyet döneminde uyarlamaya yoğun ilgi gösterilince tartışmalar da beraberinde gelir. Darülbedayi'de oynanan piyeslerin tamamına yakını uyarlamadır. Bazen hiç yerli oyun oynanmaz; yalnızca uyarlamalar sahnelenir. 1918'de hiç yerli oyun ve çeviri eser yokken, yalnızca adaptasyonlar oynanırken, ertesi yıl iki yerli oyun canlandırılır (Nutku 1969: 72). Yerli oyunların geriye atılması tiyatro alanında kalem oynatanlarda rahatsızlığa neden olur. 1920'de Reşat Nuri Güntekin'in Edebi Kurul Üyeliğine atanmasıyla yerli oyunlara ağırlık verilir ve kısa sürede Darülbedayi'de yerli piyesler öne çıkar: "Kurulun aldığı karar üzerine, iki yerli oyun oynamıştır; bunlardan biri Hüseyin Suat'ın *Sanat Vesikaları* ve Reşat Nuri'nin *Eski Ruya* adlı eserleridir."(Nutku 1969: 72); fakat bu iki yerli oyun uyarlamaya yönelik eleştirileri engelleyemez. Kısa süre içinde de uyarlamanın Türk tiyatrosundaki yeri tekrar tartışma konusu olur. Bunun başlıca nedeni ise tiyatro yazarlarının giderek artan adaptasyon merakıdır. Özdemir Nutku'nun "Darülbedayi'in Oyun Seçimindeki Tutumu Üzerine Notlar" adlı makalesinde vurguladığı ve bu çalışmanın

---

sansürün başındakiler metindeki en masum sözcükler üzerinde bile duruyor ve metinde değişlikler yapıp oyunu tanınmaz bir duruma getiriyorlardı."(Bkz. Nutku 2013 : 86).

sonuna konan Ek-1'de verilen listede de görüleceği üzere 1917-1919 arasında uyarlama oyunların çokluğu dikkat çeker. Buna ek olarak bazı yazarlar adapte piyeslerin hem ulusal tiyatronun hem de toplumun üzerinde olumsuz etkiler yapabileceğini işaret ederler (Doğan 1998:159). Bunların başında Hüseyin Kâzım, Hüseyin Rahmi, Fuad Köprülü, Nurullah Ataç, Mehmet Rauf gibi yazarlar gelir. Bu kişilerin itiraz ettikleri bir başka nokta da uyarlamaların yerli oyunların gelişmesine engel oldukları düşüncesidir.

Eylül adındaki romanıyla tanınan Mehmet Rauf, uyarlamaya da değinir; karşı çıkar. Ona göre, adaptasyonculuk bir sahtekârlıktır. Nutku, Mehmet Rauf'tan şu alıntıyı yapar: "Adaptasyonu tiyatroculuğu tecrübe ve tahsil için lazım görenler düşünmüyorlar ki yaptıkları en kaba bir sahtekârlıktır... Darülbedayi on başarılı olunmuş adapte eser yerine bir acemi, başarısız milli oyun oynasa daha hayırlı olurdu diye düşünüyorum." (Nutku 1969: 74). Mehmet Rauf'un sözlerinin devamı şu şekildedir: "Halbuki, adaptasyonu savunanlar bunu evvela kolay olduğu için tercih ediyorlar. Çünkü bir eser tatbik etmek azami üç gecelik iş oluyor. Ve bunu her Fransızca bilen tiyatro meraklıları yapabiliyorlar... yani yazarlık bir çocuk oyuncağı oluyor." (Nutku 1969: 74). Bu sözler de Mehmet Rauf'a göre, Türk tiyatro yazarlarının az çalıştıklarını gösterir. Uyarlamaya karşı çıkanlardan Nurullah Ataç'a göre bunlardaki en büyük eksiklik Türk hayatının göz ardı edilmesidir.[6]

Uyarlamaya değinenlerden Reşat Nuri Güntekin, gazetelerde ve dergilerde karşı düşüncelerini açıklar. Önce kendisinin de uyarlamaya karşı olduğunu belirtir: "Ecnebi memleketlerden getireceğimiz hazır kalıplara ruh ve hayatımızın bütün hususiyetlerini dökebileceğimizi zannetmek edebiyattan anlamayanların, tiyatroyu sırf alay ve eğlence addedenlerin işidir.(…) Hülâsa adaptasyondan millî edebiyat için bir şey beklemek teyzesi kızının uzun saçlarıyla öğünen kel kızcağızın tesellisinden farklı olmaz." (Güntekin, 1976: 485). Reşat Nuri, bir memleketin tiyatrosunun başka ülkelerden yapacağı uyarlamalarla gelişeceğine inanmaz; fakat "Adaptasyona Dair" adlı yazısında uyarlamanın dönemi için gerekli olduğu üzerinde durur. Bunun nedenlerini şu şekilde açıklar:

> "Ben bilâkis ondan istifâde ettiğimize ve edeceğimize inanıyorum. Bir tiyatro müessesesi ne kadar yüksek bir maksatla kurulmuş olursa olsun her şeyden evvel yaşamağa ve müşteri toplamağa muhtaçtır. Böyle bir müessese üç dört temsilden sonra boş bir salon karşısında müebbeden perdesini kapamak istemiyor ise adapte eserlere hüsn-i kabul göstermek mecburiyetindedir. Şimdilik millî eserler ne keyfiyet, ne de hakka çokluk itibariyle bir tiyatro müessesesini gıdâlandıracak mâhiyette değildir. Defeât ile iddia ettiğimiz gibi tiyatro eseri vücuda getirmek ne şiir, ne de hikâye yazmaya benzer. Garpta bile sahne için çalışan

[6] Bkz. Nutku 1969: 74.

> yüzlerce erbâb-ı kalemden ancak bir kaçı muvaffak olabiliyor. Binâenaleyh kendiliğimizden ortaya koyacağımız eserler bizzarûre kusurludur, eksiktir, daha çok pişmeye muhtaçtır. 'Adaptasyon' sefil bir şeydir. Millî bir eser kusurlu da olsa biz onu gayret ve teşebbüs mahsûlü olmak üzere takdir ederiz. Diyenler için bir kumpanya teşkil edildiğini farzedelim. Bu hayırhah zâtların kapısı önünden bile geçmeyecekleri muhakkaktır. Millî eserler keyfiyet itibariyle olduğu gibi kemiyet itibariyle de bir sahneyi yaşatamazlar. Millî tiyatro yazmaya ciddî surette heves eden kaç muharririmiz var? Bunların ayda yılda bir vücuda getirecekleri bir iki eser kocaman bir tiyatroyu nasıl yaşatır? Görülüyor ki adaptasyona tiyatroda bir mevki vermek şimdilik zaruridir." (Güntekin 1976: 485).

Reşat Nuri yazısının ilerleyen bölümlerinde uyarlamayı bir amaç olarak değil de bir araç olarak gördüğünü de belirtir. Yine Reşat Nuri, "Milli Tiyatro ve Eserleri" adlı yazısında ise Darülbedayi'de görev aldıktan sonra yaptığı çalışmalara değinir. Reşat Nuri erinmeden tüm oyunları okuduğunu belirttikten sonra oyunlarda karşısına çıkan ilginç durumu şöyle anlatır: "O zaman üşenmeden bu piyeslerin yüzlercesini gözden geçirdim. Bütün inadıma rağmen sahnede ayakta durabilecek bir tek esere rastlayamadım." (Güntekin 1976: 499). Bu eleştiri de dönemin yerli oyunlarının ne kadar niteliksiz olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra da uyarlama anlayışı devam eder; fakat 1923'ten sonra tiyatro yazarları Fransız eserleri dışında diğer ulusların sanat eserlerini de tanıma fırsatı bulur. Özellikle Hasan Ali Yücel döneminde başlayan dünya klasiklerinin Türkçeye kazandırılması Türk tiyatro yazarı için büyük bir kaynağa dönüşür. Bu farklı bakışları da Türk tiyatrosunu zenginleştirir.[7]

Birçok edebiyat araştırıcısına göre uyarlama artık işlevini tamamlamıştır; çünkü iletişim araçlarının çok fazla gelişmesi, okur-yazar oranındaki artış ve hepsinden daha önemlisi oyun yazarlarımızın özgün yapıtlar vermesi nedeniyle uyarlama gündemden düşmüştür. Bu konuda; adaptenin, ilk dönemlerde, Batı'daki edebî gelişmeleri, sanatsal faaliyetleri ülkemiz edebiyatına ve dolayısıyla insanımıza yansıtmak bakımından gerekli olduğunu belirten Karataş, fakat buna artık gerek kalmadığını belirtir (Karataş 2001: 15).

Uyarlamada bir oyunu başka dile çevirip adapte etmenin dışında *romandan tiyatro eseri çıkarmak* şeklinde uygulamalar da görülür. Romanı tiyatroya uyarlamak için bu iki türün arasındaki ayrımları bilmek gerekir. En göze çarpan ayrım birinin kitap yoluyla okura, ötekinin ise sahne yoluyla seyirciye seslenmesidir. Bu alanda gerek Batıda gerekse bizim edebiyatımızda fikir yürütenler olmuştur. Metin And'a göre: "Roman türünün türlü biçimlere, kalıplara girebilen bir esnekliği vardır. Çeşitli anlatım amaçlarına göre biçimlendirilebilir. Oysa oyun yazarının eli kolu bağlıdır. Romancı görüş açısını kolaylıkla değiştirebilir. (…) Oysa oyun seyircisi öyle mi ? Bir yere toplanmış insanlar önlerine oyun nasıl, hangi hızda konulmuşsa onu öyle seyrederler." (And 1964:792). Bunlara ek olarak roman okurlarının bireysel davrandıklarını oysa tiyatro izleyicisinin topluca bir araya geldiklerini ve tepkilerini de aynı anda verdiklerini söylemek gerekir. Romandan

[7] Bkz. Buttanrı 2013: 114.

tiyatro çıkarmak konusunda yazılar[8] da kaleme alan Reşat Nuri ise, tecrübemin bana öğrettiği ilk hakikat şu olmuştur ki eski bir romandan yeni bir piyes çıkarmak yeni bir piyes yazmaktan daha zorlu bir iştir. (Güntekin 1976: 499). Görüldü gibi romandan tiyatro çıkaranlar da işin zorluğunun farkındadırlar.

Sonuç

Adaptasyon bir edebi tür olarak Türk edebiyatını yaklaşık seksen yıl meşgul etmiştir. Daha sonra özgün yapıtlarımız ortaya çıkınca adaptasyon anlayışı zayıflar. Tanzimat yıllarında zorunluluk olarak görülen uyarlamaya, II. Meşrutiyet yıllarında yoğun bir tepki oluşur. Mehmet Rauf gibi dönemin önemli isimleri bu karşı çıkışı yapanlar arasındadır; fakat yerli oyunların tiyatroya seyirciyi çekmekten uzak oluşu gibi nedenlerden ötürü uyarlamadan vaz geçilemez. Aslında II. Meşrutiyet yıllarında Türk yazarının adaptasyona mecbur olması II. Abdülhamit döneminde Türk tiyatrosunun geri gitmesiyle yakından ilgilidir. Otuz yılı aşan dönemde tiyatro yazarları sahnelenecek oyun yazamazlar. Bu bakımdan Türk tiyatrosu durağan bir dönem geçir. Uyarlamayı da olumsuz etkileyen bu durum, II. Meşrutiyet yazarlarını otuz yıl öncesinden işe başlamak zorunda bırakır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra başlayan ulusallaşma, dildeki büyük dönüşüm, halk edebiyatının öne çıkması gibi unsurlar, uyarlamaya duyulan ilgiyi önce zayıflatır; fakat hiçbir zaman ortadan kaldırmaz. Daha sonraki yıllarda da eğitim öğretimin gelişmesi, yabancı dil bilenlerin artması gibi nedenlerle beraber uyarlamaya duyulan gereksinimi azaltır.

Uyarlama gerçekte sürekli olması gereken bir durumdur; fakat Türk yazarı bu durumu Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen sürede tam kavrayamamış durumdadır. Tanzimat devrinde tiyatronun yerleşmesine kadar gereksinim olduğu söylenirken II. Meşrutiyet yıllarında ise nitelikli eserler olmaması nedeniyle bu yola başvurulduğu belirtilir. Yine bu yıllarda kimi yazarlar ise adaptasyonu ulusal bulmadıkları için karşı çıkarlar. Böyle bir tepkinin ortaya çıkmasının da iki nedeni vardır: Birincisi yazarların sanatın evrenselliğine uzak olmaları diğeri ise henüz ulus olamamanın verdiği öngörüsüzlük ve kendine güvenin oluşmamasıdır. Yoksa uluslararasındaki etkileşim ulusal olmak için bir mecburiyettir.

Kaynakça

And, Metin (1964). "Romandan Tiyatroya". *Türk Dili*. Roman Özel Sayısı, 154, sayfa, 793-796.

And, Metin. (2004). *Başlangıcından 1938'e Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul: İletişim

[8] Bkz. Güntekin 1976.

Ahmet Mithat Efendi. (2002). *Menfa*. (haz. Handan İnci).İstanbul: Arma Yayınları,

Akyüz, Kenan. (1998). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923).* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Buttanrı, Müzeyyen. (2013). *Türk Tiyatrosu.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Doğan, Âbide. (1998). "Tahsin Nâhid'in Adapte Piyesleri". *Evrenselliğe Yolculuk.* H. Ü'nin Emel Doğramacı'ya Armağanı, Ankara.

Güntekin, Reşat Nuri.(1976). *Reşat Nuri'nin Tiyatro İle İlgili Makaleleri*. (Haz. Kemal Yavuz). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Nutku, Özdemir. (1969).*Darülbedayi'nin Elli Yılı*. Ankara: A.Ü.DTCF Yayınları.

Nutku, Özdemir. (2013). *Türk Tiyatrosu.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özkırımlı, Attila.(1984). *Edebiyat Ansiklopedisi*, İstanbul: Cem Yayınevi. Cilt.I.

Parlatır, İsmail. (2004). *Recai-zade Mahmud Ekrem*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Recaizade Mahmud Ekrem. (1874). *Atala yahut Amerika Vahşileri*, İstanbul: Camlı Han Matbaası.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2001). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi

EK-1

ŞEHİR TİYATROSUNUN ELLİ YILLIK OYUN DAĞARCIĞI (1916-1966)

Not: Şehir Tiyatrosu Kütüphanesindeki listede bulunan, ilk yıllardaki yanlışlar düzeltilerek ve eksikler imkân dahilinde giderilerek yeni baştan düzenlenmiştir. (Ö. Nutku)

Çürük Temel	La Maison d'Argile	Emile Fabre	Hüseyin Suat	20. 1. 1916
Hissei Şayia	Le Prétexte	Daniel Riche	İ. Ahmet Nuri	20. 5. 1916
Kısmet Değilmiş		İ. Ahmet Nuri		17. 1. 1917 (*)
Bir Çiçek, İki Böcek	Le Belle Aventure	R. de Flers - G. A. de Caillavet	Tahsin Nahit	25. 1. 1917
Baykuş		Halit Fahri		2. 3. 1917
Uçurum	La Flambée	H. Kistmaekers	E. Muhsin	26. 6. 1917
Kundak Takımları	La Layette	André Sylvane	Hüseyin Suat	30. 6. 1917
Yağmurdan Doluya	De Charybde à Scylla	Octave Feuillet	Mehmet Rauf	8. 7. 1917 (*)
Tavsiyename	La Lettre de Recommendation	Max Maurey	Münir Nigâr	10. 7. 1917 (*)
Furuzan	Francillon	A. Dumas, fils	Halit Ziya	17. 2. 1918
Kayseri Gülleri	Le Mariage de Mlle. Beulemance	F. Fonson - Fernand	M. Nigâr - H. Suat	26. 2. 1918
Fare	La Sourie	E. Pailleron	Halit Ziya	13. 6. 1918
Kirli Çamaşırlar	Carolie et Cie	A. Valabrégue - F. Wicheler	Hüseyin Suat	15. 6. 1918
Kâbus		Halit Ziya		20. 6. 1918
Dört Cıhar	Le Poulailler	T. Bernard	İ. Ahmet Nuri	22. 6. 1918
Odalık	Musotte	Maupassant - J. Normand	İ. Ahmet Nuri	27. 6. 1918
Yamalar	?	Hüseyin Suat		3. 4. 1919
Name		Yusuf Ziya		17. 4. 1919 (*)
Binnaz		Yusuf Ziya		17. 4. 1919
Kendini Bil	Connais toi	Paul Hervieux	Halit Fahri	12. 6. 1919
Belkıs	Le Bercail	H. Bernstein	İ. Ahmet Nuri	16. 6. 1919
Rakibe	La Rivale	H. Kistmaekers	Tahsin Nahit	23. 6. 1919

CENAP ŞAHABETTİN'İN "TERÂNE-İ MEHTÂB" ADLI ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW OF CENAP SHAHABETTIN'S POEM "TERANE-I MEHTAB"

Dr. Öğretim Üyesi Ali Algül
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
a.algul@yahoo.com

"Aslında her kalem sahibinin ilk ve son endişesi ancak sanat ve edebiyata hizmet olmalıdır."
(Cenap Şahabettin).

ÖZET

Batı'da ortaya çıkan edebiyat anlayışlarının Türkiye'de görülmesi Tanzimat döneminde başlar. Şinasi'yle ilk örnekleri görülen yeni edebiyat, sonraki yıllarda çeviriler, uyarlamalar ve özgün yapıtlarla devam eder. Tanzimatçıları izleyen Servet-i Fünun edebiyatçıları, bir yandan onların getirdiği Batı tarzı edebiyatı sürdürürken diğer yandan da Parnasizm, Sembolizm gibi yeni akımları, yeni şiir biçimlerini ve yeni konuları Türk şiirine eklerler.

Servet-i Fünun içerisinde daha çok bireysel davranan Cenap Şahabettin, şiirlerinde ele aldığı müzik, kadın, doğa ve aşk temalarıyla, grubun diğer başat şairi Tevfik Fikret gibi, Türk şiirine katkı sağlar. Cenab Şahabeddin'in Servet-i Fünuncular içinde sembolist bir şair olarak öne çıkar. Bu durumun nedenleri arasında; şiirleri ve bu akım üzerine "Senbolizm Nedir?" gibi yazılar yazması yer alır. "Sanat sanat içindir" anlayışını savunan Cenap Şahabeddin'in gerek Fransa'da eğitim alması gerekse sanatı bir güzellik nesnesi olarak görmesi onu sanat yapıtı üzerine düşünmeye ve çalışmaya iter. Bu nedenle şiirlerinde estetik anlayış ağır basar. Bilindiği gibi sanatta estetik Alman düşünürü Kant ile önem kazanır. Alexander G. Baumgarten tarafından ise estetiğin sınırları belirlenir.

Bu çalışmada ele alınan "Terâne-i Mehtâb", 27 Haziran 1896'da *Mektep* dergisinde yayımlanır. "Terâne-i Mehtâb"ta geçen "saât-i semen-fâm" ve benzeri tamlamalar büyük tartışmalar doğur. Servet-i Fünun edebiyatçılarına dekandanlar denmesine neden olur; fakat bu şiirle birlikte Türk edebiyatında yeni bir dönem de başlar. Eski-yeni ayrımı kesinleşir, doruk noktasına ulaşır ve kısa bir süre sonra da yeniyi savunanların zaferiyle sonlanır. Cenap Şahabeddin'in biçeminin de oluştuğunu gösteren "Terâne-i Mehtâb"ta, ilk dikkati çeken unsurlar arasında ses, renk ve resmin bir bütünlük oluşturması başta gelir. Çalışmada; "Terâne-i Mehtâb" özelliklerini taşıdığı Sembolizm akımı açısından, teması ve yapısı bakımdan değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Estetik, Terâne-i Mehtâb, tartışma

Abstract

The understanding of literature emerging in the West in Turkey begins in the Tanzimat period. The new literature, whose first examples were seen with Şinasi, continued with translations, adaptations and original works in the following years. Servet-i Fünun literatis, who follow Tanzimatists, continue their Western-style literature on the one hand, while adding new movements such as Parnasism, symbolism, new forms of poetry and new subjects to Turkish poetry.

Cenap Şahabettin, who acts more individually in Servet-i Fünun, contributes to Turkish poetry like Tevfik Fikret, the other leading poet of the group with the themes of music, women, nature and love in his poems. He is prominent as a symbolist poet in Cenap Şahabeddin's Servet-i Fununcular. Among the reasons for this situation are his poems, and on this current "What is Senbolism?"it takes place to write articles such as. Cenap Shahabeddin, who espouses the concept of "art is for art", both to study in France and to see art as an object of beauty, pushes him to think and work on art work. For this reason, aesthetic understanding is outweighed in his poems. As it is known, aesthetics gains importance with the German thinker Kant. The limits of aesthetics are determined by Alexander G. Baumgarten.

"Terane-i Mehtap", which was discussed in this work, was published in the journal *Mektep* on 27 June 1896. The "saat-i semen-fam" and similar additions in the "Terane-i Mehtap" give rise to great controversy. Servet-i Fünun causes the literati to be called dekandans, but with this poem, a new era in Turkish literature begins. The old-new distinction becomes definite, reaches its peak, and soon ends with the victory of the defenders. In "Terane-i Mehtap", which shows that the style of Cenap Şahabeddin is also formed, sound, color and painting are among the first elements of attention. In the study, "Terane-i Mehtap" was evaluated in terms of symbolism flow, in terms of aesthetics, in terms of its theme and structure.

Giriş

Yeni Türk Edebiyatı'nda ikinci aşamayı oluşturan Servet-i Fünûn topluluğu, Tanzimat edebiyatçılarının başlattıkları modern edebiyatı daha da ileri götürür. Onlara kadar Türk şiirinde, Recaizade Mahmut Ekrem'in çalışmalarını bir kenara koyacak olursak ağırlıklı olarak içerik hâkimdir ve şiir sanatı bakımından da eksiklikleri bulunur: "Vaveyla ve Kürsi-i istiğrak[1] ve emsali gibi hakikaten nefis, parlak bedialar vardı. Fakat hiç biri muayyen bir çerçeve içinde tasvir edilmiş değildi, hepsi hududu itibariyle kusurlu idi." (Kaplan 1976: 393). Bu alıntıda vurgulanan eksiklikleri başta Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin olmak üzere topluluk şairleri yeni nazım şekillerini ve temalarını başarılı bir biçimde uygulayarak ortadan kaldırırlar. Yeni bakış açıları getirirler. Getirdikleri yeniliklerin başında içerikten çok şeklin bir sanat eseri için daha önemli olduğu anlayışıdır. Onlardan sonra artık şiirin şekli, içeriğini geride bırakır. Konuyu da bir araca dönüştürdükten sonra şiirlerinde resmi, müziği kullanarak estetik anlayışın yerleşmesini sağlarlar. Servet-i Fünûn edebiyatında biçimin yanında deniz, kadın ve müzik gibi yeni temalar da kullanılır. Bu özellikleriyle Servet-i Fünûn Türk şiirini hem biçim bakımından yeniler hem de yeni temalarla birlikte zenginleştirir.

Cenap Şahabeddin, Tıbbiye'yi bitirdikten sonra Fransa'ya gider. O yıllarda şiire parnasyenler ve sembolistler hâkimdir. Bu edebiyat akımlarından Parnasizmde biçim mükemmelliği ve nesnellik öne çıkarken Simgecilikte ise semboller ağırlıktadır. Paris'te yaklaşık dört yıl kalan Cenap Şahabettin, Bu süre boyunca şiir üzerine çalışır; kendini geliştirir. Simgeciliğe yönelen şair, şiirde resim sanatından yararlanmayı da bir Fransız'dan öğrenir: "Ben bu lüzum-ı tahdidi Paris'le kendisinden edebiyat dersi aldığım Charles Brevet isminde bir adamdan öğrendim ki *Gaulois* gazetesi muharrirlerinden idi." (Kaplan 1976: 393). Türkiye'ye döndükten sonra Servet-i Fünûn içerisinde yer alır. Yeni edebiyatın yerleşmesi için eserler verir. Getirdiği yeni şiir anlayışı Türk şiirini hareketlendirir; tartışmalara neden olur: "Avrupa'dan yeni bir şiir fikri ve üslûp görüşü ile döndü. (…) Malumat'ta manzumeler neşretmeğe başladığı zaman, büyük gürültüler uyandırdı." (Kaplan 1995: 40).[2] Melih Cevdet'e göre, Cenap Şahabettin'e kadar Türk şiirine düzyazı hâkimdir: "Cenap Şahabettin bir yana bırakılacak olursa, bizim bütün şiirimiz, düzyazıya benzer." (Anday 2008b: 216).[3] Cenab Şahabeddin, Tanzimat edebiyatçılarını "(…) bizden evvelki nesl-i edeb bir manzumenin elfâz ile resmedilen bir levha olduğundan gaflet

[1] Çalışmada orijinal metinlere bağlı kalınmıştır.
[2] Kaplan sözlerini devamında yeni şiirin Türk edebiyatında yerleşmesinde Tevfik Fikret'in oynadığı rolü de belirtir: "Bulduğu her muvafık şeyi kabul etmekten çekinmeyen Fikret, Cenab'ın davasını az bir zamanda benimsedi ve onun aşırı taraflarını yumuşatarak devrin zihniyet ve zevkine uygun bir hale koydu." (Bkz. Kaplan 1995: 40).
[3] Anday sözlerinin devamında Türk edebiyatında şiiri düzyazından kurtaranın Ahmet Haşim olduğunu belirtir (Bkz. Anday 2008b: 216).

göstermişti" (Kaplan 1976: 393) diyerek eleştirir. Sonra sanattaki değişiminin yönünü "Şimdi bütün sanat eserlerinde, hakikatin taklidinden ziyade, rikkat ve nezâhate doğru bir hareket görülüyor" (Ercilasun 1994: 103) diyerek ortaya koyar. Cenap Şahabettin'in açtığı yoldan Ahmet Haşim ilerler. Abdullah Şevki, Cenab Şahabettin'nin Yahya Kemal ve Nazım Hikmet'e de öncülük yaptığını belirtir (Şevki 2008: 61-62).

1. "Terane-i Mehtab"

Cenap Şahabettin'in "Terane-i Mehtâb" adlı şiiri 27 Haziran 1896'da *Mektep* adlı dergide yayımlanır.[4] Bentler halinde yazılan şiir, iki bölümden oluşmaktadır. Mehmet Kaplan'a göre, bu şiirinde Parnasyenlerle sembolistlerin etkilerinin yanı sıra şiirin şekli, ahengi ve teması Paul Verlaine'den gelmektedir: "Henry Cazalis 'Les Harpes de David' ve 'Tsigane Dans la Lune' isimli iki şiirinde, Mallarme 'Apparition'unda mehtaplı gece ile musikiyi birleştirirler. Paul Verlaine, 'La Lune Blanche' isimli şiirinde gecenin şarkısını söyler.[5] Bu şiir ile Cenab Şahabeddin'in Terane-i mehtâb[6] manzumesi arasında konu, şekil ve ahenk benzerliği vardır." (Kaplan 1976: 401). Mehmet Kaplan'ın Cenap Şahabettin'in yabancı şairlerden etkilenerek yazdığını söylediği şiir, imgeye dayanan modern bir şiirdir. Bu da normaldir; çünkü modern şiir imgeye dayanır: "Çağdaş şiirin ayrılmaz, oluşturucu parçasıdır çağrışım ve çağrışımın bulunduğu yerde de ister kurallı, ister kuralsız üretilmiş olsun imge vardır. Roger Caillois üstada göre şiir, 'bir dize ve imge sanatıdır.'" (İnce 2011: 24). Görüldüğü gibi yeni şiir imgeyle varlığını göstermektedir.

"Terane-i Mehtâb"da geçen "sâât-i semen-fâm!" sıfat tamlaması tartışmalara neden olur. Bu şiirin tetiklemesi sonucunda Türk edebiyatında "Dekadan" tartışması başlar ve Servet-i Fünunculara "dekandanlar" denir (Kaplan 1976: 416). Melih Cevdet Anday, Cenab Şahabeddin'in "sâât-i semen-fâm!" tamlamasıyla yeni şiire örnek verdiğini belirtir. Bu tamlama üzerine Ahmet Rasim'in "Ben "sâât-i semen-fâm!" terkibinin ne olduğunu anlayamazsam kim anlayacak dediğini belirten Anday, Ahmet Rasim'in anlamadığı şeyin tamlama olmadığını, şiirin yeniliği olduğunu vurgular (2008b: 122) .

İçerik bakımından "Terâne-i Mehtâb"ta ilk dikkati çeken unsur, şiirin bir konuyu öne

---

[4] Bu çalışmada yararlanılan kaynak: Cenab Şahabettin, *Bütün Şiirleri*, (Hazırlayanlar: M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, N. Birinci, A. Uçman), Dergah Yayınları, İstanbul, 2011.

[5] La lune blanche
Luit dans le bois;
De chaque branche
Part une voix
Sous la ramee,
O bien-aimee! (Kaplan 1976: 401).

[6] Çalışmada orijinal metinlere bağlı kalınmıştır.

çıkarmaktan ya da bir mesaj vermekten uzak oluşudur. Şair ayışığında çiçeklerin, bülbüllerin, kelebeklerin arasında bulunur. Bu tablo karşısında sevgilisinin uyanmasını bekler. Şiirin içeriği budur. "Terane-i Mehtâb"ın birinci kıt'asını oluşturan şu dizeler: *"Evrâk üzerinde / Pervâne-i mehtâb / Mestâne perende, / Evrâk ise şâd-âb"* (s, 115) da göstermektedir ki şairin amacı imaj yaratmaktır. İkinci kıt'ada da bu görüntüyü tamamlayacak olan unsuru söyler: *"Artık uyan ey mâh / Ey mâh-ı dil-ârâm"* (s, 115). Bu dize de eksikliğin aya benzetilen sevgili olduğunu gösterir. *"Zîrâ geçiyor âh! / Sâât-ı semen-fâm"* (s, 115) diyerek sevgilisinin acele etmesini isteyen âşığın beklemesi son kıt'aya kadar sürer. Beklerken de *"Mâh eyledi rağbet /Agûş-ı zemine;/ Serpildi muhabbet / Her kalb-i gamîne"* (s, 115) dizelerini söyler. Sonra sevgi saatlerinin geçmekte olduğunu vurgular: *"Artık uyan ey mâh, / Ey mâh-ı sabâhat, / Zîrâ geçiyor, âh! /Sâât-i muhabbet!.."* (s, 115); fakat sevgili bir türlü gelmez. Bu durum üzerine şair, şiirin ikinci bölümünde ayın battığını belirtir: *"Ay pîr-i fezanın/ Agûşuna gitti / Ay battı. cihanın / Rûşenliği bitti"* (s, 116). Sevgilinin gelmesine arık gerek kalmaz: *"Artık uyu ey mâh / Ey mâh-ı kemâlât / Etti güzer, eyvâh /Sâât-ı mülâkât"* (s, 116) çıkışıyla muhabbet saatinin geçtiğini belirtir.

"Terâne-i Mehtâb"'ın yapısı da önceki şiirlerden farklılık gösterir. Yapı, şiirde içerikle biçimin birleşmesinden meydana gelir. Başarılı bir şair, şiiri oluşturan ses, tema, renk ve anlamı bir yapı içerisinde toparlamayı bilmelidir (Aktaş 2009: 30). "Terâne-i Mehtâb"ta dikkati çeken unsurların başında bir kompozisyon oluşu gelir. Şiirin üçüncü bölümünde yer alan: *"Her lânenin oldu / Her bülbülü bîdâr; / Her gûşeye doldu / Elhân ile envâr"*(s, 115) bendi "Terane-i Mehtâb"a hâkim olan sesle renk bütünlüğünü vermesi bakımından dikkat çeker. Cenap Şahabeddin şiirde yapıyı Servet-i Fünûn şiir geleneğine uygun şekilde gerçekleştirir. Servet-i Fünûn'da Batı edebiyatlarında olduğu gibi şiir organik bir bütünlük kazanmıştır.

"Terâne-i Mehtâb"ın nazım şekli kıt'adır. Şair her ne kadar yeni şiirin örneğini vermiş bile olsa Divan Edebiyatı'nda beyitlerle kurulan nazım biçimlerinden kıt'adan yararlanır. Kıt'alarda beyitler arasında anlam birliği bulunur ve birbirlerini tamamlarlar (Dilçin 1997: 202). Şiirin kıt'alarından olan *"Artık uyan ey mâh, / Ey mâh-ı dırahşân, / Zîrâ geçiyor, âh!/ Sâât-ı pür-elhân!"* beyitlerinin de diğer kıt'alarda olduğu gibi birbiriyle anlamlı oldukları görülmektedir; fakat Cenap Şahabettin'in her ne kadar eski şiir şeklinden yararlansa da yazdığı yeni bir şiirdir. "Terâne-i Mehtâb"ın gerek kısa oluşu gerekse mazmunların yerine kişisel söyleyişlerin kullanılması, anlamı beyitlerde değil de kıt'anın tümüne yayması ve şiirin tümünde bir konudan bahsetmesi gibi nedenlerle eski şiirden ayrıldığını vurgulamak gerekir.

"Terane-i Mehtâb"da *ses tekrarlarından* da yararlanılır. Şair özellikle "saat", "artık", "mâh" ve

"ey"i beşer kez, "âh", "her"i dört kez kullanılır. Böylece ahengi oluşturan sözcük tekrarlarından başarıyla faydalanır. Şiirin üçüncü bölümünde "her" üç kez kullanılarak vurgu güçlendirilmek istenir: *"**Her** lânenin oldu / **Her** bülbülü bîdâr; / **Her** gûşeye doldu / Elhân ile envâr"* (s, 115).

Şiirde estetiği oluşturan unsurlardan biri de armonidir. Müzikten edebiyata geçen armoni daha çok sözcüklerin bir uyum yaratması olarak bilinir. Yine armoni için ahenk kavramı da kullanılır: "Uyum, bir çeşit ahenk. Daha çok müzikte kullanılan bir terim olan armoni, edebiyat eserinde bilhassa şiirde aynı temaya ait motiflerin, sözlerin, sözcüklerin bir uyum arzetmesi, ritmik bir akış sergilemesi anlamında kullanılır. Edebiyatımızdaki yaygın/bilinen adı âhenktir." (Karataş 2001: 44). Her sanat dalının kendine özgü ahenk elde etme araçlarının olduğunu söyleyen Cenap Şahabettin, edebiyattaki güzelliği uygun ahenk olarak görür: "Sanat sahasında 'bedî'î' ve 'âhenkdâr' tabirleri müteradif gibidir. Rakstan mûsikîye kadar hiçbir güzel sanat âhenkten müstağni değildir. Tabii ki her güzel sanatın, ahenk temin etmek için kullandığı vasıtalar başkadır. Sanat eserlerindeki güzelliğin en önemli kaidesi olan 'âheng-i tenâsüb' muhtelif vasıflarda gerçekleştirilebilir." (Akay 1998: 204). Cenap Şahabeddin, "Terâne-i Mehtâb" şiirinde aliterasyonu ve asonansı kullanarak şiirinde estetik bir hava yaratır. Şair, aliterasyon yaparken "h", "r", "y", "l" seslerini diğer seslere göre daha çok kullanır. Bu sesleri daha çok kullanmasında da kuşkusuz ahenk yaratma isteği önemli rol oynar: *"**A**rtık u**y**an e**y** mâ**h**, / E**y** mâ**h**-ı dı**r**a**h**şân, / Zi**r**a geçiyo**r**, â**h**! / Sâât-i pü**r**-e**lh**ân!,"* (s, 115). Cenap Şahabettin "r" sesini daha çok sevgilinin tembelliğini gösterirken kullanır; *"**A**rtık uyan ey mâh, / Ey mâh-ı dı**r**ahşân, / Zi**r**a geçiyo**r**, âh! / Sâât-i pü**r**-elhân!,"* (s, 115). Şiirde "l" sesiyle aliterasyon yapılmasını hayallere, ay ışığına, ormandaki sessizliğe yönelik olması şeklinde açıklayabiliriz. *"Ezhâr-ı hayâ**l**ât / Ervah i**l**e ey**l**er / Mahfîce mü**l**âkât"* (s, 116). Şiirde armoni sağlanırken asonanslardan da başarıyla yararlanılır. Cenap Şahabettin özellikle "â", "î", "û" seslerine başvurur. Bunlar içerisinde de en çok uzun "â" dan yararlanır. Şiirde yaklaşık elli iki kez "â" kullanır. Şair bu sesi genellikle sözcükleri çoğul yaparken "Ezh**â**r, hay**â**l**â**t, Erv**â**h, mül**â**k**â**t" ve uyaklarda kullanan Cenap Şahabettin, "e"den de yararlanır: *"**E**vrâk üz**e**rinde / P**e**rvân**e**-i m**e**htâb / M**e**stân**e** p**e**r**e**nd**e**; / **E**vrâk is**e** şâdâb"* (s, 115).

Şiirde estetiği oluşturan unsurlar arasında *ritim* de önemli bir yer tutar. Ritm daha çok ölçü ve uyak olarak karşımıza çıkar. Ritim yalnızca edebiyatta değil, müzik ve diğer bazı alanlarda da söz konusudur. "Tabiatın ve işin ritmi, trafik lambalarının ritmi, müziğin ritmi vardır ve daha çok mecazî anlamda da olsa plastik sanatların ritmi vardır." (Wellek- Warren 2005:137). Ritmi ölçüyle eşit görenler de bulunmaktadır.[7]

[7] Bkz. Wellek- Warren 2005:137.

Uyak Fransızcada ritimle aynı anlama gelir. Bu durum bile şiir için uyağın ne kadar önemli olduğunu gösterir. Ayrıca uyak "(…) mısraın belkemiğini teşkil eden veznin bitip, yeni bir hareketin başladığını gösterir. Onun şiir boyunca belirli aralıklarla tekrarı hususi bir ahenk vücuda getirir." (Kaplan 1995: 219). Modern Türk edebiyatının kurucuları olan Servet-i Fünuncular uyakta da tam bir yenilik yaparlar. Servet-i Fünun edebiyatçıları şiirde ölçüye ve kafiyeye büyük önem verirler. Hatta Fikret ruh haline göre ölçü kullanır.

Bilindiği gibi divan şairleri kafiyeyi Arap ve Acem şairlerinden alırlar. Genellikle iki mısradan oluşan kafiye geleneği uzun yüzyıllar devam eder. İlk kez Hâmit divan şiiri kafiye anlayışına karşı çıkar ve Avrupai bir kafiye sistemi kullanmaya başlar; fakat kafiyeyi çeşitlendiremediği gibi göz kafiyesini de bozamaz. *Malumat* dergisinde Hasan Âsaf adlı genç şairin "Burhan-ı Kudret" adlı şiirinde "abes/muktebes" sözcüklerinden uyak yapması[8] derinden derine devam eden eski-yeni çatışmasını su yüzüne çıkardığı gibi eski uyak anlayışının da sonu olur. Servet-i Fünuncuların savundukları "kulak için kafiye" düşüncesi Türk şiirinde başlı başına büyük bir devrimdir: "Kulak kafiyesinin şiire girmesi basit bir hâdise değildir; kafiye bir mısraın yapısında vezinden daha mühim rol oynar" (1995: 220). Mehmet Kaplan bu sözlerini şu gerekçelere bağlar: "bütün mısraın kuruluşu kafiyeye göre şekil alır. Kafiye isim, sıfat veya fiil olduğuna göre, kendisinden önce gelen kelimelerin değişmesini icap ettirir; buna göre isimden sonra sıfat, sıfattan sonra fiil, fiilden sonra zarf vesair kelime nevileri birbiriyle kafiye yapılınca, her mısraın bünyesi, ayrı bir tarzda kurulmuş olur. Bundan doğan neticeler ise, şiirin bütününe tesir eder. Türk şiirinin yeknesak bir sentakstan kurtulmasında bu kafiye inkılâbının tesirini hesaba katmak lâzımdır." (1995: 220). Şiirde ahenge büyük önem veren Cenap, "Terâne-i Mehtâb" şiirinde zengin, tam kafiyeye ve rediflere yer verir. Cenap Şahabettin, kafiyeleri yaparken isimle ismi ya da sıfatı; fiille fiili kafiye yapar: *"……mehtâb/ ……şâdâb", ".....mâh/ ……âh", Artık uyan ey mâh / Ey mâh-ı sabâhat"* (s, 115-116). Redifleri fiillerden elde eder*: "…….oldu/ .....oldu"* (s, 115) gibi. Bu yönüyle Cenap Şahabettin uyak ve redifleri yaparken aynı tür sözcüklere dikkat ettiğini de gösterir. Kendisinden önce Abdülhak Hâmit aruz ölçüsünün katı yapısını kırdığı için (Tanpınar 2001: 536) Cenap Şahabettin de aruz kalıplarıyla oynar; alışılmış eski kalıpların dışına çıkar.

Şiirinde estetiği sağlayan unsurlardan biri de söz sanatlarıdır. Söz sanatları her ne kadar modern şiirde etkisini yitirse de bir şekilde varlığını sürdürmektedir. "Terâne-i Mehtâb"da ağırlıklı olarak seslenme sanatı görülmektedir. Cenap Şahabettin sık sık nida sanatından yararlanır. Bu durum da oldukça normal karşılanmalıdır; çünkü şair sevgilisine seslenmektedir. On kez "ey!" ünleminden; "dört kez "âh!" ünleminden bir kez de "eyvâh!" ünleminden yararlanır. Seslenme sanatına örnekler:

[8] Bkz. Parlatır 2006: 12.

"Artık uyan ey mâh / Ey mâh-ı dil-ârâm / Zira geçiyor, âh! /" (s, 115). Cenap Şahabettin tekrir sanatını da sözcük tekrarı üzerinden yapar. Özellikle de on bir kez kullandığı "mâh"tan, *"Artık uyan ey mâh / Ey mâh-ı sabâhat"* (s, 116) yararlanırken üç kez de kullandığı "her" gibi sözcüklerden yararlanarak yapar. Seslenme ve tekrir sanatılarndan sonra benzetme sanatını öne çıkar. Şair sevgilisini aya benzetir: *"Artık uyan ey mâh, / Ey mâh-ı dil-ârâm"* (s, 115). İkinci benzetmeyi de çiçeklerle insanlar arasında yapar: *"Ezhâr-ı per-âver / Ezhâr-ı hayâlât, Ervâh ile eyler /Mahfîce mülâkât!"* (s, 115). "Terâne-i Mehtâb", duyguların çok az sanatla da ifade edilebileceğini göstermektedir.

Dil ve anlatım bakımından "Terâne-i Mehtâb", Farsça sözcüklerin çokluğuyla dikkat çeker. Bu durum henüz Türkçe sözcüklere geçmek için o dönemde ulusal bilincin oluşmadığını da gösterir.

Cenap Şahabeddin sözcüklerin çoğulunu tercih eder. Özellikle, "Evrâk, şâdâb, sâât, elhân, ezhâr, ervâh, kemâlât" gibi. Hattâ şair, şiirin kimi bölümlerinde çoğul sözcükleri yoğun bir şekilde kullanır: *"Ezhâr-ı pür-âver, / Ezhâr-ı hayâlât / Ervah ile eyler / Mahfîce mülâkât!"* (s, 116). Şiirde dikkat çeken unsurların başında sözcüklerin çağrışım gücünden yararlanma da gelir. Şiirin üçüncü kıt'asının ilk dizelerini oluşturan *"Her lânenin oldu / Her bülbülü bîdâr"* (s, 115) ifadesinde Cenap Şahabettin hem yuva anlamına gelen lânenin hem de bülbülden yararlanır. Lâne yuva anlamıyla şairin sahip olmak istediği sıcak bir aileyi çağrıştırmaktadır. Öte yandan bülbül de müziği çağrıştırır. Bu özelliğiyle "bülbül" de edebiyatta kendisine yer bulur: *"Her bülbülü bîdâr"* (s, 115) denilerek bülbüllerin uyumayıp öttükleri vurgulanmaktadır. "Elhân" ezgi anlamındadır zaten; bu sözcükle de şiirdeki ses vurgusu pekiştirilir. Ezgiyi müzik olarak düşünecek olursak kaşımıza simgeciler çıkar. Cenap Şahabettin'in de ilkelerini benimsediği Simgecilikte müzik başat unsurlardan biridir. Paul Verlain'in "her şeyden önce müzik" ifadesi sembolist şiiri tam anlamıyla özetler (Cassou 2006: 18). "Terâne-i Mehtâb"ta müzik gibi resim sanatı da kendine yer bulur. Şiirde geçen "Envâr" sözcüğü nurun çoğulu "ışıklar" anlamına gelir. Işığın da resimdeki yeri bilindiği için şiirde renk unsuru da yerini alır. Ayrıca yuva anlamına gelen lâne de göze yöneliktir. Yani, ortaya çıkan tablo şiiri şu şekilde gösterebiliriz:

bülbül + envâr + lâne + mâh = tablo şiir

Resim sanatında sanatçı "görselliği madde üzerinde canlandırır ve seyircinin önüne serer. Şair ise sözcüklere yüklediği okurun imgeleminde canlandırır." (Altıok 2006: 32). Bu alıntıda da vurgulandığı gibi "Terâne-i Mehtâb"ta ay ışığı, yuva ve bülbül okurun kafasında bir görüntü yaratır. Bu durum da Cenap'ın şiirinde görselliği yarattığını gösterir.

Bu şiirde çok ince döşenmiş olan bir "saat" kavramı da söz konusudur. Mehtâb belirli bir sürede kendini gösterir. Şair, sevgilinin inatla uyanmasını ister. Çünkü mehtâb ânı geçebilir. Bu nedenle şiirde beş kez saat/zaman vurgusu yapılır. Ayrıca Cenap, saati, çoğul "sâât/saatler" olarak kullanır.

Sonuç

İnsanın güzellik ihtiyacından doğan sanat, çeşitli dallarda olmak üzere yüzyıllardır sanatkârlar ve onların yapıtlarıyla ilgilenen insanlar arasında varlığını sürdürmektedir. Güzel sanatların bir kolu olan edebiyat, diğer sanatlara göre daha yaygındır. Bu durumun nedenleri arasında da kitap olarak dağılıyor olması ve tür bakımından zengin olması yer alır. Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de edebiyat yaygın bir özelliğe sahiptir ve her dönemde de var olmuştur. Tanzimat sonrasında Doğu'dan uzaklaşarak Batı edebiyatları doğrultusunda varlığını sürdürmeye başlar. Tanzimatçıların ilk örneklerini verdiği Avrupa tarzı Türk edebiyatını onlardan sonra gelen Servet-i Fünun edebiyatçıları daha ileri bir düzeye çıkarırken diğer yanda da eski edebiyatı ortadan kaldırırlar.

Servet-i Fünun edebiyatının en önemli isimlerinden olan Cenab Şahabeddin, gezi yazıları, tiyatro, gazete yazıları gibi birçok alanda kalem oynatmasına karşın şiirleriyle ön plana çıkar. Türk şiirine kadın, müzik ve renk gibi temalarla yeni pencereler açan şair, sanat sanat içindir, görüşü doğrultusunda eserler verir. "Terâne-i Mehtâb" adlı şiirinde mehtâb esnasında sevgilisini görmek isteyen birini çizer. Yeni şiir de bir mesaj vermek için yazılmaz. "Terâne-i Mehtâb"ta ayışığında sevgilisine seslenen, onu bekleyen âşığın görüntüsü verilir okura.

Bir resmi andıran şiirde ses de unutulmamıştır. Bülbül, elhan vb. sözcükleri kullanarak müzik de şiirin bir parçasına dönüştürülür. Servet-i Fünûn'la birlikte edebî sanatlar gevşer. Cenap Şahabettin "Terâne-i Mehtâb" adlı şiirinde az edebî sanata yer verir. Sanatları kullanırken şiirin gereği olarak yapar. "Terâne-i Mehtâb"ta geçen söz sanatlarının şiirin içeriğine uygun olarak yapıldığı net bir biçimde ortaya çıkar. Sevgilisine seslenen şair, nida sanatını kullanır. "Terâne-i Mehtâb", Türk şiirinde içeriği geride bırakır, şiirin bir kompozisyon olduğunu gösterir. Yeni şiirin kesin zaferini ilan eder. Bu özellikleriyle "Terâne-i Mehtâb" Türk edebiyat tarihinde kritik bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

Akay, Hasan. (1998). *Servet-i Fünun Şiir Estetiği (Cenab Şahabeddin'in Gözüyle)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Aktaş, Şerif. (2009). *Şiir Tahlilleri (Teori-Uygulama).* Ankara: Akçağ Yayınları.

Altıok, Metin. (2006). *Şiirin İlk Atlası.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Anday, Melih Cevdet. (2008b). *Açık Pencere* "Toplu Yazılar 1" İstanbul: Everest Yayınları.

Cassou, Jean. (2006). *Sembolizm Sanat Ansiklopedisi*. (Çev. Özdemir İnce). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cenab Şahabettin. (2009). *Bütün Şiirleri*. (Hazırlayanlar: M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, N. Birinci, A. Uçman), İstanbul: Dergâh Yayınları,

Dilçin, Cem. (1997). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, Bilge. (1994). *Servet-i Fünun'da Edebi Tenkit*. İstanbul: MEB Yayınları.

İnce, Özdemir. (2011). *Şiir ve Gerçeklik*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Kaplan, Mehmet. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergah Yayınları.

_____, _____ .(1995). *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Karataş, Turan.(2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.

Parlatır, İsmail. (2006). *Servet-i Fünûn Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Şevki, Abdullah. (2008). *Şiir ve Yorum.* Ankara : Kül Sanat Yayıncılık.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2001). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi

Wellek, Rene-Warren, Austin. (2005). *Edebiyat Teorisi*. (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), İzmir: Akademi Kitabevi.

MULTINATIONAL FEDERALISM, ACCOMMODATION POLICIES AND STATE MODELS: THE MANAGEMENT OF NATIONAL MINORITIES

ÇOK-ULUSLU FEDERALİZM, UZLAŞTIRMA POLİTİKALARI VE DEVLET ŞEKİLLERİ: ULUSAL AZINLIKLARIN YÖNETİMİ

Hakan KOLÇAK

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Abstract

Multinational federalism is an accommodationist approach that develops different kinds of public policies for minority groups in order to secure and promote their ethno-cultural, national and other features in public and private. Many studies have examined potential characteristics that states should embrace in implementing multinational federalism, but there are merely few studies explaining what kinds of accommodation policies can be originated via multinational federalism. As an interdisciplinary study employing the methods of general public law and comparative constitutional politics, this study fills the research gap. By analysing various countries, including Belgium, Canada, Finland, Germany, North Macedonia, Spain, Switzerland and the United Kingdom, this study argues that multinational federalism may take its shape not only in federations but also in decentralised, regionalised and confederal state systems. Several symmetric or asymmetric multinational federal protection and promotion mechanisms can be formed by means of, what this study calls, federal accommodation policies: a) decentralisation, b) decentralisation-plus, c) decentralisation-maximum, d) noncentralisation, e) noncentralisation-plus, f) noncentralisation-maximum, and finally g) *sui generis* confederal-like policies. By embracing one or more of these accommodation policies, states may ultimately establish seven different sorts of, what this study calls, multinational federal state models that can be used in the management of territorially-concentrated national minorities, namely (i) union-state of decentralisation, (ii) union-state of devolution, (iii) quasi-federal state, (iv) federation, (v) satellite state, (vi) associate state and (vii) confederation.

Keywords: Accommodation, Territorially-concentrated National Minorities, Multiculturalism, Multinational Federalism, Ethno-cultural Diversity

Özet

Çok-uluslu federalizm, azınlık grupların kendi etno-kültürel, milli ve diğer kimliksel özelliklerini kamusal ve özel alanda korumak ve geliştirmek için çeşitli kamu politikaları üreten uzlaştırmacı bir yaklaşımdır. Çok-uluslu federalizm uygulamalarının icrası noktasında devletlerin hangi muhtemel niteliklere sahip olmaları gerektiğini pek çok çalışma incelemiştir. Ancak çok-uluslu federalizm vasıtasıyla hangi tür uzlaştırmacı politikaların üretilebileceği konusunda yeterli sayıda akademik çalışma bulunmamaktadır. Disiplinlerarası bir çalışma olarak; genel kamu hukuku ve karşılaştırmalı anayasal siyasetin yöntemlerinden faydalanan bu çalışma, belirtmiş olduğumuz eksikliği giderme yönünde adım atmaktadır. Belçika, Kanada, Finlandiya, Almanya, Kuzey Makedonya, İspanya, İsviçre ve Birleşik Krallık gibi pek çok ülkeyi analiz eden bu çalışmaya göre; çok-uluslu federalizm sadece federasyonlar içinde değil, yerel, bölgesel ve konfederal devlet sistemlerinde de şekil alabilir. Çalışmamızın tanımlamış olduğu şekliyle, federal uzlaştırma politikaları marifetiyle çeşitli simetrik ve asimetrik çok-uluslu koruma ve geliştirme mekanizmaları inşa edilebilir. İlgili uzlaştırma politikaları şu şekilde sıralanabilir: a) yerel eğilimlilik, b) ileri yerel eğilimlilik, c)

maksimum yerel eğilimlilik, d) yerel odaklılık, e) ileri yerel odaklılık, f) maksimum yerel odaklılık ve son olarak g) kendine özgü konfederalist politikalar. Belirtmiş olduğumuz bu uzlaştırma politikalarından birinin veya birkaçının beraber uygulanması neticesinde, bölgesel çoğunluk oluşturan ulusal azınlıkların yönetiminde kullanılmak üzere yedi farklı federal devlet modelinin inşa edilebileceği bu çalışma tarafından iddia edilmektedir. Oluşturulabilecek devlet modelleri şu şekilde sıralanabilir: (i) yerel eğilimli birlik devleti, (ii) yetki devreden birlik devleti, (iii) federal benzeri (yarı federal) devlet, (iv) federasyon, (v) uydu devleti, (vi) bağlantı devleti ve (vii) konfederasyon.

Anahtar Kelimeler: Uzlaştırma, Topraksal Olarak Yoğunlaşmış Ulusal Azınlıklar, Çokkültürlülük, Çok-uluslu Federalizm, Etno-kültürel Çeşitlilik

Introduction

States had employed a significant number of undemocratic, violent and radical methods to manage their territorially-concentrated national minorities, e.g. genocide, assimilation, deportation, involuntary segregation, etc. In the modern world, these methods have been condemned by democratic countries which begin using the method of accommodation as the way to manage their communal, ethnic and national diversity.

As policies not aimed at transcending, crosscutting and minimising differences, accommodationist policies welcome and allow for the official and institutional expression of differences in the public domain. These policies provide each territorially-concentrated national minority with a public space where the minority can freely express its identity, safeguard itself against tyranny, autocracy or despotism by the majority, and make its own decisions in various areas, including culture, education, language, health and finance.

Multinational federalism is an accommodationist approach that not only embraces the two general federal principles – shared rule and self-rule – but also develops different sorts of public policies for minority groups with the essential goal of preserving and promoting their cultural, ethnic, national and other diverse characteristics in public and private. Many symmetric or asymmetric multinational federal preservation and promotion mechanisms can be established through seven different kinds of, what this study calls, federal accommodation policies: (i) decentralisation, (ii) decentralisation-plus, (iii) decentralisation-maximum, (iv) noncentralisation, (v) noncentralisation-plus, (vi) noncentralisation-maximum and (vii) *sui generis* confederal-like policies. Having embraced multinational federalism through adopting one or more of these accommodation policies, states can construct seven different types of, what this study calls, multinational federal state models that can be used in managing territorially-concentrated national minorities: 1) union-state of decentralisation, 2) union-state of devolution, 3) quasi-federal state, 4) federation, 5) satellite state, 6) associate state and 7) confederation.

This study is organised in the following fashion. The first section examines both some basic concepts (e.g. minority, national minority and accommodation) and multinational federalism in depth. The study identifies and analyses all federal accommodation policies in the second section. Finally, the third section introduces and scrutinises all seven types of multinational federal state models by taking into consideration federal accommodation policies.

Multinational Federalism: An Accommodationist Approach

"The concept of minority typically refers to groups who find themselves in a position of relative subordination in a given societal context" (Kraus, 2015, p. 46). Sheer numerical inferiority is considered as the main reason for such subordination; however, numbers are always connected to other distinct factors which may point to cultural, ethnic, linguistic and/or religious profile (*ibid*). By taking into account several potential factors, United Nations (UN) Special Rapporteur Francesco Capotorti proposes the most widely agreed upon definition of minority as follows:

> A group numerically inferior to the rest of the population of a State, in a non-dominant position, whose members – being nationals of the State – possess ethnic, religious or linguistic characteristics differing from those of the rest of the population and show, if only implicitly, a sense of solidarity, directed towards preserving their culture, traditions, religion or language (cited in Kurban, 2003, pp. 158-9).

Capotorti's approach is embraced by Article 1 of the UN General Assembly Resolution 47/135 on the Rights of National, Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, approved unanimously on 18 December 1992.

Minorities can be classified under at least two categories in accordance with Capatorti's definition: (i) national minorities and (ii) cultural minorities (immigrants and their descendants). National minorities are those satisfying both objective and subjective conditions of the definition. Cultural minorities are those fulfilling the objective criteria, but failing to satisfy the subjective conditions owing to their desire to integrate into the majority culture. The objective criteria are those certain characteristics that distinguish a group from the majority, such as a distinct culture, ethnicity, language or religion. The subjective criteria are those providing a group with *minority consciousness*. This consciousness enables group members to recognise their distinct status *collectively* and develop their particular cultural, ethnic, linguistic or religious characteristics (Goldman, 1994).

The above definition of national minority is recognised by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. According to Article 1 of the Draft Additional Protocol on the Rights of Minorities to the European Convention on Human Rights (Recommendation 1201 (1993)),[1] national minority is a group of persons in a state who:

a) reside on the territory of that state and are citizens thereof;
b) maintain longstanding, firm and lasting ties with that state;
c) display distinctive ethnic, cultural, religious or linguistic characteristics;
d) are sufficiently representative, although smaller in number than the rest of the population of that state or of a region of that state; and
e) are motivated by a concern to preserve together that which constitutes their common identity, including their culture, their traditions, their religion or their language.

National minorities can be categorised in accordance with the first criterion of the above definition: (i) *territorially-concentrated* national minorities who *predominantly* inhabit a region of a state where they form a majority (e.g. the Alanders (Finland), the Catalans (Spain), the Scots (United Kingdom), etc.); and (ii) *territorially-dispersed* national minorities

[1] The Protocol was adopted by the Parliamentary Assembly on 1 February 1993. It was not endorsed by the Committee of Ministers, preventing the Protocol from entering into force.

who live in a state *without* constituting a majority in any region of that state (e.g. the Roma in western European countries) (Duchacek, 1988).

This study examines how to manage territorially-concentrated national minorities. Territorially-dispersed national minorities and cultural minorities are beyond of its scope. States had employed various undemocratic, violent or radical methods to manage their territorially-concentrated national minorities, such as genocide, assimilation, large-scale expulsion, mass killing, deportation and involuntary segregation (McGarry and O'Leary, 1994; Smooha and Hanf, 1992). In the contemporary globe, these methods have been condemned by western democracies that use two prevalent sets of public policies in order to manage their communal, ethnic and national diversity: (1) integration and (2) accommodation.

Integration promotes a *single* official national identity throughout the entire state. It seeks the equality of all individual fellows within public institutions and before the law. While accepting collective diversity in *private* realms, integrationist policies do not recognise group identities in a *concrete official* way. As a method respecting historic hybrids, multiple architects and contrarian interior designers, accommodation commends a politically and legally flexible condominium complex. Achieving uniformity in the mansion ensemble is not that goal accommodationist policies set; instead, they promote dual or multiple public identities by means of institutional respect for differences (McGarry, O'Leary and Simeon, 2008; O'Leary, 2013).

Albeit respecting differences in the private sphere, integrationist policies are aimed at public *homogenisation* by common citizenship. Accommodationist policies welcome and more importantly allow for the official and institutional expression of differences in the public realm. Whilst integrationist policies respond to diversity through institutions transcending, crosscutting and minimising differences, accommodationist policies seek to provide each distinct group or people with a public space where it freely expresses its identity, safeguards itself against tyranny, autocracy or despotism by the majority, and makes its own decisions in areas of critical importance (O'Leary and McGarry, 2012; Swenden, 2012).

Saying that integration tries to manage diversity through minimising differences does not mean integration is the same as assimilation. Whilst integration generally welcomes *private* differences, assimilation seeks to eradicate all public and private differences among citizens. Assimilation seeks to establish a common public identity via either acculturation or fusion. The former encompasses one people adopting the identity of another (X+Y=X); the latter involves two or more peoples mixing to create something new (X+Y=Z). While integration potentially condemns the killing of cultures (ethnocide), the killing of languages (linguicide) and the killing of religious cultures (theocide), assimilation can take into account and use all these genocidal methods to standardise, monopolise and homogenise the *entire* public (McGarry, O'Leary and Simeon, 2008; O'Leary and McGarry, 2012).

Territorially-concentrated national minorities are those who can only be managed through accommodationist approaches, but not by integration or other traditional undemocratic ways. These minorities not only recognise their distinct status collectively, but they also seek to preserve and develop their unique characteristics in both public and private spheres (Kymlicka, 1995a, 1995b, 2001; Malloy, 2013; Norman and Kymlicka, 2000).

Accommodationist approaches may take their shapes in different political perspectives, such as centripetalism, consociationalism, federalism and territorial pluralism. As a mother form of democracy like direct democracy or parliamentary democracy, federalism is a normative political concept that recommends the employment of multi-tiered administration combining

elements of shared rule (joint action) and regional self-government (self-rule).[2] There are various forms of federalism, e.g. collective federalism, multinational federalism, socialist federalism and territorial federalism. Every form has its own distinct characteristics, but it is a general rule for all forms to take into consideration the two general federal principles, namely shared rule and self-rule.[3]

A version of federalism may perfectly respect the principles of non-subordination, separation of powers, autonomy and subsidiarity. However, it cannot be recognised as multinational federalism unless it does develop different kinds of policies for different peoples (Seymour and Gagnon, 2012). Multinational federalism is therefore a normative political philosophy aimed at not only adopting the two general principles, but also protecting and promoting the diversity of peoples in public and private (Burgess, 2012).

Such a protection and promotion mechanism may take its shape in various symmetric or asymmetric multinational federal state models, including not only federations but also decentralised, regionalised and confederal state systems. Symmetric systems are those by which each federated constituent unit would maintain the *same* relationship to the central power (Tarlton, 1965). In such a symmetrical model, the central government grants the *same* powers to all component regional polities which are *equally* represented in at least some institutions of the central administration (McGarry, 2010; Peeters, 2007; Suksi, 2013). Asymmetric systems are those in which one or more of the constituent units have *distinct* or *unique* official status and powers (Adeney, 2007; Anderson and Stansfield, 2010; Hechter, 2007; Lunch, 2011; McGarry, 2012; O'Leary, 2010; Requejo, 2011). Such an asymmetrical model can be the consequence of constitutional entrenchment, or it may be the corollary of bilateral/multilateral administrative or fiscal arrangements between the central administration and one or more component regional units (McGarry, 2007a, 2007b; Iacovino, 2010; Weller, 2010).

Federal Accommodation Policies

Symmetric and asymmetric multinational federal state models are formulated by embracing one or more of the following federal accommodation policies:

- Decentralisation,
- Decentralisation-plus,
- Decentralisation-maximum,

[2] There has been some variation and ambiguity in the meaning of federalism which has its roots in the debate on differentiating federalism from federation. Some scholars, such as King (1982), Lecours and Arban (2015), and Watts (1996, 1998, 2007), recognise federalism as a normative concept whilst accepting federation as a descriptive notion referring to a specific form of institutional relationship. According to others, however – such as Elazar (1987, 1993), and Burgess and Gagnon (1993) – both terms are descriptive. The latter camp maintains that federalism as a descriptive term refers to various political organisations, including federations, confederations, associate states, leagues, decentralised unions, federacies, confederacies and condominiums. In order to remove the confusion, Watts (1996, 1998, 2007) offers a three-fold classification: federalism, federal political systems and federations. This study has followed Watts' classification, according to which federalism is a normative concept while federation, as a descriptive term, is a sub-model of federal state models.

[3] Shared rule and self-rule are the most essential federal principles (Cameron and Falletti, 2005; McGarry and O'Leary, 2007; O'Leary, 2001), but there are also other principles such as democratic participation, noncentralisation and autonomy, cooperation and consent, open bargaining, and checks and balances (Elazar, 1995; Kymlicka, Raviot and Lee, 1997).

- Noncentralisation,
- Noncentralisation-plus,
- Noncentralisation-maximum and
- *Sui generis* confederal-like policies.

This study has created the above classification by answering four main research questions. Before starting to examine each question in depth, it is worth noting that this study has used the adjective 'regional' for all potential governmental units of minorities, and the adjective 'central' for all potential governmental units of majorities in answering its research questions.

Question 1: Which Sorts of Power Do Policies Grant Regional Governments?

In order to answer this question, our study benefits from the purview of three branches of government, i.e. there are three different sorts of power, namely legislative, executive and judicial. By legislative powers (LPs), this study means some independent *primary* legislative authority being exercised by regionally-elected representative bodies. In other words, LPs contain those legislative *acts* of regional entities. Broadly speaking, much of the subject-matter within the legislative competence of regional entities can be placed in the area of public law such as public education; public worship; the organisation and management of municipalities and districts; public relief and health, involving social welfare and veterinary regulations; railways and roads; police; direct and indirect regional taxes; and the management of regional public properties. Regional representative bodies may also pass norms pertaining to the subjects of private law, e.g. civil legislation, encompassing proprietary rights; labour legislation; commercial legislation; and agrarian and forestry legislation.

By executive powers (EPs), this study means some independent executive authority being exercised by regionally-selected chief executives who are capable of adopting *secondary* laws, namely decrees (directives) and bylaws (regulations). Regional executives can exist in both absence and presence of regional legislative organs. In cases where there are not any regional legislatures, regional executives have responsibility for the administration and enforcement of state-wide laws – those acts passed by central legislative bodies. Regional executives may also enjoy administrative powers through which they can carry out specific functions concerning the preservation and development of regional cultural, ethnic, linguistic and/or religious features. In cases where there are regional legislative entities, regional executives generally have responsibility for the administration and enforcement of regional laws passed by regional representative bodies. But they may also administer and enforce state-wide laws.

By judicial powers (JPs), this study means some independent judicial authority being exercised by regional judiciaries. JPs potentially bestow regional governments with an authority to create their own legal jurisdictions with their domestic institutions of law, courts, legal professions and other organs. JPs may also grant regional judiciaries an authority to resolve disputes over the exercise of powers between regional and central levels of government. Decisions of regional judiciaries may not be final. Ultimate decisions are generally reached by an independent judiciary or a joint dispute-settling body.

Question 2: Do Policies Establish Hierarchical Structures between Central and Regional Levels of Government for Power Distribution?

In order to answer this question, our study analyses how regional governments have been vested with LPs, EPs and/or JPs. There are two main distribution mechanisms: (1) legislative branches of central governments may adopt laws through which regional governments are granted such powers; or (2) supreme laws rather than central legislatures may deal with the process of power distribution and accordingly confer three sorts of power upon both governments. This study calls the former *distribution via central authorisation* and the latter *distribution via supreme laws*. The former mechanism establishes a hierarchical structure between central and regional levels of government. To put it differently, the former mechanism results in central governments hierarchically superior to their regional counterparts. The latter mechanism does not establish any hierarchical structures.

Question 3: What Status Do Policies Grant Regional Governments?

Our study seeks to answer this question by paying particular attention to the status of sovereignty that regional governments enjoy. As a basic political and constitutional term, sovereignty has two essential conceptions: an empirical conception and its juridical counterpart. The empirical conception of sovereignty refers to "the location of supreme power within a particular territorial unit, necessarily came from within and therefore did not require the recognition of other States or princes" (Crawford, 1976, p. 96). Under the empirical conception, a community is required to satisfy the following four conditions for sovereign statehood: (a) a defined territory; (b) a permanent population; (c) effective authority over the territory and population; and (d) independence from external control (Bartkus, 1999, p. 219). The juridical conception of sovereignty refers to a legal status in international law which is bestowed upon a state who has fulfilled all the four requirements of the empirical conception and whose sovereign statehood has been recognised by the international community, namely the UN (*ibid*).

The modern meaning of sovereignty includes both empirical and juridical conceptions. To clarify, there are many cases in which states obviously meet all requirements of the empirical conception, but their sovereign statehood is questioned as they have not been recognised by the international community. A significant number of secessionist groups, such as the Abkhazians and Transnistrians, successfully challenged their home states – Georgia and Moldova, respectively. They constructed their own civil administrations in their territories to maintain order and provide main social services to their people. Despite the fact that these groups are very likely to have fulfilled the traditional empirical conditions for sovereign statehood, they have been regarded as quasi or sham, but not sovereign, states due to the lack of their recognition by the international community (Bartkus, 1999). In the modern world, a state can gain its sovereignty after its recognition by the international community, thereby providing the state with both an opportunity to become a subject of international law and an equal status with independent states at the international political level (Ichijo, 2009; MacCormick, 1999).[4] Hence, sovereignty, in its current meaning, is the essential characteristic of statehood which authorises a state

[4] The international political level is a dimension in which only intergovernmental political organisations can be involved. The UN, the European Union or the Nordic Council can be recognised as international organisations at the international political level. Other international organisations, e.g. the Union of European Football

i) to rule its interior and foreign affairs without any external interferences;
ii) to locate the supreme legitimate power within its own jurisdiction (the king, the public, the parliament, etc.);
iii) to enjoy an equal status with independent states at the international political level; and
iv) to become a subject of international law.

The first two elements of this definition are reflections of the empirical conception. Whilst the first element empowers the state to establish and develop its own public and private law spheres, the second element enables the official recognition of the ultimate sovereign power in its domestic law. The last two elements are indications of the juridical conception. The third element allows for the recognition of the state not only by independent states but also by the UN. The last element permits the state to exercise treaty-related powers which are key tools to become a subject of international law.

By paying particular attention to the above definition, we can define the sovereignty of regional governments as a vehicle allowing regional governments

i) to construct and develop their public and private law spheres without any central interferences;
ii) to be recognised by central governments as ultimate sovereign powers in their territories;
iii) to enjoy equal status with independent states at the international political level; and
iv) to become subjects of international law through exercising treaty-related powers.

The recognition of a regional government by the UN as an independent or freely-associated state is the most apparent way by which the regional government can enjoy a certain equal status with independent states at the international political level.[5] In addition to this certain status, regional governments may have *relatively equal* status when they obtain full membership from intergovernmental *political* organisations such as the European Union (EU), the Council of Europe (CoE), the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) and the Nordic Council.

A regional government may exercise three main sorts of treaty-related powers: a) treaty-making, b) treaty-affecting and c) treaty-implementing. Regional governments are bestowed with treaty-making powers when they are permitted to negotiate, sign, ratify and conclude treaties. Central governments conclude treaties on behalf of their regional counterparts vested with treaty-affecting powers; however, regional governments are often included in treaty-making processes. Treaty-implementing powers may not allow regional governments to negotiate, sign, ratify and conclude treaties. What these powers grant regional governments is that they can determine whether treaties concluded by central governments would be incorporated into their domestic legislation, thereby enjoying the right to exclude treaty provisions (fully or partly) from entering into force in regional jurisdictions.[6] In light of this

Association (UEFA) and the International Federation of Football Association (FIFA), however, are not included in the scope of this political dimension.

[5] Admission to UN membership is regarded as the ultimate task that an independent state should fulfil for international recognition. According to the UN, not only is outright independence a form of full self-government, but free association is also a type by which a state can enjoy full self-government (see UN Resolution 1541 (XV)).

[6] Treaty-implementing powers are significant especially in states with dualist legal systems, under which treaties must be incorporated into domestic law once they have been concluded. In states where dualist legal systems are

definitional framework, this study has found five potential sovereignty status that regional governments may have, namely (1) non-sovereign, (2) sovereign-lite, (3) semi-sovereign, (4) almost-sovereign and (5) sovereign.

The status of non-sovereign. Non-sovereign regional governments are officially vested with *no sovereignty*, meaning that their sovereignty is *not* recognised by their central counterparts. Having the non-sovereign status does not prevent regional governments from exercising LPs, EPs and/or JPs. Instead, non-sovereign regional governments can exercise all these rights *after having been authorised* by *sovereign* central governments. Non-sovereign regional governments are *not* granted *formal* treaty-related, particularly treaty-making, powers through which they could have become subjects of international law. Finally, non-sovereign regional governments do *not* enjoy any equality status with independent states at the international political level, *nor* are they recognised by the UN as independent or freely-associated states.

The status of sovereign-lite. Sovereign-lite regional governments are officially bestowed with *some* authority by which they can create and advance *at least* their own public law spheres. Nevertheless, their central counterparts may still play roles in the creation and advancement of the spheres since regional governments have not been granted *full* authority. The sovereignty of regional governments is clearly or relatively *recognised* by their central counterparts. Sovereign-lite regional governments are officially vested with *treaty-related, including treaty-making, powers* through which they can become subjects of international law, but *without* enjoying any equality status with independent states at the international political level. Finally, sovereign-lite regional governments are *not* recognised by the UN as an independent or freely-associated states.

The status of semi-sovereign. Semi-sovereign regional governments are officially granted *a significant degree* of authority by which they can construct and develop their domestic public and private law spheres. However, their central counterparts may still take part in the construction and development of the spheres due to the fact that regional governments have not been vested with *full* authority. The sovereignty of regional governments is clearly or relatively *recognised* by their central counterparts. Moreover, semi-sovereign regional governments have *treaty-affecting and treaty-implementing powers* through which they can become subjects of international law. They also enjoy a *relatively equal status* with independent states at the international political level, though they are recognised by the UN as neither independent nor freely-associated states.

The status of almost-sovereign. Almost-sovereign regional governments are officially vested with *full* authority by which they can construct and develop their own public and private law spheres *without any central interferences*. The sovereignty of regional governments is *clearly recognised* by their central counterparts *which are indeed different sovereign states*. Almost-sovereign regional governments enjoy *all treaty-related powers*. Almost-sovereign regional governments have *an equal status* with independent states at the international political level because they are *recognised by the UN* as either independent or freely-associated states. Almost-sovereign regional governments, however, *cede* some of their capabilities to central governments – other sovereign states – preventing them from enjoying the status of sovereign.

---

in force, domestic and international laws are considered as separate and equal legal systems. This circumstance results in the enforcement of treaties after they have been introduced in national legal systems. In states where monist legal systems are in operation, there is one system of law, and international law is already a branch of domestic law. Therefore, authorities in states with monist legal systems may not need to incorporate treaties into domestic law and directly enforce them as soon as they have been concluded (Silverstrom, 2008a).

The status of sovereign. Sovereign regional governments are officially bestowed with *full* authority through which they can establish and advance their domestic public and private law spheres *without any central interferences*. The sovereignty of regional governments is *clearly recognised* by their central counterparts *which are not sovereign states but unions of sovereign states*. Sovereign regional governments *enjoy all treaty-related powers* and have *an equal status* with independent states at the international political level. Sovereign regional governments are *recognised by the UN* as either independent or freely-associated states. They do *not cede* any of their diplomatic or other capabilities to central governments which are sovereign states.

Question 4: How Do Policies Protect the Status of Regional Governments?

Any arrangement under which a regional government is vested with LPs, EPs and/or JPs needs to be defensible and also very difficult to annul. Something must therefore exist to make the arrangement difficult to change or abrogate. If central governments can unilaterally amend, usurp or abolish arrangements by fiat and/or without concrete difficulty, their regional counterparts can exercise merely sham, but not genuine, self-rule because all their powers are vulnerable to those decisions made by central governments.

There are five main entrenchment tools used in the protection of arrangements that bestow regional governments with LPs, EPs and/or JPs: (a) mutual consultation, (b) judicial review, (c) supermajority change, (d) mutual assent and (e) treaty guarantee. *Mutual consultation* seeks to protect arrangements through legal provisions which require for central governments to seek the advice of, or to consult with, regional governments before any amendment is made (Rezvani, 2014, p. 107). Since merely *advice-seeking* is necessity instead of the *agreement* of both sides, mutual consultation entrenchment does not provide a very powerful protection. Central governments could conceivably consult with their regional counterparts and take their advices, but then potentially undertake the type of actions which regions oppose.[7]

Judicial review is a different entrenchment apparatus provided by an *independent* party, mostly a judicial body, which is assigned a certain role in policing arrangements. Such a party does judicial review with an authority to declare void or unconstitutional the actions of both regional and central governments that breach arrangements. This apparatus works well when arrangements are further entrenched through supermajority change provisions. In the absence of such provisions, policing role of judicial bodies could theoretically be circumvented via simple majority legislation. Nevertheless, judicial review can still be a functional instrument to prevent officials from overstepping their legitimate powers.[8]

The entrenchment tool of *supermajority change* makes arrangements very difficult to change and abolish since their statutory provisions require more than a majority vote for both levels of government to amend and annul arrangements. Such requirement may be a two-thirds, three-fourths, three-fifths or four-fifths vote in legislatures, or it may also be a referendum.[9]

Mutual assent is a powerful entrenchment apparatus which requires the *consent* of both levels of government to alter arrangements. Simple majority agreement in both legislatures is

[7] The Muslim-dominated Aceh region is provided with a mutual consultation protection mechanism. In accordance with the 2006 Law on the Governing of Aceh, the Indonesian central government can pass laws affecting the region with the consultation, but not consent, of the region (see Stepan, 2013, p. 249).
[8] Judicial review is used in the protection of a significant number of regional governments, the Aland Islands, Catalonia, Scotland, to name just a few (see Rezvani, 2014, pp. 108-9).
[9] Aland is protected by means of supermajority change provisions enshrined in Section 69 of the 1991 Autonomy Act.

generally regarded as assent enough to amend arrangements, but supermajority votes, e.g. two-thirds or three-fifths, may also be required to fulfil assent conditions.[10]

Last but not least, *treaty guarantee* is a way of entrenchment which establishes a kind of international protection for arrangements. It provides formal diplomatic guarantees and commitments between regional and central levels of government. Much like treaty obligations within the EU, basic laws (those government-establishing and government-regulating) are spelled out in bilateral treaties (between regional and central governments), or sometimes in multilateral treaties by which third party sovereign states may be allowed to supervise the administration and enforcement of treaty provisions.

By taking into account the aforementioned entrenchment tools, we can list four different protection mechanisms used in the maintenance of arrangements: (i) ordinary legal protection, (ii) conventionally-entrenched protection, (iii) constitutionally-entrenched protection, and (iv) treaty-based protection.[11]

Ordinary legal protection mechanism introduces its legal provisions by means of *regular* rather than constitutional laws. This mechanism does not provide a powerful protection for arrangements. It generally uses only two of the above entrenchment tools, mutual consultation and judicial review. In most cases, regular laws do not include any provisions requiring qualified versions of majority votes in legislatures to amend or repeal arrangements (Wolff, 2011, 2013). More importantly, *regional consent* for the alteration or annulment of arrangements is not required by regular laws in most cases (O'Leary, 2001; Rodden, 2004). At least in theory, the absence of such consent empowers central governments to change, usurp or revoke arrangements *unilaterally*.

Conventionally-entrenched protection mechanism safeguards arrangements through conventional rules (non-legal constitutional soft laws) which make arrangements very difficult to alter and abolish. This mechanism can potentially use all entrenchment tools. Political scientists and constitutional lawyers define the term 'convention' in various ways. According to British jurist Albert V. Dicey, conventions are "customs, practices, maxims, or precepts constituting a sort of binding constitutional or political ethics" (cited in Rezvani, 2014, p. 111). Canadian scholar Eugene Forsey refers to them as "the acknowledged, binding, extra-legal customs, usages, practices and understandings by which our system of government operates" (cited in Rezvani, 2014, p. 111). Constitutional theorist Geoffrey Marshall takes into account these definitions, but he gives a more comprehensive definition as follows:

> [Conventions are] non-legal rules of constitutional behaviour […] that define major non-legal rights, powers and obligations of office-holders in the three branches of government, or the relations between organs of government (cited in Rezvani, 2014, p. 111).

[10] The Aland archipelago is under the protection of mutual assent provisions in pursuit of Section 69 of the 1991 Autonomy Act.

[11] This study has classified protection mechanisms into four subtitles; however, some scholars present different classifications. Rezvani (2015) classifies entrenchment mechanisms under three subtitles: (i) formal entrenchment, (ii) conventional entrenchment and (iii) political-formal entrenchment. Suksi (2013) increases the number: (a) general entrenchment, (b) semi-general entrenchment, (c) regional entrenchment, (d) special entrenchment, (e) international entrenchment, (f) treaty-based entrenchment, (g) entrenchment under the right of self-determination and finally (h) entrenchment through constitutional conventions. Our classification could be considered as a mixture of these categorisations.

Conventional rules may be broken and violated like constitutional laws, but these rules exist as long as they (i) have a legitimate reason, (ii) are articulated by precedents (customarily recognised principles) or informal arrangements, and (iii) are entrenched by informal enforcement mechanisms such as political customs or deeply-held political mores. Conventional rules acting to entrench the powers of regional governments from arbitrary central interferences are generally supervised by a high court which *informally* acknowledges the presence and operation of such rules. Executive branches of central governments also *informally* approve that conventional rules are in operation.

In theory, constitutional laws have supremacy over conventional rules; however, this may not be the case in practice because conventional rules can potentially nullify constitutional laws. To clarify, Section 28(7) of the *Scotland Act 1998* stipulates that "this section does not affect the power of the Parliament of the United Kingdom [the central legislative body] to make laws for Scotland". In theoretical understanding, this stipulation makes clear that the British central legislature can *unilaterally* make laws over Scottish issues, but this is, in fact, not the case with the British example.

In pursuit of the Sewel Convention, Westminster (UK central legislature) needs the *consent* of Holyrood (Scottish regional legislature) in order to make laws on matters that lie within the scope of the legislative powers of the Scottish government.[12] In 1999, conventional rules were enshrined by the UK central government in a non-legal Memorandum of Understanding (MoU) in which the central government confirmed that conventional rules would operate to shield Scotland (as well as Northern Ireland and Wales) from arbitrary central state interferences.[13] Hence, conventionally-entrenched mechanism with its ability to nullify constitutional laws provides a powerful protection for arrangements. This ability of conventional rules has recently been recognised by Article 2 of the *Scotland Act 2016*, which acknowledges the existence of the Sewel Convention in the constitutional arrangement between the UK and Scotland.

Constitutionally-entrenched protection mechanism safeguards arrangements directly at the constitutional level since it adopts its *legal* provisions by means of *constitutional* laws (Elazar, 1987; Osaghae, 1990). It is more powerful than ordinary legal protection mechanism as arrangements are entrenched by constitutional in lieu of regular laws. It is also more powerful than conventionally-entrenched protection mechanism because arrangements are entrenched by constitutional hard laws instead of conventional rules which are regarded as non-legal constitutional soft laws. This mechanism can potentially employ all entrenchment tools with the exception of treaty guarantee. This means that arrangements can be entrenched by means of mutual consultation, judicial review, supermajority change and mutual assent.[14] This mechanism therefore provides powerful protection for arrangements.

[12] The Sewel Convention establishes a consent procedure, known as the "process of legislative consent motions", by which the Edinburgh Parliament makes an official decision relating to legislative consent to a Bill under consideration in the London Parliament (Suksi, 2011a, p. 334). It is worth noting, however, that the process is not legislative; rather, it is an agreement in which the Scottish government gives its consent or not (*ibid*).

[13] The MoU and subsequent agreements, entitled 'Concordats', are constructed upon the principles of communication, consultation, exchange of information, cooperation, confidentiality, and statistics and research. If any bilateral discussions over the exercise of power do not result in a satisfactory consequence, the MoU then seeks to settle disputes by means of a Joint Ministerial Committee, which is a discussion forum and eventually a dispute resolution mechanism between the British central government and the devolved regional governments (see Suksi, 2011a, pp. 338-40).

[14] A significant number of regional governments are safeguarded by constitutionally-entrenched protection mechanism such as the Aland Islands (Finland) and Catalonia (Spain).

Treaty-based protection mechanism adopts its legal provisions by means of either bilateral or multilateral *treaties*. This mechanism can be recognised as a further step of constitutionally-entrenched protection mechanism since it provides a sort of international protection for arrangements by employing all entrenchment tools, including treaty guarantees. When a treaty-based protection mechanism is formed with the adoption of a bilateral treaty, a *domestically-established intergovernmental* high court or a *domestically-established intergovernmental* dispute resolution body is generally assigned a task of supervising the presence and operation of legally-binding treaty provisions.[15] When such a mechanism is established with the adoption of a multilateral treaty, however, third party sovereign states may also be permitted to supervise the existence and implementation of treaty provisions.[16]

Having examined all details of our research questions, let us now identify each of federal accommodation policies. The first is *decentralisation*. With the implementation of this policy, regional governments are granted only executive powers; a hierarchical structure between the levels of government is established; regional governments obtain the non-sovereign status; and finally their status is safeguarded by means of either ordinary legal or conventionally-entrenched protection mechanisms.

The second is *decentralisation-plus*. With the implementation of this policy, regional governments are bestowed with not only executive but also legislative powers, but a hierarchical structure between regional and central governments is still in place. Like the first policy, regional governments acquire the non-sovereign status which is protected through either ordinary legal or conventionally-entrenched protection mechanisms.

The third is *decentralisation-maximum*. With the implementation of this policy, regional governments are vested with all three sorts of power (legislative, executive and judicial); however, central governments are still hierarchically superior to their regional counterparts. Like the previous two models, regional governments have the non-sovereign status that is secured by either ordinary legal or conventionally-entrenched protection mechanisms.

The fourth is *noncentralisation*, the implementation of which grants regional governments legislative, executive and judicial powers. Unlike the former models, noncentralisation does not establish a hierarchical structure between the levels of government; however, regional governments still have the non-sovereign status. Finally, this policy safeguards the status of regional governments by constitutionally-entrenched protection mechanism.

A step further is *noncentralisation-plus*, the fifth policy type. With the implementation of this policy, legislative, executive and judicial powers are conferred upon regional governments. Like noncentralisation, this policy does not form a hierarchical structure between regions and centres. But unlike noncentralisation, noncentralisation-plus vests the sovereign-lite status in regional governments. Lastly, the sovereign-lite status of regional governments is safeguarded through constitutionally-entrenched protection mechanism.

Noncentralisation-maximum (the sixth policy) provides regional governments with legislative, executive and judicial powers without establishing a hierarchical structure. Regional governments enjoy the sovereign status with the implementation of

[15] By the phrase ‘domestically-established intergovernmental’, this study implies a sort of court or mechanism whose decision-making branch is comprised of an equal number of members from central and regional governments, such as the Aland Delegation.
[16] Treaty-based entrenchment is used in the protection of various regional governments such as Liechtenstein (Switzerland) and Monaco (France) (see Rezvani, 2014, pp. 109-10).

noncentralisation-maximum. Finally, this policy secures the sovereign status of regional governments by means of treaty-based protection mechanism.

Sui generis confederal-like policy is the last type of federal accommodation policies. This policy allows regional governments to exercise legislative, executive and judicial powers. Like noncentralisation-origin policies, it does not establish a hierarchical structure between regional and central levels of government. Regional governments may obtain the status of semi-sovereign or almost-sovereign with the implementation of *sui generis* confederal-like policy. In theory, all protection mechanisms can be employed by this policy, but ordinary legal protection mechanism is less likely to be used in practice.

Table 1: Federal Accommodation Policies

Policy Type	**Powers of RG***	**Hierarchy**	**Status of RG**	**Protection for RG**
Decentralisation	EPs[a]	Yes	Non-sovereign	Ordinary Legal or Conventionally-Entrenched
Decentralisation-plus	EPs and LPs[b]	Yes	Non-sovereign	Ordinary Legal or Conventionally-Entrenched
Decentralisation-max	EPs, LPs and JPs[c]	Yes	Non-sovereign	Ordinary Legal or Conventionally-Entrenched
Noncentralisation	EPs, LPs and JPs	No	Non-sovereign	Constitutionally-Entrenched
Noncentralisation-plus	EPs, LPs and JPs	No	Sovereign-lite	Constitutionally-Entrenched
Noncentralisation-max	EPs, LPs and JPs	No	Sovereign	Treaty-based
Sui Generis Confederal-like	EPs, LPs and JPs	No	Semi-sovereign (Satellite State) or Almost-sovereign (Associate State)	Ordinary Legal, Conventionally-Entrenched, Constitutionally-Entrenched or Treaty-based

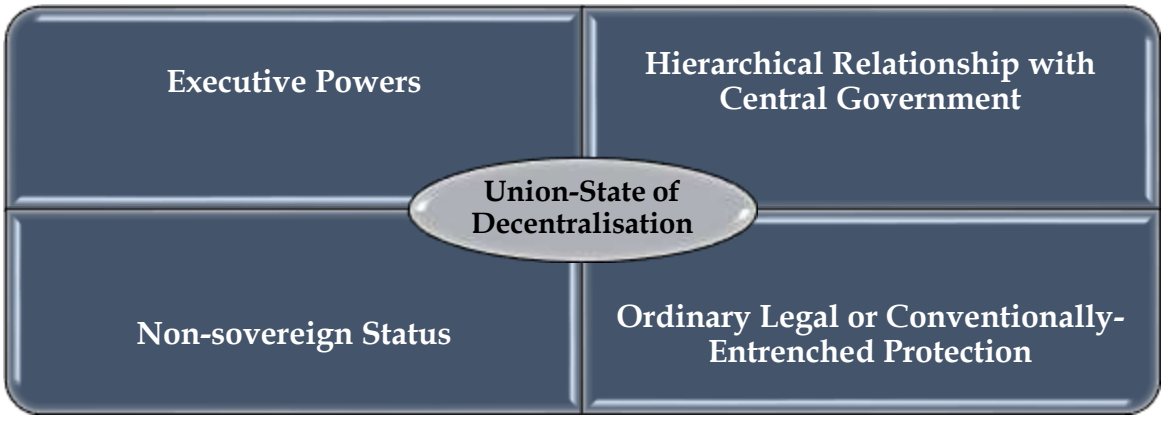
Notes:
* RG: Regional Government
[a] EPs: Executive Powers
[b] LPs: Legislative Powers
[c] JPs: Judicial Powers

Multinational Federal State Models

In accordance with the seven-fold classification of federal accommodation policies (see Table 1), we can identify the following *federal state models* that can be used in the accommodation of territorially-concentrated national minorities: a) union-state of decentralisation, b) union-state of devolution, c) quasi-federal state, d) federation, e) confederation, f) satellite state and g) associate state.

Union-state of decentralisation is a state in which decentralisation policy is implemented. North Macedonia is a union-state of decentralisation, where the territorially-concentrated Albanian minority has lived in its decentralised region since the early 2000s. The region exercises executive powers, but it is not allowed to establish and advance its own public and private law spheres without central Macedonian interferences.[17] The Albanian-dominated region is hierarchically subordinated to the central Macedonian State.[18] The central Macedonian State does not recognise the sovereignty of the Albanian-occupied region.[19] The non-sovereign region is secured through an ordinary legal protection mechanism. The region is not authorised to exercise any formal treaty-related powers,[20] nor does it enjoy any equality status with independent states at the international political level.[21]

Figure 1: Regional Government in Union-State of Decentralisation

[17] All Macedonian municipalities, including those being dominated and ruled by ethnic Albanians, began exercising executive powers in the areas of education, culture, environment, urban planning, local economic development, and social and health protection after the 2002 Macedonian Law on Local Self-Government entered into force. The Law implements the Ohrid Framework Agreement that ended the armed conflict between the Macedonian State and the Albanian National Liberation Army.

[18] The decentralised region is hierarchically subordinated to the central Macedonian State since it is authorised by the central Macedonian government, but not a supreme Macedonian law (e.g. the Macedonian Constitution), to exercise executive powers.

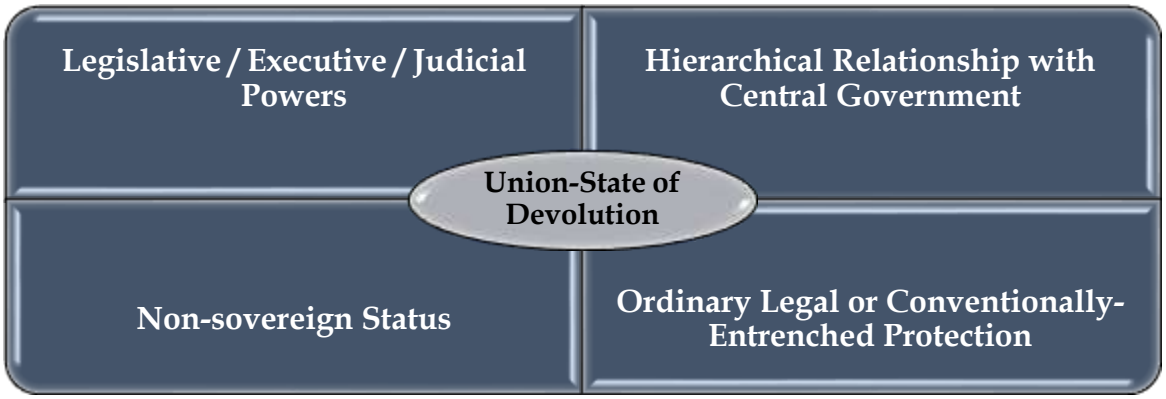
[19] According to the Macedonian Constitution, "[s]overeignty in the Republic of North Macedonia derives from the citizens and belongs to the citizens" (art. 2), and this Macedonian sovereignty "is indivisible, inalienable and nontransferable" (art. 1(2)).

[20] Articles 118-121 of the Macedonian Constitution rule that solely the central government of the North Macedonian Republic – the President and the Executive – has the right to exercise treaty-related, including treaty-making, powers.

[21] The decentralised region is not recognised by the UN as an independent or freely-associated state. It is acknowledged as an ordinary part of the North Macedonian State at the international political level. The region cannot become a separate member of an international organisation to which North Macedonia has already adhered (e.g. the CoE or the OSCE), nor can it acquire membership from any international political organisation to which North Macedonia has not adhered yet. The decentralised region can therefore represent itself at the international political level only under the flag and authority of the North Macedonian Republic. For more details, see Cekik (2014); Wolf (2004, 2011).

Union-state of devolution is a state where decentralisation, decentralisation-plus and/or decentralisation-maximum policies are implemented. The UK is a union-state of devolution, where Northern Ireland, Scotland and Wales have their non-sovereign, asymmetric devolved governments. The non-sovereign regions exercise legislative, executive and judicial powers. They are not authorised to construct and develop their own public and private law spheres without central British interferences.[22] The regions are hierarchically subordinated to the central British State.[23] The central state does not recognise the sovereignty of the devolved regions.[24] The non-sovereign devolved regions are safeguarded through a conventionally-entrenched protection mechanism.[25] They do not exercise any *formal* treaty-related powers,[26] nor do they enjoy any equality status with independent states at the international political level.[27]

Figure 2: Regional Government in Union-State of Devolution

[22] The non-sovereign regions began exercising their autonomous legislative, executive and judicial powers after their separate devolution acts entered into force, the *Scotland Act 1998*, the *Government of Wales Act 1998* and the *Northern Ireland Act 1998*.

[23] The devolved regions were not established by a supreme law. Rather, they were constructed through their separate devolution acts, which were adopted by Westminster, the central legislature of the UK. For more details, see Loughlin (2011); McGarry (2010); Wolff (2013).

[24] In accordance with the principle of parliamentary sovereignty, Westminster is the sole owner of sovereignty in the UK. The *de jure* sovereignty of Westminster is already recognised by the devolution acts: Article 28(7) of the *Scotland Act 1998*; Article 107(5) of the *Government of Wales Act 2006*; and Article 5(6) of the *Northern Ireland Act 1998*.

[25] While Westminster is theoretically allowed by the devolution acts to pass laws in any devolved area or to dissolve the devolved regions, it cannot do so in practice because the so-called 'Sewel Convention' has been in operation with the goal of safeguarding the devolved regions. The basic understanding of this constitutional soft law is that the UK Parliament should seek the consent of the devolved parliaments when it legislates in an area pertaining to or affecting a devolved responsibility. After receiving the consent of the devolved parliaments, called 'Legislative Consent Motions', Westminster is temporarily authorised to legislate in a devolved matter through a particular bill. For more details, see Leyland (2011); Trench (2012).

[26] The devolved regions may exercise informal treaty-affecting powers which have no statutory status (see Leyland, 2011; UK Government, 2013).

[27] None of the devolved regions is recognised by the UN as independent or freely-associated state. They are acknowledged as common parts of the UK at the international political level. They cannot become a separate member of an international political organisation to which the UK has already adhered (e.g. the CoE or the OSCE), nor can they obtain membership from any international political organisation to which the UK has not adhered yet. The Concordats, informal agreements which are neither legally-binding contracts nor create legally-enforceable rights and obligations, provide the devolved administrations with the opportunity to establish their own foreign offices. But all such offices are part of the UK Diplomatic or Consular Mission rather than constituting separate formal missions for the devolved regions. Hence, the devolved regions can represent themselves at the international political level under the flag and authority of the UK (see Minto, Hunt, Keating and McGowan, 2016; UK Government, 2013).

Quasi-federal state is a state where noncentralisation policy is implemented. Spain is a quasi-federal state, where seventeen autonomous communities, including Catalonia, the Basque Country and Galicia, and two autonomous cities enjoy some degree of self-rule. The regional autonomous governments exercise asymmetric legislative, executive and judicial powers. They are not permitted to establish and advance their own public and private law spheres without central Spanish interferences.[28] The autonomous governments are protected through a constitutionally-entrenched protection mechanism.[29] They are not hierarchically subordinated to the central Spanish State.[30] The central government does not recognise the sovereignty of its regional counterparts.[31] The autonomous regions are permitted to exercise formal treaty-affecting powers.[32] The non-sovereign autonomous governments do not enjoy any equality status with independent states at the international political level.[33]

[28] Articles 148-149 of the Spanish Constitution list exclusive, shared and concurrent powers that can be exercised by the central and regional governments. Whilst matters such as international relations, defense, immigration and the control of exchange rates are exclusively reserved competences of the central state, some other fields, e.g. a number of economic services and law enforcement, are shared by the central administration and the Autonomous Communities (ACs). Finally, the ACs can develop their own policies in those areas in which governmental responsibilities are not conferred solely upon the centre, e.g. urban policies, health, education, culture and tourism. These two constitutional provisions are incorporated into the statutes of autonomy, which are regarded as regional constitutions of the ACs. Hence, no regional government is authorised to construct and develop its own public and private law spheres without central interferences. Instead, both levels of government contribute to the construction and development of autonomous public and private spheres.

[29] The ACs are protected by way of a constitutionally-entrenched protection mechanism. Article 2 of the Spanish Constitution reads that all autonomous communities enjoy the right to self-government. Accordingly, both central entities of the Spanish State – including the President of the Government, fifty Members of Congress and fifty Senators – and legislative and executive organs of every autonomous community are authorised to lodge an appeal of unconstitutionality against all legal provisions or resolutions violating their right to self-government (art. 162(1)). On those matters pertaining to conflicts of jurisdiction between the Spanish State and the ACs, the above organs also have the right of appeal to the Spanish Constitutional Court (*Tribunal Constitucional de España*, TCE), which settles disputes over the exercise of power in a certain way (art. 161(1)(c)). TCE judgments on all appeals are legally binding upon all persons and institutions after having been published in the Official State Gazette (*Boletín Oficial del Estado*, BOE). They are final decisions against which no appeal may be brought (art. 164).

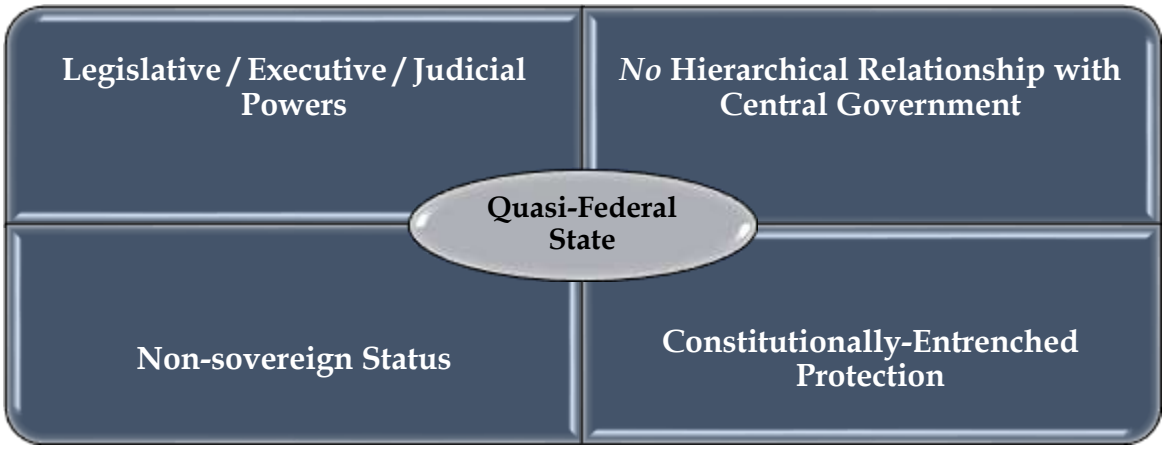
[30] Since the Spanish Constitution deals with the process of power distribution between central and regional levels of government, the regional governments are not hierarchically subordinated to the central governments.

[31] The autonomous governments have no possession of sovereignty in Spain. The Spanish Constitution does not grant any special sovereignty status to the autonomous governments; rather, it, in Articles 1(2) and 2, recognises sovereignty in a *unitary* manner and vests it in the Spanish *people* instead of *peoples*, meaning that the Constitution ignores the existence of more than one people in determining the owner of sovereignty. Accordingly, Article 8 of the Constitution imposes a duty on the Armed Forces to guarantee the unitary sovereignty of Spain. This constitutional interpretation has recently been affirmed by the Spanish Constitutional Court. In its Judgment 259/2015, of 2 December, the Court ruled that the Catalan independence resolution, adopted by the Catalan Parliament on 9 November 2015 with the goal of starting the process of constructing a sovereign Catalan Republic free from Spain, is unconstitutional and null on the grounds that it violates Article 1(2) and 2 of the Constitution by regarding the Catalan Parliament as a sovereign entity. According to the Court, national sovereignty is bestowed upon the indissoluble and indivisible Spanish people in pursuit of these two constitutional provisions; thus, no autonomous government can be granted individual sovereignty.

[32] The autonomous governments are empowered by their individual statutes of autonomy to exercise asymmetric treaty-affecting powers. As concerns treaty-making powers, Articles 93-96 of the Spanish Constitution authorise only the central legislative and executive organs to conclude international treaties. As regards treaty-implementing powers, all the treaties concluded by the central Spanish State become operative in all Spanish regions as soon as they have been published in the BOE; therefore, the autonomous governments are not permitted to preclude any treaty provision from entering into force in their jurisdictions. For more details, see Aldecoa and Cornago (2009); Skoutaris (2012).

[33] None of the autonomous governments is recognised by the UN as independent or freely-associated state. They are acknowledged as common parts of the Spanish State at the international political level. They cannot become

Figure 3: Regional Government in Quasi-Federal State

Federation is a state where noncentralisation-plus policy is implemented. Canada, Germany and Switzerland are the three of the most commonly-cited examples of federation. As an example, German Landers exercise legislative, executive and judicial powers. They are authorised to construct and develop their own public and private law spheres with the contribution of central German interferences.[34] The Landers are secured through a constitutionally-entrenched protection mechanism. They are not hierarchically subordinated to the central German State. Their sovereignty is relatively recognised by the central government.[35] The sovereign-lite Landers exercise treaty-related,[36] including treaty-making, powers, but they do not enjoy any equality status with independent states at the international political level.[37]

a separate member of an international political organisation to which Spain has already adhered (such as the EU or the CoE), nor can they acquire membership from any international political organisation to which Spain has not adhered yet. The ACs are permitted to establish their own foreign offices, but all such offices are part of the Spanish Diplomatic or Consular Mission. Therefore, the ACs can represent themselves at the international political level under the flag and authority of the Spanish State. For more details, see Aldecoa and Cornago (2009); Skoutaris (2012).

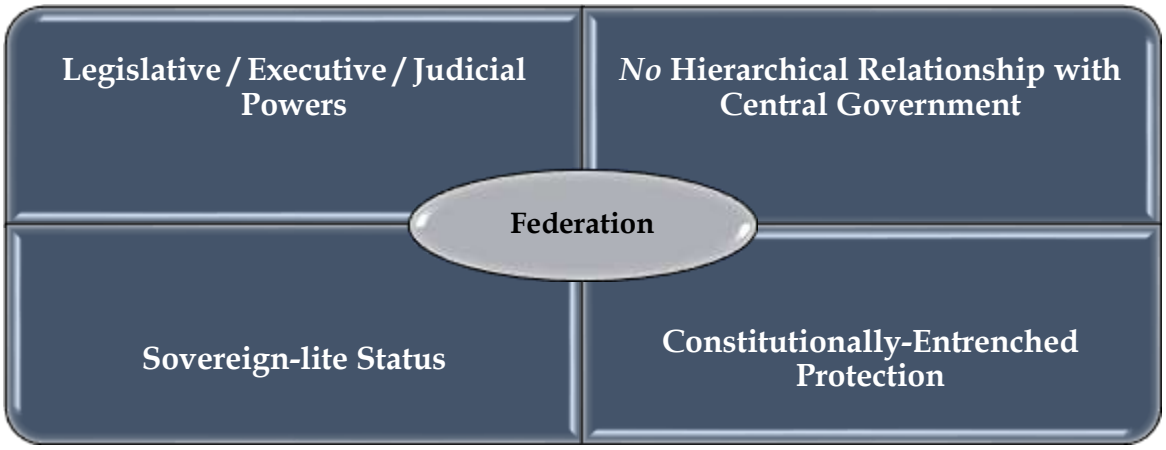
[34] According to Article 70(1) of the German Constitution, the Landers are allowed to legislate insofar as the Constitution does not bestow legislative power upon the Federation (the central government). The Constitution, in Articles 73 and 74, lists exclusive and concurrent legislative powers of the Federation, respectively. Hence, both the central government and the Landers are authorised to establish and advance regional public and private law spheres.

[35] According to Article 30 of the German Constitution, the Landers exercise *sovereign* powers.

[36] Pursuant to Article 32(2) of the German Constitution, should a treaty that would be concluded by the central government affect a Lander, the central government needs to consult with that Lander before concluding the treaty (art. 32(2)). With the consent of the central government, the Landers may also conclude treaties with foreign states on matters that lie within the scope of their legislative powers (art. 32(3)).

[37] None of the Landers is recognised by the UN as independent or freely-associated state. They are acknowledged as common parts of the German State at the international political level. They cannot become a separate member of an international political organisation to which Germany has already adhered (such as the EU or the CoE), nor can they obtain membership from any international political organisation to which Germany has not adhered yet. The Landers are enabled to establish their own foreign offices, but all such offices are part of the German Diplomatic or Consular Mission. Thus, the Landers can represent themselves at the international political level under the flag and authority of the German State. For more details, see Hrbek (2009); Kovziridze (2008).

Figure 4: Regional Government in Federation

Confederation is a voluntary association of sovereign states or a league of independent polities in which noncentralisation-maximum policy is implemented. Historical examples of confederations include Switzerland (1297-1847) and the United States (1776-1789). Benelux, which comprises of three independent states – Belgium, the Netherlands and Luxembourg – is a modern example of confederation. The three countries exercise legislative, executive and judicial powers. They are allowed to establish and advance their own public and private law spheres without central Benelux interferences.[38] These three countries, the regional governments of the Benelux Union, are safeguarded by a treaty-based protection mechanism.[39] They are not hierarchically subordinated to the central government of the Union,[40] which is not another sovereign state but a confederal union clearly recognising the sovereignty of its regional governments.[41] As the sovereign regional governments of the Union, the three countries exercise all treaty-related powers.[42] Furthermore, they enjoy an equal status with independent states at the international political level.[43]

[38] According to the 2008 Treaty of Benelux Union, the current backbone of the confederation, the three countries can construct and develop their own public and private law spheres without the interferences of central Benelux organs, namely the Benelux Committee of Ministers, the Benelux Council, the Benelux Interparliamentary Consultative Council (Benelux Parliament), the Benelux Court of Justice and the Benelux General Secretariat.

[39] The confederation is regulated through the 2008 Treaty of Benelux Union, formally 'the Treaty Revising the Treaty Establishing the Benelux Economic Union'.

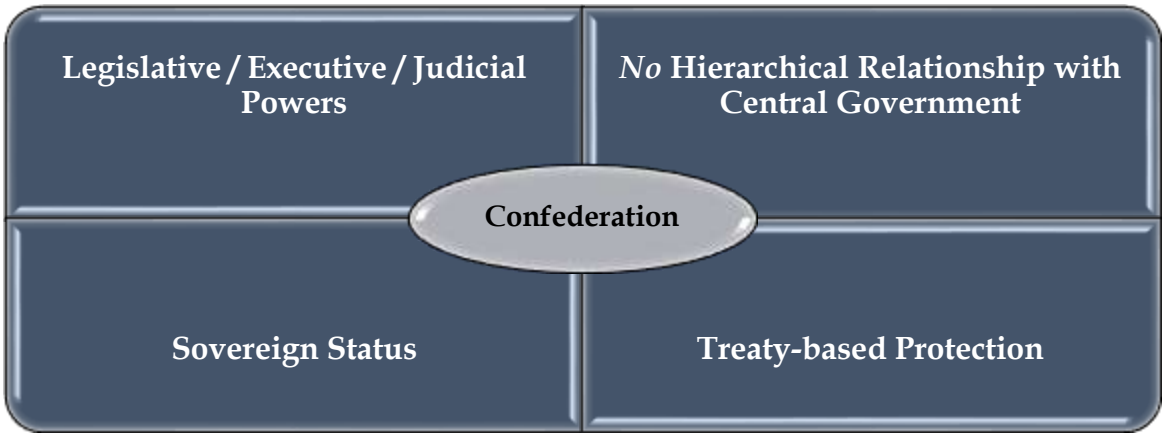
[40] As a confederation established by a treaty, there is no hierarchical relationship between regional and central governments of the Benelux Union.

[41] In every section of the 2008 Treaty of Benelux Union, including the Preamble, the sovereignty of the three Benelux Countries is clearly recognised.

[42] The 2008 Treaty does not prevent the Benelux Countries from exercising any treaty-related powers.

[43] The Benelux Countries, known as the 'Low Countries', are recognised by the UN as independent states. They are not only members of different international political organisations, including the EU, OSCE and CoE, but they can also form their own diplomatic and consular missions. Hence, they can represent themselves at the international political level under their own flag and authority. For more details on the Benelux case, see Cogen (2015); Wouters and Vidal (2008).

Figure 5: Regional Government in Confederation

Satellite state is one of the two products of *sui generis* confederal-like policy.[44] The Aland Islands, a Swedish-speaking autonomous archipelago associated with Finland, can be given as an example of satellite state. The archipelago exercises legislative, executive and judicial powers. It is authorised to construct and develop its own public and private law spheres with the contribution of central Finnish interferences.[45] Aland is preserved through a constitutionally-entrenched protection mechanism. It is not hierarchically subordinated to the central Finnish State.[46] Aland's sovereignty is relatively recognised by Finland.[47] Finally, the semi-sovereign archipelago not only exercises treaty-related, including treaty-affecting and treaty-implementing,[48] powers but also enjoys a *relatively* equal status with independent states at the international political level.[49]

[44] This study has borrowed the term 'satellite state' from Wheatley (2010, p. 213), but has redefined the term and given it a new meaning. Wheatley (2010) uses the term as a synonym of associate state while this study separates the two.

[45] In accordance with the 1991 Autonomy Act of Aland, both autonomous entities and central institutions are authorised to contribute to the establishment and advancement of Alandic public and private law spheres.

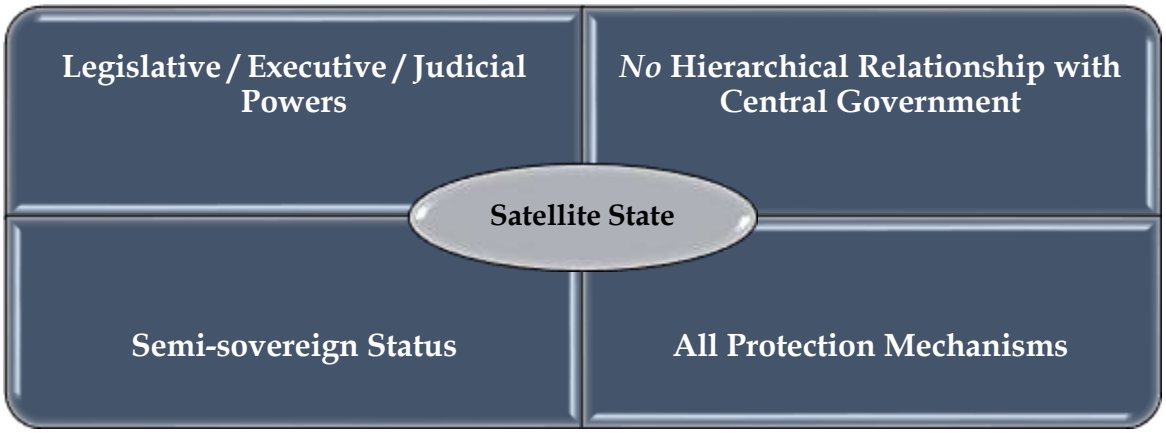
[46] The 1991 Autonomy Act is a *de facto* constitutional supreme law amendable or revocable only with the mutual consent of the Legislative Assembly of Aland and the Finnish Parliament. Therefore, the regional government of the archipelago is not subordinated to its central counterpart (Hannikainen, 2002; Stephan, 2010; Suksi, 2011b, 2013).

[47] Article 1(1) of the Finnish Constitution recognises the sovereignty of Finland, but Article 120 also acknowledges the special status of the Aland Islands which is identified in the 1991 Autonomy Act. Article 2(2) of the Autonomy Act uses the term 'sovereignty' by declaring that "[i]f the jurisdiction and sovereignty of the [Finnish] State are extended beyond the limits of the territorial waters, the jurisdiction and sovereignty of Aland may be likewise extended, as agreed by the State and Aland". Hence, the Autonomy Act *relatively* recognises the sovereignty of Aland.

[48] In accordance with Articles 58 and 59 of the Autonomy Act, Aland is granted treaty-affecting and treaty-implementing powers: a) the government of the archipelago may propose negotiations on a treaty; b) should a treaty affect the archipelago, the central government needs to inform the regional government, and the latter shall be reserved a chance to participate in the negotiation process of that treaty; and c) the Alandic Parliament must consent to the national statute which would implement a treaty. "If the Aland Parliament does not give its consent, then the treaty obligation within the field of Aland's competence does not, as a matter of national law, enter into force in the Islands" (Silverstrom, 2008a, p. 263). For more details, see Silverstrom (2008b); Stephan (2010); Suksi (2013).

[49] The archipelago participates in the Nordic Council – an intergovernmental political organisation which takes initiatives and gives recommendations on various matters to all Nordic States (Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden) and also Nordic Autonomies (Greenland, the Faroe Islands and the Aland Islands) – in

Figure 6: Regional Government as Satellite State

Lastly, *associate state* is the other product of *sui generis* confederal-like policy. Liechtenstein, which is a principality associated with Switzerland, is a contemporary example of associate state. As an almost-sovereign regional government of the Swiss State in practice, Liechtenstein exercises legislative, executive and judicial powers. It is permitted to establish and advance its own public and private law spheres without any Swiss interferences.[50] The associate state is safeguarded via a treaty-based protection mechanism. It is not hierarchically subordinated to the Swiss State, who clearly recognises the sovereignty of the Principality.[51] The almost-sovereign associate state exercises all treaty-related, including treaty-making, powers.[52] It enjoys an equal status with independent states at the international political

accordance with the Helsinki Treaty of 1962. Aland has the right to vote in the Council and "put questions to the members of the State Governments on the basis of the reports given concerning the implementation of the recommendations" (Suksi, 2011a, p. 606). The archipelago has also held the presidency of the Council, and its representatives have been chairperson of some committees of the Council, meaning that Aland has been involved in the work of the Council on an equal footing with the independent states of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden (Joenniemi, 2014; Malloy, 2013; Stephan, 2014). While it has an equal status with independent states in the Nordic Council, Aland does not enjoy the same status in the other governing body of Nordic cooperation, namely the Nordic Council of Ministers. The archipelago indeed has the right to be present in the meetings of the Nordic Council of Ministers and also the right to express its opinions on the matters with which the intergovernmental organisation deals during its meetings. But it has neither the formal right to vote in the Nordic Council of Ministers, the right to hold the presidency of the Council, nor the right to chair the committees of the Council. Whilst the decisions of the Council are legally binding on all five Nordic States, the Aland Islands and the other two autonomies are allowed not to implement, if they wish, the decisions of the Council when such decisions fall within their legislative competence (Stephan, 2014; Suksi, 2013). Despite the existence of this decision-implementing right of Aland, however, it is still a clear fact that the archipelago does not enjoy an equal status with Nordic States in the Nordic Council of Ministers. In addition to its position in this ministerial council, the archipelago is not recognised by the UN as an independent or freely-associated state; hence, Aland enjoys a relatively equal status with independent states at the international political level.

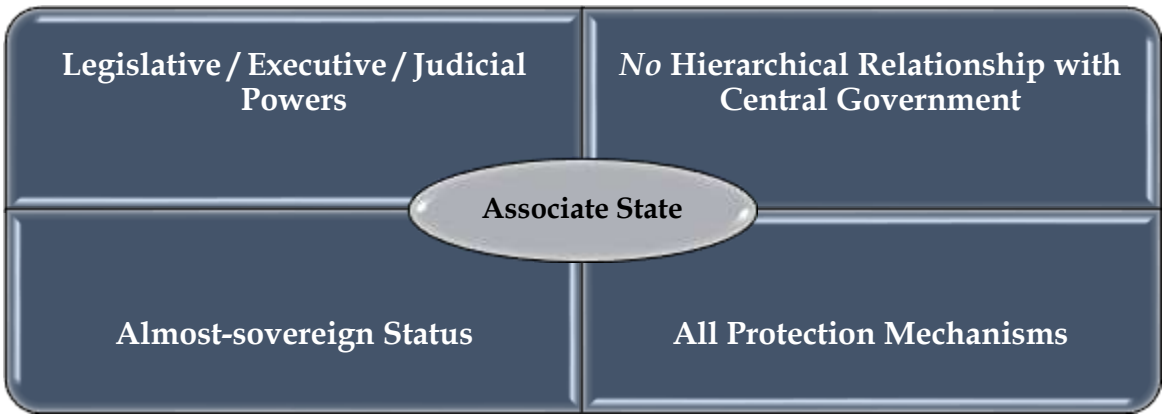
[50] Switzerland can contribute to the establishment and development of Liechtenstein's public and private law spheres via various treaties, including the Customs Union Treaty of 1923, the Monetary Union Treaty of 1980 and the Patent Union Treaty of 1980. It is worth noting, however, that Liechtenstein can any time terminate these treaties without getting any permission from Switzerland.

[51] The sovereignty of Liechtenstein is clearly recognised in all treaties establishing the *sui generis* confederal relationship between the two states (Duursma, 2006; Manz-Christ, 2009).

[52] Liechtenstein exercises all treaty-related powers. It is a fact that some of its treaty-related powers are being exercised by Switzerland, but this does not preclude the Principality from negotiating with third states to conclude treaties. Since the end of the Second World War, Liechtenstein has concluded several treaties with Austria and its individual landers – particularly Vorarlberg – in matters of education, social security, judicial cooperation and culture (Duursma, 2006; Manz-Christ, 2009).

level.[53] Albeit the presence of all its sovereign powers, Liechtenstein voluntarily cedes some of its diplomatic and economic capabilities to Switzerland, which is another sovereign state.[54]

Figure 7: Regional Government as Associate State

[53] Liechtenstein is recognised by the UN as an independent state. The Principality not only has membership from different international political organisations such as the CoE and OSCE, but it can also establish its own diplomatic and consular missions. Hence, Liechtenstein can represent itself at the international political level under its own flag and authority. For more details, see Liechtenstein Ministry of Foreign Affairs (LMFA) (2012, 2015); Stringer (2011).

[54] The Customs Union Treaty of 1923, which entered into force on 1 January 1924, is the cornerstone of the institutional relationship between Liechtenstein and Switzerland. The Treaty created the legal basis not only for the integration of the Principality into the Swiss economic area, but also for the adoption of the Swiss franc as the official currency of Liechtenstein. The Treaty contributed to the harmonisation of social and legal domains while also playing a crucial role in deepening, strengthening and extending bilateral cooperation in the field of security. According to the Customs Union Treaty, Liechtenstein is attached to the Swiss customs area with no restrictions on exports and imports; the Swiss authorities are able to appoint, pay and dismiss the border guards and custom officers in Liechtenstein; all Swiss laws concerning customs, except for provisions of Swiss federal law establishing federal contribution requirements, are applicable in the Principality; all customs and trade treaties concluded by Switzerland with third states are equally valid in Liechtenstein; and Switzerland is authorised to represent the Principality in treaty negotiations and to conclude treaties on trade and customs with effect in Liechtenstein. Similar authorities are bestowed upon Switzerland through other treaties. According to the Currency Treaty of 1980, the Swiss legislation concerning credit, monetary and foreign-exchange policy, as well as the preservation of Swiss coins and banknotes, is fully applicable in the Principality. Moreover, the Swiss National Bank (SNB) is authorised to serve as the national bank of Liechtenstein, through which the SNB exercises its rights and powers over banks, companies and other financial institutions in the Principality, whilst Liechtenstein is not allowed to develop its own independent monetary and currency policy. An infringement of the enforceable Swiss legislation is judged by the courts of the Principality in first and second instance; however, an appeal for annulment of a sentence of the High Court of Liechtenstein can solely be lodged with the Swiss Court of Cassation. For more details, see Duursma (2006); LMFA (2012, 2015); Manz-Christ (2009); Rigamonti (2011); Wolf (2015).

Table 2: Multinational Federal State Models

System	Policy	Example
Union-State of Decentralisation	Decentralisation	North Macedonia
Union-State of Devolution	Decentralisation/Decentralisation-plus/Decentralisation-maximum	United Kingdom
Quasi-Federal State	Noncentralisation	Spain
Federation	Noncentralisation-Plus	Canada, Germany and Switzerland
Confederation	Noncentralisation-Maximum	Benelux
Satellite State	*Sui Generis* Confederal-Like	Aland Islands (Finland)
Associate State	*Sui Generis* Confederal-Like	Liechtenstein (Switzerland)

Conclusion

Accommodation is embraced by western democracies as a proper way of managing ethno-cultural, national or other types of differences in the contemporary globe. Accommodationist policies do not seek to transcend, crosscut or minimise any sort of differences. Rather, they aim to welcome and enable the official and institutional expression of differences in public and private. This goal is the reason why accommodationist policies empower territorially-concentrated national minorities to construct their own public arenas in which they can form and advance their own democratic cultures free from those of majorities.

Multinational federalism is an accommodationist approach that can be taken into account in the management of ethno-cultural, national and other differences or cleavages. This form of federalism not only enshrines the two general federal principles – shared rule and self-rule – but it also develops different kinds of public policies for different minority groups in order to safeguard and promote their identities in public and private.

According to this study, multinational federalism may take its shape in various state models, including not only federations but also decentralised, regionalised and confederal states. A significant number of symmetric or asymmetric multinational federal protection and promotion mechanisms can be established by way of, what this study calls, federal accommodation policies that can be classified into seven categories: decentralisation, decentralisation-plus, decentralisation-maximum, noncentralisation, noncentralisation-plus, noncentralisation-maximum and finally *sui generis* confederal-like policies. By adopting one or more of these accommodation policies, states may construct seven different kinds of, what this study calls, multinational federal state models: 1) union-state of decentralisation, 2) union-state of devolution, 3) quasi-federal state, 4) federation, 5) satellite state, 6) associate state and 7) confederation.

References

Adeney, K. (2007). Comment: The 'necessity' of asymmetrical federalism?. *Ethnopolitics*, 6(1), 117-120.

Aldecoa, F. & Cornago, N. (2009). Kingdom of Spain. In Michelmann, H. (ed.), *Foreign relations in federal countries* (pp. 240-268). Montreal: McGill-Queen's University Press.

Anderson, L. and Stansfield, G. (2010). Avoiding ethnic conflict in Iraq: Some lessons from the Åland Islands. *Ethnopolitics*, 9(2), 219-238.

Autonomy Act of Aland (SoF 1144/1991).

Bartkus, V. (1999). *The dynamic of secession*. Cambridge: Cambridge University Press.

Burgess, M. (2012). Multinational federalism in multinational federation. In Seymour, M. & Gagnon, A-G. (eds.), *Multinational federalism: Problems and prospects* (pp. 23-44). New York: Palgrave Macmillan.

Burgess, M. & Gagnon, A-G. (eds.) (1993). *Comparative federalism and federation: Competing traditions and future directions*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Cameron, M. & Falletti, T. (2005). Federalism and the subnational separation of powers. *Publius: The Journal of Federalism*, 35(2), 245-271.

Cekik, A. (2014). Power-sharing and informal autonomy in the Republic of Macedonia. In Salat, L., Constantin, S., Osipov, A. & Gergo, S. (eds.), *Autonomy arrangements around the World: A collection of well and lesser known cases* (pp. 223-245). Cluj: IDEA.

Cogen, M. (2015). *An introduction to European intergovernmental organizations*. Surrey: Ashgate.

Crawford, J. (1976). The criteria for statehood in international law. *British Yearbook of International* Law, 48(1), 93-182.

Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (adopted 18 December 1992 UNGA Res 47/135).

Duchacek, I. (1988). Dyadic federations and confederations. *Publius: The Journal of Federalism*, 18(2), 5-31.

Duursma, J. (2006). Micro-states: The Principality of Liechtenstein. In Ingebritsen, C., Neumann, I., Gstohl, S. & Beyer, J. (eds.), *Small states in international relations* (pp. 89-146). Seattle: University of Washington Press.

Elazar, D. (1987). *Exploring federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.

Elazar, D. (1993). International and comparative federalism. *PS: Political Science and Politics*, 26(2), 190-195.

Elazar, D. (1995). *Federalism: An overview*. Pretoria: HSRC Publishers.

Finnish Constitution of 1999.

German Constitution of 1949.

Goldman, O. (1994). The need for an independent international mechanism to protect group rights: A case study of the Kurds. *Tulsa Journal of Comparative and International Law*, 2(1), 45-89.

Government of Wales Act 1998 (c.38). London: HMSO.

Government of Wales Act 2006 (c.32). London: HMSO.

Hannikainen, L. (2002). Autonomy in Finland: The territorial autonomy of the Aland Islands and the cultural autonomy of the indigenous Saami people. *Baltic Yearbook of International Law*, 2, 175-197.

Hechter, M. (2007). Asymmetrical federal systems: Self-determination, cultural identity, and political and fiscal decentralization. *Ethnopolitics*, 6(1), 125-127.

Hrbek, R. (2009). Federal Republic of Germany. In Michelmann, H. (ed.), *Foreign relations in federal countries* (pp, 141-167). Montreal: McGill-Queen's University Press.

Iacovino, R. (2010). Partial asymmetry and federal construction: Accommodation diversity in the Canadian constitution. In Weller, M. & Nobbs, K. (eds.), *Asymmetric autonomy and the settlement of ethnic conflicts* (pp. 75-96). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Joenniemi, P. (2014). The Aland Islands: Neither local nor fully sovereign. *Cooperation and Conflict*, 49(1), 80-97.

King, P. (1982). *Federalism and federation*. London: Croom Helm.

Kovziridze, T. (2008). *Hierarchy and interdependency in multi-level structures: Foreign and European relations of Belgian, German and Austrian federal entities*. Brussels: Brussels University Press.

Kraus, P. (2015). Democracy's challenge: Nordic minority politics in the European context. Kraus, P. & Kivisto, P. (eds.), *The challenge of minority integration – Politics and policies in the Nordic nations* (pp. 38-51). Berlin: De Gruyter.

Kurban, D. (2003). Confronting equality: The need for constitutional protection of minorities on Turkey's path to the European Union. *Columbia Human Rights Law Review*, 35(1), 151-214.

Kymlicka, W., Raviot, J. & Lee, S. (1997). Living together: International aspects of federal systems. *Canadian Foreign Policy Journal*, 5(1), 1-50.

Lecours, A. & Arban, E. (2015). Why federalism does not always take shape: The cases of Italy and Nepal. *Regional & Federal Studies*, 25(2), 183-201.

Leyland, P. (2011). The multifaceted constitutional dynamics of UK devolution. *International Journal of Constitutional Law*, 9(1), 251-273.

LMFA (2012). *Priorities of Liechtenstein foreign policy: Report of the Ministry of Foreign Affairs*. Vaduz: Ministry for Foreign Affairs, Education and Culture.

LMFA (2015). *Liechtenstein foreign policy: Reliability, commitment, solidarity*. Vaduz: Ministry for Foreign Affairs, Culture, Education and Culture.

Loughlin, J. (2011). Political and administrative asymmetries in a devolving United Kingdom. Requejo, F. & Nagel, K-J. (eds.), *Federalism beyond federations: Asymmetry and processes of resymmetrisation in Europe* (pp. 37-59). Farnham: Ashgate.

Lunch, J. (2011). Autonomism and federalism. *Publius: The Journal of Federalism*, 42(1), 134-161.

MacCormick, N. (1999). *Questioning sovereignty: Law, state and practical reason*. Oxford: Oxford University Press.

Macedonian Constitution of 1991.

Malloy, T. (2013). Nordic (minority) autonomies and territorial management in Europe: Empowerment through regionalisation?. *International Journal on Minority and Group Rights*, 20(1), 85-106.

Manz-Christ, G. (2009). *The Principality of Liechtenstein – Encounter with a small state*. Vaduz: Government Spokeperson's Press and Information Office.

McGarry, J. (2007a). Asymmetry in federations, federacies and unitary states. *Ethnopolitics*, 6(1), 105-116.

McGarry, J. (2007b). Asymmetrical autonomy and conflict regulation: A response to Adeney, Conversi, Hechter and Rezvani. *Ethnopolitics*, 6(1), 133-136.

McGarry, J. (2010). Asymmetric autonomy in the United Kingdom. In Weller, M. & Nobbs, K. (eds.), *Asymmetric autonomy and the settlement of ethnic conflicts* (pp. 148-179). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

McGarry, J. (2012). The United Kingdom's experiment in asymmetric autonomy and the lessons learned. In Seymour, M. & Gagnon, A-G. (eds.), *Multinational federalism: Problems and prospects* (pp. 129-148). New York: Palgrave Macmillan.

McGarry, J. & O'Leary, B. (1994). The political regulation of national and ethnic minorities. *Parliamentary Affairs*, 47(1), 94-115.

McGarry, J. & O'Leary, B. (2007). Federation and managing nations. In Burgess, M. & Pinder, J. (eds.), *Multinational federations* (pp. 180-211). London: Routledge.

McGarry, J., O'Leary, B. & Simeon, R. (2008). Integration or accommodation? The enduring debate in conflict regulation. In Choudhry, S. (ed.), *Constitutional design for divided societies: Integration or accommodation?* (pp. 42-88). Oxford: Oxford University Press.

Minto, R., Hunt, J., Keating, M. & McGowan, L. (2016). A changing UK in a changing Europe: The UK state between European Union and devolution. *The Political Quarterly*, 87(2), 179-186.

Norman, W. & Kymlicka, W. (2000). Citizenship in culturally diverse societies: Issues, contexts, concepts. In Kymlicka, W. & Norman, W. (eds.), *Citizenship in diverse societies* (pp. 1-44). New York: Oxford University Press.

Northern Ireland Act 1998 (c.47). London: HMSO.

O'Leary, B. (2001). An iron law of nationalism and federation? A (neo-Diceyian) theory of the necessity of a federal staatsvolk and of consociational rescue. *Nations and Nationalism*, 7(3), 273-296.

O'Leary, B. (2010). Thinking about asymmetry and symmetry in the remaking of Iraq. In Weller, M. & Nobbs, K. (eds.), *Asymmetric autonomy and the settlement of ethnic conflicts* (pp. 183-209). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

O'Leary, B. (2013). Power sharing in deeply divided places: An advocate's introduction. McEvoy, J. & O'Leary, B. (eds.), *Power sharing in deeply divided places* (pp. 1-64). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

O'Leary, B. & McGarry, J. (2012) The politics of accommodation: Surveying national and ethnic conflict regulation in democratic states. In Guelke, A. & Tournon, J. (eds.), *The study of politics and ethnicity: Recent analytical developments* (pp. 79-116). Leverkusen: Barbara Budrich.

Osaghae, E. (1990). A reassessment of federalism as a degree of decentralization. *Publius: The Journal of Federalism*, 20(1), 83-98.

Parliamentary Assembly (1993). *Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human rights: Recommendation 1201 (1993)*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Peeters, P. (2007). Multinational federations: Reflections on the Belgian Federal State. Burgess, M. & Pinder, J. (eds.), *Multinational federations* (pp. 31-49). London: Routledge.

Principles which Should Guide Members in Determining whether or not an Obligation Exists to Transmit to the Information Called for under Article 73(e) of the Charter (adopted 15 December 1960 UNGA Res 1541/15).

Requejo, F. (2011). Decentralisation and federal and regional asymmetries in comparative politics. In Requejo, F. & Nagel, K. (eds.), *Federalism beyond federations: Asymmetry and processes of resymmetrisation in Europe* (pp. 1-12). Farnham: Ashgate.

Rezvani, D. (2014). *Surpassing the sovereign state: The wealth, self-rule and security advantages of partially independent territories*. Oxford: Oxford University Press.

Rezvani, D. (2015). Partial independence beats full independence. *Territory, Politics, Governance*, 4(3), 269-296.

Rigamonti, C. (2011). The new Swiss patent ligitation system. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 2(1), 3-17.

Rodden, J. (2004) Comparative federalism and decentralization: On meaning and measurement. *Comparative Politics*, 36(4), 481-500.

Scotland Act 1998. (c.46). London: HMSO.

Scotland Act 2016. (c.11). London: HMSO.

Seymour, M. & Gagnon, A-G. (eds.) (2012). *Multinational federalism: Problems and prospects*. New York: Palgrave Macmillan.

Silverstrom, S. (2008a). The competence of autonomous entities in the international arena – With special reference to the Aland Islands in the European Union. *International Journal on Minority and Group Rights*, 15(2), 259-271.

Silverstrom, S. (2008b). Implementation of EU legislation in the Aland Islands. In Akermark, S. S. (ed.), *Constitutions, autonomies and the EU* (pp. 42-48). Mariehamn: Aland Islands Peace Institute.

Skoutaris, N. (2012). Comparing the subnational constitutional space of the European sub-state entities in the area of foreign affairs. *Perspectives on Federalism*, 4(2), 239-268.

Smooha, S. & Hanf, T. (1992). The diverse mode of conflict-regulation in deeply diverse societies. *International Journal of Comparative Sociology*, 33(1), 26-47.

Spanish Constitution of 1978.

Spanish Constitutional Court Judgment 259/2015, of 2 December 2015.

Stepan, A. (2013). A revised theory of federacy and a case study of civil war termination in Aceh, Indonesia. In McEvoy, J. & O'Leary, B. (eds.), *Power sharing in deeply divided places* (pp. 231-252). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Stephan, S. (2010). *Regional voices in the European Union – Regions with legislative power and multi-level governance. Perspectives for the Aland Islands*. Mariehamn: Aland Islands Peace Institute.

Stephan, S. (2014). *Making autonomies matter: Sub-state actor accommodation in the Nordic Council and the Nordic Council of Ministers (an analysis of the institutional framework for*

accommodating the Faroe Islands, Greenland and Aland within 'Norden'). Bolzano: EURAC.

Stringer, K. (2011). *Honorary consuls in small state diplomacy: Through Liehtenstein's lens*. The Hague: Netherland Institute of International Relations.

Suksi, M. (2011a). *Sub-state governance through territorial autonomy: A comparative study in constitutional laws of powers, procedures and institutions*. Heidelberg: Springer-Verlag.

Suksi, M. (2011b). The Aland Islands as a continued asymmetrical feature of Finnish governance – With some convoluted tendencies of resymmetrisation. In Requejo, F. & Nagel, K-J. (eds.), *Federalism beyond federations: Asymmetry and processes of resymmetrisation in Europe* (pp. 133-153). Farnham: Ashgate.

Suksi, M. (2013). Explaining the robustness and longevity of the Aland Example in comparison with other autonomy solutions. *International Journal on Minority and Group Rights*, 20(1), 51-66.

Swenden, W. (2012). The territorial and mon-territorial management of ethnic diversity in South Asia. *Regional & Federal Studies*, 22(5), 613-631.

Tarlton, C. (1965). Symmetry and asymmetry as elements of federalism: A theoretical speculation. *The Journal of Politics*, 27(4), 861-874.

Treaty Establishing the Benelux Union. (3 February 1958) 381 U.N.T.S. 5471 (as revised by the Treaty Revising the Treaty Establishing the Benelux Economic Union, 17 June 2008).

Trench, A. (2012). The courts and devolution in the UK. *The British Journal of Politics and International Relations*, 14(2), 303-322.

UK Government (2013). *Memorandum of understanding and supplementary agreements between the United Kingdom Government, the Scottish Ministers, the Welsh Ministers, and the Northern Ireland Executive Committee*. London: The Stationery Office.

Watts, R. (1996). *Comparing federal systems in the 1990s*. Ontario: Institute of Intergovernmental Relations.

Watts, R. (1998). Federalism, federal political systems, and federations. *Annual Review of Political Science*, 1(1), 117-37.

Watts, R. (2007). Multinational federations in comparative perspective. In Burgess, M. & Pinder, J. (eds.), *Multinational federations* (pp. 225-247). London: Routledge.

Weller, M. (2010). Introduction. In Weller, M. & Nobbs, K. (eds.), *Asymmetric autonomy and the settlement of ethnic conflicts* (pp. 1-13). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Wheatley, J. (2010). The case for asymmetric federalism in Georgia: A missed opportunity. In Weller, M. & Nobbs, K. (eds.), *Asymmetric autonomy and the settlement of ethnic conflicts* (pp. 213-30). Philadelphia: University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Wolf, S. (2015). Different approaches, different results in small state studies: Complementary views on the monarchy and traditional governance in Liechtenstein. *Swiss Political Science Review*, 21(2), 350-361.

Wolff, S. (2004). The institutional structure of regional consociations in Brussels, Northern Ireland, and South Tyrol. *Nationalism and Ethnic Politics*, 10(3), 387-414.

Wolff, S. (2011). Post-conflict state building: The debate on institutional choice. *Third World Quarterly*, 32(10), 1777-1802.

Wolff, S. (2013). Conflict management in divided societies: The many uses of territorial self-governance. *International Journal on Minority and Group Rights*, 20(1), 27-50.

Wouters, J. & Vidal, M. (2008). *Towards a rebirth of Benelux?*. Leuven: Leuven Centre for Global Governance Studies.

HİZMET ÖNCESİ ÖĞRETMENLİK Mİ? ÖĞRETMENCİLİK Mİ?

Prof. Dr. Nalan KIZILTAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler insan gücünü uluslararası standartlar ile belirlemektedir. Kalite yönetimi ile de bu standartlar ölçülür hale gelmiştir. Türk öğretmen eğitimi akreditasyon sistemi üç grup standart üzerine oturmaktadır. Başlangıç standartları, yeterlik sahibi öğretmenler yetiştirmek için gerekli girdilere ilişkin standartlar; süreç standartları, Öğretim elemanlarının, öğretmen adaylarının istenilen yeterliliklere ulaşmalarını sağlamak için yapmaları gerekenler; ürün standartları, yeterli girdilerin uygun bir süreç yoluyla, uygun bir biçimde kullanılmasının sonucu olarak ulaşılması gereken düzeydir (YÖK/Dünya Bankası, 1999:2.1-2. 2).

Ülkemizde iyi bir yabancı dil eğitimi de belli standartlar ile eğitim formasyonu almış sözde nitelikli yabancı dil öğretmeni yetiştirme programları çıktılı yabancı dil öğretmenleri ile gerçekleştirilmektedir. 2018-2019 Akademik Yılı verilerine göre 85 Eğitim Fakültesi içinde 55 tanesinde (35 Devlet, 20 Özel) Hizmet öncesi İngiliz Dili Öğretmeni Yetiştirme Programı yer almaktadır. Bu programlardan her yıl ortalama 3.300 İngilizce öğretmeni mezun olmaktadır. Mezunlar, öğretmenlik mesleğinin oluşum sürecinin % 70'lik bölümünü lisans eğitimleri sırasında tamamlamaktadır.

MESLEKİ KİMLİĞİN OLUŞUMU SÜRECİ

Brot & Kajs (2001), mesleki kimliğin 'yapısal' ve 'davranışsal' düzeylerin kesiştiği yerde ya da sadece dış odakların gereksinimleri ile mesleki rolle özdeşleşen öznel kendi olma çabasının kesiştiği yerde oluşabileceğini vurgulamaktadır.

Yabancı dil öğretmenliği bölümünde hizmet öncesi öğretmenlere mesleki kimliğin gerektirdiği temel bilgi ve becerileri kazandırmayı hedefleyen, onların gerçek ortamda öğrencileri gözlemleyerek ve uygulamalı olarak öğretmenlik mesleğini uygulatan iki temel ders vardır. Bunlar; "Okul Deneyimi" ve "Öğretmenlik Uygulaması" dersleridir. Ancak sözü edilen bu dersler, gerçek anlamda nitelikli verilmediği durumlarda hizmet öncesi yabancı dil öğretmenlerine bu mesleği sevdiren ya da onları bu meslekten uzaklaştıran dersler olabilmekte, onlara 'öğretmenlik' değil, 'öğretmencilik' öğretmektedir.

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 07.10. 2017 tarih ve E. 10971190 sayılı yazısı ile Öğretmen adaylarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında

yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına ilişkin Yönerge içeriğinde belirtilen uygulamaların daha nitelikli yapılabilmesi ve bu uygulamada yer alan görevlerin etkili ve verimli bir biçimde yerine getirilebilmesi için MEBBİS üzerinde "Uygulama Öğrencisi Değerlendirme" Modülünü kullanıma açmıştır.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı 1) hizmet öncesi İngilizce/İngiliz Dili öğretmenlerine kendi bilgi ve becerilerini kullandırarak öğretmenlik mesleğinin provasını yaptıran "Öğretmenlik Uygulaması" dersinin işlevselliğini ve 2) bu derste öğrencilerin başarı puanlarının hesaplanması için kullanılan "Uygulama Öğrencisi Değerlendirme Forumu'nun içeriğini sorgulamaktır.

ARAŞTIRMA SORULARI

Bu çalışma, şu sorulara yanıt aramaktadır. 1. Uygulama Öğrencisini Değerlendirme" Formunda yer alan maddeler, İngilizce öğretmeninde olması gereken değerler midir? 2. Uygulama Öğrencisini Değerlendirme" Formundaki maddelerle sınanarak, ataması yapılan ya da atama yapılmadan öğretmenlik mesleğini gerçekleştiren İngilizce Öğretmenlerinin 'Form' hakkındaki görüşleri nelerdir? 3. Hali hazırdaki ders "Öğretmenlik Uygulaması" mı yoksa "Öğretmencilik Uygulaması" mıdır?

YÖNTEM

Bu araştırma için Milli Eğitim Bakanlığının MEBBİS üzerinde açtığı "Uygulama Öğrencisi Değerlendirme" Modülü/Formu uygulama dersinin sacayağını oluşturan uygulama akademisyenlerine ve uygulama öğretmenlerine tekrar verilmiş, ve modül ile ilgili görüşleri alınmıştır. Öte yandan bu Modül/Formla değerlendirilerek mezun olan ve görev yapan öğretmenlere e-posta yoluyla bu form tekrar verilerek onların sözlü ve yazılı görüşleri alınmıştır. Formun ön yüzüne ayrıca iki bölüm daha eklenmiştir. Birinci bölümde öğretmen kişisel bilgileri istenmiştir.

İkinci bölümde ise şu sorular sorulmuştur: 1) Öğretmenlik yapıyor musunuz? 2) Devlet atama sistemi ile mi öğretmenlik mesleğinizi yapıyorsunuz? 3) öğretmenlik mesleğini seviyor musunuz? Neden/ neden değil? 4) Öğretmenlik mesleği hayal ettiğiniz gibi mi? Neden / neden değil? 5) Öğretmenlik mesleği ile aldığınız "okul deneyimi" ve "öğretmenlik uygulaması" gibi dersler öğretmenlik mesleğine sizi hazırladı mı? 6) Hazırlamadıysa nedenlerini maddeler halinde belirtiniz. 7) Üniversite son sınıfta 8. Yarıyılda son sömestrde almış olduğunuz " öğretmenlik uygulaması" dersinde aşağıda sıralanan ölçütlere göre başarı notunuz belirlendi. Atamalarınızda bu başarı notu göz önüne alındı. Aşağıdaki ölçekte yer alan bu maddeleri tek tek okuyup, değerlendirerek, ölçeğin uygun olup olmadığını, soruların ölçmek istediği değerleri tam olarak ölçüp ölçmediğini, tek tek yorum yaparak, önermelere katılıp katılmadığınızı lütfen yazarak belirtiniz. 8) Ölçekte eksik olan maddeleri belirtiniz? 9) size göre iyi bir yabancı dil öğretmeni hangi ölçütlere göre değerlendirilmelidir?

BULGULAR VE TARTIŞMA

Öğretmenlik Uygulaması derslerinde esas olan, yeterliklerini kazanmaya çalışan öğretmen adaylarına rehberlik etmek ve destek sağlamak için kullanılan "Uygulama Öğrencisi Değerlendirme Modülü/Formu" ile ilgili olarak Uygulama Akademisyenlerinin, Uygulama Öğretmenlerinin ve bu formla değerlendirilerek mezun olan ve görev yapan öğretmenlerin görüşleri özetle ele alındığında aşağıdaki bulgulara rastlanmıştır.

Uygulama Akademisyenlerinin Görüşleri

1. Uygulama Öğrencisi Değerlendirme Formunda yer alan 37 ölçülebilir öğretmen yeterliğinin tüm maddeleri alandan bağımsız olarak verilmiştir; yabancı dil öğretmenlerinde olması gereken yeterlikler eksiktir. (örneğin, doğru sesletim, dil bilgisel ve anlamsal tutarlık, edim bilimsel dil kullanımı, vb.);

2. Değerlendirme Formunu uygulama akademisyeni ve Uygulama öğretmeni birbirinden bağımsız doldurmaktadır. Değerlendirme katsayıları farklılık gösterebilmektedir. Öğretmen adaylarının atanma kaygılarını empati kurarak hisseden uygulama öğretmenleri, aday öğretmenlerin atanmasında payı olacak değerlendirme puanlarını yüksek tutabilmektedir. Uygulama Öğretmenini kontrol eden bir sistem bulunmamaktadır.

3. Uygulama Akademisyenlerinden ve Uygulama Öğretmenlerinden Aday öğretmenlerin Konu Alanı Bilgisini, Alan Eğitimi Bilgisini, Planlama Yapma Yetilerini, Öğretim Sürecini, Sınıf Yönetimini, İletişim Becerilerini, Değerlendirme ve Kayıt Tutma Yetilerini ve Diğer Mesleki Yeterliliklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirmede Kabul Edilebilir (K), İyi Yetişmiş (İ) ve Eksiği var (E) tanımlamaları kullanılmaktadır. Her birinin katsayısı verilmeden, öğretmen adayının ortalama başarı puanı sistemdeki program üzerinden otomatik hesaplanmaktadır. Bu durum, her ne kadar Uygulama Akademisyeni ve Uygulama Öğretmenin birlikte ortak kararıyla aday öğretmenin başarı puanının belirlenmesi istenirken, görevlilerin aday öğretmenlerin başarı puanlarını ayrı ayrı sistem üzerinden girmesi değerlendirme yapanların doğal olarak birbirinden bağımsız davranmalarını ima etmektedir.

Uygulama Öğretmenlerinin Görüşleri

Bilindiği üzere, Uygulama derslerini alan aday öğretmenlerin gideceği okullar İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Üniversitelere gönderilmekte; uygulama öğretmenleri ise Yabancı Diller Bölümlerinin belli ölçütlere göre seçtikleri, alanında deneyimli öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu nedenle Uygulama öğretmenleri genelde çocukları ve öğretmenlik mesleğini seven öğretmenler olduklarını belirtmişlerdir.

Uygulama öğretmenleri; "Ölçekte Eksik Olan Maddeleri Belirtiniz?" sorusuna yanıt olarak genelde "Ölçekteki maddelerin güzel hazırlandığını, ancak uygulama öğrencilerinin üniversitede öğrendikleri teorik bilgileri göstermeleri için daha uzun süre verilmesi gerektiğini düşünmekte; 3. sınıfta 'Okul Deneyimi', 4. Sınıfta ise 'Öğretmenlik Uygulaması' derslerinin birer yıl

verilerek öğretmen adaylarının uygulama zamanlarının daha da artırılması gerektiği" görüşünde birleşmişlerdir.

Ayrıca, "Değerlendirme Formunun Diğer Mesleki Yeterlilikler" bölümüne ilaveten "diğer zümreler ile işbirliği yapabilme" gibi bir maddenin eklenmesinin aday öğretmenlerin diğer alan öğretmenleri ile işbirliği içinde olmaları gerektiği bilincini taşımaları adına önemli olacağını eklemişlerdir.

"Size Göre İyi Bir Yabancı Dil Öğretmeni Hangi Ölçütlere Göre Değerlendirilmelidir?" sorusunun yanıtı olarak; "Yabancı dil öğretmenin, öncellikle dili içselleştirerek öğretme becerisine sahip olması gerektiğini; öğrettiği dilin içeriğini gerçek hayata uygulayabilme yetisinin olması gerektiğini; öğretmenin yabancı dili öğretirken uygun ortamı hazırlayabilme becerisine sahip olması gerektiğini; öğrettiği dilin sesletimine özen göstermesi gerektiğini; öğrencilerini geliştirmek ve yanlış sesletimi düzeltmek için etkinlikler düzenleyebilmesinin" altını çizmişlerdir. Yukarıda sayılan bu yetilere göre de aday öğretmenlerin değerlendirilmesinin daha anlamlı olacağı görüşünde birleşmişlerdir.

Modül/Formla Değerlendirilerek Yeni Mezun Olan Ve Şu Anda Görev Yapan Deneyimsiz Öğretmenlerin Görüşleri

Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden mezun olan ve değişik bölgelerinde görev yapan deneyimsiz, ancak oldukça öğretmenlik bilincine sahip öğretmenler tarafından dönüt verilen anketlerin yanıtlarına bakıldığında, göreve yeni başlayan öğretmenlerin genelde mesleklerini sevdiği ortaya çıkmıştır.

<u>Öğretmenlik Mesleğini Seviyor musunuz? Neden/ Neden Değil?</u>

"Evet, mesleğimi seviyorum. Her ne kadar öğretmenlik mesleği günümüzde hor görülüyor olsa da benim için kutsal bir meslek; çünkü biz öğretmenler, yeni nesillerin hayatlarını şekillendiriyoruz. Onlara sadece ders vermiyoruz, onlarla birçok şeyi paylaşıyoruz da."

"Çocuklar nefes alma sebebim; o yüzden mesleği seviyorum."

"Kişiliğime uygun bir meslek olduğunu düşünüyorum."

"Seviyorum, ama mesleğim öğretmenlere hiç nefes aldırılmıyor; sürekli bir baskı var."

"Mesleğimi seviyorum. Çünkü çocukları ve öğretmeyi seviyorum."

"Evet seviyorum. Bence bu biraz kişilikle ilgili; dışa dönük ve sosyal bir yapım var. Bu da benim için insanlara yeni şeyler öğretirken yaptığım işten keyif almamı sağlıyor. Ayrıca, öğrencileri ileriye götürebilmek beni motive ediyor; çünkü kendimi başarılı hissediyorum."

"Evet, mesleğimi ve öğrencilerimi seviyorum. Onlara bilgi aktarmak ve üniversite eğitiminde öğrendiklerini hayatlarına uyguladıklarını görmek beni mutlu ediyor."

Öğretmenlik Mesleği Hayal Ettiğiniz Gibi Mi? Neden/ Neden Değil?

"Değil. Daha özgür olabileceğimi düşünmüştüm."

"Kişisel olarak iyi bir öğretmen olmaya çalışsam da öğrencilerin isteksiz oluşu (özellikle devlet okullarında), sınıfların kalabalık oluşu, öğrenci seviyeleri arasındaki farklar ve konuşma becerisindeki yetersizlikler, psikolojik olarak motivasyonumu düşürüyor ama bu, bir şeyler yapmama engel değil. Bunlar en önemli sorunlar diye düşünüyorum."

"Evet, hayal ettiğim gibi. Üniversiteden mezun olmadan önce öğretmenlik mesleğinin zaten güzel olduğunu düşünüyordum ve her meslekte olduğu gibi bu mesleğin de kendine göre zorlukları olduğunun bilincindeydim."

Öğretmenlik Mesleği İle Aldığınız "Okul Deneyimi" Ve "Öğretmenlik Uygulaması" Gibi Dersler Öğretmenlik Mesleğine Sizi Hazırladı Mı? Hazırlamadıysa Nedenlerini Maddeler Halinde Belirtiniz?

"Hayır, hazırlamadı. Bu derslerde gittiğimiz okullarda gerek dersine girdiğim öğretmenlerin gerekse öğrencilerin tutumları kendimi hiçbir zaman gerçek bir öğretmen gibi hissettirmedi. Ayrıca ilk atama bölgelerimizi göz önünde bulundurursak bu derslerin uygulandığı okullar atandığımız okulların şartlarıyla uyuşmayan okullardı, hiçbir gerçekçiliği yoktu. O yüzden ben, bu derslerin bir faydası olduğunu düşünmüyorum."

"Evet kesinlikle. Donanımlı olduğumu düşünüyorum; ama bir dönem daha eklenebilir. Ben sosyal olmayı seviyorum, insanlarla bir arada olmayı paylaşmayı çok seviyorum."

"Evet. Okul Deneyimi dersinde iyi bir gözlem yapma fırsatım oldu. Bir öğretmenin nasıl olması gerektiğini gördüm. Öğretmenlik uygulamasında ise, öğrenciyi isteksiz olsa bile derse nasıl katabileceğimin yolunu buldum. Ayrıca, Öğretmenlik Uygulaması dersinde nelerle karşılaşabileceğimin farkına vardım. Uygulama dersinde, fakültede öğrendiklerimi işleme dökme fırsatı buldum. Bunun en başarılı örneği ilgisiz olan bir sınıfı altı şapka tekniği ile her bir öğrenciyi derse katmam oldu."

"Bu dersler, beni öğretmenlik mesleğine yeterli derecede hazırladı diyemem. 1 yıl ve haftada 1 gün gibi süren okul deneyimi ve haftada 6 saat süren öğretmenlik uygulaması derslerini aldık. Ancak bu süre bence çok azdı. Her dönem bir ya da iki kez ders anlatabiliyorduk. Çünkü grup olarak kalabalıktık. Bir Öğretmene sekiz öğretmen adayı düşüyordu."

"Elbette ki derslerin öğretmenlik mesleğine yönelik hazırladığı çok nokta var; ama en azından bir dönemimizi köy okullarında ve zor şartlarda geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

"Sadece şehrin en merkezî yerlerindeki okullarda, deneyimli öğretmenlerin yanında staj yaptık. Haliyle köyde, ilkokullarda yeterince öğretim görememiş öğrencilerle ilgilenmek konusunda yetersizdim; çünkü merkez okullarda öğretimin eksik kalması istisnadır."

"Evet, hazırladı; fakat stajımı şansıma çok iyi özel okullarda yaptığım için hazırladı. Benimle aynı dönem staj yapan ve devlet okuluna giden öğretmen adaylarının aynı fikirde olacağını zannetmiyorum."

" Mevcut sorunların, uygulamanın herkes tarafından denetlenmemesinden ve staj süresinin kısıtlı oluşundan kaynaklandığını düşünüyorum."

Size Göre İyi Bir Yabancı Dil Öğretmeni Hangi Ölçütlere Göre Değerlendirilmelidir?

"Sesini kullanabilme, öğretmeyi sevip sevmemesi, öğrenmeyi sevip sevmemesi gibi ölçütlerle de değerlendirilmeliyiz. Ayrıca yabancı dilci öğretmenleri mesleğe başlamadan yaklaşık bir yıl kadar bir süre için yurtdışına gönderilmelidir. Yüksek lisans yapma olanakları tanınmalıdır.

"Modüldeki ölçütlere katılıyorum. Ayrıca, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesinden aldığım eğitimden ve hocalarımdan çok memnunum; bence çok güzel yetiştirildik. Önemli olan bu bilgileri kullanabilmek, kendimizi geliştirebilmemiz. Hepinize teşekkürler ediyorum. Mesleğe adım atınca kıymetinizi daha da iyi anladım."

Dersler, "Etkili iletişim becerisini, Hedef dilde konuşma ve akademik konuşma becerisini, Öğrencileri güdüleyebilme becerisini, Çok kültürlülüğü, Dili içselleştirerek öğretmeyi" bizlere öğretmelidir. Ayrıca, Öğrettiği dilin içeriğini gerçek hayata entegre edebiliyor mu? Öğretmen yabancı dili öğretirken ortam hazırlıyor mu? "Öğrettiği dilin içeriğini gerçek hayata uyarlayabiliyor mu? Öğretmen yabancı dili öğretirken uygun ortam hazırlıyor mu? Yabancı Dil Öğretmeni öncelikle dili içselleştirerek öğretiyor mu? Öğrettiği dilin telaffuzlarına dikkat ediyor mu? Öğrencileri geliştirmek telaffuzunu düzeltmek için etkinlik yapıyor mu?" gibi benzeri soruların yanıtları olumlu olmalıdır.

Ölçekte Eksik Olan Maddeleri Belirtiniz.

"Aday öğretmen sınıftaki öğrencilerin yüzde kaçını derse katabiliyor?

"Aday öğretmen tartışma tekniklerinin olduğu sadece konuşmaya dayalı ders yapabiliyor mu? (Bu en az 14 ders saatinde gözlemlenmeli)"

"Aday öğretmen, sadece belirli bir yönteme dayalı ders anlatabiliyor. Modern yöntem ve kuramları uygulama sorunu yaşıyor. (TBI (tele-mobile Instruction, Multintelligence, CLT, Desuggestopedia, vb.) Aday öğretmen, eklektik yöntemi kullansa bile hangi yöntemleri yüzde kaç oranda uygulayabiliyor?"

"Değerlendirme formu uygun hazırlanmıştır. Oysaki aday öğretmenler, uygulamaya göre hazırlanamıyor. Teorik olarak aldıkları bilgileri uygulamaya geçiremiyorlar."

"Modülde belirtilen maddeler bir öğretmenin yeterliliğini ölçmek için uygundur. Fakat maalesef bu ders sadece formalite olarak görülmektedir. Gerçek ortamda, ya da bizlerin, asıl atanacağı

ortamlara uygun sınıflar hazırlanarak daha fazla uygulama yapılırsa bu dersin daha yararlı olabileceğine inanıyorum."

Görüldüğü gibi "deneyimsiz öğretmenlerin" verdiği yanıtlar, öğretmenlik uygulaması dersinin yararının pek olmadığını, bunu gerçek yaşamla ilişkilendiremediklerini, içselleştirmek için daha fazla uygulama ders saatinin olmasını vurgulamanın yansıra, özel okullardaki eğitimin daha yaralı olduğunu, devlet okullarında üzerlerinde bir baskı olduğunu düşünmekte; lisans eğitimlerindeki teorik bilgiyi uygulama dersinde işlevsel olarak kullanamamaktan yakınmaktadırlar. Uygulama derslerinde köy okullarında da uygulama yapmanın kendilerine atanma öncesinde daha doğal ortamda deneyim kazanacaklarını içtenlikle belirtmişlerdir. Ayrıca, Türkçeyi dahi konuşamayan öğrencilerin İngilizceyi öğrenemediklerini, aday öğretmenlerin "öğrencilere yabancı dil dersini sevdirme becerisi" yeterliliği ile ilgili formda bir maddenin yer alması gerekliliği hususunda görüş bildirmişlerdir.

SONUÇ

Hizmet öncesi öğretmenler için "Öğretmenlik Uygulaması" dersi bir sahne ve köprü görevi görmektedir. Bu ders, kendilerine fakültede mesleki eğitimleri süresince aldıkları tüm kuramsal bilgileri uygulamaya geçirmelerini sağlamaktadır. Kendi mesleki kimliklerini ve meslek ile görüşlerini bu süreç içinde oluşturabilmektedirler. O nedenle de "Değerlendirme Formunda" kullanılan 'öğretmenlik yetisi' ölçütlerinin birebir alan yeterlilikleriyle ölçülmesi gerekmektedir. Oysaki kullanılan "Değerlendirme Formu" İngiliz Dili Öğretmen adaylarının yeterliklerini değil genel olarak öğretmen yeterliklerini ölçmektedir. Hizmet öncesi öğretmenler, "Öğretmenlik Uygulaması" dersinde branşlarına ait öğretmenlik yetileriyle değerlendirilmediğinden mesleklerine özgü yetilerinin eksikliklerinin farkına varamamakta, böylece branşlarına ait 'Öğretmenlik' mesleğinin yeterlilikleriyle değil, tıpkı 'Öğretmencilik' oyunuyla mezun olmaktadırlar.

ÖNERİLER

1) "Öğretmenlik Uygulaması" dersinde kullanılan 'Uygulama Öğrencisi Değerlendirme Formu Hizmet öncesi Yabancı Dil Öğretmenleri için yabancı dil uzmanları tarafından yeniden hazırlanmalı ve uygulamaya hemen konmalıdır.

2) "Öğretmenlik Uygulaması" dersinin saati artırılmalıdır.

3) Yeni Öğretmen Eğitimi Programlarında 'Okul Deneyimi' dersi kaldırılmıştır. Öncelikle yeniden bu ders, öğretmen eğitimi programına konmalı; 3. Sınıf VI. dönemde yer almalıdır.

4) 'Öğretmenlik Uygulaması' dersi 4. sınıfta iki döneme (VII. Ve VIII. Yarıyıllar) yayılarak verilmelidir. İlk dönem ilköğretim; ikinci dönem ise Ortaöğretim kurumlarına aday öğretmenler gönderilmelidir. Kurumlar, sadece kent merkezinden değil, yakın köy okullarından da seçilmelidir.

KAYNAKÇA

Brott, PE & Kajs, LT. (2001). Developning the Professional Identity of First Year Teachers Through a «Working Alliance». Retrieved on 3 March 2006 from www.alt.teachercert.org

YÖK / Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi. (1999). Türkiye'de Öğretmen Eğitiminde Standartlar ve Akreditasyon. YÖK, Anakara.